PROCEEDINGS

รายงานสืบเนื่องจากการประชุมวิชาการ

การประชุมวิชาการระดับชาติ

The 5th MCUSR National Academic Conference

มหาจุฬาฯ สุรินทร์ ครั้งที่ 5

พุทธปัญญาเพื่อสันติภาพแห่งภูมิภาคในศตวรรษที่ 21

Buddhist Wisdom for Regional Peace in the 21st Century

จัดโดย

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

วิทยาเขตสุรินทร์

ร่วมกับภาคีเครือข่าย

29 มีนาคม 2569

ภาคีเครือข่ายร่วมเป็นเจ้าภาพ

การประชุมวิชาการระดับชาติ มหาจุฬาฯ สุรินทร์ ครั้งที่ ๕

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์

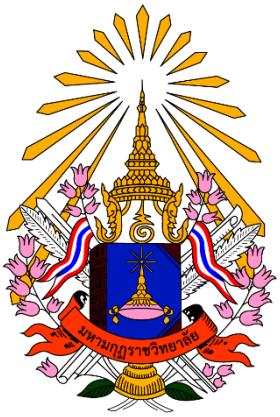

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลอีสาน วิทยาเขตสุรินทร์

มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์

วิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนี สุรินทร์

มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์

มหาวิทยาลัยรัตนบัณฑิต

มหาวิทยาลัยขอนแก่น

มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา

มหาวิทยาลัยศรีปทุม วิทยาเขตขอนแก่น

มหาวิทยาลัยบูรพา

มหาวิทยาลัยกาฬสินธุ์

มหาวิทยาลัยนครพนม

มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่

วิทยาลัยทองสุข

มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์

มหาวิทยาลัยเกษมบัณฑิต

มหาวิทยาลัยการจัดการและเทคโนโลยีอีสเทิร์น

มหาวิทยาลัยเฉลิมกาญจนา

มหาวิทยาลัยทักษิณ

มหาวิทยาลัยรังสิต

มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง

มหาวิทยาลัยการกีฬาแห่งชาติ วิทยาเขตชุมพร

มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี

มหาวิทยาลัยราชภัฏชัยภูมิ

มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร

สมาคมวิชาการรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์

กองบรรณาธิการ ผู้ทรงคุณวุฒิ

การประชุมวิชาการระดับชาติ มหาจุฬาฯ สุรินทร์ ครั้งที่ ๕

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์

ที่ปรึกษา:

พระพรหมวัชรธีราจารย์, ศ. ดร.	อธิการบดีมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พระครูปริยัติวิสุทธิคุณ, รศ. ดร.	รองอธิการบดีวิทยาเขตสุรินทร์
พระปัญญาวัชรบัณฑิต, รศ. ดร.	รองอธิการบดีฝ่ายวิชาการ
พระเทพวัชรสารบัณฑิต, รศ. ดร.	รองอธิการบดีฝ่ายวางแผนและพัฒนา
พระศรีวัชรศาสตรบัณฑิต, ดร.	รองอธิการบดีฝ่ายประชาสัมพันธ์
พระสุธีรัตนบัณฑิต, รศ. ดร.	คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
พระเมธีวรญาณ, ผศ. ดร.	คณบดีคณะพุทธศาสตร์
พระอุดมสิทธินายก, รศ. ดร.	คณบดีคณะสังคมศาสตร์
พระศรีวัชรสารบัณฑิต, ผศ. ดร.	คณบดีคณะครุศาสตร์
พระครูภัทรธรรมบัณฑิต, รศ. ดร.	คณบดีคณะมนุษยศาสตร์
พระครูวิริยปัญญาภิวัฒน์, ผศ. ดร.	ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์สุรินทร์
พระครูสุธีกิตติบัณฑิต, รศ. ดร.	ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์
พระครูปริยัติปัญญาโสภณ, ผศ. ดร.	ผู้อำนวยการสำนักวิชาการ วิทยาเขตสุรินทร์
รศ. ดร.สุรพล สุยะพรหม	รองอธิการบดีฝ่ายกิจการทั่วไป
ผศ. ดร.ธนู ศรีทอง	ผู้ช่วยอธิการบดีฝ่ายวิชาการ

บรรณาธิการ : พระครูเขมธรรมบัณฑิต, ผศ. ดร.

รองบรรณาธิการ : พระมหาเอกพันธ์ วรธมฺมญฺญ, อ. ดร.
อ. ดร.ธนรัฐ สะอาดเอี่ยม

ผู้ช่วยบรรณาธิการ : พระมหายุทธพิชาญ โยธสาสโน, อ.
พระปรัชญา ชยวุฑฺโฒ, อ. ดร.
อ. ดร.ภัฏชวัชร์ สุขเสน
พระมหามานะ ปิยภาณี

กองบรรณาธิการ:

พระครูศรีปัญญาวิกรม, ผศ. ดร.	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พระมหาวิศิต ธีรวโส, รศ. ดร.	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
รศ. ดร.ทวีศักดิ์ ทองทิพย์	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ผศ. ดร.ธนู ศรีทอง	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
รศ. ดร.ปัญญา คล้ายเดช	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ผศ.บรรจง โสดาดี	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
อาจารย์วันชัย สุขตาม	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
อาจารย์เอกรัตน์ มาพะดุง	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
รศ. ดร.ประเวศ อินทองปาน	มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
รศ. ดร.อำนาจ ยอดทอง	มหาวิทยาลัยมหิดล
รศ. ดร.โกนิฏฐ์ ศรีทอง	มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
รศ. ดร.สมหมาย ชินนาค	มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี
รศ. ดร.อัจฉรา หล่อตระกูล	มหาวิทยาลัยรัตนบัณฑิต
รศ. ดร.วันทนา เนาว์วัน	มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา
รศ. ดร.รัตนะ ปัญญาภา	มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี
รศ. ดร.จิรายุ ทรัพย์สิน	มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์
รศ. ดร.วีระชัย ยศโสธร	มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์
รศ. ดร.วินิจ ผาเจริญ	มหาวิทยาลัยแม่โจ้
พระครูปลัดสุวัฒนวิสุทธิสารคุณ, ผศ. ดร.	มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
ผศ. ดร.บัญญัติ สาลี	มหาวิทยาลัยมหาสารคาม
ผศ. ดร.ประภาส แก้วเกตุพงษ์	มหาวิทยาลัยขอนแก่น
ผศ. ดร.สัญญา เคณาภูมิ	มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
ผศ. ดร.นฤมล ภูสิงห์	มหาวิทยาลัยราชภัฏชัยภูมิ
ผศ. ดร.ยงยุทธ ขำคง	มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร
ผศ. ดร.เสกสรรค์ สนวา	มหาวิทยาลัยราชภัฏร้อยเอ็ด
ผศ. ดร.อาสนะ เชิดชู	มหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ
ผศ. ดร.สุรินทร์ ภูสิงห์	มหาวิทยาลัยศรีปทุม วิทยาเขตขอนแก่น
ผศ. ดร.ภูมิภควัธจ์ ภูมพงศ์คชศร	มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลรัตนโกสินทร์
ผศ. ดร.ชัยณรงค์ สีมันตะ	มหาวิทยาลัยบูรพา
ผศ. ดร.สิปปนันท์ นวลละออง	มหาวิทยาลัยกรุงเทพ
ผศ. ดร.ปนัดดา สังข์ศรีแก้ว	มหาวิทยาลัยกาฬสินธุ์
ผศ. ดร.อธิราชย์ นันขันตี	มหาวิทยาลัยนครพนม
ผศ. ดร.วีรวิชญ์ ปิยนนทศิลป์	มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่
ผศ. ดร.ในตะวัน กำหอม	วิทยาลัยทองสุข
ผศ. ดร.ศรินยา พลสิงห์ชาญ	วิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนี สุรินทร์
ผศ. ดร.มานิตย์ โศกค้อ	มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลอีสาน วิทยาเขตสุรินทร์

ผศ.ธีรวัฒน์ หินแก้ว	วิทยาลัยพิชญบัณฑิต
ผศ.กุลชาติ พันธุวรกุล	มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์
อ. ดร.อรพิน ปิยะสกุลเกียรติ	มหาวิทยาลัยเกษมบัณฑิต
อ. ดร.รพีพร ธงทอง	มหาวิทยาลัยการจัดการและเทคโนโลยีอีสเทิร์น
อ. ดร.สุชีราภรณ์ ธุวานนท์	มหาวิทยาลัยเฉลิมกาญจนา
อ. ดร.ราชรถ ปัญญาบุญ	มหาวิทยาลัยราชภัฏภูเก็ต
อ. ดร.ปุญญวันต์ จิตประคอง	มหาวิทยาลัยทักษิณ
อ. ดร.พิบูลย์ ตัญญูบุตร	มหาวิทยาลัยรังสิต
อ. ดร.สุรศักดิ์ วงค์ษา	มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง
อ.กฤษณะ เริงสูงเนิน	มหาวิทยาลัยการกีฬาแห่งชาติ วิทยาเขตชุมพร

ผู้ทรงคุณวุฒิภายในมหาวิทยาลัย

๑. พระปัญญาวัชรบัณฑิต, รศ. ดร.
๒. พระครูวุฒิธรรมบัณฑิต, รศ. ดร.
๓. พระครูสุธีกิตติบัณฑิต, รศ. ดร.
๔. พระมหาสุพัตร์ วชิราวุโธ, รศ. ดร.
๕. พระมหามงคลกานต์ ฐิตธมฺโม, รศ. ดร.
๖. พระมหาวิศิต ธีรวโส, รศ. ดร.
๗. พระครูศรีพุทธิบัณฑิต, ผศ. ดร.
๘. พระครูศรีปัญญาวิกรม, ผศ. ดร.
๙. พระครูใบฎีกา เวียง กิตติวณฺโณ, ผศ. ดร.
๑๐. พระครูสุธีวรปรีชา, ผศ. ดร.
๑๑. พระมหาพรชัย สิริวโร, ผศ. ดร.
๑๒. พระมหาพจน์ สุวโจ, ผศ. ดร.
๑๓. พระมหาขวัญชัย กิตติเมธี, ผศ. ดร.
๑๔. พระครูสาธุกิจโกศล, ผศ. ดร.
๑๕. พระครูวิริยปัญญาภิวัฒน์, ผศ. ดร.
๑๖. พระครูปริยัติปัญญาโสภณ, ผศ. ดร.
๑๗. พระปลัด กิตติ ยุตฺติธโร, ผศ. ดร.
๑๘. พระมหาสมบัติ ฐานวโร, ผศ.
๑๙. พระครูสุเมธจันทสิริ, อ. ดร.
๒๐. ศ. ดร.บุญทัน ดอกไธสง
๒๑. ศ. ดร.สมภาร พรมทา
๒๒. ศ. ดร.จำนง อดิวัฒนสิทธิ์
๒๓. รศ. ดร.สุรพล สุยะพรหม
๒๔. รศ. ดร.เอกฉัท จารุเมธีชน

๒๕.รศ. ดร.สมชัย ศรีนอก
๒๖.รศ. ดร.สมศักดิ์ บุญปู่
๒๗.รศ. ดร.สิน งามประโคน
๒๘.รศ. ดร.ประพันธ์ ศุภษร
๒๙.รศ. ดร.ประพัฒน์ ศรีกุลกิจ
๓๐.รศ. ดร.กฤต ศรียะอาจ
๓๑.รศ. ดร.ยุทธนา พูนเกิดมะเริง
๓๒.รศ. ดร.ปัญญา คล้ายเดช
๓๓.รศ. ดร.เกียรติศักดิ์ สุขเหลือง
๓๔.รศ. ดร.ธิติวุฒิ หมั่นมี
๓๕.ผศ. ดร.ฐานิดา มั่นคง
๓๖.ผศ. ดร.ธนู ศรีทอง
๓๗.ผศ. ดร.วิเศษ ชินวงศ์
๓๘.ผศ. ดร.นิเวศน์ วงศ์สุวรรณ
๓๙.ผศ. ดร.แสวง นิลนามะ
๔๐.รศ. ดร.สุทัศน์ ประทุมแก้ว
๔๑.ผศ. ดร.เกรียงไกร พินยารัก
๔๒.ผศ.บรรจง โสดาดี
๔๓.ผศ.กฤษนันท์ แสงมาศ
๔๔.ผศ.เศรษฐพร หนุนชู
๔๕.อ. ดร.ชูชัย ประดับสุข
๔๖.อ. ดร.สถาพร ภาคพรม
๔๗.อ. ดร.อธิเทพ ผาทา
๔๘.อ. ดร.เพ็ญพรรณ เฟื่องฟูลอย
๔๙.อ. ดร.ธนาทิป อาดเนาลี
๕๐.อ. ดร.พูนศักดิ์ กมล

ผู้ทรงคุณวุฒิภายนอกมหาวิทยาลัย

๑.	ศ. ดร.วัชระ งามจิตรเจริญ	มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
๒.	ศ. ดร.ประยงค์ แสนบุราญ	มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
๓.	รศ. ดร.ประเวศ อินทร์ทองปาน	มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
๔.	รศ. ดร.ไพรินทร์ กะทิพรมราช	มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
๕.	รศ. ดร.อภิญวัฒน์ โพธิ์สาน	มหาวิทยาลัยมหาสารคาม
๖.	รศ. ดร.ยุภาพร ยุภาศ	มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
๗.	รศ. ดร.โกนิฏฐ์ ศรีทอง	มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
๘.	รศ. ดร.วุฒินันท์ กันทะเตียน	มหาวิทยาลัยมหิดล
๙.	รศ. ดร.อำนาจ ยอดทอง	มหาวิทยาลัยมหิดล

๑๐. รศ. ดร.วีระชัย ยศโสธร	มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์
๑๑. รศ. ดร.อัครพนท์ เนื้อไม้หอม	มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์
๑๒. รศ. ดร.จิรายุ ทรัพย์สิน	มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์
๑๓. รศ. ดร.วาสนา แก้วหล้า	มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์
๑๔. รศ. ดร.วันทนา เนาว์วัน	มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา
๑๕. รศ. ดร.อำพล บุดดาสาร	มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร
๑๖. รศ. ดร.อัจฉรา หล่อตระกูล	มหาวิทยาลัยรัตนบัณฑิต
๑๗. รศ. ดร.บริบูรณ์ ชอบทำดี	มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา
๑๘. รศ. ดร.โสวิทย์ บำรุงภักดิ์	มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
๑๙. รศ. ดร.สมหมาย ชินนาค	มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี
๒๐. รศ. ดร.รัตนะ ปัญญาภา	มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี
๒๑. รศ. ดร.วินิจ พาเจริญ	มหาวิทยาลัยแม่โจ้
๒๒. รศ. ดร.ณัฐธพงษ์ มะลิซ้อน	มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร
๒๓. พระครูปลัดสุวัฒนวิสุทธิสารคุณ, ผศ. ดร.	มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
๒๔. ผศ. ดร.วิเชียร แสนมี	มหาวิทยาลัยขอนแก่น
๒๕. ผศ. ดร.ประภาส แก้วเกตุพงษ์	มหาวิทยาลัยขอนแก่น
๒๖. ผศ. ดร.สัญญา เคณาภูมิ	มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
๒๗. ผศ. ดร.ภักดี โพธิ์สิงห์	มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
๒๘. ผศ. ดร.นฤมล ภูสิงห์	มหาวิทยาลัยราชภัฏชัยภูมิ
๒๙. ผศ. ดร.สุรินทร์ ภูสิงห์	มหาวิทยาลัยศรีปทุม วิทยาเขตขอนแก่น
๓๐. ผศ. ดร.เสาวลักษณ์ โกศลกิตติอัมพร	มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
๓๑. ผศ. ดร.ธีรัตน์ แสงแก้ว	มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
๓๒. ผศ. ดร.อาสนะ เชิดชู	มหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ
๓๓. ผศ. ดร.ศรีอุบล อินทร์แป้น	วิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนี สุรินทร์
๓๔. ผศ. ดร.สุชาติ หอมจันทร์	มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์
๓๕. ผศ. ดร.พัชรี ถุงแก้ว	มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์
๓๖. ผศ. ดร.เทพพร โลมารักษ์	มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์
๓๗. ผศ. ดร.อมรเทพ วันดี	มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์
๓๘. ผศ. ดร.เสาวรัตน์ ทศศะ	มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์
๓๙. ผศ. ดร.บาล ชะใบรัมย์	มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์
๔๐. ผศ. ดร.ไพรัชช์ จันทร์งาม	มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์
๔๑. ผศ. ดร.กระพัน ศรีงาน	มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์
๔๒. ผศ. ดร.เสกสรรค์ สนวา	มหาวิทยาลัยราชภัฏร้อยเอ็ด
๔๓. ผศ. ดร.บัญญัติ สาลี	มหาวิทยาลัยมหาสารคาม
๔๔. ผศ. ดร.อภิศักดิ์ สุขยิ่ง	มหาวิทยาลัยมหาสารคาม
๔๕. ผศ. ดร.อภิชาติ แสงอัมพร	มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์
๔๖. ผศ. ดร.วันชัย สุขตาม	มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์

๔๗. ผศ. ดร.อัชราพร สุขทอง	มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์
๔๘. ผศ. ดร.นพฤทธิ์ จิตรสายธาร	มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์
๔๙. ผศ. ดร.ศศิธร ศูนย์กลาง	มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์
๕๐. ผศ. ดร.ฉันทัส เพียรธรรม	มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร
๕๑. ผศ. ดร.ยงยุทธ ขำคง	มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร
๕๒. ผศ. ดร.ขจรศักดิ์ เจ้ากรมทอง	มหาวิทยาลัยเกษมบัณฑิต
๕๓. ผศ. ดร.นิตยา สินเธาว์	มหาวิทยาลัยเกษมบัณฑิต
๕๔. ผศ. ดร.ภูมิภควัธจ์ ภูมพงศ์คชศร	มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลรัตนโกสินทร์
๕๕. ผศ. ดร.สิปปนันท์ นวลละออง	มหาวิทยาลัยกรุงเทพ
๕๖. ผศ. ดร.สุรพงษ์ แสงเรณู	มหาวิทยาลัยราชภัฏร้อยเอ็ด
๕๗. ผศ. ดร.กังวล คัชฌิมา	มหาวิทยาลัยศิลปากร
๕๘. รศ. ดร.ชนสิทธิ์ สิทธ์สูงเนิน	มหาวิทยาลัยศิลปากร
๕๙. ผศ. ดร.สถาพร วิชัยรัมย์	มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์
๖๐. ผศ. ดร.สุชาติ บุษย์ชญานนท์	มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี
๖๑. ผศ. ดร.บุญรอด บุญเกิด	มหาวิทยาลัยบูรพา
๖๒. ผศ. ดร.ชัยณรงค์ ศรีมันตะ	มหาวิทยาลัยบูรพา
๖๓. ผศ. ดร.พีรวัส อินทวี	มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์
๖๔. ผศ. ดร.ประดิษฐ์ ชื่นบาน	มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์
๖๕. ผศ. ดร.อิทธิวัตร ศรีสมบัติ	มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์
๖๖. ผศ. ดร.ปนัดดา สังข์ศรีแก้ว	มหาวิทยาลัยกาฬสินธุ์
๖๗. ผศ. ดร.อธิราชย์ นันขันตี	มหาวิทยาลัยนครพนม
๖๘. ผศ. ดร.วีรวิชญ์ ปิยนนทศิลป์	มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่
๖๙. ผศ. ดร.ในตะวัน กำหอม	วิทยาลัยทองสุข
๗๐. ผศ. ดร.สมชาย ดำเนิน	สมาคมนักวิจัยแห่งประเทศไทย
๗๑. ผศ. ดร.วรภูริ มูลสิน	นักวิชาการอิสระ
๗๒. ผศ.ธรรมรัตน์ สินธุเดช	มหาวิทยาลัยราชภัฏร้อยเอ็ด
๗๓. ผศ.กุลชาติ พันธุวรกุล	มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์
๗๔. ผศ.ธีรวัฒน์ หินแก้ว	วิทยาลัยพิชญบัณฑิต
๗๕. อ. ดร.รพีพร ธงทอง	มหาวิทยาลัยการจัดการและเทคโนโลยีอีสเทิร์น
๗๖. อ. ดร.สุชีราภรณ์ ธุวานนท์	มหาวิทยาลัยเฉลิมกาญจนา
๗๗. ผศ. ดร.มานิตย์ โศกค้อ	มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลอีสาน วิทยาเขตสุรินทร์
๗๘. อ. ดร.พิสุทธิ์พงศ์ เอ็นดู	มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลอีสาน วิทยาเขตสุรินทร์
๗๙. อ. ดร.ศิวธิดา ภูมิวรมุนี	มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลอีสาน วิทยาเขตสุรินทร์
๘๐. อ. ดร.วนิดา หอมจันทร์	มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์
๘๑. อ. ดร.ประทวน วันนิจ	มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์
๘๒. อ. ดร.วิโรจน์ ทองปลิว	มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์
๘๓. อ. ดร.วิจิตรา โพธิสาร	มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์

๘๔. อ. ดร.ธงไชย สุขแสวง	มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์
๘๕. อ. ดร.อรพิน ปิยะสกุลเกียรติ	มหาวิทยาลัยเกษมบัณฑิต
๘๖. อ. ดร.ชิณโสณ์ วิสิฐนิธิกิจา	มหาวิทยาลัยเกษมบัณฑิต
๘๗. อ. ดร.ศุภโชค มณีมัย	มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร
๘๘. อ. ดร.ราชรถ ปัญญาบุญ	มหาวิทยาลัยราชภัฏภูเก็ต
๘๙. อ. ดร.ศิริรัตน์ ชาวนา	มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา
๙๐. ผศ. ดร.ศรินยา พลสิงห์ชาญ	วิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนี สุรินทร์
๙๑. ผศ. ดร.อุตม์ชญาน์ เรืองสุขสุด	วิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนี สุรินทร์
๙๒. อ. ดร.ธิดารัตน์ คณึงเพียร	วิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนี สุรินทร์
๙๓. อ. ดร.วรรณพร บุณเปล่ง	วิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนี สุรินทร์
๙๔. อ. ดร.วรนาถ พรหมศวร	วิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนี สุรินทร์
๙๕. อ. ดร.ธิดา มุลาลินท์	วิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนี สุรินทร์
๙๖. อ. ดร.จุฑารัตน์ ทองสลับ	วิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนี สุรินทร์
๙๗. อ. ดร.ปุญญวันต์ จิตประคอง	มหาวิทยาลัยทักษิณ
๙๘. อ. ดร.พิบูลย์ ตัญญบุตร	มหาวิทยาลัยรังสิต
๙๙. อ. ดร.สุรศักดิ์ วงค์ษา	มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง
๑๐๐. อ. ดร.อิสรพงษ์ ไกรสินธุ์	มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์
๑๐๑. อ.ภัทระ อินทรกำแหง	มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์
๑๐๒. อ.กฤษณะ เริงสูงเนิน	มหาวิทยาลัยการกีฬาแห่งชาติ วิทยาเขตชุมพร
๑๐๓. นายธวัชชัย ยืนยาว	วิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนี สุรินทร์

จัดรูปแบบและพิสูจน์อักษร:

พระครูเขมธรรมบัณฑิต, ผศ. ดร.	พระมหาเอกพันธ์ วรธมฺมญญู, อ. ดร.
พระมหามานะ ปิยภาณี	พระปรัชญา ชยวุฑฺโฒ, อ. ดร.
อ. ดร.ธนรัฐ สะอาดเอี่ยม	อ. ดร.ภัฏชวัชร์ สุขเสน
นายวันชัย ชูศรีสุข	นายเอกรัตน์ มาพะดุง
นางสาวณัฐธินี ชงโค	นางสาวลัดดาวัลย์ คงดวงดี
นายธเนศ ทองอ้ม	นายเจนณรงค์ ทะนะอ้น

ออกแบบ: พระมหาเอกพันธ์ วรธมฺมญญู, อ. ดร. พระมหามานะ ปิยภาณี

พิมพ์ครั้งที่ ๑

จำนวน: .....หน้า

จัดพิมพ์โดย: คณะทำงานการประชุมวิชาการระดับชาติ มหาจุฬาฯ สุรินทร์ ครั้งที่ ๕

สำนักงานวิทยาเขตสุรินทร์:

305 หมู่ 8 อาคารพระธรรมโมลี
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์
ตำบลนอกเมือง อำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์ 32000
โทร 0-4414-2107-8 ต่อ 311, www.surin.mcu.ac.th
นายพลนภัส แสงศรี ผู้อำนวยการสำนักงานวิทยาเขต โทร. 08-1725-5507

สำนักงานกองบรรณาธิการ:

กองบรรณาธิการรายงานสืบเนื่องจากการประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ 4
ห้องสำนักงานบัณฑิตศึกษา อาคาร 90 ปี พระพรหมวชิรโมลี
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์
ตำบลนอกเมือง อำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์ 32000
โทร. 044-142107 ต่อ 319
บรรณาธิการ: พระครูเขมธรรมบัณฑิต, ผศ. ดร. โทร. 089-717-6981
กองบรรณาธิการ:
http://www.surin.mcu.ac.th/mcusrnc2022 E-mail: mcusrnc2022@gmail.com

ลิขสิทธิ์:

บทความที่ได้รับการตีพิมพ์ในรายงานสืบเนื่องจากการประชุมวิชาการและนำเสนอผลงานวิจัยในการประชุมวิชาการระดับชาติ มหาจุฬาฯ สุรินทร์ ครั้งที่ ๕ The 5nd MCUSR National Conference ถือเป็นกรรมสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์ ห้ามนำข้อความทั้งหมดไปตีพิมพ์ซ้ำ ยกเว้นได้รับอนุญาตจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์ เท่านั้น

ความรับผิดชอบ:

เนื้อหาและข้อคิดเห็นใด ๆ ที่ตีพิมพ์ในรายงานสืบเนื่องจากการประชุมวิชาการและนำเสนอผลงานวิจัยการประชุมวิชาการระดับชาติ มหาจุฬาฯ สุรินทร์ ครั้งที่ ๕ The 5nd MCUSR National Conference ถือเป็นความรับผิดชอบของผู้เขียนเท่านั้น

คำปรารภ

การประชุมวิชาการ ระดับชาติ มหาจุฬาฯ สุรินทร์ ครั้งที่ ๕ ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์ ภายใต้หัวข้อ **“พุทธปัญญาเพื่อสันติภาพแห่งภูมิภาคในศตวรรษที่ ๒๑”** ซึ่งในการจัดการประชุมวิชาการครั้งนี้ ได้รับความเมตตาจาก พระเทพวัชรสารบัณฑิต” รศ. ดร. รองอธิการบดีฝ่ายวางแผนพัฒนา ปฏิบัติหน้าที่แทนองค์อธิการบดี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เป็นประธานในพิธีเปิดการประชุมและปาฐกถาพิเศษ เรื่อง “พุทธปัญญาเพื่อสันติภาพแห่งภูมิภาค” นอกจากนี้ได้รับความอนุเคราะห์จาก พลตรีณัฏฐ์ ศรีอินทร์ ปาฐกถาพิเศษ เรื่อง “กองทัพกับการสร้างสันติภาพแห่งภูมิภาค” และรองศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุยะพรหม รองอธิการบดีฝ่ายกิจการทั่วไป มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย การปาฐกถาพิเศษ เรื่อง “การบริหารความขัดแย้งเพื่อสร้างสันติภาพแห่งภูมิภาค”

อนึ่ง การจัดโครงการประชุมวิชาการ ระดับชาติ มหาจุฬาฯ สุรินทร์ ครั้งที่ ๕ นี้ ได้ดำเนินการจัดการประชุมในกลุ่มมนุษยศาสตร์ กลุ่มสังคมศาสตร์ และกลุ่มศึกษาศาสตร์ ซึ่งเป็นการดำเนินการภายใต้สถานการณ์ความขัดแย้งปัญหาชายแดนของประเทศและความขัดแย้งของภูมิภาคต่างๆ ของโลก จึงได้รับความสนใจจากนิสิต นักศึกษา คณาจารย์และผู้สนใจทั่วไปได้ส่งบทความเพื่อตีพิมพ์เผยแพร่ผลงานทางวิชาการ

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์ ขออนุโมทนาขอบคุณผู้บริหาร ภาคีเครือข่าย ผู้ทรงคุณวุฒิ คณาจารย์ นิสิต นักศึกษา เจ้าหน้าที่ นักวิชาการและกองบรรณาธิการของมหาวิทยาลัยที่ได้ให้ความอนุเคราะห์เพื่อการสนองพันธกิจในครั้งนี้ ตลอดทั้งคณะทำงานฝ่ายต่าง ๆ ที่มีส่วนทำให้การจัดครั้งนี้ประสบความสำเร็จเกิดการบูรณาการพันธกิจทางวิชาการของมหาวิทยาลัย จากประสบการณ์และความสำเร็จนี้ มหาวิทยาลัยจักได้นำไปพัฒนางานทางวิชาการและดำเนินการจัดโครงการประชุมวิชาการระดับชาติ มหาจุฬาฯ สุรินทร์ ครั้งที่ ๖ และโครงการประชุมวิชาการ ระดับนานาชาติ มหาจุฬาฯ สุรินทร์ ครั้งที่ ๑ เป็นลำดับต่อไป

(พระครูเขมธรรมบัณฑิต, ผศ. ดร.)
บรรณาธิการ
การประชุมวิชาการ ระดับชาติ มหาจุฬาฯ สุรินทร์ ครั้งที่ ๕
ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา วิทยาลัยสงฆ์สุรินทร์

สารบัญ

เครือข่ายการประชุมวิชาการ ครั้งที่ 5 ก
กองบรรณาธิการ ผู้ทรงคุณวุฒิ ช
คำปรารภบรรณาธิการ ณ
สารบัญ ด

กลุ่มมนุษย์ศาสตร์

บทความวิจัย

ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการตั้งชื่อราชทินนามสมณศักดิ์ของพระสงฆ์ไทย: การศึกษาเปรียบเทียบกับพระสงฆ์ลาว เมียนมา และกัมพูชา 1
รุ่งเรือง มุศิริ, อนันตกุล อินทรผดุง, บุญยฤทธิ์ ศรีปาน และพระมหาเสรีชน นริสฺสโร
การนำเสนอภาษารักจากนวนิยาย บุพรติยา 19
สุภัชญา สวัสดิ์โยธิน

บทความวิชาการ

สัจจะในนิทานพื้นบ้านเรื่องเมืองบังบดแห่งเขาพนมรุ้ง จังหวัดบุรีรัมย์: การวิเคราะห์ตามแนวพุทธจริยธรรม 37
จิราภรณ์ ชิดอนันต์วงศ์ และพระมหาพจน์ สุวโจ
บทบาทหน้าที่ศาลเจ้าพ่อเจ้าขาว บ้านคลองเกษมเหนือ ตำบลไผ่สิงห์ อำเภอซุมแสง จังหวัดนครสวรรค์ 50
ศุภาวีร์ โชคธนาเกียรติคุณ และพระมหาพจน์ สุวโจ
ศึกษาพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ศาลตากงเซราะ ตำบลแสลงโทน อำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์ 61
สุริยา อภิวัฒน์อำไพ และพระมหาพจน์ สุวโจ
Is It Appropriate for Monks to Support the Military? 74
Phramaha Phocana Suvaco, Chayaporn Sukprasert and Wai Chueram
ความจริงในพระพุทธศาสนาและฟิสิกส์ควอนตัม 89
พระสมุห์เกียรติพงษ์ ฐานธมฺโม, ธนรัฐ สะอาดเอี่ยม
ตามรอยพุทธศิลป์ประติมากรรมสำริดกลุ่มประโคนชัย (The Golden Boy) มิติ: ทางด้านประวัติศาสตร์และทางด้านภูมิศาสตร์ 105
พระศักดิ์สิทธิ์ พุทฺธปุตฺโต (ศรีสุข), ธนรัฐ สะอาดเอี่ยม

พุทธศิลป์บนผืนผ้า: การตีความสัญลักษณ์ทางพุทธศาสนาในอัตลักษณ์ผ้าไหมมัดหมี่บ้านสวาย อำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์ 121

พระพิเรศ พุทฺธญาโณ (เข้าเมือง), ธนรัฐ สะอาดเอี่ยม

เส้นทางราชมรรคา: กรณีศึกษาการตั้งชุมชนชาวพุทธ หมู่บ้านมะขามเจรอะ ตำบลจันดุม อำเภอพลับพลาชัย จังหวัดบุรีรัมย์ 136

พระมหาปราชญ์ ชาคโร (ก้อนเพชร), ธนรัฐ สะอาดเอี่ยม

ศึกษากระบวนการถ่ายทอดพันธุกรรมในนิยาม 5 และในทางวิทยาศาสตร์ 158

พระสัญชัย ปิยธมฺโม (ปัญญาสูง), ธนรัฐ สะอาดเอี่ยม

ความมั่นคงทางอาหารในมุมมองพระพุทธศาสนากับศาสตร์สมัยใหม่ 173

สายชล อัคชาติ, ธนรัฐ สะอาดเอี่ยม

วนอุทยานพนมสวาย: การจัดการพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ เพื่อสร้างอัตลักษณ์ท้องถิ่นของจังหวัดสุรินทร์ 185

อัจฉรา มาอินทร์, ธนรัฐ สะอาดเอี่ยม

พระเวสสันดรชาดกในมุมกรรมนิยามและวิทยาศาสตร์: การวิเคราะห์เชิงสาเหตุและปัจจัย 206

พระสันติภาพ ตุฏฺฐจิตฺโต, ธนรัฐ สะอาดเอี่ยม

ใบเสมาวัดเขาพระอังคาร: ความหมายและคุณค่าทางประวัติศาสตร์ของพระพุทธศาสนาเถรวาท 219

พระครูพิพัฒน์กิจจานุรักษ์ สีลสำโร (นวลคนึง), ธนรัฐ สะอาดเอี่ยม

ฌาปนกิจสงเคราะห์ในชุมชนตำบลสังขะ อำเภอสังขะ จังหวัดสุรินทร์: สภาพปัญหาและแนวทางแก้ไขเชิงพุทธวิธี 235

พระวีระ ญาณวีโร, ธนรัฐ สะอาดเอี่ยม

พลวัตทางศาสนาและความเชื่อบนพรมแดนเทือกเขาพนมดงรัก: การบูรณาการระหว่างพระพุทธศาสนากับจิตวิญญาณนิยมท้องถิ่น 251

พระครูวินัยธรโกมินทร์ สุโกวิโท (เตียแอก), ธนรัฐ สะอาดเอี่ยม

พระสงฆ์กับการพัฒนาชายแดนแถบเทือกเขาพนมดงรัก 269

พระสุรกาญจน์ สุทธิดี, ธนรัฐ สะอาดเอี่ยม

บันเทิงบุญ: อัตลักษณ์เชิงสัญลักษณ์ของกัณฑ์หลอนและกัณฑ์ฉลองในประเพณีเทศน์มหาชาติ อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์ 286

พระมหาศิริพงศ์ จนฺทปาโมชฺโช, ธนรัฐ สะอาดเอี่ยม

การดูแลผู้ป่วยระยะประคับประคองแบบพุทธวิธี 302

พระประดิษฐ์ หิริธมฺโม, ธนรัฐ สะอาดเอี่ยม

จักรวาลวิทยาในมุมมองพระพุทธศาสนาและวิทยาศาสตร์ 311
พระครูใบฎีกาณัฐรัฐภัทร อิสฺสรธมฺโม, ธนรัฐ สะอาดเอี่ยม
หมากธรรม: สัญญะทางพิธีกรรมและคติธรรมในบุญพิธีของชาวเขมรถิ่นไทยในจังหวัดสุรินทร์ 328
พระอาทิตย์ อาภาธโร, ธนรัฐ สะอาดเอี่ยม
คุณค่าและมูลค่า: งานฌาปนกิจศพของชุมชนเขมรถิ่นไทยจังหวัดสุรินทร์ในสมัยปัจจุบัน 345
พระกรณพัฒน์ กตทีโป (เมินดี), ธนรัฐ สะอาดเอี่ยม
มาฆบูชารำลึก: สังฆะ-ประชา-สามัคคี อำเภอศีขรภูมิ จังหวัดสุรินทร์ 359
เจ้าอธิการเด่นชัย สีลสุทฺโธ, ธนรัฐ สะอาดเอี่ยม
พระผู้สร้างและผู้รักษา: บทเรียนจากชายแดนไทย-กัมพูชา จังหวัดสุรินทร์ในสมัยปัจจุบัน 375
พระกรวิชญ์ ถิรจิตฺโต, ธนรัฐ สะอาดเอี่ยม
แปรรูป: พิธีกรรมเปลี่ยนภพภูมิและคติหลังความตายของชุมชนเขมรถิ่นไทย จังหวัดสุรินทร์ 393
พระอธิการยนต์ ยุตฺตธมฺโม (สาแก้ว), ธนรัฐ สะอาดเอี่ยม
วิถีคนเลี้ยงช้าง: พลวัตทางวัฒนธรรมและวิถีชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์กวยในจังหวัดสุรินทร์ 410
พระประเสริฐ ปภาโส, ธนรัฐ สะอาดเอี่ยม
สุขในพระพุทธศาสนาและอัตถิภาวนิยม 425
พระอธิการยนต์ ยุตฺตธมฺโม (สาแก้ว), ธนรัฐ สะอาดเอี่ยม
พุทธปัญญากับสันติภาพในอาณาจักรพนมดงรัก 439
พระครูปริยัติวิสุทธิคุณ
วิเคราะห์นิทานพื้นบ้านของบ้านกำเปรเรื่องช้างขาวตัวใหญ่ 451
พระสุพิน ธีปธมฺโม และ พระมหาพจน์ สุวโจ

กลุ่มสังคมศาสตร์

บทความวิจัย

การบูรณาการหลักสังคหวัตถุธรรมเพื่อส่งเสริมพฤติกรรมทางการเมืองตามวิถีประชาธิปไตยของประชาชนตำบลโคกสี อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น 456
ธีระภัทร โพธิ, ชาญชัย ฮวดศรี, สุรพล พรมกุล
การประยุกต์หลักอคติธรรมเพื่อส่งเสริมการตัดสินใจเลือกตั้งนายกเทศมนตรีของประชาชนในเทศบาลเมืองบ้านทุ่ม อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น 471
พระมหาธีรวัฒน์ ธีรวฑฺฒโน (โสภาประทุม), สุธิพงษ์ สวัสดิ์ทา, สุรพล พรมกุล

การบูรณาการหลักสังคหวัตุธรรมเพื่อเสริมสร้างพฤติกรรมทางการเมืองของประชาชน ตำบลเมืองเพีย อำเภอกุดจับ จังหวัดอุดรธานี 488
พระมหาเสกสรร จนฺทสาโร (นิตย์คำหาญ), สุรพล พรมกุล, สุธิพงษ์ สวัสดิ์ทา

การบูรณาการหลักสังคหวัตถุธรรมเพื่อส่งเสริมความไว้วางใจทางการเมืองในการเลือกตั้งนายกองค์การบริหารส่วนตำบล ของประชาชนในตำบลคำแมด อำเภอซำสูง จังหวัดขอนแก่น 505
ธรรมรัตน์ สะตะ, สุธิพงษ์ สวัสดิ์ทา, สุรพล พรมกุล

การประยุกต์หลักสังคหวัตถุธรรมเพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการปกครองส่วนท้องถิ่น อำเภอบ้านดุง จังหวัดอุดรธานี 522
กฤษดา วรพัฒน์, สุรพล พรมกุล, สุธิพงษ์ สวัสดิ์ทา

การบูรณาการหลักวจีสุจริตธรรมเพื่อการสื่อสารทางการเมืองในการเลือกตั้นายเทศมนตรีนครขอนแก่นของภาคประชาสังคม อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น 537
พระมหาสหรัฐ รตนสุธี (มะลิวัน), ชาญชัย ฮวดศรี, สุธิพงษ์ สวัสดิ์ทา

การประยุกต์หลักอิทธิบาทธรรมเพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วมทางการเมืองของสตรีในเขตเทศบาลเมืองบ้านทุ่ม อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น 552
ณภัชนันท์ สืบสำราญ, สุรพล พรมกุล, สุธิพงษ์ สวัสดิ์ทา

การบูรณาการหลักพรหมวิหารธรรมเพื่อเสริมสร้างความสงบสุขและความสามัคคีใชุมชนบ้านพักโรงเรียนนายสิบทหารบก ตำบลหนองแก อำเภอหัวหิน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ 567
จักรี พยอมหอม, สุรพล พรมกุล, สุธิพงษ์ สวัสดิ์ทา

พุทธบูรณาการเพื่อการส่งเสริมทัศนคติทางจริยธรรมเพื่อการลดการกระทำความผิดของผู้ต้องขังเรือนจำกลางขอนแก่น จังหวัดขอนแก่น 583
นัฐพงษ์ วันที, สุรพล พรมกุล, ชาญชัย ฮวดศรี

การบูรณาการหลักสัมมัปปธานธรรม เพื่อส่งเสริมพฤติกรรมทางการเมืองตามแนวทางประชาธิปไตยของประชาชนในเขตเทศบาลนครขอนแก่น 596
ณัฐเมศร์ สิริโรจน์กมล, ชาญชัย ฮวดศรี, สุรพล พรมกุล

การมีส่วนร่วมในการป้องกันอาชญากรรมตามหลักศีล 5 ของประชาชน อำเภอแก้งสนามนาง จังหวัดนครราชสีมา 611
พระนันทวัฒน์ อภินนฺโท, ชาญชัย ฮวดศรี, สุรพล พรมกุล

พุทธบูรณาการในการบริหารจัดการวิสาหกิจชุมชนในตำบลตะกั่วป่า อำเภอหนองสองห้อง จังหวัดขอนแก่น 624
ศรีอุบล เพ็ชรตะกั่ว, ชาญชัย ฮวดศรี, สุรพล พรมกุล

การบูรณาการหลักสังคหวัตถุธรรมเพื่อส่งเสริมการปกครองชุมชนคุณธรรมในเขตพื้นที่อำเภอเมืองกาฬสินธุ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ 644

ปัญญวัฒน์ พันธ์สวัสดิ์, สุทธิพงษ์ สวัสดิ์ทา, สุรพล พรมกุล

หลักสัปปุริสธรรมที่มีความสัมพันธ์กับการเสริมสร้างความเสมอภาคทางสังคมขประชาชนในเขตเทศบาลเมืองศิลา อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น 661

กัญญาภร เมืองเก่า, สุธิพงษ์ สวัสดิ์ทา, ชาญชัย ฮวดศรี

การประยุกต์หลักอคติธรรมเพื่อการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการเลือกตั้งนายกเทศมนตรีเทศบาลตำบลศรีธาตุ อำเภอศรีธาตุ จังหวัดอุดรธานี 675

พระมหาสุวัชชัย สอนสกุล, สุธิพงษ์ สวัสดิ์ทา, สุรพล พรมกุล

การบูรณาการหลักอิทธิบาท 4 กับการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้ต้องขังเรือนจำกลางขอนแก่น 690

ธวัชชัย เพชรรัตน์, สุรพล พรมกุล, สุธิพงษ์ สวัสดิ์ทา

การบูรณาการหลักสาราณียธรรมเพื่อส่งเสริมการปกครองท้องที่ในอำเภอเมืองหนองคาย จังหวัดหนองคาย 704

พระจักรพงศ์ จรณสมฺปนฺโน(ปัญสวัสด์), สุรพล พรมกุล, ชาญชัย ฮวดศรี

การบูรณาการหลักพรหมวิหารธรรมเพื่อการส่งเสริมคุณลักษณะนักการเมืองท้องถิ่นที่พึงประสงค์ของประชาชนในอำเภอกระนวน จังหวัดขอนแก่น 719

พระมหาธีรวัตร สิริปญฺโญ (หน่อสีดา), สุรพล พรมกุล, สุธิพงษ์ สวัสดิ์ทา

การประยุกต์หลักสัมมัปธาน 4 เพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการควบคุมการแพร่ระบาดยาเสพติด ในเขตเทศบาลนครขอนแก่นจังหวัดขอนแก่น 733

พระมหาปรีชา เตชธมฺโม(ทองแม้น), สุธิพงษ์ สวัสดิ์ทา, สุรพล พรมกุล

การบูรณาการหลักอิทธิบาท 4 เพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการกำหนดแผนพัฒนาศูนย์วิจัยเกษตรวิศวกรรมขอนแก่น 748

กัญญาภัทร หงษ์แก้ว, ชาญชัย ฮวดศรี, สุรพล พรมกุล

การบูรณาการหลักสาราณียธรรมเพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วมทางการเมืองในการปกครองตามระบอบประชาธิปไตยของประชาชน 760

กัญญาภัทร หงษ์แก้ว, ชาญชัย ฮวดศรี, สุรพล พรมกุล

การบูรณาการหลักสาราณียธรรมเพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วมทางการเมืองในการปกครองตามระบอบประชาธิปไตยของประชาชน ในเขตอำเภอเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดบุรีรัมย์ 776

พระมหาศตวรรษ อคฺคปญฺโญ, สุรพล พรมกุล, สุธิพงษ์ สวัสดิ์ทา

การบูรณาการหลักสัปปุริสธรรมเพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน อำเภอซำสูง จังหวัดขอนแก่น 778

Samanera Ekpanya Xaixongdeth, ชาญชัย ฮวดศรี, สุธิพงษ์ สวัสดิ์ทา

การบูรณาการหลักพุทธธรรมเพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการสิ่งแวดล้อมชุมชนขององค์การบริหารส่วนตำบลยางท่าแจ้งอำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม 793

พระกฤษณะ นิสภมุนิ (ราชโคตร), ชาญชัย ฮวดศรี, สุรพล พรมกุล

การส่งเสริมหลักอคติธรรมในการตัดสินใจเลือกตั้งสมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนจังหวัดของประชาชน อำเภอโนนศิลา จังหวัดขอนแก่น 808

นงคราญ หวานขม, ชาญชัย ฮวดศรี, สุธิพงษ์ สวัสดิ์ทา

คุณภาพชีวิตการทำงานของบุคลากรสำนักงานปลัดกระทรวงอุตสาหกรรม 822

นาถคชา จารุรัตนดิลก, ปกรณ์ ปรียากร, กันตพัฒน์ พรศิริวัชรสิน, พระปลัดสุระ ญาณธโร

ประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่เทศกิจ สำนักงานเขตคลองเตย กรุงเทพมหานคร 835

ประทีป ชัยยะ, ปกรณ์ ปรียากร กันตพัฒน์ พรศิริวัชรสิน, พระปลัดสุระ ญาณธโร, พระสุรพงษ์ ธมฺมภาโร,

คุณภาพชีวิตในการทำงานของบุคลากร กองโรคติดต่อทั่วไป กรมควบคุมโรค กระทรวงสาธารณสุข 849

ณภัสกร กมลปลื้ม, รังสรรค์ ประเสริฐศรี , อรพิน ปิยะสกุลเกียรติ, พระพงษ์พัฒน์ พลวุฑฺโฒ, พระปลัดสุระ ญาณธโร

คุณลักษณะที่พึงประสงค์ของผู้ฝึกสอนฟุตบอลตามทัศนะของนักฟุตบอลโรงเรียนนวมินทราชินูทิศ สวนกุหลาบวิทยาลัย ปทุมธานี 864

สุริยา บริเดช, รังสรรค์ ประเสริฐศร, กันตพัฒน์ พรศิริวัชรสิน

คุณภาพการให้บริการประชาชนของเทศบาลตำบลคลองขุด อำเภอเมืองสตูล จังหวัดสตูล 877

วาสนา ประดิษฐ์, ประสาน บุญโสภาคย์, กันตพัฒน์ พรศิริวัชรสิน, พระปลัดสุระ ญาณธโร, พระมหามานะ ปิยภาณี

ประสิทธิภาพการป้องกันและระงับอัคคีภัยของสถานีดับเพลิงและกู้ภัยลาดกระบัง สำนักป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย กรุงเทพมหานคร 890

วรยุทธ แก้วประดับ, อรพิน ปิยะสกุลเกียรติ, ปกรณ์ ปรียากร, พระปลัดสุระ ญาณธโร, พระครูปลัดสุวัฒนอุดมคุณ

คุณภาพการให้บริการประชาชนในงานป้องกันและควบคุมโรคไข้เลือดออกของฝ่ายสิ่งแวดล้อมและสุขาภิบาล สำนักงานเขตลาดพร้าว กรุงเทพมหานคร 909

สุวรรณ กระธรรม , ปกรณ์ ปรียากรณ์, กันตพัฒน์ พรศิริวัชรสิน, พระปลัดสุระ ญาณธโร, พระครูปลัดสุวัฒนอุดมคุณ

บทความวิชาการ

ธรรมาภิบาลเชิงปฏิบัติในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น: ช่องว่างระหว่างหลักการกับการปฏิบัติจริง 923

เด่นภูมิ อินตะวัง, สุรเชษฐ์ คำใจ

การเมืองภาคประชาชนกับการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนในปัจจุบัน 936

ปาณิสรา อินทราวุธ, พระครูเมธีรัตนบัณฑิต ดร.

วิกฤตเสถียรภาพของรัฐบาลผสมไทยในบริบทการเมืองปี พ.ศ. 2568 947

พระครูสมุห์วชิรวิทย์ ธีรสุวณฺโณ

จากแนวคิดสู่การปฏิบัติ: รูปแบบพัฒนาพลเมืองประชาธิปไตยด้วยกิจกรรมการเรียนรู้ 958

กิตติยานนท์ วรรณวงศ์, กุลธิดา วรรณวงศ์, วรเชษฐ์ โทอื้น

การบริหารจัดการภาครัฐแนวใหม่สู่การเพิ่มประสิทธิภาพการบริหารงานขององค์กร 971

อภิวัฒน์ ไชยหะนิจ, พระปลัดสุระ ญาณธโร, พระครูเกษมอาจารสุนทร, วัชรากรณ์ อนุพันธ์

การพัฒนาคุณภาพการให้บริการประชาชนตามหลักสังคหวัตถุธรรม 986

อรทัย ลีมไธสง, พระครูปริยัติปัญญาโสภณ, พระครูเกษมอาจรสุนทร, พระครูปลัดสุวัฒนอุดมคุณ

การประยุกต์หลักไตรสิกขาเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิต 1000

พระสมควร ธีรวโร / ตองติดรัมย์, พระปลัดสุระ ญาณธโร, พระครูปริยัติปัญญาโสภณ, วัชรากรณ์ อนุพันธ์

การพัฒนาชุมชนตามหลักอปริหานิยธรรม 1010

จิตรลดา ประสงค์สุข, พระปลัดสุระ ญาณธโร, พระมหาวิศิต ธีรวโส, พระครูเกษมอาจารสุนทร

องค์กรคุณธรรมตามหลักพรหมวิหารธรรม 1020

ระเบียบ เจริญเหลือ, พระครูปริยัติปัญญาโสภณ, พระครูปลัดสุวัฒนอุดมคุณ, วันชัย ชูศรีสุข

หลักภาวนา 4 เพื่อการพัฒนาชุมชน 1035

ศิริรัตน์ เวชยันต์, พระครูปริยัติปัญญาโสภณ, พระมหาวิศิต ธีรวโส, พระมหามานะ ปิยภาณี

พุทธวิธีส่งเสริมการบริหารงานให้มีประสิทธิภาพขององค์กร 1045

สมถวิล ควรสุข, พระปลัดสุระ ญาณธโร, พระครูปริยัติปัญญาโสภณ, พระครูเกษมอาจารสุนทร

พุทธบูรณาการเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการปฏิบัติงานของบุคลากรในองค์กร 1058

พระมหาจารุทัศน์ จารุธมฺโม (จินดาศรี), พระครูปริยัติปัญญาโสภณ, ลัดดาวัลย์ คงดวงดี, วันชัย ชูศรีสุข, พระมหายุทธพิชาญ โยธสาสโน

การพัฒนาเยาวชนในสังคมด้วยหลักอิทธิบาทธรรม 1069

พระสรพงษ์ ขนฺติโก (ทองดี), พระครูปริยัติปัญญาโสภณ, ลัดดาวัลย์ คงดวงดี, วัชรากรณ์ อนุพันธ์, พระมหายุทธพิชาญ โยธสาสโน

การแก้ไขปัญหายาเสพติดในชุมชนด้วยหลักพุทธธรรม 1081

สุธิมา พิศลีม, พระมหาวิศิต ธีรวโส, พระครูปริยัติปญญาโสภณ, ลัดดาวัลย์ คงดวงดี

การบูรณาการหลักพุทธธรรมเพื่อเสริมสร้างสังคมสันติสุข 1091

พระเจษฎา จิตฺตสำโร (ศรีธรรมา), พระมหาวิศิต ธีรวโส, พระมหาเอกพันธ์ วรธมฺมญฺญู, พระมหามานะ ปิยภาณี

การพัฒนาการบริหารงานตามหลักอิทธิบาทธรรมขององค์การ 1102

ฐากูร ภูชาญ, พระครูปริยัติปัญญาโสภณ, พระครูเกษมอาจารสุนทร, วันชัย ชูศรีสุข, พระมหายุทธพิชาญ โยธสาสโน

การพัฒนาผลิตภัณฑ์ผ้าทอพื้นเมืองน่านเพื่อส่งเสริมเศรษฐกิจชุมชน 1113

ธัชพล ยรรยง, พระครูสมุห์วชิรวิทย์ ธีรสุวณฺโณ (กองโกย)

การเสริมสร้างพฤติกรรมองค์การเชิงบวกในหน่วยงานภาครัฐ 1121

อนันต์ จิตอารี, พระครูพิพิธวัชรกิจโกศล,ดร.(วัชรพงษ์ วชิรปญโญ (ดวงเมือง))

วิเคราะห์บทบาทหน้าที่ของทหารต่อการเมืองการปกครองของไทย 1128

พระครูปริยัติปัญญาโสภณ, พระวิชาญ อารโท, พระสุเทิด ธีปังกโร, รุ่งสุริยา หอมวัน

AI Governance กับการบริหารนโยบายสาธารณะขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดสุรินทร์ 1143

พระครูใบฎีกาวิชาญ วิสุทโธ, พระวิรัตน์ ปัญญาเอก, สริดา สิริปรีดาสกุล, ธันวา ธนาภรณ์นววิช, จันจิรา ทรงราษี, เสาวภา ทรงราษี

การบริหารจัดการภาครัฐเชิงพื้นที่เพื่อเสริมสร้างความมั่นคงของกลุ่มเปราะบางในพื้นที่ชายแดนไทย-กัมพูชา 1156

พระครูใบฎีกาวิชาญ วิสุทโธ, พระธัญญวัตร ธมฺมทสฺสี, พระมหากฤษณะ สุรปัญโญ, อภิชาติ แสงงาม, ยวนจิต นนท์สา, พระใบฎีกาพงษ์พัฒน์ ชวโน

การกำกับดูแลเชิงพื้นที่กับการเสริมสร้างความยืดหยุ่นของเศรษฐกิจฐานรากภายใต้ภาวะวิกฤตเศรษฐกิจโลกและสงครามตะวันออกกลาง: มุมมองรัฐประศาสนศาสตร์ 1169

พระครูใบฎีกาวิชาญ วิสุทโธ, ราเชนทร์ ธนาภรณ์นววิช, บัวคำ แสงเพชร, ศิริวุธ วงษ์เจริญ, จันจิรา ทรงราษี, เสาวภา ทรงราศี

อุดมการณ์ของรัฐไทยกับความเชื่อทางพุทธศาสนา 1180

พระสุเทิด ทีปงฺกโร/งามประจบ, พระครูสุธรรมกิจโศล, พระอธิการวิชาญ อาทโร/มวลทอง, พระอธิการวิชาญ อาทโร/มวลทอง, เศรษฐพร หนุนชู

วิเคราะห์ปรากฏการณ์ทางการเมืองไทย 2568 1193
เศรษฐพร หนุนชู, พระครูสุธรรมกิจโกล, พระสุเทิด ทีปงฺกโร/งามประจบ, พระอธิการวิชาญ อาทโร/มวลทอง, กฤษนันท์ แสงมาศ

การพัฒนาจิตสำนึกความเป็นพลเมืองตามหลักกฎหมาย 1202
พระปลัดกิตติ ยุตฺติธโร, พระอธิการวิชาญ อาทโร, พระสุเทิด ทีปงฺกโร, เศรษฐพร หนุนชู, กฤษนันท์ แสงมาศ

กลุ่มศึกษาศาสตร์

บทความวิจัย

การพัฒนาชุดกิจกรรมการอ่านจับใจความ โดยใช้เทคนิค 5W1H เพื่อส่งเสริมการอ่านกลุ่มสาระการเรียนรู้วิชาภาษาไทยของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษา ชั้นปีที่ 4 โรงเรียนศรีธรรมวิทยา จังหวัดยโสธร 1212
อรรถชัย สุดบนิด, พระธนากร ธีรวโร (โคตรสมบัติ), และวรเชษฐ์ โทอื้น

บทความวิชาการ

บทบาทของคอมพิวเตอร์ – อินเทอร์เน็ต ในการพัฒนาการศึกษา 1228
พระรัตภูมิ คเวสโก/สุขสวัสดิ์ , พระมหาสมบัติ ฐานวโร , และ พระปรัชญา ชยวุฑโฒ

บทบาทของคอมพิวเตอร์และ AI ในการส่งเสริมการเข้าถึงความรู้และการเรียนรู้ 1240
เอกวิทย์ คำมีนาม , พระมหาสมบัติ ฐานวโร, และ พระปรัชญา ชยวุฑโฒ

การประยุกต์ใช้ AI เพื่อการออกแบบและจัดกิจกรรมการเรียนรู้สังคมศึกษา 1253
นภาพร ชิมก็วง ,พระมหาสมบัติ ฐานวโร รวดเร็ว,เอกรัตน์ มาพะดุง

AI กับการศึกษาตัวช่วยสุดอัจฉริยะเพื่อมิติใหม่แห่งการเรียนรู้ที่ดีกว่า 1267
ปทุมมา ชิมก็วง, พระมหาสมบัติ ฐานวโร ,เอกรัตน์ มาพะดุง

AI ยุคใหม่กับการสอนสังคมศึกษา 1281
ศิริรัตน์ ภาสดา, พระมหาสมบัติ ฐานวโร และ เอกรัตน์ มาพะดุง

บทบาท AI ในการช่วยสอนและวัดผลภาษาอังกฤษ 1297
สุพิชชา ชนะสุข, ภาณุวัฒน์ อินทรสมบัติ และ มีนา ทนคง ฮามิลตัน

บทบาทของปัญญาประดิษฐ์ในการพัฒนาและจัดทำบทความวิจัยทางวิชาการ 1310
สามเณรฐานันดร ดวงศรี, พระมหาสมบัติ ฐานวโร และ พระปรัชญา ชยวุฑโฒ

AI กับการปฏิรูปการเรียนรู้ในศตวรรษที่21 1323
อภินันท์ ดุจจานุทัศน์ , พระครูสาธุกิจโกศล, เอกรัตน์ มาพะดุง

ปัญญาประดิษฐ์กับข้อจำกัดทางกฎหมาย 1335
พระอนันท์ กรณฺยวาสี (ธรรมเกษร) ,พระมหาเอกพันธ์ วรธมฺมญญู (มะเดื่อ),เอกรัตน์ มาพะดุง

เรียนสังคมศึกษาอย่างอัจฉริยะด้วย AI 1347
พระนพดล ธมฺมทินฺโน (เจริญสุข), พระมหาสมบัติ ฐานวโร , เอกรัตน์ มาพะดุง, ภาณุวัฒน์ อินทรสมบัติ

AI กับการออกแบบการเรียนรู้แบบ ACTIVE LEARNING 1361
วิไลวรรณ เรืองกระจาย , พระมหาสมบัติ ฐานวโร , เอกรัตน์ มาพะดุง

นวัตกรรม AI กับการเรียนรู้ Social Studies 1373
วิทยา อุธิรัมย์ , พระปรัชญา ชยวุฒฺโฑ, เอกรัตน์ มาพะดุง, ลัดดาวัลย์ คงดวงดี, มีนา ทนคง ฮามิลตัน,

เทคโนโลยี AI กับห้องเรียนอัจฉริยะ 1386
สุวินัย สุจริตย์, พระปรัชยา ชยวุฑโฒ, พระครูสาธุกิจโกศล, ลัดดาวัลย์ คงดวงดี, มีนา ทนคง ฮามิลตัน

ผลกระทบจากการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีเพื่อพัฒนาการศึกษาในอดีตและปัจจุบัน 1397
สามเณรพงศธร บุญต่อ ,พระมหาสมบัติ ฐานวโร,เอกรัตน์ มาพะดุง

นักเรียนไทยยุค AI เพื่อแนวทางการเรียนที่เหมาะสม 1408
มงคล เหมือนชอบ, พระมหาสมบัติ ฐานวโร, เอกรัตน์ มาพะดุง

การใช้ AI ในการจัดกิจกรรม Active Learning
พีรพัฒน์ ไกรสิงห์สมนึก, ภาณุวัฒน์ อินทรสมบัติ, มีนา ทนคง ฮามิลตัน, 1422
พระครูปลัดสุวัฒนอุดมคุณ, พระมหามานะ ปิยภาณี

จรรยาบรรณวิชาชีพครูสังคมศึกษากับการเป็นแบบอย่างที่ดีแก่ผู้เรียน 1434
พระมหาสมบัติ ฐานวโร, เอกรัตน์ มาพะดุง ณัฐธินี ชงโค ลัดดาวัลย์ คงดวงดี , นาฏยา อินพานิช

เรียนรู้ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นเพื่อความสำนึกรักบ้านเกิดผ่านกระบวนการสัมมนา 1442
เอกรัตน์ มาพะดุง

บาทของเทคโนโลยีเสมือนจริง (VR) ในการเรียนวิชาสังคมศึกษา 1451
ยุพาภรณ์ ด้วงเบ้า , พระมหาสมบัติ/ฐานวโร รวดเร็ว, เอกรัตน์ มาพะดุง

ภาคผนวก 1452

ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการตั้งชื่อราชทินนามสมณศักดิ์ของพระสงฆ์ไทย: การศึกษาเปรียบเทียบกับพระสงฆ์ลาว เมียนมา และกัมพูชา

Factors Inflencing The Naming of Royal Ecclesiastical Titles of Thai Buddhist Monks: a Comparative Study with Laotian, Myanmar, and Cambodian Buddhist Monks

รุ่งเรือง มุศิริ[1*], อนันตกุล อินทรผดุง[2], บุญยฤทธิ์ ศรีปาน[3] และพระมหาเสรีชน นริสฺสโร[4]
Rungruang Musiri[1,*], Anantakul Intarapadung[2], Boonyarit Sripan[3]
and Prahmaha Serichon Narissaro[4]

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาเปรียบเทียบปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการตั้งชื่อราชทินนามสมณศักดิ์ของพระสงฆ์ไทยกับพระสงฆ์ลาว เมียนมา และกัมพูชา โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงเอกสาร ศึกษาข้อมูลจากเอกสารทางประวัติศาสตร์ เอกสารทางพระพุทธศาสนา กฎหมายคณะสงฆ์ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ผลการวิจัยพบว่า การตั้งชื่อราชทินนามสมณศักดิ์ของพระสงฆ์ไทยได้รับอิทธิพลจากปัจจัยหลัก 4 ประการ ได้แก่ ด้านภาษา ด้านศาสนา ด้านสังคมและวัฒนธรรม และด้านขนบธรรมเนียมและบทบาทของผู้เชี่ยวชาญ โดยมีปัจจัยด้านโครงสร้างอำนาจรัฐและบทบาทของสถาบันพระมหากษัตริย์เป็นตัวแปรกำหนด เมื่อเปรียบเทียบกับพระสงฆ์ลาว เมียนมา และกัมพูชา สามารถจำแนกข้อค้นพบออกเป็น 2 ประเด็น ได้แก่ ประเด็นที่สอดคล้องกัน พบว่า การตั้งชื่อราชทินนามสมณศักดิ์ของพระสงฆ์ทั้ง 4 ประเทศมีความสอดคล้องกันในหลายมิติ กล่าวคือ ในด้านภาษา มีการใช้รากศัพท์จากภาษาบาลีและสันสกฤตเป็นพื้นฐานในการตั้งชื่อ ในด้านศาสนา สังคมและวัฒนธรรม มีการใช้ชื่อเพื่อสื่อความหมายเชิงศาสนา คุณธรรม และสถานะของพระสงฆ์ในฐานะผู้นำทางจิตวิญญาณของสังคม และในด้านขนบธรรมเนียมและบทบาทของผู้เชี่ยวชาญ มีการยึดถือขนบธรรมเนียมและอาศัยผู้รู้หรือผู้เชี่ยวชาญทางพระพุทธศาสนาในการกำหนดชื่อให้มีความเหมาะสมและสอดคล้องกับหลักศาสนาและวัฒนธรรม และประเด็นที่แตกต่างกัน พบว่า มีความแตกต่างอย่างชัดเจนในด้านโครงสร้างอำนาจและกระบวนการตั้งชื่อ กล่าวคือ ประเทศไทยมีลักษณะเฉพาะที่สถาบันพระมหากษัตริย์ทำหน้าที่เป็นกลไกหลักในการกำหนดและพระราชทานราชทินนามสมณศักดิ์อย่างเป็นระบบ ส่งผลให้รูปแบบการตั้งชื่อมีความเป็นทางการและมีโครงสร้างที่ชัดเจน ในขณะที่ประเทศลาว เมียนมา และกัมพูชามีรูปแบบ

[1-3] สาขาวิชาการจัดการเทคโนโลยี คณะเทคโนโลยีอุตสาหกรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร
[1-3] Program in Technology Management, Faculty of Industrial Technology, Phranakhon Rajabhat University
[4] สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
[4] Buddhist Research Institute, Mahachulalongkornrajavidyalaya University
* Corresponding author. E-mail: rungruang@pnru.ac.th

การกำกับที่แตกต่างกันไปตามบริบทของแต่ละประเทศ ซึ่งอาจอยู่ภายใต้บทบาทของรัฐ คณะสงฆ์ หรือโครงสร้างผสมระหว่างทั้งสอง

คำสำคัญ: ปัจจัยที่มีอิทธิพล, ราชทินนาม, สมณศักดิ์, พระสงฆ์ไทย, พระสงฆ์ลาว, พระเมียนมา, พระสงฆ์กัมพูชา, การตั้งชื่อ

Abstract

This study aims to comparatively examine the factors influencing the naming of royal ecclesiastical titles of Thai Buddhist monks and those of Buddhist monks in Laos, Myanmar, and Cambodia. The research employs a documentary research methodology, drawing on data from historical documents, Buddhist texts, Sangha laws, and related studies.

The findings reveal that the naming of royal ecclesiastical titles of Thai Buddhist monks is influenced by four main factors: linguistic, religious, socio-cultural, and customary factors, as well as the roles of experts, with the structure of state power and the role of the monarchy functioning as determining variables. When compared with Buddhist monks in Laos, Myanmar, and Cambodia, the findings can be classified into two main aspects. In terms of similarities, the naming practices in all four countries share common features across several dimensions: linguistically, Pali and Sanskrit roots are used as the foundation for naming; in terms of religion, society, and culture, names convey religious meanings, virtues, and the status of monks as spiritual leaders of society; and in terms of customary practices and the roles of experts, traditional conventions are upheld, with knowledgeable figures in Buddhism involved in assigning names to ensure their appropriateness and consistency with religious and cultural principles. In terms of differences, significant variations are found in power structures and naming processes, as Thailand demonstrates a distinctive characteristic in which the monarchy serves as the primary mechanism for systematically determining and bestowing royal ecclesiastical titles, resulting in a highly formalized and clearly structured system, whereas Laos, Myanmar, and Cambodia exhibit varying forms of governance depending on their respective contexts, involving the state, the Sangha, or a combination of both.

Keywords: Influencing Factors, Royal Ecclesiastical Titles, Ecclesiastical Rank, Thai Monks, Lao Monks, Myanmar Monks, Cambodian Monks, Naming Practices

บทนำ

การตั้งชื่อราชทินนามสมณศักดิ์ของพระสงฆ์ไทยเป็นกระบวนการทางสังคมและศาสนาที่สะท้อนความสัมพันธ์เชิงโครงสร้างระหว่างรัฐ คณะสงฆ์ และสถาบันพระพุทธศาสนาอย่างใกล้ชิด โดย “ราชทินนาม” เป็นชื่อเฉพาะที่พระมหากษัตริย์ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานแก่พระสงฆ์ควบคู่กับการแต่งตั้งสมณศักดิ์ ซึ่งมิได้เป็นเพียงชื่อเรียกทั่วไป หากแต่เป็นสัญลักษณ์ของสถานะ อำนาจ และความชอบธรรมในเชิงสถาบันของพระสงฆ์ในสังคมไทย ทั้งนี้ งานศึกษาที่ผ่านมาได้ชี้ให้เห็นว่าระบบสมณศักดิ์เป็นกลไกสำคัญในการสถาปนาและสะท้อนอำนาจของรัฐในพื้นที่ทางศาสนา รวมถึงการกำหนดลำดับชั้นและบทบาทของพระสงฆ์ในเชิงสถาบันอย่างเป็นระบบ (พระวิชาญ จูมครองและคณะ, 2562)

ในเชิงแนวคิดการตั้งชื่อสามารถพิจารณาได้ในฐานะกระบวนการสร้างความหมายและอัตลักษณ์ทางสังคม โดยภาษาและสัญลักษณ์ที่ใช้ในการตั้งชื่อมิได้เป็นกลาง หากแต่สัมพันธ์กับอำนาจและการกำหนดความชอบธรรมของสถาบัน (Bourdieu, 1991) อีกทั้งยังสอดคล้องกับแนวคิดเรื่องการสร้างตัวแทน (representation) ซึ่งมองว่าการตั้งชื่อเป็นกระบวนการผลิตและถ่ายทอดความหมายทางวัฒนธรรม (Hall, 1997) ดังนั้น การตั้งชื่อราชทินนามสมณศักดิ์จึงสามารถวิเคราะห์ได้ในฐานะ “พื้นที่ทางสัญลักษณ์” ที่เชื่อมโยงภาษา ศาสนา และอำนาจเข้าด้วยกัน

เมื่อพิจารณาในบริบทของประเทศพุทธศาสนาเถรวาทในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ได้แก่ ลาว เมียนมา และกัมพูชา พบว่า แม้จะมีพื้นฐานร่วมกันในด้านพระพุทธศาสนาและการใช้ภาษาบาลีเป็นรากฐานทางศาสนา แต่รูปแบบและกระบวนการกำหนดสมณศักดิ์มีความแตกต่างกันตามบริบททางประวัติศาสตร์และการเมืองของแต่ละประเทศ โดยเฉพาะบทบาทของรัฐและคณะสงฆ์ในการกำกับดูแลกิจการพระพุทธศาสนา ซึ่งส่งผลต่อกระบวนการตั้งชื่อและการกำหนดสถานะของพระสงฆ์ในแต่ละบริบท (Larsson, 2017; Schober, 2011)

อย่างไรก็ตาม จากการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องพบว่า งานวิจัยส่วนใหญ่ยังมุ่งเน้นการศึกษาเฉพาะบริบทของประเทศใดประเทศหนึ่ง หรือมุ่งวิเคราะห์ในมิติใดมิติหนึ่ง เช่น ด้านโครงสร้างอำนาจ หรือด้านภาษาและความหมายของชื่อ ขณะที่ยังไม่ปรากฏการศึกษาเชิงเปรียบเทียบที่วิเคราะห์ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการตั้งชื่อราชทินนามสมณศักดิ์อย่างเป็นระบบในระดับภูมิภาค โดยบูรณาการปัจจัยด้านภาษา ศาสนา สังคมวัฒนธรรม และขนบธรรมเนียมเข้าด้วยกันอย่างครบถ้วน ช่องว่างดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึงข้อจำกัดขององค์ความรู้ในปัจจุบัน และความจำเป็นในการศึกษาที่สามารถอธิบายปรากฏการณ์ดังกล่าวในเชิงเปรียบเทียบอย่างมีหลักฐานรองรับ

ดังนั้น การวิจัยนี้จึงมุ่งศึกษาเปรียบเทียบปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการตั้งชื่อราชทินนามสมณศักดิ์ของพระสงฆ์ไทยกับพระสงฆ์ลาว เมียนมา และกัมพูชา เพื่ออธิบายทั้งลักษณะร่วมและลักษณะเฉพาะของแต่ละประเทศ อันจะนำไปสู่การพัฒนากรอบการวิเคราะห์เชิงระบบที่สามารถอธิบายความสัมพันธ์ระหว่างภาษา ศาสนา สังคมวัฒนธรรม และโครงสร้างอำนาจได้อย่างเป็นระบบ นอกจากนี้ การศึกษานี้ยังมีส่วนช่วยเติม

เต็มช่องว่างองค์ความรู้ และขยายความเข้าใจเกี่ยวกับบทบาทของภาษาและอำนาจในการกำหนดสถานะทางศาสนาในบริบทของประเทศพุทธศาสนาในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

วัตถุประสงค์การวิจัย

เพื่อศึกษาเปรียบเทียบปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการตั้งชื่อราชทินนามสมณศักดิ์ของพระสงฆ์ไทยกับพระสงฆ์ลาว เมียนมา และกัมพูชา

การทบทวนวรรณกรรม

การศึกษาว่าด้วยสมณศักดิ์และราชทินนามของพระสงฆ์ในบริบทสังคมไทยและประเทศพุทธในเอเชีย ได้รับความสนใจจากนักวิชาการในหลายสาขา อาทิ พุทธศาสนศึกษา ประวัติศาสตร์ กฎหมายคณะสงฆ์ และสังคมวิทยาศาสนา อย่างไรก็ตาม ลักษณะของงานวิจัยที่ผ่านมาแตกต่างกันทั้งในด้านกรอบแนวคิด ระเบียบวิธี และประเด็นการวิเคราะห์ ซึ่งสามารถจำแนกกลุ่มวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องออกเป็น 3 กลุ่มหลัก ดังนี้

1. งานวิจัยด้านประวัติศาสตร์และกฎหมายคณะสงฆ์เกี่ยวกับสมณศักดิ์และราชทินนาม

งานวิจัยในกลุ่มแรกที่ศึกษเกี่ยวกับสมณศักดิ์และราชทินนามของพระสงฆ์ไทย โดยมากจะให้ความสำคัญกับมิติของพัฒนาการทางประวัติศาสตร์และระบบกฎหมายคณะสงฆ์เป็นหลัก โดยเน้นพระราชทานสมณศักดิ์เป็นส่วนหนึ่งของโครงสร้างอำนาจระหว่างรัฐและคณะสงฆ์ ซึ่งมีบทบาทสำคัญในการจัดระเบียบคณะสงฆ์และสนับสนุนการปกครองของรัฐไทยในแต่ละยุคสมัย (ณัฐพล อยู่รุ่งเรืองศักดิ์ และวรางคณา พิพัทธ์สุขกิจ,2563) เช่น งานวิจัยเรื่อง การสถาปนาอำนาจรัฐในพุทธจักร ของราชสำนักสยามผ่านการแต่งตั้งสมณศักดิ์ พ.ศ.2325-2445 ซึ่งศึกษาการตั้งสมณศักดิ์ในรัชกาลต่าง ๆ ตั้งแต่สมัยต้นรัตนโกสินทร์ พบว่า การพระราชทานสมณศักดิ์เป็นเครื่องมือที่ช่วยให้คณะสงฆ์อยู่ภายใต้การกำกับของรัฐและนำไปสู่การตรากฎหมายคณะสงฆ์ (Sangha Law) ในปี พ.ศ. 2445 ซึ่งเป็นผลมาจากการเปลี่ยนแปลงระบบบริหารจัดการคณะสงฆ์อย่างต่อเนื่อง (ณัฐพล อยู่รุ่งเรืองศักดิ์ และวรางคณา พิพัทธ์สุขกิจ,2563)

ในบริบทของสังคมไทยปัจจุบัน การพระราชทานสมณศักดิ์ยังคงเป็นพิธีการตามราชประเพณี ซึ่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวโปรดเกล้าฯ ให้ประกาศสถาปนาหรือเลื่อนสมณศักดิ์แก่พระสงฆ์อย่างสม่ำเสมอ ตัวอย่างเช่น พระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ตั้งสมณศักดิ์พระสงฆ์ทั้งในปี พ.ศ. 2565 ที่มีการประกาศสถาปนาพระราชาคณะ และรองสมเด็จพระราชาคณะหลายรูปผ่าน “ราชกิจจานุเบกษา” ซึ่งแสดงให้เห็นถึงบทบาทของสถาบันพระมหากษัตริย์ในการกำกับและคงไว้ซึ่งพระราชอำนาจในการตั้งสมณศักดิ์ตามราชประเพณีของไทย (เนชั่นทีวี, 2565)

อย่างไรก็ดี งานกลุ่มนี้มีแนวโน้มที่จะให้ความหมายกับ “ราชทินนาม” เป็นเพียงองค์ประกอบของตำแหน่งหรือพิธีการ มากกว่าจะเข้าไปสำรวจความหมายเชิงภาษาและสัญลักษณ์ทางสังคมที่ลึกซึ้งกว่า ทั้งในเชิงการสื่อความหมายทางอำนาจ สถานะ และอัตลักษณ์ของพระสงฆ์ในบริบท

ชุมชนและสังคมไทย ซึ่งเป็นมิติที่งานวิจัยเชิงภาษาศาสตร์และสังคมวัฒนธรรมยังรอการขยายผลเพิ่มเติมต่อไปในอนาคต

2. งานศึกษาด้านภาษา วัฒนธรรม และสัญลักษณ์ที่เกี่ยวข้องกับการตั้งชื่อ

งานวิจัยอีกกลุ่มหนึ่งให้ความสนใจกับการตั้งชื่อในฐานะปรากฏการณ์เชิงภาษาและวัฒนธรรม โดยให้ความหมายของชื่อว่าเป็นเครื่องมือสื่อสารความหมายทางสังคม ที่สะท้อนถึงคุณค่า อัตลักษณ์ และการจัดสรรอำนาจในสังคม ซึ่งเป็นมุมมองที่ใกล้เคียงกับแนวศึกษาทางภาษาและสัญลักษณ์มากกว่าการมองชื่อเป็นเพียงป้ายกำกับหรือกฎหมาย เช่น ในงานศึกษาทั่วไปที่วิเคราะห์ความหมายและที่มาของการตั้งชื่อบุคคลในชุมชน พบว่า การตั้งชื่อสะท้อนเหตุผลทางสังคม วัฒนธรรม และอุดมคติ เช่น การเน้นความเป็นสิริมงคล คุณลักษณะ หรือระบบความเชื่อในระดับบุคคลและครอบครัว ซึ่งแสดงให้เห็นว่าชื่อมีคุณลักษณะเชิงสัญลักษณ์ที่สัมพันธ์กับบริบทสังคมวัฒนธรรม อย่างมีนัยสำคัญ (เจษฎาภรณ์ ฉุยฉาย และคณะ, 2567)

ในระดับทฤษฎีเชิงภาษาและสัญลักษณ์ งานของนักคิดสำคัญอย่างปิแอร์ บูร์ดิเยอ ได้ชี้ให้เห็นว่าภาษาไม่ได้เป็นเพียงระบบสื่อสารทั่วไป แต่เป็นเครื่องมือแห่งอำนาจ (symbolic power) ที่สะท้อนและผลิตความสัมพันธ์ทางสังคมผ่านการจัดลำดับสถานะ ตำแหน่ง และการรับรู้ความหมายของบุคคลและสถาบันต่าง ๆ ซึ่งประเด็นนี้อยู่ในแนวคิดหลักของเขาที่กล่าวถึงการจัดสรรอำนาจผ่านภาษาและการรับรู้ในสังคม (Bourdieu, 1991) เช่นเดียวกัน แนวคิดของสจวร์ต ฮอลล์ ใน *Representation: Cultural Representations and Signifying Practices* อธิบายว่า “การแทนความหมาย” เป็นกระบวนการที่ภาษาและสัญลักษณ์ทำงานร่วมกันในการผลิตและสื่อความหมายทางวัฒนธรรม ซึ่งไม่ได้เป็นเพียงการสะท้อนโลก แต่เป็นโครงสร้างเชิงอำนาจที่กำหนดว่าอะไรมีค่า มีความหมาย และถูกมองเห็นอย่างไรในสังคม โดยสจวร์ต ฮอลล์ ให้ความสำคัญกับการวิเคราะห์ว่าภาษาและสื่อสัญลักษณ์ทำหน้าที่เป็นเวทีแห่งการต่อสู้ทางความหมายอย่างไร (Hall, 1997)

แม้งานด้านภาษาศาสตร์และสัญลักษณ์จะมีกรอบแนวคิดที่สามารถนำมาอธิบาย การสื่อความหมายของชื่อในเชิงลึกได้อย่างดี แต่ในบริบทของงานวิจัยเกี่ยวกับ “ราชทินนามสมณศักดิ์” พบว่ายังมีช่องว่างในการนำกรอบแนวคิดการสื่อความหมายทางภาษาและสัญลักษณ์ ที่กล่าวมาประยุกต์ใช้โดยตรง อันเป็นเหตุผลที่ทำให้การศึกษาในลักษณะนี้ยังไม่ก้าวลึกถึงระดับที่สามารถอธิบายถึงความหมายเชิงสัญลักษณ์และบทบาททางสังคมของราชทินนามได้อย่างเต็มที่

3. งานวิจัยเชิงเปรียบเทียบเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาและความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ในเอเชีย

งานวิจัยกลุ่มที่สามมักให้ความสนใจกับความสัมพันธ์เชิงโครงสร้างระหว่างรัฐ คณะสงฆ์ และพระพุทธศาสนา ในบริบทของประเทศที่นับถือพุทธศาสนาในเอเชีย เช่น ไทย เมียนมา ลาว และกัมพูชา โดยศึกษาถึงบทบาทของรัฐในการควบคุม หรือสนับสนุนสถาบันศาสนาและคณะสงฆ์ ตลอดจนการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในกระบวนการทางการเมืองและสังคม ซึ่งช่วยอธิบายถึงโครงสร้างอำนาจและบริบทเชิง

องค์กร ของระบบคณะสงฆ์ในแต่ละประเทศอย่างชัดเจน ตัวอย่างหนึ่งคือบทความของโทมัส ลาร์สสัน ซึ่งวิเคราะห์ว่าความเปลี่ยนแปลงของการเมืองไทยในช่วงปลายศตวรรษที่ 19 ถึงปลายศตวรรษที่ 20 ไม่สามารถแยกออกจากการพัฒนาความสัมพันธ์ระหว่างคณะสงฆ์และรัฐได้ โดยชี้ให้เห็นว่าการปฏิรูปพระพุทธศาสนาในประเทศไทยและบทบาทของสงฆ์ในกิจการทางสังคมและการเมืองเป็นสิ่งสำคัญที่ถักทอกันกับการปฏิรูประบบการปกครองและนโยบายของรัฐไทยในช่วงเวลานั้น (Larsson, 2017)

ในมุมมองเปรียบเทียบ Juliane Schober นำเสนอการศึกษาการบูรณาการศาสนาและอำนาจในประเทศเมียนมา โดยติดตามประวัติศาสตร์ความสัมพันธ์ระหว่างพระพุทธศาสนาและการเมืองตั้งแต่สมัยก่อนอาณานิคมจนถึงยุคปัจจุบัน เธอชี้ว่าศาสนาและรัฐมีบทบาทร่วมกันในการกำหนดลำดับชั้นทางสังคมและความชอบธรรมของอำนาจรัฐ โดยรวมถึงช่วงเวลาที่พระสงฆ์เข้าไปมีส่วนในเหตุการณ์ทางการเมือง เช่น การประท้วงของพระสงฆ์ในปี 2007 หรือที่รู้จักกันในชื่อ “Saffron Revolution” ซึ่งแสดงให้เห็นถึงการต่อต้านอำนาจรัฐภายใต้บริบทศาสนาได้อย่างชัดเจน (Schober, 2011)

นอกจากนี้ งานวิจัยเชิงเปรียบเทียบยังมักมุ่งเน้นในระดับนโยบาย โครงสร้างองค์กร หรือบทบาทของพระสงฆ์ทางการเมืองมากกว่าการศึกษากลไกเชิงสัญลักษณ์ เช่น การตั้งชื่อราชทินนาม ซึ่งเป็นจุดตัดสำคัญที่รวมเอา ภาษา ศาสนา และอำนาจรัฐ เข้าไว้ด้วยกัน แต่ยังไม่ได้รับการศึกษาอย่างจริงจังในกลุ่มงานนี้ ซึ่งเปิดโอกาสให้งานวิจัยในอนาคตต่อยอดโดยใช้กรอบแนวคิดด้านสัญลักษณ์และภาษาเพื่อวิเคราะห์มิติการตั้งชื่อและอำนาจเชิงสัญลักษณ์ภายใต้บริบทของรัฐและคณะสงฆ์ในภูมิภาคเอเชีย (Larsson, 2017)

จากการทบทวนวรรณกรรมดังกล่าว พบว่างานวิจัยที่ผ่านมาแม้จะให้ข้อมูลที่สำคัญเกี่ยวกับสมณศักดิ์ ราชทินนาม และความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ในมิติต่าง ๆ ทั้งทางประวัติศาสตร์ กฎหมาย ภาษา และโครงสร้างอำนาจ แต่ยังขาดการศึกษาในลักษณะที่มุ่งวิเคราะห์ “การตั้งชื่อราชทินนามสมณศักดิ์” ในฐานะกระบวนการเชิงสังคมและศาสนาโดยตรง โดยเฉพาะการอธิบายกลไกการตั้งชื่อในเชิงบูรณาการที่เชื่อมโยงภาษา ศาสนา วัฒนธรรม และโครงสร้างอำนาจเข้าด้วยกันอย่างเป็นระบบ

ช่องว่างขององค์ความรู้ดังกล่าวสามารถสรุปได้ใน 3 ประเด็นสำคัญ ได้แก่

(1) ยังขาดการวิเคราะห์ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อกระบวนการตั้งชื่อราชทินนามสมณศักดิ์ ของพระสงฆ์ในเชิงบูรณาการ โดยเฉพาะการเชื่อมโยงระหว่างโครงสร้างอำนาจรัฐและคณะสงฆ์กับการเลือกใช้คำและรูปแบบการตั้งชื่อ

(2) ยังมีงานวิจัยเชิงเปรียบเทียบระหว่างประเทศไทยกับประเทศพุทธเถรวาทใกล้เคียง เช่น ลาว เมียนมา และกัมพูชา ในประเด็นการตั้งชื่อราชทินนามสมณศักดิ์อยู่อย่างจำกัด ทั้งที่แต่ละประเทศมีบริบททางการเมืองและโครงสร้างความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ที่แตกต่างกัน ซึ่งอาจส่งผลต่อแนวคิดและรูปแบบของการตั้งชื่อ

(3) ยังขาดการสังเคราะห์องค์ความรู้ที่มุ่งอธิบายการเลือกใช้คำและความหมายเชิงสัญลักษณ์ของราชทินนาม ในฐานะเครื่องมือทางภาษาและวัฒนธรรมที่สะท้อนบทบาท หน้าที่ และสถานะของพระสงฆ์ภายในโครงสร้างสังคมไทย

ช่องว่างดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่ายังไม่มีงานวิจัยที่อธิบายการตั้งชื่อราชทินนามสมณศักดิ์ของพระสงฆ์ไทยอย่างเป็นระบบ ในฐานะกระบวนการที่เชื่อมโยงมิติทางภาษา ศาสนา และอำนาจรัฐเข้าด้วยกันผ่านการเลือกใช้คำและการกำหนดความหมายเชิงสัญลักษณ์ของราชทินนาม ดังนั้น การวิจัยครั้งนี้จึงนำแนวคิดจากงานด้านประวัติศาสตร์และกฎหมายคณะสงฆ์ แนวคิดการตั้งชื่อในฐานะสัญลักษณ์ทางสังคม และกรอบการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับสถาบันศาสนา มาบูรณาการเพื่อศึกษาและวิเคราะห์ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อกระบวนการตั้งชื่อราชทินนามสมณศักดิ์ของพระสงฆ์ไทย ผ่านการศึกษาเชิงเปรียบเทียบกับประเทศลาว เมียนมา และกัมพูชา อันจะนำไปสู่การเสนอกรอบการวิเคราะห์เชิงระบบที่สามารถอธิบายการตั้งชื่อราชทินนามได้ทั้งในมิติของความหมายเชิงภาษา บทบาทเชิงศาสนา และกลไกเชิงอำนาจในบริบทสังคมไทยอย่างรอบด้าน และสามารถใช้เป็นพื้นฐานสำหรับการพัฒนางานวิจัยเชิงปริมาณและการศึกษาต่อยอดในอนาคตได้อย่างเป็นระบบ

กรอบแนวคิดการวิจัย

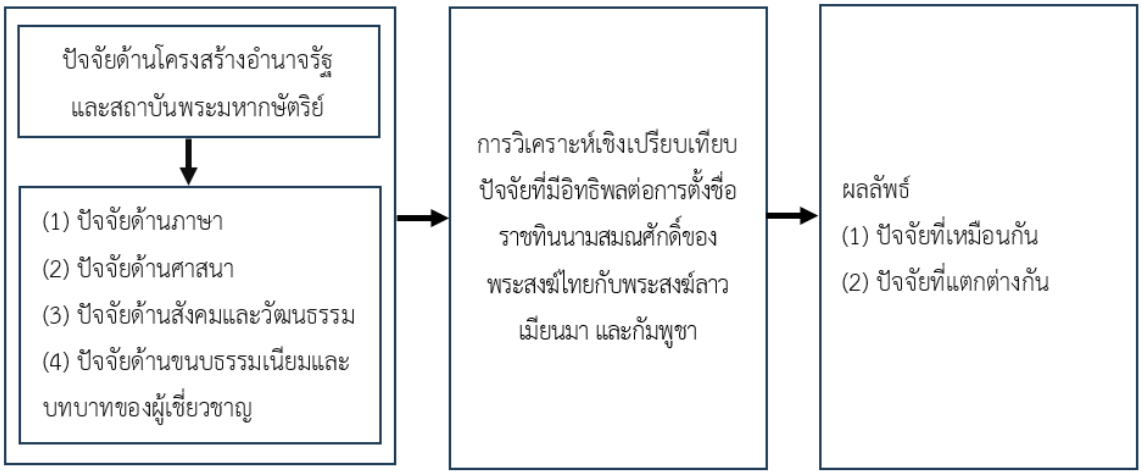

แผนภาพที่ 1 กรอบแนวคิดการวิจัย

จากแผนภาพที่ 1 กรอบแนวคิดการวิจัยกำหนดให้ปัจจัยด้านภาษา ศาสนา สังคมและวัฒนธรรม และขนบธรรมเนียมและบทบาทของผู้เชี่ยวชาญ เป็นตัวแปรหลักในการวิเคราะห์ ขณะเดียวกันปัจจัยด้านโครงสร้างอำนาจรัฐและบทบาทของสถาบันพระมหากษัตริย์ถูกกำหนดให้เป็นตัวแปรกำหนดที่มีอิทธิพลต่อกระบวนการตั้งชื่อ การศึกษานี้นำกรอบแนวคิดดังกล่าวไปใช้ในการวิเคราะห์เชิงเปรียบเทียบระหว่างพระสงฆ์ไทยกับพระสงฆ์ลาว เมียนมา และกัมพูชา โดยมุ่งจำแนกผลการศึกษาออกเป็น 2 ประเด็น

ได้แก่ ความสอดคล้องหรือความเหมือนและความแตกต่างของปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการตั้งชื่อราชทินนามสมณศักดิ์ในแต่ละประเทศ

ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยเรื่องปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการตั้งชื่อราชทินนามสมณศักดิ์ของพระสงฆ์ไทย: การศึกษาเปรียบเทียบกับพระสงฆ์ลาว เมียนมา และกัมพูชา โดยมีรายละเอียดของระเบียบวิธีวิจัย ดังต่อไปนี้

1. รูปแบบการวิจัย

การวิจัยนี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงเอกสาร โดยศึกษาข้อมูลจากเอกสารทางประวัติศาสตร์ เอกสารทางพระพุทธศาสนา กฎหมายคณะสงฆ์ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อนำมาวิเคราะห์ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการตั้งชื่อราชทินนามสมณศักดิ์ของพระสงฆ์ไทย โดยการวิเคราะห์ข้อมูลใช้การวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (content analysis) ร่วมกับการวิเคราะห์เชิงเปรียบเทียบ (comparative analysis) โดยเปรียบเทียบกับพระสงฆ์ลาว เมียนมา และกัมพูชา ภายใต้กรอบแนวคิดที่ประกอบด้วยปัจจัยด้านภาษา ศาสนา สังคมและวัฒนธรรม และขนบธรรมเนียมและบทบาทของผู้เชี่ยวชาญ นอกจากนี้ การศึกษายังพิจารณาปัจจัยด้านโครงสร้างอำนาจรัฐและบทบาทของสถาบันพระมหากษัตริย์ในฐานะตัวแปรกำหนด เพื่ออธิบายทั้งลักษณะความสอดคล้องหรือความเหมือน และความแตกต่างของการตั้งชื่อราชทินนามสมณศักดิ์ในบริบทสังคมไทย

2. แหล่งข้อมูล

แหล่งข้อมูลที่ใช้ในการวิจัยแบ่งออกเป็น 2 ประเภท ได้แก่

1) ข้อมูลปฐมภูมิจากเอกสาร ได้แก่ เอกสารทางประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับระบบสมณศักดิ์และราชทินนาม คัมภีร์และเอกสารทางพระพุทธศาสนา รวมถึงกฎหมายคณะสงฆ์ ระเบียบ และประกาศที่เกี่ยวข้องกับการแต่งตั้งสมณศักดิ์และการพระราชทานราชทินนาม

2) ข้อมูลทุติยภูมิ ได้แก่ งานวิจัย บทความวิชาการ และหนังสือที่เกี่ยวข้องกับสมณศักดิ์ การตั้งชื่อเชิงสังคมวัฒนธรรม และความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ในประเทศไทย ลาว เมียนมา และกัมพูชา

3. ขอบเขตการศึกษา

การวิจัยมุ่งศึกษาการตั้งชื่อราชทินนามสมณศักดิ์ของพระสงฆ์ไทยเป็นหลัก โดยใช้ข้อมูลจากประเทศลาว เมียนมา และกัมพูชาในฐานะกรณีเปรียบเทียบ เพื่ออธิบายบริบท แนวคิด และโครงสร้างอำนาจที่มีผลต่อการตั้งชื่อดังกล่าว ทั้งนี้ การศึกษาเน้นประเทศที่นับถือพระพุทธศาสนาเถรวาทเป็นศาสนาหลักและมีความสัมพันธ์ทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมร่วมกับประเทศไทย

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง โดยใช้เกณฑ์การคัดเลือกเอกสารที่มีความน่าเชื่อถือ มีความเกี่ยวข้องกับประเด็นการตั้งชื่อสมณศักดิ์และราชทินนาม และสะท้อนบริบททาง

ศาสนา สังคม และการเมืองของแต่ละประเทศ จากนั้นจึงจัดหมวดหมู่ข้อมูลตามประเด็นที่เกี่ยวข้องกับปัจจัยด้านภาษา ศาสนา สังคมวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม และโครงสร้างอำนาจ

5. การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหาร่วมกับการวิเคราะห์เชิงเปรียบเทียบ โดยดำเนินการตีความข้อมูลจากเอกสาร เพื่อสังเคราะห์ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการตั้งชื่อราชทินนามสมณศักดิ์ของพระสงฆ์ไทย จากนั้นนำข้อมูลของประเทศไทยไปเปรียบเทียบกับประเทศลาว เมียนมา และกัมพูชา เพื่ออธิบายความเหมือน ความแตกต่าง และลักษณะเฉพาะของระบบการตั้งชื่อราชทินนามสมณศักดิ์ในบริบทสังคมไทย

6. การตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูล

การตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูลดำเนินการโดยการเปรียบเทียบข้อมูลจากแหล่งเอกสารหลายประเภท และการตรวจสอบความสอดคล้องของข้อมูลระหว่างเอกสารทางประวัติศาสตร์ กฎหมายคณะสงฆ์ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้ผลการวิเคราะห์มีความถูกต้องและมีความน่าเชื่อถือทางวิชาการ

ผลการวิจัย

จากศึกษาเปรียบเทียบปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการตั้งชื่อราชทินนามสมณศักดิ์ของพระสงฆ์ไทยกับพระสงฆ์ลาว เมียนมา และกัมพูชา ภายใต้กรอบความสัมพันธ์ระหว่างภาษา ศาสนา สังคมและวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมและบทบาทของผู้เชี่ยวชาญ และโครงสร้างอำนาจรัฐ ผลการวิจัยพบว่า

1. ปัจจัยด้านภาษา จากการศึกษาข้อมูลเอกสารทางพระพุทธศาสนาและงานวิชาการที่เกี่ยวข้อง พบว่า การตั้งชื่อราชทินนามสมณศักดิ์ของพระสงฆ์ไทยมีรากฐานจากภาษาบาลีและสันสกฤต โดยมีการนำมาดัดแปลงให้สอดคล้องกับระบบภาษาไทย ทั้งในด้านความหมายและรูปแบบคำ รวมถึงการใช้กระบวนการทางไวยากรณ์ เช่น การสมาสและสนธิ เพื่อสร้างถ้อยคำที่มีความไพเราะและเป็นแบบแผน นอกจากนี้ โครงสร้างของราชทินนามยังมีองค์ประกอบที่ชัดเจน ได้แก่ คำนำหน้า คำต้น คำกลาง และคำลงท้าย ผู้วิจัยวิเคราะห์ว่า การใช้ภาษาบาลีและสันสกฤตดังกล่าวสะท้อนถึงความพยายามในการธำรงความศักดิ์สิทธิ์และมาตรฐานทางภาษาในบริบททางศาสนา อีกทั้งยังเป็นกลไกในการถ่ายทอดความหมายเชิงคุณธรรมและสถานะของพระสงฆ์ผ่านโครงสร้างทางภาษาอย่างเป็นระบบ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ Bourdieu (1991) ที่อธิบายว่าภาษาเป็นทุนเชิงสัญลักษณ์ที่มีบทบาทในการสร้างและตอกย้ำอำนาจทางสังคม เมื่อเปรียบเทียบกับพระสงฆ์ในประเทศลาว เมียนมา และกัมพูชา พบว่า ทั้งสี่ประเทศมีการใช้รากศัพท์จากภาษาบาลีและสันสกฤตเช่นเดียวกัน อันสะท้อนฐานรากร่วมทางศาสนา อย่างไรก็ตาม ประเทศลาว เมียนมา และกัมพูชามีแนวโน้มในการประยุกต์ใช้ภาษาท้องถิ่นร่วมด้วยมากกว่า ขณะที่ประเทศไทยมีการรักษารูปแบบภาษาที่เป็นทางการและเป็นแบบแผนอย่างชัดเจน ซึ่งสอดคล้องกับงานศึกษาที่ชี้ให้เห็นถึงบทบาทของภาษาในความสัมพันธ์ระหว่างศาสนาและอำนาจรัฐในภูมิภาค (Larsson, 2017)

2. ปัจจัยด้านศาสนา จากการศึกษาหนังสือและเอกสารทางพระพุทธศาสนา พบว่า การตั้งชื่อราชทินนามสมณศักดิ์มีความสัมพันธ์กับหลักธรรมและองค์ประกอบของพระรัตนตรัย โดยมีการใช้นามที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธเจ้า พระธรรม และพระสงฆ์ เช่น “พุทธ” “ธรรม” และ “สังฆ” เป็นส่วนหนึ่งของชื่อ ผู้วิจัยวิเคราะห์ว่า การตั้งชื่อในลักษณะดังกล่าวเป็นการสื่อความหมายเชิงศาสนาและคุณธรรม โดยทำหน้าที่เป็นสัญลักษณ์ที่สะท้อนสถานะของพระสงฆ์ในฐานะผู้นำทางจิตวิญญาณ และเป็นกลไกในการจรรโลงพระพุทธศาสนา ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ Hall (1997) ที่มองว่าภาษาและสัญลักษณ์เป็นเครื่องมือในการสร้างและถ่ายทอดความหมายทางวัฒนธรรม รวมถึงสอดคล้องกับงานศึกษาการตั้งชื่อในบริบทสังคมไทยที่พบว่าชื่อมีบทบาทในการสะท้อนคุณค่าและความเชื่อของสังคม (เจษฎาภรณ์ ฉุยฉาย และคณะ, 2567) เมื่อเปรียบเทียบกับประเทศลาว เมียนมา และกัมพูชา พบว่า มีลักษณะสอดคล้องกันในการใช้ชื่อเพื่อสื่อความหมายเชิงศาสนาและคุณธรรม อย่างไรก็ตาม ความเข้มข้นของการกำหนดรูปแบบอาจแตกต่างกันไปตามบริบทของแต่ละประเทศ

3. ปัจจัยด้านสังคมและวัฒนธรรม จากการศึกษาข้อมูลทางประวัติศาสตร์และเอกสารที่เกี่ยวข้อง พบว่า การตั้งชื่อราชทินนามสมณศักดิ์มีความเชื่อมโยงกับบริบททางสังคมและวัฒนธรรม เช่น การนำชื่อเดิม ฉายา นามสกุล หรือชื่อสถานที่ เช่น วัด ภูมิลำเนา หรือเขตการปกครอง มาเป็นองค์ประกอบของชื่อ ผู้วิจัยวิเคราะห์ว่า การตั้งชื่อในลักษณะดังกล่าวทำหน้าที่เป็นสัญลักษณ์ทางสังคมที่สะท้อนอัตลักษณ์ ประวัติ และความสัมพันธ์ระหว่างพระสงฆ์กับชุมชน รวมทั้งแสดงถึงบทบาทของพระสงฆ์ในโครงสร้างสังคม ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดเรื่องภาษาในฐานะกลไกของอำนาจและอัตลักษณ์ทางสังคม (Bourdieu, 1991) และแนวคิดการแทนความหมายทางวัฒนธรรม (Hall, 1997) เมื่อเปรียบเทียบกับประเทศลาว เมียนมา และกัมพูชา พบว่า มีความสอดคล้องกันในเชิงการใช้ชื่อเพื่อสะท้อนบริบททางสังคมและวัฒนธรรม แต่มีความแตกต่างในรายละเอียดตามลักษณะเฉพาะของแต่ละสังคม

4. ปัจจัยด้านขนบธรรมเนียมและบทบาทของผู้เชี่ยวชาญ จากเอกสารทางประวัติศาสตร์ พบว่า การพระราชทานสมณศักดิ์ในประเทศไทยเป็นพระราชประเพณีที่สืบเนื่องมาตั้งแต่สมัยสุโขทัย โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อบำเหน็จความชอบแก่พระสงฆ์ผู้ปฏิบัติดี นอกจากนี้ การกำหนดชื่อยังอาศัยกลุ่มผู้เชี่ยวชาญหรือปราชญ์ทางพระพุทธศาสนาเป็นผู้ประดิษฐ์ชื่อให้มีความเหมาะสม ผู้วิจัยวิเคราะห์ว่า บทบาทของผู้เชี่ยวชาญเป็นกลไกสำคัญในการควบคุมคุณภาพและความถูกต้องของชื่อ ทั้งในด้านภาษาและหลักศาสนา อีกทั้งยังช่วยให้ชื่อมีความสอดคล้องกับบทบาทหน้าที่ของพระสงฆ์ เช่น สายปกครอง สายการศึกษา หรือสายวิปัสสนา ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยด้านโครงสร้างคณะสงฆ์ที่ชี้ให้เห็นถึงบทบาทของผู้เชี่ยวชาญและกลไกเชิงสถาบันในการกำหนดสถานะของพระสงฆ์ (ณัฐพล อยู่รุ่งเรืองศักดิ์ และวรางคณา พิพัทธ์สุขกิจ, 2563) เมื่อเปรียบเทียบกับประเทศลาว เมียนมา และกัมพูชา พบว่า มีการยึดถือขนบธรรมเนียมและอาศัยผู้รู้เช่นเดียวกัน แต่รูปแบบและระดับอำนาจของผู้เชี่ยวชาญแตกต่างกันไปตามโครงสร้างการปกครองของแต่ละประเทศ

นอกจากนี้ การวิเคราะห์เชิงเปรียบเทียบด้านโครงสร้างอำนาจ จากการศึกษาข้อมูลเอกสารเชิงเปรียบเทียบ พบว่า โครงสร้างอำนาจการปกครองคณะสงฆ์และความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับสถาบันศาสนาเป็นปัจจัยสำคัญที่กำหนดรูปแบบและกระบวนการตั้งชื่อสมณศักดิ์ในแต่ละประเทศ ผู้วิจัยวิเคราะห์ว่า ประเทศไทยมีโครงสร้างแบบรวมศูนย์ โดยรัฐและสถาบันพระมหากษัตริย์มีบทบาทหลักในการกำหนดและพระราชทานสมณศักดิ์ ส่งผลให้ระบบการตั้งชื่อมีความเป็นทางการสูงและเป็นแบบแผนชัดเจน ซึ่งสอดคล้องกับงานศึกษาที่อธิบายความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ในประเทศไทย (ณัฐพล อยู่รุ่งเรือง ศักดิ์ และวรางคณา พิพัทธ์สุขกิจ, 2563) ขณะที่ประเทศลาว เมียนมา และกัมพูชามีรูปแบบที่หลากหลาย โดยอาจอยู่ภายใต้บทบาทของรัฐ คณะสงฆ์ หรือชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับงานศึกษาของ Larsson (2017) และ Schober (2011) ที่ชี้ให้เห็นว่าความสัมพันธ์ระหว่างรัฐและศาสนาในแต่ละประเทศมีความแตกต่างกันและส่งผลต่อโครงสร้างอำนาจของคณะสงฆ์ เมื่อเปรียบเทียบทั้งสี่ประเทศ พบว่า ความแตกต่างของโครงสร้างอำนาจส่งผลโดยตรงต่อระดับความเป็นทางการ รูปแบบภาษา และกระบวนการตั้งชื่อ โดยประเทศไทยมีลักษณะเป็นระบบมากที่สุด ขณะที่ประเทศอื่นมีความยืดหยุ่นและปรับตามบริบททางสังคมและประวัติศาสตร์ ดังแสดงในตารางที่ 1

ตารางที่ 1 การเปรียบเทียบปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการตั้งชื่อราชทินนามสมณศักดิ์ของพระสงฆ์ไทยกับพระสงฆ์ลาว เมียนมา และกัมพูชา

ปัจจัย	ลักษณะที่สอดคล้องหรือเหมือนกัน	ลักษณะที่แตกต่างกัน
ด้านภาษา	ใช้รากศัพท์จากภาษาบาลีและสันสกฤตเป็นพื้นฐานในการตั้งชื่อ สะท้อนฐานรากร่วมของพระพุทธศาสนาเถรวาท	ประเทศไทยมีรูปแบบการใช้ภาษาเป็นทางการและเป็นแบบแผนชัดเจน ขณะที่ลาว เมียนมา และกัมพูชามีความยืดหยุ่นและมีการประยุกต์ใช้ภาษาท้องถิ่นร่วมด้วยมากกว่า
ด้านศาสนา	ใช้ชื่อเพื่อสื่อความหมายทางศาสนา คุณธรรม และสถานะของพระสงฆ์ในฐานะผู้นำทางจิตวิญญาณ	ระดับความเข้มงวดในการกำหนดรูปแบบและการควบคุมโดยสถาบันศาสนาแตกต่างกันไปตามบริบทของแต่ละประเทศ
ด้านสังคมและวัฒนธรรม	การตั้งชื่อสะท้อนอัตลักษณ์ ประวัติ และความสัมพันธ์ระหว่างพระสงฆ์กับชุมชนในแต่ละสังคม	รายละเอียดของการตั้งชื่อแตกต่างกันตามบริบททางสังคม วัฒนธรรม และโครงสร้างชุมชนของแต่ละประเทศ
ด้านขนบธรรมเนียมและบทบาทของผู้เชี่ยวชาญ	มีการยึดถือขนบธรรมเนียมและอาศัยผู้รู้หรือผู้เชี่ยวชาญทางพระพุทธศาสนาในการกำหนดชื่อ	ระดับบทบาท อำนาจ และรูปแบบการมีส่วนร่วมของผู้เชี่ยวชาญแตกต่างกันตามโครงสร้างการปกครองคณะสงฆ์

ด้านโครงสร้างอำนาจรัฐ	ทุกประเทศมีความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับสถาบันพระพุทธศาสนาในการกำหนดสมณศักดิ์	ประเทศไทยมีโครงสร้างแบบรวมศูนย์โดยสถาบันพระมหากษัตริย์มีบทบาทหลัก ขณะที่ลาว เมียนมา และกัมพูชามีรูปแบบที่หลากหลาย โดยอาจอยู่ภายใต้รัฐ คณะสงฆ์ หรือโครงสร้างผสม

จากตารางที่ 1 แสดงให้เห็นว่า ปัจจัยทั้งหมดมีทั้งลักษณะที่สอดคล้องกันและแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ โดยมีประเด็นที่สอดคล้องกัน คือ ประเทศไทย ลาว เมียนมา และกัมพูชามีพื้นฐานร่วมในการตั้งชื่อราชทินนามสมณศักดิ์ โดยเฉพาะการใช้รากศัพท์จากภาษาบาลีและสันสกฤต การสื่อความหมายเชิงศาสนา คุณธรรม และการยึดถือขนบธรรมเนียมรวมถึงบทบาทของผู้เชี่ยวชาญทางพระพุทธศาสนา และมีประเด็นที่แตกต่างกัน คือ ความแตกต่างสำคัญอยู่ที่โครงสร้างอำนาจและกระบวนการกำกับการตั้งชื่อ โดยประเทศไทยมีลักษณะเฉพาะที่สถาบันพระมหากษัตริย์มีบทบาทเป็นกลไกหลัก ส่งผลให้การตั้งชื่อมีความเป็นทางการและเป็นระบบ ขณะที่ประเทศลาว เมียนมา และกัมพูชามีรูปแบบที่หลากหลาย และมีความยืดหยุ่นในการใช้ภาษาและการกำหนดความหมายมากกว่า

อภิปรายผลการวิจัย

ผลการวิจัยแสดงให้เห็นว่า การตั้งชื่อราชทินนามสมณศักดิ์ของพระสงฆ์ไทยได้รับอิทธิพลจากปัจจัยด้านภาษา ศาสนา สังคมและวัฒนธรรม และขนบธรรมเนียมและบทบาทของผู้เชี่ยวชาญ ภายใต้โครงสร้างอำนาจรัฐและพระราชประเพณี โดยสามารถอภิปรายประเด็นสำคัญได้ ดังนี้

ประเด็นที่ 1 ภาษาในราชทินนามในฐานะเครื่องมือสร้างอำนาจเชิงสัญลักษณ์ ผลการวิจัยพบว่าการใช้ภาษาบาลี–สันสกฤตและกระบวนการทางไวยากรณ์ เช่น การสมาสและสนธิ เป็นลักษณะเด่นของการตั้งชื่อราชทินนามสมณศักดิ์ของพระสงฆ์ไทย ประเด็นนี้สะท้อนให้เห็นว่า ภาษาไม่ได้ทำหน้าที่เพียงสื่อความหมาย แต่เป็นกลไกในการสร้างความศักดิ์สิทธิ์และความชอบธรรมให้กับสมณศักดิ์ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ Bourdieu (1991) ที่อธิบายว่าภาษาเป็นทุนเชิงสัญลักษณ์ (symbolic capital) ที่สามารถผลิตและตอกย้ำอำนาจทางสังคมได้ นอกจากนี้ เมื่อเปรียบเทียบกับประเทศลาว เมียนมา และกัมพูชา พบว่าแม้จะมีฐานรากภาษาร่วมกัน แต่ประเทศไทยมีการควบคุมรูปแบบภาษาอย่างเป็นระบบมากกว่า สะท้อนถึงระดับการสถาปนาอำนาจผ่านภาษาในบริบทไทยที่เข้มข้นกว่า จึงสรุปได้ว่า ภาษาในราชทินนามมิใช่เพียงรูปแบบทางภาษา แต่เป็นกลไกเชิงอำนาจที่มีบทบาทในการกำหนดสถานะของพระสงฆ์ในสังคม

ประเด็นที่ 2 การตั้งชื่อราชทินนามในฐานะกลไกกำกับอุดมคติทางศาสนา ผลการวิจัยพบว่าการตั้งชื่อราชทินนามมีการเลือกใช้ถ้อยคำที่เชื่อมโยงกับพระรัตนตรัยและหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาอย่างชัดเจน ประเด็นนี้แสดงให้เห็นว่า ชื่อราชทินนามทำหน้าที่มากกว่าการระบุสถานะ แต่เป็นเครื่องมือในการกำหนดอุดมคติของพระสงฆ์ และกรอบบทบาททางศาสนา ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดทางพุทธศาสนศึกษา

ที่มองว่าสมณศักดิ์เป็นกลไกในการธำรงระเบียบและคุณค่าของคณะสงฆ์ เมื่อเปรียบเทียบกับประเทศอื่น พบว่าทุกประเทศใช้ชื่อเพื่อสื่อความหมายทางศาสนาเช่นเดียวกัน แต่ประเทศไทยมีการกำหนดรูปแบบอย่างเป็นทางการมากกว่า จึงสะท้อนว่า การตั้งชื่อราชทินนามเป็นเครื่องมือเชิงสถาบันในการกำกับคุณค่าทางศาสนาในสังคมไทย

ประเด็นที่ 3 ราชทินนามในฐานะพื้นที่สร้างอัตลักษณ์ทางสังคมและวัฒนธรรม ผลการวิจัยพบว่า การตั้งชื่อมีการเชื่อมโยงกับชื่อเดิม ฉายา หรือภูมิลำเนาของพระสงฆ์ ประเด็นนี้ชี้ให้เห็นว่า การตั้งชื่อราชทินนามเป็นกระบวนการสร้างความหมายที่เชื่อมโยงระหว่างตัวบุคคลกับชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ Hall (1997) ที่มองว่าอัตลักษณ์เป็นสิ่งที่ถูกสร้างผ่านกระบวนการทางภาษาและวัฒนธรรม เมื่อเปรียบเทียบกับประเทศลาว เมียนมา และกัมพูชา พบว่า มีลักษณะคล้ายกันในเชิงการสะท้อนอัตลักษณ์ แต่มีความแตกต่างในรายละเอียดตามบริบทสังคม จึงแสดงให้เห็นว่า ราชทินนามทำหน้าที่เป็นตัวกลางระหว่างศาสนาและสังคม

ประเด็นที่ 4 บทบาทของผู้เชี่ยวชาญกับการควบคุมความหมายของชื่อ ผลการวิจัยพบว่า การตั้งชื่อราชทินนามต้องอาศัยผู้เชี่ยวชาญหรือปราชญ์ทางพระพุทธศาสนา ประเด็นนี้สะท้อนว่า การตั้งชื่อเป็นกระบวนการที่มีการควบคุมเชิงความรู้ (knowledge control) โดยกลุ่มผู้มีอำนาจทางวัฒนธรรม ซึ่งทำหน้าที่กำหนดความถูกต้องและความเหมาะสมของชื่อ เมื่อเปรียบเทียบกับประเทศอื่น พบว่า แม้จะมีผู้เชี่ยวชาญเช่นกัน แต่ระดับอำนาจและบทบาทแตกต่างกันตามโครงสร้างการปกครอง ชี้ให้เห็นว่า ความรู้และอำนาจทางวัฒนธรรมเป็นกลไกสำคัญในการกำหนดรูปแบบของราชทินนาม

ประเด็นที่ 5 โครงสร้างอำนาจรัฐกับความเป็นแบบแผนของราชทินนาม ผลการวิจัยเชิงเปรียบเทียบพบว่า ประเทศไทยมีลักษณะเฉพาะที่โครงสร้างอำนาจรัฐและสถาบันพระมหากษัตริย์มีบทบาทโดยตรงในการกำหนดสมณศักดิ์ ประเด็นนี้อธิบายได้ว่า ความเป็นทางการและความเป็นแบบแผนของราชทินนามในประเทศไทย เป็นผลมาจากโครงสร้างอำนาจแบบรวมศูนย์ ซึ่งแตกต่างจากประเทศลาว เมียนมา และกัมพูชา ที่มีความหลากหลายมากกว่า ผลดังกล่าวสอดคล้องกับงานของ Schober (2011) ที่ชี้ให้เห็นว่าความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับศาสนามีอิทธิพลต่อรูปแบบองค์กรและบทบาทของคณะสงฆ์ในแต่ละประเทศ จึงสรุปได้ว่า โครงสร้างอำนาจรัฐเป็นปัจจัยกำหนดระดับความเป็นทางการของการตั้งชื่ออย่างมีนัยสำคัญ

จากการอภิปรายข้างต้น แสดงให้เห็นว่า การตั้งชื่อราชทินนามสมณศักดิ์ของพระสงฆ์ไทยมิได้เป็นเพียงกระบวนการทางภาษา หากแต่เป็นกลไกเชิงสัญลักษณ์ที่เชื่อมโยงภาษา ศาสนา สังคม วัฒนธรรม และโครงสร้างอำนาจรัฐเข้าด้วยกันอย่างเป็นระบบ โดยการเปรียบเทียบกับประเทศพุทธเถรวาทอื่นช่วยทำให้เห็นลักษณะเฉพาะของบริบทไทยอย่างชัดเจน

องค์ความรู้จากการวิจัย

การวิจัยเรื่อง ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการตั้งชื่อราชทินนามสมณศักดิ์ของพระสงฆ์ไทย: การศึกษาเปรียบเทียบกับพระสงฆ์ลาว เมียนมา และกัมพูชา ก่อให้เกิดองค์ความรู้ใหม่ที่สำคัญ โดยเฉพาะในมิติของการอธิบาย “การตั้งชื่อราชทินนาม” ในฐานะกระบวนการเชิงสัญลักษณ์ ซึ่งสามารถสรุปได้ทั้งในเชิงแนวคิดและเชิงโครงสร้าง ดังนี้

1. องค์ความรู้ใหม่เชิงแนวคิด

งานวิจัยนี้เสนอกรอบความเข้าใจใหม่ว่า การตั้งชื่อราชทินนามสมณศักดิ์ของพระสงฆ์ไทยมิใช่เพียงการตั้งชื่อเชิงพิธีการหรือกลไกทางการบริหารคณะสงฆ์ หากแต่ควรถูกทำความเข้าใจในฐานะ “กระบวนการตั้งชื่อราชทินนามในฐานะกลไกเชิงสัญลักษณ์ภายใต้โครงสร้างอำนาจ” กระบวนการดังกล่าวเป็นพื้นที่บูรณาการระหว่างภาษา ศาสนา สังคมและวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม และบทบาทของผู้เชี่ยวชาญ โดยทำงานภายใต้กรอบความสัมพันธ์เชิงสถาบันระหว่างรัฐ คณะสงฆ์ และสถาบันพระมหากษัตริย์อย่างเป็นระบบ องค์ความรู้ใหม่นี้ช่วยเติมเต็มช่องว่างของงานวิจัยเดิมที่มักศึกษา “สมณศักดิ์” แยกออกจาก “ราชทินนาม” หรือมองราชทินนามเป็นเพียงส่วนประกอบเชิงพิธีกรรม โดยงานวิจัยนี้แสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่า การตั้งชื่อราชทินนามคือจุดตัดสำคัญของภาษา ศาสนา และอำนาจรัฐ ที่ร่วมกันผลิตความหมายและความชอบธรรมทางสังคม

2. องค์ความรู้ใหม่เชิงโครงสร้าง

จากการสังเคราะห์ผลการวิจัย สามารถพัฒนาเป็นแบบจำลองการตั้งชื่อราชทินนามสมณศักดิ์ของพระสงฆ์ไทย ซึ่งสะท้อนโครงสร้างของกระบวนการตั้งชื่ออย่างเป็นระบบ ดังแผนภาพที่ 2

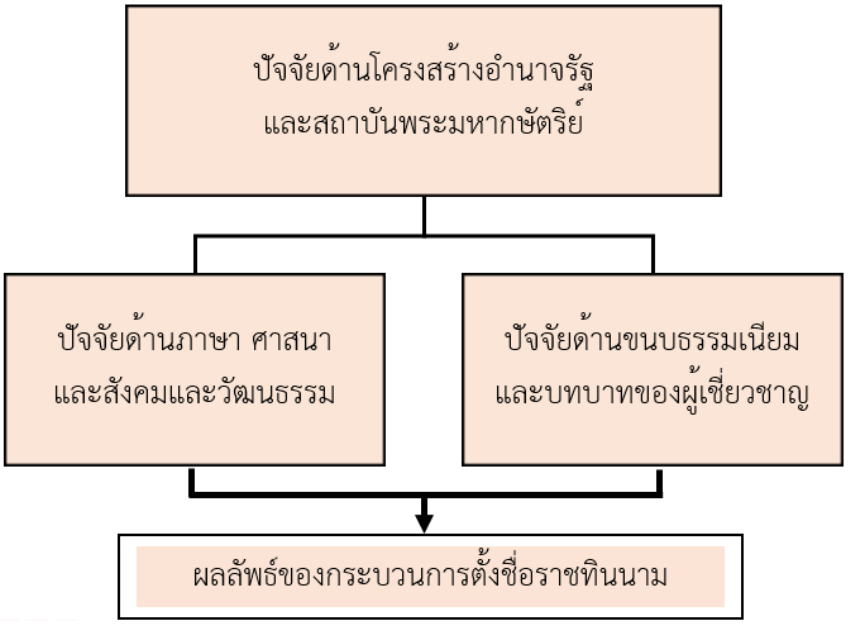

แผนภาพที่ 2 แบบจำลองการตั้งชื่อราชทินนามสมณศักดิ์ของพระสงฆ์ไทย

จากแผนภาพที่ 2 แสดงให้เห็นว่า การตั้งชื่อราชทินนามเป็นผลลัพธ์ของปฏิสัมพันธ์ระหว่างหลายปัจจัย โดยมีลักษณะสำคัญ ดังนี้

1) ปัจจัยด้านโครงสร้างอำนาจรัฐและสถาบันพระมหากษัตริย์ ทำหน้าที่เป็นกรอบกำกับระดับบนที่กำหนดความชอบธรรม ความเป็นทางการ และความศักดิ์สิทธิ์ของกระบวนการตั้งชื่อราชทินนาม ซึ่งเป็นลักษณะเฉพาะของบริบทไทยเมื่อเปรียบเทียบกับประเทศพุทธเถรวาทอื่นในเอเชีย

2) ปัจจัยด้านภาษา ศาสนา และสังคมและวัฒนธรรม ทำหน้าที่เป็นฐานความหมายของชื่อราชทินนาม โดยภาษาเป็นเครื่องมือในการสร้างสัญลักษณ์ ศาสนาเป็นแหล่งคุณค่าและอุดมคติ และสังคมวัฒนธรรมเป็นบริบทของการยอมรับและการตีความความหมายของชื่อ

3) ปัจจัยด้านขนบธรรมเนียมและบทบาทของผู้เชี่ยวชาญ ทำหน้าที่เป็นกลไกเชื่อมโยงระหว่างโครงสร้างอำนาจกับเนื้อหาของการตั้งชื่อ ผ่านความรู้เชิงประเพณี การพิจารณาสายงาน บทบาทหน้าที่ และสถานะของพระสงฆ์ในระบบคณะสงฆ์

4) ผลลัพธ์ของกระบวนการตั้งชื่อราชทินนาม คือ รูปแบบและลักษณะของชื่อราชทินนามสมณศักดิ์ของพระสงฆ์ไทย ซึ่งสะท้อนทั้งคุณธรรมทางศาสนา อัตลักษณ์ทางสังคม และความสัมพันธ์เชิงสถาบันระหว่างรัฐกับพระพุทธศาสนาอย่างเป็นรูปธรรม

3. คุณค่าขององค์ความรู้ใหม่

องค์ความรู้จากการวิจัยนี้นำเสนอ แบบจำลองการตั้งชื่อราชทินนามในฐานะกลไกเชิงสัญลักษณ์ ซึ่งสามารถใช้เป็นกรอบวิเคราะห์เชิงระบบสำหรับการศึกษาการตั้งชื่อสมณศักดิ์และราชทินนามในบริบทสังคมไทย และสามารถประยุกต์ใช้เป็นฐานแนวคิดสำหรับการพัฒนางานวิจัยเชิงปริมาณในอนาคต นอกจากนี้ ยังสามารถใช้เป็นเครื่องมือในการศึกษาเปรียบเทียบความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับพระพุทธศาสนาในประเทศพุทธเถรวาทเอเชีย ช่วยขยายขอบเขตการศึกษาพุทธศาสนศึกษาจากการอธิบายเชิงประวัติศาสตร์และกฎหมาย ไปสู่การทำความเข้าใจกระบวนการตั้งชื่อและความหมายเชิงสัญลักษณ์ของอำนาจในสังคมไทยอย่างลุ่มลึกและเป็นระบบมากยิ่งขึ้น

สรุป

บทความวิจัยเรื่องปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการตั้งชื่อราชทินนามสมณศักดิ์ของพระสงฆ์ไทย: การศึกษาเปรียบเทียบกับพระสงฆ์ลาว เมียนมา และกัมพูชา ใช้การศึกษาเชิงเปรียบเทียบกับประเทศพุทธเถรวาทในเอเชีย เพื่ออธิบายลักษณะเฉพาะของบริบทไทยในมิติทางภาษา ศาสนา สังคมวัฒนธรรม และโครงสร้างอำนาจของรัฐ ผลการวิจัยชี้ให้เห็นว่าการตั้งชื่อราชทินนามมิใช่เพียงกระบวนการทางพิธีการ หากแต่เป็นกลไกเชิงสัญลักษณ์ที่สะท้อนความสัมพันธ์ระหว่างรัฐ คณะสงฆ์ และสถาบันพระพุทธศาสนาอย่างเป็นระบบ

ผลการศึกษาในภาพรวมพบว่า การตั้งชื่อราชทินนามสมณศักดิ์ของพระสงฆ์ไทยได้รับอิทธิพลจากปัจจัยหลัก 4 ประการ ได้แก่ ปัจจัยด้านภาษา ปัจจัยด้านศาสนา ปัจจัยด้านสังคมและวัฒนธรรม และ

ปัจจัยด้านขนบธรรมเนียมและบทบาทของผู้เชี่ยวชาญ ซึ่งปัจจัยเหล่านี้ทำงานร่วมกันภายใต้โครงสร้างการปกครองคณะสงฆ์แบบรวมศูนย์ที่รัฐและสถาบันพระมหากษัตริย์มีบทบาทสำคัญ การใช้ภาษาโดยอาศัยรากศัพท์บาลี–สันสกฤตและความหมายเชิงคุณธรรมทางพระพุทธศาสนา ช่วยสร้างความศักดิ์สิทธิ์และความชอบธรรมให้แก่สมณศักดิ์ ขณะเดียวกันการเชื่อมโยงราชทินนามกับชุมชน พื้นที่ และบทบาทหน้าที่ของพระสงฆ์ สะท้อนมิติทางสังคมและวัฒนธรรมของการตั้งชื่ออย่างชัดเจน

เมื่อเปรียบเทียบกับประเทศลาว เมียนมา และกัมพูชา พบว่าความแตกต่างด้านโครงสร้างอำนาจและความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ส่งผลต่อรูปแบบและความหมายของการตั้งสมณศักดิ์ในแต่ละประเทศ โดยประเทศไทยมีลักษณะเด่นที่การตั้งสมณศักดิ์และราชทินนามยังคงเป็นพระราชอำนาจและพระราชประเพณีที่ได้รับการรับรองทางกฎหมายและสังคมอย่างต่อเนื่อง ความแตกต่างดังกล่าวช่วยยืนยันว่าปัจจัยด้านโครงสร้างอำนาจเป็นตัวแปรสำคัญที่กำหนดเอกลักษณ์ของระบบราชทินนามสมณศักดิ์ของพระสงฆ์ไทย

โดยสรุปแล้ว บทความวิจัยนี้ได้เสนอกรอบการวิเคราะห์เชิงระบบที่อธิบายการตั้งชื่อราชทินนามสมณศักดิ์ของพระสงฆ์ไทยในฐานะกระบวนการทางสังคมและศาสนาที่เชื่อมโยงภาษา ศาสนา วัฒนธรรม และอำนาจรัฐเข้าด้วยกัน องค์ความรู้ที่ได้จากการศึกษานี้สามารถใช้เป็นพื้นฐานในการพัฒนางานวิจัยเชิงเปรียบเทียบและการศึกษาต่อยอดในอนาคต รวมถึงช่วยเสริมสร้างความเข้าใจเชิงลึกเกี่ยวกับบทบาทของสมณศักดิ์และราชทินนามในสังคมไทยร่วมสมัยอย่างมีนัยสำคัญ

ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัย ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

1. ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

ผลการวิจัยนี้สามารถนำไปใช้เป็นกรอบแนวคิดและฐานข้อมูลเชิงวิชาการ สำหรับการพัฒนาแนวทางและแบบแผนการตั้งชื่อราชทินนามสมณศักดิ์ของพระสงฆ์ไทย โดยเฉพาะการกำหนดหลักเกณฑ์ด้านโครงสร้างภาษา ความหมายเชิงคุณธรรม บทบาทหน้าที่ของพระสงฆ์ และระดับสมณศักดิ์ให้มีความชัดเจนเป็นระบบ และสอดคล้องกับบริบทการปกครองคณะสงฆ์ในสังคมไทยร่วมสมัย นอกจากนี้ หน่วยงานด้านการปกครองคณะสงฆ์ สถาบันการศึกษาพระพุทธศาสนา และหน่วยงานด้านวัฒนธรรม สามารถนำผลการวิจัยไปใช้ในการจัดทำฐานข้อมูลราชทินนาม พัฒนาเอกสารอ้างอิง และสื่อการเรียนรู้ เพื่อส่งเสริมความเข้าใจเชิงความหมายและคุณค่าทางสังคมของราชทินนามสมณศักดิ์อย่างเป็นรูปธรรม

2. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

การวิจัยครั้งต่อไปควรมุ่งศึกษาการพัฒนาแบบแผนการตั้งชื่อราชทินนามสมณศักดิ์ของพระสงฆ์ไทย โดยอาศัยกรอบแนวคิดและแบบจำลองจากงานวิจัยนี้เป็นฐาน เพื่อสร้างหลักเกณฑ์เชิงปฏิบัติที่สามารถนำไปใช้ได้จริง ควรมีการวิจัยเชิงพัฒนาและการมีส่วนร่วมของผู้เชี่ยวชาญด้านภาษา พุทธศาสนศึกษา และการปกครองคณะสงฆ์ รวมถึงการทดสอบความเหมาะสมของแบบแผนในบริบทจริง นอกจากนี้

อาจขยายการศึกษาไปสู่การเปรียบเทียบเชิงภาษาและอำนาจในระบบสมณศักดิ์ เพื่อเพิ่มความลุ่มลึกในการอธิบายบทบาทของการตั้งชื่อราชทินนามในฐานะกลไกเชิงสัญลักษณ์ของสังคมไทย

เอกสารอ้างอิง

มัลลิกา ภูมะธน, ดิเรก ด้วงลอย, วรพจน์ วิเศษศิริ, และพระปลัดระพิน พุทธิสาโร. (2018). พระพุทธศาสนาในประเทศพม่า : นิกาย การปกครอง และสมณศักดิ์. *วารสาร มจร สังคมศาสตร์ปริทรรศน์,* 7(2-2), 441–458.

ปกรณ์ จัดไธสง, พระมหา. (2551). *การศึกษาราชทินนามของพระราชาคณะในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์.* (วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาจารึกภาษาไทย ภาควิชาภาษาตะวันออก) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร.

พระพรหมมุนี (อ้วน ติสฺโส). (2490). *ทำเนียบสมณศักดิ์ของชาวเมืองเวียงจันทน์โบราณ*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์อักษรเจริญทัศน์.

พระวิชาญ จูมครอง, เมษชัย ใจสำราญ และก้องพิพัฒน์ กองคำ. (2562). ระบบสมณศักดิ์กับการบริหารกิจการคณะสงฆ์ไทย. *วารสาร มจร อุบลปริทรรศน์*, 4(1), 112-123.

พระศรีวิสุทธิคุณ (มานพ ปิยสีโล) และคณะ. (2568). *พระพุทธศาสนาในประเทศกัมพูชา : ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และความสัมพันธ์ทางสังคม*. สุรินทร์: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์.

ณัฐพล อยู่รุ่งเรืองศักดิ์ และ วรางคณา นิพัทธ์สุขกิจ. (2563). การสถาปนาอำนาจทางโลกของรัฐในเขตพุทธจักรของราชสำนักสยามผ่านสมณศักดิ์ ระหว่าง พ.ศ. 2325-2445. *วารสารอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร*, *42*(1), 24–44.

เนชั่นทีวี. (2565, 15 พฤศจิกายน). *พระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ "สถาปนาสมณศักดิ์" จำนวน 6 รูป ประกาศลง "ราชกิจจาฯ"*. https://www.nationtv.tv/news/social/378892917

เจษฎาภรณ์ ฉุยฉาย, ทิวัตถ์ นาคเส็ง, อัฐธพล เพ็ชรนา, และ วรารัชต์ มหามนตรี. (2567). การวิเคราะห์ความหมายและที่มาของการตั้งชื่อนักเรียน โรงเรียนอนุบาลศรีนคร จังหวัดสุโขทัย. *วารสารอักษราพิบูล*, *5*(2), 31–46.

Bourdieu, P. (1991). The production and reproduction of legitimate language. In J. B. Thompson (Ed.), *Language and symbolic power* (G. Raymond & M. Adamson, Trans.; pp. 43–65). Polity Press.

Hall, S. (1997). The work of representation. In S. Hall (Ed.), *Representation: Cultural representations and signifying practices* (pp. 13–74). Sage Publications.

Larsson, T. (2017). Buddhist politics and their revolutionary origins in Thailand. *Modern Asian Studies*, *51*(2), 337–368.

Schober, J. (2011). *Modern Buddhist Conjunctures in Myanmar: Cultural Narratives, Colonial Legacies, and Civil Society*. University of Hawai'i Press.

การนำเสนอภาษารักจากนวนิยาย บุพรติยา

Expression of Love Language in the Novel Buparatiya

สุภัชญา สวัสดิ์โยธิน[1,]
Supatchaya Sawatyothin[1]

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษารูปแบบการใช้ภาษารักจากนวนิยายบุพรติยา และรูปแบบความสัมพันธ์ในการแสดงความรักผ่านตัวละคร ทำการวิเคราะห์ข้อมูลจากแนวคิดการแสดงออกทางภาษารักของบุคคล ผลการวิจัยพบการแสดงออกทางภาษารักของบุคคล 5 รูปแบบ ได้แก่ 1 แสดงออกผ่านทางรูปแบบการใช้คำพูดหรือการบอกรัก 2 แสดงออกผ่านทางรูปแบบการเอาใจใส่ดูแล 3 แสดงออกผ่านทางรูปแบบการให้ของขวัญหรือของฝากที่มีความหมาย 4 แสดงออกผ่านทางรูปแบบการสัมผัสทางกาย 5 แสดงออกผ่านทางรูปแบบการมีเวลาคุณภาพให้แก่กัน รูปแบบความสัมพันธ์ในการแสดงความรักผ่านตัวละคร พบทั้งหมด 7 รูปแบบ

คำสำคัญ: ภาษารัก, บุพรติยา, นวนิยายชายรักชาย, การแสดงความรัก

Abstract

The purpose of this research are to examine the stylistics of love language in the novel Buparatiya and the relationship patterns used to express the love of the character. The data were analyzed using 5 love languages. The results of the study indicate that 5 types of love language were identified: 1. Expression through verbal or affectionate patterns; 2. Expression through empathetic behavior; 3. Expression through meaningful gifts or souvenirs; 4. Expression through physical touch; 5. Expression through quality time with each other. A total of 7 relationship patterns used to express the characters' love were identified.

Keywords: Love language, Buparatiya, Boy Love Novel, Express Love

[1] สาขาวิชาภาษาศาสตร์ คณะเทคโนโลยีการจัดการ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลอีสาน วิทยาเขตสุรินทร์ [1] Department of Linguistics, Faculty of Technology Management, Rajamangala University of Technology Isan Surin Campus
* Corresponding author. E-mail: susawatyothin@gmail.com

บทนำ

ความเป็นมา ความสำคัญ และเหตุผลของการศึกษาวิจัย

ความรักเกิดขึ้นได้กับคนทุกเพศ ทุกวัย บางคนเมื่อมีความรู้สึกรัก แต่ไม่สามารถแสดงออกให้อีกฝ่ายรับรู้ได้ อาจเนื่องจากความเขินอาย ความไม่รู้วิธีแสดงออก หรือบางคนอีกฝ่ายแสดงออกว่ารักแต่กลับไม่รู้ตัว จนนำมาสู่การทะเลาะเบาะแว้งเลิกรากันในที่สุด สังคมไทยมีปัญหาที่เกิดจากความรักและการแสดงออกซึ่งความรักที่ผิดและถูกให้เห็นอย่างสม่ำเสมอ ไม่ว่าจะเป็นการยกระดับความสัมพันธ์จากเพื่อนมาสู่คู่ชีวิตของหลายคู่รัก การให้ของขวัญ การสัมผัสทางกายผ่านการโอบกอด จับมือ กรณีนี้ถือเป็นการแสดงความรักที่ดี คนทั้งคู่พร้อมที่จะใช้ชีวิตไปด้วยกัน ต่างฝ่ายต่างเติมเต็มกันและกัน ทำให้ผู้อื่นสามารถสัมผัสได้ถึงความรักของคนทั้งคู่ สอดคล้องต่อ บ่อเกิดของความรักแบบราคะ สิเน่หาเกิดจากปัจจัย 2 ประการ 1 บุพเพสันนิวาสที่เกิดแต่การช่วยเหลือกันมาแต่ชาติปางก่อน 2 การช่วยเหลือเกื้อกูลกันในปัจจุบันดั่งบัวที่อาศัยเปลือกตมเกิดในน้ำ (สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, 2548) รวมถึงกรณีการหึงหวง ยึดติดกับความสัมพันธ์จนทำร้ายร่างกายอีกฝ่าย บางรายบาดเจ็บ บางรายเสียชีวิต กรณีนี้ถือเป็นการแสดงความรักที่ไม่ดี หากยอมรับรูปแบบความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลที่เปลี่ยนไปได้ ก็จะช่วยลดความสูญเสียทางร่างกาย จิตใจของอีกฝ่าย ทำให้ลดปัญหาสังคมได้ต่อมา สอดคล้องต่อ พุทธทาสภิกขุ (2536) ที่กล่าวว่าความรักที่มีอกุศลมูล 3 โลภะ โทสะ โมหะ จะทำให้เกิดความอยากได้ใคร่ปรารถนา มีความแค้น หวงแหน มองคนรักเป็นวัตถุ หากไม่ได้ดังใจปรารถนาจะเกิดความร้อนรน นำไปสู่โทสะไร้สติ คล้ายกับการศึกษาของหลู่ เจี้ยนหยิง และ สรพงษ์ วงศ์ธีระธรณ์ (2568) พบว่า การสื่อสารความรักในภาพยนตร์จีนมี 5 รูปแบบ ประกอบด้วย รักแบบไม่ผูกมัด รักแบบไม่ลุ่มหลง รักแบบเสียสละ รักแบบมีเหตุผล และรักแบบเสน่หา

นวนิยายถือเป็นส่วนหนึ่งในงานวรรณกรรมที่มนุษย์ใช้ศึกษาเรียนรู้ตั้งแต่วัยเด็กจนถึงวัยสูงอายุ เนื่องจากวรรณกรรมไม่ได้ทำหน้าที่เพียงแต่ให้ความบันเทิงทางใจ การถ่ายทอดหรือสะท้อนสภาพสังคม เศรษฐกิจ การเมือง ศาสนา การใช้ชีวิตผ่านภาษาของผู้คนในแต่ละสมัยเท่านั้น หากยังช่วยสร้างความคิดสร้างสรรค์นำไปต่อยอดในการใช้ชีวิต เช่น การฝึกภาษา สร้างคลังศัพท์ในสมอง การนำบทเรียนของตัวละครมาปรับใช้ในการดำเนินชีวิต เกิดความฉลาดทางอารมณ์ ที่สำคัญมีพลังในการชี้นำความเป็นไปในสังคมผ่านการนำเสนอของผู้แต่งไม่ว่าจะเกิดจากความตั้งใจหรือไม่ก็ตาม นวนิยาย ราชบัณฑิตยสถาน (2546) ให้ความหมายว่า บันเทิงคดีร้อยแก้วขนาดยาวรูปแบบหนึ่ง มีตัวละคร โครงเรื่อง เหตุการณ์ในเรื่อง และสถานที่ ที่ทำให้เนื้อเรื่องมีความสมจริง ถ้าขนาดสั้นเรียกว่า นวนิยายขนาดสั้น การเขียนนวนิยายของไทยเริ่มจากการแปลนวนิยายของภาษาอังกฤษ จากนั้นเมื่อได้รับความนิยมอ่าน มากขึ้นจึงมีผู้ประพันธ์นวนิยายอ้างอิงขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรมไทยขึ้นมา จากการศึกษากลวิธีทางภาษาที่สะท้อนมุมมองความรักในนวนิยายรักของศิลปินแห่งชาติ พบว่า ศิลปินแห่งชาติที่เป็นสุภาพสตรีได้ใช้คำ

สำนวน โวหาร ประโยคแสดงเจตนา ภาพพจน์ แฝงแง่คิดให้เป็นผู้ฉลาดรักและรู้เท่าทันรูปแบบของความรัก (พรรณษา พลอยงาม และคณะ, 2564) และสุภัชญา สวัสดิ์โยธิน (2566) ได้ศึกษาภาพสะท้อนเทพและปีศาจในนวนิยายเรื่อง พันธสัญญาจิ้งจอก พบว่า นวนิยายเรื่องดังกล่าวสะท้อนด้านการปกครอง เศรษฐกิจ การศึกษา วัฒนธรรมและความรักของเพศเดียวกัน แต่ไม่สอดคล้องกับการศึกษามุมมองความรักของชายรักชาย จากนวนิยายเรื่องเดือนเกี้ยวเดือน ซึ่งพบว่า ความรักของชายรักชายมุมมองคู่รักเกิดปัญหาในการยอมรับซึ่งกันและกัน รวมถึงการแสดงออกทางสังคม ครอบครัวที่สามารถยอมรับได้ในภายหลัง (พิชามญชุ์ วรรณชาติ และ สัญฑัต แก้วแหลม, 2564) จะเห็นว่าการเขียนนวนิยายของไทยส่วนใหญ่จะอิงโครงเรื่องจากความรัก ในอดีตยังคงเป็นความรัก ต่างเพศชายหญิง แต่ปัจจุบันความรักเกิดในเพศเดียวกันได้นำเสนอในรูปแบบชายรักชายหรือหญิงรักหญิง อาศัยบรรยายสภาพสังคม เศรษฐกิจ การปกครอง ประเพณี ชื่อสถานที่เข้ามาประกอบในเนื้อเรื่องด้วย โดยการแต่งนวนิยายหนึ่งเรื่องไม่จำเป็นที่จะต้องมีการบรรยายครบทุกส่วน หากแต่หยิบยกขึ้นเพียงหนึ่งประเด็นก็สามารถนำเสนอได้เช่นกัน

การสื่อความหมายของสิ่งที่ตนได้พบเจอของมนุษย์เป็นไปเพื่อถ่ายทอดความรู้ ความเข้าใจต่อสิ่งต่าง ๆ และก่อให้เกิดความรู้สึกแตกต่างกันออกไปของผู้รับสื่อ เช่น หากกล่าวว่า “พระอาทิตย์ย่อมขึ้นทางทิศตะวันออกเสมอ” ผู้รับสารอาจเชื่อทันทีที่ได้ยิน แต่บางคนอาจต้องหาข้อพิสูจน์จึงจะเชื่อถือ ภายหลังมีการคิดค้นตัวอักษรขึ้นใช้ ภาษาก็ไม่ได้อยู่ในรูปแบบการถ่ายทอดเป็นคำพูดออกมาเพียงรูปแบบเดียว แต่พบได้ในรูปแบบของคำสุภาพ ภาษากฎหมาย ภาษาเพื่อการโฆษณา ภาษาเพื่อการซื้อขายสินค้าทางออนไลน์ งานวรรณกรรม เช่น ร้อยแก้ว ร้อยกรอง กาพย์ โคลง เป็นต้น สิ่งเหล่านี้อาจมีผู้ประพันธ์ไว้เป็นบางบท หรือแต่งขึ้นเป็นเล่มเพื่อเผยแพร่สู่สาธารณชน ผู้แต่งอาจใช้ภาษาต่างกันไปตามความถนัด หรือความต่างของไวยากรณ์ การใช้คำ ลักษณะงานเขียน หรือที่เรียกว่า วัจนลีลา ดังนั้น “พระอาทิตย์ย่อมขึ้นทางทิศตะวันออกเสมอ” อาจถ่ายทอดออกมาได้เป็น “สุริยาเชิดฉายทางบูรพา” หรือ “ดวงกลมเปล่งรัศมีเจิดจรัสทางตะวันออก” ลักษณะการใช้คำของเนื้อความข้างต้นจะเห็นได้ว่า การใช้คำต่างกัน แต่ความหมายไม่ได้เปลี่ยนไป ลักษณะดังกล่าว พบมากในรูปแบบของงานวรรณกรรมมากที่สุด สอดคล้องกับอมรา ประสิทธิ์รัฐสินธุ์ (2556, น. 9) ที่ให้ความหมายของ วัจนลีลาว่า วัจนลีลาตรงกับภาษาอังกฤษว่า Style หมายถึงรูปแบบการใช้ภาษาแบบใดแบบหนึ่ง ซึ่งแตกต่างจากการใช้แบบอื่นโดยบริบท หรือสถานการณ์การใช้ภาษา และ Boase-Beier (2006, p 16) ได้ให้ความเห็นว่า วัจนลีลาเป็นการศึกษาเกี่ยวกับวิธีการที่โครงสร้างของจิตใจมีผลกระทบต่อการผลิตผลงาน โดยเฉพาะอย่างยิ่งกับความเข้าใจในเรื่องการตีความของวัจนลีลา เมื่อตัวบทถูกอ่าน จะเห็นได้ว่า วัจนลีลาประกอบขึ้นจากการใช้ภาษาเป็นพื้นฐาน ผู้รังสรรค์ผลงานจะเลือกคำที่มีความงาม สามารถบรรยาย สื่อสารถึงองค์ประกอบต่าง ๆ ในตัวบท กล่าวคือ การดำเนินเรื่อง ความเป็นไปของตัวละคร ล้วนเป็นปัจจัยที่ส่งผลต่ออารมณ์ร่วม และความรู้สึกของผู้อ่านเป็นหลัก ภาษารักในนวนิยายไม่ได้จำกัดเพียงคำว่า รัก หรือวิธีการบอกรัก หากยังรวมถึงฉาก คำพูด เสียงจากการใช้บทอัศจรรย์ของผู้แต่งรวมอยู่ด้วย ซึ่งไม่จำกัดอยู่ที่ตัวละครต้องสมหวังครองคู่กันเพียงเท่านั้น หากยังสามารถนำเสนอในรูปแบบของการหย่าร้าง การตายจากของฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งได้เช่นกัน หากสังเกตการแต่งนวนิยายจากอดีตสู่

ปัจจุบันของไทยและต่างชาติจะไม่พบการเปลี่ยนแปลงของรูปแบบจากที่กล่าวมาข้างต้นมากนัก อาจมีการเพิ่มเติมโครงเรื่องให้ตัวละครที่ตายแล้วย้อนกลับมาแก้ไขอดีต การกลายร่างของมนุษย์เป็นสัตว์ การตั้งท้องได้ของเพศชาย เป็นต้น การใช้ภาษารักเกิดจากการบรรยายเหตุการณ์ต่างกันออกไปตามภูมิประเทศ ภูมิอากาศ สถานที่สำคัญที่สร้างบรรยากาศ อารมณ์ ความนึกคิดของตัวละคร รวมถึง ลักษณะของรูปแบบความสัมพันธ์ของตัวละคร ยกตัวอย่างเช่น ตัวละครมีความสัมพันธ์ระหว่างเพื่อนกับเพื่อน อาจพบการใช้คำหยาบมากกว่าความรักของความสัมพันธ์ระหว่างผู้มีอายุต่างกัน หรือกรณีการให้ดอกไม้แสดงความรัก ดอกกุหลาบอาจไม่จำเป็นสำหรับทุกคู่รัก บางครั้งอาจให้ดอกทานตะวันเพื่อสื่อถึงความรักที่กาลเวลาไม่สามารถทำลายได้ มั่นคงตลอดไป ดังนั้นการศึกษาข้อมูลเพื่อให้ได้ภาษาออกมาดี ตราตรึงใจ ผู้อ่านสามารถเข้าถึงอารมณ์ ความรู้สึกจึงมีความสำคัญอย่างมาก

นวนิยายเรื่อง บุพรติยา ผู้แต่งใช้นามแฝงว่า Bacteria (แบคทีเรีย) เป็นนวนิยายชายรักชายย้อนยุคของไทยที่แต่งขึ้นเองตามจินตนาการ มีจำนวน 2 เล่มจบบริบูรณ์ เนื้อเรื่องหยิบยกเหตุการณ์ประกาศห้ามสูบฝิ่นช่วงรัชกาลที่ 3 ใช้ตัวละครหลักที่มีบุคลิก ความคิดความสามารถของคนยุคศตวรรษ 21 ที่หลงเข้าไปยุคสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น และได้ใช้ความรู้ความสามารถของคนยุคปัจจุบันแก้ปัญหาดังกล่าวควบคู่กับการเผชิญเรื่องราวความรักที่มาในหลากหลายความสัมพันธ์ Bacteria ถือเป็นผู้แต่งที่มีผลงานออกตีพิมพ์กับสำนักพิมพ์ที่มีชื่อเสียงหลายแห่ง ได้รับการอนุมัติวางจำหน่ายที่ชั้นหนังสือ ในร้านหนังสือชั้นนำศูนย์หนังสือต่าง ๆ ต่อมาถูกนำมาทำในรูปแบบการขายผ่านแพลตฟอร์มออนไลน์ต่าง ๆ และที่สำคัญมีผลงานเรื่อง “นิทานพันดาว” ที่ถูกนำไปทำเป็นละครโทรทัศน์ออกอากาศทางช่อง GMM-TV สร้างชื่อเสียงเป็นอย่างมาก นวนิยายเรื่อง บุพรติยา ถือเป็นหนึ่งเดียวในนวนิยายย้อนยุคของผู้แต่งคนดังกล่าว ตีพิมพ์ปี พ.ศ. 2563 โดยสำนักพิมพ์ Nabu publishing (นาบู พับลิชชิ่ง) ได้รับความนิยมจากผู้อ่านสูงมาก เนื่องจากดำเนินเนื้อเรื่องไม่ยืดเยื้อ ฉากจบตัวละครหลักมีความสุขครองคู่กัน ผู้อ่านสัมผัสได้ถึงอารมณ์ความรู้สึกของตัวละครเสมือนเข้าไปในเนื้อเรื่องจริง ใช้ภาษาการแต่งแบบร่วมสมัย สวยงามมีการใช้คำและประโยคโบราณการกล่าวถึงวิธีชีวิต ขนบธรรมเนียม เทศกาล บุคคลต่างชาติไว้อย่างครบครัน ถือเป็นนวนิยายที่มีการใช้วัจนลีลาได้อย่างดีโดยเฉพาะภาษารัก ซึ่งสอดคล้องกับ นิวัต พุทธประสาท (2564) ได้ให้ความเห็นว่าองค์ประกอบการเขียนนิยายให้น่าอ่าน ผู้แต่งควรคำนึงถึง โครงเรื่อง ผู้สวมบทบาท บุคลิกตัวละคร ฉาก สภาพแวดล้อม วิธีการบรรยายมุมมองการเล่าเรื่อง ขอบเขต นอกจากนั้นจากการศึกษาคติความเป็นชายจากนวนิยาย บุพรติยา ของ สุภัชญา สวัสดิ์โยธิน (2568) ที่พบเพียงความเป็นชายแบบเก่าปิตาธิปไตย เน้นชายเป็นใหญ่ ผู้หญิงถูกกดขี่ และความเป็นชายแบบใหม่ที่เน้นการยอมรับในความรักแบบชายรักชาย แต่ยังขาดการศึกษาในภาษารักที่ใช้ในเรื่องบุพรติยา จากเหตุผลข้างต้นผู้วิจัยจึงมีความประสงค์ดำเนินการวิจัยเรื่อง การนำเสนอภาษารักจากนวนิยาย บุพรติยา ขึ้น

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษารูปแบบการใช้ภาษารักจากนวนิยายเรื่อง บุพรติยา
2. เพื่อศึกษารูปแบบความสัมพันธ์ในการแสดงความรักผ่านตัวละครต่าง ๆ ภายใต้รูปแบบการใช้ภาษารักแต่ละรูปแบบในนวนิยายข้างต้น

การทบทวนวรรณกรรม

แนวคิดเกี่ยวกับการแสดงออกทางภาษารักของบุคคล Chapman (2015) กล่าวว่า ภาษารักของบุคคลสามารถแสดงออกผ่าน 5 วิธี ได้แก่ 1 ผ่านทางคำพูดหรือการบอกรัก 2 ผ่านทางการเอาใจใส่ดูแล 3 ผ่านทางการสัมผัสทางกาย 4 ผ่านทางการให้ของขวัญของฝากสิ่งที่มีความหมาย และ 5 การมีเวลาคุณภาพให้แก่กัน สอดคล้องกับ เพียรริสา (2564) ที่เสนอว่า การบอกรัก 7 วิธีแบบไม่ต้องพูดว่ารัก 1 การเป็นผู้ฟังที่ดี 2 ขอบคุณเมื่อได้รับสิ่งดี ๆ โดยอาจไม่ต้องกล่าวแต่แสดงออกผ่านการกอด หอมแก้ม จูบ 3 รักษาสัญญา 4 คอยดูแลอยู่ข้าง ๆ ในช่วงเวลาลำบาก 5 ใช้เวลาร่วมกันทำสิ่งที่สร้างความสุข และความทรงจำที่ดี 6 ไม่มองข้ามเรื่องเล็ก ๆ น้อย ๆ ที่จะมาสู่ปัญหาใหญ่ในอนาคต และ 7 แสดงออกว่ารักผ่านทางการสัมผัส เพื่อเติมเต็มและยืนยันว่ารักอีกฝ่ายเสมอ

แนวคิดเกี่ยวกับมนุษยสัมพันธ์ เนื่องจากมนุษย์เป็นสัตว์สังคม อาศัยการอยู่ร่วมกันเป็นกลุ่ม ๆ ดังนั้นการสร้างมนุษยสัมพันธ์ที่ดีตั้งแต่หน่วยที่เล็กที่สุดคือสถาบันครอบครัว จะทำให้สังคมและประเทศสงบสุขได้ การสร้างความสัมพันธ์สามารถเกิดขึ้นได้หลายรูปแบบอาทิเช่น มนุษยสัมพันธ์ในการทำงาน มนุษยสัมพันธ์ระหว่างผู้ใต้บังคับบัญชากับผู้บังคับบัญชา สอดคล้องกับมนุษยสัมพันธ์ หมายถึง การติดต่อสัมพันธ์กันระหว่างคนที่อยู่ร่วมกัน และมีความเกี่ยวพันซึ่งกันและกัน ถ้าความสัมพันธ์ดีจะก่อเกิดความรักใคร่ แต่ถ้ามนุษยสัมพันธ์ไม่ดีจะก่อเกิดความขัดแย้ง (เรวดี ไวยวาสนา, 2567) และเกรียงศักดิ์ ราชโคตร (2552) ได้แบ่งระดับความสัมพันธ์ออกเป็น 2 รูปแบบ ได้แก่ มนุษยสัมพันธ์ระหว่างบุคคลระดับใกล้ชิด และมนุษยสัมพันธ์ในการทำงาน

จากแนวคิดข้างต้นจะเห็นว่า มนุษย์ต้องการความรักในทุกระดับความสัมพันธ์ไม่มีการกำหนดว่าเพศใดจะเหมาะสมหรือไม่เหมาะสมเพราะเป็นความรู้สึก ความต้องการส่วนบุคคล ถ้ารักกันด้วยดีสังคมย่อมสงบสุข แต่รักแล้วมุ่งร้ายต่อกันย่อมสร้างความขัดแย้งให้แก่สังคมจนนำไปสู่การก่อปัญหาสังคมได้

สมมติฐานการวิจัย

วัจนลีลาของภาษารักจากนวนิยาย บุพรติยา ใช้รูปแบบตามการแสดงออกทางภาษารักของบุคคลครบทั้ง 5 รูปแบบ ได้แก่ การใช้คำพูดหรือการบอกรัก การเอาใจใส่ดูแล การให้ของขวัญหรือของฝากที่มีความหมาย การสัมผัสทางกาย และการมีเวลาคุณภาพให้แก่กันตามลำดับ รูปแบบความสัมพันธ์ในการแสดงความรักผ่านตัวละคร พบทั้งหมด 7 รูปแบบ

นิยามศัพท์เฉพาะ

1. วัจนลีลา หมายถึง การใช้คำพูด การบรรยาย โครงสร้างทางไวยากรณ์ของผู้แต่งนวนิยายเรื่องบุพรติยา เพื่อให้ผู้อ่านสามารถตีความหรือสัมผัสได้ถึงบทบาท และอารมณ์ของตัวละคร

2. ภาษารัก หมายถึง การใช้คำพูด การบรรยายที่สื่อถึงความรัก อาจไม่ได้บอกรักโดยตรงแต่แฝงไปด้วยความรู้สึกรักในรูปแบบความสัมพันธ์ที่แตกต่างกันของตัวละคร

3. บทอัศจรรย์ หมายถึง การมีเพศสัมพันธ์ของตัวละครแบบชายรักชาย ซึ่งมีเพศสรีระเป็นชายตั้งแต่กำเนิด และมีรสนิยมทางเพศชอบเพศชายแต่กำเนิดด้วยกันเป็นไปอย่างเปิดเผย

4. แอปพลิเคชัน Mebmarket หมายถึง แอฟพลิเคชันที่ถูกดาวน์โหลดไว้ที่เครื่องมืออิเล็กทรอนิกส์ เพื่อการจำหน่าย แจกฟรีหนังสือออนไลน์ทุกชนิด ซึ่งการจัดเรียงลำดับหน้ามีความแตกต่างจากหนังสือแบบกระดาษ โดยจะจัดเรียงเป็นเลขหน้าเริ่มจากหน้าที่ 1 ไปจนจบที่หน้าสุดท้ายของบทนั้น และเครื่องมืออิเล็กทรอนิกส์ต่างกันจะทำให้เลขหน้าต่างกันด้วย

เนื้อเรื่องบุพรติยา

บุพรติยา มาจากโครงเรื่องที่วิทยาศาสตร์ไม่สามารถพิสูจน์ได้จากการที่บุคคลหนึ่งสามารถย้อนกลับไปในอดีต เพื่อใช้ความสามารถที่ได้เรียนรู้ในยุคสมัยปัจจุบันช่วยแก้ไขคดีต่าง ๆ บุพรติยาเป็นนวนิยายขนาดยาวนำเสนอความรักระหว่างชายกับชาย เนื้อเรื่องเกิดขึ้นในกรุงรัตนโกสินทร์ สมัยรัชกาลที่ 3 พระเอกคือขุนพิทักษ์อาญา ชื่อเล่น พุด นายเอกเป็นผู้อาศัยในยุคปัจจุบัน ประกอบอาชีพเป็นตำรวจชื่อผู้หมวดอินทุ แต่ด้วยภารกิจปราบปรามยาเสพติดในวัด จึงถูกบุพเพสันนิวาสส่งกลับคืนสู่อดีตในชื่ออิน พระเอกและนายเอกมีครอบครัวสมบูรณ์ประกอบไปด้วยพ่อ แม่ และน้อง แรกเริ่มที่อินเข้าไปยุคอดีตถูกกล่าวหาว่าเป็นชายติดฝิ่น เพราะอินผู้ที่อยู่ในยุคอดีตเสพฝิ่นจนเสียชีวิต และเกิดข้อกังขาว่าใครคืออินตัวจริง เพราะมีศพชายหน้าเหมือนกันราวกับแกะ แต่ขุนพิทักษ์อาญาก็เข้ามาช่วยคลี่คลายปัญหาด้วยการยืนยันเรื่องราวสมัยเด็กว่า อินมีฝีเย็บของหมอฝรั่งที่ด้านหลัง อินจึงพ้นข้อกล่าวหาได้ ต่อมาอินทุรู้ความจริงว่าตนเองนั่นก็คืออินผู้ที่ต้องอยู่ในยุคอดีตจึงรับรู้เรื่องราวและสามารถใช้ชีวิตได้ตามปกติเหมือนคนโบราณ ขุนพิทักษ์อาญาจึงให้บิดามาขออินทุไปเป็นทนายหน้าหอ คอยช่วยเหลือเรียนรู้การใช้ชีวิตที่ดี ขณะที่ความจริงคืออยากให้นายเอกอยู่ใกล้ตนเองตลอดเวลา อินทุเมื่อเป็นทนายหน้าหอด้วยความผูกพันในวัยเยาว์ขุนพิทักษ์อาญาจึงเรียกอินทุว่าคุณอิน ให้เรียกตนว่าพี่พุด และด้วยศักดิ์เป็นลูกของเจ้าพระยาจึงได้รับเกียรติมีห้องนอนส่วนตัว ไม่ต้องรับใช้ในฐานะบ่าวไพร่ มีฉากบรรยายที่เกี่ยวข้องกับอาหาร ขนมโบราณที่หารับประทานยาก ต่อมาเมื่อถึงเทศกาลลอยกระทงเรื่องราวดำเนินให้มีตัวร้ายเข้ามาคือนายเพ้ง ชายชาวจีนผู้นั่งสำเภาเข้ามาประกอบอาชีพค้าขายในแผ่นดินสยาม แต่กลับมีความประพฤติฉ้อโกง ติดสินบนผู้มีอำนาจในฝ่ายบริหาร ค้าขายเปิดให้ชาวบ้านสูบฝิ่นอย่างอิสระไม่เกรงกลัวต่อกฎหมาย ด้วยสาเหตุนี้จึงนำมาสู่การถูกฆาตกรรม 2 ศพ ซึ่งหนึ่งในนั้นคือลูกชายคนโตของนายเพ้ง คุณอินเป็นผู้นำความรู้ความสามารถจากยุคปัจจุบันไปช่วยสืบคลี่คลายคดีหาตัวคนร้ายตัวจริง และได้รับความช่วยเหลือจากพี่พุด จึงทราบว่าเป็นหมู่

ไชยยันต์ผู้มีความแค้นในการถูกฆ่าล้างครอบครัว ในตอนจบบรรยายฉากความรัก ฉากอัศจรรย์ของตัวละครหลัก พระเอกได้เลื่อนยศเป็นหลวง นายเอกเป็นหัวหมู่ ด้วยอดีตมีความเห็นว่าชายต้องคู่กับหญิงเพื่อสืบทายาทต่อไป พ่อแม่ของทั้งสองฝั่งจึงหาคู่ให้ แต่พระเอกนายเอกรักมั่นต่อกันไม่นอกใจ ไม่ชายตามองผู้หญิง พ่อกับแม่ทั้งสองฝ่ายจึงยอมแพ้ ตกลงรับลูกของอีกฝ่ายเป็นบุตรบุญธรรมของตน และจัดพิธีผูกข้อมือให้เพื่อเป็นสัญลักษณ์การแต่งงานของทั้งคู่ แต่ไม่มีการยกขันหมากไปสู่ขอตามธรรมเนียมด้วยเพราะเป็นชายทั้งคู่

ระเบียบวิธีวิจัย

งานวิจัยเรื่อง การนำเสนอภาษารักจากนวนิยาย บุพรติยา เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ มีแนวทางการดำเนินวิจัย ดังนี้

ขั้นตอนดำเนินการวิจัย

1. ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับประเด็นเรื่องความรัก
2. จัดซื้อนวนิยายทั้ง 2 เล่ม จากแอปพลิเคชันชื่อว่า Mebmarket
3. ศึกษานวนิยายเรื่องดังกล่าวพร้อมจดบันทึกข้อมูล ตามแนวคิดการแสดงภาษารัก และรูปแบบความสัมพันธ์ที่เกี่ยวข้องกับการแสดงภาษารัก พร้อมจดบันทึกข้อมูล
4. นำเสนอผลการวิจัยด้วยการวิเคราะห์พรรณนา

ผลการวิจัยและการอภิปรายผล

ผลการศึกษาการนำเสนอภาษารักจากนวนิยาย บุพรติยา พบว่า มีการแสดงออกทางภาษารักของบุคคลครบทั้ง 5 รูปแบบ โดยเรียงลำดับได้แก่ 1 การแสดงออกผ่านทางรูปแบบการใช้คำพูดหรือการบอกรัก 2 การแสดงออกผ่านทางรูปแบบการเอาใจใส่ดูแล 3 การแสดงออกผ่านทางรูปแบบการให้ของขวัญหรือของฝากที่มีความหมาย 4 การแสดงออกผ่านทางรูปแบบการสัมผัสทางกาย 5 การแสดงออกผ่านทางรูปแบบการมีเวลาคุณภาพให้แก่กัน ส่วนรูปแบบความสัมพันธ์ในการแสดงความรักผ่านตัวละคร พบทั้งหมด 7 รูปแบบประกอบด้วย 1 พระกับฆราวาส 2 พ่อแม่กับลูก 3 เพื่อนกับเพื่อน 4 คนรักกับคนรัก 5 พี่กับน้อง 6 เจ้านายกับลูกน้อง และ7 เจ้านายกับบ่าวไพร่ ซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้

1. แสดงออกผ่านทางรูปแบบการใช้คำพูดหรือการบอกรัก

การแสดงออกรูปแบบการใช้คำพูดหรือการบอกรักเป็นไปในลักษณะของการใช้การบรรยายถึงความรักระหว่างชายหญิงและระหว่างชายชายร่วมด้วย ไม่ใช้เพียงแต่คำพูดของตัวละครเท่านั้น ผู้แต่งไม่ได้เจาะเฉพาะการแสดงออกว่ารักสำหรับตัวละครที่ดี ในบทบาทของตัวร้ายก็ได้แสดงให้เห็นถึงความรัก ซึ่งมีเกิดขึ้นในลักษณะหลายความสัมพันธ์ ประกอบด้วยความสัมพันธ์แบบเจ้านายกับบ่าวไพร่ คนรักกับคนรัก พ่อแม่กับลูก พี่กับน้องและเพื่อนกับเพื่อน ดังนี้

1.1 ความสัมพันธ์แบบเจ้านายกับบ่าวไพร่ ผู้แต่งอาศัยความไม่ถือตนของผู้เป็นเจ้านายสามารถพูดคุยกับบ่าวไพร่ได้ ไม่ถือโกรธใช้บทลงโทษเมื่อบ่าวพูดหยอกล้อ กล่าวสัพยอกหรือแสดงความห่วงใย “เมื่อคืนฟ้าฝนพิโรธหนัก กระผมใจคอไม่สู้ดีเลยขอรับ เคราะห์ดีที่ไม่เป็นไรมาก บุญรักษานักคุณอินของอ้ายพุ่ม” (น. 5 บทที่ 1) “คุณแก้วท่านก็ไม่ชอบ คุณนวลท่านก็ไม่แล คงเหลือแต่คุณอินแล้วกระมังขอรับ” (น. 68 บทที่ 11) และความสัมพันธ์ของผู้ที่ได้รับความช่วยเหลือจนตอบแทนบุญคุณแม้แต่ชีวิตก็สามารถมอบให้ได้ เกิดขึ้นจากอ้ายมั่นหัวโจกอดีตอันธพาลถูกใส่ความแต่ได้รับความช่วยเหลือจากขุนพิทักษ์อาญาผู้เป็นพระเอกช่วยเหลือ “ขุนพิทักษ์อาญาช่วยเหลือและเกลี้ยกล่อมให้นักเลงอย่างกระผมสำนึกได้ กระผมเคารพท่านขุนด้วยใจจริง จึงขอติดตามมาเป็นบ่าวรับใช้อยู่ในเรือนของท่านขอรับ” (น. 19-20 บทที่ 5)

1.2 ความสัมพันธ์แบบคนรักกับคนรัก ผู้แต่งเขียนให้เห็นถึงความรักที่ค่อยๆ เติบโตจากวัยเด็กไปสู่ผู้ใหญ่ ทำให้แน่นเหนียวไม่มีสิ่งใดมาสั่นคลอนความสัมพันธ์ได้ พ่อแม่หาคู่หมายให้หมั้นจนสู่ขอแต่ก็สามารถหาทางออกของอุปสรรคได้ทุกครั้ง เมื่อพระเอกไปช่วยเหลือบุตรีของเจ้าเมืองจนพ่อแม่อยากได้เป็นลูกเขย แต่พระเอกกลับปฏิเสธด้วยคำพูดว่า “กระผมมีผู้ที่รอคอยอยู่ในพระนคร ตัวกระผมเองก็อยากกลับไปพบหน้าเหลือเกิน” (น. 68 บทที่ 11) พระเอกวางแผนให้คนรู้ทั้งพระนครว่าตนรักใคร่ชอบพอกับขุนเดชผู้เป็นเพื่อนสนิท เพื่อปฏิเสธการแต่งงานกับแม่แก้วน้องสาวของขุนเดช “แผนของพ่อบีบให้ดีฉันแต่งงานในเมื่อเขาไม่อยากแยกจากก็ต้องลงเอยด้วยการยอมรับใจตนเอง แล้วแย่งชิงตัวดีฉันไว้แทน” (น. 181 บทที่ 14) การแสดงออกในระยะแรกเป็นไปด้วยความห่วงใย แสดงออกว่ารักผ่านการกระทำหรือตัวหนังสือโดยไม่ใช้คำว่ารัก มีการสัมผัสมือ ลูบศีรษะ ในขณะที่คุณอินนายเอกรับรู้ความจริงว่าตนนั่นเป็นผู้ย้อนอดีตก็เกิดความกลัว ใจหวั่นไหว แต่เมื่อมือของขุนพิทักษ์อาญาเลื่อนวางบนศีรษะทุยก่อนผละออกไป กลับทิ้งสัมผัสอบอุ่นให้แผ่ซ่านไปถึงหัวใจ “มิต้องกลัวหนาพ่อ พี่จะอยู่เคียงข้างเจ้าเสมอ” (น. 61 บทที่ 4) “ดิฉันไม่เห็นหน้าท่านหลายวันก็เลยรู้สึกคิดถึงขึ้นมา” (น. 88 บทที่ 2) ฉากเดินกุมมือพูดคุยกันของพระเอกและนายเอก “จักไปมีใครได้หอนอนข้างพี่ที่ทำไว้ให้เมีย ก็ยกเสียให้เจ้าแล้ว” (น. 23บทที่ 5) “ขอให้พี่ได้อยู่ดูแลตราบจนถึงวันที่เจ้ามิต้องการพี่อีกต่อไปแล้วเถิดหนา” (น. 14-18 บทที่ 6) คุณพุดสอนให้คุณอินคัดลายมือเหมือนคนสมัยก่อน แต่นายเอกเขียนข้อความว่ากล่าวพระเอก จนพระเอกมาเติมข้อความต่อท้าย “ไอ้ขี้เก๊กของน้องน้อย” “หากแต่มิเจอหน้าเจ้า มิอยากจำจากจร” (น. 95, 98 บทที่ 5) มีการใช้คำพูดหยอกเย้าในฉากคุณอินฝึกงานของผู้หญิงในสมัยอดีต “มิดีหรือหากฝึกฝนจนชำนาญเมื่อใด ดีฉันจักให้เจ้าคุณพ่อแต่งขันหมากไปขอ มิใช่เป็นผู้ใดก็ได้ต้องเป็นบุตรคนโตของท่านเจ้าพระยาที่อยู่ฝั่งตรงข้ามคลองเท่านั้น” (น. 75 บทที่ 8) แต่เมื่อตัวละครรับรู้ได้ถึงความรักที่มีต่อกันจริง ๆ จึงนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงกล้าบอกว่ารัก หึงหวงทั้งซึ่งหน้าและลับหลังรวมถึงการบรรยายอย่างชัดเจนในบทอัศจรรย์ “พี่เป็นของเจ้าทางใจส่วนเจ้าเป็นของพี่ทางกาย กฎหมายในมุ้งบัญญัติไว้ยุติธรรมดีแล้ว” (น. 113 บทที่ 14) “ดีฉันมิได้คิดแต่งงานกับผู้ใดราวกับรอคอยคนผู้หนึ่งตลอดมา หากฟ้าแดงมิได้นำพาเจ้ากลับมา พี่คงรอคอยคนผู้นั่นจนวันตาย แม้นมิได้กลับมาพบกันในชาตินี้ ขอให้เราครองคู่กันใหม่ในชาติหน้าดีหรือไม่” (น. 99 บทที่ 14) “ที่พี่รักเจ้าหาใช่เพียงเพราะ

ความผูกพันในวันวาน แต่ทุกสิ่งที่หลอมรวมเป็นเจ้าคือสิ่งที่ทำให้พี่รักเจ้าอย่างสุดหัวใจ” (น. 60 บทที่ 15) “ดวงจันทร์เจ้าเอ๋ย ไยนับวันจึงยิ่งลอยร้างห่างไกล” (น. 28 บทที่ 14) “ดิฉันให้โอกาสอีกครั้งหากคุณอยากเป็นแค่พี่ก็จะเป็นน้องที่ดีให้ แต่ถ้าคำตอบคือไม่ดิฉันก็จะอยู่ร่วมทุกข์สุขกับคุณไม่แยกจากกันอีกตลอดกาล” (น.88 บทที่ 14) จบด้วยการยอมรับในความรักแบบชายรักชายของพ่อแม่ทั้งสองฝ่าย เน้นการบรรยายว่าต่างรับลูกชายของอีกฝ่ายเป็นบุตรบุญธรรมด้วยการผูกข้อมือ อีกทั้งแสดงการแต่งงานแบบคู่รักชายหญิงเพื่อไม่ให้เกิดคำครหาหากไปมาหาสู่หรือนอนค้างที่เรือนอีกฝ่าย “ในเมื่อบิดามารดารับรู้กันหมดแล้ว พ่อจักทำเอียงอายกระไรกัน ช่างขัดลูกตานัก” (น. 28 บทส่งท้าย)

1.3 ความสัมพันธ์แบบพ่อแม่กับลูก ผู้แต่งบรรยายความรักที่ตัดไม่ขาดของสายเลือด บิดามารดาสามารถรับรู้ความรู้สึกต่าง ๆ ของลูกได้จากการสังเกตพฤติกรรม จากฉากที่มารดาของคุณอินรับรู้ได้ว่าผู้ที่พึ่งฟื้นจากการโดนกิ่งไม้ล้มทับเป็นบุตรที่เกิดจากเลือดเนื้อตนอย่างแท้จริง “กลับมาอยู่เรือนได้ก็ดีแล้วหนา คราวหลังก็อย่าเที่ยวเถลไถลไปไหนห่างไกลอีก” (น. 123 บทที่ 4) และฉากที่ลูกชายของตัวร้ายชื่อนายเพ้งถูกฆาตกรรม “ผู้ใดฆ่าลูกกู กูจะไปตัดหัวมันกับมือ” (น. 72 บทที่ 10)

1.4 ความสัมพันธ์แบบพี่กับน้อง ผู้แต่งบรรยายความรักคล้ายกับความสัมพันธ์แบบพ่อแม่กับลูกที่ผูกกันแน่นแฟ้นตัดไม่ขาด ไม่ว่าจะดีหรือร้ายต่างช่วยสนับสนุนกันเสมอ จากฉากนายเที่ยงวิ่งไปฟ้องพี่ชายนายทัดเพื่อขอให้จัดการคุณอินจนพี่ชายสั่งคนไปสืบความเพื่อหาทางจัดการคุณอิน “อ้ายอินอ้ายผีฝิ่นมันบังอาจหักหน้าฉันได้อับอายผู้คนกลางตลาด พี่ต้องเอาคืนให้ฉันนะ” (น. 7 บทที่ 4) หรือฉากที่ขุนเดชปกป้องชื่อเสียงของน้องสาวที่ถูกคุณอินช่วยชีวิตจากการจมน้ำแบบวิธีฝรั่งมีการผายปอด กดหน้าอก ซึ่งดูเหมือนการลวนลามพร้อมให้ยกพานไปขอขมา “สิ่งที่คุณอินกระทำนั้นน้องสาวของดีฉันตกเป็นขี้ปากนินทากันไปทั่วทั้งคุ้ง ว่ามีกุลีจีนต่ำต้อยทำเรื่องบัดสีด้วย” (น. 126 บทที่ 11) และฉากที่ขุนเดชรู้ว่าคุณพุดไม่ได้มีใจให้กับแม่แก้วผู้เป็นน้องสาว แต่ก็ยังปรารถนาช่วยออกอุบายให้น้องได้ใกล้ชิดกับคุณพุด “ขุนพิทักษ์เพียบพร้อมทั้งรูปทรัพย์แลศักดิ์ปานนั้น พ่อแม่บุตรสาวเรือนไหนมิอยากได้เล่า” (น. 55 บทที่ 12)

1.5 ความสัมพันธ์แบบเพื่อนกับเพื่อน ผู้แต่งบรรยายให้มีทั้งความสัมพันธ์ที่สร้างขึ้นด้วยเพราะร่วมมือกันทำงาน จากฉากคุณอินขอให้ช่วยเหลือตามหาน้องชายที่หายไปจากกลุ่มนักเลงเก่า อาศัยการพิสูจน์ความสามารถเฉพาะบุคคลและความมีน้ำใจจึงชนะใจผูกสัมพันธ์เป็นเพื่อน “นับว่าเป็นเกลอต่อกันแล้ว หากวันหน้าพ่อมีเรื่องใดให้ช่วยเหลือขอให้บอกมา” (น. 18 บทที่ 10) และความสัมพันธ์ที่รู้จักกันมาตั้งแต่ยังเยาว์รับรู้ความคิดของกันและกันผ่านการกระทำ “พวกเราไม่ใช่เพิ่งเป็นสหายกัน แต่เป็นมาเกือบค่อนชีวิตใยจักมิทราบว่าพ่อจงใจให้เป็นเช่นนี้” (น. 173 บทที่ 14)

ข้อมูลข้างต้นจะเห็นได้ว่า สำหรับความชัดเจนในการบอกรัก การใช้คำพูดหรือการบอกว่ารักออกไป ถือเป็นวิธีการบอกรักที่ง่ายและตรงตัวมากที่สุด ผู้ถูกรักรับรู้ได้โดยไม่ต้องอาศัยการตีความหรือการแปลความหมายผ่านการกระทำของผู้บอก แต่การบอกรักอาจต้องคำนึงถึงรูปแบบความสัมพันธ์ด้วย หากเป็นพ่อแม่กับลูก พี่กับน้องอาจมีความผูกพันของสายโลหิตแม้ไม่พูดก็รับรู้ได้ด้วยสัญชาตญาณว่ารัก แต่กรณีของเพื่อนกับเพื่อน หรือเจ้านายกับลูกน้อยอาจต้องใช้ระยะเวลา การกระทำต่อหน้าและลับหลังเป็นเครื่อง

ยืนยันว่ารักด้วยใจหรือรักเพียงเพราะรักษาความสัมพันธ์ของการอยู่ร่วมกัน สอดคล้องต่อทฤษฎีสามเหลี่ยมแห่งรักที่เห็นว่า 1 ความใกล้ชิดมีอารมณ์เป็นองค์ประกอบเมื่อความคุ้นเคย เอื้ออาทรต่อกันจะค่อย ๆ ไว้วางใจกันตามระยะเวลาของความสัมพันธ์ 2 ความเสน่หามีแรงจูงใจเป็นองค์ประกอบอาจเกิดจากแรงดึงดูดทางเพศ รูปรสกลิ่นเสียง สรีระของอีกฝ่ายซึ่งเกิดเป็นความรู้สึก 3 ความผูกมัดมีความคิดเป็นองค์ประกอบ อาศัยพันธะทางใจ ความรับผิดชอบในพันธะ ซึ่งสามารถเปลี่ยนแปลงได้ตามความพอใจแต่ละช่วงเวลาหากเกิดปัญหาอาจส่งผลให้การผูกมัดลดระดับลงได้ ถือเป็นตัวกำหนดรูปแบบการเกิดความรัก (Sternberg, 1986) และอรอุมา เตพละกุล (2557) เห็นว่าความสัมพันธ์แบบพี่น้องมีบทบาทที่สำคัญต่อชีวิตมนุษย์ตั้งแต่เกิดจนวัยชรา คนหนึ่งคนมีอายุเฉลี่ย 50-60 อยู่ในความสัมพันธ์กับบิดามาดา 60-80 ปีอยู่ในความสัมพันธ์กับพี่น้อง บทบาทของพี่น้องมาได้หลากหลาย เช่น เพื่อนสนิท คู่ค้า คู่แข่งขัน เครือข่ายต่าง ๆ พี่น้องที่เกี่ยวพันทางพันธุกรรมใช้พฤติกรรมในการรักษาความสัมพันธ์สูงกว่าพี่น้องที่ไม่ได้เกี่ยวกันทางพันธุกรรม โดยพี่น้องในช่วงความเป็นวัยรุ่นมีส่วนส่งผลต่อพฤติกรรมทางสังคมมากที่สุด

2. แสดงออกผ่านทางรูปแบบการเอาใจใส่ดูแล

การแสดงความรักผ่านรูปแบบการเอาใจใส่ ผู้แต่งให้ความสำคัญไม่ต่างจากการแสดงออกด้วยคำพูดหรือการบอกรัก ให้ผู้อ่านเห็นการเอาใจใส่ในหลายความสัมพันธ์เก็บได้ทุกบทบาทของตัวละครเน้นหนักที่การเอาใจใส่ซึ่งกันและกันของตัวละครเอก ดังนี้

2.1 ความสัมพันธ์แบบพระกับฆราวาส ผู้แต่งนำเสนอออกมาในมุมของความเมตตาของพระสงฆ์ที่มีต่อฆราวาส ไม่มีการถวายปัจจัยเป็นเงินแต่เน้นการทำตามกิจของสงฆ์ เช่น การออกรับบิณฑบาต รับกิจนิมนต์ตามบ้านเรือนของผู้เชิญ การสั่งสอนให้สร้างบุญกุศลเชื่อในเวรกรรม “ผลบุญที่ทำในคราวนี้จักนำพาเขาที่สิ้นเวรกรรมแล้วไปสู่ภพภูมิที่ดี” (น. 120 บทที่ 4) “วันนี้ก็เป็นฤกษ์ดี โยมคุณหญิงควรโกนหนวดเครา ตัดผมเผ้าให้ลูกเสีย จะได้กลายเป็นคนใหม่นับแต่นี้ ตัดผมก็เหมือนตัดห่วงที่พันธนาการเราเอาไว้นะโยม” (น. 112-113 บทที่ 1)

2.2 ความสัมพันธ์แบบเจ้านายกับบ่าวไพร่ ผู้แต่งนำเสนอในเรื่องของความเกรงใจห่วงใยดูแลถ้านายทำดีบ่าวย่อมดีตอบยอมได้แม้แต่แลกชีวิต เข้าใจและเก็บรักษาความลับเป็นอย่างดีจากฉาก “คุณอิน คุณอินฟื้นแล้วหรือขอรับ” (น. 3 บทที่ 1) “ทำเสียงดังกระไรของเอ็งอ้ายมั่น ประเดี๋ยวคุณท่านบนเรือนได้ตื่นกันหมดดอก” (น. 83 บทที่ 2) “กระผมจักให้ท่านขุนไปแต่เพียงผู้เดียวได้อย่างไร หากท่านขุนเป็นอันตรายคงมิอาจไปสู้หน้าบรรพบุรุษได้” (น. 21 บทที่ 10) “กระผมขอสาบานว่าจักเก็บเป็นความลับจนตายขอรับ” (น.173 บทที่ 14)

2.3 ความสัมพันธ์แบบคนรักกับคนรัก ผู้แต่งนำเสนอที่แสดงความห่วงใยอย่างชัดเจนโดยการนำเหตุการณ์ที่พบเจอได้ในชีวิตประจำวันประกอบด้วย การรับประทานอาหาร การเจ็บป่วย การเปลี่ยนแปลงของสภาพอากาศ กาลเวลารวมถึงการเล่าเหตุการณ์สมัยยังเยาว์เข้ามาร่วมให้ผู้อ่านเห็นถึงความห่วงใยของคนรักกัน เมื่อไม่ได้อยู่ใกล้ชิดยังควรแสดงออกว่าห่วงใยด้วยวิธีการต่าง ๆ เมื่อมีผู้ครหาทำให้เสื่อมเสียต้องห่วงใยที่จะแก้ไขไม่ปล่อยให้เป็นเรื่องราวใหญ่โต “ดิฉันทำอาหารไม่เป็นเลยขอให้คุณหญิงแม่

ทำมาให้ แต่ก็คงอร่อยสู้ฝีมือแม่หญิงเรือนนั้นไม่ได้หรอก” (น. 23 บทที่ 4) “ดูท่าพิษฝิ่นมีฤทธิ์อักโข แต่มิเป็นไรดอก ดีฉันให้หมอเมืองต้มยาถอนไว้รอท่าเสียหลายหม้อ” (น. 99 บทที่ 1) “ค่ำคืนอากาศเย็นห่มผ้าให้ดีเล่าพ่อ เนื้อตัวเย็นนักดีฉันเกรงพ่อจับไข้ หากย้อนเวลากลับไปสักยี่สิบปีที่แล้ว พี่คงได้กอดเจ้าให้คลายหนาวทั้งคืน” (น. 31 บทที่ 8) “ตะวันตกดินแล้ว พ่อต่างหากไยจึงกลับเสียป่านนี้ หากอยากอยู่โยงทั้งวันก็ให้บ่าวที่เรือนนั้นมาแจ้งเสียหน่อย เรือนนี้จักได้มิเป็นห่วง” (น. 49 บทที่ 8) “คุณก็ดูแลตัวเองให้ดีนะ ถ้าเป็นไปได้ส่งข่าวกลับมาบ้าง เพราะดิฉันเองก็เป็นห่วงคุณเหมือนกัน” (น. 169 บทที่ 8) “ครั้งยังเยาว์คุณอินซุกชนจนดีฉันต้องหวายแทนเสียหลายครั้ง ดีฉันยังจำความเจ็บยามนั้นได้มิคลาย” (น. 96 บทที่ 2) “เช่นนั้นควรไปมาหาสู่ และพาแม่แก้วไปเดินตลาดเปลี่ยนคำติฉินให้เป็นเรื่องมงคลเสีย” (น. 184 บทที่ 11)

2.4 ความสัมพันธ์แบบพี่กับน้อง ผู้แต่งนำเสนอให้เห็นความเอาใจใส่ที่ไม่ได้ต้องเป็นเฉพาะคนรักกับคนรัก สถาบันครอบครัวต้องรักกัน ซึ่งคล้ายกับการดูแลเอาใจใส่ของพ่อกับแม่ที่มีต่อบุตรของตน ในฉากผู้แต่งไม่เน้นฉากการแสดงความเอาใจใส่ที่เป็นคำพูดมากนัก แต่จะเน้นทางบรรยายแทน “ฉันเห็นว่าเราเป็นพี่น้องกันก็เลยอยากพูดคุยถามสารทุกข์สุขดิบหน่อย ทำงานเป็นอย่างไรบ้าง ยศอะไรนะมหาดเล็กหุ้มแพรใช่ไหม” (น. 24 บทที่ 3)

2.5 ความสัมพันธ์แบบเพื่อนกับเพื่อน ผู้แต่งนำเสนอด้วยการบรรยายแทนการใช้ประโยคคำพูด แต่ยังทำให้ผู้อ่านเห็นถึงความเอาใจใส่ของเพื่อนกับเพื่อนได้ จากฉากเพื่อนที่สนิทสนมแต่วัยเยาว์ ขุนพิทักษ์อาญาเห็นเพื่อนสนิทมีรูปร่างหน้าตาเปลี่ยนไปไม่เหมือนก่อนหน้าที่จะไปสืบคดี จึงอาสาช่วยสืบหาเบาะแสเพิ่มเติมโดยไม่ต้องให้เพื่อนร้องขอ (น. 35 บทที่ 9) นอกจากนี้ยังแสดงให้เห็นความเอาใจใส่ของเพื่อนร่วมอาชีพจากฉากที่หมู่ไชยยันต์มีความแค้นกับครอบครัวนายเพ็งแต่เดิม จึงกลายเป็นคนร้ายมาฆ่าบุคคลในครอบครัวนายเพ็งเสียเอง เมื่อผู้บังคับบัญชาทราบจึงเอาใจใส่ด้วยคำพูด “ตำรวจในกองก็เปรียบเสมือนพี่น้อง เอ็งมีความในใจกระไร หากบอกข้าสักคำเรื่องคงมิได้เกินเลยจนถึงทางตันเยี่ยงนี้” (น. 135 บทที่ 13)

ข้อมูลข้างต้นจะเห็นได้ว่า การเอาใจใส่ดูแลซึ่งกันและกันเกิดขึ้นได้ทุกระดับของคนในสังคมอาจแสดงโดยตรงหรือโดยอ้อม บทบาทของสงฆ์กับฆราวาสการแสดงความเอาใจใส่อยู่ในรูปแบบทางอ้อม เพราะวัดถือเป็นสถานที่เรียนรู้ของบุตรหลาน เป็นที่ประกอบพิธีกรรม พบปะจัดงานรื่นเริงต่าง ๆ พระสงฆ์ต้องพึ่งฆราวาสในการดำรงชีวิตและจัดหาปัจจัยสี่ แสดงออกผ่านหน้าที่สั่งสอนหลักธรรมของพระพุทธเจ้าช่วยขัดเกลาจิตใจของชาวบ้านให้ไม่หลงผิด เชื่อในบุญบาป ในส่วนการปกครองของไทยสมัยอดีตใช้ระบบศักดินาเป็นตัวแบ่งชนชั้น ความต่างของคนกลุ่มหนึ่งกับอีกกลุ่มมีความต่างกันเป็นอย่างมาก ชนชั้นเจ้านายย่อมได้รับอำนาจ มีการเลื่อนยศมีข้าทาสบริวารไว้รับใช้ เลี้ยงดู ไพร่แม้สูงกว่าทาสแต่การแสดงออกต่อเจ้านายเป็นไปด้วยคิดว่าเป็นเจ้าชีวิต หรือหน้าที่อันพึงปฏิบัติ ไม่มีความผูกพันทางสายเลือด แต่ใช้การเอาใจใส่แสดงออกซึ่งความรักหรือความภักดี เพราะความเอาใจใส่ถือเป็นปัจจัยแรกในการนำมาสู่ความรัก คู่สมรสหลายคู่มักประทับใจในการเอาใจใส่ ความเสมอต้นเสมอปลายของอีกฝ่ายก่อนที่จะตัดสินใจใช้ชีวิตร่วมกัน ซึ่งการแสดงออกทำได้ทุกเวลาเพียงถามไถ่ความเป็นอยู่ สุขภาพ ทักทายกันก็นับได้ว่าเอาใจใส่

ปัจจุบันความเอาใจใส่ไม่ได้จัดอยู่ในการแสดงออกต่อความสัมพันธ์ของคู่รัก ครอบครัว เพื่อนร่วมงาน แต่ยังส่งผลถึงการบริการธุรกิจ ดังสำนวนไทยที่ว่า “เอาใจเขามาใส่ใจเรา” ที่มุ่งสอนให้เห็นอกเห็นใจผู้อื่น นึกถึงความรู้สึกของผู้อื่น เมื่อตัวเราจะกระทำ หรือคาดว่าจะทำประกอบด้วยเสมอ Cuff et al. (2016) ได้ให้นิยามของความเอาใจใส่ไว้ว่า การรับรู้อารมณ์ของผู้อื่นจากการเข้าใจถึงความรู้สึกผู้อื่น และการศึกษาด้านการดูแลเอาใจใส่และด้านการตอบสนองมีอิทธิพลต่อความจงรักภักดีของผู้ใช้บริการร้านทอง (ณิชนันทน์ คมมี และ สุทธิภัทร อัศววิชัยโรจน์, 2564)

3. แสดงออกผ่านทางรูปแบบการให้ของขวัญหรือของฝากที่มีความหมาย

การแสดงความรักผ่านการให้ของขวัญหรือของฝากที่มีความหมาย ถือเป็นการแสดงออกว่ารักมาอย่างช้านานของผู้คนทั่วโลก ไม่ว่าจะเป็นการให้ดอกไม้ การให้สิ่งของตามเทศกาล ประเพณี ซึ่งไม่รวมกับการให้เพื่อหวังผลประโยชน์อันพึงได้ของตนหรือพวกพ้องแต่อย่างใด ทั้งนี้สิ่งของที่จะให้แก่ผู้รับต้องคำนึงถึงอายุ หน้าที่การงาน งบประมาณของผู้ให้และผู้รับด้วย จากเรื่องบุพรติยาเห็นว่าการให้ของขวัญของฝากจะเป็นสิ่งของที่หาได้ง่ายตามทั่วไป หรือเกิดจากการประดิษฐ์ขึ้นด้วยความรักเพื่อส่งมอบให้คนรักและสิ่งของที่ถือเป็นมรดกตกทอดจากรุ่นสู่รุ่น ดังนี้

3.1 ความสัมพันธ์แบบพ่อแม่กับลูก ผู้แต่งนำเสนอให้เห็นถึงการแสดงความรักด้วยการมอบมรดกตกทอดจากบรรพบุรุษให้แก่บุตรของตนจากฉากคุณหญิงแช่มแม่ของคุณอินถอดสร้อยพระมอบให้ “พระพุทธคุณองค์นี้แม่ได้มาจากเจ้าคุณพ่อ สวมติดกายตั้งแต่เล็กตอนนี้ขอมอบให้เจ้า ให้คุ้มครองเจ้าต่อจากนี้” (น. 89 บทที่ 1) คุณหญิงแช่มนำขนมไปฝากที่เรือนพระยาพิพิธภาษี เพื่อไปรับลูกชายตนกลับเรือน “อีฉันเห็นดอกอัญชันขึ้นงามข้างรั้ว ก็ไพล่คิดถึงขนมชาววังรสมือคุณพี่อยู่พอดี มิคาดว่าวันนี้จักมีบุญได้รับประทานบุหลันดั้นเมฆ” (น. 4 บทที่ 3) ฉากบรรยายคุณหญิงวาดแม่ของพระเอกส่งมอบแหวนพลอยสีแดงเข้มเพื่อใช้เป็นของหมั้นของพระเอก (น. 31 บทที่ 14)

3.2 ความสัมพันธ์แบบคนรักกับคนรัก ผู้แต่งเน้นการให้ของขวัญหรือของฝากของคนรักกับคนรักเป็นอย่างมาก แต่ไม่ได้เจาะจงเฉพาะชายรักชายเท่านั้น หากยังกล่าวถึงความรักของหญิงสาวที่มีต่อชายหนุ่มอีกด้วย “ข้างหน้ามีร้านขายทองขจร ขนมหารับประทานยากข้าอยากซื้อกลับไปฝากคุณอิน” (น. 133 บทที่ 12) “ครั้นดีฉันต้องหวายแทน คุณอินจักลักเด็ดดอกพุดใส่ขันเงินแล้วนำมาวางให้ดีฉันที่หัวนอนแทนคำขอลุแก่โทษทุกครั้งไป” (น. 14 บทที่ 3) นอกจากนี้ยังใช้ดอกพุดเป็นสื่อแทนความรักของทั้งคู่เมื่อส่งจดหมายหากัน เพียงแค่คิดถึงแล้วมามองดอกพุดก็เหมือนกับเห็นอีกฝ่ายอยู่ข้างหน้าตน หรือการนำดอกพุดใส่ในกระทงเพื่อเป็นเครื่องตกแต่ง (น.43 บทที่ 6) การบรรยายถึงของขวัญจากชายหนุ่มที่มีต่อหญิงสาวจะมอบเครื่องประดับ ผ้าแพรสำหรับตัดชุด หรืออุปกรณ์เสริมความงามให้ แต่เพราะหวงคุณอินจึงกล่าวว่า “เขาว่ากันว่าให้น้ำหอมแล้วความรักจะจืดจางเหมือนความหอมที่ระเหย ให้กระจกความสัมพันธ์แตกหักทิ่มแทงกันและกัน” (น. 25 บทที่ 12) การบรรยายการแสดงความรักของหญิงสาวที่มีต่อชายหนุ่มแม่แก้วทำช่อม่วงให้ขุนพิทักษ์อาญาเพื่อแสดงความรักด้วยรู้ว่าท่านขุนชอบทานขนมชนิดนี้ (น. 42 บทที่ 12)

ข้อมูลข้างต้นจะเห็นได้ว่า การให้ของขวัญ ของฝากสิ่งที่มีความหมายถือเป็นการแสดงออกถึงความรัก ความไว้ใจ การระลึกถึง การสร้างมิตรภาพที่มีให้ระหว่างผู้ให้และผู้รับได้อีกหนึ่งวิธี นอกจากนี้การให้ของขวัญตามโอกาสหรือเทศกาลยังมีส่วนช่วยอนุรักษ์การสืบสานประเพณีไว้ให้คงอยู่สืบไป การตัดสินใจจะให้ของขวัญผู้ให้ควรให้ด้วยเจตนาบริสุทธิ์ ตัดความคาดหวังว่าจะได้รับอะไรตอบแทนกลับมา ผู้รับจะชอบหรือเหมาะสมหรือไม่ เนื่องจากการให้ของขวัญไม่ได้จำกัดให้ได้เพียงสิ่งของแต่ยังสามารถพาไปเที่ยว พาไปทำบุญ ทานอาหารนอกบ้านก็ได้เช่นกัน ในอดีตการให้ของขวัญนิยมนำวัตถุที่หาได้ในพื้นที่ หรือเกิดจากธรรมชาติมาเป็นของขวัญ เช่น การเข้ารับตำแหน่งใหม่ของหัวหน้าชนเผ่าก็จะมีการมอบเขาสัตว์ ก้อนหินนำมาร้อยเป็นเครื่องประดับร่างกาย เสื้อผ้า การให้ของขวัญเป็นเงิน “อั่งเปา” ของชาวจีนในเทศกาลตรุษจีน การให้ของขวัญของคนไทยนับจากการส่งสิ่งของไปเป็นเครื่องบรรณาการเพื่อเชื่อมสัมพันธไมตรีล้วนเป็นสิ่งของสำคัญ มีมูลค่าสูงไม่มีความหมายแฝงในสิ่งของมากนัก แต่ปัจจุบันการจัดหาของขวัญผู้ให้นิยมจัดหาสิ่งที่มีความหมายแฝงประกอบด้วย ตัวอย่างเช่น แจกันตกแต่งบ้านสื่อถึงความเป็นอันเดียวกัน อายุยืน ผ้าแพรมอบให้ผู้อาวุโสสื่อถึงอยู่ร่มเย็นเป็นสุข เป็นร่มโพธิ์ให้แก่บุตรหลาน นาฬิกาสื่อถึงการมีเวลาให้กัน ซึ่งอาจไม่สอดคล้องต่อการให้ดอกกุหลาบเป็นสื่อรักของโลกตะวันตก เนื่องจากพื้นที่ของประเทศจีนเชื่อว่ากุหลาบสีเหลืองหรือขาวเป็นสีของงานศพ รวมถึงประเทศเม็กซิโกใช้ดอกกุหลาบในงานศพ ความเชื่อของโลกตะวันออกว่าการให้นาฬิกาเป็นการนับถอยหลังการสิ้นสุดความสัมพันธ์ อีกทั้งคำว่านาฬิกามีความคล้ายคำว่าตายในอักษรอียิปต์โบราณ รวมถึงการให้น้ำหอมของชาวอินเดีย ชาวจีน ชาวกรีกเปรียบเหมือนการส่งมอบโชคร้าย ความสัมพันธ์สิ้นสุดเหมือนความหอมที่หมดลงได้ (ไทยรัฐออนไลน์, 2566)

4. แสดงออกผ่านทางรูปแบบการสัมผัสทางกาย

การแสดงความรักผ่านทางการสัมผัสกายไม่ได้นำเสนอเฉพาะการมีเพศสัมพันธ์ของตัวละครแต่นำการแตะต้องร่างกายของอีกฝ่ายเพื่อป้องกันไม่ให้ได้รับอันตราย หรือเพื่อดูแลอาการการเจ็บป่วย ปลอบโยน การนวดเพื่อให้ผ่อนคลายเข้ามาประกอบฉากในเนื้อเรื่องอีกด้วย ดังนี้

4.1 ความสัมพันธ์แบบพ่อแม่กับลูก การสัมผัสทางกายนำเสนอคล้ายกับการแสดงออกทางคำพูดหรือการบอกรัก ร่วมถึงการเอาใจใส่ดูแล จากฉากคุณหญิงแช่มทรุดตัวลงข้างเตียงคุณอินก่อนยกมือลูบศีรษะบุตรชายอย่างอ่อนโยน พร้อมพูดปลอบโยน “แม่ผิดเองที่ดูแลเจ้าไม่ดี” (น. 87 บทที่ 1)

4.2 ความสัมพันธ์แบบคนรักกับคนรัก “กระผมติดพันแม่หญิงแถวคลองโอ่งอ่างขอรับ ที่ทางริมน้ำท้ายวัดเปลี่ยวนักกระผมจึงพาแม่หญิงไป....” (น. 68 บทที่ 1) ฉากบรรยายขุนพิทักษ์อาญาใช้ปลายนิ้วแตะคางเรียวก่อนลงใบมีดขูดผิวตามแนวกรามอย่างแผ่วเบา (น. 117 บทที่ 1) มือเรียวทั้งสองจับใบหน้าของขุนพิทักษ์อาญาไว้ก่อนจักแนบริมฝีปากอย่างรุนแรง (น. 87 บทที่ 14) “ค่ำคืนนี้เหน็บหนาวนัก วอนเจ้าโปรดปรานีให้ตัวพี่ได้พักพิงในกายที่รุ่มร้อนนี้ด้วยเถิดหนา” (น. 114 บทที่ 14) แม่ดวงภรรยาหมื่นรามณรงค์เอื้อมมือไปลูบแขนสามี เอ่ยปลอบ “ใจเย็นเถิดเจ้าค่ะคุณพี่ อาจารย์มีวิชาแก่กล้านักย่อมต้องช่วยคุณเที่ยงได้เป็นแน่” (น. 132 บทที่ 9)

ข้อมูลข้างต้นจะเห็นได้ว่า มนุษย์เป็นสิ่งมีชีวิตที่ต้องการรับความรักที่ไม่ได้มาจากคำพูดหรือการเอาใจใส่เพียงอย่างเดียว หากยังต้องการการสัมผัสทางกายเพื่อเริ่มต้นความสัมพันธ์รูปแบบใหม่ การกอดเพื่อปลอบประโลม การแตะไหล่เพื่อเพิ่มความใกล้ชิดการสัมผัสมือเพื่อสร้างความมั่นใจ จากการศึกษาพฤติกรรมเด็กทั่วไปจะมีความใฝ่รู้ มีความสนใจสิ่งรอบตัวอยู่เสมอ แต่เมื่อเกิดปัญหาหาหรือรู้สึกไม่ปลอดภัยก็จะกลับมาหาพ่อแม่ ทำให้นักวิทยาศาสตร์พบว่า ความรักของพ่อแม่มีผลต่อการเจริญเติบโตของเด็ก มีที่มาจากทฤษฎีระบบผูกพัน (Attachment Theory) กล่าวคือ ความผูกพันมั่นคงถ้าเด็กถูกเลี้ยงดูด้วยการสัมผัสทางกายจากพ่อแม่มาก่อน เมื่อเจอกับเรื่องที่รู้สึกไม่ปลอดภัยแม้เด็กจะร้องไห้แต่พ่อแม่ปลอบจะหยุดร้องทันที เมื่อโตขึ้นเด็กกลุ่มนี้จะเป็นคนที่มั่นใจเผชิญหน้ากับเรื่องต่าง ๆ ได้ดี ต่างจากเด็กที่เลี้ยงแบบไม่สนใจเด็กจะรู้สึกกังวล แต่ไม่พึ่งพ่อแม่เมื่อเจอกับเรื่องที่รู้สึกไม่ปลอดภัย เรียกว่าความสัมพันธ์แบบหลีกหนี ส่วนเด็กที่เกาะติดพ่อแม่ตลอดเวลาเพราะถูกเลี้ยงดูแบบรักบ้างไม่รักบ้างก็จะเกิดความผูกพันแบบสับสน สุดท้ายความผูกพันแบบไม่แน่นอนเป็นกลุ่มที่น่าสงสาร เพราะเด็กไม่กล้าตอบสนองต่อความรักของพ่อแม่เนื่องจากไม่รู้ว่าพ่อแม่อยู่ในสภาวะอารมณ์แบบใด สาเหตุมาจากที่บ้านพ่อแม่เลี้ยงด้วยความรุนแรง ซึ่งเด็กสามกลุ่มหลังจะนำไปสู่บุคคลที่ไม่มีประสิทธิภาพในสังคมได้ (พี่กลาง หอสมุดแห่งชาติ, 2567) การสัมผัสทางกายต่างจากการสัมผัสทางเพศที่นำไปสู่เพศสัมพันธ์ของคนที่ใช่และไม่ใช่คู่รัก สังคมไทยในอดีตเรื่องเพศถูกปกปิดถือเป็นเรื่องที่น่าอับอาย การสัมผัสทางกายของเพศตรงข้ามถือเป็นเรื่องที่ทำให้เสื่อมเสีย แต่ปัจจุบันเรื่องเพศได้รับการเปิดเผยมากขึ้น ในหนังสือเรียนมีบรรจุเรื่องเพศศึกษาให้ผู้เรียนได้รู้และเข้าใจอย่างถูกต้อง สื่อลามกที่เพิ่มขึ้นอย่างมากมายจนนำมาสู่ปัญหาคุกคามทางเพศ ปัญหาคุกคามทางเพศตรงกับภาษาอังกฤษ (Sexual Harassment) เป็นการสัมผัสทางกายเช่นเดียวกับการแสดงออกทางภาษารัก แต่ต่างตรงที่ไม่ได้รับความเต็มใจจากผู้ถูกรัก ไม่มีการ ขออนุญาต นอกจากนี้ยังมาในรูปแบบของการใช้วาจาล่วงเกิน กล่าวถึงรูปร่างสรีระ การแทะโลมทางสายตา การส่งภาพลามก ข้อความเสียดสี ดังนั้นเมื่อถูกคุกคามทางเพศไม่ควรเพิกเฉย ควรร้องเรียนและให้การช่วยเหลือผู้ที่เป็นเหยื่อ (โรงพยาบาลเพชรเวช, 2563)

5. แสดงออกผ่านทางรูปแบบการมีเวลาคุณภาพให้แก่กัน

การแสดงความรักผ่านทางการมีเวลาคุณภาพให้แก่กันทำได้หลายวิธี จากเรื่องผู้แต่งใช้วิธีการรับประทานอาหารร่วมกัน การได้พูดคุยกันในขณะบรรยากาศดี สดชื่น การไปวัดเพื่อทำบุญ จากนั้นถามไถ่ความเป็นอยู่ ความรู้สึกระหว่างกัน รวมถึงการประกาศให้ผู้อื่นรู้เรื่องราวได้ง่ายที่สุด เนื่องจากวัดในสมัยอดีตถือเป็นสถานที่รวมของผู้คนทุกวัยได้ง่าย ดังนี้

5.1 ความสัมพันธ์แบบพ่อแม่กับลูก ผู้แต่งใช้การทำกิจกรรมร่วมกันระหว่างครอบครัวเน้นไปที่การรับประทานอาหารร่วมกัน ให้ตัวละครมีทักษะสังเกตคนในครอบครัวว่าชอบหรือไม่ชอบอาหารชนิดใด จากฉาก “คุณหญิงสั่งบ่าวไพร่เตรียมเครื่องคาวหวานของโปรดของคุณอินทั้งนั้น คุณอินจักออกไปร่วมรับประทานกับท่านเจ้าคุณและคุณหญิงแม่เลยหรือไม่ขอรับ” (น. 8-19 บทที่ 2)

4.5.2 ความสัมพันธ์แบบคนรักกับคนรัก ผู้แต่งบรรยายการไม่ทอดทิ้งกันในทุกช่วงเวลาของคู่รัก สร้างเหตุการณ์ให้มีเวลาทำกิจกรรมต่าง ๆ รวมกันเสมอ จากฉากขุนพิทักษ์อาญานำดอกพุดที่คุณอินเก็บมาช่วยกันทำกระทง เพื่อนำไปลอยที่งานวัดพระราชทาน “ในเมื่อเป็นดอกไม้ที่มีความหมายดีคุณอินก็ควรได้ลอยเช่นกัน แลพุดซ้อนจักได้ล่องลอยดูแลเจ้าในลำน้ำแห่งชีวิตที่คดเคี้ยวนี้ไปตลอดกาล” (น. 44 บทที่ 6)

ข้อมูลข้างต้นจะเห็นได้ว่า เวลาเป็นองค์ประกอบสำคัญของการสร้างความรักของมนุษย์ การมีเวลาให้แก่กันจะช่วยให้รู้จักกันมากขึ้น ต่างฝ่ายรับรู้ได้ว่าถูกเอาใจใส่ให้ความสำคัญใช้เวลาเป็นบทพิสูจน์ความรัก ไม่มีเวลามาพบกันก็สามารถสื่อสารผ่านทางโทรศัพท์เพื่อแสดงความห่วงใย แต่ปัจจุบันปัญหาเศรษฐกิจทำให้ต่างฝ่ายต่างดิ้นรนเพื่อการดำรงชีพเวลาที่ใช้ร่วมกันลดลงหรือเลือนหายไปจนนำมาสู่การเลิกกัน จากการสัมภาษณ์เรื่องเวลากับความรัก ให้ข้อมูลโดยกลุ่มคนต่างเพศ ต่างอาชีพพบว่า เวลาทำให้ไม่เคยลืมความรัก อยากกลับไปอยู่กับคนรักแต่ติดด้วยงาน เวลาทำให้คนรักจากไปเพราะมีคนใหม่มาแทน และเวลาเป็นตัวพิสูจน์รักแท้ว่ามั่นคงพอจะฝากชีวิตไว้หรือไม่ (แกรมมี่โกลด์, 2560) ไม่สอดคล้องต่อการศึกษาความรักทางสังคมวิทยาของ 孙中兴 ซุนจงซิ่ง (2017) คำว่า อยู่ ๆ ไปก็รักกันเอง ต้องให้เกียรติร่วมทุกข์สุขไปพร้อมกันอาจใช้ไม่ได้กับสภาวการณ์ที่มาจากปัญหาเศรษฐกิจและการเปลี่ยนแปลงทางสังคม จากคำพูดว่าหากมีเพียงจักรยานแล้วยิ้ม ฉันยอมนั่งร้องไห้บนรถยนต์ ส่งผลให้การแต่งงานของคู่รักมักเกิดจากการมีพร้อมเรื่องที่อยู่อาศัย รถ เงิน การสาบานว่าจะรักกันจนนิรันดร์เป็นสิ่งที่เป็นไปไม่ได้ ทุกความรักมีจุดสิ้นสุดสาเหตุมาจากการหย่าร้าง เลิกรา นอกใจและตายจากกัน แต่เมื่อใดที่ความรักสิ้นสลายอาจจะเจ็บปวดจากการถูกทำลายความรู้สึก แต่ต้องยืนหยัดเริ่มต้นใหม่ รักษาความรัก เคารพซึ่งกันและกันจึงจะเป็นบุคคลที่สมบูรณ์แบบ

องค์ความรู้จากการวิจัย

1. ช่วยให้เห็นการใช้วัจนลีลาของภาษารักเพื่อให้เป็นที่ชื่นชอบของผู้อ่านงานวรรณกรรม
2. ช่วยเกิดจินตภาพในการสร้างสรรค์งานวรรณกรรมประเภทต่าง ๆ ต่อไป
3. ช่วยสร้างแนวทางการแสดงความรักให้กับผู้ที่ไม่กล้าแสดงออก
4. ช่วยเสนอมุมมองใหม่ ๆ ให้แก่ผู้ที่ผิดหวังในความรักได้สัมผัสถึงความรักดี ๆ ในรูปแบบความสัมพันธ์ที่หลากหลาย
5. ช่วยปรับอารมณ์ของผู้ที่มีภาวะทางอารมณ์เศร้าหมอง หรืออารมณ์ไม่คงที่

สรุป

การศึกษาวัจนลีลาของภาษารักจากนวนิยาย บุพรติยา พบการแสดงออกทางภาษารักของบุคคล 5 รูปแบบ ได้แก่

1 แสดงออกผ่านทางรูปแบบการใช้คำพูดหรือการบอกรักแบบชายรักชาย และชายรักหญิง รูปแบบความสัมพันธ์สร้างได้ 5 รูปแบบ 2 แสดงออกผ่านทางรูปแบบการเอาใจใส่ดูแลเน้นสถานการณ์ดำรงชีวิตของทุกความสัมพันธ์ รูปแบบความสัมพันธ์สร้างได้ 5 รูปแบบเช่นเดียวกับการใช้คำพูดหรือการบอกรัก

3 แสดงออกผ่านทางรูปแบบการให้ของขวัญหรือของฝากที่มีความหมาย เน้นมอบสิ่งของที่เป็นมรดกตกทอดจากบรรพบุรุษให้แก่ลูกหลาน นำสิ่งของที่หาได้ในท้องถิ่นมาเป็นของแทนใจ แทนตัวเมื่อไม่อยู่แค่มองก็นึกถึงกันได้ ทำอาหารหรือขนมที่อีกฝ่ายชื่นชอบ รูปแบบความสัมพันธ์สร้างได้ 2 รูปแบบ

4 แสดงออกผ่านทางรูปแบบการสัมผัสทางกาย ใช้การสัมผัสทางกายเพื่อแสดงความห่วงใย ปลอมประโลม รวมถึงบรรยายการมีเพศสัมพันธ์ตามสรีระจริงของมนุษย์ระหว่างเพศชาย รูปแบบความสัมพันธ์สร้างได้ 2 รูปแบบ

5 แสดงออกผ่านทางรูปแบบการมีเวลาคุณภาพให้แก่กัน ใช้การรับประทานอาหารร่วมกันเพื่อถามไถ่เรื่องราวของแต่ละฝ่าย และการทำกิจกรรมต่าง ๆ ร่วมกันของคู่รัก รูปแบบความสัมพันธ์สร้างได้ 2 รูปแบบ

ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัย ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

1. ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

1. ใช้เป็นสื่อบอกรักสำหรับคู่รักที่ไม่ทราบวิธีการสื่อสารที่ประทับใจอีกฝ่าย
2. ใช้เป็นแนวทางการแต่งนวนิยายสำหรับผู้เริ่มต้น
3. ใช้เป็นสื่อเรียนรู้และเข้าใจความรักอย่างถูกวิธี เนื่องจากนวนิยายก็มีเค้าโครงจากชีวิตจริง

2. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรทำการศึกษาภาษาไทยโบราณกับอิทธิพลการรับวัฒนธรรม
2. ควรทำการศึกษานวนิยายไทยเรื่องที่มีเนื้อหาใกล้เคียง เพื่อศึกษาความแตกต่าง หรือความคล้ายกัน
3. ควรทำการศึกษาการใช้แนวคิดของสตรีกับความรักของสังคมไทย

เอกสารอ้างอิง

ภาษาไทย

เกรียงศักดิ์ ราชโคตร. (2552). *เอกสารประกอบการสอนวิชามนุษยสัมพันธ์*. กรุงเทพฯ: สหธรรมิก.

แกรมมี่โกลด์. (2560). *เวลากับความรัก มุมมอง 3 ความรู้สึกที่มีต่อคำว่ารักและเวลา* .สืบค้น 21 สิงหาคม 2567, จาก https://www.youtube.com/watch?v=CdhYmhX717M

ณิชนันทน์ คมมี และ สุทธิภัทร อัศววิชัยโรจน์. (2564). คุณภาพการให้บริการที่มีอิทธิพลต่อความจงรักภักดีของผู้ใช้บริการร้านทองในจังหวัดระยอง. *EAU HERITAGE JOURNAL Social Science and Humanity*. 11(3), 90-98.

ไทยรัฐออนไลน์. (2566). *10 ความเชื่อของขวัญห้ามซื้อให้แฟน พร้อมวิธีแก้เคล็ดไม่ให้รักร้าว*. สืบค้น 20 สิงหาคม 2567, จาก https://www.thairath.co.th/lifestyle/life/2624548

นิวัต พุทธประสาท. (2564). *15 ขั้นตอนการเขียนนิยาย: How to Write a Novel*. สืบค้น 26 กรกฎาคม 2567, จาก https://porcupinebook.com/how-to-write-a-novel/

แบคทีเรีย (นามแฝง). (2563). *บุพรติยา (ชุด 2 เล่มจบ)*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ Nabu.

พรรณษา พลอยงาม, ประเทือง ทินรัตน์ และ ปนันดา เลอเลิศยุติธรรม. (2564). กลวิธีทางภาษาที่สะท้อนมุมมองความรักในนวนิยายรักของศิลปินแห่งชาติ. *วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร*. 9(7), 3052-3067.

พิชามญชุ์ วรรณชาติ และ สัญฑัต แก้วแหลม. (2564). การนำเสนอมุมมองความรักของชายรักชาย: กรณีศึกษานวนิยาย เดือนเกี้ยวเดือน. *วารสารนาคบุตรปริทรรศน์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช*. 13(2), 75-91.

พี่กลาง หอสมุดแห่งชาติ. (2567). *ทำไมบางคนชอบทำร้ายแฟน*. สืบค้น 21 สิงหาคม 2567, จาก https://www.youtube.com/watch?v=0X9eWk6iXbo

พุทธทาสภิกขุ. (2536). *ฆราวาสธรรม ส่วนประกอบและโครงสร้างของชีวิต*. กรุงเทพฯ: ธรรมทานมูลนิธิ.

เพียรริสา (นามแฝง). (2564). *7 วิธี “แสดงความรัก” โดยไม่ต้องบอกรัก*. สืบค้น 5 สิงหาคม 2567, จาก https://sistacafe.com/summaries.

ราชบัณฑิตยสถาน. (2546). *พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542*. กรุงเทพฯ: นานมีบุคส์พับลิเคชั่น.

เรวดี ไวยวาสนา. (2567). *มนุษยสัมพันธ์*. สืบค้น 5 สิงหาคม 2567, จาก https://elcca.ssru.ac.th/rewadee_wa/pluginfile.php.

โรงพยาบาลเพชรเวช. (2563). *Sexual Harassment คืออะไร*. สืบค้น 20 สิงหาคม 2567, จาก https://www.petcharavejhospital.com/th/Article/article_detail/Sexual_Harassment

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส. (2548). *นวโกวาท (ฉบับประชาชน)*. กรุงเทพฯ: วัดบวรนิเวศวิหาร.

สุภัชญา สวัสดิ์โยธิน. (2566). ภาพสะท้อนเทพและปีศาจในนวนิยายเรื่อง พันธสัญญาจิ้งจอก. *การประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ 14 "วิจัยและนวัตกรรมเพื่อเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน"*. มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลอีสาน วิทยาเขตสุรินทร์, 28-38.

สุภัชญา สวัสดิ์โยธิน. (2568). คติความเป็นชายจากนวนิยาย บุพรติยา. *วารสารปณิธาน,* 21(2), 34-49.

หลู่ เจี้ยนหยิง และ สรพงษ์ วงศ์ธีระธรณ์. (2568). การสื่อสารมุมมองความรักในภาพยนตร์จีน. *วารสารสังคมพัฒนศาสตร์*. 8(9), 84-91.

อมรา ประสิทธิ์รัฐสินธุ์. (2556). *ภาษาศาสตร์สังคม*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

อรอุมา เตพละกุล. (2557). ความสัมพันธ์ฉันท์พี่น้อง: จากความสัมพันธ์ในครอบครัวสู่ความสัมพันธ์ทางสังคม. *วารสารธรรมศาสตร์*. 33(2), 87-105.

ภาษาอังกฤษ

Boase-Beier, J. (2006). *Stylistic Approaches to Translation*. Manchester: St. Jerome.

Chapman G. (2015). *The 5 love language: the secret to love that lasts*. Chicaco: Northfield Publishing.

Cuff, B.M., Brown, S.J., Taylor, L and Howat, D.J.. (2016). Empathy: A review of the concept. *Emotion Review*. 8(2), 144-153.

Sternberg, R.J. (1986). A triangular theory of love. *Psychological Review*. 93(12), 119-135.

ภาษาจีน

孙中兴. (2017).《爱情社会学》.北京：人民出版社.

สัจจะในนิทานพื้นบ้านเรื่องเมืองบังบดแห่งเขาพนมรุ้ง จังหวัดบุรีรัมย์: การวิเคราะห์ตามแนวพุทธจริยธรรม

Truthfilness (Sacca) in the Folktale Entitled “The Hidden City of Phanom Rung Moutain” From Buriram Province: A Buddhist Ethical Analysis”

จิราภรณ์ ชิดอนันต์วงศ์[3,*] และ พระมหาพจน์ สุวโจ[2]

Jiraporn Chitananwong[1,*], and Phramaha Phocana Suvaco[2]

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มุ่งศึกษานิทานพื้นบ้านเรื่อง “เมืองบังบดแห่งเขาพนมรุ้ง” ในฐานะมรดกทางวัฒนธรรมที่สะท้อนภูมิปัญญาท้องถิ่น และวิเคราะห์เปรียบเทียบกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะแนวคิดเรื่อง “สัจจะ” อันเป็นคุณธรรมพื้นฐานในพระไตรปิฎก การวิจัยใช้วิธีการศึกษาเอกสารพระไตรปิฎกควบคู่กับการสัมภาษณ์ผู้รู้ในท้องถิ่นและชาวบ้านบริเวณอุทยานประวัติศาสตร์เขาพนมรุ้ง จังหวัดบุรีรัมย์ ผลการศึกษาพบว่า ตำนานเมืองบังบดมิได้เป็นเพียงเรื่องเล่าเหนือธรรมชาติ หากแต่เป็น “สัญลักษณ์เชิงศีลธรรม” ที่ทำหน้าที่ถ่ายทอดพุทธจริยศาสตร์สู่ชุมชนอย่างมีพลัง เมืองบังบดถูกอธิบายว่าเป็นนครเร้นลับซึ่งดำรงอยู่ในมิติซ้อนทับกับโลกมนุษย์ เปิดเผยเฉพาะแก่ผู้มีศีลธรรม โดยเฉพาะผู้รักษาศีล 5 มีวาจาสุจริต และดำรงชีวิตด้วยความไม่โลภ เทพแม่สัจจังปรากฏในฐานะสัญลักษณ์แห่ง “วจนสัจจะ” และความมั่นคงในคำมั่นสัญญา เรื่องเล่านี้ซึ่งเกี่ยวกับการไม่ยึดครองทรัพย์ การแบ่งปันอย่างยุติธรรม การรักษาคำพูด และการสืบทอดวิชาภายใต้เงื่อนไขแห่งคุณธรรม สะท้อนสัจจะในระดับวิถีปฏิบัติในชีวิตประจำวันของชาวบ้าน เรื่องเล่าเมืองบังบดทำหน้าที่เป็นสะพานเชื่อมระหว่างคำสอนทางศาสนาเชิงนามธรรมกับการดำรงชีวิตจริงของชุมชน เมืองบังบดมิใช่เพียงนครลี้ลับในจินตนาการ หากเป็น “เมืองแห่งความดี” ที่หล่อหลอมอัตลักษณ์ทางจริยธรรมของชุมชน ผ่านการย้ำเตือนว่าสัจจะคือกุญแจสู่ความศักดิ์สิทธิ์ ความน่าเชื่อถือ และความสงบสุขที่ยั่งยืน

คำสำคัญ: นิทานพื้นบ้าน เมืองบังบด เขาพนมรุ้ง สัจจะ

---

[1] นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

[1] Graduate Student, Subject of Buddhist Studies, Buriram Buddhist College, Mahachulalongkornrajavidyalaya University

[2] อาจารย์ประจำวิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

[2] Lecturer of Buriram Buddhist College, Mahachulalongkornrajavidyalaya University

* E-mail: jijiuan@gmail.com

Abstract

This academic article aims to study the local folktale entitled "The Hidden City of Phanom Rung Mountain" as a cultural heritage reflecting local wisdom, and to analyze it comparatively in relation to Buddhist doctrine—particularly the concept of truthfulness (sacca), a fundamental virtue in the Tripitaka. The research employs documentary study of the Tripitaka alongside interviews with local scholars and villagers in the area of Phanom Rung Historical Park, Buriram Province. The findings reveal that the legend of the Hidden City is not merely a supernatural tale, but rather a "moral symbol" that powerfully transmits Buddhist ethics to the community. The Hidden City is described as a mysterious realm existing in a dimension overlapping with the human world, revealed only to those who possess moral integrity—particularly those who observe the Five Precepts, speak truthfully, and live free from greed. The deity Mae Satchang (Goddess of Truthfulness) appears as a symbol of "verbal truthfulness (vacana-sacca)" and the steadfastness in keeping one's promises. This narrative concerning non-appropriation of property, equitable sharing, faithfulness to one's word, and the transmission of knowledge under moral conditions reflects truthfulness as practiced in everyday village life. The Story of the Hidden City thus functions as a bridge between abstract doctrinal teachings and the lived experience of the community. The Hidden City is not merely an imaginary mystical city, but a "city of goodness" that shapes the ethical identity of the community by reaffirming that truthfulness is the key to sacredness, credibility, and enduring peace.

Keywords: Folktale, the Hidden City (Mueang Bang Bot), Phanom Rung Moutian, truthfulness

บทนำ

นิทานพื้นบ้าน คือเรื่องเล่าที่เกิดจากภูมิปัญญาและประสบการณ์ของคนในชุมชน ถ่ายทอดสืบต่อกันมาจากรุ่นสู่รุ่น โดยมีลักษณะเรียบง่ายแต่แฝงด้วยคติสอนใจ คุณธรรม และความเชื่อของท้องถิ่นนั้นๆ นิทานพื้นบ้านทำหน้าที่สะท้อนวัฒนธรรม ค่านิยม วิถีชีวิต และโลกทัศน์ของผู้คนในสังคม อีกทั้งยังให้ความบันเทิงควบคู่กับการอบรมสั่งสอน สร้างอัตลักษณ์ให้ชุมชน และเป็นคลังภูมิปัญญาที่รวบรวมความรู้ด้านการดำรงชีวิต ความสัมพันธ์กับธรรมชาติ และการอยู่ร่วมกันในสังคม จึงถือเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่มีคุณค่าต่อการเรียนรู้และการสืบสานจากอดีตสู่ปัจจุบัน

เขาพนมรุ้งเป็นภูเขาไฟเก่าที่มีธรรมชาติงดงาม และแฝงเรื่องราวทางประวัติศาสตร์และความเชื่อชาวบ้านเชื่อว่ามี “เมืองบังบด” เมืองลี้ลับซ่อนอยู่ภายในเขาพนมรุ้ง สะท้อนสายใยระหว่างธรรมชาติ ตำนาน และจิตวิญญาณของชุมชนท้องถิ่น แต่จากคำบอกเล่าของแต่ละคนต่างมีความแตกต่างกันไปตามที่ได้รับรู้สืบต่อมากัน ผู้เขียนเห็นว่านิทานพื้นบ้านเรื่อง “เมืองบังบด” น่าจะมีผู้รู้จริงและหากมีการรวบรวมน่าจะเกิดประโยชน์ต่ออนุชนรุ่นหลัง จึงทำให้ผู้เขียนต้องการทราบอย่างละเอียด และนำเสนอในลักษณะวิเคราะห์เปรียบเทียบกับหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนา

นิทานพื้นบ้านเรื่องเมืองบังบดแห่งเขาพนมรุ้ง

ตำนานเมืองบังบดแห่งเขาพนมรุ้ง เป็นเรื่องเล่าที่ถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่น ข้อมูลต่อไปนี้ส่วนใหญ่มาจากการสัมภาษณ์นายบุญส่ง ฉายเพชรบ้านเลขที่ 114 หมู่ที่ 6 ตำบลโคกย่าง อำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์ อายุ 62 ปี เป็นปราชญ์ชาวบ้านผู้เชี่ยวชาญประสานกระดูกและเป็นหมอธรรม ซึ่งได้ฟังมาจากนายเสือ เลิศสกุล บ้านเลขที่ 163 หมู่ที่ 8 ตำบลตะโกตาพิ อำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์ (ปัจจุบันเสียชีวิตแล้ว) เป็นปราชญ์ชาวบ้านผู้เชี่ยวชาญประสานกระดูก รักษาศีลและปฏิบัติวิปัสสนาอย่างเคร่งครัด เป็นหมอธรรมจนเป็นที่เคารพศรัทธาในจังหวัดบุรีรัมย์ เมืองบังบดเขาพนมรุ้งอยู่บริเวณเชิงเขาพนมรุ้งด้านทิศเหนือรอยต่อระหว่างวัดเขาหินกองกับทางขึ้นเขาพนมรุ้งฝั่งอำเภอเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดบุรีรัมย์ มีความเป็นอยู่เหมือนเทพบนสรวงสวรรค์ จะเห็นเป็นทองคำเหลืองอร่ามวิจิตตระการตาและมีทองคำสีดำนิลเท่าหมูป่าวิ่งไปมาได้ เหมือนคำบอกเล่าที่ผู้ที่ได้พบเห็นต่างพูดว่าทองเดินได้ ลักษณะการแต่งกายของผู้คนในเมืองนี้มีการแต่งกายเหมือนเทพบนสรวงสวรรค์ ใส่เสื้อผ้าเป็นสี เป็นกลุ่ม เช่นกลุ่มชุดสีขาว สีเขียว สีทอง เป็นต้น ประดับด้วยทองและเพชรนิลจินดา ภาษาที่พูดจะสื่อสารได้ทุกภาษาด้วยญาณ ทั้งภาษาคนและภาษาสัตว์ มีเทพที่สื่อสารคือ แม่สัจจัง บำบังบัด ซึ่งคำว่า“สัจจัง” หมายถึง สัจจะ “กำบังบัด” หมายถึง ครู่เดียวหายเทพแม่สัจจัง หรือแม่เกศินี เป็นเทพที่อยู่ใกล้มนุษย์ สามารถสื่อสารและสนทนาธรรมกับนายเสือ เลิศสกุลได้ คนที่สามารถเข้าไปในเมืองบังบดต้องปฏิบัติตนถือศีล 5 โดยเฉพาะศีลข้อ 4 คือการประพฤติชอบทางวาจา งดเว้นการพูดเท็จ คำหยาบ คำส่อเสียด และคำพูดไร้ประโยชน์ มุ่งพูดความจริงด้วยความสุจริตและหวังดีต่อผู้อื่นเพื่อสร้างความเข้าใจและความสามัคคีในสังคม ศีลข้อ 5 คือการงดเว้นสุราและของมึนเมาทุกชนิดเพื่อรักษาสติและความไม่ประมาท เพราะเมื่อขาดสติแล้วอาจนำไปสู่การกระทำที่ผิดศีลธรรมและก่อให้เกิดความเดือดร้อนแก่ตนเองและผู้อื่น ซึ่งศีลข้อ 4 สำคัญเพราะ เป็นหลักในการควบคุมวาจาให้สุจริต การไม่พูดเท็จและไม่ใช้คำพูดที่ทำร้ายผู้อื่นช่วยสร้างความเชื่อถือ ความเข้าใจ และความสามัคคีในสังคม อีกทั้งยังช่วยให้ผู้ประพฤติรักษาศีลมีจิตใจสงบ ไม่เดือดร้อนจากผลของคำพูด และดำรงชีวิตร่วมกับผู้อื่นได้อย่างราบรื่น จากเรื่องเมืองบังบดเขาพนมรุ้งที่กล่าวไปในเบื้องต้น นิทานพื้นบ้านเรื่องนี้เป็นเรื่องเล่าพื้นบ้านที่สะท้อนถึงความเชื่อและภูมิปัญญาทางจิตวิญญาณของชุมชน เมืองลี้ลับอันงดงามดุจวิมานสวรรค์นี้ ผู้คนรักษาศีล มีวาจาสุจริต และดำรงชีวิตด้วยสติไม่ประมาท ภายใต้การคุ้มครองของแม่สัจจังกำบังบัด เทพผู้เป็นสัญลักษณ์แห่งสัจจะและความจริงใจ

สำหรับเมืองบังบดเขาพนมรุ้ง มีเทพแม่สัจจัง หรือเรียกว่าเกศินี เป็นผู้ดูแลเมืองบังบดเขาพนมรุ้ง เนื่องจากมีเหตุการณ์ครั้งหนึ่งในงานแต่งงานของลูกหลานของนายเสือ เลิศสกุล ผู้เป็นหมอธรรม ตามประเพณีโบราณต้องมีหมากและพลูไว้ต้อนรับแขกที่มาในงาน แต่ในงานกลับขาดหมากพลู นายเสือ เลิศสกุลได้บอกนางถั่วซึ่งเป็นภรรยา ให้รอเพียงครู่เดียวจะไปหามา แล้วท่านเข้าไปในห้องไม่นานก็ออกมาพร้อมหมากเป็นทลาย เมื่อถูกถามว่าได้มาจากไหน นายเสือเพียงตอบว่า “ไปขอมาจากเพื่อนที่เขาพนมรุ้ง”

ต่อมามีเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นที่เมืองลับแลเขาพนมรุ้งอีกหลายอย่างที่เกิดขึ้นเช่น ครั้งหนึ่งนายเสือเล่าว่า ท่านมักไปดักนกเป็ดน้ำบริเวณเขาพนมรุ้ง แต่กลับไม่ได้สัตว์ ได้แต่ก้อนหินไหลเข้ามาในกับดักอยู่เสมอ ท่านจึงนำออกทุกครั้งโดยไม่รู้ว่าก้อนหินคืออะไร คิดเพียงว่าเป็นก้อนหินธรรมดาที่ไม่มีค่าอะไรและเป็นสิ่งที่ตนไม่อยากได้และจะเก็บไว้ที่เดิม อยู่มาวันหนึ่งนายเสือล้มป่วย คนสมัยโบราณจะนิยมจัดพิธีเข้าทรงเพื่อรักษาผู้ป่วย ผู้เข้าทรงรักษานายเสือ ได้ทำนายว่านายเสือมีเทพบนเขาพนมรุ้งให้ทองแต่ไม่ยอมรับคือก้อนหินที่ไหลเข้าที่ดักนก นายเสือนำก้อนหินไปคืนทุกครั้ง เพราะมีความเคารพต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์เขาพนมรุ้ง นิสัยแท้จริงของนายเสือไม่เคยโลภ ไม่อยากได้ของใคร นายเสือเป็นผู้ปฏิบัติธรรมอย่างเคร่งครัดทุกวันพระ 8 ค่ำ หรือ 15 ค่ำ ท่านจะเปิดหน้าต่างบ้านเพื่อต้อนรับเทพแม่สัจจัง จะนำดอกไม้มีกลิ่นหอมมากราบพระบนหิ้ง นายเสือ เลิศสกุลเล่าให้ฟังว่าครั้งหนึ่งเทพแม่สัจจังได้มายืมฟืมไปทอผ้า และนำมาคืนตามสัญญาภายในเจ็ดวันหรือครึ่งเดือนตามที่สัญญาไว้ ฟืมที่คืนมานั้นปรากฏลวดลายผ้าที่สวยงาม ดูได้จากเศษผ้าติดมากับฟืม หลังจากนั้นนายเสือเดินไปส่งจนถึงชายป่าเขาพนมรุ้ง แต่เพียงเผลอก้มหน้าประเดี๋ยวเดียวเทพแม่สัจจังก็หายลับไปในป่าอย่างไร้ร่องรอย

นอกจากนี้ยังมีเหตุการณ์อีกเรื่องหนึ่งที่บ่งบอกถึงความมีสัจจะ ซื่อตรง เทพแม่สัจจังเป็นผู้มีสัจจะและความซื่อสัตย์อย่างยิ่ง แม้การแบ่งเงินก็แบ่งอย่างยุติธรรม ครั้งหนึ่งได้เงินมา 5 บาท มีอยู่ 3 คน จะแบ่งคนละ 1 บาท 50 สตางค์ บอกว่าเราแบ่งได้แค่นี้ที่เหลือไม่สามาถแบ่งได้ เงินที่เหลือจะวางไว้ใต้ต้นไม้ไม่ให้ใครเอาไป อยู่มาวันหนึ่ง นายเสือ เลิศสกุล เล่าว่า ตนเคยได้รับคำเชิญจากเทพแม่สัจจัง ให้เข้าไปยังถ้ำลึกใต้เขาพนมรุ้ง ภายในนั้นปรากฏทองคำจำนวนมาก แต่สิ่งเหล่านี้มิใช่สิ่งที่ผู้ใดจะมองเห็นได้ง่าย หากต้องเป็นผู้มีความซื่อสัตย์สุจริต และรักษาศีล 5 อย่างเคร่งครัดเท่านั้น จึงจะมีวาสนาได้ประจักษ์ ในครั้งนั้น นายเสือได้ร่วมรับประทานอาหาร หรือที่เรียกว่า “โฮบบาย” กับเทพแม่สัจจัง ข้าวที่นำมาถวายเป็นข้าวเม็ดยาวเรียว ไม่หัก มีกลิ่นหอมละมุน ส่วนกับข้าวคือกล้วยอ่อนหั่นบาง รสชาติหอมอร่อยอย่างที่ไม่อาจเปรียบได้ เมื่อเกิดความคิดอยากนำอาหารกลับไปฝากคนที่บ้าน เทพแม่สัจจังกลับรู้ทัน และกล่าวเพียงว่า “ให้ท่านทานเองเถิด ไม่ต้องคิดถึงใคร” อาหารนั้นเมื่อรับประทานแล้ว จะก่อให้เกิดพลัง สามารถดำรงอยู่ได้ยาวนานถึงเจ็ดวันโดยไม่รู้สึกหิว นายเสือ เลิสสกุลเป็นผู้ใฝ่ในการปฏิบัติธรรม ชื่นชอบการนั่งสมาธิภาวนา และยังมีความเชี่ยวชาญในวิชาการเดินจงกลม หรือวิปัสสนากรรมฐานตามแนวทางของเทพ ครั้งหนึ่ง ขณะนั่งสมาธิอย่างสงบนิ่ง ได้ปรากฏพระพุทธรูปเงินองค์เล็ก ลอยมาประดิษฐานบนตักของตนอย่างน่าอัศจรรย์ (นายบุญส่ง ฉายเพชร, 15 มกราคม 2569)

ส่วนนายสัมฤทธิ์ วารีดำ อยู่บ้านเลขที่ 84 หมู่ที่ 4 ตำบลอิสาณเขต อำเภอเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดบุรีรัมย์ อายุ 45 ปี เป็นหมอธรรมลูกศิษย์ของนายบุญส่ง ฉายเพชร ได้เล่าถึงเรื่อง “เมืองบังบด” ตามที่เคยรับฟังจากพระภิกษุและครูบาอาจารย์สายปฏิบัติหลายท่าน ท่านเหล่านั้นกล่าวตรงกันว่า เมืองลับแลหรือเมืองบังบดมิได้มีอยู่เพียงแห่งเดียว หากแต่กระจายอยู่ตามป่าเขาและสถานที่ศักดิ์สิทธิ์หลายแห่ง เป็นโลกอีกมิติหนึ่งที่ดำรงอยู่ซ้อนทับกับวิถีชีวิตของมนุษย์เรา ตัวอย่างเช่น บริเวณป่าจบก วัดทุ่งมน จังหวัดสุรินทร์ ซึ่งเป็นสถานที่วัดของหลวงปู่หงส์ ท่านเคยกล่าวไว้ว่า ในอนาคตหากเกิดภัยสงครามหรือความวุ่นวายใหญ่หลวง ป่าเมืองบังบดจะเป็นที่คุ้มครองผู้มีศีล ให้สามารถหลบภัยและดำรงชีวิตได้อย่างปลอดภัย เรื่องราวทำนองเดียวกันยังถูกกล่าวถึงที่บริเวณเขาพนมรุ้ง ซึ่งเชื่อกันว่าเป็นอีกหนึ่งดินแดนเร้นลับ ที่ผู้มีคุณธรรมเท่านั้นจะเข้าถึงได้ นายเสือ เลิศสกุล ผู้เป็นที่รู้จักในแวดวงผู้ปฏิบัติธรรม เป็นหมอธรรมที่มีความรู้เรื่องการประสานกระดูกแบบโบราณ และได้รับรู้ว่าผู้ที่จะเกี่ยวข้องหรือเข้าถึงเมืองบังบดได้นั้น ต้องเป็นผู้ตั้งมั่นในศีล โดยเฉพาะอย่างยิ่งต้องดำเนินชีวิตด้วย “สัจจะ” อันเป็นคุณธรรมสำคัญที่เชื่อมโยงกับเทพแม่สัจจัง ผู้คุ้มครองความจริงและความซื่อตรง สัจจะจึงมิใช่เพียงการพูดความจริง หากแต่เป็นการดำรงชีวิตอย่างตรงไปตรงมา ไม่คดโกงทั้งต่อผู้อื่นและต่อตนเอง เมื่อพิจารณาเรื่องราวเหล่านี้ ผู้เล่ากล่าวว่าความสงสัยในใจได้คลี่คลายลง เพราะในพระพุทธศาสนา พระพุทธเจ้าทรงกล่าวถึงการมีอยู่ของเทพเทวดาและพญานาคไว้แล้ว การดำรงอยู่ของภพภูมิที่ซ้อนมิติกับโลกมนุษย์จึงมิใช่เรื่องแปลก หากแต่เป็นสิ่งที่ผู้มีศรัทธาและความเข้าใจในธรรมย่อมเปิดใจยอมรับได้ โดยเฉพาะเมื่อเรื่องราวเหล่านั้นชี้กลับมาสู่แก่นเดียวกัน คือการรักษาศีล มีสัจจะ และดำเนินชีวิตบนหนทางแห่งความดีงาม และตนได้ปฏิบัติตามที่นายบุญส่ง ฉายเพชรได้อบรมสั่งสอนในการรักษาศีล 5 และถ่ายทอดวิชาประสานกระดูกให้ (นายสัมฤทธิ์ วารีดำ, 2 กุมภาพันธ์ 2569)

ผู้ให้สัมภาษณ์เกี่ยวกับเรื่องนี้อีกคนหนึ่งคือนางออก เลิศสกุล อยู่บ้านเลขที่ 163 หมู่ที่ 8 ตำบลตะโกตาพิ อำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์ อายุ 82 ปี เล่าว่าตนเป็นบุตรคนที่ 4 จากทั้งหมด 6 คน ของพ่อเสือ เลิศกุล ตั้งแต่วัยเยาว์ พ่อเสือมักพาลูกหลานขึ้นไปทำบุญที่เขาพนมรุ้งอยู่เสมอ บนเขาพนมรุ้งในสมัยนั้นมีพระสงฆ์ผู้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ คือ หลวงพ่อพวง รวมถึงมีฤษีผู้มุ่งมั่นในการปฏิบัติธรรม พ่อเสือจึงถือโอกาสพาลูกหลานไปกราบไหว้และเรียนรู้แนวทางแห่งธรรมอย่างสม่ำเสมอ นอกจากนี้ พ่อเสือ เลิศสกุลยังถ่ายทอดเรื่องราว “เมืองบังบดเขาพนมรุ้ง” เพื่ออบรมสั่งสอนให้ลูกหลานยึดมั่นในสัจจะ มีคุณธรรม ไม่ดื่มสุรา และดำเนินชีวิตอย่างซื่อตรง ลูกหลานที่น้อมนำคำสอนเหล่านี้ไปปฏิบัติ ล้วนเป็นที่ยอมรับและได้รับความเคารพจากผู้คนทั้งในและนอกหมู่บ้าน ทำให้ไม่ว่าจะไปที่ใดหรือทำสิ่งใด ก็ได้รับความเชื่อถือและศรัทธาจากสังคมโดยรอบ (นางออก เลิศสกุล, 30 มกราคม 2569)

บุคคลสำคัญอีกผู้หนึ่งคือ นายเทพวรรณ เลิศสกุล อยู่บ้านเลขที่ 11 หมู่ที่ 8 ตำบลตะโกตาพิ อำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์ อายุ 56 ปี ผู้สืบทอดองค์ความรู้จาก นายเสือ เลิศสกุล ซึ่งเป็นผู้นำทางจิตวิญญาณของชุมชนตั้งแต่วัยเด็ก ได้รับการถ่ายทอดนิทาน “เมืองบังบดเขาพนมรุ้ง” เพื่อปลูกฝังคุณธรรม เช่น ความซื่อสัตย์และสัจจะ นายเสือเน้นว่าผู้มีคุณธรรมเท่านั้นจึงควรได้รับการถ่ายทอดวิชาศักดิ์สิทธิ์ ปัจจุบันนายเทพวรรณได้นำวิชาประสานกระดูกด้วยสมุนไพรและคาถาไปช่วยเหลือผู้ป่วย

สะท้อนการสืบสานภูมิปัญญาและจิตวิญญาณของชุมชนให้ดำรงอยู่ในสังคมร่วมสมัย (นายเทพวรรณ เลิศสกุล, 30 มกราคม 2569)

นอกจากนี้นางวราภรณ์ วงษ์สุเทพ นางวราภรณ์ วงษ์สุเทพ บ้านเลขที่ ๓๑๓ หมู่ที่ ๑ ตำบลประโคนชัย อำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์ อายุ 63 ปี เล่าว่า ครั้งยังเยาว์วัยได้ฟังเรื่องจากตาเยียร กงประโคน หมอธรรมผู้เคร่งครัดในศีล 5 โดยเฉพาะศีลข้อที่ 4 และข้อ 5 ท่านถือว่าสัจจะคือหัวใจของความเป็นคนและเป็นสะพานเชื่อมมนุษย์กับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ตาเยียรเคยขึ้นไปยังเขาพนมรุ้งและเล่าว่าได้พบทางเข้าถ้ำ “เมืองบังบด” หรือเมืองเมืองลับแลที่ปรากฏแก่ผู้มีบุญเท่านั้น ทองคำและของมีค่าที่เห็นเป็นเพียงสัญลักษณ์แห่งผลบุญ มิใช่ทรัพย์ให้ครอบครอง หากผู้ใดโลภ เมืองนั้นจะเลือนหาย แต่ผู้ตั้งมั่นในความดีและความซื่อตรงจะได้รับความอิ่มเอมแห่งใจ ท่านยังสอนหนักแน่นว่า ห้ามนำก้อนหินหรือสิ่งใดจากเขาพนมรุ้งกลับบ้าน เพราะการไม่เคารพสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ย่อมนำเคราะห์ร้ายมา ลูกหลานจึงยึดถือคำสอนนี้ดุจสัจจะประจำตระกูล ตำนานเมืองบังบดจึงมิใช่เพียงเรื่องลี้ลับ หากเป็นมรดกทางใจที่ปลูกฝังความดี ความซื่อสัตย์และความเคารพต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์อย่างลึกซึ้ง (นางวราภรณ์ วงษ์สุเทพ, 17 มกราคม 2569)

จากเรื่องเล่าทั้งหมดสามารถสรุปได้ว่า ตำนานเมืองบังบดแห่งเขาพนมรุ้ง คือเรื่องเล่าที่สืบทอดจากรุ่นสู่รุ่น ว่ามี “นครลี้ลับ” ซ่อนอยู่ใต้ขุนเขา งดงามดุจวิมานสวรรค์ ปรากฏแก่ผู้มีศีลและมีสัจจะเท่านั้น ผู้คนแต่งกายดุจเทพ สื่อสารด้วยญาณ และมี “แม่สัจจัง” เทพแห่งความจริงเป็นผู้คุ้มครอง หัวใจของเรื่องไม่ได้อยู่ที่ทองคำหรืออภินิหาร แต่อยู่ที่คุณธรรม โดยเฉพาะศีลข้อ 4 และ 5 การพูดจริง ไม่ดื่มสุรา ไม่โลภไม่คดโกง คือเงื่อนไขแห่งการเข้าถึงเมืองเร้นลับ นายเสือ เลิศสกุล ผู้เคร่งครัดในธรรม แม้ได้ “ก้อนหินที่เป็นทอง” ก็ไม่ยึดไว้ เพราะยึดสัจจะยิ่งกว่าทรัพย์ เรื่องเล่าทั้งหมดจึงสะท้อนว่า เมืองบังบดคือภาพแทนของสังคมอุดมคติ ที่ความดีทำให้มองเห็นสิ่งเร้นลับ และความซื่อตรงเปิดประตูแห่งบุญ หากใจบริสุทธิ์ เมืองจะปรากฏ หากใจโลภ เมืองจะเลือนหาย ตำนานนี้จึงชวนให้ติดตาม ไม่ใช่เพราะความพิศวงของเมืองลับแล แต่เพราะคำถามสำคัญว่า “เรามี “สัจจะ” พอหรือยัง ที่จะเห็นเมืองนั้นในใจตนเอง”

หลักธรรมเรื่องสัจจะ/ความสัตย์

ความหมายของ “สัจจะ” (สจฺจ) พบเห็นในพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน คำว่า สัจ, สัจ-, สัจจะ [สัด, สัดจะ-] น. ความจริง, ความจริงใจ, เช่น ทำงานร่วมกันต้องมีสัจจะต่อกัน. (ป. สจฺจ; ส. สตฺย). โดยลูกคำของ"สัจ, สัจ-, สัจจะ" คือ สัจกิริยา สัจญาณ สัจธรรม สัจนิยม สัจพจน์ (https://dictionary.orst.go.th/) สัจจะ เป็นคุณธรรมพื้นฐานที่สร้างความน่าเชื่อถือและความสำเร็จในชีวิต ช่วยเสริมสร้างบารมีและกำลังใจให้เข้มแข็ง พุทธศาสนาชี้ให้เห็นความจริงตามกฎธรรมชาติและไตรลักษณ์ การรักษาคำพูดและการกระทำที่ตรงกันจะช่วยพัฒนาความสัมพันธ์ ลดความขัดแย้ง และนำไปสู่ความสงบสุขที่ยั่งยืนในสังคม ตามแนวคิดในพระไตรปิฎก สัจจะ หมายถึง ความจริงอันไม่คลาดเคลื่อนจากสภาพธรรมที่เป็นอยู่จริง และยังหมายถึงความสัตย์จริงในเชิงคุณธรรม กล่าวคือ การดำรงตนและการแสดงออกทางวาจาโดยตั้งอยู่บนความจริง ไม่บิดเบือนและไม่หลอกลวง สัจจะจึงมีความหมายทั้งในมิติของ

ความจริงเชิงปัญญา และในมิติของจริยธรรมทางพระพุทธศาสนา สอดคล้องกับพุทธพจน์ที่ว่า “สัจจ์ เว อม ตา วาจา” ซึ่งแปลว่า วาจาที่เป็นสัจจะแล เป็นวาจาไม่ตาย (ขุ.ธ. (ไทย) 25/100/224) ดังนั้น สัจจะในพระพุทธศาสนา จึงเป็นทั้งหลักความจริงที่นำไปสู่การรู้แจ้งสภาวธรรม และเป็นคุณธรรมพื้นฐานที่ค้ำจุนความสงบเรียบร้อยของสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งในมิติของวาจา ซึ่งถือเป็นเครื่องมือสำคัญในการสื่อสารและการอยู่ร่วมกันของมนุษย์

สำหรับความสำคัญของสัจจะนั้น พระพุทธเจ้าทรงยกย่องว่าสัจจะเป็นคุณธรรมพื้นฐานของการดำเนินชีวิตที่ถูกต้อง และเป็นปัจจัยเกื้อหนุนการพัฒนามนุษย์ทั้งในมิติส่วนบุคคล สังคม และจิตวิญญาณ พระไตรปิฎกได้กล่าวถึงสัจจะในหลายบริบท แสดงให้เห็นว่าสัจจะมิใช่เพียงการไม่กล่าวเท็จเท่านั้น หากแต่หมายถึงการยึดมั่นในความจริง ความซื่อตรง และความถูกต้องทั้งทางกาย วาจา และใจ ได้แก่ 1) ความสำคัญของสัจจะต่อการพัฒนาตน ในระดับปัจเจกบุคคล สัจจะมีความสำคัญในฐานะรากฐานของศีลธรรม พระไตรปิฎกกำหนดการงดเว้นจากการพูดเท็จไว้ในศีลข้อที่ 4 คือ มุสาวาทเวรมณี ซึ่งปรากฏในพระวินัยปิฎก แสดงให้เห็นว่าการรักษาความสัตย์เป็นเงื่อนไขสำคัญของความผ่องใสทางจิตใจและการเจริญในคุณธรรม บุคคลผู้ตั้งมั่นในสัจจะย่อมไม่ต้องประสบความฟุ้งซ่านจากการปกปิดหรือบิดเบือนความจริง ส่งผลให้จิตมีความมั่นคงและเอื้อต่อการเกิดปัญญา (วิ.ม. (ไทย) 4/10/13) นอกจากนี้ พระสุตตันตปิฎกยังยกย่องสัจจะว่าเป็นคุณสมบัติของสัตบุรุษ (สัปปุริสธรรม) แสดงให้เห็นว่าสัจจะเป็นคุณธรรมที่ทำให้บุคคลได้รับความน่าเชื่อถือและเป็นที่ยอมรับในสังคม (อง.สตฺตก. (ไทย) 23/32/33–35) 2. ความสำคัญของสัจจะต่อสังคม ในระดับสังคม สัจจะทำหน้าที่เป็นรากฐานของความไว้วางใจและความร่วมมือระหว่างมนุษย์ พระไตรปิฎกกล่าวถึงสัจจะในฐานะธรรมของสัตบุรุษและเป็นธรรมที่ช่วยค้ำจุนความเป็นระเบียบของสังคม หากสมาชิกในสังคมยึดมั่นในความสัตย์ ความสัมพันธ์ทางสังคมย่อมตั้งอยู่บนความโปร่งใสและความยุติธรรม ส่งผลให้ครอบครัว ชุมชน และองค์กรสามารถดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคง ลดความขัดแย้งอันเกิดจากการหลอกลวงและความเข้าใจผิด (อง.จตุกฺก. (ไทย) 21/338–339/477-479) 3. ความสำคัญของสัจจะต่อการพัฒนาทางจิตวิญญาณ ในระดับจิตวิญญาณ สัจจะมีความสำคัญอย่างยิ่งในฐานะหัวใจของการปฏิบัติเพื่อความหลุดพ้น หลักอริยสัจ 4 ซึ่งเป็นแก่นคำสอนของพระพุทธศาสนา แสดงถึงความจริงอันประเสริฐเกี่ยวกับทุกข์ เหตุแห่งทุกข์ ความดับทุกข์ และหนทางดับทุกข์ การเข้าใจและยอมรับความจริงตามอริยสัจทำให้ผู้ปฏิบัติเกิดปัญญา เห็นสภาวธรรมตามเหตุและปัจจัย และสามารถดำเนินชีวิตไปสู่ความพ้นทุกข์ได้อย่างถูกต้อง (สำ.ม. (ไทย) 19/5–8/9–13) นอกจากนี้ ขุททกนิกายในพระไตรปิฎกยังกล่าวถึง สัจจบารมี อันเป็นหนึ่งในบารมี 10 ของพระโพธิสัตว์ แสดงให้เห็นว่าสัจจะเป็นคุณธรรมขั้นสูงที่หล่อหลอมความแน่วแน่ ความเสียสละ และความมั่นคงทางจริยธรรม ซึ่งเป็นอุดมคติของการพัฒนามนุษย์ในพระพุทธศาสนา (ขุ.จริยา. (ไทย) 33/50–52/121–123) สรุปได้ว่า หลักธรรมเรื่องสัจจะมีความสำคัญอย่างยิ่งตามพระไตรปิฎก เพราะเป็นทั้งรากฐานของการพัฒนาศีลธรรมและปัญญาของบุคคล เป็นพลังค้ำจุนสังคมให้ดำรงอยู่ด้วยความไว้วางใจและความยุติธรรม และเป็นหัวใจของการพัฒนาทางจิตวิญญาณเพื่อนำไปสู่ความ

หลุดพ้น สัจจะจึงมิใช่เพียงคุณธรรมส่วนบุคคล หากแต่เป็นหลักธรรมพื้นฐานที่เกื้อหนุนทั้งชีวิตมนุษย์และระเบียบของสังคมในทัศนะของพระพุทธศาสนา

องค์ประกอบของสัจจะ ประกอบด้วยมิติหลายประการ ครอบคลุมทั้งการประพฤติทางกาย วาจา ใจ และการยึดมั่นในความจริงระดับปรมัตถ์ องค์ประกอบของสัจจะสามารถจำแนกได้เป็นประเด็นสำคัญดังต่อไปนี้ ประการแรก สัจจะในฐานะ “ความจริงตามสภาวะ” คือ อริยสัจ 4 ได้แก่ ทุกข์ สมุทัย นิโรธ และมรรค ซึ่งพระพุทธเจ้าทรงประกาศครั้งแรกในธัมมจักกัปปวัตตนสูตร โดยทรงชี้ให้เห็นความจริงที่มีอยู่ตามธรรมชาติ มิใช่ความจริงเชิงสมมติหรือความเห็นส่วนบุคคล (สำ.ม. (ไทย) 19/16–21/16–21) อริยสัจจึงเป็นแก่นของพระพุทธธรรมในเชิงปรัชญาและการปฏิบัติ ประการที่สอง สัจจะในฐานะคุณธรรมด้านวาจาและความประพฤติ สัมพันธ์กับหลักสัมมาวาจาในอริยมรรคมีองค์ 8 ซึ่งงดเว้นจากมุสาวาท การกล่าวเท็จถือเป็นอกุศลกรรมทางวาจา ดังปรากฏใน ธรรมบท ว่า “สัจจำ เว อมตา วาจา” (วาจาสัตย์เป็นวาจาไม่ตาย) (ขุ.ธ. (ไทย) 25/33/100) แสดงให้เห็นว่าความสัตย์เป็นคุณธรรมที่ก่อให้เกิดความเชื่อมั่นและความเจริญ ในพระวินัยปิฎกยังบัญญัติว่าการกล่าวเท็จโดยอวดอุตริมนุสธรรมเป็นอาบัติปาราชิก (วิ.ม. (ไทย) 4/8–12/9–13) สะท้อนว่าสัจจะเป็นรากฐานของความบริสุทธิ์แห่งสังฆะ ประการที่สาม สัจจะในฐานะบารมีหรือ “สัจจบารมี” เป็นหนึ่งในบารมี 10 ที่พระโพธิสัตว์ทรงบำเพ็ญ การรักษาคำสัตย์แม้ต้องสละชีวิตปรากฏในคัมภีร์อรรถกถา (ขุ.จริยา. (ไทย) 33/50–52/121–123) แสดงให้เห็นว่าสัจจะเป็นพลังทางจิตวิญญาณที่นำไปสู่ความตรัสรู้ ชี้ให้เห็นว่า องค์ประกอบของสัจจะในพระไตรปิฎกประกอบด้วย (1) สัจจธรรม คือความจริงตามสภาวะ (2) จริยสัจจะ คือความซื่อตรงทางวาจาและการกระทำ และ (3) สัจจบารมี คือความมั่นคงในคำสัตย์ สัจจะจึงเป็นทั้งหลักความจริงเชิงปรัชญาและหลักจริยธรรมเชิงปฏิบัติ อันเป็นรากฐานของความสงบ ความไว้วางใจ และการพัฒนามนุษย์สู่ความหลุดพ้น

ส่วนประโยชน์ของสัจจะครอบคลุมถึงความซื่อตรง ความจริงใจ และการยึดมั่นในความจริงทั้งในทางศีลธรรมและทางปัญญา สามารถแยกได้ดังนี้ 1) ในระดับปัจเจกบุคคล สัจจะมีบทบาทเป็นรากฐานของการพัฒนาตนด้านศีลธรรมและปัญญา โดยพระไตรปิฎกบัญญัติการงดเว้นจากการพูดเท็จไว้เป็นศีลข้อที่ ๔ คือ มุสาวาทเวรมณี ซึ่งแสดงให้เห็นว่าความสัตย์เป็นเงื่อนไขสำคัญของความผ่องใสทางจิตใจ การยึดมั่นในความจริงช่วยให้จิตไม่ฟุ้งซ่านจากการปกปิดหรือบิดเบือนความจริง ส่งผลให้เกิดความมั่นคงทางจิตใจและเอื้อต่อการเกิดปัญญาอย่างถูกต้อง นอกจากนี้ การรักษาสัจจะยังช่วยลดอกุศลกรรมอันเกิดจากการพูดเท็จและการหลอกลวง ซึ่งพระไตรปิฎกถือว่าเป็นเหตุแห่งความเดือดร้อนในปัจจุบันและอนาคต (วิ.. (ไทย) 4/27–28/33–35) พระสุตตันตปิฎกยังเชื่อมโยงสัจจะเข้ากับคุณสมบัติของสัตบุรุษ โดยยกย่องสัจจะว่าเป็นธรรมของผู้เจริญ ผู้ตั้งมั่นในสัจจะย่อมเป็นผู้มีความซื่อตรงทั้งทางวาจาและทางใจ ทำให้เป็นบุคคลที่มีความน่าเชื่อถือ ได้รับการยอมรับ และสามารถพัฒนาความภาคภูมิใจในตนเองได้อย่าง (องฺ.สตฺตก. (ไทย) 23/174–176/229–231) 2) ในระดับสังคม สัจจะทำหน้าที่เป็นรากฐานของความไว้วางใจและความร่วมมือในหมู่มนุษย์ พระไตรปิฎกยกสัจจะเป็นธรรมของสัตบุรุษและเป็นธรรมที่ค้ำจุนโลก แสดงให้เห็นว่าหากสมาชิกในสังคมยึดมั่นในความสัตย์ ความสัมพันธ์ทางสังคมย่อมตั้งอยู่บนความโปร่งใส ความยุติธรรม และ

ความรับผิดชอบ ส่งผลให้สถาบันทางสังคม เช่น ครอบครัว ชุมชน และองค์กร มีเสถียรภาพ ลดความขัดแย้งที่เกิดจากความเข้าใจผิดและการหลอกลวง และเอื้อต่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ (องฺ.จตุกฺก. (ไทย) 21/338–339/454–456) 3) ในระดับจิตวิญญาณและอุดมคติทางพระพุทธศาสนา สัจจะมีประโยชน์ในฐานะพลังขับเคลื่อนการปฏิบัติเพื่อความหลุดพ้น หลักอริยสัจ ๔ ซึ่งเป็นแก่นคำสอนของพระพุทธเจ้า แสดงถึงความจริงอันประเสริฐเกี่ยวกับทุกข์ เหตุแห่งทุกข์ ความดับทุกข์ และหนทางดับทุกข์ การเข้าใจและยอมรับความจริงตามอริยสัจทำให้ผู้ปฏิบัติเกิดปัญญา มองเห็นสภาวธรรมตามเหตุและปัจจัย และสามารถกำหนดแนวทางแก้ปัญหาทุกข์ได้อย่างถูกต้อง (สำ.ม. (ไทย) 16/5–8/9–14) นอกจากนี้ แนวคิดเรื่องสัจจบารมี ซึ่งปรากฏในพระไตรปิฎกฝ่ายขุททกนิกาย ยังแสดงให้เห็นว่าสัจจะเป็นคุณธรรมขั้นสูงที่ยกระดับมนุษย์จากความดีสามัญไปสู่อุดมคติขั้นสูง สัจจบารมีหล่อหลอมความเสียสละ ความแน่วแน่ และความมั่นคงทางจริยธรรม อันเป็นคุณสมบัติสำคัญของพระโพธิสัตว์และผู้นำทางศีลธรรมในสังคม (ขุ.จริยา. (ไทย) 33/50–52/121–123) กล่าวได้ว่า ประโยชน์ของหลักธรรมเรื่องสัจจะตามพระไตรปิฎกสามารถจำแนกได้เป็นสามมิติหลัก ได้แก่ ประโยชน์ต่อการพัฒนาตน ประโยชน์ต่อสังคม และประโยชน์ต่อการพัฒนาทางจิตวิญญาณ ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าสัจจะมิใช่เพียงคุณธรรมหนึ่งในหลายประการ หากแต่เป็นพลังพื้นฐานที่ค้ำจุนทั้งชีวิตส่วนบุคคลและระเบียบของสังคมในมุมมองของพระพุทธศาสนา

จะเห็นได้ว่าสัจจะ (สจฺจ) ตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน หมายถึง ความจริง ความจริงใจ และความซื่อตรง อันมีรากศัพท์จากภาษาบาลีว่า *สจฺจ* และสันสกฤตว่า สตฺย ในทางพระพุทธศาสนา สัจจะมิได้หมายถึงเพียงการพูดความจริงเท่านั้น หากครอบคลุมทั้งความจริงตามสภาวธรรมและความสัตย์ในเชิงคุณธรรม กล่าวคือ เป็นทั้งความจริงที่ไม่คลาดเคลื่อนจากความเป็นจริง และเป็นการดำรงตนด้วยความตรงไปตรงมา ไม่บิดเบือน ไม่หลอกลวง ทั้งทางกาย วาจา และใจ พุทธพจน์ที่ว่า “สัจจำ เว อมตา วาจา” ยืนยันถึงพลังของวาจาสัตย์ว่าเป็นวาจาอันไม่ตาย เป็นถ้อยคำที่ตั้งมั่นและก่อประโยชน์ยั่งยืน ในพระไตรปิฎก สัจจะมีความสำคัญในสามมิติหลัก ประการแรก ในระดับปัจเจกบุคคล สัจจะเป็นรากฐานของศีลธรรม โดยเฉพาะศีลข้อที่ 4 คือมุสาวาทเวรมณี การงดเว้นจากการพูดเท็จช่วยให้จิตไม่ฟุ้งซ่าน ไม่ต้องปกปิดความจริง ส่งผลให้เกิดความผ่องใสและเอื้อต่อการเจริญปัญญา บุคคลผู้ตั้งมั่นในสัจจะย่อมเป็นที่เชื่อถือและได้รับการยอมรับว่าเป็นสัตบุรุษ ประการที่สอง ในระดับสังคม สัจจะทำหน้าที่เป็นพื้นฐานของความไว้วางใจ ความโปร่งใส และความยุติธรรม หากสมาชิกในสังคมยึดมั่นในความสัตย์ ความสัมพันธ์ย่อมตั้งอยู่บนความจริง ลดความขัดแย้ง และเสริมสร้างความสามัคคี ประการที่สาม ในระดับจิตวิญญาณ สัจจะเป็นหัวใจของการเข้าถึงความจริงสูงสุด คืออริยสัจ 4 อันเป็นแก่นคำสอนของพระพุทธเจ้า การเข้าใจความจริงของทุกข์ เหตุแห่งทุกข์ ความดับทุกข์ และหนทางดับทุกข์ คือกระบวนการพัฒนาปัญญาสู่ความหลุดพ้น นอกจากนี้ สัจจบารมียังเป็นหนึ่งในบารมี 10 แสดงถึงความมั่นคงในคำสัตย์แม้ต้องเสียสละชีวิต เมื่อพิจารณาโดยสรุป สัจจะประกอบด้วยมิติของความจริงตามสภาวะ ความซื่อตรงในความประพฤติ และความแน่วแน่ในคำสัตย์ จึงเป็นทั้งหลักปรัชญาและหลักจริยธรรมที่เกื้อหนุนการพัฒนามนุษย์อย่างรอบด้าน สัจจะช่วยหล่อหลอมบุคคลให้มั่นคง ช่วยค้ำจุนสังคมให้สงบเรียบร้อย และเปิดทางสู่ความรู้แจ้งตามแนวพระพุทธ

ธรรม กล่าวได้ว่า สัจจะมิใช่เพียงคุณธรรมข้อหนึ่ง หากเป็นพลังพื้นฐานที่ทำให้ชีวิตตั้งอยู่บนความจริง และทำให้สังคมดำรงอยู่ด้วยความไว้วางใจและความยุติธรรมอย่างยั่งยืน

วิเคราะห์สัจจะในเมืองบังบดแห่งเขาพนมรุ้ง

วิเคราะห์และตีความสัจจะในแนวทางของคำสอนของพระพุทธเจ้า

ตำนานเมืองบังบดแห่งเขาพนมรุ้งที่ถ่ายทอดผ่านคำสัมภาษณ์ของนายบุญส่ง ฉายเพชร นายสัมฤทธิ์ วารีดำ นางออก เลิศสกุล และนางวราภรณ์ วงษ์สุเทพ แม้มีลักษณะเป็นเรื่องเล่าเชิงอัศจรรย์เกี่ยวกับวิมานทอง เทพแม่สัจจัง และเมืองลับแลซ้อนมิติ หากเมื่อพิจารณาอย่างลึกซึ้งแล้ว กลับพบว่าแก่นแท้ของเรื่องสอดคล้องกับหลัก “สัจจะ” ตามพระพุทธพจน์ในพระไตรปิฎกอย่างชัดเจน เรื่องเล่าทั้งหมดชี้ตรงกันว่า ผู้ที่จะเข้าถึงเมืองบังบดได้ต้องเป็นผู้รักษาศีล 5 อย่างเคร่งครัด โดยเฉพาะศีลข้อที่ 4 คือการละเว้นจากมุสาวาท ซึ่งสอดคล้องกับหลักสัมมาวาจาในอริยมรรคมีองค์ 8 อันเป็นทางดำเนินสู่ความดับทุกข์ (ที.ม. (ไทย) 10/299/348.) พระพุทธองค์ทรงยกย่องวาจาที่เป็นสัจจะว่าเป็นวาจาอันไม่ตาย ดังพุทธพจน์ว่า “สัจจำ เว อมตา วาจา”(ขุ.ธ. (ไทย) 25/100/224.) แสดงให้เห็นว่าความจริงเป็นคุณธรรมที่มั่นคงและยั่งยืน ผู้มีวาจาสุจริตย่อมได้รับความเชื่อถือ เกิดความสามัคคี และมีจิตสงบ ดังเช่นนายเสือ เลิศสกุล ผู้ได้รับความศรัทธาจากผู้คนเพราะความซื่อตรง ไม่คดโกง และไม่กล่าวเท็จ เหตุการณ์ที่นายเสือนำก้อนหินซึ่งแท้จริงคือทองคำไปคืนทุกครั้ง สะท้อนหลักอโลภะและเจตนาบริสุทธิ์ เพราะพระพุทธเจ้าตรัสว่า “เจตนาหำ ภิกฺขเว กมฺมำ วทามิ”(องฺ.ฉกฺก. (ไทย) 22/63/577.)คือเจตนาเป็นตัวกรรม เมื่อจิตไม่โลภ ไม่ยึดถือสิ่งที่มิใช่ของตน ผลย่อมเป็นความบริสุทธิ์และความผ่องใส เมืองบังบดที่ปรากฏแก่ผู้มีศีลจึงอาจตีความได้ว่าเป็นสภาวะของจิตที่สะอาด หากจิตมีโลภะ เมืองนั้นย่อม “กำบังบัด” คือเลือนหายไปตามเหตุปัจจัยแห่งกรรม การเน้นย้ำศีลข้อที่ 5 เรื่องการงดเว้นสุราและของมึนเมา ก็สอดคล้องกับหลักความไม่ประมาท เพราะพระพุทธองค์ตรัสว่า ความไม่ประมาทเป็นทางแห่งความไม่ตาย ส่วนความประมาทเป็นทางแห่งความตาย (ขุ.ธ. (ไทย) 25/21/33.) สติจึงเป็นรากฐานของการรักษาสัจจะ เมื่อมีสติ วาจาและการกระทำย่อมไม่ผิดพลาด เมืองบังบดในมิติธรรมจึงเปรียบเสมือนภาวะแห่งจิตที่ตั้งมั่นในสติและศีล คุณลักษณะของเทพแม่สัจจัง ผู้รักษาคำพูด แบ่งปันอย่างยุติธรรม และซื่อตรงต่อสัญญา สะท้อนหลักสัจจบารมี ซึ่งเป็นหนึ่งในบารมี 10 ของพระโพธิสัตว์(ขุ.ชาดก (ไทย) 28/240/86.) กล่าวคือ ความมั่นคงในความจริงและความซื่อสัตย์แม้ในเรื่องเล็กน้อย เทพในตำนานจึงมิใช่เพียงสิ่งเหนือธรรมชาติ หากเป็นสัญลักษณ์ของคุณธรรมที่มนุษย์พึงเจริญ

จะเห็นได้ว่า ตำนานเมืองบังบดเขาพนมรุ้ง แม้เล่าถึงวิมานทอง เทพแม่สัจจัง และโลกอีกมิติหนึ่ง แต่เมื่อพิจารณาเชิงพุทธธรรมแล้ว เรื่องทั้งหมดคือ “อุปลักษณ์แห่งสัจจะ” ที่ถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่นเพื่อปลูกฝังศีลธรรมในชุมชนผู้ที่จะเข้าถึงเมืองบังบดต้องรักษาศีล โดยเฉพาะศีลข้อที่ 4 คือความซื่อตรงทางวาจา และศีลข้อที่ 5 คือความไม่ประมาท สัจจะในที่นี้จึงมิใช่เพียงการพูดความจริง หากคือการดำรงชีวิตอย่างตรงไปตรงมา ไม่โลภ ไม่คดโกง และมีสติรู้เท่าทันตนเอง เหตุการณ์ที่นายเสือไม่รับ “ก้อนหินทอง” และคืนทุกครั้ง สะท้อนอโลภะและเจตนาบริสุทธิ์ เมืองบังบดจึงมิใช่รางวัลของคนแสวงหา หากเป็นผลของ

จิตที่สะอาด เทพแม่สัจจังในตำนาน มิได้เป็นเพียงเทพผู้ลี้ลับ หากเป็นสัญลักษณ์ของ “สัจจบารมี” คือความมั่นคงในคำสัตย์และความยุติธรรม เมืองบังบดจึงอาจมิได้ซ่อนอยู่ใต้ภูเขา แต่อยู่ในหัวใจของผู้รักษาสัจจะ ตำนานนี้จึงมีคุณค่าในฐานะวัฒนธรรมคำสอน ที่ใช้ภาพทองคำ วิมาน และความอัศจรรย์ เป็นเครื่องมือสื่อธรรมให้คนยึดมั่นในความดี เพราะแท้จริงแล้ว “เมืองบังบดจะปรากฏแก่ผู้มีศีล และจะเลือนหายต่อผู้มีโลภะ” ดังนั้น ตำนานเมืองบังบดแห่งเขาพนมรุ้ง จึงมิใช่เพียงเรื่องเล่าลี้ลับ หากเป็นกระจกสะท้อนหลักพุทธธรรมว่า สัจจะคือสะพานเชื่อมมนุษย์กับความศักดิ์สิทธิ์ และศีลธรรมคือประตูสู่เมืองแห่งความสงบภายใน

วิเคราะห์สัจจะในลักษณะของชาวบ้านในตำนานเมืองบังบดแห่งเขาพนมรุ้ง ตำนานเมืองบังบดมิได้สะท้อนเพียงโลกเร้นลับ หากยังเผยให้เห็น “สัจจะในลักษณะของชาวบ้าน” ที่หยั่งรากลึกในวิถีชีวิตและจิตวิญญาณของชุมชน (นายสัมฤทธิ์ วารีดำ, 2 กุมภาพันธ์ 2569) ระบุชัดว่า ผู้จะคู่ควรแก่การสืบทอดวิชาอันศักดิ์สิทธิ์ ได้แก่ วิชาประสานกระดูกด้วยสมุนไพรพื้นบ้านควบคู่คาถาอาคม “ต้องเป็นผู้มีคุณธรรมอย่างมั่นคง” มิใช่เพียงมีความสามารถทางเทคนิค แต่ต้องมีความซื่อสัตย์ สุจริต และยืนหยัดในความดี คำกล่าวที่ว่า “ผู้ใดจะได้เห็นหรือเข้าถึงเมืองบังบดนั้น มิได้วัดกันที่สายตา หากวัดกันที่หัวใจ ต้องเป็นผู้มีศีลธรรม มั่นคงในความดี และดำเนินชีวิตอย่างซื่อตรงเท่านั้น” เป็นถ้อยคำที่สะท้อนสัจจะในความหมายแบบชาวบ้านอย่างลึกซึ้ง กล่าวคือ สัจจะมิใช่แนวคิดนามธรรมในเชิงปรัชญา หากเป็นคุณลักษณะของคนดีที่พิสูจน์ได้จากการกระทำจริงในชีวิตประจำวัน ความซื่อตรง ความรักษาคำพูด ความไม่เอารัดเอาเปรียบ และการช่วยเหลือผู้อื่น ล้วนเป็นเกณฑ์วัดคุณค่าของบุคคลในสายตาชุมชน ในบริบทของการถ่ายทอดวิชาประสานกระดูก สัจจะทำหน้าที่เป็น “เงื่อนไขทางศีลธรรม” ของการสืบทอดองค์ความรู้ เพราะวิชาดังกล่าวเกี่ยวข้องกับชีวิตและความทุกข์ของผู้คน หากผู้รับวิชาไร้คุณธรรม ความรู้ย่อมอาจถูกใช้ในทางที่ผิด ดังนั้น การคัดเลือกผู้สืบทอดจึงมิได้วัดกันที่ความเก่งเพียงอย่างเดียว แต่ต้องเป็นผู้มีจิตใจบริสุทธิ์ มั่นคง และรับผิดชอบต่อสังคม ปัจจุบันนายสัมฤทธิ์ วารีดำและนายเทพวรรณ เลิศสกุล ผู้ได้รับการถ่ายทอดวิชา ได้นำองค์ความรู้ไปช่วยเหลือผู้เจ็บป่วยในชุมชน แสดงให้เห็นว่าการสืบทอดมิใช่เพียงการรักษาวิชา หากเป็นการสืบสาน “จิตวิญญาณแห่งสัจจะ” ของพ่อเสือให้ดำรงอยู่ในสังคมร่วมสมัย นอกจากนี้ การที่พ่อเสือกล่าวถึงเมืองบังบดว่าเป็น “นครแห่งสัจจัง” เมืองแห่งความจริงและความซื่อสัตย์ ยิ่งตอกย้ำว่าสัจจะในมุมมองชาวบ้านคือกุญแจสู่ความศักดิ์สิทธิ์ เมืองบังบดจึงมิใช่เพียงสถานที่ทางกายภาพ หากเป็นสัญลักษณ์ของชุมชนในอุดมคติ ที่คนดำรงชีวิตด้วยศีลธรรมและความจริงใจ ผู้ที่จะเข้าถึงได้ต้องผ่านการพิสูจน์ทางคุณธรรม ไม่ใช่ผ่านสายตา แต่ผ่านหัวใจ กล่าวโดยสรุป สัจจะในลักษณะของชาวบ้านตามตำนานเมืองบังบดเขาพนมรุ้ง คือความซื่อสัตย์ที่ฝังอยู่ในวิถีชีวิตจริง เป็นคุณธรรมที่กำหนดความน่าเชื่อถือ การถ่ายทอดภูมิปัญญา และความศักดิ์สิทธิ์ของชุมชน เรื่องเล่านี้จึงมิใช่เพียงตำนาน หากเป็นบทเรียนทางศีลธรรมที่ยืนยันว่า “ความซื่อสัตย์และศีลธรรม คือกุญแจเปิดประตูสู่ความศักดิ์สิทธิ์และคุณค่าของชีวิต”(นายเทพวรรณ เลิศสกุล, 30 มกราคม 2569)

จะเห็นได้ว่าตำนานเมืองบังบดแห่งเขาพนมรุ้ง เมื่อพิจารณาอย่างลุ่มลึก จะเห็นว่าสัจจะในเรื่องมิได้เป็นเพียงคุณธรรมส่วนบุคคล หากเป็นแกนกลางที่เชื่อมโลกแห่งธรรมะกับวิถีชีวิตของชุมชนเข้าไว้ด้วยกันอย่างแนบแน่น ทั้งในมิติคำสอนของพระพุทธเจ้าและในมิติความเข้าใจแบบชาวบ้าน ในลักษณะของคำสอนของพระพุทธเจ้า สัจจะหมายถึงความจริงทั้งในเชิงสภาวธรรมและเชิงจริยธรรม กล่าวคือ เป็นทั้งความจริงอันประเสริฐที่ต้องรู้แจ้ง (อริยสัจ) และเป็นความซื่อตรงทางกาย วาจา ใจ โดยเฉพาะวาจาสัตย์ซึ่งเป็นองค์ประกอบของสัมมาวาจาในอริยมรรคมีองค์ 8 ผู้รักษาสัจจะย่อมมีจิตไม่ฟุ้งซ่าน ไม่ต้องปกปิดความผิด จิตจึงผ่องใสและเอื้อต่อปัญญา เรื่องของนายเสือที่ไม่ยึดถือ “ก้อนหินทอง” สะท้อนหลักอโลภะและเจตนาบริสุทธิ์ อันสอดคล้องกับหลักกรรมที่ถือเจตนาเป็นตัวการสำคัญ เมืองบังบดในมุมนี้จึงอาจตีความได้ว่าเป็น “ภาวะแห่งจิตบริสุทธิ์” ที่จะปรากฏเมื่อผู้ปฏิบัติตั้งมั่นในศีล สติ และความไม่ประมาท หากจิตเศร้าหมอง เมืองนั้นย่อมเลือนหายไปตามเหตุปัจจัย ขณะเดียวกัน เมื่อวิเคราะห์ในลักษณะของชาวบ้าน สัจจะมิใช่แนวคิดเชิงปรัชญา หากเป็นคุณธรรมที่จับต้องได้ในชีวิตจริง คือความรักษาคำพูด ความไม่เอารัดเอาเปรียบ ความซื่อสัตย์ต่อหน้าที่ และความรับผิดชอบต่อส่วนรวม การถ่ายทอดวิชาประสานกระดูกในชุมชนมิได้วัดกันที่ความชำนาญเพียงอย่างเดียว แต่ต้องวัดกันที่ความซื่อตรง เพราะความรู้เกี่ยวข้องกับชีวิตผู้อื่น หากไร้สัจจะย่อมนำภัยมาสู่สังคม เมืองบังบดจึงกลายเป็นสัญลักษณ์ของ “ชุมชนอุดมคติ” ที่ผู้คนอยู่ร่วมกันด้วยความจริงใจ มิใช่ด้วยอำนาจหรือทรัพย์สิน เมื่อพิจารณาร่วมกัน จะเห็นว่าสัจจะในมิติพระพุทธศาสนาให้กรอบคิดเชิงหลักธรรม ส่วนสัจจะในมิติชาวบ้านให้รูปธรรมเชิงปฏิบัติ ทั้งสองระดับจึงมิได้แยกขาดจากกัน หากหลอมรวมกันเป็นวัฒนธรรมคำสอนของชุมชน ตำนานเมืองบังบดจึงมิใช่เพียงเรื่องเล่าเร้นลับ หากเป็น “สื่อธรรม” ที่ทำให้หลักสัจจะของพระพุทธเจ้ามีชีวิตอยู่ในวิถีชาวบ้าน กล่าวโดยสรุป สัจจะตามคำสอนของพระพุทธเจ้าคือความจริงที่นำไปสู่ความหลุดพ้น ส่วนสัจจะในวิถีชาวบ้านคือความซื่อตรงที่ทำให้สังคมตั้งมั่น และเมื่อสองสิ่งนี้บรรจบกัน เมืองบังบดจึงมิใช่อยู่ใต้ภูเขา หากอยู่ในหัวใจของผู้รักษาความจริงอย่างมั่นคง

สรุป

การศึกษานิทานพื้นบ้านเรื่องเมืองบังบดแห่งเขาพนมรุ้ง พบว่า ตำนานดังกล่าวมิได้เป็นเพียงเรื่องเล่าที่สะท้อนความเชื่อในสิ่งเหนือธรรมชาติ หากแต่ทำหน้าที่เป็นกลไกทางวัฒนธรรมในการถ่ายทอดหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะแนวคิดเรื่อง “สัจจะ” และการรักษาศีล 5 ให้ดำรงอยู่ในวิถีชีวิตของชุมชนท้องถิ่นรอบเขาพนมรุ้ง จังหวัดบุรีรัมย์ เรื่องเล่านี้สืบทอดผ่านคำบอกเล่าของหมอธรรม ผู้อาวุโส และลูกหลานหลายรุ่น โดยมีนายเสือ เลิศสกุล เป็นบุคคลต้นแบบของผู้ประพฤติดี ปฏิบัติชอบ และได้รับการยอมรับทั้งในระดับมนุษย์และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เมืองบังบดถูกอธิบายว่าเป็นนครเร้นลับซึ่งดำรงอยู่ในมิติที่ซ้อนทับกับโลกมนุษย์ ปรากฏเฉพาะแก่ผู้มีศีลธรรม ความซื่อสัตย์ และความไม่โลภ โดยมีเทพแม่สัจจังเป็นผู้ดูแล แนวคิดดังกล่าวสะท้อนความเชื่อของชาวบ้านที่เชื่อมโยงคุณค่าทางศีลธรรมเข้ากับผลลัพธ์ทางจิตวิญญาณ กล่าวคือ การเข้าถึงสิ่งศักดิ์สิทธิ์มิได้เกิดจากอำนาจหรือทรัพย์สิน หากเกิดจากความบริสุทธิ์ทาง

วาจา การกระทำ และเจตนา เรื่องเล่าต่าง ๆ เช่น การห้ามนำสิ่งของจากเขาพนมรุ้งกลับบ้าน การแบ่งทรัพย์อย่างยุติธรรม และการรักษาคำมั่นสัญญา ล้วนเป็นสัญลักษณ์ที่ตอกย้ำความสำคัญของสัจจะในระดับปฏิบัติ เมื่อวิเคราะห์เชิงพุทธปรัชญา ตำนานเมืองบังบดสอดคล้องกับหลักสัจจะในพระไตรปิฎก ทั้งในมิติของศีลข้อที่ 4 และศีลข้อที่ 5 รวมถึงแนวคิดเรื่องสัจจบารมี ซึ่งยกระดับความสัตย์จากพฤติกรรมทางวาจาไปสู่ความมั่นคงทางจิตใจและจริยธรรม ตำนานดังกล่าวจึงทำหน้าที่เป็นสื่อกลางระหว่างคำสอนเชิงนามธรรมกับการดำเนินชีวิตจริงของชุมชน นิทานพื้นบ้านเรื่องเมืองบังบดแห่งเขาพนมรุ้ง จึงเป็นองค์ความรู้ทางวัฒนธรรมที่ผสานความเชื่อ ศาสนา และศีลธรรมเข้าไว้ด้วยกันอย่างเป็นระบบ ทำหน้าที่หล่อหลอมอัตลักษณ์ทางจริยธรรมของชุมชน และตอกย้ำว่าสัจจะเป็นคุณธรรมพื้นฐานที่ค้ำจุนทั้งชีวิตส่วนบุคคล ความสัมพันธ์ทางสังคม และความหมายทางจิตวิญญาณในสังคมไทย ทั้งหมดนี้ทำให้พ่อเสือ เลิศสกุล มิใช่เพียงตัวละครในตำนาน แต่คือ สัญลักษณ์ของคนดีที่มีชีวิตจริง ผู้พิสูจน์ว่า “ความซื่อสัตย์และศีลธรรม คือกุญแจสำคัญที่เปิดประตูสู่ความศักดิ์สิทธิ์ ความน่าเคารพ และศรัทธาที่จะคงอยู่เหนือกาลเวลา” นิทานเมืองบังบดจึงมิใช่เพียงเรื่องมหัศจรรย์ หากเป็นสัญลักษณ์ของ “เมืองแห่งความดี” ที่สอนให้คนในชุมชนยึดมั่นในสัจจะ ความไม่โลภ และศีลธรรม เพราะความซื่อสัตย์คือกุญแจสำคัญที่เปิดประตูสู่ความศักดิ์สิทธิ์ และทำให้ชีวิตงดงามดุจนครเร้นลับบนยอดเขาพนมรุ้งนั้นเอง

เอกสารอ้างอิง

พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน (https://dictionary.orst.go.th/) (6 กุมภาพันธ์ 2569)

พระไตรปิฎก (ภาษาไทย) ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, พระวินัยปิฎก เล่ม 4 หน้า 27-28.

พระไตรปิฎก (ภาษาไทย) ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, พระสุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย เล่ม 24 หน้า 174-176.

พระไตรปิฎก (ภาษาไทย) ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, พระสุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย เล่ม 22 หน้า 338–339.

พระไตรปิฎก (ภาษาไทย) ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, พระสุตตันตปิฎก สังยุตตนิกาย เล่ม 17 หน้า 5-8.

พระไตรปิฎก (ภาษาไทย) ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, พระขุททกนิกาย จริยาปิฎก เล่ม 33 หน้า 50–52.

นายบุญส่ง ฉายเพชร. (15 มกราคม 2569) ผู้จดจำเรื่องตำนานเมืองบังบดแห่งเขาพนมรุ้ง จังหวัดบุรีรัมย์

นางวราภรณ์ วงษ์สุเทพ. (17 มกราคม 2569) ผู้จดจำเรื่องตำนานเมืองบังบดแห่งเขาพนมรุ้ง จังหวัดบุรีรัมย์

นางออก เลิศสกุล. (30 มกราคม 2569) ผู้จดจำเรื่องตำนานเมืองบังบดแห่งเขาพนมรุ้ง จังหวัดบุรีรัมย์

นายเทพวรรณ เลิศสกุล. (30 มกราคม 2569) ผู้จดจำเรื่องตำนานเมืองบังบดแห่งเขาพนมรุ้ง จังหวัดบุรีรัมย์

นายสัมฤทธิ์ วารีดำ. (2 กุมภาพันธ์ 2569) ผู้จดจำเรื่องตำนานเมืองบังบดแห่งเขาพนมรุ้ง จังหวัดบุรีรัมย์

บทบาทหน้าที่ศาลเจ้าพ่อเจ้าขาว บ้านคลองเกษมเหนือ ตำบลไผ่สิงห์ อำเภอชุมแสง จังหวัดนครสวรรค์

A Study of Folktalkes of Sacred Site of Chao Phor Chao Khao, Ban Klong Kasem Nuea, Phai Siing Sub-District, Chum Saeng Distric, Nakhon Sawan Province

ศุภาวีร์ โชคธนาเกียรติคุณ[4,*] และพระมหาพจน์ สุวโจ[2]
Supavee Chokthanakiattikhun[1,*] and Phramaha Phocana Suvaco[2]

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษานิทานพื้นบ้านเรื่องศาลเจ้าพ่อเจ้าขาว บ้านคลองเกษมเหนือ ตำบลไผ่สิงห์ อำเภอชุมแสง จังหวัดนครสวรรค์ การศึกษาพบว่า ศาลเจ้าพ่อเจ้าขาวเป็นศูนย์รวมศรัทธาและเป็นที่ยึดเหนี่ยวทางจิตใจของชุมชน โดยชาวบ้านเชื่อว่า เป็นผู้สามารถประทานพรโชคลาภและธุรกิจการค้า รวมไปถึงความอุดมสมบูรณ์ทางการเกษตร ความเชื่อดังกล่าวมีส่วนช่วยเสริมสร้างกำลังใจความหวังและความสามัคคีในชุมชน หากเมื่อวิเคราะห์ศรัทธาหรือความเชื่อทางพุทธศาสนา พบว่า ความเชื่อศาลเจ้าพ่อเจ้าขาว เป็นศรัทธาเบื้องต้นของชาวพุทธทั่วไป

คำสำคัญ: นิทานพื้นบ้าน, ศาลเจ้าพ่อเจ้าขาว, นครสวรรค์, ศรัทธา

Abstract

This report aims to study the local folktale of the shrine of Chao Pho Chao Khao in Ban Khlong Kasem Nuea,Phai Sing Sub-district, Chum Saeng District, Nakhon Sawan Province. The research methodology consists of documentary study and interviews with local knowledgeable persons, followed by analytical interpretation. The study found that the shrine of Chao Pho Chao Khao serves as a center of faith and a spiritual anchor for the community. Villagers believe that the deity has the power to grant blessings, good fortune, and success in business, as well as agricultural abundance. Such beliefs help strengthen morale, hope, and unity within the community. However, when analyzed from the

[1] นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
[1] Graduate Student, Subject of Buddhist Studies, Buriram Buddhist College, Mahachulalongkornrajavidyalaya University
[2] อาจารย์ประจำวิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
[2] Lecturer of Buriram Buddhist College, Mahachulalongkornrajavidyalaya University
[*]E-mail: Da.supavee@gmail.com

perspective of Buddhist faith, it was found that belief in the shrine represents a preliminary level of faith commonly found among general Buddhists.

Keywords: folktales, Chao Pho Chao Khao, Nakhon Sawan, Faith

บทนำ

นิทานพื้นบ้านและความเชื่อท้องถิ่นเป็นองค์ประกอบสำคัญที่สะท้อนถึงวิถีชีวิต ความคิดและค่านิยมของคนในสังคมไทย โดยเฉพาะในชุมชนชนบท ความเชื่อเกี่ยวกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เช่น ศาลเจ้าพ่อหรือศาลพระภูมิ มักมีบทบาทในการยึดเหนี่ยวจิตใจและเป็นศูนย์รวมความศรัทธาของคนในพื้นที่ ชาวบ้านพากันสักการะกราบไหว้เพราะเชื่อว่าเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ประจำถิ่น สามารถให้คุณให้โทษแก่ผู้อยู่อาศัยในถิ่นนั้น ซึ่งทำผิดจารีตประเพณี ชาวบ้านที่ประสบกับความทุกข์กายและใจ มักไปขอพรบนบานศาลกล่าว เพื่อให้ตนสมหวังดังความปรารถนา ครั้นสำเร็จแล้วมักจะแก้บนตามที่ตนอธิษฐานไว้ ลักษณะเช่นนี้กลายเป็นวิถีชีวิตของชาวบ้านผู้อยู่ใกล้เคียงศาลเจ้าพ่อเจ้าขาว

ผู้เขียนเห็นว่าศาลเจ้าพ่อเจ้าขาว บ้านคลองเกษมเหนือ เป็นหนึ่งในศาลศักดิ์สิทธิ์ที่ชาวบ้านให้ความเคารพนับถือและมีเรื่องเล่าถ่ายทอดกันมาจากรุ่นสู่รุ่น แต่ยังไม่มีใครรวบรวมข้อมูลเป็นหลักฐานชัดเจน จึงต้องการสัมภาษณ์ผู้รู้และชาวบ้าน โดยเฉพาะความเป็นมาและความเชื่อในความศักดิ์สิทธิ์ของศาลเจ้าพ่อเจ้าขาว และนำมาวิเคราะห์เปรียบเทียบกับหลักพุทธธรรมคือความศรัทธา เพื่อชี้ว่ามีความสอดคล้องกับพระพุทธศาสนาอย่างไร และช่วยส่งเสริมคติความเชื่อศาลเจ้าพ่อเจ้าขาวอย่างไร

ความเป็นมาของเรื่องศาลเจ้าพ่อเจ้าขาว

ศาลเจ้าพ่อเจ้าขาว บ้านคลองเกษมเหนือ ตำบลไผ่สิงห์ อำเภอชุมแสง จังหวัดนครสวรรค์ เป็นเรื่องเล่าที่ถ่ายทอดสืบต่อกันมาจากรุ่นสู่รุ่นในชุมชน โดยมีลักษณะเป็นความเชื่อเกี่ยวกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่คอยปกปักษ์รักษาพื้นที่และผู้คนในหมู่บ้าน ผู้รู้ในท้องถิ่นเล่าว่า ตั้งแต่สมัยบรรพบุรุษ เดิมพื้นที่บริเวณนี้เป็นป่าดงดิบที่มีความอุดมสมบูรณ์ ต่อมามีชาวบ้านกลุ่มหนึ่งได้เดินทางเข้ามาขออยู่อาศัย และเริ่มตั้งถิ่นฐานทำมาหากินในพื้นที่ดังกล่าว ชาวบ้านได้บุกเบิกผืนป่าเพื่อทำการเกษตร แต่เมื่อป่าถูกถางออกแล้ว ชาวบ้านเชื่อว่าสิ่งศักดิ์สิทธิ์จะไม่มีที่อยู่อาศัย จึงได้สร้างศาลขึ้นเพื่อเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจ และตั้งชื่อว่า “เจ้าพ่อเจ้าขาว” (สัมภาษณ์ นายใย ฮุยเกี๊ยะ, 15 มกราคม 2569) จากนั้นชาวบ้านได้ร่วมกันสร้างรูปปั้นและประกอบพิธีบวงสรวง เพื่อขอให้เจ้าพ่อเจ้าขาวช่วยปกปักรักษา คุ้มครองให้เกิดความปลอดภัยในทุก ๆ ด้านและทุกปีในวันที่ 17 เมษายน ชาวบ้านจะจัดงานเซ่นไหว้เจ้าพ่อเจ้าขาว โดยมีการนำพิธีโดยนายวันชัย ลอเจริญ ซึ่งเป็นผู้สืบทอดพิธีต่อมาจากบรรพบุรุษ มีการนำอาหารคาวหวาน เช่น ไก่ต้ม หัวหมู มาเซ่นไหว้ รวมถึงการจัดกิจกรรมรื่นเริงภายในงาน โดยกล่าวว่าชื่อของศาลเจ้าพ่อเจ้าขาวนั้น มาจากพราหมณ์ที่ได้มาทำพิธีตั้งศาลและเห็นชายชุดขาวในนิมิต จึงได้ตั้งชื่อว่า เจ้าพ่อเจ้าขาว ชาวบ้านเชื่อกันว่า เจ้าพ่อเจ้าขาวเป็นผู้คุ้มครองดูแลให้ชุมชนอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข ปลอดภัยและไม่มีเหตุการณ์ร้ายแรงเกิดขึ้น (สัมภาษณ์ นายวันชัย ลอ

เจริญ, 5 กุมภาพันธ์ 2569) สรุปได้ว่า ศาลเจ้าพ่อเจ้าขาวจึงมิได้เป็นเพียงสิ่งปลูกสร้างทางกายภาพเท่านั้น หากแต่เป็นศูนย์รวมทางจิตใจของคนในชุมชน สะท้อนให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ และความพยายามในการอธิบายสิ่งที่อยู่เหนือการรับรู้ด้วยเหตุผลทางวิทยาศาสตร์ โดยผ่านกรอบของความเชื่อพื้นบ้าน

สำหรับความเชื่อเจ้าพ่อเจ้าขาวนั้นมีหลายเรื่อง หนึ่งในนั้นคือเรื่องการประทานพร ชาวบ้านเชื่อว่าเจ้าพ่อเจ้าขาวมีอำนาจในการดลบันดาลให้ผู้ที่มีความศรัทธาได้รับความสำเร็จในสิ่งที่ปรารถนา ไม่ว่าจะเป็นเรื่องสุขภาพ ความปลอดภัย โชคลาภ หรือโดยเฉพาะเรื่องของการเกษตร หนึ่งในชาวบ้านผู้มีศรัทธาเล่าว่าครั้งหนึ่งเคยไปขอพรเรื่องการไปทำงานต่างประเทศ โดยขอให้ทุกอย่างราบรื่น ไม่มีอุปสรรคปัญหาและคำขอก็เป็นจริงอย่างที่อธิษฐานไว้ ปัจจุบันได้เดินทางกลับโดยสวัสดิภาพ มาอยู่ที่บ้านเกิดหลังจากที่ได้ไปทำงานต่างประเทศดั่งที่ตั้งใจไว้จากการ (สัมภาษณ์ นางสมคิด ขุนชัย, 17 มกราคม 2569) ถือได้ว่า ความเชื่อเรื่องการประทานพรนี้ ช่วยหล่อหลอมให้คนในชุมชนมีความหวังและกำลังใจในการดำเนินชีวิต แม้ในยามที่เผชิญกับความยากลำบาก ศาลเจ้าพ่อเจ้าขาวจึงทำหน้าที่เป็นที่พึ่งทางใจและเป็นกลไกทางสังคมที่ช่วยลดความตึงเครียดและความวิตกกังวลของผู้คนในชุมชน นอกจากกรณีของชาวบ้านที่ขอพรเรื่องการทำงานและการดำเนินชีวิตแล้ว ยังมีเรื่องเล่าจากผู้ที่ประสบความสำเร็จในหน้าที่การงาน ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงความศรัทธาที่มีต่อเจ้าพ่อเจ้าขาวอย่างชัดเจน ร้อยโทมีศักดิ์ แป้นด้วง ซึ่งเป็นชาวบ้านโดยกำเนิดของหมู่บ้านคลองเกษมเหนือ เล่าว่า ในช่วงวัยหนุ่ม ตนได้เดินทางไปทำงานต่างถิ่น ก่อนจะเข้ารับการเกณฑ์ทหารและมีความตั้งใจที่จะรับราชการทหารอย่างจริงจัง จึงได้เดินทางกลับมาขอพรต่อเจ้าพ่อเจ้าขาว ขอให้ตนได้มีโอกาสรับราชการทหารและได้รับการบรรจุเข้าประจำการตามที่ตั้งใจไว้ ภายหลังจากนั้น เขาได้รับคัดเลือกเข้ารับราชการทหารและสามารถปฏิบัติหน้าที่รับใช้ประเทศชาติจนกระทั่งเกษียณอายุราชการ ร้อยโทมีศักดิ์ กล่าวว่า ตลอดระยะเวลาการรับราชการ เขายึดมั่นในความขยัน ซื่อสัตย์และตั้งใจปฏิบัติหน้าที่อย่างเต็มกำลัง ควบคู่ไปกับความศรัทธาที่มีต่อเจ้าพ่อเจ้าขาว ซึ่งเปรียบเสมือนกำลังใจสำคัญที่ทำให้สามารถฝ่าฟันอุปสรรคต่าง ๆ มาได้ (สัมภาษณ์ ร้อยโท มีศักดิ์ แป้นด้วง, 8 กุมภาพันธ์ 2569) ถือได้ว่า ความเชื่อเรื่องการประทานพรนี้ช่วยหล่อหลอมให้คนในชุมชนมีความหวังและกำลังใจในการดำเนินชีวิต แม้ในยามที่เผชิญกับความยากลำบาก ศาลเจ้าพ่อเจ้าขาวจึงทำหน้าที่เป็นที่พึ่งทางใจและเป็นกลไกทางสังคมที่ช่วยลดความตึงเครียดและความวิตกกังวลของผู้คนในชุมชน

ถัดมาเป็นความเชื่อเรื่องการเกษตร ชาวบ้านในพื้นที่มีความเชื่อว่า ศาลเจ้าพ่อเจ้าขาวเป็นผู้ดูแลผืนดินบริเวณนี้และเป็นผู้นำมาซึ่งความอุดมสมบูรณ์ ชาวบ้านในพื้นที่และบริเวณใกล้เคียง มักเดินทางมาขอพรเพื่อให้ได้ผลผลิตทางการเกษตรผลผลิตเพิ่มขึ้นดั่งที่ตั้งใจ ขอให้มีฝนตกต้องตามฤดูกาลและปราศจากอุปสรรค ความเชื่อนี้สะท้อนให้เห็นถึงการปรับตัวของนิทานพื้นบ้าน ให้สอดคล้องกับบริบททางเศรษฐกิจและสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป (สัมภาษณ์ นางจันทนา วีเงิน 6 กุมภาพันธ์ 2569) อย่างไรก็ตาม ชาวบ้านส่วนใหญ่เชื่อว่า การทำเกษตรกรรมจะประสบความสำเร็จนั้น มิได้ขึ้นอยู่กับสิ่งศักดิ์สิทธิ์เพียงอย่างเดียว หากแต่ต้องประกอบด้วยความขยัน ความซื่อสัตย์และความรับผิดชอบ เจ้าพ่อเจ้าขาวจึงเป็นเสมือนพลังใจที่ช่วย

เสริมสร้างความมั่นใจและกำลังใจให้ผู้ประกอบอาชีพ นางสมจิตร พุ่มชะเอม เกษตรกรผู้ทำนาในพื้นที่ เล่าว่า ในช่วงปีหนึ่งประสบปัญหาฝนทิ้งช่วง ทำให้ต้นข้าวเริ่มแห้งและมีแนวโน้มว่าจะไม่ได้ผลผลิตตามที่คาดหวัง ตนจึงเดินทางมาขอพรต่อเจ้าพ่อเจ้าขาว ขอให้ฝนตกต้องตามฤดูกาลและให้ผลผลิตไม่เสียหาย หลังจากนั้นไม่นานก็มีฝนตกลงมาอย่างต่อเนื่อง ส่งผลให้ต้นข้าวฟื้นตัวและสามารถเก็บเกี่ยวผลผลิตได้ตามปกติ แม้จะไม่ได้ผลผลิตมากเป็นพิเศษ แต่ก็เพียงพอต่อการดำรงชีพและไม่ขาดทุน นางสมจิตรกล่าวว่า ตนเชื่อว่าความสำเร็จส่วนหนึ่งมาจากความขยันและการดูแลแปลงนาอย่างสม่ำเสมอ แต่อีกส่วนหนึ่งก็เป็นเพราะบารมีของเจ้าพ่อเจ้าขาวที่ช่วยคุ้มครองดูแล (สัมภาษณ์ นางสมจิตร พุ่มชะเอม, 8 กุมภาพันธ์ 2569) อย่างไรก็ตาม ชาวบ้านส่วนใหญ่เชื่อว่าการทำเกษตรกรรมจะประสบความสำเร็จนั้น มิได้ขึ้นอยู่กับสิ่งศักดิ์สิทธิ์เพียงอย่างเดียว หากแต่ต้องประกอบด้วยความขยัน ความซื่อสัตย์ และความรับผิดชอบ เจ้าพ่อเจ้าขาวจึงเป็นเสมือนพลังใจที่ช่วยเสริมสร้างความมั่นใจและกำลังใจให้ผู้ประกอบอาชีพ

ความเชื่ออีกอย่างหนึ่งคือ การให้โชคลาภ ชาวบ้านเชื่อว่า เจ้าพ่อเจ้าขาวสามารถให้โชคลาภโดยเฉพาะในเรื่องการเสี่ยงโชค เช่น การซื้อสลากกินแบ่งรัฐบาล หรือการเสี่ยงทายเลขต่าง ๆ ผู้ที่มาขอเลขมักจะใช้วิธีการจุดธูปเสี่ยงทาย หรือสังเกตสิ่งที่เกิดขึ้นภายในบริเวณศาล แล้วนำไปตีความเป็นตัวเลข เรื่องเล่าของผู้ที่ประสบความสำเร็จจากการได้รับโชคลาภถูกถ่ายทอดต่อ ๆ กันในชุมชน ชาวบ้านเล่าว่า ได้ฝันถึงเจ้าพ่อเจ้าขาวใส่ชุดสีขาว มาบอกว่าท่านไม่พอใจศาลเจ้าเดิมที่ชาวบ้านได้สร้างให้ เพราะอยู่ในบริเวณใกล้บ้านของนางวอยและนายเหน่ง ซึ่งเป็นคู่สามี ภรรยาที่ทะเลาะกันเกือบทุกวัน มีปากเสียงเสียงดัง จึงอยากให้ช่วยย้ายศาลไปที่ใหม่ที่สงบให้ท่าน หลังจากความฝัน นายสมเลยยกที่ดินส่วนหนึ่งในที่นาของตนเองให้เป็นที่ตั้งศาลเจ้าพ่อเจ้าขาวในปัจจุบันและหลังจากนั้น เมื่อนายสมขอพรเรื่องโชคลาภ ก็จะได้รับโชคลาภเข้ามาเรื่อย ๆ ถึงแม้จะไม่ได้รับโชคก้อนใหญ่แต่นายสมก็ไม่เคยต้องลำบาก หลังจากนั้นมา เรื่องราวดังกล่าวทำให้ความศรัทธาต่อเจ้าพ่อเจ้าขาวทวีความเข้มข้นยิ่งขึ้น (สัมภาษณ์ นายสม พิมเพชร, 15 มกราคม 2568) ยังมีเรื่องเล่าจากชาวบ้านอีกหลายรายที่สะท้อนถึงความศรัทธาต่อเจ้าพ่อเจ้าขาว นางประจบ แซ่ลอ ชาวบ้านในพื้นที่เล่าว่า ตนประกอบอาชีพค้าขายเล็ก ๆ ภายในหมู่บ้าน รายได้ไม่แน่นอน บางช่วงประสบปัญหายอดขายตกต่ำ จึงได้เดินทางมาขอพรต่อเจ้าพ่อเจ้าขาว ขอให้กิจการค้าขายดีขึ้นและหากได้รับโชคลาภจะนำของมาถวายแก้บน ต่อมานางประจบ แซ่ลอได้จุดธูปเสี่ยงทายภายในบริเวณศาลและนำตัวเลขที่ได้ไปซื้อลอตเตอรี่ ปรากฏว่าถูกรางวัลเลขท้ายสองตัว แม้จะไม่ใช่เงินจำนวนมาก แต่ก็ช่วยบรรเทาภาระค่าใช้จ่ายในครอบครัวได้ นอกจากนี้ หลังจากนั้นกิจการค้าขายก็ค่อย ๆ ดีขึ้น มีลูกค้าเพิ่มมากขึ้นกว่าช่วงก่อนหน้า นางประจบ แซ่ลอกล่าวว่า ตนเชื่อว่าเจ้าพ่อเจ้าขาวได้เมตตาประทานโชคลาภและความราบรื่นในการดำเนินชีวิตให้ (สัมภาษณ์ นางประจบ แซ่ลอ, 9 กุมภาพันธ์ 2569) เรื่องเล่าดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า ความเชื่อเรื่องโชคลาภมิได้หมายถึงเพียงการได้รับเงินรางวัลก้อนใหญ่ หากยังรวมถึงความรู้สึกมั่นคงและความหวังในชีวิตประจำวันของชาวบ้าน ความศรัทธาที่มีต่อเจ้าพ่อเจ้าขาว จึงเป็นกลไกทางจิตใจที่ช่วยเสริมสร้างกำลังใจและทำให้ผู้คนมีความเชื่อมั่นในการดำเนินชีวิตท่ามกลางความไม่แน่นอนทางเศรษฐกิจ

นอกเหนือจากความเชื่อเรื่องการประทานพร การเกษตรและโชคลาภแล้ว เจ้าพ่อเจ้าขาวยังมีบทบาทสำคัญในพิธีกรรมและวิถีชีวิตของชุมชนอีกด้วย ชาวบ้านผู้หนึ่งซึ่งเกิดและเติบโตในหมู่บ้านคลองเกษมเหนือเล่าว่า ตั้งแต่จำความได้ก็เห็นศาลเจ้าพ่อเจ้าขาวตั้งอยู่เคียงคู่กับชุมชนมาโดยตลอด ภาพของชาวบ้านที่มากราบไหว้ บนบานและประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ ณ บริเวณศาล ได้กลายเป็นส่วนหนึ่งของความทรงจำและวิถีชีวิตตั้งแต่วัยเยาว์ โดยเฉพาะในโอกาสสำคัญทางพระพุทธศาสนา เช่น การอุปสมบท เมื่อมีชายในหมู่บ้านเตรียมเข้าพิธีบวช ก่อนถึงวันอุปสมบทหนึ่งวัน ชาวบ้านจะจัดขบวนแห่นาคไปกราบไหว้เจ้าพ่อเจ้าขาว เพื่อขอขมาและขอพรให้การบวชเป็นไปโดยราบรื่น ปลอดภัยและสำเร็จลุล่วงด้วยดี พิธีกรรมดังกล่าว ปฏิบัติสืบต่อกันมาเป็นเวลานานและถือเป็นส่วนหนึ่งของประเพณีท้องถิ่นที่แสดงถึงความเคารพต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ประจำหมู่บ้านและปฏิบัติกันมาจนถึงปัจจุบันนี้ ผู้ให้สัมภาษณ์กล่าวว่า การได้เห็นและมีส่วนร่วมในพิธีกรรมเหล่านี้ตั้งแต่วัยเด็ก ทำให้ตนเกิดความศรัทธาต่อเจ้าพ่อเจ้าขาวโดยธรรมชาติและตระหนักถึงความสำคัญของศาลในฐานะศูนย์รวมจิตใจของคนในชุมชน อีกทั้งยังสะท้อนถึงความสัมพันธ์ระหว่างความเชื่อพื้นบ้านกับพระพุทธศาสนา ซึ่งผสมผสานกลมกลืนอยู่ในวิถีชีวิตของชาวบ้าน (สัมภาษณ์ นางศศิกร จันทร์ส่อง, 10 กุมภาพันธ์ 2569) นอกจากพิธีแห่นาคก่อนการอุปสมบทแล้ว ศาลเจ้าพ่อเจ้าขาวยังมีบทบาทสำคัญในประเพณีประจำปีของชุมชน โดยเฉพาะพิธีเซ่นไหว้ในวันที่ 17 เมษายนของทุกปี ซึ่งถือเป็นวันที่ชาวบ้านจะมารวมตัวกันอย่างพร้อมเพรียง นายสุวรรณ แป้นด้วง ผู้สูงอายุในหมู่บ้าน เล่าว่า พิธีกรรมดังกล่าวปฏิบัติสืบทอดกันมาตั้งแต่สมัยบรรพบุรุษ โดยในช่วงเช้าจะมีการจัดเตรียมเครื่องเซ่นไหว้ ทั้งอาหารคาวหวาน ผลไม้และเครื่องบูชาตามความเชื่อ จากนั้นจะมีผู้นำพิธีจุดธูปบอกกล่าวและกล่าวคำอัญเชิญเจ้าพ่อเจ้าขาวให้รับเครื่องสักการะ เพื่อความเป็นสิริมงคลแก่หมู่บ้าน ภายหลังเสร็จสิ้นพิธี ชาวบ้านจะร่วมรับประทานอาหารและจัดกิจกรรมพบปะสังสรรค์ สร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างครอบครัวและเพื่อนบ้าน ผู้ให้สัมภาษณ์กล่าวว่า แม้ปัจจุบันสังคมจะเปลี่ยนแปลงไปมาก แต่พิธีกรรมดังกล่าว ยังคงได้รับความร่วมมือจากคนในชุมชนทุกช่วงวัย เพราะทุกคนเชื่อว่า การได้มาร่วมพิธีกรรมนั้น เป็นการแสดงความกตัญญูต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์และบรรพบุรุษ อีกทั้งยังเป็นโอกาสที่ทำให้ลูกหลานได้เรียนรู้ประเพณีของท้องถิ่น (สัมภาษณ์ นายสุวรรณ แป้นด้วง, 9 กุมภาพันธ์ 2569)

จะเห็นได้ว่า เจ้าพ่อเจ้าขาวมิได้เป็นเพียงสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ชาวบ้านเคารพนับถือในด้านการขอพร หรือความเชื่อเรื่องโชคลาภเท่านั้น หากแต่มีบทบาทเป็นศูนย์กลางทางจิตใจและวัฒนธรรมของชุมชนอย่างลึกซึ้ง ทั้งในมิติของพิธีกรรมสำคัญ เช่น พิธีแห่นาคก่อนการอุปสมบทและพิธีเซ่นไหว้ประจำปี ซึ่งล้วนเป็นกิจกรรมที่หล่อหลอมความสัมพันธ์ของคนในหมู่บ้านให้แน่นแฟ้นยิ่งขึ้น พิธีกรรมเหล่านี้ไม่เพียงสะท้อนความศรัทธาต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ประจำถิ่น แต่ยังแสดงให้เห็นถึงการผสมผสานอย่างกลมกลืนระหว่างความเชื่อพื้นบ้านกับพระพุทธศาสนาในวิถีชีวิตประจำวัน อีกทั้งยังทำหน้าที่ถ่ายทอดคุณค่า ความกตัญญูและอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมจากรุ่นสู่รุ่น ส่งผลให้ศาลเจ้าพ่อเจ้าขาวดำรงสถานะเป็นทั้งพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์และพื้นที่ทางสังคมที่เชื่อมโยงผู้คนในชุมชนเข้าด้วยกันอย่างต่อเนื่องจนถึงปัจจุบัน.

หลักธรรมเรื่องความศรัทธา (ความเชื่อ)

ความหมายของศรัทธา พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน นิยามคำว่า “ศรัทธา” ว่า (๑) [สัด ทา] น. ความเชื่อ, ความเลื่อมใส, เช่น สิ้นศรัทธา ฉันมีศรัทธาในความดีของเขา บางทีก็ใช้เข้าคู่กับคำ ประสาทะ เป็น ศรัทธาประสาทะ. (ส. ศฺรทฺธา; ป. สทฺธา) (ราชบัณฑิตยสถาน, 2542: 1093) (๒) สัทธา [สัด ทา] ก. เชื่อ, เลื่อมใส, เช่น เขาศรัทธาในการรักษาแบบแพทย์แผนโบราณ. (ส. ศฺรทฺธา; ป. สทฺธา) (ราชบัณฑิตยสถาน, 2542: 1165) ในทางพระพุทธศาสนา ศรัทธา เป็นคุณธรรมพื้นฐานที่ทำให้บุคคลเปิดใจยอมรับความจริงและพร้อมที่จะประพฤติปฏิบัติในทางที่ดี ศรัทธาไม่ใช่ความเชื่ออย่างงมงาย หากแต่เป็นความเชื่อที่ตั้งอยู่บนเหตุผลและปัญญา ในทัศนะของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) อธิบายว่า สัทธา ความเชื่อ ในทางธรรม หมายถึง สิ่งที่ควรเชื่อ ความเชื่อที่ประกอบด้วยเหตุผล ความมั่นใจในความจริงความดีสิ่งที่ดีงามและในการทำความดีไม่ลู่ไหล ตื่นตูมไปตามลักษณะอาการภายนอก (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). 2554: 272) มิใช่ความเชื่อแบบปราศจากการไตร่ตรอง แต่เป็นความมั่นใจที่เกิดจากการพิจารณาเห็นคุณค่าและความจริงด้วยปัญญา สัทธา หรือศรัทธา จึงเป็นจุดเริ่มต้นของการศึกษาและการปฏิบัติธรรม อันจะนำไปสู่ความเข้าใจที่ถูกต้องยิ่งขึ้น พุทธทาสภิกขุได้กล่าวถึง ศรัทธา แปลว่า เชื่อ หรือไว้ใจ หรือแน่ใจในสิ่งที่ตัวถือเอาเป็นที่พึ่ง เราถืออะไรเป็นที่พึ่ง เราแน่ใจในสิ่งนั้นนั่นคือศรัทธา ... เมื่อเรารู้จักอะไร ว่าจะเป็นที่พึ่งแก่เราได้ เราจึงจะมีศรัทธาในสิ่งนั้น จะเชื่อกรรม เราต้องรู้เรื่องกรรมว่ามันเป็นอย่างไร จะเชื่อให้ผล การที่กรรมให้ผลเราก็ต้องรู้เรื่องกรรมให้ผล หรือว่า จะมีศรัทธาในการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า เราก็ต้องรู้เสียก่อนว่าท่านตรัสรู้ว่าอะไร ฉะนั้น ศรัทธามันจะมาทีหลัง ความรู้จักสิ่งที่เราจะศรัทธาก่อนเสมอไป เราจะรู้ เราจะศรัทธาในสิ่งใด เราจะต้องรู้จักสิ่งนั้นก่อนเสมอไป เป็นความเชื่อที่ต้องสัมพันธ์กับการลงมือปฏิบัติ หากเชื่อแต่ไม่ปฏิบัติ ย่อมไม่ก่อให้เกิดผลที่แท้จริง ศรัทธาที่ถูกต้องจึงต้องพัฒนาไปสู่ปัญญาและสามารถพิสูจน์ได้ด้วยประสบการณ์ตรงของผู้ปฏิบัติเอง จากแนวคิดของนักวิชาการดังกล่าว จะเห็นได้ว่าศรัทธาในทางพระพุทธศาสนาไม่ใช่ความเชื่ออย่างงมงาย หากแต่เป็นความเชื่อที่ตั้งอยู่บนเหตุผล การพิจารณาและการปฏิบัติจริง ซึ่งนำไปสู่การพัฒนาปัญญาและความเข้าใจที่ถูกต้อง

ความสำคัญของศรัทธา

ศรัทธามีบทบาทสำคัญต่อการดำเนินชีวิตของมนุษย์ เพราะเป็นพลังทางจิตใจที่ช่วยให้บุคคลมีกำลังใจ มีความหวังและไม่ย่อท้อต่ออุปสรรค ในบริบทของสังคมไทย ศรัทธายังเป็นปัจจัยที่ช่วยเชื่อมโยงผู้คนเข้าด้วยกัน ผ่านกิจกรรมทางศาสนาและพิธีกรรมต่าง ๆ ในพระไตรปิฎก พระพุทธเจ้าตรัสถึงความสำคัญของศรัทธาไว้หลายแห่ง เช่น ในสังยุตตนิกาย สัทธาสูตร มีความปรากฏว่า “... คนพาลปัญญาทราม ประกอบความประมาทอยู่เสมอ ส่วนคนฉลาดรักษาความไม่ประมาทไว้ เหมือนคนรักษาทรัพย์อันประเสริฐ ฉะนั้น ท่านทั้งหลายอย่าประกอบความประมาทและอย่าประกอบความเชยชมยินดีในกามเลย เพราะว่าผู้ไม่ประมาทแล้ว เพ่งพินิจอยู่ ย่อมได้รับความสุขอย่างยิ่ง” (สำ.ส. (ไทย) 15/36/48) แสดงให้เห็นว่าศรัทธาเป็นคุณค่าภายในที่มีความสำคัญยิ่งกว่าทรัพย์สินภายนอก เพราะเป็นรากฐานของการพัฒนา

คุณธรรมและความดีงาม นอกจากนี้ ในพระสูตรหลายแห่งยังกล่าวถึง “สัทธาพละ” หรือพลังแห่งศรัทธา ว่าเป็นหนึ่งในพละ ๕ ประการ ได้แก่ ศรัทธา วิริยะ สติ สมาธิและปัญญา ซึ่งเป็นกำลังสำคัญที่ช่วยให้บุคคลก้าวหน้าในทางธรรม พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) อธิบายว่า ศรัทธาที่ประสงค์ ต้องเป็นความเชื่อความซาบซึ้งที่เนื่องด้วยเหตุผล คือ มีปัญญารองรับและเป็นทางสืบต่อแก่ปัญญาได้ มิใช่เพียงความรู้สึกมอบตัวมอบความไว้วางใจให้สิ้นเชิง โดยไม่ต้องถามหาเหตุผล อันเป็นลักษณะทางอาเวคด้านเดียว (พระพรหมคุณภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต, พุทธธรรม: 647) จากพุทธพจน์และแนวคิดดังกล่าว จะเห็นได้ว่า ศรัทธามิได้มีความสำคัญเฉพาะในมิติทางจิตใจส่วนบุคคลเท่านั้น หากยังมีบทบาทในระดับสังคม เป็นพลังที่เชื่อมโยงผู้คน สร้างแรงบันดาลใจและส่งเสริมการดำเนินชีวิตตามหลักคุณธรรมอย่างมั่นคง

องค์ประกอบและลักษณะของศรัทธา ศรัทธาประกอบด้วยองค์ประกอบสำคัญ ได้แก่ (1) ความเชื่อมั่นอย่างมีเหตุผล (2) ความเลื่อมใสและความเคารพ และ (3) ความมั่นคงและสงบทางจิตใจ องค์ประกอบเหล่านี้ช่วยให้ศรัทธาเป็นพลังเชิงบวก ไม่ก่อให้เกิดโทษต่อตนเองและสังคม ๆ พระพุทธเจ้าทรงแสดงลักษณะของศรัทธาที่ถูกต้องไว้ในหลายพระสูตร เช่น ในกาลามสูตร ทรงตรัสสอนไม่ให้เชื่อเพียงเพราะการฟังตามกันมา แต่ให้พิจารณาด้วยปัญญา เมื่อใดเห็นว่าสิ่งใดเป็นกุศล ไม่เป็นโทษและเป็นไปเพื่อประโยชน์ เมื่อนั้นจึงควรยอมรับและปฏิบัติ (อง.ติก. (ไทย) 20/66/255-263) แสดงให้เห็นว่า “ความเชื่อมั่นอย่างมีเหตุผล” เป็นองค์ประกอบสำคัญของศรัทธาในพระพุทธศาสนา นอกจากนี้ ในพระสูตรที่กล่าวถึงพละ ๕ ได้แก่ ศรัทธา วิริยะ สติ สมาธิและปัญญา ศรัทธาถูกจัดเป็นพลังประการแรก อันเป็นแรงสนับสนุนให้เกิดความเพียรและการพัฒนาจิตใจต่อไป อีกทั้งในอรรถกถายังอธิบายว่า ศรัทธามีลักษณะทำจิตให้ “ผ่องใส ไม่ขุ่นมัว” ซึ่งสอดคล้องกับองค์ประกอบด้านความมั่นคงและความสงบทางจิตใจ (อง.ติก. (ไทย) 20/66/255-263) พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) อธิบายว่า ศรัทธาที่ถูกต้องต้องประกอบด้วยปัญญา มิใช่ความเชื่อแบบงมงาย แต่เป็นความมั่นใจที่ตั้งอยู่บนการไตร่ตรองอย่างรอบคอบ และนำไปสู่การปฏิบัติที่ถูกต้อง ส่วนพุทธทาสภิกขุเห็นว่า ศรัทธาต้องมีลักษณะเป็นพลวัต คือพัฒนาไปสู่ความเข้าใจที่ลึกซึ้งยิ่งขึ้น มิหยุดอยู่เพียงความเลื่อมใสภายนอก ศรัทธาที่สมบูรณ์ต้องประกอบด้วยความเคารพในพระรัตนตรัย และแสดงออกผ่านพฤติกรรมที่ดีงาม อันก่อให้เกิดประโยชน์ทั้งแก่ตนเองและสังคม ดังนั้น องค์ประกอบของศรัทธาทั้งในด้านความเชื่อมั่นอย่างมีเหตุผล ความเลื่อมใสเคารพ และความมั่นคงทางจิตใจ จึงเป็นปัจจัยที่ทำให้ศรัทธาเป็นพลังเชิงบวก ช่วยยกระดับคุณธรรมและไม่ก่อให้เกิดโทษ หากได้รับการกำกับด้วยปัญญาและการประพฤติปฏิบัติที่ถูกต้อง

ประโยชน์ของศรัทธา ศรัทธาช่วยให้บุคคลมีที่ยึดเหนี่ยวทางจิตใจ ลดความวิตกกังวล และเสริมสร้างความเข้มแข็งทางอารมณ์ นอกจากนี้ ศรัทธายังช่วยส่งเสริมคุณธรรม เช่น ความกตัญญู ความสามัคคี และความรับผิดชอบต่อสังคม ในพระไตรปิฎก พระพุทธเจ้าตรัสถึงอานิสงส์ของศรัทธาไว้หลายแห่ง เช่น ใน อังคุตตรนิกาย มีพุทธพจน์โดยสรุปว่า “สัทธาเป็นทรัพย์อันประเสริฐของมนุษย์” (อง.ติก. (ไทย) 20/66/255-263) แสดงให้เห็นว่าศรัทธาเป็นคุณค่าภายในที่ช่วยเกื้อหนุนชีวิตยิ่งกว่าทรัพย์สินภายนอก อีกทั้งในหมวดพละ ๕ ศรัทธาได้รับการยกย่องให้เป็นพลังเบื้องต้นที่ส่งเสริมให้เกิดความเพียร สติ สมาธิและปัญญา ซึ่งล้วน

เป็นคุณธรรมที่ช่วยพัฒนาจิตใจให้มั่นคงและเข้มแข็ง นอกจากนี้ ในคัมภีร์ยังอธิบายว่าศรัทธาทำให้จิตผ่องใส ไม่ฟุ้งซ่าน อันเป็นพื้นฐานของความสงบทางอารมณ์ เมื่อพิจารณาในบริบทของศาลเจ้าพ่อเจ้าขาว จะเห็นได้ว่าศรัทธาของชาวบ้านทำหน้าที่เป็นที่พึ่งทางใจ ช่วยลดความวิตกกังวลในยามประสบปัญหาและเสริมสร้างความเข้มแข็งทางอารมณ์ อีกทั้งยังส่งเสริมให้เกิดการรวมตัวกันประกอบพิธีกรรมประจำปี การช่วยเหลือเกื้อกูลกัน และการสืบทอดประเพณีท้องถิ่น อันสะท้อนให้เห็นว่าศรัทธามิได้เป็นเพียงความเชื่อส่วนบุคคล แต่เป็นพลังทางสังคมที่ช่วยหล่อหลอมคุณธรรมและความสามัคคีของชุมชนอย่างเป็นรูปธรรม

จะเห็นได้ว่า ประทานพรเรื่องโชคลาภและธุรกิจการค้า รวมไปถึงความอุดมสมบูรณ์ทางการเกษตร ความเชื่อดังกล่าวมีส่วนช่วยเสริมสร้างกำลังใจความหวังและความสามัคคีในชุมชน หากเมื่อวิเคราะห์ศรัทธาหรือความเชื่อทางพุทธศาสนา

วิเคราะห์ศรัทธาในนิทานพื้นบ้านเรื่องศาลเจ้าพ่อเจ้าขาว

1. วิเคราะห์ความเชื่อเรื่องการประทานพร ความเชื่อเรื่องการประทานพรจากเจ้าพ่อเจ้าขาวสะท้อนให้เห็นถึงบทบาทของศรัทธาในฐานะที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของชาวบ้าน ในบริบทของสังคมชนบทที่ผู้คนต้องเผชิญกับความไม่แน่นอนในชีวิต เช่น ปัญหาทางเศรษฐกิจ สุขภาพ หรือภัยธรรมชาติ ความเชื่อว่ามีสิ่งศักดิ์สิทธิ์คอยปกปักรักษาและประทานพร ช่วยสร้างความรู้สึกปลอดภัยและความมั่นคงทางจิตใจ เมื่อพิจารณาในเชิงหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ศรัทธาที่ปรากฏในนิทานพื้นบ้านเรื่องนี้มีลักษณะสอดคล้องกับ “ศรัทธาอย่างมีเหตุผล” กล่าวคือ ผู้มีศรัทธามิได้เพียงรอคอยการดลบันดาลจากสิ่งศักดิ์สิทธิ์เท่านั้น หากแต่ยังตระหนักว่าความสำเร็จในชีวิตต้องอาศัยความพยายามของตนเองร่วมด้วย การบนบานศาลกล่าวจึงเปรียบเสมือนการตั้งเป้าหมายและให้คำมั่นกับตนเองว่าจะกระทำในสิ่งที่ดี เมื่อประสบผลสำเร็จแล้ว การแก้บนถือเป็นการแสดงความกตัญญูและการรักษาคำพูด ซึ่งเป็นคุณธรรมสำคัญในสังคมไทย สอดคล้องกับคำสัมภาษณ์ของร้อยโทมีศักดิ์ แป้นด้วง ที่สะท้อนว่า “ตลอดระยะเวลารับราชการ ผมยึดมั่นในความขยันซื่อสัตย์และตั้งใจปฏิบัติหน้าที่อย่างเต็มกำลัง โดยมีความศรัทธาต่อเจ้าพ่อเจ้าขาวเป็นกำลังใจสำคัญในการฝ่าฟันอุปสรรค” (สัมภาษณ์ ร้อยโท มีศักดิ์ แป้นดวง, 8/02/2569) ดังนั้น ความเชื่อเรื่องการประทานพรในนิทานพื้นบ้านเรื่องศาลเจ้าพ่อเจ้าขาว มิได้ส่งเสริมความงมงาย หากแต่เป็นเครื่องมือทางจิตใจที่ช่วยเสริมสร้างกำลังใจ ความหวัง และการประพฤติปฏิบัติตนในทางที่เหมาะสม

2. วิเคราะห์ความเชื่อเรื่องการเกษตร ความเชื่อด้านเกษตรกรรมในนิทานพื้นบ้านเรื่องศาลเจ้าพ่อเจ้าขาว สะท้อนให้เห็นถึงบทบาทของความเชื่อพื้นบ้านที่ผูกพันกับวิถีชีวิตของชุมชนเกษตรกรรมอย่างใกล้ชิด ตั้งแต่อดีตความศรัทธามุ่งเน้นไปที่การขอความอุดมสมบูรณ์ของผืนดิน ความปลอดภัยจากภัยธรรมชาติ และความสมบูรณ์ของพืชผลทางการเกษตร ในปัจจุบัน แม้บริบททางสังคมและเศรษฐกิจจะเปลี่ยนแปลงไป แต่ชาวบ้านยังคงยึดถือศาลเจ้าพ่อเจ้าขาวเป็นที่พึ่งทางจิตใจ โดยมีการมาขอพรให้ฝนฟ้าตกต้องตามฤดูกาล ผลผลิตงอกงาม และการทำเกษตรประสบความสำเร็จ ความเชื่อดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าศาลเจ้าพ่อเจ้าขาวยังคงทำหน้าที่เป็นศูนย์รวมจิตใจของชุมชน แม้วิถีการดำรงชีวิตจะมีการปรับเปลี่ยนไปตามยุคสมัยก็ตาม

สอดคล้องกับคำสัมภาษณ์ของนางสมจิตร พุ่มชะเอม ที่สะท้อนว่า “ผลผลิตที่ได้มานั้นเกิดจากทั้งความขยันของตนเองและบารมีของเจ้าพ่อเจ้าขาวที่คุ้มครองดูแล” (สัมภาษณ์ นางสมจิตร พุ่มชะเอม, 8/02/2569) อย่างไรก็ตาม ความเชื่อด้านเกษตรกรรมมิได้ขัดแย้งกับหลักเหตุผล เนื่องจากชาวบ้านส่วนใหญ่ตระหนักดีว่าความสำเร็จในการทำการเกษตรต้องอาศัยความขยัน อดทน ความรู้ด้านการเพาะปลูก และการจัดการทรัพยากรอย่างเหมาะสม ศรัทธาจึงทำหน้าที่เป็นแรงสนับสนุนทางจิตใจ ช่วยเสริมสร้างกำลังใจ ความหวัง และความมั่นใจในการประกอบอาชีพเกษตรกรรม ในเชิงหลักธรรม ความศรัทธาด้านเกษตรกรรมยังช่วยปลูกฝังคุณธรรม เช่น ความอดทน ความพอเพียง ความรับผิดชอบต่อธรรมชาติ และการไม่เบียดเบียนสิ่งแวดล้อม ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดทางพระพุทธศาสนาที่เน้นการดำเนินชีวิตอย่างสมดุล เคารพธรรมชาติ และอยู่ร่วมกับสิ่งแวดล้อมอย่างเกื้อกูล

3. วิเคราะห์ความเชื่อเรื่องโชคลาภ ความเชื่อเรื่องโชคลาภเป็นอีกประเด็นหนึ่งที่ปรากฏอย่างเด่นชัดในนิทานพื้นบ้านเรื่องศาลเจ้าพ่อเจ้าขาว ชาวบ้านจำนวนไม่น้อยเชื่อว่าเจ้าพ่อเจ้าขาวสามารถดลบันดาลโชคด้านการเสี่ยงทาย ไม่ว่าจะเป็นการซื้อสลากกินแบ่งรัฐบาลหรือการเสี่ยงโชคในรูปแบบอื่น ความเชื่อนี้สะท้อนถึงความต้องการความมั่นคงทางเศรษฐกิจและความหวังในการยกระดับคุณภาพชีวิต สอดคล้องกับคำสัมภาษณ์ของนายสม พิมเพชร ที่เล่าว่า เขาได้ฝันเห็นเจ้าพ่อเจ้าขาวแต่งกายด้วยชุดสีขาวต้องการให้ย้ายศาลไปยังสถานที่ที่สงบกว่า ภายหลังนายสมจึงได้ยกที่ดินส่วนหนึ่งในนาของตนเป็นที่ตั้งศาลแห่งใหม่ และกล่าวว่า “หลังจากย้ายศาลแล้ว เมื่อผมขอพรเรื่องโชคลาภก็มักจะได้รับโชคเข้ามาเรื่อย ๆ แม้ไม่ใช่เงินก้อนใหญ่ แต่ก็ไม่เคยต้องลำบากอีกเลย” (สัมภาษณ์ นายสม พิมเพชร, 15/02/2569) ในเชิงวิเคราะห์ ความเชื่อเรื่องโชคลาภมิได้เป็นเพียงการแสวงหาผลประโยชน์ทางวัตถุ หากแต่เป็นกลไกที่ช่วยลดความตึงเครียดและความสิ้นหวังในชีวิตประจำวัน การมีศรัทธาว่าอาจได้รับโชคในวันหนึ่ง ช่วยให้ผู้คนมีพลังใจและสามารถเผชิญกับความยากลำบากได้ดีขึ้น อย่างไรก็ตาม ชาวบ้านส่วนใหญ่ยังคงตระหนักว่าการดำรงชีวิตที่มั่นคงต้องอาศัยความขยันและการประกอบอาชีพสุจริตเป็นหลัก สอดคล้องกับคำสัมภาษณ์ของสัมภาษณ์นางประจบ แซ่ลอ ที่กล่าวว่า “ดิฉันได้จุดธูปเสี่ยงทายและนำตัวเลขไปซื้อลอตเตอรี่ ปรากฏว่าถูกรางวัลเลขท้ายสองตัว แม้จะไม่มากแต่ก็ช่วยแบ่งเบาภาระค่าใช้จ่าย อีกทั้งหลังจากนั้นกิจการค้าขายก็ค่อย ๆ ดีขึ้น จึงเชื่อว่าเป็นเพราะเจ้าพ่อเจ้าขาวเมตตาประทานโชคลาภและความราบรื่นในการดำเนินชีวิต” (สัมภาษณ์นางประจบ แซ่ลอ, 9/02/2569) เมื่อพิจารณาในมุมมองของหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ศรัทธาในเรื่องโชคลาภจะเกิดประโยชน์สูงสุดเมื่ออยู่ภายใต้กรอบของปัญญา กล่าวคือ เชื่ออย่างไม่หลงงมงาย และไม่ละเลยหน้าที่ของตนเอง ความเชื่อเรื่องโชคลาภในนิทานพื้นบ้านเรื่องศาลเจ้าพ่อเจ้าขาวจึงเป็นศรัทธาที่ทำหน้าที่สร้างความหวัง มากกว่าการพึ่งพาสิ่งศักดิ์สิทธิ์เพียงฝ่ายเดียว สอดคล้องกับคำสัมภาษณ์ของนางศศิกร จันทร์ส่อง โดยสรุป การวิเคราะห์ศรัทธาในนิทานพื้นบ้านเรื่องศาลเจ้าพ่อเจ้าขาว พบว่าศรัทธามีบทบาทสำคัญในฐานะพลังทางจิตใจและกลไกทางสังคม ความเชื่อทั้งสามด้าน ได้แก่ การประทานพร การเกษตร และโชคลาภ มิได้เป็นเพียงความเชื่อเหนือธรรมชาติ แต่เป็นองค์ประกอบที่ช่วยเสริมสร้างความหวัง ความ

เข้มแข็งทางจิตใจ และความสามัคคีของคนในชุมชน อันนำไปสู่การดำรงชีวิตร่วมกันอย่างสงบสุข (สัมภาษณ์ นางศศิกร จันทร์ส่อง, 10/09/2569)

จะเห็นได้ว่า โดยความเชื่อและศรัทธาเกี่ยวกับหลวงพ่อเจ้าขาวของชาวบ้านบ้านคลองเกษมเหนือ ตำบลไผ่สิงห์ อำเภอชุมแสง จังหวัดนครสวรรค์ ด้านการประทานพร สะท้อนให้เห็นถึงบทบาทของศรัทธาในฐานะที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของชาวบ้าน ในบริบทของสังคมชนบทที่ผู้คนต้องเผชิญกับความไม่แน่นอนในชีวิต เช่น ปัญหาทางเศรษฐกิจ สุขภาพ หรือภัยธรรมชาติ ความเชื่อว่า มีสิ่งศักดิ์สิทธิ์คอยปกปักรักษาและประทานพร ช่วยสร้างความรู้สึกปลอดภัยและความมั่นคงทางจิตใจ ด้านการเกษตร ความเชื่อและศรัทธาสะท้อนให้เห็นถึงบทบาทของความเชื่อพื้นบ้านที่ผูกพันกับวิถีชีวิตของชุมชนเกษตรกรรมอย่างใกล้ชิด ตั้งแต่อดีตความศรัทธามุ่งเน้นไปที่การขอความอุดมสมบูรณ์ของผืนดิน ความปลอดภัยจากภัยธรรมชาติและความสมบูรณ์ของพืชผลทางการเกษตร ด้านความเชื่อเรื่องโชคลาภ ความเชื่อเรื่องโชคลาภเป็นอีกประเด็นหนึ่งที่ปรากฏอย่างเด่นชัดในนิทานพื้นบ้านเรื่องศาลเจ้าพ่อเจ้าขาว ชาวบ้านจำนวนไม่น้อยเชื่อว่าเจ้าพ่อเจ้าขาวสามารถดลบันดาลโชคด้านการเสี่ยงทาย ไม่ว่าจะเป็นการซื้อสลากกินแบ่งรัฐบาลหรือการเสี่ยงโชคในรูปแบบอื่น ความเชื่อนี้สะท้อนถึงความต้องการความมั่นคงทางเศรษฐกิจและความหวังในการยกระดับคุณภาพชีวิต

สรุป

การศึกษานิทานพื้นบ้านเรื่องศาลเจ้าพ่อเจ้าขาว บ้านคลองเกษมเหนือ ตำบลไผ่สิงห์ อำเภอชุมแสง จังหวัดนครสวรรค์ แสดงให้เห็นว่านิทานพื้นบ้านและความเชื่อท้องถิ่นมีบทบาทสำคัญต่อวิถีชีวิตและจิตใจของคนในชุมชน ศาลเจ้าพ่อเจ้าขาวมิได้เป็นเพียงสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ตามความเชื่อเท่านั้น หากแต่เป็นศูนย์รวมศรัทธาและเป็นที่ยึดเหนี่ยวทางจิตใจของชาวบ้านมาอย่างยาวนาน จากการศึกษาพบว่า ความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับศาลเจ้าพ่อเจ้าขาวสามารถจำแนกออกเป็นหลายด้าน ได้แก่ ความเชื่อเรื่องการประทานพร ความเชื่อเรื่องการเกษตร และความเชื่อเรื่องโชคลาภ ซึ่งล้วนสะท้อนถึงความต้องการความมั่นคง ความปลอดภัยและความเจริญก้าวหน้าในการดำรงชีวิตของคนในชุมชน ความเชื่อเหล่านี้มิได้ส่งเสริมความงมงาย หากแต่ทำหน้าที่เป็นพลังทางจิตใจที่ช่วยเสริมสร้างกำลังใจ ความหวัง และความเข้มแข็งในการเผชิญกับปัญหาในชีวิตประจำวัน เมื่อพิจารณาควบคู่กับหลักธรรมเรื่องศรัทธาในพระพุทธศาสนา พบว่า ความศรัทธาในนิทานพื้นบ้านเรื่องศาลเจ้าพ่อเจ้าขาวมีลักษณะสอดคล้องกับแนวคิดเรื่องศรัทธาอย่างมีเหตุผล กล่าวคือ เป็นความเชื่อที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของปัญญาและการกระทำของตนเอง ศาลเจ้าพ่อเจ้าขาวจึงมีบทบาททั้งในด้านการอนุรักษ์วัฒนธรรมท้องถิ่น การสร้างความสามัคคีในชุมชนและการสืบทอดภูมิปัญญาทางจิตใจจากรุ่นสู่รุ่น อันควรค่าแก่การศึกษาและอนุรักษ์ต่อไป

เอกสารอ้างอิง

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). *พุทธธรรม.* พิมพ์ครั้งที่ 11. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2546.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2554). *พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์,* กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.* กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย 2539.

สัมภาษณ์ นายใย ฮุยเกี๊ยะ. (15 มกราคม 2569). ชาวบ้านผู้ศรัทธาศาลเจ้าพ่อขาว

สัมภาษณ์ นายวันชัย ลอเจริญ. (5 กุมภาพันธ์ 2569). ชาวบ้านผู้ศรัทธาศาลเจ้าพ่อขาว

สัมภาษณ์ นางสมคิด ขุนชัย. (17 มกราคม 2569). ชาวบ้านผู้ศรัทธาศาลเจ้าพ่อขาว

สัมภาษณ์ ร้อยโท มีศักดิ์ แป้นด้วง. (8 กุมภาพันธ์ 2569). ชาวบ้านผู้ศรัทธาศาลเจ้าพ่อขาว

สัมภาษณ์ นางจันทนา วีเงิน. (6 กุมภาพันธ์ 2569). ชาวบ้านผู้ศรัทธาศาลเจ้าพ่อขาว

สัมภาษณ์ สมจิตร พุ่มชะเอม. (8 กุมภาพันธ์ 2569). ชาวบ้านผู้ศรัทธาศาลเจ้าพ่อขาว

สัมภาษณ์ นายสม พิมเพชร. (15 มกราคม 2569). ชาวบ้านผู้ศรัทธาศาลเจ้าพ่อขาว

สัมภาษณ์ นางประจบ แซ่ลอ. (9 กุมภาพันธ์ 2569). ชาวบ้านผู้ศรัทธาศาลเจ้าพ่อขาว

สัมภาษณ์ นางศศิกร จันทร์ส่อง. (10 กุมภาพันธ์ 2569). ชาวบ้านผู้ศรัทธาศาลเจ้าพ่อขาว

สัมภาษณ์ นายสุวรรณ แป้นด้วง. (9 กุมภาพันธ์ 2569). ชาวบ้านผู้ศรัทธาศาลเจ้าพ่อขาว

(ออนไลน์), แหล่งที่มา: https://dictionary.orst.go.th/ (6 กุมภาพันธ์ 2569)

ศึกษาพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ศาลตากงเซราะ ตำบลแสลงโทน อำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์

A Study of Sacred Area of Ta Kong Sro Shrine, Salaengthon Sub-District, Prakhonchai District, Buriram Province

สุริยา อภิวัฒน์อำไพ[5,*], และพระมหาพจน์ สุวโจ[2]
Suriya Apiwatampai[1,*], PhramahaPhocana Suvaco[2]

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้ต้องการนำเสนอพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ศาลตากงเซราะ ตำบลแสลงโทน อำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์ พร้อมวิเคราะห์คติความเชื่อจากพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์แห่งนี้ โดยสัมภาษณ์ผู้เกี่ยวข้องแล้วนำมาวิเคราะห์เชิงพรรณนา ผลการศึกษาพบว่าพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ศาลตากงเซราะเป็นเรื่องเล่าสืบต่อกันมา แฝงไว้ด้วยอิทธิปาฏิหาริย์ เช่น การป้องกันภยันตราย การประสิทธิประสาทพร และการรักษาความอุดมสมบูรณ์ แต่มีคุณธรรมทางพระพุทธศาสนาสอดแทรกไว้ด้วย ตากงเซราะเป็นศูนย์รวมใจของชุมชนก่อให้เกิดความสามัคคีร่วมกันดูแลศาลตากงเซราะ เพราะถือว่าเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ของชุมชน สำหรับพิธีกรรมเซ่นไหว้ศาลตากงเซราะนั้น ชาวบ้านในชุมชนจะรวมตัวกันในวันสงกรานต์ เพราะถือว่าเป็นจุดเริ่มต้นการทำไร่ไถนา โดยจะมีการจัดพิธียิ่งใหญ่มีการละเล่นสนุกสนานเพลิดเพลิน

คำสำคัญ: พื้นที่ศักดิ์สิทธิ์, ศาลตากงเซราะ, ตำบลแสลงโทน, ความเชื่อ, ความศักดิ์สิทธิ์

Abstract

This academic article aims to present the sacred area of Takong Sro shrine of Saleng Thon Sub-district, Prakhonchai District, Buriram Province, and to analyze the beliefs reflected in this sacred area. Data were collected through interviews with relevant informants and descriptively analyzed. The study found that the sacred area of Takong Shro has been passed down through generations and is imbued with supernatural elements, such as protection from danger, the granting of blessings, and the preservation of abundance. At the same time, it incorporates Buddhist moral principles. Takong Sro serves

[1] นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
[1] Graduate Student, Subject of Buddhist Studies, Buriram Buddhist College, Mahachulalongkornrajavidyalaya University
[2] อาจารย์ประจำวิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
[2] Lecturer of Buriram Buddhist College, Mahachulalongkornrajavidyalaya University
* E-mail: apiwat99ampai88@gmail.com

as a spiritual center for the community, fostering unity as villagers collectively care for the shrine of Takong Sro, which is regarded as a sacred entity of the community. As for the ritual offerings to the Takong Sro shrine, community members gather annually during the Songkran festival, which marks the beginning of the agricultural season. The ceremony is conducted on a grand scale and includes various joyful and entertaining performances.

Keywords: Sacred area, Takong Sro shrine, Salengthon sub-district, Belief, Holiness

บทนำ

พื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ศาลตากงเซราะของชาวตำบลแสลงโทน อำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์ เป็นเรื่องเล่าสืบต่อกันมา ซึ่งกล่าวถึงสิ่งศักดิ์สิทธิ์และเทวดาอารักษ์ที่คอยปกปักรักษาชาวบ้านในตำบลแสลงโทน โดยมีจุดเริ่มต้นจากเรื่องราวความลี้ลับของก้อนหินที่เคลื่อนที่ได้ และเหตุการณ์เหนือธรรมชาติที่ช่วยขับไล่หัวขโมย รวมถึงช่วยชีวิตคนจากอุบัติเหตุ ส่วนชื่อเรียกว่า “ตากงเซราะ” มีที่มาจาก สำเนียงเขมรถิ่นไทยที่เรียกกันตามคหบดีเชื้อสายจีน ผู้สร้างศาลเพียงตาขึ้นเพื่อระลึกถึงพระคุณที่เชื่อว่าท่านช่วยให้รอดพ้นจากอุบัติเหตุรถพลิกคว่ำ ปัจจุบันศาลแห่งนี้กลายเป็นศูนย์รวมจิตใจของชาวบ้านในตำบลแสลงโทน เวลาขับรถยนต์หรือรถมอเตอร์ไซค์ผ่านมักบีบแตรแสดงความเคารพ เพื่อความเป็นสิริมงคล นอกจากนี้ยังมีการจัดประเพณีแห่ตากงเซราะในช่วงสงกรานต์ของทุกปี เพื่อสืบสานความเชื่อและสร้างความสามัคคีให้คนในชุมชน สะท้อนให้เห็นถึงความผูกพันอันแน่นแฟ้นระหว่างความศรัทธาและการดำเนินชีวิตของชาวบ้านในพื้นที่

ด้วยเหตุนั้น ผู้เขียนจึงต้องการสัมภาษณ์ข้อมูลเรื่องตากงเซราะจากชาวบ้าน แล้วนำมาวิเคราะห์ความเป็นมา และความเชื่อด้านความศักดิ์สิทธิ์ ซึ่งสามารถป้องกันภยันตราย และดลบันดาลประทานพรให้แก่ผู้สักการะ อีกทั้งนำหลักพุทธธรรมความศักดิ์สิทธิ์มาวิเคราะห์ เพื่อชี้ให้เห็นว่าความศักดิ์สิทธิ์มีความสำคัญต่อชาวบ้านในชุมชนอย่างไร และส่งผลต่อวิถีชีวิตของสังคมชนบทเช่นไรบ้าง ทั้งทางด้านคุณธรรมจริยธรรม อันจะนำไปสู่ความสงบสุขของคนในชุมชน

พื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ศาลตากงเซราะของชาวตำบลแสลงโทน

แต่เดิมนั้น บ้านแสลงโทน เป็นเพียงชุมชนเล็กๆ ตั้งอยู่ทางทิศเหนือของตำบลบ้านไทร ชุนชนนี้มีความพิเศษทางด้านภูมิศาสตร์ กล่าวคือ ที่ตั้งของชุมชนมีคูน้ำและกำแพงดิน ที่อยู่รอบๆ บ้านแสลงโทน จะสร้างขึ้นปีใด พ.ศ.ใด ไม่มีใครทราบได้แน่นอน จากการที่นักศึกษามหาวิทยาลัยศิลปากรและคณาจารย์ได้ออกมาทำการศึกษา สำรวจ และสอบถามประวัติความเป็นมาของที่ตั้งหมู่บ้านจากคนเฒ่าคนแก่ และขุดพื้นที่ราบและบนไหล่กำแพงดิน พิสูจน์ชั้นดิน จึงสันนิษฐานว่า กำแพงนี้จึงน่าจะมีอายุราว 200 ถึง 300 ปี หรือไม่เกิน 500 ปี และที่แห่งนี่เป็นชุมชนเมือง เป็นเมืองโบราณมาก่อน จะเห็นได้ว่ามี คูน้ำล้อมรอบด้านตะวันออก 1 ชั้น ด้านตะวันตกมี 2 ชั้น บ้าง 3 ชั้น และยังพบโบราณวัตถุ เช่น ถ้วย ชาม หม้อ ไห ทั้งใหญ่-เล็ก อยู่ในหลายๆบ้าน และยังพบซากเทวสถาน ทั้งใบเสมาหิน หรือหินหลักเขต ที่ป่าโคกวัด กลางหมู่บ้าน

ทั้งได้พบ หินศักดิ์สิทธิ์ คือ ก้อนหินตาปู่ ในหมู่ที่ 1 และ หมู่ที่ 3 รวมทั้งกำแพงดินรอบหมู่บ้าน ซึ่งกรมศิลปากรได้ขึ้นทะเบียนไว้แล้ว รวมเป็น 5 แห่งตามคำบอกเล่าของเจ้าหน้าที่ (ไพบูลย์ จันทร์สนาม, 2562, 20-21)

สำหรับหินศักดิ์สิทธิ์ หรือก้อนหินตาปู่ ที่ในประวัติศาสตร์บ้านแสลงโทนกล่าวถึงนั้น ปัจจุบันส่วนหนึ่งถูกนำมาตั้งไว้เพื่อสักการะบูชา ณ ศาลตากงเซราะ หรือ ศาลตาปู่ อันหมายถึง ที่สถิตของเทวดาผู้ปกป้องรักษาคุ้มครองลูกหลานในหมู่บ้านนั้น ให้อยู่เย็นเป็นสุข ตา - ปู่ หมายถึง คุณตา คุณปู่ ผู้เป็นบุพการี หรือบรรพบุรุษ ผู้เกิดก่อนและได้นำพาลูกหลานเข้ามาอยู่ ณ หมู่บ้านนั้น ท่านจึงรักภูมิบ้านมาก เมื่อท่านเสียชีวิต บางท่านที่จิตสะอาดมาก วิญญาณท่านจึงเป็นเทวดาและจะเฝ้าอยู่เพื่อที่จะได้ดูแลลูกหลาน โดยท่านจะสิงสถิตอยู่ที่ใดๆก็ได้ แต่ ตาปู่แสลงโทนนั้น ท่านสถิตอยู่กับ “ก้อนหิน” (เรื่องเดียวกัน, 86) ซึ่งมีเรื่องราวกล่าวถึงความศักดิ์สิทธิ์ ความลี้ลับ ออกมาเป็นนิทานเรื่องเล่าพื้นบ้าน ตามแต่ละคุ้มบ้าน ตามแต่ละครอบครัวที่จะเล่าสอนลูกสอนหลาน ตามที่พบเจอจากประสบการณ์จริงก็มี หรือตามที่ได้รับรู้รับฟังบอกเล่าสืบต่อกันมา

เรื่องราวลี้ลับที่ชาวบ้านกล่าวขานถึงคือ ก้อนหินขนาดใหญ่หลายก้อนที่อยู่บริเวณทางโค้งหน้าวัดบ้านแสลงโทน ซึ่งสมัยก่อนนั้นบริเวณนี้เป็นที่ที่มีต้นไม้ใหญ่และป่าพงค่อนข้างหนาทึบ ไม่มีบ้านคนอยู่ใกล้เคียงเพราะว่าเป็นริมกำแพงดินสูงตระหง่าน ทอดตัวเป็นวงกลมล้อมรอบหมู่บ้านไว้และชั้นนอกมีคูน้ำกว้าง ล้อมรอบหมู่บ้านไว้อีกชั้นหนึ่ง คนในหมู่บ้านจะใช้เส้นทางผ่านกลางหมู่บ้านนี้ ออกไปทำไร่ไถนา มีคนสังเกตว่าก้อนหินใหญ่ๆบางก้อน ที่อยู่ตรงจุดนั้น บางวันก็หันเหลี่ยมมุมไปทางทิศเหนือ บางวันก็หันไปทางทิศใต้ บางก้อนก็ไม่อยู่ที่เดิม ขยับปรับเปลี่ยนตำแหน่งไปจากที่เคยเห็น ซึ่งผิดปกติวิสัยที่จะมีคนมายกขยับเล่นได้ เนื่องจากว่ามีน้ำหนักมาก (นายชาติ เดชารัมย์, 12 มกราคม 2569)

ความสงสัยนี้กระจายจากปากต่อปาก ทำให้ผู้คนในหมู่บ้านเริ่มพากันสังเกตก้อนหินเหล่านั้นจนกระทั่งรุ่งเช้าวันหนึ่ง มีคนในหมู่บ้านพบชายฉกรรจ์คนหนึ่งนั่งๆนอนๆ ยกมือไหว้แล้วไหว้อีก อยู่บริเวณข้างวัด นั่งเพ้อพูดพร่ำอยู่คนเดียว คล้ายคนเสียสติ มีอาการเหมือนผีเข้า ชาวบ้านก็ไปสอบถาม ได้ความว่าชายคนนี้เป็นคนจากหมู่บ้านอื่น เข้ามาในหมู่บ้านก็เพื่อหวังจะขโมยวัวควายของคนในหมู่บ้าน เข้ามาแอบดูลาดเลาแล้วพรางตัวหลบซ่อนอยู่ที่ป่ารกชัฏข้างกำแพงดิน ซึ่งคืนนั้นเป็นคืนเดือนเพ็ญ พอตกดึกขณะจะออกไปขโมยควาย ท่ามกลางแสงสว่างรางๆจากแสงจันทร์ ก็เห็น ตาแก่ๆคนหนึ่ง สวมชุดสีขาว ผ้าขาวม้าพาดบ่า นั่งยองๆ อยู่บนก้อนหิน จึงเดินหลบอ้อมไปด้านหลัง ตาแก่คนนั้นก็หันตามมานั่งจ้องมองอีก ไม่ว่าเขาจะหลบไปทางไหน ตาแก่คนนั้นก็หันตามไปจ้องมองเขาอีก เขาจึงตัดสินใจเดินเข้าไปหา แต่ว่า! ตาแก่คนนั้นก็ขยับห่างออกไป ห่างออกไปเรื่อยๆเหมือนไม่อยากให้เขาเข้าใกล้ แต่ก็จ้องมองมาที่เขาตลอด เขาหยุดเดิน ตาแก่ก็หยุดเคลื่อนที่เช่นกัน และที่ทำให้เขาสติหลุด วิ่งแบบไม่คิดชีวิต ก็คือ ก้อนหิน ที่ตาแก่คนนั้นนั่งอยู่มันเปลี่ยนจากก้อนหินก้อนใหญ่เป็น ตะพาบน้ำ ตัวเบ้อเร่อสีดำสะท้อนแสงจันทร์เด่นชัด และไม่ว่าเขาจะวิ่งหนีไปทางไหน ตะพาบตัวนั้นซึ่งมีตาแก่สวมชุดขาวนั่งอยู่บนกระดองก็คลานตามเขาไปตลอด จนเขาหมด

แรงยกมือไหว้ท่วมหัว กลัวสุดชีวิต ถึงกับหมดสติไป นานแค่ไหนไม่รู้ รู้แต่ว่าตื่นมาก็มานั่งอยู่ข้างวัดตรงที่ที่มีคนมาเห็นนี่แหล่ะ (นายสาคร ติดรัมย์, 12 มกราคม 2569)

เรื่องนี้ได้แพร่กระจายออกไปทำให้คนในหมู่บ้าน เชื่อว่า ตาแก่คนนั้นคือเทวดาอารักษ์ เจ้าที่เจ้าทางผู้ปกปักคุ้มครองหมู่บ้านแสลงโทนแห่งนี้ มาแต่โบราณกาล ส่วนก้อนหินที่เห็นอยู่ในบริเวณนั้น ก็คงเป็นตะพาบน้ำ ที่เป็นบริวารของเทวดาอารักษ์ ซึ่งก็มีบางคนเห็นตะพาบน้ำตัวใหญ่โต ริมตลิ่งหนองน้ำ โดดลงน้ำเสียงดังตู้ม!ตาม! (นางชม เดชารัมย์, 12 มกราคม 2569)

บางครั้งช่วงรุ่งสาง ชาวบ้านที่ออกไปสวนไปนา สังเกตเห็นว่ามีวัตถุสีดำ ขนาดใหญ่ประมาณโอ่งมังกร ค่อยๆเคลื่อนที่ เคลื่อนตัวไปตามขอบตลิ่งของคลองน้ำ คุ้มหนองกกฝั่งทิศตะวันออกเฉียงเหนือของหมู่บ้าน ยืนดูด้วยความสงสัยอยู่เงียบๆ ภาพจึงปรากฏชัดว่าเป็นก้อนหินใหญ่ ได้แต่ยกมือสาธุ (นางอิ่ม ทองด้วง, 15 กุมภาพันธ์ 2569) ประจวบเหมาะกับที่มีหินบางก้อนได้หายไปจากที่ที่เคยอยู่ วันดีคืนดี หินก้อนนั้นก็กลับมาอยู่ที่เดิม บางครั้งก็มีผู้มีวิชาอาคมจากหมู่บ้านอื่นที่รู้เรื่องนี้ เข้ามาทำพิธีขอหิน ซึ่งเชื่อว่าเป็นบริวารของศาลตาปู่ไปบูชา บ้างเอาไปแล้วทำการบูชารักษาในทางที่ดีก็ได้ผลดี บ้างก็เห็นหินบางก้อนกลับมาอยู่ที่เดิม พร้อมกับมีข่าวว่าพ่อมดหมอผีที่เอาไปเป็นบ้าเสียสติไปแล้วก็มี ซึ่งก็คงเอาไปทำในทางที่ไม่ดี ชาวบ้านแสลงโทนในยุคนั้นต่างก็เคารพและยกมือไหว้ขอพร ขอผ่านทางทุกครั้งที่ผ่านบริเวณนี้ (นางเพย โสภา, 12 มกราคม 2569)

ชาวบ้านบางคนก็อุตริด้วยความคึกคะนอง พอรู้ข่าวว่ามีคนเห็นก้อนหินเดินได้ ก็มาเฝ้าสังเกตดูด้วยหมายจะจับเอาไปทำคุณไสยมนต์ดำ จนกระทั่งเห็น ก้อนหินก้อนหนึ่งขนาดย่อมๆ เคลื่อนที่เดินอยู่ริมขอบคูน้ำ จึงวิ่งไล่จับก้อนหินก้อนนั้น ไล่ไปตามทางเกวียนริมคลองน้ำฝั่งทิศเหนือ พอจับได้ก็กะเทาะเอาชิ้นส่วนก้อนหินซึ่งเป็นส่วนนูนออกมาไปทำพิธีตามความเชื่อ ซึ่งก็มีคนเตือนแล้วว่าอย่าทำ อย่าเอาไปเลย ก็ไม่ฟัง ในเวลาต่อมาไม่นาน ชาวบ้านที่มีจิตอกุศลคนนี้ ก็ล้มหมอนนอนเสื่อ เดินไม่ได้ สายตาฝ้าฟาง รักษาไม่หาย ทุกข์ทรมานอยู่หลายปี จนกระทั่งสิ้นลมหายใจในที่สุด ชาวบ้านเชื่อว่าเป็นอาถรรพ์ที่กระทำต่อก้อนหินก้อนนั้นอย่างแน่นอน (นายหวน ทับประโคน, 15 กุมภาพันธ์ 2569)

ซึ่งปัจจุบันบริเวณดังกล่าวนี้ ชาวบ้านแสลงโทนถือเป็นเขตพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ อยู่ติดกับสถานีอนามัย โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลแสลงโทน ศาลตาปู่จากที่เป็นเพียงศาลเล็กๆ ในอดีตนั้น ปัจจุบันมีผู้สร้างเป็นกระท่อมก่ออิฐมุงหลังคา แล้วนำก้อนหินศักดิ์สิทธิ์ตามความเชื่อมาตั้งไว้ด้านใน พร้อมกับรูปปั้นจำลองของชายชราชุดขาวนั่งยองๆ กับรูปปั้นหญิงชรานั่งในลักษณะเดียวกัน อยู่ด้านในกระท่อมหลังนี้ (ไพบูลย์ จันทร์สนาม, 2562 , 86-88) ชาวบ้านรุ่นหลังๆ จึงเรียกขานขนานนามกระท่อมหลังนี้ว่าศาลตาปู่บ้าง ศาลเนี๊ยะตากงเซราะบ้าง หรือศาลตากงเซราะ ตามตาเล็กเต๊ก ซึ่งเป็นคนไทยเชื้อสายจีน (นางฉลวย นิลประโคน, 12 มกราคม 2569)

ตาเล็กเต๊กมาตั้งรกรากทำมาค้าขายเปิดร้านชำในหมู่บ้าน เป็นคนพาชาวบ้านสร้าง เพราะว่ามีวันหนึ่ง ตาเล็กเต๊กขับรถออกไปซื้อของในตัวเมืองบุรีรัมย์มาไว้ขาย เที่ยวขากลับขับรถมาถึงบริเวณหน้าสถานีอนามัย ก่อนถึงโค้งหน้าวัดบ้านแสลงโทน รถเกิดอุบัติเหตุยางระเบิดส่งผลให้รถของตาเล็กเต๊กพลิก

คว่ำหลายตลบ รถยนต์เสียหาย ข้าวของกระจัดกระจายไปเต็มถนน แต่ตัวแกเอง กลับไม่เป็นอะไรเลย ตาเล็กเต็กบอกว่า ขณะที่รถกำลังพลิกคว่ำหมุนอยู่นั้น มีตาแก่คนหนึ่งใส่ชุดขาว พุ่งเข้ามาในรถ จับตัวแกไว้ไม่ให้โยกเอียงเอนไปกระแทกกับตัวรถเลย จนรถหงายท้องนิ่งอยู่ข้างทาง พอแกหายเวียนหัว มองหาตาแก่คนนั้น ก็ไม่เห็นแล้ว ซึ่งแกจำได้ว่าไม่เคยเห็นตาแก่คนนี้มาก่อนเลย เห็นแต่ชาวบ้านที่รู้จักกันทั้งนั้น มาช่วยดึงแกออกจากรถ ตาเล็กเต็กจึงเชื่อว่า ที่รอดปลอดภัยจากอุบัติเหตุครั้งนี้มาได้ ก็เพราะเมตตาบารมีของศาลตาปู่เจ้าที่เจ้าทางที่อยู่ตรงนั้น ตรงที่ที่มีหินก้อนใหญ่หลายก้อนอยู่ (นางมี ทับประโคน, 12 มกราคม 2569) และเชื่อว่า ตาแก่ใจดีมีเมตตาคนนั้นต้องสิงสถิตอยู่ที่ศาลตาปู่อย่างแน่นอน จึงออกทุนและไหว้วานขอแรงชาวบ้านมาช่วยกันสร้างกระท่อมก่ออิฐมุงหลังคา และทำพิธีไหว้บูชาบวงสรวงเป็นศาลที่มีขนาดใหญ่ขึ้น และด้วยความที่ตาเล็กเต็กเป็นคนจีน จึงเรียกตาแก่คนนั้นว่า ตาก๋ง ซึ่งหมายถึง ปู่หรือตาในภาษาจีน คนอื่นๆ จึงพลอยเรียกตามแกไปด้วยว่า ตาก๋ง หรือ ตาก๋งเซราะ แต่ชาวบ้านซึ่งส่วนใหญ่เป็นเขมรถิ่นไทย ออกเสียงสำเนียงจีนได้ไม่ชัด จึงออกเสียงเป็น ตากงเซราะ(ตาก๋งหมู่บ้าน) ศาลตากงเซราะ(ศาลตาก๋งหมู่บ้าน) หรือ กระโต๊มตากงเซราะ(กระท่อมตาก๋งหมู่บ้าน) บ้างก็เรียกว่า กระโต๊มเนี๊ยะตากงเซราะ(กระท่อมท่านตาก๋งหมู่บ้าน) ก็มี (นางเพย โสภา, 12 มกราคม 2569)

ถึงแม้ว่ากาลเวลาล่วงผ่านมานาน ศาลตากงเซราะ ก็ยังคงเป็นศูนย์รวมจิตใจของชาวบ้านในตำบลแสลงโทนอยู่เหมือนเดิม เรื่องราวความศักดิ์สิทธิ์ของท่านนั้น ปรากฏเห็นได้ชัดจากการที่ มีคนเข้ามาสักการะเช่นไหว้บูชาอยู่ตลอดเป็นประจำมิได้ขาดสาย ทั้งมาจากถิ่นฐานบ้านไกล มาจากต่างอำเภอก็มี มาแก้บนตามที่ขอพรไว้ บนบานไว้แล้วสำเร็จสมดั่งประสงค์ โดยเฉพาะช่วงคัดเลือกทหารเกณฑ์ประจำปี ชายหนุ่มวัยเกณฑ์ทหารทั้งหลายจากในหมู่บ้านแสลงโทน และจากหมู่บ้านอื่น ๆ มักจะมาขอพรให้จับได้ใบดำ เพื่อที่จะไม่ต้องเป็นทหารเกณฑ์ พอจับได้ใบดำสมดังใจต้องการ ก็มาแก้บนด้วยความดีอกดีใจ (นายเลา ทิพย์กระโทก, 15 กุมภาพันธ์ 2569) บางคนกุศลจิตดี ขอพรสิ่งใดกับ ตากงเซราะ ไว้ ก็ประสบสำเร็จได้ดังคำขอพร เช่นบางครอบครัวขอพรต่อตากงเซราะให้ได้หลานชาย ปรากฏว่าหลังจากอธิษฐานขอพรไม่นานลูกสะใภ้ก็ตั้งครรภ์ และครบกำหนดคลอดก็ได้หลานชาย สมดั่งเจตจำนง ก็จัดข้าวสวยข้าวสุก แกงกับ ขนมหวาน มาแก้บนถวาย ณ ศาลตากงเซราะ (นางมั่น โกเทวิปู, 15 กุมภาพันธ์ 2569) บางครอบครัว ซื้อรถยนต์ใหม่ป้ายแดง ก็มาทำพิธีสักการะบูชาเอาฤกษ์เอาชัย ไหว้ขอพรให้เดินทางปลอดภัยในทุกที่ทุกเส้นทาง สิ่งของที่นำมาถวายหรือนำมาสักการะนั้นก็แล้วแต่จะจัดหามาได้ ขอให้เป็นของที่ปรุงสุกเท่านั้น ไม่ให้ใช้ของดิบ เช่นเนื้อดิบ ไก่ดิบ ลาบดิบเหล่านี้ จะไม่นิยม เพราะชาวบ้านเชื่อว่าท่านเป็นเทวดาอารักษ์ เหมาะควรกับของปรุงสุกมากกว่า (นางเปลว ทับประโคน, 15 กุมภาพันธ์ 2569)

ปาฏิหาริย์ความศักดิ์สิทธิ์ของตากงเซราะนั้น ยังทำให้ผู้ที่ตกอยู่ในความทุกข์ระทม ที่รถกระบะ ซึ่งเป็นอุปกรณ์ทำมาหากิน หายไปจากที่ทำงาน ร้องไห้ฟูมฟาย แจ้งความแล้วก็ยังหาไม่เจอ ตำรวจในพื้นที่ที่รถหาย (จังหวัดระยอง) บอกให้ทำใจ พยายามสืบหาให้เต็มที่แล้วก็ยังหาไม่เจอ เจ้าของรถจึงโทรบอกพ่อแม่ที่อยู่บ้านแสลงโทน ให้มาบนบานต่อตากงเซราะ ขอพรท่านให้หารถเจอด้วย พ่อแม่ก็แต่งขันธ์ห้า ดอกไม้ ธูปเทียน มาบนบานขอพรแทนลูก (เจ้าของรถ) ที่อยู่จังหวัดระยอง ไม่เกิน 7 วันหลังจากบนบานขอพร ปาฏิหาริย์ก็เกิดขึ้น

เมื่อมีรถคันหนึ่งคล้ายรถที่หายไป มาจอดซื้อของใกล้กับที่พักของเจ้าของรถ เจ้าของรถเห็นก็จำตำหนิของรถตนเองได้ ถึงแม้ว่าป้ายทะเบียนจะถูกเปลี่ยนไปแล้วก็ตาม จึงแจ้งตำรวจมาตรวจสอบ ก็ปรากฏว่าใช่รถที่หายไปจริง ๆ เจ้าของรถดีใจมาก ที่ได้รถคืน จากคำบอกเล่าของตำรวจทราบว่ารถคันนี้จะถูกส่งไปขาย โดยมีปลายทางที่ประเทศลาว แต่มีคนสนใจซื้อต่อจากผู้ขโมย แล้วนำมาใช้ในพื้นที่จังหวัดระยอง กลายเป็นความโชคดีของเจ้าของรถ ที่รถคันนี้ได้มาปรากฏให้เห็นอย่างเหลือเชื่อ และแน่นอน เจ้าของรถจึงเชื่อและศรัทธาโดยสนิทใจว่านี่คือเมตตาบารมี และความศักดิ์สิทธิ์ของตากงเซราะแห่งบ้านแสลงโทนอย่างแท้จริง (นายเลา ทิพย์กระโทก, 15 กุมภาพันธ์ 2569)

อีกเรื่องราวหนึ่งที่เชื่อว่า ตากงเซราะนั้นปกป้องคนดี คนมีธรรมะ กล่าวคือ คุณยายท่านหนึ่งในคุ้มตะวันออกของหมู่บ้านแสลงโทน ท่านเป็นคนที่ปฏิบัติธรรมตามกาลอยู่เป็นนิจ เป็นที่รักของคนในชุมชน วันหนึ่งท่านป่วยเข้าโรงพยาบาล หมอทำการรักษาภาวะน้ำท่วมปอด อาการโคม่า เนื้อตัวบวมพอง หมอว่าอาการน่าเป็นห่วงมาก ให้ลูกหลานทำใจไว้ ลูกหลานก็มาขอพรกับตากงเซราะ ขอให้คุณยายหายจากอาการที่เป็นอยู่ ไม่นานหลังจากที่ขอพร มี หมอทรง ในหมู่บ้าน ให้คนมาบอกกล่าวลูกหลานของคุณยายท่านนี้ ให้ทราบว่า ตากงเซราะได้นำพาดวงจิตดวงวิญญาณของคุณยาย มาไว้ที่ ศาลตากงเซราะแล้ว เนื่องจากว่า ท่านยมบาลพาดวงจิตดวงวิญญาณไป ผิดตัวผิดคน จึงให้ลูกหลานพาร่างยายกลับมาที่บ้าน แล้วแต่งขันธ์ห้า ไปบอกกล่าวเชิญดวงจิตของคุณยาย ที่ศาลตากงเซราะ ให้ดวงจิตกลับเข้าร่างคืน ลูกหลานจึงปรึกษากัน ขอยุติการรักษากับโรงพยาบาล และพายายกลับมาที่บ้าน แล้วทำตามที่หมอทรง ได้บอกไว้ ผลปรากฏว่า ยายฟื้นคืนความรู้สึก อาการทุเลาลง และหายเป็นปกติในที่สุด มีชีวิตอยู่ต่อได้อีกหลายปีทีเดียว (นางชลอ ทับประโคน, 15 กุมภาพันธ์ 2569)

ความศักดิ์สิทธิ์ ของตากงเซราะที่เป็นที่กล่าวขานถึงในหมู่ชาวบ้านแสลงโทนอีกด้านก็คือ ความเมตตาที่มีต่อลูกหลาน ในเรื่องการเล่าเรียนและการสอบบรรจุเข้ารับราชการ เช่นบางครอบครัวมีลูกสาวคนเดียวทุ่มเทตั้งใจศึกษาเล่าเรียนสายวิชาชีพครูจนจบการศึกษา และพยายามสอบบรรจุรับราชการครูอยู่หลายครั้ง แต่ก็ยังไม่ประสบความสำเร็จ พ่อแม่จึงพาไปไหว้ขอพร ตากงเซราะ ตามคำบอกเล่าของผู้เฒ่าผู้แก่ในหมู่บ้าน ไม่นานเกินรอหลังจากขอพร ก็สามารถสอบบรรจุรับราชการในตำแหน่งครูผู้ช่วย ได้เป็นข้าราชการครูสมดังใจปรารถนาและเจริญก้าวหน้าในหน้าที่การงาน จนปัจจุบัน ดำรงตำแหน่งรองผู้อำนวยการโรงเรียนแห่งหนึ่งในจังหวัดบุรีรัมย์ไปแล้ว (นางเปลว ทับประโคน, 15 กุมภาพันธ์ 2569) อีกครอบครัวหนึ่งก็เช่นกัน อยากให้ลูกชายสอบเข้าเรียนมหาวิทยาลัย สายวิชาชีพด้านสาธารณสุขเพื่อมาเป็นหมออนามัย รับราชการ ทำงานอยู่ใกล้บ้าน จึงบนบานขอพรต่อตากงเซราะ ผลสุดท้ายปลายทางของลูกชาย ก็สามารถสอบเข้าเรียนสาธารณสุขได้ และเมื่อเรียนจบแล้ว ก็สอบบรรจุรับราชการได้ปฏิบัติงานในสถานีอนามัย ในอำเภอเมืองบุรีรัมย์ ใกล้บ้าน สมดังประสงค์ทุกประการ และพอถึงคราวลูกสาว ก็ขอพรเช่นเดียวกัน และปรากฏผลเฉกเช่นเดียวกันกับผู้เป็นพี่ชาย ซึ่งครอบครัวนี้แก้บนด้วยผ้าไหมผืนงามถวายให้ท่าน และจัดสำรับกับข้าวอันประกอบด้วยหมูหันและอาหารปรุงสุกทั้งสองครั้งสองคราว เพื่อแก้บนถวายตากงเซราะ ต่างก็นับถือตากงเซราะกันทั้งครอบครัว โดยเฉพาะวันแห่ตากงเซราะประจำปีนั้น ลูกชายและลูกสาวของครอบครัวนี้จะมาร่วมงานตลอด (นางชลอ ทับประโคน, 15 กุมภาพันธ์ 2569) อีกสิ่งหนึ่งที่ชาวบ้านเชื่อว่าเป็นบารมีของท่านก็คือ ปีใด ๆ ก็ตาม ที่พื้นที่อื่น ๆ ในจังหวัดบุรีรัมย์

ประสบปัญหาน้ำท่วมหรือฝนแล้ง แต่ตำบลแสลงโทนนั้น ไม่เคยได้รับผลกระทบเหล่านั้นเลย ยังคงเป็นตำบลที่ดินดีน้ำชุ่ม อุดมสมบูรณ์อย่างที่สุดเสมอมา (นางฉลวย นิลประโคน, 12 มกราคม 2569)

ส่วนประเพณีประจำถิ่นหรือบุญบ้านเกี่ยวกับตากงเซราะ กลายเป็นบุญประจำปีที่ชาวชุมชนบ้านแสลงโทนจะทำการแห่เซ่นสรวงตาปู่ตากงเซราะ ในห้วงเทศกาลสงกรานต์ของทุกๆปี เป็นประเพณีที่สืบทอดปฏิบัติเพื่อให้ลูกหลานชาวบ้านแสลงโทน ทั้งที่อยู่ในหมู่บ้านหรือออกไปทำมาหากินต่างที่ต่างถิ่นจะกลับมาสำนึกรักษ์บ้านเกิด สักการะตากงเซราะร่วมกันด้วยความสนุกสนานเพลิดเพลินเป็นประจำทุกปี (ไพบูลย์ จันทร์สนาม, 2562, 87-88) เกิดเป็นความสามัคคีขึ้น ในหมู่ลูกหลานชาวบ้านตำบลแสลงโทน ด้วยความเชื่อว่า หากได้มาร่วมงานแล้ว และกลับไปทำงานต่อจะมีแต่ความโชคดี เจริญก้าวหน้าในหน้าที่การงาน บางกลุ่ม บางคุ้มของหมู่บ้าน เหล่าวัยรุ่นจะมารวมตัวกันมาทำความดี ทำความสะอาดศาลตากงเซราะเป็นหมู่คณะ บางครั้งมาเจอกันกับคุ้มบ้านอื่น ก็ได้ลงมือร่วมด้วยช่วยกัน ทำให้พี่ได้รู้จักน้อง และน้อง ๆ ได้รู้จักพี่ ๆ ในชุมชน เป็นการสร้างความผูกพัน สร้างมิตรไมตรีต่อกัน โดยมี ตากงเซราะ เป็นสรณะ เป็นศูนย์กลางยึดหนี่ยวความสัมพันธ์นี้ไว้ ให้ได้พึ่งพาอาศัยกันในภายภาคหน้า และต่างก็เข้าร่วมขบวนแห่ตากงเซราะ ด้วยความสนุกสนานร่วมกัน (นายภูสิทธิ์ แสงบุญสืบ, 15 กุมภาพันธ์ 2569) และเป็นที่น่าอัศจรรย์ใจเป็นอย่างยิ่ง เมื่อถึงวันประเพณีแห่ตากงเซราะ ที่ผู้คนมากมายมาร่วมบุญประเพณีนี้ โดยกำหนดแห่เคลื่อนขบวนในช่วงบ่ายโมง โดยประมาณ เป็นต้นไป จนกระทั่งครบรอบหมู่บ้าน สิ่งอัศจรรย์ก็เกิดขึ้น นั้นคือ ฝนตก ทุกครั้งและทุกปี หลังแห่ตากงเซราะเสร็จ ซึ่งได้มีผู้สังเกตปรากฏการณ์นี้ไว้ทุกๆปี สร้างความร่มเย็นเป็นสุขทั้งทางกายทางใจแก่ชาวบ้านแสลงโทนเป็นอย่างยิ่ง (นางมี ทับประโคน, 15 กุมภาพันธ์ 2569)

จะเห็นได้ว่า ตากงเซราะนั้นเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์และเทวดาอารักษ์ที่คอยปกปักรักษาชาวบ้านแสลงโทนในจังหวัดบุรีรัมย์ โดยมีจุดเริ่มต้นจากตำนานความลี้ลับของ ก้อนหินเคลื่อนที่ได้ และเหตุการณ์เหนือธรรมชาติที่ช่วยขับไล่หัวขโมยรวมถึงช่วยชีวิตคนจากอุบัติเหตุ ชื่อเรียกดังกล่าวมีที่มาจากภาษาเขมรถิ่นไทยและภาษาจีน สำเนียงเขมรถิ่นไทย ที่เรียกตามคหบดีเชื้อสายจีนผู้สร้างศาลเพียงตาแบบถาวรขึ้น เพื่อระลึกถึงพระคุณที่ท่านช่วยให้รอดพ้นจากอันตราย ปัจจุบันศาลแห่งนี้ได้กลายเป็น ศูนย์รวมจิตใจ ที่ผู้คนมักมาสักการะบูชา ขอพร หรือบีบแตรแสดงความเคารพ เมื่อขับรถผ่านหน้าศาลตากงเซราะเพื่อความเป็นสิริมงคล นอกจากนี้ยังมีประเพณีแห่ตากงเซราะ ซึ่งจะจัดในเดือนเมษายน ในเทศกาลสงกรานต์ของทุกปีเพื่อสืบสานความเชื่อ และสร้างความสามัคคีในชุมชน สะท้อนให้เห็นถึงความผูกพันอันแน่นแฟ้นระหว่างความศักดิ์สิทธิ์ ความเชื่อ และวิถีชีวิตของชาวบ้านในพื้นที่อย่างต่อเนื่องยาวนาน

หลักธรรมเกี่ยวกับความศักดิ์สิทธิ์

ศักดิ์สิทธิ์ หมายถึง ว. ที่เชื่อถือว่ามีอำนาจอาจบันดาลให้สำเร็จได้ดังประสงค์, ขลัง, เช่น สิ่งศักดิ์สิทธิ์ วัตถุมงคลศักดิ์สิทธิ์ (ราชบัณฑิตยสถาน, ม.ป.ป.) พระพรหมคุณาภาณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) นิยามคำว่า “ศักดิ์สิทธิ์” หมายถึง มีอำนาจ (ศักดิ์) ให้สำเร็จ (สิทธิ์), ขลัง, มีกำลังอำนาจที่จะทำให้เป็นไป อย่างนั้นอย่างนี้ หรือให้สำเร็จผลได้จริง (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2551: 391)

ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาก็มีใช้คำนี้เช่นกัน ใช้กับความเห็นผิดที่มีคนบูชา จอมปลวก ต้นไม้ ที่สำคัญว่า ศักดิ์สิทธิ์ คือ น่าเลื่อมใส น่าเคารพ และจะนำสิ่งที่ดี ๆ มาให้ เพราะในความเป็นจริง ต้นไม้ จอมปลวก ไม่รู้อะไรเลย ไม่ได้มีความศักดิ์สิทธิ์ที่จะนำมาซึ่งความเลื่อมใส น่าศรัทธา และจะนำมาซึ่งสิ่งที่ดี ๆ ที่ได้ตามปรารถนา นี่คือการแสดงโดยนัยความศักดิ์สิทธิ์ประการหนึ่ง (ที.สี.อ. (ไทย) 1/ภาค1/436) อีกนัยหนึ่ง แสดงคำว่า ศักดิ์สิทธิ์ ไว้ที่หมายถึง การที่ควรเคารพ น่าเชื่อถือ น่าเลื่อมใส ดังเช่น เทพธิดา ผู้มีฤทธิ์ มีความศักดิ์สิทธิ์ เพราะ เป็นผู้ที่ควรเคารพในคุณความดี ที่ได้ทำให้เกิดเป็นเทวดา แต่ไม่ได้หมายความว่า จะเป็นความศักดิ์สิทธิ์ที่จะบันดาลอะไรมาให้เพราะฉะนั้น ความศักดิ์สิทธิ์ในพระไตรปิฎก จึงมุ่งหมายถึง สิ่งที่ควรเคารพ น่าเลื่อมใส (ขุ.วิ.อ. (ไทย) 2/ภาค1/230)

ความสำคัญของความศักดิ์สิทธิ์หรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์นั้น ผูกพันกับความเชื่อทางศาสนา เป็นความเชื่อที่มนุษย์สยบยอมต่ออำนาจเหนือธรรมชาติ มีพิธีกรรมบูชากราบไหว้อ้อนวอนให้ช่วยปกป้องคุ้มครอง เป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจ รูปแบบความเชื่อทางศาสนามีอยู่ 2 แบบ คือ ศาสนาตามคำสั่งสอนของศาสดา และศาสนาแบบชาวบ้าน กล่าวว่า ศาสนาชาวบ้านนั้น เป็นการผสมผสานระหว่างพระพุทธศาสนาระดับที่ชาวบ้านปฏิบัติในชีวิตประจำวันกับศาสนาพราหมณ์และความเชื่อผี คนไทยเลือกสิ่งที่เป็นประโยชน์มาผสมผสานกันได้สนิท เพื่อความผาสุกของตนและสังคม ไม่ว่าจะเป็นคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าที่เป็นปรัชญาสำหรับวันนี้และวันหน้า พราหมณ์ที่เป็นผู้นำทางศิลปะวิทยาการตั้งแต่โบราณ และผีพื้นเมืองที่สถิตอยู่ทั่วทุกหนแห่ง ความเชื่อเหล่านี้เป็นพื้นฐานสำคัญในการดำเนินชีวิตของคนในสังคม คนไทยนำความเชื่อดังกล่าวไปประกอบพิธีกรรม เพื่อคลี่คลายความขัดแย้งระหว่างคนกับธรรมชาติ คนกับคน และคนกับกฎเกณฑ์สังคม (สมบัติ สมศรีพลอย และบาหยัน อิ่มสำราญ, 2562 : 22)

องค์ประกอบของความศักดิ์สิทธิ์มีความเชื่อเป็นรากฐานสำคัญ เช่น ความเชื่อในพระเจ้า เทพเจ้า สิ่งเหนือธรรมชาติ หรือพลังอำนาจลี้ลับ เช่น ความเชื่อใน พระพุทธเจ้า หรือเทพเจ้าต่าง ๆ มีพิธีกรรมการประกอบพิธีช่วยสร้างและตอกย้ำความศักดิ์สิทธิ์ เช่น การสวดมนต์ การบวงสรวง การทำบุญ มีสัญลักษณ์วัตถุหรือสถานที่ที่เป็นตัวแทนของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เช่น พระเครื่อง ไม้กางเขน หรือศาสนสถานอย่างวัดพระศรีรัตนศาสดาราม มีพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ สถานที่ที่ถูกกำหนดให้แตกต่างจากพื้นที่ทั่วไป เช่น โบสถ์ มัสยิด วัด หรือศาลเจ้า และมีประสบการณ์ทางจิตวิญญาณ ความรู้สึกปีติ ความสงบ หรือความเกรงกลัวอย่างลึกซึ้งเมื่ออยู่ใกล้สิ่งที่เชื่อว่าศักดิ์สิทธิ์ ลักษณะของความศักดิ์สิทธิ์มักมีความเหนือธรรมชาติ เชื่อว่ามีพลังหรืออำนาจเกินกว่าธรรมชาติทั่วไป มีความบริสุทธิ์และความสูงส่ง ซึ่งถูกมองว่าแตกต่างจากสิ่งสามัญ มีคุณค่าในระดับสูงความน่าเคารพยำเกรงก่อให้เกิดความรู้สึกเกรงกลัวผสมความเคารพเกิดการสืบทอดทางวัฒนธรรม ความศักดิ์สิทธิ์มักถ่ายทอดผ่านประเพณี คำสอน และเรื่องเล่าจากรุ่นสู่รุ่น ดังนั้น ความศักดิ์สิทธิ์เกิดจากการผสมผสานระหว่าง ความเชื่อ พิธีกรรม สัญลักษณ์ และประสบการณ์ทางจิตวิญญาณ ทำให้สิ่งนั้นได้รับการยกย่องว่าเหนือกว่าสิ่งทั่วไป และมีอิทธิพลต่อพฤติกรรม ค่านิยม และวิถีชีวิตของผู้คนในสังคม (พระสุชิน ปคุณธมฺโม, ผศ.พิเศษ ดร.สรวิชญ์ วงษ์สะอาด และพระเจริญพงษ์ วิชัย, 2568 : 250)

ความศักดิ์สิทธิ์มีประโยชน์ต่อทั้งบุคคลและสังคมอย่างกว้างขวาง โดยในด้านจิตใจช่วยเป็นที่ยึดเหนี่ยว สร้างความหวัง ความสบายใจ และลดความวิตกกังวลเมื่อเผชิญปัญหา นอกจากนี้ยังช่วยกำหนดกรอบศีลธรรม ทำให้ผู้คนยึดมั่นในความดีและระมัดระวังการกระทำของตน เพราะเชื่อในผลของบาปบุญคุณโทษ ความศักดิ์สิทธิ์ยังเสริมสร้างความสามัคคีผ่านพิธีกรรมและประเพณีที่ทำร่วมกัน ก่อให้เกิดความผูกพันและเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชุมชน ช่วยจัดระเบียบสังคมและสร้างบรรทัดฐานร่วมกัน โดยรวมแล้วความศักดิ์สิทธิ์จึงเป็นพลังสำคัญที่ช่วยหล่อหลอมค่านิยม เสริมสร้างกำลังใจ และผลักดันให้มนุษย์ดำเนินชีวิตอย่างมีความหมายและความรับผิดชอบต่อส่วนรวม และเป็นการแสดงความกตัญญูต่อบรรพบุรุษและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ที่ปกปักรักษาชุมชน ซึ่งถือเป็นคุณธรรมในพุทธศาสนา พวกเขายึดมั่นว่าพิธีกรรมนี้เป็นส่วนหนึ่งของ ฮีตฮอย หรือ จารีตประเพณีที่ต้องอนุรักษ์ไว้เพื่อความเป็นสิริมงคลและรักษาเอกลักษณ์ของชาติพันธุ์ ช่วยเสริมความศักดิ์สิทธิ์และเชื่อมโยงประเพณีเข้ากับศาสนาอย่างสมบูรณ์ (พระครูสุนทรวุฒิสาร (อารี วงศ์ใหญ่), วันชัย พลเมืองดี และนภาพร หงษ์ทอง, 2568 : 24)

สรุปได้ว่า ความศักดิ์สิทธิ์ ในบริบทสังคมไทย โดยนิยามว่าเป็น พลังเหนือธรรมชาติ ที่สามารถบันดาลผลลัพธ์ให้สำเร็จตามปรารถนา หรือเป็นสิ่งที่ควรค่าแก่การเคารพเลื่อมใส พื้นฐานของความศักดิ์สิทธิ์เกิดจากการหลอมรวม ความเชื่อทางศาสนา พิธีกรรม และสัญลักษณ์ เข้ากับวิถีชีวิตดั้งเดิมที่ผสมผสานทั้งพุทธ พราหมณ์ และการนับถือผีเข้าด้วยกันอย่างลงตัว ความเชื่อเหล่านี้ทำหน้าที่เป็น เครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ ที่ช่วยลดความวิตกกังวลและสร้างความหวังให้แก่ผู้คนในยามเผชิญปัญหาอุปสรรค นอกจากนี้ ความศักดิ์สิทธิ์ ยังมีบทบาทสำคัญในการ สร้างระเบียบทางสังคม โดยการกำหนดกรอบศีลธรรมและสร้างความสามัคคี ผ่านการประกอบพิธีกรรมร่วมกันในชุมชน ดังนั้นความศักดิ์สิทธิ์คือ กลไกทางวัฒนธรรมที่ช่วยให้มนุษย์สามารถดำเนินชีวิตได้อย่างมีเป้าหมาย และมีความรับผิดชอบต่อส่วนรวมยิ่งขึ้น

วิเคราะห์หลักธรรมในเรื่องเล่าของพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ศาลตากงเซราะ ตำบลแสลงโทน อำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์

ในลำดับต่อไปนี้จะกล่าวถึงผลการศึกษาบทบาทของตากงเซราะในด้านต่างๆ จำนวน 5 ด้าน ได้แก่

1. **บทบาทด้านการป้องกันภยันตราย** เชื่อว่าตากงเซราะเป็นผู้คุ้มครองหมู่บ้านจากภัยอันตรายและหัวขโมย เช่นในสมัยก่อนที่หมู่บ้านยังไม่เจริญ ตากงเซราะถูกเชื่อว่าเป็นเทวดาอารักษ์ที่คอยเฝ้าระวังไม่ให้คนแปลกหน้าเข้ามาขโมยทรัพย์สินหรือวัวควายของชาวบ้าน ดังที่มีตำนานเล่าว่า ชายที่จะเข้ามาขโมยควายได้เห็นตาแก่ชุดขาวนั่งอยู่บนก้อนหิน และก้อนหินนั้นกลับกลายเป็นตะพาบน้ำตัวใหญ่ ที่คอยจ้องมองและตามเขาไปทุกที่จนเขาสติหลุด และไม่สามารถทำอันตรายคนในหมู่บ้านได้ (นายสาคร ติดรัมย์, 12 มกราคม 2569) และเมื่อข่าวแพร่ออกไปก็สร้างข้อคิดเตือนใจแก่ชาวบ้าน ในเรื่องของการลักขโมย ได้เป็นอย่างดี (นางเพย โสภา, 12 มกราคม 2569) และกรณีของ ตาเล็กเต๊ก ที่รอดชีวิตจากอุบัติเหตุรถพลิกคว่ำอย่างปาฏิหาริย์ ซึ่งเชื่อว่าตากงเซราะ ได้ปรากฏกายในชุดขาวพุ่งเข้าไปประคองตัวเขาไว้ ช่วยป้องกันไม่ให้ร่างกายกระแทกกับตัวถังห้องโดยสารของรถยนต์ ทำให้ปัจจุบันผู้ที่ซื้อรถใหม่ มักมาไหว้ขอพรตากงเซราะ

ให้เดินทางปลอดภัยเสมอ (นางเปลว ทับประโคน, 15 กุมภาพันธ์ 2569) ทำให้ตระหนักรู้ว่า ตากงเซราะ จับจ้องมองดูพฤติกรรมของคนในชุมชนอยู่ ไม่ให้ใครกล้าประพฤติอกุศลกรรมแก่ชุมชน และประทุษร้ายชาวบ้านได้ สร้างความเชื่อมั่นด้านความปลอดภัยให้บังเกิดมีขึ้นในหมู่บ้าน ส่งผลให้ชาวบ้านอยู่กันอย่างปกติสุข

2. เป็นศูนย์รวมจิตใจและที่พึ่งทางใจของชุมชน ตากงเซราะ เปรียบเสมือนศูนย์รวมจิตใจของผู้คนในตำบลแสลงโทน ท่านเป็นที่เคารพสักการะของคนในพื้นที่ และผู้ที่สัญจรผ่านไปมา โดยมักจะมีการบีบแตรรถยนต์หรือแตรรถจักรยานยนต์สามครั้ง เพื่อแสดงความเคารพ บอกกล่าวขอทาง และเพื่อความเป็นสิริมงคล (นางเพย โสภา, 12 มกราคม 2569) นอกจากนี้ยังเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจให้ผู้ที่ไปทำงานต่างถิ่นให้กลับมาบ้านเกิดเพื่อร่วมประเพณีแห่ตากงเซราะในช่วงสงกรานต์ สร้างความสมัครสมานสามัคคี ให้เกิดขึ้นในชุมชน ทำให้คนในชุมชนได้พบปะได้รู้จักกัน ทำกิจกรรมร่วมกันโดยมีจุดมุ่งหมายเดียวกันคือเคารพสักการะ ตากงเซราะ (นายภูสิทธิ์ แสงบุญสืบ, 15 กุมภาพันธ์ 2569)

3. สามารถประสิทธิประสาทพรจนสำเร็จ ชาวบ้านมีความเชื่อในความศักดิ์สิทธิ์ของตากงเซราะในด้านการประสิทธิประสาทพรให้ประสบความสำเร็จ เรื่องความปลอดภัยในการเดินทาง หรือแม้กระทั่งขอพรให้ประสบความสำเร็จในเรื่องหน้าที่การงาน ก็มีผู้ที่ได้รับความสำเร็จ ประสบผลดังที่ขอพรไว้มากมาย (นางชลอ ทับประโคน, 15 กุมภาพันธ์ 2569) ทั้งคนในหมู่บ้านตำบลแสลงโทน หรือคนต่างพื้นที่ ก็ล้วนเดินทางมาเพื่อขอพรตากงเซราะ ตามคำเล่าลือที่แผ่ขยายออกไปอย่างกว้างขวาง เพราะผู้ที่สมหวังในคำขอพร ได้บอกกล่าวเล่าต่อ ๆ กันไป ส่งผลให้มีผู้คนมาขอพรที่ศาลตากงเซราะเป็นประจำ

4. ป้องกันภัยธรรมชาติและรักษาความอุดมสมบูรณ์ บทบาทที่โดดเด่นอีกประการคือการที่ชาวบ้านเชื่อว่าบารมีของ ตากงเซราะ ช่วยปกป้องหมู่บ้านจากภัยพิบัติทางธรรมชาติ แม้พื้นที่อื่นในจังหวัดบุรีรัมย์จะประสบปัญหาน้ำท่วมหรือฝนแล้ง แต่ตำบลแสลงโทนยังคงเป็นพื้นที่ที่มีความอุดมสมบูรณ์ ดินดีน้ำชุ่ม และไม่เคยได้รับผลกระทบจากภัยธรรมชาติเหล่านั้นเลย (นางฉลวย นิลประโคน, 12 มกราคม 2569) หรือความอัศจรรย์ที่บังเกิดมีภายหลังขบวนแห่ตากงเซราะตามประเพณีเสร็จสิ้นลง ก็มักจะมีฝนตกตามมาตลอดทุกปี ตามที่มีผู้สังเกต ส่งผลให้เกิดความชุ่มฉ่ำของสายน้ำฝน อันเป็นสัญญาณบ่งบอกว่า ฝนฟ้าจะตกตามอีกในวันนั้นอย่างแน่นอน (นางมี ทับประโคน, 15 กุมภาพันธ์ 2569)

5. ลงโทษคนชั่วและคุ้มครองคนดี ความศักดิ์สิทธิ์ของตากงเซราะยังครอบคลุมไปถึงการดูแลบริวาร (ก้อนหินศักดิ์สิทธิ์) หากผู้มีวิชาอาคมจากที่อื่นมาขโมยก้อนหินไปใช้ในทางที่ไม่ดี ก็จะมีอันเป็นไปถึงขั้นเสียสติ (นายสาคร ติดรัมย์, 12 มกราคม 2569) เกิดความเดือดเนื้อร้อนใจ จนอยู่ไม่เป็นสุข ในท้ายที่สุดก็ต้องแอบเอามาวางไว้คืนที่จุดเดิม (นายหวน ทับประโคน, 15 กุมภาพันธ์ 2569) แต่ถ้าหากเป็นผู้ประพฤติดี มีศีลธรรม ต่อให้ประสบอุบัติเหตุหรือเจ็บไข้ได้ป่วย ตากงเซราะก็ให้ความคุ้มครอง เช่นกรณีการประสบอุบัติเหตุของตาเล็กเต๊ก (นางเพย โสภา, 12 มกราคม 2569) และกรณีผู้ป่วยอาการโคม่าแต่กลับรอดชีวิตได้อย่างปาฏิหาริย์ ทำให้เชื่อเป็นอย่างยิ่งว่านี่คือความเมตตาและความศักดิ์สิทธิ์ ของตากงเซราะ (นางชลอ ทับประโคน, 15 กุมภาพันธ์ 2569)

จากผลการศึกษาจะทราบว่า ข้อมูลการสัมภาษณ์เรื่องบทบาทของตากงเซราะ ดำเนินไปใน 2 ทิศทางหลัก ได้แก่

1. **การป้องกัน** ซึ่งประกอบไปด้วย
   - การลงโทษคนชั่ว
   - การป้องกันภยันตรายที่จะเกิดแก่คนในชุมชน
   - การป้องกันภัยธรรมชาติเพื่อรักษาความอุดมสมบูรณ์
2. **การคุ้มครองและส่งเสริม** ซึ่งประกอบไปด้วย
   - การคุ้มครองคนดีมีศีลธรรม
   - การประสาทพรให้สมหวังในด้านต่างๆ โดยเฉพาะด้านหน้าที่การงาน
   - การเป็นศูนย์รวมจิตใจและที่พึ่งทางใจของคนในชุมชน

จะเห็นได้ว่าหลักธรรมเรื่องความศักดิ์สิทธิ์ที่แฝงอยู่ในตำนานเรื่องเล่าศาลตากงเซราะนี้ ล้วนทำให้ชาวบ้านตั้งอยู่บนพื้นฐานแห่งความดี ดังตำนานพื้นบ้านที่เล่าว่าผู้คิดร้ายมักเห็นอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์จนหวาดกลัวและไม่สามารถเข้ามาลักขโมยทรัพย์สินได้ ความเชื่อนี้ยังช่วยขัดเกลาศีลธรรมจริยธรรม ทำให้ชาวบ้านเกรงกลัวต่อการทำบาปและการลักขโมย ในด้านวิถีชีวิต ผู้สัญจรไปมามักจะบีบแตรรถสามครั้งเพื่อขอทางและเพื่อความเป็นสิริมงคลแสดงถึงความตระหนักในเรื่องของการรู้จักความเคารพอันเป็นมารยาทพื้นฐานทางสังคม รวมถึงประเพณีแห่ตากงเซราะในช่วงสงกรานต์ ซึ่งเป็นสื่อกลางสร้างความสามัคคีให้คนในชุมชน ชาวบ้านต่างเชื่อมั่นในความศักดิ์สิทธิ์ด้านการประทานพรให้ประสบความสำเร็จในหน้าที่การงาน โดยเฉพาะความปลอดภัยในการเดินทาง ตามเรื่องเล่าที่กล่าวถึงการรอดชีวิตจากอุบัติเหตุอย่างปาฏิหาริย์ บารมีของท่านยังช่วยรักษาความอุดมสมบูรณ์ของพื้นที่ ให้พ้นจากภัยแล้งและน้ำท่วม ซึ่งความอัศจรรย์มักปรากฏผ่านสายฝนที่ตกลงมาสร้างความชุ่มฉ่ำทุกครั้งหลังเสร็จพิธีแห่ตากงเซราะ ท่านมีความเมตตาต่อผู้ประพฤติดี มีศีลธรรม ให้แคล้วคลาดจากความเจ็บป่วยรุนแรง ในทางกลับกัน ผู้ที่ลบหลู่หรือขโมยก้อนหินศักดิ์สิทธิ์ไป มักต้องเผชิญกับความเดือดร้อน จนสุดท้ายต้องนำของที่หยิบไปกลับมาคืนไว้ที่เดิม เพื่อให้พ้นจากอาถรรพ์และความทุกข์ใจ พลังศรัทธาใน ตากงเซราะ จึงเป็นรากฐานสำคัญที่ทำให้ชุมชนอยู่ร่วมกันอย่างปกติสุขและร่มเย็น ความเชื่อเรื่องความศักดิ์สิทธิ์นี้ จึงเปรียบเสมือนเกราะคุ้มครองทั้งทางกาย ทางวาจา และทางใจส่งเสริมศีลธรรมและจริยธรรมอันดีงาม บ่มเพาะให้คนในหมู่บ้านประพฤติปฏิบัติในทางที่เป็นกุศล มีความละอายและเกรงกลัวต่อการสร้างอกุศลกรรม

บทสรุป

ตากงเซราะ ในฐานะสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่เป็นมากกว่ารูปเคารพในศาล แต่เป็นศูนย์รวมจิตใจ และรากฐานทางวัฒนธรรมของชุมชน เปรียบเสมือนร่มโพธิ์ร่มไทร ที่คอยคุ้มครองลูกหลานให้ปลอดภัยจากภัยอันตราย ตำนานหินศักดิ์สิทธิ์และตะพาบน้ำ สะท้อนความเชื่อว่าท่านมีบริวารที่มีชีวิต และมีพลังเหนือธรรมชาติ ก้อนหินที่ขยับได้เอง ซึ่งกลายเป็นตะพาบน้ำ เป็นสัญลักษณ์ของพลังอำนาจที่คอยปกปักรักษาหมู่บ้าน เรื่องเล่า

เกี่ยวกับโจรและหมอผีที่ได้รับผลกรรม แสดงถึงความยำเกรงต่ออำนาจการลงโทษของท่าน ทำให้ไม่มีใครกล้าลบหลู่หรือทำลายสถานที่ศักดิ์สิทธิ์แห่งนี้ ความเชื่อว่าก้อนหินที่ถูกขโมยไปสามารถกลับคืนมาที่เดิมได้เอง ตอกย้ำสถานะของ ศาลตากงเซราะ ในฐานะเจ้าของพื้นที่อย่างแท้จริง จึงเกิดธรรมเนียมการบีบแตรรถยนต์ หรือรถจักรยานยนต์ สามครั้ง เพื่อขอทางและแสดงความเคารพ นอกจากนี้ ชาวบ้านยังเชื่อว่าท่านเป็นเกราะป้องกันภัย ช่วยให้แคล้วคลาดจากอุบัติเหตุและสิ่งชั่วร้าย ตำนานเหล่านี้จึงไม่ได้เป็นเพียงเรื่องเล่า แต่เป็นกลไกทางสังคมที่สร้างความเป็นระเบียบ ความกตัญญูต่อบรรพบุรุษ และความสามัคคีในชุมชน ทำให้คนในหมู่บ้านรู้สึกอบอุ่นใจ มั่นคง และสืบทอดวัฒนธรรมร่วมกันมาอย่างยาวนาน

เอกสารอ้างอิง

พระครูสุนทรวุฒิสาร (อารี วงศ์ใหญ่), วันชัย พลเมืองดี และนภาพร หงษ์ทอง. 2568. “*ท่าทีของพุทธศาสนิกชนชาวไทลื้อที่มีต่อพิธีกรรมเลี้ยงเทวดาหลวงบ้านมาง ตำบลหย่วน อำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา*”, *วารสารธรรมวัตร* ปีที่ 6 (2): 24.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2551). *พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์.* พิมพ์ครั้งที่ 11. กรุงเทพมหานคร : เอสอาร์พริ้นติ้งมสโปรดักส์.

พระสุชิน ปคุณธมฺโม (บุตรพา), ผศ.พิเศษ ดร.สรวิชญ์ วงษ์สะอาด และพระเจริญพงษ์ วิชัย. 2568. “*การผสมผสานทางความเชื่อทางพระพุทธศาสนากับความเชื่อเรื่องสะเดาะเคราะห์ต่อชะตาในสังคมไทย*”. *วารสารเสียงธรรมจากมหายาน* ปีที่ 11 (1): 250.

ไพบูลย์ จันทร์สนาม. (2562). *ประวัติศาสตร์บ้านแสลงโทน*, เอกสารอัดสำเนา.

มหามกุฏราชวิทยาลัย. (2546). *พระไตรปิฎกและอรรถกถาแปลภาษาไทย ฉบับมหามกุฏราชวิทยาลัย.* กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ศูนย์หนังสือมหามกุฏราชวิทยาลัย.

ราชบัณฑิตยสถาน. (ม.ป.ป.). *พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถา พ.ศ. 2554.* https://dictionary.orst.go.th/, 12 มกราคม 2569.

สมบัติ สมศรีพลอย และบาหยัน อิ่มสำราญ. 2562. “*วรรณกรรมหนังตะลุงเมืองเพชร:สิ่งศักดิ์สิทธิ์กับความเชื่อทางศาสนาในพิธีกรรมไหว้ครู*”, *วารสารมหาวิทยาลัยศิลปากร* ปีที่ 39 (2): 22.

นางฉลวย นิลประโคน. (12 มกราคม 2569). ชาวบ้านแสลงโทน สัมภาษณ์

นางชม เดชารัมย์. (12 มกราคม 2569). ชาวบ้านแสลงโทน สัมภาษณ์

นางเพย โสภา. (12 มกราคม 2569). ชาวบ้านแสลงโทน สัมภาษณ์

นายชาติ เดชารัมย์. (12 มกราคม 2569). ชาวบ้านแสลงโทน สัมภาษณ์

นายสาคร ติดรัมย์. (12 มกราคม 2569). ชาวบ้านแสลงโทน สัมภาษณ์

นางชลอ ทับประโคน. (15 กุมภาพันธ์ 2569). ชาวบ้านแสลงโทน สัมภาษณ์

นางเปลว ทับประโคน. (15 กุมภาพันธ์ 2569). ชาวบ้านแสลงโทน สัมภาษณ์

นางมั่น โกเทวิปู. (15 กุมภาพันธ์ 2569). ชาวบ้านแสลงโทน สัมภาษณ์

นางมี ทับประโคน. (15 กุมภาพันธ์ 2569). ชาวบ้านแสลงโทน สัมภาษณ์
นางอิ่ม ทองด้วง. (15 กุมภาพันธ์ 2569). ชาวบ้านแสลงโทน สัมภาษณ์
นายภูสิทธิ์ แสงบุญสืบ. 15 กุมภาพันธ์ 2569). ชาวบ้านแสลงโทน สัมภาษณ์
นายเลา ทิพย์กระโทก. (15 กุมภาพันธ์ 2569). ชาวบ้านแสลงโทน สัมภาษณ์
นายหวน ทับประโคน. (15 กุมภาพันธ์ 2569). ชาวบ้านแสลงโทน สัมภาษณ์

Is It Appropriate for Monks to Support the Military?

Phramaha Phocana Suvaco[1], Chayaporn Sukprasert2[2] and Wai Chueram[3]

Abstract

This academic article aims to examine whether it is ethically appropriate for Thai monks to support the military. It examines five key aspects: (1) providing financial and material assistance, (2) offering moral support, (3) expressing supportive opinions, (4) constructing strategic routes, and (5) providing support for military equipment. The results can be summarized into two points as follows: 1) In the context of monastic discipline (Vinaya), it is shown that the Buddha adopted a strict stance, since such matters were considered worldly blameworthy actions (*lokavajja*) and were also regarded as customary practices of that time. Consequently, the role of the monastic community in relation to the military was clearly limited. 2) Regarding modern monks, although they are governed by the Vinaya, their status as citizens—together with their duties under the Sangha Act—allows them to assist the military openly, with social acceptance.

Keyword: Thai Monks, Support, Military, Perspective, Critiques

Introduction

The armed clashes between Thailand and Cambodia at the end of the Buddhist year 2568 (2025 CE) had widespread impacts on both countries, particularly on the livelihoods of civilians. Many people were forced to evacuate to safe locations, including government offices, temporary shelters, and temples. State officials provided full assistance to facilitate and care for the evacuees. Budddhist monks played a role no less significant than that of state officials. In addition to offering moral support and financial assistance to displaced civilians, monks also assumed another prominent role: donating funds to support the purchase of military equipment, claiming that this would enable the army to acquire effective weapons and safeguard national sovereignty. (https://www.thairath.co.th/news/local/2862324) They also participated in constructing

[1] Lecturer, Buriram Buddhist College, Mahachulalongkornrajavidyalaya

[2] Lecturer, Chaiyabhum Buddhist College, Mahachulalongkornrajavidyalaya

[3] Lecturer, Buriram Buddhist College, Mahachulalongkornrajavidyalaya

strategic routes, asserting that these would facilitate the transport of weapons and the evacuation of soldiers injured in clashes with Cambodia. (https://www.thairath.co.th/news/local/2862324) Such roles were justified as efforts to protect national sovereignty—regarded as a heritage preserved through the sacrifice of the ancestors' blood and flesh—and therefore as a responsibility of later generations to uphold and pass on to their descendants.

The above issues initially sparked widespread public debate over whether monks are permitted to engage in such actions. Some critics argued that fundraising to purchase military equipment is tantamount to supporting war or condoning violence and killing—conduct that contradicts the righteous path in accordance with the Buddha's teachings, which emphasize compassion as a fundamental principle. On the other hand, some people maintained that monks have a legitimate right to act in this manner, since they are also Thai citizens who possess love for their nation and a concern for safeguarding national sovereignty, just like other members of the public. From this perspective, they therefore have the right to assist or support the military.

This article seeks to critically examine whether monks can, in fact, assist the military. If they can, how broad or limited should such involvement be? If they cannot, what role should the monastic community adopt? The critique focuses on two main issues: Whether such actions are permissible according to the monastic discipline (Vinaya); and from the perspective of contemporary Buddhists, what boundaries should define the role of monks in this matter. The author maintains that openness to differing opinions constitutes an academic virtue, enabling further development and deeper exploration of related issues.

Thai Monks Supporting the Military

1. Providing Financial and Material Assistance: This role has long been recognized as a fundamental and customary function of Thai monks, widely acknowledged within Thai society. It is generally perceived that when monks engage in such forms of assistance, they are fulfilling one of their duties, and such actions are not considered to violate the monastic discipline (Vinaya). Consequently, this role has become a familiar and accepted image within Thai society, without notable objection. For example, the monastic community of Wat Sanghathan organized charitable food distribution during the royal cremation ceremony of Queen Sirikit. (https://www.thairath.co.th/news/local/2862324) During the time when

Thailand faced a major flood crisis, the Supreme Patriarch of Thailand instructed monks within their respective jurisdictions to establish relief kitchens to assist flood victims. (https://mahathera.onab.go.th/index.php?url=mati&id=9287)

Regarding the recent clashes along the Thai–Cambodian border, monks both within and outside the affected areas encouraged laypeople to donate funds and essential supplies to support soldiers stationed at the front lines, particularly daily necessities. Civilians displaced by the border conflict sought temporary refuge in temples located in designated safe zones, following the recommendations of state officials. Although they received thorough care and facilitation from the authorities, monks within those temples also provided assistance in the form of food and other necessities. Some temples coordinated with government agencies to ensure the well-being of evacuees, both physically and mentally. Others organized religious activities to help relieve stress. Several evacuees gave interviews stating that temples were the safest places, as monks served as a source of spiritual refuge. The temple compounds were also considered suitable, with large halls offering comfortable shelter, sufficient restroom facilities, and spacious grounds for walking. Monks regularly visited to inquire about their well-being, ask about the situation of the clashes, and offer encouragement, which helped alleviate their stress to some extent. (MR. K Caritram, 2025)

Image 1: Monks donate supplies to support the front lines. https://www.topnews.co.th/news/1266852)

The case of temples providing shelter to evacuees is particularly noteworthy. Although the government allocated budgets to provide relief and assistance to those affected, such support was at times delayed or lacked continuity due to bureaucratic disbursement procedures. As a result, monks mobilized donations from capable benefactors to supplement state efforts, thereby enabling evacuees to live in greater comfort. One chief incumbent expressed the view that fundraising for evacuees proved successful because villagers placed trust in the chief incumbent, and because media coverage helped raise public awareness. Consequently, it became relatively easy to solicit donations for relief efforts. Fundamentally, Thai people are compassionate and willing to help others; when they see their fellow citizens in distress, they readily join together in support. Importantly, there exists a longstanding public image of monks assisting laypeople in times of hardship. This has led villagers to regard such assistance as part of a monk's duty—as a spiritual refuge in times of suffering (Phrakhru Sirinandaghosit, 2025). A newly ordained monk commented that, at first, he was uncertain whether assisting evacuees was appropriate for monks. However, from a moral conscience, he believed it was permissible, since "we are all Thai." After consulting the abbot, he learned that such assistance could indeed be undertaken. Monks depend on laypeople for their sustenance; therefore, when laypeople encounter difficulties, monks may reciprocate their support. (Phra N. Sujito, 2025)

2. Offering Moral Support: Another role undertaken by monks is the offering of moral support through religious ceremonies, such as chanting (paritta recitation) and meditation practice. This role appears to be widely accepted in society, Chanting is understood as an expression of goodwill toward all parties, conveying benevolence rather than harm. For example, monks, novices, and lay Buddhists in Khon Kaen province jointly conducted chanting and meditation ceremonies, dedicating the virtues of the Buddha, the Dhamma, and the Sangha as moral support for military personnel and civilians performing duties along the Thai–Cambodian border amid unrest. The ceremony also included the dedication of merit to soldiers and villagers who had lost their lives. Phra Khru Suttasanavisut of Wat Nong Waeng viewed that the unrest along the Thai–Cambodian border had resulted in injuries and fatalities among both Thai and Cambodian soldiers and civilians. The incident deeply affected the public's feelings, as it was a situation no one wished to see occur. Therefore, the monastic community of Khon Kaen organized a special chanting and meditation ceremony to encourage officials carrying out their duties and civilians affected by the

conflict, while also dedicating merit to the deceased from both sides. The intention was to wish for a swift end to the conflict in order to reduce further losses on both sides. (https://www.khaosod.co.th/around-thailand/news_9865916)

Image 2: The Chief Incumbent donates supplies to soldiers. https://www.naewna.com/local/936806#google_vignette)

Several other monastic groups did not limit their encouragement to chanting ceremonies within temples. Instead, they traveled to border areas to speak directly with military personnel, inquire about the situation, and offer moral support. They also donated essential consumer goods to help ease the burden of soldiers on duty. A chief incumbent in Buriram province viewed that although material supplies are indeed necessary, morale is even more important. Soldiers stationed at the front lines must confront Cambodian troops, risk their lives and stake their blood and flesh. When soldiers have the opportunity to speak with monks—who symbolize sacredness and spiritual authority—it helps instill confidence and reassurance, fostering a sense that sacred protection is watching over them (Phrakru Bhavanasutabhirom, 2025) An interesting point is that this role has been widely accepted by the majority of Thai society. It is generally believed that monks can perform such functions without violating the Vinaya or any monastic prohibitions. In some cases, monks may see themselves as providing pastoral care to their disciples in their capacity as teachers.

3. Expressing Supportive Opinions: Another role assumed by some monks is the public expression of opinions in support of the military. This group of monks responds to criticism and clarifies doubts raised by those who argue that monks should not become involved with the armed forces. Some critics contend that such responsibilities already fall fully under the government's authority. In their view, when monks assist the military, it results in an overlap of duties with the state. Others argue that the government possesses sufficient budgetary resources to manage such issues—particularly border clashes—and that monks fundraising or donating supplies to the army may imply governmental deficiency or administrative failure, thereby necessitating intervention by the Sangha or charitable organizations. There are also those who maintain that monks engaging in fundraising violates the Vinaya. From this perspective, monks should reform themselves in accordance with the Dhamma and Vinaya, rather than adapting monastic discipline to accommodate worldly desires or social pressures. The role model, they argue, should be the Buddha Himself. On one occasion, when war broke out between the King of Kosala and the Sakyans, the Buddha merely delivered teachings to reveal the dangers of war to the conflicting parties. He did not go so far as to offer material support of warfare. (https://www.youtube.com/watch?v=nt5UV3_TSrE)

Image 3: Monks supporting the military is a violation of the Vinaya. https://www.youtube.com/watch?v=nt5UV3_TSrE)

On this issue, Phra Sinshap Caranadhammo, (Luangta Sinkhit), chief incumbent of Wat Pa Bor Nam Phra In, Ubon Ratchathani province, stated that one must first properly understand the meaning of the word "support." In his view, the role of monks in this context does not involve engaging in warfare by taking up arms and fighting Cambodian soldiers. Rather, it consists of supplementing what Thai soldiers may lack—for example, donating essential supplies, constructing bunkers, or building roads to facilitate the evacuation of injured personnel. From a Buddhist perspective, he described such actions as kusala—wholesome deeds or meritorious acts—intended to help others. These, he argued, are expressions of basic humanitarian principles practiced by people of all nations and languages. As citizens of their respective countries, individuals have responsibilities toward their communities. If such forms of assistance were to be considered violations of the Dhamma and Vinaya, he questioned how monks could continue to serve as a refuge for the lay community. (https://www.youtube.com/watch?v=LcqZF_NnExw)

The author is of the view that monastic assistance to the military should be distinguished into two dimensions. First, there is the status of being a renunciant. In the Buddha's time, ascetics were commonly perceived as individuals who had withdrawn from lay society and were no longer involved in worldly affairs. When conflicts arose between kings, the neutrality expected of renunciants was limited to offering counsel or moral admonition. This role may have reflected either popular social perception or the customary practice of ascetics themselves. For example, the Buddha intervened to prevent warfare among his royal kinsmen over irrigation water, not by taking sides or providing material assistance, but by offering guidance and reminding them of the consequences of conflict (KNA 241–244). Second, there is the status of citizenship. This dimension connects monks to the nation as citizens. A shared understanding among citizens worldwide is a sense of patriotism and responsibility toward their homeland. When the nation faces danger, regardless of the circumstances, citizens are generally expected to cooperate and contribute according to their capacities. In the case of border clashes between Thailand and Cambodia, monks, as citizens of the country, may find it difficult to remain indifferent. They may feel compelled to assist in ways that are within their appropriate means—particularly through the fundamental and widely accepted role of donating financial support and essential supplies.

4. Constructing Strategic Routes: The Thairath newspaper reported that Major General Natt Sri-in, Deputy Commander of the Second Army Region, together with a delegation of military officers, paid a visit to Phra Sinthap Caranadhammo (Luangta Sinkhit). They presented a proposal for a border defense road construction project aimed at strengthening national security. On that occasion, Phra Sinthap announced a fundraising campaign to construct a border road approximately 14 kilometers in length at Chong An Ma, Ubon Ratchathani, with a budget of 15,000,000 baht. This initiative drew criticism from some who argued that such activities were "not the duty of the Sangha." In response, Phra Sinthap viewed that whatever is good, wholesome, and beneficial to others—whether human or animal—that is the duty of the Sangha. This is done for the prosperity of the country and for the common good. (https://www.thairath.co.th/news/local/northeast/2886614) Similarly, Phrakhru Sophonthammasarot, chief incumbent of Wat Pa Hua Don, who also led efforts to construct roads for the army, offered a comparable perspective. He explained that the project was not undertaken with concern over whether it constituted a formal monastic duty, but rather from a desire to serve the nation. The road would facilitate the transport of personnel and essential supplies to front-line soldiers, and enable more convenient evacuation of injured troops. The sole intention behind constructing the road, he emphasized, was to fulfill the responsibility of being a Thai citizen capable of contributing—not to promote warfare. (https://www.youtube.com/watch?v=D9cf3BM0gI8)

Image 4: Monks help frontline soldiers building roads. https://www.youtube.com/watch?v=21qTHJi-vIY)

Plaew Sri-ngern, a journalist, commented on this issue by referring to the case of Luangpho Yuean Khantipalo, who constructed a road leading up to Prasat Ta Kwai. Some critics argued that such an undertaking was "not the duty of the Sangha." However, Plaew Sri-ngern expressed the view that the monk was acting in his capacity as a descendant of the Thai people. He argued that those lands occupied by Cambodia had been reclaimed by the Thai army, and it was therefore the responsibility of all Thai citizens to help safeguard it. Border defense, he maintained, should not be regarded solely as the duty of the military. Every Thai citizen can contribute, particularly in areas where the military may face limitations—whether due to budgetary constraints or the defined scope of official responsibilities. In this sense, civilians should help fill the gaps in order to preserve the ancestral land for future generations. (https://www.thaipost.net/columnist-people/934511/) Another monk who played a significant role in road construction for the army is Phrapanyavaciramoli, also known as "Chao Khun Solar Cell," chief incumbent of Wat Pa Sisaengtham, Ubon Ratchathani province. As a key figure in initiating and improving roads in border areas, he expressed the view that priority must be given to the benefit of the nation and the common good. While some may see the road primarily as facilitating transportation and military operations along the border, in the future it would also serve villagers, tourists, and even logistical movements for humanitarian assistance in times of crisis. (https://thainews.prd.go.th/thainews/news/view/1776493/?bid=1)

The author suggests that the construction of roads should be examined from multiple perspectives. First, what is the primary purpose of such construction? If the intention is to facilitate warfare or violent confrontation, then it would not be considered a proper duty of the Sangha, and any monk involved would likely face criticism. However, if the project is undertaken for the broader benefit of the nation—not limited solely to military operations, but also encompassing the welfare of nearby villagers and Thai citizens who may use the route—then it may be regarded as acceptable. This issue may be comparatively studied through the case of a chief incumbent who invited villagers to repair a deteriorated road in their community. The road had become severely damaged, resulting in multiple accidents, with some villagers injured and others even losing their lives. Although formal complaints had been submitted to the relevant authorities, no agency assumed responsibility. Recognizing the importance of public safety and the common good, the chief

incumbent decided to mobilize community members to repair the road themselves. (https://www.posttoday.com/politics/496015)

5. Supporting Military Equipment: Reporters stated that Phra Ratcawatcarathamsophon (Luangpu Sila), chief incumbent of Wat Phrathatmuenhhin, Kalasin province, together with the Thamma Uthayan Foundation and his disciples, donated 2,017,860 baht and 1,500 kilograms of rice to the Second Army Region in support of border troops. The donation was formally received by Lieutenant General Boonsin Phadklang, Commander of the Second Army Region. The funds were designated for the construction of accommodation facilities at the Suranaree Task Force base operating along the border, as well as for the procurement of equipment and military supplies intended to safeguard national sovereignty. Additionally, the support included tools and materials for use within the operational base to facilitate the duties of soldiers stationed along the border. (https://www.thairath.co.th/news/local/2862324) This case generated widespread debate. Some argued that the appropriate stance of monks in the context of clashes between Thailand and Cambodia should be one of loving-kindness and neutrality. They maintained that monks ought to dedicate prayers and meditation toward reconciliation and dialogue between the two sides, rather than supporting the use of weapons. (https://pantip.com/topic/43536595)

Image 5: Lung Pu Sila presents funds to the military. (https://www.amarintv.com/news/politic/515987)

This issue may be understood that Phra Rathawatcarathamsophon was primarily concerned with the well-being of military personnel, particularly their living conditions and protective facilities amid ongoing clashes. The donation appears to have focused mainly on supporting the troops themselves. The reference to "military equipment" may reasonably be interpreted as referring chiefly to protective gear and essential supplies for defense, rather than offensive weaponry. Therefore, construing the donation as direct support for the procurement of weapons could be considered an overextension of interpretation. This perspective is supported by accounts of Phra Rathawatcarathamsophon's own remarks, in which he sought to highlight the human cost of the clashes between Thailand and Cambodia—especially the suffering and losses endured by military personnel—and to reflect on the potential consequences and eventual outcome of the conflict. (https://www.youtube.com/watch?v=lO7oL-aZNtA)

Perspectives on Thai Monks Supporting the Military

1. The Context of the Vinaya: Accounts of monks becoming involved with the military are found in the Vinaya Pitaka, particularly in the Pacittiya section. It relates the story of the group of six monks (Chabbaggiya), who, upon learning that King Pasenadi of Kosala was mobilizing his army for battle, went out to watch the troops. When the king learned of this, he admonished them and advised that they should instead go to see the Buddha. Soldiers who witnessed the incident criticized the monks, saying: "Why do these ascetics, sons of the Sakyans, come to watch the army marching to war? This is not beneficial for us. We serve in the army out of necessity—to earn a living and support our wives and children." Because of this incident, the Gautama Buddha convened the Sangha and laid down a rule: "If a monk goes to watch an army marching to battle, he commits a Pacittiya offense." (VIN. 2/311/451–452) However, this rule includes several exceptions: if the monk is merely standing within the monastery grounds; if the army passes by while he is standing, sitting, or lying down; if he encounters the army while traveling in the opposite direction; if there is a proper reason; in case of necessity or unavoidable circumstances; if he is mentally deranged; and in the case of the original offender prior to the rule's promulgation (VIN. 2/316/454). Moreover, discussion about the army is classified as idle or unprofitable talk (tiracchanakatha). The Buddha stated: "Monks, you should not engage in idle chatter of many kinds, such as talk about kings, thieves, ministers, armies, dangers,

battles, food, drink, clothing, beds, garlands, perfumes, relatives, vehicles, villages, towns, cities, provinces, women, men, heroes, streets, wells, the departed, miscellaneous matters, the world, the sea, gain and loss…" (SN. 19/1080/589–590) Tiracchanakatha refers to speech that obstructs the path to heaven or Nibbāna—topics unworthy of serious discussion because they lead to distraction, restlessness, and wasted time (DNA.18/84).

The author argues that the role of monks in the time of the Buddha was to act as neutral parties. This means they were not to show bias or develop partiality by supporting one side over another. There is evidence indicating that ascetics in that period were supported and protected by royal institutions in every kingdom, as they were regarded as arahants or spiritually mature individuals worthy of respect and veneration (DN.10/68/86–89). For this reason, it would have been inappropriate for renunciants to support any particular king. The Vinaya rule prohibiting monks from going to watch an army marching to war clearly reflects the Buddha's stance on this matter. Moreover, Indian society at that time viewed monks as peaceful individuals who posed no threat to anyone. To become involved in supporting a military force for any reason would therefore diminish the value and dignity of the monastic vocation. This point is consistent with the Buddha's teaching: "One who harms others is not a true renunciant; one who oppresses others is not a true ascetic" (Dhammapada, 25/184/90). This means that the position of monks in that era was to be harmless toward all. In the eyes of ancient Indian society, monks and renunciants were seen as representatives of safety and peace.

2. The Context of Modern Monasticism: Modern Thai monks are not ruled solely by the Vinaya; they are also subject to the Constitution as a group of citizens. This means that their way of life must comply with the law just like that of laypeople. It is the duty of the state to supervise and regulate them to ensure that they remain good citizens within the legal framework. Beginning with education, although the Sangha has the autonomy to design its own curriculum, it cannot be entirely independent from external influences. It remains connected to the state as patron and to laypeople as supporters. For this reason, when the state encounters problems or when lay society faces difficulties, monks cannot remain indifferent. Similarly, as citizens, when the country faces challenges, it is natural that monks should offer assistance according to their individual capacities. This understanding corresponds with the six official duties of an abbot as stipulated in the Sangha Act B.E. 2505, namely: 1) administration, 2) religious education, 3) educational welfare, 4) propagation of

Buddhism, 5) public infrastructure, and 6) public welfare. (https://www.ratchakitcha.soc.go.th/DATA/PDF/2535/A/016/5.PDF) At a fundamental level, these duties indicate that only the propagation of Buddhism can be clearly affirmed as directly aligned with the Buddha's original intention. The remaining responsibilities reflect the role of monks as one group of citizens within the nation-state rather than exclusively spiritual functions.

The author argues that in the modern world monks must live under the Constitution as citizens. Unlike in the time of the Buddha, it is no longer possible for them to travel freely from one kingdom to another without national constraints. Living under a constitutional system means that monks possess status and rights as citizens, and their conduct must proceed in accordance with state law. Claiming special privileges exclusively for themselves, as may have been possible in the Buddha's time, is therefore difficult in the contemporary context. Moreover, modern monks must adapt to the lay society that supports and sustains them. Adjusting society to conform strictly to monastic discipline is challenging; consequently, for the sake of survival, monks must learn how to interpret and apply the Vinaya in ways that are appropriate to the present era. For this reason, it is evident that some monks have supported the military in various ways according to their individual capacities. A particularly interesting point is that much of society appears to approve of this role. This may be due to the public perception of monks as benefactors and providers of assistance, or it may stem from their shared identity as citizens of the nation.

Conclusion

The discussion examines the role of monks in relation to the military from both historical and modern perspectives. In the time of the Buddha, monks were expected to remain neutral and not align themselves with any political or military faction. The Vinaya prohibited monks from observing armies marching to war, and discussions about warfare were classified as unbeneficial talk. Monastics were regarded as symbols of peace and safety; therefore, involvement in violence or support for military conflict would diminish their spiritual integrity and contradict the principle of non-harm. In contrast, modern Thai monks live under a constitutional system as citizens of the state. They are not governed solely by the Vinaya but also by national law, particularly the Sangha Act, which defines six main responsibilities of abbots—most of which relate to administration and social welfare. As citizens, monks share civic duties with the general population. As members of the Sangha,

they are also expected to contribute to society in ways consistent with their institutional responsibilities. Because of these dual roles, modern Thai monks may assist the military in various non-combat ways, especially when such support is understood as promoting welfare, safety, or national stability rather than violence. Much of society appears to accept this involvement, viewing it not as a violation of monastic discipline but as an expression of civic responsibility and a desire to help protect national sovereignty. In essence, the core tension lies between the traditional ideal of strict neutrality and non-involvement in violence, and the modern reality in which monks function both as religious renunciants and as citizens within a nation-state.

References

Mahachulalongkronrajavidyalaya. Tripitaka in Thai Version. (1996). Bangkok: Mahachulalongkronrajavidyalaya press.

……. Suttanta Pitaka Commentary: Khuddaka Nikaya Dhammapada, vol. 2. (2013). Bangkok: Mahachulalongkonrajavidyalaya press.

……. Suttanta Pitaka Commentary: Digha Nikaya, vol. 2. (2014). Bangkok: Mahachulalongkonrajavidyalaya press.

Amarin TV: https://www.amarintv.com/news/politic/515987 image5

Amarin TV: https://www.youtube.com/watch?v=lO7oL-aZNtA

Discussion with Seang X Phra Sin Khrit: https://www.youtube.com/watch?v=LcqZF_NnExw

Interview: Phrakhrusirinandaghosit, Chief Incumbent of Wat Prasadsung, Huiarat district, Buriram Province, 8 December 2025

Interview: Phrakhru Bhabanasutabhirom, WI, Chief Incubent of Wat Chonapathanratdomri, Krasang District, Buriram Province, 10 December 2025

Interview: Phra N. Sujito, Wat Prasadsung, Huiarat district, Buriram Province, 8 December 2025

Interview: Mr. K. Caritram. Evacuatee at Wat Prasadsung, Huiarat district, Buriram Province, 10 December 2025

Lan Dhamma Wat Sanghathan Channel: https://www.youtube.com/watch?v=4ff2OyaGxrk

Naewna Online: https://www.naewna.com/local/936806#google_vignette

NBTconnext: (https://thainews.prd.go.th/thainews/news/view/1776493/?bid=1)

Nation Online: https://www.youtube.com/watch?v=21qTHJi-vIY)image4

News Online: https://www.thaipost.net/columnist-people/934511/)

Pantip: https://pantip.com/topic/43536595

Paderm Yeesomb: https://www.youtube.com/watch?v=nt5UV3_TSrE

Posttoday: https://www.posttoday.com/politics/496015

Ratchakitcha: https://www.ratchakitcha.soc.go.th/DATA/PDF/2535/A/016/5.PDF

The Sangha Supreme Council: https://mahathera.onab.go.th/index.php?url=mati&id=9287

Thairath News: https://www.youtube.com/watch?v=D9cf3BM0gI8

Thairath Online: https://www.thairath.co.th/news/local/northeast/2886614

Thairath Online: https://www.thairath.co.th/news/local/2862324

Top News Online: https://www.topnews.co.th/news/1266852

ความจริงในพระพุทธศาสนาและฟิสิกส์ควอนตัม

The Nature of Truth in Buddhism and Quantum Physics

พระสมุห์เกียรติพงษ์ ฐานธมฺโม[1,*], ธนรัฐ สะอาดเอี่ยม[2]
Phrasamu Kiettiphong Thanadhammo[1,*], Thanarat Sa-ard-iam[2]

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความจริงในพระพุทธศาสนาและฟิสิกส์ควอนตัม ตลอดจนวิเคราะห์จุดร่วมและความแตกต่างของแนวคิดทั้งสองศาสตร์ โดยมุ่งเน้นการทำความเข้าใจความจริงในฐานะปรากฏการณ์ที่ถูกตีความผ่านกรอบคิดทางศาสนาและวิทยาศาสตร์อย่างลึกซึ้ง ผลการศึกษาพบว่า พระพุทธศาสนาอธิบายความจริงผ่านหลักธรรมสำคัญ คือ หลักไตรลักษณ์ ซึ่งประกอบด้วย อนิจจัง ทุกขัง และอนัตตา อันเป็นลักษณะพื้นฐานของสรรพสิ่งที่เน้นความไม่เที่ยง ความเป็นทุกข์ และความไม่มีตัวตนถาวร โดยชี้ให้เห็นว่า สรรพสิ่งทั้งหลายล้วนอยู่ภายใต้กระบวนการเปลี่ยนแปลงตามเหตุปัจจัย ไม่สามารถยึดถือเป็นสารัตถะที่คงที่ได้ ในขณะที่ฟิสิกส์ควอนตัมเสนอภาพของความจริงในระดับจุลภาคที่มีลักษณะไม่แน่นอน ไม่สามารถกำหนดค่าได้อย่างตายตัว และต้องอาศัยหลักความน่าจะเป็นในการอธิบาย เช่น หลักความไม่แน่นอนของไฮเซนเบิร์ก และปรากฏการณ์การยุบตัวของฟังก์ชันคลื่น ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าการสังเกตของผู้วัดมีบทบาทต่อสถานะของความเป็นจริงในระดับควอนตัม ความจริงจึงมิได้ดำรงอยู่อย่างอิสระจากการรับรู้ แต่สัมพันธ์กับกระบวนการวัดและเงื่อนไขของระบบ พระพุทธศาสนาและฟิสิกส์ควอนตัมต่างมีจุดร่วมในแง่ของการปฏิเสธแนวคิดเรื่องความเป็นสารัตถะที่คงที่ถาวรของโลก และต่างเน้นความสัมพันธ์เชิงเหตุปัจจัยของสรรพสิ่ง พระพุทธศาสนามุ่งเน้นการพัฒนาจิตใจเพื่อการหลุดพ้นจากความทุกข์ ขณะที่ฟิสิกส์ควอนตัมมุ่งอธิบายปรากฏการณ์ทางธรรมชาติด้วยกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ อาศัยการทดลอง การสังเกต และแบบจำลองทางคณิตศาสตร์ ดังนั้น แม้กรอบแนวคิด วิธีการ และเป้าหมายของทั้งสองศาสตร์จะแตกต่างกันโดยพื้นฐาน แต่สามารถเสริมสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับธรรมชาติของความจริงในมิติที่ลึกซึ้งและหลากหลายยิ่งขึ้น

คำสำคัญ: ความจริง, พระพุทธศาสนา, ฟิสิกส์ควอนตัม

---

[1] วัดสระแก้ว อำเภอสนม สุรินทร์

[1] Wat Sakaew Sanom District Surin Province

[2] อาจารย์ประจำหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงการณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์

[2] Leturer in the Master of Buddhism Program, Mahachulalongrajavidyalaya University, Surin Campus

** Corresponding author. E-mail: kiettiphong5283@gmail.com

Abstract

This article aims to examine the concept of truth in Buddhism and quantum physics, as well as to analyze the similarities and differences between these two fields of thought. It focuses on understanding "truth" as a phenomenon interpreted through both religious and scientific frameworks in a profound manner. The findings reveal that Buddhism explains truth through its fundamental doctrine of the Three Characteristics of Existence (Tilakkhana), namely impermanence (anicca), suffering (dukkha), and non-self (anatta). These characteristics emphasize the transient, unsatisfactory, and non-substantial nature of all phenomena, indicating that all things are subject to change according to causal conditions and cannot be regarded as having a fixed essence. In contrast, quantum physics presents a view of reality at the microscopic level as inherently indeterminate, not definitively measurable, and reliant on probabilistic explanations. This is exemplified by the Heisenberg Uncertainty Principle and the phenomenon of wave function collapse, which suggest that the act of observation plays a crucial role in determining the state of reality at the quantum level. Thus, reality does not exist independently of perception but is closely related to the process of measurement and the conditions of the system. Both Buddhism and quantum physics share a common perspective in rejecting the notion of a permanent, unchanging essence of the world and in emphasizing the causal interdependence of phenomena. However, they differ significantly in their aims and methodologies. Buddhism focuses on mental development and the attainment of liberation from suffering through inner practice, whereas quantum physics seeks to explain natural phenomena through scientific methods, including experimentation, observation, and mathematical modeling. Therefore, despite their fundamental differences in conceptual frameworks, methods, and objectives, both fields can contribute to a deeper and more comprehensive understanding of the nature of truth across multiple dimensions.

Keywords: Nature, Buddhism, Quantum Physics

บทนำ

ปัญหาเรื่องความจริง นับเป็นประเด็นพื้นฐานในทั้งทางปรัชญา ศาสนา และวิทยาศาสตร์ เนื่องจากเกี่ยวข้องโดยตรงกับคำถามว่าธรรมชาติของสรรพสิ่งเป็นอย่างไร และมนุษย์สามารถรู้ความจริงนั้นได้ในระดับใด นักปรัชญาตะวันตกจำนวนมากมองว่าปัญหาเรื่องความจริงเป็นหัวใจของอภิปรัชญา เบอร์ทรันด์

รัสเซลล์ (Bertrand, Russell, 1912) ขณะที่ในบริบทเอเชีย โดยเฉพาะพระพุทธศาสนา ความจริงมิได้เป็นเพียงประเด็นเชิงทฤษฎี หากเป็นฐานของการพัฒนาปัญญาและการหลุดพ้น วาลโปละ ราหุล (Walpola, Rahula, 1959)

ในมิติของพระพุทธศาสนา ความจริงถูกอธิบายผ่านหลักไตรลักษณ์ ได้แก่ อนิจจัง ทุกขัง และอนัตตา ซึ่งแสดงให้เห็นว่าสรรพสิ่งมีลักษณะไม่เที่ยง เป็นทุกข์ และปราศจากตัวตนถาวร (สำ.ข. (ไทย) 17/59/83) แนวคิดดังกล่าวสะท้อนทัศนะเชิงกระบวนการ และเชิงสัมพันธ์ของความจริง กล่าวคือ ทุกปรากฏการณ์ดำรงอยู่ด้วยความอาศัยเหตุปัจจัยตามหลักปฏิจจสมุปบาท มิได้มีสารัตถะอิสระที่ตั้งมั่นถาวร (สำ.นิ. (ไทย) 16/20/28) นักวิชาการไทย เช่น (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2556) ได้อธิบายว่า โครงสร้างความคิดแบบเหตุปัจจัยในพระพุทธศาสนาเป็นการมองโลกอย่างเป็นระบบ มิใช่แบบสารัตถนิยม ทั้งนี้ จุดมุ่งหมายของการอธิบายความจริงในพระพุทธศาสนา มิได้มุ่งสร้างระบบอภิปรัชญาเชิงทฤษฎี หากมุ่งนำไปสู่การดับทุกข์และการหลุดพ้น วัลโปลา ราหุล (Walpola Rahula, 1959)

ในอีกด้านหนึ่ง ฟิสิกส์ควอนตัมในศตวรรษที่ 20 ได้เปลี่ยนกรอบความเข้าใจเกี่ยวกับธรรมชาติของสสารอย่างมีนัยสำคัญ จากแนวคิดกลไกนิยมแบบฟิสิกส์คลาสสิกไปสู่ภาพความจริงที่มีลักษณะไม่ต่อเนื่อง ไม่กำหนดแน่นอน และอธิบายด้วยความน่าจะเป็น แวร์เนอร์ ไฮเซินแบร์ค (Werner Heisenberg, 1958) หลักความไม่แน่นอนของ แวร์เนอร์ ไฮเซินแบร์ค (Werner Heisenberg, 1927) ได้ชี้ให้เห็นข้อจำกัดเชิงโครงสร้างของการกำหนดค่าทางกายภาพอย่างแน่นอน นักฟิสิกส์ร่วมสมัยอย่าง คาร์โล โรเวลลี (Carlo Rovelli, 1996) ได้เสนอแนวคิด Relational Quantum Mechanics ซึ่งมองว่าคุณสมบัติของระบบควอนตัมมีอยู่ในความสัมพันธ์ มิใช่ในตัวมันเองอย่างอิสระ

เมื่อพิจารณาเปรียบเทียบเชิงแนวคิด จึงพบว่า พระพุทธศาสนาและฟิสิกส์ควอนตัมมีจุดร่วมบางประการ เช่น การปฏิเสธความคงที่ถาวรของสรรพสิ่ง การเน้นโครงสร้างเชิงสัมพันธ์ และการตั้งคำถามต่อแนวคิดสารัตถะ นักวิชาการจำนวนมากเตือนว่าความคล้ายคลึงดังกล่าวควรถูกเข้าใจในระดับโครงสร้างความคิด มิใช่การเหมารวมว่าทั้งสองระบบยืนยันซึ่งกันและกัน ฟริตยอฟ คาปรา (Fritjof Capra, 1975) ทั้งสองศาสตร์มีวิธีวิทยาและเป้าหมายแตกต่างกันอย่างชัดเจน กล่าวคือ พระพุทธศาสนามุ่งสู่การพัฒนาปัญญาและจริยธรรมเพื่อความหลุดพ้น ขณะที่ฟิสิกส์ควอนตัมมุ่งอธิบายและทำนายปรากฏการณ์ธรรมชาติด้วยกระบวนการทดลองที่ตรวจสอบได้ นิลส์ โปร์ (Niels Bohr, 1934)

ด้วยเหตุนี้ บทความนี้จึงมุ่งศึกษาสามประเด็นหลัก ได้แก่ (1) แนวคิดเชิงพุทธปรัชญาเกี่ยวกับธรรมชาติของความจริง (2) แนวคิดพื้นฐานของฟิสิกส์ควอนตัมเกี่ยวกับธรรมชาติของสสารและความจริง และ (3) การวิเคราะห์เปรียบเทียบความสัมพันธ์เชิงแนวคิดระหว่างสองกระบวนทัศน์ โดยใช้วิธีการวิจัยเชิงเอกสารและการพรรณนาวิเคราะห์ ทั้งนี้เพื่อสร้างความเข้าใจที่รอบด้านต่อสถานภาพของความจริงในสองกรอบความคิดสำคัญของมนุษยชาติ ทั้งในมิติทางจิตวิญญาณและมิติทางวิทยาศาสตร์ร่วมสมัย

ความหมายและประเภทของความจริงในพระพุทธศาสนา

พระพุทธเจ้าทรงมุ่งศึกษาค้นคว้าความจริงของชีวิต จนทรงบรรลุสัจธรรมด้วยกระบวนการปฏิบัติที่หลากหลาย โดยกระบวนการหรือวิธีการดังกล่าวนับเป็นแนวทางสำคัญที่นำไปสู่การเข้าถึงความจริง ซึ่งมีรากฐานอยู่ในหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ทั้งนี้ พระพุทธองค์ทรงพัฒนาพระองค์จนถึงจุดสูงสุดแห่งปัญญาโดยมิได้อาศัยอำนาจเหนือธรรมชาติหรือการดลบันดาลจากเทพเจ้า หากแต่อาศัยศักยภาพของความเป็นมนุษย์อย่างเต็มที่ การศึกษาความจริงในมิติทางพระพุทธศาสนายังไม่ได้รับความสนใจอย่างกว้างขวางเท่าที่ควร ทั้งที่ถือเป็นแก่นสำคัญของศาสนา

ความจริงตามหลักพระพุทธศาสนามีลักษณะเป็นสากล และสามารถเข้าถึงได้ด้วยวิธีการที่มีลักษณะสอดคล้องกับแนวทางทางวิทยาศาสตร์ กล่าวคือ เป็นการแสวงหาความจริงจากธรรมชาติผ่านประสบการณ์ตรง การพิจารณา และการทดลองอย่างเป็นระบบ พระพุทธศาสนาถือว่า การเข้าถึงความจริงเป็นส่วนหนึ่งของการดำเนินชีวิตที่ดีงาม และเป็นกระบวนการพัฒนาตนเองควบคู่กันไป กระบวนการแสวงหาความจริงนั้นเป็นกิจกรรมของชีวิตที่ก่อให้เกิดผลดีต่อชีวิตในปัจจุบันทันที เช่น การรับรู้ประสบการณ์ตรงโดยปราศจากความยินดียินร้าย ย่อมส่งผลต่อสภาพจิตใจอย่างมีนัยสำคัญ ดังนั้น การแสวงหาความรู้และความจริงจึงมีคุณค่าในตัวเอง แม้มิได้ตั้งเป้าหมายเพื่อประโยชน์ภายนอกก็ตาม (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2550) พระพุทธศาสนาเป็นศาสตร์ที่มุ่งศึกษาความหมายของชีวิต กระบวนการดำเนินไปของชีวิต และแนวทางการดำเนินชีวิตที่พึงประสงค์ โดยอาศัยหลักพุทธธรรมเป็นกรอบในการอธิบาย ความจริงสูงสุดในพระพุทธศาสนา (เสถียรพงษ์ วรรณปก, 2521) ในบรรดาหลักธรรมกฎไตรลักษณ์ ถือเป็นหลักพื้นฐานที่อธิบายลักษณะร่วมของสรรพสิ่งหรือสังขารทั้งหลาย คำว่า“ไตรลักษณ์” หมายถึง ลักษณะ 3 ประการ อันเป็นกฎธรรมชาติที่ดำรงอยู่ประจำในสิ่งที่เกิดขึ้นจากเหตุปัจจัย โดยประกอบด้วยองค์ประกอบสำคัญ 3 ประการ ได้แก่

ประการแรก อนิจจัง หมายถึง ความไม่เที่ยง ความไม่คงที่ และความแปรเปลี่ยนอยู่เสมอของสรรพสิ่ง กล่าวคือ สิ่งทั้งหลายเมื่อเกิดขึ้นแล้ว ย่อมเสื่อมสลายไปเป็นธรรมดา ไม่มีสิ่งใดดำรงอยู่อย่างถาวร ลักษณะดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึงความไม่มั่นคงของขันธ์ทั้งหลาย

ประการที่สอง ทุกขัง หมายถึง สภาพที่ถูกบีบคั้นด้วยการเกิดขึ้นและการเสื่อมสลาย เป็นภาวะที่มีความกดดัน ขัดแย้ง และไม่สมบูรณ์ในตัวเอง กล่าวคือ สรรพสิ่งไม่สามารถคงอยู่ในสภาพเดิมได้ และไม่อาจตอบสนองความต้องการของมนุษย์ได้อย่างสมบูรณ์ จึงก่อให้เกิดความไม่สบายกายและใจ หรือความตั้งอยู่ไม่ได้ในที่สุด

ประการที่สาม อนัตตา หมายถึง ความไม่มีตัวตนที่แท้จริง หรือการไม่ใช่ตัวตนถาวรของสรรพสิ่ง โดยสรรพสิ่งดำรงอยู่ในลักษณะของกระแสแห่งปัจจัยที่สัมพันธ์กัน อาศัยกันและกันเกิดขึ้นและดับไป มิได้มีแก่นสารหรืออัตตาที่เป็นอิสระจากเหตุปัจจัย ซึ่งสอดคล้องกับหลักปฏิจจสมุปบาท (ฟารุก ขันราม และกัมปนาท บัวเจริญ, 2567)

ดังนั้น กฎไตรลักษณ์จึงเป็นหลักธรรมที่ชี้ให้เห็นถึงธรรมชาติแท้จริงของสรรพสิ่งในมิติของความเปลี่ยนแปลง ความไม่สมบูรณ์ และความไม่มีตัวตน อันเป็นพื้นฐานสำคัญในการทำความเข้าใจความจริงสูงสุดตามแนวพระพุทธศาสนา

แนวคิดเชิงพระพุทธศาสนาที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติของความจริง

ในบรรดาหลักธรรมสำคัญของพระพุทธศาสนา คือ หลักของไตรลักษณ์ (วิ.ป. 8/257/341) ถือเป็นแก่นกลางทางปรัชญาที่อธิบายธรรมชาติของความจริงอย่างลุ่มลึกที่สุด กล่าวคือ เป็นกรอบคิดที่ชี้ให้เห็นโครงสร้างพื้นฐานของสภาวธรรมทั้งปวงว่าอยู่ภายใต้ลักษณะสามประการ ได้แก่ อนิจจตา (ความไม่เที่ยง) ทุกขตา (ความเป็นทุกข์) และอนัตตตา (ความไม่ใช่ตัวตน) หลักไตรลักษณ์มิได้เป็นเพียงคำสอนเชิงศีลธรรม แต่เป็นการอธิบายความจริงเชิงภววิทยา ที่สัมพันธ์โดยตรงกับการพัฒนาปัญญาและการบรรลุความหลุดพ้น พระพุทธเจ้าทรงแสดงลักษณะ 3 ประการนี้อย่างชัดเจนในพระธรรมบทว่า “สังขารทั้งปวงไม่เที่ยง สังขารทั้งปวงเป็นทุกข์ ธรรมทั้งปวงไม่ใช่ตัวตน” (ขุ.ธ. (ไทย) 25/277–279/67) พุทธพจน์ดังกล่าวสะท้อนว่า ไตรลักษณ์เป็นกฎธรรมชาติที่ครอบคลุมสังขารทั้งปวง และเป็นหลักอธิบายสภาพความจริงของชีวิตและโลกอย่างเป็นระบบ คือ

1. อนิจจตา ความไม่เที่ยงในฐานะโครงสร้างของความเป็นจริง

อนิจจตา หมายถึง ความไม่เที่ยงหรือความแปรเปลี่ยนของสรรพสิ่ง อันเป็นลักษณะพื้นฐานของความจริงตามหลักพระพุทธศาสนา สรรพสิ่งทั้งหลายย่อมเกิดขึ้น ตั้งอยู่ และดับไปตามเหตุปัจจัย ไม่มีสิ่งใดดำรงอยู่อย่างคงที่ถาวรตลอดกาล ความเปลี่ยนแปลงจึงเป็นสภาวะปกติของโลกและชีวิต มิใช่ข้อยกเว้น สิ่งทั้งปวงล้วนอยู่ในกระบวนการเคลื่อนไหวและแปรผันอยู่เสมอ ไม่อาจหยุดนิ่งหรือรักษาสภาพเดิมไว้ได้อย่างสมบูรณ์ ลักษณะดังกล่าวตรงกันข้ามกับความเชื่อหรือความคาดหวังของมนุษย์ที่มักแสวงหาความมั่นคงถาวร การตระหนักรู้ถึงหลักอนิจจตาช่วยให้บุคคลเข้าใจความจริงของชีวิตตามสภาวะที่เป็นจริง ลดความยึดมั่นถือมั่นในสิ่งที่ไม่จีรัง และนำไปสู่ท่าทีแห่งการยอมรับความเปลี่ยนแปลงอย่างมีสติและปัญญา อันเป็นพื้นฐานสำคัญของการคลายทุกข์ในทางปฏิบัติธรรม (พระปลัดราชันย์ ปสนฺนจิตฺโต และสิทธิโชค ปาณะศรี, 2568) พระพุทธเจ้าทรงแสดงหลักนี้ไว้อย่างชัดเจนในอนัตตลักขณสูตร โดยตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย รูปไม่เที่ยง...เวทนาไม่เที่ยง...สัญญาไม่เที่ยง...สังขารไม่เที่ยง...วิญญาณไม่เที่ยง” (สำ.ข. (ไทย) 17/59/82) ข้อความนี้ชี้ว่า ขันธ์ 5 อันเป็นองค์ประกอบของชีวิต ล้วนตกอยู่ภายใต้กฎแห่งความเปลี่ยนแปลง ไม่มีสิ่งใดควรยึดมั่นว่าเที่ยงแท้ถาวร นอกจากนี้ หลักปฏิจจสมุปบาทยังสนับสนุนแนวคิดอนิจจตาอย่างเป็นระบบ เพราะแสดงให้เห็นว่า ทุกสิ่งเกิดขึ้นเพราะอาศัยเหตุปัจจัย และเมื่อเหตุปัจจัยสิ้นไป สิ่งนั้นย่อมดับไป เช่น “เมื่อสิ่งนี้มี สิ่งนี้จึงมี เมื่อสิ่งนี้ไม่มี สิ่งนี้ก็ไม่มี” (สำ.นิ. (ไทย) 16/20/28) จึงกล่าวได้ว่าอนิจจตาเป็นหลักอธิบายความจริงในเชิงกระบวนการ มิใช่ในเชิงสารัตถะถาวร ความเข้าใจเช่นนี้ทำให้มนุษย์มองโลกอย่างสอดคล้องกับธรรมชาติ และลดความยึดมั่นถือมั่นในสิ่งสมมติ

2. ทุกขตา สภาพความบีบคั้นของสังขาร

ทุกขตา มิได้หมายถึงเพียงความเจ็บปวดทางกายหรือใจ แต่หมายถึงสภาพที่ถูกบีบคั้นด้วยความแปรปรวน เพราะสิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นย่อมไม่สามารถคงอยู่ในสภาพที่ต้องการได้ ในธัมมจักกัปปวัตตนสูตร พระพุทธเจ้าตรัสว่า “โดยย่อ อุปาทานขันธ์ทั้ง 5 เป็นทุกข์” (สำ.ม. (ไทย) 19/108/47) ขันธ์ 5 ที่ถูกยึดมั่นจึงเป็นที่ตั้งแห่งทุกข์ เพราะเมื่อสิ่งเหล่านั้นเปลี่ยนแปลง ย่อมนำมาซึ่งความคับข้องใจ ในอนัตตลักขณสูตร พระองค์ทรงแสดงความสัมพันธ์ของอนิจจังกับทุกขังว่า “สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นทุกข์” (สำ.ข. (ไทย) 17/59/83) กล่าวคือ สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นย่อมเป็นทุกข์ เพราะไม่สามารถรักษาสภาพเดิมได้ตามความปรารถนา การเห็นทุกขตาจึงเป็นการเข้าใจธรรมชาติของความจริง มิใช่การมองโลกในแง่ร้าย หากแต่เป็นการยอมรับสภาพความเป็นจริงของสังขาร

3. อนัตตตา การปฏิเสธตัวตนถาวร

อนัตตตาเป็นหลักที่ลึกซึ้งที่สุดในไตรลักษณ์ พระพุทธศาสนาไม่ยอมรับแนวคิดอัตตาในความหมายของตัวตนถาวรที่ควบคุมได้โดยสมบูรณ์ ในอนัตตลักขณสูตร พระพุทธเจ้าทรงตั้งคำถามเชิงเหตุผลกับพระสาวกว่า “ก็สิ่งใดไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีความแปรปรวนเป็นธรรมดา ควรหรือที่จะพิจารณาสิ่งนั้นว่า นั่นเป็นของเรา นั่นเป็นเรา นั่นเป็นตัวตนของเรา เล่า?” (สำ.ข. (ไทย) 17/59/83) ตรรกะดังกล่าวชี้ว่า เมื่อสิ่งใดไม่เที่ยงและเป็นทุกข์ ย่อมไม่ควรยึดว่าเป็นเรา หรือของเรา หลักอนัตตาจึงมิใช่ลัทธิสูญนิยม หากแต่เป็นการชี้ว่า ตัวตนเป็นเพียงกระบวนการของเหตุปัจจัย นอกจากนี้ พระพุทธองค์ยังตรัสว่า “ธรรมทั้งปวงไม่ใช่ตัวตน” (ขุ.ธ. (ไทย) 25/279/67) แสดงว่า แม้ธรรมที่พ้นสังขาร เช่น นิพพาน ก็ไม่ใช่ตัวตนในความหมายของการยึดมั่น

การเข้าใจไตรลักษณ์ (ขุ.ม. 29/23/19) มิใช่เพียงความรู้ทางทฤษฎี แต่เป็นกระบวนการเห็นแจ้งด้วยปัญญา เมื่อเห็นสภาวะตามความเป็นจริง ย่อมเกิดนิพพิทาและวิราคะ ดังที่พระพุทธองค์ได้ตรัสไว้ว่า “ภิกษุทั้งหลาย อริยสาวกผู้ได้สดับแล้ว เมื่อเห็นอยู่อย่างนี้ ย่อมเบื่อหน่ายในรูป เบื่อหน่ายในเวทนา เบื่อหน่ายในสัญญา เบื่อหน่ายในสังขาร เบื่อหน่ายในวิญญาณ เมื่อเบื่อหน่าย ย่อมคลายกำหนัด เพราะคลายกำหนัด จึงหลุดพ้น” (สำ.ข. (ไทย) 17/59/84) ดังนั้น ไตรลักษณ์จึงเป็นทั้งหลักความจริง และแนวทางปฏิบัติที่นำไปสู่ความหลุดพ้น

สรุปได้ว่า ไตรลักษณ์เป็นหลักอธิบายธรรมชาติของความจริงในพระพุทธศาสนา โดยชี้ว่าสรรพสิ่งล้วนไม่เที่ยง เป็นทุกข์ และไม่ใช่ตัวตน หลักดังกล่าวมีลักษณะเป็นกฎธรรมชาติ มิใช่ข้อสมมติทางปรัชญา การเข้าใจไตรลักษณ์อย่างลึกซึ้งนำไปสู่การคลายความยึดมั่น และเป็นรากฐานของการพัฒนาปัญญาเพื่อการหลุดพ้น ไตรลักษณ์จึงมิใช่เพียงแนวคิดทางทฤษฎี แต่เป็นกรอบอธิบายความจริงของชีวิตและเป็นเครื่องมือทางจิตวิญญาณที่สำคัญที่สุดในพระพุทธศาสนา

แนวคิดพื้นฐานของฟิสิกส์ควอนตัมเกี่ยวกับธรรมชาติของความจริง

ตลอดระยะเวลากว่า 3 ศตวรรษ ฟิสิกส์คลาสสิกซึ่งมีรากฐานจากแนวคิดของ Isaac Newton ได้สร้างภาพจักรวาลในลักษณะของระบบกลไกที่เป็นเหตุเป็นผลแน่นอน สสารถูกมองว่าเป็นวัตถุที่มีคุณสมบัติแน่นอน สามารถกำหนดตำแหน่งและความเร็วได้อย่างแม่นยำ หากทราบเงื่อนไขตั้งต้นอย่างครบถ้วน ในช่วงต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20 การค้นพบทางฟิสิกส์ชุดใหม่ได้สั่นคลอนมโนทัศน์ดังกล่าวอย่างรุนแรง และก่อให้เกิดสิ่งที่เรียกว่า ฟิสิกส์ควอนตัม ซึ่งมิได้เป็นเพียงทฤษฎีทางวิทยาศาสตร์ หากแต่เป็นการเปลี่ยนกระบวนทัศน์เกี่ยวกับธรรมชาติของสสารและความจริงโดยพื้นฐาน เดวิด เจ. กริฟฟิธส์ (David J. Griffiths, 2018) แนวคิดพื้นฐานของฟิสิกส์ควอนตัมในมิติที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติของสสาร และธรรมชาติของความจริง โดยวิเคราะห์ทั้งเชิงประวัติศาสตร์ แนวคิดทางทฤษฎี และนัยเชิงอภิปรัชญา ดังนี้

1. กำเนิดแนวคิดควอนตัมและการแตกหักจากฟิสิกส์คลาสสิก

ปัญหาสำคัญที่นำไปสู่การปฏิวัติทางควอนตัม คือ ปัญหาการแผ่รังสีวัตถุดำ ซึ่งฟิสิกส์คลาสสิกไม่สามารถอธิบายได้ สสารมิได้แลกเปลี่ยนพลังงานอย่างต่อเนื่อง หากแต่เป็นหน่วยย่อย ๆ เรียกว่า ควอนตัม แนวคิดนี้เป็นจุดเริ่มต้นของการมองพลังงานในฐานะสิ่งไม่ต่อเนื่อง ปรากฏการณ์โฟโต อิเล็กทริกว่า แสงมีลักษณะเป็นอนุภาค ส่งผลให้แนวคิดเรื่องคลื่นและอนุภาคซึ่งเคยแยกจากกันในฟิสิกส์คลาสสิก กลับต้องถูกรวมเข้าไว้ในกรอบเดียวกัน

2. ความเป็นคลื่น–อนุภาค และโครงสร้างสองสถานะของสสาร

การทดลองช่องคู่ แสดงให้เห็นว่าแม้แต่อิเล็กตรอน ซึ่งถือเป็นอนุภาค ก็สามารถแสดงพฤติกรรมแบบคลื่นได้ กล่าวคือ เมื่อยิงอิเล็กตรอนผ่านช่องคู่ จะปรากฏลวดลายแทรกสอดแบบคลื่นบนฉากรับภาพ ริชาร์ด ฟิลลิปส์ ไฟน์แมน (Richard P. Feynman, 1965) ความจริงเชิงประจักษ์นี้ชี้ให้เห็นว่าสสารมิได้มีธรรมชาติแบบใดแบบหนึ่งโดยเด็ดขาด นิลส์ โปร์ (Niels Bohr, 1934) เสนอหลักการเกื้อหนุนกันเพื่ออธิบายปรากฏการณ์นี้ โดยเห็นว่า คำอธิบายแบบคลื่นและแบบอนุภาคเป็นคำอธิบายที่เกื้อหนุนกัน มิใช่ขัดแย้งกัน ธรรมชาติของสสารจึงไม่อาจถูกจำกัดด้วยกรอบแนวคิดเพียงชุดเดียว

3. หลักความไม่แน่นอนและข้อจำกัดเชิงโครงสร้างของความรู้

หลักความไม่แน่นอน ไม่สามารถทราบค่าตำแหน่งและโมเมนตัมของอนุภาคได้พร้อมกันอย่างแม่นยำไม่จำกัด หลักการนี้มิได้หมายความว่า มนุษย์ขาดเครื่องมือวัดที่ดีพอ หากแต่ชี้ว่าธรรมชาติของความจริงระดับจุลภาคมีโครงสร้างเชิงความน่าจะเป็นโดยพื้นฐาน ความแน่นอนแบบกลไกนิยมจึงไม่ใช่คุณสมบัติของความจริงระดับลึกที่สุด

4. ฟังก์ชันคลื่นและปัญหาการวัด

แอร์วีน ชเรอดิงเงอร์ (Erwin Schrodinger, 1926) เสนอสมการคลื่นซึ่งกลายเป็นหัวใจของกลศาสตร์ควอนตัม ฟังก์ชันคลื่น (Wave Function) ให้ค่าความน่าจะเป็นของผลการวัด แต่ปัญหาทางปรัชญาเกิดขึ้นเมื่อมีการวัด เพราะฟังก์ชันคลื่นดูเหมือนยุบตัวจากสถานะซ้อนทับไปสู่ค่าหนึ่งค่าใด การ

ทดลองเชิงความคิดแมวของชโรดิงเงอร์ แสดงให้เห็นความกำกวมของสถานะก่อนการสังเกต จึงนำไปสู่คำถามว่า ความจริงมีอยู่ก่อนการวัดหรือถูกสร้างขึ้นในกระบวนการวัด

5. การพัวพันควอนตัมและความไม่เป็นท้องถิ่น

ในปี ค.ศ. 1935 อัลเบิร์ต ไอน์สไตน์, บอริส โพโดลสกี และนาธาน โรเซน (Albert Einstein, Boris Podolsky, and Nathan Rosen, 1935) เสนอข้อโต้แย้ง EPR ว่า ทฤษฎีควอนตัมอาจไม่สมบูรณ์ เพราะอนุภาคที่พัวพันกันสามารถแสดงความสัมพันธ์กันทันทีแม้อยู่ห่างไกล ต่อมา จอห์น เบลล์ (John Bell, 1964) เสนอทฤษฎีบทของเบลล์ ซึ่งชี้ว่าทฤษฎีตัวแปรซ่อนเร้นแบบท้องถิ่นไม่สอดคล้องกับผลการทดลอง การทดลองภายหลังสนับสนุนกลศาสตร์ควอนตัม ทำให้แนวคิดเรื่องความไม่เป็นท้องถิ่นกลายเป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติระดับพื้นฐาน

6. นัยต่อแนวคิดเรื่องความจริง

ฟิสิกส์ควอนตัมเสนอภาพของความจริงที่แตกต่างจากแนวคิดคลาสสิกในหลายประการ ได้แก่ (1) ความจริงระดับพื้นฐานมีลักษณะเชิงความน่าจะเป็น (2) ผู้สังเกตมีบทบาทในกระบวนการกำหนดผลลัพธ์ (3) ความสัมพันธ์ระหว่างระบบมีความสำคัญกว่าสภาวะโดดเดี่ยว นักฟิสิกส์ร่วมสมัยอย่างคาร์โล โรเวลลี (Carlo Rovelli, 1996) เสนอแนวคิดกลศาสตร์ควอนตัมเชิงสัมพันธ์ว่า คุณสมบัติของวัตถุมีอยู่เฉพาะเมื่อสัมพันธ์กับระบบอื่น ซึ่งสะท้อนการเปลี่ยนจากอภิปรัชญาแบบสารัตถะไปสู่แบบความสัมพันธ์

สรุปได้ว่า ฟิสิกส์ควอนตัมมิได้เพียงเปลี่ยนความเข้าใจเกี่ยวกับสสาร หากยังเปลี่ยนความเข้าใจเกี่ยวกับความจริงเอง สสารมิใช่หน่วยแข็งตายตัว หากเป็นโครงสร้างเชิงความน่าจะเป็นที่ปรากฏผ่านความสัมพันธ์และกระบวนการวัด ความจริงระดับพื้นฐานจึงมีลักษณะพลวัต ไม่กำหนดแน่นอน และสัมพันธ์เชิงโครงสร้าง ดังนั้น ฟิสิกส์ควอนตัมจึงเป็นทั้งทฤษฎีทางวิทยาศาสตร์และการปฏิวัติทางอภิปรัชญาที่ลึกซึ้งที่สุดครั้งหนึ่งในประวัติศาสตร์ความคิดมนุษย์

ความสัมพันธ์เชิงแนวคิดระหว่างพระพุทธศาสนากับฟิสิกส์ควอนตัม

ความก้าวหน้าของฟิสิกส์ควอนตัมในคริสต์ศตวรรษที่ 20 ได้เปลี่ยนแปลงกรอบความเข้าใจเกี่ยวกับธรรมชาติของสสารและความจริงอย่างลึกซึ้ง ขณะเดียวกัน พระพุทธศาสนาในฐานะระบบปรัชญาและจิตวิทยาเชิงประสบการณ์ ได้เสนอคำอธิบายเกี่ยวกับความไม่เที่ยง ความเป็นทุกข์ และความไม่มีตัวตนของสรรพสิ่งมาเป็นเวลายาวนานกว่าสองสหัสวรรษ การเปรียบเทียบเชิงแนวคิดระหว่างสองระบบความคิดนี้จึงกลายเป็นประเด็นที่ได้รับความสนใจในวงวิชาการสมัยใหม่ ฟริตยอฟ คาปรา (Fritjof Capra, 1975) การวิเคราะห์ดังกล่าวจำเป็นต้องกระทำอย่างมีหลักเกณฑ์ทางวิชาการ เพื่อหลีกเลี่ยงการเทียบเคียงแบบอุปมาที่เกินขอบเขตของเนื้อหา บทความนี้จึงมุ่งศึกษาความสัมพันธ์เชิงแนวคิดระหว่างพระพุทธศาสนากับฟิสิกส์ควอนตัม โดยใช้กรอบวิเคราะห์เชิงอภิปรัชญา ญาณวิทยา และโครงสร้างความจริง ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

1. กรอบแนวคิดพื้นฐานของพระพุทธศาสนา

ไตรลักษณ์และธรรมชาติของความจริง พระพุทธศาสนาเสนอว่า สังขารทั้งหลายมีลักษณะสามประการ คือ อนิจจัง ทุกขัง และอนัตตา (ส.ข. (ไทย) 17/59/83) ข้อความดังกล่าวสะท้อนมโนทัศน์เชิงอภิปรัชญาว่า ความจริง มิใช่สิ่งคงที่ถาวร หากเป็นกระบวนการที่เกิดขึ้น ตั้งอยู่ และดับไปตามเหตุปัจจัย (1) อนิจจัง หมายถึง ความไม่เที่ยง ความแปรเปลี่ยนอยู่ตลอดเวลา สภาวธรรมทั้งปวงไม่สามารถดำรงสภาพเดิมได้ แม้ในระดับที่ละเอียดที่สุด การเปลี่ยนแปลงจึงเป็นโครงสร้างพื้นฐานของความจริง มิใช่เพียงคุณสมบัติรอง (2) ทุกขัง หมายถึง ภาวะที่ถูกบีบคั้นด้วยความแปรปรวน สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นไม่อาจเป็นที่ตั้งแห่งความยึดมั่นอย่างแท้จริง ทุกขังในที่นี้จึงมีมิติทางปรัชญา มิใช่เพียงความเจ็บปวดทางอารมณ์ (3) อนัตตา หมายถึง ความไม่มีตัวตนถาวรหรือสารัตถะอิสระ สภาวธรรมทั้งหลายเป็นเพียงกระแสแห่งองค์ประกอบ (ขันธ์ 5) ที่อาศัยเหตุปัจจัยสัมพันธ์กัน ไม่มีตัวตนที่ดำรงอยู่อย่างอิสระ ในเชิงอภิปรัชญาไตรลักษณ์จึงเสนอกระบวนทัศน์แบบกระบวนการมากกว่ากระบวนทัศน์แบบสารัตถะ กล่าวคือ ความจริงเป็นพลวัต มิใช่วัตถุคงที่ กระบวนทรรศน์ทางปรัชญา คือ กรอบความคิดหรือความเชื่อพื้นฐานที่กำหนดวิธีการมองโลกและการตีความความจริงของมนุษย์ กระบวนทรรศน์ดังกล่าวทำหน้าที่เป็นรากฐานของการคิด การให้เหตุผล และการตัดสินคุณค่า ทั้งในระดับปัจเจกบุคคลและระดับกลุ่มสังคม กล่าวได้ว่า ปรัชญาพื้นฐานที่บุคคลยึดถืออยู่ภายในจิตสำนึกย่อมมีอิทธิพลต่อทิศทางการดำเนินความคิดและการสร้างความหมายต่อประสบการณ์ต่าง ๆ อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ (กีรติ บุญเจือ, 2549) พระพุทธเจ้าทรงแสดงหลักธรรมว่าด้วยความเป็นจริง โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้มนุษย์เกิดความรู้เท่าทันตามความเป็นจริงอันนำไปสู่การปล่อยวางและการดับทุกข์ในชีวิตประจำวัน หลักธรรมสำคัญประการหนึ่งคือ อิทัปปัจจยตา ซึ่งอธิบายว่า สรรพสิ่งทั้งหลายย่อมเกิดขึ้นโดยอาศัยเหตุและปัจจัยต่อเนื่องสัมพันธ์กันไป ไม่มีสิ่งใดเกิดขึ้นอย่างลอย ๆ หรือมีต้นกำเนิดแรกสุดที่ดำรงอยู่อย่างอิสระ หลักการดังกล่าวสะท้อนโครงสร้างความจริงแบบเหตุปัจจัยและความสัมพันธ์เชิงกระบวนการ อันชี้ให้เห็นว่าความเปลี่ยนแปลงเป็นสภาวะพื้นฐานของโลกและสรรพสิ่ง (ศุภชัย ศรีศิริรุ่ง และกีรติ บุญเจือ, 2560) นอกจากนี้ หลักไตรลักษณ์ยังเป็นกรอบสำคัญในการอธิบายธรรมชาติของความจริง โดยชี้ว่า สิ่งทั้งปวงที่ปรากฏในประสบการณ์ของมนุษย์ล้วนมีลักษณะสามประการ ได้แก่ อนิจจัง คือ ความไม่เที่ยงหรือความแปรเปลี่ยนอยู่เสมอ ทุกขัง คือ ภาวะที่ทนอยู่ในสภาพเดิมไม่ได้ และอนัตตา คือ ความปราศจากตัวตนหรือแก่นสารถาวร หลักธรรมทั้งสองประการนี้จึงทำหน้าที่เป็นพื้นฐานทางปัญญาในการทำความเข้าใจโลกและชีวิตตามความเป็นจริง และเป็นแนวทางสู่การคลายความยึดมั่นถือมั่นซึ่งเป็นเหตุแห่งทุกข์ (วิทย์ วิศทเวทย์, 2553)

2. โครงสร้างความจริงในฟิสิกส์ควอนตัม

การปฏิวัติฟิสิกส์ควอนตัมในคริสต์ศตวรรษที่ 20 มิได้เป็นเพียงการพัฒนาทางเทคนิคทางคณิตศาสตร์ หากเป็นการเปลี่ยนแปลงเชิงกระบวนทัศน์ต่อความเข้าใจเกี่ยวกับธรรมชาติของสสาร ความเป็นเหตุเป็นผล และโครงสร้างของความจริงโดยพื้นฐาน จากเดิมที่ฟิสิกส์แบบนิวตันตั้งอยู่บนกลไกนิยม และสัจนิยมเชิงวัตถุ ควอนตัมได้เปิดเผยว่า ความจริงระดับจุลภาคมีลักษณะไม่ต่อเนื่อง ไม่กำหนด

แน่นอน และมีความสัมพันธ์เชิงลึกที่เกินกว่ากรอบคิดดั้งเดิม มีคนแสดงทัศนะว่า ควอนตัมฟิสิกข์ คือ สิ่งที่จะมาหักล้างความเชื่ออันเป็นรากฐานของฟิสิกส์ยุคนทำ อันได้แก่ ความเชื่อในความเป็นระเบียบ ความมีกฎเกรฑ์ที่เป็นในธรรมชาติ (สมภาร พรมทา, 2534)

2.1 การแตกหักจากกลไกนิยม จุดเริ่มต้นสำคัญเกิดจากผลงานของ มักซ์ พลังค์ ซึ่งในปี ค.ศ. 1900 ได้เสนอว่า พลังงานมิได้แผ่รังสีอย่างต่อเนื่อง หากปล่อยออกมาเป็นหน่วยไม่ต่อเนื่องที่เรียกว่า “ควอนตัม” การเสนอสมมติฐานนี้เป็นการทำลายรากฐานของฟิสิกส์แบบคลาสสิกที่ถือว่าสสารและพลังงานมีลักษณะต่อเนื่อง แสงมีลักษณะเป็นอนุภาคพลังงาน อัลเบิร์ต ไอน์สไตน์, บอริส โพโดลสกี และนาธาน โรเซน (Albert Einstein, Boris Podolsky, and Nathan Rosen, 1935) ซึ่งตอกย้ำแนวคิดว่าธรรมชาติในระดับพื้นฐานมิได้เป็นเพียงคลื่นต่อเนื่อง แต่มีโครงสร้างไม่ต่อเนื่อง พัฒนาการดังกล่าวนำไปสู่แนวคิดทวิภาวะคลื่น–อนุภาค ซึ่งชี้ว่า วัตถุจุลภาคมิอาจอธิบายได้ด้วยกรอบแนวคิดแบบใดแบบหนึ่งโดยลำพัง นี่คือจุดแตกหักจากกลไกนิยมอย่างแท้จริงเพราะธรรมชาติไม่ได้ทำงานเหมือนเครื่องจักรที่กำหนดแน่นอน หากมีมิติที่ซับซ้อนกว่านั้น

2.2 ความไม่แน่นอนและโครงสร้างเชิงความน่าจะเป็น การพัฒนาเชิงทฤษฎีของกลศาสตร์ควอนตัมต่อมา โดยเฉพาะหลักความไม่แน่นอนของ แวร์เนอร์ ไฮเซนเบิร์ก ในปี ค.ศ. 1927 แวร์เนอร์ ไฮเซินแบร์ค (Werner Heisenberg, 1927) ได้แสดงว่า ไม่สามารถกำหนดค่าตำแหน่ง และโมเมนตัม ของอนุภาคได้พร้อมกันอย่างแม่นยำไม่จำกัด หลักการนี้มิใช่เพียงข้อจำกัดทางเทคนิคของเครื่องมือวัด หากเป็นข้อจำกัดเชิงโครงสร้างของธรรมชาติเอง กล่าวคือ ความจริงระดับจุลภาคไม่มีสถานะที่กำหนดแน่นอนอย่างอิสระจากกระบวนการวัด ผลที่ตามมา คือ การเปลี่ยนผ่านจากความแน่นอนเชิงกำหนดของฟิสิกส์คลาสสิกไปสู่โครงสร้างเชิงความน่าจะเป็นในควอนตัม ซึ่งอธิบายผ่านฟังก์ชันคลื่น (Wave Function) และความน่าจะเป็นในการวัดผลลัพธ์ ในเชิงอภิปรัชญา แนวคิดนี้ตั้งคำถามว่า ความจริงมีอยู่ก่อนการวัดในลักษณะกำหนดแน่นอนหรือไม่ หรือคุณสมบัติบางประการเกิดขึ้นผ่านความสัมพันธ์กับการสังเกต

2.3 การพัวพันและความไม่เป็นท้องถิ่น หนึ่งในปรากฏการณ์ที่ท้าทายสัจนิยมแบบคลาสสิกมากที่สุด คือ การพัวพันเชิงควอนตัม ซึ่งอนุภาคสองตัวสามารถมีสถานะเชื่อมโยงกันอย่างลึกซึ้ง แม้อยู่ห่างไกลกันในเชิงพื้นที่ ประเด็นนี้ได้รับการวิเคราะห์อย่างเป็นระบบโดย จอห์น เบลล์ ในปี ค.ศ. 1964 จอห์น สจ๊วต เบลล์ (John S. Bell, 1964) ผ่านสิ่งที่เรียกว่า ทฤษฎีบทของเบลล์ ซึ่งพิสูจน์ว่า หากธรรมชาติเป็นไปตามกลศาสตร์ควอนตัม จะไม่สามารถรักษาหลักความเป็นจริงเชิงท้องถิ่นแบบคลาสสิกได้พร้อมกัน การทดลองในเวลาต่อมาได้สนับสนุนการพยากรณ์ของควอนตัม ทำให้แนวคิดเรื่องความไม่เป็นท้องถิ่นกลายเป็นประเด็นอภิปรัชญาสำคัญ กล่าวคือ ระบบควอนตัมมิอาจแยกเป็นหน่วยอิสระอย่างเด็ดขาด แต่มีลักษณะเชิงสัมพันธ์อย่างลึกซึ้ง ความเข้าใจเรื่องความจริงของโลกในทฤษฎีควอนตัม การค้นพบเกี่ยวกับความเป็นทั้งอนุภาคและคลื่นของสสาร ตลอดจนลักษณะความไม่แน่นอนและการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลาในระดับจุลภาค ทำให้ภาพของความจริงทางกายภาพไม่อาจอธิบายด้วยกรอบคิดแบบคงที่ถาวรได้ง่าย

ความเข้าใจดังกล่าวมีลักษณะสอดคล้องกับหลักอนิจจวาทและขณิกภังควาทในพระพุทธศาสนา ซึ่งเน้นความไม่เที่ยงและการเกิดดับอย่างต่อเนื่องของสรรพสิ่ง (วัชระ งามจิตรเจริญ, 2554)

3. การเปรียบเทียบเชิงแนวคิดพระพุทธศาสนากับฟิสิกส์ควอนตัม

การเปรียบเทียบระหว่างพระพุทธศาสนากับฟิสิกส์ควอนตัมจำเป็นต้องแยกให้ชัดเจนว่าเป็นการเปรียบเทียบเชิงโครงสร้างทางความคิด มิใช่การอ้างว่าทั้งสองระบบกล่าวถึงสิ่งเดียวกันโดยตรง เพราะบริบท วิธีการ และจุดมุ่งหมายแตกต่างกันโดยสิ้นเชิง ในระดับมโนทัศน์พื้นฐานบางประการ พบความคล้ายคลึงที่น่าสนใจดังนี้

3.1 อนิจจัง กับ Indeterminacy

หลักอนิจจังในพระพุทธศาสนายืนยันว่า สังขารทั้งหลายไม่เที่ยง ไม่คงที่ และอยู่ในกระบวนการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา ความไม่เที่ยงนี้มิใช่เพียงการเปลี่ยนแปลงเชิงประสบการณ์ หากเป็นโครงสร้างพื้นฐานของสภาวธรรม กล่าวคือ ไม่มีสภาวะใดที่ดำรงอยู่ในสภาพคงเดิมอย่างถาวร ในฟิสิกส์ควอนตัม แนวคิดเรื่อง Indeterminacy (ความไม่กำหนดแน่นอน) โดยเฉพาะจากหลักความไม่แน่นอนของ แวร์เนอร์ ไฮเซินแบร์ค (Werner Heisenberg, 1927) แสดงให้เห็นว่า สถานะของอนุภาคจุลภาคไม่สามารถกำหนดค่าแน่นอนได้พร้อมกันทุกมิติ ความจริงระดับพื้นฐานจึงมีลักษณะไม่แน่นอนในเชิงโครงสร้าง ความคล้ายคลึงนี้ต้องพิจารณาอย่างระมัดระวัง พระพุทธศาสนามุ่งวิเคราะห์ความไม่เที่ยงเพื่อคลายความยึดมั่นและนำไปสู่การดับทุกข์ ควอนตัมฟิสิกส์ มุ่งอธิบายและพยากรณ์ผลการทดลองเชิงประจักษ์ ดังนั้น แม้ทั้งสองระบบจะปฏิเสธความคงที่ถาวรของสสาร แต่บริบทและจุดมุ่งหมายแตกต่างกันโดยพื้นฐาน

3.2 อนัตตา กับ Relational Ontology

หลักอนัตตาเสนอว่า ไม่มีตัวตนอิสระหรือสารัตถะถาวรที่ดำรงอยู่โดยลำพัง สภาวธรรมทั้งหลายเกิดขึ้นจากเหตุปัจจัยสัมพันธ์กัน แนวคิดนี้สอดคล้องกับโครงสร้างของปฏิจจสมุปบาทที่ว่า “อิทำ สติ อิทำ โหติ” ในฟิสิกส์ควอนตัม แนวคิดของ คาร์โล โรเวลลี (Carlo Rovelli, 1996) ได้กล่าวถึงเรื่อง Relational Quantum Mechanics เสนอว่า คุณสมบัติของวัตถุไม่มีอยู่โดยอิสระ หากมีอยู่เฉพาะในความสัมพันธ์กับระบบอื่น กล่าวคือ สถานะของระบบหนึ่งมีความหมายเมื่อพิจารณาเทียบกับอีกระบบหนึ่งเท่านั้น โครงสร้างแนวคิดนี้สะท้อนอภิปรัชญาเชิงสัมพันธ์ ซึ่งใกล้เคียงกับหลักอนัตตาในแง่ที่ว่า (1) ไม่มีตัวตนอิสระที่มีคุณสมบัติคงที่ในตัวเอง (2) ความจริงเกิดขึ้นในเครือข่ายของความสัมพันธ์ อย่างไรก็ตาม ต้องเน้นว่าอนัตตาเป็นคำสอนเชิงประสบการณ์และจริยธรรม Relational Quantum Mechanics เป็นกรอบตีความทางคณิตศาสตร์และฟิสิกส์เชิงทฤษฎี ความคล้ายคลึงจึงอยู่ในระดับโครงสร้างแนวคิด มิใช่เนื้อหาเดียวกันโดยตรง

3.3 บทบาทของผู้สังเกต

ในการตีความแบบโคเปนเฮเกน (Copenhagen Interpretation) โดยเฉพาะแนวคิดของ นิลส์ โปร์ (Niels Bohr, 1934) ได้กล่าวว่า กระบวนการวัด มีบทบาทสำคัญต่อการกำหนดผลลัพธ์ กล่าวคือ ก่อนการวัด ระบบควอนตัมอธิบายด้วยฟังก์ชันคลื่นเชิงความน่าจะเป็น แต่เมื่อเกิดการวัด จะปรากฏผลลัพธ์ที่

แน่นอนหนึ่งค่า ประเด็นนี้นำไปสู่คำถามเชิงปรัชญาว่า ผู้สังเกตมีบทบาทต่อการทำให้ความจริงปรากฏหรือไม่ แม้บอร์มิได้อ้างว่าจิตสร้างความจริงโดยตรง แต่ได้ชี้ว่า กระบวนการวัดเป็นส่วนหนึ่งของปรากฏการณ์ที่ไม่อาจแยกออกจากระบบได้ ในพระพุทธศาสนา จิต (จิตตะ/วิญญาณ) เป็นองค์ประกอบสำคัญของกระบวนการรับรู้ ความจริงเชิงประสบการณ์เกิดขึ้นผ่านการกระทบกันของอายตนะภายในและภายนอก (ผัสสะ เวทนา ตัณหา ฯลฯ) ดังนั้น ความรู้จึงเป็นกระบวนการเชิงสัมพันธ์ระหว่างจิตกับอารมณ์ มิใช่การสะท้อนวัตถุแบบตรงไปตรงมา ความใกล้เคียงเชิงแนวคิดอยู่ที่ว่า ทั้งสองระบบยอมรับว่าผู้สังเกตไม่สามารถแยกขาดจากกระบวนการรับรู้ได้อย่างสมบูรณ์ ความจริงในระดับหนึ่งเกี่ยวข้องกับกระบวนการสัมพันธ์ระหว่างผู้รู้กับสิ่งที่ถูกรู้ แต่ต้องย้ำว่า ในควอนตัม บทบาทของผู้สังเกตหมายถึงกระบวนการวัดทางกายภาพ ในพุทธศาสนา ผู้สังเกต หมายถึง จิตในกระบวนการภาวนาและการรู้แจ้ง

สรุปได้ว่า พระพุทธศาสนาและฟิสิกส์ควอนตัมมีจุดสอดคล้องกันในระดับโครงสร้างทางความคิดในประเด็นสำคัญอย่างน้อยสามประการ คือ (1) ความไม่ถาวรของสภาวะ พระพุทธศาสนาเสนอหลักอนิจจังว่า สรรพสิ่งอยู่ในกระบวนการเกิด–ดับ ขณะที่ฟิสิกส์ควอนตัมแสดงให้เห็นว่า สถานะของสสารระดับจุลภาคไม่มีความแน่นอนตายตัว และมีลักษณะพลวัตเชิงความน่าจะเป็น (2) ความสัมพันธ์เชิงเหตุปัจจัย หลักปฏิจจสมุปบาทอธิบายว่า ทุกสภาวะเกิดขึ้นโดยอาศัยเหตุปัจจัย ไม่มีสิ่งใดดำรงอยู่โดยอิสระในทำนองเดียวกัน แนวคิดเชิงสัมพันธ์ในควอนตัม เช่น Entanglement หรือ Relational interpretations เสนอว่า คุณสมบัติของระบบมีอยู่ในบริบทของความสัมพันธ์ การปฏิเสธสารัตถะอิสระ หลักอนัตตาปฏิเสธตัวตนถาวรที่ตั้งมั่นในตัวเอง ขณะที่ควอนตัมฟิสิกส์ตั้งคำถามต่อแนวคิดสัจนิยมแบบคลาสสิกที่ถือว่าวัตถุมีคุณสมบัติแน่นอนโดยไม่ขึ้นกับการสัมพันธ์กับระบบอื่น แม้จะมีความใกล้เคียงในเชิงโครงสร้าง พระพุทธศาสนาและฟิสิกส์ควอนตัมมีจุดมุ่งหมาย และวิธีการ ที่แตกต่างกันโดยสิ้นเชิง พระพุทธศาสนาเป็นระบบปฏิบัติเพื่อความหลุดพ้นจากทุกข์ ใช้วิธีการภาวนา การวิเคราะห์ประสบการณ์ภายใน และการพิจารณาเชิงจริยธรรม ฟิสิกส์ควอนตัมเป็นทฤษฎีทางวิทยาศาสตร์ ใช้วิธีการทดลอง การคำนวณเชิงคณิตศาสตร์ และการพยากรณ์เชิงประจักษ์ ดังนั้น ความสัมพันธ์ระหว่างสองระบบนี้ไม่ควรถูกเข้าใจว่าเป็นการพิสูจน์หรือยืนยันซึ่งกันและกัน หากควรถูกมองว่าเป็นการสนทนาระหว่างกระบวนทัศน์ที่เปิดพื้นที่ให้ตั้งคำถามเชิงอภิปรัชญาและญาณวิทยาเกี่ยวกับธรรมชาติของความจริงในมิติที่ลึกซึ้งยิ่งขึ้น

องค์ความรู้ที่ได้รับ

การศึกษาความจริงในพระพุทธศาสนาและฟิสิกส์ควอนตัมทำให้เห็นว่า แม้ทั้งสองระบบจะมีบริบท วิธีการ และจุดมุ่งหมายแตกต่างกันโดยสิ้นเชิง แต่มีความสอดคล้องกันในระดับโครงสร้างทางความคิดอย่างมีนัยสำคัญ พระพุทธศาสนาเสนอภาพความจริงผ่านหลักไตรลักษณ์ โดยชี้ว่าสรรพสิ่งไม่เที่ยง ไม่มีสารัตถะอิสระที่ตั้งมั่นถาวร กรอบความคิดนี้สะท้อนอภิปรัชญาแบบกระบวนการและเชิงสัมพันธ์ ฟิสิกส์ควอนตัมได้เปลี่ยนความเข้าใจเรื่องสสารจากกรอบกลไกนิยมแบบคงที่ ไปสู่ความจริงที่มีลักษณะไม่ต่อเนื่อง ไม่กำหนดแน่นอน และอธิบายด้วยโครงสร้างเชิงความน่าจะเป็น พร้อมทั้งเผยให้เห็น

ความสัมพันธ์เชิงลึกของระบบผ่านปรากฏการณ์อย่างการพัวพันเชิงควอนตัม องค์ความรู้ที่สังเคราะห์ได้ปรากฏในแผนภาพที่ 1 ดังนี้

แผนภาพที่ 1 แสดงองค์ความรู้ที่ได้รับ

จากแผนภาพที่ 1 แสดงองค์ความรู้ที่ได้รับ จะเห็นได้ว่า ในโลกความคิดร่วมสมัย การทำความเข้าใจความจริง มิได้จำกัดอยู่เพียงกรอบศาสนาหรือวิทยาศาสตร์อย่างใดอย่างหนึ่ง หากแต่เปิดพื้นที่ให้เกิดการสนทนาข้ามศาสตร์ระหว่างระบบความรู้ที่แตกต่างกัน ภาพอินโฟกราฟฟิกเรื่องการเปรียบเทียบเชิงแนวคิดระหว่างพระพุทธศาสนากับฟิสิกส์ควอนตัม สะท้อนให้เห็นความพยายามในการเชื่อมโยงสองกระบวนทัศน์ที่แม้มีจุดมุ่งหมายต่างกัน แต่กลับมีความสอดคล้องกันในระดับโครงสร้างทางความคิดเกี่ยวกับธรรมชาติของความจริง

พระพุทธศาสนาเสนอภาพความจริงผ่านหลักไตรลักษณ์ ได้แก่ อนิจจัง ทุกขัง และอนัตตา ซึ่งอธิบายว่าสรรพสิ่งล้วนไม่เที่ยง ไม่สามารถคงสภาพเดิมได้ และไม่มีตัวตนถาวรที่เป็นอิสระจากเหตุปัจจัย นอกจากนี้ หลักปฏิจจสมุปบาทยังชี้ให้เห็นว่า ทุกสิ่งเกิดขึ้นโดยอาศัยเงื่อนไขสัมพันธ์กันเป็นกระบวนการ ไม่มีสิ่งใดดำรงอยู่โดยลำพัง ความจริงในมุมมองทางพุทธจึงมิใช่สิ่งคงที่ตายตัว หากแต่เป็นกระบวนการแห่งความสัมพันธ์ที่เคลื่อนไหวอยู่ตลอดเวลา การเข้าใจความจริงเช่นนี้มีเป้าหมายเพื่อพัฒนาปัญญา นำไปสู่การลดละอวิชชาและการดับทุกข์ในเชิงปฏิบัติ

ในอีกด้านหนึ่ง ฟิสิกส์ควอนตัมในฐานะวิทยาศาสตร์สมัยใหม่ ได้เปลี่ยนกรอบความเข้าใจเกี่ยวกับสสารและธรรมชาติจากแนวคิดกลไกนิยมแบบดั้งเดิมที่มองโลกเป็นระบบคงที่และกำหนดแน่นอน ไปสู่ความเข้าใจที่เน้นความไม่แน่นอนและความเป็นไปได้เชิงความน่าจะเป็น หลักความไม่แน่นอนและปรากฏการณ์การพัวพันเชิงควอนตัมชี้ให้เห็นว่า อนุภาคในระดับจุลภาคไม่มีคุณสมบัติคงที่แน่นอนก่อนการ

วัด และยังมีความสัมพันธ์เชิงลึกที่ไม่อาจแยกออกจากกันได้โดยเด็ดขาด โลกในระดับควอนตัมจึงมีลักษณะไม่ต่อเนื่อง ไม่ตายตัว และขึ้นอยู่กับเงื่อนไขของการสังเกต

เมื่อพิจารณาในเชิงเปรียบเทียบ จะพบจุดสอดคล้องสำคัญสามประการ ประการแรก ทั้งสองแนวคิดต่างปฏิเสธความคงที่ถาวรของสรรพสิ่ง พระพุทธศาสนาอธิบายผ่านหลักอนิจจัง ส่วนฟิสิกส์ควอนตัมแสดงให้เห็นผ่านพฤติกรรมของอนุภาคที่ไม่คงรูปแน่นอน ประการที่สอง ทั้งสองต่างเน้นความสัมพันธ์เชิงเหตุปัจจัย ไม่มีสิ่งใดดำรงอยู่อย่างโดดเดี่ยว และประการที่สาม คือการไม่ยอมรับสารัตถะหรือแก่นแท้ถาวรที่ดำรงอยู่โดยอิสระ ซึ่งสอดคล้องกับหลักอนัตตาในทางพุทธ และแนวคิดที่ว่าอนุภาคไม่มีคุณสมบัติคงที่ก่อนการวัดในทางควอนตัม

ความสอดคล้องดังกล่าวควรเข้าใจว่าเป็นเพียงความใกล้เคียงเชิงโครงสร้าง มิใช่การยืนยันว่าทั้งสองศาสตร์มีเนื้อหาเดียวกันหรือสามารถพิสูจน์แทนกันได้ พระพุทธศาสนามุ่งเน้นการพัฒนาจิตและจริยธรรมเพื่อความพ้นทุกข์ ขณะที่ฟิสิกส์ควอนตัมมุ่งอธิบายและทดลองปรากฏการณ์ธรรมชาติด้วยกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ที่ตรวจสอบได้ ความแตกต่างในจุดมุ่งหมายและวิธีการจึงยังคงเป็นสาระสำคัญที่ต้องตระหนัก

กล่าวโดยสรุป ความจริงในพระพุทธศาสนาและฟิสิกส์ควอนตัมก่อให้เกิดองค์ความรู้เชิงบูรณาการที่ช่วยขยายกรอบการเข้าใจความจริงให้ลุ่มลึกและรอบด้านยิ่งขึ้น ความไม่เที่ยง ความสัมพันธ์เชิงเหตุปัจจัย และความไม่เป็นสารัตถะของสรรพสิ่ง กลายเป็นแกนกลางร่วมที่เปิดพื้นที่สนทนาระหว่างศาสตร์ทางจิตวิญญาณกับวิทยาศาสตร์สมัยใหม่ การสนทนาเช่นนี้มิได้ลดทอนคุณค่าของฝ่ายใด หากแต่ช่วยให้มนุษย์สามารถมองเห็นความจริงในมิติที่ซับซ้อนและกว้างขวางยิ่งขึ้น อันเป็นรากฐานสำคัญของการพัฒนาปัญญาในสังคมร่วมสมัย

สรุป

ความจริงในพระพุทธศาสนาอธิบายผ่านหลักไตรลักษณ์ ซึ่งประกอบด้วย อนิจจัง (ความไม่เที่ยง) ทุกขัง (ความทนอยู่ในสภาพเดิมไม่ได้) และอนัตตา (ความไม่มีตัวตนถาวร) โดยชี้ให้เห็นว่าสรรพสิ่งทั้งหลายล้วนอยู่ภายใต้การเปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่อง เกิดขึ้น ตั้งอยู่ และดับไปตามเหตุปัจจัย ไม่สามารถดำรงอยู่ได้อย่างคงที่หรือเป็นอิสระจากกัน หลักไตรลักษณ์จึงเป็นแก่นสำคัญในการอธิบายความจริงของชีวิตและโลกในมุมมองทางพุทธศาสนา เมื่อพิจารณาเปรียบเทียบกับฟิสิกส์ควอนตัม พบว่า มีลักษณะสอดคล้องกันในหลายประเด็น กล่าวคือ 1) อนิจจัง สอดคล้องกับแนวคิดในฟิสิกส์ควอนตัมที่มองว่าอนุภาคมีความไม่แน่นอน เปลี่ยนแปลงได้ และไม่สามารถกำหนดสถานะได้อย่างตายตัว 2) ทุกขัง สะท้อนถึงความไม่เสถียรของระบบในระดับจุลภาค ซึ่งไม่สามารถคงอยู่ในสภาพเดิมได้ตลอดเวลา และ 3) อนัตตา สัมพันธ์กับแนวคิดที่ว่าอนุภาคไม่มีตัวตนถาวร หากเป็นเพียงปรากฏการณ์ของพลังงานหรือความน่าจะเป็นที่ขึ้นอยู่กับเงื่อนไขและการสังเกต ทั้งนี้ ฟิสิกส์ควอนตัมชี้ให้เห็นว่าความจริงมิใช่สิ่งคงที่ แต่เป็นสิ่งที่สัมพันธ์กับการวัดและบริบทของระบบ ขณะที่พระพุทธศาสนาอธิบายว่าความจริงเป็นกระบวนการของเหตุปัจจัยที่ไร้ตัวตน

ถาวร ดังนั้น แม้ทั้งสองศาสตร์จะมีวิธีการศึกษาแตกต่างกัน พระพุทธศาสนาเน้นการพัฒนาจิตเพื่อการหลุดพ้น ส่วนฟิสิกส์ควอนตัมเน้นการทดลองและคณิตศาสตร์ แต่ต่างสะท้อนภาพของโลกที่ไม่หยุดนิ่ง ไม่เป็นสารัตถะ และสัมพันธ์กันอย่างลึกซึ้ง สรุปได้ว่า หลักไตรลักษณ์เป็นกรอบสำคัญที่ช่วยเชื่อมโยงความเข้าใจเรื่องความจริงระหว่างพระพุทธศาสนาและฟิสิกส์ควอนตัม ทำให้เห็นธรรมชาติของโลกในฐานะกระบวนการที่เปลี่ยนแปลงและปราศจากความคงที่อย่างแท้จริง

เอกสารอ้างอิง

กีรติ บุญเจือ. (2549). *อรรถปริวรรต คู่เวรคู่กรรม ปรัชญาหลังนวยุค*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

พระปลัดราชันย์ ปสนฺนจิตฺโต และสิทธิโชค ปาณะศรี. (2568). ไตรลักษณ์ในควอนตัม. *วารสารวิชาการ มจร บุรีรัมย์*, 10(1), 455.

พระปลัดวุฒิพงษ์ ผลไม้. (2562). การศึกษาเปรียบเทียบความจริงของพระพุทธศาสนากับวิทยาศาสตร์. *วารสารสังคมศาสตร์ปัญญาพัฒน์*, 1(1), 1-10.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2556). *พุทธธรรม*. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2550). *พุทธศาสนาในฐานะของวิทยาศาสตร์*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์สหธรรมิก จำกัด.

ฟารุก ขันราม และกัมปนาท บัวเจริญ. (2567). ความจริงสูงสุดในพระพุทธศาสนา. *วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม*, 43(5), 849-863.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

วัชระ งามจิตรเจริญ. (2554). พระพุทธศาสนากับฟิสิกส์ใหม่. *วารสารพุทธศาสน์ศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย*, 18(1), 38.

วิทย์ วิศทเวทย์. (2553). *ปรัชญาทรรศน์ : พุทธปรัชญา*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ศุภชัย ศรีศิริรุ่ง และกีรติ บุญเจือ. Z2560). พระพุทธศาสนากับวิทยาศาสตร์ : การศึกษาเชิงวิเคราะห์วิจักษ์ และวิธาน. *วารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์*, 13(2), 75.

สมภาร พรมทา. (2534). *พุทธศาสนากับวิทยาศาสตร์*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

เสถียรพงษ์ วรรณปก. (2521). *โลกทัศน์พระพุทธศาสนา*. คณะศิลปศาสตร์: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

Einstein Albert, Podolsky Boris, and Rosen Nathan. (1935). Can Quantum-Mechanical Description of Physical Reality Be Considered Complete?. *Physical Review*, 47, 777–780.

Bohr, Niels. (1934). *Atomic Theory and the Description of Nature*. Cambridge: Cambridge University Press.

Capra, Fritjof. (1975). *The Tao of Physics*. Boston: Shambhala Publications.

Rovelli Carlo. (1996). Relational Quantum Mechanics. *International Journal of Theoretical Physics,* 35(8), 1637–1678.

Feynman, Richard P. (1965). *The Character of Physical Law*. Cambridge, MA: MIT Press.

Griffiths, David J. (2018). *Introduction to Quantum Mechanics* (3rd ed.). Cambridge: Cambridge University Press.

Heisenberg, Werner. (1958). *Physics and Philosophy: The Revolution in Modern Science*. New York: Harper & Row.

Bell John S. (1964). On the Einstein Podolsky Rosen Paradox. *Physics*, 1(3), 195–200.

Rahula, Walpola. (1959). *What the Buddha Taught*. New York: Grove Press.

Russell, Bertrand. (1912). *The Problems of Philosophy*. London: Williams and Norgate.

Schrodinger, Erwin. (1935). Die gegenwartige Situation in der Quantenmechanik. *Naturwissenschaften*, 23, 807–812.

ตามรอยพุทธศิลป์ประติมากรรมสำริดกลุ่มประโคนชัย (The Golden Boy) มิติ: ทางด้านประวัติศาสตร์และทางด้านภูมิศาสตร์*

Tracing the Path of Prakon Chai Broze Sculpture Art (The Golden Boy): Historical and Geographical Dimension

พระศักดิ์สิทธิ์ พุทฺธปุตฺโต (ศรีสุข)[1*], ธนรัฐ สะอาดเอี่ยม[2]
Phra Saksit Buddhaputto (Srisuk)[1*], Thanarat-Sa-ard-iam[2]

บทคัดย่อ

บทความนี้ มี 3 วัตถุประสงค์ คือ 1) เพื่อศึกษาพุทธศิลปกรรมสำริดกลุ่มประโคนชัย (Golden Boy) มิติ: ทางด้านประวัติศาสตร์และทางด้านภูมิศาสตร์ 2) เพื่อศึกษาสภาพพุทธศิลปกรรมสำริดกลุ่มประโคนชัย (Golden Boy) มิติ: ทางด้านประวัติศาสตร์และทางด้านภูมิศาสตร์ และ 3) เพื่อวิเคราะห์พุทธศิลปกรรมสำริดกลุ่มประโคนชัย (Golden Boy) มิติ: ทางด้านประวัติศาสตร์และทางด้านภูมิศาสตร์ การเก็บรวบรวมข้อมูลจาก ข้อมูลปฐมภูมิ ข้อมูลทุติยภูมิ การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก โดยใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา นำเสนอข้อมูลด้วยวิธีการพรรณนาความ ผลการศึกษาพบว่า

1) ศึกษาพุทธศิลปกรรมสำริดกลุ่มประโคนชัย (Golden Boy) มิติ: ทางด้านประวัติศาสตร์และทางด้านภูมิศาสตร์ พบว่า มีความเจริญรุ่งเรืองขั้นสูงของอารยธรรมโบราณในดินแดนอีสานใต้ ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 13-14 ประติมากรรมชิ้นนี้เป็นประจักษ์พยานที่สำคัญยิ่ง ที่บ่งชี้ถึงการผสมผสานทางคติความเชื่อระหว่างพุทธศาสนาลัทธิมหายานและศาสนาพราหมณ์-ฮินดู สภาพภูมิประเทศประกอบด้วยภูเขาไฟและที่ราบลุ่มมีทรัพยากรอุดมสมบูรณ์ มีความมั่งคั่งจากการควบคุมเส้นทางทรัพยากร การค้าเกลือ ค้าเหล็กและเอื้ออำนวยต่อการตั้งถิ่นฐาน

2) ศึกษาสภาพพุทธศิลปกรรมสำริดกลุ่มประโคนชัย (Golden Boy) มิติ: ทางด้านประวัติศาสตร์และทางด้านภูมิศาสตร์ พบว่า ประติมากรรมนี้มีเอกลักษณ์เฉพาะตัว มีความก้าวหน้าทางวิศวกรรมด้านโลหะกรรมและทักษะช่างพื้นถิ่น ด้านภูมิศาสตร์ การกระจายตัวของพุทธศิลป์ประติมากรรมสำริด กลุ่มประโคนชัย มีความสัมพันธ์แนบแน่นกับลักษณะทางกายภาพและนิเวศวิทยาของพื้นที่ของจังหวัดบุรีรัมย์

---

[1] วัดสุขสำราญ อำเภอเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดบุรีรัมย์
[1] Watsuksamran Chalermphrakiat District Burirum Province
[2] มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์
[2] Mahachulalongkornrajavidyalaya University Surin Campus

3) วิเคราะห์พุทธศิลปกรรมสำริดกลุ่มประโคนชัย (Golden Boy) มิติ: ทางด้านประวัติศาสตร์และทางด้านภูมิศาสตร์ พบว่า การวิเคราะห์เชิงประวัติศาสตร์ช่วยให้เห็นบริบทการสร้างและการเคลื่อนย้ายโบราณวัตถุ ทางด้านภูมิศาสตร์ช่วยอธิบายเหตุปัจจัยด้านทำเลที่ตั้ง ทรัพยากรธรรมชาติและเครือข่ายเส้นทางโบราณที่เอื้อต่อการหล่อหลอมรูปแบบศิลปกรรมเฉพาะถิ่น สะท้อนพลวัตทางด้านประวัติศาสตร์และทางด้านภูมิศาสตร์ของภูมิภาค ที่มีคุณูปการต่อการทำความเข้าใจในรากฐานอารยธรรม

ทั้งนี้ ผลการศึกษาสามารถนำไปเป็นแนวทางในการศึกษาเพื่อการอนุรักษ์รักษาพุทธศิลปกรรมของกลุ่มประโคนชัยอื่น ๆ ที่มีต่อชุมชนในพื้นที่จังหวัดบุรีรัมย์ได้

คำสำคัญ: กลุ่มประโคนชัย, ประวัติศาสตร์และภูมิศาสตร์, พุทธศิลป์ประติมากรรมสำริด

Abstract

This article has three main objective: 1 to study the Prakhon Chai bronze Buddhist art The Golden Boy statue inits historical and geographical dimensions; 2 to examine the contextual conditions of the Prakhon Chai bronze Buddhist art Golden Boy in its historical and geographical dimension; and 3 toanalyze the Prakhon Chai bronze Buddhist art Golden Boy in its historical and geographical dimension. Data was collected from primary and secondary sources, along with-in depth interviews. The gathered data was analyzed utilizing content analysis and presented through descripting interpretation. The results of the study are as follows:

1) The study of the Prakhon Chai bronze Buddhist art Golden Boy in historical and geographical dimensions revealed the existence of a highly prosperous ancient civilization in the lower isan region during the 13th to 14th Buddhist centuries.This sculpture serves as crucial evidence indicating a syncretism of beliefs between Mahayana Buddhism and Brahmanism-Hinduism. The geographical landscape, comprising volcanic terrain and fertile floodplains, provided abundant natural resources, The region's wealth derived from controlling resource routes, particularly the salt and iron trades, making it highly conducive to human settlement.

2) The examination of the contextual conditions found that this group of sculptures possesses distinct, unique identity, reflecting advances metallurgical engineering and highly skilled local craftsmanship. Geographically, the spatial distribution of the Prakhon Chai bronze Buddhist arts and deity statues is closely intertwined with the physical and ecological characteristics of Buriram Province.

3) The analysis of the art demonstrated that the historical dimension helps illuminate the context of its creation, patronage, and the movement of the artifacts. Meanwhile, the geographical dimention explains the locational factors, natural resources, and ancient route networks that fostered the formation of this specific local art style. This reflects the region's historical and geographical dynamics, significantly contributing to the understanding of the civilization's foundation.

Ultimately, these findings can serve as a foundational guideline for further studies and the conservation of other Prakhon Chai Buddhist artifacts, bringing positive impacts to the local communities in Buriram Province.

Keywords: Prakhon Chai Group , History and Geography, Bronze sculpture Buddhist Art.

บทนำ

พุทธศิลปกรรมในแขนงของงานประติมากรรม หรือที่เรียกกันโดยทั่วไปว่าประติมากรรมทางพระพุทธศาสนา ถือเป็นมรดกทางวัฒนธรรมอันทรงคุณค่าที่ถูกรังสรรค์ขึ้น เพื่อใช้เป็นรูปเคารพและเป็นสื่อกลางในการสืบทอดพระธรรมคำสอนขององค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า นอกเหนือจากความงามแล้ว ประติมากรรมเหล่านี้ยังเป็นเสมือนรูปธรรมแห่งปรัชญาและคติความเชื่อทางศาสนาที่จับต้องได้ ทำหน้าที่โน้มน้าวจิตใจของพุทธศาสนิกชน ให้เข้าถึงสภาวะแห่งความสงบและความศรัทธา (รุ่งโรจน์ ธรรมรุ่งเรือง, 2558) ตลอดหน้าประวัติศาสตร์อันยาวนาน พุทธศิลป์ได้เดินทางผ่านกาลเวลาและข้ามผ่านร่องรอยของภูมิศาสตร์ จนเกิดความผสมผสานกลมกลืนไปกับภูมิปัญญาและบริบทแวดล้อมในแต่ละท้องถิ่น จนก่อให้เกิดเป็นรูปแบบศิลปะที่มีอัตลักษณ์เฉพาะตัวในแต่ละยุคสมัย การศึกษาประติมากรรมพุทธศิลป์จึงไม่ใช่เพียงการชื่นชมในความล้ำเลิศของฝีมือช่าง แต่เป็นการทำความเข้าใจถึงวิถีชีวิต ระบบสังคม และอุดมการณ์ทางการเมืองที่แฝงซ่อนเร้นอยู่ในผลงานเหล่านั้น ในบริบทของดินแดนสุวรรณภูมิ การปรับตัวของพุทธศิลป์ให้เข้ากับสภาวะแวดล้อมทางวัฒนธรรม ได้นำไปสู่การกำเนิดประติมากรรมชิ้นเอกมากมาย และหนึ่งในภาพที่สะท้อนที่ชัดเจนที่สุดของการหลอมรวมความเชื่อและเทคโนโลยีชั้นสูงในอดีต คือ การปรากฏขึ้นของกลุ่มประติมากรรมสำริดแห่งที่ราบสูงโคราชตอนล่าง และนำไปสู่การค้นพบพุทธศิลป์ประติมากรรมกลุ่มประโคนชัยหรือ Golden Boy อันเลื่องชื่อ ประติมากรรมกลุ่มนี้เป็นประจักษ์พยานชิ้นสำคัญ ที่แสดงถึงความรุ่งเรืองของคติพุทธศาสนามหายานที่แผ่ขยายเข้ามา ณ ลุ่มแม่น้ำมูล โดยได้หลอมรวมเข้ากับคติการปกครองและศิลปวิทยาการพื้นถิ่น จนกลายเป็นสิ่งที่ดีที่สุดแห่งประวัติศาสตร์ทางพุทธศิลป์ที่เชื่อมโยงศรัทธาและภูมิศาสตร์ที่ผ่านกาลเวลามาได้อย่างสมบูรณ์

มิติเชิงภูมิศาสตร์ พื้นที่อำเภอประโคนชัยและบริเวณใกล้เคียงในจังหวัดบุรีรัมย์ ตั้งอยู่บนชัยภูมิที่สำคัญที่เป็นรอยต่อทางธรณีวิทยาและพื้นที่ทางวัฒนธรรม ระหว่างที่ราบสูงโคราชกับแนวเทือกเขาพนม

ดงรัก ซึ่งเป็นเส้นทางสัญจรข้ามผ่านทางช่องเขาที่สำคัญ ที่เชื่อมต่อกับดินแดนประเทศกัมพูชาและที่ราบลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาเข้าด้วยกัน (ศรีศักร วัลลิโภดม, 2561) สภาพภูมิศาสตร์ดังกล่าวไม่เพียงแต่เอื้ออำนวยต่อการตั้งถิ่นฐานของชุมชนขนาดใหญ่ ที่มีระบบการจัดการน้ำอย่างมีประสิทธิภาพ และยังเป็นจุดยุทธศาสตร์ทำหน้าที่เป็นชุมทาง รับเอาแรงบันดาลใจทางศิลปะจากภายนอกเข้ามาปรับใช้ให้เข้ากับบริบทของท้องถิ่น ความสัมพันธ์ระหว่างตำแหน่งที่ตั้งของแหล่งโบราณคดีที่พบประติมากรรม Golden Boy กับแนวคูน้ำคันดินของเมืองโบราณ ชี้ให้เห็นถึงความฉลาดเลือกพื้นที่ที่มีความปลอดภัยและเข้าถึงพื้นที่ทรัพยากรป่าไม้และแร่ธาตุที่จำเป็นต่อการถลุงโลหะ (ธวัชชัย องค์วุฒิเวทย์, 2563) นอกจากนี้ลักษณะทางกายภาพของดินและแหล่งน้ำในพื้นที่อำเภอประโคนชัย ยังสัมพันธ์กับการสร้างศาสนสถานเพื่อประดิษฐานรูปเคารพเหล่านี้ ซึ่งมักจะตั้งอยู่ในพื้นที่ลุ่มน้ำท่วมถึง แต่ได้รับการปรับปรุงให้เป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ตามคติของจักรวาลวิทยา ซึ่งมิติทางด้านภูมิศาสตร์จะช่วยให้เราเข้าใจถึง ความวิจิตรของพุทธศิลปกรรมกลุ่มนี้ไม่ได้เกิดขึ้นอย่างโดดเดี่ยว แต่เป็นผลผลิตจากการปฏิสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ สภาพแวดล้อม และเครือข่ายความเชื่อทางศาสนาที่ถูกหล่อหลอมขึ้น ผ่านพื้นที่ทางภูมิศาสตร์ที่มีความสำคัญนี้อย่างมีนัยสำคัญ การศึกษาในส่วนของประวัติศาสตร์ Golden Boy จึงเปรียบเสมือนการแกะรอยสายสัมพันธ์เชิงอำนาจและอุดมการณ์ทางศาสนาที่ซ้อนทับอยู่บนแผ่นดินอีสานใต้ ส่งผลต่อการก่อตัวของอัตลักษณ์ทางพุทธศิลป์ที่โดดเด่นเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว สืบเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน

การส่งมอบคืนประติมากรรมสำริด Golden Boy กลับสู่แผ่นดินมาตุภูมิในห้วงเวลาปัจจุบัน ไม่ได้เป็นเพียงแค่นิมิตที่หมายสำคัญของกระบวนการทวงคืนมรดกทางวัฒนธรรมของชาติ ที่ถูกลักลอบนำออกไปในอดีตเท่านั้น แต่เป็นการกระตุ้นให้เกิดการเรียนรู้ในการศึกษาพุทธศิลป์ประติมากรรมกลุ่มประโคนชัยให้มีประสิทธิภาพและสมบูรณ์มากขึ้น (ศักดิ์ชัย สายสิงห์, 2556) เมื่อนำข้อมูลทางภูมิศาสตร์มาผนวกกับประวัติศาสตร์ศิลปะ การวิเคราะห์องค์ประกอบทางโลหะวิทยาและเทคนิคการหล่อสำริดของประติมากรรมเหล่านี้ ช่วยยืนยันถึงแหล่งที่มาของวัตถุดิบ การค้าแร่โลหะ เส้นทางการถ่ายทอดเทคโนโลยีในภูมิภาคอีสานใต้ ในสมัยโบราณได้อย่างเป็นรูปธรรมมากขึ้น นอกจากนี้การนำวัตถุชิ้นเอกกลับมาพิจารณาภายใต้โครงการทางภูมิศาสตร์ลุ่มแม่น้ำมูล จะช่วยลบล้างข้อมูลที่ไม่ถูกต้องในทางประวัติศาสตร์ ที่เคยมองศิลปะกลุ่มประโคนชัยเป็นเพียงศิลปะชายขอบ หรือเป็นแค่งานช่างระดับรองจากศูนย์กลางอำนาจอื่นได้

ดังนั้น บทความนี้ได้มุ่งหวังในการนำเสนอการศึกษา สภาพ และการวิเคราะห์พุทธศิลป์ประติมากรรมสำริดกลุ่มประโคนชัย ผ่านมิติทางด้านประวัติศาสตร์และทางด้านภูมิศาสตร์อย่างเป็นระบบ เพื่อให้ตระหนักรู้ถึง คุณค่าทางศิลปะวัฒนธรรมที่เป็นรากเหง้าของชาติ เสนอแนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาองค์ความรู้ ให้เป็นฐานข้อมูลเชิงประจักษ์การศึกษาและวิจัยทางพุทธศาสนา โบราณคดี และประวัติศาสตร์ สืบต่อไป

ศึกษาพุทธศิลป์ประติมากรรมสำริดกลุ่มประโคนชัย (Golden Boy) มิติ: ทางด้านประวัติศาสตร์และทางด้านภูมิศาสตร์

ในประเด็นดังต่อไปนี้ ผู้เขียนขอนำเสนอการศึกษาพุทธศิลป์ประติมากรรมสำริดกลุ่มประโคนชัย โดยแบ่งเป็น 2 มิติ คือ มิติทางด้านประวัติศาสตร์ และ มิติทางด้านภูมิศาสตร์ ตามรายละเอียดดังต่อไปนี้

(1) มิติทางด้านประวัติศาสตร์

การศึกษาศิลปกรรมสำริดกลุ่มประโคนชัย โดยเฉพาะประติมากรรมสำริดประทับยืน Golden Boy ที่นักวิชาการสันนิษฐานว่าเป็นรูปเคารพของพระศิวะ หรือพระโพธิสัตว์ในคติมหายานนั้น ชี้ให้เห็นถึงความเจริญรุ่งเรืองขั้นสูงของอารยธรรมโบราณในดินแดนอีสานใต้ ช่วงพุทธศตวรรษที่ 13-14 ประติมากรรมชิ้นนี้เป็นประจักษ์พยานที่สำคัญยิ่ง ในการบ่งชี้ความเจริญรุ่งเรืองของรัฐโบราณนี้ ในแง่ของเทคโนโลยีประติมากรรม Golden Boy แสดงให้เห็นความก้าวหน้าทางวิศวกรรมด้านโลหะกรรมและทักษะช่างพื้นถิ่นขั้นสูง ที่สามารถหล่อรูปเคารพสำริดกระไหล่ทองขนาดใหญ่ ความสูง 129 เซนติเมตร ด้วยเทคนิคการหล่อแบบขั้นสูง มีสัดส่วนสมจริงทางกายวิภาคและงดงามประณีต ประวัติศาสตร์ของประติมากรรมกลุ่มประโคนชัยยังผูกพันอย่างแยกไม่ออกกับประวัติศาสตร์จากการสูญเสียมรดกทางวัฒนธรรม โดยเริ่มต้นจากการลักลอบขุดค้นครั้งใหญ่ที่ปราสาทเขาปลายบัด 2 ในอำเภอละหารทรายในช่วงปี พ.ศ. 2507 ทำให้มีโบราณวัตถุที่ล้ำค่าได้ถูกลักลอบนำออกนอกประเทศ จนเกิดกระบวนการทวงคืนสมบัติของชาติ และการส่งมอบกลับคืนสู่มาตุภูมิประเทศไทยในปี พ.ศ. 2567 การกลับมาของโบราณวัตถุชิ้นนี้ไม่ได้เป็นเพียงการได้รับคืนสมบัติของชาติ แต่ยังเป็นการต่อจิ๊กซอว์ชิ้นสำคัญของประวัติศาสตร์ศิลปะเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่ขาดหายไป ทำให้การจัดลำดับยุคสมัยของรัฐโบราณที่ราบสูงมีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น (ศักดิ์ชัย สายสิงห์, 2550)

เห็นได้ว่าพุทธศิลป์ประติมากรรมสำริดกลุ่มประโคนชัยนั้น มีประวัติศาสตร์ที่เป็นเอกลักษณ์ของตนเองมาอย่างยาวนาน รวมถึงพัฒนาเทคโนโลยีในการผลิตสิ่งต่าง ๆ ที่ทันสมัย และมีภูมิปัญญาเป็นของตนเอง สามารถผลิตงานศิลป์ประติมากรรมออกมาได้อย่างสวยงามวิจิตรบรรจง และมีลวดลายของเครื่องทรงเครื่องประดับ ที่มีเอกลักษณ์เฉพาะทาง บ่งบอกได้ถึงความเจริญของอาณาจักรได้อย่างชัดเจน รวมถึงการส่งต่อภูมิปัญญาให้กับคนรุ่นหลัง ให้คงเอกลักษณ์ต่อไปเอาไว้ได้

(2) มิติทางด้านภูมิศาสตร์

ประติมากรรมสำริดกลุ่มประโคนชัย Golden Boy มีความเชื่อมโยงอย่างลึกซึ้งกับสภาพภูมิประเทศของที่ราบสูงโคราชตอนล่างและแนวเทือกเขาพนมดงรัก พื้นที่บริเวณอำเภอประโคนชัยและอำเภอเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดบุรีรัมย์ มีลักษณะทางภูมิศาสตร์ที่เป็นพื้นที่ของภูเขาไฟที่ดับสนิทแล้ว ซึ่งกลุ่มชนโบราณได้ใช้ประโยชน์จากลักษณะภูมิประเทศที่เป็นเนินเขาสูงโดดเด่นนี้ การค้นพบขุมทรัพย์ประติมากรรมสำริดจำนวนมากที่เขาปลายบัด 2 สะท้อนให้เห็นถึงการจัดระเบียบพื้นที่ เพื่อใช้เป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์และศูนย์กลางทางจิตวิญญาณของชุมชน นอกจากนี้ภูมิศาสตร์ของทุ่งกุลาร้องไห้และลุ่มน้ำมูลยังทำหน้าที่เป็นเครือข่ายเส้นทางคมนาคมทางบกและทางน้ำที่สำคัญ ที่ตั้งของชุมชนโบราณในเขตประโคนชัย จึงเป็นจุดยุทธศาสตร์หรือชุมทางของการค้าระหว่างภูมิภาค ปัจจัยทางภูมิศาสตร์ที่สำคัญอีกประการหนึ่งคือความ

อุดมสมบูรณ์ของสายแร่โลหะในพื้นที่ใกล้เคียงและตามแนวเส้นทางการค้า ไม่ว่าจะเป็นทองแดง ตะกั่ว และดีบุก เอื้ออำนวยให้เกิดอุตสาหกรรมการถลุงและการหล่อสำริดขนาดใหญ่ในพื้นที่ เป็นเงื่อนไขสำคัญที่กำหนดรูปแบบการตั้งถิ่นฐาน การแลกเปลี่ยนเทคโนโลยีโลหะกรรม และการกระจายตัวของคติความเชื่อทางศาสนา ทำให้อัตลักษณ์ศิลป์ประติมากรรมสำริดกลุ่มประโคนชัยมีความโดดเด่นเฉพาะตัวและรุ่งเรืองขึ้นมาในฐานะศูนย์กลางทางศิลปกรรมและเศรษฐกิจที่สำคัญของภูมิภาค (รุ่งโรจน์ ธรรมรุ่งเรือง, 2558)

เห็นได้ว่าพุทธศิลป์ประติมากรรมสำริดกลุ่มประโคนชัย ในสมัยโบราณนั้นจะเลือกตั้งบ้านเมืองและชุมชนอยู่ในที่ลุ่ม ใกล้แหล่งน้ำและผืนดินที่มีความอุดมสมบูรณ์ เส้นทางคมนาคมระหว่างเมืองนิยมเดินทางบนเส้นทางน้ำ เกิดการค้าขายแลกเปลี่ยนสินค้าทำให้เกิดความเจริญขึ้นของชุมชนเมือง ในส่วนของกลุ่มประโคนชัยมีความพิเศษ คือ เลือกพื้นที่ตั้งอยู่ใกล้กับแร่ธาตุที่มีความสำคัญต่ออุตสาหกรรมการผลิตศิลปกรรมทางศาสนา โดยเฉพาะสินแร่ทองแดง เงิน และดีบุก จึงสามารถผลิตงานพุทธศิลป์ประติมากรรมออกมาได้อย่างมากมาย รวมถึงการพัฒนาวิธีในการผลิตงานศิลป์ด้วยเทคโนโลยีที่ทันสมัยและมีภูมิปัญญาของตนเองได้ ทำให้บ้านเมืองมีความเจริญและขยายอาณาเขตออกไปได้อย่างกว้างขวาง

ศึกษาสภาพพุทธศิลป์ประติมากรรมสำริดกลุ่มประโคนชัย(Golden Boy) มิติ: ทางด้านประวัติศาสตร์และทางด้านภูมิศาสตร์

สภาพมิติทางด้านประวัติศาสตร์ ประติมากรรมสำริดกลุ่มประโคนชัย โดยเฉพาะประติมากรรมชิ้นสำคัญที่รู้จักกันในนามของ Golden boy ชี้ให้เห็นถึงร่องรอยของความเจริญในระดับสูงของชุมชนโบราณในบริเวณอีสานใต้ช่วงพุทธศตวรรษที่ 13-14 จัดอยู่ในยุคก่อนเมืองพระนคร ประติมากรรมกลุ่มนี้มีเอกลักษณ์เฉพาะตัว การค้นพบร่วมกับกลุ่มพระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวรและพระศรีอริยเมตไตรยสำริดจำนวนมาก ณ บริเวณปราสาทเขาปลายบัด อำเภอประโคนชัย บ่งชี้ถึงสภาวะของความอยู่ร่วมกันทางศาสนาและเครือข่ายการอุปถัมภ์ของชนชั้นนำในท้องถิ่นที่มีความมั่นคง รวมถึงมีเทคโนโลยีการหล่อโลหะผสมขั้นสูงที่มีความก้าวหน้ากว่าในภูมิภาคอื่นเดียวกัน ประวัติศาสตร์ของศิลป์ประติมากรรมในกลุ่มนี้ยังครอบคลุมไปถึงประวัติศาสตร์ทางมรดกวัฒนะธรรมของประเทศในช่วงปี พ.ศ. 2500 เมื่อโบราณวัตถุของประเทศที่ล้ำค่าเหล่านี้ได้ถูกลักลอบขุดและลักลอบนำออกจากประเทศไทยไปเข้าสู่ตลาดค้าของเก่าสากล ก่อนที่จะมีความพยายามในระดับของรัฐบาลและภาคเอกชน จนนำไปสู่การส่งมอบคืนจากพิพิธภัณฑ์ศิลปะเมโทรโพลิแทน ประเทศสหรัฐอเมริกา กลับคืนสู่ประเทศไทยในปี พ.ศ. 2567 การกลับมาของประติมากรรมสำริดกลุ่มประโคนชัย Golden Boy เป็นการตอกย้ำถึงความสำคัญของมรดกทางวัฒนธรรม ในฐานะที่เป็นหลักฐานเชิงประจักษ์และความภาคภูมิใจร่วมสมัย

ภาพที่ 1 แสดงรูปภาพ Golden Boy, ที่มา: เดลินิวส์ ออนไลน์ 20 พฤษภาคม พ.ศ. 2567

สภาพมิติทางด้านภูมิศาสตร์ การกระจายตัวของพุทธศิลป์ประติมากรรมกรรมและเทวรูปสำริดกลุ่มประโคนชัย มีความสัมพันธ์อย่างแนบแน่นกับลักษณะทางกายภาพและนิเวศวิทยาของพื้นที่ของจังหวัดบุรีรัมย์ นักวิชาการสันนิษฐานว่าเป็นพระรูปของพระเจ้าชัยวรมันที่ 6 ซึ่งจำเป็นต้องพิจารณาควบคู่ไปกับบริบททางภูมิประเทศและภูมิรัฐศาสตร์ของพื้นที่อีสานใต้เพื่อความเข้าใจที่ครอบคลุม โดยประติมากรรมชิ้นนี้ถูกลักลอบขุดและพบเมื่อปี พ.ศ. 2518 ณ บริเวณปราสาทบ้านยางโป่งสะเดา ตำบลตาจง อำเภอละหารทราย จังหวัดบุรีรัมย์ ซึ่งมีความสอดคล้องกับเส้นทางการขยายอำนาจของรัฐโบราณอย่างยิ่ง เนื่องจากทำเลที่ตั้งดังกล่าวตั้งอยู่บนที่ราบสูงโคราชตอนล่างบริเวณลุ่มแม่น้ำมูล ลักษณะภูมิประเทศแบบกึ่งราบและที่ราบลอนราบ ทอดตัวเชื่อมโยงต่อเนื่องไปยังแนวช่องเขาของเทือกเขาพนมดงรัก ลักษณะภูมิศาสตร์ที่ทำหน้าที่เสมือนระเบียงวัฒนธรรมและเส้นทางยุทธศาสตร์สำคัญที่เอื้ออำนวยต่อการเคลื่อนย้ายผู้คน และการแลกเปลี่ยนทรัพยากรแร่ธาตุโดยเฉพาะทองแดงและดีบุกที่ใช้ในการหล่อโลหะ ไปจนถึงการถ่ายทอดเทคโนโลยีทางศิลป์ประติมากรรมชั้นสูงข้ามภูมิภาค ดังที่ปรากฏหลักฐานผ่านเทคนิคการหล่อสำริดขนาดใหญ่ การกระไหล่ทอง การเซาะร่องเพื่อฝังอัญมณีอันเป็นเอกลักษณ์ทางศิลปกรรมแบบพิมายตอนต้น ที่พบในตัวประติมากรรม การปรากฏขึ้นของโบราณวัตถุระดับราชสำนักที่สมบูรณ์แบบ ในพื้นที่ชายขอบเทือกเขาพนมดงรักฝั่งบุรีรัมย์ จึงเป็นหลักฐานเชิงประจักษ์ที่ช่วยยืนยันทฤษฎีใหม่ทางประวัติศาสตร์ ว่าดินแดนที่ราบสูงโคราชบริเวณลุ่มแม่น้ำมูลตอนล่างนี้ คือถิ่นฐานปฐมภูมิและฐานกำลังอันเข้มแข็งของราชวงศ์มหิธรปุระก่อนที่กษัตริย์ในราชวงศ์ดังกล่าวจะกรีธาทัพข้ามเทือกเขาพนมดงรัก ลงไปสถาปนาอำนาจเหนือเมืองพระนคร อาณาจักรขอมโบราณ (กรมศิลปากร, 2567) สภาพพื้นที่ทางภูมิศาสตร์ที่ตั้งอยู่บนที่สูงและมีป่าเขา

ซับซ้อน อาจเป็นเงื่อนไขที่สำคัญทางภูมิประเทศที่ทำให้ผู้คนในยุคโบราณตัดสินใจเลือกบริเวณนี้เป็นสถานที่สำหรับการฝังซ่อนเร้นโบราณวัตถุมีค่าเพื่อหลบหลีกภัยสงคราม การแย่งชิงทรัพยากร หรือการเปลี่ยนผ่านทางอำนาจทางการเมืองและลัทธิความเชื่อในช่วงพุทธศตวรรษที่ 14-15

ข้อมูลและทัศนะของผู้ให้ข้อมูลสำคัญจากการสัมภาษณ์ เพื่อทำความเข้าใจถึงสภาพทั่วไปในปัจจุบันและการวิเคราะห์ข้อมูลที่ถูกต้อง ผู้ศึกษาได้ดำเนินการสัมภาษณ์เชิงลึกบุคคลสำคัญ 2 กลุ่ม ดังนี้ กลุ่มที่ 1 เป็นนักวิชาการ จำนวน 2 ท่าน และ กลุ่มที่ 2 เป็นผู้ที่มีความเกี่ยวข้องในพื้นที่ จำนวน 3 ท่าน

กลุ่มที่ 1 นักวิชาการด้านโบราณคดี

เข้าสัมภาษณ์นักวิชาการเพื่อศึกษาข้อมูลเบื้องต้นจาก บรรจง โสดาดี, (2569) ได้กล่าวถึงประติมากรรมสำริดกลุ่มประโคนชัย Golden Boy มีลักษณะรูปร่างคล้ายมนุษย์ในปัจจุบันมากกว่าที่จะคล้ายกับเทพหรือพระโพธิสัตว์ สันนิษฐานว่าจะสร้างเป็นรูปเหมือนของกษัตริย์องค์ใดองค์หนึ่งจากแนวคิดเรื่องเทพบิดา ซึ่งเป็นคติของการสร้างรูปเหมือนเพื่ออุทิศถวายแด่บรรพกษัตริย์ผู้ล่วงลับ อันเป็นธรรมเนียมของผู้ที่เป็นทายาทหรือกษัตริย์รุ่นลูกทรงสร้างอุทิศถวายแด่รุ่นพ่อเพื่อแสดงความกตัญญูกตเวที ผ่านศิลป์ประติมากรรมรูปหล่อสำริด และได้ประดิษฐานไว้ในศาสนสถานตามคติเทวราชา ที่ยกย่องบรรพบุรุษให้มีสถานะเทียบเท่าเทพเจ้าสูงสุด ซึ่งบางสันนิษฐานเชื่อว่าเป็นพระเจ้าชัยวรมันที่ 6 เป็นศิลปะขอมแบบพิมายอายุราวพุทธศตวรรษที่ 16 กระบวนการสร้างสรรค์ศิลปกรรมรูปหล่อสำริดสะท้อนถึงความมุ่งมั่นและความเคารพจากรุ่นลูกสู่รุ่นพ่อ ผ่านการเลือกใช้วัสดุสำริดที่มีความคงทนถาวร ผสานกับเทคนิคการหล่อโลหะแบบขี้ผึ้ง และต้องอาศัยฝีมือช่างชั้นครูในการสรรค์สร้างงานเพื่อให้ได้เทวลักษณะที่สง่างามสมพระเกียรติ โดยเฉพาะเมื่อพิจารณาผ่านเรื่องราวของประติมากรรมสำริด Golden Boy ชิ้นนี้ที่ทำหน้าที่เป็นทั้งสื่อกลางเชื่อมโยงโลกมนุษย์กับโลกแห่งเทวะ เป็นอนุสรณ์สถานแห่งความเคารพรักของครอบครัวในระดับราชวงศ์ และเป็นมรดกทางวัฒนธรรมอันล้ำค่าที่สะท้อนให้เห็นถึงจุดสูงสุดของภูมิปัญญาช่างหล่อโลหะกรรมโบราณที่ตกทอดมาเป็นประจักษ์พยานแห่งความกตัญญู นอกจากนี้ยังได้เข้าสัมภาษณ์ขอข้อมูลเพิ่มเติมจาก สุรพงษ์ พิลาวุธ, (2569) ได้กล่าวถึงปราสาทเขาปรายบัด 2 นับเป็นโบราณสถานที่มีความสำคัญยิ่ง โดยตัวปราสาทตั้งอยู่บนยอดภูเขาไฟที่ดับสนิทแล้ว โบราณเรียกว่าภูเขากัจโตนหรือภูเขากาจโตน มีความสูงจากระดับน้ำทะเลประมาณ 289 เมตร สร้างขึ้นราวพุทธศตวรรษที่ 15-16 เพื่อใช้เป็นเทวสถานในศาสนาพราหม์-ฮินดู และพุทธสถานนิกายมหายาน มีความสำคัญในหน้าประวัติศาสตร์ศิลปะและโบราณคดีของประเทศไทยคือ เป็นแหล่งค้นพบกรุ ประติมากรรมสำริดกลุ่มประโคนชัย ประกอบไปด้วยรูปเคารพในคติพุทธศาสนามหายานเช่น พระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวร พระศรีอาริยเมตไตรย และพระพุทธรูปยืนเป็นจำนวนมากกว่า 300 องค์ ที่มีอายุเก่าแก่ราวพุทธศตวรรษที่ 13-14 โดยนักวิชาการและนักโบราณคดีต่างสันนิษฐานว่าโบราณวัตถุทรงคุณค่าเหล่านี้ ถูกนำมาฝังหลบซ่อนไว้ใต้ดินโดยกลุ่มชนพื้นเมือง ผู้ปกครองท้องถิ่น หรือนักบวชในอดีต โดยฝังไว้ในบริเวณรอบ ๆ ของตัวปราสาท และมีอีกส่วนหนึ่งประมาณ 57 องค์ฝังในตัวปราสาท เพื่อเป็นการปกป้องรักษารูปเคารพทางศาสนาให้รอดพ้นจากการถูกทำลายล้างใน

ช่วงเวลาที่มีการเปลี่ยนผ่านอำนาจทางการเมือง หรือการเปลี่ยนแปลงด้านความเชื่อของศาสนาจากศาสนาพุทธมหานิกายไปสู่ศาสนาพราหม์-ฮินดู ในภูมิภาคอีสานใต้ เป็นที่น่าเสียดายที่กรุสมบัติดังกล่าวได้ถูกกลุ่มชาวบ้านในพื้นที่ลักลอบขุดค้นขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2507 และผู้ให้สัมภาษณ์ยังได้อ้างอิงถึงผลงานของ (สุภัทรดิศ ดิศกุล, 2531) ซึ่งชาวบ้านได้นำโบราณวัตถุที่ขุดค้นไปขายต่อให้กับพ่อค้าคนกลาง ก่อนที่โบราณวัตถุเหล่านี้จะตกไปอยู่ในกลุ่มขบวนการค้าของเก่าและนายหน้าข้ามชาติ ซึ่งได้ลักลอบส่งโบราณวัตถุออกนอกราชอาณาจักร ผ่านตัวแทนจำหน่ายศิลปวัตถุรายใหญ่ ส่งผลให้ประติมากรรมสำริดที่วิจิตร ต้องกระจัดกระจายไปอยู่ในความครอบครองของนักสะสมส่วนตัวและตามพิพิธภัณฑ์ศิลปะหลายแห่งทั่วโลก โดยเฉพาะในประเทศสหรัฐอเมริกาและทวีปยุโรป สภาพในปัจจุบันของเขาปลายบัด 2 ตัวปราสาทเหลือเพียงฐานรากอาคารก่ออิฐที่ทรุดโทรมและถูกทิ้งร้างอยู่ท่ามกลางป่าเขา ขาดความสมบูรณ์ทางสถาปัตยกรรม โบราณวัตถุที่ถูกโจรกรรมไปนั้น ทางรัฐบาลไทยและผู้ที่ให้ข้อมูลนี้ ได้ดำเนินในการเรียกร้องทวงคืนมาอย่างต่อเนื่อง โดยล่าสุดได้เริ่มมีการทยอยส่งมอบประติมากรรมสำริดในกลุ่มประโคนชัยกลับคืนสู่แผ่นดินแม่ และปัจจุบันทางการไทยได้นำโบราณวัตถุที่ได้รับคืนมา นำไปจัดเก็บดูแลรักษาและเปิดให้ประชาชนได้เข้าชม ณ พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติพระนคร กรุงเทพฯ เพื่อเป็นประจักษ์พยานทางประวัติศาสตร์ที่แสดงให้เห็นถึงความเจริญรุ่งเรืองของอารยธรรมโบราณได้ต่อไป

ภาพที่ 2 แสดงภาพการลงพื้นที่ภาคสนามสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

กลุ่มที่ 2 ผู้ให้ข้อมูลสำคัญในพื้นที่

ในการเก็บข้อมูลครั้งนี้ผู้เขียน ได้มีโอกาสเก็บข้อมูลจากกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญในเชิงพื้นที่ จำนวน 3 คน อันประกอบไปด้วย (1) นิล เป็ดสกุล (2) ณัฐพร เป็ดสกุล และ (3) มนตรี มูระคา ซึ่งแต่ละท่านได้ให้ข้อมูลอันเป็นประโยชน์ในการศึกษาครั้งนี้ ตามลำดับดังนี้

(1) ในมุมมองของ นิล เป็ดสกุล (2569) กล่าวถึงการค้นพบ Golden Boy อยู่บริเวณพื้นที่หลังตัวปราสาท ซึ่งถูกฝังลึกอยู่ในพื้นดินประมาณ 40-60 เซนติเมตร มีลักษณะนอนตะแครงข้าง ส่วนของท่อนขาโผล่ออกมาก่อน บริเวณทั่วองค์ของเทวรูปมีสีเขียวอ่อน ๆ และมีคราบของดินเปื้อนอยู่ ภายหลังได้ขุดจนเสร็จสิ้นพบเป็นเหมือนพระพุทธรูปประทับยืน จึงได้ทำพิธีแต่งขันธ์ 5 ตามประเพณีโบราณ อัญเชิญนำ

กลับมาที่บ้านล้างทำความสะอาด จึงพบว่าองค์เทวรูปมีสีทองที่สวยงาม เป็นของที่มีค่าและมีราคาแพง ต่อมาได้มีชาวต่างประเทศได้ติดต่อขอซื้อ โดยให้ราคาที่สูง จึงได้ขายต่อให้กับชาวต่างประเทศไป

นอกจากนี้ ผู้เขียนได้มีโอกาสพบและพูดคุยกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ในส่วนของการขุดค้นหาเพิ่มเติมภายหลังจากที่ได้ขายเทวรูปไปแล้ว คือ (2) ณัฐพร เป็ดสกุล (2569) ได้ให้ข้อมูลเพิ่มเติมถึงการค้นพบเทวรูปหรือโบราณวัตถุอื่นอีก พบว่า มีการขุดค้นโดยรอบตัวองค์ปราสาทจากผู้ลักลอบขุดค้นจากคำสั่งของชาวต่างชาติ แต่ก็ไม่พบว่ามีโบราณวัตถุอื่น นอกจากองค์ Golden Boy สันนิษฐานว่าแต่เดิมพื้นที่บริเวณรอบปราสาทที่เป็นเนินดินและเป็นป่าไผ่ คนพื้นถิ่นได้มีการนำเอาโบราณวัตถุต่างๆออกไปจากปราสาทหมดแล้ว เหลือแต่องค์ Golden Boy และได้นำไปฝังไว้บริเวณด้านหลังของตัวปราสาท เพื่อป้องกันการโจรกรรมจากนักค้าของเก่า ซึ่งมีการขุดค้นจากคำสั่งซื้อของนักค้าของเก่าชาวต่างประเทศทั้งที่นี่ไปจนถึงบริเวณปราสาทหินพนมรุ้งซึ่งไกลออกไปถึง 15 กิโลเมตร และที่บริเวณเขาปลายบัด 1 และ 2 ที่อยู่ห่างไปประมาณ 5-6 กิโลเมตร ที่เป็นแหล่งค้นพบโบราณวัตถุกลุ่มประโคนชัยเป็นจำนวนมากในช่วงนั้น

(3) ในส่วนของผู้นำชุมชน คือ มนตรี มูระคา (2569) ผู้ใหญ่บ้าน ต.ตาจง อ.ละหารทราย จ.บุรีรัมย์ ได้ให้ข้อมูลเพิ่มเติมไว้ว่า ภายหลังจากที่มีข่าวการส่งมอบคืนเทวรูป Golden Boy ทางชุมชนในพื้นที่และพื้นที่ใกล้เคียง มีมติเห็นชอบในการสร้างปราสาทจำลองเพื่อประดิษฐาน Golden Boy องค์จำลองในอนาคต โดยชาวบ้านตำบลตาจงและในพื้นที่บริเวณใกล้เคียง ที่เห็นถึงความสำคัญของ Golden boy จึงได้ทำการรวบรวมและระดมทุนในการจัดสร้างปราสาทจำลอง เพื่อให้เป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์และเป็นที่ระลึกถึงโบราณวัตถุที่เคยมีความผูกพันธ์กับทางชุมชน ปัจจุบันได้มีการก่อสร้างไปแล้วกว่า 60 % แต่ยังต้องมีการระดมทุนต่อ เนื่องจากไม่มีทุนการก่อสร้างจากทางภาครัฐหรือเอกชนเข้ามาช่วยเหลือ ในส่วนของเทวรูป Golden Boy องค์จริงที่ตั้งอยู่ที่พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติที่กรุงเทพฯ เป็นสถานที่เก็บรักษาที่มีความเหมาะสมและปลอดภัย ทางชุมชนจะได้มีส่วนร่วมในการสร้าง Golden boy องค์จำลอง ซึ่งจะต้องมีการปรึกษาหารือกับทางผู้เชี่ยวชาญและองค์การต่าง ๆ ต่อไปเพื่อให้ทางชุมชนมีเทวรูปจำลอง ไว้กราบไหว้บูชาและให้เป็นประวัติส่งต่อให้กับชนรุ่นหลังในอนาคตต่อไป

สรุป ข้อมูลทัศนะของผู้ให้ข้อมูลสำคัญ นักวิชาการจะชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของประติมากรรมสำริด Golden Boy ซึ่งถือเป็นจิ๊กซอร์ที่มีความสำคัญ ที่ช่วยทำให้ข้อมูลทางประวัติศาสตร์และภูมิศาสตร์มีความสมบูรณ์และถูกต้องมากยิ่งขึ้น เป็นประโยชน์ให้คนรุ่นหลังได้ศึกษาประวัติศาสตร์ ถึงที่มาและความต่อเนื่องได้ดีขึ้น ในส่วนของทางพื้นที่ชุมชนที่ค้นพบเทวรูป Golden Boy มีความรู้สึกยินดีที่ประเทศไทยได้รับการส่งมอบโบราณวัตถุชิ้นนี้กลับมา ถึงแม้จะไม่ถูกนำไปยังพื้นที่ที่ค้นพบ ด้วยติดปัญหาในเรื่องของการดูแลรักษา และความปลอดภัยกับสมบัติของชาติ แต่ทางชุมชนยังมีความศรัทธาต่อองค์เทวรูป Golden Boy จึงได้ระดมทุนทรัพย์ของทางชุมชนและในพื้นที่ใกล้เคียง สร้างปราสาทเพื่อเป็นที่ประดิษฐานของ Golden Boy องค์จำลอง เป็นการระลึกถึงและเพื่อไว้กราบไว้บูชา เป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ของทางชุมชนต่อไปในอนาคต

ภาพที่ 3: แท่นที่ประดิษฐานGoldern Boy ดังเดิม,
ที่มา: ผู้เขียน, 13 มีนาคม 2569

ภาพที่ 4: ที่ประดิษฐาน Goldern Boy จำลอง,
ที่มา: ผู้เขียน, 13 มีนาคม 2569

วิเคราะห์พุทธศิลป์ประติมากรรมสำริดของกลุ่มประโคนชัย(Golden Boy) มิติ: ทางด้านประวัติศาสตร์และทางด้านภูมิศาสตร์

การวิเคราะห์ในมิติประวัติศาสตร์ของพุทธศิลป์ประติมากรรมสำริดกลุ่มประโคนชัย Golden Boy ได้ชี้ให้เห็นถึงความเจริญรุ่งเรืองของเครือข่าย ความเชื่อและพัฒนาการทางวัฒนธรรม เป็นยุคที่ดินแดนนี้มีการผสมผสานคติความเชื่อของศาสนาพุทธมหายานกับศาสนาพราหมณ์-ฮินดู องค์ประติมากรรมมีรูปแบบศิลปกรรมที่เป็นเอกรักษ์เฉพาะถิ่น และยังเป็นหลักฐานทางโบราณคดีที่สำคัญ ที่บ่งชี้บทบาทของชุมชนโบราณในเขตจังหวัดบุรีรัมย์ ในฐานะที่เป็นศูนย์กลางทางการค้าและศาสนาที่เชื่อมโยงเส้นทางข้ามภูมิภาค ดังนั้นการตีความประติมากรรม Golden Boy ในมิติประวัติศาสตร์จึงเป็นการเปิดมุมมองใหม่ ที่ช่วยเติมเต็มช่องว่างของรอยต่อทางวัฒนธรรมในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ และตอกย้ำความสำคัญของการบูรณาการองค์ความรู้ที่ได้จากการส่งคืนมรดกทางวัฒนธรรม เพื่อประกอบหน้าประวัติศาสตร์ให้สมบูรณ์ได้ต่อไป

การวิเคราะห์ในมิติทางด้านภูมิศาสตร์ของพุทธศิลป์ประติมากรรมสำริดกลุ่มประโคนชัย Golden Boy สภาพทางกายภาพที่ราบสูงโคราชกับพื้นที่ทางตอนเหนือของเทือกเขาพนมดงรักผ่านช่องเขาที่สำคัญ ๆ โดยรอยต่อของพื้นที่อำเภอประโคนชัยและอำเภอละหารทรายในจังหวัดบุรีรัมย์ เป็นจุดยุทธศาสตร์ที่ตั้งของศาสนสถานที่ส่งเสริมการรวมกลุ่มของชุมชนโบราณ ซึ่งบอกถึงความมั่งคั่ง และการยอมรับในอำนาจของราชาผู้ปกครองในยุคนั้น อัตลักษณ์พุทธศิลป์ประติมากลุ่มประโคนชัยมีความสอดคล้องกับสภาพภูมิประเทศที่เป็นรอยต่อวัฒนธรรม (รังสรรค์ สร้อยเสนา, 2567) การกระจายตัวของกลุ่มประติมากรรมเหล่านี้ ยังแสดงให้เห็นถึงโครงสร้างทางสังคมที่มีระบบการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและแรงงานที่มีประสิทธิภาพสูง รวมถึงความสามารถในการเข้าถึงแหล่งแร่ธาตุที่สำคัญในบริเวณใกล้เคียงที่นำมาใช้เป็นส่วนผสมหลักในงานประณีตจนกลายเป็นต้นแบบของงานช่างในสมัยต่อมา

สรุปผลการวิเคราะห์พุทธศิลป์ประติมากรรมสำริดกลุ่มประโคนชัยในส่วนของ Golden Boy ได้สะท้อนให้เห็นถึงความเจริญรุ่งเรืองของชุมชนขอมโบราณบริเวณลุ่มแม่น้ำมูลของจังหวัดบุรีรัมย์ พื้นที่

ดังกล่าวเป็นจุดยุทธศาสตร์ที่สำคัญ สภาพภูมิศาสตร์ที่เอื้ออำนวยและมั่งคั่งทางด้านทรัพยากร ส่งผลโดยตรงต่อมิติทางประวัติศาสตร์ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 13-14 ซึ่งเป็นยุคที่ชุมชนประโคนชัยมีความมั่งคั่งจากการเป็นเมืองท่าตอนในและศูนย์กลางการค้าข้ามภูมิภาค นำไปสู่การเปิดรับและผสมผสานคติความเชื่อทางศาสนาที่หลากหลาย ทั้งพุทธศาสนามหายานและศาสนาพราหมณ์-ฮินดู เกิดเป็นอัตลักษณ์ ทางศิลปกรรมประติมากรรมเช่น Golden Boy ที่แสดงถึงพัฒนาการทางด้านเทคโนโลยีการหล่อสำริดและโลหะวิทยาขั้นสูง และยังมีการดัดแปลงสัดส่วนสรีระให้มีความอ่อนช้อย สมจริง และมีชีวิตชีวามากขึ้น การศึกษาวิเคราะห์พุทธศิลป์ประติมากรรมกลุ่มประโคนชัยไม่ใช่เพียงการวิเคราะห์สุนทรียภาพแห่งโบราณวัตถุเท่านั้น แต่ยังเปิดมิติแห่งความเข้าใจถึงปฏิสัมพันธ์ระหว่างพลวัตทางประวัติศาสตร์และโครงสร้างพื้นฐานเชิงพื้นที่ทางภูมิศาสตร์ ที่ร่วมกันหล่อหลอมให้เกิดอารยธรรมอันยิ่งใหญ่บนผืนแผ่นดินอีสานใต้ ถือเป็นจิ๊กซอว์ชิ้นสำคัญที่เติมเต็มหน้าประวัติศาสตร์และภูมิศาสตร์วัฒนธรรมของไทยและในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

ภาพที่ 5 แสดงภาพโบราณวัตถุศิลปกรรมกลุ่มประโคนชัยที่รับคืนจากประเทศสหรัฐอเมริกา
ที่มา: มติชน ออนไลน์ วันที่ 6 มกราคม พ.ศ. 2569

การทวงคืนโบราณวัตถุประติมากรรมสำริดศิลปกลุ่มประโคนชัยจากทางพิพิธภัณฑ์ศิลปะเมโทรโพลิทัล ชี้ให้เห็นถึงคุณค่าของศิลปะกลุ่มประโคนชัยที่มีความโดดเด่นและมีเอกลักษณ์เฉพาะตัว คือ เป็นรูปพระโพธิสัตว์ในพระพุทธศาสนามหายาน ที่มีพระวรกายเพรียวบางและสวมผ้านุ่งแบบเรียบง่าย ที่ต่างไปจากศิลปะขอมแบบเมืองพระนครอย่างชัดเจน การได้โบราณวัตถุเหล่านี้กลับมาจึงเป็นการคืน วิญญาณแห่งสถานที่ ให้แก่ท้องถิ่นของจังหวัดบุรีรัมย์ โดยช่วยยกระดับความภาคภูมิใจในรากเหง้าของชาวไทยและสร้างความตระหนักรู้ในคุณค่าของมรดกวัฒนธรรมที่ไม่อาจประเมินค่าเป็นเงินได้ อีกทั้งยังเป็นหลักฐานเชิงประจักษ์ที่ช่วยให้นักวิชาการสามารถจัดลำดับวิวัฒนาการทางศิลปกรรมในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ได้ถูกต้องแม่นยำขึ้น และเป็นการปกป้องสิทธิในทรัพย์สินทางวัฒนธรรมที่ถูกนำออกไปโดยมิชอบด้วยกฎหมายในช่วงสงครามหรือการลักลอบขุดค้น โดยโบราณวัตถุประติมากรรมสำริดกลุ่มประโคนชัยทั้ง 4 ชิ้นนี้ มีความเชื่อมโยงกับเทวรูปสำริด Golden Boy ที่ได้รับคืนมาจากทางประเทศสหรัฐอเมริกาก่อนหน้านี้ ที่

ไม่ได้จำกัดอยู่แต่เพียงบริบทของการเป็นโบราณวัตถุระดับชาติที่ถูกลักลอบนำออกไป และได้รับการส่งคืนสู่มาตุภูมิในห้วงเวลาที่ใกล้เคียงกันเท่านั้น แต่ยังมีความเกี่ยวพันอย่างลึกซึ้งในมิติของพื้นที่ทางภูมิศาสตร์ พัฒนาการทางเทคโนโลยีโลหะกรรม และการเปลี่ยนผ่านทางคติความเชื่อในบริเวณลุ่มน้ำมูลตอนล่าง โดยประติมากรรมทั้งสองกลุ่มล้วนมีจุดกำเนิดในพื้นที่รอยต่อทางวัฒนธรรมของจังหวัดบุรีรัมย์ ที่สะท้อนให้เห็นว่าดินแดนแถบนี้เป็นศูนย์กลางทางอารยธรรมที่มีความเจริญรุ่งเรืองมาต่อเนื่องยาวนาน ในมิติทางศาสนาประติมากรรมกลุ่มประโคนชัยเป็นประจักษ์พยานถึงความเจริญรุ่งเรืองของพระพุทธศาสนามหายาน ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 13-14 ในขณะที่เทวรูปสำริด Golden Boy จัดอยู่ในศิลปะขอมแบบปาปวน ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 16 การพบโบราณวัตถุชั้นเลิศทั้งสองรูปแบบ ในพื้นที่ใกล้เคียงกันเป็นการต่อภาพจิ๊กซอว์ภาพใหญ่ที่แสดงให้เห็นถึงพลวัตทางสังคม และการหล่อหลอมทางวัฒนธรรมของผู้คนในที่ราบสูงโคราชได้อย่างสมบูรณ์ โบราณวัตถุทั้งสองกลุ่มนี้ ยังตอกย้ำถึงความเชี่ยวชาญขั้นสูงของนวัตกรรม การหล่อประติมากรรมสำริดขนาดใหญ่ด้วยเทคนิคหล่อแบบขี้ผึ้งของช่างฝีมือโบราณ ที่มีการสืบทอดภูมิปัญญามาอย่างยาวนาน การเชื่อมโยงคุณค่าของโบราณวัตถุทั้งสองกลุ่มเข้าด้วยกัน จึงไม่เพียงแต่เป็นการทวงคืนสมบัติของชาติ แต่ยังเป็นการกอบกู้องค์ความรู้ทางประวัติศาสตร์และโบราณคดี ที่ช่วยอธิบายวิวัฒนาการทางศิลปะ เครือข่ายทางการค้า และความซับซ้อนของรัฐโบราณในพื้นที่อีสานตอนล่างให้มีความกระจ่างชัดเจนมากยิ่งขึ้น

องค์ความรู้ที่ได้รับ

การศึกษาเรื่อง พุทธศิลป์ประติมากรรมสำริดกลุ่มประโคนชัย (Golden Boy) มิติ: ทางด้านประวัติศาสตร์และทางด้านภูมิศาสตร์ ได้เกิดองค์ความรู้ใหม่ในมิติด้านของประวัติศาสตร์ และมิติด้านของภูมิศาสตร์ ดังนี้

(1) มิติทางด้านของประวัติศาสตร์ ประติมากรรมสำริดกลุ่มประโคนชัยได้สะท้อนภาพการก่อตัวและพัฒนาการของรัฐโบราณในยุคก่อนเมืองพระนคร โบราณวัตถุชิ้นนี้เป็นประจักษ์พยานสำคัญ ที่บ่งชี้ว่าดินแดนแถบอีสานใต้ของไทยเคยเป็นศูนย์กลางความเจริญทางความเชื่อที่รุ่งเรืองมาก่อน รูปแบบศิลปกรรมที่ปรากฏบนองค์ Golden Boy มีลักษณะประติมานวิทยา ที่แสดงถึงอิทธิพลของลัทธิเทวราชและการนับถือพระศิวะหรือพระโพธิสัตว์ แสดงให้เห็นถึงความกลมกลืนและการประนีประนอมทางความเชื่อของคนในยุคนั้น และการศึกษาโลหะวิทยาและเทคนิคการหล่อสำริดด้วยวิธีขี้ผึ้ง ยังเผยให้เห็นถึงความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีขั้นสูงของช่างศิลป์พื้นถิ่น สะท้อนถึงโครงสร้างสังคมที่มีความซับซ้อน มีการจัดระเบียบแรงงาน และมีระบบเศรษฐกิจที่มั่งคั่งพอที่จะสนับสนุนการสร้างสรรค์ประติมากรรมโลหะขนาดใหญ่ได้ การที่โบราณวัตถุเหล่านี้เคยถูกลักลอบนำไปสู่พิพิธภัณฑ์ของต่างชาติ และได้รับการส่งกลับคืนมายังเป็นการชำระประวัติศาสตร์ในยุคอาณานิคมยุคใหม่ เป็นการกระตุ้นให้เกิดการตื่นตัวในการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นและการตระหนักรู้ถึงสิทธิในมรดกทางวัฒนธรรมของชาติอย่างเป็นรูปธรรม

(2) มิติทางด้านของภูมิศาสตร์ การปรากฏขึ้นของพุทธศิลป์ประติมากรรมสำริดกลุ่มประโคนชัย Golden Boy ได้เปลี่ยนแนวคิดเดิมที่เคยมองว่าพื้นที่อีสานใต้ เป็นเพียงดินแดนที่ห่างไกลความเจริญ สภาพภูมิศาสตร์ของลุ่มแม่น้ำมูลตอนบนในส่วนพื้นที่รอบภูเขาไฟที่สนิทแล้วถือเป็นจุดยุทธศาสตร์ที่สำคัญในการ

เชื่อมโยงเส้นทางคมนาคมโบราณ โดยพื้นที่ทำหน้าที่เป็นชุมทางอารยธรรมให้เครือข่ายการค้าในแผ่นดินใหญ่ตอนใน เข้ากับเส้นทางสายไหมทางทะเล ผ่านช่องเขาตามแนวเทือกเขาพนมดงรัก ที่เชื่อมต่อลงไปยังที่ราบลุ่มเขมรต่ำและออกสู่ทะเลจีนใต้ได้ ในขณะเดียวกันก็มีเส้นทางบกที่เชื่อมไปยังกลุ่มวัฒนธรรมทวารวดีในภาคกลางอีกด้วย การค้นพบแหล่งเตาหลอมและกรุเทวรูปสำริดเป็นจำนวนมากในบริเวณดังกล่าว เป็นการยืนยันทางภูมิศาสตร์การตั้งถิ่นฐานว่า ชุมชนโบราณในพื้นที่นี้ตั้งอยู่บนเส้นทางแสวงบุญและเส้นทางการค้าที่หนาแน่น มีทรัพยากรที่อุดมสมบูรณ์และเป็นแหล่งของแร่ธาตุที่มีความจำเป็นต่อการหล่อโลหะผสม ได้เอื้ออำนวยให้พื้นที่ประโคนชัยกลายเป็นศูนย์กลางการผลิตและการกระจายสินค้าทางวัฒนธรรมที่สำคัญ ซึ่งตอกย้ำว่าปัจจัยทางภูมิประเทศอีสานใต้คือรากฐานที่สำคัญ ที่ทำให้เกิดการรังสรรค์งานศิลป์ประติมากรรมสำริดอันทรงคุณค่า ในปัจจุบันพบว่าพื้นที่บริเวณเขตอำเภอประโคนชัย และอำเภอเฉลิมพระเกียรติ มีพื้นที่ที่มีภูเขาไฟที่ดับสนิทแล้วถึง 5 ลูกวางตัวเรียงรายอยู่ในบริเวณที่ไม่ห่างกันมาก ทำให้พื้นที่ลุ่มด้านล่างมีความอุดมสมบูรณ์ไปด้วยแร่ธาตุต่าง ๆ ประชากรในชุมชนโดยรอบนั้น สามารถทำการเพาะปลูกพืชได้ผลเป็นอย่างดี เช่น การทำนาข้าวหอมมะลิบนพื้นที่ดินภูเขาไฟ หรือการปลูกผักและปลูกไม้ดอกไม้ประดับด้วยดินภูเขาไฟ

แผนผังองค์ความรู้ใหม่

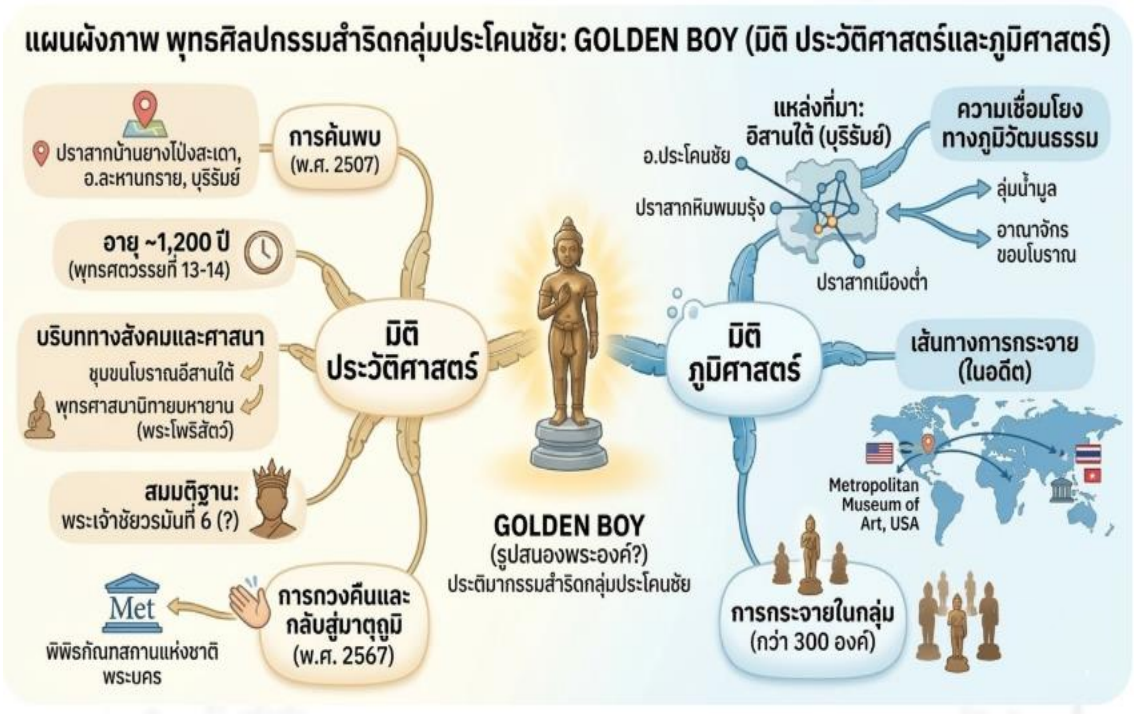

ภาพที่ 6 แสดงแผนผังองค์ความรู้ใหม่ มิติ: ประวัติศาสตร์และภูมิศาสตร์

สรุป

ตามรอยพุทธศิลป์ประติมากรรมสำริดกลุ่มประโคนชัย Golden Boy ในมิติ: ทางด้านประวัติศาสตร์และทางด้านภูมิศาสตร์ มีข้อค้นพบนำไปสู่บทสรุปที่เป็นรูปธรรมใน 3 มิติหลัก ดังต่อไปนี้

ด้านการศึกษาพุทธศิลป์ประติมากรรมสำริดกลุ่มประโคนชัย Golden Boy มิติทางด้านประวัติศาสตร์และทางด้านภูมิศาสตร์ พบว่า ประติมากรรมนี้เป็นหลักฐานเชิงประจักษ์ที่สำคัญ สะท้อนความเจริญรุ่งเรืองของชุมชนโบราณ ที่ได้รับอิทธิพลจากศิลปะอินเดียแบบคุปตะและหลังคุปตะ ผนวกรวมเข้ากับศิลปะพื้นถิ่นก่อนยุคเมืองพระนคร พื้นที่ดังกล่าวเคยเป็นศูนย์กลางศาสนาที่สำคัญ รูปแบบศิลป์ประติมากรรมของ Golden Boy เป็นตัวแทนยุคทองทางประวัติศาสตร์ศิลปะที่ผสมผสานอิทธิพลจากภายนอกเข้ากับอัตลักษณ์ท้องถิ่นได้อย่างวิจิตรบรรจง ในมิติด้านภูมิศาสตร์ พื้นที่อำเภอประโคนชัย โดยเฉพาะบริเวณพื้นที่เขาปลายบัด 2 ถือเป็นจุดยุทธศาสตร์ที่สำคัญ ทำหน้าที่เป็นเส้นทางเชื่อมโยงเครือข่ายทางการค้าและวัฒนธรรม สภาพภูมิประเทศประกอบด้วยภูเขาไฟและที่ราบลุ่มทรัพยากรสมบูรณ์เอื้ออำนวยต่อการตั้งถิ่นฐานและการสร้างสรรค์ศาสนสถานขนาดใหญ่

ด้านการศึกษาสภาพพุทธศิลป์ประติมากรรมสำริดกลุ่มประโคนชัย Golden Boy ในมิติทางด้านประวัติศาสตร์และทางด้านภูมิศาสตร์ พบว่า สภาพทางกายภาพของประติมากรรมมีความสมบูรณ์แบบองค์ความรู้ด้านเทคโนโลยีการหล่อโลหะผสมด้วยเทคนิคขั้นสูง สภาพทางศิลปกรรมมีลักษณะเฉพาะที่โดดเด่นของช่างสกุลประโคนชัย การออกแบบสรีระที่มีความสมจริงทางกายวิภาค การตกแต่งเครื่องทรงที่เรียบง่ายแต่มุ่งเน้นความประณีตของสัดส่วน โบราณวัตถุกลุ่มนี้ต้องเผชิญกับสภาพการเคลื่อนย้ายออกจากพื้นที่ดั้งเดิมทางภูมิศาสตร์เป็นเวลาหลายทศวรรษที่ผ่านมา โดยถูกลอบขุดค้นและนำออกนอกประเทศไทย สภาพปัญหาดังกล่าวส่งผลให้การศึกษาและทำความเข้าใจในบริบททางประวัติศาสตร์ ตลอดจนตำแหน่งทางภูมิศาสตร์ที่แท้จริงของการประดิษฐานแต่เดิมเกิดความคลุมเครือและสูญหาย การศึกษาสภาพในปัจจุบันจึงต้องอาศัยกระบวนการสืบค้นและประติดประต่อเรื่องราวจากหลักฐานแวดล้อม เพื่อฟื้นฟูสภาพความเข้าใจทางประวัติศาสตร์ให้กลับมาสมบูรณ์อีกครั้ง

ด้านมิติการวิเคราะห์พุทธศิลป์ประติมากรรมสำริดกลุ่มประโคนชัย Golden Boy ในมิติทางด้านประวัติศาสตร์และทางด้านภูมิศาสตร์ พบว่า การวิเคราะห์รูปแบบทางศิลป์ประติมากรรมของ Golden Boy อาจเป็นการผสานคติพุทธศาสนามหายานนิกายวัชรยานเข้ากับลัทธิไศวนิกาย การกลับคืนสู่ประเทศไทยของ Golden Boy เป็นการเชื่อมต่อของหน้าประวัติศาสตร์ที่เคยขาดหายไป ทำให้การตีความทางวิชาการของแคว้นในที่ราบสูงโคราชให้มีความกระจ่างชัดเจนขึ้น ในมิติทางด้านภูมิศาสตร์ การกระจุกตัวของพุทธศิลป์ประติมากรรมสำริดขนาดใหญ่ในบริเวณนี้ วิเคราะห์ได้ว่าพื้นที่อีสานใต้ในอดีตเคยมีสถานะเป็นรัฐกันชน หรือแว่นแคว้นที่มีความอิสระและมีอำนาจทางเศรษฐกิจสูง ซึ่งอาจสอดคล้องกับข้อสันนิษฐานเกี่ยวกับที่ตั้งของอาณาจักรศรีจนาคะ ความมั่งคั่งจากการควบคุมเส้นทางทรัพยากร การค้าเกลือ ค้าเหล็กอัญมณี และการค้าของป่า ทำให้ชุมชนชั้นการปกครอง สามารถอุปถัมภ์การสร้างงานประณีตศิลป์ ที่ต้องใช้ทรัพยากรมหาศาลได้

เอกสารอ้างอิง

กรมศิลปากร. (2567). *ประติมากรรมสำริดศิลปะลพบุรี: การศึกษาเชิงประวัติศาสตร์ศิลปะและโบราณคดี*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์กรมศิลปากร.

ณัฐพร เป็ดสกุล. (2569, 13 มีนาคม) ประกอบอาชีพธุรกิจส่วนตัว. บ้านเลขที่ 23 หมู่ 20 ตำบลตาจง อำเภอละหารทราย จังหวัดบุรีรัมย์. *สัมภาษณ์*.

ธวัชชัย องค์วุฒิเวทย์ และวิไลรัตน์ ยังรอด. (2563). *บุรีรัมย์: ภูเขาไฟและปราสาทหิน*. กรุงเทพฯ: มิวเซียมเพรส.

นิล เป็ดสกุล. (2569, 13 มีนาคม). ประกอบอาชีพธุรกิจส่วนตัว. บ้านเลขที่ 23 หมู่ 20 ตำบลตาจง อำเภอละหารทราย จังหวัดบุรีรัมย์. *สัมภาษณ์*.

บรรจง โสดาดี. (2569, 2 มีนาคม). อาจารย์ประจำสาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์. ตำบลนอกเมือง อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์. *สัมภาษณ์*.

มนตรี มูระคา. (2569, 13 มีนาคม). ผู้ใหญ่บ้านหนองยาง. หมู่ 20 ตำบลตาจง อำเภอละหารทราย จังหวัดบุรีรัมย์. *สัมภาษณ์*.

รังสรรค์ สร้อยเสนา. (2567). *ภูมิศาสตร์วัฒนธรรมและพุทธศิลปกรรมสำริดกลุ่มประโคนชัย*. พระนครศรีอยุธยา: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย..

รุ่งโรจน์ ธรรมรุ่งเรือง. (2558). *พุทธศิลป์: ความหมายและรูปแบบ*. กรุงเทพฯ: มิวเซียมเพรส.

_____. (2558). *ประวัติศาสตร์ศิลปะเอเชียตะวันออกเฉียงใต้*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มติชน.

ศรีศักร วัลลิโภดม. (2561). *แอ่งอารยธรรมอีสาน: แฉหลักฐานโบราณคดีพลิกโฉมหน้าประวัติศาสตร์ไทย*. กรุงเทพฯ: มติชน.

ศักดิ์ชัย สายสิงห์. (2556). *ประวัติศาสตร์ศิลปะในประเทศไทย*. กรุงเทพฯ: อมรินทร์.

_____. (2550). *ศิลปะเขมรในประเทศไทย: ภูมิหลังทางประวัติศาสตร์และรูปแบบศิลปกรรม*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์เมืองโบราณ.

สุภัทรดิศ ดิศกุล. หม่อมเจ้า. (2531). โบราณวัตถุที่ถูกลักลอบออกนอกประเทศ. *ศิลปวัฒนธรรม, 9*(9): 32.

สุรพงษ์ พิลาวุธ. (2569, 4 มีนาคม). อดีตศึกษาธิการอำเภอ. บ้านเลขที่ 211 หมู่ 5 ตำบลประโคนชัย อำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์. *สัมภาษณ์*.

พุทธศิลป์บนผืนผ้า: การตีความสัญลักษณ์ทางพุทธศาสนาในอัตลักษณ์ผ้าไหมมัดหมี่บ้านสวาย อำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์

Buddhist Art On Fabric: Interpreting Buddhist Symbols In The Identity Fo Ban Sawai Mudmee Silk, Mueang Surin District, Surin Province

พระพิเรศ พุทฺธญาโณ (เข้าเมือง)[1,*] ธนรัฐ สะอาดเอี่ยม[2]
Phra Piret Buddhayano (Khaomueang)[1,*] Thanarat Sa-ard-iam[2]

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อ 1) ศึกษาสภาพทั่วไปของกลุ่มชาติพันธุ์เขมรถิ่นไทย ชุมชนบ้านสวาย จังหวัดสุรินทร์ 2) ศึกษาพุทธศิลป์และการตีความสัญลักษณ์ทางศาสนาบนผ้าไหมมัดหมี่ และ 3) วิเคราะห์คุณค่าพุทธศิลป์ ดังกล่าว โดยบูรณาการกรอบแนวคิดสัญวิทยาและทุนทางวัฒนธรรม (Bourdieu, (1986: 241-258) ทั้งนี้ ผู้เขียนได้รวบรวมข้อมูลปฐมภูมิและทุติยภูมิผ่านการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ดำเนินการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) และนำเสนอแบบพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Interpretation) ผลการศึกษาพบว่า 1) ชุมชนบ้านสวายเป็นพื้นที่ประวัติศาสตร์ของชาติพันธุ์เขมรถิ่นไทย (ตั้งแต่ พ.ศ. 2306) ที่สืบทอดวิถีการทอผ้าไหมมัดหมี่ ทุนทางวัฒนธรรมนี้เป็นรากฐานสำคัญต่อการจัดการท่องเที่ยวเชิงเรียนรู้ 2) ลวดลายบนผืนผ้าทำหน้าที่เสมือน “คัมภีร์ทางทัศนศิลป์” ที่จารึกคติธรรมและจักรวาลวิทยาผ่านรูปทรงเรขาคณิต สะท้อนการหลอมรวมศรัทธาและภูมิปัญญา ยกระดับงานหัตถกรรมสู่พื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ทางจิตวิญญาณ 3) การวิเคราะห์พุทธศิลป์ชี้ให้เห็นว่า สัญลักษณ์เหล่านี้ คือ ทุนวัฒนธรรมที่ยึดเหนี่ยวจิตใจชุมชน มีพลวัตการปรับตัวตามยุคสมัย นำไปสู่การสร้างมูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจสร้างสรรค์และการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ทั้งนี้ ผลการศึกษาสามารถนำไปประยุกต์เป็นข้อเสนอแนะเชิงนโยบายเพื่อพัฒนาอัตลักษณ์ผ้าไหมชุมชนบ้านสวายต่อไป

คำสำคัญ: บ้านสวาย อำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์, พุทธศิลป์บนผืนผ้า, สัญลักษณ์ทางพุทธศาสนา, อัตลักษณ์ผ้าไหมมัดหมี่

[1] วัดสว่างอารมณ์ อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์

[1] Wat Sawang-arom Maung District Surin Province

[2] อาจารย์ประจำหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์

[2] Lecturer in the Doctor of Philosophy (Ph.D.) Program in Buddhist Studies, Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Surin Campus, Thailand.

* Corresponding author. E-mail: mail: phrapirat@gmail.com.

Abstract

This article aims to 1) investigate the socio-historical context of the Thai-Khmer ethnic group in the Ban Sawai community, Surin Province; 2) examine the Buddhist art and the interpretation of religious symbols embedded in Mudmee (Ikat) silk textiles; and 3) analyze the intrinsic value of such Buddhist aesthetics by integrating the conceptual frameworks of semiology and cultural capital (Bourdieu, 1986: 241-258). Methodologically, this qualitative study gathered primary and secondary data through in-depth interviews with key informants. The acquired data were systematically processed utilizing content analysis and presented through descriptive interpretation.

The findings reveal that 1) The Ban Sawai community represents a historical domain of the Thai-Khmer ethnic group (dating back to 1763) that has continuously transmitted the traditional Mudmee silk weaving lifestyle. This accumulated cultural capital serves as a fundamental pillar for the management of community-based educational tourism. 2) The woven motifs function as "visual scriptures," inscribing Buddhist moral precepts and cosmological paradigms through geometric forms. This reflects a profound synthesis of religious faith and indigenous wisdom, thereby elevating a local handicraft into a sacred spiritual space. 3) The analysis of the Buddhist art indicates that these symbols operate as a unifying cultural capital that anchors the community's spirit. Through dynamic adaptation to modernity, this heritage facilitates value creation within the creative economy and promotes sustainable tourism. Consequently, the findings of this study can be applied to formulate policy recommendations to further develop and sustainably preserve the Mudmee silk identity of the Ban Sawai community.

Keywords: Ban Sawai Community in Mueang Surin District, Buddhist Art on Textiles, Buddhist Symbolism, Mudmee Silk Identity

บทนำ

งานหัตถศิลป์ประเภทผ้าทอพื้นเมือง ถือเป็นพื้นที่จำลองทางวัฒนธรรมที่บันทึกร่องรอยทางประวัติศาสตร์ วิถีชีวิต และภูมิปัญญาของมนุษยชาติมาอย่างยาวนาน ในบริบทของสังคมไทย ผ้าทอมิได้ทำหน้าที่เพียงเป็นเครื่องนุ่งห่มเพื่อปกปิดร่างกายเท่านั้น หากแต่เป็น รหัสทางวัฒนธรรม ที่สะท้อนถึงอัตลักษณ์และระบบคิดของแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ได้อย่างเด่นชัด โดยเฉพาะอย่างยิ่งในพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่างอย่างจังหวัดสุรินทร์ ซึ่งมีความหลากหลายทางชาติพันธุ์สูงและเป็นแหล่งหล่อ

หลอมอารยธรรมโบราณ กลุ่มชาติพันธุ์หลักอย่างกลุ่มไทย-เขมร ได้สืบทอดมรดกภูมิปัญญาการทอผ้าที่มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่นมาหลายศตวรรษ (ฉลอง สุขทอง และคณะ, 2566: 375) ชุมชนบ้านสวาย อำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์ ถือเป็นหนึ่งในชุมชนโบราณที่มีพัฒนาการทางประวัติศาสตร์และตั้งถิ่นฐานควบคู่กับการก่อตั้งเมืองสุรินทร์มาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2306 ปัจจุบันประชากรกว่า 1,500 ครัวเรือนในพื้นที่ ยังคงรักษาอัตลักษณ์และสืบทอดวิถีชีวิตดั้งเดิมผ่านกระบวนการทอผ้าไหมหมัดหมี่ใต้ถุนเรือน ผ้าไหมมัดหมี่บ้านสวายจึงเป็นประจักษ์พยานทางประวัติศาสตร์ที่สะท้อนให้เห็นถึงความผูกพันอย่างลึกซึ้งระหว่างผู้คนทรัพยากรธรรมชาติ และรากเหง้าทางอารยธรรมที่ถูกถักทอผ่านเส้นใยแห่งภูมิปัญญาจากบรรพบุรุษส่งต่อมายังลูกหลานในยุคปัจจุบัน (ศิวาพร พยัฆฆนันท์ และคณะ, 2564: 130-131)

กระบวนการสร้างสรรค์ลวดลายบนผืนผ้าไหมมัดหมี่บ้านสวาย ได้ปรากฏการซ้อนทับกันระหว่างมิติทางโลกและมิติทางธรรมอย่างลุ่มลึก ลวดลายที่ปรากฏบนผืนผ้ามิได้ถูกสร้างสรรค์ขึ้นเพียงเพื่อตอบสนองต่อสุนทรียภาพและความงามทางทัศนศิลป์เท่านั้น หากแต่ทำหน้าที่เสมือน คัมภีร์ทางทัศนศิลป์ (Visual Scriptures) ที่จารึกคติธรรมและปรัชญาทางพระพุทธศาสนาไว้บนโครงสร้างของเส้นใย การนำทัศนธาตุพื้นฐาน ไม่ว่าจะเป็น จุด เส้น ลายตารางขนาดเล็ก และรูปทรงเรขาคณิต มาประกอบสร้างด้วยเทคนิคการทอแบบขัดลายจนเกิดเป็นลวดลายอันวิจิตรตระการตาชั้นสูง (เกษราภรณ์ สุพรรณฝ่าย, และคณะ, ม.ป.ป.: 1) ล้วนมีนัยยะแอบแฝงที่เชื่อมโยงถึงคติความเชื่อทางศาสนา กฎเกณฑ์ของธรรมชาติ และคติจักรวาลวิทยา ลวดลายเหล่านี้สะท้อนให้เห็นถึงกระบวนทัศน์ของช่างทอพื้นบ้านกลุ่มชาติพันธุ์เขมรถิ่นไทย ที่นำเอาความศรัทธามาหลอมรวมเข้ากับวิถีชีวิตประจำวันได้อย่างกลมกลืน ทำให้ผืนผ้าไหมมัดหมี่ก้าวข้ามสถานะของการเป็นเพียงวัตถุสิ่งของเครื่องใช้ สู่การเป็น พื้นที่ศักดิ์สิทธิ์เชิงสัญลักษณ์ (Sacred Spatial Paradigm) ที่คอยทำหน้าที่กล่อมเกลาจิตวิญญาณ เป็นเครื่องเตือนสติ และเป็นสิ่งยึดเหนี่ยวจิตใจของคนในสังคมท้องถิ่นได้อย่างแยบยล (กัญญารินทร์ ไชยจันทร์, ม.ป.ป.: 1-2)

ท่ามกลางกระแสโลกาภิวัตน์และการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและเศรษฐกิจอย่างพลวัตในยุคปัจจุบัน ส่งผลให้วิถีชีวิตและระบบคุณค่าของชุมชนท้องถิ่นต้องเผชิญกับความท้าทายอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ การผลิตผ้าไหมมัดหมี่ในหลายพื้นที่ รวมถึงในจังหวัดสุรินทร์ เริ่มมีแนวโน้มที่มุ่งเน้นการผลิตเพื่อตอบสนองต่ออุปสงค์ของตลาดและมุ่งหวังผลกำไรเชิงพาณิชย์เป็นหลัก กระบวนการเปลี่ยนแปลงนี้ประกอบกับผลกระทบจากวิกฤตการณ์ต่าง ๆ ทำให้เศรษฐกิจชุมชนและการสืบทอดภูมิปัญญาได้รับผลกระทบอย่างหนัก สิ่งที่น่ากังวลประการสำคัญคือ คุณค่าเชิงสัญลักษณ์ นัยทางจิตวิญญาณ และคติธรรมทางพระพุทธศาสนาที่เคยฝังรากลึกอยู่ในลวดลายผ้า เริ่มถูกละเลยและลดทอนความสำคัญลงไปเหลือเพียงความงามอันฉาบฉวย หากไม่มีการศึกษา ทำความเข้าใจ และถอดรหัสสัญลักษณ์เหล่านี้อย่างเป็นระบบองค์ความรู้ทางพุทธศิลป์และภูมิปัญญาอันลุ่มลึกของบรรพบุรุษกลุ่มชาติพันธุ์เขมรถิ่นไทย ย่อมมีความเสี่ยงที่จะสูญหายไปพร้อมกับกาลเวลาและช่างทอรุ่นเก่าที่ร่วงโรยลงไป (อลิศรา ธรรมบุตร, และคณะ, 2564: 1)

จากสภาพปัญหาและบริบทความสำคัญที่กล่าวมาข้างต้น ผู้วิจัยจึงมีความมุ่งมั่นที่จะศึกษาในหัวข้อพุทธศิลป์บนผืนผ้า การตีความสัญลักษณ์ทางพุทธศาสนาในอัตลักษณ์ผ้าไหมมัดหมี่บ้านสวาย อำเภอ

เมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์ โดยมีหมุดหมายสำคัญเพื่อศึกษาสภาพทั่วไปของกลุ่มชาติพันธุ์เขมรถิ่นไทยในพื้นที่ พร้อมทั้งศึกษาและวิเคราะห์การตีความสัญลักษณ์ทางพุทธศาสนาที่ปรากฏบนลวดลายผ้า การศึกษาวิจัยในครั้งนี้ไม่เพียงแต่จะเป็นการสร้างสรรค์องค์ความรู้ใหม่ในเชิงวิชาการที่บูรณาการศาสตร์ด้านพุทธศิลป์ สัญวิทยา และมานุษยวิทยาวัฒนธรรมเข้าด้วยกัน แต่ยังเป็นการนำเอาทุนทางวัฒนธรรมที่มีคุณค่านี้ มาวิเคราะห์เพื่อกำหนดเป็นยุทธศาสตร์และนโยบายในการยกระดับมูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจสร้างสรรค์ และพัฒนาศักยภาพการจัดการท่องเที่ยวชุมชนเชิงการเรียนรู้ของตำบลสวายได้อย่างยั่งยืน อันจะนำไปสู่การอนุรักษ์ ฟื้นฟู และสืบสานมรดกภูมิปัญญาผ้าไหมมัดหมี่ของจังหวัดสุรินทร์ให้ดำรงอยู่อย่างมั่นคงสืบไป (ศิวาพร พยัคฆนันท์ และคณะ, 2564: 131)

สภาพทั่วไปของกลุ่มชาติพันธุ์เขมรถิ่นไทยในชุนชนบ้านสวาย อำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์

จังหวัดสุรินทร์ตั้งอยู่ในพื้นที่เขตอีสานใต้ หรือที่นักวิชาการทางมานุษยวิทยามักเรียกว่า แอ่งอารยธรรมอีสานใต้ ซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีความโดดเด่นด้านความหลากหลายทางชาติพันธุ์และวัฒนธรรม โดยมีกลุ่มชาติพันธุ์หลักที่ตั้งถิ่นฐานและหล่อหลอมวิถีชีวิตร่วมกันมาอย่างยาวนาน ประกอบด้วยกลุ่มชาติพันธุ์เขมรถิ่นไทย (หรือกลุ่มไทย-เขมร) กูย (ส่วย) และลาวในบรรดากลุ่มชาติพันธุ์เหล่านี้ กลุ่มเขมรถิ่นไทยถือเป็นประชากรกลุ่มใหญ่ที่มีบทบาทสำคัญในการขับเคลื่อนมรดกทางวัฒนธรรมของจังหวัด โดยเฉพาะอย่างยิ่งการสืบทอดภูมิปัญญาที่เกี่ยวข้องกับงานหัตถศิลป์ โครงสร้างทางสังคมและวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์เขมรถิ่นไทยมีรากฐานที่ยึดโยงอยู่กับระบบความเชื่อที่ผสมผสานระหว่างคติความเชื่อเรื่องผีบรรพบุรุษศาสนาพราหมณ์-ฮินดู และคติธรรมทางพระพุทธศาสนาอย่างแยกไม่ออก การผสมผสานทางความเชื่อนี้ได้ก่อให้เกิดเป็น ระบบสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรม ที่ปรากฏอยู่ในวิถีชีวิต พิธีกรรม และงานศิลปหัตถกรรมพื้นบ้าน ซึ่งทำหน้าที่เป็นเครื่องมือในการธำรงอัตลักษณ์และสร้างความชอบธรรมในการดำรงอยู่ร่วมกับธรรมชาติของกลุ่มชนอย่างกลมกลืน (เกษราภรณ์ สุพรรณฝ่าย, และคณะ, ม.ป.ป.: 1)

บริบทของชุมชนบ้านสวาย อำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์ พบว่าพื้นที่แห่งนี้เป็นชุมชนโบราณขนาดใหญ่ที่มีพัฒนาการทางประวัติศาสตร์มาอย่างยาวนาน คำว่า สวาย เป็นภาษาเขมร แปลว่ามะม่วง ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงความอุดมสมบูรณ์ของระบบนิเวศในอดีต ชุมชนแห่งนี้มีประวัติการตั้งถิ่นฐานควบคู่มากับการก่อตั้งเมืองสุรินทร์ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2306 (ศิวาพร พยัคฆนันท์ และคณะ, 2564: 131) สภาพภูมิสังคมของบ้านสวายเป็นที่ราบลุ่มสลับดอน เหมาะแก่การทำเกษตรกรรม โดยเฉพาะการทำนาข้าวซึ่งเป็นอาชีพหลักของชุมชนมาตั้งแต่อดีตกาล ด้วยเหตุที่วิถีชีวิตผูกพันกับฤดูกาลทางการเกษตร หลังจากเสร็จสิ้นฤดูเก็บเกี่ยว ชาวบ้านชาติพันธุ์เขมรถิ่นไทยในบ้านสวายจึงได้นำเวลาว่างมาสร้างสรรค์งานหัตถกรรมเพื่อใช้ในครัวเรือน โดยเฉพาะการทอผ้าไหม ซึ่งเป็นทั้งเครื่องนุ่งห่มในชีวิตประจำวันและเครื่องประกอบพิธีกรรมอันศักดิ์สิทธิ์ ความผูกพันเชิงพื้นที่และประวัติศาสตร์ที่ยาวนานนี้ ได้บ่มเพาะให้บ้านสวายกลายเป็นแหล่งสะสม ทุนทางวัฒนธรรม (Cultural Capital) ที่เข้มแข็งและมีอัตลักษณ์เฉพาะถิ่นที่ยากจะลอกเลียนแบบ

มิติด้านวิถีชีวิตและเศรษฐกิจชุมชนของกลุ่มชาติพันธุ์เขมรถิ่นไทยบ้านสวายนั้น มีความผูกพันอย่างลึกซึ้งกับภูมิปัญญา การทอผ้าไหมมัดหมี่ ปัจจุบัน ชุมชนบ้านสวายมีประชากรที่ยึดโยงอยู่กับวิถีการผลิตผ้าไหมกว่า 1,500 ครัวเรือน ภาพจำที่คุ้นชินและเป็นเอกลักษณ์ของชุมชนแห่งนี้ คือภาพของสตรีชาวเขมรถิ่นไทยที่นั่งกี่ทอผ้าอยู่ ใต้ถุนเรือน ซึ่งสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นประเภทเรือนยกใต้ถุนสูงนี้ ไม่ได้มีประโยชน์เพียงเพื่อป้องกันน้ำท่วมหรือเลี้ยงสัตว์เท่านั้น แต่ยังถูกออกแบบมาให้เป็น พื้นที่ทางสังคม (Social Space) และ พื้นที่แห่งการผลิต (Production Space) ของสตรีในครัวเรือน ใต้ถุนเรือนจึงเป็นเสมือนโรงเรียนแห่งชีวิตที่ทำหน้าที่ถ่ายทอดกระบวนการทางสังคม (Socialization) จากแม่สู่ลูก จากยายสู่หลาน ผ่านเสียงกระทบของกี่ทอผ้าที่เป็นจังหวะ การทอผ้าไหมจึงมิใช่เพียงการผลิตสินค้าเชิงพาณิชย์ แต่เป็นกระบวนการผลิตซ้ำทางวัฒนธรรม (Cultural Reproduction) ที่สตรีชาวเขมรถิ่นไทยใช้เป็นเครื่องมือในการรักษาบทบาท สถานภาพ และยืนยันตัวตนในโครงสร้างของครอบครัวและสังคมชุมชนอย่างเหนียวแน่น (ศิวาพร พยัคฆนันท์ และคณะ, 2564: 131)

องค์ความรู้และภูมิปัญญาเชิงนิเวศ (Ecological Knowledge) ของชาวบ้านสวายยังเป็นสิ่งที่น่าสนใจยิ่ง กระบวนการผลิตผ้าไหมมัดหมี่ของกลุ่มชาติพันธุ์เขมรถิ่นไทย เป็นกระบวนการที่พึ่งพาและเคารพต่อทรัพยากรธรรมชาติอย่างสูงสุด ตั้งแต่การปลูกหม่อน เลี้ยงไหม การสาวเส้นไหม ไปจนถึงการย้อมสีธรรมชาติ (Natural Dyeing) ที่อาศัยพืชพรรณและเปลือกไม้ในท้องถิ่น เทคนิคการย้อมสีและการมัดหมี่เพื่อสร้างลวดลาย ถือเป็นศาสตร์และศิลป์ชั้นสูงที่ต้องอาศัยความชำนาญ การสังเกต และการจดจำ ก่อเกิดเป็นชุดความรู้ที่ถูกบันทึกไว้ในความทรงจำร่วมของชุมชน (Collective Memory) ลวดลายที่ปรากฏบนผืนผ้าไหมมัดหมี่บ้านสวาย จึงเป็นการจำลองภาพของธรรมชาติ พืชพรรณ สัตว์ และความเชื่อทางคติธรรม มาจัดวางอย่างเป็นระเบียบผ่านทัศนธาตุเรขาคณิตผืนผ้าจึงเปรียบเสมือนจดหมายเหตุทางวัฒนธรรมที่สะท้อนให้เห็นถึงโลกทัศน์ (Worldview) และปรัชญาการดำรงชีวิตที่ว่า มนุษย์เป็นเพียงส่วนหนึ่งของธรรมชาติ และต้องพึ่งพาอาศัยธรรมชาติด้วยความเคารพ (กัญญารินทร์ ไชยจันทร์, ม.ป.ป.: 1-2)

พลวัตของสังคมสมัยใหม่ (Modernization) และกระแสโลกาภิวัตน์ที่ถาโถมเข้าสู่ชุมชนท้องถิ่น ชุมชนบ้านสวายย่อมต้องเผชิญกับความท้าทายและการเปลี่ยนแปลงอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ โครงสร้างทางเศรษฐกิจที่เปลี่ยนจากการผลิตเพื่อยังชีพ ไปสู่การผลิตเพื่อตอบสนองกลไกตลาดทุนนิยม ทำให้รูปแบบการทอผ้าไหมบางส่วนเริ่มปรับเปลี่ยนไปสู่การเร่งรัดกระบวนการผลิตเพื่อเน้นปริมาณ มีการนำเส้นใยสังเคราะห์หรือสีเคมีเข้ามาใช้เพื่อลดต้นทุนและเวลา ปรากฏการณ์นี้สะท้อนให้เห็นถึงภาวะรอยต่อ (Transition Period) ของกลุ่มชาติพันธุ์เขมรถิ่นไทย ที่ต้องพยายามรักษาสมดุลระหว่าง การอนุรักษ์รากเหง้า กับ การปรับตัวเพื่อความอยู่รอดทางเศรษฐกิจ วิกฤตการณ์นี้ยังส่งผลให้คนรุ่นใหม่ในชุมชนบางส่วนเลือกที่จะทิ้งถิ่นฐานเพื่อเข้าสู่ระบบแรงงานในภาคอุตสาหกรรม ทำให้เกิดความกังวลว่าองค์ความรู้และคติธรรมทางศาสนาอันลึกซึ้งที่ซ่อนอยู่ในลวดลายผ้าพื้นบ้าน อาจจะขาดช่วงการสืบทอดและสูญหายไปในที่สุด (อลิศรา ธรรมบุตร, และคณะ, 2564: 2)

ชุมชนบ้านสวายได้แสดงให้เห็นถึงศักยภาพในการปรับตัว (Resilience) และการจัดการตนเอง

อย่างเป็นระบบ ด้วยการนำเอาทุนทางวัฒนธรรมด้านอัตลักษณ์ผ้าไหมมัดหมี่และวิถีชีวิตชาติพันธุ์เขมรถิ่นไทย มาบูรณาการเป็น แหล่งท่องเที่ยวเชิงการเรียนรู้และเศรษฐกิจสร้างสรรค์ (Community-based Educational Tourism and Creative Economy) ชุมชนได้รวมกลุ่มกันจัดตั้งเป็นกลุ่มวิสาหกิจและศูนย์เรียนรู้ เพื่อเปิดพื้นที่ให้นักท่องเที่ยวและผู้สนใจได้เข้ามาสัมผัสวิถีชีวิตใต้ถุนเรือน เรียนรู้กระบวนการมัดหมี่ย้อมสี และทอผ้าด้วยตนเอง กลยุทธ์การปรับตัวเช่นนี้ไม่เพียงแต่ช่วยสร้างมูลค่าเพิ่ม (Value Creation) และกระจายรายได้เข้าสู่ชุมชนเท่านั้น แต่ยังเป็นการสร้างความภาคภูมิใจในตัวตน (Self-Esteem) ให้กับช่างทอและเยาวชนในพื้นที่ ทำให้พวกเขามองเห็นคุณค่าของมรดกที่บรรพบุรุษทิ้งไว้ ส่งผลให้เกิดกระบวนการฟื้นฟูและสืบสานพุทธศิลป์บนผืนผ้าให้กลับมามีชีวิตชีวาอีกครั้ง (ศิวาพร พยัคฆนันท์ และคณะ, ม.ป.ป: 132)

กลุ่มชาติพันธุ์เขมรถิ่นไทยในชุมชนบ้านสวาย อำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์ เป็นภาพสะท้อนของพื้นที่ทางวัฒนธรรมที่มีชีวิต ชุมชนแห่งนี้เป็นแหล่งรวมทรัพยากรทางภูมิปัญญา ประวัติศาสตร์และศรัทธาทางศาสนา ที่ถูกร้อยเรียงเข้าด้วยกันผ่านวิถีชีวิตการทอผ้าไหมมัดหมี่ แม้จะเผชิญกับคลื่นการเปลี่ยนแปลงของยุคสมัย แต่กลุ่มชาติพันธุ์เขมรถิ่นไทยในบ้านสวายยังคงสามารถปรับตัวและใช้ประโยชน์จากทุนทางวัฒนธรรมของตน เพื่อยืนหยัดและสร้างพื้นที่ยืนในโครงสร้างสังคมเศรษฐกิจร่วมสมัยได้อย่างสง่างาม บริบททางภูมิสังคมวัฒนธรรมอันลุ่มลึกเช่นนี้เอง จึงเป็นพื้นฐานสำคัญอย่างยิ่งต่อการทำความเข้าใจ พุทธศิลป์ และ สัญลักษณ์ทางพระพุทธศาสนา ที่ถูกจารึกไว้บนอัตลักษณ์ผ้าไหมมัดหมี่ของชุมชนแห่งนี้อย่างยังยืน (อดิศร ค้ายา, หทัยรัตน์ วรรณศรี, 3 มีนาคม 2569)

การศึกษาพุทธศิลป์บนผืนผ้า: การตีความสัญลักษณ์ทางพุทธศาสนาในอัตลักษณ์ผ้าไหมมัดหมี่บ้านสวาย อำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์

การทำความเข้าใจ พุทธศิลป์ (Buddhist Art) ในบริบทของสังคมไทย มักถูกจำกัดกรอบอยู่เพียงงานจิตรกรรมฝาผนัง ประติมากรรมทางศาสนา หรือสถาปัตยกรรมภายในพื้นที่ของวัดวาอาราม ทว่าในมิติทางมานุษยวิทยาวัฒนธรรมและคติชนวิทยา พุทธศิลป์ได้แทรกซึมและถูกประกอบสร้างขึ้นในพื้นที่ทางวัฒนธรรมอื่น ๆ อย่างแยบยล โดยเฉพาะอย่างยิ่งบน ผืนผ้าทอพื้นเมือง ซึ่งทำหน้าที่เป็นพื้นที่จำลองทางสุนทรียศาสตร์ที่สะท้อนศรัทธาของสามัญชน สำหรับกลุ่มชาติพันธุ์เขมรถิ่นไทยในชุมชนบ้านสวาย อำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์ ผ้าไหมมัดหมี่มิได้เป็นเพียงวัตถุทางวัฒนธรรมที่ตอบสนองประโยชน์ใช้สอยทางกายภาพ หรือเป็นเพียงผลิตผลทางเศรษฐกิจเท่านั้น แต่ผืนผ้าเหล่านี้คือ พื้นที่ศักดิ์สิทธิ์เชิงสัญลักษณ์ (Sacred Spatial Paradigm) ที่เกิดจากการหลอมรวมกันระหว่างภูมิปัญญาเชิงช่างชั้นสูงและโลกทัศน์ทางพระพุทธศาสนา ลวดลายที่ถักทอลงบนผืนผ้าจึงเปรียบเสมือนรหัสยะทางธรรมที่รอการถอดความหมาย เพื่อทำความเข้าใจถึงปรัชญาการดำรงชีวิตและคติธรรมที่บรรพบุรุษได้จารึกไว้ผ่านกระบวนการมัดและย้อมเส้นไหมอันวิจิตรบรรจง (กัญญารินทร์ ไชยจันทร์, ม.ป.ป.: 1)

การพิจารณาผ่านกรอบทฤษฎีสัญวิทยา (Semiotics) การตีความสัญลักษณ์ทางพระพุทธศาสนา

บนผ้าไหมมัดหมี่บ้านสวาย พบว่าช่างทอพื้นบ้านได้ทำการลดทอน (Distortion) รูปแบบของธรรมชาติและสัจธรรมแห่งชีวิต ให้กลายเป็น "ทัศนธาตุ" (Visual Elements) เชิงเรขาคณิตที่เรียบง่าย ทว่าทรงพลัง การใช้เทคนิคการมัดหมี่เพื่อสร้างลวดลาย นำมาสู่ปรากฏการณ์ทางทัศนศิลป์ที่ประกอบด้วย จุด เส้น ลาย ตารางสี่เหลี่ยมขนาดเล็ก และรูปทรงสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน (เกษราภรณ์ สุพรรณฝ่าย, และคณะ, ม.ป.ป.: 1) ทัศนธาตุเหล่านี้มิได้ถูกจัดวางอย่างสะเปะสะปะ หากแต่อยู่ภายใต้โครงสร้างและระเบียบวิธีที่สอดคล้องกับคติจักรวาลวิทยา (Cosmology) ทางพระพุทธศาสนา รูปทรงเรขาคณิตที่ก่อตัวซ้อนทับกันเป็นชั้น ๆ จากจุดศูนย์กลางขยายออกสู่ขอบริ้วผ้า สื่อความหมายถึงโครงสร้างของเขาพระสุเมรุ (Mount Meru) ซึ่งเป็นศูนย์กลางของจักรวาลตามคติไตรภูมิ การสวมใส่ผ้าไหมที่มีลวดลายจักรวาลวิทยาเช่นนี้ จึงเป็นเสมือนการจำลองตนเองให้เป็นส่วนหนึ่งของศูนย์กลางแห่งความศักดิ์สิทธิ์ และเป็นการน้อมนำสติให้ตระหนักถึงกฎเกณฑ์ของธรรมชาติที่ดำเนินไปอย่างเป็นระบบระเบียบ

สัญลักษณ์เชิงนิเวศที่ปรากฏบนผ้าไหมมัดหมี่ยังมีความเชื่อมโยงอย่างลึกซึ้งกับคติธรรมทางพระพุทธศาสนา ลวดลายที่จำลองมาจากพืชพรรณและสัตว์นานาชนิด ไม่ว่าจะเป็น ลายดอกไม้ ลายเครือเถา ลายสัตว์มงคล ล้วนถูกตีความในฐานะตัวแทนของ วัฏสงสาร (Samsara) หรือการเวียนว่ายตายเกิดอันเป็นอนันต์ (กัญญารินทร์ ไชยจันทร์, ม.ป.ป.: 2) พืชพรรณที่เจริญงอกงามแล้วร่วงโรย สื่อถึงหลักอนิจจัง (ความไม่เที่ยง) ในขณะที่เถาวัลย์ที่เกี่ยวพันกันอย่างไม่รู้จบ สะท้อนถึงหลักปฏิจจสมุปบาท (Dependent Origination) ที่สรรพสิ่งล้วนอิงอาศัยกันและกันในการเกิดขึ้น ตั้งอยู่ และดับไป การนำสัญลักษณ์เหล่านี้มาประทับไว้บนผืนผ้า จึงเป็นการสื่อสารเชิงธรรมะ (Dhamma Communication) ที่ตอกย้ำให้ผู้สวมใส่และผู้พบเห็นตระหนักถึงความสอดคล้องระหว่างชีวิตมนุษย์กับวงจรของธรรมชาติ ถือเป็นกุศโลบายอันชาญฉลาดของปราชญ์ชาวบ้านชาติพันธุ์เขมรถิ่นไทยที่นำเอาสัจธรรมอันลึกซึ้งมาผูกโยงไว้กับสุนทรียภาพทางศิลปะได้อย่างกลมกลืน

กระบวนการสร้างสรรค์ผ้าไหมมัดหมี่ของช่างทอบ้านสวาย ถือเป็น การปฏิบัติธรรม (Dharma Practice) ในวิถีชีวิตประจำวัน การทอผ้าไหมมัดหมี่ต้องอาศัยสมาธิ ความอดทน และความประณีตขั้นสูง ตั้งแต่กระบวนการคิดคำนวณเส้นใย การมัดลายที่ต้องแม่นยำทุกมิลลิเมตร การย้อมสีธรรมชาติ ไปจนถึงการกระแทกฟืมทอผ้าขัดสานเส้นยืนและเส้นพุ่งเข้าด้วยกัน ทุกจังหวะของการทำงานคือการเจริญสติภาวนา (Mindfulness) เสียงกระทบของกี่ทอผ้าเปรียบเสมือนจังหวะแห่งลมหายใจและสมาธิที่แน่วแน่ ผืนผ้าไหมที่สำเร็จลุล่วงออกมาจึงมิได้บรรจุไว้เพียงสุนทรียภาพทางกายภาพเท่านั้น แต่ยังดูดซับเอาพลังแห่งความสงบ ความเมตตา และจิตวิญญาณอันบริสุทธิ์ของผู้ทอลงไปในทุกอณูของเส้นใย ลวดลายบนผืนผ้าจึงทำหน้าที่เป็นเสมือน คัมภีร์ทางทัศนศิลป์ (Visual Scriptures) ที่จารึกสภาวะจิตของผู้ทอและกล่อมเกลาจิตใจของคนในชุมชนไปพร้อมกัน

ความลุ่มลึกของพุทธศิลป์บนผ้าไหมมัดหมี่บ้านสวาย ยังสะท้อนผ่านการหยิบยืมลวดลายชั้นสูงและลวดลายทางศาสนามาประยุกต์ใช้ได้อย่างแยบยล ลวดลายบางประเภทที่ได้รับอิทธิพลจากศิลปะราชสำนักหรือลวดลายจิตรกรรมฝาผนัง เช่น ลายเทพพนม ลายพุ่มข้าวบิณฑ์ หรือลวดลายที่สื่อถึงดอกบัว

(สัญลักษณ์แห่งความบริสุทธิ์และการตรัสรู้) ได้ถูกนำมาลดทอนและมัดหมี่ลงบนผืนผ้าไหมของชาวบ้าน การถ่ายเททางวัฒนธรรมจาก พื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ส่วนกลาง มาสู่ พื้นที่ศักดิ์สิทธิ์บนเรือนกาย ของสามัญชนนี้ แสดงให้เห็นถึงพลวัตทางการตีความพุทธศาสนาที่ไม่หยุดนิ่ง การสวมใส่ผ้าทอที่มีลวดลายเหล่านี้ในงานบุญประเพณี งานแต่งงาน หรืองานอวมงคล จึงเป็นเสมือนการอัญเชิญสิริมงคลและการแสดงความเคารพอย่างสูงสุดต่อพระรัตนตรัย ทำให้ผืนผ้ากลายเป็นสื่อกลาง (Medium) ที่เชื่อมต่อระหว่างมนุษย์ โลกวิญญาณ และสภาวะแห่งการหลุดพ้น

ในยุคสมัยที่กระแสทุนนิยมและอุตสาหกรรมการผลิตเชิงปริมาณเข้ามามีบทบาท การคงอยู่ของระบบสัญลักษณ์ทางพระพุทธศาสนาบนผืนผ้ากำลังเผชิญกับสภาวะลื่นไหลและเสี่ยงต่อการถูกบิดเบือนความหมาย (Decontextualization) ลวดลายโบราณอันเป็นพื้นที่แห่งคติธรรมอาจถูกมองข้ามคุณค่าเชิงจิตวิญญาณ และถูกลดทอนให้เหลือเพียงสินค้าระดับพรีเมียมในตลาดสินค้าแฟชั่น ด้วยเหตุนี้ การวิเคราะห์และการตีความพุทธศิลป์บนผืนผ้าในพื้นที่ชุมชนบ้านสวาย จึงมิใช่เพียงการรำลึกถึงอดีตอันรุ่งเรือง (Nostalgia) แต่เป็นการ รื้อฟื้นและประกอบสร้างความหมายใหม่ (Reconstruction of Meaning) เพื่อให้คนรุ่นหลังได้ตระหนักรู้อย่างเท่าทันว่า ผ้าไหมมัดหมี่ที่ตนครอบครองอยู่นั้นคือมรดกทางปัญญาที่เป็นผลึกแห่งความศรัทธาของชาติพันธุ์เขมรถิ่นไทย (ศิวาพร พยัคฆนันท์ และคณะ, 2564: 131)

พุทธศิลป์บนผืนผ้า ผ่านการตีความสัญลักษณ์ทางพระพุทธศาสนา อัตลักษณ์ผ้าไหมมัดหมี่บ้านสวาย จึงเป็นการเผยให้เห็นถึงศักยภาพของงานหัตถศิลป์พื้นถิ่นที่ก้าวข้ามขอบเขตของศิลปะเพื่อความงามสู่การเป็นเครื่องมือขัดเกลาทางสังคมและศาสนา ลวดลายต่าง ๆ ทำหน้าที่พิทักษ์รักษาระบบคุณค่า ความเชื่อ และจริยธรรมของชุมชนให้ดำรงอยู่ท่ามกลางความผันผวนของโลกสมัยใหม่ องค์ความรู้ที่ได้จากการถอดรหัสเชิงสัญลักษณ์นี้ ไม่เพียงแต่เพิ่มพูนฐานข้อมูลทางวิชาการด้านพุทธศิลป์และสัญวิทยาเท่านั้น แต่ยังเป็น ทุนทางวัฒนธรรม ที่สำคัญยิ่งยวดในการนำไปต่อยอดเพื่อยกระดับมูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจสร้างสรรค์และส่งเสริมให้ชุมชนบ้านสวายเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงการเรียนรู้ที่นักท่องเที่ยวสามารถสัมผัสถึงมิติทางจิตวิญญาณที่ซ่อนอยู่ในเส้นใยไหมได้อย่างแท้จริงและยั่งยืน (ศิวาพร พยัคฆนันท์ และคณะ, 2564: 132)

มิติด้านกายภาพ การแต่งกายในวิถีชีวิต ผ้าไหมมัดหมี่บ้านสวายสะท้อนอัตลักษณ์ผ่านลวดลายที่ผูกพันกับวิถีชีวิต เช่น ลายโฮล (ลายโฮลโบราณ โฮลเปราะฮ์ โฮลแสร็ย) ลายสาคูตูย (ปกาตร๊อบ) ลายสมอ (กะนีวโจงกระเบน) ลายผักแว่น (สไปลูด) สไปรึเจีย (ลายราชวัตร) สโรง (สโรงโสดเสราะ สโรงโสดเจ่น) ผ้าพันคอภาพสัตว์มงคล เป็นต้น ตามคติความเชื่อทางศาสนา การสวมใส่ผ้าไหมในชีวิตประจำวันมิใช่เพียงการแต่งกาย แต่เป็นการสืบทอดมรดกภูมิปัญญาและการแสดงออกถึงสถานะทางสังคมและความเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน โดยมีการนำนวัตกรรมมาบูรณาการเพื่อรักษาความยั่งยืน ในงานมงคล เช่น งานแต่งงานและงานขึ้นบ้านใหม่ งานบวช เทศกาลขึ้นเขาพนมสวาย เทศกาลแห่เทียนพรรษา เทศกาลออกพรรษา งานเทศมหาชาติ และการรับขวัญเด็กทารกหลังคลอด สถานศึกษา ได้การรณรงค์ให้นักเรียน ระดับประถมศึกษา มัธยมศึกษา ระดับนักศึกษาอาชีวะ และ ข้าราชการ สวมใส่ผ้าไหมไปโรงเรียน และมหาวิทยาลัย ผ้าไหมมัดหมี่ได้รับเลือกมาเป็นเครื่องแต่งกายเพื่อเสริมความเป็นสิริมงคล สำหรับงาน

อวมงคลหรือพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อ เช่น งานศพหรือพิธีสืบชะตา ผ้าไหมลายมัดหมี่ก็ถูกนำมาใช้โดยอาจเลือกโทนสีและลวดลายที่สำรวมและเป็นไปตามขนบประเพณี การใช้ผ้าไหมมัดหมี่ในทุกช่วงเวลาสำคัญของชีวิตจึงเป็นการสืบทอดสายใยทางวัฒนธรรมและความผูกพันระหว่างคนในชุมชนบ้านสวายอย่างลึกซึ้ง (เที่ยง บุญมานนท์, จันทรา ค้ายา, 3 มีนาคม 2569)

การวิเคราะห์พุทธศิลป์บนผืนผ้า: การตีความสัญลักษณ์ทางพุทธศาสนาในอัตลักษณ์ผ้าไหมมัดหมี่บ้านสวาย อำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์

การวิเคราะห์พุทธศิลป์บนผืนผ้าไหมมัดหมี่ของชุมชนบ้านสวาย อำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์ มีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องก้าวข้ามกรอบการมองงานหัตถศิลป์ในฐานะ วัตถุวิสัย (Objective Reality) ที่ตอบสนองเพียงความงามทางสุนทรียศาสตร์ ไปสู่การทำความเข้าใจในฐานะ พื้นที่ทางวาทกรรม (Discursive Space) ที่กลุ่มชาติพันธุ์เขมรถิ่นไทยใช้ในการประกอบสร้างและต่อรองความหมายทางสังคม การวิเคราะห์ในมิตินี้อาศัยกรอบแนวคิดทางสัญวิทยา (Semiotics) ควบคู่กับมานุษยวิทยาวัฒนธรรม เพื่อถอดรหัส (Decode) ระบบสัญลักษณ์ทางพระพุทธศาสนาที่แฝงเร้นอยู่ในลวดลายผ้า จากการวิเคราะห์พบว่า ลวดลายผ้าไหมมัดหมี่ทำหน้าที่เป็น สัญญะ (Sign) ที่ประกอบด้วยรูปสัญญะ (Signifier) คือ ทัศนธาตุทางศิลปะกระบวนการมัดลาย และความหมายสัญญะ (Signified) คือ คติธรรมและปรัชญาทางพระพุทธศาสนา (กัญญารินทร์ ไชยจันทร์, ม.ป.ป.: 1-2) การประกอบสร้างสัญญะเหล่านี้มิได้เกิดขึ้นโดยบังเอิญ หากแต่เป็นผลผลิตจากกระบวนการขัดเกลาทางสังคมและประสบการณ์ร่วมทางประวัติศาสตร์ของชุมชน ที่ยาวนานมาตั้งแต่การตั้งถิ่นฐานในปี พ.ศ. 2306 พุทธศิลป์บนผืนผ้าจึงเป็นภาพสะท้อนของ โลกทัศน์ (Worldview) ที่ชาวบ้านสวายมีต่อธรรมชาติ ศาสนา และจักรวาล (ศิวาพร พยัคฆนันท์ และคณะ, 2564: 130-131)

การวิเคราะห์โครงสร้างของรูปสัญญะทางทัศนศิลป์ (Visual Elements Analysis) ที่ปรากฏบนผ้าไหมมัดหมี่บ้านสวาย พบว่า ช่างทอได้ใช้เทคนิคการมัดและทอขัดลายเพื่อสร้าง ทัศนธาตุเรขาคณิต อันประกอบด้วย จุด เส้น ลายตารางขนาดเล็ก และรูปทรงสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนการใช้รูปทรงเรขาคณิตเหล่านี้มีความสอดคล้องกับหลักการทางสถาปัตยกรรมและจิตรกรรมแนวนามธรรม (Abstract Art) ในพุทธศิลป์ชั้นสูง ลายตารางและรูปทรงสี่เหลี่ยมที่เชื่อมต่อกันเป็นจังหวะซ้ำ ๆ (Repetition) สื่อความหมายถึงโครงสร้างของจักรวาลวิทยาตามคติไตรภูมิ ที่มีเขาพระสุเมรุเป็นศูนย์กลางและรายล้อมด้วยเขาสัตตบริภัณฑ์ การวิเคราะห์โครงสร้างลวดลายชี้ให้เห็นว่า ช่างทอชาวเขมรถิ่นไทยมีความเข้าใจอย่างลึกซึ้งในกฎเกณฑ์ของความสมดุล (Balance) และความเป็นระเบียบเรียบร้อยของธรรมชาติ (Cosmic Order) การถักทอรูปทรงเหล่านี้ลงบนผืนผ้าจึงเป็นเสมือนการจำลองระเบียบของจักรวาลมาไว้บนเรือนร่าง เพื่อย้ำเตือนให้ผู้สวมใส่ตระหนักถึงตำแหน่งแห่งที่ของตนเองในฐานะส่วนหนึ่งของวัฏสงสารที่ต้องดำเนินชีวิตตามครรลองของธรรมะ (เกษราภรณ์ สุพรรณฝ่าย, และคณะ, ม.ป.ป.: 1-2)

การวิเคราะห์สัญลักษณ์เชิงนิเวศ (Ecological Symbolism) ยังสะท้อนให้เห็นถึงคติธรรมในหมวด ไตรลักษณ์ (อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา) อย่างชัดเจน ลวดลายที่จำลองมาจากธรรมชาติ เช่น ลายพรรณพฤกษา ลายสัตว์ป่า หรือลายที่สะท้อนความอุดมสมบูรณ์ทางการเกษตร (กัญญารินทร์ ไชยจันทร์, ม.ป.ป.:

2) ไม่ได้มุ่งเน้นความสมจริงทางกายวิภาค (Anatomy) แต่ถูกทอนรูป (Distortion) ให้เป็นสัญลักษณ์เชิงนามธรรมที่สื่อถึงกระบวนการเกิด แก่ เจ็บ ตาย พรรณพฤกษาที่ผลิดอกและร่วงโรยบนผืนผ้าเป็นภาพแทนของความไม่เที่ยงแท้ ในขณะที่ลายเครือเถาที่เกี่ยวพันกันอย่างซับซ้อน สะท้อนหลัก ปฏิจจสมุปบาท (Dependent Origination) ที่สรรพสิ่งล้วนเป็นเหตุเป็นปัจจัยอิงอาศัยกันและกัน การวิเคราะห์ในประเด็นนี้ยืนยันว่า ผ้าไหมมัดหมี่ของกลุ่มชาติพันธุ์เขมรถิ่นไทย เป็นนวัตกรรมทางปัญญาที่ใช้สื่อสารปรัชญาทางศาสนาขั้นสูงผ่านภาษาภาพที่เข้าใจง่ายและจับต้องได้ในชีวิตประจำวัน ทำให้พุทธธรรมไม่ถูกจำกัดอยู่เพียงในคัมภีร์ใบลานหรือเทศนาของพระสงฆ์ แต่กลับมีชีวิตและเคลื่อนไหวอยู่บนเรือนร่างของสามัญชน

มิติของการวิเคราะห์เชิงกระบวนการ (Processual Analysis) การสร้างสรรค์พุทธศิลป์บนผืนผ้าของชุมชนบ้านสวาย ยังสามารถตีความได้ในฐานะ การปฏิบัติธรรม (Dharma Practice) ที่หลอมรวมเข้ากับวิถีชีวิต กระบวนการทอผ้าที่ต้องอาศัยความเพียร (วิริยะ) สติ และสมาธิอย่างแน่วแน่ในการควบคุมกระสวยและการกระทบฟืมทอผ้า ถือเป็นการเจริญภาวนาในรูปแบบหนึ่ง ใต้ถุนเรือนของชาวเขมรถิ่นไทยที่ใช้เป็นพื้นที่ตั้งกี่ทอผ้า จึงถูกยกระดับสถานะจากพื้นที่ใช้สอยอเนกประสงค์ สู่การเป็น พื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ขนาดย่อม (Micro-Sacred Space) ที่สตรีชาวบ้านสวายกว่า 1,500 ครัวเรือนใช้เป็นสถานปฏิบัติธรรมและขัดเกลาจิตใจตนเอง (ศิวาพร พยัคฆนันท์ และคณะ, 2564: 131) การวิเคราะห์กระบวนการทอผ้าในฐานะพิธีกรรมทางศาสนานี้ ช่วยเปิดมุมมองใหม่ให้เห็นว่า พุทธศิลป์บนผืนผ้ามัดหมี่นั้น ไม่ได้มีความศักดิ์สิทธิ์เพียงเพราะลวดลายที่สำเร็จรูปแล้วเท่านั้น แต่ความศักดิ์สิทธิ์ได้ถูกบรรจุลงไปในทุกขณะจิตของการถักทอเส้นใยแต่ละเส้น

การวิเคราะห์พลวัตทางสังคมและเศรษฐกิจวัฒนธรรม (Socio-cultural and Economic Dynamics) เผยให้เห็นว่า สัญลักษณ์ทางพุทธศาสนาบนผืนผ้าไหมมัดหมี่บ้านสวาย ทำหน้าที่เป็น ทุนทางวัฒนธรรม (Cultural Capital) และ กาวใจทางสังคม (Social Cohesion) ที่ช่วยยึดเหนี่ยวชุมชนให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ในอดีต ผ้าไหมเหล่านี้มักถูกทอขึ้นเพื่อใช้ในงานบุญประเพณี งานแต่งงาน และพิธีกรรมทางศาสนา ซึ่งเป็นกลไกในการรักษาขนบธรรมเนียมและจัดระเบียบความสัมพันธ์ทางสังคมของกลุ่มชาติพันธุ์เขมรถิ่นไทย ทว่าในปัจจุบัน ภายใต้กระแสทุนนิยมและอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว ชุมชนบ้านสวายได้นำทุนทางวัฒนธรรมนี้มาปรับตัวและยกระดับสู่การเป็นวิสาหกิจชุมชนและการจัดการท่องเที่ยวเชิงการเรียนรู้ (อลิศรา ธรรมบุตร, และคณะ, 2564: 2) การนำเอาลวดลายพุทธศิลป์โบราณมาเล่าเรื่อง (Storytelling) เพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มทางการตลาด (Value Creation) เป็นข้อพิสูจน์ให้เห็นว่า สัญลักษณ์ทางศาสนาไม่ได้หยุดนิ่งตายตัว แต่มีพลวัตที่สามารถสอดรับกับความต้องการของเศรษฐกิจสร้างสรรค์ (Creative Economy) ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

การวิเคราะห์แนวโน้มในอนาคต (Trend Analysis) ได้ชี้ให้เห็นถึงความท้าทายที่สำคัญ (Critical Challenges) ที่ชุมชนต้องเผชิญ การนำพุทธศิลป์มาทำเป็นสินค้าเชิงพาณิชย์ (Commercialization) อาจนำไปสู่สภาวะ การลดทอนความศักดิ์สิทธิ์ (Desacralization) หากผู้ผลิตและผู้บริโภคขาดความเข้าใจในรากฐานทางจิตวิญญาณ ลวดลายที่เคยเปี่ยมไปด้วยคติธรรมอาจถูกผลิตซ้ำ (Reproduction) แบบอุตสาหกรรมจนสูญเสียเอกลักษณ์ทางจิตวิญญาณของช่างทอท้องถิ่น (อลิศรา ธรรมบุตร, และคณะ, 2564: 2) ดังนั้น การวิเคราะห์และทำความเข้าใจพุทธศิลป์บนผืนผ้าอย่างเป็นระบบ จึงเป็น

เครื่องมือเชิงยุทธศาสตร์ที่สำคัญในการปกป้องมรดกทางวัฒนธรรมนี้ ชุมชนบ้านสวายจำเป็นต้องสร้างสมดุลระหว่าง การอนุรักษ์สืบสานความหมายดั้งเดิม และ การพัฒนานวัตกรรมผลิตภัณฑ์ โดยเน้นย้ำให้เยาวชนและนักท่องเที่ยวได้ตระหนักถึงคุณค่าเชิงสัญลักษณ์ทางศาสนาที่ซ่อนอยู่ในเส้นใยไหม ควบคู่ไปกับการยกระดับคุณภาพชีวิตของชุมชนผ่านกลไกทางเศรษฐกิจ

ผลการวิเคราะห์พุทธศิลป์บนผืนผ้า การตีความสัญลักษณ์ทางพุทธศาสนาในอัตลักษณ์ผ้าไหมมัดหมี่บ้านสวาย ชี้ให้เห็นว่า ผืนผ้าทอพื้นเมือง คือ อาณาบริเวณแห่งความหมาย ที่กลุ่มชาติพันธุ์เขมรถิ่นไทยใช้บูรณาการความศรัทธาทางศาสนา ภูมิปัญญาเชิงนิเวศ และสุนทรียศาสตร์เข้าไว้ด้วยกันอย่างสมบูรณ์แบบ ลวดลายเรขาคณิตและสัญลักษณ์ทางธรรมชาติไม่ได้เป็นเพียงเครื่องประดับทางทัศนศิลป์ แต่เป็นคัมภีร์ที่มีชีวิต ซึ่งสะท้อนหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาและกฎเกณฑ์แห่งจักรวาล การเปลี่ยนผ่านของสังคมได้ผลักดันให้พุทธศิลป์บนผืนผ้าทำหน้าที่ใหม่ในฐานะทุนทางวัฒนธรรมที่สร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจชุมชน การทำความเข้าใจมรดกทางภูมิปัญญาในมิติที่ลุ่มลึกเช่นนี้ จึงเป็นหัวใจสำคัญที่จะช่วยให้เอกลักษณ์และอัตลักษณ์ของผ้าไหมมัดหมี่บ้านสวาย สามารถดำรงอยู่อย่างยั่งยืนในฐานะประจักษ์พยานแห่งศรัทธาและศิลปกรรมร่วมสมัยของชาติพันธุ์เขมรถิ่นไทย สืบไปตราบนานเท่านาน (เสียด ดวงภาค, เพียบ เข้าเมือง, 3 มีนาคม 2569) ภาพลงพื้นที่ภาคสนาม สัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ที่ 1 ดังนี้

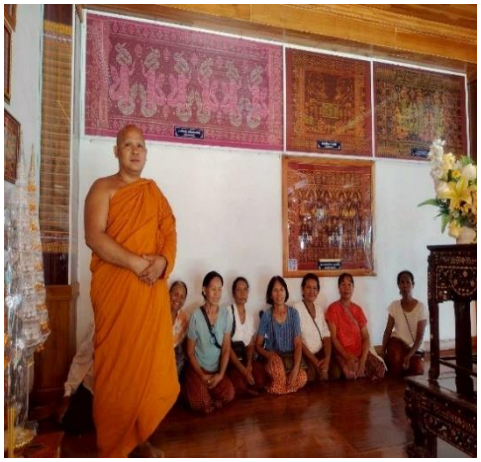

ภาพที่ 1 ลงพื้นที่ภาคสนาม สัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ กลุ่มคนทอผ้าไหมมัดหมี่ ใต้ถุนเรือนวิสาหกิจในครัวเรือน ของชุมชนบ้านสวาย อำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์

องค์ความรู้ที่ได้รับ

องค์ความรู้ที่ได้จากการศึกษา คือ การค้นพบกระบวนทัศน์ใหม่ทางมานุษยวิทยาพุทธศิลป์ ที่ชี้ให้เห็นว่า งานหัตถศิลป์พื้นบ้านอย่างผ้าไหมมัดหมี่ของกลุ่มชาติพันธุ์เขมรถิ่นไทย มิได้ดำรงสถานะเป็นเพียงเครื่องนุ่งห่มหรือวัตถุทางศิลปะที่ตอบสนองสุนทรียภาพทางกายภาพเท่านั้น หากแต่เป็น พื้นที่ศักดิ์สิทธิ์เชิงสัญลักษณ์ ที่ทำหน้าที่เสมือน คัมภีร์ทางทัศนศิลป์ องค์ความรู้นี้ช่วยทลายกรอบความเข้าใจเดิมที่มักจำกัดพุทธศิลป์ไว้เพียงในพื้นที่ของวัดวาอาราม โดยเผยให้เห็นถึงความอัจฉริยะของปราชญ์ชาวบ้านและช่างทอบ้านสวาย ที่สามารถบูรณาการความเชื่อทางศาสนา คติจักรวาลวิทยา และหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา เข้ากับภูมิปัญญาเชิงช่างชั้นสูงผ่านการมัดและย้อมเส้นใย ทัศนธาตุและรูปทรงเรขาคณิตที่ปรากฏบนผืนผ้า จึงเป็นรหัสยะทางธรรมที่ถูกเข้ารหัส (Encoding) ไว้เพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการกล่อมเกลาจิตวิญญาณ เตือนสติ และจัดระเบียบทางสังคมของคนในชุมชนให้ดำเนินชีวิตอยู่ภายใต้ครรลองของศีลธรรมได้อย่างแยบยล

มิติของสัญวิทยาเชิงนิเวศและการปฏิบัติธรรมผ่านวิถีชีวิต การวิเคราะห์กระบวนการทอผ้าได้สร้างองค์ความรู้ใหม่ว่า การสร้างสรรค์พุทธศิลป์บนผืนผ้าของชุมชนบ้านสวาย คือการปฏิบัติบูชา และการเจริญภาวนา ในชีวิตประจำวัน ทุกจังหวะของการกระทบฟืมทอผ้าภายใต้สถาปัตยกรรมใต้ถุนเรือน คือการฝึกฝนสมาธิและความเพียร นอกจากนี้ ลวดลายที่ถอดแบบมาจากธรรมชาติ ไม่ว่าจะเป็นพรรณพฤกษาหรือสรรพสัตว์ ล้วนเป็นสัญลักษณ์ที่สะท้อนถึงกฎ ไตรลักษณ์ (ความไม่เที่ยง) และหลัก ปฏิจจสมุปบาท (ความอิงอาศัยกันและกันของสรรพสิ่ง) องค์ความรู้นี้ตอกย้ำว่า กลุ่มชาติพันธุ์เขมรถิ่นไทยมีระบบความคิดที่เชื่อมโยงมนุษย์ ธรรมชาติ และศาสนาเข้าไว้เป็นหนึ่งเดียวกันอย่างแยกไม่ออก ผืนผ้าจึงเป็นจดหมายเหตุทางวัฒนธรรมที่บันทึกปรัชญาการดำรงชีวิตที่เคารพต่อระบบนิเวศและการรู้เท่าทันความเปลี่ยนแปลงของวัฏสงสาร

การประยุกต์ใช้ทุนทางวัฒนธรรมเพื่อการพัฒนาเศรษฐกิจสร้างสรรค์อย่างยั่งยืน งานวิจัยนี้ได้เปลี่ยนผ่าน นามธรรม ของคติธรรมทางศาสนา ให้กลายเป็น รูปธรรม ของยุทธศาสตร์การพัฒนาชุมชน

องค์ความรู้จากการถอดรหัสสัญลักษณ์บนผ้าไหมมัดหมี่ สามารถนำไปใช้เป็นฐานข้อมูลสำคัญ ในการสร้างเรื่องเล่า ที่ทรงพลัง เพื่อเพิ่มมูลค่า ให้กับผลิตภัณฑ์อัตลักษณ์ชุมชนบ้านสวาย นอกจากนี้ยังเป็นแนวทางเชิงนโยบายสำหรับหน่วยงานภาครัฐและท้องถิ่น ในการยกระดับพื้นที่ตำบลสวายให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวชุมชนเชิงการเรียนรู้ องค์ความรู้นี้จึงเป็นสะพานเชื่อมระหว่างการอนุรักษ์รากเหง้าทางจิตวิญญาณในอดีตเข้ากับการสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจในปัจจุบัน ซึ่งจะช่วยให้มรดกภูมิปัญญาผ้าไหมมัดหมี่ของจังหวัดสุรินทร์ สามารถดำรงอยู่และก้าวเดินไปข้างหน้าท่ามกลางกระแสโลกาภิวัตน์ได้อย่างสง่างามและยั่งยืน

ภาพแผนผังองค์ความรู้ใหม่ พุทธศิลป์บนผืนผ้า: การตีความสัญลักษณ์ทางพุทธศาสนาในอัตลักษณ์ผ้าไหมมัดหมี่บ้านสวาย อำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์ ดังแสดงภาพองค์ความรู้ที่ได้จากการศึกษา ที่ 2 ดังนี้

ภาพที่ 2 แผนผังองค์ความรู้ใหม่จากการศึกษา พุทธศิลป์บนผืนผ้าไหมมัดหมี่บ้านสวาย อำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์

สรุป

พุทธศิลป์บนผืนผ้า: การตีความสัญลักษณ์ทางพุทธศาสนาในอัตลักษณ์ผ้าไหมมัดหมี่บ้านสวาย อำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์

จากการศึกษาและบูรณาการองค์ความรู้ทั้ง 3 มิติหลัก ได้แก่ พุทธศิลป์และสัญวิทยา ภูมิปัญญาท้องถิ่นและมรดกวัฒนธรรม, และการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม ได้นำไปสู่บทสรุปอันเป็นรูปธรรม ดังนี้

มิติที่ 1 ด้านกลุ่มชาติพันธุ์เขมรถิ่นไทยและมรดกวัฒนธรรม ชุมชนบ้านสวายเป็น พื้นที่ทาง

ประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมที่มีชีวิต (Living Historical and Cultural Space) ซึ่งตั้งถิ่นฐานมายาวนานตั้งแต่ พ.ศ. 2306 วิถีการทอผ้าไหมมัดหมี่ใต้ถุนเรือนของกว่า 1,500 ครัวเรือน สะท้อนเครือญาติที่เข้มแข็งและการถ่ายทอดกระบวนการทางสังคม (Socialization) จากรุ่นสู่รุ่น ภูมิปัญญาเชิงนิเวศที่บูรณาการกับวิถีเกษตรกรรมได้ก่อเกิดเป็น ทุนทางวัฒนธรรม (Cultural Capital) ที่หยั่งรากลึก เป็นโครงสร้างพื้นฐานให้ชุมชนปรับตัวได้อย่างมั่นคงท่ามกลางกระแสโลกาภิวัตน์

มิติที่ 2 ด้านการศึกษาและตีความสัญลักษณ์ทางพุทธศาสนา (พุทธศิลป์และสัญวิทยา) ผ้าไหมบ้านสวายก้าวข้ามการเป็นงานหัตถกรรมสู่การเป็น พื้นที่ศักดิ์สิทธิ์เชิงสัญลักษณ์ (Sacred Spatial Paradigm) และ คัมภีร์ทางทัศนศิลป์ (Visual Scriptures) ผ่านการเข้ารหัส (Encoding) หลักธรรมคำสอนคติจักรวาลวิทยา และแยบยลลงในลวดลายเลขาคณิตและธรรมชาติ กระบวนการสร้างสรรค์ลวดลายและการทอยังยกระดับสู่การเป็น การเจริญสติภาวนา (Mindfulness Practice) ในวิถีชีวิต ผืนผ้าแต่ละผืนจึงเปรียบเสมือนจดหมายเหตุทางจิตวิญญาณที่บันทึกความศรัทธาอันบริสุทธิ์ของกลุ่มชาติพันธุ์เขมรถิ่นไทย ที่ทำหน้าที่กล่อมเกลาจริยธรรมของคนในสังคมมายาวนาน

มิติที่ 3 ด้านการวิเคราะห์และการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม สัญลักษณ์ทางพุทธศาสนาบนผืนผ้าคือเครื่องมือสำคัญในการธำรงไว้ซึ่ง อัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ (Ethnic Identity) อย่างไรก็ตาม เพื่อความยั่งยืน ชุมชนได้บูรณาการคุณค่าเชิงนามธรรมเข้ากับมูลค่าเชิงรูปธรรมในยุคปัจจุบัน ผ่านการนำเรื่องราวทางพุทธศิลป์มาเป็นแกนกลางใน การท่องเที่ยวชุมชนเชิงการเรียนรู้ (Community-based Educational Tourism) และการต่อยอดสู่ เศรษฐกิจสร้างสรรค์ (Creative Economy) ซึ่งวิธีการนี้ช่วยปกป้องความหมายอันศักดิ์สิทธิ์ไม่ให้ถูกลดทอน สร้างนวัตกรรมทางวัฒนธรรมที่กระจายรายได้และสร้างความภาคภูมิใจให้คนในท้องถิ่น ผลสรุปจากการศึกษาจึงเป็นฐานข้อมูลเชิงนโยบายสำหรับการอนุรักษ์ ฟื้นฟู และยกระดับอัตลักษณ์ผ้าไหมบ้านสวายให้เป็นมรดกทางภูมิปัญญาที่ทรงคุณค่าควบคู่สังคมไทยอย่างยั่งยืนสืบไป

เอกสารอ้างอิง

กัญญารินทร์ ไชยจันทร์. (ม.ป.ป.). *อัตลักษณ์และความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมของลวดลายผ้าไหมมัดหมี่: กรณีศึกษา ในอำเภอชนบท จังหวัดขอนแก่น และอำเภอเขวาสินรินทร์ จังหวัดสุรินทร์*. ปทุมธานี: สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

เกษราภรณ์ สุพรรณฝ่าย, คนึงนิตย์ ไสยโสภณ, และบุญยัง หมั่นดี. (ม.ป.ป.). จิตรกรรมร่วมสมัยจากลวดลายสีสันผ้าไหมทอมือ กลุ่มชาติพันธุ์ไทยเขมรจังหวัดสุรินทร์. *วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์, 19*(2), 1-12.

ฉลอง สุขทอง, ศิรินทิพย์ พิศวง, อัชราพร สุขทอง, สิริพัฒน์ ลาภจิตร, และสุดใจ สะอาดยิ่ง. (2566). มรดกภูมิปัญญาผ้าไหมยกทองสุรินทร์: อนุรักษ์ พัฒนาและถ่ายทอดเพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตชุมชน. *วารสารวิจัยวิชาการ, 6*(5), 375-393.

ศิวาพร พยัคฆนันท์, อัครเดช สุพรรณฝ่าย, พรรณนิการ์ กงจักร, พุฒิพงษ์ รับจันทร์, อาภาพร บุญประสพ, และรุจิเรศ รุ่งสว่าง. (2564). การพัฒนาศักยภาพการจัดการท่องเที่ยวชุมชนผ้าไหมทอมือ

สัมภาษณ์ นางเที่ยง บุญมานนท์, นางจันทรา ค้ายา, (3 มีนาคม 2569). กลุ่มคนทอผ้าไหมมัดหมี่ใต้ถุนเรือนวิสาหกิจในครัวเรือนของชุมชนบ้านสวาย อำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์. สัมภาษณ์. ตำบลสวาย อำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์. *วารสารธรรมศาสตร์, 40*(2), 130-156.

สัมภาษณ์ นางเสียด ดวงภาค, นางเพียบ เข้าเมือง, (3 มีนาคม 2569). กลุ่มคนทอผ้าไหมมัดหมี่ ใต้ถุนเรือนวิสาหกิจในครัวเรือนของชุมชนบ้านสวาย อำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์. สัมภาษณ์.

สัมภาษณ์ นายอดิศร ค้ายา, นางหทัยรัตน์ วรรณศรี, (3 มีนาคม 2569). กลุ่มคนทอผ้าไหมมัดหมี่ ใต้ถุนเรือนวิสาหกิจในครัวเรือนของชุมชนบ้านสวาย อำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์. สัมภาษณ์.

อลิศรา ธรรมบุตร, พัชราวรรณ อาจหาญ, และทัศนียา นิลฤทธิ์. (2564). กลยุทธ์การส่งเสริมการตลาดผ้าไหมทอมือพื้นถิ่นจังหวัดสุรินทร์. *วารสารวิชาการเทคโนโลยีการจัดการ, 2* (2), 1-13

เอกสารภาษาอังกฤษ

Bourdieu, P. (1986). *The Forms of Capital*. In J. Richardson (Ed.), Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education (pp. 241-258). New York: Greenwood.

เส้นทางราชมรรคา: กรณีศึกษาการตั้งชุมชนชาวพุทธ หมู่บ้านมะขามเจรอะ ตำบลจันดุม อำเภอพลับพลาชัย จังหวัดบุรีรัมย์

The Royal Path (Rājamagga) in Practice: a Case Study on The Formation of a Buddhist Community in Makham Charoet Village, Chan Dum Subdistrict, Phlapphla Chai District, Buriram Province

พระมหาปราชญ์ ชาคโร (ก้อนเพชร)[1]* และ ธนรัฐ สะอาดเอี่ยม[2]
Phramaha Prach Jagaro (Konphet)[1] and Thanarat Sa-ard-iam[2]

บทคัดย่อ

การศึกษานี้มีวัตถุประสงค์เพื่อสำรวจพลวัตเชิงประวัติศาสตร์และภูมิรัฐศาสตร์ของ เส้นทางราชมรรคา ในสมัยอาณาจักรขอมภายใต้รัชสมัยพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 โดยเน้นกรณีศึกษาการตั้งถิ่นฐานและการสืบทอดทางวัฒนธรรมของชุมชนชาวพุทธ ณ หมู่บ้านมะขามเจรอะ ตำบลจันดุม อำเภอพลับพลาชัย จังหวัดบุรีรัมย์ ทั้งนี้ ผู้เขียนได้ใช้วิธีการศึกษา ด้วยการเก็บรวบรวมข้อมูลจากข้อมูลปฐมภูมิ ข้อมูลทุติยภูมิ การสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ มาประกอบการศึกษา แล้วใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) นำเสนอข้อมูลด้วยวิธีการพรรณนาความ (Descriptive Interpretation)

ผลการศึกษาพบว่า เส้นทางราชมรรคาไม่ได้เป็นเพียงเส้นทางสัญจรทางยุทธศาสตร์ แต่เป็นเครือข่ายที่มีการสร้างสิ่งอำนวยความสะดวกอย่าง ธรรมศาลา หรือที่พักคนเดินทาง และอโรคยศาล หรือศาสนสถานพยาบาล ที่มุ่งเน้นการรักษาโรคทางกายและจิตใจของราษฎรภายใต้อุดมการณ์พุทธศาสนามหายาน ในพื้นที่ศึกษาพบร่องรอยโบราณสถาน คือ ปราสาทจันดุม พร้อมด้วยบาราย (อ่างเก็บน้ำ) ซึ่งเป็นหลักฐานสำคัญทางวิศวกรรมการจัดการน้ำที่ดึงดูดให้เกิดการตั้งถิ่นฐานอย่างยั่งยืนมาตั้งแต่อดีต แม้ปัจจุบันตัวปราสาทจะทรุดโทรมลง แต่พื้นที่แห่งนี้ยังคงรักษาความต่อเนื่องเชิงพื้นที่ ไว้อย่างแนบแน่น โดยมีวัดมะขามเจรอะ ทำหน้าที่เป็นสถาบันศูนย์กลาง ในการยึดเหนี่ยวจิตใจและเป็นผู้นำในการพัฒนาชุมชนวิถีพุทธเถรวาทร่วมสมัย

[1] วัดพรหมสุรินทร์ อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์
[1] Wat Phromsurin Maung District Surin Province
[2] อาจารย์ประจำหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์
[2] Lecturer in the Doctor of Philosophy (Ph.D.) Program in Buddhist Studies, Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Surin Campus, Thailand.
* Corresponding author. E-mail: prach.mcu@gmail.com

นอกจากนี้ หมู่บ้านมะขามเจรอะยังมีอัตลักษณ์ทางสังคมแบบพหุวัฒนธรรมอันเกิดจากการหลอมรวมของกลุ่มชาติพันธุ์ไทยลาว ไทยกูย และไทยโคราช ชุมชนได้ร่วมกันสืบสานมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมที่สำคัญ เช่น งานหัตถกรรมทอผ้า และการทำขาบาตรจากไม้มะขาม บทสรุปของการศึกษาชี้ให้เห็นว่า การบูรณาการความร่วมมือผ่านกลไก บ้าน วัด โรงเรียน ควบคู่ไปกับการอนุรักษ์โบราณสถานอย่างสมดุล จะเป็นแนวทางสำคัญที่ช่วยต่อยอดสู่การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม และการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน เพื่อดำรงรักษารากเหง้าและจิตวิญญาณแห่งเส้นทางราชมรรคาให้สืบต่อไป

คำสำคัญ: ปราสาทจันดุม, พระเจ้าชัยวรมันที่ 7, มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมเส้นทางราชมรรคา, หมู่บ้านมะขามเจรอะ อำเภอพลับพลาชัย จังหวัดบุรีรัมย์

Abstract

This study aims to explore the historical and geopolitical dynamics of the “Royal Route” (Rajamarkka) during the Khmer Empire under the reign of King Jayavarman VII. It focuses on a case study of the settlement and cultural transmission of the Buddhist community at Makham Jeroet Village, Jandum Subdistrict, Phlapphla Chai District, Buriram Province. The author employed a research methodology that involved collecting primary data, secondary data, and interviews with key informants. The gathered data was then analyzed using content analysis and presented through descriptive interpretation.

The findings reveal that the Royal Route was not merely a strategic transportation network, but a comprehensive network equipped with facilities such as “Dharmasala” (resthouses for travelers) and “Arogayasala” (hospitals), which emphasized the physical and mental healing of the people under the ideology of Mahayana Buddhism. In the study area, archaeological traces of “Prasat Jandum” along with a *Baray* (reservoir) were found, serving as crucial evidence of water management engineering that has attracted sustainable settlement since ancient times. Although the sanctuary itself has currently deteriorated, this area firmly maintains its “spatial continuity.” Currently, “Wat Makham Jeroet” acts as the core institution that anchors spiritual beliefs and leads the development of the contemporary Theravada Buddhist community.

Furthermore, Makham Jeroet Village possesses a multicultural social identity resulting from the assimilation of the Thai-Lao, Thai-Kui, and Thai-Korat ethnic groups. The community has collaboratively preserved significant intangible cultural heritage, such as traditional textile weaving and the crafting of monk's alms bowl stands from tamarind wood. The conclusion of the study indicates that integrating cooperation through the mechanism

of Home, Temple, and School (Bovorn), coupled with the balanced conservation of archaeological sites, is a vital approach that will further promote sustainable cultural tourism and community development, safeguarding the roots and the spirit of the Royal Route for future generations.

Keywords: Intangible Cultural Heritage, King Jayavarman VII, Makham Jeroet Village Phlapphla Chai District Buriram Province, Prasat Jandum, Royal Route

บทนำ

การศึกษาประวัติศาสตร์และการตั้งถิ่นฐานของชุมชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย มีความเชื่อมโยงอย่างลึกซึ้งกับรากฐานอารยธรรมและโครงสร้างพื้นฐานที่ถูกสร้างขึ้นในสมัยอาณาจักรขอมเรืองอำนาจ โดยเฉพาะในช่วงพุทธศตวรรษที่ 15 ถึง 18 ภายใต้รัชสมัยของพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 มหาราชองค์สุดท้ายแห่งกรุงยโสธรปุระ (เมืองพระนคร) การขยายอำนาจและการวางผังเมืองของพระองค์ไม่ได้จำกัดเพียงการสร้างศาสนสถานเท่านั้น แต่ยังทรงวางผังเมืองและเชื่อมโยงภูมิภาคต่าง ๆ ด้วยการสร้างโครงข่ายการคมนาคมที่ยิ่งใหญ่ที่เรียกว่า เส้นทางราชมรรคา (The Royal Route) เส้นทางเหล่านี้กระจายออกจากศูนย์กลางเมืองพระนครไปยังหัวเมืองสำคัญถึง 5 สาย โดยสายที่ส่งอิทธิพลต่อพื้นที่จังหวัดบุรีรัมย์และภาคอีสานของไทยมากที่สุด คือ เส้นทางที่มุ่งสู่ปราสาทหินพิมาย (สุรัสวดี อิฐรัตน์, 2545)

ความโดดเด่นของการจัดการพื้นที่ในยุคของพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 คือการเปลี่ยนผ่านอุดมการณ์จากคติความเชื่อแบบพราหมณ์-ฮินดู มาสู่พุทธศาสนามหายานที่เน้นหลักเมตตากรุณาและการบำเพ็ญพระราชกุศลเพื่อมวลมนุษยชาติ ดังปรากฏในจารึกปราสาทตาพรหมที่ระบุพระราชปณิธานว่า “โรคทางร่างกายของประชาชนนี้ เป็นโรคทางใจที่เจ็บปวดยิ่ง เพราะว่าความทุกข์ของราษฎร แม้มิใช่ความทุกข์ของพระองค์ แต่เป็นทุกข์ของเจ้าเมือง” (กองบรรณาธิการศิลปวัฒนธรรม, 2566) ด้วยเหตุนี้ พระองค์จึงโปรดให้สร้าง “ธรรมศาลา” (ที่พักคนเดินทาง) 121 แห่ง และ “อโรคยศาล” (โรงพยาบาล) 102 แห่ง กระจายอยู่ทั่วเส้นทางราชมรรคา ซึ่งในพื้นที่จังหวัดบุรีรัมย์พบหลักฐานโบราณสถานเหล่านี้จำนวนมากอันเป็นภาพสะท้อนของความเจริญรุ่งเรืองด้านสาธารณสุขและพุทธศาสนาในอดีต

ในบริเวณพื้นที่ตำบลจันดุม อำเภอพลับพลาชัย จังหวัดบุรีรัมย์ ปรากฏหลักฐานสำคัญทางประวัติศาสตร์บนเส้นทางสายนี้ คือ ปราสาทจันดุม ซึ่งสันนิษฐานว่าสร้างขึ้นในพุทธศตวรรษที่ 15-18 ด้วยศิลาแลงและหินทราย โดยมีองค์ประกอบสำคัญ คือ บาราย หรืออ่างเก็บน้ำขนาดใหญ่ทางทิศตะวันออก (กองจัดการสิ่งแวดล้อมธรรมชาติและศิลปกรรม, 2562) การมีอยู่ของบารายไม่เพียงแต่มีความหมายเชิงสัญลักษณ์ตามคติจักรวาลวิทยา แต่ยังเป็นวิศวกรรมการจัดการน้ำที่ดึงดูดให้ผู้คนเข้ามาตั้งถิ่นฐานทำการเกษตรอย่างยั่งยืน แม้ปัจจุบันตัวปราสาทจันดุมจะเสื่อมโทรมลงและเหลือเพียงส่วนฐาน ทว่าพื้นที่แห่งนี้กลับแสดงให้เห็นถึงความต่อเนื่องเชิงพื้นที่อย่างชัดเจน โดยได้พัฒนาและประกอบสร้างใหม่กลายเป็นชุมชนร่วมสมัย คือ หมู่บ้านมะขามเจรอะ

ปัจจุบัน หมู่บ้านมะขามเจรอะเป็นชุมชนชาวพุทธที่มีความหลากหลายทางชาติพันธุ์อันเกิดจากการหลอมรวมของกลุ่มชาติพันธุ์ไทยเขมร ไทยลาว ไทยกูย (ส่วย) และไทยโคราช ซึ่งกลุ่มชาติพันธุ์เหล่านี้ได้ร่วมกันสืบทอดมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมที่สำคัญ เช่น งานหัตถกรรมทอผ้าของชาวไทยลาว และการประดิษฐ์ขาบาตรจากไม้มะขาม ซึ่งเป็นภูมิปัญญาที่ผูกพันกับศรัทธาทางศาสนา (ธนพล ตีรชาติ และคณะ, 2564) การสืบสานภูมิปัญญาเหล่านี้ต้องอาศัยการถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่น และเป็นเครื่องมือในการร้อยเรียงผู้คนในสังคมให้เกิดความสามัคคีท่ามกลางความแตกต่างทางชาติพันธุ์ (อโศก ไทยจันทรารักษ์, 2564)

ศูนย์กลางในการยึดเหนี่ยวจิตใจและบริหารจัดการชุมชนหมู่บ้านมะขามเจรอะในปัจจุบัน คือ วัดมะขามเจรอะ (รหัสวัด 04311501006) ซึ่งเป็นวัดราษฎร์ที่มีพระภิกษุจำพรรษาและทำหน้าที่เป็นสถาบันหลักในการหล่อหลอมวิถีชีวิตชาวพุทธ (สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, 2569) การจัดการชุมชนพึ่งพากลไกการมีส่วนร่วมแบบบ้าน วัด โรงเรียน หรือ บวร อันเป็นกระบวนการบริหารที่เปิดโอกาสให้ทุกภาคส่วนได้ร่วมคิด ร่วมวางแผน และใช้พุทธธรรมบูรณาการเข้ากับการดำเนินชีวิต (รัชนี ศรีทับทิม, 2562) อย่างไรก็ตาม การเติบโตของชุมชนร่วมสมัยได้ก่อให้เกิดความท้าทายในการอนุรักษ์แหล่งศิลปกรรม เช่น การสร้างรั้วหรือสิ่งปลูกสร้างประชิดฐานปราสาทจันดุมจนทำลายทัศนียภาพและคุณค่าของโบราณสถาน (กองจัดการสิ่งแวดล้อมธรรมชาติและศิลปกรรม, 2562)

จากบริบทปัญหาและความสำคัญดังกล่าว ผู้เขียนจึงมีความสนใจที่จะศึกษาพลวัตเชิงประวัติศาสตร์และภูมิรัฐศาสตร์ของ “เส้นทางราชมรรคา: กรณีศึกษาการตั้งถิ่นฐานและการสืบทอดทางวัฒนธรรมของชุมชนชาวพุทธ ณ หมู่บ้านมะขามเจรอะ ตำบลจันดุม อำเภอพลับพลาชัย จังหวัดบุรีรัมย์” เพื่อทำความเข้าใจถึงกระบวนการเปลี่ยนแปลงพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ในอดีตสู่ชุมชนวิถีพุทธเถรวาทในปัจจุบัน การสืบทอดมรดกภูมิปัญญา และเพื่อค้นหาแนวทางในการใช้กลไกของสถาบันศาสนาและชุมชนในการสร้างความสมดุลระหว่างการพัฒนาคุณภาพชีวิต การส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม และการอนุรักษ์โบราณสถานให้คงอยู่อย่างยั่งยืนต่อไป ซึ่งองค์ความรู้เหล่านี้จะถูกนำมาเรียบเรียงและนำเสนอในรูปแบบของบทความวิชาการ

วัตถุประสงค์ของการศึกษา

การศึกษาเรื่องพลวัตเชิงประวัติศาสตร์และภูมิรัฐศาสตร์ของเส้นทางราชมรรคา: กรณีศึกษาการตั้งถิ่นฐานและการสืบทอดทางวัฒนธรรมของชุมชนชาวพุทธ ณ หมู่บ้านมะขามเจรอะ ผู้นิพนธ์ได้กำหนดวัตถุประสงค์ของการศึกษาไว้ 3 ประการ ดังนี้ 1) เพื่อศึกษาพลวัตเชิงประวัติศาสตร์และภูมิรัฐศาสตร์ของเส้นทางราชมรรคา ในบริบทของการตั้งถิ่นฐานบริเวณปราสาทจันดุม 2) เพื่อวิเคราะห์อัตลักษณ์พหุวัฒนธรรมและการสืบทอดมรดกภูมิปัญญาของชุมชนบ้านมะขามเจรอะ 3) เพื่อศึกษากลไก “บวร” ในการบริหารจัดการชุมชนและการอนุรักษ์แหล่งศิลปกรรมในพื้นที่

ขอบเขตของการศึกษา

เพื่อให้การศึกษาเป็นไปตามวัตถุประสงค์และมีความชัดเจน ผู้นิพนธ์ได้กำหนดขอบเขตของการศึกษา ดังนี้ 3.1) ขอบเขตด้านพื้นที่ ผู้นิพนธ์กำหนดพื้นที่ศึกษา ณ หมู่บ้านมะขามเจรอะ ตำบลจันดุม อำเภอพลับพลาชัย จังหวัดบุรีรัมย์ ซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีความต่อเนื่องเชิงพื้นที่จากโบราณสถานปราสาทจันดุมและบารายโบราณ 3.2) ขอบเขตด้านเนื้อหา มุ่งเน้นศึกษาใน 3 ประเด็นหลัก ได้แก่ (1) อิทธิพลของโครงข่ายเส้นทางราชมรรคาและคติความเชื่อสมัยพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 (2) อัตลักษณ์ การหลอมรวมทางชาติพันธุ์ (ไทยเขมร ไทยลาว ไทยกูย และไทยโคราช) และการสืบทอดภูมิปัญญาหัตถกรรม และ (3) การใช้สถาบันศาสนา โดยเฉพาะวัดมะขามเจรอะ เป็นศูนย์กลางในการขับเคลื่อนกลไก บวร เพื่อจัดการชุมชนและแก้ปัญหาการรุกล้ำโบราณสถาน 3.3) ขอบเขตด้านผู้ให้ข้อมูลสำคัญ กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักประกอบด้วย พระภิกษุสงฆ์วัดมะขามเจรอะ (ในฐานะผู้นำทางจิตวิญญาณและการพัฒนา) ผู้นำชุมชน และปราชญ์ชาวบ้านหรือผู้สืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น (เช่น กลุ่มทอผ้า และกลุ่มช่างทำขาบาตรจากไม้มะขาม)

แนวคิด ทฤษฎี และกรอบแนวคิดในการศึกษา

ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้นิพนธ์ได้นำแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องมาเป็นกรอบในการวิเคราะห์ข้อมูล ดังนี้ 4.1) แนวคิดความต่อเนื่องเชิงพื้นที่ แนวคิดนี้ใช้อธิบายวิวัฒนาการของพื้นที่ทางประวัติศาสตร์ โดยมองว่าโครงสร้างพื้นฐานในอดีต (เช่น ศาสนสถานขอมโบราณและอโรคยศาล) ไม่ได้สูญสลายไปโดยสิ้นเชิง แต่ถูกประกอบสร้างความหมายใหม่และปรับเปลี่ยนบทบาทให้สอดคล้องกับยุคสมัย ในกรณีของหมู่บ้านมะขามเจรอะ พื้นที่ศักดิ์สิทธิ์มหายานเดิมได้ถูกเปลี่ยนผ่านมาเป็นพื้นที่สาธารณะและศูนย์กลางชุมชนพุทธเถรวาทร่วมสมัย 4.2) แนวคิดพหุวัฒนธรรมและทุนทางสังคม แนวคิดการดำรงอยู่ร่วมกันของกลุ่มชาติพันธุ์ที่หลากหลาย ได้แก่ ไทยเขมร ไทยลาว ไทยกูย และไทยโคราช ซึ่งนำไปสู่การหลอมรวมและสร้างอัตลักษณ์ร่วมของชุมชน มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม เช่น หัตถกรรมทอผ้าและการทำขาบาตรไม้มะขาม ไม่ได้มีบทบาทเพียงแค่การยังชีพเชิงเศรษฐกิจ แต่ทำหน้าที่เป็น “เครื่องมือทางสังคม” ในการสร้างทุนทางสังคม ที่ร้อยเรียงผู้คนให้เกิดความสามัคคีและความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน 4.3) แนวคิดการบริหารจัดการชุมชนเชิงพุทธ แนวคิดการบูรณาการความร่วมมือระหว่าง บ้าน วัด และโรงเรียน (กลไก บวร) เข้ากับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา โดยมี “วัด” เป็นสถาบันศูนย์กลาง ในการเป็นที่พึ่งทางใจ นำการพัฒนาและช่วยไกล่เกลี่ยแก้ไขความขัดแย้งเชิงพื้นที่ระหว่างการขยายตัวของชุมชนสมัยใหม่กับการปกป้องแหล่งศิลปกรรมโบราณสถานอย่างสมดุล 4.4) กรอบแนวคิดในการศึกษา จากการทบทวนวรรณกรรม แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง ทั้งในมิติพลวัตเชิงประวัติศาสตร์บนเส้นทางราชมรรคา การหลอมรวมทางสังคมพหุวัฒนธรรม และการบริหารจัดการชุมชนเชิงพุทธ ผู้นิพนธ์ได้นำมาสังเคราะห์และกำหนดเป็นกรอบแนวคิดในการศึกษา (Conceptual Framework) เพื่อแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์และทิศทางของกระบวนการวิจัยอย่างเป็นระบบ โดยเริ่มต้นจากการวิเคราะห์บริบทนำเข้าทางประวัติศาสตร์ นำไปสู่กระบวนการปรับตัวและจัดการชุมชน และส่งผลลัพธ์สู่การพัฒนาอย่างยั่งยืน ดังแผนภูมิที่ 1

แผนภูมิที่ 1 แสดงกรอบแนวคิดในการศึกษา (Conceptual Framework)

จากแผนภูมิกรอบแนวคิดในการศึกษาข้างต้น ชี้ให้เห็นอย่างชัดเจนว่า กระบวนการตั้งถิ่นฐานและการอนุรักษ์แหล่งศิลปกรรมในพื้นที่ประวัติศาสตร์นั้น ไม่สามารถแยกขาดจากวิถีชีวิตของชุมชนได้ การศึกษาครั้งนี้จึงมุ่งเน้นความสำคัญไปที่ “กระบวนการเปลี่ยนผ่านและการบริหารจัดการ” โดยมีกลไก "บวร" ทำหน้าที่เป็นแกนกลางในการเชื่อมประสานรากฐานทางประวัติศาสตร์ของเส้นทางราชมรรคา เข้ากับทุนทางสังคมของกลุ่มชาติพันธุ์พหุวัฒนธรรม ซึ่งผลลัพธ์จากการขับเคลื่อนกลไกดังกล่าว จะนำไปสู่การค้นพบองค์ความรู้ใหม่ และเป็นแนวทางปฏิบัติ (Best Practice) ในการอยู่ร่วมกันระหว่างการขยายตัวของชุมชนร่วมสมัยกับโบราณสถานได้อย่างสมดุลและยั่งยืน

พลวัตเชิงประวัติศาสตร์และคติความเชื่อบนเส้นทางราชมรรคา

การตั้งถิ่นฐานของชุมชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย มีความผูกพันอย่างลึกซึ้งกับอารยธรรมขอมโบราณ โดยเฉพาะในช่วงพุทธศตวรรษที่ 15 ถึง 18 ซึ่งเป็นยุคที่อาณาจักรขอมมีความเจริญรุ่งเรืองสูงสุดภายใต้รัชสมัยของพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 มหาราชองค์สุดท้ายแห่งกรุงยโสธรปุระ (เมืองพระนคร) การขยายอำนาจของพระองค์ไม่ได้จำกัดอยู่เพียงการทำสงครามและการสร้างศาสนสถานเท่านั้น แต่ยังทรงวางผังเมืองและเชื่อมโยงภูมิภาคต่างๆ ด้วยการสร้างโครงข่ายการคมนาคมขนาดใหญ่ที่เรียกว่าเส้นทางราชมรรคา (The Royal Route) เส้นทางเหล่านี้กระจายออกจากศูนย์กลางเมืองพระนครไปยังหัวเมืองสำคัญถึง 5 สาย ซึ่งการแผ่ขยายเส้นทางนี้เป็นการแสดงออกถึงวิสัยทัศน์ทางภูมิศาสตร์และการจัดการอำนาจของรัฐโบราณ

ตารางที่ 1 สรุปโครงข่ายเส้นทางราชมรรคาจากศูนย์กลางเมืองพระนคร

เส้นทางราชมรรคา	จุดหมายปลายทาง	ความสำคัญทางยุทธศาสตร์และศาสนา
สายที่ 1	ปราสาทหินพิมาย (ประเทศไทย)	เชื่อมต่อศูนย์กลางพุทธศาสนามหายานและหัวเมืองหน้าด่านทางทิศเหนือ
สายที่ 2	ปราสาทวัดภู (ประเทศลาว)	เชื่อมต่อแหล่งต้นน้ำและศูนย์กลางความเชื่อเรื่องศิวลึงค์ธรรมชาติ
สายที่ 3	สวายจิก (ประเทศกัมพูชา)	การขยายอำนาจภายในและควบคุมแหล่งทรัพยากรเกษตรกรรม
สายที่ 4	ปราสาทพระขรรค์ กำปงสวาย	ศูนย์กลางการผลิตเหล็กและยุทโธปกรณ์สมัยโบราณ
สายที่ 5	กำปงธม (ประเทศกัมพูชา)	การเชื่อมต่อสู่เขตพื้นที่ลุ่มน้ำและอ่าวไทย

ที่มา: บทความ "ตามรอย “ราชมรรคา” ของพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 มหาราชองค์สุดท้ายแห่งกรุงยโสธรปุระ" จากศิลปวัฒนธรรม: https://www.silpa-mag.com/history/article_94241

ในบรรดาเส้นทางทั้ง 5 สาย เส้นทางที่มุ่งสู่ปราสาทหินพิมายถือเป็นเส้นทางที่ทรงอิทธิพลที่สุดต่อประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมของพื้นที่ภาคอีสานตอนล่างและจังหวัดบุรีรัมย์ เส้นทางดังกล่าวทำหน้าที่เป็นทั้งเส้นทางเดินทัพ เส้นทางการค้า และเส้นทางแสวงบุญ ซึ่งหล่อหลอมให้เกิดการแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรม ตลอดแนวเส้นทางนี้ พระเจ้าชัยวรมันที่ 7 ทรงมีพระราชโองการให้สร้างธรรมศาลา (Dharmasala) หรือที่พักคนเดินทางจำนวน 121 แห่งทั่วอาณาจักร โดยพบหลักฐานที่ชัดเจนบนเส้นทางจากเมืองพระนครมายังเมืองพิมายถึง 17 แห่ง

ความโดดเด่นของการจัดการพื้นที่ในยุคของพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 คือการเปลี่ยนผ่านอุดมการณ์ความเชื่อจากคติพราหมณ์-ฮินดู มาสู่พุทธศาสนามหายานที่เน้นหลักเมตตากรุณาและการบำเพ็ญพระราชกุศลเพื่อมวลมนุษยชาติ ดังปรากฏข้อความในจารึกปราสาทตาพรหมที่ระบุพระราชปณิธานว่า “โรคทางร่างกายของประชาชนนี้ เป็นโรคทางใจที่เจ็บปวดยิ่ง เพราะว่าความทุกข์ของราษฎร แม้มิใช่ความทุกข์ของพระองค์ แต่เป็นทุกข์ของเจ้าเมือง” (กองบรรณาธิการศิลปวัฒนธรรม, 2566) พระองค์จึงโปรดให้สร้าง “อโรคยศาล” หรือศาสนสถานพยาบาล จำนวน 102 แห่งกระจายอยู่ทั่วพระราชอาณาจักร ตามรูปภาพ

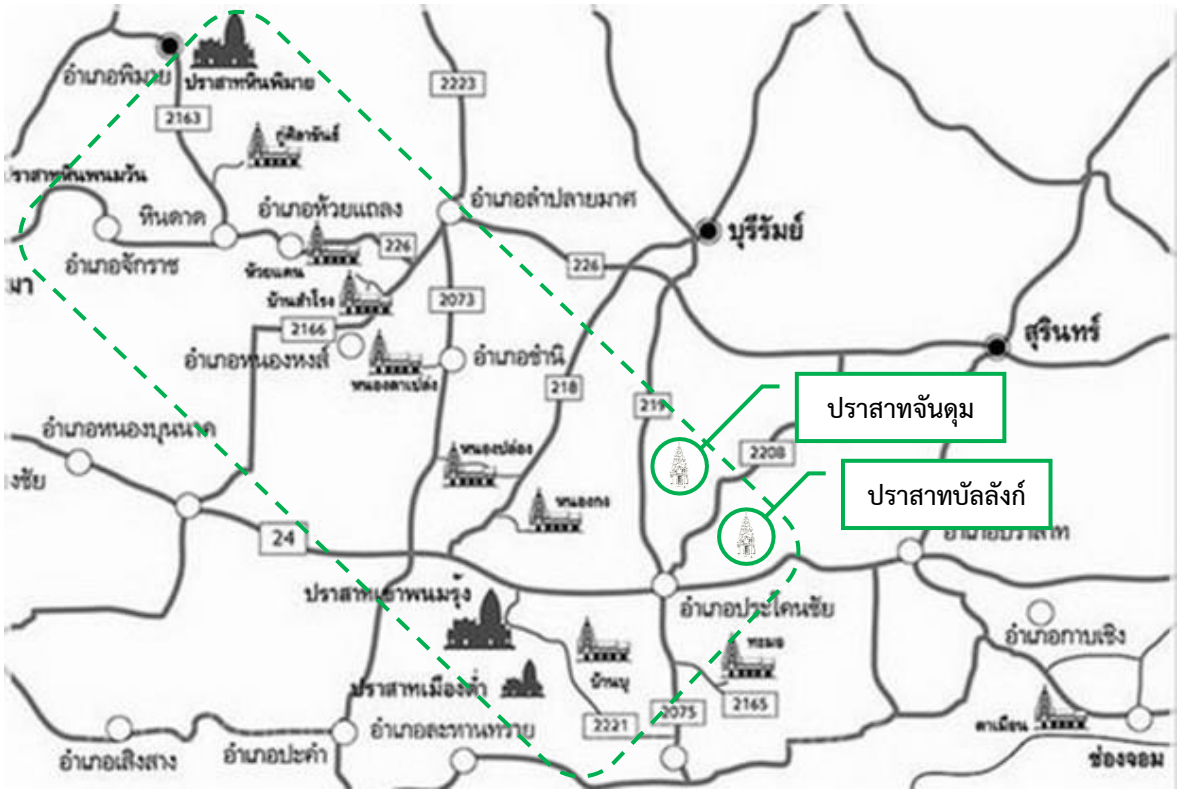

ที่มาภาพ: https://pantip.com/topic/31697678

อโรคยศาลเหล่านี้ไม่ได้ทำหน้าที่เพียงแค่สถานพยาบาลที่ใช้สมุนไพรในการรักษาโรคทางกายเท่านั้น แต่ยังถูกออกแบบให้เป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ที่ทำหน้าที่บำบัดรักษาโรคทางใจด้วยศาสนบำบัด ภายในอโรคยศาลจะมีการประดิษฐานรูปเคารพของพระพุทธเจ้าทางมหายานผู้มีกายทั้งสาม คือ พระไภษัชยคุรุไวฑูรยประภาตถาคต (นิรมาณกาย ธรรมกาย และสัมโภคกาย) เพื่อให้เป็นศูนย์รวมแห่งความศรัทธาของราษฎรในพื้นที่ ระบบสาธารณสุขยุคโบราณที่บูรณาการเข้ากับความเชื่อทางศาสนานี้ ได้กลายเป็นต้นแบบของการจัดการชุมชนรอบพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ในเวลาต่อมา

ภาพที่ 1 ปราสาทจันดุมทางด้านทิศตะวันออก
ที่มา: ผู้เขียน, 2568

ภาพที่ 2 ลักษณะตัวปราสาทเป็นหินทราย
ที่มา: ผู้เขียน, 2568

บนเส้นทางราชมรรคาที่พาดผ่านพื้นที่อำเภอพลับพลาชัย จังหวัดบุรีรัมย์ ปรากฏร่องรอยโบราณสถานสำคัญที่สะท้อนถึงเครือข่ายอารยธรรมนี้ คือ “ปราสาทจันดุม” ซึ่งสันนิษฐานว่าสร้างขึ้นในช่วงพุทธศตวรรษที่ 15 ถึง 18 ในลักษณะของปราสาทหินที่ใช้วัสดุศิลาแลงและหินทรายเป็นส่วนประกอบหลัก องค์ประกอบที่สำคัญของปราสาทแห่งนี้คือการสร้าง “บาราย” หรืออ่างเก็บน้ำขนาดใหญ่ทางทิศตะวันออก (กองจัดการสิ่งแวดล้อมธรรมชาติและศิลปกรรม, 2562) การมีอยู่ของบารายไม่เพียงแต่มีความหมายเชิงสัญลักษณ์ตามคติจักรวาลวิทยาที่เปรียบเสมือนมหาสมุทรล้อมรอบเขาพระสุเมรุเท่านั้น แต่ยังมีหน้าที่สำคัญในเชิงวิศวกรรมชลประทาน เพื่อใช้ในการกักเก็บน้ำสำหรับการเกษตรกรรมและการอุปโภคบริโภค ซึ่งเป็นความสามารถในการจัดการน้ำที่เป็นปัจจัยหลักที่ดึงดูดให้มนุษย์เข้ามาตั้งถิ่นฐานอย่างยั่งยืน

ภาพที่ 3 ลักษณะฐานปราสาทเป็นหินศิลาแลง
ที่มา: ผู้เขียน, 2568

ภาพที่ 4 บารายทางทิศตะวันออกของปราสาท
ที่มา: ผู้เขียน, 2568

แม้ปัจจุบันปราสาทจันดุมจะอยู่ในสภาพทรุดโทรมจนเหลือเพียงส่วนฐาน โดยเรือนธาตุและบัวยอดได้พังทลายลงหมดแล้ว และมีความท้าทายจากการถูกรุกล้ำโดยสิ่งปลูกสร้างสมัยใหม่ เช่น การสร้างรั้ววัดหรือรั้วโรงเรียนประชิดฐานปราสาท (กองจัดการสิ่งแวดล้อมธรรมชาติและศิลปกรรม, 2562) ทว่าพื้นที่บริเวณนี้กลับแสดงให้เห็นถึงความต่อเนื่องเชิงพื้นที่อย่างชัดเจน พื้นที่ศักดิ์สิทธิ์และแหล่งน้ำโบราณแห่งนี้ไม่ได้ถูกทิ้งร้าง แต่ได้ถูกประกอบสร้างใหม่และปรับเปลี่ยนบทบาทให้สอดคล้องกับยุคสมัย จนกลายมาเป็นรากฐานการตั้งถิ่นฐานของชุมชนร่วมสมัยอย่าง หมู่บ้านมะขามเจรอะ ซึ่งเป็นชุมชนชาวพุทธที่ยังคงสืบทอดจิตวิญญาณแห่งการแบ่งปันและความเมตตาที่เริ่มต้นขึ้นบนเส้นทางราชมรรคามาจนถึงปัจจุบัน

ภาพที่ 5 เสาสะพานไม้เก่าโบราณข้ามห้วยตะแบก
ที่มา: ผู้เขียน, 2568

ภาพที่ 6 ฐานเทวรูปปัจจุบันเหลืออยู่ 3 ฐาน
ที่มา: ผู้เขียน, 2568

อัตลักษณ์พหุวัฒนธรรมและการสืบทอดมรดกภูมิปัญญาของชุมชนบ้านมะขามเจรอะ

จังหวัดบุรีรัมย์ตั้งอยู่ตอนล่างของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ หรือที่เรียกว่า อีสานใต้ มีพื้นที่ติดต่อกับประเทศเพื่อนบ้าน ทำให้สภาพสังคมมีความหลากหลายทางวัฒนธรรมสูง โดยประกอบด้วยกลุ่มชาติพันธุ์หลัก 4 กลุ่ม ได้แก่ ไทยลาว ไทยเขมร ไทยโคราช และไทยกูย (ส่วย) ซึ่งแต่ละกลุ่มต่างมีเอกลักษณ์และภูมิปัญญาท้องถิ่นเฉพาะตัวที่ใช้ในการดำรงชีพมาอย่างยาวนาน (ธนพล ตีรชาติ และคณะ, 2564) สำหรับหมู่บ้านมะขามเจรอะ ตำบลจันดุม อำเภอพลับพลาชัย ถือเป็นกรณีศึกษาที่สะท้อนภาพจำลองของสังคมพหุวัฒนธรรม (Multicultural Society) ได้อย่างชัดเจน โดยชุมชนแห่งนี้เกิดจากการหลอมรวมและตั้งถิ่นฐานร่วมกันของกลุ่มชาติพันธุ์ไทยลาว ไทยกูย และไทยโคราช แม้พื้นที่นี้จะมีความต่อเนื่องเชิงพื้นที่ (Spatial Continuity) มาตั้งแต่ยุคขอมโบราณ แต่ในปัจจุบันได้ถูกประกอบสร้างใหม่ผ่านการผสมผสานวิถีชีวิต ความเชื่อ และขนบธรรมเนียมประเพณีของกลุ่มคนหลากหลายชาติพันธุ์เหล่านี้เข้าด้วยกันจนเกิดเป็นอัตลักษณ์ร่วมของชุมชน

จากบริบททางสังคมพหุวัฒนธรรมข้างต้น เพื่อให้เห็นภาพความหลากหลายที่ประกอบสร้างขึ้นเป็นอัตลักษณ์ของหมู่บ้านมะขามเจรอะ สามารถสรุปเปรียบเทียบภูมิหลังและมรดกภูมิปัญญาของกลุ่มชาติพันธุ์หลักในพื้นที่ได้ ดังตารางที่ 2

ตารางที่ 2 สรุปเปรียบเทียบภูมิหลังทางสังคมและมรดกภูมิปัญญาของกลุ่มชาติพันธุ์ในบริบทชุมชนบ้านมะขามเจรอะ (และกลุ่มชาติพันธุ์หลักในพื้นที่จังหวัดบุรีรัมย์)

กลุ่มชาติพันธุ์	ภูมิหลังและอัตลักษณ์ทางสังคม	มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมที่โดดเด่น
ไทยเขมร	รักษาเอกลักษณ์ทางขนบธรรมเนียมประเพณีและภาษาพูด (ภาษาเขมรพื้นถิ่น) ไว้อย่างเหนียวแน่น มีระบบความเชื่อเรื่องผีบรรพบุรุษและไสยศาสตร์ที่ผูกพันกับพิธีกรรมตั้งแต่เกิดจนตาย โดยมีประเพณีที่สำคัญคือประเพณีวันสารทเดือน 10 หรือ วันแซนโดนตา เพื่อเซ่นสรวงอุทิศส่วนกุศลแด่บรรพบุรุษ	โดดเด่นด้านฝีมือเชิงช่างที่ประณีตในการประดิษฐ์และแกะสลักเครื่องใช้ไม้สอยในชีวิตประจำวัน เช่น กี่ทอผ้า อักปั่นด้าย และด้ามมีด รวมถึงมีภูมิปัญญาการทอผ้าไหม การปั้นหม้อดินเผา การทำโลงโบราณ และการทำเครื่องดนตรีพื้นบ้าน (บุฆ้องวง)
ไทยลาว	ยึดมั่นในจารีตประเพณี ฮีตสิบสอง คองสิบสี่ ผสมผสานพิธีกรรมความเชื่อเรื่องการเกษตรเข้ากับพุทธศาสนาอย่างแนบแน่น	งานหัตถกรรมทอผ้าพื้นบ้าน และการปลูกหม่อนเลี้ยงไหม
ไทยกูย (ส่วย)	มีภาษาพูดเฉพาะกลุ่ม มีรากฐานอาชีพดั้งเดิมเกี่ยวกับการหาป่าและเคารพสิ่งศักดิ์สิทธิ์บรรพบุรุษ	ภูมิปัญญาเชิงช่างโบราณ งานแกะสลักไม้ และการนำทรัพยากรธรรมชาติมาประดิษฐ์สิ่งของ
ไทยโคราช	มีประวัติศาสตร์การตั้งถิ่นฐานเชื่อมโยงกับการเดินทัพในอดีต (ตั้งแต่สมัยอยุธยา) และผสมผสานวัฒนธรรมอย่างกลมกลืน	การสืบทอดงานหัตถกรรมที่เชื่อมโยงกับพระพุทธศาสนา เช่น การทำเครื่องใช้สำหรับพระสงฆ์

การที่อัตลักษณ์พหุวัฒนธรรมเหล่านี้ยังคงดำรงอยู่ได้ท่ามกลางกระแสโลกาภิวัตน์ จำเป็นต้องอาศัย กระบวนการสืบทอดมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม ที่มีประสิทธิภาพ การถ่ายโยงความรู้ของกลุ่มชาติพันธุ์เป็นการสืบทอดประสบการณ์จากอดีตมาสู่ปัจจุบัน โดยใช้วิธีการที่สอดคล้องกับกลุ่มเป้าหมายแต่ละวัย (อโศก ไทยจันทรารักษ์, 2564) การถ่ายทอดภูมิปัญญาแก่เด็กมักใช้วิธีที่ไม่ซับซ้อน สนุกสนาน เช่น การละเล่น นิทานพื้นบ้าน หรือปริศนาคำทาย เพื่อดึงดูดใจและสอดแทรกจริยธรรม ในขณะที่การถ่ายทอดสู่ผู้ใหญ่จะแฝงอยู่ในรูปแบบของพิธีกรรมทางศาสนา การประกอบอาชีพ และการรวมกลุ่มกันทางสังคมเพื่อช่วยเหลือเกื้อกูลกัน (ธนพล ตีรชาติ และคณะ, 2564) สำหรับหมู่บ้านมะขามเจรอะ สถาบันครอบครัวและวัดทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางสำคัญในการหล่อหลอมและเป็นแหล่งเรียนรู้เพื่อถ่ายทอดองค์ความรู้เหล่านี้จากรุ่นสู่รุ่น

ภาพที่ 7 หินศิลาแลงฐานปราสาทและฐานเทวรูป
ที่มา: ผู้เขียน, 2568

ภาพที่ 8 สระน้ำโบราณทางทิศเหนือของปราสาท
ที่มา: ผู้เขียน, 2568

ในมิติของมรดกภูมิปัญญาที่โดดเด่น กลุ่มชาติพันธุ์ไทยลาวในพื้นที่ยังคงสืบทอดงานหัตถกรรมทอผ้าและการปลูกหม่อนเลี้ยงไหม ซึ่งได้รับการคุ้มครองและส่งเสริมตามพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม พ.ศ. 2559 วัฒนธรรมการทอผ้าในชุมชนนี้ไม่ได้เป็นเพียงกิจกรรมเพื่อมิติทางเศรษฐกิจหรือการยังชีพเท่านั้น แต่ยังทำหน้าที่เป็นเครื่องมือทางสังคม ที่ร้อยเรียงผู้คนที่มีความแตกต่างทางชาติพันธุ์เข้าด้วยกัน บทบาทของสตรีในชุมชนมีความโดดเด่นอย่างยิ่ง ดังปรากฏกรณีของประธานกลุ่มทอผ้า ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงพลวัตทางสังคมที่สตรีลุกขึ้นมาเป็นผู้นำในการสร้างทุนทางสังคม (Social Capital) อันนำไปสู่ความสามัคคีและความเข้มแข็งของเศรษฐกิจฐานรากในชุมชน

นอกจากนี้ ในส่วนของกลุ่มชาติพันธุ์ไทยกูยและไทยโคราช ได้มีบทบาทสำคัญในการรักษาภูมิปัญญาเชิงช่างโบราณ โดยมีภูมิปัญญาที่โดดเด่นที่สุดประการหนึ่ง คือ การทำขาบาตรจากไม้มะขาม (ธนพล ตีรชาติ และคณะ, 2564) งานหัตถกรรมนี้มีความเข้มแข็งโดยแพร่กระจายจากพื้นที่ใกล้เคียงอย่างอำเภอนางรองมายังอำเภอพลับพลาชัย การเลือกใช้ไม้มะขาม ซึ่งถือเป็นไม้มงคล ไม่เพียงแต่เป็นการดึงเอาทรัพยากรธรรมชาติในท้องถิ่นมาใช้ประโยชน์ แต่ยังมีความหมายที่สอดคล้องและพ้องกับ ชื่อ หมู่บ้านมะขามเจรอะ อีกด้วย หัตถกรรมนี้จึงเป็นภาพสะท้อนที่ชัดเจนของการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาผูกพันกับความศรัทธาในบวรพุทธศาสนา เป็นการสร้างมูลค่าเพิ่มทางวัฒนธรรม (Value Added) ที่หล่อเลี้ยงจิตวิญญาณและเศรษฐกิจของชุมชนไปพร้อมกัน

ท้ายที่สุด การหลอมรวมทางวัฒนธรรมของชุมชนบ้านมะขามเจรอะยังแสดงให้เห็นถึงการซ้อนทับกันของระบบความเชื่อ (Syncretism) อย่างน่าสนใจ โดยพบว่าความเชื่อดั้งเดิมในการนับถือผีสางเทวดา (Animism) ที่เกี่ยวเนื่องกับการคุ้มครองการเกษตรกรรม เช่น การบูชาศาลเจ้าพ่อแสลงโทน (ตาปู่ตะแบก) ในพื้นที่ชุมชนเมืองโบราณใกล้เคียง ยังคงดำรงอยู่และดำเนินควบคู่ไปภายใต้ร่มเงาของวิถีพุทธเถรวาท การส่งเสริมและอนุรักษ์มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมเหล่านี้ ไม่เพียงแต่จะสร้างความภาคภูมิใจให้แก่คนในท้องถิ่น แต่ยังสามารถนำไปต่อยอดให้เกิดมูลค่าเพิ่มด้านการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม สร้างความตระหนักรู้

ให้แก่อนุชนรุ่นหลัง และเป็นเครื่องยืนยันว่าชุมชนหมู่บ้านมะขามเจรอะสามารถปรับตัวและยืนหยัดอยู่ได้ท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงของยุคสมัยได้อย่างยั่งยืน (อโศก ไทยจันทรารักษ์, 2564)

กลไก “บวร” กับการบริหารจัดการชุมชนและอนุรักษ์แหล่งศิลปกรรม

การเปลี่ยนผ่านของพื้นที่จากศาสนสถานขอมโบราณในคติมหายานมาสู่ชุมชนชาวพุทธเถรวาทในปัจจุบัน ไม่ได้อาศัยเพียงระยะเวลาในการหล่อหลอม แต่จำเป็นต้องมีสถาบันศูนย์กลาง (Core Institution) ที่ทำหน้าที่ยึดเหนี่ยวและจัดระเบียบทางสังคม สำหรับหมู่บ้านมะขามเจรอะ ตำบลจันดุม อำเภอพลับพลาชัย โครงสร้างพื้นฐานที่ทำหน้าที่นี้อย่างแข็งแกร่งคือ กลไก บวร ซึ่งเป็นกระบวนการบูรณาการความร่วมมือระหว่าง 3 เสาหลักของสังคมไทย ได้แก่ บ้าน (ชุมชน) วัด (ศาสนสถาน) และโรงเรียน (สถาบันการศึกษาและหน่วยงานรัฐ) เพื่อใช้ในการบริหารจัดการชุมชนควบคู่ไปกับการเผชิญความท้าทายด้านการอนุรักษ์แหล่งศิลปกรรม

ศูนย์กลางทางจิตวิญญาณและการบริหารจัดการชุมชนในปัจจุบันคือ “วัดมะขามเจรอะ” (รหัสวัด 100001177910) ซึ่งเป็นวัดราษฎร์ภายใต้การปกครองคณะสงฆ์โซนอีสาน 5 โดยมีพระครูวิชัยสรคุณวิชิโต ดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาส และมีพระภิกษุจำพรรษาเพื่อปฏิบัติศาสนกิจจำนวน 5 รูป (สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, 2569) วัดแห่งนี้ไม่เพียงแต่ทำหน้าที่เป็นสถานที่ประกอบพิธีกรรมทางศาสนา เช่น งานกฐินสามัคคีหรืองานบุญประเพณีประจำปีเท่านั้น แต่ยังทำหน้าที่เป็นผู้นำในการพัฒนาชุมชน (Community Leader) ที่เป็นพื้นที่สาธารณะให้กลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ได้มาทำกิจกรรมร่วมกัน ลดช่องว่างทางความเชื่อและสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของคนในท้องถิ่น

ภาพที่ 9 วัดศูนย์รวมใจชุมชนงานกฐิน พ.ศ. 2566
ที่มา: ผู้เขียน, 2568

ภาพที่ 10 กฐินสามัคคีทั่วไทย 5,000 วัด พ.ศ. 2566
ที่มา: ผู้เขียน, 2568

ในการบริหารจัดการชุมชนและสถานศึกษาภายใต้กลไกบวรนั้น ได้มีการนำหลักพุทธธรรมมาเป็นแกนกลาง โดยเฉพาะอย่างยิ่งการประยุกต์ใช้ระบบไตรสิกขา (ศีล สมาธิ ปัญญา) และ หลักภาวนา 4 (การพัฒนากาย สังคม จิตใจ และปัญญา) เข้ามาเป็นเครื่องมือในการกล่อมเกลาเยาวชนและผู้คนในชุมชน (รัชนี ศรีทับทิม, 2562) กระบวนการนี้สอดคล้องกับแนวทางการดำเนินงาน โรงเรียนวิถีพุทธ ที่เน้นให้โรงเรียนและวัดเป็นกัลยาณมิตรซึ่งกันและกัน ส่งเสริมให้สมาชิกในชุมชนมีกระบวนการคิดวิเคราะห์ (โยนิโส

มนสิการ) และมีส่วนร่วมในการจัดการสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้และการดำรงชีวิตอย่างสงบสุข (รัชนี ศรีทับทิม, 2562)

อย่างไรก็ตาม แม้ชุมชนมะขามเจรอะจะมีความเข้มแข็งทางด้านสังคมและวัฒนธรรม แต่ในมิติของ ความต่อเนื่องเชิงพื้นที่ ชุมชนกำลังเผชิญกับความท้าทายอย่างหนักในการอยู่ร่วมกับมรดกทางประวัติศาสตร์ ปราสาทจันดุม ซึ่งตั้งอยู่ในบริเวณเดียวกัน ปัจจุบันอยู่ในสภาพทรุดโทรมอย่างมาก คงเหลือเพียงส่วนฐาน โดยเรือนธาตุและบัวยอดได้พังทลายลงหมดแล้ว ปัญหาที่วิกฤตที่สุดคือการเจริญเติบโตของชุมชนสมัยใหม่ที่ขาดการวางผังพื้นที่อย่างรัดกุม ส่งผลให้มีการก่อสร้างรั้วและศาลของวัด รวมถึงรั้วของโรงเรียนประชิดติดกับฐานปราสาทจันดุม จนบดบังทัศนียภาพและทำลายคุณค่าทางโบราณคดีของแหล่งศิลปกรรมอันควรอนุรักษ์แห่งนี้ (กองจัดการสิ่งแวดล้อมธรรมชาติและศิลปกรรม, 2562)

ด้วยเหตุนี้ การขับเคลื่อน กลไก บวร จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งในการเข้ามาแก้ไขความขัดแย้งเชิงพื้นที่ดังกล่าว โดยสามารถจำลองความสัมพันธ์และบทบาทหน้าที่ของแต่ละภาคส่วนได้ดังแผนภูมิที่ 1

แผนภูมิที่ 1 กรอบแนวคิดกลไก “บวร” ในการบริหารจัดการชุมชนและการอนุรักษ์แหล่งศิลปกรรมหมู่บ้านมะขามเจรอะ

ภาพที่ 11 แสดงกรอบแนวคิดกลไก “บวร” ในการบริหารจัดการชุมชนและการอนุรักษ์แหล่งศิลปกรรม

จากแผนภูมิดังกล่าว จะเห็นได้ว่าการแก้ปัญหาการรุกล้ำโบราณสถานไม่สามารถทำได้โดยอาศัยกฎหมายหรือคำสั่งจากภาครัฐ (ร: ราชการ/โรงเรียน) เพียงฝ่ายเดียว แต่ต้องอาศัย “วัด” (ว: วัดมะขามเจรอะ) ในฐานะผู้นำทางความคิดและเจ้าของพื้นที่ส่วนหนึ่ง ในการทำความเข้าใจและเสียสละพื้นที่รั้วหรือสิ่งปลูกสร้างใหม่ที่บดบังปราสาทจันดุม ควบคู่ไปกับการให้การศึกษาแก่ “บ้าน” (บ: ชุมชนชาวมะขามเจรอะ) ให้ตระหนักถึงคุณค่าของปราสาทจันดุมและบารายโบราณในฐานะรากเหง้าของเส้นทางราชมรรคาที่เคยช่วยเหลือบรรพชนของตนมาแต่อดีต

ครั้งนี้ผู้เขียนได้ลงพื้นที่หมู่บ้านมะขามเจรอะ และวัดบ้านมะขามเจรอะ ตำบลจันดุม อำเภอพลับพลาชัย จังหวัดบุรีรัมย์ และทำการสัมภาษณ์เจ้าอาวาส อดีตผู้นำชุมชน และปราชญ์ชาวบ้าน จำนวน 5 ท่าน ดังนี้

1. พระครูวิชัยสรคุณวิชิโต เจ้าอาวาสวัดบ้านมะขามเจรอะ กล่าวว่า เดิมบ้านมะขามเจรอะชาวบ้านได้อพยพมาจากทางตะวันตกของจังหวัดสุรินทร์ เพื่อมาจับจองที่ทำมาหากิน และได้ถางเรือกสวนไร่นาทำมาหากินในบริเวณดังกล่าว เนื่องจากเป็นป่าเบญจพรรณไม่รกมากนัก รวมทั้งมีแหล่งน้ำที่อุดมสมบูรณ์ เหมาะแก่การทำนาทำไร่ และวัดบ้านมะขามเจรอะ เดิมมีชื่อว่า วัดบัลลังก์ศิลาราม เนื่องจากภายหลังมีกี่ค้นพบบัลลังก์ คาดว่าเป็นบัลลังก์ที่ประทับของพระศิวะตามคติความเชื่อของศาสนาพราหมณ์-ฮินดู ในบริเวณดังกล่าวจะมีแหล่งน้ำ 2 แหล่ง เป็นแหล่งน้ำโบราณ แหล่งที่ 1 จะอยู่ทางด้านทิศตะวันออกขององค์ปราสาทวัดบัลลังก์ สัณนิษฐานว่าน่าจะเป็นบาราย (สระน้ำโบราณศักดิ์สิทธิ์) ปัจจุบันมีลักษณะตื้นเขินเกือบจะไม่มีร่องรอยของแหล่งน้ำปรากฏอยู่ และแหล่งที่ 2 จะอยู่ทางด้านทิศเหนือขององค์ปราสาทวัดบัลลังก์ ปัจจุบันชาวบ้านได้ทำการขุดทำเป็นสระน้ำ (พระครูวิชัยสรคุณวิชิโต, สัมภาษณ์, 6 มีนาคม 2569)

ภาพที่ 12 สัมภาษณ์พระครูวิชัยสรคุณวิชิโต
ที่มา: ผู้เขียน, 2568

ภาพที่ 13 ผู้เขียนกับปราสาทบัลลังก์
ที่มา: ผู้เขียน, 2568

2. นายปวน ก้อนเพชร ชาวบ้านโคกชุม กล่าวในประเด็นประวัติศาสตร์ว่า เดิมบริเวณวัดบ้านมะขามเจรอะ จะเป็นป่ารกชัฏ มีสัตว์ป่าจำนวนมาก เช่น ช้างป่า หมูป่า เก้ง กวาง เป็นต้น มากินน้ำในแหล่งน้ำนี้ และได้เล่าเสริมว่า ชาวบ้านตะแบกได้เล่าให้ฟังว่า ก่อนที่จะมาเห็นปราสาทบัลลังก์ (ปัจจุบันเหลือเฉพาะฐานบัลลังก์และฐานเทวรูป) มีโจรมาขโมยควายในละแวกนั้น ตอนแรกคิดจะขโมยแม่ควายเพียงตัวเดียว แต่ด้วยเป็นควายลูกอ่อน จึงมีลูกติดมาด้วย พอเดินทางมาถึงบริเวณวัด บริเวณปราสาทบัลลังก์ จึงหยุดพักและได้ใช้ปลายเถาวัลย์อีกด้านผูกกับเขาควายไว้ และอีกด้านผูกไว้กับพระเศียรหรือพระศอขององค์พระศิวะ เป็นสาเหตุให้พระศอหัก รวมทั้งพระเศียรและองค์เทวรูปก็หายสาบสูญไปตั้งแต่บัดนั้น

กล่าวเพิ่มเติมอีกว่า ในสมัยก่อนทำนาบริเวณพื้นที่รอบๆ วัดมะขามเจรอะ ทำการไถนาและพบหินลักษณะคล้ายศิวลึงค์ ขนาดประมาณแขนและยาวประมาณ 1 ศอกของชายฉกรรจ์ ปัจจุบันเก็บรักษาไว้

ที่วัดบ้านโคกชุม ตำบลจันดุม อำเภอพลับพลาชัย จังหวัดบุรีรัมย์ (ปวน ก้อนเพชร, สัมภาษณ์, 6 มีนาคม 2569)

ภาพที่ 14 สัมภาษณ์นายปวน ก้อนเพชร
ที่มา: ผู้เขียน, 2568

ภาพที่ 15 ไหโบราณพบบริเวณวัดและที่นาชาวบ้าน
ที่มา: ผู้เขียน, 2568

3. นายสมใจ สังข์โกมล อดีตผู้ใหญ่บ้านมะขามเจรอะ และรองประธานคณะกรรมการสถานศึกษาโรงเรียนบ้านโคกชุม กล่าวในประเด็นประวัติศาสตร์ก่อนการก่อตั้งหมู่บ้านมะขามเจรอะว่า เดิมบ้านมะขามเจรอะมีการตั้งชุมชนอยู่ทางทิศตะวันตกและทิศตะวันตกเฉียงเหนือของหมู่บ้านปัจจุบัน โดยมีชาวบ้าน 2 เชื้อสาย คือ เชื้อสายเขมร มีเชื้อสายนามสกุล “สายแก้ว” นามสกุล “ประกอบดี” เป็นต้น ย้ายมาจากบริเวณบ้านทุ่งมน บ้านหนองหรี่ ปัจจุบันเป็นตำบลทุ่งมน อำเภอปราสาท จังหวัดสุรินทร์ และเชื้อสายกูย (ส่วย) มีเชื้อสายนามสกุล “บุญเจริญ” เป็นต้น ย้ายมาจากบริเวณบ้านอาแหวะ ตำบลแตน อำเภอศีขรภูมิ จังหวัดสุรินทร์

ภาพที่ 16 สัมภาษณ์นายสมใจ สังข์โกมล
ที่มา: ผู้เขียน, 2568

ภาพที่ 17 วัดความยาวของเสาสะพานโบราณ
ที่มา: ผู้เขียน, 2568

จากหลักฐานการตั้งหมู่บ้านมะขามเจรอะ ได้มีการขุดพบเสาสะพานไม้โบราณขนาดใหญ่ขนาดความยาวประมาณ 1.80 เมตร กว้างประมาณ 45 เซนติเมตร ลักษณะต่อกันเป็นท่อนๆ จำนวนหลายต้น อยู่ลึกจากผิวดินประมาณ 2-3 เมตร โดยเจ้าหน้าที่ของกรมศิลปากร มาขอเก็บตัวอย่างและตรวจสอบโดย

วิธีทางวิทยาศาสตร์และสัญนิษฐานว่ามีอายุราว 700 ปี ซึ่งขุดค้นพบเมื่อประมาณปี พ.ศ. 2535-2536 โดย นายบุญช่วย สมนึกตน อดีตผู้ใหญ่บ้านร่วมกับชาวบ้านมะขามเจรอะ ปัจจุบันได้นำมาเก็บรักษาไว้ที่วัดบ้านมะขามเจรอะ ตำบลจันดุม อำเภอพลับพลาชัย จังหวัดบุรีรัมย์

ภาพที่ 18 บริเวณที่ขุดพบเสาสะพานโบราณ
ที่มา: ผู้เขียน, 2568

ภาพที่ 19 ปัจจุบันเก็บรักษาที่วัดบ้านมะขามเจรอะ
ที่มา: ผู้เขียน, 2568

จึงสันนิษฐานได้ว่า เดิมบริเวณนี้เป็นทางสัญจรของชาวบ้านหรืออาจจะเป็นทางสัญจรของเจ้าขุนมูลนาย ข้าราชบริพารระดับสูง ซึ่งเป็นทางเทียบเคียงหรือทางคู่ขนานของเส้นทางราชมรรค และเชื่อมโยงกับเส้นทางราชมรรคาในช่วงพุทธศตวรรษที่ 15 ถึง 18 ภายใต้รัชสมัยของพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 มหาราชองค์สุดท้ายแห่งกรุงยโสธรปุระ (เมืองพระนคร) เสด็จพระราชดำเนินในเส้นทางที่มุ่งสู่ปราสาทหินพิมายถือเป็นเส้นทางที่ทรงอิทธิพลที่สุดต่อประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมของพื้นที่ภาคอีสานตอนล่างและจังหวัดบุรีรัมย์ เส้นทางดังกล่าวทำหน้าที่เป็นทั้งเส้นทางเดินทัพ เส้นทางการค้า และเส้นทางแสวงบุญ ซึ่งหล่อหลอมให้เกิดการแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรม ตลอดแนวเส้นทางนี้ (สมใจ สังข์โกมล, สัมภาษณ์, 6 มีนาคม 2569)

4. แม่หึง สายแก้ว อายุ 72 ปี ชาวบ้านมะขามเจรอะ ได้กล่าวถึงประเพณีโบราณ ที่เชื่อมโยงกับเส้นทางราชมรรคา ว่า เดิมถิ่นบริเวณแห่งนี้ชาวบ้านมะขามเจรอะจะมีอาชีพทำนาทำไร่ ปลูกผัก เลี้ยงสัตว์ ทำการอาชีพเกษตรเป็นหลัก หลังจากหมดฤดูทำนาแล้ว ชาวบ้านจะรวมกลุ่มกับทอผ้า โดยเฉพาะการปลูกหม่อนเลี้ยงใหม การทอผ้าใหมจากผ้ามัดหมี่ เป็นต้น

ส่วนประเพณีโบราณที่สืบทอดกันมาตั้งแต่สมัยโบราณ เช่น ประเพณีโกนจุก ประเพณีบวช ประเพณีการโกนผมหน้าไฟ ประเพณีการขอขามพระแม่โพสพ ประเพณีขึ้นบ้านใหม่ ก็ยังมีปรากฏอยู่บ้างในบางชุมชนและบางครอบครัวในปัจจุบัน (หึง สายแก้ว, สัมภาษณ์, 6 มีนาคม 2569)

ภาพที่ 20 สัมภาษณ์แม่หึง สายแก้ว
ที่มา: ผู้เขียน, 2568

ภาพที่ 21 ศาลปู่ย่าความเชื่อของชาวบ้านสมัยก่อน
ที่มา: ผู้เขียน, 2568

5. พระครูประสิทธิ์วรรณาภิรม เจ้าอาวาสวัดบ้านปราสาท เจ้าคณะตำบลจันดุม เขต 1 พระอุปัชฌาย์ กล่าวว่า ปราสาทจันดุม (ปราสาทบ้านปราสาท) ตั้งอยู่ภายในวัดบ้านปราสาท หมู่ที่ 6 บ้านปราสาท ตำบลจันดุม อำเภอพลับพลาชัย จังหวัดบุรีรัมย์ เป็นศาสนสถานในศาสนาฮินดู องค์ประกอบสำคัญของโบราณสถาน ประกอบด้วย 1. ปราสาทประธาน ก่อสร้างด้วยหินทรายและศิลาแลง ตั้งหันหน้าไปทางทิศตะวันออก มีแผนผังเป็นรูปสี่เหลี่ยม ปรากฏประตูทางเข้า-ออก ด้านทิศตะวันออกเพียงด้านเดียว ปัจจุบันปราสาทอยู่ในสถาพชำรุด ส่วนยอดหักพังทลาย เหลือเพียงส่วนเรือนธาตุและฐานปราสาท 2. สระน้ำหรือบาราย ตั้งอยู่ทางด้านทิศตะวันออกของปราสาท ห่างออกไปประมาณ 250 เมตร เป็นสระน้ำรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าขนาดกว้างประมาณ 120 เมตร ยาวประมาณ 180 เมตร สันนิษฐานว่า สระน้ำแห่งนี้น่าจะสร้างขึ้นร่วมสมัยกับปราสาท กำหนดอายุ ราวพุทธศตวรรษที่ 16-17 ปัจจุบันยังไม่ได้รับการประกาศขึ้นทะเบียนบารณสถานในราชกิจจานุเบกษา (พระครูประสิทธิ์วรรณาภิรม, สัมภาษณ์, 6 มีนาคม 2569)

ภาพที่ 22 สัมภาษณ์พระครูประสิทธิ์วรรณาภิรม
ที่มา: ผู้เขียน, 2568

ภาพที่ 23 ประกาศสำนักศิลปากรที่ 10 นครราชสีมา
ที่มา: ผู้เขียน, 2568

บทสรุปของการบริหารจัดการพื้นที่ในบริบทนี้ชี้ให้เห็นว่า หากชุมชนสามารถบูรณาการกลไกบวร เพื่อสร้างสมดุลระหว่างการดำรงวิถีชีวิตพหุวัฒนธรรมร่วมสมัย (เช่น การทอผ้า การทำบุญ) เข้ากับการ

ปกป้องโบราณสถาน (ปราสาทจันดุม) ได้อย่างกลมกลืน หมู่บ้านมะขามเจรอะจะสามารถยกระดับตนเองสู่การเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม (Cultural Tourism) ที่ทรงคุณค่า อันเป็นการดำรงรักษารากเหง้าและจิตวิญญาณแห่งเส้นทางราชมรรคาของพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 ให้คงอยู่อย่างยั่งยืนสืบไป

องค์ความรู้ที่ได้รับ

องค์ความรู้ที่ได้จากการศึกษา ครั้งนี้ผู้เขียนได้ลงพื้นที่หมู่บ้านมะขามเจรอะ และวัดบ้านมะขามเจรอะ ตำบลจันดุม อำเภอพลับพลาชัย จังหวัดบุรีรัมย์ ได้แนวคิดเชิงประวัติศาสตร์ โบราณคดี และวัฒนธรรมชุมชน รวมทั้งจากการสำรวจและวิเคราะห์พลวัตเชิงประวัติศาสตร์ การตั้งถิ่นฐาน และการบริหารจัดการชุมชนหมู่บ้านมะขามเจรอะ สามารถสังเคราะห์องค์ความรู้ใหม่ที่ได้รับจากการศึกษาออกเป็น 3 มิติหลัก ดังนี้

ภาพที่ 24 แสดงองค์ความรู้ที่ได้รับจากการศึกษา: บ้านมะขามเจรอะ-ปราสาทจันดุม

1. องค์ความรู้ด้านความต่อเนื่องและการซ้อนทับเชิงพื้นที่ (Spatial Continuity and Superimposition) การศึกษาทำให้เกิดข้อค้นพบว่า “เส้นทางราชมรรคา” และสิ่งปลูกสร้างโบราณ ไม่ได้สูญสลายไปพร้อมกับการล่มสลายของอาณาจักรขอม แต่เกิดกระบวนการประกอบสร้างใหม่ทางความหมาย (Reconstruction of Meaning) พื้นที่บริเวณปราสาทจันดุมและบารายโบราณได้ถูกเปลี่ยนผ่านจากพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์และสถานพยาบาล (อโรคยศาล) ภายใต้อุดมการณ์พุทธศาสนามหายาน มาสู่การเป็นพื้นที่สาธารณะและศูนย์กลางชุมชนเกษตรกรรมภายใต้ร่มเงาของวิถีพุทธเถรวาท องค์ความรู้นี้ชี้ให้เห็นว่าโครงสร้างพื้นฐานด้านการจัดการน้ำ (บาราย) และพื้นที่ทางจิตวิญญาณในอดีต คือ รากฐานสำคัญที่กำหนดทิศทางและความยั่งยืนในการตั้งถิ่นฐานของมนุษย์ในยุคต่อมาอย่างไม่อาจแยกจากกันได้

2. องค์ความรู้ด้านการสร้างทุนทางสังคมจากอัตลักษณ์พหุวัฒนธรรม (Social Capital from Multicultural Identity) การหลอมรวมของกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีภูมิหลังแตกต่างกัน ทั้งไทยลาว ไทยกูย (ส่วย) และไทยโคราช ในพื้นที่เดียวกัน ไม่ได้ก่อให้เกิดความแปลกแยก แต่กลับสามารถสร้างทุนทางสังคม ที่เข้มแข็ง องค์ความรู้ที่พบคือ การสืบทอดมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม เช่น งานหัตถกรรมทอผ้าของชาวไทยลาว และการทำขาบาตรจากไม้มะขามของชาวกูยและโคราช ไม่ได้ทำหน้าที่เพียงเพื่อตอบสนองมิติทางเศรษฐกิจชุมชนเท่านั้น แต่ยังทำหน้าที่เป็นเครื่องมือทางสังคม (Social Tool) ที่ใช้ร้อยเรียงผู้คนให้เกิดความสามัคคี การพึ่งพาอาศัยกัน และผูกพันกับศรัทธาในบวรพุทธศาสนา

3. องค์ความรู้ด้านนวัตกรรมการจัดการชุมชนเชิงพุทธ (Buddhist-Oriented Community Management) การบูรณาการกลไกบ้าน วัด โรงเรียน (บวร) โดยมีวัดมะขามเจรอะเป็นสถาบันศูนย์กลาง ถือเป็นนวัตกรรมการจัดการชุมชนที่นำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา เช่น หลักไตรสิกขา (ศีล สมาธิ ปัญญา) และหลักภาวนา 4 (การพัฒนากาย สังคม จิตใจ และปัญญา) มาประยุกต์ใช้ในการกล่อมเกลาผู้คนให้อยู่ร่วมกันอย่างสันติ องค์ความรู้นี้ยังเป็นกุญแจสำคัญที่ชี้ให้เห็นว่า การจะอนุรักษ์แหล่งศิลปกรรม (เช่น ปราสาทจันดุม) ท่ามกลางการเจริญเติบโตของชุมชนสมัยใหม่ ไม่สามารถอาศัยเพียงกฎหมายหรือคำสั่งจากภาครัฐ แต่ต้องอาศัยกลไกเชิงสถาบันศาสนาและการมีส่วนร่วมของชุมชน ในการสร้างความตระหนักรู้และจิตสำนึกร่วมกัน เพื่อลดความขัดแย้งเชิงพื้นที่ได้อย่างยั่งยืน

สรุป

การศึกษาเรื่องพลวัตเชิงประวัติศาสตร์และภูมิรัฐศาสตร์ของเส้นทางราชมรรคา ผ่านกรณีศึกษาการตั้งถิ่นฐานและการสืบทอดทางวัฒนธรรมของชุมชนชาวพุทธ ณ หมู่บ้านมะขามเจรอะ ตำบลจันดุม อำเภอพลับพลาชัย จังหวัดบุรีรัมย์ สามารถสรุปประเด็นสำคัญได้ดังนี้ ด้านพลวัตเชิงประวัติศาสตร์และภูมิรัฐศาสตร์ โครงข่าย เส้นทางราชมรรคา ในสมัยอาณาจักรขอมภายใต้รัชสมัยพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 ไม่ได้เป็นเพียงเส้นทางสัญจรทางยุทธศาสตร์ แต่เป็นโครงการสาธารณูปโภคที่แฝงอุดมการณ์พุทธศาสนามหายาน โดยมีการสร้าง ธรรมศาลา (ที่พักคนเดินทาง) และ อโรคยศาล (ศาสนสถานพยาบาล) เพื่อบำบัดรักษาทั้งโรคทางกายและทางจิตใจให้แก่ราษฎร ในพื้นที่ตำบลจันดุม ปรากฏหลักฐานสำคัญ คือ ปราสาทจันดุม ซึ่งได้สร้างขึ้นในพุทธศตวรรษที่ 15-18 ควบคู่กับ บาราย อันเป็นวิศวกรรมการจัดการน้ำที่ดึงดูดให้เกิดการตั้งถิ่นฐานทำการเกษตรอย่างยั่งยืน ด้านการตั้งถิ่นฐานและการสืบทอดมรดกภูมิปัญญา

แม้ปัจจุบันตัวปราสาทจันดุมจะเสื่อมโทรมลง แต่พื้นที่ดังกล่าวยังคงรักษาความต่อเนื่องเชิงพื้นที่ไว้อย่างชัดเจน โดยได้วิวัฒนาการมาเป็นชุมชนร่วมสมัย คือ หมู่บ้านมะขามเจรอะ ชุมชนแห่งนี้มีอัตลักษณ์ทางสังคมแบบพหุวัฒนธรรม อันเกิดจากการหลอมรวมวิถีชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์ไทยลาว ไทยกูย และไทยโคราช กลุ่มชาติพันธุ์เหล่านี้ได้ร่วมกันสืบสานมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมที่สำคัญ เช่น หัตถกรรมทอผ้า และการประดิษฐ์ขาบาตรจากไม้มะขาม ซึ่งเป็นการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาผูกพันกับศรัทธาทางศาสนา ด้านกลไกการบริหารจัดการชุมชนและอนุรักษ์พื้นที่ การเปลี่ยนผ่านจากพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ขอมโบราณมาสู่

ชุมชนชาวพุทธร่วมสมัย อาศัย วัดมะขามเจรอะ เป็นสถาบันศูนย์กลางในการยึดเหนี่ยวจิตใจและนำการพัฒนา โดยมีการบูรณาการกลไกการมีส่วนร่วมแบบ บวร เข้ามาใช้บริหารจัดการชุมชน ชุมชนกำลังเผชิญกับความท้าทายด้านการอนุรักษ์มรดกทางประวัติศาสตร์ เนื่องจากการเติบโตของชุมชนทำให้เกิดการสร้างสิ่งปลูกสร้างประชิดฐานปราสาทจันดุมจนบดบังทัศนียภาพ การขับเคลื่อนกลไก บวร เชิงพุทธจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งในการสร้างความเข้าใจและร่วมกันจัดการพื้นที่อย่างสมดุล เพื่อรักษารากเหง้าทางประวัติศาสตร์ให้คงอยู่ต่อไป

เอกสารอ้างอิง

กองจัดการสิ่งแวดล้อมธรรมชาติและศิลปกรรม. (2562). *ปราสาทจันดุม - แหล่งศิลปกรรมอันควรอนุรักษ์*. สืบค้นเมื่อ 4 มีนาคม 2569, จาก https://culturalenvi.onep.go.th/site/detail/1819.

กองบรรณาธิการศิลปวัฒนธรรม. (2566). *“อโรคยศาล” สถานที่รักษาโรคทางกาย-จิต ผลงานเขมรสมัยพระนคร ยุคพระเจ้าชัยวรมันที่ 7*. สืบค้นเมื่อ 4 มีนาคม 2569, จาก https://www.silpa-mag.com/history/article_67964.

ธนพล ตีรชาติ, ประทวน วันนิจ, อโศก ไทยจันทรารักษ์, และ ไชยวัฒน์ ไชยชาติกิตติยศ. (2564). มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม ของกลุ่มชาติพันธุ์ในจังหวัดบุรีรัมย์. *มนุษยสังคมสาร (มสส.)*, 19(2), 109-122.

ปวน ก้อนเพชร. (6 มีนาคม 2569). ปราชญ์ชาวบ้าน บ้านโคกชุม ตำบลจันดุม อำเภอพลับพลาชัย จังหวัดบุรีรัมย์. *สัมภาษณ์*.

พระครูประสิทธิ์วรรณาภิรม. (6 มีนาคม 2569). เจ้าอาวาสวัดบ้านปราสาท เจ้าคณะตำบลจันดุม เขต 1 พระอุปัชฌาย์. *สัมภาษณ์*.

พระครูวิชัยสรคุณวิชิโต. (6 มีนาคม 2569). เจ้าอาวาสวัดบ้านมะขามเจรอะ บ้านมะขามเจรอะ ตำบลจันดุม อำเภอพลับพลาชัย จังหวัดบุรีรัมย์. *สัมภาษณ์*.

รัชนี ศรีทับทิม. (2562). *การบริหารจัดการโรงเรียนวิถีพุทธของโรงเรียนวัดเฉลิมพระเกียรติ (พิบูลบำรุง)*. การค้นคว้าอิสระปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา ภาควิชาการบริหารการศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศิลปากร.

สมใจ สังข์โกมล. (6 มีนาคม 2569). ปราชญ์ชาวบ้าน บ้านมะขามเจรอะ ตำบลจันดุม อำเภอพลับพลาชัย จังหวัดบุรีรัมย์. *สัมภาษณ์*.

สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ. (2569). ระบบทะเบียนวัด. สืบค้นเมื่อ 4 มีนาคม 2569, จาก https://binfo.onab.go.th.

สุรัสวดี อิฐรัตน์. (2545). *ตามรอย “ราชมรรคา” ของพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 มหาราชองค์สุดท้ายแห่งกรุงยโสธรปุระ*. สืบค้นเมื่อ 4 มีนาคม 2569, จาก https://www.silpa-mag.com/history/article_94241.

หึง สายแก้ว. (6 มีนาคม 2569). ปราชญ์ชาวบ้าน บ้านมะขามเจรอะ ตำบลจันดุม อำเภอพลับพลาชัย จังหวัดบุรีรัมย์. *สัมภาษณ์*.

อโศก ไทยจันทรารักษ์. (2564). การสืบสานมรดกภูมิปัญญาศิลปวัฒนธรรม กลุ่มชาติพันธุ์ในจังหวัดบุรีรัมย์. *Journal of Education Buriram Rajabhat University, 1*(1), 25-37.

ศึกษากระบวนการถ่ายทอดพันธุกรรมในนิยาม 5 และในทางวิทยาศาสตร์

A Study of The Genetic Inheritance Process in The Five Niyamas and in Science

พระสัญชัย ปิยธมฺโม (ปัญญาสูง)[1]* และ ธนรัฐ สะอาดเอี่ยม[2]

Phra Sanchai Piyadhammo (Panyasung)[1] and Thanarat Sa-ard-iam[2]

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาวิเคราะห์และเปรียบเทียบกระบวนการถ่ายทอดพันธุกรรมในนิยาม 5 ตามหลักพระพุทธศาสนาและในทางวิทยาศาสตร์ การดำเนินการศึกษามุ่งเน้นใน 3 ประเด็นหลัก คือ 1) ศึกษากระบวนการถ่ายทอดพันธุกรรมในนิยาม 5 ตามหลักพระพุทธศาสนา 2) วิเคราะห์กระบวนการถ่ายทอดพันธุกรรมในทางวิทยาศาสตร์ และ 3) เปรียบเทียบความสอดคล้องและความแตกต่างของกระบวนการดังกล่าวในทั้งสองศาสตร์ โดยใช้วิธีการวิจัยเชิงเอกสารจากคัมภีร์พระไตรปิฎก อรรถกถา และงานวิชาการด้านพันธุศาสตร์

ผลการศึกษาพบว่า 1) กระบวนการในพระพุทธศาสนาอธิบายผ่าน พีชนิยาม และ กรรมนิยาม โดยมีกรรมเป็นมูลเหตุหลักในการปรุงแต่ง “กัมมชรูป” และใช้รหัสพันธุกรรมจากบิดามารดาเป็นเพียงภาชนะรองรับปฏิสนธิวิญญาณ 2) กระบวนการในทางวิทยาศาสตร์ดำเนินผ่านกลไกของยีนและดีเอ็นเอตามกฎของเมนเดลและการคัดเลือกโดยธรรมชาติ ซึ่งเป็นกระบวนการทางกายภาพเชิงประจักษ์ที่พิสูจน์ได้ 3) ในการเปรียบเทียบพบว่า ทั้งสองศาสตร์มีจุดร่วมสำคัญคือการยอมรับกฎแห่งเหตุปัจจัย (Causality) แต่มีจุดต่างในมิติการอธิบาย โดยวิทยาศาสตร์มุ่งตอบคำถามว่ากระบวนการเกิดขึ้น “อย่างไร” (How) ในเชิงสสารนิยม ส่วนพระพุทธศาสนาตอบคำถามว่า “ทำไม” (Why) มนุษย์จึงมีความแตกต่างกันในเชิงนามธรรมและจริยธรรม

ข้อค้นพบที่สำคัญคือ ยีนและดีเอ็นเอเปรียบเสมือน “ภาพสะท้อนของกรรม” ในมิติทางกายภาพ การเข้าใจกระบวนการทั้งสองด้านช่วยให้มนุษย์เข้าใจความจริงของชีวิตอย่างเป็นองค์รวม ทั้งในด้านการดูแลสุขภาพกายและการพัฒนาจิตใจตามหลักจริยธรรม

คำสำคัญ: การถ่ายทอดพันธุกรรม, นิยาม 5, พีชนิยาม, กรรมนิยาม, กระบวนการวิทยาศาสตร์

---

[1] วัดมณีวรรณ อำเภอโนนนารายณ์ จังหวัดสุรินทร์

[1] Wat Maneewan Nonnarai District Surin Provice

[2] อาจารย์ประจำหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์

[2] Lecturer in the Master of Arts in Buddhist Studies Program, Faculty of Buddhism, Mahachulalongkorn rajavidyalaya University, Surin Campus.

* Corresponding author. E-mail: spayasuon@gmail.com

Abstract

This article aims to analyze and compare the genetic inheritance processes within the Five Niyamas of Buddhism and in the field of science. The study focuses on three main objectives: 1) to study the genetic inheritance process within the Five Niyamas; 2) to analyze the genetic inheritance process in science; and 3) to compare the similarities and differences between these two disciplines. This study employs a documentary research methodology, drawing from the Tipitaka, Commentaries, and academic works on genetics. The findings are as follows 1) In Buddhism, the inheritance process is explained through Bija-niyama (physical laws) and Kamma-niyama (moral laws), where Kamma acts as the primary cause in shaping "Kammaja-rupa," using parental genetic codes as the physical vessel for the "relinking consciousness". 2) In science, the process functions through the mechanisms of genes and DNA, following Mendel's laws and natural selection, which are empirical and verifiable physical processes. 3) The comparison reveals that both disciplines share a foundation in the law of causality. However, they differ in their dimensions: science explains "How" processes occur through materialism, while Buddhism explains "Why" human variations exist through spiritual and ethical perspectives.

The key insight is that genes and DNA serve as the "reflections of Kamma" in the physical dimension. Integrating both perspectives allows for a holistic understanding of life, encompassing both physical health and ethical mental development.

Keywords: Genetic Inheritance, Five Niyamas, Bija-niyama, Kamma-niyama, Scientific Process

บทนำ

การแสวงหาความจริงเกี่ยวกับการกำเนิด ความแตกต่าง และวิวัฒนาการของชีวิตมนุษย์ เป็นหัวข้อที่ได้รับความสนใจอย่างยิ่งทั้งในปรัชญาศาสนาและวิทยาศาสตร์สมัยใหม่ พระพุทธศาสนาและวิทยาศาสตร์เป็นศาสตร์สองแขนงที่พยายามอธิบายปรากฏการณ์ของชีวิตภายใต้กฎธรรมชาติ (กิตฺติวุฑฺโฒ ภิกฺขุ, 2508) โดยวิทยาศาสตร์ใช้วิธีการทางประจักษ์นิยมและการทดลองเพื่อค้นหาความจริงทางกายภาพ ในขณะที่ พระพุทธศาสนาอธิบายความจริงอย่างเป็นองค์รวมที่ครอบคลุมทั้งรูปธรรมและนามธรรม ผ่านกฎธรรมชาติที่เรียกว่า "นิยาม 5" (พร รัตนสุวรรณ, 2536)

ในมิติของพุทธปรัชญา ความแตกต่างของมนุษย์ตั้งแต่กำเนิดถูกกำหนดโดยกรรมและปัจจัยทางธรรมชาติ (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2551) ซึ่งปรากฏอยู่ในหลักนิยาม 5 อันเป็นกฎเกณฑ์ที่สรรพสิ่งต้องดำเนินไปตามเหตุและปัจจัย ประเด็นสำคัญที่เป็นความท้าทายทางวิชาการคือ ในขณะที่

วิทยาศาสตร์มี กระบวนการถ่ายทอดพันธุกรรม และกฎเกณฑ์ที่ชัดเจนเชิงประจักษ์ผ่านกลไกของยีนและดีเอ็นเอ แต่ในทางพระพุทธศาสนา กฎของนิยาม 5 โดยเฉพาะพืชนิยามและกรรมนิยาม มักถูกอธิบายในลักษณะกฎธรรมชาติระดับกว้าง การศึกษานี้จึงมุ่งเน้นที่จะค้นหาและวิเคราะห์ว่า “กระบวนการ” ในการสืบทอดลักษณะของชีวิตภายในกฎกว้างๆ เหล่านั้นมีลักษณะอย่างไร และกรรมมีกระบวนการอย่างไรในการปรุงแต่งรูปกายผ่านปัจจัยทางพันธุกรรม

บทความวิชาการฉบับนี้จึงมีวัตถุประสงค์หลักเพื่อศึกษากระบวนการถ่ายทอดพันธุกรรมในนิยาม 5 และในทางวิทยาศาสตร์ เพื่อวิเคราะห์ความสอดคล้องและความแตกต่างในเชิงกระบวนการ โดยแบ่งเนื้อหาการนำเสนอออกเป็น 3 ประเด็นสำคัญ ได้แก่ 1) กระบวนการถ่ายทอดพันธุกรรมที่ปรากฏในนิยาม 5 โดยเน้นหนักที่พืชนิยามและกรรมนิยาม 2) กระบวนการถ่ายทอดพันธุกรรมในทางวิทยาศาสตร์ตามกฎของพันธุศาสตร์ และ 3) การวิเคราะห์เปรียบเทียบเพื่อหาจุดร่วมและจุดต่างในเชิงระเบียบวิธีและขอบเขตความจริงของทั้งสองศาสตร์ การเข้าใจกระบวนการเหล่านี้ไม่เพียงแต่จะทำให้เห็นภาพการทำงานของชีวิตในเชิงชีววิทยา แต่ยังช่วยให้เข้าใจถึงมิติทางจริยธรรมและการพัฒนาชีวิตอย่างเป็นองค์รวมตามแนวทางพุทธบูรณาการ

แนวคิดและกระบวนการถ่ายทอดพันธุกรรมในทางวิทยาศาสตร์

ในมิติของวิทยาศาสตร์ การอธิบายความจริงของชีวิตมุ่งเน้นไปที่ปรากฏการณ์เชิงประจักษ์ที่สามารถสังเกต ทดลอง และวัดผลได้อย่างเป็นระบบ โดยมีหัวใจสำคัญอยู่ที่ กระบวนการถ่ายทอดพันธุกรรม (Genetic Inheritance Process) ซึ่งอธิบายกลไกการสืบทอดลักษณะจากบรรพบุรุษสู่ลูกหลานอย่างมีกฎเกณฑ์ชัดเจน

2.1 ความหมายและขอบเขตของกระบวนการพันธุกรรม พันธุกรรม (Heredity) คือ กระบวนการถ่ายทอดลักษณะต่างๆ ของสิ่งมีชีวิตจากรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่ง หรือจากบรรพบุรุษไปสู่ลูกหลาน โดยมี ยีน (Gene) เป็นหน่วยควบคุมลักษณะเหล่านั้น ลักษณะที่ถ่ายทอดนี้ครอบคลุมทั้งลักษณะทางกายภาพที่มองเห็นได้ชัดเจน เช่น สีผิว ส่วนสูง หมู่เลือด และลักษณะที่มองไม่เห็น เช่น การทำงานของระบบในร่างกาย หรือโอกาสการเกิดโรคบางชนิด (นงลักษณ์ สุวรรณพินิจ และปรีชา สุวรรณพินิจ, 2562) นอกจากนี้ยีนยังทำหน้าที่ควบคุมพฤติกรรมและการทำงานของระบบต่างๆ ในร่างกายอีกด้วย (ประดิษฐ์ พงศ์ทองคำ, 2560)

2.2 กลไกทางชีวภาพที่เป็นตัวขับเคลื่อนกระบวนการ วิทยาศาสตร์มีกระบวนการและองค์ประกอบทางชีวโมเลกุลที่ชัดเจนในการอธิบายการสืบทอดลักษณะชีวิต (นงลักษณ์ สุวรรณพินิจ และปรีชา สุวรรณพินิจ, 2562) ดังนี้

1. ยีน (Gene) หน่วยพันธุกรรมที่เล็กที่สุด ซึ่งเป็นลำดับของดีเอ็นเอ (DNA) ทำหน้าที่กำหนดลักษณะต่างๆ และเป็นคำสั่งในการสร้างโปรตีน

2. ดีเอ็นเอ (DNA) โมเลกุลที่มีลักษณะเป็นเกลียวคู่ (Double Helix) ทำหน้าที่เก็บรหัสทางพันธุกรรมทั้งหมดของสิ่งมีชีวิต
3. โครโมโซม (Chromosome) โครงสร้างที่เกิดจากการขดตัวของดีเอ็นเอร่วมกับโปรตีน อยู่ภายในนิวเคลียสของเซลล์ โดยโครโมโซมจะเป็นที่อยู่ของยีนจำนวนมาก
4. แอลลีล (Allele) รูปแบบต่างๆ ของยีนที่อยู่บนตำแหน่งเดียวกันบนโครโมโซมคู่เหมือน ซึ่งจะกำหนดลักษณะที่แสดงออกแตกต่างกัน เช่น ยีนลักษณะเด่น หรือยีนลักษณะด้อย

เพื่อให้เห็นภาพชัดเจนถึงกลไกทางกายภาพที่เป็นพื้นฐานของการถ่ายทอดลักษณะชีวิตในทางวิทยาศาสตร์ จึงได้สรุปองค์ประกอบและระดับความสัมพันธ์ของพันธุศาสตร์ตามเนื้อหาในส่วนที่ 2.2 ไว้ดังนี้

ตารางที่ 1 องค์ประกอบและระดับของพันธุกรรมในทางวิทยาศาสตร์

องค์ประกอบสำคัญ	**คำอธิบายและหน้าที่ทางกระบวนการวิทยาศาสตร์**
ยีน (Gene)	หน่วยพันธุกรรมที่เล็กที่สุด (ลำดับ DNA) ทำหน้าที่กำหนดลักษณะและเป็นคำสั่งในการสร้างโปรตีน
ดีเอ็นเอ (DNA)	โมเลกุลเกลียวคู่ (Double Helix) ที่ทำหน้าที่เก็บรหัสทางพันธุกรรมทั้งหมดของสิ่งมีชีวิต
โครโมโซม (Chromosome)	โครงสร้างจากการขดตัวของ DNA ร่วมกับโปรตีนในนิวเคลียส เป็นที่อยู่ของยีนจำนวนมาก
แอลลีล (Allele)	รูปแบบต่างๆ ของยีนบนโครโมโซมคู่เหมือน ที่กำหนดการแสดงออกของลักษณะเด่นหรือด้อย

สรุปเนื้อหา จากการสรุปองค์ประกอบข้างต้น จะเห็นได้ว่าวิทยาศาสตร์มีการแบ่งระดับโครงสร้างที่ชัดเจนและเป็นลำดับขั้น ตั้งแต่ระดับโมเลกุล (DNA) หน่วยคำสั่ง (ยีน) ไปจนถึงโครงสร้างระดับเซลล์ (โครโมโซม) ซึ่งกระบวนการที่วัดผลได้เหล่านี้เป็นจุดเด่นสำคัญที่ทำให้วิทยาศาสตร์สามารถอธิบายกลไกการถ่ายทอดทางกายภาพได้อย่างแม่นยำและเป็นระบบ

2.3 กฎเกณฑ์ที่ควบคุมกระบวนการถ่ายทอด (Mendelian Genetics) ความชัดเจนของวิทยาศาสตร์ปรากฏอยู่ในผลการศึกษาของ เกรกอร์ เมนเดล (Gregor Mendel) ซึ่งพิสูจน์ให้เห็นว่าลักษณะทางพันธุกรรมมีการถ่ายทอดอย่างมีระเบียบแบบแผน (พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), 2542) โดยสรุปเป็นกฎสำคัญ 2 ข้อ คือ

1. กฎแห่งการแยกตัว (Law of Segregation) ยีนที่อยู่เป็นคู่จะแยกออกจากกันไปอยู่ในเซลล์สืบพันธุ์แต่ละเซลล์
2. กฎแห่งการรวมกลุ่มอย่างอิสระ (Law of Independent Assortment) ยีนของลักษณะต่างๆ จะจัดกลุ่มเข้าสู่เซลล์สืบพันธุ์อย่างอิสระ ทำให้เกิดความหลากหลายในรุ่นลูก

2.4 การแสดงออกของลักษณะ (Phenotype and Genotype) กระบวนการถ่ายทอดพันธุกรรมส่งผลให้เกิดรูปแบบของลักษณะ 2 ระดับ (ประดิษฐ์ พงศ์ทองคำ, 2560) คือ

1. จีโนไทป์ (Genotype) รูปแบบของยีนภายใน เช่น TT, Tt, tt
2. ฟีโนไทป์ (Phenotype) ลักษณะที่ปรากฏออกมาให้เห็นภายนอก เช่น ความสูง หรือตาสีน้ำตาล

2.5 ความสำคัญของกระบวนการในมิติวิทยาศาสตร์ กระบวนการถ่ายทอดพันธุกรรมไม่ได้มีหน้าที่เพียงแค่ส่งต่อลักษณะทางกายภาพ แต่มีความสำคัญต่อการดำรงอยู่ของชีวิต (ประดิษฐ์ พงศ์ทองคำ, 2560) ดังนี้

1. การรักษาเผ่าพันธุ์ ช่วยถ่ายทอดลักษณะเฉพาะของชนิดตนเองไม่ให้สูญสิ้นไป
2. ความแปรผันทางพันธุกรรม ทำให้เกิดความแตกต่างของลักษณะในสิ่งมีชีวิตชนิดเดียวกัน ช่วยให้สามารถปรับตัวเข้ากับสภาพแวดล้อมและนำไปสู่วิวัฒนาการ
3. ประโยชน์ทางการแพทย์และเกษตรกรรม ช่วยในการวินิจฉัยโรคทางพันธุกรรม และการปรับปรุงพันธุ์พืชและสัตว์ให้มีลักษณะตามต้องการ

หลักนิยาม 5 และกระบวนการสืบต่อในทางพระพุทธศาสนา

ในทางพระพุทธศาสนา ความเป็นไปของชีวิตและสากลจักรวาลไม่ได้เกิดขึ้นโดยบังเอิญหรือจากการดลบันดาล แต่ดำเนินไปตามกฎธรรมชาติที่แน่นอนเรียกว่า “นิยาม” (Niyama) ซึ่งหมายถึง กำหนดอันแน่นอน หรือความเป็นไปอันมีระเบียบของธรรมชาติ แม้กฎเหล่านี้จะเป็นหลักการกว้างๆ แต่ภายในนั้นมี “กระบวนการ” แห่งเหตุและปัจจัยที่ควบคุมการสืบต่อและการถ่ายทอดลักษณะของชีวิตอย่างเป็นระบบ

3.1 ความเป็นมาและวัตถุประสงค์ของหลักนิยาม 5 หลักนิยาม 5 ปรากฏในคัมภีร์อรรถกถา เช่น คัมภีร์สุมังคลวิลาสินี และคัมภีร์อัฏฐสาลินี เพื่ออธิบายความสัมพันธ์ของเหตุและผลในมิติต่างๆ จุดประสงค์หลักคือการชี้ให้เห็นว่า “กรรม” เป็นเพียงกฎข้อหนึ่ง แต่ยังมีกฎอื่นร่วมกำหนดชีวิตด้วย เพื่อปฏิเสธความเชื่อเรื่องทุกอย่างเกิดจากกรรมเก่าเพียงอย่างเดียว (ปุพเพกตเหตุ) หรือเกิดจากการบันดาลของพระเจ้า (อิศวรนิรมิต) (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), 2546)

3.2 กระบวนการถ่ายทอดลักษณะผ่านกฎธรรมชาติ 5 ประการ เพื่อให้เห็นกระบวนการที่ชัดเจน ตามข้อเสนอแนะของผู้ทรงคุณวุฒิ สามารถวิเคราะห์กระบวนการสืบต่อของชีวิตผ่านนิยามต่างๆ ได้ดังนี้

3.2.1 อุตุนิยาม (Utu-niyama) คือกฎเกี่ยวกับสภาพแวดล้อมทางกายภาพ อุณหภูมิ และฤดูกาล ในมิติของกระบวนการสืบต่อ อุตุนิยามทำหน้าที่เป็นปัจจัยแวดล้อมที่ส่งผลต่อการเติบโตและการแสดงออกของรูปกาย (รูปที่เกิดจากอุตุ)

3.2.2 พีชนิยาม (Bija-niyama) คือกฎธรรมชาติเกี่ยวกับการสืบพันธุ์และการถ่ายทอดพันธุ์กรรม กระบวนการของพีชนิยาม คือระเบียบที่ว่าพืชหรือสิ่งมีชีวิตชนิดใดย่อมให้ผลและสืบเผ่าพันธุ์ตามลักษณะของ

ชนิดนั้นๆ เช่น พืชถั่วให้ผลเป็นถั่ว ในแง่การถ่ายทอดพันธุกรรม พืชนิยามคือกระบวนการรักษาความสืบต่อของสายพันธุ์ทางกายภาพที่วิทยาศาสตร์เรียกว่าพันธุศาสตร์

3.2.3 จิตตนิยาม (Citta-niyama) กฎเกี่ยวกับการทำงานของจิตและการรับรู้อารมณ์ ในกระบวนการเกิด จิตตนิยามเกี่ยวข้องกับ ปฏิสนธิวิญญาณ ที่นำข้อมูลจากภพเก่ามาสู่ภพใหม่

3.2.4 กรรมนิยาม (Kamma-niyama) กฎเกี่ยวกับเจตนาและการกระทำ กระบวนการของกรรมนิยาม ทำหน้าที่เป็น “ตัวจัดสรร” หรือ “แรงขับเคลื่อนหลัก” ที่จำแนกสัตว์ให้หยาบหรือประณีตแตกต่างกัน (วศิน อินทสระ, 2546)

3.2.5 ธรรมนิยาม (Dhamma-niyama) กฎแห่งเหตุปัจจัยที่ครอบคลุมทุกสรรพสิ่ง (อิทัปปัจจยตา) เป็นกระบวนการภาพรวมที่เชื่อมประสานนิยามทั้ง 4 เข้าด้วยกันอย่างเป็นระบบ (วัชระ งามจิตรเจริญ, 2556)

เพื่อให้เห็นความสัมพันธ์ที่ครอบคลุมของกฎธรรมชาติในทางพระพุทธศาสนา ซึ่งจำแนกออกเป็น 5 หมวดหมู่เพื่ออธิบายความเป็นไปของชีวิตและสรรพสิ่งในมิติต่าง ๆ จึงได้สรุปรายละเอียดของหลักนิยาม 5 ตามเนื้อหาในส่วนที่ 3.2 ไว้ดังนี้

ตารางที่ 2 รายละเอียดและขอบเขตของหลักนิยาม 5 (The Five Niyamas)

กฎนิยาม (Niyama)	**ขอบเขตและหน้าที่ในกระบวนการธรรมชาติ**
1. อุตุนิยาม (Utu-niyama)	กฎธรรมชาติเกี่ยวกับสภาพแวดล้อมทางกายภาพที่ไม่มีชีวิต เช่น อุณหภูมิ ปรากฏการณ์ทางฟิสิกส์ ฤดูกาล ดิน น้ำ และอากาศ
2. พีชนิยาม (Bija-niyama)	กฎธรรมชาติเกี่ยวกับชีวิตและชีววิทยา ควบคุมการสืบพันธุ์และการถ่ายทอดทางพันธุกรรม ให้สิ่งมีชีวิตสืบเผ่าพันธุ์ตามลักษณะของชนิดนั้น ๆ
3. จิตตนิยาม (Citta-niyama)	กฎธรรมชาติเกี่ยวกับระบบการทำงานของจิต กระบวนการคิด การรับรู้อารมณ์ และพฤติกรรมทางจิตวิทยาของมนุษย์
4. กรรมนิยาม (Kamma-niyama)	กฎธรรมชาติเกี่ยวกับเจตนาและการกระทำ (กฎแห่งกรรม) ทำหน้าที่จำแนกสัตว์ให้แตกต่างกันตามเหตุและผลของการกระทำ
5. ธรรมนิยาม (Dhamma-niyama)	กฎธรรมชาติครอบจักรวาล (อิทัปปัจจยตา) ที่อธิบายความสัมพันธ์แห่งเหตุและปัจจัยของสรรพสิ่ง ซึ่งเป็นกฎที่รวมนิยามทั้ง 4 ข้อข้างต้นเข้าไว้ด้วยกัน

สรุปเนื้อหา จากรายละเอียดข้างต้น จะเห็นได้ว่า หลักนิยาม 5 เป็นการจัดระเบียบกฎเกณฑ์ของธรรมชาติไว้อย่างครบถ้วน ครอบคลุมทั้งมิติทางกายภาพที่สอดคล้องกับวิทยาศาสตร์ (อุตุนิยาม และพีชนิยาม) และมิติทางนามธรรมที่เป็นจุดเด่นของพุทธศาสนา (จิตตนิยาม และกรรมนิยาม) โดยมีธรรมนิยามเป็นกฎภาพรวมที่เชื่อมโยงทุกสรรพสิ่งเข้าด้วยกันภายใต้กฎแห่งเหตุปัจจัย ซึ่งการเข้าใจกฎเหล่านี้ช่วยให้มนุษย์เห็นภาพการทำงานของชีวิตและโลกได้อย่างเป็นระบบและไม่ยึดติดกับความเชื่อเรื่องอำนาจดลบันดาล

3.3 ความท้าทายในกระบวนการถ่ายทอดพันธุกรรมแบบพุทธ ตามที่ผู้ทรงคุณวุฒิได้ตั้งข้อสังเกตถึง “กระบวนการ” ที่ชัดเจน พุทธศาสนาอธิบายว่าการเกิดของมนุษย์ประกอบด้วยองค์ประกอบ 3 ประการ คือ

บิดามารดาอยู่ร่วมกัน, มารดามีระดู และมีสัตว์มาเกิด (ปฏิสนธิวิญญาณ) กระบวนการถ่ายทอด จึงไม่ได้จบเพียงแค่ลักษณะทางชีววิทยา (พีชนิยาม) แต่มีกระบวนการของ “กรรมนิยาม” เข้ามาปรุงแต่งให้เกิด “กัมมชรูป” (รูปที่เกิดจากกรรม)

ในกระบวนการนี้ รหัสพันธุกรรมจากพ่อแม่ (พีชนิยาม) เปรียบเสมือน “ภาชนะรองรับ” หรือ “อวัยวะปลายทาง” ที่กรรมใช้แสดงผล, ดังนั้น ความแตกต่างของมนุษย์ (Genetic Variation) จึงเป็นผลมาจากกระบวนการทำงานร่วมกันระหว่างกรรมในอดีตที่ส่งผลผ่านกระบวนการทางชีวภาพนั่นเอง

3.4 ความสำคัญของหลักนิยาม 5 ต่อการเข้าใจชีวิต การเข้าใจกระบวนการในนิยาม 5 ช่วยให้มนุษย์เข้าใจความเป็นไปของโลกอย่างมีเหตุผล ดังนี้

1. ปฏิเสธการดลบันดาล: เห็นว่าชีวิตดำเนินไปตามกฎธรรมชาติ
2. เข้าใจกฎแห่งกรรมอย่างถูกต้อง: ไม่มองว่าทุกอย่างมาจากกรรมเก่าเพียงอย่างเดียว แต่ยอมรับปัจจัยด้านกายภาพ (พีช/อุตุนิยาม) ด้วย
3. การพัฒนาชีวิตอย่างเป็นองค์รวม: ช่วยให้วางแผนการดูแลสุขภาพกาย (พีชนิยาม) ควบคู่ไปกับการพัฒนาจิตใจและจริยธรรม (จิตต/กรรมนิยาม)

วิเคราะห์เปรียบเทียบกระบวนการถ่ายทอดพันธุกรรมระหว่างนิยาม 5 และในทางวิทยาศาสตร์

เมื่อนำกระบวนการของทั้งสองศาสตร์มาพิจารณาเปรียบเทียบ สามารถจำแนกความสอดคล้องและความแตกต่างในเชิงกระบวนการได้ดังนี้

4.1 ความสอดคล้องในเชิงกระบวนการและกฎแห่งเหตุปัจจัย ทั้งพระพุทธศาสนาและวิทยาศาสตร์ต่างยอมรับว่าความจริงในธรรมชาติล้วนเกิดจาก “เหตุและปัจจัย” (Causality) ไม่ได้เกิดขึ้นโดยบังเอิญ, วิทยาศาสตร์ใช้กระบวนการเชิงประจักษ์เพื่อค้นหาเหตุแห่งปรากฏการณ์ ขณะที่พระพุทธศาสนาอธิบายผ่าน “ธรรมนิยาม” และ “ปฏิจจสมุปบาท” ว่าสรรพสิ่งอิงอาศัยกันเกิดและดับไป (วศิน อินทสระ, 2546)

1) พีชนิยามกับพันธุศาสตร์: หลักพีชนิยามที่ระบุว่าสิ่งมีชีวิตย่อมสืบเผ่าพันธุ์ตามลักษณะของชนิดตนเอง สอดคล้องโดยตรงกับกฎการถ่ายทอดทางพันธุกรรมของวิทยาศาสตร์, รูปร่างหน้าตาหรือแม้แต่โรคทางพันธุกรรมบางชนิด เป็นการทำงานที่เชื่อมโยงกันระหว่างกรรมในพุทธศาสนากับการจับคู่ของยีน

2) อิทธิพลของสิ่งแวดล้อม: วิทยาศาสตร์ยอมรับว่าปัจจัยภายนอก เช่น อาหาร อุณหภูมิ และพฤติกรรมการใช้ชีวิต มีผลต่อการแสดงออกของยีน (Epigenetics) ซึ่งสอดคล้องอย่างยิ่งกับหลัก อุตุนิยาม (อุณหภูมิ/สิ่งแวดล้อม) และ อาหารชรูป (รูปที่เกิดจากอาหาร) ในพระพุทธศาสนาที่ระบุว่ารูปกายสามารถเปลี่ยนแปลงหรือเสื่อมโทรมลงได้จากโภชนาการและสภาพแวดล้อม,

4.2 ความแตกต่างในมิติการอธิบาย รูปธรรมและนามธรรม ประเด็นสำคัญที่เป็นข้อแตกต่างในเชิงกระบวนการมีดังนี้

1) มิติการมองมนุษย์ วิทยาศาสตร์มองมนุษย์ในฐานะสสารทางชีววิทยา (รูปธรรม) ที่พฤติกรรมและลักษณะเกิดจากการทำงานของยีนและกลไกทางเคมี แต่พระพุทธศาสนามองมนุษย์ในฐานะ “รูปและนาม”

(ขันธ์ 5) โดยมียีนและดีเอ็นเอเป็นเพียง “อวัยวะ” หรือ “ภาชนะ” ทางกายภาพที่ทำหน้าที่สะท้อนผลของกรรมและรองรับ “ปฏิสนธิวิญญาณ” (จิต/นามธรรม)

2) ต้นเหตุของความแตกต่าง (Roots of Human Variation) วิทยาศาสตร์อธิบายกระบวนการเกิดความต่างด้วยกลไกทางวัตถุ เช่น การจัดเรียงยีนใหม่และการกลายพันธุ์ (Mutation), ขณะที่พระพุทธศาสนาอธิบายว่า “กรรมนิยาม” เป็นผู้จำแนกสัตว์ให้หยาบและประณีตต่างกัน โดยความแตกต่างทางยีนเป็นเพียง “วิบาก” (ผล) ของเจตนาในอดีตชาติที่ดึงดูดให้วิญญาณไปจุติในครรภ์มารดาที่มีรหัสพันธุกรรมสอดคล้องกับกรรมของตน

4.3 ความท้าทายในการบูรณาการกระบวนการ แม้พุทธศาสนาจะมีกฎที่ดูเป็นหลักการกว้างๆ อย่างนิยาม 5 แต่เมื่อวิเคราะห์เจาะลึกจะพบกระบวนการที่ละเอียดที่ช่วยเติมเต็มซึ่งกันและกัน

1) วิทยาศาสตร์ ทำหน้าที่ตอบคำถามในเชิงกายภาพว่า ยีน ดีเอ็นเอ และพีชนิยาม ทำงานและถ่ายทอดข้อมูลทางชีววิทยา “อย่างไร” (How)

2) พระพุทธศาสนา ทำหน้าที่ตอบคำถามในเชิงนามธรรมและจริยธรรมว่า เหตุใดมนุษย์จึงต้องมาจับคู่กับรหัสพันธุกรรมนั้นๆ “ทำไม” (Why) ซึ่งเกิดจากแรงขับเคลื่อนของกรรมและจิตวิญญาณ

4.4 วิธีวิทยาและขอบเขตความจริง กระบวนการหาความจริงของวิทยาศาสตร์อาศัยเครื่องมือที่พิสูจน์ได้ด้วยประสาทสัมผัส (Empirical) ขอบเขตจึงจำกัดอยู่แค่โลกทางกายภาพ ในขณะที่พระพุทธศาสนาครอบคลุมมิติแห่ง สังสารวัฏ (การเวียนว่ายตายเกิดข้ามภพข้ามชาติ) และมุ่งเน้นการใช้ปัญญาและสมาธิภาวนาเพื่อเข้าถึงความจริงขั้นสูงสุด การเข้าใจทั้งสองกระบวนการจึงช่วยให้มนุษย์เข้าใจความจริงของชีวิตได้อย่างสมบูรณ์ ทั้งในมิติของวัตถุ (ยีน) และมิติของจิตวิญญาณ (กรรม)

องค์ความรู้ที่ได้รับและการบูรณาการ

จากการศึกษาวิเคราะห์และเปรียบเทียบกระบวนการถ่ายทอดพันธุกรรมในนิยาม 5 และในทางวิทยาศาสตร์ สามารถสังเคราะห์เป็นองค์ความรู้ใหม่ที่แสดงถึงการบูรณาการระหว่างพุทธปรัชญาและพันธุศาสตร์ได้ดังนี้

5.1 กระบวนการก่อกำเนิดชีวิตมนุษย์แบบพุทธบูรณาการ การเกิดของชีวิตไม่ได้ดำเนินไปตามกลไกทางชีววิทยาเพียงลำพัง แต่เป็นกระบวนการที่เกิดจากมูลเหตุ 2 ระดับที่ทำงานประสานกัน

1. มูลเหตุหลัก (มิตินามธรรม) คือ “เจตนากรรม” จากอดีตชาติ ซึ่งเป็นปัจจัยให้เกิด ปฏิสนธิวิญญาณ และ กัมมชรูป (รูปที่เกิดจากกรรม)
2. มูลเหตุรอง (มิติรูปธรรม) คือ การผสมผสานของสารพันธุกรรม (ยีนและดีเอ็นเอ) จากบิดามารดา ซึ่งทำหน้าที่เป็น “ภาชนะรองรับ” หรือเครื่องมือทางกายภาพที่สอดคล้องกับระดับของผลกรรมนั้นๆ

5.2 ยีนและดีเอ็นเอในฐานะ “ภาพสะท้อนของกรรม” ในมิติของการบูรณาการ ยีน (Gene) และดีเอ็นเอ (DNA) ไม่ได้เป็นเพียงรหัสชีวเคมี แต่เป็น “ภาพสะท้อนของกรรม” (Phenomena of Kamma) ที่แสดงผล

ออกมาเป็นรูปธรรม กรรมในอดีตทำหน้าที่เป็นตัวถอดรหัส (Decoder) และกำหนดว่ามนุษย์จะได้รับรหัสพันธุกรรมแบบใด เพื่อแสดงออกเป็นรูปร่าง หน้าตา สติปัญญา หรือโรคภัยไข้เจ็บ หากปราศจากยีนเป็นตัวกลางกระบวนการแสดงผลของกรรมในมิติทางกายภาพย่อมไม่สามารถปรากฏให้เห็นความแตกต่างของสัตว์แต่ละชนิดได้

5.3 การวิเคราะห์เหตุแห่งความแตกต่างของมนุษย์ ทั้งสองศาสตร์ยอมรับตรงกันว่าความแตกต่างของชีวิตเกิดจากปัจจัยภายในและภายนอก โดยสามารถเทียบเคียงได้ดังนี้

1. ทางพันธุศาสตร์ อธิบายว่าความต่างเกิดจากการถ่ายทอดรหัสพันธุกรรมและอิทธิพลของสิ่งแวดล้อม
2. ทางพุทธศาสนา อธิบายเจาะลึกผ่านสมุฏฐาน 4 ประการ คือ กรรม จิต อุตุ และอาหาร ซึ่ง “อุตุ” (สภาพแวดล้อม) และ “อาหาร” (โภชนาการ) ในทางพุทธศาสนา มีความสอดคล้องโดยตรงกับปัจจัยด้าน “สิ่งแวดล้อม” ในทางวิทยาศาสตร์นั่นเอง

5.4 กระบวนการทางชีวโมเลกุลกับการปฏิบัติทางจิต องค์ความรู้ที่สำคัญจากการบูรณาการคือ การค้นพบความเชื่อมโยงระหว่างการฝึกจิตกับกระบวนการทางกายภาพ การปฏิบัติอานาปานสติหรือการสวดมนต์ที่ทำให้เกิด “ปีติ” สามารถสร้างสัญญาณแม่เหล็กไฟฟ้าชีวภาค (Bio-Electromagnetic) ซึ่งกระตุ้นการทำงานของอาร์เอ็นเอ (RNA) ให้ทำงานแบบบายพาส (Bypass) เพื่อแปรรหัสและสร้างโปรตีนใหม่. กระบวนการนี้ส่งผลให้เซลล์หรือยีนที่บกพร่องกลับเข้าสู่ภาวะสมดุลและบำบัดโรคได้ด้วยระบบรักษาตนเองตามธรรมชาติ

5.5 ขอบเขตและการแบ่งระดับของความจริง เมื่อพิจารณาผ่านหลักนิยาม 5 จะพบว่าทั้งสองศาสตร์ให้ความสำคัญกับกฎธรรมชาติในระดับที่ต่างกันแต่ส่งเสริมกัน

1. วิทยาศาสตร์ มุ่งเน้นกระบวนการในระดับ อุตุนิยาม (วัตถุ/สิ่งแวดล้อม) และ พีชนิยาม (พันธุกรรม) เป็นหลัก
2. พุทธศาสนา ยอมรับในกฎทางกายภาพแต่ให้ความสำคัญสูงสุดกับ จิตตนิยาม กรรมนิยาม และธรรมนิยาม เนื่องจากเป็นกระบวนการทางนามธรรมที่นำไปสู่การพัฒนามนุษย์เชิงจริยธรรมและการดับทุกข์อย่างแท้จริง

เพื่อให้เห็นภาพรวมของการวิเคราะห์เปรียบเทียบระหว่างกระบวนการถ่ายทอดทางพันธุกรรมในมิติของวิทยาศาสตร์และมิติของพระพุทธศาสนาผ่านหลักนิยาม 5 ซึ่งแสดงให้เห็นถึงจุดที่สอดคล้องและจุดที่แตกต่างกันอย่างเป็นระบบตามเนื้อหาในส่วนที่ 4 และ 5 จึงได้สรุปข้อมูลไว้ในตารางเปรียบเทียบดังนี้

ตารางที่ 3 วิเคราะห์เปรียบเทียบความสอดคล้องและความแตกต่างระหว่างพระพุทธศาสนากับวิทยาศาสตร์

หัวข้อเปรียบเทียบ	**มิติทางวิทยาศาสตร์ (พันธุศาสตร์)**	**มิติทางพระพุทธศาสนา (นิยาม 5)**
พื้นฐานความเชื่อ	การยอมรับกฎแห่งเหตุและผลเชิงประจักษ์ (Causality)	กฎแห่งเหตุปัจจัยอิงอาศัยกัน (ปฏิจจสมุปบาท/ธรรมนิยาม)
กลไกการสืบทอด	การถ่ายทอดผ่านยีน (Gene) และ ดีเอ็นเอ (DNA)	กฎธรรมชาติแห่งการสืบพันธุ์ (พีชนิยาม)
สาเหตุความแตกต่าง	การสับเปลี่ยนยีน, การกลายพันธุ์, และการคัดเลือกโดยธรรมชาติ	การจัดสรรของกรรม (กรรมนิยาม) และรูปที่เกิดจากกรรม (กัมมชรูป)
อิทธิพลภายนอก	สิ่งแวดล้อม, อุณหภูมิ และอาหาร (Epigenetics)	สภาพแวดล้อม (อุตุนิยาม) และรูปที่เกิดจากอาหาร (อาหารชรูป)
ระดับความจริง	เน้นรูปธรรม สสารนิยม และกลไกทางชีวเคมี (How)	เน้นรูปและนาม (ขันธ์ 5) และความหมายเชิงจริยธรรม (Why)
วิธีวิทยาและเป้าหมาย	วิธีการทางวิทยาศาสตร์เพื่อการพิสูจน์และอยู่รอดทางกายภาพ	การฝึกจิตและสมาธิภาวนาเพื่อการพัฒนามนุษย์และดับทุกข์

สรุปเนื้อหา จากตารางเปรียบเทียบข้างต้น จะเห็นได้ว่าทั้งสองศาสตร์มีความสอดคล้องกันอย่างยิ่งในเรื่องกฎพื้นฐานแห่งเหตุและผล โดยพีชนิยามและอุตุนิยามในทางพุทธศาสนาสามารถเทียบเคียงได้กับพันธุศาสตร์และปัจจัยทางสิ่งแวดล้อมในทางวิทยาศาสตร์ อย่างไรก็ตาม พระพุทธศาสนาได้ขยายขอบเขตความจริงไปสู่มิตินามธรรมและกรรมนิยามเพื่อตอบคำถามเชิงคุณค่าว่าเหตุใดมนุษย์จึงมีความแตกต่างกัน ซึ่งเป็นการเติมเต็มคำอธิบายเชิงกลไกของวิทยาศาสตร์ให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้นในเชิงจริยธรรมและการพัฒนาชีวิต

สรุปภาพรวมการบูรณาการ การบูรณาการองค์ความรู้แสดงให้เห็นว่า วิทยาศาสตร์ช่วยให้เราเข้าใจ “กระบวนการทางกายภาพ” (How) ขณะที่พุทธศาสนาช่วยให้เข้าใจ “เหตุผลเชิงลึกและคุณค่าจริยธรรม” (Why) การเข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างยีน (พีชนิยาม) และกรรม (กรรมนิยาม) ช่วยให้มนุษย์เข้าใจความจริงของชีวิตได้อย่างเป็นองค์รวม ทั้งในด้านการดูแลสุขภาพกายและการพัฒนาจิตวิญญาณ

องค์ความรู้ที่ได้รับและการสังเคราะห์เชิงบูรณาการ

จากการศึกษาวิเคราะห์กระบวนการถ่ายทอดพันธุกรรมในนิยาม 5 และในทางวิทยาศาสตร์เพื่อให้เห็นภาพรวมของกระบวนการก่อกำเนิดชีวิตที่เชื่อมโยงระหว่างมิตินามธรรมและรูปธรรมตามที่ได้วิเคราะห์ไว้ในส่วนที่ 6 จึงได้จัดทำภาพแสดง "กระบวนการก่อกำเนิดชีวิตมนุษย์แบบพุทธบูรณาการ" ดังนี้

ภาพที่ 1 แสดงกระบวนการก่อกำเนิดชีวิตมนุษย์แบบพุทธบูรณาการ

ภาพที่ 1 สรุปให้เห็นว่าชีวิตไม่ได้เกิดจากกลไกชีวภาพเพียงอย่างเดียว แต่เป็นการทำงานร่วมกันระหว่าง "กรรม" ที่เป็นเหตุหลัก (มูลเหตุนามธรรม) และ "พันธุกรรม" ที่เป็นเหตุรอง (มูลเหตุรูปธรรม) โดยมียีนและดีเอ็นเอทำหน้าที่เป็นภาพสะท้อนของกรรมในมิติทางกายภาพที่ช่วยให้เห็นความแตกต่างของมนุษย์แต่ละคนอย่างชัดเจน

สามารถสรุปเป็นองค์ความรู้ใหม่ที่แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์เชิงกระบวนการระหว่างพุทธปรัชญาและพันธุศาสตร์ได้ดังนี้

6.1 กระบวนการก่อกำเนิดชีวิตมนุษย์แบบพุทธบูรณาการ การเกิดขึ้นของชีวิตไม่ได้เป็นเพียงกลไกทางชีววิทยาเพียงลำพัง แต่เป็นกระบวนการที่เกิดจากเหตุปัจจัย 2 ระดับที่ทำงานประสานกัน

1. มูลเหตุหลัก (นามธรรม): คือ “เจตนากรรม” ในอดีตชาติของสัตว์ที่มาเกิด ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกิด ปฏิสนธิวิญญาณ และ กัมมชรูป (รูปที่เกิดจากกรรม) โดยมีองค์ประกอบของขันธ์ 5 ครบถ้วนตามนัยของพระพุทธศาสนา
2. มูลเหตุรอง (รูปธรรม): คือกระบวนการทางชีวภาพของบิดามารดาที่สร้างรหัสพันธุกรรม (ยีนและดีเอ็นเอ) ในเซลล์สืบพันธุ์ เพื่อทำหน้าที่เป็น “ภาชนะรองรับ” หรืออวัยวะปลายทางที่สอดคล้องกับปฏิสนธิวิญญาณและคุณภาพของผลกรรมนั้น ๆ

6.2 ยีนและดีเอ็นเอในฐานะ “ภาพสะท้อนและเครื่องมือของกระบวนการกรรม” ในมิติพุทธบูรณาการ ยีน (Gene) และดีเอ็นเอ (DNA) ไม่ได้เป็นเพียงรหัสสารเคมี แต่เป็น “ภาพสะท้อนของกรรม” (Phenomena of Kamma) ที่แสดงผลออกมาให้เห็นเป็นรูปธรรม กรรมในอดีตทำหน้าที่เป็นตัวถอดรหัสและกำหนดว่ามนุษย์จะได้รับรหัสพันธุกรรมแบบใด เพื่อแสดงออกเป็นรูปร่าง หน้าตา หรือความแตกต่าง

ทางสติปัญญา (วศิน อินทสระ, 2546) หากปราศจากรหัสพันธุกรรมเหล่านี้ กระบวนการแสดงผลของกรรมในมิติทางกายภาพย่อมไม่สามารถปรากฏให้เห็นความแตกต่างของมนุษย์แต่ละคนได้อย่างชัดเจน

6.3 การเทียบเคียงกระบวนการสร้างความแตกต่างของชีวิต ทั้งสองศาสตร์ยอมรับว่าความแตกต่างของชีวิตเกิดจากปัจจัยภายในและสิ่งแวดล้อม โดยสามารถบูรณาการผ่านหลัก สมุฏฐาน 4 ในทางพระพุทธศาสนา

1. ทางพันธุศาสตร์ อธิบายความต่างผ่านการถ่ายทอดรหัสพันธุกรรมและอิทธิพลของสิ่งแวดล้อม
2. ทางพุทธศาสนา อธิบายผ่าน กรรม จิต อุตุ และอาหาร โดยพบว่า “อุตุ” (อุณหภูมิ/สิ่งแวดล้อม) และ “อาหาร” ในทางพุทธศาสนา มีความสอดคล้องโดยตรงกับปัจจัยด้าน “สิ่งแวดล้อม” ในทางพันธุศาสตร์วิทยาศาสตร์นั่นเอง

6.4 กระบวนการทางชีวโมเลกุลกับการปฏิบัติทางจิต องค์ความรู้สำคัญที่ได้จากการสังเคราะห์คือการค้นพบว่าการฝึกจิตสามารถส่งผลต่อกระบวนการทางกายภาพในระดับยีนได้ การปฏิบัติอานาปานสติหรือการสวดมนต์จนเกิด “ปีติ” จะสร้างคลื่นความถี่หรือสัญญาณแม่เหล็กไฟฟ้าชีวภาค (Bio-Electromagnetic). สัญญาณนี้สามารถ กระตุ้นการทำงานของอาร์เอ็นเอ (RNA) ให้ทำงานแบบบายพาส (Bypass) เพื่อแปรรหัสและสร้างโปรตีนใหม่ที่ช่วยบำบัดเซลล์ที่ผิดปกติหรือยีนที่บกพร่องให้กลับเข้าสู่ภาวะสมดุล (พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), 2542)

เพื่อให้เห็นภาพกระบวนการที่เป็นนวัตกรรมในการบำบัดรักษาโรคทางพันธุกรรมด้วยการทำสมาธิแบบอานาปานสติ ซึ่งเป็นการเชื่อมโยงระหว่างพุทธศาสตร์และชีวโมเลกุลตามเนื้อหา ดังนี้

ภาพที่ 2 นวัตกรรมในการบำบัดรักษาโรคทางพันธุกรรมด้วยการทำสมาธิแบบอานาปานสติ

สรุปเนื้อหา ภาพที่ 2 นี้มุ่งเน้นการถ่ายทอด "กระบวนการ" ตามที่ระบุไว้ในแหล่งข้อมูล คือเริ่มจากการปฏิบัติภาวนาจนเกิด "ปีติ" ซึ่งส่งสัญญาณในรูปของ คลื่นแม่เหล็กไฟฟ้าชีวภาค เข้าไปกระตุ้นการทำงานของ RNA แบบบายพาส (Bypass) เพื่อรับคำสั่งจากคลื่นความถี่โดยตรงในการสร้างโปรตีนใหม่ ส่งผลให้เซลล์ที่ผิดปกติหรือยีนที่บกพร่องถูกเยียวยาและร่างกายกลับเข้าสู่ภาวะสมดุลด้วยระบบรักษาตัวเองตามธรรมชาติ

6.5 ขอบเขตและการทำงานร่วมกันของกฎธรรมชาติ (นิยาม 5) เมื่อวิเคราะห์ผ่านกระบวนการหาความจริง จะพบว่าวิทยาศาสตร์และพุทธศาสนาให้ความสำคัญกับกฎธรรมชาติในระดับที่ส่งเสริมกัน

1. วิทยาศาสตร์ มุ่งเน้นการศึกษา “กระบวนการทางกายภาพ” ในระดับ อุตุนิยาม และ พีชนิยาม เพื่อตอบคำถามว่าชีวิตทำงาน “อย่างไร” (How)
2. พุทธศาสนา ยอมรับกฎทางกายภาพแต่เน้นหนักที่ จิตตนิยาม กรรมนิยาม และธรรมนิยาม เพื่อตอบคำถามเชิงจริยธรรมว่าชีวิตเกิดขึ้น “ทำไม” (Why) และจะพัฒนาสู่ความดับทุกข์ได้อย่างไร (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), 2546)

นอกจากนี้ เพื่อให้เห็นการแบ่งขอบเขตและการทำงานร่วมกันของทั้งสองศาสตร์อย่างชัดเจน ตามเนื้อหาส่วนที่ 6.5 จึงได้จัดทำภาพ “การแบ่งขอบเขตของนิยาม 5 กับวิทยาศาสตร์” เพิ่มเติมดังนี้

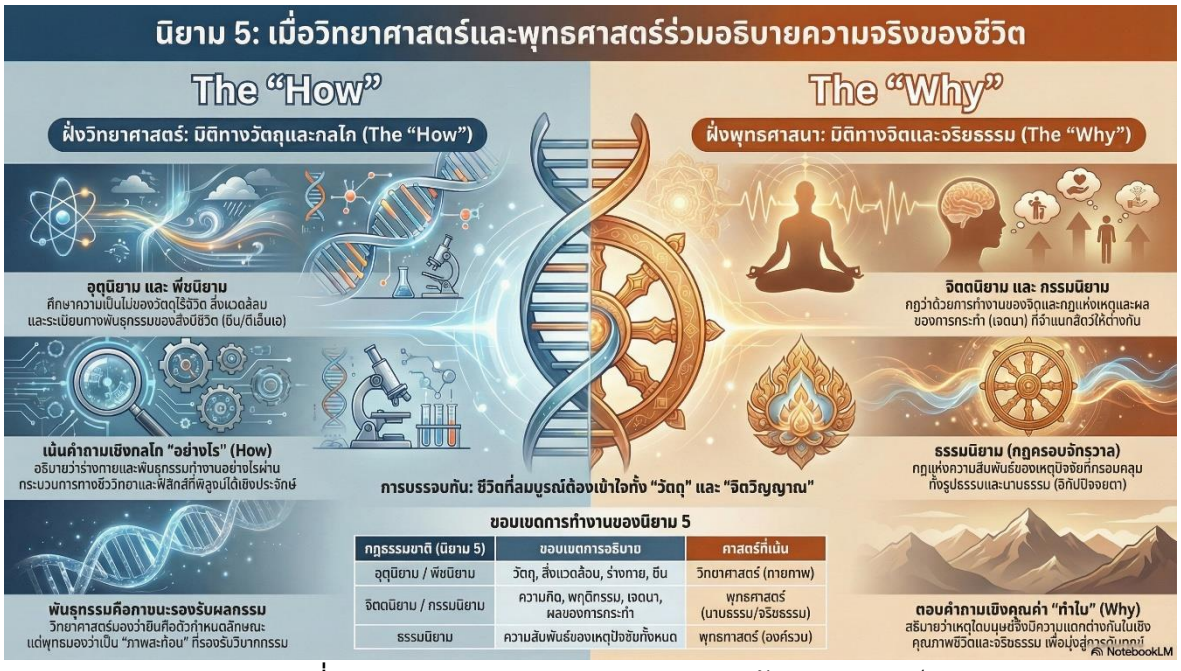

ภาพที่ 3 แสดงการแบ่งขอบเขตของนิยาม 5 กับวิทยาศาสตร์

ภาพที่ 3 แสดงให้เห็นว่าวิทยาศาสตร์มุ่งเน้นที่การศึกษาหาความจริงในระดับอุตุนิยามและพีชนิยาม เพื่อตอบคำถามว่ากระบวนการทางกายภาพทำงาน “อย่างไร” (How) ขณะที่พุทธศาสนาช่วยเติมเต็มในเชิงนามธรรมและจริยธรรมผ่านจิตตนิยาม กรรมนิยาม และธรรมนิยาม เพื่อตอบคำถามว่าชีวิตเกิดขึ้น “ทำไม” (Why) ซึ่งทั้งสองศาสตร์ต่างส่งเสริมกันในการอธิบายความจริงของชีวิตอย่างเป็นองค์รวม

สรุปองค์ความรู้ การบูรณาการองค์ความรู้แสดงให้เห็นว่า กระบวนการถ่ายทอดพันธุกรรมไม่ได้เป็นเพียงเรื่องของสารเคมี แต่เป็นกระบวนการของชีวิตที่เชื่อมโยงทั้งรูปธรรมและนามธรรมเข้าด้วยกันอย่างเป็นระบบ การเข้าใจความสัมพันธ์นี้ช่วยให้มนุษย์สามารถดูแลสุขภาพกายควบคู่ไปกับการยกระดับจิตใจตามหลักจริยธรรมได้อย่างสมบูรณ์

สรุป

จากการศึกษาและวิเคราะห์เปรียบเทียบกระบวนการถ่ายทอดพันธุกรรมผ่านหลักนิยาม 5 ในทางพระพุทธศาสนาและในทางวิทยาศาสตร์ สามารถสรุปประเด็นสำคัญตามวัตถุประสงค์ของบทความได้ดังนี้

7.1 กระบวนการในทางวิทยาศาสตร์ (มิติรูปธรรม) ในทางวิทยาศาสตร์ กระบวนการถ่ายทอดพันธุกรรมคือกลไกทางชีววิทยาเชิงประจักษ์ที่อธิบายการส่งผ่านลักษณะจากบรรพบุรุษสู่ลูกหลานอย่างมีกฎเกณฑ์ผ่านหน่วยพันธุกรรมที่เรียกว่า “ยีน” (Gene) และ “ดีเอ็นเอ” (DNA) (ประดิษฐ์ พงศ์ทองคำ, 2560) วิทยาศาสตร์มุ่งเน้นการตอบคำถามว่ากระบวนการเหล่านี้เกิดขึ้น “อย่างไร” (How) ผ่านการจำลองรหัสพันธุกรรม การคัดเลือกโดยธรรมชาติ และอิทธิพลของสิ่งแวดล้อมที่ส่งผลต่อการแสดงออกของลักษณะ (Phenotype) (นงลักษณ์ สุวรรณพินิจ และปรีชา สุวรรณพินิจ, 2562)

7.2 กระบวนการในทางพระพุทธศาสนา (มิตินามธรรม) พระพุทธศาสนาอธิบายกระบวนการสืบต่อของชีวิตผ่านหลัก “นิยาม 5” ซึ่งเป็นกฎธรรมชาติที่ครอบคลุมทั้งกายภาพและจิตภาพ โดยเฉพาะ “พีชนิยาม” และ “กรรมนิยาม” (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), 2546) แม้จะเป็นกฎกว้างๆ แต่ภายในมีกระบวนการที่กรรมเป็นผู้จัดสรรและปรุงแต่งให้เกิด “กัมมชรูป” โดยใช้รหัสพันธุกรรมจากบิดามารดาเป็นเพียง “ภาชนะรองรับ” หรือเครื่องมือทางกายภาพที่สอดคล้องกับระดับผลกรรมของสัตว์ที่มาเกิด (วศิน อินทสระ, 2546) พระพุทธศาสนาจึงทำหน้าที่ตอบคำถามเชิงลึกว่าเหตุปัจจัยเหล่านั้นเกิดขึ้น “ทำไม” (Why) และมีนัยสำคัญเชิงจริยธรรมอย่างไร

7.3 การบูรณาการและความสอดคล้อง เมื่อเปรียบเทียบกันพบว่าทั้งสองศาสตร์ไม่ได้ขัดแย้งกัน แต่เป็นการอธิบายความจริงคนละระดับภายใต้กฎแห่งเหตุและผล (Causality) เดียวกัน ความแตกต่างทางพันธุกรรม (Genetic Variation) ในทางวิทยาศาสตร์ แท้จริงแล้วคือ “ภาพสะท้อนของกรรม” ที่แสดงผลออกมาให้เห็นเป็นรูปธรรมในมิติของพีชนิยาม การบูรณาการองค์ความรู้จากทั้งสองมิติช่วยให้มนุษย์เข้าใจความจริงของชีวิตอย่างเป็นองค์รวม (Holistic) ทั้งในแง่ของสภาวะร่างกาย (รูปธรรม) และสภาวะจิตวิญญาณ (นามธรรม) (กิตฺติวุฑฺโฒ ภิกฺขุ, 2508)

บทสรุปสุดท้าย การทำความเข้าใจในกระบวนการถ่ายทอดพันธุกรรมทั้งทางโลก (วิทยาศาสตร์) และทางธรรม (นิยาม 5) ไม่เพียงแต่จะช่วยให้มนุษย์ตระหนักถึงเหตุปัจจัยที่ทำให้เกิดความแตกต่าง แต่ยังนำไปสู่การพัฒนาชีวิตอย่างมีสติและจริยธรรม โดยการดูแลรักษาสุขภาพทางกายภาพควบคู่ไปกับการฝึกฝน

จิตใจและทำกรรมใหม่ที่ดี เพื่อเป้าหมายสูงสุดคือการรักษาสมดุลของชีวิตและการเข้าถึงความพ้นทุกข์ตามหลักพระพุทธศาสนาอย่างแท้จริง

เอกสารอ้างอิง

กิตฺติวุฑฺโฒ ภิกฺขุ. (2508). *กรรมเวรและพัฒนาการทางจิต*. กรุงเทพฯ: เลี่ยงเซียงจงเจริญ.

นงลักษณ์ สุวรรณพินิจ และปรีชา สุวรรณพินิจ. (2562). *ชีววิทยา 2*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ประดิษฐ์ พงศ์ทองคำ. (2560). *พันธุศาสตร์*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

พร รัตนสุวรรณ. (2536). *พระพุทธศาสนากับวิทยาศาสตร์*. กรุงเทพฯ: สำนักค้นคว้าทางวิญญาณ.

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). (2546). *พุทธธรรม*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

_____. (2542). *สัมมาสมาธิและสมาธิแบบพุทธ*. กรุงเทพฯ: ธรรมสภา.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). (2551). *การแพทย์ยุคใหม่ในพุทธทัศน์*. กรุงเทพฯ: สหธรรมิก จำกัด.

_____. (2559). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

วศิน อินทสระ. (2546). *หลักกรรมและการเวียนว่ายตายเกิด*. กรุงเทพฯ: เรือนธรรม.

วัชระ งามจิตรเจริญ. (2556). *พุทธศาสนาเถรวาท*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

ความมั่นคงทางอาหารในมุมมองพระพุทธศาสนากับศาสตร์สมัยใหม่

Food Security From A Buddhist Perspective Versus Modern Science

สายชล อัคชาติ[1,*], ธนรัฐ สะอาดเอี่ยม[2]
Saychon Akachat[1,*], Thanarat-Sa-ard-iam[2]

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความมั่นคงทางอาหารในมุมมองพระพุทธศาสนาและศาสตร์สมัยใหม่ รวมทั้งเสนอแนวทางการบูรณาการทั้งสองแนวคิด โดยใช้การวิจัยเชิงเอกสารจากพระไตรปิฎก อรรถกถา และงานวิชาการที่เกี่ยวข้อง ผลการศึกษาพบว่า พระพุทธศาสนาอธิบาย “อาหาร” ในฐานะปัจจัยหล่อเลี้ยงชีวิตทั้งทางกายและจิตตามหลักอาหาร 4 ได้แก่ กวฬิงการาหาร ผัสสาหาร มโนสัญเจตนาหาร และวิญญาณาหาร ซึ่งเชื่อมโยงกับการบริโภคอย่างมีสติ ความพอดี และการไม่เบียดเบียน ขณะที่ศาสตร์สมัยใหม่อธิบายความมั่นคงทางอาหารผ่าน 4 มิติ ได้แก่ การมีอาหารเพียงพอ การเข้าถึงอาหาร การใช้ประโยชน์จากอาหาร และเสถียรภาพของระบบอาหาร การบูรณาการทั้งสองแนวคิดชี้ให้เห็นว่า ความมั่นคงทางอาหารที่ยั่งยืนควรตั้งอยู่บนความสมดุลระหว่างมิติทางวัตถุและจิตใจ โดยผสานหลักจริยธรรมเข้ากับกลไกเชิงนโยบายและเศรษฐกิจ ทั้งนี้ องค์ความรู้สามารถนำไปใช้เป็นกรอบแนวคิดในการกำหนดนโยบายสาธารณะและการพัฒนาชุมชนเพื่อความมั่นคงทางอาหารอย่างยั่งยืน

คำสำคัญ: ความมั่นคงทางอาหาร, มุมมองทางพระพุทธศาสนา, ศาสตร์สมัยใหม่

Abstract

This article aims to study food security from both Buddhist and modern academic perspectives, and to propose an integrated approach to these two concepts. The research utilizes documentary research from the Buddhist scriptures, commentaries, and related academic works. The findings indicate that Buddhism explains "food" as a means of nourishing both physical and mental life according to the Four Noble Truths: food through action, food through contact, food through thought, and food through consciousness. These

[1] โรงเรียนบวรธรรมประยุตวิทยา อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์
[1] Baworndhammaprayut Schooll Maung District Surin Province.
[2] มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์
[2] Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Surin Campus
* Corresponding author. E-mail: saychonakachat@gmail.com

are linked to mindful consumption, moderation, and non-violence. Modern science, on the other hand, explains food security through four dimensions: sufficiency of food, access to food, food utilization, and stability of the food system. The integration of these two concepts suggests that sustainable food security should be based on a balance between material and spiritual dimensions, integrating ethical principles with policy and economic mechanisms. This knowledge can be used as a conceptual framework for formulating public policies and community development for sustainable food security.

Keywords: food security, Buddhist Perspective, Modern science

บทนำ

ความมั่นคงทางอาหารเป็นวาระสำคัญของประชาคมโลกในช่วงทศวรรษที่ผ่านมา โดยเฉพาะภายใต้สถานการณ์ความผันผวนทางเศรษฐกิจ การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ ภัยพิบัติทางธรรมชาติ และโรคอุบัติใหม่ที่ส่งผลกระทบต่อระบบการผลิตและห่วงโซ่อุปทานอาหารอย่างกว้างขวาง รายงานขององค์การอาหารและเกษตรแห่งสหประชาชาติร่วมกับภาคีเครือข่ายได้ชี้ให้เห็นว่า ความมั่นคงทางอาหาร หมายถึง ภาวะที่ประชาชนทุกคนสามารถเข้าถึงอาหารที่เพียงพอ ปลอดภัย และมีคุณค่าทางโภชนาการอย่างสม่ำเสมอ เพื่อการดำรงชีวิตอย่างมีสุขภาวะ (FAO, 2023) โดยเน้น 4 มิติสำคัญ ได้แก่ การมีอาหารเพียงพอ การเข้าถึงอาหาร การใช้ประโยชน์จากอาหาร และเสถียรภาพ ซึ่งล้วนเป็นองค์ประกอบเชิงระบบที่ต้องอาศัยกลไกทางเศรษฐกิจ สังคม เทคโนโลยี และนโยบายสาธารณะสนับสนุนอย่างบูรณาการ

ในขณะที่ศาสตร์สมัยใหม่อธิบายความมั่นคงทางอาหารผ่านกรอบเชิงโครงสร้างและการบริหารจัดการเชิงนโยบาย พระพุทธศาสนากลับเสนอความเข้าใจเรื่องอาหาร ในฐานะปัจจัยหล่อเลี้ยงชีวิตทั้งทางกายและจิต โดยจำแนกอาหารออกเป็น 4 ประการ ได้แก่ กวฬิงการาหาร ผัสสาหาร มโนสัญเจตนาหาร และวิญญาณาหาร (พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย, 2539: ที.ม. (ไทย) 10/60/56) อันสะท้อนมิติของการเสพบริโภคที่มิใช่เพียงการบำรุงร่างกาย แต่ยังครอบคลุมการรับรู้อารมณ์ ความคิด และกระบวนการทางจิตใจด้วย ดังนั้น ความมั่นคงทางอาหารในมุมมองพระพุทธศาสนาจึงมิได้จำกัดอยู่ที่ความเพียงพอทางปริมาณ หากแต่สัมพันธ์กับหลักความพอดีตามแนวมัชฌิมาปฏิปทา การบริโภคอย่างมีสติ และการไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต), 2562)

เมื่อพิจารณาร่วมกัน จะเห็นได้ว่าศาสตร์สมัยใหม่มุ่งแก้ปัญหาในระดับโครงสร้างและระบบการจัดการ ขณะที่พระพุทธศาสนาเน้นการพัฒนามิติภายในของมนุษย์ คือ จิตสำนึก คุณธรรม และความรับผิดชอบต่อสังคม หากสามารถบูรณาการสองแนวคิดนี้เข้าด้วยกันได้จะช่วยยกระดับความมั่นคงทางอาหารจากการมุ่งเน้นเพียงความอยู่รอดไปสู่ความยั่งยืนที่ครอบคลุมทั้งด้านวัตถุและจิตวิญญาณ

ด้วยเหตุนี้ บทความเรื่องความมั่นคงทางอาหารในมุมมองพระพุทธศาสนากับศาสตร์สมัยใหม่จึงมุ่งศึกษาวิเคราะห์แนวคิดทั้งสองมิติ และเสนอแนวทางการบูรณาการเพื่อสร้างกรอบความคิดเชิงองค์รวม

อันจะเป็นฐานสำคัญในการกำหนดนโยบายสาธารณะ การพัฒนาชุมชน และการส่งเสริมจิตสำนึกด้านการผลิตและบริโภคอาหารอย่างรับผิดชอบในสังคมร่วมสมัย

ความมั่นคงทางอาหารในมุมมองพระพุทธศาสนา

1.อาหารในมุมมองพระพุทธศาสนา

ในสังยุตนิกาย นิทานวรรค (สำ.นิ. (ไทย) 16/11/17-19) ได้กล่าวถึงอาหารในความหมายของพุทธศาสนา คือ สิ่งที่ช่วยหล่อเลี้ยงและทำให้หมู่สัตว์ดำรงอยู่ได้ หรือเป็นปัจจัยเกื้อกูลแก่การเกิด โดยแบ่งออกเป็น 4 ประเภท เรียกอีกอย่างว่าอาหาร 4 ได้แก่ 1) กวฬิงการาหาร อาหารคือคำข้าว (อาหารทางกาย) ทั้งแบบหยาบและละเอียด 2) ผัสสาหาร อาหารคือการสัมผัสรับรู้ผ่านทางอายตนะ (ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ) 3) มโนสัญเจตนาหาร อาหารคือความเจตนาหรือความตั้งใจ (ความมุ่งมั่นห่วงใย) 4) วิญญาณาหาร อาหารคือวิญญาณ (การรับรู้แจ้งในอารมณ์)

ในบรรดาอาหาร 4 อย่างนั้นบทความนี้จักกล่าวอธิบายถึงเฉพาะกวฬิงการาหารเท่านั้น คำว่า กวฬิงการาหารนั้นคือ อาหารในรูปแบบคำข้าวทั้งชนิดหยาบและละเอียดที่มีหน้าที่หลักในการหล่อเลี้ยงกายขันธ์หรืออาหารรูป โดยในทางพุทธศาสนาได้เน้นย้ำถึงการบริโภคอย่างมีสติและกำหนดรู้ เพื่อไม่ให้ตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของกามคุณ 5 ซึ่งประกอบด้วยความพอใจใน รูป เสียง กลิ่น รส และสัมผัส (พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย, 2539: ขุ.ม. (ไทย) 29/98/301-302) พระพุทธองค์ทรงอุปมาการบริโภคอาหารนี้ว่าควรเป็นไปเพื่อการดำรงอยู่ของชีวิตและเพื่ออนุเคราะห์หมู่สัตว์ผู้แสวงหาที่เกิดเท่านั้น ในการปฏิบัติ พระองค์ทรงเปรียบเทียบการบริโภคอาหารให้เหมือนกับการที่สามีภรรยาจำใจต้องบริโภคเนื้อบุตรของตนเองขณะเดินทางผ่านทางกันดารเพื่อให้มีชีวิตรอด อุปมานี้สอนให้อริยสาวกพิจารณาว่าการบริโภคอาหารมิใช่เพื่อความเพลิดเพลิน มัวเมา หรือการตกแต่งร่างกาย แต่เป็นการบริโภคเพื่อข้ามพ้นความทุกข์ เมื่อสามารถกำหนดรู้ในกวฬิงการาหารได้เช่นนี้ ก็จะสามารถกำหนดรู้ราคะในกามคุณ 5 และนำไปสู่การละสังโยชน์ที่ผูกมัดสัตว์ไว้กับโลก เพื่อบรรลุสภาวะหลุดพ้นอย่างสุญญตวิโมกข์และอนิมิตตวิโมกข์ในที่สุด (พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย, 2539: สำ.นิ.อ. (ไทย) 2/63/124)

ฉะนั้น ในมุมมองทางพระพุทธศาสนาตามหลักคำสอนในสังยุตนิกาย นิทานวรรค อาหาร หมายถึงสิ่งหล่อเลี้ยงที่ช่วยให้หมู่สัตว์ดำรงอยู่ได้และเป็นปัจจัยเกื้อกูลแก่การเกิด โดยแบ่งเป็น 4 ประเภท คือ กวฬิงการาหาร (อาหารคือคำข้าว) ผัสสาหาร (การรับรู้ผ่านสัมผัส) มโนสัญเจตนาหาร (ความเจตนาตั้งใจ) และวิญญาณาหาร (การรับรู้แจ้งในอารมณ์) สำหรับการพิจารณากวฬิงการาหารซึ่งเป็นอาหารทางกายเพื่อหล่อเลี้ยงกายขันธ์นั้น พุทธศาสนาเน้นย้ำให้บริโภคอย่างมีสติและกำหนดรู้เพื่อมิให้ตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของกามคุณ 5 ทั้งรูป เสียง กลิ่น รส และสัมผัส โดยพระพุทธองค์ทรงอุปมาการบริโภคอาหารนี้เสมือนสามีภรรยาที่จำเป็นต้องบริโภคเนื้อบุตร เพื่อประทังชีวิตให้รอดพ้นจากทางกันดาร เพื่อสอนให้อริยสาวกตระหนักว่าการบริโภคอาหารมิใช่เพื่อความเพลิดเพลินมัวเมา แต่เป็นไปเพื่อความอยู่รอดและข้ามพ้นความทุกข์ ซึ่งการ

กำหนดรู้ในกวฬิงการาหารนี้จะนำไปสู่การละราคะในกามคุณและดับสังโยชน์ที่ผูกมัดสัตว์ไว้กับโลก จนบรรลุถึงสภาวะหลุดพ้นในที่สุด

2.ความมั่นคงทางอาหารในมุมมองพระพุทธศาสนา

ความมั่นคงทางอาหารในมุมมองพระพุทธศาสนา มิได้จำกัดอยู่เพียงการมีอาหารบริโภคอย่างเพียงพอในเชิงกายภาพ หากแต่ครอบคลุมถึงการสร้างดุลยภาพของชีวิตทั้งทางกายและจิตใจ โดยตั้งอยู่บนหลักธรรมสำคัญ ได้แก่ อาหาร 4 และหลักมัตตัญญุตา ควบคู่กับหลักมัชฌิมาปฏิปทา ซึ่งเป็นแนวทางแห่งความพอดี ไม่สุดโต่งไปในทางการบริโภคเพื่อความสุขทางกาม หรือการทรมานตน

ในบริบทของความมั่นคงทางอาหาร หลักมัชฌิมาปฏิปทาสามารถอธิบายได้ว่าเป็นแนวทางการบริโภคและการดำรงชีวิตที่ตั้งอยู่บนความสมดุล กล่าวคือ การบริโภคอาหารเพื่อการดำรงชีวิตอย่างเหมาะสม ไม่ฟุ่มเฟือยเกินความจำเป็น และไม่ขาดแคลนจนกระทบต่อสุขภาวะของร่างกาย หลักการนี้สอดคล้องกับแนวคิดเรื่องความมั่นคงทางอาหารที่เน้นทั้ง *“ความเพียงพอ”* และ *“ความเหมาะสม”* ของการบริโภค

ความมั่นคงทางอาหารในมุมมองพระพุทธศาสนาไม่ได้จำกัดอยู่เพียงการเข้าถึงแหล่งอาหารทางกายภาพเท่านั้น แต่ยังครอบคลุมถึงการสร้างปัจจัยหล่อเลี้ยงทั้งทางกายและทางใจเพื่อการดำรงอยู่ของชีวิตอย่างมีดุลยภาพ ตามหลักคำสอนในสังยุตนิกาย นิทานวรรค ที่นิยามคำว่า อาหาร ว่าเป็นสิ่งช่วยหล่อเลี้ยงและทำให้หมู่สัตว์ดำรงอยู่ได้ หรือเป็นปัจจัยเกื้อกูลแก่การเกิด โดยแบ่งออกเป็น 4 ประเภท หรือ อาหาร 4 ซึ่งประกอบด้วยปัจจัยทางกายภาพ คือ กวฬิงการาหาร ได้แก่ อาหารคือคำข้าว และปัจจัยทางนามธรรมอีก 3 ประการ ได้แก่ ผัสสาหาร คือ การรับรู้ผ่านสัมผัส มโนสัญเจตนาหาร คือ ความมุ่งมั่นห่วงใย และวิญญาณาหาร คือ การรับรู้แจ้งในอารมณ์ (พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย, 2539: สำ.นิ. (ไทย) 16/11/17-19)

ในส่วนของกวฬิงการาหารหรืออาหารทางกายนั้น พระพุทธศาสนาให้ความสำคัญกับการบริโภคอย่างมีสติและกำหนดรู้ เพื่อสร้างความมั่นคงที่แท้จริงแก่ชีวิต โดยเน้นย้ำว่าการบริโภคควรเป็นไปเพื่อการดำรงอยู่และการอนุเคราะห์ชีวิตเท่านั้น มิใช่เพื่อความเพลิดเพลินมัวเมาหรือการตกแต่งร่างกาย ดังปรากฏในพระไตรปิฎกที่ทรงแสดงอุปมาเรื่องสามีภรรยาจำใจบริโภคเนื้อบุตรเพื่อประทังชีวิตให้รอดพ้นจากทางกันดาร เพื่อชี้ให้เห็นว่าการบริโภคพึงเป็นไปอย่างมีสติ มิยึดติดในรสอร่อยหรือความพึงพอใจ (สำ.นิ. (ไทย) 16/240/311–313) อุปมานี้สะท้อนว่าความมั่นคงทางอาหารเริ่มต้นจากการรู้เท่าทันความต้องการของตนเอง ไม่ตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของกามคุณ 5 ทั้งรูป เสียง กลิ่น รส และสัมผัส เมื่อบุคคลสามารถกำหนดรู้และจัดการกับความต้องการในกวฬิงการาหารได้ จะส่งผลให้สามารถกำหนดรู้ราคะในกามคุณและละสังโยชน์ที่ผูกมัดสัตว์ไว้กับโลกได้ ความมั่นคงในมุมมองนี้จึงเป็นสภาวะที่ชีวิตหลุดพ้นจากความยึดมั่นถือมั่นจนบรรลุถึงความสงบทางจิตใจอย่างสุญญตวิโมกข์และอนิมิตตวิโมกข์ อันเป็นความมั่นคงที่ยั่งยืนที่สุดเพราะเป็นการดับที่ต้นตอของความทุกข์หรืออวิชชา เพื่อให้เข้าสู่สายดับของวงจรชีวิตตามหลักพุทธศาสนาอย่างแท้จริง

ความมั่นคงทางอาหารในมุมมองพระพุทธศาสนามีความสัมพันธ์อย่างลึกซึ้งกับหลักมัตตัญญุตา หรือการรู้จักประมาณในการบริโภค โดยมัตตัญญุตาทำหน้าที่เป็นเครื่องมือสำคัญในการบริหารจัดการกวฬิงการาหาร หรืออาหารทางกายที่หล่อเลี้ยงกายขันธ์ ทั้งนี้ พระพุทธองค์ทรงสอนให้บริโภคอย่างมีสติและรู้ประมาณ ไม่มากเกินไปและไม่น้อยเกินไป เพื่อเกื้อกูลต่อการดำรงชีวิตและการปฏิบัติธรรม ดังปรากฏในหลักการพิจารณาอาหารของบรรพชิตว่า *“บริโภคไม่ใช่เพื่อความเพลิดเพลิน มิใช่เพื่อความมัวเมา แต่เพื่อยังอัตภาพให้เป็นไป”* (ม.ม. (ไทย) 13/23/27–28) อันสะท้อนหลักมัตตัญญุตาในฐานะรากฐานของความสมดุลในการบริโภค และเป็นเงื่อนไขสำคัญของความมั่นคงทางอาหารในระดับบุคคล เพื่อให้การบริโภคนั้นเป็นไปอย่างมีสติและกำหนดรู้เท่าทันอิทธิพลของกามคุณ 5 ทั้งในด้านรูป เสียง กลิ่น รส และสัมผัส การรู้จักประมาณนี้เปรียบเสมือนการสร้างหลักประกันความมั่นคงให้กับชีวิต มิให้ตัณหาและความมัวเมาเข้ามาครอบงำจนเกิดการบริโภคที่เกินความจำเป็น ซึ่งจะกลายเป็นการเพิ่มพูนกองทุกข์ในสายเกิดให้ยืดยาวต่อไป

ความเชื่อมโยงที่เด่นชัดปรากฏผ่านอุปมาเรื่องสามีภรรยาที่บริโภคเนื้อบุตรของตนเองเพื่อประทังชีวิตให้รอดพ้นจากทางกันดาร ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าความมั่นคงทางอาหารมิใช่การมุ่งแสวงหาความเลิศรสหรือความเพลิดเพลิน แต่คือการมองอาหารเป็นเพียงปัจจัยเกื้อกูลเพื่อให้ชีวิตดำรงอยู่ได้เพื่อการปฏิบัติธรรม เมื่อบุคคลมีมัตตัญญุตาและกำหนดรู้ในกวฬิงการาหารได้แล้ว ย่อมสามารถกำหนดรู้ราคะและละสังโยชน์ที่ผูกมัดสัตว์ไว้กับโลกได้ ฉะนั้นสิ่งที่มนุษยควรคำนึงก็คือ เมื่อมีอาหารให้บริโภค ก็ควรบริโภคอยางเพียงพอและรูจักประมาณในการบริโภค หรือบริโภคเทาที่จำเปน อนึ่งการบริโภคที่เพียงพอนั้น ตองไมเบียดเบียนทั้งตนเอง และผูอื่น รวมทั้งเปนมิตรกับสิ่งแวดลอม (ธนรัฐ สะอาดเอี่ยม และคณะ, 2565)

ดังนั้น ความมั่นคงทางอาหารที่แท้จริงในทางพุทธศาสนาจึงเริ่มต้นจากการมีมัตตัญญุตาเพื่อตัดตอนวงจรแห่งอวิชชาและตัณหานำไปสู่การดับสิ้นแห่งกองทุกข์ในสายดับและเข้าถึงสภาวะหลุดพ้นอย่างสุญญตวิโมกข์และอนิมิตตวิโมกข์ อันเป็นจุดสูงสุดของความมั่นคงที่ชีวิตไม่จำเป็นต้องแสวงหาเครื่องหล่อเลี้ยงจากภายนอกมาเติมเต็มอย่างไม่มีที่สิ้นสุดอีกต่อไป

ความมั่นคงทางอาหารในมุมมองของศาสตร์สมัยใหม่

ท่ามกลางวิกฤตการณ์โลกที่ทวีความรุนแรงขึ้นความมั่นคงทางอาหาร ได้กลายเป็นวาระเร่งด่วนที่นานาชาติต่างให้ความสำคัญ เนื่องจากอาหารไม่ได้เป็นเพียงปัจจัยพื้นฐานในการดำรงชีวิต แต่ยังเป็นรากฐานสำคัญของสุขภาพ ประสิทธิภาพในการทำงาน และความสงบสุขของสังคม โดยองค์การสหประชาชาติได้บรรจุประเด็นนี้ไว้ในเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (SDGs) ลำดับที่ 2 เพื่อมุ่งขจัดความหิวโหยและสร้างระบบเกษตรกรรมที่ยั่งยืน นิยามของความมั่นคงทางอาหารตามกรอบของ FAO ไม่ได้จำกัดอยู่เพียงแค่การมีอาหารบริโภคเท่านั้น แต่หมายถึงสภาวะที่ประชากรทุกคนสามารถเข้าถึงอาหารที่เพียงพอ ปลอดภัย และมีคุณค่าทางโภชนาการอย่างต่อเนื่อง ทั้งในเชิงกายภาพและกำลังซื้อทางเศรษฐกิจ เพื่อนำไปสู่การมีสุขภาวะที่ดีอย่างยั่งยืน แต่อย่างไรก็ตาม สถานการณ์ความมั่นคงทางอาหารโลกเริ่มส่งสัญญาณอันตรายนับตั้งแต่ปี 2014 เป็นต้นมา โดยมีปัจจัยลบที่ทับซ้อนกันหลายมิติ ดังนี้ 1) วิกฤตสภาพภูมิอากาศ

สภาวะโลกร้อนและภัยพิบัติทางธรรมชาติส่งผลโดยตรงต่อพื้นที่เกษตรกรรมและปริมาณน้ำ ทำให้ผลผลิตลดน้อยลง 2) แรงกดดันจากประชากร ในขณะที่จำนวนประชากรโลกเพิ่มสูงขึ้น พื้นที่สำหรับการเพาะปลูกกลับลดลงอย่างต่อเนื่อง 3) ความขัดแย้งและโรคระบาด ปัญหาความขัดแย้งระหว่างประเทศและโรคระบาดกลายเป็นตัวเร่งที่ทำให้ห่วงโซ่การผลิตหยุดชะงัก และส่งผลให้ราคาอาหารพุ่งสูงขึ้นอย่างรวดเร็ว (ออนไลน์, 8 มีนาคม 2569)

องค์การอาหารและเกษตรแห่งสหประชาชาติ (FAO) ได้ให้ความหมายของความมั่นคงทางอาหารว่าคือ *“สภาวะที่ต้องการให้ทุกคน ทุกช่วงเวลาสามารถเข้าถึงอาหารได้อย่างเพียงพอ ไม่ว่าจะด้วยความสามารถทางกายภาพหรือเศรษฐกิจ อีกทั้งอาหารที่ได้รับจะต้องปลอดภัย มีคุณค่าด้านโภชนาการต่อร่างกาย เพื่อให้เกิดความพึงพอใจ การมีชีวิตที่ดีและมีสุขภาพที่แข็งแรง”* (2006)

ความมั่นคงทางอาหาร (Food Security) ถือเป็นมิติหนึ่งของความมั่นคงรูปแบบใหม่ (Non-traditional Security) ที่ก้าวข้ามกรอบแนวคิดความมั่นคงของรัฐในเชิงการทหารแบบดั้งเดิม มาสู่การให้ความสำคัญกับคุณภาพชีวิตในระดับปัจเจกบุคคลและสังคมโดยรวม แนวคิดนี้มีจุดเริ่มต้นจากการตระหนักถึงวิกฤตการณ์ขาดแคลนอาหารที่เกิดขึ้นทั่วโลก โดยเฉพาะในช่วงปี พ.ศ. 2513-2522 ซึ่งเป็นยุคที่โลกเผชิญกับภาวะขาดแคลนธัญพืชอย่างรุนแรง จนนำไปสู่การพุ่งสูงขึ้นของราคาอาหารควบคู่ไปกับวิกฤตการณ์ราคาน้ำมัน ด้วยเหตุนี้ คำว่าความมั่นคงทางอาหารจึงถูกนำมาใช้ในระดับสากลอย่างเป็นทางการครั้งแรกในการประชุมอาหารโลกเมื่อปี พ.ศ. 2517 โดยในช่วงแรกนั้น นิยามของความมั่นคงทางอาหารมุ่งเน้นไปที่การแก้ไขปัญหาความไม่เพียงพอทางด้านอุปทานหรือการบริหารจัดการให้มีปริมาณอาหารสำรองที่เพียงพอต่อความต้องการในระดับประเทศและระดับภูมิภาคเป็นหลัก (FAO, 2006)

ความมั่นคงทางอาหาร (Food Security) เป็นประเด็นที่เกิดขึ้นในปัจจุบันที่สำคัญระดับโลก ซึ่งมีวิวัฒนาการทางแนวคิดมาอย่างต่อเนื่อง โดยมีจุดเริ่มต้นจากการที่ องค์การอนามัยโลก (WHO) ได้วางรากฐานสำคัญไว้ 3 ประการ ต่อมาในปี พ.ศ. 2539 องค์การอาหารและเกษตรแห่งสหประชาชาติ (FAO) ได้ประกาศรับรอง 4 เสาหลักของความมั่นคงทางอาหาร อย่างเป็นทางการ เพื่อใช้เป็นกรอบมาตรฐานสากลในการสร้างความมั่นคงในระดับครัวเรือนและระดับชาติ 4 เสาหลักที่ว่านั้น ประกอบด้วย

1) การมีอาหารเพียงพอ (Food Availability) ซึ่งมุ่งเน้นความสำคัญไปที่ปริมาณอาหารที่มีคุณภาพเหมาะสม โดยพิจารณาจากผลผลิตภายในประเทศ การนำเข้า หรือแม้แต่ความช่วยเหลือทางอาหาร เมื่อมีอาหารที่เพียงพอแล้ว

2) การเข้าถึงอาหาร (Food Access) จึงเป็นหัวใจสำคัญในการเข้าถึงทรัพยากรหรือสิทธิ เพื่อให้มั่นใจว่าทุกคนจะสามารถได้มาซึ่งอาหารที่มีคุณค่าทางโภชนาการ

3) การใช้ประโยชน์จากอาหาร (Food Utilization) ซึ่งเป็น เสาหลักที่สาม ว่าด้วยการบริโภคอาหารในปริมาณที่เพียงพอ ควบคู่ไปกับน้ำที่สะอาดและสุขอนามัยที่ดี เพื่อให้ร่างกายได้รับสารอาหารครบถ้วนตามความต้องการทางกายภาพ และเพื่อให้ทั้งสามมิตินี้ดำเนินไปได้อย่างต่อเนื่อง

4) การมีเสถียรภาพทางอาหาร (Food Stability) จึงถูกกำหนดขึ้นเพื่อรับประกันว่า ประชาชนจะเข้าถึงอาหารได้ตลอดเวลาโดยปราศจากความเสี่ยงจากวิกฤตที่เกิดขึ้นกะทันหันหรือเหตุการณ์ตามวัฏจักร

ในโลกยุคปัจจุบัน ความมั่นคงทางอาหารยังผูกโยงกับแนวคิดร่วมสมัยอีก 2 ประการ คือ สิทธิทางอาหาร (Rights to Food) ซึ่งเน้นไปที่สิทธิของปัจเจกชนในการเข้าถึงทรัพยากรการผลิตอย่างเพียงพอ และอธิปไตยทางอาหาร (Food Sovereignty) อันหมายถึงสิทธิและเสรีภาพของประชาชนในการเลือกระบบอาหารและบริโภคตามวิถีทางของตนเอง ดังนั้น ความมั่นคงทางอาหารจึงเปรียบเสมือน เป้าหมายสูงสุด ในขณะที่อธิปไตยทางอาหารคือวิธีการ ที่จะนำไปสู่ความยั่งยืน การทำความเข้าใจทั้ง 4 เสาหลักควบคู่ไปกับเรื่องสิทธิและอธิปไตย จึงเป็นหัวใจสำคัญในการสร้างระบบอาหารที่เข้มแข็ง ยุติธรรม และมั่นคงสำหรับมวลมนุษยชาติอย่างแท้จริง (ธนรัฐ สะอาดเอี่ยม และคณะ, 2565)

ดังนั้น จึงเห็นได้ว่า ความมั่นคงทางอาหาร (Food Security) ได้เปลี่ยนผ่านจากแนวคิดความมั่นคงทางการทหารแบบดั้งเดิม สู่การเป็นความมั่นคงรูปแบบใหม่ที่เน้นคุณภาพชีวิตของปัจเจกบุคคล โดยองค์การอาหารและเกษตรแห่งสหประชาชาติ (FAO) นิยามว่า คือสภาวะที่ทุกคนสามารถเข้าถึงอาหารที่เพียงพอ ปลอดภัย และมีโภชนาการที่ดี ทั้งในเชิงกายภาพและกำลังซื้อ เพื่อสุขภาวะที่สมบูรณ์ แต่ถึงกระนั้น ตั้งแต่ปี 2014 เป็นต้นมา โลกกำลังเผชิญกับสัญญาณอันตรายจาก 3 ปัจจัยหลักที่ทับซ้อนกัน คือ วิกฤตสภาพภูมิอากาศที่ทำลายผลผลิต การเพิ่มขึ้นของประชากรสวนทางกับพื้นที่เกษตรที่ลดลง และความขัดแย้งกับโรคระบาดที่ทำให้ห่วงโซ่อุปทานหยุดชะงัก จนราคาอาหารพุ่งสูงขึ้น ประเด็นนี้จึงถูกบรรจุเป็นเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (SDGs) ลำดับที่ 2 เพื่อมุ่งขจัดความหิวโหยและสร้างระบบอาหารที่ยั่งยืนท่ามกลางวิกฤตการณ์โลก

แนวทางบูรณาการร่วมกันเรื่องความมั่นคงทางอาหารในมุมมองพระพุทธศาสนากับศาสตร์สมัยใหม่

พุทธพจน์ว่า *“ดูกรภิกษุทั้งหลาย กายนี้มีอาหารเป็นที่ตั้ง ดำรงอยู่ได้เพราะอาศัยอาหารไม่มีอาหารดำรงอยู่ไม่ได้ แม้ฉันใด นิวรณ์ 5 ก็มีอาหารเป็นที่ตั้ง ดำรงอยู่ได้เพราะอาศัยอาหารไม่มีอาหารดำรงอยู่ไม่ได้ ฉันนั้นเหมือนกัน”* (สำ.ม. (ไทย) 19/121/148) สะท้อนให้เห็นว่าพระพุทธศาสนาเล็งเห็นความสำคัญของอาหารเป็นสิ่งที่จำเป็นต่อมวลมนุษยชาติและสรรพสัตว์ทั้งหลายในโลกใบนี้ การบูรณาการเรื่องความมั่นคงทางอาหารระหว่างมุมมองพระพุทธศาสนากับศาสตร์สมัยใหม่สามารถทำได้โดยการผสมผสานมิติภายนอกและมิติภายในของชีวิตเข้าด้วยกัน เพื่อสร้างกรอบความคิดเชิงองค์รวมที่ครอบคลุมทั้งด้านวัตถุและจิตวิญญาณ ดังนี้

1. การกำหนดกรอบแนวคิดร่วม

การกำหนดกรอบแนวคิดร่วมระหว่างศาสตร์สมัยใหม่กับพระพุทธศาสนาในประเด็นความมั่นคงทางอาหารมีความจำเป็น เนื่องจากปัญหาความมั่นคงทางอาหารมิได้เกิดจากการขาดแคลนอาหารในเชิง

ปริมาณเพียงอย่างเดียว แต่เกี่ยวข้องกับความเหลื่อมล้ำในการเข้าถึงทรัพยากร ระบบเศรษฐกิจ และโครงสร้างสังคม ดังที่แนวคิดขององค์การอาหารและเกษตรแห่งสหประชาชาติ (FAO) ชี้ให้เห็นว่าการเข้าถึงอาหารเป็นหัวใจสำคัญของปัญหาความหิวโหยในโลก ดังนั้น ศาสตร์สมัยใหม่จึงมุ่งเน้นการพัฒนาระบบอาหารผ่าน 4 เสาหลัก ได้แก่ การมีอาหารเพียงพอ การเข้าถึงอาหาร การใช้ประโยชน์จากอาหาร และเสถียรภาพของระบบอาหาร เพื่อแก้ไขปัญหาในระดับโครงสร้าง โดยเฉพาะในกลุ่มประชากรที่ขาดแคลนและเปราะบาง ซึ่งยังไม่สามารถเข้าถึงอาหารได้อย่างเพียงพอ

แต่อย่างไรก็ตาม ปัญหาความมั่นคงทางอาหารในโลกปัจจุบันยังมีมิติของความไม่สมดุลในการบริโภคควบคู่กันไป โดยเฉพาะในสังคมที่มีความอุดมสมบูรณ์ ซึ่งมักเผชิญกับปัญหาการบริโภคเกินความจำเป็นและการสูญเสียอาหาร ด้วยเหตุนี้ หลักพุทธธรรม เช่น มัตตัญญุตาและการลดตัณหา จึงมีบทบาทสำคัญในฐานะกลไกทางจริยธรรมสำหรับกำกับพฤติกรรมของผู้บริโภค มิใช่เพื่อใช้กับผู้ขาดแคลนโดยตรง แต่เพื่อส่งเสริมการใช้ทรัพยากรอย่างพอดีและเป็นธรรม เมื่อบูรณาการเข้ากับกรอบแนวคิดของศาสตร์สมัยใหม่ จึงทำให้การสร้างความมั่นคงทางอาหารครอบคลุมทั้งมิติภายนอกและภายใน กล่าวคือ ระบบสามารถจัดสรรอาหารได้อย่างทั่วถึง ขณะเดียวกันผู้บริโภคก็มีจิตสำนึกในการใช้ทรัพยากรอย่างยั่งยืน อันจะนำไปสู่ความมั่นคงทางอาหารในระยะยาวทั้งในระดับบุคคลและสังคม

2. การวางนโยบายและมาตรการ

ศาสตร์สมัยใหม่มองความมั่นคงทางอาหารในฐานะปัญหาเชิงโครงสร้าง ที่ต้องอาศัยกลไกนโยบายและการจัดการระบบอาหารเป็นสำคัญ โดยตั้งอยู่บนกรอบทฤษฎีด้านเศรษฐศาสตร์การพัฒนาและความมั่นคงมนุษย์ ซึ่งเน้นการเพิ่มประสิทธิภาพการผลิต การกระจายทรัพยากร และการสร้างหลักประกันในการเข้าถึงอาหารอย่างเท่าเทียม ผ่านเครื่องมือสำคัญ เช่น การวางแผนการผลิต การสำรองอาหาร และการจัดการความเสี่ยงจากวิกฤตเศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อม (FAO, 2006; FAO, 2023) อย่างไรก็ตาม แม้โครงสร้างจะสามารถเพิ่มปริมาณ และการเข้าถึงได้ แต่ยังมีข้อจำกัดในมิติพฤติกรรมของผู้บริโภค เช่น การบริโภคเกินความจำเป็น การกักตุน และการสูญเสียอาหาร ซึ่งเป็นปัจจัยที่บั่นทอนเสถียรภาพของระบบอาหารในระยะยาว และไม่สามารถแก้ไขได้ด้วยนโยบายเชิงโครงสร้างเพียงอย่างเดียว

ในบริบทนี้ พระพุทธศาสนาจึงเข้ามามีบทบาทในฐานะกลไกเชิงจริยธรรมระดับปัจเจก ที่ช่วยเติมเต็มข้อจำกัดของโครงสร้าง โดยหลักมัตตัญญุตาและการลดตัณหาทำหน้าที่กำกับพฤติกรรมการบริโภคให้เป็นไปอย่างพอดี ไม่ฟุ่มเฟือย และไม่เบียดเบียนผู้อื่น อันนำไปสู่การลดแรงกดดันต่อทรัพยากรและระบบอาหารโดยรวม การบูรณาการเชิงนโยบายจึงมิใช่เพียงการเพิ่มผลผลิตหรือการเข้าถึงเท่านั้น แต่ต้องควบคู่กับการสร้างวัฒนธรรมการบริโภคอย่างรับผิดชอบ ผ่านการรณรงค์ การศึกษา และมาตรการทางสังคม เพื่อให้ระบบอาหารมีทั้งประสิทธิภาพและความยั่งยืน กล่าวอีกนัยหนึ่ง ศาสตร์สมัยใหม่ทำหน้าที่แก้ปัญหาในระดับโครงสร้าง ขณะที่พระพุทธศาสนาช่วยปรับพฤติกรรมในระดับบุคคล ซึ่งเมื่อทำงานร่วมกันจะก่อให้เกิดความมั่นคงทางอาหารที่สมดุลทั้งในมิติภายนอกและภายในอย่างแท้จริง

3. การพัฒนาผู้บริโภคและชุมชน

ศาสตร์สมัยใหม่ให้ความสำคัญกับการพัฒนาผู้บริโภคและชุมชนผ่านองค์ความรู้ด้านโภชนาการ ความปลอดภัยอาหาร และระบบเกษตรยั่งยืน โดยตั้งอยู่บนฐานคิดด้านสาธารณสุขและความมั่นคงทางอาหารที่มุ่งให้ประชาชนเข้าถึงและใช้ประโยชน์จากอาหารอย่างเหมาะสม ซึ่งครอบคลุมทั้งคุณค่าทางโภชนาการ สุขอนามัย และพฤติกรรมการบริโภค (FAO, 2006; FAO, 2023) งานศึกษาจำนวนมากชี้ให้เห็นว่า แม้ประชาชนจะสามารถเข้าถึงอาหารได้ แต่หากขาดความรู้ด้านโภชนาการหรือมีพฤติกรรมการบริโภคที่ไม่เหมาะสม เช่น บริโภคเกินความจำเป็น เลือกอาหารที่ไม่มีคุณค่าทางโภชนาการ หรือก่อให้เกิดขยะอาหาร ก็จะส่งผลต่อทั้งสุขภาวะและความยั่งยืนของระบบอาหารในระยะยาว (WHO, 2020) สะท้อนให้เห็นว่าความรู้เชิงเทคนิค เพียงอย่างเดียวไม่เพียงพอในการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของผู้บริโภค

ในบริบทนี้ พระพุทธศาสนาจึงเข้ามามีบทบาทสำคัญในการเติมเต็มช่องว่างดังกล่าวในฐานะ กลไกพัฒนาจิตสำนึก โดยเน้นการฝึกสติ การรู้จักประมาณ (มัตตัญญุตา) และการลดตัณหา ซึ่งช่วยให้ผู้บริโภคสามารถควบคุมพฤติกรรมการบริโภคได้อย่างยั่งยืน ไม่ตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของความอยาก หรือกระแสบริโภคนิยม การบูรณาการจึงควรมุ่งผสานองค์ความรู้ด้านโภชนาการเข้ากับการพัฒนาจิตใจ เช่น การจัดกระบวนการเรียนรู้ที่เชื่อมโยงการกินอย่างมีสติ กับ การเลือกอาหารที่มีคุณค่า และ การลดขยะอาหาร อันจะช่วยให้ผู้บริโภคไม่เพียงรู้ว่าอะไรคืออาหารที่ดี แต่ยังสามารถปฏิบัติได้จริงในชีวิตประจำวัน กล่าวอีกนัยหนึ่ง ศาสตร์สมัยใหม่ช่วยให้รู้ ขณะที่พระพุทธศาสนาช่วยให้ทำได้ อย่างต่อเนื่อง ซึ่งเป็นเงื่อนไขสำคัญในการสร้างความมั่นคงทางอาหารที่ยั่งยืนในระดับชุมชนและสังคม

4. การติดตามและประเมินผล

ศาสตร์สมัยใหม่ได้พัฒนาตัวชี้วัดความมั่นคงทางอาหารอย่างเป็นระบบ โดยเฉพาะกรอบขององค์การอาหารและเกษตรแห่งสหประชาชาติ (FAO) ที่ใช้ตัวชี้วัดเชิงปริมาณ เช่น ปริมาณอาหาร (availability) การเข้าถึงอาหาร (access) การใช้ประโยชน์ทางโภชนาการ (utilization) และเสถียรภาพของระบบอาหาร (stability) รวมถึงเครื่องมือวัดที่ใช้ในระดับสากล เช่น Food Insecurity Experience Scale: FIES และตัวชี้วัดโภชนาการ (FAO, 2013; FAO, 2023) อย่างไรก็ตาม ตัวชี้วัดเหล่านี้ยังมีข้อจำกัดในมิติพฤติกรรมและจิตสำนึกของผู้บริโภค ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อความยั่งยืนของระบบอาหาร เช่น การบริโภคเกินความจำเป็น การสูญเสียอาหาร และรูปแบบการบริโภคที่ไม่ยั่งยืน (UNEP, 2021) ทำให้เกิดความพยายามในวงวิชาการร่วมสมัยในการพัฒนาตัวชี้วัดเชิงพฤติกรรมและความยั่งยืน เช่น Sustainable Diets และ Responsible Consumption (SDG 12) เพื่อเสริมกรอบการประเมินให้ครอบคลุมมากยิ่งขึ้น

ในบริบทนี้ หลักพุทธธรรม เช่น มัตตัญญุตาและการบริโภคอย่างมีสติ แม้จะเป็นนามธรรม แต่สามารถพัฒนาเป็นตัวชี้วัดเชิงคุณภาพและกึ่งปริมาณ ได้ เช่น การประเมินพฤติกรรมการบริโภคเกินความจำเป็น ความถี่ของการทิ้งอาหาร ระดับการตระหนักรู้ก่อนการบริโภค หรือการใช้แบบสอบถามวัดสติ ที่

ได้รับการพัฒนาในทางจิตวิทยา (WHO, 2020; UNEP, 2021) การบูรณาการจึงมิใช่การแทนที่ตัวชี้วัดเชิงโครงสร้าง แต่เป็นการเสริมมิติการประเมิน ให้ครอบคลุมทั้งภายนอกและภายใน กล่าวคือ ภาครัฐสามารถใช้ตัวชี้วัดมาตรฐานในการกำหนดนโยบาย ขณะเดียวกันก็พัฒนากลไกประเมินพฤติกรรมผู้บริโภคเพื่อปรับกิจกรรมด้านการรณรงค์และการศึกษาให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น อันจะนำไปสู่ความมั่นคงทางอาหารที่ไม่เพียงวัดได้ในเชิงปริมาณ แต่สะท้อนความยั่งยืนเชิงพฤติกรรมอย่างแท้จริง

5. การสร้างความยั่งยืนแบบองค์รวม

การสร้างความยั่งยืนด้านความมั่นคงทางอาหารจำเป็นต้องอาศัยการบูรณาการทั้งมิติภายนอกและมิติภายในของมนุษย์เข้าด้วยกันอย่างเป็นระบบ โดยสามารถจำแนกออกเป็น 3 ด้านหลัก ได้แก่ ด้านวัตถุ ด้านจิตใจ และด้านสิ่งแวดล้อมและสังคม ซึ่งแต่ละด้านมีรากฐานทางแนวคิดจากทั้งศาสตร์สมัยใหม่และพระพุทธศาสนา กล่าวคือ ด้านวัตถุมีฐานจากกรอบความมั่นคงทางอาหารของ FAO ที่เน้นการมีอาหารเพียงพอ การเข้าถึง การใช้ประโยชน์ และเสถียรภาพของระบบอาหาร ส่วนด้านจิตใจมีรากฐานจากหลักพุทธธรรม เช่น มัตตัญญุตา มัชฌิมาปฏิปทา และการบริโภคอย่างมีสติ ซึ่งมุ่งพัฒนาพฤติกรรมและจิตสำนึกของผู้บริโภค ขณะที่ด้านสิ่งแวดล้อมและสังคมเป็นจุดบรรจบของทั้งสองศาสตร์ โดยเชื่อมโยงแนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืน (SDGs) โดยเฉพาะการบริโภคและการผลิตที่รับผิดชอบ เข้ากับหลักการไม่เบียดเบียนและความรับผิดชอบต่อส่วนรวมในพระพุทธศาสนา

ในเชิงปฏิบัติ การบูรณาการดังกล่าวสามารถดำเนินการได้ผ่าน 3 ระดับสำคัญ ได้แก่ (1) ระดับนโยบาย ใช้กรอบของศาสตร์สมัยใหม่ในการกำหนดมาตรการด้านการผลิต การกระจาย และการเข้าถึงอาหาร ควบคู่กับการบรรจุแนวคิดการบริโภคอย่างรับผิดชอบในนโยบายสาธารณะ (2) ระดับชุมชน ส่งเสริมเกษตรกรรมยั่งยืนและระบบอาหารชุมชน พร้อมทั้งจัดกระบวนการเรียนรู้ด้านโภชนาการควบคู่กับการฝึกสติและการรู้จักประมาณ และ (3) ระดับปัจเจก พัฒนาพฤติกรรมผู้บริโภคผ่านการประยุกต์ใช้หลักมัตตัญญุตาและมัชฌิมาปฏิปทาในการดำเนินชีวิตประจำวัน เมื่อทั้งสามระดับทำงานสอดประสานกัน จะทำให้ความมั่นคงทางอาหารไม่ใช่เพียงการมีอาหารเพียงพอเพื่อการอยู่รอด แต่เป็นระบบที่เอื้อให้มนุษย์ดำรงชีวิตอย่างสมดุล ทั้งทางกาย จิตใจ และสังคม อันนำไปสู่ความยั่งยืนในระยะยาวอย่างแท้จริง

องค์ความรู้ที่ได้รับ

บทความวิชาการนี้ชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของการ ผสานแนวคิดพุทธศาสตร์เข้ากับหลักวิทยาการสมัยใหม่ เพื่อสร้างความยั่งยืนให้กับระบบอาหารของโลก โดยในมุมมองทางศาสนาจะมุ่งเน้นไปที่การบริโภคอย่างรู้ประมาณ เพื่อขัดเกลาจิตใจและลดความโลภของมนุษย์ ในขณะที่ศาสตร์สากลจะเน้นการบริหารจัดการเชิงโครงสร้างเพื่อให้ทุกคนสามารถ เข้าถึงทรัพยากรอาหาร ได้อย่างทั่วถึงและมีเสถียรภาพ การบูรณาการทั้งสองศาสตร์นี้ช่วยส่งเสริมการพัฒนาที่สมดุลทั้งด้าน วัตถุและจิตวิญญาณ ตามหลักทางสายกลางอย่างลงตัว ผลลัพธ์ที่ได้คือแนวทางนวัตกรรมที่สามารถแก้ไขปัญหา ความเหลื่อมล้ำและความหิวโหย

ได้อย่างมีประสิทธิภาพและรับผิดชอบต่อส่วนรวมจากการศึกษาสามารถสรุปเป็นองค์ความรู้ที่ได้รับดังแผนภาพต่อไปนี้

แผนภาพที่ 1 องค์ความรู้ที่ได้รับ

สรุป

ความมั่นคงทางอาหารในมุมมองพระพุทธศาสนา ในพระพุทธศาสนาอาหารมิได้หมายถึงเพียงสิ่งที่หล่อเลี้ยงร่างกายเท่านั้น แต่ยังครอบคลุมถึงปัจจัยที่หล่อเลี้ยงชีวิตทั้งทางกายและจิตใจ ตามหลักอาหาร 4 ได้แก่ กวฬิงการาหาร ผัสสาหาร มโนสัญเจตนาหาร และวิญญาณาหาร ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าการดำรงชีวิตของมนุษย์เกี่ยวข้องกับทั้งมิติทางกายและจิตใจ ความมั่นคงทางอาหารจึงสัมพันธ์กับการบริโภคอย่างมีสติ การรู้จักประมาณตามหลักมัตตัญญุตา และการดำเนินชีวิตตามแนวทางมัชฌิมาปฏิปทา กล่าวคือ บริโภคอาหารเพื่อการดำรงชีวิต มิใช่เพื่อความฟุ่มเฟือยหรือความเพลิดเพลินจนเกินความจำเป็น แนวคิดนี้มุ่งให้มนุษย์ใช้ทรัพยากรอย่างพอประมาณ ไม่เบียดเบียนตนเอง ผู้อื่น และสิ่งแวดล้อม อันนำไปสู่ความสมดุลของชีวิตทั้งทางกายและจิตใจ

ความมั่นคงทางอาหารในมุมมองของศาสตร์สมัยใหม่ ในมุมมองของศาสตร์สมัยใหม่ ความมั่นคงทางอาหารเป็นแนวคิดที่เน้นการจัดการระบบอาหารในระดับโครงสร้างทางเศรษฐกิจ สังคม และนโยบายสาธารณะ โดยองค์การอาหารและเกษตรแห่งสหประชาชาติ (FAO) ได้กำหนดองค์ประกอบสำคัญของความมั่นคงทางอาหารไว้ 4 ประการ ได้แก่ 1) การมีอาหารเพียงพอ (Food Availability) 2) การเข้าถึงอาหาร (Food Access) 3) การใช้ประโยชน์จากอาหาร (Food Utilization) และ 4) เสถียรภาพของระบบอาหาร (Food Stability) แนวคิดดังกล่าวมุ่งให้ประชาชนทุกคนสามารถเข้าถึงอาหารที่เพียงพอ ปลอดภัย และมี

คุณค่าทางโภชนาการอย่างต่อเนื่อง นอกจากนี้ ยังเชื่อมโยงกับเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (SDGs) ที่มุ่งขจัดความหิวโหยและสร้างระบบเกษตรกรรมที่ยั่งยืนท่ามกลางความท้าทายของโลก เช่น การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ การเพิ่มขึ้นของประชากร และความผันผวนของเศรษฐกิจโลก

แนวทางการบูรณาการร่วมกันด้านความมั่นคงทางอาหารในมุมมองพระพุทธศาสนากับศาสตร์สมัยใหม่ การบูรณาการความมั่นคงทางอาหารระหว่างพระพุทธศาสนาและศาสตร์สมัยใหม่สามารถทำได้โดยผสมผสานมิติภายนอกและมิติภายในของชีวิตเข้าด้วยกัน กล่าวคือ ศาสตร์สมัยใหม่ช่วยสร้างระบบการผลิต การกระจาย และการจัดการอาหารให้มีประสิทธิภาพ ขณะที่พระพุทธศาสนาช่วยพัฒนาจิตสำนึกและคุณธรรมของมนุษย์ในการบริโภคอย่างพอประมาณและมีความรับผิดชอบต่อสังคม การนำหลัก 4 เสาหลักของความมั่นคงทางอาหารมาประยุกต์ร่วมกับหลักมัตตัญญุตาและการบริโภคอย่างมีสติ จะช่วยส่งเสริมทั้งการผลิตอาหารที่เพียงพอและการบริโภคอย่างเหมาะสม นำไปสู่ระบบอาหารที่ยั่งยืน ครอบคลุมทั้งด้านวัตถุ จิตใจ และสิ่งแวดล้อม อันเป็นพื้นฐานสำคัญในการพัฒนาความมั่นคงทางอาหารในระดับบุคคล ชุมชน และสังคมต่อไป

เอกสารอ้างอิง

ธนรัฐ สะอาดเอี่ยม และคณะ. (2565). หลักมัตตัญญุตากับการประกันความมั่นคงทางอาหารในมุมมองพระพุทธศาสนา. *วารสารมหาจุฬาคชสาร*, 13(1), 23-34.

กองพัฒนาข้อมูลและตัวชี้วัดสังคม ภาวะสังคมไทยไตรมาสสอง. (2565). *วิกฤตความมั่นคงทางด้านอาหาร : มาตรการและแนวทางยกระดับให้ ไทยมีความมั่นคงอย่างยั่งยืน.* สืบค้นเมื่อ 8 มีนาคม 2569, จาก https://shorturl.asia/wiSto

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.* กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2562). *พุทธธรรม ฉบับปรับขยาย.* กรุงเทพมหานคร: ผลิธัมม์.

Food and Agriculture Organization of the United Nations (FAO). (2023). *The State of Food Security and Nutrition in the World 2023*. Rome: FAO.

United Nations Environment Programme (UNEP). (2021). *Food Waste Index Report 2021*. Nairobi: UNEP.

World Health Organization (WHO). (2020). *WHO Guideline: Healthy Diet*. Geneva: World Health Organization.

วนอุทยานพนมสวาย: การจัดการพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ เพื่อสร้างอัตลักษณ์ท้องถิ่นของจังหวัดสุรินทร์*

Phanom Sawai Forest Park: Sacred Space Management for The Construction of Local Identity in Surin Province

อัจฉรา มาอินทร์[1]** และ ธนรัฐ สะอาดเอี่ยม[2]
Archara Ma-in[1] and Thanarat Sa-ard-iam[2]

บทคัดย่อ

บทความนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการจัดการพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ของวนอุทยานพนมสวาย อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ เพื่อการสร้างอัตลักษณ์ท้องถิ่นและส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ทั้งนี้ ผู้เขียนได้ใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) นำเสนอข้อมูลด้วยวิธีการพรรณนาความ (Descriptive Interpretation)

ผลการศึกษาพบว่า วนอุทยานพนมสวาย คือ โมเดลความสำเร็จของการบูรณาการระหว่างทรัพยากรธรรมชาติ ประวัติศาสตร์ โบราณคดี และระบบความเชื่อของชาติพันธุ์ท้องถิ่นเข้าด้วยกันอย่างลงตัว การจัดการพื้นที่แห่งนี้ได้หลอมรวมคติความเชื่อเรื่อง 9 สิ่งศักดิ์สิทธิ์ประจำพนมสวาย ตลอดจนมีการสร้างสรรค์นวัตกรรมทางวัฒนธรรมขึ้นมาใหม่ เป็นต้นว่า การออกแบบและจัดเรียงระฆังจำนวน 1,080 ใบ บริเวณรอบสถูปบรรจุอัฐิพระราชวุฒาจารย์ (หลวงปู่ดูลย์ อตุโล) ให้เกิดเป็นเสียงในทำนองสวดมนต์ เพื่อสร้างอัตลักษณ์ที่โดดเด่นและดึงดูดผู้แสวงบุญ การจัดการพื้นที่และการท่องเที่ยวที่ศักดิ์สิทธิ์วนอุทยานพนมสวาย พบว่าการท่องเที่ยวระดับนานาชาติที่ยังคงรักษารากเหง้าดั้งเดิมไว้ โดยมีข้อเสนอแนะเชิงยุทธศาสตร์ 4 ประการ ได้แก่ 1) การจัดการความรู้และสื่อความหมาย ด้วยการสร้างศูนย์การเรียนรู้ที่รวบรวมข้อมูลด้านธรณีวิทยาภูเขาไฟ โบราณคดี และคติความเชื่อเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์ 2) การพัฒนาอารยสถาปัตย์ (Universal Design) เพื่ออำนวยความสะดวกแก่ผู้แสวงบุญทุกกลุ่ม โดยเฉพาะผู้สูงอายุ ตามเป้าหมายเมืองอัจฉริยะ (Smart City) 3) การเชื่อมโยงเครือข่ายอารยธรรมขอม โดยจัดวางพนมสวายให้เป็นจุดเชื่อมโยงสำคัญกับปราสาทพนมรุ้งและปราสาทสระกำแพงใหญ่ และ 4) การรักษาสมดุลและความยั่งยืนทางนิเวศวิทยา ด้วยการอนุรักษ์ความสมบูรณ์ของป่าเต็งรังและกล้วยไม้ป่า การจัดการพื้นที่อย่างชาญฉลาดและให้ความเคารพ

---

[1] มหาวิทยาลัยปทุมธานี

[1] Phatumtani University

[2] อาจารย์ประจำหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์

[2] Lecturer in the Doctor of Philosophy (Ph.D.) Program in Buddhist Studies, Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Surin Campus, Thailand.

** Corresponding author. E-mail: archara121@gmail.com

ต่อรากฐานทางวัฒนธรรม จะทำให้วนอุทยานพนมสวายสามารถรักษาความเป็น “มงคลแห่งสุรินทร์” ที่สืบทอดความภาคภูมิใจจากบรรพบุรุษให้เติบโตควบคู่ไปกับบริบทของโลกสมัยใหม่ได้อย่างยั่งยืน

คำสำคัญ: การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม, วนอุทยานพนมสวาย, อัตลักษณ์ท้องถิ่น

Abstract

This article aims to study the management of the sacred space at Phanom Sawai Forest Park, Mueang District, Surin Province, for the construction of local identity and the promotion of cultural tourism. The author employed content analysis and presented the data through descriptive interpretation.

The study reveals that Phanom Sawai Forest Park is a successful model for seamlessly integrating natural resources, history, archaeology, and the belief systems of local ethnic groups. The spatial management of this area merges the traditional beliefs in the 9 sacred items of Phanom Sawai with newly created cultural innovations, such as the design and arrangement of 1,080 bells surrounding the stupa containing the relics of Phra Ratchawutthachan (Luang Pu Dun Atulo) to resonate like a chanting melody, thereby creating a distinctive identity and attracting pilgrims. Regarding the management of the sacred space and tourism at Phanom Sawai Forest Park, it was found that international tourism should be promoted while preserving its traditional roots. The study proposes four strategic recommendations: 1) Knowledge and interpretation management by establishing a learning center that compiles information on volcanic geology, archaeology, and beliefs regarding sacred items; 2) The development of Universal Design to facilitate pilgrims of all groups, particularly the elderly, in alignment with Smart City goals; 3) Linking the Khmer civilization network by positioning Phanom Sawai as a crucial connecting point with Prasat Phanom Rung and Prasat Sa Kamphaeng Yai; and 4) Maintaining ecological balance and sustainability through the conservation of the dry dipterocarp forest's abundance and wild orchids. Intelligent spatial management that respects cultural foundations will enable Phanom Sawai Forest Park to sustainably maintain its status as the "Auspiciousness of Surin," passing down ancestral pride to grow alongside the modern global context.

Keywords: Cultural Tourism, Phanom Sawai Forest Park, Local Identity

บทนำ

วนอุทยานพนมสวาย หรือ “เขาสวาย” ตั้งอยู่ในอำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ มีลักษณะทางภูมิประเทศที่โดดเด่นคือเป็นภูเขาไฟที่ดับสนิทแล้ว ประกอบด้วยยอดเขา 3 ลูกติดต่อกัน ได้แก่ เขาชาย (พนมเปร๊าะ) เขาหญิง (พนมสรัย) และเขาคอก (พนมกรอล) (สันติ วิลัยสูงเนิน และคณะ, 2566) พื้นที่แห่งนี้ไม่ได้มีความสำคัญเพียงแค่การเป็นพื้นที่ป่าอนุรักษ์ทางธรรมชาติ แต่ยังเป็น “พื้นที่ศักดิ์สิทธิ์” (Sacred Space) และศูนย์รวมจิตใจของกลุ่มชาติพันธุ์ในท้องถิ่นพหุสังคม โดยเฉพาะชาวไทยเชื้อสายเขมรและชาวกูย (ยโสธารา ศิริภาประภากร และคณะ, 2567) ความศรัทธาดังกล่าวถูกประกอบสร้างและสะท้อนผ่านคติความเชื่อเรื่อง “9 สิ่งศักดิ์สิทธิ์คู่บ้านคู่เมือง” ตลอดจน “ประเพณีขึ้นเขาสวาย” ในวันขึ้น 1 ค่ำ เดือน 5 ของทุกปี ซึ่งประชาชนนับหมื่นคนจะเดินทางมาแสวงบุญตามแบบฉบับดั้งเดิม ทำให้วนอุทยานพนมสวายมีสถานะเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่มีชีวิต (Living Heritage) ที่หลอมรวมธรรมชาติและจิตวิญญาณเข้าไว้ด้วยกันอย่างแนบแน่น (Alexandra Denes, 2013)

ภาพที่ 1 พระพุทธสุรินทรมงคล
ที่มา: ผู้เขียน (17 มีนาคม 2569)

ภาพที่ 2 สถูปบรรจุอัฐิหลวงปู่ดูลย์ อตุโล
ที่มา: ผู้เขียน (17 มีนาคม 2569)

อย่างไรก็ตาม ท่ามกลางกระแสการเติบโตของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม การบริหารจัดการพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์แห่งนี้ต้องเผชิญกับความท้าทายในการรักษาสมดุลระหว่างมาตรการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ที่เข้มงวดของรัฐ และการตอบสนองต่อวิถีความศรัทธาของชุมชน (Alexandra Denes, 2013) เพื่อยกระดับพนมสวายให้เป็นแหล่งท่องเที่ยววิถีพุทธที่โดดเด่นและมีเอกลักษณ์ จึงได้มีการนำ “นวัตกรรมทางวัฒนธรรม” (Cultural Innovation) เข้ามาเป็นเครื่องมือสำคัญในการบริหารจัดการพื้นที่ สิ่งที่น่าสนใจและถือเป็นจุดดึงดูดสำคัญคือ โครงการออกแบบและจัดเรียงเสียงระฆังจำนวน 1,080 ใบ บริเวณรอบสถูปบรรจุอัฐิพระราชวุฒาจารย์ (หลวงปู่ดูลย์ อตุโล) บนยอดเขาคอก โดยสถาบันการศึกษาในท้องถิ่นได้บูรณาการวิชาการด้านมานุษยวิทยาดนตรี (Ethnomusicology) เข้ามาแก้ปัญหาระดับเสียงระฆังที่ไม่เท่ากัน ด้วยการปรับระดับคลื่นความถี่เสียงให้เกิดเป็นท่วงทำนองบทสวดมนต์ทางพระพุทธศาสนา (สันติ วิลัยสูงเนิน และคณะ, 2566) นวัตกรรมดังกล่าวได้แปรสภาพภูมิทัศน์ทางกายภาพให้กลายเป็น “ภูมิทัศน์ทางเสียง”

(Soundscape) ที่ตอกย้ำความศักดิ์สิทธิ์ สร้างประสบการณ์ทางจิตวิญญาณรูปแบบใหม่ และกลายเป็นอัตลักษณ์ที่ช่วยส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมได้อย่างเป็นรูปธรรม

ด้วยเหตุนี้ บทความวิชาการนี้จึงมีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาบริบททางประวัติศาสตร์และคติความเชื่อในการประกอบสร้างพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์วนอุทยานพนมสวาย 2) วิเคราะห์กระบวนการจัดการพื้นที่และนวัตกรรมทางวัฒนธรรมเพื่อสะท้อนอัตลักษณ์ท้องถิ่น และ 3) นำเสนอรูปแบบการจัดการพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์วนอุทยานพนมสวายเพื่อการสร้างอัตลักษณ์และส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน

พื้นที่ศักดิ์สิทธิ์กับนิเวศวิทยาวัฒนธรรมในบริบทสังคมสุรินทร์

ปัญหาอุปสรรคและทิศทางการจัดการการท่องเที่ยววนอุทยานพนมสวายที่พึงประสงค์ แม้พื้นที่วนอุทยานพนมสวายจะมีศักยภาพสูงในการเป็นศูนย์รวมจิตวิญญาณและเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม แต่ในมิติของการบริหารจัดการและการท่องเที่ยวยังคงเผชิญกับปัญหาและอุปสรรคหลายประการที่ส่งผลกระทบต่อนิเวศวิทยาวัฒนธรรมของพื้นที่ โดยสามารถแบ่งปัญหาออกเป็น 2 มิติหลัก ได้แก่

ภาพที่ 3 น้ำตกโตงใหญ่
ที่มา: วนอุทยานพนมสวาย (18 มีนาคม 2569)

ภาพที่ 4 ป้ายทางขึ้นเขาหญิง (พนมสรัย)
ที่มา: ผู้เขียน (17 มีนาคม 2569)

1) ปัญหาด้านกายภาพและสิ่งแวดล้อม จากสภาวะการขยายตัวของการท่องเที่ยว ทำให้วนอุทยานพนมสวายเผชิญกับความเสื่อมโทรมของแหล่งท่องเที่ยวบางจุด สิ่งอำนวยความสะดวกและความปลอดภัยยังไม่เพียงพอและไม่สอดรับกับมาตรฐานอารยสถาปัตย์ นอกจากนี้ ในช่วงการจัดงานประเพณีขึ้นเขาสวายซึ่งมีผู้แสวงบุญและนักท่องเที่ยวหลั่งไหลเข้ามาเป็นจำนวนมาก ได้ก่อให้เกิดปัญหาการจัดการขยะมูลฝอยและสิ่งปฏิกูลที่ส่งผลกระทบต่อความบริสุทธิ์ของระบบนิเวศ รวมถึงความเสี่ยงจากการเกิดไฟป่าในช่วงฤดูแล้ง ซึ่งบั่นทอนความอุดมสมบูรณ์ของป่าเต็งรังและกล้วยไม้ป่าในพื้นที่

2) ปัญหาเชิงโครงสร้างและการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม พนมสวายเผชิญกับความท้าทายในเรื่องความขัดแย้งเชิงพื้นที่ ระหว่างการเป็น "พื้นที่ป่าอนุรักษ์" ที่รัฐมีมาตรการและกฎหมายควบคุมการใช้ประโยชน์อย่างเข้มงวด กับการเป็น "พื้นที่ศักดิ์สิทธิ์" ที่ชุมชนท้องถิ่นจำเป็นต้องใช้เพื่อประกอบพิธีกรรมทางความเชื่อ การจัดการแบบสั่งการจากบนลงล่าง (Top-down approach) ของภาครัฐในบางครั้ง อาจทำให้

ละเลยคุณค่าทางนามธรรม (Intangible Heritage) ของท้องถิ่น ส่งผลให้ความหมายที่แท้จริงของพื้นที่ถูกลดทอนลงไปเป็นการท่องเที่ยวเชิงพาณิชย์เพียงอย่างเดียว

รูปแบบการจัดการและการท่องเที่ยวที่พึงประสงค์ เพื่อก้าวข้ามอุปสรรคดังกล่าว รูปแบบการจัดการพื้นที่และการท่องเที่ยววนอุทยานพนมสวายที่พึงประสงค์ ควรเปลี่ยนผ่านสู่ "การจัดการแบบบูรณาการบนฐานของมรดกที่มีชีวิต (Living Heritage)" โดยมีแนวทางที่สร้างสรรค์และเป็นประโยชน์ ดังนี้

1) การประเมินและควบคุมขีดความสามารถในการรองรับได้ (Carrying Capacity): การจัดการท่องเที่ยวต้องคำนึงถึงความสามารถในการรองรับของระบบนิเวศทางธรรมชาติ ทั้งในด้านจำนวนนักท่องเที่ยว การจัดโซนนิ่ง (Zoning) พื้นที่ศักดิ์สิทธิ์และพื้นที่อนุรักษ์ป่าไม้ เพื่อมิให้กิจกรรมนันทนาการสร้างภาระต่อสิ่งแวดล้อม

2) การใช้กระบวนการสื่อความหมายทางวัฒนธรรม (Cultural Interpretation): การจัดการที่พึงประสงค์ต้องไม่ปล่อยให้นักท่องเที่ยวเดินชมสถานที่เพียงลำพัง แต่ควรมีระบบสื่อความหมายทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม (เช่น ป้ายนิทรรศการ หรือมัคคุเทศก์ท้องถิ่น) เพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับ 9 สิ่งศักดิ์สิทธิ์และระบบนิเวศป่าเขา ซึ่งจะนำไปสู่การท่องเที่ยวเชิงความเคารพ (Respectful Tourism)

3) การส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชน (Community Participation): ควรบูรณาการความร่วมมือระหว่างภาครัฐและเครือข่ายชุมชน ให้ชาวบ้านมีบทบาทเป็น "ผู้พิทักษ์มรดกทางวัฒนธรรม" และเชื่อมโยงการท่องเที่ยวเขาสวายเข้ากับเส้นทาง "การท่องเที่ยววิถีชุมชน (CBT)" เช่น การเชื่อมโยงกับหมู่บ้านทอผ้าไหมในตำบลสวาย

ภาพที่ 5 ระฆังจำนวน 1,080 ใบบริเวณรอบสถูป
ที่มา: ผู้เขียน (17 มีนาคม 2569)

ภาพที่ 6 เสานางเรียงบริเวณทางขึ้นฝั่งตะวันออก
ที่มา: ผู้เขียน (17 มีนาคม 2569)

ทิศทางการจัดการเช่นนี้ จะช่วยให้วนอุทยานพนมสวายสามารถรักษาสมดุลระหว่าง "การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ" และ "การตอบสนองต่อความศรัทธาของมนุษย์" ได้อย่างยั่งยืน และเป็นพื้นที่ต้นแบบของการท่องเที่ยววิถีพุทธที่ทรงคุณค่าต่อไป

ครั้งนี้ผู้เขียนได้ลงพื้นที่ ตำบลสวาย และตำบลนาบัว อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ และทำการสัมภาษณ์เจ้าอาวาส อดีตผู้นำชุมชน และปราชญ์ชาวบ้าน จำนวน 5 ท่าน ตามลำดับดังนี้

พระอธิการสนิท กุสลจิตฺโต (ประสงค์สุข) เจ้าอาวาสวัดพนมศิลาราม ตำบลนาบัว อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ อายุ 76 พรรษา จบการศึกษาชั้น ป.4 บวชที่วัดแห่งนี้มาแล้ว 18 พรรษา พระคุณเจ้าได้เล่าถึงความทรงจำและประเพณีในอดีตไว้ดังนี้ 1) ความทรงจำในวัยเยาว์ ตั้งแต่พระคุณเจ้าเติบโตมาจนอายุได้ 7 ขวบ ก็เห็นพิธีงานขึ้นเขาสวายจัดขึ้นเป็นประจำทุกปี ในวัน ขึ้น 1 ค่ำ เดือน 5 2) ภาพในอดีต ในสมัยนั้นการเดินทางไปเขาสวายจะใช้ “เกวียนและควาย” ตกแต่งอย่างสวยงาม จัดเป็นขบวนแห่เพื่อเดินทางขึ้นไปบนเขา 3) บรรยากาศงาน มีความสนุกสนานของหนุ่มสาวที่รดน้ำสาดกันใน (แลแก็ด) *[หมายเหตุ: สันนิษฐานว่าเป็นชื่อเรียกเกวียนหรือภาชนะบรรจุน้ำในภาษาถิ่น]* ถือเป็นภาพวัฒนธรรมประเพณีที่งดงามของชุมชน 4) ความสำคัญ เป็นช่วงเวลาที่ผู้คนทั้งจากพื้นที่ใกล้และไกลได้มารวมตัวกัน เพื่อร่วมทำบุญและสักการะสิ่งศักดิ์สิทธิ์คู่บ้านคู่เมือง ถือเป็นการเสริมสิริมงคลในการเริ่มต้น “ปีใหม่ไทย” (สงกรานต์) ในช่วงเวลาอันเป็นมงคล (พระอธิการสนิท กุสลจิตฺโต, สัมภาษณ์, 18 มีนาคม 2569)

ภาพที่ 7 สัมภาษณ์พระอธิการสนิท กุสลจิตฺโต
ที่มา: ผู้เขียน (17 มีนาคม 2569)

ภาพที่ 8 ผู้เขียนกับบันไดทางขึ้นเขาหญิง (พนมสรัย)
ที่มา: ผู้เขียน (17 มีนาคม 2569)

นายสมศักดิ์ แซ่ตั้ง อายุ 56 ปี ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 12 บ้านโคกเมือง ตำบลสวาย อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ กล่าวว่า ตั้งแต่เติบโตมาก็เห็นว่ามีงานประจำปีขึ้นเขา (วนอุทยานพนมสวาย) และได้ฟังเรื่องราวจากคุณปู่คุณย่าเล่าให้ฟังเกี่ยวกับพนมสวายไว้ว่า: ในอดีตพื้นที่บนพนมสวายมีสภาพอากาศที่ร้อนมากและแห้งแล้ง ขาดแคลนน้ำ ชาวบ้านจึงต้องพากันทำพิธี “แห่นางแมว” เพื่อขอฝน พิธีกรรมมีการรำบวงสรวงในงานประจำปี ซึ่งจะจัดขึ้นในวัน ขึ้น 1 ค่ำ เดือน 5 เป็นความเชื่อที่สืบทอดกันมาอย่างยาวนานของชาวจังหวัดสุรินทร์ วัตถุประสงค์เพื่อสักการะสิ่งศักดิ์สิทธิ์คู่บ้านคู่เมือง เช่น พระพุทธสุรินทรมงคล และรอยพระพุทธบาทจำลอง 1) เพื่อแสดงความกตัญญูและขอฝนตามความเชื่อท้องถิ่น 2) เพื่อความเป็นสิริมงคลแก่ชีวิตและตอกย้ำอัตลักษณ์วัฒนธรรมพื้นบ้าน

ท่านยังกล่าวเพิ่มเติมอีกว่า ความเชื่อและผลลัพธ์ หลังจากที่ชาวสุรินทร์ได้ร่วมกันจัดงานประจำปีและทำพิธีขอความอุดมสมบูรณ์ ฝนก็เริ่มตกต้องตามฤดูกาล ชาวบ้านเชื่อว่าการรำบวงสรวงเป็นการบอกกล่าว เทวดา เจ้าทาง ให้ดลบันดาลให้ฝนฟ้าตกตามฤดูกาล เพื่อให้พืชพันธุ์ธัญญาหารต่างๆ อุดมสมบูรณ์ (สมศักดิ์ แซ่ตั้ง, สัมภาษณ์, 18 มีนาคม 2569)

ภาพที่ 9 สัมภาษณ์นายสมศักดิ์ แซ่เต็ง
ผู้ใหญ่บ้าน ที่มา: ผู้เขียน, 2568

ภาพที่ 10 สัมภาษณ์นางอมร บุญกอง
ปราชญ์ชาวบ้าน ที่มา: ผู้เขียน, 2568

ชาวกูยและชาวไทยเชื้อสายเขมรในพื้นที่ตำบลสวายและตำบลนาบัว มีระบบความเชื่อที่ผูกพันกับธรรมชาติอย่างแยกไม่ออก ดังปรากฏในพิธีกรรม “มะม๊วต” (Ma-muat) ซึ่งเป็นการเข้าทรงสื่อสารกับดวงวิญญาณบรรพบุรุษ และความเชื่อเรื่อง “ปรียะภูมิสะแรย์” (Priya Phum Sarae) หรือดวงวิญญาณประจำทุ่งนาที่คอยปกปักรักษาผลิตผลทางการเกษตร (ยโสธารา ศิริภาประภากร และคณะ, 2567) การดำรงอยู่ของภูเขาพนมสวายจึงเปรียบเสมือนศูนย์กลางทางจิตวิญญาณที่คอยดูแลความอุดมสมบูรณ์ของชุมชน ความผูกพันนี้สะท้อนออกมาชัดเจนผ่าน “ประเพณีขึ้นเขาสวาย” (ตอมตู๊จ และ ตอมธม) ซึ่งจัดขึ้นในวันขึ้น 1 ค่ำ เดือน 5 ของทุกปี อันถือเป็นวันขึ้นปีใหม่ทางจันทรคติ ในวันดังกล่าว บรรพชนชาวสุรินทร์จะถือเป็น “วันหยุดงาน” (Traditional Holiday) อย่างเด็ดขาด เพื่อเดินทางแสวงบุญ ขึ้นไปกราบไหว้สิ่งศักดิ์สิทธิ์บนขุนเขา ซึ่งเป็นกุศโลบายทางสังคมที่ใช้พื้นที่ศักดิ์สิทธิ์เป็นเครื่องมือในการรวมศูนย์จิตใจและสร้างความสมานฉันท์ในกลุ่มชาติพันธุ์ (ศูนย์ดำรงธรรม จังหวัดสุรินทร์, 2569; สันติ วิลัยสูงเนิน และคณะ, 2566)

นางอมร บุญกอง อายุ 54 ปี ตำแหน่งนักวิชาการสาธารณสุขชำนาญการ ตำบลนาบัว อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ กล่าวว่า ในงานประจำปีเขาสวาย ซึ่งจะจัดขึ้นก่อนสงกรานต์ หนึ่งในกิจกรรมที่ชาวบ้านเชื่อว่าถ้าได้ทำจะเป็นสิริมงคลคือการหาบสิ่งของขึ้นเขาสวาย ซึ่งเป็นประเพณีที่สืบทอดกันมาตั้งแต่คนโบราณจนถึงคนรุ่นปัจจุบันเพื่อแสดงถึงความศรัทธาต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ความอดทนความเพียรพยายามและความสามัคคีของคนในชุมชน ชาวบ้านจะหาบน้ำสิ่งของดอกไม้ธูปเทียนเพื่อขึ้นไปสักการะสิ่งศักดิ์สิทธิ์9อย่าง พุทธสุรินทร์มงคล รอยพระพุทธบาทจำลอง อัฐิหลวงปู่ดุลย์ พระพุทธรูปองค์ดำ หลวงปู่สวนปราสาทหินพนมสวาย ศาลเจ้าแม่กวนอิม เตาหิน และสระน้ำศักดิ์สิทธิ์ ซึ่งชาวบ้านมีความเชื่อว่าการขึ้นเขาและสักการะสิ่งศักดิ์สิทธิ์บนเขา จะช่วยให้ชีวิตประสบความสำเร็จอยู่เย็นเป็นสุข (อมร บุญกอง, สัมภาษณ์, 18 มีนาคม 2569)

ยิ่งไปกว่านั้น ในมิติทางประวัติศาสตร์และโบราณคดี พนมสวายยังได้รับอิทธิพลจากเครือข่ายอารยธรรมขอมโบราณ ดังปรากฏร่องรอยของ “ปราสาทพนมสวาย” หรือปราสาทสนชัย บริเวณไหล่เขาพนมเปร๊าะ (กรมศิลปากร, 2566) ซึ่งเป็นเครื่องยืนยันว่าพื้นที่ธรรมชาตินี้ถูกยกระดับให้เป็น “ศูนย์กลางจักรวาล” ตามคติพราหมณ์-ฮินดูมาแต่โบราณ ก่อนที่จะถูกซ้อนทับและกลืนกลาย (Syncretism) ด้วยคติทางพระพุทธศาสนาในยุคต่อมา

2. การสถาปนาและการให้ความหมาย “9 สิ่งศักดิ์สิทธิ์คู่บ้านคู่เมือง” แห่งพนมสวาย เมื่อบริบททางสังคมเปลี่ยนแปลงไป พื้นที่วนอุทยานพนมสวายได้ถูกประกอบสร้างความหมายใหม่ เพื่อให้สอดรับกับการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและคติพุทธศาสนาท้องถิ่น รัฐและชุมชนได้ร่วมกันกำหนดและสถาปนา “9 สิ่งศักดิ์สิทธิ์” ประจำพนมสวายขึ้น เพื่อเป็นจุดหมายทางการแสวงบุญ สถาปนานี้มิใช่การสร้างความเชื่อใหม่ทั้งหมด แต่เป็นการนำเอาทรัพยากรทางวัฒนธรรมและโบราณสถานที่มีอยู่เดิม มาจัดระบบความหมายใหม่ให้กลายเป็น ทุนทางวัฒนธรรม ที่เป็นรูปธรรม ซึ่งสามารถวิเคราะห์องค์ประกอบและคติความเชื่อที่แฝงอยู่ได้ดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 วิเคราะห์ 9 สิ่งศักดิ์สิทธิ์ประจำวนอุทยานพนมสวายในมิติความเชื่อและนิเวศวิทยาวัฒนธรรม

ลำดับ	รายการ 9 สิ่งศักดิ์สิทธิ์	พิกัด/ สถานที่ตั้ง	การให้ความหมายและ คติความเชื่อทางวัฒนธรรม
1	พระพุทธสุรินทรมงคล (พระใหญ่)	ยอดพนมเปร๊าะ (เขาชาย) ความสูง 220 เมตร	พระพุทธรูปสีขาวปางประทานพรขนาดใหญ่ที่สุดในจังหวัดสุรินทร์ เป็นสัญลักษณ์ของการเปลี่ยนผ่านพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์จากคติพราหมณ์ (ปราสาทขอม) สู่พุทธศาสนา และเป็นจุดหมายสูงสุดของการแสวงบุญ
2	รอยพระพุทธบาทจำลอง	ศาลาอัฏฐะมุข ยอดพนมกรอล (เขาคอก)	สัญลักษณ์แทนการเสด็จมาของพระพุทธเจ้า สร้างขึ้นเป็นอนุสรณ์ฉลองกรุงรัตนโกสินทร์ 200 ปี สะท้อนการเชื่อมโยงพื้นที่ท้องถิ่นเข้ากับส่วนกลางของรัฐไทย
3	สถูปบรรจุอัฐิหลวงปู่ดูลย์ อตุโล	ยอดพนมกรอล (เขาคอก) ใกล้รอยพระพุทธบาท	การนำอัฐิธาตุของพระอริยสงฆ์สายวิปัสสนาที่ยิ่งใหญ่ที่สุดของภาคอีสานตอนล่างมาประดิษฐาน เป็นการตอกย้ำความศักดิ์สิทธิ์สูงสุดทางจิตวิญญาณแก่ขุนเขาแห่งนี้
4	พระพุทธรูปองค์ดำ	ยอดพนมเปร๊าะ (เขาชาย)	สิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่เป็นที่พึ่งทางใจในระดับชาวบ้าน มีความเชื่อด้านการขอพรเพื่อความคุ้มครอง ปัดเป่าโรคภัยและสิ่งชั่วร้าย

5	รูปเคารพหลวงปู่สวน	ภายในบริเวณวนอุทยานพนมสวาย	การนับถือพระเกจิอาจารย์ท้องถิ่น สะท้อนคติการเคารพบูชาตัวแทนของความศักดิ์สิทธิ์ที่ใกล้ชิดกับชุมชนชาวนาบัวและสวาย
6	ปราสาทหินพนมสวาย (ปราสาทสนชัย)	ไหล่เขาพนมเปร๊าะ (เขาชาย)	โบราณสถานขอมที่แม้เหลือเพียงร่องรอย แต่ทำหน้าที่เชื่อมโยงอัตลักษณ์ของชาวสุรินทร์เข้ากับรากเหง้าอารยธรรมขอมโบราณ (Khmer Civilization Network)
7	ศาลเจ้าแม่กวนอิม	ยอดพนมกรอล (เขาคอก)	สะท้อนความลื่นไหลและการผสมผสานทางวัฒนธรรม (Cultural Hybridity) เพื่อรองรับกลุ่มผู้แสวงบุญชาวไทยเชื้อสายจีนในจังหวัด
8	เต่าหินศักดิ์สิทธิ์	บริเวณสระน้ำโบราณ ยอดพนมสรัย (เขาหญิง)	เต่าในคติพื้นถิ่นเป็นสัญลักษณ์ของความมีอายุยืนและความมั่นคง ผูกพันกับระบบนิเวศทางน้ำของภูเขา
9	สระน้ำศักดิ์สิทธิ์ (บ่อขมิ้น, บ่อสัมฤทธิ์)	กระจายตัวในพื้นที่วนอุทยานฯ	แหล่งน้ำซึมซับตามธรรมชาติที่ถูกให้ความหมายว่าเป็นน้ำมนต์ศักดิ์สิทธิ์ สะท้อนนิเวศวิทยาที่อุดมสมบูรณ์ และใช้สำหรับประกอบพิธีกรรมทางศาสนา

ที่มา: สังเคราะห์ข้อมูลจาก สันติ วิลัยสูงเนิน และคณะ (2566) และ กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช (2567)

จากตารางวิเคราะห์ข้างต้น จะเห็นได้ว่าการสถาปนา 9 สิ่งศักดิ์สิทธิ์ในพื้นที่วนอุทยานพนมสวาย คือตัวอย่างอันทรงพลังของการบริหารจัดการมรดกทางวัฒนธรรม พื้นที่ทางธรรมชาติ (ป่าไม้ ภูเขา สระน้ำ) ถูกทำให้มีความหมายทางสังคม คติความเชื่อเหล่านี้ทำหน้าที่เป็นเครื่องมือทางมานุษยวิทยาที่ช่วยจัดระเบียบ ความสัมพันธ์ระหว่างคนสุรินทร์กับธรรมชาติ ทำให้มนุษย์เกิดความยำเกรง ไม่กล้าทำลายทรัพยากรป่าไม้

ในขณะเดียวกัน ความหลากหลายของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ (ตั้งแต่ปราสาทขอม รอยพระบาท พระเกจิอาจารย์ ไปจนถึงเจ้าแม่กวนอิม) ยังสะท้อนให้เห็นถึง ความยืดหยุ่นและใจกว้าง ของกลุ่มชาติพันธุ์เขมร-กูย ที่พร้อมจะเปิดรับและหลอมรวมความเชื่อต่างบริบทให้เข้ามาอยู่ในนิเวศวิทยาวัฒนธรรมเดียวกันได้อย่างลงตัว การประกอบสร้างพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์แห่งนี้ จึงไม่ได้เป็นเพียงการเก็บรักษาร่องรอยในอดีต แต่คือการสร้าง อัตลักษณ์ที่ยังมีลมหายใจ ที่พร้อมจะต่อยอดเป็นทุนทางวัฒนธรรมสำหรับการท่องเที่ยววิถีพุทธได้อย่างทรงพลัง

ภาพที่ 11 สระโบราณทางตะวันออกของพนมสวาย
ที่มา: ผู้เขียน (17 มีนาคม 2569)

ภาพที่ 12 เจ้าแม่กวนอิม
ที่มา: วนอุทยานพนมสวาย (18 มีนาคม 2569)

กระบวนการจัดการพื้นที่และนวัตกรรมทางวัฒนธรรมแห่งวนอุทยานพนมสวาย

การบริหารจัดการพื้นที่วนอุทยานพนมสวายในยุคปัจจุบัน ได้ก้าวข้ามการจัดการพื้นที่ป่าอนุรักษ์แบบดั้งเดิมที่เน้นเพียงการปกป้องทรัพยากร มาสู่การใช้ "โมเดลการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมที่มีชีวิต" (Living Heritage Management Model) ควบคู่ไปกับการสร้างสรรค์ "นวัตกรรมทางวัฒนธรรม" (Cultural Innovation) ที่ทันสมัย เพื่อยกระดับศักยภาพของพื้นที่ให้เป็นแหล่งท่องเที่ยววิถีพุทธเชิงรุก รูปแบบการจัดการและนวัตกรรมใหม่ที่ถูกนำมาประยุกต์ใช้ สามารถวิเคราะห์ได้ดังนี้

1) โมเดลการจัดการพื้นที่แบบมรดกที่มีชีวิต (Living Heritage Management Model) เพื่อให้การท่องเที่ยวและการอนุรักษ์ดำรงอยู่ร่วมกันได้อย่างยั่งยืน การจัดการพื้นที่พนมสวายได้นำ โมเดลการจัดการมรดกที่มีชีวิต มาเป็นกลไกหลัก โมเดลนี้เปลี่ยนกระบวนทัศน์จากการที่ “รัฐเป็นผู้ควบคุมพื้นที่แต่เพียงผู้เดียว” (Top-down Approach) มาสู่การแบ่งปันพื้นที่ทางกายภาพให้กลายเป็นพื้นที่ทางจิตวิญญาณของชุมชน กลไกของโมเดลนี้คือ การใช้ “ความศักดิ์สิทธิ์” เป็นเครื่องมือในการจัดการพฤติกรรมของนักท่องเที่ยว (Visitor Management) แทนการใช้กฎหมายบังคับเพียงอย่างเดียว รัฐได้เปิดพื้นที่ให้ชุมชนเข้ามาสถาปนา 9 สิ่งศักดิ์สิทธิ์ และจัดประเพณีขึ้นเขาสวาย ซึ่งการดำเนินงานตามโมเดลนี้ทำให้เกิดความยำเกรงต่อศาสนสถาน ส่งผลให้นักท่องเที่ยวและผู้แสวงบุญเป็นผู้ร่วมดูแลรักษาความบริสุทธิ์ของระบบนิเวศไปโดยปริยาย ถือเป็นโมเดลการจัดการการท่องเที่ยวที่ใช้ความศรัทธามาเป็นต้นทุนในการบริหารจัดการ (Faith-based Tourism Management) อย่างเป็นรูปธรรม

2) นวัตกรรมทางวัฒนธรรมเชิงดนตรีวิทยา การสร้าง “ภูมิทัศน์เสียงสวดมนต์” (Soundscape Innovation) จุดเปลี่ยนสำคัญที่ถือเป็น "นวัตกรรมใหม่" ของวนอุทยานพนมสวาย คือการบูรณาการศาสตร์ด้านฟิสิกส์ (เสียง) เข้ากับพุทธศิลป์และมานุษยวิทยาดนตรีวิทยา (Ethnomusicology) ในอดีต ระฆังจำนวน 1,080 ใบที่แขวนอยู่รอบสถูปหลวงปู่ดูลย์ อตุโล เป็นเพียงวัตถุที่ใช้เคาะเพื่อความเป็นสิริมงคล แต่มีปัญหาคือระฆังแต่ละใบมีคลื่นความถี่เสียงที่ไม่เท่ากัน ทำให้เกิดเสียงที่สะเปะสะปะ สถาบันอุดมศึกษาใน

ท้องถิ่นร่วมกับจังหวัดสุรินทร์ จึงได้คิดค้นนวัตกรรมการจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรมขึ้นใหม่ โดยใช้วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเข้ามาแก้ปัญหาผ่าน “เทคนิค Move DO (มูฟโด)” ซึ่งมีกระบวนการและนวัตกรรมดังนี้

1) การจัดการคลื่นความถี่ทางดนตรี คัดกรองคลื่นความถี่ระฆังจำนวน 432 ใบ (ความถี่ตั้งแต่ 130 - 354 เฮิรตซ์) และจัดเรียงลำดับคลื่นความถี่ใหม่ให้กลมกลืนกัน
2) นวัตกรรมการแปรเสียงระฆังเป็นบทสวด คัดเลือกบทสวดมนต์สำคัญ 5 บท (เช่น บทบูชาพระรัตนตรัย บทไตรสรณคมน์) ซึ่งมีความยาวรวม 202 พยางค์ โดยออกแบบให้การเคาะระฆัง 1 ใบ มีค่าเท่ากับการเปล่งเสียงสวดมนต์ 1 พยางค์ จึงใช้ระฆังเรียงร้อยเข้าด้วยกันจำนวน 202 ใบ
3) ผลลัพธ์ของนวัตกรรม เมื่อนักท่องเที่ยวเดินเคาะระฆังแบบทักษิณาวรรต (เวียนขวา) เสียงระฆังที่ดังกังวานจะเกิดเป็นคลื่นความถี่ที่มีความคล้ายคลึงกับท่วงทำนองการสวดมนต์ถึงร้อยละ 83.3 นวัตกรรมนี้ได้เปลี่ยนสภาพ "ภูมิทัศน์ทางกายภาพ" ให้กลายเป็น “ภูมิทัศน์ทางเสียง” (Soundscape) ถือเป็นนวัตกรรมการท่องเที่ยวเชิงจิตวิญญาณแห่งแรกๆ ของประเทศ ที่ใช้วิทยาศาสตร์มาอธิบายและยกระดับความศักดิ์สิทธิ์ให้จับต้องได้

ในบริบทดั้งเดิม ระฆังจำนวน 1,080 ใบ ถูกรวบรวมและจัดสร้างขึ้นในปี พ.ศ. 2550 เพื่อเฉลิมพระชนมพรรษา 80 พรรษา รัชกาลที่ 9 โดยกระจายแขวนไว้ตามเส้นทางขึ้นเขาและรอบสถูป การเคาะระฆังเป็นเพียงการประกอบพิธีกรรมเชิงเสียง ที่เชื่อว่าจะส่งสัญญาณบุญไปสู่สรวงสวรรค์และสร้างความเป็นสิริมงคล (สันติ วิลัยสูงเนิน และคณะ, 2566) ทว่าในทางกายภาพ ระฆังเหล่านี้มีความถี่เสียงที่ไม่เท่ากันและบางใบเกิดการชำรุดเสียหาย เพื่อสร้างอัตลักษณ์ใหม่ที่ทรงคุณค่า สถาบันอุดมศึกษาในท้องถิ่น เช่น มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์ ได้เข้ามาบูรณาการองค์ความรู้ด้านมานุษยวิทยาดนตรี เพื่อจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมนี้ใหม่ ดังปรากฏรายละเอียดในตารางที่ 2

ตารางที่ 2 การวิเคราะห์กระบวนการจัดการนวัตกรรมเสียงระฆังบริเวณสถูปอัฐิหลวงปู่ดูลย์ อตุโล

การจัดการทรัพยากร	**รายละเอียดการดำเนินงานเชิงประจักษ์**	**นัยทางวัฒนธรรมและการสร้างอัตลักษณ์**
1. การประเมินคุณภาพและคลื่นความถี่เสียง	คัดแยกและวัดคลื่นความถี่ระฆังบริเวณสถูปฯ จำนวน 432 ใบ พบว่ามีคลื่นความถี่ตั้งแต่ 130 - 354 เฮิรตซ์ แบ่งเป็นคุณภาพดี 268 ใบ พอใช้ 145 ใบ และชำรุด 19 ใบ	สะท้อนการนำกระบวนการทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มาใช้ในการวิเคราะห์ทรัพยากรทางวัฒนธรรมอย่างเป็นระบบ

2. การบูรณาการพุทธศิลป์และหลักภาษาศาสตร์	คัดเลือกบทสวดมนต์ 5 บท (เช่น บทบูชาพระรัตนตรัย, บทไตรสรณคมน์, บทพุทธานุสสติ) ซึ่งมีความยาวรวม 202 พยางค์ และใช้ระฆัง 1 ใบ แทนเสียงสวด 1 พยางค์ (รวม 202 ใบ)	ดนตรีและเสียงถูกยกระดับให้เป็นเสมือน “ภาษา” ที่ใช้สื่อสารปรัชญาทางธรรม การเคาะระฆัง 1 ครั้ง จึงเท่ากับการเปล่งเสียงสวดมนต์ 1 คำ
3. นวัตกรรมด้านดนตรีวิทยา	แก้ปัญหาข้อจำกัดของระดับเสียงระฆังที่ไม่เท่ากัน ด้วยการใช้เทคนิคทางดนตรีที่เรียกว่า “Move DO” (มูฟโด) เพื่อจัดเรียงคลื่นความถี่ให้เกิดท่วงทำนองที่กลมกลืนที่สุด	เป็นการประยุกต์ใช้ทฤษฎีดนตรีเพื่อเอาชนะข้อจำกัดทางกายภาพของวัตถุ เกิดเป็นสุนทรียภาพทางเสียงที่สอดรับกับความสงบเงียบของระบบนิเวศป่าไม้
4. การจัดโครงสร้างเชิงพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์	แขวนระฆังจำนวน 202 ใบ ตามทิศ “ทักษิณาวรรต” (เวียนขวา) รอบสถูปอัฐิหลวงปู่ดูลย์ อตุโล ส่วนระฆังที่เหลือจัดเรียงตามทางเดินเข้าสถูป	การจัดเรียงแบบทักษิณาวรรต เป็นการเคารพกฎเกณฑ์ทางศาสนาพิธี ผู้แสวงบุญต้องเดินเวียนขวาเพื่อเคาะระฆัง ถือเป็นการเจริญสติและวิปัสสนาขณะเคลื่อนไหว

ที่มา: สังเคราะห์ข้อมูลจากการศึกษาวิจัยของ สันติ วิลัยสูงเนิน และคณะ (2566)

จากตารางที่ 2 จะเห็นได้ว่า การออกแบบและจัดเรียงเสียงระฆังนี้มิใช่เพียงการจัดวางวัตถุทางกายภาพ แต่เป็นการแปรสภาพเสียง ให้กลายเป็นอัตลักษณ์ทางพื้นที่ อย่างมีนัยสำคัญ ผลการประเมินจากผู้เชี่ยวชาญด้านดนตรีและผู้บริหารระดับจังหวัดต่างยืนยันว่า เสียงระฆังที่ถูกจัดเรียงใหม่มีความคล้ายคลึงกับทำนองสวดมนต์ถึงร้อยละ 83.3 (สันติ วิลัยสูงเนิน และคณะ, 2566) ซึ่งการสร้างสัญลักษณ์ทางเสียงนี้ช่วยให้ผู้ที่เดินทางมาสักการะสถูปอัฐิหลวงปู่ดูลย์ อตุโล เกิดภาวะความสงบทางจิตใจ สอดคล้องกับคติความเชื่อที่ว่า เสียงกังวานของระฆังคือเสียงแห่งความตื่นรู้ และเป็นหนทางสู่ประตูสวรรค์ (สันติ วิลัยสูงเนิน และคณะ, 2566)

3. โมเดลการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอัจฉริยะ (Smart Cultural Tourism Model) เพื่อให้นวัตกรรมเสียงระฆังและการจัดการพื้นที่มรดกที่มีชีวิตสามารถรองรับนักท่องเที่ยวยุคดิจิทัล การจัดการพื้นที่ของพนมสวายจึงได้มุ่งหน้าสู่โมเดลการท่องเที่ยวอัจฉริยะ (Smart Tourism) โดยมีการนำเทคโนโลยีสมัยใหม่มาสนับสนุนการให้ข้อมูล (Cultural Interpretation) การดำเนินการที่โดดเด่นคือ โครงการ “Surinscanme” ซึ่งเป็นการประยุกต์ใช้ QR Code ติดตั้งตามจุดต่างๆ ทั้งบริเวณ 9 สิ่งศักดิ์สิทธิ์ และบริเวณระฆังทำนองสวดมนต์ เมื่อนักท่องเที่ยวสแกนผ่านสมาร์ทโฟน ระบบจะแสดงข้อมูลทางประวัติศาสตร์ คติความเชื่อ และแอปพลิเคชันเทียบเคียงเสียงระฆังกับบทสวดมนต์ โมเดลนี้ไม่เพียงแต่อำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยว ลดการใช้ป้ายนิทรรศการที่ทำลายทัศนียภาพทางธรรมชาติ แต่ยังเป็น

การยกระดับการท่องเที่ยววิถีพุทธของจังหวัดสุรินทร์ให้สอดรับกับวิถีชีวิตสมัยใหม่ (Digital Lifestyle) และเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันทางการท่องเที่ยวได้อย่างเป็นรูปธรรม

ดังนั้น กระบวนการจัดการพื้นที่ของวนอุทยานพนมสวายจึงเป็นการพิสูจน์ให้เห็นว่า การอนุรักษ์พื้นที่ป่าไม้ของรัฐสามารถดึงดูดความร่วมมือจากนักวิชาการและชุมชนท้องถิ่นได้ ผ่านการเปิดกว้างให้มีการตีความและการสร้างสรรค์นวัตกรรมใหม่ๆ ทับซ้อนลงไปบนพื้นที่ดั้งเดิม นวัตกรรมเสียงระฆังทำนองสวดมนต์จึงทำหน้าที่เป็นเสมือน สะพานเชื่อม ระหว่างคติความเชื่อในอดีตกับบริบทการท่องเที่ยวในปัจจุบัน ทำให้พนมสวายสามารถตอกย้ำความเป็นศูนย์รวมจิตวิญญาณแห่งสุรินทร์ และสร้างอัตลักษณ์ที่โดดเด่นและจับต้องได้อย่างยั่งยืน

รูปแบบการจัดการพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์เชิงบูรณาการเพื่อการท่องเที่ยววิถีพุทธอย่างยั่งยืน

ภายใต้บริบทของการพัฒนาที่ยั่งยืน การบริหารจัดการพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ที่ทับซ้อนอยู่บนพื้นที่อนุรักษ์ทางธรรมชาติ จำเป็นต้องอาศัยกระบวนทัศน์เชิงบูรณาการ ที่ไม่เพียงแต่มุ่งเน้นการปกป้องทรัพยากรทางกายภาพ แต่ยังต้องธำรงไว้ซึ่งคุณค่าทางจิตวิญญาณและเปิดโอกาสให้เกิดการใช้ประโยชน์ทางเศรษฐกิจอย่างเป็นธรรม สำหรับวนอุทยานพนมสวาย จังหวัดสุรินทร์ แม้จะประสบความสำเร็จในการสถาปนา 9 สิ่งศักดิ์สิทธิ์และนวัตกรรมเสียงระฆังสวดมนต์เพื่อดึงดูดผู้แสวงบุญแล้วก็ตาม แต่การยกระดับพื้นที่แห่งนี้ให้ก้าวสู่การเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมระดับนานาชาติที่ยั่งยืน จำเป็นต้องมียุทธศาสตร์การพัฒนาที่ครอบคลุมใน 4 มิติหลัก ดังนี้

1. การจัดการความรู้และการสื่อความหมายมรดกทางวัฒนธรรม การปล่อยให้พื้นที่ศักดิ์สิทธิ์สื่อสารกับนักท่องเที่ยวเพียงลำพังอาจนำไปสู่การลดทอนคุณค่าให้เหลือเพียงการท่องเที่ยวเชิงพาณิชย์ ตามกฎบัตรอิโคโมส (ICOMOS Charter) การสื่อความหมายทางวัฒนธรรมถือเป็นช่องทางสำคัญในการสร้างความเข้าใจและตระหนักรู้ถึงคุณค่าของแหล่งมรดก ดังนั้น วนอุทยานพนมสวายจึงควรยุทธศาสตร์การจัดตั้ง “ศูนย์การเรียนรู้และสื่อความหมายภูมิทัศน์วัฒนธรรม” (Cultural Landscape Interpretation Center) เพื่อทำหน้าที่รวบรวมและถ่ายทอดข้อมูลพหุมิติ ได้แก่ 1) มิติทางธรณีวิทยา ในฐานะภูเขาไฟที่ดับสนิท 2) มิติทางโบราณคดี ที่เชื่อมโยงกับร่องรอยปราสาทขอม (ปราสาทสนชัย) และ 3) มิติทางมานุษยวิทยา ที่อธิบายคติความเชื่อเรื่อง 9 สิ่งศักดิ์สิทธิ์และพิธีกรรมดั้งเดิมของกลุ่มชาติพันธุ์เขมร-กูย การจัดการความรู้อย่างเป็นระบบผ่านสื่อจัดแสดง นิทรรศการ และแผนที่มรดกทางวัฒนธรรม (Cultural Mapping) จะช่วยยกระดับประสบการณ์ของผู้มาเยือนจากการเป็นเพียงนักท่องเที่ยว สู่การเป็นผู้เรียนรู้และผู้แสวงบุญ ที่มีความเคารพต่อพื้นที่

นางสาวทัตพิชา ประไวย์ ตำแหน่งนักวิชาการป่าไม้ชำนาญการ หัวหน้าวนอุทยานพนมสวาย สำนักบริหารพื้นที่อนุรักษ์ที่ 9 (อุบลราชธานี) ตำบลสวาย อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ กล่าวว่า การจัดงานขึ้นเขาสวาย เป็นงานประจำปี ซึ่งตรงกับวันขึ้น 1 ค่ำเดือน 5 ของทุกปี ซึ่งชาวสุรินทร์มีความเชื่อว่าเป็นวันขึ้นปีใหม่ ทุกครอบครัวต้องหยุดงาน เพื่อพาครอบครัวมาทำบุญสักการะสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เพื่อเสริมเป็นสิริมงคล

ให้กับชีวิต และมักจะมาการเคาะระฆัง 1,080 ใบ เพื่อความร่มเย็นเป็นสุข ตามความเชื่อของคนโบราณ ระฆังจำนวนมากเชื่อว่าจะช่วยขจัดความชั่วร้ายและนำความสุขมาให้ ความเชื่อว่าถ้าใครมาขึ้นเขาสวายจะต้องไหว้สิ้งศักดิ์สิทธิ์ ซึ่งมีดังนี้ 1) รอยพระพุทธบาทจำลอง 2) สถูปบรรจุอัฐิหลวงปู่ดุลย์ อตุโล การเคาะระฆังเสริมสิริมงคล กราบนมัสการพระใหญ่ เพื่อของพรความสุขเสริมความเจริญในชีวิต มีเงินมีทองร่ำรวย 3) พระพิฆเนศ เชื่อว่าเป็นความสำเร็จ ช่วยขจัดความชั่วร้าย 4) พระแม่รัศมี เชื่อว่าจะมีแต่ความร่ำรวย มั่งคั่ง มีความรักที่สมหวัง 5) ท้าวเวสสุวรรณ เชื่อว่าช่วยปกปักรักษาจากผีสางนางไม้ (ปัดเป่าผีสาง) 6) พญานาคราช เชื่อว่าเป็นผู้ดูแลทรัพย์สิน ความอุดมสมูรณ์ 7) เจ้าแม่กวนอิม เชื่อว่าเจ้าแม่แห่งความเมตตาและชีวิตจะสงบสุข ร่มเย็น 8) ปี่เซียะ เชื่อว่าจะค้าขายดี เจริญรุ่งเรือง 9) เทพเจ้าไฉ่ชิงเอียะ เชื่อว่าจะมีโชคลาภ สิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้ง 9 อย่างนี้เป็นความเชื่อของชาวจังหวัดสุรินทร์ว่าจะอยู่เย็นเป็นสุขและเจริญรุ่งเรือง (ทัตพิชาน ประไวย์, สัมภาษณ์, 18 มีนาคม 2569)

ภาพที่ 13 สัมภาษณ์นางสาวทัตพิชาน ประไวน์
ที่มา: ผู้เขียน (17 มีนาคม 2569)

ภาพที่ 14 ผู้เขียนกับที่ทำการ วอ.พนมสวาย
ที่มา: ผู้เขียน (17 มีนาคม 2569)

2. การพัฒนาอารยสถาปัตย์เพื่อรองรับการเข้าถึงอย่างเท่าเทียม การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากรสู่สังคมผู้สูงอายุ กลุ่มผู้แสวงบุญและนักท่องเที่ยววิถีพุทธส่วนใหญ่จึงเป็นกลุ่มผู้สูงวัย การออกแบบและจัดโครงสร้างพื้นที่ทางกายภาพของวนอุทยานพนมสวายจึงต้องสอดรับกับหลักการอารยสถาปัตย์ เพื่อให้คนทุกกลุ่มวัยและสภาพร่างกายสามารถเข้าถึงพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ได้อย่างปลอดภัยและเท่าเทียม สอดคล้องกับยุทธศาสตร์ของกรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช ที่ให้ความสำคัญกับการออกแบบและพัฒนาระบบโครงสร้างพื้นฐาน สิ่งอำนวยความสะดวก ที่มีมาตรฐานและสามารถเข้าถึงได้ทุกกลุ่มวัย นอกจากนี้ การประยุกต์ใช้เทคโนโลยีและโครงสร้างพื้นฐานดิจิทัลตามเป้าหมายเมืองอัจฉริยะ ของจังหวัดสุรินทร์ เช่น การทำระบบป้ายสแกน QR Code (Surinscanme) เพื่อแสดงเส้นทางขึ้นเขา หรือระบบแจ้งเตือนความปลอดภัย จะช่วยยกระดับคุณภาพการให้บริการโดยไม่กระทบต่อความสมดุลของสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ

3. การเชื่อมโยงเครือข่ายอารยธรรมขอมและการท่องเที่ยววิถีชุมชน เพื่อให้การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเกิดการกระจายรายได้สู่ฐานราก วนอุทยานพนมสวายไม่ควรถูกโดดเดี่ยวเป็นเพียงจุดหมายปลายทางเดี่ยว แต่ควรถูกผลักดันให้เข้าสู่เครือข่ายอารยธรรมขอมโบราณในเชิงพื้นที่ พนมสวายควรถูกจัด

วางให้เป็นจุดเชื่อมโยงทางยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวระหว่าง ปราสาทพนมรุ้ง จังหวัดบุรีรัมย์ และปราสาทสระกำแพงใหญ่ จังหวัดศรีสะเกษ ในขณะเดียวกัน ต้องมีการเชื่อมโยงบูรณาการในระดับจุลภาคเข้ากับ การท่องเที่ยววิถีชุมชน โดยเฉพาะการเชื่อมโยงเส้นทางแสวงบุญบนเขาสวาย เข้ากับการเยี่ยมชมภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการทอผ้าไหมมัดหมี่ที่มีชื่อเสียงระดับโลกของชุมชนตำบลสวาย ซึ่งอยู่บริเวณเชิงเขา การเชื่อมโยงทรัพยากรธรรมชาติเข้ากับเศรษฐกิจสร้างสรรค์ของชุมชน จะช่วยเพิ่มรายได้และสร้างแรงจูงใจให้คนในท้องถิ่นเข้ามามีบทบาทเป็น ผู้พิทักษ์มรดกทางวัฒนธรรม ร่วมกับภาครัฐอย่างยั่งยืน

นายสุรศักดิ์ สมพัว อายุ 62 ปี ตำแหน่ง นายกองค์การบริหารตำบลสวาย ตำบลสวาย อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ กล่าวว่า ในมุมมองของผู้ที่เข้ามาทำงานในพื้นที่และผู้บริหารจัดการงานประเพณี ดังนี้

1) ภูมิหลัง ท่านไม่ใช่คนพื้นที่ดั้งเดิม แต่ย้ายมาใช้ชีวิตครอบครัวที่ ต.สวาย ก่อนหน้านี้เคยดำรงตำแหน่ง ผอ. กรมทางหลวงจังหวัดสุรินทร์ ก่อนจะมารับตำแหน่งนายก อบต. สวาย
2) ภาพลักษณ์ของงาน ท่านเห็นประเพณีขึ้นเขาสวายจัดขึ้นเป็นประจำทุกปี (ขึ้น 1 ค่ำ เดือน 5) และสังเกตเห็นว่างานมีความสวยสด งดงาม และยิ่งใหญ่ขึ้นในทุก ๆ ปี
3) ความร่วมมือและการจัดการ เป็นงานที่ได้รับความร่วมมือจากทุกภาคส่วนอย่างดียิ่ง โดยมีการจัดขบวนแห่ที่ตระการตา ประกอบด้วย:
    (1) ขบวนนางรำ: สะท้อนศิลปวัฒนธรรม
    (2) ขบวนเศรษฐกิจพอเพียง: แสดงถึงวิถีชีวิตและการพัฒนา
    (3) ขบวนเครื่องเซ่นไหว้บรรพบุรุษ: รักษาความเชื่อและความกตัญญู
    (4) ขบวนช้างสุรินทร์: (ในบันทึกระบุว่า “หมื่นพันล้านแก่จน”) ซึ่งเป็นสัญลักษณ์สำคัญของจังหวัด
4) มุมมองความเชื่อ ในส่วนลึกของตำนานและความเชื่อ ท่านระบุว่าทราบตามที่ชาวสุรินทร์สืบทอดต่อกันมา และแนะนำว่าหากต้องการข้อมูลเชิงลึกในด้านประวัติศาสตร์ ควรปรึกษาผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้านหรือผู้ที่ศึกษาประวัติศาสตร์โดยตรง (สุรศักดิ์ สมพัว, สัมภาษณ์, 19 มีนาคม 2569)

ภาพที่ 15 สัมภาษณ์นายสุรศักดิ์ สมพัว นายก อบต.สวาย ที่มา: ผู้เขียน (19 มีนาคม 2569)

ภาพที่ 16 นางรำถวายประเพณีขึ้นเขาสวาย ที่มา: ผู้เขียน (19 มีนาคม 2569)

4. การรักษาสมดุลทางนิเวศวิทยาและขีดความสามารถในการรองรับ ความท้าทายสูงสุดของการจัดการพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์คือการเพิ่มขึ้นของจำนวนนักท่องเที่ยวในช่วงเทศกาล เช่น ประเพณีขึ้นเขาสวายในวันขึ้น 1 ค่ำ เดือน 5 ซึ่งอาจส่งผลกระทบต่อขีดความสามารถในการรองรับได้ของระบบนิเวศ การบริหารจัดการพื้นที่จึงต้องให้ความสำคัญกับความมั่นคงทางนิเวศวิทยาเป็นพื้นฐาน โดยมีมาตรการเชิงประจักษ์ เช่น การส่งเสริมการสร้างฝายต้นน้ำ เพื่อชะลอความชุ่มชื้น การจัดทำแนวกันไฟรอบแปลงปลูกป่าในช่วงฤดูแล้ง ตลอดจนการปลูกป่าฟื้นฟูด้วยไม้ท้องถิ่นดั้งเดิมทดแทนในอัตราส่วนที่เหมาะสม นอกจากนี้ ยังต้องมีมาตรการบริหารจัดการขยะอย่างเป็นระบบ และการปกป้องความบริสุทธิ์ของ “สระน้ำศักดิ์สิทธิ์” บนยอดเขา ซึ่งเป็นทั้งฐานทรัพยากรทางความเชื่อและทางระบบนิเวศ การบังคับใช้ระเบียบการท่องเที่ยวที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม ควบคู่ไปกับการปลูกฝังจิตสำนึกแก่นักท่องเที่ยว จะช่วยให้วนอุทยานพนมสวายสามารถคงสภาพเป็นภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่มีชีวิตและอุดมสมบูรณ์

เพื่อให้เห็นภาพรวมของรูปแบบการจัดการพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์เชิงบูรณาการ สามารถสรุปเป็นยุทธศาสตร์เชิงโครงสร้างได้ดังตารางที่ 3

ตารางที่ 3 สรุปยุทธศาสตร์การจัดการพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์เชิงบูรณาการแห่งวนอุทยานพนมสวาย

มิติการยกระดับ	ยุทธศาสตร์และเป้าหมาย	กลไกและแนวทางการขับเคลื่อน
1. ด้านการจัดการความรู้	ยกระดับพนมสวายสู่ศูนย์กลางการเรียนรู้มรดกทางวัฒนธรรมพหุมิติ	จัดตั้ง “ศูนย์สื่อความหมายภูมิทัศน์วัฒนธรรม” ที่อธิบายธรณีวิทยาภูเขาไฟ โบราณคดีปราสาทขอม และตำนาน 9 สิ่งศักดิ์สิทธิ์ พร้อมจัดทำแผนที่วัฒนธรรม
2. ด้านกายภาพและบริการ	การเข้าถึงพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์อย่างปลอดภัยและเท่าเทียม	นำหลักอารยสถาปัตย์ มาปรับปรุงเส้นทางแสวงบุญเพื่อรองรับผู้สูงอายุและผู้พิการ บูรณาการระบบดิจิทัลสำหรับการให้ข้อมูล
3. ด้านเศรษฐกิจและชุมชน	เชื่อมโยงเครือข่ายท่องเที่ยวเพื่อกระจายรายได้สู่ฐานรากชุมชน	ผูกโยงเส้นทางพนมสวายเข้ากับโครงข่ายปราสาทขอม (พนมรุ้ง-สระกำแพงใหญ่) และเชื่อมต่อการท่องเที่ยววิถีชุมชน หมู่บ้านทอผ้าไหมตำบลสวาย
4. ด้านนิเวศวิทยา	รักษาสมดุลของขีดความสามารถในการรองรับ	บังคับใช้มาตรการจัดการขยะ ทำแนวกันไฟป่า ปลูกฟื้นฟูสภาพป่าเต็งรัง และจัดการทรัพยากรน้ำในสระศักดิ์สิทธิ์ให้สมดุลและยั่งยืน

ที่มา: สังเคราะห์และประยุกต์จาก แผนยุทธศาสตร์กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช (2560) และการลงพื้นที่ศึกษา

จากการนำเสนอยุทธศาสตร์ทั้ง 4 ประการข้างต้น จะเห็นได้ว่า รูปแบบการจัดการพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ที่มีประสิทธิภาพ จำเป็นต้องหลอมรวมแนวคิด การอนุรักษ์อย่างเคร่งครัด ของนักนิเวศวิทยา เข้ากับความยืดหยุ่นในการใช้ประโยชน์ ของนักสังคมวิทยาและชุมชนท้องถิ่น การก้าวพ้นกรอบการบริหารจัดการแบบแยกส่วน สู่การเป็นหุ้นส่วนการพัฒนา จะทำให้วนอุทยานพนมสวายสามารถคงความเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์อันทรงอิทธิพล ที่สะท้อนอัตลักษณ์ของชาวสุรินทร์ และพร้อมต้อนรับผู้แสวงบุญในฐานะต้นแบบการท่องเที่ยววิถีพุทธอย่างยั่งยืนในระดับสากลต่อไป

องค์ความรู้ที่ได้รับ

จากการศึกษาและวิเคราะห์บริบททางประวัติศาสตร์ นิเวศวิทยาวัฒนธรรม กระบวนการจัดการพื้นที่ของรัฐ และการประยุกต์ใช้นวัตกรรมทางวัฒนธรรมในพื้นที่วนอุทยานพนมสวาย จังหวัดสุรินทร์ (ดังที่กล่าวมาในหัวข้อที่ 3-5) สามารถสังเคราะห์องค์ความรู้ใหม่ที่ได้จากการวิจัย ออกมาเป็นรูปแบบการจัดการพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์เชิงบูรณาการ ซึ่งผู้วิจัยได้พัฒนาเป็นกรอบแนวคิดทฤษฎี (Conceptual Framework) ภายใต้ชื่อ “โมเดลสวาย (SAWAI Model)”

โมเดลนี้เป็นการอธิบายพลวัตความสัมพันธ์ระหว่าง ทรัพยากรธรรมชาติ ศาสนา คติความเชื่อ และการจัดการสมัยใหม่ ที่หลอมรวมกันจนเกิดเป็นอัตลักษณ์ท้องถิ่นที่เข้มแข็ง โดยองค์ประกอบของ SAWAI Model ประกอบด้วยกลไกขับเคลื่อน 5 มิติ ดังต่อไปนี้

1. S - Sacredness and Syncretism (ความศักดิ์สิทธิ์และการหลอมรวมทางวัฒนธรรม) องค์ความรู้ประการแรกชี้ให้เห็นว่า ความศักดิ์สิทธิ์ของพื้นที่ไม่ได้เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ แต่เกิดจากกระบวนการให้ความหมายทางสังคม (Social Construction of Space) ของกลุ่มชาติพันธุ์ท้องถิ่น (เขมรและกูย) ที่มีการหลอมรวม (Syncretism) ความเชื่อเรื่องผีบรรพบุรุษ ศาสนาพราหมณ์-ฮินดู และพระพุทธศาสนาเข้าด้วยกัน (ยโสธารา ศิริภาประภากร และคณะ, 2567) การสถาปนา “9 สิ่งศักดิ์สิทธิ์ประจำพนมสวาย” จึงเป็นกุศโลบายอันชาญฉลาดในการใช้ความศักดิ์สิทธิ์เป็นเครื่องมือทางสังคม เพื่อดึงดูดผู้คน สร้างศูนย์รวมจิตใจ และในขณะเดียวกันก็เป็นการสร้าง “ความยำเกรง” ที่ช่วยปกป้องทรัพยากรป่าไม้ไปในตัว (สถาพร เก่งพานิช และคณะ, 2559)

2. A - Alliance and Administration (พันธมิตรและการบริหารจัดการร่วม) องค์ความรู้ประการที่สองคือ การก้าวข้ามความขัดแย้งระหว่างการอนุรักษ์ของรัฐกับวิถีชีวิตของชุมชน วนอุทยานพนมสวายได้เปลี่ยนกระบวนทัศน์จากการจัดการแบบสั่งการจากบนลงล่าง (Top-down) มาสู่การเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่มีชีวิต (Alexandra Denes, 2013) องค์ความรู้นี้ชี้ให้เห็นว่า การจัดการพื้นที่อนุรักษ์จะประสบความสำเร็จได้ ภาครัฐ (กรมอุทยานแห่งชาติฯ) องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น สถาบันการศึกษา และชุมชนต้องมีสถานะเป็นพันธมิตร ที่ให้ความเคารพต่อสิทธิทางวัฒนธรรม เปิดพื้นที่ให้มีการจัด “ประเพณีขึ้นเขาสวาย” ควบคู่ไปกับการรักษาขีดความสามารถในการรองรับของระบบนิเวศอย่างสมดุล

3. W - Wisdom and Cultural Innovation (ภูมิปัญญาและนวัตกรรมทางวัฒนธรรม) นี่คือจุดเด่นที่สุดของการศึกษาครั้งนี้ องค์ความรู้ใหม่ยืนยันว่า พื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ไม่จำเป็นต้องหยุดนิ่งอยู่กับอดีต แต่สามารถเติบโตได้ด้วยนวัตกรรมทางวัฒนธรรม การบูรณาการวิชาการมานุษยวิทยาดนตรี เข้ากับพุทธศิลป์ ด้วยการใช้เทคนิค “Move DO” แก้ปัญหาคลื่นความถี่ของระฆังจำนวน 1,080 ใบ และจัดเรียงแบบทักษิณาวรรตให้เกิดเป็นคลื่นความถี่เสียงในทำนองสวดมนต์รอบสถูปอัฐิหลวงปู่ดูลย์ อตุโล (สันติ วิลัยสูงเนิน และคณะ, 2566) ถือเป็นการแปรสภาพจากภูมิทัศน์ทางกายภาพ สู่ภูมิทัศน์ทางเสียง นวัตกรรมนี้ไม่เพียงแต่ตอกย้ำความศักดิ์สิทธิ์ แต่ยังเป็นการสร้างประสบการณ์ทางจิตวิญญาณรูปแบบใหม่ที่กลายเป็นจุดขายหลักของการท่องเที่ยววิถีพุทธ

4. A - Accessibility and Aesthetics (การเข้าถึงและสุนทรียภาพทางอารยสถาปัตย์) **องค์**ความรู้ด้านการออกแบบพื้นที่พบว่า เพื่อก้าวสู่การเป็นเมืองอัจฉริยะ และรองรับโครงสร้างสังคมผู้สูงอายุ การจัดการพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ต้องคานึงถึงอารยสถาปัตย์ สิ่งอำนวยความสะดวก ป้ายสื่อความหมาย และเส้นทางแสวงบุญ ต้องถูกออกแบบให้เข้าถึงง่าย ปลอดภัย และมีความเท่าเทียมสำหรับทุกคน โดยการออกแบบนั้นต้องกลมกลืนและไม่ทาลายสุนทรียภาพ ทางธรรมชาติของป่าเต็งรังและธรณีวิทยาภูเขาไฟดั้งเดิม

5. I - Identity and Integration (อัตลักษณ์ท้องถิ่นและการบูรณาการสู่ความยั่งยืน) ผลลัพธ์สูงสุดของกระบวนการทั้งหมดคือ การประกอบสร้างอัตลักษณ์ท้องถิ่น ที่เป็นรูปธรรม องค์ความรู้นี้เสนอว่า อัตลักษณ์ของพนมสวายคือการเป็น มงคลแห่งสุรินทร์ ซึ่งจะต้องถูกน้าไป บูรณาการเข้ากับเครือข่ายอารยธรรมขอมในระดับมหภาค (เช่น ปราสาทพนมรุ้ง และปราสาทสระกำแพงใหญ่) (Wannakit, N., & Chantadet, W., 2026) และเชื่อมโยงกับการท่องเที่ยววิถีชุมชน ในระดับจุลภาค (เช่น หมู่บ้านทอผ้าไหมสวาย) เพื่อให้เกิดการกระจายรายได้และสร้างเศรษฐกิจหมุนเวียนที่ยั่งยืน

เพื่อให้เห็นภาพรวมขององค์ความรู้ที่ค้นพบอย่างเป็นรูปธรรม ผู้วิจัยจึงได้สรุปและสังเคราะห์โครงสร้างความสัมพันธ์ทั้งหมดออกมาเป็น แผนภาพโมเดลองค์ความรู้ แผนภาพจำลองต่อไปนี้

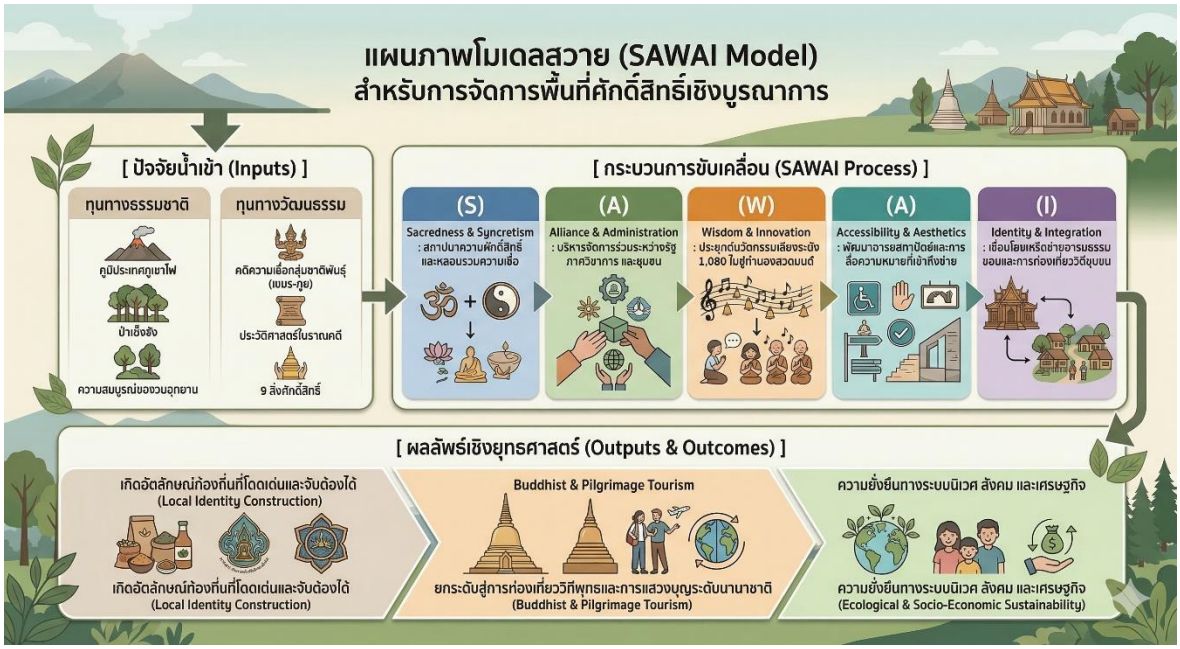

แผนภาพที่ 1 แผนภาพโมเดลสวาย (SAWAI Model) สำหรับการจัดการพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์เชิงบูรณาการ

นัยทางวิชาการองค์ความรู้จาก “SAWAI Model” นี้ เป็นการทลายข้อจำกัดของทฤษฎีการอนุรักษ์แบบดั้งเดิมที่มักจะแยกส่วนระหว่างธรรมชาติ กับมนุษย์ ออกจากกัน งานวิจัยนี้ได้พิสูจน์เชิงประจักษ์แล้วว่า การรักษาสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติตามระเบียบของรัฐ สามารถดำเนินควบคู่ไปกับการรักษามรดกทางจิตวิญญาณ ของท้องถิ่นได้อย่างกลมกลืน หากมีการเปิดรับนวัตกรรมทางวัฒนธรรม เข้ามาเป็นตัวแปรแทรกกลาง โมเดลนี้จึงไม่เพียงแต่เป็นคู่มือเชิงนโยบายสำหรับจังหวัดสุรินทร์ แต่ยังเป็น รูปแบบต้นแบบ ที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการจัดการพื้นที่อนุรักษ์ ทรัพยากรวัฒนธรรม และพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์อื่นๆ ทั่วประเทศไทยและในระดับสากลได้อย่างมีประสิทธิภาพ

สรุป

การศึกษาวิจัยเรื่อง “วนอุทยานพนมสวาย: การจัดการพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์เพื่อสร้างอัตลักษณ์ท้องถิ่นของจังหวัดสุรินทร์” ได้แสดงให้เห็นถึงพลวัตอันสลับซับซ้อนและงดงามของกระบวนการหลอมรวมระหว่างพื้นที่ทางธรรมชาติ และพื้นที่ทางจิตวิญญาณ วนอุทยานพนมสวายมิได้เป็นเพียงพื้นที่ป่าอนุรักษ์ภายใต้การกำกับดูแลของอำนาจรัฐเท่านั้น แต่ยังเป็นภูมิทัศน์วัฒนธรรม ที่ถูกประกอบสร้างความหมายทางสังคม โดยกลุ่มชาติพันธุ์ไทยเชื้อสายเขมรและกูย การผสานคติความเชื่อเรื่องภูเขาศักดิ์สิทธิ์ดั้งเดิมเข้ากับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา จนเกิดเป็นการสถาปนา “9 สิ่งศักดิ์สิทธิ์คู่บ้านคู่เมือง” ถือเป็นกุศโลบายอันชาญฉลาดที่ชุมชนท้องถิ่นใช้ในการจัดระเบียบสังคม สร้างศูนย์รวมจิตใจ และปกป้องความอุดมสมบูรณ์ของระบบนิเวศป่าเต็งรังไปพร้อมกัน

ความโดดเด่นประการสำคัญที่ทำให้วนอุทยานพนมสวายก้าวข้ามข้อจำกัดของการเป็นเพียงโบราณสถาน คือการเปิดรับ นวัตกรรมทางวัฒนธรรม เข้ามาเป็นเครื่องมือในการจัดการพื้นที่ โดยเฉพาะ

การบูรณาการวิชาการมานุษยวิทยาดนตรีและพุทธศิลป์ นำระฆังจำนวน 1,080 ใบ มาคัดกรองคลื่นความถี่และใช้เทคนิค Move DO ในการจัดเรียงเสียงระฆังบริเวณสถูปอัฐิพระราชวุฒาจารย์ (หลวงปู่ดูลย์ อตุโล) ให้เกิดเป็นสุนทรียภาพแห่งท่วงทำนองสวดมนต์ ปรากฏการณ์นี้ไม่เพียงแต่เปลี่ยนภูมิทัศน์ทางกายภาพให้กลายเป็นภูมิทัศน์ทางเสียง ที่ตอกย้ำความศักดิ์สิทธิ์ แต่ยังเป็นการสร้าง อัตลักษณ์ใหม่ ที่โดดเด่นและดึงดูดนักท่องเที่ยววิถีพุทธได้อย่างเป็นรูปธรรม

ท้ายที่สุด การจัดการพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์แห่งนี้สะท้อนให้เห็นผ่าน “โมเดลสวาย” (SAWAI Model) ซึ่งพิสูจน์แล้วว่า การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติของรัฐสามารถดำเนินไปได้อย่างเกื้อกูลกับสิทธิทางวัฒนธรรมของชุมชน หากมีการสร้างพันธมิตรการทำงาน การนำนวัตกรรมมาประยุกต์ใช้ และการออกแบบที่เคารพต่อสิ่งแวดล้อม วนอุทยานพนมสวายจึงเป็นภาพสะท้อนแห่งความสำเร็จของการรักษาสมดุลระหว่างอดีตกับอนาคต ที่สามารถดำรงความเป็น มงคลแห่งสุรินทร์ และยืนหยัดเป็นต้นแบบการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่ยั่งยืนได้อย่างแท้จริง

เอกสารอ้างอิง

กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช. (2560). *ร่างยุทธศาสตร์กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช ระยะ 20 ปี (พ.ศ. 2560 - 2579)*. กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม.

กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช. (2567). *รายงานลักษณะสำคัญองค์การ ของกรมอุทยานแห่งชาติสัตว์ป่า และพันธุ์พืช ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2567*. กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม.

จังหวัดสุรินทร์. (2563). *แผนพัฒนาจังหวัดสุรินทร์ พ.ศ. 2561-2565 (ฉบับทบทวน พ.ศ. 2563)*. ศาลากลางจังหวัดสุรินทร์.

ทัตพิชาน ประไวน์. (18 มีนาคม 2569). นักวิชาการป่าไม้ชำนาญการ ตำบลสวาย อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์. *สัมภาษณ์*.

พระมหาเจริญสุข คุณวีโร (วงเวียน). (2557). *ศึกษาความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมและประเพณีของพุทธศาสนิกชนชาวกูย ในจังหวัดสุรินทร์*. รายงานการวิจัย. สุรินทร์: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์.

พระอธิการสนิท กุสลจิตฺโต (ประสงค์สุข). (18 มีนาคม 2569). เจ้าอาวาสวัดพนมศิลาราม ตำบลสวาย อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์. *สัมภาษณ์*.

ยโสธารา ศิริภาประภากร, สุริยา คลังฤทธิ์, และฐิติมา มีช้าง. (2567). อัตลักษณ์สิ่งเหนือธรรมชาติของกลุ่มชาวไทยเชื้อสายเขมรสุรินทร์ กรณีศึกษาบ้านสวาย ตำบลสวาย อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์. *วารสารวิชาการบัณฑิตศึกษา*, 2(1), 45-58.

สถาพร เก่งพานิช, สุกรี เกษรเกศรา, และวรลัญจก์ บุณยสุรัตน์. (2559). การจัดการพื้นที่ภูเขาศักดิ์สิทธิ์วัดม่อนพระยาแช่ ให้เป็นสถานที่แสวงบุญและท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม. ใน *Proceedings*

International Conference on Research and Design in Architecture and Related Fields 2016. มหาวิทยาลัยศิลปากร.

สมศักดิ์ แซ่เต็ง. (18 มีนาคม 2569). ผู้ใหญ่บ้านหมู่ 12 บ้านโคกเมือง ตำบลสวาย อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์. *สัมภาษณ์*.

สันติ วิลัยสูงเนิน. (2566). การออกแบบและจัดเรียงเสียงระฆังเป็นเสียงในทำนองสวดมนต์ ณ บริเวณสถูปบรรจุอัฐิพระราชวุฒาจารย์ (ดูลย์ อตุโล) วนอุทยานพนมสวาย ตำบลสวาย อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์. *วารสารการบริหารการปกครองและนวัตกรรมท้องถิ่น*, 7(1), 193-207.

สุรศักดิ์ สมพัว. (19 มีนาคม 2569). นายกองค์การบริหารตำบลสวาย ตำบลสวาย อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์. *สัมภาษณ์*.

อมร บุญกอง. (18 มีนาคม 2569). นักวิชาการสาธารณสุขชำนาญการ ตำบลนาบัว อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์. *สัมภาษณ์*.

Denes, A. (2013). Mapping Living Heritage at the Phanom Rung Historical Park: Identifying and Safeguarding the Local Meanings of a National Heritage Site. *Journal of the Siam Society*, 100(2), 183-211.

Wannakit, N., & Chantadet, W. (2026). Local History and Cultural Landscape for Cultural Tourism Management: A Case Study of the Ancient Town Community around Prasat Phanomwan, Ban Pho Subdistrict, Mueang Nakhon Ratchasima District, Nakhon Ratchasima Province. *Architectural Image Studies*, 7(1) , 2022- 2031. https://doi.org/10.62754/ais.v7i1.1148

พระเวสสันดรชาดกในมุมกรรมนิยามและวิทยาศาสตร์: การวิเคราะห์เชิงสาเหตุและปัจจัย*

Phra Vessantara Jataka in the Perspective of Kamma-Niyama and Science: A Causal and Conditional Analysis

พระสันติภาพ ตุฏฐจิตฺโต[1*] และ ธนรัฐ สะอาดเอี่ยม[2]
PhraSantiphap Tutthajitto[1*] and Thanarat-Sa-ard-iam[2]

บทคัดย่อ

บทความวิชาการเรื่อง “พระเวสสันดรชาดกในมุมกรรมนิยามและวิทยาศาสตร์: การวิเคราะห์เชิงสาเหตุและปัจจัย” มีวัตถุประสงค์ (1) เพื่อศึกษาหลักกรรมนิยามที่ปรากฏในพระเวสสันดรชาดก (2) เพื่อวิเคราะห์ความสัมพันธ์เชิงสาเหตุและปัจจัยตามหลักพระพุทธศาสนา และ (3) เพื่ออภิปรายเปรียบเทียบแนวคิดเรื่องเหตุและผลในพระพุทธศาสนากับกรอบแนวคิดทางวิทยาศาสตร์สมัยใหม่ การศึกษานี้เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร โดยวิเคราะห์ข้อมูลจากคัมภีร์พระพุทธศาสนา อรรถกถา และเอกสารวิชาการที่เกี่ยวข้อง

ผลการศึกษาพบว่า หลักกรรมนิยามสะท้อนโครงสร้างความสัมพันธ์เชิงเหตุและผลอย่างเป็นระบบ กล่าวคือ การกระทำ (กรรม) ทั้งฝ่ายกุศลและอกุศลย่อมให้ผลตามเงื่อนไขแห่งเหตุปัจจัย ไม่เกิดขึ้นโดยปราศจากเหตุรองรับ มหาเวสสันดรชาดกทั้งของไทยและลาว พบความขัดแย้งที่เหมือนกันทั้งหมด 12 กัณฑ์ และไม่พบความขัดแย้งใด ๆ แนวคิดดังกล่าวสอดคล้องกับหลักปฏิจจสมุปบาทซึ่งอธิบายความเกิดขึ้นโดยอาศัยเหตุและปัจจัยสัมพันธ์กันเป็นกระบวนการต่อเนื่อง เมื่อพิจารณาเปรียบเทียบกับแนวคิดทางวิทยาศาสตร์สมัยใหม่ พบว่าทั้งสองกรอบความคิดต่างยอมรับหลักความเป็นเหตุเป็นผลและกฎธรรมชาติเป็นพื้นฐาน แม้จะมีความแตกต่างกันในเชิงวิธีวิทยาและขอบเขตการอธิบายการบำเพ็ญทานบารมีของพระเวสสันดรจึงสามารถตีความได้ทั้งในมิติศาสนาและมิติปรัชญาเชิงเหตุผล กล่าวคือ มิใช่เพียงการกระทำเชิงศรัทธา หากแต่เป็นกระบวนการสะสมเหตุปัจจัยทางจริยธรรมที่ส่งผลต่อการพัฒนาคุณธรรมส่วนบุคคลและความสมดุลของสังคม องค์ความรู้ที่ได้จากการศึกษานี้ช่วยเสริมสร้างความเข้าใจพระพุทธศาสนาในฐานะระบบความคิดที่ตั้งอยู่บนหลักเหตุปัจจัย และเปิดพื้นที่สนทนาเชิงวิชาการระหว่างพุทธปรัชญากับวิทยาศาสตร์สมัยใหม่อย่างสร้างสรรค์

คำสำคัญ: พระเวสสันดรชาดก, กรรมนิยาม, เหตุปัจจัย

---

[1] วัดปราสาทขุมดิน ตำบลหนองหลวง อำเภอโนนนารายณ์ จังหวัดสุรินทร์
[1] Wat Prasatkumdin Nongluang Subdistrict Nonnarai District Surin Province
[2] อาจารย์ประจำหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงการณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์
[2] Leturer in the Master of Buddhism Program, Mahachulalongrajavidyalaya University, Surin Campus

Abstract

The academic article "The Vessantara Jataka from the Perspective of Karma and Science: A Causal and Factor Analysis" aims to (1) study the principle of karma as it appears in the Vessantara Jataka, (2) analyze the causal relationship according to Buddhist principles, and (3) discuss and compare the concept of cause and effect in Buddhism with modern scientific frameworks. This study is documentary research, analyzing data from Buddhist scriptures, commentaries, and related academic documents.

The results show that the principle of karma reflects a systematic causal relationship structure, i.e., actions (karma), both virtuous and unvirtuous, yield results according to the conditions of causal factors; they do not arise without a supporting cause. The Mahavessantara Jataka, both Thai and Lao versions, show the same contradictions in all 12 chapters, while no contradictions are found in any of them. This concept is consistent with the principle of dependent origination, which explains arising through the interconnectedness of causes and factors in a continuous process. When compared with modern scientific concepts, it was found that both frameworks accept the principles of cause and effect and natural laws as a foundation. Despite differences in methodology and scope, the practice of generosity by Prince Vessantara can be interpreted in both religious and philosophical dimensions. That is, it is not merely an act of faith, but rather a process of accumulating ethical factors that contribute to the development of personal virtues and social balance. The knowledge gained from this study enhances the understanding of Buddhism as a system of thought based on causality and opens up constructive academic dialogue between Buddhist philosophy and modern science.

Keywords: Vessantara Jataka, Kammaniyama, Causal Factors

บทนำ

มหาเวสสันดรชาดก หมายถึง เรื่องราวที่เกี่ยวกับพระพุทธเจ้าในพระชาติกำเนิดอันยิ่งใหญ่ คือ เป็นพระเวสสันดร **พระราชวิจิตรปฏิภาณ (2561, หน้า 20)** ได้กล่าวไว้ในหนังสือเทศน์ มหาเวสสันดรว่า "มหาเวสสันดรเป็นพระชาติสุดท้าย ก่อนจะตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า ทรงบำเพ็ญบารมี ขั้นสูงสุด เรียกว่า สมติงสบารมี ได้แก่ ทศบารมี อุปบารมี และปรมัตถบารมี พระโพธิสัตว์ในกำเนิด พระเวสสันดรได้สร้างแบบของมนุษย์ ผู้ก้าวถึงขั้นสูงสุดแห่งการด าเนินในทางวิวัฒนาการอันนำไปสู่ ความเต็มเปี่ยมทางจริยธรรมและความรู้ เหมาะแก่การข้ามพ้นโอฆะห้วงสุดท้าย เพราะเหตุนี้จึงได้ นามว่า มหาชาติ" การฟังเทศน์มหาชาติ

เวสสันดรชาดกนี้ เป็นเรื่องที่นิยมฟังเทศนากันมากในหมู่พุทธศาสนิกชน ชาวพุทธตั้งแต่อดีตเป็นต้นมาจนถึงปัจจุบันก็ยังเป็นที่นิยม อาจเป็นเพราะบทประพันธ์และน้ำเสียง ลีลาทำนองร้องแหล่ของพระภิกษุ ผู้แสดงเทศนามีความสนุกสนานมีคติธรรมคำสอน พุทธศาสนิกชน ผู้ ฟังจึงได้นำเอาหลักธรรมคำสอนที่แฝงอยู่ในเนื้อเรื่องมาเป็นแบบอย่างในการดำเนินชีวิต

แม้ว่าแนวคิดหลักของมหาเวสสันดรชาดกจะอยู่ที่การบำเพ็ญทานบารมี แต่เนื้อหาสาระของเรื่อง ก็ครอบคลุมพฤติกรรมของมนุษย์ บริบททางสังคม และวัฒนธรรมของมนุษย์เกือบทั้งหมด การฟังเทศน์มหาชาติ จึงได้กลายเป็นส่วนหนึ่งในการดำเนินชีวิตของคนไทยตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ดังที่ **วัฒนะ บุญจับ (2564, หน้า 27-28)** กล่าวไว้ในหนังสือเทศน์มหาชาติมหากุศลเฉลิมพระเกียรติ ว่าการเทศน์มหาชาติเป็นบุญพิธีที่นิยมจัดให้มีกันมาแต่โบราณ สันนิษฐานว่ามีมาแต่สมัยกรุงสุโขทัย เป็นราชธานี ดังหลักฐานปรากฏตามความในศิลาจารึกสมัยสุโขทัยหลักที่ 3 หรือจารึกนครชุม ซึ่งจารึกไว้ในสมัยพญาลิไท (พระมหาธรรมราชาที่ 1) เมื่อ พ.ศ.1900 ว่า “ธรรมเทศนาอันเป็นต้นว่า พระมหาชาติหาคนสวดแลมิได้เลย”

ดังนั้น ประเพณีการเทศน์มหาชาติเวสสันดรชาดก จึงเป็นประเพณีที่มีความบันเทิง ที่แฝงไปด้วยธรรมะหลากหลายมีทั้งความเชื่อ วัฒนธรรม ทำนอง และธรรมะอยู่ในเรื่องเดียวกัน ประชาชนส่วนใหญ่ในอดีตจึงนิยมฟังเทศน์มหาชาติ เพื่อให้ได้ทั้งความรู้และความเพลิดเพลิน ซึ่งอาจเป็นเพราะในอดีตแหล่งความรู้และความบันเทิงนั้นหาได้ยาก ผู้ที่มีความรู้ต้องศึกษาจากหนังสือ แต่ประชาชนส่วนใหญ่ยังขาดความรู้ในการอ่านเขียน ต้องอาศัยการฟังธรรมจากพระภิกษุสงฆ์ แทนการศึกษา ส่วนสาระที่ปรากฏในวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาเรื่องมหาเวสสันดรชาดกนั้น นอกจากจะสะท้อนภาพของสังคมบางส่วนที่ดำเนินตามวิถีชีวิตในขณะนั้นแล้ว ยังเป็นแบบอย่างที่ดี ต่อการปฏิบัติตนให้มีความสุข โดยเฉพาะการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งในสถานการณ์ต่าง ๆ ที่ไม่สามารถหลีกเลี่ยงได้เพราะมนุษย์เป็นสัตว์สังคมที่ต้องใช้ชีวิตร่วมกับบุคคลอื่น แต่ละบุคคล มีความรู้สึกนึกคิด มีความคาดหวัง มีสิ่งที่ต้องการ ทุกคนต่างดิ้นรนขวนขวายเพื่อให้บรรลุเป้าหมาย ประสบผลสำเร็จในการดำเนินชีวิต เมื่อสมหวังในสิ่งที่ต้องการแล้วก็มีตัณหาเพิ่มขึ้นอีก หากไม่สมหวัง ก็เกิดความทุกข์ใจ จะแสดงพฤติกรรมต่าง ๆ ออกมา เพื่อให้สิ่งที่หวังประสบความสำเร็จ ซึ่งเป็น ความไม่สอดคล้องระหว่างอารมณ์กับความต้องการที่ไม่เสมอกัน จนเกิดเป็นความขัดแย้ง ดังที่ประทุม แป้นสุวรรณ (2562) ได้กล่าวว่า "ความขัดแย้งเกิดขึ้นจากพฤติกรรมของคนเราที่ไม่สอดคล้องกัน

ด้วยความสำคัญและปัญหาดังกล่าว ผู้วิจัยจึงเห็นว่ามหาเวสสันดรชาดกสะท้อนภาพวิถี การดำเนินชีวิตเกี่ยวกับการแก้ปัญหาของแต่ละท้องถิ่นในลักษณะเหมือนกัน และแตกต่างกัน ตามสถานการณ์ที่เกิดขึ้น ในขณะเดียวกันก็ได้แฝงคุณธรรมที่ล้ำค่าในวิธีการคลี่คลายปมปัญหาด้วยวิธี ที่แยบยลชาญฉลาด ทั้งนี้จะเป็นแนวทางสำคัญให้กับสังคมในยุคปัจจุบันที่กำลังประสบปัญหา เรื่องความขัดแย้ง ไม่ว่าจะเป็นความขัดแย้งระหว่างบุคคลกับบุคคล บุคคลกับสังคม บุคคล กับธรรมชาติ และบุคคลกับสิ่งเหนือธรรมชาติ การแก้ไขปัญหาความขัดแย้งในมหาเวสสันดรชาดก จะช่วยซึมซับให้ผู้ศึกษาได้มีคุณธรรมประจำใจ สามารถนำไปประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับสภาพสังคม ที่ตนอยู่ร่วมได้อย่างราบรื่นเกิดความสงบสุข

พระเวสสันดรชาดก

ประเพณีการเทศน์มหาชาติเวสสันดรชาดก จึงเป็นประเพณีที่มีความบันเทิง ที่แฝงไปด้วยธรรมะหลากหลายมีทั้งความเชื่อ วัฒนธรรม ทำนอง และธรรมะอยู่ในเรื่องเดียวกัน ประชาชนส่วนใหญ่ในอดีตจึงนิยมฟังเทศน์มหาชาติ เพื่อให้ได้ทั้งความรู้และความเพลิดเพลิน ซึ่งอาจเป็นเพราะในอดีตแหล่งความรู้และความบันเทิงนั้นหาได้ยาก ผู้ที่มีความรู้ต้องศึกษาจากหนังสือ แต่ประชาชนส่วนใหญ่ยังขาดความรู้ในการอ่านเขียน ต้องอาศัยการฟังธรรมจากพระภิกษุสงฆ์ แทนการศึกษา ส่วนสาระที่ปรากฏในวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาเรื่องมหาเวสสันดรชาดกนั้น นอกจากจะสะท้อนภาพของสังคมบางส่วนที่ด าเนินตามวิถีชีวิตในขณะนั้นแล้ว ยังเป็นแบบอย่างที่ดี ต่อการปฏิบัติตนให้มีความสุข โดยเฉพาะการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งในสถานการณ์ต่าง ๆ ที่ไม่สามารถหลีกเลี่ยงได้เพราะมนุษย์เป็นสัตว์สังคมที่ต้องใช้ชีวิตร่วมกับบุคคลอื่น แต่ละบุคคล มีความรู้สึกนึกคิด มีความคาดหวัง มีสิ่งที่ต้องการ ทุกคนต่างดิ้นรนขวนขวายเพื่อให้บรรลุเป้าหมาย ประสบผลส าเร็จในการด าเนินชีวิต เมื่อสมหวังในสิ่งที่ต้องการแล้วก็มีตัณหาเพิ่มขึ้นอีก หากไม่สมหวัง ก็เกิดความทุกข์ใจ จะแสดงพฤติกรรมต่าง ๆ ออกมา เพื่อให้สิ่งที่หวังประสบความสำเร็จ ซึ่งเป็นความไม่สอดคล้องระหว่างอารมณ์กับความต้องการที่ไม่เสมอกัน จนเกิดเป็นความขัดแย้ง ดังที่ ประทุม แป้นสุวรรณ (2562) ได้กล่าวว่า "ความขัดแย้งเกิดขึ้นจากพฤติกรรมของคนเราที่ไม่สอดคล้องกัน

1. ความเป็นมาของพระเวสสันดรชาดก

พระเวสสันดรชาดก หรือ “มหาชาติ” เป็นชาดกเรื่องที่ 10 ในทศชาติชาดก ถือเป็นพระชาติที่ยิ่งใหญ่ที่สุดของพระโพธิสัตว์ก่อนจะมาอุบัติเป็นเจ้าชายสิทธัตถะ โดยเน้นการบำเพ็ญ ทานบารมี อย่างสูงสุดที่เรียกว่า “มหาบริจาค”

1.1 ความเป็นมาและมูลเหตุการแสดงธรรม

ตามคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาระบุว่า เมื่อพระพุทธเจ้าตรัสรู้แล้วได้เสด็จกลับไปโปรดพระประยูรญาติ ณ กรุงกบิลพัสดุ์ บรรดาพระญาติผู้ใหญ่เกิดทิฐิมานะไม่ยอมกราบไหว้พระพุทธองค์เนื่องด้วยถือตัวว่าอาวุโสกว่า

พระพุทธเจ้าจึงทรงแสดงปาฏิหาริย์เหาะขึ้นไปบนอากาศและทำให้เกิด ฝนโบกขรพรรษ (ฝนสีแดงหลั่งตกลงมา ใครอยากเปียกก็เปียก ใครไม่อยากเปียกน้ำก็จะไม่เกาะตัว) เมื่อพระสงฆ์สาวกเห็นเหตุอัศจรรย์จึงทูลถาม พระพุทธองค์จึงทรงระลึกชาติด้วยปุพเพนิวาสานุสติญาณ แล้วทรงแสดงธรรมเรื่องพระเวสสันดรชาดกว่า เหตุการณ์ฝนโบกขรพรรษนี้เคยเกิดขึ้นมาแล้วครั้งหนึ่งในอดีตชาติของพระองค์

1.2 โครงเรื่องและกัณฑ์ทั้ง 13

เนื้อหาแบ่งออกเป็น 13 กัณฑ์ (1,000 พระคาถา) โดยมีจุดเริ่มต้นจากการที่พระเวสสันดรบริจาคช้างปัจจัยนาเคนทร์ (ช้างคู่บ้านคู่เมือง) ให้แก่เมืองอื่น จนถูกชาวเมืองสีพีเนรเทศออกไปบำเพ็ญตบะที่เขาวงกต และมีการบริจาคครั้งสำคัญคือการประทานกัณหา-ชาลี ให้แก่ชูชก และประทานพระนางมัทรีให้แก่พระอินทร์ที่แปลงกายมาทดสอบ

2. พระเวสสันดรชาดกในพระไตรปิฎก

พระเวสสันดรชาดกที่ปรากฏในพระไตรปิฎกนั้น จัดอยู่ใน ขุททกนิกาย ชาดก มหานิบาต (นิบาตที่ว่าด้วยชาดกเรื่องยาว) ซึ่งเป็นเรื่องสุดท้ายในบรรดาทศชาติชาดก โดยเนื้อหาในพระไตรปิฎกส่วนนี้จะเป็นคำฉันท์หรือพระคาถาภาษาบาลีเป็นหลัก ส่วนเนื้อเรื่องขยายความอย่างละเอียดที่เราคุ้นเคยกันจะมาจาก อรรถกถา (คัมภีร์อธิบายความในพระไตรปิฎก)

ความเป็นมาโดยสรุปคือ พระพุทธเจ้าทรงแสดงธรรมเรื่องนี้ ณ นิโครธาราม กรุงกบิลพัสดุ์ เมื่อครั้งเสด็จโปรดพระประยูรญาติ แล้วเกิดเหตุอัศจรรย์คือ “ฝนโบกขรพรรษ” ตกลงมา ทรงนำเรื่องในอดีตชาติที่เคยเกิดเหตุการณ์เช่นนี้มาแสดง เพื่อประกาศการบำเพ็ญ “ทานบารมี” อันยิ่งใหญ่ **(มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539**

3. องค์ประกอบของพระเวสสันดรชาดก

องค์ประกอบของพระเวสสันดรชาดกนั้นมีความโดดเด่นและเป็นเอกลักษณ์มากกว่าชาดกเรื่องอื่นๆ โดยมีการจัดโครงสร้างเนื้อหาที่สะท้อนถึงการบำเพ็ญบารมีอย่างเป็นระบบ ซึ่งสามารถสรุปองค์ประกอบสำคัญ ได้ดังนี้

3.1 โครงสร้างเนื้อหา (13 กัณฑ์)

องค์ประกอบที่สำคัญที่สุด คือ การแบ่งเนื้อหาออกเป็น 13 ส่วน หรือที่เรียกว่า “กัณฑ์” ซึ่งประกอบด้วยคาถาบาลี รวม 1,000 พระคาถา ได้แก่

1) กัณฑ์ทศพร - พระนางผุสดีขอพร 10 ประการจากพระอินทร์
2) กัณฑ์หิมพานต์ - พระเวสสันดรประทานช้างปัจจัยนาเคนทร์
3) กัณฑ์ทานกัณฑ์ - การบริจาคสัตตสดกมหาทานก่อนออกจากเมือง
4) กัณฑ์วนประเวศน์ - การเดินทางสู่เขาวงกต
5) กัณฑ์ชูชก - พราหมณ์ชูชกออกเดินทางไปขอสองกุมาร
6) กัณฑ์จุลพน - การผ่านด่านพรานเจตบุตร
7) กัณฑ์มหาพน - การผ่านด่านอจุตฤาษี
8) กัณฑ์กุมาร - การบริจาคกัณหา-ชาลี ให้แก่ชูชก (ปุตตทาน)
9) กัณฑ์มัทรี - พระนางมัทรีตามหาลูกและสลบลงต่อหน้าพระเวสสันดร
10) กัณฑ์สักกบรรพ - พระอินทร์แปลงกายมาขอพระนางมัทรี (ทารทาน)
11) กัณฑ์มหาราช - ชูชกพาสองกุมารเข้าเมืองสีพี
12) กัณฑ์ฉกษัตริย์ - การกลับมาพบกันของกษัตริย์ทั้ง 6 พระองค์
13) กัณฑ์นครกัณฑ์ – การเสด็จกลับเข้าครองเมือง

3.2 หลักธรรมคำสอน (ปัญจมหาบริจาค)

หัวใจหลักขององค์ประกอบด้านธรรมะ คือ “มหาบริจาค 5 ประการ” คือการเสียสละอันยิ่งใหญ่ ได้แก่

1) ธนบริจาค - การบริจาคทรัพย์สินเงินทอง

2) อังคบริจาค - การบริจาคอวัยวะ

3) ชีวิตบริจาค - การสละชีวิตเพื่อผู้อื่น

4) บุตตบริจาค - การบริจาคบุตร (กัณหา-ชาลี)

5) ภริยบริจาค - การบริจาคภรรยา (พระนางมัทรี) **(พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต), 2546: 302-305)**

4. คุณธรรมในพระเวสสันดรชาดก

คุณธรรมที่ปรากฏใน พระเวสสันดรชาดก ไม่ได้มีเพียงแค่เรื่องการบริจาคทานเท่านั้น แต่ยังครอบคลุมถึงหลักธรรมในการดำเนินชีวิตและการปกครองที่ลึกซึ้ง ซึ่งสามารถนำมาปรับใช้ในบริบทของการพัฒนาสถานศึกษาหรือนวัตกรรมครู ได้ดังนี้

4.1 คุณธรรมหลักที่ปรากฏในเรื่อง

- **ทานบารมี** (การเสียสละ) เป็นหัวใจสำคัญที่สุด คือการสละความตระหนี่และความยึดมั่นถือมั่นในตัวตน เพื่อประโยชน์สุขของผู้อื่นและเพื่อมุ่งสู่พระโพธิญาณ

- **ขันติบารมี** (ความอดทน) ปรากฏชัดในตอนที่พระเวสสันดรถูกเนรเทศและต้องเผชิญกับความยากลำบากในป่า รวมถึงการระงับโทสะเมื่อเห็นชูชกทุบตีพระกุมารต่อหน้า

- **สัจจะบารมี** (ความซื่อสัตย์) การรักษาคำมั่นสัญญาว่าจะบำเพ็ญทานมหาบริจาค แม้จะต้องเสียสละสิ่งที่รักที่สุดก็ตาม

- **เมตตาธรรม** การปรารถนาดีต่อมวลมนุษย์และสัตว์โลก โดยหวังให้ทุกคนพ้นจากความทุกข์ด้วยอานิสงส์แห่งทานที่พระองค์ทรงกระทำ

- **กตัญญูกตเวที** สะท้อนผ่านการที่พระเวสสันดรและพระนางมัทรีทรงดูแลพระบิดาพระมารดา และในตอนท้ายที่พระเจ้ากรุงสัญชัยทรงรับพระนัดดากลับมาดูแล

4.2 คุณธรรมสำหรับผู้นำ (ทศพิธราชธรรม)

ในตอนท้ายของเรื่อง เมื่อพระเวสสันดรเสด็จกลับครองเมือง ทรงใช้หลักธรรมในการปกครองที่เรียกว่า ทศพิธราชธรรม เช่น การให้ (ทาน), การรักษากายวาจาให้เรียบร้อย (ศีล), ความซื่อตรง (อาชชวะ), และความไม่เบียดเบียน (อวิหิงสา) เป็นต้น

5. พระเวสสันดรชาดกกับวิถีชีวิตชาวไทย

พระเวสสันดรชาดก มีอิทธิพลอย่างลึกซึ้งต่อวิถีชีวิตชาวไทยในทุกมิติ ทั้งด้านความเชื่อ ประเพณี ศิลปวัฒนธรรม และบรรทัดฐานทางสังคม โดยเฉพาะในสังคมเกษตรกรรมที่ยึดโยงอยู่กับสถาบันศาสนา ซึ่งสามารถจำแนกความเชื่อมโยง ได้ดังนี้

5.1 ด้านประเพณีและพิธีกรรม (งานบุญมหาชาติ)

วิถีชีวิตชาวไทยผูกพันกับการ “ฟังเทศน์มหาชาติ” หรือที่ทางภาคอีสานเรียกว่า “บุญผะเหวด” ซึ่งเป็นงานใหญ่ของจังหวัดร้อยเอ็ดที่คุณสนใจ เชื่อกันว่าหากฟังจบ 13 กัณฑ์ ในวันเดียวจะได้รับอานิสงส์มหาศาล ประเพณีนี้เป็นกุศโลบายในการสร้างความสามัคคีในชุมชน ผ่านการร่วมกันตกแต่งศาลาการเปรียญด้วยดอกบัวและผ้าผะเหวด

5.2 ด้านวรรณกรรมและศิลปกรรม

เรื่องราวพระเวสสันดรเป็นต้นกำเนิดของวรรณกรรมชิ้นเอกของไทยหลายฉบับ เช่น มหาชาติคำหลวง และมหาชาติกลอนเทศน์ นอกจากนี้ยังปรากฏในรูปของจิตรกรรมฝาผนังตามวัดต่างๆ ซึ่งทำหน้าที่เป็น “สื่อการสอน” สำหรับคนในสมัยก่อนที่ยังอ่านหนังสือไม่ออก ให้เข้าใจเรื่องการเสียสละและความกตัญญู

5.3 ด้านค่านิยมและจริยธรรมสังคม

1) การบริจาคทาน ปลูกฝังให้คนไทยเป็นคนมีจิตใจโอบอ้อมอารี รักการทำบุญ

2) ความกตัญญู สะท้อนผ่านความรักของพระนางมัทรีที่มีต่อโอรสธิดา และความจงรักภักดีต่อพระสวามี

3) ความอดทน การใช้ชีวิตในป่าของพระเวสสันดรเป็นต้นแบบของการมีขันติธรรมเมื่อเผชิญกับวิกฤตชีวิต

6. พระเวสสันดรชาดกกับการประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน

พระเวสสันดรชาดก มีอิทธิพลอย่างลึกซึ้งต่อวิถีชีวิตชาวไทยในทุกมิติ ทั้งด้านความเชื่อ ประเพณี ศิลปวัฒนธรรม และบรรทัดฐานทางสังคม โดยเฉพาะในสังคมเกษตรกรรมที่ยึดโยงอยู่กับสถาบันศาสนา ซึ่งสามารถจำแนกความเชื่อมโยง ได้ดังนี้

6.1 ด้านประเพณีและพิธีกรรม (งานบุญมหาชาติ)

วิถีชีวิตชาวไทยผูกพันกับการ “ฟังเทศน์มหาชาติ” หรือที่ทางภาคอีสานเรียกว่า “บุญผะเหวด” ซึ่งเป็นงานใหญ่ของจังหวัดร้อยเอ็ดที่คุณสนใจ เชื่อกันว่าหากฟังจบ 13 กัณฑ์ในวันเดียวจะได้รับอานิสงส์มหาศาล ประเพณีนี้เป็นกุศโลบายในการสร้างความสามัคคีในชุมชน ผ่านการร่วมกันตกแต่งศาลาการเปรียญด้วยดอกบัวและผ้าผะเหวด

6.2 ด้านวรรณกรรมและศิลปกรรม

เรื่องราวพระเวสสันดรเป็นต้นกำเนิดของวรรณกรรมชิ้นเอกของไทยหลายฉบับ เช่น มหาชาติคำหลวง และ มหาชาติกลอนเทศน์ นอกจากนี้ยังปรากฏในรูปของจิตรกรรมฝาผนังตามวัดต่างๆ ซึ่งทำหน้าที่เป็น “สื่อการสอน” สำหรับคนในสมัยก่อนที่ยังอ่านหนังสือไม่ออก ให้เข้าใจเรื่องการเสียสละและความกตัญญู

6.3 ด้านค่านิยมและจริยธรรมสังคม

ด้านค่านิยมและจริยธรรมสังคม มีดังนี้

1) การบริจาคทาน ปลูกฝังให้คนไทยเป็นคนมีจิตใจโอบอ้อมอารี รักการทำบุญ

2) ความกตัญญู สะท้อนผ่านความรักของพระนางมัทรีที่มีต่อโอรสธิดา และความจงรักภักดีต่อพระสวามี

3) ความอดทน การใช้ชีวิตในป่าของพระเวสสันดรเป็นต้นแบบของการมีขันติธรรมเมื่อเผชิญกับวิกฤตชีวิต

หลักกรรมนิยามที่ปรากฏในพระเวสสันดรชาดก

ในทางพระพุทธศาสนา ธรรมชาติและกฎของธรรมชาติถูกอธิบายผ่าน “นิยาม 5” ซึ่งเป็นความเป็นไปอันเป็นระเบียบแน่นอนของธรรมชาติ หนึ่งในนั้นคือ “กรรมนิยาม” หรือกฎแห่งการกระทำและผลของการกระทำ องค์ประกอบที่สำคัญที่สุดของกรรม คือ “เจตนา” ดังพุทธพจน์ที่ว่า “เจตนาคือกรรม” เจตนาไม่ใช่เพียงความตั้งใจชั่วแล่น แต่เป็นการที่จิตและเจตสิกทำงานร่วมกันเพื่อปรุงแต่งการกระทำทางกาย วาจา และใจให้สำเร็จเป็นกรรม

ในมหาเวสสันดรชาดก หลักกรรมนิยามปรากฏอย่างชัดเจนผ่านตัวละครต่างๆ ยกตัวอย่างเช่น “ชูชก” ซึ่งเป็นตัวแทนของผู้ที่ถูกครอบงำด้วยอกุศลมูล 3 ได้แก่ โลภะ (ความโลภ) โทสะ (ความโกรธ) และโมหะ (ความหลง) การกระทำของชูชกล้วนเกิดจากเจตนาที่เป็นอกุศล เช่น การกล่าวมุสาวาทหลอกลวงพรานเจตบุตรและอัจจุตฤาษี ผลแห่งกรรมนี้สะท้อนให้เห็นในวาระสุดท้ายของชีวิตชูชกที่บริโภคอาหารโดยไม่รู้จักประมาณ (ขาดโภชเนมัตตัญญุตา) จนธาตุแตกและเสียชีวิต ซึ่งเป็นผลลัพธ์ที่เป็นไปตามเหตุปัจจัยแห่งกรรมนิยาม ในทางตรงกันข้าม การบริจาคสัตตสดกมหาทาน ช้างปัจจัยนาเคนทร์ ตลอดจนปิยบุตรและภรรยาของพระเวสสันดร เกิดจากเจตนาอันแรงกล้าที่เป็นมหากุศล (จาคาอธิฏฐาน) เพื่อมุ่งสู่พระสัมมาสัมโพธิญาณ แม้จะต้องเผชิญกับความทุกข์ยากจากการถูกเนรเทศ แต่พระองค์ทรงใช้ขันติธรรมและเมตตาธรรมในการรับผิดชอบต่อผลแห่งกรรมนั้น ซึ่งสุดท้ายกุศลกรรมได้ส่งผลให้พระองค์ได้กลับมาครองราชสมบัติและนำความร่มเย็นมาสู่นครสีพี

ความสัมพันธ์เชิงสาเหตุและปัจจัยตามหลักพระพุทธศาสนา

หลัก “ปฏิจจสมุปบาท” (อิทัปปัจจยตา) อธิบายว่าปรากฏการณ์ทั้งปวงล้วนเกิดขึ้นจากการอิงอาศัยกันเป็นเหตุเป็นปัจจัย “เมื่อสิ่งนี้มี สิ่งนี้จึงมี; เพราะสิ่งนี้เกิดขึ้น สิ่งนี้จึงเกิดขึ้น” การกระทำของพระเวสสันดรสามารถวิเคราะห์ได้ผ่านความสัมพันธ์เชิงสาเหตุนี้ โดยเฉพาะเมื่อมองผ่านมุมมองปรัชญาอัตถิภาวนิยม (Existentialism) ซึ่งให้ความสำคัญกับ “เสรีภาพ” (Freedom) และ “ความรับผิดชอบ” (Responsibility)

ในปรัชญาอัตถิภาวนิยม มนุษย์เกิดมาโดยไร้แก่นสาร (Existence precedes essence) และจะสร้างแก่นสารของชีวิตผ่านการเลือกกระทำด้วยเสรีภาพ พระเวสสันดรได้ทรงใช้เสรีภาพขั้นสูงสุดในการตัดสินใจสวนทางกับสัญชาตญาณการเอาตัวรอดตามวิวัฒนาการทางชีววิทยา (Darwinism) ที่มนุษย์ทั่วไปมักปกป้องพันธุกรรมของตนเอง การบริจาคกัณหา ชาลี และพระนางมัทรี จึงไม่ใช่การหนีปัญหาหรือไร้ความรับผิดชอบ แต่เป็นการแสดงความรับผิดชอบอย่างถึงที่สุดต่อเป้าหมายอันยิ่งใหญ่ คือ การตรัสรู้เพื่อช่วยเหลือสรรพสัตว์ ความเจ็บปวดอันมหาศาลที่พระองค์ทรงได้รับ ถือเป็นเงื่อนไขความทุกข์ที่จำเป็นต้องแลกมาในกระบวนการแห่งเหตุและปัจจัยนี้

อภิปรายเปรียบเทียบแนวคิดเรื่องเหตุและผลในพระพุทธศาสนากับวิทยาศาสตร์สมัยใหม่

ทั้งพระพุทธศาสนาและวิทยาศาสตร์ต่างมุ่งทำความเข้าใจกฎธรรมชาติและปฏิเสธการดลบันดาลจากสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ปราศจากเหตุผล วิทยาศาสตร์มุ่งเน้นการศึกษาธรรมชาติภายนอก (วัตถุ สสาร พลังงาน) ผ่านกระบวนการสังเกตและทดลองเชิงประจักษ์ ในขณะที่พระพุทธศาสนามุ่งเน้นธรรมชาติภายใน (จิตใจและพฤติกรรม) เพื่อดับทุกข์

นักวิทยาศาสตร์เอกของโลกอย่าง อัลเบิร์ต ไอน์สไตน์ (Albert Einstein) ได้กล่าวยกย่องพระพุทธศาสนาว่า “หากจะมีศาสนาใดที่สามารถรับมือกับความต้องการทางวิทยาศาสตร์สมัยใหม่ได้ ศาสนานั้นควรเป็นพระพุทธศาสนา” ความสอดคล้องกันนี้เห็นได้ชัดเจนเมื่อวิทยาศาสตร์ก้าวเข้าสู่ยุคทฤษฎีควอนตัม (Quantum Physics) ฟิสิกส์ดั้งเดิมของนิวตันเชื่อใน “นิยัตินิยม” (Determinism) หรือความแน่นอนตายตัว แต่ฟิสิกส์ควอนตัมค้นพบ “หลักความไม่แน่นอน” (Uncertainty Principle) ซึ่งสอดคล้องกับกฎไตรลักษณ์ โดยเฉพาะ “อนิจจัง” (ความไม่เที่ยง) ในพระพุทธศาสนา

พฤติกรรมของอนุภาคในระดับควอนตัมไม่ได้ดำรงอยู่โดยลำพัง แต่เปลี่ยนแปลงไปตามปฏิสัมพันธ์และเหตุปัจจัยรอบข้าง เช่นเดียวกับกระบวนการของ “กรรม” ในพระพุทธศาสนา กรรมไม่ได้ถูกกำหนดล่วงหน้าอย่างตายตัวแบบโชคชะตา แต่เจตนาและการกระทำในปัจจุบันสามารถปรับเปลี่ยนแนวโน้มและผลลัพธ์ในอนาคตได้ การบำเพ็ญบารมีของพระเวสสันดรจึงเป็นกระบวนการปรับเปลี่ยนพลังงานและสภาวะจิตในระดับจุลภาค ผ่านการสะสมมหากุศลเจตนา (เหตุ) เพื่อยกระดับจิตวิญญาณและสร้างความสมดุลให้แก่สังคม (ผล) อย่างเป็นวิทยาศาสตร์ทางจิต

องค์ความรู้ที่ได้รับ

องค์ความรู้ที่ได้รับจากแหล่งข้อมูลเกี่ยวกับการวิเคราะห์มหาเวสสันดรชาดก ผ่านกรอบแนวคิดทางพุทธปรัชญาและวิทยาศาสตร์ สามารถสรุปเป็นประเด็นสำคัญ ได้ดังนี้

6.1 ความสอดคล้องของมหาเวสสันดรชาดกกับกฎธรรมชาติ เรื่องราวการบำเพ็ญปรมัตถบารมีของพระเวสสันดรไม่ใช่เพียงเรื่องราวการเสียสละที่มักถูกตั้งคำถามในประเด็นสิทธิมนุษยชนยุคใหม่ แต่แท้จริงแล้วสะท้อนถึงโครงสร้างที่เป็นเหตุเป็นผลตามหลัก “กรรมนิยาม” และ “ปฏิจจสมุปบาท” ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดทางวิทยาศาสตร์ที่เชื่อในความมีระเบียบและกฎเกณฑ์ของธรรมชาติ

6.2 หลักกรรมนิยามและความสำคัญของ “เจตนา” ในทางพุทธศาสนา องค์ประกอบสำคัญที่สุดของกรรมคือความตั้งใจหรือเจตนา

6.2.1 เจตนาที่เป็นอกุศล สะท้อนผ่านตัวละคร “ชูชก” ที่ถูกครอบงำด้วยความโลภ โกรธ และหลง การกระทำที่เกิดจากเจตนาร้ายส่งผลให้เขาต้องพบจุดจบด้วยการบริโภคอาหารจนธาตุแตกตายตามเหตุปัจจัย

6.2.2 เจตนาที่เป็นมหากุศล พระเวสสันดรทรงบริจาคบุตร ภรรยา และทรัพย์สมบัติด้วยเจตนาอันแรงกล้าเพื่อมุ่งสู่การตรัสรู้ แม้จะต้องเผชิญความทุกข์ยาก แต่ด้วยขันติธรรมและเมตตาธรรมสุดท้ายกุศลกรรมนั้นได้ส่งผลให้พระองค์ได้กลับมานำความร่มเย็นสู่บ้านเมือง

6.3 ปฏิจจสมุปบาทและปรัชญาอัตถิภาวนิยม (Existentialism) การเสียสละของพระเวสสันดรสามารถอธิบายได้ด้วยความสัมพันธ์เชิงสาเหตุและปัจจัย โดยเฉพาะเมื่อวิเคราะห์ผ่านปรัชญาที่ให้ความสำคัญกับ “เสรีภาพ” (Freedom) และ “ความรับผิดชอบ” (Responsibility) พระองค์ทรงใช้เสรีภาพขั้นสูงสุดในการตัดสินใจสวนทางกับสัญชาตญาณการเอาตัวรอดตามทฤษฎีวิวัฒนาการทางชีววิทยา (Darwinism) การกระทำนี้ไม่ใช่การหนีปัญหา แต่เป็นการรับผิดชอบอย่างสูงสุดต่อเป้าหมายในการช่วยเหลือสรรพสัตว์ โดยยอมรับความทุกข์ปวดร้าวเป็นเงื่อนไขในกระบวนการดังกล่าว

6.4 ความสอดคล้องระหว่างพุทธศาสนากับวิทยาศาสตร์ (ทฤษฎีควอนตัม) ทั้งสองศาสตร์ปฏิเสธการดลบันดาลจากสิ่งศักดิ์สิทธิ์และมุ่งทำความเข้าใจกฎธรรมชาติ (วิทยาศาสตร์เน้นวัตถุภายนอก พุทธศาสนาเน้นจิตใจภายใน) นอกจากนี้ ฟิสิกส์ควอนตัมที่ปฏิเสธความแน่นอนตายตัว (Determinism) และค้นพบ “หลักความไม่แน่นอน” (Uncertainty Principle) นั้น มีความสอดคล้องอย่างยิ่งกับกฎไตรลักษณ์ในเรื่อง “อนิจจัง” (ความไม่เที่ยง) ของพุทธศาสนา

6.5 กระบวนการของ “กรรม” ทำงานคล้ายกับระดับควอนตัม กรรมไม่ใช่โชคชะตาที่ถูกกำหนดไว้ล่วงหน้าอย่างตายตัว แต่เจตนาและการกระทำในปัจจุบันสามารถปรับเปลี่ยนผลลัพธ์ในอนาคตได้ เช่นเดียวกับพฤติกรรมของอนุภาคควอนตัมที่เปลี่ยนแปลงตามปฏิสัมพันธ์และเหตุปัจจัยรอบข้าง การบำเพ็ญบารมีของพระเวสสันดรจึงเปรียบเสมือน วิทยาศาสตร์ทางจิต ที่มีการปรับเปลี่ยนพลังงานและสภาวะจิตในระดับจุลภาค ผ่านการสะสมกุศลเจตนาเป็นเหตุ เพื่อนำไปสู่ผลลัพธ์คือการยกระดับจิตวิญญาณและสร้างความสมดุลให้สังคม

แผนภาพที่ 1 กิจกรรมเทศน์มหาชาติ

วิเคราะห์เพิ่มเติมจากผู้เขียน

พระเวสสันดรคือพระโพธิสัตว์ในชาติสุดท้ายก่อนตรัสรู้ เป็นแบบอย่างของการบำเพ็ญทานบารมีขั้นสูงสุด (ปรมัตถบารมี) เน้นความเสียสละมหาทาน (บุตร ภรรยา ทรัพย์) เพื่อบรรลุสัมมาสัมโพธิญาณ สะท้อนค่านิยมการทำบุญ ความเมตตากรุณา และเป็นภาพสะท้อนชีวิต ค่านิยมในสังคมไทยสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นผ่านวรรณคดี

1. ความรักและความห่วงใยของพระนางมัทรีที่มีต่อพระชาลีและพระกัณหา

1.1 พระนางมัทรีเข้าป่าไปหาผลไม้ พบเหตุวิปริตรวมทั้งความฝันเมื่อคืน จึงทำให้พระนางประหวั่น พรั่นพรึงและทุกข์โศก เกรงว่าจะเกิดเหตุร้ายกับสองกุมาร “พระทัยนางให้หวั่นหวาดพะวงหลัง ตั้งพระทัยเป็นทุกข์ถึงพระเจ้าลูกมิลืมเลย เดินพลางทางเสวย พระโศกพลาง “

1.2 พระนางมัทรีเลี้ยงดูสองกุมารด้วยความใกล้ชิด ทรงจดจำทุกอย่างเกี่ยวกับสองกุมารได้ทั้งหมด “นั่นก็รอยเท้าพ่อชาลี นี่ก็บทศรีแม่กัณหา พระมารดายังแลเห็น โน่นก็กรวดทรายเจ้ายังรายเล่นเป็น กองๆ สิ่งของทั้งหลายเป็นเครื่องเล่นยังเห็นอยู่ “

1.3 พระนางมัทรีทรงทุ่มเทกำลังกายกำลังใจและกำลังสติปัญญาออกติดตามหาลูกจนหมดสิ้นทุก อย่างแล้ว “สุดฝี เท้าที่แม่จะเยื้องย่องยกย่างลงเหยียบดิน ก็สุดสิ้นสุดปัญญาสุดหาสุดค้นเห็นสุดคิด “

1.4 พระนางมัทรีทรงเป็นห่วงลูกทุกเวลานาที ทันทีที่ฟื้นสติก็ทรงถามพระเวสสันดรถึงลูก “พระลูกรักทั้งสองราไปอยู่ไหนนะฝ่าพระบาท”

2. ความภักดีที่พระนางมัทรีมีต่อพระเวสสันดร

2.1 พระนางมัทรียืนยันความจงรักภักดีที่มีต่อพระเวสสันดร แม้จะถูกพระเวสสันดรแกล้งบริภาษ “พระคุณเอ่ยจะคิดดูมั่งเป็นไรเล่า ว่ามัทรีนี้เป็นข้าเก่าแต่ก่อนมา ดั่งเงาตามพระบาทาก็เหมือนกัน”

2.2 เมื่อถูกพระเวสสันดรต่อว่า พระนางมัทรีทรงครำ่ครวญว่าไม่เคยปันใจให้ใคร แต่พระเวสสันดร ยังหมางเมิน พระนางจึงไม่อยากมีชีวิตต่อไป “อนิจจาเอ่ยวาสนามัทรีไม่สมคะเนแล้ว พระทูลกระหม่อมแก้วจึ่งชิงชังไม่พูดจา ทั้งลุกรักดังแก้วตา ก็หายไป อกเอ๋ยจะอยู่ไปใยให้ทนเวทนา”

2.3 พระนางมัทรีทรงเชื่อฟังและอนุโมทนาในปิยบุตรทานบารมีที่พระเวสสันดรบริจาค” พระพุทธเจ้าข้าอันสองกุมารนี้ กระหม่อมฉานได้อุตสาหะถนอม ย่อมพยาบาลบำรุงมา ขอ อนุโมทนาด้วยปิยบุตรทานบารมี”

3. ธรรมชาติกับความทุกข์โศกของพระนางมัทรี

3.1 ยามเกิดเรื่องร้ายแรง ธรรมชาติมีส่วนสำคัญในการแจ้งเหตุร้ายแก่พระนางมัทรีด้วยสภาพที่ เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม “เหตุไฉนไม้ที่มีผลเป็นพุ่มพวง ก็กลายกลับเป็นดอกดวงเดียรดาษอนาถเนตร แถวโน้นก็แก้วเกด พิกุลแกมกับกาหลง .... ก็เพี้ยนผิดพิสดารเป็นพวงผล ผิดวิกลแต่ก่อนมา”

3.2 ลักษณะธรรมชาติที่มีอารมณ์ร่วมทุกข์ร่วมสุขกับพระนางมัทรี “ทั้งจักจั่นพรรณลองไนเรไรร้องอยู่หริ่งๆระเรื่อยโรย โหยสำเนียงดั่งเสียงสังคีตขับประโคมไพร โอ เหตุไฉนเหงาเงียบเมื่อยามนี้ ทั้งอาศรมก็หมองศรีเสมือนหนึ่งว่าจะเศร้าโศก”

3.3 พระนางมัทรีทรงตัดพ้อต่อว่าธรรมชาติ ที่แปรเปลี่ยนไปจากที่เคยเป็น เหมือนเป็นลางว่าจะเกิด เหตุร้ายแก่ลูก “จึ่งตรัสว่าน้ำเอ๋ยเคยมาเปี่ยมขอบเป็นไรจึ่งขอดข้นลงขุ่นหมอง พระพายเจ้าเอ๋ยเคยมาพัดต้องกลีบ อุบล พากลิ่นสุคนธ์ขจรรสมารวยรื่น เป็นไรจึ่งเสื่อมหอมหายชื่นไม่เฉื่อยฉ่ำ”

สรุป

มหาเวสสันดรชาดก ไม่ใช่เพียงวรรณกรรมเชิงศรัทธาที่สอนให้เชื่ออย่างงมงาย แต่เป็นการสาธิตให้เห็นถึงกลไกการทำงานของ “กรรมนิยาม” และ “ปฏิจจสมุปบาท” อย่างเป็นระบบ การตัดสินใจบริจาคบุตรและภรรยาของพระเวสสันดร เมื่อวิเคราะห์ผ่านมุมมองปรัชญาอัตถิภาวนิยมและวิทยาศาสตร์ แสดงให้เห็นถึงการใช้เสรีภาพเจตนาเพื่อเอาชนะสัญชาตญาณดิบ มุ่งสร้างเหตุปัจจัยใหม่เพื่อผลลัพธ์ทางปัญญาที่สูงขึ้น โครงสร้างความคิดนี้สอดคล้องกับหลักความเป็นเหตุเป็นผลและหลักความไม่แน่นอนในวิทยาศาสตร์สมัยใหม่ การทำความเข้าใจมหาเวสสันดรชาดกในมิตินี้ จึงเป็นการเปิดพื้นที่สนทนาที่สร้างสรรค์ระหว่างพุทธปรัชญาและวิทยาศาสตร์ในยุคปัจจุบัน

การเทศน์มหาชาตินับว่าเป็นประเพณีมีมีคุณค่าที่สืบทอดมายาวนานใน สังคมไทย มีประวัติความเป็นมายาวนาน มีองค์ประกอบซับซ้อนและงดงาม และมี ความสำคัญทั้งในด้านศาสนา วัฒนธรรม และสังคม จากจุดกำเนิดในพระไตรปิฎก ผ่านการเผยแพร่และพัฒนาในดินแดนสยาม จนกลายเป็นประเพณีที่มีเอกลักษณ์ เฉพาะในแต่ละภูมิภาค การเทศน์มหาชาติได้แสดงให้เห็นถึงความสามารถในการ ผสมผสานระหว่างหลักธรรมทางพระพุทธศาสนากับวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของ ผู้คนได้อย่างกลมกลืน องค์ประกอบของการเทศน์มหาชาติ ทั้งในด้านเนื้อหาของ 13 กัณฑ์ รูปแบบและวิธีการเทศน์ ตลอดจนดนตรีและการขับร้องประกอบ ล้วนแสดงให้ เห็นถึงความละเอียดอ่อนและความงดงามของศิลปวัฒนธรรมไทย การเทศน์

มหาชาติไม่เพียงแต่เป็นการถ่ายทอดเรื่องราวของพระเวสสันดรเท่านั้น แต่ยังเป็น การสืบทอดภูมิปัญญาศิลปวัฒนธรรม และคุณค่าทางจริยธรรมของสังคมไทย ความสำคัญของการเทศน์มหาชาติปรากฏชัดเจนในหลายมิติ ทั้งคุณค่า ทางพระพุทธศาสนาที่ช่วยเผยแผ่หลักธรรมและสร้างแรงบันดาลใจในการทำความ ดี บทบาทในการสืบทอดวัฒนธรรมไทยที่ช่วยอนุรักษ์วรรณกรรม ศิลปะการแสดง และภูมิปัญญาท้องถิ่น ตลอดจนความสำคัญต่อชุมชนและสังคมในการสร้างความ สามัคคี ส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรม และสร้างอัตลักษณ์ชุมชน ในปัจจุบัน การเทศน์มหาชาติได้มีการปรับตัวให้เข้ากับยุคสมัยใหม่ ทั้งใน ด้านรูปแบบการจัดงานที่มีความหลากหลายในแต่ละภูมิภาค การใช้เทคโนโลยีเพื่อเผยแพร่และสร้างความน่าสนใจ ตลอดจนการประยุกต์เนื้อหาให้สอดคล้องกับ สถานการณ์ปัจจุบัน อย่างไรก็ตาม การเทศน์มหาชาติยังคงเผชิญกับความท้าทาย หลายประการในอนาคต ทั้งการรักษาสมดุลระหว่างประเพณีดั้งเดิมและการ ปรับตัว การดึงดูดคนรุ่นใหม่ และการรักษาความหลากหลายทางวัฒนธรรม

เอกสารอ้างอิง

กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม. (2554). *ทศชาติชาดก: ทศบารมีเพื่อความพ้นทุกข์*กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย.

กรมศิลปากร. (2545). *มหาชาติคำหลวง*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว.

จารุวรรณ ธรรมวัตร. (2548). *คติชาวบ้านอีสาน*. มหาสารคาม: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต). 2546. *มัชฌิมาปฏิปทา: ทางสายกลาง*. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ พิมพ์สวย.

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). (2546). *พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลธรรม*.กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย. ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539.

พระราชวิจิตรปฏิภาณ (สุนทร ญาณสุนฺทโร). (2561). มหาเวสสันดรชาดก ฉบับตำนานศาสนาตำราดำเนินชีวิต ตารานักพูดนักคิด คัมภีร์วิจิตรของนักเทศน์นักแหล่. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: ธรรมสภา.

วัฒนะ บุญจับ. (2564). หนังสือเทศน์มหาชาติมหากุศลเฉลิมพระเกียรติฯ. พิมพ์ครั้งที่ 35. กรุงเทพมหานคร: คอมฟอร์ม.

ใบเสมาวัดเขาพระอังคาร: ความหมายและคุณค่าทางประวัติศาสตร์ของพระพุทธศาสนาเถรวาท

The Boundary Stones of Wat Khao Phra Angkhan: Meaning and Historical Value in Theravada Buddhism

พระครูพิพัฒน์กิจจานุรักษ์ สีลสังวโร (นวลคนึง)[1*], ธนรัฐ สะอาดเอี่ยม[2]
Phrakhru Phiphatkitjanuruk Silasangwaro (Nualkhanueng)[1*], Thanarat Sa-ard-iam[2]

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้ มี 3 วัตถุประสงค์ คือ 1) เพื่อศึกษาสภาพของใบเสมาวัดเขาพระอังคารในพระพุทธศาสนาเถรวาท 2) เพื่อศึกษาความหมายและคุณค่าทางประวัติศาสตร์ของใบเสมาวัดเขาพระอังคาร พระพุทธศาสนาเถรวาท และ 3) เพื่อวิเคราะห์คุณค่าทางประวัติศาสตร์ใบเสมาในพระพุทธศาสนาเถรวาท การเก็บรวบรวมข้อมูลจากข้อมูลปฐมภูมิ ข้อมูลทุติยภูมิ การสัมภาษณ์เชิงลึก โดยใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา นำเสนอข้อมูลด้วยวิธีการพรรณนาความ ผลการศึกษาพบว่า

1) ศึกษาสภาพของใบเสมาวัดเขาพระอังคารในพระพุทธศาสนาเถรวาท พบว่า เป็นหัวใจสำคัญที่ทำให้การทำสังฆกรรมของคณะสงฆ์มีความบริสุทธิ์และสมบูรณ์ได้ ใบเสมาสะท้อนความมั่นคงของสถาบันพระพุทธศาสนาเถรวาท เป็นเครื่องหมายแห่งความวิริยะอุตสาหะในการสืบทอดอายุพระสัทธรรมให้ยั่งยืน โดยผ่านความแข็งแกร่งของศิลา และทำหน้าที่ในการประกาศความศักดิ์สิทธิ์ของพื้นที่เชื่อมโยงรากฐานความศรัทธาจากอดีตกาลมาสู่พุทธบริษัทในยุคปัจจุบันได้อย่างเป็นรูปธรรม

2) ศึกษาความหมายและคุณค่าทางประวัติศาสตร์ของใบเสมาวัดเขาพระอังคาร พระพุทธศาสนาเถรวาท พบว่า ด้านคุณค่าทางประวัติศาสตร์ ใบเสมากลุ่มนี้ถือเป็นประจักษ์พยานและจดหมายเหตุทางโบราณคดีชิ้นเอกที่ยืนยันถึงร่องรอยการตั้งถิ่นฐานและพัฒนาการของชุมชนโบราณบริเวณเขตสุ่มแม่น้ำมูลตอนบน เป็นหลักฐานเชิงประจักษ์ที่ชี้ให้เห็นถึงการแผ่ขยายอิทธิพลของวัฒนธรรมทวารวดีที่เจริญควบคู่ไปกับความศรัทธาในพระพุทธศาสนาเถรวาท ได้อย่างชัดเจน

3) วิเคราะห์คุณค่าทางประวัติศาสตร์ใบเสมาในพระพุทธศาสนาเถรวาท พบว่า ทำให้เห็นคุณค่าในเชิงมนุษยวิทยา ทำให้เข้าใจถึงปฏิสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มชนต่าง ๆ ที่ได้มีการแลกเปลี่ยนรูปแบบทาง

[1] วัดหินกอง อำเภอ ประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์
[1] Wat Hinkong Prakonchai District Burirum Province
[2] อาจารย์ประจำหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์
[2] Lecturer in the Doctor of Philosophy (Ph.D.) Program in Buddhist Studies, Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Surin Campus, Thailand.
[*]Corresponding author. E-mail: 6809105004@mcu.ac.th

ศิลปกรรมร่วมกันจนเกิดเป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่นที่เรียกว่าศิลปะแบบพื้นบ้านที่มีความประณีตและเปี่ยมด้วยพลังแห่งศรัทธา ใบเสมา คือ มรดกทางวัฒนธรรมที่บรรจุองค์ความรู้รอบด้าน ทั้งด้านรัฐศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ และจริยธรรม อันเป็นรากฐานที่สำคัญในการทำความเข้าใจประวัติศาสตร์พุทธศาสนาในดินแดนไทยได้อย่างลึกซึ้ง

ทั้งนี้ ผลการศึกษาสามารถนำไปเป็นแนวทางในการศึกษาเพื่อการศึกษาและอนุรักษ์ให้กับชนรุ่นหลังที่มีต่อชุมชนในพื้นที่จังหวัดบุรีรัมย์ได้

คำสำคัญ: ความหมายและคุณค่าทางประวัติศาสตร์, ใบเสมาวัดเขาพระอังคาร, พระพุทธศาสนาเถรวาท

Abstract

This article has three objectives: 1) to study the condition of the Bai Sema (boundary stones) at Wat Khao Phra Angkhan in the context of Theravada Buddhism; 2) to study the meaning and historical value of the Bai Sema at Wat Khao Phra Angkhan in Theravada Buddhism; and 3) to analyze the overall historical value of Bai Sema in Theravada Buddhism. Data were collected from primary and secondary sources, as well as through in-depth interviews. Content analysis was employed, and the findings are presented using descriptive interpretation. The results of the study revealed the following:

1) Regarding the condition of the Bai Sema at Wat Khao Phra Angkhan in Theravada Buddhism, it was found that they are the core elements ensuring the purity and completeness of the Sangha's monastic ceremonies (Sanghakamma). The Bai Sema reflect the stability of the Theravada Buddhist institution, serve as a symbol of perseverance in sustaining the True Dhamma through the enduring strength of stone, and function to declare the sanctity of the area, tangibly connecting the foundation of faith from the past to the Buddhist congregation in the present era.

2) Concerning the meaning and historical value of the Bai Sema at Wat Khao Phra Angkhan in Theravada Buddhism, this group of boundary stones serves as a masterpiece of archaeological evidence and historical archives. They confirm the traces of settlement and the development of ancient communities in the upper Mun River basin. Furthermore, they are empirical evidence clearly demonstrating the expansion of Dvaravati cultural influence, which flourished alongside faith in Theravada Buddhism.

3) The analysis of the historical value of Bai Sema in Theravada Buddhism highlights their anthropological value. They provide an understanding of the interactions among various groups of people who exchanged artistic styles, culminating in a local identity

known as meticulous folk art imbued with the power of faith. Bai Sema are cultural heritage encapsulating comprehensive knowledge—encompassing political science, economics, and ethics—which serves as a crucial foundation for a profound understanding of the history of Buddhism in Thailand.

The findings of this study can be utilized as a guideline for education and conservation efforts for future generations regarding the communities in Buriram Province.

Keywords: Meaning and Historical Value, Bai Sema of Wat Khao Phra Angkhan, Theravada Buddhism

บทนำ

ดินแดนอีสานใต้ที่เต็มไปด้วยร่องรอยของอารยธรรมขอมโบราณ จังหวัดบุรีรัมย์ถือได้ว่าเป็นหมุดหมายในทางประวัติศาสตร์ที่มีความสำคัญ โดยเฉพาะบริเวณเขาพระอังคารเป็นพื้นที่ภูเขาไฟที่ได้ดับสนิทแล้วลูกหนึ่งจากบรรดาภูเขาไฟทั้ง 6 ลูกของจังหวัด ลักษณะของภูมิประเทศที่โดดเด่นนี้มิได้มีความหมายเพียงแค่ในมิติทางธรณีวิทยา ที่แสดงถึงความเคลื่อนไหวของเปลือกโลกในอดีตกาลเท่านั้น ในรายงานทางธรณีระบุว่าภูเขาไฟเหล่านี้เป็นร่องรอยของการปะทุในยุคควอเทอร์นารี่ที่ได้สร้างความอุดมสมบูรณ์ให้กับพื้นที่โดยรอบ ซึ่งเป็นชัยภูมิที่เหล่าบรรพบุรุษได้เลือกใช้ให้เป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ในการสถาปนาศรัทธาทางศาสนามาอย่างยาวนาน การตั้งอยู่ของวัดเขาพระอังคารบนยอดเขา ในท่ามกลางแมกไม้ที่ร่มรื่นและร่องรอยของปากปล่องภูเขาไฟที่ได้กลายเป็นแอ่งน้ำตามธรรมชาติ ได้สร้างบรรยากาศแห่งความขลังและความน่าเกรงขามของพลังเหนือธรรมชาติ ที่เชื่อมโยงระหว่างดินและฟ้า ช่วงที่วัฒนธรรมทวารวดีเริ่มแผ่ขยายเข้ามายังลุ่มน้ำมูล ผสมกับความเชื่อดั้งเดิม (ศรีศักร วัลลิโภดม, 2561) พื้นที่แห่งนี้ได้กลายเป็นจุดยุทธศาสตร์ทางวัฒนธรรมที่สำคัญ เห็นได้จากการค้นพบ ใบเสมาหิน เป็นจำนวนมากที่ถูกฝังและกระจายตัวอยู่โดยรอบบริเวณ หลักฐานเหล่านี้จึงเปรียบเสมือนเป็นจดหมายเหตุที่มีชีวิต บอกเล่าเรื่องราวถึงความเจริญรุ่งเรืองของชุมชนโบราณที่เคยเจริญรุ่งเรืองในงานศิลปะเพื่อบูชาแด่พระพุทธศาสนา การปรากฏขึ้นของใบเสมาโดยรอบของอุโบสถ์ในปัจจุบัน ถึงแม้ว่าในบางส่วนจะเป็นการบูรณะและได้นำมาจัดวางไว้ใหม่นั้น แต่ยังมีร่องรอยของการแกะสลักรูปภาพและการเลือกใช้วัสดุในท้องถิ่น เป็นประจักษ์พยานถึงความพยายามของมนุษย์ในการเอาชนะข้อจำกัดของธรรมชาติเพื่อที่จะสร้างสรรค์สิ่งที่อยู่เหนือกาลเวลา ความสอดคล้องระหว่างที่ตั้งทางภูมิสาสตาร์กับคติความเชื่อเรื่องเขาพระสุเมรุหรือศูนย์กลางแห่งจักรวาล ได้สะท้อนผ่านการวางตำแหน่งของโบราณสถานบนยอดเขา ทำให้วัดเขาพระอังคารไม่ใช่เป็นเพียงแค่วัดในสมัยใหม่ แต่เป็นพื้นที่ทับซ้อนในทางประวัติศาสตร์ที่บรรจุเอาทั้งจิตวิญญาณความเชื่อ และองค์ความรู้ของมนุษย์ในสมัยโบราณไว้ได้อย่างครบถ้วนที่ปรากฏตามหลักฐานถึงปัจจุบัน

ประโยชน์คุณค่าทางประวัติศาสตร์ของใบเสมาวัดเขาพระอังคารนั้น ไม่ได้จำกัดอยู่เพียงแค่การเป็นโบราณวัตถุที่ประดับอยู่ในศาสนสถาน แต่เป็นกุญแจที่สำคัญในการไขปริศนาในเรื่องของเส้นทางการ

เคลื่อนย้ายของผู้คนและวัฒนธรรมในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ การที่ใบเสมาเหล่านี้ยังคงได้รับการดูแลรักษาและเป็นที่เคารพสักการะของพุทธศาสนิกชนในปัจจุบัน สะท้อนให้เห็นถึงความต่อเนื่องทางวัฒนธรรม ที่ไม่เคยขาดสาย แม้เวลาจะล่วงเลยมานานนับพันปี แต่จิตวิญญาณแห่งความเลื่อมใสยังคงสถิตอยู่ในพื้นที่เดิม เปลี่ยนสถานะจากโบราณวัตถุที่ควรค่าแก่การศึกษาทางวิชาการไปสู่การเป็นศูนย์รวมจิตใจของชุมชน ในยุคสมัยที่กระแสโลกาภิวัตน์มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว การดำรงอยู่ของหลักฐานทางประวัติศาสตร์เหล่านี้ มีบทบาทสำคัญในการสร้าง อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม ให้กับท้องถิ่น ช่วยให้คนไทยโดยเฉพาะชาวบุรีรัมย์ มีความภาคภูมิใจในรากเหง้าที่รุ่งเรืองของตนเอง การอนุรักษ์ใบเสมาเหล่านี้ จึงไม่ใช่เพียงการหยุดยั้งการสึกกร่อนตามการเวลา แต่คือการสืบทอดมรดกทางปัญญาที่บรรพบุรุษได้ทิ้งไว้ให้ เป็นเข็มทิศในการดำเนินชีวิตอย่างมีสติและปัญญา การจัดการมรดกทางวัฒนธรรมอย่างเป็นระบบและการส่งเสริมการศึกษาตามหลักวิชาการ จะช่วยให้สถานที่แห่งนี้ดำรงอยู่ได้อย่างยั่งยืน การทำความเข้าใจเกี่ยวกับความหมายและคุณค่าของใบเสมาวัดเขาพระอังคาร จึงเป็นเสมือนการเปิดหน้าต่างสู่โลกอดีต เพื่อมองหาความเชื่อมโยงกับปัจจุบัน ควรมีการเก็บรักษาตามรายการที่ได้จดขึ้นทะเบียนไว้แล้วเพื่อให้เกิดความตระหนักในการปกป้องคุ้มครองสมบัติชาติ ที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ ตลอดจนเป็นการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่เปี่ยมไปด้วยสาระและความรู้ ช่วยกระตุ้นเศรษฐกิจและจิตสำนึกรักบ้านเกิดให้เติบโตอย่างยั่งยืนต่อไปได้ โดยมีใบเสมานี้เป็นวัตถุแห่งศรัทธาที่มั่นคงตั้งตระหง่านมาทุกยุคทุกสมัย ใบเสมาวัดเขาพระอังคาร จังหวัดบุรีรัมย์ เป็นหลักฐานทางพระพุทธศาสนา ที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์อย่างหาที่สุดไม่ได้ ต่อการศึกษาพระพุทธศาสนาเถรวาทในประเทศไทย มีเอกลักษณ์เฉพาะตัวและความวิจิตรงดงามของลวดลายการแกะสลักที่ปรากฏอยู่บนแผ่นหินแสดงให้เห็นถึงร่องรอยความเจริญรุ่งเรืองทางพุทธศิลป์กับภูมิปัญญาและคติความเชื่อท้องถิ่นด้วย ความสำคัญของใบเสมานี้ ผู้ศึกษามีความมุ่งมั่นในการศึกษาในหัวข้อ ใบเสมาวัดเขาพระอังคาร: ความหมายและคุณค่าทางประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาเถรวาท โดยมีหมุดหมายสำคัญ เพื่อศึกษาสภาพของใบเสมาวัดเขาพระอังคาร พร้อมทั้งศึกษาความหมายและคุณค่าทางประวัติศาสตร์และทำการวิเคราะห์คุณค่าทางประวัติศาสตร์ใบเสมาในพระพุทธศาสนาเถรวาท ซึ่งการศึกษาครั้งนี้ไม่เพียงแต่จะเป็นการสร้างสรรค์ในองค์ความรู้ใหม่แล้ว แต่ยังเป็นการปลุกจิตสำนึกให้พุทธศาสนิกชนและชนรุ่นหลัง ได้ตระหนักถึงความสำคัญในการร่วมมือกันปกป้อง อนุรักษ์ และสืบสานอนุรักษ์คุณค่าทางประวัติศาสตร์และหลักคำสอนของพระพุทธสาสนาเถรวาทให้มั่นคงและอยู่เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจของสังคมไทยได้อย่างดีและยั่งยืน

ปัญหา

ปัญหาที่พบคือ การเก็บรักษาดูแลใบเสมาภายในบริเวณอุโบสถของวัดเขาพระอังคารมีความไม่ปลอดภัยจากใบเสมาที่มีเป็นคู่ ก็โดนขโมยหายไปถึงสามใบ เหลือแต่ฐานมีร่องรอยตัดและมีความเสียหายไปพอสมควร อาจจะเกิดจากพระมีอยู่น้อยไม่มีคนมาอยู่ช่วยดูแลรักษาตั้งอยู่ในที่ห่างไกลจากหมู่บ้านและชุมชนแสงไฟฟ้าไม่มีใช้ในยุคต้นๆ แสงสว่างไม่พอไม่มีรั้วล้อมรอบประตูปิดเปิดก็ไม่มีจึงเกิดปัญหาตามมาคำ

พังเพยโบราณว่า “วัวหายแล้วจึงล้อมคอก” วัตถุโบราณที่มีคุณค่าในยุคนั้นจึงโดนขโมยหายไปหลายรายการด้วยกัน จากปัญหาและอุปสรรค์ที่ผ่านมาถือว่าเป็นบทเรียนและบททดสอบอำนาจรัฐทางกฎหมายบ้านเมืองที่มีพระพุทธศาสนาเป็นที่หยึดเหนียวจิตใจคนให้มีความละอาย ชั่ว กลัวบาป ทำผิดศีลธรรมของตนเอง ปัจจุบันก็ยังมีอยู่ ควรสร้างกำแพงทำประตูปิดเปิดกำหนดเวลาเข้าออกตั้งกฎระเบียบดูแลรักษาศาสนวัตถุโบราณที่มีคุณค่าทางจิตใจวัฒนธรรมสังคมชุมชนให้ดีกว่านี้

ศึกษาสภาพของใบเสมาวัดเขาพระอังคารในพระพุทธศาสนาเถรวาท

วัดเขาพระอังคารตั้งอยู่ในเขตอำเภอเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดบุรีรัมย์เป็นศาสนสถานที่มีความสำคัญยิ่ง ทั้งในมิติทางภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ และโบราณคดี บริบทพื้นที่ของวัดแห่งนี้ตั้งอยู่บนยอดเขาพระอังคาร มีลักษณะทางธรณีวิทยาเป็นภูเขาไฟที่ดับสนิทแล้ว มีภูมิทัศน์ที่โดดเด่น และยังผสมผสานระบบความเชื่อท้องถิ่นอย่างแยกไม่ออก โดยชุมชนโบราณมักให้ความเคารพต่อพื้นที่สูงชันหรือภูเขาในฐานะ พื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ สอดรับกับคติจักรวาลวิทยาทางศาสนาที่เปรียบภูเขาดุจดั่งเขาพระสุเมรุอันเป็นศูนย์กลางของจักรวาล (ศักดิ์ชัย สายสิงห์, 2547) เมื่อพิจารณาในมิติทางประวัติศาสตร์ พื้นที่แถบอีสานใต้บริเวณเขาพระอังคารปรากฏร่องรอยการตั้งถิ่นฐานของชุมชนโบราณมาอย่างยาวนาน โดยเฉพาะการปรากฏตัวขึ้นของวัฒนธรรมสมัยทวารวดี เป็นช่วงเวลาที่ดินแดนในภูมิภาคนี้ เริ่มมีการจัดตั้งระบบความเชื่อและรับเอาพุทธศาสนา เข้ามาเป็นแกนหลักในการดำเนินชีวิต

ภาพที่ 1 เจ้าอาวาสวัดฯ พาชมใบเสมาวัดเขาอังคาร

ภาพที่ 2 ใบเสมาวัดเขาอังคารด้านขวามือ

หลักฐานประจักษ์พยานที่สำคัญที่เป็นเครื่องยืนยันในบริเวณเชิงเขาและพื้นที่โดยรอบวัดเขาพระอังคาร (กรมศิลปากร, 2532) ใบเสมาเหล่านี้ทำหน้าที่เป็นเครื่องหมายในการกำหนดเขตวิสุงคามสีมาเพื่อความบริสุทธิ์ในการทำสังฆกรรมของพระภิกษุสงฆ์ตามพระวินัย ลักษณะทางศิลปกรรมของใบเสมาที่พบ มีทั้งแบบเรียบและแบบที่มีการสลักภาพรูปสถูปและบุคคล ซึ่งมีเอกลักษณ์ที่สอดคล้องกับรูปแบบศิลปกรรมทวารวดีในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง โดยสามารถกำหนดอายุได้ราวพุทธศตวรรษที่ 13-14 (รุ่งโรจน์ ธรรมรุ่งเรือง, 2558) การค้นพบร่องรอยทางโบราณคดีเหล่านี้ เป็นการเชื่อมโยงหลักการทางศาสนาเข้ากับพื้นที่ศึกษาจริงได้อย่างเป็นรูปธรรม ทำให้เห็นภาพรวมของสถานที่ว่า วัดเขาพระอังคารไม่ได้เป็นเพียงวัดที่สร้างขึ้นมาใหม่ แต่เป็นพื้นที่ที่มีการซ้อนทับของการพัฒนาทางวัฒนธรรม ตั้งแต่ยุคความเชื่อเรื่องภูเขาศักดิ์สิทธิ์ การก่อเกิดชุมชนทวารวดีโบราณ จน

พัฒนาการมาเป็นพุทธสถานอันเป็นศูนย์รวมจิตใจที่สำคัญของชาวอีสานใต้ในปัจจุบัน ในส่วนของพุทธศิลป์และความเชื่อที่ปรากฏบนใบเสมาวัดเขาพระอังคาร พบว่ามีการสลักลวดลายภาพเล่าเรื่องในพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะเรื่องราวในชาดกและพุทธประวัติ เป็นการสื่อความหมายเชิงสัญลักษณ์เพื่อสั่งสอนธรรมแก่พุทธบริษัท สภาพของใบเสมาส่วนใหญ่มีลักษณะเป็นแผ่นหินขนาดใหญ่ มีสันแกนกลางสลักลวดลายดอกบัวและลายกนกที่ประณีต สะท้อนถึงอิทธิพลของวัฒนธรรมทวารวดีที่แพร่กระจายเข้าสู่ลุ่มแม่น้ำมูล ซึ่งรุ่งโรจน์ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 12-16 การพบใบเสมาจำนวนมากในบริเวณนี้ แสดงให้เห็นว่าพื้นที่ดังกล่าวเคยเป็นศูนย์กลางการปฏิบัติธรรมที่สำคัญ ดังที่ (ศรีศักร วัลลิโภกร, 2561) ได้วิเคราะห์ไว้ว่า ใบเสมาในภาคอีสานมักจะถูกปักไว้เพื่อประกาศความศักดิ์สิทธิ์ของพื้นที่ และใช้เป็นสื่อกลางในการถ่ายทอดหลักธรรมผ่านงานศิลปกรรมหินสลัก ความสัมพันธ์ระหว่างสภาพใบเสมากับหลักปรัชญาในพระพุทธศาสนาเถรวาทนั้น ปรากฏผ่านการจัดการวางและเลือกสัญลักษณ์บนใบเสมาที่วัดเขาพระอังคาร มุ่งเน้นการแสดงออกถึง กฎแห่งไตรลักษณ์ และการหลุดพ้นจาก วัฏสงสาร สภาพของใบเสมาที่ทนทานต่อกาลเวลาแต่ก็ยังสึกกร่อนตามธรรมชาติ เป็นเหมือนธรรมที่ได้ย้ำเตือนให้พุทธศาสนิกชนระลึกถึงความไม่เที่ยง ในขณะเดียวกัน ลวดลายธรรมจักรที่ปรากฏบนใบเสมากลุ่มนี้ เป็นตัวแทนของการหมุนวงล้อแห่งธรรมเพื่อทำลายกิเลส สอดคล้องกับคัมภีร์วิสุทธิมรรคที่เน้นย้ำเรื่องการรักษาศีลและการกำหนดเขตเสมา เพื่อให้การปฏิบัติธรรมเป็นไปโดยสงบ สภาพของใบเสมาจึงทำหน้าที่เป็นขอบเขตทางกายภาพและขอบเขตทางจิตวิญญาณของผู้ปฏิบัติธรรม

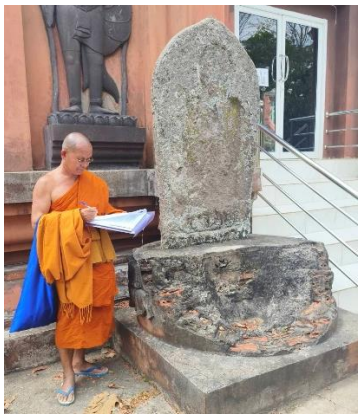

ภาพที่ 3 ใบเสมาด้านนอก

ภาพที่ 4 ใบเสมาด้านนอก

ภาพที่ 5 ใบเสมาด้านนอก

การรักษาสภาพและสืบสานคุณค่าของใบเสมาวัดเขาพระอังคารในปัจจุบัน ถือเป็นพันธกิจสำคัญในการอนุรักษ์มรดกทางพระพุทะศาสนาเถรวาท เพื่อให้เป็นแหล่งเรียนรู้แก่คนรุ่นหลัง แม้สภาพแวดล้อมจะเปลี่ยนแปลงไป แต่บทบาทของใบเสมาในฐานะพุทธบูชายังคงสถิตอยู่อย่างมั่นคง การศึกษาเชิงวิชาการและการจัดการพื้นที่อย่างเหมาะสมจะช่วยให้ใบเสมาเหล่านี้ไม่เพียงแต่เป็นโบราณสถานและโบราณวัตถุ แต่ยังเป็นสื่อธรรม ที่มีชีวิตดังที่ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้ชี้ให้เห็นว่า โบราณสถานและโบราณวัตถุทางศาสนาคือหลักฐานทางปัญญาที่ช่วยให้เราเข้าใจรากฐานของวัฒนธรรมและสันติสุขที่แท้จริง (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2551) การรักษาคุณค่าของใบเสมาวัดเขาพระอังคารจึงไม่ใช่เพียงการอนุรักษ์โบราณวัตถุ แต่ยังเป็นการรักษาฐานรากทางวัฒนธรรมให้ยังดำรงอยู่ในท่ามกลางกระแสความเปลี่ยนแปลงของโลกยุคใหม่ เพื่อให้ใบเสมายังคงเป็นที่พึ่งและส่องสว่างชี้นำทางจิตวิญญาณให้แก่พุทธบริษัท และเป็นการรักษาลมหายใจของพระพุทธศาสนาในดินแดนอีสานให้ยั่งยืนสืบต่อไปด้วย

จากการศึกษาสภาพของใบเสมาวัดเขาพระอังคาร สามารถสรุปสาระที่สำคัญได้คือ ใบเสมาเหล่านี้ไม่ใช่เป็นสิ่งก่อสร้างเพื่อความสวยงามแต่เป็นเครื่องหมายทางพุทธศาสนาที่สำคัญที่สุด คือเป็นหลักฐานว่าเป็นวัดเก่าที่สร้างมานานแล้ว และเป็นที่ตั้งฐานในการกำหนดขอบเขตวิสุงคามสีมาตามทิศรอบพระอุโบสถ เพื่อให้คณะสงฆ์สามารถประกอบทำสังฆกรรมได้อย่างบริสุทธิ์ตามพระธรรมวินัย สภาพทางกายภาพที่ปรากฏชัดเจนบนยอดเขาพระอังคารเป็นประจักษ์พยานถึงความประสงค์ของพุทธจักรในอดีต ที่ต้องการสถาปนาพื้นที่อันศักดิ์สิทธิ์ให้เป็นศูนย์กลางแห่งการปฏิบัติธรรม โดยใช้วัสดุหินในธรรมชาติมาเป็นวัสดุหลักในการสื่อถึงความคงทนถาวรของพระพุทธศาสนาเถรวาทในดินแดนแห่งนี้ และในด้านของพุทธศิลป์ สภาพของใบเสมาที่สลักลวดลายภาพเล่าเรื่องชาดกและพุทธประวัติ ได้สะท้อนให้เห็นถึงการใช้อารยธรรมทวารวดีเป็นเครื่องมือในการเผยแผ่หลักธรรมคำสอนแก่พุทธบริษัท โดยการแปลงหลักปรัชญาอันลึกซึ้ง ให้กลายเป็นภาพลักษณ์ที่จับต้องได้ ทำให้ใบเสมาทำหน้าที่เป็นสื่อกลางระหว่างพุทธศิลป์และพุทธธรรมที่เชื่อมโยงศรัทธาของชาวบ้านเข้ากับคำสอนของพระศาสดาได้อย่างกลมกลืน

ศึกษาความหมายและคุณค่าทางประวัติศาสตร์ของใบเสมาวัดเขาพระอังคารพระพุทธศาสนาเถรวาท

ใบเสมาหรือสีมา เป็นองค์ประกอบที่สำคัญยิ่งในคติความเชื่อทางพระพุทะศาสนาเถรวาท ด้วยเป็นเครื่องหมายเชิงสัญลักษณ์ที่ใช้ในการกำหนดเขตแดนศักดิ์สิทธิ์ที่เรียกว่า ขัณฑสีมา สำหรับให้พระภิกษุใช้ประกอบสังฆกรรมตามพุทธานุญาติ ความหมายเดิมของสีมา คือ เขตแดนที่ชุมนุมสงฆ์ตกลงร่วมกันเพื่อทำกิจกรรมทางศาสนาเช่น การอุปสมบท การสวดปาติโมกข์ ซึ่งหากไม่มีการกำหนดเขตที่ชัดเจน สังฆกรรมนั้นย่อมถือว่าเป็นวิบัติหรือเป็นโมฆะตามพระวินัย (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2551) ในบริบทของพัฒนาการทางสังคมไทย การปักใบเสมาเริ่มปรากฏหลักฐานทางโบราณคดีอย่างชัดเจนตั้งแต่สมัยวัฒนธรรมทวารวดีตอนต้น โดยเป็นการผสมผสานอย่างแยบยลระหว่างคติทางพระพุทธศาสนากับความเชื่อดั้งเดิมเรื่องหินตั้ง ของชนพื้นเมืองในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ซึ่งเมื่อพุทธศาสนาเถรวาทแพร่หลายเข้ามา หินตั้งศักดิ์สิทธิ์เหล่านี้ได้ถูกปรับเปลี่ยนรูปทรงและประดับลวดลายให้สอดคล้องกับคติธรรมทางพระพุทธศาสนา กลายเป็นประติมากรรมที่สะท้อนทั้งความศรัทธาและศิลปวัฒนธรรมของยุคสมัย (รุ่งโรจน์ธรรมรุ่งเรือง, 2558) วัดเขาพระอังคาร จังหวัดบุรีรัมย์ นับเป็นหนึ่งในศาสนสถานสำคัญที่ค้นพบกลุ่มใบเสมาสลักภาพในยุคประวัติศาสตร์ มีความโดดเด่นทั้งในรูปแบบศิลปกรรมและคติความเชื่อ การศึกษาใบเสมา ณ แหล่งโบราณคดีแห่งนี้ จึงไม่ใช่เพียงการทำความเข้าใจในแง่ของสถาปัตยกรรมทางศาสนาเท่านั้น แต่ยังเป็นการเปิดโลกแห่งการเรียนรู้เพื่อการสืบค้นถึงรากฐานทางประวัติศาสตร์ พัฒนาการทางสังคมชุมชนโบราณ และการประดิษฐ์ฐานของพระพุทธศาสนาเถรวาทในดินแดนอีสานใต้ได้เป็นรูปธรรมมากขึ้น

ภาพที่ 6 ใบเสมาด้านนอก

ภาพที่ 7 ใบเสมาด้านนอก

ภาพที่ 8 ใบเสมาด้านนอก

ในมิติของคุณค่าทางประวัติศาสตร์และโบราณคดี กลุ่มใบเสมาวัดเขาพระอังคารเป็นประจักษ์พยานวัตถุชิ้นสำคัญ ที่ยืนยันถึงการประดิษฐานและพัฒนาการของพระพุทธศาสนาเถรวาทในดินแดนอีสานใต้ ในช่วงรอยต่อก่อนที่อิทธิพลของวัฒนธรรมขอมโบราณจะแผ่ขยายเข้ามามีบทบาททางการเมืองและศาสนาเหนือพื้นที่บริเวณนี้ หลักฐานจากรูปแบบศิลปกรรมของใบเสมาบ่งชี้อย่างชัดเจนว่า ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 13-14 บริเวณเขาพระอังคารและชุมชนโดยรอบ เคยเป็นศูนย์กลางทางศาสนาขนาดใหญ่ ที่มีความเชื่อมโยงกับชุมชนทวารวดีในลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาและลุ่มแม่น้ำมูล-ชีตอนบน (ศรีศักร วัลลิโภดม, 2561). จำนวนใบเสมาที่พบอย่างหนาแน่นและมีขนาดใหญ่โต แสดงให้เห็นถึงการรวมตัวของกลุ่มชนที่มีขนาดใหญ่ มีระบบการจัดการแรงงานที่ดีและมีทรัพยากรทางเศรษฐกิจมากพอที่จะอุปถัมภ์การสร้างสรรค์งานศิลปกรรม ที่ต้องใช้กำลังคนและเวลาอย่างมหาศาล และการที่ใบเสมาเหล่านี้ยังคงตั้งตระหง่านผ่านกาลเวลามานับพันปี ย่อมสะท้อนให้เห็นถึงพลวัตทางสังคมและการปรับตัวของชุมชนโบราณ ที่สามารถรักษาอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมและศรัทธาของตนไว้ได้ แม้จะมีการเปลี่ยนแปลงขั้วอำนาจรัฐในภายหลัง การศึกษาเปรียบเทียบรูปแบบของใบเสมายังช่วยให้นักประวัติศาสตร์ สามารถวางแผนที่เส้นทางการเผยแผ่พระพุทธศาสนาและเครือข่ายความสัมพันธ์ระหว่างรัฐโบราณในภูมิภาคนี้ได้อย่างชัดเจนมากยิ่งขึ้น (ธิดา สาระยา, 2539) คุณค่าสูงสุดประการหนึ่งของใบเสมาวัดเขาพระอังคารคือ การเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่สะท้อนให้เห็นกระบวนการหล่อหลอมรวมกันของความเชื่อท้องถิ่นดั้งเดิมกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่หลั่งไหลเข้ามาใหม่ จนเกิดอัตลักษณ์เฉพาะถิ่นที่มีความงดงามและสมบูรณ์ การเปลี่ยนแปลงจากวัฒนธรรมหินตั้งแบบดั้งเดิมที่ใช้ในพิธีกรรมบูชาบรรพบุรุษหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ตามธรรมชาติ มาสู่การเป็นเครื่องหมายใบเสมาที่สลักลวดลายพุทธประวัติและสัญลักษณ์มงคล เป็นเครื่องแสดงให้เห็นถึง กระบวนการประนีประนอมทางวัฒนธรรมอย่างสันติและลึกซึ้ง (สุจิตต์ วงษ์เทศ, 2549) กระบวนการนี้ช่วยให้พระพุทธศาสนาเถรวาท สามารถลงหลักปักฐานในระบบวิธีคิดและจิตใจของกลุ่มชนพื้นเมืองได้อย่างมั่นคงและยั่งยืนในปัจจุบัน ใบเสมาเหล่านี้ไม่เพียงแต่เป็นโบราณวัตถุที่มีมูลค่าสำหรับการจัดแสดงในพิพิธภัณฑ์หรือเป็นเพียงแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์เท่านั้น แต่ยังคงทำหน้าที่เป็นศูนย์รวมจิตวิญญาณของ

ชุมชนท้องถิ่นที่ยังคงมีความเชื่อและเคารพศรัทธาต่อความศักดิ์สิทธิ์ของสถานที่ การอนุรักษ์และการศึกษาทำความเข้าใจเกี่ยวกับความหมายและคุณค่าของใบเสมาวัดเขาพระอังคารอย่างเป็นระบบ และมีความจำเป็นเร่งด่วนที่มิใช่เพียงเพื่อรักษารากเหง้าทางประวัติศาสตร์ของชาติไว้เท่านั้น แต่ยังเป็นการสืบทอดภูมิปัญญา ปรัชญา และคำสอนอันทรงคุณค่าของพุทธศาสนาเถรวาทให้คงอยู่สืบไป (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2551)

ภาพที่ 9 สัมภาษณ์เจ้าอาวาสวัดเขาอังคาร

ภาพที่ 10 เจ้าอาวาสพาชมใบเสมารอบอุโบสถ

ใบเสมาในภูมิภาคอีสานใต้ ใบเสมาเขาพระอังคาร จังหวัดบุรีรัมย์

เขาพระอังคาร ตั้งอยู่ภายในวัดเขาพระอังคาร ตำบลเจริญสุข อำเภอเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดบุรีรัมย์ ในทางธรณีสัณฐานวิทยา เขาพระอังคารเป็นภูเขาไฟ หินบะซอลต์แบบลาวาโดม ดับสนิทแล้วมานาน บนเขาพระอังคารเป็นที่ตั้งของวัดเขาพระอังคาร มีการก่อสร้างอุโบสถใหม่ และอาคารสมัยใหม่ต่าง ๆ โดยรอบ พบใบเสมาทั้งสิ้น 15 ชิ้น โดยนำใบเสมาที่พบจากเขาพระอังคารมาปักรอบอุโบสถ สันนิษฐานว่าย้ายมาจากที่อื่นที่อยู่ใกล้บริเวณวัดแล้วนำมาปักไว้รอบโบสถ์ บางส่วนนำมาไว้ภายในอาคารพ่อปู่วิริยะเมฆ ใบเสมาทั้งหมดสลักขึ้นจากหินบะซอลต์เนื้อละเอียด มีลักษณะเป็นแผ่นหินแบน ๆ สมัยวัฒนธรรมทวารวดี (ราวพุทธศตวรรษที่ 12–16) ลักษณะเด่นของใบเสมาที่เขาอังคารสลักเป็นภาพบุคคลคนเดียวยืนถือดอกบัวด้วยมือขวา ประทับอยู่ใต้ฉัตร ขนาบด้วยเครื่องสูง ทรงเครื่องแบบกษัตริย์ บางใบสลักบุคคลเป็นภาพยักษ์ บางชิ้นสลักเป็นบุคคลสี่กรถือสิ่งของอยู่ในมือ สันนิษฐานว่าเป็นคัมภีร์ และลูกประคำ ทั้งหมดทรงผ้าแบบเดียวกัน ประทับยืนอยู่บนฐานดอกบัว มีอิทธิพลศิลปะเขมรแบบไพรกเมงผสมอยู่ บางใบมีการสลักลายเป็นภาพธรรมจักร สถูปหม้อน้ำที่ด้านหลังด้วย

ภาพที่ 11 ดร.วิลาส ดร.วิลาศ โพธิสาร ข้าราชการบำนาญนักประวัติศาสตร์ กับผู้เขียนบทความ

ภาพที่ 12 สัมภาษณ์นายสุรพงษ์ พิลาวุธ อดีตศึกษาธิการอำเภอ (4 มีนาคม 2569)

ถึงแม้ว่าใบเสมาปัจจุบันถูกเคลื่อนย้ายออกจากตำแหน่งเดิม จากการสำรวจบริเวณรอบ ๆ ไม่ปรากฏร่องรอยสิ่งก่อสร้างหรือโบราณสถานอยู่เลย ปกติแล้วการปักใบเสมาเพื่อแสดงเขตศักดิ์สิทธิ์ในทางพุทธศาสนา ในกรณีใบเสมาวัดเขาพระอังคารในอดีตอาจปักล้อมรอบพื้นที่ว่างเปล่า โดยใบเสมาปักเพื่อเป็นหลักเขตเครื่องหมายพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ในการประกอบพิธีกรรม แหล่งใบเสมาที่อยู่บนภูเขาเช่นที่เขาพระอังคารเป็นแหล่งเดียวในจังหวัดบุรีรัมย์ที่พบในพื้นที่ภูเขาสูง ไม่พบแหล่งชุมชนที่บนเขาอังคารเลยจึงไม่สามารถบอกพื้นที่การใช้งานที่สัมพันธ์กับชุมชนได้ แต่จากลักษณะภาพสลักที่ปรากฏเป็นรูปบุคคลลักษณะเดียวกันทั้งหมด น่าจะเป็นพระโพธิสัตว์ในฝ่ายมหายาน ซึ่งไม่พบลักษณะเช่นนี้ในแหล่งโบราณคดีในสมัยทวารวดีในที่อื่น ๆ ที่แม้จะเป็นภาพสลักบุคคลก็จะเป็นเรื่องราวในพุทธประวัติหรือชาดกในฝ่ายเถรวาทเป็นหลัก การพบในพื้นที่ภูเขาสูงน่าจะเป็นลักษณะของแนวคิดภูเขาศักดิ์สิทธิ์แบบเดียวกับที่ภูพระบาทซึ่งเป็นพุทธแบบเถรวาทก็อาจเป็นได้ ในทางธรณีสัณฐานวิทยา เขาพระอังคารเป็นภูเขาไฟ หินบะซอลต์แบบลาวาโดม ดับสนิทแล้ว มีรูปร่างกลมรี วางตัวในแนวเหนือ-ใต้ มีช่องทางการไหลออกของลาวาหลายจุดตามไหล่เขาทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือ มีปล่องปะทุอยู่ ตั้งโดดเด่นกลางพื้นที่ราบ ปากปล่องภูเขาไฟเกิดการทรุดถล่มเป็นแนวซ้อนกันหลายชั้น ปัจจุบันบนเขาพระอังคารเป็นที่ตั้งของวัดเขาพระอังคาร มีการก่อสร้างอุโบสถใหม่และอาคารสมัยใหม่ต่างๆโดยรอบ พบใบเสมาทั้งสิ้น 15 ชิ้น โดยนำใบเสมาที่พบจากเขาพระอังคารมาปักรอบอุโบสถ สันนิษฐานว่าย้ายมาจากที่อื่นที่อยู่ใกล้บริเวณวัดแล้วนำมาปักไว้รอบโบสถ์ บางส่วนนำมาไว้ภายในอาคารพ่อปู่วิริยะเมฆ

วิเคราะห์คุณค่าทางประวัติศาสตร์ใบเสมาในพระพุทธศาสนาเถรวาท

วิเคราะห์หลักฐานการปักปันเขตศักดิ์สิทธิ์ ใบเสมาคือเครื่องหมายแสดง วิสุงคามสีมา หรือเขตที่พระมหากษัตริย์พระราชทานให้แก่สงฆ์โดยเฉพาะ ในเชิงประวัติศาสตร์ สะท้อนให้เห็นถึงการยอมรับอำนาจระหว่าง ฝ่ายอาณาจักรและฝ่ายศาสนจักร การพบใบเสมาในพื้นที่ต่าง ๆ จึงเป็นดัชนีชี้วัดการแผ่ขยายของพระพุทธศาสนาเถรวาทเข้าไปในชุมชนนั้น ๆ อย่างเป็นทางการ การวิเคราะห์นัยสำคัญของ ใบเสมา ใน

ฐานะหลักฐานทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีที่สะท้อนถึงการปักปันเขตศักดิ์สิทธิ์หรือพุทธอาณาจักรนั้น สามารถพิจารณาได้อย่างลึกซึ้งในหลายมิติ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในบริบทของความสัมพันธ์เชิงอำนาจรัฐและพลวัตการขยายตัวของสถาบันศาสนา ใบเสมาไม่ได้เป็นเพียงวัตถุทางกายภาพที่สร้างขึ้น เพื่อใช้กำหนดพื้นที่สำหรับการประกอบสังฆกรรมตามพุทธานุญาติในพระวินัยเท่านั้น หากแต่ยังเป็นเครื่องหมายเชิงสัญลักษณ์ขั้นสูงสุดที่แสดงถึงการประกาศเขต วิสุงคามสีมา ซึ่งมีความหมายในเชิงนิติศาสตร์และรัฐศาสตร์ ว่าเป็นเขตแดนจำเพาะที่ พระมหากษัตริย์ในฐานะองค์ประมุขแห่งรัฐและศาสนูปถัมภ์ ได้มีพระราชโองการพระราชทานและตัดขาดพื้นที่ดังกล่าวออกจากพระราชอาณาเขตทางโลก เพื่อมอบให้แก่คณะสงฆ์ได้ใช้สอยโดยเด็ดขาดเป็นเอกเทศ กระบวนการทางนิตินัยและพฤตินัยดังกล่าวนี้ สะท้อนให้เห็นถึงรูปแบบการประนีประนอมและการยอมรับในอำนาจซึ่งกันและกันอย่างมีนัยสำคัญระหว่างฝ่ายอาณาจักรผู้กุมอำนาจรัฐและฝ่ายศาสนจักร ผู้กุมอำนาจทางจิตวิญญาณ ซึ่งการที่รัฐยอมสละราชอาณาเขตบางส่วนให้เป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์นั้น ย่อมเป็นการเสริมสร้างพระราชอำนาจบารมีและค้ำจุนสถานะความเป็นพระธรรมราชาขององค์พระมหากษัตริย์ ให้มีความชอบธรรมมากยิ่งขึ้นตามคติความเชื่อทางระบบเทวราชาและธรรมราชา ยิ่งไปกว่านั้นในมิติทางประวัติศาสตร์ การกระจายตัวและการค้นพบร่องรอยของใบเสมาในพื้นที่ชุมชนโบราณตามภูมิภาคต่าง ๆ ยังคงทำหน้าที่เป็นดัชนีวัดเชิงประจักษ์ที่สำคัญยิ่ง ในการอธิบายถึงร่องรอย พื้นที่ชุมชนโบราณตามภูมิภาคต่าง ๆ ยังทำหน้าที่เป็นดัชนีชี้วัดเชิงประจักษ์ที่สำคัญยิ่ง ในการอธิบายถึงร่องรอยการแผ่ขยายอิทธิพลของพระพุทธศาสนานิกายเถรวาท ที่ได้เคลื่อนตัวเข้าไปผสมผสานและหยั่งรากลึกลงไปในโครงสร้างและชุมชนท้องถิ่น การปรากฏขึ้นของกลุ่มใบเสมา จึงเป็นเครื่องยืนยันที่เป็นทางการถึงการสถาปนาพระพุทธศาสนาให้กลายเป็นองค์กรหรือสถาบันหลักทางสังคม บ่งชี้ถึงการก่อตัวของชุมชนชาวพุทธที่มีความพร้อมบริบูรณ์ทั้งในด้านความศรัทธา และโครงสร้างการจัดระเบียบทางสังคมที่เข้มแข็งเพียงพอที่จะรองรับการดำรงอยู่ของคณะสงฆ์และการทำสังฆกรรม (ศรีศักร วัลลิโภดม, 2561) ด้วยเหตุฉะนี้ใบเสมานับเป็นวัตถุพยานทางประวัติศาสตร์ชิ้นสำคัญที่หลอมรวมเอามิติทางข้อบัญญัติแห่งพระวินัย พระราชอำนาจแห่งองค์พระประมุข และพัฒนาการทางสังคมวัฒนธรรมของชุมชนเข้าไว้ด้วยกันอย่างแยกไม่ออก

การวิเคราะห์ด้านวิวัฒนาการทางศิลปกรรมและอัตลักษณ์ท้องถิ่น โดยศึกษาหลักฐานทางโบราณคดีและพุทธศิลป์ที่ปรากฏในรูปแบบของ ใบเสมา นั้น ไม่ได้เป็นเพียงการทำความเข้าใจในมิติของการกำหนดเขตพุทธาวาสหรือ สีมา ตามพระบรมพุทธานุญาตในคัมภีร์พระไตรปิฎกเท่านั้น หากแต่โบราณวัตถุเหล่านี้ยังทำหน้าที่เสมือนจดหมายเหตุทางประวัติศาสตร์ที่บันทึกวิวัฒนาการทางศิลปกรรมและสะท้อนอัตลักษณ์ของกลุ่มช่างพื้นที่ในแต่ละบริบทของยุคสมัยได้อย่างเป็นรูปธรรม เมื่อพิจารณาจากร่องรอยทางศิลปกรรมในยุคทวารวดี เป็นช่วงเวลาที่พระพุทธศาสนาเริ่มประดิษฐานอย่างมั่นคงในดินแดนสุวรรณภูมิ จะพบว่าใบเสมาในยุคนี้มักถูกแกะสลักขึ้นจากแผ่นหินจากธรรมชาติขนาดใหญ่ มีวัตถุประสงค์หลัก เพื่อใช้เป็นพื้นที่ในการสื่อสารธรรมะผ่านการแกะสลักภาพเล่าเรื่องราว หรือสัญลักษณ์ที่เป็นมงคลทางพระพุทธศาสนา ลักษณะทางประติมากรรมเหล่านี้ ได้รับอิทธิพลอย่างลึกซึ้งจากศิลปะอินเดียแบบอุปตะและหลังคุปตะ เป็นการสะท้อนให้เห็นถึงคติความเชื่อที่เน้นการจรรโลงพระสัทธรรมผ่านงานช่างที่บริสุทธิ์

(ศักดิ์ชัย สายสิงห์, 2547) อย่างไรก็ตามเมื่อกาลเวลาล่วงเลยเข้าสู่ยุคสมัยกรุงศรีอยุธยา และสืบเนื่องมาจนถึงสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ พัฒนาการทางศิลปกรรมของใบเสมาได้เกิดกระบวนทัศน์ทางสุนทรียภาพอย่างมีนัยสำคัญ จากแผ่นหินแกะสลักเล่าเรื่อง ได้เปลี่ยนผ่านสู่การพัฒนารูปทรงทางเรขาคณิตที่มีความระเบียบรัดกุมมากขึ้น มีการออกแบบฐานบัวซ้อนชั้น และประดับด้วยลวดลายหรือลายพรรณพฤกษาที่วิจิตรบรรจง การพัฒนาดังกล่าวไม่เพียงแต่บ่งบอกถึงความเจริญรุ่งเรืองของงานช่างช่างหลวงและช่างราษฎร์ ที่ผสานเข้ากับคติความเชื่อพื้นถิ่นเท่านั้น แต่ยังแสดงให้เห็นถึงการจัดระเบียบสถาบันพุทธศาสนาที่เข้าสู่ยุคจารีตอย่างเต็มรูปแบบ การวิเคราะห์เปรียบเทียบลักษณะทางพุทธศิลป์ที่ปรากฏบนใบเสมา จึงเป็นเครื่องมือเชิงระเบียบวิธีวิจัยที่สำคัญยิ่งในทางประวัติศาสตร์ศิลปะ เนื่องจากร่องรอยของวิวัฒนาการทางรูปแบบ วัสดุ และคติสัญลักษณ์ที่แฝงอยู่นั้น สามารถนำมาใช้เป็นเกณฑ์ในการจัดกลุ่ม รูปแบบทางศิลปะ และช่วยในการระบุอายุ หรือกำหนดความเก่าใหม่ของโบราณสถาน โบราณวัตถุ และชุมชนโบราณได้อย่างค่อนข้างแม่นยำ ซึ่งนำไปสู่การปะติดปะต่อองค์ความรู้ทางประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาในประเทศไทยให้มีความสมบูรณ์และเป็นระบบมากยิ่งขึ้น

การวิเคราะห์ในด้านคติความเชื่อและการผสมผสานทางวัฒนธรรม ในบางพื้นที่โดยเฉพาะภาคอีสาน วัฒนธรรมลุ่มน้ำชี ใบเสมาไม่ได้ทำหน้าที่แค่บอกเขตของโบสถ์เท่านั้น แต่ยังสะท้อนการผสมผสานระหว่างความเชื่อพลังเหนือธรรมชาติท้องถิ่น การปักหินตั้ง กับพุทธศาสนา ใบเสมาในยุคแรก ๆ จึงปักไว้รอบสถูปหรือพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์กลางชุมชน ไม่ได้จำกัดอยู่แค่รอบอุโบสถ์เหมือนในปัจจุบัน โดยตามกฎเกณฑ์ทางพระพุทธศาสนาเถรวาทนั้น ใบเสมามีบทบาทสำคัญในฐานะนิมิตหมายกำหนดเขต พัทธสีมา เพื่อให้คณะสงฆ์ใช้เป็นพื้นที่วิสุงคามสีมาในการประกอบสังฆกรรมอันบริสุทธิ์ภายในอุโบสถ์ และจากการศึกษาหลักฐานทางประวัติศาสตร์และพุทธศิลป์ในพื้นที่ภาคอีสานกลับพบพลวัตของคติความเชื่อที่แตกต่างออกไป กล่าวคือ ใบเสมาในยุคแรกเริ่ม ไม่ได้มีบทบาทจำกัดอยู่เพียงการเป็นหมุดหมายบอกเขตอุโบสถ์ดังที่ปรากฏในยุคปัจจุบัน แต่เป็นภาพตัวแทนของการหลอมรวมความเชื่อทางศาสนาที่ซ้อนทับกันระหว่างคติความเชื่อดั้งเดิมของชุมชนพื้นถิ่นกับคติธรรมทางพระพุทธสาสนาที่เผยแผ่เข้ามาภายหลัง (ศรีศักร วัลลิโภดม, 2561) คติดั้งเดิมดังกล่าวมีความเชื่อมโยงอย่างลึกซึ้งกับลัทธิวิญญาณนิยมและวัฒนธรรมหินตั้ง ซึ่งเป็นความเชื่อเรื่องอำนาจสิ่งศักดิ์สิทธิ์หรือพลังเหนือธรรมชาติประจำถิ่น โดยแต่เดิมกลุ่มชนมักจะทำการปักแท่งหินหรือหินตั้ง เพื่อเป็นการกำหนดพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ สำหรับประกอบพิธีกรรมร่วมกันของชุมชน เมื่ออิทธิพลของพระพุทธศาสนาได้แผ่ขยายเข้ามาผสมผสานกับรากฐานความเชื่อเดิม จึงเกิดเป็นกระบวนการปรับปรุงประยุกต์คติการปักหินตั้งให้กลายมาเป็นการสร้างใบเสมา เพื่ออุทิศเป็นพุทธบูชาและรองรับศรัทธาใหม่ ด้วยเหตุนี้ บริบทในเชิงพื้นที่ของการปักใบเสมาในวัฒนธรรมลุ่มน้ำชีในยุคแรก จึงมักปรากฏการปักแวดล้อมศาสนสถานที่มีความสำคัญระดับชุมชน ได้แก่ การปักเรียงรายรอบองค์พระสถูปเจดีย์ หรือการปักไว้ในบริเวณพื้นที่ลานศักดิ์สิทธิ์ซึ่งทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางทางจิตวิญญาณของชุมชนนั้น ๆ แทนที่จะจำกัดอยู่เฉพาะรอบอาคารที่ใช้ทำสังฆกรรม (รุ่งโรจน์ ธรรมรุ่งเรือง, 2558) ปรากฏการณ์ทางวัฒนธรรมเช่นนี้ ไม่เพียงแต่จะชี้ให้เห็นถึงความยืดหยุ่น การตีความสัญลักษณ์ทางศาสนาของกลุ่มชนในอดีต แต่ยังตอกย้ำถึงกุศโล

บายอันแยบคาย ในการประนีประนอมระหว่างความเชื่อเรื่องผีและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ดั้งเดิมกับปรัชญาของศาสนาพุทธ ทำให้ใบเสมาในภาคอีสานเป็นมากกว่าเครื่องกำหนดเขตแดนทางพระวินัย หากแต่เป็นอนุสรณ์สถานแห่งการบูรราการทางภูมิปัญญาและประวัติศาสตร์สังคมของบรรพชนอย่างแท้จริง ใบเสมาจึงเปรียบเสมือนรากแก้ว ที่หยั่งลึกลงในหน้าประวัติศาสตร์ของพุทธศาสนาเถรวาท ไม่ได้เพียงแค่บอกว่า เขตวัดสิ้นสุดที่ใด แต่บอกเราว่าความศรัทธา ศิลปะ และความเป็นอยู่ของบรรพบุรุษเริ่มต้นและรุ่งเรืองอย่างไร

สรุปผลการวิเคราะห์คุณค่าทางประวัติศาสตร์ใบเสมาในพระพุทธศาสนาเถรวาท สะท้อนให้เห็นพัฒนาการทางสังคมและวัฒนธรรมที่เป็นเขตแดนความศักดิ์สิทธิ์เป็นเครื่องหมายกำหนดขอบเขตพัทธสีมาเพื่อแยกพื้นที่ทางโลกออกจากพื้นที่ทางธรรม เพื่อไว้สำหรับประกอบพิธีทางสงฆ์ตามที่พระวินัยได้บัญญัติไว้ ส่วนในแง่ของวิวัฒนาการทางศิลปกรรมและอัตลักษณ์ท้องถิ่น ใบเสมามีการปรับเปลี่ยนรูปแบบจากแผ่นหินธรรมชาติมาสู่การแกะสลักรูปภาพที่มีลวดลายอย่างประณีตสะท้อนถึงรสนิยมและทักษะช่างในแต่ละภูมิภาคได้ ในด้านของความเชื่อและการผสมผสานทางวัฒนธรรม ได้หลอมรวมความเชื่อเรื่องการนับถือหินตั้งในยุคก่อนประวัติศาสตร์เข้ากับคติธรรมทางพุทธศาสนา โดยเปลี่ยนผ่านจากการบูชาพลังเหนือธรรมชาติมาสู่การเคารพในพระรัตนตรัย กลายเป็นจุดเชื่อมโยงระหว่างความเชื่อพื้นเมืองกับหลักธรรมทางศาสนาได้ และในแง่ของการบันทึกวรรณกรรมและหลักธรรม โดยใบเสมาถูกใช้เป็นพื้นที่สำหรับจารึกเรื่องราวในพุทธประวัติ หรือเป็นสมุดภาพหินที่ช่วยเผยแผ่หลักธรรมคำสอนแก่พุทธศาสนิกชน การศึกษาคุณค่าของใบเสมาในองค์รวมนี้จึงไม่ใช่เพียงการศึกษาโบราณวัตถุ แต่คือการถอดรหัสภูมิปัญญาและการเปลี่ยนผ่านวัฒนธรรมที่หล่อหลอมวิถีชีวิตพุทธบริษัทในอดีตจนถึงปัจจุบัน

องค์ความรู้ที่ได้รับ

มิติของการผสมผสานทางสัญลักษณ์เชิงพุทธปรัชญาระหว่างคติทวารวดีและวัฒนธรรมท้องถิ่น ใบเสมาที่พบ ณ วัดเขาพระอังคาร ชี้ให้เห็นว่า ศิลปกรรมที่นี่มีความเฉพาะตัวสูง ที่เรียกว่า ศิลปะทวารวดีภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งมักจะมีการแกะสลักสัญลักษณ์เชิงพุทธแบบพื้นถิ่น ช่วยให้เราเข้าใจถึงการเผยแผ่พุทธศาสนาในอดีต ที่ไม่ได้ส่งผ่านรูปแบบศิลปะเพียงอย่างเดียว แต่เป็นการสรรค์สร้างและปรับตัวระหว่างคติธรรมดั้งเดิมกับความเชื่อเฉพาะถิ่น จนเกิดเป็นพุทธศิลป์ที่มีพลังในการสื่อสารธรรมะแก่ชุมชนอย่างเขาพระอังคารได้ นอกจากนี้รูปทรงของใบเสมามีลักษณะแบนหนามีแกนกลางพุ่งขึ้นสู่ยอด สื่อถึงสัญลักษณ์ของเขาพระสุเมรหรือศูนย์กลางของจักรวาล เป็นเครื่องหมายทางจิตวิญญาณให้พื้นที่นี้เป็นเขตพุทธาวาสและมีความหมายและเป็นพื้นที่แห่งการหลุดพ้นและการบรรลุธรรมที่ชาวพุทธในอดีตได้จารึกไว้ผ่านก้อนหิน

มิติของพุทธศาสนสถานบนปล่องภูเขาไฟ ที่มีนัยสำคัญทางภูมิรัฐศาสตร์และวิถีศรัทธา การเลือกที่ตั้งเป็นการแสดงให้เห็นถึงความชาญฉลาดในการเลือกพื้นที่เชิงสัญลักษณ์ที่มีอิทธิพลต่อจิตใจของผู้คนในสมัยนั้น ภูเขาไฟเป็นสัญลักษณ์ของพลังอำนาจจากธรรมชาติที่น่าเกรงขาม การเปลี่ยนพื้นที่ลึกลับให้กลายเป็นพุทธสถานเป็นการแสดงถึงชัยชนะของธรรมะเหนือธรรมชาติ และเป็นการสถาปนาอำนาจทางจิตวิญญาณของพระพุทธศาสนาเถรวาทลงในพื้นที่สำคัญทางยุทธศาสตร์ ภูมิประเทศของเขาพระอังคารที่มี

ความสูงเด่น มองเห็นได้จากระยะไกล องค์ความรู้ที่ได้รับ เป็นองค์ความรู้ใหม่ นำไปสู่การทำความเข้าใจเรื่องเส้นทางการเผยแผ่พุทธศาสนาที่เชื่อมโยงกับอารยธรรมขอมโบราณและอารยธรรมทวารวดี โดยใช้ภูเขาเป็นจุดเชื่อมต่อสื่อสารระหว่างกัน การพบใบเสมาจำนวนมากในพิกัดนี้ แสดงให้เห็นว่าในอดีตเขาพระอังคารอาจเคยเป็นศูนย์กลางการศึกษาพระธรรมวินัยที่สำคัญระดับภูมิภาค นักวิชาการสามารถใช้ข้อมูลนี้ในการวิเคราะห์โครงสร้างสังคมในอดีตที่รู้จักการใช้ประโยชน์จากภูมิศาสตร์ เพื่อสร้างความยั่งยืนให้กับสถาบันสงฆ์ สะท้อนถึงความสัมพันธ์ระหว่างกษัตริย์กับคณะสงฆ์ในการร่วมกันสถาปนาพื้นที่นี้ให้เป็นแหล่งจาริกแสวงบุญที่เชื่อมร้อยศรัทธาของคนหลากวัฒนธรรมเข้าด้วยกันผ่านสัญลักษณ์ทางพุทธศิลป์ที่มีความสง่าและมั่นคงถาวร

สรุป

ใบเสมาวัดเขาพระอังคาร ไม่ได้เป็นเพียงก้อนหินที่ใช้กำหนดอาณาเขตทางศาสนา แต่เป็นบันทึกทางประวัติศาสตร์ที่จับต้องได้ ซึ่งยืนยันถึงความรุ่งเรืองของพระพุทธศาสนาเถรวาทยุคแรกเริ่มในแผ่นดินอีสานใต้ ตลอดจนสะท้อนอัจฉริยภาพทางศิลปะและความศรัทธาอันแรงกล้าของบรรพบุรุษไทยในอดีต มิติด้านความหมายและคุณค่าทางประวัติศาสตร์ของพระพุทธศาสนาเถรวาท มีข้อค้นพบที่จะนำไปสู่บทสรุปอันเป็นรูปธรรมใน 3 มิติหลัก ดังนี้

1) มิติด้านสภาพของใบเสมาวัดเขาพระอังคารในพระพุทธศาสนาเถรวาท บทสรุปนี้ชี้ให้เห็นถึงใบเสมาโบราณเหล่านี้มีอัตลักษณ์เฉพาะตัวจากการแกะสลักขึ้นจากหินภูเขาไฟหรือหินบะซอลต์ ซึ่งเป็นทรัพยากรธรณีวิทยาในท้องถิ่น แสดงถึงภูมิปัญญาของช่างพื้นถิ่นที่เลือกใช้วัสดุที่มีความมั่นคงและมีความคงทนถาวร สภาพปัจจุบันแม้จะล่วงเลยกาลเวลามาเนิ่นนานและปรากฏร่องรอยการชำรุด แตกหัก หรือสึก

กร่อนไปตามธรรมชาติ แต่ยังคงรักษาเค้าโครงทางสถาปัตยกรรมไว้ได้อย่างชัดเจน โดยปรากฏเป็นแผ่นหินขนาดใหญ่ที่สลักลวดลายทางพุทธศิลป์ซึ่งได้รับอิทธิพลจากศิลปะทวารวดี องค์ประกอบเหล่านี้ไม่เพียงทำหน้าที่เป็นเครื่องหมายบอกเขตแดนเท่านั้น แต่ยังแฝงนัยยะทางธรรมที่สื่อถึงการตรัสรู้และการบูชาพระรัตนตรัย สภาพของใบเสมาที่ตั้งตระหง่านเป็นนิมิต ถือเป็นหัวใจสำคัญที่ทำให้การทำสังฆกรรม หรือการอุปสมบทกรรมของคณะสงฆ์มีความบริสุทธิ์และสมบูรณ์ได้ ใบเสมาสะท้อนความมั่นคงของสถาบันพระพุทธศาสนาเถรวาท เป็นเครื่องหมายแห่งความวิริยะอุตสาหะในการสืบทอดอายุพระสัทธรรมให้ยั่งยืนโดยผ่านความแข็งแกร่งของศิลา และยังคงทำหน้าที่ประกาศความศักดิ์สิทธิ์ของพื้นที่เชื่อมโยงรากฐานความศรัทธาจากอดีตกาลมาสู่พุทธบริษัทในยุคปัจจุบันได้อย่างเป็นรูปธรรม

2) มิติความหมายและคุณค่าทางประวัติศาสตร์ของใบเสมาวัดเขาพระอังคารพระพุทธศาสนาเถรวาท ใบเสมาเป็นโบราณวัตถุและเป็นมรดกทางวัฒนธรรมอันทรงคุณค่า สะท้อนให้เห็นถึงความเจริญรุ่งเรืองของพระพุทธศาสนาเถรวาทในดินแดนอีสานใต้มาตั้งแต่ยุคทวารวดี ในมิติความหมายทางศาสนา ใบเสมาเหล่านี้ทำหน้าที่เสมือน พุทธเจดีย์ และ สื่อทัศนูปกรณ์ทางธรรม ที่ถ่ายทอดเรื่องราวในพุทธประวัติและคติธรรมผ่านงานศิลปกรรมสลักนูนต่ำ เพื่อเป็นกุศโลบายอันแยบคายในการสอนธรรมะทางสายตาแก่พุทธศาสนิกชน ภาพแกะสลักมุ่งกล่อมเกลาจิตใจ ปลูกฝังความเชื่อและน้อมนำผู้คนให้เข้าถึงแก่นแห่งพระสัทธรรม โดยผสานสอดรับกับภูมิปัญญาท้องถิ่นอย่างกลมกลืน ในขณะเดียวกันด้านคุณค่าทางประวัติศาสตร์ ใบเสมากลุ่มนี้ถือเป็นประจักษ์พยานและจดหมายเหตุทางโบราณคดีชิ้นเอกที่ยืนยันถึงร่องรอยการตั้งถิ่นฐานและพัฒนาการของชุมชนโบราณบริเวณเขตสุ่มแม่น้ำมูลตอนบน เป็นหลักฐานเชิงประจักษ์ที่ชี้ให้เห็นถึงการแผ่ขยายอิทธิพลของวัฒนธรรมทวารวดีที่เจริญควบคู่ไปกับความศรัทธาในพระพุทธศาสนาเถรวาทในช่วงพุทธศตวรรษที่ 13-14 อย่างชัดเจน และร่องรอยศิลปกรรมเชิงช่างที่ปรากฏยังสะท้อนให้เห็นถึงสภาพสังคมที่มีความมั่นคงทางเศรษฐกิจ มีการจัดระเบียบโครงสร้างทางสังคมที่ซับซ้อนและมีเครือข่ายการแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรมกับภูมิภาคอื่น การศึกษาใบเสมาวัดเขาพระอังคาร จึงเป็นการเปิดโลกทัศน์ความรู้ที่ช่วยประกอบการสร้างหน้าประวัติศาสตร์ทางสังคมวัฒนธรรมของภาคอีสานให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น พร้อมทั้งตอกย้ำถึงรากฐานอันมั่นคงของพระพุทธศาสนาที่ได้หล่อหลอมวิถีปัญญาและจิตวิญญาณของอารยชนในภูมิภาคนี้มาอย่างยาวนานและลึกซึ้ง

3) มิติด้านการวิเคราะห์คุณค่าทางประวัติศาสตร์ใบเสมาในพระพุทธศาสนาเถรวาท ใบเสมาวัดเขาพระอังคารนอกจากเป็นเครื่องหมายกำหนดเขตวิสุงคามสีมาสำหรับทำสังฆกรรมแล้ว ยังเป็นหลักฐานทางโบราณคดีที่แสดงถึงการเปลี่ยนผ่านทางความเชื่อจากลัทธิดั้งเดิมสู่พุทธศาสนาอย่างเป็นรูปธรรม วิเคราะห์คุณค่าในเชิงประวัติศาสตร์ศิลปะเผยให้เห็นวิวัฒนาการของการแกะสลักเฉพาะตัวแทรกหลักธรรมคำสอน เพื่อทำหน้าที่เป็นสื่อการสอนธรรมะแก่พุทธบริษัทในยุคที่ตัวอักษรและการบันทึกยังไม่แพร่หลาย มิติด้านสังคมวัฒนธรรมแสดงให้เห็นถึงการรวมตัวของชุมชนโบราณเพื่อสร้างสรรค์พุทธสถานอันเป็นศูนย์กลางของหมู่บ้าน สะท้อนถึงอำนาจทางการเมืองและการขยายตัวของชุมชนตามเมืองลุ่มน้ำสำคัญ มิติในทางจิตปัญญาใบเสมาเปรียบเสมือนสัญลักษณ์แห่งความศักดิ์สิทธิ์เชื่อมโยงระหว่างโลกฆราวาสกับโลก

แห่งอริยธรรมทำให้เห็นถึงความพยายามของมนุษย์ในการทำที่ว่างเปล่าให้กลายเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ เพื่อสืบทอดอายุพุทธศาสนาให้ยั่งยืน และการวิเคราะห์ยังทำให้เห็นคุณค่าในเชิงมานุษยวิทยา ทำให้เข้าใจถึงปฏิสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มชนต่าง ๆ ที่ได้มีการแลกเปลี่ยนรูปแบบทางศิลปกรรมร่วมกันจนเกิดเป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่นที่เรียกว่าศิลปะแบบพื้นบ้านที่มีความประณีตและเปี่ยมด้วยพลังแห่งศรัทธา ใบเสมา คือ มรดกทางวัฒนธรรมที่บรรจุองค์ความรู้รอบด้าน ทั้งด้านรัฐศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ และจริยธรรม อันเป็นรากฐานที่สำคัญในการทำความเข้าใจประวัติศาสตร์พุทธศาสนาในดินแดนไทยได้อย่างลึกซึ้ง สอดคล้องกับแนวทางการศึกษาเชิงวิชาการที่มุ่งเน้นการบูรณาการความรู้เพื่อการอนุรักษ์และสืบสานให้คงอยู่คู่สังคมไทยสืบไป

เอกสารอ้างอิง

กรมศิลปากร. (2532). *ใบเสมาในประเทศไทย*. กองโบราณคดี กรมศิลปากร.

ธิดา สาระยา, (2539). อารยธรรมไทย. กรุงเพทฯ: เมืองโบราณ.

พระครูพนมธรรมาภินันท์. (2569, 4 มีนาคม). เจ้าอาวาสวัดเขาพระอังคาร. วัดเขาพระอังคาร ตำบลเจริญสุข อำเภอเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดบุรีรัมย์. สัมภาษณ์.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต). (2551). *พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์*. พิมพ์ครั้งที่ ๑๑ กรุงเทพฯ: เอส อาร์ พริ้นติ้ง แมส โปรดักส์.

รุ่งโรจน์ ธรรมรุ่งเรือง. (2558). *ใบเสมาในวัฒนธรรมทวารวดี.* กรุงเทพฯ: มิวเซียมเพรส.

วิลาศ โพธิสาร. (2569, 8 มีนาคม). ข้าราชการบำนาญนักประวัติศาสตร์ท้องถิ่นเมืองสุรินทร์. บ้านเลขที่ 274 หมู่ 22 ตำบลแตล อำเภอศีขรภูมิ จังหวัดสุรินทร์. สัมภาษณ์.

ศรีศักร วัลลิโภดม. (2561). แอ่งอารยธรรมอีสาน: แฉหลักฐานโบราณคดีพลิกโฉมหน้าประวัติศาสตร์ไทย. กรุงเทพฯ: มติชน.

ศักดิ์ชัย สายสิงห์. (2547). *ศิลปะทวารวดี: วัฒนธรรมพุทธศาสนาในยุคแรกเริ่มของไทย*. กรุงเทพฯ: ด่านสุทธาการพิมพ์.

สมหวัง ผาสุขใจ. (2569,4 มีนาคม). อดีตผู้ใหญ่บ้าน บ้านเจริญสุข ตำบลเจริญสุข อำเภอเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดบุรีรัมย์. สัมภาษณ์.

สุกัญญา พิลาวุธ (2569, 4 มีนาคม). กรรมการสภาวัฒนธรรมประโคนชัย. บ้านเลขที่ 211 หมู่ 5 ตำบลประโคนชัย อำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์. สัมภาษณ์.

สุจิต์ วงษ์เทศ, (2549). “พลังลาว” ชาวอีสาน มาจากไหน?. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มติชน.

สุรพงษ์ พิลาวุธ (2569, 4 มีนาคม). อดีตศึกษาธิการอำเภอ. บ้านเลขที่ 211 หมู่ 5 ตำบลประโคนชัย อำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์. สัมภาษณ์.

ฌาปนกิจสงเคราะห์ในชุมชนตำบลสังขะ อำเภอสังขะ จังหวัดสุรินทร์: สภาพปัญหาและแนวทางแก้ไขเชิงพุทธวิธี

Funeral Assistance in the Community of Sangkha Subdistrict, Sangkha District, Surin Province: Problems and Buddhist Solutions

พระวีระ ญาณวีโร[1,*], ธนรัฐ สะอาดเอี่ยม[2]
Phra Kornnaphat Katateepo (Merndee)[1,*], Thanarat Sa-ard-iam[2]

บทคัดย่อ

สภาพการบริหารฌาปนกิจสงเคราะห์ในชุมชนท้องถิ่นอำเภอสังขะ มีบทบาทสำคัญในการสร้างหลักประกันทางสังคมให้แก่สมาชิกและครอบครัว ช่วยบรรเทาภาระค่าใช้จ่ายในการจัดการศพ และเสริมสร้างความสามัคคีในชุมชน แต่ยังประสบปัญหาด้านการบริหารจัดการ เช่น การขาดการมีส่วนร่วมอย่างต่อเนื่อง ความล่าช้าในการจัดเก็บเงินสงเคราะห์ และข้อจำกัดด้านความโปร่งใสในการดำเนินงานบางประการ หลักอิทธิบาท 4 ในพระพุทธศาสนา ได้แก่ หลักฉันทะช่วยเสริมสร้างความพึงพอใจและความสมัครใจในการทำงานของคณะกรรมการและสมาชิก หลักวิริยะส่งเสริมความเพียรพยายามและความรับผิดชอบในการปฏิบัติหน้าที่ หลักจิตตะช่วยให้เกิดความเอาใจใส่และความตั้งมั่นในการบริหารงาน และหลักวิมังสาสนับสนุนการตรวจสอบ ประเมินผล และปรับปรุงการดำเนินงานอย่างรอบคอบ แนวทางแก้ไขเชิงพุทธวิธีการบริหารฌาปนกิจสงเคราะห์ในชุมชนตำบลสังขะ อำเภอสังขะ จังหวัดสุรินทร์ ควรมุ่งเน้นการสร้างแรงจูงใจและจิตสำนึกร่วมของสมาชิก การพัฒนาความเข้มแข็งของคณะกรรมการ การกำหนดระบบตรวจสอบที่โปร่งใส และการประเมินผลอย่างสม่ำเสมอ อันจะนำไปสู่ความมั่นคง ความยั่งยืน และความเชื่อมั่นของประชาชนในองค์กรฌาปนกิจสงเคราะห์ในชุมชนท้องถิ่นต่อไป ผู้ศึกษาจะนำเสนอใน 3 ประเด็น คือ 1) สภาพปัญหาการบริหารจัดการฌาปนกิจสงเคราะห์ในชุมชนตำบลสังขะ อำเภอสังขะ จังหวัดสุรินทร์ 2) หลักอิทธิบาท 4 ในพระพุทธศาสนา และ 3) แนวทางแก้ไขเชิงพุทธวิธีการบริหารฌาปนกิจสงเคราะห์ในชุมชนตำบลสังขะ อำเภอสังขะ จังหวัดสุรินทร์ โดยใช้วิธีการศึกษาเชิงเอกสาร และการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 5 คน แล้วนำเสนอเชิงพรรณนาวิเคราะห์ ทั้งนี้ ผลการศึกษาสามารถนำไปประยุกต์ใช้เป็นกรอบแนวทางในการพัฒนาการบริหารจัดการฌาปนกิจสงเคราะห์ของชุมชนท้องถิ่นอื่นที่มีบริบทใกล้เคียงกัน โดยเฉพาะชุมชนชนบทที่มีความสัมพันธ์ทางเครือญาติและวัฒนธรรมแบบพึ่งพาอาศัยกันเป็นฐานสำคัญ

[1] วัดบ้านศรีนวล อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์
[1] Wat Bansrinuan Maung District Surin Province
[2] อาจารย์ประจำหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์
[2] Leturer in the Master of Buddhism Program, Mahachulalongrajavidyalaya University, Surin Campus
** Corresponding author. E-mail: kornnaphatmerndee@gmail.com

ตลอดจนสามารถใช้เป็นข้อมูลเชิงวิชาการสำหรับหน่วยงานภาครัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และผู้นำชุมชน ในการกำหนดนโยบายหรือวางแผนส่งเสริมระบบสวัสดิการชุมชนให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

คำสำคัญ: ฌาปนกิจสงเคราะห์, สภาพปัญหา, แนวทางแก้ไขเชิงพุทธวิธี

Abstract

The management of community-based funeral assistance funds in Sangkha District plays a crucial role in providing social security for members and their families, alleviating funeral expenses, and fostering community unity. However, it faces management challenges such as a lack of sustained participation, delays in collecting assistance payments, and limitations in transparency. The Four Noble Truths of Buddhism—Chandha (desire/enthusiasm) fostering satisfaction and voluntariness in the work of the committee and members; Viriya (effort/diligence) promoting perseverance and responsibility; Citta (mind/concentration) cultivating attentiveness and steadfastness in management; and Vimamsa (reflection/investigation) supporting careful monitoring, evaluation, and improvement of operations—recommend a Buddhist approach to managing community-based funeral assistance funds in Sangkha Subdistrict, Sangkha District, Surin Province. This approach should focus on motivating members and fostering a shared sense of responsibility, strengthening the committee, establishing a transparent auditing system, and conducting regular evaluations. Ultimately, this will lead to stability, sustainability, and public trust in the local community-based funeral assistance organization. This research will present three main points: 1) the problems in managing funeral assistance programs in Sangkha Subdistrict, Sangkha District, Surin Province; 2) the Four Noble Truths (Iddhipada 4) as found in Buddhism; and 3) Buddhist-based solutions for managing funeral assistance programs in Sangkha Subdistrict, Sangkha District, Surin Province. The study employed a documentary research methodology and interviews with five key informants, followed by descriptive analysis. The findings can be applied as a framework for developing funeral assistance management in other local communities with similar contexts, particularly rural communities based on kinship ties and interdependence. Furthermore, the information can serve as academic resources for government agencies, local administrative organizations, and community leaders in formulating policies or planning to promote more effective community welfare systems

Keywords: Funeral Assistance, Problems, Buddhist Solutions

บทนำ

ในพระพุทธศาสนา “มหาปรินิพพานสูตร” ได้กล่าวถึงแนวทางการจัดการพระพุทธสรีระหลังการเสด็จดับขันธปรินิพพาน ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงแบบแผนของการฌาปนกิจที่มีรากฐานทางศาสนาและวัฒนธรรมอย่างชัดเจน โดยพระพุทธเจ้าทรงแนะนำให้ปฏิบัติต่อพระสรีระเช่นเดียวกับพระเจ้าจักรพรรดิ คือมีการห่อพระสรีระด้วยผ้าหลายชั้น ประดิษฐานในหีบ และประกอบพิธีถวายพระเพลิงอย่างสมพระเกียรติ อันเป็นต้นแบบของพิธีกรรมเกี่ยวกับความตายในสังคมพุทธสืบมา (ที.ม. (ไทย) 10/176/132) ดังนั้น การฌาปนกิจสงเคราะห์มิใช่แนวคิดสมัยใหม่ที่เพิ่งเกิดขึ้นในยุคปัจจุบัน แต่เป็นระบบที่มีรากฐานทางประวัติศาสตร์อันยาวนานกว่า 300 ปี โดยมีจุดเริ่มต้นย้อนไปได้ไกลถึงคริสต์ศตวรรษที่ 17 แนวคิดนี้ถือกำเนิดขึ้นจากสัญชาตญาณพื้นฐานของมนุษย์ในการหยิบยื่นความช่วยเหลือแก่กันเมื่อยามประสบภัยพิบัติหรือความทุกข์ยาก ซึ่งเมื่อผนวกเข้ากับความเจริญทางสังคมและอิทธิพลจากคำสอนทางศาสนา จึงทำให้ระบบการสงเคราะห์นี้ค่อยๆ พัฒนาขึ้นอย่างเป็นรูปธรรม ในระยะแรกเริ่ม การฌาปนกิจสงเคราะห์มีลักษณะเป็นการรวมกลุ่มกันเพื่อช่วยเหลือสมาชิกตามความเชื่อทางศาสนาและจารีตประเพณี แต่เมื่อกาลเวลาผ่านไป หลักการและวิธีการดำเนินงานได้ถูกปรับปรุงและเปลี่ยนแปลงให้มีความเป็นระบบระเบียบมากขึ้น จนกลายเป็นต้นแบบและมีวิวัฒนาการสืบเนื่องมาเป็นรูปแบบของการประกันชีวิต และการประกันวินาศภัย ดังที่เรารู้จักกันดีในโลกยุคปัจจุบัน แม้ว่าหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่ระบุถึงรายละเอียดของวิวัฒนาการในระยะแรกจะหาได้ค่อนข้างยาก แต่จากหลักฐานเพียงส่วนน้อยที่หลงเหลืออยู่ นักประวัติศาสตร์สามารถแบ่งยุคสมัยของการฌาปนกิจสงเคราะห์ออกเป็นช่วงสำคัญๆ ได้ โดยเริ่มจากสมัยโบราณ ซึ่งพบว่า มีการริเริ่มทำระบบการฌาปนกิจสงเคราะห์ในอารยธรรมที่รุ่งเรืองอย่าง จีน อียิปต์ และอินเดีย เป็นกลุ่มแรกๆ ของโลก (สุรพล อภัยวงศ์, 2517)

การจัดการศพและการสงเคราะห์สมาชิกในวาระสุดท้ายของชีวิต จึงเป็นวัฒนธรรมประเพณีที่ฝังรากลึกในสังคมไทยมาอย่างยาวนาน โดยเฉพาะในชุมชนชนบทที่มีลักษณะความสัมพันธ์แบบเครือญาติและพึ่งพาอาศัยกัน ฌาปนกิจสงเคราะห์จึงมิใช่เพียงแค่การบริหารจัดการกองทุนเงินชดเชยเท่านั้น แต่ยังเป็นสัญลักษณ์ของการแสดงความกตัญญูกตเวที การให้เกียรติผู้วายชนม์ และการสร้างหลักประกันทางสังคมที่ช่วยบรรเทาความเดือดร้อนทางการเงินให้แก่ครอบครัวสมาชิกในยามวิกฤต ฉะนั้น การฌาปนกิจสงเคราะห์จึงเป็นการสงเคราะห์ผู้สูงอายุที่ไม่อาจสร้างหลักประกันแก่ตนเองโดยการประกันชีวิตในแบบอื่นๆ ได้ เนื่องจากมีอายุสูงเกินไป (สุรพล อภัยวงศ์, 2517)

การจัดงานศพในสมัยพุทธกาล จากหลักฐานใน มหาปรินิพพานสูตร ปรากฏว่า ภายหลังพระพุทธเจ้าปรินิพพาน ชาวมัลละแห่งเมืองกุสินาราได้ บูชาพระพุทธสรีระอยู่ 7 วัน ก่อนทำการถวายพระเพลิง (ที.ม. (ไทย) 10/186/141) ในปัจจุบัน แม้จะเป็นงานเรียบง่ายที่สุด สวดเพียง 3 คืนแล้วเผา แต่ก็ยังมีค่าใช้จ่ายขั้นต่ำ เช่น ค่าใช้จ่ายสำหรับเอกสารดำเนินการ ประมาณ 1,000 - 2,000 บาท ค่าใช้จ่ายในการจัดเตรียมศพ จะอยู่ที่ประมาณ 4,000 - 5,000 บาท ค่าใช้จ่ายในคืนสวดอภิธรรมศพจำนวน 3 คืน ซึ่งค่าใช้จ่ายในส่วนนี้จะรวมค่าใช้จ่ายสำหรับอาหารของแขกที่มาร่วมไว้อาลัย อยู่ที่ประมาณ 4,000 - 7,000 บาท ค่าใช้จ่ายในงานฌาปนกิจศพ ประมาณ 10,000 - 14,000 บาท ค่าเก็บอัฐิและพิธีลอยอังคาร ประมาณ 10,000 - 15,000 บาท สิริรวม

ค่าใช้จ่ายทั้งหมดในส่วนนี้รวมกันแล้ว ขั้นต่ำอยู่ที่ 30,000 - 40,000 บาท ซึ่งอาจกลายเป็นภาระหนักสำหรับบางครอบครัวที่ต้องแบกรับในยามที่จิตใจยังไม่พร้อม ทั้งความเศร้าโศกจากการสูญเสียคนที่รัก ยังต้องกังวลเรื่องค่าใช้จ่ายที่ต้องจัดการในเวลาอันรวดเร็ว (ออนไลน์, 18 มีนาคม 2569)

ในบริบทของตำบลสังขะ อำเภอสังขะ จังหวัดสุรินทร์ ซึ่งเป็นชุมชนที่มีประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมท้องถิ่นที่เข้มแข็ง ระบบฌาปนกิจสงเคราะห์ในชุมชนถือเป็นกลไกสำคัญในการจัดสวัสดิการภาคประชาชนท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมในปัจจุบัน การบริหารจัดการกองทุนเหล่านี้เริ่มประสบปัญหาและความท้าทายหลายประการ ไม่ว่าจะเป็นความล่าช้าในการจัดเก็บเงินสงเคราะห์ ความไม่ต่อเนื่องของการมีส่วนร่วมจากคนรุ่นใหม่ รวมถึงความเชื่อมั่นในด้านความโปร่งใสและการตรวจสอบได้ของคณะกรรมการบริหาร ซึ่งหากปัญหาเหล่านี้ไม่ได้รับการแก้ไขอย่างยั่งยืน อาจส่งผลกระทบต่อความมั่นคงของระบบสวัสดิการชุมชนในระยะยาว (สัมภาษณ์ สมศักดิ์ ภาสดา, 10 มีนาคม 2569)

พระพุทธศาสนาในฐานะรากฐานทางจิตวิญญาณของชาวสังขะ มีหลักธรรมที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการบริหารจัดการงานให้บรรลุผลสำเร็จได้อย่างมีประสิทธิภาพ คือ หลักอิทธิบาท 4 ซึ่งพระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต) (2551) ได้อธิบายหลักอิทธิบาทธรรม 4 นี้ ว่า หมายถึง คุณเครื่องให้ถึงความสำเร็จ คุณธรรมที่นำไปสู่ความสำเร็จแห่งผลที่มุ่งหมาย ประกอบด้วย 1) ฉันทะ ความพอใจ คือ ความต้องการที่จะทำใฝ่ใจรักจะทำสิ่งนั้นอยู่เสมอและปรารถนาจะทำให้ได้ผลดียิ่งๆ ขึ้นไป 2) วิริยะ ความเพียร คือ ความขยันหมั่นเพียรประกอบสิ่งนั้นด้วยความพยายาม เข้มแข็ง อดทนเอาธุระไม่ท้อถอย 3) จิตตะ ความคิดมุ่งไป คือ ตั้งจิตรับรู้ในสิ่งที่ทำและทำสิ่งนั้นด้วยความคิดเอาใจฝักใฝ่ไม่ปล่อยใจให้ฟุ้งซ่านเลื่อนลอยไป อุทิศตัวอุทิศใจให้แก่สิ่งที่ทำ 4) วิมังสา ความไตร่ตรอง หรือ ทดลอง คือ ความหมั่นใช้ปัญญาพิจารณาใคร่ครวญตรวจหาเหตุผลและตรวจสอบข้อยิ่งหย่อนในสิ่งที่ทำนั้น มีการวางแผนวัดผล คิดค้นหาวิธีแก้ไขปรับปรุงเป็นต้น หลักธรรมนี้ไม่เพียงแต่ช่วยพัฒนาศักยภาพของตัวบุคคล แต่ยังเป็นเครื่องมือสำคัญในการปรับปรุงระบบบริหารจัดการองค์กรให้มีความเข้มแข็ง โปร่งใส และสร้างความพึงพอใจให้แก่สมาชิกทุกภาคส่วน

บทความวิชาการนี้จึงมุ่งศึกษาและวิเคราะห์สภาพปัญหาที่เกิดขึ้นจริงในการบริหารจัดการฌาปนกิจสงเคราะห์ในเขตตำบลสังขะ พร้อมทั้งเสนอแนะแนวทางแก้ไขเชิงพุทธวิธี โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างโมเดลการบริหารจัดการที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของความซื่อสัตย์ ความเพียร และการตรวจสอบอย่างเป็นระบบ อันจะนำไปสู่ความยั่งยืนของสวัสดิการชุมชนและเป็นต้นแบบให้แก่พื้นที่อื่นที่มีบริบทใกล้เคียงกันต่อไป

สภาพปัญหาการบริหารจัดการฌาปนกิจสงเคราะห์ในชุมชนตำบลสังขะ อำเภอสังขะ จังหวัดสุรินทร์

การดำเนินงานด้านการฌาปนกิจสงเคราะห์ในเขตพื้นที่ตำบลสังขะ อำเภอสังขะ จังหวัดสุรินทร์ ถือเป็นกลไกสำคัญในการสร้างหลักประกันทางสังคมและเกื้อกูลกันตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา อย่างไรก็ตาม ในปัจจุบันกลับพบสภาพปัญหาที่ส่งผลกระทบต่อความเข้มแข็งของระบบการจัดการอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ปัญหาประการแรกที่ปรากฏชัดคือ ด้านโครงสร้างการบริหารและการจัดการการเงิน ซึ่งมักพบว่าขาดระบบบัญชี

ที่โปร่งใสและตรวจสอบได้โดยสมาชิกอย่างทั่วถึง การจัดเก็บเงินสงเคราะห์มักล่าช้าไม่ทันต่อเหตุการณ์เมื่อมีสมาชิกเสียชีวิต ส่งผลให้การจ่ายเงินสงเคราะห์แก่ทายาทมีความล่าช้าตามไปด้วย (สัมภาษณ์ สมศักดิ์ ภาสดา, 10 มีนาคม 2569)

ประการต่อมาคือ ปัญหาความเชื่อมั่นและธรรมาภิบาล โดยเฉพาะในกลุ่มคนรุ่นใหม่ที่เริ่มมองว่าระบบการฌาปนกิจสงเคราะห์ในชุมชนขาดความมั่นคงในระยะยาว เนื่องจากอัตราการเพิ่มขึ้นของสมาชิกใหม่มีน้อยกว่าสัดส่วนผู้สูงอายุที่เสียชีวิต ทำให้ภาระการจ่ายเงินสงเคราะห์รายศพต่อคนสูงขึ้นเรื่อย ๆ จนสมาชิกบางส่วนแบกรับภาระไม่ไหวและถอนตัวออกจากการเป็นสมาชิก (สัมภาษณ์ สมศักดิ์ ภาสดา, 10 มีนาคม 2569) สอดคล้องกับบทสัมภาษณ์ของอวย ยืนยง (2569) สภาพปัญหาในระดับท้องถิ่นที่ขาดบุคลากรที่มีความรู้ความเข้าใจด้านการบริหารจัดการความเสี่ยงและกฎหมายที่เกี่ยวข้อง ทำให้การดำเนินงานเป็นไปตามจารีตเดิมที่ขาดการปรับตัวเข้ากับบริบทเศรษฐกิจยุคใหม่ (สัมภาษณ์ อวย ยืนยง, 1 มีนาคม 2569)

นอกจากนี้ ปัญหาการสื่อสารระหว่างคณะกรรมการและสมาชิก ยังเป็นปัจจัยสำคัญที่ก่อให้เกิดความเข้าใจคลาดเคลื่อน ข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับการใช้จ่ายงบประมาณหรือการบริหารกองทุนมักกระจุกตัวอยู่เพียงกลุ่มผู้นำชุมชน ทำให้สมาชิกส่วนใหญ่ขาดส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นและการตรวจสอบ ซึ่งเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาการฌาปนกิจสงเคราะห์ให้เป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้และการแบ่งปันอย่างยั่งยืนในอนาคต (สัมภาษ์ สุวิทย์ มีแก้ว, 2 มีนาคม 2569)

อนึ่งจากการลงพื้นที่เก็บข้อมูลประกอบการเขียนบทความวิชาการฉบับนี้ พบว่า การดำเนินงานด้านการฌาปนกิจสงเคราะห์ในพื้นที่ตำบลสังขะ อำเภอสังขะ จังหวัดสุรินทร์ ในปัจจุบันกลับพบสภาพปัญหาที่ส่งผลกระทบต่อความเข้มแข็งของระบบการจัดการอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ โดยสามารถแบ่งออกเป็นมิติต่าง ๆ ได้ดังต่อไปนี้

1. ภาวะพึ่งพิงสูงและความเสี่ยงต่อการล่มสลายของกองทุน

ปัญหาความเชื่อมั่นและความมั่นคงในระยะยาว อันเนื่องมาจากการก้าวเข้าสู่สังคมสูงวัย ในระดับท้องถิ่น โดยพบว่าสัดส่วนของสมาชิกใหม่ที่เป็นกลุ่มคนรุ่นใหม่มีน้อยลงอย่างมีนัยสำคัญ เมื่อเทียบกับอัตราการเสียชีวิตของสมาชิกเดิม ส่งผลให้ยอดเงินที่สมาชิกต้องสมทบต่อรายศพพุ่งสูงขึ้น จนกลายเป็นภาระทางการเงินที่หนักอึ้ง ทำให้สมาชิกบางส่วนโดยเฉพาะผู้มีรายได้น้อยตัดสินใจถอนตัวออกจากการเป็นสมาชิก ซึ่งหากไม่ได้รับการแก้ไขอาจนำไปสู่สภาวะกองทุนล้มละลายในอนาคตได้อย่างแน่นอน (สัมภาษ์ โบง ธรรมดา, 2 มีนาคม 2569)

2. ข้อจำกัดด้านองค์ความรู้และการปรับตัวตามข้อกฎหมาย

สภาพปัญหาในระดับท้องถิ่นยังสะท้อนให้เห็นถึงการขาดบุคลากรที่มีความเชี่ยวชาญด้านการบริหารจัดการความเสี่ยงและกฎหมายที่เกี่ยวข้อง เช่น พระราชบัญญัติการฌาปนกิจสงเคราะห์ การดำเนินงานส่วนใหญ่ยังคงยึดถือเพียงจารีตประเพณี หรือ ความคุ้นเคย แบบเดิม ซึ่งไม่เพียงพอต่อการรับมือกับบริบททางเศรษฐกิจและกฎระเบียบราชการที่เข้มงวดขึ้นในยุคปัจจุบัน ส่งผลให้การบริหารจัดการขาดความคล่องตัวและเสี่ยงต่อการกระทำผิดระเบียบโดยไม่ตั้งใจ (สัมภาษ์ สุวิทย์ มีแก้ว, 2 มีนาคม 2569)

3. อุปสรรคด้านการสื่อสารและการมีส่วนร่วม

ประเด็นสุดท้ายคือ ช่องว่างทางการสื่อสารระหว่างคณะกรรมการและสมาชิก ข้อมูลข่าวสารส่วนใหญ่มักกระจุกตัวอยู่ในกลุ่มผู้นำเพียงไม่กี่คน ส่งผลให้สมาชิกส่วนใหญ่กลายเป็นเพียงผู้จ่าย แต่ขาดบทบาทในฐานะ ผู้ร่วมคิดและตรวจสอบ ความเหลื่อมล้ำทางข้อมูลนี้ไม่เพียงแต่ลดทอนความโปร่งใส แต่ยังเป็นอุปสรรคสำคัญในการพัฒนาองค์กรให้เป็นพื้นที่แห่งการเรียนรู้และการแบ่งปันอย่างยั่งยืน ซึ่งหากขาดการมีส่วนร่วมจากรากฐานแล้ว ความยั่งยืนของกองทุนย่อมเกิดขึ้นได้ยาก (สัมภาษ์ ทองมล เพ่งพิศ, 3 มีนาคม 2569)

ดังนั้น สภาพปัญหาการบริหารจัดการฌาปนกิจสงเคราะห์ในตำบลสังขะในปัจจุบัน กำลังเผชิญกับวิกฤตการณ์ใน 3 มิติหลักที่ส่งผลต่อความยั่งยืนของกองทุน 1) ภาวะความเสี่ยงทางการเงินจากสังคมสูงวัย เมื่ออัตราการเสียชีวิตสูงกว่าการรับสมาชิกใหม่ ทำให้ยอดเงินสมทบต่อรายศพพุ่งสูงขึ้นจนกลายเป็นภาระหนัก ส่งผลให้สมาชิกบางส่วนต้องถอนตัวและเสี่ยงต่อภาวะกองทุนล้มละลาย 2) ข้อจำกัดด้านองค์ความรู้ทางกฎหมายและเทคโนโลยี โดยการดำเนินงานส่วนใหญ่ยังยึดติดกับจารีตเดิม ขาดบุคลากรที่มีความเชี่ยวชาญด้านการบริหารความเสี่ยงและกฎหมายเฉพาะทาง ทำให้การทำงานขาดความคล่องตัวและเสี่ยงต่อการผิดระเบียบราชการ และ 3) อุปสรรคด้านการสื่อสารและการมีส่วนร่วม ข้อมูลข่าวสารมักกระจุกตัวอยู่ที่กลุ่มผู้นำ ทำให้สมาชิกขาดโอกาสในการตรวจสอบและร่วมเสนอแนะ ช่องว่างทางการสื่อสารนี้จึงเป็นอุปสรรคสำคัญที่ทำให้การฌาปนกิจสงเคราะห์ในชุมชนไม่สามารถพัฒนาไปสู่องค์กรที่ยั่งยืนได้

หลักอิทธิบาท 4 ในพระพุทธศาสนา

อ้างหลักฐานในพระไตรปิฎกพระไตรปิฎกเล่มที่ 35 พระอภิธรรมปิฎกเล่มที่ 2 [ฉบับมหาจุฬาฯ]วิภังคปกรณ์ ในทางพระพุทธศาสนาได้กล่าวถึงหลักธรรมที่นำไปสู่ความสำเร็จ หรือหลักธรรมที่ปฏิบัติเพื่อเอาชนะปัญหาและอุปสรรคต่างๆ เป็นหนทางนำไปสู่ความสำเร็จในหน้าที่การงานต่างๆ ตามที่ได้มั่งหวังไว้ เรียกว่า อิทธิบาท 4 ซึ่งมีนักปราชญ์ได้ให้ความหมายไว้หลายท่านดังนี้

พุทธทาสภิกขุ (2537) ได้ให้ความหมายไว้ว่า อิทธิบาท แยกเป็น “อิทธิ” แปลว่า ความสำเร็จ “บาท”แปลว่า ฐาน เชิงรอง ดังนั้น อิทธิบาท จึงแปลว่า รากฐานแห่งความส าเร็จ ซึ่งมี 4 อย่าง คือ ฉันทะ วิริยะ จิตตะ วิมังสา ในขณะที่พระธรรมโกศาจารย์ (ปัญญานันทภิกขุ) (ม.ป.ป.) ก็ได้อธิบายว่า อิทธิบาท คือ ทางที่จะไปสู่ความสำเร็จ 4 ประการ คือ 1) ฉันทะ ความพอใจ 2) วิริยะ ความเพียร 3) จิตตะ ความเอาใจใส่และ 4) วิมังสา ไตร่ตรองค้นคว้าในสิ่งนั้นๆ ถ้าเรารักสิ่งนั้น เอาใจใส่สิ่งนั้น มันก็ก้าวหน้า การคิดการทำก็ก้าวหน้าต่อไป เพราะเรารักสิ่งนั้น ถ้าไม่รักมันก็ไปไม่ได้ และพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) (2545) ก็ได้เขียนเกี่ยวกับอิทธิบาท 4 สรุปได้ว่า หลักธรรมที่ไม่เคยล้าสมัย หรือหลักธรรมอันเป็นหลักแห่งความสำเร็จ หรือทางแห่งความสำเร็จ 4 ประการ ที่ในปัจจุบันแม้เราจะหลงลืมกันไปบ้างว่า คืออะไร แต่ถ้าหากได้ย้อนรำลึกกันบ้างว่า มีอะไร และคืออะไรจะเห็นได้ว่าหลักธรรมอายุ 2 พันกว่าปีนี้ ไม่มีคราวใดที่จะเรียกว่าล้าสมัย 1) ฉันทะ เพราะเหตุว่าทรงรักสิ่งที่ทรงทำจึงได้ทำสิ่งที่ทำอยู่ในขณะนี้ 2) วิริยะ คือความพากเพียร ความพยายามไม่ย่อท้อ 3)จิตตะ คือความเอา

พระทัยจดจ่อในสิ่งที่ทรงทำเพราะฉะนั้นท่านจึงทำได้ 4) วิมังสา ทำงานแล้วไม่ทิ้งคอยตรวจสอบ ทบทวน ไตร่ตรอง พิจารณา ดังนั้น หลักความสำเร็จ ปฏิบัติตามหลักธรรม ที่จะนำไปสู่ความสำเร็จแห่งกิจการ ที่เรียกว่า อิทธิบาท (ธรรมให้ถึงความสำเร็จ) ซึ่งมี 4 ข้อ คือ 1) ฉันทะรักงาน (การเห็นคุณค่า ความรัก ความพอใจ) คือ มีใจรัก พอใจจะทำสิ่งนั้นและทำด้วยใจรัก ต้องการทำให้เป็นผลสำเร็จอย่างดีแห่งกิจหรืองานที่ทำ มิใช่สักว่าทำพอให้เสร็จๆ หรือ เพียงเพราะอย่างได้รางวัลหรือผลกำไร 2) วิริยะ สู้งาน (ความเพียร เห็นเป็นความท้าทาย ใจสู้ขยัน) คือ พากเพียรทำขยันหมั่นประกอบ หมั่นกระทำสิ่งนั้นด้วยความพยายามเข้มแข็งอดทน เอาธุระ ไม่ทอดทิ้ง ไม่ท้อถอยก้าวไปข้างหน้าจนกว่าจะสำเร็จ 3) จิตตะ ใส่ใจงาน (ความคิด อุทิศตัวต่องาน ใจจดจ่อ จริงจัง) คือเอาจิตฝักใฝ่ ตั้งจิตรับรู้ในสิ่งที่ทำ และทำสิ่งนั้นด้วยความคิดไม่ปล่อยจิตใจให้ฟุ้งซ่านเลื่อนลอย ใช้ความคิดในเรื่องนั้นบ่อยๆ เสมอๆ ทำกิจหรืองานนั้นอย่างอุทิศตัวอุทิศใจ 4) วิมังสา ทำงานด้วยปัญญา (ไตร่ตรอง พิสูจน์ ทดสอบ ตรวจตรา ปรับปรุงแก้ไข) ใช้ปัญญาสอบสวน คือ หมั่นใช้ปัญญาพิจารณาใคร่ครวญตรวจตราหาเหตุผล และตรวจสอบข้อยิ่งหย่อนเกินเลยบกพร่องขัดข้องในสิ่งที่ทำนั้น โดยรู้จักทดลอง วางแผน วัดผล คิดค้นวิธีแก้ไข ปรับปรุง เป็นต้นเพื่อจัดการและดำเนินงานนั้นให้ได้ผลดียิ่งขึ้นไป

จากที่กล่าวมาพอจะสรุปได้ว่า อิทธิบาท 4 หมายถึง หลักธรรมที่ปฏิบัติเพื่อเอาชนะปัญหาและอุปสรรคต่างๆ เป็นหนทางนำไปสู่ความสำเร็จในหน้าที่การงานต่างๆตามที่มุ่งหวังไว้ ซึ่งเมื่อทำการงานใดก็ตามประกอบด้วยฉันทะ (ความพอใจ) วิริยะ (ความเพียร) จิตตะ (ความคิด) และวิมังสา (ความไตร่ตรอง)

องค์ประกอบของอิทธิบาท 4

หลักอิทธิบาทธรรม 4 ถือเป็นหลักธรรมที่มีความสำคัญอย่างยิ่งในทางพระพุทธศาสนา เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า ทางแห่งความสำเร็จ หรือ ฐานที่นำไปสู่ความความสำเร็จ ดังนั้น อิทธิบาทจึงเป็นแนวทางปฏิบัติเพื่อสร้างความสำเร็จให้แก่ตนเองในทางที่สร้างสรรค์และดีงาม โดยหลักธรรมนี้ประกอบด้วยองค์ประกอบ 4 ประการ ที่ต้องปฏิบัติเชื่อมโยงกันอย่างเป็นระบบ ได้แก่ ฉันทะ วิริยะ จิตตะ และวิมังสา มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1. ฉันทะ หมายถึง ความพอใจ รักใคร่ และเห็นคุณค่าในสิ่งที่ทำ ฉันทะไม่ใช่เพียงแค่ความอยากได้ผลลัพธ์ แต่คือความรักในตัวงานและจุดมุ่งหมายที่ดีงามของงานนั้น ทำให้เกิดความสุขและความเต็มใจที่จะทำให้สำเร็จอย่างดีที่สุดโดยไม่กังวลกับสิ่งล่อใจอื่นๆ (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), 2543) และไพฑูรย์ สินลารัตน์ (2542) กล่าวอธิบายฉันทะว่า คือ ความรัก ผู้บริหารควรมีความรัก ความพอใจในงานบริหาร รักในวิชาชีพ รักศิษย์ รักที่จะเห็นเพื่อนร่วมงานมีความเจริญก้าวหน้า และประสบความสำเร็จในการดำเนินชีวิต การให้คำปรึกษา บริหารทำไปด้วยใจรัก ในวิชาชีพ ไม่ได้ทำไปเพราะพอให้เสร็จไป พอให้ผ่านไป เพราะเป็นหน้าที่

ดังนั้น ฉันทะจึงเป็นคุณธรรมพื้นฐานที่ทำให้การทำงานมีคุณค่าและความหมาย เป็นพลังขับเคลื่อนจากภายในที่นำไปสู่ความสำเร็จอย่างยั่งยืน ทั้งในระดับบุคคลและองค์กร เพราะเมื่อบุคคลทำงานด้วยใจรัก ย่อมก่อให้เกิดทั้งผลงานที่ดีและความสุขในการดำเนินชีวิตควบคู่กันไป

2. วิริยะ หมายถึง ความเพียรพยายาม ความบากบั่น และใจที่สู้ไม่ถอยต่ออุปสรรค วิริยะเปรียบเสมือนแรงขับเคลื่อนที่ทำให้บุคคลกล้าเผชิญหน้ากับความยากลำบาก มองปัญหาเป็นความท้าทาย และทำหน้าที่อย่างสม่ำเสมอจนกว่าจะถึงจุดหมาย (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), 2543) และไพฑูรย์ สินลารัตน์

(2542) กล่าวอธิบายวิริยะ ไว้ดังนี้ วิริยะ ผู้บริหารต้องเป็นผู้มีความขยันแข็งแรง มีความมานะพยายาม พากเพียรที่จะค้นหาความรู้ เทคนิคที่เป็นทั้งศาสตร์และศิลป์ ของการบริหารมาบริหารเพื่อให้ผู้ใต้บังคับบัญชาเกิดแรงจูงใจ มีความรู้กว้างขวางและลึกซึ้งต่อการปฏิบัติงานในหน้าที่ที่ตนได้รับมอบหมายเพื่อให้การเรียนการสอนประสบผลดี ตรงตามหลักสูตรผู้บริหารตั้งไว้ หมั่นร่วมประชุมเพื่อปรึกษา เพื่อวางจุดมุ่งหมายร่วมกัน หรือประชุมเพื่อให้คำปรึกษาทั้งในส่วนที่เป็นหมู่และเป็นรายบุคคล

ดังนั้น คำว่าวิริยะ นี้ จึงเป็นความพากเพียรที่ประกอบด้วยความขยันอุตสาหะ ความบากบั่นเอาธุระและความเข้มแข็งอดทนต่ออุปสรรคทั้งปวง ผู้ที่มีวิริยะจะมีความมุ่งมั่นแน่วแน่ที่จะทำงานให้สำเร็จอย่างสม่ำเสมอต่อเนื่อง ไม่ท้อถอยหรือละทิ้งงานกลางคัน แม้ต้องเผชิญกับความยากลำบากหรือสถานการณ์ที่ท้าทาย แต่จะกลับมองว่าอุปสรรคเหล่านั้นคือสิ่งที่ต้องเอาชนะเพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่ตั้งไว้

3. จิตตะ หมายถึง ความมีใจจดจ่อ ตั้งมั่น และอุทิศตัวให้กับสิ่งที่ทำอย่างต่อเนื่อง ผู้ที่มีจิตตะจะมีสมาธิแน่วแน่อยู่กับงาน ไม่ปล่อยใจให้ฟุ้งซ่านหรือทอดทิ้งธุระกลางคัน (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), 2543) และไพฑูรย์ สินลารัตน์ (2542) กล่าวอธิบาย จิตตะ ไว้ดังนี้ จิตตะ ผู้บริหารต้องใส่ใจฝักใฝ่รับผิดชอบทุกอย่างในโรงเรียน ผู้บริหารต้องมีความตั้งใจ มีความมั่นใจแน่วแน่ในอันที่จะวางตัวให้เป็นตัวอย่างทางคุณธรรมและจริยธรรมแก่ผู้ใต้บังคับบัญชา ตลอดทั้งทำเป็นตัวอย่างที่ดีของสังคม ผู้บริหารต้องหนักแน่นและซื่อสัตย์ต่อตัวเองและผู้อื่นเสมอ

ดังนั้น จิตตะจึงเป็นคุณธรรมที่ช่วยให้การทำงานดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพและต่อเนื่อง เป็นพลังของความตั้งมั่นภายในที่ทำให้บุคคลไม่ละทิ้งเป้าหมาย และสามารถสร้างความเชื่อมั่นให้แก่ผู้อื่นได้ ทั้งในระดับส่วนตนและการบริหารองค์กร

4. วิมังสา หมายถึง การใช้ปัญญาพิจารณาไตร่ตรอง ตรวจสอบเหตุผล และหาข้อบกพร่องเพื่อปรับปรุงแก้ไข วิมังสาถือเป็นยอดแห่งวิธีทำงาน เพราะเป็นการทำงานด้วยสมองและการรู้จักคิดวิเคราะห์เพื่อให้งานก้าวหน้าและสมบูรณ์ยิ่งขึ้น (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), 2543) และไพฑูรย์ สินลารัตน์ (2542) กล่าวอธิบายวิมังสาไว้ ดังนี้ วิมังสา การไตร่ตรองและให้เหตุผล ใช้สติปัญญาพิจารณาคิดหาเหตุผล รู้จักวิธีการบริหารงาน ให้สำเร็จไปด้วยความเรียบร้อยและทันต่อเหตุการณ์เมื่อเจอปัญหาใดๆ ผู้บริหารต้องใช้ปัญญาไตร่ตรอง ไม่วู่วาม รู้จักใช้เหตุผลด้วยตนเอง ก็ควรที่จะกระตุ้นให้ผู้ใต้บังคับบัญชา รู้จักคิด รู้จักไตร่ตรองพิจารณาสิ่งต่างๆ อย่างถี่ถ้วน และมีเหตุผลอีกด้วย

ดังนั้น วิมังสาจึงเป็นคุณธรรมที่ช่วยยกระดับการทำงานให้มีคุณภาพและประสิทธิผล เป็นพลังทางปัญญาที่ทำให้บุคคลสามารถพัฒนา ปรับปรุง และแก้ไขปัญหาได้อย่างถูกต้องเหมาะสม อันนำไปสู่ความสำเร็จที่มั่นคงและยั่งยืน

ความสำคัญของอิทธิบาท 4

ในด้านความสำคัญและลักษณะทางธรรม อิทธิบาท 4 ไม่เพียงแต่เป็นธรรมเครื่องช่วยให้งานสำเร็จเท่านั้น แต่ยังถูกระบุว่าเป็น อายุวัฒนธรรม หรือธรรมที่ทำให้คนมีอายุยืนยาว (พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), 2539) ดังปรากฏใน มหาปรินิพพานสูตร (พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย, 2539) ที่พระพุทธองค์ตรัส

ว่าหากผู้ใดเจริญอิทธิบาท 4 อย่างชำชองจะสามารถดำรงชีวิตอยู่ได้ตลอดกัปหรือเกินกว่ากัป นอกจากนี้ใน เจโตขีลสูตร (พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย, 2539) ยังมีการอุปมาการเจริญอิทธิบาท 4 เหมือนกับแม่ไก่ฟักไข่ ที่หากทำหน้าที่อย่างถูกต้องสม่ำเสมอ ผลสำเร็จย่อมเกิดขึ้นเองตามธรรมชาติเหมือนลูกไก่ที่เจาะเปลือกออกมาได้ในที่สุด และในรัชชสูตร ยังกล่าวถึงอานุภาพของอิทธิบาท 4 ว่าสามารถทำให้ความปรารถนาอันยิ่งใหญ่เป็นจริงได้หากผู้นั้นเจริญธรรมอย่างเต็มที่ (พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย, 2539)

ดังนั้น อิทธิบาท 4 จึงเป็นทั้งหลักแห่งความสำเร็จและหลักแห่งการพัฒนาชีวิตอย่างยั่งยืน เป็นพลังทั้งทางกายและใจที่ช่วยให้บุคคลบรรลุเป้าหมาย พร้อมทั้งเสริมสร้างความมั่นคงและความเจริญในชีวิตอย่างแท้จริง

ประโยชน์ของอิทธิบาท 4

อิทธิบาท 4 เป็นหลักธรรมที่ส่งเสริมให้บุคคลประสบความสำเร็จในการทำงานและการดำเนินชีวิต โดย ฉันทะ ทำให้เกิดความพอใจและรักในงาน ไม่เบื่อหน่าย มีกำลังใจในการสร้างสรรค์งาน วิริยะ ทำให้เกิดความขยันหมั่นเพียร ไม่เกียจคร้าน ทำงานอย่างต่อเนื่องจนสำเร็จ จิตตะ ทำให้มีความตั้งใจ มุ่งมั่น และจดจ่อกับงาน สามารถติดตามความก้าวหน้าและแก้ปัญหาได้ทันท่วงที และ วิมังสา ทำให้เกิดการคิดวิเคราะห์ พิจารณาอย่างรอบคอบ ช่วยให้งานดำเนินไปอย่างถูกต้องและมีประสิทธิภาพ ดังนั้น อิทธิบาท 4 จึงเป็นหลักธรรมที่ช่วยให้บุคคลสามารถเผชิญและเอาชนะปัญหาอุปสรรคในการทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ และนำไปสู่ความสำเร็จตามเป้าหมาย (พระมหาบรรจง ติสรโณ (ศรีสุข), 2560)

ประโยชน์ของอิทธิบาท 4 สามารถสรุปได้ว่า ฉันทะและวิริยะ เป็นส่วนที่สร้างความมั่นใจและความเพียรในการเผชิญกับอุปสรรค ช่วยกำจัดความเบื่อหน่ายและความเกียจคร้าน ในขณะที่ จิตตะและวิมังสา เป็นส่วนที่ช่วยให้การเอาชนะปัญหาเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพผ่านสมาธิและการใช้ปัญญาตรวจสอบป้องกันความผิดพลาด ฉะนั้นหลักธรรมทั้ง 4 ข้อนี้จึงมีความสัมพันธ์เชิงระบบที่หนุนเสริมกัน จะขาดข้อใดข้อหนึ่งไม่ได้เพื่อให้นำไปสู่ความสำเร็จที่สมบูรณ์ตามความมุ่งหมายทั้งในทางโลกและทางธรรม

สรุปได้ว่า อิทธิบาท 4 ประกอบด้วย ฉันทะ วิริยะ จิตตะ และวิมังสา เป็นหลักธรรมที่ช่วยส่งเสริมความสำเร็จในการทำงานและการดำเนินชีวิต โดย ฉันทะ ทำให้เกิดความพอใจและรักในงาน ทำงานด้วยความเต็มใจและมีความสุข วิริยะ ทำให้เกิดความเพียร ขยัน มุ่งมั่นทำงานให้สำเร็จ จิตตะ ช่วยให้มีความตั้งใจและจดจ่อกับงานอย่างต่อเนื่อง และ วิมังสา ทำให้เกิดการคิดวิเคราะห์และแก้ปัญหาอย่างมีหลักการ เมื่อบุคคลมีหลักธรรมทั้ง 4 ประการนี้ จะช่วยให้สามารถเผชิญและเอาชนะปัญหาอุปสรรคในการทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ และนำไปสู่ความสำเร็จตามเป้าหมายที่วางไว้

ความสัมพันธ์ระหว่าง อิทธิบาท 4 กับ ฌาปนกิจสงเคราะห์ในชุมชนตำบลสังขะ อำเภอสังขะ จังหวัดสุรินทร์: สภาพปัญหาและแนวทางแก้ไขเชิงพุทธวิธี นั้น นับว่าหลักธรรมที่เป็นเครื่องมือในการแก้ปัญหาและพัฒนาการดำเนินงานของชุมชนกล่าวคือ อิทธิบาท 4 ทำหน้าที่เป็นกรอบแนวคิดเชิงพุทธที่ช่วยเสริมสร้างประสิทธิภาพในการบริหารจัดการและการมีส่วนร่วมของสมาชิกในระบบฌาปนกิจสงเคราะห์ ดังนั้น อิทธิบาท 4 จึงมีความสัมพันธ์โดยตรงกับการพัฒนาฌาปนกิจสงเคราะห์ในชุมชน โดยทำหน้าที่เป็นทั้งหลักคิดและหลัก

ปฏิบัติ ที่ช่วยแก้ไขปัญหา เสริมสร้างความเข้มแข็งขององค์กร และนำไปสู่การดำเนินงานที่มีประสิทธิภาพ โปร่งใส และยั่งยืน อันสอดคล้องกับวิถีชีวิตและหลักธรรมในพระพุทธศาสนา

แนวทางแก้ไขเชิงพุทธวิธีการบริหารจัดการฌาปนกิจสงเคราะห์ในชุมชนตำบลสังขะด้วยหลักอิทธิบาท 4

จากการวิเคราะห์สภาพปัญหาที่เกิดขึ้นในพื้นที่ตำบลสังขะ ไม่ว่าจะเป็นภาวะเสี่ยงของกองทุน และช่องว่างการสื่อสาร การนำหลักธรรมแห่งความสำเร็จหรืออิทธิบาท 4 มาเป็นฐานในการปฏิรูปการบริหารจัดการ จะเป็นแนวทางสำคัญในการสร้างระบบที่เข้มแข็งและได้รับความไว้วางใจจากสมาชิกอีกครั้ง ซึ่งมีแนวทางการแก้ไขเชิงพุทธวิธีดังต่อไปนี้

1. การใช้หลักฉันทะ เพื่อแก้ไขวิกฤตศรัทธาและความเฉื่อยชาในองค์กร ฉันทะ หมายถึง ความพอใจ รักใคร่ และเห็นคุณค่าในสิ่งที่ทำ ฉันทะไม่ใช่เพียงแค่ความอยากได้ผลลัพธ์ แต่คือความรักในตัวงานและจุดมุ่งหมายที่ดีงามของงานนั้น ทำให้เกิดความสุขและความเต็มใจที่จะทำให้สำเร็จอย่างดีที่สุดโดยไม่กังวลกับสิ่งล่อใจอื่นๆ (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), 2543) ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของสมศักดิ์ ภาสดา (2569) ว่า คณะกรรมการต้องสร้างความพอใจและความรักในงานบริการสังคม โดยมองว่าการบริหารฌาปนกิจสงเคราะห์คือการสร้างบุญกุศลและการเกื้อกูลเพื่อนมนุษย์ เมื่อคณะกรรมการมีฉันทะจะส่งผลให้เกิดความกระตือรือร้นในการดูแลสมาชิก ขณะเดียวกันต้องสร้างฉันทะให้เกิดขึ้นในกลุ่มคนรุ่นใหม่ โดยการสื่อสารให้เห็นถึงคุณค่าของการสงเคราะห์ร่วมกันในฐานะวัฒนธรรมชุมชนที่ควรสืบสาน เพื่อดึงดูดสมาชิกใหม่ให้เข้ามาร่วมเป็นฐานที่มั่นคงของกองทุน (สัมภาษณ์ สมศักดิ์ ภาสดา, 10 มีนาคม 2569)

2. การประยุกต์ใช้วิริยะเพื่อแก้ปัญหาความล่าช้าและระบบงานที่ล้าสมัย วิริยะ หมายถึง ความเพียรพยายาม ความบากบั่น และใจที่สู้ไม่ถอยต่ออุปสรรค วิริยะเปรียบเสมือนแรงขับเคลื่อนที่ทำให้บุคคลกล้าเผชิญหน้ากับความยากลำบาก มองปัญหาเป็นความท้าทาย และทำหน้าที่อย่างสม่ำเสมอจนกว่าจะถึงจุดหมาย (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), 2543) สอดคล้องกับบทสัมภาษณ์ของโบง ธรรมดา (2569) ว่า คณะกรรมการต้องมีความเพียรพยายามในการปรับเปลี่ยนรูปแบบการบริหารจัดการจากจารีตเดิมไปสู่ระบบที่เป็นสากลมากขึ้น เช่น ความเพียรในการจัดทำระบบฐานข้อมูลสมาชิกให้เป็นปัจจุบัน การเร่งรัดกระบวนการจัดเก็บและจ่ายเงินให้ทันท่วงทีต่อความเดือดร้อนของทายาท รวมถึงความอดทนในการศึกษาข้อกฎหมายและระเบียบของพระราชบัญญัติการฌาปนกิจสงเคราะห์ เพื่อให้การดำเนินงานถูกต้องตามระเบียบราชการและมีความคล่องตัวสูงขึ้น (สัมภาษ์ โบง ธรรมดา, 2 มีนาคม 2569)

3. ในส่วนของการแก้ไขปัญหาความไม่โปร่งใส ต้องอาศัยหลักจิตตะ หรือความเอาใจใส่และจดจ่อในหน้าที่ จิตตะ หมายถึง ความมีใจจดจ่อ ตั้งมั่น และอุทิศตัวให้กับสิ่งที่ทำอย่างต่อเนื่อง ผู้ที่มีจิตตะจะมีสมาธิแน่วแน่อยู่กับงาน ไม่ปล่อยใจให้ฟุ้งซ่านหรือทอดทิ้งธุระกลางคัน (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), 2543) สอดคล้องกับบทสัมภาษณ์ของสุวิทย์ มีแก้ว (2569) ว่า คณะกรรมการต้องให้ความสำคัญกับการบริหารจัดการเงินด้วยความรอบคอบ มีระบบบัญชีที่ตรวจสอบได้ทุกขั้นตอน และควรนำเทคโนโลยีมาใช้ใน

การเปิดเผยข้อมูลข่าวสารอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้สมาชิกได้รับทราบสถานะทางการเงินของกองทุนอย่างสม่ำเสมอ ความเอาใจใส่ต่อข้อมูลและเสียงสะท้อนของสมาชิกจะช่วยลดช่องว่างทางการสื่อสารและสร้างธรรมาภิบาลให้เกิดขึ้นในองค์กรอย่างแท้จริง (สัมภาษ์ สุวิทย์ มีแก้ว, 2 มีนาคม 2569)

4. การใช้วิมังสา หรือการใช้ปัญญาไตร่ตรองเพื่อบริหารความเสี่ยงในระยะยาว วิมังสา หมายถึง การใช้ปัญญาพิจารณาไตร่ตรอง ตรวจสอบเหตุผล และหาข้อบกพร่องเพื่อปรับปรุงแก้ไข วิมังสาถือเป็นยอดแห่งวิธีทำงาน เพราะเป็นการทำงานด้วยสมองและการรู้จักคิดวิเคราะห์เพื่อให้งานก้าวหน้าและสมบูรณ์ยิ่งขึ้น (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), 2543) สอดคล้องกับบทสัมภาษณ์ของทองมล เพ่งพิศ (2569) คณะกรรมการต้องนำสถิติการเสียชีวิตและสัดส่วนสมาชิกมาวิเคราะห์ด้วยเหตุผล เพื่อวางแผนกลยุทธ์ในการรับมือกับสังคมสูงวัย เช่น การกำหนดอัตราเงินสมทบที่เหมาะสมหรือการจัดหาสวัสดิการที่จูงใจคนรุ่นใหม่ การรู้จักประเมินผลและปรับปรุงการทำงานอย่างเป็นระบบด้วยปัญญา จะช่วยให้กองทุนฌาปนกิจสงเคราะห์ตำบลสังขะสามารถก้าวข้ามข้อจำกัดด้านเศรษฐกิจและสังคม และดำรงอยู่เป็นที่พึ่งของชุมชนได้อย่างยั่งยืน (สัมภาษ์ ทองมล เพ่งพิศ, 3 มีนาคม 2569)

ฉะนั้นจากการศึกษาจะเห็นได้ว่า การบริหารจัดการฌาปนกิจสงเคราะห์ในพื้นที่ตำบลสังขะท่ามกลางภาวะวิกฤตศรัทธาและความเสี่ยงทางการเงิน จำเป็นต้องอาศัยการปฏิรูปบนรากฐานของหลักธรรมแห่งความสำเร็จหรืออิทธิบาท 4 เพื่อสร้างระบบที่เข้มแข็งและยั่งยืน โดยเริ่มต้นจากการใช้หลักฉันทะ เพื่อกู้คืนวิกฤตศรัทธา คณะกรรมการต้องเปลี่ยนมุมมองจากการทำงานตามหน้าที่ไปสู่การเห็นคุณค่าของการสงเคราะห์เพื่อนมนุษย์ในฐานะการสร้างบุญกุศล ซึ่งความรักในงานนี้จะส่งผลให้เกิดความกระตือรือร้นในการดูแลสมาชิก และยังเป็นกุญแจสำคัญในการสื่อสารเพื่อดึงดูดกลุ่มคนรุ่นใหม่ให้เข้ามาสืบสานวัฒนธรรมการแบ่งปันนี้ในฐานะรากฐานที่มั่นคงของกองทุน ในมิติของการพัฒนาองค์กร การประยุกต์ใช้หลัก วิริยะ จึงเป็นสิ่งที่จำเป็นในการก้าวข้ามระบบงานที่ล้าสมัย โดยคณะกรรมการต้องใช้ความเพียรพยายามและใจที่สู้ไม่ถอยเพื่อเปลี่ยนจารีตเดิมไปสู่ระบบสากล ทั้งการจัดทำฐานข้อมูลให้เป็นปัจจุบัน การเร่งรัดกระบวนการเบิกจ่ายให้ทันท่วงที และการศึกษาหลักกฎหมายตามพระราชบัญญัติการฌาปนกิจสงเคราะห์ เพื่อให้การดำเนินงานมีความคล่องตัวและถูกต้องตามระเบียบราชการ ควบคู่ไปกับหลักจิตตะซึ่งเน้นความเอาใจใส่และจดจ่อในหน้าที่ เพื่อแก้ไขปัญหาความไม่โปร่งใส โดยการนำเทคโนโลยีมาใช้ในการเปิดเผยข้อมูลบัญชีและสถิติต่างๆ อย่างต่อเนื่อง การให้ความสำคัญกับเสียงสะท้อนของสมาชิกจะช่วยลดช่องว่างทางการสื่อสารและสร้างธรรมาภิบาลให้เกิดขึ้นในองค์กรอย่างเป็นรูปธรรม และประการสุดท้าย คือ การใช้หลักวิมังสา หรือการใช้ปัญญาไตร่ตรองเพื่อบริหารจัดการความเสี่ยงในระยะยาว คณะกรรมการต้องนำข้อมูลสถิติมาวิเคราะห์ด้วยเหตุผลเพื่อวางแผนกลยุทธ์รับมือกับสังคมสูงวัย เช่น การกำหนดอัตราเงินสมทบที่เหมาะสมและการจัดสวัสดิการที่จูงใจคนรุ่นใหม่ การรู้จักประเมินผลและปรับปรุงงานอย่างเป็นระบบด้วยปัญญานี้เอง จะเป็นพุทธวิธีสำคัญที่ช่วยให้กองทุนฌาปนกิจสงเคราะห์ตำบลสังขะสามารถก้าวข้ามข้อจำกัดทางเศรษฐกิจและสังคม และดำรงอยู่เป็นที่พึ่งพิงที่สำคัญของชุมชนได้อย่างยั่งยืนตลอดไป

จากการวิเคราะห์สภาพปัญหาในพื้นที่ตำบลสังขะ ทั้งด้านวิกฤตศรัทธาและความเสี่ยงของกองทุน สามารถนำหลักอิทธิบาท 4 มาเป็นฐานในการปฏิรูปได้ดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 1 แสดงแนวทางแก้ไขเชิงพุทธวิธีการบริหารจัดการฌาปนกิจสงเคราะห์ในชุมชนตำบลสังขะด้วยหลักอิทธิบาท 4

หลักธรรม	การประยุกต์ใช้ในการแก้ปัญหา (ตำบลสังขะ)	ผลลัพธ์ที่คาดหวัง
ฉันทะ	สร้างจิตบริการ ในคณะกรรมการ และรณรงค์ให้คนรุ่นใหม่เห็นคุณค่าของการเกื้อกูล	ฟื้นฟูศรัทธาและเพิ่มจำนวนสมาชิกใหม่
วิริยะ	พากเพียรปรับปรุงระบบฐานข้อมูลให้เป็นปัจจุบันและศึกษาระเบียบ พรบ. ให้ถูกต้อง	ระบบงานมีความเป็นสากลและคล่องตัว
จิตตะ	จดจ่อกับการบริหารเงินอย่างโปร่งใส และใช้เทคโนโลยีสื่อสารข้อมูลกับสมาชิก	เกิดธรรมาภิบาลและการตรวจสอบได้
วิมังสา	วิเคราะห์สถิติการตายและสัดส่วนสมาชิกเพื่อวางแผนรับมือสังคมสูงวัย	กองทุนมีความยั่งยืนและบริหารความเสี่ยงได้

องค์ความรู้ที่ได้รับ

การขับเคลื่อนงานฌาปนกิจสงเคราะห์ในชุมชนตำบลสังขะให้ก้าวพ้นวิกฤต จำเป็นต้องอาศัยการปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์ผ่านหลักธรรมแห่งความสำเร็จ ซึ่งสรุปเป็นองค์ความรู้และแนวทางปฏิบัติได้ 4 ประการ ดังนี้

1. ฉันทะ: การสร้างจิตสาธารณะและศรัทธาในระบบสมรรถนะ

การเริ่มต้นที่การปรับทัศนคติของคณะกรรมการให้ทำงานด้วยใจรักและมีความเมตตาต่อสมาชิก โดยมองว่ากองทุนคือการสร้างบุญบารมีและการสงเคราะห์ชุมชน องค์ความรู้ที่ได้รับคือการบริหารด้วยหัวใจ เมื่อคณะกรรมการมีความสุขในการช่วยเหลือสมาชิก และสมาชิกมีความเต็มใจในการร่วมจ่าย สมทบด้วยความตระหนักถึงการแบ่งปัน ระบบจะมีความมั่นคงจากภายใน ลดปัญหาการขาดความเชื่อมั่นของกลุ่มคนรุ่นใหม่

2. วิริยะ: การเพิ่มประสิทธิภาพเชิงรุกและความเป็นมืออาชีพ

เพื่อแก้ปัญหาความล่าช้าในการจัดเก็บและจ่ายเงิน คณะกรรมการต้องมีความอุตสาหะในการนำเทคโนโลยีสารสนเทศมาใช้ เช่น การแจ้งเตือนผ่านกลุ่มแอปพลิเคชันหรือการชำระเงินผ่านระบบธนาคาร องค์ความรู้ที่ได้รับคือ การบริหารเวลาและการสื่อสารเชิงรุก ความเพียรในการพัฒนาระบบนี้จะช่วยลดขั้นตอนที่ซับซ้อน ทำให้การช่วยเหลือทายาทผู้เสียชีวิตเป็นไปอย่างทันท่วงทีตามวัตถุประสงค์หลักขององค์กร

3. จิตตะ: การสร้างธรรมาภิบาลและความโปร่งใสที่ตรวจสอบได้

หัวใจสำคัญของการแก้ปัญหาวิกฤตศรัทธาคือการมีความจดจ่อและเอาใจใส่ในระบบบัญชี คณะกรรมการต้องจัดทำรายงานการเงินที่เข้าใจง่ายและเปิดเผยต่อสาธารณะอย่างสม่ำเสมอ องค์ความรู้ที่ได้รับคือ การบริหารจัดการด้วยความโปร่งใส การให้ความสำคัญกับรายละเอียดทุกบาททุกสตางค์จะช่วยทลายข้อระแวงสงสัย และสร้างรากฐานความเชื่อมั่นให้เกิดขึ้นระหว่างคณะกรรมการและสมาชิกอย่างมั่นคง

4. วิมังสา: การใช้ปัญญาบริหารความเสี่ยงและการเรียนรู้ตลอดชีวิต

การนำปัญญามาไตร่ตรองเพื่อแก้ปัญหาเชิงโครงสร้าง โดยเฉพาะภาวะพึ่งพิงสูงในสังคมสูงวัย คณะกรรมการต้องวิเคราะห์ข้อมูลสถิติเพื่อหาแนวทางจูงใจคนรุ่นใหม่ เช่น การจัดสวัสดิการเพิ่มเติมที่ตอบโจทย์วัยทำงาน หรือการระดมสมองหาทางเลือกใหม่ๆ ในการระดมทุน องค์ความรู้ที่ได้รับคือ การบริหารจัดการเชิงกลยุทธ์และความยั่งยืน ซึ่งเป็นการเปลี่ยนจากจารีตเดิมไปสู่การบริหารที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของเหตุผลและสติปัญญา ดังแผนภาพต่อไปนี้

ภาพที่ 1: องค์ความรู้ที่ได้รับ

สรุป

การบริหารจัดการฌาปนกิจสงเคราะห์ในตำบลสังขะ อำเภอสังขะ จังหวัดสุรินทร์ ถือเป็นกลไกสวัสดิการชุมชนที่มีรากฐานมาจากการช่วยเหลือเกื้อกูลกันตามจารีตประเพณี อย่างไรก็ตาม ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงของบริบททางสังคมที่เข้าสู่สังคมสูงวัย และความซับซ้อนด้านการบริหารงานสมัยใหม่ ทำให้องค์กรเผชิญกับปัญหาสำคัญ 3 มิติ คือ ความเสี่ยงทางการเงินจากภาวะพึ่งพิงสูง ของสมาชิกที่ขาดคนรุ่น

ใหม่มาทดแทน ข้อจำกัดด้านความรู้ข้อกฎหมาย และ ช่องว่างด้านการสื่อสารและความโปร่งใส ซึ่งส่งผลกระทบโดยตรงต่อความเชื่อมั่นของสมาชิก

แนวทางแก้ไขเชิงพุทธวิธีด้วยการนำ หลักอิทธิบาท 4 มาประยุกต์ใช้ จึงเป็นกุญแจสำคัญในการปฏิรูปองค์กร โดยเริ่มจากการสร้างฉันทะ ให้คณะกรรมการทำงานด้วยจิตสาธารณะและจูงใจคนรุ่นใหม่ให้เห็นคุณค่าของการแบ่งปัน ใช้ความวิริยะ ในการปรับปรุงระบบงานด้วยเทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อให้เกิดความรวดเร็วและเป็นมืออาชีพ มุ่งเน้นจิตตะ ในการบริหารจัดการบัญชีและงบประมาณอย่างจดจ่อรอบคอบเพื่อสร้างธรรมาภิบาล และใช้วิมังสา ในการวิเคราะห์สถิติข้อมูลเพื่อประเมินความเสี่ยงและวางแผนยุทธศาสตร์ในระยะยาว

เมื่อกล่าวโดยสรุปจะเห็นได้ว่า การบูรณาการหลักธรรมอิทธิบาท 4 เข้ากับระบบบริหารจัดการสมัยใหม่ ไม่เพียงแต่จะช่วยแก้ไขปัญหาเชิงโครงสร้างและการเงินได้เท่านั้น แต่ยังเป็นการฟื้นฟูศรัทธาและความมั่นคงยั่งยืนให้แก่ฌาปนกิจสงเคราะห์ในชุมชนตำบลสังขะ ให้ดำรงบทบาทเป็นที่พึ่งพิงสุดท้ายของสมาชิกและครอบครัวได้อย่างทรงเกียรติและมีประสิทธิภาพสืบไป

เอกสารอ้างอิง

พุทธทาสภิกขุ. (2537). *ฆราวาสธรรม*. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพมหานคร : สุขภาพใจ.

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.* กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต). (2543). *ธรรมะกับการทำงาน*, พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร : สุขภาพใจ.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). (2545). *ธรรมนูญชีวิต.* พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์กรมศาสนา.

_____. *พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์.* พิมพ์ครั้งที่ 12. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2551.

พระธรรมโกศาจารย์ (ปัญญานันทภิกขุ. (ม.ป.ป.). *พจนานุกรมธรรมปัญญานันทะ.* กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา.

พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). (2539). *“อิทธิปาทกถา”* . กรุงเพทมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย.

พระมหาบรรจง ติสรโณ, “ศึกษาการประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาทธรรม 4 ในการจัดการเรียนการสอนของโรงเรียนปริยัติคุณรสวิทยา อำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2560).

ไพฑูรย์ สินลารัตน์. (2542). *ความรู้คู่คุณธรรม.* กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สุรพล อภัยวงศ์. (2517). “การฌาปนกิจสงเคราะห์ในประเทศไทย”. *วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต แผนกวิชาการบัญชี.* บัณฑิตวิทยาลัย: จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

Ttb, **ควรเตรียมตัวรับมืออย่างไรเมื่อคนรักจากไป**, [ออนไลน์], แหล่งที่มา:
https://www.ttbbank.com/th/fin-tips/detail/pl-funeral-costs [18 มีนาคม 2569].

สัมภาษณ์ สมศักดิ์ ภาสดา, นายกสมาคมฌาปนกิจสงเคราะห์ ธกส. 2, 10 มีนาคม 2569.

สัมภาษณ์ อวย ยืนยง, ไวยาวัจกร/อาจารย์ประกอบพิธีในงานต่างๆ, 1 มีนาคม 2569.

สัมภาษณ์ สุวิทย์ มีแก้ว, ไวยาวัจกร/อาจารย์ประกอบพิธีในงานต่างๆ, 2 มีนาคม 2569.

สัมภาษณ์ ทองมล เพ่งพิศ, ประธาน อสม, 3 มีนาคม 2569.

สัมภาษณ์ โบง ธรรมดา, ผู้ทรงคุณวุฒิ, 3 มีนาคม 2569.

พลวัตทางศาสนาและความเชื่อบนพรมแดนเทือกเขาพนมดงรัก: การบูรณาการระหว่างพระพุทธศาสนากับจิตวิญญาณนิยมท้องถิ่น*

Religious and Belief Dynamics on The Border of The Phanom Dong Rak Mountains: The Integration Between Buddhism and Local Animism

พระครูวินัยธรโกมินทร์ สุโกวิโท (เตียแอก)[1] และ ธนรัฐ สะอาดเอี่ยม[2]
Phrakhruvinayadhara Gomin Sukovidho (Tia-aek)[1] and Thanarat Sa-ard-iam[2]

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอถึง 1) ระบบความเชื่อทางศาสนาในระดับท้องถิ่นของชุมชนในเขตเทือกเขาพนมดงรัก 2) คุณค่าของความเชื่อทางจิตวิญญาณนิยมท้องถิ่นต่อวิถีชีวิตชุมชนในเขตเทือกเขาพนมดงรัก 3) อัตลักษณ์ความสัมพันธ์เชิงพลวัตระหว่างพระพุทธศาสนากับความเชื่อจิตวิญญาณท้องถิ่นในเขตเทือกเขาพนมดงรัก ผลการศึกษาพบว่า

1) ระบบความเชื่อทางศาสนาในระดับท้องถิ่นของชุมชนในเขตเทือกเขาพนมดงรัก พบว่า ระบบความเชื่อทางศาสนาในระดับท้องถิ่นของชุมชนในเขตเทือกเขาพนมดงรักยังคงมีรากฐานอยู่บนความเชื่อแบบดั้งเดิม (Animism) โดยเฉพาะสิ่งที่เห็นได้อย่างชัดเจน คือการนับถือผีบรรพบุรุษและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ประจำชุมชน ซึ่งระบบความเชื่อนี้ยังมีบทบาทสำคัญในการกำหนดความคิด พฤติกรรม และแบบแผนความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ สิ่งเหนือธรรมชาติกับธรรมชาติ ความเชื่อนั้นมิได้ดำรงอยู่แบบเชิงนามธรรมเท่านั้น แต่หากยังเป็นกลไกทางสังคมที่ช่วยสร้างความเป็นระบบระเบียบ ความร่วมมือและหล่อหลอมความสามัคคีภายในหมู่คณะ อีกทั้งกิจกรรมต่างๆ ยังมีอิทธิพลและบทบาทอยู่ในทุกช่วงวัยของชีวิต ตั้งแต่การเกิด การแต่งงาน จนถึงการตาย สิ่งนี้ได้สะท้อนให้ปรากฏชัดว่า ระบบความเชื่อทางศาสนาในระดับท้องถิ่นหรือความเชื่อดังเดิมแบบวิญญาณนิยมนี้ ได้เป็นรากฐานสำคัญในการก่อเกิด กำเนิดและธำรงไว้ซึ่งลักษณ์ทางสังคมและวัฒนธรรมของชุมชนในเขตอาณาเขตเทือกเขาพนมดงรักที่ชัดเจน

2) คุณค่าของความเชื่อทางจิตวิญญาณนิยมท้องถิ่นต่อวิถีชีวิตชุมชนในเขตเทือกเขาพนมดงรัก พบว่า ความเชื่อทางจิตวิญญาณนิยมท้องถิ่นของชุมชนในเขตเทือกเขาพนมดงรักเป็นแหล่งกำเนิดของ

---

[1] วัดสุรินทราวาส อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์
[1] Wat Surintrawas Maung District Surin Province
[2] อาจารย์ประจำหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์
[2] Lecturer in the Doctor of Philosophy (Ph.D.) Program in Buddhist Studies, Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Surin Campus, Thailand.
* Corresponding author. **E-mail**: *gomin14838@gmail.com*

คุณค่าและความหมายในการดำรงชีวิตของชุมชนในพื้นที่อาณาบริเวณเทือกเขา โดยความเชื่อดังกล่าวได้สะท้อนให้เห็นถึงระบบคุณค่าเชิงคุณธรรมจริยธรรมของการดำรงตนและการมีส่วนร่วมในสังคม ไม่ว่าจะเป็นการสื่อถึงคุณค่าทางคุณธรรมด้านความกตัญญูต่อบรรพบุรุษ การให้เกียรติและเคารพธรรมชาติ ตลอดจนการเล็งเห็นความสำคัญในสารัตถะของการอยู่ร่วมกันระหว่างคนกับคน และคนกับธรรมชาติ ทั้งนี้

คุณค่าดังกล่าวยังปรากฏผ่านพิธีกรรม ประเพณี และสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่มีการสืบทอดหลายชั่วอายุคน ความเชื่อทางจิตวิญญาณนิยมท้องถิ่นมิได้เป็นเพียงกรอบความคิดและแบบแผนทางพฤติกรรมเท่านั้น แต่หากยังเป็นเครื่องมือในการถ่ายทอดความรู้ แนวปฏิบัติและอัตลักษณ์เชิงวัฒนธรรมของท้องถิ่นของคนแถบนี้ ทั้งในเชิงสัญลักษณ์และปฏิบัติ อันส่งผลต่อการกำหนดทัศนคติ แนวคิดสร้างระบบคุณค่าในแบบแผนการดำเนินชีวิตในชุมชนในเขตเทือกเขาพนมดงรักตามเอกลักษณ์เฉพาะตน

3) อัตลักษณ์ความสัมพันธ์เชิงพลวัตระหว่างพระพุทธศาสนากับความเชื่อจิตวิญญาณท้องถิ่นในเขตเทือกเขาพนมดงรัก พบว่า อัตลักษณ์ความสัมพันธ์เชิงพลวัตระหว่างพระพุทธศาสนากับความเชื่อทางจิตวิญญาณท้องถิ่นในเขตเทือกเขาพนมดงรัก รูปแบบของความสัมพันธ์ของสองวิถีระบบ (Approaches) ระหว่างหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนากับแบบแผนแนวปฏิบัติตามความเชื่อทางจิตวิญญาณท้องถิ่น (Animism) หรือแนวความเชื่อแบบดั้งเดิม มีความแตกต่างกันอย่างสิ้นเชิง (Contrast) แต่การดำรงในวิถีชีวิตของคนในชุมชนเขตเทือกเขาพนมดงรัก ไม่ได้เป็นไปในลักษณะความขัดแย้งกัน ตามระบบความเชื่อดั้งเดิมที่สืบทอดมาอย่างยาวนาน มิหนำซ้ำยังเป็นการปรับตัวแบบเกื้อกูลกันด้วยระบบคุณค่าและความหมายหากผ่านระบบการตีความเชิงสัญลักษณ์เป็นระบบคุณค่าตามการปฏิบัติของพฤติกรรมมนุษย์ ดังจะเห็นจากการผสมผสานกับอย่างลงตัวของพิธีกรรมแบบดั้งเดิมหรือความเชื่อทางจิตวิญญาณท้องถิ่นกับแนวปฏิบัติตามแนวทางแห่งพุทธศาสนา ตามระบบแนวคิดแบบอนุรักษ์นิยมเป็นลักษณะการปรับตัวเข้าหากันในลักษณะ “สิ่งใหม่ก็ยึดถือ สิ่งเก่าก็ยังธำรง” ความเชื่อเกี่ยวกับผีและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ยังคงดำรงอยู่ โดยได้รับการตีความใหม่ให้อยู่ภายใต้กรอบแห่งศีลธรรมจรรยาหรือแนวทางตามครรลองตามแนวทางของพุทธศาสนาซึ่งเป็นกระแสหลักในยุคปัจจุบัน จนเกิดเป็นอัตลักษณ์ในรูปแบบพลวัตเชิงผสานระหว่างพระพุทธศาสนากับจิตวิญญาณนิยมท้องถิ่นตามบริบทการเปลี่ยนแปลงของสังคมและระบบความเชื่อ ซึ่งกำหนดรูปแบบการดำรงชีวิตและโลกทัศน์ของชุมชนในเขตเทือกเขาพนมดงรัก

คำสำคัญ: อัตลักษณ์ความสัมพันธ์เชิงพลวัต, ความเชื่อจิตวิญญาณนิยมท้องถิ่น, พระพุทธศาสนา, เทือกเขาพนมดงรัก

Abstract

This article aims to examine 1) local religious belief systems of communities in the Phanom Dong Rak mountain range 2) the values and influences of local spiritual beliefs on the ways of life of these communities and 3) the dynamic relationship between Buddhism and local spiritual beliefs in shaping community identity in the Phanom Dong Rak area. The findings reveal that,

1) The local religious belief systems of communities in the Phanom Dong Rak mountain range are deeply rooted in traditional animistic beliefs, particularly the veneration of ancestral spirits and village sacred entities. These beliefs play a crucial role in shaping thought patterns, behaviors, and the relationships among humans, the supernatural, and nature. Rather than existing merely in abstract forms, such beliefs function as social mechanisms that foster order, cooperation, and unity within the community. Moreover, they are embedded throughout the life cycle from birth, marriage, to death indicating that local religious beliefs are not solely a religious dimension but also serve as a fundamental foundation for the formation and preservation of distinct social and cultural identities in the region.

2) Local spiritual beliefs serve as a primary source of values and meaning in the lives of communities in the Phanom Dong Rak mountain range. These beliefs reflect moral and ethical value systems guiding both personal conduct and social participation, including gratitude toward ancestors, respect for nature, and an awareness of the essential interconnectedness between humans and humans, and humans and nature. Such values are expressed through rituals, traditions, and cultural symbols transmitted across generations. Local spiritual beliefs therefore function not only as cognitive and behavioral frameworks but also as mechanisms for transmitting knowledge, practices, and cultural identity both symbolically and practically shaping attitudes, value systems and ways of life unique to the communities in this region.

3) The dynamic relationship between Buddhism and local spiritual beliefs in the Phanom Dong Rak mountain range is not characterized by conflict but by mutual adaptation and integration across multiple dimensions. Although the doctrinal approaches of Buddhism and animistic belief systems differ significantly, they coexist harmoniously in everyday life. This is evident in the integration of local rituals with Buddhist practices, reflecting a pattern of cultural adaptation in which “New elements are embraced while traditional ones are

preserved" Beliefs in spirits and sacred beings continue to exist but are reinterpreted within the framework of Buddhist morality and ethics. This ongoing process of interaction, negotiation, and reinterpretation has resulted in a distinctive syncretic religious identity, reflecting the dynamic interplay between Buddhism and local spirituality, which continues to shape the worldview and way of life of communities in the Phanom Dong Rak mountain range.

Keywords: Dynamic religious identity, Local spiritual beliefs, Animism, Buddhism, Phanom Dong Rak mountain range

บทนำ

อาณาบริเวณเทือกเขาพนมดงรัก ซึ่งทอดยาวตามแนวพรมแดนระหว่างประเทศไทย กัมพูชาและลาว มีความยาวประมาณ 320 กิโลเมตร ถือเป็นพื้นที่ที่มีความสำคัญทั้งในเชิงภูมิศาสตร์ วัฒนธรรม และประวัติศาสตร์การตั้งถิ่นฐานของมนุษย์ ซึ่งพื้นที่ดังกล่าวเป็นที่ตั้งของชุมชนในเขตเทือกเขาพนมดงรัก ประกอบด้วยกลุ่มชาติพันธุ์หลากหลาย เช่น ชาวกูย ชาวเขมร และชาวไทยอีสาน ที่อาศัยอยู่ร่วมกันมาอย่างยาวนาน การอยู่ร่วมกันของกลุ่มชาติพันธุ์เหล่านี้ ได้สร้างความหลากหลายทางระบบวัฒนธรรมและศาสนา ทำให้เกิดการผสมผสานระหว่างความเชื่อดั้งเดิมของชุมชนกับรูปแบบศาสนาใหม่ที่เข้ามา (สุรีรัตน์ บุบผา, 2567) เช่น พระพุทธศาสนาในภายหลัง ความเชื่อดั้งเดิมของ ชุมชนในเขตเทือกเขาพนมดงรัก มักเกี่ยวข้องกับการนับถือผีบรรพบุรุษ และสิ่งศักดิ์สิทธิ์หรือสิ่งเหนือธรรมชาติ ได้แก่ ต้นไม้ แหล่งน้ำหรือภูเขา ความเชื่อเหล่านี้สะท้อนถึงความพยายามในการสร้างสมดุลระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติและสิ่งเหนือธรรมชาติ และเป็นวัฒนธรรมที่ได้ฝังรากลึกในวิถีชีวิตของผู้คน ตั้งแต่เกิดจนตาย โดยเห็นได้จากพิธีกรรมประจำหมู่บ้าน การเซ่นไหว้ การรักษาโรค และการขอความคุ้มครองจากสิ่งเหนือธรรมชาติ

เมื่อพระพุทธศาสนาเผยแผ่เข้ามาในพื้นที่ในเขตเทือกเขาพนมดงรัก ความเชื่อดั้งเดิมมิได้เลือนหายไป แต่เกิดการปรับตัวและผสมผสานกับหลักคำสอนทางพุทธศาสนา ตัวอย่างเช่น การทำบุญอุทิศให้บรรพบุรุษ การนิมนต์พระสงฆ์เข้าร่วมพิธีกรรมพื้นบ้านหรือการใช้วัดเป็นศูนย์รวมกิจกรรมทางศาสนาและวัฒนธรรม การผสมผสานนี้ สะท้อนถึงพลวัตทางศาสนาและจิตวิญญาณของชุมชนในเขตเทือกเขาพนมดงรักที่มีการปรับตัวและสร้างสมดุลระหว่างความเชื่อดั้งเดิมกับศาสนากระแสหลัก (นิศานาถ แก้ววินัด และคณะ, 2567) ความสัมพันธ์เชิงปฏิสัมพันธ์ระหว่างความเชื่อทั้งสองระบบ จึงไม่ใช่ความขัดแย้งแต่เป็นการเกื้อหนุนซึ่งกันและกันอย่างเป็นธรรมชาติ ความสำคัญของปรากฏการณ์นี้อยู่ที่บทบาทของความเชื่อทางจิตวิญญาณนิยมท้องถิ่นต่อวิถีชีวิตและระบบคุณค่าของชุมชนในเขตเทือกเขาพนมดงรัก ความเชื่อเหล่านี้มิได้เป็นเพียงความเชื่อเชิงนามธรรม แต่เป็นรากฐานสำคัญของคุณค่าและความหมายในการดำรงชีวิตของผู้คน ซึ่งสะท้อนผ่านกรอบคุณธรรมจริยธรรมที่กำกับพฤติกรรมและความสัมพันธ์ในสังคม เช่น ความกตัญญูต่อ

บรรพบุรุษ การเคารพธรรมชาติ และการตระหนักถึงความสัมพันธ์แบบพึ่งพาอาศัยระหว่างมนุษย์กับมนุษย์และมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม (ยโสธารา ศิริภาประภากรและคณะ, 2564) คุณค่าเหล่านี้ปรากฏผ่านพิธีกรรม ประเพณีและสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่สืบทอดจากรุ่นสู่รุ่น ทำให้ความเชื่อทางจิตวิญญาณนิยมทำหน้าที่เป็นกลไกสำคัญในการสร้างความเป็นระเบียบทางสังคม เป็นเครื่องมือในการถ่ายทอดองค์ความรู้และเป็นรากฐานของอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมชุมชนในเขตเทือกเขาพนมดงรัก ความสำคัญทางสังคมและวัฒนธรรมนี้ ทำให้การศึกษาความเชื่อในพื้นที่ชายแดนไม่ใช่เพียงการศึกษาความเชื่อทางศาสนาเท่านั้นแต่ยังเป็นการศึกษาวิถีชีวิตและความสัมพันธ์เชิงสังคมที่มีความต่อเนื่องยาวนานและเน้นถึงการอยู่ร่วมกันอย่างยั่งยืน (สุริยา คลังฤทธิ์และคณะ, 2563) อย่างไรก็ตาม แม้จะมีงานศึกษาบ้างเกี่ยวกับความเชื่อและวัฒนธรรมในเขตเทือกเขาพนมดงรักแต่ยังขาดการศึกษาเชิงลึกที่มุ่งอธิบายอัตลักษณ์ความสัมพันธ์เชิงพลวัตระหว่างพระพุทธศาสนากับความเชื่อทางจิตวิญญาณนิยมท้องถิ่นของชุมชนในเขตเทือกเขาพนมดงรัก อย่างเป็นระบบ ความเข้าใจในอดีตมักมองความสัมพันธ์ระหว่างศาสนาในลักษณะการแทนที่หรือความขัดแย้งหรือความโดดเด่นของใครของมัน

แต่การศึกษาครั้งนี้กลับมองถึงโลกแห่งความเป็นจริงที่สองระบบที่ปะทะสังสรรค์หรือมองภาพถึงลักษณะของการปรับตัวและการผสมผสานอย่างกลมกลืน อีกทั้งยังไม่มีงานศึกษาใดที่แสดงให้เห็นว่าการตีความใหม่ของความเชื่อเกี่ยวกับผีและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ภายใต้กรอบศีลธรรมแบบพุทธนั้น ส่งผลต่อการก่อรูปอัตลักษณ์ทางศาสนาและวัฒนธรรมชุมชนในเขตเทือกเขาพนมดงรักอย่างไร ช่องว่างทางความรู้นี้จึงเป็นประเด็นสำคัญที่ควรศึกษาเพื่อทำความเข้าใจปรากฏการณ์ทางสังคมให้ครบรอบด้าน

ดังนั้น การศึกษาพลวัตทางศาสนาและความเชื่อทางจิตวิญญาณนิยมท้องถิ่นในเขตเทือกเขาพนมดงรักในครั้งนี้ มีคุณค่าอย่างยิ่งต่อการเข้าใจพัฒนาการของความสัมพันธ์ระหว่างพระพุทธศาสนาและความเชื่อทางจิตวิญญาณนิยมท้องถิ่น การศึกษานี้ไม่เพียงช่วยอธิบายกระบวนการปรับตัวและการผสมผสานของระบบความเชื่อที่แตกต่างกัน แต่ยังสะท้อนบทบาทของศาสนาและความเชื่อในฐานะกลไกสำคัญในการหล่อหลอมอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมและความสัมพันธ์ทางสังคมของชุมชนในเขตเทือกเขาพนมดงรัก อีกทั้งยังช่วยให้เห็นกระบวนการสร้างความหมายและระบบคุณค่าที่กำหนดโลกทัศน์และวิถีชีวิตของผู้คน ซึ่งสามารถนำไปใช้เป็นฐานข้อมูลในการอนุรักษ์ ฟื้นฟู และพัฒนาทุนทางวัฒนธรรมของชุมชนในอนาคตอย่างเหมาะสมและยั่งยืน ตลอดจนสร้างความเข้าใจที่ลึกซึ้งเกี่ยวกับความหลากหลายทางวัฒนธรรมชาติพันธุ์และศาสนาในพื้นที่บริเวณเทือกเขาพนมดงรัก

พลวัตศาสนาและความเชื่อทางศาสนา

เทือกเขาพนมดงรักมีบทบาทสำคัญในการเชื่อมโยงชุมชนท้องถิ่นสองฝั่งชายแดน โดยเฉพาะอิทธิพลของวัฒนธรรมเขมรที่แผ่เข้ามายังพื้นที่บริเวณนี้อย่างต่อเนื่อง ผ่านหลักฐานโบราณสถานและศาสนสถานแบบขอมที่กระจายอยู่ตามแนวเทือกเขา ได้แก่ ศาสนสถานในวัฒนธรรมขอมที่สร้างขึ้นมากมาย เช่น ปราสาทตาเมือนธม และปราสาทเขาพระวิหาร ซึ่งเป็นหลักฐานที่เด่นชัดในการชี้ขาดว่าระบบความเชื่อทางศาสนาและวัฒนธรรมของคนท้องถิ่นมีและสืบทอดมาแต่โบราณกาล ความเชื่อดังกล่าวไม่เพียงแต่เกี่ยวข้อง

กับการนับถือบรรพบุรุษหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์เหนือธรรมชาติเท่านั้น แต่ยังเกี่ยวพันกับการจัดระเบียบสังคม การปกครอง และวิถีชีวิตประจำวันของชุมชนในอาณาบริเวณเทือกเขาพนมดงรักนี้อีกด้วย

ประชากรในเขตอาณาบริเวณเทือกเขาพนมดงรัก มีความหลากหลายทางชาติพันธุ์และวัฒนธรรม ยกตัวอย่างเช่นจังหวัดสุรินทร์ที่มีชุมชนเขมร ชาวกูย (กวย) คนไทยอีสาน ในภูมิภาคนี้ได้อาศัยอยู่ร่วมกันอย่างยาวนาน (พิพัฒน์ กระแจะจันทร์, 2565) ชุมชนเขมรมีรากฐานทางวัฒนธรรมและภาษาที่สืบทอดจากอารยธรรมขอมโบราณ และยังคงใช้ภาษาเขมรในการสื่อสารประจำวัน รวมทั้งยังคงรักษาประเพณีทางศาสนา และความเชื่อดั้งเดิมเรื่องวิญญาณบรรพบุรุษ และพิธีกรรมท้องถิ่นที่ผสมผสานกับพุทธศาสนา ส่วนชาวกูย ถือเป็นชนพื้นเมืองดั้งเดิมที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัวอีกกลุ่มหนึ่งในนามของกวยเลี้ยงช้าง โดยเฉพาะความเชี่ยวชาญด้านการเลี้ยงช้างและความเชื่อเกี่ยวกับผีบรรพบุรุษที่ผูกพันกับช้างและธรรมชาติ ขณะที่ชาวไทยอีสาน ที่อพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานในอดีต โดยนำวัฒนธรรมประเพณีดั้งเดิมของชาวอีสานมาจัดกระทำอนุรักษ์ ได้แก่ บุญบั้งไฟ บุญข้าวจี่ และพิธีกรรมทางพุทธศาสนาแบบชุมชนคนชนบทเข้ามาผสมผสานกับความเชื่อดั้งเดิมของแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ที่อยู่ในพื้นที่แห่งนี้

ภาพที่ 1 แสดงการสัมภาษณ์ข้อมูล จากอาจารย์เสรี อุปภัมภ์ (พราหมณ์ผู้ทำพิธี)
ที่มา: ผู้เขียน, 5 มีนาคม 2569

ดังนั้นความหลากหลายทางชาติพันธุ์และวัฒนธรรมในเขตเทือกเขาพนมดงรัก เป็นเบ้าหลอมแห่งวัฒนธรรมให้เกิดการผสมผสานทางวัฒนธรรมอย่างเป็นเอกลักษณ์ ผู้คนสามารถใช้ภาษามากกว่าหนึ่งภาษา เช่น ภาษาไทย ภาษาเขมร และภาษากูย ความหลากหลายการใช้หลายภาษานี้ สะท้อนถึงการอยู่ร่วมกันอย่างใกล้ชิดระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ที่มีประเพณี ความเชื่อ และวิถีชีวิตของผู้คนในพื้นที่นี้มีลักษณะผสมผสาน เช่น การนับถือพุทธศาสนาควบคู่กับความเชื่อเรื่องผีบรรพบุรุษและวิญญาณธรรมชาติ ซึ่งทำให้พื้นที่เทือกเขาพนมดงรักมีอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่โดดเด่นและเป็นตัวอย่างของการแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นอย่างเห็นได้อย่างชัดเจน

ระบบความเชื่อทางศาสนาในระดับท้องถิ่นที่มีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตชุมชน

ชุมชนในเขตอาณาบริเวณเทือกเขาพนมดงรัก ยังคงนับถือและรักษาระบบความเชื่อดั้งเดิมที่สะท้อนแนวคิดจิตวิญญาณนิยม ความเชื่อนี้ ถือว่าสรรพสิ่งในธรรมชาติล้วนมีวิญญาณหรือพลังเหนือธรรมชาติสถิตอยู่ ไม่ว่าจะเป็นภูเขา ป่าไม้ แหล่งน้ำ พืชและสัตว์ รวมถึงผีเหล่าวิญญาณบรรพบุรุษที่คอยปกป้องชุมชน ความเชื่อดังกล่าวไม่ได้เป็นเพียงแนวคิดเชิงศาสนาเท่านั้น แต่ยังส่งผลต่อโครงสร้างทางสังคม การใช้สอยทรัพยากรธรรมชาติและการสร้างหรือธำรงอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชุมชนที่เห็นได้อย่างชัดเจนในเขตเทือกเขาพนมดงรัก (พระธรรมโมลี และคณะ, 2563) พิธีกรรมพื้นบ้านเป็นกลไกสำคัญที่สะท้อนความเชื่อด้านจิตวิญญาณนิยมของชุมชน ได้แก่ พิธีเซ่นผีปู่ตา พิธีเซ่นไหว้บรรพบุรุษ หรือพิธีกรรมเพื่อความอุดมสมบูรณ์และความสงบสุขของคนในชุมชน ความเชื่อทางศาสนาในท้องถิ่นประสาน ระบบความเชื่อที่เป็นลักษณะเฉพาะระหว่าง พุทธ พราหมณ์ และความเชื่อดั้งเดิมเรื่องผี ในการทำกิจกรรมต่างๆ ชุมชนมักจะไม่ทิ้งการเซ่นสรวงบอกกล่าว ผีปู่ตาหรือเทวดา (เสรี อุปภัมภ์, 2569)

นอกจากนี้ยังมีพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับวัฏจักรการเกษตรซึ่งกลุ่มคนในแถบนี้ทำอาชีพด้านการเกษตรหรือเป็นเกษตรกรมาอย่างยาวนาน ยกอย่างเช่น พิธีขอฝนก่อนฤดูกาลเพาะปลูก และพิธีขอบคุณผีหลังฤดูกาลเก็บเกี่ยว ซึ่งชี้ให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างความเชื่อทางจิตวิญญาณกับวิถีชีวิตในเชิงเศรษฐกิจด้านการเกษตรของชุมชน ความเชื่อเกี่ยวกับผีบรรพบุรุษ ถือเป็นส่วนสำคัญที่สุดของจิตวิญญาณนิยมในพื้นที่เขตเทือกเขาพนมดงรัก ชุมชนยังเชื่อว่าบรรพบุรุษยังคงมีบทบาทในการคุ้มครองลูกหลานและเสริมความเป็นสิริมงให้บังเกิดมี จึงมีพิธีเซ่นไหว้เพื่อแสดงความกตัญญูกตเวทีและขอพรให้เกิดความเจริญรุ่งเรืองในชีวิตและการทำงาน ความเชื่อเกี่ยวกับผีป่าและผีประจำชุมชน ก็ยังมีบทบาทสำคัญสำหรับชุมชนที่อาศัยอยู่ใกล้ป่าและภูเขา การเข้าไปใช้ทรัพยากรในพื้นที่ดังกล่าวต้องมีพิธีขออนุญาตเพื่อเคารพวิญญาณผู้ดูแลที่ปกปักรักษาธรรมชาติ (พิพัฒน์ กระแจะจันทร์, 2565)

ภาพที่ 2 แสดงการสัมภาษณ์ข้อมูล แม่สามารถ กล้วยสุข อายุ 86 ปี (เจ้าพิธีกรรม)
ที่มา: ผู้เขียน, 10 มีนาคม 2569

นอกจากนี้ระบบการรักษาโรคแบบดั้งเดิมในชุมชนเขตเทือกเขาพนมดงรัก บางอย่างยังเกี่ยวพันกับพิธีกรรมทางจิตวิญญาณด้วยซ้ำไป ยกตัวอย่างเช่น การเรียกขวัญ หรือพิธีสะเดาะเคราะห์ ซึ่ง

สื่อถึงความเชื่อมโยงระหว่างร่างกาย จิตใจ และวิญญาณ การปฏิบัติพิธีกรรมเหล่านี้ ไม่ได้เป็นเพียงกิจกรรมเชิงสัญลักษณ์หรือทำไปตามรูปแบบของความเชื่อเท่านั้น แต่ยังสะท้อนถึงระบบโครงสร้างความสัมพันธ์ทางสังคมของกลุ่มชนได้อย่างเห็นได้ชัด เช่น การจัดกิจกรรมหรือพิธีกรรมร่วมกันของชุมชน เป็นการสร้างความสามัคคี และการถ่ายทอดความรู้ตามแบบระบบความเชื่อและพิธีกรรมดั้งเดิมในเขตเทือกเขาพนมดงรัก รวมทั้งยังเป็นการสร้างอัตลักษณ์วัฒนธรรมของชุมชนขึ้นมาอีกด้วย เนื่องจากประเพณีและพิธีกรรมและการปฏิบัติเหล่านี้สะท้อนให้เห็นถึงระบบคุณค่าที่ชุมชนยึดถือปฏิบัติมาอย่างเนิ่นนาน เช่น การแสดงความกตัญญูต่อบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้ว การให้เกียรติและการอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมร่วมกัน เพื่อความผาสุขและร่มเย็นเป็นสุขของชุมชน ระบบความเชื่อดั้งเดิมเหล่านี้ยังถูกผนวกเข้ากับพุทธศาสนาในพื้นที่เขตเทือกเขาพนมดงรัก ยกตัวอย่างเช่น การทำบุญอุทิศให้บรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้ว โดยการนิมนต์พระสงฆ์เข้าร่วมพิธีกรรมแบบดั้งเดิมในชุมชน หรือการใช้วัดเป็นศูนย์กลางพิธีกรรมทางวัฒนธรรม ทำให้เกิดความสามัคคี กลมกลืนและผสานสัมพันธ์ระหว่างความเชื่อดั้งเดิมกับแนวปฏิบัติทางพุทธศาสนา ก่อกำเนิดและสร้างรูปแบบอัตลักษณ์ที่สะท้อนความเป็นพลวัตของชุมชนในเขตเทือกเขาพนมดงรักได้เป็นอย่างดี

ภูมิหลังพื้นที่และระบบความเชื่อทางศาสนาในเขตเทือกเขาพนมดงรัก สะท้อนให้เห็นถึงความหลากหลายทางชาติพันธุ์ วัฒนธรรมและศาสนา ชุมชนเขมร กูย ไทยอีสานกลุ่มชนหลักๆ ที่อาศัยอยู่ร่วมกัน สร้างความหลากหลายทั้งทางด้านภาษา ประเพณี ความเชื่อและพิธีกรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ระบบความเชื่อดั้งเดิมแบบจิตวิญญาณนิยม ซึ่งโดดเด่นผ่านการนับถือผีบรรพบุรุษและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ประจำชุมชน ได้มีบทบาทสำคัญในการกำหนดแนวคิด พฤติกรรมและรูปแบบความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ สิ่งเหนือธรรมชาติและธรรมชาติหรือสิ่งแวดล้อมรอบตัว ระบบความเชื่อเหล่านี้มิได้ดำรงอยู่เพียงแบบนามธรรมเท่านั้น แต่ยังเป็นกลไกทางสังคมที่สร้างความร่วมไม้ร่วมมือ ความสมัครสมานสามัคคี และความเป็นระบบระเบียบภายในชุมชนเสมือนแบบแปลนแนวปฏิบัติของสังคม อีกทั้งความเชื่อและพิธีกรรมก็ยังส่งผลต่อทุกช่วงวัยของชีวิตของผู้คน ไม่ว่าจะเป็นการเกิด การแต่งงาน จนถึงการตาย ระบบความเชื่อในระดับท้องถิ่นหรือความเชื่อดังเดิมเหล่านี้ ยังทำหน้าที่เป็นรากฐานสำคัญในการสร้างและธำรงอัตลักษณ์ทางฮีตคองของสังคมและวัฒนธรรมชุมชนในเขตเทือกเขาพนมดงรัก ความผสมผสานระหว่างความเชื่อดั้งเดิมและพุทธศาสนาทำให้เกิดพลวัตทางวัฒนธรรม การบูรณาการระหว่างความเชื่อดั้งเดิมและแนวทางของพุทธศาสนาอย่างกลมกลืน นี้ไม่เพียงช่วยให้ชุมชนรักษาเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรม แต่ยังสร้างกรอบคุณค่าและแนวปฏิบัติที่เชื่อมโยงคนกับคน คนกับธรรมชาติ และชุมชนกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ได้อย่างลงตัวและสะท้อนถึงเอกลักษณ์เฉพาะตัวหรืออัตลักษณ์ของชุมชนในเขตเทือกเขาพนมดงรัก

ดังที่ได้กล่าวมา สรุปได้ว่าความเชื่อทางศาสนาในระดับท้องถิ่นของชุมชนในเขตเทือกเขาพนมดงรัก ได้สะท้อนให้เห็นถึงความเชื่อทางศาสนาในท้องถิ่นเป็นตัวช่วยประสานระบบความเชื่อที่เป็นลักษณะเฉพาะระหว่าง พุทธ พราหมณ์ และผีเข้าด้วยกันอย่างกลมกลืน และได้มีบทบาทที่สำคัญในการช่วยกำหนดแนวคิด พฤติกรรมความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ สิ่งเหนือธรรมชาติ จนกลายเป็นอัตลักษณ์ที่สะท้อนความเป็นวัฒนธรรมท้องถิ่นพนมดงรักได้เป็นอย่างดี

คุณค่าของความเชื่อทางจิตวิญญาณนิยมท้องถิ่นต่อวิถีชีวิตชุมชนในเขตเทือกเขาพนมดงรัก

ความเชื่อทางจิตวิญญาณนิยมท้องถิ่นในอาณาบริเวณเขตเทือกเขาพนมดงรัก นับเป็นรากฐานสำคัญของการดำรงอยู่ของชุมชนมาอย่างยาวนาน โดยเฉพาะความเชื่อเรื่องผีบรรพบุรุษ ผีปู่ตา และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ประจำชุมชน ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงความสัมพันธ์อันแนบแน่น ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติและสิ่งเหนือธรรมชาติ ความเชื่อดังกล่าวมิได้เป็นเพียงแค่ระบบความคิดแบบนามธรรมเท่านั้น แต่ยังเป็นกลไกสำคัญในการกำหนดบทบาทและหน้าที่เชิงโครงสร้างทางสังคม พฤติกรรมและค่านิยมของผู้คนในชุมชนในเขตเทือกเขาพนมดงรักอีกด้วย (พระธรรมโมลี และคณะ, 2563) โดยมีการถ่ายทอดผ่านพิธีกรรมและประเพณีต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับวงจรชีวิต ตั้งแต่การเกิด การแต่งงาน ไปจนถึงการตาย นอกจากนี้ ความเชื่อดั้งเดิมยังผสานเข้ากับพระพุทธศาสนาแบบเถรวาทที่แพร่หลายในพื้นที่เขตเทือกเขาพนมดงรัก ทำให้เกิดรูปแบบของพุทธศาสนาแบบชาวบ้าน ที่มีอัตลักษณ์เฉพาะตัว และสะท้อนถึงการปรับตัวของศาสนาให้เข้ากับบริบททางวัฒนธรรมของชุมชนในเขตเทือกเขาพนมดงรักแห่งนี้ เช่น ความเชื่อเกี่ยวกับปาบ บุญ คุณและโทษ รวมถึงการเวียนว่ายตายเกิดในพระพุทธศาสนา ได้เสริมสร้างกรอบทางศีลธรรมจรรยา ขณะที่ความเชื่อเรื่องวิญญาณนิยมหรือผี จะทำหน้าที่เป็นกลไกควบคุมพฤติกรรมทางสังคมในระดับชุมชนนั้นเอง (ยโสธารา ศิริภาประภากร และคณะ, 2564) ยกตัวอย่าง เช่น พิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับการเซ่นสรวงดวงวิญญาณหรือผีปู่ตา เช่น การเซ่นไหว้ในช่วงขึ้น 3 ค่ำ เดือน 3 และขึ้น 6 ค่ำ เดือน 6 มีบทบาทสำคัญในการเชื่อมโยงผู้คนและกิจกรรมในชุมชนเข้าด้วยกัน โดยกิจกรรมเหล่านี้มักเกี่ยวข้องโดยตรงกับการขอความอุดมสมบูรณ์ ความปลอดภัย และความเป็นสิริมงคลก่อนการประกอบอาชีพ เช่น การทำนาและการทำไร่ เนื่องจากวิถีชีวิตที่เกี่ยวข้องกับทรัพยากรธรรมชาติ (นิโรธ ศรีมันตะ และ นัฏฐิกา นวพันธุ์, 2562)

ภาพที่ 3 แสดงความเชื่อทางจิตวิญญาณนิยมที่สะท้อนให้เห็นถึงความสัมพันธ์อันแนบแน่นระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติและสิ่งเหนือธรรมชาติ

ที่มา: ผู้เขียน, 18 มีนาคม 2569

นอกจากนี้ ความเชื่อเกี่ยวกับพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ เช่น ดอนปู่ตา ยังทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางทางจิตใจของชุมชน และเป็นพื้นที่ที่มีข้อห้ามทางวัฒนธรรม เช่น ห้ามตัดไม้หรือทำลายทรัพยากรธรรมชาติส่งผลให้เกิดการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมโดยอัตโนมัติ ความเชื่อเหล่านี้ยังถูกถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่นรุ่นแล้วรุ่นเล่าอย่างยาวนานผ่านการปฏิบัติจริงในชีวิตประจำวันทำให้เกิดความต่อเนื่องของการส่งต่อทางวัฒนธรรมและการดำรงอัตลักษณ์ของชุมชนไว้ได้อย่างชัดเจน อีกทั้งยังมีบทบาทในการอธิบายปรากฏการณ์ต่างๆ ในชีวิต เช่น ความเจ็บป่วยหรือความขัดแย้งในครอบครัว ซึ่งมักถูกเชื่อมโยงกับการกระทำที่ไม่เหมาะสมต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ อันนำไปสู่การประกอบพิธีกรรมเพื่อแก้ไขและฟื้นฟูความสมดุลของในสภาวะความทุกข์ยากของชีวิตและความผาสุกของชุมชนอีกด้วย ความเชื่อทางจิตวิญญาณนิยมท้องถิ่นในเขตเทือกเขาพนมดงรัก สามารถพิจารณาแยกย่อยคุณค่าด้านต่างๆ ได้หลายมิติ ได้แก่ ด้านสังคมนั้นความเชื่อและพิธีกรรมเกี่ยวกับความเชื่อทางจิตวิญญาณนิยมท้องถิ่น มีบทบาทสำคัญในการสร้างความสามัคคีและความร่วมมือในชุมชน การจัดพิธีเลี้ยงผีปู่ตาหรือเซ่นไหว้ดวงวิญญาณสิ่งศักดิ์สิทธิ์เป็นกิจกรรมที่ทุกครัวเรือนต้องมีทำร่วมกันหรือมีส่วนร่วมในกิจกรรมทั้งชุมชน ทั้งในด้านการเตรียมเครื่องเซ่นไหว้และการเข้าร่วมพิธี ซึ่งก่อให้เกิดความสัมพันธ์อันแน่นแฟ้นระหว่างสมาชิกในชุมชน อีกทั้งยังช่วยเสริมสร้างระบบความเคารพต่อผู้อาวุโสและผู้นำด้านการประกอบพิธีกรรม เช่น หมอพราหมณ์หรือผู้รู้ในท้องถิ่นอีกด้วย (สุริยา คลังฤทธิ์ และคณะ, 2563) ด้านสิ่งแวดล้อม ความเชื่อเกี่ยวกับผีป่าและพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์เกี่ยวกับความเชื่อทางจิตวิญญาณนิยมท้องถิ่น ทำหน้าที่เป็นกลไกควบคุมการใช้และการป้องกันหรือคุ้มครองทรัพยากรธรรมชาติ เช่น การห้ามตัดไม้ในพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์หรือการห้ามล่าสัตว์ในเขตของสิ่งศักดิ์สิทธิ์เพราะเชื่อเป็นบริวารของเจ้าป่าเจ้าเขา ส่งผลให้เกิดการอนุรักษ์ทรัพยากร โดยไม่ต้องอาศัยกฎหมายจากภายนอกมาควบคุม โดยในพื้นที่บริเวณลับตาคนเช่นในป่าลึกเป็นต้น (นิโรธ ศรีมันตะ และ นัฏฐิกา นวพันธุ์, 2562) ด้านการปกครอง ความเชื่อและพิธีกรรมเกี่ยวกับความเชื่อทางจิตวิญญาณนิยมท้องถิ่น ทำหน้าที่เป็นเครื่องมือในการสร้างระบอบระเบียบและความสงบเรียบร้อยและผาสุกในชุมชน โดยมีการกำหนดบทบาทหน้าที่ของผู้นำและสมาชิกไว้อย่างชัดเจน เช่น ระบบการเคารพต่อผู้อาวุโสและผู้นำด้านพิธีกรรม เช่น หมอพราหมณ์หรือผู้รู้ และมีการถ่ายทอดกฎเกณฑ์ระเบียบทางสังคมผ่านพิธีกรรมจากรุ่นสู่รุ่น ด้านความเชื่อและวัฒนธรรม ความเชื่อทางจิตวิญญาณนิยมท้องถิ่น เป็นรากฐานของอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชุมชน โดยปรากฏผ่านประเพณี พิธีกรรมและวิถีชีวิตที่สืบทอดมาอย่างต่อเนื่องยาวนาน ได้แก่ การบูชาผีบรรพบุรุษ การทำบุญอุทิศส่วนกุศล เป็นการผสมผสานพิธีกรรมทางพุทธศาสนากับความเชื่อดั้งเดิมหรือความเชื่อทางจิตวิญญาณนิยมท้องถิ่น ซึ่งสะท้อนถึงความยืดหยุ่นและความสามารถในการปรับตัวของระบบคิดทั้งสองวัฒนธรรมได้อย่างลงตัว ด้านเศรษฐกิจ ความเชื่อทางจิตวิญญาณนิยมท้องถิ่น มีบทบาทในการกำหนดช่วงเวลาและรูปแบบการประกอบอาชีพโดยเฉพาะการเกษตรที่ต้องอาศัยฤกษ์ยามและพิธีกรรม เพื่อความเป็นสิริมงคล เช่น การขอฝนหรือการเซ่นไหว้ก่อนฤดูกาลเพาะปลูก แม้ว่าพิธีกรรมเหล่านี้จะมีค่าใช้จ่าย แต่ก็เป็นการลงทุนทางสังคมที่ช่วยสร้างความมั่นคงทางจิตใจและความร่วมมือในสังคม (นิศานาถ แก้ววินัด และคณะ, 2567) ด้านจิตใจและพฤติกรรม ความเชื่อทางจิตวิญญาณนิยมท้องถิ่น มีอิทธิพลอย่างลึกซึ้งต่อทัศนคติและการดำเนินชีวิตของผู้คน โดยทำ

หน้าที่เป็นกรอบในการควบคุมพฤติกรรม ได้แก่ การหลีกเลี่ยงการกระทำที่อาจล่วงละเมิดสิ่งศักดิ์สิทธิ์ การเคารพกฎเกณฑ์ของชุมชน และการแสดงออกถึงความกตัญญูและความมีน้ำใจ การอยู่ในร่องในรอยของศีลธรรมจรรยา เช่น การห้ามผิดผี (การชิงสุกก่อนห่าม) นอกจากนี้ความเชื่อทางจิตวิญญาณนิยมท้องถิ่น ยังช่วยสร้างขวัญและกำลังใจให้กับผู้คนในยามเผชิญปัญหา ไม่ว่าจะเป็นความเจ็บป่วยหรือความยากลำบากในการดำรงชีวิต (ยโสธารา ศิริภาประภากร และคณะ, 2564) โดยการประกอบพิธีกรรมและการขอพรจากสิ่งศักดิ์สิทธิ์เป็นกลไกในการเยียวยาทางจิตใจ

ดังที่ได้กล่าวมา สรุปได้ว่า ความเชื่อทางจิตวิญญาณมีผลต่อค่านิยมท้องถิ่นและวิถีชีวิตของคนชุมชนในเขตเทือกเขาพนมดงรักได้อย่างลึกซึ้ง ผ่านพิธีกรรมประเพณีได้สะท้อนถึงการให้ความเคารพต่อบรรพบุรุษและสิ่งศักดิ์สิทธิ์เหนือธรรมชาติ ซึ่งเป็นการปลูกฝังค่านิยมด้านความกตัญญูและความเคารพต่อผู้อาวุโส โดยพิธีกรรมจะถูกใช้เป็นเครื่องมือทางจิตวิญญาณ เพื่อสร้างกำลังใจและความเข้มแข็งทางจิตใจให้กับผู้ป่วย ในกรณีที่การแพทย์ปัจจุบันหาสาเหตุของโรคไม่เจอความเชื่อเรื่องจิตตวิญญาณ เช่น การผิดผีจะถูกใช้เป็นกุสโลบายในการควบคุมศีลธรรมและจารีตประเพณี เตือนไม่ให้ชิงสุกก่อนหาม หรือการทำพิธีสะเดาะเคราะห์ ต่อชะตา บายสีสู่ขวัญ จะช่วยทำให้ผู้ที่มีปัญหาชีวิตหรือสุขภาพรู้สึกมีพลังที่ดีขึ้น จะเห็นได้ว่าความเชื่อทางจิตวิญญาณนี้ช่วยรักษาผู้คนในชุมชนได้

ภาพที่ 4 แสดงการสัมภาษณ์ นายมงคล ศาลารัมย์ (ผู้ทำพิธีกรรม)
ที่มา: ผู้เขียน, 10 มีนาคม 2569

ภาพที่ 5 แสดงการสัมภาษณ์ แม่มวน สุโขรัมย์ อายุ 74 ปี (ผู้ทำพิธีกรรม)
ที่มา: ผู้เขียน, 10 มีนาคม 2569

ดังนั้นประเด็นเรื่องคุณค่าของความเชื่อทางจิตวิญญาณนิยมท้องถิ่นต่อวิถีชีวิตชุมชน จากการสัมภาษณ์ผู้เกี่ยวข้องกับความเชื่อหรือเจ้าพิธีกรรมทางจิตวิญญาณนิยมท้องถิ่นในเขตเทือกเขาพนมดงรัก ทำให้เห็นประเด็นความสำคัญที่เป็นคำกล่าวจากกลุ่มผู้เกี่ยวข้องโดยตรงต่างยืนยันว่าพิธีกรรมล้วนมีคุณค่ามิติต่างๆ ตามประเด็นที่ได้การสัมภาษณ์ข้อมูลจากผู้ทำพิธีกรรม ดังนี้

ศาสนาผีเป็นความเชื่อดั้งเดิมที่มีมาตั้งแต่ก่อนยุคประวัติศาสตร์ชุมชนใช้ความเชื่อเรื่องผีและการทำพิธีกรรมเป็นที่พึ่งในการรักษาโรค มีความเชื่อเรื่องผีบรรพบุรุษและมีการนับถือแม่กำเนิดเพื่อแยกเด็กระหว่างโลกวิญญาณกับโลกปัจจุบัน ร่างทรงทำหน้าที่เชื่อมต่อระหว่างโลกวิญญาณกับโลกปัจจุบัน หมอพราหมณ์มีบทบาทในพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับเทพเจ้าและการบวงสรวง พิธีกรรมถูกใช้เป็นเครื่องมือทางจิตวิทยาเพื่อสร้างกำลังใจและความเข้มแข็งให้ผู้ป่วยและในปัจจุบัน พุทธ-พราหมณ์-ผีผสมผสานจนกลายเป็นอัตลักษณ์ของชุมชนเรา (มงคล ศาลารัมย์, 2569)

การทำพิธีต่างๆ เพื่อที่จะช่วยรักษาจิตใจของคนในชุมชน การจะทำพิธีแต่ละครั้งนั้นการทำสมาธิเป็นสิ่งสำคัญที่ช่วยสื่อสารกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์โดยการทำจิตใจให้สงบและควบคุมจิตใจไม่ให้ฟุ้งซ่านทำให้พิธีกรรมเกิดผลสูงสุด (สามารถ กล้วยสุข, 2569)

เมื่อเจ็บไข้ได้ป่วยหรือต้องการความสำเร็จ ลูกหลานจะมา บนบาน ด้วยดอกไม้ ธูปเทียน ไก่ต้ม หรือเหล้าขาว เหล้าขาวจึงเป็นสัญลักษณ์ของสัจจะ ทุกคนเชื่อเรื่องเหนือธรรมชาติ การรักษาทางจิตใจเป็นสิ่งที่สำคัญ บางครั้งโรงพยาบาลไม่สามารถหาสาเหตุโรคได้ แต่พิธีกรรมช่วยให้ผู้ป่วยอาการดีขึ้น ศาสนาและความเชื่อจึงมาคู่กันเป็นที่พึ่งทางจิตใจและร่างกายของผู้คน (มวน สุโขรัมย์, 2569)

ชุมชนยังมีความเชื่อฝังลึกในเรื่องอำนาจเหนือธรรมชาติ เวทมนตร์ คาถา และเสน่ห์ ความเชื่อเหล่านี้เป็นรากฐานของศีลธรรมที่ดี ช่วยสร้างความละอายเกรงกลัวต่อบาป ทำให้คนไม่กล้าทำความชั่ว

ความเชื่อทางจิตวิญญาณจึงเป็นศูนย์รวมจิตใจ เพื่อสร้างความสามัคคีและความกตัญญูให้แก่คนชุมชนท้องถิ่น (เสรี อุปภัมภ์, 2569)

ความเชื่อทางจิตวิญญาณนิยมท้องถิ่นเขตเทือกเขาพนมดงรัก มิได้เป็นเพียงมรดกทางวัฒนธรรม หากแต่เป็นแหล่งกำเนิดของคุณค่าและความหมายในการดำรงชีวิตของชุมชนในพื้นที่อย่างลึกซึ้ง ความเชื่อดังกล่าวสะท้อนถึงระบบคุณค่าเชิงคุณธรรมและจริยธรรม ที่กำหนดแบบแผนการดำรงตนและการอยู่ร่วมกันในสังคม ไม่ว่าจะเป็นการแสดงออกถึงความกตัญญูต่อบรรพบุรุษ การให้ความเคารพต่อธรรมชาติ ตลอดจนการตระหนักถึงความสัมพันธ์อันเกื้อกูลระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ และมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม ความเชื่อเหล่านี้มิได้ดำรงอยู่ในเชิงนามธรรมเท่านั้น แต่ปรากฏอย่างเป็นรูปธรรมผ่านพิธีกรรม ประเพณี และสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรม ที่ได้รับการสืบทอดจากรุ่นสู่รุ่น ขณะเดียวกัน ความเชื่อทางจิตวิญญาณนิยมยังทำหน้าที่เป็นทั้งกรอบความคิดและเครื่องมือในการถ่ายทอดองค์ความรู้ แนวปฏิบัติและอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชุมชนในเขตเทือกเขาพนมดงรัก ทั้งในเชิงสัญลักษณ์และเชิงปฏิบัติ อันส่งผลต่อการหล่อหลอมทัศนคติ วิธีคิด และระบบคุณค่าที่กำหนดวิถีชีวิตของผู้คนในชุมชนอย่างเป็นเอกลักษณ์ เมื่อพิจารณาในภาพรวม ความเชื่อดังกล่าวจึงมีบทบาทอย่างรอบด้านต่อวิถีชีวิตทั้งในด้านสังคม สิ่งแวดล้อม การปกครอง วัฒนธรรม เศรษฐกิจ และจิตใจ โดยทำหน้าที่เป็นกลไกสำคัญในการสร้างความสมดุลระหว่างมนุษย์ ธรรมชาติ และสิ่งเหนือธรรมชาติ อีกทั้งยังเป็นปัจจัยสำคัญในการธำรงอัตลักษณ์ ความเป็นระเบียบและความยั่งยืนของชุมชนในอาณาบริเวณเขตเทือกเขาพนมดงรัก

ความสัมพันธ์เชิงพลวัตระหว่างพระพุทธศาสนากับความเชื่อจิตวิญญาณท้องถิ่นในเขตเทือกเขาพนมดงรัก

ความสัมพันธ์ระหว่างพระพุทธศาสนากับความเชื่อจิตวิญญาณนิยมท้องถิ่นในเขตเทือกเขาพนมดงรักสะท้อนให้เห็นถึง “อัตลักษณ์เชิงพลวัต” ของระบบความเชื่อที่มิได้ดำรงอยู่อย่างแยกขาด หากแต่มีลักษณะของการเกื้อหนุน ปรับตัว และผสมผสานกันอย่างต่อเนื่องในบริบททางสังคมและวัฒนธรรมของชุมชนชายแดน ความเชื่อดั้งเดิมเกี่ยวกับผีบรรพบุรุษ ผีป่า ผีภูเขา และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ประจำหมู่บ้านเป็นรากฐานสำคัญของวิถีชีวิตของผู้คนก่อนการเข้ามาของพระพุทธศาสนา โดยทำหน้าที่อธิบายโลกความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ และเป็นกลไกควบคุมพฤติกรรมทางสังคมผ่านข้อห้ามและพิธีกรรม เช่น การกำหนดพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์อย่างดอนปู่ตา ที่ห้ามบุกรุกหรือทำลายทรัพยากรธรรมชาติ ซึ่งสะท้อนถึงการจัดการสิ่งแวดล้อมในเชิงวัฒนธรรม ขณะเดียวกัน เมื่อพระพุทธศาสนานิกายเถรวาทเผยแผ่เข้ามาในภูมิภาคนี้ ชุมชนมิได้ละทิ้งความเชื่อดั้งเดิมหากแต่เลือกที่จะ ตีความ ปรับใช้และผสมผสานเข้ากับหลักคำสอนทางพุทธศาสนา เช่น หลักกรรม บุญบาป และการเวียนว่ายตายเกิด จนก่อให้เกิดรูปแบบของพุทธศาสนาแบบพื้นบ้าน ที่มีลักษณะเฉพาะตัว (ทัศนฐรสชง ศรีกุลกรณ์ และคณะ, 2560)

ปรากฏการณ์ดังกล่าวสะท้อนผ่านวิถีปฏิบัติจริงของชุมชน เช่น การทำบุญตักบาตรควบคู่กับการเซ่นไหว้ผีบรรพบุรุษ การนิมนต์พระสงฆ์มาสวดมนต์ในพิธีกรรมเกี่ยวกับวิญญาณ หรือการอุทิศส่วนกุศลให้ผู้

ล่วงลับ ซึ่งแสดงให้เห็นว่าพระพุทธศาสนาทำหน้าที่เป็นกรอบแนวคิดเชิงนามธรรมด้านศีลธรรมและจิตใจ ขณะที่ความเชื่อจิตวิญญาณนิยมทำหน้าที่เชื่อมโยงมนุษย์กับโลกเหนือธรรมชาติในระดับประสบการณ์ชีวิตจริง ทั้งนี้ จากข้อมูลภาคสนามพบว่าพิธีกรรมสำคัญ เช่น การเลี้ยงผีปู่ตา มิได้เป็นเพียงพิธีกรรมเชิงสัญลักษณ์ แต่เป็นกลไกในการสร้างความร่วมมือในชุมชน การกำหนดจังหวะของกิจกรรมทางเศรษฐกิจ เช่น การเกษตร และการเสริมสร้างขวัญกำลังใจของสมาชิกในชุมชน นอกจากนี้ ความเชื่อเกี่ยวกับผีบรรพบุรุษยังถูกตีความใหม่ให้สอดคล้องกับหลักพุทธศาสนา เช่น การมองว่าดวงวิญญาณของบรรพบุรุษสามารถรับบุญกุศลจากการทำบุญของลูกหลาน ซึ่งสะท้อนถึงการผสานกรอบความคิดสองระบบเข้าด้วยกันอย่างแนบเนียน

ภาพที่ 6 แสดงความสัมพันธ์ระหว่างพระพุทธศาสนากับความเชื่อจิตวิญญาณท้องถิ่น
ที่มา: ผู้เขียน, 18 มีนาคม 2569

ส่วนในเชิงโครงสร้าง อัตลักษณ์ของความสัมพันธ์ดังกล่าวสามารถอธิบายได้ว่าเป็น ระบบความเชื่อแบบพหุระดับที่มีทั้งมิติทางจิตวิญญาณพื้นบ้านและมิติทางศาสนาเชิงหลักคำสอน โดยทั้งสองระบบทำงานร่วมกันในลักษณะเสริมกัน มากกว่าการแข่งขันหรือแทนที่กัน กล่าวคือความเชื่อเรื่องผีและวิญญาณช่วยตอบสนองความต้องการด้านความมั่นคงทางจิตใจในระดับครอบครัวและชุมชน ขณะที่พระพุทธศาสนาให้กรอบในการอธิบายความหมายของชีวิต ความทุกข์ และหนทางแห่งการหลุดพ้น ทั้งนี้ ความสัมพันธ์เชิงพลวัตดังกล่าวยังสะท้อนถึงความยืดหยุ่นของวัฒนธรรมท้องถิ่นที่สามารถปรับตัวให้สอดคล้องกับบริบททางสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป โดยยังคงรักษาแก่นของอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมไว้ได้อย่างต่อเนื่อง

เมื่อพิจารณาในเชิงแบบจำลองความสัมพันธ์เชิงพลวัตระหว่างพระพุทธศาสนากับความเชื่อจิตวิญญาณท้องถิ่นในเขตเทือกเขาพนมดงรักสามารถอธิบายได้ในลักษณะของ โมเดลการบูรณาการแบบซ้อนทับและเกื้อหนุน ซึ่งประกอบด้วยองค์ประกอบสำคัญหลายประการ ได้แก่ 1. มิติฐานราก คือ ความเชื่อจิตวิญญาณนิยมดั้งเดิมที่เกี่ยวข้องกับผีบรรพบุรุษ ผีธรรมชาติ และพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ ทำหน้าที่เป็นโครงสร้าง

พื้นฐานในการกำหนดความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม 2. มิติการตีความ คือการนำหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนา เช่น กรรม บุญบาป และการเวียนว่ายตายเกิด มาใช้ในการอธิบายและให้ความหมายใหม่แก่ความเชื่อดั้งเดิม เช่น การอธิบายสถานะของวิญญาณบรรพบุรุษในฐานะผู้รอรับบุญ 3. มิติพิธีกรรม คือ การผสมผสานรูปแบบพิธีกรรม เช่น การทำบุญควบคู่กับการเซ่นไหว้ การนิมนต์พระสงฆ์เข้าร่วมพิธีกรรมพื้นบ้าน หรือการใช้บทสวดทางพุทธศาสนาร่วมกับพิธีกรรมผี ซึ่งสะท้อนถึงการบูรณาการในระดับปฏิบัติการ 4. มิติหน้าที่ทางสังคม ซึ่งความเชื่อทั้งสองระบบทำหน้าที่ร่วมกันในการควบคุมพฤติกรรม สร้างความสามัคคี และรักษาระเบียบของชุมชน รวมถึงการกำหนดจังหวะของกิจกรรมทางเศรษฐกิจและสังคม เช่น การเกษตร และ 5. มิติการปรับตัวเชิงพลวัตที่สะท้อนถึงความสามารถของชุมชนในการปรับเปลี่ยนรูปแบบพิธีกรรมและการตีความความเชื่อให้สอดคล้องกับบริบทสมัยใหม่ โดยยังคงรักษาความหมายทางวัฒนธรรมไว้

อัตลักษณ์ความสัมพันธ์เชิงพลวัตระหว่างพระพุทธศาสนากับความเชื่อจิตวิญญาณท้องถิ่นในเขตเทือกเขาพนมดงรัก เป็นผลผลิตของกระบวนการปรับตัวทางวัฒนธรรมที่ต่อเนื่องและซับซ้อน แม้ว่าในเชิงแนวคิด พระพุทธศาสนาซึ่งเป็นระบบคำสอนเชิงเหตุผลและศีลธรรม กับความเชื่อจิตวิญญาณนิยมแบบดั้งเดิม ซึ่งเน้นการปฏิบัติและความสัมพันธ์กับสิ่งเหนือธรรมชาติจะมีลักษณะของ ความแตกต่างเชิงวิถีอย่างชัดเจน แต่ในการดำรงชีวิตจริงของผู้คนในชุมชนกลับมิได้ปรากฏในลักษณะของความขัดแย้ง หากแต่เป็นการอยู่ร่วมกันอย่างเกื้อกูล ผ่านกระบวนการตีความเชิงสัญลักษณ์ที่แปลงความเชื่อให้กลายเป็นระบบคุณค่าและแบบแผนพฤติกรรมทีสอดคล้องกันในชีวิตประจำวัน ลักษณะดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึงรูปแบบการปรับตัวเชิงวัฒนธรรมแบบสิ่งใหม่ก็ยึดถือสิ่งเก่าก็ยังธำรง กล่าวคือพระพุทธศาสนาในฐานะกระแสหลักได้เข้ามาเสริมสร้างกรอบจริยธรรมและแนวคิดเรื่องบุญ บาป คุณโทษ และการเวียนว่ายตายเกิด ขณะเดียวกันระบบความเชื่อเกี่ยวกับผีบรรพบุรุษและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ยังคงดำรงอยู่ โดยได้รับการตีความใหม่ให้อยู่ภายใต้กรอบศีลธรรมและแนวทางแห่งพุทธศาสนา การมองว่าวิญญาณบรรพบุรุษเป็นผู้รับบุญจากการกระทำของลูกหลานหรือการผสมผสานพิธีกรรมพื้นบ้านเข้ากับการประกอบศาสนกิจทางพุทธศาสนา ความสัมพันธ์ดังกล่าวจึงมิใช่เพียงการอยู่ร่วมกัน หากแต่เป็นการบูรณาการที่มีลักษณะพลวัตเชิงผสาน ซึ่งทั้งสองระบบความเชื่อทำหน้าที่เสริมกันในหลากองคมิติทั้งในเชิงความคิด พิธีกรรม และหน้าที่ทางสังคม ดังนั้น ความสัมพันธ์เชิงพลวัตนี้ จึงไม่เพียงสะท้อนถึงความยืดหยุ่นและพลังของวัฒนธรรมท้องถิ่นเท่านั้น หากยังเป็นกลไกสำคัญในการกำหนดโลกทัศน์และรูปแบบการดำรงชีวิตของผู้คนในเขตเทือกเขาพนมดงรัก อันนำไปสู่การธำรงรักษาอัตลักษณ์ ความสมดุล และความยั่งยืนของชุมชนในเขตเทือกเขาพนมดงรัก

ดังที่ได้กล่าวมา สรุปได้ว่า ความสัมพันธ์ระหว่างพระพุทธศาสนาและความเชื่อจิตวิญญาณในเขตเทือกเขาพนมดงรัก ได้ปรับตัวตามยุคสมัยจากเดิมที่เชื่อเรื่องเครื่องรางจากธรรมชาติ เช่น ไม้ งาช้าง ก็พัฒนามาเป็นวัตถุมงคลที่ผ่านพิธีพุทธาภิเษกโดยเกจิอาจารย์ ปัจจุบันคนรุ่นใหม่มองวัตถุมงคลเป็นเครื่องประดับ ที่เน้นความสวยงามมากกว่าการเป็นที่ยึดเหนี่ยวทางใจแบบโบราณ อย่างที่พระพุทธศาสนาไม่ได้ปฏิเสธความเชื่อเดิมของรุกขเทวดาแต่ได้ใช้วิธี การพลิกความคิดให้เข้าถึงสรณะที่สูงกว่า ความเชื่อและ

พิธีกรรมทางจิตวิญญาณเป็นตัวขับเคลื่อนเศรษฐกิจท้องถิ่นและกระตุ้นการท่องเที่ยว เป็นวัฒนธรรมที่มีเอกลักษณ์ ที่เกิดจากการปรับตัวและผสมผสานระหว่างความเชื่อเก่าและใหม่ เพื่อทำหน้าที่เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวทางใจของชุมชนท้องถิ่น

องค์ความรู้ที่ได้รับ

จากที่ได้ศึกษาเรื่อง พลวัตทางศาสนาและความเชื่อบนพรมแดนเทือกเขาพนมดงรักการบูรณาการระหว่างพระพุทธศาสนากับจิตวิญญาณนิยมท้องถิ่น ทำให้เกิดองค์ความรู้ใหม่ในหลายมิติ ดังนี้

ภาพที่ 7 แสดงองค์ความรู้ใหม่ที่ได้รับในมิติด้านต่างๆ

ที่มา: ผู้เขียน, 20 มีนาคม 2569

1) มิติด้านแนวคิดเชิงทฤษฎี บทความนี้ได้แนวคิดเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างพระพุทธศาสนากับความเชื่อท้องถิ่นที่มิใช่ความขัดแย้งหรือการแทนที่ แต่หากเป็นความสัมพันธ์เชิงพลวัตที่อยู่ร่วมกันได้อย่างกลมกลืน ที่สะท้อนความยืดหยุ่นของศาสนาและความเชื่อในบริเวณเทือกเขาพนมดงรัก

2) มิติด้านศาสนาและความเชื่อ ซึ่งก่อให้เกิดเป็นอัตลักษณ์ทางศาสนาแบบผสมผสานที่มีลักษณะเฉพาะของชุมชนท้องถิ่นบริเวณเทือเขาพนมดงรัก คือพุทธศาสนาแบบชาวบ้าน ที่ได้ผนวกความหลักคำสอนทางศาสนากับเชื่อเรื่องผีจิตวิญญาณเข้าด้วยกัน ซึ่งสะท้อนให้เห็นความเกื้อกูลของการสร้างความหมายให้กับชุมชนและเป็นฐานสำคัญของวัฒนธรรมท้องถิ่น

3) มิติด้านสังคม ความศาสนาและความเชื่อทางจิตวิญญาณ ได้ทำหน้าที่เป็นกลไกที่สำคัญในการควบคุมพฤติกรรมของคนในชุมชนท้องถิ่นที่ช่วยสร้างคุณธรรม จริยธรรม ความสามัคคี ความร่วมมือและความเป็นระเบียบทางสังคม รวมถึงมีบทบาทในการกำหนดกิจกรรมทางเศรษฐกิจและวิถีชีวิตของผู้คน

6) มิติด้านความสัมพันธ์มนุษย์และธรรมชาติ เป็นองค์ความรู้ใหม่แสดงให้เห็นความสัมพันธ์เชิงแบบองค์รวมระหว่างมนุษย์ ธรรมชาติ และสิ่งเหนือธรรมชาติที่เชื่อมโยงกันอย่างสมดุลโดยความเชื่อทำหน้าที่เป็นตัวกลางในการสร้างความเข้าใจต่อโลกและกำหนดพฤติกรรมการอยู่ร่วมกับธรรมชาติ

สรุป

ระบบความเชื่อพุทธศาสนากับความเชื่อจิตวิญญาณนิยมท้องถิ่นในเขตเทือกเขาพนมดงรักมีลักษณะเป็นโครงสร้างทางวัฒนธรรมที่ซ้อนทับและเชื่อมโยงกันอย่างแนบแน่น โดยมีรากฐานสำคัญอยู่บนความเชื่อดั้งเดิมแบบจิตวิญญาณนิยม ซึ่งยังคงดำรงบทบาทอย่างเข้มแข็งในการกำหนดวิถีชีวิต ความคิดและพฤติกรรมของผู้คนในชุมชน ความเชื่อเกี่ยวกับผีบรรพบุรุษและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ประจำถิ่น มิได้เป็นเพียงความเชื่อที่เป็นนามธรรม แต่ยังเป็นกลไกทางสังคมที่ช่วยสร้างความเป็นระเบียบ ความร่วมมือ และความสามัคคี อีกทั้งยังมีอิทธิพลตลอดช่วงชีวิตของคนตั้งแต่การเกิด การแต่งงาน ไปถึงการตาย อันสะท้อนให้เห็นว่าระบบความเชื่อดั้งเดิมเป็นรากฐานสำคัญของการธำรงอัตลักษณ์ทางสังคมและวัฒนธรรมของชุมชนในเขตเทือกเขาพนมดงรักอย่างชัดเจน ในขณะเดียวกันความเชื่อทางจิตวิญญาณนิยมท้องถิ่นยังเป็นแหล่งกำเนิดของระบบคุณค่าและความหมายในการดำรงชีวิต โดยได้หล่อหลอมค่านิยมทางคุณธรรมและจริยธรรม เช่น ความกตัญญูต่อบรรพบุรุษ ความเคารพต่อธรรมชาติและการอยู่ร่วมกันอย่างเกื้อกูลในสังคม คุณค่าเหล่านี้ถูกถ่ายทอดผ่านพิธีกรรม ประเพณี และสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่สืบทอดจากรุ่นสู่รุ่น ทำให้ความเชื่อมิได้เป็นเพียงกรอบความคิดแต่ยังเป็นเครื่องมือสำคัญในการถ่ายทอดองค์ความรู้ แนวปฏิบัติและอัตลักษณ์วัฒนธรรมของชุมชนทั้งในเชิงสัญลักษณ์และแนวปฏิบัติ ซึ่งส่งผลโดยตรงต่อการกำหนดทัศนคติและแบบแผนการดำเนินชีวิต

นอกจากนี้อัตลักษณ์ของความสัมพันธ์ระหว่างพระพุทธศาสนากับความเชื่อจิตวิญญาณท้องถิ่น ยังมีลักษณะเป็น ความสัมพันธ์เชิงพลวัตแบบผสาน กล่าวคือแม้ทั้งสองระบบความเชื่อจะมีความแตกต่างกันในเชิงแนวคิดและวิธีปฏิบัติ แต่ในบริบทจริงกลับมิได้เกิดความขัดแย้ง หากแต่มีการปรับตัวเข้าหากันอย่างเกื้อกูล ผ่านกระบวนการตีความเชิงสัญลักษณ์ที่ทำให้ความเชื่อดั้งเดิมสามารถดำรงอยู่ภายใต้กรอบศีลธรรมของพระพุทธศาสนาได้อย่างกลมกลืน ลักษณะดังกล่าวสะท้อนผ่านแนวคิด สิ่งใหม่ก็ยึดถือสิ่งเก่าก็ยังธำรง ซึ่งพุทธศาสนาเข้ามาเสริมสร้างกรอบจริยธรรมและความหมายของชีวิต ขณะที่ความเชื่อดั้งเดิมยังคงทำหน้าที่เชื่อมโยงมนุษย์กับบธรรมชาติและสิ่งเหนือธรรมชาติ ดังนั้น ความสัมพันธ์เชิงพลวัตระหว่างพระพุทธศาสนากับจิตวิญญาณนิยมท้องถิ่น จึงมิใช่เพียงการอยู่ร่วมกันของสองระบบความเชื่อแต่เป็นกระบวนการบูรณาการที่ก่อให้เกิดระบบความหมายใหม่ในระดับวัฒนธรรม ซึ่งมีบทบาทสำคัญในการกำหนดโลกทัศน์ วิถีชีวิต และโครงสร้างทางสังคมของชุมชน ในเขตเทือกเขาพนมดงรัก

เอกสารอ้างอิง

ทัศนฐรสชง ศรีกุลกรณ์, วินิตา คงประดิษฐ์, วรรณวิภา สุเนตต์ตา, เพ็ญสิริ ชาตินิยมและ สุภาวี ศิรินคราภรณ์. (2560). ผี พราหมณ์ พุทธ: วัฒนธรรมประดับได้. *Silpakorn University e-Journal Social Sciences, Humanities, and Arts. 37*(3). 129-142

นิโรธ ศรีมันตะ, และ นัฏฐิกา นวพันธุ์. (2562). คติความเชื่อเรื่องผีสู่รูปแบบพื้นที่ว่างชุมชนและเรือนพักอาศัยพื้นถิ่นชาวเขมรถิ่นไทยในบริบทพื้นที่อีสานใต้. *วารสารวิชาการคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ สจล. 28*(1), 3549.

นิศานาถ แก้ววินัด, อุบลวรรณ สุวรรณภูสิทธิ์, ธาริณี มีเจริญ, และ ศุภวิช นิยมพันธุ์. (2567). การศึกษาความหลากหลายในสังคมพหุวัฒนธรรมบนฐานทุนทางวัฒนธรรมและทรัพยากรบริเวณชายแดนไทย-กัมพูชา จังหวัดสุรินทร์. *วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, 43*(6). 1087-1100.

พระธรรมโมลี, พระมหาโชตินิพิฐพนธ์ สุทฺธจิตฺโต, บัญญัติ สาลี และ วิโรจน์ ทองปลิว. (2563). พนมดงรักศึกษา: พื้นที่หลากหลายทางภาษาและวัฒนธรรม. *วารสารวนัมฎองแหรกพุทธศาสตรปริทรรศน์, 7*(1), 53-70.

พิพัฒน์ กระแจะจันทร์. (2565).*ชาวบ้านบริเวณปราสาทพระวิหาร บูชาเขาพนมดงรักในฐานะภูเขาศักดิ์สิทธิ์.ศิลปวัฒนธรรม*, สืบค้นเมื่อ มีนาคม พ.ศ. 2569 จาก: https://www.silpa-mag.com/history/article_3180.

มงคล ศาลารัมย์. (10 มีนาคม 2569). เจ้าพิธีกรรมด้านความเชื่อท้องถิ่นในเขตเทือกเขาพนมดงรัก. สัมภาษณ์.

มวน สุโขรัมย์. (10 มีนาคม 2569). เจ้าพิธีกรรมด้านความเชื่อท้องถิ่นในเขตเทือกเขาพนมดงรัก. สัมภาษณ์.

ยโสธารา ศิริภาประภากร เกริกวุฒิ กันเที่ยง พระครูสาธุกิจโกศล สุริยา คลังฤทธิ์ เฉลิมเกียรติ แก้วหอม. (2564). มะม้วตพิธีกรรมการสื่อสารกับดวงวิญญาณของกลุ่มชาวไทยเชื้อสายเขมร. *วารสารพัฒนศาสตร์ วิทยาลัยพัฒนศาสตร์ ป๋วย อึ๊งภากรณ์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 4*(1). 74-97

สามารถ กล้วยสุข. (10 มีนาค 2569). เจ้าพิธีกรรมด้านความเชื่อท้องถิ่นในเขตเทือกเขาพนมดงรัก. สัมภาษณ์.

สุริยา คลังฤทธิ์, ยโสธารา ศิริภาประภากรและ ภัสสร มิ่งไธสง. (2563). แซนพนม: ภูมิปัญญาเขมรโบราณมิติความสัมพันธ์ระหว่างคน สิ่งศักดิ์สิทธิ์และสิ่งแวดล้อม กรณีชุมชนรอบเขาพนมรุ้ง. *วารสารวิจัยสังคมและปริทัศน์, 41*(2), 177-194.

สุรีรัตน์ บุบผา. (2567). โบราณคดีเชิงพื้นที่ภูมิทัศน์ศักดิ์สิทธิ์บนเทือกเขาพนมดงรักฝั่งตะวันออก. *วารสารดำรง คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร, 23*(1): 219-246

เสรี อุปภัมภ์. (5 มีนาคม 2569). พราหมณ์พิธีกรรมด้านความเชื่อท้องถิ่น. สัมภาษณ์.

พระสงฆ์กับการพัฒนาชายแดนแถบเทือกเขาพนมดงรัก[1*]

Bubbhist Monks and Borberland Development in The Phanom Dong Rak Mountain Range

พระสุรกาญจน์ สุทธิดี*[1] และ ธนรัฐ สะอาดเอี่ยม[2]
PhraSurakan Suttidee[1] and Thanarat Sa-ard-iam[2]

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์ 3 ประการ คือ 1) เพื่อศึกษาบริบทเชิงพื้นที่และประวัติศาสตร์ของชายแดนแถบเทือกเขาพนมดงรัก 2) เพื่อนำเสนอข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับพระสงฆ์ในการพัฒนาชายแดนเทือกเขาพนมดงรัก และ 3) เพื่อวิเคราะห์บทบาทของพระสงฆ์กับการพัฒนาชายแดนเทือกเขาพนมดงรัก โดยใช้วิธีการศึกษาเชิงคุณภาพผ่านการรวบรวมข้อมูลจากเอกสารและการสังเกตการณ์พื้นที่เชิงประจักษ์

บริบทเชิงพื้นที่เทือกเขาพนมดงรักเป็นพื้นที่ยุทธศาสตร์สำคัญที่มีความสลับซับซ้อนทางภูมิรัฐศาสตร์โดยเฉพาะชายแดนที่ติดกับประเทศกัมพูชา เป็นรอยต่อทางวัฒนธรรมขอมโบราณที่มีความโดดเด่นทั้งในด้านประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม นอกจากนี้พื้นที่แถบชายแดนเทือกเขาพนมดงรักยังมีความหลากหลายของกลุ่มชาติพันธุ์ (ไทย-เขมร กูย ลาว) ดินแดนแถบนี้เคยเผชิญกับภาวะสงครามและความไม่มั่นคงในอดีตจนถึงปัจจุบัน

บทบาทของของพระสงฆ์ในพื้นที่เทือกเขาพนมดงรักส่วนใหญ่เป็นคนในท้องถิ่นที่มีความเข้าใจในจารีตประเพณีและภาษาถิ่นอย่างลึกซึ้ง พระสงฆ์เหล่านี้ได้ทำหน้าที่เป็นผู้นำทั้งในด้านจิตวิญญาณโดยอาศัยหลักการทางพระพุทธศาสนาและการพัฒนาพื้นที่ระหว่างวัด ชาวบ้าน หน่วยงานความมั่นคง และหน่วยงานรัฐ จากการวิเคราะห์บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชายแดนเทือกเขาพนมดงรัก พบว่ามีการขับเคลื่อนการพัฒนาใน 3 มิติหลัก ได้แก่ 1)มิติด้านความมั่นคงและสันติภาพ 2)มิติด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ และ3)มิติด้านการพัฒนาคุณภาพชีวิต จากการวิเคราะห์บทบาทพระสงฆ์กับการพัฒนาชายแดนพบว่าพระสงฆ์ในเขตพื้นที่ชายแดนผู้นำทางสังคมที่มีส่วนสำคัญในการสร้างความเข้มแข็งและสันติภาพในพื้นที่ชายแดน

คำสำคัญ: การพัฒนาชายแดน, เทือกเขาพนมดงรัก, พระสงฆ์

---

[1]วัดสุทธิธรรมาราม อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์
[1]Wat Sutthidhammaram Maung District Surin Provinve
[2]อาจารย์ประจำหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์
[2]Lecturer in the Doctor of Philosophy (Ph.D.) Program in Buddhist Studies, Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Surin Campus, Thailand.
*Corresponding author. **E-mail**: *suththidiphrasurkaycn@gmail.com*

Abstract

This article has three objectives: 1) to study the spatial and historical context of the border region in the Phanom Dong Rak mountain range; 2) to present general information about Buddhist monks in the development of the Phanom Dong Rak mountain range border region; and 3) to analyze the role of Buddhist monks in the development of the Phanom Dong Rak mountain range border region. The research employs a qualitative methodology through document collection and empirical field observation.

Spatial Context: The Phanom Dong Rak mountain range is a strategically important area with complex geopolitical implications, particularly its border with Cambodia. It is a cultural link of the ancient Khmer civilization, rich in both history and culture. Furthermore, the border region in the Phanom Dong Rak mountain range is home to a diverse range of ethnic groups (Thai-Khmer, Kuy, Lao). This region has faced war and instability in the past and continues to do so.

Role of Buddhist monks in the Phanom Dong Rak mountain range: Most are local people with a deep understanding of local traditions and languages. These monks serve as leaders in both spirituality, utilizing Buddhist principles, and in development, fostering collaboration between temples, villagers, security agencies, and government agencies. Analysis of the role of Buddhist monks in the development of the Phanom Dong Rak mountain range border region reveals development driven in three main dimensions: 1) security and peace; 2) natural resource conservation; and 3) overall development. And 3) the dimension of quality of life development. From the analysis of the role of monks in border development, it was found that monks in border areas are social leaders who play an important role in building strength and peace in border areas.

Keywords: Border Development, Phanom Dong Rak Mountain Range, Buddhist Monks

บทนำ

พระพุทธศาสนาถือเป็นรากฐานทางวัฒนธรรมและจิตวิญญาณที่ฝังรากลึกในสังคมไทยมาอย่างยาวนาน โดยมีพระสงฆ์เป็นตัวแทนในการสืบทอดหลักธรรมและเป็นผู้นำทางปัญญาแก่พุทธศาสนิกชน บทบาทของพระสงฆ์ไทยในอดีตจนถึงปัจจุบันมิได้จำกัดอยู่เพียงการปฏิบัติศาสนกิจภายในอารามเท่านั้น แต่ยังมีบทบาทสำคัญในฐานะ ผู้นำการพัฒนา ที่มีส่วนร่วมในการขับเคลื่อนชุมชนในมิติต่าง ๆ ทั้งด้าน

การศึกษา สาธารณูปโภค และการสงเคราะห์จิตใจ โดยเฉพาะในพื้นที่ห่างไกลและทุรกันดาร ซึ่งกลไกของรัฐอาจยังเข้าถึงไม่ครอบคลุมหรือมีความละเอียดอ่อนเชิงวัฒนธรรมสูง (พระมหาบุญร่วม ปุญฺญมโน, 2561)

เทือกเขาพนมดงรัก เป็นพื้นที่รอยต่อชายแดนไทย-กัมพูชาและลาว ที่มีความโดดเด่นทั้งในด้านภูมิศาสตร์และประวัติศาสตร์ พื้นที่แถบนี้ไม่เพียงแต่เป็นเส้นพรมแดนธรรมชาติที่กั้นระหว่างประเทศ แต่ยังเป็นแหล่งอารยธรรมขอมโบราณที่มีความสลับซับซ้อนของกลุ่มชาติพันธุ์ ทั้งไทย-เขมร กูย และลาว อย่างไรก็ตาม ในมิติทางประวัติศาสตร์การเมือง พื้นที่พนมดงรักเคยเผชิญกับความท้าทายจากภัยสงคราม ปัญหาความไม่สงบตามแนวชายแดนและความยากจนอันเนื่องมาจากสภาพภูมิประเทศที่ทุรกันดาร บริบทเหล่านี้ส่งผลให้ประชาชนในพื้นที่ชายแดนตกอยู่ในสภาวะที่มีความเปราะบางทั้งด้านความมั่นคงในชีวิต และจิตใจ (พระครูปริยัติวิสุทธิคุณ และ ธนรัฐ สะอาดเอี่ยม, 2565) พระธรรมโมลีและคณะได้กล่าวว่า “ในยุคสมัยที่เกิดการแบ่งดินแดนและรัฐทั้งไทยและกัมพูชาถูกแบ่งเขตแดนชัดเจนมากที่สุดก็คือ สมัยกัมพูชาตกอยู่ภายใต้อาณานิคมฝรั่งเศส ในปี พ.ศ. 2406การติดต่อสัมพันธ์กันระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์เขมรทั้งสองฝ่ายก็เป็นได้ยากขึ้นเรื่อย ๆ รัฐชาติของทั้ง 2ฝ่ายก็พยายามสร้างความเป็นชนชาติของรัฐและสร้างความสำนึกชาติพันธุ์ใหม่ให้กับกลุ่มชาติพันธุ์เขมรในพื้นที่ชายแดนมากยิ่งขึ้นแต่กลุ่มชาติพันธุ์เขมรก็ยังมีความสำนึกทางชาติพันธุ์ ถึงแม้จะถูกแบ่งแยกเขตการปกครองผ่านยุคสมัยๆ ก็ตาม สิ่งที่ปรากฏเป็นอัตลักษณ์แห่งชาติพันธุ์นี้ก็คือ ภาษาและวัฒนธรรมเขมร นอกจากนี้ยังทิ้งร่องรอยแห่งอารยธรรมที่เป็นผลงานของบรรพบุรุษคือปราสาท ซึ่งเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวธำรงไว้ซึ่งความสำนึกทางชาติพันธุ์ได้เป็นอย่างดี” (พระธรรมโมลี และคณะ ,2563) ในท่ามกลางความท้าทายดังกล่าว พระสงฆ์ในพื้นที่ชายแดนเทือกเขาพนมดงรัก จึงก้าวเข้ามามีบทบาทโดดเด่นในการเป็นที่พึ่งพาของชุมชน พระสงฆ์ในพื้นที่นี้มักเป็นผู้ที่มีความเข้าใจในภาษาและอัตลักษณ์ท้องถิ่นอย่างลึกซึ้ง ทำให้สามารถประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมเพื่อเป็นเครื่องมือในการสร้างสันติภาพ การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติที่เปรียบเสมือนลมหายใจของคนชายแดน และการพัฒนาคุณภาพชีวิตของราษฎรให้พึ่งพาตนเองได้อย่างยั่งยืน การใช้ศาสนาเป็นจุดเชื่อมโยงนี้ช่วยสร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างประชาชนข้ามรัฐชาติที่มีวัฒนธรรมและรากเหง้าร่วมกันให้ก้าวข้ามความขัดแย้งในอดีตได้ (สุรพล สุยะพรหม และคณะ, 2560)

บทบาทเชิงประจักษ์ที่สำคัญประการหนึ่งคือ การพัฒนาด้านการศึกษาและการอนุรักษ์วัฒนธรรม พระสงฆ์ตามแนวเขาพนมดงรักได้ใช้กลไกของ วัด เป็นศูนย์กลางในการถ่ายทอดความรู้ ทั้งในรูปแบบของการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมที่เปิดโอกาสให้เยาวชนชายแดนที่ขาดแคลนทุนทรัพย์ได้เข้าถึงการศึกษา และการบูรณาการหลักการทำงานด้วยกลไก บวร (บ้าน วัด ราชการ) เพื่อหล่อหลอมเยาวชน นอกจากนี้พระสงฆ์ยังเป็นผู้นำในการรื้อฟื้นและอนุรักษ์ประเพณีท้องถิ่นของกลุ่มชาติพันธุ์ เช่น ประเพณีแซนโฎนตาของชาวไทยเชื้อสายเขมร หรือพิธีกรรมทางจิตวิญญาณของชาวกูย เพื่อใช้เป็นสายใยยึดเหนี่ยวความสามัคคีของชุมชนให้เข้มแข็งท่ามกลางกระแสการเปลี่ยนแปลงของโลกสมัยใหม่ (พระครูปริยัติวิสุทธิคุณ และ ธนรัฐ สะอาดเอี่ยม, 2565)

นอกจากการศึกษาแล้ว พระสงฆ์ยังมีบทบาทนำในการพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติและการสงเคราะห์สังคมพื้นที่ป่าตามแนวเทือกเขาพนมดงรักมักถูกคุกคามจากการบุกรุก พระสงฆ์นักพัฒนาจึงได้นำหลักความเชื่อทางศาสนามาประยุกต์ใช้ เช่น การทำพิธีบวชป่า การสืบชะตาแหล่งน้ำและการร่วมตั้งคณะกรรมการป่าชุมชน เพื่อสร้างจิตสำนึกให้ชาวบ้านหวงแหนทรัพยากรของตน ยิ่งไปกว่านั้นในยามที่เกิดสถานการณ์ความตึงเครียดตามแนวชายแดนหรือภัยพิบัติต่างๆ วัดและพระสงฆ์ได้ทำหน้าที่เป็นทั้งศูนย์อพยพพักพิงที่ปลอดภัยและเป็นสถานพยาบาลทางจิตใจที่คอยเยียวยาความหวาดกลัวของประชาชนในพื้นที่ (พระครูโสภณบุญญกิจ และคณะ, 2562)

ด้วยเหตุนี้ การศึกษาเรื่อง พระสงฆ์กับการพัฒนาชายแดนแถบเทือกเขาพนมดงรัก จึงเป็นประเด็นที่มีความสำคัญอย่างยิ่ง เพื่อให้เห็นถึงพลวัตของสถาบันสงฆ์ในการปรับตัวเข้ากับบริบทพื้นที่ชายแดน และเพื่อวิเคราะห์ว่าพลังทางศาสนาสามารถเปลี่ยนผ่านพื้นที่ความขัดแย้งในอดีตให้กลายเป็นพื้นที่แห่งการพัฒนาและสันติภาพได้อย่างมีประสิทธิภาพเพียงใด บทความฉบับนี้จึงมุ่งศึกษาผ่านวัตถุประสงค์หลักเพื่อวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างพระสงฆ์ บริบทเชิงประวัติศาสตร์ และกระบวนการพัฒนาในมิติมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ เพื่อเป็นองค์ความรู้ในการเสริมสร้างความมั่นคงของชุมชนชายแดนอย่างยั่งยืนสืบไป (พระมหาบุญร่วม ปุญญมโน, 2561)

ด้วยเหตุผลดังกล่าว ผู้เขียนจึงมีความสนใจที่จะศึกษา พระสงฆ์กับการพัฒนาชายแดนแถบเทือกเขาพนมดงรัก 3 ประเด็นหลัก ได้แก่ 1) เพื่อศึกษาบริบทเชิงพื้นที่และประวัติศาสตร์ของชายแดนแถบเทือกเขาพนมดงรัก 2) เพื่อนำเสนอข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับพระสงฆ์ในการพัฒนาชายแดนเทือกเขาพนมดงรัก และ 3) เพื่อวิเคราะห์บทบาทของพระสงฆ์กับการพัฒนาชายแดนเทือกเขาพนมดงรัก โดยใช้วิธีการศึกษาเชิงคุณภาพผ่านการรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร และการสังเกตการณ์พื้นที่เชิงประจักษ์

บทบาทพระสงฆ์กับการพัฒนาชายแดน

เทือกเขาพนมดงรัก เป็นแนวพรมแดนธรรมชาติที่ทอดตัวยาวในแนวตะวันออก-ตะวันตก เป็นระยะทางกว่า 320 กิโลเมตร ทำหน้าที่แบ่งแยกที่ราบสูงโคราชของประเทศไทยออกจากที่ราบลุ่มต่ำของประเทศกัมพูชา ลักษณะทางธรณีวิทยาของเทือกเขาเป็นหินทราย โดยฝั่งกัมพูชาจะมีลักษณะเป็นหน้าผาสูงชัน ในขณะที่ฝั่งไทยจะเป็นพื้นที่ลาดเอียงค่อย ๆ ลดระดับลงสู่ตอนในของประเทศ (กรมศิลปากร, 2560) ลักษณะภูมิประเทศเช่นนี้ทำให้พื้นที่ชายแดนพนมดงรักมีความอุดมสมบูรณ์ของป่าไม้ และเป็นแหล่งต้นน้ำลำธารที่สำคัญ ทว่าในขณะเดียวกัน ความสลับซับซ้อนของพื้นที่ป่าเขาและเส้นสันปันน้ำ ก็กลายเป็นปัจจัยที่ทำให้เกิดความคลุมเครือในการกำหนดเส้นเขตแดนที่ชัดเจนในยุคต่อมา (กระทรวงการต่างประเทศ, 2555) ผู้เขียนขอยกตัวอย่างพื้นที่ 3 แห่ง ที่สะท้อนให้เห็นถึงความคลุมเครือของเส้นเขตแดนอันเกิดจากภูมิประเทศ และการตีความสนธิสัญญาที่แตกต่างกัน ได้แก่

1) พื้นที่ปราสาทพระวิหาร และพื้นที่ทับซ้อน 4.6 ตารางกิโลเมตร (จังหวัดศรีสะเกษ) แม้ศาลยุติธรรมระหว่างประเทศ (ICJ) จะมีคำพิพากษาให้ตัวปราสาทตกเป็นของกัมพูชา แต่ความไม่ชัดเจนของการ

ลากเส้นเขตแดนบริเวณชะง่อนผาและสันปันน้ำ ทำให้เกิดพื้นที่ทับซ้อนรอบปราสาทที่ยังคงเป็นประเด็นละเอียดอ่อนทางประวัติศาสตร์การเมืองระหว่างสองประเทศมาอย่างยาวนาน

2) พื้นที่กลุ่มปราสาทตาเมือนธม (อำเภอพนมดงรัก จังหวัดสุรินทร์) เป็นกลุ่มโบราณสถานทางศาสนาฮินดูที่ตั้งอยู่คร่อมแนวสันปันน้ำ การอ้างสิทธิ์ทับซ้อนในพื้นที่นี้เกิดจากการที่ฝ่ายไทยยึดถือสันปันน้ำตามสนธิสัญญา ในขณะที่ฝ่ายกัมพูชายึดถือเส้นเขตแดนตามแผนที่มาตราส่วน 1:200,000 ที่ฝรั่งเศสจัดทำขึ้น ส่งผลให้เกิดความตึงเครียดตามแนวชายแดนเป็นระยะ

ภาพที่ 1: เนิน 350, ที่มา: ผู้เขียน: 3 มีนาคม 2569

3) พื้นที่ปราสาทตาควาย และเนิน 350 (อำเภอพนมดงรัก จังหวัดสุรินทร์) ปราสาทตาควายตั้งอยู่บนสันเขาลึกเข้าไปในพื้นที่ป่าทึบ ซึ่งเป็นอีกหนึ่งจุดที่มีความคลุมเครือทางเขตแดนสูงโดยเฉพาะบริเวณเนิน 350 ซึ่งเป็นจุดยุทธศาสตร์สำคัญทางทหาร พื้นที่นี้สะท้อนให้เห็นถึงผลกระทบของเส้นพรมแดนที่ไม่ชัดเจน ซึ่งส่งผลโดยตรงต่อความมั่นคงในชีวิตและทรัพย์สินของชุมชนชายแดนฝั่งไทย

ภาพที่ 2: ปราสาทตาควาย, ที่มา: ผู้เขียน: 3 มีนาคม 2569

บริบทความเปราะบางทางเขตแดนและร่องรอยของความขัดแย้งในพื้นที่ทั้ง 3 แห่งนี้เอง ที่เป็นเสมือนโจทย์สำคัญในการพัฒนาชุมชนชายแดนและเป็นพื้นที่เชิงประจักษ์ที่สถาบันพุทธศาสนาและคณะสงฆ์ได้ก้าวเข้ามามีบทบาทอย่างยิ่งยวดในการใช้หลักพุทธธรรมเพื่อเยียวยาจิตใจ ลดความหวาดระแวงและฟื้นฟูสายใยทางวัฒนธรรมของประชาชนทั้งสองฝั่งให้กลับมาพึ่งพาอาศัยกันได้อย่างยั่งยืน

ในมิติทางประวัติศาสตร์ พื้นที่บริเวณนี้เคยเป็นเส้นทางเชื่อมต่อทางอารยธรรมขอมโบราณที่ผู้คนไปมาหาสู่กันอย่างเสรี จนกระทั่งการเข้ามาของรัฐชาติสมัยใหม่และการขีดเส้นเขตแดนในยุคอาณานิคมได้เปลี่ยนพื้นที่แห่งนี้ให้กลายเป็นเส้นพรมแดนทางการเมือง นอกจากนี้ในช่วงยุคสงครามเย็นพื้นที่ชายแดนพนมดงรักยังกลายเป็นพื้นที่เปราะบางที่ได้รับผลกระทบจากภัยสงครามภายในประเทศกัมพูชา ทั้งปัญหาผู้อพยพ ทุ่นระเบิดและความรุนแรงตามแนวชายแดนเหตุการณ์เหล่านี้ได้สร้างความบอบช้ำทางจิตใจและตัดขาดความสัมพันธ์ทางสังคม เศรษฐกิจและเครือญาติของผู้คนตามแนวพรมแดนออกไปชั่วระยะเวลาหนึ่ง (พวงกุหลาบ เหลืองประเสริฐ, 2558)

ภายหลังที่สถานการณ์ความขัดแย้งคลี่คลายลง สถาบันพระพุทธศาสนาและคณะสงฆ์ได้ก้าวเข้ามามีบทบาทสำคัญในการฟื้นฟูเยียวยาจิตใจและเชื่อมโยงความสัมพันธ์ของผู้คนข้ามพรมแดน พระสงฆ์ในพื้นที่ซึ่งมีความเข้าใจในภาษาและอัตลักษณ์ท้องถิ่นแบบพหุวัฒนธรรม (ไทย-เขมร กูย และลาว) ได้ใช้หลักพุทธธรรมและประเพณีความเชื่อดั้งเดิมเป็นเครื่องมือในการสร้างพื้นที่ปลอดภัยทางจิตวิญญาณ การจัดกิจกรรมทางศาสนาร่วมกันตามแนวชายแดนไม่เพียงแต่ช่วยลดความหวาดระแวง แต่ยังเป็นการรื้อฟื้นสายใยทางวัฒนธรรมที่เคยชะงักงันให้กลับมาเข้มแข็งอีกครั้ง (สุรพล สุยะพรหม และคณะ, 2560)

นอกเหนือจากการเยียวยาทางจิตใจแล้ว พระสงฆ์ยังเป็นผู้นำในการขับเคลื่อนการพัฒนาชุมชนชายแดนอย่างเป็นรูปธรรมโดยเฉพาะการยกระดับคุณภาพชีวิตผ่านการจัดการศึกษาให้แก่เยาวชนในพื้นที่ทุรกันดาร การส่งเสริมสัมมาชีพเพื่อแก้ปัญหาความยากจนรวมถึงการเป็นผู้นำในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ที่เป็นแหล่งอาหารของชุมชนบทบาทเหล่านี้สะท้อนให้เห็นถึงพลวัตของพระสงฆ์ที่ไม่ได้จำกัดอยู่เพียงศาสนกิจภายในวัดแต่ยังเป็นกลไกหลักในการเปลี่ยนผ่านพื้นที่ชายแดนเทือกเขาพนมดงรักจากพื้นที่แห่งความขัดแย้งให้กลายเป็นพื้นที่แห่งการพัฒนาและสันติภาพอย่างยั่งยืน (พระครูโสภณบุญญกิจ และคณะ, 2562)

ในมิติของการจัดการศึกษาและส่งเสริมสัมมาชีพ พระสงฆ์ตามแนวตะเข็บชายแดนโดยเฉพาะในพื้นที่จังหวัดสุรินทร์ ได้ปรับประยุกต์พื้นที่วัดให้เป็นศูนย์การเรียนรู้ชุมชนเพื่อถ่ายทอดทั้งความรู้ทางโลกและทางธรรมควบคู่กันไป การเปิดโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา ถือเป็นการเปิดประตูแห่งโอกาสให้แก่เยาวชนกลุ่มชาติพันธุ์ ทั้งชาวกูย เขมร และลาว ที่ครอบครัวมีฐานะยากจนได้เข้าถึงระบบการศึกษาขั้นพื้นฐาน (พระมหาบุญร่วม ปุญญมโน, 2561) นอกจากนี้ พระสงฆ์ยังเป็นผู้เชื่อมประสานหน่วยงานภาครัฐและปราชญ์ท้องถิ่น เพื่อนำองค์ความรู้ด้านการเกษตรวิถีพุทธและภูมิปัญญางานหัตถกรรมพื้นบ้าน มาต่อยอดเป็นวิสาหกิจชุมชน ซึ่งไม่เพียงแต่ช่วยแก้ปัญหาความยากจนในระดับฐานราก แต่ยังเป็นการธำรงรักษาอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ในพื้นที่ชายแดนพนมดงรักให้ดำรงอยู่อย่างเข้มแข็ง (สุรพล สุยะพรหม, 2560)

สำหรับมิติการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและการสร้างสันติภาพ พระสงฆ์ได้นำกุศโลบายทางความเชื่อมาบูรณาการกับการอนุรักษ์ป่าต้นน้ำบริเวณเทือกเขาพนมดงรัก ผ่านพิธีกรรมทางศาสนา เช่น การทำพิธีบวชป่า และการสืบชะตาแหล่งน้ำ ซึ่งเป็นการปลูกจิตสำนึกให้ชาวบ้านเกิดความหวงแหนและร่วมกันปกป้องผืนป่าจากการบุกรุกทำลาย (พระครูปริยัติวิสุทธิคุณ และ ธนรัฐ สะอาดเอี่ยม, 2565) ยิ่งไปกว่านั้น ในยามที่สถานการณ์ชายแดนเกิดความตึงเครียดหรือมีข้อพิพาท วัดยังทำหน้าที่เป็นพื้นที่ปลอดภัย และพระสงฆ์คือทูตสันติภาพที่ใช้ความสัมพันธ์เชิงเครือญาติและสายใยทางศาสนาที่มีร่วมกันของประชาชนทั้งสองฝั่งประเทศ เป็นเครื่องมือในการเจรจาไกล่เกลี่ย ลดความหวาดระแวงและถักทอความสมานฉันท์ให้กลับคืนสู่ชุมชนชายแดนด้วยสันติวิธีสืบต่อไป (พระครูโสภณบุญญกิจ และคณะ, 2562)

พระสงฆ์ในการพัฒนาชายแดนเทือกเขาพนมดงรัก

บริบททางสังคมและพหุวัฒนธรรมในพื้นที่ชายแดนเทือกเขาพนมดงรัก ส่งผลให้สถาบันสงฆ์ในพื้นที่มีสถานภาพและบทบาทที่ผูกพันกับชุมชนอย่างแนบแน่น การทำความเข้าใจข้อมูลทั่วไปของพระสงฆ์ในพื้นที่นี้ จำเป็นต้องมองผ่านทุนทางสังคมและความสัมพันธ์เชิงประจักษ์ระหว่างวัดกับชุมชนชายแดน ซึ่งจากการลงพื้นที่เก็บข้อมูลและสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 5 ท่าน ประกอบด้วยพระสงฆ์และฆราวาส สามารถสรุปข้อมูลทั่วไปได้ดังนี้

ข้อมูลเบื้องต้นพบว่า พระสงฆ์ส่วนใหญ่ที่ปฏิบัติศาสนกิจในแนวเทือกเขาพนมดงรักเป็นกลุ่มพระสงฆ์ท้องถิ่น ที่มีชาติภูมิอยู่ในพื้นที่รอยต่อชายแดน ทำให้มีทุนทางภาษาที่หลากหลาย สามารถสื่อสารได้ทั้งภาษาไทยถิ่นอีสาน ภาษากูย และภาษาเขมร (สุรพงษ์ โสธนะเสถียร, 2556) ทักษะทางภาษานี้เป็นกุญแจสำคัญที่ทำให้พระสงฆ์สามารถก้าวข้ามพรมแดนสมมติของรัฐชาติ และเชื่อมโยงศรัทธาของผู้คนทั้งฝั่งไทยและกัมพูชาเข้าไว้ด้วยกันได้

ภาพที่ 3: พระสงฆ์ให้กำลังใจทหารไทยที่ภูมะเขือ, ที่มา: ผู้เขียน: 3 กุมภาพันธ์ 2569

เพื่อทำความเข้าใจลักษณะทั่วไปและเครือข่ายของพระสงฆ์ในพื้นที่ ผู้วิจัยได้ดำเนินการสัมภาษณ์เชิงลึกบุคคลสำคัญ 5 กลุ่ม ดังนี้

ในการสะท้อนของพระสงฆ์ที่เป็นมากกว่าผู้นำทางจิตวิญญาณแต่คือที่พึ่งพิงสำคัญในฐานะนักสังคมสงเคราะห์ผู้ยืนหยัดเคียงข้างประชาชน โดยเฉพาะการแก้ไขปัญหาความยากจนและผลกระทบจากแนวเขตทับซ้อน เพื่อสร้างความผาสุกสถาพรให้เกิดขึ้นทั้งในทางธรรมและทางโลกอย่างยั่งยืน พระธรรมวชิรญาณโกศล (2569) สะท้อนข้อมูลในฐานะผู้นำการปกครองคณะสงฆ์ว่า พระในพื้นที่ชายแดนต้องเป็นมากกว่าพระที่สวดมนต์ แต่ต้องเป็นนักสังคมสงเคราะห์ด้วย เพราะชาวบ้านตามแนวเขาพนมดงรักหลายครอบครัวยังยากจนและได้รับผลกระทบจากปัญหาแนวเขตทับซ้อน พระจึงต้องทำหน้าที่ประสานงานระหว่างชาวบ้านกับเจ้าหน้าที่รัฐ (ทหาร/ตชด.) เพื่อลดความหวาดระแวงซึ่งกัน และกัน นอกจากนี้ยังกล่าวว่า วัดและคณะสงฆ์ตามแนวตะเข็บชายแดนยังต้องเปรียบเสมือน เสาหลักทางจิตใจและสติปัญญา ที่คอยรื้อฟื้นประเพณีและวัฒนธรรมอันดีงามของกลุ่มชาติพันธุ์ เพื่อเป็นเครื่องมือในการถักทอความสามัคคีของคนในพื้นที่ควบคู่ไปกับการส่งเสริมการศึกษาและสัมมาชีพให้แก่ลูกหลานชาวบ้านที่ขาดแคลนทุนทรัพย์ ตลอดจนเป็นผู้นำในการสร้างจิตสำนึกอนุรักษ์ผืนป่าต้นน้ำตามแนวเทือกเขาพนมดงรัก ซึ่งการบูรณาการบทบาททางศาสนาเข้ากับการสงเคราะห์ชุมชนในทุกมิติเช่นนี้ ถือเป็นกุญแจสำคัญที่จะช่วยสร้างภูมิคุ้มกันให้ราษฎรสามารถดำรงชีวิตอยู่ท่ามกลางความเปราะบางทางพรมแดนได้อย่างมั่นคงและยั่งยืน

ในบริบทของพื้นที่พนมดงรัก สำนักสงฆ์ไม่ได้ทำหน้าที่เพียงสถานปฏิบัติธรรมแต่ที่สำคัญช่วยรักษาความสมดุลระหว่างวิถีชุมชน ป่าไม้ และความมั่นคงตามแนวชายแดน พระครูพนมศีลาจารย์ (2569) ให้ข้อมูลเชิงนิเวศวิทยาว่า สำนักสงฆ์ในเขตป่าพนมดงรักทำหน้าที่เสมือนกันชนธรรมชาติ อาตมามาตั้งที่พักสงฆ์ตรงนี้เมื่อหลายสิบปีก่อน ตอนนั้นป่ายังถูกบุกรุกและมีการล่าสัตว์เยอะ แต่พอชาวบ้านรู้ว่ามีพระมาอยู่เขาก็เกรงใจและลดการตัดไม้ อาศัยกุศโลบายบวชป่าและสอนให้เขาเห็นว่าป่าคือแหล่งอาหาร ถ้ารักษาป่าได้ ชาวบ้านชายแดนก็ไม่อดตาย นอกจากนี้ยังกล่าวว่า การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติถือเป็นการปฏิบัติธรรมและการรักษาศีลที่พึงมีต่อสิ่งแวดล้อม เมื่อผืนป่าพนมดงรักฟื้นตัว แหล่งน้ำต้นทุนที่คอยหล่อเลี้ยง

พื้นที่การเกษตรตามแนวชายแดนก็กลับมาอุดมสมบูรณ์ตามไปด้วย อาตมาและคณะสงฆ์จึงได้ส่งเสริมให้ชาวบ้านรวมตัวกันจัดตั้งคณะกรรมการดูแลป่าชุมชน เพื่อสร้างกติกาในการเก็บหาของป่าอย่างเกื้อกูลและยั่งยืน ซึ่งกุศโลบายทางธรรมเหล่านี้ไม่เพียงแต่ช่วยปกป้องความสมดุลของระบบนิเวศดั้งเดิมเอาไว้ได้ แต่ยังเป็นการสร้างความมั่นคงทางอาหาร ลดรายจ่ายในครัวเรือน และทำให้ราษฎรในพื้นที่ชายแดนสามารถพึ่งพาตนเองได้อย่างเข้มแข็ง โดยไม่ต้องละทิ้งถิ่นฐานเข้าไปใช้แรงงานในเมืองใหญ่

ในมิติของการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ ซึ่งพระสงฆ์ในพื้นที่ต้องรับบทบาทเป็นทั้งครูและผู้นำทางสังคม เพื่อดึงเยาวชนเหล่านี้กลับสู่เส้นทางที่ถูกต้องและสร้างภูมิคุ้มกันชีวิต พระครูเขมจิตสุนทร (2569) เน้นย้ำถึงการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ว่า เยาวชนตามแนวชายแดนมีความเสี่ยงสูงต่อปัญหายาเสพติดและการหลุดออกจากระบบการศึกษา อาตมาและเครือข่ายพระธรรมทูตจึงพยายามเปิดศูนย์ศึกษาพุทธศาสนาวันอาทิตย์ และดึงเด็กๆ มาเรียนรู้ทั้งธรรมะและวิชาชีพ เพื่อสร้างภูมิคุ้มกันให้พวกเขา นอกจากนี้ยังกล่าวว่าวัดต้องทำหน้าที่เป็นพื้นที่ปลอดภัยที่คอยโอบอุ้มลูกหลานกลุ่มชาติพันธุ์ตามแนวตะเข็บชายแดน การสอนธรรมะเพียงอย่างเดียวอาจไม่เพียงพอต่อการเอาตัวรอดในยุคปัจจุบัน จึงต้องบูรณาการทักษะวิชาชีพ เช่น การทำเกษตรแบบพอเพียงตามแนวมรรคมีองค์แปด หรือการฝึกอาชีพพื้นฐานท้องถิ่นเข้าไปด้วย เพื่อให้เขามีช่องทางทำมาหากิน การดึงเยาวชนเข้ามาผูกพันกับกิจกรรมของวัดเป็นการตัดวงจรความเสี่ยงไม่ให้พวกเขาตกเป็นเครื่องมือของกลุ่มธุรกิจสีเทาหรือต้องอพยพทิ้งถิ่นฐานไปขายแรงงานในเมืองใหญ่ ท้ายที่สุดแล้วเยาวชนที่ได้รับการบ่มเพาะทั้งปัญญาทางโลกและปัญญาทางธรรมเหล่านี้จะเติบโตขึ้นเป็นบุคลากรที่มีคุณภาพและเป็นกำลังสำคัญในการกลับมาพัฒนาชุมชนแถบเทือกเขาพนมดงรักให้เกิดความมั่นคงอย่างยั่งยืนต่อไป

จากวัตรปฏิบัติที่คลุกคลีอยู่กับวิถีชีวิตจริง ความอยู่รอดของชาวบ้านคือลมหายใจของพระสงฆ์ โดยเฉพาะในพื้นที่ชายแดนพนมดงรัก ความสุขของวัดกับชุมชนคือเนื้อเดียวกันสะท้อนภาพลักษณ์พระสงฆ์ที่เป็นดั่งที่พึ่งทางกายและทางปัญญา เพื่อให้ทั้งพระและชาวบ้านก้าวผ่านวิกฤตความยากจนและปัญหาสังคมไปด้วยกันอย่างผาสุก หลวงปู่เฮง ปภาโส (2569) ผู้เขียนได้เข้าไปกราบหลวงปู่เฮง ปภาโส ณ วัดพัฒนาธรรมาราม (บ้านด่าน-ช่องจอม) อำเภอกาบเชิง จังหวัดสุรินทร์ หลวงปู่ท่านเป็นพระมหาเถระในจังหวัดสุรินทร์ เป็นพระเกจิอาจารย์ที่มีลูกศิษย์อยู่ทั่วประเทศ ท่านได้กล่าวถึงบทบาทของพระสงฆ์ในเขตชายแดนว่า “พระสงฆ์สามเณรที่อยู่ตามแนวชายแดนก็อาศัยอยู่กับชาวบ้าน ถ้าชาวบ้านอยู่เย็นเป็นสุขพระเราก็อยู่สุขสบายด้วย แต่ถ้าชาวบ้านเขาเดือดร้อนพระก็เดือดร้อนด้วย สมัยก่อนแถวบ้านด่านกาบเชิงนี่การค้าขายดี เศรษฐกิจดีชาวบ้านก็เข้าวัดทำบุญ ญาติโยมทั้งสองประเทศไปมาทำการค้าขายกันไม่มีปัญหาเงินทองก็สะพัดพระก็อยู่สุขสบาย แต่พอมีเหตุการณ์ไม่สงบขึ้นชาวบ้านทั้งสองประเทศเดือดร้อนทำมาค้าขายไม่ได้ต้องอพยพหลบหนีพระเราก็ต้องหนีไปด้วยเขาไม่ให้อยู่กลัวอันตราย ทุกวันนี้แม้จะไม่มีการสู้รบกันแต่ก็ไม่เหมือนเดิมตลาดช่องจอมก็ซบเซาการค้าขายไม่ดีเหมือนแต่ก่อน พระสงฆ์เราก็อยู่กับญาติโยมคอยเป็นขวัญกำลังใจให้บางคนมาวัดมาให้รดน้ำมนต์ให้บ้าง มาทำบุญบ้างที่ผ่านมาก็ตกใจต้องอพยพหลบหนี ภัยสงครามไม่ดีสักอย่าง”

ในส่วนของผู้นำชุมชน ซึ่งเป็นตำรวจตระเวนชายแดน คือ สามทิศ ลาพันธ์ (2569) ได้กล่าวว่า ให้มุมมองจากฝั่งฝ่ายปกครองว่า เวลาเกิดความขัดแย้งในชุมชน หรือแม้แต่ข้อพิพาทเรื่องการเก็บหาของป่าบริเวณชายแดน กฎหมายรัฐมักจะแก้ปัญหาได้ช้าและแข็งกระด้างเกินไป สุดท้ายเราต้องนิมนต์หลวงพ่อที่วัดมาเป็นคนกลางช่วยไกล่เกลี่ย เพราะคำสอนของพระทำให้ชาวบ้านยอมลงให้กันมากกว่าอำนาจรัฐ นอกจากนี้ยังกล่าวว่าในพื้นที่ชายแดนที่มีความซับซ้อนของวิถีชีวิต และกลุ่มชาติพันธุ์ อำนาจรัฐมักเข้าถึงบริบททางความรู้สึกได้ยาก การให้วัดหรือพระสงฆ์เป็นพื้นที่ปลอดภัยในการเจรจา จึงเป็นทางออกที่ตอบโจทย์วิถีชีวิตดั้งเดิมของชาวบ้านอย่างแท้จริง

ในมุมมองของชาวบ้าน มนตรี ผิวนวล (2569) ได้ให้ข้อมูลที่ชี้ให้เห็นถึงความเชื่อมโยงข้ามพรมแดนว่า ศาสนาไม่มีพรมแดนหรอกครับ ถึงรัฐจะขีดเส้นแบ่งประเทศ แต่เวลาวัดฝั่งไทยมีงานบุญใหญ่ ญาติโยมฝั่งเขมรก็ข้ามเขามาช่วยงาน พอฝั่งเขามีงาน เราก็ข้ามไปช่วย พระสงฆ์คือศูนย์รวมใจที่ทำให้คนสองฝั่งยังรู้สึกว่าเป็นเครือญาติกัน ไม่ใช่ศัตรูกันเหมือนช่วงสงครามในอดีต นอกจากนี้ยังกล่าวว่า งานบุญประเพณี และกิจกรรมทางศาสนาที่จัดขึ้นร่วมกันตามแนวชายแดน ถือเป็น การทูตภาคประชาชนที่ทรงพลังและแยบยลที่สุด เมื่อชาวบ้านทั้งสองฝั่งได้มาร่วมทำบุญ ฟังธรรม และแบ่งปันอาหารกันภายใต้ร่มเงาของพระพุทธศาสนา ความหวาดระแวงในเรื่องข้อพิพาทเขตแดนหรืออคติทางชาตินิยมก็จะถูกละลายลงไป พระสงฆ์จึงเปรียบเสมือนสะพานเชื่อมสันติภาพที่ยังมีชีวิต ช่วยสมานรอยร้าวจากประวัติศาสตร์บาดแผล สร้างพื้นที่แห่งความไว้วางใจ และตอกย้ำให้เห็นว่าความผูกพันทางสายเลือด วัฒนธรรม และจิตวิญญาณของกลุ่มชาติพันธุ์นั้น แข็งแกร่ง และหยั่งรากลึกยิ่งกว่าเส้นสมมติทางภูมิศาสตร์ที่รัฐกำหนดขึ้น

ภาพที่ 4: พระสงฆ์ในการพัฒนาชายแดน
ที่มา: ผู้เขียน: 3 มีนาคม 2569

ภาพที่ 5: หลักเขตแดนที่ 18 ไทย-กัมพูชา
ที่มา: ผู้เขียน: 3 มีนาคม 2569

ภาพที่ 6: เนิน 350
ที่มา: ผู้เขียน: 3 มีนาคม 2569

ภาพที่ 7: ทำถนนไปหลักเขตแดนที่ 2
ที่มา: ผู้เขียน: 3 มีนาคม 2569

ภาพที่ 8: ภาพการสัมภาษณ์ที่วัดพัฒนาธรรมาราม
ที่มา: ผู้เขียน: 5 มีนาคม 2569

ภาพที่ 9: ภาพการสัมภาษณ์ที่วัดป่าเขาโต๊ะ
ที่มา: ผู้เขียน: 6 มีนาคม 2569

ภาพที่ 10: ภาพการสัมภาษณ์ปราชญ์ชาวบ้าน
ที่มา: ผู้เขียน: 6 มีนาคม 2569

ภาพที่ 11: ภาพการสัมภาษณ์ ตชด.
ที่มา: ผู้เขียน: 6 มีนาคม 2569

ภาพที่ 12: ภาพการสัมภาษณ์ที่วัดเทพสุวรรณศรัทธาราม
ที่มา: ผู้เขียน: 6 มีนาคม 2569

ภาพที่ 13: ภาพธงชาติไทย ที่เนิน 350
ที่มา: ผู้เขียน: 3 มีนาคม 2569

การสังเคราะห์ข้อมูลทั่วไปของพระสงฆ์ในพื้นที่ จากข้อมูลการสัมภาษณ์ สามารถสังเคราะห์ลักษณะทั่วไปของพระสงฆ์ในชายแดนพนมดงรักได้ว่า พระสงฆ์ในพื้นที่นี้ดำรงสถานะเป็นผู้นำทางจิตวิญญาณและผู้นำการเปลี่ยนแปลงท่ามกลางบริบทความตึงเครียดของภูมิรัฐศาสตร์โดยพระสงฆ์ได้ใช้กลไกของพุทธสันติวิธีในบริบทของเครือข่ายความสัมพันธ์เชิงซ้อนคือ การใช้ปัญญาและเมตตาเข้าไปคลายปมปัญหาที่ยุ่งเหยิงในสังคมโดยเชื่อมั่นว่าเราสามารถอยู่ร่วมกันได้แม้จะมีความคิดเห็นที่แตกต่างกันอย่างสุดขั้ว การมองว่าสันติภาพไม่ได้เกิดจากตัวแปรเดียวแต่เป็นผลลัพธ์จากการปรับจูนความเชื่อมโยงที่ยุ่งเหยิงในสังคมให้กลับมาอยู่ในสภาวะสมดุลตัดความสัมพันธ์ที่ขัดแย้งทิ้งแต่พยายามเปลี่ยนคุณภาพของความสัมพันธ์นั้น จากความสัมพันธ์เชิงอำนาจให้กลายเป็นความสัมพันธ์เชิงร่วมมือ เพื่อให้โครงข่ายที่ซับซ้อนนั้นมั่นคงและยั่งยืน การจัดการความขัดแย้งสนับสนุนการศึกษาและดูแลรักษาความมั่นคงทางทรัพยากรธรรมชาติ ซึ่งเป็นข้อมูลพื้นฐานสำคัญที่จะนำไปสู่การวิเคราะห์บทบาทเชิงลึกในมิติการพัฒนาด้านต่างๆ ต่อไป

วิเคราะห์บทบาทของพระสงฆ์กับการพัฒนาชายแดนเทือกเขาพนมดงรัก

จากการศึกษาบริบททางประวัติศาสตร์และพลวัตทางสังคมของชุมชนชายแดนเทือกเขาพนมดงรัก พบว่าสถาบันสงฆ์ได้ปรับเปลี่ยนบทบาทจากผู้ประกอบพิธีกรรมทางศาสนาเพียงอย่างเดียว มาสู่การเป็นตัวแทนการเปลี่ยนแปลงทางสังคม การวิเคราะห์บทบาทของพระสงฆ์ในพื้นที่นี้สามารถจำแนกได้ 3 มิติหลัก ซึ่งสอดคล้องกับแนวทางการพัฒนาตามหลักภาวนา 4 (การพัฒนาทางกาย ศีล จิตใจ และปัญญา) ดังนี้

การพัฒนาทางกายหรือกายภาวนา พระสงฆ์เน้นการฝึกอบรมกายให้มีความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมอย่างมีสติและชาญฉลาดตามหลักพระธรรมวินัยโดยเริ่มจากการสำรวมระวังอินทรีย์และการมีกิริยามารยาทที่สงบเรียบร้อยตามหลักเสขิยวัตรเพื่อให้เกิดบุคลิกที่น่าเลื่อมใส เช่น การเดินจงกรมหรือการทำนุบำรุงศาสนสถาน ถือเป็นการสร้างความแข็งแรงและความคล่องแคล่วที่เอื้อต่อการปฏิบัติธรรม นอกจากนี้ยังรวมถึงการรักษาสุขอนามัยส่วนบุคคลและการจัดสภาพแวดล้อมในกุฏิวิหารให้สะอาดปราศจากโรคภัยไข้เจ็บ กระบวนการทั้งหมดนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อให้ร่างกายเป็นเครื่องมือที่พร้อมสำหรับการบำเพ็ญสมณธรรมและเป็นแบบอย่างที่ดีแก่พุทธศาสนิกชน การพัฒนาทางกายจึงไม่ใช่เพียงการดูแลรูปกายภายนอกแต่เป็นการสร้างฐานรากที่มั่นคงเพื่อนำไปสู่การพัฒนาทางศีล จิตใจ และปัญญาอย่างยั่งยืน

การพัฒนาทางศีล (สังคม) พระสงฆ์คือการฝึกอบรมตนให้มีความสัมพันธ์กับเพื่อนมนุษย์และสรรพสัตว์อย่างเกื้อกูลตามหลักพระธรรมวินัย 227 ข้อ โดยเน้นการงดเว้นจากการเบียดเบียนผู้อื่นผ่านทางกายและวาจาเพื่อสร้างความสงบสุขในสังฆะและสังคมวงกว้าง การพัฒนาในส่วนนี้เริ่มต้นจากการรักษาระเบียบวินัยอย่างเคร่งครัดและการสำรวมอินทรีย์ไม่ให้กิเลสครอบงำขณะติดต่อปฏิสัมพันธ์กับโลกภายนอก ควบคู่ไปกับการทำหน้าที่เป็นเนื้อนาบุญด้วยการสงเคราะห์ญาติโยมผ่านการให้ธรรมทานและการเป็นต้นแบบด้านคุณธรรม การใช้สอยปัจจัยสี่อย่างรู้คุณค่าและไม่ฟุ่มเฟือยถือเป็นอีกหนึ่งแง่มุมของการพัฒนาศีลที่ช่วยลดความโลภและสร้างความสันโดษในวิถีสมณะ นอกจากนี้ยังรวมถึงการรักษาความสะอาดของศาสนสถานและการปฏิบัติตามกฎกติกาของหมู่คณะเพื่อให้เกิดความสามัคคีและเป็นระเบียบเรียบร้อย กระบวนการทั้งหมดนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อขัดเกลาพฤติกรรมภายนอกให้บริสุทธิ์สะอาดอันเป็นรากฐานสำคัญที่จะส่งผลให้จิตใจเกิดความตั้งมั่นและเกิดปัญญาในลำดับต่อไป

การพัฒนาทางด้านจิตใจ พระสงฆ์คือกระบวนการฝึกฝนอบรมจิตให้มีความตั้งมั่น เข้มแข็งและผ่องใสผ่านการบำเพ็ญสมถกรรมฐานเพื่อสร้างสมาธิเป็นหลักชัยในการปฏิบัติธรรมโดยเน้นการฝึกสติให้รู้เท่าทันอารมณ์ที่มากระทบไม่ว่าจะเป็นความโลภ ความโกรธ หรือความหลงเพื่อรักษาจิตให้คงอยู่ในสภาวะที่สมดุลและสงบนิ่ง การพัฒนาในส่วนนี้เริ่มต้นจากการหมั่นฝึกหัดดัดตนให้มีความอดทนต่อกิเลสและตัณหาควบคู่ไปกับการเจริญเมตตาภาวนาเพื่อให้เกิดความปรารถนาดีต่อสรรพสัตว์และลดทอนความเห็นแก่ตัวลงอย่างต่อเนื่อง การทำวัตรสวดมนต์และการเดินจงกรมอย่างสม่ำเสมอถือเป็นกุศโลบายสำคัญที่ช่วยกล่อมเกลาจิตใจให้มีความประณีตและมีพลังอำนาจในการควบคุมตนเอง นอกจากนี้ยังรวมถึงการสร้างหิริโอตตัปปะหรือความละอายเกรงกลัวต่อบาปให้ฝังรากลึกอยู่ในจิตสำนึกเพื่อเป็นเกราะป้องกันการล่วง

ละเมิดศีล กระบวนการทั้งหมดนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อยกระดับคุณภาพจิตให้สูงขึ้นจากความวุ่นวายเร่าร้อนสู่ความสงบเยือกเย็นอันเป็นปัจจัยเกื้อหนุนสำคัญที่จะนำไปสู่การเกิดปัญญาเห็นแจ้งในธรรมลำดับสุดท้าย

การพัฒนาทางด้านปัญญา พระสงฆ์คือกระบวนการฝึกฝนอบรมตนให้เกิดความรู้แจ้งเห็นจริงในสภาวะธรรมตามความเป็นจริงเพื่อถอนรากถอนโคนอวิชชาและความหลงผิดโดยเริ่มจากการศึกษาเล่าเรียนพระธรรมวินัยหรือปริยัติธรรมเพื่อให้มีความเข้าใจในหลักการที่ถูกต้องและเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตสมณะ การพัฒนาในส่วนนี้เน้นการใช้โยนิโสมนสิการหรือการคิดพิจารณาอย่างแยบคายต่อเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นรอบตัวเพื่อให้เห็นถึงความไม่เที่ยงความเป็นทุกข์และความไม่มีตัวตนของสรรพสิ่งควบคู่ไปกับการฝึกวิปัสสนากรรมฐานเพื่อยกระดับความรู้จากขั้นการฟังและการคิดไปสู่ขั้นการเห็นแจ้งด้วยประสบการณ์ตรงทางจิตที่สงบระงับ การตั้งคำถามและหมั่นตรวจสอบความยึดมั่นถือมั่นของตนเองถือเป็นกุศโลบายสำคัญที่ช่วยให้เกิดความปล่อยวางและลดทอนมานะทิฐิลงอย่างต่อเนื่อง นอกจากนี้ยังรวมถึงการนำปัญญาที่ได้ไปประยุกต์ใช้ในการแก้ปัญหาชีวิตและสั่งสอนพุทธบริษัทให้พ้นจากความทุกข์ด้วยความเมตตา กระบวนการทั้งหมดนี้มีจุดมุ่งหมายสูงสุดคือการเข้าถึงวิมุตติความหลุดพ้นอันเป็นเป้าหมายปลายทางที่แท้จริงของการบวชในพระพุทธศาสนา

มิติด้านความมั่นคงและสันติภาพ พื้นที่ชายแดนพนมดงรักเป็นพื้นที่ที่มีความทรงจำเกี่ยวกับความรุนแรงและข้อพิพาททางเขตแดน บทบาทของพระสงฆ์ในมิตินี้จึงมุ่งเน้นไปที่การสร้างสันติภาพเชิงบวกและการจัดการความขัดแย้งด้วยแนวทางสันติวิธีการเป็นคนกลางในการจัดการความขัดแย้งพระสงฆ์ในพื้นที่ทำหน้าที่เป็นพื้นที่กลางที่ปลอดภัยและได้รับความไว้วางใจสูงสุด เมื่อเกิดข้อพิพาทไม่ว่าจะเป็นระหว่างชาวบ้านด้วยกันเองหรือระหว่างชาวบ้านกับเจ้าหน้าที่รัฐ คณะสงฆ์มักใช้กระบวนการไกล่เกลี่ยแบบมีส่วนร่วมโดยอาศัยหลักจารีตประเพณีและความเคารพยำเกรงในสมณเพศมากกว่าการใช้กฎหมายที่แข็งกระด้างซึ่งช่วยระงับเหตุและสมานรอยร้าวในชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ การใช้ศาสนวิเทศสัมพันธ์พระสงฆ์ใช้กุศโลบายทางวัฒนธรรม เช่น การจัดงานบุญประเพณีข้ามแดน การบิณฑบาตสองแผ่นดินหรือการร่วมกันบูรณะศาสนสถานเพื่อสลายพรมแดนสมมติของรัฐชาติ กิจกรรมเหล่านี้อาศัยหลักสาราณียธรรม 6 เพื่อสร้างความรู้สึกเป็นเครือญาติลดความหวาดระแวงและเสริมสร้างความมั่นคงในระดับฐานราก

มิติด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ เทือกเขาพนมดงรักเป็นระบบนิเวศป่าต้นน้ำที่สำคัญยิ่งแต่ต้องเผชิญกับภัยคุกคามจากการลักลอบตัดไม้และล่าสัตว์ สถาบันสงฆ์โดยเฉพาะวัตรปฏิบัติของสายพระป่าและพระวิปัสสนากัมมัฏฐานได้เข้ามามีบทบาทโดยตรงในการปกป้องผืนป่า การสร้างพื้นที่กันชนทางนิเวศการจาริกธุดงค์และการก่อตั้งสำนักสงฆ์หรือที่พักสงฆ์ในเขตป่าลึกบริเวณเชิงเขาทำหน้าที่เสมือนป้อมปราการทางจิตวิญญาณที่ป้องกันการบุกรุกป่าวิถีชีวิตที่เรียบง่ายและกลมกลืนกับธรรมชาติของพระสงฆ์เป็นการสอนธรรมะผ่านการกระทำที่ทำให้ชาวบ้านเห็นคุณค่าของป่าไม้ การประยุกต์ใช้พุทธนิเวศวิทยามีการนำความเชื่อทางศาสนามาเป็นเครื่องมือในการอนุรักษ์ เช่น การจัด พิธีบวชป่าสืบชะตาต้นน้ำและการประกาศเขตอภัยทานแนวทางนี้เป็นการดึงเอาหลักธรรมาธิปไตยมาใช้ทำให้ชุมชนเกิดความตระหนักรู้และร่วมกันตั้งกฎระเบียบของหมู่บ้านในการดูแลรักษาป่าชุมชนอย่างยั่งยืน

มิติด้านการพัฒนาคุณภาพชีวิต เนื่องจากเป็นพื้นที่ห่างไกล ทรัพยากรและบริการสาธารณะของรัฐจึงเข้าถึงได้ยาก พระสงฆ์ได้อุดช่องโหว่นี้ด้วยการทำหน้าที่เป็นนักสังคมสงเคราะห์ตามหลักสังคหวัตถุ 4 โดยมุ่งเน้นการพัฒนาสุขภาวะและปัญญาของคนในชุมชนการอนุรักษ์และประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาด้านสุขภาวะ พระสงฆ์ในพื้นที่ชายแดนมีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งในการเป็นที่พึ่งพิงด้านสุขภาพ มีการศึกษาปริวรรตและสืบทอดองค์ความรู้จากคัมภีร์ใบลานและตำรายาสมุนไพรพื้นบ้านมาใช้ในการปรุงยารักษาโรคเบื้องต้นให้กับชาวบ้านที่ยากไร้ นอกจากนี้ยังมีการบูรณาการสมาธิบำบัดเข้ากับการดูแลรักษาสุขภาพแบบองค์รวม ซึ่งเป็นทางเลือกที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตและช่วยลดภาระค่าใช้จ่ายของคนในชุมชน การเสริมสร้างทุนมนุษย์และเศรษฐกิจชุมชน วัดทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ทั้งการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมให้แก่เยาวชนเพื่อป้องกันปัญหายาเสพติดและการส่งเสริมกลุ่มอาชีพตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เช่น การตั้งกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์เพื่อแก้ปัญหาหนี้สินและสร้างความเข้มแข็งให้ครัวเรือนสามารถพึ่งพาตนเองได้

องค์ความรู้ที่ได้รับ

จากการศึกษาบริบทเชิงพื้นที่พัฒนาการทางประวัติศาสตร์และการวิเคราะห์บทบาทของพระสงฆ์ตามแนวชายแดนเทือกเขาพนมดงรัก ผู้วิจัยได้สังเคราะห์องค์ความรู้ใหม่ในลักษณะของกรอบแนวคิดเชิงโครงสร้าง ซึ่งเรียกว่าโมเดลพุทธบูรณาการเพื่อการพัฒนาชายแดนพนมดงรักหรือโมเดลพระสงฆ์โซ่ข้อกลาง โมเดลนี้อธิบายพลวัตการเปลี่ยนผ่านของพื้นที่ชายแดนจากสภาวะที่มีความเปราะบางไปสู่พื้นที่แห่งสันติภาพและการพัฒนาที่ยั่งยืนผ่านกลไกการทำงานของสถาบันสงฆ์

โครงสร้างของโมเดลประกอบด้วยกลไกการทำงาน 4 องค์ประกอบหลักที่มีความเชื่อมโยงและส่งผลกระทบซึ่งกันและกันอย่างเป็นระบบตามตาราง ดังนี้

แผนภาพที่ 7 องค์ความรู้ที่ได้รับ

องค์ประกอบที่ 1 บริบทพื้นที่เชิงซ้อน เป็นจุดเริ่มต้นและเป็นโจทย์หลักของการพัฒนา พื้นที่ชายแดนพนมดงรักมีลักษณะเป็นพื้นที่เชิงซ้อนที่ประกอบด้วย

ความซับซ้อนทางภูมิรัฐศาสตร์ การทับซ้อนของเส้นเขตแดนตามกฎหมายรัฐชาติสมัยใหม่ ซึ่งขัดแย้งกับวิถีชีวิตดั้งเดิมบาดแผลทางประวัติศาสตร์ ผลกระทบจากสงครามความรุนแรงและทุ่นระเบิดที่ฝังรากลึกในความทรงจำของผู้คนความหลากหลายทางพหุวัฒนธรรม การอยู่ร่วมกันของกลุ่มชาติพันธุ์ไทย-เขมร กูย และลาว ซึ่งมีความเชื่อและจารีตประเพณีเฉพาะถิ่น

องค์ประกอบที่ 2 พระสงฆ์ในฐานะโซ่ข้อกลาง ท่ามกลางความตึงเครียดของอำนาจรัฐและความห่างไกลของการพัฒนา พระสงฆ์ได้ก้าวเข้ามาทำหน้าที่เป็นกลไกขับเคลื่อนหลักโดยใช้ทุนทางสังคมที่มีอยู่อย่างมหาศาลประกอบด้วยทุนทางภาษาและชาติภูมิ การเป็นพระสงฆ์ท้องถิ่นที่สื่อสารภาษาถิ่นได้ทำให้เกิดความไว้วางใจทุนทางความศรัทธา สถานภาพอันศักดิ์สิทธิ์ที่ได้รับการยอมรับจากทั้งชาวบ้านและเจ้าหน้าที่รัฐพระสงฆ์จึงกลายเป็นโซ่ข้อกลางที่คอยประสานรอยร้าว เชื่อมโยงรัฐกับชุมชนและเชื่อมโยงผู้คนข้ามพรมแดนเข้าไว้ด้วยกัน

องค์ประกอบที่ 3 กระบวนการบูรณาการพุทธธรรม 3 มิติ พระสงฆ์ในพื้นที่ไม่ได้ขับเคลื่อนการพัฒนาด้วยหลักการทางโลกเพียงอย่างเดียวแต่ได้บูรณาการหลักธรรมทางพุทธศาสนาเข้ากับการแก้ปัญหาชุมชนอย่างแยบคาย แบ่งเป็น 3 มิติการทำงาน มิติความมั่นคง หลักธรรมขับเคลื่อน สาราณียธรรม 6 (ความระลึกถึงกัน ความสามัคคี) และ พรหมวิหาร 4 การปฏิบัติการ พระสงฆ์ทำหน้าที่เป็นทูตสันติภาพทางวัฒนธรรมสลายความหวาดระแวงระหว่างกันด้วยงานบุญประเพณีสองแผ่นดินทำให้เส้นพรมแดนทางการเมืองอ่อนตัวลง

มิติสิ่งแวดล้อม หลักธรรมขับเคลื่อน พุทธนิเวศวิทยา และแนวคิด ธรรมาธิปไตย การปฏิบัติการพระธุดงค์และพระป่าทำหน้าที่เป็นนักอนุรักษ์ใช้กุศโลบายความเชื่อศักดิ์สิทธิ์ เช่น พิธีบวชป่า สืบชะตาป่าต้นน้ำ และประกาศเขตอภัยทานบริเวณเชิงเขาพนมดงรัก เพื่อสร้างแนวกันชนยับยั้งการทำลายธรรมชาติ

มิติคุณภาพชีวิต หลักธรรมขับเคลื่อน สังคหวัตถุ 4 (ทาน ปิยวาจา อัตถจริยา สมานัตตตา) การปฏิบัติการ พระสงฆ์สวมบทบาทนักสังคมสงเคราะห์ช่วยเหลือชุมชนที่รัฐเข้าไม่ถึง เช่น การจัดการศึกษาทางเลือกให้เยาวชนชายแดน การอนุรักษ์ตำรับยาสมุนไพรพื้นบ้านร่วมกับสมาธิบำบัดเพื่อรักษาสุขภาพชาวบ้านและการส่งเสริมกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์เพื่อแก้ปัญหาความยากจน

องค์ประกอบที่ 4 สันติภาพเชิงบวกและการพัฒนาที่ยั่งยืน ผลสัมฤทธิ์ปลายทางของโมเดลนี้ ไม่ใช่เพียงการยุติความขัดแย้งทางอาวุธแต่เป็นการสร้างสันติภาพเชิงบวก ซึ่งหมายถึงสภาวะที่โครงสร้างทางสังคมมีความเป็นธรรม ชุมชนชายแดนมีความเข้มแข็งสามารถพึ่งพาตนเองได้ ธรรมชาติระบบนิเวศป่าเขาได้รับการฟื้นฟูและประชาชนมีความมั่นคงทางจิตวิญญาณ

สรุปองค์ความรู้โมเดลนี้ชี้ให้เห็นว่า สถาบันสงฆ์ไทยมีศักยภาพสูงสุดในการเป็นนวัตกรทางสังคมที่สามารถแปลงนามธรรมของคำสอนในพระไตรปิฎกให้กลายเป็นรูปธรรมของการพัฒนาพื้นที่ชายแดนได้อย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืน

สรุป

บทความวิชาการเรื่องพระสงฆ์กับการพัฒนาชุมชนในพื้นที่ชายแดนเทือกเขาพนมดงรัก ได้นำเสนอภาพสะท้อนของพลวัตทางสังคมที่สถาบันสงฆ์เข้าไปมีส่วนร่วมในการขับเคลื่อนอย่างมีนัยสำคัญ สามารถสรุปสาระสำคัญตามวัตถุประสงค์ได้ดังนี้ ด้านบริบทเชิงพื้นที่และประวัติศาสตร์ เทือกเขาพนมดงรักเป็นพื้นที่ที่มีความซับซ้อนทางภูมิรัฐศาสตร์และพหุวัฒนธรรม แม้ในอดีตจะเคยเป็นพื้นที่แห่งความขัดแย้งทางอุดมการณ์และการสู้รบที่สร้างบาดแผลให้กับชุมชนชายแดนแต่ในปัจจุบันได้เปลี่ยนผ่านสู่พื้นที่แห่งการพัฒนาทางเศรษฐกิจและสังคม โดยมีร่องรอยทางประวัติศาสตร์และอารยธรรมขอมโบราณเป็นรากฐานความผูกพันของผู้คน ด้านข้อมูลทั่วไปของพระสงฆ์ในพื้นที่พระสงฆ์ที่ปฏิบัติศาสนกิจในแนวชายแดนพนมดงรักส่วนใหญ่เป็นพระสงฆ์ท้องถิ่น ซึ่งมีทุนทางสังคมสูงทั้งในแง่ของความเข้าใจภาษาถิ่นและจารีตประเพณี สถาบันสงฆ์จึงดำรงสถานะเป็นศูนย์รวมจิตใจและเป็นที่พึ่งพิงหลักของชุมชนในยามที่กลไกของรัฐยังเข้าไม่ถึงหรือมีความตึงเครียด ด้านการวิเคราะห์บทบาทการพัฒนา พระสงฆ์ได้ก้าวข้ามบทบาทจากเพียงผู้ประกอบพิธีกรรมสู่การเป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลงโดยประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรม เช่น พุทธสันติวิธีและหลักสังคหวัตถุ 4 ในการขับเคลื่อนการพัฒนา 3 มิติหลัก ได้แก่ 1) มิติด้านความมั่นคง ผ่านการเป็นทูตสันติภาพทางวัฒนธรรมเพื่อลดความหวาดระแวงข้ามพรมแดน 2) มิติด้านสิ่งแวดล้อม ผ่านกุศโลบายทางศาสนาเช่นการบวชป่าเพื่อเป็นแนวกันชนอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ และ 3) มิติด้านคุณภาพชีวิต ผ่านการสงเคราะห์ด้านการศึกษาและสาธารณสุขชุมชน

สรุปได้ว่า พระสงฆ์ในพื้นที่ชายแดนเทือกเขาพนมดงรักคือโซ่ข้อกลางที่เชื่อมประสานระหว่างรัฐกับชุมชนและระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ การดำรงอยู่และการปฏิบัติศาสนกิจของพระสงฆ์จึงเป็นกลไกสำคัญในการสร้างสันติภาพเชิงบวกและความเข้มแข็งอย่างยั่งยืนให้กับสังคมชายแดน

เอกสารอ้างอิง

กรมศิลปากร. (2560). *ประวัติศาสตร์และภูมิสถานแนวชายแดนไทย-กัมพูชา.* กรุงเทพมหานคร: กรมศิลปากร.

กระทรวงการต่างประเทศ. (2555). *ความเป็นมาของเขตแดนไทย-กัมพูชา.* กรุงเทพมหานคร: กรมสนธิสัญญาและกฎหมาย กระทรวงการต่างประเทศ.

พระครูเขมจิตสุนทร. (2569, 6 มีนาคม). เจ้าคณะอำเภอบัวเชดวัดเทพสุวรรณศรัทธาราม. *สัมภาษณ์.*

พระครูปริยัติวิสุทธิคุณ และ ธนรัฐ สะอาดเอี่ยม. (2565). *แนวทางการจัดการศึกษาที่ยั่งยืนของพระสงฆ์ในกลุ่มประเทศตามแนวภูเขาพนมดงรัก: ไทย กัมพูชา และลาว. วารสารวนัมฎองแหรกพุทธศาสตรปริทรรศน์. 9*(2): 165-178.

พระครูพนมศีลาจารย์. (2569, 6 มีนาคม). เจ้าคณะอำเภอพนมดงรักวัดป่าเขาโต๊ะ. *สัมภาษณ์.*

พระครูโสภณบุญญกิจ และคณะ. (2562). *การพัฒนาชุมชนเข้มแข็งของพระสงฆ์ในพื้นที่ชายแดนจังหวัดสุรินทร์.* (รายงานการวิจัย). พระนครศรีอยุธยา: สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระธรรมโมลีและคณะ.(2563). พนมดงรักศึกษา “พื้นที่หลากหลายทางภาษาและวัฒนธรรม”. *วารสารวนัม ฎองแหรกพุทธศาสตรปริทรรศน์ปีที่,* 7(1), มกราคม – มิถุนายน

พระธรรมวชิรญาณโกศล. (2569, 3 มีนาคม). เจ้าคณะจังหวัดสุรินทร์วัดเขาศาลาอตุลฐานะจาโร. *สัมภาษณ์.*

พระมหาบุญร่วม ปุญฺญมโน. (2561). *บทบาทพระสงฆ์กับการพัฒนาสังคมตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในพื้นที่ชายแดนอีสานใต้.* (วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม). บัณฑิตวิทยาลัย: จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พวงกุหลาบ เหลืองประเสริฐ. (2558). *การจัดการความขัดแย้งตามแนวชายแดนไทย-กัมพูชา.* กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์วิทยาลัยธรรมศาสตร์.

มนตรี ผิวนวล. (2569, 6 มีนาคม). ปราชญ์ชาวบ้านจรัส ช่องกระโดน เนิน 429. *สัมภาษณ์.*

สามทิศ ลาพันธ์. (2569, 6 มีนาคม). ตชด. ช่องกระโดน เนิน 429. *สัมภาษณ์.*

สุรพงษ์ โสธนะเสถียร (2556). *พุทธสันติวิธีโครงสร้างและการจัดการความขัดแย้ง*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ประสิทธิ์ภัณฑ์ แอนด์ พริ้นติ้ง.

สุรพล สุยะพรหม และคณะ. (2560). *ความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมและบทบาทของพระสงฆ์ในพื้นที่พรมแดนไทย-กัมพูชา.* กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

หลวงปู่เฮง ปภาโส. (2569, 5 มีนาคม). เจ้าอาวาสวัดพัฒนาธรรมาราม. *สัมภาษณ์.*

บันเทิงบุญ: อัตลักษณ์เชิงสัญลักษณ์ของกัณฑ์หลอนและกัณฑ์ฉลองในประเพณีเทศน์มหาชาติ อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์[1]

Meritorious Festivity: The Symbolic Identity of Kanlhon and Kan Chalhong in The Mahachat Tradition of Lamplaimat District, Burirum Province

พระมหาศิริพงศ์ จนฺทปาโมชฺโช[1*] ธนรัฐ สะอาดเอี่ยม[2]
Phramaha Siriphong Chandapamojjo[1] and Thanarat Sa-ard-iam[2]

บทคัดย่อ

บทความนี้ มีวัตถุประสงค์ คือ เพื่อศึกษาประเพณีบุญเทศน์มหาชาติของชาวอำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์ เพื่อศึกษาอัตลักษณ์เชิงสัญลักษณ์ของกัณฑ์หลอนและกัณฑ์ฉลองในประเพณีเทศน์มหาชาติ อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์ และ เพื่อวิเคราะห์สัญลักษณ์กัณฑ์หลอนและกัณฑ์ฉลองในประเพณีมหาชาติของชาวอำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์ การเก็บรวบรวมข้อมูลจากข้อมูลปฐมภูมิ ข้อมูลทุติยภูมิ การสัมภาษณ์เชิงลึก โดยใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) นำเสนอข้อมูลด้วยวิธีการพรรณนาความ (Descriptive Interpretation)

ผลการศึกษาพบว่า พบว่า ประเพณีบุญเทศน์มหาชาติของชาวอำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์ เป็นพิธีกรรมทางศาสนาที่สืบทอดจากพระเวสสันดรชาดก มีบทบาทสำคัญในการเสริมสร้างศรัทธาและค่านิยมเรื่องการทำบุญของชุมชน อัตลักษณ์เชิงสัญลักษณ์ของกัณฑ์หลอนและกัณฑ์ฉลองสะท้อนผ่านเนื้อหา ถ้อยคำ ทำนอง และรูปแบบการแสดง ที่ก่อให้เกิดบรรยากาศแห่งความศรัทธา ความปิติ และการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน การวิเคราะห์สัญลักษณ์พบว่า องค์ประกอบต่าง ๆ เช่น การเทศน์ การตกแต่งสถานที่ และดนตรี ล้วนแฝงความหมายทางสังคมและวัฒนธรรมในการสื่อสารเรื่องบุญ บาป การให้ทาน และอุดมคติพระโพธิสัตว์ อันเป็นแนวทางสำคัญในการอนุรักษ์และสืบทอดประเพณีในท้องถิ่นต่อไป ทั้งนี้ผลการศึกษาสามารถนำไปเป็นแนวทางในการศึกษาอนุรักษ์ประเพณีของไทย ให้กับชนรุ่นหลังที่มีต่อชุมชนในพื้นที่จังหวัดบุรีรัมย์ได้

คำสำคัญ: กัณฑ์หลอนและกัณฑ์ฉลอง, ประเพณีทศน์มหาชาติ, อัตลักษณ์เชิงสัญลักษณ์

---

[1] วัดหนองคู อำเภอ ลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์

[1] Wat Nongku Lamplaimat District Burirum Province

[2] อาจารย์ประจำหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์

[2] Lecturer in the Doctor of Philosophy (Ph.D.) Program in Buddhist Studies, Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Surin Campus, Thailand.

Abstract

The purpose of this article were (1) to study the Bun Thet Maha Chat (Great Vessantara Sermon Festival) tradition of the people in Lam Plai Mat District, Buriram Province; (2) to the symbolic identity of the Kanlhon and Kan Chalhong performances within the Maha Chat preaching tradition in Lam Plai Mat District, Buriram Province; and (3) to analyze the symbolic meanings of Kan Lon and KanChalong in the Maha Chat tradition of the local community in Lam Plai Mat District, Buriram Province. Data were collected from both primary and secondary sources, including in-depth interviews. The data were analyzed using content analysis and presented using descriptive analysis.

The findings revealed that: (1) the Bun Thet MahaChat tradition in Lam Plai Mat District reflects a socio-cultural context in which the ritual functions as a religious practice rooted in the narrative of the Vessantara Jataka. The tradition plays a significant role in shaping faith and communal values, particularly beliefs concerning the accumulation of merit and the spiritual benefits derived from listening to the sermon. (2) The concept of chanting and celebratory performances within the Bun Thet Maha Chat tradition serves to create an atmosphere of devotion, joy, and community participation. The study also found that the content, language, melodies, and performance styles reflect moral teachings, local beliefs, and distinctive cultural identities of the community. (3) The symbolic analysis of Kan Lon and Kan Chalong in the Maha Chat tradition reveals social and cultural dimensions embedded in preaching styles, spatial decorations, and musical elements. These elements function as symbolic processes that communicate meanings related to merit and demerit, the virtue of generosity (dāna), and the Bodhisattva ideal.

The findings of this study can be served as a guideline for the study and preservation of Thai cultural traditions and for transmitting this cultural heritage to future generations within the communities of Buriram Province.

Keywords: Meritorious Festivity, The Symbolic Identity of Kanlhon and Kan Chalhong, thet mahachat tradition.

บทนำ

ประเพณีเทศน์มหาชาติเป็นพิธีกรรมสำคัญในพระพุทธศาสนาที่สืบทอดกันมาอย่างยาวนานในสังคมไทย โดยเฉพาะในพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือซึ่งยังคงรักษาแบบแผนประเพณีดั้งเดิมไว้อย่างเข้มแข็ง การเทศน์มหาชาติเป็นการเทศนาเรื่อง พระเวสสันดรชาดก ซึ่งเป็นชาดกเรื่องสุดท้ายในมหานิบาตชาดก กล่าวถึงการบำเพ็ญทานบารมีของพระโพธิสัตว์ก่อนจะตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เนื้อหาของการเทศน์แบ่งออกเป็น 13 กัณฑ์ หรือที่เรียกว่า “เทศน์มหาชาติ 13 กัณฑ์” ซึ่งมีการขับร้องและเทศน์ตามทำนองเฉพาะของแต่ละท้องถิ่น (พระไกสร กิตฺติเวที, 2564) นอกจากนี้การจัดงานเทศน์มหาชาติยังมีความเชื่อว่า ผู้ที่ได้ฟังเทศน์ครบทั้ง 13 กัณฑ์ภายในวันเดียวจะได้รับอานิสงส์อย่างยิ่งและเกิดความเป็นสิริมงคลแก่ชีวิต (สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา, 2549)

ในบริบทของสังคมอีสาน งานบุญเทศน์มหาชาติไม่ได้เป็นเพียงพิธีกรรมทางศาสนาเท่านั้น แต่ยังเป็นกิจกรรมทางวัฒนธรรมที่สะท้อนวิถีชีวิตของชุมชนอย่างลึกซึ้ง ชาวบ้านจะมีส่วนร่วมในการจัดเตรียมเครื่องกัณฑ์เทศน์ การแห่ขบวนบุญ การฟังเทศน์ และการร่วมกิจกรรมรื่นเริงต่าง ๆ ซึ่งทำให้งานบุญดังกล่าวกลายเป็นพื้นที่ทางสังคมที่หลอมรวมศรัทธาทางศาสนาเข้ากับวัฒนธรรมชุมชนได้อย่างกลมกลืน (อินตา กวีวงศ์, 2555) ปรากฏการณ์ดังกล่าวสามารถอธิบายได้ด้วยแนวคิด “บันเทิงบุญ” ซึ่งหมายถึงกิจกรรมที่สร้างความสนุกสนานภายในงานบุญ เพื่อให้ผู้คนเข้ามามีส่วนร่วมในพิธีกรรมทางศาสนาอย่างมีชีวิตชีวาและต่อเนื่อง

ในพื้นที่อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์ ประเพณีเทศน์มหาชาติยังคงมีรูปแบบการจัดงานที่สะท้อนอัตลักษณ์ของชุมชนอย่างเด่นชัด โดยเฉพาะกิจกรรมที่เรียกว่า กัณฑ์หลอน และ กัณฑ์ฉลอง ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรม “บันเทิงบุญ” ที่ช่วยสร้างสีสันและความมีชีวิตชีวาให้กับงานบุญเทศน์มหาชาติ กิจกรรมดังกล่าวไม่เพียงทำหน้าที่เป็นการละเล่นหรือการแสดงเพื่อความบันเทิงเท่านั้น แต่ยังสะท้อนโลกทัศน์ ความเชื่อ และระบบคุณค่าของชุมชนในเชิงสัญลักษณ์อีกด้วย กัณฑ์หลอน เป็นกิจกรรมที่ปรากฏในช่วงหนึ่งของการจัดงานเทศน์มหาชาติ โดยมักมีลักษณะของการแสดงหรือการละเล่นที่มีความตลกขบขัน แปลกประหลาด หรือสร้างความตื่นเต้นให้กับผู้ชม ชาวบ้านบางกลุ่มอาจแต่งกายเป็นตัวละครในจินตนาการหรือแต่งกายเลียนแบบภูตผี ตัวตลก หรือบุคคลในสังคม เพื่อสร้างความสนุกสนานแก่ผู้ร่วมงาน ลักษณะดังกล่าวสะท้อนรูปแบบการแสดงพื้นบ้านที่ผสมผสานระหว่างความเชื่อพื้นบ้านกับศิลปะการแสดงของชุมชน การปรากฏของกัณฑ์หลอนจึงสามารถตีความได้ว่าเป็น “พื้นที่ทางวัฒนธรรม” ที่เปิดโอกาสให้ผู้คนได้ผ่อนคลายจากความเคร่งครัดของพิธีกรรมทางศาสนา ในขณะเดียวกันก็ยังคงเชื่อมโยงกับบริบทของงานบุญและความศรัทธาทางพุทธศาสนา

ในเชิงสัญลักษณ์ กัณฑ์หลอนสะท้อนถึงการรับรู้ของชุมชนที่มองว่าชีวิตมนุษย์ประกอบด้วยทั้งมิติของความศักดิ์สิทธิ์และความเป็นสามัญ การแสดงที่มีความตลกขบขันหรือเหนือจริงจึงทำหน้าที่เป็นกลไกทางวัฒนธรรมในการสร้างสมดุลระหว่างความเคร่งครัดของพิธีกรรมกับความสนุกสนานของชีวิตประจำวัน นอกจากนี้ยังช่วยดึงดูดให้เยาวชนและคนรุ่นใหม่เข้ามามีส่วนร่วมในประเพณี ซึ่งถือเป็น

กลไกสำคัญในการสืบทอดวัฒนธรรมท้องถิ่นจากรุ่นสู่รุ่น ส่วนกัณฑ์ฉลอง เป็นกิจกรรมที่เกิดขึ้นภายหลังจากช่วงสำคัญของการเทศน์มหาชาติ โดยมีลักษณะเป็นการเฉลิมฉลองความสำเร็จของการจัดงานบุญและการร่วมกันสร้างกุศลของชุมชน กิจกรรมดังกล่าวอาจประกอบด้วยการฟ้อนรำ ดนตรีพื้นบ้าน การละเล่น หรือการแสดงทางวัฒนธรรม ซึ่งสะท้อนถึงความสัมพันธ์อันแน่นแฟ้นของสมาชิกในชุมชนและการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนในการจัดงานบุญ ในเชิงสัญลักษณ์ กัณฑ์ฉลองจึงเปรียบเสมือนการแสดงออกถึง ผลแห่งบุญ ที่ชุมชนได้ร่วมกันสร้างขึ้นผ่านการฟังเทศน์และการทำบุญร่วมกัน ความสุขและความรื่นเริงที่เกิดขึ้นในช่วงกัณฑ์ฉลองจึงเป็นการแสดงถึงความอิ่มเอมทางจิตใจและความสามัคคีของชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดทางสังคมวัฒนธรรมที่มองว่างานบุญเป็นกลไกสำคัญในการสร้างความสัมพันธ์และความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของสมาชิกในสังคม

กัณฑ์หลอนและกัณฑ์ฉลองในประเพณีเทศน์มหาชาติของอำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์เป็นองค์ประกอบทางวัฒนธรรมที่สะท้อนอัตลักษณ์ของชุมชนในรูปแบบของ บันเทิงบุญ ซึ่งเป็นการผสมผสานระหว่างศรัทธาทางพระพุทธศาสนา ความเชื่อพื้นบ้าน และศิลปะการแสดงของชุมชนเข้าด้วยกันอย่างกลมกลืน กิจกรรมทั้งสองไม่เพียงทำหน้าที่สร้างความสนุกสนานภายในงานบุญเท่านั้น แต่ยังทำหน้าที่เป็นสัญลักษณ์ของความสามัคคี ความศรัทธา และการสืบทอดวัฒนธรรมท้องถิ่นให้ดำรงอยู่ในสังคมร่วมสมัย

อย่างไรก็ตาม จากการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องพบว่า งานศึกษาส่วนใหญ่ยังมุ่งเน้นการอธิบายประเพณีเทศน์มหาชาติในภาพรวม หรือเน้นในมิติทางศาสนาและความเชื่อเป็นหลัก ขณะที่การศึกษาที่วิเคราะห์ “กัณฑ์หลอน” และ “กัณฑ์ฉลอง” ในฐานะสัญญะทางวัฒนธรรมและอัตลักษณ์ของชุมชนยังมีอยู่อย่างจำกัด อีกทั้งแนวคิด “บันเทิงบุญ” ยังไม่ได้รับการอธิบายเชิงลึกในมิติทางวิชาการอย่างเป็นระบบ ดังนั้น บทความนี้จึงมุ่งศึกษาประเด็นดังกล่าวเพื่อเติมเต็มช่องว่างทางวิชาการ และสร้างความเข้าใจเชิงลึกเกี่ยวกับบทบาทของสัญลักษณ์และการแสดงออกทางวัฒนธรรมในประเพณีเทศน์มหาชาติของชุมชนท้องถิ่น

ประวัติและความเป็นมาของบุญมหาชาติของชาวอำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์

ประเพณีบุญเทศน์มหาชาติของชาวอำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์ มีรากฐานมาจากความเชื่อในพระพุทธศาสนา โดยมีเนื้อหาสาระเกี่ยวข้องกับเรื่อง พระเวสสันดรชาดก ซึ่งเป็นชาดกเรื่องสุดท้ายในทศชาติชาดก อันกล่าวถึงการบำเพ็ญ ทานบารมีของพระโพธิสัตว์ก่อนตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า พระเวสสันดรชาดก ซึ่งเป็นชาดกเรื่องที่ 10 (เรื่องสุดท้าย) ใน ทศชาติชาดก (มหานิบาตชาดก) ปรากฏอยู่ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 28 พระสุตตันตปิฎก เล่มที่ 20 ขุททกนิกาย ชาดก ภาค 2 ในหมวด มหานิบาตชาดก (เรื่องที่ 547) (ขุ.ช.(ไทย) 28/1655-2440/447- 560) โดยเป็นเรื่องที่แสดงถึงการบำเพ็ญทานบารมีขั้นสูงสุด เรื่องราวดังกล่าวได้รับการยกย่องว่าเป็นแบบอย่างของการเสียสละและการให้ทานอันยิ่งใหญ่ จึงถูกนำมาเผยแผ่ในรูปแบบของการเทศน์มหาชาติที่แบ่งออกเป็น 13 กัณฑ์ ได้แก่ กัณฑ์ทศพร กัณฑ์หิมพานต์ กัณฑ์ทานกัณฑ์

กัณฑ์วนประเวศน์ กัณฑ์ชูชก กัณฑ์จุลพน กัณฑ์มหาพน กัณฑ์กุมาร กัณฑ์มัทรี กัณฑ์สักกบรรพ กัณฑ์มหาราช กัณฑ์ฉกษัตริย์ และกัณฑ์นครกัณฑ์ ซึ่งแต่ละกัณฑ์สะท้อนเหตุการณ์สำคัญในชีวิตของพระเวสสันดรและสื่อถึงคุณธรรมในทางพระพุทธศาสนา (อินตา กวีวงศ์, 2555) ประเพณีดังกล่าวมุ่งเน้นให้พุทธศาสนิกชนได้ร่วมกันฟังเทศน์มหาชาติครบทั้ง 13 กัณฑ์ภายในวันเดียว โดยมีความเชื่อว่าผู้ที่ตั้งใจฟังเทศน์อย่างครบถ้วนด้วยจิตศรัทธาจะได้รับอานิสงส์อย่างยิ่ง ทั้งในด้านความเป็นสิริมงคลแก่ชีวิตและการสั่งสมบุญกุศลตามคติความเชื่อของพระพุทธศาสนา เถรวาท ความเชื่อนี้ได้รับการกล่าวถึงในคัมภีร์และวรรณกรรมพระพุทธศาสนาหลายแหล่ง ซึ่งระบุว่าการฟังเทศน์มหาชาติครบถ้วนถือเป็นการระลึกถึงคุณธรรมของพระโพธิสัตว์และเป็นการปลูกฝังศรัทธาในพระพุทธศาสนาให้มั่นคงยิ่งขึ้น (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2554) ด้วยเหตุนี้ การจัดงานบุญเทศน์มหาชาติจึงไม่เพียงเป็นกิจกรรมทางศาสนา แต่ยังเป็นกระบวนการสร้างการเรียนรู้ทางศีลธรรมและวัฒนธรรมให้แก่สมาชิกในชุมชนอีกด้วย

ในบริบทของสังคมอีสาน ประเพณีบุญเทศน์มหาชาติเป็นหนึ่งในฮีตสิบสองหรือจารีตประเพณีประจำเดือนของชาวอีสาน ซึ่งมักจัดขึ้นในช่วงเดือนสี่ตามปฏิทินจันทรคติ เรียกกันทั่วไปว่า “บุญผะเหวด” หรือ “บุญพระเวส” คำว่า “ผะเหวด” เป็นคำเรียกพระเวสสันดรในภาษาถิ่นอีสาน โดยการจัดงานบุญผะเหวดจะมีพิธีกรรมสำคัญหลายประการ เช่น การแห่พระเวสสันดรเข้าเมือง การแห่ผ้าผะเหวดหรือผืนผ้าที่เขียนภาพเรื่องราวพระเวสสันดรชาดก การถวายเครื่องกัณฑ์เทศน์ และการฟังเทศน์มหาชาติของชุมชนตลอดทั้งวัน (สุจิตต์ วงษ์เทศ, 2552) พิธีกรรมเหล่านี้สะท้อนให้เห็นถึงการผสมผสานระหว่างความเชื่อทางพระพุทธศาสนากับวัฒนธรรมพื้นบ้านของชาวอีสานอย่างกลมกลืน

สำหรับพื้นที่อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์ ซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรมและมีรากฐานวัฒนธรรมอีสาน–เขมร ประเพณีบุญเทศน์มหาชาติยังคงได้รับการสืบทอดอย่างต่อเนื่อง โดยมีวัดและชุมชนเป็นศูนย์กลางในการจัดกิจกรรม ชาวบ้านในแต่ละหมู่บ้านจะร่วมแรงร่วมใจกันจัดเตรียมงานบุญ ไม่ว่าจะเป็นการจัดขบวนแห่ การเตรียมเครื่องกัณฑ์เทศน์ การประดับตกแต่งวัด และการจัดสถานที่สำหรับฟังเทศน์ การมีส่วนร่วมของชุมชนในลักษณะดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึงบทบาทของวัดในฐานะศูนย์กลางทางจิตใจและศูนย์กลางทางสังคมของชุมชน (กรมการศาสนา, 2554)

หนึ่งในกิจกรรมสำคัญที่ปรากฏในงานบุญเทศน์มหาชาติของชาวอำเภอลำปลายมาศ คือ ขบวนแห่พระเวสสันดรเข้าเมือง ซึ่งเป็นพิธีกรรมเชิงสัญลักษณ์ที่จำลองเหตุการณ์ในเรื่องพระเวสสันดรชาดกตอนที่พระเวสสันดรเสด็จกลับเข้าสู่เมืองสีพีหลังจากสิ้นสุดการบำเพ็ญเพียรในป่า การจัดขบวนแห่ดังกล่าวมักประกอบด้วยขบวนรถหรือขบวนแห่ที่ตกแต่งอย่างสวยงาม มีการแต่งกายเลียนแบบตัวละครในเรื่องชาดก พร้อมทั้งมีดนตรีพื้นบ้านและการแสดงศิลปวัฒนธรรมของชุมชนร่วมด้วย พิธีกรรมนี้ไม่เพียงแต่มีความหมายเชิงศาสนาเท่านั้น แต่ยังเป็นการสร้างความสามัคคีและความภาคภูมิใจในวัฒนธรรมท้องถิ่นของชุมชนอีกด้วย

นอกจากนี้ยังมีการจัด ขบวนแห่ผะเหวด ซึ่งเป็นการนำผืนผ้าที่ยาวและมีภาพเขียนเรื่องราวพระเวสสันดรชาดกทั้ง 13 กัณฑ์ มาแห่รอบหมู่บ้านหรือรอบวัดก่อนนำไปประดิษฐานไว้ในศาลาหรือสถานที่จัด

เทศน์มหาชาติ ผืนผะเหวดดังกล่าวถือเป็นสื่อทางวัฒนธรรมที่ใช้ถ่ายทอดเรื่องราวในชาดกให้แก่ประชาชนทั่วไป โดยเฉพาะผู้ที่ไม่สามารถอ่านคัมภีร์ได้ การใช้ภาพประกอบจึงเป็นวิธีการสื่อสารทางศาสนาและวัฒนธรรมที่สำคัญในสังคมพื้นบ้าน (อินตา กวีวงศ์, 2555)

อีกกิจกรรมหนึ่งที่มีความสำคัญคือ การถวายเครื่องกัณฑ์เทศน์ ซึ่งเป็นการนำสิ่งของต่าง ๆ เช่น อาหาร ข้าวของเครื่องใช้ หรือปัจจัย มาถวายแด่พระสงฆ์ในระหว่างการเทศน์แต่ละกัณฑ์ เครื่องกัณฑ์เทศน์เหล่านี้มักได้รับการจัดตกแต่งอย่างสวยงามและมีความหมายเชิงสัญลักษณ์ เช่น การจัดพานเครื่องไทยธรรมการประดับด้วยดอกไม้หรือใบตอง เป็นต้น การถวายเครื่องกัณฑ์เทศน์สะท้อนถึงค่านิยมเรื่องการให้ทานซึ่งเป็นหลักธรรมสำคัญในพระพุทธศาสนา และยังเป็นการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดงานบุญอีกด้วย

ในช่วงการเทศน์มหาชาติ ชาวบ้านจะมารวมตัวกันที่วัดเพื่อฟังเทศน์ตลอดทั้งวัน บางแห่งอาจมีการเทศน์ต่อเนื่องทั้งกลางวันและกลางคืน โดยพระสงฆ์หรือพระนักเทศน์จะใช้ทำนองการเทศน์แบบพื้นบ้านที่มีจังหวะและทำนองเฉพาะ ซึ่งช่วยให้ผู้ฟังเกิดความเพลิดเพลินและสามารถติดตามเรื่องราวได้อย่างต่อเนื่อง ลักษณะดังกล่าวทำให้การเทศน์มหาชาติไม่เพียงเป็นการสอนธรรมะเท่านั้น แต่ยังเป็นศิลปะการแสดงทางวัฒนธรรมที่สะท้อนภูมิปัญญาของท้องถิ่นอีกด้วย (สุจิตต์ วงษ์เทศ, 2552)

ในปัจจุบัน ประเพณีบุญเทศน์มหาชาติของชาวอำเภอลำปลายมาศยังคงได้รับการสืบทอดอย่างต่อเนื่อง แม้ว่าสภาพสังคมจะเปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัยก็ตาม หลายชุมชนได้มีการปรับรูปแบบการจัดงานให้สอดคล้องกับบริบทของสังคมร่วมสมัย เช่น การจัดกิจกรรมทางวัฒนธรรมเพิ่มเติม การแสดงศิลปะพื้นบ้าน การจัดนิทรรศการเกี่ยวกับพระเวสสันดรชาดก หรือการเชิญชวนนักท่องเที่ยวให้เข้ามาร่วมชมงานบุญของชุมชน การปรับตัวดังกล่าวช่วยให้ประเพณีบุญเทศน์มหาชาติยังคงมีชีวิตชีวาและสามารถดำรงอยู่ในสังคมปัจจุบันได้อย่างต่อเนื่อง

กล่าวโดยสรุป ประเพณีบุญเทศน์มหาชาติของชาวอำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์ เป็นประเพณีสำคัญที่สะท้อนถึงความศรัทธาในพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมพื้นบ้านของชาวอีสานได้อย่างชัดเจน พิธีกรรมต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในงานบุญ ไม่ว่าจะเป็นการแห่พระเวสสันดรเข้าเมือง การแห่ผะเหวด การถวายเครื่องกัณฑ์เทศน์ หรือการฟังเทศน์มหาชาติ ล้วนเป็นกระบวนการทางวัฒนธรรมที่ช่วยหล่อหลอมความสามัคคีของชุมชนและถ่ายทอดคุณค่าทางศีลธรรมให้แก่คนรุ่นต่อไป นอกจากนี้ การผสมผสานกิจกรรมทางวัฒนธรรมพื้นบ้านและการส่งเสริมการท่องเที่ยวยังช่วยให้ประเพณีบุญเทศน์มหาชาติยังคงมีบทบาทสำคัญทั้งในด้านศาสนา สังคม และการอนุรักษ์วัฒนธรรมท้องถิ่นของชาวอำเภอลำปลายมาศและภาคอีสานในสังคมไทยปัจจุบัน

ประเพณีบุญเทศน์มหาชาติ : เทศน์มหาชาติกัณฑ์หลอนและกัณฑ์ฉลอง ในพื้นที่ชุมชนอำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์

แนวคิดเรื่องกัณฑ์หลอนและกัณฑ์ฉลองในประเพณีบุญเทศน์มหาชาติของชุมชนในพื้นที่อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์ สะท้อนลักษณะการผสมผสานระหว่างหลักธรรมทางพระพุทธศาสนากับรูปแบบการแสดงออกทางวัฒนธรรมพื้นบ้านที่มีเอกลักษณ์เฉพาะของท้องถิ่น การเทศน์มหาชาติซึ่งมีเนื้อหาจากพระเวสสันดรชาดก มิได้มีเพียงการถ่ายทอดเนื้อหาธรรมะตามลำดับกัณฑ์เท่านั้น แต่ยังมีการพัฒนาเทคนิคการเทศน์และรูปแบบพิธีกรรมเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชน โดยกัณฑ์หลอนทำหน้าที่เป็นกระบวนการสร้างอารมณ์ร่วมให้แก่ผู้ฟังผ่านการใช้ทำนอง ลีลาการเทศน์ ภาษาและสำนวนท้องถิ่น รวมถึงการแสดงท่าทางประกอบการเล่าเรื่อง เพื่อกระตุ้นให้ผู้ฟังเกิดความซาบซึ้งในคุณธรรมของพระเวสสันดร โดยเฉพาะการบำเพ็ญทานบารมี ขณะที่กัณฑ์ฉลองมีบทบาทเป็นช่วงแห่งการแสดงความปลื้มปีติภายหลังการเทศน์มหาชาติครบทุกกัณฑ์ ซึ่งปรากฏในรูปแบบของการถวายเครื่องกัณฑ์เทศน์ การอนุโมทนาบุญ และกิจกรรมรื่นเริงของชุมชน อันสะท้อนถึงมิติทางสังคมและวัฒนธรรมของพิธีกรรม กล่าวได้ว่า กัณฑ์หลอนและกัณฑ์ฉลองเป็นกลไกทางวัฒนธรรมที่ช่วยเชื่อมโยงหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเข้ากับวิถีชีวิตของชุมชน ทำให้ประเพณีบุญเทศน์มหาชาติยังคงดำรงอยู่และมีความหมายต่อสังคมท้องถิ่นอย่างต่อเนื่อง (พระครูสุนทรวีรบัณฑิต, สัมภาษณ์, 4 มีนาคม 2569; เอกฉัท จารุเมธีชน, สัมภาษณ์, 4 มีนาคม 2569)

ประเพณีบุญเทศน์มหาชาติในชุมชนอำเภอลำปลายมาศมีลักษณะเป็นกิจกรรมทางศาสนาและสังคมที่ชุมชนมีส่วนร่วมอย่างกว้างขวาง ชาวบ้านในแต่ละหมู่บ้านมักร่วมกันจัดงานบุญ ณ วัดที่เป็นศูนย์กลางของชุมชน โดยมีการเตรียมงานล่วงหน้าทั้งด้านสถานที่ การตกแต่งศาลาการเปรียญ การจัดเตรียมเครื่องกัณฑ์เทศน์ และนิมนต์พระนักเทศน์จากพื้นที่ต่าง ๆ มาร่วมเทศน์มหาชาติ บรรยากาศของงานบุญจึงเต็มไปด้วยความร่วมมือและความศรัทธาของคนในชุมชน การมีส่วนร่วมในลักษณะดังกล่าวทำให้พิธีกรรมทางศาสนาไม่ใช่เพียงกิจกรรมเฉพาะของพระสงฆ์เท่านั้น แต่เป็นกิจกรรมของชุมชนทั้งหมด (วีระชัย ยศโสธร, สัมภาษณ์, 4 มีนาคม 2569)

ในบริบทดังกล่าว แนวคิดเรื่องกัณฑ์หลอนจึงมีบทบาทสำคัญในการทำให้การเทศน์มหาชาติเป็นกิจกรรมที่มีชีวิตชีวาและเข้าถึงผู้ฟังได้อย่างลึกซึ้ง กัณฑ์หลอนมิได้เป็นเพียงรูปแบบการเทศน์ที่เน้นความตื่นเต้นหรือความสะเทือนใจเท่านั้น แต่ยังเป็นกระบวนการสื่อสารทางวัฒนธรรมที่ช่วยให้เนื้อหาธรรมะสามารถถ่ายทอดไปสู่ผู้ฟังได้อย่างมีประสิทธิภาพ การใช้ลีลาการเทศน์ที่มีจังหวะและทำนอง การเลือกใช้ถ้อยคำที่สะท้อนสำนวนท้องถิ่น และการสร้างบรรยากาศที่ทำให้ผู้ฟังเกิดอารมณ์ร่วม ล้วนเป็นองค์ประกอบที่ทำให้กัณฑ์หลอนมีความสำคัญต่อการดำรงอยู่ของประเพณีเทศน์มหาชาติในชุมชน (พระครูปลัดทวีศักดิ์ เทวมิตฺโต, สัมภาษณ์, 4 มีนาคม 2569)

1. แนวคิดของกัณฑ์หลอน กัณฑ์หลอนเป็นรูปแบบการเทศน์หรือการแสดงที่มีจุดมุ่งหมายเพื่อสร้างอารมณ์ร่วมแก่ผู้ฟัง โดยเฉพาะความสะเทือนใจและความซาบซึ้งต่อคุณธรรมของพระเวสสันดร แนวคิดสำคัญของกัณฑ์หลอนคือการทำให้ผู้ฟังตระหนักถึงคุณค่าของการเสียสละ ความเมตตา และการ

บำเพ็ญทานบารมี ซึ่งเป็นคุณธรรมหลักในเรื่องพระเวสสันดรชาดก การเทศน์ในลักษณะนี้จึงไม่เพียงเป็นการเล่าเรื่องตามเนื้อหาของชาดกเท่านั้น แต่ยังเป็นการถ่ายทอดคุณค่าทางศีลธรรมผ่านประสบการณ์ทางอารมณ์ของผู้ฟัง (บรรจง โสดาดี, สัมภาษณ์, 4 มีนาคม 2569) ในกระบวนการเทศน์มหาชาติ พระนักเทศน์จะใช้เทคนิคต่าง ๆ เพื่อสร้างบรรยากาศให้ผู้ฟังเกิดความรู้สึกคล้อยตามเรื่องราวที่กำลังเล่า เมื่อผู้ฟังเกิดความรู้สึกสงสาร เห็นใจ หรือประทับใจในเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในเรื่อง ก็จะสามารถเข้าใจความหมายของการเสียสละและการให้ทานได้อย่างลึกซึ้งยิ่งขึ้น การสร้างอารมณ์ร่วมในลักษณะนี้จึงเป็นวิธีการที่ช่วยให้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาได้รับการถ่ายทอดอย่างมีพลัง (พระครูสุนทรวีรบัณฑิต, สัมภาษณ์, 4 มีนาคม 2569) กัณฑ์หลอนยังสะท้อนถึงภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของชุมชนในการปรับรูปแบบการเทศน์ให้สอดคล้องกับบริบทของผู้ฟัง ชุมชนอีสานมีวัฒนธรรมการเล่าเรื่องและการแสดงพื้นบ้านที่เน้นความสนุกสนานและการมีส่วนร่วมของผู้ฟัง ดังนั้นการเทศน์มหาชาติจึงได้รับอิทธิพลจากวัฒนธรรมดังกล่าว ทำให้เกิดรูปแบบการเทศน์ที่มีลีลาและจังหวะเฉพาะตัว ซึ่งช่วยให้ผู้ฟังรู้สึกใกล้ชิดกับเรื่องราวมากยิ่งขึ้น (เอกฉัท จารุเมธีชน, สัมภาษณ์, 4 มีนาคม 2569)

2. วิธีการแสดงออกของกัณฑ์หลอน การแสดงออกของกัณฑ์หลอนในประเพณีบุญเทศน์มหาชาติของชุมชนอำเภอลำปลายมาศสามารถพบได้ในหลายรูปแบบ ซึ่งสะท้อนถึงศิลปะการสื่อสารและการแสดงพื้นบ้านของท้องถิ่นการเทศน์แบบมีทำนองและลีลา พระนักเทศน์ใช้เสียงสูงต่ำ จังหวะ และทำนองพื้นบ้านเพื่อสร้างอารมณ์สะเทือนใจ การเปลี่ยนระดับเสียงหรือการเน้นคำสำคัญในบางช่วงของเรื่องช่วยทำให้ผู้ฟังเกิดความตื่นเต้นและสามารถติดตามเนื้อเรื่องได้อย่างต่อเนื่อง ลีลาการเทศน์ดังกล่าวทำให้การฟังเทศน์มีลักษณะคล้ายการฟังการเล่าเรื่องที่มีจังหวะและดนตรีประกอบ (วีระชัย ยศโสธร, สัมภาษณ์, 4 มีนาคม 2569)

การใช้ภาษาถิ่นอีสาน การใช้ภาษาถิ่นช่วยให้ผู้ฟังเข้าใจเนื้อหาได้ง่ายและเกิดความรู้สึกใกล้ชิดกับเรื่องราว เนื่องจากถ้อยคำและสำนวนในภาษาถิ่นสามารถถ่ายทอดอารมณ์และความหมายได้อย่างลึกซึ้ง การใช้ภาษาที่ผู้ฟังคุ้นเคยยังช่วยให้การสื่อสารมีประสิทธิภาพและทำให้ผู้ฟังสามารถจินตนาการถึงเหตุการณ์ต่าง ๆ ในเรื่องได้ชัดเจนยิ่งขึ้น (อดิศร ทองหอม, สัมภาษณ์, 5 มีนาคม 2569) การแสดงท่าทางประกอบการเทศน์ พระนักเทศน์บางรูปอาจใช้การเคลื่อนไหวของร่างกาย การแสดงสีหน้า หรือการเลียนแบบเหตุการณ์ในเรื่องเพื่อสร้างภาพในจินตนาการให้แก่ผู้ฟัง วิธีการดังกล่าวช่วยให้ผู้ฟังสามารถมองเห็นภาพเหตุการณ์ต่าง ๆ ได้ชัดเจนและเกิดความรู้สึกร่วมกับตัวละครในเรื่อง (พระครูปลัดทวีศักดิ์ เทวมิตฺโต, สัมภาษณ์, 4 มีนาคม 2569) การมีส่วนร่วมของผู้ฟัง ผู้ฟังในชุมชนมักมีปฏิกิริยาตอบสนองต่อการเทศน์ เช่น การหัวเราะเมื่อเกิดเหตุการณ์ที่น่าขบขัน การแสดงความสงสารหรือซาบซึ้งในเหตุการณ์ที่สะเทือนใจ หรือการเปล่งเสียงรับกับจังหวะการเทศน์ ปฏิสัมพันธ์เช่นนี้ทำให้การเทศน์มหาชาติเป็นกิจกรรมที่มีชีวิตชีวาและเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมชุมชน (บรรจง โสดาดี, สัมภาษณ์, 4 มีนาคม 2569)

3. แนวคิดของกัณฑ์ฉลอง กัณฑ์ฉลองเป็นช่วงแสดงความยินดีหลังจากการเทศน์มหาชาติครบทุกกัณฑ์แล้ว แนวคิดหลักคือการแสดงความปลื้มปีติในบุญกุศลที่ได้ร่วมกันฟังเทศน์และทำบุญ พร้อมทั้ง

เป็นการสร้างความสามัคคีในชุมชน การฟังเทศน์มหาชาติครบทุกกัณฑ์ถือเป็นกิจกรรมที่ต้องใช้ความตั้งใจและความศรัทธาของผู้เข้าร่วม ดังนั้นเมื่อพิธีกรรมเสร็จสิ้นลง ชุมชนจึงร่วมกันเฉลิมฉลองเพื่อแสดงความยินดีในบุญกุศลที่ได้ร่วมกันสร้างขึ้น (พระครูสุนทรวีรบัณฑิต, สัมภาษณ์, 4 มีนาคม 2569)

กัณฑ์ฉลองยังมีความหมายในเชิงสังคม เนื่องจากเป็นช่วงเวลาที่สมาชิกในชุมชนได้แสดงออกถึงความสัมพันธ์และความร่วมมือที่เกิดขึ้นตลอดกระบวนการจัดงานบุญ การเฉลิมฉลองหลังพิธีกรรมจึงเป็นการยืนยันถึงความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของชุมชน และช่วยเสริมสร้างความรู้สึกผูกพันระหว่างสมาชิกในสังคม (เอกฉัท จารุเมธีชน, สัมภาษณ์, 4 มีนาคม 2569)

4. วิธีการแสดงออกของกัณฑ์ฉลอง การถวายเครื่องกัณฑ์เทศน์และเครื่องไทยธรรม เพื่อแสดงความเคารพและร่วมอนุโมทนาบุญ เครื่องกัณฑ์เทศน์มักได้รับการจัดตกแต่งอย่างสวยงาม และเป็นสัญลักษณ์ของการให้ทานตามหลักธรรมในพระพุทธศาสนา (พระครูปลัดทวีศักดิ์ เทวมิตฺโต, สัมภาษณ์, 4 มีนาคม 2569) การกล่าวอนุโมทนาและให้พรจากพระสงฆ์ หลังจากการเทศน์มหาชาติครบทุกกัณฑ์ พระสงฆ์จะกล่าวอนุโมทนาในบุญกุศลของผู้ร่วมงาน พร้อมทั้งให้พรเพื่อความเป็นสิริมงคลแก่ผู้เข้าร่วมพิธี (บรรจง โสดาดี, สัมภาษณ์, 4 มีนาคม 2569) กิจกรรมรื่นเริงของชุมชน เช่น การร้องเพลงพื้นบ้าน การแสดงหมอลำ หรือการบรรเลงดนตรีพื้นบ้าน กิจกรรมเหล่านี้ช่วยสร้างบรรยากาศแห่งความสนุกสนานและเป็นการผ่อนคลายหลังจากการประกอบพิธีกรรมที่ยาวนาน (วีระชัย ยศโสธร, สัมภาษณ์, 4 มีนาคม 2569)

การร่วมรับประทานอาหารและพบปะของชุมชน ซึ่งช่วยเสริมสร้างความสัมพันธ์และความสามัคคีของคนในท้องถิ่น ชาวบ้านมักนำอาหารมาร่วมแบ่งปันกันภายในงานบุญ ทำให้เกิดบรรยากาศของการแบ่งปันและความเป็นกันเอง (อดิศร ทองหอม, สัมภาษณ์, 5 มีนาคม 2569)

แนวคิดเรื่องกัณฑ์หลอนและกัณฑ์ฉลองในประเพณีบุญเทศน์มหาชาติของชุมชนในอำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์ สะท้อนการผสมผสานระหว่างหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมพื้นบ้าน โดยกัณฑ์หลอนทำหน้าที่กระตุ้นอารมณ์และความซาบซึ้งในคุณธรรมของเรื่องพระเวสสันดรชาดก ส่วนกัณฑ์ฉลองทำหน้าที่สร้างความปลื้มปีติและความสามัคคีของชุมชนภายหลังการประกอบพิธีกรรม ส่งผลให้ประเพณีบุญเทศน์มหาชาติยังคงมีความหมายและได้รับการสืบทอดในสังคมท้องถิ่นจนถึงปัจจุบัน

บันเทิงบุญ: อัตลักษณ์เชิงสัญลักษณ์ของกัณฑ์หลอนและกัณฑ์ฉลองในประเพณีเทศน์มหาชาติ อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์

การแห่กัณฑ์หลอนเป็นหนึ่งในกิจกรรมที่สร้างความครึกครื้นและมีชีวิตชีวาที่สุดในงานบุญมหาชาติของชาวบ้านในอำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์ นอกจากจะเป็นพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับการทำบุญและการถวายเครื่องกัณฑ์เทศน์แล้ว การแห่กัณฑ์หลอนยังเป็นพื้นที่แห่งความสนุกสนาน การแสดงออกทางวัฒนธรรม และการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนอย่างเต็มที่ บรรยากาศของการแห่กัณฑ์หลอนจึงเต็มไปด้วยเสียงหัวเราะ เสียงดนตรี และสีสันของผู้คนที่ร่วมกันสร้างความสุขให้กับงานบุญของหมู่บ้าน

ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชุมชนท้องถิ่นที่ยังคงสืบทอดต่อกันมาอย่างต่อเนื่อง (บรรจง โสดาดี, สัมภาษณ์, 4 มีนาคม 2569)

เมื่อถึงวันงานบุญมหาชาติ ชาวบ้านแต่ละคุ้มบ้านหรือแต่ละหมู่บ้านในอำเภอลำปลายมาศจะเริ่มเตรียมตัวสำหรับการจัดขบวนแห่กัณฑ์หลอนตั้งแต่ช่วงเช้า บางแห่งเริ่มเตรียมการตั้งแต่คืนก่อนหน้าเพื่อจัดเครื่องกัณฑ์ เครื่องไทยทาน และอุปกรณ์ตกแต่งขบวนแห่ให้สวยงาม เมื่อทุกอย่างพร้อม ขบวนแห่ก็จะเริ่มเคลื่อนตัวเข้าสู่วัด โดยมีชาวบ้านจำนวนมากเข้าร่วม ทั้งเด็ก เยาวชน ผู้ใหญ่ และผู้สูงอายุ ทุกคนแต่งกายด้วยเสื้อผ้าพื้นเมืองหรือชุดสีสันสดใส ทำให้ขบวนแห่มีความคึกคักและมีชีวิตชีวา เป็นภาพสะท้อนของความร่วมมือและความสามัคคีของคนในชุมชน (พระครูปลัดทวีศักดิ์ เทวมิตฺโต, สัมภาษณ์, 4 มีนาคม 2569)

สิ่งที่ทำให้การแห่กัณฑ์หลอนในอำเภอลำปลายมาศมีความสนุกสนานอย่างมากคือเสียงดนตรีพื้นบ้านที่บรรเลงตลอดเส้นทางของขบวนแห่ เครื่องดนตรีที่นิยมใช้ ได้แก่ กลองยาว กลองตุ้ม แคน ฉาบ และฉิ่ง จังหวะดนตรีที่เร้าใจทำให้ผู้ร่วมขบวนเกิดความสนุกสนาน หลายคนเริ่มฟ้อนรำไปตามจังหวะดนตรีโดยไม่ต้องมีการนัดหมาย การฟ้อนรำในขบวนแห่กัณฑ์หลอนจึงเป็นการฟ้อนอย่างเป็นธรรมชาติ แสดงถึงความสุขและความรื่นเริงของผู้คนที่ได้มาร่วมงานบุญ (วีระชัย ยศโสธร, สัมภาษณ์, 4 มีนาคม 2569)

นอกจากดนตรีและการฟ้อนรำแล้ว การแต่งกายและการแสดงในขบวนแห่ยังเป็นอีกหนึ่งองค์ประกอบที่สร้างสีสันให้กับงาน ชาวบ้านจำนวนไม่น้อยมักแต่งกายเลียนแบบตัวละครในวรรณคดีหรือตัวละครพื้นบ้าน บางคนแต่งกายเป็นตัวตลก เป็นยักษ์ เป็นเจ้าชาย หรือแม้กระทั่งแต่งกายล้อเลียนวิถีชีวิตในสังคม ทำให้ผู้ชมที่ยืนดูสองข้างทางเกิดเสียงหัวเราะและความสนุกสนาน บางพื้นที่ยังมีการแต่งหน้าทาสีอย่างแปลกตา หรือสวมหน้ากากที่ทำขึ้นอย่างสร้างสรรค์ เพื่อเพิ่มความน่าสนใจให้กับขบวนแห่ ซึ่งสะท้อนถึงภูมิปัญญาและความคิดสร้างสรรค์ของชุมชน (เอกฉัท จารุเมธีชน, สัมภาษณ์, 4 มีนาคม 2569)

อีกสิ่งหนึ่งที่เป็นเอกลักษณ์ของการแห่กัณฑ์หลอนในอำเภอลำปลายมาศคือความเป็นกันเองของผู้คนในขบวนแห่ ไม่ว่าจะเป็นญาติพี่น้อง เพื่อนบ้าน หรือคนจากหมู่บ้านใกล้เคียง ทุกคนสามารถเข้าร่วมขบวนแห่ได้โดยไม่ต้องมีพิธีการที่ซับซ้อน บางคนอาจเดินฟ้อน บางคนถือเครื่องไทยทาน บางคนตีกลอง หรือบางคนเพียงแค่เดินตามขบวนพร้อมรอยยิ้ม ความเป็นกันเองนี้ทำให้บรรยากาศของการแห่กัณฑ์หลอนเต็มไปด้วยความอบอุ่นและความสนุกสนาน (พระครูสุนทรวีรบัณฑิต, สัมภาษณ์, 4 มีนาคม 2569)

ตลอดเส้นทางของขบวนแห่ ชาวบ้านที่ไม่ได้ร่วมขบวนมักออกมายืนดูอยู่หน้าบ้านหรือริมถนน บางคนส่งเสียงเชียร์ บางคนร่วมฟ้อนรำไปกับขบวน บางครอบครัวนำอาหารหรือเครื่องดื่มมาแบ่งปันให้ผู้ร่วมขบวน การแบ่งปันเช่นนี้ทำให้บรรยากาศของงานบุญมีความเป็นชุมชนอย่างแท้จริง เพราะทุกคนมีส่วนร่วมในความสุขและความสนุกของงาน อีกทั้งยังเป็นการเสริมสร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างคนในชุมชน (อดิศร ทองหอม, สัมภาษณ์, 5 มีนาคม 2569)

การแห่กัณฑ์หลอนในอำเภอลำปลายมาศยังเปิดโอกาสให้คนรุ่นใหม่ได้แสดงความคิดสร้างสรรค์ในการจัดขบวนแห่ บางกลุ่มอาจออกแบบขบวนให้มีทีมเฉพาะ เช่น วิถีชีวิตชาวนา วิถีวัฒนธรรมท้องถิ่น หรือการนำเรื่องราวจากชาดกมาสร้างเป็นการแสดงในขบวน การผสมผสานระหว่างความเชื่อทางศาสนา

และความคิดสร้างสรรค์ของคนรุ่นใหม่ทำให้การแห่กัณฑ์หลอนมีความหลากหลายและน่าสนใจมากยิ่งขึ้น แม้ว่าการแห่กัณฑ์หลอนจะเต็มไปด้วยความสนุกสนาน แต่ความรื่นเริงนั้นก็ยังอยู่ภายใต้กรอบของการทำบุญและความศรัทธาในพระพุทธศาสนา ผู้คนที่ร่วมขบวนแห่ต่างมีความตั้งใจที่จะนำเครื่องกัณฑ์เทศน์ไปถวายเพื่อเป็นพุทธบูชาและเพื่อสนับสนุนการเทศน์มหาชาติ ดังนั้น ความสนุกสนานที่เกิดขึ้นจึงเป็นความสุขที่เกิดจากการทำบุญร่วมกันของชุมชน เป็นความสุขที่ผสมผสานระหว่างศรัทธาและวัฒนธรรมพื้นบ้านอย่างกลมกลืน เมื่อขบวนแห่กัณฑ์หลอนเดินทางมาถึงวัด เสียงดนตรีและการฟ้อนรำมักจะยิ่งคึกคักมากขึ้นก่อนที่จะมีการนำเครื่องกัณฑ์เทศน์เข้าไปถวายภายในบริเวณวัด ช่วงเวลานี้ถือเป็นจุดสูงสุดของความสนุกสนาน เพราะผู้ร่วมขบวนจำนวนมากจะรวมตัวกันฟ้อนรำอย่างเต็มที่ เสียงหัวเราะ เสียงเชียร์ และเสียงดนตรีพื้นบ้านดังก้องไปทั่วบริเวณวัด สร้างบรรยากาศแห่งความสุขที่สะท้อนถึงพลังของประเพณีท้องถิ่น กล่าวได้ว่าการแห่กัณฑ์หลอนของชาวบ้านในอำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์ ไม่ได้เป็นเพียงพิธีกรรมทางศาสนาเท่านั้น แต่ยังเป็นเทศกาลแห่งความสุขของชุมชน เป็นช่วงเวลาที่ผู้คนได้ปลดปล่อยความสนุกสนาน แสดงออกถึงความคิดสร้างสรรค์ และกระชับความสัมพันธ์ระหว่างกัน การฟ้อนรำ เสียงดนตรี และรอยยิ้มของผู้คนในขบวนแห่สะท้อนให้เห็นถึงวิถีชีวิตที่เรียบง่ายแต่เปี่ยมด้วยความสุขของชุมชนท้องถิ่น และเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่ยังคงมีชีวิตชีวาและสืบทอดต่อไปจากรุ่นสู่รุ่น

สัญลักษณ์ที่ปรากฏในกัณฑ์หลอนและกัณฑ์ฉลองในประเพณีบุญเทศน์มหาชาติของชุมชนในพื้นที่อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์

การเทศน์มหาชาติมีจุดมุ่งหมายเพื่อให้พุทธศาสนิกชนได้ฟังธรรมและสั่งสมบุญกุศลผ่านการฟังเทศน์ครบทั้ง 13 กัณฑ์ ภายในพิธีกรรมดังกล่าว ชุมชนในพื้นที่อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์ ได้พัฒนารูปแบบการประกอบพิธีกรรมให้มีความสอดคล้องกับวัฒนธรรมพื้นบ้านของตนเอง โดยเฉพาะการปรากฏของกัณฑ์หลอนและกัณฑ์ฉลอง ซึ่งเป็นช่วงสำคัญที่สะท้อนการมีส่วนร่วมของชุมชนทั้งในมิติทางศาสนาและวัฒนธรรม (พระครูสุนทรวีรบัณฑิต, สัมภาษณ์, 4 มีนาคม 2569; บรรจง โสดาดี, สัมภาษณ์, 4 มีนาคม 2569)

กัณฑ์หลอนเป็นช่วงของการเทศน์ที่เน้นการสร้างอารมณ์ร่วมแก่ผู้ฟังผ่านการใช้เสียง ลีลา และการเล่าเรื่องที่มีความเข้มข้น ส่วนกัณฑ์ฉลองเป็นช่วงของการแสดงความยินดีและการร่วมอนุโมทนาบุญหลังจากการเทศน์มหาชาติครบทุกกัณฑ์แล้ว ภายในกระบวนการดังกล่าวได้ปรากฏสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมหลายประการที่มีความหมายลึกซึ้งต่อวิถีชีวิตและความเชื่อของชุมชน สัญลักษณ์เหล่านี้สะท้อนทั้งหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาและค่านิยมของสังคมท้องถิ่น (วีระชัย ยศโสธร, สัมภาษณ์, 4 มีนาคม 2569)

1. สัญลักษณ์ของเสียงและทำนองการเทศน์ หนึ่งในสัญลักษณ์สำคัญที่ปรากฏในกัณฑ์หลอนคือเสียงและทำนองการเทศน์ของพระนักเทศน์ ซึ่งมีลักษณะการขับทำนองเฉพาะที่ผสมผสานระหว่างการสวดการเล่าเรื่อง และจังหวะเสียงที่สูงต่ำและการเปลี่ยนจังหวะอย่างต่อเนื่องทำให้ผู้ฟังเกิดความรู้สึกสะเทือนใจ

หรือซาบซึ้งต่อเหตุการณ์ในเรื่องพระเวสสันดรชาดก เสียงเทศน์จึงเป็นสัญลักษณ์ของการถ่ายทอดธรรมะที่ไม่เพียงสื่อสารด้วยคำพูด แต่ยังสื่อสารผ่านอารมณ์และความรู้สึกของผู้ฟัง เสียงเทศน์ในกัณฑ์หลอนจึงมีความหมายเชิงสัญลักษณ์ในฐานะสื่อกลางที่นำพาผู้ฟังให้เข้าถึงคุณค่าของความเสียสละ ความเมตตา และการบำเพ็ญทานบารมีของพระเวสสันดร (พระครูปลัดทวีศักดิ์ เทวมิตฺโต, สัมภาษณ์, 4 มีนาคม 2569)

2. สัญลักษณ์ของภาษาถิ่นอีสาน การใช้ภาษาถิ่นอีสานในการเทศน์มหาชาติเป็นอีกหนึ่งสัญลักษณ์ที่สำคัญในประเพณีของชุมชนในอำเภอลำปลายมาศ ภาษาถิ่นทำให้เนื้อหาการเทศน์มีความใกล้ชิดกับผู้ฟังและช่วยให้ชุมชนสามารถเข้าใจเรื่องราวได้ง่ายขึ้น นอกจากนี้ ภาษาถิ่นยังสะท้อนถึงอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชุมชน ซึ่งเป็นเครื่องแสดงถึงความภาคภูมิใจในรากเหง้าทางวัฒนธรรมของตนเอง การใช้คำเปรียบเปรย สำนวน และเรื่องเล่าที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของชาวบ้าน ทำให้การเทศน์มหาชาติไม่ใช่เพียงการถ่ายทอดคัมภีร์ทางศาสนา แต่เป็นการสื่อสารที่เชื่อมโยงศาสนากับชีวิตประจำวันของผู้คน (เอกฉัท จารุเมธีชน, สัมภาษณ์, 4 มีนาคม 2569)

3. สัญลักษณ์ของท่าทางการแสดงประกอบการเทศน์ ท่าทางหรือการเคลื่อนไหวของพระนักเทศน์ในช่วงกัณฑ์หลอนเป็นสัญลักษณ์ที่ช่วยสร้างภาพในจินตนาการให้แก่ผู้ฟัง การแสดงท่าทางประกอบการเล่าเรื่อง เช่น การแสดงอาการเศร้า ความสงสาร หรือความปีติ ช่วยให้ผู้ฟังสามารถเข้าใจเหตุการณ์ในเรื่องพระเวสสันดรชาดกได้ชัดเจนมากยิ่งขึ้น การเคลื่อนไหวเหล่านี้จึงทำหน้าที่เป็นสัญลักษณ์ของการถ่ายทอดเรื่องราวผ่านภาษากาย ซึ่งช่วยให้ธรรมะที่ถูกกล่าวถึงมีชีวิตชีวาและสามารถเข้าถึงจิตใจของผู้ฟังได้ง่ายขึ้น (พระครูสุนทรวีรบัณฑิต, สัมภาษณ์, 4 มีนาคม 2569)

4. สัญลักษณ์ของการมีส่วนร่วมของผู้ฟัง การมีส่วนร่วมของผู้ฟังเป็นสัญลักษณ์ที่สะท้อนความสัมพันธ์ระหว่างพิธีกรรมทางศาสนากับชุมชน ผู้ฟังอาจแสดงอารมณ์ร่วมผ่านการหัวเราะ การร้องรับ หรือการแสดงความซาบซึ้งต่อเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในเรื่อง การมีส่วนร่วมเช่นนี้แสดงให้เห็นว่าการเทศน์มหาชาติเป็นกิจกรรมที่เกิดขึ้นร่วมกันระหว่างพระสงฆ์และชุมชน ไม่ใช่เพียงการสื่อสารทางเดียวจากผู้เทศน์ไปยังผู้ฟังเท่านั้น สัญลักษณ์ของการมีส่วนร่วมจึงสะท้อนถึงความเป็นชุมชนที่มีความผูกพันและมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางศาสนาอย่างใกล้ชิด (บรรจง โสดาดี, สัมภาษณ์, 4 มีนาคม 2569)

5. สัญลักษณ์ของเครื่องกัณฑ์เทศน์ ในช่วงกัณฑ์ฉลอง เครื่องกัณฑ์เทศน์ที่ชาวบ้านนำมาถวายเป็นสัญลักษณ์ของการให้ทานและการสร้างบุญร่วมกัน เครื่องกัณฑ์เทศน์มักถูกจัดตกแต่งอย่างสวยงามและประกอบด้วยสิ่งของที่มีคุณค่าในชีวิตประจำวัน เช่น อาหาร ผลไม้ หรือปัจจัยต่าง ๆ การถวายเครื่องกัณฑ์เทศน์สะท้อนถึงความศรัทธาของชุมชนต่อพระพุทธศาสนา และยังแสดงถึงการร่วมแรงร่วมใจของชาวบ้านในการสนับสนุนกิจกรรมทางศาสนา สัญลักษณ์นี้จึงมีความหมายในเชิงของการเสียสละและการแบ่งปันเพื่อประโยชน์ส่วนรวม (อดิศร ทองหอม, สัมภาษณ์, 5 มีนาคม 2569)

6. สัญลักษณ์ของการอนุโมทนาบุญ การอนุโมทนาบุญเป็นช่วงสำคัญที่เกิดขึ้นหลังจากการถวายเครื่องกัณฑ์เทศน์ โดยพระสงฆ์จะกล่าวคำอนุโมทนาและให้พรแก่ผู้ร่วมงาน การอนุโมทนาบุญเป็นสัญลักษณ์ของการยอมรับในความดีและบุญกุศลที่ได้ร่วมกันกระทำ การกระทำดังกล่าวช่วยเสริมสร้าง

ความรู้สึกภาคภูมิใจและความสุขทางจิตใจให้แก่ผู้ร่วมพิธี นอกจากนี้ การอนุโมทนายังสะท้อนถึงแนวคิดเรื่องการแบ่งปันบุญกุศลซึ่งเป็นค่านิยมสำคัญในพระพุทธศาสนา (พระครูปลัดทวีศักดิ์ เทวมิตฺโต, สัมภาษณ์, 4 มีนาคม 2569)

7. สัญลักษณ์ของกิจกรรมรื่นเริงของชุมชน หลังจากเสร็จสิ้นการเทศน์มหาชาติ ชุมชนมักจัดกิจกรรมรื่นเริง เช่น การร้องเพลงพื้นบ้าน การแสดงหมอลำ หรือการบรรเลงดนตรีพื้นบ้าน กิจกรรมเหล่านี้เป็นสัญลักษณ์ของความสุขและความสามัคคีของชุมชน การเฉลิมฉลองหลังพิธีกรรมสะท้อนความเชื่อว่าการทำบุญเป็นกิจกรรมที่นำมาซึ่งความสุขทั้งในทางจิตใจและทางสังคม กิจกรรมรื่นเริงจึงเป็นพื้นที่ที่เปิดโอกาสให้ผู้คนได้พบปะ พูดคุย และสร้างความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน (วีระชัย ยศโสธร, สัมภาษณ์, 4 มีนาคม 2569)

8. สัญลักษณ์ของการร่วมรับประทานอาหารของชุมชนอีกหนึ่งสัญลักษณ์ที่สำคัญในช่วงกัณฑ์ฉลองคือการร่วมรับประทานอาหารของชุมชน ชาวบ้านมักนำอาหารจากบ้านของตนมาร่วมแบ่งปันให้แก่ผู้ร่วมงาน การรับประทานอาหารร่วมกันสะท้อนถึงความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่และความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันของคนในชุมชน สัญลักษณ์ดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าพิธีกรรมทางศาสนาไม่ได้มีบทบาทเฉพาะในด้านจิตวิญญาณเท่านั้น แต่ยังมีบทบาทในการเสริมสร้างความสัมพันธ์ทางสังคมของผู้คนในชุมชน (เอกฉัท จารุเมธีชน, สัมภาษณ์, 4 มีนาคม 2569)

สัญลักษณ์ที่ปรากฏในกัณฑ์หลอนและกัณฑ์ฉลองของประเพณีบุญเทศน์มหาชาติในพื้นที่อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์ สะท้อนถึงการผสมผสานระหว่างหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมพื้นบ้านของชุมชน สัญลักษณ์ต่าง ๆ เช่น เสียงและทำนองการเทศน์ ภาษาถิ่น ท่าทางการแสดง การมีส่วนร่วมของผู้ฟัง เครื่องกัณฑ์เทศน์ การอนุโมทนาบุญ และกิจกรรมรื่นเริงของชุมชน ล้วนมีบทบาทสำคัญในการถ่ายทอดคุณค่าทางศาสนาและเสริมสร้างความสามัคคีของสังคมท้องถิ่น สัญลักษณ์เหล่านี้จึงเป็นองค์ประกอบที่ทำให้ประเพณีบุญเทศน์มหาชาติยังคงมีความหมายและได้รับการสืบทอดต่อไปในสังคมชุมชนอย่างต่อเนื่อง

ภาพที่1: สัมภาษณ์ ผศ.บรรจง โสดาดี, วันที่4 มีนาคม 2569

ภาพที่2: สัมภาษณ์ พระครูปลัดทวีศักดิ์ เทวมิตฺโต, วันที่ 4 มีนาคม 2569

ภาพที่3: สัมภาษณ์ พระครูสุนทรวีร บัณฑิต ผศ.ดร., วันที่ 4 มีนาคม 2569

ภาพที่4: สัมภาษณ์ เอกฉัท จารุเมธีชน, วันที่ 4 มีนาคม 2569

ภาพที่5: สัมภาษณ์ วีระชัย ยศโสธร, วันที่ 4 มีนาคม 2569

ภาพที่6: สัมภาษณ์ อดิศร ทองหอม, วันที่ 5 มีนาคม 2569

ภาพกิจกรรมงานบุญมหาชาติ วัดหนองคูวนาราม ตำบลหนองคู อำเภอลำปลายมาส จังหวัดบุรีรัมย์

องค์ความรู้ที่ได้รับ

แผนภาพ 1 แสดงองค์ความรู้ที่ได้รับ

แผนภาพนี้แสดงความสัมพันธ์ของประเพณีบุญเทศน์มหาชาติที่เชื่อมโยงกันใน 4 มิติ ได้แก่ มิติทางศาสนา มิติทางวัฒนธรรม มิติของสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรม และมิติทางสังคมของชุมชน ซึ่งทำงานสัมพันธ์กันเป็นวงจร มิติทางศาสนาเป็นรากฐานของประเพณี โดยเกี่ยวข้องกับเรื่องพระเวสสันดรชาดก การทำบุญ การถวายเครื่องกัณฑ์เทศน์ และการบำเพ็ญทานบารมีของพระโพธิสัตว์ ส่วนมิติทางวัฒนธรรมสะท้อนผ่านพิธีกรรม กัณฑ์หลอน กัณฑ์ฉลอง ศิลปะการแสดง ทำนอง และภาษาอีสานที่เป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่น ขณะเดียวกัน มิติของสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมปรากฏผ่านเสียงและทำนองการเทศน์ การแสดงประกอบ การจัดขบวนและเครื่องกัณฑ์เทศน์ รวมถึงกิจกรรมการร่วมทำบุญและรับประทานอาหารร่วมกัน ส่วนมิติทางสังคมของชุมชนก่อให้เกิดการรวมตัว ความสามัคคี และความผูกพันของคนในชุมชน

โดยรวมแล้ว ทั้ง 4 มิติทำงานเชื่อมโยงกัน ทำให้ประเพณีบุญเทศน์มหาชาติยังคงสืบทอดและดำรงอยู่ในชุมชนได้อย่างต่อเนื่อง

สรุป

ประเพณีเทศน์มหาชาติสืบทอดมาอย่างยาวนานในสังคมไทย โดยมีเนื้อหาเกี่ยวกับพระเวสสันดรชาดก ซึ่งแบ่งการเทศน์ออกเป็น 13 กัณฑ์ เพื่อถ่ายทอดคุณธรรมเรื่องการเสียสละและการให้ทานของพระโพธิสัตว์ ในพื้นที่อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์ ประเพณีดังกล่าวยังคงได้รับการสืบทอดอย่างต่อเนื่อง โดยมีวัดและชุมชนเป็นศูนย์กลางของการจัดกิจกรรม ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการเตรียมงานบุญ เช่น การจัดขบวนแห่พระเวสสันดร การแห่ผะเหวด การถวายเครื่องกัณฑ์เทศน์ และการฟังเทศน์มหาชาติ กิจกรรมเหล่านี้สะท้อนถึงความศรัทธาในพระพุทธศาสนาและความสามัคคีของชุมชนภายในงานบุญยังปรากฏกิจกรรมสำคัญ ได้แก่ กัณฑ์หลอน และกัณฑ์ฉลอง ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมบันเทิงบุญ กัณฑ์หลอนมีบทบาทในการสร้างอารมณ์ร่วมและความซาบซึ้งในคุณธรรมของพระเวสสันดรผ่านลีลาการเทศน์ ภาษา และการแสดงประกอบ ส่วนกัณฑ์ฉลองเป็นช่วงแห่งการแสดงความยินดีหลังจากเทศน์ครบทุกกัณฑ์ โดยมีกิจกรรมรื่นเริงของชุมชน เช่น ดนตรีพื้นบ้าน การแสดง และการร่วมรับประทานอาหารร่วมกัน กิจกรรมเหล่านี้สะท้อนถึงการผสมผสานระหว่างศาสนาและวัฒนธรรมพื้นบ้านอย่างกลมกลืน อีกทั้งยังช่วยเสริมสร้างความสัมพันธ์และความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของคนในชุมชน ทำให้ประเพณีบุญเทศน์มหาชาติยังคงมีความหมายและได้รับการสืบทอดในสังคมท้องถิ่นอย่างต่อเนื่องจนถึงปัจจุบัน

เอกสารอ้างอิง

กรมการศาสนา. (2554). *ประเพณีสำคัญทางพระพุทธศาสนา*. กรุงเทพฯ: กระทรวงวัฒนธรรม.

พระไกสร กิตฺติเวที (วรา). (2564). พัฒนาการและคุณค่าของการเทศน์มหาเวสสันดรชาดกกัณฑ์มัทรีในล้านนา. *วารสารปณิธาน*, 17(2), 318–334.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2554). *พุทธธรรม*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา. (2549). *เทศน์มหาชาติ ฉลองราชย์หกสิบทัศ สิริสวัสดิ์รัชสมัย*. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา.

สุจิตต์ วงษ์เทศ. (2552). *ผี พราหมณ์ พุทธ ในศาสนาไทย*. กรุงเทพฯ: มติชน.

อินตา กวีวงศ์. (2555). *ลำมหาชาติ เทศน์พระเวสสันดรชาดก 13 กัณฑ์ สำนวนอีสาน*. กรุงเทพฯ: คลังนานาธรรม.

บรรจง โสดาดี. (2569, 4 มีนาคม). อาจารย์ประจำหลักสูตรพุทธศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา วิทยาลัยสงฆ์สุรินทร์. *สัมภาษณ์.*

พระครูปลัดทวีศักดิ์ เทวมิตฺโต. (2569, 4 มีนาคม). เจ้าอาวาสวัดด่านทองประชาสามัคคี. *สัมภาษณ์.*

พระครูสุนทรวีรบัณฑิต. (2569, 4 มีนาคม). เจ้าคณะตำบลหนองบัวโคก เจ้าอาวาสวัดบ้านหนองไฮ และอาจารย์วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. *สัมภาษณ์.*

วีระชัย ยศโสธร. (2569, 4 มีนาคม). อาจารย์มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์. *สัมภาษณ์.*

เอกฉัท จารุเมธีชน. (2569, 4 มีนาคม). ที่ปรึกษาผู้อำนวยการด้านวิชาการ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตบุรีรัมย์. *สัมภาษณ์.*

อดิศร ทองหอม. (2569, 5 มีนาคม). ครูผู้สอนโรงเรียนบ้านบริหารชนบท และผู้นำศาสนพิธี. *สัมภาษณ์.*

การดูแลผู้ป่วยระยะประคับประคองแบบพุทธวิธี

Buddhist Approach to Palliative Care

พระประดิษฐ์ หิริธมฺโม[1,*], ธนรัฐ สะอาดเอี่ยม[2]

Phra Phradit Hirithummo[1,*], Thanarat Sa-ard-iam[2]

บทคัดย่อ

การดูแลผู้ป่วยระยะประคับประคองมุ่งเน้นการบรรเทาความทุกข์ทั้งด้านกาย จิต สังคม และจิตวิญญาณ เพื่อให้ผู้ป่วยมีคุณภาพชีวิตที่ดีที่สุดในระยะสุดท้ายของชีวิต ขณะเดียวกัน หลักพุทธธรรม เช่น อริยสัจ 4 ไตรลักษณ์ สติปัฏฐาน 4 พรหมวิหาร 4 และมรณสติ สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการดูแลผู้ป่วยได้อย่างเหมาะสม โดยช่วยให้ผู้ป่วยและครอบครัวเกิดความเข้าใจในความจริงของชีวิต ยอมรับความไม่เที่ยง ลดความยึดมั่นถือมั่น และเผชิญความตายอย่างสงบ นอกจากนี้ การมีสติ การเจริญเมตตาภาวนา และการสนทนาธรรมอย่างเหมาะสม ยังช่วยเสริมสร้างพลังใจและความผาสุกทางจิตวิญญาณ ผู้ศึกษาจะนำเสนอใน 3 ประเด็นหลัก ได้แก่ 1) การวิเคราะห์หลักพุทธธรรมที่สอดคล้องกับการดูแลแบบประคับประคอง 2) กระบวนการดูแลเชิงพุทธวิธี 3) แนวทางการดูแลผู้ป่วยระยะประคับประคองแบบพุทธวิธี ผลการศึกษานี้สามารถนำไปประยุกต์ใช้เพื่อพัฒนาระบบการดูแลผู้ป่วยระยะประคับประคองให้มีความลุ่มลึกทางจิตวิญญาณและเหมาะสมกับบริบทสังคมไทย อันจะช่วยให้ผู้ป่วยสามารถเผชิญความเจ็บป่วยและความตายอย่างมีสติ สงบ และเปี่ยมด้วยศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ขณะเดียวกันก็ช่วยให้ครอบครัวและผู้ดูแลก้าวผ่านช่วงเวลาแห่งความสูญเสียด้วยความเข้าใจและปัญญา

คำสำคัญ: การดูแลผู้ป่วย, ระยะประคับประคอง, พุทธวิธี

Abstract

Palliative care focuses on alleviating suffering in physical, mental, social, and spiritual aspects to ensure the best possible quality of life in the final stages of life. Simultaneously, Buddhist principles such as the Four Noble Truths, the Three Characteristics of Existence, the Four Foundations of Mindfulness, the Four Sublime States of Mind, and mindfulness of death can be appropriately applied in palliative care. These principles help patients and families understand the realities of life, accept impermanence, reduce attachment, and face

[1] วัดเทพมงคล อำเภอศรีณรงค์ จังหวัดสุรินทร์

[1] Wat Thepmongkol Srinarong District Surin Province

[2] อาจารย์ประจำหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงการณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์

[2] Leturer in the Master of Buddhism Program, Mahachulalongrajavidyalaya University, Surin Campus

** Corresponding author. E-mail: kornnaphatmerndee@gmail.com

death peacefully. Furthermore, mindfulness, loving-kindness meditation, and appropriate Dharma discussions enhance mental strength and spiritual well-being. This research will present three main aspects: 1) an analysis of Buddhist principles relevant to palliative care, such as the Four Noble Truths and understanding suffering; 2) models and processes of Buddhist-based care; and 3) practical guidelines for developing a care system appropriate to the Thai social context. The findings can be applied to develop a palliative care system that is spiritually profound and suitable for the Thai social context. This will enable patients to face illness and death mindfully, peacefully, and with dignity, while simultaneously helping families and caregivers navigate the period of loss with understanding and wisdom.

Keywords: Palliative Care, Buddhist Approach

บทนำ

วรรณกรรมส่วนใหญ่ชี้ว่าการดูแลผู้ป่วยระยะประคับประคองเน้นการดูแลแบบองค์รวม แต่ยังขาดการบูรณาการหลักพุทธธรรมอย่างเป็นระบบในบริบทสังคมไทย งานศึกษานี้จึงเสนอการบูรณาการหลักพุทธธรรมกับกระบวนการดูแลแบบประคับประคอง เพื่อเสริมมิติทางจิตวิญญาณและช่วยให้ผู้ป่วยเผชิญความตายอย่างสงบและมีศักดิ์ศรี ดังนั้น ในปัจจุบันสังคมไทยกำลังก้าวเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุอย่างรวดเร็ว ส่งผลให้จำนวนผู้ป่วยโรคเรื้อรังและผู้ป่วยระยะสุดท้ายของชีวิตเพิ่มมากขึ้น การดูแลผู้ป่วยกลุ่มนี้จึงไม่ได้มุ่งเพียงการรักษาโรคให้หายขาดเท่านั้น แต่เน้นการดูแลแบบประคับประคอง เพื่อบรรเทาความทุกข์ทรมานทั้งทางด้านร่างกาย จิตใจ สังคม และจิตวิญญาณ เพื่อให้ผู้ป่วยสามารถดำรงชีวิตในช่วงสุดท้ายได้อย่างมีคุณภาพและมีศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์

ทั้งนี้ ในบริบทของสังคมไทยที่มีพระพุทธศาสนาเป็นรากฐานทางวัฒนธรรมและวิถีชีวิต หลักพุทธธรรมจึงสามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการดูแลผู้ป่วยระยะประคับประคองได้อย่างเหมาะสม โดยเฉพาะหลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับความจริงของชีวิต ความไม่เที่ยง และการฝึกจิตใจให้เกิดสติและปัญญา ซึ่งช่วยให้ผู้ป่วย ญาติ และผู้ดูแลสามารถทำความเข้าใจความเจ็บป่วยและความตายได้อย่างถูกต้อง ลดความวิตกกังวล และเกิดความสงบทางจิตใจ

ดังนั้น หลักพุทธธรรมสำคัญที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการดูแลผู้ป่วยระยะประคับประคอง ได้แก่ อริยสัจ 4 ไตรลักษณ์ สติปัฏฐาน 4 พรหมวิหาร 4 และมรณสติ ซึ่งล้วนเป็นหลักธรรมที่ช่วยให้มนุษย์เข้าใจธรรมชาติของชีวิต ยอมรับความเปลี่ยนแปลง และเตรียมจิตใจต่อความตายอย่างมีสติและปัญญา

บทความวิชาการนี้จึงมุ่งศึกษาแนวคิดและหลักพุทธธรรมที่เกี่ยวข้องกับการดูแลผู้ป่วยระยะประคับประคอง รวมทั้งวิเคราะห์กระบวนการดูแลเชิงพุทธวิธี และนำเสนอแนวทางการประยุกต์ใช้หลักธรรม

ทางพระพุทธศาสนาในการดูแลผู้ป่วยระยะสุดท้าย เพื่อให้ผู้ป่วยสามารถเผชิญความเจ็บป่วยและความตายอย่างสงบ มีสติ และมีคุณภาพชีวิตที่ดีในช่วงสุดท้ายของชีวิต

หลักพุทธธรรมที่สอดคล้องกับการดูแลผู้ป่วยระยะประคับประคอง

หลักพุทธธรรมหลายประการสามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการดูแลผู้ป่วยแบบประคับประคอง ซึ่งเป็นการดูแลผู้ป่วยที่มีโรคเรื้อรังหรือระยะสุดท้ายของชีวิต โดยมุ่งเน้นการบรรเทาความทุกข์ทั้งทางกาย ใจ สังคม และจิตวิญญาณ หลักธรรมในพระพุทธศาสนามีบทบาทสำคัญในการช่วยให้ผู้ป่วย ญาติ และผู้ดูแลสามารถทำความเข้าใจความจริงของชีวิต ยอมรับความเปลี่ยนแปลง และเผชิญความตายอย่างสงบ ดังนี้

1) อริยสัจ 4 กับการทำความเข้าใจความทุกข์

อริยสัจ 4 เป็นหลักธรรมสำคัญที่อธิบายความจริงของชีวิต ประกอบด้วย ทุกข์ สมุทัย นิโรธ และมรรค (พระพุทธโฆษาจารย์, 2564: 156) ซึ่งสามารถนำมาใช้ในการดูแลแบบประคับประคองได้อย่างเหมาะสม กล่าวคือ

ทุกข์ คือ การยอมรับความจริงว่าความเจ็บป่วย ความเสื่อม และความตายเป็นส่วนหนึ่งของชีวิต ผู้ป่วยและครอบครัวจึงได้เรียนรู้และเข้าใจว่าความทุกข์จากโรคภัยเป็นสภาวะธรรมดาของชีวิต

สมุทัย คือ เหตุแห่งทุกข์ เช่น ความยึดติด ความกลัวการสูญเสีย หรือความกลัวความตาย ซึ่งทำให้เกิดความทุกข์ทางจิตใจเพิ่มขึ้น

นิโรธ คือ ความดับทุกข์ เมื่อผู้ป่วยสามารถปล่อยวางความยึดติดและยอมรับสภาพความจริงของชีวิต ความทุกข์ทางจิตใจย่อมลดลง

มรรค คือ แนวทางปฏิบัติในการดับทุกข์ เช่น การมีสติ การทำสมาธิ การเจริญปัญญา ซึ่งช่วยให้ผู้ป่วยและครอบครัวมีจิตใจสงบและเผชิญกับสถานการณ์ได้อย่างมีสติ

2) ไตรลักษณ์กับการยอมรับความจริงของชีวิต

ที่เรียกชื่อว่าไตรลักษณะ แปลว่า ลักษณะ 3 อย่าง หมายถึง ลักษณะ 3 อย่างนี้เป็นสิ่งที่เสมอกันแก่สังขารทั้งปวง ในธรรมนิยามสูตรกล่าวว่า พระพุทธเจ้าจะเกิดขึ้นไม่เกิดขึ้นก็ตามไตรลักษณ์สามประการนี้มีประจำโลกอยู่แล้ว พระพุทธองค์เป็นเพียงผู้ค้นพบแล้วนำมาเผยแสดงให้รู้เท่านั้น ไม่ใช่ธรรมที่พระพุทธองค์ทรงบัญญัติขึ้นเองแต่ประการใด แต่พระพุทธองค์เอามาแจกแจงแบ่งออกเป็น 3 อย่าง ให้เป็นที่ทราบและปรากฏขึ้น คือ 1. อนิจจตา ความเป็นของไม่เที่ยง 2. ทุกขตา ความเป็นทุกข์ 3. อนัตตตา ความเป็นของไม่ใช่ตน (พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย, 2539: ส .สฬา. (ไทย) 18/1/1) ไตรลักษณ์ หรือลักษณะทั้ง 3 อย่างนี้ มีความเสมอกันหรือมีความสัมพันธ์กันอย่างจะแยกออกจากกันไม่ได้เปรียบเหมือนเชือกสามเกลียว จึงเรียกชื่อว่า ไตรลักษณ์ (ปิ่น มุทุกันต์, 2514: 372-373)

การยอมรับความจริงของชีวิต คือการยอมรับว่า หลักไตรลักษณ์ ได้แก่ อนิจจัง ทุกขัง และอนัตตา เป็นการอธิบายธรรมชาติของสรรพสิ่งว่าไม่เที่ยง เป็นทุกข์ และไม่ใช่ตัวตนที่แท้จริง กล่าวคือ อนิจจัง ช่วยให้

เข้าใจว่าร่างกายและชีวิตย่อมมีการเปลี่ยนแปลง เกิดขึ้น ตั้งอยู่ และดับไป ทุกขัง ทำให้ตระหนักว่าการยึดติดกับร่างกายหรือชีวิตย่อมนำมาซึ่งความทุกข์ และอนัตตา ช่วยให้มองเห็นว่าร่างกายและชีวิตไม่ใช่สิ่งที่ควบคุมได้อย่างแท้จริง เมื่อผู้ป่วยและญาติเข้าใจไตรลักษณ์ จะช่วยให้เกิดการยอมรับความเสื่อมของร่างกายและความตายได้ดีขึ้น ลดความวิตกกังวล และเกิดความสงบทางจิตใจ

3) สติปัฏฐาน 4 กับการมีสติรู้เท่าทันสภาวะ

สติปัฏฐาน 4 คือ การตั้งสติพิจารณากาย เวทนา จิต และธรรม ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ในมหาสติปัฏฐานสูตร ความว่า “ภิกษุทั้งหลายนี้เป็นทางสายเดียว เพื่อความบริสุทธิ์ของเหล่าสัตว์ เพื่อที่ล่วงโสกะและปริเทวะ เพื่อดับทุกข์และโทมนัส เพื่อบรรลุญายะธรรม เพื่อกระทำให้แจ้งนิพพาน ทางนี้คือสติปัฏฐานสี่” (พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย, 2539: ที.ม. (ไทย). 10/372/301) ซึ่งสามารถใช้เป็นแนวทางฝึกจิตใจของผู้ป่วยให้มีสติอยู่กับปัจจุบัน ได้แก่

กายานุปัสสนา การมีสติรู้กาย เช่น การรู้ลมหายใจ การสังเกตอาการของร่างกาย

เวทนานุปัสสนา การรู้เท่าทันความรู้สึกสุข ทุกข์ หรือไม่สุขไม่ทุกข์

จิตตานุปัสสนา การรู้สภาพของจิตใจ เช่น ความกลัว ความกังวล หรือความสงบ

ธรรมานุปัสสนา การพิจารณาธรรม เช่น ความไม่เที่ยงและความดับไปของสรรพสิ่ง

การเจริญสติปัฏฐานช่วยให้ผู้ป่วยสามารถเผชิญความเจ็บปวดและความทุกข์ได้อย่างมีสติ ไม่ถูกครอบงำด้วยความกลัวหรือความวิตกกังวล

4) พรหมวิหาร 4 กับการดูแลด้วยความเมตตา

ประยุทธ์ หลงสมบรูณ์ (2546: 523) ให้ความหมายของคำว่า “พรหมวิหาร” เป็นคำภาษาบาลี แปลว่า ธรรมเป็นเครื่องอยู่ของพรหม ธรรมเป็นเครื่องอยู่ของผู้ใหญ่ ธรรมเป็นเครื่องอยู่อย่างประเสริฐ มี 4 ข้อ คือ เมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา พรหมวิหาร 4 เป็นหลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ระหว่างผู้ดูแลผู้ป่วย และครอบครัว ได้แก่

เมตตา ความปรารถนาให้ผู้อื่นมีความสุข

กรุณา ความสงสารและต้องการช่วยให้พ้นจากความทุกข์

มุทิตา ความยินดีเมื่อผู้อื่นได้รับสิ่งที่ดี

อุเบกขา การวางใจเป็นกลางและยอมรับความจริงของชีวิต

ในการดูแลแบบประคับประคอง พรหมวิหาร 4 ช่วยสร้างบรรยากาศแห่งความอบอุ่น ความเข้าใจ และการดูแลอย่างมีมนุษยธรรม ทำให้ผู้ป่วยรู้สึกได้รับความรักและกำลังใจ

5) มรณสติกับการเตรียมใจต่อความตาย

มรณสติ คือ การระลึกถึงความตายอยู่เสมอ เพื่อเตือนใจให้ตระหนักว่าชีวิตมีความไม่แน่นอน การเจริญมรณสติช่วยให้ผู้ป่วยและญาติสามารถเตรียมใจต่อความตายได้อย่างสงบ

การระลึกถึงความตายไม่ได้ทำให้เกิดความสิ้นหวัง แต่กลับช่วยให้เห็นคุณค่าของชีวิตในปัจจุบัน ลดความยึดติด และเปิดโอกาสให้ผู้ป่วยได้จัดการสิ่งสำคัญในชีวิต เช่น การขออโหสิกรรม การแสดงความรักต่อครอบครัว และการทำจิตใจให้สงบก่อนจากไป

ดังนั้นจะเห็นได้ว่า หลักพุทธธรรม ได้แก่ อริยสัจ 4 ไตรลักษณ์ สติปัฏฐาน 4 พรหมวิหาร 4 และมรณสติ ล้วนเป็นแนวทางสำคัญที่ช่วยสนับสนุนการดูแลแบบประคับประคอง โดยช่วยให้ผู้ป่วยและครอบครัวเข้าใจความจริงของชีวิต ลดความทุกข์ทางจิตใจ มีสติอยู่กับปัจจุบัน และยอมรับความตายอย่างสงบ อันนำไปสู่การจากไปอย่างมีศักดิ์ศรีและสันติในช่วงสุดท้ายของชีวิต

กระบวนการดูแลเชิงพุทธวิธี

กระบวนการส่งเสริมการดูแลผู้ป่วยระยะสุดท้ายตามแนวพระพุทธศาสนา เป็นแนวทางการดูแลแบบองค์รวมที่มุ่งให้ผู้ป่วยสามารถเผชิญกับความเจ็บป่วยและความตายในช่วงสุดท้ายของชีวิตได้อย่างสงบ มีสติและมีศักดิ์ศรี โดยผสมผสานการดูแลทางการแพทย์แบบประคับประคอง (Palliative Care) เข้ากับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา เพื่อให้เกิดการดูแลครอบคลุมทั้งด้านร่างกาย จิตใจ สังคม และปัญญา ซึ่งมีเป้าหมายสำคัญคือการช่วยให้ผู้ป่วยตายดีหรือจากไปอย่างสงบพร้อมด้วยจิตใจที่ผ่องใส

พระปลัดกมลมาศ เลขธมฺโม และคณะ (2564: 174-176) ได้แบ่งกระบวนการดูแลดังกล่าวออกเป็น 5 ขั้นตอนสำคัญ ดังนี้

ขั้นตอนแรก คือ การประเมินสภาพผู้ป่วย เพื่อค้นหาความต้องการในการดูแลแบบประคับประคองโดยทีมสหวิชาชีพ เช่น แพทย์ พยาบาล และผู้นำทางศาสนา จะร่วมกันประเมินทั้งด้านร่างกาย จิตใจ สังคม และจิตวิญญาณของผู้ป่วย รวมทั้งพิจารณาความต้องการของครอบครัวผู้ป่วย เพื่อกำหนดแนวทางการดูแลที่เหมาะสมกับสภาพของผู้ป่วยแต่ละราย

ขั้นตอนที่สอง คือ การให้ข้อมูลเกี่ยวกับการรักษาแก่ผู้ป่วยและญาติ อย่างค่อยเป็นค่อยไป เพื่อให้เกิดความเข้าใจต่อสภาพความเจ็บป่วยและแนวทางการดูแลในระยะสุดท้าย พร้อมทั้งให้คำปรึกษาและช่วยประสานงานด้านการรักษา การดูแลอาการเจ็บปวด และการเตรียมความพร้อมทางจิตใจของทั้งผู้ป่วยและครอบครัว

ขั้นตอนที่สาม คือ การดูแลประคับประคองด้านจิตใจ อารมณ์ และสังคม ซึ่งถือเป็นหัวใจสำคัญของการดูแลผู้ป่วยระยะสุดท้าย โดยเน้นการดูแลแบบองค์รวมใน 4 มิติ ได้แก่

1. ด้านร่างกาย ดูแลสภาพแวดล้อมและความเป็นอยู่ของผู้ป่วยให้เหมาะสมตามหลักสัปปายะ เช่น ความสะอาด ความสะดวกสบาย และการรักษาตามหลักการแพทย์

2. ด้านจิตใจ ส่งเสริมกิจกรรมทางศาสนา เช่น การสวดมนต์ การทำบุญ หรือการเจริญสมาธิ เพื่อให้ผู้ป่วยเกิดความสงบ ลดความกังวล และมีสิ่งยึดเหนี่ยวทางใจ

3. ด้านสังคม สร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างผู้ป่วยกับครอบครัว ญาติ และผู้ดูแล โดยการรับฟัง พูดคุย และให้กำลังใจ เพื่อให้ผู้ป่วยรู้สึกอบอุ่นและไม่โดดเดี่ยว

4. ด้านปัญญา ให้ผู้ป่วยได้ฟังธรรม สนทนาธรรม หรือพิจารณาธรรมเกี่ยวกับความไม่เที่ยงของชีวิต เพื่อให้เกิดความเข้าใจความจริงของชีวิตและสามารถปล่อยวางความยึดติดได้

ขั้นตอนที่สี่ คือ การส่งต่อการดูแลอย่างต่อเนื่องในชุมชนหรือที่บ้าน โดยประสานความร่วมมือระหว่างโรงพยาบาล หน่วยงานสาธารณสุข ชุมชน และพระสงฆ์ เพื่อให้ผู้ป่วยได้รับการดูแลอย่างต่อเนื่องทั้งด้านร่างกายและจิตใจ แม้จะไม่ได้อยู่ในโรงพยาบาล

ขั้นตอนสุดท้าย คือ การประเมินและเตรียมความพร้อมต่อการสูญเสีย ทั้งในส่วนของผู้ป่วยและครอบครัว โดยทีมผู้ดูแลจะช่วยให้คำปรึกษา ลดความเศร้าโศก และเตรียมใจต่อการจากไปของผู้ป่วย รวมทั้งเปิดโอกาสให้ผู้ป่วยได้ทำกิจกรรมทางศาสนาหรือสิ่งที่ต้องการก่อนเสียชีวิต เพื่อให้จากไปอย่างสงบและมีศักดิ์ศรี

กล่าวโดยสรุป กระบวนการส่งเสริมการดูแลผู้ป่วยระยะสุดท้ายตามแนวพระพุทธศาสนา เป็นการบูรณาการหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเข้ากับการแพทย์สมัยใหม่ เพื่อดูแลผู้ป่วยอย่างครบถ้วนทั้งกาย ใจ สังคม และปัญญา โดยมุ่งให้ผู้ป่วยมีสติ เข้าใจความจริงของชีวิต ลดความทุกข์ทางจิตใจ และสามารถเผชิญความตายอย่างสงบ ซึ่งถือเป็นเป้าหมายสูงสุดของการดูแลผู้ป่วยระยะสุดท้ายในมุมมองของพระพุทธศาสนา คือการจากไปอย่างสงบหรือการตายดีนั่นเอง

แนวทางการดูแลผู้ป่วยระยะประคับประคองแบบพุทธวิธี

แนวทางการดูแลผู้ป่วยระยะประคับประคองแบบพุทธวิธี สามารถนำหลักพุทธธรรมมาประยุกต์ใช้เพื่อช่วยบรรเทาความทุกข์ทั้งทางกาย ใจ สังคม และจิตวิญญาณของผู้ป่วย รวมทั้งช่วยให้ญาติและผู้ดูแลมีความเข้าใจต่อความจริงของชีวิตและสามารถเผชิญกับความตายได้อย่างสงบ โดยมีแนวทางสำคัญดังต่อไปนี้

1. การทำความเข้าใจความทุกข์ตามหลักอริยสัจ 4

แนวทางสำคัญในการดูแลผู้ป่วยระยะประคับประคอง คือการช่วยให้ผู้ป่วยและครอบครัวเข้าใจความจริงของชีวิตตามหลักอริยสัจ 4 กล่าวคือ การยอมรับว่าความเจ็บป่วย ความเสื่อม และความตายเป็นธรรมชาติของชีวิต (ทุกข์) พร้อมทั้งทำความเข้าใจสาเหตุของความทุกข์ที่เกิดจากความยึดติด ความกลัวการสูญเสีย หรือความกลัวความตาย (สมุทัย) เมื่อผู้ป่วยสามารถทำใจยอมรับความจริงและลดความยึดมั่นถือมั่นได้ ความทุกข์ทางจิตใจก็จะลดลง (นิโรธ) และสามารถใช้แนวทางแห่งการปฏิบัติ เช่น การมีสติ การทำสมาธิ และการพิจารณาธรรม เพื่อทำให้จิตใจสงบและเผชิญกับความเจ็บป่วยอย่างมีสติ (มรรค)

2. การยอมรับความจริงของชีวิตตามหลักไตรลักษณ์

การดูแลผู้ป่วยระยะประคับประคองควรช่วยให้ผู้ป่วยและครอบครัวเข้าใจหลักไตรลักษณ์ ได้แก่ อนิจจัง ทุกขัง และอนัตตา เพื่อให้ตระหนักว่าร่างกายและชีวิตเป็นสิ่งที่ไม่เที่ยง มีความเสื่อมสลายเป็นธรรมดา และไม่สามารถควบคุมได้อย่างแท้จริง การเข้าใจความไม่เที่ยงของชีวิตจะช่วยให้ผู้ป่วยลดความวิตกกังวล

เกี่ยวกับความเจ็บป่วยและความตาย รวมทั้งสามารถยอมรับความเปลี่ยนแปลงของร่างกายได้ดีขึ้น ส่งผลให้เกิดความสงบทางจิตใจและพร้อมเผชิญความจริงของชีวิตอย่างมีสติ

3. การฝึกสติรู้เท่าทันสภาวะด้วยหลักสติปัฏฐาน 4

การฝึกสติเป็นแนวทางสำคัญในการดูแลผู้ป่วยระยะประคับประคอง โดยใช้หลักสติปัฏฐาน 4 คือ การตั้งสติพิจารณากาย เวทนา จิต และธรรม ผู้ป่วยสามารถฝึกการรู้ลมหายใจหรือสังเกตอาการของร่างกาย (กายานุปัสสนา) รู้เท่าทันความรู้สึกสุข ทุกข์ หรือไม่สุขไม่ทุกข์ (เวทนานุปัสสนา) สังเกตสภาพจิตใจ เช่น ความกลัวหรือความกังวล (จิตตานุปัสสนา) และพิจารณาความไม่เที่ยงของสรรพสิ่ง (ธรรมานุปัสสนา) การเจริญสติจะช่วยให้ผู้ป่วยสามารถเผชิญความเจ็บปวดและความทุกข์ได้อย่างมีสติ ลดความหวาดกลัว และทำให้จิตใจเกิดความสงบมากขึ้นดังใจความที่พระโสภณมหาเถระ (มหาสีสยาดอ) (2549:1) ได้กล่าวสรุปไว้ในหนังสือมหาสติปัฏฐานสูตรว่าการเจริญสตินับเป็นอุบายวิธีการดับทุกข์ด้วยการระลึกรู้สภาวธรรมปัจจุบันอันมีกายและใจ ซึ่งเป็นสิ่งไม่พึงยึดมั่น เมื่อบุคคลรับรู้ว่ากายและใจนี้ด รางอยู่ชั่วขณะตามเหตุตามปัจจัยโดยไม่มีรูปร่างถาวรที่ยึดถือได้ว่าเป็นเรา เป็นเขา เป็นบุรุษ เป็นสตรี เมื่อนั้นก็จะมีปัญญาหยั่งเห็นธรรมชาติอันแท้จริงของกายและใจ ที่มีสภาพ ไม่เที่ยง เป็นทุกข์ ไม่ใช่ตัวตน จิตของเขาย่อมเป็นอิสระจากความทุกข์และกิเลสได้อย่างแท้จริง

4. การดูแลด้วยความเมตตาตามหลักพรหมวิหาร 4

ผู้ดูแล แพทย์ พยาบาล และครอบครัวควรนำหลักพรหมวิหาร 4 มาใช้ในการดูแลผู้ป่วย ได้แก่ เมตตา คือความปรารถนาให้ผู้ป่วยมีความสุข กรุณา คือความต้องการช่วยให้ผู้ป่วยพ้นจากความทุกข์ มุทิตา คือการยินดีเมื่อผู้ป่วยมีความสุขหรืออาการดีขึ้น และอุเบกขา คือการวางใจเป็นกลางและยอมรับความจริงของชีวิต หลักธรรมนี้ช่วยสร้างบรรยากาศแห่งความรัก ความเข้าใจ และความอบอุ่น ทำให้ผู้ป่วยรู้สึกได้รับการดูแลอย่างมีคุณค่าและศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ สอดคล้องกับผลการวิจัยของพระนิพนธ ฐานวโร (คำภาสี) ที่ศึกษาเรื่อง “ศึกษาพรหมวิหาร ๔ ในฐานะการเจริญภาวนาในคัมภีรวิสุทธิมรรค” ซึ่งพบว่า พรหมวิหาร ๔ ในพระไตรปฎกเปนธรรมอันประเสริฐปราศจากโทษ เมตตาภาวนาคือการพัฒนาจิตดวยการแผความรักใหผูอื่น กรุณาภาวนาคือการพัฒนาจิตดวยการแผความสงสารใหผูประสบความทุกข มุทิตาภาวนาคือการพัฒนาจิตดวยการแผความยินดีกับผูอื่น อุเบกขาภาวนาคือการพัฒนาจิตดวยการแผความวางเฉยตอความทุกขความสุขของผูอื่น

5. การเตรียมใจต่อความตายด้วยมรณสติ

การเจริญมรณสติเป็นแนวทางสำคัญในการเตรียมจิตใจของผู้ป่วยและครอบครัวให้พร้อมต่อความตาย การระลึกถึงความตายช่วยให้ตระหนักว่าชีวิตเป็นสิ่งไม่แน่นอน จึงทำให้ผู้ป่วยสามารถปล่อยวางความยึดติดและหันมาทำจิตใจให้สงบ นอกจากนี้ยังเปิดโอกาสให้ผู้ป่วยได้จัดการสิ่งสำคัญในชีวิต เช่น การขออโหสิกรรม การแสดงความรักต่อครอบครัว และการสร้างกุศลก่อนจากไป การเตรียมใจเช่นนี้จะช่วยให้ผู้ป่วยสามารถจากไปอย่างสงบและมีสติ

ดังนั้น แนวทางการดูแลผู้ป่วยระยะประคับประคองแบบพุทธวิธี เป็นการประยุกต์หลักพุทธธรรมเพื่อช่วยให้ผู้ป่วย ญาติ และผู้ดูแลเข้าใจธรรมชาติของชีวิตและความตาย โดยอาศัยหลักอริยสัจ 4 ไตรลักษณ์ สติ

ปัฏฐาน 4 พรหมวิหาร 4 และมรณสติ เป็นแนวทางในการลดความทุกข์ทางจิตใจ เสริมสร้างสติและปัญญา ตลอดจนทำให้ผู้ป่วยสามารถเผชิญกับความเจ็บป่วยและความตายได้อย่างสงบและมีศักดิ์ศรีแห่งความเป็นมนุษย์

องค์ความรู้ที่ได้รับ

จากการศึกษาเรื่อง การดูแลผู้ป่วยระยะประคับประคองแบบพุทธวิธี สามารถสังเคราะห์และมีความสัมพันธ์กันในลักษณะ “ฐานความคิด กระบวนการ ผลลัพธ์เชิงสังคม” โดยเริ่มจาก หลักพุทธธรรม ทำหน้าที่เป็นกรอบแนวคิดพื้นฐานที่ช่วยให้ผู้ป่วยและครอบครัวเข้าใจความจริงของชีวิต ยอมรับความไม่เที่ยง และเตรียมจิตใจต่อความตายอย่างสงบ ซึ่งเป็นรากฐานทางจิตวิญญาณของการดูแลทั้งหมด

ทั้งนี้ จากฐานความคิดดังกล่าวจึงพัฒนาเป็น กระบวนการดูแลเชิงพุทธวิธี ที่ประยุกต์หลักธรรมให้เป็นแนวปฏิบัติอย่างเป็นขั้นตอน ตั้งแต่การประเมินผู้ป่วยแบบองค์รวม การให้คำปรึกษา การดูแลใน 4 มิติ และการเตรียมความพร้อมต่อการสูญเสีย กระบวนการนี้จึงเป็นกลไกเชื่อมโยงระหว่างหลักธรรมกับการปฏิบัติจริง สติปัฏฐาน 4 เป็นแนวทางฝึกสติให้ผู้ป่วยสามารถเผชิญความเจ็บปวดและความทุกข์ได้อย่างรู้เท่าทัน พรหมวิหาร 4 เป็นหลักธรรมในการดูแลผู้ป่วยด้วยความเมตตา กรุณา และความเข้าใจ มรณสติช่วยให้ผู้ป่วยเตรียมจิตใจต่อความตายอย่างสงบ

ดังนั้น เมื่อหลักความคิดและกระบวนการทำงานร่วมกัน จึงนำไปสู่ การประยุกต์ใช้ในสังคมไทย ซึ่งเป็นผลลัพธ์ปลายทาง ทำให้การดูแลผู้ป่วยมีความสอดคล้องกับวัฒนธรรมและวิถีชีวิต ช่วยให้ผู้ป่วย ครอบครัว และผู้ดูแลเผชิญความเจ็บป่วยและความสูญเสียได้อย่างมีสติ เข้าใจ และสงบ เกิดเป็นระบบการดูแลแบบพุทธวิธีที่สมบูรณ์ครบวงจร สามารถแสดงเป็นแผนภาพได้ดังนี้

ภาพที่ 1: องค์ความรู้ที่ได้รับ

สรุป

การดูแลผู้ป่วยระยะประคับประคองแบบพุทธวิธี เป็นแนวทางการดูแลแบบองค์รวมที่บูรณาการหลักพุทธธรรมเข้ากับการแพทย์สมัยใหม่ โดยมุ่งเน้นการบรรเทาความทุกข์ของผู้ป่วยทั้งด้านร่างกาย จิตใจ สังคม และจิตวิญญาณ เพื่อให้ผู้ป่วยมีคุณภาพชีวิตที่ดีที่สุดในช่วงสุดท้ายของชีวิต

หลักพุทธธรรมสำคัญ ได้แก่ อริยสัจ 4 ไตรลักษณ์ สติปัฏฐาน 4 พรหมวิหาร 4 และมรณสติ ซึ่งช่วยให้ผู้ป่วยและครอบครัวเข้าใจธรรมชาติของชีวิต ยอมรับความไม่เที่ยง ลดความยึดมั่นถือมั่น และสามารถเผชิญความตายอย่างสงบ นอกจากนี้ กระบวนการดูแลเชิงพุทธวิธีที่ประกอบด้วยการประเมินผู้ป่วย การให้ข้อมูล การดูแลแบบองค์รวม การส่งต่อการดูแล และการเตรียมความพร้อมต่อการสูญเสีย ยังช่วยให้การดูแลผู้ป่วยระยะสุดท้ายมีความเป็นระบบและมีประสิทธิภาพ

ดังนั้น การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการดูแลผู้ป่วยระยะประคับประคองจึงเป็นแนวทางสำคัญที่ช่วยส่งเสริมคุณภาพชีวิตของผู้ป่วยในช่วงสุดท้ายของชีวิต ทำให้ผู้ป่วยสามารถจากไปอย่างสงบ มีสติ และมีศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ พร้อมทั้งช่วยให้ครอบครัวและผู้ดูแลสามารถเผชิญความสูญเสียด้วยความเข้าใจและปัญญา

เอกสารอ้างอิง

ประยุทธ์ หลงสมบรูณ์. (2549). *พจนานุกรม มคธ-ไทย*, พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: บริษัทธรรมสารจำกัด.

พระนิพนธ ฐานวโร (คำภาสี). (2565). “ศึกษาพรหมวิหาร ๔ ในฐานะการเจริญภาวนาในคัมภีรวิสุทธิมรรค”. *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (พระพุทธศาสนา).* บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระปลัดกมลมาศ เลขธมฺโม และคณะ. (2564). “กระบวนการส่งเสริมการดูแลผู้ป่วยระยะสุดท้ายตามแนวพระพุทธศาสนาของประชาชนในเขตอำเภอตรอน จังหวัดอุตรดิตถ์”. *วารสารธรรมวิชญ์*. ปีที่ 3 ฉบับที่ 1 (มกราคม – ธันวาคม): 164-178.

พระโสภณมหาเถระ (มหาสีสยาดอ). (2549). *มหาสติปัฏฐานสูตร ทางสู่พระนิพพาน.* พระคันธสาราภิวงศ์ แปลและเรียบเรียง. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ห้างหุ้นส่วนจากัดไทยรายวันการพิมพ์.

ปิ่น มุทุกันต์. (2514). *แนวสอนธรรมะหลักสูตรนักธรรมชั้นตรี.* กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์คลังวิทยา.

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย.ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.* กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์. (2564). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม.* พิมพ์ครั้งที่ 43. กรุงเทพมหานคร: บริษัท สหธรรมิก จำกัด.

จักรวาลวิทยาในมุมมองพระพุทธศาสนาและวิทยาศาสตร์[1*]

Cosmology Form in The Perspectives of Buddhism and Science

พระครูใบฎีกาณัฐรัฐภัทร อิสฺสรธมฺโม[1], ธนรัฐ สะอาดเอี่ยม[2]
Phrakhrubaideeka Natrattaphat Issaradhammo [1], Thanarat-Sa-ard-iam[2]

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอศึกษาในเรื่องจักวาลวิทยาว่ามีจุดเริ่มต้นเกี่ยวกับ เอกภพของจักวาลและมนุษย์ในยุคเริ่มต้นจนมาถึงในคริสต์ศตวรรษที่ 20 ในทฤษฎีสัมพันธภาพและควอนตัมฟิสิกส์ของวิทยาศาสตร์สมัยใหม่มีความสอดคล้องกันในเรื่องหลักเหตุและผลในทางพระพุทธศาสนา (อิทัปปัจจยตา) วิทยาศาสตร์เรียกว่ากฎฟิสิกส์ พระพุทธศาสนาสอนว่าไม่มีสิ่งใดคงที่ (อนิจจัง) และไม่มีตัวตนที่แท้จริง (อนัตตา) คล้ายกับทฤษฎีควอนตัมที่มองอนุภาคเป็นพลังงานและมีสถานะที่ไม่แน่นอน ในเรื่องจักรวาลพระพุทธศาสนากล่าวถึงจักรวาลที่นับไม่ถ้วน ซึ่งตรงกับแนวคิดจักรวาลในฟิสิกส์สมัยใหม่ จะมีข้อแตกต่างสำคัญวิธีการและเป้าหมาย วิทยาศาสตร์ใช้เครื่องมือภายนอก สังเกตและทดลองเพื่อหาความรู้ทางกายภาพ ส่วนพระพุทธศาสนาใช้สัพพัญญุตญาณ การพัฒนาจิตด้วยสมาธิเพื่อรู้แจ้งความจริงแท้ (ปรมัตถสัจจะ) ผู้เขียนจึงมีวัตถุประสงค์เพื่อที่จะนำเสนอประเด็นในการศึกษา 3 ประเด็น ดังนี้ 1) จักวารวิทยา 2) จักวาลวิทยาในมุมมองพระพุทธศาสนา 3) จักรวาลวิทยาในมุมมองวิทยาศาสตร์ การวิจัยครั้งนี้เป็นบทความทางวิชาการ เครื่องมือที่ใช้เก็บรวบรวมข้อมูลเป็นแบบเอกสาร

คำสำคัญ: จักวาลวิทยา, พระพุทธศาสนาและวิทยาศาสตร์

Abstract

The purpose of this article was to present to study cosmology, tracing its origins to the early universe and humanity up to the 20th century, encompassing relativity and quantum physics. Modern science aligns with the Buddhist principle of cause and effect

[2] วัดบูรพาราม อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์

[2] Wat Buraparam Maung District Surin Province

[3] อาจารย์ประจำหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์

[3] Faculty member of the Master of Buddhist Studies program, Department of Buddhist Studies, Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Surin Campus, Thailand.

** Corresponding author. E-mail: titipan2496@gmail.com

(dependent origination), which science calls the laws of physics. Buddhism teaches that nothing is permanent (impermanent) and there is no true self (non-self), similar to quantum theory which views particles as energy with uncertain states. In its understanding of cosmology, Buddhism speaks of countless universes, coinciding with modern physics. However, a hey difference lies in the methodology and goals. Science uses external tools, observation, and experimentation to gain physical knowledge, while Buddhism utilizes "omniscience," the development of the mind through meditation to realize ultimate truth (ultimate reality). Therefore, the author aims to present three main points of study. 1) Cosmology 2) Cosmology from a Buddhist perspective 3) Cosmology from a scientific perspective. This research is an academic article, and the data collection tool used is in the form of documents.

Keywords: Cosmology, Buddhism and Science

บทนำ

ปราชญ์ชาวกรีกโบราณมองว่าโลกแบน จักรวาลประกอบด้วยโลกอยู่ตรงกลาง ดวงอาทิตย์ ดวงจันทร์ ดาวเคราะห์ต่าง ๆ หมุนรอบโลก (ปโตเลมี หรือ Claudius Ptolemaeus, 1018) แนวคิดนี้คงอยู่มาหลายศตวรรษ จนกระทั่งกล้องโทรทรรศน์ของกาลิเลโอ ช่วยให้ผู้คนตระหนักว่าโลกไม่ใช่ศูนย์กลางของจักรวาล โลกและดวงดาวอื่นๆ มีสัณฐานกลมและดวงดาวทั้งหมดมีดาวฤกษ์เป็นแกนกลาง (Thomas Baglioni, 1610) ยังมีการค้นพบว่ามีดาวฤกษ์อีกเป็นจำนวนมากที่มองไม่เห็นได้ด้วยตาเปล่า ดาวฤกษ์เหล่านั้นทั้งหมดอยู่ในกาแล็กซีทางช้างเผือก จนมีการศึกษาเรื่องจักรวาลวิทยาในเรื่องของดาราศาสตร์และฟิสิกส์ที่ศึกษาการเกิดขึ้น โครงสร้างพัฒนาการและอนาคตของเอกภพทั้งหมดตั้งแต่ระดับใหญ่ที่สุดเท่าที่มนุษย์จะสังเกตได้คำถามคือจักรวาลเกิดขึ้นได้อย่างไร มีขอบเขตหรือไม่และท้ายที่สุดแล้วจักรวาลจะสิ้นสุดลงอย่างไร ล้วนเป็นความพยายามอธิบายผ่านทั้งปรัชญา ศาสนา และวิทยาศาสตร์และในทางวิทยาศาสตร์สมัยใหม่ แนวคิดอธิบายการเกิดขึ้นของจักรวาลคือทฤษฎีสำคัญที่ใช้บิ๊กแบงก์ ซึ่งกล่าวว่าจักรวาลเริ่มต้นจากสภาวะที่ร้อนและหนาแน่นอย่างยิ่ง หลักฐานสำคัญที่สนับสนุนแนวคิดนี้ได้แก่ การขยายตัวของเอกภพที่ค้นพบโดย เอ็ดวิน ฮูเบอร์และการตรวจพบรังสีไมโครเวฟ พื้นหลังของจักรวาลโดยอาร์โน เพนเซียส และโรเบิร์ต วินสัน รวมทั้งทฤษฎีสัมพันธภาพทั่วไปของ อัลเบิร์ต ไอน์สไตน์ ที่ยังมีบทบาทสำคัญในการวางรากฐานทางคณิตศาสตร์เพื่ออธิบายแรงโน้มถ่วงและโครงสร้างของอวกาศ ซึ่งเป็นหัวใจสำคัญของแบบจำลองจักรวาลในปัจจุบัน จึงเป็นศาสตร์ที่เชื่อมโยงความรู้จากหลายแขนง ทั้งฟิสิกส์ ดาราศาสตร์ คณิตศาสตร์ และเทคโนโลยี การสังเกตการณ์เพื่อทำความเข้าใจภาพรวมของเอกภพ ตั้งแต่จุดเริ่มต้นจนถึง

อนาคตอันไกลโพ้นของทุกสรรพสิ่ง การค้นพบสัจธรรมบางอย่างของจักรวาลผ่านจิตนาการและทฤษฎีทางฟิสิกส์เข้าใกล้และเข้าถึงความจริงบางด้านของธรรมชาติในจักวาลทั้งหมด

ย้อนกลับไปในอดีตเมื่อ 2,600 ปีก่อน พระพุทธเจ้าพบการหยั่งรู้ด้วยพระสัพพัญญุตญาณ หยุดเวลา ย้อนเวลาไปในอดีต และมองไปยังอนาคตได้ด้วยวิปัสสนากัมมัฏฐาน หัวใจของพระพุทธศาสนาคือการเจริญสติตามหลักวิปัสสนากัมมัฏฐานในญาณแต่ละระดับจะมีการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นภายในมากมาย และเมื่อไอน์สไตน์ได้รู้เรื่องของพระพุทธศาสนา ไอน์สไตน์ก็ต้องประหลาดใจที่การค้นพบของเขาเป็นเพียงส่วนน้อยนิดในพระพุทธศาสนา พระพุทธองค์ได้กล่าวถึงอนันตจักวาล พระองค์ทรงย้อนเวลาสู่อดีตไปยังอนาคตข้างหน้าจนไอน์สไตน์กล่าวว่าเสียดายที่เขามารู้จักศาสนาพุทธช้าเกินไป

จักรวาลวิทยา

จักรวาลมีอายุประมาณ 13,800 ล้านปี นักวิทยาศาสตร์ได้ตัวเลขนี้มาจากการวัดอายุของดาวฤกษ์ที่เก่าแก่ที่สุดและอัตราการขยายตัวของจักรวาลและยังวัดการขยายตัวการเปลี่ยนแปลงความถี่ของแสงจากกาแล็กซี ซึ่งเกือบทั้งหมดกำลังเคลื่อนที่ออกห่างจากกัน ยิ่งกาแล็กซีอยู่ไกลเท่าไหร่ก็ยิ่งเคลื่อนที่ออกห่างเร็วขึ้นเท่านั้น แรงโน้มถ่วงจะทำให้การเคลื่อนที่ของกาแล็กซีช้าลงแต่กลับกลายเป็นว่าพวกมันกำลังเคลื่อนที่เร็วขึ้นและนักวิทยาศาสตร์ก็ยังไม่ทราบสาเหตุ กาแล็กซีเหล่านี้จะอยู่ไกลมากจนแสงไม่สามารถมองเห็นได้จากโลก จากการวัดความเร็วของกาแล็กซีและระยะห่างจากโลก พบว่าหากย้อนเวลากลับไปไกลก่อนที่กาแล็กซีจะก่อตัวขึ้นหรือดาวฤกษ์เริ่มหลอมรวมไฮโดรเจนเป็นฮีเลียมทุกสิ่งทุกอย่างจะอยู่ใกล้กันมากและร้อนจัด จนอะตอมไม่สามารถก่อตัวได้และโปรตอนก็ไม่มีที่ไปทุกสิ่งทุกอย่างก็อยู่ในจุดเดียวกันหรือจริงๆ แล้วทั้งจักรวาลไม่ใช่แค่สสาร จักวาลคือทุกสิ่งทุกอย่างมันรวมถึงห้วงอวกาศทั้งหมด สสารและพลังงานทั้งหมดที่อยู่ในห้วงอวกาศ ซึ่งยังรวมไปถึงกาลเวลาด้วย

ทฤษฎีบิ๊กแบงก์ จักรวาลเริ่มต้นเมื่อประมาณ 13,800 ล้านปี จักรวาลทั้งหมดที่เรารู้จักในมวลขนาดใหญ่ซึ่งตอนนั้นยังไม่มีทุกอย่าง ทุกสิ่งทุกอย่างที่มีอยู่ถูกบีบอัดอยู่ในปริมาตที่เล็กมากยิ่งกว่าอะตอม มันอัดแน่นด้วยความหนาแน่นและพลังงาน มันร้อนแรงจนไม่สามารถที่จะจินตนาการได้ จนในที่สุดไม่ใช่การระเบิดของวัตถุในพื้นที่ว่างเปล่า แต่เป็นการเป็นการขยายตัวอย่างรวดเร็วของอวกาศ ทำให้จักรวาลเริ่มขยายตัวอย่างรวดเร็ว (Steven Weinberg,1977) สสารและพลังงานทั้งหมดในจักรวาลและห้วงอวกาศมีอุณหภูมิสูงและหนาแน่นอย่างมาก เมื่อจักรวาลขยายตัวความหนาแน่นก็ลดลงและเริ่มเย็นลง จากนั้น โปรตอน นิวตรอน และอิเล็กตรอน ก็สามารถก่อตัวขึ้นได้ หลังจากนั้นอนุภาคย่อยอะตอมเหล่านั้นรวมตัวกันเพื่อสร้างไฮโดรเจน พลังงานในจักรวาลมีมากพอที่จะเริ่มต้นปฏิกิริยาฟิวชั่นนิวเคลียร์และนิวเคลียสของไฮโดรเจนก็หลอมรวมกันเป็นนิวเคลียสของฮีเลียม อะตอมที่เป็นแกนกลางอะตอมแรกที่มีอิเล็กตรอนนั้นเกิดขึ้นหลังจากนั้นประมาณ 380,000 ปี สสารในเอกภพยุคแรกไม่ได้กระจายตัวอย่างราบเรียบไปทั่วอวกาศ กลุ่มก้อนหนาแน่นของสสารที่ถูกยึดไว้ด้วยกันด้วยแรงโน้มถ่วงได้กระจายตัวอยู่ทั่ว

บริเวณ ในที่สุดกลุ่มก้อนเหล่านี้ได้ก่อตัวเป็น ดาวฤกษ์นับล้านล้านดวง กาแล็กซีนับพันล้านและโครงสร้างอื่นๆ ที่ประกอบกันเป็นมวลส่วนใหญ่ที่มองเห็นได้ในเอกภพในปัจจุบัน หากมองภาพกาแล็กซีที่อยู่ไกลสุดขอบฟ้า มองไปยังระยะทางอันไกลโพ้นกาแล็กซีที่อยู่ไกลเหล่านั้น เนื่องจากแสงจากที่ไกลแสนไกลต้องใช้เวลานานมากในการเดินทางมาถึงโลก หลังจากการกำเนิดบิ๊กแบงก์ นักดาราศาสตร์หลายคนยังคงคิดว่าเอกภพนั้นคงที่ จนกระทั่งมีการค้นพบหลักฐานสำคัญที่สนับสนุนบิ๊กแบงก์ ในปี 1964 จึงเปลี่ยนความคิดในเอกภพที่คงที่นั้น ช่องว่างระหว่างวัตถุไม่ควรมีความร้อนเลย อุณหภูมิควรเป็น 0 เคลวิน (เคลวินเป็นหน่วยวัดอุณหภูมิสัมบูรณ์) แต่ทีมนักวิจัยจากห้องปฏิบัติการเบลล์ใช้เครื่องรับสัญญาณไมโครเวฟ (Arno Penzias and Robert Wilson, 1964) ค้นพบว่ารังสีพื้นหลังในเอกภพนั้นไม่ใช่ 0 เคลวิน แต่เป็น 3 เคลวิน ความร้อนเพียงเล็กน้อยนี้เป็นความร้อนที่เหลือจากบิ๊กแบงก์ เนื่องจากปัจจุบันนักดาราศาสตร์เกือบทั้งหมดยอมรับสมมติฐานบิ๊กแบงก์อุณหภูมิของพลังงานที่เหลืออยู่ในปัจจุบัน เอกภพประกอบไปด้วยพลังงานและสสารทั้งหมดที่มีอยู่ สสารที่สังเกตได้ส่วนใหญ่ในเอกภพอยู่ในรูปของอะตอมไฮโดรเจน ซึ่งเป็นธาตุอะตอมประกอบด้วยโปรตอนและอิเล็กตรอนเท่านั้น ถ้าอะตอมนั้นมีนิวตรอนด้วยจะเรียกว่า ดิวเทอเรียม (พรชัย พัชรินทร์ตนะกุล, 2547) อะตอมสองอะตอมขึ้นไปที่ใช้อิเล็กตรอนร่วมกันเรียกว่าโมเลกุล อะตอมหลายล้านล้านอะตอมรวมกันเป็นอนุภาคฝุ่น หากนำคาร์บอน ซิลิกา ออกซิเจน น้ำแข็ง และโลหะบางชนิดมารวมกันในปริมาณหลายตัน ก็จะได้ดาวเคราะห์น้อย หรือหากนำไฮโดรเจนและฮีเลียมที่มีมวลเท่ากับโลก 333,000 เท่ามารวมกัน ก็จะได้ดาวฤกษ์ที่มีลักษณะคล้ายดวงอาทิตย์ การจัดประเภทกลุ่มของสสารตามคุณลักษณะของเอกภพ กาแล็กซี กระจุกดาว ดาวเคราะห์ ดาวเคราะห์แคระ ดาวเคราะห์จร ดวงจันทร์ วงแหวน วงแหวนเล็ก ๆ ดาวหาง อุกกาบาต ทั้งหมดนี้ล้วนเป็นกลุ่มของสสารที่มีลักษณะแตกต่างกัน แต่ปฏิบัติตามกฎธรรมชาติเดียวกัน นักวิทยาศาสตร์ได้เริ่มนับจำนวนกลุ่มก้อนสสารเหล่านั้นและตัวเลขที่ได้นั้น กาแล็กซีทางช้างเผือก มีดาวฤกษ์อย่างน้อย 100,000 ล้านดวง และเอกภพที่สังเกตได้มีกาแล็กซีอย่างน้อย 100,000 ล้านกาแล็กซี หากกาแล็กซีทั้งหมดมีขนาดเท่ากัน นั่นหมายความว่าจะมีดาวฤกษ์ 10,000 ล้านล้านดวง หรือ 10 เซกซ์ทิลเลียนดวงในเอกภพ โลกและดวงจันทร์เป็นส่วนหนึ่งของจักรวาล เช่นเดียวกับดาวเคราะห์ดวงอื่นๆ และดวงจันทร์อีกหลายสิบดวง ดาวเคราะห์ต่างๆ โคจรรอบดวงอาทิตย์พร้อมกับดาวเคราะห์น้อยและดาวหาง ดวงอาทิตย์เป็นหนึ่งในดาวฤกษ์หลายแสนล้านดวงในกาแล็กซีทางช้างเผือกและดาวฤกษ์ส่วนใหญ่เหล่านั้นมีดาวเคราะห์ของตัวเอง กาแล็กซีทั้งหมดรวมถึงกาแล็กซีที่เราอยู่เชื่อกันว่ามีหลุมดำมวลมหาศาลอยู่ที่ใจกลาง ดาวฤกษ์ทั้งหมดในทุกกาแล็กซีและสสารอื่นๆ ทั้งหมดที่นักดาราศาสตร์ไม่สามารถสังเกตได้ล้วนเป็นส่วนหนึ่งของเอกภพ

ในช่วงต้นศตวรรษที่ 21 นักดาราศาสตร์ได้ค้นพบดาวเคราะห์หลายพันดวงรอบดาวฤกษ์ ดวงอื่น ๆ ตรวจพบคลื่นความโน้มถ่วงเป็นครั้งแรกและสร้างภาพแรกของหลุมดำได้ด้วยเทคโนโลยี และความรู้ที่ก้าวหน้าอย่างไม่หยุดยั้งและจินตนาการที่ไม่มีวันหมดความเข้าใจสิ่งใหม่ๆ (Borucki, W. J., et al, 2011)

และแนวคิดที่สร้างแรงบันดาลใจช่วยสนับสนุนการแสวงหา จักรวาลส่วนใหญ่ที่สามารถรู้จักได้ยังคงเป็นสิ่งที่ไม่รู้จัก เอกภพมีอายุเกือบ 13,800 ล้านปี ระบบสุริยะมีอายุ 4,600 ล้านปี สิ่งมีชีวิตบนโลกมีอยู่มาแล้วประมาณ 3,800 ล้านปี และมนุษย์มีอยู่มาเพียงไม่กี่แสนปีเท่านั้น เอกภพมีอยู่มานานกว่าเผ่าพันธุ์มนุษย์ประมาณ 5,600 เท่า ด้วยการวัดเช่นนี้ แทบทุกสิ่งทุกอย่างที่เคยเกิดขึ้นล้วนเกิดขึ้นก่อนที่มนุษย์จะถือกำเนิดขึ้น ในเรื่องของจักรวาล แต่ดูเหมือนว่าจักรวาลยังประกอบไปด้วยสสารและพลังงานจำนวนมากที่มองไม่เห็นหรือสังเกตได้โดยตรง ดวงดาว ดาวเคราะห์ ดาวหาง หลุมดำ และสัตว์ทั้งหมดรวมกันแล้วคิดเป็นเพียงไม่ถึง 5 เปอร์เซ็นต์ของสสารทั้งหมดในจักรวาล ประมาณ 27 เปอร์เซ็นต์ที่เหลือคือสสารมืด และ 68 เปอร์เซ็นต์คือพลังงานมืด ซึ่งทั้งสองอย่างนี้ยังไม่เข้าใจอย่างถ่องแท้ จักรวาลอย่างที่เข้าใจจะไม่สามารถทำงานได้หากไม่มีสสารมืดและพลังงานมืด และที่เรียกว่ามืด เพราะนักวิทยาศาสตร์ดูเหมือนจะไม่สามารถสังเกตได้โดยตรง วิธีการทำงานและความกว้างใหญ่ไพศาลได้เปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลา มนุษย์แทบไม่มีวิธีการใดที่จะเข้าใจจักรวาลได้เลย มนุษย์เริ่มนำคณิตศาสตร์ การเขียน และหลักการสืบสวนใหม่ ๆ มาใช้ในการแสวงหาความรู้ หลักการเหล่านั้นได้รับการปรับปรุงให้ดียิ่งขึ้นเรื่อย ๆ เช่นเดียวกับเครื่องมือทางวิทยาศาสตร์ จนในที่สุดก็เผยให้เห็นเบาะแสเกี่ยวกับธรรมชาติของจักรวาล เมื่อมนุษย์เริ่มสืบสวนธรรมชาติของสิ่งต่างๆ อย่างเป็นระบบ คำว่านักวิทยาศาสตร์ยังไม่มีอยู่เลย นักวิจัยถูกเรียกว่านักปรัชญาธรรมชาติอยู่ช่วงหนึ่ง นับตั้งแต่นั้นมาความรู้เกี่ยวกับจักรวาลก็ก้าวหน้าไปอย่างรวดเร็ว นักดาราศาสตร์เพิ่งสังเกตเห็นกาแล็กซีที่อยู่นอกเหนือกาแล็กซีทางช้างเผือก และเมื่อครึ่งศตวรรษที่ผ่านมามนุษย์เพิ่งเริ่มส่งยานอวกาศไปยังโลกอื่นๆ ในช่วงต้นศตวรรษที่ 20 นักดาราศาสตร์ชื่อ เอ็ดวิน ฮับเบิล ค้นพบว่าสิ่งที่เรียกว่า เนบิวลาแอนโดรเมด แท้จริงแล้วอยู่ห่างออกไปกว่า 2 ล้านปีแสง ซึ่งไกลกว่าระยะทางที่ไกลที่สุดที่เคยวัดได้หลายเท่า เอ็ดวิน ฮับเบิลตระหนักว่าวัตถุหลายอย่างที่นักดาราศาสตร์เรียกว่า เนบิวลา แท้จริงแล้วไม่ใช่กลุ่มก๊าซ แต่เป็นกลุ่มของดาวฤกษ์หลายล้านหรือหลายพันล้านดวง ซึ่งปัจจุบันเราเรียกว่ากาแล็กซี เอ็ดวิน ฮับเบิล ใช้กล้องโทรทรรศน์สะท้อนแสงขนาด 100 นิ้ว ที่ หอดูดาวเมาท์วิลสัน ในแคลิฟอร์เนีย เพื่อแสดงให้เห็นว่าจุดแสงเล็กๆ ที่อยู่ไกลออกไปนั้นคือกาแล็กซี กล้องโทรทรรศน์อวกาศฮับเบิล ซึ่งตั้งชื่อตามเขา ได้ค้นพบกลุ่มกาแล็กซีหกกลุ่มนี้

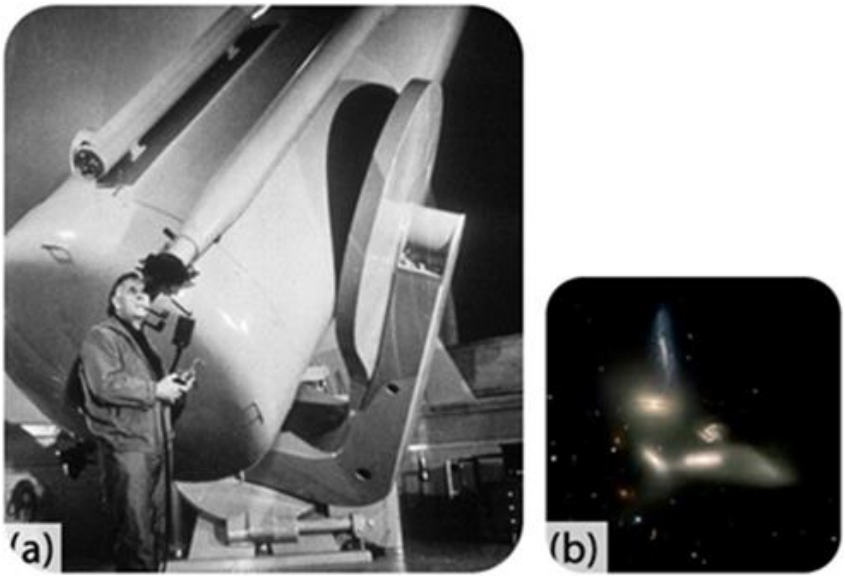

ภาพที่ 1: เมาท์วิลสัน, ที่มา: https://courses.lumenlearning.com. ปี ค.ศ. 1960 - 1966

เอ็ดวิน ฮับเบิล ได้พิสูจน์ให้เห็นถึงการมีอยู่ของกาแล็กซีแสดงให้เห็นว่า เอกภพนั้นใหญ่กว่ากาแล็กซีทางช้างเผือกมาก ปัจจุบันเรารู้ว่าเอกภพประกอบด้วยกาแล็กซีประมาณหนึ่งแสนล้านกาแล็กซี ซึ่งมีจำนวนกาแล็กซีพอๆ กับจำนวนดาวฤกษ์ในกาแล็กซีทางช้างเผือก การขยายตัวของจักรวาลหลังจากค้นพบว่ามีกาแล็กซีอยู่ไกลออกไปจากทางช้างเผือก เอ็ดวิน ฮับเบิล จึงทำการวัดระยะทางไปยังกาแล็กซีอื่นๆ อีกหลายร้อยแห่ง แสดงให้เห็นว่าจักรวาลกำลังเปลี่ยนแปลงไปและยังให้เบาะแสเกี่ยวกับวิธีการกำเนิดของจักรวาลอีกด้วย หากมองดาวฤกษ์ผ่านปริซึม จะเห็นสเปกตรัมหรือช่วงสีต่าง ๆ เหมือนรุ้ง สเปกตรัมจะมีแถบมืดเฉพาะที่ซึ่งธาตุต่าง ๆ ในดาวฤกษ์ดูดซับแสงที่มีพลังงาน บางค่านักดาราศาสตร์สามารถกำหนดองค์ประกอบของธาตุที่ประกอบขึ้นเป็นดาวฤกษ์ที่อยู่ไกลออกไปได้ โดยการตรวจสอบการเรียงตัวของเส้นดูดกลืนแสงมืดเหล่านี้ โดยการวิเคราะห์เส้นดูดกลืนแสงในสเปกตรัมของดวงอาทิตย์ ขณะศึกษาสเปกตรัมของแสงจากกาแล็กซีที่อยู่ไกลออกไป นักดาราศาสตร์สังเกตเห็นบางสิ่งที่แปลกประหลาด เส้นมืดในสเปกตรัมมีรูปแบบตามที่พวกเขาคาดไว้ แต่กลับเลื่อนไปทางด้านสีแดงของสเปกตรัม ด้านล่างการเลื่อนของแถบดูดกลืนแสงไปทางด้านสีแดงของสเปกตรัมนี้เรียกว่าการเลื่อนไปทางแดง การเลื่อนไปทางแดง คือ การเลื่อนของแถบดูดกลืนแสงไปทางด้านสีแดงของสเปกตรัม เกิดขึ้นเมื่อแหล่งกำเนิดแสงเคลื่อนที่ออกห่างจากผู้สังเกตการณ์ หรือเมื่อระยะห่างระหว่างผู้สังเกตการณ์กับแหล่งกำเนิดแสงถูกยืดออก การที่ดาวและกาแล็กซีเลื่อนไปทางแดงหมายความว่ากาแล็กซีนั้นกำลังเคลื่อนที่ออกห่างจากโลก ถ้ากาแล็กซีเคลื่อนที่แบบสุ่ม บางกาแล็กซีจะเกิดการเลื่อนไปทางแดง แต่บางกาแล็กซีจะเกิดการเลื่อนไปทางน้ำเงิน แน่นอนเพราะเกือบทุกกาแล็กซีในจักรวาลมีการเลื่อนไปทางแดง ดังนั้นเกือบทุกกาแล็กซีจึงเคลื่อนที่ออกห่างจาก

โลก การเลื่อนไปทางสีแดงสามารถเกิดขึ้นได้กับคลื่นประเภทอื่นด้วยปรากฏการณ์นี้เรียกว่าปรากฏการณ์ดอปเปลอร์

จักวาลวิทยาในมุมมองพระพุทธศาสนา

พระพุทธศาสนามองว่าโลกหรือจักรวาลเกิดขึ้นโดยสภาพที่มันเป็นและดำรงอยู่โดยธรรมชาติ เมื่อเกิดขึ้นแล้วก็เสื่อมสูญได้และไม่ให้ความสนใจมากนัก แม้จะมีผู้ที่สนใจมากและถกเถียงกันอย่างกว้างขวาง (ขุ.อุ. (ไทย) 25/142/192) พระพุทธศาสนาถือว่าการกล่าวเรื่องโลกหรือจักรวาลเป็นดิรัจฉานกถา หมายถึง ถ้อนคำที่ขวางต่อนิพพานหรือเรื่องที่ไม่ควรนำมาเป็นข้อสนทนา โดยไม่พิจารณาสั่งสอนแนะนำทางธรรมอันทำให้คิดฟุ้งเฟ้อและพากันหลงเพลิน เสียเวลาเสียกิจที่พึงปฏิบัติตามธรรม 28 อย่าง (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), 2543) และจัดเป็นเรื่องอจินไตย 4 อย่าง คือ พุทธวิสัย ฌานวิสัย กรรมวิสัย และโลกจินดา (อง. จตุกฺก. (ไทย) 21/77/104) พระพุทธองค์ทรงสอนอย่าไปสนใจใบไม้ทั้งป่า ให้ดูที่ใบไม้เพียงแค่กำมือเดียว คือสิ่งที่จะทำให้บรรลุนิพพาน

ย้อนเวลากลับไป 2,600 ปีก่อนในคืนวันเพ็ญ เดือนวิสาขมาส ที่ใต้ต้นศรีมหาโพธิ์ ณ ริมฝั่งแม่น้ำเนรัญชรา พระองค์นั่งนิ่งสงบตัดขาดการสัมผัสรับรู้โลกภายนอก แต่กลับสามารถรับรู้ความลับทางธรรมชาติได้อย่างลึกซึ้งโดยพระองค์ไม่มีเครื่องมือวิทยาการเทคโนโลยีทันสมัย พระองค์ทรงรู้ความลับของธรรมชาติสามารถทะลุทะลวงผ่านกาลเวลาผ่านกำแพงของมิติที่ซ่อนเร้นอยู่ด้วยการเดินทางของจิตผ่านสิ่งรบกวนที่เรียกว่า กิเลส นิวรณ์ ความโลภ ความโกรธ ความหลง เข้าสู่ต้นตอของธรรมชาติด้วยการเดินทางเข้าสู่ภายใน ทวนกระแสกลับไปหาต้นตอโดยชำระล้างธาตุรู้ให้บริสุทธิ์ เมื่อบริสุทธิ์แล้วจะมีศักยภาพไร้ขีดจำกัดการเดินทางข้ามจักวาล มันจะแสดงศากยภาพออกมาจากจิตในคืนตรัสรู้ที่พระพุทธองค์ทรงได้ญาณหยั่งรู้ 3 ประการ คือ

1. ปุพเพนิวาสานุสติญาณ คือ การระลึกชาติได้นับไม่ถ้วนในอดีตชาติของตนเอง
2. จุตูปปาตญาณ คือ การรู้แจ้งการเกิดและดับของสรรพสัตว์ ทั้งหลาย
3. อาสวักขยญาณ คือ การรู้วิธีกำจัดกิเลสด้วย อริยสัจ 4 คือทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค (ศักดิ์สิทธิ์ พันธุ์สัทธ์, 2561)

จะเห็นว่าพระองค์นำพาจิตวิญญาณเดินทางข้ามกาลเวลาด้วยการเดินทางเข้าสู่ภายในทวนกระแสกลับไปหาต้นตอด้วยชำระล้างธาตุรู้ให้บริสุทธิ์ เมื่อบริสุทธิ์แล้วจะมีศักยภาพไร้ขีดจำกัด สามารถระลึกชาติ เห็นการเกิดดับของสรรพสัตว์ และรู้วิธีทำลายกิเลส เปรียบเหมือนน้ำที่นิ่งสนิทจนกลายเป็นกระจกเงาที่สะท้อนความจริงของจักรวาลอย่างตรงไปตรงมา ไม่ใช่ปาฏิหาริย์งมงาย แต่เป็นวิทยาศาสตร์ทางจิตขั้นสูงสุด กระทำและความคิดทุกอย่างถูกบันทึกไว้ในรูปแบบพลังงาน (ธรรมธาตุ) ไม่สูญหาย เปรียบเหมือนคลื่นน้ำที่กระจายออกไปและถูกบันทึกไว้ในโครงสร้างโมเลกุลน้ำ

กฎแห่งกรรม กรรม คือ การกระทำทั้งกาย วาจา ใจ การกระทำทั้ง 3 ทางนี้ คือ ทำดีได้ดี ทำชั่ว ได้ชั่ว (พุทธทาสภิกขุ, 2526) ไม่มีใครรับผลแทนกันได้ และไม่ได้เกิดจากการดลบันดาลของพระเจ้า กรรม คือ เจตนาที่แสดงออกทางกาย วาจา ใจ กฎนี้เป็น 1 ในนิยาม 5 กฎธรรมชาติ 5 ประการ (สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2564) ซึ่งผลของกรรมนั้นมีทั้งที่ให้ผลในชาติปัจจุบันและส่งผลข้ามภพข้ามชาติ การบันทึกข้อมูลระดับควอนตัม ธาตุรู้ที่ฝึกดีแล้ว ไม่ว่าเวลาจะผ่านไปนานแค่ไหน เพราะในความจริงสูงสุด อดีต ปัจจุบัน อนาคต ซ้อนทับกันอยู่ การเดินทางของธาตุรู้ไม่ได้ใช้ความเร็วแสง ซึ่งยังช้าไปและติดในกาลเวลา แต่ใช้หลักการของความถี่และการเชื่อมโยง จิตมีคุณสมบัติเป็นสากล เมื่อเข้าสู่ฌานสมาบัติจิตจะยกให้สูงขึ้น ถอนตัวจากประสาทสัมผัส ระยะทางเป็นสิ่งสมมุติ ภพภูมิต่างๆ (นรก/สวรรค์) คือคลื่นความถี่ที่ซ้อนทับกันอยู่ พระองค์ทรงเห็นการจุติ (เกิด/ตาย) เป็นการเปลี่ยนคลื่นความถี่ตามแรงกรรม พื้นฐานของจักรวาลคือความว่าง (สุญญตา) สสารคือก้อนพลังงานในความว่าง เมื่อจิตนิ่งจนเป็นเนื้อเดียวกับความว่าง ขอบเขตระหว่างจักรวาลจะหายไป พลังแห่งการรู้จะไร้ขอบเขตครอบคลุมทุกสรรพสิ่ง อุปสรรคสำคัญคือ “อัตตา” ความยึดถือว่าเป็นตัวเรา เราทำทุกอย่างเพื่อตัวเรา ทำให้ธาตุรู้บิดเบี้ยว มองโลกผ่านเลนส์แห่งความชอบ/ชัง

การวิปัสสนา คือความเห็นจริง การอบรมปัญญาให้เกิดความเห็นแจ้งในสังขารว่าเป็นของไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา (ราชบัณฑิตสถาน, 2556) การแยกแยะร่างกาย (ธาตุดิน น้ำ ลม ไฟ) และจิตใจให้เห็นว่าไม่มีตรงไหนเป็นตัวเราจริง เมื่อจิตปล่อยวางความยึดมั่น ธาตุรู้จะดีดตัวกลับสู่ความบริสุทธิ์ อิสระ ความว่างในทางพุทธไม่ใช่ความว่างเปล่าไร้ค่า แต่เปี่ยมด้วยศักยภาพ สภาวะนิโรธสมาบัติคือการหยุดเวลาทางจิต จิตเข้าถึงจุดศูนย์พลังงาน ซึ่งเป็นจุดกำเนิดจักรวาล สามารถดึงข้อมูลใด ๆ ก็ได้ พลังงานจากความว่างนี้บริสุทธิ์และชำระล้างกิเลสได้ พระพุทธองค์จึงแผ่เมตตาได้ทั่วจักรวาลเพราะทุกสิ่งเชื่อมถึงกัน แต่พระองค์สอนให้มีอุเบกขา (วางเฉย) เพื่อไม่ให้กระแสข้อมูลท่วมท้นจิตใจ รู้แล้วปล่อยวาง ไม่ทุกข์ไปกับโลก

จักรวาลเชื่อมโยงกันดุจตาข่าย (อิทัปปัจจยตา) ทุกสิ่งเกี่ยวเนื่องกันไม่มีใครอยู่โดดเดี่ยวสรรพสิ่งล้วนอิงอาศัยต่อเนื่องกันไปตามเหตุและปัจจัย ซึ่งแสดงถึงความไม่มีต้นกำเนิดเดิมสุดของสิ่งทั้งหลาย ความเปลี่ยนแปลงจึงเป็นสภาพที่แท้จริงของโลก หลักไตรลักษณ์สอนว่า สิ่งทั้งปวงที่เราพบเห็นในชีวิตประจำวันนั้นมีลักษณะ 3 ประการคือ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา (วิทย์ วิศทเวทย์, 2553)

ไตรภูมิ พระพุทธองค์ทรงเห็นโครงสร้าง 31 ภพภูมิเปรียบเหมือนตึกระฟ้า ตั้งแต่อบายภูมิ (เดรัจฉาน เปรต นรก อสูรกาย - ความถี่ต่ำ/ทุกข์) มนุษย์ (ผสมสุขทุกข์/เหมาะแก่การปฏิบัติธรรม) สวรรค์ (สุขจนหลง) พรหมโลก (สุขประณีต/อายุยืน) แต่ทรงเห็นว่าทุกชั้นกำลังถูกไฟไหม้ (เกิด แก่ เจ็บ ตาย) ไม่มีชั้นไหนปลอดภัยถาวร เป็นวงกตที่ต้องหาทางออก จักรวาลวิทยาในมุมมองพระพุทธศาสนา ไม่ใช่เพียงการอธิบายลักษณะทางกายภาพของเอกภพแต่เป็นการอธิบายโครงสร้างของภพภูมิที่สัมพันธ์กับสภาวะจิตและการเวียนว่ายตายเกิด (สังสารวัฏ) โดยมีประเด็นสำคัญที่จักรวาลในทางพุทธแบ่งออกเป็น ๓ ระดับใหญ่

เรียกว่า ไตรภูมิ หรือ ไตรโลก ซึ่งเป็นที่อยู่ของสรรพสัตว์ตามวิบากกรรม ที่กล่าวไว้ในไตรภูมิพระร่วง ดังนี้ กามภูมิ 11 ชั้น โลกที่ยังข้องอยู่ในกามกิเลส ประกอบด้วย อบายภูมิ 4 (สัตว์เดรัจฉาน นรก เปรต อสุรกาย) มนุสสภูมิ 1 (โลกมนุษย์) และเทวภูมิ 6 (สวรรค์ชั้นต่าง ๆ 6 ชั้น)

รูปภูมิ (16 ชั้น) ที่อยู่ของ “รูปพรหม” ผู้ที่ได้รูปฌาน 4 มีร่างกายละเอียดอรูปภูมิ (4 ชั้น) ที่อยู่ของ “อรูปพรหม” ผู้ที่ได้อรูปฌาน มีเพียงจิตและเจตสิก ไม่มีรูปร่าง ไตรภูมิพระร่วง ตามคัมภีร์ จักรวาลหนึ่งๆ มีศูนย์กลางคือ เขาพระสุเมรุ เป็นแกนกลางของจักรวาลล้อมรอบด้วยเขาสัตตบริภัณฑ์และมหาสมุทรสีทันดร 4 ทวีปใหญ่ ตั้งอยู่ในมหาสมุทรทั้ง 4 ทิศ ได้แก่ ชมพูทวีป (ที่อยู่ของมนุษย์ทางทิศใต้) ปุพพวิเทหทวีป (ทิศตะวันออก) อมรโคยานทวีป (ทิศตะวันตก) และ อุตตรกุรุทวีป (ทิศเหนือ) พระพุทธศาสนาสอนว่าการที่จะประสบความดีสูงสุดได้นั้น จะต้องหลุดพ้นจากภพภูมิเหล่านี้ไปเป็นโลกุตรภูมิ คือเราจะต้องหาทางให้พ้นสวรรค์ พ้นพรหม ตลอดจนภพภูมิทั้งปวง จุดมุ่งหมายของพุทธศาสนาต้องข้ามพ้นจักรวาลลอยเหนือเทพพรหมทั้งหมด คือการออกไปได้จากไตรภูมิ (พระราชวรมุนี (ป.อ.ปยุตฺโต), 2526)

อนันตจักรวาล พระพุทธศาสนาเชื่อว่าจักรวาลไม่ได้มีเพียงหนึ่งเดียว แต่มีจำนวนมากมายมหาศาลแบ่งเป็นพันจักรวาลอย่างน้อย ไปจนถึงแสนโกฏิจักรวาล (ขุ.อ. (ไทย) 33/55) ในพระไตรปิฎกมีการกล่าวถึง “สหสฺสี จูฬนิกา โลกธาตุ” (โลกธาตุอย่างเล็กมีพันจักรวาล) ไปจนถึง “ทสสหสฺสี มัชฌิมิกา โลกธาตุ” และ “ตสฺสหสฺสี มหาสหสฺสี โลกธาตุ” (ระบบโลกธาตุขนาดใหญ่) ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดเรื่องกาแล็กซีจำนวนมหาศาล หรือเอกภพคู่ขนานในทางวิทยาศาสตร์ที่ว่าเราไม่ใช่ระบบสุริยะเดียว

อัคคัญญสูตร พระพุทธเจ้าทรงแสดงแก่สามเณร 2 รูป คือ วาเสฏฐะ และ ภารทวาชะ (ที.ปา. (ไทย), 11/105/102) พระสูตรนี้มีเนื้อหาสำคัญที่สรุปได้ว่าโลกมีการเกิดขึ้น ตั้งอยู่ และเสื่อมสลายไปเป็นวัฏจักร ก่อนที่โลกจะถูกทำลายด้วยไฟบรรลัยกัลป์ มนุษย์ที่รู้ก็รีบเจริญภาวนาให้จิตประภัสสร เพื่อให้ไปเกิดในพรหมโลก “ชั้นอาภัสสราพรหม” (ที.ปา.อ. (ไทย), 13/119/50) ในชั้นนี้นึกอยากได้อะไรก็ได้ตามปรารถนามีปีติเป็นอาหาร มีรัศมีซ่านออกจากร่างกายเที่ยวสัญจรไปในอากาศอยู่ในวิมานอันงดงาม สถิตอยู่นานแสนนานเมื่อโลกเย็นลงพรหมเหล่านี้ได้กลับลงมาเที่ยวยังพื้นโลก สมัยนั้นทั่วทั้งจักรวาลเป็นน้ำทั้งนั้น มืดมนอนธการ ดวงจันทร์ ดวงอาทิตย์ ดวงดาว นักษัตรทั้งหลายยังไม่ปรากฏ กลางคืน กลางวันยังไม่ปรากฏ หญิงชายก็ยังไม่ปรากฏ ครั้นเวลาล่วงเลยมาช้านาน เกิด “ง้วนดิน” ลอยอยู่บนเหนือน้ำ ปรากฏดุจน้ำนมที่บุคคลเคี่ยวให้แห้งแล้ว ทำให้เย็นสนิทจับเป็นฝาอยู่ข้างบน ง้วนดินนั้นสมบูรณ์ด้วยสี สมบูรณ์ด้วยกลิ่น สมบูรณ์ด้วยรส มีสีเหมือนเนยใสหรือเนยข้นอย่างดี และมีรสอร่อยเหมือนน้ำผึ้งมิ้มซึ่งปราศจากโทษ เมื่อใช้นิ้วช้อนง้วนดินขึ้นมาลิ้มดูอยู่ รสง้วนดินได้แผ่ซ่านไป เขาจึงเกิดความอยากในรส เมื่อพรหมเหล่านั้นเริ่มมีความโลภและบริโภคง้วนดิน ร่างกายจึงเริ่มหยาบ แสงสว่างหายไป ดวงจันทร์ ดวงอาทิตย์ก็ปรากฏ ดวงดาว นักษัตรทั้งหลายก็ปรากฏ กลางคืน กลางวันก็ปรากฏ สัปดาห์หนึ่ง เดือนหนึ่งก็ปรากฏ ฤดูและปีก็ปรากฏ โลกนี้จึงได้กลับฟื้นขึ้นอีก เมื่อง้วนดินหมดก็ปรากฏสะเก็ดดิน เมื่อสะเก็ดดินหมดก็ปรากฏเป็นเครือดิน เมื่อ

เครือดินหมดก็ปรากฏเป็นข้าวสาลีที่ไม่ต้องไถ ไม่มีรำ ไม่มีแกรบ บริสุทธิ์และเกิดการแบ่งเพศ การสะสมอาหาร (ข้าวสาลี) และการแย่งชิงทรัพยากรจนนำไปสู่การสร้างที่พักอาศัยและระบบครอบครัวรวมถึงการเกิดชนชั้นและระบบปกครองในเวลาต่อมา เมื่อเกิดการลักขโมยและทะเลาะวิวาทสังคมจึงตกลงเลือกผู้ที่มีความสามารถและน่าเลื่อมใสมาทำหน้าที่ปกครองและตัดสินคดีความ โดยแลกกับส่วนแบ่งข้าวสาลี ซึ่งเป็นที่มาของคำว่า “กษัตริย์”

มุมมองต่อมิติและกาลเวลา จักรวาลวิทยาพระพุทธศาสนาเน้นว่าทุกสิ่งในจักรวาลตกอยู่ภายใต้กฎ “ไตรลักษณ์” คือเกิดขึ้น ไม่เที่ยง เป็นทุกข์ ตั้งอยู่และดับไปไม่มีตัวตน (อนัตตา) จักรวาลที่กล่าวถึงมักเป็นจักรวาลที่มองเห็นผ่าน “ทิพยจักษุ” (ตาทิพย์) ของผู้บรรลุธรรมเพื่อให้เห็นความน่ากลัวของการเวียนว่ายตายเกิดและมุ่งสู่การหลุดพ้น (นิพพาน) พระพุทธองค์ทรงชี้ให้เห็นว่าความประเสริฐของมนุษย์ไม่ได้ขึ้นอยู่กับวรรณะ (พราหมณ์ กษัตริย์ แพศย์ ศูทร) หรือชาติกำเนิดแต่ขึ้นอยู่กับการประพฤติธรรม “ธรรมเท่านั้นเป็นสิ่งที่ประเสริฐที่สุดในหมู่มนุษย์ทั้งในโลกนี้และโลกหน้า” และผู้ที่บรรลุธรรม(พระอรหันต์) คือผู้ที่ประเสริฐที่สุดอย่างแท้จริงในพุทธศาสนา กาลเวลาในแต่ละภพภูมิยาวนานไม่เท่ากัน เช่น 1 วันบนสวรรค์เท่ากับหลายร้อยปีในโลกมนุษย์ ซึ่งสอดคล้องกับทฤษฎีสัมพันธภาพของไอน์สไตน์ที่ว่ากาลเวลาเป็นสิ่งสัมพัทธ์ขึ้นอยู่กับความเร็วเหนือแสง และแรงโน้มถ่วง

จักวาลวิทยาในมุมมองวิทยาศาสตร์

วิทยาศาสตร์เป็นกิจกรรมแสวงหาความรู้เกี่ยวกับวัตถุและธรรมชาติ ผ่านการสังเกตด้วยประสาทสัมผัสทั้ง 5 คือ ตา หู จมูก ลิ้น และกาย โดยไม่ให้ความสำคัญเรื่องใจเพราะไม่สามารถนำมาแสดงให้ประจักษ์ชัดได้ การสังเกตธรรมชาติอย่างเดียวยังไม่พอที่จะก่อให้เกิดความรู้ทางวิทยาศาสตร์ต้องอาศัยการใช้เหตุผลแบบหนึ่งที่เรียกว่า การผ่านการทดลองร่วมด้วย (สมภาร พรมทา, 2553) วิทยาศาสตร์ถูกพัฒนาขึ้นอย่างรวดเร็วหลังจากการค้นพบวิธีการวิทยาศาสตร์ โดย เซอร์ ไอเซ็ก นิวตัน ประกอบด้วย (1) เริ่มจากการหาข้อมูลโดยประสบการณ์ผ่านการสังเกต (2) ตั้งสมมติฐาน (3) ทดสอบด้วยประสบการณ์มากขึ้นและกว้างขึ้น (4) สรุปขึ้นเป็นกฎ (5) ประยุกต์ใช้อธิบายทุกเรื่องที่อยากรู้จนพบข้อขัดแย้ง (6) ปรับปรุงใหม่โดยเริ่มต้นจากข้อ 1 นักวิทยาศาสตร์ใช้วิธีทางวิทยาศาสตร์เพื่อแสวงหาความรู้และได้เครือข่ายความรู้นำมาประยุกต์ใช้ทั้งในทางให้ความสะดวกแก่ชีวิต และนักวิทยาศาสตร์สังเกตและทดลองเพื่อทำการทดลองให้ได้กฎของความรู้ ครั้นได้กฎแล้วก็ใช้หลักตรรกวิทยาและคณิตศาสตร์เป็นข่ายแสวงหากฎที่เสมือนปมข่ายอื่นๆ ต่อไปเมื่อทดสอบแล้วก็นำไปประยุกต์ใช้ประเมินผลเรื่อยไป ได้เป็นเครือข่ายความรู้ที่ประกอบด้วยปมและใยข่ายที่เชื่อว่าตรงกับความเป็นจริงจากสถิติที่แล้วมาปรากฏว่า ผลสรุปของวิทยาศาสตร์มีความแม่น ตรงมากกว่าผลสรุปของวิชาอื่น ๆ ทำให้เชื่อว่า หากปรับปรุงวิธีการให้รัดกุมมาก ๆ วิธีการวิทยาศาสตร์น่าจะเป็นมาตรการตัดสินความจริงเท็จของความรู้ของมนุษย์ได้อย่างแท้จริง (กีรติ บุญเจือ, 2525) เป็นเหตุให้ สำนักปฏิฐานนิยมใหม่ กำเนิดมาจากชมรมเวียนนา นำเสนอมาตรการ

ตัดสินความจริงว่า ถ้าสามารถพิสูจน์ได้ด้วยวิธีการวิทยาศาสตร์ ก็ยอมรับว่าเป็นจริงเรียกว่า ทฤษฎีพิสูจน์ว่าเป็นจริง ต่อมาภายหลังพบว่า วิธีการทางวิทยาศาสตร์โดยเฉพาะการพิสูจน์และทดลองนั้นยังมีจุดอ่อน ซึ่งอย่างไรเสียก็ยังอาจผิดได้ จึงนำเสนอมาตรการปรับปรุงใหม่ เรียกว่า theory of falsification ยอมรับว่าวิธีการวิทยาศาสตร์นั้นให้ความจริงแต่มีข้อแม้ว่า ให้ถือว่าจริงไปก่อนตราบเท่าที่ยังไม่มีการพิสูจน์ได้ว่าเท็จ ยกตัวอย่างเช่น ฟิสิกส์ควอนตัมเสนอภาพใหม่ของจักรวาลที่มีความไม่เที่ยงแท้แน่นอน ความคิดที่ว่าจักรวาลมีความเป็นเหตุเป็นผลที่พยากรณ์ล่วงหน้าได้กลายเป็นความไม่แน่นอน จนกระทั่งอัลเบิร์ต ไอน์สไตน์เจ้าของทฤษฎีสัมพัทธภาพ ที่มีส่วนสำคัญที่ทำให้เกิดทฤษฎีควอนตัมขึ้นมา ก็ได้พยายามปฏิเสธทฤษฎีควอนตัมในบั้นปลายชีวิต โดยที่ไอน์สไตน์กล่าวว่า มันจะไม่มีความเป็นเหตุเป็นผล ไม่มีความเป็นกฎที่แน่นอน แสดงว่าเราจะไม่สามารถบอกได้ว่ามันจะเป็นอย่างไรต่อไป เพราะมันเป็นไปตามหลักการที่ว่าด้วยความไม่แน่นอนของฟิสิกส์ควอนตัม อีเล็กตรอนของอะตอมเคลื่อนที่รอบแกนกลางนิวเคลียสตลอดเวลา ขณะที่อีเล็กตรอนกำลังเคลื่อนที่ด้วยความเร็วสูง อีเล็กตรอนปรากฏเป็นคลื่น ด้วยความเร็วระดับนั้น เราจึงไม่อาจกำหนดตำแหน่งที่ตั้งของอีเล็กตรอนนั้นในขณะใดขณะหนึ่งได้ ถ้าเราจะพยายามหาตำแหน่งที่ตั้งของมันก็ต้องจับให้อีเล็กตรอนหยุดนิ่งอยู่กับที่ ซึ่งจะทำให้มันสูญเสียคุณสมบัติแห่งความเป็นคลื่น อีเล็กตรอนที่หยุดนิ่งจะกลายเป็นอนุภาคทันที ดังนั้นองค์ประกอบย่อยของอะตอมบางครั้งจึงเป็นอนุภาคบางครั้งก็เป็นคลื่น ความเป็นทั้งอนุภาคและทั้งคลื่นนี้แหละที่ทำให้เกิดสภาวะที่ไม่สามารถพยากรณ์ได้ ตราบใดที่อนุภาคของอะตอมยังเคลื่อนที่ด้วยความเร็วสูง มันก็ปรากฏเป็นคลื่น เราไม่มีทางที่จะกำหนดคุณสมบัติที่แน่นอนของคลื่นนี้ได้ เมื่อเราพยายามหยุดมันไว้กับที่ มันก็สูญเสียคุณสมบัติของตัวมันเอง นอกจากนี้วงโคจรของอนุภาครอบนิวเคลียสก็เปลี่ยนแปลงไปตามแรงที่กระทำต่อนิวเคลียส ดังนั้นพฤติกรรมขององค์ประกอบย่อยภายในโครงสร้างของอะตอมจึงเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา เพราะมันมีคุณสมบัติที่เรากำหนดไม่ได้และมีวงโคจรที่ไม่แน่นอน นี่คือหลักการแห่งความไม่แน่นอนของฟิสิกส์ควอนตัม

ความสอดคล้องและแตกต่าง

พระพุทธศาสนาไม่เป็นเพียงแค่วิทยาศาสตร์ กฎของพระพุทธศาสนาทั้งหมดจึงเป็นวิทยาศาสตร์ เพราะเป็นกฎที่มีความถูกต้อง ไม่เคยผิดพลาดเลย แต่ข้อโต้แย้งดังกล่าวก็ยังมีจุดอ่อนที่ต้องการเหมารวมว่าประสบการณ์นิยมคือวิทยาศาสตร์ ซึ่งแท้จริงแล้วไม่ใช่ และการพิสูจน์ทดลองทางพระพุทธศาสนากับวิทยาศาสตร์นั้นก็มีรายละเอียดรวมถึงเครื่องมือที่ใช้ในการพิสูจน์ทดลองที่แตกต่างกัน ที่เป็นเช่นนั้นก็เพราะพระพุทธศาสนากับวิทยาศาสตร์นั้นมีมูลบททางอภิปรัชญาและญาณวิทยาที่แตกต่างกัน เครื่องมือที่ใช้แสวงหาความรู้ตลอดจนความจริงที่ค้นพบและเกณฑ์ตัดสินความจริงจึงแตกต่างกันด้วย ส่วนเหตุผลที่พระพุทธศาสนาไม่เป็นเพียงแค่วิทยาศาสตร์นั้น สามารถสังเกตได้โดยง่ายจากปรากฏการณ์ความหลากหลายของพระพุทธศาสนาอันเป็นที่ประจักษ์กันอยู่แล้วในสังคมนี้นั่นเอง (ภัทรพร สิริกาญจน, 2557)

ความเหมือนและความสอดคล้อง

พระพุทธศาสนาและวิทยาศาสตร์ เน้นการพิสูจน์ ปฏิเสธพระผู้สร้างตามหลักเหตุและผล

พระพุทธศาสนาและวิทยาศาสตร์ ต่างมุ่งค้นหาความจริงของธรรมชาติด้วยเหตุผล

ความเป็นอนิจจัง และวัฏจักรของจักรวาล โดยพุทธศาสนาเน้นสัจธรรมความจริงของชีวิตเพื่อดับทุกข์ (ปรมัตถสัจจะ) ส่วนวิทยาศาสตร์มุ่งศึกษากายภาพและธรรมชาติ สังเกตและทดลอง

ทั้งคู่มองว่าทุกสรรพสิ่งคือความไม่เที่ยง มองว่าสสารและพลังงานเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา

ทั้งคู่เชื่อว่าทุกสิ่งไม่ได้เกิดขึ้นลอย ๆ แต่มีเหตุทำให้เกิด (กฎปฏิจจสมุปบาท กฎของเหตุและผล)

ทั้งสองศาสตร์เชื่อว่าทุกอย่างเกิดขึ้นตามธรรมชาติ (อิทัปปัจจยตา) พระพุทธศาสนาเรียกกฎแห่งกรรมหรือ ปฏิจจสมุปบาท วิทยาศาสตร์เรียกว่าฟิสิกส์

ภาพที่2: โมเดรดความเหมือนและสอดคล้องระหว่างพระพุทธศาสนากับวิทยาศาสตร์

กำเนิดจักรวาล ทัศนะพระพุทธศาสนาโบราณเกี่ยวกับจักรวาลมีลักษณะเป็นวัฏจักร มีช่วงขยายตัวและยุบตัว ซึ่งสอดคล้องกับทฤษฎีบิ๊กแบงก์และการเกิด/ดับของจักรวาล พหุจักรวาล

พระพุทธศาสนากล่าวถึงจักรวาลที่นับไม่ถ้วน (โกฏิจักรวาล) ซึ่งตรงกับแนวคิดพหุจักรวาลในฟิสิกส์สมัยใหม่ หรือจักรวาลคู่ขนานในฟิสิกส์สมัยใหม่

ภาพที่ 3: โมเดรดกำเนิดจักรวาลในทัศนะพระพุทธศาสนาและวิทยาศาสตร์

ธรรมชาติของสรรพสิ่ง พระพุทธศาสนาสอนว่าไม่มีสิ่งใดคงที่ คือ หลักไตรลักษณ์ในพระพุทธศาสนา (อนิจจัง) และไม่มีตัวตนที่แท้จริง (อนัตตา) คล้ายกับทฤษฎีควอนตัมที่มองอนุภาคเป็นพลังงานและมีสถานะที่ไม่แน่นอนจนกว่าจะถูกสังเกต ความไม่คงที่ วิทยาศาสตร์พบว่าจักรวาลมีการขยายตัว เกิดขึ้นและดับไป (เช่น ทฤษฎีบิ๊กแบงก์) ความว่างและอนุภาค แนวคิดเรื่อง “สุญญตา” (ความว่าง) มีความคล้ายคลึงกับฟิสิกส์ควอนตัมที่มองว่าสสารไม่มีตัวตนที่แท้จริงเป็นแต่พลังงานและการสั่นสะเทือน.

ภาพที่ 4: โมเดรดหลักไตรลักษณ์ของพระพุทธศาสนากับควอนตัมทางวิทยาศาสตร์

ความแตกต่าง

เป้าหมาย พระพุทธศาสนาใช้การพัฒนาจิตด้วยสมาธิเพื่อรู้แจ้งความจริงแท้ (ปรมัตถสัจจะ) วิทยาศาสตร์ใช้เครื่องมือภายนอก สังเกตและทดลองเพื่อหาความรู้ทางกายภาพ

วิธีการ พระพุทธศาสนาใช้การฝึกจิต (สมาธิ/วิปัสสนา) และประสบการณ์เชิงจิตวิสัย ส่วนวิทยาศาสตร์ใช้การสังเกต การทดลอง และการวัดเชิงวัตถุวิสัย เน้นพิสูจน์ด้วยเครื่องมือภายนอก

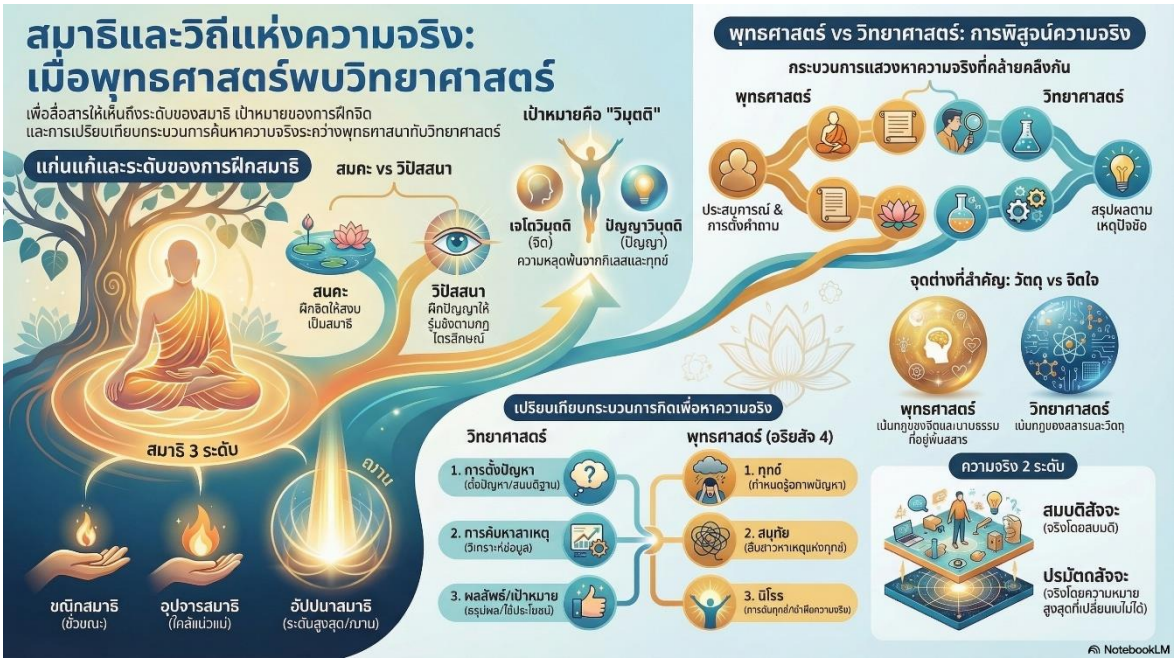

ภาพที่ 5: โมเดรดพระพุทธศาสนาใช้การฝึกจิต วิทยาศาสตร์ใช้เครื่องมือหาความรู้ทางกายภาพ

พระพุทธศาสนา	วิทยาศาสตร์
มุ่งเน้นโลกภายใน (จิตใจ) และวิถีชีวิตมนุษย์	มุ่งเน้นโลกภายนอกและสิ่งที่ไร้ชีวิตในจุดเริ่มต้น
เชื่อว่าจักรวาลไม่มีจุดเริ่มต้นที่ชัดเจนแต่เป็นวัฏจักรต่อเนื่อง (ไม่มีต้นไม่มีปลายที่แน่ชัด)	มุ่งหาจุดกำเนิดจักรวาล
มุ่งเน้นเรื่องจริยธรรม ความดี-ความชั่ว ดับทุกข์ พ้นอวิชชา และเป้าหมายสูงสุดคือ พระนิพพาน	มุ่งศึกษากฎธรรมชาติเพื่อความรู้ทางกายภาพ ตอบสนองความต้องการและสร้างเทคโนโลยี
ครอบคลุมทั้งรูปธรรม (กาย) และนามธรรม (จิตใจ) รวมถึงสภาวะเหนือธรรมชาติที่ประจักษ์ใจ	จำกัดอยู่เพียงสิ่งที่ตา หู จมูก ลิ้น กายสัมผัสได้และตรวจวัดได้ด้วยเครื่องมือ
เน้น ศรัทธาที่ประกอบด้วยปัญญา (กาลามสูตร) ไม่ให้เชื่อตามๆ กันมา	ศรัทธาในกฎเกณฑ์ทางธรรมชาติที่แน่นอนและตรวจสอบได้
เน้นความรู้เพื่อเข้าใจตนเองและแก้ปัญหาชีวิต	เน้นความรู้เพื่อเข้าใจสิ่งภายนอก
ใช้การปฏิบัติ (เอหิปัสสิโก - ท้าให้มาลองดู)	ใช้การทดลอง

มุ่งเน้นการขัดเกลา "โลกภายใน" (จิตใจ) เพื่อการพ้นทุกข์	มุ่งเน้นการอธิบาย "โลกภายนอก" เพื่อความสะดวกสบายและไขความลับของธรรมชาติ
ใช้สมาธิและปัญญา (จิต) เป็นเครื่องมือในการสำรวจความจริง	ใช้ประสาทสัมผัสทั้ง 5 และเครื่องมือวัดค่าที่จับต้องได้
ครอบคลุมไปถึงเรื่องของนามธรรม ศีลธรรม และระดับของจิตใจ	มักหยุดอยู่ที่เรื่องของสสารและปรากฏการณ์ทางกายภาพ
ให้ควบคุมภายในจิตใจตัวเอง ให้มีจิตใจดีงามด้วยสันติสุขที่แท้จริงจะเกิดขึ้นได้	ต้องการเรียนรู้กฎธรรมชาติและหาทางควบคุมธรรมชาติหรือเอาชนะธรรมชาติ
สัจธรรมสูงสุด (นิพพาน) ซึ่งเป็นสภาวะที่ประสาทสัมผัสของมนุษย์ปุถุชนที่เต็มไปด้วยกิเลสตัณหาไม่สามารถจะรับรู้ได้	โลกแห่งสสารที่รับรู้ได้ด้วยประสาทสัมผัสทั้ง 5 ว่ามีจริง โลกที่อยู่พ้นจากนั้นวิทยาศาสตร์ไม่ยอมรับ
ธรรมชาติของชีวิต ธรรมชาติของจักรวาล จุดมุ่งหมายของชีวิต และทางไปสู่จุดมุ่งหมายของชีวิต คือสามารถนาไปดับทุกข์ได้	มุ่งความจริงมาตีแผ่ วิทยาศาสตร์นั้นมิได้สนใจเรื่องศีลธรรมเรื่องความดีความชั่ว สนใจเพียงค้นเอาความจริงมาตีแผ่ให้ประจักษ์เพียงอย่างเดียว
ศึกษาตามหลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา	เน้นการเรียนรู้เกี่ยวกับธรรมชาติ
ช่วยให้เรา รู้จักตนเอง	ช่วยให้เรา รู้จักโลก
กล่าวถึงธรรมชาติของชีวิต ธรรมชาติของจักรวาล จุดมุ่งหมายของชีวิต และทางไปสู่จุดมุ่งหมายของชีวิต คือสามารถนาไปดับทุกข์ได้	ศึกษาหาความรู้และความจริงในปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ แล้วสามารถตอบสนองความต้องการและความปรารถนาทางกายภาพของมนุษย์ได้
เป็นศาสนาแห่งการตรัสรู้ เป็นศาสนาแห่งปัญญา เป็นศาสนาแห่งอนัตตา	ลักษณะเป็นเชิงประจักษ์ คือความรู้สามารถรับรู้ได้ทางประสาท

สรุป

พระพุทธศาสนาและวิทยาศาสตร์เป็นศาสตร์ที่ศึกษาธรรมชาติ โดยมีแนวคิดที่สอดคล้องกันอย่างน่าอัศจรรย์ใจ โดยเฉพาะในเรื่องที่เกี่ยวกับความเป็นอนิจจังของจักรวาล มีมุมมองทั้งส่วนที่สอดคล้องกันอย่างน่าทึ่ง นักวิทยาศาสตร์ชื่อดังอย่าง อัลเบิร์ต ไอน์สไตน์ เคยได้รับคำกล่าวอ้างว่าพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่สอดคล้องกับความต้องการของวิทยาศาสตร์สมัยใหม่มากที่สุด เนื่องจากมีความเป็นเหตุเป็นผลและไม่ยึดติดกับตัวบุคคล วิทยาศาสตร์ช่วยให้เข้าใจ“โครงสร้างกายภาพ”ของจักรวาล ส่วนพระพุทธศาสนาช่วยให้เข้าใจ“ความหมายและการอยู่ร่วมกับจักรวาล”พระพุทธศาสนามุ่งเน้นหาความเป็นจริงจากธรรมชาติ วิทยาศาสตร์ก็หาคำตอบให้กับมนุษย์ด้วยการแสวงหาความจริงจากธรรมชาติเช่นกัน จึงเป็นการลงตัวหรือสอดคล้องกันอย่างยิ่ง และที่สำคัญที่สุดล้วนมุ่งขจัดความงมงายหรือไร้เหตุผลในหมู่มนุษย์ โดยมุ่ง

ให้มนุษย์อยู่อย่างชาญฉลาดและมีความสุขกายสบายใจมีความทุกข์ยากลำบากให้น้อยที่สุด โดยการนำแนวคิดและเนื้อหาจากสาขาวิชามาบูรณาการโดยไม่เน้นการเรียงลำดับเนื้อหาแต่เน้นการเชื่อมโยงเนื้อหา จุดเด่นในประเด็นนี้คือการทำงานร่วมกับในเชิงบูรณาการ ที่การเชื่อมโยงสาขาวิชาต่างๆ เข้าด้วยกันอันเป็นการทำงานร่วมกันแบบส่วนรวม

ส่วนที่แตกต่างกันในด้านวิธีการศึกษาและจุดประสงค์หลัก วิทยาศาสตร์ให้ความสำคัญกับการปรับปรุงพัฒนาภายนอกหรือวัตถุที่สัมผัสได้เป็นหลัก แนวทางของวิทยาศาสตร์ เน้นเพียงการได้มีความสุขกับการมีจำนวนวัตถุสิ่งของมากๆ อย่างเป็นสุข ความทุกข์และความสุขที่แต่ละบุคคลมีเป็นเพียงการเกิดขึ้นต่อเนื่องจากการที่การมีวัตถุน้อยหรือมากเท่านั้น วิทยาศาสตร์จะไม่สนใจมองว่าที่บุคคลมีความสุขหรือมีความทุกข์นั้นเป็นเพราะภายในหรือจิตใจยังไม่ได้รับการพัฒนาอย่างเหมาะสม ส่วนในทางพระพุทธศาสนามุ่งในด้านจิตใจเป็นหลัก ดังในพุทธพจน์ที่ว่า “มโนปุพฺพงฺคมา ธมฺมา มโนเสฏฺฐา มโนมยา มนสา เจ ปทุฏเฐน ภาสติ วา กโรติ วา ตโต นํ ทุกฺขมเนวติ จกฺกำว วหโต ปทำ” แปลว่า ธรรมทั้งหลายมีใจเป็นหัวหน้า มีใจเป็นใหญ่ สำเร็จแล้วด้วยใจ ถ้าบุคคลมีใจร้ายแล้ว พูดอยู่ก็ดี ทำอยู่ก็ดี ทุกข์ย่อมไปตามเขา เพราะเหตุนั้น ดุจล้ออันหมุนไปตามรอยเท้าโค ผู้นำแอกไปอยู่ ฉะนั้น การที่จะทำดีหรือทำชั่วอยู่ที่ใจเป็นสำคัญ ดังคำที่โอวาทปฏิโมข์ในคืนมาฆบูชาว่า “สพฺพปาปสฺส อกรณำ” การไม่ทำบาปความชั่วทั้งปวง “กุสลสฺสูปสมฺปทา” การทำกุศลความดีให้ถึงพร้อม “สจิตฺตปริโยทปนำ” การทำจิตใจของตนให้ผ่องใสบริสุทธิ์ เข้าถึงความสุขอย่างสูงสุดคือนิพพานตามนัยแห่งพุทธศาสนา โดยไม่หยุดอยู่เพียงแค่ความสุขสบายตามที่วิทยาศาสตร์สร้างให้ความสำคัญกับการปรับปรุงพัฒนาภายนอกหรือวัตถุที่สัมผัสได้เป็นหลัก เพียงการได้มีความสุขกับการมีจำนวนวัตถุสิ่งของมากๆ ความทุกข์และความสุขที่มีเป็นเพียงการเกิดขึ้นต่อเนื่องจากการที่การมีวัตถุน้อยหรือมากเท่านั้น

เอกสารอ้างอิง

กีรติ บุญเจือ. (2525). *วิธีการศึกษาทั่วไปแบบบูรณาการสมบูรณ์ เล่มต้น มนุษย์รู้อย่างไร.* พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช.

พรชัย พัชรินทร์ตนะกุล. (2547). *วิชาการด้านดาราศาสตร์และดาราฟิสิกส์.* กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). (2543). *พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์,* กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระราชวรมุนี (ป.อ.ปยุตฺโต). (2526). *ไตรภูมิพระร่วง อิทธิพลต่อสังคมไทย*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แสงรุ้งการพิมพ์.

พุทธทาสภิกขุ. (2526). *ธรรมบรรยายชุด มาฆบูชาเทศนา ปี 2526.* สุราษฎร์ธานี: สวนโมกขพลาราม.

ภัทรพร สิริกาญจน. (2557). *พระพุทธศาสนาในประเทศไทย เอกภาพในความหลากหลาย*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

ราชบัณฑิตสถาน. (2556). *พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตสถาน พ.ศ. 2542*. กรุงเทพฯ: นานมีบุ๊คส์ พับบิลเคชั้น.

วิทย์ วิศทเวทย์. (2553). *ปรัชญาทรรศน์ : พุทธปรัชญา*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ศักดิ์สิทธิ์ พันธุ์สัทธ์. (2561). *หนังสือเรียนและแนวข้อสอบธรรมศึกษา ชั้นตรี*. กรุงเทพฯ: บริษัทสำนักพิมพ์เลี่ยงเชียง เพียรเพื่อพุทธศาสน์ จำกัด.

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2564). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม*. (พิมพ์ครั้งที่ 43). กรุงเทพฯ: บริษัท สำนักพิมพ์สุขภาพใจ จำกัด.

สมภาร พรมทา. (2553). *พุทธศาสนากับวิทยาศาสตร์ วารสารปัญญา*, 1(2). 42-65.

Arno Penzias and Robert Wilson. (1964). A Measurement of Excess Antenna Temperature at 4080. *The Astrophysical Journal, 142*(1). 419-421.

Borucki, W. J., et al. (2011). Characteristics of Planetary Systems Orbiting Kepler Stars. II. Analysis of the Frist Four Months of Data. *The Astrophysical Journal, 736*(1). 1-17.

Almagest (G. J. Toomer, Trans.). Duckworth. (Original work published ca. 150 AD).

Steven Weinbery. (1977). *The first three minutes: A modern view of the origin of the universe.* Basic Books. New York USA: Publisher.

Thomas Baglioni. (1610). *The Starry Messenger*. Venice Italy: Bibliographic Details.

หมากธรรรม: สัญญะทางพิธีกรรมและคติธรรมในบุญพิธีของชาวเขมรถิ่นไทยในจังหวัดสุรินทร์

Mak Tham: Ritual Signs And Moral Teachings In Merit-Making Ceremonies Of The Thai Khmer Ethnic Group In Surin Province

พระอาทิตย์ อาภาธโร[1,*], ธนรัฐ สะอาดเอี่ยม[2]
Phra Athit Apadharo[1,*], Thanarat Saardiam[2]

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาหมากธรรรม: สัญญะทางพิธีกรรมและคติธรรมในบุญพิธีของชาวเขมรถิ่นไทยในจังหวัดสุรินทร์ โดยศึกษาความหมายเชิงสัญญะทางพิธีกรรมและคติธรรมที่ปรากฏในหมากธรรม หรือที่เรียกในภาษาถิ่นเขมรว่า สลาเธิร โดยใช้วิธีการศึกษาข้อมูลเชิงคุณภาพจากการศึกษาข้อมูลเอกสาร การสังเกตการณ์ และการวิเคราะห์เชิงสัญญะ ผลการศึกษาพบว่า หมากธรรมเป็นเครื่องบูชาที่มีองค์ประกอบสำคัญ ดังนี้ 1) ขันธ์ หรือกรวย หมายถึง รูป เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณ 2) ใบพลู 16 ใบ หมายถึง เทพ 26 ชั้นฟ้า และ 5 ชั้นดิน 3) ธูป 5 ดอก หมายถึง การบูชา พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ บิดามารดา และครูอาจารย์ เทียน 2 เล่ม หมายถึง ดวงปัญญา พระธรรม และพระวินัย 4) หมาก 4 ลูก หมายถึง ธาตุ 4 ได้แก่ ดิน น้ำ ไฟ ลม 5) ข้าวสาร 1 จาน หมายถึง โลกธรรมและความเป็นอยู่ของมนุษย์ 6) ใบพลู 3 ใบ ใช้สำหรับปัดรังควาน สื่อถึงมาร 3 ได้แก่ กิเลสมาร อภิสังขารมาร และมารอื่น ๆ 7) เทียน 1 เล่ม หมายถึง นิพพาน 8) เหล้า 1 เป๊ก ใช้บูชาพระวิษณุ 9) ผ้าขาว หมายถึง ความบริสุทธิ์ 10) เงิน 24 บาท หมายถึง การรับวิชาจากครู และ11) เงิน 1 บาท (หรือ 100 สตางค์) หมายถึง ค่าขันครู ซึ่งถูกจัดวางเป็นเครื่องสักการะเพื่อใช้ในพิธีกรรมต่าง ๆ เช่น พิธีไหว้ครู พิธีเรียกขวัญ พิธีสะเดาะเคราะห์ และพิธีบวงสรวงสิ่งศักดิ์สิทธิ์ องค์ประกอบแต่ละส่วนของหมากธรรมมีความหมายเชิงสัญลักษณ์ที่สะท้อนคติความเชื่อของชุมชน ซึ่งสิ่งเหล่านี้เป็นลักษณะสำคัญทางวัฒนธรรมของชาวเขมรถิ่นไทยในจังหวัดสุรินทร์ พิธีกรรมที่ใช้หมากธรรมจึงมีบทบาททั้งในด้านจิตวิญญาณและด้านสังคม กล่าวคือ ช่วยสร้างความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งเหนือธรรมชาติ เสริมสร้างความมั่นคงทางจิตใจ และเป็นกลไกทางสังคมที่ช่วยสร้างความสามัคคีในชุมชน

คำสำคัญ: หมากธรรม, สัญญะทางพิธีกรรม, คติธรรม, ชาวเขมรถิ่นไทย

---

[1] วัดวิปัสสนาพนาวัน อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์
[1] Wat Wipassanapanawan Maung District Surin Province
[2] อาจารย์ประจำหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงการณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์
[2] Leturer in the Master of Buddhism Program, Mahachulalongrajavidyalaya University, Surin Campus
** Corresponding author. E-mail: arthit302514@gmail.com

Abstract

This academic article aims to examine Mak Tham as ritual symbolism and moral teachings in merit-making ceremonies of the Thai Khmer ethnic group in Surin Province. The study focuses on the symbolic meanings embedded in ritual practices and moral concepts associated with Mak Tham, locally known in the Khmer dialect as Sla Ther. A qualitative research methodology was employed, including document analysis, observation, and semiotic analysis. The findings reveal that Mak Tham functions as a ritual offering composed of various symbolic elements. These include: (1) the cone-shaped tray (khan), representing the five aggregates- form, feeling, perception, mental formations, and consciousness; (2) sixteen betel leaves, symbolizing twenty-six celestial realms and five earthly planes; (3) five incense sticks, representing homage to the Buddha, the Dhamma, the Sangha, parents, and teachers; along with two candles symbolizing wisdom, the Dhamma, and the Vinaya; (4) four areca nuts, representing the four elements- earth, water, fire, and air; (5) a plate of rice, symbolizing worldly conditions and human livelihood; (6) three betel leaves used for warding off misfortune, symbolizing the three Māras-defilements, volitional formations, and other obstructive forces; (7) one candle representing Nirvana; (8) a small amount of liquor offered to Vishnu; (9) a white cloth symbolizing purity; (10) twenty-four baht representing the transmission of knowledge from teachers; and (11) one baht (or one hundred satang) as a teacher-offering fee. These elements are arranged as sacred offerings used in various rituals, such as teacher veneration ceremonies, spirit-calling rituals, misfortune-dispelling rites, and offerings to sacred entities. Each component of Mak Tham carries symbolic meanings that reflect the belief system of the community. These practices represent a significant cultural identity of the Thai Khmer people in Surin Province. Rituals involving Mak Tham thus serve both spiritual and social functions, fostering connections between humans and the supernatural, enhancing psychological stability, and promoting social cohesion within the community.

Keywords: Mak Tham, Ritual Sign, Moral Teaching, Thai Khmer Ethnic Group

บทนำ

มนุษย์มีภูมิหลังทางวัฒนธรรมและความเชื่อที่หลากหลายตั้งแต่เริ่มดำรงชีวิต โดยในระยะแรกต้องพึ่งพาธรรมชาติ แต่ยังขาดความเข้าใจต่อปรากฏการณ์ต่าง ๆ เช่น ฟ้าผ่า ฝนตก พายุ ความมืด และความเจ็บป่วย จึงก่อให้เกิดความหวาดกลัวและความเชื่อว่าธรรมชาติมีพลังลึกลับเหนือมนุษย์ สามารถ

บันดาลสุข ทุกข์ และความเจ็บไข้ได้ (สุริยา คลังฤทธิ์ และคณะ, 2564) ด้วยเหตุนี้ มนุษย์จึงประกอบพิธีกรรม เช่น การเซ่นไหว้และบูชา เพื่อแสวงหาความเป็นสิริมงคล ความเชื่อดังกล่าวจึงสืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน แม้วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีจะก้าวหน้าแล้วก็ตาม เนื่องจากยังคงมีคุณค่าในเชิงจิตใจและสังคม และเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวท่ามกลางความเปลี่ยนแปลง จังหวัดสุรินทร์เป็นพื้นที่ที่มีความหลากหลายทางชาติพันธุ์ ได้แก่ กูย เขมร และลาว ส่งผลให้เกิดความหลากหลายทางวัฒนธรรม ประเพณี และพิธีกรรม ซึ่งมีรากฐานจากวิถีชีวิตและการปฏิบัติที่สืบทอดต่อเนื่องจนเป็นเอกลักษณ์ของแต่ละกลุ่ม โดยเฉพาะชาวไทยเชื้อสายเขมรที่มีระบบความเชื่อผสมผสานระหว่างความเชื่อดั้งเดิมเรื่องผี เทวดา และบรรพบุรุษกับหลักพระพุทธศาสนาเถรวาทอย่างลึกซึ้ง ในพิธีกรรมของชาวเขมรถิ่นไทย เครื่องประกอบพิธีทำหน้าที่เป็นสื่อกลางเชื่อมโยงโลกมนุษย์กับโลกเหนือธรรมชาติ โดยเฉพาะหมากธรรม หรือสลาเธิร ซึ่งเป็นเครื่องบูชาที่ประกอบด้วยวัสดุธรรมชาติ เช่น ใบขนุน หมาก ต้นกล้วย ธูป และเทียน องค์ประกอบเหล่านี้มิใช่เพียงวัตถุในพิธีกรรม แต่ยังสะท้อนความหมายเชิงสัญลักษณ์และคติธรรมของชุมชน ทั้งนี้ พิธีกรรมและประเพณีทางศาสนาเป็นองค์ประกอบสำคัญที่สะท้อนความเชื่อ ค่านิยม และวิถีชีวิตของชุมชน (คัทลียา นาวิเศษ และวัชรินทร์ สุทธิศัย, 2568) โดยมิได้เป็นเพียงการแสดงออกทางศรัทธาเท่านั้น หากยังเป็นกระบวนการทางวัฒนธรรมที่สะท้อนโลกทัศน์ ความสัมพันธ์ทางสังคม และระบบคุณค่าของชุมชนผ่านสัญลักษณ์และการปฏิบัติ (ศรีศักร วัลลิโภดม, 2547)

ในบริบทของชุมชนชาวเขมรถิ่นไทยในจังหวัดสุรินทร์ ซึ่งเป็นกลุ่มชาติพันธุ์สำคัญในภูมิภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย ได้มีการสืบทอดประเพณีและพิธีกรรมที่ผสมผสานระหว่างพระพุทธศาสนาเถรวาทกับความเชื่อพื้นบ้านมาอย่างยาวนาน พิธีกรรมในชุมชนดังกล่าวมักประกอบด้วยองค์ประกอบเชิงสัญลักษณ์ที่มีความหมายลึกซึ้งทางศาสนาและวัฒนธรรม หนึ่งในองค์ประกอบที่สำคัญคือ หมากธรรม ซึ่งเป็นเครื่องสักการะหรือเครื่องบูชาที่ใช้ประกอบพิธีกรรมในงานบุญต่าง ๆ ของชุมชน หมากธรรมโดยทั่วไปประกอบด้วยสิ่งของสำคัญ เช่น ใบขนุน หมาก ต้นกล้วย ธูป และเทียน ซึ่งถูกจัดอย่างประณีตตามแบบแผนของท้องถิ่นเพื่อนำไปใช้ในการบูชาพระรัตนตรัยหรือถวายพระสงฆ์ในงานบุญพิธีต่าง ๆ เช่น บุญเข้าพรรษา บุญกฐิน และพิธีกรรมทางศาสนาอื่น ๆ การจัดหมากธรรมจึงไม่เพียงเป็นการเตรียมเครื่องบูชาทางศาสนาเท่านั้น แต่ยังสะท้อนถึงความศรัทธาของชุมชนต่อพระพุทธศาสนา ตลอดจนแสดงให้เห็นถึงภูมิปัญญาและอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชาวเขมรถิ่นไทย (สุจิตต์ วงษ์เทศ, 2549) นอกจากนี้ หมากธรรมยังสะท้อนถึงคติธรรมของชาวเขมรถิ่นไทย เช่น คติเรื่องการทำบุญและการสั่งสมกุศล การเคารพพระรัตนตรัยและพระสงฆ์ การสร้างความสามัคคีของชุมชน และความเชื่อเรื่องความเป็นสิริมงคลของชีวิต คติธรรมเหล่านี้ถูกถ่ายทอดผ่านการปฏิบัติในงานบุญและพิธีกรรมของชุมชนอย่างต่อเนื่อง ทำให้หมากธรรมมีบทบาทสำคัญทั้งในฐานะเครื่องบูชาทางศาสนาและสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่สะท้อนโลกทัศน์ของชุมชน

จะเห็นได้ว่า “หมากธรรม” มิได้เป็นเพียงเครื่องประกอบพิธีกรรมทางศาสนาเท่านั้น หากแต่เป็นองค์ประกอบทางวัฒนธรรมที่สะท้อนให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างความเชื่อทางพระพุทธศาสนา

จารีตประเพณี และวิถีชีวิตของชุมชนชาวเขมรถิ่นไทยอย่างลึกซึ้ง การศึกษาหมากธรรมในฐานะสัญญะทางพิธีกรรมจึงมีความสำคัญต่อการทำความเข้าใจความหมายเชิงสัญลักษณ์ที่แฝงอยู่ในพิธีกรรมทางศาสนาตลอดจนคติธรรมที่สื่อผ่านรูปแบบการจัดวางและการใช้หมากธรรมในบุญพิธีต่าง ๆ ของชุมชน อย่างไรก็ตาม งานวิจัยที่ศึกษาเกี่ยวกับหมากธรรรม: สัญญะทางพิธีกรรมและคติธรรมในบุญพิธีของชาวเขมรถิ่นไทยในจังหวัดสุรินทร์ ยังมีข้อจำกัด โดยเฉพาะในบริบทของชาวเขมรถิ่นไทยในจังหวัดสุรินทร์ ดังนั้น บทความวิชาการนี้จึงมุ่งศึกษาและอธิบายความหมาย บทบาท และคุณค่าของหมากธรรมในฐานะสัญญะทางพิธีกรรมและคติธรรมที่ปรากฏในบุญพิธีของชาวเขมรถิ่นไทยในจังหวัดสุรินทร์ เพื่อให้เห็นถึงมิติทางวัฒนธรรม ศาสนา และภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สะท้อนผ่านพิธีกรรมดังกล่าว อันจะนำไปสู่ความเข้าใจในอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชุมชน และการสืบทอดมรดกทางวัฒนธรรมในสังคมร่วมสมัยต่อไป

ความหมายและแนวคิดเกี่ยวกับหมากธรรม (สลาเธิร)

คำว่า หมากธรรม (สลาเธิร) เป็นคำที่ปรากฏอยู่ในบริบทของพิธีกรรมทางศาสนาและวัฒนธรรมท้องถิ่นของชาวอีสานตอนล่าง โดยเฉพาะในกลุ่มชาติพันธุ์เขมรถิ่นไทยในจังหวัดสุรินทร์ บุรีรัมย์ และศรีสะเกษ ซึ่งมีการใช้คำดังกล่าวในงานบุญพิธีและกิจกรรมทางศาสนาอย่างแพร่หลาย ในทางภาษาศาสตร์ คำว่า หมาก ในภาษาอีสานและภาษาเขมรมีความหมายกว้าง หมายถึง ผลไม้หรือสิ่งของที่ใช้ประกอบในพิธีกรรม ส่วนคำว่า ธรรม หมายถึง หลักคำสอนหรือสิ่งที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา ดังนั้น เมื่อรวมคำว่า หมากธรรม จึงหมายถึงสิ่งของหรือเครื่องบูชาที่จัดเตรียมขึ้นเพื่อใช้ประกอบพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา (ราชบัณฑิตยสถาน, 2556) ในทางปฏิบัติ การทำสลาเธิร (หมากธรรม) นิยมใช้ต้นกล้วยทั้งต้นที่มีใบประมาณ 4–5 ใบ มาปักธูปและเสียบลูกหมาก 1 ลูก หรืออาจใช้ต้นกล้วยขนาดเท่าแขนตัดเป็นท่อนยาวประมาณ 5 เซนติเมตร แล้วประดับด้วยใบขนุนหรือใบมะพร้าวที่ตัดเป็นแฉก จำนวน 3 หรือ 5 ใบ พร้อมเสียบลูกหมากไว้ตรงกลาง และปักธูป 1 หรือ 3 ดอก สลาธอรจึงเป็นเครื่องประกอบพิธีกรรมที่มีลักษณะเรียบง่ายแต่แฝงด้วยความหมายเชิงสัญลักษณ์

คำว่า สลาเธิร ในภาษาเขมรหมายถึง หมาก ขณะที่ในภาษากูยมีความหมายเกี่ยวข้องกับใบไม้และหมาก ส่วนคำว่า เธิร หมายถึง ศีลธรรม หรือหลักธรรมอันดีงาม เมื่อนำมารวมกันจึงมีความหมายว่า หมากธรรม ซึ่งใช้เป็นเครื่องบูชาหลักธรรม คำสอนของครูบาอาจารย์ ตลอดจนการแสดงออกถึงความกตัญญูกตเวที และการบูชาเทพยดาในพิธีกรรมแบบพราหมณ์–เขมร เช่น การเซ่นสรวงศาลประจำหมู่บ้าน ศาลเจ้าที่ หรือศาลหลักเมือง โดยถือว่าสลาธอรเป็นเครื่องบูชาชั้นสูงที่ต้องมีการจุดธูปบูชาทุกครั้ง ในบริบทของวัฒนธรรมชุมชน หมากธรรม มักหมายถึง ชุดเครื่องสักการะหรือเครื่องบูชาที่จัดเป็นพานหรือชุดเครื่องบูชา โดยประกอบด้วยสิ่งของสำคัญ เช่น ใบขนุน หมาก ต้นกล้วย ธูป และเทียนและวัสดุจากธรรมชาติอื่น ๆ ที่จัดอย่างประณีตตามแบบแผนของท้องถิ่น เพื่อนำไปใช้ในการบูชาพระรัตนตรัย ถวายพระสงฆ์ หรือประกอบพิธีกรรมในงานบุญต่าง ๆ เช่น บุญเข้าพรรษา บุญกฐิน บุญผะเหวด หรือพิธีกรรมตามประเพณีของชุมชน (สุจิตต์ วงษ์เทศ, 2549) ซึ่งปรากฏหมากธรรม (สลาเธิร) ในรูปภาพที่ 1 ดังนี้

รูปภาพที่ 1 แสดงชุดเครื่องสักการะหมากธรรม (สลาเธิร)
ที่มา : ภาพถ่ายจากผู้ศึกษา (16 มีนาคม 2569)

ในมิติทางสังคมและวัฒนธรรม หมากธรรมถือเป็นส่วนหนึ่งของระบบพิธีกรรมที่สะท้อนความสัมพันธ์ระหว่างศาสนา ความเชื่อ และวิถีชีวิตของชุมชน (สุทธิพันธ์ อรัญญวาส และคณะ, 2564) การจัดหมากธรรมมิได้เป็นเพียงการเตรียมเครื่องบูชาทางศาสนาเท่านั้น แต่ยังเป็นกิจกรรมทางสังคมที่เปิดโอกาสให้สมาชิกในชุมชนได้มีส่วนร่วมในการประกอบพิธีกรรมและแสดงออกถึงความศรัทธาร่วมกันต่อพระพุทธศาสนา (ประเวศ วะสี, 2545) นอกจากนี้ ยังมีการจัดสลาเธิร ซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญของพิธี ทำจากต้นกล้วยขนาดประมาณข้อมือ สูงประมาณ 3–4 นิ้ว จำนวน 2 ชิ้น ปักธูป 1 ดอก เสียบหมากด้วยไม้ไผ่ และประดับด้วยใบมะพร้าวตัดเป็นรูปหางปลา ปักรอบต้นกล้วยต้นละ 3 ใบ พร้อมจัดขัน 5 วางบนกระเชอข้าวเปลือก สลาเธิร เป็นเครื่องประกอบพิธีที่มีหมากเป็นองค์ประกอบหลัก โดยคำว่า “สลา” ในภาษาเขมรหมายถึง หมาก และ “เธิร” หมายถึง ศีลธรรมหรือหลักธรรมอันดีงาม จึงมีความหมายรวมว่า “หมากธรรม” ใช้ในการบูชาหลักธรรม คำสอนของครูบาอาจารย์ แสดงถึงความกตัญญูกตเวที และบูชาเทพยดาในพิธีกรรมแบบพราหมณ์–เขมร สลาธอรมีหลายรูปแบบ โดยรูปแบบสำคัญที่เรียกว่า สลาเธิรเดิม จะใช้ต้นกล้วยทั้งต้นที่มีใบ 4–5 ใบ ปักธูปและเสียบหมาก 1 ลูก ใช้ในการเซ่นสรวงศาลประจำหมู่บ้าน เช่น ศาลตา ศาลหลักเมือง และศาลเจ้าที่ องค์ประกอบต่าง ๆ ในพิธีมีความหมายเชิงสัญญะ ดังนี้ 1) ขันธ์ หรือ กรวย หมายถึง รูป เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณ 2) ใบพลู 16 ใบ หมายถึง เทพ 16 ชั้นฟ้า และ 15 ชั้นดิน 3) ธูป 5 ดอก หมายถึง การบูชาครู พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ บิดามารดา และครูอาจารย์ เทียน 2 เล่ม หมายถึง ดวงปัญญา พระธรรม และพระวินัย 4) หมาก 4 ลูก หมายถึง ธาตุ 4 ได้แก่ ดิน น้ำ ไฟ ลม 5) ข้าวสาร 1 จาน หมายถึง โลกธรรมและความเป็นอยู่ของมนุษย์ 6) ใบพลู 3 ใบ ใช้สำหรับปัดรังควาน สื่อถึงมาร 3 ได้แก่ กิเลสมาร อภิสังขารมาร และมารอื่น ๆ 7) เทียน 1 เล่ม หมายถึง นิพพาน 8) เหล้า 1 เป็ก ใช้บูชาพระวิษณุ 9) ผ้าขาว หมายถึง ความบริสุทธิ์ 10) เงิน 24 บาท หมายถึง การรับวิชาจากครู 11) เงิน 1 บาท (หรือ 100 สตางค์) หมายถึง ค่าขันครู ซึ่งหมากธรรมสามารถอธิบายผ่านแนวคิดเรื่องสัญลักษณ์ทางพิธีกรรม (ชัยภัทร ปทุมทา และคณะ, 2563) ซึ่งมองว่าวัตถุหรือสิ่งของที่ใช้ในพิธีกรรมมิได้มีเพียง

ความหมายในเชิงวัตถุเท่านั้น แต่ยังมีความหมายเชิงสัญลักษณ์ที่สะท้อนคติความเชื่อและระบบคุณค่าของสังคม ศาสนาเป็นระบบสัญลักษณ์ที่มนุษย์ใช้ในการสร้างความหมายให้กับโลกและประสบการณ์ชีวิต โดยสัญลักษณ์ทางศาสนาจะทำหน้าที่สื่อสารค่านิยมและความเชื่อของสังคมผ่านพิธีกรรมและประเพณีต่าง ๆ หากพิจารณาในมิติของคติความเชื่อ หมากธรรม ยังสะท้อนแนวคิดสำคัญของพระพุทธศาสนา เช่น การทำบุญ การแสดงความเคารพต่อพระรัตนตรัย และการสั่งสมกุศล การนำหมากธรรมไปใช้ในพิธีกรรมจึงเป็นการแสดงออกถึงศรัทธาของพุทธศาสนิกชนที่ต้องการอุทิศบุญกุศลและแสดงความเคารพต่อพระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์ (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2555) ในบริบทของชาวเขมรถิ่นไทย หมากธรรมยังสะท้อนการผสมผสานระหว่างคติทางพระพุทธศาสนาเถรวาทกับความเชื่อดั้งเดิมของชุมชน ซึ่งเป็นลักษณะสำคัญของวัฒนธรรมในภูมิภาคอีสานตอนล่าง กล่าวคือ นอกจากจะใช้เป็นเครื่องบูชาในพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาแล้ว หมากธรรมยังมีบทบาทในพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับการบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ การเคารพบรรพบุรุษ และการเสริมความเป็นสิริมงคลแก่ชีวิตและชุมชน (ศรีศักร วัลลิโภดม, 2547)

สรุปได้ว่า หมากธรรมคือเครื่องบูชาทางพระพุทธศาสนาที่ประกอบด้วยวัสดุธรรมชาติ เช่น ใบขนุน หมาก ต้นกล้วย ธูป และเทียน ใช้ในพิธีกรรมของชุมชน โดยเฉพาะชาวเขมรถิ่นไทย ซึ่งสะท้อนความสัมพันธ์ระหว่างศาสนา ความเชื่อ และวิถีชีวิต นอกจากเป็นเครื่องสักการะแล้ว ยังเป็นสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่เชื่อมโยงมนุษย์กับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ และสะท้อนคติความเชื่อ คุณค่า และอัตลักษณ์ของชุมชนผ่านการสืบทอดพิธีกรรมต่าง ๆ

พิธีกรรมและความเชื่อของชาวเขมรถิ่นไทยในจังหวัดสุรินทร์

การศึกษาพิธีกรรมทางศาสนาและวัฒนธรรมในสังคมมนุษย์จำเป็นต้องอาศัยกรอบแนวคิดทางทฤษฎีที่ช่วยอธิบายความหมายของสิ่งต่าง ๆ ที่ปรากฏอยู่ในพิธีกรรม ไม่ว่าจะเป็นวัตถุ เครื่องประกอบพิธีการกระทำ หรือรูปแบบการปฏิบัติที่มีลักษณะเฉพาะของแต่ละชุมชน หนึ่งในแนวคิดสำคัญที่นักวิชาการใช้ในการวิเคราะห์ปรากฏการณ์ดังกล่าวคือ แนวคิดเรื่องสัญญะ และสัญลักษณ์ ซึ่งเป็นแนวคิดสำคัญในศาสตร์ด้านสัญวิทยา มานุษยวิทยา และวัฒนธรรมศึกษา แนวคิดดังกล่าวช่วยอธิบายว่าปรากฏการณ์ทางวัฒนธรรมจำนวนมากในสังคมมนุษย์สามารถเข้าใจได้ผ่านกระบวนการตีความความหมายของสัญญะที่ปรากฏในกิจกรรมทางสังคมและพิธีกรรมต่าง ๆ โดยทั่วไป สัญญะ หมายถึง สิ่งที่ทำหน้าที่เป็นตัวแทนของบางสิ่งบางอย่างเพื่อสื่อสารความหมายไปยังผู้รับสาร ในขณะที่สัญลักษณ์ เป็นรูปแบบหนึ่งของสัญญะที่มนุษย์สร้างขึ้นและยอมรับร่วมกันในสังคมเพื่อใช้แทนความหมายบางประการ เช่น ความเชื่อ ค่านิยม หรือแนวคิดทางศาสนา ด้วยเหตุนี้ สัญญะและสัญลักษณ์จึงมีบทบาทสำคัญในการสื่อสารความหมายทางวัฒนธรรม โดยเฉพาะในบริบทของพิธีกรรมทางศาสนา ซึ่งมักประกอบด้วยสัญลักษณ์จำนวนมากที่สะท้อนถึงโลกทัศน์และความเชื่อของชุมชนชาวเขมรถิ่นไทยในจังหวัดสุรินทร์ (ยโสธารา ศิริภาประภากร และคณะ, 2567) ความเชื่อได้สะท้อนลักษณะของการผสมผสานทางศาสนา ซึ่งเป็นลักษณะสำคัญของสังคมในภูมิภาค

เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ กล่าวคือ ศาสนาใหม่มิได้เข้ามาแทนที่ความเชื่อดั้งเดิมอย่างสมบูรณ์ แต่เกิดกระบวนการปรับตัวและผสมผสานกับวัฒนธรรมพื้นบ้านจนกลายเป็นระบบความเชื่อที่มีความหลากหลายและยืดหยุ่น ความเชื่อดังกล่าวปรากฏผ่านพิธีกรรมสำคัญของชุมชน เช่น พิธีไหว้ครู พิธีเรียกขวัญ พิธีสะเดาะเคราะห์ และพิธีบวงสรวงสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ซึ่งพิธีกรรมเหล่านี้ทำหน้าที่เป็นกลไกทางสังคมที่ช่วยสร้างความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งเหนือธรรมชาติ ตลอดจนช่วยเสริมสร้างความสามัคคีของชุมชน (พิมวลี ดีสม และสวภา เวชสุรักษ์, 2563) นอกจากนี้ พิธีกรรมยังทำหน้าที่เป็นพื้นที่ทางวัฒนธรรมที่สะท้อนโลกทัศน์ของชุมชนเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ ธรรมชาติ และสิ่งเหนือธรรมชาติ ซึ่งเป็นลักษณะสำคัญของระบบความเชื่อของกลุ่มชาติพันธุ์ในภูมิภาคอีสานและลุ่มน้ำโขง พิธีกรรมสำคัญที่ปรากฏในวัฒนธรรมของชาวเขมรถิ่นไทยในจังหวัดสุรินทร์ ได้แก่

1. พิธีไหว้ครู พิธีไหว้ครูเป็นพิธีกรรมที่แสดงถึงความกตัญญูต่อครูบาอาจารย์ ทั้งครูทางโลกและครูทางจิตวิญญาณ ในชุมชนเขมรถิ่นไทย พิธีไหว้ครูมักเกี่ยวข้องกับครูหมอพื้นบ้าน ครูดนตรีพื้นบ้าน หรือครูผู้ถ่ายทอดวิชาความรู้ต่าง ๆ โดยผู้เข้าร่วมพิธีจะจัดเครื่องบูชา เช่น หมาก พลู ดอกไม้ ธูป เทียน และหมากธรรม เพื่อแสดงความเคารพต่อครูและขอพรให้การดำเนินชีวิตประสบความสำเร็จ พิธีไหว้ครูจึงไม่ได้เป็นเพียงพิธีกรรมเชิงสัญลักษณ์เท่านั้น แต่ยังเป็นกระบวนการถ่ายทอดคุณค่าทางวัฒนธรรม เช่น ความเคารพต่อผู้มีพระคุณ และการสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นจากรุ่นสู่รุ่น

2. พิธีเรียกขวัญ พิธีเรียกขวัญเป็นพิธีกรรมที่มีความสำคัญอย่างมากในวัฒนธรรมของชาวอีสานและชาวเขมรถิ่นไทย โดยมีพื้นฐานมาจากความเชื่อเรื่องขวัญ ซึ่งหมายถึงพลังชีวิตหรือพลังทางจิตวิญญาณที่คอยปกป้องร่างกายของมนุษย์ ตามความเชื่อของชุมชน หากขวัญหลุดออกจากร่างกาย อาจทำให้บุคคลนั้นเกิดความเจ็บป่วย ความหวาดกลัว หรือความโชคร้าย ดังนั้น พิธีเรียกขวัญจึงถูกจัดขึ้นเพื่อเรียกขวัญให้กลับคืนสู่ร่างกาย และเพื่อเสริมสร้างความเป็นสิริมงคลให้แก่ผู้เข้าร่วมพิธี ในพิธีดังกล่าวมักมีการจัดเครื่องบูชา เช่น บายศรี ดอกไม้ ธูป เทียน และหมากธรรม พร้อมกับการกล่าวคำเชิญขวัญโดยหมอพราหมณ์หรือผู้อาวุโสในชุมชน

3. พิธีสะเดาะเคราะห์ พิธีสะเดาะเคราะห์เป็นพิธีกรรมที่มีจุดมุ่งหมายเพื่อขจัดสิ่งไม่ดีหรือเคราะห์ร้ายที่อาจเกิดขึ้นกับบุคคลหรือครอบครัว ความเชื่อนี้มีพื้นฐานมาจากแนวคิดเรื่องอำนาจของสิ่งเหนือธรรมชาติที่อาจส่งผลต่อชีวิตมนุษย์ การประกอบพิธีสะเดาะเคราะห์มักมีการจัดเครื่องบูชาและเครื่องสังเวยต่าง ๆ รวมถึงการใช้หมากธรรมเป็นส่วนหนึ่งของเครื่องประกอบพิธี เพื่อเป็นสัญลักษณ์ของการขอขมาและการขอความคุ้มครองจากสิ่งศักดิ์สิทธิ์

4. พิธีบวงสรวงสิ่งศักดิ์สิทธิ์ พิธีบวงสรวงเป็นพิธีกรรมที่จัดขึ้นเพื่อแสดงความเคารพต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เช่น เทวดา ผีบรรพบุรุษ หรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ประจำสถานที่ พิธีดังกล่าวมักจัดขึ้นในโอกาสสำคัญ เช่น การเริ่มต้นกิจกรรมใหม่ การสร้างบ้าน หรือการจัดงานประเพณีของชุมชน เครื่องประกอบพิธีมัก

ประกอบด้วยอาหาร เครื่องบูชา ดอกไม้ ธูป เทียน และหมากธรรม ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ของความเคารพและความศรัทธาที่ชุมชนมีต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์

พิธีกรรมเหล่านี้มีบทบาทสำคัญในสังคมของชาวเขมรถิ่นไทย เพราะทำหน้าที่เป็นกลไกทางสังคมที่ช่วยสร้างความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งเหนือธรรมชาติ อีกทั้งยังช่วยเสริมสร้างความมั่นคงทางจิตใจ ความเชื่อมั่นในชีวิต และความสามัคคีของชุมชน ในบริบทดังกล่าว เครื่องประกอบพิธีกรรม เช่น หมากธรรม (สลาเธิร) จึงมีบทบาทสำคัญในฐานะสัญลักษณ์ที่ใช้สื่อสารกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์และบรรพบุรุษ โดยการจัดวางองค์ประกอบต่าง ๆ ของเครื่องบูชาสะท้อนคติความเชื่อเกี่ยวกับความเป็นสิริมงคล การขอพร และการสร้างสมดุลระหว่างมนุษย์กับโลกเหนือธรรมชาติ (วัศการก แก้วลอย และจตุพร สีม่วง, 2562) ประเพณีของกลุ่มชาติพันธุ์เขมรในจังหวัดสุรินทร์มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น และยังคงได้รับการสืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน ครอบคลุมทั้งประเพณีเกี่ยวกับการเกิด การตาย การแต่งงาน ตลอดจนพิธีกรรมสำคัญ เช่น พิธีแซนโดนตา พิธีโจลมะม็วด รวมถึงการแสดงพื้นบ้าน เช่น เรือมอันเร (รำสาก) และเรือมอายัย เป็นต้น

สรุปได้ว่า สัญลักษณ์ในพิธีกรรมทางศาสนาทำหน้าที่เป็นสื่อกลางเชื่อมโยงมนุษย์กับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ โดยวัตถุ เช่น ดอกไม้ ธูป เทียน และเครื่องบูชา มิได้เป็นเพียงสิ่งของทั่วไป แต่เป็นสัญลักษณ์แห่งความเคารพ ศรัทธา และการประกอบกุศลกรรม ในพระพุทธศาสนายังสะท้อนคติเรื่องความไม่เที่ยงและการระลึกถึงพระรัตนตรัย ขณะที่ในบริบทวัฒนธรรมท้องถิ่น โดยเฉพาะชาวเขมรถิ่นไทยในจังหวัดสุรินทร์ พิธีกรรมต่าง ๆ มีการใช้วัตถุเชิงสัญลักษณ์ที่สะท้อนความเชื่อเรื่องบรรพบุรุษและโลกเหนือธรรมชาติ ทั้งนี้ หมากธรรม นับเป็นสัญญะสำคัญที่แสดงถึงความศรัทธา การสั่งสมบุญ และความเคารพต่อพระรัตนตรัยของชุมชน

หมากธรรม (สลาเธิร) ในฐานะสัญลักษณ์ทางพิธีกรรม

หมากธรรมเป็นองค์ประกอบสำคัญในพิธีกรรมและงานบุญของชาวเขมรถิ่นไทย ซึ่งสะท้อนถึงคติธรรม ความเชื่อ และระบบคุณค่าทางวัฒนธรรมของชุมชนอย่างชัดเจน (พชรษณา สุวรรณกลาง, 2565) การจัดหมากธรรมมิได้เป็นเพียงการเตรียมเครื่องบูชาทางศาสนาเท่านั้น แต่ยังเป็นการแสดงออกถึงความศรัทธาในพระพุทธศาสนาและการดำเนินชีวิตตามหลักคติธรรมที่สังคมยึดถือร่วมกัน พิธีกรรมมิได้มีความหมายเพียงในเชิงวัตถุเท่านั้น หากแต่ทำหน้าที่เป็นสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่สะท้อนความเชื่อ ค่านิยม และโลกทัศน์ของสังคมที่สร้างและใช้พิธีกรรมนั้น ๆ วัตถุในพิธีกรรมจึงเป็นสื่อกลางที่เชื่อมโยงโลกของมนุษย์กับโลกแห่งความศักดิ์สิทธิ์ ทั้งยังเป็นเครื่องมือในการถ่ายทอดความหมายทางสังคมและศาสนาจากรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่ง ในบริบทของชุมชนเขมรถิ่นไทย หมากธรรม หรือที่เรียกว่า สลาเธิร ถือเป็นเครื่องบูชาที่มีบทบาทสำคัญในพิธีกรรมทางศาสนาและพิธีกรรมพื้นบ้าน โดยองค์ประกอบของหมากธรรมมักประกอบด้วยวัสดุจากธรรมชาติหลายชนิด เช่น ใบขนุน หมาก ต้นกล้วย ธูป และเทียน ซึ่งแต่ละองค์ประกอบมีความหมายเชิงสัญลักษณ์ที่สะท้อนความเชื่อและคติธรรมทางพระพุทธศาสนา รวมถึง

ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติในวิถีวัฒนธรรมของชุมชนชาวเขมรถิ่นไทย (สุจิตต์ วงษ์เทศ, 2561) ประกอบด้วย

1. ใบขนุน คือ สัญญะแห่งการเกื้อหนุนและความเจริญงอกงาม ใบขนุนในพิธีกรรมพื้นบ้านมักใช้รองเครื่องสักการะ เช่น หมาก พลู หรือขันเครื่องบูชา ความหมายเชิงสัญญะสัมพันธ์กับคำว่า “หนุน” ในภาษาไทย ซึ่งตีความเชิงคติธรรมได้ว่า 1) การเกื้อหนุนพระพุทธศาสนา 2) การสนับสนุนการทำความดีและการปฏิบัติธรรม และ 3) ความเจริญงอกงามของชีวิตและสังคม ในเชิงพุทธจริยธรรม ใบขนุนจึงเปรียบได้กับการเกื้อหนุนกุศลกรรม และการสร้างปัจจัยให้เกิดความดีงาม ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดเรื่องการอุปถัมภ์พระศาสนา และการสั่งสมบุญกุศลในพระพุทธศาสนา (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2562)

2. หมาก คือ สัญญะแห่งความเคารพและการบูชา หมาก หรือผลหมากเป็นเครื่องบูชาที่ใช้คู่กับใบพลูในวัฒนธรรมอีสานมาแต่โบราณ ในบริบททางพระพุทธศาสนา หมากมีความหมายเชิงสัญญะ คือ 1) เครื่องแสดงความเคารพนอบน้อม 2) เครื่องสักการะที่ใช้ถวายแด่พระรัตนตรัย และ 3) เครื่องหมายแห่งความบริสุทธิ์ใจของผู้บูชา การนำหมากมาประกอบในพิธีจึงสื่อถึงจิตแห่งศรัทธา (ศรัทธาในพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์) ซึ่งถือเป็นคุณธรรมพื้นฐานของพุทธศาสนิกชน (ฉวีวรรณ ประจวบเหมาะ, 2563)

3. ต้นกล้วย คือ สัญญะแห่งความอุดมสมบูรณ์และความต่อเนื่องของชีวิต ต้นกล้วยมักถูกนำมาใช้ในพิธีกรรม เช่น การตั้งบายศรี หรือการจัดเครื่องบูชา เนื่องจากเป็นพืชที่เติบโตง่ายและให้ผลดก ความหมายเชิงสัญญะ ได้แก่ 1) ความอุดมสมบูรณ์ของชีวิตและชุมชน 2) ความเจริญรุ่งเรืองและการสืบทอด และ 3) ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เพราะทุกส่วนของต้นกล้วยสามารถใช้ประโยชน์ได้ ในเชิงพุทธธรรม ต้นกล้วยยังสามารถตีความเชื่อมโยงกับความไม่เที่ยงของสังขาร เพราะลำต้นกล้วยเป็นลักษณะซ้อนกันเป็นชั้น ๆ ไม่มีแก่นแท้ถาวร ซึ่งคล้ายกับการอธิบายอนัตตาในคัมภีร์พุทธศาสนา (ชาญวิทย์ เกษตรศิริ, 2564) ต้นกล้วยที่นำมาใช้ทำหมากธรรม (สลาเธิร) มีนัยสำคัญเชิงคติความเชื่อที่สืบเนื่องจากพุทธประวัติ กล่าวคือ เมื่อครั้งที่พระพุทธเจ้าเสด็จจาริกไปตามป่าเขาและประทับใต้ต้นโพธิ์ใหญ่ ได้มีพุทธศาสนิกชนนำกล้วยสุกมาถวาย พระองค์จึงตรัสถึงคุณประโยชน์ของต้นกล้วยว่าเป็นพืชที่สามารถใช้ประโยชน์ได้ทุกส่วน อีกทั้ง ยังมีลักษณะพิเศษที่สามารถงอกขึ้นใหม่ได้แม้ถูกตัดไปหลายครั้ง อันสะท้อนถึงความอุดมสมบูรณ์และความไม่สิ้นสุด ด้วยเหตุนี้ ต้นกล้วยจึงถูกนำมาใช้เป็นองค์ประกอบสำคัญในการทำหมากธรรม ในพิธีกรรมทั่วไป มักพบการใช้พืชสำคัญ 2 ชนิด ได้แก่ ต้นกล้วยและต้นอ้อย โดยเฉพาะต้นกล้วยที่นิยมใช้ทั้งต้นที่ยังสดและมีเครือ เนื่องจากสื่อถึงความอุดมสมบูรณ์ ความเจริญงอกงาม และความต่อเนื่องของชีวิต อีกทั้งยังเชื่อว่าเป็นพืชศักดิ์สิทธิ์ที่มีมาแต่โบราณ นอกจากการใช้ทั้งต้นแล้ว ส่วนต่าง ๆ ของกล้วยยังสามารถนำมาใช้ประโยชน์ได้หลากหลาย เช่น ใบตองสำหรับทำภาชนะหรือบายศรี กาบกล้วยสำหรับงานศิลปะการแทงหยวก และลำต้นสำหรับทำบายศรีหลายชั้นในงานพิธีสำคัญ ขนบธรรมเนียม ประเพณี และพิธีกรรมของชาวไทยเชื้อสายเขมรในพื้นที่จังหวัดสุรินทร์และอีสานใต้ มีองค์ประกอบและขั้นตอนที่เป็นแบบแผนคล้ายคลึงกัน ทั้งด้าน

บุคคล วัสดุอุปกรณ์ เวลา และสถานที่ โดยมีวัตถุประสงค์สำคัญเพื่อเสริมสร้างขวัญกำลังใจและความมั่นคงทางจิตใจของชุมชน อีกทั้งยังสะท้อนถึงความรัก ความสามัคคี และความสัมพันธ์อันดีของคนในสังคม ซึ่งนำไปสู่การพบปะ พูดคุย และการอยู่ร่วมกันอย่างเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่

4. ธูป คือ สัญญะแห่งการระลึกถึงคุณพระรัตนตรัย ธูปเป็นเครื่องบูชาที่ใช้กันอย่างแพร่หลายในพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา ความหมายเชิงสัญญะ ได้แก่ 1) กลิ่นหอมของธูปเปรียบกับคุณความดีของผู้ปฏิบัติธรรม 2) ควันธูปที่ลอยขึ้นสู่เบื้องบน เปรียบกับการยกระดับจิตใจสู่ความดีงาม และ 3) ธูปสามดอกในบางพิธี หมายถึง พระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์ ดังนั้น ธูปจึงเป็นเครื่องเตือนใจให้พุทธศาสนิกชนระลึกถึง คุณแห่งพระรัตนตรัยและการดำเนินชีวิตด้วยศีลธรรม

5. เทียน คือ สัญญะแห่งแสงสว่างของปัญญา เทียนเป็นองค์ประกอบสำคัญของพิธีกรรมทางพุทธศาสนา เช่น การเวียนเทียนหรือการจุดเทียนบูชาพระ ความหมายเชิงสัญญะคือ 1) แสงเทียนเปรียบกับปัญญาที่ขจัดความมืดแห่งอวิชชา 2) การเผาไหม้ของเทียนสื่อถึงการเสียสละเพื่อประโยชน์ผู้อื่น และ 3) เปรียบเสมือนพระธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าที่นำทางชีวิต ในมิติของพุทธปรัชญา แสงเทียนจึงสื่อถึงการบรรลุปัญญาและการรู้แจ้งตามหลักอริยสัจ 4

โดยภาพรวม เครื่องสักการะเหล่านี้ทำหน้าที่เป็นสัญญะทางวัฒนธรรมและคติธรรม ที่เชื่อมโยงโลกวัตถุเข้ากับหลักธรรมในพระพุทธศาสนา ทำให้พิธีกรรมมิใช่เพียงการประกอบพิธี แต่เป็นกระบวนการสื่อสารธรรมะผ่านสัญลักษณ์ที่ช่วยปลูกฝังศรัทธาและจริยธรรมแก่ชุมชนชาวพุทธในจังหวัดสุรินทร์ ซึ่งประกอบด้วยวัสดุที่ใช้แสดงสัญญะทางคติธรรมดังปรากฏในรูปภาพที่ 2 ดังนี้

รูปภาพที่ 2 แสดงวัสดุที่ใช้ในฐานะสัญญะทางพิธีกรรมและคติธรรมในบุญพิธีของชาวเขมร
ที่มา : ภาพถ่ายจากผู้ศึกษา (16 มีนาคม 2569)

จากรูปภาพที่ 2 แสดงวัสดุที่ใช้ในฐานะสัญญะทางพิธีกรรมและคติธรรมในบุญพิธีของชาวเขมรเป็นสัญญะทางพิธีกรรมและคติธรรมในบุญพิธีของชาวเขมรถิ่นไทยในจังหวัดสุรินทร์ ที่มักนำมาประกอบเป็นเครื่องสักการะบูชาในพิธีกรรมต่าง ๆ คือ ด้านพิธีกรรมแซนโฎนตา และพิธีกรรมรำมะม๊วต ซึ่งเป็น

พิธีกรรมที่มีความสัมพันธ์กับความเชื่อเรื่องบรรพบุรุษและสิ่งเหนือธรรมชาติ (ศรีศักร วัลลิโภดม, 2547) ได้แก่

(1) หมากธรรมในพิธีกรรมแซนโฎนตา พิธีกรรมแซนโฎนตาเป็นประเพณีสำคัญของชาวเขมรถิ่นไทยที่จัดขึ้นเพื่อแสดงความกตัญญูและอุทิศส่วนกุศลให้แก่บรรพบุรุษ โดยมักจัดขึ้นในช่วงเดือนสิบตามปฏิทินจันทรคติ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดเรื่องการระลึกถึงบรรพบุรุษและการทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้แก่ผู้ล่วงลับ (กรมส่งเสริมวัฒนธรรม, 2558 : 34) ในพิธีกรรมดังกล่าว ชาวบ้านจะจัดเตรียมเครื่องเซ่นไหว้และเครื่องบูชาต่าง ๆ เพื่อนำไปประกอบพิธีกรรม หนึ่งในองค์ประกอบสำคัญคือ หมากธรรม หมากธรรมในพิธีแซนโฎนตามักประกอบด้วย หมาก พลู ดอกไม้ ธูป เทียน และอาหารคาวหวาน ซึ่งถูกจัดวางอย่างเป็นระเบียบในพานหรือภาชนะเพื่อใช้เป็นเครื่องบูชาบรรพบุรุษและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ การนำหมากธรรมมาใช้ในพิธีกรรมดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึงความเชื่อว่าหมากและพลูเป็นสิ่งของที่มีความเป็นสิริมงคล และเป็นสัญลักษณ์ของการแสดงความเคารพต่อผู้ที่ล่วงลับไปแล้ว (สุจิตต์ วงษ์เทศ, 2549) ในเชิงคติธรรม พิธีแซนโฎนตาสะท้อนแนวคิดเรื่องความกตัญญูกตเวทีต่อบรรพบุรุษ ซึ่งถือเป็นคุณค่าทางจริยธรรมที่สำคัญในสังคมเขมรถิ่นไทย การจัดหมากธรรมเพื่อใช้ในพิธีกรรมจึงเป็นการแสดงออกถึงความเคารพและความระลึกถึงผู้มีพระคุณ อีกทั้งยังเป็นการสืบทอดความสัมพันธ์ระหว่างคนในชุมชนกับบรรพบุรุษตามความเชื่อดั้งเดิม (ธีรยุทธ บุญมี, 2551)

(2) หมากธรรมในพิธีกรรมรำมะม๊วต พิธีกรรมรำมะม๊วต เป็นพิธีกรรมพื้นบ้านของชาวเขมรถิ่นไทยที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อเรื่องวิญญาณบรรพบุรุษและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อการรักษาโรค การแก้เคราะห์ หรือการบวงสรวงสิ่งศักดิ์สิทธิ์ พิธีกรรมดังกล่าวมักประกอบด้วยการร่ายรำ ดนตรีพื้นบ้าน และการเชิญวิญญาณบรรพบุรุษหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ให้มาประทับทรง (ชาญวิทย์ เกษตรศิริ, 2550) ในพิธีกรรมรำมะม๊วต หมากธรรมถูกใช้เป็นเครื่องเซ่นไหว้ที่สำคัญ โดยจะจัดวางร่วมกับเครื่องบูชาอื่น ๆ เช่น ดอกไม้ ธูป เทียน ข้าวปลาอาหาร และเครื่องดื่ม เพื่อใช้ในการบวงสรวงและเชิญสิ่งศักดิ์สิทธิ์ให้มารับเครื่องบูชา หมากและพลูถือเป็นสิ่งของที่มีความหมายเชิงสัญลักษณ์ในวัฒนธรรมเขมร เนื่องจากเป็นสิ่งที่ใช้ในการต้อนรับแขกหรือผู้มีเกียรติ การนำหมากธรรมมาใช้ในพิธีกรรมจึงเป็นการแสดงความเคารพต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์และวิญญาณบรรพบุรุษ (ศิริพจน์ เหล่ามานะเจริญ, 2558) กลุ่มชนในประเทศลาวและกัมพูชาโดยรวมจัดอยู่ในตระกูลภาษามอญ–เขมร และมีความเกี่ยวข้องทางชาติพันธุ์กับกลุ่มข่าหรือละว้า ลักษณะทางกายภาพบางประการมีความคล้ายคลึงกับกลุ่มชนพื้นเมือง เช่น พวกเงาะหรือซาไก ซึ่งอาศัยอยู่ในบริเวณป่าทึบของประเทศมาเลเซียและภาคใต้ของประเทศไทย โดยชาวกูยดั้งเดิมมีลักษณะเด่น ได้แก่ ริมฝีปากบาง ผมหยิกดก จมูกแบน และผิวคล้ำ อย่างไรก็ตาม ในปัจจุบันพบว่าลักษณะทางกายภาพของชาวกูยมีความใกล้เคียงกับคนไทยในภาคตะวันออกเฉียงเหนือโดยทั่วไป ชาวกูยในอดีตนิยมตั้งถิ่นฐานบริเวณชายป่า และมีวิถีชีวิตที่ผูกพันกับความเชื่อเรื่องภูตผีและวิญญาณ ในจังหวัดสุรินทร์สามารถจำแนก

กลุ่มกูยออกเป็น 2 กลุ่ม ได้แก่ กูยมะไฮ (กูยทำนา) และกูยอะจึง (กูยเลี้ยงช้าง) โดยการดำเนินชีวิตและการปฏิบัติตามจารีตของทั้งสองกลุ่มล้วนมีบทบาทในการเกื้อหนุนให้สังคมสามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติสุข อันสะท้อนถึงภูมิปัญญาของบรรพบุรุษในการกำหนดกฎเกณฑ์ทางสังคม พิธีแกลมอถือเป็นพิธีกรรมสำคัญของชาวกูย มีลักษณะคล้ายคลึงกับพิธีโจลมะม็วตของชาวเขมร โดยในแทบทุกหมู่บ้านของชาวกูยจะมีบุคคลสำคัญที่เรียกว่า แม่มอ หรือแม่ออ ซึ่งทำหน้าที่เป็นผู้นำในพิธีกรรมดังกล่าว พิธีแกลมอเป็นการฟ้อนรำประกอบดนตรีที่จัดขึ้นใน 3 โอกาส ได้แก่ (1) เพื่อรักษาอาการเจ็บป่วยและเรียกขวัญผู้ป่วย อันเป็นการบำบัดทางจิตใจ (2) เพื่อการเข้าทรงและเสี่ยงทายในการปลอบขวัญ และ (3) เพื่อการบูชาครูกำเนิดและสร้างความรื่นเริง โดยนิยมจัดขึ้นในช่วงเดือนยี่และเดือนสาม (ประมาณเดือนมกราคม–กุมภาพันธ์)

สรุปได้ว่า หมากธรรมในบริบทของชาวเขมรถิ่นไทยมิได้เป็นเพียงเครื่องประกอบพิธีกรรม แต่เป็นสื่อกลางที่สะท้อนคติธรรมทางพระพุทธศาสนา ทั้งในด้านการบูชา (อามิสบูชา) การสั่งสมบุญตามหลักบุญกิริยาวัตถุ และการดำเนินชีวิตตามหลักธรรม โดยองค์ประกอบต่าง ๆ เช่น ดอกไม้ ธูป เทียน ล้วนแฝงความหมายเชิงสัญลักษณ์ เช่น ความไม่เที่ยง ปัญญา และความกตัญญู นอกจากนี้ หมากธรรมยังมีบทบาททางสังคมในการเสริมสร้างความสามัคคีและการมีส่วนร่วมของชุมชน สอดคล้องกับหลักสังคหวัตถุ 4 อันเป็นพื้นฐานของการอยู่ร่วมกันอย่างเข้มแข็งในสังคม

คติธรรมที่สะท้อนผ่านหมากธรรม (สลาเธิร) ในทางพระพุทธศาสนา

หมากธรรมเป็นเครื่องประกอบพิธีกรรมที่ปรากฏในวัฒนธรรมของชุมชนท้องถิ่นหลายแห่งในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ โดยเฉพาะในสังคมไทยและชุมชนเขมรถิ่นไทย แม้หมากธรรมจะเป็นวัตถุที่มีลักษณะเป็นเครื่องบูชาทางพิธีกรรม แต่เมื่อพิจารณาในมิติของพระพุทธศาสนาแล้ว จะพบว่า หมากธรรมมิได้มีความหมายเพียงในเชิงพิธีกรรมเท่านั้น หากยังสะท้อนคติธรรมและหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาหลายประการ ซึ่งมีบทบาทในการปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรมให้แก่สมาชิกในชุมชน การใช้หมากธรรมในพิธีกรรมทางศาสนาและประเพณีพื้นบ้านจึงสามารถตีความได้ว่าเป็นกระบวนการทางวัฒนธรรมที่ช่วยเชื่อมโยงความเชื่อพื้นบ้านกับหลักธรรมในพระพุทธศาสนา โดยคติธรรมสำคัญที่สะท้อนผ่านหมากธรรมสามารถพิจารณาได้ดังต่อไปนี้

1. คติเรื่องความกตัญญูกตเวที การใช้หมากธรรมในพิธีบูชาครู การเซ่นไหว้บรรพบุรุษ หรือการประกอบพิธีกรรมสำคัญของชุมชน สะท้อนแนวคิดเรื่องความกตัญญูกตเวที ซึ่งเป็นคุณธรรมสำคัญในพระพุทธศาสนา พระพุทธเจ้าทรงยกย่องบุคคลผู้รู้คุณและตอบแทนคุณว่าเป็นผู้ประเสริฐ และถือว่าเป็นพื้นฐานของความดีงามในสังคม (บุษกร วัฒนบุตร และคณะ, 2560) ในบริบทของพิธีกรรมการถวายหมากธรรมจึงเปรียบเสมือนการแสดงความระลึกถึงคุณของครูบาอาจารย์ บรรพบุรุษ และผู้มีพระคุณ ซึ่งเป็นการปลูกฝังคุณธรรมด้านความกตัญญูให้เกิดขึ้นในจิตใจของสมาชิกในชุมชน

2. คติเรื่องการให้และการแบ่งปัน การจัดเตรียมหมากธรรมเพื่อใช้ในพิธีกรรมมักเกิดจากความร่วมมือของสมาชิกในชุมชน ไม่ว่าจะเป็นการนำวัสดุหรือสิ่งของมาร่วมจัดทำเครื่องบูชา กระบวนการดังกล่าวสะท้อนหลักธรรมเรื่อง ทาน หรือการให้ ซึ่งเป็นหนึ่งในหลักปฏิบัติพื้นฐานของพระพุทธศาสนา ในทางพระพุทธศาสนา การให้ทานถือเป็นการฝึกจิตใจให้ลดละความเห็นแก่ตัว และเป็นการสร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างบุคคลในสังคม การใช้หมากธรรมในพิธีกรรมจึงเป็นการสะท้อนคติธรรมเรื่องการให้และการแบ่งปัน ซึ่งช่วยเสริมสร้างความสามัคคีและความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ในชุมชน (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2562)

3. คติเรื่องความสามัคคีและการอยู่ร่วมกันอย่างเกื้อกูล การประกอบพิธีกรรมที่มีหมากธรรมเป็นองค์ประกอบมักต้องอาศัยความร่วมมือของสมาชิกในชุมชนหลายฝ่าย ไม่ว่าจะเป็นการจัดเตรียมสถานที่ การจัดทำเครื่องบูชา หรือการร่วมประกอบพิธีกรรมร่วมกัน กระบวนการดังกล่าวสะท้อนแนวคิดเรื่องความสามัคคีและการอยู่ร่วมกันอย่างเกื้อกูล แนวคิดนี้สอดคล้องกับหลักธรรมในพระพุทธศาสนา เช่น หลักสังคหวัตถุ 4 ซึ่งประกอบด้วย ทาน ปิยวาจา อัตถจริยา และสมานัตตตา อันเป็นหลักธรรมที่ช่วยส่งเสริมการอยู่ร่วมกันอย่างสันติในสังคม (พระโสภณ โสภโณ (ทองสม) และคณะ, 2563)

4. คติเรื่องปัญญาและการขจัดอวิชชา องค์ประกอบบางประการของหมากธรรม เช่น การใช้เทียนหรือแสงสว่างในพิธีกรรม ยังสามารถตีความเชิงสัญลักษณ์ในทางพระพุทธศาสนาได้ว่าเป็นตัวแทนของปัญญา แสงสว่างของเทียนเปรียบเสมือนปัญญาที่ช่วยขจัดความมืดแห่งอวิชชา ซึ่งเป็นสาเหตุของความทุกข์ในวัฏสงสาร แนวคิดดังกล่าวสอดคล้องกับหลักคำสอนในพระพุทธศาสนาที่เน้นการพัฒนาปัญญาเพื่อให้มนุษย์สามารถเข้าใจความจริงของชีวิตตามหลักไตรลักษณ์ และนำไปสู่การหลุดพ้นจากความทุกข์ (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2562)

5. คติเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ วัสดุที่ใช้ในการทำหมากธรรมส่วนใหญ่เป็นวัสดุจากธรรมชาติ เช่น ใบไม้ ต้นกล้วย หรือพืชพื้นบ้าน ซึ่งสะท้อนถึงวิถีชีวิตของชุมชนที่มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับธรรมชาติ ในมุมมองของพระพุทธศาสนา โลกและสรรพสิ่งล้วนเกิดขึ้นตามหลักเหตุปัจจัย การตระหนักถึงความสัมพันธ์ดังกล่าวช่วยให้มนุษย์เข้าใจธรรมชาติของชีวิตและดำรงชีวิตอย่างสมดุลกับสิ่งแวดล้อม การใช้วัสดุจากธรรมชาติในหมากธรรมจึงสะท้อนแนวคิดเรื่องความสัมพันธ์ของสรรพสิ่งตามหลักปฏิจจสมุปบาทในเชิงวัฒนธรรมของชุมชน

ในเชิงสัญลักษณ์ หมาก และ ใบขนุน มักถูกใช้เป็นองค์ประกอบของเครื่องสักการะที่มีลักษณะคล้ายกับขันห้า หรือขันแปด ซึ่งเป็นเครื่องบูชาที่ใช้ในพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา เช่น พิธีบูชาครู พิธีทำบุญ หรือพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับการขอขมาและการแสดงความเคารพต่อพระรัตนตรัย การใช้หมากและใบไม้ในลักษณะดังกล่าวจึงเป็นการแสดงออกเชิงสัญลักษณ์ถึงความเคารพ ความศรัทธา และการน้อมนำจิตใจเข้าสู่การระลึกถึงคุณของพระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์ (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต),

2562) ในบริบทของวัฒนธรรมล้านนาและอีสาน หมากพลูยังถือเป็นสิ่งของที่มีความหมายเชิงมงคลและใช้ในการต้อนรับแขกหรือแสดงความเคารพต่อผู้ใหญ่และครูบาอาจารย์ การนำหมากมาใช้ในพิธีกรรมจึงสะท้อนแนวคิดเรื่องความกตัญญู ความเคารพ และการรักษาความสัมพันธ์ทางสังคม ซึ่งเป็นคุณค่าที่สอดคล้องกับหลักจริยธรรมในพระพุทธศาสนา (ศรีศักร วัลลิโภดม, 2560)

สรุปได้ว่า หมากธรรมจึงมิได้เป็นเพียงเครื่องประกอบพิธีกรรมในวัฒนธรรมพื้นบ้านเท่านั้น แต่ยังเป็นสัญลักษณ์ที่สะท้อนคติธรรมทางพระพุทธศาสนา ทั้งในด้านความเคารพต่อพระรัตนตรัย ความกตัญญูต่อผู้มีพระคุณ ความอุดมสมบูรณ์ของชีวิต และการตระหนักถึงความไม่เที่ยงของสังขาร ซึ่งคติธรรมเหล่านี้มีบทบาทสำคัญในการหล่อหลอมจิตสำนึกทางศีลธรรมและวัฒนธรรมของชุมชนให้ดำรงอยู่สืบต่อกันมาจนถึงปัจจุบัน

องค์ความรู้ที่ได้รับ

การศึกษาหมากธรรม : สัญญะทางพิธีกรรมและคติธรรมในบุญพิธีของชาวเขมรถิ่นไทยในจังหวัดสุรินทร์ ทำให้เกิดความเข้าใจที่ลึกซึ้งเกี่ยวกับบทบาทขององค์ประกอบทางวัฒนธรรมที่ปรากฏในพิธีกรรมทางศาสนาและประเพณีของชุมชนท้องถิ่น ซึ่งปรากฏในรูปภาพที่ 3 ดังนี้

รูปภาพที่ 3 แสดงองค์ความรู้ที่ได้รับ

ที่มา : จากการสังเคราะห์ของผู้ศึกษา

จากรูปภาพที่ 3 แสดงองค์ความรู้ที่ได้รับจากการศึกษาหมากธรรม: สัญญะทางพิธีกรรมและคติธรรมในบุญพิธีของชาวเขมรถิ่นไทยในจังหวัดสุรินทร์ สามารถสรุปองค์ความรู้สำคัญได้หลายประการ ทั้งในมิติทางวัฒนธรรม พิธีกรรม และคติธรรมทางพระพุทธศาสนา ดังนี้

1. มิติทางวัฒนธรรมและอัตลักษณ์ของชุมชน หมากธรรมเป็นเครื่องประกอบพิธีกรรมที่สะท้อนอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชาวไทยเชื้อสายเขมรในจังหวัดสุรินทร์อย่างชัดเจน เนื่องจากเป็นองค์ประกอบสำคัญในพิธีกรรมพื้นบ้านที่สืบทอดกันมาอย่างยาวนาน ทั้งในพิธีไหว้ครู พิธีเรียกขวัญ พิธีสะเดาะเคราะห์ และพิธีบวงสรวงสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เครื่องประกอบพิธีดังกล่าวจึงเป็นส่วนหนึ่งของระบบความเชื่อและภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สะท้อนความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งเหนือธรรมชาติ ตลอดจนแสดงให้เห็นถึงการสืบทอดวัฒนธรรมจากรุ่นสู่รุ่นในสังคมชุมชน

2. มิติของสัญญะทางพิธีกรรม หมากธรรมประกอบด้วยวัสดุธรรมชาติ เช่น ใบขนุน หมาก ต้นกล้วย ธูป และเทียน ซึ่งแต่ละองค์ประกอบมีความหมายเชิงสัญลักษณ์ที่สะท้อนความเชื่อและค่านิยมของชุมชน กล่าวคือ 1) ใบขนุน สื่อถึงการเกื้อกูลและการหนุนเสริมให้ชีวิตเจริญรุ่งเรือง 2) หมาก เป็นสัญลักษณ์ของความเคารพและการแสดงสัมมาคารวะต่อครูบาอาจารย์และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ 3) ต้นกล้วย แสดงถึงความอุดมสมบูรณ์และความเจริญงอกงามของชีวิต 4) ธูป เป็นสัญลักษณ์ของศรัทธาและการสื่อสารกับสิ่งเหนือธรรมชาติ และ 5) เทียน หมายถึง ปัญญาและแสงสว่างทางจิตใจ องค์ประกอบเหล่านี้จึงทำหน้าที่เป็นสัญญะทางพิธีกรรม ที่ช่วยสื่อความหมายเชิงวัฒนธรรมและจิตวิญญาณของชุมชน

3. มิติของระบบความเชื่อแบบผสมผสาน การใช้หมากธรรมในพิธีกรรมสะท้อนลักษณะของระบบความเชื่อแบบผสมผสาน ซึ่งเป็นลักษณะสำคัญของวัฒนธรรมของชุมชนชาวพุทธในภาคอีสาน กล่าวคือ 1) มีการผสมผสานระหว่าง 2) ความเชื่อเรื่องผีบรรพบุรุษ 3) ความเชื่อเรื่องเทวดาและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ และ 4) หลักคำสอนของพระพุทธศาสนาเถรวาท การผสมผสานดังกล่าวทำให้พิธีกรรมของชุมชนมีลักษณะเฉพาะ และสะท้อนโลกทัศน์ของชุมชนที่มองว่ามนุษย์ต้องดำรงชีวิตอย่างสมดุลระหว่างโลกทางกายภาพและโลกทางจิตวิญญาณ

4. มิติของคติธรรมทางพระพุทธศาสนา แม้ว่าหมากธรรมจะมีรากฐานมาจากวัฒนธรรมพื้นบ้าน แต่การใช้เครื่องบูชาดังกล่าวในบริบทของบุญพิธีได้สะท้อนคติธรรมสำคัญของพระพุทธศาสนา เช่น 1) ความกตัญญูต่อครูบาอาจารย์และบรรพบุรุษ 2) ความสามัคคีของชุมชน จากการมีส่วนร่วมในพิธีกรรม 3) ศรัทธาในพระรัตนตรัย ผ่านการใช้ธูป เทียน และเครื่องสักการะ และ 4) การพัฒนาจิตใจ โดยใช้พิธีกรรมเป็นเครื่องเตือนสติให้ดำเนินชีวิตอย่างมีคุณธรรม

สรุป

จากการศึกษาหมากธรรม : สัญญะทางพิธีกรรมและคติธรรมในบุญพิธีของชาวเขมรถิ่นไทยในจังหวัดสุรินทร์ พบว่า หมากธรรม หรือที่ชาวเขมรถิ่นไทยเรียกว่า “สลาเธิร” เป็นเครื่องประกอบพิธีกรรมที่

มีบทบาทสำคัญในบุญพิธีและประเพณีพื้นบ้านของชาวไทยเชื้อสายเขมรในจังหวัดสุรินทร์ โดยใช้ในพิธีกรรมสำคัญหลายประเภท เช่น พิธีไหว้ครู พิธีเรียกขวัญ พิธีสะเดาะเคราะห์ และพิธีบวงสรวงสิ่งศักดิ์สิทธิ์ องค์ประกอบของหมากธรรมมักประกอบด้วยวัสดุธรรมชาติ ได้แก่ ใบขนุน หมาก ต้นกล้วย ธูป และเทียน ซึ่งถูกจัดวางเป็นเครื่องบูชาเพื่อใช้ในการสื่อสารกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เทวดา และบรรพบุรุษตามความเชื่อของชุมชน หมากธรรมยังสะท้อนลักษณะของระบบความเชื่อแบบผสมผสาน ระหว่างความเชื่อพื้นบ้านเกี่ยวกับผี วิญญาณ และเทวดา กับหลักคำสอนของพระพุทธศาสนา ซึ่งเป็นลักษณะสำคัญของวัฒนธรรมในภาคอีสาน การใช้หมากธรรมในพิธีกรรมจึงเป็นการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับโลกเหนือธรรมชาติ พร้อมทั้งเสริมสร้างความมั่นคงทางจิตใจแก่สมาชิกในชุมชน ในมิติของสัญญะทางพิธีกรรม องค์ประกอบแต่ละอย่างของหมากธรรมมีความหมายเชิงสัญลักษณ์ที่สะท้อนคติธรรมและค่านิยมของชุมชน เช่น ใบขนุนสื่อถึงการเกื้อกูลและการหนุนเสริมชีวิต หมากสื่อถึงความเคารพและสัมมาคารวะ ต้นกล้วยแสดงถึงความอุดมสมบูรณ์ ธูปเป็นสัญลักษณ์ของศรัทธา และเทียนหมายถึงแสงสว่างแห่งปัญญา ความหมายเหล่านี้สะท้อนให้เห็นว่าหมากธรรมมิได้เป็นเพียงเครื่องบูชา แต่เป็นสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่สื่อถึงแนวคิดทางศาสนาและจริยธรรมของชุมชน โดยสรุป หมากธรรมจึงเป็นทั้งเครื่องประกอบพิธีกรรม สัญญะทางวัฒนธรรม และสื่อสะท้อนคติธรรมทางพระพุทธศาสนา ที่ช่วยรักษาอัตลักษณ์ของชาวเขมรถิ่นไทยในจังหวัดสุรินทร์ อีกทั้งยังมีบทบาทสำคัญในการสร้างความสามัคคีของชุมชน และถ่ายทอดคุณค่าทางศาสนาและวัฒนธรรมจากรุ่นสู่รุ่น

เอกสารอ้างอิง

กรมส่งเสริมวัฒนธรรม. (2558). *ประเพณีแซนโฎนตาของชาวเขมรถิ่นไทย*. กรุงเทพฯ: กระทรวงวัฒนธรรม.

คัทลียา นาวิเศษ และวัชรินทร์ สุทธิศัย. (2568). การศึกษาฐานความคิดของชุมชนและวิถีชีวิตชุมชนบนความเปลี่ยนแปลงทางสังคมของตำบลนาเสียวอำเภอเมืองชัยภูมิจังหวัดชัยภูมิ. *วารสารสังคมศาสตร์ทัศนา*, 1(3), 116-128.

ฉวีวรรณ ประจวบเหมาะ. (2563). บทบาทของหมากพลูในวัฒนธรรมเอเชียตะวันออกเฉียงใต้. *วารสารมนุษยศาสตร์สังคมศาสตร์*, 15(2), 45–46.

ชัยภัทร ปทุมทา และคณะ. (2563). *สัตว์สัญลักษณ์ทางพระพุทธศาสนา : การสังเคราะห์คติธรรมและความเชื่อสู่การสร้างสรรค์พุทธศิลปกรรมของวัดในจังหวัดพิจิตร*. (รายงานการวิจัย). มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: วิทยาลัยสงฆ์พิจิตร.

ชาญวิทย์ เกษตรศิริ. (2550). *วัฒนธรรมและประเพณีพื้นบ้านไทย*. กรุงเทพฯ: มติชน.

ชาญวิทย์ เกษตรศิริ. (2564). *วัฒนธรรมพื้นบ้านอุษาคเนย์*. กรุงเทพฯ: มติชน.

ธีรยุทธ บุญมี. (2551). *สังคมและวัฒนธรรมในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

บุษกร วัฒนบุตร และคณะ. (2560). คนดีที่มีความกตัญญูบนพื้นฐานพระพุทธศาสนา. *วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร*, 5(ฉบับพิเศษ), 78-86.

ประเวศ วะสี. (2545). *วัฒนธรรมกับการพัฒนาสังคมไทย*. กรุงเทพฯ: หมอชาวบ้าน.

พิมวลี ดีสม และสวภา เวชสุรักษ์. (2563). นาฏกรรมในพิธีกรรมปัญโจลมะม็วด จังหวัดสุรินทร์. *วารสารวไลยอลงกรณ์ปริทัศน์ (มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์)*, 10(1), 41-55.

พชรษณา สุวรรณกลาง. (2565). มายาคติวัฒนธรรมทางความเชื่อ พิธีกรรม: การเปลี่ยนผ่านสู่ยุคดิจิทัล. *วารสารพุทธจิตวิทยา*, 7(2), 89-98.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2562). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม*. กรุงเทพฯ: มูลนิธิการศึกษาเพื่อสันติภาพพระธรรมปิฎก.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2555). *พุทธธรรม*. กรุงเทพฯ: ผลิธัมม์.

พระโสภณ โสภโณ (ทองสม) และคณะ. (2563). การประยุกต์ใช้หลักสังคหวัตถุ 4 เพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนวัดใหม่ทุ่งคาอำเภอรัตภูมิ จังหวัดสงขลา. *วารสารมหาจุฬานาครทรรศน์*, 7(3), 15-25.

ยโสธารา ศิริภาประภากร และคณะ. (2567). อัตลักษณ์สิ่งเหนือธรรมชาติของกลุ่มชาวไทยเชื้อสายเขมรสุรินทร์กรณีศึกษาบ้านสวาย ตำบลสวาย อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์. *วารสารวิชาการบัณฑิตศึกษา*, 2(1), 45-57.

วัศการก แก้วลอย และจตุพร สีม่วง. (2562). พิธีไหว้ครู: ดนตรีและคติความเชื่อที่แฝงอยู่ของชาวไทยเชื้อสายเขมรในจังหวัดสุรินทร์. *วารสารวิชาการมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา*, 27(54), 76-95.

ราชบัณฑิตยสถาน. (2556). *พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554*. กรุงเทพฯ: ราชบัณฑิตยสถาน.

ศรีศักร วัลลิโภดม. (2547). *วัฒนธรรมพื้นบ้านกับการดำรงชีวิตของชุมชนไทย*. กรุงเทพฯ: เมืองโบราณ.

ศิริพจน์ เหล่ามานะเจริญ. (2558). *รากเหง้าอุษาคเนย์*. กรุงเทพฯ: มติชน.

สุจิตต์ วงษ์เทศ. (2549). *วัฒนธรรมอีสาน*. กรุงเทพฯ: มติชน.

สุจิตต์ วงษ์เทศ. (2561). *ศาสนาผี*. (กรุงเทพฯ: มติชน.

สุริยา คลังฤทธิ์ และคณะ. (2564). คุณค่าความหมายของลวดลายนาคในวัฒนธรรมผ้าไหมของชาวไทยเชื้อสายเขมร จังหวัดสุรินทร์. *วารสารเอเชียปริทัศน์*, 42(1), 1–28.

สุทธิพันธ์ อรัญญวาส และคณะ. (2564). กระบวนการสร้างชุมชนสัมพันธ์วิถีพุทธ. *วารสารบัณฑิตศึกษามหาจุฬาขอนแก่น*, 8(3), 392-404.

คุณค่าและมูลค่า: งานฌาปนกิจศพของชุมชนเขมรถิ่นไทยจังหวัดสุรินทร์ในสมัยปัจจุบัน

Value and Price: Funeral Rites of the Thai-Khmer Community in Surin Province in the Contemporary Era

พระกรณพัฒน์ กตทีโป (เมินดี)[1,*], ธนรัฐ สะอาดเอี่ยม[2]
Phra Kornnaphat Katateepo (Merndee)[1,*], Thanarat Sa-ard-iam[2]

บทคัดย่อ

บทความนี้ มี 3 วัตถุประสงค์ คือ 1) เพื่อศึกษาแนวคิดการจัดพิธีฌาปนกิจศพของชาวพุทธถิ่นไทยในจังหวัดสุรินทร์ 2) เพื่อศึกษาสภาพปัจจุบันของการจัดพิธีฌาปนกิจศพของชาวพุทธถิ่นไทยในจังหวัดสุรินทร์ และ 3) เพื่อวิเคราะห์คุณค่าและมูลค่าของพิธีฌาปนกิจศพของชาวพุทธถิ่นไทยในจังหวัดสุรินทร์ในปัจจุบัน การเก็บรวบรวมข้อมูลจากข้อมูลปฐมภูมิ ข้อมูลทุติยภูมิ การสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญมาประกอบการศึกษา แล้วใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา นำเสนอข้อมูลด้วยวิธีการพรรณนาความ ผลการศึกษาพบว่า

1) ศึกษาแนวคิดการจัดพิธีฌาปนกิจศพของชาวพุทธถิ่นไทยในจังหวัดสุรินทร์ พบว่า มีรากฐานความเชื่อที่ผสมผสานระหว่างหลักปรัชญาทางพระพุทธศาสนากับคติชนวิทยาและจารีตประเพณีท้องถิ่นอย่างกลมกลืน โดยมีแก่นแท้ในการสะท้อนสัจธรรมตามหลักของไตรลักษณ์ เพื่อเป็นมรณานุสติ ให้ผู้เข้าร่วมพิธีได้ตระหนักถึงความไม่เที่ยงของสังขารและลดความยึดมั่นถือมั่น ขณะเดียวกันรูปแบบพิธีกรรมได้แฝงแนวคิดด้านความกตัญญูกตเวที และการทำบุญอุทิศส่วนกุศลส่งให้ดวงวิญญาณผู้วายชนม์ไปสู่สุขคติ ตามกฎแห่งกรรมและสังสารวัฏผ่านการประกอบกุศลพิธี

2) ศึกษาสภาพปัจจุบันของการจัดพิธีฌาปนกิจศพของชาวพุทธถิ่นไทยในจังหวัดสุรินทร์ พบว่า ยังคงยึดถือปฏิบัติตามจารีตประเพณีดั้งเดิม ที่ผสมผสานระหว่างหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนากับความเชื่อท้องถิ่นอย่างกลมกลืน โดยมีขั้นตอนหลักตั้งแต่การรดน้ำศพ การตั้งบำเพ็ญกุศลสวดพระอภิธรรม การแสดงพระธรรมเทศนา การทอดผ้าบังสุกุล ไปจนถึงการประชุมเพลิง ทว่าในบริบทสังคมปัจจุบันได้มีการปรับประยุกต์รูปแบบพิธีกรรมบางส่วน ให้มีความเรียบง่าย กระชับเวลา และประหยัดค่าใช้จ่ายมากขึ้น เพื่อให้สอดคล้องกับสภาพเศรษฐกิจและวิถีชีวิตที่เปลี่ยนแปลงไป อย่างไรก็ดีชุมชนยังรักษาสาระสำคัญทาง

[1] วัดอมรินทราวารี อำเภอปราสาท จังหวัดสุรินทร์
[1] Wat Ammarintrawaree Prasat District Surin Province
[2] อาจารย์ประจำหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงการณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์
[2] Leturer in the Master of Buddhism Program, Mahachulalongrajavidyalaya University, Surin Campus
** Corresponding author. E-mail: kornnaphatmerndee@gmail.com

คติธรรมได้ครบถ้วน ทั้งการอุทิศบุญกุศลแด่ผู้วายชนม์ การแสดงความกตัญญูกตเวทีของทายาท และการสะท้อนความสามัคคีในการช่วยเหลือเกื้อกูลกันของเครือญาติและคนในชุมชน

3) วิเคราะห์คุณค่าและมูลค่าของพิธีฌาปนกิจศพของชาวพุทธถิ่นไทยในจังหวัดสุรินทร์ในปัจจุบัน พบว่า มีคุณค่าทางจิตใจในการสร้างขวัญและกำลังใจให้แก่ญาติผู้วายชนม์ ผ่านกระบวนการทางศาสนาที่ผสมผสานความเชื่อท้องถิ่น เรื่องการส่งวิญญาณสู่ในภพภูมิที่ดี อีกทั้งยังมีคุณค่าทางสังคมในการเป็นกลไกสร้างความสามัคคีและการแสดงออกถึงความกตัญญูกตเวที อันเป็นเอกลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธ์ ที่สะท้อนผ่านพิธีกรรมที่เรียบง่ายแต่แฝงด้วยหลักธรรมเรื่องความไม่ประมาทในชีวิต ส่วนการเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจ พบว่ามีการปรับตัวสู่ความทันสมัยผ่านการจ้างงานในชุมชนและการหมุนเวียนของปัจจัยทางการเงินในระบบธุรกิจบริการงานศพ ซึ่งส่งผลต่อระบบเศรษฐกิจฐานรากอย่างมีนัยสำคัญ

คำสำคัญ: คุณค่าและมูลค่า, งานฌาปนกิจศพ, จังหวัดสุรินทร์, ชุมชนเขมรถิ่นไทย.

Abstract

This article has three objectives: 1) To study the concepts of the cremation cermony of Thai Buddhists in Surin Province; 2) To study the current state of the cremation ceremony of Thai Buddists in Surin Province; and 3) To analyze the intrinsic and economic values of the cremation ceremony of Thai Buddhists in Surin Province at present. Data were collected from primary and secondary sources, along with in-depth interviews with key informants. The gathered data were analyzed using content analysis and presented descriptively. The results of the study are as follows:

1) The concepts of the cremation ceremony of Thai Buddhists in Surin Province are based on a harmonious integration of Buddhist philosophy, folklore, and local traditions. The core essence reflects the ultimate truth according to the Three Marks of Existence Tilakkhana, serving as mindfulness of death Marananussati so that attendees realize the impermanence of the physical body and reduce attachment. Meanwhile, the ritual formats embed concepts of gratitude and the dedication of merit to guide the departed soul to blissful state Sugati in accordance with the law of Kamma and the cycle of rebirth Samsara through meritorious rituals.

2) The current state of the cremation ceremony of Thai Buddhists in Surin Province shows that traditional practices, which blend Buddhist teachings and local beliefs, are still upheld. The main procedures range from the bathing rite, Abhidhamma chanting, Dhamma preaching, and the offering of Pansukula robes, to the actual cremation. However,

whitin the current social context, some ritual formats have been adapted to be simpler, more time-efficient, and more economical to align with changing economic conditions and lifesting. Nevertheless, the community retains the complete moral essence, including dedication merit to the deceased, the expression of gratitude by heirs, and reflecting unity and mutual support among relatives and community member.

3) The analysis of the intrinsic and economic values of the cremation ceremony of Thai Buddhists in Surin Province reveals a psychological value in boosting the morale of the deceased's relatives. This is achieved through religious processes mixed with local beliefs regarding sending the soul to a favorable realm. It also holds social value as a mechanism to build unity and express gratitude an identity of the ethnic group reflected through simple rituals imbued with the Dhamma principle of heedfulness in life. Regarding the increase in economic value, there is an adaptation towards modernization through community employment and the circulation of financial resources within the funeral service business system, which significantly impacts the grassroots economy.

Keywords: Intrinsic and Economic Values, Cremation Ceremony, Surin Province, Thai-Khmer Community.

บทนำ

ความตายเป็นสัจธรรมสุงสุดที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ของสรรพสัตว์ทั้งหลาย ตามหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาถือเป็นส่วนหนึ่งของกฎไตรลักษณ์ เมื่อบุคคลล่วงลับไปแล้ว สังคมและประเพณีไทยได้กำหนดให้มีพิธีกรรมทางศาสนา เพื่อเป็นการจัดการสรีระสังขารอย่างเหมาะสมและแสดงความกตัญญูกตเวทิตาธรรมต่อผู้วายชนม์ พิธีฌาปนกิจศพจึงไม่ใช่เพียงแค่กระบวนการทำลายร่างผู้เสียชีวิตตามกลไกทางธรรมชาติเท่านั้น แต่ยังเป็นกุศโลบายทางธรรมอันแยบยลที่บูรพาจารย์ได้ผสานเข้ากับวิถีชีวิต เพื่อใช้ความตายเป็นเครื่องมือในการเจริญมรณานุสติ เตือนสติผู้ที่ยังมีชีวิตอยู่ให้ตระหนักถึงความไม่เที่ยงแท้ของสังขาร ไม่ประมาทในการดำเนินชีวิต และเร่งขวนขวายในการสร้างคุณงามความดี ตลอดจนเป็นพื้นที่ทางสังคมที่สำคัญในการแสดงออกถึงความเอื้ออาทร ความสามัคคี และความผูกพันของคนในชุมชนที่ร่วมกันไว้อาลัย และให้กำลังใจครอบครัวผู้สูญเสีย พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) (2555) กระบวนการทั้งหมดนี้สะท้อนให้เห็นคุณค่าทางจิตใจและศิลธรรมอันลึกซึ้ง ที่ยึดโยงผู้คนในสังคมพุทธให้ดำรงอยู่ร่วมกันอย่างแน่นแฟ้น เป็นกลไกทางจิตวิทยาที่ช่วยเยียวยาความโศรกเศร้า และเป็นเครื่องมือยืนยันถึงความศรัทธาในพระรัตนตรัยที่หยั่งรากลึกอยู่ในวิถีชีวิตของพุทธศาสนิกชนมาอย่างยาวนาน

อย่างไรก็ตามในยุคสมัยปัจจุบันที่กระแสโลกาภิวัฒน์ ระบบทุนนิยมและค่านิยมแบบบริโภคได้เข้ามามีบทบาทและมีอิทธิพลอย่างสำคัญในการกำหนดวิถีชีวิตของผู้คน โครงสร้างทางสังคมและวัฒนธรรมของชุมชนเขมรถิ่นไทยในจังหวัดสุรินทร์ ได้เกิดพลวัตและการเปลี่ยนแปลงไปอย่างมีนัยสำคัญ งานฌาปนกิจศพแต่เดิมเคยเป็นพื้นที่แห่งการแสดงออกถึงคุณค่าทางจิตใจ ความกตัญญู และความร่วมมือร่วมใจของคนในชุมชน กลับถูกแทรกซึมและถูกแทนที่ด้วยกรอบความคิดเรื่องมูลค่า ทางเศรษฐกิจอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ รูปแบบการจัดงานที่ได้เปลี่ยนผ่านไปสู่การแข่งขันในเรื่องของความใหญ่โตโอ่อ่า ไม่ว่าจะเป็นค่าใช้จ่ายในการจัดงานที่พุ่งสูงขึ้นอย่างก้าวกระโดด การประดับตกแต่งสถานที่และหีบศพที่เน้นความหรูหราวิจิตรบรรจง การว่าจ้างมหรสพราคาแพง หรือการจัดเตรียมอาหารและของชำร่วย เพื่อจัดเลี้ยงแขกเหรื่อที่เกินความจำเป็นขั้นพื้นฐาน เพียงเพื่อตอบสนองต่อความต้องการในการแสดงออกถึงฐานะทางเศรษฐกิจและหน้าตาทางสังคมของเจ้าภาพ บริบทที่บิดเบี้ยวไปจากแก่นแท้เช่นนี้ ไม่เพียงแต่สร้างภาระหนี้สินและความตึงเครียดทางการเงินให้แก่หลายครอบครัว แต่ยังเป็นการบดบังเจตนารมณ์เดิมของหลักธรรมคำสอนที่มุ่งเน้นความเรียบง่ายและการละทิ้งตัวตน ดังนั้น ธรรมพร สุขมี (2559) การศึกษาและการวิเคราะห์ถึงความสัมพันธ์ ความขัดแย้ง และพลวัตระหว่างคุณค่าทางวัฒนธรรมดั้งเดิมกับมูลค่าทางเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นในงานฌาปนกิจศพของชุมชนเขมรถิ่นไทยจังหวัดสุรินทร์ ในบริบทสังคมร่วมสมัย จึงมีความสำคัญและจำเป็นอย่างยิ่ง เพื่อทำความเข้าใจถึงรากฐานของปัญญาและปรากฏการณ์ทางสังคมที่กำลังดำเนินการอยู่ตลอดจนเพื่อแสวงหาแนวทางเชิงพุทธบูรณาการในการอนุรักษ์ประเพณีอันดีงาม ให้สามารถขับเคลื่อนและดำรงอยู่คู่กับวิถีชีวิตในยุคปัจจุบันได้อย่างเหมาะสมและยั่งยืน

ศึกษาแนวคิดการจัดพิธีฌาปนกิจศพของชาวพุทธถิ่นไทยในจังหวัดสุรินทร์

การศึกษาแนวคิดการจัดพิธีฌาปนกิจศพของชาวพุทธถิ่นไทยในจังหวัดสุรินทร์ ชี้ให้เห็นถึงการบูรณาการหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาเถรวาทกับคติความเชื่อและประเพณีท้องถิ่น ที่มีอัตลักษณ์เฉพาะตนของกลุ่มชนชาติพันธ์ในพื้นที่ ได้แก่ ชาวไทยเขมร กูย และลาว ซึ่งมีโลกทัศน์เกี่ยวกับการเกิดและการตายที่ยึดโยงกับกฎแห่งกรรมและหลักไตรลักษณ์อย่างแยกไม่ออก โดยชาวพุทธในจังหวัดสุรินทร์มีความเชื่ออย่างลึกซึ้งว่าความตายไม่ใช่จุดสิ้นสุดของชีวิต แต่เป็นการเปลี่ยนผ่านภพภูมิเพื่อไปสู่สุคติหรือทุคติตามแรงกรรม ทัศนะดังกล่าวเป็นรากฐานที่สำคัญนำไปสู่การจัดพิธีกรรมเพื่ออุทิศส่วนบุญกุศลหรือที่เรียกว่า ปัตติทานมัย ให้แก่ผู้ที่ล่วงลับอย่างสมเกียรติ นอกจากนี้ พิธีฌาปนกิจศพยังแฝงไปด้วยกระบวนการขัดเกลาทางสังคมและปริศนาธรรม ที่มุ่งสอนคนเป็นให้ตระหนักถึงมรณานุสติและความไม่ประมาทในการดำเนินชีวิต กระบวนการจัดพิธีกรรมตั้งแต่เริ่มต้นจนจบมักประกอบด้วยการอาบน้ำศพ การสวดพระอภิธรรม การแสดงพระธรรมเทศนา และการฌาปนกิจ พระครูสิริปริยัตินิเทศน์ (2562) ในแต่ละขั้นตอนล้วนมีการสอดแทรกคติธรรมและสัญลักษณ์ทางความเชื่อพื้นถิ่นเช่น การทำเรือนศพ การจัดเตรียมเครื่องบรรณาการ หรือการประดับเมรุที่ผสมผสานศิลปะและคติจักรวาลวิทยาของขอมและล้านช้าง ซึ่งสิ่งเหล่านี้สื่อถึงความกตัญญูกตเวทีที่มีต่อบรรพบุรุษตามหลักทิศ 6 และความสมานฉันท์ของคนในชุมชน ที่

มาร่วมแรงร่วมใจกันช่วยเหลือเกื้อกูลกันในยามตกทุกข์ได้ยาก การผสมผสานระหว่างพระพุทธศาสนาและลัทธิความเชื่อดั้งเดิมนี้ ไม่เพียงแต่ทำหน้าที่เยียวยาจิตใจของญาติผู้สูญเสียให้คลายจากความโศกเศร้า แต่ยังเป็นกุศโลบายและเครื่องมือในการสืบทอดมรดกทางวัฒนธรรม จริยธรรม และวิถีชีวิตของชุมชนให้คงอยู่สืบไป การจัดพิธีกรรมดังกล่าวยังเป็นเวทีสำคัญที่พระภิกษุได้เข้ามามีบทบาท ในการเป็นผู้นำทางจิตวิญญาณและทำหน้าที่ถ่ายทอดหลักธรรมที่ถูกต้องตามแนวทางวิชาการทางพระพุทธศาสนา ดังนั้นแนวคิดการจัดพิธีเป็นกิจศพในจังหวัดสุรินทร์ จึงเป็นภาพที่เด่นชัดของวิถีชีวิตที่กลมกลืนระหว่างพระพุทธมามกะและเจตนารมณ์ของบรรพชนที่ผูกพันกันด้วยสายใยแห่งบุญกุศล ความเอื้ออาทร และปัญญาทางธรรมอย่างแท้จริง เป็นกลไกทางสังคมในการธำรงรักษาวิถีพุทธและวิถีชุมชนท้องถิ่นให้สามารถขับเคลื่อนไปพร้อมกันได้อย่างยั่งยืน ท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงของยุคสมัย

โดยสรุปการจัดงานพิธีฌาปนกิจศพของชาวพุทธถิ่นไทยในจังหวัดสุรินทร์ ตามที่ผู้วิจัยได้ทำการศึกษา เมื่อมีผู้เสียชีวิตขึ้นทางญาติพี่น้องของทางผู้วายชนม์ จะมีการจัดงานบำเพ็ญกุศลเพื่ออุทิศบุญกุศลให้กับผู้ที่วายชนต์ เพื่อให้ผู้วายชนม์ไปสู่สุคติได้ ในการจัดการบริหารงานจะมีรูปแบบใดจะขึ้นอยู่กับทุนสำรองหรือเงินอุดหนุนช่วยเหลือจากที่ทางผู้วายชนม์ได้ทำเอาไว้ หากเป็นผู้ที่มีทุนสำรองมาก ก็จะสามารถจัดงานลุล่วงไปได้ด้วยดีไม่มีปัญหาหนี้สินตามมา แต่หากมีทุนสำรองน้อยควรพิจารณาให้มีความเหมาะสม ควรจัดงานตามหลักแห่งความพอเพียง และสามารถขอความอนุเคราะห์จากทางวัดที่มีการทำสาธารณสงเคราะห์ จะทำให้ไม่มีปัญหาตามมาภายหลังได้ โดยปัจจุบันสังคมไทยสมัยใหม่ เป็นระบบครอบครัวเดี่ยวมากขึ้น ทำให้ความสัมพันธ์กันในระหว่างชุมชนน้อยลง รูปแบบในการจัดงานฌาปนกิจศพของในสังคมเมืองจะต้องมีการปรับเปลี่ยนไปตามสถานการณ์ ส่วนในต่างจังหวัดหรือในชุมชนที่ยังมีความเจริญไม่มาก ยังมักจะนิยมประกอบการฌาปนกิจศพตามวัดที่อยู่ใกล้บ้านหรือในชุมชนอยู่ตามปกติ

ศึกษาสภาพปัจจุบันของการจัดพิธีฌาปนกิจศพของชาวพุทธถิ่นไทยในจังหวัดสุรินทร์

สภาพปัจจุบันของการจัดพิธีฌาปนกิจศพของชาวพุทธถิ่นไทยในจังหวัดสุรินทร์ ชี้ให้เห็นถึงการผสมผสานอย่างกลมกลืนระหว่างหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาเถรวาทกับคติความเชื่อท้องถิ่นที่ฝังรากลึกในวัฒนธรรมอีสานใต้ ในท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมในยุคปัจจุบัน แม้แก่นแท้ของพิธีกรรมจะยังคงมุ่งเน้นไปที่การบำเพ็ญกุศล เพื่ออุทิศให้แก่ผู้วายชนม์ และการพิจารณามรณานุสติเพื่อให้ตระหนักถึงสัจธรรมความไม่เที่ยงแท้ของสังขาร แต่ละรูปแบบและกระบวนการจัดการได้ถูกปรับประยุกต์ให้สอดรับกับวิถีชีวิตสมัยใหม่และข้อจำกัดทางเศรษฐกิจมากยิ่งขึ้น โดยพบว่าระยะเวลาในการตั้งบำเพ็ญกุศลศพ มักถูกปรับลดลงให้กระชับขึ้น เพื่อความสะดวกและลดภาระค่าใช้จ่ายของเจ้าภาพ ประกอบกับการเปลี่ยนผ่านจากการทำฌาปนกิจบนเชิงตะกอนแบบดั้งเดิม มาเป็นการใช้เตาเผาศพปลอดมลพิษในฌาปนสถานของทางวัด เพื่อให้เป็นไปตามกฎหมายและมาตรฐานทางสาธารณสุข ท่ามกลางการปรับเปลี่ยนทางโครงสร้างพิธีกรรมเหล่านี้ ทุนทางสังคมที่สำคัญ คือ ความเอื้ออาทร และระบบเครือญาติของคนในชุมชนยังคงปรากฏให้เห็นอย่างเด่นชัด ผ่านการร่วมแรงร่วมใจหรือการลงแขกช่วยงานศพ แสดง

ถึงความเข้มแข็งของสถาบันชุมชน นอกจากนี้ยังมีการอนุรักษอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม เช่น การใช้ภาษาถิ่นและการประยุกต์ดนตรีพื้นบ้านมาบรรเลง เพื่อเป็นกุศโลบายในการคลายความโศกเศร้า พระครูปลัดสุวัฒน์ พุทธิคุณ (สมบูรณ์ สุธมฺโม) (2564) ดังนั้นสภาพการจัดพิธีฌาปนกิจศพในจังหวัดสุรินทร์ จึงเป็นพลวัตของการธำรงรักษารากเหง้าทางพุทธปรัชญาและประเพณีชุมชน ควบคู่กันไปกับการปรับตัวทางรูปแบบให้เข้ากับบริบทสังคมเมืองที่เปลี่ยนแปลงไป

1) ทางด้านคุณค่าในสภาพปัจจุบันของการจัดพิธีฌาปนกิจศพของชาวพุทธถิ่นไทยในจังหวัดสุรินทร์ ทั้งคุณค่าทางด้านสังคมและวัฒนธรรม พิธีฌาปนกิจยังถือเป็นกลไกที่สำคัญในการแสดงออกถึงความกตัญญูกตเวทีของลูกหลานที่มีต่อผู้ล่วงลับ ทั้งยังเป็นพื้นที่ทางสังคมที่ช่วยร้อยรัดความสัมพันธ์ของคนในชุมชนให้แน่นแฟ้นยิ่งขึ้น ผ่านระบบเครือญาติและการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน แม้ในปัจจุบันรูปแบบและขั้นตอนต่าง ๆ ของการจัดงานได้ถูกปรับเปลี่ยนไปบ้าง พระครูโชติปัญญาโสภณ (2563) เพื่อให้มีความสอดคล้องกับบริบททางเศรษฐกิจ แต่ยังคงมุ่งเน้นการทำบุญอุทิศส่วนกุศลและการสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นยังคงได้รับการดำรงไว้อย่างเหนียวแน่น พิธีกรรมอวมงคลนี้ ได้ทำหน้าที่เป็นเครื่องมือในการขัดเกลาทางจิตวิญญาณและเป็นรากฐานที่ช่วยค้ำจุนความมั่นคงทางวัฒนธรรมของชุมชนชาวสุรินทร์ให้ดำรงอยู่สืบไป

2) ทางด้านมูลค่าในสภาพปัจจุบันของการจัดพิธีฌาปนกิจศพของชาวพุทธถิ่นไทยในจังหวัดสุรินทร์ พิจารณาในด้านมูลค่า พบว่า มีพลวัตการผสมผสานระหว่างคติธรรมทางพุทธศาสนากับระบบเศรษฐกิจและสังคมชุมชนอย่างเป็นรูปธรรม สามารถจำแนกออกได้เป็น 2มิติ ได้แก่ มูลค่าทางเศรษฐกิจ ซึ่งปัจจุบันงานอวมงคลได้กลายเป็นกลไกหนึ่งในการกระตุ้นเศรษฐกิจระดับฐานราก มีการหมุนเวียนของเม็ดเงินจำนวนมากผ่านห่วงโซ่ธุรกิจให้บริการแบบครบวงจร เช่น ธุรกิจการจัดเตรียมหีบศพ การจัดดอกไม้ประดับหน้าเมรุ การเช่าเต้นท์และเครื่องเสียง การรับจัดเลี้ยงอาหารต้อนรับแขก และผู้นำประกอบพิธีกรรมตามความเชื่อท้องถิ่น ซึ่งเป็นการช่วยกระจายรายได้สู่ชุมชน มิติที่ 2 มูลค่าทางสังคม วัฒนธรรมและจิตใจ พิธีฌาปนกิจศพยังคงทำหน้าที่เป็นพื้นที่ทางสังคมที่สำคัญในการสร้างความผูกพันและเครือข่ายอุปถัมภ์ผ่านระบบการช่วยเหลือเกื้อกูลและวัฒนธรรมการใส่ซองทำบุญ ถือเป็นการระดมทุนทางสังคม เพื่อช่วยบรรเทาภาระของเจ้าภาพ ทั้งยังเป็นการสร้างมูลค่าทางปัญญาผ่านการนิมนต์พระสงฆ์มาแสดงธรรมเทศนาและสวดพระอภิธรรม พระไพศาล สีลาจาโร (2564) อันเป็นกุศโลบายที่แยบคายในการถ่ายทอดหลักธรรมให้พุทธศาสนิกชนได้ตระหนักถึงหลักสัจธรรมของชีวิต และได้นำหลักธรรมที่สำคัญ เช่น กฎไตรลักษณ์ ไปใช้ในการดำเนินชีวิต โดยให้มีสติและระลึกถึงความไม่ประมาทได้ มูลค่าของการจัดงานพิธีฌาปนกิจศพในยุคปัจจุบัน จึงมิได้ถูกประเมินจากเม็ดเงินที่สูญเสียไป เพื่อความสมเกียรติของผู้วายชนม์เท่านั้น แต่ยังครอบคลุมถึงมูลค่าเชิงคุณธรรม การรักษาภูมิปัญญาท้องถิ่น และการธำรงไว้ซึ่งอัตลักษณ์ความเป็นพุทธถิ่นไทยที่บูรณาการเข้ากับวิถีชีวิตยุคบริโภคนิยมได้อย่างมีดุลยภาพ

ข้อมูลและการแสดงความคิดเห็นของผู้ให้ข้อมูลสำคัญจากการสัมภาษณ์ เพื่อทำความเข้าใจถึงสภาพทั่วไปในปัจจุบันและการวิเคราะห์ข้อมูลที่ถูกต้อง ผู้ศึกษาได้ดำเนินการสัมภาษณ์เชิงลึกบุคคลสำคัญ 2

กลุ่ม ดังนี้ กลุ่มที่ 1 เป็นพระสังฆาธิการ จำนวน 2 รูป และ กลุ่มที่ 2 เป็นชาวบ้านและผู้ที่มีความเกี่ยวข้องในพื้นที่และเป็นผู้ประกอบพิธีกรรมในชุมชน จำนวน 3 ท่าน

กลุ่มที่ 1 สัมภาษณ์พระสังฆาธิการ

เข้าสัมภาษณ์พระสังฆาธิการการเพื่อศึกษาข้อมูลเบื้องต้นจาก พระครูธำรงสีลคุณ, (2569) ได้กล่าวว่า พิธีฌาปนกิจศพแต่เดิมชาวบ้านจะช่วยเหลือและจัดการกันเอง ในสมัยก่อนจะนิยมนำไปฝังไว้ตามป่าช้าสาธารณะไว้ก่อน เพื่อรอความพร้อมของญาติ เนื่องด้วยการจัดงานศพแต่เดิมต้องจัดหลายวัน เพื่อรอให้ญาติที่อยู่ไกลได้เดินทางมาร่วมไว้อาลัย ในสมัยก่อนการคมนาคมยังไม่เจริญการเดินทางมีความยากลำบากต้องใช้เวลาในการเดินทางหลายวัน จึงต้องมีความพร้อมและบอกกำหนดการไว้ล่วงหน้า ในชุมชนเมื่อมีการจัดงานมีรูปแบบของการช่วยเหลือดูแลซึ่งกันและกัน เป็นการแสดงความสามัคคีของคนในชุมชน ในส่วนของพระสงฆ์ก็มีการให้การสงเคราะห์ในส่วนของพิธีทางสงฆ์ การสวดพระอภิธรรมเพื่อให้คนในชุมชนได้ระลึกและมีสติอยู่ในความไม่ประมาท ทางวัดก็อำนวยความสะดวกในเรื่องของสถานที่ และสาธารณูปโภคต่าง ๆ เท่าที่จำเป็น ถือเป็นงานสงเคราะห์ให้แก่ทางชุมชน การจัดงานศพในปัจจุบันมีความสะดวกและง่ายกว่าสมัยก่อนมาก แต่เดิมหัวหน้าในแต่ละครอบครัวจะเป็นผู้ดูแลจัดการทุกอย่างเอง หากผู้นำครอบครัวมีความรู้ความสามารถมาก ก็จะดำเนินงานไปได้อย่างไม่มีปัญหาอะไร แต่หากผู้นำครอบครัวมีความสามารถน้อย งานฌาปนกิจศพของผู้ล่วงลับก็อาจจะมีปัญหาตามมาภายหลังได้ ซึ่งต่างจากในสมัยนี้มีผู้ประกอบการรับจ้างจัดงานศพดำเนินการให้พร้อมทุกอย่างตามแต่ทางเจ้าภาพจะต้องการ แต่มีข้อเสียคือมีค่าใช้จ่ายสูง จะทำให้ผู้ที่มีฐานะที่ไม่ดีของคนในชุมชนไม่สามารถเข้าถึงได้ พระสงฆ์จึงต้องเข้ามาช่วยเหลือในกรณีที่มีครอบครัวของผู้ที่มีฐานะไม่ดีเข้ามาจัดงานศพที่วัด ซึ่งถือเป็นการสงเคราะห์เป็นกิจที่สมควรทำ ซึ่งนอกจากนี้ พระครูปลัดเสกสรร ธีรปัญโญ (2569) ได้ให้ความเห็นเพิ่มเติม คือ มูลค่าในการจัดงานศพในแต่ละครั้งมีค่าใช้จ่ายไม่เท่ากัน แต่เมื่อเทียบกับในสมัยก่อนถือได้ว่ามีค่าใช้จ่ายสูงมากตั้งแต่ การจัดเตรียมสถานที่ จ้างคนมาทำครัว ค่าโลงศพ ดอกไม้ประดับ ค่าเครื่องเสียง อื่น ๆ ปัจจุบันมีบริการจัดงานศพครบวงจร มีค่าใช้จ่ายตั้งแต่หลักหมื่นบาทไปจนถึงหลักแสนบาท ขึ้นอยู่กับความต้องการของญาติผู้ที่ล่วงลับไปแล้วต้องการ ด้วยของที่ใช้ในการประกอบพิธีเองก็มีราคาที่สูงเช่น ซื้อเชิงบาตร (ของที่ทำบุญให้กับผู้ที่ล่วงลับ) เป็นของใช้ชีวิตประจำวันไว้ให้ผู้ตายเอาไปใช้ในภพภูมิหน้า ซึ่งเป็นความเชื่อและประเพณีที่ทำต่อ ๆ กันมา การจัดงานศพในแต่ละครั้งหากทางเจ้าภาพถ้าไม่มีทุนสำลอง ต้องติดลบทุกงานมีตั้งแต่หลักหมื่นบาทไปจนถึงหลักแสนบาทก็มี ในส่วนของพระสงฆ์มีส่วนร่วมที่สำคัญ คือ ให้กำลังใจแก่ญาติของผู้ที่ล่วงลับ ไม่ให้มีความเศร้าโศกที่มากจนเกินและขาดสติไป และยังให้ธรรมะผ่านการเทศน์ในพิธีศพ โดยใช้เรื่องธรรมะที่สอนเกี่ยวข้องกับการใช้ชีวิตอย่างมีสติ และความไม่ประมาทเข้าสอดแทรก เป็นการชี้ให้เห็นถึงจุดประสงค์ที่แท้จริงของการจัดงานศพ วัดยังสามารถเป็นที่พึ่งของทางผู้คนในชุมชนได้ต่อไป

ภาพที่ 1 แสดงภาพการลงพื้นที่ภาคสนามสัมภาษณ์พระสังฆาธิการ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

กลุ่มที่ 2 ผู้ให้ข้อมูลสำคัญในพื้นที่

ในการเก็บข้อมูลครั้งนี้ผู้เขียน ได้มีโอกาสเก็บข้อมูลจากกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญในเชิงพื้นที่ จำนวน 3 คน อันประกอบไปด้วย (1) สมศักดิ์ วิทยาวงศา (2) วิชา พอดสนิท และ (3) ธีรพิชญ์ พระใหม่งาม ซึ่งแต่ละท่านได้ให้ข้อมูลอันเป็นประโยชน์ในการศึกษาครั้งนี้ ตามลำดับดังนี้

1) ในมุมมองของ สมศักดิ์ วิทยาวงศา (2569) กล่าวถึง สังคมมนุษย์ทั้งในสมัยก่อนและในสมัยนี้ ในทุกงานไม่ว่าจะเป็นงานมงคลหรืองานอวมงคล ล้วนแต่มีพิธีกรรมเข้ามาเกี่ยวข้องทั้งสิ้น ตั้งแต่การเกิด การป่วย ไปจนถึงความตาย การประกอบพิธีกรรมงานศพของชุมชนนี้ จะให้ญาติพี่น้องแต่งกายเสื้อผ้าชุดใหม่ ทำการรดน้ำศพ และทำพิธีเบิกทางโดยนำเหรียญใส่ไว้ในปาก จากนั้นมัดตราสังและนำศพบรรจุลงในโลงเพื่อตั้งบำเพ็ญกุศล ซึ่งจะต้องมีการนิมนต์พระมาสวดพระอภิธรรมให้ในทุกค่ำคืนที่กำหนดไว้ ชาวบ้านจะมาแสดงความไว้อาลัยและเป็นการมาช่วยเหลือเกื้อกูลกันทั้งเรื่องแรงกายและเงินทอง ในบางงานอาจจะมีการจ้างให้มีดนตรีพื้นบ้านมาบรรเลงหรือมีการละเล่นเพื่ออยู่เป็นเพื่อนศพและเพื่อช่วยคลายความโศกเศร้าแก่ญาติ เมื่อถึงวันเผาศพก็จะมีการเคลื่อนศพไปที่ป่าช้าหรือที่เมรุของวัด นิมนต์พระสงฆ์มาเดินนำขบวนจูงศพ เมื่อทำการเผาศพเรียบร้อยแล้วในวันรุ่งขึ้นญาติก็จะมาทำพิธีเก็บอัฐและนำไปทำบุญอุทิศส่วนกุศล เพื่อส่งผลบุญให้ดวงวิญญาณของผู้ที่ได้ล่วงลับนั้นไปสู่สุคติ

นอกจากนี้ ผู้เขียนได้มีโอกาสพบและพูดคุยกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (2) วิชา พอกสนิท (2569) ในอดีตนั้น ยังมีผู้คนอาศัยอยู่รวมกันเป็นจำนวนไม่มากนัก เมื่อมีคนตายขึ้น ก็จะนำไปทิ้งที่บริเวณไกลจากหมู่บ้าน เพื่อป้องกันกลิ่นเน่าเหม็นและภาพที่อุจาดตา ในสมัยนั้นการตายเป็นเรื่องปกติธรรมดา เนื่องจากคนมีน้อย และไม่มีเงินทำศพ ต่อมาเมื่อมีคนมากขึ้นเวลามีคนตาย ก็จะมีการช่วยเหลือระหว่างผู้คนในชุมชนในการจัดการกับศพกันมากขึ้น จนเมื่อเริ่มเป็นชุมชนที่ใหญ่ขึ้นเริ่มมีคนตายบ่อยขึ้นและมากขึ้น จึงได้มีการปรึกษากันในชุมชน ให้มีการฝังศพเป็นที่เป็นทาง เพื่อป้องกันสภาพที่ไม่พึงประสงค์และกลิ่นของศพที่รบกวน รวมถึงกันสัตว์ต่าง ๆ ไปกินซากศพ และเป็นการป้องกันโรคระบาดในชุมชนอีกด้วย เมื่อชุมชนมีความเจริญขึ้น มีความสามารถในการเลี้ยงชีพมากขึ้น ผู้คนจึงคิดที่จะทำบุญกุศลให้กับผู้ที่ล่วงลับไปแล้ว จึง

ได้ไปขุดเอากระดูกผู้ที่ล่วงลับขึ้นมาให้พระสงฆ์ทำพิธีสวดบังสกุล ได้ทำกันอย่างนี้สืบต่อกันมา เมื่อมีคนตายแล้วคนในครอบครัวยังไม่พร้อมก็จะนำไปฝังไว้ก่อน เมื่อญาติพร้อมกันแล้วก็จะขุดกระดูกขึ้นมาทำพิธี สำหรับการขุดในบางครั้งอาจจะขุดขึ้นมาพร้อม ๆ กันหลายชุดเลยก็ได้ เช่น ปู่ ย่า ตา ยาย พ่อ แม่ ลูก แล้วแต่ความสะดวก ฐานะ และความพร้อมของครอบครัวนั้น ๆ ในอดีตการมาช่วยงานบุญ คือการเอาถ่านมาช่วยในการเผาศพ การเอาข้าวสาร กับข้าวมาทำในโรงครัวเพื่อที่จะได้ทำกับข้าวเลี้ยงแขกที่มาร่วมในงาน ในอดีตงานศพเน้นการช่วยเหลือดูแลกันจนกว่างานจะลุล่วงไปได้

(3) นอกจากนี้ ธีรพิชญ์ พระใหม่งาม (2569) ยังได้กล่าวเพิ่มเติมในปัจจุบันชุมชนมีการขยายตัวขนาดใหญ่มีผู้คนอาศัยเป็นจำนวนมาก การเผาศพแบบดั้งเดิมได้ก่อให้เกิดมลพิษและได้เห็นภาพที่ไม่ชวนมองในขณะที่เผาศพ อีกทั้งยังมีกฎหมายที่ออกมาควบคุม ทำให้ต้องมีสถานที่ในการเผาศพที่เหมาะสมและไม่เป็นมลพิษต่อชุมชนได้ ปัจจุบันผู้คนในชุมชนจึงมักมาทำการเผาศพที่วัด จึงทำให้เกิดพิธีการต่าง ๆ แต่เดิมการจัดงานเผาศพเป็นไปอย่างเรียบง่าย บางครั้งก็เป็นบุคคลภายในครอบครัวเผาศพกันเอง แต่เมื่อมีศพจำนวนมากขึ้น จึงมีผู้ที่มีความชำนาญในการเผาศพคอยจัดการให้ ทำให้ได้รับความสะดวกขึ้น จนกระทั่งมาถึงในยุคปัจจุบันนี้มีการทำพิธีเผาศพที่เป็นทางการ มีการจัดงานกันอย่างใหญ่โตตามแต่ฐานะของครอบครัวนั้น ๆ ทำให้มีพิธีรีตองเพิ่มขึ้นทั้งทางพระสงฆ์และฆราวาสทั่วไป ซึ่งถือว่าเป็นการให้เกียรติผู้ที่ล่วงลับไปแล้ว และมีการรับจ้างจัดงานที่มีมาตรฐานครบทุกอย่าง ทำให้สะดวกและประหยัดเวลา แต่ก็มีค่าใช้จ่ายในการจัดพิธีเผาศพสูงมากเช่นกัน ก่อให้เกิดปัญหากับญาติผู้ล่วงลับภายหลังจากจัดงานไปแล้วได้

สรุป ข้อมูลทัศนะของผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ประเพณีการจัดงานศพของกลุ่มชาติพันธ์ไทยเชื้อสายเขมรนี้มีมานานแล้ว ในอดีตมักจัดขึ้นที่บ้านเรือนของผู้ที่ล่วงลับ อาศัยความร่วมมือร่วมใจของระบบเครือญาติและคนในชุมชนตามวิถีแบบดั้งเดิม อาจมีการบรรเลงดนตรีพื้นบ้านเช่นวงกันตรึม เพื่อปลอบประโลมผู้ที่โศกเศร้า พิธีมีความเรียบง่ายอาจใช้วิธีการเผาบนเชิงตะกอนในป่าช้าหรือท้องทุ่งนา แต่ในปัจจุบันความเจริญทางเทคโนโลยีต่าง ๆ นโยบายของทางรัฐบาล และสภาพเศรษฐกิจที่แปรเปลี่ยนไป ทำให้รูปแบบพิธีกรรมมีการยกระดับและปรับเข้าสู่พุทธกระแสหลักของชาติมากขึ้น มีการย้ายสถานที่ประกอบพิธีไปยังศาลาบำเพ็ญกุศลของวัด มีการนำเอาเทคโนโลยีมาใช้ในการสวดพระอภิธรรมที่มีรูปแบบมาตรฐาน และใช้เตาเผาบนเมรุที่ได้มาตรฐาน ถึงแม้รูปแบบภายนอกจะปรับเปลี่ยนไปสู่ความสะดวกและเป็นทางการมากขึ้น แต่แก่นแท้แห่งความกตัญญู ความผูกพันในระบบเครือญาติ และค่านิยมการเกื้อกูลกันของชุมชนชาวไทยเชื้อสายเขมรถิ่นไทย ยังคงดำรงอยู่และสอดแทรกผ่านการปฏิบัติต่าง ๆ นับเป็นรากเหง้าทางวัฒนธรรมที่สามารถปรับตัวให้เข้ากับความเปลี่ยนแปลงของยุคสมัยใหม่ได้อย่างกลมกลืน

ภาพที่ 2: แสดงโลงศพแบบโบราณและพิธีการแห่ศพ
ที่มา: ผู้เขียน, 10 มีนาคม 2569

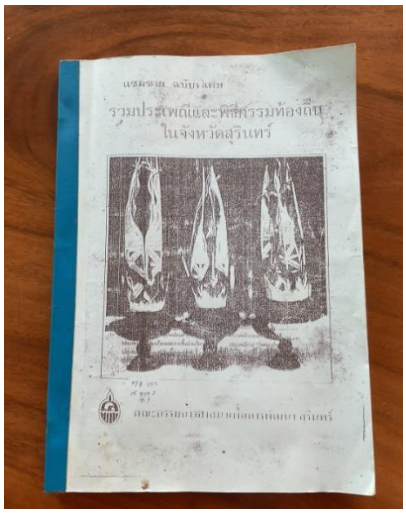

ภาพที่ 3: หนังสือแซมซาย รวมประเพณีและพิธีกรรม
, ที่มา: ผู้เขียน, 10 มีนาคม 2569

1) ทางด้านคุณค่าของพิธีฌาปนกิจศพของชาวพุทธถิ่นไทยในจังหวัดสุรินทร์ เป็นกระบวนการทางวัฒนธรรมที่ผสมผสานหลักธรรมทางพระพุทธศาสนากับความเชื่อพื้นถิ่นอย่างแนบแน่น พบว่า คุณค่าประการสำคัญ คือ ด้านจิตปัญญาที่มุ่งเน้นการเผชิญหน้ากับความจริงแห่งชีวิตผ่านคติธรรมของกฎไตรลักษณ์ การจัดพิธีกรรมในพื้นที่จังหวัดสุรินทร์ มักปรากฏอัตลักษณ์ของการรวมตัวในกลุ่มเครือญาติและชุมชน ชี้ให้เห็นถึงคุณค่าทางสังคมในการสร้างความสามัคคีหรือพลัง บวร (บ้าน วัด โรงเรียน/ราชการ) ที่เป็นกลไกสำคัญในการสร้างขวัญกำลังใจแก่ครอบครัวผู้สูญเสียได้ ในแง่มิติสถาปัตยกรรมและสัญลักษณ์ทางพิธีกรรม เช่น การใช้ปราสาทศพ หรือการประดับตกแต่งด้วยลวดลายพื้นเมือง ไม่เพียงแต่เป็นการแสดงความกตัญญูกตเวทีต่อบุพการี แต่ยังเป็นการสืบทอดมรดกทางภูมิปัญญาช่างศิลป์ถิ่นไทย-เขมรในพื้นที่ และพิธีกรรมดังกล่าวยังทำหน้าที่เป็นพื้นที่แห่งการเรียนรู้เรื่องกฎแห่งกรรมและการทำบุญอุทิศส่วนกุศล ช่วยลดทอนความเศร้าโศก ตามแนวทางพุทธจิตวิทยา ทำให้ผู้ร่วมพิธีเกิดความตระหนักในความไม่ประมาทและส่งเสริมการดำรงชีวิตอย่างมีคุณค่าในปัจจุบันขณะ พระครูวิจิตรธรรมพิทักษ์ (สาย ปญฺญาวชิโร) (2562) ดังนั้นพิธีฌาปนกิจศพในจังหวัดสุรินทร์ จึงไม่ได้เป็นเพียงการส่งวิญญาณของผู้ล่วงลับ แต่เป็นสถาบันทางสังคมที่ดำรงไว้ซึ่งศีลธรรม คุณธรรม และอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่เหนียวแน่นท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงของสังคมยุคปัจจุบันที่เน้นวัตถุนิยมมากขึ้น การรักษาจารีตประเพณีนี้จึงเป็นยุทธศาสตร์ที่สำคัญในการสร้างสันติสุขและรากฐานทางจิตวิญญาณให้แก่ชุมชนอย่างยั่งยืนตามวิถีพุทธไทย

2) ทางด้านมูลค่าของพิธีฌาปนกิจศพของชาวพุทธถิ่นไทยในจังหวัดสุรินทร์ พิธีกรรมได้แฝงไว้ด้วยมูลค่าทางเศรษฐกิจ สังคม และหลักธรรมคำสอนเข้าไว้ด้วยกันอย่างกลมกลืน โดยมิติในทางเศรษฐกิจหรือมูลค่าที่เป็นรูปธรรมนั้น แม้การจัดพิธีงานศพในยุคปัจจุบันจะมีต้นทุนค่าใช้จ่ายที่ค่อนข้างสูง ซึ่งครอบคลุมถึงค่าโลงศพ เครื่องไทยธรรมและจตุปัจจัยถวายพระสงฆ์ การจัดเลี้ยงอาหารแขกผู้มาร่วมงาน

ตลอดจนการประดับตกแต่งสถานที่และมหรสพพื้นบ้านตามธรรมเนียมท้องถิ่น ทว่าระบบความเชื่อและวิถีชุมชนของกลุ่มชาติพันธ์พื้นเมืองทั้ง เขมร กูย และลาว ได้สร้างกลไกการช่วยเหลือกัน ผ่านวัฒนธรรมการให้ เช่น เงินทำบุญช่วยงาน หรือการพึ่งพาระบบกองทุนหมู่บ้านและกลุ่มฌาปนกิจสงเคราะห์ ทำหน้าที่เป็นเครือข่ายสวัสดิการชุมชน ที่ช่วยรองรับความเสี่ยงและบรรเทาภาระทางเศรษฐกิจของเจ้าภาพได้อย่างมีประสิทธิภาพ ทั้งยังก่อให้เกิดการกระจายรายได้และการหมุนเวียนของทุนในระบบเศรษฐกิจฐานราก ในขณะเดียวกัน มูลค่าทางสังคมที่ประเมินเป็นตัวเงินไม่ได้ กลับปรากฏเด่นชัดผ่านการประเมินมูลค่าของเวลาและแรงงานที่เครือญาติรวมถึงเพื่อนบ้านได้มาร่วมแรงร่วมใจลงแขกช่วยงานตั้งแต่เริ่มต้นจนเสร็จสิ้นพิธี เป็นการตอกย้ำสายใยความผูกพัน การสร้างความสมานฉันท์ และการดำรงอยู่ของอัตลักษณ์ทางวัตฒธรรมท้องถิ่น พระครูสุวัฒนพุทธิคุณ (สมปอง สุวัจโจ) (2564) ส่วนมูลค่าสูงสุดในมิติทางจิตปัญญาอันเป็นแก่นแท้ทางพุทธศาสนา คือ การใช้พิธีกรรมและค่าใช้จ่ายทางวัตถุเป็นเครื่องมือในการสื่อสารสัจธรรมแห่งชีวิตตามหลักไตรลักษณ์ ให้แก่ผู้ที่ยังมีชีวิตอยู่ ได้ตระหนักถึงความไม่เที่ยงแท้ของสังขาร การลดละความยึดมั่นถือมั่นและการขวนขวายสร้างบุญกุศลตามหลักบุญกิริยาวัตถุ เพื่ออุทิศให้แก่ผู้วายชนม์ ชี้ให้เห็นว่าพิธีฌาปนกิจศพของชาวพุทธถิ่นไทยในจังหวัดสุรินทร์ เป็นพื้นที่ทางสังคม ที่สามารถเปลี่ยนรูปมูลค่าการใช้จ่ายทางเศรษฐกิจ ให้กลายเป็นทุนทางสังคมและทุนทางจิตวิญญาณ เพื่อยกระดับสติปัญญาและคุณภาพจิตใจตามแนวทางพระพุทธศาสนาได้อย่างแท้จริง

องค์ความรู้ที่ได้รับ

องค์ความรู้ใหม่ที่ได้ คือ การค้นพบกระบวนการปรับเปลี่ยนและผสานกลมกลืนทางวัฒนธรรมระหว่างหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาเถรวาท เข้ากับความเชื่อแบบดั้งเดิมเรื่องบรรพบุรุษและดวงวิญญาณของกลุ่มชาติพันธ์ในพื้นที่ สะท้อนผ่านสภาพปัจจุบันของพิธีกรรมที่ยังคงรักษาแก่นสาระสำคัญในการไว้อาลัยและการปลงธรรมสังเวช ขณะเดียวกันได้ปรากฏสภาพการเปลี่ยนแปลงที่ได้รับอิทธิพลจากค่านิยมสมัยใหม่ และระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยม ส่งผลให้มูลค่าทางเศรษฐกิจหรือค่าใช้จ่ายในการจัดงานศพสูงขึ้นอย่างมากจนกลายเป็นภาระทางการเงินของครัวเรือน โดยมีรากฐานมาจากเรื่องค่านิยมเรื่องหน้าตาและความสมเกียรติ ที่เน้นการเลี้ยงดูและมหรสพเกินความจำเป็น จากการวิเคราะห์คุณค่า พบว่าพิธีกรรมยังคงบทบาทสำคัญในการสร้างขวัญกำลังใจให้แก่ญาติผู้ล่วงลับ เป็นกลไกสร้างความสามัคคีและทุนสังคมผ่านระบบเครือญาติ และการช่วยเหลือเกื้อกูลกันในชุมชน แต่มูลค่าในทางเศรษฐกิจที่สูงขึ้นกับส่งผลให้คุณค่าทางจิตวิญญาณและความเข้าใจในหลักธรรมเรื่องของอนิจจังลดน้อยลงไป องค์ความรู้ใหม่จึงเสนอแนวทางในการจัดการพิธีฌาปนกิจศพตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง โดยเน้นการสร้าง มูลค่าที่แท้จริง ตามนัยแห่งธรรม คือ การเน้นพิธีกรรมที่เรียบง่าย ประหยัด มุ่งเน้นการทำบุญให้ทาน การรักษาศิล และการเจริญจิตภาวนา เพื่อส่งต่อบุญกุศลอย่างแท้จริง แทนที่จะมุ่งเน้น มูลค่าเทียม จากการโอ้อวดความมั่งคั่ง แนวทางใหม่นี้ไม่เพียงแต่ช่วยลดปัญหาสังคมเรื่องหนี้สิน แต่ยังช่วยฟื้นฟูคุณค่าทางวัฒนธรรมที่ลึกซึ้ง และสร้างรูปแบบการช่วยเหลือกันในชุมชนที่ยั่งยืนผ่าน กองทุนบุญรักษา หรือการจัดการทรัพยากร

ส่วนรวม เพื่อให้พิธีฌาปนกิจศพเป็นกาลทานและธรรมทาน ที่นำไปสู่ความเจริญรุ่งเรืองทางจิตวิญญาณของทั้งผู้ล่วงลับและผู้ที่ยังมีชีวิตอยู่ตามครรลองแห่งพระธรรมวินัยอย่างแท้จริง

ภาพที่ 4 แสดงแผนผังองค์ความรู้ใหม่ มิติ: ประวัติศาสตร์และภูมิศาสตร์

สรุป

พื้นฐานการจัดการศพมุ่งเน้นที่การแสดงออกถึงความกตัญญูกตเวทีต่อผู้วายชนม์และการบำเพ็ญกุศล เพื่ออุทิศให้แก่ผู้ล่วงลับตามหลักปัตติทานมัย ผนวกเข้ากับหลักไตรลักษณ์ที่สอนให้ตระหนักถึงความไม่เที่ยงแท้ในสังขาร แต่ในทางการปฏิบัติกลับมีการผสมผสานความเชื่อเรื่องขวัญ โชคลาง พิธีกรรมทางพราหมณ์ และคติความเชื่อพื้นถิ่นเกี่ยวกับโลกหลังความตายเข้าด้วยกันอย่างกลมกลืน สำหรับสภาพปัจจุบันของการจัดพิธีฌาปนกิจศพในบริบทของจังหวัดสุรินทร์นั้น พบว่ามีการเปลี่ยนแปลงไปตามพลวัตทางเศรษฐกิจและสังคมยุคโลกาภิวัฒน์ จากอดีตที่งานศพเคยเป็นเพียงพื้นที่แห่งการแบ่งปัน ความร่วมมือร่วมใจ และการพึ่งพาอาศัยกันของคนในชุมชนตามระบบเครือญาติ ได้ถูกปรับเปลี่ยนภูมิทัศน์ไปสู่งานที่ต้องพึ่งพาระบบทุนนิยมและธุรกิจการบริการแบบเบ็ดเสร็จมากยิ่งขึ้น ไม่ว่าจะเป็นการจัดเตรียมสถานที่ อาหาร ดอกไม้ประดับตกแต่ง ไปจนถึงมหรสพสมโภช ซึ่งจากการวิเคราะห์ปรากฏการณ์ดังกล่าวชี้ให้เห็นว่าพิธีกรรมเหล่านี้แม้จะยังคงทำหน้าที่เป็นเครื่องมือทางสังคมในการยึดเหนี่ยวจิตใจ สร้างความสมานฉันท์ และเยียวยาความโศกเศร้าให้แก่ครอบครัวผู้สูญเสีย แต่แฝงไว้ด้วยนัยยะของการแสดงออกทางสภาพสังคมของเจ้าภาพ เมื่อพิจารณาถึงคุณค่าในเชิงนามธรรม พิธีฌาปนกิจศพยังคงมีความศักดิ์สิทธิ์และมีคุณค่าทางจิตใจอย่างมหาศาล แต่ในแง่มิติของมูลค่าเชิงรูปธรรมกลับพบว่าค่าใช้จ่ายโดยรวมในการจัดงานมีสถิติพุ่ง

สูงขึ้นอย่างต่อเนื่องและกลายเป็นมูลค่าทางเศรษฐกิจที่สูงเกินความจำเป็น สืบเนื่องมาจากค่านิยมบริโภคนิยมและการรักษาหน้าตาทางสังคม ส่งผลให้เกิดต้นทุนแฝงที่กลายเป็นภาระหนักและอาจนำไปสู่ปัญหาหนี้สินของครอบครัวเจ้าภาพบางกลุ่มได้ ท่ามกลางกระแสความเปลี่ยนแปลงนี้ การนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะหลักมัชฌิมาปฏิปทา หลักสัปปุรีสธรรม และหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาบูรณาการ เป็นแนวทางในการปรับประยุกต์การจัดพิธีฌาปนกิจศพ ซึ่งเป็นความจำเป็นเร่งด่วนที่จะช่วยลดทอนความฟุ่มเฟือยทางมูลค่าลง และหันมาให้ความสำคัญกับการเชิดชูคุณค่าทางจิตวิญญาณและความสำคัญของเรื่องพระพุทธศาสนาอย่างแท้จริง เพื่อให้พิธีฌาปนกิจศพของชาวพุทธถิ่นไทยในจังหวัดสุรินทร์ ยังคงดำเนินการไปได้อย่างเรียบง่าย งดงาม สมฐานะ และเป็นหนทางแห่งการตื่นรู้ ที่นำพาสาธุชนไปสู่ความเข้าใจในสัจธรรมแห่งชีวิตตามวิถีแห่งพุทธได้อย่างยั่งยืนสืบไป

เอกสารอ้างอิง

ธรรมพร สุขมี. (2559). *ประเพณีงานศพ: กระบวนการกลายเป็นสินค้าภายใต้กระแสบริโภคนิยม*, (วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพัฒนามนุษย์และสังคม). บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตหาดใหญ่.

ธีรพิชญ์ พระใหม่งาม. (2569, 10 มีนาคม). ปราชญ์ท้องถิ่น ผู้ประกอบพิธีกรรมงานอวมงคล. บ้านโคกยาง ตำบลโคกยาง อำเภอปราสาท จังหวัดสุรินทร์. *สัมภาษณ์*.

พระครูโชติปัญญาโสภณ. (2563). ศึกษาคติธรรมที่ปรากฏในพิธีกรรมการบำเพ็ญกุศลศพของชาวพุทธ. *วารสารมหาจุฬานาครทรรศน์, 7*(8): 134-145.

พระครูธำรงสีลคุณ.(2569, 10 มีนาคม). ที่ปรึกษาเจ้าคณะอำเภอปราสาท/เจ้าอาวาสวัดมุนีนิรมิต อำเภอปราสาท จังหวัดสุรินทร์. *สัมภาษณ์*.

พระครูปลัดสุวัฒน์พุทธิคุณ (สมบูรณ์ สุธมโม). (2564). พลวัตและรูปแบบการจัดพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาของชุมชนในจังหวัดสุรินทร์ภายใต้บริบทสังคมไทยร่วมสมัย. *วารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์, 15*(2): 45-58.

พระครูปลัดเสกสรร ธีรปัญโญ. (2569, 10 มีนาคม). รองเจ้าคณะตำบลทมอ/เจ้าอาวาสวัดลำดวน ตำบลทมอ อำเภอปราสาท จังหวัดสุรินทร์. *สัมภาษณ์*.

พระครูวิจิตรธรรมพิทักษ์ (สาย ปญฺญาวชิโร). (2562). วิเคราะห์คุณค่าทางศาสนาและวัฒนธรรมในพิธีกรรมงานศพของชาวไทยเชื้อสายเขมรในจังหวัดสุรินทร์. *วารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์, 7*(2): 145-158.

พระครูสิริปริยัตินิเทศน์. (2562). การบูรณาการพุทธธรรมกับประเพณีการจัดการศพของกลุ่มชาติพันธ์ในจังหวัดสุรินทร์. *วารสารพุทธศาสตร์ศึกษา, 15*(2): 45-58.

พระครูสุวัฒนพุทธิคุณ (สมปอง สุวัจโจ). (2564). การศึกษาวิเคราะห์คุณค่าทางเศรษฐกิจและสังคมของประเพณีการจัดการศพตามวิถีพุทธของกลุ่มชาติพันธ์ในอีสานใต้. *วารสารพุทธศาสตร์ศึกษา 12*(2): 45-58.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2549). *ความตายคือคติธรรมแห่งชีวิตการบำเพ็ญกุศลเพื่อรำลึกถึงผู้ล่วงลับ*. กรุงเทพฯ: ธรรมสภา.

พระไพศาล สีลาจาโร. (2564). พระพุทธศาสนากับอาชีพขายสินค้าและบริการงานศพ, *วารสาร มจร บาฬีศึกษาพุทธโฆสปริทรรศน์. 7*(1): 165-175.

วิชา พอกสนิท.(2569, 10 มีนาคม). ปราชญ์ท้องถิ่น ผู้ประกอบพิธีกรรมงานอวมงคล. บ้านโคกยาง ตำบลโคกยาง อำเภอปราสาท จังหวัดสุรินทร์. *สัมภาษณ์.*

สมศักดิ์ วิทยาวงศา. (2569 10 มีนาคม). ปราชญ์ท้องถิ่น ผู้ประกอบพิธีกรรมงานอวมงคล. บ้านโคกยาง ตำบลโคกยาง อำเภอปราสาท จังหวัดสุรินทร์. *สัมภาษณ์.*

มาฆบูชารำลึก: สังฆะ-ประชา-สามัคคี อำเภอศีขรภูมิ จังหวัดสุรินทร์

Magha Puja Commemoration: Sangha–People–Unity, Sikhoraphum District, Surin Province

เจ้าอธิการเด่นชัย สีลสุทฺโธ[1,*], ธนรัฐ สะอาดเอี่ยม[2]

Abbot Denchai Silasuddho[1,*], Thanarat-Sa-ard-iam [2]

บทคัดย่อ

บทความวิชาการเรื่อง **“มาฆบูชารำลึก: สังฆะ–ประชา–สามัคคี อำเภอศีขรภูมิ จังหวัดสุรินทร์”** มีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอการวิเคราะห์บทบาทของกิจกรรมวันมาฆบูชาในฐานะกลไกทางศาสนาและสังคมที่มีส่วนสำคัญต่อการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมและการสร้างความสามัคคีในชุมชน วันมาฆบูชาเป็นวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาที่ระลึกถึงเหตุการณ์สำคัญในสมัยพุทธกาล อันเป็นวันที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงโอวาทปาติโมกข์ ซึ่งประกอบด้วยหลักธรรมสำคัญ ได้แก่ การไม่ทำความชั่ว การทำความดี และการทำจิตใจให้บริสุทธิ์ หลักธรรมดังกล่าวถือเป็นแก่นคำสอนของพระพุทธศาสนา และสามารถนำมาประยุกต์ใช้เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตและการพัฒนาสังคมได้อย่างเหมาะสม

ในบริบทของอำเภอศีขรภูมิ จังหวัดสุรินทร์ การจัดกิจกรรมวันมาฆบูชามีบทบาทสำคัญในการเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างสถาบันศาสนาและชุมชน โดยคณะสงฆ์ทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางทางจิตวิญญาณในการเผยแผ่หลักธรรมและเป็นผู้นำในการจัดกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา ขณะที่ประชาชนมีบทบาทในการสนับสนุนและมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ เช่น การทำบุญตักบาตร การฟังพระธรรมเทศนา การสวดมนต์ และการเวียนเทียน ตลอดจนการร่วมกิจกรรมสาธารณประโยชน์ในชุมชน กิจกรรมดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึงความสัมพันธ์เชิงเกื้อกูลระหว่างวัดกับชุมชน และทำให้วันมาฆบูชามิได้เป็นเพียงพิธีกรรมทางศาสนาเท่านั้น หากยังเป็นพื้นที่ทางสังคมที่เอื้อต่อการสร้างการเรียนรู้ร่วมกัน การปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรม และการเสริมสร้างความสามัคคีของสมาชิกในชุมชน

จากการวิเคราะห์บทบาทของกิจกรรมวันมาฆบูชา สามารถสังเคราะห์เป็นแนวคิด **“สังฆะ–ประชา–สามัคคี”** ซึ่งสะท้อนกระบวนการบูรณาการระหว่างสถาบันศาสนาและภาคประชาชนในการส่งเสริมคุณค่าทางศีลธรรม ความร่วมมือ และความเข้มแข็งของสังคมในระดับท้องถิ่น แนวคิดดังกล่าวแสดงให้เห็นว่ากิจกรรมทางพระพุทธศาสนาสามารถทำหน้าที่เป็นกลไกสำคัญในการเชื่อมโยงหลักธรรมกับวิถีชีวิต

[1] วัดหนองสองห้อง อำเภอศีขรภูมิ จังหวัดสุรินทร์

[1] Wat Nongsonghong Sikhoraphum Surin Province

[2] มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์

[2] Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Surin Campus

* Corresponding author. E-mail: denchaypandi@gmail.com

ของประชาชน และมีบทบาทในการส่งเสริมการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน ทั้งในมิติทางศาสนา สังคม และวัฒนธรรม

คำสำคัญ: วันมาฆบูชา, สังฆะ–ประชา–สามัคคี.

Abstract

The academic article entitled “Magha Puja Commemoration: Sangha–People–Unity in Sikhoraphum District, Surin Province” aims to present an analytical discussion of the role of Magha Puja activities as a religious and social mechanism for promoting moral values and social unity within communities. Magha Puja is an important Buddhist holy day commemorating a significant event in the time of the Buddha, when the Ovada Patimokkha was delivered. This teaching emphasizes three fundamental principles: abstaining from evil, cultivating good deeds, and purifying the mind. These principles represent the core teachings of Buddhism and can be applied as ethical guidelines for personal conduct and social development.

In the context of Sikhoraphum District, Surin Province, Magha Puja activities play an important role in strengthening the relationship between religious institutions and local communities. The Buddhist Sangha functions as the spiritual center of the community by disseminating Buddhist teachings and leading religious activities, while local people participate in various religious practices such as merit-making, listening to Dhamma sermons, chanting, and candlelight processions, as well as supporting community service activities. These activities demonstrate the mutually supportive relationship between temples and communities and transform Magha Puja from a purely religious ceremony into a social space that promotes collective learning, moral cultivation, and community cohesion.

The discussion further synthesizes the conceptual framework of “Sangha–People–Unity,” which reflects the integration between religious institutions and the community in promoting moral values, cooperation, and local social strength. This concept illustrates that Buddhist activities can function as an important social mechanism linking Buddhist teachings with everyday life and contributing to sustainable community development in religious, social, and cultural dimensions.

Keywords: Magha Puja, Sangha,People,Unity.

บทนำ

วันมาฆบูชาเป็นวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาที่พุทธศาสนิกชนทั่วโลกให้ความสำคัญอย่างยิ่ง เนื่องจากเป็นวันที่ระลึกถึงเหตุการณ์สำคัญในสมัยพุทธกาล ซึ่งสะท้อนถึงความมั่นคงของพระพุทธศาสนา และความสามัคคีของพระสงฆ์ในยุคแรกเริ่ม เหตุการณ์สำคัญดังกล่าวคือการประชุมพร้อมกันของ พระอรหันต์จำนวน 1}250 รูป ณ วัดเวฬุวันมหาวิหาร โดยมิได้นัดหมายกันล่วงหน้า พระอรหันต์ทั้งหมดเป็นผู้ที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงอุปสมบทให้โดยตรง และมาประชุมพร้อมกันในวันเพ็ญเดือน 3 ซึ่งถือเป็นเหตุการณ์ที่มีความสำคัญอย่างยิ่งในประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา เนื่องจากเป็นการแสดงให้เห็นถึงความเป็นระเบียบ ความสามัคคี และความมั่นคงของพระสงฆ์ในพระพุทธศาสนาในระยะเริ่มต้นของการเผยแผ่พระธรรมคำสอน (สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, 2561)

ในโอกาสนั้น พระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ทรงแสดงโอวาทปาติโมกข์ ซึ่งถือเป็นหลักคำสอนสำคัญที่ได้รับการยกย่องว่าเป็นหัวใจของพระพุทธศาสนา กล่าวคือ การไม่ทำความชั่วทั้งปวง การทำความดีให้ถึงพร้อม และการทำจิตใจให้บริสุทธิ์ หลักธรรมทั้งสามประการนี้เป็นแนวทางพื้นฐานในการดำเนินชีวิตของพุทธศาสนิกชน เพราะมุ่งเน้นการพัฒนาทั้งพฤติกรรม ความคิด และจิตใจของมนุษย์ให้ดำเนินไปในทางที่ถูกต้อง หลักการดังกล่าวมิได้มุ่งเพียงการปฏิบัติทางศาสนาเท่านั้น หากยังมีความหมายในเชิงจริยธรรมและสังคม เนื่องจากสามารถนำไปประยุกต์ใช้เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตประจำวันของบุคคลในสังคมได้อย่างกว้างขวาง (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต), 2559)

โอวาทปาติโมกข์มิได้เป็นเพียงคำสอนทางศาสนาที่ใช้สำหรับการดำเนินชีวิตของพระสงฆ์เท่านั้น หากยังสามารถนำมาประยุกต์ใช้เป็นหลักในการดำเนินชีวิตของประชาชนทั่วไปได้อีกด้วย หลักการไม่ทำความชั่วเป็นแนวทางในการควบคุมพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมและหลีกเลี่ยงการกระทำที่ก่อให้เกิดความเดือดร้อนแก่ตนเองและผู้อื่น ส่วนการทำความดีเป็นการส่งเสริมให้บุคคลมีการกระทำที่เป็นประโยชน์ต่อสังคม เช่น การช่วยเหลือเกื้อกูลกัน การมีเมตตาต่อผู้อื่น และการทำประโยชน์เพื่อส่วนรวม ขณะที่การทำจิตใจให้บริสุทธิ์เป็นการพัฒนาจิตใจให้มีความสงบ มีสติ และมีปัญญา สามารถควบคุมอารมณ์และความคิดของตนเองได้อย่างเหมาะสม เมื่อบุคคลในสังคมนำหลักธรรมเหล่านี้ไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิต ย่อมช่วยส่งเสริมให้เกิดความสงบสุข ความสมดุล และความเป็นระเบียบเรียบร้อยในสังคมโดยรวม (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต), 2559)

ในบริบทของสังคมไทย วันมาฆบูชาจึงมิได้มีความหมายเพียงในเชิงศาสนพิธีเท่านั้น แต่ยังเป็นช่วงเวลาสำคัญที่เปิดโอกาสให้พุทธศาสนิกชนได้ร่วมกันแสดงออกถึงความศรัทธาในพระพุทธศาสนา และมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางศาสนาที่ช่วยเสริมสร้างคุณธรรมและความสามัคคีในสังคม กิจกรรมที่จัดขึ้นในวันมาฆบูชา เช่น การทำบุญตักบาตร การฟังพระธรรมเทศนา การสวดมนต์ และการเวียนเทียนรอบพระอุโบสถ ล้วนเป็นกิจกรรมที่สะท้อนถึงความศรัทธาและความผูกพันระหว่างพระพุทธศาสนากับวิถีชีวิตของประชาชน กิจกรรมเหล่านี้ไม่เพียงแต่ช่วยให้พุทธศาสนิกชนได้แสดงความเคารพต่อพระรัตนตรัยเท่านั้น แต่

ยังเป็นกระบวนการเรียนรู้ทางศาสนาที่ช่วยให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมได้ซึมซับหลักธรรมคำสอน และสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวันได้อย่างเหมาะสม (กรมการศาสนา, 2560)

นอกจากนี้ วันมาฆบูชายังทำหน้าที่เป็นพื้นที่ทางสังคมที่ช่วยเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างพระสงฆ์กับประชาชนในชุมชน พระสงฆ์ทำหน้าที่เป็นผู้นำทางจิตวิญญาณและผู้ถ่ายทอดหลักธรรมคำสอน ขณะที่ประชาชนมีบทบาทในการสนับสนุนและมีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมทางศาสนา การมีส่วนร่วมของทั้งสองฝ่ายทำให้กิจกรรมทางศาสนาไม่ได้จำกัดอยู่เพียงภายในวัดเท่านั้น แต่ยังขยายบทบาทไปสู่การสร้างความร่วมมือและความสามัคคีในระดับชุมชน กิจกรรมทางศาสนาจึงทำหน้าที่เป็นพื้นที่ที่ช่วยส่งเสริมการพบปะ การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างสมาชิกในสังคม (กรมการศาสนา, 2560)

สำหรับอำเภอศีขรภูมิ จังหวัดสุรินทร์ นับเป็นพื้นที่หนึ่งที่มีการจัดกิจกรรมวันมาฆบูชาอย่างต่อเนื่องและมีความเข้มแข็ง โดยกิจกรรมดังกล่าวเกิดจากความร่วมมือของหลายภาคส่วนในชุมชน ไม่ว่าจะเป็นคณะสงฆ์ หน่วยงานภาครัฐ สถานศึกษา และประชาชนในพื้นที่ การจัดกิจกรรมในพื้นที่ดังกล่าวมีลักษณะเป็นการบูรณาการระหว่างพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนากับกิจกรรมทางสังคม เช่น การจัดพิธีเวียนเทียน การจัดกิจกรรมเผยแผ่พระพุทธศาสนา การจัดกิจกรรมจิตอาสา และการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของเยาวชนในชุมชน กิจกรรมเหล่านี้ไม่เพียงแต่ช่วยสืบสานประเพณีทางพระพุทธศาสนาเท่านั้น แต่ยังเป็นเวทีสำคัญที่เปิดโอกาสให้ประชาชนได้ร่วมกันสร้างความสัมพันธ์ที่ดีในชุมชน และร่วมกันพัฒนาสังคมบนพื้นฐานของหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา (คณะสงฆ์อำเภอศีขรภูมิ, 2568)

การมีส่วนร่วมของประชาชนในกิจกรรมวันมาฆบูชาของอำเภอศีขรภูมิสะท้อนให้เห็นถึงบทบาทของพระพุทธศาสนาในฐานะที่เป็นศูนย์กลางทางจิตวิญญาณของชุมชน กล่าวคือ พระพุทธศาสนาไม่ได้ทำหน้าที่เพียงเป็นระบบความเชื่อทางศาสนาเท่านั้น แต่ยังเป็นกลไกสำคัญในการหล่อหลอมคุณธรรม จริยธรรม สร้างความสามัคคี และส่งเสริมการอยู่ร่วมกันอย่างสันติในสังคมท้องถิ่น กิจกรรมทางพระพุทธศาสนาจึงมีบทบาทสำคัญในการสร้างความเข้มแข็งของชุมชนและการพัฒนาสังคมในระดับท้องถิ่น (คณะสงฆ์อำเภอศีขรภูมิ, 2568)

จากความสำคัญดังกล่าว บทความนี้จึงมุ่งศึกษาความเป็นมาและพัฒนาการของกิจกรรมวันมาฆบูชาในพื้นที่อำเภอศีขรภูมิ จังหวัดสุรินทร์ รวมทั้งวิเคราะห์บทบาทของคณะสงฆ์และภาคประชาชนในการสร้างความสามัคคีตามหลักพระพุทธศาสนา ตลอดจนสังเคราะห์รูปแบบการบูรณาการหลักธรรมกับบริบทสังคมท้องถิ่น เพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน ผลการศึกษาดังกล่าวจะช่วยสะท้อนให้เห็นถึงบทบาทของกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาในการพัฒนาสังคม และสามารถนำไปใช้เป็นแนวทางในการส่งเสริมกิจกรรมทางศาสนาเพื่อสร้างความเข้มแข็งของชุมชนในบริบทท้องถิ่นอื่น ๆ ต่อไป

วันสำคัญทางพระพุทธศาสนาและบทบาทต่อสังคม

วันสำคัญทางพระพุทธศาสนาเป็นองค์ประกอบสำคัญที่มีบทบาททั้งในเชิงศาสนา วัฒนธรรม และสังคม เนื่องจากเป็นช่วงเวลาที่พุทธศาสนิกชนได้ร่วมกันระลึกถึงเหตุการณ์สำคัญในพุทธประวัติ ตลอดจนเป็นโอกาสในการทบทวนและปฏิบัติตามหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนาอย่างจริงจัง วันสำคัญเหล่านี้ เช่น วันมาฆบูชา วันวิสาขบูชา และวันอาสาฬหบูชา ล้วนมีความหมายในเชิงสัญลักษณ์และเชิงปฏิบัติ กล่าวคือ นอกจากจะเป็นวันที่ระลึกถึงเหตุการณ์สำคัญในพระพุทธศาสนาแล้ว ยังเป็นโอกาสที่เปิดพื้นที่ให้ประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมทางศาสนา ซึ่งช่วยส่งเสริมการเรียนรู้หลักธรรม การพัฒนาจิตใจ และการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างศาสนากับสังคม (สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, 2561)

ในบริบทของสังคมไทย วันสำคัญทางพระพุทธศาสนามีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับวิถีชีวิตของประชาชนมาอย่างยาวนาน วัดในฐานะสถาบันทางศาสนาทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางของกิจกรรมทางสังคมและวัฒนธรรมของชุมชน พระสงฆ์ทำหน้าที่เป็นผู้นำทางจิตวิญญาณ เป็นผู้เผยแผ่หลักธรรมคำสอน และเป็นผู้ให้คำแนะนำด้านจริยธรรมแก่ประชาชน ขณะเดียวกัน ประชาชนในชุมชนก็มีบทบาทสำคัญในการสนับสนุนและมีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมทางศาสนา ไม่ว่าจะเป็นการร่วมทำบุญ การเข้าร่วมพิธีกรรม หรือการร่วมกิจกรรมสาธารณประโยชน์ที่เกี่ยวข้องกับวัด ความสัมพันธ์ในลักษณะดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึงการพึ่งพาอาศัยกันระหว่างสถาบันศาสนากับชุมชน ซึ่งมีส่วนสำคัญต่อการธำรงรักษาคุณค่าทางวัฒนธรรมและความสามัคคีของสังคม (กรมการศาสนา, 2560)

ในบรรดาวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา วันมาฆบูชาถือเป็นวันสำคัญที่มีความหมายอย่างยิ่ง เนื่องจากเป็นวันที่เกิดเหตุการณ์สำคัญในสมัยพุทธกาล กล่าวคือ การประชุมพร้อมกันของพระอรหันต์จำนวน 1,250 รูป โดยมิได้นัดหมาย ณ วัดเวฬุวันมหาวิหาร และพระอรหันต์ทั้งหมดล้วนเป็นพระภิกษุที่ได้รับการอุปสมบทจากพระสัมมาสัมพุทธเจ้าโดยตรง ในโอกาสดังกล่าว พระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ทรงแสดงโอวาทปาติโมกข์ ซึ่งเป็นหลักธรรมสำคัญที่สรุปสาระสำคัญของพระพุทธศาสนาไว้ในลักษณะที่กระชับและชัดเจน ได้แก่ การไม่ทำความชั่ว การทำความดี และการทำจิตใจให้บริสุทธิ์ หลักธรรมทั้งสามประการนี้ถือเป็นแนวทางพื้นฐานในการดำเนินชีวิตของพุทธศาสนิกชน และสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของบุคคล รวมทั้งการสร้างสังคมที่มีความสงบสุขและความเป็นระเบียบเรียบร้อย (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต), 2559)

นอกจากมิติทางศาสนาแล้ว วันมาฆบูชายังมีบทบาทสำคัญในมิติทางสังคมและวัฒนธรรม เนื่องจากกิจกรรมที่จัดขึ้นในวันดังกล่าว เช่น การทำบุญตักบาตร การฟังพระธรรมเทศนา การสวดมนต์ และการเวียนเทียน เป็นกิจกรรมที่เปิดโอกาสให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมในการแสดงออกถึงความศรัทธาและความผูกพันต่อพระพุทธศาสนา กิจกรรมเหล่านี้ไม่เพียงช่วยส่งเสริมการเรียนรู้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเท่านั้น แต่ยังเป็นเวทีที่เอื้อต่อการสร้างความสัมพันธ์และการพบปะของคนในชุมชน ซึ่งนำไปสู่การเสริมสร้างความสามัคคีและความร่วมมือระหว่างสมาชิกในสังคม (กรมการศาสนา, 2560)

เมื่อพิจารณาในมิติของการพัฒนาชุมชน จะเห็นได้ว่ากิจกรรมในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาสามารถทำหน้าที่เป็นกลไกทางสังคมที่ช่วยส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในกิจกรรมส่วนรวม การเข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนาเปิดโอกาสให้คนในชุมชนได้ร่วมกันปฏิบัติกิจกรรมที่มีคุณค่าทางจิตใจและสังคม ซึ่งช่วยสร้างความรู้สึกเป็นเจ้าของร่วมกันในชุมชน และส่งเสริมการพัฒนาทุนทางสังคมในรูปแบบของความไว้วางใจ ความร่วมมือ และความสัมพันธ์อันดีระหว่างบุคคล (คณะสงฆ์อำเภอศีขรภูมิ, 2568)

ดังนั้น วันสำคัญทางพระพุทธศาสนาจึงมิได้เป็นเพียงพิธีกรรมทางศาสนาที่จัดขึ้นตามประเพณีเท่านั้น หากยังเป็นกระบวนการทางสังคมที่มีบทบาทสำคัญในการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรม การสร้างความสามัคคี และการพัฒนาความเข้มแข็งของชุมชนในระยะยาว โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสังคมไทยที่พระพุทธศาสนาเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของประชาชนอย่างลึกซึ้ง (สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, 2561)

ความสำคัญของกิจกรรมวันมาฆบูชากับการสร้างความเข้มแข็งของชุมชน

กิจกรรมวันมาฆบูชาในสังคมไทยมิได้มีความหมายเพียงในฐานะพิธีกรรมทางศาสนาเท่านั้น หากยังมีบทบาทสำคัญในฐานะกลไกทางสังคมที่ช่วยเสริมสร้างความสัมพันธ์ ความร่วมมือ และความผูกพันของคนในชุมชนอย่างมีนัยสำคัญ วันสำคัญทางพระพุทธศาสนาเช่นวันมาฆบูชาเป็นช่วงเวลาที่พุทธศาสนิกชนได้ร่วมกันระลึกถึงเหตุการณ์สำคัญในพุทธประวัติ พร้อมทั้งแสดงออกถึงความศรัทธาและการปฏิบัติตามหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนา ผ่านกิจกรรมทางศาสนาหลากหลายรูปแบบ กิจกรรมต่าง ๆ ที่จัดขึ้นในช่วงวันมาฆบูชา เช่น การทำบุญตักบาตร การฟังพระธรรมเทศนา การสวดมนต์ และการเวียนเทียน ล้วนเป็นกิจกรรมที่เปิดโอกาสให้ประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการปฏิบัติธรรมและทำกิจกรรมร่วมกันในฐานะสมาชิกของชุมชน (สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, 2561)

กิจกรรมดังกล่าวมีบทบาทสำคัญในการสร้างพื้นที่แห่งการเรียนรู้ร่วมกันของคนในชุมชน เนื่องจากการเข้าร่วมกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาเปิดโอกาสให้ประชาชนได้พบปะ พูดคุย และแลกเปลี่ยนประสบการณ์ระหว่างกัน รวมทั้งเป็นเวทีที่เอื้อต่อการถ่ายทอดองค์ความรู้ด้านศาสนาและคุณค่าทางวัฒนธรรมจากพระสงฆ์สู่ประชาชน การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในลักษณะดังกล่าวช่วยส่งเสริมให้เกิดความเข้าใจในหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาอย่างลึกซึ้ง และช่วยเสริมสร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างสถาบันศาสนากับชุมชน (กรมการศาสนา, 2560)

นอกจากนี้ การจัดกิจกรรมวันมาฆบูชายังมีบทบาทสำคัญในการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมและจิตสำนึกสาธารณะให้แก่ประชาชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกลุ่มเยาวชนที่มีโอกาสเข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนาและกิจกรรมสาธารณประโยชน์ต่าง ๆ เช่น กิจกรรมจิตอาสา การทำความสะอาดวัด การร่วมจัดกิจกรรมเผยแผ่พระพุทธศาสนา หรือการเข้าร่วมกิจกรรมด้านคุณธรรมจริยธรรม การมีส่วนร่วมในกิจกรรมเหล่านี้ไม่เพียงช่วยให้เยาวชนได้เรียนรู้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเท่านั้น แต่ยังเป็นกระบวนการเรียนรู้ทางสังคมที่ช่วยพัฒนาความรับผิดชอบต่อส่วนรวม การทำงานร่วมกับผู้อื่น และการตระหนักถึงบทบาทของตนในฐานะสมาชิกของสังคม (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต), 2559)

เมื่อกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาเชื่อมโยงกับการมีส่วนร่วมของประชาชนในลักษณะดังกล่าว ย่อมก่อให้เกิดพลังทางสังคมที่มีความสำคัญต่อการพัฒนาชุมชน กิจกรรมวันมาฆบูชาจึงทำหน้าที่เป็นพื้นที่ทางสังคมที่เปิดโอกาสให้คนในชุมชนได้ร่วมกันสร้างความสัมพันธ์ ความไว้วางใจ และความร่วมมือระหว่างกัน ความสัมพันธ์ในลักษณะนี้ถือเป็นองค์ประกอบสำคัญของการพัฒนาทุนทางสังคม ซึ่งมีบทบาทสำคัญต่อการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนในระยะยาว (คณะสงฆ์อำเภอศีขรภูมิ, 2568)

สำหรับพื้นที่อำเภอศีขรภูมิ จังหวัดสุรินทร์ การจัดกิจกรรมวันมาฆบูชาได้สะท้อนให้เห็นถึงความร่วมมือของหลายภาคส่วนในชุมชน ไม่ว่าจะเป็นคณะสงฆ์ หน่วยงานภาครัฐ สถานศึกษา และประชาชนในพื้นที่ โดยทุกภาคส่วนได้เข้ามามีบทบาทร่วมกันในการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา กิจกรรมเหล่านี้ไม่เพียงช่วยสืบสานประเพณีทางพระพุทธศาสนาและธำรงรักษาวัฒนธรรมท้องถิ่นเท่านั้น แต่ยังเป็นเวทีสำคัญที่เปิดโอกาสให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมในการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างกัน และร่วมกันพัฒนาชุมชนบนพื้นฐานของหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา (สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดสุรินทร์, 2569)

จากความสำคัญดังกล่าว กิจกรรมวันมาฆบูชาจึงสามารถมองได้ว่าเป็นพื้นที่ทางสังคมที่ช่วยเชื่อมโยง “สังฆะ” และ “ประชา” ให้เกิดความร่วมมือและความสามัคคีในชุมชน โดยคณะสงฆ์ทำหน้าที่เป็นผู้นำทางจิตวิญญาณและผู้ถ่ายทอดหลักธรรม ขณะที่ประชาชนทำหน้าที่เป็นผู้มีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมและการพัฒนาชุมชน ความสัมพันธ์และความร่วมมือในลักษณะนี้จึงเป็นพื้นฐานสำคัญของการสร้างความเข้มแข็งของชุมชน และเป็นกลไกสำคัญในการพัฒนาสังคมท้องถิ่นให้เกิดความยั่งยืนต่อไป

บทบาทของคณะสงฆ์และภาคประชาชนในการสร้างความสามัคคี

ในบริบทของการจัดกิจกรรมวันมาฆบูชาในพื้นที่อำเภอศีขรภูมิ คณะสงฆ์ถือเป็นกลไกสำคัญในการขับเคลื่อนกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาและการพัฒนาชุมชน โดยพระสงฆ์ทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางทางจิตวิญญาณของชุมชน และเป็นผู้นำในการเผยแผ่หลักธรรมคำสอนแก่ประชาชน บทบาทดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึงหน้าที่สำคัญของพระสงฆ์ในฐานะผู้ธำรงรักษาและเผยแพร่พระพุทธศาสนา รวมทั้งเป็นผู้ส่งเสริมให้ประชาชนตระหนักถึงคุณค่าของการดำเนินชีวิตตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา พระสงฆ์จึงมิได้ทำหน้าที่เพียงประกอบศาสนพิธีเท่านั้น หากยังทำหน้าที่เป็นผู้นำทางความคิดและจิตวิญญาณของสังคม ซึ่งมีบทบาทสำคัญในการหล่อหลอมคุณธรรมจริยธรรมและการอยู่ร่วมกันอย่างสันติของคนในชุมชน (สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, 2561)

หนึ่งในบทบาทสำคัญของคณะสงฆ์ในการจัดกิจกรรมวันมาฆบูชา คือการถ่ายทอดหลักโอวาทปาติโมกข์ ซึ่งประกอบด้วยหลักธรรมสำคัญ 3 ประการ ได้แก่ การไม่ทำความชั่ว การทำความดี และการทำจิตใจให้บริสุทธิ์ หลักธรรมดังกล่าวถือเป็นแก่นของพระพุทธศาสนา และเป็นแนวทางพื้นฐานในการดำเนินชีวิตของพุทธศาสนิกชน การถ่ายทอดหลักธรรมในช่วงวันมาฆบูชาผ่านการแสดงพระธรรมเทศนา การอบรมคุณธรรม และกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาต่าง ๆ ช่วยให้ประชาชนมีโอกาสทบทวนตนเองและตระหนักถึง

ความสำคัญของการดำเนินชีวิตอย่างมีศีลธรรม ซึ่งเป็นพื้นฐานสำคัญของการอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างสงบสุข (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต), 2559)

นอกจากบทบาทในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาแล้ว คณะสงฆ์ยังมีบทบาทสำคัญในการเป็นศูนย์กลางของการประสานความร่วมมือระหว่างหน่วยงานต่าง ๆ ในชุมชน ไม่ว่าจะเป็นสถานศึกษา องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น หน่วยงานภาครัฐ และประชาชนทั่วไป เพื่อร่วมกันจัดกิจกรรมทางศาสนาและกิจกรรมสาธารณประโยชน์ การทำงานร่วมกันระหว่างคณะสงฆ์และหน่วยงานต่าง ๆ ในชุมชนช่วยให้การจัดกิจกรรมวันมาฆบูชามีความเป็นระบบและสามารถดำเนินไปได้อย่างต่อเนื่อง นอกจากนี้ ยังช่วยส่งเสริมให้เกิดเครือข่ายความร่วมมือระหว่างองค์กรและกลุ่มบุคคลในชุมชน ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญในการพัฒนาชุมชนให้มีความเข้มแข็ง (คณะสงฆ์อำเภอศีขรภูมิ, 2568)

ในขณะเดียวกัน ภาคประชาชนก็มีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งในการสนับสนุนและมีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับวันมาฆบูชา การมีส่วนร่วมของประชาชนปรากฏในหลายรูปแบบ เช่น การร่วมทำบุญตักบาตร การเข้าร่วมพิธีเวียนเทียน การเข้าฟังพระธรรมเทศนา การร่วมกิจกรรมจิตอาสา ตลอดจนการสนับสนุนการจัดกิจกรรมของชุมชนในด้านต่าง ๆ การมีส่วนร่วมของประชาชนดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึงความศรัทธาและความผูกพันของชุมชนที่มีต่อพระพุทธศาสนา และยังเป็นกระบวนการที่ช่วยเสริมสร้างความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในชุมชน (กรมการศาสนา, 2560)

การที่ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาอย่างต่อเนื่อง ยังมีส่วนสำคัญในการส่งเสริมให้เกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของร่วมกันในกิจกรรมของชุมชน ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญในการสร้างความสามัคคีและความร่วมมือของคนในสังคม เมื่อสมาชิกของชุมชนได้มีโอกาสร่วมกันทำกิจกรรมที่มีคุณค่าทางจิตใจและสังคม ย่อมก่อให้เกิดความผูกพัน ความไว้วางใจ และความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างกัน (สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดสุรินทร์, 2569)

ดังนั้น บทบาทของคณะสงฆ์และภาคประชาชนในการจัดกิจกรรมวันมาฆบูชาจึงมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการสร้างความสามัคคีในชุมชน คณะสงฆ์ทำหน้าที่เป็นผู้นำทางจิตวิญญาณและผู้ถ่ายทอดหลักธรรม ขณะที่ประชาชนทำหน้าที่เป็นผู้สนับสนุนและมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ความร่วมมือระหว่างสองภาคส่วนนี้จึงเป็นปัจจัยสำคัญที่ช่วยให้กิจกรรมทางพระพุทธศาสนาสามารถดำเนินไปได้อย่างมีประสิทธิภาพและมีส่วนช่วยในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนในระยะยาว

รูปแบบการบูรณาการหลักธรรมกับบริบทสังคมท้องถิ่น

จากการพิจารณาพัฒนาการของกิจกรรมวันมาฆบูชาในอำเภอศีขรภูมิ จังหวัดสุรินทร์ สามารถสังเคราะห์รูปแบบการบูรณาการหลักธรรมทางพระพุทธศาสนากับบริบทสังคมท้องถิ่นได้ในลักษณะของกระบวนการ “สังฆะ–ประชา–สามัคคี” ซึ่งเป็นรูปแบบความร่วมมือระหว่างสถาบันศาสนาและประชาชนในชุมชน โดยมีเป้าหมายสำคัญในการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรม การสร้างความสามัคคี และการพัฒนาความเข้มแข็งของชุมชน กระบวนการดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึงบทบาทของพระพุทธศาสนาในฐานะกลไกทางสังคมที่

สามารถเชื่อมโยงสถาบันทางศาสนากับวิถีชีวิตของประชาชนในชุมชนได้อย่างเป็นรูปธรรม (คณะสงฆ์อำเภอศีขรภูมิ, 2568)

ในกระบวนการดังกล่าว คณะสงฆ์ทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางทางจิตวิญญาณของชุมชน โดยมีบทบาทสำคัญในการเผยแผ่และถ่ายทอดหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนาให้แก่ประชาชน ผ่านกิจกรรมทางศาสนาและการจัดกิจกรรมเนื่องในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา เช่น วันมาฆบูชา การถ่ายทอดหลักโอวาทปาติโมกข์ซึ่งประกอบด้วยหลักธรรมสำคัญ 3 ประการ ได้แก่ การไม่ทำความชั่ว การทำความดี และการทำจิตใจให้บริสุทธิ์ เป็นแนวทางสำคัญในการส่งเสริมให้ประชาชนตระหนักถึงการดำเนินชีวิตอย่างมีคุณธรรมและจริยธรรม หลักธรรมดังกล่าวจึงมิได้มีความสำคัญเฉพาะในเชิงศาสนาเท่านั้น หากยังมีบทบาทในการกำหนดแนวทางการดำเนินชีวิตของบุคคลและการอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างสงบสุข (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต), 2559)

ในขณะเดียวกัน ภาคประชาชนทำหน้าที่เป็นผู้มีส่วนร่วมสำคัญในการดำเนินกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา โดยการเข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ เช่น การทำบุญตักบาตร การเข้าร่วมพิธีเวียนเทียน การเข้าฟังพระธรรมเทศนา รวมทั้งการร่วมจัดกิจกรรมทางสังคมและกิจกรรมจิตอาสาที่เกี่ยวข้องกับวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา การมีส่วนร่วมของประชาชนในกิจกรรมเหล่านี้สะท้อนให้เห็นถึงความศรัทธาและความผูกพันของชุมชนที่มีต่อพระพุทธศาสนา อีกทั้งยังเป็นกระบวนการที่ช่วยส่งเสริมให้ประชาชนสามารถนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวันได้อย่างเหมาะสม (กรมการศาสนา, 2560)

กระบวนการ “สังฆะ–ประชา–สามัคคี” ยังสะท้อนให้เห็นถึงบทบาทของกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาในฐานะพื้นที่ทางสังคมที่เอื้อต่อการสร้างความสัมพันธ์และความร่วมมือระหว่างสมาชิกในชุมชน การที่ประชาชนได้เข้ามาร่วมกิจกรรมทางศาสนาอย่างต่อเนื่อง ทำให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันในชุมชน ทั้งในด้านศาสนา วัฒนธรรม และคุณค่าทางสังคม การทำกิจกรรมร่วมกันในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา เช่น การทำบุญ การเวียนเทียน หรือการจัดกิจกรรมจิตอาสา ล้วนเป็นกิจกรรมที่ช่วยเสริมสร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างสมาชิกในสังคม และช่วยสร้างความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน (คณะสงฆ์อำเภอศีขรภูมิ, 2568)

นอกจากนี้ รูปแบบการบูรณาการดังกล่าวยังมีส่วนสำคัญในการส่งเสริมการพัฒนาทุนทางสังคมในชุมชน เนื่องจากการทำกิจกรรมร่วมกันอย่างต่อเนื่องช่วยสร้างความไว้วางใจ ความร่วมมือ และความสัมพันธ์อันดีระหว่างสมาชิกของชุมชน เมื่อคนในชุมชนมีความสัมพันธ์ที่ดีและมีความร่วมมือในการทำกิจกรรมเพื่อประโยชน์ส่วนรวม ย่อมส่งผลให้ชุมชนมีความเข้มแข็งและสามารถพึ่งพาตนเองได้ในระดับหนึ่ง

ดังนั้น กิจกรรมวันมาฆบูชาในอำเภอศีขรภูมิ จึงไม่ได้เป็นเพียงพิธีกรรมทางศาสนาเท่านั้น หากยังเป็นกลไกทางสังคมที่มีบทบาทสำคัญในการเชื่อมโยงสถาบันศาสนากับชุมชน ผ่านกระบวนการ “สังฆะ–ประชา–สามัคคี” ซึ่งช่วยส่งเสริมการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม การสร้างความสามัคคี และการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนในระดับท้องถิ่นอย่างต่อเนื่อง ทั้งในมิติของศาสนา สังคม และวัฒนธรรม

มิติทางสังคมและวัฒนธรรมของกิจกรรมวันมาฆบูชา

กิจกรรมวันมาฆบูชาในสังคมไทยมิได้มีความสำคัญเฉพาะในมิติทางศาสนาเท่านั้น หากยังมีความหมายในมิติทางสังคมและวัฒนธรรมอย่างลึกซึ้ง เนื่องจากเป็นช่วงเวลาที่พุทธศาสนิกชนได้ร่วมกันแสดงออกถึงความศรัทธาในพระพุทธศาสนา พร้อมทั้งเข้าร่วมกิจกรรมที่สะท้อนถึงความสัมพันธ์ระหว่างศาสนา วัฒนธรรม และวิถีชีวิตของประชาชน การจัดกิจกรรมในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา เช่น วันมาฆบูชา จึงสามารถมองได้ว่าเป็นพื้นที่ทางสังคมที่เปิดโอกาสให้สมาชิกในชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการสร้างความสัมพันธ์ การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และการสืบทอดคุณค่าทางวัฒนธรรมร่วมกัน (สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, 2561)

ในบริบทของสังคมไทย วัดถือเป็นศูนย์กลางของกิจกรรมทางศาสนาและวัฒนธรรมของชุมชนมาอย่างยาวนาน นับตั้งแต่อดีตวัดมิได้ทำหน้าที่เพียงเป็นสถานที่ประกอบศาสนพิธีเท่านั้น หากยังเป็นศูนย์กลางของการเรียนรู้ การพบปะของคนในชุมชน และการจัดกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับประเพณีและวัฒนธรรมของท้องถิ่น การจัดกิจกรรมวันมาฆบูชาภายในวัดจึงมีบทบาทสำคัญในการรักษาและถ่ายทอดคุณค่าทางวัฒนธรรมจากรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่ง ผ่านกิจกรรมต่าง ๆ เช่น การทำบุญตักบาตร การสวดมนต์ การฟังพระธรรมเทศนา และการเวียนเทียนรอบพระอุโบสถ (กรมการศาสนา, 2560) กิจกรรมเหล่านี้ไม่เพียงแต่เป็นการปฏิบัติตามประเพณีทางศาสนาเท่านั้น หากยังเป็นกระบวนการเรียนรู้ทางวัฒนธรรมที่ช่วยให้คนในชุมชนได้ซึมซับคุณค่าของพระพุทธศาสนา และสามารถนำหลักธรรมไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวันได้อย่างเหมาะสม (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต), 2559)

นอกจากนี้ กิจกรรมวันมาฆบูชายังมีบทบาทสำคัญในการสร้างพื้นที่สำหรับการพบปะและการสื่อสารระหว่างสมาชิกของชุมชน การที่ประชาชนมารวมตัวกันในวัดเพื่อร่วมกิจกรรมทางศาสนา ทำให้เกิดโอกาสในการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ประสบการณ์ และองค์ความรู้ระหว่างกัน กระบวนการดังกล่าวช่วยเสริมสร้างความสัมพันธ์ทางสังคม ความไว้วางใจ และความผูกพันระหว่างสมาชิกในชุมชน ซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญของการพัฒนาทุนทางสังคมในระดับท้องถิ่น เมื่อคนในชุมชนมีโอกาสได้ทำกิจกรรมร่วมกันอย่างต่อเนื่อง ย่อมก่อให้เกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของร่วมกันในกิจกรรมของชุมชน และส่งผลให้เกิดความร่วมมือในการพัฒนาชุมชนในด้านต่าง ๆ (สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดสุรินทร์, 2569)

ในอีกมิติหนึ่ง กิจกรรมวันมาฆบูชายังทำหน้าที่เป็นพื้นที่สำหรับการถ่ายทอดคุณค่าทางศีลธรรมและวัฒนธรรมให้แก่คนรุ่นใหม่ โดยเฉพาะเยาวชนที่เข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนาและกิจกรรมของชุมชน การที่เยาวชนได้มีโอกาสเข้าร่วมพิธีกรรมทางศาสนา ฟังพระธรรมเทศนา หรือร่วมกิจกรรมจิตอาสาที่จัดขึ้นในช่วงวันมาฆบูชา เป็นกระบวนการเรียนรู้ที่ช่วยปลูกฝังจิตสำนึกด้านคุณธรรม ความรับผิดชอบต่อสังคม และการอยู่ร่วมกันอย่างสันติในสังคม การเรียนรู้ในลักษณะดังกล่าวช่วยเสริมสร้างความต่อเนื่องของวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนา และช่วยให้เยาวชนตระหนักถึงบทบาทของตนในฐานะสมาชิกของชุมชน (กรมการศาสนา, 2560)

นอกจากนั้น กิจกรรมวันมาฆบูชายังสะท้อนให้เห็นถึงการผสมผสานระหว่างประเพณีทางศาสนากับวิถีชีวิตของประชาชนในสังคมร่วมสมัย กล่าวคือ แม้ว่าสังคมจะมีการเปลี่ยนแปลงไปตามกระแสของความ

ทันสมัย แต่กิจกรรมทางพระพุทธศาสนาในวันมาฆบูชายังคงได้รับการสืบทอดและปรับรูปแบบให้สอดคล้องกับบริบทของสังคมปัจจุบัน เช่น การจัดกิจกรรมเผยแผ่พระพุทธศาสนา การจัดกิจกรรมจิตอาสา หรือการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของเยาวชนและประชาชนในชุมชน กิจกรรมเหล่านี้ช่วยทำให้วันมาฆบูชามีความหมายมากกว่าการประกอบพิธีกรรมทางศาสนา หากยังเป็นกิจกรรมที่เชื่อมโยงศาสนากับการพัฒนาสังคม (คณะสงฆ์อำเภอศีขรภูมิ, 2568)

เมื่อพิจารณาในภาพรวม กิจกรรมวันมาฆบูชาจึงสามารถมองได้ว่าเป็นกลไกทางวัฒนธรรมที่มีบทบาทสำคัญในการธำรงรักษาอัตลักษณ์ของชุมชน และช่วยเชื่อมโยงคุณค่าทางศาสนากับวิถีชีวิตของประชาชนในสังคมร่วมสมัย การที่ประชาชนได้มีโอกาสเข้าร่วมกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาอย่างต่อเนื่อง ย่อมช่วยเสริมสร้างความสัมพันธ์ทางสังคม ความสามัคคี และความเข้มแข็งของชุมชนในระยะยาว ซึ่งถือเป็นพื้นฐานสำคัญของการพัฒนาสังคมให้เกิดความสงบสุขและยั่งยืน

การมีส่วนร่วมของชุมชนกับการขับเคลื่อนกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา

การมีส่วนร่วมของประชาชนถือเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้กิจกรรมทางพระพุทธศาสนาสามารถดำเนินไปได้อย่างต่อเนื่องและมีประสิทธิภาพ โดยเฉพาะกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา เช่น วันมาฆบูชา ซึ่งต้องอาศัยความร่วมมือจากหลายภาคส่วนในชุมชน ไม่ว่าจะเป็นคณะสงฆ์ หน่วยงานภาครัฐ สถานศึกษา และประชาชนทั่วไป การมีส่วนร่วมดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึงบทบาทของชุมชนในการสนับสนุนและสืบสานพระพุทธศาสนาให้ดำรงอยู่ควบคู่กับวิถีชีวิตของประชาชน (สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, 2561)

การมีส่วนร่วมของประชาชนสามารถปรากฏในหลายรูปแบบ ตั้งแต่การเข้าร่วมพิธีกรรมทางศาสนา เช่น การทำบุญตักบาตร การฟังพระธรรมเทศนา การสวดมนต์ และการเวียนเทียน ไปจนถึงการมีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมของวัด เช่น การช่วยเตรียมสถานที่ การสนับสนุนวัสดุอุปกรณ์ และการร่วมดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการจัดงาน นอกจากนี้ ประชาชนยังมีบทบาทสำคัญในการสนับสนุนทรัพยากรทั้งในด้านแรงงาน เวลา และปัจจัยต่าง ๆ ที่จำเป็นต่อการดำเนินกิจกรรมทางศาสนา การมีส่วนร่วมในลักษณะดังกล่าวช่วยให้ประชาชนรู้สึกว่าตนเองเป็นส่วนหนึ่งของกิจกรรม และมีบทบาทในการขับเคลื่อนกิจกรรมของชุมชน (กรมการศาสนา, 2560)

นอกจากการเข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนาแล้ว การมีส่วนร่วมของประชาชนยังปรากฏในรูปแบบของการร่วมกิจกรรมสาธารณประโยชน์ที่เกี่ยวข้องกับวัดและชุมชน เช่น การทำความสะอาดวัด การปรับปรุงภูมิทัศน์ของสถานที่สำคัญทางศาสนา หรือการเข้าร่วมกิจกรรมจิตอาสาที่จัดขึ้นในช่วงวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา กิจกรรมเหล่านี้ช่วยส่งเสริมจิตสำนึกด้านความรับผิดชอบต่อสังคม และทำให้ประชาชนตระหนักถึงบทบาทของตนในการร่วมกันดูแลและพัฒนาชุมชน (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต), 2559)

ในกรณีของอำเภอศีขรภูมิ จังหวัดสุรินทร์ การจัดกิจกรรมวันมาฆบูชามีลักษณะของการบูรณาการความร่วมมือระหว่างหลายภาคส่วนในชุมชน โดยคณะสงฆ์ทำหน้าที่เป็นผู้นำทางจิตวิญญาณและผู้ประสานงานหลักในการจัดกิจกรรม ขณะที่หน่วยงานภาครัฐและสถานศึกษามีบทบาทในการสนับสนุนด้านการบริหารจัดการ

การจัดกิจกรรมทางวิชาการ และการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของเยาวชน ส่วนประชาชนในชุมชนมีบทบาทสำคัญในการเข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนา การสนับสนุนการดำเนินงานของวัด และการร่วมกิจกรรมเพื่อประโยชน์ของชุมชน (คณะสงฆ์อำเภอศีขรภูมิ, 2568)

การมีส่วนร่วมของชุมชนในลักษณะดังกล่าวช่วยส่งเสริมให้กิจกรรมทางพระพุทธศาสนากลายเป็นกิจกรรมของชุมชนอย่างแท้จริง กล่าวคือ กิจกรรมไม่ได้จำกัดอยู่เพียงบทบาทของวัดหรือคณะสงฆ์เท่านั้น แต่เป็นกิจกรรมที่สมาชิกของชุมชนทุกภาคส่วนสามารถเข้ามามีส่วนร่วมได้ การมีส่วนร่วมของประชาชนจึงเป็นกระบวนการที่ช่วยสร้างความรู้สึกเป็นเจ้าของร่วมกันในกิจกรรมของสังคม และส่งเสริมให้คนในชุมชนเกิดความผูกพันและความรับผิดชอบต่อกิจกรรมที่เกิดขึ้น (กรมการศาสนา, 2560)

นอกจากนี้ การมีส่วนร่วมของชุมชนยังมีบทบาทสำคัญในการเสริมสร้างความสัมพันธ์และความไว้วางใจระหว่างสมาชิกในสังคม เมื่อประชาชนได้มีโอกาสร่วมกันทำกิจกรรมทางศาสนาและกิจกรรมสาธารณประโยชน์ ย่อมก่อให้เกิดความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างบุคคลและองค์กรในชุมชน ความสัมพันธ์ดังกล่าวเป็นพื้นฐานสำคัญของการพัฒนาทุนทางสังคม ซึ่งมีบทบาทสำคัญในการสร้างความเข้มแข็งของชุมชนในระยะยาว (สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดสุรินทร์, 2569)

ดังนั้น การมีส่วนร่วมของชุมชนในการขับเคลื่อนกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาจึงมิได้เป็นเพียงการสนับสนุนกิจกรรมทางศาสนาเท่านั้น หากยังเป็นกระบวนการที่ช่วยสร้างความร่วมมือ ความสามัคคี และความเข้มแข็งของสังคมในระดับท้องถิ่น การที่ประชาชนมีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชนอย่างต่อเนื่องย่อมช่วยให้กิจกรรมทางพระพุทธศาสนาสามารถดำเนินไปได้อย่างยั่งยืน และมีบทบาทสำคัญในการพัฒนาสังคมให้เกิดความสงบสุขและความสมดุลต่อไป

ทิศทางการพัฒนากิจกรรมวันมาฆบูชาในอนาคต

การจัดกิจกรรมวันมาฆบูชาในอนาคตควรมุ่งพัฒนาให้สอดคล้องกับบริบทของสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่อง ทั้งในด้านโครงสร้างทางสังคม เทคโนโลยี และวิถีชีวิตของประชาชน การปรับรูปแบบกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาให้สามารถตอบสนองต่อความต้องการของสังคมร่วมสมัยจึงเป็นสิ่งสำคัญ เพื่อให้วันมาฆบูชายังคงมีบทบาทในการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรม และสามารถเป็นกลไกในการพัฒนาชุมชนได้อย่างยั่งยืน (สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, 2561)

ประการแรก การพัฒนากิจกรรมวันมาฆบูชาควรมุ่งเน้นการบูรณาการหลักธรรมทางพระพุทธศาสนากับการเรียนรู้ในรูปแบบที่หลากหลาย โดยเฉพาะการส่งเสริมการเรียนรู้ด้านคุณธรรมจริยธรรมในกลุ่มเยาวชน ซึ่งเป็นกำลังสำคัญของสังคมในอนาคต การจัดกิจกรรมที่เปิดโอกาสให้เยาวชนได้เรียนรู้หลักธรรมผ่านการปฏิบัติจริง เช่น การเข้าร่วมกิจกรรมจิตอาสา การเข้าค่ายคุณธรรม หรือการจัดกิจกรรมทางวิชาการเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา จะช่วยให้เยาวชนสามารถเข้าใจหลักธรรมและนำไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตได้อย่างเหมาะสม (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต), 2559)

ประการที่สอง การส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนถือเป็นแนวทางสำคัญในการพัฒนากิจกรรมวันมาฆบูชาให้เกิดความยั่งยืน การเปิดโอกาสให้หน่วยงานภาครัฐ สถานศึกษา องค์กรชุมชน และประชาชนทั่วไปเข้ามามีบทบาทในการร่วมวางแผนและดำเนินกิจกรรม จะช่วยให้กิจกรรมทางพระพุทธศาสนากลายเป็นกิจกรรมของชุมชนอย่างแท้จริง การมีส่วนร่วมของหลายภาคส่วนไม่เพียงช่วยเพิ่มประสิทธิภาพในการจัดกิจกรรมเท่านั้น แต่ยังช่วยสร้างความรู้สึกเป็นเจ้าของร่วมกันในกิจกรรมของชุมชน ซึ่งเป็นพื้นฐานสำคัญของการสร้างความเข้มแข็งของสังคมในระดับท้องถิ่น (คณะสงฆ์อำเภอศีขรภูมิ, 2568)

ประการที่สาม การนำเทคโนโลยีและสื่อสมัยใหม่มาใช้ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาและการประชาสัมพันธ์กิจกรรมทางศาสนาเป็นอีกแนวทางหนึ่งที่มีความสำคัญในยุคปัจจุบัน การใช้สื่อดิจิทัล เช่น สื่อสังคมออนไลน์ เว็บไซต์ หรือสื่อการเรียนรู้แบบดิจิทัล สามารถช่วยขยายการเข้าถึงข้อมูลเกี่ยวกับวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา และช่วยให้ประชาชนโดยเฉพาะเยาวชนสามารถเรียนรู้หลักธรรมได้อย่างสะดวกและหลากหลายมากขึ้น การใช้เทคโนโลยีอย่างเหมาะสมจึงเป็นเครื่องมือสำคัญที่ช่วยให้พระพุทธศาสนายังคงมีบทบาทในสังคมยุคใหม่ (สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, 2561)

ประการที่สี่ การเชื่อมโยงกิจกรรมวันมาฆบูชากับการพัฒนาสังคมและการทำประโยชน์เพื่อส่วนรวมเป็นอีกแนวทางที่ควรได้รับการส่งเสริม เช่น การจัดกิจกรรมจิตอาสา การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม การช่วยเหลือผู้ด้อยโอกาส หรือกิจกรรมพัฒนาชุมชนในรูปแบบต่าง ๆ กิจกรรมเหล่านี้สามารถสะท้อนให้เห็นถึงการนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาไปปฏิบัติในชีวิตจริง และช่วยส่งเสริมให้ประชาชนตระหนักถึงความสำคัญของการทำความดีและการช่วยเหลือสังคม (กรมการศาสนา, 2560)

นอกจากนี้ การพัฒนากิจกรรมวันมาฆบูชาในอนาคตควรให้ความสำคัญกับการสร้างเครือข่ายความร่วมมือระหว่างวัด ชุมชน และสถาบันการศึกษามากยิ่งขึ้น การทำงานร่วมกันระหว่างสถาบันศาสนาและสถาบันการศึกษาจะช่วยส่งเสริมการเรียนรู้ด้านศาสนาและวัฒนธรรมอย่างเป็นระบบ และช่วยสร้างความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาให้แก่เยาวชนและประชาชนในสังคม (คณะสงฆ์อำเภอศีขรภูมิ, 2568)

ดังนั้นทิศทางการพัฒนากิจกรรมวันมาฆบูชาในอนาคตควรมุ่งเน้นการบูรณาการระหว่างศาสนา สังคม และการพัฒนาชุมชน โดยอาศัยความร่วมมือระหว่างคณะสงฆ์ ภาคประชาชน และหน่วยงานต่าง ๆ ในสังคม การดำเนินกิจกรรมในลักษณะดังกล่าวจะช่วยให้วันมาฆบูชายังคงมีบทบาทสำคัญในการส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรม การสร้างความสามัคคี และการพัฒนาความเข้มแข็งของชุมชนในระยะยาว ทั้งในมิติของศาสนา วัฒนธรรม และสังคมร่วมสมัย

องค์ความรู้ที่ได้รับ

จากการศึกษากิจกรรมวันมาฆบูชาในพื้นที่อำเภอศีขรภูมิ จังหวัดสุรินทร์ สามารถสังเคราะห์องค์ความรู้เกี่ยวกับกระบวนการสร้างความเข้มแข็งของชุมชนผ่านกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาในรูปแบบ “สังฆะ–ประชา–สามัคคี Model” ซึ่งเป็นการบูรณาการบทบาทของคณะสงฆ์และภาคประชาชนบนพื้นฐานของหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ดังแผนภาพที่ 1

แผนภาพที่ 1 องค์ความรู้ที่ได้รับ

ที่มา: เจ้าอธิการเด่นชัย สีลสุทฺโธ

1) สังฆะ (Sangha)

สังฆะหรือคณะสงฆ์ทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางทางจิตวิญญาณของชุมชน และมีบทบาทสำคัญในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ถ่ายทอดหลักธรรมคำสอน และเป็นผู้นำในการจัดกิจกรรมทางศาสนา โดยเฉพาะการถ่ายทอดหลักโอวาทปาติโมกข์ ได้แก่ การไม่ทำความชั่ว การทำความดี และการทำจิตใจให้บริสุทธิ์ ซึ่งเป็นแนวทางสำคัญในการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของประชาชน นอกจากนี้ คณะสงฆ์ยังมีบทบาทในการประสานความร่วมมือระหว่างวัด ชุมชน และหน่วยงานต่าง ๆ ในสังคม เพื่อร่วมกันดำเนินกิจกรรมทางศาสนาและกิจกรรมสาธารณประโยชน์ อันมีส่วนช่วยส่งเสริมความสามัคคีและการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน

2) ประชา (People)

ภาคประชาชนมีบทบาทสำคัญในการสนับสนุนและมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา โดยการเข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ เช่น การทำบุญตักบาตร การฟังพระธรรมเทศนา การสวดมนต์ และการเวียนเทียน ตลอดจนการร่วมสนับสนุนและช่วยจัดกิจกรรมของวัด รวมทั้งการเข้าร่วมกิจกรรมจิตอาสาที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาชุมชน การมีส่วนร่วมของประชาชนในลักษณะดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึงความศรัทธาที่มีต่อพระพุทธศาสนา และช่วยเสริมสร้างความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับชุมชน ทำให้กิจกรรมทางศาสนากลายเป็นพื้นที่แห่งการเรียนรู้ การแลกเปลี่ยนประสบการณ์ และการทำกิจกรรมร่วมกันของคนในสังคม

3) สามัคคี (Unity)

ความสามัคคีเป็นผลลัพธ์สำคัญที่เกิดจากการทำงานร่วมกันระหว่างคณะสงฆ์และประชาชนในกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะกิจกรรมวันมาฆบูชา ซึ่งเปิดโอกาสให้คนในชุมชนได้มารวมตัวกัน

เพื่อประกอบพิธีกรรมทางศาสนาและทำกิจกรรมเพื่อประโยชน์ส่วนรวมร่วมกัน กระบวนการดังกล่าวช่วยสร้างความสัมพันธ์ที่ดี ความไว้วางใจ และความร่วมมือระหว่างสมาชิกในชุมชน ส่งผลให้กิจกรรมวันมาฆบูชาไม่เพียงเป็นพิธีกรรมทางศาสนาเท่านั้น แต่ยังเป็นกลไกสำคัญในการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรม การสร้างความสัมพันธ์ทางสังคม และการพัฒนาชุมชนให้เกิดความเข้มแข็งอย่างยั่งยืน

จากองค์ประกอบดังกล่าว สามารถสรุปได้ว่า รูปแบบ “สังฆะ–ประชา–สามัคคี” เป็นกระบวนการสร้างพลังของชุมชนบนพื้นฐานของหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ซึ่งสามารถนำไปประยุกต์ใช้เป็นแนวทางในการจัดกิจกรรมทางศาสนาเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของสังคมท้องถิ่นได้ ทั้งในมิติของศาสนา สังคม และวัฒนธรรม

สรุป

การจัดกิจกรรมวันมาฆบูชาในอำเภอศีขรภูมิ จังหวัดสุรินทร์ นับเป็นตัวอย่างสำคัญของการบูรณาการหลักธรรมทางพระพุทธศาสนากับบริบทของสังคมท้องถิ่นได้อย่างเป็นรูปธรรม กิจกรรมที่เกิดขึ้นมิได้จำกัดอยู่เพียงในรูปแบบของพิธีกรรมทางศาสนาเท่านั้น หากยังเป็นกระบวนการทางสังคมที่เปิดโอกาสให้หลายภาคส่วนในชุมชนได้เข้ามามีบทบาทร่วมกันในการส่งเสริมและสืบสานพระพุทธศาสนา โดยมีคณะสงฆ์ทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางทางจิตวิญญาณของชุมชน ทำหน้าที่เผยแผ่และถ่ายทอดหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนาแก่ประชาชน ขณะที่ภาคประชาชนมีบทบาทสำคัญในการสนับสนุนและมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา ไม่ว่าจะเป็นการทำบุญตักบาตร การเข้าร่วมพิธีเวียนเทียน การฟังพระธรรมเทศนา ตลอดจนการร่วมจัดกิจกรรมสาธารณประโยชน์ในชุมชน

กระบวนการมีส่วนร่วมของคณะสงฆ์และประชาชนดังกล่าวส่งผลให้กิจกรรมวันมาฆบูชาไม่ได้เป็นเพียงพิธีกรรมทางศาสนาที่จัดขึ้นตามประเพณีเท่านั้น แต่ยังเป็นพื้นที่ทางสังคมที่ช่วยเสริมสร้างความสัมพันธ์ ความร่วมมือ และความสามัคคีของคนในชุมชน กิจกรรมต่าง ๆ ที่จัดขึ้นในช่วงวันมาฆบูชาเปิดโอกาสให้สมาชิกของชุมชนได้พบปะ แลกเปลี่ยนเรียนรู้ และทำกิจกรรมร่วมกัน ซึ่งเป็นกระบวนการที่ช่วยเสริมสร้างความไว้วางใจ ความผูกพัน และความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน

องค์ความรู้ที่ได้จากการศึกษาครั้งนี้สะท้อนให้เห็นว่า รูปแบบ “สังฆะ–ประชา–สามัคคี” เป็นกระบวนการสำคัญในการสร้างพลังของชุมชนบนพื้นฐานของหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา กล่าวคือ คณะสงฆ์ทำหน้าที่เป็นผู้นำทางจิตวิญญาณและผู้ถ่ายทอดหลักธรรม ขณะที่ประชาชนทำหน้าที่เป็นผู้สนับสนุนและผู้มีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมทางศาสนาและกิจกรรมสาธารณประโยชน์ กระบวนการดังกล่าวช่วยส่งเสริมให้เกิดความร่วมมือระหว่างสถาบันศาสนาและสังคม อันนำไปสู่การพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม การสร้างความสามัคคี และการพัฒนาความเข้มแข็งของชุมชนในระยะยาว

ดังนั้น รูปแบบ “สังฆะ–ประชา–สามัคคี” จึงสามารถนำไปประยุกต์ใช้เป็นต้นแบบในการจัดกิจกรรมทางศาสนาเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของสังคมท้องถิ่นได้อย่างยั่งยืน ทั้งในมิติของศาสนา สังคม และวัฒนธรรม โดยเฉพาะในพื้นที่ที่มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดระหว่างวัดและชุมชน การส่งเสริมกิจกรรมทาง

พระพุทธศาสนาในลักษณะดังกล่าวจึงเป็นแนวทางสำคัญที่ช่วยธำรงรักษาคุณค่าทางศาสนาและวัฒนธรรม พร้อมทั้งส่งเสริมการพัฒนาสังคมให้เกิดความสงบสุขและความยั่งยืนต่อไป

เอกสารอ้างอิง

กรมการศาสนา. (2561). *วันสำคัญทางพระพุทธศาสนาและประเพณีไทย*. กรุงเทพมหานคร: กระทรวงวัฒนธรรม.

คณะสงฆ์อำเภอศีขรภูมิ. (2568). *รายงานโครงการสัปดาห์ส่งเสริมวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา "วันมาฆบูชา" ครั้งที่ 12 ประจำปี พ.ศ. 2568*. สุรินทร์: คณะสงฆ์อำเภอศีขรภูมิ.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต). (2559). *พุทธธรรม (ฉบับปรับปรุงและขยายความ)*. กรุงเทพมหานคร: สหธรรมิก.

สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ. (2561). *วันสำคัญทางพระพุทธศาสนา*. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ.

สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดสุรินทร์. (2569). *สรุปผลการดำเนินงานโครงการสำคัญทางพระพุทธศาสนา*.

พระผู้สร้างและผู้รักษา: บทเรียนจากชายแดนไทย-กัมพูชา จังหวัดสุรินทร์ในสมัยปัจจุบัน*

The Creator and The Preserver: Lessons from The Thai-Cambodian Border in Contemporary Surin Province

พระกรวิชญ์ ถิรจิตฺโต[1] และ ธนรัฐ สะอาดเอี่ยม[2]
Phar Korawich Thirachitto[1] and Thanarat Sa-Ard-Iam[2]

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้ศึกษาการจัดการของ พระผู้สร้าง และผู้รักษา:บทเรียนชายแดนไทย-กัมพูชา เหตุการณ์ในปี พ.ศ. 2568-2569 โดยครอบคลุมพื้นที่ขัดแย้งสำคัญในจังหวัด สุรินทร์ ศรีสะเกษ บุรีรัมย์ และอุบลราชธานี พื้นที่อีสานใต้ ที่มีอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมแบบ “เขมร-ลาว-กูย” ซึ่งมีความผูกพันกับเรื่องจิตวิญญาณและผืนดินสูงมาก เนื้อหาหลักระบุถึงการใช้อาวุธหนักและอากาศยานไร้คนขับ ในการโจมตีที่ตั้งทางทหารและพื้นที่ชุมชนพลเรือน ซึ่งส่งผลให้มีผู้บาดเจ็บและเสียชีวิตทั้งสองฝ่าย นอกจากนี้ยังมีการกล่าวถึงผลกระทบทางด้านเศรษฐกิจต่อชุมชนชายแดนและการปิดด่านการค้าสำคัญอย่างช่องจอม อำเภอกาบเชิง อำเภอพนมดงรัก รวมถึงการสร้างอนุสาวรีย์พิทักษ์ไทย เพื่อเป็นอนุสรณ์ระลึกถึงความกล้าหาญของทหารไทยที่เสียสละชีวิตในการปกป้องอธิปไตย ข้อมูลดังกล่าวยังสะท้อนถึงมาตรการตอบโต้ของกองทัพไทยผ่านปฏิบัติการทางอากาศและภาคพื้นดินเพื่อประเทศชาติ ในจันทร์ที่ 23 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2569 สถานการณ์การปะทะที่ปราสาทตาควายและปราสาทตาเมือนธม อำเภอพนมดงรัก และหลายๆ พื้นที่บริเวณชายแดนไทย-กัมพูชา ส่งผลกระทบอย่างรุนแรงต่อพลเรือนในหลายด้าน ทั้งในด้านความปลอดภัยในชีวิต ทรัพย์สิน การดำรงชีวิต และเศรษฐกิจ

ดังนั้นการสูญเสียชีวิตและการบาดเจ็บ ความเสียหายต่อทรัพย์สินและสถานที่สำคัญ การอพยพและการไร้ที่อยู่อาศัย ผลกระทบต่อการบริการสาธารณะ ผลกระทบทางเศรษฐกิจและอาชีพ และได้มีพระภิกษุสงฆ์หลายรูปร่วมกันสร้างและรักษา ท่ามกลางวิกฤตการณ์ทางการเมืองและภัยสงครามในช่วงปี พ.ศ. 2568-2569 บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาบทบาทและยุทธศาสตร์ภาวะผู้นำของพระสงฆ์ในฐานะ “พระผู้สร้าง” และ “ผู้รักษา” ในพื้นที่ชายแดนไทย-กัมพูชา โดยมุ่งเน้นกรณีศึกษาพระภิกษุเถระ 3 รูปที่มีบทบาทโดดเด่นในเขตพื้นที่ยุทธศาสตร์ ได้แก่ 1) พระธรรมวชิรญาณโกศล วิ. หรือ “หลวงพ่อเยื้อน

[1] วัดบูรพาราม อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์
[1] Wat Burapharam Maung District Surin Province
[2] อาจารย์ประจำหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงการณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์
[2] Leturer in the Master of Buddhism Program, Mahachulalongrajavidyalaya University, Surin Campus
** Corresponding author. E-mail: khrpkornwit678789@gmail.com

ขนฺติพโล” เจ้าคณะจังหวัดสุรินทร์ (ธรรมยุต) ปัจจุบัน (ปี 2568) เจ้าอาวาสวัดเขาศาลาอตุลฐานะจาโร (อดีตเจ้าอาวาสวัดบูรพารามพระอารามหลวง), 2) พระครูพนมศีลาจารย์ (หลวงตาสันต์) เจ้าอาวาสวัดป่าเขาโต๊ะ อำเภอพนมดงรัก จังหวัดสุรินทร์, 3) หลวงตาสินทรัพย์ จรณธมฺโม (พระสิ้นคิด) เจ้าอาวาสวัดป่าบ่อน้ำพระอินทร์ ตำบลช่องเม็ก อำเภอสิรินธร จังหวัดอุบลราชธานี ที่มีบทบาทในการสร้างขวัญกำลังใจและสนับสนุนความมั่นคงในพื้นที่ของตน และตามแนวชายแดนไทย-กัมพูชา ในเขตพื้นที่สุรินทร์และใกล้เคียง ท่านได้นำพระสงฆ์และญาติโยมร่วมมือกัน เปิดวัดซึ่งเป็นสถานที่ปฏิบัติธรรม(วัด)เป็นสถานที่ “ศูนย์พักพิงชั่วคราว” สร้างถนน, ก่อกำแพง, และอัญเชิญพระพุทธรูปปางนาคปรกมาประดิษฐานไว้เป็นที่สักการะบูชา ให้ความเชื่อมั่นกับประชาชนและทหารในพื้นที่ ผ่านระเบียบวิธีบทความวิชาการเชิงคุณภาพและการวิเคราะห์เชิงประจักษ์

คำสำคัญ: พระผู้สร้าง, พระผู้รักษา, บทเรียนชายแดนไทย-กัมพูชา, จังหวัดสุรินทร์

Abstract

This academic article examines the management of the "Creator and Protector" concept through lessons learned from the Thai-Cambodian border conflicts during 2025–2026 (B.E. 2568–2569). The study covers key conflict zones in the Southern Isan provinces of Surin, Si Sa Ket, Buri Ram, and Ubon Ratchathani, a region characterized by a distinct "Khmer-Lao-Kuy" cultural identity with deep spiritual ties to the land. The core content details the escalation of hostilities involving heavy weaponry and unmanned aerial vehicles (UAVs) targeting military installations and civilian areas, resulting in casualties on both sides. Furthermore, it discusses the economic impact on border communities, including the closure of vital trade checkpoints such as Chong Chom in Kap Choeng District and Phanom Dong Rak District, as well as the establishment of the "Thai Protector Monument" to honor the bravery and sacrifice of Thai soldiers defending national sovereignty.

The data reflects the Royal Thai Armed Forces' countermeasures through air and ground operations. Notably, on Monday, February 23, 2026, clashes at Ta Kwai Temple and Ta Muen Thom Temple in Phanom Dong Rak District, along with several other border locations, inflicted severe hardship on civilians regarding safety, property, livelihoods, and the economy. These consequences included loss of life, displacement, and the disruption of public services.Amidst this political crisis and the threats of war, this article aims to analyze the roles and leadership strategies of Buddhist monks as "Creators" and "Protectors." The study focuses on three prominent senior monks in strategic areas: (1) Phra Dhammavachirayanakosol (Luang Phor Yeuan Khantiphalo), Ecclesiastical Provincial

Governor of Surin (Dhammayuttika) and Abbot of Wat Khao Sala Atula Thanacharo; (2) Phra Khru Phanom Silacharn (Luang Ta San), Abbot of Wat Pa Khao Toh, Phanom Dong Rak District, Surin; and (3) Luang Ta Sinsap Jaranadhammo (Phra Sin Kid), Abbot of Wat Pa Bo Nam Phra Indra, Sirindhorn District, Ubon Ratchathani. These monks played pivotal roles in boosting morale and supporting security. In Surin and neighboring areas, they mobilized monks and laypeople to transform Dhamma practice centers into "temporary shelters," constructed roads and defensive walls, and enshrined Naga Prok Buddha images to provide spiritual assurance to both civilians and soldiers. This Academic article is conducted through qualitative methodology and empirical analysis.

Keywords: Creator, Protector, Thai-Cambodian Border Lessons, Surin Province

บทนำ

ในท่ามกลางกระแสการเปลี่ยนแปลงของภูมิรัฐศาสตร์โลก พื้นที่ชายแดนไทย-กัมพูชาได้เปลี่ยนผ่านจากสมรภูมิแห่งความขัดแย้งในอดีต สู่การเป็นพื้นที่ยุทธศาสตร์สำคัญทั้งในมิติเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม อย่างไรก็ตาม ความละเอียดอ่อนของเส้นเขตแดนและความทรงจำทางประวัติศาสตร์ที่ซับซ้อนยังคงเป็นโจทย์ท้าทายต่อการบริหารจัดการพื้นที่ให้เกิดเสถียรภาพอย่างยั่งยืน การทำความเข้าใจกลไกการดำรงอยู่ของสันติภาพและการพัฒนาในพื้นที่นี้ จึงจำเป็นต้องพิจารณาผ่านบทบาทของ “ผู้นำ” และ “กระบวนการจัดการ” ในฐานะตัวแสดงหลักที่มีพลวัตสูง บทความฉบับนี้มุ่งวิเคราะห์ปรากฏการณ์ดังกล่าวผ่านกรอบแนวคิดเชิงปรมาจารย์ด้านการจัดการทรัพยากรมนุษย์และสังคม นั่นคือบทบาทของ “พระผู้สร้าง” และ “ผู้รักษา” โดยในมิติของ พระผู้สร้าง นั้นหมายถึง การมีวิสัยทัศน์ในการริเริ่ม โครงสร้างใหม่ๆ ไม่ว่าจะเป็นการสร้างพื้นที่เขตเศรษฐกิจพิเศษ การวางรากฐานนวัตกรรมทางสังคม หรือการนิยามความสัมพันธ์ข้ามพรมแดนในรูปแบบใหม่ที่ก้าวข้ามความขัดแย้งแบบจารีต

ในขณะที่บทบาทของ “ผู้รักษา” คือการธำรงไว้ ซึ่งทุนทางสังคมที่มีอยู่เดิม ทั้งในด้านความสัมพันธ์เชิงเครือข่ายชาติพันธุ์ ภาษา และวัฒนธรรมท้องถิ่นที่เชื่อมโยงผู้คนทั้งสองฝั่งเข้าด้วยกัน ตลอดจนการรักษาสมดุลของผลประโยชน์ร่วมกันเพื่อป้องกันการย้อนกลับของความขัดแย้งบทเรียนจากชายแดนไทย-กัมพูชา โดยเฉพาะในเขตพื้นที่ที่มีความเชื่อมโยงทางวัฒนธรรมสูง เช่น บริเวณอีสานใต้และกัมพูชาตอนเหนือ ชี้ให้เห็นว่าความสำเร็จของการบริหารจัดการชายแดนไม่ได้ขึ้นอยู่กับการบังคับใช้กฎหมายหรืออำนาจรัฐจากส่วนกลางเพียงอย่างเดียว แต่ขึ้นอยู่กับความสามารถของผู้นำในระดับพื้นที่ที่ต้องสวมบทบาททั้ง “ผู้สร้าง” โอกาสใหม่ๆ และ “ผู้รักษา” สายสัมพันธ์เดิมไปพร้อมกัน บทความนี้จึงมุ่งหวังที่จะถอดบทเรียนและวิเคราะห์กลไกเหล่านี้ เพื่อเสนอเป็นแนวทางในการพัฒนาพื้นที่ชายแดนให้เป็นพื้นที่แห่งสันติภาพและภาวะผู้นำที่ยั่งยืนสืบไป

ดังนั้น บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาบทบาทและยุทธศาสตร์ภาวะผู้นำของพระสงฆ์ในฐานะ “พระผู้สร้าง” และ “ผู้รักษา”ในพื้นที่ชายแดนไทย-กัมพูชา ท่ามกลางวิกฤตการณ์ทางการเมืองและภัยสงครามในช่วงปี พ.ศ. 2568-2569 โดยมุ่งเน้นกรณีศึกษาพระเถระ 3 รูปที่มีบทบาทโดดเด่นในเขตพื้นที่ยุทธศาสตร์ ได้แก่ 1) พระธรรมวชิรญาณโกศล วิ. (หลวงพ่อเยื้อน ขนฺติพโล), 2) พระครูพนมศีลจารย์ (หลวงตาสันต์) และ 3) หลวงตาสินทรัพย์ จรณธัมโม (พระสิ้นคิด) ผ่านระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ

“พระผู้สร้าง”

การดำเนินงานของพระเถระทั้ง 3 รูป สะท้อนการทำหน้าที่เป็น “กลไกความมั่นคงนุ่มนวล”ที่เกื้อหนุนภารกิจของรัฐใน 3 มิติหลักมิตินิเวศและความเชื่อข้ามพรมแดน หลวงพ่อเยื้อน ขนฺติพโล ปฏิบัติหน้าที่ในฐานะ “ผู้รักษา” ผืนป่าชายแดนวัดเขาศาลาฯ เพื่อสร้างแนวกันชนทางธรรมชาติ และใช้การปฏิบัติธรรมวิปัสสนาเป็นเครื่องมือเชื่อมโยงจิตใจของชาวไทยและกัมพูชา ลดช่องว่างความขัดแย้งด้วยทุนทางวัฒนธรรม มิติความมั่นคงระดับพื้นที่สีแดง หลวงตาสันต์ (วัดป่าเขาโต๊ะ) สวมบทบาท “พระผู้สร้าง” สันติภาพในเขตอำเภอพนมดงรัก โดยการสร้างเครือข่ายความร่วมมือระหว่างหน่วยงานความมั่นคงและพลเรือน พร้อมทั้งเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจและระงับข้อพิพาทระดับท้องถิ่นในยามสู้รบมิติมนุษยธรรมและสวัสดิการวิกฤต หลวงตาสินทรัพย์ จรณธัมโม แสดงบทบาท “พระผู้สร้าง” นวัตกรรมการสงเคราะห์ผ่านระบบโรงทานและศูนย์พักพิงขนาดใหญ่ ณ ช่องเม็ก เพื่อรักษาความเป็นมนุษย์และขจัดเงื่อนไขความอดอยากที่เป็นชนวนเหตุของความไม่สงบในช่วงปี 2568-2569 ที่ผ่านมาครับสิ่งที่ท่านสร้างล่าสุดและเป็นที่พูดถึงอย่างมาก คือ “ถนนพระธรรม” และ “กำแพงบนภูมะเขือ” ถนนพระธรรมและกำแพงบนภูมะเขือ การสร้างพระพุทธรูปที่ “เนิน 350”ท่านได้นำคณะสงฆ์และฆราวาส (รวมถึงคุณเล็ก ฝันเด่น) ขึ้นไปสร้างพระพุทธรูปและปฏิบัติธรรมบริเวณ เนิน 350 และ ปราสาทตาควายพื้นที่นี้เคยเป็นจุดยุทธศาสตร์ที่มีความขัดแย้งรุนแรง

การไปสร้างพระพุทธรูปและทำพิธีทางศาสนาเป็นการใช้ “ซอฟต์พาวเวอร์” ทางธรรมะเพื่อสร้างขวัญกำลังใจให้ทหาร และเปลี่ยนสมรภูมิให้กลายเป็นพื้นที่แห่งสันติภาพ พุทธอุทยานวัดเขาศาลา แม้โครงการพุทธอุทยานจะเริ่มสร้างมานานแล้ว แต่ล่าสุดท่านยังคงเดินหน้า สร้างกำแพงล้อมป่า ระยะทางกว่า 30 กิโลเมตร เพื่อป้องกันมอดไม้ที่ลักลอบตัดไม้พะยูงและล่าสัตว์ป่าในเขตชายแดน รักษาพื้นที่ป่ากว่า 10,000 ไร่ ให้เป็นแหล่งเรียนรู้ธรรมชาติและธรรมะที่สมบูรณ์ที่สุดในพื้นที่ชายแดน ซึ่งเป็นพื้นที่ยุทธศาสตร์สำคัญทางทหารและอธิปไตย เพื่อสนับสนุนภารกิจของทหารแนวหน้าในการรักษาอธิปไตยของชาติ และช่วยให้การสัญจรในพื้นที่ยากลำบากทำได้สะดวกขึ้น การสร้างความร่วมมือเชิงโครงสร้างท่านประสานงานกับทหารและเจ้าหน้าที่ป่าไม้ในพื้นที่ชายแดนอย่างไรจนเกิดความสำเร็จซึ่งถือเป็น “หัวใจ” ของการเปลี่ยนจากความขัดแย้งสู่ความร่วมมือ โดยเฉพาะในพื้นที่ชายแดนไทย-กัมพูชา ที่มีความเปราะบางสูง ท่านไม่ได้ใช้เพียงอำนาจสั่งการ แต่ใช้ “กระบวนการสร้างความไว้วางใจ” เป็นหลักองค์ประกอบสำคัญที่ทำให้การประสานงานกับทหารและเจ้าหน้าที่ป่าไม้ประสบความสำเร็จการเปลี่ยน “พื้นที่หวงห้าม” เป็น “พื้นที่ร่วม” ในอดีต รัฐได้มองว่าป่าคือเขตหวงห้าม แต่หลวงพ่อเสนอให้มองว่าป่าคือ”มรดกที่ต้องรักษาซ่อมแซม

ร่วมกัน” ท่านประสานงานให้วัดเป็นตัวกลางในการดูแลพื้นที่ โดยมีทหารพรานและเจ้าหน้าที่ป่าไม้เป็น “พันธมิตร” ในการลาดตระเวน แทนที่จะเป็น “ผู้ควบคุม” ชาวบ้านเพียงอย่างเดียว การใช้หลักธรรมสร้าง “กติกาใจ” เหนือกฎหมาย กฎหมายป่าไม้อาจดูแข็งกระด้างในสายตาชาวบ้าน แต่เมื่อหลวงพ่อใช้กุศโลบาย เช่น “การบวชป่า” หรือการขอความร่วมมือโดยใช้เมตตาธรรม เจ้าหน้าที่รัฐก็ทำงานง่ายขึ้นเพราะชาวบ้านเกรงใจพระและศรัทธาในสิ่งที่ท่านทำ กลายเป็นว่าเจ้าหน้าที่กับราษฎร์ไม่ต้องปะทะกัน แต่หันมาทำกิจกรรมร่วมกันในนามของงานบุญ การสร้างประโยชน์ที่เป็นรูปธรรม หลวงพ่อพิสูจน์ให้ฝ่ายความมั่นคงและป่าไม้เห็นว่า เมื่อท่าน “สร้างน้ำ” (ธนาคารน้ำใต้ดิน) จนชาวบ้านอิ่มท้อง

การบุกรุกป่าและการลักลอบทำสิ่งผิดกฎหมายชายแดนจะลดลงเองโดยอัตโนมัติ สิ่งนี้ทำให้ทหารและเจ้าหน้าที่ป่าไม้ยอมรับว่าโมเดลของท่านช่วยลดภาระงานของพวกเขาและสร้างสันติภาพที่แท้จริง ในกรณีของ พระครูพนมศีลจารย์ (หลวงตาสันต์) เจ้าอาวาสวัดป่าเขาโต๊ะ อำเภอพนมดงรัก จังหวัดสุรินทร์ การเป็นพระผู้สร้างก็อาจจะคล้ายๆกันปฏิบัติต่างพื้นที่ต่างอำเภออยู่ภายในจังหวัดเดียวกัน ในพื้นที่ชายแดนไทย-กัมพูชา ในฐานะพระผู้สร้างโดยพระครูพนมศีลาจารย์ (หลวงตาสันต์) เจ้าอาวาสวัดป่าเขาโต๊ะ อำเภอพนมดงรัก จังหวัดสุรินทร์ มีบทบาทในฐานะ “พระผู้สร้าง”ของพระครูพนมศีลาจารย์ (วสันต์ วงฺคีโส) หรือหลวงตาสันต์ เจ้าอาวาสวัดป่าเขาโต๊ะ สื่อถึงสายธรรมและครูบาอาจารย์ที่หล่อหลอมท่านขึ้นมา ซึ่งท่านเป็นทายาทธรรมของหลวงปู่ดุลย์ อตุโล อดีตเจ้าคณะจังหวัดสุรินทร์ฝ่ายธรรมยุต และเป็นพระวิปัสสนาจารย์สายพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต พระครูพนมศีลาจารย์ (หลวงตาสันต์)วัดป่าเขาโต๊ะ อ.พนมดงรัก จ.สุรินทร์นำคณะพระสงฆ์จากวัดท่าซุง พร้อมด้วยสิ่งของจำเป็น มอบเครื่องอุปโภค–บริโภค ผ้ายาง ตาข่าย เลื่อย น้ำมัน และวัตถุมงคลเพื่อสนับสนุนขวัญและกำลังใจแก่พระสงฆ์ ชาวบ้าน เจ้าหน้าที่ตำรวจ และทหาร ในพื้นที่แนวชายแดนไทย–กัมพูชา ศูนย์สงเคราะห์ผู้ยากจนในถิ่นทุรกันดารตามพระราชประสงค์ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ร่วมกับ มูลนิธิหลวงพ่อปาน – พระมหาวีระ ถาวโร โดยดำริเมตตาของ พระครูปลัดสุวัฒนรัตนคุณเจ้าอาวาสวัดจันทาราม (ท่าซุง) ประธานฝ่ายสาธารณสงเคราะห์ คณะสงฆ์จังหวัดอุทัยธานี ได้ร่วมกันมอบสิ่งของจำเป็นในการดำรงชีวิตและภารกิจชายแดนเพื่อเสริมสร้างศรัทธาและพลังเมตตาให้แก่ผู้ปฏิบัติงานแนวหน้า โดยมี พระปลัดสำเภา และ พระสมุห์มงคลเวทย์ร่วมมอบสิ่งของ

นอกจากนี้ ท่านยังมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดและดำเนินกิจกรรมร่วมกับ สายวัดท่าซุง โดยเฉพาะการร่วมกับคณะสงฆ์วัดท่าซุงและมูลนิธิหลวงพ่อปาน-พระมหาวีระ ถาวโร ในการปฏิบัติภารกิจสงเคราะห์เจ้าหน้าที่และชาวบ้านบริเวณชายแดนไทย-กัมพูชา และในฐานะของหลวงตาสินทรัพย์ จรณธัมโม (พระสิ้นคิด) เจ้าอาวาสวัดป่าบ่อน้ำพระอินทร์ ตำบลช่องเม็ก อำเภอสิรินธร จังหวัดอุบลราชธานี พระผู้สร้าง การกล่าวถึง หลวงตาสินทรัพย์ จรณธัมโม (พระสิ้นคิด) ในฐานะของ “พระผู้สร้าง” แห่งวัดป่าบ่อน้ำพระอินทร์บนพื้นที่ชายแดนในช่วงเวลาวิกฤต เป็นการสะท้อนภาพลักษณ์ของพระสงฆ์ยุคใหม่ที่ไม่ได้จำกัดบทบาทเพียงการสืบทอดศาสนพิธีแต่เป็น “ที่พึ่งทางจิตวิญญาณและสังคม” ในภาวะสงครามและภัยพิบัติ ท่ามกลางสถานการณ์ภัยสงครามและความไม่สงบตามแนวชายแดน หลวงตาสินทรัพย์ได้พลิกบทบาทของ

วัดให้กลายเป็น “โครงสร้างพื้นฐานเพื่อชีวิต” สร้างศูนย์ลี้ภัยและที่พักพิง (ในช่วงปี 2568-2569) ที่เกิดภัยสงคราม ท่านไม่ได้สร้างเพียงเสนาสนะเพื่อการปฏิบัติธรรม แต่ได้ขยายพื้นที่วัดป่าบ่อน้ำพระอินทร์ให้เป็น “ศูนย์พักพิงนานาชาติ” สำหรับผู้หนีร้อนมาพึ่งเย็นทั้งชาวไทยและเพื่อนบ้านสร้างระบบสวัสดิการชุมชน การบริหารจัดการโรงทานขนาดใหญ่และการแจกจ่ายเสบียงอาหาร ซึ่งทำหน้าที่เสมือนสายโลหิตหล่อเลี้ยงชุมชนชายแดนที่ขาดแคลนทรัพยากรเนื่องจากปิดด่านหรือภัยสู้รบ สร้างความหวังผ่านธรรมะ “สิ้นคิด” การสอนธรรมะที่เน้นการอยู่กับปัจจุบัน ไม่ปรุงแต่ง (สิ้นคิด) กลายเป็นนวัตกรรมทางจิตวิญญาณที่ช่วยบำบัดอาการซึมเศร้าและวิตกกังวลของผู้ประสบภัยสงครามได้โดยตรง ช่วยรักษาเสถียรภาพทางสังคมไม่ให้เกิดการจลาจลหรือความสิ้นหวัง ซึ่งเป็นรากเหง้าของความรุนแรง

“พระผู้รักษา”

ภายใต้บริบทวิกฤตการณ์ชายแดนไทย-กัมพูชา (ปี 2568-2569) สามารถจำแนกออกเป็นนวัตกรรมเชิงพุทธ ดังนี้

1) การสร้างพื้นที่ปลอดภัยและที่พักพิง ในยามที่เกิดการปะทะด้วยอาวุธหนักและอากาศยานไร้คนขับ (UAV) จนพลเรือนต้องอพยพ พระเถระได้เปลี่ยนสถานะของวัดจากสถานที่ปฏิบัติธรรมให้กลายเป็น “ศูนย์พักพิงชั่วคราว” การบริหารจัดการพื้นที่วัดให้รองรับมวลชนจำนวนมากอย่างมีระบบ มีการจัดสรรพื้นที่หลบภัยและที่พักที่ปลอดภัยจากวิถีระเบิด ลดความตื่นตระหนกของประชาชน และช่วยแบ่งเบาภาระของรัฐในการจัดการศูนย์อพยพที่มักมีข้อจำกัดด้านสถานที่

2) การสร้างโครงสร้างพื้นฐานและปราการทางจิตวิญญาณ บทบาทนี้สะท้อนผ่านการลงมือสร้างสิ่งก่อสร้างที่ใช้งานได้จริงควบคู่ไปกับสัญลักษณ์ทางความเชื่อการสร้างทางกายภาพ การสร้างถนนเพื่อการสัญจรและลำเลียงความช่วยเหลือรวมถึงการก่อกำแพงที่ทำหน้าที่ทั้งเป็นขอบเขตวัดและแนวป้องกันทางกายภาพในพื้นที่เสี่ยง การสร้างทางสัญลักษณ์การอัญเชิญ “พระพุทธรูปปางนาคปรก” มาประดิษฐานในพื้นที่ยุทธศาสตร์ (เช่น อ.พนมดงรัก) เพื่อเป็นสัญลักษณ์ของการปกป้องคุ้มครอง สร้างความเชื่อมั่น ให้แก่ทั้งทหารที่ปฏิบัติหน้าที่และประชาชนในพื้นที่ว่ามีสิ่งศักดิ์สิทธิ์และบารมีธรรมคอยคุ้มครองอธิปไตย

3) การสร้างขวัญกำลังใจและทุนทางสังคม พระเถระทั้ง 3 รูป (หลวงพ่อเยื้อน, หลวงตาสันต์, หลวงตาสินทรัพย์) ใช้บารมีส่วนตัวในการระดมทรัพยากรและพลังศรัทธา การใช้ระบบโรงทานและการสงเคราะห์แบบฉับไว เพื่อรองรับผู้บาดเจ็บและผู้ได้รับผลกระทบทางเศรษฐกิจจากการปิดด่านการค้า (ช่องจอม/ช่องสะงำ/ช่องเม็ก) เป็นการสร้าง “ตาข่ายรองรับทางสังคม” ที่ทำงานได้เร็วกว่าระบบราชการ ช่วยระงับความสิ้นหวังและความขัดแย้งที่อาจเกิดจากความอดอยาก

4) การสร้างสวัสดิการโรงทานกู้ชีพและการสงเคราะห์ไร้พรมแดนการลดผลกระทบทางเศรษฐกิจชายแดน แก่นสำคัญ “พระผู้สร้าง” ในงานวิจัยนี้ จึงไม่ใช่เพียงการสร้างถาวรวัตถุเพื่อความ

สวยงาม แต่คือการ “สร้างความอยู่รอด” และ “สร้างความหวัง” ให้แก่เพื่อนมนุษย์ท่ามกลางเสียงปืนและวิกฤตการณ์อธิปไตย

ในฐานะพระผู้รักษาโดยพระธรรมวชิรญาณโกศล วิ.หรือ “หลวงพ่อเยื้อน ขนฺติพโล” เจ้าคณะจังหวัดสุรินทร์ (ธรรมยุต) ปัจจุบัน (ปี 2568) เจ้าอาวาสวัดเขาศาลาอตุลฐานะจาโร (อดีตเจ้าอาวาสวัดบูรพารามพระอารามหลวง) ไม่ได้ทำหน้าที่ เป็น (อตีต) เจ้าอาวาส หรือเพียงแค่เฝ้ายามหรือปกป้องผืนป่าด้วยกฎหมาย แต่ท่านใช้ “ธรรมะ” และ “ศรัทธา” เป็นเกราะกำบังที่แข็งแกร่งกว่ารั้วลวดหนาม ในแบบของท่านมีมิติ ผู้รักษา “สมดุลระหว่างคนกับป่า” ท่านเปลี่ยนสถานะของชาวบ้านจาก “ผู้บุกรุก” ให้กลายเป็น “อาสาสมัครรักษาป่า” โดยใช้กุศโลบายทางศาสนา เช่น การบวชป่า ซึ่งทำให้ต้นไม้ทุกต้นกลายเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ชาวบ้านไม่กล้าตัด และกลับมาช่วยกันดูแลเพราะถือเป็นการทำบุญ ผู้รักษา “ความเชื่อมั่นของรัฐ” ในพื้นที่ชายแดนที่มีความเปราะบาง ท่านทำหน้าที่เป็นตัวกลางที่ทำให้หน่วยงานรัฐ (ทหารและป่าไม้) ยอมรับในกติกาชุมชน ท่านรักษาความสัมพันธ์เชิงโครงสร้างนี้ไว้เพื่อให้เกิดการทำงานร่วมกันโดยไม่มีการใช้ความรุนแรง ผู้รักษา “ต้นน้ำและแผ่นดิน” การรักษาป่าของท่านผูกโยงอยู่กับการรักษาแหล่งน้ำ (ธนาคารน้ำใต้ดิน) ท่านสอนให้ชาวบ้านรู้ว่า “ถ้าไม่มีป่า ก็ไม่มีน้ำ ถ้าไม่มีน้ำ ก็ไม่มีชีวิต” การรักษาป่าจึงเท่ากับการรักษาลมหายใจของคนในชุมชน โดยการใช้ กุศโลบายทางจิตวิทยา เป็นวิธีการที่ท่านใช้เปลี่ยนความเชื่อของคนที่เคยตัดไม้ให้หันมากราบไหว้และดูแลต้นไม้แทน การจัดการความขัดแย้ง เป็นวิธีการที่ท่าน “รักษา” ข้อตกลงระหว่างชาวบ้านกับเจ้าหน้าที่รัฐ

ในฐานะพระผู้รักษาโดยพระครูพนมศีลาจารย์ (หลวงตาสันต์) เจ้าอาวาสวัดป่าเขาโต๊ะ อำเภอพนมดงรัก จังหวัดสุรินทร์ มีบทบาทในฐานะพระครูพนมศีลาจารย์ (วสันต์ วงฺคีโส) หรือหลวงตาสันต์ แห่งวัดป่าเขาโต๊ะ จ.สุรินทร์ คำว่า “พระผู้รักษา” สื่อถึงบทบาทของท่านในการปกป้องและรักษาขวัญกำลังใจของผู้คนในพื้นที่ชายแดนไทย-กัมพูชา ซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีความเปราะบางและเคยผ่านสถานการณ์ความไม่สงบมาอย่างยาวนาน รักษาความมั่นคงด้วยเมตตาธรรม ท่านไม่ได้ใช้กำลัง แต่ใช้การ “สงเคราะห์” เป็นเครื่องมือรักษาความสงบ โดยการนำคณะสงฆ์และมูลนิธิฯ ลงพื้นที่มอบสิ่งของบรรเทาทุกข์ เช่น เครื่องอุปโภคบริโภคและอุปกรณ์จำเป็น ให้แก่ทหาร ตำรวจตระเวนชายแดน และชาวบ้านที่อาศัยอยู่ตามแนวตะเข็บชายแดนรักษาที่พึ่งทางใจ (แนวหลังช่วยแนวหน้า) ในยามปะทะหรือสถานการณ์ตึงเครียด ท่านทำหน้าที่เป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจ โดยการมอบวัตถุมงคลและประพรมน้ำพระพุทธมนต์เพื่อสร้างขวัญกำลังใจให้เจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงาน ทำให้คนทำงานรู้สึกว่ามี “แนวหลัง” ที่คอยสนับสนุนและดูแลอยู่เสมอรักษาความสัมพันธ์สองฝั่งโขง ท่านมีบทบาทในการสร้างความสัมพันธ์ที่ยั่งยืนผ่านมิติทางศาสนา ซึ่งเป็นรากฐานวัฒนธรรมที่คล้ายคลึงกันของชาวไทยและกัมพูชา ช่วยลดช่องว่างและความขัดแย้งด้วยการใช้หลักธรรมเป็นสื่อกลางรักษาความสุขในถิ่นทุรกันดาร ท่านเน้นการพัฒนาความเป็นอยู่ของคนในพื้นที่ชายแดน เพื่อให้เขาสามารถยืนหยัดรักษาถิ่นที่อยู่ของตนเองไว้ได้ ซึ่งเป็นการรักษาอธิปไตยในทางอ้อมผ่านการสร้างชุมชนที่เข้มแข็ง

พระครูพนมศีลาจารย์ (วสันต์ วงฺคีโส) หรือหลวงตาสันต์ กำลังดำเนินการในปัจจุบัน (พ.ศ. 2569) เน้นการสร้างขวัญกำลังใจและเสริมความปลอดภัยให้แก่เจ้าหน้าที่และประชาชนในพื้นที่เสี่ยงภัยชายแดนไทย-กัมพูชา โดยมีกิจกรรมหลักดังนี้ การสร้างบังเกอร์เพื่อความปลอดภัย ร่วมกับ พระภิกษุในวัดป่าเขาโต๊ะและญาติโยมลูกศิษย์พร้อม มูลนิธิหลวงพ่อปาน-พระมหาวีระ ถาวโร และศูนย์สงเคราะห์ผู้ยากจนในถิ่นทุรกันดารฯ ดำเนินการ สร้างบังเกอร์ เพื่อสนับสนุนภารกิจป้องกันชายแดนและรักษาความปลอดภัยให้แก่เจ้าหน้าที่และชาวบ้านในพื้นที่แนวหน้า การมอบสิ่งของสนับสนุนภารกิจ ยังคงดำเนินการมอบอุปกรณ์ที่จำเป็นต่อการปฏิบัติงานและการดำรงชีวิตในป่า เช่น ผ้ายาง ตาข่าย มุ้ง เลื่อย เครื่องตัดหญ้า และน้ำมัน ให้แก่หน่วยทหารพรานและตำรวจตระเวนชายแดน โครงการ “พลังใจไร้พรมแดน” ร่วมมือกับสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดสุรินทร์ในกิจกรรม “ฮีลใจชายแดนด้วยศรัทธา” เพื่อฟื้นฟูจิตใจและเยียวยาผู้ได้รับผลกระทบจากเหตุการณ์ความไม่สงบบริเวณชายแดนการเยี่ยมเยียนและให้กำลังใจ หลวงตาสันต์นำคณะสงฆ์ลงพื้นที่พบปะเจ้าหน้าที่ตามจุดตรวจและฐานปฏิบัติการต่างๆ เพื่อประพรมน้ำพระพุทธมนต์และมอบวัตถุมงคล เป็นการสร้าง “แนวหลังที่ไม่ท้อ” เพื่อสนับสนุน “แนวหน้าที่ไม่ถอย” บริบทพื้นที่การทำงาน ท่านปฏิบัติศาสนกิจหลักอยู่ในเขต อำเภอพนมดงรัก จังหวัดสุรินทร์ ซึ่งเป็นจุดยุทธศาสตร์สำคัญใกล้ปราสาทตาเมือนธมและรอยต่อชายแดนที่มีสถานการณ์เปราะบาง โดยท่านได้รับความเคารพในฐานะเจ้าคณะอำเภอพนมดงรัก (ธรรมยุต) ที่ทำงานใกล้ชิดกับชุมชนและหน่วยความมั่นคง

กล่าวถึงหลวงตาสินทรัพย์ จรณธมฺโม (พระสิ้นคิด) ในฐานะ “ผู้รักษา” ในช่วงวิกฤตการณ์ปี (2568-2569) ณ พื้นที่ชายแดนช่องเม็ก-สิรินธร สามารถจำแนกออกเป็นตัวชี้วัดความสำเร็จที่จับต้องได้ ช่วยการรักษา “ความมั่นคงทางอาหาร”ในช่วงที่เกิดภัยสงครามและการปิดด่านชายแดน ห่วงโซ่อุปทานอาหารมักหยุดชะงัก วัดป่าบ่อน้ำพระอินทร์แสดงให้เห็นบทบาทผู้รักษาผ่านโรงทานระบบเปิด 24 ชั่วโมง การบริหารจัดการเสบียงอาหารที่สามารถรองรับคนได้หลักพันถึงหลักหมื่นคนต่อวัน โดยไม่แบ่งแยกเชื้อชาติหรือศาสนาเครือข่ายกองทัพธรรม การระดมทรัพยากรจากศิษยานุศิษย์ทั่วประเทศส่งตรงสู่พื้นที่ชายแดนเพื่อให้มั่นใจว่า “ไม่มีใครต้องหิวตาย” ท่ามกลางเสียงปืนการจัดการทรัพยากรน้ำพื้นที่วัดมีแหล่งน้ำซับ (บ่อน้ำพระอินทร์) ที่ถูกพัฒนาให้เป็นแหล่งน้ำใช้ส่วนรวมสำหรับชุมชนโดยรอบในยามที่ระบบประปาสาธารณะขัดข้องจากภัยสงคราม การรักษา “พื้นที่ปลอดภัย”ที่สะท้อนการเป็นผู้รักษาเสถียรภาพในพื้นที่เปราะบาง “พื้นที่พักพิงชั่วคราว” การใช้พื้นที่ป่าและอาคารภายในวัดเป็นที่หลบภัยสำหรับเด็ก สตรี และผู้สูงอายุ ทั้งชาวไทยและชาวกัมพูชาที่ได้รับผลกระทบจากแนวรบกันชนทางสังคม วัดทำหน้าที่เป็นตัวกลางในการประสานงานระหว่างหน่วยงานความมั่นคงกับชาวบ้าน เพื่อลดความตื่นตระหนกและให้ข้อมูลที่ถูกต้อง ป้องกันการเกิดจลาจลหรือการลุกฮือจากความกลัว”สภาวะจิตใจ”ในภาวะสงคราม “จิตใจ” คือสิ่งที่แตกสลายได้ง่ายที่สุด คือหลักธรรม “สิ้นคิด” ในการสอนให้ผู้ประสบภัยละวางความวิตกกังวลต่ออนาคต (ซึ่งควบคุมไม่ได้) และอยู่กับปัจจุบันขณะ ทำให้ลดสถิติภาวะ โรคเครียดหลังเหตุการณ์สะเทือนใจ ในกลุ่มผู้อพยพอย่างมีระยะสำคัญในการสร้างขวัญและกำลังใจ การปรากฏตัวของท่านในพื้นที่เสี่ยงภัย เป็นเครื่อง

ยึดเหนี่ยวที่ทำให้ชาวบ้านรู้สึกว่า “ยังมีที่พึ่ง” ทำให้การอพยพเป็นไปอย่างมีระเบียบ ไม่เกิดภาวะสมองไหล หรือการทิ้งร้างถิ่นฐานทั้งหมด ผลลัพธ์ทางสังคมการบริบาลทางกายการแจกจ่ายอาหารและเวชภัณฑ์ต่อเนื่อง 500+ วันลดอัตราการเจ็บป่วยและทุพโภชนาการในพื้นที่สงครามการคุ้มครองสิทธิมนุษย์การรับรองผู้ลี้ภัยข้ามแดนโดยไม่แบ่งแยกเสริมสร้างภาพลักษณ์ด้านมนุษยธรรมระดับสากลให้ไทยการธำรงความสงบการจัดกิจกรรมสวดมนต์และเจริญสติในที่พักพิงลดความขัดแย้งและการกระทบกระทั่งระหว่างกลุ่มคน ไม่ให้กลับไปปะทะกันเหมือนในอดีต

การดำเนินงานของพระเถระทั้ง 3 รูป สะท้อนการทำหน้าที่เป็น “กลไกความมั่นคงนุ่มนวล” ที่เกื้อหนุนภารกิจของรัฐใน 3 มิติหลักมิตินิเวศและความเชื่อข้ามพรมแดน หลวงพ่อเยื้อน ขนฺติพโล ปฏิบัติหน้าที่ในฐานะ “ผู้รักษา” ผืนป่าชายแดนวัดเขาศาลาฯ เพื่อสร้างแนวกันชนทางธรรมชาติ และใช้การปฏิบัติธรรมวิปัสสนาเป็นเครื่องมือเชื่อมโยงจิตใจของชาวไทยและกัมพูชา ลดช่องว่างความขัดแย้งด้วยทุนทางวัฒนธรรม มิติความมั่นคงระดับพื้นที่สีแดง หลวงตาสันต์ (วัดป่าเขาโต๊ะ) สวมบทบาท “พระผู้สร้าง” สันติภาพในเขตอำเภอพนมดงรัก โดยการสร้างเครือข่ายความร่วมมือระหว่างหน่วยงานความมั่นคงและพลเรือน พร้อมทั้งเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจและระงับข้อพิพาทระดับท้องถิ่นในยามสู้รบมิติมนุษยธรรมและสวัสดิการวิกฤต หลวงตาสินทรัพย์ จรณธัมโม แสดงบทบาท “พระผู้สร้าง” นวัตกรรมการสงเคราะห์ผ่านระบบโรงทานและศูนย์พักพิงขนาดใหญ่ ณ ช่องเม็ก เพื่อรักษาความเป็นมนุษย์และขจัดเงื่อนไขความอดอยากที่เป็นชนวนเหตุของความไม่สงบ ในบทความวิชาการบทบาท”พระผู้รักษา”คือมิติของการธำรงไว้ซึ่งสภาวะปกติสุข เสถียรภาพ และความปลอดภัยในพื้นที่ขัดแย้ง โดยมีสรุปสาระสำคัญที่สอดรับกับเหตุการณ์ปี 2568-2569 การรักษาความมั่นคงทางทรัพยากรและอธิปไตยทางนิเวศ ในพื้นที่เขตป่ารอยต่อชายแดนซึ่งมีความล่อแหลมต่อการรุกล้ำและลักลอบกระทำผิดกฎหมาย พระเถระได้ใช้หลักธรรมในการคุ้มครองผืนป่าการประกาศเขต “พุทธนิเวศ” หรือเขตอภัยทานในผืนป่าขนาดใหญ่ (เช่น วัดเขาศาลาฯ ของหลวงพ่อเยื้อน) เพื่อป้องกันการทำลายทรัพยากรและการใช้พื้นที่ป่าเป็นฐานที่มั่นทางการทหาร การรักษาป่าไม้คือการรักษา “ปราการธรรมชาติ” ที่ช่วยชะลอการเผชิญหน้าและรักษาความอุดมสมบูรณ์ไว้ให้ชุมชนในระยะยาว

การรักษาขวัญและกำลังใจท่ามกลางภัยสงคราม ท่ามกลางการโจมตีด้วยอาวุธหนักและโดรน (UAV) ความหวาดกลัวคือศัตรูที่ทำลายความเข้มแข็งของชุมชน พระเถระทำหน้าที่เป็น “ที่พึ่งทางใจสุดท้าย” ผ่านการเจริญพระพุทธมนต์ การให้ธรรมะที่เน้นสติและเมตตา และการอยู่ร่วมกับประชาชนในพื้นที่เสี่ยงภัยโดยไม่ละทิ้งวัด เป็นการรักษา “ความสงบภายใน” เพื่อไม่ให้ประชาชนตื่นตระหนกจนเกิดการจลาจลหรือสิ้นหวัง ซึ่งส่งผลดีต่อความมั่นคงในระดับภาพรวม การรักษาความสัมพันธ์ข้ามพรมแดน ในยามที่กลไกทางการทูตระดับรัฐบาลอาจหยุดชะงักจากการปะทะที่ปราสาทตาควายและตาเมือนธม พระสงฆ์ยังคงทำหน้าที่เป็นสายใยเชื่อมต่อ การใช้ความสัมพันธ์ฐานศรัทธาระหว่างพระสงฆ์และชาวบ้านทั้งสองฝั่ง (ไทย-กัมพูชา) เพื่อสื่อสารและลดอุณหภูมิความขัดแย้ง เป็นการรักษา “ทุนทางสังคมข้ามพรมแดซึ่งเป็นรากฐานสำคัญในการฟื้นฟูความสัมพันธ์หลังสิ้นสุดเหตุการณ์รุนแรง

การรักษาความมั่นคงทางทรัพยากรและอธิปไตยทางนิเวศ

ในพื้นที่เขตป่ารอยต่อชายแดนซึ่งมีความล่อแหลมต่อการรุกล้ำและลักลอบกระทำผิดกฎหมาย พระเถระได้ใช้หลักธรรมในการคุ้มครองผืนป่า การประกาศเขต “พุทธนิเวศ” หรือเขตอภัยทานในผืนป่าขนาดใหญ่ (เช่น วัดเขาศาลาฯ ของหลวงพ่อเยื้อน) เพื่อป้องกันการทำลายทรัพยากรและการใช้พื้นที่ป่าเป็นฐานที่มั่นทางการทหาร การรักษาป่าไม้คือการรักษา “ปราการธรรมชาติ” ที่ช่วยชะลอการเผชิญหน้าและรักษาความอุดมสมบูรณ์ไว้ให้ชุมชนในระยะยาว การรักษาความสัมพันธ์ข้ามพรมแดน ในยามที่กลไกทางการทูตระดับรัฐบาลอาจหยุดชะงักจากการปะทะที่ปราสาทตาควายและตาเมือนธม พระสงฆ์ยังคงทำหน้าที่เป็นสายใยเชื่อมต่อการใช้ความสัมพันธ์ฐานศรัทธาระหว่างพระสงฆ์และชาวบ้านทั้งสองฝั่ง (ไทย-กัมพูชา) เพื่อสื่อสารและลดอุณหภูมิความขัดแย้ง เป็นการรักษา “ทุนทางสังคมข้ามพรมแดน”ซึ่งเป็นรากฐานสำคัญในการฟื้นฟูความสัมพันธ์หลังสิ้นสุดเหตุการณ์รุนแรง

บทบาทของพระเกจิวิปัสสนาจารย์ทั้ง 3 รูป ในฐานะ “พระผู้สร้าง” และ”ผู้รักษา” ท่ามกลางบริบทชายแดนไทย-กัมพูชา ปี 2568-2569 เป็นการสะท้อนถึงการใช้ “พุทธ จักร” เข้ามาช่วยประคับประคอง “อาณาจักร” ในยามวิกฤต โดยมีอัตลักษณ์การทำงานที่ส่งเสริมกันอย่างมีนัยสำคัญ ดังนี้

1) พระธรรมวชิรญาณโกศล วิ. (หลวงพ่อเยื้อน ขนฺติพโล) ผู้รักษาผืนป่าและวิถีวิปัสสนา หลวงพ่อเยื้อนเป็นสัญลักษณ์ของการรักษา “ฐานทรัพยากร” และ “ฐานธรรม” ของจังหวัดสุรินทร์ การรักษาป่าต้นน้ำ ณ วัดเขาศาลาอตุลฐานะจาโร ท่านคือผู้รักษาผืนป่าชายแดนกว่าหมื่นไร่ให้รอดพ้นจากการบุกรุกและการล่าสัตว์ ซึ่งในทางยุทธศาสตร์ ป่าที่สมบูรณ์คือ “กำแพงธรรมชาติ” ที่สำคัญที่สุดของแนวชายแดน ท่านใช้บารมีในการเชื่อมโยงจิตใจของชาวไทยและกัมพูชาผ่านการปฏิบัติธรรมวิปัสสนา ทำให้พื้นที่ชายแดนสุรินทร์มีความสงบเย็นแม้ในยามที่มีความขัดแย้งทางการเมือง

2) พระครูพนมศีลจารย์ (หลวงตาสันต์) วัดป่าเขาโต๊ะ ผู้รักษาสันติภาพในพื้นที่สีแดง อำเภอพนมดง รักเป็นพื้นที่ที่มีประวัติศาสตร์ความขัดแย้งและการสู้รบที่รุนแรง บทบาทของหลวงตาสันต์จึงโดดเด่นในด้านการสร้างขวัญและกำลังใจ ในฐานะที่จำพรรษาอยู่ติดแนวเขตสู้รบ ท่านคือผู้สร้าง “ที่ยึดเหนี่ยวจิตใจ” ให้กับทั้งทหารที่ปฏิบัติหน้าที่และชาวบ้านในพื้นที่ การสร้างเครือข่ายความ ร่วมมือ ท่านเป็นตัวกลางประสานงานระหว่างหน่วยงานความมั่นคงกับชุมชน ทำให้การเฝ้าระวังและการส่งข่าวสารในพื้นที่ชายแดนเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพโดยใช้มิติทางศาสนาเป็นเครื่องนำทาง

3) หลวงตาสินทรัพย์ จรณธัมโม (พระสิ้นคิด) ผู้สร้างสวัสดิการและผู้รักษาความเป็นมนุษย์ แม้จะอยู่ทางด้านอุบลราชธานี (ช่องเม็ก) แต่บทบาทของท่านส่งผลกระทบวงกว้างต่อระเบียงเศรษฐกิจและสังคมชายแดนพระผู้สร้างสวัสดิการ การจัดตั้งโรงทานและระบบสงเคราะห์ขนาดใหญ่ในช่วงปี 2568-2569 คือการสร้าง “ตาข่ายรองรับทางสังคม” ที่ช่วยให้ผู้ได้รับผลกระทบจากภัยสงครามมีข้าวกิน มีที่นอน และมีเวชภัณฑ์ผู้รักษาความเป็นมนุษย์ ผ่านหลักธรรม “สิ้นคิด” ท่านได้รักษาจิตใจของผู้คนไม่ให้ตกอยู่ในความ

พยาบาทหรือความตื่นตระหนกจนเกินควร ช่วยให้สังคมไทย-กัมพูชายังคงมองเห็นความเป็นมนุษย์ของกันและกัน

สรุปบทต้นแบบของโมเดลการจัดการชายแดนโดยพุทธจักร (ปี 2568-2569) เมื่อเกิดวิกฤตชายแดน ผู้นำทางจิตวิญญาณทั้ง 3 รูปได้ปฏิบัติหน้าที่เป็น “กลไกเสริมรัฐ” ที่มีประสิทธิภาพสูงกว่าระบบราชการในบางมิติ

ผู้นำทางจิตวิญญาณ	มิติบารมี (Domain)	บทเรียนเชิงประจักษ์
หลวงพ่อเยื้อน	ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม	การรักษาป่า คือ การรักษาชาติและรักษาธรรม
หลวงตาสันต์	ความมั่นคงระดับพื้นที่	ธรรมะคืออาวุธที่ใช้สยบความขัดแย้งในสมรภูมิ
หลวงตาสินทรัพย์	มนุษยธรรมและเศรษฐกิจ	การแบ่งปันคือโครงสร้างพื้นฐานที่ยั่งยืนที่สุด

ใจความสำคัญ การเป็น “พระผู้สร้าง” ในที่นี้คือการสร้างโอกาสและทางรอด ส่วนการเป็น “ผู้รักษา” คือการธำรงไว้ซึ่งต้นทุนทางสังคมและทรัพยากรธรรมชาติ บทเรียนจากสุรินทร์และอุบลราชธานีชี้ให้เห็นว่า “ความมั่นคงที่ยั่งยืน” ต้องสร้างจากความเมตตาและรักษาด้วยความจริงใจ

บทเรียนชายแดนไทย-กัมพูชา (ภัยสงคราม พ.ศ 2568-2569)

จากสถานการณ์วิกฤตภัยสงครามชายแดนไทย-กัมพูชาในช่วงปี พ.ศ. 2568-2569 บทเรียนที่ผ่านวัตรปฏิบัติของพระเถระทั้ง 3 รูป สามารถวิเคราะห์ออกมาเป็น “ยุทธศาสตร์ธรรมนิยม” ที่ใช้รับมือกับวิกฤตการณ์ได้อย่างลึกซึ้ง

ด้าน “สติปัญญาและนิเวศสันติภาพ” พระธรรมวชิรญาณโกศล วิ. (หลวงพ่อเยื้อน ขนฺติพโล) การรักษา “พื้นที่ศักดิ์สิทธิ์” ให้เป็น “พื้นที่กลาง” ท่านใช้พื้นที่ วัดเขาศาลาอตุลฐานะจาโร ซึ่งเป็นเขตป่าต้นน้ำชายแดน เป็นเกราะกำบังทางจิตวิญญาณ ท่านยืนหยัดในการรักษาป่าไม้แม้ในช่วงสงคราม เป็นการจัดการ สภาวะทางจิต โดยใช้ “สมาธิน้ำเย็น” เพื่อดับความร้อนรุ่มจากเสียงปืนและข่าวลือ ในยามที่รัฐขัดแย้งกัน “ธรรมชาติและธรรมะ” คือสิ่งเดียวที่ไม่มีพรมแดน หากรักษาป่าได้ ก็เท่ากับรักษาที่มั่นสุดท้ายของชาวบ้านทั้งสองฝั่งได้

ด้าน “เมตตาธรรมไร้พรมแดน” พระครูพนมศรีลาจารย์ (หลวงตาสันต์) การใช้ “ทุนทางสังคมและเครือญาติวัฒนธรรม” หลวงตาสันต์ใช้ความสัมพันธ์ฐานะ “พระท้องถิ่น” ที่หยั่งรากลึกในชุมชนเขมรสูง-เขมรต่ำ ท่านทำหน้าที่เป็น ทูตสันติภาพส่วนตัว ระหว่างผู้นำทางทหารและชาวบ้านทั้งสองฝั่ง เป็นการจัดการ ความสัมพันธ์ ผ่านพิธีกรรมและการสงเคราะห์แบบไม่แบ่งแยกสัญชาติ เมื่อกฎหมายระหว่างประเทศล้มเหลว “จริยธรรมแบบเครือญาติ” และความศรัทธาในตัวบุคคล คือเครื่องมือที่มีประสิทธิภาพที่สุดในการยับยั้งการนองเลือดในระดับท้องถิ่น

ด้าน “ทานบารมีและการเยียวยาฉับพลัน” หลวงตาสินทรัพย์ จรณธัมโม (พระสิ้นคิด) การแก้ปัญหา “ความหิวโหยและความสิ้นหวัง” ท่านใช้การบริจาคทานมหาศาลและคำสอนที่กระแทกใจ เพื่อดึงประชาชนอุบาสกอุบาสิกาพ่อค้าคหบดีรวมไปถึงข้าราชการออกจาก วิกฤตศรัทธา และความกลัวตาย เป็นการจัดการ วิกฤตการณ์เฉพาะหน้า ที่เน้น “อามิสทาน” ควบคู่กับ “ธรรมทาน” เพื่อสร้างความมั่นคงทางอาหารและกำลังใจให้กับผู้อพยพ ในภาวะสงคราม “ท้องต้องอิ่มก่อนใจจะนิ่ง” จริยธรรมที่กินได้คือบทธรรมที่ศักดิ์สิทธิ์ที่สุด ท่านสร้างบทเรียนว่าพระสงฆ์ต้องไม่อยู่นิ่งดูดาย แต่ต้องเป็น “โรงทานและโรงพยาบาลใจ” ให้กับผู้ยากไร้

สิ่งที่ได้รับ	กระบวนการ	รูปแบบบทเรียน
ความมั่นคงทางจิต	สมาธิภาวนาท่ามกลางเสียงระเบิด	สติเป็นที่ตั้ง
ความมั่นคงทางสังคม	การทูตเชิงจริยธรรมชายแดน	เมตตาเป็นสะพาน
ความมั่นคงทางกาย	การสละทรัพย์เพื่อสงเคราะห์โลก	ทานเป็นที่พึ่ง

บทเรียนจากพระเถระทั้ง 3 รูปนี้ คือบทพิสูจน์ของแนวคิด “พระผู้สร้างและผู้รักษา”อย่างแท้จริง พระผู้สร้าง “นวัตกรรมทางการให้” และ “วิธีการสื่อสารธรรม” ในยุคดิจิทัลเพื่อสยบข่าวลือสงคราม ผู้รักษา การธำรงรักษา “ความสืบเนื่องทางจริยธรรม” และ “ความสัมพันธ์ฉันพี่น้อง” ของคนชายแดนไม่ให้ขาดสะบั้นตามการเมือง ภัยสงครามปี 2568-2569 สอนให้รู้ว่า “ศรัทธาที่เข้มแข็งต้องมาพร้อมกับการปัญญาที่เห็นอกเห็นใจ” ของพระเถระทั้ง 3 รูปไม่ได้เพียงแค่สอนธรรมะ แต่ท่านได้ “ทำให้ดู” ว่าในยามวิกฤตที่สุด มนุษย์จะยังคงความเป็นมนุษย์อยู่ได้ด้วยจริยธรรมครับ

บทเรียนชายแดนไทย-กัมพูชาในช่วงปี พ.ศ. 2568-2569 ถือเป็นหมุดหมายสำคัญทางประวัติศาสตร์สมัยใหม่ที่สะท้อนให้เห็นถึงการปะทะกันระหว่าง “อำนาจรัฐ” กับ “ความมั่นคงของมนุษย์” โดยมีบทบาทของพระเถระผู้ใหญ่และผู้นำชุมชนเป็นตัวประสานรอยร้าว แบ่งได้เป็น 4 มิติ คือ

1. มิติการจัดการสภาวะจิตใจ ในภาวะสงคราม อุปสรรคที่น่ากลัวกว่ากระสุนปืนคือ “ความกลัวที่ไร้ขอบเขต” และ “วิกฤตศรัทธา” บทเรียนจากหลวงพ่อเยื้อน ขนฺติพโล ท่านสอนให้ใช้ “ความสงบสยบความเคลื่อนไหว” ผ่านแนวทางวิปัสสนาป่า การรักษาจิตให้เหมือน “น้ำเย็น” ท่ามกลางเสียงระเบิดช่วยให้ชาวบ้านไม่สติแตก และสามารถตัดสินใจเอาตัวรอดได้อย่างมีสติ การจัดการ เปลี่ยนพื้นที่ขัดแย้งให้เป็น “เขตอภัยทาน” โดยใช้บารมีธรรมธำรงรักษาผืนป่าเขาศาลาฯ เพื่อเป็นที่พึ่งสุดท้ายของระบบนิเวศและจิตใจ

2. มิติความสัมพันธ์เชิงจริยธรรมข้ามพรมแดน คือ “เส้นเขตแดนผ่านบนแผนที่ไม่สามารถตัดขาดเส้นใยทางวัฒนธรรมได้” บทเรียนจากหลวงตาสันต์ในยามที่การทูตระดับรัฐชะงัก “การทูตเชิงจริยธรรม” ของพระสงฆ์และหมอธรรมในพื้นที่สุรินทร์กลับทำงานได้ดีกว่า ท่านใช้ภาษาถิ่นและความเป็นเครือญาติเขมรสูง-เขมรต่ำ ในการสื่อสารเพื่อลดความเกลียดชังการรักษา “สัจจะ” และ “เมตตา” ต่อกัน

แม้ในยามรบกัน ทำให้หลังสงครามจบลง การฟื้นฟูความสัมพันธ์ทำได้รวดเร็วเพราะ “ทุนทางสังคม” ไม่ถูกทำลายไปจนหมด

3. มิติจริยธรรมเชิงรุกและปากท้องนี้สอนว่า “จริยธรรมที่จับต้องไม่ได้จะไร้ความหมายในยามหิวโหย” บทเรียนจากหลวงตาสินทรัพย์ (พระสิ้นคิด) การเปลี่ยนวัดให้เป็นโรงทานและศูนย์กระจายทรัพยากรอย่างฉับพลันคือหัวใจสำคัญว่าพระต้องเป็น “ผู้สร้าง” โอกาสและการรอดชีวิต ไม่ใช่เพียงผู้นั่งรอรับปัจจัย การให้แบบไม่มีเงื่อนไข ช่วยดึงชาวบ้านออกจากสภาวะสิ้นหวัง และป้องกันการเกิดอาชญากรรมหรือความรุนแรงในศูนย์อพยพได้

4. มิติการรับมือกับสงครามข้อมูลข่าวสาร ปี 2568-2569 คือปีที่ “ข่าวปลอม” ทำหน้าที่เป็นอาวุธทำลายล้างสูง บทเรียน ชาวบ้านที่ขาดการรู้เท่าทันสื่อจะถูกปั่นหัวให้เกิดความโกรธแค้นอาฆาตได้ง่าย ผู้นำชุมชนและพระเถระต้องทำหน้าที่เป็น “เครื่องกรองข่าว” โดยใช้สติและข้อเท็จจริงเข้าสู้ วิธีการสื่อสารธรรมะผ่านโซเชียลมีเดียอย่างมีกลยุทธ์ ช่วยสร้าง “ภูมิคุ้มกันหมู่ทางจิต” ไม่ให้ตกเป็นเครื่องมือของลัทธิชาตินิยมสุดโต่ง

ความมั่นคง สร้างนวัตกรรมการเยียวยาจิตใจและศูนย์อพยพที่ทันสมัย ธำรงรักษาเขตอภัยทานและสมดุลทางนิเวศความสัมพันธ์ สร้างช่องทางสื่อสารใหม่ๆ ระหว่างผู้นำสองฝั่ง ธำรงรักษารากเหง้าวัฒนธรรมเขมร-กูยร่วมกัน จริยธรรมสร้างค่านิยม “การให้โดยไม่เลือกปฏิบัติ”ธำรงหลักธรรมทางศาสนาไม่ให้บิดเบือนตามกระแสสงคราม พ.ศ. 2568-2569 พิสูจน์ให้เห็นว่า “ในวิกฤตการณ์ที่เลวร้ายที่สุด ศรัทธาที่ถูกต้องจะเปลี่ยนมนุษย์จากสัตว์สงครามให้กลายเป็นผู้เยียวยา”ที่พระเถระทั้ง 3 รูป และหมอธรรมในพื้นที่ทำงานสอดประสานกัน ทำให้พื้นที่ยุทธศาสตร์สุรินทร์-กัมพูชา กลายเป็นต้นแบบของ “การจัดการความขัดแย้งด้วยทุนทางจิตวิญญาณ” ที่นักวิชาการทั่วโลกต้องกลับมาศึกษาการเน้นย้ำเรื่อง “กรอบความยืดหยุ่นทางสังคม” โดยมี “จริยธรรมท้องถิ่น” เป็นแกนกลาง ในบริบทชายแดนไทย-กัมพูชาช่วงปี 2568-2569 อธิบายได้ว่าเป็น “ระบบภูมิคุ้มกันทางสังคม” ที่ช่วยให้ชุมชนไม่เพียงแค่ “รอดตาย” แต่ยังสามารถ “ฟื้นตัว” ได้อย่างรวดเร็ว จริยธรรมท้องถิ่นในฐานะ “ทุนทางปัญญา” ในภาวะสงคราม ความยืดหยุ่นไม่ได้เกิดจากอาวุธ แต่เกิดจากวิธีคิด จริยธรรมแบบ “น้ำเย็น” (หลวงพ่อเยื้อน) คือการสร้างความยืดหยุ่นระดับบุคคล สอนให้ชาวบ้านมีสติสยบความกลัว เมื่อจิตใจไม่แตกสลาย การจัดการปัญหาเฉพาะหน้าก็มีประสิทธิภาพ การประยุกต์ จริยธรรมท้องถิ่นที่เน้นการพึ่งตนเองและการมีสติ กลายเป็น “เกราะป้องกันทางจิตวิญญาณ” ที่ทำให้ชุมชนเข้มแข็งจากภายใน จริยธรรมท้องถิ่นในฐานะ “กาวทางสังคม” ความยืดหยุ่นทางสังคม เกิดจากความเชื่อใจและความร่วมมือจริยธรรมแบบ “เครือญาติ” (หลวงตาสันต์/หมอธรรม) การยึดถือจริยธรรมที่ว่า “คนไทย-คนกัมพูชา คือพี่น้องร่วมรากเหง้า” ช่วยรักษาโครงสร้างความสัมพันธ์ไม่ให้ขาดสะบั้น การประยุกต์ ในยามวิกฤต จริยธรรมนี้ทำหน้าที่เป็น “ตาข่ายรองรับ” ที่คนในชุมชนจะช่วยกันเองโดยไม่ต้องรอความช่วยเหลือจากส่วนกลาง ลดความเหลื่อมล้ำและโอกาสการเกิดความขัดแย้งภายใน จริยธรรมท้องถิ่นในฐานะ “กลไกการเยียวยาเชิงรุก” ความยืดหยุ่นคือการ “ลุกให้ไว” หลังล้มลง จริยธรรมแบบ “พระสิ้นคิด” (หลวงตาสินทรัพย์) การให้แบบไม่มีเงื่อนไข ช่วยตัดวงจรความสิ้น

หวังและความโกรธแค้น ซึ่งเป็นอุปสรรคต่อการฟื้นฟูสุขภาพจิต การประยุกต์ การเปลี่ยน “ความทุกข์” ให้เป็น “พลังแห่งการแบ่งปัน” ทำให้ชุมชนชายแดนมีสภาพจิตใจที่พร้อมจะบูรณะบ้านเมืองและเศรษฐกิจทันทีที่เสียงปืนสงบลง

จริยธรรมท้องถิ่นในพื้นที่ยุทธศาสตร์องค์ประกอบความยืดหยุ่นบทบาทของจริยธรรมท้องถิ่นผลลัพธ์เชิงประจักษ์ (2568-2569)

การปรับตัว	การใช้ธรรมะร่วมสมัยสื่อสารผ่านโซเชียล	ชาวบ้านรู้เท่าทันข่าวปลอม ไม่ตื่นตระหนก
การยืนหยัด	การรักษาเขตอภัยทานและวิถีพุทธ-เขมร	ชุมชนยังดำรงอัตลักษณ์และความสงบไว้ได้
การเปลี่ยนผ่าน	การเปลี่ยนความกลัวเป็นเมตตาธรรม	เกิดความร่วมมือข้ามพรมแดนหลังวิกฤต

องค์ความรู้ที่ได้รับ

จากการศึกษาพบว่าบทบาทของพระสงฆ์ในฐานะ “พระผู้สร้าง” และ “ผู้รักษา” เป็นกลไกสำคัญในมิติ ความมั่นคงนุ่มนวล (Soft Security) ที่ช่วยเกื้อหนุนงานของรัฐท่ามกลางวิกฤตการณ์ชายแดนไทย-กัมพูชา ปี พ.ศ. 2568-2569 องค์ความรู้นี้ชี้ให้เห็นการบูรณาการหลักพุทธธรรมเพื่อแก้ปัญหาเชิงโครงสร้างใน 3 มิติหลัก คือ มิตินิเวศวิทยา ในการรักษาป่าชายแดนเป็นแนวกันชนธรรมชาติ มิติความมั่นคงในการเป็นศูนย์รวมจิตใจและที่พักพิงในเขตพื้นที่สีแดง และ มิติมนุษยธรรม ผ่านระบบโรงทานกู้ชีพและสวัสดิการไร้พรมแดน การจัดการความขัดแย้งที่ยั่งยืนจึงมิใช่เพียงการพึ่งพากำลังทหาร แต่เป็นการใช้ “พุทธจักร” เข้ามาสร้างความไว้วางใจและเปลี่ยนสมรภูมิให้เป็นพื้นที่แห่งสันติภาพที่ยั่งยืน

สรุปบทเรียนเชิงประจักษ์จากการนำพลังแห่งพุทธจักรมาประคับประคองอาณาจักร เพื่อสร้างสันติภาพที่จับต้องได้ผ่าน “โมเดลความมั่นคงนุ่มนวล” ที่เปลี่ยนความขัดแย้งสู่การอยู่ร่วมกันอย่างมีเมตตาธรรมดังแผนภาพต่อไปนี้

จากรูปภาพแสดงองค์ประกอบสำคัญ 3 ด้าน ดังนี้

- **มิติทรัพยากร** การรักษาป่าไม้คือการรักษาชาติและรักษาธรรม (โมเดลวัดเขาศาลาอตุลฐานะจาโร)
- **มิติพื้นที่สีแดง** ธรรมะคืออาวุธที่ใช้สยบความขัดแย้งในสมรภูมิ (โมเดลวัดป่าเขาโต๊ะ)
- **มิติมนุษยธรรม** การแบ่งปันคือโครงสร้างพื้นฐานที่ยั่งยืนที่สุด (โมเดลวัดป่าบ่อน้ำพระอินทร์)

บทสรุปขององค์ความรู้นี้คือการนิยามใหม่ของบทบาทพระสงฆ์ในโลกปัจจุบัน ในฐานะ “ศาสนทายาทนักยุทธศาสตร์ความมั่นคงนุ่มนวล” ที่ต้องทำหน้าที่สร้างโอกาสและทางรอด (พระผู้สร้าง) ควบคู่ไปกับการธำรงไว้ซึ่งต้นทุนทางสังคมและทรัพยากรธรรมชาติ (ผู้รักษา) บทเรียนจากพื้นที่ชายแดนสุรินทร์และอุบลราชธานีพิสูจน์ให้เห็นว่า “ความมั่นคงที่ยั่งยืน” ต้องสร้างขึ้นจากความเมตตาและการจัดการที่เข้าถึงหัวใจของประชาชน มากกว่าการใช้เพียงอำนาจบังคับตามกฎหมายเพียงอย่างเดียว ซึ่งถือเป็นต้นแบบสำคัญสำหรับการพัฒนาพื้นที่ขัดแย้งในระดับสากลสืบไป

บทสรุป

ดังนั้น จากกรอบความยืดหยุ่นของคนชายแดนไม่ใช่เรื่องของเทคโนโลยีหรือโครงสร้างพื้นฐาน คือ พลังอันนุ่นนวลทางจริยธรรม จริยธรรมท้องถิ่นคือ “วัคซีน” ที่ป้องกันโรคทางสุขภาพจิตและการแตกแยกพระเถระทั้ง 3 รูปคือ “วิศวกรทางจิตวิญญาณ” ที่นำจริยธรรมเหล่านี้มาออกแบบระบบความยืดหยุ่นให้ชุมชน“หากปราศจากจริยธรรมท้องถิ่นที่เป็นเนื้อเดียวกันกับวิถีชีวิต ชุมชนชายแดนจะเปราะบางต่อความขัดแย้ง และอาจต้องใช้เวลาเป็นทศวรรษในการฟื้นฟู แต่ด้วยจริยธรรมนี้ พวกเขาสามารถกลับมาเข้มแข็งได้ในเวลาเพียงข้ามคืน” คิดว่าในอนาคต (หลังปี 2569) เราควรนำแนวคิดความยืดหยุ่นที่ได้จากพระเถระทั้ง 3 รูปนี้ ไปบรรจุในหลักสูตรการจัดการวิกฤตการณ์ของภาครัฐ

บทบาทของพระเกจิวิปัสสนาจารย์ทั้ง 3 รูป ในฐานะ “พระผู้สร้าง”และ “ผู้รักษา”ท่ามกลางบริบทชายแดนไทย-กัมพูชา ปี 2568-2569 เป็นการสะท้อนถึงการใช้ “พุทธจักร” เข้ามาช่วยประคับประคอง “อาณาจักร” ในยามวิกฤต โดยมีอัตลักษณ์การทำงานที่ส่งเสริมกันอย่างมีนัยสำคัญ ดังนี้

1) พระธรรมวชิรญาณโกศล วิ. (หลวงพ่อเยื้อน ขนฺติพโล) ผู้รักษาผืนป่าและวิถีวิปัสสนา หลวงพ่อเยื้อนเป็นสัญลักษณ์ของการรักษา “ฐานทรัพยากร” และ “ฐานธรรม” ของจังหวัดสุรินทร์การรักษาป่าต้นน้ำ ณ วัดเขาศาลาอตุลฐานะจาโร ท่านคือผู้รักษาผืนป่าชายแดนกว่าหมื่นไร่ให้รอดพ้นจากการบุกรุกและการล่าสัตว์ ซึ่งในทางยุทธศาสตร์ ป่าที่สมบูรณ์คือ “กำแพงธรรมชาติ” ที่สำคัญที่สุดของแนวชายแดนการรักษาอัตลักษณ์อีสานใต้ ท่านใช้บารมีในการเชื่อมโยงจิตใจของชาวไทยและกัมพูชาผ่านการปฏิบัติธรรมวิปัสสนา ทำให้พื้นที่ชายแดนสุรินทร์มีความสงบเย็นแม้ในยามที่มีความขัดแย้งทางการเมือง

2) พระครูพนมศีลจารย์ (หลวงตาสันต์) วัดป่าเขาโต๊ะการรักษาผู้สร้างสันติภาพในพื้นที่สีแดง ในอำเภอพนมดงรักเป็นพื้นที่ที่มีประวัติศาสตร์ความขัดแย้งและการสู้รบที่รุนแรง บทบาทของหลวงตาสันต์จึงโดดเด่นในด้านการสร้างขวัญและกำลังใจ ในฐานะที่จำพรรษาอยู่ติดแนวเขตสู้รบ ท่านคือผู้สร้าง “ที่ยึดเหนี่ยวจิตใจ” ให้กับทั้งทหารที่ปฏิบัติหน้าที่และชาวบ้านในพื้นที่ การสร้างเครือข่ายความร่วมมือ ท่านเป็นตัวกลางประสานงานระหว่างหน่วยงานความมั่นคงกับชุมชน ทำให้การเฝ้าระวังและการส่งข่าวสารในพื้นที่ชายแดนเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพโดยใช้มิติทางศาสนาเป็นเครื่องนำทาง

3) หลวงตาสินทรัพย์ จรณธมฺโม (พระสิ้นคิด) ผู้สร้างสวัสดิการและผู้รักษาความเป็นมนุษย์ แม้จะอยู่ทางด้านอุบลราชธานี (ช่องเม็ก) แต่บทบาทของท่านส่งผลกระทบวงกว้างต่อระเบียงเศรษฐกิจและสังคมชายแดน พระผู้สร้างสวัสดิการ การจัดตั้งโรงทานและระบบสงเคราะห์ขนาดใหญ่ในช่วงปี 2568-2569 คือการสร้าง “ตาข่ายรองรับทางสังคม” ที่ช่วยให้ผู้ได้รับผลกระทบจากภัยสงครามมีข้าวกิน มีที่นอน และมีเวชภัณฑ์ ผู้รักษาความเป็นมนุษย์ ผ่านหลักธรรม “สิ้นคิด” ท่านได้รักษาจิตใจของผู้คนไม่ให้ตกอยู่ในความพยาบาทหรือความตื่นตระหนกจนเกินควร ช่วยให้สังคมไทย-กัมพูชายังคงมองเห็นความเป็นมนุษย์ของกันและกัน

ตารางที่ 1 การเปรียบเทียบบทบาท “พระผู้รักษา”

มิติการรักษา	กลไกสำคัญ	ผลลัพธ์เชิงประจักษ์ (ปี 2568-2569)
รักษาพื้นที่	ประกาศเขตอภัยทาน/บวชป่า	ลดจุดปะทะและรักษาความหลากหลายทางชีวภาพ
รักษาใจ	วิปัสสนากรรมฐาน/ธรรมบรรยาย	ลดความหวาดระแวงและความเกลียดชังข้ามพรมแดน
รักษาสังคม	เครือข่ายสวัสดิการชุมชน	สร้างภูมิคุ้มกันให้ชุมชนชายแดนเข้มแข็งท่ามกลางวิกฤต

การรักษาของพระเถระทั้ง 3 รูป มิใช่การกักขังหรือหวงแหน แต่เป็นการธำรงไว้ซึ่งสภาวะปกติสุข เพื่อให้ชายแดนเป็นพื้นที่แห่งการใช้ชีวิต ไม่ใช่พื้นที่แห่งการทำลายล้าง ให้เห็นความแตกต่างแต่เกื้อกูลกันของพระเถระแต่ละรูปได้ชัดเจนมาก เกี่ยวกับบทบาทพระผู้รักษาเพื่อเป็นแนวทางให้พระสงฆ์รุ่นหลังปฏิบัติสืบต่อไป

ข้อเสนอแนะเชิงวิชาการ เพื่อส่งต่อบทเรียนจากพระเถระทั้ง 3 รูปสู่พระสงฆ์รุ่นหลังและสถาบันการศึกษาคณะสงฆ์ จะช่วยให้งานวิจัยนี้มี “คุณค่าที่ยั่งยืน” ไม่ใช่เพียงแค่บันทึกประวัติศาสตร์ แต่เป็นคัมภีร์ในการสร้างผู้นำทางจิตวิญญาณในอนาคตสืบต่อไป จากการบทความ “พระผู้รักษา” ในพื้นที่ชายแดนไทย-กัมพูชา (พ.ศ. 2568-2569) ผู้เขียนขอเสนอแนวทางเพื่อพัฒนาศักยภาพพระสงฆ์รุ่นหลังและองค์กรทางศาสนา ดังนี้

1) การพัฒนา “ศาสนทายาทนักยุทธศาสตร์ความมั่นคงนุ่มนวล” คณะสงฆ์และมหาวิทยาลัยสงฆ์ (มจร. และ มมร.) ควรบรรจุหลักสูตรการจัดการความขัดแย้ง และการสื่อสารในภาวะวิกฤต โดยใช้กรณีศึกษาของ หลวงพ่อเยื้อน, หลวงตาสันต์ และหลวงตาสินทรัพย์ เป็นบทเรียนหลัก เพื่อให้พระสงฆ์รุ่นหลังไม่ได้มีเพียงความรู้ในพระธรรมวินัย แต่มี “ทักษะการเป็นตัวกลาง”ที่สามารถประสานงานกับหน่วยงานรัฐและภาคประชาสังคมได้ในระดับสากล

2) การสร้าง “พื้นที่ศักดิ์สิทธิ์เชิงนิเวศ” สนับสนุนให้วัดในเขตชายแดนทั่วประเทศประยุกต์ใช้โมเดล “เขตอภัยทานรักษาสันติภาพ” ของวัดเขาศาลาฯ เปลี่ยนบทบาทจาก “ผู้อาศัยป่า” เป็น “ผู้รักษาป่า” อย่างเป็นระบบ โดยใช้ความเชื่อทางศาสนาเป็นเครื่องมือคุ้มครองทรัพยากรธรรมชาติ ซึ่งเป็นฐานที่ตั้งของความมั่นคงทางอาหารและน้ำสำหรับชุมชนชายแดน “สวัสดิการพุทธจักร”

3) ควรมีการจัดตั้ง “เครือข่ายโรงทานและศูนย์กู้ชีพศาสนา” ในระดับจังหวัด โดยถอดบทเรียนจากความคล่องตัว ของโมเดล หลวงตาสินทรัพย์ (พระสิ้นคิด) เพื่อให้วัดมีความพร้อมด้านโลจิสติกส์และการความเป็นมนุษย์ของประชาชนในนาทีวิกฤต

ดังนั้น เราควรนำแนวคิดความยืดหยุ่นที่ได้จากพระเถระทั้ง 3 รูปนี้ ไปบรรจุในหลักสูตรการจัดการวิกฤตการณ์ของภาครัฐได้ไม่มากก็น้อยตามความพิจารณา

เอกสารอ้างอิง

บ้านเมือง. (2568). *พระสงฆ์กับสันติภาพชายแดนไทย–กัมพูชา บทบาทที่ข้ามพ้นวัด*. สืบค้นจาก https//www.banmuang.co.th/news/education/439592.

พระพิพิธพัชโรดม (อำนวย อินฺทวณฺโณ) และมะลิ ทิพพ์ประจง. (2569). บทบาทของพระภิกษุสงฆ์ในการจัดการความขัดแย้งระหว่างประเทศ กรณีศึกษาการทูตทางศาสนาและการสร้างสันติภาพในความสัมพันธ์ชายแดนไทย-กัมพูชา (2025-2026). *วารสารส่งเสริมและพัฒนาวิชาการสมัยใหม่*, 4(1), 15.

พระมหามฆวินทร์ ปุริสุตฺตโม และคณะ. (2563). พระพุทธศาสนาเพื่อสังคม : กรณีพระพิศาลศาสนกิจ (หลวงพ่อเยื้อน ขนฺติพโล). *วารสารส่งเสริมและพัฒนาวิชาการสมัยใหม่*, 5(1), 350-322.

พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส (นิธิบุณยากร). (2561). *รูปแบบการบริหารจัดการความขัดแย้งตามแนวพุทธสันติวิธี.* วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระมหาอภิชาติ ธมฺมาภินนฺโท. (2565). *บทบาทการมีส่วนร่วมทางการเมืองของพระภิกษุสงฆ์ทางสื่อสังคม.* วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระสุเธียร สุวณฺณเถโร (ยนต์). (2553). *การศึกษาของคณะสงฆ์ในราชอาณาจักรกัมพูชา.* วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พีพีทีวี เอชดี 36 (PPTV HD 36). (2569). *สาธุ "หลวงพ่อเยื้อน" นำทีมพระสงฆ์ พิทักษ์ชายแดนอีสาน.* [วิดีโอ]. สืบค้นจาก https://www.youtube.com/watch?v=

ยงยุทธ บุราสิทธิ์ และเสาวภา พรสิริพงษ์. (2556). บทบาทของพระสงฆ์ในการสร้างความสัมพันธ์ที่ยั่งยืนไทย-กัมพูชา. *วารสารสถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเอเชีย มหาวิทยาลัยมหิดล*, 2(1), 72.

สมเกียรติ อริยปรัชญา และคณะ. (2556). *ปฏิบัติการข้อมูลข่าวสาร (IO) และความมั่นคงชายแดนไทย-กัมพูชา.* กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).

Galtung, J. (1969). Violence, peace, and peace research. *Journal of Peace Research*, 6(3), 167-191.

Lederach, J. P. (1997). *Building peace: Sustainable reconciliation in divided societies*. Washington, D.C.: United States Institute of Peace Press.

Nye, J. S. (2004). *Soft power: The means to success in world politics*. New York: PublicAffairs.

แปรรูป: พิธีกรรมเปลี่ยนภพภูมิและคติหลังความตายของชุมชนเขมรถิ่นไทย จังหวัดสุรินทร์*

Transformation: Ritual Transition and Post-Mortem Beliefs of The Thai-Khmer Community in Surin Province

พระมหาสมศักดิ์ อริโย (ทองประ)[1*] และ ธนรัฐ สะอาดเอี่ยม[2]
Phramaha Somsak Ariyo (Thongpra)[1*] and Thanarat-Sa-ard-iam[2]

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความหมายเชิงพิธีกรรมและคติความเชื่อเรื่องการเปลี่ยนภพภูมิหลังความตายของชุมชนเขมรถิ่นไทยในจังหวัดสุรินทร์ โดยมุ่งวิเคราะห์ “การแปรรูป” อัฐิในฐานะกระบวนการทางวัฒนธรรมที่สะท้อนโลกทัศน์เรื่องชีวิต ความตาย และความต่อเนื่องของภพภูมิ ผลการศึกษาพบว่า พิธีกรรมแปรรูปอัฐิไม่ได้เป็นเพียงการจัดการทางกายภาพของซากหลังความตาย หากแต่เป็นกระบวนการสัญลักษณ์ที่สื่อถึงการเปลี่ยนสถานะของผู้ตายจากโลกมนุษย์ไปสู่ภพภูมิใหม่ โดยมีรากฐานจากคติพุทธศาสนาผสมผสานกับความเชื่อดั้งเดิมแบบเขมรเกี่ยวกับวิญญาณ บรรพบุรุษ และความสัมพันธ์ระหว่างผู้เป็นกับผู้ตาย พิธีกรรมดังกล่าวยังสะท้อนแนวคิดเรื่องความบริสุทธิ์ การปลดเปลื้อง และการคืนสู่ธรรมชาติ ผ่านขั้นตอนเชิงสัญลักษณ์ที่ชุมชนให้ความสำคัญอย่างเคร่งครัด กระบวนการแปรรูปอัฐิถูกกำหนดด้วยลำดับพิธีที่มีความหมายในเชิงจักรวาลวิทยา กล่าวคือ การเคลื่อนย้ายอัฐิ การประกอบพิธีสวด และการจัดวางในสถานที่อันสมควร ล้วนเป็นการจัดระเบียบพื้นที่ระหว่างโลกมนุษย์กับโลกหลังความตาย พิธีกรรมจึงทำหน้าที่เป็น “สะพานเชิงความหมาย” ที่เชื่อมต่อสองภพภูมิ และสร้างความมั่นคงทางจิตใจแก่ผู้เกี่ยวข้อง ขณะเดียวกันยังเป็นพื้นที่สื่อสารระหว่างคนรุ่นเก่ากับคนรุ่นใหม่ในการถ่ายทอดคติความเชื่อ อันส่งผลให้ความทรงจำของผู้ตายได้รับการสถาปนาอย่างมีศักดิ์ศรีในพื้นที่ทางวัฒนธรรมของชุมชน การประกอบพิธีจึงมีทั้งมิติทางศาสนา สังคม และจิตวิทยา กล่าวคือ เป็นการสร้างความหมายใหม่ให้กับความสูญเสีย เยียวยาความเศร้า และยืนยันสายสัมพันธ์ของเครือญาติ นอกจากนี้ การแปรรูปอัฐิยังทำหน้าที่เป็นกลไกทางสังคมที่รักษาอัตลักษณ์ของชุมชนเขมรถิ่นไทย ท่ามกลางบริบทความเปลี่ยนแปลงสมัยใหม่ พิธีกรรมจึงเป็นทั้งพื้นที่ของความทรงจำร่วม และพื้นที่ของการต่อรองทางวัฒนธรรม บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความหมายและโครงสร้างเชิงสัญลักษณ์ของพิธีกรรมแปรรูปอัฐิในฐานะกระบวนการเปลี่ยนผ่านภพภูมิของผู้ตาย เพื่อวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างคติพุทธศาสนากับความเชื่อดั้งเดิมของ

[2] วัดจุมพลสุทธาวาส อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์
[2] Wat Chumpolsutthawas Maung District Surin Province
[3] อาจารย์ประจำหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์
[3] Faculty member of the Master of Buddhist Studies program, Department of Buddhist Studies, Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Surin Campus, Thailand.

ชุมชนเขมรถิ่นไทยที่ผสมผสานกันอย่างมีพลวัต และเพื่ออธิบายบทบาทของพิธีกรรมดังกล่าวในฐานะกลไกทางสังคมที่ทำหน้าที่เยียวยาความสูญเสีย สร้างความต่อเนื่องของความทรงจำ และธำรงอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชุมชนจังหวัดสุรินทร์ในบริบทความเปลี่ยนแปลงร่วมสมัย

คำสำคัญ: แปรรูปอัฐิ, ภพภูมิ, คติหลังความตาย, เขมรถิ่นไทย, สุรินทร์

Abstract

This article aims to study the ritualistic meaning and beliefs regarding the transition of realms after death among the Thai-Khmer community in Surin Province. It focuses on analyzing the "transformation" (Prae Roop) of remains as a cultural process reflecting the worldview on life, death, and the continuity of existence. The study finds that the bone transformation ritual is not merely a physical management of post-mortem remains, but a symbolic process conveying the deceased's change in status from the human world to a new realm. It is rooted in Buddhist tenets blended with traditional Khmer beliefs concerning spirits, ancestors, and the relationship between the living and the dead. The ritual also reflects concepts of purity, liberation, and returning to nature through symbolic steps strictly observed by the community. The bone transformation process is dictated by a sequence of ceremonies with cosmological significance; namely, the relocation of ashes, the performance of chanting rites, and the placement in an appropriate location, all of which serve to organize the space between the human world and the afterlife. The ritual thus functions as a "bridge of meaning" connecting the two realms and providing psychological stability to those involved. Simultaneously, it serves as a communicative space between older and younger generations for transmitting beliefs, resulting in the deceased's memory being established with dignity within the community's cultural space. The performance of the ceremony therefore possesses religious, social, and psychological dimensions—meaning it creates new meaning for loss, heals grief, and affirms kinship ties. Furthermore, the bone transformation ritual acts as a social mechanism that preserves the identity of the Thai-Khmer community amidst modern changes, making the ritual both a space for collective memory and a space for cultural negotiation. Ultimately, this article aims to study the meaning and symbolic structure of the bone transformation ritual as a process of the deceased's transition between realms, to analyze the dynamic relationship between Buddhism and the traditional beliefs of the Thai-Khmer community, and to explain

the role of such rituals as a social mechanism functioning to heal loss, create continuity of memory, and maintain the cultural identity of the Surin province community within the context of contemporary change.

Keywords: Bone Transformation (Prae Roop Atthi), Realms of Existence (Phop Phum), Afterlife Beliefs, Thai-Khmer, Surin

บทนำ

การแปรรูปในบริบทของพุทธกาล เป็นการนำวัตถุดิบจากธรรมชาติ เช่น อาหาร ยา เครื่องนุ่งห่ม หรือวัสดุต่าง ๆ มาปรับเปลี่ยนสภาพด้วยวิธีการต่าง ๆ เพื่อให้เหมาะสมต่อการบริโภค การใช้สอย และการดำรงชีวิตของพระสงฆ์และคฤหัสถ์ ทั้งนี้ การแปรรูปในพุทธกาลมิได้มุ่งเน้นเชิงอุตสาหกรรมเหมือนปัจจุบัน แต่เป็นไปในลักษณะของ “ภูมิปัญญาชาวบ้าน” ที่สอดคล้องกับหลักความพอเพียง ความเรียบง่าย และหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ในพระวินัยปิฎก มีการกล่าวถึงอาหารประเภทต่าง ๆ ที่ผ่านการแปรรูป เช่น “ยาคู” (ข้าวต้มเหลว) และ “มธุปายาส” (ข้าวมธุปายาส) ซึ่งเป็นอาหารที่มีการปรุงแต่งจากวัตถุดิบหลายชนิด (เสฐียรพงษ์ วรรณปก, 2540)

ความเชื่อและโลกทัศน์เกี่ยวกับชีวิต ความตาย และความต่อเนื่องของภพภูมิ ถือเป็นสิ่งสำคัญที่สะท้อนผ่านกระบวนการทางวัฒนธรรมของชุมชนเขมรถิ่นไทยในจังหวัดสุรินทร์ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง “การแปรรูป” อัฐิ ซึ่งไม่ได้เป็นเพียงการจัดการทางกายภาพของซากหลังความตายเท่านั้น แต่ยังเป็นกระบวนการเชิงสัญลักษณ์ที่สื่อถึงการเปลี่ยนสถานะของผู้ตายจากโลกมนุษย์ไปสู่ภพภูมิใหม่ พิธีกรรมนี้มีรากฐานมาจากการผสมผสานอย่างมีพลวัตระหว่างคติทางพุทธศาสนากับความเชื่อดั้งเดิมแบบเขมร ซึ่งมีความเกี่ยวข้องกับเรื่องของวิญญาณ บรรพบุรุษ และความสัมพันธ์ระหว่างผู้เป็นกับผู้ตาย นอกจากนี้ พิธีกรรมดังกล่าวยังทำหน้าที่เป็นพื้นที่ของการต่อรองทางวัฒนธรรมและเป็นกลไกทางสังคมที่ช่วยรักษาอัตลักษณ์ของชุมชนเอาไว้ท่ามกลางบริบทความเปลี่ยนแปลงสมัยใหม่

จากการที่พิธีกรรมดังกล่าวมิได้เป็นเพียงการจัดการทางกายภาพหลังความตาย แต่เป็นกลไกที่ถักทอความเชื่อเข้ากับวิถีชีวิต การศึกษาครั้งนี้จึงมีวัตถุประสงค์สำคัญเพื่อสำรวจความหมายและโครงสร้างเชิงสัญลักษณ์ที่ซ่อนอยู่ใน 'การแปรรูปอัฐิ' ในฐานะที่เป็นกระบวนการศักดิ์สิทธิ์ของการเปลี่ยนผ่านภพภูมิ ขณะเดียวกันยังมุ่งวิเคราะห์ให้เห็นถึงพลวัตของการผสมผสานระหว่างหลักพุทธศาสตร์กับคติความเชื่อดั้งเดิมของชาวเขมรถิ่นไทยที่ยังคงสืบทอดมาอย่างเข้มแข็ง เพื่ออธิบายให้ประจักษ์ถึงบทบาทของพิธีกรรมในฐานะกลไกทางสังคมที่ช่วยเยียวยาความโศกเศร้าจากการสูญเสีย พร้อมทั้งทำหน้าที่เป็นเครื่องมือธำรงไว้ซึ่งความทรงจำร่วมและอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชุมชนจังหวัดสุรินทร์ ท่ามกลางบริบทของโลกสมัยใหม่ที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว

ภายใต้กระแสแห่งความเปลี่ยนแปลงตามกฎของอนิจจัง สรรพสิ่งทั้งหลายย่อมไม่อาจคงสภาพเดิมไว้ได้ตลอดกาล ทว่าในทัศนะทางพระพุทธศาสนา ความเปลี่ยนแปลงมิได้เป็นเพียงสภาวะแห่งความ

เสื่อมสลายหรือจุดสิ้นสุดเท่านั้น แต่ยังแฝงไว้ด้วยโอกาสในการแปรรูป หรือการปรับเปลี่ยนสถานะทั้งในเชิงวัตถุและจิตวิญญาณให้เกิดคุณค่าใหม่ที่สร้างสรรค์ การแปรรูปตามนัยพุทธศาสตร์จึงมิใช่เพียงการมุ่งแสวงหาผลกำไรหรือมูลค่าทางเศรษฐกิจเป็นที่ตั้ง หากแต่เป็นกระบวนการที่ดำเนินไปควบคู่กับหลัก 'สัมมาอาชีวะ' โดยใช้ปัญญาพิจารณาถึงความเหมาะสมและความสมดุลของธรรมชาติ ไม่ว่าจะเป็นการนำทรัพยากรมาผลิตเป็นปัจจัยสี่ อาทิ อาหาร เครื่องนุ่งห่ม หรือยารักษาโรค ทุกขั้นตอนย่อมต้องตั้งอยู่บนรากฐานของการไม่เบียดเบียน (อวิหิงสา) และความสันโดษ คือการรู้จักพอประมาณในการบริโภค เพื่อให้การเปลี่ยนแปลงนั้นเป็นไปเพื่อการยกระดับคุณภาพชีวิตและจิตใจอย่างยั่งยืน (พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ), 2562)

นอกจากนี้ การแปรรูปยังขยายขอบเขตไปถึงการแปรรูปทางจิตวิญญาณ หรือการเปลี่ยนจาก “อริยสัจ” ในเชิงทฤษฎีไปสู่การปฏิบัติจริง เพื่อเปลี่ยนสภาวะจิตที่วุ่นวายให้กลายเป็นสภาวะที่สงบระงับ กระบวนการแปรรูปในพระพุทธศาสนาจึงเป็นการบูรณาการระหว่าง วัตถุธรรม และ นามธรรม เข้าด้วยกันอย่างลงตัว ส่งผลให้ผลิตภัณฑ์ที่ผ่านการแปรรูปตามแนวพุทธมีลักษณะเด่นคือ ความสะอาด บริสุทธิ์ และเปี่ยมด้วยเมตตาธรรมต่อผู้บริโภค การศึกษาเรื่องการแปรรูปในพุทธศาสนาจึงเป็นการหาจุดสมดุลระหว่างการตอบสนองความต้องการทางกายภาพของมนุษย์และการรักษาความดีงามทางศีลธรรมให้คงอยู่คู่สังคมอย่างยั่งยืนสืบไป (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), 2563)

การแปรรูปในพระพุทธศาสนา

การแปรรูปในพระพุทธศาสนา มีดังนี้

1. ความเป็นมาของการแปรรูป

ในสมัยพุทธกาล การจัดการศพเน้นไปที่การเผาให้สิ้นซากหรือการทิ้งในป่าช้าเพื่อให้ภิกษุได้ใช้เป็นที่พิจารณา วิปัสสนากรรมฐาน ต่อมาเมื่อพุทธศาสนาแผ่ขยายและผสมผสานกับความเชื่อท้องถิ่น โดยเฉพาะในกลุ่มวัฒนธรรมไทย-ลาว และเขมร จึงเกิดพิธีกรรม “แปรรูปอัฐิ” ขึ้นหลังการเผา

ขั้นตอนเชิงสัญลักษณ์ มีดังนี้

1.1 การดับธาตุ เมื่อไฟมอดลง สัปเหร่อหรือพระสงฆ์จะใช้น้ำมะพร้าวหรือน้ำสะอาดรดที่กองอัฐิ เพื่อนัยถึงการดับไฟกิเลสและไฟทุกข์

1.2 การแปรหน้าไปทางทิศตะวันตก เรียงกระดูกเป็นรูปร่างคน หันศีรษะไปทางทิศตะวันตก (ทิศแห่งความตาย) เพื่อสะท้อนว่า “ชีวิตได้จบสิ้นลงแล้ว” เป็นการย้ำเตือนเรื่อง อนิจจัง

1.3 การแปรหน้าไปทางทิศตะวันออก จากนั้นจะเปลี่ยนทิศหันศีรษะไปทางทิศตะวันออก (ทิศแห่งการอุบัติ) เปรียบเสมือนการอำนวยพรให้ผู้วายชนม์ไปสู่ภพภูมิที่ดี หรือเป็นการเกิดใหม่ในแดนพุทธภูมิ (ศิริพร พงษ์ศรี, 2560)

2. ความหมายของการแปรรูปอัฐิในทางพุทธศาสนา

ในทางพุทธศาสนา “การแปรรูป” หมายถึง การจัดระเบียบอัฐิ (กระดูก) หลังจากเผาเสร็จสิ้นแล้ว โดยสัปเหร่อหรือพระสงฆ์จะนำอัฐิมาวางเรียงใหม่ให้เป็น “รูปร่างคน” ซึ่งมีนัยสำคัญ 2 ประการ ดังนี้

1) การแปรหน้าไปทางทิศตะวันตก (อนิจจัง) เพื่อแสดงถึงการตาย การดับสูญ และการทอดทิ้งสังขาร

2) การแปรหน้าไปทางทิศตะวันออก (วิวัฏฏะ/เกิดใหม่) เพื่อแสดงถึงการอุบัติใหม่ในภพภูมิที่ดี หรือการฟื้นคืนของดวงวิญญาณในสภาวะใหม่

กระบวนการนี้เป็นการตอกย้ำหลัก ไตรลักษณ์ ให้กับผู้ที่ยังอยู่ได้เห็นว่า ร่างกายนี้แท้จริง คือ การประชุมกันของธาตุ ดิน น้ำ ลม ไฟ เมื่อวิญญาณละไปแล้ว ก็เหลือเพียงธาตุที่รอการสลายคืนสู่ธรรมชาติ (สมชาย นิลอาธิ, 2558)

3. ประเภทของการแปรรูปอัฐิ

การแปรรูปอัฐิโดยทั่วไป แบ่งออกเป็น 2 รูปแบบ หลักตามลำดับพิธีกรรม ดังนี้

3.1 การแปรรูปเพื่อแสดงความตาย

ในขั้นแรกนี้ สัปเหร่อหรือผู้ประกอบพิธีกรรมจะนำอัฐิที่ผ่านการฌาปนกิจแล้วมาบรรจงวางเรียงให้ปรากฏเป็นรูปร่างมนุษย์ โดยมีสัญญะสำคัญคือการ 'หันศีรษะไปทางทิศตะวันตก' ซึ่งเป็นทิศที่ดวงอาทิตย์อัสดง สื่อถึงสภาวะการสิ้นสุดลงของภพชาติเดิมและการดับสูญของสังขาร การจัดวางในลักษณะนี้มิใช่เพียงการจัดการซากหลังความตาย แต่เป็นกุศโลบายที่ตอกย้ำถึงกฎไตรลักษณ์ โดยเฉพาะ 'อนิจจัง' เพื่อให้ประจักษ์ว่าชีวิตมนุษย์มีความไม่เที่ยงแท้ และนำไปสู่สภาวะแห่งการแตกสลายของธาตุทั้ง 4 คือ ดิน น้ำ ไฟ และลม กลับคืนสู่ธรรมชาติดังเดิม

3.2 การแปรรูปเพื่อการเกิดใหม่

หลังจากบังสุกุลตายเสร็จสิ้น จะมีการทำพิธี “กลับรูป” โดยเปลี่ยนให้ “หันศีรษะไปทางทิศตะวันออก” ทิศตะวันออกคือทิศแห่งการกำเนิด (อรุโณทัย) สื่อถึงการอนุโมทนาให้ดวงวิญญาณไปอุบัติใหม่ในภพภูมิที่ดี หรือมุ่งหน้าสู่ความสว่างไสวทางธรรม (นิพพาน) บางท้องถิ่นเรียกว่า “แปรผัน” หรือ “แปรธาตุ” (ประสงค์ เอี่ยมอนันต์, 2555)

4. ประโยชน์ของการแปรรูปในทางพระพุทธศาสนา

ประโยชน์ของการแปรรูปในทางพระพุทธศาสนา มีดังนี้

4.1 ด้านวิปัสสนากรรมฐาน (การสอนธรรมะ) เป็นการสาธิตหลัก “ไตรลักษณ์” (อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา) ให้เห็นประจักษ์กับตาว่าร่างกายที่เคยรักและหวงแหน สุดท้ายเหลือเพียงธาตุที่แตกสลาย ช่วยให้ผู้ร่วมพิธีลดละความยึดมั่นถือมั่นในตัวตน

4.2 ด้านจิตวิทยาและการเยียวยา พิธีกรรม “กลับรูป” (จากทิศตะวันตกไปทิศตะวันออก) ช่วยสร้างความหวังและกำลังใจแก่ญาติพี่น้องว่าผู้วายชนม์ได้ “เกิดใหม่” ในภพภูมิที่ดีกว่าเดิม ช่วยบรรเทาความโศกเศร้าจากการสูญเสีย

4.3 ด้านการแสดงความกตัญญูกตเวที เป็นโอกาสสุดท้ายที่ลูกหลานจะได้ปรนนิบัติทางกายภาพต่อบุพการีหรือบรรพบุรุษ ผ่านการชำระอัฐิด้วยน้ำหอมหรือน้ำมะพร้าว และการจัดเรียงอัฐิให้สมเกียรติก่อนบรรจุในสถูป

4.4 ด้านการสร้างความสามัคคีในชุมชน ในบริบทชุมชน เช่น เขมรถิ่นไทยในสุรินทร์ พิธีกรรมนี้เป็นพื้นที่รวมตัวของเครือญาติและเพื่อนบ้าน เพื่อร่วมกันส่งดวงวิญญาณและยืนยันสายสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมให้คงอยู่สืบไป (นิเทศ สนั่นนารี, 2559)

การแปรรูปในทัศนะศาสตร์สมัยใหม่

การมอง “การแปรรูปอัฐิ” ผ่านเลนส์ของ ทัศนะศาสตร์สมัยใหม่ หรือการศึกษาเรื่อง “การมองเห็นและสัญญะทางสายตา” ช่วยให้เราเห็นว่าพิธีกรรมนี้ไม่ใช่แค่เรื่องของความเชื่อ แต่เป็นกระบวนการสร้าง “ภาพแทน” ที่เปลี่ยนสรีระที่แตกสลายให้กลายเป็น “ความหมาย” ใหม่

1. วาทกรรมเชิงสายตา: จาก “สิ่งอัปมงคล” สู่ “พุทธศิลป์แห่งสัจธรรม”

ในทัศนะศาสตร์สมัยใหม่ วัตถุหนึ่งชิ้นสามารถเปลี่ยนความหมายได้ตาม "บริบทการมอง" ดังนี้

1.1 ซากกระดูก หากมองด้วยสายตาทั่วไปคือความน่ากลัว

1.2 การแปรรูป คือ การนำเศษเสี้ยวที่กระจัดกระจายมา “จัดองค์ประกอบใหม่” ให้เป็นรูปมนุษย์ การทำเช่นนี้เป็นการเปลี่ยน “ขยะทางกายภาพ” ให้กลายเป็น “งานศิลปะเชิงสัญลักษณ์” เพื่อให้ญาติพี่น้องสามารถ “จ้องมอง” ความตายได้โดยไม่หวาดกลัว แต่กลับมองเห็นความเป็นระเบียบและสัจธรรมแทน

2. ทัศนวิถีแห่งทิศทาง

ทัศนะศาสตร์สมัยใหม่ให้ความสำคัญกับ “ทิศทางของแสงและมุมมอง”

2.1 ทิศตะวันตก สื่อถึงความมืดมนและการดับสูญเชิงทัศนภาพ

2.2 ทิศตะวันออก สื่อถึงความสว่างและการเปิดเผย

การ “กลับรูป” อัฐิจากทิศหนึ่งไปอีกทิศหนึ่ง คือการบังคับให้ “สายตา” ของผู้ร่วมพิธีเคลื่อนที่จากความมืดไปสู่ความสว่าง เป็นกุศโลบายทางทัศนะที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงสภาวะทางจิต ผ่านการมองเห็น

3. การสร้างความทรงจำผ่านภาพแทน

หากมองผ่านเลนส์ทางปรัชญาของ ฌอง โบดริยาร์ด (Jean Baudrillard, 1994) ในแนวคิดเรื่อง 'ซิมูลาครา' (Simulacra) การแปรรูปอัฐิสามารถอธิบายได้ว่าเป็นกระบวนการสร้าง 'หุ่นจำลอง' หรือภาพตัวแทนของผู้ตายขึ้นมาอีกครั้งในเสี้ยววินาทีสุดท้ายก่อนจะถูกบรรจุลงสถูปหรือกู่ การนำอัฐิมาจัดเรียงเป็นรูปมนุษย์ในทางทัศนะศาสตร์มิใช่เพียงการเลียนแบบรูปลักษณ์เดิมทางกายภาพเท่านั้น แต่เป็นการสร้างสัญญะใหม่ที่ช่วยถอดรหัสความทรงจำจากร่างกายที่สูญสลาย ให้กลายเป็น 'ภาพจำเชิงสัญลักษณ์' ที่จับต้องได้ กระบวนการนี้ช่วยให้ญาติพี่น้องสามารถประทับภาพความทรงจำชุดสุดท้ายของผู้ตายไว้ในใจ

อย่างมีระเบียบและสง่างาม ก่อนที่สังขารนั้นจะแปรสภาพไปสู่สภาวะนามธรรมในภพภูมิอื่นสืบไป (Jean Baudrillard, 1994)

4. พื้นที่รอยต่อทางสายตา

การแปรรูปอัฐิบนเชิงตะกอนคือพื้นที่ หรือพื้นที่รอยต่อที่สายตาของมนุษย์มองเห็น “การเปลี่ยนสถานะ” อย่างเป็นรูปธรรมที่สุด

3.4.1 มันคือจุดที่ “คน” กลายเป็น “ธาตุ”

3.4.2 มันคือจุดที่ “รูปธรรม” กลายเป็น “นามธรรม”

ทัศนะศาสตร์สมัยใหม่มองว่าช่วงเวลานี้ คือ “การจัดระเบียบพื้นที่ใหม่” ระหว่างโลกของคนเป็นและคนตาย โดยมีอัฐิที่แปรรูปแล้วเป็น “หมุดหมายทางสายตา” ที่สำคัญที่สุด (ถนอม ชาภักดี, 2564)

การแปรรูปในพิธีกรรมงานฌาปนกิจศพของชุมชนเขมรถิ่นไทย จังหวัดสุรินทร์

การแปรรูปในบริบทของพิธีกรรมงานฌาปนกิจศพ คือ “การเปลี่ยนแปลงสภาพ” ทั้งในเชิงกายภาพและเชิงสัญลักษณ์ โดยเฉพาะการเปลี่ยนจาก “ร่างกายมนุษย์” ไปสู่ “อัฐิธาตุ” ตลอดจนการเปลี่ยนสถานะทางสังคมและจิตวิญญาณของผู้ตาย ซึ่งในชุมชนเขมรถิ่นไทย จังหวัดสุรินทร์ การแปรรูปดังกล่าวมิได้เป็นเพียงกระบวนการทางกายภาพ แต่ยังสะท้อนระบบความเชื่อ คติธรรม และวัฒนธรรมท้องถิ่นอย่างลึกซึ้ง

1. ความหมาย

การแปรรูปในพิธีกรรมงานฌาปนกิจศพของชุมชนเขมรถิ่นไทย จังหวัดสุรินทร์ หมายถึงกระบวนการเปลี่ยนแปลงสภาพทั้งทางกายภาพและเชิงสัญลักษณ์ของผู้ตาย จาก “ร่างกายมนุษย์” ไปสู่ “อัฐิธาตุ” และจาก “บุคคลธรรมดา” ไปสู่ “บรรพบุรุษ” ที่มีสถานะศักดิ์สิทธิ์ในระบบความเชื่อของชุมชน กระบวนการดังกล่าวดำเนินผ่านลำดับพิธีกรรม เช่น การอาบน้ำศพ การสวดอภิธรรม การเผาศพ และการเก็บอัฐิ ซึ่งแต่ละขั้นตอนมีนัยสำคัญในการ “แปรรูปสถานะ” ของผู้ตายทั้งในมิติทางศาสนา สังคม และวัฒนธรรม

ในมิติทางกายภาพ การแปรรูปหมายถึงการใช้ไฟในพิธีฌาปนกิจเพื่อเปลี่ยนร่างกายให้กลายเป็นเถ้าถ่านและอัฐิ ซึ่งเป็นรูปแบบสุดท้ายของสังขารตามหลักไตรลักษณ์ ขณะที่ในมิติทางสัญลักษณ์ การจัดเรียงอัฐิ การล้างอัฐิ และการประกอบพิธีกรรมต่อเนื่อง เป็นการยกระดับสถานะของผู้ตายให้กลายเป็น “ผีบรรพบุรุษ” ที่มีบทบาทในการคุ้มครองและเป็นศูนย์รวมจิตใจของเครือญาติ (สมศักดิ์ ศรีสันติสุข, 2557)

นอกจากนี้ การแปรรูปยังทำหน้าที่เป็นกลไกทางสังคมและจิตวิทยา โดยช่วยเปลี่ยนความโศกเศร้าของผู้สูญเสียให้กลายเป็นการสร้างบุญกุศลและการยอมรับความจริงของชีวิตตามหลักพุทธศาสนา อีกทั้งยังสะท้อนการผสมผสานระหว่างความเชื่อแบบพุทธเถรวาทกับความเชื่อดั้งเดิมเรื่องผีบรรพบุรุษของ

ชาวเขมรถิ่นไทย ทำให้พิธีกรรมดังกล่าวมีลักษณะเฉพาะที่แสดงอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชุมชนในจังหวัดสุรินทร์อย่างชัดเจน (กรมส่งเสริมวัฒนธรรม, 2562)

กล่าวโดยสรุป การแปรรูปในพิธีฌาปนกิจศพมิใช่เพียงกระบวนการทางกายภาพในการจัดการศพเท่านั้น แต่เป็น “กระบวนการเปลี่ยนผ่านสถานะชีวิต” ที่ครอบคลุมทั้งมิติทางศาสนา จิตวิทยา และวัฒนธรรม อันมีบทบาทสำคัญในการธำรงโครงสร้างสังคมและความเชื่อของชุมชนเขมรถิ่นไทยในจังหวัดสุรินทร์

2. องค์ประกอบ

การแปรรูปในพิธีกรรมงานฌาปนกิจศพของชุมชนเขมรถิ่นไทย จังหวัดสุรินทร์ ประกอบด้วยองค์ประกอบสำคัญที่เชื่อมโยงกันทั้งในมิติทางกายภาพ เชิงสัญลักษณ์ และสังคมวัฒนธรรม โดยสามารถจำแนกได้ดังนี้

1) ด้านวัตถุ เป็นส่วนที่เกี่ยวข้องกับสิ่งของและสภาพทางกายภาพ เช่น ศพ โลงศพ เชื้อเพลิง เมรุ และอุปกรณ์ประกอบพิธีกรรม ซึ่งมีบทบาทในการ “แปรรูป” ร่างกายของผู้ตายผ่านกระบวนการเผาไหม้จนกลายเป็นอัฐิ อันเป็นจุดสิ้นสุดของสังขาร

2) ด้านพิธีกรรม ประกอบด้วยลำดับขั้นตอน เช่น การอาบน้ำศพ การสวดอภิธรรม การเวียนเมรุ การเผาศพ และการเก็บอัฐิ ซึ่งแต่ละขั้นตอนทำหน้าที่เป็นกลไกในการเปลี่ยนผ่านสถานะของผู้ตายจาก “บุคคล” ไปสู่ “บรรพบุรุษ”

3) ด้านสัญลักษณ์ เป็นการให้ความหมายแก่การกระทำในพิธี เช่น ไฟ (การชำระล้างและเปลี่ยนสภาพ) ทิศตะวันออก (การเริ่มต้นใหม่) และอัฐิ (ตัวแทนของชีวิตหลังความตาย) องค์ประกอบเหล่านี้สะท้อนความเชื่อเรื่องไตรลักษณ์และการเวียนว่ายตายเกิด

4) ด้านความเชื่อ ชุมชนเขมรถิ่นไทยมีการผสมผสานระหว่าง ความเชื่อทางพระพุทธศาสนา ความเชื่อเรื่องผีบรรพบุรุษ และความเชื่อพื้นบ้าน ซึ่งเป็นกรอบอธิบายความหมายของการแปรรูปและการเปลี่ยนสถานะของผู้ตาย

5) ด้านจิตวิทยา พิธีกรรมทำหน้าที่เยียวยาความสูญเสียของญาติพี่น้อง โดยเปลี่ยนความเศร้าโศกให้เป็นการสร้างบุญกุศล และช่วยให้เกิดการยอมรับความจริงของชีวิตและความตาย

6) ด้านสังคมและวัฒนธรรม พิธีฌาปนกิจเป็นพื้นที่ของการรวมกลุ่มเครือญาติและชุมชน ทำให้เกิดความสามัคคี การถ่ายทอดประเพณี และการธำรงอัตลักษณ์ของชาวเขมรถิ่นไทยในจังหวัดสุรินทร์

7) ด้านการสื่อสารและความทรงจำ ในบริบทปัจจุบัน การแปรรูปยังรวมถึงการบันทึกและเผยแพร่พิธีกรรมผ่านสื่อดิจิทัล ซึ่งช่วยสร้างความทรงจำร่วมและเชื่อมโยงเครือญาติที่อยู่ห่างไกล (สุรศักดิ์ ปานแสง, 2564)

สรุปได้ว่า องค์ประกอบของการแปรรูปในพิธีกรรมงานฌาปนกิจศพของชุมชนเขมรถิ่นไทย จังหวัดสุรินทร์ เป็นระบบที่บูรณาการหลายมิติ ตั้งแต่วัตถุ พิธีกรรม สัญลักษณ์ ความเชื่อ จิตวิทยา และ

สังคมวัฒนธรรม ซึ่งร่วมกันทำหน้าที่สำคัญในการเปลี่ยนผ่านสถานะของผู้ตาย และธำรงโครงสร้างทางสังคมและวัฒนธรรมของชุมชน

3. ความสำคัญ

การแปรรูปในพิธีกรรมงานฌาปนกิจศพของชุมชนเขมรถิ่นไทย จังหวัดสุรินทร์ มีความสำคัญอย่างยิ่งทั้งในมิติทางศาสนา สังคม วัฒนธรรม และจิตวิทยา เนื่องจากเป็นกระบวนการที่ทำหน้าที่ “เปลี่ยนผ่านสถานะชีวิต” ของผู้ตาย และสร้างความสมดุลให้แก่ผู้ที่ยังมีชีวิตอยู่ โดยสามารถอธิบายความสำคัญ ได้ดังนี้

1) ด้านศาสนา การแปรรูปศพเป็นอัฐิผ่านพิธีฌาปนกิจ สะท้อนหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะไตรลักษณ์ คือ อนิจจัง ทุกขัง และอนัตตา ซึ่งช่วยให้ผู้ร่วมพิธีตระหนักถึงความไม่เที่ยงของชีวิตและการปล่อยวาง

2) ด้านการเปลี่ยนสถานะของผู้ตาย การแปรรูปทำให้ผู้ตายเปลี่ยนจาก “บุคคลธรรมดา” ไปสู่ “บรรพบุรุษ” หรือ “สิ่งศักดิ์สิทธิ์” ที่มีบทบาทในการคุ้มครองลูกหลาน เป็นการยกระดับสถานะทางสังคมและจิตวิญญาณของผู้ตาย

3) ด้านจิตวิทยา พิธีกรรมการแปรรูปช่วยเยียวยาความสูญเสียของญาติ โดยเปลี่ยนความโศกเศร้าให้เป็นการสร้างบุญกุศล และช่วยให้เกิดการยอมรับความจริงของความตาย เป็นกระบวนการลดความทุกข์ทางจิตใจอย่างเป็นระบบ

4) ด้านสังคม พิธีฌาปนกิจเป็นศูนย์กลางของการรวมตัวของเครือญาติและชุมชน ทำให้เกิดความสามัคคี การช่วยเหลือเกื้อกูล และการรักษาความสัมพันธ์ทางสังคมอย่างต่อเนื่อง

5) ด้านวัฒนธรรม การแปรรูปในพิธีกรรมสะท้อนอัตลักษณ์ของชุมชนเขมรถิ่นไทย โดยเป็นการผสมผสานระหว่างความเชื่อทางพุทธศาสนาและความเชื่อเรื่องผีบรรพบุรุษ ทำให้พิธีกรรมยังคงดำรงอยู่และสืบทอดจากรุ่นสู่รุ่น

6) ด้านการสร้างความหมายของชีวิต การแปรรูปช่วยให้ชุมชนตีความความตายว่าไม่ใช่จุดสิ้นสุด แต่เป็นการเปลี่ยนผ่านไปสู่ภพภูมิใหม่ ส่งผลให้เกิดมุมมองเชิงบวกต่อความตาย และสร้างความสมดุลทางความคิดและความเชื่อ

7) ด้านบริบทสมัยใหม่ ในยุคปัจจุบัน การแปรรูปยังเชื่อมโยงกับการสื่อสารและความทรงจำผ่านสื่อดิจิทัล ทำให้พิธีกรรมสามารถคงอยู่และปรับตัวได้ในสังคมที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว (ชาญวิทย์ เกษตรศิริ, 2555)

สรุปได้ว่า การแปรรูปในพิธีกรรมงานฌาปนกิจศพของชุมชนเขมรถิ่นไทย จังหวัดสุรินทร์ มีความสำคัญในฐานะกลไกที่เชื่อมโยงศาสนา วัฒนธรรม สังคม และจิตใจเข้าด้วยกัน โดยทำหน้าที่ทั้งเปลี่ยนสถานะของผู้ตายและเยียวยาผู้มีชีวิต พร้อมทั้งธำรงอัตลักษณ์ของชุมชนให้คงอยู่สืบไป

4. ขั้นตอน

การแปรรูปในพิธีกรรมงานฌาปนกิจศพของชุมชนเขมรถิ่นไทย จังหวัดสุรินทร์ เป็นกระบวนการที่มีลำดับขั้นตอนชัดเจน โดยแต่ละขั้นทำหน้าที่ “เปลี่ยนสภาพ” ทั้งทางกายภาพและเชิงสัญลักษณ์ของผู้ตาย จากร่างกายมนุษย์ไปสู่อัฐิและสถานะบรรพบุรุษ ดังนี้

1) การเตรียมศพ เริ่มจากการอาบน้ำศพ แต่งกาย และจัดวางศพลงในโลง ถือเป็นการแปรสภาพเบื้องต้นจาก “บุคคล” สู่ “ร่างกายพิธีกรรม” ที่เข้าสู่กระบวนการทางศาสนา

2) การบำเพ็ญกุศล มีการสวดอภิธรรมและทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้ผู้ตาย เป็นการแปรความตายให้กลายเป็น “บุญกุศล” และเสริมสร้างความหมายทางศาสนาแก่พิธี

3) การเคลื่อนศพและเวียนเมรุ มีการแห่ศพหรือเวียนเมรุรอบเมรุเผาศพ ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ของการอำลาและการเปลี่ยนผ่านจากโลกของคนเป็นสู่โลกของผู้ตาย

4) การฌาปนกิจ เป็นขั้นตอนสำคัญที่สุด โดยใช้ไฟเผาศพให้กลายเป็นเถ้าถ่านและอัฐิ ซึ่งเป็นการแปรรูปทางกายภาพโดยตรง และสะท้อนหลักอนิจจังของชีวิต

5) การเก็บและล้างอัฐิ หลังการเผา ญาติจะเก็บอัฐิและล้างด้วยน้ำ (บางพื้นที่ใช้น้ำมะพร้าว) พร้อมจัดเรียงอัฐิเป็นรูปคนหรืออย่างเป็นระเบียบ ถือเป็นการแปรรูปจาก “เถ้าถ่าน” ไปสู่ “อัฐิธาตุ” ที่มีความหมายทางจิตวิญญาณ

6) การบำเพ็ญกุศลอัฐิ มีการทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้แก่ผู้ตายอีกครั้ง เช่น การสวด การถวายภัตตาหาร เป็นการยกระดับสถานะของผู้ตายให้เป็น “บรรพบุรุษ”

7) การบรรจุหรือจัดการอัฐิ อัฐิอาจถูกบรรจุในโกศ นำไปลอยอังคาร หรือเก็บไว้ในสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ของครอบครัว เป็นขั้นตอนสุดท้ายของการแปรรูปสถานะจาก “ผู้ตาย” สู่ “สิ่งศักดิ์สิทธิ์” ในระบบความเชื่อของชุมชน (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2546)

สรุปได้ว่า ขั้นตอนของการแปรรูปในพิธีกรรมฌาปนกิจศพของชุมชนเขมรถิ่นไทย จังหวัดสุรินทร์ เป็นกระบวนการต่อเนื่องที่ครอบคลุมตั้งแต่การเตรียมศพจนถึงการจัดการอัฐิ โดยแต่ละขั้นตอนมีบทบาทสำคัญในการเปลี่ยนแปลงทั้งสภาพร่างกายและสถานะทางสังคมวัฒนธรรมของผู้ตาย

หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่พบในการแปรรูป

หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นแก่นสำคัญที่ทำงานอยู่เบื้องหลัง “พิธีกรรมการแปรรูป” ในสังคมไทยอย่างลึกซึ้ง พิธีกรรมเหล่านี้ไม่ได้เป็นเพียงการเปลี่ยนสถานะทางสังคม เช่น จากคนเป็นสู่คนตาย หรือจากฆราวาสสู่สมณะ แต่ยังเป็นกุศโลบายที่บูรณาการหลักธรรมเข้าไป เพื่อให้ผู้เข้าร่วมได้เรียนรู้และตระหนักถึงสัจธรรมของชีวิต หลักธรรมสำคัญที่พบได้ในกระบวนการแปรรูป ดังนี้

1. กฎแห่งไตรลักษณ์ (อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา)

ไตรลักษณ์คือหลักธรรมพื้นฐานที่สุดที่สะท้อนชัดเจนในแทบทุกพิธีกรรมการแปรรูป โดยเฉพาะพิธีศพ กระบวนการแปรรูปจากร่างที่มีชีวิตไปสู่เถ้ากระดูก คือ การแสดงธรรมชาติตามกฎไตร

ลักษณ์ เพื่อสอนให้ผู้ที่ยังมีชีวิตอยู่ได้ประจักษ์ถึงความไม่เที่ยง (อนิจจัง) ความทนอยู่ในสภาพเดิมไม่ได้ (ทุกขัง) และความไม่มีตัวตนที่แท้จริง (อนัตตา) (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2555)

2. มรณานุสติ (การระลึกถึงความตาย)

พบได้ในกระบวนการแปรรูปสถานะของพิธีศพ การจัดพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ การรดน้ำศพ หรือการฟังสวดพระอภิธรรม ล้วนเป็นพื้นที่และเวลาในระยะกึ่งกลาง ที่เปิดโอกาสให้ผู้เข้าร่วมพิธีได้เจริญมรณานุสติเพื่อลดความประมาทในการใช้ชีวิต และตระหนักว่าการแปรรูปนี้คือปลายทางที่ทุกคนต้องเผชิญ (เสฐียร โกเศศ (อนุมานราชธน, พระยา), 2533: 210-215)

3. กตัญญูกตเวที (การรู้คุณและตอบแทนคุณ)

หลักธรรมนี้เป็นแรงขับเคลื่อนหลักในการแปรรูปสถานะของ พิธีอุปสมบท คติความเชื่อของไทยผูกพันการบวชเข้ากับการทดแทนบุญคุณบิดามารดา การที่ชายหนุ่มยอมละทิ้งสถานะทางโลกเข้าสู่พื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ (พัทธสีมา) เพื่อศึกษาธรรม ถือเป็นการแสดงความกตัญญูสูงสุดตามวิถีพุทธ (ปรานี วงษ์เทศ, 2532)

4. เนกขัมมบารมี (การออกจากกาม / การละทิ้งทางโลก)

ในการแปรรูปสถานะของ การบวช ผู้เข้าร่วมต้องสละเพศฆราวาส นุ่งห่มผ้ากาสาวพัสตร์ และถือศีลที่เคร่งครัดขึ้น คือ การปฏิบัติ “เนกขัมมะ” ซึ่งก็คือการฝึกฝนเพื่อละทิ้งความยึดติดทางโลก เป็นการแปรรูปจิตใจให้มีอิสระและพร้อมสำหรับการตื่นรู้ (สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป. อ. ปยุตฺโต), 2540)

5. ทิศ 6 (การจัดการความสัมพันธ์ทางสังคม)

ในการแปรรูปกระบวนการนี้ยังสอนเรื่อง “ทิศ 6” โดยเป็นการจัดระเบียบความสัมพันธ์และบทบาทหน้าที่ใหม่ระหว่างผู้บวช (ทิศเบื้องบน) กับครอบครัวและชุมชน (ทิศเบื้องหน้าและทิศเบื้องล่าง) (ปรานี วงษ์เทศ, 2532)

6. ศีล (การจัดระเบียบพฤติกรรม)

กระบวนการก้าวผ่านภาวะกึ่งกลาง ในทุกพิธีกรรมการแปรรูปทางศาสนา จำเป็นต้องใช้ ศีล เป็นเครื่องมือในการกำหนดขอบเขตพื้นที่ทางพฤติกรรม เช่น การนุ่งขาวห่มขาว การถือศีล 8 ในการเข้าปริวาสกรรม หรือการครองผ้ากาสาวพัสตร์ การจำกัดสิทธิ์และพื้นที่ทางกายภาพ (พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ), 2546)

ภาพที่ 1 ถอดรหัสธรรม หัวใจสำคัญเบื้องหลัง “พิธีกรรมแปรรูป” ในสังคมไทย

วิเคราะห์การแปรรูปในพิธีฌานปนกิจศพของชุมชนเขมรถิ่น จังหวัดสุรินทร์

กระบวนการแปรรูปอัฐิในชุมชนเขมรถิ่นไทยมิได้เป็นเพียงวิธีการจัดการกับเถ้าถ่านทางกายภาพ ทว่าเปรียบเสมือนภูมิปัญญาทางความเชื่อ ที่บูรณาการหลักพุทธศาสตร์เข้ากับคติการนับถือผีบรรพบุรุษอย่างแยบยล เพื่อแปรเปลี่ยนความพลัดพรากให้กลายเป็นมิติแห่งความหวังและการเริ่มต้นใหม่ โดยสามารถวิเคราะห์ประเด็นสำคัญได้ 3 ด้าน ดังนี้

1. การแปรรูปผ่านนัยเชิงสัญลักษณ์และสัญญะทางสายตา

จุดที่สะท้อนถึงกุศโลบายทางจิตวิญญาณที่เด่นชัดที่สุด คือขั้นตอนการแปรรูป ซึ่งใช้ทิศทางและแสงแดดเป็นเครื่องมือสื่อสารความหมาย มีนัยสำคัญในพิธีฌานปนกิจศพของชุมชนเขมรถิ่น จังหวัดสุรินทร์ มีนัยสำคัญ ดังนี้

นัยแห่งความเป็นไปที่แน่นอน (อนิจจัง) คือ การเรียงอัฐิโดยหันศีรษะไปทางทิศตะวันตก เป็นการจำลองภาพความตายให้ปรากฏแก่สายตาอย่างเป็นรูปธรรม เพื่อย้ำเตือนผู้ร่วมพิธีถึงสัจธรรมแห่งการดับสูญและความไม่เที่ยงแท้ของสังขาร

นัยแห่งการเกิดใหม่ (วิวัฏฏะ) คือ เมื่อประกอบพิธีกลับรูปอัฐิให้หันศีรษะไปทางทิศตะวันออก สภาวะทางจิตของผู้ร่วมพิธีจะถูกยกระดับจากความโศกเศร้าไปสู่ความหวัง สื่อถึงการอำนวยพรให้ดวงวิญญาณไปสู่ภพภูมิที่สว่างไสวหรือเป็นการเกิดใหม่ในดินแดนอันเป็นสุข

นัยของการยกระดับคุณค่าของสิ่งที่เหลืออยู่ คือ กระบวนการนี้ช่วยเปลี่ยนภาพจำของเศษกระดูกที่น่าหวาดกลัว ให้กลายเป็นงานศิลปะเชิงสัญลักษณ์ที่สื่อถึงสัจธรรม ช่วยให้ญาติพี่น้องสามารถมองความตายด้วยจิตใจที่สงบระงับและลดทอนความพะวงสงสัยต่อโลกหลังความตาย

2. การแปรรูปในมิติสถานะทางสังคมและจิตวิญญาณ ในวิถีวัฒนธรรมเขมรถิ่นไทย พิธีกรรมแปรรูปอัฐิถือเป็นหมุดหมายสำคัญที่ทำหน้าที่เป็นจุดเปลี่ยนผ่านสถานะของบุคคลอย่างมีนัยสำคัญ โดยสามารถจำแนกรายละเอียดความเปลี่ยนแปลงได้ดังนี้:

การเปลี่ยนผ่านจากสภาวะพลัดพรากสู่การประดิษฐานอย่างศักดิ์สิทธิ์ คือ ผ่านกระบวนการชำระล้างด้วยน้ำมะพร้าวอันบริสุทธิ์และการชำระด้วยไฟในพิธีฌาปนกิจ สถานะของผู้ตายจะถูกยกระดับจากการเป็นเพียง "ผู้วายชนม์" ในโลกมนุษย์ ไปสู่การเป็น "ผีบรรพบุรุษ" (เมาย-ตา) ผู้ทรงสิทธิ์ตามความเชื่อดั้งเดิม ซึ่งมีบทบาทสำคัญในการเกื้อกูลและแผ่บารมีคุ้มครองดูแลลูกหลานในวงศ์ตระกูลสืบไป การแปรรูปในแง่นี้จึงมิใช่การสิ้นสุด แต่คือการสถาปนาตัวตนใหม่ในพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ของครอบครัวและชุมชน

กระบวนการเยียวยาและแปรเปลี่ยนความทุกข์ทางจิตใจ คือ การแปรรูปอัฐิทำหน้าที่เป็นเครื่องมือสำคัญในการปรับเปลี่ยนสภาวะจิตใจของเครือญาติ โดยการแปรเปลี่ยน "พลังงานแห่งความโศกเศร้า" จากการพลัดพราก ให้กลายเป็น "พลังแห่งบุญกุศล" ผ่านการประกอบพิธีบำเพ็ญกุศลอัฐิ กระบวนการนี้ช่วยให้ผู้ที่ยังอยู่เบื้องหลังสามารถยอมรับความจริงของชีวิตและมองเห็นคุณค่าความหมายของความตายในแง่มุมที่สงบระงับ นำไปสู่การส่งต่อความทรงจำที่มีชีวิตและคุณธรรมความดีงามของผู้ตายไปสู่คนรุ่นหลังได้อย่างสง่างาม

3. การแปรรูปในฐานะกลไกธำรงอัตลักษณ์และพื้นที่ความทรงจำ ท่ามกลางกระแสการเปลี่ยนแปลงของสังคมสมัยใหม่ที่รวดเร็ว พิธีกรรมแปรรูปอัฐิยังคงทำหน้าที่เป็นหมุดหมายทางวัฒนธรรมที่มั่นคงและทรงพลัง โดยมีนัยสำคัญที่สะท้อน ผ่านประเด็นดังนี้

ประเด็นความยืดหยุ่นทางวัฒนธรรมและการสืบทอดที่เหนียวแน่น คือ แม้ในปัจจุบันเทคโนโลยีและวิถีชีวิตแบบสมัยใหม่จะเข้ามามีบทบาทมากขึ้น ทว่าชาวชุมชนเขมรถิ่นไทยในจังหวัดสุรินทร์ยังคงสามารถรักษา "แก่นแท้" ของพิธีกรรมที่ผสมผสานระหว่างพุทธศาสตร์ คติพราหมณ์ และการนับถือผีบรรพบุรุษไว้ได้อย่างลุ่มลึก ความยืดหยุ่นนี้สะท้อนให้เห็นว่าเอกลักษณ์ของชุมชนมิได้สูญหายไปตามกาลเวลา แต่เป็นการปรับประสานความเชื่อดั้งเดิมให้ดำรงอยู่ได้อย่างมีพลวัต กลายเป็นกลไกสำคัญที่ช่วยธำรงอัตลักษณ์ความเป็นเขมรถิ่นไทยให้เด่นชัดและเข้มแข็งอยู่เสมอ

ประเด็นความแตกต่างของบริบทพื้นที่กับความทรงจำ คือ ในโลกยุคใหม่ คือ ในบริบทของสังคมปัจจุบัน การบันทึกภาพและเรื่องราวระหว่างการประกอบพิธีแปรรูปอัฐิได้เข้ามามีบทบาทในการแปรเปลี่ยน ความทรงจำชั่วคราว ของบุคคล ให้กลายเป็นชุดข้อมูลที่สามารถจัดเก็บและส่งต่อได้ในพื้นที่กว้าง กระบวนการนี้ช่วยให้สายสัมพันธ์ภายในเครือญาติ แม้จะอยู่ห่างไกลกันด้วยปัจจัยทางภูมิศาสตร์ยังคงสามารถเชื่อมโยงถึงกันได้ผ่านสัญญะตัวแทนของผู้ตายที่ถูกแปรรูป การแปรรูปในแง่นี้จึงเป็นมากกว่าพิธีกรรมคือความแตกต่างของบริบทพื้นที่กับความทรงจำของคนแต่ละยุค แต่คือใช้พื้นที่ความทรงจำร่วม ที่ทำให้ตัวตนของบรรพบุรุษยังคงดำรงอยู่อาจอยู่ในรูปของโกฏิ หรือธาตุ(เจดีย์เก็บกระดูก) ในพุทธศาสนาภานในบริเวณวัดอย่างเป็นรูปธรรม

องค์ความรู้ที่ได้รับ

การแปรรูปอัฐิในพิธีกรรมฌาปนกิจของชุมชนเขมรถิ่นไทย จังหวัดสุรินทร์ เป็นกระบวนการเชิงสัญลักษณ์ที่สะท้อนการเปลี่ยนผ่านสถานะของมนุษย์จาก “ซากศพ” ไปสู่ “พลังอำนาจแห่งบรรพบุรุษ” อย่างมีนัยสำคัญ มิใช่เพียงการจัดการทางกายภาพของอัฐิเท่านั้น แต่เป็นการจัดระเบียบความหมายใหม่ทางสังคมและวัฒนธรรม อัฐิที่ถูกจัดเรียงเป็นรูปร่างมนุษย์และหันไปทางทิศตะวันออก แสดงถึงการสิ้นสุดของความเป็นสิ่งไม่บริสุทธิ์ และการเริ่มต้นของสถานะใหม่ในฐานะสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่มีศักดิ์ศรีและอำนาจคุ้มครองเครือญาติ ขณะเดียวกัน กระบวนการดังกล่าวยังทำหน้าที่เป็นกลไกเยียวยาทางจิตวิทยา โดยอาศัยสัญลักษณ์ของทิศทางแสงเพื่อสร้างความหมายของ “การเกิดใหม่” อันช่วยลดทอนความเศร้าโศกและเสริมสร้างความหวังแก่ผู้ที่ยังมีชีวิตอยู่ นอกจากนี้ พิธีกรรมยังสะท้อนพลวัตทางวัฒนธรรมที่สามารถปรับประสานระหว่างความเชื่อดั้งเดิมกับความทันสมัยได้อย่างยืดหยุ่น แม้รูปแบบภายนอกจะเปลี่ยนไปตามเทคโนโลยี แต่แก่นสารเชิงสัญลักษณ์ยังคงได้รับการสืบทอดอย่างมั่นคง ในบริบทปัจจุบัน การแปรรูปอัฐิยังขยายไปสู่พื้นที่ดิจิทัล ซึ่งทำหน้าที่เป็นพื้นที่สื่อสารและธำรงความทรงจำร่วมของเครือญาติ ส่งผลให้พิธีกรรมมิได้จำกัดอยู่เพียงในมิติทางกายภาพ หากแต่เชื่อมโยงไปสู่มิติทางสังคมและวัฒนธรรมร่วมสมัยอย่างลึกซึ้ง สามารถสังเคราะห์ออกมาเป็น “องค์ความรู้ใหม่” ที่สะท้อนถึงคุณค่าและพลวัตของพิธีกรรมแปรรูปอัฐิได้ 4 ข้อ ดังนี้

ภาพที่ 2 องค์ความรู้ที่ได้รับ

1. การเปลี่ยนผ่านสถานะเชิงสัญลักษณ์: จาก “ซากศพ” สู่ “พลังอำนาจแห่งบรรพบุรุษ”

พิธีกรรมแปรรูปอัฐิไม่ใช่เพียงการจัดการเศษซากทางกายภาพ แต่คือกระบวนการ “จัดระเบียบสถานะใหม่” ของบุคคล อัฐิที่ถูกจัดเรียงเป็นรูปร่างมนุษย์หันหน้าไปทางทิศตะวันออก ทำหน้าที่เป็นจุดสิ้นสุดของความเป็น “ศพ” ที่น่ากลัวและไม่บริสุทธิ์ และเริ่มต้นความเป็น “อัฐิธาตุ” หรือ “ผีบรรพบุรุษ”

ที่มีศักดิ์ศรี ซึ่งทำหน้าที่เป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่คอยปกป้องคุ้มครองและเป็นศูนย์รวมจิตใจของเครือญาติในพื้นที่วัฒนธรรมสุรินทร์

2. กลไกเยียวยาทางจิตวิทยาผ่าน การจำลองการเกิดใหม่

พิธีกรรมแปรรูปอัฐิมิได้ทำหน้าที่เพียงการจัดการซากสังขารตามจารีต แต่แฝงไว้ด้วยกลไกสำคัญในกระบวนการเยียวยาและบรรเทาความโศกเศร้าจากการพลัดพรากที่มีประสิทธิภาพยิ่ง โดยอาศัยสัญญะเชิงทัศนะผ่านทิศทางของแสงระหว่างทิศตะวันตกและทิศตะวันออกเป็นเครื่องมือในการสื่อสารความหมายสากล การหมุนรูปอัฐิเพื่อกลับทิศทางมิใช่เพียงขั้นตอนเชิงพิธีการ แต่เป็นการสร้างความหวังเชิงประจักษ์ให้แก่ผู้ที่ยังอยู่เบื้องหลัง เพื่อให้เห็นว่าความตายมิใช่จุดจบที่มืดมนหรือการแตกสลายที่ไร้ค่า ทว่าเปรียบเสมือนการ "เคลื่อนย้าย" ดวงวิญญาณจากความมืดมนไปสู่ภพภูมิที่สว่างไสวและเต็มไปด้วยความปิติ สภาวะเชิงสัญลักษณ์กลายเป็นพลังแห่งบุญกุศลที่ช่วยสถาปนาความทรงจำของผู้ตายให้ดำรงอยู่อย่างมีคุณค่าและสง่างาม

3. พลวัตของพิธีกรรม: การปรับประสานความเชื่อดั้งเดิมและความทันสมัย

องค์ความรู้ที่สำคัญคือความยืดหยุ่นของวัฒนธรรมเขมรถิ่นไทย แม้เทคโนโลยีการเผาศพจะเปลี่ยนจากฟืนเป็นเตาไฟฟ้า และสถานที่จากป่าช้าสู่เมรุมาตรฐาน แต่ “แก่นเชิงสัญลักษณ์” เช่น การใช้น้ำมะพร้าวล้างอัฐิหรือการเรียงรูปคน ยังถูกรักษาไว้อย่างเหนียวแน่น สะท้อนให้เห็นว่า “ความหมายของพิธี” มีความสำคัญเหนือกว่า “รูปแบบของวัสดุ” ทำให้พิธีกรรมนี้สามารถดำรงอยู่ได้ในโลกสมัยใหม่โดยไม่สูญเสียอัตลักษณ์

4. พื้นที่ความทรงจำร่วมผ่านกระบวนการแปรรูปในโลกสมัยใหม่

ในบริบทของสังคมปัจจุบัน พื้นที่ของพิธีกรรมแปรรูปอัฐิได้ขยายขอบเขตจากมิติทางกายภาพ ณ บริเวณเชิงตะกอนหรือภายในเขตพัทธสีมา ไปสู่สภาวะที่เป็น "พื้นที่ความทรงจำร่วม" ที่ก้าวข้ามขีดจำกัดทางภูมิศาสตร์อย่างมีนัยสำคัญ การที่ชุมชนเขมรถิ่นไทยในจังหวัดสุรินทร์เริ่มมีการบันทึกภาพนิ่งและภาพเคลื่อนไหวในขั้นตอนสำคัญของการแปรรูปอัฐิเพื่อส่งต่อผ่านสื่อสังคมออนไลน์ในกลุ่มเครือญาติ มิใช่เป็นเพียงการสื่อสารข้อมูลเชิงข่าวสารตามความก้าวหน้าของเทคโนโลยีเท่านั้น ทว่าคือกระบวนการสถาปนาตัวตนของผู้ล่วงลับให้ยังคงประดิษฐานอยู่ในความทรงจำร่วมของสมาชิกในตระกูลที่อาจกระจัดกระจายอยู่ตามที่ต่าง ๆ หากแต่ยังดำรงอยู่ในฐานะสัญญะตัวแทนที่สามารถเข้าถึงและเชิดชูได้อย่างสง่างามในกระแสธารของโลกยุคปัจจุบัน

สรุป

คติความเชื่อเรื่องการเปลี่ยนภพภูมิหลังความตายของชุมชนเขมรถิ่นไทยในจังหวัดสุรินทร์ โดยมุ่งวิเคราะห์พิธีกรรม “การแปรรูป” อัฐิในฐานะกระบวนการวัฒนธรรมที่สะท้อนโลกทัศน์เรื่องชีวิตและความตาย ผลการศึกษาชี้ให้เห็นว่าพิธีกรรมดังกล่าวไม่ได้เป็นเพียงแค่การจัดการทางกายภาพของซากหลัง

ความตายเท่านั้น หากแต่เป็นกระบวนการเชิงสัญลักษณ์ที่สื่อถึงการเปลี่ยนสถานะของผู้ตายจากโลกมนุษย์ไปสู่ภพภูมิใหม่ พิธีนี้มีรากฐานจากคติพุทธศาสนาที่ผสมผสานกับความเชื่อดั้งเดิมแบบเขมรเรื่องวิญญาณและบรรพบุรุษ การแปรรูปอัฐิสะท้อนให้เห็นถึงแนวคิดเรื่องความบริสุทธิ์ การปลดเปลื้อง และการคืนกลับสู่ธรรมชาติ ขั้นตอนต่างๆ ทั้งการเคลื่อนย้าย การประกอบพิธีสวด และการจัดวาง ล้วนมีความหมายในเชิงจักรวาลวิทยา สิ่งเหล่านี้คือการจัดระเบียบพื้นที่ระหว่างโลกมนุษย์กับโลกหลังความตายที่ชุมชนให้ความสำคัญอย่างเคร่งครัด พิธีกรรมจึงทำหน้าที่เป็นสะพานเชิงความหมาย ที่คอยเชื่อมต่อสองภพภูมิและสร้างความมั่นคงทางจิตใจ การประกอบพิธีมีมิติทางจิตวิทยาที่ช่วยสร้างความหมายใหม่ให้กับความสูญเสียและเยียวยาความเศร้า ในมิติทางสังคม พิธีนี้ช่วยยืนยันสายสัมพันธ์ของเครือญาติและเป็นพื้นที่สื่อสารระหว่างคนต่างวัย อันส่งผลให้เกิดการถ่ายทอดคติความเชื่อและสถาปนาความทรงจำของผู้ตายอย่างมีศักดิ์ศรีในชุมชน ท่ามกลางบริบทความเปลี่ยนแปลงสมัยใหม่ การแปรรูปอัฐิยังคงเป็นพื้นที่ของความทรงจำร่วมของชาวบ้าน พิธีกรรมนี้ทำหน้าที่เป็นทั้งพื้นที่ของการต่อรองทางวัฒนธรรมและกลไกทางสังคมที่ทรงคุณค่า เพื่อสร้างความต่อเนื่องของความทรงจำและธำรงรักษาอัตลักษณ์ของชุมชนเขมรถิ่นไทยในสุรินทร์สืบไป

เอกสารอ้างอิง

กรมส่งเสริมวัฒนธรรม. (2562). *ประเพณีและพิธีกรรมท้องถิ่นไทย*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย.

ชาญวิทย์ เกษตรศิริ. (2555). *สังคมและวัฒนธรรมไทย*. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มติชน.

ถนอม ชาภักดี. (2564). *ทัศนศาสตร์แห่งสัญญะและการตีความในวัฒนธรรมร่วมสมัย*. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ศิลป์สร้างสรรค์.

นิเทศ สนั่นนารี. (2559). *พิธีกรรมความเชื่อกับการดำรงอยู่ของชุมชนท้องถิ่น*. ขอนแก่น: โรงพิมพ์คลังนานาวิทยา.

ประสงค์ เอี่ยมอนันต์. (2555). *คติความเชื่อและพิธีกรรมเรื่องความตายในสังคมไทย*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์รุ่งเรืองวิริยะพัฒนา.

ปรานี วงษ์เทศ. (2532). *ประเพณีชีวิต: การเกิด การบวช การแต่งงาน การตาย*. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ). (2546). *คู่มือมนุษย์*. กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2555). *พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

ศิริพร พงษ์ศรี. (2560). *พิธีกรรมและความเชื่อเกี่ยวกับความตายของชาวเขมรในจังหวัดสุรินทร์*. สุรินทร์: โรงพิมพ์รัตนการพิมพ์.

สมชาย นิลอาธิ. (2558). *พิธีกรรมหลังความตาย: ความเชื่อและพลวัตในลุ่มน้ำมูล*. มหาสารคาม: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2540). *การบวช: วัตถุประสงค์และประโยชน์*. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิการศึกษาเพื่อสันติภาพ.

สมศักดิ์ ศรีสันติสุข. (2557). *วัฒนธรรมและประเพณีท้องถิ่นอีสานใต้*. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์.

สุรศักดิ์ ปานแสง. (2564). *เทคโนโลยีดิจิทัลและสังคม*. กรุงเทพมหานคร: ซีเอ็ดยูเคชั่น.

เสฐียรพงษ์ วรรณปก. (2540). *พุทธศาสนาในชีวิตประจำวัน*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ธรรมสภา.

Foreign Language Baudrillard, J. (1994). *Simulacra and Simulation*. (Sheila Faria Glaser, Trans.). Ann Arbor: University of Michigan Press.

วิถีคนเลี้ยงช้าง: พลวัตทางวัฒนธรรมและวิถีชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์กวยในจังหวัดสุรินทร์

The Way of Elephant Keepers: Cultural Dynamics and Lifestyles of The Kui Ethnic Group in Surin Province

พระประเสริฐ ปภาโส[1],และ ธนรัฐ สะอาดเอี่ยม[2]
Phra Prasert Paphaso[1], and Thanarat-Sa-ard-iam[2]

บทคัดย่อ

กลุ่มชาติพันธุ์กวยในจังหวัดสุริทร์มีวิถีวัฒนธรรมที่มีความผูกพันกับช้างเสมือนสมาชิกในครอบครัว โดยมีความเชื่อในเรื่องผีปะกำ (หรือ ผีปะกำอาจีง) คือ เทพเจ้าสูงสุด และผีบรรพบุรุษอันศักดิ์สิทธิ์ตามคติความเชื่อของ ชาวกูย (หรือชาวส่วย) ได้มีพิธีกรรมศักดิ์สิทธิ์เป็นเครื่องยึดเหนี่ยว และจัดระเบียบความสัมพันธ์ระหว่างคนกับช้าง วิถีชีวิตคนเลี้ยงช้างมีความพลวัต และการปรับตัว คือ เปลี่ยนแปลงอย่างมีนัยสำคัญหลังการยกเลิกสัมปทานป่าไม้ และระบบทุนนิยมขยายตัวเกิดการเปลี่ยนผ่านจากการใช้แรงงานช้างสู่อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวเชิงพาณิชย์ ซึ่งกระทบต่อเศรษฐกิจครัวเรือน และวัฒนธรรมดั้งเดิม ดังนั้น การอนุรักษ์ภูมิปัญญาการเลี้ยงช้าง เพื่อสร้างความความยั่งยืนจะเกิดขึ้นได้จากการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม กับการสืบทอดภูมิปัญญา และการสร้างเครือข่ายสวัสดิภาพช้าง ทั้งนี้ ผลการศึกษาสามารถใช้เป็นข้อเสนอแนะเชิงนโยบายเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิต ส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม และสร้างสมดุลระหว่างการอนุรักษ์อัตลักษณ์ชาติพันธุ์กับการสร้างรายได้ให้ชุมชนอย่างยั่งยืน ในประเด็นดังกล่าว ผู้เขียนจึงได้ข้อสรุป 3 ประเด็น คือ ประเด็นที่ 1) การศึกษาวิถีวัฒนธรรมและความเชื่อในการเลี้ยงช้างของกลุ่มชาติพันธุ์กวย ประเด็นที่ 2) การวิเคราะห์พลวัตและการปรับตัวในบริบทสังคมปัจจุบัน และ ประเด็นที่ 3) การเสนอแนวทางอนุรักษ์วิถีคนเลี้ยงช้างในจังหวัดสุรินทร์อย่างยั่งยืน ทั้งนี้ ผู้เขียนได้ใช้วิธีการศึกษา ด้วยการเก็บรวบรวมข้อมูลจากข้อมูลปฐมภูมิ ข้อมูลทุติยภูมิ การสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญมาประกอบการศึกษา แล้วใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) นำเสนอข้อมูลด้วยวิธีการพรรณนาความ (Descriptive Interpretation) ซึ่งผลจากการศึกษา และการนำเสนอครั้งนี้ สามารถนำไปเป็นแนว

[1] วัดป่าหนองมหาไทย อำเภอ สังขะ จังหวัดสุรินทร์
[1] Wat Panongmahathai Sangkha District Surin Province
[2] อาจารย์ประจำหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์
[2] Lecturer in the Doctor of Philosophy (Ph.D.) Program in Buddhist Studies, Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Surin Campus, Thailand.
** Corresponding author. E-mail: mail: prasoet@020725gmail.com.

ทางการกำหนดนโยบาย และวิถีปฏิบัติสำหรับคนเลี้ยงช้างในจังหวัดสุรินทร์ รวมทั้ง หน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้องในการนำไปองค์ความรู้ในประเด็นดังกล่าวได้

คำสำคัญ: กลุ่มชาติพันธุ์กวย จังหวัดสุรินทร์ พลวัตทางวัฒนธรรม วิถีคนเลี้ยงช้าง

Abstract

The Kuy ethnic group in Surin province possesses a cultural way of life that is deeply bonded with elephants, treating them as family members. This is rooted in the belief in "Phi Pakam" (or Phi Pakam Ajing)—the supreme deity and sacred ancestral spirits according to the beliefs of the Kuy (or Suay) people. These sacred rituals serve as spiritual anchors and regulate the relationship between humans and elephants. The elephant-rearing way of life is highly dynamic and adaptive, having undergone significant changes following the revocation of logging concessions and the expansion of capitalism. This has led to a transition from utilizing elephant labor to engaging in the commercial tourism industry, which has consequently impacted both household economies and traditional culture. Therefore, the conservation of traditional elephant-rearing wisdom to achieve sustainability relies on community participation in cultural tourism management, the transmission of local wisdom, and the establishment of an elephant welfare network. The findings of this study can serve as policy recommendations to improve the quality of life, promote cultural tourism, and strike a sustainable balance between preserving ethnic identity and generating community income sustainably.

Based on these premises, the author has drawn conclusions on three main issues: 1) the study of the cultural practices and beliefs regarding elephant rearing among the Kuy ethnic group; 2) the analysis of dynamics and adaptation in the contemporary social context; and 3) the proposition of sustainable guidelines for conserving the way of life of elephant herders in Surin Province. The methodology of this study involves collecting primary and secondary data, alongside conducting key informant interviews. The gathered data was analyzed using Content Analysis and presented through Descriptive Interpretation. The results of this study can be utilized as guidelines for formulating policies and practices for elephant herders in Surin Province, and provide a valuable knowledge base for relevant government agencies.

Keywords: Kuy ethnic group, Surin Province, Cultural dynamics, Elephant-rearing way of life

บทนำ

ช้างถือเป็นสัตว์ที่มีความสำคัญ และผูกพันกับวิถีชีวิตของคนไทยมาตั้งแต่อดีตกาล ทั้งในด้านประวัติศาสตร์ สังคม และวัฒนธรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่งสำหรับ กลุ่มชาติพันธุ์กวย หรือที่มักเรียกกันว่า ส่วย ในพื้นที่จังหวัดสุรินทร์ ช้างไม่ได้เป็นเพียงสัตว์พาหนะหรือเครื่องมือในการประกอบอาชีพเท่านั้น แต่ช้างมีสถานะเสมือน สมาชิกในครอบครัว (สุริยา สมุทคุปติ์ และคณะ, 2540: 15) กลุ่มชาติพันธุ์กวยมีวิถีวัฒนธรรมที่เชื่อมโยงกับช้างอย่างลึกซึ้งผ่านระบบความเชื่อเรื่อง ผีปะกำ ซึ่งเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์สูงสุดที่ชาวกวยเคารพนับถือ พิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับศาลปะกำ เชือกปะกำ และหมอช้าง ถือเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ และเป็นกลไกทางสังคมในการจัดระเบียบความสัมพันธ์ระหว่างคนกับช้างตลอดจนระหว่างคนในชุมชนด้วยกันเองอย่างมีแบบแผน (สมชาย นิลอาธิ, 2558: 78-79) อย่างไรก็ตาม เมื่อบริบททางสังคม และเศรษฐกิจของประเทศไทยก้าวเข้าสู่ยุคการพัฒนาประเทศตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจ และสังคมแห่งชาติ การขยายตัวของระบบทุนนิยมได้ส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตของชุมชนท้องถิ่นอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ จุดเปลี่ยนสำคัญที่สร้างความพลวัตอย่างรุนแรงต่อวิถีคนเลี้ยงช้าง คือ การที่รัฐบาลประกาศยกเลิกสัมปทานการทำไม้ในป่าบกทั่วประเทศเมื่อปี พ.ศ. 2532 (พงษ์ศักดิ์ ศรีสด, 2555: 45) เหตุการณ์ดังกล่าวนำมาซึ่งภาวะตกงานของช้าง และควาญช้างจำนวนมากเกิดปัญหา ช้างเร่ร่อน เข้าสู่เมืองใหญ่เพื่อหาแหล่งรายได้ใหม่ ซึ่งส่งผลกระทบอย่างหนักต่อสวัสดิภาพของช้าง และศักดิ์ศรีของคนเลี้ยงช้าง

ในเวลาต่อมา เพื่อความอยู่รอดทางเศรษฐกิจครัวเรือนวิถีชีวิตคนเลี้ยงช้างจึงเกิดการปรับตัว และเปลี่ยนผ่านจากการใช้ แรงงานช้างในภาคป่าไม้ เข้าสู่อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวเชิงพาณิชย์ (อัคคพล เสนาณรงค์, 2561: 112) มีการจัดตั้งศูนย์คชศึกษา และปางช้างต่าง ๆ ขึ้นเพื่อรองรับนักท่องเที่ยว การเปลี่ยนแปลงนี้แม้จะช่วยแก้ปัญหาเศรษฐกิจ และสร้างรายได้ให้แก่ชุมชน แต่ในขณะเดียวกัน ระบบทุนนิยม และการท่องเที่ยวเชิงพานิชย์ก็ได้เข้ามาท้าทาย และลดทอนความศักดิ์สิทธิ์ของวิถีวัฒนธรรมดั้งเดิม พิธีกรรมที่เคยทำขึ้นเพื่อความศรัทธาเริ่มถูกปรับเปลี่ยนรูปแบบให้กลายเป็นการแสดงเพื่อตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยว ความผูกพันที่เคยมีต่อช้างในฐานะสมาชิกครอบครัวในบางบริบทถูกแทรกแซงด้วยเงื่อนไขของผลประโยชน์ และรายได้ ซึ่งกระทบต่ออัตลักษณ์ และภูมิปัญญาดั้งเดิมของชาวกวยอย่างมีนัยสำคัญ (กรมส่งเสริมวัฒนธรรม, 2563: 24) อย่างไรก็ตาม จากการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องพบว่า งานวิจัยส่วนใหญ่ยังมุ่งเน้นการศึกษาในเชิงวัฒนธรรม หรือเชิงเศรษฐกิจแยกส่วนเป็นหลัก โดยยังขาดการศึกษาที่บูรณาการความสัมพันธ์ระหว่างพลวัตทางวัฒนธรรม วิถีชีวิตของคนเลี้ยงช้าง และการพัฒนาเชิงนโยบายอย่างเป็นระบบ โดยเฉพาะในบริบทของกลุ่มชาติพันธุ์กวยในจังหวัดสุรินทร์

จากพลวัตที่เกิดขึ้น สะท้อนให้เห็นว่าวิถีคนเลี้ยงช้างกำลังเผชิญกับความท้าทายในการรักษาสมดุลระหว่างการอนุรักษ์อัตลักษณ์ และภูมิปัญญาดั้งเดิมกับการปรับตัวเพื่อความอยู่รอดทางเศรษฐกิจในโลกทุนนิยม หากไม่มีการจัดการที่เหมาะสม ภูมิปัญญาความรู้เรื่องช้าง พิธีกรรมอันศักดิ์สิทธิ์ และสายใยความผูกพันดั้งเดิมอาจสูญหายไปตามกาลเวลา ดังนั้น การอนุรักษ์วิถีคนเลี้ยงช้างให้เกิดความยั่งยืนจึงจำเป็นต้องอาศัยการมีส่วนร่วมของชุมชนในการออกแบบ และจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ที่ไม่เพียงแต่มุ่งเน้นผลกำไรทางเศรษฐกิจ

แต่ต้องเคารพต่อรากฐานทางวัฒนธรรม และคำนึงถึงสวัสดิภาพของช้างเป็นสำคัญ (บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา, 2548: 56)

ด้วยเหตุผลดังกล่าว ผู้เขียนจึงมีความสนใจที่จะศึกษา วิถีคนเลี้ยงช้าง: พลวัตทางวัฒนธรรมและวิถีชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์กวยในจังหวัดสุรินทร์ โดยมุ่งเน้นศึกษาใน 3 ประเด็นหลัก ได้แก่ 1) การศึกษาวิถีวัฒนธรรม และความเชื่อดั้งเดิมในการเลี้ยงช้าง 2) การวิเคราะห์พลวัต และการปรับตัวของคนเลี้ยงช้างในบริบทสังคมและเศรษฐกิจปัจจุบัน และ 3) การเสนอแนวทางอนุรักษ์วิถีคนเลี้ยงช้างในจังหวัดสุรินทร์อย่างยั่งยืน ทั้งนี้เพื่อให้ผลการศึกษาเป็นองค์ความรู้ และข้อเสนอแนะเชิงนโยบายแก่หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ในการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่สร้างสมดุลระหว่างการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชน การสืบทอดภูมิปัญญาชาติพันธุ์ และการสร้างเครือข่ายสวัสดิภาพช้างให้ดำรงอยู่คู่วัฒนธรรมไทยสืบไป

วิถีวัฒนธรรมและความเชื่อดั้งเดิมในการเลี้ยงช้างของกลุ่มชาติพันธุ์กวยในจังหวัดสุรินทร์

กลุ่มชาติพันธุ์กวยหรือที่มักเรียกกันว่า “กูย หรือ ส่วย” เป็นชนพื้นเมืองที่มีประวัติศาสตร์การตั้งถิ่นฐานในภูมิภาคอีสานใต้ โดยเฉพาะในพื้นที่จังหวัดสุรินทร์มาอย่างยาวนาน ชาวกวยมีเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่โดดเด่น และเป็นที่รู้จักนั่นคือ ความเชี่ยวชาญในการคล้องช้าง และการเลี้ยงช้าง วิถีชีวิตของชาวกวยไม่ได้มองช้างเป็นเพียงสัตว์พาหนะ หรือเครื่องมือในการใช้แรงงานเหมือนวัฒนธรรมอื่น แต่มองช้างในสถานะ สมาชิกในครอบครัว มีการเรียกขานช้างเกิดใหม่ หรือช้างในครอบครัวว่าน้อง หรือลูกหลานมีการผูกข้อต่อแขนรับขวัญ และขอขมาเมื่อใช้งานหนัก (พระอธิการสายแพร กตปุญฺโญ, 2563: 574) ความผูกพันอันลึกซึ้งนี้ถูกหล่อหลอม และจัดระเบียบผ่านระบบความเชื่อทางจิตวิญญาณที่ฝังรากลึกในชุมชน เพื่อให้เข้าใจถึงพลวัต และการดำรงอยู่ของความเชื่อดั้งเดิม ผู้เขียนขอยกตัวอย่างพื้นที่ 3 แห่งในเขตอำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์ ซึ่งถือเป็นศูนย์กลางของกลุ่มชาติพันธุ์กวยเลี้ยงช้างในอีสานใต้ ที่ยังคงรักษาร่องรอย และวิถีปฏิบัติทางวัฒนธรรมไว้อย่างเหนียวแน่น ได้แก่

1. หมู่บ้านช้างบ้านตากลาง (ศูนย์คชศึกษา) ตำบลกระโพ ศูนย์กลางความเชื่อเรื่อง ผีปะกำ และประเพณีบวชนาคช้าง บ้านตากลางถือเป็นหมู่บ้านที่มีการเลี้ยงช้างมากที่สุดในประเทศไทย และเป็นศูนย์กลางของวิถีไทกวยในอีสานใต้ ลักษณะเด่นทางกายภาพของชุมชนนี้คือ การสร้างบ้านเรือนที่มีพื้นที่เชื่อมต่อกับโรงช้าง เพื่อให้คนและช้างได้ใช้ชีวิตอยู่ร่วมกันตลอดเวลานอกจากนี้ ทุกครัวเรือนที่เป็นสายเลือดหมอช้างจะมีศาลปะกำตั้งอยู่บริเวณทิศตะวันออกของตัวบ้าน เพื่อเก็บรักษาเชือกปะกำศักดิ์สิทธิ์

วิถีวัฒนธรรมที่สะท้อนความเชื่อมโยงระหว่างความเชื่อดั้งเดิมกับพระพุทธศาสนาที่ชัดเจนที่สุดในพื้นที่นี้คือ ประเพณีบวชนาคช้าง ในวันเพ็ญเดือนหกของทุกปี ชายฉกรรจ์ชาวกวยจะเข้าพิธีอุปสมบทโดยมีการแต่งหน้าทาปากอย่างงดงาม นั่งบนหลังช้างที่ถูกประดับประดาอย่างวิจิตร แห่แหนข้ามแม่น้ำมูลไปยังวังทะลุ เพื่อเซ่นไหว้บอกกล่าวศาลปะกำ และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ถือเป็นการแสดงออกถึงความกตัญญูต่อบรรพบุรุษ และประกาศความเป็นชายชาตรีของชาวกวย (พระอธิการสายแพร กตปุญฺโญ, 2563: 575)

2. วัดป่าอาเจียง ตำบลกระโพ พื้นที่ทางจิตวิญญาณ และสุสานช้าง อาเจียง เป็นภาษากวย แปลว่า ช้าง วัดป่าอาเจียงจึงเป็นศาสนสถานที่สร้างขึ้นเพื่อเชื่อมโยงวิถีชีวิตของพระพุทธศาสนาเข้ากับคนเลี้ยงช้างอย่างแท้จริง สิ่งที่สะท้อนความเชื่อดั้งเดิมที่มองช้างเสมือน สมาชิกในครอบครัว ได้อย่างลึกซึ้งที่สุดในพื้นที่นี้คือ การจัดตั้งสุสานช้างในอดีตเมื่อช้างล้มตายชาวกวยจะทำพิธีฝังอย่างสมเกียรติเฉกเช่นมนุษย์ มีการนิมนต์พระสงฆ์มาสวดบังสุกุล ทำบุญอุทิศส่วนกุศล และฝังซากช้างไว้ในพื้นที่ป่าของชุมชนปัจจุบัน วัดป่าอาเจียงได้จัดสรรพื้นที่สำหรับฝังร่างของช้าง และมีการสร้างอนุสาวรีย์หรือป้ายสลักชื่อช้างที่ล่วงลับไปแล้ว เพื่อให้ควาญช้าง และลูกหลานได้มากราบไหว้รำลึกถึงพระคุณของช้างที่เคยร่วมทุกข์ร่วมสุขกันมา ซึ่งเป็นวิถีปฏิบัติที่หาดูได้ยากในวัฒนธรรมอื่น (พระครูพิมลกัลยาณธรรม, 2563: 720)

3. วังทะลุ และโครงการคชอาณาจักร ตำบลกระโพ นิเวศวิทยาวัฒนธรรม และสายน้ำแห่งชีวิต วังทะลุคือ บริเวณที่แม่น้ำชีไหลมาบรรจบกับแม่น้ำมูล เป็นพื้นที่ที่มีความอุดมสมบูรณ์ทางระบบนิเวศ และเป็นสายน้ำแห่งชีวิตของชาวกวยอีสานใต้ในอดีตพื้นที่นี้คือป่าทามที่ชาวบ้านใช้เป็นแหล่งอาหารทั้งของคน และช้างการนำช้างลงอาบน้ำที่วังทะลุในช่วงเย็นของทุกวัน ถือเป็นกิจวัตรที่สะท้อนถึงความผูกพันและการดูแลเอาใจใส่สวัสดิภาพของช้างปัจจุบัน พื้นที่ป่าโดยรอบได้รับการบริหารจัดการภายใต้ โครงการคชอาณาจักร โดยองค์การสวนสัตว์แห่งประเทศไทย ซึ่งมุ่งเน้นการแก้ปัญหาช้างเร่ร่อนด้วยการดึงช้างกลับถิ่นฐานโดยมีการจัดสรรพื้นที่ให้คนเลี้ยงช้างได้ปลูกหญ้าทำการเกษตร และอนุรักษ์วิถีชีวิตดั้งเดิมควบคู่ไปกับการดูแลป่า พื้นที่แห่งนี้จึงเป็นตัวแทนของความพยายามในการรักษาสมดุลระหว่างระบบนิเวศ (ป่าและน้ำ) กับ วิถีวัฒนธรรมการเลี้ยงช้าง ให้คงอยู่ในบริบทโลกสมัยใหม่ (สุริยา สมุทคุปติ์ และคณะ, 2540: 50-52)

จากการยกตัวอย่างพื้นที่ทั้ง 3 แห่งข้างต้น จะเห็นได้ว่า วิถีวัฒนธรรม และความเชื่อดั้งเดิมของกลุ่มชาติพันธุ์กวยในจังหวัดสุรินทร์ ไม่ได้เป็นเพียงนามธรรม แต่ถูกผนวกเข้ากับพื้นที่ทางกายภาพ ศาสนสถาน และระบบนิเวศของท้องถิ่นอีสานใต้ ซึ่งทำหน้าที่เป็นกลไกสำคัญในการร้อยรัดความสัมพันธ์ระหว่างคน ช้าง ธรรมชาติ และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ให้ดำรงอยู่ร่วมกันอย่างยั่งยืน

ภาพที่1: หมู่บ้านช้างบ้านตากลาง
ที่มา: ผู้เขียน พระประเสริฐ ปภาโส,
27 ก.พ. 2569

ภาพที่2: วัดป่าอาเจียง
ที่มา: ผู้เขียน พระประเสริฐ ปภาโส,
27 ก.พ. 2569

ภาพที่3: บริเวณวังทะลุ, ช้างอาบน้ำ
ที่มา: www.touronthai.com, 2561

ศูนย์กลางความเชื่อของชาวกวยเลี้ยงช้าง คือผีปะกำ ซึ่งเป็นวิญญาณบรรพบุรุษของหมอช้างและผู้ที่ล่วงลับไปแล้วผีปะกำถือเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์สูงสุดที่ชาวกวยให้ความเคารพยำเกรง โดยเชื่อว่าผีปะกำ

จะเป็นผู้ปกปักรักษา คุ้มครองให้ปลอดภัยจากอันตรายในการเข้าป่าคล้องช้าง และดลบันดาลโชคลาภหรือความโชคร้ายได้หากมีการลบหลู่ (พระครูพิมลกัลยาณธรรม, 2563: 718)

สัญลักษณ์ที่เป็นตัวแทนของผีปะกำ และเป็นศูนย์รวมจิตใจของชุมชนคือศาลปะกำ และเชือกปะกำศาลปะกำมักถูกปลูกสร้างไว้ในชุมชนหรือบริเวณบ้านของหมอช้างภายในศาลจะใช้เป็นที่เก็บรักษาเชือกปะกำซึ่งเป็นบ่วงบาศที่ทำจากหนังควายป่าถักผสมกับเวทมนตร์คาถาตามความเชื่อโบราณ เชือกปะกำนี้เปรียบเสมือนตัวแทนของวิญญาณบรรพบุรุษ ห้ามมิให้ผู้ใดที่ไม่มีส่วนเกี่ยวข้อง หรือสตรีมีระดูเข้าไปแตะต้องหรือเดินข้ามอย่างเด็ดขาด เพราะเชื่อว่าจะทำให้ ผิดปะกำ ซึ่งจะนำมาซึ่งความวิบัติแก่ครอบครัวหรือเกิดอันตรายแก่ตัวช้างเอง (พระครูพิมลกัลยาณธรรม, 2563: 719)

การประกอบพิธีกรรมที่เรียกว่า การแซนปะกำ การเซ่นไหว้ผีปะกำจึงเป็นวิถีปฏิบัติที่ขาดไม่ได้ในทุกช่วงจังหวะสำคัญของชีวิตชาวกวยไม่ว่าจะเป็นก่อนการนำช้างออกเดินทางการรักษาช้างที่เจ็บป่วย การรับขวัญช้าง หรือแม้กระทั่งพิธีกรรมในวงจรชีวิตของคน เช่น งานแต่งงาน พิธีแซนปะกำเป็นการสื่อสารระหว่างคนกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ผ่านหมอช้าง ผู้ทำหน้าที่เป็นสื่อกลาง และผู้นำทางจิตวิญญาณ หมอช้างในสังคมกวยมีการแบ่งลำดับชั้นตามประสบการณ์ และความสามารถ ตั้งแต่ หมอจา หมอสะดำ ไปจนถึง หมอเฒ่า ซึ่งเป็นผู้มีอำนาจสูงสุดในการประกอบพิธีกรรม (สมชาย นิลอาธิ, 2558: 80)

นอกจากความเชื่อเรื่องผีบรรพบุรุษแล้ว วิถีวัฒนธรรมของชาวกวยยังมีการผสมผสานระหว่างความเชื่อดั้งเดิมกับพระพุทธศาสนาอย่างกลมกลืน ตัวอย่างที่ชัดเจนที่สุดคือ ประเพณีการบวชนาคช้างซึ่งจัดขึ้นเป็นประจำทุกปีที่หมู่บ้านตากลาง อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์ ประเพณีนี้สะท้อนให้เห็นถึงการทดแทนบุญคุณบิดามารดาตามหลักพุทธศาสนาควบคู่ไปกับการแห่นาคบนหลังช้างที่ตกแต่งอย่างสวยงาม และต้องมีการเซ่นไหว้บอกกล่าวผีปะกำก่อนเข้าสู่ร่มกาสาวพัสตร์ เพื่อความเป็นสิริมงคล (พระอธิการสายแพร กตปุญโญ, 2563: 576)

ดังนั้นวิถีวัฒนธรรม และความเชื่อดั้งเดิมในการเลี้ยงช้างของกลุ่มชาติพันธุ์กวย ไม่ได้เป็นเพียงเรื่องของไสยศาสตร์แต่เป็นกุศโลบาย และเครื่องมือทางสังคมที่บรรพบุรุษสร้างขึ้นเพื่อใช้ควบคุมความประพฤติของคนในชุมชนให้ตั้งอยู่ในศีลธรรม ความกตัญญู และความเคารพต่อธรรมชาติ ความเชื่อเรื่องผีปะกำช่วยสร้างความชอบธรรมในการอนุรักษ์ช้าง และรักษาสายใยความผูกพันระหว่าง คน กับ ช้าง ให้ดำรงอยู่อย่างสมดุล และเป็นอัตลักษณ์ที่ยั่งยืนมาจนถึงปัจจุบัน อย่างไรก็ตาม เมื่อบริบททางสังคมและเศรษฐกิจเปลี่ยนแปลง วิถีดังกล่าวจึงต้องเผชิญกับพลวัต และการปรับตัวอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

วิเคราะห์พลวัตและการปรับตัวของคนเลี้ยงช้างในบริบทสังคมและเศรษฐกิจปัจจุบันของกลุ่มชาติพันธุ์กวยในจังหวัดสุรินทร์

วิถีชีวิตดั้งเดิมของคนเลี้ยงช้างชาวกวยมีความผูกพันกับช้างอย่างลึกซึ้งทั้งในมิติทางสังคมและจิตวิญญาณ ภายใต้กระแสทุนนิยมในปัจจุบัน ชุมชนต้องเผชิญความท้าทาย และปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตเพื่อความอยู่รอด ท่ามกลางบริบททางเศรษฐกิจ และสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป โดยมี 2 ประเด็นสำคัญ ดังนี้

ประเด็นที่ 1 การรักษาแก่นแท้ทางจิตวิญญาณท่ามกลางกระแสทุนนิยม

ในสภาวะเศรษฐกิจที่เปลี่ยนแปลง คนเลี้ยงช้างได้รับผลกระทบโดยตรง เพื่อรักษาอาชีพนี้ ชุมชนจึงปรับตัวโดยนำเทคโนโลยีมาใช้ให้สอดคล้องกับยุคสมัย ดังที่ พระครูสมุห์หาญ ปญฺญาธโร (2569) ให้ทัศนะว่า แม้วิถีชีวิตจะเปลี่ยนไปตามการท่องเที่ยวเชิงพาณิชย์ แต่แก่นแท้ที่ต้องรักษาไว้คือ การคงสถานะช้างเสมือนสมาชิกในครอบครัว มิใช่เพียงเครื่องมือหาเงิน การปรับตัวทางเศรษฐกิจเป็นสิ่งหลีกเลี่ยงไม่ได้ แต่ชุมชนต้องใช้ภูมิปัญญาดั้งเดิม เช่น ความเชื่อเรื่อง ผีปะกำ และข้อห้ามทางจารีต คะลัม มาบูรณาการร่วมกับหลักเมตตาธรรมในพุทธศาสนา เพื่อป้องกันการมุ่งแสวงหาผลประโยชน์จนเบียดเบียนช้าง ผู้ที่ละเมิดข้อห้ามหรือขาดความกตัญญูย่อมส่งผลให้การทำมาหากินไม่เจริญรุ่งเรือง

นอกจากนี้ ท่านยังเน้นการถ่ายทอดองค์ความรู้ผ่านวิถีปฏิบัติจริง โดยริเริ่มสร้างพื้นที่ทางนิเวศวิทยาวัฒนธรรม ณ วัดป่าอาเจียง เช่น สุสานช้างและศาลปะกำ เพื่อเป็นศูนย์รวมจิตใจ เตือนสติความญช้างรุ่นใหม่ให้กตัญญูต่อช้าง และประคองอัตลักษณ์กวยให้ก้าวเดินในโลกทุนนิยมได้อย่างสมดุลประเด็นที่ 1 การรักษาแก่นแท้ทางจิตวิญญาณท่ามกลางกระแสทุนนิยม

ประเด็นที่ 2 การนำทุนทางวัฒนธรรมสู่การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์

ท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ และสังคมคนเลี้ยงช้างชาวกวยได้ปรับตัวเพื่อรักษาอาชีพ และวิถีชีวิต โดยสอดคล้องกับทัศนะของ พระอธิการสายแพร กตปุญฺโญ (2569) ที่ระบุว่า การปรับตัวที่โดดเด่น และเป็นรูปธรรมที่สุด คือการนำทุนทางวัฒนธรรม และความเชื่อดั้งเดิมมาบูรณาการกับหลักพระพุทธศาสนา เพื่อสร้างพื้นที่ทางเศรษฐกิจ และสังคมใหม่อย่างชาญฉลาด ตัวอย่างที่ชัดเจนคือการยกระดับ ประเพณีบวชนาคช้าง จากเดิมที่เป็นเพียงพิธีกรรมแสดงความกตัญญู และเซ่นไหว้ผีปะกำภายในชุมชน สู่การเป็นงานบุญประเพณีระดับชาติและจุดหมายปลายทางสำคัญของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

พลวัตที่เกิดขึ้นนี้ไม่ใช่การสูญเสียตัวตนหรือยอมจำนนต่อระบบทุนนิยม แต่เป็นกุศโลบายในการเอาตัวรอด โดยใช้ประเพณี และความเชื่อเป็นเครื่องมือดึงดูดนักท่องเที่ยวเพื่อสร้างรายได้หล่อเลี้ยงชุมชน พร้อมทั้งใช้เป็นเวทีประกาศศักดิ์ศรี และยืนยันตัวตนทางชาติพันธุ์ต่อสังคมภายนอก นอกจากนี้ ประเพณีดังกล่าวยังทำหน้าที่เป็นกลไกทางสังคมที่ช่วยดึงดูดคนหนุ่มสาวที่ทำงานต่างถิ่นให้กลับคืนบ้านเกิด นำไปสู่การสืบทอดภูมิปัญญาจากรุ่นสู่รุ่น จึงสรุปได้ว่า พลวัตของคนเลี้ยงช้างชาวกวยในยุคปัจจุบัน คือความพยายามสร้างจุดสมดุลระหว่างการพึ่งพาเศรษฐกิจการท่องเที่ยว และการรักษารากเหง้าทางจิตวิญญาณ

โดยมีระบบความเชื่อผีปะกำ และพระพุทธศาสนาเป็นแกนกลางยึดโยงมิให้วิถีชีวิตดั้งเดิมล่มสลายไปตามกระแสวัตถุนิยม

ภาพที่ 4: ภาพการสัมภาษณ์ที่วัดป่าอาเจียง
ที่มา: ผู้เขียน พระประเสริฐ ปภาโส, 27 ก.พ. 2569

ภาพที่5: ภาพการสัมภาษณ์ที่วัดศาลาเย็น
ที่มา: ผู้เขียน พระประเสริฐ ปภาโส, 27 ก.พ. 2569

ดังนั้นวิถีชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์กวยในจังหวัดสุรินทร์ไม่ได้หยุดนิ่งอยู่เพียงมิติของความเชื่อและพิธีกรรมดั้งเดิมแต่ต้องเผชิญกับพลวัตหรือการเปลี่ยนแปลงอย่างรุนแรงตามกระแสการพัฒนาทางเศรษฐกิจ และสังคมของประเทศ จุดเปลี่ยนผ่านที่สำคัญที่สุดที่ส่งผลกระทบต่อโครงสร้างวิถีชีวิตคนเลี้ยงช้าง คือ การประกาศยกเลิกสัมปทานการทำไม้ในป่าบกทั่วประเทศของรัฐบาลในปี พ.ศ. 2532 (พงษ์ศักดิ์ ศรีสด, 2555: 45) เหตุการณ์นี้ทำให้ช้าง และควาญช้างจำนวนมากที่เคยพึ่งพารายได้จากการใช้แรงงานชักลากไม้ในป่าต้องตกอยู่ในภาวะว่างงานอย่างกะทันหัน เมื่อขาดแคลนรายได้ และพื้นที่ป่าธรรมชาติลดลง คนเลี้ยงช้างชาวกวยจึงถูกบีบบังคับให้ต้องนำช้างออกเดินทางรอนแรมเข้าสู่เมืองหลวงและเมืองท่องเที่ยวใหญ่ ๆ เกิดเป็นปรากฏการณ์ ช้างเร่ร่อน เพื่อขายกล้วย อ้อย หรือให้บริการลอดท้องช้าง ซึ่งนอกจากจะผิดธรรมชาติของช้างแล้ว ยังเป็นการลดทอนศักดิ์ศรีของคนเลี้ยงช้าง และนำไปสู่ปัญหาด้านสวัสดิภาพสัตว์ (รักษพล สกุลวัฒนา, 2538: 82-84)

เพื่อแก้ไขปัญหาและเอาตัวรอดในระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยม วิถีคนเลี้ยงช้างจึงเกิดการปรับตัวครั้งใหญ่ด้วยการเปลี่ยนผ่านสู่ อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวเชิงพาณิชย์ มีการก่อตั้ง ศูนย์คชศึกษาบ้านตากลาง อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์ ภายใต้โครงการนำช้างคืนถิ่นเพื่อดึงดูดให้ควาญช้างพาน้องช้างกลับบ้านเกิด โดยรัฐ และหน่วยงานท้องถิ่นได้เข้ามาสนับสนุนเงินเดือน และจัดสรรพื้นที่ให้ (อัคคพล เสนาณรงค์, 2561: 108) การปรับตัวนี้ทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับช้างเปลี่ยนรูปแบบไปสู่ทุนทางวัฒนธรรม พิธีกรรมที่เคยศักดิ์สิทธิ์และทำขึ้นเฉพาะในวาระสำคัญ เช่น การบวชนาคช้าง หรือการแต่งงานบนหลังช้างถูกนำมาจัดฉากหรือขยายรูปแบบให้กลายเป็นการแสดง เพื่อตอบสนองสายตาของนักท่องเที่ยว แม้จะดูเหมือนเป็นการทำเป็นสินค้าแต่ในมุมมองของชาวกวย นี่คือกุศโลบายในการรักษาอัตลักษณ์ให้คงอยู่ พร้อมกับหารายได้มาจุนเจือครอบครัว และเป็นค่าอาหารช้างที่สูงถึงวันละหลายร้อยกิโลกรัม (สมชาย นิลอาธิ, 2558: 112)

นอกจากนี้ ในบริบทสังคมปัจจุบันที่เผชิญกับวิกฤตการณ์โลก เช่น การแพร่ระบาดของโรคโควิด-19 (COVID-19) ซึ่งทำให้อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวหยุดชะงัก ปางช้างทั่วประเทศต้องปิดตัวลง ควาญช้างชาวกวยได้แสดงให้เห็นถึงศักยภาพในการปรับตัวอีกครั้งผ่านเทคโนโลยีดิจิทัลเมื่อไม่มีนักท่องเที่ยวเดินทางมาหา พวกเขาจึงใช้แพลตฟอร์มโซเชียลมีเดีย เช่น เฟซบุ๊ก (Facebook) หรือติ๊กต็อก (TikTok) ในการไลฟ์สด(Live streaming)ขายผลไม้ป้อนช้างออนไลน์ เพื่อระดมทุนเป็นค่าอาหารและยารักษาโรคให้ช้าง (ปาริชาติ ศาลางาม, 2563: 218) ปรากฏการณ์นี้สะท้อนให้เห็นถึงความยืดหยุ่นของกลุ่มชาติพันธุ์กวยที่ไม่ยอมแพ้ต่อโชคชะตา แม้รูปแบบการหาเงินจะเปลี่ยนไปตามเทคโนโลยี แต่แก่นแท้ของความพยายามนั้นยังคงมาจากสายใยความผูกพันที่มองช้างเป็น สมาชิกในครอบครัว ที่ทอดทิ้งไม่ได้ในยามวิกฤต

การปรับตัวของคนเลี้ยงช้างชาวกวยในจังหวัดสุรินทร์ สะท้อนให้เห็นถึงกระบวนการผสมผสานระหว่างวิถีชีวิตดั้งเดิมกับระบบทุนนิยมในปัจจุบันอย่างน่าสนใจ ชุมชนไม่ได้เพียงตั้งรับต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่เกิดขึ้น แต่ได้แสดงบทบาทในการนำทุนทางวัฒนธรรม และองค์ความรู้ที่มีอยู่เดิมมาประยุกต์ใช้ควบคู่กับเทคโนโลยีและโอกาสใหม่ ๆ เพื่อสร้างความอยู่รอด อย่างไรก็ตาม การรักษาสมดุลระหว่างการหารายได้กับสวัสดิภาพของช้างตามหลักจริยธรรม ยังคงเป็นความท้าทายสำคัญที่ต้องอาศัยการจัดการอย่างยั่งยืนต่อไปในอนาคต

ภาพที่ 6: ขายผลไม้ป้อนช้างออนไลน์

ที่มา: Taejai.com, 25 เม.ย. 2566

แนวทางอนุรักษ์วิถีคนเลี้ยงช้างในจังหวัดสุรินทร์อย่างยั่งยืน

แนวทางในการอนุรักษ์ และพัฒนาวิถีคนเลี้ยงช้างในจังหวัดสุรินทร์ แบ่งออกเป็น 4 ด้านดังนี้ ดังนี้

1. ด้านการสืบทอดภูมิปัญญาและอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม การอนุรักษ์ที่ยั่งยืนต้องเริ่มต้นจากการสร้างความตระหนักรู้และส่งต่อรากเหง้าทางวัฒนธรรมสู่คนรุ่นใหม่ ควรมีการจัดทำ หลักสูตรท้องถิ่นในสถานศึกษาของจังหวัดสุรินทร์ เพื่อถ่ายทอดประวัติศาสตร์ ความเชื่อเรื่องผีปะกำ ภาษา และนิเวศวิทยาวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์กวย นอกจากนี้ ควรส่งเสริมให้ปราชญ์ชาวบ้านและหมอช้างอาวุโสมีบทบาทในการถ่ายทอดจารีตประเพณีและพิธีกรรมที่ถูกต้องให้แก่ควาญช้างรุ่นใหม่ เพื่อไม่ให้แก่นแท้ของพิธีกรรมถูกบิดเบือนไปเพื่อการแสดงเพียงอย่างเดียว (สมชาย นิลอาธิ, 2558: 145)

2. ด้านการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน ควรปรับเปลี่ยนรูปแบบการท่องเที่ยวจากอุตสาหกรรมเชิงพาณิชย์ที่เน้นปริมาณ ไปสู่การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ และวัฒนธรรมที่เน้นคุณภาพ โดยให้ชุมชนเป็นศูนย์กลางในการบริหารจัดการ (บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา, 2548: 112) นักท่องเที่ยวควรได้เข้ามาเรียนรู้วิถีชีวิตที่แท้จริง เช่น การทำอาหารช้าง การเดินป่ากับช้าง หรือการเข้าร่วมพิธีบายศรีสู่ขวัญมากกว่าการชมการแสดงที่ฝืนธรรมชาติของสัตว์ รูปแบบนี้จะช่วยกระจายรายได้สู่ครัวเรือนโดยตรง และลดความกดดันที่ช้างต้องทำงานหนักเกินความจำเป็น

3. ด้านการยกระดับสวัสดิภาพช้าง และฟื้นฟูระบบนิเวศ สวัสดิภาพของช้างคือหัวใจสำคัญของวิถีคนเลี้ยงช้าง ภาครัฐและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง (เช่น องค์การสวนสัตว์แห่งประเทศไทย หรือกรมปศุสัตว์) ควรบูรณาการความร่วมมือกับชุมชนในการจัดตั้งกองทุนสุขภาพช้าง สนับสนุนการเข้าถึงการรักษาพยาบาลที่ได้มาตรฐาน และที่สำคัญคือการฟื้นฟู พื้นที่ป่าทาม และแหล่งน้ำธรรมชาติ เช่น บริเวณวังทะลุ ให้กลับมาอุดมสมบูรณ์ เพื่อเป็นแหล่งอาหาร และพื้นที่ปลดปล่อยสัญชาตญาณตามธรรมชาติของช้าง (สุริยา สมุทคุปติ์ และคณะ, 2540: 182)

4. ด้านการเสริมสร้างความเข้มแข็งของผู้นำและเครือข่ายชุมชน ปัจจัยชี้ขาดที่จะนำไปสู่ความยั่งยืนได้นั้น ขึ้นอยู่กับศักยภาพของคนในชุมชนเอง โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้นำชุมชน และเครือข่ายคนเลี้ยงช้าง ผู้นำในยุคเปลี่ยนผ่านนี้จะต้องเป็นผู้ที่ขับเคลื่อนด้วยอุดมการณ์ที่แน่วแน่ มั่นคง และถูกต้อง (อัคคพล เสนาณรงค์, 2561: 118) อุดมการณ์ดังกล่าวต้องวางอยู่บนรากฐานของการปกป้องคุณค่าความเป็นมนุษย์ สวัสดิภาพของช้าง และศักดิ์ศรีของกลุ่มชาติพันธุ์ มากกว่าการโอนอ่อนตามผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจระยะสั้น ผู้นำที่มีวิสัยทัศน์ และอุดมการณ์ที่เข้มแข็งจะสามารถรวมพลังคนในชุมชน สร้างกฎกติกาประชาคมในการดูแลช้าง และต่อรองกับกลไกทุนนิยมหรือนโยบายรัฐที่ไม่เป็นธรรมได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ปัจมัย ศาลางาม (2569) นำเสนอการแนวทางอนุรักษ์วิถีคนเลี้ยงช้างในจังหวัดสุรินทร์อย่างยั่งยืน ว่า การที่จะให้อาชีพ และวิถีคนเลี้ยงช้างอยู่รอดได้แบบยาว ๆ คือต้องเน้นความสมดุล ระหว่างปากท้องกับวัฒนธรรม โดยมี 4 เรื่องที่ต้องทำคือ

1) สอนเด็กรุ่นใหม่ให้รู้จักรากเหง้า ต้องถ่ายทอดความรู้และความเชื่อดั้งเดิม เช่น เรื่องผีปะกำ ให้ลูกหลานชาวกวยเข้าใจแก่นแท้จริง ๆ ไม่ใช่ปล่อยให้กลายเป็นการแสดงเพื่อเอาใจนักท่องเที่ยวเพียงอย่างเดียว 2) ให้ชุมชนเป็นพระเอกจัดการท่องเที่ยว เปลี่ยนจากการทำทัวร์โชว์ช้างแบบธุรกิจมาเป็นการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่ชาวบ้านเป็นคนดูแลเอง ให้นักท่องเที่ยวมาสัมผัสวิถีชีวิตจริง ๆ แบบนี้เงินจะกระจายเข้ากระเป๋าชาวบ้านโดยตรง ช้างก็ไม่เครียด 3) สวัสดิภาพช้าง และธรรมชาติต้องมาก่อน ช้างต้องกินอิ่ม ไม่ถูกใช้งานหนักเกินไป และชุมชนต้องช่วยกันดูแลฟื้นฟูป่าหรือแหล่งน้ำธรรมชาติ เช่น ป่าทาม วังทะลุ ให้ช้างมีพื้นที่ได้ใช้ชีวิตตามสัญชาตญาณ 4) ผู้นำต้องใจสู้ และมีจุดยืนข้อนี้สำคัญมากผู้นำชุมชนต้องมีอุดมการณ์ที่ชัดเจน และเข้มแข็ง ไม่โอนอ่อนไปตามนายทุนหรือกระแสเงินจนลืมตัวตน เพื่อปกป้องทั้งสวัสดิภาพของช้าง และศักดิ์ศรีของคนเลี้ยงช้างเอาไว้

ลูกชิ้นเจ้านาย (นามแฝง) (2569) ซึ่งเป็นตัวแทนของคนเลี้ยงช้างหรือควาญช้างรุ่นใหม่หน้างาน ได้กล่าวเพิ่มเติมถึงทางรอดในยุคนี้คือ การปรับตัวให้เข้ากับยุค 5G แต่ยังคงความจริงใจแบบดั้งเดิมโดยมีประเด็นหลัก ๆ ว่าโซเชียลคือทางรอด แต่ต้องโปร่งใส การไลฟ์สด (Live) ขายผลไม้หรือทำคอนเทนต์ผ่าน TikTok และ Facebook เป็นเครื่องมือสำคัญที่ช่วยต่อลมหายใจให้ควาญช้าง ทำให้มีเงินซื้ออาหาร และยารักษาช้างโดยไม่ต้องพาช้างไปเดินเร่ร่อนลำบาก ๆ แต่หัวใจสำคัญคือต้องทำด้วยความ โปร่งใส และจริงใจ ให้แฟนคลับเห็นว่าเงินทุกบาทนำไปดูแลช้างจริง ๆ ขายความผูกพัน ดีกว่าบังคับทำโชว์ไม่จำเป็นต้องฝืนธรรมชาติบังคับให้ช้างเตะตะกร้อหรือวาดรูปเสมอไป แค่ถ่ายทอดวิถีชีวิตประจำวันแบบบ้าน ๆ เช่น พาช้างไปอาบน้ำ กินกล้วย หรือหยอกล้อกันเหมือนคนในครอบครัว ความเป็นธรรมชาติ และความผูกพันที่แท้จริงนี้แหละ คือเสน่ห์ที่ทำให้นักท่องเที่ยว และแฟนคลับทางบ้านอยากสนับสนุนอย่างยั่งยืน ทคโนโลยีต้องมาคู่กับความเคารพ ถึงจะหากินด้วยวิธีสมัยใหม่ แต่สิ่งยึดเหนี่ยวจิตใจอย่าง ผีปะกำ และข้อห้ามโบราณก็ทิ้งไม่ได้ควาญช้างรุ่นใหม่ยังต้องไหว้ศาลปะกำให้ถูกต้อง เพื่อเตือนสติไม่ให้หลงระเริงไปกับยอดวิวหรือเงินทองจนลืมจรรยาบรรณ และสวัสดิภาพของช้าง

ภาพที่ 7: ไลฟ์สดขอบริจาคเงินเลี้ยงช้าง

ที่มา: https://www.bbc.com/thai, 12 ก.ย 2022

รุ่งเพชร ศาลางาม (2569) ได้กล่าวถึงเรื่องความมั่นคงของคนเลี้ยงช้างผ่านเครือข่ายชุมชนและการศึกษาว่า วัด ชุมชน และโรงเรียน ต้องจับมือกันการอนุรักษ์วิถีคนเลี้ยงช้างจะพึ่งพิงแค่มุมเศรษฐกิจไม่ได้ แต่ต้องอาศัยการเกื้อกูลกันในท้องถิ่น โดยเฉพาะบทบาทของวัด คณะสงฆ์ และสถานศึกษา ที่ไม่เพียงแต่ช่วยสืบทอดพิธีกรรมความเชื่อ แต่ยังเป็นแกนหลักในการส่งเสริมสวัสดิการ และการศึกษาให้แก่ลูกหลานชาวกวย ติดอาวุธทางปัญญาให้เด็กรุ่นใหม่ ต้องนำภูมิปัญญาการเลี้ยงช้างไปผสานกับระบบการศึกษาของเยาวชนในพื้นที่ให้เด็กๆ ได้เรียนรู้วิชาการสมัยใหม่ควบคู่ไปกับรากเหง้าของตัวเอง เพื่อให้พวกเขาได้มีทักษะในการบริหารจัดการ สามารถกลับมาพัฒนาการท่องเที่ยว หรืออาชีพที่บ้านเกิดได้อย่างยั่งยืน และภาคภูมิใจ คนมั่นคง ช้างก็อยู่รอด การสร้างภูมิคุ้มกันทางอาชีพ และสวัสดิการที่ดีให้กับครอบครัวคนเลี้ยงช้าง คือหัวใจสำคัญ เพราะเมื่อควาญช้างมีคุณภาพชีวิตที่ดี มีรายได้ และการศึกษาที่รองรับ พวกเขาก็ไม่จำเป็นต้องพาน้องช้างไปตระเวนเร่ร่อน หรือบังคับช้างให้ทำงานหนักจนเกินพอดี สวัสดิภาพของช้างก็จะได้รับการดูแลอย่างแท้จริง

ภาพที่ 8: ภาพการสัมภาษณ์ หมู่บ้านช้างบ้านตากลาง
ที่มา: ผู้เขียน พระประเสริฐ ปภาโส, 27 ก.พ. 2569

ดังนั้นการอนุรักษ์วิถีคนเลี้ยงช้างในจังหวัดสุรินทร์อย่างยั่งยืน ไม่ใช่การแช่แข็งวัฒนธรรมให้อยู่ในอดีต แต่คือการสร้าง สมดุลใหม่ที่ยอมรับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ ควบคู่ไปกับการรักษากลไกทางจิตวิญญาณ สวัสดิภาพของสัตว์ และการมีผู้นำที่ยึดมั่นในอุดมการณ์ที่ถูกต้อง ซึ่งบูรณาการเหล่านี้จะทำให้วิถีคนเลี้ยงช้างชาวกวยดำรงอยู่เป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่มีชีวิตของสังคมไทยสืบไป

องค์ความรู้ที่ได้รับ

จากการศึกษาพบว่า วิถีคนเลี้ยงช้าง: พลวัตทางวัฒนธรรมและวิถีชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์กวยในจังหวัดสุรินทร์เป็นวัฒนธรรมที่มีชีวิต ที่ต้องดิ้นรน และปรับตัวเพื่อความอยู่รอด โดยมีหัวใจสำคัญ 3 ประการ คือ 1) ช้างคือครอบครัว ผีปะกำคือรากฐาน ความผูกพันที่มองช้างเสมือนลูกหลาน ถูกยึดเหนี่ยวด้วยความเชื่อเรื่องผีปะกำ ซึ่งทำหน้าที่เป็นกฎหมายทางสังคมที่คอยจัดระเบียบชุมชน และปกป้องสวัสดิ

ภาพช้างมาแต่โบราณ 2) ปรับตัวสู้ทุนนิยมด้วยทุนทางวัฒนธรรมวิกฤตยกเลิกสัมปทานป่าไม้ บังคับให้ชาวกวยต้องเปลี่ยนผ่านช้างจาก แรงงาน มาสู่ การท่องเที่ยวเชิงพาณิชย์ และรู้จักประยุกต์ใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ โซเชียลมีเดียเพื่อหารายได้หล่อเลี้ยงปากท้อง 3) ความยั่งยืนเกิดจากสมดุลและพลังเครือข่ายทางรอดในอนาคตต้องไม่พึ่งพาแค่รายได้จากการท่องเที่ยว แต่ต้องอาศัยผู้นำที่มีอุดมการณ์ และการสานพลังร่วมกันระหว่างบ้าน วัด (คณะสงฆ์) และสถานศึกษา เพื่อเป็นฐานในการสืบทอดภูมิปัญญา จัดการสวัสดิการ และรักษาสมดุลระหว่างเศรษฐกิจกับศักดิ์ศรีของชาติพันธุ์มีลักษณะเป็น วัฒนธรรมที่มีชีวิตที่ไม่ได้หยุดนิ่งตายตัวแต่มีปฏิสัมพันธ์และปรับตัวเข้ากับบริบทแวดล้อมอยู่เสมอดังแผนภาพดังนี้

แผนภาพที่ 7 องค์ความรู้ที่ได้รับ

องค์ความรู้ที่ได้จากการศึกษาครั้งนี้ ยืนยันว่าการแก้ไขปัญหา และพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนเลี้ยงช้างชาวกวยในจังหวัดสุรินทร์ จำเป็นต้องใช้กระบวนทัศน์แบบองค์รวม ที่สร้างสมดุลระหว่างเศรษฐกิจ สังคม ทรัพยากรธรรมชาติ และสวัสดิภาพสัตว์ เพื่อให้วิถีคนเลี้ยงช้างยังคงเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่ทรงคุณค่าและยั่งยืนสืบไป

สรุป

จากผลการศึกษาพบว่า วิถีคนเลี้ยงช้างของกลุ่มชาติพันธุ์กวยในจังหวัดสุรินทร์สามารถอธิบายได้ผ่าน 3 ประเด็นสำคัญ โดยเป็นวัฒนธรรมที่มีชีวิตซึ่งผูกพันกับช้างเสมือนสมาชิกในครอบครัว โดยมีระบบความเชื่อเรื่อง ผีปะกำ และจารีต คะลัม (ขะลำ) เป็นกฎระเบียบทางสังคมที่ใช้จัดระเบียบความสัมพันธ์และปกป้องสวัสดิภาพช้างมาอย่างยาวนาน แม้วิถีนี้จะเผชิญพลวัตและการปรับตัวอย่างรุนแรงจากการยกเลิกสัมปทานป่าไม้ในปี 2532 จนต้องเปลี่ยนผ่านเข้าสู่อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวเชิงพาณิชย์ และการใช้

เทคโนโลยีดิจิทัลไลฟ์สดขายผลไม้ป้อนช้างเพื่อความอยู่รอดในยุคปัจจุบันแต่หัวใจสำคัญของการดำรงอยู่คือการสร้างสมดุลระหว่างเศรษฐกิจ และศักดิ์ศรีของชาติพันธุ์ โดยอาศัยพลังเครือข่าย บ้าน-วัด-โรงเรียน ในการสืบทอดภูมิปัญญาดั้งเดิม และจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่ชุมชนมีส่วนร่วม เพื่อรักษาอัตลักษณ์ และจิตวิญญาณของคนเลี้ยงช้างให้ยั่งยืนสืบไป จากพลวัตดังกล่าวนำไปสู่ข้อเสนอแนะ และแนวทางการประยุกต์ใช้เพื่อสร้างความยั่งยืน ดังนี้ รักษาสมดุล ปากท้อง กับ รากเหง้า การประยุกต์ใช้เทคโนโลยีหรือโมเดลธุรกิจเพื่อสร้างรายได้ ต้องอยู่บนพื้นฐานของความโปร่งใส โดยยึดสวัสดิภาพช้างเป็นสำคัญ ไม่มุ่งแสวงหาผลประโยชน์จนละทิ้งจรรยาบรรณหรือฝืนธรรมชาติของสัตว์ หนุนการท่องเที่ยวที่ชุมชนเป็นศูนย์กลาง ภาครัฐ และสังคมควรส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ และวัฒนธรรมที่บริหารจัดการโดยคนในพื้นที่ เพื่อให้รายได้กระจายสู่ครัวเรือนโดยตรง ซึ่งจะช่วยแก้ปัญหาช้างเร่ร่อน และลดการใช้งานช้างหนักเกินความจำเป็นได้อย่างยั่งยืน บูรณาการพลัง บ้าน-วัด-โรงเรียน ควรนำภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้าไปผนวกในระบบการศึกษาสมัยใหม่ เพื่อถ่ายทอดรากเหง้าความเชื่อควบคู่ไปกับทักษะวิชาชีพให้เยาวชน อันจะเป็นการสร้างภูมิคุ้มกันทางสังคม และสร้างผู้นำที่เข้มแข็งในการปกป้องอัตลักษณ์ของตนเองต่อไป

เอกสารอ้างอิง

กรมส่งเสริมวัฒนธรรม. (2563). *มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของชาติ: วิถีชีวิตและแนวปฏิบัติทางสังคม* (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย.

บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา. (2548). *การพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน.* กรุงเทพมหานคร: ศูนย์วิชาการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย.

ปัจมัย ศาลางาม. (2569, 27 เมษายน). ควาญช้าง. *สัมภาษณ์.*

ปาริชาติ ศาลางาม. (2563). การปรับตัวและแนวทางการเอาตัวรอดของคนเลี้ยงช้างบ้านตากลางในภาวะวิกฤตโควิด-19. *วารสารการพัฒนาชุมชนและคุณภาพชีวิต*, *8*(3), 215-225.

พงษ์ศักดิ์ ศรีสด. (2555). พลวัตทางสังคมและการปรับตัวของควาญช้างหลังยุคปิดป่า. *วารสารสังคมศาสตร์และมานุษยวิทยาเชิงนิเวศ*, *4*(2), 42-58.

พระครูพิมลกัลยาณธรรม. (2563). การอนุรักษ์พิธีกรรมแซนปะกำช้างของชาวกูย อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์. *วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์มจร*, *8*(2), 715-726.

พระครูสมุห์หาญ ปญฺญาธโร. (2569, 27 เมษายน). เจ้าอาวาสวัดป่าอาเจียง. *สัมภาษณ์.*

พระอธิการสายแพร กตปุญฺโญ. (2563). รูปแบบประเพณีการบวชนาคช้างของชุมชนชาวกวยในจังหวัดสุรินทร์. *วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์มจร*, *8*(2), 573-584.

พระอธิการสายแพร กตปุญฺโญ. (2569, 27 เมษายน). เจ้าอาวาสวัดศาลาเย็น. *สัมภาษณ์.*

รักษพล สกุลวัฒนา. (2538). คนเลี้ยงช้างชาวไทยกวยจังหวัดสุรินทร์. *(วิทยานิพนธ์สังคมวิทยามหาบัณฑิต สาขาวิชามานุษยวิทยา คณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา).* กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

รุ่งเพชร ศาลางาม. (2569, 27 เมษายน). หมอช้าง. *สัมภาษณ์*.

ลูกชิ้นเจ้านาย. (2569, 27 เมษายน). ควาญช้าง. *สัมภาษณ์*.

สมชาย นิลอาธิ. (2558). *สัญลักษณ์และความหมายในพิธีกรรมผีปะกำของชาวกวย*. สถาบันวิจัยศิลปะและวัฒนธรรมอีสาน มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

สุริยา สมุทคุปติ์ และคณะ. (2540). *วิถีไทกวย: องค์ความรู้ว่าด้วยนิเวศวิทยาวัฒนธรรมของการเลี้ยงช้างในภาคอีสาน*. มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีสุรนารี.

อัคคพล เสนาณรงค์. (2561). การเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตคนเลี้ยงช้างกับอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวในจังหวัดสุรินทร์. *วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์*, *20*(1), 105-120.

สุขในพระพุทธศาสนาและอัตถิภาวนิยม*

Happiness in Buddhism and Existentialism

พระอธิการยนต์ ยุตฺตธมฺโม (สาแก้ว)[1,*], ธนรัฐ สะอาดเอี่ยม[2]
Phraathikan Yon Yuttadhammo (Sakaew)[1,*], Thanarat-Sa-ard-iam[2]

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอบทความวิชาการเรื่อง “สุขในพระพุทธศาสนาและอัตถิภาวนิยม” มีวัตถุประสงค์เพื่อ (1) ศึกษาแนวคิดเรื่อง “สุข” ในพระพุทธศาสนาเถรวาท (2) วิเคราะห์แนวคิดเรื่องความสุขในภาวนิยม และ (3) เปรียบเทียบความเหมือนและความแตกต่างของแนวคิดทั้งสองระบบ พร้อมทั้งประเมินคุณค่าทางจริยศาสตร์และปรัชญาต่อการดำเนินชีวิตร่วมสมัย การศึกษานี้เป็นการศึกษาเชิงเอกสาร โดยวิเคราะห์ข้อมูลจากพระไตรปิฎก อรรถกถา และงานปรัชญาตะวันตกที่เกี่ยวข้องกับอัตถิภาวนิยม แล้วนำมาสังเคราะห์เชิงเปรียบเทียบ

ผลการศึกษาพบว่า ในพระพุทธศาสนา “สุข” มิได้ตั้งอยู่บนฐานของอัตตาตัวตน หากตั้งอยู่บนหลักอนัตตาและการดับทุกข์โดยสิ้นเชิง สุขสูงสุดคือพระนิพพาน อันเป็นภาวะพ้นจากอุปาทานและตัณหา ส่วนอัตถิภาวนิยมเน้นเสรีภาพ ความรับผิดชอบ และการสร้างความหมายชีวิตด้วยตนเอง เมื่อเปรียบเทียบกัน พบว่าพระพุทธศาสนาให้ความสำคัญกับการลดละความยึดมั่นในตัวตน อันนำไปสู่ความสุขที่ยั่งยืนและเป็นสากล มากกว่าความสุขที่ตั้งอยู่บนความพึงพอใจของปัจเจกนิยม อย่างไรก็ตาม ในมิติของการตระหนักรู้และความรับผิดชอบต่อการเลือกดำเนินชีวิต แนวคิดอัตถิภาวนิยมมีจุดร่วมกับหลักกรรมในพระพุทธศาสนา กล่าวคือ มนุษย์ต้องรับผิดชอบต่อการกระทำของตนเอง บทความจึงสรุปว่า แนวคิดเรื่องสุขในพระพุทธศาสนามีลักษณะเป็นสุขภาวะเชิงจริยธรรมและจิตวิญญาณที่ลุ่มลึกและครอบคลุมกว่ากรอบอัตถิภาวนิยม

คำสำคัญ: สุขในพระพุทธศาสนา; อัตถิภาวนิยม; การเปรียบเทียบ

Abstract

The objectives of this study are: (1) to study the concept of “ happiness” in Theravada Buddhism, (2) to analyze the concept of happiness within the frameworks of existentialism, and (3) to compare the similarities and differences between the two

[1] วัดแจ้งสว่าง อำเภอโนนนารายณ์ จังหวัดสุรินทร์
[1] Wat Jangsawang Nonnarai District Surin Province
[2] อาจารย์ประจำหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงการณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์
[2] Leturer in the Master of Buddhism Program, Mahachulalongrajavidyalaya University, Surin Campus
** Corresponding author. E-mail: atikan121972@gmail.com

conceptual systems, as well as to evaluate their ethical and philosophical values for contemporary living. This study is a documentary studies, analyzing data from the Tipitaka, commentaries, and Western philosophical works related to existentialism, followed by a comparative synthesis.

The results reveal that in Buddhism, “happiness” is not founded on the basis of ego or self, but rather on the principle of non-self (*Anatta*) and the absolute cessation of suffering. The supreme happiness is Nibbana, a state free from attachment and craving. Meanwhile, egoism focuses on asserting the value and self-interest of the individual as the center. Existentialism, on the other hand, emphasizes freedom, responsibility, and the self-creation of life's meaning. Upon comparison, it is found that Buddhism emphasizes the reduction of self-attachment, which leads to a sustainable and universal happiness, rather than happiness based on individual satisfaction as proposed by the egoistic concept. However, in the dimension of awareness and responsibility for life choices, existentialism shares a common ground with the Buddhist law of Kamma; that is, human beings must be responsible for their own actions. The article concludes that the concept of happiness in Buddhism is a state of ethical and spiritual well-being that is profoundly deeper and more comprehensive than the frameworks of egoism and existentialism.

Keywords: Happiness in Buddhism; Existentialism; a comparative Studies

บทนำ

ปัญหาความสุขในปัจจุบันสะท้อนถึงการรับรู้ที่ดีของคนในสังคม และในอีกด้านหนึ่ง ก็สะท้อนว่ามนุษย์มีปัญหาทางจิตใจมากขึ้นในสังคมที่ต้องแข่งขันแก่งแย่ง (ตรีณ พงศ์มฆพัฒน์, 2553) ความจริงวันนี้ปัญหาวิกฤตเศรษฐกิจ การเมือง และสังคมที่ยากจะควบคุม รวมทั้ง ความก้าวหน้าในการสื่อสารทำให้โลกแคบลงเรื่อย ๆ สิ่งเหล่านี้ล้วนนำไปสู่ความเปลี่ยนแปลงอย่างมาก ในการดำเนินงานขององค์กร องค์กรวันนี้จึงเหมือนภูเขาน้ำแข็งกลางทะเลที่ถูกความรุนแรงของคลื่นลมและกระแสน้ำกัดเซาะตลอดเวลา ทำให้ภูเขาน้ำแข็งไม่ว่าจะใหญ่โตเพียงใดก็ย่อมหนีความจริงของ ธรรมชาติไม่พ้น คือค่อย ๆ ละลายลงและสูญสลายไปในที่สุด จึงไม่มีองค์กรที่ยิ่งใหญ่ค้ำฟ้า ไม่มีองค์กร อมตะ ดังนั้น เพื่อที่องค์กรจะต้องอยู่ได้นานที่สุดจึงต้องปรับตัวให้พร้อมต่อการเปลี่ยนแปลงที่เผชิญอยู่ และที่จะเข้ามาในอนาคต องค์กรจึงต้องมุ่งสู่ความเข้มแข็งขององค์กร ผ่านการทำงานด้วยความสุข (แผนงานสุขภาวะองค์กรภาคเอกชน, 2552)

องค์กรจะต้องเป็นองค์กรแบบสิ่งมีชีวิต เป็นองค์กร เพื่อการปรับตัว พยายามที่จะลดข้อจำกัดของระบบราชการที่ไม่คล่องตัว ที่มีการรวมอำนาจไว้ใน ส่วนกลาง มีความเป็นทางการสูง ไปสู่ความยืดหยุ่นคล่องตัว การกระจายอำนาจการปฏิบัติการและ ตัดสินใจไปสู่ระดับพนักงาน และส่งเสริมการทำงานเป็นทีม

และมีส่วนร่วมมากขึ้น องค์กรแบบสิ่งมีชีวิต เป็นองค์กรที่มุ่งเน้นความมีจิตวิญญาณเป็นสำคัญ เนื่องจากองค์กรเป็นที่รวมของบุคคลที่มีความรู้สึก นึกคิด จิตใจ องค์กรจึงเปรียบเสมือนสิ่งมีชีวิตจิตใจ ซึ่งองค์ประกอบขององค์กรแบบสิ่งมีชีวิตมี 4 ประการ ได้แก่ พนักงานทำงานอย่างมีความสุข ทำงานอย่างสนุก ทำงานอย่างมีส่วนร่วม และทำงาน อย่างมีการเรียนรู้ (เสน่ห์ จุ้ยโต, 2552)

เมื่อบุคลากรทำงานอย่างมีความสุข ความสุข ที่ทุกคนจะได้จากการทำงาน คือ ความสุขจากการดำรงชีวิตที่เหมาะสม มีผลงานที่ดี มีความมั่นคง ในอาชีพ ได้รับค่าตอบแทนและสวัสดิการที่ดี เกิดความรู้สึกว่าตัวเองเป็นคนที่มีคุณค่าต่อองค์กร มีความสัมพันธ์ระหว่างพนักงานและผู้บริหารที่ดีขึ้น มีแรงจูงใจในการทำงานมากขึ้น มีความรู้ใน การพัฒนาคุณภาพชีวิต นำไปเผยแพร่ต่อครอบครัว ชุมชน และแรงงานที่มีคุณค่าของประเทศ สิ่งที่ องค์กรได้จากการมีความสุขในที่ทำงานคือ ประสิทธิภาพในการทำงานในด้านผลผลิตที่มีประสิทธิภาพ ได้ทั้งปริมาณ คุณภาพของสินค้าและบริการดีขึ้น ลดการขาดงาน การเข้างานช้า การลาป่วย ลากิจ ของพนักงาน มีชุมชนที่เข้มแข็งในองค์กร สภาพแวดล้อมในการทำงานดีขึ้น ลดอัตราการเลิกจ้างงาน ประหยัดค่าใช้จ่ายในการสรรหา ฝึกพนักงานใหม่ ภาพลักษณ์ขององค์กรดีขึ้น และลดความไม่พอใจ ของผู้ใช้แรงงาน ทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างฝ่ายบริหารกับพนักงานดีขึ้น พนักงานก็จะมีความรัก ในองค์กรมากขึ้น ซึ่งเป็นเรื่องที่องค์กรต้องการที่สุด (ชาญวิทย์ วสันต์ธนารัตน์, 2551)

องค์กรที่มีความเอื้อเฟื้อต่อกันทั้งทางกาย วาจา ปฏิบัติตน ด้วยความสุจริตในหน้าที่ เริ่มต้นที่การแบ่งปันสิ่งดีงามต่อกันและกันก็เป็นการสร้างองค์กรที่เข้มแข็ง โดยใช้หลัก 3 อ คือ อามิส เป็นวัตถุสิ่งของที่พอจะแบ่งปันกันได้มากน้อยไม่สำคัญอยู่ที่ความจริงใจ มากกว่า อภัย เป็นการปล่อยวางความขุ่นเคืองใจ ที่ใครอาจทำให้เราจะด้วยเจตนาหรือพลั้งเผลอไม่ใส่ใจ (ประพันธ์ ชัยกิจอุราชัย, 2553)

องค์กรที่มีความเอื้อเฟื้อต่อกันทั้งทางกาย วาจา ปฏิบัติตน ด้วยความสุจริตในหน้าที่ เริ่มต้นที่การแบ่งปันสิ่งดีงามต่อกันและกันก็เป็นการสร้างองค์กรที่เข้มแข็ง โดยใช้หลัก 3 อ คือ อามิส เป็นวัตถุสิ่งของที่พอจะแบ่งปันกันได้มากน้อยไม่สำคัญอยู่ที่ความจริงใจ มากกว่า อภัย เป็นการปล่อยวางความขุ่นเคืองใจ ที่ใครอาจทำให้เราจะด้วยเจตนาหรือพลั้งเผลอไม่ใส่ใจ จุดเปลี่ยนสำคัญอยู่ตรงนี้ เพราะบางทีเราลืมสิ่งที่ดี ๆ ร่วมกันมาก่อนโกรธงอนเพียงเล็กน้อยแล้วไม่อภัย ให้กันความสัมพันธ์อากกลายเป็นสิ่งที่เคยมี และอาวุธ ไม่ใช่ปืนผาหน้าไม้ แต่เป็นการให้ปัญญาวุธ หรืออาวุธทางปัญญา ศาสตราแห่งจิตใจ เป็นการให้คำแนะนำที่ดี ตลอดจนการให้กำลังใจ ให้วิธีคิดที่จะสร้างชีวิตให้มีความสุข โดยทั้ง 3 อ ยังส่งเสริมให้อารมณ์ดี ร่วมงานกันอย่างมีความสุข บรรยากาศในการทำงานก็อบอวลไปด้วยความอบอุ่น พร้อมด้วยการโอบอ้อมอารี จะทำให้มี ความสุขกันทั้งองค์กร (ธรรมรตา, 2552)

แนวคิดเรื่อง “สุข”

ความสุข เป็นสิ่งที่มนุษย์แสวงหามาทุกยุคทุกสมัย โดยมีความหมายที่แปรเปลี่ยนไปตามบริบทของปรัชญา ศาสนา และวิทยาศาสตร์ ดังนี้

ความเป็นมาของความสุข

1) ยุคปรัชญากรีกโบราณ ความสุขถูกแบ่งออกเป็น 2 สายหลัก คือ “เอวไดโมเนีย” ของอริสโตเติล ซึ่งหมายถึงการเข้าถึงศักยภาพสูงสุดของตนเองและการมีคุณธรรม และ “เฮโดเนีย” หรือความสุขจากการเสพสุขทางประสาทสัมผัสและการหลีกเลี่ยงความเจ็บปวด

2) มุมมองทางศาสนา (พระพุทธศาสนา) ความสุขในทางพระพุทธศาสนาไม่ได้เน้นที่การครอบครอง แต่เน้นที่การ “ปล่อยวาง” และการฝึกจิต ความสุขที่แท้จริงคือ “นิรามิสสุข” (ความสุขที่ไม่ต้องอิงอาศัยวัตถุ) ซึ่งเกิดจากความสงบภายในและการรู้เท่าทันธรรมชาติตามความเป็นจริง

3) มุมมองจิตวิทยาและวิทยาศาสตร์สมัยใหม่ ปัจจุบันเรามองความสุขในเชิงชีวภาพว่าเป็นผลมาจากสารเคมีในสมอง เช่น โดพามีน และเอนโดรฟิน ขณะที่วิชาจิตวิทยาเชิงบวก เน้นว่าความสุขเกิดจากการมีสายสัมพันธ์ที่ดี การทำงานที่มีความหมาย และการมองโลกในแง่ดี (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2550)

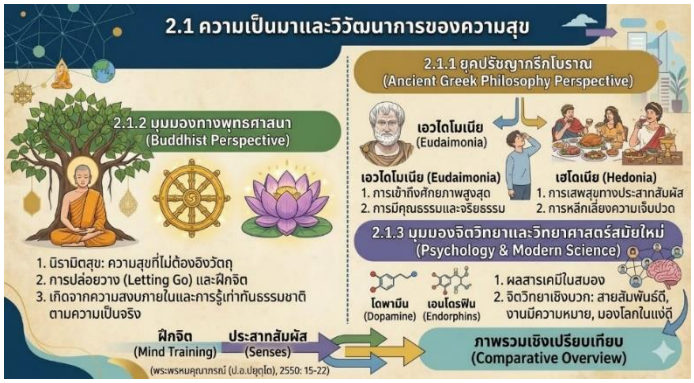

ภาพที่ 2 ความเป็นมาและวิวัฒนาการของความสุข (ที่มาภาพ : Gemini)

ความหมายของความสุข

ความสุขมีการให้ความหมายไว้หลากหลายมิติ ทั้งในเชิงจิตวิทยา สังคมศาสตร์ และพุทธศาสตร์ โดยสรุปได้ดังนี้

(1) เชิงจิตวิทยา ความสุขคือสภาวะทางอารมณ์ที่ประกอบด้วยความรู้สึกพึงพอใจในชีวิต มีอารมณ์ทางบวกมากกว่าอารมณ์ทางลบ และการรับรู้ว่าตนเองได้บรรลุเป้าหมายที่ตั้งไว้

(2) เชิงสังคมศาสตร์ ความสุขคือคุณภาพชีวิตที่ดี การมีสัมพันธภาพที่ราบรื่นกับคนรอบข้าง และการอยู่ในสิ่งแวดล้อมที่เอื้อต่อการดำเนินชีวิตอย่างปลอดภัย

(3) เชิงพุทธศาสตร์ ความสุขแบ่งเป็น 2 ระดับ คือ สามิสสุข (สุขที่ต้องอาศัยวัตถุสิ่งของภายนอก) และ นิรามิสสุข (สุขที่ไม่ต้องอาศัยวัตถุ เป็นความสงบจากภายใน) ซึ่งเกิดจากการฝึกจิตและการมีปัญญาเข้าใจความจริงของโลก (พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ), 2548)

ภาพที่ 3 ความหมายของความสุข (ที่มาภาพ : Gemini)

ประเภทของความสุข

ประเภทของความสุขสามารถจำแนกได้หลายรูปแบบ ขึ้นอยู่กับเกณฑ์ที่ใช้แบ่ง ไม่ว่าจะเป็นทางโลก (วัตถุ) หรือทางธรรม (จิตใจ) โดยมีสาระสำคัญดังนี้

การแบ่งตามหลักพระพุทธศาสนา แบ่งเป็น 2 ประเภทใหญ่

1) สามิสสุข ความสุขที่ต้องอิงอาศัยวัตถุ สิ่งของ หรือกามคุณ 5 (รูป รส กลิ่น เสียง สัมผัส) เป็นความสุขที่ยังต้องพึ่งพาปัจจัยภายนอกและไม่ยั่งยืน

2) นิรามิสสุข ความสุขที่ไม่ต้องอิงอาศัยวัตถุ เป็นความสุขที่เกิดจากภายในจิตใจ เช่น ความสงบจากการฝึกสมาธิ การปล่อยวาง หรือการมีปัญญา

การแบ่งตามหลักจิตวิทยา

1) ความสุขแบบเสพสุข เกิดจากการได้รับความพึงพอใจทางประสาทสัมผัส การมีความรู้สึกทางบวกสูง และมีความทุกข์ต่ำ

2) ความสุขแบบยั่งยืน เกิดจากการได้ใช้ศักยภาพของตนเอง การมีเป้าหมายในชีวิต และการทำประโยชน์เพื่อผู้อื่น

การแบ่งตามลำดับขั้นของความต้องการ (Maslow's Hierarchy)

1) ความต้องการพื้นฐานทางด้านร่างกาย

2) ความต้องการความมั่นคงปลอดภัย

3) ความต้องการความรักและสังคม

4) ความต้องการการได้รับการยกย่องนับถือในตนเอง

5) ความต้องการพัฒนาศักยภาพของตน (พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ), 2548)

ภาพที่ 4 ประเภทของความสุข (ที่มาภาพ : Gemini)

ประโยชน์ของความสุข

ประโยชน์ของความสุขมีคุณค่าครอบคลุมทั้งต่อร่างกาย จิตใจ และการอยู่ร่วมกันในสังคม ซึ่งส่งผลโดยตรงต่อประสิทธิภาพในการดำเนินชีวิตและศักยภาพในการทำงาน ดังนี้

(1) ด้านสุขภาพกาย ความสุขช่วยเสริมสร้างระบบภูมิคุ้มกัน ลดฮอร์โมนความเครียด และส่งผลดีต่อระบบหัวใจและหลอดเลือด ทำให้ผู้ที่มีความสุขมักมีอายุยืนยาวและฟื้นตัวจากการเจ็บป่วยได้เร็วกว่า

(2) ด้านประสิทธิภาพการทำงานและสติปัญญา คนที่มีความสุขจะมีกระบวนการคิดที่ยืดหยุ่น สร้างสรรค์ และมีความสามารถในการแก้ปัญหาที่ซับซ้อนได้ดีกว่า เนื่องจากสมองส่วนการคิดวิเคราะห์ไม่ได้ถูกรบกวนด้วยความวิตกกังวล

(3) ด้านความสัมพันธ์ทางสังคม ความสุขเป็นรากฐานของเมตตาธรรม ทำให้บุคคลมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ และสามารถสร้างเครือข่ายความร่วมมือกับผู้อื่นได้อย่างมีประสิทธิภาพ

(4) ด้านการพัฒนาตนเอง ความสุขเป็นแรงจูงใจสำคัญที่ทำให้บุคคลอยากเรียนรู้สิ่งใหม่ๆ และมีความอดทนต่ออุปสรรคเพื่อบรรลุเป้าหมายในชีวิต (สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป. อ. ปยุตฺโต), 2561)

ภาพที่ 5 ประโยชน์ของความสุข (ที่มาภาพ : Gemini)

แนวคิดเรื่อง “สุข” ในพระพุทธศาสนาเถรวาท

ความเป็นมาของ “สุข” ในพระพุทธศาสนาเถรวาท

ความเป็นมาของ “สุข” ในพระพุทธศาสนาเถรวาทมีรากฐานมาจากการวิเคราะห์สภาวะธรรมชาติของมนุษย์ที่ต้องเผชิญกับความทุกข์ (ทุกขตา) โดยพระพุทธศาสนาอุบัติขึ้นเพื่อเป็นทางพ้นทุกข์และเข้าถึงความสุขที่แท้จริง ดังนี้

รากศัพท์และการกำเนิด

คำว่า “สุข” มาจากรากศัพท์ภาษาบาลีว่า “สุ” (ดี/ง่าย) + “ขะ” (อดทน/ว่าง) หมายถึง สภาวะที่อดทนได้ง่าย หรือสภาวะที่น่าพอใจ ในสมัยพุทธกาล ความสุขถูกนำเสนอเพื่อจำแนกออกจาก “กามสุข” (ความสุขทางโลก) ที่ชาวอินเดียสมัยนั้นยึดถือ โดยพระพุทธเจ้าทรงชี้ให้เห็นว่าความสุขมีหลายระดับ ตั้งแต่ระดับพื้นฐานไปจนถึงระดับสูงสุด คือ “นิพพาน”

การวิวัฒนาการของแนวคิด

1) ยุคต้น เน้นความสุขจากการละเว้นความชั่วและปฏิบัติธรรมพื้นฐาน เช่น สุขเกิดจากความไม่มีโรค สุขเกิดจากการมีทรัพย์

2) ยุคกลาง (การปฏิบัติสมาธิ) เน้นความสุขที่เกิดจาก “ปีติ” และ “สุข” ในฌานสมาบัติ ซึ่งเป็นสุขที่ประณีตกว่ากามสุข

3) ยุคสูงสุด (โลกุตตรสุข) พัฒนาไปสู่แนวคิด “นิพพานัง ปรมัง สุขัง” (นิพพานเป็นสุขอย่างยิ่ง) ซึ่งเป็นความสุขที่ไม่กลับมาทุกข์อีก

ความเชื่อมโยงกับหลักจริยธรรม

พระพุทธศาสนาเถรวาทมองว่าความสุขไม่ใช่เป้าหมายเพื่อการเสพเสวยเพียงอย่างเดียว แต่เป็นเครื่องมือและผลพลอยได้จากการฝึกฝนตนเอง (สิกขา) โดยความสุขจะค่อยๆ พัฒนาจากภายนอก (วัตถุ) เข้าสู่ภายใน (จิตใจและปัญญา) (พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช), 2548)

ภาพที่ 6 ความเป็นมาของ “สุข” ในพระพุทธศาสนาเถรวาท (ที่มาภาพ : Gemini)

ความหมายของ “สุข” ในทางพระพุทธศาสนาเถรวาท

ความหมายของ “สุข” ในทางพระพุทธศาสนาเถรวาทนั้น ลึกซึ้งกว่าเพียงความรู้สึกสบายกายสบายใจทั่วไป แต่เป็นสภาวะที่เชื่อมโยงกับปัญญาและการฝึกฝนจิต ดังนี้

ความหมายเชิงสภาวะ หมายถึง สภาวะที่อดทนได้ง่าย (สุ + ขะ) เป็นสภาวะที่คล่องตัว โปร่งเบา ไม่บีบคั้น ตรงกันข้ามกับ “ทุกข์” ที่แปลว่าสภาวะที่อดทนได้ยาก หรือสภาวะที่น่าเกลียดน่ากลัว

ความหมายเชิงการเสวยอารมณ์ (เวทนา) เป็นการเสวยอารมณ์ที่น่าปรารถนา (อิฏฐารมณ์) แบ่งเป็น:1) สุขกาย ความสบายทางประสาทสัมผัส 2) สุขใจ ความแช่มชื่นเบิกบานของจิต

ความหมายเชิงวิวัฒนาการ (ระดับของสุข) 1) กามสุข สุขจากสิ่งเสพภายนอก (รูป รส กลิ่น เสียง สัมผัส) 2) ฌานสุข สุขที่ประณีตเกิดจากการทำสมาธิ 3) วิมุตติสุข/นิพพานสุข ความสุขที่เกิดจากการหลุดพ้นจากกิเลส ซึ่งเป็นความสุขที่คงที่และยั่งยืนที่สุด เรียกว่า “สันติสุข” (สุขจากความสงบ)

ภาพที่ 7 ความหมายของ “สุข” ในทางพระพุทธศาสนาเถรวาท (ที่มาภาพ : Gemini)

(3) ประเภทของ “สุข” ในพระพุทธศาสนาเถรวาท

ในพระพุทธศาสนาเถรวาทมีการจำแนกประเภทของ “สุข” ไว้หลายหมวดหมู่ตามระดับความประณีตของจิตและการอาศัยปัจจัยภายนอก ดังนี้

แบ่งตามการอาศัยสิ่งล่อ (สุข 2)

1) สามิสสุข สุขที่อิงอามิส คือความสุขที่เกิดจากกามคุณ 5 (รูป รส กลิ่น เสียง สัมผัส) หรือการได้ครอบครองวัตถุสิ่งของ เป็นสุขที่ยังมีความเร่าร้อนและไม่ยั่งยืน

2) นิรามิสสุข สุขที่ไม่พึ่งอามิส คือความสุขที่เกิดจากภายใน เช่น ความสงบจากสมาธิ การปล่อยวาง หรือการทำความดี เป็นสุขที่ประณีตและโปร่งเบา (อง.ทุก. (ไทย) 20/311/102)

แบ่งตามที่ตั้ง (สุข 2) 1) กายิกสุข ความสุขทางกาย คือสภาวะที่ร่างกายปกติ ไม่เจ็บไข้ หรือได้รับสัมผัสที่สบาย 2) เจตสิกสุข ความสุขทางใจ คือความแช่มชื่น เบิกบาน สงบผ่องใสของจิตใจ (อง.ทุก. (ไทย) 20/310/102)

แบ่งตามระดับการปฏิบัติ (สุข 3)

1) มนุษย์สุข สุขในระดับมนุษย์ เช่น การมีทรัพย์ การทำงานที่ไม่มีโทษ การมีครอบครัวที่ดี

2) ทิพยสุข สุขในระดับสวรรค์ หรือสุขที่เกิดจากอำนาจจิตที่ประณีต

3) นิพพานสุข สุขจากการดับกิเลสและกองทุกข์ทั้งปวง เป็นสุขอย่างยิ่ง

สุขของผู้ครองเรือน (คิหิสุข 4)

1) อัตถิสุข สุขเกิดจากการมีทรัพย์ 2) โภคสุข สุขเกิดจากการใช้จ่ายทรัพย์เลี้ยงชีพ 3) อนณสุข สุขเกิดจากการไม่เป็นหนี้ และ 4) อนวัชชสุข สุขเกิดจากการประพฤติการงานที่ไม่มีโทษ (สำคัญที่สุด) (องฺ. จตุกก. (ไทย) 21/62/89-91)

ภาพที่ 8 ประเภทของ “สุข” ในพระพุทธศาสนาเถรวาท (ที่มาภาพ : Gemini)

ประโยชน์ของ “สุข” ในพระพุทธศาสนาเถรวาท

ประโยชน์ของ “สุข” ในพระพุทธศาสนาเถรวาทไม่ได้เป็นเพียงเป้าหมายเพื่อการเสพเสวยเท่านั้น แต่ยังเป็น “อุปกรณ์” และ “ปัจจัย” สำคัญในการพัฒนาจิตใจไปสู่ปัญญาและการหลุดพ้น โดยสรุปประโยชน์ได้ดังนี้

เป็นบาทฐานของสมาธิ (สุขสมาธิ)

ในทางพระพุทธศาสนา ความสุขใจ (โสมนัส/ปัสสัทธิ) เป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้จิตตั้งมั่นได้ง่าย ดังพุทธพจน์ที่ว่า “สุขิโน จิตตัง สะมาธิยะติ” (จิตของผู้มีความสุขย่อมตั้งมั่นเป็นสมาธิ) หากจิตมีความเร่าร้อนกระวนกระวาย ย่อมยากที่จะเข้าถึงความสงบ

เป็นเครื่องหล่อเลี้ยงการปฏิบัติธรรม

ความสุขที่เกิดจากการประพฤติดีปฏิบัติชอบ เช่น สุขเกิดจากศีล หรือสุขเกิดจากวิเวก ช่วยให้ผู้ปฏิบัติมีกำลังใจ ไม่เบื่อหน่าย และสามารถดำเนินชีวิตตามหลักไตรสิกขาได้อย่างต่อเนื่องยั่งยืน

ช่วยลดละกิเลสและกามคุณ

เมื่อบุคคลเข้าถึงความสุขที่ประณีตกว่า (นิรามิสสุข) เช่น สุขจากสมาธิหรือสุขจากปัญญา จะทำให้ความอยากในกามสุขหรือความสุขทางวัตถุลดน้อยลงไปโดยธรรมชาติ เพราะได้พบกับความสุขที่มีคุณภาพสูงกว่า

สร้างเกื้อกูลต่อสังคม (เมตตาธรรม)

บุคคลที่มีความสุขภายใน ย่อมมีจิตใจที่เกื้อกูล อ่อนโยน และพร้อมที่จะแบ่งปันความสุขนั้นให้กับผู้อื่น ทำให้การอยู่ร่วมกันในสังคมเป็นไปอย่างสันติสุข

ภาพที่ 9 ประโยชน์ของ “สุข” ในพระพุทธศาสนาเถรวาท (ที่มาภาพ : Gemini)

สุขบนฐานของกฎไตรลักษณ์และอนัตตา

ความสุขในทางโลกมักผูกติดอยู่กับความพึงพอใจทางผัสสะ (กามสุข) แต่พระพุทธศาสนาสอนว่าสิ่งทั้งปวงตกอยู่ภายใต้กฎไตรลักษณ์ ได้แก่ อนิจจัง (ความไม่เที่ยง) ทุกขัง (ความเป็นทุกข์) และอนัตตา (ความไม่มีตัวตนที่แท้จริง) ตราบใดที่มนุษย์ยังมีความยึดมั่นถือมั่น (อุปาทาน) ในขันธ์ 5 ว่าเป็นตัวตน ความทุกข์ย่อมเกิดขึ้นเสมอ ดังนั้น สุขที่แท้จริงในพระพุทธศาสนาจึงไม่ใช่การตอบสนองความปรารถนา (ตัณหา) แต่คือความสุขที่เกิดจากการลดละความยึดติดในอัตตา (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต), 2555: 145-150)

ระดับของความสุขและเป้าหมายสูงสุด (นิพพาน)

พระพุทธศาสนาจำแนกความสุขออกเป็นหลายระดับ ตั้งแต่สุขที่อิงอาศัยวัตถุ (สามิสสุข) ไปจนถึงสุขที่ไม่พึ่งพิงวัตถุ (นิรามิสสุข) เป้าหมายสูงสุดของการปฏิบัติคือ “พระนิพพาน” ซึ่งเป็นสภาวะที่จิตหลุดพ้นจากกิเลส อวิชชา และความยึดมั่นถือมั่นทั้งปวง เป็นความสุขที่เรียกว่า “สันติสุข” อันเป็นนามธรรมขั้นสูงสุดที่ไม่มีการเกิดดับอีกต่อไป (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539: 280)

ภาพที่ 10 สุขบนฐานของกฎไตรลักษณ์และอนัตตา (ที่มาภาพ : Gemini)

องค์ความรู้ที่ได้รับ

อัตตานิยม คือ แนวคิดที่ให้ความสำคัญกับ “ตัวตนของตนเอง” เป็นหลัก โดยมองว่าการกระทำของมนุษย์มักมีแรงจูงใจเพื่อประโยชน์ของตนเอง ไม่ว่าจะเป็นด้านความสุข ความพอใจ หรือผลประโยชน์ส่วนตัว ส่วนอัตถิภาวนิยม คือ แนวคิดทางปรัชญาที่เน้น “การมีอยู่ของมนุษย์” และเสรีภาพในการเลือกของมนุษย์ โดยเชื่อว่ามนุษย์ต้องสร้างความหมายชีวิตด้วยตนเอง จากการสังเคราะห์แนวคิดในเอกสารสามารถสร้างองค์ความรู้ใหม่ที่บูรณาการปรัชญาตะวันตกและพระพุทธศาสนาเถรวาทเข้าด้วยกัน เกิดเป็นกรอบความคิดใหม่เพื่อการดำเนินชีวิตร่วมสมัยในหัวข้อ “สุขในพระพุทธศาสนาและอัตตานิยม/อัตถิภาวนิยม” ซึ่งประกอบด้วยองค์ประกอบหลัก 3 มิติ ดังนี้

วิวัฒนาการของความสุข จาก “การสร้างตัวตน” สู่ “การสลายตัวตน” องค์ความรู้ใหม่นี้แสดงให้เห็นถึงระดับขั้นของการแสวงหาความสุขที่ลุ่มลึกขึ้นตามลำดับ ดังนี้

(1) ขั้นพื้นฐาน (อัตตานิยม) มนุษย์มองหาความสุขจากการพอกพูนและปกป้องอัตตา มุ่งตอบสนองผลประโยชน์และความพึงพอใจส่วนตนเป็นศูนย์กลาง โดยมองว่าความเห็นแก่ตัวอย่างมีเหตุผลคือคุณธรรม

(2) ขั้นตระหนักรู้ (อัตถิภาวนิยม) มนุษย์ยกระดับจากการแสวงหาความสุขทางกาย มาสู่ “ความสุขอันเกิดจากการตระหนักรู้” โดยให้ความสำคัญกับปัจเจกบุคคลในการใช้เสรีภาพเพื่อประกอบสร้างตัวตนและสร้างความหมายให้ชีวิตที่เดิมทีไร้ความหมาย

(3) ขั้นสูงสุด (พระพุทธศาสนา) เสนอมุมมองที่สวนทางและก้าวข้ามทั้งสองแนวคิดข้างต้น โดยชี้ให้เห็นว่าการมีตัวตนคือภาพลวงตาและเป็นรากเหง้าของความทุกข์

ความสุขที่แท้จริงและสูงสุด (พระนิพพาน) จึงไม่ได้เกิดจากการพอกพูนหรือสร้างตัวตน แต่เกิดจากการรู้แจ้งในกฎไตรลักษณ์ (อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา) และการลดละความยึดมั่นถือมั่น (อุปาทาน) จนสลายตัวตนได้ในที่สุด

ภาพที่ 11 วิวัฒนาการของความสุข (ที่มาภาพ : Gemini)

จุดตัดทางจริยศาสตร์ "เสรีภาพแห่งกรรมและความรับผิดชอบ" แม้ในทางอภิปรัชญาว่าด้วยเรื่องตัวตนจะขัดแย้งกัน แต่องค์ความรู้ใหม่นี้ได้ผสานจุดร่วมที่สำคัญที่สุดทางจริยศาสตร์ของพระพุทธศาสนาและอัตถิภาวนิยมเข้าด้วยกัน นั่นคือ "การปฏิเสธอำนาจของเทพเจ้าผู้ดลบันดาล"

(1) แนวคิดนี้สอนให้มนุษย์ตระหนักถึงพลังของตนเอง โดยรวมเอา "เสรีภาพในการเลือก" ของอัตถิภาวนิยม เข้ากับ "กฎแห่งกรรม" ของพระพุทธศาสนา

(2) เกิดเป็นองค์ความรู้เชิงปฏิบัติที่ว่า มนุษย์มีเจตจำนงเสรีที่จะเลือกกระทำ (กาย วาจา ใจ) และต้องแบกรับความรับผิดชอบต่อผลของการเลือกนั้นอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ สุขหรือทุกข์ล้วนเป็นผลผลิตจากการกระทำของตนเองทั้งสิ้น

นิยามใหม่ของการดำเนินชีวิต "สุขภาวะเชิงจริยธรรมที่ไร้อัตตา" เพื่อตอบโจทย์มนุษย์ในยุคโลกาภิวัตน์ที่ต้องเผชิญกับสภาวะความแปลกแยกและความสับสนในคุณค่าของชีวิต องค์ความรู้ใหม่นี้เสนอแนวทางปฏิบัติคือ การใช้เสรีภาพและความกล้าหาญแบบอัตถิภาวนิยม ไม่ใช่เพื่อการยึดติดในอัตตาแบบอัตตานิยม แต่เพื่อ "เลือกที่จะปล่อยวางตัวตน" ตามหลักพระพุทธศาสนา

ความสุขที่สมบูรณ์ที่สุดของมนุษย์ คือ ความสุขที่เกิดจากการผสานความตระหนักรู้และรับผิดชอบต่อการกระทำของตนเอง เข้ากับปัญญาที่เข้าใจความจริงว่าสิ่งทั้งปวงไร้ตัวตน (อนัตตา) อันจะนำพาชีวิตก้าวข้ามความพึงพอใจส่วนบุคคล ไปสู่สุขภาวะเชิงจริยธรรมและจิตวิญญาณที่ลุ่มลึก เป็นสากล และยั่งยืนอย่างแท้จริง

ภาพที่ 12 องค์ความรู้ที่ได้รับ (ที่มาภาพ : Gemini)

บทสรุปและการประเมินคุณค่าทางจริยศาสตร์

แนวคิดเรื่องความสุขในพระพุทธศาสนาและอัตตานิยม/อัตถิภาวนิยม นำเสนอวิถีทางที่แตกต่างกันในการดำรงอยู่ อัตตานิยมมุ่งเน้นการยืนยันผลประโยชน์ของปัจเจก ซึ่งอาจนำไปสู่ความขัดแย้งทางสังคม หากขาดกรอบเกณฑ์ทางจริยธรรม อัตถิภาวนิยมเป็นแนวคิดทางปรัชญาที่ให้ความสำคัญกับ “การมีอยู่ของมนุษย์” และเสรีภาพในการเลือกของแต่ละบุคคล โดยเชื่อว่ามนุษย์มิได้มีสาระสำเร็จรูปติดตัวมาแต่กำเนิด หากแต่ต้องสร้างความหมายชีวิตขึ้นด้วยการตัดสินใจและการกระทำของตนเอง ขณะเดียวกัน หลักกรรมในพระพุทธศาสนาเน้นว่า “กรรม” คือ การกระทำที่มีเจตนา และผลของการกระทำนั้นย่อมย้อนกลับมาสู่ผู้กระทำเอง เมื่อพิจารณาโดยลึกซึ้งแล้ว จะพบว่าอัตถิภาวนิยมมีความสอดคล้องกับหลักกรรมในหลายประการ ทั้งในแง่ของเสรีภาพ ความรับผิดชอบ และการกำหนดวิถีชีวิตของตนเอง

อย่างไรก็ตาม ทรรศนะของพระพุทธศาสนาให้คำตอบที่ลุ่มลึกและครอบคลุมกว่า เนื่องจากความสุขในพระพุทธศาสนาไม่ได้ถูกกักขังอยู่เพียงในกรอบของปัจเจกชนหรือการสร้างความหมายชั่วคราวทางโลก แต่เป็นการยกระดับจิตวิญญาณเพื่อชำระล้างอวิชชาและอุปาทาน เมื่อมนุษย์เข้าใจความจริงข้อ "อนัตตา" ความเห็นแก่ตัวแบบอัตตานิยมย่อมดับลง และความหนักอึ้งจากความรับผิดชอบแบบอัตถิภาวนิยมย่อมถูกปล่อยวาง นำไปสู่สุขภาวะทางจริยธรรมที่ก่อให้เกิดความสันติทั้งต่อตนเองและสากลโลกอย่างแท้จริง

ภาพที่ 13 องค์ความรู้ที่ได้รับ (ที่มาภาพ : Gemini)

เอกสารอ้างอิง

ชาญวิทย์ วสันต์ธนารัตน์. (2551). *123 สู่การเป็นองค์กรแห่งความสุข*. นนทบุรี: สองขาครีเอชั่น.

ตีรณ พงศ์มฆพัฒน์. (2553). *นโยบายความสุข จิต วัตถุ และความต้องการที่ไม่สิ้นสุด*. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ.

ธรรมรตา. (2552). *วิชาความสุข*. กรุงเทพฯ: ประพันธ์สาส์น.

ประพันธ์ ชัยกิจอุราชัย. (2569). *CSR แท้จริงแล้วทำได้อย่างไร*. เข้าถึงได้จาก http://www.alumnispu.com/articles/view.asp?nJournalID=1995

แผนงานสุขภาวะองค์กรภาคเอกชน. (2552). *มาสร้างองค์กรแห่งความสุขกันเถอะ*. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ.

พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช). (2548). *คำวัด: พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสนา*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์เลี่ยงเชียง.

พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ). (2548). *คู่มือมนุษย์*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ธรรมสภา.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). (2550). *ความสุขที่สมบูรณ์*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์กรุงเทพ.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). (2555). *พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่มที่ 14*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตฺโต). (2559). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตฺโต). (2561). *ความสุขที่สมบูรณ์*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

เสน่ห์ จุ้ยโต. (2552). *การสร้างวิสัยทัศน์และกลยุทธ์ผู้นำยุคใหม่*. นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.

พุทธปัญญากับสันติภาพในอาณาจักรพนมดงรัก

Buddhist Wisdom and Peace in The Phnom Dong Rak Kingdom

พระครูปริยัติวิสุทธิคุณ[1]
Phrakhru Priyativisutthikun

บทคัดย่อ

บทความเรื่อง พุทธปัญญากับสันติภาพในอาณาจักรพนมดงรัก นี้มีวัตถุประสงค์ 4 ข้อ คือ (1) เพื่อผลิตดุษฎีบัณฑิตแบบพิเศษ คือเป็นผู้พัฒนาองค์ความรู้ใหม่ด้วยระเบียบวิธีวิจัยทดลองเชิงพุทธศาสตร์หรือภาวนามยปัญญา (2) เพื่อผลิตนักปราชญ์แก่ชุมชนวิถีพุทธ (3) เพื่อผลิตนักปกครองที่ใช้ภูมิรู้ที่ได้จากภาวนามยปัญญา สามารถบริหารจัดการชุมชนตามแบบแผนของฮีต 12 คอง 14 และ (4) เพื่อผลิตนักวิจัยชั้นสูงหรือนักวิจัยแนวหน้าของโลกฟิสิกส์ควันตัม เป็นการศึกษาจากเอกสาร ฟังบรรยายสัมมนาทางวิชาการด้านชาติพันธุ์วรรณา ประวัติศาสตร์ โบราณคดี และการสังเกต แล้วนำเสนอข้อมูลเชิงพรรณนาวิเคราะห์

ผลการศึกษาพบว่า (1) ดุษฎีบัณฑิต สามารถพรรณนาถึงภาวะโลกเกิดการเคลื่อนตัว การจัดระเบียบสังคม ความเชื่อ ศาสนา คำสอน ซึ่งเป็นรากฐานทางจิตใจ ภาษาและตัวอักษร (2) อธิบายคุณลักษณะทางกรรมว่า กรรมเป็นของตน กรรมเป็นแดนเกิด กรรมเป็นเผ่าพันธุ์ กรรมเป็นที่พึ่งอาศัย กรรมเป็นผู้ติดตาม รักษาสร้างสรรค์สันติภาพ ด้วยคติชน “ท่า ศีล ภาวนา” (3) พิจารณาว่า วัฒนธรรม วิถีชีวิตและระบบทางสังคมของมนุษย์มีการปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ ที่อยู่อาศัย มีเทคโนโลยีสามัคคี และมีคุณภาพด้วยคติชน “ทาน ศีล ภาวนา” สร้างคุณค่าเศรษฐกิจวัฒนธรรมแบบบวรและบุญประเพณี 12 เดือน ถ่ายทอดจากการรวมตัวกันในพิธีกรรม และ (4) ใช้เทคโนโลยี เช่น คอมพิวเตอร์ควานตัม และฟิสิกส์ในการอธิบายพฤติกรรม สสาร การเปลี่ยนแปลงของเปลือกโลก

คำสำคัญ : พุทธปัญญา, สันติภาพ, อาณาจักรพนมดงรัก, อารยธรรม

Abstract

The academic article entitled “The Phanom Dong Rak Civilization and the Study of Buddhism,” focuses on four objectives: (1) to produce exceptional doctoral graduates who develop new knowledge using Buddhist experimental research methods, or contemplative wisdom (Bhavanamaya Panna). (2) To produce scholars for Buddhist communities. (3) To produce administrators who utilize knowledge gained from Bhavanamaya Panna to manage communities according to the traditional customs (Heet

[1] มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์
[1]Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Surin Campus

12, Khong 14), and (4) To produce high-level researchers or leading researchers in the field of quantum physics. The study involves document analysis, lectures and academic seminars on ethnography, history, archaeology, and observation, followed by descriptive and analytical presentations.

The results found that: (1) The dissertation describes the movement of the world, social organization, beliefs, religion, and teachings as the foundation of the mind, language, and writing. (2) It explains the characteristics of karma as: karma is one's own, karma is the realm of birth, karma is the lineage, karma is the refuge, karma is the follower, preserving and creating peace through the folklore of "giving, morality, meditation. (3) It considers that human culture, way of life, and social systems adapt to the natural environment, habitat, technology, unity, and quality through the folklore of "giving, morality, meditation," creating economic and cultural values ba sed on the concepts of “ Bovorn” (a Buddhist concept related to community development) and the 12-month merit-making tradition, transmitted through gatherings in rituals, and (4) it uses technology such as quantum computing and physics to explain behavior, matter, and changes in the Earth’s crust.

Keywords: Buddhist wisdom, peace, kingdom Phnom Dong Rak, civilization

บทนำ

ทิวเขาพนมดงรักมีความอัศจรรย์ พื้นที่ที่เป็นทิวเขาส่วนใหญ่ตั้งอยู่ในอธิปไตยไทย เพราะแนวภาคตัวขวางมีลักษณะคล้ายสามเหลี่ยมมุมฉาก ด้านตั้งฉากคืออธิปไตยกัมพูชามีเส้นพรมแดนเป็นสันปันน้ำบนยอดเขา ด้านเทลาดจาดยอดจรดแม่น้ำมูลยาว 150 – 200 กิโลเมตร ทิวเขาพนมดงรักมีมีรูปทรงภูเขาในลัการะเด่นทางวิชาการที่เรียเรียกว่า “ภูเขารูปอีโต้” (Cuesta) หรือสามเหลี่ยมมุมฉาก คือ ด้านหนึ่งลาดชันเป็นหน้าผาเกือบหน้าตรงเป็นมุมฉาก (ด้านกัมพูชา) และอีกด้านหนึ่งลาดเทเพียงเล็กน้อย (ด้านไทย) แต่ยาวไกลกว่า 150 กิโลเมตรถึงแม่น้ำมูล ด้านฐานของสามเหลี่ยมนี้ฝังใต้ดินลาวาและชั้นหินบะซอลท์และหินทรายประเภทรูพรุนเบาและอุ้มน้ำ (Aquifer stone) มันคือ แหล่งน้ำใต้ดินขนาดใหญ่ระดับทะเลเป็นธาตุน้ำมีความเอิบอาบเป็นของเหลวไหลอย่างอิสระใต้พิภพ มีชั้นหินที่เรียวตัวทับซ้อนและมีช่องว่างเพื่อไหลของสายธารเกลือ, น้ำมันดิบ, น้ำบาดานน้ำแร่หายาก ฯลฯ ประเทศไทยตั้งอยู่บนเปลือกโลกซุนดาเป็นส่วนหนึ่งของเปลือกโลกยูเรเซีย มีรอยร้าวเป็นทางยาวแนวเหนือใต้ 3 เส้นรอยคือ รอยฉาน-เมียนมาร์, ฉาน-ไทย และ อินโดจีน อาณาบริเวรพนมดงรัก-แม่น้ำมูล จึงได้รับผลกระทบจากแผ่นเปลือกโลกอินเดียมุดใต้เปลือกโลกยูเรเชียปีละ 10 มิลลิเมตร เกิดการกระแทกและบีบอัดหินใต้ดินดันให้ไทยเลื่อนเฉียงมาทางตะวันออกเฉียงใต้ ฉะนั้น เปลือกโลกบริเวรทิวเขาพนมดงรักซึ่งมีชั้นหินเปราะบางและอุ้มน้ำ จึงเผยอขึ้นมากและเลื่อน

ลงทางทิศตะวันออกเฉียงใต้กลืนแผ่นดินกัมพูชาซึ่งต่ำกว่า ในพื้นที่ข่ม คือภูมะเขือและเนิน 350 ขณะเดียวกันทิวเขาใกล้ส่วนนี้จะถูกน้ำเซาะกร่อนเป็นช่องจบเสม็ด เสมือนประตูบานใหญ่ด้านหน้าก่อนเข้าถึงช่องจอม จังหวัดสุรินทร์ และอีกพื้นที่หนึ่งเรียกว่าช่องอานม้า ก็มีลักษณะเดียวกันแต่หินถูกกร่อนเป็นที่ราบเหมือนอานม้า จังหวัดอุบลราชธานี

การที่ประเทศไทยมีลักษณะภูมิประเทศที่หลากหลายและมีแนวเทือกเขาสูงในบางจุด, ทะเลเชื่อมสองมหาสมุทร, ทะเลสาบหลายแห่ง,แม่น้ำหลายสาย(คล้ายประเทศยูเครน) เป็นผลมาจากกระบวนการทางธรณีแปรสัณฐานคือ การชนกันของแผ่นเปลือกโลกอินเดียและยูเรเซียอย่างรุนแรงเมื่อ 50 ล้านปีที่แล้ว ทำให้มีแรงบีบอัดจนเกิดการยกตัวของแผ่นดินในภูมิภาคนี้ ส่งผลให้ชั้นหินในบริเวณประเทศไทยเกิดการคดโค้ง (Fold Belt) และยกตัวขึ้นเป็นแนวเทือกเขาสูงมากคือภูเขาถนนธงชัยพรมแดนไทย-เมียนมาร์ , ทิวเขาหลวงพระบางเป็นพรมแดนไทย-สปป.ลาว

โดยเฉพาะในภาคตะวันออกเฉียงเหนือซึ่งมีภูเขาไฟที่ดับแล้วหลายที่ มีผิวดินหรือแผ่นเปลือกโลกอาบด้วยลาวาและทับถมเป็นหินพิเศษเช่นบุรีรัมย์(6) สุรินทร์(1)และศรีสะเกษ(2) รวมภูเขาไฟบนพนมดงรักมากถึง 8 แห่ง ทำให้หินบะซอลท์และหินทรายทางทิศใต้แม่น้ำมูลอันมีชั้นหินที่อ่อนเบาอยู่แล้ว ถูกยกให้โก่งตัวเป็นทางลาดผิวดินแนวลูกฟูกเอียงขึ้นทางทิศใต้ และทำให้หน้าผาฝั่งกัมพูชาเสมือนอยู่ด้านมุมฉากของสามเหลี่ยมพนมดงรัก

นอกจากนี้แผ่นยูเรเซียช่วงแผ่นฉาน-ไทยและแผ่นอินโดจีนถูกผลักโค้งลงทางทิศตะวันออกเฉียงใต้กลืนดินแดนบางส่วนของกัมพูชาตามแนวรอยเลื่อนขนาดเล็ก-ใหญ่ ภูมิประเทศฝั่งไทยเป็นแบบแอ่งโคราชและแอ่งสกลทวาปีสลับกับเนิน,โพน,โคก,ภูเขา มากมาย หน้าผาสันปันน้ำของพนมดงรักจึงเป็นเสมือนรอยตะเข็บ(Suture Zone)และมีนัยสำคัญเป็นพรมแดนไทย-กัมพูชา ส่วนกัมพูชาและเวียดนามตอนล่างนั้น พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่ราบลุ่มต่ำเนื่องจากเป็นส่วนที่ทรุดตัวหรือเป็นแอ่งสะกอนขนาดใหญ่ ยามน้ำทะเลหนุนก็ท่วมในพื้นที่กว้างมากจนเป็นทะเลสาบขนาดใหญ่

บทความ อารยธรรมพนมดงรักกับการศึกษาพระพุทธศาสนา ในหัวข้อเรื่อง “พุทธปัญญากับสันติภาพในอาณาจักรพนมดงรัก” นี้ หวังว่า....เป็นหัวใจของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยวิทยาเขตสุรินทร์ ที่ตอบสนองนโยบายสถาบันการศึกษาสงฆ์ กระทรวงการอุดมศึกษา อีกทั้งเชิญชวนให้นิสิตได้สนใจศึกษา อย่างเต็มที่ อันจะเกิดความรู้ที่เป็นสัมาทิฏฐิ ในมิติ ปัญญาสันติภาพในอาณาจักรพนมดงรัก บรรลุวัตถุประสงค์ของหลักสูตรและสถาบันการศึกษาของคณะสงฆ์ไทยต่อไป

พนมดงรักเป็นดินแดนอันสงบ ชาติพันธุ์ภาษาตระกูลออสโตรเอเชียติกและไทกะไดก็อยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข เสมือนถูกชี้ด้วยกรรมนิยาม (กรรมเป็นของตน, แดนเกิด, เผ่าพันธุ์, ที่พึ่งอาศัย, ผู้ติดตาม) ในหมู่บ้านเดียวกันมีกลุ่มคนสองภาษา และนับถือผีต่างกัน ดินแดนแห่งนี้ครอบคลุมด้วยพลังงานบุญบารมีอันสะอาดจึงดึงดูดผู้คนมาอยู่ร่วมกัน และแม้แต่ช้างหนีป่ามาอยู่บริเวรนี้ การพิจารณาเน้นไปที่ความสัมพันธ์ระหว่าง “มนุษย์” กับ “สิ่งแวดล้อม” โดยพิจารณาว่าวัฒนธรรม วิถีชีวิต และระบบสังคมของมนุษย์มีการปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติที่อาศัยอยู่ได้อย่างไร ในที่นี้การปรับตัว

(Adaptation)หมายถึงศึกษาว่ามนุษย์ใช้เทคโนโลยี ความรู้ และการจัดระเบียบทางสังคมเพื่อเอาชนะข้อจำกัดหรือใช้ประโยชน์จากทรัพยากรในท้องถิ่นนั้นๆ สันปันน้ำตามรอยตะเข็บบนพนมดงรักคือขอบเขตแบ่งปันน้ำฝนธรรมชาติให้น้ำตกแก่กัมพูชา แต่ให้น้ำหลากมากกว่า 40 สายไหลเลื้อยอ้อมตามร่องเนินหรือโพนกลายเป็นกุดรูปเกือกม้า(Oxbow Lake)มากมาย อันเป็นรากฐานการขุดแต่งเป็นเมืองคูน้ำคันดินล้อมหรือทวาราวดีสีมา(เสมา)มากกว่า 350 แห่งในพื้นที่สี่เหลี่ยมผืนผ้า ด้านยาว 2 ด้านระหว่างทิวเขาไม้คาน (Dongrek) พนมดงรักคู่ขนานกันแม่น้ำมูล ส่วนด้านสั้นทางตะวันออก-ตกคือแม่น้ำโขงกับลำแซะ(ครบุรีถึงพิมาย ในแอ่งโคราช)การพิจารณาเน้นไปที่ความสัมพันธ์ระหว่าง “มนุษย์” กับ “สิ่งแวดล้อม” โดยพิจารณาว่าวัฒนธรรม วิถีชีวิต และระบบสังคมของมนุษย์มีการปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติที่อาศัยอยู่ได้อย่างไร ในที่นี้การปรับตัว (Adaptation)หมายถึงศึกษาว่ามนุษย์ใช้เทคโนโลยี ความรู้ และการจัดระเบียบทางสังคมเพื่อเอาชนะข้อจำกัดหรือใช้ประโยชน์จากทรัพยากรในท้องถิ่นนั้นๆ จากหลายมิติ อาทิ

มติภูมิวัฒนธรรม (Cultural Landscape) หมายถึงพื้นที่ที่มนุษย์สร้างบ้านสร้างเมืองขึ้นมา โดยแต่ละแห่งจะมีลักษณะเฉพาะที่เกิดจากการปฏิสัมพันธ์ระหว่างคนภายในสังคมกับสภาพแวดล้อมอย่างละเอียดได้อย่างไร

มิติมานุษยวิทยาการอพยพและย้ายถิ่นฐานก็สำคัญเพราะทำให้เราเข้าถึง “แก่นวัฒนธรรม” (Cultural Core) ที่มุ่งเน้นไปที่กิจกรรมทางเศรษฐกิจ,การผลิตและการสงคราม (เช่น การหาของป่า การทำประมง การเกษตร การแย่งดินแดน การค้าอาวุธ) ซึ่งถือเป็นหัวใจสำคัญที่มีผลต่อโครงสร้างทางสังคมวิถีประชา, บรรทัดฐาน(ค่านิยม, ภูมิปัญญา, จารีต),กฎหมายการปกครองและการจัดการทรัพยากร เพื่อความยั่งยืน

มิติความยั่งยืน ในปัจจุบันมีการนำแนวคิดนี้มาใช้เป็นกุญแจสำคัญในการพัฒนาที่ยั่งยืน โดยให้อิสระแก่กลุ่มชาติพันธุ์และมีการนำภูมิปัญญาชาติพันธุ์มาผสมผสานกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ เช่น คติชนวิทยาหิมาลัย มียอดเขาศักดิ์สิทธิ์แสดงถึงไตรภูมิในพุทธศาสนาคือเขาพระสุเมรุ มณฑลยูนนานในประเทศจีนทำเป็นภาพจำโดยเปรียบเทียบผู้ชายคือภูเขามังกรหยกที่ให้ต้นน้ำสีเขียวหยกเป็นต้นกำเนิดแม่น้ำสามสายแทนผู้หญิงสามคนคือแม่น้ำแยงซี,โขง,สาละวิน อีกทั้งมีภูมิปัญญาการทำให้เจริญแก่ดิน,น้ำ,ป่า, ภูเขา,ฟ้า ตามลัทธิเต๋า. จึงสืบทอดให้ชนเผ่าละหู่,ขมุ,บรู,ปล่อง,เย้าฯลฯที่อพยพมาอยู่ไทยเคารพธรรมชาติและสมมุติเป็นผีประจำตระกูลหรือเผ่าพันธุ์ เพื่อจัดการทรัพยากรธรรมชาติให้ยั่งยืน อาณาบริเวณแม่น้ำสามขนานนี้มั่งคั่งด้วยการเจริญงอกงามทั้งทางกายภาพและชีวภาพ. จึงเป็นที่รองรับการย้ายและตั้งถิ่นฐานของหลากหลายเผ่าพันธุ์ทั้งสองเมืองมีกลุ่มชาติพันธุ์หลักที่โดดเด่นต่างกันแต่พึ่งพากัน:

พนมดงรักมีจุดเด่นดังนี้

1. มีความหลากหลายทางชีวภาพ เป็นพื้นที่ ๆ ช้างป่าและช้างเลี้ยงอยากอยู่,มีอุทยานแห่งชาติและเขตคุ้มครองพันธุ์พืช และสัตว์ป่าตลอดแนวสันปันน้ำพรมแดนไทย-กัมพูชา, ประชากรความยมากเท่า 1 ใน 4 ของประชาชน

2. ปราสาทศิลปะพนมดา, ถาลาบริวัตร, สัมโบรไพรกก, เกาะแก้ว, พะโค, บาปวน, คลัง, บายน 155 แห่ง

3. ดินอุดมสมบูรณ์เพราะมีหินลาวาปน อีกทั้งมีหินอุ้มน้ำหรือ Aquifer อุ้มน้ำใต้ดิน ประกอบกับเคยเป็นชุมชนโบราณมากกว่า 300 แห่ง ซึ่งมีซากสัตว์ทับถมมายาวนาน 1,000 ปี จึงปลูกข้าวเหนียวและข้างมะลิมากทั้งคุณภาพและปริมาณเป็นอันดับ 1, มีเทคโนโลยีสามัคคีและมีคุณภาพด้วยคติชน “ทาน ศีล ภาวนา”สร้างคุณค่าเศรษฐกิจวัฒนธรรมตามแบบ"บวร"และบุญประเพณี 12 เดือน

4. ทวาราวดีสีมา 350 แห่งเป็นส่วนผสมการสร้างสรรค์"เกษตรทฤษฎีใหม่"คือ วิศวกรรมชลศาสตร์เพราะสามารถจัดการน้ำได้ผล

5. อโรคยาศาล 30 แห่ง โดยเฉพาะกลุ่มปราสาทตาเมือน ที่บูชาพระพุทธไภสัชยไวฑูรยประภาเป็นต้นแบบวิชาการแพทย์ทางเลือก และบูรณาการร่วมกับโรงพยาบาลรัฐ ทั้งระดับอำเภอและตำบล รวม 1,061 แห่งในพื้นที่พนมดงรัก

6. ทุ่งกุลา คือ แหล่งประสบการณ์, การค้า วงกลมกุลา, และมีสายธารเกลือที่เคยเรียนรู้และประยุกต์เพื่อรักษาสุขภาพ 7. มหานที ล้อมรอบพนมดงรัก และภูเขาไฟ 9 ลูก ได้แก่ แม่น้ำโขง แม่น้ำมูล และ ลำน้ำชี, ลำแซะ, โตนเลสาบ

8. อรหันต์มีทุกจังหวัดท่าน คือ ผู้บรรลุธรรมสูงสุดเป็นผู้สร้างพลังงานสะอาดแก่อาณาบริเวณนี้ คำสอนและพลังอันศักดิ์สิทธิ์สร้างแรงบันดาลใจให้ผู้คนสืบทอดเจตนารมณ์เพื่อทำความดี ละเว้นความชั่วทำจิตใจให้ผ่องแผ้ว

9. ภูเขาไฟ 9 ลูก ในบุรีรัมย์ (6) สุรินทร์ (1) ศรีสะเกษ (1) และอุบลราชธานี (1)

10. ชาติพันธุ์ภาษาตระกูลไทและภาษาออสโตรเอเชียติก

11. การปกครองระบบกษัตริย์ตั้งแต่สมัยเจนละ คือ พุทธศตวรรษที่ 11 จนถึงปัจจุบัน ความพร้อมของอาณาบริเวณพนมดงรักมีความเงียบสงบตลอดพันปี จึงสามารถสืบทอดและพัฒนาภูมิปัญญาใน 4 มิติครบถ้วนเพื่อก้าวเข้าสู่อารยธรรมพนมดงรักดังนี้ 1. ภูมิปัญญาพุทธศาสนา 2. ภูมิปัญญาราชสำนัก 3. ภูมิปัญญาท้องถิ่น 4. ภูมิปัญญาชาติพันธุ์ นั่นคือเราต้องจัดการภูมิปัญญาของตนเองก่อน แล้วจึงไปพัฒนาสังคมวัฒนธรรมและองค์ความรู้พนมดงรักให้ขึ้นระดับอารยะธรรม

การศึกษาภูมิปัญญาพุทธศาสนาในมิติพลังงาน คือ ทางเลือกที่สอดคล้องกับสถานการณ์ปัจจุบัน เพราะข้อความในพระไตรปิฎกเป็นภาษาพลังงาน การเรียบเรียงคำมีการซ้ำย้ำอย่างเป็นเหตุเป็นผลและระบบ ในข้อธรรมของนิยาม 5 เป็นภาษาพลังงานชัดเจนในส่วนของจิตนิยามและกรรมนิยาม กรรมนิยาม คือข้อธรรมในมิติพลังงานเพราะเจตนาคือจุดเริ่มต้น: ตรงตามพุทธพจน์ที่ว่า “เจตนาหं ภิกฺขเวกมฺมं วทามิ” (ภิกษุทั้งหลาย เรากล่าวว่าเจตนาคือกรรม) เจตนาเปรียบเหมือนแรงผลักดันที่กำหนดทิศทางของพลังงานเพราะมีความเร็ว มีเวลา มีทิศทาง มีจุดเริ่มต้นและจุดจบ อีกทั้งมีความแม่นยำ ความแม่นยำของกรรม มันเป็นการทำงานเป็นระบบเหตุและผลที่ซับซ้อนแต่เที่ยงตรง (Natural Law) เมื่อสร้างเหตุไว้อย่างไร ผลย่อมสะท้อนกลับมาในทิศทางเดียวกันเสมอ ความเป็นเจ้าของ: การที่กรรมเป็น "ของตน" หรือ

"ที่พึ่งอาศัย" อธิบายได้ว่าข้อมูลหรือ "ร่องรอย" ของการกระทำนั้นถูกบันทึกไว้ในกระแสจิต(หรือในมุมวิทยาศาสตร์คือโครงข่ายที่ติดตามตัวเราไป) ไม่สูญหายไปตามกาลเวลา การมองกรรมในรูปแบบ "พลังงานที่มีทิศทาง" ช่วยให้เข้าใจได้ง่ายขึ้นว่าทำไมเราถึงหนีผลกรรมไม่พ้น เพราะมันคือวิถีของเหตุปัจจัยที่ตัวเราเองเป็นคนเริ่มต้นไว้ สถานะของรอยตะเข็บในพื้นที่อีสานใต้ไม่ใช่เขตรอยเลื่อนมีพลัง เพราะจากการจัดอันดับของ กรมทรัพยากรธรณี พื้นที่บริเวณพรมแดนไทย-กัมพูชา เช่น จังหวัดสุรินทร์ ศรีสะเกษ และสระแก้ว ถูกระบุว่าเป็นพื้นที่ที่มีความเสี่ยงต่อแผ่นดินไหวต่ำมาก เนื่องจากตั้งอยู่บนโครงสร้างทางธรณีวิทยาที่ค่อนข้างเสถียร รอยเลื่อนในอดีต แม้จะมีรอยแตกหรือรอยเลื่อนตามแนวเทือกเขาพนมดงรัก แต่ส่วนใหญ่เป็นรอยเลื่อนโบราณที่ยุติการเคลื่อนไหวมานานแล้ว (Inactive Fault) จึงไม่มีการสะสมพลังงานที่น่ากังวล แต่พรมแดนในอ่าวไทยหรือฝ่ายกัมพูชาเรียกว่าพื้นที่ทับซ้อนทางทะเลเพื่อให้หมายถึง "พลังงาน" ในเชิงทรัพยากรธรรมชาติ พื้นที่ชายแดนทางตอนใต้ที่เชื่อมต่อลงสู่ พื้นที่ทับซ้อนทางทะเล (OCA) ในอ่าวไทย มีการประเมินว่ามีแหล่งก๊าซธรรมชาติและน้ำมันมหาศาล

ฉะนั้น บริเวณพรมแดนไทย-กัมพูชาทางบก ไม่มีพลังงานจากรอยเลื่อน ที่จะก่อให้เกิดธรณีพิบัติภัยรุนแรง แต่มีความสำคัญสูงในเชิง พลังงานปิโตรเลียม ในพื้นที่พรมแดนที่ประเทศเพื่อนบ้านตีความว่ามันทับซ้อนทางทะเล นั่นแสดงว่าทิวเขาพนมดงรักปลอดภัยและสงบอย่างต่อเนื่องจึงมี การพัฒนาปัญญา จนสามารถสร้างสถาปัตยกรรม ประติมากรรม จิตรกรรม คีตกรรม และนาฏกรรมในศาสนสถานบนพนมดงรักมากมาย พิธีกรรมเฉพาะชาติพันธุ์ในอาณาบริเวณพนมดงรัก-แม่น้ำมูล มีกลุ่มชาติพันธุ์ภาษาตระกูลออสโตรเอเชียติคหลายกลุ่มอาทิ กูย เยอ บรู โส้ ทะวึง แต่ประชากรส่วนใหญ่ใช้ภาษาตระกูลไทกะได หรือภาษาไทยอีสาน และมีกลุ่มชาติพันธุ์มากมายเช่นกัน ได้แก่ ภูไทย(ลุ่มน้ำห้วยขยุง), ไทย้อ,ไทกะเลิง,ไทเบิ้ง(ลำมูลบน), ไทลาว, ไทพวน,ไทโยนกฯลฯ กลุ่มชาติพันธุ์ในตระกูลภาษาใหญ่ 2 กลุ่มนี้ กลุ่มไทมักมีรากเหง้าในบริเวณลุ่มน้ำ กลุ่มออสโตรเอเชียติกมักมีรากเหง้าในบริเวณยอดทิวเขาพนมดงรัก แต่ต้องพึ่งพาอาศัยกัน เพราะมีความชำนาญหรือทักษะต่างกัน สืบทอดวิชาความรู้ต่างกันตามแนวบรรพบุรุษ เช่น การทำนา -หาของป่า, เลี้ยงวัวควาย-เลี้ยงช้าง, ทอผ้ามัดหมี่-ทอผ้าขิต, ผีแถนฟ้า-มะม้วด, กินข้าวเหนียว-กินข้าวเจ้า, เป็นต้นการถ่ายทอดและสร้างพลังด้วยการรวมกลุ่มทำพิธีกรรมเฉพาะ คือการปกครองด้วยคติชนวิทยา"กรรมเป็นเผ่าพันธุ์ กรรมเป็นที่พึ่งอาศัย กรรมคือผู้ติดตาม" ผู้เขียนเคยเฝ้าสังเกตการประกอบพิธีกรรมฮีตกินควายของชนเผ่าตะโอย บนเขาหลวงแขวงอัตปือ พบว่าพวกเขาไม่มีภาษาเขียน อ่านหนังสือไม่ออก แต่เรียนรู้ภาษาในพิธีกรรมเฉพาะ

อารยธรรมลี่เจียง (Lijiang): เป็นที่ราบสูงและเชิงเขา มีเทคโนโลยีวัฒนธรรมขุดคูน้ำที่รองรับธารน้ำแข็งละลายจากภูเขาไกรลาศ(สุเมรุ) ถิ่นฐานหลักของ ชาวน่าซี (Naxi) ซึ่งมีเอกลักษณ์สำคัญคืออักษรภาพ “ตงปา” เป็นกลุ่มชาติพันธุ์โบราณเก่ากว่าพวกเชื้อสายจีน และวัฒนธรรมแบบหญิงเป็นใหญ่ในบางพื้นที่(อันเป็นร่องรอยของพิธีกรรมเล่นพลังจิตของแม่ลำผีฟ้า,แม่มอหรือแม่ม้วดของชาวลาว,กูยและเขมรบนที่ราบสูงพนมดงรักปัจจุบัน)

อารยธรรมต้าหลี่ (Dali): เป็นพื้นที่ดินชุ่มน้ำและเป็นที่ลุ่ม ถิ่นฐานหลักของ ชาวไป๋ (Bai) ที่ขึ้นชื่อเรื่องการแต่งกายชุดสีขาวสะอาดตาและสถาปัตยกรรมบ้านเรือนที่ประดับด้วยภาพวาดพู่กันจีนสรุปต้นแบบการตั้งถิ่นฐานตามหลักนิเวศวิทยาวัฒนธรรม ของบริเวณแม่น้ำสามขนานได้แก่ อารยธรรมลิเจียงคือนิเวศวิทยาวัฒนธรรมของคนเทิงหรือคนดงหรือคนบนที่ราบสูง มีเทคโนโลยีเฉพาะขุดธารน้ำแข็ง, ชลประทานน้ำบ่อพันขัน,เขื่อนไม้สามขาชลอการท่วมของน้ำ, กังหันวิดน้ำและทดน้ำสู่ทุกครัวเรือนหรือปลูกพืชขั้นบันได เป็นต้น วัฒนธรรมพวกกินข้าวโอ้ต, มีอักขระของตนเอง มีภูมิปัญญาการค้าแลกม้าและชา, มีศิลปกรรมเฉพาะ และลัทธิศาสนาดั้งเดิม บูชาเขาไกรลาศ

ส่วนต้าลี่คืออารยธรรมต้นแบบเมืองทวาราวดี ศิลปกรรมพวกกินข้าวสาลีและข้าวเจ้า บูชาไตรภูมิ เป็นตัวอย่างผังเมืองของชนเผ่าที่ลุ่มดินชุ่มน้ำ มีสมญาอาณาจักรน่านเจ้า จะเห็นว่าแม่น้ำสามขนานคืออารยธรรมเพราะถูกรักษาด้วยธรรมชาติหรือตัวมันเองเพื่อให้มีความหลากหลายทางอุตุนิยาม พีชนิยาม จิตตนิยาม และกรรมนิยาม จนกระทั่งขยายผลสู่ภูมิภาคต่างๆในเปลือกโลกยูเรเซีย อารยธรรม (Civilization) คือ สถานะความเจริญของสังคมมนุษย์ที่พัฒนาขึ้นจนถึงระดับสูง โดยมีลักษณะสำคัญคือมีการจัดระเบียบทางสังคมที่ซับซ้อน มีความก้าวหน้าทางวัฒนธรรม เทคโนโลยี และการใช้สติปัญญาเพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตให้มีความประณีตและสงบสุข

องค์ประกอบสำคัญของอารยธรรม การที่กลุ่มคนจะถูกเรียกว่าเป็น “อารยธรรม” ได้นั้น มักประกอบด้วยปัจจัยต่างๆ ดังนี้:

การตั้งถิ่นฐานและเมือง: มีการสร้างเมืองที่มีขนาดใหญ่และถาวร, ระบบการปกครอง: มีการจัดระเบียบทางสังคมและกฎระเบียบที่ชัดเจน, ความเชื่อและศาสนา: มีระบบความเชื่อหรือคำสอนที่เป็นรากฐานทางจิตใจ,ภาษาและตัวอักษร: มีการประดิษฐ์ตัวอักษรเพื่อใช้สื่อสารและบันทึกความรู้, ความก้าวหน้าทางศิลปวิทยาการ: มีเทคโนโลยี ศิลปกรรม และสถาปัตยกรรมที่เป็นเอกลักษณ์ ตัวอย่างอารยธรรมที่สำคัญของโลก อารยธรรมมักเริ่มต้นจากบริเวณลุ่มแม่น้ำสำคัญ ซึ่งเป็นแหล่งกำเนิดพื้นฐานของวิถีชีวิต: อารยธรรมเมโสโปเตเมีย: (ลุ่มแม่น้ำไทกริส-ยูเฟรทีส) ต้นกำเนิดของการเขียนและกฎหมาย

อารยธรรมอียิปต์: (ลุ่มแม่น้ำไนล์) โดดเด่นเรื่องพีระมิดและระบบความเชื่อเรื่องชีวิตหลังความตาย

อารยธรรมจีน: (ลุ่มแม่น้ำฮวงโห) มีความเก่าแก่และมีอิทธิพลต่อภูมิภาคเอเชียตะวันออก

อารยธรรมอินเดีย: (ลุ่มแม่น้ำสินธุ) แหล่งกำเนิดของศาสนาพุทธและพราหมณ์-ฮินดู

อารยธรรมกรีกและโรมัน: รากฐานสำคัญของกฎหมาย ประชาธิปไตย และศิลปะของโลกตะวันตกในปัจจุบัน คำว่าอารยธรรมยังหมายรวมถึง “ความศิวิไลซ์” หรือการมีวัฒนธรรมที่พัฒนาแล้วซึ่งส่งผลต่อความคิดและการกระทำของมนุษย์ในระดับที่กว้างขวาง

มิติอุทยานแห่งชาติเขาพระวิหาร ในแง่ของธรณีวิทยาและการเมือง ความต้องการครอบครองปราสาทเขาพระวิหารของกัมพูชามีเหตุผลสำคัญที่ผสมผสานระหว่างลักษณะทางกายภาพที่หาได้ยากและคุณค่าทางประวัติศาสตร์ ที่ความโดดเด่นทางธรณีวิทยา (Geological Uniqueness) ชัยภูมิ "หลังคาโลก"

ของพื้นที่: ปราสาทตั้งอยู่บนหน้าผา เป้ยตาดี ของ ทิวเขาพนมดงรัก ซึ่งมีความสูงประมาณ 625 เมตรจากระดับน้ำทะเล โดยหน้าผานี้เป็นส่วนขอบของที่ราบสูงโคราชที่ตัดชันลงไปสู่ที่ราบต่ำของกัมพูชา ทำให้เป็นจุดยุทธศาสตร์ที่สามารถมองเห็นพื้นที่กัมพูชาได้กว้างไกลและควบคุมเส้นทางคมนาคมในอดีตได้ดีเยี่ยม แหล่งหินทรายคุณภาพสูง กล่าวคือ ตัวปราสาทสร้างจาก หินทราย (Sandstone) ซึ่งมีแหล่งหินทรายคุณภาพดี (Siliceous Sandstone) อยู่โดยรอบในบริเวณนั้น การได้ครอบครองพื้นที่นี้จึงหมายถึงการได้เป็นเจ้าของทรัพยากรที่ใช้สร้างสถาปัตยกรรมชิ้นเอกของบรรพบุรุษขอมอันมีแร่หายากปะปนอยู่ การวางผังตามสภาพภูมิประเทศเป็นความหมายกายนคร ที่ศีรษะอยู่ทางหน้าผาเป้ยตาดี(ใต้) ต่างจากปราสาทขอมทั่วไปที่มักวางแนวทิศตะวันออก-ตะวันตก เขาพระวิหารถูกวางแนวตามแนวเหนือ-ใต้ (ยาว 800 เมตร) เพื่อไต่ระดับตามความลาดชันของภูเขาไปสู่จุดสูงสุด ซึ่งสะท้อนถึงการนำธรณีวิทยามาประยุกต์เข้ากับคติความเชื่อเรื่อง "เขาพระสุเมรุ" ได้อย่างสมบูรณ์ที่สุด

ในทางธรณีวิทยา กายนครของปราสาทพระวิหารชี้ให้ตระหนักว่า เปลือกโลกซุนดา/ยูเรเซียส่วนนี้ กำลังเผยอและมีแนวโน้มเลื่อนเฉียงกลืนดินแดนกัมพูชา สัญลักษณ์ของอธิปไตย: สำหรับกัมพูชา ปราสาทเขาพระวิหารคือสัญลักษณ์ของความรุ่งเรืองในอดีตและการหลุดพ้นจากอิทธิพลเจ้าอาณานิคม การได้สิทธิ์เหนือกัมพูชาตามแผนที่ที่ฝรั่งเศสทำไว้ (แม้จะขัดกับหลักสันปันน้ำทางธรณีวิทยา) ถือเป็นความสำเร็จในการรักษาอำนาจอธิปไตยเหนือดินแดน แต่พีชนิยามบนแผ่นดินไทย ได้แก่ พื้นที่อนุรักษ์ตามแนวชายแดนไทย-กัมพูชา ครอบคลุมพื้นที่ในหลายจังหวัดทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือและภาคตะวันออก โดยมีรายชื่ออุทยานแห่งชาติและเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าที่สำคัญ ได้แก่ อุทยานแห่งชาติเขาพระวิหาร (จ.ศรีสะเกษ): เป็นพื้นที่ทับซ้อนและมีจุดท่องเที่ยวสำคัญคือผามออีแดง

อุทยานแห่งชาติตาพระยา (จ.สระแก้ว และ จ.บุรีรัมย์): ตั้งอยู่บนเทือกเขาพนมดงรัก เป็นส่วนหนึ่งของมรดกโลกดงพญาเย็น-เขาใหญ่ อุทยานแห่งชาติภูจองนายอย (จ.อุบลราชธานี): ครอบคลุมพื้นที่รอยต่อ 3 ประเทศ (ไทย ลาว กัมพูชา) หรือสามเหลี่ยมมรกต อุทยานแห่งชาติปางสีดา (จ.สระแก้ว): แหล่งดูผีเสื้อที่สำคัญและมีผืนป่าติดต่อกับกัมพูชา เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า (Wildlife Sanctuaries) เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าตามแนวเทือกเขาพนมดงรัก ซึ่งทำหน้าที่เป็นปราการธรรมชาติและแหล่งที่อยู่อาศัยของสัตว์ป่า ได้แก่: เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าพนมดงรัก (จ.ศรีสะเกษ): ครอบคลุมพื้นที่ตามแนวชายแดน มีจุดเด่นที่ทุ่งกบาลกะไบ เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยศาลา (จ.ศรีสะเกษ): ตั้งอยู่ติดชายแดนกัมพูชาในเขตอำเภอขุนหาญ เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยทับทัน-ห้วยสำราญ (จ.สุรินทร์): พื้นที่ป่าอนุรักษ์ตามแนวชายแดนที่สำคัญของจังหวัดสุรินทร์ เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่ายอดโดม (จ.อุบลราชธานี): ตั้งอยู่บริเวณรอยต่อชายแดนไทย-กัมพูชาทางทิศตะวันออกสุดของเทือกเขาพนมดงรัก นอกจากนี้ยังมีเขตห้ามล่าสัตว์ป่าและวนอุทยานอื่นๆ กระจัดกระจายอยู่ตามแนวชายแดนใน 7 จังหวัด

สรุปคือ: อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวกัมพูชาบนเขาพระวิหารถูกด้อยค่า เพราะพีชนิยามบนแผ่นดินไทยเขียวชะอุ่ม เห็นความเจริญทุกชีวิตบนความหลากหลายทางชีวภาพในเขตแดนไทย ฉะนั้นปราสาทเขาพระวิหารจึงเสมือนแม่เหล็กดึงดูดนักท่องเที่ยวให้ไทย

นอกจากนี้ พุทธศาสนายังอธิบายคุณลักษณะของกรรมว่า กรรมเป็นของตน, กรรมเป็นแดนเกิด ,กรรมเป็นเผ่าพันธุ์,กรรมเป็นที่พึ่งอาศัยและกรรมเป็นผู้ติดตาม กรณีการรบปะทะกันระหว่างทหารกัมพูชาและไทยนั้นเริ่มมาตั้งแต่ 2505 ในตอนนั้นคนไทยเข้าใจว่ากัมพูชาลุ่มหลงทับหลังคติพราหมณ์-ฮินดูเรื่องการกวนเกษียรสมุทร การก่อกวนและแกล้งรุกรานด้วยกำลังทั้งโดยทหารและประชาชน ด้วยการล้อบบี้เพื่อบิดเบือนกฎหมายโดยกษัตริย์และผู้นำ ด้วยการเบียดเบียนสิทธิมนุษยชนคนไทยทั้งด้านการศึกษาและการรักษาพยาบาล แม้กัมพูชาชนะคดีแล้ว ได้ เป็นเจ้าของเขาพระวิหารแล้ว ก็ยังไม่หยุดด้อยค่าคนไทย ประเทศไทย และกษัตริย์ไทย ปี 2568 เรียกร้องและอ้างสิทธิทับซ้อนดินแดนอธิปไตยไทย อีกทั้งนำโรงงานอุตสาหกรรมสแกมและอาชญากรรมข้ามชาติมาตั้งบนแผ่นดินไทยด้วย จึงเกิดการทำลายล้างครั้งใหญ่ปลายปี 2568 - 2569 สรุปว่า ทุกเหตุการณ์ที่ปรากฏ เป็นไปตามจิตนิยามและกรรมนิยาม วันนี้พนมดงรักก็ยังรักษาและสร้างสรรค์สันติภาพได้ เพราะคนไทยมีการฝึกปฏิบัติธรรมอย่างเข้มข้น กล้าปฏิเสธคาสิโนในประเทศไทย เพราะคติชน “ทาน ศีล ภาวนา” กัมพูชาพ่ายแพ้เพราะผู้นำบิดเบือนประวัติศาสตร์ ปลุกระดมให้คนเขมรเชื่ออย่างงมงายในคติการกวรเกษียรสมุทร ผู้นำพาคนทั้งประเทศ ประกอบมิจฉาชีพ ทุศีลจนถูกคนไทยด้อยค่า พุทธศาสนามีคุณูปการสร้างสันติภาพภายใน และเราเรียนรู้ด้วยตนเอง เราจึงอาจหาญชาญชัย ทับหลังของปราสาทพระวิหารและปราสาทสมัยบาปวนอีก 89 หลังเรื่องการกวนเกษียรสมุทรในยุคพุทธศตวรรษที่ 16 - 17 มีอิทธิพลต่อประชาชนส่วนใหญ่ของสองประเทศในทิศทางต่างกัน กล่าวคือคนไทยมององค์รวมว่าเขาพระวิหารหรือปราสาทอื่นๆแทนเขาพระสุเมรุ ตัวอาคารปราสาทคือกายานคร ที่หันศีรษะทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ เตือนสติว่าเปลือกโลกกำลังเคลื่อนไปทิศใดทิศนั้นอันตราย คนกัมพูชาเป็นไปตามจิตตนิยาม คือ สัมโมหะ (Sammoha) ความหมายโดยตรง แปลว่า “ความหลงใหล” หรือ “ความหลงพร้อม” เป็นอาการของจิตที่มืดบอด มึนงง ไม่รู้ตามความเป็น จริง เป็นสภาวะธรรมอีกชนิดหนึ่ง. เพราะสัมโมหะคืออีกชื่อหนึ่งของ “อวิชชา” (ความไม่รู้) หรือ "โมหะ" (ความหลง) ซึ่งเป็นหนึ่งในกิเลสหลัก 3 ตระกูล (โลภะ โทสะ โมหะ) สัมโมหะมีบทบาทเป็นตัวการที่ปิดกั้นปัญญา ทำให้มองไม่เห็นสภาวธรรมตามจริง ทำให้เกิดความเข้าใจผิดตัดสินใจผิด หรือกระทำอกุศลกรรมได้ง่าย

การศึกษาภูมิปัญญาพุทธศาสนาในมิติพลังงาน คือ ทางเลือกที่สอดคล้องกับสถานการณ์ปัจจุบัน เพราะข้อความในพระไตรปิฎกเป็นภาษาพลังงาน การเรียบเรียงคำมีการซ้ำย้ำอย่างเป็นเหตุเป็นผลและระบบ ในข้อธรรมของนิยาม 5 เป็นภาษาพลังงานชัดเจนในส่วนของจิตนิยามและกรรมนิยาม กรรมนิยาม คือข้อธรรมในมิติพลังงานเพราะเจตนาคือจุดเริ่มต้น: ตรงตามพุทธพจน์ที่ว่า “เจตนาหำ ภิกฺขเวกมฺมำวทามิ” (ภิกษุทั้งหลาย เรากล่าวว่าเจตนาคือกรรม) เจตนาเปรียบเหมือนแรงผลักดันที่กำหนดทิศทางของพลังงานเพราะมีความเร็ว มีเวลา มีทิศทาง มีจุดเริ่มต้นและจุดจบ อีกทั้งมีความแม่นยำ ความแม่นยำของกรรม มันเป็นการทำงานเป็นระบบเหตุและผลที่ซับซ้อนแต่เที่ยงตรง (Natural Law) เมื่อสร้างเหตุไว้อย่างไร ผลย่อมสะท้อนกลับมาในทิศทางเดียวกันเสมอ ความเป็นเจ้าของ: การที่กรรมเป็น "ของตน" หรือ "ที่พึ่งอาศัย" อธิบายได้ว่าข้อมูลหรือ "ร่องรอย" ของการกระทำนั้นถูกบันทึกไว้ในกระแสจิต(หรือในมุมวิทยาศาสตร์คือโครงข่ายที่ติดตามตัวเราไป) ไม่สูญหายไปตามกาลเวลา การมองกรรมในรูปแบบ "พลังงาน

ที่มีทิศทาง" ช่วยให้เข้าใจได้ง่ายขึ้นว่าทำไมเราถึงหนีผลกรรมไม่พ้น เพราะมันคือวิถีของเหตุปัจจัยที่ตัวเราเองเป็นคนเริ่มต้นไว้ นอกจากนี้ พุทธศาสนายังอธิบายคุณลักษณะของกรรมว่า กรรมเป็นของตน, กรรมเป็นแดนเกิด,กรรมเป็นเผ่าพันธุ์,กรรมเป็นที่พึ่งอาศัยและกรรมเป็นผู้ติดตาม กรณีการรบปะทะกันระหว่างทหารกัมพูชาและไทยนั้นเริ่มมาตั้งแต่ 2505 ในตอนนั้นคนไทยเข้าใจว่ากัมพูชาลุ่มหลงทับหลังคติพราหมณ์-ฮินดู เรื่องการกวนเกษียรสมุทร การก่อกวนและแกล้งรุกรานด้วยกำลังทั้งโดยทหารและประชาชน ด้วยการล้อบบี้เพื่อบิดเบือนกฎหมายโดยกษัตริย์และผู้นำ ด้วยการเบียดเบียนสิทธิมนุษยชนคนไทยทั้งด้านการศึกษาและการรักษาพยาบาล แม้กัมพูชาชนะคดีแล้ว ได้เป็นเจ้าของเขาพระวิหารแล้ว ก็ยังไม่หยุดด้อยค่าคนไทยประเทศไทย และกษัตริย์ไทย ปี 2568 เรียกร้องและอ้างสิทธิทับซ้อนดินแดนอธิปไตยไทย อีกทั้งนำโรงงานอุตสาหกรรมสแกมและอาชญากรรมข้ามชาติมาตั้งบนแผ่นดินไทยด้วย จึงเกิดการทำลายล้างครั้งใหญ่ปลายปี 2568 - 2569 สรุปว่า ทุกเหตุการณ์ที่ปรากฏ เป็นไปตามจิตนิยามและกรรมนิยาม วันนี้พนมดงรักก็ยังรักษาและสร้างสรรค์สันติภาพได้ เพราะคนไทยมีการฝึกปฏิบัติธรรมอย่างเข้มข้น กล้าปฏิเสธคาสิโนในประเทศไทย เพราะคติชน “ทาน ศีล ภาวนา” กัมพูชาพ่ายแพ้เพราะผู้นำบิดเบือนประวัติศาสตร์ ปลุกระดมให้คนเขมรเชื่ออย่างงมงายในคติการกวรเกษียรสมุทร ผู้นำพาคนทั้งประเทศ ประกอบมิจฉาชีพ ทุศีลจนถูกคนไทยด้อยค่า พุทธศาสนามีคุณูปการสร้างสันติภาพภายใน และเราเรียนรู้ด้วยตนเอง เราจึงอาจหาญชาญชัย ทับหลังของปราสาทพระวิหารและปราสาทสมัยบาปวนอีก 89 หลังเรื่องการกวนเกษียรสมุทรในยุคพุทธศตวรรษที่ 16 - 17 มีอิทธิพลต่อประชาชนส่วนใหญ่ของสองประเทศในทิศทางต่างกัน กล่าวคือคนไทยมององค์รวมว่าเขาพระวิหารหรือปราสาทอื่นๆแทนเขาพระสุเมรุ ตัวอาคารปราสาทคือกายานคร ที่หันศีรษะทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ เตือนสติว่าเปลือกโลกกำลังเคลื่อนไปทิศใดทิศนั้นอันตราย คนกัมพูชาเป็นไปตามจิตตนิยาม คือ สัมโมหะ (Sammoha) ความหมายโดยตรง แปลว่า “ความหลงใหล” หรือ “ความหลงพร้อม” เป็นอาการของจิตที่มืดบอด มึนงง ไม่รู้ตามความเป็น จริง เป็นสภาวะธรรมอีกชนิดหนึ่ง. เพราะสัมโมหะคืออีกชื่อหนึ่งของ “อวิชชา” (ความไม่รู้) หรือ "โมหะ" (ความหลง) ซึ่งเป็นหนึ่งในกิเลสหลัก 3 ตระกูล (โลภะ โทสะ โมหะ) สัมโมหะมีบทบาทเป็นตัวการที่ปิดกั้นปัญญา ทำให้มองไม่เห็นสภาวธรรมตามจริง ทำให้เกิดความเข้าใจผิดตัดสินใจผิด หรือกระทำอกุศลกรรมได้ง่าย

สรุปว่า คติชนวิทยาพุทธศาสนา คือ พลังสันติภาพ ที่ไม่สูญหาย แต่ถ่ายโอนสู่จิตยุคลธรรม 6 หรือโสภณสาธารณเจตสิก 6 คู่ หรือกระบวนการธัมมวิจัยสัมโพชฌงค์หรือภาวนามัยปัญญาได้

องค์ความรู้ที่ได้รับ

จากการสัมมนา หลักสูตรพุทธศาสนาดุษฎีบัณฑิต สาขาพระพุทธศาสนา บัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์ ประกอบการศึกษาอารยธรรมพนมดงรักกับการศึกษาพระพุทธศาสนา ในหัวข้อพุทธปัญญากับสันติภาพในอาณาจักรพนมดงรัก ได้องค์ความรู้ 5 ประการ คือ W – N – C – E - C ดังนี้

1. WORD โลก ประเทศไทยอยู่บนเปลือกโลกซุนดา เป็นส่วนหนึ่งของเปลือกโลกยูเรเชีย มีร้าวรอยเลื่อนจากการกระแทกหินใต้ดินทำให้พื้นดินยกตัวสูงขึ้นเป็นภู บริเวณนั้นคือ ภูมะเขือและเนิน 350 ในแนวเทือกเขาพนมดงรัก เป็นทิวยาวจากจังหวัดสุรินทร์ถึงจังหวัดอุบลราชธานี

2. NATURE ธรรมชาติ ในแนวทิวเขาพนมดงรัก มีความอุดมสมบูรณ์ หลากหลายทางชีวภาพ ทำให้การเกษตรมีคุณภาพ

3. Culture วัฒนธรรม แถบทิวเขาพนมดงรัก มีกลุ่มชาติพันธุ์ตรภาษาตระกูลออสโตรเอเชียติและไทกะได แต่ละภาษารักสงบ สามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติภาพ มีการสืบทอดทางภูมิปัญญา พัฒนาสังคมวัฒนธรรม เพื่อก้าวสู่อารยธรรม

4. Energy พลังงาน พลังงานในทางภูมิปัญญาพุทธศาสนา มิติพลังงานเป็นจุดเริ่มต้น แรงผลักดันกำหนดทิศทาง ทำงานเป็นระบบเที่ยงตรง

5. Civilization อารยธรรม อารยธรรมโลกมักเริ่มต้นจากบริเวณลุ่มแม่น้ำ ที่สำคัญที่เป็นรากฐานของชีวิต ดังตัวอย่าง อารยธรรมอินเดีย (ลุ่มแม่น้ำสินธุ) เป็นแหล่งกำเนิดของศาสนาพุทธและพราม์-ฮินดู และอารยธรรม ยังหมายถึง ความศิวิไลซ์ การมีวัฒนธรรมที่พัฒนาแล้วส่งผลต่อความคิด และการกระทำของมนุษย์

สรุป

ประเทศไทยอยู่บนเปลือกโลกซุนดา เป็นส่วนหนึ่งของเปลือกโลกยูเรเชีย มีร้าวรอยเลื่อนจากการกระแทกหินใต้ดินทำให้พื้นดินยกตัวสูงขึ้นเป็นภู บริเวณนั้นคือ ภูมะเขือและเนิน 350 ในแนวเทือกเขาพนมดงรัก เป็นทิวยาวจากจังหวัดสุรินทร์ถึงจังหวัดอุบลราชธานี มีธรรมชาติแหล่งน้ำใต้ดิน ในแนวทิวเขาพนมดงรัก มีความอุดมสมบูรณ์ หลากหลายทางชีวภาพทำให้การเกษตรมีคุณภาพ เช่นการปลูกข้าว เป็นต้น สิ่งมีชีวิตในแนวทิวเขาพนมดงรัก มีชาติพันธุ์ตระกูลภาษาออสโตรเอเชียติและไทกะได ช้างบ้านช้างป่า สามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติภาพ มี วัฒนธรรม กลุ่มชาติพันธุ์ตระกูลแต่ละภาษารักสงบ มีการสืบทอดทางภูมิปัญญา พัฒนาสังคมวัฒนธรรม เพื่อก้าวสู่อารยธรรม พลังงาน พลังงานในทางภูมิปัญญาพุทธศาสนา มิติพลังงานเป็นจุดเริ่มต้น แรงผลักดันกำหนดทิศทาง ทำงานเป็นระบบเที่ยงตรง

ฉะนั้น คติชนวิทยาพุทธศาสนา คือพลังสันติภาพ พลังบุญบารมี จากการสร้างสรรค์สันติภาพ เพราะคนไทยมี ทาน ศีล ภาวนา อยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข เปรียบเขาพระวิหารและปราสาทอื่นๆดั่งสุเมรุ สำหรับประเทศเพื่อนบ้าน เช่นกัมพูชามีความหลงใหล ปิดกั้นทางปัญญา มองไม่เห็นสภาวะธรรมความจริง

เอกสารอ้างอิง

บุญเลี้ยง ฉิมมาลี. (2555). *คำสอนมุขปาฐที่สะท้อนจากลายผ้าทอมือของกลุ่มชาติพันธุ์ออสโตรเอเชียติกในอนุภูมิภาคลุ่มน้ำแม่โขง*. มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์. สุรินทร์.

พระพรหมวชิรโมลี.(ปริวรรต). (2538). *ตำนานเมืองเชียงแสน*. กรุงเทพฯ: มติชน.

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์. (2564). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลธรรม.* ธรรมสภา : กรุงเทพ.

ยุทธศาสตร์การพัฒนาพัฒนาลุ่มน้ำแม่โขง. (2555). *วิจัยเปรียบเทียบการทำนาข้าวลอยน้ำอยุธยาและเสียมเรียบ*. มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์ : สุรินทร์.

Achara Phanurat. (2565). *Folklore & Peace Magazine*, Surin: Rungtanakiat Offset.

Achara Phanurat. (2551). *Hibernation Lab, Watpawangnamtip*: Yasothon.

วิเคราะห์นิทานพื้นบ้านของบ้านกำเปรเรื่องช้างขาวตัวใหญ่

An Analysis of Folktales of Kamprae Village on the Big White

พระสุพิน ธีปธมฺโม[1,*] และ พระมหาพจน์ สุวโจ[2]
Phra Supin Thipadhammo[1,*] and Phramaha Poch Suvajo[2]

บทคัดย่อ

นิทานพื้นบ้านเรื่อง ช้างขาวตัวใหญ่ ของชุมชนบ้านกำเปร เป็นเรื่องเล่าที่สะท้อนความเชื่อดั้งเดิมเกี่ยวกับธรรมชาติ สัตว์ศักดิ์สิทธิ์ และความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งเหนือธรรมชาติ เนื้อเรื่องกล่าวถึงหญิงชราคนหนึ่งที่ตั้งครรภ์โดยไม่รู้ตัว หลังจากดื่มน้ำจากแอ่งรอยเท้าช้างขาวตัวใหญ่ ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ของอำนาจ บุญบารมี และความศักดิ์สิทธิ์ ต่อมาได้ให้กำเนิดบุตรชายผู้มีร่างกายแข็งแรง มีคุณธรรม และวาจาอ่อนน้อม

เมื่อเติบโตเป็นหนุ่ม เด็กชายออกเดินทางตามหาบิดา และได้เผชิญกับอุปสรรคจากสัตว์ป่าอันตรายหลายชนิด แต่สามารถผ่านพ้นมาได้ด้วยความสุภาพ ความเคารพ และความตั้งใจจริง จนในที่สุดได้พบกับช้างขาวตัวใหญ่ซึ่งเป็นบิดาที่แท้จริง การพบกันของพ่อลูกแสดงให้เห็นถึงสายใยแห่งความรัก ความเมตตา และความเข้าใจในสัจธรรมของชีวิต แม้ไม่อาจอยู่ร่วมกันได้ แต่ต่างฝ่ายต่างยอมรับบทบาทและวิถีของตน

นิทานเรื่องนี้มีคุณค่าทางวัฒนธรรมและศีลธรรม โดยเน้นการปลูกฝังความกตัญญู ความอ่อนน้อมถ่อมตน ความกล้าหาญ และการเคารพธรรมชาติ อีกทั้งสะท้อนคติความเชื่อของชุมชนที่มองว่าสรรพสิ่งล้วนดำเนินไปตามวิถีแห่งชีวิตและกาลเวลาอย่างเหมาะสม

คำสำคัญ: นิทานพื้นบ้าน, บ้านกำเปร, ช้างขาวตัวใหญ่

Abstract

The folk tale “The Great White Elephant” reflects traditional community beliefs concerning the sacredness of great animals and the natural world. The story describes an elderly woman who mysteriously becomes pregnant after drinking water from a pond formed by the footprint of a great white elephant. She later gives birth to a son who grows up physically strong, well-behaved, and respectful in speech and conduct. As he matures,

[1] นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
[1] Graduate Student, Subject of Buddhist Studies, Buriram Buddhist College, Mahachulalongkornrajavidyalaya University
[2] อาจารย์ประจำวิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
[2] Lecturer of Buriram Buddhist College, Mahachulalongkornrajavidyalaya University
* E-mail: jijiuan@gmail.com

the young man becomes curious about his father and sets out on a journey through deep forests and wilderness. Along the way, he encounters various dangerous wild animals but overcomes these obstacles through politeness, respect, and firm determination. Eventually, he meets the Great White Elephant, who is revealed to be his true father. Their reunion symbolizes deep familial bonds, compassion, and acceptance of the truths of life. Although they cannot live together, the story emphasizes understanding one's role and destiny. This folk tale holds significant moral, social, and cultural value, highlighting gratitude, humility, and a way of life that harmonizes with nature.

Keywords: Folk tales, Bankamprae, Big white elephant

บทนำ

นิทานพื้นบ้าน คือเรื่องเล่าที่เกิดจากภูมิปัญญาของคนในท้องถิ่น ถ่ายทอดสืบต่อกันมาจากรุ่นสู่รุ่น โดยการเล่าปากต่อปาก มักไม่ปรากฏชื่อผู้แต่งอย่างชัดเจน เนื้อเรื่องสะท้อนวิถีชีวิต ความเป็นอยู่ของชุมชน แสดงความเชื่อ ค่านิยม และขนบธรรมเนียมประเพณี ภาษาที่ใช้เรียบง่าย เข้าใจง่าย เหมาะกับคนทุกวัย ตัวละครอาจเป็นมนุษย์ สัตว์ หรือสิ่งเหนือธรรมชาติ เหตุการณ์ในเรื่องมักแฝงจินตนาการและความเชื่อดั้งเดิม นิทานพื้นบ้านมีจุดมุ่งหมายเพื่อให้ความเพลิดเพลินพร้อมทั้งสอดแทรกคติธรรมและข้อคิดในการดำเนินชีวิต ช่วยปลูกฝังคุณธรรม เช่น ความกตัญญู ความซื่อสัตย์ สอนให้รู้จักแยกแยะความดีและความชั่ว เป็นสื่อในการอบรมสั่งสอนคนในสังคมช่วยอนุรักษ์วัฒนธรรมและอัตลักษณ์ของท้องถิ่นจึงถือเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่มีคุณค่าของสังคมไทย ทำให้ผู้ฟังหรือผู้อ่านเรียนรู้ความดีและหลีกเลี่ยงความชั่ว เป็นสื่อในการถ่ายทอดวัฒนธรรมของชุมชน ช่วยสร้างความสามัคคีและความภาคภูมิใจในท้องถิ่น จึงถือเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่มีคุณค่าและควรอนุรักษ์ไว้[2]

บ้านกำเปรเดิมมีชื่อว่า กำสไบเปร ก่อตั้งเมื่อประมาณ ๒๐๐ ปีที่ผ่านมา มีตาบุญ ยายเหน็บ อะพรรัมย์ มาตั้งหลักปักฐานสร้างบ้าน มาทำมาหากิน อยู่ใกล้หนองน้ำแห่งหนึ่ง และได้เลี้ยงช้างไว้เป็นพาหนะ ๑ เชือก ตาบุญและยายเหน็บ มีลูกด้วยกันประจำนวน ๗ คน เมื่อตาบุญและยายเหน็บเสียชีวิต ลูกหลานได้พากันแยกย้ายไปอยู่ที่อื่นบ้าง และอีกหลายคนก็ยังอยู่ในหมู่บ้านมาจนถึงปัจจุบัน ประมาณปี ๒๕๓๒ ได้มีการแยกหมู่บ้าน โดยมีนายชลอ ชิงชัยชนะ เป็นผู้ใหญ่คนแรก ปัจจุบันมีผู้ใหญ่บ้านชื่อนาย ชาวบ้านกำเปรมีเรื่องเล่าน่าสนใจเกี่ยวกับช้างขาวตัวใหญ่ ซึ่งมีการเล่าสืบทอดมาตั้งแต่บุรุษ โดยเนื้อหาสาระเน้นกล่าวถึงคุณธรรมสอนให้คนทำดีและละความชั่ว ผู้เขียนเห็นว่าเรื่องช้างตัวใหญ่ยังไม่มีการรวบรวมข้อมูลมาก่อน จึงต้องการสัมภาษณ์ชาวบ้านและเก็บเป็นหลักฐาน นอกจากนั้น ยังต้องการศึกษาหลักพุทธธรรมที่ซ่อนอยู่ในนิทานพื้นบ้านเรื่องนี้ว่ามีความสำคัญอย่างไร

นิทานพื้นบ้านของบ้านกำเปรเรื่องช้างขาวตัวใหญ่

สมัยก่อนนั้น ช้างขาวตัวใหญ่ มีตัวผู้ตัวเมีย คนเฒ่าคนแก่ แต่โบราณเดินป่าเดินดงหิวน้ำ จะหาที่น้ำกิน ที่ไหนก็ไม่มีหายาก มีผู้หญิงเดินทาง ๓ คน ไปขุดมันที่ป่า เอาน้ำใส่น้ำ ไปคนละขวด มียายเตือน แกกินน้ำหมดขวดก่อนเพื่อน พอเดินไปเรื่อยๆ ก็หิวอีก เลยขอนำจากยายบุญ และยายมี ทั้ง ๒ ที่มาด้วย แต่ยายทั้ง ๒ ไม่ได้ให้น้ำ เอาไว้กระหายกินเองเหมือนกัน ท่านบอกว่า จะหาน้ำที่ไหนเอามาดื่ม ยายเอนไม่รู้ จะทำอย่างไร ตั้งหน้าตั้งตาขุดมัน เหนื่อย ก็เหนื่อย เลยเดินไปหาน้ำกิน พอดีว่าเดินไปเห็น น้ำที่อยู่ในแอ่ง (ตะล็อก ลอยเท้าช้าง) นั่นเอง ไม่ใหญ่มาก พอช้างขาวตัวใหญ่ นั้น ปัสสาวะ ออกมา น้ำใสมาก รสชาติปกติเหมือนน้ำเปล่า ยายเตือน ไม่รู้ว่าเป็นน้ำปัสสาวะของช้างตัวขาวตัวใหญ่ ก็เลยดื่มไป ใช้มือทั้ง ๒ ของตัวเองเอ่อเข้ามาเหมือนกระชอนตักน้ำ แล้วตักดื่ม พอดื่มเสร็จ พอกลับบ้านก็เกิดการตั้งท้องประมาณ ๘-๙ เดือน ใหญ่เตือน ก็คลอดลูก ออกมา เหมือนคนปกติทั่วไป ชาวบ้าน พูดต่างๆ นานๆว่า การไปขุดมันครั้งนี้ ยายเตือน มีเด็กอยู่ในท้องได้อย่างไร หรือว่ายายเตือน จะมีกิ๊ก (แฟน) ยายเตือน แกบอกว่า ยายแก่ดื่มน้ำ นายแอ่งนั่นแหละ ดื่มแต่น้ำทำไมถึงท้องได้ พอคลอดลูกออกมาเป็นลูกผู้ชาย พอโตเป็นหนุ่มแล้ว ตัวใหญ่กว่าเพื่อนในละแวกบ้านมากๆ และเป็นเด็กดี มีวาจาอ่อนน้อมถ่อมตน มีมารยาทเรียบร้อย พอโตลูกเลยอยากเห็นหน้าพ่อ ว่ารูปร่างของพ่อ นั้นเป็นอย่างไร แม่เลยบอกกับลูกชายว่า เจ้าไม่มีพ่อหรอก ลูกถามแม่ว่า และผมเกิดมาได้อย่างไร ทำไมไม่มีพ่อ แม่คิดได้แต่สงสารลูก คิดสงสารลูก ก็เลย คิดถึงตอน ที่ตนเอง ดื่มน้ำ ที่แอ่งน้ำ ที่ช้างขาวตัวใหญ่ปัสสาวะไว้ ท่าคิดว่าเราพูดช้างเขาตัวใหญ่ นี้ น่าจะใหญ่กว่า ในจังหวัดนี้ หรือเท่ากับเป็นหัวหน้าของคนอื่น หรือคนที่เป็นเศรษฐี ในป่านั่นเอง ลูกชาย บอกแม่ว่า อยากไปหาพ่อ แม่เลยไม่อยากข้าม แต่ก็กลัวว่าลูกจะเกิดอันตราย เลยบอกว่าพ่อชื่อช้างขาวตัวใหญ่ ลูกชายได้ยินแล้ว แม่แล้วก็เดินออกไป แม่บอกว่าพ่อชื่อช้างขาวตัวใหญ่ ถ้ากลัว ก็อย่าไป เลยนะลูก ช้างขาวมีงาใหญ่มาก เกิดความเป็นห่วง กลัวลูกชายจะตาย เลยทำข้าวตากแห้งไว้ให้ลูก ไว้ในการเดินทาง เข้าไปในป่าเขาลำเนาไพร เดินไปในป่าลึกก็ไม่เห็นพ่อ ทีนี้เดินไปเจอเสือ ลายพาดกลอน ตัวใหญ่ คำว่าเสือ เป็นผู้ล่าเนื้อ จะกินเนื้อ เจ้าเด็กหนุ่ม คนนั้น ไม่ให้เหลือแม้แต่กระดูกเลย น่าจะเกิดอะไรสักอย่าง กับเด็กหนุ่ม เด็กหนุ่มเลยก้มลงยกมือ ไหว้เจ้าเสือตัวนั้นว่า อยากกินผมเลย ผมเพียงเพื่อมาตามหาพ่อ เสือเกิดความสงสาร เลยถามชื่อว่า พ่อ เจ้าชื่ออะไร ชายหนุ่ม เลยบอกว่า พ่อชื่อขาวตัวใหญ่ เสือเลย ชี้ทาง บอกชายหนุ่มว่า พ่อของเจ้า ไม่ได้อยู่ ตรงนี้เหรอ ไปอีกหนึ่ง๑ ป่า ไปให้พ้นชายป่า ชายหนุ่ม เลยแสดงความเคารพ ต่อเสือเจ้าป่าตัวนั้น ด้วยการก้มลงกราบก้มลงกราบ และขอบพระคุณ และเดินจากไป พอพ้นชายป่า ก็เจอสัตว์ที่กินคนชื่อว่า กระจอก แกพูดว่า กระดูกอ่อน กระดูกแก จะกินให้หมดเลย เด็กหนุ่มเลยพูดกับกระจอกนั้นว่า อย่ากินผมเลย ผมเพียงเพื่อมาตามหาพ่อ กระจอก ถามชายหนุ่มว่า พ่อเจ้าชื่ออะไร ชายหนุ่มตอบว่า ชื่อช้างขาวตัวใหญ่ กระจอกบอกว่า ไม่ได้อยู่ที่นี่หรอก เจ้าต้องไป อีก ชายหนุ่มก้มลงกราบลา และขอพระคุณ ที่เจ้าสัตว์กระจอกไม่ได้กินตัวเองไป และเดินไปตามหาพ่อต่อไป เดินผ่านป่าเขาลำเนาไพร ก็ไปเจอ ข้างตัวสีดำ กำลังตกมัน กำลังโกรธไม่สนอะไร ถ้าชายหนุ่มเดินมาอีก จากระทืบให้ตายคาเท้าเลย ชายหนุ่ม ก้มลงกราบ ที่เท้าข้างตัวสีดำ กำลังตกมัน ว่าอย่าทำร้ายผมเลย ผมเพียง แต่มาตามหาพ่อ ช้างตัวสีดำ ได้ยิน ยืนนิ่งไปพักนึง ลดความดุร้ายลง

จนสงบ และถาม ใช้นมไปว่า ไม่มีใคร สามารถ เดินผ่านป่า เขา ลำเนาไพรแห่งนี้ไปได้หรอก ที่ท่านบอก เพราะความเป็นห่วง ต่อชายหนุ่ม เลยถามว่า พ่อเจ้าชื่ออะไร ชายหนุ่มบอกว่า ชื่อช้างขาวตัวใหญ่ ช้างตัวสีดำบอกว่า ใกล้ถึงแล้ว เดินไปอีกหนึ่งป่า พอชายหนุ่มได้ฟังอย่างนั้น ก็ก้มลงกราบ ข้างตัวสีดำ แล้วเดินไปตามหาพ่อต่อไป พอมาถึงที่ที่ช้างตัวสีดำบอก ก็เจอจริงๆ ข้างขาวตัวใหญ่มากๆ ครับ ข่าวมากๆ งา ๒ ข้าง ขาวสวยงามมากๆ ช้างตัวใหญ่นั้น พอเห็นชายหนุ่มเดินมา ก็กระทืบเท้า เข้าอย่างแรง พื้นดิน สะเทือนเล็กน้อย พูดในใจว่า ใครบังอาจ ไม่มีใคร ที่จะผ่านเราไปได้ ช้างขาวตัวใหญ่คิดว่า ชายหนุ่มคนนี้มีจิตมีใจอะไร ที่เข้ามาในป่าเขา ลำเนาไพรแห่งนี้คนเดียว ชายหนุ่ม ก็คิดในใจ ว่านี่กะมั้งที่แม่บอกว่าพ่อ ช้างขาวตัวใหญ่เลยถามชายหนุ่มว่า เธอจะไปไหน ชายหนุ่มตอบว่าผมมาตามหาพ่อ ผมโตเป็นหนุ่มแล้ว อยากเห็นหน้าพ่อสักครั้ง ช้างขาวตัวใหญ่ถามว่า เจ้าเกิดปีอะไร ชายหนุ่มบอกว่าผมอายุได้ ๑๒ ปีแล้ว ช้างขาวตัวใหญ่ท่านก็รู้ อยู่แก่ใจว่าชายหนุ่มนั้น เป็นลูกชายของตัวเอง ส่วนชายหนุ่มนั้น ก็ชิดเช่นเดียวกัน ว่าคงเป็นพ่อของเราแน่ๆ ที่แม่บอก ช้างขาวตัวใหญ่ บอกชายหนุ่มว่า เจ้าจงรออยู่ตรงนี้แหละ อย่าไปไหนนะ ช้างขาวตัวใหญ่ถามซึ่งชายหนุ่มทั้งที่รู้ว่า เป็นลูกของตัวเองถามว่า เจ้าเคยขี่ช้างขาวตัวใหญ่ไหม ชายหนุ่มตอบว่า ยังไม่เคยเลยครับ ผมไม่เคย พบเคยเห็น ช่างเลยครับ ช้างที่แถวบ้านไม่มี ช้างขาวตัวใหญ่ เลยถามว่า เจ้าไม่กลัวเราหรือ ชายหนุ่มตอบว่า ผมไม่ได้กลัวครับ เพราะช้างไม่ได้แสดงความดุร้ายออกมา ช้างขาวตัวใหญ่ เลยถามว่าเจ้ากล้านั่งที่หลังเรามั้ย ชายหนุ่มตอบว่าตอบว่าถ้าพ่อช้างให้นั่ง ผมก็จะนั่งบนหลังช้างครับ ทีนี้ช่างขาวตัวใหญ่ให้ชายหนุ่มขึ้นมานั่งตรงที่คอ พูดประโยคที่ว่า ลูกขึ้นมา ที่คอของพ่อนะ ชายหนุ่มเลยถามช้างตัวใหญ่นั้นว่า ใช่พ่อผมจริงๆใช่ไหม ช้างขาวตัวใหญ่นั้นตอบว่า ใช่ เราเป็นพ่อของเธอเอง และสั่นหัวเบาๆ ช้างขาวตัวใหญ่นั้น ก็มีน้ำตาไล่ออกมา ร้องไห้ ด้วยความดีใจ ปลาบปลื้มใจ นี่คือสายเลือดของเราเอง นึกถึงอดีต เมื่อหลายปีก่อนที่เราได้ไปปัสสาวะ ณ ที่แห่งหนึ่งในป่า แถวหมู่บ้าน ของแม่เจ้า และให้ลูกชายลงมาจากคอ มาข้างล่างแล้วลูบหัวลูกชายเบาๆ และมอกว่า ลูกเอ๋ย จำทางที่เจ้ามาได้ไหม เพราะว่าเจ้าเป็นมนุษย์ ส่วนพ่อนั้นเป็นสัตว์ใหญ่ พ่อไม่สามารถ กลับไปอยู่กับพวกเธอได้ เอาคำนี้ไปบอกกับแม่ด้วยว่า เมื่อมีวันและเวลา ที่สมควร และเหมาะสม พ่อจะไปเยี่ยมเจ้ากลับแม่ ลูกชายได้ฟังก็ทำตามนั้น พอกลับถึงบ้าน แล้วบอกกับแม่ว่า ผมเจอ พ่อแล้ว พ่อบอกว่า คิดถึง แม่ กับผมนะ เมื่อถึงวันเวลาที่เหมาะสม พ่อจะกลับ มาหาพวกเรา เราก็จะได้อยู่พร้อมหน้าพร้อมตากันสักครั้งหนึ่ง ทุกอย่าง ล้วนเป็นไปตามวิถีชีวิต เช่นนั้นเอง

สรุป

นิทานเรื่องช้างขาวตัวใหญ่เป็นนิทานพื้นบ้านที่สะท้อนความเชื่อและคติธรรมของชุมชนโบราณ ยายเตือนเดินป่าไปขุดมันกับเพื่อนและประสบความลำบากจากการขาดแคลนน้ำยายเตือนได้ดื่มน้ำจากแอ่งรอยเท้าช้างขาวตัวใหญ่โดยไม่รู้ที่มา ต่อมายายเตือนตั้งครรภ์และให้กำเนิดบุตรชาย ชาวบ้านเกิดความสงสัยและนินทา แต่ยายเตือนยึดมั่นในความบริสุทธิ์ของตน บุตรชายเติบโตเป็นคนดี สุภาพ อ่อนน้อม และแข็งแรง เมื่อโตเป็นหนุ่ม เขาใคร่รู้ที่มาของบิดา มารดาบอกว่าพ่อคือช้างขาวตัวใหญ่ในป่า ชายหนุ่มออกเดินทางฝ่าป่าเพื่อตามหาพ่อ ระหว่างทางพบสัตว์ร้ายหลายชนิด แต่รอดพ้นด้วยความสุภาพและความจริงใจ

สัตว์เหล่านั้นเกิดความเมตตาและชี้ทางให้ ในที่สุดชายหนุ่มได้พบช้างขาวตัวใหญ่ ช้างขาวยอมรับว่าเป็นบิดาของเขา ทั้งสองต่างซาบซึ้งและผูกพันทางสายเลือด ช้างขาวแสดงความรักและห่วงใยต่อลูก แต่ยอมรับความจริงว่าไม่อาจอยู่ร่วมกับมนุษย์ได้ เรื่องนี้สะท้อนคุณค่าความกตัญญู ความอดทน และเมตตาธรรมในการดำเนินชีวิต

บรรณานุกรม

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2535). พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

กรมวิชาการ. วรรณคดีและวรรณกรรมพื้นบ้าน. กระทรวงศึกษาธิการ.

การบูรณาการหลักสังคหวัตถุธรรมเพื่อส่งเสริมพฤติกรรมทางการเมืองตามวิถีประชาธิปไตยของประชาชนตำบลโคกสี อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น

Integration Of Saṅgahavatthu Dhamma Principles To Promote Political Behavior In Accordance With The People's Democratic Principles Among Residents Of Koksi Subdistrict, Mueang District, Khon Kaen Province

ธีระภัทร โพธิ [1,*], ชาญชัย ฮวดศรี [2] และ สุรพล พรมกุล [3]

Theerapat Photi [1,*], Chanchai Huadsri [2] and Suraphon Promgun [3]

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์คือ 1) เพื่อศึกษาระดับพฤติกรรมทางการเมืองตามวิถีประชาธิปไตยของประชาชนตำบลโคกสี อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น 2) เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างหลักสังคหวัตถุธรรม กับพฤติกรรมทางการเมืองตามวิถีประชาธิปไตยของประชาชนตำบลโคกสี อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น 3) เพื่อนำเสนอการบรูณาการหลักสังคหวัตถุธรรมเพื่อส่งเสริมพฤติกรรมทางการเมืองตามวิถีประชาธิปไตยของประชาชนตำบลโคกสี อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น การวิจัยเป็นแบบผสานวิธี ประกอบด้วยการวิจัยเชิงปริมาณใช้แบบสอบถามเป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยมีค่าความเชื่อมั่นทั้งฉบับเท่ากับ 0.95 กลุ่มตัวอย่าง จำนวน 380 คน สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ทดสอบสมมติฐานโดยใช้ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ของเพียร์สัน และการวิจัยเชิงคุณภาพ ใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 12 รูปหรือคน วิเคราะห์ข้อมูลโดยการวิเคราะห์เนื้อหาเชิงพรรณนา

ผลการวิจัยพบว่า

1) ระดับการปฏิบัติตามพฤติกรรมทางการเมืองตามวิถีประชาธิปไตย โดยภาพรวม อยู่ในระดับปานกลาง มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.35 เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน โดยเรียงค่าเฉลี่ยสูงสุดไปหาต่ำสุด พบว่า ด้านการไปใช้สิทธิในการเลือกตั้ง มีค่าเฉลี่ยสูงสุดเท่ากับ 4.30 รองลงมาคือ ด้านติดตามข่าวสารทางการเมือง มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.27 ด้านการมีส่วนร่วมทางการเมือง มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.04 และด้านการสนับสนุนพรรคการเมือง มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 1.81 ตามลำดับ

[1-3] มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น

[1-3] Mahachulalongkornrajavidyalaya University Khon Kaen Campus

* Corresponding author. E-mail: theerapatphoti2002@gmail.com

2) ความสัมพันธ์ระหว่างหลักสังคหวัตถุธรรมกับพฤติกรรมทางการเมืองตามวิถีประชาธิปไตย โดยภาพรวม มีความสัมพันธ์กันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 โดยมีความสัมพันธ์อยู่ในระดับปานกลาง (r=0.53**) กล่าวคือเมื่อประชาชน ตำบลโคกสี อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น ส่งเสริมพฤติกรรมทางการเมืองโดยบูรณาการเข้ากับหลักสังคหวัตถุธรรม พฤติกรรมทางการเมืองก็จะเป็นไปในทิศทางที่พึงประสงค์ตามระบอบประชาธิปไตย

3) การบูรณาการหลักสังคหวัตถุธรรมเพื่อส่งเสริมพฤติกรรมทางการเมืองตามวิถีประชาธิปไตย พบว่า ด้านทาน การแบ่งปันความรู้ การมีส่วนร่วมทางการเมือง และลดความขัดแย้ง ด้านปิยวาจา การใช้ถ้อยคำสุภาพ การเปิดรับฟังความคิดเห็นอย่างเคารพ ด้านอัตถจริยา การอุทิศตนเพื่อประโยชน์ส่วนรวมและการพัฒนาท้องถิ่น ด้านสมานัตตตา การปฏิบัติงานอย่างสม่ำเสมอ การประสานความสัมพันธ์และสร้างความสามัคคี

คำสำคัญ: หลักสังคหวัตถุธรรม, พฤติกรรมทางการเมือง, วิถีประชาธิปไตย

Abstract

This research aimed to: (1) examine the level of political behavior in accordance with democratic principles among residents of Khok Si Subdistrict, Mueang District, Khon Kaen Province; (2) investigate the relationship between the Sāngahāvatthu Dhamma principle and democratic political behavior of population; and (3) propose an Integration Sāngahāvatthu Dhamma Principles to promote democratic political behavior among residents of Khok Si Subdistrict, Mueang District, Khon Kaen Province. This research employed a mixed-methods design, incorporating both quantitative and qualitative approaches. The quantitative phase utilized a structured questionnaire as the primary data collection instrument, demonstrating an overall reliability coefficient of 0.95. The sample consisted of The sample consisted of 380 participants, including frequency, percentage, mean, and standard deviation, were employed for data analysis. Hypothesis testing was conducted using Pearson's product-moment correlation coefficient. The qualitative phase involved in-depth interviews with 12 key informants, and data were analyzed using descriptive content analysis.

Research Findings

1) The overall level of adherence to democratic political behavior was found to be at a moderate level (Mean = 3.35). When examined by dimension and ranked in

descending order of mean scores, the results indicated that: (a) electoral participation demonstrated the highest mean score (M = 4.30), followed by (b) political news monitoring (M = 4.27), (c) political engagement (M = 3.04), and (d) political party support (M = 1.81), respectively.

2) The relationship between Sāngahāvatthu Dhamma and democratic political behavior was statistically significant at the 0.01 level, exhibiting a moderate positive correlation (r = 0.53**).

3) This finding suggests that when residents of Khok Si Subdistrict integrate Sāngahāvatthu Dhamma principles into their political conduct, their political behavior tends to align more closely with democratic ideals. Regarding the integration of Sangahavatthu Dhamma to promote democratic political behavior, the study identified four thematic dimensions: Dāna (Generosity): Facilitating knowledge sharing, encouraging political participation, and mitigating social conflict; Piyavācā (Speech): Employing respectful and courteous language, and practicing active, respectful listening to diverse viewpoints; Atthacariyā (Beneficence): Demonstrating commitment to collective welfare and local community development; Samānattatā (Impartiality/Consistency): Maintaining consistent performance in civic duties, fostering interpersonal coordination, and cultivating social harmony and unity.

Keywords: Sāngahāvatthu Dhamma, Political behavior, Democratic Principles

บทนำ

ประชาธิปไตย (Democracy) เป็นระบอบการปกครองรูปแบบหนึ่งที่ให้ความสำคัญกับประชาชนในฐานะที่เป็นเจ้าของอำนาจอธิปไตย เน้นการเข้ามามีส่วนร่วมหรือเสียงของประชาชนโดยใช้อำนาจนี้ผ่านทางองค์กรทางการเมืองต่าง ๆ ที่มนุษย์ได้ตกลงกันด้วยความสมัครใจทำสัญญากันเพื่อก่อตั้งรัฐ ให้ทำหน้าที่รักษาสิทธิตามธรรมชาติของมนุษย์ (บูฆอรี ยีหมะ, 2559) การปกครองในระบอบประชาธิปไตยถือว่าทุกคนมีสิทธิเสรีภาพเท่าเทียมกันเพราะอำนาจอธิปไตยที่แท้จริงนั้นมาจากเสียงข้างมากของปวงชนที่เป็นพลเมืองประเทศ ผู้ซึ่งเป็นเจ้าของอำนาจอธิปไตย คุณค่าของระบอบประชาธิปไตยที่มีต่อบุคคล โดยระบอบนี้มองว่าบุคคลมีสิทธิ เสรีภาพ และศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์เท่าเทียมกัน โดยการที่คนจะมีเสรีภาพได้อย่างแท้จริง คือจะต้องไม่ตกอยู่ภายใต้การควบคุมของผู้อื่น เพราะประชาธิปไตยเป็นรูปแบบของการปกครองที่ยึดถือว่า อำนาจอธิปไตยเป็นของประชาชน และประชาชน

เป็นผู้ปกครองตนเอง ดังวาทะของอดีตประธานาธิบดีสหรัฐอเมริกา อับราฮัม ลินคอร์น (Abraham Lincoln) ที่กล่าวไว้ว่า "ประชาธิปไตยเป็นการปกครองของประชาชน โดยประชาชน และเพื่อประชาชน (สุกรี บุญเทพ, หมัดเฟาซี รูบามา, 2563) การปกครองในระบอบประชาธิปไตยจะไร้เสถียรภาพ หากบุคคลหรือสมาชิกที่เป็นพลเมืองของสังคมขาดแบบแผนของความเชื่อ ทัศนคติและค่านิยมที่เป็นประชาธิปไตย สอดคล้องกับบทความเรื่องการวัดความเป็นพลเมือง ของถวิลวดี บุรีกุล รัชวดี แสงมหะหมัด และเออเจนี เมริโอ ที่นำเสนอไว้ว่าความเป็นพลเมือง (citizenship) เป็นคำที่มีความสำคัญต่อการพัฒนาประชาธิปไตยประชาธิปไตยจะประสบความสำเร็จได้ไม่ใช่เพียงแต่มีรัฐธรรมนูญที่ดีเท่านั้น แต่ประชาชนจะต้องเป็น “พลเมือง”ตามระบอบประชาธิปไตยด้วย(ถวิลวดี บุรีกุล รัชวดี แสงมหะมัด และเออเจนี้ เมริโอ, ม.ป.ป.) วรากรณ์ สามโกเศศ กล่าวคือ มีสมาชิกของสังคมที่ใช้สิทธิเสรีภาพโดยมีความรับผิดชอบ เคารพสิทธิผู้อื่น เคารพความแตกต่าง เคารพกติกา ในนานาประเทศอาทิ ประเทศสหรัฐอเมริกาและประเทศเยอรมนีจัดให้มีการศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมือง (Civic Education) ขึ้นมา และประสบความสำเร็จในการสร้างพลเมือง จนเป็นตัวอย่างให้กับประเทศต่างและปัจจุบันการศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมืองได้กลายเป็นปัจจัยความสำเร็จในการปกครองระบอบประชาธิปไตยของประเทศต่าง ๆ ทั่วโลก (สำนักประชาสัมพันธ์ สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร 2558)

จากที่กล่าวมาจึงเห็นได้ว่า ประชาชนในระบอบประชาธิปไตยจำเป็นต้องมีความเป็นพลเมือง คือการใช้สิทธิเสรีภาพอย่างมีความรับผิดชอบ เคารพผู้อื่น เคารพความแตกต่าง และเคารพกติกาส่วนรวม(คณะอนุกรรมการนโยบายปฏิรูปการศึกษาในทศวรรษที่สอง 2554) หรือกล่าวได้ว่า พลเมืองเป็นรากฐานสำคัญของประชาธิปไตย ในส่วนของประชาชนตำบลโคกสี อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่นนั้นให้ความสำคัญกับการสร้างความเป็นพลเมืองซึ่งมีบทบาทสำคัญต่อการแก้ไขปัญหาที่กำลังเผชิญอยู่ จากการสำรวจข้อมูลเบื้องต้นพบว่ามีปัญหาเกี่ยวกับความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจและสังคม ปัญหาสิ่งแวดล้อมในเขตเมืองและชนบท ปัญหาการจราจรและการจัดการโครงสร้างพื้นฐานจากการขยายตัวของเมือง หรือการมีส่วนร่วมทางการเมืองในระดับท้องถิ่นที่ยังไม่ทั่วถึง การส่งเสริมให้ประชาชนตระหนักในบทบาทของตนและมีส่วนร่วมอย่างกระตือรือร้น เช่น การร่วมเวทีประชาคม การตรวจสอบการทำงานของภาครัฐ และการรวมพลังเพื่อแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อม จะช่วยเปลี่ยนประชาชนจากผู้รับผลกระทบให้กลายเป็นกำลังสำคัญของเมือง ทำให้สังคมเข้มแข็งและประชาธิปไตยในพื้นที่ประสบความสำเร็จได้อย่างยั่งยืน (องค์การบริหารส่วนตำบลโคกสี, ม.ป.ป.) จากปัญหาดังกล่าวนั้นอาจแก้ได้ด้วยการนำหลักธรรมทางพุทธศาสนามาบูรณาการโดยเฉพาะหลักสังคหวัตถุธรรม

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงมีความสนใจจะศึกษาเกี่ยวกับการบูรณาการหลักสังคหวัตถุธรรมเพื่อส่งเสริมพฤติกรรมทางการเมืองตามวิถีประชาธิปไตยของประชาชนตำบลโคกสี อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น

เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างหลักสังคหวัตถุ 4 กับส่งเสริมพฤติกรรมทางการเมืองตามวิถีประชาธิปไตยของประชาชนตำบลโคกสี อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น และเพื่อนำเสนอการส่งเสริมพฤติกรรมทางการเมืองตามวิถีประชาธิปไตยของประชาชนตำบลโคกสี อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาระดับพฤติกรรมทางการเมืองตามวิถีประชาธิปไตยของประชาชนตำบลโคกสี อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น

2. เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างหลักสังคหวัตถุธรรมกับพฤติกรรมทางการเมืองตามวิถีประชาธิปไตยของประชาชนตำบลโคกสี อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น

3. เพื่อนำเสนอการบรูณาการหลักสังคหวัตถุธรรมในการส่งเสริมพฤติกรรมทางการเมืองตามวิถีประชาธิปไตยของประชาชนตำบลโคกสี อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น

แนวคิดที่เกี่ยวกับพฤติกรรมทางการเมือง

พฤติกรรมทางการเมืองครอบคลุมกิจกรรมทางการเมืองในรูปแบบต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นการเลือกตั้ง การแสดงประชามติ การเดินขบวน หรือกิจกรรมใดก็ตามที่มุ่งหวังให้เกิดผลกระทบในทางการเมือง การศึกษาพฤติกรรมทางการเมืองจึงเป็นความพยายามที่จะค้นหาว่าสิ่งใดอยู่เบื้องหลังการกระทำเหล่านั้น ไม่ว่าจะเป็นพลังจากตัวบุคคล ความคิด อุดมการณ์ สถานการณ์ ผลประโยชน์ หรือสภาพแวดล้อม ซึ่งล้วนส่งผลต่อการปฏิบัติทางการเมืองทั้งสิ้น นักพฤติกรรมทางการเมืองถือว่าบุคลิกภาพ ทัศนคติ และสภาพแวดล้อมของบุคคลคือมูลเหตุจูงใจสำคัญที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมทางการเมือง และมูลเหตุเหล่านั้นสามารถพิสูจน์ได้จากข้อเท็จจริง ด้วยเหตุนี้การศึกษาพฤติกรรมทางการเมืองจึงเป็นศาสตร์สหวิทยาการที่ดึงความรู้จากหลายสาขามาบูรณาการร่วมกัน (นิภา อิศรานันทศิริ, 2557)

เมื่อพิจารณาคำนิยามจากนักวิชาการหลายท่าน พบว่ามีมุมมองที่หลากหลายและเสริมกัน ธีรวัตพล เลารุจิราลัย (2554) อธิบายว่าพฤติกรรมทางการเมืองในความหมายที่เข้าใจง่าย ครอบคลุมตั้งแต่การใช้สิทธิลงคะแนนเลือกตั้ง การมีส่วนร่วมทางการเมือง การติดต่อกับนักการเมือง การแสดงความคิดเห็นในประเด็นการเมือง ไปจนถึงการติดตามข่าวสารทางการเมืองอย่างสม่ำเสมอ ขณะที่ จักรพันธ์ วงษ์บูรณาวาทย์ (2543) ให้ความหมายในแง่ที่กว้างขึ้น โดยระบุว่าพฤติกรรมทางการเมืองคือการแสดงออกของบุคคลหรือกลุ่มบุคคลที่เกี่ยวข้องกับการจัดสรรแบ่งปันสิ่งมีคุณค่าในสังคม ครอบคลุมตั้งแต่พฤติกรรมของคณะรัฐมนตรี สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ประชาชนผู้ใช้สิทธิเลือกตั้ง สมาชิกพรรคการเมือง ไปจนถึงกลุ่มผลประโยชน์และกลุ่มกดดันต่างๆ

ในระดับที่กว้างที่สุด ฐปนรรต พรหมอินทร์ และจุมพล หนิมพานิช (2549) นิยามว่าพฤติกรรมทางการเมืองคือการแสดงออกหรือการไม่แสดงออกของปัจเจกบุคคลหรือกลุ่มต่อระบบการเมือง ในเรื่องที่เกี่ยวกับอำนาจ ผลประโยชน์ และการจัดสรรสิ่งมีคุณค่าในสังคม รวมถึง วรวลัญช์ โรจนพล (2554) ที่มองว่าพฤติกรรมทางการเมืองสะท้อนทัศนคติและรูปแบบการมีส่วนร่วมทางการเมืองที่หล่อหลอมมาจากระบวนการกล่อมเกลาทางสังคม (Political Socialization) ซึ่งเป็นรากฐานของความรู้ทางการเมืองของบุคคล (วัลลภ วิบูลย์, 2544)

จากการสังเคราะห์แนวคิดข้างต้น สรุปได้ว่า พฤติกรรมทางการเมือง หมายถึง การกระทำที่แสดงออกของปัจเจกบุคคลในลักษณะต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการเมือง ไม่ว่าจะเป็นการเรียกร้อง การสนับสนุน การผลักดันนโยบายสาธารณะ หรือการต่อต้านรัฐบาล โดยมีบุคลิกภาพ ทัศนคติ วัฒนธรรมทางการเมือง และสภาพแวดล้อมเป็นปัจจัยสำคัญที่หล่อหลอมพฤติกรรมเหล่านั้นพฤติกรรมทางการเมืองตามระบอบประชาธิปไตย

มิติที่ 1 การเลือกตั้ง ถือเป็นกลไกพื้นฐานและสำคัญที่สุดในระบอบประชาธิปไตย เปิดโอกาสให้พลเมืองในฐานะเจ้าของอำนาจอธิปไตยได้เข้ามามีส่วนร่วมกำหนดทิศทางการบริหารประเทศ ผ่านกระบวนการคัดเลือกตัวแทนหรือพรรคการเมืองที่มีวิสัยทัศน์สอดคล้องกับความต้องการของตน ด้วยความมุ่งหวังว่าตัวแทนเหล่านั้นจะนำฉันทามติของประชาชนไปขับเคลื่อนนโยบายให้เป็นรูปธรรมและปฏิบัติหน้าที่รักษาผลประโยชน์สาธารณะอย่างแท้จริง (ธีรภัทร์ เสรีรังสรรค์, 2548)

มิติที่ 2 การมีส่วนร่วมทางการเมือง คือกระบวนการที่ภาคพลเมืองเข้ามามีบทบาทเชิงรุกเพื่อส่งผลต่อการบริหารราชการแผ่นดินและการตัดสินใจของผู้นำรัฐ กิจกรรมเหล่านี้ถือเป็นดัชนีชี้วัดสำคัญของวุฒิภาวะประชาธิปไตยในแต่ละประเทศ และควรดำเนินไปภายใต้กรอบกฎหมายที่รองรับสิทธิการมีส่วนร่วมของประชาชนทุกระดับชั้นอย่างชัดเจนและเป็นรูปธรรม (ทิพาภัทร เจตจำนงดีตระกูล, 2550)

มิติที่ 3 การสนับสนุนพรรคการเมือง พรรคการเมืองคือกลุ่มบุคคลที่มีอุดมการณ์และแนวทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมที่สอดคล้องกัน โดยมีเป้าหมายในการนำแนวทางเหล่านั้นไปขับเคลื่อนประเทศผ่านการส่งสมาชิกลงสมัครรับเลือกตั้ง ทั้งในฐานะรัฐบาลและในฐานะฝ่ายค้านที่ทำหน้าที่ตรวจสอบและถ่วงดุลอำนาจ (พรศักดิ์ ผ่องแผ้ว, 2544)

มิติที่ 4 การแสดงออกทางการเมือง มีความหมายใกล้เคียงกับการมีส่วนร่วมทางการเมือง แต่กว้างกว่าในแง่ที่ว่าครอบคลุมทั้งการแสดงออกที่เกิดขึ้นโดยตอบสนองต่อเหตุการณ์การเมืองที่มีอยู่แล้วและการแสดงออกที่ริเริ่มขึ้นเองโดยปัจเจกบุคคลหรือกลุ่มบุคคล

มิติที่ 5 การติดตามข่าวสารทางการเมือง ความสามารถทางการเมืองที่จำเป็นต่อระบอบประชาธิปไตยนั้นผูกพันอย่างใกล้ชิดกับการเข้าถึงข้อมูลข่าวสารที่ถูกต้องเกี่ยวกับประเด็นและ

กระบวนการทางการเมือง เมื่อบุคคลมีข้อมูลที่เพียงพอ ก็จะสามารถวิเคราะห์ ประเมิน และตัดสินใจในประเด็นทางการเมืองได้อย่างมีคุณภาพและมั่นคงมากยิ่งขึ้น

ระเบียบวิธีวิจัย

วิจัยได้กำหนดรูปแบบการวิจัยเป็นแบบผสานวิธี (Mixed Methods Research) ซึ่งประกอบด้วยการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) และการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research)สำหรับการวิจัยเชิงปริมาณนั้น มุ่งเน้นศึกษาจากประชากรที่เป็นประชาชนผู้มีสิทธิเลือกตั้งอายุ 18 ปีบริบูรณ์ขึ้นไปในเขตตำบลโคกสี จำนวน 7,296 คน โดยกำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างตามสูตรของทาโร่ ยามาเน่ (Taro Yamane) ที่ความเชื่อมั่นร้อยละ 0.95 ได้จำนวน 380 คน และใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบชั้นภูมิ (Stratified random sampling) กระจายสัดส่วนตามหมู่บ้านทั้ง 14 หมู่ เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล คือแบบสอบถาม (Questionnaire) ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นจากการศึกษาแนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โครงสร้างของแบบสอบถามแบ่งออกเป็น 3 ส่วน ได้แก่ ส่วนที่ 1 ข้อมูลปัจจัยส่วนบุคคล, ส่วนที่ 2 การปฏิบัติตนตามหลักสังคหวัตถุธรรม 4 ด้าน คือ ทาน ปิยวาจา อัตถจริยา และสมานัตตตา, และส่วนที่ 3 พฤติกรรมทางการเมืองตามวิถีประชาธิปไตย 4 ด้าน ได้แก่ การมีส่วนร่วมทางการเมือง การใช้สิทธิเลือกตั้ง การสนับสนุนพรรคการเมือง และการติดตามข่าวสารทางการเมือง โดยใช้เกณฑ์วัดแบบมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ (Likert Scale) ขั้นตอนการสร้างเครื่องมือได้ผ่านการตรวจสอบความเที่ยงตรง (Validity) จากผู้เชี่ยวชาญจำนวน 5 ท่าน ได้ค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC) เท่ากับ 1.00 และผ่านการทดสอบความเชื่อมั่น (Reliability) กับกลุ่มที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่าง โดยใช้วิธีสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาค ได้ค่าความเชื่อมั่นเท่ากับ 0.95 การเก็บรวบรวมข้อมูล ดำเนินการโดยขออนุญาตจากบัณฑิตวิทยาลัยและนำแบบสอบถามไปแจกให้กับกลุ่มตัวอย่าง ส่วนการวิเคราะห์ มูลทางสถิติ ผู้วิจัยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปวิเคราะห์สถิติเชิงพรรณนา ได้แก่ ค่าความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน เพื่ออธิบาย ข้อมูลทั่วไป และใช้สถิติเชิงอนุมานในการทดสอบสมมติฐานด้วยการหาค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ของเพียร์สัน (Pearson's Product Moment Correlation) เพื่อวัดความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปร ในส่วนของการวิจัยเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) จำนวน 12 รูปหรือคน ซึ่งได้มาจากการเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive sampling) แบ่งเป็น 4 กลุ่ม คือ กลุ่มนักวิชาการหรือผู้ปฏิบัติงานด้านพระพุทธศาสนา, กลุ่มนักวิชาการหรือผู้ปฏิบัติงานด้านรัฐศาสตร์, กลุ่มนักการเมืองท้องถิ่น, และกลุ่มตัวแทนประชาชนในพื้นที่ เครื่องมือที่ใช้คือแบบสัมภาษณ์ชนิดมีโครงสร้าง (Structured Interview) เป็นคำถามปลายเปิดเพื่อให้ผู้ให้ ข้อมูลแสดงความคิดเห็นได้อย่างอิสระเกี่ยวกับการบูรณาการหลักสังคหวัตถุธรรม เครื่องมือนี้ผ่านการตรวจสอบคุณภาพจากผู้เชี่ยวชาญ

เช่นเดียวกัน โดยมีกรอบระยะเวลาในการเก็บรวบรวมข้อมูล ในช่วงเดือนธันวาคม 2567 ถึงเดือนธันวาคม 2568 รวมระยะเวลา 13 เดือน สำหรับการวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้จากการถอดเสียงมาทำการจำแนกประเด็นและใช้เทคนิคการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis Technique) ประกอบบริบท แล้วสังเคราะห์ข้อมูลเพื่อนำเสนอในรูปแบบความเรียง

ผลการวิจัย

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลตามวัตถุประสงค์ที่ 1

ระดับการปฏิบัติตามหลักสังคหวัตถุธรรม ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก (= 3.98) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านสมานัตตตา (การเป็นผู้มีความสม่ำเสมอ) มีค่าเฉลี่ยสูงสุด (= 4.11) รองลงมาคือ ด้านอัตถจริยา (การประพฤติในสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่ผู้อื่น) (= 4.04) ด้านปิยวาจา (การพูดจาด้วยถ้อยคำสุภาพ) (= 3.99) และด้านทาน (ความเสียสละ) (= 3.80) ตามลำดับ

ระดับพฤติกรรมทางการเมืองตามวิถีประชาธิปไตย สำหรับพฤติกรรมของประชาชนในตำบลโคกสี อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น ในภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง (= 3.35) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านการไปใช้สิทธิเลือกตั้งมีค่าเฉลี่ยสูงสุด (= 4.30) รองลงมาคือ ด้านการติดตามข่าวสารทางการเมือง (= 4.27) ด้านการมีส่วนร่วมทางการเมือง (= 3.04) และด้านการสนับสนุนพรรคการเมือง (= 1.81) ตามลำดับ

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลตามวัตถุประสงค์ที่ 2

ความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปร การปฏิบัติตามหลักสังคหวัตถุธรรมมีความสัมพันธ์เชิงบวกกับพฤติกรรมทางการเมืองตามวิถีประชาธิปไตยของประชาชนในพื้นที่ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 โดยมีค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ (r) เท่ากับ 0.53 สิ่งนี้สะท้อนให้เห็นว่า หากประชาชนนำหลักสังคหวัตถุธรรมมาบูรณาการเพื่อส่งเสริมพฤติกรรมทางการเมือง พฤติกรรมดังกล่าวก็จะมีแนวโน้มพัฒนาไปในทิศทางที่พึงประสงค์ตามระบอบประชาธิปไตยมากยิ่งขึ้น

ความสัมพันธ์รายด้าน เมื่อพิจารณาแต่ละด้าน พบว่าทุกด้านมีความสัมพันธ์เชิงบวกอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 โดยด้านปิยวาจามีความสัมพันธ์สูงสุด (r = 0.55) รองลงมาคือ ด้านสมานัตตตา (r = 0.52) ด้านทาน (r = 0.42) และด้านอัตถจริยา (r = 0.40)

กล่าวโดยสรุป ในบริบทการเมืองท้องถิ่นของตำบลโคกสี การสื่อสารอย่างสร้างสรรค์และการพูดจาด้วยถ้อยคำสุภาพ (ปิยวาจา) เป็นปัจจัยสำคัญที่สุดในการกระตุ้นให้เกิดพฤติกรรมทางประชาธิปไตย ซึ่งสอดคล้องกับแก่นแท้ของระบอบประชาธิปไตยที่ให้ความสำคัญกับความเสมอภาคอย่างเหมาะสม

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลตามวัตถุประสงค์ที่ 3

การบูรณาการหลักสังคหวัตถุธรรมเพื่อส่งเสริมพฤติกรรมทางการเมืองตามวิถีประชาธิปไตยของประชาชนตำบลโคกสี อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น มีรายละเอียดดังนี้

1. ทาน (ความเสียสละ) การนำหลักทานมาประยุกต์ใช้ในมิติการเมืองและชุมชน คือการอุทิศตนเพื่อประโยชน์สาธารณะ ซึ่งแสดงออกผ่านการเสียสละเวลาและแรงกายเพื่อร่วมกิจกรรมส่วนรวมและแก้ไขปัญหาความเดือดร้อน การแบ่งปันทรัพยากรเพื่อช่วยเหลือผู้ขาดแคลนและลดความเหลื่อมล้ำ การให้ธรรมทานหรือวิทยาทานผ่านการถ่ายทอดข้อมูลข่าวสารและสิทธิพลเมือง ตลอดจนการให้อภัยเพื่อลดความขัดแย้งและสร้างความสมานฉันท์ การบูรณาการเหล่านี้ล้วนเป็นรากฐานสำคัญในการสร้างโอกาสและการมีส่วนร่วมทางการเมืองอย่างเท่าเทียม อันนำไปสู่การพัฒนาสังคมประชาธิปไตยที่ยั่งยืน

2. ปิยวาจา (การเจรจาด้วยถ้อยคำสุภาพ) มุ่งเน้นการสื่อสารนโยบายและให้ข้อมูลข่าวสารแก่ประชาชนอย่างชัดเจนและสุภาพ ซึ่งจะช่วยส่งเสริมให้เกิดการรับฟังความคิดเห็นและเคารพในความแตกต่างหลากหลาย นอกจากนี้ ยังรวมถึงการใช้เหตุผลในการโน้มน้าวใจและให้คำปรึกษา เพื่อลดความหวาดระแวงและหลีกเลี่ยงการใช้ถ้อยคำที่สร้างความเกลียดชัง การสื่อสารเชิงบวกในทุกระดับจะช่วยลดความขัดแย้ง ทำให้ประชาชนเกิดความไว้วางใจ กล้าแสดงออก และร่วมกันขับเคลื่อนวัฒนธรรมประชาธิปไตยบนพื้นฐานของการให้เกียรติซึ่งกันและกัน

3. อัตถจริยา (การประพฤติให้เป็นประโยชน์) สะท้อนผ่านการอุทิศตนเพื่อพัฒนาท้องถิ่น โดยการลงแรงกาย แรงใจ และเวลาเพื่อแก้ไขปัญหาชุมชนอย่างเป็นรูปธรรม ควบคู่ไปกับการผลักดันให้ประชาชนทุกกลุ่มเข้าถึงสวัสดิการและบริการจากรัฐอย่างยุติธรรมและเสมอภาค ทั้งยังให้ความสำคัญกับการช่วยเหลือกลุ่มเปราะบางเพื่อยกระดับคุณภาพชีวิต การทำหน้าที่เป็นสื่อกลางประสานความร่วมมือเพื่อคลี่คลายความขัดแย้งทางการเมือง จะช่วยสร้างความตระหนักรู้ ทำให้ประชาชนเห็นคุณค่าของการเกื้อกูล และพร้อมเข้ามาเป็นกลไกสำคัญในการขับเคลื่อนประชาธิปไตยในระดับพื้นที่

4. สมานัตตตา (การเป็นผู้มีความสม่ำเสมอ) เน้นการปฏิบัติงานอย่างต่อเนื่อง เช่น การลงพื้นที่พบปะประชาชน การจัดกิจกรรมสาธารณะ และการติดตามแผนพัฒนาในทุกขั้นตอน โดยยึดหลักการให้บริการอย่างเท่าเทียมและปราศจากความเอนเอียงทางการเมือง เพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนทุกกลุ่ม รวมถึงผู้สูงอายุและกลุ่มเปราะบาง นอกจากนี้ ยังรวมถึงการเป็นแบบอย่างที่ดีในการสร้างทัศนคติเชิงบวกต่อบทบาทพลเมือง และการเป็นตัวกลางในการประสานความสัมพันธ์ สร้างความสามัคคี เคารพความแตกต่างทางความคิด เพื่อลดความขัดแย้งและนำพาสังคมไปสู่ความสงบสุขอย่างยั่งยืน

อภิปรายผลการวิจัย

1) จากการวิจัยพบว่า ระดับการปฏิบัติตามหลักสังคหวัตถุธรรมของประชาชนตำบลโคกสี โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ทั้งนี้อาจเป็นเพราะประชาชนในพื้นที่ยังคงยึดมั่นในหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาในการดำเนินชีวิตและการอยู่ร่วมกันในสังคม โดยเฉพาะด้านสมานัตตตาที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด สะท้อนให้เห็นถึงการวางตัวที่เสมอต้นเสมอปลายและการมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางสังคมอย่างสม่ำเสมอ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ พระสุนทร ธมมวโร (บุญคง) (2560) ที่พบว่า การประยุกต์ใช้หลักสังคหวัตถุ 4 ในชุมชนวัดหนองสนม จังหวัดระยอง โดยรวมอยู่ในระดับมาก

2) จากการวิจัยพบว่า ระดับการปฏิบัติตามพฤติกรรมทางการเมืองตามวิถีประชาธิปไตยของประชาชนตำบลโคกสี อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น จากการวิจัยพบว่า โดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง ทั้งนี้อาจเป็นเพราะประชาชนในพื้นที่ตำบลโคกสีมีความตื่นตัวในบทบาทหน้าที่ของพลเมืองตามระบอบประชาธิปไตยในระดับที่แตกต่างกันตามบริบทของกิจกรรม โดยให้ความสำคัญสูงสุดกับการใช้สิทธิเลือกตั้งและการติดตามข่าวสาร ซึ่งเป็นกิจกรรมพื้นฐานที่กฎหมายรองรับและเข้าถึงได้ง่าย แต่ในขณะเดียวกันการมีส่วนร่วมเชิงลึกหรือการยึดติดกับพรรคการเมืองยังเป็นเรื่องรองลงมา ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ วิสุทธิณี ธานีรัตน์ พร้อมคณะ (2564) ได้วิจัยเรื่อง “การมีส่วนร่วมทางการเมืองของผู้สูงอายุในอำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา ” ผลการศึกษาวิจัย พบว่า การมีส่วนร่วมทางการเมืองของผู้สูงอายุใน เขตอำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา ภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง

3) ความสัมพันธ์ระหว่างหลักสังคหวัตถุธรรมกับพฤติกรรมทางการเมืองของประชาชนตำบลโคกสี อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น

ความสัมพันธ์ระหว่างหลักสังคหวัตถุธรรมกับพฤติกรรมทางการเมืองของประชาชนตำบลโคกสี อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น พบว่า หลักสังคหวัตถุธรรมมีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมทางการเมืองตามวิถีประชาธิปไตยของประชาชนตำบลโคกสี อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น ในทางบวก อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 ($r = 0.53$) ซึ่งหมายความว่า เมื่อประชาชนมีการนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาปรับใช้ในการดำเนินชีวิตและการอยู่ร่วมกันมากขึ้น ย่อมส่งผลให้พฤติกรรมทางการเมืองที่เป็นไปตามวิถีประชาธิปไตยสูงขึ้นตามไปด้วย เมื่อพิจารณาในรายละเอียดพบว่า ด้านปิยวาจา (การพูดจาด้วยถ้อยคำสุภาพ) มีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมทางการเมืองสูงที่สุด ($r = 0.55$) รองลงมา คือ ด้านสมานัตตตา ($r = 0.52$) , ด้านทาน ($r = 0.42$) และด้านอัตถจริยา ($r = 0.40$) ตามลำดับ ผลการวิจัยที่แสดงให้เห็นว่า ปิยวาจา มีความสัมพันธ์สูงสุดนั้น สะท้อนให้เห็นว่าในบริบทของสังคมประชาธิปไตยระดับฐานราก การสื่อสาร เป็นหัวใจสำคัญ การพูดจาที่สุภาพ อ่อนโยน และสร้างสรรค์เป็นเครื่องมือสำคัญในการลดความขัดแย้งและสร้างความสมานฉันท์ทางการเมือง ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ พระครูปลัดกฤชษภณ ขนฺติพโล (ถนอมทรัพย์) (2568) ได้ศึกษาการบูรณาการหลักสังคห

วัตถุธรรมเพื่อส่งเสริมพฤติกรรมทางการเมืองของสมาชิกและผู้บริหารท้องถิ่นในอำเภอเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดสระบุรี พบว่า ความสัมพันธ์ระหว่างหลักสังคหวัตถุธรรมกับพฤติกรรมทางการเมืองของสมาชิกและผู้บริหารท้องถิ่นในอำเภอเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดสระบุรี โดยภาพรวมมีความสัมพันธ์กันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01

4) การบูรณาการหลักสังคหวัตถุธรรมเพื่อส่งเสริมพฤติกรรมทางการเมืองตามวิถีประชาธิปไตยของประชาชนตำบลโคกสี อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น

ผลการวิจัยพบว่า การบูรณาการหลักสังคหวัตถุธรรมเพื่อส่งเสริมพฤติกรรมทางการเมืองตามวิถีประชาธิปไตยของประชาชนตำบลโคกสี อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น ด้านทาน (ความเสียสละ) ซึ่งมิใช่เพียงการสงเคราะห์เพื่อบรรเทาทุกข์ชั่วคราว แต่เป็นการวางรากฐานความเท่าเทียมผ่านการแบ่งปันข้อมูลข่าวสารและสิทธิพลเมือง เพื่อให้ประชาชนก้าวข้ามขีดจำกัดทางทรัพยากรมาสู่การมีส่วนร่วมอย่างมีพลัง ด้านปิยวาจา (การพูดจาด้วยถ้อยคำสุภาพ) เป็นตัวขับเคลื่อนสำคัญ การใช้ถ้อยคำที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของเหตุผลและความเคารพในความแตกต่าง ไม่เพียงแต่ช่วยลดอุณหภูมิความขัดแย้งหรือการสร้างวาทกรรมสร้างความเกลียดชัง เท่านั้น แต่ยังเป็นเครื่องมือสร้างความไว้วางใจ ที่ทำให้ภาคประชาชนกล้าเปิดใจและร่วมแสดงความคิดเห็นในพื้นที่สาธารณะเมื่อความไว้วางใจเกิดขึ้นแล้ว ด้านอัตถจริยา (การประพฤติในสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่ผู้อื่น) จึงเป็นตัวชี้วัดความสำเร็จผ่านการลงมือทำเพื่อประโยชน์ส่วนรวม โดยเฉพาะการมุ่งเน้นไปที่กลุ่มเปราะบางและการกระจายสวัสดิการอย่างเป็นธรรม ซึ่งเป็นการเปลี่ยนความขัดแย้งทางอุดมการณ์ให้กลายเป็นการร่วมมือกันแก้ไขปัญหาในระดับพื้นที่อย่างเป็นรูปธรรม และด้านสมานัตตตา (การเป็นผู้มีความสม่ำเสมอ) เป็นกระดูกสันหลังที่คอยประคองกระบวนการทั้งหมด การปฏิบัติหน้าที่อย่างเท่าเทียมโดยปราศจากอคติทางการเมืองและการเป็นแบบอย่างที่ดีของผู้นำ จะช่วยเปลี่ยนภาพจำของการเมืองจากการช่วงชิงอำนาจ ให้กลายเป็นพื้นที่ของการดูแลกันและกันอย่างยั่งยืน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ พระสุนทร ธมมวโร (บุญคง) (2560) ที่พบว่า การประยุกต์ใช้หลักสังคหวัตถุ 4 ในชุมชนวัดหนองสนม จังหวัดระยอง ส่งผลให้ประชาชนมีความประพฤติเสมอต้นเสมอปลาย (สมานัตตตา) และมีการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน (ทาน) ซึ่งสิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นองค์ประกอบสำคัญของการสร้าง "พลเมืองดี" ในวิถีประชาธิปไตย ที่ไม่ได้มีเพียงแค่การไปใช้สิทธิเลือกตั้ง แต่รวมถึงการมีน้ำใจแบ่งปันและการอยู่ร่วมกันอย่างเท่าเทียม และสอดคล้องกับงานวิจัยของ กรีทา คงพยัคฆ์ (2563) ได้วิจัยเรื่อง "การประยุกต์ใช้หลักสังคหวัตถุธรรมในการให้บริการสาธารณะของเทศบาลตำบลจันดี อำเภอฉวาง จังหวัดนครศรีธรรมราช พบว่า ด้านสมานัตตตา (ความเป็นผู้สม่ำเสมอ) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้ออยู่ในระดับมาก คือ ประชาชนในเขตเทศบาลตำบลจันดีต่างก็ได้รับการให้บริการสาธารณะอย่างทั่วถึงและเท่าเทียมกัน การดำเนินงานต่างๆ ขององค์การบริหารส่วนตำบลยึดหลักให้ความเสมอภาค และเท่าเทียมกัน ประชาชนมีส่วนในการเสนอโครงการความต้องการ

ความคิดเห็นและข้อเสนอแนะ ต่างๆ และเจ้าหน้าที่ของเทศบาลตำบลจันดีก็ได้ปฏิบัติตามหน้าที่ของตนเองอย่างสม่ำเสมอ

องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

สามารถสรุปองค์ความรู้ที่ได้รับจากการวิจัยเกี่ยวกับการบูรณาการหลักสังคหวัตถุธรรมเพื่อส่งเสริมพฤติกรรมทางการเมือง ปรากฏได้ดังภาพ

ภาพที่ 1.1 องค์ความรู้จากการวิจัย

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. ด้านการสนับสนุนพรรคการเมือง มีความเฉลี่ยในระดับน้อย ดังนั้นคณะกรรมการการเลือกตั้งควรมีนโยบายร่วมกับองค์การบริหารส่วนตำบล เพื่อกำหนดให้ประชาชนมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับอุดมการณ์ของพรรคการเมืองต่างๆ และหน้าที่ของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรและนักการเมือง

2. ด้านการมีส่วนร่วมทางการเมือง มีความเฉลี่ยในระดับปานกลาง ดังนั้นคณะกรรมการการเลือกตั้งควรมีนโยบายการจัดตั้งศูนย์จัดการเลือกตั้งชุมชนเชิงรุก ใช้พื้นที่ขององค์การบริหารส่วนตำบลเป็นฐานปฏิบัติการถาวรเพื่อให้ความรู้เรื่องสิทธิและหน้าที่ทางการเมืองตลอดทั้งปี เพื่อส่งเสริมให้ประชาชนเข้าร่วมทางการเมืองให้มากขึ้น

ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ

1. ด้านการสนับสนุนพรรคการเมือง ให้คณะกรรมการการเลือกตั้งร่วมกับองค์การบริหารส่วนตำบล จัดโครงการให้ความรู้ผ่านเวทีประชาคม เน้นสร้างความเข้าใจเรื่องอุดมการณ์พรรคและบทบาท

หน้าที่ของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร เพื่อปรับเปลี่ยนทัศนคติประชาชนจากการยึดติดตัวบุคคลเป็นการให้ความสำคัญกับระบบพรรคการเมือง

2. ด้านการมีส่วนร่วมทางการเมือง ต้องจัดตั้งศูนย์ส่งเสริมประชาธิปไตยประจำตำบล โดยใช้ที่ทำการองค์การบริหารส่วนตำบลเป็นฐานปฏิบัติการถาวร เพื่อเปิดพื้นที่ให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมแสดงความคิดเห็น ติดตาม และตรวจสอบการทำงานของภาครัฐได้ตลอดทั้งปี โดยไม่จำกัดเพียงช่วงเลือกตั้ง

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

ผลการศึกษาวิจัยเรื่อง การบูรณาการหลักสังคหวัตถุธรรมเพื่อส่งเสริมพฤติกรรมทางการเมืองตามวิถีประชาธิปไตยของประชาชนตำบลโคกสี อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น ผู้วิจัยมีเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป ดังนี้

1. ควรทำการวิจัยเชิงคุณภาพเพื่อเจาะลึกถึงสาเหตุและปัจจัยที่ทำให้ประชาชนในระดับตำบลมีพฤติกรรมการสนับสนุนพรรคการเมืองในระดับต่ำ เพื่อนำไปสู่การเสนอแนวทางปฏิรูปพรรคการเมืองให้ยึดโยงกับฐานรากได้อย่างแท้จริง

2. ควรทำการศึกษาเปรียบเทียบการบูรณาการหลักสังคหวัตถุธรรมกับพฤติกรรมทางการเมืองในบริบทพื้นที่อื่นที่มีความแตกต่างกัน เช่น เปรียบเทียบระหว่างชุมชนเมืองกับชุมชนชนบท เพื่อดูว่าหลักธรรมมีบทบาทแตกต่างกันอย่างไร

เอกสารอ้างอิง

กรีทา คงพยัคฆ์. (2563). “การประยุกต์ใช้หลักสังคหวัตถุธรรมในการให้บริการสาธารณะของเทศบาลตำบลจันดี อำเภอฉวาง จังหวัดนครศรีธรรมราช”. *วารสารสังคมศาสตร์และมานุษยวิทยาเชิงพุทธ.* 5 ฉบ(1), 29-.41.

คณะอนุกรรมการนโยบายปฏิรูปการศึกษาในทศวรรษที่สอง ด้านพัฒนาการศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมืองดี. (2554). *ยุทธศาสตร์พัฒนาการศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมือง พ.ศ. 2553-2561.* สำนักนโยบายด้านพัฒนาคุณภาพและมาตรฐานการศึกษา สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ.

จักรพันธ์ วงษ์บูรณาวาทย์. (2543). *ความรู้เบื้องต้นทางรัฐศาสตร์.* พิมพ์ครั้งที่ 3, คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

ฐปนรรต พรหมอินทร์ และจุมพล หนิมพานิช. (2549). “พฤติกรรมทางการเมืองขององค์กรเครือข่ายภาคประชาชน ภายใต้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540”. *รายงานการวิจัย.* กรุงเทพมหานคร : สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ.

ถวิลวดี บุรีกุล, รัชวดี แสงมหะมัด และเออเจนี้ เมริโอ. การวัดความเป็นพลเมือง. เอกสารอัดสำเนา. สำนักวิจัยและพัฒนา สถาบันพระปกเกล้า, ม.ป.ป.

ธีรภัทร์ เสรีรังสรรค์. (2548). “การประเมินผลการทำงานขององค์กรอิสระตามรัฐธรรมนูญ: คณะกรรมการการเลือกตั้ง”. *รายงานการวิจัย.* นนทบุรี : สถาบันพระปกเกล้า.

ธีรวัตพล เลารุจิราลัย. (2554). “พฤติกรรมทางการเมืองของประชาชนในเทศบาลเมืองสองพี่น้อง จังหวัดสุพรรณบุรี”. *การศึกษาค้นคว้าอิสระศิลปศาสตรมหาบัณฑิต.* มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

นิภา อิศรานันทศิริ. (2557). “บทบาทของสื่อกับพฤติกรรมทางการเมืองของประชาชนในเขตเทศบาลเมืองแสนสุข อำเภอเมือง จังหวัดชลบุรี”. *งานนิพนธ์.* มหาวิทยาลัยบูรพา.

บูฆอรี ยีหมะ. (2559). *ความรู้เบื้องต้นทางรัฐศาสตร์.* พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

พรศักดิ์ ผ่องแผ้ว. (2544). *รัฐบาลผสม.* กรุงเทพมหานคร : สถาบันวิถีไทย สมาคมรัฐศาสตร์แห่งประเทศไทย.

พระครูปลัดกฤชษภณ ขนฺติพโล (ถนอมทรัพย์). (2568). “การบูรณาการหลักสังคหวัตถุธรรมเพื่อส่งเสริมพฤติกรรมทางการเมืองของสมาชิกและผู้บริหารท้องถิ่นในอำเภอเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดสระบุรี”. *วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต.* มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระสุนทร ธมฺมวโร (บุญคง). (2560). “การประยุกต์ใช้หลักสังคหวัตถุ 4 ในชุมชนวัดหนองสนม จังหวัดระยอง”. *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต.* มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

วรวลัญช์ โรจนพล. (2554). “กระบวนการและพฤติกรรมทางการเมืองของไทย”. *ในประมวลสาระชุดวิชาการเมืองการปกครองไทย หน่วยที่ 6.* นนทบุรี : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.

วัลลภ วิบูลย์. (2544). “การรับรู้ข่าวสารและพฤติกรรมทางการเมืองของครูสังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดหนองบัวลำภู”. *วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต.* มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

วิสุทธิณี ธานีรัตน์ และคณะ. (2564). “การมีส่วนร่วมทางการเมืองของผู้สูงอายุในอำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา”. *วารสารวิชาการวิทยาลัยบริหารศาสตร์.* 4, (3) .

สำนักประชาสัมพันธ์ สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร. (2558*). การเสริมสร้างความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตย*. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร.

สุกรี บุญเทพ และหมัดเฟาซี รูบามา. (2564). “ความเป็นพลเมืองตามระบอบประชาธิปไตยของนักศึกษาคณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยหาดใหญ่ ประจำปีการศึกษา 2563”. *ในการประชุมหาดใหญ่วิชาการระดับชาติและนานาชาติ ครั้งที่ 12.* มหาวิทยาลัยหาดใหญ่, 498.

องค์การบริหารส่วนตำบลโคกสี. *อบตโคกสี.* [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : https://www.koksee.go.th. [28 กุมภาพันธ์ 2569].

การประยุกต์หลักอคติธรรมเพื่อส่งเสริมการตัดสินใจเลือกตั้งนายกเทศมนตรีของประชาชนในเทศบาลเมืองบ้านทุ่ม อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น

The Application Of Agati Dhamma Principles To Promote Citizens's Mayoral Election Decision Making At Ban Thum Town Municipality Mueang District In Khon Kaen Province

พระมหาธีรวัฒน์ ธีรวฑฺฒโน (โสภาประทุม)[1*], สุธิพงษ์ สวัสดิ์ทา[2] และ สุรพล พรมกุล[3]
Phramaha Thirawat Dhīravaḍḍhano (Sophaprathum)[1*] , Suthiphong Sawattha[2] and Suraphon Promgun[3]

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาระดับการตัดสินใจเลือกตั้งนายกเทศมนตรีของประชาชนในเทศบาลเมืองบ้านทุ่ม อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น 2) เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างหลักอคติธรรมกับการตัดสินใจเลือกตั้งนายกเทศมนตรีของประชาชน และ 3) เพื่อนำเสนอการประยุกต์หลักอคติธรรมเพื่อส่งเสริมการตัดสินใจเลือกตั้งนายกเทศมนตรีของประชาชนในเทศบาลเมืองบ้านทุ่ม การวิจัยเป็นแบบผสานวิธี ได้แก่ การวิจัยเชิงปริมาณ ใช้แบบสอบถามเก็บข้อมูลกับกลุ่มตัวอย่างจำนวน 392 คน สถิติที่ใช้ ได้แก่ ค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ทดสอบสมมติฐานโดยใช้ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ของเพียร์สัน และการวิจัยเชิงคุณภาพ ใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 12 รูปหรือคน วิเคราะห์ข้อมูลโดยการวิเคราะห์เนื้อหาเชิงพรรณนา

ผลการวิจัยพบว่า

1) ระดับการตัดสินใจเลือกตั้งนายกเทศมนตรีโดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านเหตุผลการเลือกตัวบุคคล ด้านการลงคะแนนเลือกตั้ง ด้านระยะเวลาการตัดสินใจเลือกตั้ง และด้านการไปใช้สิทธิเลือกตั้ง อยู่ในระดับมากทุกข้อ

2) หลักอคติธรรมกับการตัดสินใจเลือกตั้งนายกเทศมนตรีโดยภาพรวม มีความสัมพันธ์กันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01

[1-3] มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น
[1-3] Mahachulalongkornrajavidyalaya University Khon Kaen Campus
* Corresponding author. E-mail: thirwathnsophapathum@gmail.com

3) การประยุกต์หลักอคติธรรมเพื่อส่งเสริมการตัดสินใจเลือกตั้งนายกเทศมนตรี พบว่า ด้วยการปลูกจิตสำนึก การสร้างภาพลักษณ์ทางสังคม การสร้างวัฒนธรรมทางการเมืองที่เน้นเหตุผลมากกว่าอารมณ์ และการปลูกฝังความรู้ความเข้าใจทางการเมือง

คำสำคัญ: การตัดสินใจเลือกตั้ง, หลักอคติธรรม,นายกเทศมนตรี

Abstract

The objectives of this research were 1) to examine the level of decision-making in the election of the mayor among citizens of Ban Thum Municipality, Mueang District, Khon Kaen Province; 2) to investigate the relationship between the principles of bias Agati Dhamma and citizens' mayoral election decision-making; and 3) to propose applications of the principles of bias to promote informed and ethical electoral decision-making among citizens in Ban Thum Municipality. This research employed a mixed-methods approach. The quantitative phase utilized a questionnaire to collect data from a sample of 392 respondents. Statistical analyses included frequency, percentage, mean, and standard deviation, while hypothesis testing was conducted using Pearson's correlation coefficient. The qualitative phase involved in-depth interviews with 12 key informants, and data were analyzed using descriptive content analysis.

The research results were found as follows :

1) the overall level of mayoral election decision-making among citizens was high. When considered by dimensions—reasons for candidate selection, voting behavior, timing of decision-making, and electoral participation—all aspects were rated at a high level.

2) The (Akati-Dhamma) principles were significantly correlated with mayoral election decision-making at the 0.01 level of statistical significance.

3) The application of the principles of bias to enhance electoral decision-making should emphasize moral awareness cultivation, constructive social image formation, the promotion of a political culture grounded in reason rather than emotion, and the development of political knowledge and understanding. These approaches contribute to improving the quality and integrity of citizens' electoral decision-making in a sustainable manner.

Keywords: Electoral decision-making, Agati dhamma principles, Mayor

บทนำ

ระบอบการปกครองประชาธิปไตยแบบรัฐสภา ซึ่งเป็นระบอบการปกครองที่ประเทศไทยใช้รูปแบบการปกครอง ประเทศไทยใช้ระบอบประชาธิปไตยแบบรัฐสภา โดยมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข หรือเรียกว่า “ระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข” ซึ่งกำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 กำหนดรูปแบบการบริหารอำนาจ คือ อำนาจนิติบัญญัติมีรัฐสภาในระบบสองสภาอันประกอบด้วยสภาผู้แทนราษฎรและวุฒิสภา อำนาจบริหาร มีนายกรัฐมนตรี ซึ่งพระมหากษัตริย์ทรงแต่งตั้งตามคำกราบบังคมทูลของประธานรัฐสภาเป็นองค์กรบริหารอำนาจ นายกรัฐมนตรีเป็นประมุขแห่งอำนาจ อำนาจตุลาการมีระบบศาลซึ่งประกอบด้วยศาลยุติธรรม ศาลรัฐธรรมนูญ และศาลปกครอง เป็นองค์กรบริหารอำนาจในการปกครองทุกระบอบมีองค์ประกอบที่สำคัญคืออำนาจตัดสินใจ เมื่ออำนาจตัดสินใจสูงสุดอยู่ที่ใดการปกครองก็คือระบอบนั้นๆ หรือถ้าจะมองว่าประเทศใช้ระบอบใดในการปกครองก็ให้ดูว่าอำนาจตัดสินใจสูงสุดอยู่ที่ใดถ้าอำนาจตัดสินใจอยู่ที่บุคคลผู้เดียวก็เป็นเผด็จการ ถ้าอำนาจตัดสินใจอยู่ที่คณะบุคคล ก็เป็นคณาธิปไตย ถ้าอำนาจตัดสินใจอยู่ที่ประชาชน ก็เป็นประชาธิปไตย เชาวนะ ไตรมาศ (2545) ตามแผนการปฏิรูปประเทศ ด้านการเมือง มีประเด็นการปฏิรูปที่ 1 การเสริมสร้าง วัฒนธรรมทางการเมืองและการมีส่วนร่วมของประชาชนในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ ทรงเป็นประมุข เป้าหมายที่ 4 ให้ประชาชนมีความรู้ความเข้าใจและเรียนรู้เกี่ยวกับการเสริมสร้าง ประชาธิปไตยแบบปรึกษาหารือและการเคารพเสียงข้างน้อย เป้าหมายที่ 5 ให้สื่อมวลชนมีส่วนร่วม ในการเสริมสร้างวัฒนธรรมทางการเมืองในระบอบประชาธิปไตยและความเป็นพสกนิกร ประเด็นการ ปฏิรูปที่ 3 การกระจายอำนาจการปกครองท้องถิ่น และการจัดสรรทรัพยากรที่เป็นธรรม เป้าหมายที่ 1 ให้มีการกระจายอำนาจและการพัฒนานักการเมืองท้องถิ่น ประเด็นปฏิรูปที่ 4 การเลือกตั้งที่สุจริต และเที่ยงธรรมเพื่อการปฏิรูปประเทศ เป้าหมายที่ 1 ให้การเลือกตั้งมีความสุจริตและเที่ยงธรรม เป้าหมายที่ 2 ให้ผู้สมัครรับเลือกตั้ง ประชาชน และเจ้าหน้าที่ของรัฐ ปฏิบัติตามกฎหมายเลือกตั้ง อย่างเคร่งครัด เป้าหมายที่ 3 ให้ทุกภาคส่วนมีส่วนร่วมในการเลือกตั้งเพื่อให้เกิดความสุจริตและเที่ยง ธรรม เป้าหมายที่ 4 ให้พรรคการเมืองเป็นสถาบันทางการเมืองที่เข้มแข็งและเป็นของประชาชนอย่าง แท้จริง ประเด็นการปฏิรูปที่ 5 การสร้างรัฐธรรมาธิปไตย เป้าหมายที่ 1 ให้ผู้ดำรงตำแหน่งทาง การเมืองเป็นผู้มีความรู้ความสามารถ มีความรับผิดชอบ มีคุณธรรม จริยธรรม และธรรมาภิบาล เป้าหมายที่ 2 ส่งเสริมและพัฒนาผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองให้เป็นบุคคลที่นำเชื่อถือ ศรัทธา และ ยอมรับของประชาชน คิด วรุณดี (2561)

พฤติกรรมทางการเมืองที่ประชาชนแสดงออกในปัจจุบันจะเห็นได้ว่า การเมืองไทยในปัจจุบันมีปัญหาหลายๆด้าน ไม่ว่าจะเป็นปัญหาการเมืองภายในครอบครัว ที่บางครอบครัวมีความเห็นทางการเมืองที่ไม่ตรงกัน ปัญหาการเมืองภายในชุมชน ที่แต่ละชุมชนมีแนวคิดทางการเมืองที่แตกต่างกันไป

หรือปัญหาการเมืองภายในประเทศ ที่แต่ละคนมีแนวคิดที่แตกต่างกันออกไป ทำให้ปัญหาเหล่านี้ส่งผลกระทบอย่างมากมายและทำให้เสื่อมลงอย่างเรื่อยๆ จนไม่สามารถแก้ไขปัญหาได้ อย่างทันท่วงที ขบวนการทางการเมืองมีความหลากหลาย ในแง่ของหลักความเป็นจริง ดาบมีสองคมเหรียญมีสองด้าน ทุกอย่างมีดีมีเลวต่างกัน 1) ทำให้เกิดการมีส่วนร่วมของภาคประชาชนในการดำเนินการทางการเมืองและร่วมตรวจสอบการทำงานของรัฐได้มากขึ้น 2) ส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้ของการใช้สิทธิเสรีในการดำเนินการขบวนการ ทางการเมืองเพื่อให้เกิดความเป็นประชาธิปไตยเพิ่มมากขึ้นในสังคม 3) ทำให้การจักสรรทรัพยากรที่มีให้กับประชาชนได้อย่างทั่วถึงและตอบสนองความต้องการของภาคประชาชนมากขึ้น ร่วมถึงมีการดำเนินการทางด้านนโยบายสาธารณะที่เกิดประโยชน์กับประชาชนอย่างแท้จริง 4) เป็นการถ่วงดุลอำนาจทางการเมืองของรัฐบาลและขบวนการทางการเมืองกลุ่มต่างๆไม่ให้เกิดการผูกขาดในอำนาจ จนกลายเป็นการครอบงำจากรัฐ สำนักงาน คณะกรรมการการเลือกตั้ง (2560) ดังนั้นพฤติกรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตยนับเป็นส่วนหนึ่งของพฤติกรรมทางสังคมที่ได้ถ่ายทอดมาจากการกล่อมเกลาทางการเมืองจากครอบครัว กลุ่มเพื่อน ชุมชน โรงเรียน ศาสนา สถานที่ทำงาน สื่อมวลชน ระบบสังคม และระบบการเมือง โดยสร้างอุดมการณ์ ค่านิยม ทัศนคติ และความเชื่อทางการเมืองที่ใหม่ ซึ่งเป็นมิติทางด้านจิตวิทยาสังคมในแนวทางการประพฤติปฏิบัติทางการเมืองให้แก่บุคคลต่างๆ สำหรับใช้ประโยชน์ทางสังคมโดยส่วนร่วม

หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาจึงเป็นหลักที่จะนำพาซึ่งความสงบสุขมาสู่สังคมและประเทศชาติได้จึงจำเป็นต้องนำเอาหลักอคติธรรมมาบูรณาการเพื่อการส่งเสริมการประยุกต์หลักอคติธรรมเพื่อส่งเสริมการตัดสินใจเลือกตั้งนายกเทศมนตรีของประชาชนในเทศบาลเมืองบ้านทุ่ม อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น โดยหลักอคติธรรม ได้แก่ 1) ฉันทาคติ หมายถึง ลำเอียงเพราะชอบ 2) โทสาคติ ลำเอียงเพราะชัง 3) โมหาคติ หมายถึง ลำเอียงเพราะหลง 4) ภยาคติ หมายถึง ลำเอียงเพราะกลัว มาเป็นหลักธรรมที่จะช่วยเสริมสร้างความรู้สึกที่ดีให้กันจึงทำให้เป็นส่วนที่จะส่งเสริมพฤติกรรมทางการเมืองที่ดีให้เกิดสังคมแห่งความเป็นสามัคคีธรรมโดยความเป็นสังคมแห่งประชาธิปไตยของประชาชน ตำบลบ้านทุ่ม อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น ให้มากยิ่งขึ้น

ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยจึงมีความสนใจในการศึกษาการประยุกต์หลักอคติธรรมเพื่อส่งเสริมการตัดสินใจเลือกตั้งนายกเทศมนตรีของประชาชนในเทศบาลเมืองบ้านทุ่ม อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น โดยจะทำการศึกษาพฤติกรรมของประชาชนในเขตพื้นที่ตำบลบ้านทุ่ม อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น เพื่อนำไปสู่การแสดงออกทางการเมืองของประชาชนที่มีประสิทธิภาพและบูรณาการตามหลักอคติธรรม ที่ชื่อว่า อคติ ธรรมเป็นหลักอคติธรรมอันเป็นหลักธรรมที่ช่วยให้ใช้ชีวิตบนหนทางแห่งความดีและประสานคนหมู่มากให้อยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาระดับการตัดสินใจเลือกตั้งนายกเทศมนตรีของประชาชนในเทศบาลเมืองบ้านทุ่ม อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น

2. เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างหลักอคติธรรม กับการตัดสินใจเลือกตั้งนายกเทศมนตรีของประชาชนในเทศบาลเมืองบ้านทุ่ม อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น

3. เพื่อนำเสนอการประยุกต์หลักอคติธรรมเพื่อส่งเสริมการตัดสินใจเลือกตั้งนายกเทศมนตรีของประชาชนในเทศบาลเมืองบ้านทุ่ม อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น

แนวคิดเกี่ยวกับการเลือกตั้ง

การเลือกตั้งเป็นส่วนสำคัญของการปกครองในระบอบประชาธิปไตยยังกล่าวโดยภาพรวมได้ว่าการเลือกตั้งตัวแทนประชาชนเป็นกระบวนการทางการเมืองอย่างหนึ่งในระบบการปกครองที่เชื่อว่าอำนาจอธิปไตยหรืออำนาจสูงสุดในการปกครองเป็นของปวงชนซึ่งคิดค้นขึ้นแทนระบบการปกครองที่ถือคติอำนาจอธิปไตยเป็นของบุคคลใดบุคคลเดียวหรือคณะบุคคลโดยอ้างลัทธิเทวสิทธิหรืออภิอำนาจหรือความมีคุณสมบัติพิเศษบางประการเป็นเครื่องมือให้ความชอบธรรมแก่ตนเองในการใช้อำนาจปกครอง การเลือกตั้งในกระบวนการที่เลือกสรรรัฐบาลที่จะมาทำการปกครองและสร้างความชอบธรรมให้แก่อำนาจการปกครองของผู้ปกครองให้เป็นไปโดยสันติการเลือกตั้งในประเทศที่มีพรรคการเมืองหรือกลุ่มการเมืองมากว่าหนึ่งพรรคหรือหนึ่งกลุ่มมีบทบาทสำคัญในการยุติข้อขัดแย้งในระบบการเมืองโดยเคารพและปฏิบัติตามกฎเกณฑ์กติกาและธรรมเนียมปฏิบัติที่ใช้บังคับในระบบการเมืองนั้น ๆ การเลือกตั้งที่เป็นไปตามกฎเกณฑ์กติกาดังกล่าวจะทำให้คู่ต่อสู้ทางการเมืองยอมรับผลการตัดสินของผู้เลือกตั้งโดยฝ่ายที่ชนะจะได้รับมอบอำนาจจากประชาชนให้ทำการปกครองในช่วงระยะเวลาที่กำหนดไว้ฝ่ายแพ้จะหาทางเอาชนะในคราวต่อไปตามวิถีทางที่กฎเกณฑ์และกติกาได้กำหนดไว้วิธีการเช่นนี้ช่วยอำนวยให้การสืบต่ออำนาจการเมืองและการปกครองเป็นไปอย่างสันติวิธีไม่ต้องอาศัยวิธีการดังนั้นกระบวนการเลือกตั้งภายใต้เงื่อนไขที่กล่าวมานี้จึงแตกต่างไปจากการเลือกตั้งในประเทศที่มีพรรคการเมืองที่มีอำนาจและอิทธิพลมากที่สุดเพียงพรรคเดียวหรือกลุ่มคณะบุคคลเพียงคณะเดียวซึ่งใช้การเลือกตั้งเป็นเพียงข้ออ้างในการสร้างความชอบธรรมในอำนาจการปกครองเท่านั้นมิใช่กลไกเพื่อขจัดความขัดแย้งหรือเพื่อตัดสินการสืบต่ออำนาจแต่อย่างใด

นอกจากนั้นกระบวนการเลือกตั้งยังเป็นกลไกสำคัญของการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนการไปใช้สิทธิเลือกตั้งให้บุคคลเกิดความรู้สึกว่าตนเป็นส่วนหนึ่งของสังคมของประเทศมีความเชื่อและศรัทธาในความสามารถตนเองและเพื่อนมนุษย์ว่าสามารถตัดสินใจเลือกรัฐบาลเลือกรูปแบบ

การปกครองวิธีการดำเนินการปกครองระบบเศรษฐกิจเพื่อประโยชน์ของตนเองได้การเลือกตั้งจะนำไปสู่ความพยายามของประชาชนที่จะมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจและการกระทำของรัฐบาลปัจจัยต่างๆ เหล่านี้จะช่วยให้มีบูรณาการภายในระบบการเมืองของชาติระดมประชาชนเข้าร่วมในระบบประชาธิปไตยมากขึ้น

การใช้สิทธิเลือกตั้ง เป็นวิธีการหนึ่งที่เปิดโอกาส ให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองในระบอบประชาธิปไตย “ที่ง่ายและชัดเจนที่สุด” ถือเป็นการแสดงออกถึงเจตจำนงของประชาชน ในการคัดเลือกบุคคลที่จะเข้าไปทำหน้าที่และใช้อำนาจอธิปไตย แทนประชาชนทั้งในระดับท้องถิ่นและระดับชาติรวมทั้งเป็นการกำหนด ทิศทางและสัญญาประชาคมสำหรับการบริหารประเทศ โดยงานวิจัยเรื่องพฤติกรรมการเลือกตั้งนายกเทศมนตรีของประชาชนในเขตเทศบาลนครขอนแก่น จำแนกตัวแปรออกเป็น 4 ด้าน และได้อธิบายไว้ ดังนี้ 1) ด้านการใช้สิทธิเลือกตั้ง หมายถึง ประชาชนได้มีการติดตามข่าวสารการประชาสัมพันธ์ การเลือกตั้งอยู่เสมอ ได้เข้าร่วมรับฟังการปราศรัยหาเสียงผู้สมัครรับเลือกตั้ง จากสื่อต่าง ๆ มากมาย เช่น โทรทัศน์วิทยุ หนังสือพิมพ์ ทำให้ประชาชน ได้มีแนวทางในการตัดสินใจในการนำ ไปใช้สิทธิเลือกตั้งทั้งการเมืองระดับประเทศหรือการเมืองระดับท้องถิ่น อีกทั้งในปัจจุบันการใช้สิทธิเลือกตั้ง ของประชาชนให้ถือว่าเป็นหน้าที่ที่ต้องไปเลือกตั้ง ไม่อย่างนั้นจะเสียสิทธิในด้านต่าง ๆ มากมาย จึงอาจเป็นอีกเหตุผลหนึ่งที่ประชาชนให้ความสำคัญในการเลือกตั้ง มานพ เข็มเมือง (2556) 2) ด้านการลงคะแนนเสียงเลือกตั้งเป็นกระบวนการส่วนหนึ่งในระบอบประชาธิปไตยเพื่อที่จะต้องการความต้องการส่วนใหญ่ของประชาชนส่วนมาก และการลงคะแนนเป็นเครื่องมือที่จะช่วยบอกว่าเสียงข้างมากตัดสินใจอย่างไร เพื่อให้เกิดผลหรือการปฏิบัติไปตามที่ตกลงใจนั้น ๆ การลงคะแนนอาจทำโดยเปิดเผย หรือ โดยการลงคะแนนแบบลับ การลงคะแนนแบบเปิดเผย 3) ด้านระยะเวลาการตัดสินใจเลือกตั้ง หมายถึง ระยะเวลาในการตัดสิ้นใจในการที่จะลงคะแนน โดยผู้ลงคะแนนเสียงมีความต้องการตั้งแต่ก่อนการหาเสียง หรือในขณะหาเสียง ก่อนการลงคะแนน 2 วัน แม้แต่ในขณะอยู่ในคูหาก็เช่นกัน ซึ่งเป็นพฤติกรรมการประเมินทัศนคติของประชาชนผู้มีสิทธิเลือกตั้งที่จะตัดสินใจไปใช้สิทธิเลือกตั้ง 4) ด้านเหตุผลเลือกตัวบุคคล หมายถึง บุคคลผู้รับสมัครรับการเลือกตั้งต้องอยู่ในความเห็นของประชาชนส่วนใหญ่ที่มีความเห็นว่า ควรเป็นผู้นำมีความสามารถในการมาบริหารงานกิจการ บ้านเมืองหรือไม่ ลักษณะภาวะผู้นำทางการเมืองท้องถิ่น พบว่า เป็นผู้มีความเข้มแข็ง กล้าหาญ เสียสละ อดทน ว่องไวต่อปัญหาตลอดเวลา มีความคิดก้าวหน้า ริเริ่มสร้างสรรค์ มีความคิดยืดหยุ่น ขยันหมั่นเพียร มีความวิริยะอุตสาหะ มีความจริงใจในการปฏิบัติหน้าที่ เห็นประโยชน์ของประชาชนมากกว่าประโยชน์ของตนเอง มีความซื่อสัตย์สุจริต ไม่โกหกหลอกลวงประชาชน ให้สัญญากับประชาชนไว้อย่างไร ต้องกระทำให้ได้อย่างที่สัญญาไว้กับประชาชน และที่สำคัญต้องยึดมั่นในหลักของธรรมาภิบาล

ระเบียบวิธีวิจัย

ผู้วิจัยได้กำหนดรูปแบบการวิจัยเป็นแบบผสานวิธี (Mixed Methods Research) ซึ่งประกอบด้วยการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) และการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research)สำหรับการวิจัยเชิงปริมาณนั้น มุ่งเน้นศึกษาจากประชากรที่เป็นประชาชนผู้มีสิทธิเลือกตั้งอายุ 18 ปีบริบูรณ์ขึ้นไปในเขตเทศบาลเมืองบ้านทุ่ม จำนวน 19,316 คน โดยกำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างตามสูตรของทาโร่ ยามาเน่ (Taro Yamane) ที่ความเชื่อมั่นร้อยละ 0.95 ได้จำนวน 392 คน และใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบชั้นภูมิ (Stratified random sampling) กระจายสัดส่วนตามหมู่บ้านทั้ง 18 หมู่ เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลคือแบบสอบถาม (Questionnaire) ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นจากการศึกษาแนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โครงสร้างของแบบสอบถามแบ่งออกเป็น 3 ส่วน ได้แก่ ส่วนที่ 1 ข้อมูลปัจจัยส่วนบุคคล, ส่วนที่ 2 การปฏิบัติตนตามหลักอคติธรรม 4 ด้าน คือ 1. ฉันทาคติ 2. โทสาคติ 3. โมหาคติ 4. ภยาคติ, และส่วนที่ 3 การตัดสินใจเลือกตั้งนายกเทศมนตรีของประชาชนในเทศบาลเมืองบ้านทุ่ม 4 ด้าน ได้แก่ การลงคะแนนเลือกตั้ง การใช้สิทธิเลือกตั้ง ระยะเวลาการตัดสินใจเลือกตั้ง และเหตุผลเลือกตัวบุคคล โดยใช้เกณฑ์วัดแบบมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ (Likert Scale) ขั้นตอนการสร้างเครื่องมือได้ผ่านการตรวจสอบความเที่ยงตรง (Validity) จากผู้เชี่ยวชาญจำนวน 5 ท่าน ได้ค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC) เท่ากับ 1.00 และผ่านการทดสอบความเชื่อมั่น (Reliability) กับกลุ่มที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่าง โดยใช้วิธีสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาค ได้ค่าความเชื่อมั่นเท่ากับ 0.91 การเก็บรวบรวมข้อมูลดำเนินการโดยขออนุญาตจากบัณฑิตวิทยาลัยและนำแบบสอบถามไปแจกให้กับกลุ่มตัวอย่าง ส่วนการวิเคราะห์ข้อมูลทางสถิติ ผู้วิจัยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปวิเคราะห์สถิติเชิงพรรณนา ได้แก่ ค่าความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน เพื่ออธิบายข้อมูลทั่วไป และใช้สถิติเชิงอนุมานในการทดสอบสมมติฐานด้วยการหาค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ของเพียร์สัน (Pearson's Product Moment Correlation) เพื่อวัดความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปร ในส่วนของการวิจัยเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) จำนวน 12 รูปหรือคน ซึ่งได้มาจากการเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive sampling) แบ่งเป็น 4 กลุ่ม คือ กลุ่มนักวิชาการหรือผู้ปฏิบัติงานด้านพระพุทธศาสนา, กลุ่มนักวิชาการหรือผู้ปฏิบัติงานด้านรัฐศาสตร์, กลุ่มนักวิชาการหรือผู้ปฏิบัติงานด้านปกครองส่วนท้องที่, และกลุ่มนักวิชาการหรือผู้ปฏิบัติงานด้านการเลือกตั้ง เครื่องมือที่ใช้คือแบบสัมภาษณ์ เป็นคำถามปลายเปิดเพื่อให้ผู้ให้ข้อมูลแสดงความคิดเห็นได้อย่างอิสระเกี่ยวกับการบูรณาการหลักอคติธรรม เครื่องมือนี้ผ่านการตรวจสอบคุณภาพจากผู้เชี่ยวชาญเช่นเดียวกัน โดยมีกรอบระยะเวลาในการเก็บรวบรวมข้อมูลในช่วงเดือนธันวาคม 2567 ถึงเดือนธันวาคม 2568 รวมระยะเวลา 13 เดือน สำหรับการวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้จากการถอดเสียงมาทำการจำแนก

ประเด็นและใช้เทคนิคการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis Technique) ประกอบบริบท แล้วสังเคราะห์ข้อมูลเพื่อนำเสนอในรูปแบบความเรียง

ผลการวิจัย

ผลการศึกษาตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 1

1. ระดับการปฏิบัติตามหลักอคติธรรมในการตัดสินใจเลือกตั้งนายกเทศมนตรีของประชาชนในเทศบาลเมืองบ้านทุ่ม โดยรวมอยู่ในระดับมาก ($\overline{X}$= 4.20) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ข้อ 4 ด้านภยาคติ (ลำเอียงเพราะกลัว) มีค่าเฉลี่ยสูงสุดเท่ากับ 4.27 รองลงมา คือ ข้อ 3 ด้านโมหาคติ (ลำเอียงเพราะหลง) ($\overline{X}$= 4.20) ข้อ 2 ด้านโทสาคติ (ลำเอียงเพราะชัง) ($\overline{X}$= 4.17) และข้อ 1 ด้านฉันทาคติ (ลำเอียงเพราะชอบ) ($\overline{X}$= 4.16) ตามลำดับ

2. ระดับการตัดสินใจเลือกตั้งนายกเทศมนตรีของประชาชนในเทศบาลเมืองบ้านทุ่ม อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น โดยรวมอยู่ในระดับมาก ($\overline{X}$= 4.25) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านเหตุผลการเลือกตัวบุคคล มีค่าเฉลี่ยสูงสุดเท่ากับ 4.28 รองลงมา คือ ด้านการลงคะแนนเลือกตั้ง ($\overline{X}$= 4.24) และด้านระยะเวลาการตัดสินใจเลือกตั้ง ($\overline{X}$= 4.24) ส่วนด้านการไปใช้สิทธิเลือกตั้ง ($\overline{X}$= 4.23) ตามลำดับ

ผลการศึกษาตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 2

ความสัมพันธ์ระหว่างหลักอคติธรรมกับการส่งเสริมการส่งเสริมการตัดสินใจเลือกตั้งนายกเทศมนตรีของประชาชนในเทศบาลเมืองบ้านทุ่ม อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น ผลการวิเคราะห์หลักอคติธรรมโดยภาพรวม พบว่า มีความสัมพันธ์กับการส่งเสริมการตัดตัดสินใจเลือกตั้งนายกเทศมนตรีประชาชนในเทศบาลเมืองบ้านทุ่ม อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 โดยมีความสัมพันธ์เชิงบวก ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ (r) เท่ากับ 0.43 เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า

ฉันทาคติ (ลำเอียงเพราะชอบ) มีความสัมพันธ์กับการตัดสินใจการเลือกตั้งนายกเทศมนตรีของประชาชนในเทศบาลเมืองบ้านทุ่ม อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 โดยมีความสัมพันธ์เชิงบวก ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ (r) เท่ากับ 0.20

โทสาคติ (ลำเอียงเพราะชัง) มีความสัมพันธ์กับการตัดสินใจการเลือกตั้งนายกเทศมนตรีของประชาชนในเทศบาลเมืองบ้านทุ่ม อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 โดยมีความสัมพันธ์เชิงบวก ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ (r) เท่ากับ 0.38

โมหาคติ (ลำเอียงเพราะหลง) มีความสัมพันธ์กับการตัดสินใจการเลือกตั้งนายกเทศมนตรีของประชาชนในเทศบาลเมืองบ้านทุ่ม อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 โดยมีความสัมพันธ์เชิงบวก ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ (r) เท่ากับ 0.46

ภยาคติ (ลำเอียงเพราะกลัว) มีความสัมพันธ์กับการตัดสินใจการเลือกตั้งนายกเทศมนตรีของประชาชนในเทศบาลเมืองบ้านทุ่ม อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 โดยมีความสัมพันธ์เชิงบวก ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ (r) เท่ากับ 0.36

สรุปได้ว่า หลักอคติธรรม ประกอบด้วย ฉันทาคติ โทสาคติ โมหาคติ และภยาคติ มีความสัมพันธ์กับการตัดสินใจเลือกตั้งนายกเทศมนตรีของประชาชนในเทศบาลเมืองบ้านทุ่ม อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 และเป็นความสัมพันธ์เชิงบวกทั้งหมด แสดงให้เห็นว่าเมื่อประชาชนมีอคติในแต่ละด้านเพิ่มขึ้น ย่อมส่งผลให้การตัดสินใจเลือกตั้งได้รับอิทธิพลจากอคติเหล่านั้นมากขึ้นด้วยชี้ให้เห็นว่า อคติธรรมทั้งสี่ด้านเป็นปัจจัยสำคัญที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจเลือกตั้งนายกเทศมนตรีของประชาชน โดยเฉพาะโมหาคติ ซึ่งมีอิทธิพลมากที่สุด สะท้อนถึงความจำเป็นในการส่งเสริมการรับรู้ข้อมูลข่าวสารที่ถูกต้องและการตัดสินใจบนพื้นฐานของเหตุผล เพื่อพัฒนาคุณภาพการมีส่วนร่วมทางการเมืองในระดับท้องถิ่นต่อไป

ผลการศึกษาตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 3

การประยุกต์หลักอคติธรรมเพื่อส่งเสริมการตัดสินใจเลือกตั้งนายกเทศมนตรีของประชาชนในเทศบาลเมืองบ้านทุ่ม อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น พบว่า 1 ฉันทาคติ (ลำเอียงเพราะชอบ) มีอิทธิพลอย่างมากต่อพฤติกรรมการเลือกตั้งในระดับท้องถิ่น ประชาชนจำนวนไม่น้อยตัดสินใจเลือกผู้สมัครจากความรู้สึกส่วนตัว ความคุ้นเคย หรือความสัมพันธ์ทางสังคมมากกว่าการพิจารณาด้านนโยบายและความสามารถเชิงบริหาร ผู้สมัครที่มีบุคลิกน่าประทับใจ เข้าถึงง่าย หรือเคยให้ความช่วยเหลือชุมชน มักได้รับความนิยมเหนือกว่าผู้สมัครที่มีศักยภาพแต่ไม่ใกล้ชิดประชาชนอกจากนี้ ความชอบส่วนตัวมักเชื่อมโยงกับระบบอุปถัมภ์และวัฒนธรรมชุมชนแบบไทย ซึ่งให้ความสำคัญกับความกตัญญูและความสัมพันธ์เชิงบุญคุณ ส่งผลให้การลงคะแนน กลายเป็นการตอบแทนส่วนบุคคลมากกว่าการตัดสินใจเชิงเหตุผล ความลำเอียงเพราะชอบยังสะท้อน ระดับการรู้เท่าทันทางการเมืองของประชาชน โดยเฉพาะกลุ่มที่มีข้อมูลข่าวสารจำกัดหรือขาดการวิเคราะห์นโยบายเชิงลึก ในทางการเมืองท้องถิ่น ปรากฏการณ์นี้เอื้อต่อการคงอยู่ของผู้นำกลุ่มเดิม ทำให้การเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างเกิดขึ้นได้ยาก ขณะเดียวกัน สื่อสังคมออนไลน์ก็กลายเป็นปัจจัยใหม่ที่เสริมความรู้สึกชื่นชอบผ่านภาพลักษณ์ทางบวกของผู้สมัคร “ความลำเอียงเพราะชอบ” เป็นอคติทางอารมณ์ที่มีรากมาจากวัฒนธรรม ความสัมพันธ์ส่วนตัว และการรับรู้ทางสังคม ซึ่งแม้จะสะท้อนความใกล้ชิดระหว่างผู้นำกับประชาชน แต่ก็อาจลดทอนคุณภาพของกระบวนการเลือกตั้งเชิงประชาธิปไตยที่ควรตั้งอยู่บนเหตุผล นโยบาย และศักยภาพที่แท้จริงของผู้สมัคร 2 โทสาคติ (ลำเอียงเพราะชัง) ในการเลือกตั้งนายกเทศมนตรี เป็นพฤติกรรมทางการเมืองที่สะท้อนให้เห็นถึงการตัดสินใจของประชาชนที่ถูกขับเคลื่อนด้วยอารมณ์ความรู้สึกมากกว่าเหตุผลและข้อมูลเชิงนโยบาย ความรู้สึกชังมักมีรากเหง้ามาจากประสบการณ์ทาง

สังคม ความขัดแย้งทางการเมืองในอดีต หรือการรับรู้ข่าวสารด้านลบที่ถูกปลูกฝังและส่งต่อในชุมชน ความลำเอียงเช่นนี้ทำให้ประชาชนบางส่วนตัดสินผู้สมัครโดยพิจารณาจากความไม่ชอบส่วนบุคคลมากกว่าความสามารถในการบริหารงานจริง สื่อมวลชนและสื่อสังคมออนไลน์มีบทบาทสำคัญในการขยายความรู้สึกชัง ผ่านการเสนอข่าวที่มีอคติ การวิพากษ์วิจารณ์เชิงลบ หรือการเผยแพร่ข่าวลือที่ขาดการตรวจสอบ ส่งผลให้ประชาชนบางกลุ่มเกิดความเชื่อฝังแน่นและยากต่อการเปลี่ยนแปลง นอกจากนี้ กลุ่มทางสังคม เช่น ครอบครัว เพื่อน หรือผู้นำชุมชน ยังเป็นกลไกสำคัญที่ส่งต่อความชังให้แพร่กระจายไปในระดับโครงสร้างของสังคมท้องถิ่น ในบางกรณี ความลำเอียงเพราะชังยังเกิดจากภาพจำทางชนชั้นหรือฐานะ ทำให้ประชาชนรู้สึกว่าผู้สมัครไม่เข้าใจชีวิตของตน หรือมาจากความล้มเหลวของนโยบายในอดีตที่สร้างความไม่ไว้วางใจเรื้อรัง 3 โมหาคติ (ลำเอียงเพราะหลง) ในการเลือกตั้งนายกเทศมนตรี เป็นปรากฏการณ์ทางการเมืองที่สะท้อนถึงการตัดสินใจของประชาชนโดยใช้อารมณ์และความชื่นชมส่วนตัวมากกว่าเหตุผลเชิงนโยบาย ความหลงมักเกิดจากปัจจัยด้านภาพลักษณ์ บุคลิกภาพ วาทศิลป์ และการสร้างภาพเชิงบวกของผู้สมัคร ซึ่งส่งผลให้ผู้มีสิทธิ์เลือกตั้งมองข้ามคุณสมบัติและศักยภาพที่แท้จริงในการบริหารงานท้องถิ่น ความหลงในตัวบุคคลจึงกลายเป็นอคติทางอารมณ์ที่บิดเบือนการรับรู้เชิงเหตุผลของประชาชน สื่อมวลชนและสื่อสังคมออนไลน์มีบทบาทสำคัญในการกระตุ้นความหลงผ่านการโฆษณาประชาสัมพันธ์ และการสร้างภาพลักษณ์ในเชิงบวก ผู้สมัครที่มีความสามารถในการสื่อสารและโน้มน้าวใจมักได้รับความนิยมสูง แม้ว่าประชาชนจะขาดการประเมินเนื้อหาของนโยบายอย่างลึกซึ้งก็ตาม นอกจากนี้ ความหลงยังเกิดจากความสัมพันธ์ส่วนตัว การช่วยเหลือ หรือการมีส่วนร่วมในกิจกรรมของผู้สมัคร ซึ่งทำให้ประชาชนเกิดความรู้สึกผูกพันและศรัทธาโดยไม่ตั้งคำถาม อีกทั้ง การหลงในอุดมการณ์ คำมั่นสัญญา หรือผลงานในอดีต ยังเป็นปัจจัยที่ทำให้ผู้มีสิทธิ์เลือกตั้งตัดสินใจโดยขาดการพิจารณาตามบริบทปัจจุบัน 4 ภยาคติ (ลำเอียงเพราะกลัว) ในการเลือกตั้งนายกเทศมนตรีเป็นปรากฏการณ์ที่สะท้อนถึงข้อจำกัดของประชาธิปไตยระดับท้องถิ่น ซึ่งประชาชนจำนวนมากตัดสินใจภายใต้แรงกดดันและความหวาดกลัวมากกว่าการใช้เหตุผลอย่างอิสระ ความกลัวดังกล่าวมีหลายมิติ ทั้งในด้านอำนาจ สังคม จิตวิทยา และโครงสร้างทางการเมืองที่ครอบงำพฤติกรรมการเลือกตั้ง ในด้านอำนาจ ความกลัวเกิดจากการพึ่งพาระบบอุปถัมภ์และการข่มขู่ทางตรงหรือทางอ้อม ทำให้ประชาชนเลือกผู้สมัครเพื่อความปลอดภัยของตนเอง มากกว่าความเหมาะสมของนโยบาย ขณะที่ในด้านสังคม ความกลัวมักมาจากแรงกดดันของชุมชนหรือครอบครัว ซึ่งส่งผลให้การเลือกตั้งสะท้อนความสัมพันธ์เชิงอำนาจภายในสังคมมากกว่าการมีส่วนร่วมเชิงสร้างสรรค์ นอกจากนี้ ความกลัวยังเกิดจากการรับรู้ข้อมูลข่าวสารที่ไม่รอบด้าน เช่น ข่าวลือหรือการสื่อสารที่บิดเบือน ทำให้เกิดความลำเอียงโดยไม่รู้ตัว ประชาชนบางส่วนไม่กล้าแสดงออกทางการเมืองเพราะขาดความมั่นใจในระบบคุ้มครองสิทธิ และกลัวผลกระทบหลังการเลือกตั้ง โดยเฉพาะผู้มีอาชีพที่เกี่ยวข้องกับภาครัฐหรือผู้พึ่งพาทรัพยากรจากฝ่ายบริหาร

อภิปรายผลการวิจัย

1) จากการวิจัยพบว่า ระดับการตัดสินใจเลือกตั้งนายกเทศมนตรีของประชาชนในเทศบาลเมืองบ้านทุ่ม อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น ตามหลักอคติธรรมโดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่า หลักอคติธรรมโดยส่วนใหญ่แล้วยังเข้าใจในวัฒนธรรมเกี่ยวกับการเลือกตั้ง ประชาชนยังเข้าใจว่าการเลือกตั้งเป็นเพียงการสรรหาผู้บริหารให้กับท้องถิ่นของตนเองเท่านั้น โดยไม่ได้คำนึงถึงหลักการต่าง ๆ เกี่ยวกับความเป็นประชาธิปไตย และหลักการการบริหารให้กับท้องถิ่นให้มีความเจริญก้าวหน้าและพัฒนาศักยภาพไปในทิศทางใด พฤติกรรมการเลือกตั้งของประชาชนได้ออกไปใช้สิทธิ์เลือกตั้งที่น่าสนใจประเด็นหนึ่งก็คือ ประชาชนตัดสินใจเลือกตัวแทนของตัวเองเนื่องจากว่าเป็นคนที่มีความสนิทสนม มีความสัมพันธ์อันดีระหว่างตัวบุคคล ไม่ว่าจะเป็นมีความสัมพันธ์อันดีระหว่างผู้สมัครสมาชิกสภาฯ และผู้สมัครในตำแหน่งผู้บริหารท้องถิ่น และมีประชาชนบางส่วน ที่มีพฤติกรรมเกี่ยวกับการเลือกตั้งไปในทางที่ไม่ถูกต้อง เช่น การซื้อสิทธิ์ขายเสียงยังคงมีอยู่ในสังคมการเมืองระดับท้องถิ่น แม้ว่าโดยส่วนใหญ่แล้วประชาชนจะเลือกจากนโยบายของผู้สมัครรับเลือกตั้งก็ตาม แต่นั่นก็ทำให้พอได้รู้ว่าพฤติกรรมการเลือกตั้งของประชาชนว่า ประชาชนยังขาดความเข้าใจในหลักการความเป็นประชาธิปไตยพอสมควร ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของมหาสถิตย์ สุทธิมโน (2563) ได้วิจัยเรื่อง พฤติกรรมการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรของประชาชนในจังหวัดขอนแก่น เขตเลือกตั้ง ที่ 1 ผลการวิจัยพบว่า ระดับพฤติกรรมการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรในจังหวัดขอนแก่น เขตเลือกตั้งที่ 1 ตามหลักอคติธรรม โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก

2) จากการวิจัยพบว่า ระดับการตัดสินใจการเลือกตั้งนายกเทศมนตรีของประชาชนในเทศบาลเมืองบ้านทุ่ม อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น พบว่า โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่าเป็นเพราะพฤติกรรมการตัดสินใจการเลือกตั้งนายกเทศมนตรีของประชาชนในเทศบาลเมืองบ้านทุ่มพัฒนาไปในทิศทางที่ดีขึ้นผ่านการเสริมสร้างความรู้ ความเข้าใจและทักษะทางสังคม โดยในด้านการรู้จักบทบาทและหน้าที่ของตน ประชาชนมีความตระหนักมากขึ้นเกี่ยวกับสิทธิและหน้าที่พลเมือง เช่น การใช้สิทธิเลือกตั้งและการตรวจสอบการทำงานภาครัฐ ซึ่งทำให้การมีส่วนร่วมทางการเมืองเกิดขึ้นอย่างสมัครใจและมีคุณภาพ ส่วนด้านการยอมรับความคิดเห็นของผู้อื่นพบว่าการเปิดใจรับฟังกันมากขึ้นช่วยลดความขัดแย้งและสนับสนุนการตัดสินใจร่วมที่มีเหตุผล และยังสร้างวัฒนธรรมการเมืองแบบสันติในชุมชน ด้านการคิดถึงประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าประโยชน์ส่วนตนสะท้อนว่าจิตสาธารณะมีบทบาทสำคัญในการสนับสนุนโครงการชุมชน การตรวจสอบงบประมาณ และการลดการแสวงหาประโยชน์ส่วนตัว ซึ่งทำให้ระบบการเมืองท้องถิ่นโปร่งใสและเข้มแข็งมากขึ้น สุดท้ายด้านการยอมรับและเคารพในสิทธิและหน้าที่ของบุคคลพบว่าประชาชนให้ความสำคัญกับสิทธิพื้นฐานและเคารพความแตกต่าง ส่งผลให้ความขัดแย้งลดลง และประชาชนมีพฤติกรรมทางการเมืองที่รับผิดชอบมากขึ้น ซึ่ง

สอดคล้องกับงานวิจัยของ เฉลิมพล นุชอุดม และคณะ (2562) ได้วิจัยเรื่องเกณฑ์ในการตัดสินใจเลือกผู้แทนระดับท้องถิ่น ในเขตกรุงเทพมหานครผลการวิจัยพบว่า ความคิดเห็นของกลุ่มตัวอย่างที่เกี่ยวกับเกณฑ์ในการตัดสินใจเลือกผู้แทนระดับท้องถิ่น ในเขตกรุงเทพมหานคร โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก

2. ความสัมพันธ์ระหว่างหลักอคติธรรมกับการตัดสินใจเลือกตั้งนายกเทศมนตรีของประชาชนในเทศบาลเมืองบ้านทุ่ม อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น

ความสัมพันธ์ระหว่างหลักอคติธรรมกับการตัดสินใจเลือกตั้งนายกเทศมนตรีของประชาชนในเทศบาลเมืองบ้านทุ่ม อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น พบว่า หลักอคติธรรมมีความสัมพันธ์กับการตัดสินใจเลือกตั้งนายกเทศมนตรีของประชาชนในเทศบาลเมืองบ้านทุ่ม อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 โดยมีความสัมพันธ์เชิงบวก ซึ่งแสดงให้เห็นว่า เมื่อประชาชนมีระดับการปฏิบัติตามหลักอคติธรรมสูงขึ้น พฤติกรรมทางการเมืองของประชาชนมีแนวโน้มอยู่ในทิศทางที่เหมาะสมมากขึ้นเช่นกัน (r) เท่ากับ 0.43 สอดคล้องกับหลักประชาธิปไตยมากยิ่งขึ้น ทั้งนี้ หลักอคติธรรมในแต่ละด้านล้วนมีความสัมพันธ์เชิงบวกกับพฤติกรรมทางการเมืองของประชาชน สอดคล้องกับงานวิจัยของ สัญญา ถี่ถ้วน (2567) ได้ทำการวิจัยเรื่อง “พฤติกรรมการเลือกตั้งของประชาชน ที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงผู้นำทางการเมืองส่วนท้องถิ่น ในอำเภอชุมแพ จังหวัดขอนแก่น” ผลการวิจัยพบว่า ความสัมพันธ์ระหว่างหลักอคติธรรมกับพฤติกรรมการเลือกตั้งของประชาชน ที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงผู้นำทางการเมืองส่วนท้องถิ่น ในอำเภอชุมแพ จังหวัดขอนแก่น โดยภาพรวม มีโดยมีความสัมพันธ์เชิงบวก นัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 และสอดคล้องกับงานวิจัยของ ศราวุธ เย็นสวัสดิ์ (2567) ได้ศึกษางานวิจัยเรื่อง การมีส่วนร่วมของประชาชนในการเลือกสมาชิกวุฒิสภา ปี พ.ศ. 2567 ในอำเภอบรบือ จังหวัดมหาสารคาม พบว่าความสัมพันธ์ระหว่างหลักอคติธรรมกับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการเลือกสมาชิกวุฒิสภา ปี พ.ศ. 2567 ในอำเภอบรบือ จังหวัดมหาสารคาม” โดยภาพรวม มีโดยมีความสัมพันธ์เชิงบวก นัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01

3. การประยุกต์หลักอคติธรรมเพื่อส่งเสริมการตัดสินใจเลือกตั้งนายกเทศมนตรีของประชาชนในเทศบาลเมืองบ้านทุ่ม อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น

การวิจัยพบว่า พฤติกรรมการเลือกตั้งระดับท้องถิ่นได้รับอิทธิพลจากอคติทางอารมณ์ 4 ประการ ได้แก่ ฉันทาคติ โทสาคติ โมหาคติ และภยาคติ ซึ่งส่งผลให้กระบวนการตัดสินใจของประชาชนเบี่ยงเบนจากหลักเหตุผลและการประเมินเชิงนโยบาย การประยุกต์หลักอคติธรรมจึงเป็นกรอบเชิงจริยธรรมและเชิงพัฒนาพลเมืองที่สามารถยกระดับคุณภาพประชาธิปไตยท้องถิ่นได้ โดยสรุปสาระสำคัญเชิงวิชาการ ดังนี้ 1. การลดฉันทาคติ (ลำเอียงเพราะชอบ) ฉันทาคติสะท้อนการตัดสินใจบนพื้นฐานความคุ้นเคย ความสัมพันธ์ส่วนตัว และระบบอุปถัมภ์ มากกว่าการพิจารณาศักยภาพเชิงบริหาร แนวทางลดอคตินี้มุ่งพัฒนา “กระบวนการประเมินเชิงเหตุผล” ผ่านการจัดเวทีดีเบตเชิงนโยบาย การ

จัดทำข้อมูลเปรียบเทียบนโยบายอย่างเป็นกลาง การกำหนดเกณฑ์มาตรฐานในการประเมินผู้สมัคร และการส่งเสริมทักษะการคิดเชิงวิพากษ์ในระดับชุมชน ผลที่คาดหวังคือการเปลี่ยนฐานการตัดสินใจจากความสัมพันธ์ส่วนบุคคลไปสู่ข้อมูลและหลักเกณฑ์ที่ตรวจสอบได้ 2. การลดโทสาคติ (ลำเอียงเพราะชัง) โทสาคติเกิดจากความขัดแย้งเดิม ข่าวลือ และการรับรู้เชิงลบที่ถูกปลูกฝังทางสังคม การแก้ไขจำเป็นต้องสร้างวัฒนธรรมการสื่อสารเชิงสร้างสรรค์ สนับสนุนกระบวนการตรวจสอบข้อเท็จจริง และเปิดพื้นที่สนทนาเพื่อลดความแตกแยก ควบคู่กับการส่งเสริมบทบาทผู้นำชุมชนที่เป็นกลาง แนวทางดังกล่าวจะช่วยให้การวิพากษ์วิจารณ์มุ่งเน้นที่เนื้อหานโยบายมากกว่าการโจมตีตัวบุคคล อันนำไปสู่การประเมินผู้สมัครอย่างเป็นธรรม 3. การลดโมหาคติ (ลำเอียงเพราะหลง) โมหาคติสะท้อนการตัดสินใจจากภาพลักษณ์ วาทศิลป์ และการประชาสัมพันธ์ มากกว่าการพิจารณาความเป็นไปได้ของนโยบาย การลดอคตินี้ควรมุ่งเสริมสร้างการรู้เท่าทันสื่อ การวิเคราะห์นโยบายอย่างเป็นระบบ และการเปิดเผยข้อมูลผลงานย้อนหลังอย่างโปร่งใส รวมทั้งส่งเสริมบทบาทภาคประชาชนในการติดตามผลการดำเนินงานหลังการเลือกตั้ง ผลที่คาดหวังคือการเพิ่มความสามารถของประชาชนในการแยกแยะ “ภาพลักษณ์” ออกจาก “ศักยภาพที่แท้จริง”4. การลดภยาคติ (ลำเอียงเพราะกลัว) ภยาคติเป็นผลจากแรงกดดันทางอำนาจ ระบบอุปถัมภ์ และความไม่มั่นใจในสิทธิของตนเอง แนวทางแก้ไขจึงเน้นการให้ความรู้เรื่องสิทธิเลือกตั้ง การสร้างกลไกคุ้มครองผู้มีสิทธิเลือกตั้ง และการปลูกฝังวัฒนธรรมประชาธิปไตยที่เคารพความคิดเห็นที่แตกต่าง การรณรงค์ให้การเลือกตั้งเป็นไปอย่างเสรีและเป็นความลับจะช่วยลดแรงกดดันเชิงโครงสร้าง และส่งเสริมการใช้สิทธิอย่างอิสระ สอดคล้องกับงานวิจัยของ ชิตาภา รัตนารักษ์(2568) ได้วิจัยเรื่อง “การประยุกต์หลักพุทธธรรมเพื่อส่งเสริมการกล่อมเกลาทางการเมืองของเยาวชนในอำเภอเมือง จังหวัดลำปาง” ที่พบว่า การประยุกต์หลักพุทธธรรมเพื่อส่งเสริมการกล่อมเกลาทางการเมืองของเยาวชน ด้วยการส่งเสริมให้เยาวชนมีความคิดเห็นที่เป็นกลางและพิจารณาอย่างรอบคอบก่อนตัดสินใจ โทสาคติ ด้วยการฝึกให้เยาวชนจัดการอารมณ์และเคารพความคิดเห็นที่แตกต่าง โมหาคติ ด้วยการส่งเสริมการเรียนรู้ที่เน้นการตัดสินใจที่รอบคอบด้วยความคิดที่เป็นเหตุเป็นผล ภยาคติ ด้วยการส่งเสริมให้เยาวชนมีความกล้าและมีความรับผิดชอบ และสอดคล้องกับ พระมหาสถิตย์ สุทธิมโน (2563) ที่วิจัยเรื่อง พฤติกรรมการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรของประชาชนในจังหวัดขอนแก่น เขตเลือกตั้งที่1 ผลวิจัยพบว่า การส่งเสริมพฤติกรรมการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรในจังหวัดขอนแก่น เขตเลือกตั้งที่ 1 และตามหลักอคติ 4 หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรให้ความรู้เกี่ยวกับการเลือกตั้ง อย่างเป็นรูปธรรมให้ทั่วถึงทุกกลุ่มคน และควรให้ความรู้เกี่ยวกับการใช้วิจารณญาณในการเลือกตั้งตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา

องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัยเกี่ยวกับการประยุกต์หลักอคติธรรมเพื่อส่งเสริมการตัดสินใจเลือกตั้งนายกเทศมนตรีของประชาชนในเทศบาลเมืองบ้านทุ่ม อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น

1. หลักอคติธรรม พบว่า โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า ฉันทาคติ (ลำเอียงเพราะชอบ) อยู่ในระดับมาก โทสาคติ (ลำเอียงเพราะชัง) อยู่ในระดับมาก โมหาคติ (ลำเอียงเพราะหลง) อยู่ในระดับมาก ภยาคติ (ลำเอียงเพราะกลัว) อยู่ในระดับมาก

2.การตัดสินใจเลือกตั้งนายกเทศมนตรี

การประยุกต์หลักอคติธรรมเพื่อส่งเสริมการตัดสินใจเลือกตั้งนายกเทศมนตรีของประชาชนในเทศบาลเมืองบ้านทุ่ม อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น มี 4 ด้าน อธิบายได้ดังนี้

1) ด้านการลงคะแนนเลือกตั้ง ผู้มีสิทธิเลือกตั้งในการเลือกตั้งนายกเทศมนตรีมีแนวโน้มใช้เหตุผลเชิงข้อมูลมากขึ้น โดยมุ่งประเมินนโยบาย ความเป็นไปได้ของแผนงาน และความโปร่งใสของผู้สมัครเป็นหลัก ประวัติการทำงานและผลงานที่ตรวจสอบได้เป็นปัจจัยสำคัญที่สร้างความเชื่อมั่น ข้อมูลจากเวทีหาเสียงและสื่อออนไลน์มีบทบาท แต่ผู้เลือกตั้งใช้วิจารณญาณในการกลั่นกรองข้อมูล ภาวะผู้นำ ความรับผิดชอบ และความสามารถในการประสานงานถูกมองว่าเป็นคุณลักษณะสำคัญ

2) ด้านการไปใช้สิทธิเลือกตั้ง การไปใช้สิทธิ์เลือกตั้งของประชาชนมีหลายมิติ ทั้งด้านหน้าที่พลเมือง การพัฒนาท้องถิ่น ความชอบธรรมทางการเมือง และอิทธิพลของข้อมูลข่าวสาร ประชาชนตระหนักว่าการเลือกตั้งท้องถิ่นมีผลกระทบต่อชีวิตประจำวัน เช่น บริการสาธารณะ ความปลอดภัย และสภาพแวดล้อม ความรู้สึกเป็นเจ้าของพื้นที่รวมถึงค่านิยมที่ได้รับจากครอบครัวก็มีบทบาทสำคัญ นอกจากนี้ความสะดวกของกระบวนการเลือกตั้งยังช่วยเพิ่มอัตราการเข้าร่วม

3) ด้านระยะเวลาในการตัดสินใจ ผู้มีสิทธิเลือกตั้งมีความหลากหลายและสะท้อนรูปแบบความคิดเชิงเหตุผลในแต่ละบุคคลอย่างชัดเจน ผู้เลือกตั้งบางกลุ่มตัดสินใจล่วงหน้าโดยอาศัยผลงานในอดีตของผู้สมัครเป็นตัวชี้วัด ขณะที่บางกลุ่มเลือกจะตัดสินใจในช่วงท้ายเพื่อรอข้อมูลที่สมบูรณ์ขึ้น ความพร้อมของข้อมูลข่าวสารและความโปร่งใสของผู้สมัครเป็นปัจจัยสำคัญที่มีผลต่อการกำหนดระยะเวลาในการตัดสินใจ นอกจากนี้ ความเชื่อมั่นต่อผู้สมัครเดิม ความสะดวกในการเข้าถึงสื่อ การหารือภายในครอบครัว และการประเมินปัญหาเฉพาะหน้าเป็นตัวแปรสำคัญที่ส่งผลต่อระยะเวลาการตัดสินใจ กลุ่มที่ตัดสินใจช้าส่วนหนึ่งเกิดจากความไม่มั่นใจในผู้สมัครหรือข้อมูลที่ไม่แน่นอนซึ่งต้องการเวลาในการกลั่นกรองมากขึ้น ขณะที่บางกลุ่มเลือกใช้เวลาศึกษาอย่างเป็นระบบเพื่อเปรียบเทียบคุณภาพของผู้สมัคร

4) ด้านเหตุผลการเลือกตัวบุคคล ในการเลือกตัวบุคคลเป็นนายกเทศมนตรีมีความหลากหลายและเชื่อมโยงกับคุณลักษณะเชิงพฤติกรรมและสมรรถนะของผู้สมัครอย่างชัดเจน โดยประชาชนให้

ความสำคัญกับความซื่อสัตย์ ความโปร่งใส และภาพลักษณ์ที่น่าเชื่อถือ ซึ่งถือเป็นพื้นฐานของความไว้วางใจทางการเมือง นอกจากนี้ประสบการณ์ด้านบริหาร ความสามารถในการสื่อสาร และการมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี ถูกมองว่าเป็นปัจจัยที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพการทำงานโดยตรง ขณะเดียวกัน วิสัยทัศน์การพัฒนาเมืองและความรู้เฉพาะด้านช่วยสร้างความมั่นใจว่าผู้สมัครสามารถนำพาเมืองไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนได้ ความใกล้ชิดกับชุมชนและความตั้งใจในการขับเคลื่อนประเด็นสาธารณะยังคงเป็นปัจจัยที่ทำให้ประชาชนเชื่อว่าผู้นำจะเข้าใจปัญหาอย่างแท้จริง

จากองค์ความรู้ดังกล่าวสามารถสรุปเป็นภาพได้ดังนี้

ภาพที่ 1.1 องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. จากการวิจัยเรื่อง การประยุกต์หลักอคติธรรมเพื่อส่งเสริมการตัดสินใจเลือกตั้งนายกเทศมนตรีของประชาชนในเทศบาลเมืองบ้านทุ่ม อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น พบว่า ด้านการไปใช้สิทธิ์เลือกตั้ง และ มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด ดังนั้น เทศบาลเมืองบ้านทุ่มจึงต้องควรกำหนดนโยบายเร่งด่วนเพื่อรณรงค์การไปใช้สิทธิ์เลือกตั้ง ร่วมใจการใช้สิทธิ์อย่างสุจริตโปร่งใส และกอบกู้ความเชื่อมั่นโดยเน้นการสร้างระบบการเลือกตั้งที่ดี เป็นธรรม และตรวจสอบได้

2. ด้านฉันทาคติ ลำเอียงเพราะชอบ เทศบาลเมืองบ้านทุ่มควรกำหนดนโยบายเกี่ยวกับการสร้างความเชื่อมั่นใน ด้านฉันทาคติ ลำเอียงเพราะชอบ และการจัดสรรงบประมาณแบบมีส่วนร่วม เพื่อยกระดับพฤติกรรม ด้านฉันทาคติ ลำเอียงเพราะชอบ ซึ่งมีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด โดยเปิดโอกาสให้ตัวแทนชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการเสนอปัญหาและพัฒนาท้องถิ่นด้วยตนเอง เพื่อให้ประชาชนรู้สึกเป็นเจ้าของและเห็นประโยชน์ที่เป็นรูปธรรม นโยบายมาเป็นภาคปฏิบัติ ที่จะสามารถนำมาเป็นแบบอย่างในการทำงานในองค์กรได้

ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ

1. เทศบาลเมืองบ้านทุ่มควรจัดโครงการหรือกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการไปใช้สิทธิ์เลือกตั้ง เพื่อประขาชนได้เข้าใจในหลักการไปใช้สิทธิ์เลือกตั้ง รับทราบ และตระหนักในการไปใช้สิทธิ์เลือกตั้งซึ่งเป็นสิทธิส่วนบุคคลตามกฎหมายรัฐธรรมนูญ เพื่อให้ประชาชนไปใช้สิทธิ์เลือกตั้งมากยิ่งขึ้น

2. เทศบาลเมืองบ้านทุ่มควรจัดโครงการหรือกิจกรรมที่มีการบูรณาการหลักฉันทาคติ เพื่อให้ประชาชนเข้าถึงข้อมูล ส่งเสริมความเสมอภาคในการรับข่าวสารข้อมูลในด้านต่างๆ และสามารถแสดงความคิดเห็นได้อย่างเต็มที่ให้ถูกต้องตามที่กฎหมายได้กำหนด

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

ผลการศึกษาวิจัยเรื่อง การประยุกต์หลักอคติธรรมเพื่อส่งเสริมการตัดสินใจเลือกตั้งนายกเทศมนตรีของประชาชนในเทศบาลเมืองบ้านทุ่ม อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อ ดังนี้

1. ควรทำการวิจัยเชิงคุณภาพเพื่อเจาะลึกถึงสาเหตุและปัจจัยที่ทำให้ประชาชนในระดับเทศบาลมีการตัดสินใจในระดับต่ำ เพื่อนำไปสู่การเสนอแนวทางการเลือกตั้งให้ยึดโยงกับฐานรากได้อย่างแท้จริง

2. ควรทำการศึกษาเปรียบเทียบการประยุกต์หลักอคติธรรมเพื่อส่งเสริมการตัดสินใจเลือกตั้งในบริบทพื้นที่อื่นที่มีความแตกต่างกัน เช่น เปรียบเทียบระหว่างชุมชนเมืองกับชุมชนชนบท เพื่อดูว่าหลักธรรมมีบทบาทแตกต่างกันอย่างไร

3. ควรมีการวิจัยและพัฒนารูปแบบกิจกรรม ในการนำหลักอคติธรรมไปใช้ในกระบวนการประชาคมหมู่บ้าน เพื่อประเมินผลสัมฤทธิ์ในการตัดสินใจเลือกตั้งในพื้นที่จริง

เอกสารอ้างอิง

เชาวนะ ไตรมาศ. (2545). *รัฐธรรมนูญกับการออกแบบการเมืองใหม่.* ศาลรัฐธรรมนูญไทยในสถานการณ์.

คิด วรุณดี. (2561). *ขบวนการทางการเมืองและสังคม*. (พิมพ์ครั้งที่ 1). ขอนแก่น: หจก.โรงพิมพ์คลังนานาวิทยา.

แผนยุทธศาสตร์ สำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้ง ระยะ 20 ปี (พ.ศ. 2560-2579). สำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้ง.

มานพ เข็มเมือง. (2556).การมีส่วนร่วมการเลือกตั้งทางการเมืองท้องถิ่นของประชาชนในเขตเทศบาลตำบลหนองแวง อำเภอละหานทราย จังหวัดบุรีรัมย์. *วารสารวิชาการมหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์*, 5(1).

พระมหาสถิต สุทธิมโน (ราชวงศ์). (2563). พฤติกรรมการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรของประชาชน ในจังหวัดขอนแก่น เขตเลือกตั้งที่ 1. *วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต* สาขาการเมือง การปกครอง. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

เฉลิมพล นุชอุดม และคณะ. (2562). เกณฑ์ในการตัดสินใจเลือกผู้แทนระดับท้องถิ่น ในเขตกรุงเทพมหานคร.*วารสารวิชาการมหาวิทยาลัยปทุมธานี*,11 (2).

สัญญา ถี่ถ้วน. (2567). พฤติกรรมการเลือกตั้งของประชาชน ที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงผู้นำทางการเมืองส่วนท้องถิ่น ในอำเภอชุมแพ จังหวัดขอนแก่น. *วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต* สาขาวิชารัฐศาสตร์. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

ศราวุธ เย็นสวัสดิ์. (2567).การมีส่วนร่วมของประชาชนในการเลือกสมาชิกวุฒิสภา ปีพ.ศ. 2567 ในอำเภอบรบือ จังหวัดมหาสารคาม.*วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต*. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

ชิตาภา รัตนารักษ์. (2568).การประยุกต์หลักพุทธธรรมเพื่อส่งเสริมการกล่อมเกลาทางการเมืองของเยาวชนในอำเภอเมือง จังหวัดลำปาง.*วารสารบัณฑิตศึกษาวิชาการ* มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย),3(2).

การบูรณาการหลักสังคหวัตถุธรรมเพื่อเสริมสร้างพฤติกรรมทางการเมืองของประชาชน ตำบลเมืองเพีย อำเภอกุดจับ จังหวัดอุดรธานี

The Integration Of Saṅgahavatthu Dhamma For Enhancing People's Political Behavior Of Muang Phia Subdistrict At Kut Chap District In Udon Thani Province

พระมหาเสกสรร จนฺทสาโร (นิตย์คำหาญ)[1*], สุรพล พรมกุล[2], สุธิพงษ์ สวัสดิ์ทา[3]
Phramaha Seksan Chanthasaro (Nitkhamhan),[1] Suraphon Promgun,[2]
Sutipong Sawatta[3]

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อ 1) ศึกษาระดับพฤติกรรมทางการเมืองของประชาชน ตำบลเมืองเพีย อำเภอกุดจับ จังหวัดอุดรธานี 2) ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างหลักสังคหวัตถุธรรมกับพฤติกรรมทางการเมืองของประชาชน ตำบลเมืองเพีย อำเภอกุดจับ จังหวัดอุดรธานี 3) นำเสนอการบูรณาการหลักสังคหวัตถุธรรมเพื่อเสริมสร้างพฤติกรรมทางการเมืองของประชาชน ตำบลเมืองเพีย อำเภอกุดจับ จังหวัดอุดรธานี การวิจัยเป็นแบบผสานวิธี ประกอบด้วย การวิจัยเชิงปริมาณใช้แบบสอบถามเป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยมีค่าความเชื่อมั่นทั้งฉบับเท่ากับ 0.97 กลุ่มตัวอย่าง จำนวน 373 คน สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ทดสอบสมมติฐานโดยใช้ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ของเพียร์สัน และการวิจัยเชิงคุณภาพ ใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 12 รูปหรือคน วิเคราะห์ข้อมูลโดยการวิเคราะห์เนื้อหาเชิงพรรณนา

ผลการวิจัยพบว่า

1) ระดับพฤติกรรมทางการเมืองของประชาชน โดยภาพรวม อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.85 เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านการยอมรับและเคารพในสิทธิและหน้าที่ของบุคคลค่าเฉลี่ยสูงสุด 3.90 รองลงมา คือ ด้านการยอมรับความคิดเห็นของผู้อื่น มีค่าเฉลี่ยสูงสุด 3.89 และด้าน

[1-3] มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น
[1-3] Mahachulalongkornrajavidyalaya University Khon Kaen Campus
* Corresponding author. E-mail: seksan255999@gmail.com

การคิดถึงประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าประโยชน์ส่วนตน 3.84 และด้านการรู้จักบทบาทและหน้าที่ของตน 3.83 และด้านการตัดสินปัญหาด้วยเหตุผล มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด 3.79 ตามลำดับ

2) หลักสังคหวัตถุธรรมกับพฤติกรรมทางการเมืองของประชาชน ตำบลเมืองเพีย อำเภอกุดจับ จังหวัดอุดรธานี โดยภาพรวม มีความสัมพันธ์กันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 (r=0.93**) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า ทุกด้านมีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมทางการเมืองของประชาชน ตำบลเมืองเพีย อำเภอกุดจับ จังหวัดอุดรธานี อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01

3) การบูรณาการหลักสังคหวัตถุธรรมเพื่อเสริมสร้างพฤติกรรมทางการเมืองของประชาชน ตำบลเมืองเพีย อำเภอกุดจับ จังหวัดอุดรธานี โดยการทำงานเพื่อสาธารณะ การเสียสละและผูกพันกับพื้นที่ การพูดจาอย่างสุภาพ การใช้ถ้อยคำสุภาพ การทำงานเพื่อส่วนรวม การมีจิตสาธารณะ การทำกิจกรรมสาธารณะร่วมกันเป็นประจำ ความสม่ำเสมอในการสื่อสารด้านการเมือง

คำสำคัญ: หลักสังคหวัตุธรรม, การเสริมสร้าง, พฤติกรรมทางการเมือง

Abstract

The objectives of this research were to 1) examine the level of political behavior among the people of Mueang Phia Subdistrict, Kut Chap District, Udon Thani Province; 2) investigate the relationship between the *Sangahavatthu Dhamma* principles and the political behavior of the people in Mueang Phia Subdistrict, Kut Chap District, Udon Thani Province; and 3) propose the integration of the Sangahavatthu Dhamma principles to enhance the political behavior of the people in the same area.This research employed a mixed-methods design. The quantitative component utilized a questionnaire as the data collection instrument, with an overall reliability coefficient of 0.97. The sample consisted of 373 respondents. Statistical analyses included frequency, percentage, mean, and standard deviation. The hypothesis was tested using Pearson's product–moment correlation coefficient. The qualitative component involved in-depth interviews with 12 key informants (monks and laypersons). Data were analyzed using descriptive content analysis.

The research results were found as follows;

1) The overall level of political behavior among the people was at a high level (mean = 3.85). When considered by dimension, the highest mean score was found in the aspect of acceptance and respect for individual rights and duties (mean = 3.90),

followed by acceptance of others' opinions (mean = 3.89), concern for public interest over personal interest (mean = 3.84), awareness of one's roles and responsibilities (mean = 3.83), and rational decision-making (mean = 3.79), respectively.

2) The *Sangahavatthu Dhamma* principles and the political behavior of the people in Mueang Phia Subdistrict, Kut Chap District, Udon Thani Province were positively correlated at a statistically significant level of 0.01 (r = 0.93**). When analyzed by dimension, all aspects of the Sangahavatthu Dhamma principles were significantly correlated with political behavior at the 0.01 level.

3) The integration of the *Sangahavatthu Dhamma* principles to enhance political behavior among the people involves engagement in public service, sacrifice and commitment to the local community, courteous speech and polite communication, working for the common good, cultivating a public-minded spirit, regularly participating in communal public activities, and maintaining consistent communication on political matters.

Keywords: Sangahavatthu Dhamma, Enhancement, Political Behavior

บทนำ

การเมืองการปกครองในระบอบประชาธิปไตยเน้นการมีส่วนร่วมของประชาชนในการกำหนดทิศทางของสังคมและการตัดสินใจที่ส่งผลต่อชีวิตของประชาชนเอง การมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนถือเป็นปัจจัยสำคัญที่สะท้อนถึงความเป็นประชาธิปไตยของสังคม หากประชาชนมีความสนใจและมีส่วนร่วมอย่างจริงจัง การเมืองในสังคมนั้นจะมีลักษณะประชาธิปไตยที่เข้มแข็ง การมีส่วนร่วมทางการเมืองทำให้ประชาชนสามารถแสดงออกถึงความต้องการและข้อกังวลของตน ซึ่งสามารถนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงที่ตรงตามความต้องการของประชาชนและช่วยในการพัฒนาการปกครองให้ดียิ่งขึ้น การกระทำและการตัดสินใจของบุคคลในบริบททางการเมือง พฤติกรรมของบุคคลที่มีต่อระบบการเมืองและองค์กรการเมืองซึ่งเป็นผลมาจากกระบวนการหล่อหลอมความรู้ความเข้าใจทางการเมืองที่ถ่ายทอดสืบเนื่องกันมาทั้งทางตรงและทางอ้อม (สำนักงานเลขาธิการผู้แทนราษฎร, 2557)

การมีส่วนร่วมทางการเมืองในยุคปัจจุบันมีความหลากหลายและเข้าถึงได้มากยิ่งขึ้น ประชาชนสามารถเข้าถึงข้อมูลทางการเมืองและเข้าร่วมกิจกรรมทางการเมืองได้อย่างรวดเร็วและมีประสิทธิภาพ การใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ช่วยส่งเสริมการมีส่วนร่วมและทำให้ประชาชนมีความรู้ความเข้าใจในกระบวนการทางการเมืองมากขึ้น ในที่สุดการมีส่วนร่วมทางการเมืองของบุคคลและองค์กรเป็น

องค์ประกอบสำคัญที่ช่วยให้เข้าใจบทบาทของแต่ละฝ่ายในระบบการเมือง การมีส่วนร่วมอย่างครอบคลุมและเต็มที่จะทำให้ระบบการเมืองมีความโปร่งใสและตอบสนองต่อความต้องการของประชาชนได้ดีขึ้น ทั้งนี้ เป็นการยืนยันถึงความแข็งแกร่งและความยั่งยืนของระบอบประชาธิปไตยในสังคมนั้นๆ ดังพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชฯตอนหนึ่งว่า “ทุกคนต้องร่วมมือกัน ทุกคนต้องทำหน้าที่ ของตนเองด้วยความตั้งใจสุดกำลังเพื่อที่จะ ให้บ้านเมือง อยู่ได้ การที่ทุกคนทำงานในหน้าที่ของตนและระลึกว่างานของตนเป็นส่วนหนึ่งของส่วนรวมจะเป็นสิ่งที่ทำให้บ้านเมืองเจริญรุ่งเรืองได้” (พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชฯ,2567)

พฤติกรรมทางการเมืองที่ประชาชนแสดงออกในปัจจุบันจะเห็นได้ว่า การเมืองไทยในปัจจุบันมีปัญหาหลายๆด้าน ไม่ว่าจะเป็นปัญหาการเมืองภายในครอบครัว ที่บางครอบครัวมีความเห็นทางการเมืองที่ไม่ตรงกัน ปัญหาการเมืองภายในชุมชน ที่แต่ละชุมชนมีแนวคิดทางการเมืองที่แตกต่างกันไป หรือปัญหาการเมืองภายในประเทศ ที่แต่ละคนมีแนวคิดที่แตกต่างกันออกไป ทำให้ปัญหาเหล่านี้ส่งผลกระทบอย่างมากมายและทำให้เสื่อมลงอย่างเรื่อยๆ จนไม่สามารถแก้ไขปัญหาได้อย่างทันท่วงที ขบวนการทางการเมืองมีความหลากหลาย ในแง่ของหลักความเป็นจริง ดาบมีสองคม เหรียญมีสองด้าน ทุกอย่างมีดีมีเลวต่างกันกล่าวคือ 1) ทำให้เกิดการมีส่วนร่วมของภาคประชาชนในการดำเนินการทางการเมืองและร่วมตรวจสอบการทำงานของรัฐได้มากขึ้น 2) ส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้ของการใช้สิทธิเสริในการดำเนินการขบวนการ ทางการเมืองเพื่อให้เกิดความเป็นประชาธิปไตยเพิ่มมากขึ้นในสังคม 3) ทำให้การจัดสรรค์ทรัพยากรที่มีให้กับประชาชนได้อย่างทั่วถึงและตอบสนองความต้องการของภาคประชาชนมากขึ้น ร่วมถึงมีการดำเนินการทางด้านนโยบายสาธารณะที่เกิดประโยชน์กับประชาชนอย่างแท้จริง 4) เป็นการถ่วงดุลอำนาจทางการเมืองของรัฐบาลและขบวนการทางการเมืองกลุ่มต่าง ๆ ไม่ให้เกิดการผูกขาดในอำนาจ จนกลายเป็นการครอบงำจากรัฐ (คิด วรุณดี, 2561)

ดังนั้นพฤติกรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตยนับเป็นส่วนหนึ่งของพฤติกรรมทางสังคมที่ได้ถ่ายทอดมาจากการกล่อมเกลาทางการเมืองจากครอบครัว กลุ่มเพื่อน ชุมชน โรงเรียน ศาสนา สถานที่ทำงาน สื่อมวลชน ระบบสังคม และระบบการเมืองโดยสร้างอุดมการณ์ ค่านิยม ทัศนคติ และความเชื่อทางการเมืองที่ใหม่ ซึ่งเป็นมิติทางด้านจิตวิทยาสังคมในแนวทางการประพฤติปฏิบัติทางการเมืองให้แก่บุคคลต่าง ๆ สำหรับใช้ประโยชน์ทางสังคมโดยส่วนร่วม อนึ่งในการหลอมรวมพฤติกรรมของคนในสังคมให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันนั้น จำเป็นต้องมีหลักธรรมพระพุทธศาสนามาเชื่อมประสานให้ปฏิบัติตาม หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาจเป็นหลักที่จะนำพาซึ่งความสงบสุขมาสู่สังคมและประเทศชาติได้ โดยเฉพาะหลักสังคหวัตถุ 4 นำมาบูรณาการเพื่อส่งเสริมพฤติกรรมทางการเมืองของประชาชนตำบลเมืองเพียง อำเภอกุดจับ จังหวัดอุดรธานี มาเป็นหลักธรรมที่จะช่วยเสริมสร้างความรู้สึกที่ดีให้กันจึงทำ

ให้เป็นส่วนที่จะส่งเสริมพฤติกรรมทางการเมืองที่ดีให้เกิดสังคมแห่งความเป็นสามัคคีธรรมโดยความเป็นสังคมแห่งประชาธิปไตยของประชาชน ตำบลเมืองเพีย อำกุดจับ จังหวัดอุดรธานี ให้มากยิ่งขึ้น

ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยจึงมีความสนใจในการศึกษา การบูรณาการหลักสังคหวัตถุธรรมเพื่อส่งเสริมพฤติกรรมทางการเมืองของประชาชนในเขตตำบลเมืองเพีย อำเภอกุดจับ จังหวัดอุดรธานี โดยจะทำการศึกษาพฤติกรรมของประชาชนในเขตพื้นที่ตำบลเมืองเพีย อำเภอกุดจับ จังหวัดอุดรธานี เพื่อนำไปสู่การแสดงออกทางการเมืองของประชาชนที่มีประสิทธิภาพและบูรณาการตามหลักพุทธธรรมที่ชื่อว่า สังคหวัตถุ 4 เป็นหลักพุทธธรรมอันเป็นหลักธรรมที่ช่วยให้ใช้ชีวิตบนหนทางแห่งความดีและประสานคนหมู่มากให้อยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข โดยอาศัยการมีส่วนร่วมของภาคประชาชน ภาคเอกชน ซึ่งก่อให้เกิดการกระตุ้น ตระหนักถึงสิทธิ และหน้าที่ของประชาชนในชุมชนให้เข้ามามีส่วนร่วมในการแสดงทางการเมืองมากยิ่งขึ้น ด้วยความสำคัญดังกล่าวข้างต้น จึงทำให้ผู้วิจัยมีความสนใจที่จะทำการวิจัยเรื่องการบูรณาการหลักสังคหวัตถุธรรมเพื่อเสริมสร้างพฤติกรรมทางการเมืองของประชาชน ตำบลเมืองเพีย อำเภอกุดจับ จังหวัดอุดรธานี เพื่อนำไปสู่การพัฒนาคุณภาพชีวิตประชาชนให้มีความเจริญก้าวหน้าต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาระดับพฤติกรรมทางการเมืองของประชาชน ตำบลเมืองเพีย อำเภอกุดจับ จังหวัดอุดรธานี

2. เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างหลักสังคหวัตถุธรรมกับพฤติกรรมทางการเมืองของประชาชน ตำบลเมืองเพีย อำเภอกุดจับ จังหวัดอุดรธานี

3. เพื่อนำเสนอการบูรณาการหลักสังคหวัตถุธรรมเพื่อเสริมสร้างพฤติกรรมทางการเมืองของประชาชน ตำบลเมืองเพีย อำเภอกุดจับ จังหวัดอุดรธานี

การทบทวนวรรณกรรม

ผู้ศึกษาได้แบ่งหัวข้อที่จะศึกษา ดังนี้

1. หลักสังคหวัตถุธรรม

สังคหวัตถุ คือ หลักธรรมที่เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวน้ำใจคนและประสานหมู่ชนไว้ในสามัคคีประกอบด้วย 1. ทานให้ปัน คือ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่เสีย สละแบ่งปัน ช่วยเหลือสงเคราะห์ ด้วยปัจจัยสี่หรือทุนทรัพย์สิน สิ่งของ ตลอดจนให้ความรู้ความเข้าใจและศิลปวิทยา 2. ปิยวาจาพูดอย่างรักกัน คือ กล่าวคำสุภาพไพเราะน่าฟัง ชี้แจงแนะนำสิ่งที่เป็นประโยชน์มีเหตุผลเป็นหลักฐานชักจูงในทางที่ดีงาม หรือแสดงความเห็นอกเห็นใจให้กำลังใจรู้จักพูดให้เกิดความเข้าใจดีสมานสามัคคีเกิดไมตรีทำให้รักใคร่นับถือ และช่วยเหลือเกื้อกูลกัน 3. อัตถจริยาทำประโยชน์ คือ ช่วยเหลือด้วยแรงกาย และขวนขวาย

ช่วยเหลือกิจการต่าง ๆ บำเพ็ญประโยชน์รวมทั้งช่วยแก้ไขปัญหา และช่วยปรับปรุงส่งเสริมในด้านจริยธรรม 4. สมานัตตตาเอาตัวเข้าสมาน คือ ทำตัวให้เข้ากับเขาได้วางตนเสมอต้นเสมอปลายให้ความเสมอภาค ปฏิบัติสม่ำเสมอกันต่อคนทั้งหลาย ไม่เอาเปรียบ และเสมอในสุขทุกข์คือร่วมสุขร่วมทุกข์ร่วมรับรู้ร่วมแก้ไขปัญหาเพื่อให้เกิดประโยชน์สุขร่วมกัน (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต),2550)

2. แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวกับการบูรณาการ

คำว่า บูรณาการ" ยังมีคำอื่น ๆ ในตระกูลเดียวกันนี้ อีกหลายคำหรือจะเรียกว่าเป็นฐานคิดของคำว่า บูรณาการโดยเฉพาะ คำว่า "องคาพยพ" (Organism) หมายถึง ระบบชีวิต ซึ่งทุกส่วนล้วนสัมพันธ์อย่างแยกจากกันมิได้ เพราะเป็นหนึ่งเดียวกันทุกส่วนสัมพันธ์กันด้วยเซลล์เป็นล้านๆ ที่เกื้อหนุนกันและขึ้นต่อกันและกัน ทำให้ชีวิตดำรงอยู่และเป็นไปได้ เช่น คน สัตว์ พืช และสิ่งมีชีวิตทั้งหลาย และ "องค์รวม" (Holistic) หมายถึงทั้งหมดของสิ่งใดสิ่งหนึ่งที่สัมพันธ์กัน เป็นส่วนหนึ่งของกันและกันอย่างแยกกันมิได้ องค์รวมเป็นอะไรที่ใหญ่กว่า มากกว่าการเอาส่วนต่างๆ มารวมกัน เช่น คนเราไม่ใช่การเอาอวัยวะ 36 ประการมารวมกันแล้วเป็นคน คนเป็นอะไรมากกว่านั้น ใหญ่กว่าองค์ประกอบทั้งหมดรวมกัน ดังนั้น คำว่า "บูรณาการ" เป็นกระบวนการที่อยากให้เกิดความสัมพันธ์แบบองคาพยพแบบองค์รวม ให้ส่วนต่างๆ รวมกันเป็นหนึ่งประสานสัมพันธ์อย่างเป็นเอกภาพทำให้เกิดความสมบูรณ์ จึงเป็นการนำส่วนต่างๆ มารวมกัน แต่ไม่ใช่รวมแบบกลไก แบบเครื่องจักร แต่แบบมีชีวิต แบบองคาพยพ มักใช้คำว่า "ผนึกพลัง" (synergy) เพื่ออธิบายการรวมกันเข้าในลักษณะนี้ ถ้ามีการประสานงานกันอย่างกลมกลืนก็จะเกิดพลังทวีคูณ (เสรี พงศ์พิศ,2565)

3. แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวกับพฤติกรรมทางการเมือง

คำว่า พฤติกรรม หมายถึง การกระทำ หรือการที่แสดงออกทางกล้ามเนื้อ ความคิดและความรู้สึก เพื่อตอบสนองสิ่งเร้า พฤติกรรมจัดเป็นกิจกรรมต่าง ๆ ที่อินทรีย์เป็นผู้กระทำ ทั้งที่แสดงออกมาให้เห็น รวมทั้งที่ซ่อนเร้นไว้ภายใน และพฤติกรรมนั้นบุคคลอื่นสามารถสังเกตเห็นได้ดี เช่น การนอน การเคลื่อนไหว อิริยาบถและกิริยาท่าทางต่าง ๆ จัดเป็นพฤติกรรมภายนอก ส่วนการกระทำภายในบุคคล ซึ่งผู้อื่นไม่สามารถ รับรู้ หรือสามารถสังเกตได้โดยตรง แต่ใช้เครื่องมือวัดได้ เช่น เราสามารถวัดความดันเลือด การเปิดของม่านตา คลื่นสมอง แรงต้านทานไฟฟ้าของผิวหนัง เป็นต้น เหล่านี้จัดเป็นพฤติกรรมภายใน (ศักดิ์สิน อุดมวิทย์ไพศาล,2562)

กรอบแนวคิดการวิจัย

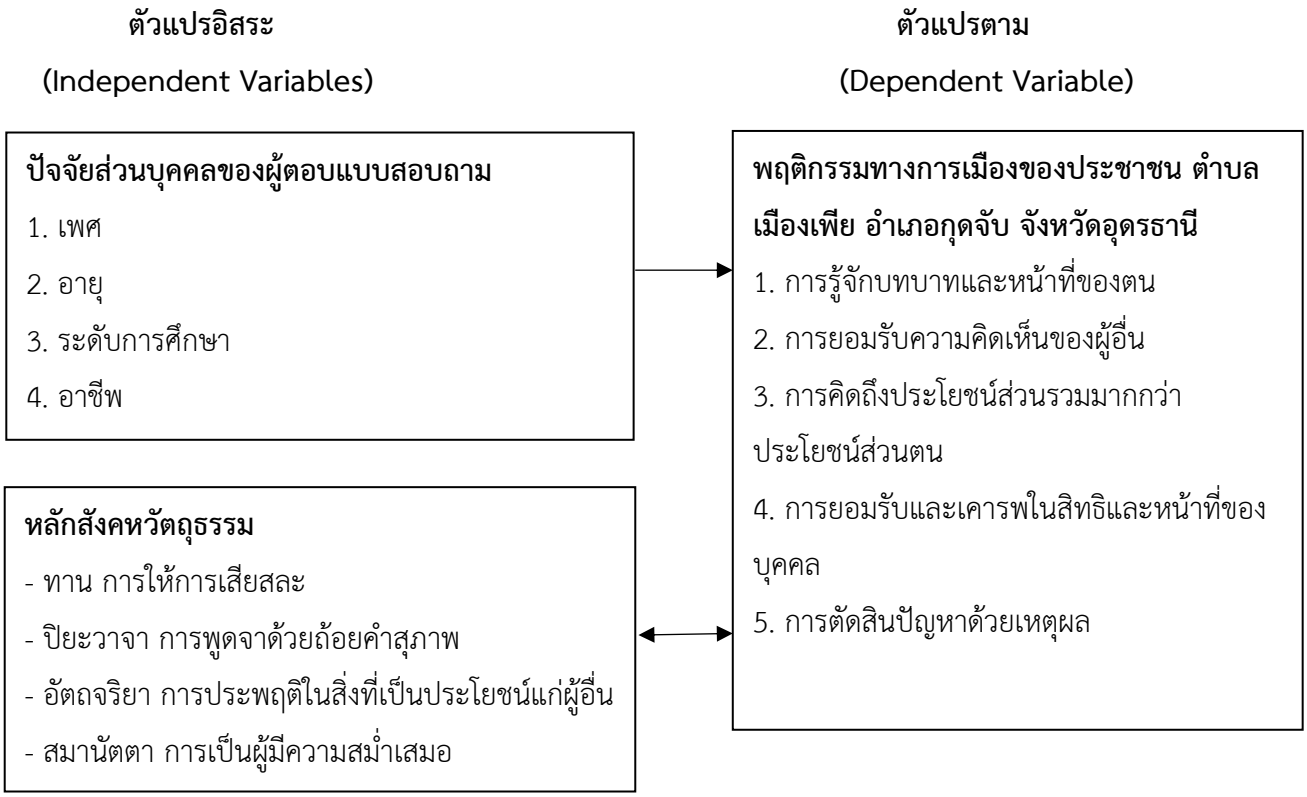

แผนภาพที่ 1.1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยเรื่อง การบูรณาการหลักสังคหวัตถุธรรมเพื่อเสริมสร้างพฤติกรรมทางการเมืองของประชาชน ตำบลเมืองเพีย อำเภอกุดจับ จังหวัดอุดรธานี ผู้วิจัยใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสานวิธี (Mixed Methods Research) คือวิธีวิจัยเชิงปริมาณ และวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ ดังนี้

การวิจัยเชิงปริมาณ

ประชากร (Population) ได้แก่ ประชาชนที่มีอายุตั้งแต่ 18 ปีบริบูรณ์ขึ้นไป ในตำบลเมืองเพีย อำเภอกุดจับ จังหวัดอุดรธานี จำนวน 5,313 คน (สำนักบริหารการทะเบียน กรมการปกครอง,2567)

กลุ่มตัวอย่าง (Sample) ได้แก่ ประชาชนในเขตพื้นที่ตำบลเมืองเพีย อำเภอกุดจับ จังหวัดอุดรธานี โดยการคำนวณหาขนาดกลุ่มตัวอย่าง จากสูตรของทาโร่ ยามาเน่ (Taro Yamane,1967) กำหนดค่าความเชื่อมั่นที่ร้อยละ 95 ซึ่งได้ระดับความคลาดเคลื่อน 0.05 (สุรพล พรมกุล, 2554) ได้กลุ่มตัวอย่าง จำนวน 373 คน

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย เป็นแบบสอบถาม (Questionnaire) โดยเป็นแบบที่มีความสอดคล้องและพัฒนาขึ้นตามกรอบของการบูรณาการหลักสังคหวัตถุธรรมเพื่อการเสริมสร้างพฤติกรรมทางการเมืองของประชาชน ตำบลเมืองเพีย อำเภอกุดจับ จังหวัดอุดรธานี หาความเชื่อมั่นของเครื่องมือ

(Reliability) นำแบบสอบถามที่ปรับปรุงแล้วไปทดลองใช้ (Try out) กับกลุ่มตัวอย่างที่มีลักษณะคล้ายคลึงกับกลุ่มตัวอย่างในการวิจัยนี้ แต่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่างจำนวน 30 ชุด แล้วนำมาหาค่าความเชื่อมั่นของแบบสอบถาม โดยใช้วิธีการวิเคราะห์ค่าสัมประสิทธิ์แอลฟา (Alpha Coefficient) ตามวิธีการของครอนบาค (Cronbach) (บุญชม ศรีสะอาด, 2545) ได้ค่าความเชื่อมั่นเท่ากับ 0.97

การเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยนำแบบสอบถามที่ผ่านการปรับปรุงแก้ไขแล้วไปเก็บข้อมูลโดยนำแบบสอบถามไปแจกให้กับกลุ่มตัวอย่างจำนวน 373 คน เมื่อได้แบบสอบถามกลับคืนมาแล้วนำมาตรวจสอบความสมบูรณ์จัดระเบียบข้อมูลนำข้อมูลที่ได้ไปวิเคราะห์และประมาณผลในโปรแกรมสำเร็จรูปทางสถิติต่อไป

การวิเคราะห์ข้อมูล โดยการใช้ค่าสถิติ ได้แก่ ค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ทดสอบสมมติฐานโดยใช้ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ของเพียร์สัน

การวิจัยเชิงคุณภาพ

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) ผู้วิจัยทำการสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญจำนวน 12 รูปหรือคน ได้แก่ กลุ่มที่ 1 นักวิชาการหรือผู้ปฏิบัติงานด้านพระพุทธศาสนา จำนวน 3 รูป กลุ่มที่ 2 นักวิชาการหรือผู้ปฏิบัติงานด้านรัฐศาสตร์ จำนวน 3 คน กลุ่มที่ 3 ผู้ปฏิบัติงานด้านปกครองส่วนท้องถิ่น จำนวน 3 คน กลุ่มที่ 4 ประชาชนที่เป็นผู้นำในพื้นที่ จำนวน 3 คน

การวิเคราะห์ข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูลแบบสัมภาษณ์ โดยการนำข้อมูลที่ได้มาถอดเสียงและบันทึกข้อความหลังจากนั้นนำมาจำแนกประเด็น ใช้เทคนิคการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis Technique) ประกอบบริบท (Context) แล้วสังเคราะห์ข้อมูลโดยเขียนเป็นความเรียงและจัดกลุ่ม เพื่อนำเสนอข้อมูลในภาพรวม

ผลการวิจัย

1. ระดับพฤติกรรมทางการเมืองของประชาชนในเขตตำบลเมืองเพีย อำเภอกุดจับ จังหวัดอุดรธานี

ผลการวิจัยพบว่า พฤติกรรมทางการเมืองของประชาชน ตำบลเมืองเพีย อำเภอกุดจับ จังหวัดอุดรธานี โดยภาพรวม อยู่ในระดับมาก ($\overline{X}$= 3.85) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า อยู่ในระดับมากจำนวน 5 ด้าน โดยเรียงค่าเฉลี่ยสูงสุดไปหาต่ำสุด พบว่า ด้านการยอมรับและเคารพในสิทธิและหน้าที่ของบุคคล ค่าเฉลี่ยสูงสุด ($\overline{X}$ = 3.90) รองลงมา คือ ด้านการยอมรับความคิดเห็นของผู้อื่น มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ($\overline{X}$ = 3.89) และด้านการคิดถึงประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าประโยชน์ส่วนตน ($\overline{X}$ = 3.84) และด้านการรู้จักบทบาทและหน้าที่ของตน ($\overline{X}$ = 3.83) และด้านการตัดสินปัญหาด้วยเหตุผล มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด ($\overline{X}$ = 3.79) ตามลำดับ

2. ความสัมพันธ์ระหว่างหลักสังคหวัตถุธรรมกับพฤติกรรมทางการเมืองของประชาชนในเขตตำบลเมืองเพีย อำเภอกุดจับ จังหวัดอุดรธานี สรุปได้ดังนี้

การวิจัยเพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยหลักธรรมที่ทำให้เกิดกับพฤติกรรมทางการเมืองของประชาชน ตำบลเมืองเพีย อำเภอกุดจับ จังหวัดอุดรธานีด้วยการหาค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์เพียร์สัน (Pearson's Product Moment Correlation Coefficient)

ตารางที่ 1 ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ (r) ระหว่างตัวแปรอิสระกับพฤติกรรมทางการเมืองของประชาชน ตำบลเมืองเพีย อำเภอกุดจับ จังหวัดอุดรธานี (n = 373)

ตัวแปรอิสระ	จำนวน	ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ (r)	p-value
หลักสังคหวัตถุธรรม	373	0.93	0.00**
ทาน การให้การเสียสละ	373	0.82	0.00**
ปิยวาจา การพูดจาด้วยถ้วยคำสุภาพ	373	0.85	0.00**
อัตถจริยา การประพฤติในสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่ผู้อื่น	373	0.88	0.00**
สมานัตตตา การเป็นผู้มีความสม่ำเสมอ	373	0.88	0.00**

** หมายถึง ระดับนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01

จากตารางที่ 1 พบว่าหลักสังคหวัตถุธรรม มีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมทางการเมืองของประชาชน ตำบลเมืองเพีย อำเภอกุดจับ จังหวัดอุดรธานี อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 โดยมีความสัมพันธ์เชิงบวก ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ (r) เท่ากับ 0.93

ทาน การให้การเสียสละ มีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมทางการเมืองของประชาชน ตำบลเมืองเพีย อำเภอกุดจับ จังหวัดอุดรธานี อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 โดยมีความสัมพันธ์เชิงบวก ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ (r) เท่ากับ 0.82

ปิยวาจา การพูดจาด้วยถ้วยคำสุภาพ มีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมทางการเมืองของประชาชน ตำบลเมืองเพีย อำเภอกุดจับ จังหวัดอุดรธานี อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 โดยมีความสัมพันธ์เชิงบวก ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ (r) เท่ากับ 0.85

อัตถจริยา การประพฤติในสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่ผู้อื่น มีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมทางการเมืองของประชาชน ตำบลเมืองเพีย อำเภอกุดจับ จังหวัดอุดรธานี อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 โดยมีความสัมพันธ์เชิงบวก ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ (r) เท่ากับ 0.88

สมานัตตตา การเป็นผู้มีความสม่ำเสมอ มีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมทางการเมืองของประชาชน ตำบลเมืองเพีย อำเภอกุดจับ จังหวัดอุดรธานี อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 โดยมีความสัมพันธ์เชิงบวก ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ (r) เท่ากับ 0.88

3. การบูรณาการหลักสังคหวัตถุธรรมเพื่อเสริมสร้างพฤติกรรมทางการเมืองของประชาชนในเขตตำบลเมืองเพีย อำเภอกุดจับ จังหวัดอุดรธานี สรุปได้ดังนี้

การบูรณาการหลักสังคหวัตถุธรรมเพื่อเสริมสร้างพฤติกรรมทางการเมืองของประชาชนต้องส่งเสริมให้ประชาชนเข้าใจในหลักการความเป็นประชาธิปไตย ได้แก่ ทาน การให้การเสียสละ เสริมสร้างให้ประชาชนเสียสละเวลาและทรัพยากรเพื่อประโยชน์ส่วนรวม เช่น การทำงานเพื่อสาธารณะ การให้ความสำคัญกับผู้ที่อุทิศแรงกายแรงใจ การให้ที่แท้จริงต้องเกิดจากใจ การเสียสละและผูกพันกับพื้นที่ การช่วยเหลือในระดับครัวเรือน ปิยวาจา การพูดจาด้วยถ้อยคำสุภาพ เช่น การที่พูดจาดี การใช้ถ้อยคำสุภาพ ใช้ภาษานุ่มนวล ซึ่งเป็นหัวใจสำคัญของประชาธิปไตย ช่วยให้การแลกเปลี่ยนความเห็นทางการเมืองเป็นไปด้วยเหตุผล ไม่ใช่อารมณ์ ลดความขัดแย้งทางวาทกรรมในสังคม อัตถจริยา การประพฤติกรรมในสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่อื่น เช่น การทำงานเพื่อส่วนรวม การทำประโยชน์แก่ผู้อื่น การมีจิตสาธารณะ การทำสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่ชุมชน การช่วยเหลือกัน ส่งเสริมให้ประชาชนปฏิบัติตนเป็นพลเมืองที่ดีเป็นฐานให้ประชาธิปไตยมีความยั่งยืน และสมานัตตตา การเป็นผู้มีความสม่ำเสมอ เช่น การทำกิจกรรมสาธารณะร่วมกันเป็นประจำ ความสม่ำเสมอของประชาชน ความสม่ำเสมอในการร่วมมือกัน การรักษาความสม่ำเสมอในการปฏิบัติตนของผู้นำ ความสม่ำเสมอในการสื่อสารด้านการเมือง ส่งเสริมให้ประชาชนตระหนักว่าทุกคนมีสิทธิเท่าเทียมช่วยลดการแบ่งชนชั้นหรือแบ่งกลุ่มในการเมือง ผลักดันวัฒนธรรมการเมืองที่ยอมรับผู้อื่น ความหลากหลาย และความร่วมมือ

อภิปรายผลการวิจัย

การอภิปรายผลในครั้งนี้ผู้วิจัยจะได้นำประเด็นที่มีความสำคัญปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ต่อพฤติกรรมทางการเมืองของประชาชนในเขตตำบลเมืองเพีย อำเภอกุดจับ จังหวัดอุดรธานี มีประเด็นที่น่าสนใจสามารถนำมาอภิปรายผลได้ ดังนี้

1. ระดับพฤติกรรมทางการเมืองของประชาชนในเขตตำบลเมืองเพีย อำเภอกุดจับ จังหวัดอุดรธานี

ผลการวิจัยพบว่า พฤติกรรมทางการเมืองของประชาชน ตำบลเมืองเพีย อำเภอกุดจับ จังหวัดอุดรธานี โดยภาพรวม ทั้ง 5 ด้าน อยู่ในระดับมาก ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่า พฤติกรรมทางการเมืองของประชาชนในตำบลเมืองเพียพัฒนาไปในทิศทางที่ดีขึ้นผ่านการเสริมสร้างความรู้ ความเข้าใจ และทักษะทางสังคม โดยในด้านการรู้จักบทบาทและหน้าที่ของตน ประชาชนมีความตระหนักมากขึ้นเกี่ยวกับสิทธิ

และหน้าที่พลเมือง เช่น การใช้สิทธิเลือกตั้งและการตรวจสอบการทำงานภาครัฐ ซึ่งทำให้การมีส่วนร่วมทางการเมืองเกิดขึ้นอย่างสมัครใจและมีคุณภาพ ส่วนด้านการยอมรับความคิดเห็นของผู้อื่นพบว่าการเปิดใจรับฟังกันมากขึ้นช่วยลดความขัดแย้งและสนับสนุนการตัดสินใจร่วมที่มีเหตุผล และยังสร้างวัฒนธรรมการเมืองแบบสันติในชุมชน ด้านการคิดถึงประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าประโยชน์ส่วนตน สะท้อนว่าจิตสาธารณะมีบทบาทสำคัญในการสนับสนุนโครงการชุมชน การตรวจสอบงบประมาณ และการลดการแสวงหาประโยชน์ส่วนตัว ซึ่งทำให้ระบบการเมืองท้องถิ่นโปร่งใสและเข้มแข็งมากขึ้น สุดท้ายด้านการยอมรับและเคารพในสิทธิและหน้าที่ของบุคคลพบว่าประชาชนให้ความสำคัญกับสิทธิพื้นฐานและเคารพความแตกต่าง ส่งผลให้ความขัดแย้งลดลง และประชาชนมีพฤติกรรมทางการเมืองที่รับผิดชอบมากขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ พระณัฐวุฒิ วรวฑฺฒโณ (นาคม) และ สุรพล พรมกุล (2565) ได้วิจัยเรื่อง “พฤติกรรมทางการเมืองของผู้สูงอายุตามระบอบประชาธิปไตย ในอำเภอวังสะพุง จังหวัดเลย” ผลการวิจัยพบว่า 1. พฤติกรรมทางการเมืองของผู้สูงอายุตามระบอบประชาธิปไตยในอำเภอวังสะพุง จังหวัดเลย โดยรวมอยู่ในระดับมาก และยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ พระมหาเอกราช วิสุทฺธิวิริโย (บุตรอินทร์) (2566) ได้วิจัยเรื่อง “อิทธิพลของสื่อออนไลน์ที่มีผลต่อพฤติกรรมทางการเมืองของประชาชนในอำเภอกุมภวาปี จังหวัดอุดรธานี” ผลการวิจัยพบว่า ระดับการใช้สื่อออนไลน์ที่มีผลต่อพฤติกรรมทางการเมืองของประชาชน ในอำเภอกุมภวาปี จังหวัดอุดรธานี โดยภาพรวม อยู่ในระดับมาก

2. ความสัมพันธ์ระหว่างหลักสังคหวัตถุธรรมกับพฤติกรรมทางการเมืองของประชาชน ตำบลเมืองเพีย อำเภอกุดจับ จังหวัดอุดรธานี

จากการวิจัยพบว่า หลักสังคหวัตถุธรรมมีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมทางการเมืองของประชาชนตำบลเมืองเพีย อำเภอกุดจับ จังหวัดอุดรธานี อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 โดยมีความสัมพันธ์เชิงบวก ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่า เมื่อประชาชนมีการประยุกต์ใช้หลักสังคหวัตถุธรรมมากขึ้น ย่อมส่งผลให้พฤติกรรมทางการเมืองของประชาชนอยู่ในทิศทางที่เหมาะสมและสอดคล้องกับหลักประชาธิปไตยมากยิ่งขึ้น ทั้งนี้ หลักสังคหวัตถุธรรมในแต่ละด้านล้วนมีความสัมพันธ์เชิงบวกกับพฤติกรรมทางการเมืองของประชาชน สอดคล้องกับงานวิจัยของ สุหัทยา สินชัย (2567) ได้วิจัยเรื่อง “การสื่อสารทางการเมืองของนักการเมืองที่มีผลต่อการไปใช้สิทธิ์เลือกตั้งทั่วไปประชาชนในอำเภอเมือง จังหวัดชลบุรี”ผลวิจัยพบว่า ผลการวิจัยพบว่า ความสัมพันธ์ระหว่างหลักสังคหวัตถุ 4 กับการสื่อสารทางการเมืองของนักการเมืองที่มีผลต่อ การไปใช้สิทธิ์เลือกตั้งทั่วไปประชาชนในอำเภอเมือง จังหวัดชลบุรี โดยภาพรวม มีความสัมพันธ์เชิงบวกใน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 และสอดคล้องกับงานวิยของ พระครูปลัดกฤชษภณ ขนฺติพโล (ถนอมทรัพย์) (2568) ได้ศึกษาการบูรณาการหลักสังคหวัตถุธรรมเพื่อส่งเสริมพฤติกรรมทางการเมืองของสมาชิกและผู้บริหารท้องถิ่นในอำเภอเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดสระบุรี พบว่า ความสัมพันธ์ระหว่างหลักสังคหวัตถุธรรมกับพฤติกรรมทางการเมืองของสมาชิก

และผู้บริหารท้องถิ่นในอำเภอเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดสระบุรี โดยภาพรวม มีความสัมพันธ์กันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01

3. การบูรณาการหลักสังคหวัตถุธรรมเพื่อเสริมสร้างพฤติกรรมทางการเมืองของประชาชนในเขตตำบลเมืองเพีย อำเภอกุดจับ จังหวัดอุดรธานี

จากการศึกษาพบว่า การบูรณาการหลักสังคหวัตถุธรรมเพื่อเสริมสร้างพฤติกรรมทางการเมืองของประชาชนต้องส่งเสริมให้ประชาชนเข้าใจในหลักการความเป็นประชาธิปไตย และสนับสนุนให้ประชาชนเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมืองทุกระดับ ไม่ว่าจะเป็นระดับท้องถิ่นไปจนถึงระดับชาติ เพื่อให้เข้าใจและรู้จักพิจารณาไตร่ตรองในการตัดสินใจเลือกผู้นำหรือตัวแทนของตนเองที่จะไปทำหน้าที่เพื่อประโยชน์สูงสุดของชุมชน การสนับสนุนให้ประชาชนได้เข้าใจในหลักการต่าง ๆ เสริมสร้างให้ประชาชนเสียสละเวลาและทรัพยากรเพื่อประโยชน์ส่วนรวม การที่พูดจาดี การใช้ถ้อยคำสุภาพ การทำงานเพื่อส่วนรวม การทำประโยชน์แก่ผู้อื่น การมีจิตสาธารณะ การทำกิจกรรมสาธารณะร่วมกันเป็นประจำ ความสม่ำเสมอของประชาชน ความสม่ำเสมอในการร่วมมือกัน ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่า หลักสังคหวัตถุธรรม โดยหลักทาน ช่วยสร้างจิตสำนึกเพื่อส่วนรวมทำให้ประชาชนมีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่และให้ความร่วมมือกับกิจกรรมทางสาธารณะส่งผลให้เกิดการมีส่วนร่วมทางการเมืองที่เข้มแข็ง เช่น การเข้าร่วมประชาคมและการตรวจสอบโครงการรัฐ ส่วน ปิยวาจา ส่งเสริมบรรยากาศการสื่อสารที่สุภาพ ลดความขัดแย้ง และเปิดพื้นที่แลกเปลี่ยนความคิดเห็นอย่างสร้างสรรค์ ทำให้วัฒนธรรมทางการเมืองในชุมชนมีความเป็นประชาธิปไตยมากขึ้น ขณะที่ อัตถจริยา มีผลต่อการพัฒนาความรับผิดชอบทางสังคมของประชาชน ทำให้เกิดพฤติกรรมการติดตาม ตรวจสอบ และมีบทบาทต่อการเมืองท้องถิ่นอย่างมีเหตุผลและคำนึงถึงประโยชน์ระยะยาวของชุมชน ท้ายที่สุด สมานัตตตา ช่วยสร้างความเสมอภาค เคารพสิทธิและความคิดเห็นที่แตกต่าง ลดอคติทางการเมือง และทำให้กระบวนการประชาธิปไตยระดับชุมชนมีเสถียรภาพมากขึ้น โดยรวมแล้วหลักสังคหวัตถุธรรมทั้งสี่สามารถยกระดับคุณภาพการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน และทำให้การเมืองท้องถิ่นดำเนินไปอย่างโปร่งใส มีเหตุผล และสันติยิ่งขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ ธนกฤต ชัยเทวะกุล (2567) ที่ทำการวิจัยเรื่อง “การประยุกต์หลักพุทธธรรมเพื่อส่งเสริมบทบาทนักการเมืองท้องถิ่นใน เทศบาลตำบลทับมา อำเภอเมือง จังหวัดระยอง” ผลการวิจัยพบว่า แนวทางในการพัฒนา คือ 1 นักการเมืองท้องถิ่นให้ความสนใจและใส่ใจให้มีระบบสาธารณสุขออกให้บริการขั้นพื้นฐานแก่ประชาชน 2 นักการเมืองท้องถิ่นจัดให้มีระบบสาธารณูปโภคโดยให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการ 3 นักการเมืองท้องถิ่นเป็นแบบอย่างในการปฏิบัติ ตามกฎระเบียบของชุมชน สังคม และร่วมการรักษาความสงบเรียบร้อยตามหมู่บ้านต่างๆ และ 4 นักการเมืองท้องถิ่นมีภาพลักษณ์ในการส่งเสริมกิจกรรมการออกกำลังกายและรักษาสุขภาพ และสนับสนุนการออกกำลังกายให้ประชาชนได้เป็นแบบอย่าง ร่วมกิจกรรมตามจารีตประเพณีกับประชาชนในท้องถิ่น วางตนได้เหมาะสมกับสถานการณ์สอดคล้องกับ พระธนพร คุณสมปนโน (อาคะนิช) และคณะ (2561) ได้ทำวิจัยเรื่อง “การประยุกต์ใช้หลักสังคหวัตถุ 4 ในการดำเนินชีวิตของ

ประชาชนบ้านศิลา ตำบลศิลา อำเภอเมืองขอนแก่น จังหวัดขอนแก่น” ผลวิจัยพบว่า ควรให้ทานเป็นประจำเมื่อมีโอกาสทานเป็นประจำทุกวันช่วยเหลือผู้อื่นเมื่อเขายากลำบากควรลดการเห็นแก่ตัวการตระหนี้ในการบริจาคทาน ควรพูดจาไพเราะพูดจารู้จักกาลรู้จักเวลาอยู่กับผู้ใหญ่ พูดจาสุภาพเรียบร้อยกับคนอื่นเสมอ ควรให้คำแนะนำคำปรึกษาและคนในชุมชนอย่างสุภาพ ควรช่วยเหลือกิจกรรมของสังคมอย่างสม่ำเสมอ ให้มีจิตสำนึกในการให้บริการแก่เพื่อนบ้านเวลาเข้าร่วมประชุมควรแสดงความคิดเห็นอย่างประชาธิปไตยให้มากขึ้น ควรมีความสัมพันธ์อันดีกับชุมชนให้มากยิ่งขึ้น และสอดคล้องกับพระธีรชัย ธีรชโย (อินธิจักร์) (2566) ได้วิจัยเรื่อง ความไว้วางใจทางการเมืองของประชาชนที่มีต่อนายกเทศมนตรี เทศบาลนครขอนแก่น จังหวัดขอนแก่น ผลการวิจัยพบว่า แนวทางการสร้างความไว้วางใจทางการเมืองของประชาชนที่มีต่อนายกเทศมนตรีเทศบาลนครขอนแก่น จังหวัดขอนแก่น ตามหลักสังคหวัตถุ 4 พบว่า ด้านทาน ควรมีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เสียสละ แบ่งปันช่วยเหลือประชาชน และแนะนำสิ่งที่ดีที่เป็นประโยชน์ต่อประชาชน ในการจัดสรรงบประมาณในการพัฒนาชุมชนและสังคม ด้านปิยวาจา ควรพูดจาสุภาพ มีความอ่อนน้อมถ่อมตน พูดในสิ่งที่เกิดประโยชน์ต่อสังคม พูดให้เกิดกำลังใจที่ดีต่อประชาชนและสร้างสรรค์ ด้านอัตถจริยา ทำเพื่อประโยชน์ส่วนรวม ด้วยความมุ่งมั่นตั้งใจทุ่มเทในการทำงาน ทำหน้าที่ตามที่ได้รับมอบหมาย เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดแก่สังคมและประชาชน ด้านสมานัตตตา ควรมีความประพฤติตนเสมอต้นเสมอปลาย มีการวางตัวให้เหมาะสมกับตำแหน่งหน้าที่ ตลอดจนช่วยเหลือประชาชนอย่างเท่าเทียม

องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

จากผลการวิจัยสามารถนำมาสังเคราะห์ และเขียนเป็นภาพแสดงได้ดังต่อไปนี้

แผนภาพที่ 1.2 องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

จากแผนภาพจะเห็นได้ว่าการบูรณาการหลักสังคหวัตถุธรรมเพื่อการเสริมสร้างพฤติกรรมทางการเมืองของประชาชนในตำบลเมืองเพีย จะต้องประกอบด้วยองค์ประกอบ 2 อย่าง คือ

1) หลักสังคหวัตถุธรรม โดยหลัก ทาน ช่วยสร้างจิตสำนึกเพื่อส่วนรวม ทำให้ประชาชนมีความเอื้อเฟื้อ เผื่อแผ่ และให้ความร่วมมือกับกิจกรรมทางสาธารณะ ส่งผลให้เกิดการมีส่วนร่วมทางการเมืองที่เข้มแข็ง ส่วน ปิยวาจา ส่งเสริมบรรยากาศการสื่อสารที่สุภาพ ลดความขัดแย้ง และเปิดพื้นที่แลกเปลี่ยนความคิดเห็นอย่างสร้างสรรค์ ทำให้วัฒนธรรมทางการเมืองในชุมชนมีความเป็นประชาธิปไตยมากขึ้น ขณะที่ อัตถจริยา มีผลต่อการพัฒนาความรับผิดชอบทางสังคมของประชาชน ทำให้เกิดพฤติกรรมการติดตาม ตรวจสอบ ท้ายที่สุด สมานัตตตา ช่วยสร้างความเสมอภาค เคารพสิทธิและความคิดเห็นที่แตกต่าง ลดอคติทางการเมือง และทำให้กระบวนการประชาธิปไตยระดับชุมชนมีเสถียรภาพมากขึ้น โดยรวมแล้วหลักสังคหวัตถุธรรมทั้งสี่สามารถยกระดับคุณภาพการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน และทำให้การเมืองท้องถิ่นดำเนินไปอย่างโปร่งใส มีเหตุผล และสันติยิ่งขึ้น

2) พฤติกรรมทางการเมือง พฤติกรรมทางการเมืองของประชาชนในตำบลเมืองเพียพัฒนาไปในทิศทางที่ดีขึ้นผ่านการเสริมสร้างความรู้ ความเข้าใจ และทักษะทางสังคม โดยในด้านการรู้จักบทบาทและหน้าที่ของตน ประชาชนมีความตระหนักมากขึ้นเกี่ยวกับสิทธิและหน้าที่พลเมือง ส่วนด้านการยอมรับความคิดเห็นของผู้อื่นพบว่าการเปิดใจรับฟังกันมากขึ้นช่วยลดความขัดแย้งและสนับสนุนการตัดสินใจร่วมที่มีเหตุผล และยังสร้างวัฒนธรรมการเมืองแบบสันติในชุมชน ด้านการคิดถึงประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าประโยชน์ส่วนตนสะท้อนว่าจิตสาธารณะมีบทบาทสำคัญในการสนับสนุนโครงการชุมชน การตรวจสอบงบประมาณ และการลดการแสวงหาประโยชน์ส่วนตัว ซึ่งทำให้ระบบการเมืองท้องถิ่นโปร่งใสและเข้มแข็งมากขึ้น สุดท้ายด้านการยอมรับและเคารพในสิทธิและหน้าที่ของบุคคลพบว่าประชาชนให้ความสำคัญกับสิทธิพื้นฐานและเคารพความแตกต่าง ส่งผลให้ความขัดแย้งลดลงและประชาชนมีพฤติกรรมทางการเมืองที่รับผิดชอบมากขึ้น

สรุป

จากผลการวิจัยพบว่า ระดับพฤติกรรมทางการเมืองของประชาชน โดยภาพรวม อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.85 เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านการยอมรับและเคารพในสิทธิและหน้าที่ของบุคคล ค่าเฉลี่ยสูงสุด 3.90 รองลงมา คือ ด้านการยอมรับความคิดเห็นของผู้อื่น มีค่าเฉลี่ยสูงสุด 3.89 และด้านการคิดถึงประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าประโยชน์ส่วนตน 3.84 และด้านการรู้จักบทบาทและหน้าที่ของตน 3.83 และด้านการตัดสินปัญหาด้วยเหตุผล มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด 3.79 ตามลำดับ หลักสังคหวัตถุธรรมกับพฤติกรรมทางการเมืองของประชาชน ตำบลเมืองเพีย อำเภอกุดจับ จังหวัดอุดรธานี โดยภาพรวม มีความสัมพันธ์กันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 (r=0.93**) เมื่อ

พิจารณาเป็นรายด้านพบว่า ทุกด้านมีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมทางการเมืองของประชาชน ตำบลเมืองเพีย อำเภอกุดจับ จังหวัดอุดรธานี อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 และ การบูรณาการหลักสังคหวัตถุธรรมเพื่อเสริมสร้างพฤติกรรมทางการเมืองของประชาชน ตำบลเมืองเพีย อำเภอกุดจับ จังหวัดอุดรธานี โดยการทำงานเพื่อสาธารณะ การเสียสละและผูกพันกับพื้นที่ การพูดจาอย่างสุภาพ การใช้ถ้อยคำสุภาพ การทำงานเพื่อส่วนรวม การมีจิตสาธารณะ การทำกิจกรรมสาธารณะร่วมกันเป็นประจำ ความสม่ำเสมอในการสื่อสารด้านการเมือง

ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัย ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

1. ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

1.1 เทศบาลตำบลกุดจับควรมีนโยบายเกี่ยวกับการสร้างความเชื่อมั่นในด้านการตัดสินใจด้วยเหตุผล และ ด้านทาน และการจัดสรรงบประมาณแบบมีส่วนร่วม เพื่อยกระดับพฤติกรรมด้านการตัดสินใจด้วยเหตุผล และ ด้านทาน ซึ่งมีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด โดยเปิดโอกาสให้ตัวแทนชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการเสนอปัญหาและตัดสินใจใช้งบประมาณพัฒนาท้องถิ่นด้วยตนเอง เพื่อให้ประชาชนรู้สึกเป็นเจ้าของและเห็นประโยชน์ที่เป็นรูปธรรม นโยบายมาเป็นภาคปฏิบัติ

1.2 เทศบาลตำบลกุดจับควรมีนโยบายเป็นกลางและการเข้าถึงที่เท่าเทียม เพื่อแก้ปัญหาด้านการตัดสินใจด้วยเหตุผล และ ด้านทาน ซึ่งมีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด ซึ่งสะท้อนถึงความไม่เชื่อมั่นในความยุติธรรม เทศบาลตำบลกุดจับต้องมีนโยบายเกี่ยวกับด้านการตัดสินใจด้วยเหตุผล และ ด้านทาน อย่างเคร่งครัด โดยการให้บริการสาธารณะและการจัดสรรทรัพยากรต้องเป็นไปตามมาตรฐานเดียวกันทุกหมู่บ้าน ไม่เลือกปฏิบัติว่าเป็นฐานเสียงของกลุ่มการเมืองใด

1.3 เทศบาลตำบลกุดจับควรสื่อสารหรือประชาสัมพันธ์ให้ประขาชน ได้รับทราบในด้านการตัดสินใจด้วยเหตุผล และ ด้านทาน ให้มาขึ้นและทำเป็นประจำอย่าสม่ำเสมอ เพื่อให้ประปาชาชนเข้าใจในหลักการด้านการตัดสินใจด้วยเหตุผล และ ด้านทาน อย่าถูกต้องและตัดใจด้วยเหตุผลมากยิ่งขึ้น และประชาชนเข้าใจในบริบททางการเมืองเพิ่มมากยิ่งขึ้น

2. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ควรทำการวิจัยเชิงคุณภาพเพื่อเจาะลึกถึงสาเหตุและปัจจัยที่ทำให้ประชาชนในระดับตำบลมีพฤติกรรมทางการเมืองในระดับต่ำ เพื่อนำไปสู่การเสนอแนวทางการปฏิรูปพฤติกรรมทางการเมืองให้ยึดโยงกับประชาชนได้อย่างแท้จริง

2.2 ควรทำการศึกษาเปรียบเทียบการบูรณาการหลักสังคหวัตถุธรรมกับพฤติกรรมทางการเมืองในบริบทพื้นที่อื่นที่มีความแตกต่างกัน เช่น เปรียบเทียบระหว่างชุมชนเมืองกับชุมชนชนบท เพื่อดูว่าหลักธรรมมีบทบาทแตกต่างกันอย่างไร

2.3 ควรมีการวิจัยและพัฒนารูปแบบกิจกรรม ในการนำหลักสังคหวัตถุธรรมไปใช้ในกระบวนการประชาคมหมู่บ้าน เพื่อประเมินผลสัมฤทธิ์ในการลดความขัดแย้งทางการเมืองในพื้นที่จริง

เอกสารอ้างอิง

คิด วรุณดี. (2561). *ขบวนการทางการเมืองและสังคม.* ขอนแก่น : หจก.โรงพิมพ์คลังนานาวิทยา.

ธนกฤต ชัยเทวะกุล. (2567). “การประยุกต์หลักพุทธธรรมเพื่อส่งเสริมบทบาทนักการเมืองท้องถิ่นในเทศบาลตำบลทับมา อำเภอเมือง จังหวัดระยอง”. *วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชารัฐศาตร์.* (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

บุญชม ศรีสะอาด. (2545). *การวิจัยเบื้องต้น.* พิมพ์ครั้งที่ 7. กรุงเทพมหานคร : สุวิริยาสาส์น.

พระครูปลัดกฤชษภณ ขนฺติพโล (ถนอมทรัพย์). (2568). “การบูรณาการหลักสังคหวัตถุธรรมเพื่อส่งเสริมพฤติกรรมทางการเมืองของสมาชิกและผู้บริหารท้องถิ่นในอำเภอเฉลิมพระเกียรติจังหวัดสระบุรี”. *วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชารัฐศาสตร์.* บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระณัฐวุฒิ วรวฑฺฒโณ (นาคม) และ สุรพล พรมกุล. (2565). พฤติกรรมทางการเมืองของผู้สูงอายุตามระบอบประชาธิปไตย ในอำเภอวังสะพุง จังหวัดเลย. *วารสารสถาบันวิจัยพิมลธรรม.* 9 (2),144.

พระธนพร คุณสมปนโน (อาคะนิช). (2561). “การประยุกต์ใช้หลักสังคหวัตถุ 4 ในการดำเนินชีวิตของประชาชนบ้านศิลา ตำบลศิลา อำเภอเมืองขอนแก่น จังหวัดขอนแก่น”. *วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชารัฐศาสตร์.* (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระธีรชัย ธีรชโย (อินธิจักร์). (2566). “ความไว้วางใจทางการเมืองของประชาชนที่มีต่อนายกเทศมนตรีเทศบาลนครขอนแก่น จังหวัดขอนแก่น”. *วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชารัฐศาสตร์.* (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชฯ. *พระบรมราโชวาทพระราชทานแก่ผู้ได้รับพระราชทานเหรียญรัตนาภรณ์ ณ ภูพิงคราชนิเวศน์* วันที่ 13 กุมภาพันธ์ 2513. [ออนไลน์] แหล่งที่มา : https://www.thaipost.net/main/detail/29040 [17 กันยายน 2567].

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2550). *ธรรมญชีวิต.* พิมพ์ครั้งที่ 82. (กรุงเทพมหานคร : บริษัทพิมพ์สวยจำกัด.

พระมหาเอกราช วิสุทฺธิวิริโย (บุตรอินทร์). (2566). “อิทธิพลของสื่อออนไลน์ที่มีผลต่อพฤติกรรมทางการเมืองของประชาชนในอำเภอกุมภวาปี จังหวัดอุดรธานี”. *วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชารัฐศาสตร์.* บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พัชราวลัย ศิลปะ. (2545). “ปัจจัยคัดสรรที่สัมพันธ์กับพฤติกรรมประชาธิปไตยของวัยรุ่นตอนปลาย”. *วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาจิตวิทยาพัฒนาการ.* บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ศักดิ์สิน อุดมวิทย์ไพศาล. (2562). “กรอบแนวคิดเชิงทฤษฎีพฤติกรรมทางการเมืองของประชาชน”. *วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์.* 10 (1), 294-303.

สำนักงานเลขาธิการผู้แทนราษฎร. (2557). *การพัฒนาการเมืองการปกครองในระบอบประชาธิปไตย.* กรุงเทพมหานคร : สำนักงานเลขาธิการผู้แทนราษฎร.

สำนักบริหารการทะเบียน กรมการปกครอง. *สถิติจำนวนประชากร.* พื้นที่ตำบลเมืองเพีย อำเภอกุดจับ จังหวัดอุดรธานี ข้อมูลเดือน สิงหาคม 2567. [ออนไลน์]. แหล่งที่มาhttps://stat.bora.dopa.go.th/stat/statnew/statMONTH/statmonth/#/displayData[19 ตุลาคม 2567].

เสรี พงศ์พิศ. "บูรณาการคืออะไร". *สยามรัฐ*, (15 กุมภาพันธ์ 2565), 10.

สุรพล พรมกุล. (2554). *ระเบียบวิจัยทางรัฐศาสตร์.* พิมพ์ครั้งที่ 1., กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์.

สุหัทยา สินชัย. (2567).“การสื่อสารทางการเมืองของนักการเมืองที่มีผลต่อการไปใช้สิทธิ์เลือกตั้งทั่วไปประชาชนในอำเภอเมือง จังหวัดชลบุรี”. *สารนิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชารัฐศาสตร์.* บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

Taro Yamane. *Elementary sampling theory.* (New Jersey: Prentice-Hall. Inc, 1967). 398.

การบูรณาการหลักสังคหวัตถุธรรมเพื่อส่งเสริมความไว้วางใจทางการเมืองในการเลือกตั้งนายกองค์การบริหารส่วนตำบล ของประชาชนในตำบลคำแมด อำเภอซำสูง จังหวัดขอนแก่น

Integration Of The Saṅgahavatthu Dhamma To Promote Political Trust In The Election Of The Subdistrict Administrative Organization Mayor Among The People Of Kham Mad Subdistrict At Sam Sung District In Khon Kaen Province

ธรรมรัตน์ สะตะ[1,*], สุธิพงษ์ สวัสดิ์ทา[2] และ สุรพล พรมกุล[3]
Tammarat sata[1,*], Sutipong Sawatta [2] and Suraphon Promgun[3]

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อ 1) ระดับความไว้วางใจทางการเมืองในการเลือกตั้งนายกองค์การบริหารส่วนตำบล ของประชาชนในตำบลคำแมด อำเภอซำสูง จังหวัดขอนแก่น 2) ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างหลักสังคหวัตถุธรรมกับความไว้วางใจทางการเมืองในการเลือกตั้งนายกองค์การบริหารส่วนตำบล ของประชาชนในตำบลคำแมด 3) นำเสนอการบูรณาการหลักสังคหวัตถุธรรมเพื่อส่งเสริมความไว้วางใจทางการเมืองในการเลือกตั้งนายกองค์การบริหารส่วนตำบล ของประชาชนในตำบลคำแมด การวิจัยเป็นแบบผสานวิธี จำนวน 356 คน สถิติที่ใช้ ได้แก่ ค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ทดสอบสมมติฐานโดยใช้ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ของเพียร์สัน และการวิจัยเชิงคุณภาพ ใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้ให้ มูลสำคัญ จำนวน 12 รูปหรือคน วิเคราะห์ มูลโดยการวิเคราะห์เนื้อหาเชิงพรรณนา

ผลการวิจัยพบว่า

1. ระดับความไว้วางใจทางการเมืองในการเลือกตั้งนายกองค์การบริหารส่วนตำบล โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.88 เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านการสื่อสารทางการเมือง มีค่าเฉลี่ยสูงสุดเท่ากับ 3.90 รองลงมา คือ ด้านนโยบาย มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.89 และความ

[1-3] มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น
[1-3] Mahachulalongkornrajavidyalaya University Khon Kaen Campus
* Corresponding author. E-mail: 6305504059@mcu.ac.th

ไว้วางใจด้านบุคลิกภาพ มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.87 และด้านความไว้วางใจด้านประสิทธิผลการทำงาน มีค่าเฉลี่ยต่ำสุดเท่ากับ 3.84 ตามลำดับ

2. หลักสังคหวัตถุธรรมกับความไว้วางใจทางการเมืองในการเลือกตั้งนายกองค์การบริหารส่วนตำบล โดยภาพรวม มีความสัมพันธ์กันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 (r = 0.98**) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า ทุกด้านมีความสัมพันธ์กับความไว้วางใจทางการเมืองในการเลือกตั้งนายกองค์การบริหารส่วนตำบล อำเภอซำสูง จังหวัดขอนแก่น มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01

3. การบูรณาการหลักสังคหวัตถุธรรมเพื่อส่งเสริมความไว้วางใจทางการเมืองในการเลือกตั้งนายกองค์การบริหารส่วนตำบล โดยการให้ในความหมายของทานไม่จำกัดเฉพาะวัตถุ การให้โดยคำนึงถึงความเหมาะสมและความเท่าเทียม การพูดจาให้เกียรติผู้สูงอายุและผู้นำชุมชน สื่อสารในเชิงบวกและไม่ใช้ถ้อยคำรุนแรง การพูดจาที่มีความเมตตาและเคารพผู้ฟัง การให้คำปรึกษาและการรับฟังปัญหาชาวบ้าน การให้ความช่วยเหลือแก่ครัวเรือนที่เปราะบาง ช่วยเหลืองานสาธารณะโดยไม่เลือกพื้นที่ ปฏิบัติหน้าที่ร่วมกับชาวบ้านอย่างไม่แบ่งสถานะ การช่วยแก้ปัญหาความขัดแย้งในหมู่บ้าน

คำสำคัญ: หลักสังคหวัตถุธรรม, ความไว้วางใจทางการเมือง, การเลือกตั้ง, นายกองค์การบริหารส่วนตำบล

Abstract

This research aimed to: 1) examine the level of political trust in the election of the Subdistrict Administrative Organization (SAO) Chief among residents of Kham Maet Subdistrict, Sam Sung District, Khon Kaen Province; 2) investigate the relationship between the *Sangahavatthu Dhamma* principles (the Four Bases of Social Solidarity) and political trust in that election; and 3) propose an integrated application of these principles to enhance such trust. A mixed-methods design was employed. The quantitative sample consisted of 356 respondents; data were analyzed using frequency, percentage, mean, standard deviation, and Pearson's product-moment correlation coefficient. The qualitative component involved in-depth interviews with 12 key informants, analyzed through descriptive content analysis.

The research results were found as follows;

1) The overall level of political trust was high (mean = 3.88). By dimension, political communication scored highest (3.90), followed by policy (3.89), personality-based trust (3.87), and performance effectiveness, which scored lowest (3.84).

2) The *Sangahavatthu Dhamma* principles were positively correlated with political trust at a statistically significant level ($r = 0.98$, $p < 0.01$). All four dimensions showed significant positive correlations at the same level.

3) The integration of the *Sangahavatthu Dhamma* principles to promote political trust operates across three areas. First, *Dāna* (giving) is reinterpreted beyond material generosity to include equitable, non-discriminatory support for all community members. Second, *Piyavācā* (kindly speech) calls for respectful, compassionate communication that reduces conflict and builds a leader's moral image. Third, *Atthacariyā* (beneficial conduct) and *Samānattatā* (impartiality) are demonstrated through collaborative, status-free service, fair conflict resolution, and consistent non-partisan conduct.

Keywords: Sangahavatthu Dhamma, Political Trust, Election, Subdistrict Administrative Organization Chief

บทนำ

เป้าหมายสูงสุดของการปฏิบัติงานภาครัฐ คือการได้มาซึ่งความไว้วางใจของประชาชนนโยบายและเป้าหมายสำคัญของการบริหารงานภาครัฐ กล่าวคือ เป็นการสร้างความศรัทธาในการบริหารราชการแผ่นดินข้าราชการควรมีการปรับปรุงประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานของหน่วยงานภาครัฐและควรมีการพัฒนาระบบการตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐเพื่อป้องกันการประพฤติทุจริตและประพฤติมิชอบ รวมทั้งเพื่อเป็นการมุ่งเน้นการเสริมสร้างจิตสำนึกข้าราชการให้ประพฤติตนอย่างมืออาชีพและมีคุณธรรม จริยธรรม และมีสมรรถนะความสามารถในการให้บริการประชาชน ดังนั้นความสำคัญของความไว้วางใจของประชาชนที่มีต่อภาครัฐและข้าราชการยังมีความสำคัญอย่างยิ่งในการบริหารจัดการภาครัฐ (ชูศักดิ์ เที่ยงตรง, 2518) เนื่องจากสถาบันทางการเมืองและทางภาครัฐมีความซับซ้อน ยากที่ใครจะทำความเข้าใจและไว้วางใจได้อย่างสมบูรณ์ ดังนั้นจึงไม่สามารถนำความคิดเห็นและความคาดหวังของประชาชนที่มีต่อภาครัฐมาสรุปได้ว่าประชาชนมีหรือไม่มีความเชื่อถือไว้วางใจต่อรัฐบาลหน่วยงานภาครัฐหรือตัวข้าราชการ (รสคนธ์ รัตนเสริมพงศ์, 2557) จากปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อนในการเมืองการปกครองท้องถิ่นไทย และการละทิ้งคุณธรรมในการปฏิบัติหน้าที่ ขาดความเป็นอิสระความเป็นกลางและความเป็นธรรม ส่งผลต่อการส่งเสริมให้เกิดการกระจายอำนาจลงสู่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นอย่างแท้จริง องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น มีเรื่องผลประโยชน์เข้ามาเกี่ยวข้องทำให้การควบคุมสั่งการขาดความโปร่งใสในการทำงาน การกระจายอำนาจยังไม่เพียงพอประชาชนยังขาดการมีส่วนร่วม (จริยา มหายศนันทน์, 2558)

องค์การบริหารส่วนตำบลคำแมดพบว่าการเลือกตั้งที่ผ่านมา นายโกศล ไชยปัญญา ผู้สมัครรับเลือกตั้งนายกองค์การบริหารส่วนตำบลคำแมด ได้รับความไว้วางใจจากประชาชนตำบลคำแมด โดยได้รับการเลือกตั้งจากประชาชนให้ดำรงตำแหน่งนายกองค์การบริหารส่วนตำบลคำแมดติดต่อกันหลายสมัย ซึ่งได้รับความไว้วางใจจากประชาชนตำบลคำแมด ได้รับการเลือกตั้งให้ดำรงตำแหน่ง และสามารถดำรงตำแหน่งได้นานถึง 3 สมัย ติดต่อกัน และเป็นนักการเมืองท้องถิ่นที่สามารถดำรงตำแหน่งในวาระตำแหน่งติดต่อกันนั้น ไม่ใช่เรื่องง่ายที่จะได้รับความไว้วางใจจากประชาชนตำบลคำแมด ให้คงอยู่เหมือนเดิมได้จึงเป็นสิ่งที่น่าสนใจในการศึกษา ความไว้วางใจทางการเมืองของประชาชนที่มีต่อนักการเมืองท้องถิ่นในตำบลคำแมด อะไรเป็นปัจจัยที่ทำให้นักการเมืองท้องถิ่น สามารถครองใจประชาชนในตำบลคำแมด อำเภอซำสูง จังหวัดขอนแก่น จนทำให้ได้รับความไว้วางใจจากประชาชนและได้รับการเลือกตั้งจากประชนให้เข้ามาดำรงตำแหน่งนายกองค์การบริหารส่วนตำบลคำแมด ได้อีกและปัจจัยที่ส่งผลให้ประชาชนในตำบลคำแมด ยังคงให้การสนับสนุน และให้ความไว้วางใจต่อนักการเมืองท้องถิ่นในตำบลคำแมด โดยเลือกนักการเมืองท้องถิ่นที่สมัครรับเลือกตั้งรายเดิม เข้ามาบริหารงานในองค์การบริหารส่วนตำบลคำแมด หลายสมัยติดต่อกัน

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงมีความสนใจจะศึกษาเกี่ยวกับการบูรณาการหลักสังคหวัตถุธรรมกับความไว้วางใจทางการเมืองในการเลือกตั้งนายกองค์การบริหารส่วนตำบล ของประชาชนในตำบลคำแมด อำเภอซำสูง จังหวัดขอนแก่น เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างหลักสังคหวัตถุ 4 กับความไว้วางใจทางการเมืองในการเลือกตั้งนายกองค์การบริหารส่วนตำบล ของประชาชนในตำบลคำแมด อำเภอซำสูง จังหวัดขอนแก่น และเพื่อนำเสนอการบูรณาการหลักสังคหวัตถุธรรมกับความไว้วางใจทางการเมืองในการเลือกตั้งนายกองค์การบริหารส่วนตำบล ของประชาชนในตำบลคำแมด อำเภอซำสูง จังหวัดขอนแก่น

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาระดับความไว้วางใจทางการเมืองในการเลือกตั้งนายกองค์การบริหารส่วนตำบลของประชาชนในตำบลคำแมด อำเภอซำสูง จังหวัดขอนแก่น
2. เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างหลักสังคหวัตถุธรรมกับความไว้วางใจทางการเมืองในการเลือกตั้งนายกองค์การบริหารส่วนตำบล ของประชาชนในตำบลคำแมด อำเภอซำสูง จังหวัดขอนแก่น
3. เพื่อนำเสนอการบูรณาการหลักสังคหวัตถุธรรมกับความไว้วางใจทางการเมืองในการเลือกตั้งนายกองค์การบริหารส่วนตำบล ของประชาชนในตำบลคำแมด อำเภอซำสูง จังหวัดขอนแก่น

การทบทวนวรรณกรรม

ผู้ศึกษาได้แบ่งหัวข้อที่จะศึกษา ดังนี้

1. หลักสังคหวัตถุธรรม สังคหวัตถุธรรมเป็นหลักธรรมอันเป็นเครื่องจรรโลงสังคม เป็นหลักธรรมที่สร้างความสงบสุขสมานสามัคคีสร้างความเกื้อกูลกันสร้างความผูกมิตรรักใคร่กลมเกลียว และเชื่อมความสัมพันธ์กันของคนในสังคมซึ่งประกอบด้วยทาน คือ การให้การแบ่งปัน ปียวาจา คือ การสื่อสารกันด้วยถ้อยคำที่ดี และเป็นประโยชน์ต่อผู้อื่น อัตถจริยา คือ การสร้างสรรค์สิ่งที่ดีมีคุณประโยชน์แก่ส่วนรวมสัมพันธภาพที่ดีระหว่างกัน การร่วมกันทำงานตามหน้าที่ที่ตนรับผิดชอบ ให้ดีที่สุด รวมถึงการสงเคราะห์ การดูแลเอาใจใส่ การช่วยเหลือเกื้อกูลกัน การส่งเสริมกันให้เกิดผลสำเร็จของงานและสมานัตตตาคือ การประพฤติตนอย่างเสมอต้นเสมอปลายการไม่เลือกปฏิบัติ การรู้จักวางตนให้เหมาะสมตามเวลา สถานที่ และตำแหน่งหน้าที่ของตนเอง การร่วมทุกข์ร่วมสุข ระหว่างเพื่อนร่วมงาน ผู้บังคับบัญชา และองค์กร

2. แนวคิดเกี่ยวกับความไว้วางใจ ความไว้วางใจหมายถึง ความเชื่อของประชาชนเป็นหัวใจสำคัญของการเข้ามามีส่วนกับหน่วยงานภาครัฐ ความไว้วางใจของประชาชน เพราะประชาชนคือผู้เสียภาษีและเป็นผู้ที่ปฏิบัติตามกฎหมาย หากประชาชนขาดความไว้วางใจแล้วหน่วยงานภาครัฐก็จะขาดความร่วมมือจากประชาชน ดังนั้น ไม่ว่าบุคคลใดจะอยู่ในสถานภาพไหน บทบาทอะไรก็ตาม จำเป็นที่จะต้องสร้างความไว้วางใจให้เกิดขึ้นกับตนเอง ทั้งในส่วนที่ทำให้ตนเอง เป็นบุคคลที่น่าเชื่อถือ และรู้จักที่จะไว้วางใจคนอื่น ก็จะทำให้บุคคลนั้นมีความสุขและประสบความสำเร็จในการดำเนินชีวิตและในการทำงาน

3. แนวคิดเกี่ยวกับปัจจัยความไว้วางใจทางการเมือง การบริการหรือกิจกรรมที่รัฐจัดทำขึ้นเพื่อประโยชน์สาธารณะหรือเพื่อตอบสนองความต้องการของส่วนรวม ในการจัดบริการสาธารณะคือการจัดบริการสาธารณะต้องดำเนินการเพื่อก่อให้เกิดประโยชน์แก่ส่วนรวม สามารถตอบสนองความต้องการของท้องถิ่นมีความเสมอภาค ความต่อเนื่อง และความโปร่งใสในการให้บริการ มีหน้าที่และอำนาจดูและจัดทำบริการสาธารณะ และกิจกรรมสาธารณะเพื่อประโยชน์ของประชาชนในท้องถิ่นตามหลักการพัฒนาอย่างยั่งยืนรวมทั้งส่งเสริมและสนับสนุนการจัดการศึกษาให้แก่ประชาชนในท้องถิ่น และการพัฒนาการส่งเสริมการปกครองท้องถิ่นคือการเสริมสร้างประสิทธิภาพการจัดบริการสาธารณะของท้องถิ่นเพื่อการหนุนเสริมการเป็นประเทศที่พัฒนาแล้ว และยุทธศาสตร์ประเทศไทย 4.0

4. แนวคิดเกี่ยวกับการปกครองส่วนท้องถิ่น แนวคิดการปกครองส่วนท้องถิ่น เป็นการปกครองที่รัฐมอบอำนาจให้ท้องถิ่นมีความเป็นอิสระในเรื่องการให้บริหารจัดการท้องถิ่นเอง มีหลักการปกครองท้องถิ่น มีการเลือกตั้ง และให้มีอำนาจบริหารงาน พัฒนางานท้องถิ่นซึ่งในการศึกษาวิจัยครั้งนี้สมมติฐานในเรื่องของนักการเมืองท้องถิ่นในจังหวัดขอนแก่นที่ได้รับความไว้วางใจจากประชานในจังหวัดขอนแก่น ให้ดำรงตำแหน่งนายกองค์การบริหารส่วนจังหวัดขอนแก่นติดต่อกันหลายสมัย

5.แนวคิดเกี่ยวกับผู้นำท้องถิ่น ผู้นำท้องถิ่นคือ บุคคลในท้องถิ่นผู้รับการคัดเลือกจากประชาชนในท้องถิ่นนั้นกระทำงานสิ่งหนึ่งสิ่งใด เพื่อให้บรรลุตามวัตถุประสงค์ที่วางไว้โดยมุ่งความสำเร็จของท้องถิ่นนั้นเป็นสำคัญผู้นำท้องถิ่นจึง เป็นผู้ที่คอยเผยแพร่ความรู้แนวความคิดต่าง ๆ ในการพัฒนาท้องถิ่นไปยังเพื่อนบ้าน และผู้คอยชักนำสมาชิกในท้องถิ่นเข้ามาร่วมในการพัฒนาหมู่บ้านผู้นำท้องถิ่น

กรอบแนวคิดการวิจัย

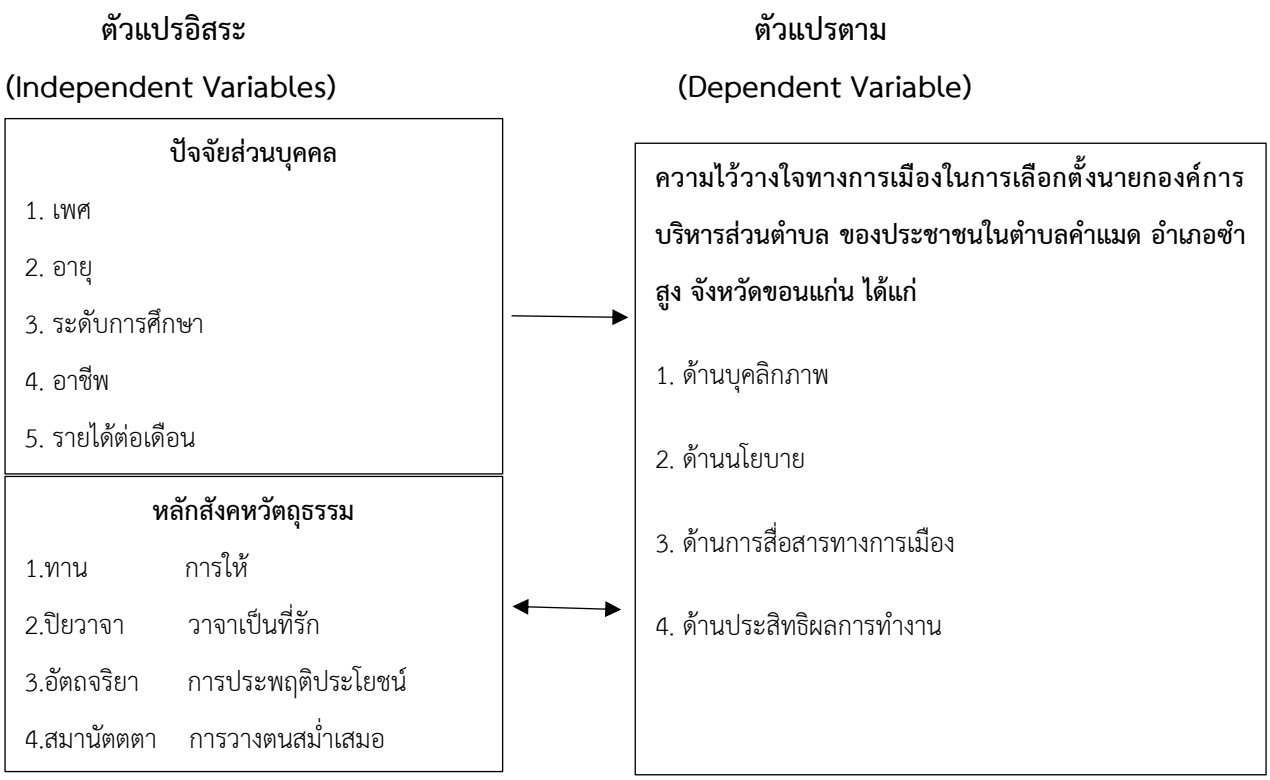

ภาพที่ 1.1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

ระเบียบวิธีวิจัย

ผู้วิจัยใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสานวิธี (Mixed Methods Research) คือวิธีวิจัยเชิงปริมาณและวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ ดังนี้

การวิจัยเชิงปริมาณ

ประชากร (Population) ประชากรที่ใช้ในการวิจัยในครั้งนี้ ได้แก่ ประชาชนที่มีอายุ 18 ปีบริบูรณ์ขึ้นไปในตำบลคำแมด อำเภอซำสูง จังหวัดขอนแก่น จำนวน 3,247 คน (สำนักบริหารการทะเบียน กรมการปกครอง, 2566)

กลุ่มตัวอย่าง (Sample) ได้แก่ ประชาชนในเขตพื้นที่ตำบลคำแมด อำเภอซำสูง จังหวัดขอนแก่น โดยการคำนวณหาขนาดกลุ่มตัวอย่าง จากสูตรของทาโร่ ยามาเน่ (Taro Yamane) (

Taro Yamane, 1967)กำหนดค่าความเชื่อมั่นที่ร้อยละ 95 ซึ่งได้ระดับความคลาดเคลื่อน 0.05 (สุรพล พรมกุล, 2554) ได้กลุ่มตัวอย่าง จำนวน 356 คน

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย เป็นแบบสอบถาม (Questionnaire) โดยเป็นแบบที่มีความสอดคล้องและพัฒนาขึ้นตามกรอบของ การบูรณาการหลักสังคหวัตถุธรรมเพื่อส่งเสริมความไว้วางใจทางการเมืองในการเลือกตั้งนายกองค์การบริหารส่วนตำบล ของประชาชนในตำบลคำแมด อำเภอซำสูง จังหวัดขอนแก่น หาความเชื่อมั่นของเครื่องมือ (Reliability) นำแบบสอบถามที่ปรับปรุงแล้วไปทดลองใช้ (Try out) กับกลุ่มตัวอย่างที่มีลักษณะคล้ายคลึงกับกลุ่มตัวอย่างในการวิจัยนี้ แต่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่างจำนวน 30 ชุด แล้วนำมาหาค่าความเชื่อมั่นของแบบสอบถาม โดยใช้วิธีการวิเคราะห์ค่าสัมประสิทธิ์แอลฟา (Alpha Coefficient) ตามวิธีการของครอนบาค (Cronbach) (บุญชม ศรีสะอาด, 2545) ได้ค่าความเชื่อมั่นเท่ากับ 0.97

การเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยนำแบบสอบถามที่ผ่านการปรับปรุงแก้ไขแล้วไปเก็บข้อมูลโดยนำแบบสอบถามไปแจกให้กับกลุ่มตัวอย่างจำนวน 356 คน เมื่อได้แบบสอบถามกลับคืนมาแล้วนำมาตรวจสอบความสมบูรณ์จัดระเบียบข้อมูลนำข้อมูลที่ได้ไปวิเคราะห์และประมาณผลในโปรแกรมสำเร็จรูปทางสถิติต่อไป

การวิเคราะห์ข้อมูล โดยการใช้ค่าสถิติ ได้แก่ ค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ทดสอบสมมติฐานโดยใช้ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ของเพียร์สัน

การวิจัยเชิงคุณภาพ

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) ผู้วิจัยทำการสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 12 รูปหรือคน ประกอบด้วยผู้ทรงคุณวุฒิ ได้แก่ กลุ่มที่ 1 นักวิชาการหรือผู้ปฏิบัติงานด้านพระพุทธศาสนา จำนวน 3 รูปหรือคน กลุ่มที่ 2 นักวิชาการหรือผู้ปฏิบัติงานด้านรัฐศาสตร์ จำนวน 3 คน กลุ่มที่ 3 นักวิชาการหรือผู้ปฏิบัติงานด้านปกครองส่วนท้องถิ่น จำนวน 3 คน กลุ่มที่ 4 ผู้นำท้องที่ จำนวน 3 คน

การวิเคราะห์ข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูลแบบสัมภาษณ์ โดยการนำข้อมูลที่ได้มาถอดเสียงและบันทึกข้อความหลังจากนั้นนำมาจำแนกประเด็น ใช้เทคนิคการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis Technique) ประกอบบริบท (Context) แล้วสังเคราะห์ข้อมูลโดยเขียนเป็นความเรียงและจัดกลุ่ม เพื่อนำเสนอข้อมูลในภาพรวม

ผลการวิจัย

1.ระดับความไว้วางใจทางการเมืองในการเลือกตั้งนายกองค์การบริหารส่วนตำบลของประชาชนในตำบลคำแมด อำเภอซำสูง จังหวัดขอนแก่น

ผลการวิจัยพบว่า ระดับการบูรณาการหลักสังคหวัตถุธรรมเพื่อส่งเสริมความไว้วางใจทางการเมืองในการเลือกตั้งนายกองค์การบริหารส่วนตำบล ของประชาชนในตำบลคำแมด อำเภอซำสูง จังหวัดขอนแก่น โดยรวมอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ย ($\overline{X}$ =3.87) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ความไว้วางใจด้านอัตจริยา มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ($\overline{X}$ = 3.90) รองลงมา คือ ความไว้วางใจด้านปิยวาจา ($\overline{X}$ = 3.89) ความไว้วางใจด้านสมานัตตตา ($\overline{X}$ = 3.86) และความไว้วางใจด้านทาน ($\overline{X}$ = 3.82) ตามลำดับ

ส่วนความไว้วางใจทางการเมืองในการเลือกตั้งนายกองค์การบริหารส่วนตำบล โดยรวมอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ย ($\overline{X}$ = 3.89) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ความไว้วางใจด้านการสื่อสารทางการเมือง มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ($\overline{X}$ = 3.90) รองลงมา คือ ความไว้วางใจด้านนโยบาย ($\overline{X}$ = 3.89) ความไว้วางใจด้านบุคลิกภาพ ($\overline{X}$ = 3.87) และความไว้วางใจด้านประสิทธิผลการทำงาน ($\overline{X}$ = 3.84) ตามลำดับ

2. ความสัมพันธ์ระหว่างหลักสังคหวัตถุธรรมกับความไว้วางใจทางการเมืองในการเลือกตั้งนายกองค์การบริหารส่วนตำบล ของประชาชนในตำบลคำแมด อำเภอซำสูง จังหวัดขอนแก่น สรุปได้ดังนี้

การวิจัยเพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างหลักพุทธธรรมที่ทำให้เกิดความไว้วางใจทางการเมืองในการเลือกตั้งนายกองค์การบริหารส่วนตำบล ของประชาชนในตำบลคำแมด อำเภอซำสูง จังหวัดขอนแก่น ด้วยการหาค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์เพียร์สัน (Pearson's Product Moment Correlation Coefficient)

ตารางที่ 1 ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ (r) ระหว่างตัวแปรอิสระกับความไว้วางใจทางการเมืองในการเลือกตั้งนายกองค์การบริหารส่วนตำบล ของประชาชนในตำบลคำแมด อำเภอซำสูง จังหวัดขอนแก่น

(n = 356)

ตัวแปรอิสระ	จำนวน	ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ (r)	P-value
หลักสังคหวัตถุ	356	0.98	0.00**
ด้านทาน	356	0.89	0.00**
ด้านปิยวาจา	356	0.92	0.00**
ด้านอัตจริยา	356	0.93	0.00**
ด้านสมานัตตตา	356	0.92	0.00**

** หมายถึง ระดับนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01

จากตารางที่ 1. พบว่าหลักสังคหวัตถุมีความสัมพันธ์กับความไว้วางใจทางการเมืองในการเลือกตั้งนายกองค์การบริหารส่วนตำบล ของประชาชนในตำบลคำแมด อำเภอซำสูง จังหวัดขอนแก่น อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 โดยมีความสัมพันธ์เชิงบวก ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ (r) เท่ากับ 0.98

ด้านทาน มีความสัมพันธ์กับความไว้วางใจทางการเมืองในการเลือกตั้งนายกองค์การบริหารส่วนตำบล ของประชาชนในตำบลคำแมด อำเภอซำสูง จังหวัดขอนแก่น อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 โดยมีความสัมพันธ์เชิงบวก ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ (r) เท่ากับ 0.89

ด้านปิยวาจา มีความสัมพันธ์กับความไว้วางใจทางการเมืองในการเลือกตั้งนายกองค์การบริหารส่วนตำบล ของประชาชนในตำบลคำแมด อำเภอซำสูง จังหวัดขอนแก่น อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 โดยมีความสัมพันธ์เชิงบวก ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ (r) เท่ากับ 0.92

ด้านอัตจริยา มีความสัมพันธ์กับความไว้วางใจทางการเมืองในการเลือกตั้งนายกองค์การบริหารส่วนตำบล ของประชาชนในตำบลคำแมด อำเภอซำสูง จังหวัดขอนแก่น อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 โดยมีความสัมพันธ์เชิงบวก ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ (r) เท่ากับ 0.93

ด้านสมานัตตตา มีความสัมพันธ์กับความไว้วางใจทางการเมืองในการเลือกตั้งนายกองค์การบริหารส่วนตำบล ของประชาชนในตำบลคำแมด อำเภอซำสูง จังหวัดขอนแก่น อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 โดยมีความสัมพันธ์เชิงบวก ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ (r) เท่ากับ 0.92

3. การบูรณาการหลักสังคหวัตถุธรรมกับความไว้วางใจทางการเมืองในการเลือกตั้งนายกองค์การบริหารส่วนตำบล ของประชาชนในตำบลคำแมด อำเภอซำสูง จังหวัดขอนแก่น สรุปได้ดังนี้

การบูรณาการหลักสังคหวัตถุธรรมกับความไว้วางใจทางการเมืองในการเลือกตั้งนายกองค์การบริหารส่วนตำบล ของประชาชนในตำบลคำแมด อำเภอซำสูง จังหวัดขอนแก่น ได้แก่ ทาน การสร้างความสัมพันธ์ระหว่างผู้สมัครกับประชาชน ช่วยสร้างความผูกพันและความรู้สึกเป็นเจ้าของร่วมการให้โดยคำนึงถึงความเหมาะสมและความเท่าเทียม การให้ในความหมายของทานไม่จำกัดเฉพาะวัตถุ การสร้างความไว้วางใจทางการเมือง โดยเฉพาะในพื้นที่ชนบท ปิยวาจา การพูดจาที่มีความเมตตาและเคารพผู้ฟัง สื่อสารในเชิงบวกและไม่ใช้ถ้อยคำรุนแรง สามารถลดความขัดแย้งทางความคิดเห็นในช่วงเลือกตั้งได้ การพูดจาให้เกียรติผู้สูงอายุและผู้นำชุมชน มีส่วนสำคัญในการสร้างภาพลักษณ์ผู้นำที่มีคุณธรรม อัตถจริยา การแก้ไขปัญหาความขัดแย้งภายในชุมชนอย่างเป็นธรรม สนับสนุนกิจกรรมทางวัฒนธรรมและประเพณีท้องถิ่น การให้ความช่วยเหลือแก่ครัวเรือนที่เปราะบาง การให้คำปรึกษาและการรับฟังปัญหาชาวบ้าน ได้รับการยอมรับในฐานะผู้นำที่มีคุณธรรม และ สมานัตตตา ปฏิบัติตัวไม่แสดงอำนาจเหนือประชาชน ปฏิบัติหน้าที่ร่วมกับชาวบ้านอย่างไม่แบ่งสถานะ การช่วยแก้ปัญหาความขัดแย้งในหมู่บ้าน ช่วยเหลืองานสาธารณะโดยไม่เลือกพื้นที่ การลงพื้นที่ และการให้คำปรึกษา

อภิปรายผลการวิจัย

การอภิปรายผลในครั้งนี้ผู้วิจัยจะได้นำประเด็นที่มีความสำคัญปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ต่อการบูรณาการหลักพุทธธรรมเพื่อส่งเสริมความไว้วางใจทางการเมืองในการเลือกตั้งนายกองค์การบริหารส่วนตำบล ของประชาชนในตำบลคำแมด อำเภอซำสูง จังหวัดขอนแก่น มีประเด็นที่น่าสนใจสามารถนำมาอภิปรายผลได้ ดังนี้

1. ระดับความไว้วางใจทางการเมืองในการเลือกตั้งนายกองค์การบริหารส่วนตำบล ของประชาชนในตำบลคำแมด อำเภอซำสูง จังหวัดขอนแก่น

ผลการวิจัยพบว่า ระดับความไว้วางใจทางการเมืองในการเลือกตั้งนายกองค์การบริหารส่วนตำบลของประชาชนในตำบลคำแมด อำเภอซำสูง จังหวัดขอนแก่น โดยภาพรวม อยู่ในระดับมาก ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่า จากการประเมินคุณลักษณะของผู้นำตามปัจจัยทั้งสี่ด้านอย่างเป็นระบบ โดยด้านบุคลิกภาพสะท้อนความเชื่อมั่นที่เกิดจากความซื่อสัตย์ ความรับผิดชอบ และความสามารถในการตัดสินใจแก้ปัญหา ซึ่งทำให้ประชาชนมองเห็นถึงความพร้อมของผู้นำในการทำงานเพื่อประโยชน์ส่วนรวม ขณะที่ด้านนโยบายเป็นองค์ประกอบที่ส่งเสริมความไว้วางใจผ่านการกำหนดนโยบายที่ตอบโจทย์พื้นที่ การรายงานผลการดำเนินงานอย่างโปร่งใส และการวางแผนพัฒนาที่มีระบบและตรวจสอบ

ได้ ด้านการสื่อสารทางการเมืองมีบทบาทอย่างยิ่งในการสร้างความเชื่อถือ เพราะผู้นำที่สื่อสารตรงไปตรงมา จริงใจ ทำตามที่หาเสียงไว้ และเข้าถึงประชาชนในลักษณะไม่ถือตัว จะทำให้ประชาชนรับรู้ถึงความเปิดเผยและความพร้อมในการทำงานร่วมกับชุมชนอย่างแท้จริง ส่วนด้านประสิทธิผลการทำงานเป็นปัจจัยที่ประชาชนใช้ยืนยันความไว้วางใจในระยะยาว ผ่านการทำงานเป็นทีม การดำเนินงานตามแผน การแก้ไขปัญหาอย่างเป็นรูปธรรม และการยึดวิสัยทัศน์ที่ตอบสนองความเดือดร้อนในพื้นที่ สอดคล้องกับงานวิจัยของ พระไกรสร สุมโน (กันมา) (2564) ได้วิจัยเรื่อง ความไว้วางใจทางการเมืองของประชาชนที่มีต่อนักการเมืองท้องถิ่นในจังหวัดเลย ผลการวิจัยพบว่า ระดับความไว้วางใจทางการเมืองของประชาชนที่มีต่อนักการเมืองท้องถิ่นในจังหวัดเลย โดยภาพรวม อยู่ในระดับมากและสอดคล้องกับงานวิจัย ไพบูลย์ สุขเจตนี และคณะ (2563) ได้วิจัยเรื่อง "การพัฒนาความไว้วางใจทางการเมืองของประชาชนที่มีต่อนักการเมืองระดับท้องถิ่นในจังหวัดนนทบุรี"ผลการวิจัยพบว่า ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความไว้วางใจทางการเมืองของประชาชน โดยรวมอยู่ในระดับมาก

2. ความสัมพันธ์ระหว่างหลักสังคหวัตถุธรรมกับความไว้วางใจทางการเมืองในการเลือกตั้งนายกองค์การบริหารส่วนตำบล ของประชาชนในตำบลคำแมด อำเภอซำสูง จังหวัดขอนแก่น

ผลการวิจัยพบว่า ความสัมพันธ์ระหว่างหลักสังคหวัตถุธรรม มีความสัมพันธ์กับความไว้วางใจทางการเมืองในการเลือกตั้งนายกองค์การบริหารส่วนตำบล ของประชาชนในตำบลคำแมด อำเภอซำสูง จังหวัดขอนแก่น อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 โดยมีความสัมพันธ์เชิงบวก ซึ่งแสดงให้เห็นว่า เมื่อประชาชนมีการประยุกต์ใช้หลักสังคหวัตถุธรรมมากขึ้น ย่อมส่งผลให้ความไว้วางใจทางการเมืองของประชาชนอยู่ในทิศทางที่เหมาะสมและสอดคล้องกับหลักประชาธิปไตยมากยิ่งขึ้น ทั้งนี้ หลักสังคหวัตถุธรรมในแต่ละด้านล้วนมีความสัมพันธ์เชิงบวกกับความไว้วางใจทางการเมืองของประชาชน สอดคล้องกับงานวิจัยของ อภิชัย พิทยานุรักษกุล (2566) ได้วิจัยเรื่อง “การประยุกต์หลักพุทธธรรมเพื่อส่งเสริมความไว้วางใจของประชนที่มีผลต่อการออกเสียงลงคะแนนเลือกตั้งนายกเทศมนตรี ในจังหวัดชลบุรี” ผลการวิจัยพบว่า ปัจจัยส่งเสริมความไว้วางใจ ประกอบด้วย ด้านนโยบาย ด้านการสื่อสาร และด้านพฤติกรรม ส่งผลต่อความไว้วางใจของประชาชนที่มีผลต่อการออกเสียงลงคะแนนเลือกตั้งนายกเทศมนตรี ในจังหวัดชลบุรี โดยภาพรวม มีความสัมพันธ์เชิงบวก อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติติที่ระดับ 0.01

3. การบูรณาการหลักสังคหวัตถุธรรมกับความไว้วางใจทางการเมืองในการเลือกตั้งนายกองค์การบริหารส่วนตำบล ของประชาชนในตำบลคำแมด อำเภอซำสูง จังหวัดขอนแก่น

การบูรณาการหลักสังคหวัตถุธรรมกับความไว้วางใจทางการเมืองในการเลือกตั้งนายกองค์การบริหารส่วนตำบล ของประชาชนในตำบลคำแมด อำเภอซำสูง จังหวัดขอนแก่น โดยใช้สังคห

วัตถุธรรมในบริบทของตำบลคำแมด อำเภอซำสูง จังหวัดขอนแก่น จำเป็นต้องมุ่งเน้นการส่งเสริม สนับสนุนให้ประชาชนมีความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับหลักการประชาธิปไตย และตระหนักถึงความสำคัญของการมีส่วนร่วมในการเลือกตั้งในทุกระดับ โดยเฉพาะการเลือกตั้งนายกองค์การบริหารส่วนตำบล ซึ่งเป็นกลไกการเมืองที่ใกล้ชิดกับประชาชนมากที่สุด การสนับสนุนให้ประชาชนมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับบทบาทหน้าที่ของผู้นำท้องถิ่น รวมถึงการพิจารณาไตร่ตรองในการเลือกผู้สมัครที่เหมาะสม จึงเป็นปัจจัยสำคัญที่จะทำให้การเมืองท้องถิ่นมีความโปร่งใสและเป็นประโยชน์ต่อชุมชนอย่างแท้จริง รวมไปถึงส่งเสริมให้ประชาชนใช้หลักธรรมมาคิดพิจารณา โดยหลักธรรมดังกล่าวคือหลักของสังคหวัตถุธรรม ได้แก่ ทาน การสร้างความสัมพันธ์ระหว่างผู้สมัครกับประชาชน ช่วยสร้างความผูกพันและความรู้สึกเป็นเจ้าของร่วมการให้โดยคำนึงถึงความเหมาะสมและความเท่าเทียม การให้ในความหมายของทานไม่จำกัดเฉพาะวัตถุ การสร้างความไว้วางใจทางการเมือง โดยเฉพาะในพื้นที่ชนบท ปิยวาจา การพูดจาที่มีความเมตตาและเคารพผู้ฟัง สื่อสารในเชิงบวกและไม่ใช้ถ้อยคำรุนแรง สามารถลดความขัดแย้งทางความคิดเห็นในช่วงเลือกตั้งได้ การพูดจาให้เกียรติผู้สูงอายุและผู้นำชุมชน มีส่วนสำคัญในการสร้างภาพลักษณ์ผู้นำที่มีคุณธรรม อัตถจริยา การแก้ไขปัญหาความขัดแย้งภายในชุมชนอย่างเป็นธรรม สนับสนุนกิจกรรมทางวัฒนธรรมและประเพณีท้องถิ่น การให้ความช่วยเหลือแก่ครัวเรือนที่เปราะบาง การให้คำปรึกษาและการรับฟังปัญหาชาวบ้าน ได้รับการยอมรับในฐานะผู้นำที่มีคุณธรรม สมานัตตตา ปฏิบัติตัวไม่แสดงอำนาจเหนือประชาชน ปฏิบัติหน้าที่ร่วมกับชาวบ้านอย่างไม่แบ่งสถานะ การช่วยแก้ปัญหาความขัดแย้งในหมู่บ้าน ช่วยเหลืองานสาธารณะโดยไม่เลือกพื้นที่ การลงพื้นที่ และการให้คำปรึกษา สอดคล้องกับงานวิจัยของ พระธีรชัย ธีรชโย (อินธิจักร์) ได้วิจัยเรื่อง ความไว้วางใจทางการเมืองของประชาชนที่มีต่อนายกเทศมนตรี เทศบาลนครขอนแก่น จังหวัดขอนแก่น ผลการวิจัยพบว่า แนวทางการสร้างความไว้วางใจทางการเมืองของประชาชนที่มีต่อนายกเทศมนตรีเทศบาลนครขอนแก่น จังหวัดขอนแก่น ตามหลักสังคหวัตถุ 4 พบว่า ด้านทาน ควรมีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เสียสละ แบ่งปันช่วยเหลือประชาชน และแนะนำสิ่งที่ดีที่เป็นประโยชน์ต่อประชาชน ในการจัดสรรงบประมาณในการพัฒนาชุมชนและสังคม ด้านปิยวาจา ควรพูดจาสุภาพ มีความอ่อนน้อมถ่อมตน พูดในสิ่งที่เกิดประโยชน์ต่อสังคม พูดให้เกิดกำลังใจที่ดีต่อประชาชนและสร้างสรรค์ ด้านอัตถจริยา ทำเพื่อประโยชน์ส่วนรวม ด้วยความมุ่งมั่นตั้งใจทุ่มเทในการทำงาน ทำหน้าที่ตามที่ได้รับมอบหมาย เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดแก่สังคมและประชาชน ด้านสมานัตตตา ควรมีความประพฤติตนเสมอต้นเสมอปลาย มีการวางตัวให้เหมาะสมกับตำแหน่งหน้าที่ ตลอดจนช่วยเหลือประชาชนอย่างเท่าเทียม

องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

จากผลการวิจัยสามารถนำมาสังเคราะห์ และเขียนเป็นภาพแสดงได้ดังต่อไปนี้

แผนภาพที่ 1.2 องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

จากแผนภาพจะเห็นได้ว่าความไว้วางใจทางการเมืองในการเลือกตั้งนายกองค์การบริหารส่วนตำบลมีการบูรณาการหลักพุทธธรรม จะต้องประกอบด้วยองค์ประกอบ 4 อย่าง คือ 1) ด้านทาน การที่นายกองค์การบริหารส่วนตำบลมีน้ำใจรู้จักเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ แก่เพื่อนร่วมงานและผู้ใต้บังคับบัญชา 2) ด้านปิยวาจา การที่นายกองค์การบริหารส่วนตำบล พูดจาด้วยถ้อยคำสุภาพ ที่ไพเราะ อ่อนหวานพูดด้วยความจริงใจแนะนำในสิ่งที่เป็นประโยชน์ มีเหตุมีผลชักจูงในทางที่ดีงามแสดงความเห็นอกเห็นใจเป็นกำลังใจให้รู้จักพูดให้เกิดความเข้าใจอันดีสมานสามัคคีเกิดไมตรีทำให้รักใคร่นับถือ และช่วยเหลือเกื้อกูลกันไม่พูดหยาบคายก้าวร้าวพูดในสิ่งที่เป็นประโยชน์เหมาะสำหรับกาลเทศะ 3) ด้านอัตถจริยา การที่นายกองค์การบริหารส่วนตำบล สงเคราะห์ทุกชนิด อีกทั้งการประพฤติในสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่ผู้อื่นให้ความช่วยเหลือด้วยแรงกาย และขวนขวายกิจการต่างๆ บำเพ็ญสาธารณประโยชน์รวมทั้งช่วยแก้ไขปัญหา และช่วยปรับปรุงส่งเสริมในด้านจริยธรรม 4) ด้านสมานัตตตา การที่นายกองค์การบริหารส่วนตำบล มีความประพฤติเสมอต้นเสมอปลายให้ความเสมอภาค ปฏิบัติสม่ำเสมอกันต่อผู้อื่นไม่เอาเปรียบร่วมทุกข์ร่วมสุขร่วมรับรู้ร่วมแก้ไขปัญหาเพื่อให้เกิดประโยชน์สุขร่วมกันคุณธรรมข้อนี้จะช่วยให้เราเป็นคนมีจิตใจหนักแน่นไม่โลเลรวมทั้งยังเป็นการสร้างความนิยม และไว้วางใจให้แก่ผู้อื่นอีกด้วย

ดังนั้น การใช้หลักสังคหวัตถุธรรม ในการเลือกตั้งนายกองค์การบริหารส่วนตำบลจึงเป็นแนวทางที่ช่วยให้เกิดการส่งเสริมความไว้วางใจทางการเมืองอย่างมีประสิทธิภาพ เสริมสร้างความไว้วางใจทางการเมืองของประชาชนในตำบลคำแมด และนำไปสู่การตัดสินใจในการเลือกตั้งนายกองค์การบริหารส่วนตำบล ของประชาชนในตำบลคำแมด อำเภอซำสูง จังหวัดขอนแก่น

สรุป

จากผลการวิจัยพบว่า ระดับความไว้วางใจทางการเมืองในการเลือกตั้งนายกองค์การบริหารส่วนตำบล ของประชาชนในตำบลคำแมด อำเภอซำสูง จังหวัดขอนแก่น โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.88 เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน โดยเรียงค่าเฉลี่ยสูงสุดไปหาต่ำสุด พบว่า ด้านการสื่อสารทางการเมือง มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ($\overline{X}$ = 3.90) รองลงมาคือ ด้านนโยบาย ($\overline{X}$ = 3.89) และความไว้วางใจด้านบุคลิกภาพ ($\overline{X}$ = 3.87) และด้านความไว้วางใจด้านประสิทธิผลการทำงาน มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด ($\overline{X}$ = 3.84) ตามลำดับ หลักสังคหวัตถุธรรมกับความไว้วางใจทางการเมืองในการเลือกตั้งนายกองค์การบริหารส่วนตำบล ของประชาชนในตำบลคำแมด อำเภอซำสูง จังหวัดขอนแก่น โดยภาพรวม มีความสัมพันธ์กันอยู่ในระดับมาก (r = 0.98) มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 จึงยอมรับสมมติฐานการวิจัย และ การบูรณาการหลักสังคหวัตถุธรรมเพื่อส่งเสริมความไว้วางใจทางการเมืองในการเลือกตั้งนายกองค์การบริหารส่วนตำบล ของประชาชนในตำบลคำแมด อำเภอซำสูง จังหวัดขอนแก่นพบว่า ด้านทาน การสร้างความสัมพันธ์ระหว่างผู้สมัครกับประชาชน การให้ในความหมายของทานไม่จำกัดเฉพาะวัตถุ การให้โดยคำนึงถึงความเหมาะสมและความเท่าเทียม ช่วยสร้างความผูกพันและความรู้สึกเป็นเจ้าของร่วม การสร้างความไว้วางใจทางการเมือง โดยเฉพาะในพื้นที่ชนบท ด้านปิยวาจา การพูดจาให้เกียรติผู้สูงอายุและผู้นำชุมชน สื่อสารในเชิงบวกและไม่ใช้ถ้อยคำรุนแรง สามารถลดความขัดแย้งทางความคิดเห็นในช่วงเลือกตั้งได้ การพูดจาที่มีความเมตตาและเคารพผู้ฟัง มีส่วนสำคัญในการสร้างภาพลักษณ์ผู้นำที่มีคุณธรรม ด้านอัตถจริยา การให้คำปรึกษาและการรับฟังปัญหาชาวบ้าน สนับสนุนกิจกรรมทางวัฒนธรรมและประเพณีท้องถิ่น การให้ความช่วยเหลือแก่ครัวเรือนที่เปราะบาง การแก้ไขปัญหาความขัดแย้งภายในชุมชนอย่างเป็นธรรม ได้รับการยอมรับในฐานะผู้นำที่มีคุณธรรม ด้านสมานัตตตา ช่วยเหลืองานสาธารณะโดยไม่เลือกพื้นที่ ปฏิบัติหน้าที่ร่วมกับชาวบ้านอย่างไม่แบ่งสถานะ การช่วยแก้ปัญหาความขัดแย้งในหมู่บ้าน ปฏิบัติตัวไม่แสดงอำนาจเหนือประชาชน การลงพื้นที่ และการให้คำปรึกษา

ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัย ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

1. ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

1.1 องค์การบริหารส่วนตำบล ตำบลคำแมด อำเภอซำสูง จังหวัดขอนแก่น พบว่า ด้านประสิทธิผลการทำงาน และ ด้านทาน มีค่าเฉลี่ยน้อย ดังนั้นองค์การบริหารส่วนตำบลคำแมด ต้องมีการกำหนดนโยบายเร่งด่วนเพื่อสร้างความไว้วางใจทางการเมืองในการเลือกตั้งนายกองค์การบริหารส่วนตำบล ของประชาชนในตำบลคำแมด อำเภอซำสูง จังหวัดขอนแก่น โดยเน้นการสร้างระบบการเมืองที่เปิดกว้าง เป็นธรรม และตรวจสอบได้

1.2 องค์การบริหารส่วนตำบลคำแมด ควรมีนโยบายในการทำงานที่ชัดเจน เกี่ยวกับประสิทธิผลการทำงาน และ ด้านทาน กำหนดกรทำงานให้ชัดเจนและสามารถตรวจสอบได้ เพื่อยกระดับความไว้วางใจด้านประสิทธิผลการทำงานและด้านทาน การซึ่งมีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด โดยเปิดโอกาสให้ประชาชนสามารถเข้ามามีส่วนร่วมในการตรวจสอบการทำงาน เพื่อส่งเสริมความไว้วางใจทางการเมืองในการเลือกตั้งนายกองค์การบริหารส่วนตำบล

1.3 องค์การบริหารส่วนตำบลคำแมด ควรมีนโยบายด้านการบริหารงานที่ กำหนดระยะเวลาการดำเนินงาน ให้ชัดเจนเพื่อแก้ปัญหาด้านประสิทธิผลการทำงาน และด้านทาน ซึ่งมีค่าเฉลี่ยน้อย สะท้อนถึงความไว้วางใจทางการเมืองของประชาชนตำบลคำแมด อำเภอซำสูง จังหวัดขอนแก่น ต้องมีนโยบายเกี่ยวกับด้านประสิทธิผลการทำงานและด้านทาน อย่างเคร่งครัด โดยการนำความเดือดร้อนความต้องการของประชาชนในเขตพื้นที่มาเป็นนโยบายและนำไปสู่การปฏิบัติและการปรับปรุงแก้ไขข้อบกพร่องของการปฏิบัติงาน

2. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

ผลการศึกษาวิจัยเรื่อง การบูรณาการหลักพุทธธรรมเพื่อส่งเสริมความไว้วางใจทางการเมืองในการเลือกตั้งนายกองค์การบริหารส่วนตำบล ของประชาชนในตำบลคำแมด อำเภอซำสูง จังหวัดขอนแก่น ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป ดังนี้

2.1 ควรมีการทำวิจัยเรื่อง การประยุกต์หลักสังหควัตถุธรรมเพื่อส่งเสริมการตัดสินใจเลือกตั้งนายกองค์การบริหารส่วนตำบล ของประชาชนในตำบลคำแมด อำเภอซำสูง จังหวัดขอนแก่น เพื่อได้ทราบถึงการตัดสินใจเลือกตั้งนายกองค์การบริหารส่วนตำบลของตัวเอง

2.2 ควรศึกษาการประยุกต์ใช้หลักธรรมอื่น ๆ นอกเหนือจากหลักสังคหวัตถุธรรมที่เกี่ยวข้องกับความไว้วางใจทางการเมืองในการเลือกตั้งนายกองค์การบริหารส่วนตำบลของประชาชน เช่นหลักพรหมวิหาร 4 หลักอิทธิบาท 4 รวมไปถึงสาราณียธรรม 6 เป็นต้น ซึ่งหลักธรรม

ต่าง ๆ จะเป็นแนวทางในการส่งเสริมสนับสนุนให้ประชาชนได้เข้าใจและเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจในการตัดสินใจต่าง ๆ ซึ่งรวมไปถึงการตัดสินใจเลือกตั้งนายกองค์การบริหารส่วนตำบลของตนเองอีกด้วย

เอกสารอ้างอิง

จริยา มหายศนันทน์. (2558). *การพัฒนาบทบาทและหน้าที่ในการบริหารงานองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น* (วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์). มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

ชูศักดิ์ เที่ยงตรง. (2518). *การบริหารการปกครองท้องถิ่นไทย*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

นิภา ทัตตานนท์. (2564). ความไว้วางใจทางการเมืองของประชาชนที่มีต่อนักการเมืองท้องถิ่นในจังหวัดขอนแก่น. *วารสารบัณฑิตศึกษามหาจุฬาขอนแก่น, 8*(3), 136–137.

บุญชม ศรีสะอาด. (2545). *การวิจัยเบื้องต้น* (พิมพ์ครั้งที่ 7). กรุงเทพมหานคร: สุวิริยาสาส์น.

พระไกรสร สุมโน (กันมา) และคณะ. (2564). ความไว้วางใจทางการเมืองของประชาชนที่มีต่อนักการเมืองท้องถิ่นในจังหวัดเลย. *วารสารวิชาการ มจร บุรีรัมย์, 6*(1), 122.

พระมหาเตชินท์ สิทฺธาภิภู (ผากา). (2554). *ประสิทธิผลการให้บริการของเทศบาลตำบลดงเย็น อำเภอเมือง จังหวัดมุกดาหาร* (วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์). มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระธีรชัย ธีรชโย (อินธิจักร์). (2566) ความไว้วางใจทางการเมืองของประชาชนที่มีต่อนายกเทศมนตรีเทศบาลนครขอนแก่น จังหวัดขอนแก่น. วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิตสาขาวิชารัฐศาสตร์การปกครอง, บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2566.

ไพบูลย์ สุขเจตนี้ และคณะ. (2563). การพัฒนาความไว้วางใจทางการเมืองของประชาชนที่มีต่อนักการเมืองระดับท้องถิ่นในจังหวัดนนทบุรี. *วารสารมหาจุฬานาครทรรศน์, 7*(10), 234–235.

รสคนธ์ รัตนเสริมพงศ์. (2557). ปัญหาและแนวทางแก้ไขปัญหาการจัดบริการสาธารณะของท้องถิ่น. ใน *เอกสารการสอนชุดวิชาการจัดบริการสาธารณะของท้องถิ่น หน่วยที่ 8–15* (หน้า 12–15). นนทบุรี: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.

สำนักงานคณะกรรมการข้าราชการพลเรือน. (2550). *คู่มือแนวทางการสร้างมาตรฐานความโปร่งใสของส่วนราชการ*.

สำนักบริหารการทะเบียน กรมการปกครอง. (2566). สถิติจำนวนประชากร พื้นที่อำเภอซำสูง จังหวัดขอนแก่น ข้อมูลเดือนพฤษภาคม 2566. สืบค้นเมื่อ 2 มีนาคม 2569, จาก https://stat.bora.dopa.go.th/stat/statnew/statMONTH/statmonth/#/mainpage

สุรพล พรมกุล. (2554). *ระเบียบวิจัยทางรัฐศาสตร์* (พิมพ์ครั้งที่ 1). กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์.

อภิชัย พิทยานุรักษกุล. (2566). *การประยุกต์หลักพุทธธรรมเพื่อส่งเสริมความไว้วางใจของประชาชนที่มีผลต่อการออกเสียงลงคะแนนเลือกตั้งนายกเทศมนตรี ในจังหวัดชลบุรี* (วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรดุษฎีบัณฑิต). จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

Bandura, A. (1977). *Social learning theory*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall.

Dalton, M. (1998). *Fundamentals of marketing*. New York, NY: McGraw-Hill.

Yamane, T. (1967). *Elementary sampling theory*. New Jersey, NJ: Prentice-Hall.

การประยุกต์หลักสังคหวัตถุธรรมเพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการปกครองส่วนท้องถิ่น อำเภอบ้านดุง จังหวัดอุดรธานี

Application Of Sangahavatthudhamma Principles To Promote Public Participation In Local Government At Ban Dung District In Udon Thani Province

กฤษดา วรพัฒน์[1,*], สุรพล พรมกุล[2] สุธิพงษ์ สวัสดิ์ทา[3]
Kritsada Woraphat[1*], Suraphon Promgun[2] Sutipong Sawatta[3]

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1) ศึกษาระดับการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการปกครองส่วนท้องถิ่น อำเภอบ้านดุง จังหวัดอุดรธานี 2) ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างหลักสังคหวัตถุธรรมเพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการปกครองส่วนท้องถิ่น อำเภอบ้านดุง จังหวัดอุดรธานี 3) นำเสนอการประยุกต์หลักสังคหวัตถุธรรมเพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการปกครองส่วนท้องถิ่น อำเภอบ้านดุง จังหวัดอุดรธานี การวิจัยเป็นแบบผสานวิธี การวิจัยเชิงปริมาณใช้แบบสอบถามเป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ ประชาชนที่มีอายุ 18 ปี บริบูรณ์ขึ้นไป ในอำเภอบ้านดุง จังหวัดอุดรธานี จำนวน 399 คน สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ทดสอบสมมติฐานโดยใช้ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ของเพียร์สัน และการวิจัยเชิงคุณภาพ ใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 12 รูปหรือคน วิเคราะห์ข้อมูลโดยการวิเคราะห์เนื้อหาเชิงพรรณนา

ผลการวิจัยพบว่า

1) ระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการปกครองส่วนท้องถิ่น อำเภอบ้านดุง จังหวัดอุดรธานีโดยรวมอยู่ในระดับมาก (ค่าเฉลี่ย= 3.87) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า ด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดคือการมีส่วนร่วมในการประเมินผล (ค่าเฉลี่ย= 3.95) รองลงมาคือด้านการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ (ค่าเฉลี่ย= 3.53) ส่วนด้านที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุดคือด้านการมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน (ค่าเฉลี่ย= 3.03)

[1-3] มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น
[1-3] Mahachulalongkornrajavidyalaya University Khon Kaen Campus
* Corresponding author. E-mail: 6205504011@mcu.ac.th

2) ความสัมพันธ์ระหว่างหลักสังคหวัตถุธรรมของประชาชนในการปกครองส่วนท้องถิ่น อำเภอบ้านดุง จังหวัดอุดรธานี โดยภาพรวม มีความสัมพันธ์กันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับอยู่ในระดับ 0.01 โดยมีค่าความสัมพันธ์อยู่ในระดับมาก (r=0.62**)

3) การประยุกต์หลักสังคหวัตถุธรรมเพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการปกครองส่วนท้องถิ่น อำเภอบ้านดุง จังหวัดอุดรธานี พบว่า ด้านทาน การสนับสนุนข้อมูลข่าวสารอย่างทั่วถึงและเป็นธรรม ด้านปิยวาจา การสอสารอยางสร้างสรรค์ ด้านอัตถจริยา การประพฤติปฏิบัติที่เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม ด้านสมานัตตตา การวางตนเสมอต้นเสมอปลาย และให้ความสำคัญกับประชาชนทุกกลุ่มอย่างเท่าเทียม

คำสำคัญ: การประยุกต์, หลักสังคหวัตถุธรรม, การมีส่วนร่วม, การปกครองส่วนท้องถิ่น

Abstract

This research article aims to: (1) to study the level of promoting public participation in local administration in Ban Dung District, Udon Thani Province; (2) to examine the relationship between the principles of *Sangkhahavatthu Dhamma* (the Buddhist principles of social integration) and the promotion of public participation in local administration in Ban Dung District, Udon Thani Province; and (3) to propose the application of the *Sangkhahavatthu Dhamma* principles to enhance public participation in local administration in the same areaThis study employed a mixed-methods research design. The quantitative research used questionnaires as a tool for data collection. The sample consisted of 399 residents aged 18 years and over in Ban Dung District, Udon Thani Province. The statistics used for data analysis included frequency, percentage, mean, and standard deviation. Hypothesis testing was conducted using Pearson's correlation coefficient. The qualitative research employed in-depth interviews with 12 key informants (monks and laypersons), and the data were analyzed using descriptive content analysis.

The research results were found as follows;

1) The overall level of public participation in local administration in Ban Dung District, Udon Thani Province was at a high level (mean = 3.87). When considered by aspects, the highest mean was participation in evaluation (mean = 3.95), followed by participation in decision-making (mean = 3.53), while the lowest mean was participation in implementation (mean = 3.03).

2) The relationship between the principles of Sangahavatthu Dhamma and public participation in local administration in Ban Dung District, Udon Thani Province was statistically significant at the 0.01 level, showing a strong positive correlation (r = 0.62**).

3) The application of the Sangkhahavatthu Dhamma principles to promote public participation in local administration revealed that: Dāna (generosity): providing information and support equitably and thoroughly; Piyavācā (kind speech): engaging in constructive communication; Atthacariyā (beneficial conduct): performing actions that benefit the public; Samānattatā (impartiality/equality): maintaining consistency and treating all groups of people equally.

Keywords: application, Sangahavatthu Dhamma, public participation, local administration

บทนำ

การปกครองท้องถิ่นภายใต้บทบัญญัติรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ฉบับ พ.ศ. 2560 แนวโน้มและความคาดหวังนี้มีความมุ่งหมายที่จะศึกษาถึงสาระสำคัญของบทบัญญัติด้านการปกครองท้องถิ่นของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ฉบับ พ.ศ. 2560 วิเคราะห์แนวโน้มความเป็นไปได้ภายใต้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ฉบับ พ.ศ. 2560 ของการเปลี่ยนแปลงการปฏิรูปด้านการปกครองท้องถิ่นเพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจของแนวโน้มและทิศทางของการปกครองท้องถิ่นไทยที่เป็นผลผลิตของรัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบัน วิธีการศึกษาเป็นการศึกษาจากบทบัญญัติด้านการปกครองท้องถิ่นของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยฉบับ พ.ศ. 2560 เชิงวิเคราะห์ประกอบกับการศึกษาโดยใช้วิธีวิจัยเอกสารโดยค้นคว้าตำรากฎหมาย บทความ วารสาร และเอกสารของผู้ทรงคุณวุฒิที่เกี่ยวข้อง ผลการศึกษาการปกครองท้องถิ่นภายใต้บทบัญญัติรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยฉบับ พ.ศ. 2560 พบว่าบทบัญญัติด้านการปกครองท้องถิ่นมีเนื้อหาสาระตามรอยแนวทางการกระจายอำนาจและการปกครองท้องถิ่นของรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2540 ซึ่งถือกันว่าเป็นรัฐธรรมนูญอันเป็นต้นแบบของการกระจายอำนาจและการปกครองท้องถิ่นเพียงแต่ได้ปรับเปลี่ยนเนื้อหาสาระบางประการให้มีความรัดกุมขึ้นและพยายามแก้ไขจุดบกพร่องที่เกิดขึ้นจากรัฐธรรมนูญในอดีตที่มาปรากฏอุปสรรคต่างๆ ภายหลังที่รัฐธรรมนูญถูกประกาศใช้ไปแล้วซึ่งเมื่อพิจารณาถึงจุดเด่นหรือลักษณะสำคัญที่มีแตกต่างจากรัฐธรรมนูญฉบับ พ.ศ. 2540 หรือรัฐธรรมนูญฉบับ พ.ศ. 2550 (ชุมพล นามสังข์, 2561)

การมีส่วนร่วมในการพัฒนาท้องถิ่นของประชาชนเพื่อให้เกิดประสิทธิผล มีคำสอนของพระพุทธศาสนาสามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้เป็นอย่างดี โดยเฉพาะเรื่องส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนนั้นในทางพระพุทธศาสนามีคำสอนหมวดหนึ่งที่เรียกว่า สังคหวัตถุ 4 คือหลักธรรมที่เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจและประสานหมู่ชนไว้ในความสามัคคีประกอบด้วย 1) ทาน ให้ปัน คือ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เสียสละ แบ่งปัน ช่วยเหลือสงเคราะห์ด้วยปัจจัยสี่ ทุน หรือ ทรัพย์สินสิ่งของ ตลอดจนให้ความรู้ความเข้าใจ และศิลปวิทยา 2) ปิยวาจา พูดจาแบบเป็นมิตรไมตรีต่อกัน คือ กล่าวคำสุภาพ ไพเราะ น่าฟัง ชี้แจง แนะนำสิ่งที่เป็นประโยชน์ มีเหตุผล เป็นหลักฐาน ชักจูงในทางที่ดีงาม หรือแสดงความเห็นอกเห็นใจ ให้กำลังใจ รู้จักพูด ให้เกิดความเข้าใจดี สมานสามัคคี เกิดไมตรี ทำให้รักใคร่นับถือ และช่วยเหลือเกื้อกูลกัน 3) อัตถจริยา ทำประโยชน์ คือ ช่วยเหลือด้วยแรงกาย และ ขวนขวายช่วยเหลือกิจการต่างๆ บำเพ็ญประโยชน์ รวมทั้งช่วยแก้ไขปัญหาและช่วยปรับปรุงส่งเสริมในด้านจริยธรรม 4) สมานัตตตา เอาตัวเข้าสมาน คือ ทำตัวให้เข้ากับเขาได้ วางตนเสมอต้นเสมอปลาย ให้ความเสมอภาค ปฏิบัติสม่ำเสมอกันต่อคนทั้งหลาย ไม่เอาเปรียบ และเสมอในสุขทุกข์ คือร่วมสุข ร่วมทุกข์ ร่วมรับรู้ร่วมแก้ไขปัญหา เพื่อให้เกิดประโยชน์สุขร่วมกัน (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539)

ดังนั้นจากเหตุผลที่กล่าวมาในข้างต้นทำให้ผู้วิจัยสนใจที่จะศึกษาเกี่ยวกับ การประยุกต์หลักสังคหวัตถุธรรมเพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการปกครองส่วนท้องถิ่น อำเภอบ้านดุง จังหวัดอุดรธานีการศึกษาครั้งนี้จะทำให้ได้องค์ความรู้ที่เกี่ยวกับการประยุกต์หลักหลักสังคหวัตถุเพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาท้องถิ่นใน อำเภอบ้านดุง จังหวัดอุดรธานี และในหน่วยงานต่างๆสามารถนำองค์ความรู้ไปประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์เพื่อให้เกิดหลักในการพัฒนาองค์กรต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1.เพื่อศึกษาระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาท้องถิ่นใน อำเภอบ้านดุง จังหวัดอุดรธานี

2.เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างหลักสังคหวัตถุธรรมเพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการปกครองส่วนท้องถิ่น อำเภอบ้านดุง จังหวัดอุดรธานี

3.เพื่อนำเสนอการประยุกต์หลักสังคหวัตถุธรรมเพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการปกครองส่วนท้องถิ่น อำเภอบ้านดุง จังหวัดอุดรธานี

การทบทวนวรรณกรรม

การมีส่วนร่วน (Participation) เป็นกระบวนการสื่อสารในระบบเปิดซึ่งเป็นการสื่อสารสองทางระหว่างบุคคลกลุ่มบุคคลชุมชนหรือองค์กรในการดำเนินกิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่งหรือหลายกิจกรรมทั้ง

เป็นทางการและไม่เป็นทางการ ซึ่งการมีส่วนร่วมจะเกี่ยวข้องกับกระบวนการให้ประชาชนเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องในการดำเนินพัฒนาร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ ร่วมการดำเนินการ และร่วมกับผลประโยชน์โดยมีเป้าหมายเพื่อให้บรรลุจุดเป้าหมายร่วมกันของกลุ่มและเป็นการเสริมสร้างความสามัคคีความรู้สึกร่วมรับผิดชอบกับกลุ่มด้วย (ยุพาพร รูปงาม, 2545) การมีส่วนร่วมของประชาชนนั้นไม่สามารถให้คำจำกัดความที่ตายตัวได้และมีการให้ความหมายต่างๆ กันในแต่ละภาคส่วนขึ้นอยู่กับความจำกัดหรือแม้กระทั้งภายในประเทศเดียวกันในการจะเข้าใจความหมายของการมีส่วนร่วมของประชาชนนั้นจะต้องดูบริบทของแต่ละภาคส่วนและแต่ละประเทศและสภาพเศรษฐกิจ สังคม การเมืองของประเทศนั้นอย่างไรก็ตามที่ผ่านมาประเทศไทยได้มีหน่วยงานทั้งภาครัฐและภาคส่วนต่างๆ ได้เสนอความหมายของการมีส่วนร่วมของประชาชนไว้กว้าง คือ การมีส่วนร่วมของประชาชนจะนำมาซึ่งโอกาสที่จะทำให้สมาชิกของชุมชนและสังคมสามารถเข้ามามีส่วนร่วมและมีอิทธิพลในกระบวนการพัฒนาและในการแบ่งสรรผลของการพัฒนาอย่างเป็นธรรม ซึ่งหมายถึงการเข้ามามีส่วนร่วมของประชาชนอย่างเท่าเทียมกัน (วิโรจน์ รูปดี, 2547)

การมีส่วนร่วมที่แท้จริงของประชาชนในการพัฒนาควรจะมี 4 ขั้นตอน คือ

1. การมีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหาของแต่ละท้องถิ่นกล่าวคือ ถ้าหากชาวชนบทยังไม่สามารถทราบถึงปัญหาและเข้าใจถึงสาเหตุของปัญหาในท้องถิ่นของตนเป็นอย่างดีแล้วการดำเนินงานต่างๆ เพื่อแก้ปัญหาของท้องถิ่นย่อมไร้ประโยชน์ เพราะชาวชนบทจะไม่เข้าใจและมองไม่เห็นถึงความสำคัญของการดำเนินงานเหล่านั้น 2. การมีส่วนร่วมในการวางแผนดำเนินกิจกรรมเพราะการวางแผนดำเนินงานเป็นขั้นตอนที่จะช่วยให้ชาวชนบทรู้จักวิธีการคิด การตัดสินใจอย่างมีเหตุผลรู้จักการนำเอาปัจจัยข่าวสารข้อมูลต่างๆ มาใช้ในการวางแผน 3. การมีส่วนร่วมในการลงทุนและการปฏิบัติงาน แม้ชาวชนบทส่วนใหญ่จะมีฐานะยากจน แต่ก็มีแรงงานของตนที่สามารถใช้เข้าร่วมได้การร่วมลงทุนและปฏิบัติงาน จะทำให้ชาวชนบทสามารถคิดต้นทุนดำเนินงานได้ด้วยตนเองทำให้ได้เรียนรู้การดำเนินกิจกรรมอย่างใกล้ชิด 4. การมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผลงาน ถ้าหากการติดตามงานและประเมินผลงานขาดการมีส่วนร่วมแล้วชาวชนบทย่อมจะไม่ทราบด้วยตนเองว่างานที่ทำไปนั้นได้รับผลดี ได้รับประโยชน์หรือไม่อย่างใด การดำเนินกิจกรรมอย่างเดียวกันในโอกาสต่อไปจึงอาจจะประสบความยากลำบาก (โกวิทย์ พวงงาม, 2545)

ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยแบบผสานวิธี (Mixed Methods Research) โดยบูรณาการการวิจัยเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพเข้าด้วยกันอย่างเป็นระบบ เริ่มจากการศึกษาแนวคิด ทฤษฎี และหลักพุทธธรรมที่เกี่ยวข้องเพื่อนำมากำหนดกรอบแนวคิดและสร้างเครื่องมือวิจัย จากนั้นดำเนินการเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึก และนำผลที่ได้ไปพัฒนาแบบสอบถามเพื่อใช้ในการเก็บข้อมูลเชิงปริมาณ อันเป็น

กระบวนการที่เชื่อมโยงกันอย่างสอดคล้องตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยการวิจัยเชิงปริมาณ กำหนดประชากรคือประชาชนอายุ 18 ปีบริบูรณ์ขึ้นไปที่อาศัยอยู่ในเขตอำเภอบ้านดุง จังหวัดอุดรธานี จำนวน 88,669 คน กำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างโดยใช้สูตรของทาโร่ ยามาเน่ ที่ระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 95 และค่าความคลาดเคลื่อน 0.05 ได้กลุ่มตัวอย่างจำนวน 399 คน จากนั้นสุ่มตัวอย่างแบบชั้นภูมิแยกตาม 13 ตำบล และใช้วิธีการสุ่มแบบบังเอิญในการเก็บข้อมูล เครื่องมือที่ใช้คือแบบสอบถาม แบ่งเป็น 3 ส่วน ได้แก่ ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบ แบบวัดการประยุกต์หลักสังคหวัตถุธรรม 4 ด้าน คือ ทาน ปิยวาจา อัตถจริยา และสมานัตตตา รวม 24 ข้อ และแบบวัดการมีส่วนร่วมของประชาชน 4 ด้าน คือ การตัดสินใจ การดำเนินงาน การรับผลประโยชน์ และการประเมินผล รวม 32 ข้อ ลักษณะเป็นมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ (Likert Scale) การสร้างเครื่องมือดำเนินการตามขั้นตอนอย่างเป็นระบบ เริ่มจากศึกษาเอกสาร กำหนดกรอบแนวคิด ขอคำปรึกษาจากอาจารย์ที่ปรึกษา สร้างและปรับปรุงแบบสอบถามตามข้อเสนอแนะของผู้เชี่ยวชาญ ตรวจสอบความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหาโดยใช้ดัชนี IOC ได้ค่าเท่ากับ 1.00 และทดสอบความเชื่อมั่นด้วยวิธีสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาค ได้ค่า 0.90 แสดงถึงความเชื่อมั่นในระดับสูง การเก็บรวบรวมข้อมูลดำเนินการโดยขออนุญาตหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง แจกแบบสอบถามแก่กลุ่มตัวอย่าง และนำข้อมูลมาวิเคราะห์ด้วยโปรแกรมสำเร็จรูปทางสถิติ โดยใช้สถิติเชิงพรรณนา ได้แก่ ความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และสถิติเชิงอนุมาน ได้แก่ ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ของเพียร์สัน เพื่อทดสอบความสัมพันธ์ระหว่างหลักสังคหวัตถุธรรมกับการมีส่วนร่วมของประชาชน สำหรับการวิจัยเชิงคุณภาพ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญจำนวน 12 รูปหรือคน ได้จากการเลือกแบบเจาะจง แบ่งเป็น 4 กลุ่ม ได้แก่ นักวิชาการหรือผู้ปฏิบัติงานด้านพระพุทธศาสนา นักวิชาการหรือผู้ปฏิบัติงานด้านรัฐศาสตร์ นักวิชาการหรือผู้ปฏิบัติงานด้านปกครองส่วนท้องถิ่น และปราชญ์ชาวบ้าน เครื่องมือที่ใช้คือแบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง ลักษณะคำถามปลายเปิด เพื่อเปิดโอกาสให้แสดงความคิดเห็นอย่างอิสระ โดยผ่านการตรวจสอบความเที่ยงตรงจากผู้เชี่ยวชาญเช่นเดียวกับแบบสอบถาม การเก็บข้อมูลดำเนินการสัมภาษณ์เชิงลึกตามขั้นตอนที่กำหนดการเก็บข้อมูลดำเนินการผ่านการสัมภาษณ์เชิงลึกในช่วงระยะเวลา 13 เดือน โดยมีการถอดเสียง ตรวจสอบความครบถ้วน และจัดเตรียมข้อมูลเพื่อการวิเคราะห์ จากนั้นถอดความและวิเคราะห์ข้อมูลด้วยเทคนิคการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) จัดหมวดหมู่ สังเคราะห์ และเรียบเรียงเป็นความเรียงเชิงพรรณนา เพื่อนำเสนอภาพรวมของผลการศึกษาอย่างเป็นระบบและสอดคล้องกับข้อมูลเชิงปริมาณ อันทำให้ผลการวิจัยมีความสมบูรณ์ครอบคลุม และน่าเชื่อถือยิ่งขึ้น

ผลการวิจัย

ผลการวิเคราะห์ มูลตามวัตถุประสงค์ ที่ 1 พบว่า

1. ระดับการปฏิบัติตามหลักสังคหวัตถุธรรม โดยรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ = 3.87) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านปิยวาจา (การพูดจาด้วยถ้อยคำสุภาพ) ($\bar{X}$ = 4.03) มีค่าเฉลี่ยสูงสุด รองลงมา คือ ด้านทาน (การให้) ($\bar{X}$ = 3.98) ด้านอัตถจริยา (การประพฤติตนเป็นประโยชน์ต่อกัน) ($\bar{X}$ = 3.95) และ ด้านสมานัตตตา (การผู้มีความสม่ำเสมอ) ($\bar{X}$ = 3.55) ตามลำดับดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

2. ระดับการปฏิบัติตามการมีส่วนร่วมของประชาชนในการปกครองส่วนท้องถิ่น อำเภอบ้านดุง จังหวัดอุดรธานี โดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X}$ = 3.41) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ข้อ 4 ด้านการมีส่วนร่วมในการประเมินผล มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ($\bar{X}$=3.95) รองลงมาคือ ข้อ 1 ด้านการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ ($\bar{X}$=3.53) ข้อ 3 ด้านการมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์($\bar{X}$=3.14) และข้อ 2 ด้านการมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน($\bar{X}$=3.03) ตามลำดับ

ผลการวิเคราะห์มูลตามวัตถุประสงค์ ที่ 2 พบว่า

2 ความสัมพันธ์ระหว่างหลักสังคหวัตถุธรรมกับส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการปกครองส่วนท้องถิ่น อำเภอบ้านดุง จังหวัดอุดรธานี พบว่า มีความสัมพันธ์กันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 โดยมีความสัมพันธ์เชิงบวก ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ (r) เท่ากับ 0.62 ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการปกครองส่วนท้องถิ่นโดยประยุกต์การเข้ากับหลักสังคหวัตถุธรรม

ทาน (การให้) มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการปกครองส่วนท้องถิ่น อำเภอบ้านดุง จังหวัดอุดรธานี อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 โดยมีความสัมพันธ์เชิงบวก ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ (r) เท่ากับ 0.44

ปิยวาจา (การพูดจาด้วยถ้อยคำสุภาพ) มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการปกครองส่วนท้องถิ่น อำเภอบ้านดุง จังหวัดอุดรธานี อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 โดยมีความสัมพันธ์เชิงบวก ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ (r) เท่ากับ 0.49

อัตถจริยา (การประพฤติตนเป็นประโยชน์ต่อกัน) มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการปกครองส่วนท้องถิ่น อำเภอบ้านดุง จังหวัดอุดรธานี อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 โดยมีความสัมพันธ์เชิงบวก ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ (r) เท่ากับ 0.57

สมานัตตตา (การผู้มีความสม่ำเสมอ) มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการปกครองส่วนท้องถิ่น อำเภอบ้านดุง จังหวัดอุดรธานี อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 โดยมีความสัมพันธ์เชิงบวก ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ (r) เท่ากับ 0.61

สรุปได้ว่า ความสัมพันธ์ระหว่างหลักสังคหวัตถุธรรมเพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการปกครองส่วนท้องถิ่น อำเภอบ้านดุง จังหวัดอุดรธานี พบว่า หลักสังคหวัตถุธรรมมีบทบาทส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในในการปกครองส่วนท้องถิ่น อำเภอบ้านดุง จังหวัดอุดรธานี มีลำดับความสัมพันธ์จากมากไปน้อย คือ สมานัตตตา อัตถจริยา ปิยวาจา และทาน ตามลำดับ สะท้อนให้เห็นว่าการสร้างความเสมอภาคควบคู่กับการทำประโยชน์ส่วนรวม การสื่อสารที่ดี และการให้หรือการเสียสละ เป็นกลไกสำคัญในการพัฒนาการมีส่วนร่วมของประชาชนในระบบการปกครองส่วนท้องถิ่น

ผลการวิเคราะห์มูลตามวัตถุประสงค์ ที่ 3 พบว่า

ทาน (การให้) จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญเกี่ยวกับการประยุกต์หลักสังคหวัตถุธรรมเพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการปกครองส่วนท้องถิ่น อำเภอบ้านดุง จังหวัดอุดรธานี ทาน (การให้) พบว่า หลักทานถูกใช้ในฐานะการให้ที่ครอบคลุม การให้ความรู้ การให้โอกาส การให้พื้นที่ และการให้การสนับสนุน โดยการอบรมธรรมะและศีลธรรมช่วยสร้างจิตสำนึกส่วนรวม ขณะที่การเปิดพื้นที่เสนอปัญหาและเวทีประชาคมทำให้ประชาชนรู้สึกเป็นเจ้าของท้องถิ่น การให้ข้อมูลอย่างโปร่งใส และการอบรมทักษะการมีส่วนร่วมช่วยเพิ่มคุณภาพการมีส่วนร่วม ส่วนการสนับสนุนวัสดุ อุปกรณ์ สถานที่ และการช่วยเหลือด้านสวัสดิการหรือปากท้อง ทำให้เกิดความไว้วางใจและความสัมพันธ์ที่ดี จนนำไปสู่การเข้าร่วมกิจกรรมและการพัฒนาชุมชนอย่างต่อเนื่อง ปิยวาจา (การพูดจาด้วยถ้อยคำสุภาพ) จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญเกี่ยวกับหลักสังคหวัตถุธรรมเพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการปกครองส่วนท้องถิ่น อำเภอบ้านดุง จังหวัดอุดรธานี ปิยวาจา (การพูดจาด้วยถ้อยคำสุภาพ) พบว่า การใช้ปิยวาจาเน้นการสื่อสารด้วย ถ้อยคำสุภาพ เข้าใจง่าย เป็นมิตร และให้เกียรติความคิดเห็นของประชาชน โดยเฉพาะในเวทีประชาคม การประชุมสภา และการลงพื้นที่รับฟังปัญหา ผู้นำมุ่งสื่อสารเชิงสร้างสรรค์ไม่ตำหนิแต่ชี้แนวทางแก้ไขร่วมกันพร้อมทั้งกล่าวขอบคุณให้กำลังใจประชาชนและทำให้ประชาชนกล้าแสดงความคิดเห็นจนนำไปสู่การมีส่วนร่วมในกิจกรรมท้องถิ่นมากขึ้น อัตถจริยา (การประพฤติตนเป็นประโยชน์ต่อกัน) จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญเกี่ยวกับหลักสังคหวัตถุธรรมเพื่อส่งเสริมพฤติกรรมทางการเมืองตามวิถีประชาธิปไตยของประชาชนตำบลโคกสี อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น อัตถจริยา (การประพฤติตนเป็นประโยชน์ต่อกัน) พบว่า ข้อมูลทั้ง 12 คนสะท้อนตรงกันว่าหลักอัตถจริยามุ่งเน้น การลงมือทำ การลงพื้นที่ การทำกิจกรรมร่วมกับประชาชน และการเป็นแบบอย่างของผู้นำ เพื่อแสดงความจริงใจในการทำงานเพื่อส่วนรวม การช่วยแก้ปัญหาชุมชนและการทำงานร่วมกันในลักษณะ ร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมแก้ปัญหา ทำให้ประชาชนเกิดความไว้วางใจมีความสัมพันธ์ที่ดีและรู้สึกเป็นเจ้าของพื้นที่ส่งผลให้ประชาชนเข้าร่วมกิจกรรมและการพัฒนาชุมชนอย่างต่อเนื่อง สมานัตตตา (เป็นผู้มีความสม่ำเสมอ) หลักสังคหวัตถุธรรมเพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วมของ

ประชาชนในการปกครองส่วนท้องถิ่น อำเภอบ้านดุง จังหวัดอุดรธานี สมานัตตตา (เป็นผู้มีความสม่ำเสมอ) พบว่า ข้อมูลผู้ให้สัมภาษณ์ทั้ง 12 คนสะท้อนตรงกันว่าการประยุกต์หลักสมานัตตตา ในการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนเน้นการปฏิบัติต่อทุกกลุ่มอย่างเท่าเทียม ไม่เลือกปฏิบัติ และรักษาความสม่ำเสมอในการทำงาน ทั้งการลงพื้นที่ การประชุม การให้บริการ และการสื่อสารข้อมูลแก่ประชาชน ผู้นำท้องถิ่น พระสงฆ์ และเจ้าหน้าที่ต่างให้ความสำคัญกับการเปิดโอกาสให้ทุกคนมีส่วนร่วมและแสดงความคิดเห็นอย่างเสมอภาค ซึ่งช่วยสร้างความรู้สึกยุติธรรม ความไว้วางใจ และความเชื่อมั่นในองค์กร นอกจากนี้ความเสมอต้นเสมอปลายในการทำงานและการให้บริการด้วยมาตรฐานเดียวกันยังช่วยลดความขัดแย้งและเสริมสร้างความร่วมมือในชุมชนส่งผลให้ประชาชนรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการพัฒนาท้องถิ่นและพร้อมเข้าร่วมกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง

อภิปรายผลการวิจัย

1) จากการวิจัยพบว่า ระดับการปฏิบัติตามหลักสังคหวัตถุธรรมของประชาชนในการปกครองส่วนท้องถิ่น อำเภอบ้านดุง จังหวัดอุดรธานี โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ทั้งนี้อาจเป็นเพราะประชาชนในพื้นที่ยังคงยึดมั่นในหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาในการดำเนินชีวิตและการอยู่ร่วมกันในสังคม โดยเฉพาะด้านด้านปิยวาจาที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด สะท้อนให้เห็นถึงการวางตัวที่เสมอต้นเสมอปลายและการมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางสังคมอย่างสม่ำเสมอ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ สมหมฝาย บัวจันทร์ (2551) ได้วิจัยเรื่อง “การวิเคราะห์และยกระดับความพึงพอใจใน การให้บริการประชาชนตามหลักสังคหวัตถุ 4 ของสำนักงานเขตบางแค กรุงเทพมหานคร” ผลการวิจัยพบว่า ความพึงพอใจของประชาชนต่อการให้บริการตามหลักสังคหวัตถุ 4 ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก

2) จากการวิจัยพบว่า ระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการปกครองส่วนท้องถิ่น อำเภอบ้านดุง จังหวัดอุดรธานี โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง ทั้งนี้อาจเป็นเพราะประชาชนในพื้นที่การปกครองส่วนท้องถิ่นมีความตื่นตัวในบทบาทหน้าที่ของประชาชนในระดับที่แตกต่างกันตามบริบทของกิจกรรม โดยให้ความสำคัญสูงสุดกับการมีส่วนร่วมและการติดตามข่าวสาร ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ วิสุทธิณี ธานีรัตน์ พร้อมคณะ (2564) ได้วิจัยเรื่อง “การมีส่วนร่วมทางการเมืองของผู้สูงอายุในอำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา ” ผลการศึกษาวิจัย พบว่า ค่าเฉลี่ยระดับการมีส่วนร่วมทางการเมืองของผู้สูงอายุใน เขตอำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา ภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง

ความสัมพันธ์ระหว่างหลักสังคหวัตถุธรรมกับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการปกครองส่วนท้องถิ่น อำเภอบ้านดุง จังหวัดอุดรธานี

จากการวิจัยพบว่า หลักสังคหวัตถุธรรมมีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการปกครองส่วนท้องถิ่น อำเภอบ้านดุง จังหวัดอุดรธานี ในทางบวก อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01

(r = 0.62) ซึ่งหมายความว่า เมื่อประชาชนมีการนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาปรับใช้ในการดำเนินชีวิตและการอยู่ร่วมกันมากขึ้น ย่อมส่งต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนในการปกครองส่วนท้องถิ่นมากขึ้น เมื่อพิจารณาในรายละเอียดพบว่า ด้านสมานัตตตา (การผู้มีความสม่ำเสมอ) มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมของประชาชนสูงที่สุด (r = 0.61) รองลงมาคือ ด้านอัตถจริยา (การประพฤติตนเป็นประโยชน์ต่อกัน) (r = 0.57) , ด้านปิยวาจา (การพูดจาด้วยถ้อยคำสุภาพ) (r = 0.49) และด้านทาน (การให้) (r = 0.44) ตามลำดับ ผลการวิจัยที่แสดงให้เห็นว่า "สมานัตตตา " มีความสัมพันธ์สูงสุดนั้น สะท้อนให้เห็นว่าหลักความเสมอภาคและความสม่ำเสมอในการปฏิบัติต่อประชาชน"ความเสมอภาค" การเปิดโอกาสให้ประชาชนทุกภาคส่วนสามารถเข้าถึงข้อมูล การแสดงความคิดเห็น และการรับผลประโยชน์อย่างเท่าเทียม จะช่วยลดความเหลื่อมล้ำและสร้างความรู้สึกเป็นธรรมในชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ สุหัทยา สินชัย (2567) ได้วิจัยเรื่อง “การสื่อสารทางการเมืองของนักการเมืองที่มีผลต่อการไปใช้สิทธิ์เลือกตั้งทั่วไปประชาชนในอำเภอเมือง จังหวัดชลบุรี” ผลวิจัยพบว่า ผลการวิจัยพบว่า ความสัมพันธ์ระหว่างหลักสังคหวัตถุ 4 กับการสื่อสารทางการเมืองของนักการเมืองที่มีผลต่อ การไปใช้สิทธิ์เลือกตั้งทั่วไปประชาชนในอำเภอเมือง จังหวัดชลบุรี โดยภาพรวมมีความสัมพันธ์เชิงบวกใน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 และสอดคล้องกับงานวิจัยของ พระครูปลัดกฤชษภณ ขนฺติพโล (ถนอมทรัพย์) (2568) ได้ศึกษาการบูรณาการหลักสังคหวัตถุธรรมเพื่อส่งเสริมพฤติกรรมทางการเมืองของสมาชิกและผู้บริหารท้องถิ่นในอำเภอเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดสระบุรี พบว่า ความสัมพันธ์ระหว่างหลักสังคหวัตถุธรรมกับพฤติกรรมทางการเมืองของสมาชิกและผู้บริหารท้องถิ่นในอำเภอเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดสระบุรี โดยภาพรวมมีความสัมพันธ์กันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01

3. พบว่า จากข้อมูลผู้ให้สัมภาษณ์ทั้ง 12 คน เมื่อนำมาสังเคราะห์ตามกรอบสังคหวัตถุธรรมจะเห็นได้ ทาน เป็นจุดตั้งต้นของกระบวนการสร้างการมีส่วนร่วมโดยมิได้จำกัดอยู่เพียงการให้วัตถุสิ่งของแต่ขยายไปสู่การให้ที่มีลักษณะเชิงสังคมและปัญญาอย่างรอบด้านทั้งการให้ความรู้เกี่ยวกับสิทธิหน้าที่ การอบรมคุณธรรมจริยธรรม การให้ข้อมูลข่าวสารที่โปร่งใส การเปิดโอกาสให้เข้าถึงเวทีประชาคม และการสนับสนุนทรัพยากร เช่น สถานที่ วัสดุอุปกรณ์ และสวัสดิการพื้นฐานการให้ในลักษณะดังกล่าวทำให้ประชาชนรับรู้ถึงความห่วงใยและความจริงใจของผู้นำและองค์กรส่งผลให้เกิดความไว้วางใจและความรู้สึกเป็นเจ้าของพื้นที่ อันเป็นแรงจูงใจสำคัญที่ทำให้ประชาชนพร้อมเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมสาธารณะ เมื่อฐานของการให้ถูกสร้างขึ้นแล้ว ปิยวาจา ทำหน้าที่เสริมพลังความสัมพันธ์ผ่านการสื่อสารที่สุภาพเป็นมิตรและให้เกียรติความคิดเห็นของประชาชนโดยเฉพาะในเวทีประชาคม การประชุม และการลงพื้นที่รับฟังปัญหาการสื่อสารเชิงสร้างสรรค์ที่ไม่ตำหนิแต่ชี้แนวทางแก้ไขร่วมกันรวมถึงการกล่าวขอบคุณและให้กำลังใจช่วยสร้างบรรยากาศของความไว้วางใจและความกล้าแสดงความคิดเห็นทำให้

ประชาชนรู้สึกว่าความคิดของตนมีคุณค่าและพร้อมมีส่วนร่วมมากขึ้น ในส่วนของ อัตถจริยา ข้อมูลสะท้อนถึงการลงมือปฏิบัติจริงของผู้นำและเจ้าหน้าที่ทั้งการลงพื้นที่ การร่วมกิจกรรมและการแก้ไขปัญหาชุมชนร่วมกับประชาชนลักษณะการทำงานแบบร่วมคิดร่วมทำ และร่วมแก้ปัญหาแสดงถึงความจริงใจในการทำงานเพื่อส่วนรวม จึงช่วยเสริมสร้างความเชื่อมั่นและความสัมพันธ์อันดีระหว่างองค์กรกับประชาชนพร้อมทั้งกระตุ้นให้ประชาชนมีบทบาทในกระบวนการพัฒนาท้องถิ่นอย่างต่อเนื่อง ขณะที่สมานัตตตาเป็นกลไกประคับประคองให้กระบวนการทั้งหมดดำเนินไปอย่างยั่งยืนผ่านการปฏิบัติต่อประชาชนทุกกลุ่มอย่างเท่าเทียม ไม่เลือกปฏิบัติและรักษาความสม่ำเสมอในการให้บริการ การสื่อสารและการเปิดโอกาสให้มีส่วนร่วมความเสมอภาคดังกล่าวช่วยสร้างความรู้สึกยุติธรรมลดความขัดแย้งและเสริมสร้างความเชื่อมั่นในองค์กรทำให้ประชาชนรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนาท้องถิ่น สอดคล้องกับ พระธนพร คุณสมฺปนฺโน และคณะ (2561). ได้วิจัยเรื่อง “การประยุกต์ใช้หลักสังคหวัตถุ 4 ใน การดำเนินชีวิตของประชาชนบ้านศิลา ตำบลศิลา อำเภอเมืองขอนแก่น จังหวัดขอนแก่น” ผลการวิจัยพบว่า หลักสังคหวัตถุ 4 ด้านสมานัตตตา ความมีตนเสมอต้นเสมอปลายไม่คบมิตรเพราะเห็นแก่ประโยชน์ส่วนตนมิใช่ว่าเมื่อเห็นว่ามิตรหมดประโยชน์สำหรับตนแล้วก็เริ่มห่างเหินหรือเลิกคบไปการคบหามิตรจะต้อง คบด้วยความจริงใจและมีความเสมอต้นเสมอปลายทั้งในยามที่มิตรรุ่งเรืองและในคราวตกต่ำ นอกจากนี้ ผลการวิจัยยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ กรีทา คงพยัคฆ์ (2563) ได้วิจัยเรื่อง "การประยุกต์ใช้หลักสังคหวัตถุธรรมในการให้บริการ สาธารณะของเทศบาลตำบลจันดี อำเภอฉวาง จังหวัดนครศรีธรรมราช พบว่า ด้านสมานัตตตา (ความเป็นผู้สม่ำเสมอ) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้ออยู่ในระดับมาก คือ ประชาชนในเขตเทศบาลตำบลจันดีต่างก็ได้รับการให้บริการสาธารณะอย่าง ทั่วถึงและเท่าเทียมกัน การดำเนินงานต่างๆ ขององค์การบริหารส่วนตำบลยึดหลักให้ความเสมอภาค และเท่าเทียมกัน ประชาชนมีส่วนในการเสนอโครงการความต้องการความคิดเห็นและข้อเสนอแนะ ต่างๆ และเจ้าหน้าที่ของเทศบาลตำบลจันดีก็ได้ปฏิบัติตามหน้าที่ของตนเองอย่างสม่ำเสมอ

องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

จากผลการวิจัยสามารถนำมาสังเคราะห์ และเขียนเป็นภาพแสดงได้ดังต่อไปนี้

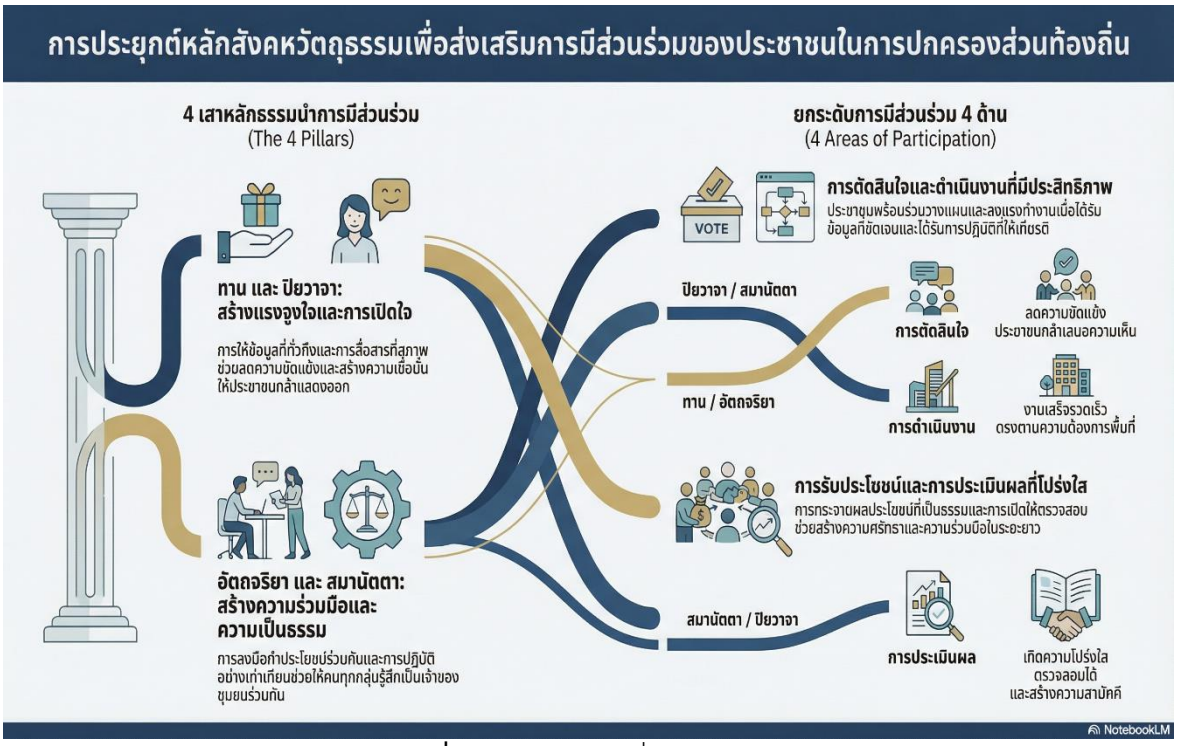

แผนภาพที่ 1.1 องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

ข้อเสนอแนะ

เสนอแนะเชิงนโยบาย

1. องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นควรมีนโยบายการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานผ่านเครือข่ายชุมชน กำหนดนโยบายให้ใช้กลไกเครือข่ายชุมชน เช่น ผู้นำหมู่บ้าน กลุ่มอาสาสมัคร วัด และองค์กรภาคประชาชน เป็นฐานในการขับเคลื่อนการดำเนินงานร่วมกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น การใช้เครือข่ายเหล่านี้จะช่วยกระจายบทบาทความรับผิดชอบ และทำให้การดำเนินงานเข้าถึงประชาชนได้อย่างทั่วถึงสอดคล้องกับบริบททางสังคมและวัฒนธรรมของพื้นที่อำเภอบ้านดุง กำหนดบทบาทหน้าที่ของเครือข่ายชุมชนอย่างชัดเจนในกระบวนการดำเนินงาน ตั้งแต่การสื่อสารข้อมูลโครงการไปสู่ประชาชน การประสานการมีส่วนร่วม การระดมความคิดเห็น และการร่วมลงมือปฏิบัติ โดยยึดหลักอัตถจริยาเป็นฐานในการทำงานร่วมกัน การให้เครือข่ายชุมชนเป็นผู้ขับเคลื่อนกิจกรรมในระดับพื้นที่ จะช่วยกระจายภาระงานขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และทำให้การดำเนินงานมีความคล่องตัวและเข้าถึงประชาชนมากขึ้น

2. องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นควรมีนโยบายความโปร่งใสในการชี้แจงและสื่อสารเกี่ยวกับการจัดสรรผลประโยชน์ กำหนดนโยบายด้านความโปร่งใสในการชี้แจงและสื่อสารเกี่ยวกับการจัดสรร

ผลประโยชน์ให้เป็นระบบและต่อเนื่อง โดยให้ความสำคัญกับการเปิดเผยข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับโครงการ พัฒนา การจัดสรรงบประมาณ และการให้บริการสาธารณะอย่างครบถ้วน ชัดเจน และตรวจสอบได้ เพื่อให้ประชาชนสามารถรับรู้และเข้าใจถึงที่มา หลักเกณฑ์ และเหตุผลในการจัดสรรผลประโยชน์อย่างถูกต้อง ลดความคลาดเคลื่อนของข้อมูลและความเข้าใจผิดในชุมชน นโยบายดังกล่าวควรส่งเสริมให้ผู้นำท้องถิ่นและเจ้าหน้าที่ใช้หลักปิยวาจาเป็นแนวทางหลักในการสื่อสารกับประชาชน โดยเน้นการอธิบายด้วยถ้อยคำสุภาพ เป็นมิตร และเข้าใจง่าย เปิดโอกาสให้ประชาชนซักถาม แสดงความคิดเห็นและแสดงข้อกังวลอย่างเสรี การสื่อสารเชิงบวกจะช่วยลดความตึงเครียดและความรู้สึกไม่เป็นธรรม แม้ในกรณีที่ทรัพยากรหรือผลประโยชน์มีข้อจำกัด และไม่สามารถตอบสนองความต้องการของประชาชนทุกกลุ่มได้อย่างทั่วถึง

3. องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นควรมีการสร้างวัฒนธรรมองค์กรและชุมชนบนฐานความเสมอภาค การสร้างวัฒนธรรมองค์กรและชุมชนบนฐานความเสมอภาคเป็นกระบวนการสำคัญที่ช่วยเสริมสร้างความเชื่อมั่น ความไว้วางใจ และความร่วมมือระหว่างองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นกับประชาชน โดยยึดหลักสมานัตตตาเป็นแกนกลางในการปฏิบัติ ซึ่งหมายถึงการปฏิบัติต่อบุคคลทุกกลุ่มอย่างเท่าเทียม สม่ำเสมอ และไม่เลือกปฏิบัติ การนำหลักสมานัตตตามาใช้ไม่เพียงเป็นแนวคิดเชิงคุณธรรม แต่ควรถูกพัฒนาให้เป็นวัฒนธรรมการทำงานและการอยู่ร่วมกันของคนในชุมชนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นควรเริ่มจากการกำหนดค่านิยมองค์กรที่เน้นความเสมอภาค ความเป็นธรรม และการเคารพศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของประชาชนทุกคน พร้อมทั้งถ่ายทอดค่านิยมดังกล่าวสู่ผู้บริหาร เจ้าหน้าที่ และผู้นำชุมชนอย่างต่อเนื่อง ผ่านการอบรม การประชุม และการปฏิบัติงานจริง การแสดงออกอย่างสม่ำเสมอของผู้บริหารและเจ้าหน้าที่จะเป็นแบบอย่างที่สำคัญในการหล่อหลอมพฤติกรรมขององค์กรและชุมชน

ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ

1. องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นควรติดตามและประเมินผลการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานอย่างสม่ำเสมอ ควรมีการติดตามและประเมินผลการมีส่วนร่วมของประชาชนในระหว่างและหลังการดำเนินโครงการ เพื่อสะท้อนปัญหา อุปสรรค และแนวทางปรับปรุงในอนาคต การประเมินผลแบบมีส่วนร่วมจะช่วยยกระดับคุณภาพการดำเนินงานและเสริมสร้างความร่วมมือระหว่างประชาชนกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นอย่างยั่งยืน

2. องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นควรสร้างกลไกการทำงานร่วมกับวัดและพระสงฆ์ในชุมชน ควรใช้วัดเป็นพื้นที่กลางในการจัดกิจกรรมหรือประชุมร่วมกัน และส่งเสริมบทบาทของพระสงฆ์ในการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม และจิตสำนึกการทำงานเพื่อส่วนรวม ซึ่งจะช่วยสร้างบรรยากาศความร่วมมือและความสามัคคีในการดำเนินงานของชุมชน

3. องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นควรสนับสนุนการเข้าถึงผลประโยชน์ของกลุ่มเปราะบางในชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นควรให้ความสำคัญกับผู้สูงอายุ ผู้พิการ ผู้มีรายได้น้อย และกลุ่มด้อยโอกาส โดยออกแบบมาตรการหรือโครงการที่เอื้อให้กลุ่มเหล่านี้สามารถเข้าถึงผลประโยชน์ได้อย่างเหมาะสมและเท่าเทียม

4. องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นควรเปิดโอกาสให้ประชาชนทุกกลุ่มเข้าร่วมเวทีแสดงความคิดเห็นอย่างทั่วถึงโอกาสให้ประชาชนทุกเพศ ทุกวัย และทุกอาชีพเข้าร่วมอย่างเท่าเทียม โดยไม่จำกัดเฉพาะผู้นำชุมชนหรือกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง เพื่อให้การตัดสินใจของท้องถิ่นสะท้อนเสียงของประชาชนอย่างรอบด้าน

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

ผลการศึกษาวิจัยเรื่อง การประยุกต์หลักสังคหวัตถุธรรมเพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการปกครองส่วนท้องถิ่น อำเภอบ้านดุง จังหวัดอุดรธานี ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อ ดังนี้

1. ควรมีการศึกษาการประยุกต์ใช้หลักสังคหวัตถุธรรมในการปกครองส่วนท้องถิ่นในพื้นที่อื่นๆ นอกเหนือจากอำเภอบ้านดุง จังหวัดอุดรธานี เพื่อเปรียบเทียบบริบททางสังคม วัฒนธรรม และรูปแบบการบริหารจัดการขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่แตกต่างกัน อันจะช่วยยืนยันความสอดคล้องและความสามารถในการประยุกต์ใช้หลักธรรมดังกล่าวในระดับพื้นที่ที่กว้างขึ้น

2. ควรศึกษาบทบาทของกลุ่มประชาชนเฉพาะ เช่น เยาวชน ผู้สูงอายุ กลุ่มสตรี หรือกลุ่มเปราะบาง ในกระบวนการมีส่วนร่วมภายใต้กรอบสังคหวัตถุธรรม เพื่อให้เข้าใจความต้องการและข้อจำกัดของแต่ละกลุ่มอย่างลึกซึ้ง และนำไปสู่การออกแบบแนวทางส่งเสริมการมีส่วนร่วมที่เหมาะสมมากยิ่งขึ้น

3. ควรศึกษาบทบาทของผู้นำท้องถิ่นและเจ้าหน้าที่รัฐในฐานะปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อการนำหลักสังคหวัตถุธรรมไปใช้จริงในการบริหารงานและการสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชน

เอกสารอ้างอิง

กรีทา คงพยัคฆ์, (2563). "การประยุกต์ใช้หลักสังคหวัตถุธรรมในการให้บริการสาธารณะของเทศบาลตำบลจันดี อำเภอฉวาง จังหวัดนครศรีธรรมราช", *วารสารสังคมศาสตร์และมานุษยวิทยาเชิงพุทธ*, 5 (1), 29-41.

โกวิทย์ พวงงาม, (2545). *การปกครองท้องถิ่นไทย* หลักการและมิติใหม่ในอนาคต. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์วิญญูชน.

ชุมพล นามสังข์, (2561). *การปกครองท้องถิ่นภายใต้บทบัญญัติรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ฉบับ พ.ศ. 2560: แนวโน้มและความคาดหวัง*, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

สุหัทยา สินชัย, (2567). “การสื่อสารทางการเมืองของนักการเมืองที่มีผลต่อการไปใช้สิทธิ์เลือกตั้งทั่วไป ประชาชนในอำเภอเมือง จังหวัดชลบุรี”, *สารนิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชารัฐศาสตร์*, บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระครูปลัดกฤชษภณ ขนฺติพโล (ถนอมทรัพย์), (2568). การบูรณาการหลักสังคหวัตถุธรรมเพื่อส่งเสริมพฤติกรรมทางการเมืองของสมาชิกและผู้บริหารท้องถิ่นในอำเภอเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดสระบุรี, *วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชารัฐศาสตร์*, บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระธนพร คุณสมฺปนฺโน และคณะ, (2561). “การประยุกต์ใช้หลักสังคหวัตถุ 4 ในการดำเนินชีวิตของประชาชนบ้านศิลา ตำบลศิลา อำเภอเมืองขอนแก่น จังหวัดขอนแก่น”, *วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชารัฐศาสตร์การปกครอง,* บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหามงกุฎราชวิทยาลัย.

สมหมาย บัวจันทร์, (2551). “การวิเคราะห์และยกระดับความพึงพอใจในการให้บริการประชาชนตามหลักสังคหวัตถุ 4 ของสำนักงานเขตบางแค กรุงเทพมหานคร”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต,* บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย*. ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ,กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

วิโรจน์ รูปดี, (2547). การมีส่วนร่วมของประชาชนในการแยกประเภทขยะของเทศบาลเมืองเพชรบูรณ์. *สารนิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต.*บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

วิสุทธิณี ธานีรัตน์ พร้อมคณะ, (2564). “การมีส่วนร่วมทางการเมืองของผู้สูงอายุในอำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา”, *วารสารวิชาการวิทยาลัยบริหารศาสตร์,* 4 (3).

Mc Closky,H Political Participation.In *International Encyclopedia of the Social Science*.New York: McMillan and Free Press. 1968.

การบูรณาการหลักวจีสุจริตธรรมเพื่อการสื่อสารทางการเมืองในการเลือกตั้งนายกเทศมนตรีนครขอนแก่นของภาคประชาสังคม อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น

The Integration VacīSucaritadhamma Principles For Political Communication In The Election Of The Khon Kaen CityMunicipality Mayor By Civil Society Sector In Mueang District At Khon Kaen Province

พระมหาสหรัฐ รตนสุธี (มะลิวัน)[1*], ชาญชัย ฮวดศรี[2] และ สุธิพงษ์ สวัสดิ์ทา[3]
Phramahasaharat Ratanasudhi (Maliwan)[1*], Chanchai Huadsri[2] and Suthiphong Sawattha[3]

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาระดับการสื่อสารทางการเมืองในการเลือกตั้งนายกเทศมนตรีนครขอนแก่น 2) ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างหลักวจีสุจริตธรรม เพื่อการสื่อสารทางการเมืองในการเลือกตั้งนายกเทศมนตรีนครขอนแก่น และ 3) นำเสนอการบูรณาการหลักวจีสุจริตธรรมเพื่อการส่งเสริมการสื่อสารทางการเมืองในการเลือกตั้งนายกเทศมนตรีนครขอนแก่น การวิจัยเป็นแบบผสานวิธี ประกอบด้วยการวิจัยเชิงปริมาณใช้แบบสอบถามกับกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 386 คน สถิติที่ใช้ได้แก่ ค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ทดสอบสมมติฐานโดยใช้ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ของเพียร์สัน และการวิจัยเชิงคุณภาพ ใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 12 รูปหรือคน วิเคราะห์ข้อมูลโดยการวิเคราะห์เนื้อหาเชิงพรรณนา

ผลการวิจัยพบว่า

1) ระดับการสื่อสารทางการเมืองในการเลือกตั้งนายกเทศมนตรีนครขอนแก่นของภาคประชาสังคม โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.24 เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่าด้านผู้ส่งสาร มีค่าเฉลี่ยสูงสุดเท่ากับ 4.24 รองลงมา คือ ด้านผู้รับสาร มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.24 และด้านสาร มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.23 ส่วนด้านช่องทางการสื่อสาร มีค่าเฉลี่ยต่ำสุดเท่ากับ 4.23 ตามลำดับ

[1-3] มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น
[1-3] Mahachulalongkornrajavidyalaya University Khon Kaen Campus
* Corresponding author. E-mail: tiwtersaharat1999@gmail.com

2) หลักวจีสุจริตธรรมกับการสื่อสารทางการเมืองในการเลือกตั้งนายกเทศมนตรีนครขอนแก่นของภาคประชาสังคม โดยภาพรวม มีความสัมพันธ์กันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 (r=0.91**) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่าทุกด้านมีความสัมพันธ์กับการสื่อสารทางการเมืองในการเลือกตั้งนายกเทศมนตรีนครขอนแก่นของภาคประชาสังคม

3) การบูรณาการหลักวจีสุจริตธรรมเพื่อการสื่อสารทางการเมืองในการเลือกตั้งนายกเทศมนตรีนครขอนแก่นของภาคประชาสังคม โดยการ พูดข้อมูลที่เป็นจริง การไม่พูดส่อเสียดหรือยุยงให้แตกแยก การไม่พูดคำหยาบ ก้าวร้าว ทำให้ผู้ฟังเจ็บช้ำน้ำใจ การไม่พูดเพ้อเจ้อ ไร้สาระ

คำสำคัญ: หลักวจีสุจริตธรรม, การสื่อสารทางการเมือง, ภาคประชาสังคม

Abstract

This article aims to 1) study the level of political communication in the Khon Kaen mayoral election, 2) examine the relationship between the principle of honest speech and political communication in the Khon Kaen mayoral election, and 3) propose the integration of the principle of honest speech to promote political communication in the Khon Kaen mayoral election. The research employs a mixed-methods approach, combining quantitative research using questionnaires administered to a sample of 386 individuals, with statistical methods including frequency, percentage, mean, and standard deviation, and hypothesis testing using Pearson correlation coefficients; and qualitative research using in-depth interviews with 12 key informants, with data analyzed using descriptive content analysis.

The research results were found as follows;

1) The overall level of political communication in the Khon Kaen City Mayor election among civil society groups was high, with an average score of 4.24. Considering each aspect individually, the sender aspect had the highest average score of 4.24, followed by the receiver aspect (4.24), and the message aspect (4.23). The communication channel aspect had the lowest average score of 4.23.

2) The principle of ethical speech and political communication in the Khon Kaen City Mayor election among civil society groups showed a statistically significant correlation at the 0.01 level (r=0.91**). Considering each aspect individually, all aspects were found to be correlated with political communication in the Khon Kaen City Mayor election among civil society groups.

3) The integration of ethical speech principles into political communication in the Khon Kaen City Mayor election among civil society groups included speaking truthful information, refraining from slanderous or divisive speech, avoiding abusive or offensive language that hurts the listener's feelings, and refraining from speaking nonsensically or frivolously.

Keywords: Vacīsucaritadhamma, Political Communication, Civil Society,

บทนำ

การสร้างภาพลักษณ์ของตัวนักการเมือง การเสริมสร้างการเมืองภาคพลเมืองให้มีความเข้มแข็งและพรรคการเมืองหรือกลุ่มทางการเมืองในแต่ละฝ่ายที่ขับเคลื่อนและต่อสู้ทางด้านความคิดและอุดมการณ์ทางการเมืองในปัจจุบัน จึงเป็นสิ่งสำคัญ และทำอย่างไรจึงจะนำไปสู่ความสามัคคีของประชาชน รวมทั้งส่งเสริมกระบวนการพัฒนาและเรียนรู้ประชาธิปไตยในสังคมไทยให้เกิดขึ้น การสื่อสารเกิดการขับเคลื่อนเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น ในการพัฒนาท้องถิ่นนั้นจะมีทั้งคณะผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและประชาชนที่มีส่วนร่วมในการพัฒนาร่วมกันโดยทำหน้าที่ร่วมตัดสินใจ ร่วมดำเนินงาน ร่วมรับผลประโยชน์ ร่วมประเมินผล ซึ่งจากการร่วมกันดังกล่าวนั้นจะส่งผลลัพธ์คือ คณะผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและประชาชนเกิดการสื่อสารอย่างสันติ เข้าใจจุดมุ่งหมาย มีการตอบสนองเชิงบวก ท้องถิ่นพึงพอใจ และเกิดความไว้วางใจต่อกัน จากผลลัพธ์นี้อาจส่งผลสะท้อนกลับไปยังคณะผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นอีกครั้ง ซึ่งจะทำให้เกิดการทบทวนการดำเนินงานที่นำไปสู่วงจรการสื่อสารเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น (สุรพล พรมกุล, 2566)

จังหวัดขอนแก่นเผชิญอุปสรรคจากความเหลื่อมล้ำทางดิจิทัลที่ทำให้กลุ่มเปราะบางเข้าไม่ถึงนโยบายเมืองอัจฉริยะ อีกทั้งยังขาดระบบการสื่อสารสองทางที่มีประสิทธิภาพในการตอบสนองข้อร้องเรียนที่ล่าช้า และการใช้ภาษาราชการที่ซับซ้อนจนลดทอนการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนในระดับท้องถิ่นอย่างมีนัยสำคัญ (สำนักปลัดเทศบาลนครขอนแก่น, 2568) จากการศึกษาเบื้องต้นพบปัญหาการสื่อสารทางการเมืองของเทศบาลนครขอนแก่น เกิดจาก “ช่องว่างระหว่างนโยบายดิจิทัลกับการรับรู้จริง” แม้เทศบาลจะผลักดันนโยบาย “ขอนแก่น Smart City” อย่างหนัก แต่กลับพบปัญหาการเข้าถึงข้อมูลของกลุ่มผู้สูงอายุและผู้มีรายได้น้อย (Digital Divide) ซึ่งไม่สามารถใช้งานแพลตฟอร์มล้ำสมัยได้ครอบคลุม(กองยุทธศาสตร์และงบประมาณ เทศบาลนครขอนแก่น, 2567) ส่งผลให้เกิดความเหลื่อมล้ำในการรับสวัสดิการและการแจ้งเหตุสาธารณะ นอกจากนี้ ประสิทธิภาพในการตอบสนองเชิงรุกยังเป็นจุดอ่อนสำคัญ โดยเฉพาะการสื่อสารในภาวะวิกฤต เช่น ปัญหาน้ำท่วมขังหรือการก่อสร้างถนนที่ล่าช้า ประชาชนมักได้รับข้อมูลสาเหตุและกำหนดการแก้ไขที่คลุมเครือหรือไม่ทันท่วงที (สำนักปลัดเทศบาล นครขอนแก่น, 2568)

ฉะนั้น การแก้ไขปัญหาดังกล่าวควรนำหลักพุทธธรรมเข้ามาบูรณาการ กล่าวคือ หลักวจีสุจริต ซึ่งเป็นหลักการประพฤติชอบด้วยวจีสุจริต คือ ควรที่งดเว้นจากมุสาวาท (การพูดเท็จ) ควรที่งดเว้นจากปิสุณาวาจา (การพูดส่อเสียด) ควรที่งดเว้นจากผรุสวาจา (การพูดคำหยาบ) ควรที่งดเว้นจากสัมผัปปลาปะ (การพูดเพ้อเจ้อ) (วิ.ป. (ไทย) 8/324/457) เป็นต้น ในจตุกกวาร ได้แสดงถึงวจีสุจริตมี 4 อย่าง คือ 1. พูดจริง 2. พูดไม่ส่อเสียด 3. พูดคำสุภาพ 4. พูดพอประมาณ และยังสามารถนำหลักคำสั่งสอนว่าด้วยการสื่อสารของพระพุทธองค์ที่ครอบคลุมถึงหลักจรรยาบรรณ และจริยธรรมของการสื่อสารอีกด้วย หากสังคมไทยได้นำหลักจริยธรรมการสื่อสารตามแนวพุทธศาสนานี้มาใช้การสื่อสารทางการเมืองก็จะเป็นหลักการสื่อสารที่ช่วยให้บุคคลมีความสุข มีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน และเป็นหลักการสื่อสารที่ ช่วยให้สังคมทุกระดับ ทั้งในระดับปัจเจกบุคคล ระดับครอบครัว ชุมชน ประเทศชาติ (พระสุทัศน์ กตสาโร (ปทุมแก้ว), 2556)

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษา ในเรื่อง การบูรณาการหลักวจีสุจริตธรรมเพื่อการสื่อสารทางการเมืองในการเลือกตั้งนายกเทศมนตรีนครขอนแก่น ของภาคประชาสังคม อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น อันจะเป็นประโยชน์ต่อสังคมสำหรับการสื่อสารทางการเมืองแบบสองทางทั้งจากการสื่อสารระหว่างนักการเมืองกับประชาชน และระหว่างประชาชนกับสถาบันทางการเมืองซึ่งเป็นสิ่งที่จำเป็นและมีความสำคัญต่อระบบการเมืองเป็นอย่างยิ่ง ที่จะนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาพัฒนาประยุกต์ใช้ในการสื่อสารทางการเมืองให้มีประสิทธิผลมากยิ่งขึ้น

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาระดับการสื่อสารทางการเมืองในการเลือกตั้งนายกเทศมนตรีนครขอนแก่น ของภาคประชาสังคม อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น
2. เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างหลักวจีสุจริตธรรม เพื่อการสื่อสารทางการเมืองในการเลือกตั้งนายกเทศมนตรีนครขอนแก่นของภาคประชาสังคม อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น
3. เพื่อศึกษาการบูรณาการหลักวจีสุจริตธรรม เพื่อการส่งเสริมการสื่อสารทางการเมืองในการเลือกตั้งนายกเทศมนตรีนครขอนแก่นของภาคประชาสังคม อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น

การทบทวนวรรณกรรม

1) หลักวจีสุจริตธรรม

วจีสุจริตธรรม คือ วาจาที่ประกอบด้วยการพูดความจริง พูดถูกกาลเทศะ พูดคำอ่อนหวาน พูดคำเป็นประโยชน์ และพูดด้วยเมตตาจิต หากบุคคลใช้ปิยวาจานี้ให้ถูกต้องแล้ว ย่อมก่อให้เกิดประโยชน์ในการสื่อสารระหว่างกันเป็นอันมากดังเช่นเรื่องโคนันทวิสาลที่พระพุทธองค์ทรงยกมาเป็นตัวอย่างในการแสดงธรรม แม้ในคำโบราณเองก็ให้ความสำคัญของการพูดไว้ว่า คนเรานี้ ปากเป็นเอก เลขเป็นโท

หนังสือเป็นตรี ความรู้ดีเป็นจัตวา คือ ให้การพูดเป็นอันดับแรก ๆ ในการเจรจาแลกเปลี่ยนความรู้วิชาการต่อกัน ส่วนการแสดงธรรมโดยเฉพาะมุ่งประโยชน์ให้ผู้ฟังพ้นจากกิเลสอาสวะได้ย่อมถือว่าปิยวาจาเช่นนั้นบรรลุเปูาหมายในการพูด เช่น พระพุทธองค์ทรงชี้ทางแห่งมัชฌิมาปฏิปทาแก่ปัญจวัคคีย์จนกระทั่งพราหมณ์โกณฑัญญะได้ดวงตาเห็นธรรม เป็นต้น

2) แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวกับการบูรณาการ

การบูรณาการ (Integration) คือการผสมผสานหลักสูตรและเนื้อหาความรู้แขนงต่างๆ เข้าด้วยกัน เพื่อสร้างรูปแบบการเรียนการสอนที่เป็นองค์รวม ไม่แยกส่วน การจัดการเรียนการสอนในลักษณะนี้ สอดคล้องกับแนวทางทางพระพุทธศาสนาที่ใช้ “ศาสตร์สมัยใหม่” ควบคู่ไปกับ “หลักพุทธธรรม” เพื่อนำมาอธิบายปรากฏการณ์ทางสังคม และนำไปปรับใช้ในการดำเนินชีวิตให้เกิดความปกติสุข

3) แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการสื่อสารทางการเมือง

การสื่อสารทางการเมืองที่มีประสิทธิภาพจะต้องทำความเข้าใจในเรื่องอิทธิพลของการจัดระเบียบวาระของสื่อบุคคลและสื่อมวลชนเป็นสำคัญ เพราะระเบียบวาระสารที่ถูกจัดดังกล่าวนี้จะสัมพันธ์ต่อไปยังเรื่องการสร้างและถ่ายทอดภาพลักษณ์ทางการเมืองด้วยตลอดทั้งนักวิชาการต่าง ๆ ที่มีส่วนร่วมในการถ่ายทอดไปยังผู้รับสารได้อย่างถูกต้องแม่นยำ เกิดการผิดพลาดที่น้อยที่สุดสำหรับผู้ส่งสาร เพราะผลที่จะได้รับคุ้มค่ามากน้อยเพียงใดทั้งฝ่ายปัจเจกชนและบุคคลอื่น ๆ ที่มีส่วนเกี่ยวโยงและผูกพันกัน ดังนั้น อิทธิพลของการจัดระบบระเบียบวาระต่าง ๆ ต้องเป็นไปอย่างรัดกุมต่อสื่อมวลชนทั้งหลายด้วย

4) แนวคิดเกี่ยวกับเทศบาลและนายกนายกเทศมนตรี

นายกเทศมนตรีเป็นบุคคลผู้มาจากการเลือกตั้งโดยตรงจากประชาชนในเขตเทศบาลนคร มีวาระอยู่ในตำแหน่งคราวละ 4 ปี แต่จะดำรงตำแหน่งติดต่อกันเกินสองวาระไม่ได้ตามที่บัญญัติไว้ในร่างประมวลกฎหมายองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ที่ผ่านความเห็นชอบของสมาชิกสภาปฏิรูปประเทศ

5) แนวคิดทฤษฎีและบทบาทเกี่ยวกับการเมืองภาคประชาสังคม

แนวคิดเกี่ยวกับประชาสังคม เป็นส่วนหนึ่งที่มาจากความเคลื่อนไหวในการปฏิวัติ เพื่อต่อต้านระบอบการปกครองที่ไม่เป็นประชาธิปไตย และเป็นแนวคิดหลักในการพัฒนาศักยภาพ ของประชาชนที่มีฐานะเป็นผู้อยู่ในปกครองของรัฐและผู้มีอำนาจ ให้กลายเป็น “พลเมือง” แนวคิดเรื่องสิทธิของประชาชนในฐานะที่เป็นพลเมืองของรัฐ โดยเน้นเรื่องสิทธิของปัจเจกชน และสิทธิในการมีส่วนร่วมในการปกครองตนเอง แต่ในบริบทการสร้างความเข้มแข็งให้กับระบอบประชาธิปไตยก็มีปัญหาเพิ่มมากขึ้น ทำให้เกิดความจำเป็นต้องมีเงื่อนไข สำหรับกระบวนการเคลื่อนไหวของประชาสังคมจากการทบทวนแนวความคิดการเมืองภาคประชาสังคมสามารถเขียนสรุปได้ดังรายละเอียดปรากฏในตารางต่อไปนี้

กรอบแนวคิดการวิจัย

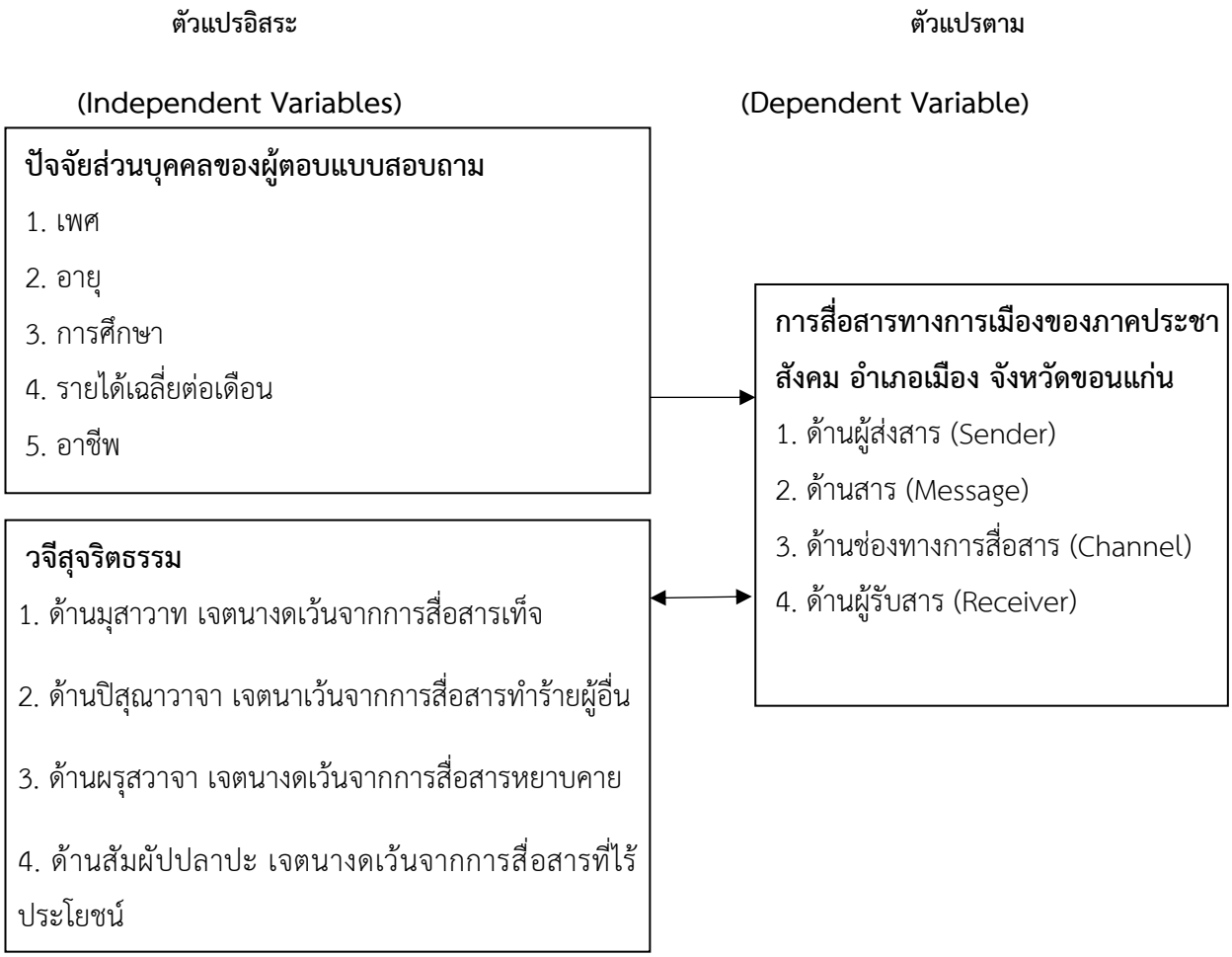

แผนภาพที่ 1.1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยเรื่อง “การบูรณาการหลักวจีสุจริตธรรมเพื่อการสื่อสารทางการเมืองในการเลือกตั้งนายกเทศมนตรีนครขอนแก่นของภาคประชาสังคม อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น” ผู้วิจัยใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสานวิธี (Mixed Methods Research) คือวิธีวิจัยเชิงปริมาณ และวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ ดังนี้

การวิจัยเชิงปริมาณ

ประชากร (Population) ได้แก่ ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ องค์การชุมชน/ชมรม ในเขตเทศบาลนครขอนแก่น จังหวัดขอนแก่น จำนวน 10,352 คน (เอกสารรายชื่อองค์กาชุมชน/ชมรม เทศบาสนครขอนแก่น, 2567)

กลุ่มตัวอย่าง (Sample) ได้แก่ ประชาชนที่อาศัยอยู่ในเขตเทศบาลนครขอนแก่น จังหวัดขอนแก่น โดยการคำนวณหาขนาดกลุ่มตัวอย่าง จากสูตรของทาโร่ ยามาเน่ (Taro Yamane, 1967) ทำการสุ่มตัวอย่างแบบชั้นภูมิ (Stratified random sampling)กำหนดค่าความเชื่อมั่นที่ร้อยละ 95 ซึ่งได้ระดับความคลาดเคลื่อน 0.05 ได้กลุ่มตัวอย่าง จำนวน 386 คน แสดงรายละเอียดดังนี้

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย เป็นแบบสอบถาม (Questionnaire) โดยเป็นแบบที่มีความสอดคล้องและพัฒนาขึ้นตามกรอบของการบูรณาการหลักวจีสุจริตธรรมกับการสื่อสารทางการเมืองในการเลือกตั้งนายกเทศมนตรีนครขอนแก่นของภาคประชาสังคม อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น หาความเชื่อมั่นของเครื่องมือ (Reliability) ผู้วิจัยนำแบบสอบถามที่ปรับปรุงแก้ไขแล้วไปทดลองใช้ (Try out) กับกลุ่มตัวอย่างที่มีลักษณะคล้ายคลึงกับกลุ่มตัวอย่างในการวิจัยนี้ แต่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่างจำนวน 30 คน แล้วนำมาหาค่าความเชื่อมั่นของแบบสอบถามโดยใช้วิธีการวิเคราะห์ค่าสัมประสิทธิ์แอลฟา (Alpha Coefficient) ตามวิธีการของครอนบาค (Cronbach)(บุญชม ศรีสะอาด, 2545) ได้ค่าความเชื่อมั่นเท่ากับ 0.94

การเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยได้นำแบบสอบถามที่ผ่านการปรับปรุงแก้ไขแล้วไปเก็บข้อมูลโดยนำแบบสอบถามไปแจกให้กับกลุ่มตัวอย่างจำนวน 386 คน เมื่อได้แบบสอบถามกลับคืนมาแล้วนำมาตรวจสอบความสมบูรณ์จัดระเบียบข้อมูลนำ ข้อมูลที่ได้ไปวิเคราะห์ และประมาณผลในโปรแกรมสำเร็จรูปทางสถิติต่อไป

การวิเคราะห์ข้อมูล โดยการใช้ค่าสถิติ ได้แก่ ค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ทดสอบสมมติฐานโดยใช้ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ของเพียร์สัน

การวิจัยเชิงคุณภาพ

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) ผู้วิจัยได้สัมภาษณ์เชิงลึกกับ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 12 รูปหรือคน ได้แก่กลุ่มที่ 1 นักวิชาการหรือผู้ปฏิบัติงานด้านรัฐศาสตร์จำนวน 3 คน กลุ่มที่ 2 นักวิชาการหรือผู้ปฏิบัติงานด้านพระพุทธศาสนาจำนวน 3 คน กลุ่มที่ 3 นักวิชาการหรือผู้ปฏิบัติงานด้านปกครองท้องถิ่นจำนวน 3 คน กลุ่มที่ 4 ปราชญ์ชาวบ้าน จำนวน 3 คน

การวิเคราะห์ข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูลแบบสัมภาษณ์ โดยการนำข้อมูลที่ได้มาถอดเสียงและบันทึกข้อความหลังจากนั้นนำมาจำแนกประเด็น ใช้เทคนิคการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis Technique) ประกอบบริบท (Context) แล้วสังเคราะห์ข้อมูลโดยเขียนเป็นความเรียงและจัดกลุ่ม เพื่อนำเสนอข้อมูลในภาพรวม

ผลการวิจัย

1. ระดับการสื่อสารทางการเมืองในการเลือกตั้งนายกเทศมนตรีนครขอนแก่นของภาคประชาสังคม อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น

ผลการวิจัยพบว่า ระดับการบูรณาการหลักวจีสุจริตธรรม โดยรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ = 4.26) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ข้อ 3 ด้านผรุสวาจา (เจตนางดเว้นจากการสื่อสารหยาบคาย) มีค่าเฉลี่ยสูงสุดเท่ากับ4.31 รองลงมา คือ ข้อ 4 ด้านสัมผัปปลาปะ (เจตนางดเว้นจากการสื่อสารที่ไร้ประโยชน์) ($\bar{X}$ = 3.27) ข้อ 1 ด้านมุสาวาท (เจตนางดเว้นจากการสื่อสารเท็จ) ($\bar{X}$ = 4.23) ข้อ 2 ด้านปิสุณาวาจา (เจตนาเว้นจากการสื่อสารทำร้ายผู้อื่น) ($\bar{X}$ = 4.23) ตามลำดับ

ระดับการปฏิบัติการสื่อสารทางการเมือง ในการเลือกตั้งนายกเทศมนตรีนครขอนแก่นของภาคประชาสังคม อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น โดยรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ = 4.24) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ข้อ 1. ด้านผู้ส่งสาร (Sender) มีค่าเฉลี่ยสูงสุดเท่ากับ 4.24 รองลงมา ข้อ 4. ด้านผู้รับสาร (Receiver) ($\bar{X}$ = 4.24) ข้อ 2. ด้านสาร (Message) ($\bar{X}$ = 4.23) และ ข้อ 3. ด้านช่องทางการสื่อสาร (Channel) ($\bar{X}$ = 4.23) ตามลำดับ

2. ความสัมพันธ์ระหว่างหลักวจีสุจริตธรรมกับการสื่อสารทางการเมืองในการเลือกตั้งนายกเทศมนตรีนครขอนแก่นของภาคประชาสังคม อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น สรุปได้ดังนี้

การวิจัยเพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างหลักวจีสุจริตธรรมที่ทำให้เกิดวจีสุจริตกับการสื่อสารทางการเมืองในการเลือกตั้งนายกเทศมนตรีนครขอนแก่นของภาคประชาสังคม อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น ด้วยการหาค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์เพียร์สัน (Pearson's Product Moment Correlation Coefficient)

ตารางที่ 1 ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ (r) ระหว่างตัวแปรอิสระกับการสื่อสารทางการเมืองในการเลือกตั้งนายกเทศมนตรีนครขอนแก่นของภาคประชาสังคม อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น

(n = 386)

ตัวแปรอิสระ	จำนวน	ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ (r)	P-value
หลักวจีสุจิตธรรม	386	0.91	<.01
1. ด้านมุสาวาท (เจตนางดเว้นจากการสื่อสารเท็จ)	386	0.85	<.01
2. ด้านปิสุณาวาจา (เจตนาเว้นจากการสื่อสารทำร้ายผู้อื่น)	386	0.80	<.01
3. ด้านผรุสวาจา (เจตนางดเว้นจากการสื่อสารหยาบคาย)	386	0.81	<.01
4. ด้านสัมผัปปลาปะ (เจตนางดเว้นจากการสื่อสารที่ไร้ประโยชน์)	386	0.81	<.01

** หมายถึง ระดับนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01

จากตารางที่ 1 พบว่า หลักวจีสุจริตธรรม มีความสัมพันธ์กับการสื่อสารทางการเมืองในการเลือกตั้งนายกเทศมนตรีนครขอนแก่นของภาคประชาสังคม อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 โดยมีความสัมพันธ์เชิงบวก ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ (r) เท่ากับ 0.91

มุสาวาท (เจตนางดเว้นจากการสื่อสารเท็จ) ความสัมพันธ์กับการสื่อสารทางการเมืองในการเลือกตั้งนายกเทศมนตรีนครขอนแก่นของภาคประชาสังคม อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 โดยมีความสัมพันธ์เชิงบวก ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ (r) เท่ากับ 0.85

ปิสุณาวาจา (เจตนาเว้นจากการสื่อสารทำร้ายผู้อื่น) ความสัมพันธ์กับการสื่อสารทางการเมืองในการเลือกตั้งนายกเทศมนตรีนครขอนแก่นของภาคประชาสังคม อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 โดยมีความสัมพันธ์เชิงบวก ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ (r) เท่ากับ 0.80

ผรุสวาจา (เจตนางดเว้นจากการสื่อสารหยาบคาย) ความสัมพันธ์กับการสื่อสารทางการเมืองในการเลือกตั้งนายกเทศมนตรีนครขอนแก่นของภาคประชาสังคม อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 โดยมีความสัมพันธ์เชิงบวก ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ (r) เท่ากับ 0.81

สัมผัปปลาปะ (เจตนางดเว้นจากการสื่อสารที่ไร้ประโยชน์) ความสัมพันธ์กับการสื่อสารทางการเมืองในการเลือกตั้งนายกเทศมนตรีนครขอนแก่นของภาคประชาสังคม อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 โดยมีความสัมพันธ์เชิงบวก ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ (r) เท่ากับ 0.81

3. การบูรณาการหลักวจีสุจริตธรรมเพื่อการส่งเสริมการสื่อสารทางการเมืองในการเลือกตั้งนายกเทศมนตรีนครขอนแก่นของภาคประชาสังคม อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น สรุปได้ดังนี้

การบูรณาการหลักวจีสุจริตธรรมเพื่อการส่งเสริมการสื่อสารทางการเมืองในการเลือกตั้งนายกเทศมนตรีนครขอนแก่นของภาคประชาสังคม อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น ได้แก่ ด้านมุสาวาท เจตนางดเว้นจากการสื่อสารเท็จ การยึดหลักวจีสุจริตคือการสื่อสารอย่างโปร่งใส ให้ข้อมูลครบถ้วนรอบด้าน และตั้งอยู่บนข้อเท็จจริง ผู้สมัครควรหยุดการใช้ข้อมูลเท็จหรือสร้างกระแสปลอม แต่ควรเปลี่ยนไปสู่การนำเสนอนโยบายที่เป็นไปได้จริงและเป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม การพูดความจริงคือการแสดงความรับผิดชอบต่อเมืองและต่อประชาชน ซึ่งช่วยสร้างความไว้วางใจ เสริมความต่อเนื่องในการบริหาร และเป็นหัวใจของธรรมรัฐและธรรมาภิบาลทางการเมืองด้านปิสุณาวาจา เจตนาเว้นจากการสื่อสารทำร้ายผู้อื่น การงดเว้นปิสุณาวาจายังช่วยลดความบาดหมางในชุมชน ทำให้ประชาชนไม่แตกเป็นฝ่ายๆ และนำไปสู่การเลือกตั้งที่สงบ สุจริต และมีเกียรติ ตลอดจนสะท้อนความเป็นผู้ใหญ่ของผู้สมัคร ผู้ที่ใช้วจีสุจริตจะเป็นผู้นำที่ใจกว้าง เคารพความต่าง และพร้อมทำงานกับทุกฝ่ายเพื่อพัฒนาท้องถิ่นอย่างแท้จริง ด้านผรุสวาจา เจตนางดเว้นจากการสื่อสารหยาบคาย การเมืองที่ดีควรเป็นการแข่งขันอย่างสง่างาม ด้วยเหตุผล นโยบาย และวิสัยทัศน์ ไม่ใช่ด้วยอารมณ์หรือคำพูดรุนแรงที่สร้าง

ความแตกแยกหรือทะเลาะเบาะแว้งในชุมชน ผู้นำที่ดีต้องควบคุมอารมณ์ สื่อสารสุภาพ และให้เกียรติทุกฝ่าย เพราะวาจาที่สุภาพคือสัญลักษณ์ของภาวะผู้นำที่มีคุณธรรมและมีความน่าเชื่อถือ และด้านสัมผัปปลาปะ เจตนางดเว้นจากการสื่อสารที่ไร้ประโยชน์ หลักวจีสุจริตจึงหมายถึงการสื่อสารอย่างกระชับ ชัดเจน ตรงประเด็น และมีเป้าหมายชัดเจน ผู้สมัครควรนำเสนอแผนงานที่จับต้องได้ นโยบายที่เป็นประโยชน์ และแนวทางแก้ไขปัญหาอย่างเป็นรูปธรรม ไม่ใช่ใช้คำพูดเพ้อเจ้อเพื่อเบี่ยงเบนความสนใจหรือปกปิดจุดอ่อนของตน การงดเว้นสัมผัปปลาปะยังช่วยสร้างความเชื่อมั่น ทำให้ประชาชนรู้สึกว่าผู้สมัครจริงใจและเข้าใจปัญหาปากท้องของชาวบ้าน

อภิปรายผลการวิจัย

การอภิปรายผลในครั้งนี้ผู้วิจัยจะได้นำประเด็นที่มีความสำคัญปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการสื่อสารทางการเมืองในการเลือกตั้งนายกเทศมนตรีนครขอนแก่นของภาคประชาสังคม อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น มีประเด็นที่น่าสนใจสามารถนำมาอภิปรายผลได้ ดังนี้

1. ระดับการสื่อสารทางการเมืองในการเลือกตั้งนายกเทศมนตรีนครขอนแก่นของภาคประชาสังคม อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น

จากการศึกษาพบว่า ระดับการสื่อสารทางการเมืองในการเลือกตั้งนายกเทศมนตรีนครขอนแก่นของภาคประชาสังคม อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่าหลักวจีสุจริตธรรม โดยหลักมุสาวาท มีการสื่อสารที่สุภาพเรียบร้อยมีการสื่อสารที่ไม่เสแสร้งและสื่อสารอย่างตรงไปตรงมา ตลอดจนมีการสื่อสารด้วยความจริงใจและยึดถือความสัตย์จริงของการสื่อสารที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของคุณธรรม จริยธรรม และความรับผิดชอบต่อสังคม อันเป็นองค์ประกอบสำคัญของการสื่อสารทางการเมืองที่มีประสิทธิภาพ ส่วนปิสุณาวาจา หลีกเลี่ยงการใช้ถ้อยคำส่อเสียดหรือพาดพิงกลุ่มผลประโยชน์ทางการเมืองที่ตนไม่เห็นด้วย รวมถึงเว้นจากการสื่อสารที่มีลักษณะทำร้ายหรือบั่นทอนศักดิ์ศรีของผู้อื่นทางการเมือง ซึ่งสะท้อนถึงการยึดมั่นในหลักจริยธรรมและความรับผิดชอบต่อผลกระทบของการสื่อสารในพื้นที่สาธารณะ ขณะที่ผรุสวาจา การสื่อสารด้วยความสุจริตใจของนักการเมืองนับเป็นหัวใจสำคัญของการสื่อสารทางการเมืองที่มีคุณภาพ เนื่องจากช่วยเสริมสร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างนักการเมืองกับประชาชน และเอื้อต่อการพัฒนาระบอบประชาธิปไตยให้ดำเนินไปอย่างมั่นคงและยั่งยืน ท้ายที่สุด สัมผัปปลาปะ พฤติกรรมการสื่อสารของนักการเมือง มีลักษณะการสื่อสารที่ไร้ประโยชน์ ขาดคุณธรรมและจริยธรรม โดยเฉพาะหลักวจีสุจริตธรรม อันเป็นพื้นฐานสำคัญของการสร้างบรรยากาศทางการเมืองที่สร้างสรรค์และเอื้อต่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติในสังคม ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ พรรณนารายณ์ เข็มเพชร(2567) ได้วิจัยเรื่อง “การสื่อสารทางการเมืองตามแนววจีสุจริตธรรมของผู้ว่าราชการกรุงเทพมหานครในระยะเวลาปี พ.ศ.2565-พ.ศ. 2566” ผลการวิจัยพบว่า การสื่อสารทางการเมืองตามแนววจีสุจริตธรรมของผู้ว่าราชการกรุงเทพมหานครในระยะเวลาปี พ.ศ.2565 - พ.ศ. 2566 โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก

2. ความสัมพันธ์ระหว่างหลักวจีสุจริตธรรมกับการสื่อสารทางการเมืองของภาคประชาสังคม อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น พบว่า

หลักวจีสุจริตธรรมมีความสัมพันธ์กับการสื่อสารทางการเมืองในการเลือกตั้งนายกเทศมนตรีนครขอนแก่นของภาคประชาสังคม อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น โดยมีความสัมพันธ์เชิงบวก ทั้งนี้อาจเป็นเพาะว่า มีการสื่อสารเพื่อสร้างความสามัคคีในชุมชน ไม่พูดส่งเสริมทำให้สังคมเกิดการแตกแยก มีการสื่อสารกับประชาชนอย่างเสมอภาคและเท่าเทียมกันโดยปราศจากอคติ ไม่กล่าวพาดพิงนักการเมืองที่ท่านไม่เห็นด้วย ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ พัชรีญา ฟองจันตา(2567) เรื่อง ปัจจัยที่ส่งผลต่อความนิยมทางการเมืองของประชาชนต่อนักการเมืองท้องถิ่นในจังหวัดลำปาง พบว่า การสื่อสารและหลักวจีสุจริต มีความสัมพันธ์และส่งผลต่อความนิยมทางการเมืองของประชาชนต่อนักการเมืองท้องถิ่นในจังหวัดลำปาง

3. การบูรณาการหลักวจีสุจริตธรรมกับการสื่อสารทางการเมืองของภาคประชาสังคม อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น

จากผลการศึกษาพบว่า การสื่อสารทางการเมืองของผู้สมัครรับเลือกตั้งต้องสื่อสารอย่างโปร่งใสโดยงดเว้นการพูดปดหรือสร้างข่าวที่เป็นเท็จ แต่ให้มุ่งเน้นนโยบายที่เป็นจริงเพื่อสร้างความรับผิดชอบต่อประชาชน ต้องงดเว้นการพูดส่อเสียดเพื่อลดความขัดแย้งและแสดงถึงความใจกว้างที่พร้อมทำงานร่วมกับทุกฝ่าย หลีกเลี่ยงวาจาที่หยาบคาย โดยใช้เหตุผลและวิสัยทัศน์ในการแข่งขันอย่างสง่างาม แทนการใช้อารมณ์ และสุดท้ายคือการงดพูดเพ้อเจ้อ โดยเปลี่ยนมานำเสนอแผนงานที่กระชับชัดเจน และแก้ไขปัญหาได้จริง อันจะทำให้การสื่อสารทางการเมืองของภาคประชาสังคม อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น เป็นไปในแนวทางที่สร้างสรรซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของ พระมหาปรัชญ์ นภฺริสิริ (อัตถาพร)(2564) ได้วิจัยเรื่อง “การมีส่วนร่วมในการสื่อสารทางการเมืองของประชาชนในอำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น” ผลการวิจัยพบว่า ควรจัดกิจกรรมรณรงค์ให้ประชาชนจัดการเสวนาทางการเมืองในเชิงสร้างสรรค์อย่างต่อเนื่อง ควรมีพื้นที่ในการเสวนาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ทางการเมืองและควรจัดการเสวนาทางการเมืองที่ประชาชนสมัครใจ และสามารถแสดงความคิดเห็นได้อย่างอิสระเพื่อให้ประชาชนได้ร่วมอภิปรายแลกเปลี่ยนความรู้ เพื่อนำไปสู่การสังเคราะห์ข้อมูลในการแสดงออกทางการเมืองโดยยึดหลักวจีสุจริตในการสื่อสาร

องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

การบูรณาการหลักวจีสุจริตธรรมเพื่อการสื่อสารทางการเมืองในการเลือกตั้งนายกเทศมนตรีนครขอนแก่นของภาคประชาสังคม หลักวจีสุจริตธรรมเป็นกรอบคุณธรรมสำคัญสำหรับการสื่อสารทางการเมืองท้องถิ่น โดยเน้นความจริง โปร่งใส และงดเว้นคำพูดที่สร้างความแตกแยก ผู้สมัครต้องไม่ใช้

ข้อมูลเท็จ ไม่นินทาโจมตี และไม่ใช้วาจาหยาบคาย แต่ควรนำเสนอนโยบายที่เป็นไปได้จริงอย่างสุภาพและมีเหตุผล สารที่สื่อสารต้องตรงประเด็น มีประโยชน์ตรวจสอบได้ และเข้าใจง่าย ช่วยให้ประชาชนประเมินนโยบายได้อย่างรอบด้าน ช่องทางสื่อสารควรเอื้อต่อการมีส่วนร่วมของประชาชน และมีความรับผิดชอบต่อข้อมูลที่เผยแพร่ ทั้งผู้ส่งสารและผู้รับสารต้องมีวุฒิภาวะ ใช้เหตุผล และเคารพความเห็นต่าง ผู้รับสารควรตรวจสอบข้อมูลก่อนเชื่อหรือเผยแพร่ เพื่อไม่ให้ตกเป็นเครื่องมือของวาทกรรมบิดเบือน สุดท้าย หลักทั้งหมดนี้นำไปสู่การเลือกตั้งที่สุจริต สง่างาม และยกระดับวัฒนธรรมประชาธิปไตยในระดับท้องถิ่น ดังนั้น การนำหลักวจีสุจริตธรรมมาใช้ในการสื่อสารทางการเมืองเพื่อลดความขัดแย้งทางการเมืองที่เกิดจากการสื่อสารทางการเมือง ให้ตั้งอยู่บนความจริง สุภาพ และปราศจากถ้อยคำทำร้ายผู้อื่น ทั้งผู้สมัครและประชาชนต้องร่วมสร้างบรรยากาศการสื่อสารที่โปร่งใส ตรวจสอบได้ และมุ่งแก้ปัญหาชุมชนอย่างแท้จริง

จากผลการวิจัยสามารถนำมาสังเคราะห์ และเขียนเป็นภาพแสดงได้ดังต่อไปนี้

แผนภาพที่ 1.2 องค์ความรู้ที่สังเคราะห์ได้จากการวิจัย

จากแผนภาพจะเห็นได้ว่าการบูรณาการหลักวจีสุจริตธรรมเพื่อการสื่อสารทางการเมืองในการเลือกตั้งนายกเทศมนตรีนครขอนแก่นของภาคประชาสังคม หลักวจีสุจริตธรรมเป็นกรอบคุณธรรมสำคัญสำหรับการสื่อสารทางการเมืองท้องถิ่น โดยเน้นความจริง โปร่งใส และงดเว้นคำพูดที่สร้างความแตกแยก ผู้สมัครต้องไม่ใช้ข้อมูลเท็จ ไม่นินทาโจมตี และไม่ใช้วาจาหยาบคาย แต่ควรนำเสนอนโยบายที่เป็นไปได้จริงอย่างสุภาพและมีเหตุผล สารที่สื่อสารต้องตรงประเด็น มีประโยชน์ตรวจสอบได้ และ

เข้าใจง่าย ช่วยให้ประชาชนประเมินนโยบายได้อย่างรอบด้าน ช่องทางสื่อสารควรเอื้อต่อการมีส่วนร่วมของประชาชน และมีความรับผิดชอบต่อข้อมูลที่เผยแพร่ ทั้งผู้ส่งสารและผู้รับสารต้องมีวุฒิภาวะ ใช้เหตุผล และเคารพความเห็นต่าง ผู้รับสารควรตรวจสอบข้อมูลก่อนเชื่อหรือเผยแพร่ เพื่อไม่ให้ตกเป็นเครื่องมือของวาทกรรมบิดเบือน สุดท้าย หลักทั้งหมดนี้นำไปสู่การเลือกตั้งที่สุจริต สง่างาม และยกระดับวัฒนธรรมประชาธิปไตยในระดับท้องถิ่น ดังนั้น การนำหลักวจีสุจริตธรรมมาใช้ในการสื่อสารทางการเมืองเพื่อลดความขัดแย้งทางการเมืองที่เกิดจากการสื่อสารทางการเมือง ให้ตั้งอยู่บนความจริง สุภาพ และปราศจากถ้อยคำทำร้ายผู้อื่น ทั้งผู้สมัครและประชาชนต้องร่วมสร้างบรรยากาศการสื่อสารที่โปร่งใส ตรวจสอบได้ และมุ่งแก้ปัญหาชุมชนอย่างแท้จริง

สรุป

จากผลการวิจัยพบว่า ระดับการสื่อสารทางการเมืองในการเลือกตั้งนายกเทศมนตรีนครขอนแก่นของภาคประชาสังคม โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.24 เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านผู้ส่งสาร มีค่าเฉลี่ยสูงสุดเท่ากับ 4.24 รองลงมา คือ ด้านผู้รับสาร มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.24 และด้านสาร มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.23 ส่วนด้านช่องทางการสื่อสาร มีค่าเฉลี่ยต่ำสุดเท่ากับ 4.23 ตามลำดับหลักวจีสุจริตธรรมกับการสื่อสารทางการเมืองในการเลือกตั้งนายกเทศมนตรีนครขอนแก่นของภาคประชาสังคม โดยภาพรวม มีความสัมพันธ์กันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 (r= 0.91**) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่าทุกด้านมีความสัมพันธ์กับการสื่อสารทางการเมืองในการเลือกตั้งนายกเทศมนตรีนครขอนแก่นของภาคประชาสังคม และ การบูรณาการหลักวจีสุจริตธรรมเพื่อการสื่อสารทางการเมืองในการเลือกตั้งนายกเทศมนตรีนครขอนแก่นของภาคประชาสังคม อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น โดยการ พูดข้อมูลที่เป็นจริง การไม่พูดส่อเสียดหรือยุยงให้แตกแยก การไม่พูดคำหยาบ ก้าวร้าว ทำให้ผู้ฟังเจ็บช้ำน้ำใจ การไม่พูดเพ้อเจ้อ ไร้สาระ

ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัย ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

1. ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

1.1. เทศบาลนครขอนแก่นควรมีนโยบายในการส่งเสริมให้ประชาชนเข้าถึงช่องทางการสื่อสารโดยใช้สื่อออนไลน์ที่มีอยู่แล้ว เช่น Facebook โดยช่องทางการสื่อสาร ไม่เป็นการสื่อสารที่ทำร้ายผู้อื่นทางการเมือง เพื่อเป็นการยกระดับการสื่อสารทางการเมืองด้านช่องทางการสื่อสาร และด้านปิสุณาวาจา มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด

1.2 เทศบาลนครขอนแก่นควรนำหลักด้านช่องทางการสื่อสาร และด้านปิสุณาวาจามาใช้ในการแก้ปัญหาการเข้าไม่ถึงข้อมูลของประชาชน และพัฒนาช่องทางการสื่อสารให้หลากหลายช่องทาง

1.3 เทศบาลนครขอนแก่นควรมีหน่วยงานที่ดูแลการเลือกตั้งและช่องทางสื่อสาร ที่เอื้อต่อการมีส่วนร่วมของประชาชน และมีความรับผิดชอบต่อข้อมูลที่เผยแพร่ เพื่อให้การสื่อสารเป็นไปอย่างมีคุณภาพ

2. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

2.1. ควรมีการทำวิจัยเกี่ยวกับการบูรณาการหลักวจีสุจริตธรรมเพื่อการสื่อสารทางการเมืองใน พื้นที่อื่น ๆ เพื่อเปรียบเทียบความแตกต่าง หรือเพื่อให้ได้ข้อค้นพบที่สอดคล้องกับระดับการสื่อสารทางการเมืองในบริบทที่หลากหลาย

2.2 ควรมุ่งเน้นการศึกษาเกี่ยวกับ ปัญหาและอุปสรรค ในการใช้หลักวจีสุจริตธรรมในการสื่อสารทางการเมืองในระดับท้องถิ่น ในยุคดิจิทัล/สื่อสังคมออนไลน์ เพื่อหาแนวทางพัฒนาและปรับปรุงอย่างเป็นรูปธรรม

2.3 ควรมีการวิจัยเชิงคุณภาพเพื่อสัมภาษณ์เชิงลึกกลุ่มผู้มีอำนาจในการสื่อสารทางการเมือง (เช่น หัวหน้าทีมหาเสียง หรือผู้เชี่ยวชาญด้านสื่อ) เพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงลึกในการนำหลักธรรมไปใช้ในทางปฏิบัติ

เอกสารอ้างอิง

กองยุทธศาสตร์และงบประมาณ เทศบาลนครขอนแก่น. (2567). รายงานการติดตามและประเมินผลแผนพัฒนาเทศบาลนครขอนแก่น ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2567.

จีรศักดิ์ บุญภาค. (2567).“การประยุกต์หลักวจีสุจริตธรรมเพื่อส่งเสริมการสื่อสารทางการเมืองของผู้นำท้องถิ่นที่มีต่อประชาชนในอำเภอเมือง จังหวัดพิจิตร”. *สารนิพนธ์ รัฐศาสตรมหาบัณฑิต.* บัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยพุทธศักราช.

บุญชม ศรีสะอาด. (2545). *การวิจัยเบื้องต้น.* พิมพ์ครั้งที่ 7. กรุงเทพมหานคร: สุวีริยาสาส์น.

ปาริชาติ ชุมพงศ์. (2568).“การสื่อสารของนักการเมืองท้องถิ่นที่มีผลต่อการบริหารงานขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดนครศรีธรรมราช” *ดุษฎีนิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐศาสตร์.* (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระมหาปรัชญ์ นภภูริสิริ (อัตถาพร). (2564). “การมีส่วนร่วมในการสื่อสารทางการเมืองของประชาชนในอำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น”. *วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต.* บัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยพุทธศักราช.

พระสุทัศน์ กตสาโร (ปทุมแก้ว). (2556). “การศึกษาพุทธจริยธรรมกับการสื่อสารทางการเมือง”. *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา.* (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พัชรีญา ฟองจันตา. (2567). “พุทธวิธีสื่อสารเพื่อสร้างความนิยมทางการเมืองให้แก่ประชาชนของนักการเมืองท้องถิ่นในจังหวัดลำปาง”. *ดุษฎีนิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐศาสตร์.* (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

สำนักปลัดเทศบาล นครขอนแก่น. (2568). สรุปผลการวิเคราะห์เรื่องร้องเรียนและระดับความพึงพอใจผ่านระบบ Traffy Fondue และ Line @KhonKaenSmartCity.

_____. (2568). สรุปผลการวิเคราะห์เรื่องร้องเรียนและระดับความพึงพอใจผ่านระบบดิจิทัล ประจำปี 2568. ขอนแก่น: เทศบาลนครขอนแก่น.

สุรพล พรมกุล. (2566). การสื่อสารทางการเมืองเพื่อพัฒนาท้องถิ่นของคณะผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดขอนแก่น. *วารสารวิชาการวิทยาลัยบริหารศาสตร์.* 6 (3).

เอกสารรายชื่อองค์กาชุมชน/ชมรม เทศบาสนครขอนแก่น. สำนักสวัสดิการ เทศบาลนครขอนแก่น. (เอกสารอัดสำเนา). 2567

David K. Berlo. The Process of Communication. (New York: Holf. Rinehart and Winston Inc., 1960). p. 7

Taro Yamane. Elementary sampling theory. (New Jersey: Prentice-Hall, Inc, 1967). p.398.

การประยุกต์หลักอิทธิบาทธรรมเพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วมทางการเมืองของสตรีในเขตเทศบาลเมืองบ้านทุ่ม อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น

The Application Of The Iddhipāda Principles To Promote Women's Political Participation In Ban Thum Town Municipality At Mueang District In Khon Kaen Province

ณภัชนันท์ สืบสำราญ[1,*], สุรพล พรมกุล [2] และ สุธิพงษ์ สวัสดิ์ทา [3]
Napatchanan Suepsumran [1,*], Suraphon Promgun[2] and Sutipong Sawatta[3]

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาระดับการมีส่วนร่วมทางการเมืองของสตรีในเขตเทศบาลเมืองบ้านทุ่ม 2) เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างหลักอิทธิบาทธรรมกับการมีส่วนร่วมทางการเมืองของสตรีในเทศบาลเมืองบ้านทุ่ม 3) เพื่อนำเสนอการประยุกต์หลักอิทธิบาทธรรมเพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วมทางการเมืองของสตรีในเทศบาลเมืองบ้านทุ่ม การวิจัยเป็นแบบผสานวิธี ประกอบด้วยการวิจัยเชิงปริมาณ ใช้แบบสอบถามเป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลกับกลุ่มตัวอย่างคือสตรีที่มีอายุตั้งแต่ 18 ปีขึ้นไปที่อาศัยอยู่ในเขตเทศบาลเมืองบ้านทุ่ม จำนวน 382 คน สถิติที่ใช้ได้แก่ ค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ทดสอบสมมติฐานโดยใช้ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ของเพียร์สัน และการวิจัยเชิงคุณภาพ ใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 12 รูปหรือคน วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้เทคนิควิเคราะห์เนื้อหาเชิงพรรณนา

ผลการวิจัยพบว่า

1) ระดับการมีส่วนร่วมทางการเมืองของสตรีในเทศบาลเมืองบ้านทุ่ม อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.15 เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า ด้านการติดต่อกับราชการ มีค่าเฉลี่ยมากที่สุดเท่ากับ 4.24 รองลงมาคือ ด้านการเป็นผู้มีบทบาทในชุมชน ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.21 ด้านการเป็นผู้สื่อสารทางการเมือง ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.13 ด้านการมีส่วนร่วม ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.11 และด้านการเข้าไปมีส่วนร่วมกับกิจกรรมของพรรคการเมือง ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.09 ตามลำดับ

[1-3] มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น
[1-3] Mahachulalongkornrajavidyalaya University Khon Kaen Campus
* Corresponding author. E-mail: Napatchanan90@gmail.com

2) ความสัมพันธ์ระหว่างหลักอิทธิบาทธรรมกับการมีส่วนร่วมทางการเมืองของสตรีในเทศบาลเมืองบ้านทุ่ม พบว่า โดยภาพรวมมีความสัมพันธ์กันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 (r = 0.62)

3) แนวทางการประยุกต์หลักอิทธิบาทธรรมเพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วมทางการเมืองของสตรีในเทศบาลเมืองบ้านทุ่ม โดยส่งเสริมให้สตรีเกิดความพึงพอใจและแรงบันดาลใจในการมีส่วนร่วมทางการเมือง ผ่านการให้ความรู้ ความเข้าใจ และความตระหนักถึงความสำคัญของบทบาทสตรีในชุมชน พัฒนากลไกสนับสนุนที่ช่วยให้สตรีมีความเพียรในการมีส่วนร่วมอย่างต่อเนื่อง ส่งเสริมให้สตรีมีความตั้งใจและเอาใจใส่ในการเรียนรู้และติดตามข้อมูลข่าวสารทางการเมือง ส่งเสริมให้สตรีมีทักษะในการคิดวิเคราะห์ตรวจสอบข้อมูล

คำสำคัญ: การประยุกต์, หลักอิทธิบาทธรรม, ส่งเสริมการมีส่วนร่วมทางการเมืองของสตรี

Abstract

The objectives of this study were: 1) examine the level of women's political participation in Ban Thum Municipality; 2) investigate the relationship between the *Iddhipāda Dhamma* (the four bases of success) and women's political participation in Ban Thum Municipality; and 3) propose the application of the *Iddhipāda Dhamma* to promote women's political participation in Ban Thum Municipality. This research employed a mixed-methods approach. The quantitative component used a questionnaire to collect data from a sample of 382 women aged 18 years and over residing in Ban Thum Municipality. The statistics used for data analysis included frequency, percentage, mean, and standard deviation. The hypothesis was tested using Pearson's correlation coefficient. The qualitative component involved in-depth interviews with 12 key informants. Data were analyzed using descriptive content analysis.

The research findings were as follows:

1) The overall level of women's political participation in Ban Thum Municipality, Mueang District, Khon Kaen Province, was at a high level (mean = 4.15). When considered by aspect, contact with government agencies had the highest mean (4.24), followed by community leadership roles (4.21), political communication (4.13), general participation (4.11), and participation in political party activities (4.09), respectively.

2) The relationship between the *Iddhipāda Dhamma* and women's political participation in Ban Thum Municipality was found to be statistically significant at the 0.01 level (r = 0.62).

3) The guidelines for applying the *Iddhipāda Dhamma* to enhance women's political participation in Ban Thum Municipality include promoting women's satisfaction and motivation to participate in politics through knowledge provision, understanding, and awareness of the importance of women's roles in the community; developing supportive mechanisms that encourage sustained effort in participation; fostering determination and attentiveness in learning and following political information; and enhancing women's analytical thinking and information verification skills.

Keywords: Application, *Iddhipāda Dhamma*, Promote women's Political Participation

บทนำ

การมีส่วนร่วมทางการเมืองเป็นรากฐานสำคัญของการปกครองระบอบประชาธิปไตย เนื่องจากระบบการปกครองประชาธิปไตยแบบผู้แทนโดยประชาชนเลือกผู้แทน (รัฐบาล) ขึ้นทำหน้าที่แทนตนนั้น ยังไม่สามารถสนองตอบ และแก้ไขปัญหาความเดือดร้อนของประชาชนผู้เป็นเจ้าของอำนาจอธิปไตยได้อย่างทั่วถึง การมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนจึงมีส่วนสำคัญในการส่งเสริมบทบาทของผู้แทน เพื่อให้ผู้แทนที่ทำหน้าที่แทนประชาชนได้เข้าใจปัญหา และความต้องการของประชาชน การเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองไม่ใช่เฉพาะเป็นการเลือกผู้แทนเข้าไปทำหน้าที่แทนตนเท่านั้น แต่ยังรวมถึงการควบคุมตรวจสอบ ติดตามการทำงานของรัฐบาล หน่วยงานของรัฐ รวมทั้งมีส่วนร่วมในกระบวนตัดสินใจของรัฐบาลในนโยบาย การบริหารทั้งด้านการเมือง เศรษฐกิจ สังคม ที่ส่งผลกระทบต่อชีวิตความเป็นอยู่ และวิถีชีวิตของประชาชน การมีส่วนร่วมทางการเมืองจะเป็นตัวแปรสำคัญที่สุดของการพัฒนาระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยให้เกิดความต่อเนื่อง และยั่งยืนได้ผ่านการมีส่วนร่วมของประชาชนทุกภาคส่วน (สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, 2561)

แม้ว่าในปัจจุบันจะได้มีการเรียกร้องสิทธิของสตรีมากขึ้นทุกฝ่ายให้ความสำคัญและตระหนักถึงการมีส่วนร่วมทางการเมืองของสตรีตามการส่งเสริมการสนับสนุนให้สตรีเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองทั้งทางตรงและทางอ้อม เนื่องจากสตรีมีมุมมองในเรื่องต่าง ๆ ที่ละเอียดกว่าและสนใจในเรื่องที่เกี่ยวกับคุณภาพชีวิตของคนทุกกลุ่ม ต่างจากชายที่มักจะให้ความสำคัญในเรื่องใหญ่ๆมากกว่า เช่น ระบบโครงสร้างพื้นฐาน ความเจริญความปลอดภัยต่าง ๆ เป็นต้น การที่สตรีเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองมากขึ้นจะช่วยให้เกิดความเติมเต็มสมดุลและมีความยั่งยืนตอบสนองความต้องการของคนในสังคมและชุมชนท้องถิ่นทั้งหญิงและชายได้อย่างแท้จริง จากเหตุดังกล่าวการมีส่วนร่วมทางการเมืองในทุกระดับจึงจำเป็นที่จะต้องมีตัวแทนของสตรีและผู้ชายเข้าไปมีบทบาทในสัดส่วนที่เท่าเทียมกัน (พระปลัดสุริยา ชยเมโธ (ประจันตเสน), 2565)

ปัจจุบันสตรีเข้ามามีบทบาททางเมืองทั้งในทางตรงและทางอ้อม เข้ามาเป็นผู้เล่นการเมืองเองตั้งแต่ในระดับท้องถิ่น จนถึงระดับประเทศ ไม่ว่าจะเป็นสมาชิกผู้แทนราษฎร สมาชิกวุฒิสภา รัฐมนตรี จนถึงนายกรัฐมนตรี หรือออกไปใช้สิทธิทางการเมือง มีการแสดงความคิดเห็นทางการเมืองผ่านสื่ออนไลน์ส่วนตัวเช่น Facebook , Line, Tiktok ด้วยเหตุผลนี้เองที่ทำให้ผู้วิจัยต้องการศึกษาการมีส่วนร่วมทางการเมืองของสตรีในเขตเทศบาลเมืองบ้านทุ่ม อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น เพื่อที่จะได้ทราบอะไรที่ทำให้สตรีในพื้นที่หันมาสนใจและเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมือง จึงได้ทำการศึกษาความสัมพันธ์การมีส่วนร่วมทางการเมือง โดยประยุกต์ตามหลักอิทธิบาท 4 ซึ่งเป็นหลักธรรมที่เป็นเครื่องให้ถึงความสำเร็จ (ม.ม. (ไทย) 13/247/292) หากสตรีได้นำหลักธรรมอิทธิบาท 4 ประกอบด้วย ฉันทะ หมายถึง ความรัก พอใจในสิ่งที่มีอยู่ อาจลองสำรวจตนเองว่ามีความรักและพอใจในงานที่ตนเองทำหรือไม่ หากพบว่าตนเองไม่รักหรือพอใจในงานที่ทำมากพอ ก็จะช่วยให้มองเห็นแนวทางหรือสิ่งที่จะต้องเปลี่ยนแปลงในการทำงานได้ วิริยะ หมายถึง ความพากเพียรและความขยันอย่างต่อเนื่อง หากตั้งใจทำงานด้วยความขยัน พากเพียรก็จะช่วยเสริมให้งานที่ทำอยู่นั้นประสบความสำเร็จได้ไม่ยาก ทั้งนี้จะต้องไม่ลืมที่จะฝึกฝนและพัฒนาตนเองอยู่เสมอ จิตตะ หมายถึง ความเอาใจใส่ มุ่งมั่น และรับผิดชอบสิ่งนั้น ๆ โดยเฉพาะการใส่ใจและรับผิดชอบในงานที่ตนเองได้รับมอบหมาย หากทำงานด้วยความรักความขยัน ประกอบกับการรับผิดชอบงานที่ดีแล้ว ก็เป็นหนึ่งในหนทางที่ช่วยให้งานประสบความสำเร็จ ได้วิมังสา หมายถึง ความตระหนักไตร่ตรองถึงเหตุและผล ในการทำงานแต่ละครั้งจะต้องคำนึงถึงหลักและเหตุผลโดยใช้ทักษะและปัญญา เพื่อให้งานถูกต้องและไม่เกิดความผิดพลาดในครั้งต่อไป (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2545) มาประยุกต์ใช้เพื่อส่งเสริมการการมีส่วนร่วมทางการเมืองของสตรีจะทำให้สตรีประสบความสำเร็จ

ดังนั้น ผู้ศึกษาจึงสนใจศึกษาระดับการมีส่วนร่วมทางการเมืองของสตรีในเขตเทศบาลเมืองบ้านทุ่ม อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น และศึกษาว่าปัจจัยใดที่มีความสัมพันธ์ในการมีส่วนร่วมทางการเมืองของสตรี โดยจะศึกษาจากการเลือกตั้งเพราะการเลือกตั้งเป็นกระบวนการทางการเมืองที่มีความสำคัญและเป็นกลไกในการแสดงออกการมีส่วนร่วมทางการเมืองของภาคประชาชน กระบวนการและขั้นตอนการมีส่วนร่วมรูปแบบการมีส่วนร่วมทางการเมือง วัฒนธรรมทางการเมืองและการมีส่วนร่วมของประชาชน และการมีส่วนร่วมของประชาชนชาวไทยตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย เพื่อเป็นข้อมูลสารสนเทศในการพัฒนาการมีส่วนร่วมทางการเมืองของสตรีต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาระดับการมีส่วนร่วมทางการเมืองของสตรีในเขตเทศบาลเมืองบ้านทุ่ม อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น

2. เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างหลักอิทธิบาทธรรมกับการมีส่วนร่วมทางการเมืองของสตรีในเทศบาลเมืองบ้านทุ่ม อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น

3. เพื่อนำเสนอการประยุกต์หลักอิทธิบาทธรรมเพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วมทางการเมืองของสตรีในเทศบาลเมืองบ้านทุ่ม อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น

การทบทวนวรรณกรรม

ผู้วิจัยได้ทำการทบทวนแนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

1. หลักอิทธิบาท 4 เป็นหลักธรรมที่ทำให้ประสบความสำเร็จเป็นบันไดแห่งความสุขและความสำเร็จ คนเราเมื่อมีความรัก ความพอใจขยันหมั่นเพียรความเอาใจใส่ใคร่ครวญอยู่เสมอการทำงานย่อมมีประสิทธิภาพ และคนทำงานก็ย่อมมีความสุข (ม.ม. (ไทย) 13/247/292)

2. แนวคิดเกี่ยวกับการประยุกต์ เป็นการนำความรู้ในวิทยาการต่าง ๆ มาปรับใช้ให้เป็นประโยชน์ เช่น วิทยาศาสตร์ประยุกต์ คือ การนำความรู้ในวิชาการต่าง ๆ ของวิทยาศาสตร์ มาใช้ประโยชน์ในภาคปฏิบัติ ในด้านต่าง ๆ รวมทั้งการนำมาใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวัน (ราชบัณฑิตยสถาน, 2556)

3. แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมทางการเมือง การมีส่วนร่วมทางการเมืองเป็นกิจกรรมที่สตรีในเขตเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรเขตสองขอนแก่นเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมืองเพื่อสนองความต้องการของกลุ่มตน เพื่อให้การกระทำนั้นส่งผลไปถึงรัฐบาลหรือผู้นำทางการเมืองทั้งระดับชาติหรือท้องถิ่น เช่น การเลือกตั้ง การตัดสินใจเชิงนโยบายของรัฐบาลที่มีผลโดยตรงต่อประชาชน ผลแห่งการมีส่วนร่วมทางการเมืองอาจจะสำเร็จหรือไม่ก็ได้ ทั้งนี้ต้องเป็นกิจกรรมที่กระทำโดยสมัครใจของสมาชิกในสังคม เพื่อมุ่งหวังที่จะมีอิทธิพลต่อการเลือกผู้ปกครองประเทศ และมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายสาธารณะทั้งในทางตรงและทางอ้อม (Milbrath and Goel. 1997)

4. แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมทางการเมืองของสตรี บทบาทของสตรีในทางการเมืองการปกครองการพัฒนาสตรี หมายถึง ความพยายามที่จะกำหนดทิศทางการคลี่คลายของสังคม จะส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลง ในโครงสร้างเศรษฐกิจ การเมือง และการแบ่งงานระหว่างเพศที่จะเอื้ออำนวยให้กับสมาชิกในสังคม ไม่ว่าจะเป็นหญิงหรือชายได้รับผลประโยชน์จากการอยู่ร่วมกันในสังคมกันอย่างเท่าเทียมกันถ้วนหน้า (จีรติ ติงค์ภัทริย์, 2530)

5. แนวคิดเกี่ยวกับการเลือกตั้ง คือการแข่งขันทางอำนาจเพื่อเข้าไปสู่อำนาจ และการใช้อำนาจทางการเมือง โดยอาศัยกลไกกระบวนการของการเลือกตั้งเป็นเครื่องมือในการใช้ หลักประกันเพื่อให้การเลือกตั้งเป็นการแข่งขันเข้าสู่อำนาจอย่างสุจริตเที่ยงธรรม โดยคาดหวังหรือผลลัพธ์จากการเลือกตั้งว่าสามารถสะท้อนถึงเจตนารมณ์ที่สอดคล้องกับความต้องการของประชาชนมากที่สุด (เชาวณะ ไตรมาส, 2555)

กรอบแนวคิดการวิจัย

จากการทบทวนแนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ผู้วิจัยจึงนำมาสรุปเป็นกรอบแนวคิดในการวิจัย ได้ต่อไปนี้

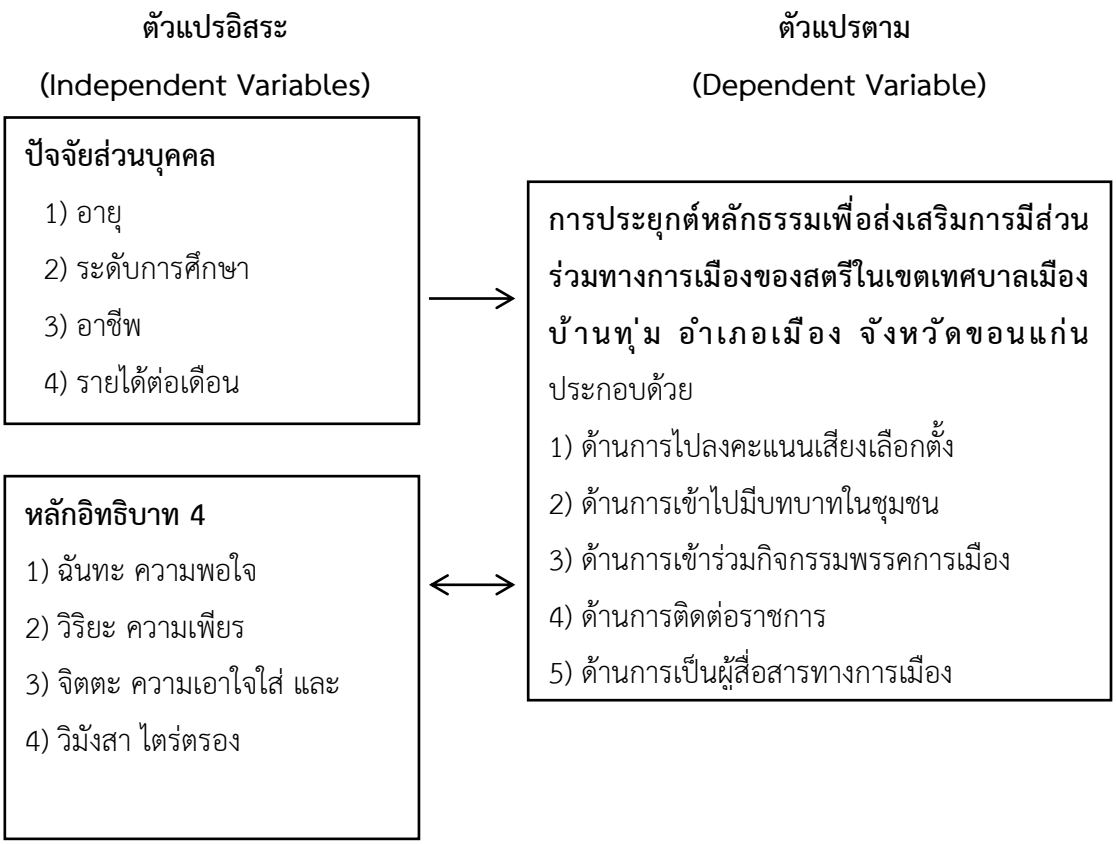

แผนภาพที่ 1.1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

ระเบียบวิธีวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง “การประยุกต์หลักอิทธิบาทธรรมเพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วมทางการเมืองของสตรีในเทศบาลเมืองบ้านทุ่ม อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น” ใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสานวิธี (Mixed Methods Research) ซึ่งเป็นการบูรณาการระหว่างการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) และการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ครอบคลุมและมีความลึกซึ้ง

การวิจัยเชิงปริมาณ ดำเนินการผ่านวิธีวิจัยเชิงสำรวจ (Survey Research) โดยใช้แบบสอบถาม (Questionnaire) เพื่อศึกษาระดับการประยุกต์หลักอิทธิบาทธรรมเพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วมทางการเมืองของสตรีในเทศบาลเมืองบ้านทุ่ม อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น กับ สตรีที่มีสิทธิ์เลือกตั้งในเขตเทศบาลเมืองบ้านทุ่ม อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่นจำนวน 382 คน ได้กำหนดของกลุ่ม

ตัวอย่าง โดยวิธีการของ Taro Yamane (Yamane, T., 1967) การวิเคราะห์ข้อมูล ดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสอบถาม โดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปเพื่อการวิจัยทางสังคมศาสตร์โดยใช้สถิติดังนี้ 1. สถิติพรรณนา (Descriptive Statistics) สำหรับอธิบายลักษณะทั่วไปของกลุ่มตัวอย่าง และพรรณนาระดับการบูรณาการหลักพรหมวิหารธรรมเพื่อส่งเสริมการเสริมสร้างความสงบสุขและความสามัคคีในชุมชนบ้านพักโรงเรียนนายสิบทหารบก โดยใช้สถิติในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ค่าความถี่ (Frequency) ค่าร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ย (Mean) และค่า เบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) ในการวิเคราะห์ข้อมูล 2. สถิติเชิงอนุมาน (Inferential Statistics) ผู้วิจัยศึกษาการประยุกต์หลักอิทธิบาทธรรมเพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วมทางการเมืองของสตรีในเทศบาลเมืองบ้านทุ่ม อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น โดยการใช้ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ของเพียร์สัน (Pearson's Product Moment Correlation)

การวิจัยเชิงคุณภาพใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) เพื่อทำความเข้าใจแนวทางการประยุกต์หลักอิทธิบาทธรรมเพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วมทางการเมืองของสตรีในเทศบาลเมืองบ้านทุ่ม อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) ในการสัมภาษณ์จำนวน 12 รูปหรือคน ได้แก่ นักวิชาการหรือผู้ปฏิบัติงานด้านพระพุทธศาสนา จำนวน 2 รูปหรือคน นักวิชาการหรือผู้ปฏิบัติงานด้านองค์การปกครองส่วนท้องถิ่น จำนวน 2 คน นักวิชาการหรือผู้ปฏิบัติงานด้านรัฐศาสตร์ จำนวน 2 คน และตัวแทนสตรีในเขตเทศบาลเมืองบ้านทุ่ม จำนวน 6 คน วิเคราะห์โดยใช้เทคนิคการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis Technique) ประกอบบริบท และประมวลผลเข้าด้วยกันรวมทั้งใช้แนวคิดจากเอกสารและผลวิจัยที่เกี่ยวข้องมาสนับสนุนในการวิเคราะห์เพื่อให้เห็นภาพรวม

ผลการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ทำการสำรวจจากกลุ่มตัวอย่างจำนวน 382 คน ผลการวิเคราะห์ปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม **อายุ** พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มีอายุอยู่ที่ 41-50 ปี มีจำนวน 127 คน คิดเป็นร้อยละ 33.20 รองลงมาคือ มีอายุอยู่ระหว่าง 31-40 ปี มีจำนวน 100 คน คิดเป็นร้อยละ 26.20 และน้อยที่สุด คือ ผู้มีอายุ 61 ปีขึ้นไป มีจำนวน 6 คน คิดเป็นร้อยละ 1.60 ตามลำดับ **ระดับการศึกษา** พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มีการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้น มีจำนวน 149 คน คิดเป็นร้อยละ 39.00 รองลงมาคือ มีการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย มีจำนวน 113 คน คิดเป็นร้อยละ 29.60 และน้อยที่สุดคือมีการศึกษาปริญญาตรี มีจำนวน 16 คน คิดเป็นร้อยละ 4.200 ตามลำดับ**อาชีพ** พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่ ประกอบอาชีพอิสระ/ธุรกิจส่วนตัว/รับจ้างทั่วไป จำนวน 167 คน คิดเป็นร้อยละ 43.70 รองลงมาได้แก่ ประกอบอาชีพเจ้าของ

กิจกรรม/ร้านค้า/ค้าขาย จำนวน 65 คน คิดเป็นร้อยละ 17.00 และน้อยที่สุดคือ ประกอบอาชีพข้าราชการ/รัฐวิสาหกิจ/พนักงานของรัฐ จำนวน 41 คน คิดเป็นร้อยละ 10.70 ตามลำดับ และ **รายได้เฉลี่ยต่อเดือน** พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มีรายได้เฉลี่ยต่อเดือนที่ระดับ 15,001 - 20,000 บาท มีจำนวน 124 คน คิดเป็นร้อยละ 32.50 รองลงมาคือ มีรายได้ 20,001 บาท ขึ้นไป จำนวน 110 คน คิดเป็นร้อยละ 28.80 และน้อยที่สุดคือ มีรายได้ไม่เกิน 5,000 บาท จำนวน 35 คน คิดเป็นร้อยละ 9.20 ตามลำดับ

วัตถุประสงค์ที่ 1 ระดับการปฏิบัติตามหลักอิทธิบาทธรรมกับการส่งเสริมการมีส่วนร่วมทางการเมืองของสตรีในเทศบาลเมืองบ้านทุ่ม อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น

ระดับการมีส่วนร่วมทางการเมืองของสตรีในเทศบาลเมืองบ้านทุ่ม อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น โดยภาพรวม โดยรวมอยู่ในระดับมาก ($\overline{X}$=4.15, S.D.=0.82) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ระดับการมีส่วนร่วมทางการเมืองของสตรีในเทศบาลเมืองบ้านทุ่ม อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น ด้านการติดต่อกับราชการ มีค่าเฉลี่ยมากที่สุดเท่ากับ 4.24 ค่า S.D.=0.75 รองลงมาคือ ด้านการเป็นผู้มีบทบาทในชุมชน ($\overline{X}$=4.21, S.D.=0.81) ด้านการเป็นผู้สื่อสารทางการเมือง ($\overline{X}$=4.13, S.D.=0.82) ด้านการมีส่วนร่วม ($\overline{X}$=4.11, S.D.=0.83) และด้านการเข้าไปมีส่วนร่วมกับกิจกรรมของพรรคการเมือง ($\overline{X}$=4.09, S.D.=0.87) ตามลำดับ

ระดับการปฏิบัติตามหลักอิทธิบาทธรรมกับการส่งเสริมการมีส่วนร่วมทางการเมืองของสตรีในเทศบาลเมืองบ้านทุ่ม อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น โดยรวมอยู่ในระดับมาก ($\overline{X}$=4.16, S.D.=0.81) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ ระดับการปฏิบัติตามหลักอิทธิบาทธรรมกับการส่งเสริมการมีส่วนร่วมทางการเมืองของสตรีในเทศบาลเมืองบ้านทุ่ม อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น อยู่ในระดับมากทุกข้อ โดยเรียงลำดับค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย พบว่า ข้อที่ 3 ด้านจิตตะ (ความเอาใจใส่) มีค่าเฉลี่ยมากที่สุดเท่ากับ 4.26 ค่า S.D.=0.75 รองลงมาได้แก่ ด้านวิมังสา (ความไตร่ตรอง ตรวจตรา) ($\overline{X}$=4.19, S.D.=0.80) ด้านวิริยะ (ความเพียร) ($\overline{X}$=4.17, S.D.=0.83) และด้านฉันทะ (ความพึงพอใจ) ($\overline{X}$=4.06, S.D.=0.88) ตามลำดับ

วัตถุประสงค์ที่ 2 ความสัมพันธ์ระหว่างหลักอิทธิบาทธรรมกับการมีส่วนร่วมทางการเมืองของสตรีในเทศบาลเมืองบ้านทุ่ม อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น

การวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างหลักอิทธิบาทธรรมกับการมีส่วนร่วมทางการเมืองของสตรีในเทศบาลเมืองบ้านทุ่ม อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น ผู้วิจัยหาค่าความสัมพันธ์ระหว่าง 2 ตัวแปร ด้วยการหาค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์เพียร์สัน (Pearson's Product Moment Correlation Coefficient) ดังนี้

ตารางที่ 1 ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ (r) การวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างหลักอิทธิบาทธรรมกับการมีส่วนร่วมทางการเมืองของสตรีในเทศบาลเมืองบ้านทุ่ม อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น

(n =382)

ตัวแปรอิสระ	จำนวน	ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ (r)	P-value
หลักอิทธิบาทธรรม	382	0.62	0.00**
ฉันทะ (ความพึงพอใจ)	382	0.55	0.00**
วิริยะ (ความเพียร)	382	0.57	0.00**
จิตตะ (ความเอาใจใส่)	382	0.48	0.00**
วิมังสา (ความไตร่ตรอง ตรวจตรา)	382	0.54	0.00**

** หมายถึง ระดับนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01

จากตารางที่ 1 ผลการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างหลักอิทธิบาทธรรมกับการมีส่วนร่วมทางการเมืองของสตรีในเทศบาลเมืองบ้านทุ่ม อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น พบว่า หลักอิทธิบาทธรรมมีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมทางการเมืองของสตรีในเทศบาลเมืองบ้านทุ่ม อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 โดยมีความสัมพันธ์เชิงบวก ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ (r) เท่ากับ 0.62

วัตถุประสงค์ที่ 3 แนวทางการประยุกต์หลักอิทธิบาทธรรมเพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วมทางการเมืองของสตรีในเทศบาลเมืองบ้านทุ่ม อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น สรุปได้ดังนี้

การประยุกต์หลักอิทธิบาทธรรม ได้แก่ **ฉันทะ วิริยะ จิตตะ และวิมังสา** สามารถเป็นกลไกสำคัญในการส่งเสริมการมีส่วนร่วมทางการเมืองของสตรีในระดับท้องถิ่นได้อย่างเป็นระบบ โดยช่วยเสริมแรงจูงใจ พัฒนาศักยภาพ และสร้างความมั่นคงทางความคิดในการมีบทบาททางการเมือง ดังนี้

1. ฉันทะ (ความพึงพอใจ/แรงบันดาลใจ) ควรส่งเสริมให้สตรีเกิดความพึงพอใจและแรงบันดาลใจในการมีส่วนร่วมทางการเมือง ผ่านการให้ความรู้ ความเข้าใจ และความตระหนักถึงความสำคัญของบทบาทสตรีในชุมชน การจัดกิจกรรมรณรงค์ การสื่อสารที่สร้างค่านิยมเชิงบวก และการยกย่องสตรีต้นแบบ ช่วยสร้างทัศนคติที่ดีและความเชื่อมั่นในศักยภาพของสตรีในการมีส่วนร่วมทางการเมืองทุกมิติ

2. วิริยะ (ความเพียร/ความมุ่งมั่น) ต้องพัฒนากลไกสนับสนุนที่ช่วยให้สตรีมีความเพียรในการมีส่วนร่วมอย่างต่อเนื่อง เช่น การจัดอบรมด้านการเมืองท้องถิ่น การสนับสนุนเวลาและทรัพยากร การลดภาระครอบครัวที่เป็นอุปสรรค และการส่งเสริมเครือข่ายสตรีในชุมชน

3. จิตตะ (ความเอาใจใส่/ความตั้งใจจริง) ควรส่งเสริมให้สตรีมีความตั้งใจและเอาใจใส่ในการเรียนรู้และติดตามข้อมูลข่าวสารทางการเมือง การจัดช่องทางสื่อสารที่เหมาะสม การเปิดพื้นที่ให้สตรีมีบทบาทในการสื่อสารชุมชน และการสนับสนุนการเป็นผู้นำด้านข่าวสาร

4. วิมังสา (ความไตร่ตรอง/การตรวจสอบอย่างมีเหตุผล) เป็นหลักสำคัญในการพัฒนาการมีส่วนร่วมทางการเมืองที่มีคุณภาพ โดยควรส่งเสริมให้สตรีมีทักษะในการคิดวิเคราะห์ ตรวจสอบข้อมูลและประเมินโครงการของรัฐหรือพรรคการเมือง

อภิปรายผลการวิจัย

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ที่ 1 ระดับการปฏิบัติตามหลักอิทธิบาทธรรมกับการส่งเสริมการมีส่วนร่วมทางการเมืองของสตรีในเทศบาลเมืองบ้านทุ่ม อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น

ระดับการปฏิบัติตามหลักอิทธิบาทธรรมกับการส่งเสริมการมีส่วนร่วมทางการเมืองของสตรีในเทศบาลเมืองบ้านทุ่ม อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น โดยรวมอยู่ในระดับมาก ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.16 ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่า สตรีในเทศบาลเมืองบ้านทุ่ม อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น มีความมุ่งมั่นที่จะใช้สิทธิและหน้าที่ของตนอย่างเต็มที่ เพื่อสนับสนุนการพัฒนาประชาธิปไตยในเทศบาลเมืองบ้านทุ่ม มีความสุขและความภาคภูมิใจในการมีส่วนร่วมทางการเมือง ไม่ว่าจะเป็นการเลือกตั้งหรือการมีส่วนร่วมในกิจกรรมสาธารณะ มีความตั้งใจที่จะรักษาและปกป้องสิทธิทางการเมืองของสตรี มีความพึงพอใจในการปฏิบัติหน้าที่พลเมือง เช่น การเข้าร่วมประชุมชุมชนหรือการแสดงความคิดเห็นต่อกิจการท้องถิ่น มีความตั้งใจในการติดตามข้อมูลข่าวสารทางการเมืองของเทศบาลเมืองบ้านทุ่มอย่างต่อเนื่อง มีความตระหนักและเอาใจใส่ต่อสิทธิทางการเมืองของตนเอง รวมทั้งปกป้องสิทธิของสตรีในชุมชน สอดคล้องกับการศึกษาของ สุรศักดิ์ อุดเมืองเพีย และจักรี ศรีจารุเมธีญาณ (2562) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง การประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท 4 ในการดำเนินชีวิตของประชาชนบ้านสะอาดตำบลกุดธาตุ อำเภอหนองนาคำ จังหวัดขอนแก่น ผลวิจัยพบว่า ความคิดเห็นของประชาชนต่อการประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท 4 ในการดำเนินชีวิตของประชาชนบ้านสะอาด ตำบลกุดธาตุ อำเภอหนองนาคำ จังหวัดขอนแก่น โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก และสอดคล้องกับ พิเชฐ ศรีหล้า ชัชพงศ์ และคณะ (2562) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง กลการประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท 4 เพื่อพัฒนาประสิทธิภาพการปฏิบัติงานของบุคลากรภาครัฐสังกัดกระทรวงมหาดไทยจังหวัดยโสธร ผลการวิจัยพบว่าบุคลากรมีการประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท 4 เพื่อพัฒนาประสิทธิภาพการปฏิบัติงานโดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ที่ 2 ความสัมพันธ์ระหว่างหลักอิทธิบาทธรรมกับการมีส่วนร่วมทางการเมืองของสตรีในเทศบาลเมืองบ้านทุ่ม อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น

การวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างหลักอิทธิบาทธรรมกับการมีส่วนร่วมทางการเมืองของสตรีในเทศบาลเมืองบ้านทุ่ม อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น พบว่า หลักอิทธิบาทธรรมมีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมทางการเมืองของสตรีในเทศบาลเมืองบ้านทุ่ม อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่นอย่างมีนัยสำคัญ

ทางสถิติที่ระดับ 0.01 โดยมีความสัมพันธ์เชิงบวก ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ (r) เท่ากับ 0.62 ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่า สตรีในเทศบาลเมืองบ้านทุ่ม อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่นมีการบูรณาการการปฏิบัติตามหลักอิทธิบาทธรรมในการที่จะมีส่วนร่วมทางการเมือง โดยที่การประยุกต์หลักอิทธิบาทธรรมเพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วมทางการเมืองของสตรีใน เทศบาลเมืองบ้านทุ่มจะช่วยสร้างความสมดุลระหว่างแรงจูงใจ ความมุ่งมั่น ความเอาใจใส่ และความสามารถในการคิดวิเคราะห์ ทำให้สตรีสามารถเข้ามามีบทบาทการเมืองได้อย่างมั่นคงและมีคุณภาพ ทั้งในบทบาทผู้ใช้สิทธิ ผู้ตรวจสอบ ผู้สื่อสาร ผู้ร่วมกิจกรรมทางการเมือง และผู้นำชุมชน เมื่อดำเนินการอย่างต่อเนื่องและเป็นระบบ แนวทางดังกล่าวจะช่วยยกระดับประชาธิปไตยท้องถิ่นให้มีความเข้มแข็ง โปร่งใส และมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง อันจะเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาชุมชนในระยะยาวสอดคล้องกับการศึกษาของ พิเชฐ ศรีหล้า และคณะ (2562) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง กลการประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท 4 เพื่อพัฒนาประสิทธิภาพการปฏิบัติงานของบุคลากรภาครัฐสังกัดกระทรวงมหาดไทยจังหวัดยโสธร ผลการวิจัยพบว่า บุคลากรมีการประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท 4 เพื่อพัฒนาประสิทธิภาพการปฏิบัติงาน บุคลากรต้องยึดหลักอิทธิบาท 4 ในการปฏิบัติงานพร้อมประเมินผลการปฏิบัติงานอย่างสม่ำเสมอ และรูปแบบการพัฒนาประสิทธิภาพการปฏิบัติงานของบุคลากรควรจะจัดในรูปแบบของการอบรมสัมมนาโดยใช้หลักอิทธิบาท 4 เป็นตัวกำหนดหัวข้อในการอบรมสัมมนาโดยการจัดทำเป็นคู่มือ

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ที่ 3 แนวทางการประยุกต์หลักอิทธิบาทธรรมเพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วมทางการเมืองของสตรีในเทศบาลเมืองบ้านทุ่ม อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น

จากผลการศึกษาพบว่า การประยุกต์หลักอิทธิบาทธรรมสามารถเป็นกลไกสำคัญในการส่งเสริมการมีส่วนร่วมทางการเมืองของสตรีในระดับท้องถิ่นได้อย่างเป็นระบบ โดยช่วยเสริมแรงจูงใจ พัฒนาศักยภาพ และสร้างความมั่นคงทางความคิดในการมีบทบาททางการเมือง โดยการส่งเสริมให้สตรีเกิดความพึงพอใจและแรงบันดาลใจในการมีส่วนร่วมทางการเมือง ผ่านการให้ความรู้ ความเข้าใจ และความตระหนักถึงความสำคัญของบทบาทสตรีในชุมชน การจัดกิจกรรมรณรงค์ การพัฒนากลไกสนับสนุนที่ช่วยให้สตรีมีความเพียรในการมีส่วนร่วมอย่างต่อเนื่อง การส่งเสริมเครือข่ายสตรีในชุมชน การส่งเสริมให้สตรีมีความตั้งใจและเอาใจใส่ในการเรียนรู้และติดตามข้อมูลข่าวสารทางการเมือง การส่งเสริมให้สตรีมีทักษะในการคิดวิเคราะห์ ตรวจสอบข้อมูล และประเมินโครงการของรัฐหรือพรรคการเมือง สอดคล้องกับการศึกษาของ พระปลัดสุริยา ชยเมโธ (ประจันตะเสน) (2564) ได้ทำการศึกษาเรื่อง การมีส่วนร่วมทางการเมืองของสตรีในเขตเทศบาลตำบลนาอ้อ อำเภอเมืองเลย จังหวัดเลย ผลการวิจัยพบว่า แนวทางในการพัฒนาการมีส่วนร่วมทางการเมืองของสตรีในเขตเทศบาลตำบลนาอ้อ อำเภอเมืองเลย จังหวัดเลย พบว่า ไปใช้สิทธิเลือกตั้งทุกครั้งที่มีการเลือกตั้ง ควรเข้าร่วมกิจกรรมทางการเมืองในชุมชน ประสานงานกับทางราชการเมื่อมีปัญหาเกิดขึ้นในชุมชน ร่วมตรวจสอบการทำงานของรัฐ ติดตามข่าวสารการเมืองจากโทรทัศน์ วิทยุ สื่อออนไลน์ มีจิตสำนึกในการให้บริการอย่างเต็มความสามารถ รวดเร็วและถูกต้อง และควรนำหลักพุทธธรรมมาบูรณาการในการทำงาน

องค์ความรู้ที่ได้รับจากการวิจัย

องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย การประยุกต์หลักอิทธิบาทธรรมเพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วมทางการเมืองของสตรีในเทศบาลเมืองบ้านทุ่ม อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น

การประยุกต์หลักอิทธิบาทธรรม ได้แก่ ฉันทะ วิริยะ จิตตะ และวิมังสา สามารถเป็นกลไกสำคัญในการส่งเสริมการมีส่วนร่วมทางการเมืองของสตรีในระดับท้องถิ่นได้อย่างเป็นระบบ โดยช่วยเสริมแรงจูงใจ พัฒนาศักยภาพ และสร้างความมั่นคงทางความคิดในการมีบทบาททางการเมือง ดังนี้

1. ฉันทะ (ความพึงพอใจ/แรงบันดาลใจ) ควรส่งเสริมให้สตรีเกิดความพึงพอใจและแรงบันดาลใจในการมีส่วนร่วมทางการเมือง ผ่านการให้ความรู้ ความเข้าใจ และความตระหนักถึงความสำคัญของบทบาทสตรีในชุมชน การจัดกิจกรรมรณรงค์ การสื่อสารที่สร้างค่านิยมเชิงบวก และการยกย่องสตรีต้นแบบ ช่วยสร้างทัศนคติที่ดีและความเชื่อมั่นในศักยภาพของสตรีในการมีส่วนร่วมทางการเมืองทุกมิติ

2. วิริยะ (ความเพียร/ความมุ่งมั่น) ต้องพัฒนากลไกสนับสนุนที่ช่วยให้สตรีมีความเพียรในการมีส่วนร่วมอย่างต่อเนื่อง เช่น การจัดอบรมด้านการเมืองท้องถิ่น การสนับสนุนเวลาและทรัพยากร การลดภาระครอบครัวที่เป็นอุปสรรค และการส่งเสริมเครือข่ายสตรีในชุมชน

3. จิตตะ (ความเอาใจใส่/ความตั้งใจจริง) ควรส่งเสริมให้สตรีมีความตั้งใจและเอาใจใส่ในการเรียนรู้และติดตามข้อมูลข่าวสารทางการเมือง การจัดช่องทางสื่อสารที่เหมาะสม การเปิดพื้นที่ให้สตรีมีบทบาทในการสื่อสารชุมชน และการสนับสนุนการเป็นผู้นำด้านข่าวสาร

4. วิมังสา (ความไตร่ตรอง/การตรวจสอบอย่างมีเหตุผล) เป็นหลักสำคัญในการพัฒนาการมีส่วนร่วมทางการเมืองที่มีคุณภาพ โดยควรส่งเสริมให้สตรีมีทักษะในการคิดวิเคราะห์ ตรวจสอบข้อมูล และประเมินโครงการของรัฐหรือพรรคการเมือง

ภาพที่ 1.2 องค์ความรู้จากการวิจัย

สรุป

ระดับการมีส่วนร่วมทางการเมืองของสตรีในเทศบาลเมืองบ้านทุ่ม อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น โดยภาพรวมอยู่ในระดับ เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า ด้านการติดต่อกับราชการ มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด รองลงมาคือ ด้านการเป็นผู้มีบทบาทในชุมชน ด้านการเป็นผู้สื่อสารทางการเมือง ด้านการมีส่วนร่วม และด้านการเข้าไปมีส่วนร่วมกับกิจกรรมของพรรคการเมืองตามลำดับ ความสัมพันธ์ระหว่างหลักอิทธิบาทธรรมกับการมีส่วนร่วมทางการเมืองของสตรีในเทศบาลเมืองบ้านทุ่ม โดยภาพรวมและร้านด้าน พบว่า มีความสัมพันธ์กันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 แนวทางการประยุกต์หลักอิทธิบาทธรรมเพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วมทางการเมืองของสตรีด้วยการส่งเสริมให้สตรีเกิดความพึงพอใจและแรงบันดาลใจในการมีส่วนร่วมทางการเมือง ผ่านการให้ความรู้ ความเข้าใจและความตระหนักถึงความสำคัญของบทบาทสตรีในชุมชน พัฒนากลไกสนับสนุนที่ช่วยให้สตรีมีความเพียรในการมีส่วนร่วมอย่างต่อเนื่อง ส่งเสริมให้สตรีมีความตั้งใจและเอาใจใส่ในการเรียนรู้และติดตามข้อมูลข่าวสารทางการเมือง ส่งเสริมให้สตรีมีทักษะในการคิดวิเคราะห์ ตรวจสอบข้อมูล

ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัย ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

1. ผลการวิจัยพบว่า การปฏิบัติตามหลักอิทธิบาทธรรมเพื่อการส่งเสริมการมีส่วนร่วมทางการเมืองของสตรีในเทศบาลเมืองบ้านทุ่ม อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น ด้านฉันทะ (ความพึงพอใจ) มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด ดังนั้น เทศบาลเมืองบ้านทุ่มควรกำหนดนโยบายเพื่อส่งเสริมการบูรณาการหลักฉันทะ (ความพึงพอใจ) เพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วมทางการเมืองของสตรีในเทศบาลเมืองบ้านทุ่ม

2. ผลการวิจัยพบว่า ด้านการเข้าไปมีส่วนร่วมกับกิจกรรมของพรรคการเมือง มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุดใน 4 ด้าน ดังนั้น เทศบาลเมืองบ้านทุ่มควรกำหนดโยบายเพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วมทางการเมืองของสตรีในเทศบาลเมืองบ้านทุ่ม ด้านการเข้าไปมีส่วนร่วมกับกิจกรรมของพรรคการเมือง เพิ่มขึ้น

3. เทศบาลเมืองบ้านทุ่มร่วมกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรจัดกิจกรรมหรือโครงการเพื่อส่งเสริมการบูรณาการหลักฉันทะ (ความพึงพอใจ) เพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วมทางการเมืองของสตรีในเทศบาลเมืองบ้านทุ่ม

4. เทศบาลเมืองบ้านทุ่มร่วมกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรจัดกิจกรรมหรือโครงการเพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วมทางการเมืองของสตรีในเทศบาลเมืองบ้านทุ่ม ด้านการเข้าไปมีส่วนร่วมกับกิจกรรมของพรรคการเมือง เพิ่มขึ้น

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรมีการทำวิจัยเกี่ยวกับรูปแบบการประยุกต์หลักอิทธิบาทธรรมเพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วมทางการเมืองของสตรีในเทศบาลเมืองบ้านทุ่ม อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่นที่เป็นการวิจัยเพื่อพัฒนาหรือการวิจัยแบบมีส่วนร่วม

2. ควรมุ่งเน้นการศึกษาเกี่ยวกับปัจจัยเชิงสาเหตุเกี่ยวกับการประยุกต์หลักอิทธิบาทธรรมเพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วมทางการเมืองของสตรีในเทศบาลเมืองบ้านทุ่ม อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น ทั้งนี้เพื่อเป็นข้อมูลในการวางแผนพัฒนาและปรับปรุงการมีส่วนร่วมทางการเมืองของสตรีในเทศบาลเมืองบ้านทุ่ม ให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

เอกสารอ้างอิง

จีรติ ติงค์ภัทริย์. (2530). *แนวคิดเรื่องการพัฒนาสตรี.* ในคณะสังคมวิทยา (บ.ก.), สตรีไทยในสมัยรัตนโกสินทร์และการศึกษาวิจัยงานพัฒนาสตรี. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

เชาวณะ ไตรมาส. (2555). *การเลือกตั้งแบบใหม่*: ทำไมคนไทยต้องไปเลือกตั้ง. สุขุมและบุตร.

พระปลัดสุริยา ชยเมโธ (ประจันตเสน), (2565). การมีส่วนร่วมทางการเมืองของสตรีในเขตเทศบาลตำบลนาอ้อ อำเภอเมืองเลยจังหวัดเลย *วิทยานิพนธ์ศึกษารัฐศาสตร์มหาบัณฑิต*, บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระปลัดสุริยา ชยเมโธ (ประจันตะเสน), (2564). “การมีส่วนร่วมทางการเมืองของสตรีในเขตเทศบาลตำบลนาอ้อ อำเภอเมืองเลย จังหวัดเลย”, *วิทยานิพนธ์หลักสูตรรัฐศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชารัฐศาสตร์* บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), (2545). *ธรรมนูญชีวิต*, พิมพ์ครั้งที่ 46, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์กรมศาสนา.

พิเชฐ ศรีหล้า ชัชพงศ์ เทียมทันวณิช วรเชษฐ์ โทอื้น และณัฐพล จินดารัมย์, (2562). “การประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท 4 เพื่อพัฒนาประสิทธิภาพการปฏิบัติงานของบุคลากรภาครัฐสังกัดกระทรวงมหาดไทย จังหวัดยโสธร”. *วารสารบัณฑิตศึกษามหาจุฬาขอนแก่น*, 6 (3), 665-666.

ราชบัณฑิตยสถาน. (2556). พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554 เฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเนื่องในโอกาสพระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา 7 รอบ 5 ธันวาคม 2554. นานมีบุ๊คพับลิเคชั่น.

สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, (2561). *การมีส่วนร่วมทางการเมืองในระบอบประชาธิปไตย,* กรุงเทพมหานคร : สำนักการพิมพ์ กลุ่มงานผลิตเอกสาร.

สุรศักดิ์ อุดเมืองเพีย, จักรีศรี จารุเมธีญาณ, (2562). “การประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท 4 ในการดำเนินชีวิตของประชาชน บ้านสะอาด ตำบลกุดธาตุ อำเภอหนองนาคำ จังหวัดขอนแก่น”, *วารสารมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน*, 1 (1), 41-42.

Milbrath, L. W., & Goel, M. L. (1977). Political participation: How and why do people get involved in politics? (2nd ed.). Rand McNally College Publishing.

Yamane, T. (1967). Mathematical formulae for sample size determination (2nd ed.). Harper and Row.

การบูรณาการหลักพรหมวิหารธรรมเพื่อเสริมสร้างความสงบสุขและความสามัคคีในชุมชนบ้านพักโรงเรียนนายสิบทหารบก ตำบลหนองแก อำเภอหัวหิน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์

Integration of Brahmavihara Dhamma to Promote Peace and Unity in The Community of The Army Non-Commissioned Officer School Residencenong Kae Subdistrict at Hua Hin District in PrachuapkhiriKhan Province

จักรี พยอมหอม[1,*], สุรพล พรมกุล [2] และ สุธิพงษ์ สวัสดิ์ทา [3]
Chakri Payomhom [1,*], Suraphon Promgun[2] and Sutipong Sawatta[3]

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาระดับการเสริมสร้างความสงบสุขและความสามัคคีในชุมชนบ้านพักโรงเรียนนายสิบทหารบก 2) เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างหลักพรหมวิหารธรรมกับการเสริมสร้างความสงบสุขและความสามัคคีในชุมชนบ้านพักโรงเรียนนายสิบทหารบก 3) เพื่อนำเสนอการบูรณาการหลักพรหมวิหารธรรมเพื่อเสริมสร้างความสงบสุขและความสามัคคีในชุมชนบ้านพักโรงเรียนนายสิบทหารบก การวิจัยเป็นแบบผสานวิธี ประกอบด้วยการวิจัยเชิงปริมาณ ประชากรชุมชนบ้านพักโรงเรียนนายสิบทหารบก จำนวนทั้งสิ้น 1,243 คน ใช้แบบสอบถามเป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลกับกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 304 คน สถิติที่ใช้ได้แก่ ค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ทดสอบสมมติฐานโดยใช้ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ของเพียร์สัน และการวิจัยเชิงคุณภาพ ใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 12 คน ได้แก่ นักวิชาการหรือผู้ปฏิบัติงานด้านพระพุทธศาสนา 2 คน นักวิชาการหรือผู้ปฏิบัติงานด้านรัฐศาสตร์ 4 คน ผู้ปฏิบัติงานด้านการปกครองส่วนท้องถิ่น 3 คน ผู้ปฏิบัติงานด้านการปกครองส่วนท้องที่ 3 คน การวิเคราะห์ข้อมูลแบบสัมภาษณ์ วิเคราะห์โดยใช้เทคนิคการวิเคราะห์เนื้อหา ประกอบบริบท และประมวลผลเข้าด้วยกัน รวมทั้งใช้แนวคิดจากเอกสารและผลวิจัยที่เกี่ยวข้องมาสนับสนุนในการวิเคราะห์เพื่อให้เห็นภาพรวมวิเคราะห์ข้อมูลโดยการวิเคราะห์เนื้อหาเชิงพรรณนา

[1-3] มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น
[1-3] Mahachulalongkornrajavidyalaya University Khon Kaen Campus
* Corresponding author. E-mail: payomhom948@gmail.com

ผลการวิจัยพบว่า

1) ระดับการปฏิบัติตามหลักพรหมวิหาร 4 กับการเสริมสร้างความสงบสุขและความสามัคคีในชุมชนบ้านพักโรงเรียนนายสิบทหารบก โดยรวมอยู่ในระดับมาก ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.49 เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า อยู่ในระดับมากที่สุด จำนวน 2 ด้าน ได้แก่ ด้านเมตตา และ ด้านกรุณา อยู่ในระดับมาก จำนวน 2 ด้าน ได้แก่ ด้านมุทิตา และด้านอุเบกขา 2) ความสัมพันธ์ระหว่างหลักพรหมวิหารธรรมกับการเสริมสร้างความสงบสุขและความสามัคคีในชุมชนบ้านพักโรงเรียนนายสิบทหารบก พบว่า หลักพรหมวิหารธรรมมีความสัมพันธ์กับการเสริมสร้างความสงบสุขและความสามัคคีในชุมชนบ้านพักโรงเรียนนายสิบทหารบก อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 (r=0.82) 3) แนวทางการบูรณาการหลักพรหมวิหารธรรมในชุมชนบ้านพักโรงเรียนนายสิบทหารบก คือการนำหลักเมตตา หลักกรุณา หลักมุทิตา และหลักอุเบกขาไปใช้ในการอยู่ร่วมกันอย่างเป็นระบบ ได้แก่ การส่งเสริมความปรารถนาดีต่อกัน การดูแลกันทั้งในระดับบุคคลและระดับนโยบาย การพัฒนาระบบช่วยเหลือผู้เดือดร้อนอย่างเป็นรูปธรรม การส่งเสริมการยินดีต่อความสำเร็จผู้อื่น ผ่านกิจกรรมชื่นชมร่วม ระบบเชิดชูเกียรติ และการพัฒนากระบวนการตัดสินใจที่เป็นกลาง โปร่งใส และบังคับใช้กฎอย่างเท่าเทียม

คำสำคัญ: หลักพรหมวิหารธรรม, การเสริมสร้างความสงบสุขและความสามัคคี, โรงเรียนนายสิบทหารบก

Abstract

The objectives of this study were: 1) to examine the level of peacebuilding and unity within the housing community of the Non-Commissioned Officer School; 2) to investigate the relationship between the Four Brahmavihāra principles and peacebuilding and unity in this community; and 3) to propose an approach for integrating the Brahmavihāra principles to enhance peace and unity within the community. This research employed a mixed-methods design. The quantitative component utilized a questionnaire administered to a sample of 304 participants. Statistical analyses included frequency, percentage, mean, standard deviation, and hypothesis testing through Pearson's correlation coefficient. The qualitative component involved in-depth interviews with 12 key informants. These include 2 Buddhist scholars or practitioners, 4 political science scholars or practitioners, 3 local government officials, and 3 local administration officials, and interview data was analyzed using content analysis techniques, incorporating context and processing the data. Concepts from

relevant documents and research were also used to support the analysis and provide an overview. Descriptive content analysis was employed to analyze the data.

The findings revealed that:

1) The overall level of adherence to the Four Brahmavihāra principles and the enhancement of peace and unity in the community was high, with an average score of 4.49. When considered individually, two aspects—mettā (loving-kindness) and karuṇā (compassion)—were rated at the highest level, while muditā (sympathetic joy) and upekkhā (equanimity) were rated at a high level.

2) The relationship between the Brahmavihāra principles and peacebuilding and unity in the housing community was statistically significant at the 0.01 level (r = 0.82).

3) The proposed approach for integrating the Brahmavihāra principles involves applying mettā*,* karuṇā*,* muditā*, and* upekkhā systematically in communal living. This includes fostering goodwill among residents, providing care at both individual and policy levels, establishing concrete assistance systems for those in distress, promoting appreciation for others' successes through recognition activities, and developing neutral, transparent, and equitable decision-making processes.

Keywords: Brahmavihāra principles, Peacebuilding and unity, Non-Commissioned Officer School

บทนำ

ในประเทศไทยการเสริมสร้างความสงบสุขและความสามัคคีในประเทศไทยเป็นเป้าหมายสำคัญในการพัฒนาประเทศ เพื่อให้ประชาชนมีคุณภาพชีวิตที่ดีและสามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติสุข แนวทางที่สามารถนำมาใช้ในการเสริมสร้างความสงบสุขและความสามัคคีได้แก่การส่งเสริมคุณธรรมและจริยธรรม การสร้างระบบการบริหารจัดการที่มีธรรมาภิบาล การพัฒนาความเข้าใจระหว่างกลุ่มคนที่มีความหลากหลาย และการส่งเสริมการพัฒนาอย่างยั่งยืนการส่งเสริมคุณธรรมและจริยธรรมในสังคมมีบทบาทสำคัญในการสร้างบรรยากาศที่ดีระหว่างบุคคลและชุมชน การนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา เช่น หลักพรหมวิหาร 4 มาใช้ในชีวิตประจำวันสามารถช่วยให้คนมีจิตใจที่ดีและมีเมตตาต่อกัน สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติได้จัดทำโครงการฝึกอบรมคุณธรรมเพื่อส่งเสริมการอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข โดยมีการอบรมเจ้าหน้าที่รัฐและประชาชนเพื่อเสริมสร้างความมีน้ำใจ ความเมตตาและความเข้าใจระหว่างกัน (สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, 2562)

ในปัจจุบัน สังคมไทยเผชิญกับปัญหาความขัดแย้งและความแตกแยกที่เพิ่มมากขึ้น ทั้งในระดับครอบครัว ชุมชน และระดับประเทศ ความขัดแย้งดังกล่าวส่งผลให้เกิดความไม่สงบสุข และลดความเชื่อถือไว้วางใจระหว่างบุคคลหรือกลุ่มคนภายในชุมชน โดยเฉพาะในชุมชนที่มีความหลากหลายทางด้านอาชีพและความรับผิดชอบ การสร้างความสามัคคีในสังคมจึงกลายเป็นเป้าหมายสำคัญในการพัฒนาให้เกิดความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน และเป็นปัจจัยที่เอื้อต่อการพัฒนาสังคมให้มีความมั่นคงและยั่งยืน (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), 2539) การเสริมสร้างความสงบสุขและความสามัคคีในชุมชนจำเป็นต้องอาศัยปัจจัยทางสังคมและจิตใจ ซึ่งในทางพระพุทธศาสนา มีหลักธรรมหลายประการที่สามารถนำมาใช้ในการเสริมสร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างบุคคลและกลุ่มคน หลักธรรมที่มีความสำคัญและเกี่ยวข้องกับการสร้างความสามัคคีในชุมชน ได้แก่ พรหมวิหาร 4 (เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา) ซึ่งเน้นการมีเมตตาและการเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อกัน การสื่อสารที่สร้างสรรค์ การช่วยเหลือกัน และการเคารพในสิทธิและความเท่าเทียมของผู้อื่น (พุทธทาสภิกขุ, 2555)

ชุมชนบ้านพักโรงเรียนนายสิบทหารบก ตำบลหนองแก อำเภอหัวหิน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ เป็นชุมชนสำคัญเนื่องจากมีข้าราชการทหารและครอบครัวอาศัยอยู่ การแก้ไขปัญหาที่ส่งผลต่อความสงบสุขและความสามัคคีในชุมชนจึงจำเป็นต่อการรักษาคุณภาพชีวิตและความมั่นคงทางสังคม โดยปัญหาที่สำคัญในชุมชนนี้ ได้แก่ การสื่อสารที่ไม่ทั่วถึง ความขัดแย้งระหว่างครอบครัว และการขาดกิจกรรมเสริมสร้างความสัมพันธ์ การขาดการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพการสื่อสารที่ไม่ทั่วถึงทำให้การเผยแพร่ข้อมูลที่จำเป็น เช่น ข้อมูลด้านความปลอดภัยหรือการจัดกิจกรรมชุมชน ไม่ได้ผลเต็มที่ สำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ระบุว่าปัญหานี้เกิดจากการขาดประชุมและช่องทางออนไลน์ที่ชัดเจน ส่งผลให้ประชาชนรู้สึกถูกละเลยและขาดความไว้วางใจ (สำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัดประจวบคีรีขันธ์, 2564) ความขัดแย้งเล็กน้อยระหว่างครอบครัว ความขัดแย้งที่เกิดจากความคิดเห็นหรือค่านิยมที่แตกต่างกันสามารถก่อให้เกิดความตึงเครียดได้ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) กล่าวถึงการใช้หลักธรรมของศาสนาพุทธ เช่น เมตตา กรุณา และอุเบกขา ในการสร้างความเข้าใจและลดความขัดแย้งระหว่างสมาชิกในชุมชน (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2547) การขาดกิจกรรมที่ส่งเสริมความสัมพันธ์และการมีส่วนร่วมในชุมชน การขาดกิจกรรมที่เปิดโอกาสให้คนในชุมชนมีส่วนร่วม ทำให้สมาชิกไม่รู้สึกเป็นส่วนหนึ่ง การจัดกิจกรรมเสริมสร้างความสัมพันธ์เช่น การประชุม การออกกำลังกาย หรือการจัดงานประเพณีท้องถิ่นช่วยให้เกิดความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน รายงานขององค์การบริหารส่วนตำบลหนองแกระบุว่าโครงการ “ปฏิบัติการความสุข” เน้นกิจกรรมที่ชาวบ้านสามารถเข้าร่วมได้ ช่วยส่งเสริมความสามัคคีในชุมชน (องค์การบริหารส่วนตำบลหนองแก, 2565)

ด้วยเหตุนี้ผู้วิจัยจึงทำการศึกษาการบูรณาการหลักพรหมวิหารธรรมกับการเสริมสร้างความสงบสุขและความสามัคคีในชุมชนบ้านพักโรงเรียนนายสิบทหารบก ตำบลหนองแก อำเภอหัวหิน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ โดยจะทำการศึกษาระดับการเสริมสร้างความสงบสุขและความสามัคคีในชุมชนบ้านพักโรงเรียนนายสิบทหารบก ตำบลหนองแก อำเภอหัวหิน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างหลักพรหมวิหารธรรมกับการเสริมสร้างความสงบสุขและความสามัคคีในชุมชนบ้านพักโรงเรียนนายสิบทหารบก ตำบลหนองแก อำเภอหัวหิน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ และศึกษาการบูรณาการหลักพรหมวิหารธรรมเพื่อส่งเสริมการเสริมสร้างความสงบสุขและความสามัคคีในชุมชนบ้านพักโรงเรียนนายสิบทหารบก ตำบลหนองแก อำเภอหัวหิน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ เพื่อนำไปสู่การเสริมสร้างความสงบสุขและความสามัคคีในชุมชนบ้านพักโรงเรียนนายสิบทหารบก ตำบลหนองแก อำเภอหัวหิน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาระดับการเสริมสร้างความสงบสุขและความสามัคคีในชุมชนบ้านพักโรงเรียนนายสิบทหารบก ตำบลหนองแก อำเภอหัวหิน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์
2. เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างหลักพรหมวิหารธรรมกับการเสริมสร้างความสงบสุขและความสามัคคีในชุมชนบ้านพักโรงเรียนนายสิบทหารบก ตำบลหนองแก อำเภอหัวหิน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์
3. เพื่อนำเสนอการบูรณาการหลักพรหมวิหารธรรมเพื่อเสริมสร้างความสงบสุขและความสามัคคีในชุมชนบ้านพักโรงเรียนนายสิบทหารบก ตำบลหนองแก อำเภอหัวหิน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์

การทบทวนวรรณกรรม

ผู้วิจัยได้ทำการทบทวนแนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

1. หลักพรมหวิหาร 4 ผู้มีพรหมวิหารที่แท้จริงต้องประกอบด้วยเป็นบุคคลผู้มีเมตตา กรุณา มุทิตา ทั้งเมตตา กรุณา มุทิตาต้องประกอบด้วย อุเบกขา ทั้งสิ้น โดยมีอุเบกขาเป็นตัวกำกับอีกครั้งหนึ่ง หากบุคคลผู้ใดไม่มีเมตตา กรุณา จิตใจก็จะโหดเหี้ยม ไม่มีมุทิตาจิตก็อิจฉาริษยา ไม่มีอุเบกขาเขาก็ไม่รู้จักการวางเฉย ไม่รู้จักปล่อยวาง มีแต่ความยึดมั่นถือมั่น ทำให้จิตใจไม่มีความสงบปกติสุข ไม่เป็นที่พึงปรารถนาถึงพร้อมด้วยพรหมวิหารธรรมทั้ง 4 ประการได้ยาก แต่ถ้าปฏิบัติได้ถึงพร้อมด้วยเมตตา กรุณา มุทิตาอุเบกขา ผู้นั้นย่อมจะเป็นผู้ถึงพร้อมซึ่งพรหมวิหารที่ถูกต้องแท้จริงและบริบูรณ์ จะก่อให้เกิดคุณประโยชน์แก่ผู้ปฏิบัติทั้งส่วนตัวและส่วนรวม

พรหมวิหาร 4 จึงเป็นทั้งกรอบแนวคิดเชิงจริยธรรมและทฤษฎีการพัฒนาจิตใจ ที่เน้นความสมดุล ความเป็นกลาง และความสัมพันธ์อันดีระหว่างบุคคล ซึ่งหากบุคคลสามารถปฏิบัติได้อย่างครบถ้วน จะก่อให้เกิดความสงบสุขทั้งในระดับปัจเจกและระดับสังคม อันเป็นพื้นฐานสำคัญของการอยู่ร่วมกันอย่างสันติและยั่งยืน.

2. แนวคิดเกี่ยวกับการบูรณาการ เป็นการประยุกต์หลักพรหมวิหารธรรมกับศาสตร์สากลผสมผสานให้สมบูรณ์ เพื่อให้ได้องค์ความรู้ใหม่และนำสิ่งที่เกี่ยวข้องมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงหรือสิ่งที่เป็นองค์ประกอบต่างๆ ที่ไม่ว่าจะเป็นวิธีการต่างๆความรู้สาขาต่างๆเป็นต้น มาประสานหรือร่วมกันอย่างกลมกลืนเพื่อให้การกระทำนั้นๆ เกิดความสมบูรณ์ยิ่งขึ้นนอกจากนี้ยังรวมถึงการทำงานร่วมกันเพื่อมุ่งสู่ความสำเร็จและเป้าหมายร่วมกันอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล

การบูรณาการหลักพรหมวิหารธรรมกับศาสตร์สากล จึงเป็นทั้งกรอบแนวคิดและทฤษฎีที่สำคัญในการพัฒนาองค์ความรู้และการปฏิบัติ โดยเน้นความสมดุลระหว่างคุณธรรมและวิชาการ อันจะนำไปสู่การพัฒนาที่มีคุณภาพ ยั่งยืน และสอดคล้องกับบริบทของสังคมร่วมสมัย.

3. แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม การเปิดโอกาสให้ทุกภาคส่วนร่วมมือกันการตัดสินใจ การดำเนินกิจกรรม การติดตามตรวจสอบ และการประเมินผลร่วมกันเป็นไปอย่างมีอิสรภาพเสมอภาคนำผลที่ได้มาปรับปรุงแก้ไขพัฒนางานเพื่อพัฒนาหรือใช้ความคิดสร้างสรรค์ และความเชี่ยวชาญของแต่ละคนในการแก้ปัญหาของชุมชนและพัฒนางานในกลุ่มให้มีความโปร่งใสและให้มีประสิทธิภาพยิ่ง ๆ ขึ้นซึ่งรูปแบบการมีส่วนร่วม ประกอบด้วย 4 ด้าน คือ ร่วมในการตัดสินใจ ร่วมในการปฏิบัติการ ร่วมในการรับผลประโยชน์ และร่วมในการประเมินผล

แนวคิดการมีส่วนร่วมจึงเป็นทั้งหลักการและทฤษฎีที่ส่งเสริมความร่วมมือ ความโปร่งใส และความเสมอภาคในการพัฒนา โดยเน้นการมีบทบาทของทุกภาคส่วนอย่างแท้จริง ซึ่งจะช่วยเพิ่มประสิทธิภาพและประสิทธิผลของการดำเนินงาน รวมทั้งนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนในระดับชุมชนและสังคมโดยรวม.

4. แนวคิดเกี่ยวกับความสามัคคี ความสามัคคีเป็นคุณธรรมพื้นฐานที่คนในสังคมยอมรับว่าเป็นสิ่งสำคัญและหากที่ใดมีความสามัคคีต่อกัน จะอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขโดยพร้อมเพรียงกัน ไม่ว่าสังคมขนาดเล็ก เช่น ครอบครัว ไปจนถึงสังคมขนาดใหญ่ เช่น ประเทศ โลก หากขาดความสามัคคี ย่อมไม่สามารถดำรงอยู่ได้

ความสามัคคีจึงเป็นทั้งคุณธรรมและกรอบแนวคิดเชิงทฤษฎีที่มีบทบาทสำคัญต่อการสร้างความสงบสุขและความเข้มแข็งของสังคม โดยเป็นปัจจัยที่ทำให้สมาชิกในสังคมสามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุข พร้อมเพรียง และมุ่งสู่เป้าหมายร่วมกันอย่างยั่งยืน.

กรอบแนวคิดการวิจัย

จากการทบทวนแนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ผู้วิจัยจึงนำมาสรุปเป็นกรอบแนวคิดในการวิจัย ได้ต่อไปนี้

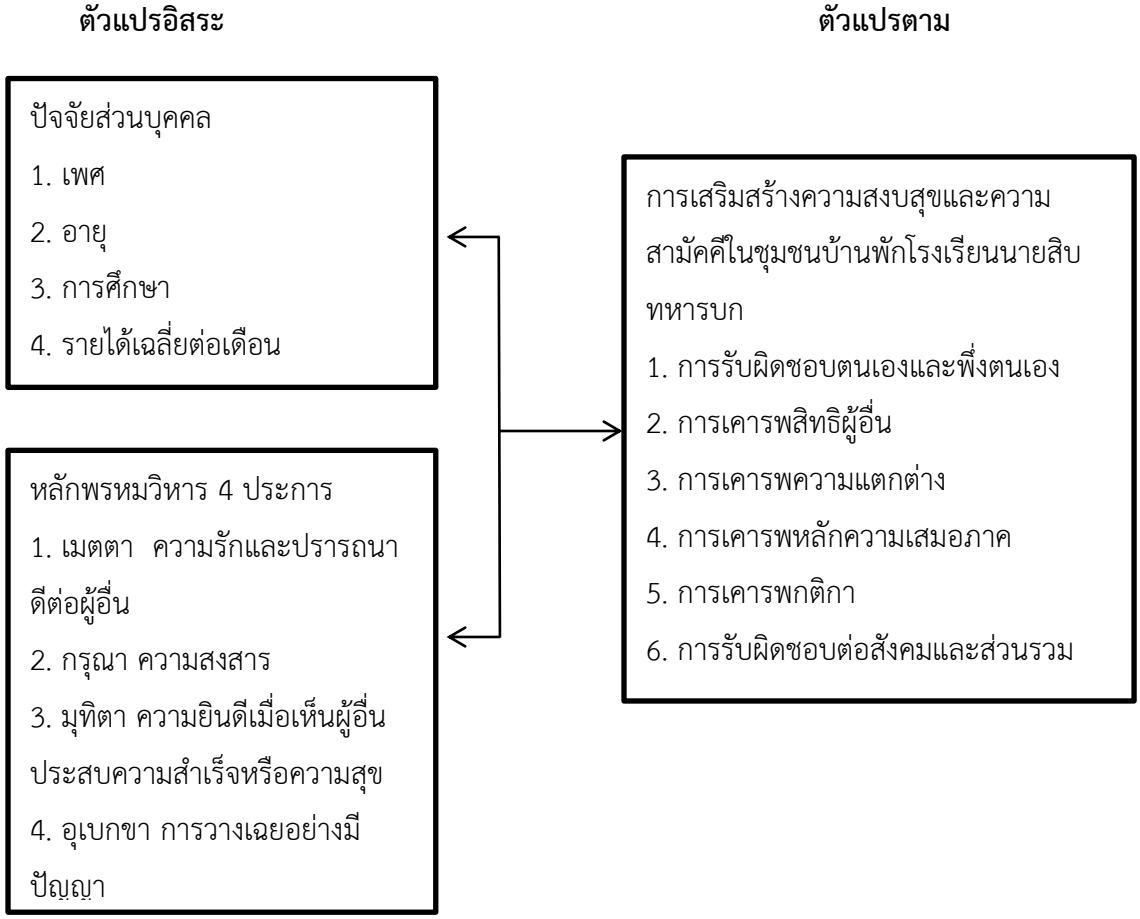

แผนภาพที่ 1.1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

ระเบียบวิธีวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง “การบูรณาการหลักพรหมวิหารธรรมเพื่อส่งเสริมการเสริมสร้างความสงบสุขและความสามัคคีในชุมชนบ้านพักโรงเรียนนายสิบทหารบก ตำบลหนองแก อำเภอหัวหิน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์” ใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสานวิธี (Mixed Methods Research) ซึ่งเป็นการบูรณาการระหว่างการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) และการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ครอบคลุมและมีความลึกซึ้ง

การวิจัยเชิงปริมาณ ดำเนินการผ่านวิธีวิจัยเชิงสำรวจ (Survey Research) โดยใช้แบบสอบถาม (Questionnaire) เพื่อศึกษาระดับการบูรณาการหลักพรหมวิหารธรรมเพื่อส่งเสริมการ

เสริมสร้างความสงบสุขและความสามัคคีในชุมชนบ้านพักโรงเรียนนายสิบทหารบก ตำบลหนองแก อำเภอหัวหิน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์กับ ประชากร (Population) จำนวนทั้งสิ้น 1,243 คน (ฝ่ายสวัสดิการโรงเรียนนายสิบทหารบก, 2564) คำนวณขนาดตัวอย่างที่เหมาะสมสำหรับการวิจัยครั้งนี้ใช้สูตรของทาโร่ ยามาเน่ (Taro Yamane, 1973) ได้กลุ่มตัวอย่างจำนวน 304 คน การวิเคราะห์ข้อมูลดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสอบถาม โดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปเพื่อการวิจัยทางสังคมศาสตร์โดยใช้สถิติ ดังนี้ 1. สถิติพรรณนา (Descriptive Statistics) สำหรับอธิบายลักษณะทั่วไปของกลุ่มตัวอย่างและพรรณนาระดับการบูรณาการหลักพรหมวิหารธรรมเพื่อส่งเสริมการเสริมสร้างความสงบสุขและความสามัคคีในชุมชนบ้านพักโรงเรียนนายสิบทหารบก โดยใช้สถิติในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ค่าความถี่ (Frequency) ค่าร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ย (Mean) และค่า เบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) ในการวิเคราะห์ข้อมูล 2. สถิติเชิงอนุมาน (Inferential Statistics) ผู้วิจัยศึกษาหลักพรหมวิหารธรรมที่มีความสัมพันธ์กับการเสริมสร้างความสงบสุขและความสามัคคีในชุมชนบ้านพักโรงเรียนนายสิบทหารบก โดยการใช้ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ของเพียร์สัน (Pearson's Product Moment Correlation)

การวิจัยเชิงคุณภาพใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) เพื่อทำความเข้าใจแนวทางการบูรณาการหลักพรหมวิหารธรรมเพื่อส่งเสริมการเสริมสร้างความสงบสุขและความสามัคคีในชุมชนบ้านพักโรงเรียนนายสิบทหารบก ตำบลหนองแก อำเภอหัวหิน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) ในการสัมภาษณ์ จำนวน 12 คน ได้แก่ นักวิชาการหรือผู้ปฏิบัติงานด้านพระพุทธศาสนา 2 คน นักวิชาการหรือผู้ปฏิบัติงานด้านรัฐศาสตร์ 4 คน ผู้ปฏิบัติงานด้านการปกครองส่วนท้องถิ่น 3 คน ผู้ปฏิบัติงานด้านการปกครองส่วนท้องที่ 3 คน การวิเคราะห์ข้อมูลแบบสัมภาษณ์วิเคราะห์โดยใช้เทคนิคการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis Technique) ประกอบบริบท และประมวลผลเข้าด้วยกันรวมทั้งใช้แนวคิดจากเอกสารและผลวิจัยที่เกี่ยวข้องมาสนับสนุนในการวิเคราะห์เพื่อให้เห็นภาพรวม

ผลการวิจัย

1.ระดับการเสริมสร้างความสงบสุขและความสามัคคีในชุมชนบ้านพักโรงเรียนนายสิบทหารบก ตำบลหนองแก อำเภอหัวหิน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์

ระดับการปฏิบัติตามหลักพรหมวิหาร 4 กับการเสริมสร้างความสงบสุขและความสามัคคีในชุมชนบ้านพักโรงเรียนนายสิบทหารบก ตำบลหนองแก อำเภอหัวหิน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ โดยรวมอยู่ในระดับมาก ($\overline{X}$=4.49) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ การปฏิบัติตามหลักพรหมวิหาร 4 กับการเสริมสร้างความสงบสุขและความสามัคคีในชุมชนบ้านพักโรงเรียนนายสิบทหารบก ตำบลหนองแก

อำเภอหัวหิน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ อยู่ในระดับมากที่สุด จำนวน 2 ด้าน ได้แก่ ด้านเมตตา (ความรักและปรารถนาดีต่อผู้อื่น) ($\overline{X}$=4.56) และ ด้านกรุณา (ความสงสารและพร้อมจะช่วยเหลือผู้อื่นที่ตกทุกข์ได้ยาก) ($\overline{X}$=4.54) อยู่ในระดับมาก จำนวน 2 ด้าน ได้แก่ ด้านมุทิตา (ความยินดีเมื่อเห็นผู้อื่นประสบความสำเร็จหรือความสุข) ($\overline{X}$=4.45) และด้านอุเบกขา (การวางเฉยและการไม่เอนเอียงในการตัดสินใจ) ($\overline{X}$=4.39) ตามลำดับ

ระดับการเสริมสร้างความสงบสุขและความสามัคคีในชุมชนบ้านพักโรงเรียนนายสิบทหารบก ตำบลหนองแก อำเภอหัวหิน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ โดยภาพรวม อยู่ในระดับมาก ($\overline{X}$=4.29) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า ระดับการเสริมสร้างความสงบสุขและความสามัคคีในชุมชนบ้านพักโรงเรียนนายสิบทหารบก ตำบลหนองแก อำเภอหัวหิน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ด้านการรับผิดชอบต่อสังคมและส่วนร่วม มีค่าเฉลี่ยมากที่สุดเท่ากับ 4.45 รองลงมาคือ ด้านการรับผิดชอบตนเองและพึ่งตนเอง ($\overline{X}$=4.38) ด้านการเคารพความแตกต่าง ($\overline{X}$=4.29) ด้านการเคารพความเสมอภาค ($\overline{X}$=4.27) ด้านการเคารพสิทธิผู้อื่น ($\overline{X}$=4.21) และด้านการเคารพกติกา ($\overline{X}$=4.15) ตามลำดับ

2. ความสัมพันธ์ระหว่างหลักพรหมวิหารธรรมกับการเสริมสร้างความสงบสุขและความสามัคคีในชุมชนบ้านพักโรงเรียนนายสิบทหารบก ตำบลหนองแก อำเภอหัวหิน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์

การวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างหลักพรหมวิหารธรรมกับการเสริมสร้างความสงบสุขและความสามัคคีในชุมชนบ้านพักโรงเรียนนายสิบทหารบก ตำบลหนองแก อำเภอหัวหิน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ผู้วิจัยหาค่าความสัมพันธ์ระหว่าง 2 ตัวแปร ด้วยการหาค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์เพียร์สัน (Pearson's Product Moment Correlation Coefficient) ดังนี้

ตารางที่ 1 ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ (r) การวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างหลักพรหมวิหารธรรมกับการเสริมสร้างความสงบสุขและความสามัคคีในชุมชนบ้านพักโรงเรียนนายสิบทหารบก ตำบลหนองแก อำเภอหัวหิน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์

(n =304)

ตัวแปรอิสระ	จำนวน	ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ (r)	P-value
หลักพรหมวิหาร 4	304	0.82	0.00**
เมตตา	304	0.28	0.00**
กรุณา	304	0.66	0.00**
มุทิตา	304	0.73	0.00**
อุเบกขา	304	0.79	0.00**

** หมายถึง ระดับนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01

จากตารางที่ 1 ผลการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างหลักพรหมวิหารธรรมกับการเสริมสร้างความสงบสุขและความสามัคคีในชุมชนบ้านพักโรงเรียนนายสิบทหารบก ตำบลหนองแก อำเภอหัวหิน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ พบว่า หลักพรหมวิหารธรรมมีความสัมพันธ์กับการเสริมสร้างความสงบสุขและความสามัคคีในชุมชนบ้านพักโรงเรียนนายสิบทหารบก ตำบลหนองแก อำเภอหัวหิน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 โดยมีความสัมพันธ์เชิงบวก ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ (r) เท่ากับ 0.82

3. แนวทางการบูรณาการหลักพรหมวิหารธรรมเพื่อเสริมสร้างความสงบสุขและความสามัคคีในชุมชนบ้านพักโรงเรียนนายสิบทหารบก ตำบลหนองแก อำเภอหัวหิน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ สรุปได้ดังนี้

1) ด้านเมตตา (ความรักและปรารถนาดีต่อผู้อื่น) การบูรณาการหลักเมตตาในชุมชนบ้านพักโรงเรียนนายสิบทหารบก ควรเริ่มจากการปลูกฝังจิตสำนึกแห่งความปรารถนาดีต่อกัน ให้ทุกคนในชุมชนมองเห็นกันและกันในฐานะเพื่อนมนุษย์ผู้ร่วมอยู่ร่วมกิน ไม่แบ่งแยกยศตำแหน่งหรือหน้าที่ การสร้างแนวปฏิบัติการบริหารความสัมพันธ์ที่อิงหลักอธิปไตยทางธรรม โดยเน้นการสอนให้สมาชิกเข้าใจว่า การมีเมตตา คือ การเคารพความเป็นอิสระและคุณค่าในตนเองของผู้อื่น อย่างไร้เงื่อนไข การดูแลเอาใจใส่เพื่อนร่วมชุมชนเป็นพันธกิจเชิงสถาบัน ไม่ใช่แค่ความสมัครใจส่วนบุคคล แต่ต้องนำเมตตาจิตมาแปลงเป็นนโยบายการจัดสรรที่พักอาศัยและสวัสดิการตามความจำเป็น เมตตาธรรมต้องถูกปฏิบัติผ่าน การสร้างความสัมพันธ์ใกล้ชิดในระดับกลุ่มย่อย

2) ด้านกรุณา (ความรักและปรารถนาดีต่อผู้อื่น) การบูรณาการหลักกรุณาเป็นรากฐานของการอยู่ร่วมกันอย่างมีมนุษยธรรม การบูรณาการกรุณาในชุมชนควรเน้นการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน

ระบบการสร้างขวัญและกำลังใจที่ยั่งยืน ระบบการบริหารจัดการภาวะวิกฤตที่ยืดหยุ่นและมีมนุษยธรรมในระดับนโยบาย ต้องได้รับการปฏิบัติการผ่านเครือข่ายอาสาสมัครที่มีความพร้อมและได้รับการฝึกฝนอย่างดี เสนอให้มีการอาสาสมัครกรุณาเพื่อนพึ่งพา โดยการคัดเลือกและฝึกอบรมสมาชิกที่มีความสนใจและทักษะเฉพาะด้าน และ การให้ความช่วยเหลือด้านทักษะและกำลังใจโดยตรง ให้มีคลินิกแบ่งปันทักษะและความช่วยเหลือโดยให้สมาชิกที่มีความเชี่ยวชาญเฉพาะด้าน

3) ด้านมุทิตา (ความยินดีเมื่อเห็นผู้อื่นประสบความสำเร็จ หรือความสุข) การบูรณาการในชุมชนทหารควรเริ่มจากการสร้างค่านิยมยินดีร่วม การจัดเวทีการให้กำลังใจและความชื่นชมแบบย้อนกลับ โดยส่งเสริมให้ผู้ที่ประสบความสำเร็จ หรือผู้ที่ได้รับความช่วยเหลือจากเพื่อนบ้านเป็นผู้กล่าวคำชื่นชมและยกย่อง การยกย่องเชิดชูเกียรติคุณที่มีความโปร่งใสและอิงหลักความสามารถ โดยอาจจัดกิจกรรมในลักษณะ เพื่อนชื่นชมเพื่อน โดยส่งเสริมให้สมาชิกแต่ละกลุ่มบ้านจัดกิจกรรมแสดงความยินดีต่อเพื่อนบ้านที่ประสบความสำเร็จ

4) ด้านอุเบกขา (การวางเฉยและการไม่เอนเอียงในการตัดสินใจ) การบูรณาการในชุมชนทหารควรเริ่มจากการเป็นผู้สังเกตการณ์และที่ปรึกษาด้านจริยธรรม ในกระบวนการบริหารชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในคณะกรรมการระงับข้อพิพาท รวมทั้งการเป็นผู้ประเมินความสมเหตุสมผลทางจริยธรรม ในการตัดสินใจของคณะกรรมการชุมชนการจัดเวิร์คช็อปการตัดสินใจอย่างมีเหตุผลและเป็นกลาง โดยเน้นการคัดเลือกสมาชิกที่มีความอาวุโส มีความน่าเชื่อถือ และที่สำคัญคือ ไม่ได้มีส่วนได้ส่วนเสียโดยตรง พร้อมทั้งการจัดทำคู่มือการตัดสินใจและการบริหารที่มีธรรมาภิบาล การไกล่เกลี่ยข้อพิพาท การจัดสรรหน้าที่และความรับผิดชอบส่วนกลางที่เป็นธรรมอย่างเหมาะสมชัดเจน

อภิปรายผลการวิจัย

1. ระดับการปฏิบัติตามหลักพรหมวิหาร 4 กับการเสริมสร้างความสงบสุขและความสามัคคีในชุมชนบ้านพักโรงเรียนนายสิบทหารบก ตำบลหนองแก อำเภอหัวหิน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์

จากการวิจัยพบว่า ระดับการปฏิบัติตามหลักพรหมวิหาร 4 กับการเสริมสร้างความสงบสุขและความสามัคคีในชุมชนบ้านพักโรงเรียนนายสิบทหารบก ตำบลหนองแก อำเภอหัวหิน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ โดยภาพรวม อยู่ในระดับมาก ทั้งนี้อาจเป็นเพราะ หลักพรหมวิหารธรรมซึ่งประกอบด้วย เมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา เป็นหลักธรรมที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้อย่างเหมาะสมกับบริบทของชุมชนทหาร ซึ่งเป็นชุมชนที่มีลักษณะเฉพาะด้านวินัย โครงสร้างอำนาจ และการอยู่ร่วมกันของครอบครัวกำลังพล การที่ระดับการปฏิบัติตามหลักพรหมวิหาร 4 อยู่ในระดับมาก อธิบายได้ว่า ชุมชนบ้านพักโรงเรียนนายสิบทหารบกเป็นชุมชนที่มีทุนทางสังคม และ ทุนทางคุณธรรม

ค่อนข้างเข้มแข็ง สมาชิกในชุมชนมีความคุ้นเคยใกล้ชิดกัน มีความสัมพันธ์แบบเครือญาติทางสังคม และมีเป้าหมายร่วมกันในการดำรงชีวิตอย่างสงบเรียบร้อย ภายใต้กรอบวินัยและค่านิยมของสถาบันทหาร ส่งผลให้การปฏิบัติต่อกันด้วยจิตเมตตา ความเอื้ออาทร และความรับผิดชอบต่อส่วนรวมเกิดขึ้นอย่างเป็นรูปธรรม สอดคล้องกับการศึกษาของ พระครูปลัดจักรพันธ์ กิตติภาโร (บุญกาญจน์) (2560) ที่ทำการศึกษาเรื่อง รูปแบบการสร้างสันติสุขของชุมชนตามหลักพระพุทธศาสนาในอำเภอบางกรวย จังหวัดนนทบุรี ผลการศึกษา พบว่า การประยุกต์ใช้หลักพรหมวิหารธรรมในการสร้างสันติสุขของชุมชนในอำบางกรวย จังหวัดนนทบุรี พบว่าโดยภาพรวม อยู่ในระดับมาก และสอดคล้องกับ ไพฑูรย์ มาเมือง ที่ศึกษาเรื่อง การบริหารตามหลักพรหมวิหารธรรมขององค์การบริหารส่วนตำบลชัยพฤกษ์ ตำบลชัยพฤกษ์ อำเภอเมืองเลย จังหวัดเลย ผลการศึกษาพบว่า การบริหารตามหลักพรหมวิหารธรรมขององค์การบริหารส่วนตำบลชัยพฤกษ์ ตำบลชัยพฤกษ์ อำเภอเมืองเลย จังหวัดเลย โดยภาพรวม อยู่ในระดับมาก

2. ความสัมพันธ์ระหว่างหลักพรหมวิหารธรรมกับการเสริมสร้างความสงบสุขและความสามัคคีในชุมชนบ้านพักโรงเรียนนายสิบทหารบก ตำบลหนองแก อำเภอหัวหิน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์

ผลการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างหลักพรหมวิหารธรรมกับการเสริมสร้างความสงบสุขและความสามัคคีในชุมชนบ้านพักโรงเรียนนายสิบทหารบก ตำบลหนองแก อำเภอหัวหิน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ พบว่า หลักพรหมวิหารธรรมมีความสัมพันธ์กับการเสริมสร้างความสงบสุขและความสามัคคีในชุมชนบ้านพักโรงเรียนนายสิบทหารบก ตำบลหนองแก อำเภอหัวหิน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่า หลักพรหมวิหารธรรมมิได้เป็นเพียงหลักจริยธรรมเชิงนามธรรม หากแต่ทำหน้าที่เป็น ทุนทางคุณธรรม ที่ส่งผลเชิงรูปธรรมต่อการเสริมสร้างความสงบสุขและความสามัคคีในชุมชนบ้านพักโรงเรียนนายสิบทหารบก โดยเฉพาะการผสานคุณค่าของเมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา เข้ากับโครงสร้างวินัยและการบริหารจัดการแบบทหาร ทำให้ชุมชนสามารถรักษาความเป็นระเบียบ ความเป็นธรรม และความเอื้ออาทรควบคู่กันได้อย่างสมดุล อันเป็นรากฐานสำคัญของการพัฒนาชุมชนทหารให้มีความเข้มแข็งและยั่งยืน การยึดถือและการปฏิบัติตามหลักพรหมวิหารธรรมจึงมีบทบาทสำคัญในฐานะกลไกเชิงคุณธรรม ที่จะช่วยเสริมสร้างความสัมพันธ์อันดี ลดความขัดแย้ง และเพิ่มพูนความไว้วางใจภายในชุมชนทหารซึ่งมีโครงสร้างทางสังคมและวินัยที่ชัดเจน สอดคล้องกับการศึกษาของ สมหมาย บุญประสิทธิ์ (2562) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การใช้หลักธรรมพรหมวิหาร 4 ในการส่งเสริมสันติสุขในชุมชนชนบท พบว่า การนำหลักพรหมวิหาร 4 มาใช้ในชุมชนชนบทช่วยเสริมสร้างความสงบสุขและความสามัคคีได้อย่างมีประสิทธิภาพ ทำให้สมาชิกในชุมชนมีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน ลดความขัดแย้งและเพิ่มความเข้าใจซึ่งกันและกัน เมื่อชุมชนดำเนิน

ชีวิตโดยใช้หลักธรรมเหล่านี้ พวกเขาสามารถแก้ไขปัญหาภายในชุมชนได้ด้วยความยุติธรรมและเป็นกลาง ช่วยให้เกิดสภาพแวดล้อมที่สงบสุข ซึ่งในที่สุดนำไปสู่การพัฒนาและเสริมสร้างความเข้มแข็งในชุมชน ทำให้เกิดการลดความตึงเครียดในชุมชน และเมื่อสมาชิกในชุมชนปฏิบัติตามหลักเหล่านี้ จะช่วยเสริมสร้างความร่วมมือและลดการแบ่งแยก ส่งผลให้ชุมชนมีความสงบสุขมากขึ้นและสามารถพัฒนาได้ในระยะยาว

3. การบูรณาการหลักพรหมวิหารธรรมเพื่อเสริมสร้างความสงบสุขและความสามัคคีในชุมชนบ้านพักโรงเรียนนายสิบทหารบก ตำบลหนองแก อำเภอหัวหิน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์

จากผลการศึกษาพบว่า แนวทางการบูรณาการหลักพรหมวิหารธรรมในชุมชนบ้านพักโรงเรียนนายสิบทหารบก คือการนำ หลักเมตตา หลักกรุณา หลักมุทิตา และหลักอุเบกขาไปใช้ในการอยู่ร่วมกันอย่างเป็นระบบ ได้แก่ หลักเมตตา ด้วยการส่งเสริมความปรารถนาดีต่อกัน สร้างบรรยากาศอบอุ่น ดูแลกันทั้งในระดับบุคคลและระดับนโยบาย หลักกรุณา ด้วยการพัฒนาระบบช่วยเหลือผู้เดือดร้อนอย่างเป็นรูปธรรม เช่น แผนฉุกเฉิน อาสาสมัครช่วยเหลือ และกิจกรรมบรรเทาทุกข์ หลักมุทิตา ด้วยการส่งเสริมการยินดีต่อความสำเร็จผู้อื่น ผ่านกิจกรรมชื่นชมร่วม ระบบเชิดชูเกียรติ และการแบ่งปันแรงบันดาลใจ และหลักอุเบกขา ด้วยการพัฒนากระบวนการตัดสินใจที่เป็นกลาง สร้างระบบไกล่เกลี่ยข้อพิพาท โปร่งใส และบังคับใช้กฎอย่างเท่าเทียม สอดคล้องกับการศึกษาของพระครูพินิจรัตนากร (อนุสรณ์ ฐานทตฺโต) (2557) ที่ศึกษาเรื่อง การประยุกต์ใช้พรหมวิหารธรรมในการสร้างสันติสุขในอำเภอบางพลี จังหวัดสมุทรปราการ ผลการศึกษาพบว่า ควรมีการแบ่งปั้นช่วยเหลือกันในบางครั้งที่โอกาสอำนวย ควรช่วยเหลือผู้ที่อ่อนแอและด้อยโอกาสเมื่อมีโอกาส การไม่เอาเปรียบผู้อื่นและไม่เห็นแก่ ควรไม่อิจฉาหรือว่าร้ายผู้อื่น โดยที่ตนเองก็ยังไม่ดีพอ ยินดีกับเพื่อนร่วมโลก ไม่ควรอิจฉานินทา และควรวางเฉยในสิ่งที่ไม่มีประโยชน์ ไม่ซ้ำเติมเมื่อผู้อื่นทำผิดพลาด ควรให้กำลังใจเพื่อจะให้ผู้อื่นมีแรงสู้ต่อไป และควรนำหลักธรรมนี้ไปปฏิบัติจริงในชีวิตประจำวัน

องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย การบูรณาการหลักพรหมวิหารธรรมกับการเสริมสร้างความสงบสุขและความสามัคคีในชุมชนบ้านพักโรงเรียนนายสิบทหารบก ตำบลหนองแก อำเภอหัวหิน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ รายละเอียดปรากฏตามภาพประกอบดังต่อไปนี้

แผนภาพที่ 1.2 องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

จากแผนภาพ จะเห็นได้ว่า การบูรณาการหลักพรหมวิหารธรรมเพื่อเสริมสร้างความสงบสุขและความสามัคคีในชุมชนบ้านพักโรงเรียนนายสิบทหารบก ตำบลหนองแก อำเภอหัวหิน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ได้แก่ 1. ด้านเมตตา (ความรักและปรารถนาดีต่อผู้อื่น) ควรเริ่มจากการปลูกฝังจิตสำนึกรักใคร่กลมเกลียว มีความปรารถนาดีต่อกัน ให้ทุกคนในชุมชนมองเห็นกันและกันในฐานะเพื่อนมนุษย์ผู้ร่วมอยู่ร่วมกิน 2. ด้านกรุณา (ความสงสารและพร้อมจะช่วยเหลือผู้อื่นที่ตกทุกข์ได้ยาก) ควรเน้นการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ระบบการสร้างขวัญและกำลังใจที่ยั่งยืน ระบบการบริหารจัดการภาวะวิกฤตที่ยืดหยุ่นและมีมนุษยธรรม 3. ด้านมุทิตา (ความยินดีเมื่อเห็นผู้อื่นประสบความสำเร็จ หรือความสุข) ควรเริ่มจากการสร้างค่านิยมยินดีร่วม การจัดเวทีการให้กำลังใจและความชื่นชมแบบย้อนกลับ โดยส่งเสริมให้ผู้ที่ประสบความสำเร็จ หรือผู้ที่ได้รับความช่วยเหลือจากเพื่อนบ้านเป็นผู้กล่าวคำชื่นชมและยกย่อง ผ่านกิจกรรมยกย่องเชิดชูเกียรติอย่างเป็นทางการ 4. ด้านด้านอุเบกขา (การวางเฉยและการไม่เอนเอียงในการตัดสินใจ) ควรเริ่มจากการเป็นผู้สังเกตการณ์และที่ปรึกษาด้านจริยธรรมในกระบวนการบริหารชุมชนด้วยความยุติธรรมปราศจากอคติโดยใช้หลักการและเหตุผลในการตัดสินใจ

สรุป

แนวทางการบูรณาการหลักพรหมวิหารธรรมในชุมชนบ้านพักโรงเรียนนายสิบทหารบก คือการนำหลักเมตตา หลักกรุณา หลักมุทิตา และหลักอุเบกขาไปใช้ในการอยู่ร่วมกันอย่างเป็นระบบ ด้วยการส่งเสริมความปรารถนาดีต่อกัน การดูแลกันทั้งในระดับบุคคลและระดับนโยบาย การพัฒนาระบบช่วยเหลือผู้เดือดร้อนอย่างเป็นรูปธรรม การส่งเสริมการยินดีต่อความสำเร็จผู้อื่น ผ่านกิจกรรมชื่นชมร่วม ระบบเชิดชูเกียรติ และการพัฒนากระบวนการตัดสินใจที่เป็นกลาง โปร่งใส และบังคับใช้กฎอย่างเท่าเทียม

ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัย ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

1. ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

1. ผลการวิจัยพบว่า การบูรณาการหลักพรหมวิหารธรรม ด้านอุเบกขา (การวางเฉยและการไม่เอนเอียงในการตัดสินใจ) เพื่อเสริมสร้างความสงบสุขและความสามัคคีในชุมชนบ้านพักโรงเรียนนายสิบทหารบก ตำบลหนองแก อำเภอหัวหิน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุดใน 4 ด้าน ดังนั้น คณะกรรมการบ้านพักโรงเรียนนายสิบทหารบกควรกำหนดนโยบายเพื่อส่งเสริมการ บูรณาการหลักอุเบกขา (การวางเฉยและการไม่เอนเอียงในการตัดสินใจ) ภายในชุมชนบ้านพัก

2. คณะกรรมการบ้านพักโรงเรียนนายสิบทหารบกควรจัดกิจกรรมหรือโครงการส่งเสริมการบูรณาการหลักอุเบกขา (การวางเฉยและการไม่เอนเอียงในการตัดสินใจ) เพื่อเสริมสร้างความสงบสุขและความสามัคคีภายในชุมชนบ้านพัก เพื่อให้เกิดความสงบสุขและความสามัคคีในชุมชนบ้านพักโรงเรียนนายสิบทหารบก

2. ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรมีการทำวิจัยเกี่ยวกับรูปแบบการเสริมสร้างความสงบสุขและความสามัคคีในชุมชนบ้านพักโรงเรียนนายสิบทหารบก ตำบลหนองแก อำเภอหัวหิน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ที่เป็นการวิจัยเพื่อพัฒนาหรือการวิจัยแบบมีส่วนร่วม

2. ควรมุ่งเน้นการศึกษาเกี่ยวกับปัจจัยเชิงสาเหตุเกี่ยวกับการเสริมสร้างความสงบสุขและความสามัคคีในชุมชนบ้านพักโรงเรียนนายสิบทหารบก ตำบลหนองแก อำเภอหัวหิน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ทั้งนี้เพื่อเป็นข้อมูลในการวางแผนพัฒนาและปรับปรุงการเสริมสร้างความสงบสุขและความสามัคคีให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

เอกสารอ้างอิง

พระครูปลัดจักรพันธ์ กิตติภาโร (บุญกาญจน์). (2560). *รูปแบบการสร้างสันติสุขของชุมชนตามหลักพระพุทธศาสนาในอำเภอบางกรวย จังหวัดนนทบุรี*. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระครูพินิจรัตนากร (อนุสรณ์ ฐานทตฺโต). (2557). *การประยุกต์ใช้พรหมวิหารธรรมในการสร้างสันติสุขในอำเภอบางพลี จังหวัดสมุทรปราการ*. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม). มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต). (2539). *ธรรมะกับการพัฒนาสังคม.* สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต). (2547). *การปกครองที่มีคุณธรรม.* มูลนิธิพุทธธรรม.

พุทธทาสภิกขุ. (2555). *ธรรมะกับสังคมไทย.* สำนักพิมพ์ธรรมสภา.

สมหมาย บุญประสิทธิ์. (2562). *การใช้หลักธรรมพรหมวิหาร 4 ในการส่งเสริมสันติสุขในชุมชนชนบท.* วารสารวิจัยสังคมและศาสนา.

สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ. (2562). *โครงการฝึกอบรมคุณธรรมเพื่อส่งเสริมการอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข.* สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ.

สำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัดประจวบคีรีขันธ์. (2564). *รายงานสถานการณ์ปัญหาชุมชนในพื้นที่จังหวัดประจวบคีรีขันธ์.* สำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัดประจวบคีรีขันธ์.

ฝ่ายสวัสดิการ โรงเรียนนายสิบทหารบก. (2564). *สถานภาพข้าราชการที่พักอาศัยในบ้านพักข้าราชการโรงเรียนนายสิบทหารบก* (เอกสารอัดสำเนา).

องค์การบริหารส่วนตำบลหนองแก. (2565). ปฏิบัติการความสุข: *รายงานการจัดกิจกรรมส่งเสริมคุณภาพชีวิตและความสัมพันธ์ในชุมชน.* องค์การบริหารส่วนตำบลหนองแก.

Yamane, T. (1973). *Statistics: An introductory analysis*. Harper & Row.

พุทธบูรณาการเพื่อการส่งเสริมทัศนคติทางจริยธรรมเพื่อการลดการกระทำความผิดของผู้ต้องขังเรือนจำกลางขอนแก่น จังหวัดขอนแก่น

Buddhist Integration For Promoting Ethical Attitudes To Reduce Offences Among Inmates At Khon Kaen Central Prison In Khon Kaen Province

นัฐพงษ์ วันที[1*], สุรพล พรมกุล, [2] และ ชาญชัย ฮวดศรี[3]
Natthapong Wantee [1*], Suraphon Promgun,[2] and Chanchai Huadsri[3]

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1. ศึกษาระดับทัศนคติทางจริยธรรมเพื่อการลดการกระทำความผิดของผู้ต้องขังเรือนจำกลางขอนแก่น จังหวัดขอนแก่น 2. ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างหลักสัมมัปปธานกับทัศนคติทางจริยธรรมเพื่อการลดการกระทำความผิดของผู้ต้องขังเรือนจำกลางขอนแก่น จังหวัดขอนแก่น 3. นำเสนอการบูรณาการหลักสัมมัปปธานเพื่อการส่งเสริมทัศนคติทางจริยธรรมเพื่อการลดการกระทำความผิดของผู้ต้องขังเรือนจำกลางขอนแก่น จังหวัดขอนแก่น โดยการประยุกต์ตามหลักสัมมัปปธาน 4 ใช้วิธีวิจัยแบบผสานวิธีเก็บข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่าง 360 คน และสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 12 คน นำมาวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้เทคนิควิเคราะห์เนื้อหาเชิงพรรณนา

ผลการวิจัยพบว่า

1) ระดับการส่งเสริมทัศนคติทางจริยธรรมเพื่อลดการกระทำความผิดของผู้ต้องขังเรือนจำกลางขอนแก่น จังหวัดขอนแก่น โดยภาพรวมมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมากที่สุด 4.51 เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน โดยเรียงค่าเฉลี่ยสูงสุดไปหาต่ำสุด พบว่า ด้านความคิดเชิงบวก มีค่าเฉลี่ยมากที่สุดเท่ากับ 4.54 รองลงมาได้แก่ ด้านความรู้ และด้านพฤติกรรม มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.51 และ 4.48 ตามลำดับ

2) ความสัมพันธ์ระหว่างหลักสัมมัปปธาน 4 กับการส่งเสริมทัศนคติทางจริยธรรมเพื่อลดการกระทำความผิดของผู้ต้องขังเรือนจำกลางขอนแก่น จังหวัดขอนแก่น พบว่า มีความสัมพันธ์ต่อการส่งเสริมทัศนคติทางจริยธรรมเพื่อลดการกระทำความผิดของผู้ต้องขังเรือนจำกลางขอนแก่น จังหวัด

[1-3] มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น
[1-3] Mahachulalongkornrajavidyalaya University Khon Kaen Campus
* Corresponding author. E-mail: 6705204021@mcu.ac.th

ขอนแก่น อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 โดยมีความสัมพันธ์อยู่ในระดับมากที่สุด (r=0.91) การปรับทัศนคติ ที่ไม่ได้เพียงแค่ห้ามทำชั่ว แต่เน้นการขุดรากถอนโคนความคิดที่ผิด และปลูกฝังอุดมการณ์ทางจริยธรรมใหม่ เพื่อให้ผู้ต้องขังมีพลังใจที่เข้มแข็งดำรงชีวิตอย่างสุจริตได้

3) การส่งเสริมทัศนคติทางจริยธรรมเพื่อการลดการกระทำความผิดของผู้ต้องขังเรือนจำกลางขอนแก่น จังหวัดขอนแก่น การส่งเสริมทัศนคติเพื่อพัฒนาความคิด ค่านิยม และความสำนึกผิดชอบชั่วดีของผู้ต้องขัง การปรับเปลี่ยนมุมมองจากการยอมรับพฤติกรรมสู่การตระหนักถึงผลกระทบต่อตนเอง ครอบครัว สังคม มีการจัดกิจกรรมอบรมคุณธรรม จริยธรรม เพื่อเสริมสร้างจิตสำนึกและการควบคุมตนเอง

คำสำคัญ: ทัศนคติทางจริยธรรม, หลักสัมมัปปธาน 4, จริยธรรม, ผู้ต้องขัง

Abstract

This research aims to: 1. study the level of ethical attitudes for crime reduction among inmates at Khon Kaen Central Prison, Khon Kaen Province; 2. study the relationship between the principles of Sammappadhana (right effort) and ethical attitudes for crime reduction among inmates at Khon Kaen Central Prison, Khon Kaen Province; and 3. propose the integration of the principles of Sammappadhana to promote ethical attitudes for crime reduction among inmates at Khon Kaen Central Prison, Khon Kaen Province, by applying the four principles of Sammappadhana. A mixed-methods research approach was used, collecting data from a sample of 360 individuals and conducting in-depth interviews with 12 key informants. Data were analyzed using descriptive content analysis.

The research findings revealed that:

1) The overall level of promoting ethical attitudes to reduce criminal behavior among inmates at Khon Kaen Central Prison, Khon Kaen Province, had a very high average score of 4.51. When considering each aspect, ranked from highest to lowest average score, the positive thinking aspect had the highest average score of 4.54, followed by knowledge and behavior, with average scores of 4.51 and 4.48, respectively.

2) The relationship between the Four Right Efforts (Samm$\bar{a}$ppadh$\bar{a}$na 4) and the promotion of ethical attitudes to reduce criminal behavior among inmates at Khon Kaen Central Prison, Khon Kaen Province, was found to be statistically significant at the

0.01 level, with the strongest correlation (r=0.91). Attitude adjustment does not merely prohibit wrongdoing, but emphasizes rooting out wrong ideas and instilling new ethical ideals to empower inmates to live honest lives.

3) The promotion of ethical attitudes to reduce criminal behavior among inmates at Khon Kaen Central Prison, Khon Kaen Province, aims to develop the thoughts, values, and sense of right and wrong among inmates. Shifting the perspective from accepting behavior to recognizing its impact on oneself, family, and society is crucial. Ethics and morality training activities are organized to foster self-awareness and self-control.

Keywords: ethical attitude, The Four Right Efforts, ethics, prisoner

บทนำ

ปัจจุบันสถานการณ์เรือนจำของประเทศไทยส่วนใหญ่มีผู้ต้องขังเกินอัตราความจุมาตรฐาน จึงมีสภาพแออัดสวัสดิการต่างๆไม่พอเพียง การควบคุมดูแลยังไม่ทั่วถึงทำให้เกิดปัญหาต่างๆตามมาทั้งในส่วนของเรือนจำเองและผู้ต้องขังประกอบกับกระแสความคิดเรื่องสิทธิมนุษยชนที่เพิ่มขึ้น โดยในช่วงทศวรรษที่ผ่านมานานาอารยประเทศได้มีการตื่นตัวและตระหนักถึงความสำคัญของ การปฏิบัติต่อผู้ต้องขังให้มีความเหมาะสมสอดคล้องและเป็นไปตามหลักสิทธิมนุษยชนให้มากที่สุด เพื่อให้ผู้ต้องขังได้รับความคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพขั้นพื้นฐาน รวมถึงการจัดสวัสดิการตามความจำเป็นในชีวิตประจำวันที่สมควรจะได้รับในสภาพที่ถูกคุมขังเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้ต้องขังส่งผลให้เกิดแนวคิดในการปฏิบัติต่อผู้กระทำความผิดได้เริ่มเปลี่ยนแปลงมาสู่การอบรมแก้ไข การพัฒนาพฤตินิสัยให้สามารถกลับเข้ามาอยู่ในสังคมได้อย่างปกติโดยไม่ก่อปัญหาขึ้นอีก (ธงชัย ทองคำ,2563 น.837-847)

โทษทางอาญาตามประมวลกฎหมายอาญา มีอยู่ 5 ประเภท โดยเฉพาะตามมาตรา 18 ว่าด้วยเรื่องการลงโทษผู้กระทำความผิด ซึ่งโทษทางอาญาเป็นโทษประเภทการบังคับ (Section) โดยที่รัฐเป็นผู้ใช้อำนาจในการลงโทษผู้กระทำความผิดต่อกฎหมายอาญา กฎหมายแพ่งและพระราชบัญญัติต่างๆ หรือกฎหมายอื่นๆ โดยให้รับโทษทางอาญาหรือเปลี่ยนโทษให้รับโทษทางอาญา เพื่อเป็นการแสดงว่าชุมชนไม่ต้องการให้การกระทำความผิดนั้นมีขึ้นอีก และเป็นการ ตอบแทนผู้กระทำความผิดให้หลาบจำโดยสภาพการบังคับโทษในคดีอาญานั้นถือว่ารุนแรงที่สุด เกิดความเสียหายเป็นอย่างมากส่วนหนึ่งที่ตกมาผู้ต้องขังนั้น หมายถึง นักโทษเด็ดขาดคนต้องขัง และคนฝาก โดยพวกเขาเหล่านั้นจะต้องมาอยู่ในเรือนจำ ซึ่งมีความเป็นอยู่ในสังคมรูปแบบใหม่ คือ เป็นแหล่งรวมของผู้กระทำความผิดในคดีต่างๆ ซึ่งอยู่กันด้วยทำให้เกิดปัญหาความแออัดส่งผลเสียถึงจิตใจและร่างกาย คือ โรคทางจิตประสาท โรค

ทางด้านกายภาพ อาจถึงสูญเสียที่สุดจนถึงแก่ชีวิตซึ่งเกิดขึ้นอย่างสม่ำเสมอในเรือนจำไม่มีสิ่งอำนวยความสะดวกเหมือนสังคมภายนอก (ปราณี เสฐจินตนิน.2554 น. 542) ปัจจุบันการปฏิบัติหรือการจัดการต่อผู้กระทำความผิดกฎเกณฑ์ของสังคมนั้น ขึ้นอยู่กับ ปรัชญา ความเชื่อ และทัศนคติของแต่ละสังคม ซึ่งได้เน้นในการแก้ไข พัฒนาฟื้นฟูจิตใจของผู้ต้องขัง ให้เป็นคนมีคุณธรรม จริยธรรม ในการอยู่ร่วมกันในสังคมมากยิ่งขึ้น ดังนั้น ศาสนาจึงเข้ามามี ส่วนสำคัญในการพัฒนาคุณภาพชีวิตและพัฒนาจิตใจของผู้ต้องขัง ซึ่งเป็นรากฐานที่สำคัญและเป็นพื้นฐานของการพัฒนาในด้านอื่นๆ เช่น การพัฒนาพฤติกรรม บุคลิกภาพ สติปัญญา การพัฒนาสังคม การพัฒนาดังกล่าวนี้จะได้ผลมากน้อยเพียงใดนั้นขึ้นอยู่กับการพัฒนาคนให้มีคุณธรรม จริยธรรม เป็นประการสำคัญแต่การพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้ต้องขังในปัจจุบันนั้นไม่มีกฎเกณฑ์ตายตัวว่าจะต้องพัฒนาด้วยวิธีการใดเพื่อให้ผู้ต้องขังมีความรู้ความสามารถเกิดการเปลี่ยนแปลงจนสามารถกลับตัวเป็นคนดีของสังคมได้และสามารถนำไปใช้ประโยชน์ต่อการดำรงชีวิตภายหลังพ้นโทษแล้ว (ภฤศ โสภณณิชกุล,2562. น.35-50)

จะเห็นได้ว่า การกระทำผิดของผู้ต้องขังเกิดจากขาดการขัดเกลาและความอบอุ่นจากครอบครัว จากกลุ่มเพื่อน จากความคึกคะนอง การไม่ได้รับความไว้วางใจจากสังคมการอาศัยอยู่ในแหล่งเสื่อมโทรม และยาเสพติด ครอบครัวมีรายได้น้อย อีกทั้งผู้ต้องขังมีการศึกษาต่ำ และผู้ต้องขังคดียาเสพติดที่กลับมากระทำผิดซ้ำ เกิดจากไปร่วมกลุ่มสร้างเครือข่ายในเรือนจำ แลกเปลี่ยนสร้างเครือข่ายภายในเรือนจำ เมื่อออกจากเรือนจำจะกลับไปเพื่อนกลุ่มเดิมที่เคยมีความสัมพันธ์หรือเพื่อนในเรือนจำแนะนำต่อๆกัน ขยายเครือข่ายจนติดคุกซ้ำอีก สาเหตุเกิดจากปัญหาครอบครัว หางานทำไม่ได้ จึงหันไปค้ายาเสพติด ไม่เกรงกลัวการติดคุก จากสภาพปัญหาดังกล่าว จะเห็นว่าปัจจัยต่างๆ ที่เกี่ยวข้องการส่งเสริมจริยธรรมของเยาวชน เช่น สภาพแวดล้อมทางสังคม ชุมชน ครอบครัว และตัวเยาวชน การปลูกฝังทักษะชีวิตในการสั่งสอน และปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การฝึกอบรมผู้ต้องขังโดยจัดให้มีการเข้าค่ายคุณธรรม จริยธรรม พัฒนาคุณภาพ เป็นปัจจัยที่ส่งเสริมให้ผู้ต้องขังมีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ในการพัฒนาตนเอง ครอบครัว สังคม และช่วยแก้ปัญหา ให้ผู้ต้องขังที่จะได้กลับตัวกลับใจเป็นคนดี ตลอดจนเป็นแนวทางไม่ให้เข้าไปยุ่งเกี่ยวกับอบายมุข และสารเสพติด ให้ผู้ต้องขังได้เป็นคุณค่าของชีวิตที่มีคุณภาพที่จะช่วยสร้างความเจริญรุ่งเรือง ความมั่นคงให้กับประเทศชาติได้

ดังนั้น บทความวิจัยนี้จึงนำเสนอผลการศึกษาเกี่ยวกับพุทธบูรณาการเพื่อส่งเสริมทัศนคติทางจริยธรรมเพื่อการลดการกระทำความผิดของผู้ต้องขังเรือนจำกลางขอนแก่น จังหวัดขอนแก่น เพื่อช่วยลดการกระทำความผิดของผู้ต้องขัง โดยการนำหลักธรรมทางพุทธศาสนาเข้ามาช่วยพัฒนาความเข้าใจและจิตใจของผู้ต้องขัง เพื่อส่งเสริมให้ผู้ต้องขังมีทัศนคติที่ดีต่อการปฏิบัติตนและลดพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมและทำให้ผู้ต้องขังมีจริยธรรมมากขึ้น ผลจากการศึกษาครั้งนี้ทำให้ได้องค์ความรู้ที่เกี่ยวกับพุทธบูรณาการเพื่อการส่งเสริมทัศนคติทางจริยธรรมในการลด การกระทำความผิดของผู้ต้องขังเรือนจำกลางขอนแก่น จังหวัดขอนแก่น สามารถนำองค์ความรู้ที่ได้ไปประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาระดับทัศนคติทางจริยธรรมเพื่อการลดการกระทำความผิดของผู้ต้องขังเรือนจำกลางขอนแก่น จังหวัดขอนแก่น

2. เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างหลักสัมมัปปธานกับทัศนคติทางจริยธรรมเพื่อการลดการกระทำความผิดของผู้ต้องขังเรือนจำกลางขอนแก่น จังหวัดขอนแก่น

3. เพื่อนำเสนอการบูรณาการหลักสัมมัปปธานเพื่อการส่งเสริมทัศนคติทางจริยธรรมเพื่อการลดการกระทำความผิดของผู้ต้องขังเรือนจำกลางขอนแก่น จังหวัดขอนแก่น

ทบทวนวรรณกรรม

ประหยัด พวงจำปา, (2537) ได้ศึกษาถึงปัจจัยทางสังคมที่มีผลต่อการกระทำผิดซ้ำ ลักษณะการกระทำผิดของคนนั้นเกิดจากสภาวะจิตใจที่มีผลต่อพฤติกรรมสนใจถึงสาเหตุที่จะมากระทบต่อจิตใจผลักดันให้กระทำผิดโดยส่วนรวมแล้วการศึกษาทางจิตวิทยานั้น เพื่อเข้าใจสภาพธรรมชาติของมนุษย์และสามารถทำนายพฤติกรรมของมนุษย์ได้ ซึ่งพฤติกรรมโดยทั่วไปนั้นอาจจำแนกออกเป็น 2 ด้านคือ 1. พฤติกรรมในทางบวก เช่น มีความคิดเป็นวิทยาศาสตร์ มีเหตุผล มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่มีความอุตสาหะ มีความเชื่อมั่นในตัวเองสูง 2. พฤติกรรมในทางลบ ได้แก่ การเป็นคนใจร้อน ก้าวร้าว เห็นแก่ตัว เกียจคร้าน เฉื่อยชาการที่บุคคลจะมีพฤติกรรมออกไปในทางใดนั้น ย่อมขึ้นอยู่กับการเรียนรู้พฤติกรรมในสังคม ค่านิยม ทัศนคติ และลักษณะอื่น ๆ ซึ่งเกิดจากการปะทะสัมพันธ์กันระหว่างบุคคลที่เข้าไปในกลุ่มซึ่งการเรียนรู้จะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงให้เหมือนกับคนอื่น ๆ ในสังคมหากบุคคลได้เข้าในปะทะสัมพันธ์กับกลุ่มซึ่งการเรียนรู้ ทางสังคมนั้นมีทฤษฎีทางจิตวิทยาหลายทฤษฎี ที่พูดถึงลักษณะการเกิดการเรียนรู้ทางสังคม (สาวิตรี ไพฑูรย์ น.163) ได้อธิบายสาเหตุของการกระทำผิด คือ คนเราต้องการที่จะตอบสนองความต้องการในแต่ละขั้นตอนของตัวเอง แต่เมื่อไม่สามารถบรรลุต่อความต้องการของตัวเองโดยวิถีทางที่สังคมยอมรับได้ เขาจึงตอบสนองความต้องการของตนโดยไม่ยึดหลักวิถีทางที่สังคมยอมรับนั้นก็คือ การละเมิดกฎหมาย (นวลจันทร์ ทัศนชัยกุล น. 817-825) ได้กล่าวไว้ว่าองค์ประกอบของจิตใจมนุษย์ 3 ส่วน คือ Id Ego และ Super Ego Id เป็นโครงสร้างทางจิตใจขั้นพื้นฐานมีลักษณะสัญชาติญาณที่ฝังลึกเป็นบุคลิกภาพของมนุษย์ที่มาจากแรงผลักดันทางชีววิทยา Id เป็นสภาพจิตใจที่ยังไม่ขัดเกลาอย่างใดเลยเป็นความคิดความต้องการแรกเริ่มและสำคัญของชีวิต เช่น ความต้องการอาหาร ความต้องการทางเพศ Id เป็นองค์ประกอบที่ติดมาตั้งแต่เกิด ซึ่งองค์ประกอบนี้จะช่วยให้เด็กรู้จักช่วยตัวเองภายหลังการเกิดและถือว่าเป็นจุดเริ่มต้นของจิตใต้สำนึกที่มีต่อสภาพต่าง ๆ ที่อยู่รอบ ๆ ตัว Ego เป็นส่วนประกอบที่สองของบุคลิกภาพเป็นองค์ประอบที่ได้รับการพัฒนามาจาก Id เมื่อผ่านการเรียนรู้ถึงความแตกต่างระหว่างตนเองและสิ่งแวดล้อมแล้ว Ego จะเป็นเครื่องมือสำคัญของ

Id ที่จะนำมาใช้เพ่อแสวงหาความต้องการในภาวะเช่นนี้ Ego ยังไม่ได้ปรุงแต่งทางสังคม จิตใจขั้นนี้เริ่มรู้จักอะไรมากขึ้น คือ เริ่มรู้จักตัวเอง รู้จักภาวะที่เป็นความจริง เหตุการณ์บุคคลและสถานที่เริ่มมีความรู้สึกที่มีความสัมพันธ์กับสิ่งต่าง ๆ ในความเป็นจริง Super Ego เป็นภาวะจิตใจขั้นสูงสุดมีความขัดเกลาพัฒนาด้วยการที่คน ๆ นั้นได้รับอิทธิพลจากศีลธรรม ศาสนา การคำนึงถึงความผิดบาป การยึดมั่นในจารีตประเพณี กฎเกณฑ์ของสังคม รวมถึงประสบการณ์ที่เคยได้รับ การอบรมสั่งสอนทำให้ได้เรียนรู้ว่า อะไรเป็นสิ่งที่ดีที่ควรกระทำและอะไรที่ควรละเว้นไม่ปฏิบัติ (พิสมัย พิบูลย์สวัสดิ์ น.257-258) ได้กล่าวไว้ว่า การที่แต่ละบุคคลเลียนแบบจากตัวแบบนี้ มีองค์ประกอบสำคัญอยู่ 4 ประการ คือ 1. ความต้องการเลียนแบบ (drive) คือ ตัวเราใด ๆ ก็ตามที่มีพลังมากพอที่จะเร้าให้อินทรีย์เกิดการกระทำขึ้น ตัวเร้านี้แบ่งออกเป็น 2 พวก ได้แก่ ตัวเร้าที่เกิดขึ้นจากความต้องการขั้นพื้นฐานของร่างกายเพื่อให้อินทรีย์คงชีวิตอยู่ได้หรือเรียกว่า "แรงขับปฐมภูมิ" (secondary drive)ที่เป็นแรงขับที่ทดแทนแรงขับปฐมภูมิ และเป็นแรงขับที่ทำให้เกิดการแสดงออกที่สังคมยอมรับ 2. สื่อเร้าให้เกิดการเลียนแบบ (cue) สื่อเร้านี้จะเป็นตัวตัดสินว่าจะมีการสนองตอบอะไรเกิดขึ้น ตอบสนองเมื่อไร และที่ไหนในสถานการณ์ที่มีการเรียนรู้ทางสังคมเกิดขึ้นนั้น สื่อเร้าที่สำคัญที่สุด ได้แก่ พฤติกรรมของบุคคลอื่นในสังคม 3. การตอบสนอง (response) เป็นการตอบสนองของบุคคลต่อสิ่งเร้า โดยเริ่มต้นจากการเรียนรู้แบบลองผิดลองถูก แต่เมื่อมีการกระทำของผู้อื่นเป็นตัวแบบปรากฏให้ลอกเลียนแบบได้แล้วจึงไม่สามารถลองผิดลองถูก แต่เป็นการลอกเลียนแบบจากการกระทำของตัวแบบแทน 4. รางวัล (reward) รางวัลที่ได้รับจะเป็นเครื่องช่วยตัดสินว่าจะมีพฤติกรรมนั้นซ้ำอีกหรือไม่ และรางวัลยังหมายถึง ความพึงพอใจของผู้ลอกเลียนแบบด้วย (อัณณพ ชูบำรุง 2523 น.14-25) ได้กล่าวไว้ว่า พฤติกรรมทางอาชญากรรมเรียนรู้กันได้โดยการติดต่อกันอย่างใกล้ชิดภายในกลุ่ม และพฤติกรรมที่แสดงออกมาในลักษณะที่จะเป็นอาชญากรนั้นขึ้นอยู่กับความแตกต่างในช่วงระยะเวลาและความสม่ำเสมอในการติดต่อสัมพันธ์

วิธีดำเนินการวิจัย

กำหนดรูปแบบการวิจัยเป็นแบบผสานวิธี (Mixed Methods Research) ซึ่งประกอบด้วยการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) และการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research)สำหรับการวิจัยเชิงปริมาณนั้น มุ่งเน้นศึกษาจากผู้ต้องขังเรือนจำกลางขอนแก่น จำนวน 3,554 คน โดยกำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างตามสูตรของทาโร่ ยามาเน่ (Taro Yamane) ที่ความเชื่อมั่นร้อยละ 0.98 ได้จำนวน 360 คน คน และใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบชั้นภูมิ (Stratified random sampling) เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลคือแบบสอบถาม (Questionnaire) ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นจากการศึกษาแนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โครงสร้างของแบบสอบถามแบ่งออกเป็น 3 ส่วน ได้แก่ ส่วนที่ 1 ข้อมูลปัจจัยส่วนบุคคล, ส่วนที่ 2 การส่งเสริมทัศนคติทางจริยธรรมในการลดการกระทำความผิดผู้ต้องขังเรือนจำ

กลางขอนแก่น ตามหลักสัมมัปปธาน 4 คือ สังวรปธาน ปหานปธาน ภาวนาปธาน และอนุรักขนาปธาน และส่วนที่ 3 การเสริมสร้างทัศนคติทางจริยธรรมในลดการกระทำความผิดของผู้ต้องขังเรือนจำกลางขอนแก่น 3 ด้าน ได้แก่ ด้านความคิดเชิงบวก ด้านความรู้ ด้านพฤติกรรม โดยใช้เกณฑ์วัดแบบมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ (Likert Scale) ขั้นตอนการสร้างเครื่องมือได้ผ่านการตรวจสอบความเที่ยงตรง (Validity) จากผู้เชี่ยวชาญจำนวน 5 ท่าน ได้ค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC) เท่ากับ 1.00 และผ่านการทดสอบความเชื่อมั่น (Reliability) กับกลุ่มที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่าง โดยใช้วิธีสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาค ได้ค่าความเชื่อมั่นเท่ากับ 0.98 การเก็บรวบรวมข้อมูลดำเนินการโดยขออนุญาตจากบัณฑิตวิทยาลัยและนำแบบสอบถามไปแจกให้กับกลุ่มตัวอย่าง ส่วนการวิเคราะห์ข้อมูลทางสถิติ ผู้วิจัยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปวิเคราะห์สถิติเชิงพรรณนา ได้แก่ ค่าความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน เพื่ออธิบายข้อมูลทั่วไป และใช้สถิติเชิงอนุมานในการทดสอบสมมติฐานด้วยการหาค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ของเพียร์สัน (Pearson's Product Moment Correlation) เพื่อวัดความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปร ในส่วนของการวิจัยเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) จำนวน 12 รูปหรือคน ซึ่งได้มาจากการเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive sampling) แบ่งเป็น 4 กลุ่ม คือ กลุ่มนักวิชาการหรือผู้ปฏิบัติงานด้านรัฐศาสตร์, กลุ่มนักวิชาการหรือผู้ปฏิบัติการด้านศาสนา, กลุ่มนักวิชาการหรือผู้ปฏิบัติงานในเรือนจำกลางขอนแก่น, และผู้ต้องขังที่ผ่านการอบรม อสรจ.ในเรือนจำกลางขอนแก่น เครื่องมือที่ใช้คือแบบสัมภาษณ์ชนิดมีโครงสร้าง (Structured Interview) เป็นคำถามปลายเปิดเพื่อให้ผู้ให้ข้อมูลแสดงความคิดเห็นได้อย่างอิสระเกี่ยวกับการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้ต้องขังเรือนจำกลางขอนแก่นหลักสัมมัปปธาน 4 เครื่องมือนี้ผ่านการตรวจสอบคุณภาพจากผู้เชี่ยวชาญเช่นเดียวกัน โดยมีกรอบระยะเวลาในการเก็บรวบรวมข้อมูลในช่วงเดือนธันวาคม 2567 ถึงเดือนธันวาคม 2568 รวมระยะเวลา 12 เดือน สำหรับการวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้จากการถอดเสียงมาทำการจำแนกประเด็นและใช้เทคนิคการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis Technique) ประกอบบริบท แล้วสังเคราะห์ข้อมูลเพื่อนำเสนอในรูปแบบความเรียง

ผลการวิจัย

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลตามวัตถุประสงค์ข้อ 1 พบว่า

ระดับการปฏิบัติตามหลักสัมมัปปธาน 4 ได้แก่ 1. ด้านสังวรปธาน (เพียรระวังยับยั้งความผิดที่ยังไม่เกิด มิให้เกิดขึ้น) 2. ด้านปหานปธาน (เพียรละบาปอกุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้ว) 3. ด้านภาวนาปธาน (เพียรทำกุศลธรรมที่ยังไม่เกิด ให้เกิดมี) 4.อนุรักขนาปธาน (เพียรรักษากุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้วให้ตั้งมั่นและให้เจริญยิ่ง) โดยภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ($\overline{X}$ =4.53) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน

พบว่า ระดับปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ต่อการส่งเสริมทัศนคติทางจริยธรรมเพื่อลดการกระทำความผิดของผู้ต้องขังเรือนจำกลางขอนแก่น จังหวัดขอนแก่น เรียงลำดับค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย ข้อ 4.ด้านเพียรรักษากุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้วให้ตั้งมั่นและให้เจริญยิ่ง มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ($\overline{X}$ =4.54) รองลงมาคือ ข้อ 1. ด้านเพียรระวังยับยังความผิดที่ยังไม่เกิด มิให้เกิดขึ้น ($\overline{X}$ =4.53) ข้อ 2.ด้านเพียรละบาปอกุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้ว ($\overline{X}$ = 4.53) ข้อ 3.ด้านเพียรทำกุศลธรรมที่ยังไม่เกิด ให้เกิดมี ($\overline{X}$ =4.53)

2.การส่งเสริมทัศนคติทางจริยธรรมเพื่อลดการกระทำความผิดของผู้ต้องขังเรือนจำกลางขอนแก่น ทั้ง 3 ด้าน ได้แก่ ด้านความคิดเชิงบวก) ด้านความรู้ ด้านพฤติกรรม โดยภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ($\overline{X}$ =4.51) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า ระดับปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ต่อการส่งเสริมทัศนคติทางจริยธรรมเพื่อลดการกระทำความผิดของผู้ต้องขังเรือนจำกลางขอนแก่น อยู่ในระดับมากที่สุด เรียงลำดับค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย พบว่า ข้อ 1.ด้านความคิดเชิงบวก มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ($\overline{X}$ = 4.54) รองลงมา ข้อ 2. ด้านความรู้ ($\overline{X}$ =4.51) และข้อ 3.ด้านพฤติกรรม ($\overline{X}$ =4.48) ตามลำดับ

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลตามวัตถุประสงค์ข้อ 2 พบว่า

ความสัมพันธ์ระหว่างหลักอิทธิบาท 4 กับการลดการกระทำความผิดของผู้ต้องขังเรือนจำกลางขอนแก่น อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 โดยมีความสัมพันธ์เชิงบวก ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ (r) เท่ากับ 0.91

ด้านสังวรปธาน (เพียรระวังยับยังความผิดที่ยังไม่เกิด มิให้เกิดขึ้น) พบว่า มีความสัมพันธ์ต่อการส่งเสริมทัศนคติทางจริยธรรมเพื่อลดการกระทำความผิดของผู้ต้องขังเรือนจำกลางขอนแก่น อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 โดยมีความสัมพันธ์เชิงบวก ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ (r) เท่ากับ 0.85 ซึ่งเป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้

ด้านปหานปธาน (เพียรละบาปอกุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้ว) พบว่า มีความสัมพันธ์ต่อการส่งเสริมทัศนคติทางจริยธรรมเพื่อลดการกระทำความผิดของผู้ต้องขังเรือนจำกลางขอนแก่น อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 โดยมีความสัมพันธ์เชิงบวก ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ (r) เท่ากับ 0.85 ซึ่งเป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้

ด้านภาวนาปธาน (เพียรทำกุศลธรรมที่ยังไม่เกิด ให้เกิดมี) พบว่า มีความสัมพันธ์ต่อการส่งเสริมทัศนคติทางจริยธรรมเพื่อลดการกระทำความผิดของผู้ต้องขังเรือนจำกลางขอนแก่น อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 โดยมีความสัมพันธ์เชิงบวก ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ (r) เท่ากับ 0.88 ซึ่งเป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้

ด้านอนุรักขนาปธาน (เพียรรักษากุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้วให้ตั้งมั่นและให้เจริญยิ่ง) พบว่า มีความสัมพันธ์ต่อการส่งเสริมทัศนคติทางจริยธรรมเพื่อลดการกระทำความผิดของผู้ต้องขังเรือนจำกลางขอนแก่น อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 โดยมีความสัมพันธ์เชิงบวก ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ (r) เท่ากับ 0.92 ซึ่งเป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลตามวัตถุประสงค์ข้อ 3 พบว่า

การส่งเสริมทัศนคติทางจริยธรรมในการลดการกระทำความผิดของผู้ต้องขังเรือนจำกลางขอนแก่น จังหวัดขอนแก่น พบว่า ด้านสังวรปธาน (เพียรระวังยับยั้งความคิดที่ยังไม่เกิด มิให้เกิด) การยับยั้งความคิดเชิงลบก่อนเกิดเป็นพฤติกรรมผิด การฝึกสติ อารมณ์ และการยับยั้งใจ โครงการฝึกอบรมคุณธรรม จริยธรรม และจิตอาสา ลดพฤติกรรมก้าวร้าวและฝ่าฝืนระเบียบ ด้านปหานปธาน (เพียรละบาปอกุศลธรรมที่เกิดขึ้น) การละบาปอกุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้วในจิตใจ การเข้าร่วมโครงการและกิจกรรมปรับพฤติกรรมตามความเหมาะสม การลดความโลภ โกรธ และพยาบาท การเปลี่ยนพฤติกรรมและสร้างความคิดเชิงบวกเพื่อลดการกระทำผิดซ้ำ ด้านภาวนาปธาน (เพียรทำกุศลธรรมที่ยังไม่เกิด ให้เกิดมี) การเพียรสร้างกุศลธรรมที่ยังไม่เกิดขึ้นในจิตใจ การฝึกสติ เจริญเมตตา และศึกษาหาความรู้ การอบรมคุณธรรม ปฏิบัติธรรม และทำประโยชน์ต่อผู้อื่น การลดความรุนแรง การควบคุมตนเอง และสร้างแรงจูงใจในการทำความดี ด้านอนุรักขนาปธาน (เพียรรักษากุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้วให้ตั้งมั่นและให้เจริญยิ่ง) การรักษาและต่อยอดกุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้วในจิตใจ การควบคุมอารมณ์ ความคิด และพฤติกรรมอย่างสม่ำเสมอ การปฏิบัติธรรม การให้คำปรึกษา และมีแบบอย่างที่ดี การสร้างความรับผิดชอบ ความอดทน และลดแนวโน้มการกระทำความผิดซ้ำ

อภิปรายผลการวิจัย

ระดับการบูรณาการหลักสัมมัปปธาน 4 กับการส่งเสริมทัศนคติทางจริยธรรมในการลดการกระทำความผิดของผู้ต้องขังเรือนจำกลางขอนแก่น จังหวัดขอนแก่น โดยภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่า การส่งเสริมทัศนคติทางจริยธรรมของผู้ต้องขังเรือนจำกลางขอนแก่น โดยประยุกต์ตามหลักสัมมัปปธาน 4 ล้วนมีความสัมพันธ์ในระดับมากเช่นกัน สะท้อนให้เห็นว่าการป้องกันการเกิดพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสม การละเลิกพฤติกรรมที่เป็นอกุศล การสร้างคุณธรรมใหม่ และการรักษาความดีที่เกิดขึ้นแล้ว ล้วนเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อการปรับเปลี่ยนทัศนคติและพฤติกรรมของผู้ต้องขังอย่างมีนัยสำคัญ การดำเนินงานด้านการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมตามหลักสัมมัปปธาน 4 อย่างต่อเนื่องและเป็นระบบ สามารถช่วยลดโอกาสการกระทำความผิดซ้ำ และสนับสนุนกระบวนการแก้ไขฟื้นฟูผู้ต้องขังให้สามารถกลับคืนสู่สังคมได้อย่างมีคุณค่า ซึ่งไม่สอดคล้องกับงานวิจัยของ (สุรเดช ชวะเดช, ทองงาม สุดสน,2566 น.184) ได้ศึกษาวิจัย เรื่องการประยุกต์ใช้หลักปธาน 4 ในการปฏิบัติงานของบุคลากรสำนักงานสาธารณสุข จังหวัดร้อยเอ็ด พบว่า 1) ความคิดเห็นของบุคลากรที่มีต่อการประยุกต์หลักปธาน 4 ไปใช้ในการปฏิบัติหน้าที่ของบุคลากรสำนักงานสาธารณสุขจังหวัดร้อยเอ็ด โดยรวมอยู่ในระดับมาก

ผลการศึกษาระดับการส่งเสริมทัศนคติทางจริยธรรมในการลดการกระทำความผิดของผู้ต้องขังเรือนจำกลางขอนแก่น จังหวัดขอนแก่น พบว่า โดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่า การส่งเสริมทัศนคติทางจริยธรรมในการลดการกระทำความผิดของผู้ต้องขังเรือนจำกลางขอนแก่น จังหวัดขอนแก่น โดยภาพรวมอยู่ในระดับสูงอย่างชัดเจน ปัจจัยดังกล่าวมีบทบาทสำคัญต่อการจัดกิจกรรมพัฒนาคุณธรรมและจริยธรรมภายในเรือนจำกลางขอนแก่นมีลักษณะเป็นระบบและต่อเนื่อง โดยบูรณาการหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะหลักสัมมัปปธาน 4 เข้ากับกระบวนการฟื้นฟูและแก้ไขพฤติกรรมของผู้ต้องขัง ทำให้ผู้ต้องขังได้รับการพัฒนาในทุกมิติ ทั้งด้านความคิด จิตใจ และพฤติกรรม อีกทั้งสภาพแวดล้อมภายในเรือนจำ การกำกับดูแลของเจ้าหน้าที่ และการสนับสนุนจากกิจกรรมอบรม การปฏิบัติธรรม และการฝึกอาชีพ ล้วนเอื้อต่อการปลูกฝังสติ การควบคุมตนเอง และการสร้างคุณธรรมอย่างเป็นรูปธรร นอกจากนี้ ผู้ต้องขังส่วนใหญ่มีโอกาสทบทวนตนเองและเรียนรู้จากประสบการณ์ที่ผ่านมา เมื่อได้รับการส่งเสริมอย่างเหมาะสม จึงสามารถปรับเปลี่ยนทัศนคติทางจริยธรรมไปในทิศทางที่ดีขึ้น ส่งผลให้ปัจจัยตามหลักสัมมัปปธาน 4 มีความสัมพันธ์ต่อการลดการกระทำความผิดและการกระทำผิดซ้ำในระดับสูง ซึ่งไม่สอดคล้องกับงานวิจัยของ (วราพร องคะลอย 2565.น.1–14) ได้วิจัยเรื่อง การบูรณาการหลักพุทธธรรมเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้ต้องขังในเรือนจำจังหวัดนนทบุรี ผลการวิจัยพบว่า 1. สภาพการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้ต้องขังในเรือนจำจังหวัดนนทบุรี พบว่า การพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้ต้องขังในเรือนจำโดยภาพรวมอยู่ในระดับมากการบูรณาการหลักสัมมัปปธาน 4 กับการส่งเสริมทัศนคติทางจริยธรรมในการลดการกระทำความผิดของผู้ต้องขังเรือนจำกลางขอนแก่น จังหวัดขอนแก่น โดยภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่า การส่งเสริมทัศนคติทางจริยธรรมของผู้ต้องขังเรือนจำกลางขอนแก่น โดยประยุกต์ตามหลักสัมมัปปธาน 4 ล้วนมีความสัมพันธ์ในระดับมากเช่นกัน สะท้อนให้เห็นว่าการป้องกันการเกิดพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสม การละเลิกพฤติกรรมที่เป็นอกุศล การสร้างคุณธรรมใหม่ และการรักษาความดีที่เกิดขึ้นแล้ว ล้วนเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อการปรับเปลี่ยนทัศนคติและพฤติกรรมของผู้ต้องขังอย่างมีนัยสำคัญ การดำเนินงานด้านการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมตามหลักสัมมัปปธาน 4 อย่างต่อเนื่องและเป็นระบบ สามารถช่วยลดโอกาสการกระทำความผิดซ้ำ และสนับสนุนกระบวนการแก้ไขฟื้นฟูผู้ต้องขังให้สามารถกลับคืนสู่สังคมได้อย่างมีคุณค่า ซึ่งไม่สอดคล้องกับงานวิจัยของ (สุรเดช ชวะเดช, ทองงาม สุดสน 2566 น.184) ได้ศึกษาวิจัย เรื่องการประยุกต์ใช้หลักปธาน 4 ในการปฏิบัติงานของบุคลากรสำนักงานสาธารณสุข จังหวัดร้อยเอ็ด พบว่า 1) ความคิดเห็นของบุคลากรที่มีต่อการประยุกต์หลักปธาน 4 ไปใช้ในการปฏิบัติหน้าที่ของบุคลากรสำนักงานสาธารณสุขจังหวัดร้อยเอ็ด โดยรวมอยู่ในระดับมาก

องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

ภาพที่ 1.1 องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัยจากการวิจัยเรื่อง

การส่งเสริมทัศนคติทางจริยธรรมเพื่อการลดการกระทำความผิดของผู้ต้องขังเรือนจำกลางขอนแก่น จังหวัดขอนแก่น

1) ระดับการส่งเสริมทัศนคติทางจริยธรรมเพื่อการลดการกระทำความผิดของผู้ต้องขังเรือนจำกลางขอนแก่น จังหวัดขอนแก่น โดยการประยุกต์ตามหลักสัมมัปปธาน 4 ด้านสังวรปธาน (เพียรระวังยับยังความผิดที่ยังไม่เกิด มิให้เกิดขึ้น) ด้านปหานปธาน (เพียรละบาปอกุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้ว) ด้านภาวนาปธาน (เพียรทำกุศลธรรมที่ยังไม่เกิด ให้เกิดมี) ด้านอนุรักขนาปธาน (เพียรรักษากุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้วให้ตั้งมั่นและให้เจริญยิ่ง) อยู่ในระดับมากที่สุด

2) ระดับการส่งเสริมทัศนคติทางจริยธรรมเพื่อการลดการกระทำความผิดของผู้ต้องขังเรือนจำกลางขอนแก่น จังหวัดขอนแก่น ด้านความคิดเชิงบวก ด้านความรู้ และด้านพฤติกรรม อยู่ในระดับมากที่สุด

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. กำหนดนโยบายให้การนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะหลักสัมมัปปธาน 4 เป็นกรอบแนวคิดหลักในการพัฒนาทัศนคติทางจริยธรรมและการฟื้นฟูผู้ต้องขัง เพื่อให้การดำเนินงานมีทิศทางที่ชัดเจนและต่อเนื่อง

2. ส่งเสริมให้กิจกรรมด้านจริยธรรม การปฏิบัติธรรม การฝึกสมาธิ และการอบรมคุณธรรม ถูกบรรจุเป็นส่วนหนึ่งของแผนพัฒนาผู้ต้องขังในทุกระยะ ตั้งแต่ระหว่างต้องโทษจนถึงการเตรียมความพร้อมก่อนปล่อยตัว

3. จัดสรรงบประมาณ บุคลากร และสื่อการเรียนรู้ด้านพุทธธรรมอย่างเพียงพอ รวมถึงสนับสนุนพระวิทยากร นักจิตวิทยา และผู้ทรงคุณวุฒิด้านจริยธรรม เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพของการดำเนินงาน

ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ

1. ควรจัดกิจกรรมที่มุ่งเน้นการฝึกสติ การควบคุมตนเอง การละพฤติกรรมไม่เหมาะสม และการเสริมสร้างคุณธรรมที่ดี เช่น การอบรมธรรมะ การปฏิบัติสมาธิ และการเจริญสติในชีวิตประจำวันของผู้ต้องขัง

2. ส่งเสริมให้ผู้ต้องขังนำหลักธรรมไปใช้ในชีวิตประจำวัน เช่น การฝึกสติก่อนการตัดสินใจ การใช้เมตตาธรรมในการอยู่ร่วมกับผู้อื่น และการรักษาศีล เพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมอย่างเป็นรูปธรรม

3. จัดกิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การสนทนาธรรม และการทำงานกลุ่ม เพื่อให้ผู้ต้องขังได้สะท้อนความคิด ทบทวนตนเอง และเรียนรู้จากประสบการณ์ของผู้อื่น อันจะช่วยเสริมสร้างทัศนคติทางจริยธรรมในเชิงบวก

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรศึกษากลุ่มผู้ต้องขังในเรือนจำอื่น ๆ ทั้งในระดับเรือนจำจังหวัดและเรือนจำพิเศษ รวมถึงพื้นที่ต่างภูมิภาค เพื่อเปรียบเทียบผลการวิจัยและเพิ่มความครอบคลุมในการอธิบายผลเชิงภาพรวม

2. ควรใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก การสนทนากลุ่ม และการสังเกตพฤติกรรม เพื่อให้เข้าใจมุมมองประสบการณ์ และกระบวนการเปลี่ยนแปลงทางจิตใจของผู้ต้องขังจากการเข้าร่วมกิจกรรมพุทธบูรณาการอย่างละเอียดมากขึ้น

3. ควรพัฒนาและทดสอบเครื่องมือวัดทัศนคติทางจริยธรรมและพฤติกรรมเชิงคุณธรรมที่สอดคล้องกับหลักพุทธธรรมและบริบทของผู้ต้องขัง เพื่อเพิ่มความเที่ยงตรงและความน่าเชื่อถือของผลการวิจัยและนำผลการวิจัยที่ได้ไปประยุกต์ใช้ในองค์กร เรือนจำ และเครือข่ายที่เกี่ยวข้องต่อไป

เอกสารอ้างอิง

ธงชัย ทองคำ.(2563). ปัจจัยที่ส่งผลต่อคุณภาพชีวิตของผู้ต้องขังเรือนจำจังหวัดมหาสารคาม *วิทยานิพนธ์,* ปริญญารัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม.

นวลจันทร์ ทัศนชัยกุล.(2529). การกระทำผิดของหญิง. *วิทยานิพนธ์สังคมศาสตรมหาบัณฑิต*, สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

ปราณี เสฐจินตนิน.(2554). *โทษและวิธีการเพื่อความปลอดภัย*. นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.

ประหยัด พวงจำปา. (2537).ปัจจัยทางสังคมที่มีผลต่อการกระทำผิดซ้ำ. *วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต,* บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

พิสมัย พิบูลย์สวัสดิ์ และคณะ.(2528). *จิตวิทยาร่วมสมัย*, โครงการตำราคณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

ภฤศ โสภณณิชกุล.(2562.) แนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตตามหลักไตรสิกขาสำหรับผู้ต้องขังเรือนจำจังหวัดน่าน, *รายงาน*การวิจัย, คณะพุทธศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

วราพร องคะลอย. (2565). การบูรณาการหลักพุทธธรรมเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิต ของผู้ต้องขังในเรือนจำ จังหวัดนนทบุรี. *วารสารพุทธนวัตกรรมและการจัดการ*, 6(2), 1–14.

สุรเดช ชวะเดช, ทองงาม สุดสน, (2566). การประยุกต์ใช้หลักปธาน 4 ในการปฏิบัติงานของบุคลากรสำนักงานสาธารณสุขจังหวัดร้อยเอ็ด, วารสารพุทธปรัชญา*วิวัฒน์*, 7(2), 184.

สาวิตรี ไพฑูรย์.(2533). ปัจจัยที่นำมาสู่การกระทำผิดซ้ำของสตรี. วิ*ทยานิพนธ์* สม.ม.กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

อัณณพ ชูบำรุง.(2527). *ทฤษฎีอาชญาวิทยา.* กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์.

haiyapong Thepprasit. (2012). *Watershed runoff prediction*, streamflow analysis and river modeling in the Chao Phraya river basin . Kasetsart University/Bangkok. DOI.

Taro Yamane. (1973). *Statistics : An Introductory Analysis*. 3rd Edition, (Tokyo: Aoyama Gakuin University.

การบูรณาการหลักสัมมัปปธานธรรม เพื่อส่งเสริมพฤติกรรมทางการเมืองตามแนวทางประชาธิปไตยของประชาชนในเขตเทศบาลนครขอนแก่น อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น

Integrating The Principles Of Sammappadhana To Promote Political Behavior According To Democratic Principles Of The People In Khon Kaen Municipality At Mueang District In Khon Kaen Province

ณัฐเมศร์ สิริโรจน์กมล[1*], ชาญชัย ฮวดศรี [2] และ สุรพล พรมกุล[3]
Nathames Sirirojkamol [1*], Chanchai Huadsri [2] and Suraphon Promgun[3]

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาระดับพฤติกรรมทางการเมืองตามแนวทางประชาธิปไตยของประชาชน ในเทศบาลนครขอนแก่น อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น 2) เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างหลักสัมมัปปธานกับพฤติกรรมทางการเมืองตามแนวทางประชาธิปไตยของประชาชน ในเทศบาลนครขอนแก่น 3) เพื่อนำเสนอการบูรณาการหลักสัมมัปปธาน เพื่อส่งเสริมพฤติกรรมทางการเมืองตามแนวทางประชาธิปไตยแก่ประชาชน ของเทศบาลนครขอนแก่น ประกอบด้วย การวิจัยเชิงปริมาณ โดยใช้แบบสอบถามเป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล กลุ่มตัวอย่างคือ ประชาชนในเขตเทศบาลนครขอนแก่น อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น จำนวน 400 คน สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ทดสอบสมมติฐานโดยการทดสอบค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ของเพียร์สัน และการวิจัยเชิงคุณภาพ ใช้การสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 15 คน แล้วนำมาวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้เทคนิควิเคราะห์เนื้อหาเชิงพรรณนา

ผลการวิจัยพบว่า

1. ระดับพฤติกรรมทางการเมือง โดยรวมอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ย 3.71 เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านการสังเกตการณ์ทางการเมือง 3.97 มีค่าเฉลี่ยสูงสุด รองลงมา คือ ด้านการมีส่วน

[1-3] มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น
[1-3] Mahachulalongkornrajavidyalaya University Khon Kaen Campus
* Corresponding author. E-mail: *Sirirojkamon@gmail.com*

ร่วมทางการเมือง 3.87 และ ด้านการเป็นหุ้นส่วนทางการเมือง 3.29 ตามลำดับ

2. ความสัมพันธ์ระหว่างหลักสัมมัปปธานธรรมกับพฤติกรรมทางการเมืองตามแนวทางประชาธิปไตยของประชาชน ในเทศบาลนครขอนแก่น อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น พบว่า หลักสัมมัปปธานธรรม มีความสัมพันธ์ต่อพฤติกรรมทางการเมืองตามแนวทางประชาธิปไตยของประชาชนในเทศบาลนครขอนแก่น อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 โดยมีความสัมพันธ์เชิงบวก ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ (r) เท่ากับ 0.71

3. การบูรณาการหลักสัมมัปปธาน เพื่อส่งเสริมพฤติกรรมทางการเมืองตามแนวทางประชาธิปไตยแก่ประชาชน ของเทศบาลนครขอนแก่น อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น พบว่า ประชาชนท้องถิ่นควรมุ่งเน้นการพัฒนาคุณธรรมและสติเป็นฐาน โดยเน้นการสร้างภูมิคุ้มกันด้านข่าวสาร การสนับสนุนการวิพากษ์อย่างสร้างสรรค์ การเปิดพื้นที่สาธารณะในการสื่อสารอย่างโปร่งใส และการเสริมสร้างวัฒนธรรมประชาธิปไตยในชุมชน ทั้งนี้ รูปแบบบูรณาการที่เสนอสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ชุมชน และสถาบันการศึกษา เพื่อยกระดับพฤติกรรมทางการเมืองของประชาชนอย่างเป็นระบบและยั่งยืน

คำสำคัญ: พฤติกรรมทางการเมือง, ประชาธิปไตย, สัมมัปปธานธรรม, การบูรณาการ

Abstract

The objectives of this research were to 1) examine the level of democratic political behavior among citizens in Khon Kaen Municipality, Mueang District, Khon Kaen Province; 2) investigate the relationship between the Four Right Efforts (Sammappadhāna) and the democratic political behavior of citizens in Khon Kaen Municipality. 3) propose an integration of the Four Right Efforts to promote democratic political behavior among the citizens of Khon Kaen Municipality. The study employed a mixed-methods research design consisting of quantitative research using a questionnaire administered to a sample of 400 eligible in Khon Kaen Municipality Mueang District, Khon Kaen Province. Statistical tools used for data analysis included frequency, percentage, mean, standard deviation, and Pearson's correlation coefficient for hypothesis testing. The qualitative component utilized in-depth interviews with 15 key informants, and the data were analyzed using descriptive content analysis.

The research results were found as follows;

1. The overall level of democratic political behavior among citizens in Khon Kaen Municipality was high, with an average score of 3.71. When considering each aspect, the

highest mean score was political observation (3.97), followed by political participation (3.87), and political partnership (3.29), respectively.

2. The relationship between the Four Right Efforts and democratic political behavior showed that the Four Right Efforts were positively correlated with democratic political behavior at a statistically significant level of 0.01, with a correlation coefficient (r) of 0.71

3. Regarding the integration of the Four Right Efforts to enhance democratic political behavior, the findings suggested that local citizens should prioritize moral development and mindfulness as foundational principles. Emphasis should be placed on developing media literacy, encouraging constructive critique, ensuring transparency in public communication, and fostering a democratic culture within the community. The proposed integrative model can be applied in local administrative organizations, community settings, and educational institutions to systematically and sustainably enhance democratic political behavior.

Keywords: Political Behavior, Democracy, Sammappadhāna, Integration

บทนำ

นับตั้งแต่มีการเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาเป็นระบอบประชาธิปไตย ภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองของระบบการเมืองไทยเมื่อ วันที่ 24 มิถุนายน พุทธศักราช 2475โดยคณะราษฎร์ยึดอำนาจและเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ มาเป็นการปกครองในระบอบประชาธิปไตย และเป็นประวัติศาสตร์การเมืองไทยที่อำนาจอธิปไตยของชาติเป็นของประชาชน ซึ่งประเทศไทยมีรัฐธรรมนูญที่เปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการปกครองของประเทศตามระบอบประชาธิปไตย คือ การปกครองของประชาชน โดยประชาชนเพื่อประชาชนที่ยึดหลักเสียงข้างมากเป็นหลัก และให้ประชาชนเป็นผู้มีอำนาจสูงสุดในรัฐ เพื่อมุ่งหวังให้ประชาชนทุกคนมีสิทธิเสรีภาพและมี ความเสมอภาคเท่าเทียมกันในกิจกรรมทางการเมืองเศรษฐกิจ และสังคม (Thamrongthanyawong, 1999)

แม้ว่าการเมืองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข ได้เข้ามาในประเทศไทยด้วยเวลาเกือบ 93 ปีแล้ว แต่ปัจจุบันนี้ ความขัดแย้งทางการเมืองนั้น ส่วนหนึ่งเกิดจากการเข้าใจหลักอุดมการณ์ประชาธิปไตยไม่ตรงกัน จึงมีความจำเป็นจะต้องตอกย้ำและ ทำความเข้าใจอย่างตกผลึกโดยที่ในส่วนที่เกี่ยวกับความหมายและปรัชญาของการเมืองในระบอบประชาธิปไตย (สมบัติ

ธำรงธัญวงศ์, 2538) คำว่าประชาธิปไตยมาจากรากศัพท์ภาษากรีกคือ demos แปลว่า ประชาชน (People) และ Kratia แปลว่า การปกครอง (Rule) ดังนั้น โดยนัยทางภาษา ประชาธิปไตย จึงหมายถึง การปกครองโดยประชาชน เกี่ยวกับปรัชญาของระบอบประชาธิปไตยนั้น สมบัติ ธำรงธัญวงศ์ (2538 : 210-219) ได้สรุปจากความคิดทางการเมืองของนักปรัชญาในยุคต่างๆ ตั้งแต่สมัยคลาสสิคจนถึงสมัยใหม่โดยพยายามอธิบายสภาวะธรรมชาติ (State of nature) กฎแห่งธรรมชาติ (Nature laws) และธรรมชาติของมนุษย์ (human nature) เพื่อชี้ให้เห็นถึงเงื่อนไขของมนุษย์ที่จะอยู่ร่วมกันในสังคม ความจำเป็นในการจัดตั้งรัฐ การกำหนดรูปแบบของรัฐ การกำหนดความสัมพันธ์ของผู้ปกครองกับผู้ใต้ปกครอง และเป้าหมายของการปกครองอันเป็นเจตจำนงสำคัญของระบบการเมือง ในส่วนของปรัชญาระบอบประชาธิปไตย โดยพิจารณาว่ามนุษย์เป็นสัตว์สังคมที่มีสัญชาตญาณแห่งความต้องการที่จะอยู่ร่วมกันเป็นสังคม เพื่อเป้าหมายในการแสวงหาชีวิตที่ดีและมนุษย์โดยธรรมชาติเป็นสัตว์ที่มีปัญญา จึงแตกต่างจากสัตว์อื่น ด้วยเหตุนี้มนุษย์จึงมีความสามารถในการเรียนรู้จากสิ่งแวดล้อม สามารถใช้เหตุใช้ผลเพื่อแสวงหาชีวิตที่ดีและมีความสุข อาจกล่าวได้ว่าปรัชญาเหล่านี้ได้รับอิทธิพลมาจากปรัชญาเมธีในสมัยคลาสสิคคือ โสเครตีส เพลโต และอริสโตเติล นั่นเอง (สมบัติ ธำรงธัญวงศ์, 2539)

ในขณะเดียวกัน ประชาธิปไตยจะพัฒนาไปในทิศทางก้าวหน้าและยั่งยืนมากน้อยเพียงใดเงื่อนไขสำคัญขึ้นอยู่กับคุณภาพของประชาชนในประเทศนั้น ๆ ที่จะเข้าใจในสาระสำคัญและตระหนักถึงคุณค่าของประชาธิปไตย รวมถึงการมีส่วนร่วมทางการเมืองที่เกิดจากการมีสำนึกทางการเมืองและการตื่นตัวทางการเมืองเป็นลำดับแรกก่อน เนื่องจากการตื่นตัวทางการเมืองไม่เพียงแต่เป็นวิธีการในการพัฒนาทางการเมืองเท่านั้น (วัฒนา เซ่งไพเราะ, 2555)หากแต่เป็นเป้าหมายสำคัญในการพัฒนาทางการเมืองให้เป็นไปในทิศทางที่เหมาะสมและสอดคล้องกับประชาธิปไตยสมัยใหม่ ทั้งนี้หากประชาชนในสังคมมีสำนึกและมีความกระตือรือร้นทางการเมืองอย่างต่อเนื่องย่อมส่งให้ประชาธิปไตยมีคุณภาพอย่างที่คาดหวังได้ กล่าวคือ ประชาชนเป็นผู้แสดงทางการเมืองมากกว่าจะเป็นผู้ชมทางการเมือง ดังนั้นการตื่นตัวทางการเมือง จึงต้องมีลักษณะที่ต่อเนื่องและมีความเป็นเหตุเป็นผลอันเกิดจากมโนสำนึกของประชาชนที่เข้าใจสภาพการเมืองอย่างถูกต้อง แต่มิใช่เป็นการตื่นตัวที่เกิดจากการปลุกเร้าเพื่อให้เกิดอารมณ์ร่วมในการเคลื่อนไหวทางการเมืองเพียงช่วงเวลาสั้น ๆ เท่านั้น (นางสาวสุมาลี บุญเรือง, 2564)

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงมีความสนใจจะศึกษาเกี่ยวกับการบูรณาการหลักสัมมัปปธานธรรม เพื่อส่งเสริมพฤติกรรมทางการเมืองตามแนวทางประชาธิปไตยของประชาชนในเขตเทศบาลนครขอนแก่น อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างหลักสัมมัปปธานธรรม กับพฤติกรรมทางการเมืองตามแนวทางประชาธิปไตยของประชาชนในเขตเทศบาลนครขอนแก่น อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น และเพื่อนำเสนอการบูรณาการหลักสัมมัปปธานธรรม เพื่อส่งเสริมพฤติกรรมทางการเมืองตามแนวทางประชาธิปไตยของประชาชนในเขตเทศบาลนครขอนแก่น อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาระดับพฤติกรรมทางการเมืองตามแนวทางประชาธิปไตยของประชาชน ในเทศบาลนครขอนแก่น อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น

2. เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างหลักสัมมัปปธานกับพฤติกรรมทางการเมืองตามแนวทางประชาธิปไตยของประชาชน ในเทศบาลนครขอนแก่น อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น

3. เพื่อนำเสนอการบูรณาการหลักสัมมัปปธาน เพื่อส่งเสริมพฤติกรรมทางการเมืองตามแนวทางประชาธิปไตยแก่ประชาชน ของเทศบาลนครขอนแก่น อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น

การทบทวนวรรณกรรม

ผู้ศึกษาได้แบ่งหัวข้อที่จะศึกษา ดังนี้

1. แนวคิดหลักสัมมัปปธานธรรม หลักของสัมมัปปธาน 4 ในพระพุทธศาสนาเถรวาท ได้แก่ 4 อย่างคือ (1)สังวรปธาน ได้แก่เพียรระวังไม่ให้บาปเกิดขึ้นภายในจิตใจ ในขั้นของการปฏิบัตินั้น ทรงสอนให้ปลูกฝังความพอใจในการที่จะสำรวมระวัง เพื่อไม่ให้บาปเกิดขึ้นภายในจิต (2) ปหานปธาน เพียรพยายามที่ละบาป ละอกุศล ซึ่งมีอยู่แล้วภายในจิตใจ โดยอาศัยการพิจารณาเห็นโทษของบาป ของอกุศลที่มีอยู่ภายในจิตแห่งตนแล้ว ปลูกฝังความพอใจในอันที่จะละบาปอกุศลเหล่านั้นไปจากจิต (3) ภาวนาปธาน เพียรพยายามที่จะกระทำให้กุศลเกิด ได้แก่ ความดีทั้งหลายที่ยังไม่เกิดให้เกิดขึ้น โดยไม่จำเป็นว่า กุศลความดีเหล่านั้นจะมากหรือน้อยก็ตาม ให้ปลูกฝังความพอใจในการที่จะเสริมสร้างกุศลคุณงานความดีให้บังเกิดขึ้น และ (4) อนุรักขนาปธาน การพยายามรักษากุศลที่เกิดขึ้นแล้วไม่ให้เสื่อมไป ในขั้นนี้ก็มีนัยเช่นเดียวกัน

2. แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการบูรณาการ บูรณาการ เป็นศัพท์บัญญัติทางการศึกษา เดิมใช้คำว่า บูรณาการรวมหน่วย เป็นคำบัญญัติให้ตรงกับคำว่า Integration ซึ่งส่วนใหญ่จะมองไปในส่วนของการศึกษาโดยมาก จะเห็นได้จากการจัดการหลักสูตรที่ถูกผนวกนำมาผสานเพื่อให้เกิดรูปแบบการบูรณาการกับการเรียนการสอนนักเรียนซึ่งก็ไม่แตกต่างไปจากการบูรณาการตามแนวพระพุทธศาสนาที่อาศัยศาสตร์สมัยใหม่ที่ผนวกผสานกับหลักพุทธธรรมเพื่อนำไปอธิบายปรากฏการณ์ทางสังคมและนำไปปฏิบัติให้เกิดประโยชน์ในเชิงการดำเนินชีวิตอย่างปกติสุขมนุษย์

3. แนวคิดเกี่ยวกับการปกครองระบอบประชาธิปไตย ประชาธิปไตยเป็นรูปแบบการปกครองที่เปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง และสร้างระบบที่มีความยุติธรรมและเสถียรภาพทางการเมือง การปกครองโดยประชาชน โดยอำนาจสูดสุดในการปกครองจะมาจากประชาชน และรัฐบาลจะคงอยู่ในอำนาจต่อไปได้เมื่อวาระสิ้นสุดลง ก็ต่อเมื่อประชาชนผู้เลือกตั้งเห็นว่ารัฐบาลสามารถสนองตอบต่อเจตนารมณ์ของประชาชนได้อย่างมีประสิทธิภาพเท่านั้น (ยุวดี เทพยสุวรรณ, 2568) หมายถึง

รูปแบบการปกครองที่ประชาชนเป็นผู้ใช้อำนาจในการปกครอง หรือประชาชนเป็นเจ้าของอำนาจ (สุนทร ยอมศิริ, 2546)

4. แนวคิดเกี่ยวกับพฤติกรรมทางการเมือง พฤติกรรมทางการเมือง หมายถึงอาการหรือการกระทำ ตลอดจนความรู้สึกนึกคิดของบุคคลที่มีต่อเรื่องการเมืองการปกครอง ซึ่งอาจแสดงออกมาในรูปของพฤติกรรมที่สังเกตเห็นได้หรือเป็นเรื่องที่อยู่ภายในจิตใจในลักษณะของความรู้สึก ทัศนคติหรือความเชื่อทางการเมือง จึงอาจกล่าวได้ว่า ชีวิตมนุษย์ทุกรูปทุกนามไม่ว่ามนุษย์นั้นจะอยู่ในแห่งหนตำบลใดก็ไม่อาจหลีกพ้นจากอิทธิพลอำนาจ หรือแรงกระทบกระเทือนของการเมืองได้ ไม่ว่ามนุษย์จะเข้าใจในลักษณะหรือกระบวนการในการเมืองหรือไม่ก็ตาม พฤติกรรมของมนุษย์ย่อมเกี่ยวหรือผูกพันกับการเมืองอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ (จรูญ สุภาพ, 2514)

5. แนวคิดเกี่ยวกับเทศบาล เทศบาลนคร เป็นองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นสำหรับเมืองขนาดใหญ่ที่มีประชากรตั้งแต่ 50,000 คนขึ้นไปและมีรายได้พอเพียงต่อการให้บริการสาธารณะตามหน้าที่ที่กฎหมายบัญญัติไว้ การจัดตั้งเทศบาลนครกระทำโดยประกาศกระทรวงมหาดไทยยกฐานะเป็นเทศบาลนครตามพระราชบัญญัติเทศบาล พ.ศ. 2496 (ฉบับล่าสุด) (มาตรา 48 อัฏฐ แห่งพระราชบัญญัติเทศบาล, 2546) ปัจจุบันมีเทศบาลนครอยู่ 30 แห่งทั่วประเทศ (ไม่นับรวมกรุงเทพมหานครและเมืองพัทยา) เทศบาลนครแห่งแรกของไทย 3 แห่งคือเทศบาลนครกรุงเทพ เทศบาลนครธนบุรี และเทศบาลนครเชียงใหม่ จัดตั้งขึ้นในปี พ.ศ. 2478 ต่อมาเทศบาลนครกรุงเทพและเทศบาลนครธนบุรีได้ถูกยุบรวมกันเป็นเทศบาลนครหลวงในปี พ.ศ. 2514 และในปี พ.ศ. 2515 เทศบาลนครหลวงได้ถูกยุบพร้อมกับจังหวัดนครหลวงกรุงเทพธนบุรีเพื่อจัดตั้งกรุงเทพมหานคร หลังจากนั้นเทศบาลนครจึงเหลือแต่เพียงเทศบาลนครเชียงใหม่ ซึ่งเป็นเทศบาลนครแห่งแรกในส่วนภูมิภาค จนกระทั่งปี พ.ศ. 2537 จึงมีการจัดตั้งเทศบาลนครแห่งที่สองในส่วนภูมิภาคคือเทศบาลนครนครศรีธรรมราช และเทศบาลนครอื่น ๆ มาตามลำดับ (สำนักบริหารการทะเบียน, 2562)

กรอบแนวคิดการวิจัย

การวิจัยเรื่อง การบูรณาการหลักสัมมัปปธานธรรม เพื่อส่งเสริมพฤติกรรมทางการเมืองตามแนวทางประชาธิปไตยของประชาชนในเทศบาลนครขอนแก่น อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น ผู้วิจัยได้ศึกษาจากเอกสาร โดยกำหนดกรอบแนวคิดการวิจัย ประกอบด้วยตัวแปรอิสระ และตัวแปรตาม ดังนี้ ตัวแปรอิสระ ได้แก่การบูรณาการหลักสัมมัปปธานธรรม เพื่อส่งเสริมพฤติกรรมทางการเมืองตามแนวทางประชาธิปไตยของประชาชนในเทศบาลนครขอนแก่น อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น ประกอบด้วย 1.ปัจจัยส่วนบุคคล เพศ อายุ ระดับการศึกษา อาชีพ รายได้เฉลี่ยต่อเดือน 2. สัมมัปปธานธรรม 4 ได้แก่ 1) สังวรปธาน 2) ปหานปธาน 3) ภาวนาปธาน เพียรทำกุศลธรรมที่ยังไม่เกิด ให้เกิดมี

4) อนุรักขนาปธาน ตัวแปรตาม ได้แก่ พฤติกรรมทางการเมืองตามแนวทางประชาธิปไตยของประชาชนในเทศบาลนครขอนแก่น อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น ประกอบด้วย 1. การมีส่วนร่วมทางการเมือง 2. การสังเกตการณ์ทางการเมือง 3. การเป็นหุ้นส่วนทางการเมือง แล้วสามารถเขียนกรอบแนวคิดในการวิจัย ดังนี้

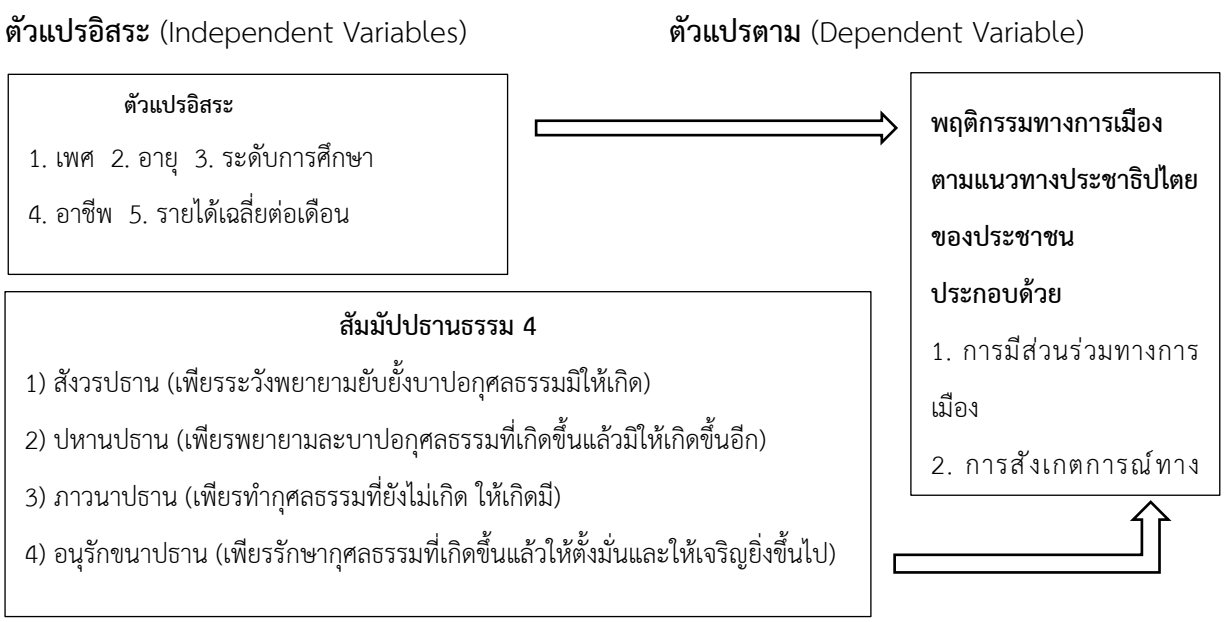

แผนภาพที่ 1.1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

ระเบียบวิธีวิจัย

ผู้วิจัยใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสานวิธี (Mixed Methods Research) คือวิธีวิจัยเชิงปริมาณและวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ ดังนี้

การวิจัยเชิงปริมาณ

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง ประชากร (Population) ได้แก่ ประชาชนทั่วไป ที่มีสิทธิเลือกตั้งที่อาศัยอยู่ในเขตเทศบาลนครขอนแก่นจำนวน 91,650 คน(สำนักบริหารการทะเบียน กรมการปกครอง, 2568)

กลุ่มตัวอย่าง การคำนวณขนาดตัวอย่างที่เหมาะสมสำหรับใช้ในการวิจัย โดยใช้สูตรของทาโร่ ยามาเน่ (Taro Yamane) ทำการสุ่มตัวอย่างแบบชั้นภูมิ (Stratified random sampling) โดยเลือกจากประชาชนทั่วไปที่มีสิทธิเลือกตั้งที่อาศัยในเขตเทศบาลนครขอนแก่น ซึ่งจะทำการสุ่มตัวอย่างแบบสัดส่วนดังต่อไปนี้ (สุรพล พรมกุล, 2554) ได้กลุ่มตัวอย่าง จำนวน 400 คน

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย เป็นแบบสอบถาม (Questionnaire) โดยเป็นแบบที่มีความสอดคล้องและพัฒนาขึ้นตามกรอบของ การบูรณาการหลักสัมมัปปธานธรรม เพื่อส่งเสริมพฤติกรรมทางการเมืองตามแนวทางประชาธิปไตยของประชาชนในเทศบาลนครขอนแก่น อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น หาความเชื่อมั่นของเครื่องมือ (Reliability) นำแบบสอบถามที่ปรับปรุงแล้วไปทดลองใช้ (Try out) กับกลุ่มตัวอย่างที่มีลักษณะคล้ายคลึงกับกลุ่มตัวอย่างในการวิจัยนี้ แต่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่างจำนวน 30 ชุด แล้วนำมาหาค่าความเชื่อมั่นของแบบสอบถาม โดยใช้วิธีการวิเคราะห์ค่าสัมประสิทธิ์แอลฟา (Alpha Coefficient) ตามวิธีการของครอนบาค (Cronbach) (บุญชม ศรีสะอาด, 2545) ได้ค่าความเชื่อมั่นเท่ากับ 0.91

การเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยนำแบบสอบถามที่ผ่านการปรับปรุงแก้ไขแล้วไปเก็บข้อมูลโดยนำแบบสอบถามไปแจกให้กับกลุ่มตัวอย่างจำนวน 400 คน เมื่อได้แบบสอบถามกลับคืนมาแล้วนำมาตรวจสอบความสมบูรณ์จัดระเบียบข้อมูลนำข้อมูลที่ได้ไปวิเคราะห์และประมาณผลในโปรแกรมสำเร็จรูปทางสถิติต่อไป

การวิเคราะห์ข้อมูล โดยการใช้ค่าสถิติ ได้แก่ ค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ทดสอบสมมติฐานโดยใช้ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ของเพียร์สัน

การวิจัยเชิงคุณภาพ

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) ผู้วิจัยทำการสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญจำนวน 15 รูปหรือคน ประกอบด้วยผู้ทรงคุณวุฒิ ได้แก่ กลุ่มที่ 1 นักวิชาการหรือผู้ปฏิบัติงานด้านศาสนา 4 รูปหรือคน กลุ่มที่ 2 นักวิชาการหรือผู้ปฏิบัติงานด้านรัฐศาสตร์ 2 คน กลุ่มที่ 3 นักวิชาการหรือผู้ปฏิบัติงานด้านการปกครองส่วนท้องถิ่น 2 คน กลุ่มที่ 4 นักการเมืองท้องถิ่น 3 คน กลุ่มที่ 5 ผู้นำชุมชน 4 คน

การวิเคราะห์ข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูลแบบสัมภาษณ์ โดยการนำข้อมูลที่ได้มาถอดเสียงและบันทึกข้อความหลังจากนั้นนำมาจำแนกประเด็น ใช้เทคนิคการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis Technique) ประกอบบริบท (Context) แล้วสังเคราะห์ข้อมูลโดยเขียนเป็นความเรียงและจัดกลุ่ม เพื่อนำเสนอข้อมูลในภาพรวม

ผลการวิจัย

1.พฤติกรรมทางการเมืองตามแนวทางประชาธิปไตยของประชาชน ในเขตเทศบาลนครขอนแก่น อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น

ผลการวิจัยพบว่า ระดับพฤติกรรมทางการเมืองตามแนวทางประชาธิปไตยของประชาชนในเขตเทศบาลนครขอนแก่น อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น โดยรวมอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ย ($\overline{X}$ =

3.89) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านภาวนาปธาน (เพียรทำกุศลธรรมที่ยังไม่เกิดให้เกิดขึ้น) มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ($\overline{X}$ = 4.21) รองลงมาข้อ ด้านสังวรปธาน (เพียรระวังมิให้บาปอกุศลธรรมเกิดขึ้น) ($\overline{X}$ = 4.08) ด้านอนุรักขนาปธาน (เพียรรักษากุศลธรรมที่เกิดแล้วให้มั่นคงและเจริญ) ($\overline{X}$ = 3.82) และด้านปหานปธาน (เพียรละบาปอกุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้วมิให้เกิดอีก) ($\overline{X}$ = 3.46) ตามลำดับ พฤติกรรมทางการเมืองตามแนวทางประชาธิปไตยของประชาชนในเขตเทศบาลนครขอนแก่น โดยรวมอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ย ($\overline{X}$ = 3.71) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ข้อ 2 ด้านการสังเกตการณ์ทางการเมือง ($\overline{X}$ = 3.97) มีค่าเฉลี่ยสูงสุด รองลงมา คือ ข้อ 1 ด้านการมีส่วนร่วมทางการเมือง ($\overline{X}$ = 3.87) และข้อ 3 ด้านการเป็นหุ้นส่วนทางการเมือง ($\overline{X}$ = 3.29) ตามลำดับ

2. ความสัมพันธ์ระหว่างหลักสัมมัปปธานกับพฤติกรรมทางการเมืองตามแนวทางประชาธิปไตยของประชาชน ในเขตเทศบาลนครขอนแก่น อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น สรุปได้ดังนี้

การวิจัยเพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างหลักสัมมัปปธานกับพฤติกรรมทางการเมืองตามแนวทางประชาธิปไตยของประชาชน ในเทศบาลนครขอนแก่น อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น ด้วยการหาค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์เพียร์สัน (Pearson's Product Moment Correlation Coefficient)

ตารางที่ 1 ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ (r) ระหว่างตัวแปรอิสระกับพฤติกรรมทางการเมืองตามแนวทางประชาธิปไตยของประชาชน ในเทศบาลนครขอนแก่น อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น

(n = 400)

ตัวแปรอิสระ หลักสัมมัปปธานธรรม	จำนวน	ค่าสัมประสิทธิ์ สหสัมพันธ์ (r)	P-value
หลักสัมมัปปธานธรรม	400	0.71	0.00**
สังวรปธาน	400	0.62	0.00**
ปหานปธาน	400	0.47	0.00**
ภาวนาปธาน	400	0.71	0.00**
อนุรักขนาปธาน	400	0.65	0.00**

** หมายถึง ระดับนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01

จากตารางที่ 1 หลักสัมมัปปธานธรรมทั้ง 4 ด้าน ได้แก่ สังวรปธาน ปหานปธาน ภาวนาปธาน และอนุรักขนาปธานมีความสัมพันธ์เชิงบวกกับพฤติกรรมทางการเมืองตามแนวทางประชาธิปไตยของประชาชน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 โดยมีความสัมพันธ์เชิงบวก ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ (r) เท่ากับ 0.71 เมื่อทดสอบเป็นรายด้าน พบว่า

สังวรปธาน ความสัมพันธ์กับพฤติกรรมทางการเมืองตามแนวทางประชาธิปไตยของประชาชนในเทศบาลนครขอนแก่น อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 โดยมีความสัมพันธ์เชิงบวก ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ (r) เท่ากับ 0.62

ปหานปธาน ความสัมพันธ์กับพฤติกรรมทางการเมืองตามแนวทางประชาธิปไตยของประชาชนในเทศบาลนครขอนแก่น อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 โดยมีความสัมพันธ์เชิงบวก ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ (r) เท่ากับ 0.47

ภาวนาปธาน ความสัมพันธ์กับพฤติกรรมทางการเมืองตามแนวทางประชาธิปไตยของประชาชน ในเทศบาลนครขอนแก่น อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 โดยมีความสัมพันธ์เชิงบวก ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ (r) เท่ากับ 0.71

อนุรักขนาปธาน ความสัมพันธ์กับพฤติกรรมทางการเมืองตามแนวทางประชาธิปไตยของประชาชน ในเทศบาลนครขอนแก่น อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 โดยมีความสัมพันธ์เชิงบวก ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ (r) เท่ากับ 0.65

3. การบูรณาการหลักสัมมัปปธาน เพื่อส่งเสริมพฤติกรรมทางการเมืองตามแนวทางประชาธิปไตยแก่ประชาชน ของเทศบาลนครขอนแก่น อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น สรุปได้ดังนี้

1). ด้านการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ พบว่า ปัจจุบันประชาชนมีความเข้าใจมากขึ้นเกี่ยวกับสิทธิและหน้าที่ทางการเมือง โดยเฉพาะการใช้สิทธิเลือกตั้ง โดยทุกครั้งที่มีการเลือกตั้ง ไม่ว่าจะเป็นระดับเทศบาลหรือระดับชาติ ประชาชนในเขตเทศบาลจะออกมาใช้สิทธิ์กันอย่างพร้อมเพรียง เพราะมองว่าการเลือกตั้งคือการกำหนดอนาคตของท้องถิ่นตนเอง นอกจากนี้ยังมีการเข้าร่วมประชุมสภาเทศบาลในบางครั้ง เพื่อฟังการอภิปรายเรื่องงบประมาณและโครงการต่าง ๆ ที่ส่งผลต่อชุมชนของตน

2). ด้านการสังเกตการณ์ทางการเมืองของประชาชน จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ พบว่า ประชาชนในเขตเทศบาลนครขอนแก่นมีพฤติกรรมการสังเกตการณ์ทางการเมืองในระดับที่ตื่นตัวและมีสติ ประชาชนส่วนใหญ่ติดตามข่าวสารทางการเมืองผ่านสื่อออนไลน์ ตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลและแลกเปลี่ยนความคิดเห็นในกลุ่มชุมชนออนไลน์ การมีส่วนร่วมในลักษณะนี้เป็นตัวชี้วัดสำคัญของพลเมืองประชาธิปไตย ที่ไม่เพียงแต่ใช้สิทธิเลือกตั้ง แต่ยังมีบทบาทในการตรวจสอบและเฝ้าระวังการทำงานของภาครัฐอย่างต่อเนื่อง อย่างไรก็ตาม ปัญหาที่พบคือ ประชาชนบางกลุ่มยังขาดทักษะในการแยกแยะข้อมูลเท็จและข่าวปลอม ซึ่งอาจทำให้เกิดความเข้าใจคลาดเคลื่อนในบางประเด็น

3). การเป็นหุ้นส่วนทางการเมืองของประชาชน จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ พบว่า ประชาชนในเขตเทศบาลนครขอนแก่นมีพฤติกรรม การเป็นหุ้นส่วนทางการเมืองในระดับสูง ประชาชนจำนวนมากไม่ได้มีบทบาทเพียงผู้รับข้อมูลหรือผู้มีสิทธิเลือกตั้งเท่านั้นแต่เป็นผู้ร่วมคิด ร่วมทำ และร่วม

ตัดสินใจกับภาครัฐในหลายโครงการของท้องถิ่น ลักษณะความสัมพันธ์ระหว่างภาครัฐกับประชาชนจึงเปลี่ยนจากบนลงล่าง เป็นแนวนอน โดยประชาชนรู้สึกว่าตนมีคุณค่าและมีสิทธิ์ในการเสนอความคิดเห็น ขณะเดียวกัน เจ้าหน้าที่รัฐก็เปิดรับความคิดเห็นด้วยความเคารพและนำไปใช้จริง การเป็นหุ้นส่วนทางการเมืองในขอนแก่นสะท้อนประชาธิปไตยฐานราก ที่เริ่มเข้มแข็ง แต่สิ่งที่ควรส่งเสริมต่อไป คือ การสร้างระบบติดตามผลและความต่อเนื่องของความร่วมมือเพื่อให้ประชาชนไม่เพียงเข้ามามีส่วนร่วมในระยะเริ่มต้นของโครงการ แต่ยังคงมีบทบาทในการประเมินและพัฒนาอย่างต่อเนื่องในระยะยาว

อภิปรายผลการวิจัย

การอภิปรายผลในครั้งนี้ผู้วิจัยจะได้นำประเด็นที่มีความสำคัญปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ต่อการบูรณาการหลักสัมมัปปธาน เพื่อส่งเสริมพฤติกรรมทางการเมืองตามแนวทางประชาธิปไตยแก่ประชาชน ของเทศบาลนครขอนแก่น อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น มีประเด็นที่น่าสนใจสามารถนำมาอภิปรายผลได้ ดังนี้

1.ระดับพฤติกรรมทางการเมืองตามแนวทางประชาธิปไตยแก่ประชาชน ในเขตเทศบาลนครขอนแก่น อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น

ผลการวิจัยพบว่า โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่า ผลการศึกษาสภาพทั่วไป ระดับพฤติกรรมทางการเมืองตามแนวทางประชาธิปไตยของประชาชนของเทศบาลนครขอนแก่น อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น โดยภาพรวม อยู่ในระดับมาก ทั้งนี้อาจเป็นเพราะ การทำงานของหน่วยงานท้องถิ่นมีลักษณะ เปิดเผย โปร่งใส และมีกิจกรรมที่ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชน โครงสร้างสังคมเมืองทำให้ประชาชน เข้าถึงสื่อและข้อมูลทางการเมือง ได้ง่ายกว่าในชนบท ประชาชนในเมืองมี ความตื่นตัวทางการเมืองสูง และมีช่องทางการรับข่าวสารที่หลากหลาย สอดคล้องกับงานวิจัยของ ยุทธนา ประณีต (2565) ได้วิจัยเรื่อง พฤติกรรมทางการเมืองของพลเมืองตามวิถีประชาธิปไตยในจังหวัดนนทบุรี ผลการวิจัยพบว่า พบว่า พฤติกรรมทางการเมืองของพลเมืองตามวิถีประชาธิปไตยในจังหวัดนนทบุรี โดยรวมอยู่ในระดับมาก และสอดคล้องกับงานวิจัยของ พระสัมฤทธิ์ ปริปุณฺโณ(2567) และคณะ ได้วิจัยเรื่อง บทบาทสื่อออนไลน์ต่อการมีส่วนร่วมทางการเมืองในระบอบประชาธิปไตยของประชาชนในอำเภอปากช่อง จังหวัดนครราชสีมาผลการวิจัยพบว่า 1) ระดับความคิดเห็นต่อบทบาทของสื่อออนไลน์ต่อการมีส่วนร่วมทางการเมืองในระบอบประชาธิปไตย ภาพรวมอยู่ในระดับมาก

2. ความสัมพันธ์ระหว่างหลักสัมมัปปธานกับพฤติกรรมทางการเมืองตามแนวทางประชาธิปไตยของประชาชน ในเทศบาลนครขอนแก่น อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น

ผลการวิจัยพบว่า ความสัมพันธ์ระหว่างหลักสัมมัปปธานกับพฤติกรรมทางการเมืองตามแนวทางประชาธิปไตยของประชาชน ในเทศบาลนครขอนแก่น อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น อย่างมี

นัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 โดยมีความสัมพันธ์เชิงบวก ซึ่งแสดงให้เห็นว่า หลักสัมมัปปธาน ได้แก่ สังวรปธาน ปหานปธาน ภาวนาปธาน และอนุรักขนาปธานมีความสัมพันธ์เชิงบวกกับพฤติกรรมทางการเมืองตามแนวทางประชาธิปไตยของประชาชน ทั้งนี้อาจปันเพราะ การระวังไม่ให้บาปอกุศลเกิดขึ้นสัมพันธ์กับพฤติกรรมทางการเมืองที่มีความรับผิดชอบ เช่น หลีกเลี่ยงข่าวปลอม ไม่ใช้วาจายั่วยุ ไม่ก่อความแตกแยก พฤติกรรมเหล่านี้เป็นพื้นฐานสำคัญของประชาธิปไตย สื่อออนไลน์เป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้ผู้คนต้องมีสังวรปธานสูง เนื่องจากการเมืองปัจจุบันถูกขับเคลื่อนด้วยข้อมูล การควบคุมพฤติกรรมตนเองจึงมีผลโดยตรงต่อคุณภาพประชาธิปไตย ส่งผลให้พฤติกรรมทางการเมืองเป็นไปในเชิงสร้างสรรค์ สอดคล้องกับงานวิจัยของ พระเฉลิม ถิรปุญโญ(2565) ได้ทำการวิจัยเรื่อง ศึกษาการพัฒนามนุษย์ตามหลักสัมมัปปธาน4 ในพระพุทธศาสนาเถรวาท ผลการวิจับพบว่า การพัฒนามนุษย์ตามหลักสัมมัปปธาน 4 ในพระพุทธศาสนาเถรวาท คือ (1) แนวทางการพัฒนามนุษย์ด้านสังวรปธาน เพียรระวังยับยั้งบาปที่ยังไม่เกิดไม่ให้เกิดขึ้น การทำฉันทะให้เกิด พยายาม ปรารภความเพียร ประคองจิตตั้งมั่นเพื่อไม่ให้อกุศลธรรมที่ยังไม่เกิดไม่ให้เกิดขึ้น เป็นการสำรวมระวังเมื่อตาเห็นรูป หูได้ยินเสียง (2)แนวทางการพัฒนามนุษย์ด้านปหานปธาน จะมีสติควบคุมยับยั้งความประพฤติเกี่ยวกับการประพฤติผิดในกาม โดยเห็นโทษจากการกระทำนั้น ไม่ปล่อยจิตใจให้มีความติดใจ หลงใหล หมกมุ่นไม่รู้เท่าทันเห็นโทษ (3)แนวทางการพัฒนามนุษย์ด้านภาวนาปธาน นั้น เป็นการพัฒนาสมาธิโดยตรง สมาธิ ย่อมมีผลโดยตรงคือ ให้มีความตั้งมั่นในการกระทำต่าง ๆ และเป็นความตั้งอยู่แห่งของความมีจิตที่แน่วแน่ ไม่หวั่นไหว โลเล โอนเอียง (4) แนวทางการพัฒนามนุษย์ด้านอนุรักขนาปธาน เมื่อเข้าใจเรื่องของความทุกข์ที่จะเกิดขึ้นนั้นด้วยปัญญาซึ่งเกิดจากแนวทางการพัฒนามนุษย์ด้านอนุรักขนาปธานแล้ว จะเห็นโทษจากการกระทำนั้น

3. การบูรณาการหลักสัมมัปปธาน เพื่อส่งเสริมพฤติกรรมทางการเมืองตามแนวทางประชาธิปไตยแก่ประชาชน ของเทศบาลนครขอนแก่น อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น

ผลการวิจัยพบว่า การบูรณาการหลักสัมมัปปธานธรรม เพื่อส่งเสริมพฤติกรรมทางการเมืองตามแนวทางประชาธิปไตยของประชาชนของเทศบาลนครขอนแก่น อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น โดยภาพรวม อยู่ในระดับมาก ทั้งนี้อาจเป็นเพราะ ประชาชนในจังหวัดขอนแก่นมีพื้นฐานความเชื่อทางพุทธศาสนาที่เหนียวแน่น จึงมีแนวโน้มทำความดีอย่างต่อเนื่อง เช่น การทำบุญ การช่วยเหลือสาธารณะ การทำกิจกรรมเพื่อชุมชน ประชาชนมองว่ากุศลธรรมมีผลดีต่อครอบครัวและชุมชน จึงให้ความสำคัญกับการเริ่มต้นพัฒนาคุณธรรมใหม่ ๆ อย่างจริงจัง ประชาชนมีความตระหนักเรื่องศีลธรรมในฐานะพลเมืองที่ดีทำให้การระวังไม่ก่อความเดือดร้อนแก่ผู้อื่น เช่น ไม่โกง ไม่เอาเปรียบ ไม่สร้างความขัดแย้งเป็นค่านิยมสำคัญของชุมชนเมืองที่ต้องอยู่ร่วมกันอย่างมีระเบียบ บทบาทของวัดและชุมชนท้องถิ่นช่วยเสริมให้ประชาชนรักษาพฤติกรรมเชิงบวก เช่น การจัดกิจกรรมจิตอาสา กิจกรรมธรรมะ การพัฒนา

ชุมชนที่เน้นคุณธรรมร่วม สอดคล้องกับงานวิจัยของ **พระครูพิจิตรวรเวท (มานัส มารยาท) และคณะ (2565)** ได้ทำการวิจัยเรื่อง การประยุกต์ใช้หลักสัมมัปปธานเพื่อการอนุรักษ์วัฒนธรรมของชาติ ผลการวิจับพบว่า ในการอนุรักษ์วัฒนธรรมของชาติควรดำเนินการแนวตามหลักสัมมัปธานซึ่งเป็นหลักธรรมในพระพุทธศาสนามาใช้เป็นกรอบดำเนินการ

องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

แผนภาพที่ 1.2 องค์ความรู้ที่ได้สังเคราะห์จากการวิจัย

จากแผนภาพจะเห็นได้ว่าการบูรณาการหลักสัมมัปปธานธรรม 4 เข้ากับบริบททางการเมืองระดับท้องถิ่น เป็นพลังทางสังคมเชิงปฏิบัติ ที่มีผลต่อพฤติกรรมทางการเมืองของประชาชนอย่างเป็นรูปธรรม ทั้งในมิติการคิด การใช้เหตุผล การสื่อสารทางการเมือง และการมีส่วนร่วมเชิงประชาธิปไตย ประกอบด้วย 1) สังวรปธาน(เพียรระวังพยายามยับยั้งบาปอกุศลธรรมมิให้เกิด) ทำให้ประชาชนมีวุฒิภาวะทางการเมืองมากขึ้น ระมัดระวังการแสดงออก ใช้สติ ตรวจสอบข้อมูลก่อนเผยแพร่ ช่วยลดความขัดแย้งและความรุนแรงทางความคิด 2) ปหานปธาน(เพียรพยายามละบาปอกุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้วมิให้เกิดขึ้นอีก) ส่งเสริมการลดอคติ ความโกรธ และความขัดแย้งทางการเมืองที่เกิดขึ้นแล้ว ทำให้ชุมชนกลับมาสู่บรรยากาศแห่งความสุภาพ สันติ และการให้อภัย เกิดการอยู่ร่วมกันอย่างสันติแม้เห็นต่าง 3) ภาวนาปธาน(เพียรทำกุศลธรรมที่ยังไม่เกิด ให้เกิดมี) จุดประกายพลังบวกทางการเมืองให้ประชาชนลุกขึ้นสร้างคุณค่าดีงามในสังคม เกิดความรับผิดชอบ จิตอาสา และการร่วมพัฒนาท้องถิ่นอย่างสร้างสรรค์ 4) อนุรักขนาปธาน(เพียรรักษากุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้วให้ตั้งมั่นและให้เจริญ) เป็นพลังรักษาและต่อยอดความดีทางการเมือง ทำให้กุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้วตั้งมั่น กลายเป็นวัฒนธรรมการเมืองแห่งความร่วมมือ ความไว้วางใจ และประชาธิปไตยที่มั่นคง

สรุป

จากผลการวิจัยพบว่า พฤติกรรมทางการเมืองตามแนวทางประชาธิปไตยแก่ประชาชน ในเขตเทศบาลนครขอนแก่น อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.71 เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ข้อ 2 ด้านการสังเกตการณ์ทางการเมือง (= 3.97) มีค่าเฉลี่ยสูงสุด รองลงมา คือ ข้อ 1 ด้านการมีส่วนร่วมทางการเมือง (= 3.87) และข้อ 3 ด้านการเป็นหุ้นส่วนทางการเมือง (= 3.29) ตามลำดับ หลักสัมมัปปธานกับพฤติกรรมทางการเมืองตามแนวทางประชาธิปไตยแก่ประชาชน ในเขตเทศบาลนครขอนแก่น อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น โดยภาพรวม มีความสัมพันธ์กันอยู่ในระดับมาก (r = 0.71) มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 จึงยอมรับสมมติฐานการวิจัย และการบูรณาการหลักสัมมัปปธานธรรม เพื่อส่งเสริมพฤติกรรมทางการเมืองตามแนวทางประชาธิปไตยของประชาชน ในเทศบาลนครขอนแก่น อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น พบว่า ด้านสังวรปธาน เพียรระวังมิให้บาปอกุศลธรรมเกิดขึ้น ด้านปหานปธาน เพียรละบาปอกุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้วมิให้เกิดอีก ด้านภาวนาปธาน เพียรทำกุศลธรรมที่ยังไม่เกิดให้เกิดขึ้น ด้านอนุรักขนาปธาน เพียรรักษากุศลธรรมที่เกิดแล้วให้มั่นคงและเจริญ

ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัย ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

1. ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

1.1 เทศบาลควรจัดทำยุทธศาสตร์ พลเมืองตื่นรู้ มุ่งส่งเสริมให้ประชาชนมีความเข้าใจระบบประชาธิปไตย สิทธิ–หน้าที่ และบทบาทของพลเมือง ผ่านหลักสัมมัปปธานธรรม

1.2 ขยายบทบาทเวทีสาธารณะของเทศบาลให้เข้าถึงกลุ่มเปราะบาง เช่น ผู้สูงอายุ แม่บ้าน คนพิการ และเยาวชนเนื่องจากผลการสัมภาษณ์พบว่ากลุ่มผู้สูงอายุมีความตื่นตัวทางการเมืองสูง ควรต่อยอดโดยจัดเวทีให้มีความถี่และรูปแบบที่เหมาะสมกับแต่ละกลุ่ม

1.3 จัดระบบสื่อสารสาธารณะของเทศบาลให้เป็นช่องทางตรวจสอบภาครัฐที่มีประสิทธิภาพเพราะผลวิจัยพบว่าประชาชนแสดงความคิดเห็นผ่านเพจเทศบาลจำนวนมาก ควรจัดทีมงานตอบคำถามแบบโปร่งใสเปิดเผยข้อมูลนโยบายและงบประมาณอย่างเป็นระบบจัดทำ รวมศูนย์ข้อมูลตรวจสอบท้องถิ่นให้ประชาชนเข้าถึงข้อมูล

2. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

ผลการศึกษาวิจัยเรื่อง การบูรณาการหลักสัมมัปปธานธรรมเพื่อส่งเสริมพฤติกรรมทางการเมืองตามแนวทางประชาธิปไตยของประชาชนในเขตเทศบาลนครขอนแก่น อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป ดังนี้

2.1 ควรศึกษาทัศนคติและพฤติกรรมทางการเมืองของประชาชน เปรียบเทียบหลายพื้นที่เพื่อดูความแตกต่างด้านโครงสร้างประชากร วัฒนธรรม และสภาพเศรษฐกิจ–สังคม

2.2 ควรพัฒนางานวิจัยเชิงปฏิบัติการ เพื่อทดสอบรูปแบบการบูรณาการสัมมัปปธานธรรมในพื้นที่จริงและประเมินผลอย่างเป็นระบบ

2.3 ควรศึกษา บทบาทโซเชียลมีเดียต่อพฤติกรรมทางการเมือง อย่างละเอียดเพราะผลวิจัยชี้ว่าการใช้ออนไลน์ของเทศบาลเป็นช่องทางหลักของการมีส่วนร่วม

เอกสารอ้างอิง

สมบัติ ธำรงธัญวงศ์. (2538). ทัศนคติทางการเมืองของเยาวชนในเขตกรุงเทพมหานคร [รายงานการวิจัย]. สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมและประสานงานเยาวชนแห่งชาติ.

สมบัติ ธำรงธัญวงศ์. (2539). การเมือง: แนวความคิดและการพัฒนา. เอส แอนดิ้ว กราฟฟิค.

วัฒนา เซ่งไพเราะ. (2555). ความตื่นตัวทางการเมืองของเยาวชนในสถาบันอุดมศึกษาในเขตกรุงเทพมหานครกับการพัฒนาวัฒนธรรมทางการเมืองประชาธิปไตย ช่วงปี 2549-2554 [ดุษฎีนิพนธ์ปริญญาดุษฎีบัณฑิต]. มหาวิทยาลัยเกริก.

สุมาลี บุญเรือง. (2564). การพัฒนาการตื่นตัวทางการเมืองของประชาชนในระบอบประชาธิปไตยที่มีผลต่อการเลือกตั้งทั่วไป [ดุษฎีนิพนธ์ปริญญาดุษฎีบัณฑิต]. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

สุนทร ยอมศิริ. (2546). ความรู้ความเข้าใจของประชาชนที่มีต่อการเลือกตั้งนายกเทศมนตรีโดยตรง: กรณีศึกษาเทศบาลนครเชียงใหม่ [การค้นคว้าแบบอิสระปริญญามหาบัณฑิต]. มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

จรูญ สุภาพ. (2514). หลักรัฐศาสตร์. ไทยวัฒนาพานิชย์.

พระราชบัญญัติเทศบาล พ.ศ. 2496 แก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. 2546. (2496). ราชกิจจานุเบกษา.

สำนักบริหารการทะเบียน กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย. (2562). ระบบสถิติทางการทะเบียน: รายงานสถิติจำนวนประชากรและบ้านประจำปี พ.ศ. 2562.

สำนักบริหารการทะเบียน กรมการปกครอง. (2568, มกราคม). สถิติจำนวนประชากร พื้นที่จังหวัดขอนแก่น อำเภอเมือง. https://stat.bora.dopa.go.th/stat/statnew/statMONTH/statmonth/#/displayData

สุรพล พรมกุล. (2554). ระเบียบวิจัยทางรัฐศาสตร์ (พิมพ์ครั้งที่ 1). โอเดียนสโตร์.

บุญชม ศรีสะอาด. (2545). การวิจัยเบื้องต้น (พิมพ์ครั้งที่ 7). สุวีริยาสาส์น.

ยุทธนา ประณีต. (2565). พฤติกรรมทางการเมืองของพลเมืองตามวิถีประชาธิปไตยในจังหวัดนนทบุรี. วารสารวิจัยวิชาการ, 5(3).

Thamrongthanyawong, S. (1999). Politics: Concept and development. Sema Dharma Publishing.

การมีส่วนร่วมในการป้องกันอาชญากรรมตามหลักศีล 5 ของประชาชน อำเภอแก้งสนามนาง จังหวัดนครราชสีมา

Participation in Crime Prevention According to The 5th Precept of the People of Kaeng Sanam Nang District Nakhon Ratchasima Province

พระนันทวัฒน์ อภินนฺโท [1,*], ชาญชัย ฮวดศรี [2] และ สุรพล พรมกุล [3]
Phra Nanthawat Abhinando[1,*], Chanchai Huadsri [2] and Suraphon Promgun [3]

บทคัดย่อ

บทความวิจัยมีวัตถุประสงค์ เพื่อ 1) ศึกษาระดับการมีส่วนร่วมในการป้องกันปัญหาอาชญากรรมของประชาชนอำเภอแก้งสนามนาง จังหวัดนครราชสีมา 2) เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างหลักศีล 5 กับการมีส่วนร่วมในการป้องกันปัญหาอาชญากรรมของประชาชน 3) เพื่อนำเสนอ การมีส่วนร่วมในการป้องกันอาชญากรรมตามหลักศีล 5 ของประชาชนอำเภอแก้งสนามนาง จังหวัดนครราชสีมาการวิจัยเป็นแบบผสานวิธี ประกอบด้วยการวิจัยเชิงปริมาณใช้แบบสอบถามเป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยมีค่าความเชื่อมั่นทั้งฉบับเท่ากับ 0.95 กลุ่มตัวอย่าง จำนวน 380 คน สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ทดสอบสมมติฐานโดยใช้ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ของเพียร์สัน และการวิจัยเชิงคุณภาพ ใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 12 รูปหรือคน วิเคราะห์ข้อมูลโดยการวิเคราะห์เนื้อหาเชิงพรรณนา

ผลการวิจัยพบว่า

1) ระดับการมีส่วนร่วมใน การป้องกันอาชญากรรมตามหลักศีล 5 ของประชาชน อำเภอแก้งสนามนาง จังหวัดนครราชสีมา โดยรวมอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ย 4.10 เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า อยู่ในระดับมากทุกด้าน

2) หลักศีล 5 ทุกข้อมีความสัมพันธ์เชิงบวกกับการส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการป้องกันปัญหาอาชญากรรมอยู่นัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 โดยเฉพาะการยึดถือศีลข้อ 1 (เว้นจากการฆ่าและทำร้ายร่างกาย) และศีลข้อ 2 (เว้นจากการลักทรัพย์) ซึ่งมีค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ (r) อยู่ที่ 0.52 และ 0.48 ตามลำดับ

[1-3] มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น
[1-3] Mahachulalongkornrajavidyalaya University Khon Kaen Campus
* Corresponding author. E-mail: mos11ssk@gmail.com โทร. 064 278 5094

3) การประยุกต์ใช้หลักศีล 5 ร่วมกับหลักสังคหวัตถุ 4 ของ การมีส่วนร่วมใน การป้องกันอาชญากรรม ของประชาชน อำเภอแก้งสนามนาง จังหวัดนครราชสีมา ทาน การให้ การแบ่งปัน ช่วยเหลือเกื้อกูลกันทั้งด้านวัตถุ ความรู้ และกำลังใจ ปิยวาจา การพูดจาไพเราะ สุภาพ จริงใจ และสร้างสรรค์ ทำให้เกิดความรักใคร่ปรองดอง อัตถจริยา การประพฤติปฏิบัติที่เป็นประโยชน์ ช่วยเหลือผู้อื่นด้วยการลงมือทำ สมานัตตตา การวางตนเสมอภาค ไม่ถือตัว เคารพและปฏิบัติต่อกันอย่างเท่าเทียม

คำสำคัญ: การป้องกันอาชญากรรม,หลักศีล 5,การมีส่วนร่วมของประชาชน,อำเภอแก้งสนามนาง

Abstract

This article aims to 1) study the level of public participation in crime prevention in Kaeng Sanam Nang District, Nakhon Ratchasima Province; 2) examine the relationship between the Five Precepts (Sila 5) and public participation in crime prevention; and 3) propose a model for crime prevention based on the Five Precepts for the people of Kaeng Sanam Nang District, Nakhon Ratchasima Province. This study employs a mixed-methods research approach. The quantitative research component utilized questionnaires as a data collection tool, achieving a total reliability coefficient of 0.95. The sample consisted of 380 individuals. Data were analyzed using frequency, percentage, mean, and standard deviation, with hypothesis testing conducted via Pearson's Correlation Coefficient. The qualitative research component involved in-depth interviews with 12 key informants, and the data were analyzed using descriptive content analysis.

Research findings revealed that

1) The level of public participation in crime prevention based on the Five Precepts among the people of Kaeng Sanam Nang District, Nakhon Ratchasima Province was overall at a high level, with a mean score of 4.10. When considered by aspects and by individual items, it was found that all aspects were at a high level.

2) All Five Precepts positively correlated with promoting participation in crime prevention at a statistically significant level of 0.01, especially adherence to Precept 1 (abstaining from killing and harming others) and Precept 2 (abstaining from stealing), with correlation coefficients (r) of 0.52 and 0.48, respectively.

3) The application of the Five Precepts together with the Four Principles of Sociality in citizen participation in crime prevention in Kaeng Sanam Nang District, Nakhon Ratchasima Province: Dana – giving, sharing, and helping one another with material resources, knowledge, and encouragement; Piyavacha – speaking pleasantly, politely, sincerely, and constructively, fostering affection and reconciliation; Atthacariya – engaging in beneficial conduct and helping others through action; Samannattata – maintaining equality, not being arrogant, respecting and treating each other equally.

Keywords: Crime prevention, the Five Precepts, public participation, Kaeng Sanam Nang District.

บทนำ

อาชญากรรม เป็นปรากฏการณ์อย่างหนึ่งที่เกิดขึ้นในทุก ๆ สังคม และมีมาเป็นเวลานานกล่าวกัน ว่าอาชญากรรมเป็นปัญหาที่อยู่คู่กับโลกมนุษย์ทั้งอดีตปัจจุบันและอนาคต อาชญากรรมเป็นเรื่องที่หลายคน กังวล หวาดกลัวเอาใจใส่ และให้ความสนใจเพื่อแก้ไขปัญหาหรือบรรเทาให้เกิดความเดือดร้อนต่อสังคมน้อย ที่สุดอาชญากรรมเป็นเรื่องของโศกนาฏกรรมร่วมกันของคนในสังคมหลายๆคน ร้อนตื่นเต้น หรือแม้แต่ สนุกสนานกับนิยายอาชญากรรม ซึ่งดูเหมือนจะมีการนำเสนอต่อสังคมมากกว่าเรื่องราวอื่น ๆ ดังนั้น ปัญหา อาชญากรรมจึงเป็นปัญหาใกล้ตัวของมนุษย์อย่างยิ่ง (ปกรณ์ มณีปกรณ์, 2555) จากมุมมองขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น การมีส่วนร่วมของประชาชนก่อให้เกิดแนวทางซึ่งสามารถที่จะแก้ปัญหาอย่างชาญฉลาด ปัญหาทุกวันนี้ไม่ใช่เพียงแต่ว่า "ประชาชนไม่เข้าใจ" การที่จะปรับปรุง โครงการการให้ข้อมูลแก่ประชาชนนั้นไม่ได้ทำให้ปัญหาหมดไป มีความแตกต่างอย่างแท้จริงเกี่ยวกับว่า ประชาชนต้องการชุมชนแบบไหน เพราะว่าความแตกต่างเหล่านี้มีอยู่จริง มีการตัดสินใจจำนวนมากที่ค่อนข้าง ก่อให้เกิดความขัดแย้งและความจำเป็นของการมีส่วนร่วม ยิ่งมีสูงขึ้นมาก การมีส่วนร่วมของประชาชนเป็น วิถีทางที่นำให้ความแตกต่างเหล่านี้เข้ามาเจรจากันอย่างแท้จริง ระหว่างประชาชนซึ่งมีความคิดเห็นหรือ ทัศนคติที่แตกต่างกัน ยังเป็นช่องทางที่จะ ก่อให้เกิดการปฏิสัมพันธ์อย่างจริงใจและเป็นทางหนึ่งที่จะก่อให้เกิด ความมั่นใจต่อสาธารณชนว่า ทัศนคติหรือความคิดเห็นของเขาทั้งหลายนั้นจะได้รับการพิจารณา

การมีส่วนร่วมของประชาชนของประชาชนในการป้องกันอาชญากรรม เป็นหัวใจที่นำไปสู่ความสำเร็จของกระบวนการยุติธรรม เพราะเมื่อเรื่องเข้าสู่กระบวนการยุติธรรมสิ่งที่ประชาชนจะช่วยไม่ว่าจะ เป็นการแจ้ง ข้อมูล เบาะแส การเฝ้าระวัง เป็นการช่วยเสริมให้กระบวนการยุติธรรมประสบผลสำเร็จ สิริรัตน์ บำรุงกรณ์,(2552)

จังหวัดนครราชสีมา พบว่านครราชสีมาเป็น จังหวัดที่มีรายได้ต่อหัว มากสุดในภาค อีสาน เป็น"ประตูสู่ภาคอีสาน" ฉายาประจำจังหวัดนครราชสีมาหรือโคราช เพราะหากขับรถจากภาคกลาง ไปยังภาคอีสาน เราก็จะต้องผ่านจังหวัดนี้ตลอด ทำให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวสำหรับผู้มาเยือน จังหวัดนครราชสีมา พบว่านครราชสีมาเป็น จังหวัดที่มีรายได้ต่อหัว มากสุดในภาค อีสาน เป็น"ประตูสู่ภาคอีสาน" ฉายาประจำจังหวัดนครราชสีมาหรือโคราช เพราะหากขับรถจากภาคกลาง ไป ยังภาคอีสาน เราก็จะต้องผ่านจังหวัดนี้ตลอด ทำให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวสำหรับผู้มาเยือน สภาพเศรษฐกิจของ โคราช ในอดีตก็พึ่งพารายได้จากภาคเกษตรกรรม ไม่ต่างอะไรจาก จังหวัดอื่น ๆ ในภาคอีสานแต่ปัจจุบัน รายได้จากภาคบริการ และภาคอุตสาหกรรม เริ่มเข้ามามีบทบาทมากขึ้น จนแซงหน้าภาคเกษตรกรรมไปแล้ว ทำให้การขยายตัวของชุมชนมีความเจริญเติบโตอย่างต่อเนื่อง ถือเป็นเป็นจังหวัดหนึ่งที่มีความเจริญเติบโตทาง เศรษฐกิจทั้งภาคอุตสาหกรรม ประกอบกับค่าครองชีพและรายได้มีอัตราสูงมากจึงทำให้มีทั้งแรงงานไทยและ แรงงานต่างด้าวเดินทางเข้ามาทำงานใน จังหวัดนครราชสีมาเป็นจำนวนมาก จึงส่งผลให้เกิดปัญหา อาชญากรรมตามมา โดยจากสถิติการเกิดอาชญากรรมของจังหวัดนครราชสีมาที่ถูกจับกุม ในปี 2554 พบว่า จำนวนการเกิดคดีอาญา 3 กลุ่มที่สำคัญมีข้อมูลดังนี้ คดีอุจฉกรรจ์และสะเทือนขวัญ 27 คดี กลุ่มคดีที่เกี่ยวกับ ชีวิต ร่างกาย 136 คดี และคดีที่รัฐเป็นผู้เสียหาย 6,145 คดี ซึ่งองค์การบริหารส่วนตำบลบึงพะไล ก็เป็นตำบล หนึ่งในอำเภอแก้งสนามนาง โดยเป็นอำเภอที่มีการเข้ามาของภาคอุตสาหกรรม เป็นเหตุให้มีแรงงานทั้งชาว ไทยต่างถิ่น และชาวต่างชาติเข้ามาพำนักอาศัยเป็นประชากรแฝงจำนวนมาก ทำให้การตรวจตรา ตรวจสอบ เหตุร้ายต่าง ๆ ในพื้นที่ของเจ้าหน้าที่ตำรวจทำได้ไม่ทั่วถึงนัก จึงต้องอาศัยความร่วมมือร่วมใจของภาค ประชาชนในพื้นที่

วัตถุประสงค์การวิจัย

1 เพื่อศึกษาระดับการมีส่วนร่วมในการป้องกันปัญหาอาชญากรรมของประชาชนอำเภอแก้งสนามนาง จังหวัดนครราชสีมา

2 เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างหลักศีล 5 กับการมีส่วนร่วมในการป้องกันปัญหาอาชญากรรมของประชาชนอำเภอแก้งสนามนาง จังหวัดนครราชสีมา

3 การมีส่วนร่วมในการป้องกันอาชญากรรมตามหลักศีล 5 ของประชาชนอำเภอแก้งสนามนาง

การทบทวนวรรณกรรม

1. แนวคิดเกี่ยวกับหลักศีล 5 (เบญจศีล)

ศีล 5 เป็นหลักคำสั่งสอนพื้นฐานและแนวทางปฏิบัติสำหรับพุทธศาสนิกชน เพื่อสร้างความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์และเป็นพื้นฐานของการดำเนินชีวิตที่ดี ประกอบด้วยการงดเว้น 5 ประการ คือ เว้นจากการฆ่าสัตว์, เว้นจากการลักทรัพย์, เว้นจากการประพฤติผิดในกาม, เว้นจากการพูดเท็จ และเว้นจากการดื่มสุราของมึนเมา การรักษาศีลเป็นการปิดช่องทางความเสียหายของตนเอง 5 ทาง เช่น ป้องกันความโหดร้าย อาชีพทุจริต และความประมาท

2. จุดมุ่งหมายและประโยชน์ของการรักษาศีล 5

ศีล 5 ทำหน้าที่เป็นบทบัญญัติทางสังคมเพื่อการปกครองหมู่คณะให้ดำเนินชีวิตร่วมกันอย่างสันติ ไม่เบียดเบียนกัน ประโยชน์ที่สำคัญคือการสร้างความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน ป้องกันการหย่าร้างและความแตกร้าวในครอบครัว รวมถึงช่วยป้องกันอาชญากรรมและการทุจริตต่าง ๆ เนื่องจากผู้ปฏิบัติจะมีสติสัมปชัญญะในการควบคุมตนเอง

3. แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม

การมีส่วนร่วมเป็นกระบวนการที่เปิดโอกาสให้บุคคลหรือกลุ่มคนเข้ามาเกี่ยวข้องในกิจกรรม ทั้งในด้านจิตใจและอารมณ์ เพื่อกระตุ้นให้เกิดความคิดสร้างสรรค์และความรับผิดชอบร่วมกัน ทฤษฎีนี้เชื่อว่าหากบุคลากรได้ร่วมคิดและตัดสินใจ จะส่งผลให้เกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของ (Sense of Ownership) ซึ่งเป็นพลังสำคัญในการขับเคลื่อนองค์กรให้ประสบความสำเร็จ

4. ความสำคัญและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการป้องกันอาชญากรรม

การมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานตามรัฐธรรมนูญและเป็นเครื่องชี้วัดความสำเร็จของการกระจายอำนาจ ในบริบทของการป้องกันอาชญากรรม การนำหลักศีล 5 มาประยุกต์ใช้ร่วมกับการมีส่วนร่วมของชุมชน ช่วยให้การพัฒนาและการป้องกันปัญหาตรงตามความต้องการที่แท้จริงของประชาชน ส่งเสริมสัมพันธภาพที่ดีในองค์กร และลดความขัดแย้งในชุมชนอย่างยั่งยืน

กรอบแนวคิดการวิจัย

ผู้วิจัยได้กำหนดกรอบแนวคิดการวิจัย ประกอบด้วย ตัวแปรอิสระและตัวแปรตาม ดังนี้

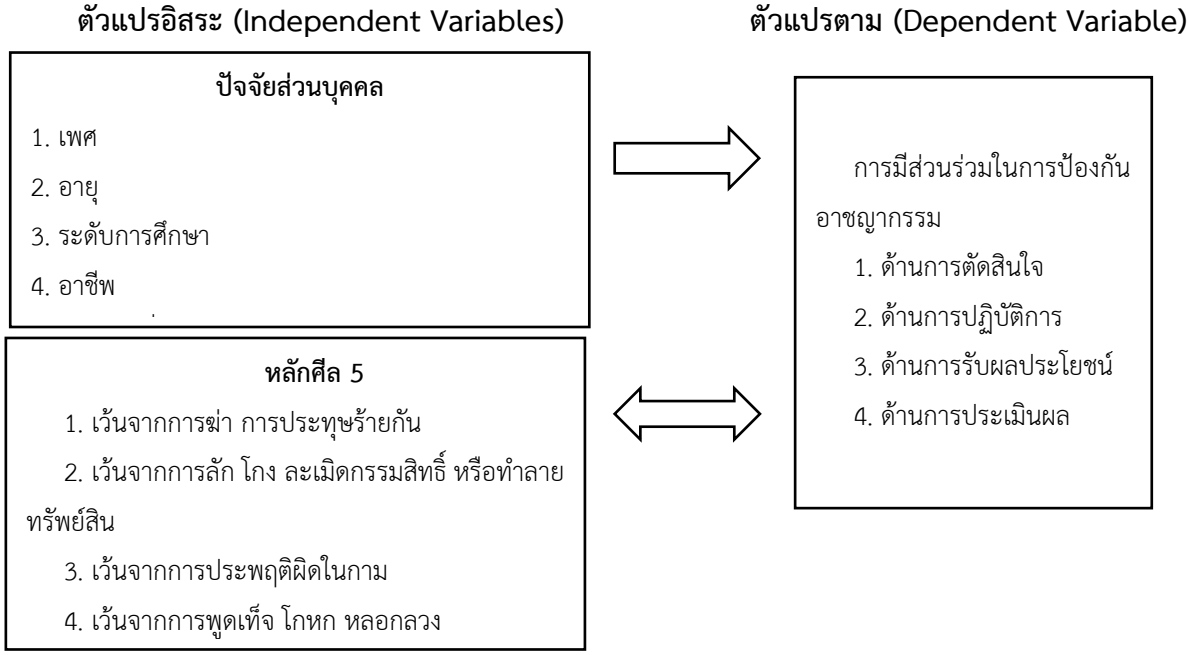

แผนภาพที่ 1.1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยเรื่อง การมีส่วนร่วมในการป้องกัน อาชญากรรม ตามหลักศีล 5 ของประชาชนอำเภอแก้งสนามนางจังหวัดนครราชสีมา ซึ่งผู้วิจัยได้ดำเนินการวิจัยตามขั้นตอนดังต่อไปนี้

ผู้วิจัยใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสานวิธี (Mixed Methods Research) คือวิธีวิจัยเชิงปริมาณและวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ โดยผู้วิจัยได้ ทำการศึกษาค้นคว้าแนวคิดทฤษฎี และหลักพุทธธรรม จากเอกสารที่เกี่ยวข้องเพื่อนำมาสร้างเครื่องมือสัมภาษณ์ และทำการสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ หลังจากนั้นนำผลที่ได้จากการวิจัยเชิงคุณภาพไปทำการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) และนำผลที่ได้ไปทำการวิจัยเชิงปริมาณ โดยการสร้างแบบสอบถาม (Questionnaire) เป็นเครื่องมือในการเก็บข้อมูลต่อไป

การวิจัยเชิงปริมาณ

ประชากร (Population) ได้แก่ ประชาชนที่มีอายุ 18 ปีขึ้นไปที่อาศัยอยู่ในเขตอำเภอแก้งสนามนางจังหวัดนครราชสีมาจำนวน 8,514 (สถิติประชากรทางการทะเบียนราษฎร,2568)

กลุ่มตัวอย่าง การคำนวณขนาดตัวอย่างที่เหมาะสมสำหรับใช้ในการวิจัย โดยใช้สูตรของ ทาโร่ยามาเน่ (Taro Yamane) ทำการสุ่มตัวอย่างแบบชั้นภูมิ (Stratified random sampling) โดยเลือกจากประชาชนที่มีอายุ 18 ปีขึ้นไปที่อาศัยอยู่ใน อำเภอแก้งสนามนาง จังหวัดนครราชสีมาได้กลุ่มตัวอย่างจำนวน 389 คน

การวิจัยเชิงคุณภาพ

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ผู้วิจัยทำการสัมภาษณ์เชิงลึก ผู้ให้ข้อมูลสำคัญจำนวน 12 รูปหรือคน ได้แก่ 1) นักวิชาการหรือผู้ปฏิบัติการด้านรัฐศาสตร์ จำนวน 3 คน 2) นักวิชาการหรือผู้ปฏิบัติการด้านศาสนาจำนวน 3 รูป 3)นักวิชาการหรือผู้ปฏิบัติการด้านการป้องกันอาชญากรรม จำนวน 3 คน 4) นักวิชาการหรือผู้ปฏิบัติการด้านผู้นำชุมชนหรือผู้ปกครองพื้นที่ข จำนวน 3 คน

การวิเคราะห์ข้อมูล วิเคราะห์โดยใช้เทคนิคการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis Technique) ประกอบบริบทและประมวลผลเข้าด้วยกัน รวมทั้งใช้แนวคิดจากเอกสารและผลวิจัยที่เกี่ยวข้องมาสนับสนุนในการวิเคราะห์เพื่อให้เห็นภาพรวม

ผลการวิจัย

1.ระดับการมีส่วนร่วมในการป้องกัน อาชญากรรม ตามหลักศีล 5 ของประชาชน อำเภอแก้งสนามนาง จังหวัดนครราชสีมา

ผลการวิจัยพบว่า ระดับการมีส่วนร่วมใน การป้องกันอาชญากรรมตามหลักศีล 5 ของประชาชน อำเภอแก้งสนามนาง จังหวัดนครราชสีมา ด้านที่ 1: ศีลข้อ 1 – เว้นจากการฆ่าสัตว์ ทำร้ายร่างกาย โดยรวมอยู่ในระดับมาก ($\overline{X}$ = 4.06)

1) ระดับการมีส่วนร่วมใน การป้องกันอาชญากรรมตามหลักศีล 5 ของประชาชน อำเภอแก้งสนามนาง จังหวัดนครราชสีมา ด้านการตัดสินใจ โดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ($\overline{X}$ = 4.27)

2) ระดับการมีส่วนร่วมใน การป้องกันอาชญากรรมตามหลักศีล 5 ของประชาชน อำเภอแก้งสนามนาง จังหวัดนครราชสีมา ด้านการปฏิบัติ โดยรวมอยู่ในระดับมาก ($\overline{X}$ = 3.96)

2. ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ต่อหลักศีล 5 กับการมีส่วนร่วมในการป้องกันปัญหาอาชญากรรมของประชาชนอำเภอแก้งสนามนาง จังหวัดนครราชสีมา สรุปได้ดังนี้

การวิจัยเพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างหลักศีล 5 กับการมีส่วนร่วมในการป้องกันปัญหาอาชญากรรมของประชาชนอำเภอแก้งสนามนาง จังหวัดนครราชสีมา ด้วยการหาค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์เพียร์สัน (Pearson's Product Moment Correlation Coefficient)

ตารางที่ 1 ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ (r) ระหว่างตัวแปรอิสระกับการมีส่วนร่วมในการป้องกันปัญหาอาชญากรรมของประชาชนอำเภอแก้งสนามนาง จังหวัดนครราชสีมา

(n = 389)

ตัวแปรอิสระ	จำนวน	ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ (r)	P-value
ด้านที่ 1: ศีลข้อ 1 – เว้นจากการฆ่าสัตว์ ทำร้ายร่างกาย	389	0.52	0.00**
ด้านที่ 2: ศีลข้อ 2 – เว้นจากการลักทรัพย์/ละเมิดทรัพย์สินผู้อื่น	389	0.48	0.00**
ด้านที่ 3: ศีลข้อ 3 – เว้นจากการประพฤติผิดทางเพศ	389	0.41	0.00**
ด้านที่ 4: ศีลข้อ 4 – เว้นจากการพูดเท็จหรือใช้วาจาส่อเสียด	389	0.55	0.00**
ด้านที่ 5: ศีลข้อ 5 – เว้นจากของมึนเมา/อบายมุข	389	0.46	0.00**

** หมายถึง ระดับนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01

จากตารางที่ 1 หลักศีล 5 ได้แก่ ด้านที่ 1: ศีลข้อ 1 – เว้นจากการฆ่าสัตว์ ทำร้ายร่างกาย ด้านที่ 2: ศีลข้อ 2 – เว้นจากการลักทรัพย์/ละเมิดทรัพย์สินผู้อื่น ด้านที่ 3: ศีลข้อ 3 – เว้นจากการประพฤติผิดทางเพศ ด้านที่ 4: ศีลข้อ 4 – เว้นจากการพูดเท็จหรือใช้วาจาส่อเสียด ด้านที่ 5: ศีลข้อ 5 – เว้นจากของมึนเมา/อบายมุข และด้านที่ 6: ด้านทาน (การให้ ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่)

ผลการวิเคราะห์พบว่า ด้านที่ 1: ศีลข้อ 1 – เว้นจากการฆ่าสัตว์ ทำร้ายร่างกาย มีความสัมพันธ์กับการส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการป้องกันปัญหาอาชญากรรมของประชาชนอำเภอแก้งสนามนาง จังหวัดนครราชสีมา อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 โดยมีความสัมพันธ์เชิงบวก ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ (r) เท่ากับ 0.52

ด้านที่ 2: ศีลข้อ 2 – เว้นจากการลักทรัพย์/ละเมิดทรัพย์สินผู้อื่น มีความสัมพันธ์กับการส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการป้องกันปัญหาอาชญากรรมของประชาชนอำเภอแก้งสนามนาง จังหวัดนครราชสีมา อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 โดยมีความสัมพันธ์เชิงบวก ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ (r) เท่ากับ 0.48

ด้านที่ 3: ศีลข้อ 3 – เว้นจากการประพฤติผิดทางเพศ มีความสัมพันธ์กับการส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการป้องกันปัญหาอาชญากรรมของประชาชนอำเภอแก้งสนามนาง จังหวัดนครราชสีมา อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 โดยมีความสัมพันธ์เชิงบวก ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ (r) เท่ากับ 0.41

ด้านที่ 4: ศีลข้อ 4 – เว้นจากการพูดเท็จหรือใช้วาจาส่อเสียด มีความสัมพันธ์กับการส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการป้องกันปัญหาอาชญากรรมของประชาชนอำเภอแก้งสนามนาง จังหวัดนครราชสีมา อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 โดยมีความสัมพันธ์เชิงบวก ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ (r) เท่ากับ 0.55

ด้านที่ 5: ศีลข้อ 5 – เว้นจากของมึนเมา/อบายมุข มีความสัมพันธ์กับการส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการป้องกันปัญหาอาชญากรรมของประชาชนอำเภอแก้งสนามนาง จังหวัดนครราชสีมา อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 โดยมีความสัมพันธ์เชิงบวก ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ (r) เท่ากับ 0.46

3. การมีส่วนร่วมในการป้องกันอาชญากรรมตามหลักศีล 5 ของประชาชน อำเภอแก้งสนามนาง จังหวัดนครราชสีมา สรุปได้ดังนี้

การมีส่วนร่วมในการป้องกันอาชญากรรมตามหลักศีล 5 ของประชาชนในอำเภอแก้งสนามนาง จังหวัดนครราชสีมา มีรายละเอียดเชิงลึกในแต่ละด้านที่น่าสนใจ โดยภาพรวมพบว่าประชาชนมีการปฏิบัติอยู่ในระดับมาก ซึ่งสามารถอธิบายลักษณะการมีส่วนร่วมแยกตามหลักศีลแต่ละข้อได้ดังนี้

เริ่มต้นจาก ศีลข้อที่ 1 การเว้นจากการฆ่าสัตว์ ซึ่งเน้นไปที่การสร้างสังคมที่ปราศจากความรุนแรง โดยประชาชนให้ความสำคัญอย่างมากกับการรณรงค์ไม่ใช้ความรุนแรงในครอบครัว พร้อมทั้งสนับสนุนให้ผู้นำชุมชนปลูกฝังความเมตตาแก่เยาวชนเพื่อลดพฤติกรรมก้าวร้าว ต่อมาใน ศีลข้อที่ 2

การเว้นจากการลักทรัพย์ ประชาชนมีความตื่นตัวในการดูแลความปลอดภัยของทรัพย์สินผ่านการจัดตั้งเวรยามหรือกลุ่มอาสาป้องกันภัย (ชรบ.) ในพื้นที่ และมุ่งเน้นการให้ความรู้แก่เด็กและเยาวชนให้มีความซื่อสัตย์สุจริตต่อทรัพย์สินของผู้อื่น สำหรับ ศีลข้อที่ 3 การเว้นจากการประพฤติผิดในกาม นั้น ประชาชนให้ความสำคัญสูงสุดกับการสร้างสถาบันครอบครัวที่อบอุ่นเพื่อเป็นรากฐานในการลดปัญหาอาชญากรรม ควบคู่ไปกับการสนับสนุนมาตรการป้องกันปัญหาทางเพศและการให้ความรู้ด้านเพศศึกษาที่เหมาะสมภายในชุมชน ในส่วนของ ศีลข้อที่ 4 การเว้นจากการกล่าวเท็จ มีการส่งเสริมให้คนในชุมชนสื่อสารกันด้วยความจริงและพูดจาสุภาพ เพื่อสร้างความปรองดองและลดความขัดแย้งที่อาจนำไปสู่เหตุทะเลาะวิวาท และสุดท้าย ศีลข้อที่ 5 การเว้นจากสุราและของมึนเมา ประชาชนส่วนใหญ่เห็นพ้องกับการห้ามจำหน่ายเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ในงานบุญประเพณี พร้อมทั้งเสนอให้ชุมชนจัดกิจกรรมเชิงสร้างสรรค์ เช่น กีฬา ศิลปะ หรือกิจกรรมทางธรรม เพื่อเป็นทางเลือกในการใช้เวลาว่างแทนการมั่วสุมเสพสิ่งเสพติด นอกจากนี้ การมีส่วนร่วมดังกล่าวยังปรากฏให้เห็นชัดเจนในกระบวนการตัดสินใจ ซึ่งประชาชนมีโอกาสเข้าร่วมประชุมเพื่อวางแผนและเสนอแนวคิดในการป้องกันอาชญากรรมที่สอดคล้องกับหลักศีลธรรม ส่งผลให้เกิดความรู้สึกปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน และนำไปสู่ความสงบสุขในการอยู่ร่วมกันอย่างยั่งยืนในพื้นที่อำเภอแก้งสนามนาง

อภิปรายผลการวิจัย

การอภิปรายผลในครั้งนี้ผู้วิจัยจะได้นำประเด็นที่มีความสำคัญปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ต่อหลักศีล 5 กับการมีส่วนร่วมในการป้องกันปัญหาอาชญากรรมของประชาชนอำเภอแก้งสนามนาง จังหวัดนครราชสีมา มีประเด็นที่น่าสนใจสามารถนำมาอภิปรายผลได้ ดังนี้

1. ระดับการมีส่วนร่วมในการป้องกัน อาชญากรรม ตามหลักศีล 5 ของประชาชน อำเภอแก้งสนามนาง จังหวัดนครราชสีมา

จากการวิจัยพบว่า ระดับการมีส่วนร่วมในการป้องกัน อาชญากรรม ตามหลักศีล 5 ของประชาชน อำเภอแก้งสนามนาง จังหวัดนครราชสีมา ตามหลักศีล 5 โดยภาพรวม อยู่ในระดับมาก แสดงให้เห็นว่าหลักศีล 5 ยังมีบทบาทสำคัญต่อการกำกับพฤติกรรมทางสังคมและการสร้างความสงบเรียบร้อยในชุมชน ทั้งนี้สามารถอธิบายได้จากบริบทสังคมไทยที่ประชาชนส่วนใหญ่มีพื้นฐานความเชื่อในพระพุทธศาสนา จึงยึดถือศีล 5 เป็นแนวทางดำเนินชีวิตและควบคุมตนเอง นอกจากนี้ การสื่อสารของผู้นำท้องถิ่นที่มีลักษณะสุภาพ สร้างสรรค์ และมุ่งประโยชน์ส่วนรวม รวมถึงการใช้สื่อออนไลน์ เช่น ไลน์ เฟซบุ๊ก และสื่อมวลชนต่าง ๆ ช่วยให้ประชาชนเข้าถึงข้อมูลด้านคุณธรรมและความปลอดภัยในชุมชนได้ง่ายขึ้น ส่งผลให้เกิดการมีส่วนร่วมทางสังคมและการควบคุมทางสังคมเชิงบวกผลการศึกษานี้สอดคล้องกับงานวิจัยของ วิไลพร อุ่นเจ้าบ้าน(2554) ที่ศึกษาพฤติกรรมการนำศีล 5 ไปใช้ในชีวิตประจำวันของสมาชิก อบต. ในพื้นที่ อำเภอตะพานหิน จังหวัดพิจิตร ซึ่งพบว่าโดยรวมมีการปฏิบัติตามศีล 5 ในระดับมาก

2. เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างหลักศีล 5 กับการมีส่วนร่วมในการป้องกันปัญหาอาชญากรรมของประชาชนอำเภอแก้งสนามนาง จังหวัดนครราชสีมา

จากการวิจัยที่เกี่ยวข้อง พบว่าการป้องกันอาชญากรรมที่มีประสิทธิภาพสูงสุดคือการสร้างความสมดุลระหว่าง "ระเบียบภายนอก" และ "ระเบียบภายใน" โดยการมีส่วนร่วมของประชาชนในอำเภอแก้งสนามนางทั้ง 4 ด้าน (ด้านการตัดสินใจ, การปฏิบัติการ, การรับผลประโยชน์ และการประเมินผล) จะเป็นกลไกสำคัญในการจัดระเบียบสังคมภายนอกให้เกิดความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน ขณะเดียวกันการนำหลักศีล 5มาใช้เปรียบเสมือนการจัดระเบียบภายในจิตใจเพื่อสร้างสติสัมปชัญญะ โดยเฉพาะศีลข้อที่ (5เว้นจากของมึนเมา) ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญที่สุดในการลดความประมาทอันเป็นต้นเหตุของอาชญากรรม นอกจากนี้ งานวิจัยของทวีศักดิ์ ทองทิพย์ และคณะ ยังสนับสนุนว่าการสร้างจิตสำนึกตามแนวพุทธศาสตร์ควบคู่ไปกับการมีส่วนร่วมของชุมชน จะช่วยให้ประชาชนมีความรับผิดชอบต่อสังคมและอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขตามหลักมัชฌิมาปฏิปทา ส่งผลให้การป้องกันอาชญากรรมในพื้นที่อำเภอแก้งสนามนางเกิดผลลัพธ์ที่จับต้องได้อย่างถาวรในมิติการจัดระเบียบสังคม งานของ ทวีศักดิ์ ทองทิพย์ และคณะ(2546) เสนอว่าการสร้างสันติภาพต้องอาศัยทั้ง “ระเบียบภายนอก” (กติกา กฎหมาย) และ “ระเบียบภายใน” (ศีลธรรม สติ ปัญญา) อย่างสมดุล ซึ่งสอดรับกับสังคหวัตถุ 4 ที่เน้นการให้ การสื่อสารที่ดี การทำประโยชน์ และความเสมอต้นเสมอปลาย อันก่อให้เกิดความร่วมมือและความรับผิดชอบต่อส่วนรวม

องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

ภาพที่ 1.2 องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

จากแผนภาพ องค์ประกอบของการมีส่วนร่วมในการป้องกัน อาชญากรรม ตามหลักศีล 5 ของประชาชน อำเภอแก้งสนามนาง จังหวัดนครราชสีมา” สามารถสรุปตามกรอบแนวคิดการวิจัยได้ดังนี้ หลักศีล 5 (เบญจศีล): เป็นหลักธรรมพื้นฐานที่ใช้ควบคุมพฤติกรรมทางกายและวาจา เพื่อลดโอกาสการเกิดอาชญากรรมในด้านต่าง ๆ ได้แก่ ศีลข้อ 1 (เว้นจากการฆ่า/ทำร้าย): สร้างความเมตตา ลดเหตุทะเลาะวิวาทและความรุนแรง ศีลข้อ 2 (เว้นจากการลักทรัพย์): สร้างความซื่อสัตย์ เคารพสิทธิในทรัพย์สิน ลดการโจรกรรมและการฉ้อโกง ศีลข้อ 3 (เว้นจากประพฤติผิดในกาม): ลดปัญหาการล่วงละเมิดและสร้างความเข้มแข็งให้สถาบันครอบครัว ศีลข้อ 4 (เว้นจากการพูดเท็จ): ลดความขัดแย้งจากข่าวลือ และสร้างความเชื่อถือในการสื่อสารข้อมูลป้องกันเหตุ ศีลข้อ 5 (เว้นจากของมึนเมา): ลดปัจจัยกระตุ้นที่ทำให้ขาดสติ ซึ่งเป็นสาเหตุหลักของการก่ออาชญากรรม

สรุป

จากผลการวิจัยพบว่า ระดับการมีส่วนร่วม: ประชาชนในอำเภอแก้งสนามนางมีส่วนร่วมในการป้องกันอาชญากรรมตามหลักศีล 5 โดยรวมอยู่ในระดับมาก โดยครอบคลุมทั้งด้านการตัดสินใจ การปฏิบัติการ การรับผลประโยชน์ และการประเมินผล หลักศีล 5 ทุกข้อมีความสัมพันธ์เชิงบวกกับการส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการป้องกันปัญหาอาชญากรรมอยู่นัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 โดยเฉพาะการยึดถือศีลข้อ 1 (เว้นจากการฆ่าและทำร้ายร่างกาย) และศีลข้อ 2 (เว้นจากการลักทรัพย์) ซึ่งมีค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ (r) อยู่ที่ 0.52 และ 0.48

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

1.1 สนับสนุนความร่วมมือ วัด–โรงเรียน–ชุมชน–ตำรวจ กำหนดเป็นนโยบายเครือข่ายความร่วมมือ ระหว่างสถาบันหลักของสังคม การปลูกฝังศีลธรรมต้องทำต่อเนื่องในหลายมิติ ทั้งครอบครัว การศึกษา และศาสนา

1.2 จัดกิจกรรมอบรมและรณรงค์ศีล 5 ในชีวิตประจำวัน เช่น ค่ายคุณธรรม เวทีเสวนาหรือกิจกรรมวันพระในชุมชน การเรียนรู้ผ่านกิจกรรมช่วยให้ประชาชนเข้าใจการประยุกต์ใช้ศีล 5 กับสถานการณ์จริง เช่น การควบคุมอารมณ์ การไม่ใช้ความรุนแรง

1.3 จัดตั้งกลุ่มเฝ้าระวังชุมชนเชิงคุณธรรม ให้ประชาชนมีส่วนร่วมสอดส่องดูแลกันเอง เน้นการเตือนกันด้วยเมตตา ไม่ใช่จับผิด เป็นการสร้าง “พลังชุมชน” ลดช่องว่างในการเกิดอาชญากรรม

2. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

งานวิจัยนี้ได้ข้อค้นพบ 2.1. ควรมีการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เพิ่มเติม โดยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) กับกลุ่มผู้นำชุมชน พระสังฆาธิการ และเจ้าหน้าที่ตำรวจในพื้นที่อำเภอแก้งสนามนาง เพื่อเจาะลึกถึงกระบวนการและรูปแบบการบูรณาการหลักศีล 5 เข้ากับงานสายตรวจชุมชนหรือการจัดระเบียบสังคมในระดับหมู่บ้านอย่างเป็นรูปธรรม ซึ่งจะช่วยให้เห็นปัญหาและอุปสรรคที่แท้จริงในเชิงปฏิบัติที่ข้อมูลเชิงปริมาณอาจไม่สามารถครอบคลุมได้

2.2. ขยายพื้นที่ศึกษาเปรียบเทียบหลายอำเภอหรือหลายจังหวัด เพื่อดูความแตกต่างด้านวัฒนธรรมและบริบทสังคม จะช่วยยืนยันความทั่วไป (generalizability) ของผลวิจัย

2.3. ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างศีล 5 กับอาชญากรรมเฉพาะประเภท เช่น ยาเสพติด ความรุนแรงในครอบครัว หรืออาชญากรรมทางทรัพย์ ทำให้ได้ข้อมูลเชิงนโยบายที่ตรงจุดและนำไปใช้ได้จริง

เอกสารอ้างอิง

ถวิลวดี บุรีกุล. (2551). *การมีส่วนร่วม: แนวคิด ทฤษฎีและกระบวนการ*. เอกสารประกอบการศึกษาดูงานของคณะกรรมาธิการการพัฒนาการเมืองและการมีส่วนร่วมของประชาชน วุฒิสภา. สถาบันพระปกเกล้า.

ทวีศักดิ์ ทองทิพย์ และคณะ. (2546). *รายงานการวิจัยเรื่อง การศึกษารูปแบบการจัดระเบียบสังคมตามแนวพุทธศาสตร์*. สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

ปกรณ์ มณีปกรณ์. (2555). *ทฤษฎีอาชญาวิทยา*. ห้างหุ้นส่วนจำกัด เวิลด์เทรด ประเทศไทย.

พระชัยพิพัฒน์ โชติโก (แสนทะวงษ์). (2555). *การปฏิบัติธรรมตามหลักศีลห้าของผู้นำครัวเรือนในชุมชน ตะเคียนทอง อำเภอเขาคิชฌกูฏ จังหวัดจันทบุรี* [วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี]. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี.

พระมหาสำรวย ญาณสังวโร (พินดอน). (2542). *การศึกษาเรื่องผลกระทบจากการล่วงละเมิดศีลข้อที่ 5 ที่มีต่อสังคมไทย* [วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย]. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

วิไลพร อุ่นเจ้าบ้าน. (2554). *ศึกษาพฤติกรรมการนำศีล 5 ไปใช้ในชีวิตประจำวันของผู้บริหารและสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลใน อำเภอตะพานหิน จังหวัดพิจิตร* [วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย]. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล. (ม.ป.ป.). *เดอะประชากร*. https://www.theprachakorn.com/newsDetail.php?id=257

สถิติประชากรทางการทะเบียนราษฎร. (2568). *สถิติประชากร อำเภอแก้งสนามนาง จังหวัดนครราชสีมา*. https://stat.bora.dopa.go.th/stat/statnew/statyear/#/TableTemplate5/Area/statpop?

สิริรัตน์ บำรุงกรณ์. (2552). *อาชญาวิทยาทัณฑวิทยาและเหยื่อวิทยา*. คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.

อมร อำไพรุ่งเรือง. (2554). *การศึกษาพฤติกรรมการรักษาและการละเมิดศีล 5 ของพุทธศาสนิกชนกรุงเทพมหานคร* [วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย]. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พุทธบูรณาการในการบริหารจัดการวิสาหกิจชุมชนในตำบลตะกั่วป่า อำเภอหนองสองห้อง จังหวัดขอนแก่น

Buddhist Integration in Participatory Community Enterprise Management in Takua Pa Subdistrict, Nong Song Hong District, Khon Kaen Province

ศรีอุบล เพ็ชรตะกั่ว[1,*], ชาญชัย ฮวดศรี[2] และ สุรพล พรมกุล[3]
Sriubon Phettakua[1,*], Chanchai Huadsri[2] and Suraphon Promgun[3]

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์คือ 1) เพื่อศึกษาระดับการบริหารจัดการวิสาหกิจชุมชนแบบมีส่วนร่วมในตำบลตะกั่วป่า อำเภอหนองสองห้อง จังหวัดขอนแก่น 2) เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างหลักอิทธิบาทธรรมกับการบริหารจัดการวิสาหกิจชุมชนแบบมีส่วนร่วมในตำบลตะกั่วป่า อำเภอหนองสองห้อง จังหวัดขอนแก่น 3) เพื่อนำเสนอพุทธบูรณาการเพื่อส่งเสริมการบริหารจัดการบริหารวิสาหกิจชุมชนแบบมีส่วนร่วมในตำบลตะกั่วป่า อำเภอหนองสองห้อง จังหวัดขอนแก่น การวิจัยแบบผสานวิธีในเชิงปริมาณเก็บข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างประชาชนอายุ 18 ปีขึ้นไปจำนวน 359 คน โดยใช้แบบสอบถามมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ ในเชิงคุณภาพใช้การสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ 12 รูป/คน

ผลการวิจัยพบว่า

1) ระดับการปฏิบัติหลักอิทธิบาทธรรมและการบริหารจัดการวิสาหกิจชุมชนแบบมีส่วนร่วมโดยภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด (ค่าเฉลี่ย เท่ากับ 4.88 และ 4.91 ตามลำดับ)

2) หลักอิทธิบาทธรรมมีความสัมพันธ์เชิงบวกกับการบริหารจัดการวิสาหกิจชุมชนแบบมีส่วนร่วมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 โดยมีความสัมพันธ์อยู่ในระดับสูง (r=0.91**)

3) พุทธบูรณาการที่เหมาะสมคือการนำ "อิทธิบาท 4" มาเป็นฐานในการขับเคลื่อน 4 ด้านหลัก ได้แก่ การจัดการทุนชุมชน, การบริหารวิสาหกิจ, การลดรายจ่ายเพิ่มรายได้ และการพัฒนาสวัสดิการ การส่งเสริมความรักในถิ่นฐาน (ฉันทะ) ความมุ่งมั่น (วิริยะ) ความรับผิดชอบ (จิตตะ) และการประเมินผลด้วยปัญญา (วิมังสา) จะช่วยสร้างความเข้มแข็งและยั่งยืนให้แก่เศรษฐกิจฐานราก ซึ่งเป็น

[1-3] มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น
[1-3] Mahachulalongkornrajavidyalaya University Khon Kaen Campus
* Corresponding author. E-mail: *soonyataintaragumhang@gmail.com*

ปัจจัยสำคัญที่ส่งเสริมให้การบริหารจัดการวิสาหกิจชุมชนแบบมีส่วนร่วมในตำบลตะกั่วป่ามีความเข้มแข็งและยั่งยืน

คำสำคัญ: พุทธบูรณาการ , หลักอิทธิบาทธรรม , การบริหารจัดการ , วิสาหกิจชุมชน

Abstract

The objectives of this research were: 1) to study the level of participatory community enterprise management in Takua Pa Sub-district, Nong Song Hong District, Khon Kaen Province; 2) to examine the relationship between the Four Paths of Accomplishment (Iddhipada IV) and participatory community enterprise management in the same area; and 3) to propose a Buddhist integration approach to enhance participatory community enterprise management. This study employed a mixed-methods research design. Quantitative data were collected via 5-point Likert scale questionnaires from a sample of 359 residents aged 18 and over. Qualitative data were gathered through in-depth interviews with 12 key informants.

The research findings revealed that

1. The overall levels of both the practice of Iddhipada IV and participatory community enterprise management were at the highest level (mean = 4.88 and 4.91, respectively).

2. The Four Paths of Accomplishment (Iddhipada IV) had a statistically significant positive relationship with participatory community enterprise management at the 0.01 level, with a high degree of correlation (r=0.91**).

3. The appropriate Buddhist integration involves using "Iddhipada IV" as a foundation to drive four main areas: community capital management, enterprise administration, cost reduction and income increase, and welfare development. Promoting a love for the local community (Chanda), perseverance (Viriya), responsibility (Citta), and wisdom-based evaluation (Vimamsa) strengthens and sustains the grassroots economy. These factors are crucial in promoting strong and sustainable participatory community enterprise management in Takua Pa Sub-district.

Keywords: Buddhist Integration, *Iddhipada*, Management, Community Enterprise

บทนำ

ปัจจุบันรัฐบาลให้ความสำคัญกับการพัฒนาเศรษฐกิจฐานราก โดยส่งเสริมผู้ประกอบการรายย่อยและวิสาหกิจชุมชน เพื่อสร้างงานและรายได้ที่มั่นคงให้ประชาชน ผ่านการกำหนดนโยบายและกฎหมายสำคัญ เช่น พระราชบัญญัติส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน พ.ศ. 2548 และฉบับที่ 2 พ.ศ. 2562 รวมถึงการบรรจุไว้ใน ยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี ตามหลักธรรมาภิบาล เพื่อเป็นกรอบในการพัฒนาประเทศอย่างยั่งยืน อย่างไรก็ตาม ในทางปฏิบัติยังพบข้อจำกัดสำคัญ คือ กฎหมายยังไม่ได้กำหนดมาตรการช่วยเหลือวิสาหกิจชุมชนอย่างยั่งยืนอย่างชัดเจน และยังขาดหน่วยงานกลางที่ทำหน้าที่บริหารจัดการและสนับสนุนโดยตรงในระดับท้องถิ่น อีกทั้งความสำเร็จของการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนยังขึ้นอยู่กับบทบาทของผู้นำท้องถิ่นและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น หากไม่ได้กำหนดไว้ในแผนพัฒนาท้องถิ่นหรือขาดความเข้าใจในนโยบายของรัฐ อาจทำให้การพัฒนาวิสาหกิจชุมชนไม่สามารถดำเนินไปได้อย่างยั่งยืน ดังนั้น วิสาหกิจชุมชนจึงมีบทบาทสำคัญต่อการสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจของประเทศ โดยช่วยเสริมสร้างความเข้มแข็งให้เศรษฐกิจฐานราก กระจายโอกาสทางอาชีพ สร้างรายได้ ลดค่าใช้จ่าย และส่งเสริมให้ประชาชนสามารถพึ่งพาตนเองได้ ซึ่งจะนำไปสู่การพัฒนาเศรษฐกิจและชุมชนที่เข้มแข็งอย่างยั่งยืนในระยะยาว

วิสาหกิจชุมชนในตำบลตะกั่วป่า อำเภอหนองสองห้อง จังหวัดขอนแก่น เป็นอีกหนึ่งพื้นที่ที่มีกลุ่มวิสาหกิจชุมชนที่ยังขาดความรู้ความเข้าใจในการพัฒนาการดำเนินงาน การผสานองค์ความรู้ใหม่กับภูมิปัญญาวัฒนธรรมท้องถิ่นและที่สำคัญขาดการมีส่วนร่วมของประชาชนกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งหน่วยงานราชการหรือหน่วยงานการปกครองส่วนท้องถิ่น ซึ่งปัญหาที่พบในการดำเนินงานของวิสาหกิจชุมชนตำบลตะกั่วป่า จากการศึกษาเบื้องต้นในพื้นที่ตำบลตะกั่วป่า พบว่าวิสาหกิจชุมชนในพื้นที่ยังขาดความรู้ความเข้าใจในการผสานองค์ความรู้ใหม่กับภูมิปัญญาท้องถิ่น อีกทั้งการบริหารจัดการยังมีลักษณะ "ต่างคนต่างทำ" และขาดความโปร่งใส ส่งผลให้การดำเนินงานหยุดชะงักเมื่อขาดการสนับสนุนจากภาครัฐ ผู้วิจัยจึงเล็งเห็นความจำเป็นในการนำหลัก “พุทธบูรณาการ” โดยเฉพาะหลักธรรม “อิทธิบาทธรรม” เข้ามาเป็นเครื่องมือในการยึดเหนี่ยวจิตใจและสร้างกติกาการอยู่ร่วมกันเพื่อสร้างประสิทธิภาพในการทำงานให้บรรลุวัตถุประสงค์

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาเกี่ยวกับ “การบริหารจัดการวิสาหกิจชุมชนแบบมีส่วนร่วมในตำบลตะกั่วป่า อำเภอหนองสองห้อง จังหวัดขอนแก่น” เพื่อกำหนดเป็นแผนพัฒนาท้องถิ่น เพื่อประเมินระดับความสำเร็จและการดำเนินการประสานงานกิจการของวิสาหกิจชุมชนให้สามารถผลิตเพื่อการบริโภคอย่างพอเพียงในชุมชนรวมทั้งพัฒนาความรู้ด้านการบริหารจัดการ รวมถึงปัจจัยที่ส่งผลต่อการดำเนินงาน ตลอดจนปัญหาและอุปสรรค เพื่อนำข้อเสนอแนะไปสู่การพัฒนาแผนพัฒนาท้องถิ่นที่สอดคล้องกับความต้องการของประชาชน รวมถึงการดำเนินงานการบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วมการสร้างความเข้มแข็งให้เศรษฐกิจชุมชนไปสู่การพัฒนาปรับปรุงต่อไปและสามารถพึ่งพาตนเองได้อย่างยั่งยืน

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาระดับการบริหารจัดการวิสาหกิจชุมชนแบบมีส่วนร่วมในตำบลตะกั่วป่า อำเภอหนองสองห้อง จังหวัดขอนแก่น

2. เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างหลักอิทธิบาทธรรมกับการบริหารจัดการวิสาหกิจชุมชนแบบมีส่วนร่วมในตำบลตะกั่วป่า อำเภอหนองสองห้อง จังหวัดขอนแก่น

3. เพื่อนำเสนอพุทธบูรณาการเพื่อส่งเสริมการบริหารจัดการบริหารวิสาหกิจชุมชนแบบมีส่วนร่วมในตำบลตะกั่วป่า อำเภอหนองสองห้อง จังหวัดขอนแก่น

การทบทวนวรรณกรรม

ในการค้นคว้า “พุทธบูรณาการเพื่อส่งเสริมการบริหารจัดการบริหารวิสาหกิจชุมชนแบบมีส่วนร่วมในตำบลตะกั่วป่า อำเภอหนองสองห้อง จังหวัดขอนแก่น” ผู้วิจัยได้ทำการสังเคราะห์ปัญหาเพื่อนำมาสร้างตัวแปรในการวิจัย ได้ดังนี้

1) ด้านการบริหารจัดการทุนชุมชน ในยุคปัจจุบันมีทิศทางที่เน้นการมองแบบ "องค์รวม" มากกว่าการจัดการเพียงด้านการเงินเพียงอย่างเดียว โดยครอบคลุมมิติเชิงระบบความสัมพันธ์และการพึ่งพาตนเอง ดังนี้ (บุญสม เมืองนิล และคณะ, 2564) การบริหารจัดการทุนชุมชนคือกระบวนการเสริมสร้างความเข้มแข็งโดยอาศัยการจัดการองค์ประกอบ 3 ด้านหลัก ได้แก่ (1) ทุนมนุษย์ (ผู้นำที่มีจิตสาธารณะและการเรียนรู้) (2) ทุนภูมิปัญญาและวัฒนธรรม (ความเชื่อ จารีต และทักษะท้องถิ่น) และ (3) ทุนสถาบัน (ครอบครัว ศาสนา และกลุ่มองค์กร) โดยมีหัวใจสำคัญอยู่ที่การทำงานเป็นทีมและการถ่ายทอดองค์ความรู้ผ่านการปฏิบัติจริงเพื่อให้ชุมชนพึ่งพาตนเองได้ (ทศพร แก้วขวัญไกร, 2568) ระบุว่า การบริหารจัดการทุนชุมชนหมายถึง การบริหารจัดการระบบการสะสมทุนในลักษณะที่เป็นกลุ่มพื้นฐาน ซึ่งเกิดจากการรวมกลุ่มของสมาชิกภายใต้บรรทัดฐานสังคมและความไว้วางใจ โดยมุ่งเน้นการเพิ่มศักยภาพของปัจเจกบุคคลให้เกิดการสร้างมูลค่าแห่งการผลิตผ่านการจัดการความรู้ เพื่อยกระดับเศรษฐกิจชุมชนสู่ความยั่งยืน (พระครูพิพัฒน์ รัตนกิจ (สุรพล กิตฺติภทฺโท) และคณะ, 2567) นิยามว่าเป็นการนำศักยภาพของ "ระบบคิด" และ "ค่านิยมวัฒนธรรม" มาเป็นฐานในการบริหารจัดการ โดยผ่านระบบการจัดการของสภาผู้นำชุมชน และการเชื่อมโยงฐานข้อมูล ข่าวสารและความสัมพันธ์ทางสังคมเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของสมาชิกและยกระดับเศรษฐกิจชุมชนให้หลุดพ้นจากความยากจน (สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน), 2558) ให้ความหมายในเชิงปฏิบัติการว่า หมายถึงการปรับเปลี่ยนวิธีคิดของคนในชุมชนเพื่อให้เกิดการเชื่อมโยงกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และสร้างกลไกรับผิดชอบการทำงานเพื่อจัดทำ "แผนพัฒนาเศรษฐกิจและทุนชุมชน" ที่มุ่งเน้นความต่อเนื่องไม่ใช่เพียงโครงการรายปี

2) ด้านการบริหารจัดการวิสาหกิจชุมชน กระบวนการบูรณาการทรัพยากรท้องถิ่น (ทุน) เข้ากับระบบการบริหารสมัยใหม่ เพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มและรายได้ โดยครอบคลุมมิติเชิงระบบ ความสัมพันธ์และการพึ่งพาตนเอง ระบุไว้ดังนี้ (บุญสม เมืองนิล และคณะ, 2564) ได้อธิบายว่า การบริหารจัดการทุนชุมชนคือกระบวนการเสริมสร้างความเข้มแข็งโดยอาศัยการจัดการองค์ประกอบ 3 ด้านหลัก ได้แก่ (1) ทุนมนุษย์ (ผู้นำที่มีจิตสาธารณะและการเรียนรู้) (2) ทุนภูมิปัญญาและวัฒนธรรม (ความเชื่อ จารีต และทักษะท้องถิ่น) และ (3) ทุนสถาบัน (ครอบครัว ศาสนา และกลุ่มองค์กร) โดยมีหัวใจสำคัญอยู่ที่การทำงานเป็นทีมและการถ่ายทอดองค์ความรู้ผ่านการปฏิบัติจริงเพื่อให้ชุมชนพึ่งพาตนเองได้ (ทศพร แก้วขวัญไกร, 2568) ระบุว่า การบริหารจัดการระบบการสะสมทุนในลักษณะที่เป็นกลุ่มพื้นฐาน ซึ่งเกิดจากการรวมกลุ่มของสมาชิกภายใต้บรรทัดฐานสังคมและความไว้วางใจ โดยมุ่งเน้นการเพิ่มศักยภาพของปัจเจกบุคคลให้เกิดการสร้างมูลค่าแห่งการผลิตผ่านการจัดการความรู้ เพื่อยกระดับเศรษฐกิจชุมชนสู่ความยั่งยืน

3) ด้านการลดรายจ่ายเพิ่มรายได้ ในบริบทของการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนและวิสาหกิจชุมชน "การลดรายจ่ายเพิ่มรายได้" มิได้หมายถึงเพียงตัวเลขทางบัญชี แต่เป็นยุทธศาสตร์การบริหารจัดการทุนมนุษย์และทุนทรัพยากรเพื่อให้เกิดความมั่นคงในระดับครัวเรือนและชุมชน โดยเน้นกระบวนการพึ่งพาตนเองตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ดังนี้ 1. การจัดการในระดับครัวเรือนเพื่อสร้างภูมิคุ้มกัน (กิตติคุณ พลเสน และคณะ, 2561) ได้ให้ความหมายในมิติการพัฒนาอาชีพเสริมว่า หมายถึงกระบวนการสร้างความพอประมาณอย่างมีเหตุผล โดยเริ่มจากการทำบัญชีครัวเรือนเพื่อคัดกรองรายจ่ายที่ไม่จำเป็น และลดต้นทุนในการดำรงชีวิต ควบคู่ไปกับการแสวงหาโอกาสในการประกอบอาชีพสุจริตจากทรัพยากรที่ มีในท้องถิ่น เพื่อสร้างรายได้เพิ่มและสร้างภูมิคุ้มกันทางการเงินให้แก่ครอบครัว 2. ยุทธศาสตร์บันไดขั้นแรกของการพึ่งพาตนเอง (สำนักงานพัฒนาชุมชน, 2561) ระบุความหมายในเชิงปฏิบัติการว่า เป็นบันไดขั้นที่ 1 ของการพัฒนาหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง (ระดับพออยู่ พอกิน) โดยหมายถึงการที่สมาชิกในชุมชนลดการพึ่งพาสินค้าจากภายนอกผ่านการ "ทำกินทำใช้" ในครัวเรือน ซึ่งจะส่งผลให้มีเงินออมเหลือพอที่จะนำไปลงทุนในวิสาหกิจชุมชนเพื่อสร้างรายได้เสริมจากการจำหน่ายผลิตภัณฑ์ส่วนเกิน 3. การลดรายจ่ายผ่านการบริหารจัดการทุนและต้นทุนทางสังคม (ทศพร แก้วขวัญไกร, 2568) อธิบายว่า ในบริบทของการบริหารจัดการทุนชุมชน "การลดรายจ่าย" คือการบริหารจัดการปัจจัยการผลิตให้มีประสิทธิภาพสูงสุดเพื่อลดต้นทุนแฝง ส่วน "การเพิ่มรายได้" คือการสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับทุนที่มีผ่านนวัตกรรมการจัดการที่ทำให้สินค้าชุมชนสามารถแข่งขันได้ในตลาดที่กว้างขึ้น

สรุป การลดรายจ่ายและเพิ่มรายได้ภายใต้กรอบ "การบริหารจัดการวิสาหกิจชุมชน" มีความเชื่อมโยงกันอย่างเป็นระบบ ดังนี้ 1.การลดรายจ่าย เน้นการลดต้นทุนจากภายใน 2.การเพิ่มรายได้ เน้น

การสร้างโอกาสจากภายนอก ข้อมูลเหล่านี้จะเป็นรากฐานสำคัญในการวิเคราะห์ว่าวิสาหกิจชุมชนตำบลตะกั่วป่า จะสามารถใช้กระบวนการเหล่านี้เป็นกลไกในการแก้ปัญหาสภาพคล่องได้

4) ด้านการพัฒนาระบบสวัสดิการ สวัสดิการ ในมิติของเศรษฐกิจฐานราก หมายถึง การสร้างระบบหลักประกันและความมั่นคงทางสังคมที่เกิดจากการจัดการร่วมกันของคนในชุมชน มิใช่เพียงการรอรับจากรัฐบาลเพียงอย่างเดียว โดยมีรายละเอียดดังนี้ 1. การจัดการสวัสดิการบนฐานทุนทางสังคม (วันชัย ธรรมสัจการ, 2565) ได้ให้ความหมายของการพัฒนาระบบสวัสดิการในระดับท้องถิ่นว่า คือ กระบวนการที่สมาชิกในชุมชนตกลงร่วมกันในการจัดสรรทรัพยากรหรือผลกำไรจากการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจมาเป็นกองทุนกลางเพื่อช่วยเหลือสมาชิกตามวงจรชีวิต โดยมีรากฐานสำคัญคือ "ความไว้วางใจ" และการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ซึ่งเป็นการเปลี่ยนบทบาทจาก "ผู้รับ" มาเป็น "ผู้จัดการสวัสดิการ" ด้วยตนเอง 2. การพัฒนาระบบสวัสดิการเชิงบูรณาการและพึ่งพาตนเอง (โกวิทย์ พวงงาม, 2562) อธิบายว่า การพัฒนาระบบสวัสดิการชุมชนคือการสร้างภาคีเครือข่ายในการจัดการ "สวัสดิการจากครรภ์มารดาถึงเชิงตะกอน" โดยเน้นความสมดุลระหว่าง 3 ภาคส่วน คือ ภาคประชาชน (การออม) ภาคท้องถิ่น (งบประมาณสมทบ) และภาคบริหาร (การจัดการ) เพื่อให้เกิดระบบที่ยั่งยืนและลดความเหลื่อมล้ำในสังคมชุมชนผ่านกลไกการมีส่วนร่วม 3. การจัดการสวัสดิการเชิงยุทธศาสตร์และขบวนองค์กรชุมชน (สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน), 2563) ระบุความหมายในเชิงนโยบายว่าเป็นการสร้าง "ตาข่ายรองรับทางสังคม" โดยใช้กองทุนสวัสดิการชุมชนเป็นกลไกกลางในการเชื่อมโยงคนทุกกลุ่มในพื้นที่ ซึ่งการพัฒนาในที่นี้หมายถึงการปรับปรุงระเบียบ ข้อบังคับ และการบริหารจัดการกองทุนให้มีความโปร่งใส มีธรรมาภิบาล และสามารถรองรับภาวะวิกฤตที่อาจเกิดขึ้นในอนาคตได้ พบว่าการพัฒนาระบบสวัสดิการสำหรับวิสาหกิจชุมชนในตำบลตะกั่วป่า มีความเกี่ยวข้องโดยตรงกับความมั่นคงของสมาชิก หากกลุ่มสามารถจัดสรรกำไรส่วนหนึ่งมาพัฒนาระบบสวัสดิการได้ จะส่งผลให้เกิดความรักและความผูกพันต่อกลุ่มองค์กร ลดอัตราการอพยพย้ายถิ่นของแรงงานคนรุ่นใหม่ สร้างความโปร่งใสในการบริหารจัดการเงินทุน

ระเบียบวิธีวิจัย

วิจัยได้กำหนดรูปแบบการวิจัยเป็นแบบผสานวิธี (Mixed Methods Research) ซึ่งประกอบด้วยการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) และการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) สำหรับการวิจัยเชิงปริมาณนั้น มุ่งเน้นศึกษาจากประชากรที่เป็นระชาชนที่มีอายุ 18 ปีขึ้นไปในเขตพื้นที่ตำบลตะกั่วป่า อำเภอหนองสองห้อง จังหวัดขอนแก่น จำนวน 3,454 คน โดยกำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างตามสูตรของทาโร่ ยามาเน่ (Taro Yamane) ที่ความเชื่อมั่นร้อยละ 0.95 ได้จำนวน 359 คน และใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบชั้นภูมิ (Stratified random sampling) กระจายสัดส่วนตาม

หมู่บ้านทั้ง 11 หมู่บ้าน เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลคือแบบสอบถาม (Questionnaire) ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นจากการศึกษาแนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โครงสร้างของแบบสอบถามแบ่งออกเป็น 3 ส่วน ได้แก่ ส่วนที่ 1ข้อมูลปัจจัยส่วนบุคคล, ส่วนที่ 2 การปฏิบัติตนตามหลักอิทธิบาทธรรม 4 ด้าน คือ ฉันทะ วิริยะ จิตตะ และวิมังสา, และส่วนที่ 3 การบริหารจัดการบริหารวิสาหกิจชุมชนแบบมีส่วนร่วม 4 ด้าน ได้แก่ ด้านการบริหารจัดการทุนชุมชน, ด้านการบริหารจัดการวิสาหกิจชุมชน, ด้านการลดรายจ่ายเพิ่มรายได้ และด้านการพัฒนาระบบสวัสดิการ โดยใช้เกณฑ์วัดแบบมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ (Likert Scale) ขั้นตอนการสร้างเครื่องมือได้ผ่านการตรวจสอบความเที่ยงตรง (Validity) จากผู้เชี่ยวชาญจำนวน 5 ท่าน ได้ค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC) เท่ากับ 1.00 และผ่านการทดสอบความเชื่อมั่น (Reliability) กับกลุ่มที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่าง โดยใช้วิธีสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาค ได้ค่าความเชื่อมั่นเท่ากับ 0.975 การเก็บรวบรวมข้อมูลดำเนินการ โดยขออนุญาตจากบัณฑิตวิทยาลัยและนำแบบสอบถามไปแจกให้กับกลุ่มตัวอย่าง ส่วนการวิเคราะห์ข้อมูลทางสถิติ ผู้วิจัยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปวิเคราะห์สถิติเชิงพรรณนา ได้แก่ ค่าความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน เพื่ออธิบายข้อมูลทั่วไปและใช้สถิติเชิงอนุมานในการทดสอบสมมติฐานด้วยการหาค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ของเพียร์สัน (Pearson's Product Moment Correlation) เพื่อวัดความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรในส่วนของการวิจัยเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) จำนวน 12 รูปหรือคน ซึ่งได้มาจากการเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive sampling) แบ่งเป็น 4 กลุ่ม คือ กลุ่มนักวิชาการหรือผู้ปฏิบัติงานด้านพระพุทธศาสนา, กลุ่มนักวิชาการหรือผู้ปฏิบัติงานด้านรัฐศาสตร์, กลุ่มนักการเมืองท้องถิ่น, และกลุ่มตัวแทนประชาชน ที่เป็นผู้นำในพื้นที่หรือผู้ปฏิบัติงานด้านวิสาหกิจชุมชน เครื่องมือที่ใช้คือแบบสัมภาษณ์ชนิดมีโครงสร้าง (Structured Interview) เป็นคำถามปลายเปิดเพื่อให้ผู้ให้ข้อมูลแสดงความคิดเห็นได้อย่างอิสระเกี่ยวกับการบูรณาการหลักสังคหวัตถุธรรม เครื่องมือนี้ผ่านการตรวจสอบคุณภาพจากผู้เชี่ยวชาญเช่นเดียวกัน โดยมีกรอบระยะเวลาในการเก็บรวบรวมข้อมูลในช่วงเดือนธันวาคม 2567 ถึงเดือนธันวาคม 2568 รวมระยะเวลา 13 เดือน สำหรับการวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้มาถอดเสียงและบันทึกข้อความ หลังจากนั้นนำมาจำแนกประเด็น ใช้เทคนิคการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis Technique) ประกอบบริบท (Context) แล้วสังเคราะห์ข้อมูลโดยเขียนเป็นความเรียงและจัดกลุ่ม เพื่อนำเสนอข้อมูลในภาพรวม

ผลการวิจัย

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลตามวัตถุประสงค์ ที่ 1 พบว่า

1. ระดับการบริหารจัดการวิสาหกิจชุมชนแบบมีส่วนร่วมโดยภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ($\overline{X}$ = 4.91) และ (S.D.=0.18) ด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดคือ ด้านการลดรายจ่ายเพิ่มรายได้ ($\overline{X}$ = 4.96) และ (S.D.=0.11) ซึ่งสอดคล้องกับการมุ่งเน้นการพึ่งพาตนเองตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง รองลงมาคือ ด้านการบริหารจัดการวิสาหกิจชุมชน ($\overline{X}$ = 4.94) และ (S.D.=0.15) ซึ่งแสดงว่าการตัดสินใจที่สำคัญของกลุ่มมาจากการประชุมร่วมกัน และมีการแบ่งบทบาทหน้าที่อย่างชัดเจน ด้านที่มีค่าเฉลี่ยต่ำที่สุดแต่ยังอยู่ในระดับมากที่สุดคือ ด้านการพัฒนาระบบสวัสดิการ ($\overline{X}$ = 4.85) และ (S.D.=0.25) ซึ่งยังคงมีการจัดสรรผลกำไรบางส่วนเพื่อช่วยเหลือสมาชิกในรูปแบบกองทุนหรือเงินกู้ดอกเบี้ยต่ำ

2. ระดับความสัมพันธ์ระหว่างหลักอิทธิบาทธรรมกับการบริหารจัดการวิสาหกิจชุมชนแบบมีส่วนร่วมในตำบลตะกั่วป่า อำเภอหนองสองห้อง จังหวัดขอนแก่น โดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด โดยมีค่าเฉลี่ยรวมทุกด้าน ($\overline{X}$ = 4.88) ด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ ด้านวิริยะ ($\overline{X}$ =4.90), (S.D.=0.29) แสดงว่าสมาชิกมีความพยายามและพากเพียรในการทำงานมากที่สุด รองลงมาคือ ด้านฉันทะ ($\overline{X}$ = 4.90), (S.D.=0.30) และด้านจิตตะ ($\overline{X}$ =4.87), (S.D.=0.33) ตามลำดับ ส่วนด้านที่มีค่าเฉลี่ยต่ำที่สุดแต่ยังอยู่ในระดับมากที่สุดคือ ด้านวิมังสา ($\overline{X}$ =4.85), (S.D.=0.35) ส่วน (S.D.รวม=0.32) มีค่าต่ำมาก ซึ่งแสดงว่าข้อมูลมีความใกล้เคียงกัน (สอดคล้อง/เห็นด้วยไปในทิศทางเดียวกัน) สูงมากที่สุด

สรุป การศึกษาระดับการบริหารจัดการวิสาหกิจชุมชนแบบมีส่วนร่วม จากผลการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณในพบว่า ระดับการบริหารจัดการวิสาหกิจชุมชนแบบมีส่วนร่วมในตำบลตะกั่วป่า อยู่ในระดับมากที่สุด โดยมีค่าเฉลี่ย เท่ากับ 4.91 และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) เท่ากับ 0.18 และเมื่อพิจารณารายด้าน พบว่าทุกด้านอยู่ในระดับมากที่สุด โดยเรียงลำดับตามค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อยดังนี้ ด้านการลดรายจ่ายเพิ่มรายได้ มีค่าเฉลี่ยสูงสุด (4.96) ด้านการบริหารจัดการวิสาหกิจชุมชน มีค่าเฉลี่ย 4.94 ด้านการบริหารจัดการทุนชุมชน มีค่าเฉลี่ย 4.94 ด้านการพัฒนาระบบสวัสดิการ มีค่าเฉลี่ย 4.85

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลตามวัตถุประสงค์ ที่ 2 พบว่า

2 ความสัมพันธ์ระหว่างหลักอิทธิบาทธรรมกับการบริหารจัดการวิสาหกิจชุมชนแบบมีส่วนร่วมในตำบลตะกั่วป่า อำเภอหนองสองห้อง จังหวัดขอนแก่น โดยภาพรวม มีความสัมพันธ์กันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 โดยมีความสัมพันธ์อยู่ในระดับสูง (r=0.91**) กล่าวคือเมื่อประชาชนตำบลตะกั่วป่า อำเภอหนองสองห้อง จังหวัดขอนแก่น ส่งเสริมการบริหารจัดการบริหารวิสาหกิจชุมชน

แบบมีส่วนร่วมโดยบูรณาการเข้ากับหลักอิทธิบาทธรรม พฤติกรรมทางการบริหารจัดการวิสาหกิจชุมชนแบบมีส่วนร่วม หากสมาชิกมีความเพียรพยายามในการทำงานอย่างต่อเนื่อง ความสำเร็จในการบริหารจัดการวิสาหกิจชุมชนแบบมีส่วนร่วมก็จะเพิ่มขึ้นตามไปด้วยอย่างชัดเจน

ฉันทะ มีความสัมพันธ์กับการบริหารจัดการวิสาหกิจชุมชนแบบมีส่วนร่วมในตำบลตะกั่วป่า อำเภอหนองสองห้อง จังหวัดขอนแก่น อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 โดยมีความสัมพันธ์เชิงบวก ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ (r) เท่ากับ 0.88

วิริยะ มีความสัมพันธ์กับการบริหารจัดการวิสาหกิจชุมชนแบบมีส่วนร่วมในตำบลตะกั่วป่า อำเภอหนองสองห้อง จังหวัดขอนแก่น อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 โดยมีความสัมพันธ์เชิงบวก ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ (r) เท่ากับ 0.91

จิตตะ มีความสัมพันธ์กับการบริหารจัดการวิสาหกิจชุมชนแบบมีส่วนร่วมในตำบลตะกั่วป่า อำเภอหนองสองห้อง จังหวัดขอนแก่น อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 โดยมีความสัมพันธ์เชิงบวก ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ (r) เท่ากับ 0.90

วิมังสา มีความสัมพันธ์กับการบริหารจัดการวิสาหกิจชุมชนแบบมีส่วนร่วมในตำบลตะกั่วป่า อำเภอหนองสองห้อง จังหวัดขอนแก่น อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 โดยมีความสัมพันธ์เชิงบวก ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ (r) เท่ากับ 0.85

โดยสรุป การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างหลักอิทธิบาทธรรมกับการบริหารจัดการ จากผลการทดสอบสมมติฐานโดยใช้ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ของเพียร์สัน (Pearson Product Moment Correlation Coefficient) พบว่า หลักอิทธิบาทธรรมมีความสัมพันธ์เชิงบวกกับการบริหารจัดการวิสาหกิจชุมชนแบบมีส่วนร่วมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ (r) เท่ากับ 0.93 ซึ่งแสดงถึง ความสัมพันธ์ในระดับสูงมาก และเมื่อพิจารณารายด้าน พบว่า ด้านวิริยะ (ความเพียรพยายาม) มีความสัมพันธ์กับการบริหารจัดการมากที่สุด รองลงมาคือด้านจิตตะ ด้านวิมังสา และด้านฉันทะ ตามลำดับ ซึ่งชี้ให้เห็นว่าความมุ่งมั่นและความเพียรเป็นปัจจัยหลักในการขับเคลื่อนวิสาหกิจชุมชนในพื้นที่ การบริหารจัดการวิสาหกิจชุมชนแบบมีส่วนร่วมในตำบลตะกั่วป่า อำเภอหนองสองห้อง จังหวัดขอนแก่น มีความ สัมพันธ์กับการประยุกต์ใช้ หลักอิทธิบาท 4 อย่างชัดเจน โดยเฉพาะวิริยะ ที่ช่วยผลักดันการทำงานอย่างต่อเนื่อง รองลงมาคือ จิตตะ ที่ส่งเสริมความเอาใจใส่และมาตรฐานการทำงานของกลุ่ม ขณะที่ฉันทะ ช่วยสร้างความพึงพอใจและความภาคภูมิใจในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ และ วิมังสา ทำหน้าที่ทบทวนและปรับปรุงกระบวนการทำงาน ส่งผลให้การบริหารจัดการชุมชนมีประสิทธิภาพและเกิดความยั่งยืน

ผลการวิเคราะห์มูลตามวัตถุประสงค์ ที่ 3 พบว่า

3. การบูรณาการหลักอิทธิบาทธรรมเพื่อส่งเสริมการบริหารจัดการบริหารวิสาหกิจชุมชนแบบมีส่วนร่วมในตำบลตะกั่วป่า อำเภอหนองสองห้อง จังหวัดขอนแก่น พบว่า

3.1 ด้านฉันทะ (ความพอใจ) จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญเกี่ยวกับการบูรณาการหลักอิทธิบาทธรรมเพื่อส่งเสริมการบริหารจัดการบริหารวิสาหกิจชุมชนแบบมีส่วนร่วมในตำบลตะกั่วป่า อำเภอหนองสองห้อง จังหวัดขอนแก่น พบว่า การสร้างความรักและศรัทธาในงานถือเป็นจุดเริ่มต้นสำคัญของการดำเนินงาน 1) ความภูมิใจในบทบาท สมาชิกมีความสุขและภูมิใจที่ได้ช่วยเหลือชุมชน สร้างงานให้คนในหมู่บ้านและสืบสานภูมิปัญญาบรรพบุรุษ 2) แรงจูงใจและความสำเร็จ ความพอใจของสมาชิกเป็นตัวกำหนดความสำเร็จ เพราะเมื่อคนทำงานด้วยใจรักจะเกิดความตั้งใจ ใส่ใจคุณภาพสินค้า และร่วมมือกันโดยไม่ต้องบังคับ 3) การสร้างความเป็นเจ้าของ เน้นการมีส่วนร่วมตั้งแต่ร่วมคิดร่วมทำ เปิดโอกาสให้เสนอความเห็น แบ่งหน้าที่ตามความถนัดและให้เห็นผลสำเร็จของงานร่วมกัน 4) บรรยากาศการทำงาน สร้างความสัมพันธ์ที่เป็นกันเอง ให้เกียรติ และไว้เนื้อเชื่อใจกัน เพื่อให้สมาชิกทำงานด้วยความสบายใจและกล้าคิดสร้างสรรค์สิ่งใหม่ๆ 5) ผลกระทบหากขาดฉันทะ จะทำให้งานขาดคุณภาพ ล่าช้า สมาชิกขาดความรับผิดชอบและบรรยากาศในกลุ่มตึงเครียดจนส่งผลต่อความน่าเชื่อถือของกลุ่ม

3.2 ด้านวิริยะ (ความเพียร)จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญเกี่ยวกับการบูรณาการหลักอิทธิบาทธรรมเพื่อส่งเสริมการบริหารจัดการบริหารวิสาหกิจชุมชนแบบมีส่วนร่วมในตำบลตะกั่วป่า อำเภอหนองสองห้อง จังหวัดขอนแก่น พบว่า ความมุ่งมั่นทุ่มเทเป็นหัวใจสำคัญในการฝ่าฟันอุปสรรคและสร้างความยั่งยืน 1) การจัดการอุปสรรค เมื่อพบปัญหาจะใช้วิธีตั้งสติ วางแผนแก้ไขทีละจุด และสื่อสารกันตรงๆ โดยมองว่าอุปสรรคเป็นเรื่องปกติของการทำงาน 2) ความอดทนต่อเป้าหมาย งานวิสาหกิจชุมชนต้องใช้เวลา ความอดทนจึงช่วยให้สมาชิกไม่ท้อถอยเมื่อยอดขายตกหรือต้นทุนสูงขึ้น และมุ่งมั่นพัฒนาสินค้าอย่างต่อเนื่อง 3) กระบวนการกระตุ้นความเพียร ส่งเสริมการเรียนรู้ทักษะใหม่ เช่น การตลาดออนไลน์ การพาไปศึกษาดูงานเพื่อสร้างแรงบันดาลใจ และการให้กำลังใจในทุกความสำเร็จเล็กๆ 4) การลุกขึ้นสู้ เมื่อล้มเหลวจะนั่งคุยเพื่อวิเคราะห์ปัญหาโดยไม่โทษกันเอง มองปัญหาเป็นบทเรียน และพร้อมทดลองแนวทางใหม่ๆ เพื่อให้กลุ่มเดินหน้าต่อไปได้ 5) ความสม่ำเสมอ ทุ่มเททำงานตามแผนงานประจำสัปดาห์/เดือนอย่างต่อเนื่อง โดยผู้นำต้องเป็นตัวอย่างที่ดีในการมาตรงเวลาและไม่ทิ้งงานกลางคัน

3.3 ด้านจิตตะ (ความเอาใจใส่) จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญเกี่ยวกับการบูรณาการหลักอิทธิบาทธรรมเพื่อส่งเสริมการบริหารจัดการบริหารวิสาหกิจชุมชนแบบมีส่วนร่วมในตำบลตะกั่วป่า อำเภอหนองสองห้อง จังหวัดขอนแก่น พบว่า การจดจ่อและใส่ใจในรายละเอียดส่งผลโดยตรงต่อ

คุณภาพมาตรฐานของผลิตภัณฑ์ 1) ความละเอียดรอบคอบ ให้ความสำคัญตั้งแต่การคัดเลือกวัตถุดิบ ความสะอาด การชั่งตวง ไปจนถึงการติดฉลาก เพื่อสร้างความเชื่อมั่นให้กับลูกค้า 2) การรักษาความตั้งใจ มีแผนงานที่ชัดเจนเพื่อสร้างสมาธิ โฟกัสงานทีละอย่าง และจัดสภาพแวดล้อมให้เอื้อต่อการทำงานโดยไม่มีสิ่งรบกวน 3) ประสิทธิภาพโดยรวม ความเอาใจใส่ของสมาชิกแต่ละคนช่วยลดความผิดพลาดในระบบการผลิต ทำให้งานเรียบร้อยและไม่ต้องเสียเวลาแก้ไขงานบ่อยครั้ง 4) การสื่อสารและรับฟัง มีการประชุมเป็นประจำเพื่อรับฟังทุกเสียงอย่างเท่าเทียม โดยใช้เหตุผลในการตัดสินใจเพื่อลดความขัดแย้ง 5) การจัดการข้อผิดพลาด เมื่อเกิดความพลาดจะเน้นการทบทวนระบบงาน สาธิตขั้นตอนที่ถูกต้องใหม่และจัดทำเช็กลิสต์ป้องกันในอนาคตมากกว่าการตำหนิรายบุคคล

3.4 ด้านวิมังสา (ความไตร่ตรอง) จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญเกี่ยวกับการบูรณาการหลักอิทธิบาทธรรมเพื่อส่งเสริมการบริหารจัดการบริหารวิสาหกิจชุมชนแบบมีส่วนร่วมในตำบลตะกั่วป่า อำเภอหนองสองห้อง จังหวัดขอนแก่น พบว่า กระบวนการประเมินผลและใช้ปัญญาในการปรับปรุงงานให้ดียิ่งขึ้น 1) การทบทวนผลงาน มีการประชุมสรุปงานทุกรอบการผลิตเพื่อวิเคราะห์จุดที่ทำได้ดีและจุดที่ต้องปรับปรุงอย่างตรงไปตรงมา 2) การวิเคราะห์สาเหตุเชิงลึก ไม่เพียงแค่มองปัญหาแต่จะวิเคราะห์ว่าปัญหาเกิดจากวัตถุดิบ ขั้นตอนการทำงาน หรือการวางแผนที่ยังไม่ชัดเจน 3) การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ สมาชิกต้องปรับตัวตลอดเวลาผ่านการรับเอาองค์ความรู้ใหม่ๆ มาใช้ เช่น เทคนิคการผลิตหรือการตลาดสมัยใหม่เพื่อให้กลุ่มแข็งแรงขึ้น 4) การจัดการความเสี่ยง วิเคราะห์จุดอ่อน-จุดแข็งเป็นระยะ และจัดเตรียมแผนสำรอง เช่น การมองหาตลาดรองหรือการกันเงินสำรองไว้ใช้ยามฉุกเฉิน 5) การตัดสินใจด้วยเหตุผล ยึดผลประโยชน์ส่วนรวมของกลุ่มเป็นหลัก และเลือกใช้วิธีการแก้ไขปัญหาที่ส่งผลกระทบน้อยที่สุดต่อสมาชิกทุกคน

สรุป การนำเสนอพุทธบูรณาการเพื่อส่งเสริมการบริหารจัดการ ผลการวิจัยได้สังเคราะห์ข้อมูลจากทั้งเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ (การสัมภาษณ์) จนได้ข้อสรุปเป็น รูปแบบการบริหารจัดการวิสาหกิจชุมชนแบบบูรณาการพุทธธรรมเพื่อความยั่งยืน (IBMM-CE) ซึ่งมีสาระสำคัญคือ การใช้หลักอิทธิบาท 4 เป็นเครื่องมือบริหารจัดการ ฉันทะ สร้างความรักและความภูมิใจในอาชีพและภูมิปัญญาในท้องถิ่น วิริยะ ความขยันอดทนในการผลิตและการแก้ปัญหาความยากจน จิตตะ ความเอาใจใส่ในคุณภาพของผลิตภัณฑ์และการทำงานร่วมกับสมาชิก วิมังสา การใช้ปัญญาตรวจสอบ แก้ไขข้อบกพร่องและพัฒนานวัตกรรมใหม่ๆ เกิดการบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพ นำไปสู่การลดรายจ่าย เพิ่มรายได้และการสร้างสวัสดิการที่เข้มแข็งให้แก่คนในชุมชนอย่างยั่งยืน การบริหารจัดการวิสาหกิจชุมชนตำบลตะกั่วป่าประสบความสำเร็จจากการประยุกต์ใช้ หลักอิทธิบาท 4 เป็นแนวทางในการทำงานร่วมกันของสมาชิกและผู้นำ โดยเริ่มจากการสร้างความรักและความภาคภูมิใจในภูมิปัญญาท้องถิ่น ทำให้เกิดความร่วมมือและความรู้สึกเป็นเจ้าของร่วมกันในชุมชน กระบวนการดำเนินงานเน้นความขยัน อดทน การ

วางแผนงานอย่างต่อเนื่อง การรักษามาตรฐานการผลิต และการสื่อสารที่เปิดกว้างเพื่อแก้ไขปัญหาร่วมกัน นอกจากนี้ยังมีการทบทวนผลการดำเนินงานและปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ โดยยึดประโยชน์ส่วนรวมเป็นสำคัญ ส่งผลให้ชุมชนสามารถบริหารจัดการทรัพยากรได้อย่างมีประสิทธิภาพและนำไปสู่ความยั่งยืน

อภิปรายผลการวิจัย

1.ระดับการบริหารจัดการวิสาหกิจชุมชนแบบมีส่วนร่วมในตำบลตะกั่วป่า อำเภอหนองสองห้อง จังหวัดขอนแก่น

จากการวิจัยพบว่า การที่ค่าเฉลี่ยของตัวแปรทั้งสองส่วน (หลักอิทธิบาท 4 และการบริหารจัดการ) มีค่าสูงมากจนเกิดปรากฏการณ์ความสอดคล้องสูง ย่อมหมายความว่า การปฏิบัติหลักธรรมเหล่านี้ไม่ได้เป็นเพียงแนวคิดนามธรรม แต่ได้ถูกหล่อหลอมจนกลายเป็นวัฒนธรรมองค์กร (Organizational Culture) ของวิสาหกิจชุมชนในตำบลตะกั่วป่าอย่างสมบูรณ์ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ ปัทญภัจช พรมเสนาม, และคณะ (25656) ได้วิจัยเรื่อง“การประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท 4 กับวิสาหกิจชุมชนไม้ปาร์เก้ ตำบลเวียงทอง อำเภอสูงเม่น จังหวัดแพร่” ที่ผลงานวิจัยพบว่า การบริหารจัดการกลุ่ม วิสาหกิจชุมชนเลี้ยงจิ้งหรีดตามหลักอิทธิบาท 4 เพื่อเศรษฐกิจพึ่งตนเอง มีปัจจัยที่สำคัญ 5 ด้าน คือ ด้านเทคโนโลยี ด้านเศรษฐกิจหรือการประกอบอาชีพ ด้านทรัพยากร ด้านจิตใจและด้านสังคมและวัฒนธรรม ซึ่งปัจจัยดังกล่าวนำมาเป็นแนวทางการบริหารจัดการตามหลักอิทธิบาท 4 คือ ฉันทะ วิริยะ จิตตะ และวิมังสา

2. ความสัมพันธ์ระหว่างหลักอิทธิบาทธรรมกับการบริหารจัดการวิสาหกิจชุมชนแบบมีส่วนร่วมในตำบลตะกั่วป่า อำเภอหนองสองห้อง จังหวัดขอนแก่น

การบริหารจัดการวิสาหกิจชุมชนแบบมีส่วนร่วมในตำบลตะกั่วป่ามีความเข้มแข็ง เนื่องจากสมาชิกมีส่วนร่วมในการตัดสินใจทุกระดับ รวมถึงกำหนดวิสัยทัศน์และการจัดการด้านการเงิน สมาชิกมีฉันทะ(ความพอใจ) ที่เกิดจากความรู้สึกเป็นเจ้าของและความภูมิใจจึงทำให้เกิดทุนทางสังคมขึ้นในกลุ่ม ทุนทางสังคมนี้ปรากฏชัดเจนผ่านความไว้ใจซึ่งกันและกัน ความโปร่งใสการบริหารจัดการทุนชุมชน (บัญชีรายรับ-รายจ่ายเปิดเผย) ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ โกวิท สระมาลาและคณะ (2561) ได้วิจัยเรื่อง “กระบวนการ บริหารจัดการกลุ่มวิสาหกิจชุมชนด้วยพุทธบูรณาการในเขตพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ” ผลการวิจัยพบว่า ระดับการมีส่วนร่วมของสมาชิกมีความสัมพันธ์ทางบวกกับหลักอิทธิบาทธรรมอย่างสูง (r = 0.82) ผลการทดสอบสมมติฐานพบว่า ปัจจัยด้านภาวะผู้นำส่งผลต่อการประยุกต์ใช้หลักธรรม

ความโปร่งใสนี้มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อความยั่งยืนขององค์กรชุมชน เนื่องจากช่วยลดความขัดแย้งและสร้างเสถียรภาพภายในกลุ่ม เป็นปัจจัยจำเป็นในการให้กลุ่มสามารถพึ่งพาตนเองได้ระยะยาว นอกจากนี้ การร่วมมือกันในการลดรายจ่ายและการใช้ทรัพยากรท้องถิ่นเพื่อเพิ่มมูลค่า ก็สอดคล้องกับผลการวิจัยของ เพชรา บุดสีทา (2560) ได้วิจัยเรื่อง“การดำเนินธุรกิจตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงและปัจจัยทางการตลาดที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจซื้อผลิตภัณฑ์ของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนจังหวัดกำแพงเพชร” ที่เน้นการนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการดำเนินธุรกิจ ซึ่งแสดงให้เห็นว่าหลักธรรมทำหน้าที่เป็นเครื่องมือเชิงปฏิบัติการในการทำให้ปรัชญาพอเพียงเกิดผลลัพธ์ที่จับต้องได้ในเชิงเศรษฐกิจ ที่ผลงานวิจัยพบว่าการดำเนินธุรกิจของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนได้นำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการดำเนินงานทุกด้าน ประกอบด้วย ด้านการตลาด การบริหารจัดการ การผลิต การเงิน ทรัพยากรมนุษย์ การพัฒนาผลิตภัณฑ์ และการนำเอาแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงด้านการลดรายจ่ายมาใช้ในการดำเนินงานกลุ่มวิสาหกิจชุมชน โดยปัจจัยทางการตลาดที่มีผลต่อการซื้อผลิตภัณฑ์สามารถอธิบายองค์ประกอบได้ร้อยละ 67.31

3. การบูรณาการเพื่อส่งเสริมการบริหารจัดการบริหารวิสาหกิจชุมชนแบบมีส่วนร่วมในตำบลตะกั่วป่า อำเภอหนองสองห้อง จังหวัดขอนแก่น

ผลการวิจัยพบว่า การบูรณาการเพื่อส่งเสริมการบริหารจัดการบริหารวิสาหกิจชุมชนแบบมีส่วนร่วมในตำบลตะกั่วป่า อำเภอหนองสองห้อง จังหวัดขอนแก่น วิมังสาและการพัฒนาระบบสวัสดิการสู่ความยั่งยืน วิมังสา (ความไตร่ตรอง) ถูกนำมาใช้ในการทำหน้าที่ของ ธรรมาภิบาลในระดับชุมชน การวิเคราะห์และประเมินผลการทำงานอย่างสม่ำเสมอ รวมถึงการจัดทำ SWOT Analysis แสดงให้เห็นว่ากลุ่มไม่ได้ทำตามเพียงความรู้สึก แต่ใช้ปัญญาในการแสวงหาทางแก้ไขและปรับปรุงให้สอดคล้องกับสถานการณ์ตลาดที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ พระครูถาวรสิทธิการ (สรศักดิ์ ฐฆานกโร) (2563) ได้วิจัยเรื่อง “การประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท 4 ในกระบวนการแปรรูปกลอย ของชุมชนบ้านไทรย้อย อำเภอเด่นชัย จังหวัดแพร่” ที่ผลการวิจัยพบว่า การประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท 4 ในกระบวนการแปรรูปกลอยของชุมชนบ้านไทรย้อย อำเภอเด่นชัย จังหวัดแพร่ โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.70

นอกจากมิติทางเศรษฐกิจแล้ว การบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วมยังมุ่งเน้น ด้านการพัฒนาระบบสวัสดิการ ซึ่งเป็นผลลัพธ์ที่สำคัญของการบริหารจัดการที่เน้น "กำไรทางสังคม" การจัดสรรผลกำไรมาเป็นสวัสดิการ เช่น เงินกู้ดอกเบี้ยต่ำ เป็นการเสริมสร้างขวัญและกำลังใจของสมาชิกและทำให้สมาชิกมีความมั่นคงในชีวิต ซึ่งลดความจำเป็นในการย้ายถิ่นฐานเพื่อหางานทำ ระบบสวัสดิการที่ดีจึงเป็นเครื่องมือสำคัญที่ช่วยรักษาบุคลากรและองค์ความรู้ให้อยู่ในชุมชน ซึ่งเป็นปัจจัยขับเคลื่อนความยั่งยืนของวิสาหกิจชุมชนในระยะยาว สอดคล้องกับงานวิจัยของ ไทยโรจน์ พวงมณี, และคณะ (2561)

ได้วิจัยเรื่อง “แนวทางการพัฒนาศักยภาพกลุ่มวิสาหกิจชุมชนหัตถกรรมจากเสื่อกกบ้านห้วยตาด ตำบลนาดอกคำ อำเภอนาด้วง จังหวัดเลย” ผลการวิจัยพบว่า พบว่า มีการพัฒนาด้วยการใช้กลยุทธ์การพัฒนาแบบมีส่วนร่วม โดยมีกิจกรรมการพัฒนาศักยภาพกลุ่มมี 5 ด้าน ได้แก่ 1) ด้านการบริหารจัดการ มีการพัฒนาและการบริหารจัดการบุคลากร และร่วมกันกำหนดกลยุทธ์ของกลุ่ม 2) ด้านบุคลากร มีการพัฒนาศักยภาพผลิตภัณฑ์ ความรู้ความเข้าใจและการคิดออกแบบผลิตภัณฑ์ใหม่ 3) ด้านงบประมาณ ยังไม่มีการระดมทุนหรือแสวงหางบประมาณมาสนับสนุนกลุ่ม 4) ด้านผลิตภัณฑ์ มีการพัฒนาผลิตภัณฑ์รูปแบบใหม่ โดยมีที่ปรึกษาให้คำแนะนำและมีการสร้างเครือข่ายจำหน่ายผลิตภัณฑ์ และ 5) ด้านการตลาด มีการประสานงานกับภาครัฐและเครือข่ายอบรมการตลาดและการจำหน่ายผ่านกลุ่มสื่อออนไลน์และพื้นที่ที่ภาครัฐจัดเตรียมไว้

องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

ภาพที่ 1.1 องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

ภาพดังกล่าวแสดง โมเดลเชิงบูรณาการ (Integrative Model) ที่อธิบายความสัมพันธ์เชิงเหตุและผลระหว่างหลักพุทธธรรม (อิทธิบาท 4) กับ กระบวนการบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วมเพื่อนำไปสู่ความยั่งยืนของวิสาหกิจชุมชน ภาพองค์ความรู้จากการวิจัยนี้นำเสนอ “โมเดลการบูรณาการเพื่อส่งเสริมการบริหารจัดการวิสาหกิจชุมชนแบบมีส่วนร่วม” ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงความสัมพันธ์เชิงระบบระหว่างปัจจัยพื้นฐาน หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา กระบวนการบริหารจัดการ และผลลัพธ์ด้านความยั่งยืนของวิสาหกิจชุมชนอย่างเป็นลำดับขั้น

ในส่วนแรก โมเดลเริ่มต้นจากปัจจัยพื้นฐาน ซึ่งประกอบด้วยปัจจัยส่วนบุคคล ได้แก่ เพศ อายุ ระดับการศึกษา อาชีพ และรายได้ ตลอดจนบริบทของชุมชน อันได้แก่ ทุนทางสังคม ภูมิปัญญาท้องถิ่น และภาวะผู้นำชุมชน ปัจจัยดังกล่าวมีบทบาทสำคัญในฐานะเงื่อนไขเบื้องต้นที่ส่งผลต่อพฤติกรรมและการมีส่วนร่วมของสมาชิกในวิสาหกิจชุมชน หลักอิทธิบาท 4 ซึ่งประกอบด้วย ฉันทะ จิตตะ วิริยะ และวิมังสา ถูกนำมาใช้เป็นกลไกขับเคลื่อนภายใน โดยมีบทบาทในการเสริมสร้างแรงจูงใจ ความเพียร ความเอาใจใส่ และการพัฒนาปรับปรุงอย่างต่อเนื่อง อันเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อการกำหนดพฤติกรรมการปฏิบัติงานของสมาชิกในชุมชนให้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและมุ่งสู่เป้าหมายร่วมกัน เมื่อกลไกขับเคลื่อนภายในได้รับการพัฒนาอย่างเหมาะสม จะส่งผลต่อกระบวนการบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วมซึ่งประกอบด้วยการมีส่วนร่วม การวางแผน การดำเนินงานและการประเมินผล โดยกระบวนการดังกล่าวสะท้อนลักษณะของการบริหารจัดการที่เปิดโอกาสให้สมาชิกในชุมชนมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอน อันนำไปสู่ความโปร่งใสความรับผิดชอบร่วมและความเข้มแข็งขององค์กรชุมชน

นอกจากนี้ โมเดลยังแสดงให้เห็นถึงบทบาทของกลไกการขับเคลื่อน ได้แก่ เครือข่ายความร่วมมือ การเรียนรู้ร่วมกัน นวัตกรรม และการจัดการความรู้ ซึ่งทำหน้าที่เป็นปัจจัยสนับสนุนที่ช่วยเพิ่มประสิทธิภาพของกระบวนการบริหารจัดการ และเอื้อต่อการพัฒนาอย่างต่อเนื่องของวิสาหกิจชุมชน การบูรณาการขององค์ประกอบทั้งหมดดังกล่าวส่งผลให้เกิดความยั่งยืนของวิสาหกิจชุมชน ทั้งในมิติของความเข้มแข็งด้านการบริหารจัดการ การมีส่วนร่วมของสมาชิก ความมั่นคงทางเศรษฐกิจ และการพัฒนาทุนทางสังคมอย่างยั่งยืน ซึ่งสะท้อนถึงศักยภาพของชุมชนในการพึ่งพาตนเองและการดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคงในระยะยาว

สรุป

โมเดลนี้ชี้ให้เห็นว่าความยั่งยืนของวิสาหกิจชุมชนเกิดจากการบูรณาการระหว่างปัจจัยพื้นฐานของบุคคลและชุมชนกับหลักอิทธิบาท 4 ซึ่งทำหน้าที่เป็นกลไกขับเคลื่อนภายใน และส่งผลต่อ

กระบวนการบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วม โดยมีกลไกสนับสนุนช่วยเสริมสร้างประสิทธิภาพของการดำเนินงานอันนำไปสู่ความยั่งยืนของวิสาหกิจชุมชนในระยะยาว

ภาพที่1.2 โมเดลพุทธบูรณาการเพื่อความยั่งยืนของวิสาหกิจชุมชน

คำอธิบายโมเดล IBMM-CE (เชิงวิชาการ) จากโมเดล IBMM-CE (Integrated Buddhist Management Model for Sustainable Community Enterprise) ที่นำเสนอมีความหมายและช่วยอธิบาย โมเดล IBMM-CE เป็นรูปแบบการบูรณาการหลักพุทธธรรมกับการบริหารจัดการวิสาหกิจชุมชน โดยมีโครงสร้างเชิงเหตุและผล (Causal Model) ที่ประกอบด้วย 3 ส่วนสำคัญ ได้แก่

1. ปัจจัยภายใน (Core Driven: Internal Factors) คือ หลักอิทธิบาท 4 ซึ่งทำหน้าที่เป็น “แรงขับเคลื่อนเชิงจริยธรรม” (Ethical Driving Forces) ประกอบด้วย

1.1 ฉันทะ (Chanda) ⟶ ความรักและความพอใจในภูมิปัญญาท้องถิ่น

1.2 วิริยะ (Viriya) ⟶ ความเพียรพยายามในการดำเนินงานและการผลิต

1.3 จิตตะ (Citta) ⟶ ความเอาใจใส่และความรับผิดชอบต่อคุณภาพ

1.4 วิมังสา (Vimamsa) ⟶ การคิดวิเคราะห์และพัฒนานวัตกรรม

บทบาทสำคัญ เป็น “พลังภายในของคนในชุมชน” ที่กำหนดพฤติกรรมการทำงาน

2. ปัจจัยภายนอก (Practice: External Factors) คือ “การบริหารจัดการวิสาหกิจชุมชนแบบมีส่วนร่วม” 4 ด้าน ได้แก่

2.1 การจัดการทุนชุมชน

2.2 การจัดการวิสาหกิจ

2.3 การลดรายจ่าย เพิ่มรายได้

2.4 การพัฒนาระบบสวัสดิการชุมชน

บทบาทสำคัญ: เป็น “กลไกการดำเนินงาน” ที่ทำให้หลักธรรมถูกแปลงเป็นการปฏิบัติจริง

3. ผลลัพธ์ (Outcome) ความยั่งยืนของวิสาหกิจชุมชน ซึ่งหมายถึง

3.1 ความมั่นคงทางเศรษฐกิจ

3.2 ความเข้มแข็งของชุมชน

3.3 การพึ่งพาตนเองได้ในระยะยาว

3.4 การมีระบบสวัสดิการที่ยั่งยืน

4. การอธิบายความสัมพันธ์ของโมเดล โมเดลนี้แสดงให้เห็นว่า:

4.1 ฉันทะ ⟶ ส่งผลต่อการจัดการทุนชุมชน (เพราะความรักในชุมชนทำให้เกิดการรักษาและใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่า)

4.2 วิริยะ + จิตตะ ⟶ ส่งผลต่อการจัดการวิสาหกิจ (ความเพียร + ความใส่ใจ = ประสิทธิภาพในการบริหาร)

4.3 จิตตะ ⟶ ส่งผลต่อระบบสวัสดิการ (ความเอาใจใส่ทำให้เกิดการดูแลสมาชิกในชุมชน)

4.4 วิมังสา ⟶ ส่งผลต่อการเพิ่มรายได้/ลดรายจ่าย (การคิดวิเคราะห์นำไปสู่นวัตกรรมและการพัฒนา)

และสุดท้าย **ทุกองค์ประกอบของการบริหาร (B1–B4) จะรวมกัน ⟶ นำไปสู่ “ความยั่งยืน”**

จุดเด่นเชิงวิชาการของโมเดลนี้ โมเดล IBMM-CE มีคุณค่าทางวิชาการใน 3 มิติสำคัญ

1. มิติด้านทฤษฎี เชื่อม “หลักธรรมทางพุทธศาสนา” กับ “ทฤษฎีการบริหารสมัยใหม่”

2. มิติด้านปฏิบัติ สามารถนำไปใช้จริงกับวิสาหกิจชุมชนได้

3. มิติด้านนวัตกรรมองค์ความรู้ เป็น “โมเดลใหม่” ที่อธิบายความสัมพันธ์เชิงระบบ (System Thinking)

สรุปภาพรวม โมเดล IBMM-CE แสดงให้เห็นว่า หลักอิทธิบาท 4 เป็นปัจจัยภายในที่ขับเคลื่อนพฤติกรรมของบุคคล และเมื่อถูกนำไปประยุกต์ใช้ผ่านกระบวนการบริหารจัดการวิสาหกิจชุมชนแบบมีส่วนร่วมจะส่งผลให้เกิด ความยั่งยืนของวิสาหกิจชุมชนในระยะยาว

ข้อเสนอแนะ

เสนอแนะเชิงนโยบาย

1. การบูรณาการแผนพัฒนาท้องถิ่นเชิงพุทธธรรม องค์การบริหารส่วนท้องถิ่น (อปท.) และผู้นำชุมชนควรนำผลการวิจัยนี้ไปใช้ในการกำหนดแผนพัฒนาท้องถิ่น โดยเฉพาะการจัดกิจกรรมที่ส่งเสริมการประยุกต์ใช้หลักธรรมในการทำงาน ควรเน้นการสร้างความเชื่อมั่นในคุณภาพมาตรฐานของผลิตภัณฑ์ด้วยการให้การรับรองที่สอดคล้องกับหลักธรรมาภิบาล

3. การบูรณาการหลักอิทธิบาทธรรมเพื่อส่งเสริมการบริหารจัดการบริหารวิสาหกิจชุมชนแบบมีส่วนร่วมในตำบลตะกั่วป่า อำเภอหนองสองห้อง จังหวัดขอนแก่น จะมี วิมังสา (ความไตร่ตรอง) ในการเรียนรู้ แต่ยังขาดการสนับสนุนเชิงรุกจากภายนอกเพื่อขยายช่องทางการขายและขยายฐานลูกค้าในวงกว้าง

2. การสนับสนุนด้านการตลาดและเทคโนโลยีสมัยใหม่ รัฐบาลและหน่วยงานส่งเสริมควรเน้นการสนับสนุนด้านการพัฒนาทักษะการตลาดออนไลน์และการใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสมกับวิสาหกิจชุมชน แม้ว่ากลุ่มจะมี วิมังสา (ความไตร่ตรอง) ในการเรียนรู้ แต่ยังขาดการสนับสนุนเชิงรุกจากภายนอกเพื่อขยายช่องทางการขายและขยายฐานลูกค้าในวงกว้าง

3. การเสริมสร้างทุนมนุษย์ด้วยจริยธรรม ควรมีการจัดโครงการอบรมที่เน้นการบูรณาการหลักธรรมทางพุทธศาสนาเข้าไปในหลักสูตรการบริหารจัดการธุรกิจชุมชน เพื่อให้สมาชิกมีความสามารถในการจัดการทางการเงินที่โปร่งใสและตรวจสอบได้

เสนอแนะเชิงปฏิบัติการ

1.การพัฒนาระบบสวัสดิการเพื่อความยั่งยืนทางบุคลากร วิสาหกิจชุมชนควรจัดตั้งกองทุนสวัสดิการให้มีรูปแบบที่ชัดเจนและเป็นระบบมากขึ้น เพื่อให้สวัสดิการสามารถตอบสนองความต้องการของสมาชิกได้อย่างเป็นธรรมและต่อเนื่อง การมีสวัสดิการที่ดีเป็นเครื่องมือสำคัญในการรักษาบุคลากรและดึงดูดคนรุ่นใหม่ให้เข้ามามีส่วนร่วมในการสืบทอดกิจการ

2.การสร้างสรรค์นวัตกรรมผ่านวิมังสา กลุ่มควรใช้หลัก วิมังสา ด้วยการจัดกิจกรรมการวิจัยและพัฒนาผลิตภัณฑ์ใหม่ๆ อย่างต่อเนื่อง โดยผสมผสานภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้ากับความรู้สมัยใหม่เพื่อตอบสนองต่อรสนิยมของผู้บริโภคที่เปลี่ยนแปลงไป

3.การจัดการองค์ความรู้เพื่อการถ่ายทอด ควรมีการจัดทำเอกสารหรือคู่มือปฏิบัติงานที่ระบุขั้นตอนการทำงานและหลักธรรมที่ใช้ในแต่ละกระบวนการอย่างชัดเจน เพื่อให้การถ่ายทอดองค์ความรู้จากผู้นำรุ่นเก่าสู่สมาชิกใหม่เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืน

เสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

ผลการศึกษาเรื่อง พุทธบูรณาการเพื่อส่งเสริมการบริหารจัดการบริหารวิสาหกิจชุมชนแบบมีส่วนร่วมในตำบลตะกั่วป่า อำเภอหนองสองห้อง จังหวัดขอนแก่น ผู้วิจัยมีเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป ดังนี้

1.ควรมีการวิจัยเชิงเปรียบเทียบเชิงปริมาณและคุณภาพ ระหว่างกลุ่มวิสาหกิจชุมชนที่ประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมอย่างเข้มแข็งกับกลุ่มที่ใช้หลักการบริหารจัดการทั่วไป เพื่อวัดผลลัพธ์ทางเศรษฐกิจและสังคมในระยะยาวอย่างเป็นรูปธรรม

2.ควรมีการศึกษาเชิงสาเหตุและผลลัพธ์ โดยใช้สถิติที่ซับซ้อนขึ้น เพื่อตรวจสอบอิทธิพลทางตรงและทางอ้อมของตัวแปรคุณลักษณะส่วนบุคคล ต่อการประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท 4 และผลกระทบต่อความเข้มแข็งของวิสาหกิจชุมชน

เอกสารอ้างอิง

กิตติคุณ พลเสน, และคณะ. (2561). แนวทางการพัฒนาศักยภาพการบริหารจัดการกลุ่มวิสาหกิจชุมชนในจังหวัดกำแพงเพชร. *วารสารวิจัยราชภัฏพระนคร สาขามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์*, *13*(2), 154-168.

โกวิท สระมาลา, และคณะ (2561). กระบวนการบริหารจัดการกลุ่มวิสาหกิจชุมชนด้วยพุทธบูรณาการในเขตพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ. *วารสารวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์*, *13*(2), 119-130.

โกวิทย์ พวงงาม. (2562). *การจัดการชุมชนและท้องถิ่น* (พิมพ์ครั้งที่ 4). กรุงเทพมหานคร: บพิธการพิมพ์.

ทศพร แก้วขวัญไกร. (2568). การบริหารจัดการทุนชุมชน. ใน บทที่ 3 การบริหารจัดการทุนชุมชน (หน้า 15). บุรีรัมย์: มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์.

ทศพร แก้วขวัญไกร. (2568). การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมเพื่อสร้างความเข้มแข็งให้กับวิสาหกิจชุมชนในเขตภาคเหนือตอนบน. *วารสารวิชาการนวัตกรรมสังคม*, *9*(1), 45-60.

ไทยโรจน์ พวงมณี, และคณะ. (2561). แนวทางการพัฒนาศักยภาพกลุ่มวิสาหกิจชุมชนหัตถกรรมจากเสื่อกกบ้านห้วยตาด ตำบลนาดอกคำ อำเภอนาด้วง จังหวัดเลย. *วารสารวิจัยราชภัฏเลย*, *12*(1), 1-13.

บุญสม เมืองนิล, และคณะ. (2564). รูปแบบการพัฒนาความเข้มแข็งของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนตามหลักอิทธิบาท 4 ในเขตพื้นที่จังหวัดร้อยเอ็ด. *วารสารแก่นเกษตร*, *49*(ฉบับพิเศษ 1), 1210-1215.

ปัทญภัจช พรมเสนาม, และคณะ. (2565). การประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท 4 กับวิสาหกิจชุมชนไม้ปาร์เก้ ตำบลเวียงทอง อำเภอสูงเม่น จังหวัดแพร่. *วารสารธรรมธารา*, *8*(1), 161-188.

พระครูถาวรสิทธิการ (สรศักดิ์ ฐานกโร). (2563). การประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท 4 ในกระบวนการแปรรูปกลอยของชุมชนบ้านไทรย้อย อำเภอเด่นชัย จังหวัดแพร่. *วารสาร มจร สังคมศาสตร์ปริทรรศน์*, *9*(3), 241-253.

พระครูพิพัฒน์ รัตนกิจ (สุรพล กิตฺติภทฺโท), และคณะ. (2567). การพัฒนาเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนตามหลักสัปปุริสธรรม 7 ในเขตจังหวัดสุโขทัย. *วารสาร มจร พุทธปัญญาปริทรรศน์*, *9*(2), 88-102.

เพชรา บุดสีทา. (2560). การดำเนินธุรกิจตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงและปัจจัยทางการตลาดที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจซื้อผลิตภัณฑ์ของกลุ่มวิสาหกิจชุมชน จังหวัดกำแพงเพชร. *วารสารวิจัยราชภัฏพระนคร สาขามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์*, *12*(1), 1-14.

วันชัย ธรรมสัจการ. (2565). *วิสาหกิจชุมชนกับการพัฒนาที่ยั่งยืน: แนวคิดและปฏิบัติการในสังคมไทย*. สงขลา: คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.

สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน). (2558). *ทิศทางการสร้างความเข้มแข็งขององค์กรชุมชนและสวัสดิการชุมชน*. กรุงเทพมหานคร: พอช.

สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน). (2563). *รายงานประจำปี 2563: การเสริมสร้างพลังชุมชนสู่ความเข้มแข็งอย่างยั่งยืน*. กรุงเทพมหานคร: พอช.

สำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัดแพร่. (2561). *แผนยุทธศาสตร์การพัฒนาวิสาหกิจชุมชนและผลิตภัณฑ์ OTOP ปี 2561-2564*. แพร่: กรมการพัฒนาชุมชน.

การบูรณาการหลักสังคหวัตถุธรรมเพื่อส่งเสริมการปกครองชุมชนคุณธรรมในเขตพื้นที่อำเภอเมืองกาฬสินธุ์ จังหวัดกาฬสินธุ์

The Integration of Saṅgahavatthu Dhamma Principles to Promote Ethical Community Governance at Mueang Kalasin District in Kalasin Province

ปัญญวัฒน์ พันธ์สวัสดิ์ [1,*], สุทธิพงษ์ สวัสดิ์ทา [2] และ สุรพล พรมกุล [3]
Panyawat Pansawat [1,*], Sutipong Sawatta [2] and Suraphon Promgun [3]

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาระดับการปกครองชุมชนคุณธรรมในพื้นที่อำเภอเมืองกาฬสินธุ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ 2) เปรียบเทียบการปฏิบัติของประชาชนต่อการปกครองชุมชนคุณธรรม จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล และ 3) เสนอการบูรณาการหลักสังคหวัตถุธรรมเพื่อส่งเสริมการปกครองชุมชนคุณธรรม การวิจัยเป็นแบบผสานวิธี ประกอบด้วยเชิงปริมาณ ใช้แบบสอบถามจากกลุ่มตัวอย่าง 399 คน วิเคราะห์ข้อมูลด้วยค่าความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน การทดสอบค่าที และค่าเอฟ และเชิงคุณภาพ ใช้การสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูลสำคัญ 12 รูปหรือคน วิเคราะห์ด้วยการวิเคราะห์เนื้อหา

ผลการวิจัยพบว่า

1) ระดับการปกครองชุมชนคุณธรรมโดยรวมอยู่ในระดับมาก (ค่าเฉลี่ย 4.34) ทุกด้านอยู่ในระดับมาก โดยด้านการรับผลประโยชน์สูงสุด รองลงมาคือด้านการปฏิบัติงาน การประเมินผล และการตัดสินใจตามลำดับ

2) ประชาชนที่มีเพศ อายุ ระดับการศึกษา อาชีพ และรายได้ต่างกัน มีการปฏิบัติต่อการปกครองชุมชนคุณธรรมไม่แตกต่างกัน

3) แนวทางการบูรณาการหลักสังคหวัตถุธรรม ได้แก่ ด้านทาน ส่งเสริมการแบ่งปันและการเกื้อกูลในชุมชน ด้านปิยวาจา ส่งเสริมการสื่อสารด้วยถ้อยคำสุภาพและรับฟังความคิดเห็น ด้านอัตถจริยา ส่งเสริมการปฏิบัติหน้าที่ด้วยความรับผิดชอบเพื่อส่วนรวม และด้านสมานัตตตา เน้นการบริหารจัดการอย่างเท่าเทียม โปร่งใส และทั่วถึง

คำสำคัญ: การบูรณาการ, หลักสังคหวัตถุธรรม, การปกครอง, ชุมชนคุณธรรม

[1-3] มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น
[1-3] Mahachulalongkornrajavidyalaya University Khon Kaen Campus
* Corresponding author. E-mail: *panyawatpansawat4289@gmail.com*

Abstract

This research aimed to: (1) examine the level of moral community governance in Mueang Kalasin District, Kalasin Province; (2) compare public practices toward moral community governance based on personal factors; and (3) propose the integration of Saṅgahavatthu dhamma principles to promote moral community governance. This study employed a mixed-methods approach. Quantitative data were collected by means of a questionnaire administered to 399 participants and analyzed using frequency, percentage, mean, standard deviation, t-test, and F-test. Qualitative data were obtained through in-depth interviews with 12 key, and the data were analyzed using descriptive content analysis.

The findings revealed that: (1) the overall level of moral community governance was at a high level (mean = 4.34), with all aspects rated highly; the highest mean was in benefit distribution, followed by operational performance, evaluation, and decision-making, respectively; (2) differences in gender, age, education, occupation, and income did not result in statistically significant differences in public practices toward moral community governance; and (3) he integration of Saṅgahavatthu Dhamma principles should include generosity (Dana) to promote resource sharing and mutual support, kind speech (Piyavaca) to encourage polite and empathetic communication, beneficial conduct (Atthacariya) to foster responsibility and public-mindedness, and impartiality (Samanattata) to ensure equitable, transparent, and inclusive community management.

Keywords: Integration, Saṅgahavatthu Principles, Governance, Ethical Community

บทนำ

สภาพสังคมในปัจจุบัน มีความเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็วและหลากหลาย อันเนื่องมาจากความก้าวหน้า ทางด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ข้อมูลข่าวสารต่างๆ แพร่หลายอย่างรวดเร็วทำให้แนวคิด วิถีชีวิต ค่านิยมของบุคคลในสังคมเกิดการเปลี่ยนแปลงเน้นการบริโภควัตถุต่างๆจนเกิดความสับสนระบบสังคมวิถีไทยที่เคยดีงามได้รับผลกระทบอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ อันสืบเนื่องมาจากการให้ความสำคัญในด้านเศรษฐกิจ ซึ่งเป็นการพัฒนาทางด้านวัตถุมากกว่าพัฒนาสังคมในด้านอื่นๆ โดยเฉพาะการพัฒนาทางด้านจิตใจของคนในสังคมไทยเกิดปัญหาศีลธรรมเสื่อมและปัญหาทางสังคมต่างๆ ติดตามมา อาทิ ปัญหาการทุจริตคอรัปชั่น ปัญหายาเสพติด ครอบครัวแตกแยก การหลงมัวเมาในอบายมุขขาดระเบียบวินัย ใช้ชีวิตฟุ่มเฟือย เห็นแก่ประโยชน์ส่วนตัวมากกว่าประโยชน์ส่วนรวม ขาดความสามารถในการกลั่นกรองและเลือกใช้ประโยชน์จากวัฒนธรรมต่างชาติที่หลากหลาย ซึ่งเข้ามาพร้อมกับเทคโนโลยีสารสนเทศอันทันสมัยจากปัญหาต่างๆที่

เกิดขึ้นในสังคมไทยเวลานี้ ทำให้คนในสังคมเรียกร้องในเรื่องคุณธรรมจริยธรรมมากยิ่งขึ้น ซึ่งจำเป็นต้องระดมพลังจากทุกฝ่ายในสังคมให้เข้ามามีบทบาทมีส่วนร่วมในการพัฒนาคนให้มีคุณธรรม มีความรู้ และมีความพร้อมที่จะปรับตัว ให้รับกับกระแสการเปลี่ยนแปลงต่างๆได้อย่างเหมาะสม (กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม, 2559, น.1) กระทรวงวัฒนธรรม ได้น้อมนำพระราชดำริในพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศรมหาภูมิพล อดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ถึงแนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตของปวงชนชาวไทยด้วยพลัง “บวร” บ้าน วัด โรงเรียน/หน่วยราชการ ด้วยการร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมรับผลประโยชน์ในชุมชนด้วยการ “ระเบิดจากข้างใน” โดยกระทรวงวัฒนธรรมได้ใช้เป็นหลักการสำคัญในการดำรงชีวิตด้วยการนำหลักธรรมทางศาสนาที่ตนนับถือ น้อมนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงและสืบสานวิถีวัฒนธรรมไทยที่ดีงามเป็นแนวปฏิบัติ ทำให้ชุมชนกว่า 22,000 ชุมชน เข้าร่วมกิจกรรมและได้รับการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น(กระทรวงวัฒนธรรม,2562, น.1) ซึ่งสอดคล้องกับรัฐบาลที่ได้กำหนดยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี โดยมีเป้าหมายการพัฒนาประเทศสู่ความมั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืน โดยกำหนดเป็นโมเดลพัฒนาประเทศไทย 4.0 ขับเคลื่อนเศรษฐกิจด้วยปัญญาสร้างความเข้มแข็งจากภายในเชื่อมโยงเศรษฐกิจไทยสู่โลก สร้างคนให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์และสร้างสังคมให้เป็นสังคมที่เกื้อกูลและแบ่งปัน ภายใต้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงโดยเน้นการพึ่งพาตนเองและรวมกลุ่มอย่างมีพลังผ่านกลไกประชารัฐทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน ภาคประชาสังคมและภาคประชาชน โดยมีเป้าหมายหลัก คือ แก้ไขความยากจนของประชาชน ผลักดันให้ประชาชนมีรายได้เพิ่มขึ้น ให้ประเทศหลุดพ้นจากการเป็นประเทศที่อยู่ในกับดักรายได้ปานกลางและคนในชาติได้รับการพัฒนา ให้เป็นคนดี มีคุณธรรม จริยธรรม มีจิตสำนึกถึงประโยชน์ของชาติ เป็นสำคัญโดยกำหนดอนาคตไทยในอีก 20 ปีข้างหน้าจะเป็นประเทศที่พัฒนาแล้วคนไทยในอนาคตจะต้องมีศักยภาพในการร่วมกันพัฒนาประเทศ สามารถปรับตัวรองรับบริบทการพัฒนาในอนาคตมีความพร้อมทั้งกาย ใจ สติปัญญา มีทักษะในการวิเคราะห์อย่างมีเหตุผล มีการเรียนรู้ตลอดชีวิต มีภูมิคุ้มกันต่อการเปลี่ยนแปลง มีจิตสำนึกวัฒนธรรมที่ดีงามและคุณค่าความเป็นไทย มีคุณธรรมจริยธรรม มีวินัย มีความรับผิดชอบต่อสังคม มีความรักชาติและรักสถาบันพระมหากษัตริย์ ซึ่งเป็นรากฐานที่มั่นคงของชุมชน องค์กร สังคมและประเทศชาติ (คณะกรรมการส่งเสริมคุณธรรมแห่งชาติ, 2561, น 7- 8)

จากที่กล่าวมาจึงเห็นได้ว่า การขับเคลื่อนเครือข่ายชุมชนคุณธรรมด้วยพลังบวร ถือว่าเป็นจุดเริ่มต้นแห่งการพัฒนาชุมชน สังคม และประเทศชาติ ซึ่งเป็นพื้นฐาน ทางด้านการพัฒนาสังคมฐานรากโดยการนำหลักพลัง “บวร” บ้าน วัด โรงเรียน/ส่วนราชการมาบูรณาร่วมกันจนเกิดเป็นชุมชนเข้มแข็งภายใต้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง จนเกิดการร่วมกันพึ่งพาตนเอง พึ่งพากันต่อยอดทุนทางวัฒนธรรมที่มีอยู่ในชุมชน สร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน โดยอาศัยหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจของคนในชุมชน จากการสำรวจมูลเบื้องต้นพบว่าจังหวัดกาฬสินธุ์เป็นอีกจังหวัดหนึ่งที่มีการขับเคลื่อนการดำเนินงานโครงการชุมชนคุณธรรมขับเคลื่อนด้วยพลังบวร ตามนโยบายของรัฐบาลและกระทรวงวัฒนธรรมมา

อย่างต่อเนื่อง อย่างไรก็ตามจากการที่ผู้วิจัยได้ลงพื้นที่ภาคสนามเพื่อร่วมขับเคลื่อนการดำเนินโครงการชุมชนคุณธรรมขับเคลื่อนด้วยพลังบวรดังกล่าว แต่จากการลงพื้นที่และวิเคราะห์ด้านการมีส่วนร่วมในการดำเนินการของชุมชนคุณธรรมในพื้นที่ของจังหวัดกาฬสินธุ์นั้น พบว่าภาพรวมของการมีส่วนร่วมในชุมชนคุณธรรมยังมีจุดอ่อนหลายประการ จากการที่ประชาชนในชุมชนยังไม่เข้าใจหลักการดำเนินการชุมชนคุณธรรมโดยใช้พลังบวรหรือความร่วมมือของพลังบวรในชุมชนคุณธรรมก็ยังไม่สามารถจะดึงเด็กและเยาวชนคนรุ่นใหม่ ในชุมชนมาเข้าร่วมปฏิบัติกิจกรรมทางศาสนาในวัดได้มากเท่าที่ควร และคนในชุมชนยังไม่ยึดหลักการดำเนินชีวิตตามหลักธรรมทางศาสนาภายในชุมชน และยังคงมีปัญหาด้านอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินการในชุมชนคุณธรรม ขับเคลื่อนด้วยพลังบวร การนำหลักสังคหวัตถุ 4 มาสั่งสอนประชาชนได้อยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข จนเป็นสถาบันสำคัญหนึ่งของสังคม เมื่อศึกษาวิเคราะห์องค์ประกอบของความเป็นสถาบันทางศาสนา องค์ประกอบที่มีความสำคัญยิ่ง คือ วัดและพระสงฆ์ มีอิทธิพล และบทบาทต่อวิถีชีวิตของประชาชนมาก เพราะวัดและพระสงฆ์เป็นศูนย์รวมทางจิตใจ ศีลธรรมและพฤติกรรมต่าง ๆ พระสงฆ์นอกจากจะเป็นที่เคารพของชาวบ้านในชุมชนแล้ว ยังนับว่าเป็นทรัพยากรบุคคลที่มีคุณค่าในการมีส่วนร่วมพัฒนาสังคม หากนักวิชาการนำความรู้ รู้จักนำทรัพยากรและแรงงานมาใช้อย่างถูกต้อง จะช่วยเสริมสร้างความเจริญอย่างมีประสิทธิภาพและเกิดประโยชน์อย่างสูงสุด จากปัญหาดังกล่าวนั้นอาจแก้ได้ด้วยการนำหลักธรรมทางพุทธศาสนามาบูรณาการโดยเฉพาะหลักสังคหวัตถุธรรม

การบูรณาการหลักสังคหวัตถุธรรมเพื่อส่งเสริมการปกครองชุมชนคุณธรรม ถือเป็นกลยุทธ์สำคัญในการพัฒนาชุมชนและสังคมที่ยั่งยืน โดยเน้นการบูรณาการความร่วมมือระหว่างบ้าน วัด โรงเรียน และส่วนราชการ เพื่อสร้างชุมชนที่เข้มแข็งและพึ่งพาตนเองได้ ซึ่งจะเป็นการต่อยอดทุนทางวัฒนธรรมในท้องถิ่น ผลการวิจัยพบว่าการมีส่วนร่วมของประชาชนในโครงการมีข้อจำกัดหลายประการ เช่น ความเข้าใจในหลักการดำเนินโครงการการดึงดูดเยาวชนเข้ามามีส่วนร่วมและการดำเนินชีวิตตามหลักธรรมในชุมชนอย่างยั่งยืน ซึ่งถือเป็นอุปสรรคที่สำคัญต่อความสำเร็จของโครงการ การศึกษาเพื่อหาแนวทางส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น โดยมุ่งเน้นการพัฒนาความรู้และความเข้าใจในการประยุกต์ใช้พลังบวรในชุมชน เพื่อสร้างชุมชนคุณธรรมที่ยั่งยืนและสอดคล้องกับนโยบายการพัฒนาชาติ จึงมีความสำคัญอย่างยิ่ง ซึ่งผลการวิจัยจะนำเสนอแนวทางในการบูรณาการหลักสังคหวัตถุธรรมเพื่อส่งเสริมการปกครองชุมชนคุณธรรมอย่างมีประสิทธิภาพ โดยใช้เป็นต้นแบบในการพัฒนาชุมชนที่เข้มแข็งร่วมกันขับเคลื่อนสังคมที่มีความรักสามัคคี มั่นคง และมั่งคั่ง อย่างยั่งยืนในอนาคต

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาระดับการปกครองชุมชนคุณธรรมในพื้นที่อำเภอเมืองกาฬสินธุ์ จังหวัดกาฬสินธุ์

2. เพื่อเปรียบเทียบการปฏิบัติของประชาชนต่อการปกครองชุมชนคุณธรรมในพื้นที่อำเภอเมืองกาฬสินธุ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล

3. เพื่อนำเสนอการบูรณาการหลักสังคหวัตถุธรรม เพื่อส่งเสริมการปกครองชุมชนคุณธรรมในพื้นที่อำเภอเมืองกาฬสินธุ์ จังหวัดกาฬสินธุ์

การทบทวนวรรณกรรม

ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับชุมชนคุณธรรมกระแสโลกาภิวัฒน์ได้ทำให้เกิดการเลื่อนไหลทางวัฒนธรรมจากต่างชาติ เข้าสู่ประเทศไทยผ่านสื่อและเทคโนโลยีสารสนเทศที่ไร้พรมแดน โดยพบว่าปัจจุบันคนไทยมีการเปิดรับแลกเปลี่ยน เรียนรู้กระแสวัฒนธรรมจากต่างชาติในรูปแบบต่าง ๆ อย่างไร้ขอบเขต ส่งผลให้เกิดวิกฤติด้านคุณธรรมในสังคม โดยพบว่าคุณธรรมและจริยธรรมของคนไทยลดลง มีพฤติกรรมที่เปลี่ยนไป ขณะเดียวกันวัฒนธรรมและระบบคุณค่าที่ดีงามของสังคมไทยเริ่มเสื่อมถอย โดยเฉพาะเด็กและเยาวชนซึ่งยังขาดทักษะในด้านการคิดวิเคราะห์อย่างเป็นระบบ ไม่สามารถคัดกรอง และเลือกรับวัฒนธรรมที่ดี ทำให้เกิดการปรับเปลี่ยนค่านิยม พฤติกรรมที่เน้นวัตถุนิยม บริโภคนิยมมากขึ้นและขาดจิตสำนึกสาธารณะ โดยให้ความสำคัญกับเรื่องส่วนตัวมากกว่าส่วนรวมทำให้เกิดคุณธรรมและจริยธรรมของคนไทยน้อยลง นำไปสู่ปัญหาทางสังคมในรูปแบบต่างๆ (กระทรวงวัฒนธรรม,2561, น1)

ดังนั้น จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่จะเร่งเสริมสร้างให้คนไทยมีศีลธรรม คุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมที่พึงประสงค์ด้วยการส่งเสริมนำพลัง “บวร” บ้าน วัด โรงเรียน ร่วมสร้างสังคมคุณธรรม รัฐบาลพลเอกประยุทธ จันทรโอชา นายกรัฐมนตรี ได้กำหนดยุทธศาสตรชาติ 20 ปี โดยมีเป้าหมายการพัฒนาประเทศสู่ความมั่นคง มั่งคั่งและยั่งยืน ตามโมเดลพัฒนาประเทศไทย 4.0 ขับเคลื่อนเศรษฐกิจด้วยปัญญา สร้างความเข้มแข็งจากภายในเพื่อแก้ไขปัญหาปากท้องและยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชน ผ่านกลไกภาคประชารัฐ ผลักดันให้ประชาชนมีรายได้เพิ่มขึ้น ทำให้ประเทศหลุดพ้นจากการเป็นประเทศที่อยู่ในกับดักรายได้ปานกลาง เป็นประเทศที่พัฒนาแล้วที่มีรายได้สูง และให้คนในชาติมีความพร้อมทั้งกาย ใจ สติปัญญา ได้รับการพัฒนาให้เป็นคนดีมีคุณธรรม มีจิตสำนึกวัฒนธรรมที่ดีงามและคุณค่าความเป็นไทย มีวินัย มีความรับผิดชอบต่อสังคม เป็นอนาคตชาติที่เข้มแข็ง จึงได้ประกาศใช้แผนแม่บทส่งเสริมคุณธรรมแห่งชาติ ฉบับที่ 1 (พ.ศ. 2559 - 2564) อันเป็นแผนส่งเสริมคุณธรรมฉบับแรกของไทย เพื่อขับเคลื่อนให้คุณธรรมนำการพัฒนา โดยมีเป้าหมายพัฒนาชุมชน องค์กร ให้มีคุณธรรมเพื่อก้าวสู่ “สังคมคุณธรรม” ที่เคารพเทิดทูนจงรักภักดีในสถาบันชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ สร้างคนดี สังคมดี มีคุณธรรม พร้อมไปกับการพัฒนาต่อยอดทุนทางวัฒนธรรมสู่เศรษฐกิจสร้างสรรค์ โดยร่วมกับภาคประชารัฐทุกภาคส่วน ทุกกระทรวง ทุกจังหวัด และพลังบวรในการพัฒนา

“ชุมชนคุณธรรม” ให้เกิดขึ้นทุกพื้นที่ทั่วประเทศ เพื่อให้เป็นปัจจัยหนึ่ง ที่ส่งผลให้คดีความรุนแรงต่างๆ ในชุมชนลดลง ครอบครัวเข้มแข็ง สังคมอยู่ดีมีสุข จากการพึ่งพาตนเองและ พึ่งพากันเอง เกิดเป็น “ชุมชนคุณธรรมน้อมนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ขับเคลื่อนด้วยพลังบวร” (คณะกรรมการส่งเสริมคุณธรรมแห่งชาติ กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม,2567, น 5-11)

กระทรวงวัฒนธรรมได้กล่าวถึงความหมายของชุมชนคุณธรรมน้อมนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงขับเคลื่อนด้วยพลังบวร เป้าหมายของการพัฒนาชุมชนคุณธรรมหลักการส่งเสริมและพัฒนาชุมชนคุณธรรมให้มั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน การประเมินชุมชนคุณธรรมน้อมนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงขับเคลื่อนด้วยพลังบวรและบทบาทและงานตามภารกิจของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการขับเคลื่อนชุมชนคุณธรรมในพื้นที่ ดังนี้

1. ความหมายของชุมชนคุณธรรมน้อมนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ขับเคลื่อนด้วยพลังบวร ชุมชนคุณธรรมเป็นชุมชนที่มีลักษณะของการอยู่รวมกันเป็นหมู่บ้านอย่างเป็นทางการตามพระราช บัญญัติลักษณะปกครองท้องที่พุทธศักราช 2457 และแก้ไขเพิ่มเติมฉบับที่ 12 หรือเป็นชุมชนที่อยู่รวมกัน โดยธรรมชาติหรือตามความสนใจ เพื่อทำกิจกรรมร่วมกันโดยมีระบบความสัมพันธ์ที่เป็นทางการหรือไม่เป็นทางการมีหรือไม่มีการบังคับบัญชาและอาจมีวัฒนธรรมที่เหมือนหรือแตกต่างกัน ซึ่งเป็นชุมชนที่สนองงานตามนโยบายรัฐบาล ตามยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี และไทยนิยม ยั่งยืน ทั้งนี้ เพื่อให้ชุมชนอยู่ดีมีสุข ภายใต้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง หลักธรรมทางศาสนาและวิถีวัฒนธรรมอันดีงาม และมีการบูรณาการความร่วมมือของพลังบวรและภาคประชารัฐ ตามภารกิจของหน่วยงานนั้น ๆ

2. เป้าหมายของการพัฒนาชุมชนคุณธรรม เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตและชุมชนอย่างยั่งยืน ทั้งในด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคมวัฒนธรรมและด้านความมั่นคง ซึ่งจะเป็นประโยชนอย่างยิ่งตอคนในชุมชนทั้งในปจจุบันและอนาคต เพื่อใหคนในชุมชนมีความสุข

3.หลักการส่งเสริมและพัฒนาชุมชนคุณธรรมให้มั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน

3.1 น้อมนำสถาบันชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ และศาสตร์พระราชาเป็นแกนหลักที่สำคัญในการพัฒนาคนและชุมชนให้เกิดความเข้มแข็งอย่างยั่งยืน โดยมีความเชื่อ ความศรัทธา ความรักและ ความจงรักภักดี 3 สถาบันหลักของชาติอยู่ในหัวใจ

3.2 น้อมนำหลักการทรงงาน “ระเบิดจากข้างใน เข้าใจ เข้าถึง พัฒนา” มาเป็นหลักการในการปฏิบัติงาน ในพื้นที่ โดยให้คนในชุมชนมีความสมัครใจและเข้าใจแก่นแท้ของการพัฒนาชุมชนภายใต้วิถีถิ่นวิถีไทย เพื่อสร้างชุมชนให้เข้มแข็งด้วยหลักธรรมทางศาสนา หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงและวิถีวัฒนธรรมที่ดีงาม

3.3 หลักการ 3 ประสาน คือ “บวร” (บ้าน-ชุมชน/วัดศาสนสถาน/โรงเรียน-ราชการ) และภาคประชารัฐมาเป็นแกนนำสำคัญในการขับเคลื่อนและเป็นเบ้าหลอมชีวิตให้ถูกต้องดีงามโดยเปิดเวทีให้โอกาสทุกคนในชุมชนมีส่วนร่วมแก้ไขปัญหาและพัฒนาคุณภาพชีวิตให้ตรงกับความต้องการของแต่ละชุมชน โดยเชื่อมโยงทั้งชุมชน

3.4 มีการบูรณาการการทำงานแบบองค์รวมของภาครัฐ ทุกกระทรวง ทั้งงานระดับนโยบาย งานตามภารกิจและงานเชิงพื้นที่ เพื่อไม่ให้เกิดความซ้ำซ้อนและเป็นภาระของคนในพื้นที่โดยใช้หลักการมี ส่วนร่วม 3 ประสาน คือ ราษฎร์ รัฐ และเอกชน ให้ทุกภาคส่วนในพื้นที่ “ร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมรับประโยชน์” อย่างเป็นระบบและเป็นรูปธรรม

3.5 นำทุนทางวัฒนธรรมและความหลากหลายทางทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมมาเสริมสร้างมูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจให้แก่ชุมชน

3.6 ใช้กระบวนการคุ้มบ้านและแบบเครือญาติ ให้เข้าถึงและใกล้ชิดกับชาวบ้านเพื่อให้การพัฒนาชุมชนเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ ส่งผลต่อการพัฒนาจิตใจของคนในชุมชนให้เกิดความเข้มแข็งอย่างยั่งยืน

3.7 สร้างชุมชนคุณธรรมต้นแบบ Best Practice เป็นแหล่งเรียนรู้ขยายภาคีเครือข่ายไปยังชุมชนอื่น

3.8 ใช้พีระมิดขับเคลื่อนสังคมคุณธรรม 4 ด้าน เป็นฐานรากพัฒนาชุมชนคุณธรรมให้มั่นคง

3.9 ให้ทุกภาคส่วนในชุมชนร่วมกันเป็นจิตอาสาทำความดีด้วยหัวใจ ทำประโยชน์เพื่อส่วนร่วมสร้างชุมชนน่าอยู่ เป็นเจ้าบ้านที่ดีต้อนรับนักท่องเที่ยวสู่ชุมชน

4. การประเมินชุมชนคุณธรรมน้อมนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ขับเคลื่อนด้วยพลังบวร การประเมินชุมชนคุณธรรม แบ่งออกเป็น 3 ระดับ ได้แก่ ชุมชนส่งเสริมคุณธรรม ชุมชนคุณธรรม และชุมชนคุณธรรม ตนแบบ โดยมี 9 ตัวชี้วัด ที่เป็นพฤติกรรมบ่งชี้ในเชิงประจักษ์ที่เป็นมาตรฐานกลาง

กรอบแนวคิดการวิจัย

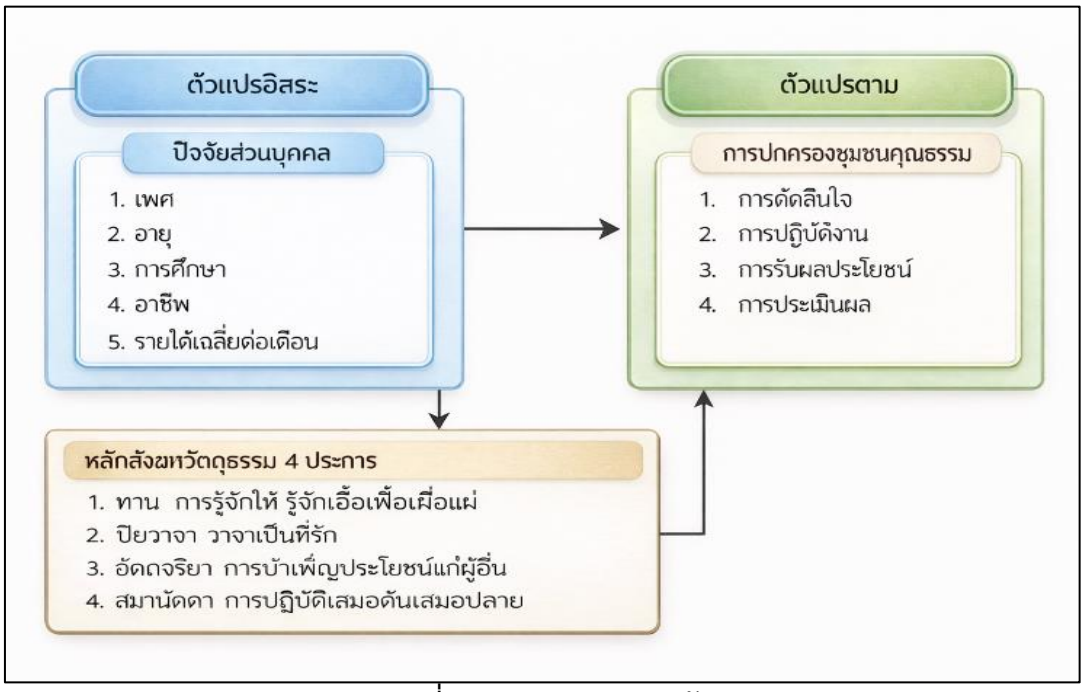

แผนภาพที่ 1.1 กรอบแนวคิดการวิจัย

ระเบียบวิธีวิจัย

วิจัยได้กำหนดรูปแบบการวิจัยเป็นแบบผสานวิธี (Mixed Methods Research) ซึ่งประกอบด้วยการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) และการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) สำหรับการวิจัย เชิงปริมาณนั้น มุ่งเน้นศึกษาจากประชากรที่มีอายุ 18 ปีบริบูรณ์ขึ้นไปในเขตอำเภอเมืองกาฬสินธุ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ จำนวน 111,646 คน โดยกำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างตามสูตรของทาโร่ ยามาเน่ (Taro Yamane) ที่ความเชื่อมั่นร้อยละ 0.95 ได้จำนวน 399 คน และใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบชั้นภูมิ (Stratified random sampling) กระจายสัดส่วนตามตำบลทั้ง 17 ตำบล เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมมูล คือ แบบสอบถาม (Questionnaire) ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นจากการศึกษาแนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โครงสร้างของแบบสอบถามแบ่งออกเป็น 3 ส่วน ได้แก่ ส่วนที่ 1 มูลปัจจัยส่วนบุคคล, ส่วนที่ 2 การปฏิบัติตนตามหลักสังคหวัตถุธรรม 4 ด้าน คือ ทาน ปิยวาจา อัตถจริยา และสมานัตตา, และส่วนที่ 3 การบูรณาการหลักสังคหวัตถุธรรมกับการปกครองชุมชนคุณธรรมในเขตพื้นที่อำเภอเมืองกาฬสินธุ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ จำนวน 4 ด้าน ได้แก่ ด้านการตัดสินใจ ด้านการปฏิบัติงาน ด้านการรับผลประโยชน์และด้านการประเมินผล โดยใช้เกณฑ์วัดแบบมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ (Likert Scale) ขั้นตอนการสร้างเครื่องมือได้ผ่านการตรวจสอบความเที่ยงตรง (Validity) จากผู้เชี่ยวชาญจำนวน 5 ท่าน ได้ค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC) เท่ากับ 1.00 และผ่านการทดสอบความเชื่อมั่น (Reliability) กับกลุ่มที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่าง โดยใช้วิธีสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาค ได้ค่าความเชื่อมั่นเท่ากับ 0.84 การเก็บรวบรวม มูลดำเนินการโดยขออนุญาตจากบัณฑิตวิทยาลัยและนำแบบสอบถามไปแจกให้กับกลุ่มตัวอย่าง ส่วนการวิเคราะห์ มูลทางสถิติ ผู้วิจัยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปวิเคราะห์สถิติเชิงพรรณนา ได้แก่ ค่าความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน เพื่ออธิบายข้อมูลทั่วไป และใช้สถิติเชิงอนุมานเป็นสถิติที่ใช้วิเคราะห์ถึงลักษณะของตัวแปรต้นที่มีผลต่อตัวแปรตามโดยใช้ข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่าง ซึ่งเป็นสถิติที่ใช้สำหรับทดสอบสมมติฐาน เพื่อเปรียบเทียบการบูรณาการหลักสังคหวัตถุธรรมเพื่อส่งเสริมการปกครองชุมชนคุณธรรมในเขตพื้นที่อำเภอเมืองกาฬสินธุ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ โดยจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล สถิติที่ใช้คือ การทดสอบ ค่าที (t-test) ในกรณีตัวแปรต้นสองกลุ่ม และการทดสอบค่าเอฟ (F-test) ด้วยวิธีการวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One Way ANOVA) ในกรณีตัวแปรต้นตั้งแต่สามกลุ่มขึ้นไป ผู้วิจัยใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) กับผู้ให้มูลสำคัญ (Key Informants) จำนวน 12 รูปหรือคน ซึ่งได้มาจากการเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive sampling) แบ่งเป็น 3 กลุ่ม คือ นักวิชาการหรือผู้ปฏิบัติงาน ด้านพระพุทธศาสนา, นักวิชาการวัฒนธรรมหรือผู้ปฏิบัติงานด้านรัฐศาสตร์, และประชาชนหรือนักศึกษาในพื้นที่ เครื่องมือที่ใช้คือแบบสัมภาษณ์ชนิดมีโครงสร้าง (Structured Interview) เป็นคำถามปลายเปิดเพื่อให้ผู้ให้ข้อมูลแสดงความคิดเห็นได้อย่างอิสระเกี่ยวกับการบูรณาการหลักสังคหวัตถุธรรม เครื่องมือนี้ผ่านการตรวจสอบคุณภาพจากผู้เชี่ยวชาญเช่นเดียวกัน โดยมีกรอบระยะเวลาในการเก็บรวบรวม มูลในช่วงเดือนธันวาคม 2567 ถึงเดือนธันวาคม 2568 รวมระยะเวลา 13 เดือน การวิเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ ภายในงานวิจัยครั้งนี้ ได้ใช้เทคนิคการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis Technique) ซึ่งเป็นกระบวนการที่เน้นการประมวลผลข้อมูลอย่างมีระเบียบ

ผลการวิจัย

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลตามวัตถุประสงค์ ที่ 1 พบว่า

1. ระดับการปฏิบัติตามการปกครองชุมชนคุณธรรมในเขตพื้นที่อำเภอเมืองกาฬสินธุ์จังหวัดกาฬสินธุ์ ประกอบด้วย 1) ด้านการตัดสินใจ 2) ด้านการปฏิบัติงาน 3) ด้านการรับผลประโยชน์ 4) ด้านการประเมินผล โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ($\overline{X}$ = 4.34) เรียงลำดับค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย พบว่า ด้านการรับผลประโยชน์ มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ($\overline{X}$ = 4.41) รองลงมา คือ ด้านการปฏิบัติงาน ($\overline{X}$ = 4.40) ด้านการประเมินผล ($\overline{X}$ = 4.39) และด้านการตัดสินใจ ($\overline{X}$ = 4.15) ตามลำดับ

2. ผลการเปรียบเทียบการปกครองชุมชนคุณธรรมในเขตพื้นที่อำเภอเมืองกาฬสินธุ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ พบว่า ประชาชนที่มีเพศ อายุ ระดับการศึกษา อาชีพ รายได้เฉลี่ยต่อเดือน แตกต่างกัน มีการบูรณาการหลักสังคหวัตถุธรรมเพื่อส่งเสริมการปกครองชุมชนคุณธรรมในเขตพื้นที่อำเภอเมืองกาฬสินธุ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ ไม่แตกต่างกัน

3. การบูรณาการหลักสังคหวัตถุธรรมเพื่อส่งเสริมการปกครองชุมชนคุณธรรมในเขตพื้นที่อำเภอเมืองกาฬสินธุ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ พบว่า ด้านทาน ควรมีการส่งเสริมให้ชุมชนร่วมกันแบ่งปันทรัพยากรและสร้างบรรยากาศแห่งการเกื้อกูลภายในชุมชน ด้านปิยวาจา ผู้นำชุมชนและหน่วยงานภาครัฐควรใช้ถ้อยคำสุภาพ น้อมนำหลักเมตตาในการสื่อสารกับประชาชน ส่งเสริมการประชุมแบบเปิดเผย โปร่งใสและรับฟังความคิดเห็นอย่างจริงใจ ด้านอัตถจริยา ควรส่งเสริมให้ผู้นำท้องถิ่น เจ้าหน้าที่ภาครัฐและภาคประชาชน ปฏิบัติหน้าที่ด้วยความรับผิดชอบและเต็มศักยภาพ โดยยึดหลักการบำเพ็ญประโยชน์เพื่อส่วนรวมและดำเนินงานผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนอย่างเป็นระบบ ด้านสมานัตตตา ควรมีการบริหารจัดการชุมชนอย่างเท่าเทียม ไม่เลือกปฏิบัติ ให้บริการประชาชนแบบทั่วถึง ทั้งในการลงพื้นที่พบประชาชน การช่วยเหลือผู้ได้รับความเดือดร้อน และการจัดสรรทรัพยากรอย่างโปร่งใส

อภิปรายผลการวิจัย

1ระดับการปกครองชุมชนคุณธรรมในเขตพื้นที่อำเภอเมืองกาฬสินธุ์ จังหวัดกาฬสินธุ์

จากการศึกษาพบว่า การบูรณาการหลักสังคหวัตถุธรรมกับการปกครองชุมชนคุณธรรมในเขตพื้นที่อำเภอเมืองกาฬสินธุ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากการนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้ในการบริหารจัดการชุมชนอย่างเป็นรูปธรรม โดยเฉพาะการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชน การสื่อสารอย่างสร้างสรรค์ และการปฏิบัติงานเพื่อประโยชน์ส่วนรวมซึ่งเอื้อต่อการสร้างความสามัคคีและความเข้มแข็งของชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ (พระมหาเสกสรร ปญญาวุฑโฒ, 2563) ได้วิจัยเรื่อง การมีส่วนร่วมของประชาชนในการปกครองของเทศบาลตำบลศรีพนา อำเภอเซกา จังหวัดบึงกาฬ ผลการวิจัยพบว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนในการบริหารงานของเทศบาลตำบลศรีพนา อำเภอเซ

กา จังหวัดบึงภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า อยู่ในระดับมากทุกด้าน เรียงลำดับจากมากไปหาน้อย พบว่า ด้านการมีส่วนร่วมในการปฏิบัติการ รองลงมา คือด้านการมีส่วนร่วมในการประเมินผล ด้านการมีส่วนร่วมในผลประโยชน์ และด้านการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจตามลำดับ และสอดคล้องกับงานวิจัยของ (พระนุชิต นาคเสโน (โพวิชัย), 2561) ได้วิจัยเรื่อง การมีส่วนร่วมของประชาชนในการบริหารงานกำจัดมูลฝอยของเทศบาลตำบลทุ่งหลวง อำเภอสุวรรณภูมิจังหวัดร้อยเอ็ด ผลการวิจัยพบว่า ระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนโดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ด้านการมีส่วนร่วมในการประเมินโครงการ เท่ากับ 3.35 ส่วนด้านการมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์เท่ากับ 3.66 ด้านการมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน เท่ากับ 3.57 และด้านการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ เท่ากับ 3.44 อยู่ในระดับมาก และสอดคล้องกับงานวิจัยของ (สุธาวี กลิ่นอุบล, 2562) ได้วิจัยเรื่อง การศึกษาการมีส่วนร่วมของชุมชนต่อความสำเร็จในการพัฒนาชุมชนตามแนวทางปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงบ้านหัวเขาจีน ตำบลห้วยยางโทน อำเภอปากท่อ จังหวัดราชบุรี ผลการวิจัยพบว่า ระดับการมีส่วนร่วมของชุมชนต่อความสำเร็จในการพัฒนาชุมชนตามแนวทางปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงบ้านหัวเขาจีน ตำบลห้วยยางโทน อำเภอปากท่อ จังหวัด ราชบุรี ทุกด้านอยู่ในระดับมาก เรียงลำดับดังนี้ การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ มีคะแนนเฉลี่ยสูงที่สุด รองลงมาคือ การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์การมีส่วนร่วมในการประเมินผล และด้านที่ต่ำสุด คือ การมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน และสอดคล้องกับงานวิจัยของ (พระปลัดเอกชัย จนฺทโชโต (คงชีวะ), 2563) ได้วิจัยเรื่อง การมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนในการเลือกตั้งระดับท้องถิ่นตำบลหนองแก อำเภอพระพุทธบาท จังหวัดสระบุรี ผลการวิจัย พบว่า 1. การมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนในการเลือกตั้งระดับท้องถิ่นตำบลหนองแก อำเภอพระพุทธบาท จังหวัดสระบุรีโดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน โดยเรียงลำดับตามค่าเฉลี่ยจากสูงสุดไปต่ำสุด พบว่า ด้านที่มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด คือ ด้านการมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรม รองลงมาคือ ด้านการมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์อยู่ในระดับมาก และด้านที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด คือ ด้านการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจอยู่ในระดับมาก และสอดคล้องกับงานวิจัยของ (ภาณพงษ์ คำสีโห, 2567) ได้วิจัยเรื่อง ได้วิจัยเรื่อง พุทธบูรณาการเพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนในการพัฒนาเทศบาลตำบลบ้านโต้น อำเภอพระยืน จังหวัดขอนแก่น ผลการวิจัยพบว่า ระดับการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนในการพัฒนาเทศบาลตำบลบ้านโต้น โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.28 เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า ด้านการใช้ผลประโยชน์มีค่าเฉลี่ยมากที่สุดเท่ากับ 4.32 รองลงมาได้แก่ ด้านการตัดสินใจ ด้านการดำเนินงานและด้านการประเมินผล ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.31 4.30 และ 4.21 ตามลำดับ

2) สรุปผลการวิเคราะห์เปรียบเทียบการปฏิบัติของประชาชนต่อการปกครองชุมชนคุณธรรมในพื้นที่อำเภอเมืองกาฬสินธุ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล

จากผลการเปรียบเทียบการบูรณาการหลักสังคหวัตถุธรรมเพื่อส่งเสริมการปกครองชุมชนคุณธรรมในเขตพื้นที่อำเภอเมืองกาฬสินธุ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ โดยจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล 5 ด้าน คือ เพศ อายุ ระดับการศึกษา อาชีพ รายได้เฉลี่ยต่อเดือน โดยรวมไม่ต่างกัน สามารถอภิปรายผลได้ดังต่อไปนี้

สมมติฐานที่ 1 ประชาชนที่มีเพศต่างกัน มีการปฏิบัติต่อการปกครองชุมชนคุณธรรมในเขตพื้นที่อำเภอเมืองกาฬสินธุ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ แตกต่างกัน

ผลการเปรียบเทียบพบว่า ประชาชนที่มีเพศต่างกัน มีการปฏิบัติต่อการปกครองชุมชนคุณธรรมในเขตพื้นที่อำเภอเมืองกาฬสินธุ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ โดยรวมไม่ต่างกันจึง ไม่ยอมรับสมมติฐานการวิจัยที่ตั้งไว

สมมติฐานที่ 2 ประชาชนที่มีอายุต่างกัน มีการปฏิบัติต่อการปกครองชุมชนคุณธรรมในเขตพื้นที่อำเภอเมืองกาฬสินธุ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ แตกต่างกัน

ผลการเปรียบเทียบพบว่า ประชาชนที่มีอายุต่างกัน มีการปฏิบัติต่อการปกครองชุมชนคุณธรรมในเขตพื้นที่อำเภอเมืองกาฬสินธุ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ โดยรวมไม่ต่างกันจึง ไม่ยอมรับสมมติฐานการวิจัยที่ตั้งไว

สมมติฐานที่ 3 ประชาชนที่มีการศึกษาต่างกัน มีการปฏิบัติต่อการปกครองชุมชนคุณธรรมในเขตพื้นที่อำเภอเมืองกาฬสินธุ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ แตกต่างกัน

ผลการเปรียบเทียบพบว่า ประชาชนที่มีการศึกษาต่างกัน มีการปฏิบัติต่อการปกครองชุมชนคุณธรรมในเขตพื้นที่อำเภอเมืองกาฬสินธุ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ โดยรวมไม่ต่างกันจึง ไม่ยอมรับสมมติฐานการวิจัยที่ตั้งไว

สมมติฐานที่ 4 ประชาชนที่มีอาชีพต่างกัน มีการปฏิบัติต่อการปกครองชุมชนคุณธรรมในเขตพื้นที่อำเภอเมืองกาฬสินธุ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ แตกต่างกัน

ผลการเปรียบเทียบพบว่า ประชาชนที่มีอาชีพต่างกัน มีการปฏิบัติต่อการปกครองชุมชนคุณธรรมในเขตพื้นที่อำเภอเมืองกาฬสินธุ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ โดยรวมไม่ต่างกันจึง ไม่ยอมรับสมมติฐานการวิจัยที่ตั้งไว

สมมติฐานที่ 5 ประชาชนที่มีอาชีพต่างกัน มีการปฏิบัติต่อการปกครองชุมชนคุณธรรมในเขตพื้นที่อำเภอเมืองกาฬสินธุ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ แตกต่างกัน

ผลการเปรียบเทียบพบว่า ประชาชนที่มีอาชีพต่างกัน มีการปฏิบัติต่อการปกครองชุมชนคุณธรรมในเขตพื้นที่อำเภอเมืองกาฬสินธุ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ โดยรวมไม่ต่างกันจึง ไม่ยอมรับสมมติฐานการวิจัยที่ตั้งไว

3) ผลการเปรียบเทียบการบูรณาการหลักสังคหวัตถุธรรมเพื่อส่งเสริมการปกครองชุมชนคุณธรรมในเขตพื้นที่อำเภอเมืองกาฬสินธุ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ โดยประยุกต์ตามหลักสังคหวัตถุธรรม

จากการศึกษาพบว่า ผลการเปรียบเทียบการบูรณาการหลักสังคหวัตถุธรรมเพื่อส่งเสริมการปกครองชุมชนคุณธรรมในเขตพื้นที่อำเภอเมืองกาฬสินธุ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ โดยประยุกต์ตามหลักสังคหวัตถุธรรม โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ทั้งนี้เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่าแต่ละด้านมีระดับการดำเนินงานอยู่ในระดับมากเช่นเดียวกัน แสดงให้เห็นว่าการนำหลักสังคหวัตถุธรรมมาบูรณาการสามารถส่งเสริมการปกครองชุมชนคุณธรรมได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ (พระครูประภัศร์ธรรมาภิรักษ์ (จันเขียด), 2561) ได้วิจัยเรื่อง การบริหารสถานศึกษาตามหลัก สังคหวัตถุ 4 ในสถานศึกษาขั้นพื้นฐานสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาชัยภูมิเขต 1 พบว่า ภาพรวมมีการปฏิบัติอยู่ในระดับมาก และเมื่อจำแนกรายด้าน พบว่า มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมากทุกด้าน และสอดคล้องกับงานวิจัยของ (พระสุนทรธมฺมวโร (บุญคง), 2560) ได้วิจัยเรื่อง คุณภาพการให้บริการประชาชนตามหลักสังคหวัตถุธรรมของเทศบาลตำบลนาน้อย จังหวัดน่าน ผลการวิจัยพบว่า มีการประยุกต์ ใช้หลักสังคหวัตถุ 4 โดยรวมอยู่ในระดับมาก และสอดคล้องกับงานวิจัยของ (พระชินกร สุจิตฺโต (ทองดี),564) ได้วิจัยเรื่อง การบูรณาการหลักพุทธธรรมเพื่อส่งเสริมการสื่อสารทางการเมืองสำหรับประชาชนจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ผลการวิจัยพบว่า การบูรณาการหลักพุทธธรรมเพื่อส่งเสริมการสื่อสารทางการเมืองสำหรับประชาชนจังหวัดพระนครศรีอยุธยาตามหลักสังคหวัตถุ 4 พบว่า โดยรวมอยู่ในระดับมาก และสอดคล้องกับงานวิจัยของ (พระธนพร คุณสมฺปนฺโน (อาคะนิช) และคณะ, 2561) ได้วิจัยเรื่อง การประยุกต์ ใช้หลักสังคหวัตถุ 4 ในการดำเนินชีวิตของประชาชนบ้านศิลา ตำบลศิลา อำเภอเมืองขอนแก่น จังหวัดขอนแก่น ผลการวิจัยพบว่า ความคิดเห็นของประชาชนต่อการประยุกต์ใช้หลักสังคหวัตถุ 4 ในการดำเนินชีวิตประจำวันของประชาชนบ้านศิลา ตำบลศิลา อำเภอเมืองขอนแก่น จังหวัดขอนแก่น โดยภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด และสอดคล้องกับงานวิจัยของ (กรีฑา คงพยัคฆ์และคณ, 2563) ได้วิจัยเรื่อง การประยุกต์ใช้หลักสังคหวัตถุธรรมในการให้บริการสาธารณะของเทศบาลตำบลจันดี อำเภอฉวาง จังหวัดนครศรีธรรมราช ผลการวิจัยพบว่า การประยุกต์ใช้หลักสังคหวัตถุธรรมในการให้บริการสาธารณะของเทศบาลตำบลจันดี อำเภอฉวาง จังหวัดนครศรีธรรมราช โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก และสอดคล้องกับงานวิจัยของ (ธนกฤต ชัยเทวะกุล, 2567) ได้วิจัยเรื่อง การประยุกต์หลักพุทธธรรมเพื่อส่งเสริมบทบาทนักการเมืองท้องถิ่นในเทศบาลตำบลทับมา อำเภอเมือง จังหวัดระยอง ผลการวิจัยพบว่า โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่าอยู่ในระดับมากทุกด้าน โดยเรียงตามลำดับดังนี้ หลักอัตถจริยา รองลงมาคือ หลักสมานัตตตา หลักปิยวาจา และหลักทาน ตามลำดับและสอดคล้องกับงานวิจัยของ (พระกฤษฎา กิตฺติปญฺโญ (สังคา), 2566) ความไว้วางใจทางการเมืองของประชาชนที่มีต่อนักการเมืองระดับท้องถิ่นในอำเภอชียงคาน จังหวัดเลย ผลการวิจัยพบว่า ระดับความคิดเห็นของ ประชาชนที่มีต่อการปฏิบัติงานตามหลักสังคหวัตถุ 4 ของนักการเมืองท้องถิ่นในอำเภอชียงคาน จังหวัดเลย โดยรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อจำแนกเป็นรายด้าน พบว่า อยู่ในระดับมากทุกด้าน โดยเรียง ลำดับจากมากไปหาน้อย ดังนี้ ด้านสมานัตตตา รองลงมา คือ ด้านอัตถจริยา และน้อยที่สุด ด้านทาน ตามลำดับ

องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

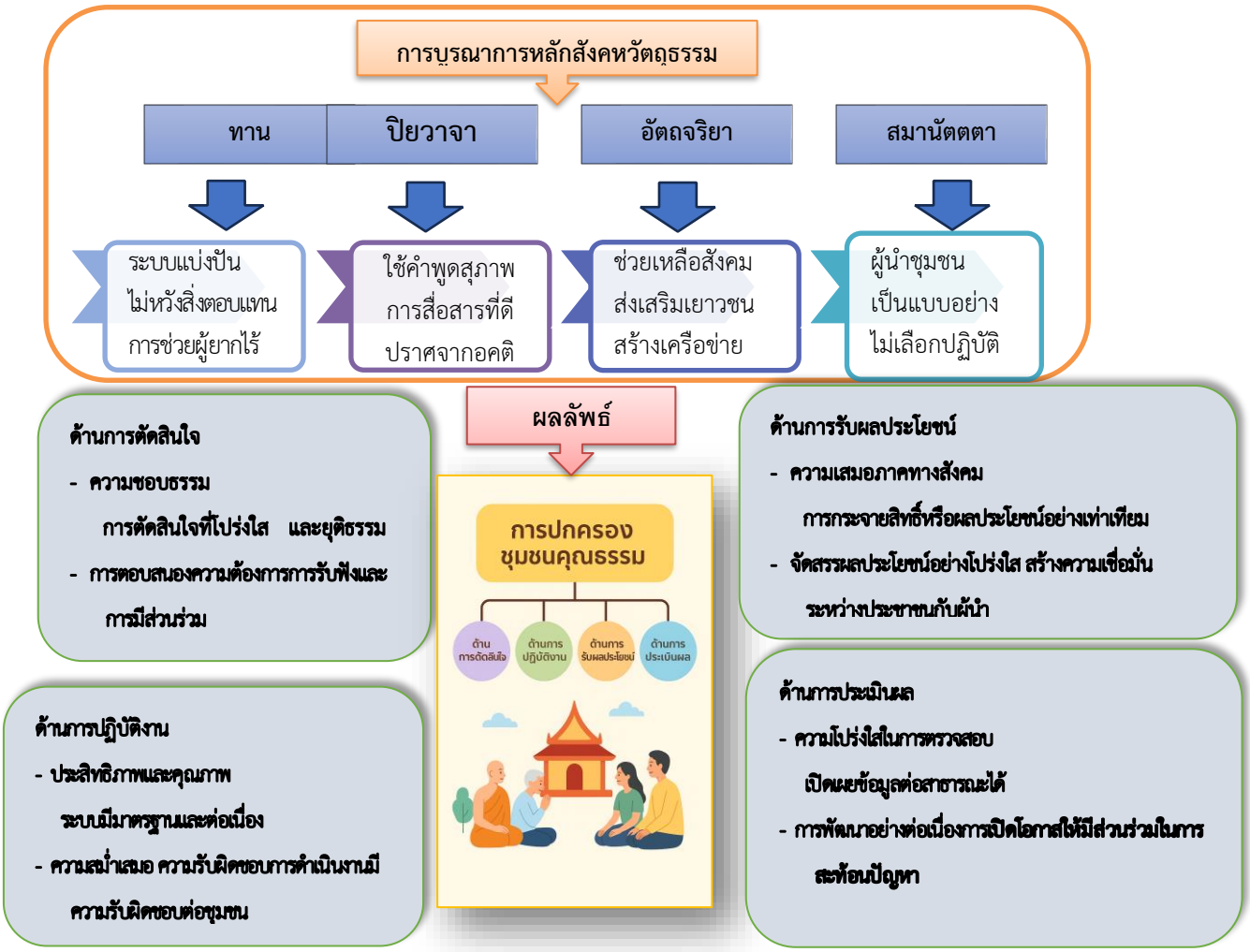

ภาพที่ 1.2 องค์ความรู้ใหม่จากการวิจัย

การบูรณาการหลักสังคหวัตถุธรรมเพื่อส่งเสริมการปกครองชุมชนคุณธรรมในเขตพื้นที่อำเภอเมืองกาฬสินธุ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ ประกอบด้วย 1) ทาน การแบ่งปันช่วยเหลือผู้อื่น โดยไม่หวังสิ่งตอบแทน 2) ปิยวาจา การใช้คำพูด ที่สุภาพ อ่อนน้อม สร้างการสื่อสารที่ดี 3) อัตถจริยา การบำเพ็ญประโยชน์ช่วยเหลือผู้อื่น สังคมสร้างเครือข่ายความร่วมมือให้เด็กเยาวชน 4) สมานัตตตา การปฏิบัติตนสม่ำเสมอ ผู้นำควรปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดี ไม่เลือกปฏิบัติ

ผลลัพธ์ที่ได้ อธิบายว่า การบูรณาการหลักสังคหวัตถุธรรม 4 ประการ เข้ากับกลไกการบริหารจัดการชุมชน ส่งผลให้การปกครองชุมชนคุณธรรมในเขตพื้นที่อำเภอเมืองกาฬสินธุ์เกิดผลลัพธ์ที่เป็นรูปธรรมใน 4 ด้านหลัก ได้แก่ ด้านการตัดสินใจ ที่มีความชอบธรรมและตอบสนองความต้องการของชุมชนอย่างแท้จริงจากการใช้หลักปิยวาจาและสมานัตตตา ด้านการปฏิบัติงานที่มีประสิทธิภาพและความสม่ำเสมอ ผ่านการใช้

หลักอัตถจริยาและสมานัตตตาเป็นมาตรฐานในการทำงานและสร้างความรับผิดชอบ ด้านการรับผลประโยชน์ที่ก่อให้เกิดความเสมอภาคทางสังคมและความไว้วางใจระหว่างผู้นำกับประชาชนด้วยอิทธิพลของทานและอัตถจริยาในการกระจายผลประโยชน์อย่างเป็นธรรม และด้านการประเมินผลที่นำไปสู่การตรวจสอบถ่วงดุลอย่างโปร่งใสและเกิดการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง ด้วยการเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการสะท้อนปัญหาตามหลักปิยวาจาและสมานัตตตา โดยสรุปแล้วการบูรณาการหลักธรรมนี้เป็นกลไกสำคัญในการเสริมสร้างธรรมาภิบาลให้เกิดขึ้นใน ทุกขั้นตอนของการปกครองชุมชนทำให้เกิดความเข้มแข็งและความยั่งยืนของชุมชนคุณธรรม

สรุป

แนวทางการบูรณาการประกอบด้วย ด้านทาน ส่งเสริมให้ชุมชนมีการแบ่งปันและเกื้อกูลกัน ด้านปิยวาจา ส่งเสริมการสื่อสารด้วยถ้อยคำสุภาพและการรับฟังความคิดเห็นอย่างจริงใจ ด้านอัตถจริยา ส่งเสริมการปฏิบัติหน้าที่ด้วยความรับผิดชอบเพื่อประโยชน์ส่วนรวม และด้านสมานัตตตา เน้นการบริหารจัดการอย่างเท่าเทียม โปร่งใส และทั่วถึง การบูรณาการหลักธรรมนี้เป็นกลไกสำคัญในการเสริมสร้างธรรมาภิบาลให้เกิดขึ้นในทุกขั้นตอนของการปกครองชุมชนทำให้เกิดความเข้มแข็งและความยั่งยืนของชุมชนคุณธรรม

ข้อเสนอแนะ

เสนอแนะเชิงนโยบาย

1. ควรกำหนดนโยบายส่งเสริมการบูรณาการหลักสังคหวัตถุธรรมด้านอัตถจริยา (การบำเพ็ญประโยชน์แก่ผู้อื่น) เข้าสู่กระบวนการปกครองชุมชนคุณธรรมอย่างเป็นระบบ โดยมุ่งสนับสนุนให้ผู้นำชุมชนและประชาชนมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมสาธารณประโยชน์ การช่วยเหลือเกื้อกูลผู้ด้อยโอกาสและการพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในชุมชนร่วมกัน

2. ควรกำหนดนโยบายส่งเสริมกระบวนการตัดสินใจในการปกครองชุมชนคุณธรรมเปิดโอกาสให้ประชาชน ผู้นำชุมชน และภาคีเครือข่ายที่เกี่ยวข้องเข้ามามีส่วนร่วมในการเสนอความคิดเห็น การวางแผนและการกำหนดแนวทางการพัฒนาชุมชนร่วมกัน

เสนอแนะเชิงปฏิบัติการ

1. การส่งเสริมมิติทานและอัตถจริยาให้เป็นรูปธรรม ผู้นำชุมชนควรจัดตั้งกองทุนสวัสดิการชุมชน หรือธนาคารความดี เพื่อเป็นกลไกในการส่งเสริมการให้และการบำเพ็ญประโยชน์เพื่อส่วนรวมอย่างเป็นระบบ โดยเน้นการสร้างโอกาสให้คนทุกกลุ่มวัยได้มีส่วนร่วมในการช่วยเหลือกันอย่างเท่าเทียม

2. การพัฒนาทักษะปิยวาจาและสมานัตตตา ผู้นำควรจัดอบรมเชิงปฏิบัติการสำหรับผู้นำชุมชน คณะกรรมการหมู่บ้านและบุคลากรในเรื่องวาทศิลป์เพื่อการปกครองและการวางตนอย่างเสมอต้นเสมอปลาย เพื่อให้การสื่อสารเป็นไปอย่างสร้างสรรค์ ซึ่งจะช่วยเสริมสร้างความเชื่อมั่นและลดความขัดแย้งในชุมชน

เสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

ผลการศึกษาวิจัยเรื่อง การบูรณาการหลักสังคหวัตถุธรรมเพื่อส่งเสริมการปกครองชุมชนคุณธรรมในเขตพื้นที่อำเภอเมืองกาฬสินธุ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ผู้วิจัยมีเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป ดังนี้

1. ควรทำการศึกษาวิจัยปัจจัยที่ส่งผลต่อการบูรณาการหลักสังคหวัตถุธรรมเพื่อส่งเสริมการปกครองชุมชนคุณธรรมในระดับจังหวัดหรือประเทศต่อไป

2. ควรทำการศึกษาวิจัยเชิงปฏิบัติการเพื่อพัฒนาและส่งเสริมพฤติกรรมการบูรณาการหลักสังคหวัตถุธรรมเพื่อส่งเสริมการปกครองชุมชนคุณธรรมในระดับจังหวัดหรือประเทศต่อไป

เอกสารอ้างอิง

กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม, (2559). *การพัฒนารูปแบบ : การขับเคลื่อนชุมชนคุณธรรมด้วยพลัง “บวร”,* กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา.

กระทรวงวัฒนธรรม, (2562). *แนวทางการสร้างความเข้มแข็งของ“บวร” เพื่อความมั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน ของชุมชนคุณธรรม น้อมนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง*, กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา.

คณะกรรมการส่งเสริมคุณธรรมแห่งชาติ, (2561). *คู่มือการประเมิน องค์กร ชุมชน อำเภอ และจังหวัด ภายใต้แผนแม่บทส่งเสริมคุณธรรมแห่งชาติ ฉบับที่ 1*, กรุงเทพมหานคร: กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม.

กระทรวงวัฒนธรรม, (2562). *แนวทางการสร้างความเข้มแข็งของ “บวร” เพื่อความมั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน,* กรุงเทพมหานคร: สำนักงานปลัดกระทรวงวัฒนธรรม.

กระทรวงวัฒนธรรม, (2561). *การดำเนินงานชุมชนคุณธรรมขับเคลื่อนด้วยพลังบวร,* กรุงเทพมหานคร: กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม.

กระทรวงวัฒนธรรม, *“ชุมชนคุณธรรมน่อมนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ขับเคลื่อนด่วยพลังบวร”,* [ออนไลน์]. หน้า 6 ที่มา : https://n9.cl/tftwm [22 กันยายน 2567.

กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม, *การส่งเสริมและพัฒนาชุมชน องค์กร อำเภอ และจังหวัดคุณธรรม,* สืบค้นจาก https://pubhtml5.com/glat/iwcs/

กลุ่มส่งเสริมกิจกรรมทางศาสนา ศิลปะ วัฒนธรรม สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดกาฬสินธุ์, *แผนแม่บทส่งเสริมคุณธรรมจังหวัดกาฬสินธุ์ (พ.ศ. 2559 – 2564),* (กาฬสินธุ์ : สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดกาสินธ์)

พระมหาเสกสรร ปญญาวุฑโฒ, (2563). การมีส่วนร่วมของประชาชนในการปกครองของเทศบาลตำบลศรีพนา อำเภอเซกา จังหวัดบึงกาฬ”, *วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชารัฐศาสตร์*, (บัณฑิต วิทยาลัย: มหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระนุชิต นาคเสโน (โพวิชัย), (2561). การมีส่วนร่วมของประชาชนในการบริหารงานกำจัดมูลฝอยของเทศบาล ตำบลทุ่งหลวง อำเภอสุวรรณภูมิจังหวัดร้อยเอ็ด, *สารนิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

สุธาวี กลิ่นอุบล, (2562). การศึกษาการมีส่วนร่วมของชุมชนต่อความสำเร็จในการพัฒนาชุมชนตามแนวทางปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงบ้านหัวเขาจีน ตำบลห้วยยางโทน อำเภอปากท่อ จังหวัดราชบุรี, *วิทยานิพนธ์ปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพัฒนศึกษา ภาควิชาพื้นฐานทางการศึกษา,* (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศิลปากร.

พระปลัดเอกชัย จนฺทโชโต (คงชีวะ), (2563). การมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนในการเลือกตั้งระดับท้องถิ่นตำบลหนองแก อำเภอพระพุทธบาท จังหวัดสระบุร, *วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชารัฐศาสตร์,* บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

ภาณพงษ์ คำสีโห, (2567). พุทธบูรณาการเพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนในการ พัฒนาเทศบาลตำบลบ้านโต้น อำเภอพระยืน จังหวัดขอนแก่น, *วิทยานิพนธ์ปริญญารัฐศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชารัฐศาสตร์,* บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระครูประภัศร์ธรรมาภิรักษ์ (จันเขียด), (2561). “การบริหารสถานศึกษาตามหลักสังคหวัตถุ 4 ในสถานศึกษา ขั้นพื้นฐานสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาชัยภูมิเขต 1”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร มหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธบริหารการศึกษา*, บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระสุนทร ธมฺมวโร (บุญคง), (2560). "การประยุกต์ใช้หลักสังคหวัตถุ 4 ในชุมชนวัดหนองสนม จังหวัดระยอง", *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา,* บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหา จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระชินกร สุจิตฺโต (ทองดี), (2564). “การบูรณาการหลักพุทธธรรมเพื่อส่งเสริมการสื่อสารทางการเมืองสำหรับประชาชนจังหวัดพระนครศรีอยุธยา” *ดุษฎีนิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐศาสตร์,* บัณฑิวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระธนพร คุณสมฺปนฺโน (อาคะนิช) และคณะ, (2561). การประยุกต์ใช้หลักสังคหวัตถุ 4 ในการดำเนินชีวิตของประชาชนบ้านศิลา ตำบลศิลา อำเภอเมืองขอนแก่น จังหวัดขอนแก่น, *วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชารัฐศาสตร์การปกครอง,* บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย.

กรีฑา คงพยัคฆ์และคณะ, (2563). "การประยุกต์ใช้หลักสังคหวัตถุธรรมในการให้บริการสาธารณะของเทศบาลตำบลจันดีอำเภอฉวาง จังหวัดนครศรีธรรมราช", *วารสารสังคมศาสตร์และมานุษยวิทยาเชิงพุทธ,* 5 (1).

ธนกฤต ชัยเทวะกุล, (2567).“การประยุกต์หลักพุทธธรรมเพื่อส่งเสริมบทบาทนักการเมืองท้องถิ่นในเทศบาลตำบลทับมา อำเภอเมือง จังหวัดระยอง”, *วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชารัฐศาตร์*, บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระกฤษฎา กิตฺติปญฺโญ (สังคา), (2566). “ความไว้วางใจทางการเมืองของประชาชนที่มีต่อนักการเมืองระดับท้องถิ่นในอำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย”, *สารนิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชารัฐศาสตร์*, บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

หลักสัปปุริสธรรมที่มีความสัมพันธ์กับการเสริมสร้างความเสมอภาคทางสังคมของประชาชนในเขตเทศบาลเมืองศิลา อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น

The Principles of Sappurisadhamma Related to Promoting Social Equality Among The People in Sila Municipality At Mueang District in Khon Kaen Province

กัญญาภร เมืองเก่า [1*], สุธิพงษ์ สวัสดิ์ทา [2]และชาญชัย ฮวดศรี [3]
Kanyaporn Maungkao[1*] Sutthipong Sawattha [2] and Chanchai Huadsri[3]

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาระดับการเสริมสร้างความเสมอภาคทางสังคมของประชาชนในเขตเทศบาลเมืองศิลา อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น 2) ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างหลักสัปปุริสธรรม กับการเสริมสร้างความเสมอภาคทางสังคมของประชาชนในเขตเทศบาลเมืองศิลา อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น 3) นำเสนอหลักสัปปุริสธรรมเพื่อการเสริมสร้างความเสมอภาคทางสังคมของประชาชนในเขตเทศบาลเมืองศิลา อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ ประชาชนในเขตเทศบาลเมืองศิลา จำนวน 397 คน เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลคือแบบสอบถาม และการวิจัยเชิงคุณภาพ ใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 12 รูปหรือคน วิเคราะห์ข้อมูลด้วยสถิติเชิงพรรณนา ได้แก่ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์เพียร์สัน

ผลการวิจัยพบว่า 1) ระดับการบูรณาการหลักสัปปุริสธรรมโดยรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{x}$ = 4.36) และ 2) ระดับความเสมอภาคทางสังคมโดยรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{x}$ = 4.04) เมื่อพิจารณารายด้านพบว่า ทุกด้านอยู่ในระดับมากเช่นกัน 3) ทั้งด้านความเสมอภาคทางเพศ ชาติพันธุ์และศาสนาวัฒนธรรม และสถานะทางสังคม นอกจากนี้ หลักสัปปุริสธรรมทั้ง 7 ด้านมีความสัมพันธ์เชิงบวกกับการเสริมสร้างความเสมอภาคทางสังคมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 โดยด้านปุคคลปโรปรัญญุตา (r = .51) และปริสัญญุตา (r = .50) มีความสัมพันธ์สูงสุด

คำสำคัญ: หลักสัปปุริสธรรม, ความเสมอภาคทางสังคม, เทศบาลเมืองศิลา, การบูรณาการทางสังคม

[1-3] มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น

[1-3] Mahachulalongkornrajavidyalaya University Khon Kaen Campus

* Corresponding author. E-mail: *kanyaporncreamtoom@gmail.com*

Abstract

The objectives of this research were to (1) examine the level of social equality enhancement among residents of Sila Municipality, Mueang District, Khon Kaen Province; (2) investigate the relationship between the Seven Sappurisadhamma principles and the enhancement of social equality among residents of Sila Municipality; and (3) propose the application of the Seven Sappurisadhamma principles to promote social equality among residents in the aforementioned area. The sample consisted of 397 residents of Sila Municipality. The research instruments included a structured questionnaire for quantitative data collection and qualitative research employing in-depth interviews with 12 key informants. Data were analyzed using descriptive statistics, including mean, standard deviation, and Pearson's Product–Moment Correlation Coefficient.

The findings revealed that 1) The overall level of integration of the Seven Sappurisadhamma principles was at a high level ($\bar{x}$ = 4.36) 2) The overall level of social equality was also at a high level ($\bar{x}$ = 4.04). When considered by dimension, all aspects were rated at a high level, including gender equality; equality in ethnicity and religion; cultural equality; and equality in social status 3) All seven dimensions of the Sappurisadhamma principles demonstrated a positive correlation with the enhancement of social equality at the statistical significance level of .01. Among these, Puggalaparoparannuta (knowledge of individuals and others) (r = .51) and Parisannuta (knowledge of communities or assemblies) (r = .50) showed the strongest correlations.

Keywords: Sappurisadhamma principles, Social Equality, Sila Municipality, Social Integration

บทนำ

หลักความเสมอภาคหรืออีกนัยหนึ่งของสิทธิของราษฎรที่จะได้รับการปฏิบัติจากรัฐอย่างเท่าเทียมกันนี้ ในรัฐธรรมนูญของเสรีประชาธิปไตยแทบทุกรัฐมีบัญญัติรับรองไว้อย่างชัดแจ้ง ตามหลักรัฐธรรมนูญหลักนี้องค์การต่างๆ ของรัฐต้องปฏิบัติต่อบุคคลเหมือนกันในสาระสำคัญอย่างเดียวกัน และปฏิบัติต่อบุคคลที่แตกต่างกันในสาระสำคัญแตกต่างกันก็ดี การปฏิบัติต่อบุคคลแตกต่างกันในสาระสำคัญอย่างเดียวกันก็ดี ย่อมขัดต่อหลักแห่งความเสมอภาค แนวความคิดเรื่องหลักแห่งความเสมอภาคนั้น ตั้งอยู่บนพื้นฐานว่าตามธรรมชาติของมนุษย์ทุกคนเกิดมามีความเสมอภาคเท่าเทียมกันตาม

ธรรมชาติและทุกคนจะต้องเคารพสิทธิและเสรีภาพของกันและกัน ถ้าพิจารณาจากแนวความคิดดังกล่าวแล้ว ในมุมมองของนักวิชาการที่มองว่าสิ่งเหล่านี้มีมาและติดตัวมาตั้งแต่เกิด และถ้าถึงแม้จะไม่มีกฎหมายลายลักษณ์อักษรมารับรองสิ่งเหล่านี้ก็ตาม ก็มีผลบังคับใช้ได้ เพราะเป็นสิ่งธรรมชาติที่รัฐและทุกคนมิอาจปฏิเสธได้ นอกจากนี้ยังเห็นได้ว่าการยอมรับสิ่งเหล่านี้ก็แสดงให้เห็นถึงแนวความคิดในเรื่องปัจเจกชนนิยมอีกด้วย เพราะการที่รัฐหรือทุกคนต้องยอมรับและเคารพต่อหลักการเหล่านั้นเท่ากับเป็นการยอมรับสิทธิตามธรรมชาติของแต่ละคนด้วยเช่นกันความเสมอภาค (Equality) มักใช้คู่กับคำว่าความเท่าเทียมกัน คือ ทำตนเสมอต้นเสมอปลาย ปฏิบัติสม่ำเสมอกันในชนทั้งหลาย และเสมอในสุขทุกข์โดยร่วมรับรู้ ร่วมแก้ไข ตลอดถึงวางตนเหมาะแก่ฐานะ ภาวะ บุคคล เหตุการณ์และสิ่งแวดล้อมถูกต้องตามธรรมในแต่ละกรณีความเสมอภาคในทรรศนะของ John Stuart Mill ได้แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับความเสมอภาคกว่าเป็นส่วนสำคัญส่วนหนึ่งของความยุติธรรมและเป็นส่วนสำคัญส่วนหนึ่งของการทำตามหลักความยุติธรรม มีคนจำนวนไม่น้อยเห็นว่า ความเสมอภาคนี้คือแก่นของความยุติธรรม ในขณะเดียวกันเมื่อกล่าวถึงความเสมอภาคในวงการปรัชญาการเมืองจะหมายเอาความเสมอภาค 4 ประเภทได้แก่ 1) ความเสมอภาคที่จะได้รับการปกป้องสิทธิและเสรีภาพอย่างเท่าเทียมกัน (Equality Of Right And Liberty) 2) ความเสมอภาคที่จะได้รับการปฏิบัติอย่างเท่าเทียมกันจากรัฐในฐานะที่เป็นพลเมือง (Equality Of Citizenship) 3) ความเสมอภาคทางโอกาส (Equality Of Opportunity) 4) ความเสมอภาคระหว่างบุคคล (Equality Of Persons) (ปนัดดา รักษาแก้ว, 2564)

จึงเป็นการแสดงให้เห็นถึงการยอมรับตามทฤษฎีกฎหมายธรรมชาติ (Natural law) ซึ่งผู้ที่มีความคิดเช่นนี้ได้แสดงความคิดเห็นต่อต้านลัทธิสมบูรณาญาสิทธิราชย์โดยต้องการกีดกันพระมหากษัตริย์ไม่ให้ใช้พระราชอำนาจผิดทำนองคลองธรรมโดยอ้างถึงหลักกฎหมายที่ว่า “บุคคลทุกคนเกิดมาย่อมเสมอภาคกันและมีสิทธิบางประการ เช่น สิทธิในชีวิต ร่างกาย ทรัพย์สิน ติดตัวมาสิทธินี้ไม่สามารถจำหน่ายจ่ายโอนได้”1 และหลักกฎหมายธรรมชาตินี้ยังเป็นแนวความคิดที่สอดคล้องกับสิทธิปัจเจกชนนิยม (Individualism) ในสมัยนั้นด้วยโดยได้ให้ความสำคัญกับปัจเจกชนและสิทธิทั้งหลายของปัจเจกชนซึ่งจุดกำเนิดของระบบปัจเจกชนนิยมในทางกฎหมายมหาชนคือ คำประกาศสิทธิมนุษยชนและพลเมืองฝรั่งเศส ลงวันที่ 26 สิงหาคม 1789 โดยการปฏิวัติปี 1789 นี้ได้ยกเลิกระบอบกษัตริย์ที่ปกครองด้วยระบบศักดินาซึ่งบุคคลขึ้นอยู่กับฐานันดรและชนชั้นที่ต้นสังกัด แต่ผู้ปฏิวัติได้ยกความสำคัญของปัจเจกชนขึ้นแทน โดยคำประกาศนี้ให้ความสำคัญกับคนแต่ละคนรวมทั้งสิทธิเสรีภาพของบุคคลนั้นว่าเป็นหัวใจของสังคม ตามทฤษฎีนี้ถือว่าหัวใจของสังคมอยู่ที่การยอมรับคุณค่าของทุกคนแต่ละคนรวมกันเป็นสังคม รัฐหรือสังคมไม่สามารถก้าวก่ายสิทธิของเขาได้ เว้นเพื่อประโยชน์ส่วนร่วม2 อันจะเห็นได้จากคำประกาศว่าด้วยสิทธิมนุษยชนและพลเมืองปี ค.ศ.1789 ซึ่งมีข้อความว่า “มนุษย์เกิดมาและมีชีวิตอยู่โดยอิสระและโดยเสมอกันภายใต้กฎหมายความแตกต่างในสังคมจะมีได้ก็เพื่อประโยชน์

อันร่วมกัน” ต่อมาความคิดที่ว่ามนุษย์เกิดมาย่อมเสมอภาคกันตามปฏิญญาว่าด้วยสิทธิมนุษยชนปีค.ศ. 1789 นี้ได้รับการยืนยันและขยายความโดยอารัมภบทของรัฐธรรมนูญปี 1946 และปัจจุบันหลักการดังกล่าวได้ปรากฏอยู่ในรัฐธรรมนูญแห่งสาธารณะรัฐฝรั่งเศสฉบับลงวันที่ 3 มิถุนายน 1958 โดยได้แสดงความยึดมั่นในหลักสิทธิมนุษยชนและหลักอำนาจอธิปไตยเป็นของชาติโดยรัฐธรรมนูญปี 1958 ได้ยืนยันปฏิญญาว่าด้วยสิทธิมนุษยชนและพลเมืองปี 1789 และอารัมภบทของรัฐธรรมนูญปี 1946 ไว้ด้วย (สมยศ เชื้อไทย, 2535)

ดังนั้นจึงถือได้ว่าความคิดที่เป็นรากฐานของหลักความเสมอภาคภายใต้รัฐธรรมนูญและหลักความเสมอภาคภายใต้กฎหมายจึงเป็นเรื่องเดียวกัน คือเรื่องหลักความเสมอภาคซึ่งเป็นรากฐานของระบอบประชาธิปไตยดังจะเห็นได้จากอุดมคติในการปกครองของสาธารณะรัฐฝรั่งเศสอันได้แก่ เสรีภาพ เสมอภาค และภารดรภาพ 3 ประกอบกับมาตรา 1 แห่งรัฐธรรมนูญนี้ที่ได้รับรองถึงความเสมอภาคตามกฎหมายของประชาชนโดยไม่แบ่งแยกแหล่งกำเนิด เชื้อชาติ หรือศาสนา สาธารณรัฐเคารพต่อความเชื่อของทุกนิกาย 4 อันเป็นหลักสำคัญในการปกครองประเทศ และต่อมาประเทศต่างๆ ก็ได้นำแนวคิดดังกล่าวไประบุในบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญเพื่อรับรองและคุ้มครองสิทธิเสรีภาพตามหลักความเสมอภาคอย่างเป็นรูปธรรมนั่นเอง

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาระดับการเสริมสร้างความเสมอภาคทางสังคมของประชาชนในเขตเทศบาลเมืองศิลา อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น

2. เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างหลักสัปปุริสธรรม กับการเสริมสร้างความเสมอภาคทางสังคมของประชาชนในเขตเทศบาลเมืองศิลา อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น

3. เพื่อนำเสนอหลักสัปปุริสธรรมเพื่อการเสริมสร้างความเสมอภาคทางสังคมของประชาชนในเขตเทศบาลเมืองศิลา อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น

การทบทวนวรรณกรรม

ผู้ศึกษาได้แบ่งหัวข้อ ดังนี้

1 หลักสัปปุริสธรรม

สรุปได้ว่าการปกครองของผู้นำทางการเมืองที่จะนับว่าเป็นการปกครองที่ดีนั้นจะต้องปกครอง ด้วยจริยธรรม เพราะจะสร้างความยุติธรรมและความถูกต้องให้แก่ผู้นำและผู้ใต้บังคับบัญชาหรือ ผู้ร่วมงานอันจะก่อให้เกิดความสุขในการทำงาน หลักสัปปุริสธรรม 7 เป็นจริยธรรมธรรมของคนดีหรือ ผู้นำแบบสัตบุรุษ คือ ผู้นำที่มีคุณสมบัติทั้ง 7 ประการย่อมจะทำให้ผู้นำ ผู้ตามและสังคมดำเนินไปในทางที่ดี

2 แนวคิดเกี่ยวกับความเสมอภาค

ความเสมอภาคถือว่าเป็นหลักพื้นฐานของศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ ซึ่งมนุษย์ย่อมได้รับการรับรองและคุ้มครองจากกฎหมายอย่างเท่าเทียมกันในฐานะที่เป็นมนุษย์ โดยมิต้องคำนึงถึงคุณสมบัติอื่นๆ อาทิ เชื้อชาติ ศาสนา ภาษา ถิ่นกำเนิด ความเสมอภาคที่เป็นการบังคับใช้ตามกฎหมายอย่างเท่าเทียมกัน โดยไม่เลือกปฏิบัติหากเป็นพรรคพวกเดียวกันจะปฏิบัติอย่างหนึ่งถ้าไม่ใช่ก็ปฏิบัติอีกอย่างหนึ่งที่เรียกว่า 2 มาตรฐาน เป็นต้น

3 แนวคิดเกี่ยวกับปัจจัยความเสมอภาคทางสังคม

ความเสมอภาคทางสังคมขึ้นอยู่กับปัจจัยหลายด้านที่ส่งผลต่อโอกาสและสิทธิของประชาชนในสังคม ปัจจัยหลักที่มีบทบาทสำคัญ ได้แก่ เศรษฐกิจรายได้การกระจายทรัพยากร และโอกาสในการจ้างงานส่งผลต่อความเท่าเทียมในสังคม การศึกษาการเข้าถึงการศึกษาที่มีคุณภาพช่วยลดความเหลื่อมล้ำและเพิ่มโอกาสทางสังคม กฎหมายและนโยบายรัฐกฎหมายที่คุ้มครองสิทธิมนุษยชนและนโยบายที่เป็นธรรมช่วยส่งเสริมความเสมอภาค วัฒนธรรมและค่านิยมทางสังคม ทัศนคติและค่านิยมเกี่ยวกับเพศเชื้อชาติ และชนชั้นมีผลต่อโอกาสของบุคคล เทคโนโลยีและการเข้าถึงข้อมูลการพัฒนาเทคโนโลยีช่วยลดช่องว่างในการเข้าถึงโอกาสทางการศึกษาและอาชีพปัจจัยเหล่านี้มีความสัมพันธ์กัน และการพัฒนาความเสมอภาคต้องอาศัยการปรับปรุงทุกด้านร่วมกันเพื่อสร้างสังคมที่เท่าเทียมและเป็นธรรมมากขึ้น

4 แนวคิดเกี่ยวกับการเสริมสร้างความเสมอภาค

ความเสมอภาค คือภาวะที่บุคคลในสังคมได้รับสิทธิ โอกาส และทรัพยากรอย่างเท่าเทียมกันโดยไม่มีการเลือกปฏิบัติ ไม่ว่าจะเป็นด้านเพศ เชื้อชาติ ศาสนา สถานะทางเศรษฐกิจ หรือปัจจัยอื่นๆ ที่อาจเป็นอุปสรรคต่อการเข้าถึงสิทธิขั้นพื้นฐานแนวทางในการเสริมสร้างความเสมอภาคการออกกฎหมายและนโยบายสนับสนุนการมีนโยบายที่ส่งเสริมความเสมอภาค เช่น กฎหมายคุ้มครองสิทธิแรงงาน การส่งเสริมโอกาสทางการศึกษา และมาตรการลดความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจ ช่วยให้เกิดความเท่าเทียมในทางปฏิบัติ ความเสมอภาคนี้เป็นไปตามตัวบทกฎหมายที่ผู้มีอำนาจสร้างมาให้ประชาชนทุกคนทุกเพศมีสิทธิความเสมอภาคเท่าเทียมกัน ความเสมอภาคตามกฎหมายเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานที่นำมารับรองไว้ในรัฐธรรมนูญ เพื่อเป็นหลักประกันสิทธิเสรีภาพของประชาชนแบบอย่างที่นานาประเทศยอมรับกัน ความเสมอภาคทางกฎหมายนี้ อาจมีเป็นข้อยกเว้นของกฎหมายธรรมชาติได้

5 แนวคิดเกี่ยวกับคุณลักษณะผู้นำ

ภาวะผู้นำได้มีบทบาทที่สำคัญต่อพฤติกรรมของบุคคลในองค์กรเป็นอย่างมาก เพราะมีส่วนเกี่ยวข้อกับการสร้างพฤติกรรมให้เกิดกับบุคคลในองค์กร นอกจากนี้ยังเกี่ยวข้องกับการควบคุมด้านพฤติกรรมของบุคคลอีกด้วย ดังนั้นภาวะผู้นำจึงมีอิทธิพลต่อประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานของบุคคล

ในองค์กร ความสำเร็จของงานทั้งหลายเกิดจากการขับเคลื่อน และผลักดันของผู้นำจนสามารถทำให้การทำงานต่าง ๆ บรรลุเป้าหมายตามที่องค์กรต้องการ

กรอบแนวคิด

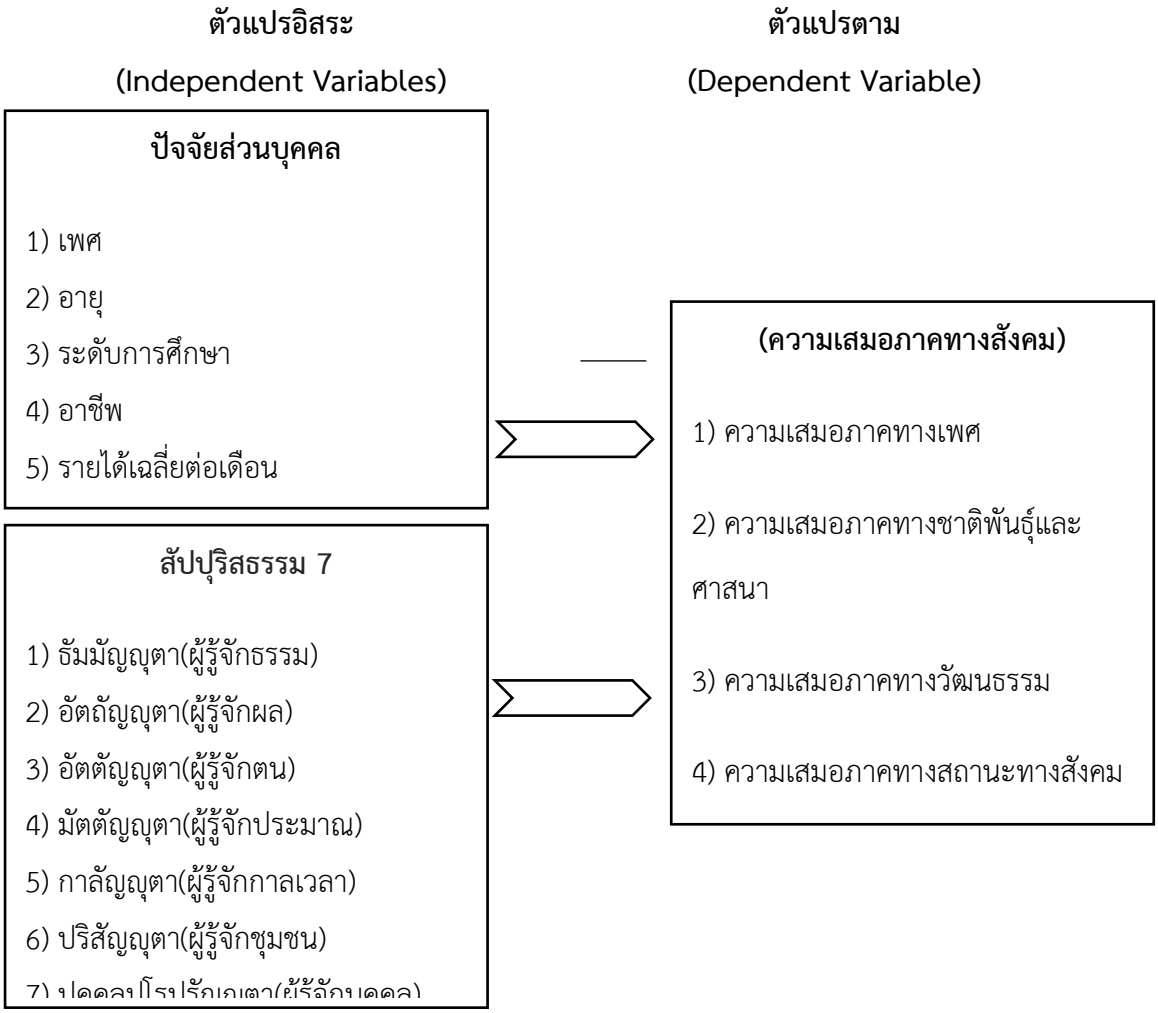

ภาพที่ 1.1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

ระเบียบวิธีวิจัย

เป็นการอธิบายขั้นตอนและกระบวนการดำเนินการศึกษาวิจัยเรื่อง “หลักสัปปุริสธรรมที่มีความสัมพันธ์กับการเสริมสร้างความเสมอภาคทางสังคมของประชาชนในเขตเทศบาลเมืองศิลา อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น” โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสานวิธี (Mixed Methods Research) ประกอบด้วยการวิจัยเชิงปริมาณและการวิจัยเชิงคุณภาพ เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ครอบคลุมทั้งเชิงสถิติและเชิงลึกด้านบริบททางสังคมในส่วนของรูปแบบการวิจัย ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าแนวคิด ทฤษฎี และหลักพุทธธรรมที่เกี่ยวข้อง เพื่อนำมากำหนดกรอบแนวคิดและพัฒนาเครื่องมือวิจัย จากนั้นดำเนินการเก็บ

ข้อมูลเชิงคุณภาพผ่านการสัมภาษณ์เชิงลึก และนำผลที่ได้มาประกอบการพัฒนาแบบสอบถามสำหรับการวิจัยเชิงปริมาณ เพื่อให้เกิดความสอดคล้องระหว่างข้อมูลทั้งสองส่วน การวิจัยเชิงปริมาณ กำหนดประชากรคือประชาชนที่มีอายุ 18 ปีขึ้นไปในเขตเทศบาลเมืองศิลา จำนวน 7,296 คน และคำนวณขนาดกลุ่มตัวอย่างโดยใช้สูตรของทาโร่ ยามาเน่ ที่ระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 95 และค่าความคลาดเคลื่อน 0.05 ได้กลุ่มตัวอย่างจำนวน 397 คน ใช้วิธีการสุ่มแบบชั้นภูมิและการสุ่มแบบบังเอิญตามสัดส่วนประชากรในแต่ละหมู่บ้าน เครื่องมือที่ใช้คือแบบสอบถาม แบ่งออกเป็น 3 ส่วน ได้แก่ ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบ แบบวัดหลักสัปปุริสธรรม 7 ด้าน จำนวน 35 ข้อ และแบบวัดความเสมอภาคทางสังคม 4 ด้าน จำนวน 32 ข้อ ใช้มาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ (Likert Scale) การสร้างเครื่องมือวิจัยดำเนินการอย่างเป็นระบบ เริ่มจากศึกษาทฤษฎี กำหนดกรอบแนวคิด สร้างข้อคำถามให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ เสนอผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหาโดยใช้ดัชนีความสอดคล้อง (IOC) และทดสอบความเชื่อมั่นด้วยวิธีสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาค (Cronbach’s Alpha) จากการทดลองใช้กับกลุ่มที่มีลักษณะใกล้เคียงจำนวน 30 คน ก่อนนำไปใช้เก็บข้อมูลจริง การเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงปริมาณดำเนินการโดยขออนุญาตจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง แจกแบบสอบถามให้กลุ่มตัวอย่าง และนำข้อมูลที่ได้มาตรวจสอบความครบถ้วนก่อนวิเคราะห์ด้วยโปรแกรมสำเร็จรูปทางสถิติ การวิเคราะห์ข้อมูลประกอบด้วยสถิติเชิงพรรณนา ได้แก่ ความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และสถิติเชิงอนุมาน โดยใช้ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์เพียร์สัน (Pearson’s Product Moment Correlation) เพื่อทดสอบความสัมพันธ์ระหว่างหลักสัปปุริสธรรมกับความเสมอภาคทางสังคม สำหรับการวิจัยเชิงคุณภาพ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญจำนวน 12 รูปหรือคน ได้มาจากการเลือกแบบเจาะจง แบ่งเป็น 4 กลุ่ม ได้แก่ นักวิชาการด้านพระพุทธศาสนา นักวิชาการด้านรัฐศาสตร์ ผู้นำท้องถิ่น และประชาชนต่างอาชีพ เครื่องมือที่ใช้คือแบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง มีลักษณะเป็นคำถามปลายเปิด เพื่อเปิดโอกาสให้ผู้ให้ข้อมูลแสดงความคิดเห็นอย่างอิสระ กระบวนการตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือดำเนินการโดยผู้เชี่ยวชาญเช่นเดียวกับการวิจัยเชิงปริมาณการเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพดำเนินการสัมภาษณ์เชิงลึกในช่วงระยะเวลา 8 เดือน จากนั้นถอดเทป บันทึกข้อมูล และวิเคราะห์ด้วยเทคนิคการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) โดยจัดหมวดหมู่ประเด็น สังเคราะห์ข้อมูล และเรียบเรียงเป็นความเรียงเชิงพรรณนา เพื่ออธิบายภาพรวมของปรากฏการณ์แสดงให้เห็นถึงกระบวนการวิจัยที่เป็นระบบ มีความน่าเชื่อถือ และสอดคล้องกับวัตถุประสงค์การวิจัย ทั้งในมิติของการวัดเชิงปริมาณและการอธิบายเชิงคุณภาพ อันนำไปสู่การตอบคำถามวิจัยได้อย่างครอบคลุมและมีความสมบูรณ์ทางวิชาการ

ผลการวิจัย

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลตามวัตถุประสงค์ ที่ 1

1. ระดับความเสมอภาคทางสังคมของประชาชนในเขตเทศบาลเมืองศิลา อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เป็นเพศชาย จำนวน 233 คน คิดเป็นร้อยละ 58.70 มีอายุอยู่ที่ 31 - 40 ปี มีจำนวน 133 คน คิดเป็นร้อย 33.50 มีการศึกษาระดับระดับปวส. มีจำนวน 172 คน คิดเป็นร้อยละ 43.30 พนักงานบริษัทเอกชน มีจำนวน 144 คน คิดเป็นร้อยละ 36.30 มีรายได้ต่อเดือนเฉลี่ยรวม 10,001 - 15,000 บาท มีจำนวน 201 คน คิดเป็นร้อยละ 50.60 ตามลำดับ

2. ระดับการบูรณาหลักสัปปุริสธรรมที่มีความสัมพันธ์กับการเสริมสร้างความเสมอภาคทางสังคมของประชาชนในเขตเทศบาลเมืองศิลา อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น โดยรวมอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ย ($\overline{X}$= 4.36)เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านสรุปได้ ดังนี้ 1) ระดับการบูรณาหลักสัปปุริสธรรมที่มีความสัมพันธ์กับการเสริมสร้างความเสมอภาคทางสังคมของประชาชนในเขตเทศบาลเมืองศิลา อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น ด้านธัมมัญญุตา (ความเป็นผู้รู้จักธรรม) โดยรวมอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ย ($\overline{X}$ = 3.92) 2) ระดับการบูรณาหลักสัปปุริสธรรมที่มีความสัมพันธ์กับการเสริมสร้างความเสมอภาคทางสังคมของประชาชนในเขตเทศบาลเมืองศิลา อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น ด้านอัตถัญญุตา (ความเป็นผู้รู้จักผล) โดยรวมอยู่ในระดับมาก ($\overline{X}$ =4.09) 3) ระดับการบูรณาหลักสัปปุริสธรรมที่มีความสัมพันธ์กับการเสริมสร้างความเสมอภาคทางสังคมของประชาชนในเขตเทศบาลเมืองศิลา อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น ด้านอัตตัญญุตา (ความเป็นผู้รู้จักตน) โดยรวมอยู่ในระดับมากก มีค่าเฉลี่ย ($\overline{X}$ =3.98) 4) ระดับการบูรณาหลักสัปปุริสธรรมที่มีความสัมพันธ์กับการเสริมสร้างความเสมอภาคทางสังคมของประชาชนในเขตเทศบาลเมืองศิลา อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น ด้านมัตตัญญุตา (ความเป็นผู้รู้จักประมาณ โดยรวมอยู่ในระดับมาก ($\overline{X}$ =4.05) 5) ระดับการบูรณาหลักสัปปุริสธรรมที่มีความสัมพันธ์กับการเสริมสร้างความเสมอภาคทางสังคมของประชาชนในเขตเทศบาลเมืองศิลา อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น ด้านกาลัญญุตา (ความเป็นผู้รู้จักกาลเวลา) โดยรวมอยู่ในระดับมาก ($\overline{X}$ =3.99) 6) ระดับการบูรณาหลักสัปปุริสธรรมที่มีความสัมพันธ์กับการเสริมสร้างความเสมอภาคทางสังคมของประชาชนในเขตเทศบาลเมืองศิลา อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น ด้านปริสัญญุตา (ความเป็นผู้รู้จักชุมชน) โดยรวมอยู่ในระดับมาก ($\overline{X}$ =4.01) 7) ระดับการบูรณาหลักสัปปุริสธรรมที่มีความสัมพันธ์กับการเสริมสร้างความเสมอภาคทางสังคมของประชาชนในเขตเทศบาลเมืองศิลา อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น ด้านปุคคลปโรปรัญญุตา (ความเป็นผู้รู้จักบุคคล) โดยรวมอยู่ในระดับมาก ($\overline{X}$ =4.02)

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลตามวัตถุประสงค์ ที่ 2

3. ระดับความสัมพันธ์กับการเสริมสร้างความเสมอภาคทางสังคมของประชาชนในเขตเทศบาลเมืองศิลา อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\overline{X}$ =3.15) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านสรุปได้ ดังนี้ 1) ระดับความสัมพันธ์กับการเสริมสร้างความเสมอภาคทางสังคมของประชาชนในเขตเทศบาลเมืองศิลา อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น ด้านการรู้จักบทบาทและหน้าที่ของตน ด้านความเสมอ

ภาคทางเพศ โดยภาพรวม อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ย ($\overline{X}$ =4.02) 2) ระดับความสัมพันธ์กับการเสริมสร้างความเสมอภาคทางสังคมของประชาชนในเขตเทศบาลเมืองศิลา อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น ด้านความเสมอภาคทางชาติพันธุ์และศาสนา โดยภาพรวม อยู่ในระดับมาก โดยรวมอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ย ($\overline{X}$ =4.01) 3) ระดับความสัมพันธ์กับการเสริมสร้างความเสมอภาคทางสังคมของประชาชนในเขตเทศบาลเมืองศิลา อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น ด้านความเสมอภาคทางวัฒนธรรม โดยภาพรวม อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ย ($\overline{X}$ =3.99) 4) ระดับความสัมพันธ์กับการเสริมสร้างความเสมอภาคทางสังคมของประชาชนในเขตเทศบาลเมืองศิลา อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น ด้านความเสมอภาคทางสถานะทางสังคม โดยภาพรวม อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ย ($\overline{X}$ =4.04)

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลตามวัตถุประสงค์ ที่ 3

3 ธัมมัญญุตา (เป็นผู้รู้จักเหตุ) จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญเกี่ยวกับท่านคิดว่าอะไรคือสาเหตุสำคัญที่ทำให้ประชาชนบางกลุ่มยังไม่ได้รับสิทธิหรือบริการเท่าเทียมกับผู้อื่น ด้านธัมมัญญุตา (เป็นผู้รู้จักเหตุ) พบว่าด้านด้านธัมมัญญุตา จากการพิจารณามุมมองของทั้ง 12 บุคคล พบว่าสาเหตุของการที่ประชาชนบางกลุ่มเข้าไม่ถึงสิทธิหรือบริการคือความซับซ้อนของระเบียบราชการที่ทำให้ผู้มีข้อจำกัดไม่สามารถดำเนินเรื่องได้อย่างทั่วถึง ประกอบกับความเหลื่อมล้ำด้านทุนชีวิตของประชาชน ทั้งความรู้ การศึกษา และความสามารถในการเข้าถึงข้อมูล

อัตถัญญุตา (เป็นผู้รู้จักผล) จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญเกี่ยวกับ ท่านคิดว่าการส่งเสริมความเสมอภาคทางสังคมจะก่อให้เกิดผลดีต่อคุณภาพชีวิตของประชาชนในเมืองศิลาอย่างไร ด้านอัตถัญญุตา (เป็นผู้รู้จักผล) พบว่า การส่งเสริมความเสมอภาคทางสังคมก่อให้เกิดผลดีต่อคุณภาพชีวิตของประชาชนเมืองศิลาในหลายมิติอย่างเด่นชัด ทั้งด้านความมั่นคงในชีวิต การเข้าถึงบริการพื้นฐาน และความรู้สึกเป็นเจ้าของร่วมของคนในชุมชน เมื่อประชาชนได้รับบริการตามสิทธิอย่างทั่วถึง ความเหลื่อมล้ำลดลง ความเชื่อมั่นต่อองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นสูงขึ้น การมีส่วนร่วมของชุมชนเพิ่มขึ้น ความขัดแย้งลดลง และบรรยากาศทางสังคมโปร่งใสขึ้น ส่งผลให้การพัฒนาชุมชนเดินหน้าอย่างเป็นระบบ ประชาชนกล้าติดต่อราชการมากขึ้น

ด้านอัตตัญญุตา (เป็นผู้รู้จักตน) จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญเกี่ยวกับ ท่านเคยเผชิญประสบการณ์ความไม่เสมอภาคด้วยตนเองหรือไม่ และได้เรียนรู้อะไรจากประสบการณ์นั้น ด้านอัตตัญญุตา (เป็นผู้รู้จักตน) พบว่า เมื่อพิจารณามุมมองของตนเองต่อประสบการณ์ความไม่เสมอภาค สิ่งที่ปรากฏเด่นชัดคือ ความรู้สึกว่าบางสถานการณ์ในชีวิตสะท้อนให้เห็นความแตกต่างด้านโอกาสที่มิได้เกิดจากความสามารถ แต่เกิดจากโครงสร้าง สภาพแวดล้อม และทัศนคติของผู้คนรอบตัว ประสบการณ์เหล่านี้ทำให้ตระหนักว่าความไม่เสมอภาคไม่ได้เกิดขึ้นเฉพาะกับกลุ่มด้อยโอกาสเท่านั้น แต่สามารถเกิดขึ้นกับทุกคนตามบริบทของงานหน้าที่ หรือสถานภาพในสังคม สิ่งที่เรียนรู้สำคัญคือ การช่วยเหลือผู้อื่นต้องเริ่มจากความเข้าใจตนเองก่อน รู้เท่าทันความเอนเอียงในใจตน

ด้านมัตตัญญุตา (เป็นผู้รู้จักประมาณ) จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญเกี่ยวกับท่านเห็นว่าการแก้ไขปัญหาความไม่เสมอภาคควรทำอย่างค่อยเป็นค่อยไป หรือควรเร่งด่วนในประเด็นใดบ้าง ด้านมัตตัญญุตา (เป็นผู้รู้จักประมาณ) การแก้ปัญหาความไม่เสมอภาคถูกสะท้อนว่าเป็นเรื่องสำคัญที่ต้องขับเคลื่อนอย่างต่อเนื่อง โดยผู้บริหารท้องถิ่นเห็นว่าควรกำหนดลำดับความสำคัญให้ชัดเจน ทั้งด้านสวัสดิการ การเข้าถึงบริการ และการพัฒนาคุณภาพชีวิต ผู้ปฏิบัติงานในพื้นที่เน้นความจำเป็นของการปรับระบบให้ค่อยเป็นค่อยไป เพื่อให้ชุมชนปรับตัวได้อย่างมั่นคง ขณะที่ผู้นำชุมชนมองว่าบางเรื่องควรเร่งด่วน เช่น การช่วยเหลือกลุ่มเปราะบาง และการเปิดโอกาสให้ประชาชนทุกกลุ่มเข้าถึงทรัพยากรได้อย่างเท่าเทียม พระสงฆ์มุ่งเน้นความพอดี ความสมดุล และการปลูกฝังจิตสำนึกในสังคม ส่วนประชาชนสะท้อนว่าปัญหาบางประเด็นควรปรับปรุงทันที เช่น การบริการภาครัฐและการสนับสนุนผู้มีรายได้น้อย แต่การปรับทัศนคติสังคมต้องค่อยเป็นค่อยไป เพื่อให้เกิดความมั่นคงและยั่งยืนในระยะยาว

ด้านกาลัญญุตา (เป็นผู้รู้จักกาล) จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญเกี่ยวกับ ท่านคิดว่าเวลาที่เหมาะสมในการดำเนินกิจกรรมหรือโครงการเพื่อเสริมสร้างความเสมอภาคทางสังคมควรเป็นช่วงใด ด้านกาลัญญุตา (เป็นผู้รู้จักกาล) พบว่า กล่าวสรุปโดย การกำหนดช่วงเวลาที่เหมาะสมในการส่งเสริมความเสมอภาคต้องสอดคล้องกับสภาพงาน การดำเนินชีวิต และความพร้อมของทั้งภาครัฐและชุมชน ช่วงต้นปีงบประมาณเหมาะต่อการจัดแผนและงบประมาณ

ด้านปริสัญญุตา (เป็นผู้รู้จักบริษัท) จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญเกี่ยวกับ ท่านเห็นว่าประชาชนกลุ่มใดในเมืองศิลามีความเปราะบางและควรได้รับการดูแลเป็นพิเศษเพื่อให้เกิดความเสมอภาค ด้านปริสัญญุตา (เป็นผู้รู้จักบริษัท) พบว่า กล่าวโดยสรุป กลุ่มเปราะบางในเมืองศิลามีความหลากหลาย ทั้งด้านเศรษฐกิจ สุขภาพ สภาพครอบครัว และความสามารถในการดำเนินชีวิต ประชาชนที่ขาดทุนทางสังคม เช่น ผู้สูงอายุที่อยู่ลำพัง คนพิการไร้ผู้ดูแล ครอบครัวยากจนเรื้อรัง และเด็กในครอบครัวแตกแยก ล้วนได้รับผลกระทบมากกว่ากลุ่มอื่น ความเปราะบางเกิดจากข้อจำกัดของตนเอง รวมถึงโครงสร้างชุมชนที่ไม่เอื้อต่อการเข้าถึงบริการ การดูแลต้องเข้าใจสภาพจริงของแต่ละครัวเรือน

ด้านปุคคลัญญุตา (เป็นผู้รู้จักบุคคล) จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญเกี่ยวกับในมุมมองของท่าน บุคคลแบบใดในสังคมควรได้รับโอกาสมากขึ้นเพื่อให้เกิดความเสมอภาค ด้านปุคคลัญญุตา (เป็นผู้รู้จักบุคคล) พบว่า กล่าวสรุปโดย แนวคิดด้านปุคคลัญญุตามุ่งเน้นการมองเห็นคุณค่าของบุคคลแต่ละกลุ่มอย่างเข้าใจและรอบด้าน เพื่อเปิดโอกาสให้ผู้ที่มีข้อจำกัดทางสังคมสามารถพัฒนาตนเองได้อย่างเป็นธรรม ผู้บริหารท้องถิ่นเห็นว่ากลุ่มคนที่มีความมานะ อดทน แต่ถูกจำกัดด้วยโครงสร้างสังคมควรได้รับโอกาสในการพัฒนาตนและประกอบอาชีพ ปลัดและรองนายก มองว่าคนที่มีความตั้งใจเรียนรู้ทักษะใหม่ควรได้รับการสนับสนุนเพิ่มเติม นักพัฒนาชุมชนให้ความสำคัญกับคนที่ทำงานเพื่อส่วนรวมแต่ยังขาดโอกาส กำนันและผู้ใหญ่บ้านมองว่าคนทำงานหนัก รายได้น้อย และคนที่พร้อมร่วมมือกับชุมชนควรได้รับโอกาส พระสงฆ์ให้ความเห็นไปในทางส่งเสริมคนที่มีความเพียรและประพฤติดี

อภิปรายผลการวิจัย

1) จากการวิจัยพบว่า ระดับการเสริมสร้างความเสมอภาคทางสังคมของประชาชนในเขตเทศบาลเมืองศิลา ตามหลักสัปปุริสธรรม พบว่า ระดับมากที่พบว่าการเสริมสร้างความเสมอภาคทางสังคมของประชาชนในเขตเทศบาลเมืองศิลา อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น โดยรวมอยู่ในระดับมาก ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากประชาชนให้ความสำคัญกับการดำเนินชีวิตและการอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างมีคุณธรรมและเหตุผล โดยเฉพาะการยึดหลักสัปปุริสธรรมในมิติต่าง ๆ ซึ่งมีส่วนช่วยส่งเสริมการพัฒนาตนเองและสังคมอย่างสมดุลในด้าน อัตถัญญุตา (รู้จักเป้าหมายและประโยชน์) พบว่าประชาชนคำนึงถึงผลที่จะเกิดขึ้นกับผู้อื่นก่อนการตัดสินใจ ตระหนักถึงผลดีและผลเสียจากการกระทำของตนเอง อีกทั้งสามารถเรียนรู้จากผลลัพธ์ของการกระทำที่ผ่านมาเพื่อนำมาปรับปรุงและพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง มนูญ ศรีใจอินทร์, (2568) ที่ได้ศึกษาเรื่อง ภาวะผู้นำในการบริหารงานตามหลักสัปปุริสธรรม 7 ของผู้บริหารเทศบาลตำบลแม่หล่าย อำเภอเมือง จังหวัดแพร่ ผลการวิจัยพบว่า ประชาชนมีความคิดเห็นต่อภาวะผู้นำในการบริหารงานตามหลักสัปปุริสธรรม 7 ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก

2) จากการวิจัยพบว่า ระดับการความสัมพันธ์กับการเสริมสร้างความเสมอภาคทางสังคมของประชาชนในเขตเทศบาลเมืองศิลา อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น โดยภาพรวมในประเด็นการบริหารงานตามหลักพุทธธรรมเพื่อสร้างความเป็นธรรม อยู่ในระดับมาก ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากประชาชนให้ความสำคัญกับแนวคิดเรื่องความเสมอภาคในหลายมิติ ซึ่งสะท้อนถึงความตระหนักรู้ในคุณค่าศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์และการอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างสันติ ในมิติของความเสมอภาคทางสถานะทางสังคม พบว่าประชาชนมีความคิดเห็นว่า ความยากจนหรือความร่ำรวยไม่ควรเป็นปัจจัยกำหนดสิทธิหรือโอกาสของบุคคล เนื่องจากความเสมอภาคทางสถานะทางสังคมมีส่วนช่วยเสริมสร้างความสามัคคีและความสงบสุขภายในชุมชน นอกจากนี้ ทุกคนควรได้รับสิทธิในการเข้าถึงการศึกษาและบริการสาธารณสุขอย่างเท่าเทียม อีกทั้งความแตกต่างด้านฐานะไม่ควรเป็นอุปสรรคต่อการทำงานและความก้าวหน้าในอาชีพ ทั้งนี้ วัฒนธรรมของกลุ่มชนส่วนน้อยควรได้รับการคุ้มครองไม่ให้ถูกกลืนหายและทุกบุคคลไม่ว่าสถานะทางสังคมใดควรได้รับการเคารพศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์อย่างเท่าเทียม พระกฤษดา ฐิตธมฺโม (2568) ได้ศึกษา เรื่องการใช้หลักธรรมในการบริหารจัดการองค์การบริหารส่วนตำบลท่าโพธิ์ และพบว่า การนำหลักธรรมมาประยุกต์ใช้ในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นช่วยส่งเสริมประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานของบุคลากรที่มีความหลากหลายทางเพศและอายุได้เป็นอย่างดี จากผลการวิจัยในด้านความเสมอภาคทางเพศที่อยู่ในระดับมาก อภิปรายได้ว่าชุมชนเทศบาลเมืองศิลามีความเปิดกว้างและให้ความสำคัญกับศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์

องค์ความรู้จากการวิจัย

ภาพที่ 1.2 องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

ภาพที่ 1.2 องค์ความรู้จากการวิจัย

สรุป

ผลการวิจัยพบว่า ระดับการบูรณาการหลักสัปปุริสธรรมโดยรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{x}$ = 4.36) และ ระดับความเสมอภาคทางสังคมโดยรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{x}$ = 4.04) เมื่อพิจารณารายด้านพบว่าทุกด้านอยู่ในระดับมากเช่นกัน ทั้งด้านความเสมอภาคทางเพศ ชาติพันธุ์และศาสนา วัฒนธรรม และสถานะทางสังคม นอกจากนี้ หลักสัปปุริสธรรมทั้ง 7 ด้านมีความสัมพันธ์เชิงบวกกับการเสริมสร้างความเสมอภาคทางสังคมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 โดยด้านปุคคลปโรปรัญญุตา (r = .51) และปริสัญญุตา (r = .50) มีความสัมพันธ์สูงสุด

ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัย ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

1. การมีช่องทางพิเศษสำหรับผู้สูงอายุ หรือการมีล่ามภาษาถิ่นสำหรับกลุ่มชาติพันธุ์ เพื่อให้ทุกคนเข้าถึงบริการได้อย่างเท่าเทียมกัน

2.การขยายเวลาให้บริการในช่วงพักเที่ยง หรือการจัดเวทีประชาคมในวันหยุด เพื่อเปิดโอกาสให้ประชาชนกลุ่มแรงงานหรือมนุษย์เงินเดือนสามารถเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองและสังคมได้

3.หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรดำเนินการ เพื่อให้การปฏิบัติงานเป็นไปอย่างยุติธรรมและไม่เลือกปฏิบัติ ซึ่งเป็นหัวใจสำคัญของการสร้างความเสมอภาค

เสนอแนะเชิงปฏิบัติการ

1. การขยายขอบเขตพื้นที่ศึกษา: ควรมีการศึกษาเปรียบเทียบความสัมพันธ์ของหลักสัปปุริธรรมกับความเสมอภาคทางสังคม ระหว่างบริบทสังคมเมือง (เช่น เทศบาลนครขอนแก่น) กับสังคมชนบท (เช่น องค์การบริหารส่วนตำบลที่ห่างไกล) เพื่อดูว่าบริบทพื้นที่ส่งผลต่อการประยุกต์ใช้หลักธรรมแตกต่างกันหรือไม่

2. การเพิ่มตัวแปรที่ศึกษา: ควรศึกษาปัจจัยอื่น ๆ ร่วมด้วย เช่น ปัจจัยด้านการสื่อสารทางการเมืองผ่านสื่อสังคมออนไลน์ (Social Media) หรือ ปัจจัยด้านภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลง ว่ามีผลต่อการส่งเสริมความเสมอภาคทางสังคมร่วมกับหลักสัปปุริสธรรมอย่างไร 2.3 รูปแบบการวิจัย: ควรทำการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) หรือการวิจัยและพัฒนา (R&D) เพื่อสร้าง "รูปแบบ (Model) ชุมชนต้นแบบแห่งความเสมอภาควิถีพุทธ" และทดลองนำไปใช้จริงในพื้นที่ เพื่อประเมินผลความสำเร็จในเชิงลึก

เอกสารอ้างอิง

เกษฎา ผาทอง. (2023). ความสัมพันธ์ระหว่างหลักสัปปุริสธรรม 7 กับรูปแบบภาวะผู้นำของเจ้าอาวาสในอำเภอเมืองหนองคาย จังหวัดหนองคาย. *วารสารสหศาสตร์การพัฒนาสังคม*, *1*(3), 1–16.

ธนาชัย สุนทรอนันตชัย. (2560). ความเท่าเทียม ความเสมอภาค และความเป็นธรรมทางสังคมกับการจัดสวัสดิการสังคมของประเทศไทย. *วารสารวิชาการ คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยหัวเฉียวเฉลิมพระเกียรติ*, 7(2), 52–65.

ปนัดดา รักษาแก้ว. (2564). การสร้างความเสมอภาคในสังคม: แนวคิด หลักการ บนฐานคิดธรรมาภิบาล. *วารสาร มจร สังคมศาสตร์ปริทรรศน์*, 10(1), มกราคม–มีนาคม.

พระกฤษดา ฐิตธมฺโม (แก้ว ประยูร), กันตภณ หนูทองแก้ว, & สุปรีชาชำนาญ พุฒิพร. (2023). การใช้หลักอปริหานิยธรรมในการบริหารจัดการองค์การบริหารส่วนตำบลท่าโพธิ์ อำเภอสะเดา จังหวัดสงขลา. *วารสารมณีเชษฐาราม*, *6*(2), 211–227.

พระครูสุวรรณปัญญาพิสุทธิ์ (สุทธปญฺโญ). (2024). การบริหารงานบุคคลเชิงพุทธบูรณาการตามหลักอปริหานิยธรรม. *วารสารธรรมสาส์น (Journal of Dhamma Sana)*, *3*(1), 88–100.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). (2533). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม*. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระพุทธชัย ทิพสวัสดิ์. (2552). *ความเสมอภาคในปรัชญาพุทธศาสนาเถรวาทด้วยแนวคิดของคาร์ล มาร์กซ์* (วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

ภาวิณี วัฒนพรหม, วินัย ทองมั่น, & วรกฤต เถื่อนช้าง. (ปีพิมพ์). แนวทางการพัฒนาภาวะผู้นำแบบยั่งยืนตามหลักสัปปุริสธรรม 7 ของผู้บริหารโรงเรียนเอกชน จังหวัดกำแพงเพชร. *วารสารวิจัยวิชาการ*,

มนูญศรี ใจอินทร์. (2024). ภาวะผู้นำในการบริหารงานตามหลักสัปปุริสธรรม 7 ของผู้บริหารเทศบาลตำบลแม่หล่าย อำเภอเมือง จังหวัดแพร่. *[ชื่อวารสาร]*, *[ปีที่]*([ฉบับที่]), 1–13.

ศรัณยุ หมั้นทรัพย์. (ม.ป.ป.). ความเสมอภาค: กลุ่มพลเมืองเข้มแข็ง. สืบค้นเมื่อ 2 กุมภาพันธ์ 2568, จาก http://www.powerfulcitizen.com/index.

สมยศ เชื้อไทย. (2535). *คำอธิบายหลักรัฐธรรมนูญทั่วไป*. เรือนแก้วการพิมพ์.

Williams, B. A. O. (1962). The idea of equality. In P. Laslett & W. G. Runciman (Eds.), *Philosophy, Politics and Society* (Second Series). Oxford: Blackwell.

การประยุกต์หลักอคติธรรมเพื่อการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการเลือกตั้งนายกเทศมนตรีเทศบาลตำบลศรีธาตุ อำเภอศรีธาตุ จังหวัดอุดรธานี

The Application of Agati Principles Dhamma to Promote Public Participation in The Election of The Mayor of Si That Subdistrict Municipality at Si That District in Udon Thani Province

พระมหาสุวัชชัย สอนสกุล[1,*], สุธิพงษ์ สวัสดิ์ทา[2] สุรพล พรมกุล[3]
PhramahaSuwatchai Sonsakun [1*], Sutipong Sawatta [2] Suraphon Promgun [3]

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อ 1) ศึกษาระดับการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการเลือกตั้งนายกเทศมนตรีเทศบาลตำบลศรีธาตุ 2) ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างหลักอคติธรรมเพื่อการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการเลือกตั้งนายกเทศมนตรีเทศบาลตำบลศรีธาตุ 3) เพื่อนำเสนอการประยุกต์หลักอคติธรรมเพื่อการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการเลือกตั้งนายกเทศมนตรีเทศบาลตำบลศรีธาตุ การวิจัยเป็นแบบผสานวิธี ประกอบด้วยการวิจัยเชิงปริมาณใช้แบบสอบถามเป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยมีค่าความเชื่อมั่นทั้งฉบับเท่ากับ 0.86 กับกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 335 คน สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ทดสอบสมมติฐานโดยใช้ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ของเพียร์สัน และการวิจัยเชิงคุณภาพ ใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้ให้ข้อมูล สำคัญ จำนวน 12 รูปหรือคน วิเคราะห์ข้อมูลโดยการวิเคราะห์เนื้อหาเชิงพรรณนา

ผลการวิจัยพบว่า

1) ระดับการปฏิบัติตามหลักอคติธรรมเพื่อการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการเลือกตั้งนายกเทศมนตรีเทศบาลตำบลศรีธาตุ โดยรวมอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ย 3.87 เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านโทสาคติ มีค่าเฉลี่ยสูงสุดเท่ากับ 4.03 รองลงมา คือ ด้านฉันทาคติ ด้านโมหาคติ และด้านภยาคติ ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.98 3.95 และ 3.55 ตามลำดับ

[1-3] มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น
[1-3] Mahachulalongkornrajavidyalaya University Khon Kaen Campus
* Corresponding author. E-mail: *phrasuwatchai36@gmail.com*

2) ความสัมพันธ์การมีส่วนร่วมของประชาชนในการเลือกตั้งนายกเทศมนตรีเทศบาลตำบลศรีธาตุ โดยภาพรวม มีความสัมพันธ์กันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 (r=0.62**) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า มีความสัมพันธ์กันทุกด้าน

3) การประยุกต์หลักอคติธรรมเพื่อการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการเลือกตั้งนายกเทศมนตรีเทศบาลตำบลศรีธาตุ พบว่า ด้านฉันทาคติ ลำเอียงเพราะชอบ โดยการพิจารณานโยบาย ความสามารถ และผลงานมากกว่าความสนิทสนมหรือผลประโยชน์ส่วนตน ด้านโทสาคติ ลำเอียงเพราะชัง โดยการลดการโจมตี ใส่ร้าย หรือสร้างเวทีสาธารณะให้เกิดการแลกเปลี่ยนอย่างสร้างสรรค์ ด้านโมหาคติ ลำเอียงเพราะหลง โดยการให้ความรู้เรื่องสิทธิ หน้าที่ และกระบวนการเลือกตั้งเผยแพร่ข้อมูลผู้สมัครอย่างโปร่งใส ภยาคติ ลำเอียงเพราะกลัว โดยการสร้างบรรยากาศการเลือกตั้งที่ปลอดภัยเป็นอิสระจากอิทธิพล และส่งเสริมความกล้าในการใช้สิทธิอย่างสุจริต

คำสำคัญ: การประยุกต์, หลักอคติธรรม, การมีส่วนร่วม, การเลือกตั้ง

Abstract

This research aimed: 1) to study the level of promotion of public participation in the election of the Mayor of Sritat Subdistrict Municipality; 2) to examine the relationship between the principles of *Agati-dhamma* (the Four Forms of Bias) and the promotion of public participation in the mayoral election of Sritat Subdistrict Municipality; and 3) to propose the application of the principles of *Agati-dhamma* to enhance public participation in the mayoral election of Sritat Subdistrict Municipality.The study employed a mixed-methods research design. The quantitative research utilized a questionnaire as the data collection instrument, with an overall reliability coefficient of 0.86. The sample consisted of 335 respondents. Statistical analyses included frequency, percentage, mean, and standard deviation. The hypothesis was tested using Pearson's Product-Moment Correlation Coefficient. The qualitative research involved in-depth interviews with 12 key informants (monks and laypersons). Data were analyzed through descriptive content analysis.

The research results were found as follows;

1) The overall level of adherence to the principles of *Agati-dhamma* for promoting public participation in the mayoral election of Sritat Subdistrict Municipality was at a high level, with a mean score of 3.87. When considered by aspects, Dosa-agati

(bias due to hatred) had the highest mean (4.03), followed by Chanda-agati (bias due to favoritism) (3.98), Moha-agati (bias due to delusion) (3.95), and Bhaya-agati (bias due to fear) (3.55), respectively.

2) The overall relationship between the principles of *Agati-dhamma* and public participation in the mayoral election of Sritat Subdistrict Municipality was statistically significant at the 0.01 level (r = 0.62**). When analyzed by aspects, all dimensions were found to be significantly correlated.

3) The application of the principles of *Agati-dhamma* to promote public participation in the mayoral election of Sritat Subdistrict Municipality included: in terms of Chanda-agati (bias due to favoritism), encouraging voters to consider policies, competence, and performance rather than personal relationships or personal gain; in terms of Dosa-agati (bias due to hatred), reducing attacks and defamation and creating public forums for constructive dialogue; in terms of Moha-agati (bias due to delusion), providing education on rights, duties, and the electoral process, as well as transparently disseminating candidates' information; and in terms of Bhaya-agati (bias due to fear), fostering a safe electoral environment free from undue influence and promoting the courage to exercise voting rights honestly and independently.

Keywords: application, Agati-dhamma, public participation, mayoral election, subdistrict municipality

บทนำ

การมีส่วนร่วมในระบอบประชาธิปไตยการที่อำนาจในการตัดสินใจไม่ควรเป็นของกลุ่มคนจำนวนน้อย แต่อำนาจควรได้รับการจัดสรรในระหว่างประชาชนเพื่อทุกๆ คนได้มีโอกาสที่จะมีอิทธิพลต่อกิจกรรมส่วนรวมบวรศักดิ์ อุวรรณโณ และถวิลวดี บุรีกุล (2548) โดยส่งเสริมให้ประชาชนรวมตัวและรวมกลุ่มสร้างเครือข่ายการทำงานร่วมกันส่งเสริมให้เข้าถึงกระบวนการยุติธรรมอย่างเท่าเทียมและร่วมในกระบวนการบริหารจัดการประเทศให้เกิดความเป็นธรรม ความโปร่งใสในการพัฒนาประเทศสร้างความเข้มแข็งและเครือข่ายการทำงานของกลไกตรวจสอบภาคประชาชนเพื่อติดตามตรวจสอบการใช้อำนาจของภาครัฐได้อย่างมีประสิทธิภาพ และยุทธศาสตร์การกระจายอำนาจการบริหารจัดการประเทศสู่ภูมิภาคท้องถิ่น และ ชุมชนเพิ่มขึ้นต่อเนื่องโดยพัฒนาศักยภาพและกระจายอำนาจการตัดสินใจให้ท้องถิ่นมีบทบาทสามารถรับผิดชอบในการบริหารจัดบริการสาธารณะตลอดจนแก้ไขปัญหา

ที่ตอบสนองความต้องการของประชาชนในพื้นที่และสามารถสร้างความเจริญทางเศรษฐกิจและสังคมให้แก่ท้องถิ่นอย่างแท้จริง พร้อมทั้งเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาท้องถิ่นของตนเอง (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาระบบราชการ, 2551)

การมีส่วนร่วมของประชาชนในการเลือกตั้งนายกเทศมนตรี เป็นที่ยอมรับกันว่าระบบการมีส่วนร่วมในการทำงานนับเป็นระบบมีความสำคัญที่ส่งผลให้เกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืนทั้งในระดับองค์การ ระดับชุมชน/สังคม และระดับประเทศ ทั้งในกรณีของการบริหารงานภาครัฐและภาคเอกชน โดยนักวิชาการได้พิจารณาแบ่งรูปแบบการมีส่วนร่วมหรือการมีบทบาทของชุมชนหรือของประชาชนในกระบวนการบริหารงานภาครัฐโดยพิจารณาจากด้านผู้ให้โอกาส (หน่วยงานภาครัฐ) หรือด้านผู้รับโอกาส (ประชาชนหรือชุมชน) ออกเป็น 5 ด้านหรือ 5 ระดับแยกตามระดับความมากน้อยของการมีส่วนร่วมดังนี้ (1) การให้หรือการได้รับข้อมูลข่าวสาร(Inform) (2) การรับฟังหรือการให้ความคิดเห็น/การปรึกษาหารือ(Consult) (3) การให้หรือการเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้อง(Involve) (4) การให้หรือการเข้ามาร่วมมือ (Collaborate) และ (5)การมอบหรือการได้อำนาจ/การเสริมอำนาจ (Empower) การตัดสินใจ การบริหารราชการภายใต้หลักการกระจายอำนาจโดยเฉพาะการบริหารราชการส่วนท้องถิ่นในประเทศไทยอาทิการบริหารงานของพื้นที่/เขตพิเศษต่างๆ การบริหารงานขององค์การบริหารส่วนจังหวัด การบริหารงานของเทศบาลนคร/เทศบาลเมือง/เทศบาลตำบล ฯลฯ เกิดจากแนวคิดที่ว่าประชาชนในแต่ละชุมชนหรือแต่ละพื้นที่เป็นกลุ่มคนที่รู้และเข้าใจเกี่ยวกับข้อมูลข้อเท็จจริงสภาพการณ์และความต้องการที่แท้จริงของชุมชนมากที่สุด การบริหารราชการส่วนท้องถิ่นให้ประสบความสำเร็จได้อย่างยั่งยืน จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องเปิดโอกาสให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมหรือมีบทบาทในกระบวนการบริหารงาน (อรทัย ก๊กผล, 2552)

จากเหตุผลที่กล่าวมาในข้างต้นทำให้ผู้วิจัยสนใจที่จะศึกษาเกี่ยวกับ “การประยุกต์หลักอคติธรรมเพื่อการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการเลือกตั้งนายกเทศมนตรีเทศบาลตำบลศรีธาตุ อำเภอศรีธาตุ จังหวัดอุดรธานี” การศึกษาครั้งนี้จะมีการประยุกต์หลักอคติธรรมซึ่งเป็นหลักคำสอนหมวดหนึ่งในพระพุทธศาสนา ผลจากการศึกษาครั้งนี้จะทำให้ได้องค์ความรู้ที่เกี่ยวกับการ ประยุกต์หลักอคติธรรมเพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการเลือกตั้งนายกเทศมนตรีเทศบาลตำบลศรีธาตุ อำเภอศรีธาตุ จังหวัดอุดรธานี และบูรณาการตามหลักพุทธธรรมที่ชื่อว่า อคติ 4 เป็นหลักพุทธธรรมอันเป็นหลักธรรมที่ช่วยให้ใช้ชีวิตบนหนทางแห่งความดีและประสานคนหมู่มากให้อยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข โดยอาศัยการมีส่วนร่วมของภาคประชาชน ภาคเอกชน ซึ่งก่อให้เกิดการกระตุ้นตระหนักถึงสิทธิและหน้าที่ของประชาชนในชุมชนให้เข้ามามีส่วนร่วมในการแสดงทางการเมืองมากยิ่งขึ้นหลักอคติธรรม 4 ประการ เป็นกิเลสที่ทำให้ความถูกใจเหนือความถูกต้อง การเห็นผิดเป็นชอบการมองเห็นสิ่งที่ผิดเป็นสิ่งที่ถูกซึ่งเป็นสิ่งที่ไม่ควรเกิดขึ้นในสังคมใดๆก็ตามเพราะฉะนั้นควรหลีกเลี่ยงและฝึกหัดไม่ให้ความลำเอียงเข้ามาครอบงำต่อการตัดสินใจอะไรของเราโดยเฉพาะอย่างยิ่งการตัดสินใจเลือกผู้นำหรือผู้

มาบริหารท้องถิ่นของตนเองด้วยความสำคัญดังกล่าวข้างต้น จึงทำให้ผู้วิจัยมีความสนใจที่จะทำการวิจัยเรื่องการประยุกต์หลักอคติธรรมกับการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการเลือกตั้งนายกเทศมนตรีเทศบาลตำบลศรีธาตุ อำเภอศรีธาตุ จังหวัดอุดรธานี เพื่อนำไปสู่การพัฒนาคุณภาพชีวิตประชาชนให้มีความเจริญก้าวหน้าต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1.เพื่อศึกษาระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการเลือกตั้งนายกเทศมนตรีเทศบาลตำบลศรีธาตุ อำเภอศรีธาตุ จังหวัดอุดรธานี

2.เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการประยุกต์หลักอคติธรรมกับการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการเลือกตั้งนายกเทศมนตรีเทศบาลตำบลศรีธาตุ อำเภอศรีธาตุ จังหวัดอุดรธานี

3.เพื่อนำเสนอการประยุกต์หลักอคติธรรมเพื่อการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการเลือกตั้งนายกเทศมนตรีเทศบาลตำบลศรีธาตุ อำเภอศรีธาตุ จังหวัดอุดรธานี

การทบทวนวรรณกรรม

การมีส่วนร่วมของประชาชน คือ กระบวนการซึ่งประชาชนผู้มีส่วนได้ส่วนเสียได้มีโอกาสแสดงทัศนะ และเข้าร่วมในกิจกรรมต่างๆ ที่มีผลต่อชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนรวมถึงการนำความคิดเห็นไปประกอบการพิจารณากำหนดนโยบายและตัดสินใจของภาครัฐการมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นการสื่อสารสองทาง คืออย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการซึ่งประกอบด้วยการแบ่งสรรข้อมูลร่วมกันระหว่างผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสียและเป็นการเสริมสร้างความสามัคคีในสังคม ทั้งนี้เพราะการมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นการเพิ่มคุณภาพของการตัดสินใจการลดค่าใช้จ่ายและการสูญเสียเวลา เป็นการสร้างฉันทามติและทำให้ง่ายต่อการนำไปปฏิบัติอีกทั้งหลีกเลี่ยงการเผชิญหน้าในกรณีที่ร้ายแรงที่สุดช่วยให้เกิดความน่าเชื่อถือและความชอบธรรม และช่วยให้ทราบความห่วงกังวลของประชาชนและค่านิยมของสาธารณชน รวมทั้งเป็นการพัฒนาความเชียวชาญและความคิดสร้างสรรค์ของสาธารณชน (ถวิลวดี บุรีกุล, 2548)

การปกครองโดยระบอบประชาธิปไตยสามารถแบ่งเป็น 2 รูปแบบ ดังนี้

1. หลักประมุขของประเทศ (Head of State)

1.1 การปกครองระบอบกษัตริย์ภายใต้รัฐธรรมนูญ (Constitutional Monarchy) พระมหากษัตริย์ในฐานะประมุขของประเทศ เป็นศูนย์รวมของอำนาจอธิปไตยซึ่งเป็นของประชาชนทั้งมวลโดยจะใช้อำนาจอธิปไตยผ่านอำนาจสามฝ่าย คือ นิติบัญญัติผ่านทางรัฐสภาบริหารผ่านทางคณะรัฐมนตรีและตุลาการผ่านทางศาล ทั้งนี้พระมหากษัตริย์จะเป็นกลางและไม่ยุ่งเกี่ยวกับการบริหารราชการประเทศประเทศที่ปกครองโดยระบอบนี้ได้แก่ สหราชอาณาจักร ประเทศไทย และประเทศญี่ปุ่น เป็นต้น

1.2 การปกครองโดยมีประธานาธิบดีเป็นประมุข (Presidency) ผู้ดำรงตำแหน่งประธานาธิบดีมาจากการเลือกตั้งของประชาชน ทำหน้าที่เป็นประมุขของรัฐและในบางประเทศจะทำหน้าที่เป็นประมุขของฝ่ายบริหารด้วย เช่น สหรัฐอเมริกา และ ประเทศอินโดนีเซีย เป็นต้น

2. หลักการรวมและแยกอำนาจ (Separation of Powers)

2.1 การปกครองระบบรัฐสภา (Parliamentary System) ฝ่ายบริหารและฝ่ายนิติบัญญัติจะทำหน้าที่ผ่านรัฐสภา ระบอบรัฐสภาสามารถแบ่งออกได้เป็นรูปแบบสภาเดียว (Unicameral System) และรูปแบบสองสภา (Bicameral System) ในประเทศส่วนใหญ่ที่ปกครองโดยระบอบประชาธิปไตย สมาชิกรัฐสภาจะมาจากการเลือกตั้งทั่วไปแต่ในขณะเดียวกันประเทศที่ใช้รูปแบบสองสภาอาจมีสภาใดสภาหนึ่งที่มาจากการเลือกตั้งในขณะที่อีกสภามาจากการแต่งตั้งหรือสรรหา ทั้งนี้ในระบอบรัฐสภารัฐบาลจะถูกควบคุมและตรวจสอบการบริหารราชการแผ่นดินโดยรัฐสภาผ่านกระบวนการและอำนาจหน้าที่ที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญ

2.2 การปกครองระบบประธานาธิบดี (Congressional System) มีลักษณะคล้ายคลึงกับระบบรัฐสภาแต่กระบวนการในการจัดตั้งรัฐบาลและแบ่งแยกอำนาจจะแตกต่างกัน ในระบอบนี้ประธานาธิบดีซึ่งเป็นประมุขของรัฐและฝ่ายบริหารจะมาจากการเลือกตั้งทั่วไปเมื่อได้รับเลือกตั้งจะมีสิทธิและอำนาจในการแต่งตั้งคณะรัฐมนตรีเพื่อบริหารประเทศ โดยผ่านความเห็นชอบของวุฒิสภา ในขณะที่สมาชิกรัฐสภาทั้งสองสภาจะมาจากการเลือกตั้งทั่วไปที่ไม่เกี่ยวข้องกับการเลือกตั้งประธานาธิบดี ดังนั้น อำนาจนิติบัญญัติ อำนาจบริหาร และอำนาจตุลาการ จึงเป็นอิสระและแยกขาดจากกันอย่างไรก็ตามในเรื่องของการถ่วงดุลอำนาจในระบบประธานาธิบดีจะมีกลไกทางรัฐธรรมนูญที่ให้รัฐสภามีอำนาจในการถ่วงดุลฝ่ายบริหารผ่านการควบคุมและตรวจสอบการบริหารราชการแผ่นดิน และการลงมติเพื่อกล่าวโทษ (Impeachment) และปลดออกจากตำแหน่ง (Recall) ประธานาธิบดี ประเทศที่เป็นต้นแบบของการปกครองลักษณะนี้ คือสหรัฐอเมริกา

2.3 การปกครองระบบผสม (Mixed System) ประธานาธิบดีเป็นประมุขและบริหารราชการแผ่นดินร่วมกับนายกรัฐมนตรีในด้านการบริหารนายกรัฐมนตรีจะเป็นผู้ใช้อำนาจบริหารและรับผิดชอบต่อรัฐสภาประธานาธิบดีจะเป็นผู้กำหนดนโยบายต่างประเทศและการเมืองทั่วไป ทั้งนี้ ประธานาธิบดีในระบบการปกครองแบบนี้จะแตกต่างจากประธานาธิบดีในระบบประธานาธิบดีตามข้อ 2.2 congress ตรงที่ จะมีอำนาจอนุญาโตตุลาการระหว่างรัฐสภากับคณะรัฐมนตรีและมีอำนาจในการประกาศยุบสภา ประเทศที่มีการปกครองลักษณะนี้ อาทิ ประเทศฝรั่งเศส เป็นต้น (Inter-Parliamentary Union, 2014)

ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยแบบผสานวิธี (Mixed Methods Research) ซึ่งเป็นการบูรณาการระหว่างการวิจัยเชิงปริมาณและการวิจัยเชิงคุณภาพเข้าด้วยกัน กระบวนการเริ่มต้นจากการศึกษาค้นคว้าแนวคิด ทฤษฎี และหลักพุทธธรรมจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง เพื่อนำมาเป็นรากฐานในการออกแบบเครื่องมือทั้งแบบสอบถามและแบบสัมภาษณ์เชิงลึก ทำให้การศึกษาสามารถครอบคลุมมิติของข้อมูลได้อย่างรอบด้าน ในส่วนของการดำเนินการวิจัยเชิงปริมาณ ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตประชากรที่ทำการศึกษา คือ ประชาชนที่มีอายุครบ 18 ปีบริบูรณ์ขึ้นไป ซึ่งอาศัยอยู่ในพื้นที่เขตอำเภอศรีธาตุ จังหวัดอุดรธานี รวมจำนวนทั้งสิ้น 2,029 คน จากนั้นจึงทำการคำนวณหาขนาดของกลุ่มตัวอย่างด้วยสูตรของทาโร่ ยามาเน่ โดยกำหนดระดับความคลาดเคลื่อนที่ร้อยละ 0.05 ทำให้ได้ขนาดกลุ่มตัวอย่างที่นำมาใช้จริงจำนวน 335 คน ผู้วิจัยใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบชั้นภูมิเพื่อกระจายสัดส่วนผู้ตอบแบบสอบถามให้ครอบคลุมประชากรจากทั้ง 7 หมู่บ้าน ร่วมกับการสุ่มตัวอย่างแบบบังเอิญในขั้นตอนการลงพื้นที่เก็บข้อมูล เครื่องมือหลักในการเก็บข้อมูลคือแบบสอบถามที่แบ่งโครงสร้างออกเป็น 3 ส่วน ได้แก่ ข้อมูลสถานภาพส่วนบุคคล ข้อมูลการมีส่วนร่วมในการเลือกตั้ง และข้อมูลระดับการปฏิบัติตนตามหลักอคติธรรม โดยใช้รูปแบบมาตราส่วนประเมินค่า 5 ระดับเป็นเกณฑ์ในการวัด แบบสอบถามชุดนี้ผ่านกระบวนการตรวจสอบคุณภาพอย่างเข้มงวด โดยได้ค่าความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหาจากผู้เชี่ยวชาญ 5 ท่านที่ระดับ 1.00 ในทุกข้อคำถาม และเมื่อนำไปทดลองใช้กับกลุ่มตัวอย่างนำร่อง 30 คน พบว่ามีค่าความเชื่อมั่นด้วยวิธีสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาคสูงถึง 0.86 หลังจากเก็บรวบรวมแบบสอบถามครบจำนวน 335 ชุดแล้ว ข้อมูลจะถูกนำไปวิเคราะห์ด้วยสถิติเชิงพรรณนาเพื่ออธิบายสภาพทั่วไป และใช้สถิติเชิงอนุมานผ่านการหาค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ของเพียร์สันเพื่อทดสอบสมมติฐานความสัมพันธ์ของตัวแปรควบคู่ไปกับการวิจัยเชิงปริมาณ ผู้วิจัยได้ออกแบบการวิจัยเชิงคุณภาพเพื่อเจาะลึกปรากฏการณ์ให้ชัดเจนยิ่งขึ้น โดยใช้วิธีการเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจงเพื่อให้ได้ผู้ให้ข้อมูลสำคัญจำนวน 12 รูปหรือคน ซึ่งประกอบไปด้วย 4 กลุ่มหลัก ได้แก่ กลุ่มนักวิชาการหรือผู้ปฏิบัติงานด้านพระพุทธศาสนา กลุ่มด้านรัฐศาสตร์ กลุ่มด้านปกครองส่วนท้องถิ่น และกลุ่มปราชญ์ชาวบ้าน เครื่องมือที่ใช้คือแบบสัมภาษณ์เชิงลึกชนิดมีโครงสร้างที่เป็นคำถามปลายเปิด ซึ่งผ่านการตรวจสอบความเที่ยงตรงจากผู้เชี่ยวชาญกลุ่มเดิมและได้ค่าดัชนีความสอดคล้องที่ 1.00 เช่นเดียวกัน ผู้วิจัยใช้เวลาในการลงพื้นที่เก็บข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์ยาวนานถึง 13 เดือน ตั้งแต่เดือนธันวาคม 2567 ถึงเดือนธันวาคม 2568 เมื่อได้ข้อมูลสัมภาษณ์มาแล้ว จะเข้าสู่กระบวนการถอดเสียง บันทึกข้อความ และใช้เทคนิคการวิเคราะห์เนื้อหาประกอบบริบทแวดล้อม จากนั้นจึงทำการสังเคราะห์ จัดกลุ่มประเด็น และเรียบเรียงผลลัพธ์ออกมาในรูปแบบความเรียง ซึ่งการดำเนินการอย่างเป็นระบบสอดประสานกันทั้งสองมิตินี้ ช่วยให้งานวิจัยมีความน่าเชื่อถือและสามารถตอบวัตถุประสงค์การวิจัยได้อย่างสมบูรณ์

ผลการวิจัย

ผลการวิเคราะห์ มูลตามวัตถุประสงค์ ที่ 1 พบว่า

ระดับการปฏิบัติตามหลักอคติธรรม โดยรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ = 3.87) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านโทสาคติ (ลำเอียงเพราะชัง) ($\bar{X}$ = 4.03) มีค่าเฉลี่ยสูงสุด รองลงมา ด้านฉันทาคติ (ลำเอียงเพราะชอบ) ($\bar{X}$ = 3.98) ด้านโมหาคติ (ลำเอียงเพราะหลง) ($\bar{X}$ = 3.95) และ ด้านภยาคติ (ลำเอียงเพราะกลัว) ($\bar{X}$ = 3.55) ตามลำดับ

ระดับการปฏิบัติตามการมีส่วนร่วมของประชาชนในการเลือกตั้งนายกเทศมนตรีเทศบาลตำบลศรีธาตุ อำเภอศรีธาตุ จังหวัดอุดรธานี โดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X}$ = 3.48) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านเหตุผลเลือกตัวบุคคล มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ($\bar{X}$ = 3.95) รองลงมา ด้านการลงคะแนนเลือกตั้ง ($\bar{X}$ = 3.54) ด้านระยะเวลาการตัดสินใจเลือกตั้ง ($\bar{X}$ = 3.41) และ ด้านการใช้สิทธิเลือกตั้ง ($\bar{X}$ = 3.04) ตามลำดับ

ผลการวิเคราะห์มูลตามวัตถุประสงค์ ที่ 2 พบว่า

ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ (r) ระหว่างตัวแปรอิสระกับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการเลือกตั้งนายกเทศมนตรีเทศบาลตำบลศรีธาตุ อำเภอศรีธาตุ จังหวัดอุดรธานี

(n = 335)

ตัวแปรอิสระ	จำนวน	ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ (r)	P-value
หลักอคติธรรม	335	0.62	0.00**
1. ด้านฉันทาคติ (ลำเอียงเพราะชอบ)	335	0.45	0.00**
2. ด้านโทสาคติ (ลำเอียงเพราะชัง)	335	0.49	0.00**
3. ด้านโมหาคติ (ลำเอียงเพราะหลง)	335	0.57	0.00**
4. ด้านภยาคติ (ลำเอียงเพราะกลัว)	335	0.61	0.00**

** หมายถึง ระดับนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01

จากตารางที่ พบว่า หลักอคติธรรมมีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการเลือกตั้งนายกเทศมนตรีเทศบาลตำบลศรีธาตุ อำเภอศรีธาตุ จังหวัดอุดรธานี อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 โดยมีความสัมพันธ์เชิงบวก ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ (r) เท่ากับ 0.62

ผลการวิเคราะห์มูลตามวัตถุประสงค์ ที่ 3 พบว่า

จากการสังเคราะห์ข้อมูลเชิงลึกของผู้ให้สัมภาษณ์ทั้ง 12 คน สามารถสรุปภาพรวมได้อย่างเป็นระบบว่า การประยุกต์หลักอคติธรรมทั้ง 4 ประการ ได้แก่ ฉันทาคติ โทสาคติ โมหาคติ และภยาคติ มี

บทบาทสำคัญต่อการส่งเสริมและการลดทอนการมีส่วนร่วมทางการเมืองในระดับท้องถิ่นอย่างชัดเจน โดยแต่ละองค์ประกอบส่งผลทั้งในเชิงบวกและเชิงลบ ขึ้นอยู่กับวิธีการบริหารจัดการและการประยุกต์ใช้ในบริบทของชุมชน ในด้านฉันทาคติ แม้โดยหลักธรรมจะหมายถึงความลำเอียงเพราะความรักหรือความชอบ แต่ข้อมูลสะท้อนว่าสามารถ “แปรพลัง” ให้เป็นแรงจูงใจเชิงบวกได้ หากมุ่งสร้างความชอบที่ตั้งอยู่บนความถูกต้อง ความโปร่งใส และกระบวนการประชาธิปไตย มากกว่าการยึดติดตัวบุคคล การสร้างบรรยากาศที่เป็นมิตร การจัดกิจกรรมชุมชน การสื่อสารที่เข้าใจง่าย และการปลูกฝังความภาคภูมิใจในสิทธิเลือกตั้ง ล้วนทำให้ประชาชนรู้สึกผูกพันกับกระบวนการเลือกตั้ง เห็นว่าการไปใช้สิทธิเป็นหน้าที่ที่มีคุณค่าและเกี่ยวข้องกับชีวิตของตนเอง ทั้งนี้ ผู้นำชุมชน พระสงฆ์ และหน่วยงานท้องถิ่นมีบทบาทสำคัญในการหล่อหลอมค่านิยมดังกล่าว ในทางตรงกันข้าม โทสาคติสะท้อนเป็นอุปสรรคสำคัญ เนื่องจากความโกรธ ความขัดแย้ง และความรู้สึกชิงชังทางการเมืองทำให้ประชาชนหลีกเลี่ยงการมีส่วนร่วม แนวทางแก้ไขจึงเน้นการคลี่คลายความขัดแย้งผ่านเวทีพูดคุย การเปิดพื้นที่รับฟังความคิดเห็น การไกล่เกลี่ย และการสื่อสารข้อมูลอย่างเป็นกลาง ควบคู่กับการปลูกฝังให้ประชาชนแยกอารมณ์ออกจากหน้าที่พลเมือง ใช้หลักธรรมเป็นเครื่องมือควบคุมอารมณ์ เมื่อความสัมพันธ์และความไว้วางใจในชุมชนได้รับการฟื้นฟู การมีส่วนร่วมก็จะกลับมาอย่างสร้างสรรค์ ส่วนโมหาคติเป็นอุปสรรคที่เกิดจากความไม่รู้ ความเข้าใจผิด ข่าวลวง และข้อมูลด้านเดียว ส่งผลให้การตัดสินใจตั้งอยู่บนฐานความเชื่อมากกว่าเหตุผล การแก้ไขจึงต้องมุ่งให้ข้อมูลที่ถูกต้อง ครบถ้วน และตรวจสอบได้ ผ่านหลายช่องทาง ทั้งการลงพื้นที่อธิบายโดยตรง การเปิดเผยข้อมูลอย่างโปร่งใส และการส่งเสริมทักษะการคิดวิเคราะห์ควบคู่กับการปลูกฝังสติและปัญญา เพื่อยกระดับคุณภาพการตัดสินใจของประชาชน สำหรับภยาคติ ความกลัวที่เกิดจากความขัดแย้ง ข่าวลือ ความไม่ปลอดภัย ความไม่โปร่งใส และความไม่เข้าใจขั้นตอนการลงคะแนน เป็นปัจจัยที่บั่นทอนความกล้าในการใช้สิทธิ แนวทางสำคัญคือการสร้างความมั่นใจผ่านการจัดการเลือกตั้งที่โปร่งใส การให้ข้อมูลขั้นตอนอย่างชัดเจน การดูแลความปลอดภัย และการสื่อสารเชิงรุกเพื่อลดข่าวลือ เมื่อประชาชนเกิดความเชื่อมั่นและรู้สึกปลอดภัย ย่อมพร้อมเข้ามามีส่วนร่วมมากขึ้น

อภิปรายผลการวิจัย

1) จากการวิจัยพบว่า ระดับการปฏิบัติตามหลักอคติธรรมเพื่อการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการเลือกตั้งนายกเทศมนตรีเทศบาลตำบลศรีธาตุ อำเภอศรีธาตุ จังหวัดอุดรธานี โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ทั้งนี้อาจเป็นเพราะประชาชนในพื้นที่ยังคงยึดมั่นในหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาในการดำเนินชีวิตและการอยู่ร่วมกันในสังคม โดยเฉพาะด้านโทสาคติที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด สะท้อนให้เห็นถึงอคติทางอารมณ์ที่เกิดจากความไม่ชอบหรือความขัดแย้งทางการเมือง โดยส่งเสริมการ

สื่อสารเชิงสร้างสรรค์และการเคารพความคิดเห็นที่แตกต่าง ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ ศักดิ์นรินทร์ ดินรัมย์ (2564) ได้ทำการวิจัยเรื่อง “แนวทางการตัดสินใจทางการบริหารตามหลักอคติ 4 ของผู้บริหาสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา ปทุมธานี เขต 2” ผลการวิจัยพบว่า 1. สภาพปัจจุบัน ปัญหาด้านกระบวนการตัดสินใจของผู้บริหารสถานศึกษา ของผู้บริหาสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาปทุมธานี เขต 2 แบ่งออกเป็น 11 ด้าน พบว่า มีระดับสภาพปัญหาอยู่ในระดับมาก

2) จากการวิจัยพบว่า ระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการเลือกตั้งนายกเทศมนตรีเทศบาลตำบลศรีธาตุ อำเภอศรีธาตุ จังหวัดอุดรธานี โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง ทั้งนี้สะท้อนให้เห็นว่าประชาชนส่วนใหญ่ตระหนักถึงความสำคัญของการเลือกตั้งท้องถิ่นและบทบาทของนายกเทศมนตรีที่มีผลต่อการพัฒนาชุมชนโดยตรงซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ มานพ เข็มเมือง (2556) ได้วิจัยเรื่อง “การมีส่วนร่วมการเลือกตั้งทางการเมืองท้องถิ่นของประชาชนในเขตเทศบาลตำบลหนองแวง อำเภอละหานทราย จังหวัดบุรีรัมย์” โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง

ความสัมพันธ์ระหว่างหลักอคติธรรมเพื่อการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการเลือกตั้งนายกเทศมนตรีเทศบาลตำบลศรีธาตุ อำเภอศรีธาตุ จังหวัดอุดรธานี

จากการวิจัยพบว่า หลักอคติธรรมเพื่อการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการเลือกตั้งนายกเทศมนตรีเทศบาลตำบลศรีธาตุ อำเภอศรีธาตุ จังหวัดอุดรธานี ในทางบวก อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 (r = 0.62) ซึ่งหมายความว่า เมื่อประชาชนมีการนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาปรับใช้ในการดำเนินชีวิตและการอยู่ร่วมกันมากขึ้น ส่งผลให้ประชาชนสนใจเข้ามีส่วนร่วมในการเลือกตั้งนายกเทศมนตรีมากขึ้น เมื่อพิจารณาในรายละเอียดพบว่า ด้านภยาคติ (ลำเอียงเพราะกลัว) มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมของประชาชนสูงที่สุด (r = 0.61) รองลงมาคือ ด้านโมหาคติ (r = 0.57) , ด้านโทสาคติ (r = 0.49) และด้านฉันทาคติ (r = 0.45) ตามลำดับ ผลการวิจัยที่แสดงให้เห็นว่า "ภยาคติ" มีความสัมพันธ์สูงสุดนั้น สะท้อนให้เห็นว่าในบริบทของสังคมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการเลือกตั้งนายกเทศมนตรี เป็นหัวใจสำคัญ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ ชิตาภา รัตนารักษ์ พร้อมคณะ (2568) พบว่าระดับการกล่อมเกลาทางการเมืองของเยาวชนในอำเภอเมือง จังหวัดลำปางด้านหลักอคติ 4 โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{x}$= 4.25, S.D.= 0.47) เมื่อจำแนกเป็นรายด้านพบว่า ภยาคติ ความลำเอียงเพราะความกลัว ($\bar{x}$= 4.37, S.D. = 0.48) ฉันทาคติ ความลำเอียงเพราะรักใคร่กัน ($\bar{x}$= 4.35, S.D. = 0.50) โมหาคติ ความลำเอียงเพราะหลงงมงาย ($\bar{x}$= 4.15, S.D. = 0.59) โทสาคติ ความลำเอียงเพราะไม่ชอบ($\bar{x}$= 4.12, S.D. = 0.61) ทุกด้านอยู่ในระดับมาก ตามลำดับ นอกจากนี้ผลการวิจัยยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ ศักดิ์นรินทร์ ดินรัมย์ (2564)ได้ทำการวิจัยเรื่อง “แนวทางการตัดสินใจทางการบริหารตามหลักอคติ 4 ของผู้บริหาสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา

ประถมศึกษา ปทุมธานี เขต 2” ผลการวิจัยพบว่า 1. สภาพปัจจุบัน ปัญหาด้านกระบวนการตัดสินใจของผู้บริหารสถานศึกษา ของผู้บริหาสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาปทุมธานี เขต 2 แบ่งออกเป็น 11 ด้าน พบว่า มีระดับสภาพปัญหาอยู่ในระดับมาก

การประยุกต์หลักอคติธรรมเพื่อการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการเลือกตั้งนายกเทศมนตรีเทศบาลตำบลศรีธาตุ อำเภอศรีธาตุ จังหวัดอุดรธานี

พบว่า จากข้อมูลผู้ให้สัมภาษณ์ทั้ง 12 คน สามารถสังเคราะห์ได้ว่าการประยุกต์หลักอคติธรรมต่อการส่งเสริมการมีส่วนร่วมทางการเมืองท้องถิ่นสะท้อนให้เห็นของแรงส่งเชิงบวกและข้อจำกัดที่ต้องได้รับการจัดการควบคู่กัน กล่าวคือฉันทาคติในบริบทนี้ถูกตีความเชิงสร้างสรรค์ในฐานะแรงจูงใจที่ทำให้ประชาชนเกิดความรู้สึกชอบ ผูกพัน และเห็นคุณค่าของกระบวนการเลือกตั้งผ่านการสร้างบรรยากาศที่เป็นมิตรการจัดกิจกรรมชุมชนและการสื่อสารที่เข้าใจง่ายจนประชาชนมองการใช้สิทธิเลือกตั้งเป็นหน้าที่ที่น่าภาคภูมิใจและเกี่ยวข้องกับชีวิตของตน อย่างไรก็ตามการส่งเสริมให้ประชาชนชอบความถูกต้องและชอบกระบวนการประชาธิปไตยมากกว่าการยึดติดกับตัวบุคคลเป็นกลไกสำคัญที่ช่วยลดความลำเอียงและยกระดับคุณภาพการตัดสินใจโดยผู้นำชุมชน พระสงฆ์ และหน่วยงานท้องถิ่นมีบทบาทในการสร้างความภาคภูมิใจในบ้านเกิดและปลุกจิตสำนึกความเป็นเจ้าของสิทธิทางการเมือง ในอีกด้านหนึ่งโทสาคติถูกมองว่าเป็นอุปสรรคสำคัญเนื่องจากความขัดแย้งความไม่พอใจและความรู้สึกชิงชังทำให้ประชาชนถอยห่างจากกระบวนการเลือกตั้ง การลดโทสาคติจึงต้องอาศัย การสร้างพื้นที่พูดคุยการเปิดรับฟังความคิดเห็นที่แตกต่าง การไกล่เกลี่ยความขัดแย้ง และการสื่อสารข้อมูลอย่างเป็นกลาง ควบคู่กับการปลูกฝังให้ประชาชนแยกอารมณ์ออกจากหน้าที่พลเมือง เมื่อบรรยากาศของความไว้วางใจในชุมชนกลับคืนการมีส่วนร่วมก็มีแนวโน้มเพิ่มขึ้นอย่างสร้างสรรค์ขณะเดียวกันโมหาคติสะท้อนปัญหาความไม่รู้และความเข้าใจคลาดเคลื่อนโดยเฉพาะจากข่าวลวงและข้อมูลด้านเดียว ส่งผลให้การตัดสินใจของประชาชนตั้งอยู่บนความเชื่อมากกว่าเหตุผลแนวทางแก้ไขจึงมุ่งเน้นการให้ข้อมูลที่ถูกต้องการสื่อสารผ่านหลายช่องทางการลงพื้นที่อธิบายข้อเท็จจริง และการเปิดเผยข้อมูลอย่างโปร่งใสพร้อมทั้งส่งเสริมการใช้สติและปัญญาในการกลั่นกรองข้อมูลซึ่งช่วยให้ประชาชนตัดสินใจได้อย่างมีเหตุผลและมีส่วนร่วมอย่างมีคุณภาพมากขึ้น ส่วนภยาคติปรากฏในรูปของความกลัวทั้งความกลัวความขัดแย้ง ข่าวลือ ความไม่ปลอดภัย ความไม่โปร่งใส และความไม่เข้าใจขั้นตอนการลงคะแนนซึ่งทำให้ประชาชนลังเลหรือไม่กล้าใช้สิทธิการคลี่คลายภยาคติจึงต้องเน้นการสร้างความเชื่อมั่นผ่านการให้ข้อมูลที่ชัดเจน การสร้างความปลอดภัยในกระบวนการเลือกตั้งการให้ความรู้เกี่ยวกับขั้นตอนและการยืนยันความโปร่งใสของระบบเมื่อประชาชนเกิดความมั่นใจและรู้สึกปลอดภัยการมีส่วนร่วมก็เพิ่มขึ้นอย่างเห็นได้ชัด

องค์ความรู้ที่ได้การวิจัย

จากผลการวิจัยสามารถนำมาสังเคราะห์ และเขียนเป็นภาพแสดงได้ดังต่อไปนี้

ภาพที่ 1.1 องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. นโยบายคุ้มครองเสรีภาพและสร้างความมั่นใจในการใช้สิทธิเลือกตั้ง ภาครัฐควรผลักดันนโยบายที่เน้นการคุ้มครองเสรีภาพในการใช้สิทธิเลือกตั้งของประชาชนอย่างเป็นรูปธรรม โดยเน้นย้ำความลับของบัตรเลือกตั้ง ความปลอดภัยของผู้ใช้สิทธิ และความเป็นธรรมของกระบวนการเลือกตั้ง นโยบายนี้มีเป้าหมายเพื่อลดภยาคติหรือความกลัวจากแรงกดดันทางสังคม การเมือง หรืออิทธิพลในชุมชน พร้อมทั้งสร้างความเชื่อมั่นว่าการใช้สิทธิเลือกตั้งจะไม่ก่อให้เกิดผลเสียต่อชีวิตหรือความสัมพันธ์ทางสังคม เมื่อประชาชนมีความมั่นใจและรู้สึกปลอดภัย จะนำไปสู่การออกมาใช้สิทธิเลือกตั้งอย่างเต็มใจและต่อเนื่อง

2. การบูรณาการหลักอคติธรรมในการกำหนดนโยบายพัฒนาการตัดสินใจของประชาชนควรนำหลักอคติธรรมทั้ง 4 โดยเฉพาะการลดฉันทาคติ โมหาคติ และภยาคติ มาประยุกต์เป็นกรอบแนวคิดในการกำหนดนโยบายส่งเสริมการตัดสินใจเลือกตั้งของประชาชนในระยะยาว ผ่านการให้ความรู้เรื่องการรู้เท่าทันอคติ การแยกอารมณ์ออกจากเหตุผล และการใช้สติปัญญาในการพิจารณาข้อมูล นโยบายดังกล่าวจะช่วยให้ประชาชนตระหนักว่าการตัดสินใจเลือกตั้งต้องอาศัยเวลา ความรอบคอบ และการพิจารณาผลประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าความรู้สึกส่วนตัว ส่งผลให้กระบวนการเลือกตั้งมีความโปร่งใสเป็นธรรม และสะท้อนเจตจำนงของประชาชนอย่างแท้จริง

3. นโยบายส่งเสริมการใช้หลักธรรมและการมีสติในการตัดสินใจทางการเมืองภาครัฐและสถาบันทางสังคมควรส่งเสริมการนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะการรู้เท่าทันอารมณ์ความกลัว และแรงกดดันทางสังคม มาเป็นแนวทางในการพัฒนาจิตสำนึกของประชาชนในการมีส่วนร่วมทางการเมือง นโยบายนี้ควรสนับสนุนกิจกรรมให้ความรู้ การอบรม หรือการรณรงค์ที่เน้นการใช้สติและปัญญาในการตัดสินใจเลือกตั้ง เพื่อช่วยให้ประชาชนไม่ตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของความกลัว เช่น ความกลัวเสียผลประโยชน์ ความกลัวขัดแย้งกับคนในชุมชน หรือความกลัวอำนาจทางการเมือง การบูรณาการหลักธรรมเข้ากับการส่งเสริมประชาธิปไตยระดับท้องถิ่นจะช่วยให้ประชาชนมีความมั่นคงทางจิตใจ กล้าตัดสินใจด้วยตนเอง และมีส่วนร่วมทางการเมืองอย่างมีคุณภาพและยั่งยืน

ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ

1. ควรส่งเสริมให้ประชาชนตระหนักถึงการแยกบทบาทความสัมพันธ์ทางสังคมออกจากการตัดสินใจทางการเมือง โดยผู้นำชุมชน ผู้ใหญ่บ้าน และบุคคลที่มีอิทธิพลในท้องถิ่นควรทำหน้าที่เป็นแบบอย่างในการเคารพเสรีภาพทางความคิดของประชาชน ไม่ชี้นำหรือสร้างแรงกดดันให้เลือกผู้สมัครใดเป็นพิเศษ การลดแรงกดดันจากกลุ่มหรือเครือข่ายทางสังคมจะช่วยให้ประชาชนตัดสินใจบนพื้นฐานความสมัครใจและเหตุผลมากขึ้น

2. ควรส่งเสริมให้ประชาชนรู้เท่าทันอคติธรรมทั้งสี่ด้าน ได้แก่ ฉันทาคติ โทสาคติ โมหาคติ และภยาคติ โดยเน้นให้ประชาชนแยกแยะอารมณ์ ความชอบส่วนตัว ความกลัว หรือความหลงเชื่อ ออกจากการพิจารณาข้อมูลผู้สมัคร การรณรงค์ควรใช้การสื่อสารเชิงสร้างสรรค์ เช่น การยกตัวอย่างสถานการณ์จริงในชุมชน เพื่อให้ประชาชนตระหนักว่าการใช้สิทธิเลือกตั้งที่ตั้งอยู่บนอคติอาจส่งผลเสียต่อส่วนรวม

3. หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรเน้นย้ำให้ประชาชนเกิดความเชื่อมั่นว่าการเลือกตั้งเป็นกระบวนการที่โปร่งใส เป็นธรรม และสามารถตรวจสอบได้ โดยเฉพาะการรับรองความลับของบัตรเลือกตั้งและความปลอดภัยของผู้ใช้สิทธิ การสื่อสารที่ชัดเจนเกี่ยวกับขั้นตอนการเลือกตั้งและกฎหมายที่คุ้มครองสิทธิของประชาชน จะช่วยลดความกลัวและความกังวล ส่งผลให้ประชาชนกล้าออกมาใช้สิทธิอย่างอิสระมากขึ้น

4. ควรบูรณาการหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะการส่งเสริมสติและปัญญา ในกระบวนการสร้างความตระหนักรู้ด้านการเลือกตั้ง เพื่อให้ประชาชนตระหนักถึงผลกระทบระยะยาวของการตัดสินใจเลือกผู้นำท้องถิ่น การใช้หลักธรรมเป็นกรอบคิดจะช่วยให้ประชาชนไม่ตัดสินใจอย่างฉาบฉวย มีความรอบคอบ และใช้ระยะเวลาในการพิจารณาอย่างเหมาะสม อันจะนำไปสู่การเลือกตั้งที่มีคุณภาพและสะท้อนเจตจำนงที่แท้จริงของชุมชน

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

ผลการศึกษาวิจัยเรื่อง การประยุกต์หลักอคติธรรมเพื่อการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการเลือกตั้งนายกเทศมนตรีเทศบาลตำบลศรีธาตุ อำเภอศรีธาตุ จังหวัดอุดรธานี ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อ ดังนี้

1. ควรมีการศึกษาเชิงเปรียบเทียบระหว่างการเลือกตั้งระดับท้องถิ่นกับการเลือกตั้งระดับชาติ เพื่อวิเคราะห์ความแตกต่างของรูปแบบอคติในการตัดสินใจเลือกตั้งของประชาชน ว่าหลักอคติธรรมแต่ละด้านมีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วมในระดับใด และแตกต่างกันอย่างไรตามระดับของการเมือง

2. การวิจัยครั้งต่อไปควรเน้นการศึกษากลุ่มประชาชนเฉพาะ เช่น เยาวชน ผู้สูงอายุ หรือกลุ่มเปราะบางทางสังคม เพื่อวิเคราะห์ว่าแต่ละกลุ่มมีลักษณะอคติและรูปแบบการมีส่วนร่วมแตกต่างกันอย่างไร อันจะช่วยให้สามารถออกแบบกิจกรรมส่งเสริมการมีส่วนร่วมได้อย่างเหมาะสมกับแต่ละกลุ่มเป้าหมาย

3. ควรมีการบูรณาการแนวคิดหลักอคติธรรมร่วมกับทฤษฎีทางรัฐศาสตร์หรือทฤษฎีประชาธิปไตยสมัยใหม่ เพื่อสร้างกรอบแนวคิดใหม่ที่เหมาะสมกับบริบทสังคมไทย อันจะช่วยพัฒนาองค์ความรู้เชิงทฤษฎีและเชิงปฏิบัติสำหรับการส่งเสริมการมีส่วนร่วมทางการเมืองในระดับท้องถิ่นอย่างยั่งยืน

เอกสารอ้างอิง

ชิตาภา รัตนารักษ์ พร้อมคณะ. (2568). “การประยุกต์หลักพุทธธรรมเพื่อส่งเสริมการกล่อมเกลาทางการเมืองของเยาวชนในอำเภอเมือง จังหวัดลำปาง” , *วารสารบัณฑิตศึกษาวิชาการ* ปีที่ 3 ฉบับที่ 2 (บัณฑิต วิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

ถวิลวดี บุรีกุล. (2548). *การมีส่วนร่วม แนวคิด ทฤษฎีและกระบวนการ*, (กรุงเทพมหานคร: สถาบันพระปกเกล้า.

บวรศักดิ์ อุวรรณโณ และถวิลวดี บุรีกุล. (2548). *ประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม* (Participatory Democracy). กรุงเทพมหานคร : สถาบันพระปกเกล้า.

มานพ เข็มเมือง. (2556). “การมีส่วนร่วมการเลือกตั้งทางการเมืองท้องถิ่นของประชาชนในเขตเทศบาลตำบลหนองแวง อำเภอละหานทราย จังหวัดบุรีรัมย์”, *วารสารวิชาการ มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์*, 5 (1), 108 .

ศักดิ์นรินทร์ ดินรัมย์. (2564). “แนวทางการตัดสินใจทางการบริหารตามหลักอคติ 4 ของผู้บริหาสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา ปทุมธานี เขต 2”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธบริหารการศึกษา,* (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาระบบราชการ. (2549). แผนยุทธศาสตร์การพัฒนาระบบราชการไทย พ.ศ. 2546 – พ.ศ. 2550. (ออนไลน์). แหล่งที่5มา :www.cgd.go.th/Library/knowledge/knowledge.htm. 26 ตุลาคม 2551.

อรทัย ก๊กผล. คู่คิดคู่มือการมีส่วนร่วมของประชาชนสำหรับผู้บริหารท้องถิ่น.กรุงเทพมหานคร: ส.เจริญการพิมพ์.(2552).

Inter-Parliamentary Union. Democracy: Its Principles and Achievement. [Online] Retrieved July 24, 2014, from http://www.ipu.org/PDF/publications/DEMOCRACY_PR_E.pdf

การบูรณาการหลักอิทธิบาท 4 กับการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้ต้องขังเรือนจำกลางขอนแก่น

The Integrating Cattāro Iddhipādā with The Development of The Quality of Life of Inmates at Khon KaenCentral Prison

ธวัชชัย เพชรรัตน์,[1*] สุรพล พรมกุล, [2] และ สุธิพงษ์ สวัสดิ์ทา[3]

Thawatchai Petcharat,[1,*] Suraphon Promgun,[2] and Sutipong Sawatta[3]

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์คือ 1. เพื่อศึกษาระดับการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้ต้องขังเรือนจำกลางขอนแก่น 2. เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างหลักอิทธิบาท 4 เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้ต้องขังเรือนจำกลางขอนแก่น 3. เพื่อนำเสนอการบูรณาการหลักอิทธิบาท 4 เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้ต้องขังเรือนจำกลางขอนแก่น โดยการประยุกต์ตามหลักอิทธิบาท 4 ใช้วิธีวิจัยแบบผสานวิธี เก็บข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่าง 361 คน และสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 12 คน นำมาวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้เทคนิควิเคราะห์เนื้อหาเชิงพรรณนา

ผลการวิจัยพบว่า

1) ระดับการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้ต้องขังเรือนจำกลางขอนแก่น โดยภาพรวมมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมากที่สุด 4.58 เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน โดยเรียงค่าเฉลี่ยสูงสุดไปหาต่ำสุด พบว่า ด้านสิ่งแวดล้อม มีค่าเฉลี่ยสูงสุด 4.58 รองลงมาคือ ด้านความสัมพันธ์ทางสังคม 4.58 และ ด้านจิตใจ 4.57 ส่วน ด้านร่างกาย มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด 4.57 ตามลำดับ

2) ความสัมพันธ์ระหว่างหลักอิทธิบาท 4 กับการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้ต้องขังเรือนจำกลางขอนแก่น โดยภาพรวม พบว่า มีความสัมพันธ์ต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้ต้องขังเรือนจำกลางขอนแก่น อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 โดยมีความสัมพันธ์อยู่ในระดับมากที่สุด (r=0.87**) การพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้ต้องขังเป็นการเปลี่ยนและเป็นเครื่องมือขัดเกลาจิตใจและทักษะ ซึ่งจะส่งผลโดยตรงให้ผู้ต้องขังมีสุขภาพจิตที่ดีขึ้น มีเป้าหมายในชีวิตที่ชัดเจน และพร้อมที่จะกลับเข้าสู่สังคมในฐานะพลเมืองที่มีคุณภาพ

[1-3] มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น

[1-3] Mahachulalongkornrajavidyalaya University Khon Kaen Campus

* Corresponding author. E-mail: 6705204023@mcu.ac.th

3) การบูรณาการหลักอิทธิบาท 4 กับการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้ต้องขังเรือนจำกลางขอนแก่น เป็นกระบวนการฟื้นฟูแบบองค์รวม ครอบคลุมการศึกษา อาชีพ สุขภาพ และจิตใจ โดยมีเป้าหมายเพื่อให้ผู้ต้องขัง เปลี่ยนแปลงตนเองอย่างยั่งยืน สามารถดำรงชีวิตอย่างสุจริต มีศักดิ์ศรี และลดการกระทำผิดซ้ำ อันจะส่งผลดีต่อทั้งตัวผู้ต้องขัง การนำหลักอิทธิบาท 4 มาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้ต้องขังในเรือนจำกลางขอนแก่น เป็นแนวทางที่ช่วยยกระดับการฟื้นฟูจากภายนอกสู่ภายใน โดยมุ่งสร้างแรงจูงใจ ความเพียร สมาธิ และการใคร่ครวญอย่างมีเหตุผล เมื่อผู้ต้องขังพัฒนาครบทั้ง 4 ด้าน จะสามารถปรับเปลี่ยนพฤติกรรม ลดการกระทำผิดซ้ำ และกลับคืนสู่สังคมได้อย่างมั่นคง มีศักดิ์ศรี และยั่งยืน อันเป็นประโยชน์ต่อทั้งตนเอง ครอบครัว และสังคม

คำสำคัญ: หลักอิทธิบาท 4,การพัฒนาคุณภาพชีวิต,ผู้ต้องขัง

Abstract

This research aims to study the level of quality of life development among inmates of Khon Kaen Central Prison, examine the relationship between the Four Paths of Accomplishment and the development of quality of life for these inmates, and propose an integration of the Four Paths of Accomplishment to enhance their quality of life. Utilizing the Four Paths of Accomplishment framework, the study employed a mixed-methods research design, collecting data from a sample of 361 participants and conducting in-depth interviews with 12 key informants. Data analysis was conducted using descriptive content analysis techniques.

The research findings indicate that the overall quality of life development among inmates at Khon Kaen Central Prison is at the highest level, with an average score of 4.58. When considering individual aspects, the environmental dimension showed the highest average (4.58), followed by social relationships (4.58) and psychological aspects (4.57), while the physical dimension recorded the lowest average (4.57). Furthermore, the study reveals a statistically significant correlation at the 0.01 level between the Four Path of Accomplishment (Iddhipada IV) and the quality of life development of inmates, showing a very strong relationship (r = 0.87**). This integration serves as a transformative tool for mental and skill refinement, directly enhancing inmates' mental health, clarifying life goals, and preparing them to reintegrate into society as high-quality citizens. The application of the Four Path of Accomplishment

constitutes a holistic rehabilitation process—encompassing education, career, health, and spirit—to foster sustainable self-change and a crime-free life with dignity. By cultivating motivation, perseverance, focus, and rational reflection, this approach elevates rehabilitation from the internal to the external level. Once all four aspects are developed, inmates can effectively modify their behavior, reduce recidivism, and return to their families and society with stability and honor.

Keywords: The Four Paths of Accomplishment, Quality of Life Development, Inmates

บทนำ

คุณภาพชีวิตเป็นความรู้สึกของการอยู่อย่างพอใจต่อองค์ประกอบต่าง ๆ ของชีวิตที่มีส่วนสำคัญมากที่สุดของบุคคล คุณภาพชีวิต หมายถึง การดำรงชีวิตอยู่ในสภาพแวดล้อมที่ดี มีความสุข มีความสมบูรณ์ ทั้งร่างกายและจิตใจ สามารถปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมและสังคมที่ตนอยู่ได้อย่างดี ขณะเดียวกันก็สามารถเผชิญปัญหาต่าง ๆ ได้อย่างเหมาะสม รวมทั้งสามารถใช้ศักยภาพส่วนบุคคลสร้างสรรค์พัฒนาตนเองและสังคมให้อยู่รวมกันได้อย่างสันติสุของค์กรอนามัยโลก (WHO) ในฐานะเป็นองค์กรหลักที่ดูแลด้านสุขภาพอนามัยมองเห็นว่า "ร่างกาย จิตใจ สังคมที่ดีและการไม่มีโรคภัยไข้เจ็บเป็นสภาวะของความสมบูรณ์ที่ดี" ในระยะแรกผลสัมฤทธิ์ของแนวคิดที่ว่านี้เกิดกับกลุ่มประชาชนในวัยทำงานในโลกตะวันตกซึ่งหันมาดูแลสุขภาพมากขึ้น โดยเฉพาะการให้คำแนะนำในเรื่องสุขภาพภายนอกร่างกาย และมีการชักชวนให้มีการดูแลสุขภาพ ซึ่งทำให้เชื่อมไปสู่ความสัมพันธ์เกี่ยวกับการพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนเรา (Bangkok: UNESCO, 198-81), p. 8-89. ปัจจุบันการปฏิบัติหรือการจัดการต่อผู้กระทำความผิดกฎเกณฑ์ของสังคมนั้น ขึ้นอยู่กับ ปรัชญา ความเชื่อ และทัศนคติของแต่ละสังคม ซึ่งได้เน้นในการแก้ไข พัฒนาฟื้นฟูจิตใจของผู้ต้องขัง ให้เป็นคนมีคุณธรรม จริยธรรม ในการอยู่ร่วมกันในสังคมมากยิ่งขึ้น ดังนั้น ศาสนาจึงเข้ามามีส่วน สำคัญในการพัฒนาคุณภาพชีวิตและพัฒนาจิตใจของผู้ต้องขัง ซึ่งเป็นรากฐานที่สำคัญและเป็นพื้นฐาน ของการพัฒนาในด้านอื่น ๆ เช่น การพัฒนาพฤติกรรมบุคลิกภาพ สติปัญญา การพัฒนาสังคม การพัฒนาดังกล่าวนี้จะได้ผลมากน้อยเพียงใดนั้น ขึ้นอยู่กับการพัฒนาคนให้มี คุณธรรม จริยธรรม เป็น ประการสำคัญแต่การพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้ต้องขังในปัจจุบันนั้นไม่มีกฎเกณฑ์ตายตัวว่าจะต้อง พัฒนาด้วยวิธีการใดเพื่อให้ผู้ต้องขังมีความรู้ความสามารถเกิดการเปลี่ยนแปลง จนสามารถกลับตัวเป็นคนดีของสังคมได้และสามารถนำไปใช้ประโยชน์ต่อการดำรงชีวิตภายหลังพ้นโทษ ภฤศ โสภณณิชกุล หน้า 18-8 การพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้ต้องขังในประเทศไทยได้เริ่มพัฒนาอย่างเป็นรูปธรรมในภายหลัง ที่ประเทศไทยได้เปลี่ยนแปลงสู่ระบบการปกครองมาสู่ระบอบประชาธิปไตยในปี พ.ศ. 2475 เป็นต้นมา ซึ่งรัฐบาลสมัยนั้นได้ตระหนักถึงภารกิจของงานราชทัณฑ์จึง

ได้มีการประกาศใช้ พ.ร.บ. ราชทัณฑ์ 2479 ซึ่งเป็นกฎหมายที่กรมราชทัณฑ์ยึดถือเป็นแนวทางปฏิบัติงานและยังมีกฎหมายอื่นๆ เช่นกฎกระทรวง ระเบียบ ข้อบังคับที่เกี่ยวของรวมทั้งข้อกำหนดขององค์การสหประชาชาติ อาทิ กฎ มาตรฐานขั้นต่ำขององค์การสหประชาชาติในการปฏิบัติต่อผู้ต้องขัง (Standard Minimum Rules for the Treatment of Prisoners: SMR) ต่อมาได้มีการประกาศใช้ พ.ร.บ. ราชทัณฑ์ 2560 สืบเนื่องจาก พ.ร.บ. ราชทัณฑ์ 2479 ได้ใช้บังคับมาเป็นเวลานานซึ่งมีบทบัญญัติบางประการไม่สอดคล้องกับนโยบายทางอาญา ประกอบกับมีกฎหมายและกฎเกณฑ์ในระดับสากลที่เกี่ยวของกับการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังประเภทต่าง ๆ ซึ่งการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ไม่มีบทบัญญัติไว้ใน พ.ร.บ. ดังกล่าวส่งผลให้การดำเนินการไม่สอดคล้องตามมาตรฐานสากล อาทิ ข้อกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำขององค์การสหประชาชาติในการปฏิบัติต่อผู้ต้องขัง เป็นต้น (ภัทรวรรณ ทองใหญ่ หน้า 164-168-8.)

จากที่กล่าวมาจึงเห็นได้ว่า กรมราชทัณฑ์ในฐานะหน่วยงานสุดท้ายแห่งกระบวนการยุติธรรม มีภารกิจเกี่ยวกับการ ควบคุมและแก้ไขพฤตินิสัยผู้ต้องขัง โดยมุ่งเป็นองค์กรพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ แก้ไขฟื้นฟูผู้ต้องขังให้ เป็นทรัพยากรที่มีคุณภาพ เพื่อคืนคนดีสู่สังคม มีอำนาจหน้าที่ตามพระราชกฤษฎีกาแบ่งส่วนราชการ กระทรวงมหาดไทย พุทธศักราช 2539 ดังนี้ (1) ปฏิบัติต่อผู้กระทำผิดให้เป็นไปตามคำ พิพากษาหรือ คำสั่งตามกฎหมาย โดยดำเนินการตามกฎหมายว่าด้วยการราชทัณฑ์และกฎหมายอื่นที่เกี่ยวข้อง (2) กำหนดแนวทางปฏิบัติต่อผู้ต้องขัง ให้สอดคล้องกับกฎหมาย ระเบียบ ข้อบังคับ นโยบาย ของ กระทรวง หลักอาชญาวิทยาและหลักทัณฑวิทยา ตลอดจนข้อกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำสำหรับปฏิบัติ ต่อผู้ต้องขัง และข้อเสนอแนะในเรื่องที่เกี่ยวข้องขององค์การสหประชาชาติ (3) ดำเนินการเกี่ยวกับ สวัสดิการและการสงเคราะห์แก่ผู้ต้องขัง (4) ปฏิบัติการอื่นใดตามที่กฎหมายกำหนดให้เป็นอำนาจ หน้าที่ของกรมราชทัณฑ์ หรือตามที่กระทรวงหรือคณะรัฐมนตรีผู้มีอำนาจมอบหมาย (กรมราชทัณฑ์ กระทรวงยุติธรรม, หน้า 4)

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาเกี่ยวกับการบูรณาการหลักอิทธิบาท 4 กับการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้ต้องขังเรือนจำกลางขอนแก่น เป็นการศึกษาที่มุ่งเน้นการใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้ต้องขัง โดยเฉพาะในเรื่องของการฝึกฝนจิตใจและพฤติกรรมในเชิงบวก หลักอิทธิบาท 4 ซึ่งประกอบด้วย ฉันทะ (ความพอใจ), วิริยะ (ความขยันหมั่นเพียร), จิตตะ (ความตั้งใจ), และ วิมังสา (การพิจารณา) ใช้เป็นแนวทางในการส่งเสริมให้ผู้ต้องขังพัฒนาแนวคิดและการกระทำที่ดีขึ้น รวมถึงการเสริมสร้างจิตใจให้เข้มแข็ง มีความมุ่งมั่นในการปรับตัว และฟื้นฟูจากการกระทำผิดเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตทั้งในปัจจุบันและอนาคต ต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาระดับการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้ต้องขังเรือนจำกลางขอนแก่น

2. เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างหลักอิทธิบาท 4 เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้ต้องขังเรือนจำกลางขอนแก่น

3. เพื่อนำเสนอการบูรณาการหลักอิทธิบาท 4 เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้ต้องขังเรือนจำกลางขอนแก่น

การทบทวนวรรณกรรม

(สิปปนนท์ เกตุทัต 2538) กล่าวไว้ว่า คุณภาพชีวิต" เป็นเรื่องของการดำรงอยู่ของชีวิตอย่างมีคุณภาพ และมีความสุขคุณภาพชีวิตเป็นแนวคิดที่ใช้ในทุกบริบทของการพัฒนา กำหนดให้เป็นเป้าหมายสูงสุดของการพัฒนาประเทศในทุกด้าน ทั้งด้านสังคม เศรษฐกิจ การปกครอง ฯลฯ ล้วนมุ่งไปสู่การมีคุณภาพชีวิตที่ดีของมนุษย์ในสังคม ด้วยเหตุนี้ คำนิยาม ความหมายของคุณภาพชีวิตจึงได้รับการอธิบาย และตีความกันอย่างกว้างขวาง ในมุมมองคุณภาพชีวิตจากคนต่างกลุ่ม ต่างสังคม ต่างวัฒนธรรม ต่างเศรษฐกิจและเป้าหมาย ซึ่งจะมีความเหมือน หรือแตกต่างกันในองค์ประกอบของคุณภาพชีวิต ในบางประเด็น เช่นคุณภาพชีวิตของเด็ก คุณภาพชีวิตผู้สูงวัย คุณภาพชีวิตผู้ป่วยโรคมะเร็ง คุณภาพชีวิตผู้ต้องขัง เป็นต้นคุณภาพชีวิตจึงมีบทบาทสำคัญ ทั้งในด้านความผาสุกของมนุษย์ในการดำรงชีวิต และการสร้างผลงานที่มีคุณค่า (พัณณิน กิติพราภรณ์ 2531) กล่าวไว้ว่า ณภาพชีวิตเป็นการรับรู้ความพึงพอใจและการรับรู้สถานะของบุคคลในการดำเนินชีวิตในสังคม โดยจะสัมพันธ์กับเป้าหมายและความคาดหวังของตนเอง ภายใต้วัฒนธรรม ค่านิยมมาตรฐานของสังคม รวมทั้งเรื่องการเมืองการปกครองของสังคมที่บุคคลนั้นอาศัยอยู่ด้วย ประยุทธ สุวรรณโกตา กล่าวไว้ว่า ระดับสภาพการดำรงชีวิตของมนุษย์ตามองค์ประกอบของชีวิต ได้แก่ ร่างกาย อารมณ์ สังคม ความคิด และจิตใจ ซึ่งจะต้องอยู่ในระดับกลางตามลักษณะและสภาพที่ควรจะเป็นได้ในแต่ละบุคคล ดังที่เรียกกันว่า ความจำเป็นขั้นพื้นฐานส่วนการที่มนุษย์จะมีคุณภาพชีวิตที่ดีได้ต้องขึ้นอยู่กับปัจจัยต่าง ๆ เป็นองค์ประกอบอีกมากมาย และองค์ประกอบเหล่านั้นจะมีความสำคัญมากน้อยแตกต่างกันออกไปตามทัศนะของผู้มองแต่ละคน หรือแต่ละสังคม

(ประยุทธ สุวรรณโกตา2532) ได้กล่าวไว้ว่า ระดับสภาพการดำรงชีวิตของมนุษย์ตามองค์ประกอบของชีวิต ได้แก่ ร่างกาย อารมณ์ สังคม ความคิด และจิตใจ ซึ่งจะต้องอยู่ในระดับกลางตามลักษณะและสภาพที่ควรจะเป็นได้ในแต่ละบุคคล ดังที่เรียกกันว่า ความจำเป็นขั้นพื้นฐานส่วนการที่มนุษย์จะมีคุณภาพชีวิตที่ดีได้ต้องขึ้นอยู่กับปัจจัยต่าง ๆ เป็นองค์ประกอบอีกมากมาย และองค์ประกอบเหล่านั้นจะมีความสำคัญมากน้อยแตกต่างกันออกไปตามทัศนะของผู้มองแต่ละคน หรือแต่ละสังคม

(Zhan, L.1992) ได้กล่าวไว้ว่า ระดับที่บุคคลมีความพอใจในชีวิตที่เกิดขึ้นในแต่ละบุคคล อันมาจากปัจจัยพื้นฐานของบุคคล สภาวะทางสังคม วัฒนธรรมสิ่งแวดล้อมและอายุ มีอิทธิพลต่อการรับรู้ต่อการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคลและสิ่งแวดล้อม ซึ่งประเมินได้ทั้งด้านวัตถุวิสัย ประกอบด้วยองค์ประกอบ 4 ด้าน ได้แก่ ด้านจิตใจในชีวิต ด้านสุขภาพการทำงานของร่างกายและด้านสังคมเศรษฐกิจ (ณัฏฐวุฒิ ทรัพย์อุปถัมภ์ 2558) ได้กล่าวไว้ว่า ความรู้สึกที่พึงพอใจของบุคคลอันเกิดจากการได้รับการตอบสนองความต้องการทั้งด้านร่างกายอารมณ์ สังคม ความคิดและจิตใจ รวมถึงสภาพแวดล้อมที่สมดุลกันทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง สิ่งแวดล้อม วัฒนธรรม ประเพณี ศาสนาและค่านิยมในสัคมที่ทำให้ตนเองและสมาชิกในสังคมได้อยู่ ร่วมกันอย่างมีความสุข (สุภาภรณ์ สุดหนองบัว 2564) ได้กล่าวไว้ว่า ความรู้สึกพึงพอใจของบุคคลต่อร่างกาย จิตใจ อารมณ์และสังคมทั้งทางวัตถุที่เป็นความจำเป็นพื้นฐานในการดำเนินชีวิตจากการมีกิจวัตรประจำวัน ทั้งนี้คุณภาพชีวิตจะมีความแตกต่างกันตามวัฒนธรรมและบริบททางสังคมของบุคคลนั้น ๆ (พัชราภรณ์ คนกล้า 2547) ได้กล่าวไว้ว่า การมีชีวิตที่สมบูรณ์ในแง่ดีทั้งทางร่างกายและจิตใจ ซึ่งเกิดจากการให้ความสำคัญและความพึงพอใจต่อองค์ประกอบต่าง ๆ ตามสภาพการณ์และสิ่งแวดล้อมที่มีอยู่ เป็นอยู่ หรือได้รับอยู่ ด้วยการรับรู้และตัดสินใจของมนุษย์ในช่วงเวลาหนึ่ง สามารถเปลี่ยนแปลงได้ตามกาลเวลาและสภาพการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไป (ณรงศักดิ์ ตะละภัฏ 2535) ได้กล่าวไว้ว่า คุณภาพชีวิตเกี่ยวข้องกับเป้าหมายรวมถึงความจริงที่ว่า การรับรู้ความพอใจความสุข ความมีสาระและความสามารถที่จะปรับตัวอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุขจะส่งผลให้ผู้อื่นสุขด้วย

นอกจากนี้ (Ben Chieh Liu1976) ได้กล่าวว่า คุณภาพชีวิตประกอบด้วย 2 องค์ประกอบสำคัญ ได้แก่ องค์ประกอบด้านจิตพิสัย (Subjective) ซึ่งเป็นองค์ประกอบเชิงคุณภาพที่ขึ้นอยู่กับบุคคลและองค์ประกอบด้านวัตถุวิสัย (Objective) ที่เกี่ยวข้องกับสังคม เศรษฐกิจ การเมือง และสิ่งแวดล้อมซึ่งสามารถวัดได้เป็นปริมาณ

กล่าวว่าคุณภาพชีวิตควรประกอบด้วย 4 ด้าน ได้แก่ 1.ด้านร่างกาย (Physical self): การรับรู้และมองตนเองเกี่ยวกับรูปร่าง ลักษณะ และการทำหน้าที่ในภาวะปกติและในยามเจ็บป่วย รวมถึงการประเมินความสามารถของร่างกายในกปฏิบัติหน้าที่ให้เหมาะสมตามเวลา สถานที่ รวมถึงการเห็นคุณค่าของรูปร่างและอวัยวะต่างๆ 2.ด้านอัตมโนทัศน์ส่วนบุคคล (Personal self): เป็นความเชื่อและความรู้สึกที่อยู่ภายในตัวบุคคล ซึ่งสามารถเปลี่ยนแปลงได้ตามเวลา สถานที่ และบทบาทของบุคคลในสังคม 3.ภาวะสุขภาพของการทำงานของร่างกาย (Health and functioning): ความสมดุลขององค์ประกอบภายในตัวบุคคลและปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับสุขภาพ เช่น สังคม สิ่งแวดล้อมและชุมชน 4. สังคมและเศรษฐกิจทางสังคม (Social and economic self): ครอบคลุมด้านการศึกษาและรายได้ ซึ่งมีผลต่อคุณภาพชีวิตและความเป็นอยู่ของบุคคล

วิธีดำเนินการวิจัย

วิจัยได้กำหนดรูปแบบการวิจัยเป็นแบบผสานวิธี (Mixed Methods Research) ซึ่งประกอบด้วยการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) และการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research)สำหรับการวิจัยเชิงปริมาณนั้น มุ่งเน้นศึกษาจากผู้ต้องขังเรือนจำกลางขอนแก่น จำนวน 3,689 คน โดยกำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างตามสูตรของทาโร่ ยามาเน่ (Taro Yamane) ที่ความเชื่อมั่นร้อยละ 0.98-8 ได้จำนวน 361 คน คน และใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบชั้นภูมิ (Stratified random sampling) เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลคือแบบสอบถาม (Questionnaire) ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นจากการศึกษาแนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โครงสร้างของแบบสอบถามแบ่งออกเป็น 3 ส่วน ได้แก่ ส่วนที่ 1 ข้อมูลปัจจัยส่วนบุคคล, ส่วนที่ 2 การพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้ต้องขังเรือนจำกลางขอนแก่น ตามหลักอิทธิบาท 4 ด้าน คือ ฉันทะ วิริยะ จิตตะและวิมังสา และส่วนที่ 3 การพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้ต้องขังเรือนจำกลางขอนแก่น 4 ด้าน ได้แก่ ด้านร่างกาย ด้านจิตใจ ด้านความสัมพันธ์ทางสังคมและด้านสิ่งแวดล้อม โดยใช้เกณฑ์วัดแบบมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ (Likert Scale) ขั้นตอนการสร้างเครื่องมือได้ผ่านการตรวจสอบความเที่ยงตรง (Validity) จากผู้เชี่ยวชาญจำนวน 5 ท่าน ได้ค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC) เท่ากับ 1.00 และผ่านการทดสอบความเชื่อมั่น (Reliability) กับกลุ่มที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่าง โดยใช้วิธีสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาค ได้ค่าความเชื่อมั่นเท่ากับ 0.98-8 การเก็บรวบรวมข้อมูลดำเนินการโดยขออนุญาตจากบัณฑิตวิทยาลัยและนำแบบสอบถามไปแจกให้กับกลุ่มตัวอย่าง ส่วนการวิเคราะห์ข้อมูลทางสถิติ ผู้วิจัยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปวิเคราะห์สถิติเชิงพรรณนา ได้แก่ ค่าความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน เพื่ออธิบายข้อมูลทั่วไป และใช้สถิติเชิงอนุมานในการทดสอบสมมติฐานด้วยการหาค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ของเพียร์สัน (Pearson's Product Moment Correlation) เพื่อวัดความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปร ในส่วนของการวิจัยเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) จำนวน 12 รูปหรือคน ซึ่งได้มาจากการเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive sampling) แบ่งเป็น 4 กลุ่ม คือ กลุ่มนักวิชาการหรือผู้ปฏิบัติงานด้านรัฐศาสตร์, กลุ่มนักวิชาการหรือผู้ปฏิบัติการด้านศาสนา, กลุ่มนักวิชาการหรือผู้ปฏิบัติงานในเรือนจำกลางขอนแก่น, และผู้ต้องขังที่ผ่านการอบรม อสรจ.ในเรือนจำกลางขอนแก่น เครื่องมือที่ใช้คือแบบสัมภาษณ์ชนิดมีโครงสร้าง (Structured Interview) เป็นคำถามปลายเปิดเพื่อให้ผู้ให้ข้อมูลแสดงความคิดเห็นได้อย่างอิสระเกี่ยวกับการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้ต้องขังเรือนจำกลางขอนแก่นหลักอิทธิบาท 4 เครื่องมือนี้ผ่านการตรวจสอบคุณภาพจากผู้เชี่ยวชาญเช่นเดียวกัน โดยมีกรอบระยะเวลาในการเก็บรวบรวมข้อมูลในช่วงเดือนธันวาคม 2567 ถึงเดือนธันวาคม 2568-8 รวมระยะเวลา 13 เดือน สำหรับการวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้จากการถอดเสียงมาทำการจำแนกประเด็นและใช้เทคนิคการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis Technique) ประกอบบริบท แล้วสังเคราะห์ข้อมูลเพื่อนำเสนอในรูปแบบความเรียง

ผลการวิจัย

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลตามวัตถุประสงค์ข้อ 1 พบว่า

1. ระดับการปฏิบัติตามหลักอิทธิบาท 4 ได้แก่ 1. ฉันทะ (ความพอใจ) 2. วิริยะ (ความเพียร) 3. จิตตะ (ความเอาใจใส่) 4. วิมังสา (ความไตร่ตรอง) โดยภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ($\overline{X}$ = 4.54) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า ระดับปัจจัยที่มีความสัมพันธ์การพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้ต้องขังเรือนจำกลางขอนแก่น อยู่ในระดับมากที่สุด เรียงลำดับค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย พบว่า ข้อ 4.ความไตร่ตรอง มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ($\overline{X}$ =4.57) รองลงมาคือ ข้อ 3. ความเอาใจใส่ ($\overline{X}$ =4.55) ข้อ 1. ความพอใจ ($\overline{X}$ =4.54) ตามลำดับข้อ 2. ความเพียร ($\overline{X}$ =4.52)

2. การพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้ต้องขังเรือนจำกลางขอนแก่นทั้ง 4 ด้าน ได้แก่ 1. ด้านร่างกาย 2. ด้านจิตใจ 3. ด้านความสัมพันธ์ทางสังคม 4. ด้านสิ่งแวดล้อม โดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ($\overline{X}$ =4.58) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า ระดับปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้ต้องขังเรือนจำกลางขอนแก่น อยู่ในระดับมากที่สุด เรียงลำดับค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย พบว่า ข้อ 4. ด้านสิ่งแวดล้อม มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ($\overline{X}$ =4.58) รองลงมาคือ ข้อ 3. ด้านความสัมพันธ์ทางสังคม ($\overline{X}$ =4.58) ข้อ 2. ด้านจิตใจ ($\overline{X}$ =4.57) และ ข้อ 1. ด้านร่างกาย ($\overline{X}$ =4.57) ตามลำดับ

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลตามวัตถุประสงค์ข้อ 2 พบว่า

2. ความสัมพันธ์ระหว่างหลักอิทธิบาท 4 เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้ต้องขังเรือนจำกลางขอนแก่น อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 โดยมีความสัมพันธ์เชิงบวก ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ (r) เท่ากับ 0.8-87

ฉันทะ (ความพอใจ) มีความสัมพันธ์เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้ต้องขังเรือนจำกลางขอนแก่น อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 โดยมีความสัมพันธ์เชิงบวก ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ (r) เท่ากับ 0.77 ซึ่งเป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้

วิริยะ (ความเพียร) มีความสัมพันธ์เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้ต้องขังเรือนจำกลางขอนแก่นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 โดยมีความสัมพันธ์เชิงบวก ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ (r) เท่ากับ 0.82 ซึ่งเป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้

จิตตะ (ความเอาใจใส่) มีความสัมพันธ์เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้ต้องขังเรือนจำกลางขอนแก่น อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 โดยมีความสัมพันธ์เชิงบวก ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ (r) เท่ากับ 0.82 ซึ่งเป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้

วิมังสา (ความไตร่ตรอง) มีความสัมพันธ์เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้ต้องขังเรือนจำกลางขอนแก่นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 โดยมีความสัมพันธ์เชิงบวก ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ (r) เท่ากับ 0.88 ซึ่งเป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลตามวัตถุประสงค์ข้อ 3 พบว่า

3. การบูรณาการหลักอิทธิบาท 4 เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้ต้องขังเรือนจำกลางขอนแก่น พบว่า ด้านฉันทะ ความพอใจ การพัฒนาศักยภาพผู้ต้องขัง แรงจูงใจในการปรับเปลี่ยนพฤติกรรม การเตรียมความพร้อมก่อนพ้นโทษ คุณภาพชีวิตและคุณค่าในตนเอง ด้านวิริยะ ความเพียร ความเพียรพยายามในการพัฒนาตนเอง การมีส่วนร่วมในกิจกรรมพัฒนา การเสริมสร้างทักษะอาชีพและการเรียนรู้ การเตรียมความพร้อมสู่การประกอบอาชีพหลังพ้นโทษ ด้านจิตตะ ความเอาใจใส่ ความเอาใจใส่และการสนับสนุนของเจ้าหน้าที่ การดูแลสุขภาพและความปลอดภัย การพัฒนาศักยภาพและทักษะชีวิต แรงจูงใจและการปรับเปลี่ยนพฤติกรรม วิมังสา ความไตร่ตรอง ความไตร่ตรองและการทบทวนตนเอง การตระหนักรู้และการยอมรับความผิด การปรับเปลี่ยนทัศนคติและพฤติกรรม การวางแผนชีวิตและความรับผิดชอบในอนาคต

อภิปรายผลการวิจัย

1.ระดับการบูรณาการหลักอิทธิบาท 4 เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้ต้องขังเรือนจำกลางขอนแก่น โดยภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่า หลักอิทธิบาท 4 โดยหลัก ฉันทะ ช่วยให้ผู้ต้องขังมีความรักและความพึงพอใจต่อการพัฒนาตนเอง วิริยะส่งเสริมความเพียรและความอดทนในการปรับพฤติกรรม ส่วน วิริยะ ให้ผู้ต้องขังมีความมุ่งมั่นในการพัฒนาทักษะชีวิต การศึกษาและอาชีพ ส่งผลให้ผู้ต้องขังมีวินัยและความรับผิดชอบต่อการปรับตัว ขณะที่ด้านจิตตะ ส่งเสริมให้ผู้ต้องขังมีสมาธิ ความตั้งใจ และเอาใจใส่ต่อกิจกรรมต่าง ๆ ทำให้สามารถควบคุมอารมณ์และปรับตัวต่อสภาพแวดล้อมได้ดี สุดท้าย วิมังสา ช่วยให้ผู้ต้องขังมีทักษะการคิดวิเคราะห์และทบทวนตนเอง สามารถประเมินความก้าวหน้าและปรับปรุงตนเองได้อย่างต่อเนื่อง ซึ่งไม่สอดคล้องกับงานวิจัยของ อิสรีย์ วรกุลชัยศรี ได้ทำการวิจัยเรื่อง การมีส่วนร่วมทางการเมืองในการเลือกตั้งทั่วไปของประชาชนกลุ่มชาติพันธุ์ อำเภอฝาง จังหวัดเชียงใหม่ ผลการวิจัยพบว่า การมีส่วนร่วมทางการเมืองในการเลือกตั้งทั่วไปของประชาชนกลุ่มชาติพันธุ์ อำเภอฝาง จังหวัดเชียงใหม่ โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก

2. ผลการศึกษาระดับการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้ต้องขังเรือนจำกลางขอนแก่น พบว่า โดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่า การพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้ต้องขังเรือนจำกลางขอนแก่น โดยภาพรวมอยู่ในระดับสูงอย่างชัดเจน ปัจจัยดังกล่าวมีบทบาทสำคัญต่อการพัฒนาผู้ต้องขัง ผู้ต้องขังที่มีแรงจูงใจและความพึงพอใจในการพัฒนาตนเอง มีแนวโน้มเข้าร่วมกิจกรรมอย่างสม่ำเสมอและเกิดการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ ความเพียรพยายามและความอดทนช่วยให้ผู้ต้องขังสามารถปรับเปลี่ยนพฤติกรรมและมีวินัยในตนเอง ความเอาใจใส่และสมาธิส่งเสริมความมั่นคงทางอารมณ์และการควบคุมตนเอง ขณะที่ความสามารถในการคิดวิเคราะห์และไตร่ตรองช่วยให้ผู้ต้องขังเรียนรู้จาก

ประสบการณ์ที่ผ่านมาและปรับปรุงตนเองอย่างต่อเนื่อง ปัจจัยเหล่านี้ส่งผลให้คุณภาพชีวิตของผู้ต้องขังทั้งด้านร่างกาย จิตใจ และสังคมมีแนวโน้มดีขึ้น และเอื้อต่อการเตรียมความพร้อมในการกลับคืนสู่สังคมอย่างยั่งยืน ซึ่งไม่สอดคล้องกับงานวิจัยของ พระมหาอุทัย กตคุโณ (ประดิษฐ์ศร) ได้ทำการวิจัยเรื่อง การพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุโดยใช้หลักวิถีพุทธ ในเขตเทศบาลเมืองสุพรรณบุรี จังหวัดสุพรรณบุรี ผลการวิจัยพบว่า 1. การพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุโดยใช้หลักวิถีพุทธในเขตเทศบาลเมืองสุพรรณบุรี จังหวัดสุพรรณบุรี พบว่า ผู้สูงอายุมีการพัฒนาคุณภาพชีวิตโดยใช้หลักวิถีพุทธในภาพรวมอยู่ในระดับมาก และไม่สอดคล้องกับงานวิจัยของ วราพร องคะลอย ได้วิจัยเรื่อง การบูรณาการหลักพุทธธรรมเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้ต้องขังในเรือนจำจังหวัดนนทบุรี ผลการวิจัยพบว่า 1. การพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้ต้องขังในเรือนจำ โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก

3. การบูรณาการหลักอิทธิบาท 4 เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้ต้องขังเรือนจำกลางขอนแก่น โดยภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่า หลักอิทธิบาท 4 โดยหลัก ฉันทะ ช่วยให้ผู้ต้องขังมีความรักและความพึงพอใจต่อการพัฒนาตนเอง วิริยะส่งเสริมความเพียรและความอดทนในการปรับพฤติกรรม ส่วน วิริยะ ให้ผู้ต้องขังมีความมุ่งมั่นในการพัฒนาทักษะชีวิต การศึกษาและอาชีพ ส่งผลให้ผู้ต้องขังมีวินัยและความรับผิดชอบต่อการปรับตัว ขณะที่ด้านจิตตะ ส่งเสริมให้ผู้ต้องขังมีสมาธิ ความตั้งใจ และเอาใจใส่ต่อกิจกรรมต่าง ๆ ทำให้สามารถควบคุมอารมณ์และปรับตัวต่อสภาพแวดล้อมได้ดี สุดท้าย วิมังสา ช่วยให้ผู้ต้องขังมีทักษะการคิดวิเคราะห์และทบทวนตนเอง สามารถประเมินความก้าวหน้าและปรับปรุงตนเองได้อย่างต่อเนื่อง ซึ่งไม่สอดคล้องกับงานวิจัยของ อิสรีย์ วรกุลชัยศรี ได้ทำการวิจัยเรื่อง การมีส่วนร่วมทางการเมืองในการเลือกตั้งทั่วไปของประชาชนกลุ่มชาติพันธุ์ อำเภอฝาง จังหวัดเชียงใหม่ ผลการวิจัยพบว่า การมีส่วนร่วมทางการเมืองในการเลือกตั้งทั่วไปของประชาชนกลุ่มชาติพันธุ์ อำเภอฝาง จังหวัดเชียงใหม่ โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก

องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

จากการวิจัยเรื่อง การบูรณาการหลักอิทธิบาท 4 เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้ต้องขังเรือนจำ

1) ระดับการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้ต้องขังเรือนจำกลางขอนแก่น โดยการประยุกต์ตามหลักอิทธิบาท 4 ด้านความพอใจ ด้านความเพียร ด้านความเอาใจใส่ ด้านความไตร่ตรอง อยู่ในระดับมากที่สุด

2) ระดับการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้ต้องขังเรือนจำกลางขอนแก่น ด้านร่างกาย ด้านจิตใจ ด้านความสัมพันธ์ทางสังคม และด้านสิ่งแวดล้อม อยู่ในระดับมากที่สุด

ปรากฏตามภาพต่อไปนี้

ภาพที่ 1.1 องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1) สนับสนุนการจัดกิจกรรมพัฒนาผู้ต้องขังอย่างต่อเนื่อง: รัฐและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรกำหนดนโยบายให้เรือนจำจัดกิจกรรมด้านการศึกษา การฝึกอาชีพ การพัฒนาจิตใจ และกิจกรรมเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมโดยยึดหลักอิทธิบาท 4 เป็นกรอบแนวทางหลัก เพื่อให้ผู้ต้องขังสามารถพัฒนาตนเองครบทุกด้านอย่างสม่ำเสมอ

2) ส่งเสริมการฝึกอบรมเจ้าหน้าที่เรือนจำ: จัดทำหลักสูตรอบรมเจ้าหน้าที่เกี่ยวกับการประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท 4 ในการดูแลและพัฒนาผู้ต้องขัง เพื่อให้เจ้าหน้าที่สามารถสนับสนุนผู้ต้องขังทั้งด้านร่างกาย จิตใจ สังคม และสติปัญญาได้อย่างมีประสิทธิภาพ

3) ส่งเสริมความร่วมมือกับภาคชุมชนและองค์กรภายนอก: นโยบายควรเปิดโอกาสให้เรือนจำร่วมมือกับองค์กรภายนอกและชุมชนในการจัดกิจกรรมหรือโครงการที่เสริมสร้างคุณภาพชีวิตและคุณธรรมของผู้ต้องขัง เพื่อเตรียมความพร้อมในการกลับคืนสู่สังคมอย่างมีคุณภาพ

ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ

1) จัดกิจกรรมที่สอดคล้องกับความสนใจและความถนัดของผู้ต้องขัง เช่น การศึกษา การฝึกอาชีพ หรือกิจกรรมเสริมทักษะชีวิตส่งเสริมให้ผู้ต้องขังตั้งเป้าหมายการพัฒนาตนเองระยะสั้นและระยะยาว เพื่อสร้างแรงจูงใจและความพึงพอใจในการเข้าร่วมกิจกรรม

2) วางแผนกิจกรรมให้มีความต่อเนื่องและมีความท้าทายที่เหมาะสม เพื่อส่งเสริมความพยายามและวินัยในการพัฒนาตนเอง ติดตามผลและให้คำปรึกษาแก่ผู้ต้องขังเพื่อเสริมสร้างความเพียรและความมุ่งมั่นในการเรียนรู้และฝึกอาชีพ

3) จัดกิจกรรมฝึกสมาธิ การทำสมาธิหรือปฏิบัติธรรม และการฝึกจิตใจให้มีสมาธิในการทำงานหรือกิจกรรมต่าง ๆ ส่งเสริมให้ผู้ต้องขังมีความเอาใจใส่ต่อการเรียนรู้และการปฏิบัติตนอย่างมีสติ ลดพฤติกรรมเสี่ยงหรือความขัดแย้งภายในเรือนจำ

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

1) ควรทำการวิจัยในเรือนจำหลายแห่งและกับกลุ่มผู้ต้องขังที่หลากหลาย และประเภทของความผิด เพื่อให้ผลการศึกษามีความทั่วไปและสะท้อนความเป็นจริงได้มากขึ้น

2) ควรติดตามผู้ต้องขังหลังการเข้าร่วมกิจกรรมตามหลักอิทธิบาท 4 เป็นระยะยาว เพื่อประเมินผลต่อคุณภาพชีวิตและพฤติกรรมหลังออกจากเรือนจำ

3) ควรนำผลการวิจัยที่ได้ไปประยุกต์ใช้ในองค์กร เรือนจำ และเครือข่ายที่เกี่ยวข้องต่อไป

เอกสารอ้างอิง

กรมราชทัณฑ์ กระทรวงยุติธรรม. (2559). *รายงานการดำเนินงานของรัฐต่อสาธารณรายปี ประจำปีงบประมาณ พุทธศักราช 2559*. โรงพิมพ์การราชทัณฑ์.

ณรงศักดิ์ ตะละภัฏ และคนอื่น ๆ. (2535). *ยุทธศาสตร์การพัฒนาคุณภาพชีวิต* (พิมพ์ครั้งที่ 2). พรสิวาการพิมพ์.

ณัฏฐวุฒิ ทรัพย์อุปถัมภ์. (2558). *ภูมิปัญญาเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิต*. มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี.

ถนอมขวัญ อยู่สุข. (2564). *การพัฒนาคุณภาพชีวิตเชิงพุทธของผู้เกษียณอายุการปฏิบัติงานจากกรมชลประทาน* [ดุษฎีนิพนธ์ปริญญาดุษฎีบัณฑิต, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย].

ธารารัตน์ วงค์เทพ. (2566). *การบูรณาการหลักไตรสิกขาเพื่อการฟื้นฟูคุณภาพชีวิตผู้ต้องขังในเรือนจำจังหวัดน่าน* [สารนิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย].

ประยุทธ สุวรรณโกตา. (2532). คุณภาพชีวิต. *วารสารพัฒนาชุมชน*, *28*(1), 26–29.

พระครูปลัดศักดิ์ มหาวีโร (โกศลสุภวัฒน์). (2566). *ศึกษาการใช้หลักอิทธิบาท 4 เพื่อเสริมสร้างทักษะการเรียนของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 โรงเรียนวัดบางเตย เขตบึงกุ่ม กรุงเทพมหานคร* [วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย].

พระบุญเพ็ง สิทธิวงษา. (2562). การใช้หลักอิทธิบาท 4 ในการบริหารจัดการท้องถิ่นของบุคลากรองค์การบริหารส่วนตำบลสีออ อำเภอกุมภวาปี จังหวัดอุดรธานี. *วารสารมหาจุฬานาครทรรศน์*, *6*(5).

พระมหาอุทัย กตคุโณ (ประดิษฐ์ศร). (2565). *การพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุโดยใช้หลักวิถีพุทธในเขตเทศบาลเมืองสุพรรณบุรี จังหวัดสุพรรณบุรี* [สารนิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย].

พระสิทธิชัย วิสุทฺโธ (หว่านผล). (ม.ป.ป.). *ปัจจัยที่ส่งผลต่อคุณภาพชีวิตการทำงานของพนักงานเทศบาลในอำเภอคิชฌกูฏ จังหวัดจันทบุรี*.

พัณณิน กิติพราภรณ์.(2531). "นานาทัศนะ : ธุรกิจเพื่อคุณภาพชีวิต .. ของใคร".วารสารเศรษฐศาสตร์และบริหารธุรกิจ. 15(1) : 12, 18, 42-61.

พัชราภรณ์ คนกล้า. (2547). *คุณภาพชีวิตในโรงเรียนของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายสังกัดกรมสามัญศึกษาจังหวัดกาฬสินธุ์* [วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยมหาสารคาม].

ภฤศ โสภณณิชกุล. (2562). *รายงานการวิจัยเรื่องแนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตตามหลักไตรสิกขาสำหรับผู้ต้องขังเรือนจำจังหวัดน่าน*. คณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

ภัทรวรรณ ทองใหญ่. (2561). *อาชญาวิทยาและทัณฑวิทยา*. สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

รุ่ง วรรณดิษฐ์. (2566). *การบูรณาการหลักพุทธธรรมเพื่อส่งเสริมการบริหารจัดการสิ่งแวดล้อมของเทศบาลตำบลม่วงเตี้ย อำเภอวิเศษชัยชาญ จังหวัดอ่างทอง* [บทความวิจัย]. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

วราพร องคะลอย. (2565). *การบูรณาการหลักพุทธธรรมเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้ต้องขังในเรือนจำจังหวัดนนทบุรี* [ดุษฎีนิพนธ์ปริญญาดุษฎีบัณฑิต, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย].

สิปปนนท์ เกตุทัต. (2538). *การพัฒนาคุณภาพชีวิต*. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สมพร อินทรพาเพียร. (2561). การปรับใช้หลักอิทธิบาท 4 ในการเรียนของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนสันป่าตองวิทยาคม จังหวัดเชียงใหม่. *วารสารวิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง*, *7*(1), 10–24. https://so04.tci-thaijo.org/index.php/NBJ/article/view/252975

อิสรีย์ วรกุลชัยศรี. (2567). การมีส่วนร่วมทางการเมืองในการเลือกตั้งทั่วไปของประชาชน กลุ่มชาติพันธุ์ อำเภอฝาง จังหวัดเชียงใหม่. *วารสารสหวิทยาการนวัตกรรมปริทรรศน์*, *7*(2), 41–53. https://so04.tci-thaijo.org/index.php/jidir/article/view/267556

UNESCO. (1981). *Indicators of environment quality and quality of life, quality of life: An orientation population education*. UNESCO.

Yamane, T. (1973). *Statistics: An introductory analysis* (3rd ed.). Aoyama Gakuin University.

Zhan, L. (1992). Quality of life: Conceptual and measurement issues. *Journal of Advanced Nursing*, *17*, 795–800.

การบูรณาการหลักสาราณียธรรมเพื่อส่งเสริมการปกครองท้องที่ในอำเภอเมืองหนองคาย จังหวัดหนองคาย

The Integration Saraniyadhamma Principles To Promote Local Governance At Mueang Nong Khai District In Nong Khai Province

พระจักรพงศ์ จรณสมฺปนฺโน(ปัญสวัสด์),[1*] สุรพล พรมกุล,[2] ชาญชัย ฮวดศรี[3]

Phra Jakrapong caraṇasampanno,[1*] Suraphon Promgun,[2] Chanchai Huadsri[3]

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) เพื่อศึกษาระดับการปกครองท้องที่ 2) เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างหลักสาราณียธรรม กับการปกครองท้องที่ 3 เพื่อนำเสนอการบูรณาการหลักสาราณียธรรมเพื่อส่งเสริมการปกครองท้องที่ การวิจัยเป็นแบบผสานวิธี ประกอบด้วยการวิจัยเชิงปริมาณ ใช้แบบสอบถามเป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลกับกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 400 คน สถิติที่ใช้ได้แก่ ค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ทดสอบสมมติฐานโดยใช้ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ของเพียร์สัน และการวิจัยเชิงคุณภาพ ใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 12 รูปหรือคน วิเคราะห์ข้อมูลโดยการวิเคราะห์เนื้อหาเชิงพรรณนา

ผลการวิจัยพบว่า

1) ระดับการปฏิบัติตามหลักธรรมสาราณียธรรม โดยรวมอยู่ในระดับมาก ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.07 เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน อยู่ในระดับมากทุกข้อ

2) ความสัมพันธ์ระหว่างหลักสาราณียธรรมกับการปกครองท้องที่ พบว่า โดยรวมมีความสัมพันธ์กันมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 (r= 0.84)

3) แนวทางการบูรณาการหลักสาราณียธรรมเพื่อส่งเสริมการปกครองท้องที่ นั้นประกอบด้วย เมตตากายกรรม เมตตาวจีกรรม และเมตตามโนกรรม ซึ่งสะท้อนถึงการแสดงออกทางกาย วาจา และใจที่มุ่งหวังประโยชน์ต่อผู้อื่น โดยการช่วยเหลือเกื้อกูล การสื่อสารอย่างสุภาพสร้างสรรค์ และการมีทัศนคติเชิงบวกต่อกัน ล้วนเป็นกลไกสำคัญในการลดความขัดแย้งและเสริมสร้างความไว้วางใจภายในชุมชน ควบคู่กับหลักสาธารณโภคีที่มุ่งเน้นการแบ่งปันทรัพยากรและผลประโยชน์อย่างเป็นธรรม

[1-3] สังกัด 1 มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น

[1-3] แปลภาษาอังกฤษ: สังกัด 1 Mahachulalongkornrajavidyalaya University Khon Kaen Campus

* Corresponding author. E-mail: beezero62@gmail.com

นอกจากนี้ สีลสามัญญตายังช่วยสร้างความเป็นระเบียบและวินัยร่วมกัน ผ่านการยึดถือกฎเกณฑ์เดียวกันอย่างเสมอภาค ขณะที่ทิฏฐิสามัญญตาเป็นการส่งเสริมความเข้าใจและมุมมองร่วมในประเด็นสำคัญของชุมชน อันนำไปสู่การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจและการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน

คำสำคัญ: บูรณาการ, หลักสารณียธรรม, ส่งเสริมการปกครองท้องที่

Abstract

The objectives of this study were: **1)** to study the level of local administration; **2)** to examine the relationship between the principles of sāraṇīyadhamma and local administration; and **3)** to propose the integration of the sāraṇīyadhamma principles to promote local administration. The research employed a mixed-methods approach, consisting of quantitative and qualitative research. The quantitative research used a questionnaire as the instrument for data collection from a sample of 400 respondents. The statistical techniques employed included frequency, percentage, mean, and standard deviation, while the hypothesis was tested using the Pearson's correlation coefficient. The qualitative research involved in-depth interviews with 12 key informants (monks and laypersons). The collected data were analyzed using descriptive content analysis.

The research findings revealed that:

1. The level of practice according to the principles of sāraṇīyadhamma, overall, was at a high level, with a mean score of 4.07. When considered by each dimension, all aspects were also found to be at a high level.

2. The relationship between the principles of sāraṇīyadhamma and local administration was found to be positively correlated overall, with statistical significance at the 0.01 level (r = 0.84).

3. The approach to integrating the principles of sāraṇīyadhamma to promote local administration consists of mettā-kāyakamma (loving-kindness in bodily action), mettā-vacīkamma (loving-kindness in speech), and mettā-manokamma (loving-kindness in thought). These reflect expressions through body, speech, and mind that aim at the well-being of others. Acts of mutual assistance, constructive and polite communication,

and maintaining positive attitudes toward one another serve as key mechanisms for reducing conflicts and strengthening trust within the community.

In addition, the principle of sādhāraṇabhogī emphasizes the fair sharing of resources and benefits. Furthermore, sīlasāmaññatā promotes order and collective discipline through adherence to common rules and standards equally among community members. Meanwhile, diṭṭhisāmaññatā encourages shared understanding and common perspectives on important community issues, leading to participatory decision-making and sustainable community development.

Keywords: Integration, Sāraṇīyadhamma Principles, Promotion of Local Administration

บทนำ

กระทรวงมหาดไทย มีหน้าที่หลักในการบำบัดทุกข์บำรุงสุขของประชาชน ซึ่งเป็นหน้าที่ที่มีขอบเขตของภารกิจกว้างขวาง กำนันผู้ใหญ่บ้านในฐานะพนักงานฝ่ายปกครองในระดับท้องที่จึงมีบทบาทหน้าที่ต้องรับผิดชอบงานของกระทรวงมหาดไทย และยังต้องรับผิดชอบงานของทุกกระทรวง ทบวง กรม ที่นำลงไปปฏิบัติในตำบล หมู่บ้าน จึงนับว่าเป็นกลไกที่สำคัญที่ทำให้งานของทางราชการบรรลุเป้าหมาย ตำแหน่งกำนัน ผู้ใหญ่บ้านเกิดขึ้นครั้งแรกในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 ได้ปฏิรูปการปกครองระดับตำบล หมู่บ้านครั้งสำคัญในปี พ.ศ.2435 (ร.ศ. 111) โดยทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้หลวงเทศาจิตวิจารณ์ (เส็ง วิริยศิริ) ไปทดลองตั้งกำนันผู้ใหญ่บ้านขึ้นที่บ้านเกาะบางปะอิน อำเภอบางปะอิน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา โดยให้ราษฎรพิจารณาเลือกผู้ใหญ่บ้าน แล้วให้ผู้ใหญ่บ้านเลือกกันเองเป็นกำนันในการปฏิบัติหน้าที่ก็กำหนดให้มีหน้าที่ในการรักษาความสงบเรียบร้อยในท้องที่ การป้องกันการโจรกรรมและผู้ร้ายและกำหนดให้มีผลประโยชน์ตอบแทนบ้าง เช่น สินลดค่านา ภาษีไม้ไผ่ ค่าเหยียบย่ำที่นาราษฎร เป็นต้น ความมุ่งหมายก็เพื่อให้บุคคลที่ราษฎรเลือกเข้ามาได้มีหน้าที่ดูแลดำเนินงานของตำบล หมู่บ้าน ให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อย เป็นหูเป็นตาให้แก่ทางราชการที่จะช่วยสอดส่องดูแลทุกข์สุขของราษฎรทั่วไป ตลอดจนช่วยเร่งรัดจัดเก็บภาษีอากรและผลประโยชน์ของแผ่นดิน ซึ่งสมควรได้จากราษฎรโดยธรรม (Department of Provincial Administration, 2010)

การปกครองท้องที่ในจังหวัดหนองคายเผชิญกับปัญหาเชิงโครงสร้างและเชิงปฏิบัติการที่หลากหลาย ซึ่งสามารถแยกออกมาได้สองประการ ดังนี้ ประการแรก ปัญหาด้านการสื่อสารและการประสานงานระหว่างหน่วยงานภาครัฐกับประชาชนยังเป็นอุปสรรคสำคัญ โดยงานวิจัยพบว่าการขาดช่องทางและกลไกที่มีประสิทธิภาพทำให้เสียงสะท้อนของชุมชนในการกำหนดแผนพัฒนาไม่สามารถ

สะท้อนออกสู่การตัดสินใจได้อย่างเต็มที่ ส่งผลต่อประสิทธิภาพในการจัดการปัญหาเชิงพื้นที่อย่างแท้จริง (Khongsanthia, C., Nakmai, C., & Jomwinya, W. 2023) ประการที่สอง แม้จะมีการศึกษาถึงบทบาทและศักยภาพขององค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) และเทศบาลในพื้นที่หนองคายในฐานะหน่วยงานที่มีอำนาจหน้าที่ในการดูแลชุมชน แต่ผลการศึกษาชี้ให้เห็นว่าด้าน ธรรมาภิบาล การบริหารจัดการ และการมีส่วนร่วมของประชาชนยังเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อประสิทธิผลการปฏิบัติหน้าที่ของหน่วยงานดังกล่าว โดยงานวิจัยหนึ่งพบว่าการบริหารจัดการที่ดี (good governance) มีผลต่อการทำงานของ อบต. อย่างมีนัยสำคัญและยังต้องการการพัฒนาเพิ่มเติมเพื่อให้เกิดศักยภาพที่เหมาะสมกับบริบทท้องถิ่น (Sritaboot, A. 2024) ผู้วิจัยมองว่าองค์การปกครองส่วนท้องที่ควรจะเอาหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนา มาประยุกต์ใช้ในการปกครอง เพื่อหาทางแก้ปัญหาของสังคมโดยทำการบูรณาการหลักสาราณียธรรม โดยการให้คำแนะนำหลักการทั่วไปบางอย่างที่จะช่วยให้สังคมนำมาใช้เพื่อมนุษยธรรมอันยิ่งใหญ่ เพื่อปรับปรุงสวัสดิภาพของประชาชนในสังคม และเพื่อแบ่งปันทรัพยากรให้เป็นไปอย่างยุติธรรมมีข้อจำกัดในการที่ระบบการเมืองจะสร้างเสริมความสุขและความไพบูลย์ให้แก่ประชาชน

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาระดับการปกครองท้องที่ ในอำเภอเมืองหนองคาย จังหวัดหนองคาย
2. เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างหลักสาราณียธรรม กับการปกครองท้องที่ ในอำเภอเมืองหนองคาย จังหวัดหนองคาย
3. เพื่อนำเสนอการบูรณาการหลักสาราณียธรรมเพื่อส่งเสริมการปกครองท้องที่ ในอำเภอเมืองหนองคาย จังหวัดหนองคาย

การทบทวนวรรณกรรม

ผู้วิจัยได้ทำการทบทวนแนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

1. หลักสารณียธรรม เป็นหลักธรรมที่ทำให้เกิดความเคารพกัน เป็นไปเพื่อสงเคราะห์ช่วยเหลือกัน เพื่อไม่ทะเลาะวิวาทโต้เถียงกัน เพื่อความพร้อมเพรียงเป็นอันเดียวกัน อันจะนำไปสู่ความสามัคคีปรองดองในการทำงาน สังคมหรือประเทศชาติเมื่อยึดหลักสาราณียธรรม คือ การแสดงออกทางกายด้วยการงดเว้นการทำร้าย ไม่ใช้ความรุนแรง ไม่เบียดเบียนสร้างความทุกข์ให้คนอื่น และเกื้อกูลช่วยเหลือซึ่งกันและกัน การกระจายผลประโยชน์อย่างเท่าเทียมกัน โดยไม่เลือกปฏิบัติ ร่วมกันปกป้องพิทักษ์คุ้มครองผลประโยชน์ของส่วนรวม การปฏิบัติตามกฎระเบียบของสังคมอย่างเคร่งครัดและเท่าเทียมกันภายใต้กฎหมาย และ ปรับความเห็นให้เสมอกัน โดยไม่ยึดความเห็นส่วนตนเป็นหลัก แต่ใจกว้างรับฟังความคิดเห็นจากทุกฝ่าย เพียงเท่านี้ก็เพียงพอต่อการขับเคลื่อนประเทศชาติหรือองค์กรทางสังคม

2. แนวคิดเกี่ยวกับการบูรณาการ การเอาหลักความสำคัญมาผสมเพิ่มเติมทำให้เกิดการประสานรวมกลมกลืนกันสอดคล้องกับความต้องการเพื่อเป้าประสงค์ที่สำคัญไปในแนวทางเดียวกันผลการดำเนินการมีความเชื่อมโยงกันเป็นหนึ่งเดียวอย่างสมบูรณ์เกิดประสิทธิภาพมากที่สุดโดยการประยุกต์ศาสตร์ตั้งแต่สองศาสตร์ หรือองค์ ความรู้เดิมที่มีอยู่มาสงเคราะห์ร่วมกันโดยดึงเอาจุดเด่นของแต่ละศาสตร์ออกกมาเพื่อสร้างองค์ ความรู้ใหม่ที่เป็นประโยชน์สอดคล้องกับสภาวการณ์ หรือในแง่ของกระบวนการทำงาน คือการทำงานร่วมกันของหน่วยงานองค์กรต่างๆ โดยเป้าหมายร่วมกันเพื่อให้ได้วิธีการใหม่ในการปฏิบัติงาน และปฏิบัติได้อย่างมีประสิทธิภาพ

3. แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการปกครองท้องที่ มีบทบาทสำคัญในระบบการปกครองของไทย โดยมีรากฐานมาจากพระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ พุทธศักราช 2457 ซึ่งใช้บังคับมาจนถึงปัจจุบัน อำนาจหน้าที่ครอบคลุม 4 ด้านหลัก ได้แก่ การปกครองและรักษาความสงบเรียบร้อย การดำเนินการด้านคดีอาญา งานทะเบียนสำมะโนครัว และการพัฒนาท้องถิ่น ในด้านความสงบเรียบร้อย ผู้ใหญ่บ้านมีหน้าที่ดูแลทุกข์สุขของราษฎร ควบคุมให้ปฏิบัติตามกฎหมาย

4. แนวคิดเกี่ยวกับผู้นำ บุคคลที่มีความสามารถในการชี้นำ กำหนดทิศทาง และสร้างแรงจูงใจให้สมาชิกในองค์กรหรือชุมชนร่วมมือกันปฏิบัติงานเพื่อบรรลุเป้าหมายที่กำหนดไว้ ผู้นำต้องมีวิสัยทัศน์ ความรับผิดชอบ และความสามารถในการตัดสินใจอย่างเหมาะสมกับสถานการณ์ อีกทั้งยังต้องสามารถประสานความร่วมมือและพัฒนาศักยภาพของผู้ตามให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด

กรอบแนวคิดการวิจัย

จากการทบทวนแนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ผู้วิจัยกำหนดกรอบแนวคิดการวิจัย ประกอบด้วยตัวแปรอิสระ และตัวแปรตาม ดังนี้

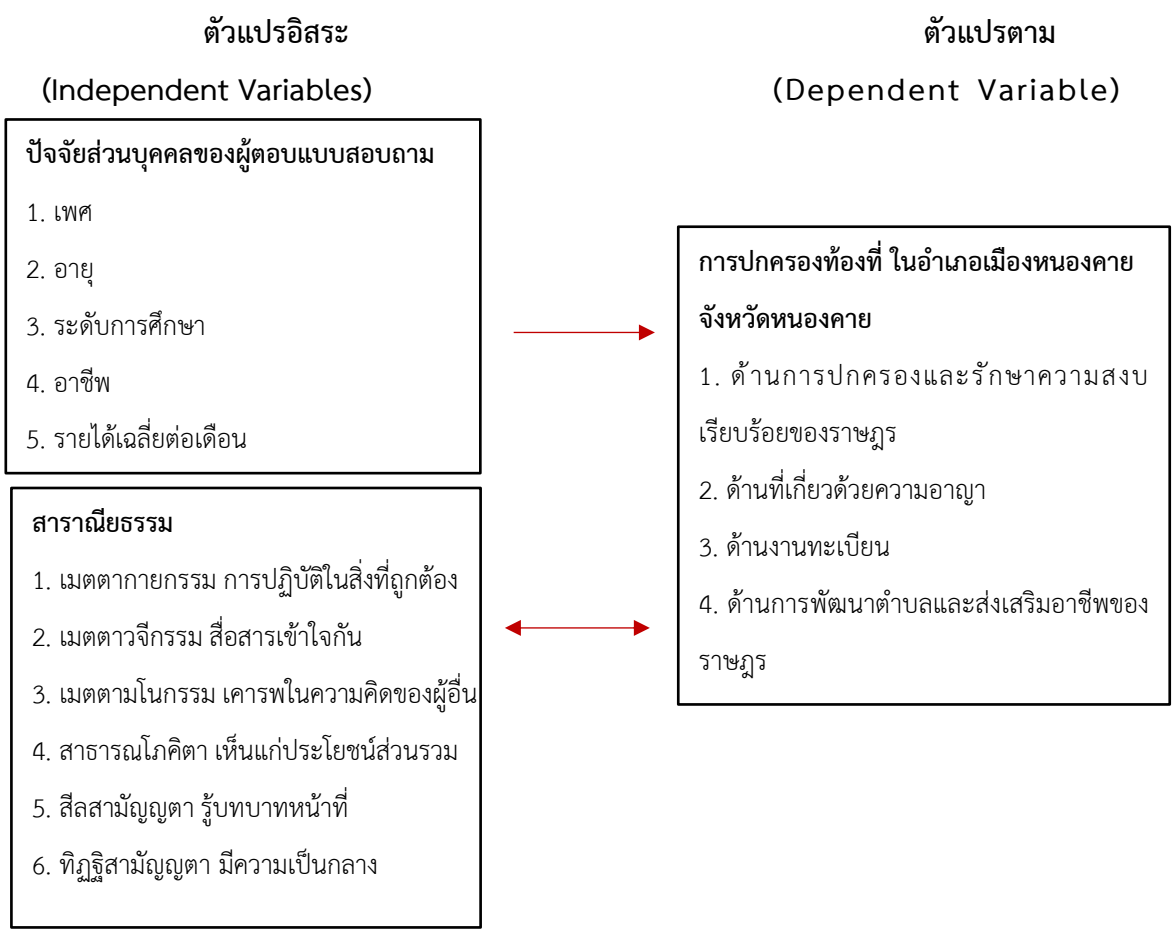

ภาพที่ 1.1 แสดงกรอบแนวความคิดในการวิจัย

ระเบียบวิธีวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง “การบูรณาการหลักสารณียธรรมเพื่อส่งเสริมการปกครองท้องที่อำเภอเมืองหนองคาย จังหวัดหนองคาย” ใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสานวิธี (Mixed Methods Research) ซึ่งเป็นการบูรณาการระหว่างการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) และการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ครอบคลุมและมีความลึกซึ้ง

การวิจัยเชิงปริมาณ ดำเนินการผ่านวิธีวิจัยเชิงสำรวจ (Survey Research) โดยใช้แบบสอบถาม (Questionnaire) เพื่อศึกษาระดับการบูรณาการหลักสารณียธรรมเพื่อส่งเสริมการปกครองท้องที่อำเภอเมืองหนองคาย จังหวัดหนองคาย ประชากร (Population) จำนวนทั้งสิ้น 84,006

คน (สำนักบริหารการทะเบียนกรมการปกครอง 2568) คำนวณขนาดตัวอย่างที่เหมาะสมสำหรับการวิจัยครั้งนี้ใช้ สูตรของทาโร่ ยามาเน่ (Taro Yamane, 1967) ได้กลุ่มตัวอย่างจำนวน 400 คน การวิเคราะห์ข้อมูล ดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสอบถาม โดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปเพื่อการวิจัยทางสังคมศาสตร์โดยใช้สถิติ ดังนี้ 1. สถิติพรรณนา (Descriptive Statistics) สำหรับอธิบายลักษณะทั่วไปของกลุ่มตัวอย่าง และพรรณนาระดับการบูรณาการหลักสารณียธรรมเพื่อส่งเสริมการปกครองท้องที่อำเภอเมืองหนองคาย จังหวัดหนองคาย โดยใช้สถิติในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ค่าความถี่ (Frequency) ค่าร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ย (Mean) และค่า เบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) ในการวิเคราะห์ข้อมูล 2. สถิติเชิงอนุมาน (Inferential Statistics) ผู้วิจัยศึกษาหลักสาราณียธรรมธรรมที่มีความสัมพันธ์กับการปกครองท้องที่ในอำเภอเมืองหนองคาย จังหวัดหนองคาย โดยการใช้ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ของเพียร์สัน (Pearson's Product Moment Correlation)

การวิจัยเชิงคุณภาพใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) เพื่อทำความเข้าใจแนวทางการบูรณาการหลักสารณียธรรมเพื่อส่งเสริมการปกครองท้องที่อำเภอเมืองหนองคาย จังหวัดหนองคาย กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) ในการสัมภาษณ์ จำนวน 12 คน ได้แก่ นักวิชาการหรือผู้ปฏิบัติงานด้านพระพุทธศาสนา 3 รูป/คน นักวิชาการหรือผู้ปฏิบัติงานด้านรัฐศาสตร์ 3 คน ผู้ปฏิบัติงานด้านการปกครองส่วนท้องถิ่น 3 คน ผู้ปฏิบัติงานด้านการปกครองส่วนท้องที่ 3 คน การวิเคราะห์ข้อมูลแบบสัมภาษณ์ วิเคราะห์โดยใช้เทคนิคการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis Technique) ประกอบบริบท และประมวลผลเข้าด้วยกันรวมทั้งใช้แนวคิดจากเอกสารและผลวิจัยที่เกี่ยวข้องมาสนับสนุนในการวิเคราะห์เพื่อให้เห็นภาพรวม

ผลการวิจัย

1.ระดับการปกครองท้องที่ ในอำเภอเมืองหนองคาย จังหวัดหนองคาย

ระดับการปฏิบัติตามหลักธรรมสาราณียธรรม โดยรวมอยู่ในระดับมาก ($\overline{X}$ = 4.07)

เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า ข้อ 5 สีลสามัญญตา รู้บทบาทหน้าที่ มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ($\overline{X}$ = 4.11) รองลงมา คือ ข้อ 6 ทิฏฐิสามัญญตา มีความเป็นกลาง ($\overline{X}$ = 4.09) ข้อ 3 เมตตามโนกรรม เคารพในความคิดผู้อื่น ($\overline{X}$ = 4.08) ข้อ 2 เมตตาวจีกรรม สื่อสารเข้าใจกัน ($\overline{X}$ = 4.08) ข้อ 4 สาธารณโภคี เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม ($\overline{X}$ = 4.06) ข้อ 1 เมตตากายกรรม การปฏิบัติในสิ่งที่ถูกต้อง ($\overline{X}$ = 4.01) ตามลำดับ

ระดับการปกครองส่วนท้องที่ โดยรวมอยู่ในระดับมาก ($\overline{X}$ = 4.16) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ข้อ 3 ด้านงานทะเบียน ($\overline{X}$ = 4.17) มีค่าเฉลี่ยสูงสุด รองลงมา คือ ข้อ 4 ด้านการพัฒนาตำบล

และส่งเสริมอาชีพของราษฎร ($\overline{X}$ = 4.17) ข้อ 2 ด้านที่เกี่ยวด้วยความอาญา ($\overline{X}$ = 4.16) และข้อ 1 ด้านการปกครองและรักษาความสงบเรียบร้อยของราษฎร ($\overline{X}$ = 4.15) ตามลำดับ

2. ความสัมพันธ์ระหว่างหลักสาราณียธรรม กับการปกครองท้องที่ ในอำเภอเมืองหนองคาย จังหวัดหนองคาย

การวิจัยเพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างหลักสาราณียธรรม กับการปกครองท้องที่ ในอำเภอเมืองหนองคาย จังหวัดหนองคาย ด้วยการหาค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์เพียร์สัน (Pearson's Product Moment Correlation Coefficient)

ตารางที่ 1 ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ (r) ระหว่างตัวแปรอิสระกับการมีส่วนร่วมในการปกครองท้องที่ ในอำเภอเมืองหนองคาย จังหวัดหนองคาย

(n = 197)

ตัวแปรอิสระ	จำนวน	ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ (r)	P-value
หลักสารณียธรรม	400	0.84	0.00**
เมตตากายกรรม	400	0.73	0.00**
เมตตาวจีกรรม	400	0.75	0.00**
เมตตามโนกรรม	400	0.75	0.00**
สาธารณโภคี	400	0.76	0.00**
สีลสามัญญตา	400	0.78	0.00**
ทิฏฐิสามัญญตา	400	0.79	0.00**

** หมายถึง ระดับนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01

จากตารางที่ 4.14 พบว่า หลักสาราณียธรรม มีความสัมพันธ์กับการส่งเสริมการปกครองส่วนท้องที่ อำเภอเมืองหนองคาย จังหวัดหนองคาย อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 โดยมีความสัมพันธ์เชิงบวก ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ (r) เท่ากับ 0.84

3. แนวทางการบูรณาการหลักสาราณียธรรมเพื่อส่งเสริมการปกครองท้องที่ ในอำเภอเมืองหนองคาย จังหวัดหนองคาย สรุปได้ดังนี้

1.เมตตากายกรรม แสดงออกซึ่งความปรารถนาดีต่อผู้อื่นผ่านการกระทำและพฤติกรรมที่เป็นรูปธรรม โดยมุ่งหวังให้ผู้อื่นพ้นจากความทุกข์ ได้รับความปลอดภัย และมีความเป็นอยู่ที่ดี การแสดงเมตตาทางกายมิได้จำกัดอยู่เพียงการช่วยเหลือในยามคับขันเท่านั้น แต่ครอบคลุมถึงการงดเว้นการกระทำที่ก่อให้เกิดอันตรายหรือความเดือดร้อนแก่ผู้อื่น ตลอดจนการปฏิบัติตนด้วยความสุภาพอ่อนโยน และเคารพในศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ เมตตาทางกายยังสะท้อนถึงการเสียสละแรงกายเพื่อประโยชน์ของบุคคลและสังคม เช่น การดูแลผู้ที่อ่อนแอหรือด้อยโอกาส การปกป้องผู้อื่นจากอันตราย และการเข้าร่วมกิจกรรมสาธารณประโยชน์โดยไม่หวังสิ่งตอบแทน การกระทำดังกล่าวแสดงถึงจิตใจที่มีความรับผิดชอบต่อสังคมและเห็นคุณค่าของการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ เมตตาทางกายจึงเป็นพื้นฐานสำคัญในการสร้างความสามัคคี ความไว้วางใจ และความสงบสุขในสังคม

2.เมตตาวจีกรรม แสดงออกซึ่งความปรารถนาดีต่อผู้อื่นผ่านการใช้ถ้อยคำและการสื่อสารที่สุภาพ จริงใจ และมีสติ โดยมุ่งหวังให้ผู้ฟังเกิดความสบายใจ ความเข้าใจ และประโยชน์ในการดำเนินชีวิต การใช้วาจาที่เปี่ยมด้วยเมตตาไม่เพียงเป็นการกล่าวถ้อยคำที่ไพเราะเท่านั้น แต่ยังรวมถึงการงดเว้นการใช้วาจาที่ก่อให้เกิดความเสียหายทางจิตใจ เช่น การดูหมิ่น ใส่ร้าย นินทา หรือกล่าวคำรุนแรงซึ่งอาจทำลายความสัมพันธ์และความสามัคคีในสังคม เมตตาทางวาจายังสะท้อนถึงการสื่อสารด้วยเจตนาบริสุทธิ์ มีความสุจริตและเป็นธรรม พร้อมทั้งรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่นด้วยความเข้าใจและเคารพศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ การกล่าวคำแนะนำ ตักเตือน หรือวิพากษ์วิจารณ์ จึงควรกระทำด้วยถ้อยคำที่สุภาพและสร้างสรรค์ เพื่อให้ผู้ฟังสามารถยอมรับและนำไปปรับปรุงตนเองได้โดยไม่เกิดความขัดแย้ง เมตตาทางวาจาจึงเป็นคุณธรรมสำคัญที่ช่วยเสริมสร้างกำลังใจ ความไว้วางใจ และความสามัคคีอันเป็นพื้นฐานของการอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุขและยั่งยืนในสังคม

3.เมตตามโนกรรม สภาวะทางจิตใจที่ประกอบด้วยความปรารถนาดี ความเห็นอกเห็นใจ และความเข้าใจต่อผู้อื่น โดยปราศจากความคิดร้าย ความอาฆาตพยาบาท หรืออคติ การมีเมตตาทางใจเป็นรากฐานสำคัญของการแสดงออกทางกายและวาจา เนื่องจากความคิดและเจตนาภายในเป็นตัวกำหนดทิศทางของพฤติกรรมภายนอก บุคคลที่มีเมตตาทางใจย่อมสามารถควบคุมอารมณ์ของตนเอง ไม่ปล่อยให้ความโกรธ ความอิจฉา หรือความยึดมั่นถือมั่นครอบงำจิตใจ อันนำไปสู่การตัดสินใจและการปฏิบัติต่อผู้อื่นอย่างรอบคอบและเป็นธรรม เมตตาทางใจยังสะท้อนถึงการให้อภัย การยอมรับความแตกต่าง และการมองผู้อื่นด้วยความเข้าใจในบริบทและข้อจำกัดของความเป็นมนุษย์ การตั้งจิตปรารถนาให้ผู้อื่นพ้นจากความทุกข์ แม้ยังไม่สามารถช่วยเหลือได้โดยตรง ถือเป็นการปลูกฝังทัศนคติทางบวกและสร้าง

ความสงบภายในตนเอง เมตตาทางใจจึงเป็นคุณธรรมสำคัญที่ช่วยลดความขัดแย้ง เสริมสร้างความสัมพันธ์อันดี และส่งเสริมการอยู่ร่วมกันอย่างสันติและยั่งยืนในสังคม

4.สาธารณโภคี พฤติกรรมที่มุ่งคำนึงถึงผลประโยชน์ของสังคม ชุมชน หรือประเทศชาติเป็นสำคัญ มากกว่าการแสวงหาผลประโยชน์ส่วนตน บุคคลที่เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมย่อมพร้อมเสียสละเวลา แรงกาย และทรัพยากร เพื่อให้เกิดประโยชน์แก่คนหมู่มาก รวมถึงการปฏิบัติหน้าที่ของตนด้วยความรับผิดชอบ ซื่อสัตย์ และเคารพกฎหมาย กฎระเบียบ ตลอดจนกติกาทางสังคม อันเป็นพื้นฐานของความเป็นระเบียบเรียบร้อยและความยุติธรรม การเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมยังสะท้อนถึงการตัดสินใจและการกระทำที่พิจารณาผลกระทบต่อส่วนรวมเป็นหลัก การไม่เอาเปรียบหรือเบียดเบียนผู้อื่น การใช้ทรัพยากรสาธารณะอย่างรู้คุณค่า และการมีส่วนร่วมในกิจกรรมสาธารณประโยชน์ ล้วนเป็นการส่งเสริมความสามัคคีและความเข้มแข็งของสังคม การยึดถือความถูกต้องและความเป็นธรรม รวมทั้งการพัฒนาตนเองเพื่อประโยชน์ของส่วนรวม จึงเป็นองค์ประกอบสำคัญที่ช่วยให้สังคมสามารถอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข มั่นคง และยั่งยืน

5.สีลสามัญญตา ความเข้าใจและความตระหนักในสถานะ หน้าที่ ความรับผิดชอบ และขอบเขตอำนาจของตนเองในครอบครัว สังคม องค์กร หรือประเทศชาติ บุคคลที่รู้บทบาทหน้าที่ย่อมสามารถปฏิบัติตนได้อย่างเหมาะสมกับกาลเทศะ เคารพกฎ ระเบียบ และข้อบังคับที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนไม่ก้าวก่ายหน้าที่หรือสิทธิของผู้อื่น อันเป็นพื้นฐานสำคัญของการอยู่ร่วมกันอย่างเป็นระเบียบและสงบสุข การรู้บทบาทหน้ายังสะท้อนถึงความรับผิดชอบต่อหน้าที่ที่ได้รับมอบหมาย การยอมรับผลจากการกระทำของตนเอง และการพัฒนาความรู้ความสามารถให้สอดคล้องกับบทบาทที่ปฏิบัติอยู่ เมื่อแต่ละบุคคลสามารถปฏิบัติหน้าที่ของตนได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสานงานร่วมกับผู้อื่นอย่างเหมาะสม ย่อมส่งผลให้การดำเนินงานของสังคมหรือองค์กรเป็นไปอย่างราบรื่นและบรรลุเป้าหมายร่วมกัน ดังนั้นการรู้บทบาทหน้าที่จึงเป็นคุณลักษณะสำคัญที่ช่วยเสริมสร้างความมีวินัย ความสามัคคี และความมั่นคงยั่งยืนของสังคมโดยรวม

6.ทิฏฐิสามัญญตา คุณลักษณะสำคัญที่สะท้อนถึงความยุติธรรม ความโปร่งใส และความน่าเชื่อถือของบุคคล โดยเฉพาะผู้ที่มีบทบาทหน้าที่ในการตัดสินใจหรือบริหารจัดการสาธารณะ ความเป็นกลางหมายถึงการไม่ลำเอียงหรือเข้าข้างฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง การพิจารณาปัญหาอย่างรอบด้านบนพื้นฐานของข้อเท็จจริงและเหตุผล มากกว่าความรู้สึก อคติ หรือผลประโยชน์ส่วนตน บุคคลที่มีความเป็นกลางสามารถควบคุมอารมณ์และแยกเรื่องส่วนตัวออกจากหน้าที่ได้อย่างเหมาะสม ความเป็นกลางยังเกี่ยวข้องกับการให้โอกาสและรับฟังความคิดเห็นจากทุกฝ่ายอย่างเท่าเทียม การเคารพความแตกต่างทางความคิด ความเชื่อ และค่านิยม รวมถึงการหลีกเลี่ยงสถานการณ์ที่ก่อให้เกิดผลประโยชน์ทับซ้อน

อันอาจส่งผลกระทบต่อความยุติธรรมในการตัดสินใจ ทั้งนี้ ความเป็นกลางมิได้หมายถึงการเพิกเฉยต่อความไม่ถูกต้อง แต่เป็นการยืนหยัดในหลักการที่ถูกต้องตามกฎหมายและจริยธรรม

อภิปรายผลการวิจัย

1. ระดับการปฏิบัติตามหลักสาราณียธรรมเพื่อส่งเสริมการปกครองส่วนท้องที่ ในอำเภอเมืองหนองคาย จังหวัดหนองคาย

จากการวิจัยพบว่า ระดับการปฏิบัติตามหลักหลักสาราณียธรรมเพื่อส่งเสริมการปกครองส่วนท้องที่ ในอำเภอเมืองหนองคาย จังหวัดหนองคาย โดยภาพรวม อยู่ในระดับมาก ทั้งนี้อาจเป็นเพราะหลักสาราณียธรรม 6 สามารถบูรณาการใช้กับการปกครองท้องที่ได้อย่างสอดคล้องกับแนวคิดรัฐศาสตร์สมัยใหม่ โดยทำหน้าที่เป็นกรอบคุณธรรมและจริยธรรมในการบริหารงาน ช่วยเสริมสร้างความไว้วางใจระหว่างรัฐกับประชาชน เพิ่มประสิทธิภาพในการจัดการทรัพยากร และส่งเสริมความสามัคคีในชุมชน การบูรณาการหลักธรรมดังกล่าวเข้ากับการปกครองท้องที่จึงเป็นแนวทางที่ช่วยยกระดับคุณภาพการบริหารและนำไปสู่การพัฒนาท้องถิ่นอย่างยั่งยืนในระยะยาว ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ พระครูอุปกิตปริยัติโสภณ (สุข สุมงฺคโล), 2566 ได้วิจัยเรื่อง “พุทธธรรมาภิบาลเพื่อส่งเสริมการปกครองท้องที่ในจังหวัดอุทัยธานี” ผลการวิจัยพบว่า การประยุกต์หลักพุทธธรรมาภิบาลเพื่อส่งเสริมการปกครองท้องที่ในจังหวัดอุทัยธานี โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก

2. ความสัมพันธ์ระหว่างหลักสาราณียธรรมกับการปกครองท้องที่ ในอำเภอเมืองหนองคาย จังหวัดหนองคาย

ผลการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างหลักสาราณียธรรมกับการปกครองท้องที่ ในอำเภอเมืองหนองคาย จังหวัดหนองคาย พบว่า หลักสาราณียธรรม มีความสัมพันธ์กับการส่งเสริมการปกครองส่วนท้องที่ อำเภอเมืองหนองคาย จังหวัดหนองคาย อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 โดยมีความสัมพันธ์เชิงบวก กล่าวได้ว่าผู้นำท้องที่ปฏิบัติตนด้วยความสุจริตและเมตตาธรรม ซึ่งจะช่วยลดช่องว่างและสร้างความสัมพันธ์อันดีกับประชาชน เมื่อผู้นำท้องที่มีคุณธรรมเป็นฐาน การบริหารจัดการจะดำเนินไปตามครรลองของธรรมาภิบาล ที่มุ่งเน้นความโปร่งใสและไร้ซึ่งการทุจริตคดโกง สิ่งสำคัญคือการเปิดพื้นที่ให้ประชาชนได้เข้ามามีบทบาทในทุกขั้นตอนของการปกครอง ตั้งแต่การเสนอแนะไปจนถึงการตรวจสอบ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ พระครูสุวรรณธรรมาภิมณฑ์ (สมชาย เจริญผา), 2564 ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การประยุกต์ใช้หลักสาราณียธรรมเพื่อส่งเสริมความสมานฉันท์ในการบริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นอำเภอเมือง จังหวัดสุพรรณบุรีผลการวิจัยพบว่า ความสัมพันธ์ระหว่างหลักสาราณียธรรม 6 กับการส่งเสริมความสมานฉันท์การบริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น อำเภอเมือง จังหวัดสุพรรณบุรี พบว่า โดยรวมมีความสัมพันธ์ทางบวก

3. การบูรณาการหลักสาราณียธรรมเพื่อส่งเสริมการปกครองส่วนท้องที่ ในอำเภอเมืองหนองคาย จังหวัดหนองคาย

จากผลการศึกษาพบว่า การบูรณาการหลักสาราณียธรรมเพื่อส่งเสริมการปกครองท้องที่ ในอำเภอเมืองหนองคาย จังหวัดหนองคาย นั้นประกอบด้วย เมตตากายกรรม เมตตาวจีกรรม และเมตตามโนกรรม ซึ่งสะท้อนถึงการแสดงออกทางกาย วาจา และใจที่มุ่งหวังประโยชน์ต่อผู้อื่น โดยการช่วยเหลือเกื้อกูล การสื่อสารอย่างสุภาพสร้างสรรค์ และการมีทัศนคติเชิงบวกต่อกัน ล้วนเป็นกลไกสำคัญในการลดความขัดแย้งและเสริมสร้างความไว้วางใจภายในชุมชน ควบคู่กับหลักสาธารณโภคีที่มุ่งเน้นการแบ่งปันทรัพยากรและผลประโยชน์อย่างเป็นธรรม เพื่อให้สมาชิกทุกคนรู้สึกถึงความเท่าเทียมและความเป็นเจ้าของร่วมกัน นอกจากนี้ สีลสามัญญตายังช่วยสร้างความเป็นระเบียบและวินัยร่วมกัน ผ่านการยึดถือกฎเกณฑ์เดียวกันอย่างเสมอภาค ขณะที่ทิฏฐิสามัญญตาเป็นการส่งเสริมความเข้าใจและมุมมองร่วมในประเด็นสำคัญของชุมชน อันนำไปสู่การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจและการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน

องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย การบูรณาการหลักสาราณียธรรมเพื่อส่งเสริมการปกครองส่วนท้องที่ ในอำเภอเมืองหนองคาย จังหวัดหนองคาย

การบูรณาการหลักสาราณียธรรมเพื่อส่งเสริมการปกครองส่วนท้องที่ ในอำเภอเมืองหนองคาย จังหวัดหนองคาย ได้แก่ หลักสาราณียธรรม 6 เป็นหลักธรรมที่ส่งเสริมความสามัคคีและความร่วมมือในสังคม ซึ่งสามารถนำมาประยุกต์ใช้กับการปกครองท้องที่เพื่อพัฒนาการบริหารงานให้เกิดประสิทธิภาพและความยั่งยืน โดยเน้นทั้งมิติของเมตตาธรรมและธรรมาภิบาล กล่าวคือ ในด้านเมตตาธรรมประกอบด้วยการปฏิบัติต่อประชาชนด้วยความปรารถนาดี การสื่อสารที่สร้างสรรค์ และการมีเจตนาบริสุทธิ์ในการปฏิบัติหน้าที่ ขณะที่ด้านธรรมาภิบาลมุ่งให้ผู้บริหารยึดประโยชน์ส่วนรวม ความโปร่งใส การเคารพกฎหมาย และการมีทัศนคติที่เป็นกลางในการตัดสินใจ ดังนั้น การบูรณาการหลักสาราณียธรรมจึงเป็นแนวทางสำคัญในการเสริมสร้างความไว้วางใจ ความเป็นธรรม และความสามัคคีในกระบวนการปกครองท้องที่

ภาพที่ 1.2 องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

สรุป

แนวทางการบูรณาการหลักพรหมวิหารธรรมในชุมชนบ้านพักโรงเรียนนายสิบทหารบก คือการนำหลักเมตตา หลักกรุณา หลักมุทิตา และหลักอุเบกขาไปใช้ในการอยู่ร่วมกันอย่างเป็นระบบ ด้วยการส่งเสริมความปรารถนาดีต่อกัน การดูแลกันทั้งในระดับบุคคลและระดับนโยบาย การพัฒนาระบบช่วยเหลือผู้เดือดร้อนอย่างเป็นรูปธรรม การส่งเสริมการยินดีต่อความสำเร็จผู้อื่น ผ่านกิจกรรมชื่นชมร่วม ระบบเชิดชูเกียรติ และการพัฒนากระบวนการตัดสินใจที่เป็นกลาง โปร่งใส และบังคับใช้กฎอย่างเท่าเทียม

ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัย ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

ข้อเสนอแนะในเชิงนโยบาย

1. การบูรณาการหลักสาราณียธรรมเพื่อส่งเสริมการปกครองท้องที่ ในอำเภอเมืองหนองคาย จังหวัดหนองคาย พบว่า หลักสาราณียธรรม ด้านเมตตากายกรรม มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด ดังนั้น ผู้ปกครองในท้องที่ควรกำหนดให้เมตตากายกรรมเป็นหลักการสำคัญในการบริหารและการให้บริการสาธารณะ โดยส่งเสริมให้ผู้ปกครองท้องที่แสดงออกถึงความเมตตาผ่านการปฏิบัติหน้าที่อย่างใกล้ชิดกับประชาชน

2.ระดับการปกครองท้องที่ในอำเภอเมืองหนองคาย จังหวัดหนองคาย พบว่า ด้านรักษาความสงบเรียบร้อยของราษฎร มีค่าเฉลี่ยน้องที่สุด ดังนั้น ผู้ปกครองในท้องที่มีความรับผิดชอบต่อประชาชน เปิดกว้างต่อการมีส่วนร่วม รับฟังความคิดเห็นที่หลากหลาย และคำนึงถึงประโยชน์ส่วนรวมเป็นสำคัญ

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรทำการวิจัยเชิงคุณภาพเพื่อเจาะลึกถึงสาเหตุและปัจจัยที่ทำให้การปกครองท้องที่ในระดับอำเภอที่มีระดับต่ำ เพื่อนำไปสู่การเสนอแนวทางการปฏิรูปการปกครองท้องที่ให้ยึดโยงกับประชาชนอย่างแท้จริง

2. ควรทำการศึกษาเปรียบเทียบการบูรณาการหลักสาราณียธรรมกับการปกครองท้องที่ในบริบทพื้นที่อื่นที่มีความแตกต่างกัน เช่น เปรียบเทียบระหว่างการปกครองท้องที่ในชุมชนเมืองกับการปกครองท้องที่ในชุมชนชนบท เพื่อดูว่าหลักธรรมมีบทบาทแตกต่างกันอย่างไร

3 .ควรมีการวิจัยและพัฒนารูปแบบกิจกรรม ในการนำหลักสาราณียธรรมไปใช้ในกระบวนการประชาคมหมู่บ้าน เพื่อประเมินผลสัมฤทธิ์ในการร่วมมือกันของประชาชนชนกับภาครัฐในพื้นที่จริง

เอกสารอ้างอิง

พระครูสุวรรณธรรมาภิมณฑ์ (สมชาย เจริญผา). (2564). “การประยุกต์ใช้หลักสาราณียธรรมเพื่อส่งเสริมความสมานฉันท์ในการบริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นอำเภอเมือง จังหวัดสุพรรณบุรี”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์, บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระครูอุปกิตปริยัติโสภณ (สุข สุมงฺคโล). (2566). “พุทธธรรมาภิบาลเพื่อส่งเสริมการปกครองท้องที่ในจังหวัดอุทัยธานี” , ดุษฎีนิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐศาสตร์, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

สำนักบริหารการทะเบียนกรมการปกครอง, ระบบสารสนเทศเพื่อการบริหาร สถิติประชากรรายจังหวัด , ออนไลน์ แหล่งที่มา https://stat.bora.dopa.go.th/StatMIS

Department of Provincial Administration, Ministry of Interior, Thai Available. Number and Percentag Population From Registration Record by Age Group 2010: 39 -41

Khongsanthia, C., Nakmai, C., & Jomwinya, W. (2023). Integration of local community network to create the proposal for the strategic development of Sang Khom District, Nong Khai Province. Journal of Social Science and Cultural, 7(7), 79–93.

Sritaboot, A. (2024). Organizational management and good governance affecting effectiveness of Subdistrict Administrative Organizations in Nong Khai Province. Journal for Developing the Social and Community, 11(1), 667–682.

Taro Yamane, Elementary sampling theory, (New Jersey: Prentice-Hall, Inc, 1967), p.398.

การบูรณาการหลักพรหมวิหารธรรมเพื่อการส่งเสริมคุณลักษณะนักการเมืองท้องถิ่นที่พึงประสงค์ของประชาชนในอำเภอกระนวน จังหวัดขอนแก่น

Integrating The Principles Of The Brahmavihara Dhamma To Promote The Desirable Characteristics Of Local Politicians Of The People At Kranuan District In Khon Kaen Province

พระมหาธีรวัตร สิริปญฺโญ (หน่อสีดา) [1,*], สุรพล พรมกุล [2] และ สุธิพงษ์ สวัสดิ์ทา [3]
Phramaha Teerawat Siripañño (hnoseeda)[1,*], Suraphon Promgun [2] and Sutipong Sawattha [3]

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาระดับคุณลักษณะนักการเมืองท้องถิ่นที่พึงประสงค์ 2) ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างหลักพรหมวิหารธรรมกับคุณลักษณะนักการเมืองท้องถิ่นที่พึงประสงค์ และ 3) นำเสนอแนวทางการบูรณาการหลักพรหมวิหารธรรมเพื่อส่งเสริมคุณลักษณะนักการเมืองท้องถิ่นที่พึงประสงค์ การวิจัยเป็นแบบผสานวิธี ประกอบด้วยการวิจัยเชิงปริมาณใช้แบบสอบถามเป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลกับกลุ่มตัวอย่าง 397 คน สถิติที่ใช้ได้แก่ ค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ทดสอบสมมติฐานโดยใช้ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ของเพียร์สัน และการวิจัยเชิงคุณภาพ ใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 12 รูปหรือคน วิเคราะห์ข้อมูลโดยการวิเคราะห์เนื้อหาเชิงพรรณนา

ผลการวิจัยพบว่า

1) ระดับการปฏิบัติหลักพรหมวิหารธรรมเพื่อส่งเสริมคุณลักษณะนักการเมืองท้องถิ่นที่พึงประสงค์ โดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.65 เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน ได้แก่ ด้านเมตตา ด้านกรุณา ด้านมุทิตา และด้านอุเบกขา อยู่ในระดับมากที่สุด

2) ความสัมพันธ์ระหว่างหลักพรหมวิหารธรรมกับคุณลักษณะนักการเมืองท้องถิ่นที่พึงประสงค์ พบว่า โดยภาพรวมมีความสัมพันธ์กันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 (r=0.38)

3) แนวทางการบูรณาการหลักพรหมวิหารธรรมเพื่อส่งเสริมคุณลักษณะนักการเมืองท้องถิ่นที่พึงประสงค์ โดยมุ่งส่งเสริมให้นักการเมืองท้องถิ่นพัฒนากรอบความคิดที่ตั้งอยู่บนหลักเมตตา

[1-3] มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น
[1-3] Mahachulalongkornrajavidyalaya University Khon Kaen Campus
* Corresponding author. E-mail: *teerawat7253@gmail.com*

สนับสนุนให้นักการเมืองท้องถิ่นนำหลักกรุณามาใช้เป็นแนวทางในการบริหารงาน ส่งเสริมให้นักการเมืองท้องถิ่นพัฒนาความสามารถในการทำงานร่วมกับผู้อื่นบนฐานของมุทิตา ส่งเสริมให้นักการเมืองท้องถิ่นมีความสามารถในการตัดสินใจอย่างเป็นธรรม

คำสำคัญ: การบูรณาการ, หลักพรหมวิหารธรรม, คุณลักษณะนักการเมืองท้องถิ่นที่พึงประสงค์

Abstract

This article aimed to: 1) study the level of desirable characteristics of local politicians, 2) examine the relationship between the Brahmavihāra principles and the desirable characteristics of local politicians, and 3) propose guidelines for integrating the Brahmavihāra principles to promote desirable characteristics among local politicians. The research employed a mixed-methods approach. The quantitative research used a questionnaire as a tool to collect data from a sample of 397 respondents. The statistics used included frequency, percentage, mean, and standard deviation. The hypothesis was tested using Pearson's Product Moment Correlation Coefficient. The qualitative research employed in-depth interviews with 12 key informants (monks and laypersons). Data were analyzed using descriptive content analysis.

The research findings were as follows:

1) The overall level of practicing the Brahmavihāra principles to promote desirable characteristics of local politicians was at the highest level, with a mean score of 4.65. When considering each aspect individually loving-kindness (mettā), compassion (karuṇā), sympathetic joy (muditā), and equanimity (upekkhā) all were found to be at the highest level.

2) The relationship between the Brahmavihāra principles and the desirable characteristics of local politicians was found to be statistically significant at the 0.01 level, with a positive correlation (r = 0.38).

3) The guidelines for integrating the Brahmavihāra principles to promote desirable characteristics of local politicians focus on encouraging local politicians to develop a mindset grounded in loving-kindness, supporting them to apply compassion as a guiding principle in administration, promoting their ability to work collaboratively

with others based on sympathetic joy, and fostering their capacity to make fair and impartial decisions based on equanimity.

Keywords: Integration, Brahmavihārā Principles, Desirable Characteristics of Local Politicians

บทนำ

นับแต่ประเทศไทยมีการประกาศใช้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยพุทธศักราช 2540 เป็นต้นมา เป็นผลให้มีการตราพระราชบัญญัติกำหนดแผนและขั้นตอนตอนการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พุทธศักราช 2542 นับเป็นจุดเปลี่ยนสำคัญต่อการเมืองท้องถิ่น และต่อมามีการประกาศใช้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยพุทธศักราช 2550 ก็ได้เพิ่มอำนาจให้กับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมากขึ้นเป็นลำดับ (อภิชาต สถิตนิรามัย,2555) ส่วนในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 ในหมวด 14 การปกครองของนักการเมืองส่วนท้องถิ่นจะเห็นได้ว่า จะต้องมีการจัดทำกฎหมายรองรับเกิดขึ้นเช่น กฎหมายเกี่ยวกับการกำหนดหน้าที่และอำนาจดูแลและจัดทำบริการสาธารณะและกิจกรรมสาธารณะเพื่อประโยชน์ของประชาชนในท้องถิ่นตามหลักการพัฒนาอย่างยั่งยืน (โชคสุข กรกิตติชัย,2560) ดังนั้น การปกครองส่วนท้องถิ่นจะเป็นการฝึกฝนความเป็นพลเมืองในสังคมประชาธิปไตยเพราะการเมืองท้องถิ่นนั้นมีบรรยากาศที่เอื้อต่อการเข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมสาธารณะ (อุดม ทุมโฆษิต,2550) โดยมีบทบาทหลักทางการเมืองท้องถิ่นที่มีอยู่ในภาคการเมืองท้องถิ่นคือผู้บริหารและสมาชิกสภาท้องถิ่น ภาคราชการส่วนท้องถิ่น คือพนักงานและหน่วยปฏิบัติการขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และภาคประชาสังคมเช่นผู้นำชุมชนหรือบุคคลที่ได้รับการเคารพยกย่องจากประชาชนในชุมชนนั้น

จากที่กล่าวมาจึงเห็นได้ว่า การปกครองท้องถิ่นเป็นการปกครองในรูปลักษณะการกระจายอำนาจบางอย่างที่รัฐได้มอบหมายให้ท้องถิ่นทำกันเอง เพื่อให้ประชาชนในท้องถิ่นมีโอกาสปกครองและบริหารงานท้องถิ่นด้วยตนเอง เพื่อสนองความต้องการส่วนรวมของประชาชนในท้องถิ่นให้งานดำเนินไปอย่างประหยัด มีประสิทธิภาพและมีประสิทธิผลตรงกับความประสงค์ของประชาชน โดยเหตุที่ว่าประชาชนในแต่ละท้องถิ่นย่อมจะทราบความต้องการของท้องถิ่นนั้น ๆ ได้ดีกว่าบุคคลอื่น และย่อมมีความผูกพันต่อท้องถิ่นนั้น โดยมีงบประมาณของตนเองและมีอิสระในการบริหารงานพอสมควร (วิญญู อังคณารักษ์,2519) แต่นักการเมืองท้องถิ่น มีการประพฤติคอรัปชั่น แสวงหาผลประโยชน์ส่วนตัว ขาดคุณธรรมและจริยธรรม ในการปฏิบัติหน้าที่ ส่งผลกระทบต่อประโยชน์ส่วนรวม ทำให้ผลประโยชน์ส่วนรวมขององค์กร หน่วยงาน และสังคม โดยเฉพาะผลประโยชน์ของประชาชนในชุมชนท้องถิ่นต้องเสียหาย เพราะขาดคุณภาพในการบริการ ขาดคุณธรรมและจริยธรรม ตลอดจนถึงคุณค่าอื่น ๆ ที่ดีงาม

รวมถึงในอนาคตของประชาชนในชุมชนท้องถิ่นอีกด้วย จากข้อความดังกล่าวแสดงให้เห็นถึงการปกครองท้องถิ่น ของนักการเมืองท้องถิ่นในการบริหารองค์กรส่วนท้องถิ่น อีกทั้งยังแสดงให้เห็นว่า นักการเมืองท้องถิ่น จักต้องเป็นมีคุณสมบัติของนักการเมืองที่ดีหรือที่เรียกว่า ภาวะผู้นำ นักการเมืองท้องถิ่นเป็นผู้ที่สำคัญสำหรับในงานแทบทุกด้านขององค์กรนั้น ผู้นำที่มีความรู้ความสามารถ มีคุณธรรมจริยธรรม มีอุดมการณ์ มีวิสัยทัศน์ที่ดีที่จะช่วยให้องค์กรนั้นประสบความสำเร็จได้ แต่ในทางกลับกันถ้าผู้นำไม่มีความรู้ความสามารถ มีคุณธรรมจริยธรรม มีอุดมการณ์ มีวิสัยทัศน์ที่ดี ก็จะส่งผลให้การทำงานด้านต่าง ๆ ขององค์กรนั้น ๆ บกพร่องหรือขาดคุณภาพและประสิทธิภาพ

ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยจึงมีความสนใจจะศึกษาเกี่ยวกับการบูรณาการหลักพรหมวิหารธรรมเพื่อส่งเสริมคุณลักษณะนักการเมืองท้องถิ่นที่พึงประสงค์ของประชาชนในอำเภอกระนวน จังหวัดขอนแก่น เพื่อให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการควบคุมพฤติกรรมนักการเมืองท้องถิ่นให้มีความเข้มแข็งที่สำคัญมีความมุ่นมั่นในการพัฒนาท้องถิ่น เป็นไปตามความต้องการของชุมชนอย่างแท้จริงอันจะก่อให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืนและมีความเนื่องในการพัฒนาส่งเสริมคุณลักษณะของนักการเมืองท้องถิ่นที่ดีว่ามีคุณลักษณะของนักการเมืองท้องถิ่นที่ดีอย่างไรให้เข้ากับสังคมยุคปัจจุบัน

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาระดับคุณลักษณะนักการเมืองท้องถิ่นที่พึงประสงค์ของประชาชนในอำเภอกระนวน จังหวัดขอนแก่น

2. เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างหลักพรหมวิหารธรรมกับคุณลักษณะนักการเมืองท้องถิ่นที่พึงประสงค์ของประชาชนในอำเภอกระนวน จังหวัดขอนแก่น

3. เพื่อนำเสนอการบูรณาการพรหมวิหารธรรมเพื่อการส่งเสริมคุณลักษณะนักการเมืองท้องถิ่นที่พึงประสงค์ของประชาชนในอำเภอกระนวน จังหวัดขอนแก่น

การทบทวนวรรณกรรม

ผู้วิจัยได้ทำการทบทวนแนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

1. หลักพรหมวิหารธรรม พรหมวิหาร 4 เป็นธรรมเป็นเครื่องอยู่ของพรหม ธรรมประจำใจอันประเสริฐธรรมที่ต้องมีไว้เป็นหลักใจและกำกับความประพฤติเหมาะสำหรับผู้ใหญ่ นักปกครอง นักบริหาร มี 4 ประการ คือ 1) เมตตา คือ ความรักใคร่ ปรารถนาดีอยากให้ผู้อื่นมีความสุข มีจิตอันแผ่ไมตรี 2) กรุณา คือ ความสงสาร คิดช่วยให้พ้นทุกข์ 3) มุทิตา คือ ความยินดีเมื่อผู้อื่นอยู่ดีมีสุข และ 4) อุเบกขา คือ ความมีใจเป็นกลาง ตั้งตนเป็นกลาง

2. แนวคิด และทฤษฎีเกี่ยวกับการปกครองส่วนท้องถิ่น การปกครองส่วนท้องถิ่น คือ หน่วยงานปกครองที่อยู่ใกล้ชิดกับประชาชนมากที่สุดรูปแบบหนึ่ง โดยปกติการปกครองส่วนท้องถิ่นจะเปิดโอกาสให้ประชาชนในเขตท้องถิ่นนั้น ๆ เลือกตั้งผู้แทนของตนเข้าไปทำหน้าที่เป็นผู้บริหารท้องถิ่น หรือเป็นสมาชิกสภาท้องถิ่นเพื่อเลือกผู้บริหารท้องถิ่นอีกทีหนึ่ง องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจะมีอำนาจอิสระในการบริหารจากรัฐได้ในระดับหนึ่งตามขอบเขตที่กฎหมายกำหนด การเลือกตั้งผู้บริหารท้องถิ่นโดยตรง คือการเปิดโอกาสให้ประชาชนในท้องถิ่นนั้น ๆ สามารถเลือกตั้งผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในเขตท้องถิ่นของตนได้โดยตรง ส่วนการเลือกตั้งผู้บริหารท้องถิ่นโดยอ้อม สภาท้องถิ่นจะทำหน้าที่เลือกผู้บริหารท้องถิ่นแทนประชาชนในท้องถิ่น กล่าวคือ ประชาชนในท้องถิ่นจะทำหน้าที่เพียงแค่เลือกสมาชิกสภาท้องถิ่นเท่านั้น แล้วสมาชิกสภาท้องถิ่นจะทำหน้าที่ในการเลือกตั้งผู้บริหารท้องถิ่นอีกด้วย

3. แนวคิด และทฤษฎีเกี่ยวกับนักการเมือง นักการเมือง หมายถึง ผู้ที่ทำหน้าที่ทางการเมืองหรือผู้ฝักใฝ่ทางการเมือง ซึ่งได้รับอำนาจหรือเป็นตัวแทนของประชาชนเข้ามาพัฒนา แก้ไขปัญหาของประเทศ โดยมีจุดมุ่งหมายคือการรักษาผลประโยชน์ของประชาชน และช่วยให้ประเทศไทยเจริญก้าวหน้าไปได้ดีที่สุด

4. แนวคิด และทฤษฎีเกี่ยวกับคุณลักษณะของนักการเมือง คุณลักษณะผู้นำหรือคุณลักษณะของนักการเมืองท้องถิ่นที่ดีนั้น หมายถึง ผู้ที่คุณธรรมและรักษาสัจจะ ช่วยเหลือเหลือบ้านเมือง เมื่อผลประโยชน์อยู่เหนืออุดมการณ์ การสร้างเหตุผลเพื่ออธิบายในการกระทำนั้น สามารถทำได้ ไม่ผิด ไม่ใช่การโกรธแค้น แต่พร้อมเปลี่ยนเป็นพลัง เมื่อมีจังหวะ หรือโอกาสที่เหมาะสม จงมอบบทเรียนให้นักการเมืองเหล่านี้ได้รับผลจากการกระทำ ที่เป็นการทรยศหักหลัง หลอกลวง เหยียบย่ำหัวใจประชาชน จึงจำเป็นต้องมีความรู้ ความสามารถในทางวิชาการด้านต่าง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในด้านการปกครอง เศรษฐกิจ และสังคม แต่ที่สำคัญเหนืออื่นใด จะต้องมีคุณธรรม จริยธรรมกำกับการใช้ความรู้ ความสามารถ เป็นแบบอย่างที่ดีของประชาชน เพื่อจะนำพาประเทศและประชาชนไปสู่ความรุ่งเรืองได้ ทั้งในด้านวัตถุและในด้านจิตใจ

5. แนวคิด และทฤษฎีเกี่ยวกับผู้นำ ผู้นำ หมายถึง ผู้นำที่ดีต้องมีภาวะความเป็นผู้นำ มีเป้าหมายที่ชัดเจน มีวิสัยทัศน์ที่กว้างไกล นำพาผู้ตามให้ก้าวไปข้างหน้า และสร้างความร่วมมือให้ทุกคนสามารถบรรลุเป้าหมายสู่ความสำเร็จได้

กรอบแนวคิดที่ใช้ในการวิจัย

จากการทบทวนแนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ผู้วิจัยจึงนำมาสรุปเป็นกรอบแนวคิดในการวิจัย ได้ต่อไปนี้

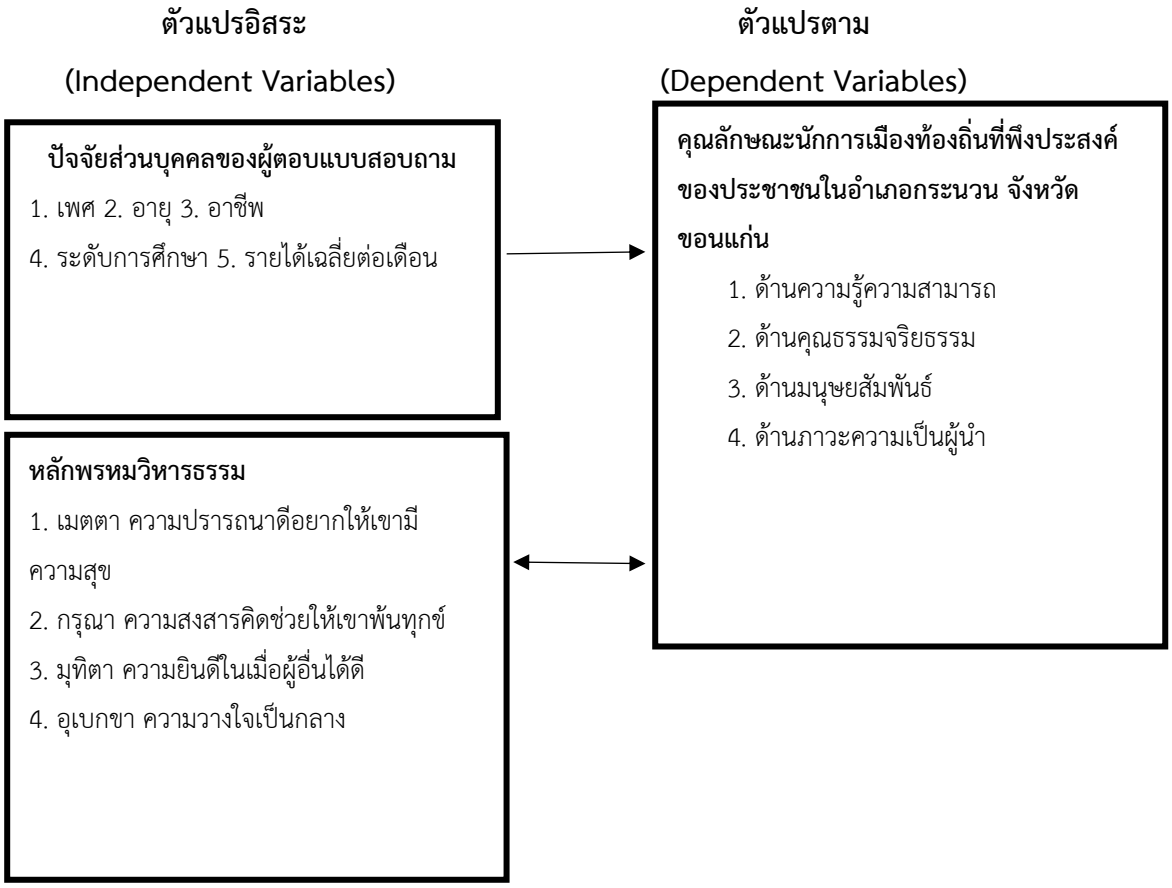

ภาพที่ 2.1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

ระเบียบวิธีวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง “การบูรณาการหลักพรหมวิหารธรรมเพื่อส่งเสริมคุณลักษณะนักการเมืองท้องถิ่นที่พึงประสงค์ของประชาชนในอำเภอกระนวน จังหวัดขอนแก่น” ใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสานวิธี (Mixed Methods Research) ซึ่งเป็นการบูรณาการระหว่างการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) และการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ครอบคลุมและมีความลึกซึ้ง

การวิจัยเชิงปริมาณ ดำเนินการผ่านวิธีวิจัยเชิงสำรวจ (Survey Research) โดยใช้แบบสอบถาม (Questionnaire) เพื่อศึกษาระดับการบูรณาการหลักพรหมวิหารธรรมเพื่อส่งเสริมคุณลักษณะนักการเมืองท้องถิ่นที่พึงประสงค์ของประชาชนในอำเภอกระนวน จังหวัดขอนแก่น กับประชากร (Population) จำนวนทั้งสิ้น 55,856 คน คำนวณขนาดตัวอย่างที่เหมาะสมสำหรับการวิจัย

ครั้งนี้ใช้ สูตรของทาโร่ ยามาเน่ (Taro Yamane, 1973) ได้กลุ่มตัวอย่างจำนวน 397 คน การวิเคราะห์ข้อมูล ดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสอบถาม โดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปเพื่อการวิจัยทางสังคมศาสตร์โดยใช้สถิติ ดังนี้ 1. สถิติพรรณนา (Descriptive Statistics) สำหรับอธิบายลักษณะทั่วไปของกลุ่มตัวอย่าง และพรรณนาระดับการบูรณาการหลักพรหมวิหารธรรมเพื่อส่งเสริมคุณลักษณะนักการเมืองท้องถิ่นที่พึงประสงค์ โดยใช้สถิติในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ค่าความถี่ (Frequency) ค่าร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ย (Mean) และค่า เบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) ในการวิเคราะห์ข้อมูล 2. สถิติเชิงอนุมาน (Inferential Statistics) ผู้วิจัยศึกษาหลักพรหมวิหารธรรมที่มีความสัมพันธ์กับคุณลักษณะนักการเมืองท้องถิ่นที่พึงประสงค์ โดยการใช้ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ของเพียร์สัน (Pearson's Product Moment Correlation)

การวิจัยเชิงคุณภาพใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) เพื่อทำความเข้าใจแนวทางการบูรณาการหลักพรหมวิหารธรรมเพื่อส่งเสริมคุณลักษณะนักการเมืองท้องถิ่นที่พึงประสงค์ของประชาชนในอำเภอกระนวน จังหวัดขอนแก่น กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) ในการสัมภาษณ์ จำนวน 12 คน ได้แก่ นักวิชาการหรือผู้ปฏิบัติงานด้านพระพุทธศาสนา 3 คน นักวิชาการหรือผู้ปฏิบัติงานด้านรัฐศาสตร์ 3 คน ผู้ปฏิบัติงานด้านการปกครองส่วนท้องถิ่น 3 คน ผู้ปฏิบัติงานด้านการปกครองส่วนท้องที่ 3 คน การวิเคราะห์ข้อมูลแบบสัมภาษณ์ วิเคราะห์โดยใช้เทคนิคการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis Technique) ประกอบบริบท และประมวลผลเข้าด้วยกันรวมทั้งใช้แนวคิดจากเอกสารและผลวิจัยที่เกี่ยวข้องมาสนับสนุนในการวิเคราะห์เพื่อให้เห็นภาพรวม

ผลการวิจัย

1.ระดับคุณลักษณะนักการเมืองท้องถิ่นที่พึงประสงค์ของประชาชนในอำเภอกระนวน จังหวัดขอนแก่น

ระดับการปฏิบัติหลักพรหมวิหารธรรมเพื่อส่งเสริมคุณลักษณะนักการเมืองท้องถิ่นที่พึงประสงค์ของประชาชนในอำเภอกระนวน จังหวัดขอนแก่น โดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X}$ = 4.65) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า ข้อ 1 ด้านเมตตา มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ($\bar{X}$ = 4.68) รองลงมา คือ ข้อ 2 ด้านกรุณา ($\bar{X}$ = 4.67) ข้อ 3 ด้านมุทิตา ($\bar{X}$ = 4.64) และข้อ 4 ด้านอุเบกขา ($\bar{X}$ = 4.62) ตามลำดับ

ระดับการปฏิบัติคุณลักษณะนักการเมืองท้องถิ่นที่พึงประสงค์ของประชาชนในอำเภอกระนวน จังหวัดขอนแก่น โดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X}$ = 4.69) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ข้อ 2 ด้านคุณธรรมจริยธรรม ($\bar{X}$ = 4.74) มีค่าเฉลี่ยสูงสุด รองลงมา คือ ข้อ 1 ด้านความรู้ความสามารถ ($\bar{X}$ = 4.69) ข้อ 3 ด้านภาวะความเป็นผู้นำ ($\bar{X}$ = 4.67) และข้อ 4 มนุษยสัมพันธ์ ($\bar{X}$ = 4.67) ตามลำดับ

2. ความสัมพันธ์ระหว่างหลักพรหมวิหารธรรมกับคุณลักษณะนักการเมืองท้องถิ่นที่พึงประสงค์ของประชาชนในอำเภอกระนวน จังหวัดขอนแก่น

การวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างหลักพรหมวิหารธรรมกับคุณลักษณะนักการเมืองท้องถิ่นที่พึงประสงค์ของประชาชนในอำเภอกระนวน จังหวัดขอนแก่น ผู้วิจัยหาค่าความสัมพันธ์ระหว่าง 2 ตัวแปร ด้วยการหาค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์เพียร์สัน (Pearson's Product Moment Correlation Coefficient) ดังนี้

ตารางที่ 1 ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ (r) ระหว่างตัวแปรอิสระกับคุณลักษณะนักการเมืองท้องถิ่นที่พึงประสงค์ของประชาชนในอำเภอกระนวน จังหวัดขอนแก่น

(n = 397)

ตัวแปรอิสระ	จำนวน	ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ (r)	P-value
หลักพรหมวิหารธรรม	397	0.38	0.00**
ด้านเมตตา (ความปรารถนาดีอยากให้เขามีความสุข)	397	0.25	0.00**
ด้านกรุณา (ความสงสารคิดช่วยให้ผู้อื่นพ้นทุกข์)	397	0.22	0.00**
ด้านมุทิตา (ความยินดีในเมื่อผู้อื่นได้ดี)	397	0.24	0.00**
ด้านอุเบกขา (ความวางใจเป็นกลาง)	397	0.44	0.00**

** หมายถึง ระดับนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01

จากตารางที่ 1 หลักพรหมวิหารธรรม มีความสัมพันธ์กับคุณลักษณะนักการเมืองท้องถิ่นที่พึงประสงค์ของประชาชนในอำเภอกระนวน จังหวัดขอนแก่น พบว่า หลักพรหมวิหารธรรมมีความสัมพันธ์กับคุณลักษณะนักการเมืองท้องถิ่นที่พึงประสงค์ของประชาชนในอำเภอกระนวน จังหวัดขอนแก่น อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 โดยมีความสัมพันธ์เชิงบวก ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ (r) เท่ากับ 0.38

3. แนวทางการบูรณาการหลักพรหมวิหารธรรมเพื่อเสริมสร้างความสงบสุขและความสามัคคีในชุมชนบ้านพักโรงเรียนนายสิบทหารบก ตำบลหนองแก อำเภอหัวหิน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ สรุปได้ดังนี้

1. ด้านเมตตา (ความปรารถนาดีอยากให้เขามีความสุข) ความเมตตาเป็นพื้นฐานของการทำงานเพื่อส่วนรวม ทำให้นักการเมืองท้องถิ่นมีจิตใจเอื้ออาทร รับฟังปัญหาของประชาชนด้วยความจริงใจ

และใช้ถ้อยคำสุภาพสร้างบรรยากาศการทำงานที่สร้างสรรค์ ความเมตตาช่วยหล่อหลอมให้ผู้นำเป็นที่พึ่งของประชาชน เกิดความไว้วางใจและความร่วมมือ ส่งผลให้การพัฒนาท้องถิ่นดำเนินไปอย่างมีคุณภาพและยั่งยืน

2. ด้านกรุณา (ความสงสารคิดช่วยให้ผู้อื่นพ้นทุกข์) ความกรุณาเป็นการแสดงออกเชิงปฏิบัติที่มุ่งช่วยเหลือผู้เดือดร้อนอย่างเป็นระบบและยั่งยืน ไม่เพียงรู้สึกสงสารแต่ลงมือแก้ไขปัญหาโดยคำนึงถึงศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ การพัฒนานักการเมืองด้านกรุณาต้องอาศัยความร่วมมือจากทุกภาคส่วน เพื่อสร้างสังคมที่ไม่ทอดทิ้งกัน และส่งเสริมให้ประชาชนสามารถพึ่งพาตนเองได้

3. ด้านมุทิตา (ความยินดีในเมื่อผู้อื่นได้ดี) ความมุทิตาช่วยให้นักการเมืองท้องถิ่นเป็นผู้นำที่มีทัศนคติเชิงบวก ยินดีในความสำเร็จของผู้อื่นโดยไม่อิจฉาริษยา พร้อมสนับสนุนและยกย่องคนดีในชุมชน คุณธรรมข้อนี้ลดความขัดแย้งทางการเมือง เปิดโอกาสให้เกิดความร่วมมือแม้ต่างพรรคต่างความคิด มุ่งสู่ประโยชน์ส่วนรวมอย่างแท้จริง

4. ด้านอุเบกขา (ความวางใจเป็นกลาง) ความอุเบกขาเป็นหลักแห่งความเป็นธรรมและความเที่ยงตรง ช่วยให้นักการเมืองตัดสินใจด้วยเหตุผล ไม่เอนเอียงตามอารมณ์หรือความสัมพันธ์ส่วนตัว การปฏิบัติหน้าที่ด้วยความเป็นกลาง โปร่งใส และไม่เลือกปฏิบัติ จะสร้างความเชื่อมั่นแก่ประชาชน ลดความแตกแยก และเสริมสร้างความสมานฉันท์ในชุมชน

อภิปรายผลการวิจัย

1. ระดับคุณลักษณะนักการเมืองท้องถิ่นที่พึงประสงค์ของประชาชนในอำเภอกระนวน จังหวัดขอนแก่น จากการศึกษาพบว่า ระดับคุณลักษณะนักการเมืองท้องถิ่นที่พึงประสงค์ของประชาชนในอำเภอกระนวน จังหวัดขอนแก่น โดยรวมอยู่ในระดับมาก ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่า คุณลักษณะนักการเมืองท้องถิ่นที่พึงประสงค์ครอบคลุมทั้งด้านความรู้ความสามารถ คุณธรรมจริยธรรม มนุษยสัมพันธ์ และภาวะผู้นำ ซึ่งล้วนเป็นพื้นฐานของการบริหารงานที่มีประสิทธิภาพและยั่งยืน นักการเมืองที่มีความเข้าใจบริบทพื้นที่และมีทักษะการบริหารจัดการที่ดี ย่อมสามารถตอบสนองความต้องการของประชาชนได้อย่างเหมาะสม ควบคู่กับความซื่อสัตย์สุจริต โปร่งใส และยึดประโยชน์ส่วนรวมเป็นสำคัญ อีกทั้งต้องมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี เปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วม และแสดงภาวะผู้นำที่มีวิสัยทัศน์ กล้าตัดสินใจเพื่อประโยชน์ระยะยาว ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ (พระมหาจักรพันธ์ ธีรธมฺโม (วรรณมา), 2566) วิจัยเรื่อง “คุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักการเมืองท้องถิ่นในองค์การบริหารส่วนตำบลเซกา อำเภอเซกา จังหวัดบึงกาฬ” พบว่า ระดับคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักการเมืองท้องถิ่นในองค์การบริหารส่วนตำบลเซกา อำเภอเซกา จังหวัดบึงกาฬ โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก

2. ความสัมพันธ์ระหว่างหลักพรหมวิหารธรรมกับคุณลักษณะนักการเมืองท้องถิ่นที่พึงประสงค์ของประชาชนในอำเภอกระนวน จังหวัดขอนแก่น จากการวิจัยพบว่า ความสัมพันธ์ระหว่างหลักพรหมวิหารธรรมกับคุณลักษณะนักการเมืองท้องถิ่นที่พึงประสงค์ของประชาชนในอำเภอกระนวน จังหวัดขอนแก่น โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่า หลักพรหมวิหารธรรม โดยหลัก เมตตา ทำหน้าที่เป็นฐานของกรอบความคิดเชิงคุณค่า โดยหล่อหลอมทัศนคติที่มองประชาชนในฐานะผู้มีศักดิ์ศรีและคุณค่าอย่างเท่าเทียม กรอบความคิดดังกล่าวช่วยลดแนวโน้มการมองประชาชนเป็นเพียงฐานเสียงหรือเครื่องมือทางการเมือง ขณะเดียวกัน กรุณา เป็นกลไกที่ทำให้ความปรารถนาดีถูกถ่ายทอดออกมาในรูปของการกระทำเชิงนโยบายและการบริหาร โดยเน้นการตอบสนองต่อความเดือดร้อนของประชาชนอย่างจริงจังและต่อเนื่อง มุทิตา เสริมสร้างความสามารถของนักการเมืองในการทำงานร่วมกับผู้อื่น ลดความขัดแย้งจากการแข่งขันทางผลประโยชน์ และสร้างวัฒนธรรมการเมืองที่เกื้อกูลกัน ส่วน อุเบกขา ทำหน้าที่เป็นกลไกถ่วงดุลที่ช่วยให้การตัดสินใจตั้งอยู่บนหลักการ เหตุผล และประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าความลำเอียงหรือแรงกดดันทางการเมือง ดังนั้น หลักพรหมวิหารธรรมจึงเป็นระบบคุณธรรมที่กำกับการใช้อำนาจให้เป็นไปอย่างมีความรับผิดชอบและยั่งยืน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ (ชัยวัฒน์ ดอนอุบล, 2567) ได้วิจัยเรื่อง “พุทธบูรณาการเพื่อส่งเสริมภาวะผู้นำทางการเมืองของผู้บริหารเทศบาลตำบลท่าวังทอง อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา” พบว่า ความสัมพันธ์ระหว่างหลักพรหมวิหารธรรมกับภาวะผู้นำทางการเมืองของผู้บริหารเทศบาลตำบลท่าวังทอง อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา พบว่า หลักพรหมวิหารธรรม คือ เมตตา ความรักและปรารถนาดี กรุณา ความสงสาร มุทิตา ความยินดี และอุเบกขา ความมีใจเป็นกลาง มีความสัมพันธ์กับภาวะผู้นำทางการเมืองของผู้บริหารเทศบาลตำบลท่าวังทอง อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา โดยภาพรวม อยู่ในระดับปานกลาง

3. การบูรณาการหลักพรหมวิหารธรรมกับคุณลักษณะนักการเมืองท้องถิ่นที่พึงประสงค์ของประชาชนในอำเภอกระนวน จังหวัดขอนแก่น จากการวิจัยพบว่า การบูรณาการหลักพรหมวิหารธรรมมีความสกับคุณลักษณะนักการเมืองท้องถิ่นที่พึงประสงค์ของประชาชนในอำเภอกระนวน จังหวัดขอนแก่น อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 โดยมีความสัมพันธ์เชิงบวก ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่า เมตตาและกรุณาส่งเสริมคุณลักษณะด้านการคำนึงถึงประโยชน์สุขของประชาชน ความรับผิดชอบต่อสังคม และการแก้ไขปัญหาความเดือดร้อนของชุมชน ขณะที่มุทิตามีความสัมพันธ์กับคุณลักษณะด้านมนุษยสัมพันธ์ ความสามัคคี และการทำงานร่วมกันอย่างเกื้อกูล ส่วนอุเบกขามีความสัมพันธ์กับคุณลักษณะด้านความเป็นธรรม ความเป็นกลาง และการตัดสินใจอย่างมีเหตุผล ซึ่งสอดคล้องกับความคาดหวังของประชาชนต่อการบริหารงานท้องถิ่นที่โปร่งใสและตรวจสอบได้ ทั้งนี้ การบูรณาการหลักพรหมวิหารธรรมในการพัฒนานักการเมืองท้องถิ่นจึงเป็นแนวทางสำคัญในการเสริมสร้างความศรัทธา ความไว้วางใจ และความร่วมมือจากประชาชน อันนำไปสู่การพัฒนาท้องถิ่นอย่างยั่งยืน สอดคล้องกับงานวิจัยของ (พระอธิการพีรกานต์ ฐิตวายาโม (รู้เพียร), 2567) ได้ทำการวิจัยเรื่อง “การประยุกต์หลักพรหมวิหารธรรมเพื่อการบริหารงานของผู้นำ

ท้องถิ่นในองค์การบริหารส่วนตำบลบ้านขอ อำเภอเมืองปาน จังหวัดลำปาง” ผลการวิจัยพบว่า ความสัมพันธ์ระหว่างหลักพรหมวิหารธรรมกับการบริหารงานของผู้นำท้องถิ่นในองค์การบริหารส่วนตำบลบ้านขอ อำเภอเมืองปาน จังหวัดลำปาง พบว่า หลักพรหมวิหารธรรมกับการบริหารงานของผู้นำท้องถิ่นในองค์การบริหารส่วนตำบลบ้านขอ อำเภอเมืองปาน จังหวัดลำปาง มีความสัมพันธ์กันในเชิงบวก อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01

องค์ความรู้ที่ได้รับจากการวิจัย

องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย การบูรณาการหลักพรหมวิหารธรรมกับคุณลักษณะนักการเมืองท้องถิ่นที่พึงประสงค์ของประชาชนในอำเภอกระนวน จังหวัดขอนแก่น รายละเอียดปรากฏตามภาพประกอบดังต่อไปนี้

ภาพที่ 1.2 องค์ความรู้ที่ได้จากการผู้วิจัย

จากแผนภาพ จะเห็นได้ว่า การบูรณาการหลักพรหมวิหารธรรมกับคุณลักษณะนักการเมืองท้องถิ่นที่พึงประสงค์ของประชาชนในอำเภอกระนวน จังหวัดขอนแก่น ได้แก่ 1. ด้านเมตตา (ความปรารถนาดีอยากให้เขามีความสุข) ควรมีการส่งเสริมให้นักการเมืองท้องถิ่นพัฒนากรอบความคิดที่ตั้งอยู่บนหลักเมตตา โดยถูกปลูกฝังเป็นฐานความคิด จะช่วยลดอคติ ความห่างเหิน และความขัดแย้งระหว่างนักการเมืองกับประชาชน และนำไปสู่การกำหนดนโยบายที่ตอบสนองต่อความต้องการที่

แท้จริงของชุมชน2. ด้านกรุณา (ความสงสารคิดช่วยให้ผู้อื่นพ้นทุกข์) ควรสนับสนุนให้นักการเมืองท้องถิ่นนำหลักกรุณามาใช้เป็นแนวทางในการบริหารงาน โดยเน้นการลงมือปฏิบัติและการแก้ไขปัญหาความเดือดร้อนของประชาชนอย่างจริงจังและต่อเนื่อง จะช่วยให้การบริหารท้องถิ่นมีลักษณะตอบสนองต่อประชาชนมากยิ่งขึ้น 3. ด้านมุทิตา (ความยินดีในเมื่อผู้อื่นได้ดี) ควรส่งเสริมให้นักการเมืองท้องถิ่นพัฒนาความสามารถในการทำงานร่วมกับผู้อื่นบนฐานของมุทิตา โดยมองความสำเร็จของเพื่อนร่วมงานหรือหน่วยงานอื่น จะช่วยเสริมสร้างมนุษยสัมพันธ์ ความไว้วางใจ และพลังร่วมในการพัฒนาท้องถิ่น 4. ด้านอุเบกขา (ความวางใจเป็นกลาง) ควรเน้นการส่งเสริมให้นักการเมืองท้องถิ่นมีความสามารถในการตัดสินใจอย่างเป็นธรรม โดยยึดหลักเหตุผล กฎหมาย และประโยชน์ส่วนรวมเป็นสำคัญ จะช่วยป้องกันการลำเอียง การเลือกปฏิบัติ และการใช้อำนาจโดยมิชอบ

สรุป

แนวทางการบูรณาการคุณลักษณะนักการเมืองท้องถิ่นที่พึงประสงค์ โดยใช้หลักพรหมวิหารธรรมในการพัฒนาคุณลักษณะนักการเมืองท้องถิ่นที่พึงประสงค์ของประชาชน ควรดำเนินการอย่างเป็นองค์รวม โดยมุ่งพัฒนานักการเมืองท้องถิ่นให้มีทั้งศักยภาพในการบริหารและคุณธรรมในการใช้อำนาจควบคู่กัน เพื่อให้การเมืองท้องถิ่นสามารถตอบสนองต่อความต้องการของประชาชนได้อย่างมีประสิทธิภาพและชอบธรรม ซึ่งจะนำไปสู่การเมืองท้องถิ่นที่มีคุณภาพได้รับความเชื่อถือจากประชาชนและเอื้อต่อการพัฒนาสังคมท้องถิ่นอย่างยั่งยืน

ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัย ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. จากการวิจัยเรื่อง การบูรณาการหลักพรหมวิหารธรรมเพื่อส่งเสริมคุณลักษณะนักการเมืองท้องถิ่นที่พึงประสงค์ของประชาชนในอำเภอกระนวน จังหวัดขอนแก่น พบว่า ด้านเมตตา ด้านมุทิตา ด้านอุเบกขา และด้านความรู้ความสามารถ มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด ดังนั้น ควรกำหนดนโยบายในการพัฒนานักการเมืองท้องถิ่นให้มีคุณธรรมจริยธรรมอย่างเป็นรูปธรรมในการกำหนดพฤติกรรมและบทบาทของนักการเมืองท้องถิ่น เพื่อเสริมสร้างความเอื้ออาทร และความยินดีในการทำงานร่วมกัน อันจะช่วยลดความขัดแย้งและเพิ่มความไว้วางใจของประชาชนในระดับพื้นที่

2. ควรกำหนดนโยบายเพื่อพัฒนาศักยภาพนักการเมืองท้องถิ่น ควรสนับสนุนการจัดหลักสูตรอบรม การพัฒนาทักษะด้านการบริหารจัดการ การวางแผนเชิงยุทธศาสตร์ และความรู้ด้านกฎหมายและนโยบายสาธารณะ เพื่อให้นักการเมืองท้องถิ่นสามารถปฏิบัติหน้าที่ได้อย่างมีประสิทธิภาพและตอบสนองต่อความต้องการของประชาชนได้ดียิ่งขึ้น

3. ควรกำหนดให้การบูรณาการหลักพรหมวิหารธรรมเป็นส่วนหนึ่งของแผนพัฒนาท้องถิ่นและแนวทางกำกับจริยธรรมของนักการเมืองท้องถิ่น ในด้านเมตตา มุทิตา อุเบกขา และความรู้ความสามารถ เพื่อให้การส่งเสริมคุณลักษณะนักการเมืองท้องถิ่นที่พึงประสงค์เกิดความต่อเนื่องและยั่งยืนในเชิงนโยบาย ทั้งนี้ จะช่วยยกระดับคุณภาพการบริหารงานท้องถิ่นและเสริมสร้างความศรัทธาของประชาชน

ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ

1. นักการเมืองท้องถิ่นควรนำหลักคุณธรรมและจริยธรรม โดยเฉพาะหลักพรหมวิหารธรรมไปประยุกต์ใช้ในการปฏิบัติหน้าที่อย่างต่อเนื่อง เช่น การแสดงออกถึงเมตตาและกรุณาในการรับฟังปัญหาความเดือดร้อนของประชาชน การมีมุทิตาในการทำงานร่วมกับทุกภาคส่วน และการใช้อุเบกขาในการตัดสินใจอย่างเป็นธรรมและไม่ลำเอียง เพื่อเสริมสร้างพฤติกรรมเชิงจริยธรรมให้เกิดขึ้นในทางปฏิบัติ

2. หน่วยงานปกครองส่วนท้องถิ่นควรส่งเสริมให้นักการเมืองท้องถิ่นเปิดพื้นที่การสื่อสารและรับฟังความคิดเห็นของประชาชนอย่างสม่ำเสมอ ผ่านเวทีประชาคม กลไกการมีส่วนร่วม หรือช่องทางการสื่อสารที่หลากหลาย เพื่อให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการเสนอความคิดเห็นและติดตามการดำเนินงาน อันจะช่วยเสริมสร้างความเข้าใจ ความไว้วางใจ และความร่วมมือระหว่างนักการเมืองท้องถิ่นกับประชาชนในพื้นที่

3. ควรมีการนำผลการประเมินการปฏิบัติงานของนักการเมืองท้องถิ่น ทั้งจากประชาชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง มาใช้เป็นข้อมูลในการปรับปรุงและพัฒนาการทำงานอย่างต่อเนื่อง โดยเน้นการตรวจสอบความโปร่งใส ความรับผิดชอบ และความเป็นธรรมในการบริหารงานอย่างเป็นระบบจะช่วยยกระดับคุณลักษณะนักการเมืองท้องถิ่นของประชาชนมากยิ่งขึ้น

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรมีการทำวิจัยเกี่ยวกับการส่งเสริมคุณลักษณะนักการเมืองท้องถิ่นที่พึงประสงค์ในพื้นที่อื่น ๆ เพื่อเปรียบเทียบความแตกต่าง หรือเพื่อเปรียบเทียบและเสริมสร้างความเข้าใจในทางจริยธรรมที่กว้างขวางยิ่งขึ้น อันจะช่วยพัฒนาแนวทางการส่งเสริมคุณลักษณะนักการเมืองท้องถิ่นที่พึงประสงค์ให้มีความเหมาะสม และสอดคล้องกับบริบทสังคมและการเมืองในระดับท้องถิ่น

2. ควรมุ่นเน้นการศึกษาเกี่ยวกับปัญหาและอุปสรรคในการส่งเสริมคุณลักษณะนักการเมืองท้องถิ่นที่พึงประสงค์ และการมีส่วนร่วมของประชาชน เพื่อให้เข้าใจสภาพปัญหาเชิงลึกและแนวทางแก้ไขปัญหา อันจะช่วยเพิ่มประสิทธิภาพในการพัฒนานักการเมืองท้องถิ่นอย่างเป็นรูปธรรม

3. ควรศึกษาการประยุกต์ใช้หลักธรรมอื่น ๆ เช่น หลักสังคหวัตถุ หลักอปริหานิยธรรม หลักธรรมาภิบาล เป็นต้น ซึ่งเป็นแนวทางสำคัญในการส่งเสริมคุณลักษณะนักการเมืองท้องถิ่นที่พึงประสงค์

เอกสารอ้างอิง

เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์. (2539). *แนวคิดการปฏิรูปการเมืองไทย. กรุงเทพมหานคร: เอเชียเพชร. 139-149.*

ชัยวัฒน์ ดอนอุบล. (2567). *“พุทธบูรณาการเพื่อส่งเสริมภาวะผู้นำทางการเมืองของผู้บริหารเทศบาลตำบลท่าวังทอง อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา”. (สารนิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชารัฐศาสตร์). บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.*

โชคสุข กรกิตติชัย. (2560). *ทิศทางการปกครองส่วนท้องถิ่นตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560. กรุงเทพมหานคร: กลุ่มงานบริการวิชาการ 1 สำนักวิชาการ.*

พระมหาจักรพันธ์ ธีรธมฺโม (วรรณมา). (2566). *“คุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักการเมืองท้องถิ่นในองค์การบริหารส่วนตำบลเซกา อำเภอเซกา จังหวัดบึงกาฬ”. (สารนิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต) บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.*

พระอธิการพีรกานต์ ฐิตวายาโม (รู้เพียร). (2567). *“การประยุกต์หลักพรหมวิหารธรรมเพื่อการบริหารงานของผู้นำท้องถิ่นในองค์การบริหารส่วนตำบลบ้านขอ อำเภอเมืองปาน จังหวัดลำปาง”. (วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชารัฐศาสตร์) บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.*

วิญญู อังคณารักษ์. (2519). *การปกครองส่วนท้องถิ่น. ธพิทวัฒนการพิมพ์.*

อภิชาต สถิตนิรามัย. (2555). *รัฐธรรมนูญการกระจายอำนาจและการมีส่วนร่วมของประชาชน. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์เดือนตุลาคม 2.*

อุดม ทุมโฆษิต. (2550). *การปกครองท้องถิ่นสมัยใหม่ : บทเรียนจากประเทศพัฒนาแล้ว. กรุงเทพมหานคร: โครงการเอกสารและตำรา คณะรัฐประศาสนศาสตร์ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.*

Taro Yamane. (1973). Statistics: an introductory analysis. New York: New York: Harper. & Row.

การประยุกต์หลักสัมมัปธาน 4 เพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการควบคุมการแพร่ระบาดยาเสพติด ในเขตเทศบาลนครขอนแก่น จังหวัดขอนแก่น

Application Of The Sammappadhāna 4 To Affect Public Participation To Control The Spread Of Drugs In Khon Kaen Municipality Khon Kaen Province

พระมหาปรีชา เตชธมฺโม(ทองแม้น) [1,*], สุธิพงษ์ สวัสดิ์ทา [2] และ สุรพล พรมกุล[3]
Phramaha Preecha Taechatammo (Thongmaen)[1,*], Sutipong Sawatta [2] and Suraphon Promgun [3]

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการควบคุมการแพร่ระบาดยาเสพติด 2) เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการประยุกต์หลักสัมมัปธาน 4 การมีส่วนร่วมของประชาชน และ 3) นำเสนอการประยุกต์หลักสัมมัปธาน 4 เพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชน การวิจัยเป็นแบบผสานวิธี ประกอบด้วยการวิจัยเชิงปริมาณ ใช้แบบสอบถามเป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลกับกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 300 คน สถิติที่ใช้ได้แก่ ค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ทดสอบสมมติฐานโดยใช้ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ของเพียร์สัน และการวิจัยเชิงคุณภาพ ใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 12 รูปหรือคน วิเคราะห์ข้อมูลโดยการวิเคราะห์เนื้อหาเชิงพรรณนา

ผลการวิจัยพบว่า

1) ระดับการประยุกต์ใช้หลักสัมมัปธาน 4 กลุ่มตัวอย่างมีระดับการประยุกต์ใช้หลักสัมมัปธาน 4 โดยรวมอยู่ในระดับมาก ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.64 โดยหลักสังวรปธานมีค่าเฉลี่ยสูงสุด 3.94 รองลงมาคือหลักภาวนาปธาน 3.76 หลักอนุรักขนาปธาน 3.61 และหลักปหานปธาน 3.26

2) ความสัมพันธ์ระหว่างหลักสัมมัปธาน 4 กับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการควบคุมการแพร่ระบาดยาเสพติด พบว่า หลักสัมมัปธาน 4 มีความสัมพันธ์การมีส่วนร่วมของประชาชนในการควบคุมการแพร่ระบาดยาเสพติด อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 (r= 0.684)

[1-3] มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น
[1-3] Mahachulalongkornrajavidyalaya University Khon Kaen Campus
* Corresponding author. E-mail: *preechathongmaen@gmail.com*

3) แนวทางการประยุกต์หลักสัมมัปธาน 4 คือการนำหลักสังวรปธาน หลักภาวนาปธาน หลักอนุรักขนาปธาน และหลักปหานปธาน ไปใช้ในการมีส่วนร่วมของประชาชนในการควบคุมการแพร่ระบาดยาเสพติดผ่านการสร้างสรรค์สิ่งดีเป็นหลัก โดยการจัดกิจกรรมสร้างสรรค์ การพัฒนาอาชีพและทักษะชีวิต การสร้างค่านิยมที่ดี ควบคู่ไปกับการธำรงรักษาสิ่งดีให้ยั่งยืน การป้องกันปัญหาใหม่ และการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น การนำเสนอการประยุกต์ใช้หลักธรรมทั้ง 4 องค์ประกอบอย่างสมดุลจะช่วยส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

คำสำคัญ: หลักสัมมัปธาน 4, ส่งเสริมการมีส่วนร่วม,การควบคุมการแพร่ระบาดยาเสพติด

Abstract

This article aims to: (1) examine the level of public participation in controlling the spread of drugs, (2) study the relationship between the application of the Four Sammappadhāna principles and public participation, and (3) propose the application of the Four Sammappadhāna principles to promote public participation. This research employed a mixed-methods approach consisting of quantitative and qualitative methods. The quantitative research used questionnaires as a tool to collect data from a sample of 300 respondents. The statistical methods used included frequency, percentage, mean, and standard deviation. The hypothesis was tested using Pearson's correlation coefficient. The qualitative research employed in-depth interviews with 12 key informants, including monks and relevant individuals. The data were analyzed using descriptive content analysis.

The research findings revealed that:

The overall level of the application of the Four Sammappadhāna principles among the sample group was at a high level, with a mean score of 3.64. Among the four principles, Saṃvara-padhāna had the highest mean score (3.94), followed by Bhāvanā-padhāna (3.76), Anurakkhaṇa-padhāna (3.61), and Pahāna-padhāna (3.26).

1)The relationship between the Four Sammappadhāna principles and public participation in controlling the spread of drugs indicated that the Four Sammappadhāna principles were significantly correlated with public participation in drug control at the 0.01 level (r = 0.684).

2) The guidelines for applying the Four Sammappadhāna principles involve integrating Saṃvara-padhāna, Bhāvanā-padhāna, Anurakkhaṇa-padhāna, and Pahāna-padhāna to enhance public participation in controlling the spread of drugs. This can be implemented through the promotion of constructive activities, the development of vocational skills and life skills, and the cultivation of positive social values. At the same time, it emphasizes maintaining and sustaining good practices, preventing new problems, and solving existing problems. The balanced application of these four principles can effectively promote public participation in drug control efforts.

Keywords: Four Sammappadhāna Principles, Public Participation Promotion, Drug Control.

บทนำ

ในประเทศไทยการเสริมสร้างความสงบสุขและความสามัคคีในประเทศไทยเป็นเป้าหมายสำคัญในการพัฒนาประเทศ เพื่อให้ประชาชนมีคุณภาพชีวิตที่ดีและสามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติสุข แนวทางที่สามารถนำมาใช้ในการเสริมสร้างความสงบสุขและความสามัคคีได้แก่การส่งเสริมคุณธรรมและจริยธรรม การสร้างระบบการบริหารจัดการที่มีธรรมาภิบาล การพัฒนาความเข้าใจระหว่างกลุ่มคนที่มีความหลากหลาย และการส่งเสริมการพัฒนาอย่างยั่งยืนการส่งเสริมคุณธรรมและจริยธรรมในสังคมมีบทบาทสำคัญในการสร้างบรรยากาศที่ดีระหว่างบุคคลและชุมชน การนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา เช่น หลักพรหมวิหาร 4 มาใช้ในชีวิตประจำวันสามารถช่วยให้คนมีจิตใจที่ดีและมีเมตตาต่อกัน สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติได้จัดทำโครงการฝึกอบรมคุณธรรมเพื่อส่งเสริมการอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข โดยมีการอบรมเจ้าหน้าที่รัฐและประชาชนเพื่อเสริมสร้างความมีน้ำใจ ความเมตตาและความเข้าใจระหว่างกัน (สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, 2562)

ในปัจจุบัน สังคมไทยเผชิญกับปัญหาความขัดแย้งและความแตกแยกที่เพิ่มมากขึ้น ทั้งในระดับครอบครัว ชุมชน และระดับประเทศ ความขัดแย้งดังกล่าวส่งผลให้เกิดความไม่สงบสุข และลดความเชื่อถือไว้วางใจระหว่างบุคคลหรือกลุ่มคนภายในชุมชน โดยเฉพาะในชุมชนที่มีความหลากหลายทางด้านอาชีพและความรับผิดชอบ การสร้างความสามัคคีในสังคมจึงกลายเป็นเป้าหมายสำคัญในการพัฒนาให้เกิดความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน และเป็นปัจจัยที่เอื้อต่อการพัฒนาสังคมให้มีความมั่นคงและยั่งยืน (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), 2539) การเสริมสร้างความสงบสุขและความสามัคคีในชุมชนจำเป็นต้องอาศัยปัจจัยทางสังคมและจิตใจ ซึ่งในทางพระพุทธศาสนา มีหลักธรรมหลายประการที่สามารถนำมาใช้ในการเสริมสร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างบุคคลและกลุ่มคน หลักธรรมที่มีความสำคัญ

และเกี่ยวข้องกับการสร้างความสามัคคีในชุมชน ได้แก่ พรหมวิหาร 4 (เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา) ซึ่งเน้นการมีเมตตาและการเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อกัน การสื่อสารที่สร้างสรรค์ การช่วยเหลือกัน และการเคารพในสิทธิและความเท่าเทียมของผู้อื่น (พุทธทาสภิกขุ, 2555)

ชุมชนบ้านพักโรงเรียนนายสิบทหารบก ตำบลหนองแก อำเภอหัวหิน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ เป็นชุมชนสำคัญเนื่องจากมีข้าราชการทหารและครอบครัวอาศัยอยู่ การแก้ไขปัญหาที่ส่งผลต่อความสงบสุขและความสามัคคีในชุมชนจึงจำเป็นต่อการรักษาคุณภาพชีวิตและความมั่นคงทางสังคม โดยปัญหาที่สำคัญในชุมชนนี้ ได้แก่ การสื่อสารที่ไม่ทั่วถึง ความขัดแย้งระหว่างครอบครัว และการขาดกิจกรรมเสริมสร้างความสัมพันธ์ การขาดการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพการสื่อสารที่ไม่ทั่วถึงทำให้การเผยแพร่ข้อมูลที่จำเป็น เช่น ข้อมูลด้านความปลอดภัยหรือการจัดกิจกรรมชุมชน ไม่ได้ผลเต็มที่ สำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ระบุว่าปัญหานี้เกิดจากการขาดประชุมและช่องทางออนไลน์ที่ชัดเจน ส่งผลให้ประชาชนรู้สึกถูกละเลยและขาดความไว้วางใจ (สำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัดประจวบคีรีขันธ์, 2564) ความขัดแย้งเล็กน้อยระหว่างครอบครัว ความขัดแย้งที่เกิดจากความคิดเห็นหรือค่านิยมที่แตกต่างกันสามารถก่อให้เกิดความตึงเครียดได้ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) กล่าวถึงการใช้หลักธรรมของศาสนาพุทธ เช่น เมตตา กรุณา และอุเบกขา ในการสร้างความเข้าใจและลดความขัดแย้งระหว่างสมาชิกในชุมชน (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2547) การขาดกิจกรรมที่ส่งเสริมความสัมพันธ์และการมีส่วนร่วมในชุมชน การขาดกิจกรรมที่เปิดโอกาสให้คนในชุมชนมีส่วนร่วม ทำให้สมาชิกไม่รู้สึกเป็นส่วนหนึ่ง การจัดกิจกรรมเสริมสร้างความสัมพันธ์เช่น การประชุม การออกกำลังกาย หรือการจัดงานประเพณีท้องถิ่นช่วยให้เกิดความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน รายงานขององค์การบริหารส่วนตำบลหนองแกระบุว่าโครงการ “ปฏิบัติการความสุข” เน้นกิจกรรมที่ชาวบ้านสามารถเข้าร่วมได้ ช่วยส่งเสริมความสามัคคีในชุมชน (องค์การบริหารส่วนตำบลหนองแก, 2565)

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการควบคุมการแพร่ระบาดยาเสพติดในเขตเทศบาลนครขอนแก่น จังหวัดขอนแก่น

2. เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการประยุกต์หลักสัมมัปธาน 4 การมีส่วนร่วมของประชาชนแพร่ระบาดยาเสพติด ในเขตเทศบาลนครขอนแก่น จังหวัดขอนแก่น

3. เพื่อนำเสนอการประยุกต์หลักสัมมัปธาน 4 เพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการควบคุมการแพร่ระบาดยาเสพติดในเขตเทศบาลนครขอนแก่น จังหวัดขอนแก่น

การทบทวนวรรณกรรม

ปัญหายาเสพติดเป็นปัญหาสำคัญที่ส่งผลกระทบต่อสังคมไทยมาอย่างต่อเนื่อง แม้ว่ารัฐบาลจะมีนโยบายและมาตรการต่าง ๆ ในการแก้ไขปัญหา แต่ปัญหายาเสพติดยังคงมีความรุนแรงและซับซ้อนมากขึ้น สำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามยาเสพติด (ปปส.) รายงานว่า ในปี 2566 มีผู้เสพยาเสพติดเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะในกลุ่มเยาวชนและวัยทำงาน ซึ่งส่งผลกระทบต่อการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์และความมั่นคงของชาติ (สำนักงาน ปปส., 2566)

การแก้ไขปัญหายาเสพติดที่ผ่านมามักเน้นไปที่การปราบปรามและการบำบัดรักษา ซึ่งถือเป็นการแก้ปัญหาที่ปลายเหตุ ขณะที่การป้องกันและการสร้างภูมิคุ้มกันทางสังคมยังไม่ได้รับความสำคัญเท่าที่ควร การศึกษาของ สมพร ใจดี (2561) พบว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการควบคุมยาเสพติดในระดับชุมชน เพราะประชาชนคือผู้ที่อยู่ใกล้ชิดกับปัญหาและสามารถเฝ้าระวังป้องกันได้อย่างต่อเนื่อง

การมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นแนวคิดที่ได้รับการยอมรับในการพัฒนาและแก้ไขปัญหาสังคม Cohen and Uphoff (1980) ได้แบ่งการมีส่วนร่วมออกเป็น 4 ด้าน ได้แก่ ด้านการตัดสินใจ ด้านการดำเนินงาน ด้านการรับผลประโยชน์ และด้านการติดตามประเมินผล ขณะที่ Arnstein (1969) เสนอแนวคิด Ladder of Citizen Participation ที่แบ่งระดับการมีส่วนร่วมตั้งแต่การถูกบงการไปจนถึงการมีอำนาจเต็มที่ของประชาชน การส่งเสริมการมีส่วนร่วมที่แท้จริงจึงต้องให้ประชาชนมีอำนาจในการตัดสินใจและควบคุมการดำเนินงานด้วย

ในบริบทของสังคมไทย การนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้ในการแก้ไขปัญหาสังคมเป็นแนวทางที่น่าสนใจ เพราะพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาหลักของคนไทยและมีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตและวัฒนธรรม หลักสัมมัปปธาน 4 หรือความเพียร 4 ประการ ประกอบด้วย (1) สังวรปธาน - ความเพียรในการป้องกันสิ่งไม่ดีที่ยังไม่เกิดให้เกิดขึ้น (2) ปหานปธาน - ความเพียรในการขจัดสิ่งไม่ดีที่เกิดขึ้นแล้ว (3) ภาวนาปธาน - ความเพียรในการทำให้สิ่งดีที่ยังไม่เกิดให้เกิดขึ้น และ (4) อนุรักขนาปธาน - ความเพียรในการรักษาสิ่งดีที่เกิดขึ้นแล้วให้ดำรงอยู่ (พระธรรมปิฎก, 2556)

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) (2556) กล่าวว่า หลักสัมมัปปธาน 4 เป็นหลักการทำงานที่สมบูรณ์และสามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ได้ โดยเฉพาะการสร้างสรรค์สิ่งดี (ภาวนาปธาน) เป็นแนวทางที่ดีกว่าการมุ่งแต่จะขจัดสิ่งไม่ดี เพราะเมื่อมีสิ่งดีเข้ามาแทนที่ สิ่งไม่ดีจะค่อย ๆ หมดไปเอง แนวคิดนี้สอดคล้องกับจิตวิทยาเชิงบวก (Positive Psychology) ที่เน้นการพัฒนาจุดแข็งมากกว่าการแก้ไขจุดอ่อน (Seligman & Csikszentmihalyi, 2000)

กรอบแนวคิดการวิจัย

จากการทบทวนแนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ผู้วิจัยจึงนำมาสรุปเป็นกรอบแนวคิดในการวิจัย ได้ต่อไปนี้

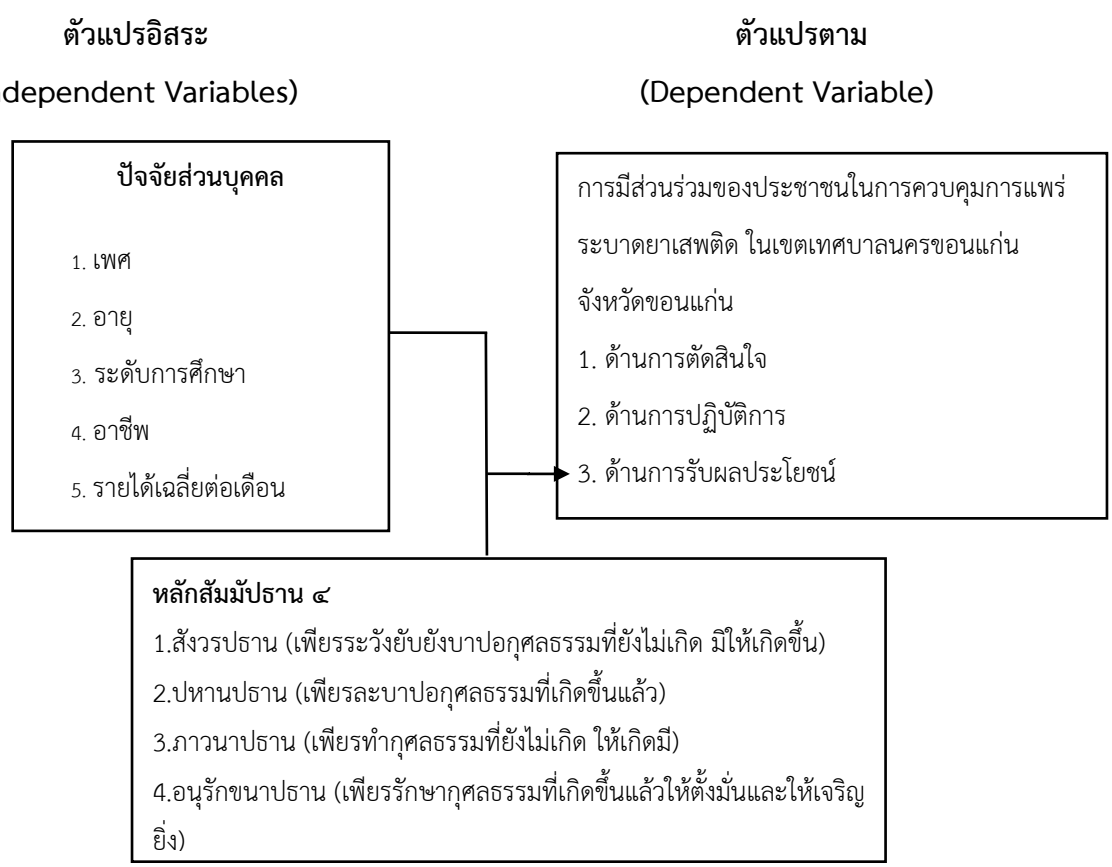

ภาพที่ 1.1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

ระเบียบวิธีวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง “การประยุกต์หลักสัมมัปปธาน 4 เพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการควบคุมการแพร่ระบาดยาเสพติด ในเขตเทศบาลนครขอนแก่น” ใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสานวิธี (Mixed Methods Research) ซึ่งเป็นการบูรณาการระหว่างการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) และการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ครอบคลุมและมีความลึกซึ้ง

การวิจัยเชิงปริมาณ ดำเนินการผ่านวิธีวิจัยเชิงสำรวจ (Survey Research) โดยใช้แบบสอบถาม (Questionnaire) เพื่อศึกษาระดับการประยุกต์หลักสัมมัปปธาน 4 เพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการควบคุมการแพร่ระบาดยาเสพติด ในเขตเทศบาลนครขอนแก่น ประชากรและกลุ่มตัวอย่างประชากร คือ ประชาชนในเขตเทศบาลนครขอนแก่น จังหวัดขอนแก่น ที่มีอายุตั้งแต่ 18 ปี

ขึ้นไป จำนวน 25,868 คำนวณขนาดตัวอย่างที่เหมาะสมสำหรับการวิจัยครั้งนี้ใช้ สูตรของทาโร่ ยามาเน่ (Taro Yamane, 1973) ได้กลุ่มตัวอย่างจำนวน 300 คน การวิเคราะห์ข้อมูล ดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสอบถาม โดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปเพื่อการวิจัยทางสังคมศาสตร์โดยใช้สถิติ ดังนี้ 1. สถิติพรรณนา (Descriptive Statistics) สำหรับอธิบายลักษณะทั่วไปของกลุ่มตัวอย่าง และพรรณนาระดับการประยุกต์หลักสัมมัปปธาน 4 เพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการควบคุมการแพร่ระบาดยาเสพติด ในเขตเทศบาลนครขอนแก่น โดยใช้สถิติในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ค่าความถี่ (Frequency) ค่าร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ย (Mean) และค่า เบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) ในการวิเคราะห์ข้อมูล 2. สถิติเชิงอนุมาน (Inferential Statistics) ผู้วิจัยศึกษาการประยุกต์หลักสัมมัปปธาน 4 เพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการควบคุมการแพร่ระบาดยาเสพติด ในเขตเทศบาลนครขอนแก่น โดยการใช้ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ของเพียร์สัน (Pearson's Product Moment Correlation)

การวิจัยเชิงคุณภาพใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) เพื่อทำความเข้าใจแนวทางการประยุกต์หลักสัมมัปปธาน 4 เพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการควบคุมการแพร่ระบาดยาเสพติด ในเขตเทศบาลนครขอนแก่น กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) ในการสัมภาษณ์ จำนวน 12 การวิเคราะห์ข้อมูลแบบสัมภาษณ์ วิเคราะห์โดยใช้เทคนิคการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis Technique) ประกอบบริบท และประมวลผลเข้าด้วยกันรวมทั้งใช้แนวคิดจากเอกสารและผลวิจัยที่เกี่ยวข้องมาสนับสนุนในการวิเคราะห์เพื่อให้เห็นภาพรวม

ผลการวิจัย

1. "การประยุกต์หลักสัมมัปปธาน 4 เพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการควบคุมการแพร่ระบาดยาเสพติด ในเขตเทศบาลนครขอนแก่น

ระดับการปฏิบัติตาม"การประยุกต์หลักสัมมัปปธาน 4 เพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการควบคุมการแพร่ระบาดยาเสพติด ในเขตเทศบาลนครขอนแก่น โดยรวมอยู่ในระดับมาก ($\overline{X}$=3.64) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ ระดับการประยุกต์ใช้หลักสัมมัปธาน 4 โดยรวมอยู่ในระดับมาก ($\overline{X}$= 3.61) เมื่อพิจารณาเป็นรายองค์ประกอบ พบว่า หลักสังวรปธานมีค่าเฉลี่ยสูงสุด ($\overline{X}$= 3.86) รองลงมาคือ หลักภาวนาปธาน ($\overline{X}$= 3.72) หลักอนุรักขนาปธาน ($\overline{X}$ = 3.58) และหลักปหานปธาน ($\overline{X}$ = 3.28 ตามลำดับ

ระดับการมีส่วนร่วมในการควบคุมการแพร่ระบาดของยาเสพติดโดยรวมอยู่ในระดับมา ($\overline{X}$= 3.41) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า การมีส่วนร่วมด้านการรับผลประโยชน์มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ($\overline{X}$= 3.64) รองลงมาคือ ด้านการดำเนินงาน ($\overline{X}$= 3.58 ด้านการตัดสินใจ ($\overline{X}$= 3.24) และด้านการติดตามประเมินผล ($\overline{X}$= 3.16) ตามลำดับ

2. ความสัมพันธ์ระหว่างหลักสัมมัปปธาน 4 เพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการควบคุมการแพร่ระบาดยาเสพติด ในเขตเทศบาลนครขอนแก่น

การวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างหลักสัมมัปปธาน 4 เพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการควบคุมการแพร่ระบาดยาเสพติด ในเขตเทศบาลนครขอนแก่นผู้วิจัยหาค่าความสัมพันธ์ระหว่าง 2 ตัวแปร ด้วยการหาค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์เพียร์สัน (Pearson's Product Moment Correlation Coefficient) ดังนี้

ตารางที่ 1 ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ (r) การวิเคราะห์ความสัมพันธ์หลักสัมมัปปธาน 4 เพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการควบคุมการแพร่ระบาดยาเสพติด ในเขตเทศบาลนครขอนแก่นจังหวัดขอนแก่น

(n =300)

ตัวแปรอิสระ	จำนวน	ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ (r)	P-value
หลักสัมมัปธาน 4	300	0.68	0.00**
สังวรปธาน	300	0.68	0.00**
ปหานปธาน	300	0.71	0.00**
ภาวนาปธาน	300	0.73	0.00**
อนุรักขนาปธาน	300	0.75	0.00**

** หมายถึง ระดับนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01

จากตารางที่ 1 ผลการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างหลักสัมมัปปธาน 4 เพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการควบคุมการแพร่ระบาดยาเสพติด ในเขตเทศบาลนครขอนแก่นจังหวัดขอนแก่นพบว่า หลักพรหมวิหารธรรมมีความสัมพันธ์กับการเสริมสร้างความสงบสุขและความสามัคคีในชุมชนบ้านพักโรงเรียนนายสิบทหารบก ตำบลหนองแก อำเภอหัวหิน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 โดยมีความสัมพันธ์เชิงบวก ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ (r) เท่ากับ 0.68

3. แนวทางการบูรณาการหลักสัมมัปปธาน 4 เพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการควบคุมการแพร่ระบาดยาเสพติด ในเขตเทศบาลนครขอนแก่น

สำหรับหลักปหานปธานที่เน้นการขจัดสิ่งไม่ดี กิจกรรมที่เสนอประกอบด้วย การจัดทีมสำรวจและเฝ้าระวังพื้นที่เสี่ยง การจัดช่องทางให้ประชาชนแจ้งเบาะแสอย่างปลอดภัย การประสานงานกับเจ้าหน้าที่ตำรวจในการจับกุมผู้ค้าและผู้เสพ การจัดโปรแกรมบำบัดและฟื้นฟูสำหรับผู้ติดยาในชุมชน และการให้คำปรึกษาและสนับสนุนครอบครัวของผู้ติดยา ผู้เชี่ยวชาญเน้นว่า การดำเนินกิจกรรมในหลักนี้ต้องคำนึงถึงความปลอดภัยของผู้เข้าร่วมและต้องมีการสนับสนุนจากเจ้าหน้าที่ที่มีอำนาจอย่างเต็มที่

สำหรับหลักภาวนาปธานที่เน้นการสร้างสรรค์สิ่งดี ซึ่งผู้ให้สัมภาษณ์ส่วนใหญ่เห็นว่าเป็นหลักที่สำคัญที่สุด กิจกรรมที่แนะนำคือ การจัดกิจกรรมกีฬาและนันทนาการสำหรับเยาวชน การจัดค่ายพัฒนาทักษะชีวิตและอาชีพ การสร้างกลุ่มชุมชนที่เข้มแข็ง เช่น กลุ่มดนตรี กลุ่มศิลปะ กลุ่มอาชีพ การพัฒนาแหล่งเรียนรู้และพื้นที่สาธารณะในชุมชน การส่งเสริมให้เยาวชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชน และการสร้างแบบอย่างที่ดีจากบุคคลต้นแบบในชุมชน ผู้นำชุมชนท่านหนึ่งเน้นว่า กิจกรรมเหล่านี้ต้องตอบสนองความสนใจและความต้องการของเยาวชนอย่างแท้จริง ไม่ใช่เพียงกิจกรรมที่ผู้ใหญ่คิดว่าดีเท่านั้น

สำหรับหลักอนุรักขนาปธานที่เน้นการธำรงรักษาสิ่งดี กิจกรรมที่เสนอประกอบด้วย การติดตามดูแลผู้ผ่านการบำบัดอย่างต่อเนื่อง การสร้างระบบพี่เลี้ยงหรือพี่เลี้ยงในชุมชน การจัดกิจกรรมเสริมสร้างความเข้มแข็งของครอบครัว การประเมินผลและปรับปรุงกิจกรรมอย่างสม่ำเสมอ การเฉลิมฉลองความสำเร็จและยกย่องผู้ที่มีส่วนร่วม และการสร้างกลไกการถ่ายทอดภูมิปัญญาและประสบการณ์ให้กับคนรุ่นใหม่ อาสาสมัครท่านหนึ่งเสนอว่า ควรมีการจัดงานประจำปีเพื่อแสดงผลงานและสร้างขวัญกำลังใจให้กับทุกคนที่เข้าร่วม

อภิปรายผลการวิจัย

1. ระดับการปฏิบัติตามการประยุกต์หลักสัมมัปปธาน 4 เพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการควบคุมการแพร่ระบาดยาเสพติด ในเขตเทศบาลนครขอนแก่น

ผลการวิจัยพบว่า ประชาชนมีระดับการประยุกต์ใช้หลักสัมมัปธาน 4 ในการดำเนินชีวิตและการมีส่วนร่วมในกิจกรรมชุมชนโดยรวมอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ย 3.86 เมื่อพิจารณาเป็นรายองค์ประกอบ พบว่า หลักสังวรปธาน ซึ่งหมายถึงความเพียรในการป้องกันบาปอกุศลที่ยังไม่เกิดให้เกิดขึ้น มีค่าเฉลี่ย 3.86 อยู่ในระดับมาก แสดงให้เห็นว่า ประชาชนมีความตระหนักและปฏิบัติในการหลีกเลี่ยงและป้องกันตนเองไม่ให้เข้าไปเกี่ยวข้องกับยาเสพติด หลักปหานปธาน ซึ่งหมายถึงความเพียรในการละบาปอกุศลที่เกิดขึ้นแล้ว มีค่าเฉลี่ย 3.78 อยู่ในระดับมาก แสดงให้เห็นว่า ประชาชนมีความมุ่งมั่นในการละเลิกและขจัดสิ่งไม่ดีที่เกิดขึ้นแล้วในชุมชน

หลักภาวนาปธาน ซึ่งหมายถึงความเพียรในการให้กุศลธรรมที่ยังไม่เกิดให้เกิดขึ้น มีค่าเฉลี่ย 3.94 อยู่ในระดับมากและมีค่าสูงสุด แสดงให้เห็นว่า ประชาชนให้ความสำคัญกับการสร้างสรรค์สิ่งดีและการพัฒนาศักยภาพของตนเองและชุมชน และหลักอนุรักขนาปธาน ซึ่งหมายถึงความเพียรในการรักษากุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้วให้ดำรงอยู่ มีค่าเฉลี่ย 3.85 อยู่ในระดับมาก แสดงให้เห็นว่า ประชาชนมีความมุ่งมั่นในการรักษาและส่งเสริมสิ่งดีที่มีอยู่แล้วให้ดำรงอยู่อย่างยั่งยืน

2. ความสัมพันธ์ระหว่างการประยุกต์หลักสัมมัปปธาน 4 กับการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการควบคุมการแพร่ระบาดยาเสพติด ในเขตเทศบาลนครขอนแก่น

ผลการวิเคราะห์ธ์พบว่า การประยุกต์ใช้หลักสัมมัปปธาน 4 โดยรวมมีความสัมพันธ์ทางบวกกับการมีส่วนร่วมโดยรวมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ (r = 0.684, 0.01) เมื่อพิจารณาเป็นรายองค์ประกอบ พบว่า หลักภาวนาปธานมีความสัมพันธ์สูงที่สุด (r = 0.728) รองลงมาคือ หลักอนุรักขนาปธาน (r = 0.682) หลักสังวรปธาน (r = 0.654) และหลักปหานปธาน (r = 0.612) ที่ระดับนัยสำคัญ 0.01 ทั้งหมดมีความสอดคล้องกับทฤษฎีการมีส่วนร่วมของประชาชน ผลการวิจัยสอดคล้องกับแนวคิดของ Cohen and Uphoff (1980) ที่แบ่งการมีส่วนร่วมออกเป็น 4 ด้าน โดยพบว่า ประชาชนมีการมีส่วนร่วมในด้านการรับผลประโยชน์และด้านการดำเนินงานสูงกว่าด้านการตัดสินใจและด้านการติดตามประเมินผล ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของ Pretty (1995) ที่พบว่า การมีส่วนร่วมในสังคมไทยส่วนใหญ่ยังอยู่ในระดับ Functional Participation และ Participation by Consultation มากกว่า Interactive Participation หรือ Self-mobilization ที่ประชาชนมีอำนาจในการตัดสินใจและควบคุมการดำเนินงานอย่างแท้จริง

ผลการศึกษายังสอดคล้องกับ Ladder of Citizen Participation ของ Arnstein (1969) ที่แสดงระดับการมีส่วนร่วมเป็นขั้นบันได โดยการมีส่วนร่วมในปัจจุบันอยู่ในระดับ Consultation และ Placation ซึ่งเป็นระดับกลาง ๆ ของบันได ยังต้องพัฒนาไปสู่ระดับ Partnership, Delegated Power และ Citizen Control เพื่อให้เกิดการมีส่วนร่วมที่แท้จริงและยั่งยืน การประยุกต์ใช้หลักสัมมัปปธาน 4 มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมสูง สอดคล้องกับแนวคิดเรื่องทุนทางสังคม (Social Capital) ของ Putnam (2000) ที่กล่าวว่า ค่านิยมและบรรทัดฐานทางสังคม โดยเฉพาะที่มาจากศาสนาและวัฒนธรรม มีส่วนสำคัญในการสร้างความไว้วางใจและความร่วมมือในสังคม การที่ประชาชนปฏิบัติตามหลักธรรมร่วมกันช่วยสร้างความเข้าใจร่วม (Shared Understanding) และค่านิยมร่วม (Shared Values) ซึ่งเป็นรากฐานของการทำงานร่วมกันและการมีส่วนร่วม

การบูรณาการหลักธรรมกับการพัฒนาชุมชน ผลการวิจัยที่พบว่า หลักภาวนาปธานมีความสำคัญสูงที่สุด สอดคล้องกับแนวคิด Asset-Based Community Development (ABCD) ของ Kretzmann and McKnight (1993) ที่เน้นการพัฒนาชุมชนจากจุดแข็งและทรัพยากรที่มีอยู่ มากกว่าการมุ่งเน้นที่ปัญหาและความขาดแคลน การสร้างสิ่งดี การพัฒนาศักยภาพ และการสร้างโอกาส เป็นแนวทางที่ส่งเสริมให้ประชาชนมีกำลังใจและเห็นคุณค่าในตนเอง ซึ่งจะนำไปสู่การมีส่วนร่วมที่เข้มแข็งและยั่งยืน นอกจากนี้ ยังสอดคล้องกับหลักการของการพัฒนาชุมชนแบบองค์รวม (Holistic Community Development) ที่เน้นการพัฒนาทั้งด้านวัตถุและจิตใจ ทั้งการแก้ปัญหาและการสร้างโอกาส ซึ่งหลักสัมมัปปธาน 4 ครอบคลุมทั้งสองมิตินี้อย่างสมบูรณ์ ความสอดคล้องกับปรัชญาของ

เศรษฐกิจพอเพียง แนวทางการประยุกต์ใช้หลักสัมมัปปธาน 4 มีความสอดคล้องกับปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงที่พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ทรงพระราชทานแก่ปวงชนชาวไทย โดยเฉพาะในส่วนของความรอบรู้ (การรู้เท่าทันปัญหา การป้องกัน การแก้ไข) และคุณธรรม (การสร้างสิ่งดี การรักษาสิ่งดี ความซื่อสัตย์ ความเพียร) ซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญของทั้งสองแนวคิด การบูรณาการระหว่างหลักธรรมทางพุทธศาสนากับปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงจะช่วยให้การพัฒนาชุมชนมีความสมบูรณ์และยั่งยืนมากยิ่งขึ้น

3. การบูรณาการหลักสัมมัปปธาน 4 เพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการควบคุมการแพร่ระบาดยาเสพติด ในเขตเทศบาลนครขอนแก่น

ผลการวิจัยแสดงให้เห็นว่า หลักสัมมัปธาน 4 สามารถบูรณาการเข้ากับทฤษฎีและแนวคิดสมัยใหม่เกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของประชาชนได้อย่างสอดคล้อง โดยหลักสัมมัปธาน 4 ให้กรอบคิดที่ครอบคลุมทั้งการป้องกัน ซึ่งเป็นหลักสังวรปธาน การแก้ไข ซึ่งเป็นหลักปหานปธาน การสร้างสรรค์ ซึ่งเป็นหลักภาวนาปธาน และการรักษา ซึ่งเป็นหลักอนุรักขนาปธาน ซึ่งสอดคล้องกับแนวทางการแก้ไขปัญหาอย่างยั่งยืนที่เน้นการทำงานในทุกมิติอย่างบูรณาการ การนำหลักสัมมัปธาน 4 มาประยุกต์ใช้ในการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนนั้น ไม่ได้เป็นเพียงการนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาใช้เท่านั้น แต่เป็นการสร้างสรรค์แนวทางที่เหมาะสมกับบริบททางสังคมและวัฒนธรรมไทย ซึ่งมีพื้นฐานทางพระพุทธศาสนามาอย่างยาวนาน การใช้หลักธรรมที่คนไทยคุ้นเคยและเข้าใจเป็นกรอบในการส่งเสริมการมีส่วนร่วมจะช่วยให้เกิดการยอมรับและการปฏิบัติได้ง่ายกว่าการนำแนวคิดจากต่างประเทศมาใช้โดยตรง

องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย การประยุกต์หลักการประยุกต์หลักสัมมัปปธาน 4 เพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการควบคุมการแพร่ระบาดยาเสพติด ในเขตเทศบาลนครขอนแก่น รายละเอียดปรากฏตามภาพประกอบดังต่อไปนี้

ภาพที่ 1.2 องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

จากแผนภาพ จะเห็นได้ว่า การประยุกต์หลักสัมมัปปธาน 4 เพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการควบคุมการแพร่ระบาดยาเสพติด ในเขตเทศบาลนครขอนแก่น ได้แก่สำหรับหลักปหานปธานที่เน้นการขจัดสิ่งไม่ดี กิจกรรมที่เสนอประกอบด้วย การจัดทีมสำรวจและเฝ้าระวังพื้นที่เสี่ยง การจัดช่องทางให้ประชาชนแจ้งเบาะแสอย่างปลอดภัย การประสานงานกับเจ้าหน้าที่ตำรวจในการจับกุมผู้ค้าและผู้เสพ การจัดโปรแกรมบำบัดและฟื้นฟูสำหรับผู้ติดยาในชุมชน และการให้คำปรึกษาและสนับสนุนครอบครัวของผู้ติดยา ผู้เชี่ยวชาญเน้นว่า การดำเนินกิจกรรมในหลักนี้ต้องคำนึงถึงความปลอดภัยของผู้เข้าร่วมและต้องมีการสนับสนุนจากเจ้าหน้าที่ที่มีอำนาจอย่างเต็มที่

สำหรับหลักภาวนาปธานที่เน้นการสร้างสรรค์สิ่งดี ซึ่งผู้ให้สัมภาษณ์ส่วนใหญ่เห็นว่าเป็นหลักที่สำคัญที่สุด กิจกรรมที่แนะนำคือ การจัดกิจกรรมกีฬาและนันทนาการสำหรับเยาวชน การจัดค่ายพัฒนาทักษะชีวิตและอาชีพ การสร้างกลุ่มชุมชนที่เข้มแข็ง เช่น กลุ่มดนตรี กลุ่มศิลปะ กลุ่มอาชีพ การพัฒนาแหล่งเรียนรู้และพื้นที่สาธารณะในชุมชน การส่งเสริมให้เยาวชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชน

และการสร้างแบบอย่างที่ดีจากบุคคลต้นแบบในชุมชน ผู้นำชุมชนท่านหนึ่งเน้นว่า กิจกรรมเหล่านี้ต้องตอบสนองความสนใจและความต้องการของเยาวชนอย่างแท้จริง ไม่ใช่เพียงกิจกรรมที่ผู้ใหญ่คิดว่าดีเท่านั้น

สำหรับหลักอนุรักขนาปธานที่เน้นการธำรงรักษาสิ่งดี กิจกรรมที่เสนอประกอบด้วย การติดตามดูแลผู้ผ่านการบำบัดอย่างต่อเนื่อง การสร้างระบบพี่เลี้ยงหรือพี่เลี้ยงในชุมชน การจัดกิจกรรมเสริมสร้างความเข้มแข็งของครอบครัว การประเมินผลและปรับปรุงกิจกรรมอย่างสม่ำเสมอ การเฉลิมฉลองความสำเร็จและยกย่องผู้ที่มีส่วนร่วม และการสร้างกลไกการถ่ายทอดภูมิปัญญาและประสบการณ์ให้กับคนรุ่นใหม่ อาสาสมัครท่านหนึ่งเสนอว่า ควรมีการจัดงานประจำปีเพื่อแสดงผลงานและสร้างขวัญกำลังใจให้กับทุกคนที่เข้า

สรุป

การนำหลักสัมมัปธาน 4 มาประยุกต์ใช้ในการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนควรดำเนินการในหลายมิติ ประการแรก ควรมีการสร้างความตระหนักรู้และความเข้าใจในหลักสัมมัปธาน 4 ผ่านกิจกรรมการเรียนรู้และการสื่อสารที่เหมาะสมกับบริบทของชุมชน ประการที่สอง ควรพัฒนากลไกและเวทีที่เอื้อให้ประชาชนสามารถมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอน ตั้งแต่การวางแผน การตัดสินใจ การดำเนินงาน และการติดตามประเมินผล ประการที่สาม ควรสร้างแบบอย่างที่ดีจากผู้นำชุมชนและบุคคลที่เป็นที่เคารพนับถือในการประยุกต์ใช้หลักสัมมัปธาน 4 ในชีวิตประจำวัน ประการที่สี่ ควรบูรณาการหลักสัมมัปธาน 4 เข้ากับกิจกรรมและโครงการที่มีอยู่แล้วในชุมชน เพื่อให้เกิดความเข้าใจและการปฏิบัติที่เป็นรูปธรรม และประการที่ห้า ควรสร้างระบบสนับสนุนและการเสริมแรงเพื่อให้ประชาชนมีแรงจูงใจในการมีส่วนร่วมอย่างต่อเนื่อง

ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัย ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

1. ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

1. ผลการวิจัยพบว่าการประยุกต์หลักสัมมัปปธาน 4 นำผลการวิจัยไปใช้ในการกำหนดนโยบายและการปฏิบัติ มีหลายด้านที่ควรให้ความสำคัญ ด้านแรกคือด้านนโยบายระดับชาติ ควรมีการพัฒนานโยบายและแผนยุทธศาสตร์ระดับชาติที่บูรณาการหลักสัมมัปธาน 4 เข้าไว้อย่างเป็นทางการ โดยกำหนดแนวทางปฏิบัติ ตัวชี้วัด และกลไกการขับเคลื่อนที่ชัดเจน พร้อมทั้งจัดสรรงบประมาณสนับสนุนอย่างเพียงพอและต่อเนื่อง ควรส่งเสริมให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องทุกภาคส่วนนำหลักสัมมัปธาน 4 ไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินงานของตน โดยเฉพาะการเน้นหลักภาวนาปธาน คือ การสร้างสรรค์โอกาสและทางเลือกที่ดีให้กับประชาชน มากกว่าการมุ่งเน้นเพียงการปราบปรามเท่านั้น ควรพัฒนาระบบการ

ติดตามและประเมินผลที่เป็นรูปธรรมและสามารถวัดผลได้จริง โดยกำหนดตัวชี้วัดที่สอดคล้องกับหลักสัมมัปธาน 4 ทั้ง 4 องค์ประกอบ ไม่ควรมุ่งเน้นเพียงตัวเลขการจับกุมหรือสถิติผู้เสพเท่านั้น แต่ควรวัดผลในเชิงคุณภาพด้วย เช่น ความเข้มแข็งของชุมชน ความพึงพอใจของประชาชน และความยั่งยืนของการมีส่วนร่วม

2. ด้านที่สามคือด้านการพัฒนาบุคลากร ควรพัฒนาระบบการฝึกอบรมและพัฒนาศักยภาพของบุคลากรทุกระดับอย่างเป็นระบบ ทั้งเจ้าหน้าที่รัฐ ผู้นำชุมชน อาสาสมัคร และประชาชนทั่วไป โดยเน้นการให้ความรู้เกี่ยวกับหลักสัมมัปธาน 4 และวิธีการนำไปประยุกต์ใช้ในทางปฏิบัติ พร้อมทั้งพัฒนาทักษะที่จำเป็นต่างๆ เช่น ทักษะการสื่อสาร การอำนวยความสะดวก การแก้ไขปัญหา และการทำงานเป็นทีม ควรสร้างและพัฒนาผู้นำชุมชนให้มีความรู้ ความเข้าใจ และทักษะในการนำหลักสัมมัปธาน 4 ไปประยุกต์ใช้และถ่ายทอดให้กับคนในชุมชน เนื่องจากผู้นำชุมชนเป็นบุคคลที่มีอิทธิพลและเป็นแบบอย่างสำคัญในชุมชน

2. ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรสร้างความร่วมมือ ควรจัดตั้งศูนย์ประสานงานหรือเครือข่ายระดับจังหวัดและอำเภอที่ทำหน้าที่ประสานความร่วมมือระหว่างหน่วยงานต่างๆ แลกเปลี่ยนข้อมูลและประสบการณ์ ติดตามและประเมินผลการดำเนินงาน และพัฒนานวัตกรรมและแนวปฏิบัติที่ดีร่วมกัน ควรส่งเสริมการทำงานแบบบูรณาการระหว่างหน่วยงานต่างๆ ทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน องค์กรศาสนา สถานศึกษา และชุมชน โดยมีเป้าหมายร่วมกันและแบ่งบทบาทหน้าที่ที่ชัดเจน

2. ควรสร้างกลไกคุ้มครอง ควรมีกลไกคุ้มครองความปลอดภัยของประชาชนที่เข้ามามีส่วนร่วม โดยเฉพาะผู้ที่ให้ข้อมูลหรือแจ้งเบาะแส เพื่อลดความกลัวและสร้างความมั่นใจในการมีส่วนร่วม ควรมีระบบการให้คำปรึกษาและการสนับสนุนทางจิตใจแก่ประชาชนที่ได้รับผลกระทบจากปัญหายาเสพติด เพื่อช่วยให้สามารถฟื้นตัวและกลับมามีส่วนร่วมในชุมชนได้

เอกสารอ้างอิง

คณะกรรมการเลือกตั้ง. เรื่องแบ่งเขตเลือกตั้งสมาชิกสภาเทศบาลในจังหวัดขอนแก่น. ราชกิจจานุชบกษา หน้า 102 เล่ม 137 ตอนที่ 105 25 ธันวาคม 2563.

ปัจฉิมา พิตรสาร, “สภาพและปัญหาการดำเนินงานป้องกันยาเสพติดในโรงเรียนมัธยมศึกษาสังกัด กรมสามัญศึกษาภาคใต้”, วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการบริหารการศึกษา, (บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2539), หน้า 13-18.

พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 11 หน้า 101 (ทีฆนิกาย ปาฏิกวรรค) ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 19 หน้า 339 (สัยุตตนิกาย มหาวารวรรค)ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 21 หน้า 96; เล่ม 14 ; เล่ม 13 (องฺคุตตรนิกาย จตุกกนิบาต)

พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 29 หน้า 174 (ขุททกนิกาย มหานิทเทส) ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 35 หน้า 340 (อภิธรรมปิฎก วิภังค์) ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร:โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). (2556). พุทธธรรม. กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

รัฐกูล เสนารา. การมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนต่อมาตรการควบคุมโรคโควิด 19 ในอำเภอภูเวียง จังหวัดขอนแก่น, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น, 2566. หน้า 2"

วิไล จันทร์ฉาย. (2563). ปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนในกิจกรรมชุมชน. วารสารวิจัยสังคม, 25(3), 112-128.

สมพร ใจดี. (2561). การมีส่วนร่วมของประชาชนในการป้องกันยาเสพติดในจังหวัดอุบลราชธานี. วารสารสังคมศาสตร์, 30(1), 78-95.

สำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามยาเสพติด. (2566). รายงานสถานการณ์ยาเสพติดประจำปี 2566. กรุงเทพมหานคร: สำนักงาน ปปส.

อรวรรณ หุ่นดี, ยาและสิ่งเสพติดให้โทษ, (กรุงเทพมหานคร : อักษรบัณฑิต, 2538), หน้า 108.

Arnstein, S. R. (1969). A ladder of citizen participation. Journal of the American Planning Association, 35(4), 216-224.

Cohen, J. M., & Uphoff, N. T. (1980). Participation's place in rural development: Seeking clarity through specificity. World Development, 8(3), 213-235.

Cohen, J. M., & Uphoff, N. T. (1980). Participation's place in rural development: Seeking clarity through specificity. World Development, 8(3), 213-235.

Kretzmann, J. P., & McKnight, J. L. (1993). Building communities from the inside out: A path

Kretzmann, J. P., & McKnight, J. L. (1993). Building communities from the inside out: A path toward finding and mobilizing a community's assets. Chicago: ACTA Publications.

Seligman, M. E. P., & Csikszentmihalyi, M. (2000). Positive psychology: An introduction. American Psychologist, 55(1), 5-14.

Seligman, M. E. P., & Csikszentmihalyi, M. (2000). Positive psychology: An introduction. American Psychologist, 55(1), 5-14.

toward finding and mobilizing a community's assets. Chicago: ACTA Publications.

การบูรณาการหลักอิทธิบาท 4 เพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการกำหนดแผนพัฒนาศูนย์วิจัยเกษตรวิศวกรรมขอนแก่น

Integrating The Four Iddhipāda To Promote Public Participation In Determining The Development Plan Of The Khon Kaen Agricultural Engineering Research Center

กัญญาภัทร หงษ์แก้ว[1,*], ชาญชัย ฮวดศรี[2] และ สุรพล พรมกุล[3]
Kanyapat Hongkaew[1,*], Chanchai Huadsri[2] and Suraphon Promgun [3]

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการกำหนดแผนพัฒนาศูนย์วิจัยเกษตรวิศวกรรมขอนแก่น 2) เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างหลักอิทธิบาทธรรมกับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการกำหนดแผนพัฒนาศูนย์วิจัยเกษตรวิศวกรรมขอนแก่น 3) เพื่อนำเสนอการบูรณาการหลักอิทธิบาทธรรมเพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการกำหนดแผนพัฒนาศูนย์วิจัยเกษตรวิศวกรรมขอนแก่น การวิจัยเป็นแบบผสานวิธี ประกอบด้วยการวิจัยเชิงปริมาณ ใช้แบบสอบถามเป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลกับกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 392 คน สถิติที่ใช้ได้แก่ ค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ทดสอบสมมติฐานโดยใช้ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ของเพียร์สัน และการวิจัยเชิงคุณภาพ ใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 12 รูปหรือคน วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้เทคนิควิเคราะห์เนื้อหาเชิงพรรณนา

ผลการวิจัยพบว่า

1) ระดับการปฏิบัติตามหลักอิทธิบาทธรรมเพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการกำหนดแผนพัฒนาศูนย์วิจัยเกษตรวิศวกรรมขอนแก่น โดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.55 เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า ด้านวิริยะ มีค่าเฉลี่ยมากที่สุดเท่ากับ 4.60 รองลงมาได้แก่ ด้านฉันทะ) ด้านจิตตะ และ ด้านวิมังสา ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.59 4.53 และ 4.49 ตามลำดับ

[1-3] มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น
[1-3] Mahachulalongkornrajavidyalaya University Khon Kaen Campus
* Corresponding author. E-mail: Tawidty5@gmail.com

2) ความสัมพันธ์ระหว่างหลักอิทธิบาทธรรมกับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการกำหนดแผนพัฒนาศูนย์วิจัยเกษตรวิศวกรรมขอนแก่น พบว่า มีความสัมพันธ์กันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 (r = 0.81)

3) แนวทางการบูรณาการหลักอิทธิบาทธรรมเพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการกำหนดแผนพัฒนาศูนย์วิจัยเกษตรวิศวกรรมขอนแก่น โดยการส่งเสริมด้วยการสร้างแรงจูงใจและความเชื่อมั่นให้ประชาชนอยากเข้ามามีส่วนร่วม การส่งเสริมด้วยการเสริมสร้างความมุ่งมั่นและกลไกการมีส่วนร่วมที่ต่อเนื่อง การส่งเสริมด้วยความใส่ใจในกระบวนการและรายละเอียดของการมีส่วนร่วม และการส่งเสริมด้วยการใช้ปัญญาในการวิเคราะห์และประเมินผล

คำสำคัญ: หลักอิทธิบาทธรรม, การส่งเสริมการมีส่วนร่วม, ศูนย์วิจัยเกษตรวิศวกรรมขอนแก่น

Abstract

The objectives of this study were: 1) study the level of public participation in the formulation of the development plan of the Khon Kaen Agricultural Engineering Research Center; 2) examine the relationship between the Iddhipāda principles and public participation in the formulation of the development plan of the Khon Kaen Agricultural Engineering Research Center; and 3) propose the integration of the Iddhipāda principles to promote public participation in the formulation of the development plan of the Khon Kaen Agricultural Engineering Research Center. This research employed a mixed-methods approach consisting of quantitative and qualitative research. In the quantitative phase, questionnaires were used as the instrument for data collection from a sample group of 392 respondents. The statistics used for data analysis included frequency, percentage, mean, and standard deviation. Hypothesis testing was conducted using Pearson's Product–Moment Correlation Coefficient. In the qualitative phase, in-depth interviews were conducted with 12 key informants, including monks and laypersons. The data were analyzed using descriptive content analysis.

The research findings revealed that :

1) The level of practice according to the Iddhipāda principles to promote public participation in the formulation of the development plan of the Khon Kaen Agricultural Engineering Research Center was at the **highest level overall**, with a mean score of 4.55 When considering each aspect, it was found that **Viriya (effort)** had the highest mean

score of 4.60, followed by **Chanda (aspiration)**, **Citta (concentration)**, and **Vimamsa (investigation)** with mean scores of 4.59, 4.53, and 4.49 respectively.

2) The relationship between the Iddhipāda principles and public participation in the formulation of the development plan of the Khon Kaen Agricultural Engineering Research Center was found to be **positively correlated at a statistically significant level of 0.01** (r = 0.81).

3) The guidelines for integrating the Iddhipāda principles to promote public participation in the formulation of the development plan of the Khon Kaen Agricultural Engineering Research Center include: encouraging participation by creating motivation and confidence among the public; strengthening commitment and establishing continuous participation mechanisms; emphasizing careful attention to the process and details of participation; and promoting the use of wisdom in analysis and evaluation.

Keywords: Iddhipāda Principles, Promoting participation, Khon Kaen Agricultural Engineering Research Center

บทนำ

การมีส่วนร่วมของประชาชน ถือเป็นหลักการสากลที่อารยธรรมประเทศให้ความสำคัญ และเป็นประเด็นหลักที่สังคมไทยให้ความสนใจเพื่อพัฒนาการเมืองเข้าสู่ระบบประชาธิปไตย แบบมีส่วนร่วมตามหลักธรรมมาภิบาลที่ภาครัฐจะต้องเปิดโอกาสให้ประชาชนและผู้เกี่ยวข้องทุกภาคส่วนรับรู้ ร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ เพื่อสร้างความโปร่งใส และเพิ่มคุณภาพการตัดสินใจของภาครัฐให้ดีขึ้น และเป็นที่ยอมรับร่วมกันของทุกๆฝ่าย และตามพระราชกฤษฎีกาว่าด้วยหลักเกณฑ์ และวิธีการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี พ.ศ.2546 จึงต้องให้ความสำคัญต่อการบริหารราชการอย่างโปร่งใส สุจริต เปิดเผยข้อมูล และการเปิดโอกาสให้ประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายสาธารณะ การตัดสินใจทางการเมือง รวมถึงการตรวจสอบ การใช้อำนาจรัฐในทุกระดับ (นนทยา ศรีพันธบุตร, 2565)

การส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการบริหารราชการ เป็นแนวคิดการบริหารจัดการภาครัฐแนวใหม่ ที่ให้ความสำคัญกับการเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารราชการแผ่นดิน โดยส่งเสริมให้ประชาชนเข้ามามีบทบาทตั้งแต่ร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ ร่วมดำเนินการ ร่วมรับผลประโยชน์ และร่วมประเมินผล ซึ่งจะนำไปสู่การเพิ่มประสิทธิภาพในการบริหารราชการ และบรรลุเป้าหมายในการพัฒนา ระบบราชการ รวมทั้งสามารถตอบสนองความต้องการของประชาชนได้อย่าง

แท้จริง แม้ว่าการพัฒนาระบบราชการให้เป็นระบบราชการแบบเปิดให้ประชาชนมีส่วนร่วมเป็นเรื่องใหม่ สำหรับสังคมไทย รวมถึงระบบราชการและข้าราชการไทยคงยังคุ้นเคยกับการทำงานแบบรวมศูนย์และสั่งการ การเปิดระบบราชการให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมสามารถขับเคลื่อนได้ด้วยกลยุทธ์ 2 แบบ คือ การสร้างความพร้อมให้แก่ภาคราชการและภาคประชาชน และเปิดโอกาสให้ภาคประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมรับรู้ ร่วมแสดงความคิดเห็น ร่วมตัดสินใจร่วมการดำเนินการร่วมติดตามตรวจสอบและร่วมประเมินผลการบริหารราชการได้อย่างเป็นระบบและต่อเนื่อง เพื่อทำให้เกิดการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดีเกิดการแบ่งสรรทรัพยากรอย่างยุติธรรม ลดความขัดแย้งในสังคม และนำไปสู่การสร้างกลไกการพัฒนาระบบราชการที่ยั่งยืนเพื่อประโยชน์สุขของประชาชนในที่สุด (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาระบบราชการ, 2565)

สถาบันวิจัยเกษตรวิศวกรรม ก่อตั้งขึ้นในปี พ.ศ.2498 ในนามว่า กองวิศวกรรม สังกัดกรมการข้าว กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ โดยมีบทบาทหน้าที่สำคัญในการวิจัย พัฒนา ส่งเสริมและสนับสนุนให้เกษตรกรได้มีเครื่องมือเครื่องจักรกลที่เหมาะสมใช้ในการเพิ่มประสิทธิภาพการทำนา จนกระทั่งปี พ.ศ.2546 กองเกษตรวิศวกรรมได้เปลี่ยนชื่อเป็น สถาบันวิจัยเกษตรวิศวกรรมจนถึงปัจจุบัน โดยมีหน้าที่รับผิดชอบ ศึกษา วิเคราะห์ หรือวิจัย เพื่อวางแผนการใช้และการวิจัยและพัฒนาเครื่องมือเครื่องจักรกลเกษตรที่ใช้ในการผลิตพืช (เครื่องมือเตรียมดิน ปลูก กำจัดวัชพืช บำรุงรักษา เก็บเกี่ยว และนวด ขนย้าย ฯลฯ) ทดสอบ ปรับปรุง ดัดแปลง พัฒนาประสิทธิภาพของเครื่องจักรกลเกษตรให้เหมาะสมกับการใช้งานและการผลิต รวมทั้งให้คำแนะนำและปรึกษาด้านวิชาการผลิตเครื่องจักรกลเกษตรแก่ภาคเอกชน (กรมวิชาการเกษตร, 2567)

การมีส่วนร่วมของทุกกลุ่มในสังคม ในชุมชนหนึ่ง ๆ ย่อมประกอบด้วยความแตกต่างหลากหลาย ทั้งด้านฐานะ เพศ วัย สถานะทางสังคมฯลฯ การสร้างโอกาสเปิดพื้นที่ทางสังคมอย่างเท่าเทียมในการให้ทุกส่วนได้มีส่วนร่วมในการแสดงออกทางความคิด ศักยภาพ ความรู้ และร่วมมีบทบาทดำเนินการอย่างต่อเนื่อง ซึ่งจะทำให้งานที่ดำเนินไปนั้นไม่กระจุกตัวอยู่ที่กลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง และส่งผลกระจายไปสู่คนทุกส่วนในชุมชน ในสังคมอย่างทั่วถึงและเป็นธรรม รวมทั้งการที่จะให้เกิดผลสำเร็จในการมีส่วนร่วมนั้น ควรนำหลักธรรมในพระพุทธศาสนามาใช้ในการมีส่วนร่วมให้มีประสิทธิภาพก็ คือ หลักอิทธิบาท 4 (ที.ม. (ไทย) 10/287/219) เพราะหลักอิทธิบาท 4 เป็นแนวทางการทำงาน ให้ประสบความสำเร็จได้

ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาการบูรณาการหลักอิทธิบาท 4 กับการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการกำหนดแผนพัฒนาศูนย์วิจัยเกษตรวิศวกรรมขอนแก่น เพื่อศึกษาระดับการมีส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการกำหนดแผนพัฒนาศูนย์วิจัยเกษตรวิศวกรรมขอนแก่น ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างหลักอิทธิบาท 4 กับการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการกำหนด

แผนพัฒนาศูนย์วิจัยเกษตรวิศวกรรมขอนแก่น และศึกษาถึงแนวทางการบูรณาการหลักอิทธิบาท 4 เพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการกำหนดแผนพัฒนาศูนย์วิจัยเกษตรวิศวกรรมขอนแก่น อันจะเป็นแนวทางส่งเสริมการพัฒนาศูนย์วิจัยเกษตรวิศวกรรมขอนแก่นให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น และสามารถตอบสนองความต้องการของประชาชนได้อย่างทั่วถึง เพื่อให้ประชาชนในพื้นที่เทศบาลตำบลบ้านทุ่มได้รับประโยชน์มากที่สุดเกิดประสิทธิภาพและคุณภาพในการปฏิบัติงานอย่างมากที่สุดสืบไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการกำหนดแผนพัฒนาศูนย์วิจัยเกษตรวิศวกรรมขอนแก่น

2. เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างหลักอิทธิบาทธรรมกับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการกำหนดแผนพัฒนาศูนย์วิจัยเกษตรวิศวกรรมขอนแก่น

3. เพื่อนำเสนอการบูรณาการหลักอิทธิบาทธรรมเพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการกำหนดแผนพัฒนาศูนย์วิจัยเกษตรวิศวกรรมขอนแก่น

การทบทวนวรรณกรรม

ผู้วิจัยได้ทำการทบทวนแนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

1. หลักอิทธิบาทธรรม เป็นคุณธรรมที่ทำให้ประสบความสำเร็จตามประสงค์ โดยหวังความสำเร็จในสิ่งใดต้องทำตนให้สมบูรณ์ด้วยสิ่งที่ เรียกว่า อิทธิบาท มี 4 ประการ คือ ฉันทะ (ความพอใจรักใคร่ในสิ่งนั้น) วิริยะ (ความเพียรประกอบสิ่งนั้น) จิตตะ (ความเอาใจฝักใฝ่) วิมังสา (การหมั่นตริตรองพิจารณาเหตุผล) การมีหลักอิทธิบาทธรรมไว้คอยยึดเหนี่ยวจิตใจเพื่อให้เกิดความรัก ความพอใจ ความ ขยัน อดทน ความตั้งมั่น มีใจจดจ่อ และความไตร่ตรองในงานที่ปฏิบัติ เป็นหลักธรรมที่เอื้อประโยชน์ ต่อการปฏิบัติงานโดยตรง สามารถวัดระดับความสำเร็จในงานได้อย่างแม่นยำ หากปฏิบัติตามกรอบหลักอิทธิบาท 4 ได้ครบถ้วน ก็ถือได้ว่าผลงานที่ได้รับนั้น ประสบความสำเร็จ

2. แนวคิดเกี่ยวกับพุทธบูรณาการ พุทธบูรณาการหมายความรวมถึงพุทธบูรณาการแบบองค์รวมคือการบูรณาการองค์ประกอบภายในของศาสนาพุทธและพุทธบูรณาการแบบเติมเต็ม คือ การบูรณาการองค์ประกอบของพุทธศาสนาเป็นหลักกับศาสตร์ต่าง ๆ นอกศาสนาพุทธอีกด้วย ซึ่งพุทธศาสนามีจุดมุ่งหมายสูงสุด คือ จัดการความขัดแย้งภายในจิตใจของตนเองให้หมดสิ้นไปหรือดับทุกข์ เป็นการประสานกลมกลืนกันของแผน กระบวนการ สารสนเทศ การจัดสรรทรัพยากร การปฏิบัติการ ผลลัพธ์ และการวิเคราะห์ เพื่อสนับสนุนเป้าประสงค์ที่สำคัญขององค์กร การบูรณาการที่มีประสิทธิผล เป็น

มากกว่าความสอดคล้องไปในแนวทางเดียวกัน และจะสำเร็จได้ก็ต่อเมื่อการดำเนินการของแต่ละองค์ประกอบภายในระบบการจัดการผลการดำเนินการมีความเชื่อมโยงกันเป็นหนึ่งเดียวอย่างสมบูรณ์

3. แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวกับการมีส่วนร่วม เป็นการได้เข้าไปเกี่ยวข้องที่อาจเป็นการเข้าร่วม แบบทางตรง หรือทางอ้อมในการทำกิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่งก็ได้ โดยอาจจะเป็นปัจเจกบุคคลหรือกลุ่มคนหรือองค์กรประชาชนได้อาสาเข้ามามีส่วนร่วมดำเนินงานกิจกรรมอย่างใดอย่างหนึ่ง เริ่มตั้งแต่การร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ ร่วมลงมือปฏิบัติ โดยมีความเข้าใจปัญหาของตนและตระหนักถึงสิทธิของตน

กรอบแนวคิดการวิจัย

จากการทบทวนแนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ผู้วิจัยจึงนำมาสรุปเป็นกรอบแนวคิดในการวิจัย ได้ต่อไปนี้

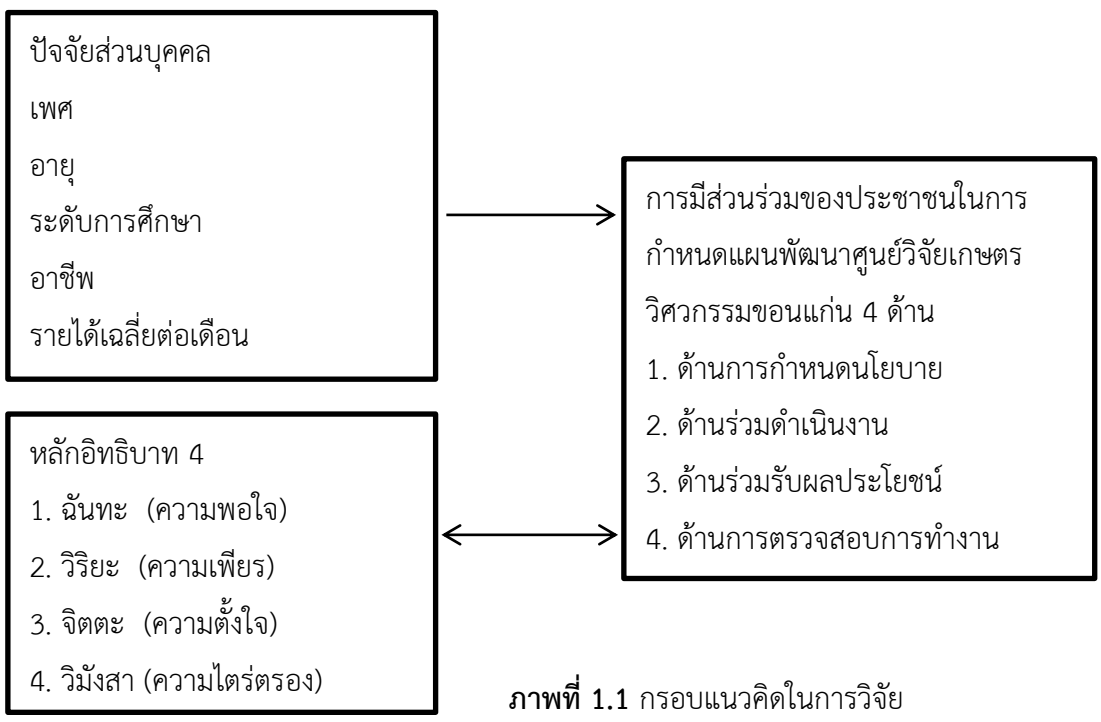

ภาพที่ 1.1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

ระเบียบวิธีวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง “การบูรณาการหลักอิทธิบาทธรรมเพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการกำหนดแผนพัฒนาศูนย์วิจัยเกษตรวิศวกรรมขอนแก่น” ใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสานวิธี (Mixed Methods Research) ซึ่งเป็นการบูรณาการระหว่างการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) และการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ครอบคลุมและมีความลึกซึ้ง

การวิจัยเชิงปริมาณ ดำเนินการผ่านวิธีวิจัยเชิงสำรวจ (Survey Research) โดยใช้แบบสอบถาม (Questionnaire) เพื่อศึกษาระดับการบูรณาการหลักอิทธิบาทธรรมเพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการกำหนดแผนพัฒนาศูนย์วิจัยเกษตรวิศวกรรมขอนแก่น กับกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 392 คน การวิเคราะห์ข้อมูล ดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสอบถาม โดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปเพื่อการวิจัยทางสังคมศาสตร์โดยใช้สถิติ ดังนี้ 1. สถิติพรรณนา (Descriptive Statistics) สำหรับอธิบายลักษณะทั่วไปของกลุ่มตัวอย่าง และพรรณนาระดับการบูรณาการหลักอิทธิบาทธรรมเพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการกำหนดแผนพัฒนาศูนย์วิจัยเกษตรวิศวกรรมขอนแก่น โดยใช้สถิติในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ค่าความถี่ (Frequency) ค่าร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ย (Mean) และค่า เบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) ในการวิเคราะห์ข้อมูล 2. สถิติเชิงอนุมาน (Inferential Statistics) ผู้วิจัยศึกษาการบูรณาการหลักอิทธิบาทธรรมเพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการกำหนดแผนพัฒนาศูนย์วิจัยเกษตรวิศวกรรมขอนแก่น โดยการใช้ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ของเพียร์สัน (Pearson's Product Moment Correlation)

การวิจัยเชิงคุณภาพใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) เพื่อทำความเข้าใจแนวการบูรณาการหลักอิทธิบาทธรรมเพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการกำหนดแผนพัฒนาศูนย์วิจัยเกษตรวิศวกรรมขอนแก่น กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) ในการสัมภาษณ์ จำนวน 12 คน วิเคราะห์โดยใช้เทคนิคการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis Technique) ประกอบบริบทและประมวลผลเข้าด้วยกันรวมทั้งใช้แนวคิดจากเอกสารและผลวิจัยที่เกี่ยวข้องมาสนับสนุนในการวิเคราะห์เพื่อให้เห็นภาพรวม

ผลการวิจัย

1.ระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการกำหนดแผนพัฒนาศูนย์วิจัยเกษตรวิศวกรรมขอนแก่น

ระดับการปฏิบัติตามหลักอิทธิบาทธรรมเพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการกำหนดแผนพัฒนาศูนย์วิจัยเกษตรวิศวกรรมขอนแก่น โดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ($\overline{X}$ =4.55) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ ระดับการปฏิบัติตามหลักอิทธิบาทธรรมเพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการกำหนดแผนพัฒนาศูนย์วิจัยเกษตรวิศวกรรมขอนแก่น อยู่ในระดับมากที่สุดจำนวน 3 ข้อ โดยเรียงลำดับค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย พบว่า ข้อที่ 2 ด้านวิริยะ (ความเพียร) มีค่าเฉลี่ยมากที่สุดเท่ากับ 4.60 รองลงมาได้แก่ ด้านฉันทะ (ความพึงพอใจ) ($\overline{X}$ =4.59) และ ด้านจิตตะ (ความเอาใจใส่) ($\overline{X}$ = 4.4.53) และ ด้านวิมังสา (ความไตร่ตรอง ตรวจตรา) มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก ($\overline{X}$ =4.49) ตามลำดับ

ระดับการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการกำหนดแผนพัฒนาศูนย์วิจัยเกษตรวิศวกรรมขอนแก่น โดยภาพรวม โดยรวมอยู่ในระดับมาก ($\overline{X}$=4.40) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า ระดับการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการกำหนดแผนพัฒนาศูนย์วิจัยเกษตรวิศวกรรมขอนแก่น ด้านการร่วมรับผลประโยชน์ มีค่าเฉลี่ยมากที่สุดเท่ากับ 4.52 รองลงมาคือ ด้านการร่วมวางแผน ($\overline{X}$=4.41) ด้านการร่วมดำเนินการ ($\overline{X}$=4.39) และด้านการร่วมประเมินผล ($\overline{X}$=4.31) ตามลำดับ

2. ความสัมพันธ์ระหว่างหลักอิทธิบาทธรรมกับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการกำหนดแผนพัฒนาศูนย์วิจัยเกษตรวิศวกรรมขอนแก่น

การวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างหลักอิทธิบาทธรรมกับการมีส่วนร่วมทางการเมืองของสตรีในเทศบาลเมืองบ้านทุ่ม อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น ผู้วิจัยหาค่าความสัมพันธ์ระหว่าง ๒ ตัวแปร ด้วยการหาค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์เพียร์สัน (Pearson's Product Moment Correlation Coefficient) ดังนี้

ตารางที่ 1 ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ (r) การวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างหลักอิทธิบาทธรรมกับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการกำหนดแผนพัฒนาศูนย์วิจัยเกษตรวิศวกรรมขอนแก่น

(n =392)

ตัวแปรอิสระ	จำนวน	ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ (r)	P-value
หลักอิทธิบาทธรรม	392	0.81	0.00**
ฉันทะ (ความพึงพอใจ)	392	0.27	0.00**
วิริยะ (ความเพียร)	392	0.65	0.00**
จิตตะ (ความเอาใจใส่)	392	0.72	0.00**
วิมังสา (ความไตร่ตรอง ตรวจตรา	392	0.77	0.00**

** หมายถึง ระดับนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01

จากตารางที่ 1 ผลการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างหลักอิทธิบาทธรรมกับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการกำหนดแผนพัฒนาศูนย์วิจัยเกษตรวิศวกรรมขอนแก่น พบว่า หลักอิทธิบาทธรรมมีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการกำหนดแผนพัฒนาศูนย์วิจัยเกษตรวิศวกรรมขอนแก่น อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 โดยมีความสัมพันธ์เชิงบวก ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ (r) เท่ากับ 0.81

3. แนวการบูรณาการหลักอิทธิบาทธรรมเพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการกำหนดแผนพัฒนาศูนย์วิจัยเกษตรวิศวกรรมขอนแก่น สรุปได้ดังนี้

แนวทางการบูรณาการหลักอิทธิบาทธรรมเพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการกำหนดแผนพัฒนาศูนย์วิจัยเกษตรวิศวกรรมขอนแก่น ประกอบด้วย

1. หลักฉันทะ (ความพอใจและความรักในงาน) ส่งเสริมด้วยการสร้างแรงจูงใจและความเชื่อมั่นให้ประชาชนอยากเข้ามามีส่วนร่วม ประกอบด้วย การสื่อสารประโยชน์ที่จับต้องได้ เน้นย้ำว่าแผนพัฒนาจะช่วยลดต้นทุน เพิ่มผลผลิต และพัฒนาอาชีพได้อย่างไร โดยใช้ภาษาท้องถิ่นและช่องทางที่ชาวบ้านคุ้นเคย สร้างความรู้สึกเป็นเจ้าของ เปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการตั้งชื่อโครงการหรือเครื่องจักรด้วยภาษาถิ่น และให้เสนอความต้องการก่อนกำหนดทิศทางใหญ่ สร้างประสบการณ์ตรง จัดช่วงสาธิตและทดลองมากกว่าการบรรยายทางวิชาการ และพาเยี่ยมชมการทดลองวิจัยเพื่อให้เห็นความก้าวหน้าด้วยตนเอง การจัดการกลุ่มเป้าหมาย กำหนดกลุ่มเป้าหมายที่หลากหลายและเจาะจงตามความสนใจ เช่น Young Smart Farmer หรือกลุ่มผู้สูงอายุสื่อสารคุณค่าทางสังคม เน้นย้ำว่าศูนย์วิจัยจะช่วยให้ลูกหลานไม่ต้องละทิ้งถิ่นฐานและเสริมสร้างความผาสุกในชุมชน

2. หลักวิริยะ (ความเพียรพยายาม) ส่งเสริมด้วยการเสริมสร้างความมุ่งมั่นและกลไกการมีส่วนร่วมที่ต่อเนื่อง ประกอบด้วย การพัฒนาสมรรถนะ จัดอบรมทักษะด้านเกษตรวิศวกรรมพื้นฐานเพื่อให้ประชาชนมีความกล้าและมีความเพียรในการร่วมกำหนดแผนงาน ความมุ่งมั่นของหน่วยงาน ศูนย์ฯ ต้องแสดงความเพียรในการแก้ไขปัญหาตามข้อเสนอแนะของประชาชนอย่างจริงจัง สร้างแรงจูงใจและความหวัง ชี้แจงให้เห็นความสำคัญของข้อมูลจากชุมชนต่อความสำเร็จของโครงการ

3. หลักจิตตะ (ความเอาใจใส่และตั้งมั่น) ส่งเสริมด้วยความใส่ใจในกระบวนการและรายละเอียดของการมีส่วนร่วม ประกอบด้วย การจัดเวทีคุณภาพ แบ่งกลุ่มย่อยตามความสนใจเฉพาะด้านเพื่อให้ผู้เข้าร่วมมีสมาธิจดจ่อกับประเด็นนั้นๆ บุคลากรที่มีคุณภาพ คัดเลือกผู้นำชุมชนที่มีจิตสาธารณะมาเป็นตัวแทน และเจ้าหน้าที่ต้องแสดงความเคารพต่อวิธีทำเกษตรแบบดั้งเดิม การตอบสนองที่จริงใจ ให้ความสำคัญกับทุกความเห็น (Feedback Loop) หากทำไม่ได้ต้องอธิบายเหตุผลอย่างชัดเจน เครื่องมือที่เข้าใจง่าย จัดทำคู่มือหรือ Checklist ที่มีภาพประกอบชัดเจนและใช้ภาษาที่ไม่ซับซ้อน

4. หลักวิมังสา (ความไตร่ตรองและตรวจสอบ) ส่งเสริมด้วยการใช้ปัญญาในการวิเคราะห์และประเมินผล การทดสอบและพิสูจน์ จัดตั้งแปลงสาธิตร่วม ในพื้นที่จริงของเกษตรกรเพื่อให้เกิดการไตร่ตรองจากประสบการณ์ตรงก่อนสรุปแผน การวิพากษ์และตรวจสอบ จัดเวทีเปรียบเทียบข้อดี-ข้อเสียระหว่างเทคโนโลยีใหม่กับวิถีเดิมอย่างรอบคอบ และใช้เทคโนโลยี (Dashboard) ในการเปิดเผยข้อมูลเพื่อให้ประชาชนตรวจสอบได้ง่าย การมีส่วนร่วมเชิงนโยบาย เชิญผู้นำความคิดมาถกเถียงและกำหนดนิยามภารกิจของศูนย์ฯ ในระยะยาว

อภิปรายผลการวิจัย

1. ระดับการปฏิบัติตามหลักอิทธิบาทธรรมเพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการกำหนดแผนพัฒนาศูนย์วิจัยเกษตรวิศวกรรมขอนแก่น

ผลการศึกษาพบว่า ระดับการปฏิบัติตามหลักอิทธิบาทธรรมเพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการกำหนดแผนพัฒนาศูนย์วิจัยเกษตรวิศวกรรมขอนแก่น โดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด (=4.55) ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่า กลุ่มตัวอย่างมีใจรักในกิจที่ทำและต้องการที่จะบรรลุจุดมุ่งหมายของกิจนั้นๆ ในการกำหนดแผนพัฒนาศูนย์วิจัยเกษตรวิศวกรรมขอนแก่น มีความบากบั่น พยายาม ไม่ย่อท้อต่ออุปสรรคและความยากลำบาก ในการกำหนดแผนพัฒนาศูนย์วิจัยเกษตรวิศวกรรมขอนแก่น มีจิตผูกพัน เอาใจใส่ต่อการกำหนดแผนพัฒนาศูนย์วิจัยเกษตรวิศวกรรมขอนแก่น และมีการใช้ปัญญาพิจารณาหมั่นทบทวนตรวจหาเหตุผล ข้อบกพร่องหรือขัดข้องในในการกำหนดแผนพัฒนาศูนย์วิจัยเกษตรวิศวกรรมขอนแก่น ไม่สอดคล้องกับการศึกษาของ พระมหาอนุวัฒน์ สุวฑฺฒนกิตฺติ (นาคพรมพะเนาว์) (2566) ทำการศึกษาเรื่อง การมีส่วนร่วมของนักการเมืองท้องถิ่นในการส่งเสริมวัดให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ในอำเภอชุมแพ จังหวัดขอนแก่น ผลการศึกษาพบว่า ระดับการมีส่วนร่วมของนักการเมืองท้องถิ่น ในการส่งเสริมวัดให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ในอำเภอชุมแพ จังหวัดขอนแก่น ตามหลักอิทธิบาท 4 โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก และไม่สอดคล้องกับ พระกฤษดา ธมฺมสาโร (สาระวิต) (2566) ทำการศึกษาเรื่อง การมีส่วนร่วมของผู้นำชุมชนในการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติดในเทศบาลเมืองกาฬสินธุ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ ผลการศึกษาพบว่า ระดับการประยุกต์หลักอิทธิบาท 4 กับการมีส่วนร่วมของผู้นำชุมชนในการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติดในเทศบาลเมืองกาฬสินธุ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ ทั้ง 4 ด้าน คือ 1) ฉันทะ (ความพึงพอใจ) 2) วิริยะ (ความเพียร) 3) จิตตะ (ความเอาใจใส่) 4) วิมังสา (ความไตร่ตรอง ตรวจตรา) โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก

2. ความสัมพันธ์ระหว่างหลักอิทธิบาทธรรมกับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการกำหนดแผนพัฒนาศูนย์วิจัยเกษตรวิศวกรรมขอนแก่น

ผลการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างหลักอิทธิบาทธรรมกับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการกำหนดแผนพัฒนาศูนย์วิจัยเกษตรวิศวกรรมขอนแก่น พบว่า หลักอิทธิบาทธรรมมีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการกำหนดแผนพัฒนาศูนย์วิจัยเกษตรวิศวกรรมขอนแก่น อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 โดยมีความสัมพันธ์เชิงบวก ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ (r) เท่ากับ 0.81 ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่า ประชาชนมีการนำหลักอิทธิบาทธรรม ประกอบด้วย หลักฉันทะ (ความพอใจ) หลักวิริยะ (ความเพียร) หลักจิตตะ (ความเอาใจใส่) และหลักวิมังสา (ความไตร่ตรอง ตรวจตรา) มาประยุกต์ใช้ในการมีส่วนร่วมในการกำหนดแผนพัฒนาศูนย์วิจัยเกษตรวิศวกรรมขอนแก่นจนทำให้มี

ค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมากที่สุด สอดคล้องกับ มนตรี พั้วลี (2567) ที่ทำการศึกษาเรื่อง การประยุกต์หลักพุทธธรรมเพื่อเสริมสร้างความร่วมมือของประชาชน ในการพัฒนาท้องถิ่นของเทศบาลในอำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น ผลการศึกษาพบว่า หลักอิทธิบาท 4 มีความสัมพันธ์กับความร่วมมือของประชาชนในการพัฒนาท้องถิ่นของเทศบาลในอำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01

3. แนวทางการบูรณาการหลักอิทธิบาทธรรมเพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการกำหนดแผนพัฒนาศูนย์วิจัยเกษตรวิศวกรรมขอนแก่น

ผลการศึกษาพบว่า แนวทางการบูรณาการหลักอิทธิบาทธรรมเพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการกำหนดแผนพัฒนาศูนย์วิจัยเกษตรวิศวกรรมขอนแก่น ประกอบด้วย การส่งเสริมด้วยการสร้างแรงจูงใจและความเชื่อมั่นให้ประชาชนอยากเข้ามามีส่วนร่วม ได้แก่ การสื่อสารประโยชน์ที่จับต้องได้ การสร้างความรู้สึกเป็นเจ้าของ การสร้างประสบการณ์ตรง การจัดการกลุ่มเป้าหมาย การสื่อสารคุณค่าทางสังคม เน้นย้ำว่าศูนย์วิจัยจะช่วยให้ลูกหลานไม่ต้องละทิ้งถิ่นฐานและเสริมสร้างความผาสุกในชุมชน การส่งเสริมด้วยการเสริมสร้างความมุ่งมั่นและกลไกการมีส่วนร่วมที่ต่อเนื่อง ได้แก่ การพัฒนาสมรรถนะ ความมุ่งมั่นของหน่วยงาน การสร้างแรงจูงใจและความหวัง ชี้แจงให้เห็นความสำคัญของข้อมูลจากชุมชนต่อความสำเร็จของโครงการ การส่งเสริมด้วยความใส่ใจในกระบวนการและรายละเอียดของการมีส่วนร่วม ได้แก่ การจัดเวทีคุณภาพ บุคลากรที่มีคุณภาพ การตอบสนองที่จริงใจ เครื่องมือที่เข้าใจง่าย จัดทำคู่มือหรือ Checklist ที่มีภาพประกอบชัดเจนและใช้ภาษาที่ไม่ซับซ้อน และการส่งเสริมด้วยการใช้ปัญญาในการวิเคราะห์และประเมินผล การทดสอบและพิสูจน์ การวิพากษ์และตรวจสอบ การมีส่วนร่วมเชิงนโยบาย เชิญผู้นำความคิดมาถกเถียงและกำหนดนิยามภารกิจของศูนย์วิจัยในระยะยาว สอดคล้องกับการศึกษาของ พระมหาอนุวัฒน์ สุวฑฺฒนกิตฺติ (นาคพรมพะเนาว์) (2566) ที่ทำการศึกษาเรื่อง การมีส่วนร่วมของนักการเมืองท้องถิ่นในการส่งเสริมวัดให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ในอำเภอชุมแพ จังหวัดขอนแก่น ผลการศึกษาพบว่า การประยุกต์ตามหลักอิทธิบาท 4 ได้แก่ 1) ด้านฉันทะ ช่วยกันอนุรักษ์โบราณสถานและโบราณวัตถุที่มีอยู่แล้ว ให้มีความมั่นคงแข็งแรง และคงไว้ซึ่งเอกลักษณ์ความเป็นไทยอย่างแท้จริง 2) ด้านวิริยะ ควรส่งเสริมการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวลักษณะปฏิบัติธรรมบูรณา การกับการอนุรักษ์โบราณสถานและศึกษาประวัติศาสตร์ ดำเนินการตามกระบวนการส่งเสริม และสนับสนุนกิจกรรมการปฏิบัติธรรมเชิงรุกให้แก่ชุมชน 3) ด้านจิตตะ ควรพัฒนาทักษะทางด้านภาษาและวัฒนธรรมท้องถิ่นให้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยการดำเนินการตามกระบวนการพัฒนาทักษะความรู้เกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของท้องถิ่น และทักษะทางด้านภาษาอย่างมีประสิทธิภาพ 4) ด้านวิมังสา ควรดูแล รักษา แหล่งวัฒนธรรมอยู่สม่ำเสมอ บูรณาการวิถีชีวิตความเป็นไทยร่วมกับศาสนาอื่นอย่างสันติสุข และสอดคล้องกับ มนตรี พั้วลี (2567) ที่

ทำการศึกษาเรื่อง การประยุกต์หลักพุทธธรรมเพื่อเสริมสร้างความร่วมมือของประชาชนในการพัฒนาท้องถิ่นของเทศบาลในอำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น ผลการศึกษาพบว่า ควรสร้างความพึงพอใจให้เกิดขึ้นแก่ประชาชนเกี่ยวกับการให้ความร่วมมือในการพัฒนาในด้านต่าง ๆ ต้องมีความขยันขันแข็งในการทำหน้าที่ ต้องไม่ย่อท้อแม้จะเจอปัญหาหรืออุปสรรคต่าง ๆ และต้องรู้จักใช้สติปัญญาไตร่ตรองในการทำงานในการทำงานเพื่อให้งานบรรลุตามเป้าหมาย

องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย การบูรณาการหลักอิทธิบาทธรรมเพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการกำหนดแผนพัฒนาศูนย์วิจัยเกษตรวิศวกรรมขอนแก่น รายละเอียดปรากฏตามภาพประกอบดังต่อไปนี้

ภาพที่ 1.2 องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

จากแผนภาพจะเห็นได้ว่า แนวทางการบูรณาการหลักอิทธิบาทธรรมเพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการกำหนดแผนพัฒนาศูนย์วิจัยเกษตรวิศวกรรมขอนแก่น

1. หลักฉันทะ (ความพอใจและความรักในงาน) ส่งเสริมด้วยการสร้างแรงจูงใจและความเชื่อมั่นให้ประชาชนอยากเข้ามามีส่วนร่วม ประกอบด้วย การสื่อสารประโยชน์ที่จับต้องได้ การสร้างความรู้สึกเป็นเจ้าของ การสร้างประสบการณ์ตรง การจัดการกลุ่มเป้าหมาย การสื่อสารคุณค่าทางสังคม เน้นย้ำว่าศูนย์วิจัยจะช่วยให้ลูกหลานไม่ต้องละทิ้งถิ่นฐานและเสริมสร้างความผาสุกในชุมชน

2. หลักวิริยะ (ความเพียรพยายาม) ส่งเสริมด้วยการเสริมสร้างความมุ่งมั่นและกลไกการมีส่วนร่วมที่ต่อเนื่อง ประกอบด้วย การพัฒนาสมรรถนะ ความมุ่งมั่นของหน่วยงาน การสร้างแรงจูงใจและความหวัง ชี้แจงให้เห็นความสำคัญของข้อมูลจากชุมชนต่อความสำเร็จของโครงการ

3. หลักจิตตะ (ความเอาใจใส่และตั้งมั่น) ส่งเสริมด้วยความใส่ใจในกระบวนการและรายละเอียดของการมีส่วนร่วม ประกอบด้วย การจัดเวทีคุณภาพ บุคลากรที่มีคุณภาพ การตอบสนองที่จริงใจ เครื่องมือที่เข้าใจง่าย จัดทำคู่มือหรือ Checklist ที่มีภาพประกอบชัดเจนและใช้ภาษาที่ไม่ซับซ้อน

4. หลักวิมังสา (ความไตร่ตรองและตรวจสอบ) ส่งเสริมด้วยการใช้ปัญญาในการวิเคราะห์และประเมินผล การทดสอบและพิสูจน์ การวิพากษ์และตรวจสอบ การมีส่วนร่วมเชิงนโยบาย เชิญผู้นำความคิดมาถกเถียงและกำหนดนิยามภารกิจของศูนย์วิจัยในระยะยาว

สรุป

แนวทางการบูรณาการหลักอิทธิบาทธรรมเพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการกำหนดแผนพัฒนาศูนย์วิจัยเกษตรวิศวกรรมขอนแก่น ประกอบด้วย การส่งเสริมด้วยการสร้างแรงจูงใจและความเชื่อมั่นให้ประชาชนอยากเข้ามามีส่วนร่วม ได้แก่ การสื่อสารประโยชน์ที่จับต้องได้ การสร้างความรู้สึกเป็นเจ้าของ การสร้างประสบการณ์ตรง การจัดการกลุ่มเป้าหมาย การสื่อสารคุณค่าทางสังคม เน้นย้ำว่าศูนย์วิจัยจะช่วยให้ลูกหลานไม่ต้องละทิ้งถิ่นฐานและเสริมสร้างความผาสุกในชุมชน การส่งเสริมด้วยการเสริมสร้างความมุ่งมั่นและกลไกการมีส่วนร่วมที่ต่อเนื่อง ได้แก่ การพัฒนาสมรรถนะ ความมุ่งมั่นของหน่วยงาน การสร้างแรงจูงใจและความหวัง ชี้แจงให้เห็นความสำคัญของข้อมูลจากชุมชนต่อความสำเร็จของโครงการ การส่งเสริมด้วยความใส่ใจในกระบวนการและรายละเอียดของการมีส่วนร่วม ได้แก่ การจัดเวทีคุณภาพ บุคลากรที่มีคุณภาพ การตอบสนองที่จริงใจ เครื่องมือที่เข้าใจง่าย จัดทำคู่มือหรือ Checklist ที่มีภาพประกอบชัดเจนและใช้ภาษาที่ไม่ซับซ้อน และการส่งเสริมด้วยการใช้ปัญญาในการวิเคราะห์และประเมินผล การทดสอบและพิสูจน์ การวิพากษ์และตรวจสอบ การมีส่วนร่วมเชิงนโยบาย เชิญผู้นำความคิดมาถกเถียงและกำหนดนิยามภารกิจของศูนย์วิจัยในระยะยาว

ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัย ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

1. ผลการวิจัยพบว่า การบูรณาการหลักอิทธิบาทธรรม ด้านวิมังสา (ความไตร่ตรอง ตรวจตรา) ในการกำหนดแผนพัฒนาศูนย์วิจัยเกษตรวิศวกรรมขอนแก่น มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด ดังนั้น ศูนย์วิจัยเกษตรวิศวกรรมขอนแก่น ควรกำหนดนโยบายเพื่อส่งเสริมการบูรณาการหลักวิมังสา (ความไตร่ตรอง ตรวจตรา) เพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการกำหนดแผนพัฒนาศูนย์วิจัยเกษตรวิศวกรรมขอนแก่น

2. ผลการวิจัยพบว่า การส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการกำหนดแผนพัฒนาศูนย์วิจัยเกษตรวิศวกรรมขอนแก่น ด้านการร่วมประเมินผล มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด ดังนั้น ศูนย์วิจัยเกษตรวิศวกรรมขอนแก่น ควรกำหนดนโยบายเพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการกำหนดแผนพัฒนาศูนย์วิจัยเกษตรวิศวกรรมขอนแก่น ด้านการร่วมประเมินผล เพิ่มมากขึ้น

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรมีการทำวิจัยเกี่ยวกับรูปแบบการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการกำหนดแผนพัฒนาศูนย์วิจัยเกษตรวิศวกรรมขอนแก่น ที่เป็นการวิจัยเพื่อพัฒนาหรือการวิจัยแบบมีส่วนร่วม

2. ควรมุ่งเน้นการศึกษาเกี่ยวกับปัจจัยเชิงสาเหตุเกี่ยวกับการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการกำหนดแผนพัฒนาศูนย์วิจัยเกษตรวิศวกรรมขอนแก่น ทั้งนี้เพื่อเป็นข้อมูลในการวางแผนพัฒนาและปรับปรุงการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการกำหนดแผนพัฒนาศูนย์วิจัยเกษตรวิศวกรรมขอนแก่น ให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

เอกสารอ้างอิง

(ที.ม. (ไทย) 10/287/219)

กรมวิชาการเกษตร สถาบันวิจัยเกษตรวิศวกรรม.[ออนไลน์].แหล่งข้อมูล : http : //www.doa.go.th/aeri/?page_id=35 [1 สิงหาคม 2567]

นนทยา ศรีพันธบุตร. (2565). การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่นขององค์การบริหารส่วนตำบลนาคำไฮ อำเภอเมืองหนองบัวลำภู จังหวัดหนองบัวลำภู. *สารนิพนธ์หลักสูตรรัฐศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชารัฐศาสตร์*. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระกฤษดา ธมฺมสาโร (สาระวิต). (2566). การมีส่วนร่วมของผู้นำชุมชนในการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติดในเทศบาลเมืองกาฬสินธุ์ จังหวัดกาฬสินธุ์. วิทยานิพนธ์หลักสูตรรัฐศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชารัฐศาสตร์. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระมหาอนุวัฒน์ สุวฑฺฒนกิตฺติ (นาคพรมพะเนาว์). (2566). การมีส่วนร่วมของนักการเมืองท้องถิ่น ในการส่งเสริมวัดให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ในอำเภอชุมแพ จังหวัดขอนแก่น. วิทยานิพนธ์หลักสูตรรัฐศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชารัฐศาสตร์. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

มนตรี พั้วลี. (2567). การพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุแบบการมีส่วนร่วมของผู้นำท้องถิ่นในอำเภอห้วยผึ้ง จังหวัดกาฬสินธุ์. วิทยานิพนธ์หลักสูตรรัฐศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชารัฐศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาระบบราชการ. (2556). หลักเกณฑ์และวิธีการประเมินการดำเนินการเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารราชการของจังหวัด ประจำปี พ.ศ. 2556. (พิมพ์ครั้งที่1). กลุ่มพัฒนาระบบสนับสนุนการมีส่วนร่วมในการพัฒนาระบบราชการ. กรุงเทพมหานคร: จรัลสนิทวงศ์การพิมพ์.

การบูรณาการหลักสาราณียธรรมเพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วมทางการเมืองในการปกครองตามระบอบประชาธิปไตยของประชาชนในเขตอำเภอเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดบุรีรัมย์

Integrating The Principles Of The Saraniyadhamma To Promote Political Participation In Democratic Governance Of The People In Chaloem Phra Kiat District, Buriram Provinc

พระมหาศตวรรษ อคฺคปญฺโญ[1,*], สุรพล พรมกุล [2] และ สุธิพงษ์ สวัสดิ์ทา [3]
Phra Maha Sattawat Akkapañño [1,*], Suraphon Promgun[2] and Sutipong Sawatta[3]

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาระดับการมีส่วนร่วมทางการเมืองในการปกครองตามระบอบประชาธิปไตยของประชาชน 2) เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างหลักสาราณียธรรม 6 กับการมีส่วนร่วมทางการเมืองในการปกครองตามระบอบประชาธิปไตยของประชาชน 3) เพื่อนำเสนอการบูรณาการหลักสาราณียธรรมเพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วมทางการเมืองในการปกครองตามระบอบประชาธิปไตยของประชาชน การวิจัยเป็นแบบผสานวิธี ประกอบด้วยการวิจัยเชิงปริมาณ ใช้แบบสอบถามเป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลกับกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 397 คน สถิติที่ใช้ได้แก่ ค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ทดสอบสมมติฐานโดยใช้ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ของเพียร์สัน และการวิจัยเชิงคุณภาพ ใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 12 รูปหรือคน วิเคราะห์ข้อมูลโดยการวิเคราะห์เนื้อหาเชิงพรรณนา

ผลการวิจัยพบว่า

1) ระดับการบูรณาการหลักสาราณียธรรมกับการมีส่วนร่วมทางการเมืองในการปกครองตามระบอบประชาธิปไตยของประชาชนในเขตอำเภอเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดบุรีรัมย์ โดยรวมอยู่ในระดับมาก ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.50 เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ อยู่ในระดับมากที่สุด จำนวน 3 ข้อ ได้แก่ ด้านเมตตาวจีกรรม ด้านเมตตากายกรรม และด้านเมตตามโนกรรม และอยู่ในระดับมาก จำนวน 3 ข้อ ได้แก่ ด้านสีลสามัญญตา ด้านสาธารณโภคี และด้านทิฏฐิสามัญญตา

[1-3] มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น
[1-3] Mahachulalongkornrajavidyalaya University Khon Kaen Campus
* Corresponding author. E-mail: Satawatc433@gmail.com

2) ความสัมพันธ์ระหว่างหลักสาราณียธรรมกับการมีส่วนร่วมทางการเมืองในการปกครองตามระบอบประชาธิปไตยของประชาชนในเขตอำเภอเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดบุรีรัมย์ พบว่า มีความสัมพันธ์กัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 (r=0.76)

3) แนวทางการบูรณาการหลักสาราณียธรรมกับการมีส่วนร่วมทางการเมืองในการปกครองตามระบอบประชาธิปไตยของประชาชน เป็นการมุ่งเน้นการแสดงออกทางกายที่เกื้อกูลกัน การใช้ถ้อยคำสุภาพ สร้างสรรค์ และการกล้าแนะนำหรือเตือนผู้อื่นด้วยความหวังดี การมองโลกในแง่บวก และการสร้างความเข้าใจอันดีระหว่างสมาชิกในชุมชน การส่งเสริมการแบ่งปันทรัพยากรและผลประโยชน์ที่ได้มาโดยชอบธรรม เพื่อสร้างความเป็นหนึ่งเดียวในสังคม การส่งเสริมการปฏิบัติตนตามระเบียบกฎหมายอย่างเท่าเทียม และการส่งเสริมการมีอุดมการณ์ประชาธิปไตยร่วมกัน และยอมรับความคิดเห็นที่แตกต่างเพื่อความปรองดอง

คำสำคัญ: หลักสาราณียธรรม, การมีส่วนร่วมทางการเมือง, ระบอบประชาธิปไตย

Abstract

The objectives of this study were: 1) study the level of political participation in democratic governance among the people; 2) examine the relationship between the Six Principles of Sāraṇīyadhamma and political participation in democratic governance among the people; and 3) propose the integration of the Six Principles of Sāraṇīyadhamma to promote political participation in democratic governance among the people. This research employed a mixed-methods approach consisting of quantitative and qualitative methods. The quantitative research used questionnaires as a tool for data collection from a sample of 397 respondents. The statistics used for data analysis included frequency, percentage, mean, and standard deviation. The hypothesis was tested using Pearson's correlation coefficient. For the qualitative research, in-depth interviews were conducted with 12 key informants. Data were analyzed through descriptive content analysis.

The research findings revealed that:

1) The overall level of the integration of the Six Principles of Sāraṇīyadhamma with political participation in democratic governance among the people in Chalerm Phra Kiat District, Buriram Province, was at a high level, with a mean score of 4.50. When considered by items, three aspects were at the highest level: loving-kindness in verbal

actions (Mettā-vacīkamma), loving-kindness in bodily actions (Mettā-kāyakamma), and loving-kindness in mental actions (Mettā-manokamma). The remaining three aspects were at a high level: moral equality (Sīla-sāmaññatā), sharing of rightful benefits (Sādhāraṇabhogī), and harmony in views (Diṭṭhi-sāmaññatā).

2) The relationship between the Six Principles of Sāraṇīyadhamma and political participation in democratic governance among the people in Chalerm Phra Kiat District, Buriram Province, showed a statistically significant positive correlation at the 0.01 level (r = 0.76).

3) The guidelines for integrating the Six Principles of Sāraṇīyadhamma with political participation in democratic governance emphasize supportive bodily conduct, the use of polite and constructive speech, and the courage to advise or remind others with goodwill. They also include maintaining a positive perspective, fostering mutual understanding among community members, promoting the sharing of resources and legitimately obtained benefits to build social unity, encouraging equal adherence to laws and regulations, and promoting shared democratic ideals while respecting differing opinions for the sake of social harmony and reconciliation.

Keywords: Sāraṇīyadhamma principles, Political Participation, Democracy

บทนำ

รัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2560 มาตรา 78 บัญญัติไว้ว่า รัฐพึงส่งเสริมให้ประชาชนและชุมชนมีความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข และมีส่วนร่วมในการพัฒนาประเทศด้านต่าง ๆ การจัดทำบริการสาธารณะทั้งในระดับชาติและระดับท้องถิ่น การตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐ การต่อต้านการทุจริตและประพฤติมิชอบ รวมถึงการตัดสินใจทางการเมือง และการอื่นใดที่อาจมีผลกระทบต่อประชาชนหรือชุมชน ทั้งนี้ยังได้กำหนดให้หน่วยงานของรัฐต้องเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบาย การตัดสินใจทางการเมือง การวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจสังคม และการเมือง รวมถึงการตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐทุกระดับ นอกจากนี้ยังได้กำหนดให้ประชาชนมีสิทธิและหน้าที่ในการมีส่วนร่วมทางการเมือง เพื่อพิทักษ์รักษาชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ และการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข โดยเคารพและไม่ละเมิดสิทธิและเสรีภาพของบุคคลอื่น รวมถึงไม่กระทำการใด ๆ ที่อาจก่อให้เกิดความแตกแยกหรือความเกลียดชังในสังคม อีกทั้งยัง

ต้องไปใช้สิทธิเลือกตั้งหรือลงประชามติอย่างอิสระ โดยคำนึงถึงประโยชน์ส่วนรวมของประเทศเป็นสำคัญ (ราชกิจจานุเบกษารัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2560)

การปกครองตามระบอบประชาธิปไตยในประเทศไทยมีการเมืองการปกครองระบอบประชาธิปไตยที่สมบูรณ์ได้ยอมรับกันทั่วไปว่าการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนเป็นองค์ประกอบสำคัญอย่างยิ่งในระบอบประชาธิปไตย ทั้งนี้เพราะการเมืองการปกครองในระบอบประชาธิปไตยตามคำนิยามของ อับราฮัม ลินคอล์น อดีตประธานาธิบดีของประเทศสหรัฐอเมริกานั้น หมายถึง การปกครองของประชาชน โดยประชาชนและเพื่อประชาชน (วัชรา ไชยสาร, 2545) การส่งเสริมการมีส่วนร่วมทางการเมืองในระบอบประชาธิปไตยนั้นจะต้องเป็นการมีส่วนร่วมแบบสมัครใจ ไม่ใช่เป็นแบบปลุกระดม สำหรับการมีส่วนร่วมแบบเสรีหรือแบบสมัครใจนี้ จะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อประชาชนมีความสำนึกทางการเมืองหรือความตื่นตัวทางการเมืองเสียก่อน (ถวิลวดี บุรีกุล, 2552) การมีส่วนร่วมทางการเมืองจึงเป็นรากฐานสำคัญของการปกครองระบอบประชาธิปไตย เนื่องจากระบบการปกครองประชาธิปไตยแบบผู้แทน ซึ่งประชาชนเลือกผู้แทนมาทำหน้าที่แทนตนนั้น ยังไม่สามารถตอบสนองและแก้ไขปัญหาความเดือดร้อนของประชาชนผู้เป็นเจ้าของอำนาจอธิปไตยได้อย่างทั่วถึง การมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนจึงมีบทบาทสำคัญในการส่งเสริมให้ผู้แทนเข้าใจปัญหาและความต้องการของประชาชนอย่างแท้จริง การมีส่วนร่วมทางการเมืองจะส่งผลต่อ การพัฒนาประชาธิปไตยหรือไม่นั้น ขึ้นอยู่กับประชาชนที่ต้องมีความรู้ ความเข้าใจในระบอบประชาธิปไตยอย่างถ่องแท้ รู้ถึงสิทธิและหน้าที่ของตน และใช้สิทธินั้นโดยไม่ละเมิดสิทธิและเสรีภาพของผู้อื่น ที่สำคัญประชาชนต้องมีจิตสำนึกทางการเมืองเพื่อผลประโยชน์ของประเทศชาติและประชาชน รัฐเองต้องส่งเสริมการมีส่วนร่วมทางการเมืองตามกระบวนการที่กฎหมายกำหนด หากเป็นเช่นนี้การมี ส่วนร่วมทางการเมืองจะเป็นตัวแปรสำคัญที่สุดในการพัฒนาระบอบประชาธิปไตยให้เป็น "ธัมมาธิปไตย" ด้วยหลักสาราณียธรรม ซึ่งจะตอบสนองความต้องการของคนในสังคมและนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน (สบายดี, 2567)

หลักสาราณียธรรมเป็นหลักธรรมสำคัญที่มุ่งสร้างเอกภาพและภราดรภาพในสังคมโดยสาราณียธรรมเป็นเครื่องระลึกถึงกัน และส่งเสริมความสามัคคี การประสานงาน และความพร้อมเพรียงในสังคมประชาธิปไตย พระพุทธศาสนามีหลักของการประพฤติปฏิบัติในการมีส่วนร่วมกิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่ง รวมถึงกิจกรรม (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ประยุตฺโต), 2543) หลักสาราณียธรรมเน้นการสร้างความสัมพันธ์ที่เต็มไปด้วยเมตตาและความปรารถนาดีต่อกัน เพื่อให้สมาชิกในสังคมสามารถร่วมมือกันได้อย่างราบรื่น หลักการสำคัญคือ การใช้ปัญญาควบคู่กับความเมตตาในการดำเนินชีวิตประจำวัน การกระทำ คำพูด และความคิด ควรมาจากความหวังดีต่อกัน มีจิตสำนึกในการสร้างประโยชน์สุขร่วมกัน และการพิจารณาต่าง ๆ เพื่อให้เกิดประโยชน์แก่สังคม นอกจากนี้ยังสนับสนุนการแบ่งปันเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ และช่วยเหลือซึ่งกันและกัน โดยยึดหลักศีลธรรมและความประพฤติที่สุจริต และการรักษากฎเกณฑ์ของสังคม ในสังคมประชาธิปไตย สมาชิก

ต้องมีความเข้าใจและเคารพในสิทธิ เสรีภาพ หน้าที่ และอุดมการณ์ร่วมกัน ทั้งนี้ เพื่อให้เกิดความมั่นคงและเป็นเอกภาพ ด้วยเหตุผลดังกล่าว ผู้วิจัยจึงทำวิจัยเพื่อศึกษาการบูรณาการหลักสาราณียธรรมกับการมีส่วนร่วมทางการเมืองในการปกครองตามระบอบประชาธิปไตยของประชาชน ในเขตอำเภอเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดบุรีรัมย์ โดยนำหลักสาราณียธรรม 6 มาบูรณาการเพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วมทางการเมืองในระบอบประชาธิปไตยของประชาชนในจังหวัดบุรีรัมย์ เพื่อนำองค์ความรู้ไปประยุกต์ใช้ในการพัฒนาการมีส่วนร่วมทางการเมืองในระบอบประชาธิปไตยของประชาชนในภาพรวมต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาระดับการมีส่วนร่วมทางการเมืองในการปกครองตามระบอบประชาธิปไตยของประชาชน ในเขตอำเภอเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดบุรีรัมย์

2. เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างหลักสาราณียธรรม 6 กับการมีส่วนร่วมทางการเมืองในการปกครองตามระบอบประชาธิปไตยของประชาชน ในเขตอำเภอเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดบุรีรัมย์

3. เพื่อนำเสนอการบูรณาการหลักสาราณียธรรมเพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วมทางการเมืองในการปกครองตามระบอบประชาธิปไตยของประชาชน ในเขตอำเภอเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดบุรีรัมย์

การทบทวนวรรณกรรม

ผู้วิจัยได้ทำการทบทวนแนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

1. หลักสาราณียธรรม เป็นหลักการที่ว่าด้วยการก่อให้เกิดความสามัคคีการอยู่ ร่วมกันอย่างมีความเมตตาจิตต่อกัน เมื่ออยู่ร่วมกันได้เช่นนี้แล้ว ก็จะก่อให้เกิดเป็นความรัก ความ เคารพ การสงเคราะห์กัน เป็นหลักธรรมสำหรับการเสริมสร้างความสามัคคีและความเป็นปึกแผ่นให้เกิดขึ้นในสังคม อันจะนำมาซึ่งความสุข ความสันติ ความมั่นคงและความเจริญก้าวหน้าทั้งหลายทั้งปวง สังคมที่เราอยู่ในปัจจุบันนี้คงจะมีความสงบสุขและน่าอยู่มากกว่านี้ยิ่งนัก ถ้าหากว่าคนไทยทุกคน เรียนรู้ที่ จะอยู่ร่วมกันอย่างสันติ เข้าอกเข้าใจซึ่งกันและกัน ยอมรับในความแตกต่างซึ่งกันและกัน ช่วยเหลือกันให้กำลังใจซึ่งกันและกัน และรู้จักการให้อภัยกันอยู่ตลอดเวลา

2. แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม การเปิดโอกาสให้ทุกภาคส่วนร่วมมือกันการตัดสินใจ การดำเนินกิจกรรม การติดตามตรวจสอบ และการประเมินผลร่วมกันเป็นไปอย่างมีอิสรภาพ เสมอภาคนำผลที่ได้มาปรับปรุงแก้ไขพัฒนางานเพื่อพัฒนาหรือใช้ความคิดสร้างสรรค์ และความเชี่ยวชาญของแต่ละคนในการแก้ปัญหาของชุมชนและพัฒนางานในกลุ่มให้มีความโปร่งใสและให้มีประสิทธิภาพยิ่ง ๆ ขึ้นซึ่งรูปแบบการมีส่วนร่วม ประกอบด้วย 4 ด้าน คือ ร่วมในการกำหนดนโยบาย ร่วมในการดำเนินการ ร่วมในการรับผลประโยชน์ และร่วมในการตรวจสอบการดำเนินงาน

3. แนวคิดหลักการมีส่วนร่วมทางการเมืองในการปกครองระบอบประชาธิปไตยของประชาชน การมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนมีรูปแบบหลากหลาย ซึ่งทำให้การเข้าถึงและการสื่อสารกับรัฐมีประสิทธิภาพมากขึ้น โดยประชาชนสามารถมีส่วนร่วมในการตัดสินใจทางการเมืองที่ส่งผลกระทบต่อชีวิตประจำวันได้ การมีส่วนร่วมนี้ถือเป็นกลไกสำคัญในการพัฒนานโยบายที่ดีขึ้นและสร้างความสนใจร่วมกันในประเด็นต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับสังคมและเศรษฐกิจ การเปลี่ยนแปลงจากการตัดสินใจที่เป็นของนักการเมืองไปสู่การเป็นเรื่องของทุกคนนี้ ช่วยส่งเสริมให้ประชาชนมีบทบาทในการกำหนดอนาคตของประเทศ โดยอิงจากข้อมูลที่ได้รับการสนับสนุนจากรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2560 และงานวิจัยในเรื่องการมีส่วนร่วมทางการเมืองที่เปิดโอกาสให้ประชาชนสามารถสื่อสารและร่วมกันตัดสินใจในประเด็นสำคัญ ทั้งนี้ การมีส่วนร่วมทางการเมือง (Political participation) ถือเป็นหัวใจสำคัญในการเสริมสร้าง ความเข้มแข็งของระบอบประชาธิปไตย เป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนได้แสดงความคิดเห็น ร่วมตัดสินใจต่อการเมืองการปกครองของประเทศ และที่สำคัญการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน นั้นเป็นการตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐและควบคุมการทำงานของฝ่ายนิติบัญญัติ ฝ่ายบริหาร และเจ้าหน้าที่ภาครัฐได้เป็นอย่างดี นอกจากนี้การมีส่วนร่วมทางการเมืองเป็นทั้งเป้าหมายและกระบวนการทางการเมือง กล่าวคือ การมีส่วนร่วมทางการเมืองเป็นเป้าหมายสำคัญของการพัฒนาระบบการเมืองให้เป็นประชาธิปไตย

4. แนวคิดเกี่ยวกับพฤติกรรมทางการเมือง เป็นการแสดงออกทางการเมือง ซึ่งจะมีผลก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง ดังนั้นพฤติกรรมทางการเมืองจึงเกี่ยวข้องกับกิจกรรมทางการเมือง เช่น การเลือกตั้ง ได้แก่ การไปใช้สิทธิเลือกตั้ง การมีส่วนร่วมในการรณรงค์หาเสียง การเข้ารับสมัครรับเลือกตั้ง เป็นต้น การเข้าร่วมประชาพิจารณ์ การเข้าร่วมต่อสู้ทางการเมือง พฤติกรรมทางการเมืองของบุคคล เช่น การเข้าไปมีส่วนร่วมในทางการเมืองในระดับต่าง ๆ การไปลงคะแนนเสียงเลือกตั้ง การช่วยพรรค การเมืองหาเสียง การลงสมัครรับเลือกตั้ง การเดินขบวนหรือแสดงออกซึ่งการคัดค้านรัฐบาล การเลือกพรรค การเมืองที่เห็นว่าดีที่สุด การเลือกอุดมการณ์ทางการเมืองที่เห็นว่าดีที่สุด รวมไปถึงพฤติกรรมของผู้นำการเมือง เป็นต้น พฤติกรรมทางการเมืองที่มีลักษณะเด่น คือ การมีส่วนร่วมทางการเมือง (ณรงค์ สินสวัสดิ์, 2539)

กรอบแนวคิดการวิจัย

จากการทบทวนแนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ผู้วิจัยจึงนำมาสรุปเป็นกรอบแนวคิดในการวิจัย ได้ต่อไปนี้

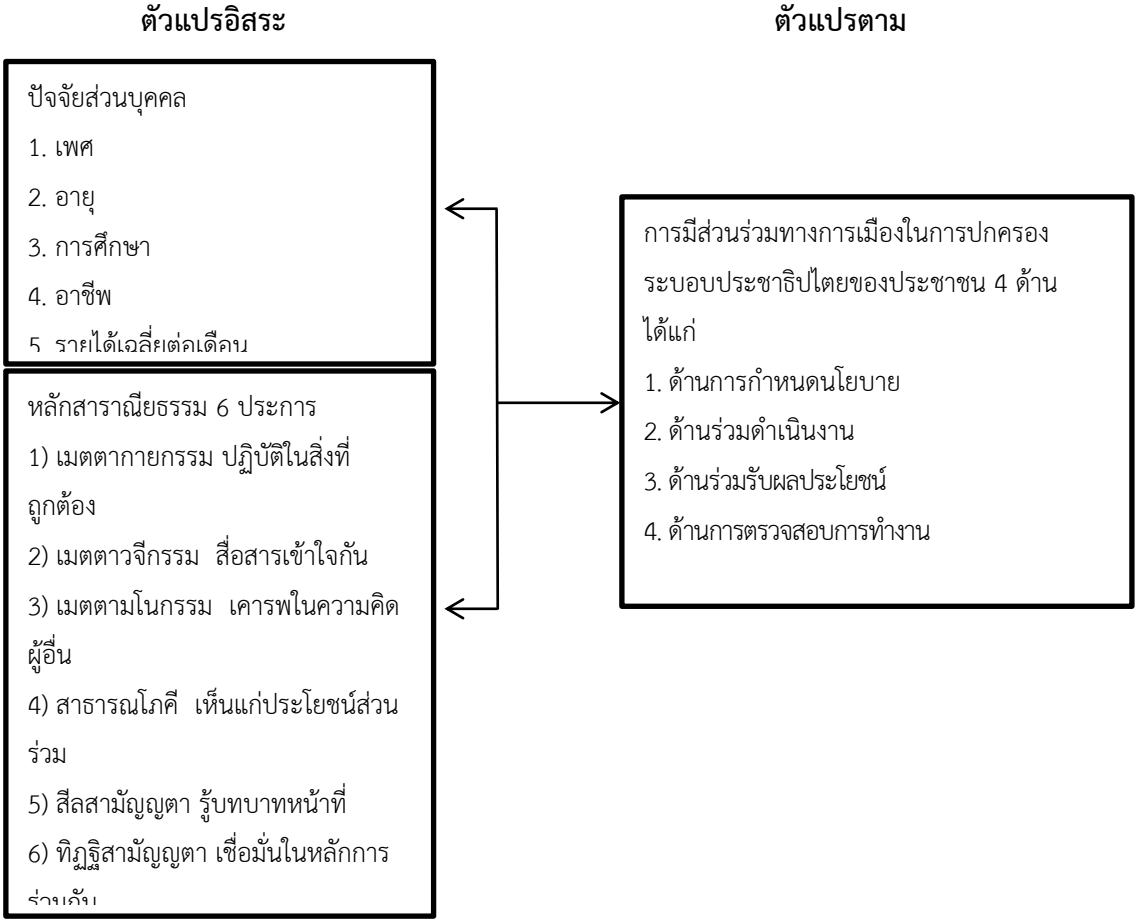

ภาพที่ 1.1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

ระเบียบวิธีวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง “การบูรณาการหลักสาราณียธรรมเพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วมทางการเมืองในการปกครองตามระบอบประชาธิปไตยของประชาชน ในเขตอำเภอเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดบุรีรัมย์” ใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสานวิธี (Mixed Methods Research) ซึ่งเป็นการบูรณาการระหว่างการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) และการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ครอบคลุมและมีความลึกซึ้ง

การวิจัยเชิงปริมาณ ดำเนินการผ่านวิธีวิจัยเชิงสำรวจ (Survey Research) โดยใช้แบบสอบถาม (Questionnaire) เพื่อศึกษาระดับการบูรณาการหลักสาราณียธรรมเพื่อส่งเสริมการมี

ส่วนร่วมทางการเมืองในการปกครองตามระบอบประชาธิปไตยของประชาชน ในเขตอำเภอเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดบุรีรัมย์กับ กลุ่มตัวอย่างจำนวน 397 คน การวิเคราะห์ข้อมูล ดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสอบถาม โดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปเพื่อการวิจัยทางสังคมศาสตร์โดยใช้สถิติ ดังนี้ 1. สถิติพรรณนา (Descriptive Statistics) สำหรับอธิบายลักษณะทั่วไปของกลุ่มตัวอย่าง และพรรณนาระดับการบูรณาการหลักสาราณียธรรมเพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วมทางการเมืองในการปกครองตามระบอบประชาธิปไตยของประชาชน ในเขตอำเภอเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดบุรีรัมย์ โดยใช้สถิติในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ค่าความถี่ (Frequency) ค่าร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ย (Mean) และค่า เบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) ในการวิเคราะห์ข้อมูล 2. สถิติเชิงอนุมาน (Inferential Statistics) ผู้วิจัยศึกษาหลักสาราณียธรรมที่มีความสัมพันธ์กับการส่งเสริมการมีส่วนร่วมทางการเมืองในการปกครองตามระบอบประชาธิปไตยของประชาชน ในเขตอำเภอเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดบุรีรัมย์ โดยการใช้ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ของเพียร์สัน (Pearson's Product Moment Correlation)

การวิจัยเชิงคุณภาพใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) เพื่อทำความเข้าใจแนวทางการบูรณาการหลักสาราณียธรรมเพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วมทางการเมืองในการปกครองตามระบอบประชาธิปไตยของประชาชน ในเขตอำเภอเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดบุรีรัมย์ กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) ในการสัมภาษณ์ จำนวน 12 คน และทำการวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้เทคนิคการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis Technique) ประกอบบริบท และประมวลผลเข้าด้วยกันรวมทั้งใช้แนวคิดจากเอกสารและผลวิจัยที่เกี่ยวข้องมาสนับสนุนในการวิเคราะห์เพื่อให้เห็นภาพรวม

ผลการวิจัย

1.ระดับการมีส่วนร่วมทางการเมืองในการปกครองตามระบอบประชาธิปไตยของประชาชนในเขตอำเภอเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดบุรีรัมย์

ระดับการบูรณาการหลักสาราณียธรรมกับการมีส่วนร่วมทางการเมืองในการปกครองตามระบอบประชาธิปไตยของประชาชนในเขตอำเภอเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดบุรีรัมย์ โดยรวมอยู่ในระดับมาก ($\overline{X}$=4.50) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ ระดับการบูรณาการหลักสาราณียธรรมกับการมีส่วนร่วมทางการเมืองในการปกครองตามระบอบประชาธิปไตยของประชาชนในเขตอำเภอเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดบุรีรัมย์ อยู่ในระดับมากที่สุด จำนวน 3 ข้อ โดยเรียงลำดับค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย พบว่า ข้อที่ 2 เมตตาวจีกรรม มีค่าเฉลี่ยมากที่สุดเท่ากับ 4.60 รองลงมาได้แก่ เมตตากายกรรม ($\overline{X}$ =4.59) และเมตตามโนกรรม ($\overline{X}$=4.54) และอยู่ในระดับมาก จำนวน 3 ข้อ โดยเรียงลำดับค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย พบว่า สีลสามัญญตา มีค่าเฉลี่ยมากที่สุดเท่ากับ 4.50 รองลงมาได้แก่ สาธารณโภคี ($\overline{X}$=4.49) และ ทิฏฐิสามัญญตา ($\overline{X}$=4.30)

ระดับการมีส่วนร่วมทางการเมืองในการปกครองตามระบอบประชาธิปไตยของประชาชน ในเขตอำเภอเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดบุรีรัมย์ โดยภาพรวม โดยรวมอยู่ในระดับมาก ($\overline{X}$ =4.43) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า ระดับการมีส่วนร่วมทางการเมืองในการปกครองตามระบอบประชาธิปไตยของประชาชน ในเขตอำเภอเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดบุรีรัมย์ ด้านการร่วมรับผลประโยชน์ มีค่าเฉลี่ยมากที่สุดเท่ากับ 4.53 รองลงมาคือ ด้านการร่วมดำเนินงาน ($\overline{X}$ =4.52) ด้านการกำหนดนโยบาย ($\overline{X}$ = 4.39) และด้านการร่วมตรวจสอบการทำงาน ($\overline{X}$ =4.30) ตามลำดับ

2. ความสัมพันธ์ระหว่างหลักสาราณียธรรมกับการมีส่วนร่วมทางการเมืองในการปกครองตามระบอบประชาธิปไตยของประชาชนในเขตอำเภอเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดบุรีรัมย์

การวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างหลักสาราณียธรรมกับการมีส่วนร่วมทางการเมืองในการปกครองตามระบอบประชาธิปไตยของประชาชนในเขตอำเภอเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดบุรีรัมย์ ผู้วิจัยหาค่าความสัมพันธ์ระหว่าง 2 ตัวแปร ด้วยการหาค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์เพียร์สัน (Pearson's Product Moment Correlation Coefficient) ดังนี้

ตารางที่ 1 ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ (r) การวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างการบูรณาการหลักสาราณียธรรมกับการมีส่วนร่วมทางการเมืองในการปกครองตามระบอบประชาธิปไตยของประชาชนในเขตอำเภอเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดบุรีรัมย์

(n =397)

ตัวแปรอิสระ	จำนวน	ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ (r)	P-value
หลักสาราณียธรรม	397	0.76	0.00**
เมตตากายกรรม	397	0.21	0.00**
เมตตาวจีกรรม	397	0.55	0.00**
เมตตามโนกรรม	397	0.62	0.00**
สาธารณโภคี	397	0.71	0.00**
สีลสามัญญตา	397	0.71	0.00**
ทิฏฐิสามัญญตา	397	0.60	0.00**

** หมายถึง ระดับนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01

จากตารางที่ 1 ผลการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างหลักสาราณียธรรมกับการมีส่วนร่วมทางการเมืองในการปกครองตามระบอบประชาธิปไตยของประชาชนในเขตอำเภอเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดบุรีรัมย์ พบว่า หลักสาราณียธรรมมีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมทางการเมืองในการปกครองตามระบอบประชาธิปไตยของประชาชนในเขตอำเภอเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดบุรีรัมย์ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 โดยมีความสัมพันธ์เชิงบวก ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ (r) เท่ากับ 0.76

3. การบูรณาการหลักสาราณียธรรมกับการมีส่วนร่วมทางการเมืองในการปกครองตามระบอบประชาธิปไตยของประชาชนในเขตอำเภอเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดบุรีรัมย์

แนวทางการบูรณาการหลักสาราณียธรรมกับการมีส่วนร่วมทางการเมืองในการปกครองตามระบอบประชาธิปไตยของประชาชนในเขตอำเภอเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดบุรีรัมย์ โดยการบูรณาการหลักสาราณียธรรมถูกนำมาปรับใช้เพื่อสร้างฐานรากของความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตย ดังนี้

ด้านเมตตากายกรรม (ปฏิบัติในสิ่งที่ถูกต้อง) ควรมุ่งให้ประชาชนและผู้นำชุมชนแสดงพฤติกรรมที่สร้างสรรค์ต่อสังคม เช่น การช่วยเหลือกัน การเข้าร่วมกิจกรรมสาธารณะ และการทำงานเพื่อประโยชน์ส่วนรวม โดยมุ่งเน้นการแสดงออกทางกายที่เกื้อกูลกัน เช่น การช่วยเหลือสมาชิกในชุมชนเมื่อมีปัญหา และการเข้าร่วมกิจกรรมส่วนรวมด้วยความเต็มใจ แนวทางการพัฒนา เช่น ส่งเสริมกิจกรรมจิตอาสาทางการเมืองระดับชุมชน สร้างเวทีให้ประชาชนมีบทบาทในการพัฒนาท้องถิ่น เป็นต้น

ด้านเมตตาวจีกรรม (สื่อสารเข้าใจกัน) ควรเน้นการใช้ถ้อยคำสุภาพ สร้างสรรค์ และการกล้าแนะนำหรือเตือนผู้อื่นด้วยความหวังดีเพื่อการพัฒนา การเปิดโอกาสให้ประชาชนกล้าแสดงความคิดเห็นและเสนอแนวคิดต่อการพัฒนาท้องถิ่น แนวทางการพัฒนา เช่น จัดเวทีสาธารณะเพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ส่งเสริมวัฒนธรรมการอภิปรายอย่างสุภาพและเคารพกัน เป็นต้น

ด้านเมตตามโนกรรม (เคารพในความคิดผู้อื่น) ควรเน้นความปรารถนาดีต่อกัน การมองโลกในแง่บวก การสร้างความเข้าใจอันดีระหว่างสมาชิกในชุมชน การปลูกฝังทัศนคติที่ดีต่อกัน เคารพความคิดเห็นที่แตกต่าง และส่งเสริมความเข้าใจระหว่างกลุ่มประชาชน แนวทางพัฒนา เช่น สร้างกิจกรรมการเรียนรู้ด้านประชาธิปไตย ส่งเสริมวัฒนธรรมการยอมรับความคิดเห็นที่แตกต่าง เป็นต้น

ด้านสาธารณโภคี (เห็นแก่ประโยชน์ส่วนร่วม) ควรส่งเสริมการแบ่งปันทรัพยากรและผลประโยชน์ที่ได้มาโดยชอบธรรม เพื่อสร้างความเป็นหนึ่งเดียวในสังคม โดยมุ่งให้ประชาชนร่วมกันแบ่งปันทรัพยากร ความรู้ และแรงงานเพื่อพัฒนาชุมชน แนวทางพัฒนา เช่น ส่งเสริมการทำกิจกรรมพัฒนาชุมชนแบบมีส่วนร่วม สนับสนุนเครือข่ายความร่วมมือระหว่างภาครัฐและประชาชน เป็นต้น

ด้านสีลสามัญญตา (รู้บทบาทหน้าที่) ควรส่งเสริมการปฏิบัติตนตามระเบียบกฎหมายอย่างเท่าเทียม มีความสุจริต และเคารพสิทธิของผู้อื่น โดยการเน้นให้ประชาชนตระหนักถึงบทบาทหน้าที่ เคารพกฎหมาย และปฏิบัติตามกติกาสังคม แนวทางการพัฒนา เช่น ส่งเสริมความรู้ด้านสิทธิและหน้าที่พลเมือง สนับสนุนการมีส่วนร่วมในการรักษาความสงบเรียบร้อยของชุมชน เป็นต้น

ด้านทิฏฐิสามัญญตา (เชื่อมั่นในหลักการร่วมกัน) ควรส่งเสริมการมีอุดมการณ์ประชาธิปไตยร่วมกัน และยอมรับความคิดเห็นที่แตกต่างเพื่อความปรองดอง โดยการเน้นให้ประชาชนมีความเข้าใจในหลักการประชาธิปไตยร่วมกัน และเคารพความคิดเห็นที่แตกต่าง แนวทางการพัฒนา เช่น จัดกระบวนการประชาคมเพื่อสร้างความเข้าใจร่วมกัน ส่งเสริมการเรียนรู้เรื่องประชาธิปไตยในระดับชุมชน

อภิปรายผลการวิจัย

1. ระดับการมีส่วนร่วมทางการเมืองในการปกครองตามระบอบประชาธิปไตยของประชาชน ในเขตอำเภอเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดบุรีรัมย์

ผลการศึกษาพบว่า ระดับการบูรณาการหลักสาราณียธรรมกับการมีส่วนร่วมทางการเมืองในการปกครองตามระบอบประชาธิปไตยของประชาชนในเขตอำเภอเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดบุรีรัมย์ โดยรวมอยู่ในระดับมาก ($\overline{X}$=4.50) ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่าชุมชนท้องถิ่นในพื้นที่มีลักษณะของสังคมแบบเครือญาติและชุมชนชนบทที่ยังคงยึดถือค่านิยมเรื่องความเอื้อเฟื้อ เผื่อแผ่ การช่วยเหลือเกื้อกูลกัน และการเคารพซึ่งกันและกัน จึงส่งผลให้ประชาชนมีพฤติกรรมที่สอดคล้องกับหลักสาราณียธรรมทั้งทางกาย วาจา และใจ เมื่อประชาชนมีพื้นฐานของความเมตตาและความปรารถนาดีต่อกัน ย่อมทำให้การทำกิจกรรมสาธารณะและการมีส่วนร่วมทางการเมืองเกิดขึ้นได้ง่ายและมีประสิทธิภาพมากขึ้น อีกทั้งประชาชนในพื้นที่มีโอกาสเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมสาธารณะของชุมชน เช่น การประชุมประชาคมการพัฒนาท้องถิ่น หรือการดำเนินโครงการขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ซึ่งกระบวนการดังกล่าวทำให้ประชาชนตระหนักถึงบทบาทของตนในฐานะพลเมืองในระบอบประชาธิปไตย ส่งผลให้เกิดความร่วมมือในการกำหนดนโยบาย การดำเนินงาน และการรับผลประโยชน์ร่วมกัน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ พระครูวินัยธรอธิษฐ์ สุวฑฺโฒ (สุขพานิชา) (2564) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การบูรณาการหลักพุทธธรรมเพื่อส่งเสริมวัฒนธรรมทางการเมือง ในระบอบประชาธิปไตยของประชาชนในจังหวัดเพชรบุรี” ผลการวิจัยพบว่า ปัจจัยที่มีผลต่อการส่งเสริมวัฒนธรรมทางการเมืองในระบอบประชาธิปไตยของประชาชนในจังหวัด โดยรวมอยู่ในระดับมาก

2. ความสัมพันธ์ระหว่างหลักสาราณียธรรมกับการมีส่วนร่วมทางการเมืองในการปกครองตามระบอบประชาธิปไตยของประชาชนในเขตอำเภอเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดบุรีรัมย์

ผลการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างหลักสาราณียธรรมกับการมีส่วนร่วมทางการเมืองในการปกครองตามระบอบประชาธิปไตยของประชาชนในเขตอำเภอเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดบุรีรัมย์ พบว่า หลักสาราณียธรรมมีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมทางการเมืองในการปกครองตามระบอบประชาธิปไตยของประชาชนในเขตอำเภอเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดบุรีรัมย์ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 โดยมีความสัมพันธ์เชิงบวก ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ (r) เท่ากับ 0.76 หลักสาราณียธรรมเป็นหลักธรรมที่มุ่งสร้างความรัก ความสามัคคี และความปรองดองในสังคม ประกอบด้วย เมตตากายกรรม เมตตาวจีกรรม เมตตามโนกรรม สาธารณโภคี สีลสามัญญตา และทิฏฐิสามัญญตา ซึ่งล้วนเป็นหลักที่ส่งเสริมให้บุคคลปฏิบัติต่อกันด้วยความเมตตา เคารพความคิดเห็นของผู้อื่น และยึดถือประโยชน์ส่วนรวมเป็นสำคัญ เมื่อประชาชนมีคุณลักษณะดังกล่าว ย่อมทำให้เกิดความไว้วางใจและความร่วมมือกันในสังคม ส่งผลให้ประชาชนมีความพร้อมและความเต็มใจในการเข้ามามีส่วนร่วมใน

กิจกรรมทางการเมืองและการพัฒนาท้องถิ่นมากขึ้น สอดคล้องกับการศึกษาของ พระณัฏฐชัย เขมปญฺญาเมธี (วังญาติ) (2567) ได้ทำการศึกษาเรื่อง “พุทธบูรณาการเสริมสร้างความเสมอภาคทางสังคมให้แก่ประชาชนของผู้บริหารเทศบาลตำบลนาจะหลวย อำเภอนาจะหลวย จังหวัดอุบลราชธานี” ผลการศึกษาพบว่า ความสัมพันธ์ระหว่างหลักสาราณียธรรม 6 กับความเสมอภาคทางสังคมให้แก่ประชาชนของผู้บริหารเทศบาลตำบลนาจะหลวย อำเภอนาจะหลวย จังหวัดอุบลราชธานี พบว่า หลักสาราณียธรรม 6 มีความสัมพันธ์กับการเสริมสร้างความเสมอภาคทางสังคมให้แก่ประชาชนของผู้บริหารเทศบาล อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01

3. การบูรณาการหลักสาราณียธรรมกับการมีส่วนร่วมทางการเมืองในการปกครองตามระบอบประชาธิปไตยของประชาชนในเขตอำเภอเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดบุรีรัมย์

จากผลการศึกษาพบว่า แนวทางการบูรณาการหลักสาราณียธรรมกับการมีส่วนร่วมทางการเมืองในการปกครองตามระบอบประชาธิปไตยของประชาชนในเขตอำเภอเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดบุรีรัมย์ ได้แก่ ด้านเมตตากายกรรม (ปฏิบัติในสิ่งที่ถูกต้อง) ควรมุ่งเน้นการแสดงออกทางกายที่เกื้อกูลกัน เช่น การช่วยเหลือสมาชิกในชุมชนเมื่อมีปัญหา และการเข้าร่วมกิจกรรมส่วนรวมด้วยความเต็มใจ แนวทางการพัฒนา ด้านเมตตาวจีกรรม (สื่อสารเข้าใจกัน) ควรเน้นการใช้ถ้อยคำสุภาพ สร้างสรรค์ และการกล้าแนะนำหรือเตือนผู้อื่นด้วยความหวังดีเพื่อการพัฒนา ด้านเมตตามโนกรรม (เคารพในความคิดผู้อื่น) ควรเน้นความปรารถนาดีต่อกัน การมองโลกในแง่บวก และการสร้างความเข้าใจอันดีระหว่างสมาชิกในชุมชน ด้านสาธารณโภคี (เห็นแก่ประโยชน์ส่วนร่วม) ควรส่งเสริมการแบ่งปันทรัพยากรและผลประโยชน์ที่ได้มาโดยชอบธรรม เพื่อสร้างความเป็นหนึ่งเดียวในสังคม ด้านสีลสามัญญตา (รู้บทบาทหน้าที่) ควรส่งเสริมการปฏิบัติตนตามระเบียบกฎหมายอย่างเท่าเทียม มีความสุจริต และเคารพสิทธิของผู้อื่น ทิฏฐิสามัญญตา (เชื่อมั่นในหลักการร่วมกัน) ควรส่งเสริมการมีอุดมการณ์ประชาธิปไตยร่วมกัน และยอมรับความคิดเห็นที่แตกต่างเพื่อความปรองดอง ซึ่งสอดคล้องกับ พิศมัย วงศ์จำปา และพระครูพิศาลสรกิจ (2560) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “พลวัตภาคประชาชนกับการเคลื่อนไหวทางการเมืองในจังหวัดพะเยา” ผลการวิจัยพบว่า การนำหลักสาราณียธรรม 6 เป็นแนวปฏิบัติเพื่อสร้างความร่วมมือ เพื่อช่วยให้เกิดความสามัคคี การร่วมแรงร่วมใจกัน ซึ่งจะช่วยในการสร้างความสัมพันธ์อันดี ความเจริญรุ่งเรืองให้แก่กลุ่มการเมืองภาคประชาชนได้อย่างแท้จริงและมั่นคงได้อย่างแท้จริงและมั่นคง

องค์ความรู้จากการวิจัย

องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย การบูรณาการหลักสาราณียธรรมกับการมีส่วนร่วมทางการเมืองในการปกครองตามระบอบประชาธิปไตยของประชาชนในเขตอำเภอเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดบุรีรัมย์ รายละเอียดปรากฏตามภาพประกอบดังต่อไปนี้

แผนภาพที่ 2 องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

จากแผนภาพจะเห็นได้ว่า แนวทางการบูรณาการหลักสาราณียธรรมกับการมีส่วนร่วมทางการเมืองในการปกครองตามระบอบประชาธิปไตยของประชาชนในเขตอำเภอเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดบุรีรัมย์ ได้แก่ ด้านเมตตากายกรรม (ปฏิบัติในสิ่งที่ถูกต้อง) ควรมุ่งเน้นการแสดงออกทางกายที่เกื้อกูลกัน เช่น การช่วยเหลือสมาชิกในชุมชนเมื่อมีปัญหา และการเข้าร่วมกิจกรรมส่วนรวมด้วยความเต็มใจ แนวทางการพัฒนา ด้านเมตตาวจีกรรม (สื่อสารเข้าใจกัน) ควรเน้นการใช้ถ้อยคำสุภาพ สร้างสรรค์ และการกล้าแนะนำหรือเตือนผู้อื่นด้วยความหวังดีเพื่อการพัฒนา ด้านเมตตามโนกรรม (เคารพในความคิดผู้อื่น) ควรเน้นความปรารถนาดีต่อกัน การมองโลกในแง่บวก และการสร้างความเข้าใจอันดีระหว่างสมาชิกในชุมชน ด้านสาธารณโภคี (เห็นแก่ประโยชน์ส่วนร่วม) ควรส่งเสริมการแบ่งปันทรัพยากรและผลประโยชน์ที่ได้มาโดยชอบธรรม เพื่อสร้างความเป็นหนึ่งเดียวในสังคม ด้านสีลสามัญญตา (รู้บทบาทหน้าที่) ควรส่งเสริมการปฏิบัติตนตามระเบียบกฎหมายอย่างเท่าเทียม มีความสุจริต และเคารพสิทธิของผู้อื่น ทิฏฐิสามัญญตา (เชื่อมั่นในหลักการร่วมกัน) ควรส่งเสริมการมีอุดมการณ์ประชาธิปไตยร่วมกัน และยอมรับความคิดเห็นที่แตกต่างเพื่อความปรองดอง

สรุป

แนวทางการบูรณาการหลักสาราณียธรรมกับการมีส่วนร่วมทางการเมืองในการปกครองตามระบอบประชาธิปไตยของประชาชน ด้วยการมุ่งเน้นการแสดงออกทางกายที่เกื้อกูลกัน การใช้ถ้อยคำสุภาพ สร้างสรรค์ และการกล้าแนะนำหรือเตือนผู้อื่นด้วยความหวังดี การมองโลกในแง่บวก และการสร้างความเข้าใจอันดีระหว่างสมาชิกในชุมชน การส่งเสริมการแบ่งปันทรัพยากรและผลประโยชน์ที่ได้มาโดยชอบธรรม เพื่อสร้างความเป็นหนึ่งเดียวในสังคม การส่งเสริมการปฏิบัติตนตามระเบียบกฎหมายอย่างเท่าเทียม และการส่งเสริมการมีอุดมการณ์ประชาธิปไตยร่วมกัน และยอมรับความคิดเห็นที่แตกต่างเพื่อความปรองดอง

ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัย ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

1. ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

1. ผลการวิจัยพบว่า การบูรณาการหลักสาราณียธรรม ด้านทิฏฐิสามัญญตา (เชื่อมั่นในหลักการร่วมกัน) กับการมีส่วนร่วมทางการเมืองในการปกครองตามระบอบประชาธิปไตยของประชาชนในเขตอำเภอเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดบุรีรัมย์ มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด ดังนั้น ศูนย์ส่งเสริมการเรียนรู้ระดับตำบล อำเภอ และจังหวัด ควรกำหนดนโยบายเพื่อส่งเสริมการมีอุดมการณ์ประชาธิปไตยร่วมกัน และยอมรับความคิดเห็นที่แตกต่างเพื่อความปรองดอง

2. ผลการวิจัยพบว่า การมีส่วนร่วมทางการเมืองในการปกครองตามระบอบประชาธิปไตยของประชาชนในเขตอำเภอเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดบุรีรัมย์ ด้านการร่วมตรวจสอบการทำงาน มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด ดังนั้น ศูนย์ส่งเสริมการเรียนรู้ระดับตำบล อำเภอ และจังหวัด ควรกำหนดนโยบายเพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วมทางการเมืองในการปกครองตามระบอบประชาธิปไตยของประชาชนในเขตอำเภอเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดบุรีรัมย์ ด้านการร่วมตรวจสอบการทำงานเพิ่มมากขึ้น

2. ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรมีการทำวิจัยเกี่ยวกับรูปแบบการบูรณาการหลักสาราณียธรรมกับการมีส่วนร่วมทางการเมืองในการปกครองตามระบอบประชาธิปไตยของประชาชนในเขตอำเภอเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดบุรีรัมย์ ที่เป็นการวิจัยเพื่อพัฒนาหรือการวิจัยแบบมีส่วนร่วม

2. ควรมุ่งเน้นการศึกษาเกี่ยวกับปัจจัยเชิงสาเหตุเกี่ยวกับการส่งเสริมการบูรณาการหลักสาราณียธรรมกับการมีส่วนร่วมทางการเมืองในการปกครองตามระบอบประชาธิปไตยของประชาชนในเขตอำเภอเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดบุรีรัมย์ ทั้งนี้เพื่อเป็นข้อมูลในการวางแผนพัฒนาและส่งเสริมการมีส่วนร่วมทางการเมืองในการปกครองตามระบอบประชาธิปไตยของประชาชนในเขตอำเภอเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดบุรีรัมย์ให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

เอกสารอ้างอิง

ณรงค์ สินสวัสดิ์. (2539). *จิตวิทยาการเมือง* (พิมพ์ครั้งที่ 2). วัชรินทร์การพิมพ์.

ถวิลวดี บุรีกุล. (2552). *พลวัตรการมีส่วนร่วมของประชาชน: จากอดีตจนถึงรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550*. บริษัท เอ.พี.กราฟิคดีไซน์และการพิมพ์ จำกัด.

พระครูวินัยธรอธิษฐ์ สุวฑฺโฒ (สุขพานิช). (2564). *การบูรณาการหลักพุทธธรรมเพื่อส่งเสริมวัฒนธรรมทางการเมืองในระบอบประชาธิปไตยของประชาชนในจังหวัดเพชรบุรี* (ดุษฎีนิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐศาสตร์). มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระณัฏฐชัย เขมปญฺญาเมธี (วังญาติ). (2567). *พุทธบูรณาการเสริมสร้างความเสมอภาคทางสังคมให้แก่ประชาชนของผู้บริหารเทศบาลตำบลนาจะหลวย อำเภอนาจะหลวย จังหวัดอุบลราชธานี* (วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). (2543). *ธรรมนูญชีวิต: พุทธจิตธรรมเพื่อชีวิตที่ดีงาม* (พิมพ์ครั้งที่ 30). โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย.

พิศมัย วงศ์จำปา, & พระครูพิศาลสรกิจ. (2560). *พลวัตภาคประชาชนกับการเคลื่อนไหวทางการเมืองในจังหวัดพะเยา* (รายงานวิจัย). มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

ราชกิจจานุเบกษา. (2560). *รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2560*. ราชกิจจานุเบกษา, 134(40ก), 1–90.

วัชรา ไชยสาร. (2545). การมีส่วนร่วมในทางการเมืองกับการเมืองภาคประชาชน. *รัฐสภาสาร*, 53(5), 44–100.

สบายดี. (2567, พฤศจิกายน 3). *ประชาธิปไตยในพุทธศาสนา*. สืบค้นจาก http://www.writer.dekd.com

การบูรณาการหลักสัปปุริสธรรมเพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน อำเภอซำสูง จังหวัดขอนแก่น

The Integration Of The Sappurisa Dhamma To Promote Political Participation Among The People Of Sam Sung District In Khon Kaen Province

Samanera Ekpanya Xaixongdeth[1,*], ชาญชัย ฮวดศรี [2] และ สุธิพงษ์ สวัสดิ์ทา [3]
Samanera Ekpanya Xaixongdeth [1,*], Chanchai Huadsri[2] and Sutipong Sawatta[3]

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) เพื่อศึกษาระดับการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน 2) เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างหลักสัปปุริสธรรมกับการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน 3) เพื่อนำเสนอการบูรณาการหลักสัปปุริสธรรมเพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน การวิจัยเป็นแบบผสานวิธี ประกอบด้วยการวิจัยเชิงปริมาณ ใช้แบบสอบถามเป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลกับกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 395 คน สถิติที่ใช้ได้แก่ ค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ทดสอบสมมติฐานโดยใช้ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ของเพียร์สัน และการวิจัยเชิงคุณภาพ ใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 12 รูปหรือคน วิเคราะห์ข้อมูลโดยการวิเคราะห์เนื้อหาเชิงพรรณนา

ผลการวิจัยพบว่า

1) ระดับการบูรณาการหลักสัปปุริสธรรมเพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน อำเภอซำสูง จังหวัดขอนแก่น โดยภาพรวมอยู่ในระดับมากทุกข้อ 4.34 เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่าอยู่ในระดับมากทุกข้อ

2) ความสัมพันธ์ระหว่างหลักสัปปุริสธรรมมีความสัมพันธ์กับการส่งเสริมการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน พบว่า มีความสัมพันธ์กันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 (r = 0.10)

3) แนวทางการบูรณาการหลักสัปปุริสธรรมเพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน อำเภอซำสูง จังหวัดขอนแก่น โดยการสร้างความตระหนักในหลักการและเจตนารมณ์แห่ง

[1-3] มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น

[1-3] Mahachulalongkornrajavidyalaya University Khon Kaen Campus

* Corresponding author. E-mail: *wxwmom001@gmail.com*

ประชาธิปไตย การเล็งเห็นเป้าหมายและผลลัพธ์ของการขับเคลื่อนนโยบายสาธารณะ การสำรวจบทบาทและสมรรถนะของพลเมืองในมิติต่างๆ ความพอดีในการแสดงออกและการใช้สิทธิเสรีภาพทางการเมือง การเลือกจังหวะเวลาที่เหมาะสมในการผลักดันประเด็นทางสังคม การเข้าใจบริบททางวัฒนธรรมและความหลากหลายของกลุ่มการเมือง การพิจารณาคัดเลือกตัวแทนทางการเมืองที่มีธรรมาภิบาล

คำสำคัญ: การบูรณาการ, หลักสัปปุริสธรรม, การมีส่วนร่วมทางการเมือง

Abstract

The objectives of this research were: 1) to study the level of political participation among citizens; 2) to investigate the relationship between the *Sappurisa-dhamma* (Virtues of a Righteous Person) and citizens' political participation; and 3) to propose an integration of the *Sappurisa-dhamma* to promote political participation. This study employed a mixed-methods research design. The quantitative phase utilized questionnaires to collect data from a sample of 395 individuals. Data were analyzed using frequency, percentage, mean, and standard deviation, with Pearson's Correlation Coefficient used for hypothesis testing. The qualitative phase involved in-depth interviews with 12 key informants, analyzed through descriptive content analysis.

The research findings revealed that:

1. The level of integration of the *Sappurisa-dhamma* to promote political participation among citizens in Sam Sung District, Khon Kaen Province, was overall at a high level ($\bar{x} = 4.34$). When considered individually, every aspect was also found to be at a high level.

2. The relationship between the *Sappurisa-dhamma* and the promotion of political participation showed a statistically significant correlation at the 0.01 level ($r = 0.10$).

3. Guidelines for integrating the *Sappurisa-dhamma* to promote political participation in Sam Sung District include: raising awareness of democratic principles and intentions; recognizing the goals and outcomes of public policy movements; assessing the roles and competencies of citizens in various dimensions; practicing moderation in political expression and the exercise of rights and liberties; selecting appropriate timing

for pushing social issues; understanding cultural contexts and the diversity of political groups; and selecting political representatives who demonstrate good governance.

Keywords: Integration, Sappurisa-dhamma, Political Participation

บทนำ

เป็นที่ยอมรับกันว่าการปกครองระบอบประชาธิปไตยเป็นการปกครองที่ดีระบอบหนึ่งแม้ว่าจะไม่ใช่ระบอบการปกครองที่ดีที่สุดก็ตาม ทั้งนี้เพราะการปกครองระบอบประชาธิปไตยเป็นระบอบที่เน้นหนักให้ความสำคัญกับประชาชนมากที่สุด เป็นระบอบที่เปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการปกครองตนเองในขณะเดียวกันก็ได้ยึดหลักการว่าประชาชนเป็นเจ้าของอำนาจอธิบไตยซึ่งเป็นอำนาจสูงสุดในการปกครองประเทศ การปกครองระบอบประชาธิปไตยเน้นการเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองในรูปแบบต่าง ๆ ของประชาชน รัฐธรรมนูญแต่ละฉบับบัญญัติไว้ว่าประชาชนจะมีส่วนร่วมทางการเมืองประเด็นใดได้บ้าง ซึ่งการมีส่วนร่วมทางการเมืองเป็นเป้าหมายสำคัญ ของการพัฒนาระบบทางการเมืองให้เป็นประชาธิปไตยทั้งนี้เพราะการมีส่วนร่วมทางการเมืองเป็นตัวชี้วัดที่สำคัญประการหนึ่งของระบอบประชาธิปไตยสังคมใดจะมีความเป็นประชาธิปไตยสูงหรือต่ำพิจารณาได้จากการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนสังคมใดที่ประชาชนมีระดับการมีส่วนร่วมทางการเมืองสูงย่อมมีระดับความเป็นประชาธิปไตยสูงในทางตรงข้ามสังคมใดประชาชนมีระดับการมีส่วนร่วมการเมืองต่ำแสดงว่าสังคมนั้นมีระดับความเป็นประชาธิปไตยต่ำ กล่าวได้ว่าหัวใจสำคัญของการปกครองในระบอบประชาธิปไตย คือ การมีส่วนร่วมในการปกครองของพลเมือง ความสัมพันพันธ์ระหว่างประชาชน กับรัฐบาลการแสดงออกซึ่งกิจกรรมทางการเมืองเหล่านี้คือกระบวนการทางการเมืองซึ่งจะนำไปสู่การบรรลุเป้าหมายที่ประชาชนต้องการการมีส่วนร่วมทางการเมืองของบุคคลและองค์ประกอบทางการเมืองที่ครอบคลุมระบบปฏิสัมพันธ์ (interaction system) ทางการเมืองทั้งหมดจะทาให้เข้าใจบทบาทการมีส่วนร่วมทางการเมืองของบุคคลและองค์กรทางการเมืองได้ชัดเจนยิ่งขึ้นดังนั้นการศึกษาการมีส่วนร่วมทางการเมืองในฐานะเป็นกระบวนการทางการเมือง (pollical process) จึงเกี่ยวข้องและสัมพันธ์โดยตรงกับกระบวนการอบรมกล่อมเกลาเรียนรู้ทางการเมือง (political socialization) ซึ่งจะส่งผลต่อความเชื่อและพฤติกรรมทางการเมืองของปัจเจกบุคคลในแต่ละสังคมที่เรียกว่า วัฒนธรรมทางการเมือง (poltical culture) (ลิขิต ธีรเวคิน, 2546)

รัฐธรรมนูญ ถือเป็นกติกาของการอยู่ร่วมกันจะได้บัญญัติไว้อย่างดีเลิศเพียงใด หากประชาชนในประเทศนั้น ไม่สนใจที่จะเข้าไปมีส่วนร่วมในทางการเมือง ปล่อยให้ให้กิจกรรมทางการเมืองเป็นหน้าที่ของนักการเมืองฝ่ายเดียว ก็ยากที่การเมืองการปกครองของประเทศนั้น จะมีความเป็นประชาธิปไตยที่สมบูรณ์และอำนวยประโยชน์ต่อประเทศชาติโดยรวม ดังนั้น รัฐธรรมนูญแห่ง

ราชอาณาจักรไทยพุทธศักราช 2560 ได้เปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในทางการเมืองตามระบอบประชาธิปไตยได้มากขึ้น และประชาชนมีส่วนร่วมในทางการเมืองตามระบอบประชาธิปไตยได้ถูกบรรจุไว้ในมาตรา 247 ถึง 254 ในหมวด 14 ของรัฐธรรมนูญฉบับปีพุทธศักราช 2560 ซึ่งนับว่าเป็นการกระจายอำนาจจากส่วนกลางไปสู่ท้องถิ่นที่เอื้อต่อการพัฒนาระบอบประชาธิปไตยได้เป็นอย่างดี การมีส่วนร่วมของประชาชนในทางการเมืองถือเป็นบริบทที่สำคัญยิ่งในการปกครองแบบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข เป็นการสะท้อนอำนาจประชาธิปไตยที่เป็นของประชาชนอย่างแท้จริง สำหรับผู้ใช้อำนาจนี้ประชาชนได้มอบหมายให้ประชาชนอีกกลุ่มหนึ่งเป็นผู้ดำเนินการ ทำการงานแทนปวงชนทั้งประเทศ เราจึงเรียกผู้ใช้อำนาจอธิปไตยว่ารัฐบาล รัฐบาลนำเจตนารมณ์ของปวงชนมาบังคับไข้โดยใช้อำนาจอธิปไตยเป็นเครื่องสนับสนุน เพื่อทำให้เจตนารมณ์นั้นบังเกิดผล (จรูญ สุภาพ,2522) และกระบวนการพัฒนาประชาธิปไตย (Democratization Process) เป็นกระบวนการทั้งหมดของการเปลี่ยนแปลงระบอบการปกครองตั้งแต่แรกเริ่มจนสิ้นสุดสมบูรณ์ กล่าวคือ ตั้งแต่การสิ้นสุดของระบอบเผด็จการเดิมจนถึงการสร้างประชาธิปไตยให้มั่นคง การสร้างและพัฒนาประชาธิปไตยนี้รวมถึงการนำเอาขั้นตอนต่าง ๆ ที่เรียกว่าการเปลี่ยนแปลงไปสู่ (Transtion) ประชาธิปไตยเสรีหรือประชาธิปไตยตามรัฐธรรมนูญ (A Liberal or Constitutional Democracy) และการเป็นปึกแผ่น (Consolidation) ที่ตามมา ผลที่ได้รับก็คือ ระบบที่ประกอบด้วยองค์ประกอบทางระเบียบวิธีที่จำเป็น เช่น การมีการเลือกตั้งอย่างสม่ำเสมอและมีกลไกทางสถาบันที่คอยตรวจสอบอำนาจการบริหาร รวมทั้งการมีหลักประกันซึ่งสิทธิมนุษยชนและวิวัฒนาการของมนุษยชนที่จะมีการสร้างขึ้นใหม่ซึ่งวัฒนธรรมทางการเมือง (Political Culture)

การมีส่วนร่วมทางการเมืองเป็นรากฐานสำคัญของการปกครองระบอบประชาธิปไตยเนื่องจากระบบการปกครองประชาธิปไตยแบบผู้แทนโดยประชาชนเลือกผู้แทนขึ้นมาทำหน้าที่แทนตนนั้นยังไม่สามารถสนองตอบและแก้ไขปัญหาความเดือดร้อนของประชาชนผู้เป็นเจ้าของอำนาจอธิปไตยได้อย่างทั่วถึง ทั้งการเมืองระดับประเทศและการเมืองท้องถิ่น ประเทศไทยประสบปัญหาในการพัฒนาประชาธิปไตยมาโดยตลอดทั้งนี้อาจเป็นเพราะประชาชนขาดความสนใจและขาดความรอบรู้ข่าวสารทางการเมือง ในกรณีเช่นนี้มักเกิดขึ้นกับประชนที่อยู่ตามชนบทที่อยู่ห่างไกล การมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนจึงมีส่วนสำคัญในการส่งเสริมบทบาทของผู้แทน เพื่อให้ผู้แทนที่ทำหน้าที่แทนประชาชนได้เข้าใจปัญหาและความต้องการของประชาชนการเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองไม่ใช่เฉพาะเป็นการเลือกผู้แทนเข้าไปทำหน้าที่แทนตนเท่านั้น แต่ยังรวมถึงการควบคุม ตรวจสอบ ติดตามการทำงานของรัฐบาล หน่วยงานของรัฐ รวมทั้งมีส่วนร่วมในกระบวนตัดสินใจของรัฐบาลเกี่ยวกับนโยบายการบริหารงานของรัฐบาล ทั้งด้านการเมือง เศรษฐกิจสังคม ที่ส่งผลกระทบต่อชีวิตความเป็นอยู่และวิถีชีวิตของประชาชน

พระพุทธศาสนาเป็นสถาบันที่สำคัญที่สุดสถาบันหนึ่งในการให้ความช่วยเหลือต่อสังคมไทยตลอดมาโดยมีส่วนช่วยเหลือในการกล่อมเกลาจิตใจ และลักษณะนิสัยของคนไทย ตลอดจนการให้บริการตามความจำเป็นตามความต้องการของประชาชน อีกทั้งมีส่วนช่วยใน การแก้ไขปัญหาทางสังคมให้แก่เรามาแล้วเป็นส่วนมากแม้กระทั่งในปัจจุบันความสำคัญในประการดังกล่าวก็ยังคงอยู่ฉะนั้นเพื่อให้ประชาชนมีความเข้าใจอันดีในการอยู่ร่วมกัน โดยน้อม นำหลักทางพระพุทธศาสนา คือ หลักสัปปุริสธรรม การใช้หลักธรรมในการบริหารจัดการก็ถือว่าเป็นทางเลือกหนึ่งที่ช่วยแก้ปัญหาและช่วยส่งเสริมการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน ซึ่งในทางพระพุทธศาสนาได้กล่าวถึงหลักธรรมที่สามารถส่งเสริมสนับสนุนการบริหารจัดการของผู้บริหารไว้หลายประการ โดยเฉพาะ หลักสัปปุริสธรรมที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสไว้ในธัมมัญญูสูตร ประกอบด้วยหลักธรรม 7 ข้อ คือ 1) ธัมมัญญูตา เป็นผู้รู้จักเหตุ 2) อัตถัญญูตา เป็นผู้รู้จักผล 3) อัตตัญญูตา เป็นผู้รู้จักตน 4) มัตตัญญูตา เป็นผู้รู้จักประมาณ 5) กาลัญญูตา เป็นผู้รู้จักกาล 6) ปริสัญญูตา เป็นผู้รู้จักบริษัท 7) ปุคคลัญญูตา เป็นผู้รู้จักบุคคล (อง.สตตก.)

ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษา การบูรณาการหลักสัปปุริสธรรมเพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน อำเภอซำสูง จังหวัดขอนแก่น เพื่อให้ได้ทราบถึงระดับการมีส่วนร่วมทางการเมือง เพื่อนำองค์ความรู้ไปประยุกต์ใช้ในการพัฒนาการมีส่วนร่วมทางการเมืองในระบอบประชาธิปไตยของประชาชนในภาพรวมต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาระดับการเสริมสร้างความสงบสุขและความสามัคคีในชุมชนบ้านพักโรงเรียนนายสิบทหารบก ตำบลหนองแก อำเภอหัวหิน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์

2. เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างหลักพรหมวิหารธรรมกับการเสริมสร้างความสงบสุขและความสามัคคีในชุมชนบ้านพักโรงเรียนนายสิบทหารบก ตำบลหนองแก อำเภอหัวหิน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์

3. เพื่อนำเสนอการบูรณาการหลักพรหมวิหารธรรมเพื่อเสริมสร้างความสงบสุขและความสามัคคีในชุมชนบ้านพักโรงเรียนนายสิบทหารบก ตำบลหนองแก อำเภอหัวหิน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์

การทบทวนวรรณกรรม

ผู้วิจัยได้ทำการทบทวนแนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

1 หลักสัปปุริสธรรม คุณธรรม 7 ประการ ที่บริบูรณ์ในผู้ใดย่อมบุคคลนั้นให้เป็นสัปปุริสชนที่เจริญด้วยคุณสมบัติควรแก่ ความเคารพนับถือของชนทั้งหลาย ทำให้บุคคลนั้นสามารถปฏิบัติการงานให้บรรลุผลสำเร็จด้วยดีและเป็นหลักปฏิบัติเพื่อทำคนให้เป็นผู้สงบสุขและความเจริงเรืองก้าวหน้าได้

2 แนวคิดเกี่ยวกับการบูรณาการ การบูรณาการ หมายถึง การผสมกลมกลืนของแผน กระบวนการ สารสนเทศ การจัดสรรทรัพยากรการปฏิบัติการ ผลลัพธ์และการวิเคราะห์เพื่อสนับสนุนเป้าประสงค์

3 แนวคิดเกี่ยวกับการเมืองในระบอบประชาธิปไตย อำนาจอธิปไตยเป็นของปวงชน รัฐบาลที่ดีต้องมาจากประชาชน และรัฐบาลต้องสัญญากับประชาชนว่าจะดูแลให้ประชาชนอยู่ดีกินดี มีสุขถ้ารัฐบาลไม่ทำตามสัญญา ประชาชนมีสิทธิล้มล้างรัฐบาลได้

4 แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมทางการเมือง การกระทำโดยสมัครใจใด ๆ ซึ่งไม่ว่าจะประสบผลสำเร็จหรือไม่มีการจัดองค์กรหรือไม่ โดย"การมีส่วนร่วมทางการเมือง"จะต้องมีองค์ประกอบครบ 3 ประการคือ มีการกระทำ เป็นไปโดยสมัครใจและมีการเลือกจะขาดอย่างใดอย่างหนึ่งไม่ได้

5 การมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางการเมือง กิจกรรมต่าง ๆ ที่ถูกต้องตามกฎหมายของประชาชน ซึ่งมีวัตถุประสงค์โดยตรงมากหรือน้อยในการมีสิทธิต่อการเลือกของเจ้าหน้าที่รัฐบาล หรือการกระทำที่กำลังดำเนินการอยู่ของเจ้าหน้าที่รัฐบาล

กรอบแนวคิดการวิจัย

จากการทบทวนแนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ผู้วิจัยจึงนำมาสรุปเป็นกรอบแนวคิดในการวิจัย ได้ต่อไปนี้

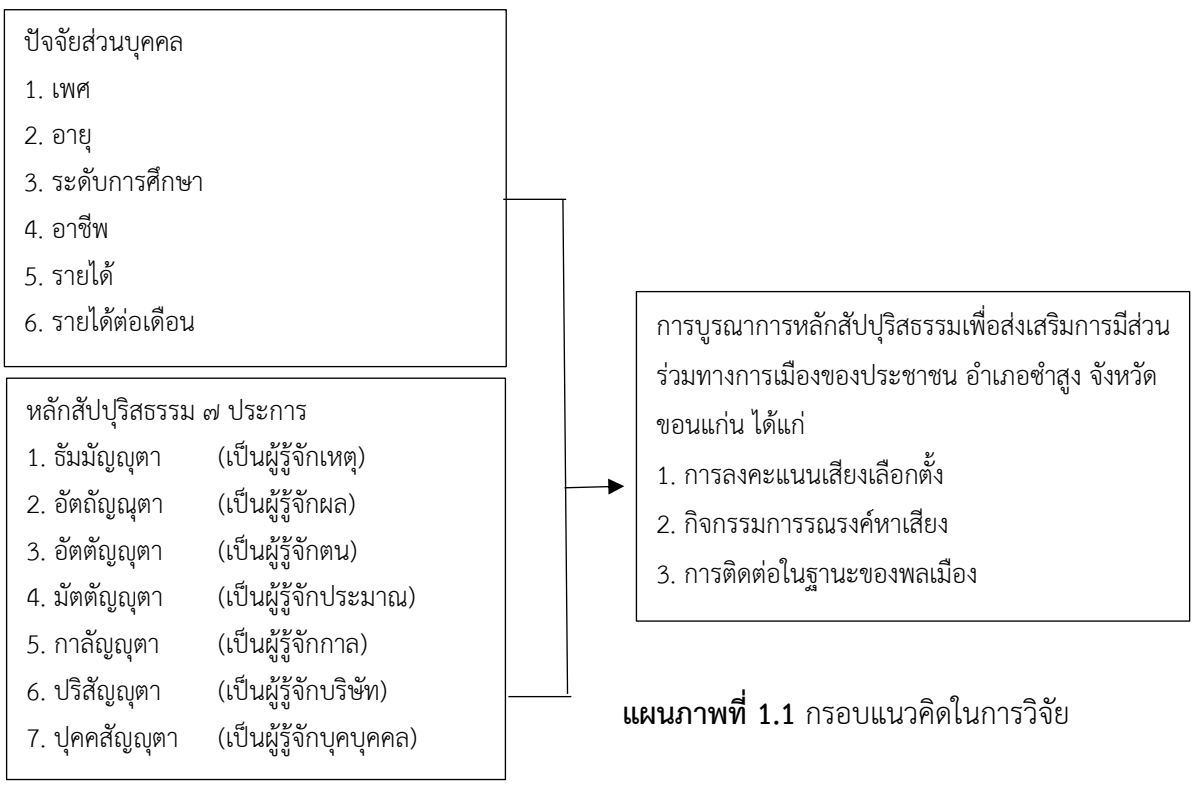

แผนภาพที่ 1.1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

ระเบียบวิธีวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง “การบูรณาการหลักสัปปุริสธรรมเพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน อำเภอซำสูง จังหวัดขอนแก่น” ใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสานวิธี (Mixed Methods Research) ซึ่งเป็นการบูรณาการระหว่างการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) และการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ครอบคลุมและมีความลึกซึ้ง

การวิจัยเชิงปริมาณ ดำเนินการผ่านวิธีวิจัยเชิงสำรวจ (Survey Research) โดยใช้แบบสอบถาม (Questionnaire) เพื่อศึกษาระดับการบูรณาการหลักสัปปุริสธรรมเพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน อำเภอซำสูง จังหวัดขอนแก่น กับกลุ่มตัวอย่างจำนวน 395 คน การวิเคราะห์ข้อมูล ดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสอบถาม โดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปเพื่อการวิจัยทางสังคมศาสตร์โดยใช้สถิติ ดังนี้ 1. สถิติพรรณนา (Descriptive Statistics) สำหรับอธิบายลักษณะทั่วไปของกลุ่มตัวอย่าง และพรรณนาระดับการบูรณาการหลักสัปปุริสธรรมเพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน โดยใช้สถิติในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ค่าความถี่ (Frequency) ค่าร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ย (Mean) และค่า เบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) ในการวิเคราะห์ข้อมูล 2. สถิติเชิงอนุมาน (Inferential Statistics) ผู้วิจัยศึกษาหลักสัปปุริสธรรมเพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน โดยการใช้ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ของเพียร์สัน (Pearson’s Product Moment Correlation)

การวิจัยเชิงคุณภาพใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) เพื่อทำความเข้าใจแนวทางการบูรณาการหลักสัปปุริสธรรมเพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน อำเภอซำสูง จังหวัดขอนแก่น กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) ในการสัมภาษณ์ จำนวน 12 คน ได้แก่ นักวิชาการหรือผู้ปฏิบัติงานด้านพระพุทธศาสนา 2 คน นักวิชาการหรือผู้ปฏิบัติงานด้านรัฐศาสตร์ 4 คน ผู้ปฏิบัติงานด้านการปกครองส่วนท้องถิ่น 3 คน ผู้ปฏิบัติงานด้านการปกครองส่วนท้องที่ 3 คน การวิเคราะห์ข้อมูลแบบสัมภาษณ์ วิเคราะห์โดยใช้เทคนิคการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis Technique) ประกอบบริบท และประมวลผลเข้าด้วยกันรวมทั้งใช้แนวคิดจากเอกสารและผลวิจัยที่เกี่ยวข้องมาสนับสนุนในการวิเคราะห์เพื่อให้เห็นภาพรวม

ผลการวิจัย

1.ระดับการบูรณาการหลักสัปปุริสธรรมเพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน อำเภอซำสูง จังหวัดขอนแก่น

ระดับการบูรณาการหลักสัปปุริสธรรมเพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน อำเภอซำสูง จังหวัดขอนแก่น โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\overline{X}$ = 4.34) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า อยู่ในระดับมากทุกด้าน เรียงลำดับค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย พบว่า ข้อ 7 ด้านปุคคลัญญู มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ($\overline{X}$ = 4.38) รองลงมา คือ ข้อ 3 ด้านอัตตัญญู ($\overline{X}$ = 4.38) รองลงมา คือ ข้อ 1

ด้านธัมมัญญุตา ($\overline{X}$ = 4.37) รองลงมา คือ ข้อ 5 ด้านกาลัญญู ($\overline{X}$ = 4.36) รองลงมา คือ ข้อ 4 ด้านมัตตัญญู (= 4.36) รองลงมา คือ ข้อ 6 ด้านปริสัญญู ($\overline{X}$ = 4.35) และ ข้อ 2 ด้านอัตถัญญู ($\overline{X}$ = 4.18) ตามลำดับ

ระดับการส่งเสริมการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน อำเภอซำสูง จังหวัดขอนแก่น โดยภาพรวม อยู่ในระดับปานกลาง ($\overline{X}$ = 3.15) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า อยู่ในระดับปานกลางทุกด้าน เรียงลำดับค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย พบว่า การลงคะแนนเสียงเลือกตั้ง มีค่าเฉลี่ยสูงสุดเท่ากับ 3.41 รองลงมา คือ ด้านกิจกรรมการรณรงค์หาเสียง ($\overline{X}$ = 3.23) และการติดต่อในฐานะของพลเมือง ($\overline{X}$ = 2.79) ตามลำดับ

2. ความสัมพันธ์ระหว่างหลักสัปปุริสธรรมเพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน อำเภอซำสูง จังหวัดขอนแก่น

การวิจัยเพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างหลักสัปปุริสธรรมเพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน อำเภอซำสูง จังหวัดขอนแก่น ด้วยการหาค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์เพียร์สัน (Pearson's Product Moment Correlation Coefficient)

ตารางที่ 1 ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ (r) ระหว่างตัวแปรอิสระกับความไว้วางใจทางการเมืองในการเลือกตั้งนายกองค์การบริหารส่วนตำบล ของประชาชนในตำบลคำแมด อำเภอซำสูง จังหวัดขอนแก่น

(n = 395)

ตัวแปรอิสระ	จำนวน	ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ (r)	P-value
ด้านหลักสัปปุริสธรรม	395	0.10	0.03*
ด้านธัมมัญญุตา	395	0.01	0.75
ด้านอัตถัญญู	395	0.12	0.01**
ด้านอัตตัญญู	395	0.08	0.10
ด้านมัตตัญญู	395	0.06	0.17
ด้านกาลัญญู	395	0.09	0.05*
ด้านปริสัญญู	395	0.10	0.03*
ด้านปุคคลัญญู	395	0.10	0.03*

** หมายถึง ระดับนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01

* หมายถึง ระดับนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

จากตารางที่ 1 พบว่าหลักสัปปุริสธรรมมีความสัมพันธ์กับการส่งเสริมการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน อำเภอซำสูง จังหวัดขอนแก่น อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 โดยมีความสัมพันธ์เชิงบวก ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ (r) เท่ากับ 0.10

3. แนวทางการบูรณาการหลักพรหมวิหารธรรมเพื่อเสริมสร้างความสงบสุขและความสามัคคีในชุมชนบ้านพักโรงเรียนนายสิบทหารบก ตำบลหนองแก อำเภอหัวหิน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์

โดย**การสร้างความตระหนักในหลักการและเจตนารมณ์แห่งประชาธิปไตย** ประชาชนควรมีความเข้าใจใน "เหตุ" หรือที่มาของสิทธิหน้าที่ตามรัฐธรรมนูญ การมีส่วนร่วมทางการเมืองที่มีประสิทธิภาพเริ่มต้นจากการที่พลเมืองทราบถึงกฎกติกาและกระบวนการเข้าสู่อำนาจอย่างถ่องแท้ เมื่อประชาชนเข้าใจหลักการพื้นฐานเชิงโครงสร้างจะนำไปสู่การตัดสินใจบนพื้นฐานของเหตุผลมากกว่าอารมณ์ความรู้สึก ส่งผลให้กระบวนการตรวจสอบถ่วงดุลอำนาจรัฐมีความเข้มแข็งและยั่งยืนตามครรลองระบอบประชาธิปไตย

การเล็งเห็นเป้าหมายและผลลัพธ์ของการขับเคลื่อนนโยบายสาธารณะ การบูรณาการหลักการรู้จัก "ผล" ช่วยให้ประชาชนสามารถวิเคราะห์ถึงอรรถประโยชน์ของนโยบายที่พรรคการเมืองนำเสนอได้ว่าตอบโจทย์ความต้องการของชุมชนหรือไม่ การมีส่วนร่วมจึงมิใช่เพียงการไปใช้สิทธิ์เลือกตั้งแต่คือการติดตามผลลัพธ์ของนโยบายว่าเกิดประโยชน์สุขแก่ส่วนรวม (Public Interest) จริงหรือไม่ ซึ่งเป็นการยกระดับจากการเป็นผู้รับบริการรัฐมาเป็นผู้กำหนดทิศทางเป้าหมายของชาติร่วมกัน

การสำรวจบทบาทและสมรรถนะของพลเมืองในมิติต่างๆ การวิเคราะห์ตนเองในฐานะฟันเฟืองหนึ่งของสังคมช่วยให้ประชาชนทราบถึงขอบเขตสิทธิและหน้าที่ของตน การรู้จักสถานะและศักยภาพของตนเองจะช่วยให้การมีส่วนร่วมทางการเมืองเป็นไปอย่างสร้างสรรค์ ไม่ก้าวก่ายหน้าที่ของผู้อื่นขณะเดียวกันก็ไม่ละเลยสิทธิ์ที่ตนมี การสำรวจความพร้อมของตนเองในด้านความรู้และทรัพยากรจะช่วยให้การรวมกลุ่มเป็นเครือข่ายภาคประชาชนมีความเป็นระบบและมีพลังในการต่อรองมากขึ้น

ความพอดีในการแสดงออกและการใช้สิทธิเสรีภาพทางการเมือง ความพอประมาณในการเคลื่อนไหวทางการเมืองถือเป็นหัวใจสำคัญของการรักษาเสถียรภาพทางสังคม การบูรณาการมัตตัญญุตาช่วยให้ประชาชนรู้จักใช้เสรีภาพในขอบเขตที่กฎหมายกำหนด ไม่ละเมิดสิทธิของผู้อื่นจนนำไปสู่ความขัดแย้งที่รุนแรง การมีส่วนร่วมที่มี "ความพอเหมาะ" จะช่วยสร้างบรรยากาศแห่งการรับฟังและการประนีประนอม ส่งเสริมให้กระบวนการทางประชาธิปไตยดำเนินไปได้อย่างราบรื่นโดยไม่เกิดภาวะสุดโต่งทางความคิด

การเลือกจังหวะเวลาที่เหมาะสมในการผลักดันประเด็นทางสังคม มิติด้านเวลามีความสำคัญอย่างยิ่งต่อความสำเร็จของการมีส่วนร่วมทางการเมือง ประชาชนต้องรู้จักกาลเทศะในการนำเสนอข้อ

เรียกร้องหรือการจัดกิจกรรมทางการเมืองให้สอดคล้องกับสถานการณ์บ้านเมืองปัจจุบัน การเลือกจังหวะที่เหมาะสมในการแสดงออกจะช่วยให้เสียงของประชาชนมีน้ำหนักและได้รับการตอบสนองจากภาครัฐได้มากกว่าการเคลื่อนไหวที่ผิดที่ผิดทาง ซึ่งอาจถูกลดทอนความสำคัญจากกระแสสังคมอื่นได้

การเข้าใจบริบททางวัฒนธรรมและความหลากหลายของกลุ่มการเมือง สังคมการเมืองประกอบด้วยกลุ่มคนที่มีความแตกต่างหลากหลาย การรู้จัก "ชุมชน" หรือสังคมที่ตนสังกัดช่วยให้ประชาชนสามารถสื่อสารเจตนารมณ์ทางการเมืองได้ตรงจุด การเข้าร่วมกิจกรรมทางการเมืองต้องคำนึงถึงบริบททางจริยธรรมและบรรทัดฐานของแต่ละพื้นที่ การบูรณาการหลักการนี้จะช่วยสร้างความสมานฉันท์และการยอมรับในความเห็นต่าง ทำให้การมีส่วนร่วมเชิงพื้นที่ (Local Engagement) มีความมั่นคงและได้รับความร่วมมือจากทุกภาคส่วน

การพิจารณาคัดเลือกตัวแทนทางการเมืองที่มีธรรมาภิบาล การรู้จักเลือกเฟ้นบุคคลที่มีความรู้ความสามารถและคุณธรรมเข้าสู่ตำแหน่งบริหารเป็นปัจจัยชี้ขาดของการพัฒนาประเทศ ประชาชนต้องใช้วิจารณญาณในการวิเคราะห์พฤติกรรมและปูมหลังของผู้สมัครรับเลือกตั้ง ไม่เพียงแต่มองเพียงนโยบายขายฝันแต่ต้องพิจารณาถึงจริยธรรมส่วนบุคคลด้วย การมีส่วนร่วมในแง่นี้คือการคัดกรอง "คนดี" ให้ปกครองบ้านเมืองตามหลักพุทธศาสนสุภาษิต เพื่อป้องกันปัญหาการคอร์รัปชันในระดับโครงสร้าง

อภิปรายผลการวิจัย

1. ระดับการปฏิบัติตามหลักพรหมวิหาร 4 กับการเสริมสร้างความสงบสุขและความสามัคคีในชุมชนบ้านพักโรงเรียนนายสิบทหารบก ตำบลหนองแก อำเภอหัวหิน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์

จากการวิจัยพบว่า ระดับการบูรณาการหลักสัปปุริสธรรมเพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน อำเภอซำสูง จังหวัดขอนแก่น โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\overline{X}$ = 4.34) ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่าสะท้อนให้เห็นว่าประชาชนในพื้นที่อำเภอซำสูงไม่ได้มองว่า ธรรมะกับการเมืองเป็นเรื่องที่แยกขาดจากกัน แต่มีการนำ หลักสัปปุริสธรรม 7 มาเป็นฐานคิดในการเป็นพลเมืองดี (Active Citizen) เช่น การเข้าใจหลักการประชาธิปไตยและกฎหมาย การมองเห็นประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าประโยชน์ส่วนตนในการเลือกตั้งหรือการทำประชาพิจารณ์ สถาบันทางสังคม (บ้าน วัด โรงเรียน) มีบทบาทสำคัญในการกล่อมเกลาให้ประชาชนนำหลักความสมเหตุสมผลและความพอประมาณ (มัตตัญญุตา) มาใช้ในการแสดงออกทางการเมือง ทำให้การมีส่วนร่วมเป็นไปอย่างสร้างสรรค์ ไม่สุดโต่ง หรือนำไปสู่ความขัดแย้งที่รุนแรง ประชาชนมีความตระหนักใน อัตตัญญุตา (รู้จักตน) คือรู้บทบาทหน้าที่ของตนเองในฐานะผู้มีสิทธิเลือกตั้ง และ ปุคคลัญญุตา (รู้จักบุคคล) คือความสามารถในการวิเคราะห์และคัดเลือก

ตัวแทนทางการเมืองที่มีธรรมาภิบาล สอดคล้องกับการศึกษาของ พระศตวรรษ กิตติปาโล ที่ศึกษาการประยุกต์ใช้หลักสัปปุริสธรรมในการส่งเสริมการปกครอง ของพระสังฆาธิการในเขตจังหวัดนทบุรี ผลการวิจัยพบว่า 1. พระสังฆาธิการในเขตจังหวัดนนทบุรี มีระดับการประยุกต์ใช้หลักสัปปุริสธรรรมในการส่งเสริมการปกครอง โดยรวมทั้ง 7 ด้าน มีค่าแปลผลอยู่ในระดับมาก (พระศตวรรษ กิตติปาโล, 2562)

2. ความสัมพันธ์ระหว่างหลักสัปปุริสธรรมกับการส่งเสริมการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน อำเภอซำสูง จังหวัดขอนแก่น

ผลการวิเคราะห์หลักสัปปุริสธรรมมีความสัมพันธ์กับการส่งเสริมการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน อำเภอซำสูง จังหวัดขอนแก่น อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 โดยมีความสัมพันธ์เชิงบวก ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ (r) เท่ากับ 0.10 ผลการวิจัยชี้ให้เห็นว่า เมื่อประชาชนมีหลักสัปปุริสธรรมสูงขึ้น การมีส่วนร่วมทางการเมืองก็จะสูงขึ้นตามไปด้วย แต่ก็สะท้อนว่าหลักธรรมทั้ง 7 ประการทำหน้าที่เป็นเข็มทิศหรือโครงสร้างทางความคิดที่สนับสนุนให้ประชาชนออกมาทำหน้าที่พลเมือง เช่น การกล้าแสดงออกอย่างมีเหตุผล (ธัมมัญญุตา) และการรู้จักกาลเทศะในการเรียกร้องสิทธิ (กาลัญญุตา) สอดคล้องกับการศึกษาของ พระมหาคมเพชร วชิรปญฺโญ (เรืองผา) (2553) ได้ทำวิจัยเรื่อง "การนำหลักสัปปุริสธรรม มาประยุกต์ใช้ในการบริหารราชการส่วนท้องถิ่น: กรณีศึกษาเฉพาะองค์การบริหารส่วนตำบลใน อำเภอบางบัวทองจังหวัดนนทบุรี" พบว่า ผู้นำได้สร้างภาวะผู้นำหรือสร้างการยอมรับให้เกิดขึ้นกับผู้ตามส่วนหนึ่งคือการนำเอาหลักสัปปุริสธรรม 7 ไประยุกต์ใช้ เป็นต้นว่าการรู้เหตุ รู้ผลย่อมนำมาซึ่งความน่าเชื่อถือการรู้กาล รู้ประมาณย่อมนำมาซึ่งความศรัทธา การรู้คน รู้ชุมชนและสังคมย่อมนำมาซึ่งความไว้เนื้อเชื่อใจ และที่สำคัญหากผู้นำคนใดรู้ตน นั่นแสดงว่าผู้นำคนนั้นสามารถครองตน ครองคนและครองงานอย่างมีสติ

3. แนวทางการบูรณาการหลักสัปปุริสธรรมเพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน อำเภอซำสูง จังหวัดขอนแก่น

จากผลการศึกษาพบว่า แนวทางการบูรณาการหลักสัปปุริสธรรมเพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน อำเภอซำสูง จังหวัดขอนแก่น โดยการสร้างความตระหนักในหลักการและเจตนารมณ์แห่งประชาธิปไตย การเล็งเห็นเป้าหมายและผลลัพธ์ของการขับเคลื่อนนโยบายสาธารณะ การสำรวจบทบาทและสมรรถนะของพลเมืองในมิติต่างๆ ความพอดีในการแสดงออกและการใช้สิทธิเสรีภาพทางการเมือง การเลือกจังหวะเวลาที่เหมาะสมในการผลักดันประเด็นทางสังคม การเข้าใจบริบททางวัฒนธรรมและความหลากหลายของกลุ่มการเมือง การพิจารณาคัดเลือกตัวแทนทางการเมืองที่มีธรรมาภิบาล ประชาชนต้องใช้วิจารณญาณในการวิเคราะห์พฤติกรรมและปูมหลังของผู้สมัครรับเลือกตั้ง ไม่เพียงแต่มองเพียงนโยบายขายฝันแต่ต้องพิจารณาถึงจริยธรรมส่วนบุคคล

ด้วย การมีส่วนร่วมในแง่นี้คือการคัดกรอง "คนดี" ให้ปกครองบ้านเมืองตามหลักพุทธศาสนสุภาษิต เพื่อป้องกันปัญหาการคอร์รัปชันในระดับโครงสร้าง สอดคล้องกับการศึกษาของ พระจำรัส ฐิตธมโม (สวาสโพธิกลาง) (2554) ศึกษาการประยุกต์ใช้หลักสัปปุริสธรรม 7 ในการบริหารจัดการชุมชน: กรณีศึกษาชุมชนวัดใหม่พิเรนทร์ เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร ผลการวิจัยพบว่า แนวทางในการประยุกต์ใช้หลักสัปปุริสธรรม 7 ในการบริหารจัดการชุมชนวัดใหม่พิเรนทร์ เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร พบว่า ควรทำงานโดยการนำหลักสัปปุริสธรรรมมาประยุกต์ใช้ในด้านต่าง ๆ คือ ด้านความเป็นผู้รู้จักเหตุ รู้จักหลักการ รู้จักหลักเกณฑ์และระเบียบการบริหารจัดการ ด้านความเป็นผู้รู้จักผล รู้ความหมาย รู้ความมุ่งหมาย รู้หน้าที่และรู้ประโยชน์ที่พึงประสงค์ ด้านความเป็นผู้รู้จักตน คือ รู้ว่าตัวตนของเราเป็นใคร มีฐานะหรือทำหน้าที่อะไร ด้านความเป็นผู้รู้จักประมาณ ความพอเพียงในความเป็นอยู่ ในการใช้จ่ายทรัพย์ ด้านความเป็นผู้รู้จักกาลเวลาอันเหมาะสมว่า เวลาไหนควรทำ เวลาไหนไม่ควรทำและระยะเวลาในการทำงาน การจัดคนเข้าทำงาน ด้านความเป็นผู้รู้จักชุมชน ที่ประชุมการประพฤติตัวในที่ประชุม การเข้าหาชุมชนหรือกลุ่มคนในสังคม ด้านความเป็นผู้รู้จักบุคคล ความแตกต่างแห่งบุคคล ความสามารถ คุณธรรม อัธยาศัย ทำงานเพื่อส่วนรวม ซื่อตรงต่อตนเอง ต่องานต่อบุคคลอื่น บริหารจัดการด้วยความซื่อสัตย์สุจริต มีวินัยในตนเอง รักษากฎระเบียบที่ตั้งไว้ เคารพความคิดเห็นของกันและกัน เปิดโอกาสให้ประชาชนเข้าร่วมประชุมเพื่อเสนอปัญหา และความต้องการในชุมชน แสดงความคิดเห็น วิจารณ์การทำงาน และร้องทุกข์เรื่องราวต่าง ๆ ได้เพื่อนำมาปรับปรุงแก้ไขพัฒนาตนเอง และชุมชนอยู่เสมอ

องค์ความรู้จากการวิจัย

องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย การบูรณาการหลักพรหมวิหารธรรมกับการเสริมสร้างความสงบสุขและความสามัคคีในชุมชนบ้านพักโรงเรียนนายสิบทหารบก ตำบลหนองแก อำเภอหัวหิน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ รายละเอียดปรากฏตามภาพประกอบดังต่อไปนี้

ภาพที่ 1.2 องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

จากแผนภาพจะเห็นได้ว่า แนวทางการบูรณาการหลักสัปปุริสธรรมเพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน อำเภอซำสูง จังหวัดขอนแก่น โดยการสร้างความตระหนักในหลักการและเจตนารมณ์แห่งประชาธิปไตย การเล็งเห็นเป้าหมายและผลลัพธ์ของการขับเคลื่อนนโยบายสาธารณะ การสำรวจบทบาทและสมรรถนะของพลเมืองในมิติต่างๆ ความพอดีในการแสดงออกและการใช้สิทธิเสรีภาพทางการเมือง การเลือกจังหวะเวลาที่เหมาะสมในการผลักดันประเด็นทางสังคม การเข้าใจบริบททางวัฒนธรรมและความหลากหลายของกลุ่มการเมือง การพิจารณาคัดเลือกตัวแทนทางการเมืองที่มีธรรมาภิบาล ประชาชนต้องใช้วิจารณญาณในการวิเคราะห์พฤติกรรมและปูมหลังของผู้สมัครรับเลือกตั้ง ไม่เพียงแต่มองเพียงนโยบายขายฝันแต่ต้องพิจารณาถึงจริยธรรมส่วนบุคคลด้วย การมีส่วนร่วมในแง่นี้คือการคัดกรอง "คนดี" ให้ปกครองบ้านเมืองตามหลักพุทธศาสนสุภาษิต เพื่อป้องกันปัญหาการคอร์รัปชันในระดับโครงสร้าง

สรุป

แนวทางการบูรณาการหลักสัปปุริสธรรมเพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน อำเภอซำสูง จังหวัดขอนแก่น โดยการสร้างความตระหนักในหลักการและเจตนารมณ์แห่งประชาธิปไตย การเล็งเห็นเป้าหมายและผลลัพธ์ของการขับเคลื่อนนโยบายสาธารณะ การสำรวจบทบาทและสมรรถนะของพลเมืองในมิติต่างๆ ความพอดีในการแสดงออกและการใช้สิทธิเสรีภาพทางการเมือง การเลือกจังหวะเวลาที่เหมาะสมในการผลักดันประเด็นทางสังคม การเข้าใจบริบททางวัฒนธรรมและความหลากหลายของกลุ่มการเมือง การพิจารณาคัดเลือกตัวแทนทางการเมืองที่มีธรรมาภิบาล

ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัย ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

1. ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

1. ผลการวิจัยพบว่า การบูรณาการหลักสัปปุริสธรรมเพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน อำเภอซำสูง จังหวัดขอนแก่น ด้านอัตถัญญุตา มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุดใน 4 ด้าน ดังนั้น อำเภอซำสูงควรกำหนดนโยบายเพื่อส่งเสริมการ บูรณาการด้านอัตถัญญุตา ของประชาชน อำเภอซำสูง จังหวัดขอนแก่น

2. ผลการวิจัยพบว่า การส่งเสริมการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน อำเภอซำสูง จังหวัดขอนแก่น การติดต่อในฐานะของพลเมือง มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด ดังนั้น อำเภอซำสูงควรกำหนดนโยบายเพื่อส่งเสริมการบูรณาการการติดต่อในฐานะของพลเมือง ของประชาชน อำเภอซำสูง จังหวัดขอนแก่น

2. ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรมีการทำวิจัยเกี่ยวกับรูปแบบการบูรณาการหลักสัปปุริสธรรมเพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน อำเภอซำสูง จังหวัดขอนแก่น ที่เป็นการวิจัยเพื่อพัฒนาหรือการวิจัยแบบมีส่วนร่วม

2. ควรมุ่งเน้นการศึกษาเกี่ยวกับปัจจัยเชิงสาเหตุเกี่ยวกับการบูรณาการหลักสัปปุริสธรรมเพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน อำเภอซำสูง จังหวัดขอนแก่น ทั้งนี้เพื่อเป็นข้อมูลในการวางแผนพัฒนาและส่งเสริมการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน ให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

เอกสารอ้างอิง

จรูญ สุภาพ. (2522). *การพัฒนาประเทศ*. คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

พระจำรัส ฐิตธมโม (สวาสโพธิกลาง). (2554). *การประยุกต์ใช้หลักสัปปริสธรรม 7 ในการบริหารจัดการชุมชน : กรณีศึกษา ชุมชนวัดใหม่พิเรนทร์ เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร* (บทคัดย่อ) [วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย]. คลังปัญญา มจร.

พระมหาคมเพชร วชิรปญฺโญ (เรืองผา). (2553). *การนำหลักสัปปุริสธรรม 7 มาประยุกต์ใช้ในการบริหารราชการส่วนท้องถิ่น: กรณีศึกษาเฉพาะองค์การบริหารส่วนตำบลในอำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี* [วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย]. คลังปัญญา มจร.

พระศตวรรษ กิตติปาโล. (2562). การประยุกต์ใช้หลักสัปปุริสธรรมในการส่งเสริมการปกครองของพระสังฆาธิการในเขตจังหวัดนนทบุรี. *บัณฑิตศึกษาปริทรรศน์ วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์*, *7*(2), 313-314.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย* (เล่มที่ 23). โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. *(ในเนื้อหาให้ระบุ: อ.สตฺตก. (ไทย) 23/68/143-146)*

ลิขิต ธีรเวคิน. (2546). *วิวัฒนาการการเมืองการปกครองไทย* (พิมพ์ครั้งที่ 9). มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

การบูรณาการหลักพุทธธรรมเพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการ สิ่งแวดล้อมชุมชนขององค์การบริหารส่วนตำบลยางท่าแจ้ง อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม

Integration of Buddhist Principles to Promote Public Participation in Community Environmental Management of Yang Tha Chaeng Subdistrict Administrative Organization at Kosum Phisai District in Maha Sarakham Province

พระกฤษณะ นิสภมุนิ (ราชโคตร)[1,*], ชาญชัย ฮวดศรี [2] และ สุรพล พรมกุล [3]
Phra Krishna Nisabh Amuni Muni Rachkhtor [1,*], Chanchai Huadsri [2] and Suraphon Promgun [3]

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์คือ 1) เพื่อศึกษาระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการสิ่งแวดล้อมชุมชนขององค์การบริหารส่วนตำบลยางท่าแจ้ง อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม 2) เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างหลักอปริหานิยธรรมกับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการสิ่งแวดล้อมชุมชน 3) เพื่อนำเสนอการบูรณาการหลักพุทธธรรมเพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชมในการจัดการสิ่งแวดล้อมชุมชน การวิจัยเป็นแบบผสานวิธี ประกอบด้วยการวิจัยเชิงปริมาณใช้แบบสอบถามเป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวม มูล กับกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 361 คน สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ มูล ได้แก่ ค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ทดสอบสมมติฐานโดยใช้ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ของเพียร์สัน และการวิจัยเชิงคุณภาพ ใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้ให้ มูลสำคัญ จำนวน 12 รูปหรือคน วิเคราะห์ มูลโดยการวิเคราะห์เนื้อหาเชิงพรรณนา

ผลการวิจัยพบว่า

1) ระดับการการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาสิ่งแวดล้อมในเขตองค์การบริหารส่วนตำบลยางท่าแจ้ง โดยภาพรวม อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.23 เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน โดยเรียงค่าเฉลี่ยสูงสุดไปหาต่ำสุด พบว่า ด้านประชุมเป็นนิตย์ มีค่าเฉลี่ยสูงที่สุด เท่ากับ 4.19 รองลงมา คือ

[1-3] มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น
[1-3] Mahachulalongkornrajavidyalaya University Khon Kaen Campus
* Corresponding author. E-mail: Krishnarachkhtor16121711@gmail.com

ด้านพร้อมเพียงกันประชุม ด้านไม่บัญญัติ หรือไม่ล้มเลิกข้อบัญญัติ ด้านเชื่อฟังผู้บังคับบัญชา ด้านเคารพสิทธิสตรี ด้านปกป้อง รักษา คุ้มครอง และด้านรักษาวัฒนธรรมประเพณีอันดีงาม ตามลำดับ

2) ความสัมพันธ์ระหว่างหลักอปริหานิยธรรมกับการบูรณาการหลักพุทธธรรมในการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาสิ่งแวดล้อมในเขตองค์การบริหารส่วนตำบลยางท่าแจ้ง อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคามโดยภาพรวม มีความสัมพันธ์กันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 (r=0.78)

3) การบูรณาการหลักพุทธธรรมเพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการสิ่งแวดล้อมชุมชนขององค์การบริหารส่วนตำบลยางท่าแจ้ง โดยการพัฒนาระบบแจ้งเตือนการประชุมผ่านไลน์กลุ่มหมู่บ้าน/อบต. การทบทวนกฎระเบียบด้านสิ่งแวดล้อมของตำบล การสนับสนุนให้แกนนำชุมชนมีบทบาทเป็นตัวกลางสื่อสารระหว่างประชาชนกับ อบต. การฟื้นฟูบทบาทผู้นำให้เป็นผู้จุดประกายกิจกรรม การสร้างกติกาชุมชนร่วมสมัย การส่งเสริมให้กลุ่มผู้สูงอายุ คนพิการ และครัวเรือนยากจนเข้าร่วมกิจกรรมด้านสิ่งแวดล้อม

คำสำคัญ: หลักพุทธธรรม, การมีส่วนร่วม, สิ่งแวดล้อม, องค์การบริหารส่วนตำบล

Abstract

This research aimed to: 1) study the level of public participation in community environmental management of Yang Tha Chaeng Subdistrict Administrative Organization, Kosum Phisai District, Maha Sarakham Province; 2) examine the relationship between the principles of Aparihāniyadhamma and public participation in community environmental management; and 3) propose an integration of Buddhist principles to promote public participation in community environmental management. This study employed a mixed-method research design. The quantitative research used questionnaires as a tool for data collection from a sample of 361 respondents. Statistical methods used for data analysis included frequency, percentage, mean, and standard deviation. Hypotheses were tested using Pearson's correlation coefficient. The qualitative research employed in-depth interviews with 12 key informants (monks and laypersons). Data were analyzed using descriptive content analysis.

The research findings revealed that:

1) The overall level of public participation in environmental development within Yang Tha Chaeng Subdistrict Administrative Organization was at a high level, with an average mean score of 4.23. When considering each aspect, ranked from highest to

lowest mean, it was found that regular meetings had the highest mean score (4.19), followed by harmonious participation in meetings, adherence to established regulations without unnecessary amendment or abolition, respect for leadership, respect for women's rights, protection and preservation, and the maintenance of good cultural traditions, respectively.

2) The relationship between the principles of Aparihāniyadhamma and the integration of Buddhist principles in public participation for environmental development in Yang Tha Chaeng Subdistrict Administrative Organization, Kosum Phisai District, Maha Sarakham Province, showed a statistically significant correlation at the 0.01 level (r = 0.78).

3) The integration of Buddhist principles to promote public participation in community environmental management within Yang Tha Chaeng Subdistrict Administrative Organization includes developing a meeting notification system through village/SAO LINE groups, reviewing environmental regulations of the subdistrict, encouraging community leaders to act as communication intermediaries between the public and the SAO, revitalizing leadership roles to initiate community activities, establishing contemporary community rules, and promoting participation of the elderly, persons with disabilities, and low-income households in environmental activities.

Keywords: Buddhist Principles, Participation, Environment, Subdistrict Administrative Organization

บทนำ

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2550 ได้ให้ความสำคัญกับการกระจายอำนาจและมุ่งที่จะกระจายอำนาจให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมากยิ่งขึ้น โดยพิจารณาจากหมวด 4 หน้าที่ของชาวไทย,หมวด 5 ว่าด้วย นโนบายพื้นฐานแห่งรัฐ และหมวด 14 ว่าด้วยการปกครองส่วนท้องถิ่นไทย เป็นการกำหนดนโยบายและหลักการสำคัญของรัฐในการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและกำหนดทิศทางการให้ความสำคัญในการปกครองตนเองโดยจะเห็นได้จากมาตรา 78 รัฐ ต้องกระจายอำนาจให้แก่ท้องถิ่นพึ่งตนเองและตัดสินใจในกิจการท้องถิ่นได้เอง พัฒนาเศรษฐกิจท้องถิ่นและสาธารณูปโภค สาธารณูปการ ตลอดจนโครงสร้างพื้นฐานสารสนเทศในท้องถิ่นให้ทั่วถึง และเท่าเทียมกันทั่วประเทศ และหมวด 14 การปกครองส่วนท้องถิ่นมาตรา 281 ภายใต้ บังคับมาตรา 1 รัฐ

ต้องให้ความเป็นแก่ท้องถิ่นตามหลักแห่งการปกครองตนเองตามเจตนารมณ์ของประชาชนในท้องถิ่น การปกครองตนเองตามเจตนารมณ์ของประชาชนในท้องถิ่นนั้น รัฐธรรมนูญได้เพิ่ม กระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนที่มีต่อองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ดังจะเห็นได้จาก มาตรา 278 ประชาชนในท้องถิ่นมีสิทธิมีส่วนร่วมในการบริหารกิจการขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น โดยองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นต้องจัดให้มีวิธีการให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วม ดังกล่าวไว้ด้วย[1](กรมควบคุมมลพิษ, 2555)

จะเห็นได้ว่าองค์การบริหารส่วนตำบลมีอำนาจหน้าที่ในการให้บริการสาธรณะ และต้องดำเนินการตามอำนาจหน้าที่ที่กฎหมายกำหนด การที่องค์การบริหารส่วนตำบลยางท่าแจ้งได้การดำเนินการแก้ไขปัญหาและพัฒนาให้เกิดประโยชน์กับประชาชนมากที่สุดและมีความยั้งยืนมากที่สุด จำเป็นอย่างยิ่งที่องค์การบริหารส่วนตำบลยางท่าแจ้งต้องสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการท้องถิ่น การที่จะสร้างการมีส่วนร่วมที่ เหมาะต้องทราบก่อนว่าองค์การบริหารส่วนท้องถิ่นได้เปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการ แก้ปัญหาในการใช้ทรัพยากรธรรมชาติ และปัญหาในเรื่องขยะแล้วนำไปพัฒนามากน้อยเพียงใดและประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในระดับใด การร่วมมือของประชาชนจึงเป็นหัวใจหลักของการพัฒนาท้องถิ่นที่นำมาซึ่งการเสริมสร้าง ความมั่นคง และความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของคนในท้องถิ่น (ประกาศกระทรวงมหาดไทยเรื่อง การจัดการมูลฝอย, 2560)

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงมีความสนใจจะศึกษาเกี่ยวกับการบูรณาการหลักพุทธธรรมเพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชมในการจัดการ สิ่งแวดล้อมชุมชนขององค์การบริหารส่วนตำบลยางท่าแจ้ง อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างหลักพุทธธรรม กับการมีส่วนร่วมของประชาชมในการจัดการ สิ่งแวดล้อมชุมชนขององค์การบริหารส่วนตำบลยางท่าแจ้ง อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม และเพื่อนำเสนอการบูรณาการหลักพุทธธรรมเพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชมในการจัดการ สิ่งแวดล้อมชุมชนขององค์การบริหารส่วนตำบลยางท่าแจ้ง อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาระดับการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการสิ่งแวดล้อมของชุมชนในเขตองค์การบริหารส่วนตำบลยางท่าแจ้ง อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม

2. เพื่อศึกษาความสัมพันธ์หลักอปริหานิยธรรม กับการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการสิ่งแวดล้อมของชุมชนในเขตองค์การบริหารส่วนตำบลยางท่าแจ้ง อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม

---

[1] กรมควบคุมมลพิษ, **แผนจัดการมลพิษ** พ.ศ. 2555–2559, (กรุงเทพมหานคร: กรมควบคุมมลพิษ กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, 2555), หน้า 1-2

3. เพื่อนำเสนอการบูรณาการหลักอปริหานิยธรรม เพื่อในการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการสิ่งแวดล้อมของชุมชนในเขตองค์การบริหารส่วนตำบลยางท่าแจ้ง อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม

การทบทวนวรรณกรรม

ผู้ศึกษาได้แบ่งหัวข้อที่จะศึกษา ดังนี้

1. หลักอปริหานิยธรรม เป็นธรรมที่ทำให้ไม่เสื่อม เกิดความเจริญทั้งส่วนตนและส่วนรวม นำความสุขความเจริญมาสู่หมู่คณะฝ่ายเดียว เป็นหลักธรรมที่เน้นความรับผิดชอบต่อส่วนรวม ก่อเกิดเป็นความสามัคคีของหมู่คณะ และการเคารพนับถือซึ่งกันและกันคือ เป็นหลักธรรมที่สอนให้เรารู้จักหลักการทำงานเป็นทีมอย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อสร้างชุมชน องค์กร หรือสถาบันให้เข้มแข็งสามารถนำไปใช้ได้ทั้งหมู่ชนกับผู้บริหารบ้านเมือง และคณะสงฆ์ ประชาชนทุกคนเป็นผู้มีหน้าที่ดำรงรักษาสถาบันทั้งสิ้น ไม่ฐานะของผู้บริหารก็ในฐานะของสมาชิก จึงควรศึกษาหลักธรรมเรื่อง อปริหานิยธรรมนี้ไว้ให้ดี เพราะหลักธรรมเรื่องอปริหานิยธรรม เป็นเทคนิคในการดำรงรักษาสถาบัน ให้เจริญรุ่งเรือง ไม่ไปสู่ความเสื่อมถอย ซึ่งอนุโลมใช้ได้ทั้งทางโลกและทางธรรม และในทุกระดับ ซึ่งเป็นหลักธรรมที่ทันสมัยอยู่เสมอ

2. แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม การกระทำอย่างใดอย่างหนึ่งของประชาชนที่จะเกิดขึ้นจากความต้องการ และความพอใจของประชาชนที่จะดำเนินกิจกรรมร่วมกัน และได้เข้าไปมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอน เพื่อประโยชน์ที่ดีที่สุดที่จะเกิดขึ้นกับประชาชน และนำไปสู่การพัฒนาหรือการเปลี่ยนแปลงไปในทิศทางที่ต้องการตลอดจนก่อให้เกิดความร่วมมืออันดีระหว่างหน่วยงานของรัฐและประชาชน ส่งผลทำให้การดำเนินกิจกรรมต่าง ๆบรรลุตามวัตถุประสงค์ได้ดีที่สุด

. แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาสิ่งแวดล้อม การดำเนินการกับทรัพยากรที่ลดลงหรือเสื่อมโทรมให้สามารถฟื้นคืนกลับสู่สภาพเดิมได้โดยการปิดกั้นไม่ให้มีการรบกวนระบบสิ่งแวดล้อม เพื่อให้ระบบสิ่งแวดล้อมมีเวลาในการฟื้นตัวกลับสู่สภาพเดิมและสามารถนำกลับมาใช้ใหม่ได้อีก เพื่อเป็นการแก้ไขปรับปรุง ตลอดจนการบำบัดฟื้นฟูสภาพของธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ให้กลับมาอยู่ในสภาพที่ดีขึ้นและเหมาะสมสำหรับการใช้ประโยชน์ต่อไป (เกษม จันทร์แก้ว, 2554)4. หลักพุทธธรรมที่เกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของประชาชน

ในทางพระพุทธศาสนาเป็นหลักธรรมที่มีคุณค่าและประโยชน์มากมาย และเป็นหลักธรรมที่ใช้สำหรับในการปฏิบัติของแต่ละบุคคล ยังเป็นหลักธรรมที่ใช้สำหรับการอยู่ร่วมกันของกลุ่มคน (รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย, 2550) ให้สามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างปกติสุข นี้ผู้วิจัยจึงนำหลักอปริหานิยธรรม 7 นำมาประยุกต์ใช้ในการมีส่วนร่วมของประชาขน และสรุปได้ตามตารางรายละเอียดใน

ปรากฏดังต่อไปนี้ โดยสรุป หลักอปริหานิยธรรม 7 นี้ เป็นหลักธรรมที่สอนให้เรารู้จักหลักการทำงานเป็นทีมอย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อสร้างชุมชน องค์กร หรือสถาบัน ให้เข้มแข็งสามารถนำไปใช้ได้ทั้งหมู่ชนกับผู้บริหารบ้านเมือง (สวัสดิ์ โนนสูง, 2543)

กรอบแนวคิดในการวิจัย

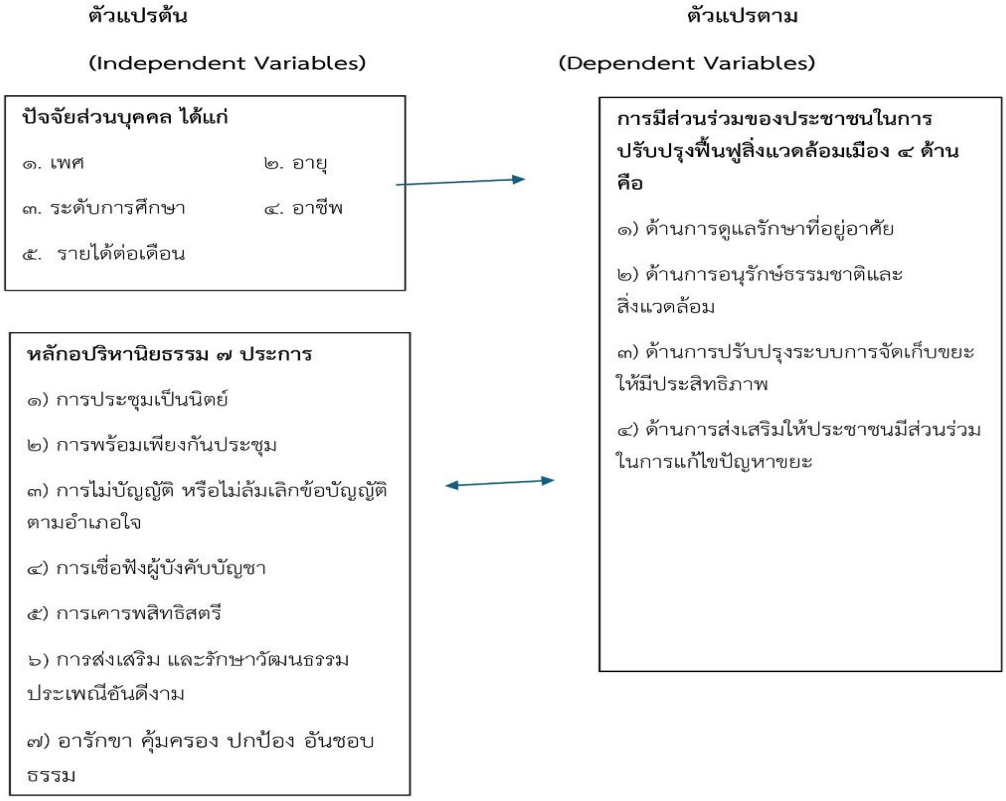

แผนภาพที่ ๒.๑ กรอบแนวคิดในการวิจัย

ระเบียบวิธีวิจัย

ผู้วิจัยใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสานวิธี (Mixed Methods Research) คือวิธีวิจัยเชิงปริมาณและวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ ดังนี้

การวิจัยเชิงปริมาณ

ประชากร (Population) ได้แก่ ประชาชนที่มีอายุ 18 ปีขึ้นไป หรือผู้มีสิทธิเลือกตั้ง ในเขตพื้นที่ตำบลยางท่าแจ้ง อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม มีจำนวน 4,803 คน (สำนักบริหารการทะเบียน กรมการปกครอง, 2567) **กลุ่มตัวอย่าง** (Sample) ได้แก่ ประชาชนที่มีอายุ 18 ปีขึ้นไป หรือผู้มีสิทธิเลือกตั้ง ในเขตพื้นที่อำเภอโนนศิลาจังหวัดขอนแก่น โดยการคำนวณหาขนาดกลุ่มตัวอย่าง จากสูตรของทาโร่ ยามาเน่ (Taro Yamane) (Taro Yamane, 1967) กำหนดค่าความเชื่อมั่นที่ร้อยละ 95 ซึ่งได้ระดับความคลาดเคลื่อน 0.05 (สุรพล พรมกุล, 2554) ได้กลุ่มตัวอย่าง จำนวน 361 คน

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เป็นแบบสอบถาม (Questionnaire) โดยเป็นแบบที่มีความสอดคล้องและพัฒนาขึ้นตามกรอบของการบูรณาการหลักพุทธธรรมในการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาสิ่งแวดล้อมในเขตองค์การบริหารส่วนตำบลยางท่าแจ้ง อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม หาความเชื่อมั่นของเครื่องมือ (Reliability) นำแบบสอบถามที่ปรับปรุงแล้วไปทดลองใช้ (Try out) กับกลุ่มตัวอย่างที่มีลักษณะคล้ายคลึงกับกลุ่มตัวอย่างในการวิจัยนี้ แต่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่างจำนวน 30 ชุด แล้วนำมาหาค่าความเชื่อมั่นของแบบสอบถาม โดยใช้วิธีการวิเคราะห์ค่าสัมประสิทธิ์แอลฟา (Alpha Coefficient) ตามวิธีการของครอนบาค (Cronbach) (บุญชม ศรีสะอาด, 2545) ได้ค่าความเชื่อมั่น

การเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยนำแบบสอบถามที่ผ่านการปรับปรุงแก้ไขแล้วไปเก็บข้อมูลโดยนำแบบสอบถามไปแจกให้กับกลุ่มตัวอย่างจำนวน 361 คน เมื่อได้แบบสอบถามกลับคืนมาแล้วนำมาตรวจสอบความสมบูรณ์จัดระเบียบข้อมูลนำข้อมูลที่ได้ไปวิเคราะห์และประมาณผลในโปรแกรมสำเร็จรูปทางสถิติต่อไป

การวิเคราะห์ข้อมูล โดยการใช้ค่าสถิติ ได้แก่ ค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ทดสอบสมมติฐานโดยใช้ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ของเพียร์สัน

การวิจัยเชิงคุณภาพ

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) ผู้วิจัยทำการสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญจำนวน 12 รูปหรือคน ประกอบด้วยผู้ทรงคุณวุฒิ ได้แก่ กลุ่มที่ 1 นักวิชาการหรือผู้ปฏิบัติงานด้านพระพุทธศาสนา จำนวน 3 คน กลุ่มที่ 2 นักวิชาการหรือผู้ปฏิบัติงานด้านรัฐศาสตร์ จำนวน 3 คน กลุ่มที่ 3 ผู้ปฏิบัติงานด้านปกครองส่วนท้องถิ่น จำนวน 3 คน กลุ่มที่ 4 ประชาชนที่มีอาชีพต่างกัน จำนวน 3 คน

การวิเคราะห์ข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูลแบบสัมภาษณ์ โดยการนำข้อมูลที่ได้มาถอดเสียงและบันทึกข้อความหลังจากนั้นนำมาจำแนกประเด็น ใช้เทคนิคการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis Technique) ประกอบบริบท (Context) แล้วสังเคราะห์ข้อมูลโดยเขียนเป็นความเรียงและจัดกลุ่ม เพื่อนำเสนอข้อมูลในภาพรวม

ผลการวิจัย

1.ระดับการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาสิ่งแวดล้อมในเขตองค์การบริหารส่วนตำบลยางท่าแจ้ง อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม

ผลการวิจัยพบว่า ระดับการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาสิ่งแวดล้อมในเขตองค์การบริหารส่วนตำบลยางท่าแจ้ง อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม โดยภาพรวม พบว่า อยู่

ในระดับมาก ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.07 เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านหมั่นประชุมเนืองนิตย์ อยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ = 4.23) ด้านพร้อมเพียงกันประชุม อยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ = 4.19) ด้านไม่บัญญัติ หรือไม่ล้มเลิกข้อบัญญัติตามอำเภอใจ อยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ = 4.13) ด้านเชื่อฟังผู้บังคับบัญชา อยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ = 3.85) ด้านเคารพสิทธิสตรี อยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ = 4.05) ด้านส่งเสริม และรักษาวัฒนธรรมประเพณีอันดีงาม อยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ = 4.05) ด้านส่งเสริม และรักษาวัฒนธรรมประเพณีอันดีงาม อยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ = 4.05)

2. ความสัมพันธ์ระหว่างหลักอปริหานิยธรรมกับการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการสิ่งแวดล้อมของชุมชนในเขตองค์การบริหารส่วนตำบลยางท่าแจ้ง อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม

การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างหลักอปริหานิยธรรมกับการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการสิ่งแวดล้อมของชุมชนในเขตองค์การบริหารส่วนตำบลยางท่าแจ้ง อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม ด้วยการหาค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์เพียร์สัน (Pearson's Product Moment Correlation Coefficient)

ตารางที่ 1 ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ (r) ระหว่างตัวแปรอิสระกับการพัฒนาสิ่งแวดล้อมในเขตองค์การบริหารส่วนตำบลยางท่าแจ้ง อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม

(n = 361)

ตัวแปรอิสระ	จำนวน	ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ (r)	P-value
หลักอปริหานิยธรรม	361	0.78	0.00**
1.ด้านประชุมเป็นนิตย์	361	0.51	0.00**
2.ด้านพร้อมเพียงกันประชุม	361	0.55	0.00**
3.ด้านไม่บัญญัติ หรือไม่ล้มเลิกข้อบัญญัติ	361	0.58	0.00**
4.ด้านเชื่อฟังผู้บังคับบัญชา	361	0.54	0.00**
5.ด้านเคารพสิทธิสตรี	361	0.60	0.00**
6.ด้านรักษาวัฒนธรรมประเพณีอันดีงาม	361	0.59	0.00**
7.ด้าน คุ้มครอง ปกป้อง อันชอบธรรม	361	0.57	0.00**

** หมายถึง ระดับนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01

จากตารางที่ 1 ผลการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างหลักอปริหานิยธรรมกับการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการสิ่งแวดล้อมในเขตองค์การบริหารส่วนตำบลยางท่าแจ้ง อำเภอ

โกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม มีความสัมพันธ์กันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 โดยมีความสัมพันธ์เชิงบวก ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ (r) เท่ากับ 0.78

ด้านประชุมเป็นนิตย์ ความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาสิ่งแวดล้อมในเขตองค์การบริหารส่วนตำบลยางท่าแจ้ง อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 โดยมีความสัมพันธ์เชิงบวก ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ (r) เท่ากับ 0.51

ด้านพร้อมเพียงกันประชุม ความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาสิ่งแวดล้อมในเขตองค์การบริหารส่วนตำบลยางท่าแจ้ง อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 โดยมีความสัมพันธ์เชิงบวก ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ (r) เท่ากับ 0.55

ด้านไม่บัญญัติ หรือไม่ล้มเลิกข้อบัญญัติ ความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาสิ่งแวดล้อมในเขตองค์การบริหารส่วนตำบลยางท่าแจ้ง อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 โดยมีความสัมพันธ์เชิงบวก ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ (r) เท่ากับ 0.58

ด้านเชื่อฟังผู้บังคับบัญชา ความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาสิ่งแวดล้อมในเขตองค์การบริหารส่วนตำบลยางท่าแจ้ง อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 โดยมีความสัมพันธ์เชิงบวก ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ (r) เท่ากับ 0.54

ด้านเคารพสิทธิสตรี มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาสิ่งแวดล้อมในเขตองค์การบริหารส่วนตำบลยางท่าแจ้ง อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 โดยมีความสัมพันธ์เชิงบวก ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ (r) เท่ากับ 0.60

ด้านรักษาวัฒนธรรมประเพณีอันดีงาม มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาสิ่งแวดล้อมในเขตองค์การบริหารส่วนตำบลยางท่าแจ้ง อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 โดยมีความสัมพันธ์เชิงบวก ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ (r) เท่ากับ 0.59

ด้าน คุ้มครอง ปกป้อง อันชอบธรรม มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาสิ่งแวดล้อมในเขตองค์การบริหารส่วนตำบลยางท่าแจ้ง อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 โดยมีความสัมพันธ์เชิงบวก ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ (r) เท่ากับ 0.57

3. การบูรณาการหลักอปริหานิยธรรม เพื่อในการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการสิ่งแวดล้อมของชุมชนในเขตองค์การบริหารส่วนตำบลยางท่าแจ้ง อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม สรุปได้ดังนี้

การบูรณาการหลักอปริหานิยธรรม เพื่อในการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการสิ่งแวดล้อมของชุมชนในเขตองค์การบริหารส่วนตำบลยางท่าแจ้ง อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม ได้แก่ ควรจัดการประชุมประจำเดือน/ไตรมาสเพื่อรับฟังปัญหาสิ่งแวดล้อม เช่น ขยะ น้ำเสีย และการใช้สารเคมีทางการเกษตร พร้อมเปิดพื้นที่ให้ประชาชนเสนอความคิดเห็นโดยตรง พร้อม

เพรียงกันประชุม ควรพัฒนาระบบแจ้งเตือนการประชุมผ่านไลน์กลุ่มหมู่บ้าน/อบต. เพื่อให้ประชาชนรับรู้ทั่วถึง เพิ่มความตรงต่อเวลาและเข้าร่วมครบองค์ประชุม ไม่บัญญัติสิ่งมิได้บัญญัติไว้ ควรทบทวนกฎระเบียบด้านสิ่งแวดล้อมของตำบล เช่น การทิ้งขยะ การดูแลคลองสาธารณะ ไม่ควรออกกฎที่ซ้ำซ้อนหรือเกินความจำเป็น ไม่ล้มเลิกสิ่งที่บัญญัติไว้ ควรคงไว้ซึ่งกิจกรรมและกฎระเบียบที่ดี เช่น โครงการคัดแยกขยะครัวเรือน การรณรงค์ถนนสีเขียว เคารพผู้นำชุมชน ผู้นำ เช่น กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน พระสงฆ์ และแกนนำ อสม. ควรได้รับการสนับสนุนให้มีบทบาทเป็น “ตัวกลางสื่อสาร” ระหว่างประชาชนกับ อบต. ผ่านการอบรมให้ความรู้ด้านสิ่งแวดล้อม เคารพกฎกติกาชุมชน ควรสร้างกติกาชุมชนร่วมสมัย เช่น กฎการจัดการขยะในงานบุญ การงดเผาในฤดูแล้ง หรือการดูแลพื้นที่สาธารณะ คุ้มครองผู้ด้อยโอกาส ควรส่งเสริมให้กลุ่มผู้สูงอายุ คนพิการ และครัวเรือนยากจนเข้าร่วมกิจกรรมด้านสิ่งแวดล้อม เช่น การสนับสนุนอุปกรณ์คัดแยกขยะ

อภิปรายผลการวิจัย

การอภิปรายผลในครั้งนี้ผู้วิจัยจะได้นำประเด็นที่มีความสำคัญปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ต่อการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาสิ่งแวดล้อมในเขตองค์การบริหารส่วนตำบลยางท่าแจ้ง อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม มีประเด็นที่น่าสนใจสามารถนำมาอภิปรายผลได้ ดังนี้

1.ระดับการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาสิ่งแวดล้อมในเขตองค์การบริหารส่วนตำบลยางท่าแจ้ง อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม

จากผลการศึกษาวิจัยพบว่า ระดับการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาสิ่งแวดล้อมในเขตองค์การบริหารส่วนตำบลยางท่าแจ้ง อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม โดยภาพรวม พบว่า อยู่ในระดับมาก ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.07 ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่า อบต.ยางท่าแจ้ง สามารถนำหลัก "ประชุมเป็นนิตย์" และ "พร้อมเพรียงกันประชุม" มาปรับใช้ในชีวิตจริงได้อย่างเป็นรูปธรรม การใช้เครื่องมือสื่อสารสมัยใหม่ เช่น ไลน์กลุ่มหมู่บ้าน ควบคู่ไปกับหอกระจายข่าว ทำให้ข้อมูลข่าวสารด้านสิ่งแวดล้อมเข้าถึงประชาชนอย่างทั่วถึง ส่งผลให้เกิดความตระหนักรู้และเกิดการรวมตัวเพื่อจัดการปัญหาขยะหรือทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่อย่างมีประสิทธิภาพ บทบาทของ "ผู้นำ" ในฐานะตัวกลางทางวัฒนธรรมคะแนนที่สูงนี้ส่วนหนึ่งเกิดจากการที่ผู้นำท้องถิ่น (นายก อบต., กำนัน, ผู้ใหญ่บ้าน) และผู้นำทางจิตวิญญาณ (พระสงฆ์) ทำหน้าที่เป็น "ต้นแบบ" และ "ผู้นำการเปลี่ยนแปลง" (Change Agent) ตามหลักพุทธธรรม การที่ผู้นำให้เกียรติประชาชนและรับฟังความคิดเห็น ทำให้ประชาชนรู้สึกถึงความเป็นเจ้าของ (Sense of Ownership) ในการพัฒนาสิ่งแวดล้อม ไม่ใช่เพียงการทำตามคำสั่งจากส่วนราชการเพียงอย่างเดียว ธรรมาภิบาลและการรักษากฎกติกาชุมชนค่าเฉลี่ยที่อยู่ในระดับมากยังอภิปรายได้ว่า ประประชาชนมีความเชื่อมั่นในระเบียบข้อบังคับของท้องถิ่น การที่ อบต. ไม่ล้มเลิกข้อบัญญัติที่ดี

ตามอำเภอใจ และมีการทบทวนกฎระเบียบให้ทันสมัยอยู่เสมอ ทำให้ประชาชนกล้าที่จะเข้ามามีส่วนร่วมเพราะเห็นความมั่นคงและโปร่งใสในการดำเนินงาน ซึ่งสอดคล้องกับหลักการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี (Good Governance) การยอมรับความแตกต่างและการสร้างความเท่าเทียมการส่งเสริมการมีส่วนร่วมที่ครอบคลุมไปถึงกลุ่มสตรี ผู้สูงอายุ และคนพิการ (ตามหลักการเคารพสิทธิสตรีและคุ้มครองผู้ด้อยโอกาสในอปริหานิยธรรม) เป็นปัจจัยสำคัญที่ช่วยดึง "ทุนทางสังคม" ในพื้นที่ออกมาใช้ได้อย่างเต็มที่ สอดคล้องกับการศึกษาของ พระครูสังฆรักษ์วีระศักดิ์ จนฺทวโส (รถจันทร์วงษ์) (2551) ได้ทำการวิจัยเรื่อง “การบริหารงานบุคคลตามหลักอปริหานิยธรรม 7 ของโรงเรียนมัธยมศึกษา เขตธนบุรี กรุงเทพมหานคร” ผลของการวิจัยพบว่า 1) การบริหารงานบุคลากร ของผู้บริหารสถานศึกษาและครูที่มีต่อการบริหารงานบุคลากรตามหลักอปริหานิยธรรม 7 โรงเรียนมัธยมศึกษา เขตธนบุรี กรุงเทพมหานคร โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก

2. ความสัมพันธ์ระหว่างหลักอปริหานิยธรรม กับการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการสิ่งแวดล้อมของชุมชนในเขตองค์การบริหารส่วนตำบลยางท่าแจ้ง อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม

ผลการวิจัยพบว่า การบูรณาการหลักอปริหานิยธรรม 7 โดยภาพรวมมีความสัมพันธ์เชิงบวกกับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาสิ่งแวดล้อมในเขตองค์การบริหารส่วนตำบลยางท่าแจ้ง อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 โดยมีค่า r เท่ากับ 0.78 ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่า เมื่อชุมชนนำหลักพุทธธรรมมาใช้เป็นรากฐานในการบริหารจัดการและการทำงานร่วมกัน จะช่วยเสริมสร้างพลังทางปัญญาและพลังของกลุ่มสัมพันธ์ให้เกิดขึ้นอย่างเป็นรูปธรรม โดยเฉพาะหลัก “การหมั่นประชุมเป็นนิตย์” และ “การพร้อมเพรียงกันประชุม พร้อมเพรียงกันเลิกประชุม และพร้อมเพรียงกันทำกิจที่ควรทำ” ซึ่งถือเป็นหัวใจสำคัญของกระบวนการพัฒนาสิ่งแวดล้อมในระดับ สอดคล้องกับการศึกษาของพระเอกพัน สิริวณฺณเมธี (อินจันทึก) (2567) ทำการศึกษาเรื่อง การบูรณาการหลักพุทธธรรมเพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วมทางการเมืองของผู้สูงอายุ ในอำเภอน้ำพอง จังหวัดขอนแก่น ผลการวิจัยพบว่า หลักอปริหานิยธรรม 7 โดยภาพรวม มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมทางการเมืองของผู้สูงอายุ ในอำเภอน้ำพอง จังหวัดขอนแก่น อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 โดยมีความสัมพันธ์เชิงบวก

3. การบูรณาการหลักพุทธธรรมเพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชมในการจัดการสิ่งแวดล้อมชุมชนขององค์การบริหารส่วนตำบลยางท่าแจ้ง อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม

การบูรณาการหลักพุทธธรรมเพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชมในการจัดการสิ่งแวดล้อมชุมชนขององค์การบริหารส่วนตำบลยางท่าแจ้ง อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม โดยใช้หลักอปริหานิยธรรม ในบริบทของตำบลยางท่าแจ้ง อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคามควรจัดการประชุมประจำเดือน/ไตรมาสเพื่อรับฟังปัญหาสิ่งแวดล้อม เช่น ขยะ น้ำเสีย และการใช้สารเคมี

ทางการเกษตร พร้อมเปิดพื้นที่ให้ประชาชนเสนอความคิดเห็นโดยตรง พร้อมเพรียงกันประชุม ควรพัฒนาระบบแจ้งเตือนการประชุมผ่านไลน์กลุ่มหมู่บ้าน/อบต. เพื่อให้ประชาชนรับรู้ทั่วถึง เพิ่มความตรงต่อเวลาและเข้าร่วมครบองค์ประชุม ไม่บัญญัติสิ่งมิได้บัญญัติไว้ ควรทบทวนกฎระเบียบด้านสิ่งแวดล้อมของตำบล เช่น การทิ้งขยะ การดูแลคลองสาธารณะ ไม่ควรออกกฎที่ซ้ำซ้อนหรือเกินความจำเป็น ไม่ล้มเลิกสิ่งที่บัญญัติไว้ ควรคงไว้ซึ่งกิจกรรมและกฎระเบียบที่ดี เช่น โครงการคัดแยกขยะครัวเรือน การรณรงค์ถนนสีเขียว เคารพผู้นำชุมชน ผู้นำ เช่น กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน พระสงฆ์ และแกนนำ อสม. ควรได้รับการสนับสนุนให้มีบทบาทเป็น “ตัวกลางสื่อสาร” ระหว่างประชาชนกับ อบต. ผ่านการอบรมให้ความรู้ด้านสิ่งแวดล้อม เคารพกฎกติกาชุมชน ควรสร้างกติกาชุมชนร่วมสมัย เช่น กฎการจัดการขยะในงานบุญ การงดเผาในฤดูแล้ง หรือการดูแลพื้นที่สาธารณะ คุ้มครองผู้ด้อยโอกาส ควรส่งเสริมให้กลุ่มผู้สูงอายุ คนพิการ และครัวเรือนยากจนเข้าร่วมกิจกรรมด้านสิ่งแวดล้อม เช่น การสนับสนุนอุปกรณ์คัดแยกขยะ สอดคล้องกับการศึกษาของ พระกันตพล สิริธมฺโม (ศรีขอ) (2566) ได้ศึกษาเรื่องวัฒนธรรมการเมืองท้องถิ่นกับพฤติกรรมทางการเมืองของประชาชนในเทศบาลนครขอนแก่น พบว่า คณะกรรมการการเลือกตั้งควรรับฟังความคิดเห็นจากประชาชน ควรเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้าถึงข่าวสารทางการเมือง องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นควรส่งเสริมความต้องการของประชาชน และมีการสนับสนุนให้ใช้หลักธรรมทางพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้ในชีวิต เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดแก่ประชาชน ชุมชน และสังคม

องค์ความรู้ใหม่จากการวิจัย

แผนภาพที่ 1.2 องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

จากแผนภาพสรุปอปริหานิยธรรม 7 ประการ สามารถเห็นได้ชัดว่าหลักธรรมทั้งเจ็ดนี้ทำหน้าที่เป็นกรอบแนวคิดทางการบริหารชุมชนที่ยังคงทันสมัยและเหมาะสมกับการพัฒนาสังคมท้องถิ่นในยุคปัจจุบัน โดยหลักการทั้งหมดเน้นไปที่ความมีระเบียบ ความโปร่งใส ความร่วมแรงร่วมใจ และการคุ้มครองผู้ที่มีความเปราะบาง ซึ่งล้วนเป็นพื้นฐานของการพัฒนาชุมชนที่ยั่งยืน โดยเฉพาะในประเด็นการอนุรักษ์และพัฒนาสิ่งแวดล้อมที่ต้องการความร่วมมือจากทุกภาคส่วนในพื้นที่ 1) ประชุมเป็นนิตย์ ชี้ให้เห็นว่าการพบปะอย่างสม่ำเสมอเป็นหัวใจสำคัญของการสร้างความเข้าใจร่วม การแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร 2) พร้อมเพรียงกันประชุม มุ่งเน้นความตรงต่อเวลา การเข้าร่วมครบองค์ประชุม และการมีวินัยร่วมกัน 3) ไม่บัญญัติสิ่งมิได้บัญญัติไว้ สะท้อนแนวคิดการไม่เพิ่มกฎเกณฑ์โดยไม่จำเป็น เพื่อป้องกันความสับสน ลดความไม่โปร่งใส 4)ไม่ล้มเลิกสิ่งที่บัญญัติไว้ เน้นการรักษากฎระเบียบหรือแผนงานที่ดีให้มีความต่อเนื่อง 5) เคารพผู้นำชุมชน เป็นหลักการที่ช่วยให้การบริหารงานและการประสานงานมีความราบรื่น การรับฟังและให้เกียรติผู้นำช่วยเชื่อมโยงระหว่างแกนนำกับประชาชน 6) เคารพกฎกติกาชุมชน เป็นการสร้างวินัยสาธารณะและความรับผิดชอบร่วม 7) คุ้มครองผู้ด้อยโอกาส เป็นหัวใจของความเป็นธรรมทางสังคม ชุมชนที่เข้มแข็งต้องไม่ปล่อยให้ใครถูกทอดทิ้ง

ผลลัพธ์จากการสังเคราะห์ พบว่าการนำอปริหานิยธรรม 7 ไปประยุกต์ใช้ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเชิงบวกอย่างเด่นชัด ได้แก่ ความสามัคคีที่เพิ่มขึ้น การมีส่วนร่วมของประชาชนสูงขึ้น แผนสิ่งแวดล้อมมีความยั่งยืนมากขึ้น ความไว้วางใจต่อองค์กรท้องถิ่นเพิ่มขึ้น และทำให้ชุมชนมีความเข้มแข็ง สามารถพึ่งพาตนเองได้ในระยะยาว

สรุป

การบูรณาการหลักพุทธธรรมเพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการสิ่งแวดล้อมชุมชนขององค์การบริหารส่วนตำบลยางท่าแจ้ง โดยการพัฒนาระบบแจ้งเตือนการประชุมผ่านไลน์กลุ่มหมู่บ้าน/อบต. การทบทวนกฎระเบียบด้านสิ่งแวดล้อมของตำบล การสนับสนุนให้แกนนำชุมชนมีบทบาทเป็นตัวกลางสื่อสารระหว่างประชาชนกับ อบต. การฟื้นฟูบทบาทผู้นำให้เป็นผู้จุดประกายกิจกรรม การสร้างกติกาชุมชนร่วมสมัย การส่งเสริมให้กลุ่มผู้สูงอายุ คนพิการ และครัวเรือนยากจนเข้าร่วมกิจกรรมด้านสิ่งแวดล้อม

ข้อเสนอแนะ

เสนอแนะเชิงนโยบาย

1. การขยายฐานการมีส่วนร่วมสู่กลุ่มคนรุ่นใหม่ แม้ผลวิจัยจะพบว่ากลุ่มอายุ 41-50 ปีมีส่วนร่วมสูง แต่ อบต. ควรมีนโยบายเชิงรุกในการดึงกลุ่มเยาวชนหรือวัยทำงานตอนต้นมามีส่วนร่วม โดยการปรับใช้เทคโนโลยีหรือสื่อโซเชียลมีเดียในการประชาสัมพันธ์กิจกรรมด้านสิ่งแวดล้อม เพื่อสร้างความยั่งยืนในระยะยาว

2. การถอดบทเรียน "ยางท่าแจ้งโมเดล" ควรนำผลการวิจัยที่พบว่าการมีส่วนร่วมอยู่ในระดับมาก มาจัดทำเป็นคู่มือหรือแนวปฏิบัติที่ดี (Best Practice) โดยชูจุดเด่นเรื่องการใช้ระบบเครือญาติและวัฒนธรรมชุมชนมาเป็นตัวขับเคลื่อน เพื่อเป็นต้นแบบให้ตำบลอื่นที่มีบริบทใกล้เคียงกัน

1. การสร้างกลไกการสื่อสารที่สองทาง (Two-way Communication) อบต. ควรนำหลักอปริหานิยธรรม 7 ด้านการประชุมเป็นนิตย์ มาประยุกต์ใช้ผ่านช่องทางที่หลากหลายขึ้น เช่น การตั้งกลุ่มไลน์ชุมชน หรือแอปพลิเคชันแจ้งปัญหาสิ่งแวดล้อม เพื่อให้ประชาชนรู้สึกว่าเสียงของเขาได้รับการตอบสนองอย่างรวดเร็ว

เสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

ผลการศึกษาวิจัยเรื่อง การบูรณาการหลักพุทธธรรมเพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชมในการจัดการ สิ่งแวดล้อมชุมชนขององค์การบริหารส่วนตำบลยางท่าแจ้ง อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม ผู้วิจัยมีเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป ดังนี้

1. การวิจัยเชิงคุณภาพเชิงลึก ควรมีการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพโดยใช้การสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) เพื่อศึกษาพฤติกรรมการมีส่วนร่วมจริงในภาคสนาม มากกว่าการใช้แบบสอบถามเพียงอย่างเดียว เพื่อให้เห็น "กลไก" การทำงานของหลักธรรมในเชิงพฤติกรรมที่ชัดเจนขึ้น

2. การศึกษาเปรียบเทียบระดับพื้นที่ ควรมีการศึกษาเปรียบเทียบระหว่างชุมชนกึ่งชนบท (แบบยางท่าแจ้ง) กับชุมชนเมืองในจังหวัดมหาสารคาม ว่าปัจจัยด้านการศึกษาและหลักพุทธธรรมมีผลต่อการมีส่วนร่วมแตกต่างกันอย่างไร

3. การเจาะลึกปัจจัยด้านอาชีพ เนื่องจากงานวิจัยนี้พบว่าระดับการศึกษาไม่มีผลโดยตรงอย่างมีนัยสำคัญในทางแปรผันตรง การวิจัยครั้งหน้าอาจมุ่งเน้นศึกษาปัจจัยด้าน "ประเภทอาชีพ" หรือ "รายได้" ว่าส่งผลต่อ "เวลา" และ "ขีดความสามารถ" ในการมีส่วนร่วมพัฒนาสิ่งแวดล้อมอย่างไร

เอกสารอ้างอิง

กรมควบคุมมลพิษ. (2555). แผนจัดการมลพิษ พ.ศ. 2555–2559. กรุงเทพมหานคร: กรมควบคุมมลพิษ กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม.

กระทรวงมหาดไทย. (2560). ประกาศกระทรวงมหาดไทย เรื่อง การจัดการมูลฝอย พ.ศ. 2560. ราชกิจจานุเบกษา, 134(ตอนพิเศษ 267 ง), 3.

เกษม จันทร์แก้ว. (2554). การจัดการสิ่งแวดล้อมแบบผสมผสาน. กรุงเทพมหานคร: สุวีริยาสาส์น.

บุญชม ศรีสะอาด. (2545). การวิจัยเบื้องต้น (พิมพ์ครั้งที่ 7). กรุงเทพมหานคร: สุวีริยาสาส์น.

พระครูสังฆรักษ์วีระศักดิ์ จนฺทวโส (รถจันทร์วงษ์). (2551). การบริหารงานบุคคลตามหลักอปริหานิยธรรม 7 ของโรงเรียนมัธยมศึกษา เขตธนบุรี กรุงเทพมหานคร [วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต]. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระเอกพัน สิริวณฺณเมธี (อินจันทึก). (2567). การบูรณาการหลักพุทธธรรมเพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วมทางการเมืองของผู้สูงอายุ ในอำเภอน้ำพอง จังหวัดขอนแก่น [วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต]. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550. (2550). ราชกิจจานุเบกษา, 124(ตอนที่ 46 ก), 27.

สวัสดิ์ โนนสูง. (2543). ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์.

สำนักบริหารการทะเบียน กรมการปกครอง. (2567). สถิติจำนวนประชากร พื้นที่อำเภอโนนศิลา จังหวัดขอนแก่น ข้อมูลเดือนธันวาคม 2567. สืบค้นจาก https://stat.bora.dopa.go.th/stat/statnew/statMONTH/statmonth/#/displayData

สุรพล พรมกุล. (2554). ระเบียบวิจัยทางรัฐศาสตร์ (พิมพ์ครั้งที่ 1). กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์.

Yamane, T. (1967). Elementary sampling theory. New Jersey: Prentice-Hall.

การส่งเสริมหลักอคติธรรมในการตัดสินใจเลือกตั้งสมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนจังหวัด ของประชาชน อำเภอโนนศิลา จังหวัดขอนแก่น

Promoting The Principle Of Agati Dhamma In DecisionMaking The Election Of Provincial Administrative Organization Council Members Of The People At Non Sila District In Khon Kaen Province

นงคราญ หวานขม[1,*], ชาญชัย ฮวดศรี [2] และ สุธิพงษ์ สวัสดิ์ทา[3]
Nongkran Wankhom [1,*], Chanchai Huadsri [2] and Sutipong Sawatta [3]

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีความสำคัญในการทำความเข้าใจบทบาทของหลักอคติธรรมต่อการตัดสินใจเลือกตั้งของประชาชน ซึ่งช่วยสะท้อนพฤติกรรมทางการเมืองระดับท้องถิ่น และเป็นข้อมูลพื้นฐานสำหรับการส่งเสริมการมีส่วนร่วมทางการเมืองที่ตั้งอยู่บนเหตุผลและความสุจริตโปร่งใส วิทยานิพนธ์มีวัตถุประสงค์ 3 ประการ ได้แก่ (1) เพื่อศึกษาระดับหลักอคติธรรมและการตัดสินใจเลือกตั้งสมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนจังหวัดของประชาชนอำเภอโนนศิลา จังหวัดขอนแก่น(2) เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างหลักอคติธรรมกับการตัดสินใจเลือกตั้ง (3) เพื่อนำเสนอแนวทางการตัดสินใจเลือกตั้งตามหลักอคติธรรมการวิจัยใช้ระเบียบวิธีแบบผสานวิธี โดยการวิจัยเชิงปริมาณเก็บข้อมูลจากแบบสอบถามประชาชนจำนวน 391 คน วิเคราะห์ด้วยค่าความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และทดสอบค่าสหสัมพันธ์เพียร์สัน ร่วมกับการวิจัยเชิงคุณภาพจากการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูลสำคัญ 12 รูปหรือคน และวิเคราะห์เนื้อหาเชิงพรรณนา ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ทั้ง 3 ประการสามารถสรุปได้ดังนี้

ผลการศึกษาวัตถุประสงค์ที่ 1 พบว่า ระดับการส่งเสริมหลักอคติธรรมในการตัดสินใจเลือกตั้งสมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนจังหวัดของประชาชนอำเภอโนนศิลา จังหวัดขอนแก่น โดยรวมอยู่ในระดับน้อย (ค่าเฉลี่ย 2.09) ทุกด้าน ได้แก่ ฉันทาคติ โทสาคติ ภยาคติ และโมหาคติ อยู่ในระดับน้อยเช่นกัน สะท้อนว่าประชาชนมีแนวโน้มใช้อคติส่วนตัวในการตัดสินใจเลือกตั้งค่อนข้างต่ำ และมีแนวโน้มใช้เหตุผลมากกว่าอารมณ์ส่วนตัว

[1-3] มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น
[1-3] Mahachulalongkornrajavidyalaya University Khon Kaen Campus
* Corresponding author. E-mail: *soft0800114876@gmail.com*

วัตถุประสงค์ที่ 2 พบว่า หลักอคติธรรมโดยรวมไม่มีความสัมพันธ์กับการตัดสินใจเลือกตั้ง อย่างไรก็ตาม โทสาคติ (ลำเอียงเพราะชัง) มีความสัมพันธ์กับการตัดสินใจเลือกตั้งอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ส่วนฉันทาคติ โมหาคติ และภยาคติ ไม่พบความสัมพันธ์

วัตถุประสงค์ที่ 3 เสนอแนวทางส่งเสริมการตัดสินใจเลือกตั้งโดยเน้นการให้ความรู้ พัฒนาการคิดเชิงวิพากษ์ เปิดพื้นที่ข้อมูลสาธารณะ และลดอิทธิพลของอารมณ์ ความหลง และความกลัว เพื่อให้ประชาชนตัดสินใจบนพื้นฐานเหตุผลและข้อมูลที่ถูกต้อง.

คำสำคัญ: คำสำคัญ; คำสำคัญ2; คำสำคัญ3 (ไม่เกิน 5 คำ) อคติธรรม1; การตัดสินใจเลือกตั้ง2; สมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนจังหวัด3

Abstract

This research aims to understand the role of the principle of bias (Agati) in the electoral decision-making of citizens. The study reflects local political behavior and provides basic information for promoting political participation based on reason, integrity, and transparency. The objectives of this thesis were threefold: (1) to study the level of the principle of bias and electoral decision-making of citizens in the election of Provincial Administrative Organization (PAO) council members in Non Sila District, Khon Kaen Province; (2) to examine the relationship between the principle of bias and electoral decision-making; and (3) to propose guidelines for electoral decision-making based on the principle of bias.

This research employed a mixed-methods approach. Quantitative data were collected through questionnaires from 391 respondents and analyzed using frequency, percentage, mean, standard deviation, and Pearson's correlation coefficient. Qualitative data were obtained from in-depth interviews with 12 key informants and analyzed using descriptive content analysis.

The results revealed that the overall level of bias in electoral decision-making among citizens was low (Mean = 2.09). All dimensions—Chandāgati (bias due to liking), Dosāgati (bias due to hatred), Bhayāgati (bias due to fear), and Mohāgati (bias due to delusion)—were also at a low level, indicating that citizens tended to rely more on rational consideration than personal bias when making electoral decisions. Furthermore,

the overall principle of bias showed no significant relationship with electoral decision-making. However, Dosāgati demonstrated a statistically significant relationship at the 0.05 level, while Chandāgati, Mohāgati, and Bhayāgati showed no significant relationship. The study also proposes guidelines to promote rational electoral decision-making by enhancing civic knowledge, developing critical thinking, increasing access to public information, and reducing the influence of emotions, delusion, and fear.

Keywords: Akati Dhamma; Electoral Decision-Making; Provincial Administrative Organization Council; Political Participation; Local Politics

บทนำ

ประเทศไทยมีสถาบันหลักที่สำคัญ ได้แก่ ชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ ซึ่งเป็นรากฐานสำคัญของความมั่นคงและความเป็นเอกภาพของสังคมไทย โดยเฉพาะพระพุทธศาสนาซึ่งมีบทบาทสำคัญในการหล่อหลอมคุณธรรมและจริยธรรมของประชาชนผ่านหลักธรรมคำสอนที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตและการบริหารสังคมได้อย่างเหมาะสม หนึ่งในหลักธรรมสำคัญคือ หลักอคติ 4 ได้แก่ ฉันทาคติ (ลำเอียงเพราะรักหรือชอบ) โทสาคติ (ลำเอียงเพราะโกรธหรือชัง) โมหาคติ (ลำเอียงเพราะหลงหรือเขลา) และภยาคติ (ลำเอียงเพราะกลัว) ซึ่งถือเป็นหลักธรรมที่เตือนให้มนุษย์หลีกเลี่ยงความลำเอียงในการตัดสินใจ เพื่อให้เกิดความยุติธรรมและความถูกต้องในการดำเนินกิจกรรมทางสังคมและการเมือง (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539)

การปกครองในระบอบประชาธิปไตยยึดหลักอำนาจอธิปไตยเป็นของประชาชน โดยประชาชนมีสิทธิและหน้าที่ในการมีส่วนร่วมทางการเมืองผ่านกระบวนการเลือกตั้ง ซึ่งเป็นกลไกสำคัญในการคัดเลือกผู้แทนเข้าไปบริหารและกำหนดนโยบายสาธารณะของประเทศ การเปลี่ยนแปลงการปกครองของประเทศไทยเมื่อวันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ. 2475 ทำให้ประเทศไทยนำระบอบประชาธิปไตยมาใช้เป็นหลักในการบริหารประเทศ โดยมีรัฐธรรมนูญเป็นกฎหมายสูงสุดในการกำหนดโครงสร้างอำนาจทางการเมืองและการคุ้มครองสิทธิของประชาชน (สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, 2560)

ภายใต้โครงสร้างการปกครองดังกล่าว การกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่นถือเป็นกลไกสำคัญในการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชน โดยองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เช่น องค์การบริหารส่วนจังหวัด (อบจ.) มีบทบาทสำคัญในการพัฒนาพื้นที่และตอบสนองความต้องการของประชาชนในระดับจังหวัด อย่างไรก็ตาม การเลือกตั้งในระดับท้องถิ่นยังคงเผชิญปัญหาหลายประการ เช่น การซื้อเสียง การใช้อิทธิพลทางการเมือง และการตัดสินใจของผู้มีสิทธิเลือกตั้งที่ได้รับอิทธิพลจากความสัมพันธ์ส่วนตัวหรือ

ผลประโยชน์เฉพาะกลุ่ม ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงอิทธิพลของอคติที่มีต่อพฤติกรรมทางการเมืองของประชาชน (คณะกรรมการการเลือกตั้ง, 2564)

จังหวัดขอนแก่น โดยเฉพาะอำเภอโนนศิลา เป็นพื้นที่ที่มีความหลากหลายทางสังคมและมีพลวัตทางการเมืองท้องถิ่นค่อนข้างสูง การตัดสินใจเลือกตั้งของประชาชนในพื้นที่ดังกล่าวอาจได้รับอิทธิพลจากปัจจัยด้านความสัมพันธ์ทางสังคม วัฒนธรรม และอคติทางการเมือง ซึ่งส่งผลต่อความโปร่งใสและความเป็นธรรมของกระบวนการเลือกตั้ง ดังนั้น การศึกษาการส่งเสริมหลักอคติธรรมในการตัดสินใจเลือกตั้งสมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนจังหวัดของประชาชนในอำเภอโนนศิลา จังหวัดขอนแก่น จึงมีความสำคัญในการทำความเข้าใจพฤติกรรมการเลือกตั้งในระดับท้องถิ่น และเป็นแนวทางในการเสริมสร้างการตัดสินใจทางการเมืองที่ตั้งอยู่บนหลักคุณธรรม ความยุติธรรม และความโปร่งใส อันจะนำไปสู่การพัฒนาระบบประชาธิปไตยและการบริหารท้องถิ่นอย่างยั่งยืนในอนาคต

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาระดับหลักอคติธรรมและการตัดสินใจเลือกตั้งสมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนจังหวัด ของประชาชนอำเภอโนนศิลา จังหวัดขอนแก่น
2. เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างหลักอคติธรรมกับการตัดสินใจเลือกตั้งสมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนจังหวัด ของประชาชนอำเภอโนนศิลา จังหวัดขอนแก่น
3. เพื่อนำเสนอการตัดสินใจเลือกตั้งสมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนจังหวัด ของประชาชนอำเภอโนนศิลา จังหวัดขอนแก่นตามหลักอคติธรรม

การทบทวนวรรณกรรม

การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการส่งเสริมหลักอคติธรรมในการตัดสินใจเลือกตั้งสมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนจังหวัดของประชาชน จำเป็นต้องอาศัยกรอบแนวคิดทางพระพุทธศาสนา แนวคิดเกี่ยวกับการตัดสินใจ แนวคิดการปกครองส่วนท้องถิ่น และแนวคิดเกี่ยวกับการเลือกตั้ง เพื่ออธิบายพฤติกรรมทางการเมืองของประชาชนในกระบวนการตัดสินใจเลือกผู้แทนของตน

(พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2556) กล่าวไว้ว่า ในแนวคิดเกี่ยวกับหลักอคติธรรม หลักอคติธรรมเป็นหลักธรรมสำคัญในพระพุทธศาสนาที่ใช้เป็นแนวทางในการวินิจฉัยตัดสินใจอย่างเที่ยงธรรม โดย “อคติ” หมายถึง ความลำเอียงหรือความไม่เป็นธรรมที่เกิดจากอิทธิพลของอารมณ์หรือความรู้สึกส่วนตัว ซึ่งอาจทำให้การตัดสินใจคลาดเคลื่อนจากความถูกต้องและความยุติธรรม พระพุทธศาสนาได้จำแนกอคติออกเป็น 4 ประการ ได้แก่ **ฉัน**ทาคติ คือ ความลำเอียงเพราะความรักหรือความชอบ โทสาคติ คือ ความลำเอียงเพราะความโกรธหรือความไม่พอใจ โมหาคติ คือ ความ

ลำเอียงเพราะความหลงหรือความไม่รู้ ภยาคติ คือ ความลำเอียงเพราะความกลัว อคติทั้งสี่ประการนี้ถือเป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้การวินิจฉัยหรือการตัดสินใจของมนุษย์ขาดความยุติธรรมและความเป็นกลาง (พระมหาวิเชียร ไกรฤกษ์ศิลป์, 2558) ดังนั้น การลดหรือขจัดอคติจึงเป็นหลักธรรมสำคัญในการสร้างความยุติธรรมในสังคม โดยเฉพาะในกระบวนการตัดสินใจที่เกี่ยวข้องกับผลประโยชน์ของส่วนรวม

(พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส, 2557) กล่าวไว้ว่า หลักการดังกล่าวสามารถประยุกต์ใช้กับบริบททางการเมืองและการเลือกตั้งได้ โดยประชาชนผู้มีสิทธิเลือกตั้งควรพิจารณาผู้สมัครอย่างรอบคอบและเป็นกลาง

จากการศึกษาพบว่า หากประชาชนสามารถลดอิทธิพลของอคติทั้งสี่ประการได้ จะช่วยให้การตัดสินใจเลือกผู้นำท้องถิ่นมีความเป็นเหตุเป็นผล โปร่งใส และส่งเสริมระบบประชาธิปไตยในระดับท้องถิ่นให้เข้มแข็งมากยิ่งขึ้น

(Simon, 1997) การตัดสินใจเป็นกระบวนการสำคัญของมนุษย์ในการเลือกทางเลือกที่เหมาะสมที่สุดจากทางเลือกหลายประการ โดยมีเป้าหมายเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์หรือความพึงพอใจสูงสุด

Herbert A. Simon อธิบายว่ากระบวนการตัดสินใจประกอบด้วยขั้นตอนสำคัญ ได้แก่ การรับรู้ปัญหา การค้นหาทางเลือก การประเมินทางเลือก การเลือกทางเลือกที่เหมาะสมที่สุด ในทางรัฐศาสตร์ การตัดสินใจของประชาชนในการเลือกตั้งถือเป็นพฤติกรรมทางการเมืองที่ได้รับอิทธิพลจากปัจจัยหลายประการ เช่น ค่านิยม ความเชื่อ ข้อมูลข่าวสาร ประสบการณ์ และบริบททางสังคม

(Downs, 1957)อย่างไรก็ตาม หากการตัดสินใจถูกครอบงำด้วยอคติหรืออารมณ์ส่วนตัว อาจทำให้การเลือกตั้งไม่สะท้อนเจตนารมณ์ที่แท้จริงของประชาชน ดังนั้น การใช้หลักอคติธรรมเข้ามาเป็นกรอบในการพิจารณาจึงช่วยส่งเสริมการตัดสินใจอย่างมีเหตุผลและเป็นธรรม

(วุฒิสาร ตันไชย, 2560) กล่าวไว้ว่า การปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นกลไกสำคัญของการกระจายอำนาจจากรัฐบาลกลางไปสู่ประชาชนในพื้นที่ โดยเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายและบริหารจัดการทรัพยากรในท้องถิ่นของตน องค์การบริหารส่วนจังหวัด (อบจ.) เป็นองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นรูปแบบหนึ่งที่มีบทบาทสำคัญในการพัฒนาจังหวัดทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม และสาธารณูปโภค ดังนั้น การเลือกตั้งสมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนจังหวัดจึงมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการกำหนดทิศทางการพัฒนาของท้องถิ่น การมีส่วนร่วมของประชาชนในการเลือกตั้งจึงถือเป็นกลไกพื้นฐานของระบอบประชาธิปไตยระดับท้องถิ่น และเป็นการสะท้อนเจตจำนงของประชาชนในการกำหนดผู้นำท้องถิ่นของตน

(Dahl, 1989)การเลือกตั้งเป็นกระบวนการทางประชาธิปไตยที่เปิดโอกาสให้ประชาชนได้ใช้สิทธิในการเลือกผู้แทนของตนเข้าไปทำหน้าที่บริหารหรือกำหนดนโยบายสาธารณะ ในบริบทของ

การเมืองท้องถิ่น การเลือกตั้งมีบทบาทสำคัญในการสร้างความชอบธรรมให้กับผู้บริหารและผู้แทนของประชาชน รวมทั้งเป็นกลไกตรวจสอบและถ่วงดุลอำนาจทางการเมืองอย่างไรก็ตาม พฤติกรรมการเลือกตั้งของประชาชนอาจได้รับอิทธิพลจากปัจจัยต่าง ๆ เช่น ความสัมพันธ์ส่วนบุคคล ระบบอุปถัมภ์ หรือผลประโยชน์เฉพาะหน้า ซึ่งอาจนำไปสู่การตัดสินใจที่ไม่สอดคล้องกับประโยชน์สาธารณะ ดังนั้น การส่งเสริมการตัดสินใจโดยยึดหลักอคติธรรมจึงมีความสำคัญต่อการพัฒนาการเมืองในระบอบประชาธิปไตย

กรอบแนวคิดการวิจัย

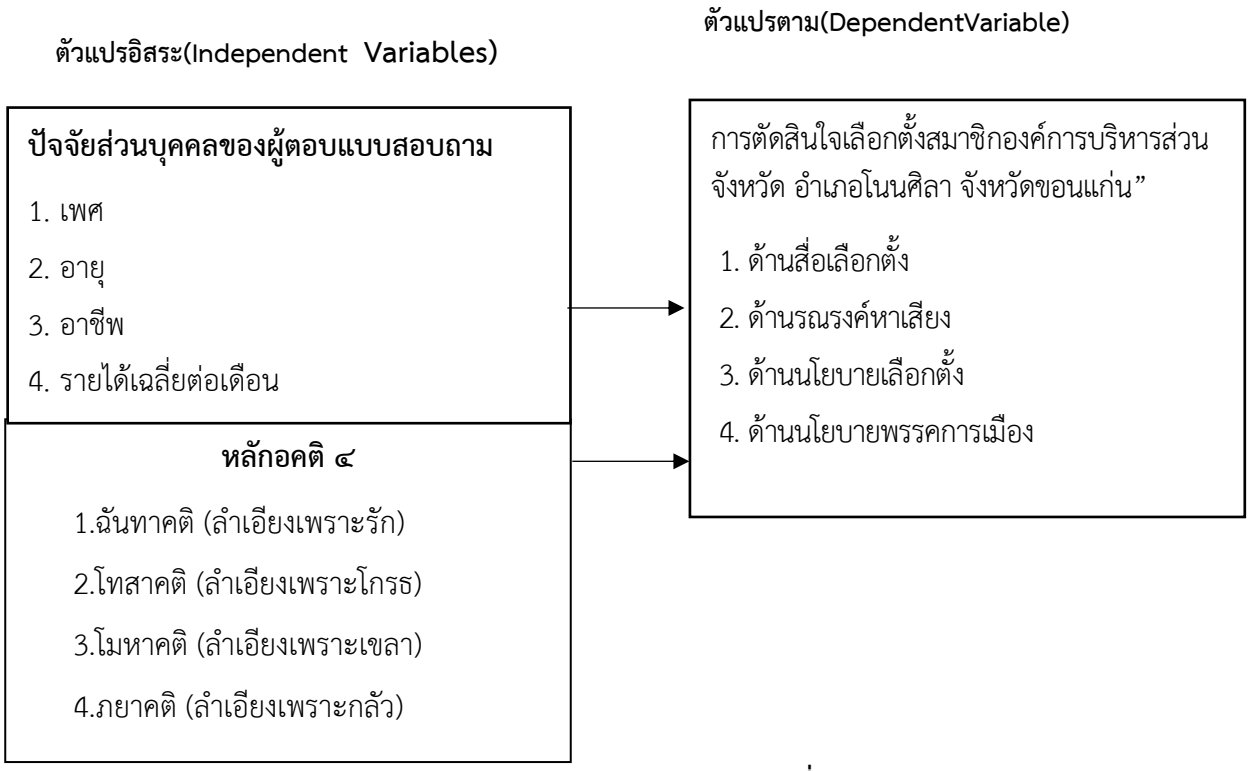

แผนภาพที่ 1.1 กรอบแนวคิดการวิจัย

ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยเรื่อง การส่งเสริมหลักอคติธรรมในการตัดสินใจเลือกตั้งสมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนจังหวัดของประชาชน อำเภอโนนศิลา จังหวัดขอนแก่น ใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสานวิธี (Mixed Methods Research) โดยผสมผสานระหว่างการวิจัยเชิงปริมาณและการวิจัยเชิงคุณภาพ เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ครอบคลุมและสามารถอธิบายปรากฏการณ์การตัดสินใจเลือกตั้งของประชาชนได้อย่างรอบด้าน ทั้งนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าแนวคิด ทฤษฎี และหลักพุทธธรรมจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อนำมาใช้เป็นกรอบในการสร้างเครื่องมือวิจัยและการเก็บรวบรวมข้อมูล

การวิจัยเชิงปริมาณ ประชากร (Population) ได้แก่ ประชาชนที่มีอายุ 18 ปีขึ้นไป หรือผู้มีสิทธิเลือกตั้งในเขตพื้นที่อำเภอโนนศิลา จังหวัดขอนแก่น จำนวนทั้งสิ้น 17,257 คน (สำนักบริหารการทะเบียน กรมการปกครอง, 2567) กลุ่มตัวอย่าง (Sample) ได้แก่ ประชาชนที่มีอายุ 18 ปีขึ้นไป หรือผู้มีสิทธิเลือกตั้งในพื้นที่อำเภอโนนศิลา จังหวัดขอนแก่น โดยกำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างจากสูตรของ Taro Yamane ที่ระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 95 และค่าความคลาดเคลื่อนที่ยอมรับได้ 0.05 (Yamane, 1967; สุรพล พรมกุล, 2554) ได้ขนาดกลุ่มตัวอย่างจำนวน 391 คน

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัยครั้งนี้ คือ **แบบสอบถาม (Questionnaire)** ซึ่งพัฒนาขึ้นตามกรอบแนวคิดเกี่ยวกับการส่งเสริมหลักอคติธรรมในการตัดสินใจเลือกตั้งสมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนจังหวัดของประชาชน โดยแบบสอบถามผ่านการตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหา และนำไปทดลองใช้ (Try Out) กับกลุ่มตัวอย่างที่มีลักษณะใกล้เคียงกับกลุ่มตัวอย่างจริงจำนวน 30 คน จากนั้นนำมาวิเคราะห์หาค่าความเชื่อมั่นของเครื่องมือด้วยวิธีการหาค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาค (Cronbach's Alpha Coefficient) ซึ่งได้ค่าความเชื่อมั่นเท่ากับ 0.95 แสดงให้เห็นว่าแบบสอบถามมีความเชื่อมั่นในระดับสูงและสามารถนำไปใช้เก็บข้อมูลได้ (บุญชม ศรีสะอาด, 2545)

การเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยนำแบบสอบถามที่ผ่านการปรับปรุงแก้ไขแล้วไปแจกให้แก่กลุ่มตัวอย่างจำนวน 391 คน เมื่อได้รับแบบสอบถามกลับคืนมาแล้ว ผู้วิจัยได้ตรวจสอบความสมบูรณ์ของข้อมูล จากนั้นจึงจัดระเบียบข้อมูลและนำเข้าสู่โปรแกรมสำเร็จรูปทางสถิติเพื่อทำการวิเคราะห์ข้อมูลต่อไป

การวิเคราะห์ข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณใช้สถิติเชิงพรรณนา (Descriptive Statistics) ได้แก่ ค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน เพื่ออธิบายลักษณะข้อมูลทั่วไปของกลุ่มตัวอย่าง และใช้สถิติเชิงอนุมาน(Inferential Statistics) โดยการทดสอบสมมติฐานด้วย ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ของเพียร์สัน (Pearson's Correlation Coefficient) เพื่อวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างหลักอคติธรรมกับการตัดสินใจเลือกตั้งของประชาชน

การวิจัยเชิงคุณภาพ การวิจัยเชิงคุณภาพใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) โดยคัดเลือก ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) แบบเจาะจงจากบุคคลที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญ หรือมีประสบการณ์เกี่ยวข้องกับประเด็นการวิจัย รวมจำนวนทั้งสิ้น 12 รูปหรือคน แบ่งออกเป็น 4 กลุ่ม ได้แก่ นักวิชาการหรือผู้ปฏิบัติงานด้านพระพุทธศาสนา จำนวน 3 รูปหรือคน นักวิชาการหรือผู้ปฏิบัติงานด้านรัฐศาสตร์ จำนวน 3 คน นักวิชาการหรือผู้ปฏิบัติงานด้านการเมืองท้องถิ่น จำนวน 3 คน ประชาชนที่ประกอบอาชีพหลากหลาย จำนวน 3 คน นอกจากนี้ ผู้วิจัยได้นำข้อมูลที่ได้จากการ

สัมภาษณ์มาจัดกระบวนการสนทนากลุ่มเฉพาะ เพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล ก่อนนำไปสังเคราะห์ร่วมกับผลการวิจัยเชิงปริมาณ

การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพใช้เทคนิค การวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) โดยผู้วิจัยทำการถอดเทปการสัมภาษณ์และบันทึกข้อมูลอย่างเป็นระบบ จากนั้นจึงจำแนกประเด็นสำคัญ จัดหมวดหมู่ข้อมูล และวิเคราะห์ตามบริบทของเนื้อหา (Context) ก่อนนำมาสังเคราะห์และเรียบเรียงเป็นความเรียงเชิงวิเคราะห์ เพื่ออธิบายปรากฏการณ์และประเด็นสำคัญที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมหลักอคติธรรมในการตัดสินใจเลือกตั้งของประชาชนในภาพรวม

ผลการวิจัย

วัตถุประสงค์ที่ 1 ผลการวิจัย พบว่าระดับการส่งเสริมหลักอคติธรรมในการตัดสินใจเลือกตั้งสมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนจังหวัด ของประชาชนอำเภอโนนศิลา จังหวัดขอนแก่น ผลการวิจัยพบว่าระดับการส่งเสริมหลักอคติธรรมในการตัดสินใจเลือกตั้งสมาชิกสภาองค์ อำเภอโนนศิลา จังหวัดขอนแก่น โดยรวมอยู่ในระดับน้อย มีค่าเฉลี่ย($\overline{X}$ = ค่าเฉลี่ย 2.09) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านสรุปได้ ดังนี้ ด้านฉันทาคติ (ลำเอียงเพราะชอบ) โดยรวมอยู่ในระดับน้อย เฉลี่ย($\overline{X}$ = ค่าเฉลี่ย 2.32) แสดงว่าประชาชนมีความลำเอียงเพราะความชอบส่วนตัวต่อผู้สมัครในระดับต่ำ ด้านโทสาคติ (ลำเอียงเพราะชัง) มีค่าเฉลี่ย 2.26 โดยรวมอยู่ในระดับน้อย มีค่าเฉลี่ย ($\overline{X}$ = 2.26) สะท้อนว่าการตัดสินใจเลือกตั้งโดยอคติจากความไม่ชอบหรือความชังมีน้อย ด้าน ภยาคติ (ลำเอียงเพราะกลัว) โดยรวมอยู่ในระดับน้อย มีค่าเฉลี่ย ($\overline{X}$ = 2.00) บ่งชี้ว่าการตัดสินใจเลือกตั้งที่ได้รับอิทธิพลจากความกลัว ความกังวล หรือแรงกดดันจากภายนอกมีน้อย ด้านโมหาคติ (ลำเอียงเพราะหลง)ค่าเฉลี่ย 1.86 โดยรวมอยู่ในระดับน้อย มีค่าเฉลี่ย ($\overline{X}$ = 1.86)แสดงว่าประชาชนไม่ได้ตัดสินใจจากความหลงผิด ขาดข้อมูล หรือการเข้าใจคลาดเคลื่อนมากนัก เมื่อพิจารณา ภาพรวมของหลักอคติธรรม พบว่ามีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 2.09 และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน 1.08 ซึ่งจัดอยู่ในระดับ *น้อย* แสดงให้เห็นว่าโดยรวมแล้วประชาชนอำเภอโนนศิลามีระดับอคติในการตัดสินใจเลือกตั้งค่อนข้างต่ำ และมีแนวโน้มใช้เหตุผลมากกว่าอคติส่วนตัวในการเลือกผู้สมัคร

วัตถุประสงค์ที่ 2 ตารางที่ 1 ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ (r) ระหว่างตัวแปรอิสระกับการมีส่วนร่วมในการส่งเสริมหลักอคติธรรมกับการตัดสินใจเลือกตั้งสมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนจังหวัด ของประชาชนอำเภอโนนศิลา จังหวัดขอนแก่น ผลการวิจัยพบว่า

(n = 391)

ตัวแปรอิสระ	จำนวน	ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ (r)	P-value
หลักอคติธรรม	391	-0.01	0.84
ฉันทาคติ คือ ลำเอียงเพราะชอบ	391	0.05	0.28
โทสาคติ คือ ลำเอียงเพราะชัง	391	-0.10	0.05*
โมหาคติ คือ ลำเอียงเพราะหลง	391	-0.00	0.91
ภยาคติคือ ลำเอียงเพราะกลัว	391	-0.00	0.93

** หมายถึง ระดับนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05*

จากตารางที่ 1 พบว่า หลักอคติธรรม ไม่มีความสัมพันธ์กับการตัดสินใจเลือกตั้งสมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนจังหวัด ของประชาชนอำเภอโนนศิลา จังหวัดขอนแก่น

ฉันทาคติ (ลำเอียงเพราะชอบ) ไม่มีความสัมพันธ์ กับการตัดสินใจเลือกตั้งของประชาชนอำเภอโนนศิลา จังหวัดขอนแก่น **โทสาคติ (ลำเอียงเพราะชัง)** มีความสัมพันธ์ กับการตัดสินใจเลือกตั้งของประชาชนอำเภอโนนศิลา จังหวัดขอนแก่น อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ -0.01 โดยมีความสัมพันธ์เชิงบวก ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ (r) เท่ากับ 0.05 **โมหาคติ (ลำเอียงเพราะหลง)** ไม่มีความสัมพันธ์ กับการตัดสินใจเลือกตั้งของประชาชนอำเภอโนนศิลา จังหวัดขอนแก่น **ภยาคติ (ลำเอียงเพราะกลัว)** ไม่มีความสัมพันธ์ กับการตัดสินใจเลือกตั้งของประชาชนอำเภอโนนศิลา จังหวัดขอนแก่น

เมื่อพิจารณา ภาพรวมของหลักอคติธรรม พบว่ามีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 2.09 และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน 1.08 ซึ่งจัดอยู่ในระดับ น้อย แสดงให้เห็นว่าโดยรวมแล้วประชาชนอำเภอโนนศิลามีระดับอคติในการตัดสินใจเลือกตั้งค่อนข้างต่ำ และมีแนวโน้มใช้เหตุผลมากกว่าอคติส่วนตัวในการเลือกผู้สมัคร

วัตถุประสงค์ที่ 3 ผลการวิจัย พบว่า การตัดสินใจเลือกตั้งสมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนจังหวัด ของประชาชนอำเภอโนนศิลา จังหวัดขอนแก่น ตามหลักอคติธรรม **ด้านฉันทาคติ (ลำเอียงเพราะชอบ)** ควรส่งเสริมการตัดสินใจเลือกตั้งบนพื้นฐานความรู้และเหตุผล โดยรณรงค์ให้ความรู้ ปลูกฝังจิตสำนึกตั้งแต่วัยเยาว์ ให้ข้อมูลผลดี–ผลเสียของการเลือกตั้ง และต่อต้านการซื้อสิทธิขายเสียง พร้อมทั้งสนับสนุนให้ประชาชนพิจารณาผู้สมัครจากความสามารถ ผลงาน ความซื่อสัตย์ และวิสัยทัศน์ เปิดพื้นที่สาธารณะและสื่อออนไลน์เพื่อให้เข้าถึงข้อมูลอย่างโปร่งใสและเท่าเทียม**ด้านโทสาคติ (ลำเอียงเพราะชัง)** การตัดสินใจจากความเกลียดหรืออคติส่วนตัวควรลดลงด้วยการให้ข้อมูลข้อเท็จจริงและผลงานจริงของผู้สมัคร จัดเวทีแลกเปลี่ยนความคิดเห็นอย่างปลอดภัย และพัฒนาทักษะคิดเชิงวิพากษ์

เพื่อให้ประชาชนใช้เหตุผลมากกว่าอารมณ์ อันจะช่วยเสริมสร้างความมั่นคงให้ระบบการเมืองท้องถิ่น **ด้านโมหาคติ (ลำเอียงเพราะหลง)** ควรลดการตัดสินใจจากภาพลักษณ์หรือความประทับใจภายนอก ด้วยการให้ข้อมูลเชิงเปรียบเทียบ วิเคราะห์ผลงาน และใช้กรณีศึกษาจริง เพื่อให้ประชาชนประเมินผู้สมัครจากข้อเท็จจริงและเหตุผลอย่างรอบคอบ**ด้านภยาคติ (ลำเอียงเพราะกลัว)**ความกลัวจากแรงกดดันทางสังคมควรถูกลดด้วยการสร้างพื้นที่ปลอดภัยในการแสดงความคิดเห็น ให้ข้อมูลเชิงประจักษ์ และฝึกทักษะคิดวิเคราะห์และสะท้อนตนเอง เพื่อให้ประชาชนตัดสินใจอย่างอิสระและไม่ถูกความกลัวครอบงำ

อภิปรายผลการวิจัย

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ที่ 1 ระดับอคติธรรมกับการตัดสินใจเลือกตั้ง ผลการวิจัยพบว่า การส่งเสริมหลักอคติธรรมของประชาชนอยู่ในระดับน้อย และโดยภาพรวมไม่พบความสัมพันธ์กับการตัดสินใจเลือกตั้งสมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนจังหวัดอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ อย่างไรก็ตาม โทสาคติ (ลำเอียงเพราะชัง) มีความสัมพันธ์เชิงบวกในระดับต่ำมาก ขณะที่ฉันทาคติ โมหาคติ และภยาคติ ไม่พบความสัมพันธ์ สะท้อนว่าแม้อคติจะมีอยู่บ้างในทางปฏิบัติ แต่ไม่ได้เป็นปัจจัยหลักในการกำหนดพฤติกรรมการเลือกตั้ง พบว่าประชาชนยังมีแนวโน้มที่จะตัดสินใจจากความสัมพันธ์ส่วนตัวซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ (พระกฤษดา กิตฺติโสภโณ (แม่นเมือง)) ได้ทำการศึกษาวิทยานิพนธ์เรื่อง ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ต่อการใช้สิทธิเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร พ.ศ.2566 เขตเลือกตั้งที่ 2 จังหวัดมหาสารคาม ผลการวิจัยพบว่า 1) ระดับปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ต่อการใช้สิทธิเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร พ.ศ. 2506 เขตเลือกตั้งที่ 2 จังหวัดมหาสารคาม ความใกล้ชิด หรือความรู้สึกต่อผู้สมัครมากกว่าข้อมูลเชิงเหตุผล แม้ระดับอคติจะอยู่ในระดับน้อย แต่ยังเป็นปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อกลุ่มผู้มีสิทธิเลือกตั้งบางส่วน โดยเฉพาะในพื้นที่ชนบทที่ผู้สมัครมักมีปฏิสัมพันธ์กับประชาชนโดยตรง ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ (สุจรรย์จิรา ยมลพัทธ์ ,2558)

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ที่ 2 ความสัมพันธ์เชิงสถิติขององคติทั้งสี่ด้าน เมื่อวิเคราะห์รายด้าน พบว่าอคติทั้งสี่ ได้แก่ ฉันทาคติ โทสาคติ โมหาคติ และภยาคติ ไม่มีความสัมพันธ์อย่างมีนัยสำคัญกับการตัดสินใจเลือกตั้ง ($p > .05$) โดยภาพรวมค่าสหสัมพันธ์อยู่ในระดับต่ำมาก แสดงให้เห็นว่าประชาชนไม่ได้ตัดสินใจจากอารมณ์ ความหลงเชื่อ หรือความกลัวเป็นสำคัญ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ (บุญชิรา ภู่ชนะจิต ,2567)

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ที่ 3 ผลการวิจัยพบว่า ประชาชนมีแนวโน้มพิจารณาปัจจัยด้านความสามารถของผู้สมัคร ผลงานที่ผ่านมา นโยบาย ความซื่อสัตย์สุจริต และประโยชน์ที่จะเกิดขึ้นต่อชุมชน มากกว่าการตัดสินใจจากอคติหรือความรู้สึกส่วนตัว สะท้อนให้เห็นว่าพฤติกรรมทางการเมือง

ของประชาชนมีแนวโน้มพัฒนาไปสู่การใช้เหตุผลและข้อมูลประกอบการตัดสินใจมากขึ้น ซึ่งเป็นลักษณะของการมีส่วนร่วมทางการเมืองในระบอบประชาธิปไตยที่เน้นการประเมินศักยภาพของผู้สมัครและผลประโยชน์สาธารณะเป็นสำคัญ ผลการวิจัยดังกล่าวสอดคล้องกับการศึกษาของ (พุชนจิตา บี. 2568). ปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจเลือกตั้งนายกองค์การบริหารส่วนจังหวัดปทุมธานี: กรณีศึกษาการเลือกตั้งวันที่ 22 กันยายน 2567. วารสารราชภัฏเพชรบูรณ์สาร, 19(62), 327–341.ที่ศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจเลือกตั้งนายกองค์การบริหารส่วนจังหวัดปทุมธานี พบว่า ประชาชนให้ความสำคัญกับคุณสมบัติของผู้สมัคร โดยเฉพาะด้านความซื่อสัตย์ ความรับผิดชอบ และความสามารถในการบริหารงาน ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญที่มีผลต่อการตัดสินใจเลือกตั้งของประชาชน

องค์ความรู้จากการวิจัย

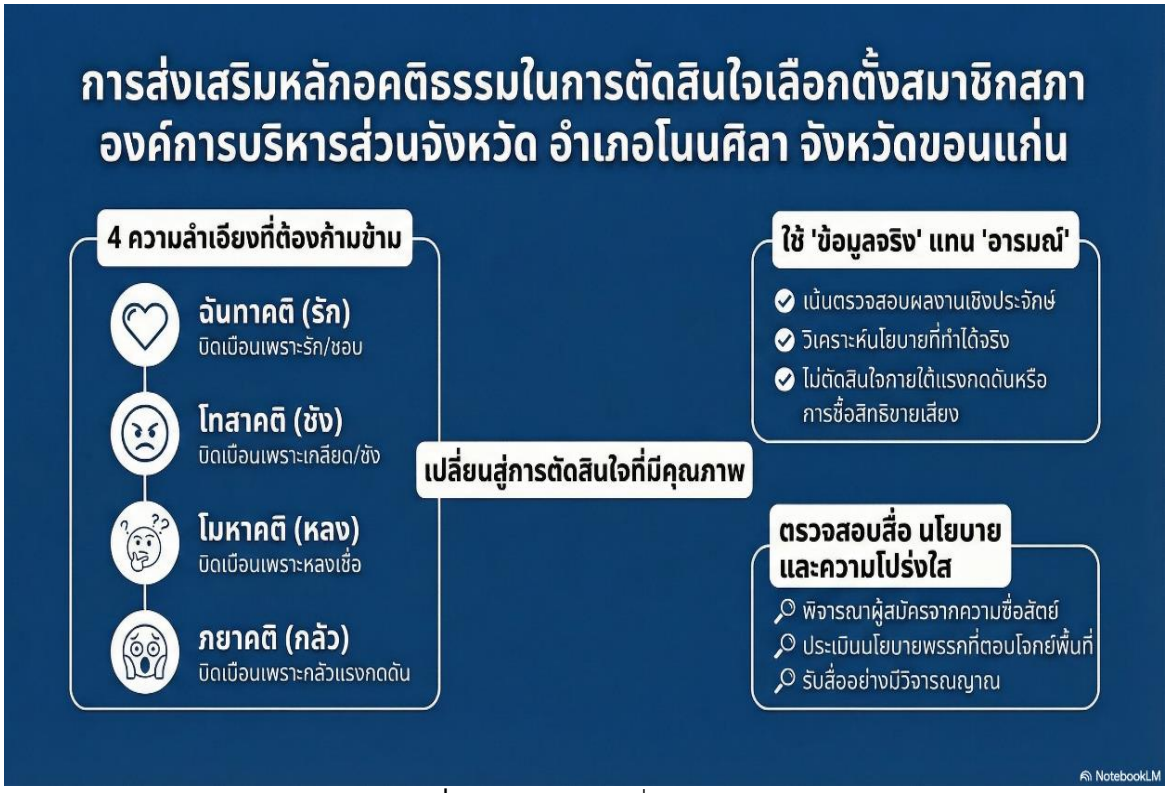

แผนภาพที่ 1.2 องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

องค์ความรู้จากการวิจัยเกี่ยวกับการส่งเสริมหลักอคติธรรมในการตัดสินใจเลือกตั้งสมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนจังหวัด อำเภอโนนศิลา จังหวัดขอนแก่น พบว่า ประชาชนยังคงมีอคติ 4 ประการ ได้แก่ ฉันทาคติ โทสาคติ โมหาคติ และภยาคติ แม้จะอยู่ในระดับน้อย แต่ยังคงมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจเลือกตั้งในบางมิติ ดังนั้นการส่งเสริมความรู้ด้านประชาธิปไตย การคิดวิเคราะห์ และการเข้าถึงข้อมูลที่ถูกต้องจึงมีความสำคัญต่อการพัฒนาคุณภาพการเลือกตั้งท้องถิ่น ในด้านฉันทาคติ การเลือกผู้สมัครเพราะความชอบส่วนตัวสามารถลดลงได้ด้วยการให้ข้อมูลเกี่ยวกับความสามารถ ผลงาน และความ

ซื่อสัตย์ของผู้สมัคร พร้อมเปิดพื้นที่ให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ส่วนโทสาคติซึ่งเกิดจากความรู้สึกไม่ชอบหรืออคติส่วนตัว สามารถลดได้ด้วยการนำเสนอข้อมูลเชิงประจักษ์และการสร้างเวทีสนทนาอย่างสร้างสรรค์ ขณะที่โมหาคติซึ่งเกิดจากการหลงเชื่อภาพลักษณ์หรือข้อมูลที่ไม่รอบด้าน ควรแก้ไขด้วยการเปรียบเทียบผลงานและนโยบายอย่างเป็นระบบ และภยาคติซึ่งเกิดจากความกลัวหรือแรงกดดันทางสังคม จำเป็นต้องสร้างพื้นที่ปลอดภัยในการแสดงความคิดเห็นและเสริมทักษะการคิดอย่างมีเหตุผล นอกจากนี้ ปัจจัยด้านสื่อเลือกตั้ง การรณรงค์หาเสียง นโยบายของผู้สมัคร และนโยบายของพรรคการเมือง มีบทบาทสำคัญต่อการตัดสินใจของประชาชน โดยเฉพาะการสื่อสารที่โปร่งใส การนำเสนอข้อมูลที่ตรวจสอบได้ และการประเมินผลงานตามหลักวิชาการ ซึ่งจะช่วยลดอคติและส่งเสริมการมีส่วนร่วมทางการเมืองอย่างมีคุณภาพ อันนำไปสู่การพัฒนาประชาธิปไตยท้องถิ่นให้เข้มแข็งและยั่งยืนต่อไป.

สรุป

สรุปในภาพรวมของบทความ จากการวิจัยครั้งนี้สะท้อนให้เห็นว่า การตัดสินใจเลือกตั้งของประชาชนเป็นกระบวนการเชิงเหตุผลที่ได้รับอิทธิพลจากคุณภาพของข้อมูลและการสื่อสารทางการเมือง พรรคการเมืองจึงเป็นกลไกสำคัญในการกำหนดมาตรฐานและวัฒนธรรมการเมืองที่เอื้อต่อความเป็นธรรม ความโปร่งใส และการมีส่วนร่วมอย่างรับผิดชอบของประชาชน อันเป็นรากฐานสำคัญของการพัฒนาระบอบประชาธิปไตยอย่างยั่งยืน

ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัย ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

1. ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ที่ 1 พบว่า ระดับการส่งเสริมหลักอคติธรรมของประชาชนในการตัดสินใจเลือกตั้งสมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนจังหวัดของประชาชนอำเภอโนนศิลา จังหวัดขอนแก่น โดยภาพรวมอยู่ในระดับน้อย แสดงให้เห็นว่าประชาชนส่วนใหญ่มีแนวโน้มใช้เหตุผลในการพิจารณาเลือกผู้สมัครมากขึ้น แต่ยังคงมีอิทธิพลของอคติบางประการ เช่น ความชอบส่วนตัว ความสัมพันธ์ทางสังคม หรือข้อมูลข่าวสารที่คลาดเคลื่อน ดังนั้นหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรดำเนินการ ดังนี้ ส่งเสริมการให้ความรู้เกี่ยวกับหลักอคติธรรมทั้งสี่ ได้แก่ ฉันทาคติ โทสาคติ โมหาคติ และภยาคติ ผ่านกิจกรรมรณรงค์เวทีชุมชน และสื่อสาธารณะ เพื่อให้ประชาชนตระหนักถึงผลกระทบของอคติที่มีต่อการตัดสินใจเลือกตั้ง และสามารถใช้เหตุผลในการพิจารณาผู้สมัครได้อย่างเหมาะสม

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ที่ 2 พบว่า ความสัมพันธ์ระหว่างหลักอคติธรรมกับการตัดสินใจเลือกตั้งของประชาชนในพื้นที่ศึกษาโดยภาพรวมไม่มีความสัมพันธ์อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ แสดงให้เห็นว่าประชาชนจำนวนมากไม่ได้ตัดสินใจเลือกตั้งจากอารมณ์ ความหลงเชื่อ หรือความกลัวเป็นสำคัญ ดังนั้นหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรดำเนินการ ดังนี้ พัฒนาระบบข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับการเลือกตั้งให้มีความโปร่งใส เป็นกลาง และตรวจสอบได้ เช่น การจัดทำสื่อเปรียบเทียบนโยบายผู้สมัคร การจัดเวทีสาธารณะหรือเวทีดีเบต เพื่อเปิดโอกาสให้ประชาชนได้รับข้อมูลที่ถูกต้องและสามารถตัดสินใจบนพื้นฐานของเหตุผลและข้อมูลเชิงประจักษ์

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ที่ 3 พบว่า ประชาชนมีแนวโน้มพิจารณาปัจจัยด้านความสามารถของผู้สมัคร ผลงานที่ผ่านมา นโยบาย ความซื่อสัตย์สุจริต และประโยชน์ต่อชุมชน มากกว่าการตัดสินใจจากอคติส่วนตัว ซึ่งสะท้อนถึงพัฒนาการด้านการใช้เหตุผลทางการเมืองของประชาชนในระดับหนึ่ง ดังนั้นหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรดำเนินการ ดังนี้ สนับสนุนการจัดกิจกรรมเสริมสร้างความรู้ด้านประชาธิปไตย การรู้เท่าทันสื่อ และทักษะการคิดเชิงวิพากษ์ โดยเฉพาะในระดับชุมชนและกลุ่มประชาชนฐานราก รวมทั้งพัฒนาบทบาทของผู้นำชุมชนให้เป็นผู้สื่อสารข้อมูลทางการเมืองที่ถูกต้องเป็นกลาง และปราศจากอคติ เพื่อส่งเสริมให้การตัดสินใจเลือกตั้งของประชาชนเป็นไปอย่างมีคุณภาพและสอดคล้องกับหลักประชาธิปไตย

2. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

งานวิจัยนี้ได้ข้อค้นพบ (องค์ความรู้) ที่สำคัญ คือ การตัดสินใจเลือกตั้งของประชาชนในระดับท้องถิ่นไม่ได้ขึ้นอยู่กับอคติทางอารมณ์เพียงอย่างเดียว แต่ยังเกี่ยวข้องกับปัจจัยด้านข้อมูลข่าวสาร ความสามารถของผู้สมัคร นโยบาย และบริบททางสังคมการเมืองในพื้นที่ ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงความสำคัญของการส่งเสริมการใช้เหตุผลและข้อมูลที่ถูกต้องในกระบวนการเลือกตั้ง องค์ความรู้ดังกล่าวสามารถนำไปประยุกต์ใช้กับการพัฒนากระบวนการสื่อสารทางการเมืองในระดับท้องถิ่น และการส่งเสริมการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน โดยควรให้ความสำคัญกับการสร้างระบบข้อมูลข่าวสารที่โปร่งใส การพัฒนาทักษะการคิดเชิงวิพากษ์ของประชาชน และการสร้างวัฒนธรรมทางการเมืองที่ยึดหลักเหตุผลมากกว่าความลำเอียงส่วนบุคคล สำหรับประเด็นในการวิจัยครั้งต่อไป ควรทำวิจัยในประเด็นเกี่ยวกับการขยายพื้นที่ศึกษาไปยังหลายอำเภอหรือหลายจังหวัดเพื่อเปรียบเทียบความแตกต่างของบริบททางสังคมและการเมือง การใช้วิธีการวิจัยแบบผสมผสานระหว่างการวิจัยเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ การศึกษาปัจจัยด้านจิตวิทยาการเมืองและพฤติกรรมการเสพสื่อของประชาชน รวมทั้งการพัฒนาเครื่องมือวัดระดับอคติธรรมให้มีความครอบคลุมมากขึ้น เพื่อให้สามารถอธิบายพฤติกรรมการตัดสินใจเลือกตั้งและคุณภาพของประชาธิปไตยท้องถิ่นได้อย่างลึกซึ้งและเป็นระบบมากยิ่งขึ้น

เอกสารอ้างอิง

คณะกรรมการการเลือกตั้ง. (2564). *การเลือกตั้งกับการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน*. https://www.ect.go.th

พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *ทีฆนิกาย ปาฏิกวรรค*. หาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. https://www.mcu.ac.th

สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร. (2560). *รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560*. https://www.parliament.go.th

บุญชม ศรีสะอาด. (2545). การวิจัยเบื้องต้น (พิมพ์ครั้งที่ 7). สุวีริยาสาส์น.

สุรพล พรมกุล. (2554). ระเบียบวิธีวิจัยทางรัฐศาสตร์. โอเดียนสโตร์.

สำนักบริหารการทะเบียน กรมการปกครอง. (2567). สถิติประชากรและผู้มีสิทธิเลือกตั้ง.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2556). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม*. มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส. (2557). *พุทธธรรมกับการบริหาร*. มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระมหาวิเชียร ไกรฤกษ์ศิลป์. (2558). *หลักธรรมทางพระพุทธศาสนากับการบริหารสังคม*. มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

วุฒิสาร ตันไชย. (2560). *การปกครองท้องถิ่นไทย*. สถาบันพระปกเกล้า.

บุญชิรา ภู่ชนะจิต. (2567). *พฤติกรรมการตัดสินใจเลือกตั้งของประชาชนในสังคมไทย*.

พระกฤษดา กิตฺติโสภโณ (แม่นเมือง). (2566). *ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ต่อการใช้สิทธิเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร พ.ศ. 2566 เขตเลือกตั้งที่ 2 จังหวัดมหาสารคาม*.

พุชนจิตา บี. (2568). ปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจเลือกตั้งนายกองค์การบริหารส่วนจังหวัดปทุมธานี: กรณีศึกษาการเลือกตั้งวันที่ 22 กันยายน 2567. *วารสารราชภัฏเพชรบูรณ์สาร*, 19(62), 327–341.

สุจรรย์จิรา ยมลพัทธ์. (2558). *ปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจเลือกตั้งนายกเทศมนตรี: ศึกษากรณีเทศบาลเมืองสุพรรณบุรี จังหวัดสุพรรณบุรี* (สารนิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาสื่อสารการเมือง). มหาวิทยาลัยเกริก.

Yamane, T. (1967). Elementary sampling theory. Prentice-Hall.

Dahl, R. A. (1989). *Democracy and its critics*. Yale University Press.

Downs, A. (1957). *An economic theory of democracy*. Harper & Row.

Simon, H. A. (1997). *Administrative behavior: A study of decision-making processes in administrative organizations* (4th ed.). Free Press.

คุณภาพชีวิตการทำงานของบุคลากรสำนักงานปลัดกระทรวงอุตสาหกรรม

Title Quality of Work Life of Employees of the Office of the Permanent Secretary, Ministry of Industry

นาถคชา จารุรัตนดิลก[1,*],ปกรณ์ ปรียากร[2], กันตพัฒน์ พรศิริวัชรสิน[3],
พระปลัดสุระ ญาณธโร[4]
Nartkacha Jarurattanadilok[1,*], Pakorn Priyakorn[2], Kantapat Phonsiriwatcharasin[3],
Phrapalad Sura Yanatharo[4]

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาระดับคุณภาพชีวิตในการทำงานของบุคลากรสำนักงานปลัดกระทรวงอุตสาหกรรมและเพื่อศึกษาปัญหาและอุปสรรคเกี่ยวกับคุณภาพชีวิตการทำงานของบุคลากสำนักงานปลัดกระทรวงอุตสาหกรรม กลุ่มตัวอย่าง คือ ข้าราชการที่ปฏิบัติงานในสำนักงานปลัดกระทรวง อุตสาหกรรม จำนวน 85 คน โดยใช้แบบสอบถามเป็นเครื่องมือในการเก็บข้อมูล และใช้สถิติพื้นฐานในการวิเคราะห์ข้อมูลได้แก่ ค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ผลการวิจัยพบว่า 1) บุคลากรสำนักงานปลัดกระทรวงอุตสาหกรรม ได้แก่ ข้าราชการที่ปฏิบัติงานในสำนักงานปลัดกระทรวงอุตสาหกรรม ส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง มีอายุ 31-40 ปี สถานภาพโสด การศึกษาปริญญาตรี ตำแหน่งชำนาญการ มีรายได้มากกว่า 25,000 บาท และมีอายุราชการมากกว่า 16 ปีขึ้นไป 2) คุณภาพชีวิตการทำงานของบุคลากรสำนักงานปลัดกระทรวงอุตสาหกรรม โดยภาพรวม พบว่าอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน โดยเรียงลำดับจากมากไปน้อย พบว่า ด้านการบูรณาการด้านสังคมมีค่าเฉลี่ยมากที่สุด รองลงมาได้แก่ด้านความเกี่ยวข้องอันเป็นประโยชน์ต่อสังคม และด้านความความสมดุลระหว่างการทำงานมีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด ตามลำดับ 3) ปัญหา และอุปสรรค พบว่า (1) ค่าตอบแทนที่ไม่เพียงพอและยุติธรรมด้วยปัจจุบัน ค่าครองชีพสูงมาก เงินเดือนไม่เพียงพอกับค่าใช้จ่าย (2) ความไม่เพียงพอของสิ่งอำนวยความสะดวกในสถานที่ทำงาน บริเวณห้องทำงานไม่มีหน้าต่างระบายอากาศและทางออกฉุกเฉินเปิดได้ไม่สะดวก (3) การส่งบุคลากรไปอบรมหลักสูตรที่เกี่ยวข้องกับงานที่ปฏิบัติยังคงมีน้อย และการอบรมที่มียังไม่ครอบคลุมในทุก

[1,-3] หลักสูตรรัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษมบัณฑิต
[1-3] Master of Public Administration Program Graduate School Kasem Bundit University
* Corresponding author. E-mail: narthacha@gmail.com

ตำแหน่งงาน (4) ความก้าวหน้าในอาชีพและสายงานเป็นไปอย่างล่าช้าและต้องส่งเสริม ความก้าวหน้าอย่างเป็นธรรมไม่เลือกปฏิบัติ(5) การบูรณาการงานที่เกี่ยวข้องกับหน่วยงานต่าง ๆ ในสำนักงานปลัดกระทรวงอุตสาหกรรมร่วมกันยังคงมีน้อย (6) ยังไม่มีอิสระทางความคิดในการทำงานและต้องวัดผลจากปริมาณงานที่ได้รับมอบหมายอย่างยุติธรรม (7) ความสมดุลระหว่างการทำงานและชีวิตส่วนตัวมีอุปสรรคต่อการดำเนินชีวิตและครอบครัวเนื่องจากมีการทำงานล่วงเวลามีผลกระทบต่อชีวิตส่วนตัว (8) มีการทำกิจกรรมจิตอาสาช่วยเหลือสังคมมากเกินไป

คำสำคัญ: คุณภาพชีวิตการทำงาน บุคลากร สำนักงานปลัดกระทรวงอุตสาหกรรม

Abstract

The objectives of this research were: 1) to examine the level of quality of work life (QWL) among personnel at the Office of the Permanent Secretary, Ministry of Industry, and 2) to investigate the problems and obstacles related to their quality of work life. The sample group consisted of 85 civil servants working at the Office of the Permanent Secretary, Ministry of Industry. Data were collected using a questionnaire and analyzed through descriptive statistics, including frequency, percentage, mean, and standard deviation.

The research findings revealed that: 1) The majority of the personnel are female, aged between 31 and 40, single, and hold a bachelor's degree. Most occupy "Professional Level" positions, earn a monthly income exceeding 25,000 THB, and have more than 16 years of government service. 2) The overall QWL was found to be at a high level. When considering individual dimensions in descending order, Social Integration exhibited the highest mean score, followed by Social Relevance of Work. Conversely, Work-Life Balance received the lowest mean score. 3) Problems and Obstacles: The study identified several critical issues, including: (1) Inadequate and inequitable compensation in relation to the high cost of living. (2) Insufficient workplace facilities, particularly concerning poor ventilation and inaccessible emergency exits.(3) Limited and non-inclusive opportunities for professional training.(4) Stagnant career progression and a need for fair, non-discriminatory promotion policies.(5) Lack of inter-departmental integration within the organization. (6) Constraints on professional

autonomy and the need for fair performance evaluations based on actual workload. (7) Poor work-life balance due to excessive overtime, affecting personal and family life. (8) Excessive involvement in social and volunteer activities, which may lead to work overload.

Keywords: Quality of Work Life, Personnel, Office of the Permanent Secretary, Ministry of Industry

บทนำ

ในสภาวการณ์ปัจจุบัน การพัฒนาคุณภาพชีวิตถือเป็นเป้าหมายสูงสุดของการพัฒนาประเทศในทุกมิติ ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม และการปกครอง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง "คุณภาพชีวิตการทำงาน" (Quality of Work Life) ซึ่งเป็นปัจจัยวิกฤตที่มีผลต่อประสิทธิภาพของบุคลากร เนื่องจากมนุษย์ใช้เวลาอย่างน้อยหนึ่งในสามของชีวิตในที่ทำงาน ประสบการณ์ที่ได้รับจากการทำงานจึงไม่ได้เป็นเพียงการแลกเปลี่ยนแรงงานกับรายได้ แต่ยังเป็นพื้นที่แห่งการเรียนรู้ การสร้างความสัมพันธ์ทางสังคม และการแสดงศักยภาพเพื่อสร้างเกียรติภูมิและการยอมรับ (กรมการพัฒนาชุมชน, 2551) การที่บุคลากรมีคุณภาพชีวิตการทำงานที่ดี ย่อมส่งผลโดยตรงต่อสภาพจิตใจและความพึงพอใจ ซึ่งเป็นรากฐานสำคัญในการขับเคลื่อนองค์การให้บรรลุเป้าหมายตามหลักการบริหารทรัพยากรมนุษย์สมัยใหม่ (ผจญ เฉลิมสาร, 2552)

ในระดับองค์การ คุณภาพชีวิตการทำงานสะท้อนถึงความสัมพันธ์เชิงโครงสร้างระหว่างบุคคลและสภาพแวดล้อม องค์ประกอบสำคัญประกอบด้วย ความหลากหลายของลักษณะงาน อิสระในการตัดสินใจ ความก้าวหน้าในอาชีพ และความพร้อมของทรัพยากรสนับสนุนการปฏิบัติงาน นอกจากนี้ปัจจัยด้านความสัมพันธ์เชิงพฤติกรรม อาทิ ความสามัคคีในทีมงาน และบทบาทของผู้บังคับบัญชาในการส่งเสริมสมรรถนะและรักษาสิทธิส่วนบุคคล ยังเป็นกลไกสำคัญที่ส่งผลต่อแรงจูงใจและสมรรถนะในการทำงาน

สำนักงานปลัดกระทรวงอุตสาหกรรม ถือเป็นหน่วยงานส่วนกลางระดับกรมที่มีบทบาทเชิงยุทธศาสตร์ในการกำหนดนโยบาย กำกับดูแล และจัดสรรทรัพยากรเพื่อขับเคลื่อนภาคอุตสาหกรรมของประเทศ ทั้งในส่วนกลางและส่วนภูมิภาค ภารกิจดังกล่าวมีความซับซ้อนและต้องอาศัยการประสานงานกับหน่วยงานหลากหลายภาคส่วน ส่งผลให้บุคลากรต้องแบกรับภาระงานจำนวนมาก (Workload) และปฏิบัติงานภายใต้เงื่อนไขของความถูกต้องแม่นยำและกรอบเวลาที่จำกัด

จากการพิจารณาสภาพการปฏิบัติงานในปัจจุบัน (สำนักงานปลัดกระทรวงอุตสาหกรรม, 2567) พบว่าบุคลากรจำนวนมากต้องปฏิบัติงานนอกเวลาราชการอย่างต่อเนื่อง ส่งผลให้เกิดภาวะความเครียดสะสม ความอ่อนล้าจากการพักผ่อนไม่เพียงพอ และการขาดสมดุลระหว่างชีวิตส่วนตัวและการทำงาน (Work-Life Imbalance) สภาวการณ์ดังกล่าวนำไปสู่ความเบื่อหน่าย การลดลงของประสิทธิภาพการทำงาน และอาจส่งผลต่อการสูญเสียบุคลากรที่มีศักยภาพในระยะยาว หากองค์กรไม่เร่งปรับปรุงกลไกการดูแลคุณภาพชีวิตการทำงานให้สอดคล้องกับภาระหน้าที่อย่างเหมาะสม

ด้วยเหตุผลและความจำเป็นข้างต้น ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาระดับ “คุณภาพชีวิตในการทำงานของบุคลากรสำนักงานปลัดกระทรวงอุตสาหกรรม” เพื่อวิเคราะห์สถานการณ์และปัจจัยปัญหาที่เกี่ยวข้อง ผลการศึกษาในครั้งนี้จะเป็นข้อมูลสารสนเทศที่สำคัญสำหรับผู้บริหารในการกำหนดนโยบายและวางแนวทางพัฒนาคุณภาพชีวิตการทำงาน เพื่อยกระดับความพึงพอใจและสร้างระบบการบริหารทรัพยากรมนุษย์ที่มีประสิทธิภาพและยั่งยืนสืบไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาระดับคุณภาพชีวิตการ ทำงานของบุคลากรสำนักงานปลัดกระทรวงอุตสาหกรรม
2. เพื่อศึกษาปัญหาและอุปสรรคเกี่ยวกับคุณภาพชีวิตการทำงานของบุคลากรสำนักงาoปลัดกระทรวงอุตสาหกรรม

การทบทวนวรรณกรรม

คุณภาพชีวิตการทำงานของบุคลากร สำนักงานปลัดกระทรวงอุตสาหกรรมตามแนวคิดของ (Huse and Cummings, 1985) ทั้งหมด 8 ด้าน ดังนี้ 1) ด้านค่าตอบแทนที่เพียงพอและยุติธรรม คือ ค่าตอบแทนและผลประโยชน์ที่บุคลากรได้รับจากการปฏิบัติงาน เพียงพอต่อการดำรงชีวิตและมีความยุติธรรม เมื่อเปรียบเทียบกับภารกิจหน้าที่และภาระงานที่ได้รับมอบหมาย 2) ด้านสภาพแวดล้อมที่ถูกสุขลักษณะ และปลอดภัย คือ การกำหนดระเบียบด้านความปลอดภัยสำหรับการปฏิบัติงาน ออกแบบสถานที่ปฏิบัติงานมีความปลอดภัย และเหมาะสมกับลักษณะงาน มีอุปกรณ์ในการปฏิบัติงานเพียงพอ ระบบสาธารณูปโภคที่เหมาะสม เช่น ห้องสุขา ไฟฟ้า ประปา ร้าน จำหน่ายอาหาร สถานที่ทำงานอากาศถ่ายเทดี มีแสงสว่างเพียงพอ 3) ด้านการพัฒนาความสามารถของบุคคล คือ การที่บุคลากรมีโอกาสที่จะพัฒนาขีดความสามารถของตนจากงานที่ได้รับมอบหมาย 4)ด้านความมั่นคงและความก้าวหน้าในการทำงาน คือ การมีโอกาสก้าวหน้าใน

ตำแหน่งได้ตามความรู้ความสามารถ การสนับสนุน และ ส่งเสริมให้บุคลากรได้ใช้ความรู้ความสามารถ เพื่อสร้างรายได้ และมีความก้าวหน้าในสายงาน การประเมินผลการปฏิบัติงานโดยใช้ระบบคุณธรรม ทำให้บุคลากรไม่มีความคิดที่จะลาออกจากงาน หรือโยกย้ายหน่วยงาน 5) ด้านการบูรณาการด้านสังคม คือ การรับรู้ของผู้ปฏิบัติงานต่อการมีส่วนร่วมในการ ทำงานระหว่างเพื่อนร่วมงานและผู้บังคับบัญชา โดยคำนึงถึงความสำเร็จของงานเป็นหลักและการได้รับการยอมรับหรือรู้สึกว่าตนมีความสำคัญในการปฏิบัติงาน สถานที่ทำงานมีบรรยากาศของความเป็นมิตรมีความอบอุ่น เอื้ออาทรต่อกันปราศจากการแบ่งแยก หมู่เหล่า การได้รับความช่วยเหลือจากเพื่อนร่วมงาน การให้เกียรติและการเคารพต่อการแสดงความคิดเห็นเพื่อการทำงานร่วมกันเป็นทีม มุ่งเน้นการเสริมสร้างความสามัคคี มีการประสานการทำงานและความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน รวมทั้งการติดต่อสื่อสารเพื่อให้บุคลากร ทุกคนรับทราบข้อมูลอย่างทั่วถึงทำให้รู้สึกว่า ตนเองเป็นส่วนหนึ่งขององค์การ 6) ด้านประชาธิปไตยในองค์การ 7) ด้านความสมดุลระหว่างการทำงานและชีวิตส่วนตัว คือ การที่องค์การมีความยุติธรรมในการบริหารงานบุคลากรได้รับการปฏิบัติอย่างเหมาะสม ความเคารพในสิทธิและความเป็นปัจเจกบุคคล ความสมดุลระหว่างการทำงานและชีวิตส่วนตัว หมายถึงภาวะที่บุคลากรมีความ สมดุลของช่วงเวลาในการทำงานกับช่วงเวลา อิสระจากงาน และมีช่วงเวลาที่ได้คลายเครียด จากการปฏิบัติงาน และ 8) ด้านความเกี่ยวข้องอันเป็นประโยชน์ต่อสังคม คือ การรับรู้ของบุคลากรต่อกิจกรรมหรือ งานที่ปฏิบัติที่มีความเกี่ยวข้องอันเป็น ประโยชน์ต่อสังคมและการทำงานที่ความ รับผิดชอบต่อชุมชนและสังคม โดยเข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ สามารถสร้างความรู้สึกของบุคลากรที่มีความภาคภูมิใจที่ได้ ทำงานในองค์การที่มีชื่อเสียงและมีความ รับผิดชอบต่อสังคม

กรอบแนวคิดการวิจัย

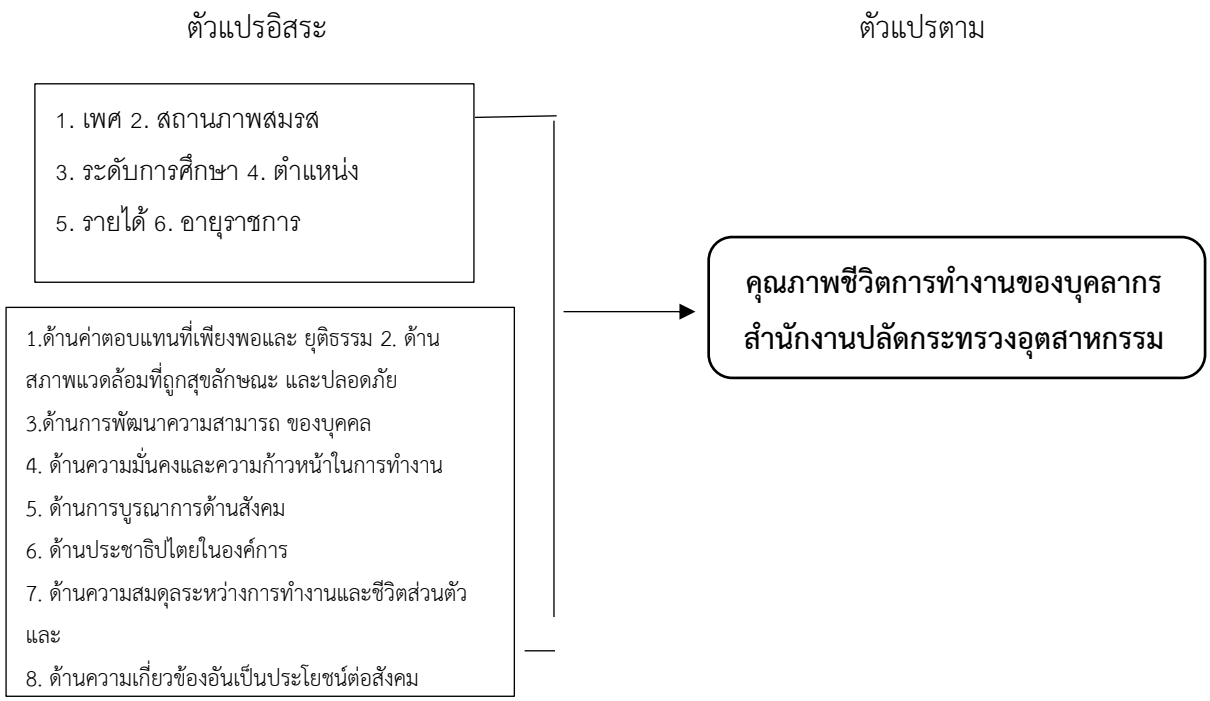

ภาพที่ 1.1 กรอบแนวคิดการวิจัย

ระเบียบวิธีวิจัย

งานวิจัยนี้เป็นงานวิจัย เชิงปริมาณพื้นที่วิจัย คือ สำนักงานปลัดกระทรวงอุตสาหกรรม ประชากร คือ ข้าราชการที่ปฏิบัติงานในสำนักงานปลัดกระทรวง อุตสาหกรรม จำนวน 85 คน โดยใช้แบบสอบถามเป็นเครื่องมือในการเก็บข้อมูล แบ่งออกเป็น 3 ส่วน ได้แก่

ส่วนที่ 1 ข้อมูลเกี่ยวกับปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถามมีลักษณะเป็นแบบตรวจสอบรายการ (Check List) ประกอบด้วย 1) เพศ 2) สถานภาพการสมรส 3) ระดับการศึกษา 4) รายได้ และ 5) อายุราชการ

ส่วนที่ 2 แบบสอบถามข้อมูลเกี่ยวกับคุณภาพชีวิตการทำงานของบุคลากรสำนักงานปลัดกระทรวงอุตสาหกรรม ทั้งหมด 8 ด้าน ได้แก่ 1) ด้านค่าตอบแทนที่เพียงพอและ ยุติธรรม 2) ด้านสภาพแวดล้อมที่ถูกสุขลักษณะ และปลอดภัย 3) ด้านการพัฒนาความสามารถของบุคคล 4) ด้านความมั่นคงและความก้าวหน้าในการทำงาน 5) ด้านการบูรณาการด้านสังคม 6) ด้านประชาธิปไตยใน

องค์การ 7) ด้านความสมดุลระหว่างการทำงานและชีวิตส่วนตัว และ 8) ด้านความเกี่ยวข้องอันเป็นประโยชน์ต่อสังคม

ส่วนที่ 3 ความคิดเห็นเกี่ยวกับปัญหาและอุปสรรคการทำงานของบุคลากรสำนักงานปลัดกระทรวง

และใช้สถิติพื้นฐานในการวิเคราะห์ข้อมูลได้แก่ ค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ใช้วิธีการคัดเลือกแบบง่าย เครื่องมือที่ใช้

ผลการวิจัย

1 คุณภาพชีวิตการทำงานของบุคลากรสำนักงานปลัดกระทรวงอุตสาหกรรม

ตารางที่ 1 แสดงค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเกี่ยวกับ คุณภาพชีวิตการทำงานของบุคลากรสำนักงานปลัดกระทรวงอุตสาหกรรม ในภาพรวม

ประสิทธิภาพในการปฏิบัติงาน	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล	ลำดับ
1. ด้านค่าตอบแทนที่เพียงพอและ ยุติธรรม	3.24	.552	ปานกลาง	7
2. ด้านสภาพแวดล้อมที่ถูกสุขลักษณะ และปลอดภัย	3.48	.653	มาก	3
3. ด้านการพัฒนาความสามารถของบุคคล	3.45	.727	มาก	4
4. ด้านความมั่นคงและความก้าวหน้าในการทำงาน	3.29	.682	มาก	6
5. ด้านการบูรณาการด้านสังคม	3.81	.566	มาก	1
6. ด้านประชาธิปไตยในองค์การ	3.36	.786	ปานกลาง	5
7.ด้านความสมดุลระหว่างการทำงานและชีวิตส่วนตัว	2.90	.913	ปานกลาง	8
8. ด้านความเกี่ยวข้องอันเป็นประโยชน์ต่อสังคม	3.78	.742	มาก	2
รวม	**3.41**	**.703**	**มาก**	

จากตารางที่ 1 พบว่าคุณภาพชีวิตการทำงานของบุคลากรสำนักงานปลัดกระทรวงอุตสาหกรรมในภาพรวม มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ = 3.41, S.D. = .703) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านโดยเรียงลำดับจากมากไปหาน้อย ดังต่อไปนี้

1. ด้านการบูรณาการด้านสังคม มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ = 3.81, S.D. = .566)

2. ด้านความเกี่ยวข้องอันเป็นประโยชน์ต่อสังคมมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ = 3.78 S.D. = .742)

3. ด้านสภาพแวดล้อมที่ถูกสุขลักษณะ และปลอดภัยมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ = 3.48, S.D. = .653)

4. ด้านการพัฒนาความสามารถของบุคคลมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ = 3.45, S.D. = .727)

5. ด้านประชาธิปไตยในองค์การมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X}$ = 3.36, S.D. = .786)

6. ด้านความมั่นคงและความก้าวหน้าในการทำงานมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X}$ = 3.29, S.D. = .682)

7. ด้านค่าตอบแทนที่เพียงพอและ ยุติธรรมมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X}$ = 3.24, S.D. = .225)

8. ด้านความสมดุลระหว่างการทำงานและชีวิตส่วนตัวมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X}$ = 3.24, S.D. = .225)

2. ปัญหาและอุปสรรคในการทำงานของบุคลากรสำนักงานปลัดกระทรวงอุตสาหกรรม

ใน ผู้ตอบแบบสอบถามได้แสดงความคิดเห็น ดังต่อไปนี้

(1) ค่าตอบแทนที่ไม่เพียงพอและยุติธรรมด้วยปัจจุบัน ค่าครองชีพสูงมากเงินเดือนไม่เพียงพอกับค่าใช้จ่าย

(2) ความไม่เพียงพอของสิ่งอำนวยความสะดวกในสถานที่ทำงานบริเวณห้องทำงานไม่มีหน้าต่างระบายอากาศและทางออกฉุกเฉินเปิดได้ไม่สะดวก

(3) การส่งบุคลากรไปอบรมหลักสูตรที่เกี่ยวข้องกับงานที่ปฏิบัติยังคงมีน้อย และการอบรมที่มียังไม่ครอบคลุมในทุกตำแหน่งงาน

(4) ความก้าวหน้าในอาชีพและสายงานเป็นไปอย่างล่าช้าและต้องส่งเสริม ความก้าวหน้าอย่างเป็นธรรมไม่เลือกปฏิบัติ

(5) การบูรณาการงานที่เกี่ยวข้องกับหน่วยงานต่าง ๆ ในสำนักงานปลัดกระทรวงอุตสาหกรรมร่วมกันยังคงมีน้อย

(6) ยังไม่มีอิสระทางความคิดในการทำงานและต้องวัดผลจากปริมาณงานที่ได้รับมอบหมายอย่างยุติธรรม

(7) ความสมดุลระหว่างการทำงานและชีวิตส่วนตัวมีอุปสรรคต่อการดำเนินชีวิตและครอบครัว เนื่องจากมีการทำงานล่วงเวลามีผลกระทบต่อชีวิตส่วนตัว

(8) มีการทำกิจกรรมจิตอาสาช่วยเหลือสังคมมากเกินไป

อภิปรายผลการวิจัย

จากการศึกษาคุณภาพชีวิตการทำงานของบุคลากรสำนักงานปลัดกระทรวอุตสาหกรรม ตามกรอบแนวคิด 8 ด้าน พบประเด็นสำคัญที่น่าสนใจในการอภิปรายดังนี้ ในภาพรวมผลการวิจัยพบว่าบุคลากรมีคุณภาพชีวิตการทำงานอยู่ในระดับมาก แสดงให้เห็นว่าหน่วยงานมีการวางระบบการบริหารจัดการขั้นพื้นฐานที่มีประสิทธิภาพ อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณารายด้าน พบว่า ด้านการบูรณาการทางสังคม และ ด้านความเกี่ยวข้องที่เป็นประโยชน์ต่อสังคม มีค่าเฉลี่ยสูงสุด สะท้อนถึงวัฒนธรรมองค์กรที่มีความเข้มแข็ง มีความร่วมมือระหว่างบุคคล และบุคลากรมีความภาคภูมิใจในบทบาทหน้าที่ของหน่วยงานที่ส่งผลต่อการพัฒนาอุตสาหกรรมของประเทศ อย่างไรก้ตามผลการวิจัยพบว่าในทางตรงกันข้าม ด้านความสมดุลระหว่างการทำงานและชีวิตส่วนตัวมีค่าเฉลี่ยต่ำที่สุด ซึ่งเป็นประเด็นที่สอดคล้องกับสภาพปัญหาที่พบในบทนำว่าภาระงานล่วงเวลาส่งผลกระทบต่อสถาบันครอบครัว ผลการวิจัยนี้มีความสอดคล้องกับงานวิจัยของ มุสตอฟา หมัดบินเฮด (2565) ที่ศึกษาสภาวการณ์ปฏิบัติงานของบุคลากรภาครัฐ ซึ่งพบว่าแม้ประสิทธิภาพในภาพรวมจะอยู่ในระดับมาก แต่ปัจจัยด้านปริมาณงานและความกดดันเชิงพื้นที่มีผลอย่างมีนัยสำคัญต่อความรู้สึกของบุคลากร การที่คุณภาพชีวิต การทำงานในภาพรวมอยู่ในระดับมาก แต่อุปสรรครายด้านยังมีอยู่ แสดงให้เห็นว่าองค์กรจำเป็นต้องเร่งปรับปรุงโครงสร้างการบริหารงานเชิงลึก โดยเฉพาะมิติที่ได้รับคะแนนในระดับปานกลาง เช่น ด้านค่าตอบแทนและความก้าวหน้า เพื่อรักษาแรงจูงใจ (Work Motivation) และป้องกันภาวะหมดไฟ (Burnout) ของเจ้าหน้าที่รัฐในระยะยาว

องค์ความรู้ที่ได้รับจากการวิจัย

คุณภาพชีวิตการทำงานที่มีประสิทธิภาพในบริบทของกระทรวงอุตสาหกรรม ไม่ได้ขึ้นอยู่กับสวัสดิการเพียงอย่างเดียว แต่ต้องเกิดจากการรักษาสมดุลระหว่าง ภารกิจที่ท้าทาย (Mission) และ สุขภาวะของบุคลากร (Individual Well-being) ดังนี้

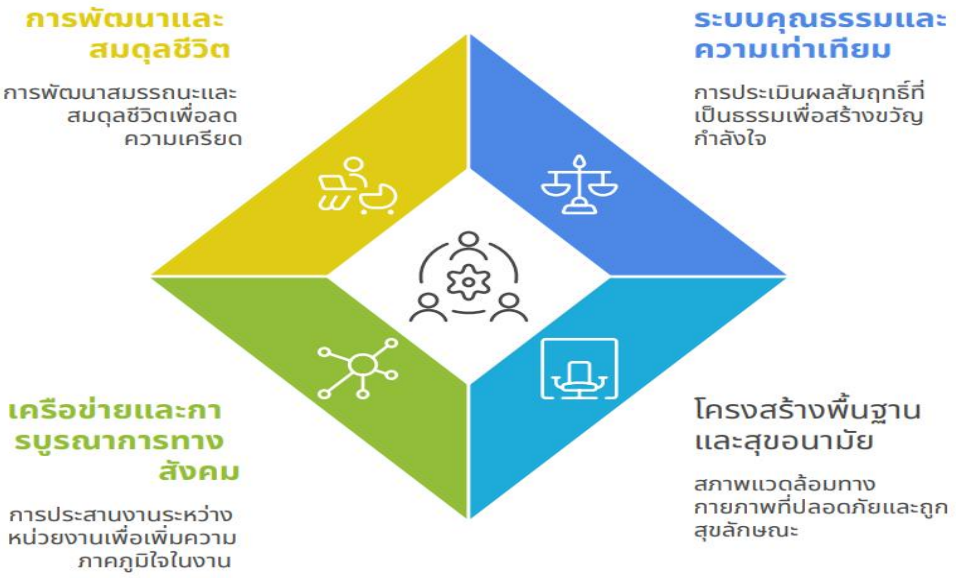

ภาพที่ 1.2 องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

องค์ความรู้ M-I-N-D Model ถูกออกแบบมาให้เป็น "วงจรการบริหารสุขภาวะองค์กร" (Organizational Well-being Cycle) ประกอบด้วย 4 ส่วนสำคัญ ดังนี้:

1. M - Merit & Equity (ระบบคุณธรรมและความเท่าเทียม) คุณภาพชีวิตจะเกิดขึ้นเมื่อ "ผลตอบแทน" สอดคล้องกับ "ภาระงาน" (Workload) และ "ค่าครองชีพ" โดยการปรับระบบประเมินผลสัมฤทธิ์ให้เป็นธรรม ไม่เลือกปฏิบัติ เพื่อสร้างขวัญกำลังใจ (Morale Building)

2. I - Infrastructure & Health (โครงสร้างพื้นฐานและสุขอนามัย): * แก่นความรู้: สภาพแวดล้อมทางกายภาพที่ปลอดภัย (ทางหนีไฟ/การระบายอากาศ) คือ พื้นฐานของความมั่นคงทางจิตใจโดยการลงทุนในสิ่งอำนวยความสะดวกที่เอื้อต่อการทำงานอย่างถูกสุขลักษณะ

3. **N - Networking & Social Synergy (เครือข่ายและการบูรณาการทางสังคม): * แก่นความรู้:** ความภาคภูมิใจในงานที่ทำประโยชน์ต่อสังคม (Social Relevance) เป็นจุดแข็งที่ต้องรักษาไว้

โดยลดการทำงานแบบ "ไซโล" (Silo) เพิ่มการประสานงานระหว่างหน่วยงานผ่านกิจกรรมสร้างความสัมพันธ์

4. D - Development & Work-Life Balance (การพัฒนาและสมดุลชีวิต): * แก่นความรู้: การเพิ่มอิสระทางความคิด (Autonomy) และการพัฒนาสมรรถนะ ช่วยลดความเครียดจากการทำงานล่วงเวลา โดยการให้ทุนการศึกษาและฝึกอบรม ควบคู่กับการบริหารเวลาการทำงานที่ยืดหยุ่น

สรุป

คุณภาพชีวิตการทำงานของบุคลากรสำนักงานปลัดกระทรวงอุตสาหกรรมในภาพรวม พบว่าอยู่ในระดับมาก โดยด้านการบูรณาการด้านสังคมมีค่าเฉลี่ยมากที่สุด รองลงมา ได้แก่ ด้านความเกี่ยวข้องอันเป็นประโยชน์ต่อสังคม และด้านความความสมดุลระหว่างการทำงานมีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุดตามลำดับ สำหรับปัญหา และอุปสรรค พบว่า ค่าตอบแทนที่ไม่เพียงพอและยุติธรรมด้วยปัจจุบัน ค่าครองชีพสูงมากเงินเดือนไม่เพียงพอกับค่าใช้จ่าย ความไม่เพียงพอของสิ่งอำนวยความสะดวกในสถานที่ทำงานบริเวณห้องทำงานไม่มีหน้าต่างระบายอากาศและทางออกฉุกเฉินเปิดได้ไม่สะดวก (3) การส่งบุคลากรไปอบรมหลักสูตรที่เกี่ยวข้องกับงานที่ปฏิบัติยังคงมีน้อย และการอบรมที่มียังไม่ครอบคลุมในทุกตำแหน่งงาน (4) ความก้าวหน้าในอาชีพและสายงานเป็นไปอย่างล่าช้าและต้องส่งเสริมความก้าวหน้าอย่างเป็นธรรมไม่เลือกปฏิบัติ(5) การบูรณาการงานที่เกี่ยวข้องกับหน่วยงานต่าง ๆ ในสำนักงานปลัดกระทรวงอุตสาหกรรมร่วมกันยังคงมีน้อย (6) ยังไม่มีอิสระทางความคิดในการทำงานและต้องวัดผลจากปริมาณงานที่ได้รับมอบหมายอย่างยุติธรรม (7) ความสมดุลระหว่างการทำงานและชีวิตส่วนตัวมีอุปสรรคต่อการดำเนินชีวิตและครอบครัวเนื่องจากมีการทำงานล่วงเวลามีผลกระทบต่อชีวิตส่วนตัว (8) มีการทำกิจกรรมจิตอาสาช่วยเหลือสังคมมากเกินไป

ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัย ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

1) ด้านความสมดุลระหว่างการทำงานและชีวิตส่วนตัว (Work-Life Balance) ผู้บริหารควรพิจารณาวางแผนบริหารจัดการภาระงาน (Workload Management) ให้เหมาะสม เพื่อลดการทำงานล่วงเวลาที่เกินความจำเป็น และควรสนับสนุนนโยบายการทำงานที่ยืดหยุ่น (Flexible Working Hours) ในภารกิจที่สามารถทำได้ เพื่อให้บุคลากรมีเวลาดูแลครอบครัวและพักผ่อนอย่างเพียงพอ

2) ด้านค่าตอบแทนที่เพียงพอและยุติธรรม (Adequate and Fair Compensation) แม้โครงสร้างเงินเดือนจะเป็นไปตามระเบียบข้าราชการพลเรือน แต่หน่วยงานควรพิจารณาสวัสดิการเสริม (Non-monetary Benefits) เช่น การจัดสวัสดิการช่วยเหลือค่าครองชีพ การจัดตั้งสหกรณ์ออมทรัพย์ที่มีสิทธิประโยชน์สูง หรือการสร้างระบบขวัญกำลังใจในรูปแบบอื่น เพื่อช่วยลดภาระค่าใช้จ่ายของบุคลากรในสภาวะเศรษฐกิจปัจจุบัน

3) ด้านสภาพแวดล้อมทางกายภาพและความปลอดภัย (Occupational Health & Safety) ควรเร่งปรับปรุงโครงสร้างอาคารสำนักงาน โดยเฉพาะระบบระบายอากาศและแสงสว่างในพื้นที่ทำงาน รวมถึงการตรวจสอบและจัดทำสัญลักษณ์ทางหนีไฟที่ชัดเจนและเข้าถึงได้ง่าย เพื่อสร้างความเชื่อมั่นในความปลอดภัยขณะปฏิบัติงาน

4) ด้านความก้าวหน้าและการพัฒนาบุคลากร (Career Development) ควรจัดทำเส้นทางความก้าวหน้า (Career Path) ที่โปร่งใสและเป็นธรรม สนับสนุนการฝึกอบรมที่ตรงกับสมรรถนะเฉพาะด้าน (Functional Competency) ของแต่ละตำแหน่งอย่างทั่วถึง ไม่จำกัดเฉพาะบางกลุ่มงาน

2. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

เพื่อให้เกิดองค์ความรู้ที่ลุ่มลึกและครอบคลุมยิ่งขึ้น ผู้วิจัยขอเสนอแนะแนวทางสำหรับการศึกษาวิจัยในอนาคต ดังนี้:

1) การขยายขอบเขตการศึกษา ควรมีการศึกษาเปรียบเทียบคุณภาพชีวิตการทำงานระหว่างบุคลากรในส่วนกลาง (สำนักงานปลัดฯ) และส่วนภูมิภาค (สำนักงานอุตสาหกรรมจังหวัด) เพื่อวิเคราะห์ความแตกต่างของปัญหาและบริบทเชิงพื้นที่

2) การใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Methodology)ควรมีการวิจัยเชิงลึกโดยใช้การสัมภาษณ์แบบเจาะจง (In-depth Interview) หรือการสนทนากลุ่ม (Focus Group) กับบุคลากรที่มีภาระงานหนักเป็นพิเศษ เพื่อให้ทราบถึงปัจจัยเชิงจิตวิทยาและแรงกดดันที่ส่งผลต่อคุณภาพชีวิตการทำงานอย่างชัดเจน

เอกสารอ้างอิง

ผจญ เฉลิมสาร. [ออนไลน์], (2552). *คุณภาพชีวิตการทำงาน*. เข้าถึงได้จาก http://www.m-society.go.th/article_attach/12691/17877.pdf. (15 มีนาคม 2567).

มุสตอฟา หมัดบินเฮด. (2565). *คุณภาพชีวิตในการทำงานที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานของบุคลากรภาครัฐ อำเภอบางแก้ว จังหวัดพัทลุง*. (สารนิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต) มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.

Huse, E.F. and Thomas G., Cummings. (1980). *Organization Development and Change*. (2nd ed.). St.Paul: West Publishing Company.

Yamane, Taro. (1973). *Statistics: An Introductory Analysis*. (3rd Ed). New York: Harper &Raw.

ประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่เทศกิจ สำนักงานเขตคลองเตย กรุงเทพมหานคร

Performance Efficiency of City Law Enforcement Officers at Khlong Toei District Office, Bangkok

ประทีป ชัยยะ[1,*], ปกรณ์ ปรียากร[2] กันตพัฒน์ พรศิริวัชรสิน[3],
พระปลัดสุระ ญาณธโร[4], พระสุรพงษ์ ธมฺมภาโร[5]
Pratip Chaiya[1*] Pakorn Priyakorn[2,], Kantapat Phonsiriwatcharasin[3],
Phraplad Sura Yanatharo[4], Phra Surapong Dhammaparo[5]

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา 1) ประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่เทศกิจ และ 2) ศึกษาปัญหาและอุปสรรคในการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่เทศกิจ สำนักงานเขตคลองเตย กรุงเทพมหานคร กลุ่มตัวอย่าง ที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่คือ ข้าราชการ ลูกจ้างประจำ และลูกจ้างชั่วคราว ในฝ่ายเทศกิจ สำนักงานเขตคลองเตย กรุงเทพมหานคร จำนวน 66 คน เก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้แบบสอบถาม สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลได้แก่ ค่าความถี่ ค่า ร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

ผลการวิจัยพบว่า

1. ปัจจัยส่วนบุคคลของเจ้าหน้าที่เทศกิจ สำนักงานเขตคลองเตย กรุงเทพมหานคร ส่วนใหญ่เป็นเพศชาย มีอายุ 30 - 40 ปี มีระดับการศึกษาต่ำกว่าปริญญาตรี มีระยะเวลาในการปฏิบัติงาน 11-15 ปี มีสถานภาพสมรส มีรายได้เฉลี่ยต่อเดือน 25,001 – 35,000 บาท และส่วนใหญ่เป็นลูกจ้าง

2. ประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่เทศกิจ สำนักงานเขตคลองเตย กรุงเทพมหานครในภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\overline{X}$ = 3.74, S.D. = .322) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่าอยู่ในระดับมากทุกด้าน โดยเรียงค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย ดังนี้

[1-3] หลักสูตรรัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษมบัณฑิต
[1-3] Master of Public Administration Program Graduate School Kasem Bundit University
[4] วิทยาลัยสงฆ์สุรินทร์
[4] Surin Bhuddhist Colledge
* Corresponding author. E-mail prathip.ca@gmail.com

2.1 ด้านความสัมพันธ์กับเพื่อนร่วมงานมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก ($\overline{X}$ = 4.08, S.D. = .335)

2.2 ด้านลักษณะการปฏิบัติงานมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก ($\overline{X}$ = 3.67, S.D. = .464)

2.3 ด้านสภาพแวดล้อมในการปฏิบัติงานมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก ($\overline{X}$ = 3.65, S.D. = .558)

2.4 ด้านนโยบายและการบริหารงานมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก ($\overline{X}$ = 3.59, S.D. = .465)

3. ปัญหาและอุปสรรคในการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่เทศกิจ สำนักงานเขตคลองเตย กรุงเทพมหานคร ได้แก่ การเรียนรู้ และการนำเทคโนโลยีที่ทันสมัยมาใช้ในการปฏิบัติงาน การยึดมั่นในกฎระเบียบอย่างเคร่งครัด โดยขาดความยืดหยุ่น และปัญหาเกี่ยวกับการปฏิบัติงานโดยระบบพรรคพวกนำมาซึ่งความไม่ยุติธรรมในองค์กร

คำสำคัญ: ประสิทธิภาพในการปฏิบัติงาน เจ้าหน้าที่เทศกิจ สำนักงานเขตคลองเตย

Abstract

The objective of this study was to study the performance efficiency, problem and obstacle implementation of municipal officers of Khlong Toei District Office, Bangkok Metropolitan Administration. The study was collected data by questionnaire. The sample group consisted of 56 civil servants, permanent employees, and temporary employees in the Khlong Toei District Office. The descriptive statistics were used frequency, percentage, arithmetic, mean, and Standard Deviation. The results of the study found that:

1. The personal factors of municipal officers of Khlong Toei District Office, Bangkok Metropolitan Administration almost of them are male, 30-40 years old, education level lower than bachelor's degree, period of work 5-11 years, married status, average monthly income 25,001 – 35,000 Baht, and most of them are employees.

2. The overall performance efficiency of the municipal officers of Khlong Toei District Office, Bangkok Metropolitan Administration was at a high level ($\overline{X}$ = 3.74, S.D. = .322). When considering each aspect was at a high level in every aspect. The average values are ranked from highest to lowest as follows: 1)The relationship with colleagues was at a high level ($\overline{X}$ = 4.08, S.D. = .335). 2) The performance characteristics was at a

high level ($\overline{X}$ = 3.67, S.D. = .464). 3) The working environment was at a high level ($\overline{X}$ = 3.65, S.D. = .558). 4) The policies and administration were at a high level ($\overline{X}$ = 3.59, S.D. = .465). respectively.

3. The problems and obstacles implementation of municipal officers of Khlong Toei District Office, Bangkok Metropolitan Administrationare as follow: The problems of learning and practice on modern technology. strict adherence to regulations without flexibility. and, The problems concerning cronyism lead to injustice in the organization

Keywords: performance of efficiency, municipal officers

บทนำ

การบริหารผลการปฏิบัติงานในหน่วยงานภาครัฐยุคปัจจุบันมุ่งเน้นที่ความคล่องตัวและประสิทธิภาพเพื่อตอบสนองต่อความต้องการของประชาชน (New Public Service) โดยเฉพาะบทบาทของ "เจ้าหน้าที่เทศกิจ" ซึ่งเป็นด่านหน้าในการจัดระเบียบสังคมและบังคับใช้กฎหมายในระดับท้องถิ่น จากข้อมูลสถิติของกรุงเทพมหานคร (2568) พบว่าเรื่องร้องเรียนผ่านระบบ Traffy Fondue ส่วนใหญ่เกี่ยวข้องกับการจัดระเบียบทางเท้าและหาบเร่แผงลอย ซึ่งสะท้อนถึงความคาดหวังที่สูงขึ้นต่อประสิทธิภาพในการปฏิบัติงาน อย่างไรก็ตาม งานวิจัยของ สมชาย และคณะ (2567) ระบุว่าปัจจัยด้านแรงจูงใจและสภาพแวดล้อมในการทำงานยังคงเป็นอุปสรรคสำคัญที่ทำให้ประสิทธิภาพไม่เป็นไปตามเป้าหมาย แม้ทฤษฎีการบริหารภาครัฐแนวใหม่ (NPM) จะถูกนำมาปรับใช้เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพ แต่ยังคงมีช่องว่างทางงานวิจัย (Research Gap) ในด้านการศึกษาปัจจัยเชิงลึกที่ส่งผลต่อเจ้าหน้าที่ในพื้นที่เศรษฐกิจหนาแน่นและมีความซับซ้อนสูง ซึ่งงานวิจัยในอดีตส่วนใหญ่มักศึกษาในภาพรวมระดับเขตพื้นที่ชั้นนอกเท่านั้น

สำนักงานเขตคลองเตย ถือเป็นพื้นที่ยุทธศาสตร์สำคัญที่มีลักษณะเฉพาะตัวสูง (Unique Context) เนื่องจากเป็นศูนย์กลางทางเศรษฐกิจ การคมนาคมขนส่ง และมีพื้นที่ชุมชนแออัดขนาดใหญ่ที่สุดในกรุงเทพมหานคร ทำให้เจ้าหน้าที่เทศกิจต้องเผชิญกับปัญหาการบุกรุกที่สาธารณะและการจราจรที่ติดขัดอย่างต่อเนื่อง จากประสบการณ์และการลงพื้นที่สังเกตการณ์เบื้องต้นของผู้วิจัย พบว่าเจ้าหน้าที่เทศกิจในพื้นที่ต้องแบกรับภาระงานที่เกินขีดความสามารถ (Role Overload) และต้องเผชิญกับความขัดแย้งกับผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในพื้นที่อยู่เสมอ แม้จะมีงานวิจัยเกี่ยวกับความพึงพอใจของประชาชนต่อเขตคลองเตยอยู่บ้าง แต่ยังขาดการศึกษาเชิงลึกที่มุ่งเน้นไปที่ตัว "ผู้ปฏิบัติงาน" หรือ

เจ้าหน้าที่เทศกิจโดยตรง เพื่อสะท้อนความต้องการและการพัฒนาระบบการทำงานให้สอดรับกับวิถีชีวิตคนเมืองในพื้นที่คลองเตยอย่างแท้จริง

บทความวิจัยนี้นำเสนอผลการศึกษาแบ่งตามวัตถุประสงค์ ได้แก่ สถานภาพปัจจุบันของประสิทธิภาพการทำงาน ปัจจัยสนับสนุนและอุปสรรค โดยผลการวิจัยจะสร้างประโยชน์ในเชิงนโยบายแก่ผู้บริหารกรุงเทพมหานครในการออกแบบโมเดลการบริหารทรัพยากรมนุษย์ที่เหมาะสมกับเขตพื้นที่เศรษฐกิจพิเศษ และเสริมสร้างองค์ความรู้ทางรัฐประศาสนศาสตร์ด้านการบริหารจัดการภาครัฐท้องถิ่นให้เข้มแข็งยิ่งขึ้น

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่เทศกิจ สำนักงานเขตคลองเตย กรุงเทพมหานคร

2. เพื่อศึกษาปัญหาและอุปสรรคในการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่เทศกิจ สำนักงานเขตคลองเตย กรุงเทพมหานคร

การทบทวนวรรณกรรม

การศึกษาถึงประสิทธิภาพการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่เทศกิจ สำนักงานเขตคลองเตย กรุงเทพมหานครที่มีความสามารถในการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ตามที่ได้รับมอบหมายให้สำเร็จตามวัตถุประสงค์ ทันตามกำหนดเวลา ทำงานด้วยความเต็มใจ เต็มความสามารถ โดยแบ่งออกเป็น 4 ด้านตามแนวคิดของ Simon (1994 อ้างถึงใน ทัศนีย์ มานูเจริญ, 2558) ได้แก่ 1) ด้านลักษณะปฏิบัติงาน เป็นหน้าที่ความรับผิดชอบที่รับมอบหมายให้ปฏิบัติอยู่เป็นประจำมีปริมาณมากหรือน้อย ง่ายหรือยาก ซึ่งอาจจะท้าทายความสามารถใช้ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์พัฒนาทักษะประสบการณ์และอาจจะตรงกับวิชาชีพที่เรียนมาหรือไม่ก็ตาม 2) นโยบายและการบริหารงาน คือ การกำหนดทิศทางหรือเป้าหมายในการดำเนินงานขององค์กรและการจัดทำวิธีหรือแนวทางในการทำงานเพื่อให้เกิดผลสำเร็จตามนโยบายที่กำหนดไว้ในที่นี้หมายถึง การดำเนินงานหรือปฏิบัติงานที่ประสบผลสำเร็จตามนโยบายที่กำหนดไว้โดยกรุงเทพมหานคร การบริหารงาน การปฏิบัติงานฝ่ายเทศกิจกรุงเทพมหานคร ซึ่งการดำเนินการดังกล่าวมีการดำเนินงานไปในทิศทางหรือเป้าหมายที่กำหนดไว้ในนโยบายหรือไม่ 3) ด้านสภาพแวดล้อมในการปฏิบัติงาน หมายถึง สิ่งต่างๆ ที่อยู่รอบตัวผู้ปฏิบัติงานในองค์กรเป็นสิ่งสะท้อนถึงความรู้สึกของผู้ปฏิบัติงานที่มีต่องานและผู้ร่วมงาน ถ้าทุกคนมีความรู้สึกดีต่องาน ทุ่มเทกำลังใจ กำลังความคิด กำลังกายทำงานร่วมกันและช่วยกันแก้ไขปัญหาในการทำงาน การ

ทำงานก็จะมีประสิทธิภาพเพิ่มขึ้น ในที่นี้หมายถึง ปัจจัยและองค์ประกอบที่แวดล้อมผู้ปฏิบัติงานในหน่วยงาน ซึ่งผลกระทบต่อบุคคลในหน่วยงาน ทั้งในด้านร่างกาย จิตใจ อารมณ์ สังคมแบ่งออกเป็นสภาพแวดล้อมในการทำงานด้านกายภาพ ด้านสังคม และจิตใจ และ **4**) ด้านความสัมพันธ์กับเพื่อนร่วมงาน หมายถึง การปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคลากรของหน่วยงานเพื่อสร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างผู้ร่วมงาน สร้างความสามัคคีในการทำงาน รวมทั้งการรับฟังความคิดเห็นซึ่งกันและกัน ในที่นี้หมายถึงความสัมพันธ์ระหว่างผู้บริหาร ข้าราชการและเจ้าหน้าที่ในฝ่ายเทศกิจ โดยมีปฏิสัมพันธ์ในการบริหารและประสานงานกัน เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์การดำเนินงาน

กรอบแนวคิดการวิจัย

งานวิจัยนี้ เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ ผู้วิจัยกำหนดกรอบแนวคิดการวิจัยตามแนวคิด/ทฤษฎีของ ประสิทธิภาพการปฏิบัติงานของSimon (1994 อ้างถึงใน ทัศนีย์ มานูเจริญ, 2558) มากำหนดกรอบแนวคิดในการวิจัย โดยมีรายละเอียดดังนี้

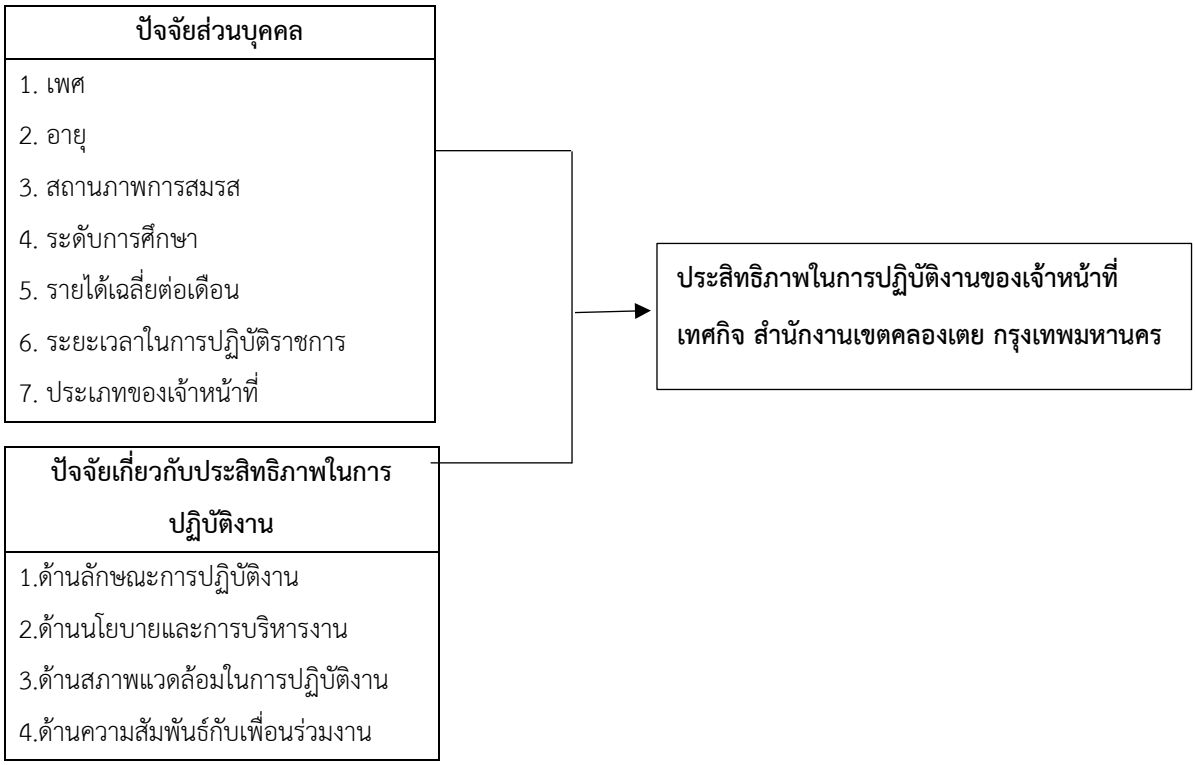

ภาพที่ 1.1 กรอบแนวคิดการวิจัย

ระเบียบวิธีวิจัย

งานวิจัยนี้เป็นงานวิจัย เชิงปริมาณพื้นที่วิจัย คือ เขตคลองเตย กรุงเทพมหานคร ประชากร คือ ข้าราชการ และลูกจ้างประจำที่ทำงานอยู่ในฝ่ายเทศกิจ สำนักงานเขตคลองเตย กรุงเทพมหานคร จำนวน 66 คน ใช้วิธีการคัดเลือกแบบง่าย เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบสอบถามแบ่งออกเป็น 3 ส่วน ได้แก่

ส่วนที่ 1 ข้อมูลเกี่ยวกับปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถามมีลักษณะเป็นแบบตรวจสอบรายการ (Check List) ประกอบด้วย 1). เพศ 2) อายุ 3) สถานภาพการสมรส 4) ระดับการศึกษา 5) รายได้เฉลี่ยต่อเดือน 6) ระยะเวลาในการปฏิบัติราชการ และ 7) ประเภทของเจ้าหน้าที่

ส่วนที่ 2 เป็นแบบสอบถามข้อมูลเกี่ยวกับประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่เทศกิจ สำนักงานเขตคลองเตย กรุงเทพมหานคร ทั้งหมด 4 ด้าน ได้แก่ 1) ด้านลักษณะการปฏิบัติงาน 2) ด้านนโยบายและการบริหารงาน 3) ด้านสภาพแวดล้อมในการปฏิบัติงาน 4) ด้านความสัมพันธ์กับเพื่อนร่วมงาน

ส่วนที่ 3 ความคิดเห็นเกี่ยวกับปัญหาและอุปสรรคในการปฏิบัติงานของข้าราชการฝ่ายเทศกิจ สำนักงานเขตคลองเตย กรุงเทพมหานคร

ผลการวิจัย

1 ประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่เทศกิจ สำนักงานเขตคลองเตย กรุงเทพมหานคร

ตารางที่ 1 แสดงค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเกี่ยวกับประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่เทศกิจ สำนักงานเขตคลองเตย กรุงเทพมหานคร ในภาพรวม

ประสิทธิภาพในการปฏิบัติงาน	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล	ลำดับ
1. ด้านลักษณะการปฏิบัติงาน	3.65	.468	มาก	3
2. ด้านนโยบายและการบริหารงาน	3.58	.462	มาก	4
3. ด้านสภาพแวดล้อมในการปฏิบัติงาน	3.66	.553	มาก	2
4. ด้านความสัมพันธ์กับเพื่อนร่วมงาน	4.08	.335	มาก	1
รวม	**3.74**	**.322**	**มาก**	

จากตารางที่ 1 พบว่า ประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่เทศกิจ สำนักงานเขตคลองเตย กรุงเทพมหานครในภาพรวม มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ = 3.74, S.D. = .322) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านโดยเรียงลำดับจากมากไปหาน้อย ดังต่อไปนี้

1. ด้านความสัมพันธ์กับเพื่อนร่วมงานมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก ($\overline{X}$ = 4.08, S.D. = .335)

2. ด้านสภาพแวดล้อมในการปฏิบัติงานมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก ($\overline{X}$ = 3.66 S.D. = .553)

3. ด้านลักษณะการปฏิบัติงานมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก ($\overline{X}$ = 3.65, S.D. = .468)

4. ด้านนโยบายและการบริหารงานมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก ($\overline{X}$ = 3.58, S.D. = .462)

2. ปัญหาและอุปสรรคในการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่เทศกิจ สำนักงานเขตคลองเตย กรุงเทพมหานคร ผู้ตอบแบบสอบถามได้แสดงความคิดเห็น ดังต่อไปนี้

1. ปัญหาเกี่ยวกับการเรียนรู้ และการนำเทคโนโลยีที่ทันสมัยมาใช้ในการปฏิบัติงาน

2. ปัญหาเกี่ยวกับกฎ ข้อบังคับของกฎหมาย ระเบียบวิธีปฏิบัติราชการที่จะต้องยึดมั่นดดยเคร่งครัด ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญต่อการปฏิบัติงานของข้าราชการ

3. ปัญหาเกี่ยวกับความสัมพันธ์ในหมู่คณะที่มีลักษณะพรรคพวก

อภิปรายผลการวิจัย

จากการวิจัยเรื่อง “ประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่เทศกิจ สำนักงานเขตคลองเตย กรุงเทพมหานคร” ผู้วิจัยมีประเด็นสำคัญที่นำมาเสนออภิปรายผล ดังนี้

1.ประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่เทศกิจ สำนักงานเขตคลองเตย กรุงเทพมหานคร โดยรวมมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก ทั้งนี้ เนื่องจากข้าราชการ ลูกจ้างประจำ และลูกจ้างชั่วคราวที่ทำงานอยู่ในฝ่ายเทศกิจ สำนักงานเขตคลองเตย กรุงเทพมหานครความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างกัน จากการกำหนดนโยบายการให้ข้อมูลข่าวสารที่ถูกต้องร่วมกัน มีความเป็นมิตรและยอมรับความสามารถของเพื่อนร่วมงาน อีกทั้งในหน่วยงานมีการจัดบริการหรือสิ่งอำนวยความสะดวก เช่น น้ำดื่ม ห้องพัก ห้องน้ำที่เพียงพอต่อความต้องการ บุคลากรในฝ่ายเทศกิจรู้สึกปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินตลอดเวลาที่ปฏิบัติงาน รวมไปถึงกระบวนการในการปฏิบัติงานเป็นไปตามนโยบายที่ได้กำหนดไว้ และงานที่ปฏิบัติเป็นงานที่ตรงกับสาขาที่เรียนจบมาโดยตรง สอดคล้องกับผลงานวิจัยของประโมทย์ ติยะบุตร (2566) ศึกษาเรื่อง “ปัจจัยที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพการจัดทำแผนพัฒนาจังหวัดนครพนม” ซึ่งผลการวิจัยพบว่า ระดับประสิทธิภาพการจัดทำแผนพัฒนาจังหวัดนครพนม โดยรวมอยู่ในระดับมาก แต่ไม่สอดคล้องกับผลงานวิจัยของปวีณ์นุช ภู่กัน (2566) ศึกษาเรื่อง “ปัจจัยที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพการปฏิบัติงานของบุคลากรทางการศึกษา โรงเรียนนวมินทราชูทิศ กรุงเทพมหานคร” ซึ่งผลการวิจัยพบว่า ประสิทธิภาพการปฏิบัติงานของบุคลากรทางการศึกษา โรงเรียนนวมินทราชูทิศ กรุงเทพมหานคร อยู่ในระดับมากที่สุด

เมื่อพิจารณาผลการศึกษาเป็นรายด้าน พบว่า

1) ประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่เทศกิจ สำนักงานเขตคลองเตย กรุงเทพมหานคร ด้านลักษณะการปฏิบัติงาน โดยรวมมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก ทั้งนี้ เนื่องจากงานที่ปฏิบัติเป็นงานที่ตรงกับสาขาที่เรียนจบมา ทำให้ได้ใช้ความรู้ความสามารถในการปฏิบัติงานที่ได้รับมอบหมาย ส่งผลให้มีโอกาสได้ใช้ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ อีกทั้งยังเป็นงานที่สำคัญและมีคุณค่าที่เกิดความพึงพอใจในลักษณะงานที่ได้รับมอบหมายสอดคล้องกับผลงานวิจัยของ ธัญญารัตน์ สาริกา (2564) ศึกษาวิจัยเรื่อง “ปัจจัยที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานของผู้ปฏิบัติงานด้านการเงินการคลัง มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลสุวรรณภูมิ” ซึ่งผลการวิจัยพบว่า ผู้ปฏิบัติงานด้านการเงินการคลัง มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลสุวรรณภูมิ มีระดับความคิดเห็นต่อปัจจัยจูงใจ ปัจจัยค้ำจุน และประสิทธิภาพในการปฏิบัติงาน โดยรวมอยู่ใน ระดับมาก โดยปัจจัยจูงใจ ในด้านลักษณะงาน ด้านความสำเร็จของงาน ด้านความก้าวหน้าในงาน ด้านการได้รับการยอมรับนับถือ โดยรวมอยู่ในระดับมากทุกด้าน

2) ประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่เทศกิจ สำนักงานเขตคลองเตย กรุงเทพมหานคร ด้านนโยบายและการบริหารงาน โดยรวมมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก ทั้งนี้ เนื่องจากข้าราชการ ลูกจ้างประจำ และลูกจ้างชั่วคราวที่ทำงานอยู่ในฝ่ายเทศกิจ สำนักงานเขตคลองเตย กรุงเทพมหานคร มีการจัดการกระบวนการในการปฏิบัติงานเป็นไปตามนโยบายที่ได้กำหนดไว้ มีการกำหนดสายการบังคับบัญชาและกำหนดหน้าที่ความรับผิดชอบไว้อย่างชัดเจน เหมาะสม และได้กำหนดวัตถุประสงค์ กำหนดอำนาจหน้าที่และความรับผิดชอบของแต่ละส่วนงานที่ดี สอดคล้องกับผลงานวิจัยของสุวัธชัย ศรีพันธ์ (2563) ศึกษาเรื่อง “ประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานของข้าราชการกรมวิทยาศาสตร์การแพทย์” พบว่า ประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานด้านนโยบายและการบริหาร อยู่ในระดับมาก และสอดคล้องกับผลงานวิจัยของ นบนพรัตน์ ทรัพย์ปกรณ์ (2565) ศึกษาวิจัยเรื่อง “ปัจจัยการบริหารองค์กรที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่กรมการปกครองในจังหวัดพิษณุโลก” ผลการศึกษาพบว่าเจ้าหน้าที่กรมการปกครองในจังหวัดพิษณุโลกมีความสามารถปฏิบัติงานที่ได้รับมอบหมายได้อย่างถูกต้องและได้มาตรฐาน มีการวางแผนกำหนดขั้นตอนการทำงานไว้ล่วงหน้าได้อย่างชัดเจน มีการนำความรู้ใหม่ ๆ มาใช้ในการปฏิบัติงาน เพื่อให้เกิดคุณภาพในการทำงานมากขึ้นกว่าเดิม

3) ประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่เทศกิจ สำนักงานเขตคลองเตย กรุงเทพมหานคร ด้านสภาพแวดล้อมในการปฏิบัติงาน โดยรวมมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก ทั้งนี้เนื่องจากข้าราชการ ลูกจ้างประจำ และลูกจ้างชั่วคราวที่ทำงานอยู่ในฝ่ายเทศกิจ สำนักงานเขตคลองเตย กรุงเทพมหานครมีการจัดบริการหรือสิ่งอำนวยความสะดวก เช่น น้ำดื่ม ห้องพัก ห้องน้ำที่เพียงพอต่อความต้องการ รู้สึกปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินตลอดเวลาที่ปฏิบัติงาน สถานที่ในที่ทำงานเป็นสัดส่วน สะอาด เป็นระเบียบเรียบร้อย สะดวกต่อการปฏิบัติงาน อีกทั้งเครื่องมือ วัสดุอุปกรณ์ เครื่องใช้สำนักงานมีความทันสมัยและเพียงพอต่อการปฏิบัติงานมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก รวมไปถึงสภาพแวดล้อมและบรรยากาศทั่วไปในที่ทำงานมีความเหมาะสมแก่การปฏิบัติงาน เอื้ออำนวยให้ทำงานได้อย่างสะดวกสบาย สันติ ไชยสีทา (2564) ศึกษาวิจัยเรื่อง “การศึกษาประสิทธิภาพการปฏิบัติงานของส่วนงานด้านบำรุงรักษา การไฟฟ้า ส่วนภูมิภาค เขต 2 (ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ) จังหวัดอุบลราชธานี” ผลการวิจัยพบว่าปฏิบัติงาน พบว่า ด้านความปลอดภัยมีค่าเฉลี่ยมากที่สุด

4) ประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่เทศกิจ สำนักงานเขตคลองเตย กรุงเทพมหานคร ด้านความสัมพันธ์ระหว่างเจ้าหน้าที่ โดยรวมมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก ทั้งนี้เนื่องจากข้าราชการ ลูกจ้างประจำ และลูกจ้างชั่วคราวที่ทำงานอยู่ในฝ่ายเทศกิจ สำนักงานเขตคลองเตย กรุงเทพมหานคร ทั้งนี้เนื่องจากในหน่วยงานมีการสร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างข้าราชการและลูกจ้างเทศกิจสำนักงานเขตคลองเตย โดยมีนโยบายการให้ข้อมูลข่าวสารที่ถูกต้องร่วมกันมี) มีความประทับใจเพื่อนร่วมงาน ความเป็นมิตรและยอมรับความสามารถของเพื่อนร่วมงาน ซึ่งถ้าหากเกิดปัญหาและอุปสรรคในการปฏิบัติงาน ก็จะมีเพื่อนร่วมงานคอยให้คำปรึกษาและให้กำลังใจกันโดยเพื่อนร่วมงานมีส่วนทำให้เกิดประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานและยังมีการสร้างความเข้าใจอันดี มีความสามัคคี และความสำเร็จในการทำงานร่วมกัน สอดคล้องกับผลงานวิจัยของ สุภารัตน์ กุลโชติ (2566) ศึกษาวิจัยเรื่อง “แรงจูงใจที่ส่งผลต่อประสิทธิผลในการปฏิบัติงานของบุคลากร สังกัดเทศบาลนครหาดใหญ่จังหวัดสงขลา” ผลการวิจัยพบว่า ประสิทธิผลในการปฏิบัติงานของบุคลากรสังกัดเทศบาลนคร หาดใหญ่ จังหวัดสงขลา อยู่ในระดับมากโดยมีแรงจูงใจในการปฏิบัติงานโดยรวมและรายด้านอยู่ในระดับมากทุกด้าน ได้แก่ 1) ความสำเร็จในงานที่ทำของบุคคล 2) การได้รับการยอมรับนับถือ 3) ลักษณะงานที่ปฏิบัติ 4) ความรับผิดชอบ และ 5) ความก้าวหน้า และสอดคล้องกับผลงานวิจัยของ ธัญญารัตน์ สาริกา (2564) ศึกษาวิจัยเรื่อง “ปัจจัยที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานของผู้ปฏิบัติงานด้านการเงินการคลัง มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลสุวรรณภูมิ” ซึ่งผลการวิจัยพบว่าปัจจัยจูงใจ ด้านการได้รับการยอมรับนับถือ โดยรวมอยู่ในระดับมากทุกด้าน

องค์ความรู้ที่ได้รับจากการวิจัย

จากการวิจัยทำให้เกิดองค์ความรู้ซีที่สามารถสังเคราะห์ข้อมูลออกมาเป็นความสำเร็จในการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่เทศกิจ สำนักงานเขตคลองเตย ออกเป็นโครงสร้างองค์ความรู้ที่ชัดเจนได้ 4 มิติหลัก ได้แก่ 1) ความชัดเจนในเป้าหมายและทักษะ 2) การกำหนดนโยบายที่ชัดเจน ระบบการจัดการที่เด่นชัด 3) การจัดสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการทำงาน และ4) การสร้างเสริมพลังการปกิบัติงานด้วยหลักกัลยาณมิตร ดังแสดงตามแผนภาพที่ 2 ดังนี้

ภาพที่ 1.2 องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

จากผลการวิจัยข้างต้น องค์ความรู้ที่ได้รับ คือ การสร้างเสริมความสำเร็จในการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่เทศกิจ สำนักงานเขตคลองเตย มีโครงสร้างองค์ความรู้ที่ชัดเจนได้ 4 มิติหลัก ดังนี้:

1. Purpose & Proficiency (ความชัดเจนในเป้าหมายและทักษะ) การสร้างเสริมประสิทธิภาพการปฏิบัติงานเกิดจากการ "วางคนให้ตรงกับงาน" (Put the right man on the right job)เมื่อเจ้าหน้าที่ปฏิบัติงานตรงตามสาขาวิชาที่เรียนมา จะเกิดความมั่นใจและกล้าใช้ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ (Creativity) เปลี่ยนจาก "การทำตามสั่ง" เป็น "การทำงานด้วยความเชี่ยวชาญ" ซึ่งสร้างคุณค่าและความภาคภูมิใจในวิชาชีพ (Self-Esteem)

2. Policy & Planning (นโยบายชัด ระบบจัดการเด่น) การกำหนดโครงสร้างการบริหารงานที่ไม่ซับซ้อนและการสื่อสารที่โปร่งใส โดยการกำหนดสายการบังคับบัญชาที่ชัดเจนและวัตถุประสงค์ที่เป็นรูปธรรม ช่วยลดความซ้ำซ้อนและช่องว่างในการทำงาน ทำให้พนักงานทุกระดับ (ข้าราชการ-ลูกจ้าง) เดินหน้าไปในทิศทางเดียวกันตามมาตรฐานเดียวกัน (Standardization)

3. Place & Protection (สภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการทำงาน) สำนักงานและอุปกรณ์คือหัวใจสำคัญของเจ้าหน้าที่ที่ปฏิบัติงานในสภาพแวดล้อมทางกายภาพ (Physical Environment) ที่ไม่ใช่แค่เรื่องความสวยงาม แต่คือเรื่อง "ความปลอดภัยและสุขอนามัย" เมื่อเจ้าหน้าที่รู้สึกปลอดภัยและมีอุปกรณ์ที่ทันสมัยเพียงพอ จะลดความกังวลและเพิ่มสมาธิในการแก้ไขปัญหาในพื้นที่ที่มีความซับซ้อนอย่างเขตคลองเตยได้ดีขึ้น

4. People & Partnership (พลังแห่งความสัมพันธ์และกัลยาณมิตร)ต้องมีวัฒนธรรมองค์กรแบบ "ครอบครัวเทศกิจ" คือ การมีความสัมพันธ์อันดีไม่ใช่แค่การคุยกันสนุกสนาน แต่คือ "ระบบสนับสนุนทางจิตใจ (Social Support)" ในเวลาที่เกิดปัญหาขั้นวิกฤติ การยอมรับในความสามารถของกันและกันระหว่างข้าราชการและลูกจ้างช่วยลดกำแพงชนชั้นในองค์กร นำไปสู่ความสามัคคีที่ส่งผลโดยตรงต่อความสำเร็จของงาน (Team Synergy)

สรุป

จากการศึกษาประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่เทศกิจ สำนักงานเขตคลองเตย พบประเด็นสำคัญดังนี้ ในภาพรวมของประสิทธิภาพการปฏิบัติงานในทุกด้านอยู่ในระดับ "มาก" โดยมีจุดแข็งสำคัญ คือ 1) ด้านความสัมพันธ์ที่ดีภายในองค์กรและการสนับสนุนด้านสวัสดิการที่เพียงพอ 2) ด้านลักษณะงาน: เจ้าหน้าที่พึงพอใจสูงเนื่องจากได้ปฏิบัติงานตรงตามวุฒิการศึกษาและความถนัด ส่งผลให้เกิดความภาคภูมิใจและกล้าใช้ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ในการแก้ปัญหาพื้นที่ 3) ด้านนโยบายและการบริหาร: มีการวางโครงสร้างสายการบังคับบัญชาที่ชัดเจน (Unity of Command) และมีการกำหนดเป้าหมายการทำงานที่สอดคล้องกับนโยบายของกรุงเทพมหานครอย่างเป็นระบบ 4) ด้านสภาพแวดล้อม: ความรู้สึกปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินขณะปฏิบัติงาน รวมถึงความพร้อมของอุปกรณ์และเครื่องมือที่ทันสมัย เป็นปัจจัยหนุนสำคัญที่ทำให้งานลุล่วง และ5) ด้านความสัมพันธ์: วัฒนธรรมองค์กรแบบกัลยาณมิตรและการยอมรับในความสามารถซึ่งกันและกันระหว่างข้าราชการและลูกจ้าง เป็นกลไกหลักที่ช่วยลดอุปสรรคในการทำงานทีม

ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัย ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

1. ข้อเสนอแนะจากการวิจัยจากผลการศึกษาที่พบว่าประสิทธิภาพอยู่ในระดับ "มาก" ในทุกมิติ ผู้วิจัยขอเสนอแนวทางเพื่อรักษาและยกระดับมาตรฐานเดิมให้ดียิ่งขึ้น (Optimization):

1. ด้านลักษณะงาน (Job Enrichment): ควรส่งเสริมให้เจ้าหน้าที่ได้แสดงศักยภาพเชิงสร้างสรรค์มากขึ้น เช่น การเปิดเวที "เทศกิจคิดนอกกรอบ" เพื่อนำเสนอวิธีการจัดระเบียบหาบเร่แผงลอยที่ละมุนละม่อมและสอดคล้องกับวิถีชุมชนคลองเตย แทนการบังคับใช้กฎหมายเพียงด้านเดียว

2. ด้านนโยบายและการบริหาร (Strategic Alignment): แม้สายการบังคับบัญชาจะชัดเจนแล้ว แต่ควรนำเทคโนโลยี **Real-time Reporting** มาใช้ เพื่อลดขั้นตอนการรายงานเอกสารที่ซ้ำซ้อน ทำให้เจ้าหน้าที่มีเวลาปฏิบัติงานในพื้นที่ (On-site) ได้มากขึ้น

3. ด้านสภาพแวดล้อม (Workplace Welfare): ควรปรับปรุง "จุดพักคอย" หรือที่ทำการส่วนหน้าในพื้นที่ชั้นในของคลองเตยให้มีความพร้อมด้านสุขอนามัยและอุปกรณ์ป้องกันความร้อน/มลพิษ เนื่องจากเจ้าหน้าที่ต้องปฏิบัติงานกลางแจ้งเป็นเวลานาน

4. ด้านความสัมพันธ์ (Social Capital): ควรสร้างระบบ **"เพื่อนช่วยเพื่อน (Buddy System)"** ระหว่างเจ้าหน้าที่รุ่นพี่และรุ่นใหม่ เพื่อถ่ายทอด "ภูมิปัญญาการจัดการพื้นที่ซับซ้อน" (Street-level Bureaucracy) ซึ่งหาไม่ได้จากตำราเรียน

2. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

เพื่อให้เกิดความต่อเนื่องทางวิชาการและเติมเต็มช่องว่างที่งานวิจัยชิ้นนี้ยังไม่ได้ครอบคลุม ผู้วิจัยขอเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป ดังนี้

1. การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ควรมีการวิจัยเชิงลึกด้วยการสัมภาษณ์แบบเจาะจง (In-depth Interview) หรือการสนทนากลุ่ม (Focus Group) กับเจ้าหน้าที่ที่มีผลสัมฤทธิ์งานดีเด่น เพื่อถอดบทเรียน "ปัจจัยความสำเร็จส่วนบุคคล" (Key Success Factors)

2. การศึกษาเชิงเปรียบเทียบ (Comparative Study) ควรศึกษาเปรียบเทียบประสิทธิภาพการปฏิบัติงานระหว่าง **"เขตชั้นใน"** (เช่น คลองเตย) กับ **"เขตชั้นนอก"** (เช่น หนองจอก) เพื่อดูว่าปัจจัยด้านบริบทพื้นที่และสภาพสังคมที่ต่างกัน ส่งผลต่อประสิทธิภาพการทำงานของเทศกิจอย่างไร

3. การศึกษาตัวแปรพยากรณ์ใหม่ๆ: ในอนาคตควรเพิ่มตัวแปรด้าน **"ความฉลาดทางอารมณ์ (EQ)"** หรือ **"ภาวะผู้นำในภาวะวิกฤต"** เนื่องจากงานเทศกิจต้องเผชิญกับการปะทะและการกดดันจากมวลชนในพื้นที่สูง

4. การประเมินจากมุมมองภายนอก: ควรมีการวิจัยประเมินประสิทธิภาพในมุมมองของ **"ภาคประชาชน"** หรือผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในพื้นที่เขตคลองเตย เพื่อนำมาเปรียบเทียบ (Cross-check) กับการประเมินตนเองของเจ้าหน้าที่จะทำให้เห็นภาพรวมของประสิทธิภาพที่รอบด้าน (360-degree feedback)

เอกสารอ้างอิง

กรุงเทพมหานคร. (2540). *โครงสร้างการแบ่งส่วนราชการและหน้าที่ความรับผิดชอบของสำนักเทศกิจ.* กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการข้าราชการกรุงเทพมหานคร.

ทัศนีย์ มานูเจริญ. (2558). *ปัจจัยที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานของบุคลากรสำนักงานเขตในกรุงเทพมหานคร.* (สารนิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต), มหาวิทยาลัยเกริก.

ธัญญารัตน์ สาริกา. (2566). *ปัจจัยที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานของผู้ปฏิบัติงานด้านการเงินการคลัง มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลสุวรรณภูมิ.* (รายงานวิจัย). มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลสุวรรณภูมิ.

นบนพรัตน์ ทรัพย์ปกรณ์. (2565). *ปัจจัยการบริหารองค์กรที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่กรมการปกครองในจังหวัดพิษณุโลก.* (วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการบริหารงานยุติธรรม). คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ประโมทย์ ติยะบุตร. (2566). ***ปัจจัยที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพการจัดทำแผนพัฒนาจังหวัดนครพนม.*** (วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์). มหาวิทยาลัยนครพนม.

ปวีณ์นุช ภู่กัน. (2566). *ปัจจัยที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพการปฏิบัติงานของบุคลากรทางการศึกษาโรงเรียนนวมินทราชูทิศ กรุงเทพมหานคร.* (สารนิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบันฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์). คณะรัฐประศาสนศาสตร์. มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย์.

สันติ ไชยสีทา. (2564). *การศึกษาประสิทธิภาพการปฏิบัติงานของส่วนงานด้านบำรุงรักษา การไฟฟ้าส่วนภูมิภาค เขต 2 (ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ) จังหวัดอุบลราชธานี.* (การค้นคว้าปริญญาบริหารธุรกิจมหาบัณฑิต). คณะบริหารศาสตร์. มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี.

สาวิตรา สุวรรณ. (2560). *ปัจจัยที่มีผลต่อประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานของพนักงานธนาคารกรุงเทพ จำกัด (มหาชน) ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่.* (การค้นคว้าอิสระบริหารธุรกิจมหาบัณฑิต สาขาวิชาบริหารธุรกิจ). มหาวิทยาลัยแม่โจ้.

สุภารัตน์ กุลโชติ. (2566). *แรงจูงใจที่ส่งผลต่อประสิทธิผลในการปฏิบัติงานของบุคลากร สังกัดเทศบาลนครหาดใหญ่จังหวัดสงขลา.* (สารนิพนธ์ปริญญารัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์). มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.

สุวัธชัย ศรีพันธ์. (2563). *ประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานของข้าราชการกรมวิทยาศาสตร์การแพทย์*. (วิทยานิพนธ์บริหารธุรกิจมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการ). คณะบริหารธุรกิจ. มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

คุณภาพชีวิตในการทำงานของบุคลากร กองโรคติดต่อทั่วไป กรมควบคุมโรค กระทรวงสาธารณสุข

Quality of Work Life of Staff in The Infectious Disease Department Disease Control Department of The Ministry of Public Health

ณภัสกร กมลปลื้ม[1*], รังสรรค์ ประเสริฐศรี [2], อรพิน ปิยะสกุลเกียรติ[3],
พระพงษ์พัฒน์ พลวุฑฺโฒ[4], พระปลัดสุระ ญาณธโร[5]
Naphatsakorn Kamolpluem[1*], Rangson Prasertsri[2], Orapin Piyasakulkiert[3],
Phra Pongpat Phalawuttho[4], Phrapalad Sura Yanatharo[5]

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา 1) คุณภาพชีวิตในการทำงานของบุคลากรกองโรคติดต่อทั่วไป กรมควบคุมโรค กระทรวงสาธารณสุข และ 2) ปัญหา และอุปสรรคที่เกี่ยวกับคุณภาพชีวิตในการทำงานของบุคลากรกองโรคติดต่อทั่วไป กรมควบคุมโรค กระทรวงสาธารณสุข กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ บุคลากรกองโรคติดต่อทั่วไป กรมควบคุมโรค กระทรวงสาธารณสุข จำนวน 186 ราย เก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้แบบสอบถาม สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลได้แก่ ค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ผลการวิจัยพบว่า

1. บุคลากรกองโรคติดต่อทั่วไป กรมควบคุมโรค กระทรวงสาธารณสุข ส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง มีอายุระหว่าง 31-40 ปี การศึกษาระดับปริญญาตรี สถานภาพการสมรส อยู่ในสถานะโสด ส่วนใหญ่เป็นข้าราชการ มีรายได้เฉลี่ยต่อเดือนระหว่าง 10,000 – 15,000 บาท และมีระยะเวลาในการทำงานน้อยกว่า 4 ปี

2. ปัจจัยเกี่ยวกับคุณภาพชีวิตในการทำงานของบุคลากรกองโรคติดต่อทั่วไป กรมควบคุมโรค กระทรวงสาธารณสุขโดยภาพรวม อยู่ในระดับมากที่ค่าเฉลี่ย 3.67 เมื่อพิจารณารายด้านพบว่าด้านที่มี

[1-3] มหาวิทยาลัยเกษมบัณฑิต
[1-3] Kasem Bundit University
[45] วิทยาลัยสงฆ์สุรินทร์
[45] Surin Bhuddhist Colledge
*Corresponding author. E-mail asmaweerakwong@gmail.com

ค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ ด้านความมั่นคงและความก้าวหน้าในงานในระดับมาก (= 3.81 , S.D. = 0.636) รองลงมาด้านประชาธิปไตยในองค์การในระดับมาก ที่ค่าเฉลี่ย (= 3.73 , S.D. = 0.659) รองลงมาด้านการพัฒนาความสามารถของบุคคลในระดับมาก (= 3.69 , S.D. = 0.719) รองลงมาด้านด้านความเกี่ยวข้องอันเป็นประโยชน์ต่อสังคมในระดับมาก (= 3.69 , S.D. = 0.668) รองลงมาด้านความสมดุลระหว่างการทำงานและชีวิตส่วนตัวในระดับมาก (= 3.69 , S.D. = 0.643) รองลงมาด้านการบูรณาการด้านสังคมในระดับมาก (= 3.62 , S.D. = 0.689) รองลงมาด้านสภาพแวดล้อมที่ ถูกสุขลักษณะและปลอดภัยในระดับมาก (= 3.58 , S.D. = 0.710) และรองลงมาด้านค่าตอบแทนที่เพียงพอและยุติธรรมในระดับมาก (= 3.56 , S.D. = 0.722)ตามลำดับ

3. ปัญหา และอุปสรรค พบว่า (1) ด้านเงินเดือนและค่าตอบแทนที่เหมาะสมและยุติธรรม สิ่งที่ต้องปรับปรุง คือ กองโรคติดต่อทั่วไป กรมควบคุมโรค กระทรวงสาธารณสุขควรมีการกำหนดเงินเดือนที่ได้รับเหมาะสมกับความรู้ความสามารถและประสบการณ์ของบุคลากร (2) ด้านสิ่งแวดล้อมที่ปลอดภัยและการส่งเสริมสุขภาพ สิ่งที่ต้องปรับปรุง คือ กองโรคติดต่อทั่วไป กรมควบคุมโรค ควรปรับภูมิทัศน์ในการทำงานเพื่อให้สภาพแวดล้อมในการทำงานของบุคลากรดีขึ้น (3) ด้านโอกาสที่ได้รับการพัฒนาความสามารถสิ่งที่ต้องปรับปรุง คือ กองโรคติดต่อทั่วไป ควรเปิดโอกาสให้บุคลากรมีการใช้ความรู้ความสามารถในการทำงานอย่างเต็มที่ ควรส่งเสริมบุคลากรให้ได้รับการฝึกอบรมพัฒนาความรู้ความสามารถที่ตรงกับงานที่ได้รับมอบหมายในการทำงาน (4) ด้านโอกาสก้าวหน้าและความมั่นคงในการทำงานสิ่งที่ต้องปรับปรุง คือ กองโรคติดต่อทั่วไปควรทำให้บุคลากรภาคภูมิใจที่ได้เป็นส่วนหนึ่งของกองโรคติดต่อทั่วไป เช่น กิจกรรมเชิดชูบุคลากรดีเด่น การให้ของรางวัลเล็ก ๆ น้อย ๆ เพื่อทำให้บุคลากรรู้สึกภาคภูมิใจ และเป็นแบบอย่างแก่บุคลากรคนอื่น ๆ

คำสำคัญ: คุณภาพชีวิตการทำงาน , กองโรคติดต่อทั่วไป กรมควบคุมโรค กระทรวงสาธารณสุข

Abstract

The objective of this research study focuses on: 1) Quality of working life of personnel in the Division of General Communicable Diseases, Department of Disease Control, Ministry of Public Health and 2) Problems and obstacles related to quality of working life of personnel in the Division of General Communicable Diseases, Department of Disease Control, Ministry of Public Health. The sample group used in this research was 186 personnel in the Division of General Communicable Diseases, Department of Disease Control, Ministry of Public Health. Data were collected using a questionnaire.

Statistics used for data analysis included frequency, percentage, mean, and Standard Deviation. The results of the research found that:

1. The personnel of the General Communicable Disease Division, Department of Disease Control, Ministry of Public Health, are mostly female, aged between 31-40 years, have a bachelor's degree, are single, and are mostly civil servants. Their average monthly income is between 10,000 - 15,000 baht. Their working period is less than 4 years.

2. The factors related to the overall quality of working life of personnel in the General Communicable Disease Division, Department of Disease Control, Ministry of Public Health, found that the overall quality of work life was at a high level with an average of 3.67. When considering each aspect, it was found that the aspect with the highest average value was Job security and advancement at a high level (= 3.81, S.D = 0.636), followed by organizational democracy at a high level at the average (= 3.73, S.D = 0.659), followed by personal capability development at a high level (= 3.69, S.D = 0.719), followed by social involvement at a high level (= 3.69, S.D = 0.668), followed by work-life balance at a high level (= 3.69, S.D = 0.643), followed by social integration at a high level (= 3.62, S.D = 0.689), followed by a healthy and safe environment at a high level (= 3.58, S.D = 0.710), and followed by adequate and fair compensation at a high level (= 3.56, S.D = 0.722), respectively.

3. Problems and obstacles found that (1) In terms of appropriate and fair salary and compensation, what needs to be improved is that the Division of General Communicable Diseases, Department of Disease Control, Ministry of Public Health should set a salary that is appropriate for the knowledge, skills and experience of the personnel. (2) In terms of safe environment and health promotion, what needs to be improved is that the Division of General Communicable Diseases, Department of Disease Control, should adjust the work landscape to improve the work environment for personnel. (3) In terms of opportunities for skill development, what needs to be improved is that the Division of General Communicable Diseases should provide

opportunities for personnel to use their knowledge and skills to the fullest. Personnel should be encouraged to receive training to develop knowledge and skills that are consistent with the tasks assigned to them. (4) In terms of advancement opportunities and job security, what needs to be improved is that the Division of General Communicable Diseases should make personnel proud of being a part of the Division of General Communicable Diseases, such as activities to honor outstanding personnel, giving small prizes to make personnel feel proud and be a role model for other personnel.

Keywords: quality of work life, Division of General CommunicableDiseases, Department Of Disease Control, Ministry of Public Health

บทนำ

จากสภาวการณ์ในปัจจุบัน ทำให้เกิด การเปลี่ยนแปลงในหลาย ๆ ด้านไม่ว่าจะเป็น ทางด้านสังคม เศรษฐกิจ การเมืองการ ปกครอง วัฒนธรรม หรือแม้แต่ตัวบุคคลเองก็ ตาม ซึ่งการเปลี่ยนแปลงในด้านต่าง ๆ เหล่านี้ ล้วนขึ้นอยู่กับสภาวะการปัจจุบัน หลาย ๆ คน อาจมีสภาพชีวิตที่ดีขึ้น อันเกิดจากการ เปลี่ยนแปลงนั้น แต่ก็ยังมีอีกหลาย ๆ คนที่ ต้องประสบกับสภาพชีวิต ที่ย่ำแย่ลงกว่าเดิม จากความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอันเดียวกัน ดังนั้นจึงขึ้นอยู่กับการปรับตัวของ แต่ละบุคคล เพื่อให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงที่อาจเกิดขึ้น การทำงานมีความสำคัญต่อชีวิตของมนุษย์ อาจกล่าวได้ว่าการทำงานเป็นส่วนหนึ่งของ ชีวิตที่ปฏิบัติมากกว่ากิจกรรมใด ๆ โดยเฉพาะ อย่างยิ่งการให้บริการประชาชนในหน่วยงาน ราชการ คาดกันว่ามนุษย์ได้ใช้เวลาถึงหนึ่งใน สามของชีวิตเป็นอย่างน้อยอยู่ในที่ทำงาน เพราะการทำงานทำให้มีรายได้ และเมื่อมี รายได้ก็สามารถนำไปซื้ออาหารและเครื่องใช้ ตลอดจนปัจจัยทั้ง 4 ที่มีความสำคัญต่อการ ดำรงชีวิต นอกจากนี้การทำงาน ยังเป็น ตัวกำหนดฐานะและหน้าที่ทางสังคม การ ทำงานเป็นสิ่งที่ให้ประสบการณ์ที่มีคุณค่าต่อ ชีวิตมนุษย์ เป็นโอกาสที่ทำให้เกิดการพบปะสังสรรค์กับบุคคลอื่น ๆ สถานที่ ขั้นตอน เรื่องราวต่าง ๆตลอดจนความคิดเห็นทั้งหลาย จากผู้ที่เกี่ยวข้องในงาน (สำนักงานกองทุน สนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ, 2566) การ ทำงานจึงเป็นการเปิดโอกาสให้แสดงออกถึง เชาว์ปัญญา ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ของ บุคลากรในแต่ละองค์กร ซึ่งในอดีตนายจ้างมองมนุษย์เป็นเพียงวัตถุดิบในการผลิตเท่านั้น ทำให้ฐานะทางสังคมที่มีผลอันเกิดจากการทำงานของมนุษย์ในสมัยนั้นไม่ได้รับการ ยอมรับเท่าที่ควร ในปัจจุบันนักวิชาการ ผู้นำ สหภาพแรงงาน ผู้บริหารและบุคลากรของรัฐ ได้ให้ความสำคัญต่อชีวิตในการทำงาน หรือ สภาพแวดล้อมในการทำงาน

มากขึ้นซึ่ง ประเด็นของ ความสนใจเหล่านี้ปัจจุบัน เรียกว่า “คุณ ภาพชีวิตในการทำงาน” (Quality of working life)

กองโรคติดต่อทั่วไป กรมควบคุมโรค กระทรวงสาธารณสุข เป็นหนึ่งในหน่วยงาน ราชการที่มีความสำคัญต่อการพัฒนาสุขภาพ ของประชาชน ที่มุ่งเน้นการเป็นผู้นำด้าน วิชาการและเทคโนโลยีการป้องกันและควบคุม โรคของประเทศและระดับนานาชาติ โดยมี พันธกิจและภารกิจคือ ประชาชนจะได้รับการ ป้องกันควบคุมโรคและภัยสุขภาพระดับ มาตรฐานสากลภายในปี พ.ศ.2580 ปัจจุบันบุคลากรกองโรคติดต่อทั่วไป กรมควบคุมโรค กระทรวงสาธารณสุขมีภาระงานมากขึ้นหลาย ด้านและมีความเสี่ยงในการปฏิบัติงานซึ่งเป็น ปัจจัยที่ส่งผลต่อคุณภาพชีวิตในการทำงาน ของบุคลากรในหน่วยงาน เช่น ความเครียด ความเหนื่อยล้าจากการปฏิบัติหน้าที่ และ ความปลอดภัยในการปฏิบัติงาน รวมถึงอัตรา เงินเดือนที่ไม่เพียงพอต่อค่าครองชีพใน ปัจจุบันที่เพิ่มสูงขึ้นรวมทั้งความก้าวหน้าใน การทำงานยังขึ้นอยู่กับระบบอุปถัมภ์เป็นส่วน ใหญ่ปัจจัยต่างๆเหล่านี้ล้วนส่งผลกระทบต่อ การปฏิบัติงาน ทำให้งานไม่มีประสิทธิภาพและ ประสิทธิผลเท่าที่ควร ซึ่งส่งผลกระทบต่อ ภาพลักษณ์ขององค์กร ประชาชนขาดความเชื่อมั่นในการปฏิบัติหน้าที่ของบุคลากร ในหน่วยงานจึงอาจกล่าวได้ว่า คุณภาพชีวิตใน การทำงานเป็นเรื่องที่ส่งผลกระทบโดยตรงต่อ การปฏิบัติงานขององค์กร ดังนั้น ผู้บังคับบัญชาควรให้ความสำคัญและสนใจในคุณค่าของคุณภาพชีวิตในการทำงานและบริหารงานให้ปฏิบัติงานร่วมกันได้อย่างเกื้อกูล หากผู้บังคับบัญชามีนโยบายส่งเสริมและ พัฒนาคุณภาพชีวิตในการทำงานย่อมส่งผลต่อ ทัศนคติที่ดีต่อหน่วยงาน บุคลากรปฏิบัติงาน ได้อย่างมีความสุข มีขวัญและกำลังใจที่ดีส่งผล ให้การทำงานมีประสิทธิภาพมากขึ้น (นิศา รัตน์ ศิลปะเดช, 2557 , หน้า 6)

ผู้วิจัยจึงมีความสนใจศึกษาวิจัย เรื่อง “คุณภาพชีวิตในการทำงานของบุคลากร กองโรคติดต่อทั่วไป กรมควบคุมโรค กระทรวงสาธารณสุข” โดยการนำแนวคิด คุณ ภาพชีวิต ในการทำงาน แนวทางข้อเสนอแนะ ซึ่งจะเป็นผลให้บุคลากรมี คุณ ภาพ ชีวิต ใน การทำงาน ที่ดี ส่งผลต่อประสิทธิภาพของบุคคลและองค์การ ต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาคุณภาพชีวิตในการ ทำงานของบุคลากรกองโรคติดต่อทั่วไป กรม ควบคุมโรค กระทรวงสาธารณสุข

2. เพื่อศึกษาปัญหา และอุปสรรคที่ เกี่ยวกับคุณภาพชีวิตในการทำงานของ บุคลากร กอง โรคติดต่อทั่วไป กรมควบคุม โรค กระทรวงสาธารณสุข

ขอบเขตของการวิจัย

1. ขอบเขตของเนื้อหา ศึกษาคุณภาพ ชีวิตในการทำงานของบุคลากรกองโรคติดต่อ ทั่วไป กรมควบคุมโรค กระทรวงสาธารณสุข ผู้วิจัยได้ใช้แนวคิดของ ฮิวส์และคัมมิ่ง (Huse & Cummings,2013) เป็นตัวชี้วัดคุณภาพชีวิต ในการทำงาน แบ่งเป็น 8 ด้าน ได้แก่ 1. ด้าน ค่าตอบแทนที่เพียงพอและยุติธรรม 2. ด้าน สภาพแวดล้อมที่ถูกสุขลักษณะและปลอดภัย 3. ด้านการพัฒนาความสามารถของบุคคล 4. ด้านความมั่นคงและความก้าวหน้าในงาน 5. ด้านการบูรณาการด้านสังคม 6. ด้าน ประชาธิปไตยในองค์การ 7. ด้านความสมดุล ระหว่างการทำงานและชีวิตส่วนตัว และ 8. ด้านความเกี่ยวข้องอันเป็นประโยชน์ต่อสังคม

2. ขอบเขตด้านพื้นที่ กองโรคติดต่อ ทั่วไป กรมควบคุมโรค กระทรวงสาธารณสุข

3. ขอบเขตด้านประชากร ประชากร ที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ คือ บุคลากรกอง โรคติดต่อทั่วไป กรมควบคุมโรค กระทรวง สาธารณสุข จำนวน 186 คน

4. ขอบเขตด้านระยะเวลาของการวิจัย ระยะเวลาที่ใช้ในการรวบรวมข้อมูลและ ศึกษาวิจัย ตั้งแต่เดือนกุมภาพันธ์ ถึงเดือน สิงหาคม 2567

ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย

1. ทราบถึงระดับคุณภาพชีวิตในการ ทำงานของบุคลากรกองโรคติดต่อทั่วไป กรม ควบคุมโรค กระทรวงสาธารณสุข

2. ทราบถึงปัญหา และอุปสรรคที่ เกี่ยวกับคุณภาพชีวิตในการทำงานของ 7 บุคลากรกองโรคติดต่อทั่วไป กรมควบคุมโรค กระทรวงสาธารณสุข

3. นำความรู้เกี่ยวกับคุณภาพชีวิตใน การทำงานเป็นแนวทางในการส่งเสริม ความสัมพันธ์ที่ดีต่อองค์กรอื่นๆ และได้ความรู้ เชิงทฤษฎีเกี่ยวกับคุณภาพชีวิตในการทำงาน เพื่อเป็นข้อมูลพื้นฐานสำหรับผู้ที่สนใจศึกษา ต่อไป

นิยามศัพท์เฉพาะ

คุณภาพชีวิต หมายถึง ความรู้สึกของ บุคลากรกองโรคติดต่อทั่วไป กรมควบคุมโรค กระทรวงสาธารณสุขที่มีต่อการทำงานซึ่ง สนองความต้องการทั้งทางด้านร่างกายและ จิตใจ ทำให้ชีวิตมีคุณค่างานที่ทำเกิดความ เป็นอยู่ที่ดี เป็นที่ยอมรับของสังคม ซึ่งเป็นการ ผสมผสานกันระหว่างงานและชีวิตซึ่งส่งผลให้ บุคคลมีความพึงพอใจในการทำงานอันจะ ก่อให้เกิดผลดีต่อตนเองและ ทำ ให้งานบรรลุวัตถุประสงค์อย่างมีประสิทธิภาพ นำความสำเร็จมาสู่องค์กร

บุคลากร หมายถึง บุคลากรที่ ปฏิบัติงานในกองโรคติดต่อทั่วไป กรมควบคุม โรค กระทรวงสาธารณสุข

คุณภาพชีวิตในการทำงาน หมายถึง สภาพการทำงานที่สามารถตอบสนองความ ต้องการของบุคลากรกองโรคติดต่อทั่วไป กรม ควบคุมโรค กระทรวงสาธารณสุขและมีความ สมดุลระหว่างการทำงานและชีวิตส่วนตัวทำ ให้เกิดความรู้สึกพึงพอใจในการทำงานและ ชีวิตมีคุณค่าจากการทำงาน โดยได้รับการ ยอมรับจากสังคม มีความผูกพันกับงานมี แรงจูงใจในการทำงาน ทำให้การปฏิบัติงานเกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผล สามารถวัดได้จากการรับรู้ของบุคลากรที่ ปฏิบัติงานในกองโรคติดต่อทั่วไป กรมควบคุม โรค กระทรวงสาธารณสุขเกี่ยวกับคุณภาพ ชีวิตการทำงาน 8 ด้าน ประกอบด้วย 1. ค่าตอบแทนที่เพียงพอและยุติธรรม 2. สภาพแวดล้อมที่ถูกสุขลักษณะและปลอดภัย 3. การพัฒนาความสามารถของบุคคล 4. ความสมดุลระหว่างการทำงานและชีวิต ส่วนตัว 5. ความเกี่ยวข้องอันเป็นประโยชน์ต่อ สังคม 6. ความมั่นคงและความก้าวหน้าในงาน 7. การบูรณ าการด้านสังคม 8. ด้านประชาธิปไตยในองค์การ

แนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการวิจัยเรื่อง “คุณภาพชีวิตในการ ทำงานของบุคลากรกองโรคติดต่อทั่วไป กรม ควบคุมโรค กระทรวงสาธารณสุข” ผู้วิจัยได้ ศึกษาแนวความคิดทฤษฎีและงานวิจัยที่ เกี่ยวข้องประกอบด้วยแนวคิดเกี่ยวกับ คุณภาพชีวิตในการทำงาน

คุณภาพชีวิต ได้มีผู้ทำการศึกษา ค้นคว้าและให้ความหมายไว้ดังต่อไปนี้

องค์การอนามัยโลก (WH0) ให้ ความหมายของคำว่าคุณภาพชีวิตว่าเป็นการ รับรู้ส่วนบุคคลในองค์ประกอบของวัฒนธรรม ระบบคุณค่าต่าง ๆ ของเขากับเป้าหมายของ ชีวิตตามความคาดหวัง มาตรฐานและสิ่งต่าง ๆ ที่เกี่ย ว ข้อ งอ ยู่แ ล ะอ าจ ห ม าย ถึง แนวความคิดที่มีขอบเขตกว้างขวางอันเป็นผล ที่ซับซ้อนจากสุขภาพทางกายของบุคคล สภาพจิตใจ ระดับความเป็นอิสระ ความสัมพันธ์ทางสังคม และความสัมพันธ์กับ 8 สิ่งแวดล้อมในชีวิตของบุคคลที่เป็นสิ่งสำคัญ (สมใจ เอื้อกอบกฤช, 2557)

คุณภาพชีวิต (Quality of Life) หมายถึง การดำรงชีวิตของมนุษย์ในระดับที่ เหมาะสมตามความจำเป็นพื้นฐานในสังคม หนึ่ง ๆ ในช่วงเวลาหนึ่ง ประชาชนมีหน้าที่ พัฒนาตนเองและครอบครัวให้มีคุณภาพชีวิตที่ ดี โดยการเสริมสร้างคุณภาพชีวิตเพื่อพัฒนา ให้ตนเองมีสุขภาพกายและจิตดี มีครอบครัวที่ อบอุ่น มีที่อยู่อาศัย มีรายได้พอสมควร ประหยัด สร้างตนเองและครอบครัว (สำนักงานเสริมสร้างเอกลักษณ์ของชาติ, 2567)

จากความหมายต่างๆ จะเห็นว่า คุณภาพชีวิตในการทำงานมีความหมายที่ หลากหลายซึ่งสามารถสรุปได้ว่าคุณภาพชีวิต ในการทำงาน หมายถึง ค่าตอบแทนที่เพียงพอ และยุติธรรมสภาพการทำงานที่คำนึงถึงความ ปลอดภัยและส่งเสริมสุขภาพ ความมั่นคงและ ความก้าวหน้าใน การทำงาน โอกาสในการ พัฒนาสมรรถภาพของบุคคล การบูรณาการ ท างสังค ม ห รือ การท ำงาน ร่วมกัน ประชาธิปไตยในองค์การ ความสมดุลระหว่าง งานและชีวิตส่วนตัว และลักษณะงานที่เป็น ประโยชน์ต่อสังคม

กล่าวโดยสรุป คุณภาพชีวิตในการ ทำงาน คือ ความสัมพันธ์กันระหว่างความรู้สึก ของบุคคลที่มีต่อการทำงาน และการทำงานที่ มีผลต่อการดำเนินชีวิต ซึ่งเป็นความรู้สึกพึง พอใจของบุคคลตามการรับรู้ของแต่ละบุคคล ซึ่ง จ ะ แ ต กต่างกัน ตามภ ูมิห ลัง และ ลักษณะเฉพาะของตัวบุคคลที่แตกต่างกัน มากมาย และการทำงานที่มีผลต่อการ ดำรงชีวิตของบุคคลเป็นลักษณะการทำงานที่ตอบสนองความต้องการและความปรารถนา ของบุคคล เป็นการผสมผสานกันระหว่างงาน กับชีวิต ผู้ปฏิบัติงานสามารถผสมผสานและ ชีวิตส่วนตัวได้อย่างกลมกลืนจะเกิดความรู้สึก ที่ดีต่อ การปฏิบัติงาน มีความรู้สึกพึงพอใจ มี ความรู้สึกมั่นคง และผลงานมีคุณภาพ เป็นที่ ยอมรับของสังคมอันจะนำไปสู่ความสุขนั่นเอง อีกทั้งยังได้รับประโยชน์จากคุณภาพชีวิตใน การทำงาน อันได้แก่ ก่อให้เกิดความพึงพอใจ ในการทำงานเกิดความรู้สึกที่ดีต่อตนเอง ต่อ งานและต่อองค์การเกิดขวัญและกำลังใจในการทำงานมีสุขภาพกายและสุขภาพจิตที่ดีลด อัตราการขาดงานและลาออกจากงานรวมทั้ง เพิ่มประสิทธิภาพในการทำงานมากขึ้นด้วย

กรอบแนวคิดในการวิจัย

ผู้ศึกษาได้ศึกษาแนวคิด ทฤษฎี และ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ได้นำแนวคิดเกี่ยวกับ คุณภาพชีวิตในการฮิวส์และคัมมิ่ง (Huse & Cummings, 2013) เป็นตัวชี้วัดคุณภาพชีวิต ในการทำงาน แบ่งเป็น 8 ด้าน ได้แก่ 1. ด้าน ค่าตอบแทนที่เพียงพอและยุติธรรม 2. ด้าน สภาพแวดล้อมที่ถูกสุขลักษณะและปลอดภัย 3. ด้านการพัฒนาความสามารถของบุคคล 4. ด้านความมั่นคงและความก้าวหน้าในงาน 5. ด้านการบูรณาการด้านสังคม 6. ด้าน ประชาธิปไตยในองค์การ 7. ด้านความสมดุล ระหว่างการทำงานและชีวิตส่วนตัว และ 8. ด้านความเกี่ยวข้องอันเป็นประโยชน์ต่อสังคม โดยกำหนดกรอบแนวคิดในการวิจัย ดังนี้

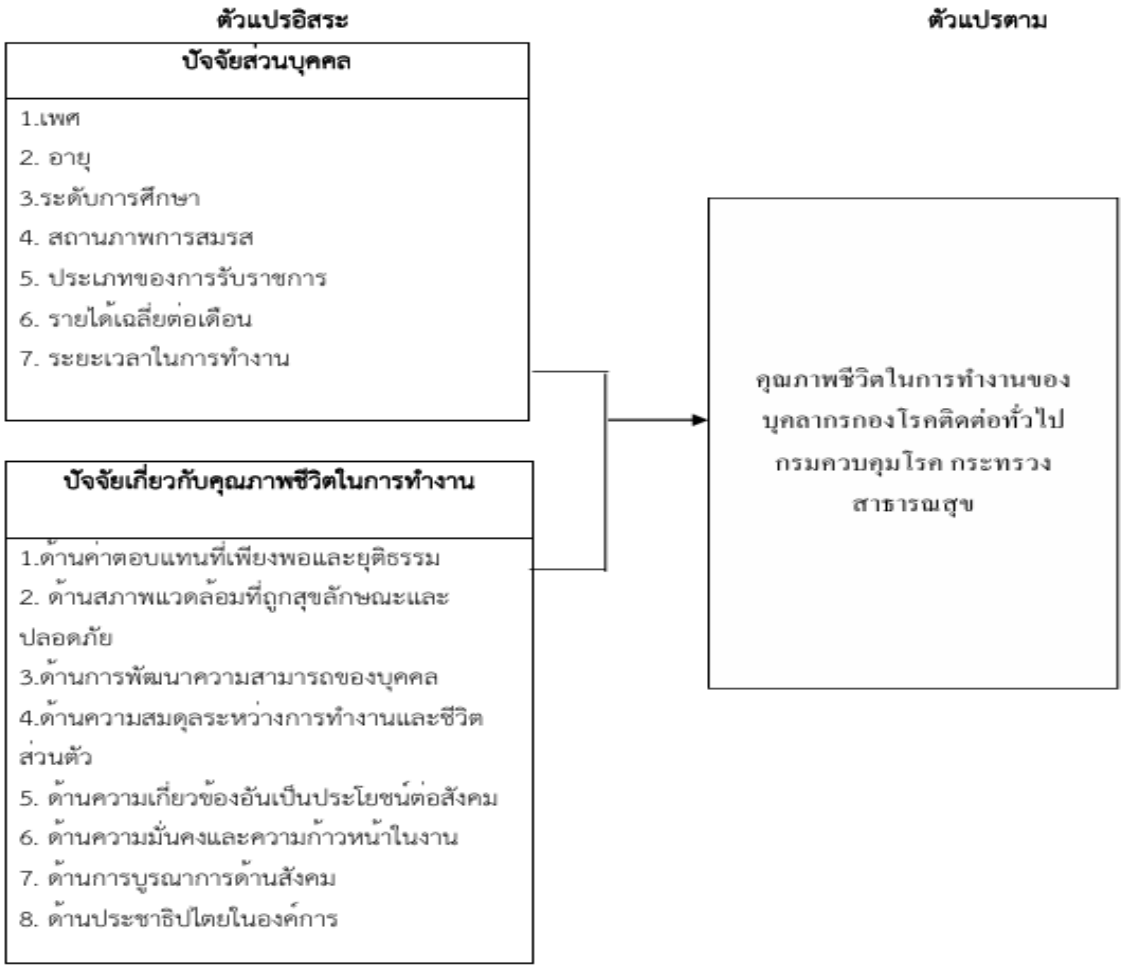

ภาพที่ 1.1 กรอบแนวคิดที่ใช้ในการวิจัย

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative) เป็นการวิจัยที่มุ่งหา ข้อเท็จจริงและข้อสรุปเชิงปริมาณ เน้นการใช้ ข้อมูลที่เป็นตัวเลขเป็นหลักฐานยืนยันความ ถูกต้องของข้อค้นพบ และข้อสรุปต่าง ๆ มีการ ใช้เครื่องมือที่มีความเป็นปรนัยในการเก็บ รวบรวมข้อมูล โดยใช้แบบสอบถาม เป็น การศึกษาคุณภาพชีวิตในการทำงานของ บุคลากรกองโรคติดต่อทั่วไป กรมควบคุมโรค กระทรวงสาธารณสุข

ประชากร

ประชากรและกลุ่มตัวอย่างในการทำการ วิจัยครั้งนี้ คือ บุคลากรกองโรคติดต่อทั่วไป กรมควบคุมโรค กระทรวงสาธารณสุข จำนวน ทั้งหมด 186 คน (กรมควบคุมโรค, 2567) โดยใช้ประชากรทั้งหมดเป็นกลุ่มตัวอย่างในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวม ข้อมูลในการศึกษาครั้งนี้ เป็นแบบสอบถาม (Questionnaire) ที่วัดระดับคุณภาพชีวิตใน การทำงานของบุคลากรกองโรคติดต่อทั่วไป กรมควบคุมโรค กระทรวงสาธารณสุข

วิธีดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูล

ในการเก็บรวบรวมข้อมูลผู้ศึกษาได้ ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลตามขั้นตอน ดังนี้

ผู้ศึกษาดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูล ด้วยตนเอง โดยแจกแบบสอบถามให้กลุ่ม ตัวอย่างซึ่งระยะเวลาการจัดเก็บข้อมูลช่วง เดือนกุมภาพันธ์ ถึงเดือนสิงหาคม 2567 นำ ข้อมูลที่ได้จากแบบสอบถามมาดำเนินการ ตรวจสอบความถูกต้องและสมบูรณ์ของข้อมูล นำข้อมูลที่ได้มาทำการวิเคราะห์ตาม วัตถุประสงค์การวิจัย วิธีจัดกระทำกับข้อมูล เมื่อเก็บรวบรวมข้อมูลได้แล้ว ผู้วิจัยตรวจสอบความสมบูรณ์และจำนวนของ แบบสอบถามที่ได้รับกลับคืนมา นำ แบบสอบถามมาให้คะแนน จากนั้นนำไป วิเคราะห์ข้อมูล ข้อมูลที่รวบรวมได้จาก แบบสอบถามจะนำมาวิเคราะห์ข้อมูลโดย โปรแกรมสำเร็จรูปในการประมวลผล วิเค ราะห์ซึ่งสถิติที่จะนำมาวิเคราะห์ ประกอบด้วย สถิติเชิงพรรณนา (Descriptive S tatistics) ป ระกอบ ด้วย ความถี่ (Frequency) ร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ย (Mean)ใช้วิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับปัจจัยส่วน บุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม โดยข้อมูล ความคิดเห็น จะทำการจัดแบ่งเป็นระดับ โดย วิธีอันตรภาคชั้น

ตัวแปรที่ใช้ในการวิจัย

ตัวแปรอิสระ ประกอบด้วย ปัจจัย ส่วนบุคคล ได้แก่ 1. เพศ 2. อายุ 3. ระดับ การศึกษา 4. สถานภาพการสมรส 5. ประเภท ของการรับราชการ 6. รายได้เฉลี่ยต่อเดือน 11 และ 7. ระยะเวลาในการทำงาน ปัจจัยที่ เกี่ย ว กับ คุณ ภ าพ ชีวิตใน การทำงาน ประกอบด้วย 1. ด้านค่าตอบแทนที่เพียงพอ และยุติธรรม 2. ด้านสภาพแวดล้อมที่ถูก สุขลักษณะและปลอดภัย 3. ด้านการพัฒนาความสามารถของบุคคล และ 4. ด้านความ สมดุลระหว่างการทำงานและชีวิตส่วนตัว 5. ด้านความเกี่ยวข้องอันเป็นประโยชน์ต่อสังคม 6. ด้านความมั่นคงและความก้าวหน้าในงาน 7. ด้านการบูรณาการด้านสังคม และ 8. ด้าน ประชาธิปไตยในองค์การ

ตัวแปรตาม ได้แก่ คุณภาพชีวิตใน การทำงาน ของบุคลากร กองโรคติดต่อทั่วไป กรมควบคุมโรคกระทรวงสาธารณสุข

สถิติที่ใช้ในการวิจัย

สถิติที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ใช้สถิติเชิง พรรณนา (Descriptive Statistics) หาค่าสถิติ พื้นฐาน ได้แก่ ค่าความถี่ (Frequency) และ ค่าร้อยละ (Percentage) เพื่ออธิบายข้อมูล พื้นฐาน ลักษณะทั่วไปของกลุ่มตัวอย่างและ หาค่าเฉลี่ย (Mean) และส่วนเบี่ยงเบน มาตรฐาน(Standard Deviation)

สรุปผลการวิจัย

1. บุคลากรกองโรคติดต่อทั่วไป กรมควบคุมโรค กระทรวงสาธารณสุข ส่วน ใหญ่เป็นเพศหญิง มีอายุระหว่าง 31-40 ปี การศึกษาระดับปริญญาตรี สถานภาพการ สมรส อยู่ในสถานะโสด ส่วนใหญ่เป็น ข้าราชการ มีรายได้เฉลี่ยต่อเดือนระหว่าง 10,000 – 15,000 บาท และมีระยะเวลาใน การทำงานน้อยกว่า 4 ปี

2. ปัจจัยเกี่ยวกับคุณภาพชีวิตในการ ทำงานของบุคลากรกองโรคติดต่อทั่วไป กรม ควบคุมโรค กระทรวงสาธารณสุขโดยภาพรวม อยู่ในระดับมากที่ค่าเฉลี่ย 3.67 เมื่อพิจารณา รายด้านพบว่าด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ ด้าน ความมั่นคงและความก้าวหน้าในงานในระดับ มาก (= 3.81 , S.D. = 0.636) รองลงมา ด้านประชาธิปไตยในองค์การในระดับมาก ที่ ค่ า เฉ ลี่ ย (= 3.73 , S.D. = 0.659) รองลงมาด้านการพัฒนาความสามารถของ บุคคลในระดับมาก (= 3.69 , S.D. = 0.719) รองลงมาด้านด้านความเกี่ยวข้องอัน เป็นประโยชน์ต่อสังคมในระดับมาก (= 3.69 , S.D. = 0.668) รองลงมาด้านความสมดุล ระหว่างการทำงานและชีวิตส่วนตัวในระดับ มาก (= 3.69 , S.D. = 0.643) รองลงมาด้านการบูรณาการด้านสังคมในระดับมาก (= 3.62 , S.D. = 0.689) รองลงมาด้าน สภาพแวดล้อมที่ถูกสุขลักษณะและปลอดภัย ในระดับมาก (= 3.58 , S.D. = 0.710) และรองลงมาด้านค่าตอบแทนที่เพียงพอและ ยุติธรรมในระดับมาก (= 3.56 , S.D. = 0.722)ตามลำดับ

3. ปัญหา และอุปสรรค พบว่า (1) ด้านเงินเดือนและค่าตอบแทนที่เหมาะสมและ ยุติธรรม สิ่งที่ต้องปรับปรุง คือ กองโรคติดต่อ ทั่วไป กรมควบคุมโรค กระทรวงสาธารณสุข ควรมีการกำหนดเงินเดือนที่ได้รับเหมาะสมกับ ความรู้ความสามารถและประสบการณ์ของ 12 บุคลากร (2) ด้านสิ่งแวดล้อมที่ปลอดภัยและ การส่งเสริมสุขภาพ สิ่งที่ต้องปรับปรุง คือ กอง โรคติดต่อทั่วไป กรมควบคุมโรค ควรปรับภูมิ ทัศน์ในการทำงานเพื่อให้สภาพแวดล้อมใน การทำงานของบุคลากรดีขึ้น (3) ด้านโอกาสที่ ได้รับการพัฒนาความสามารถสิ่งที่ต้อง ปรับปรุง คือ กองโรคติดต่อทั่วไป ควรเปิด โ อ กา สให้บ ุค ลากรมีการใช้ความรู้ ความสามารถในการทำงานอย่างเต็มที่ ควร ส่งเสริมบุคลากรให้ได้รับการฝึกอบรมพัฒนา ความรู้ความสามารถที่ตรงกับงานที่ได้รับ มอบหมายในการทำงาน (4) ด้านโอกาสก้าวหน้าและความมั่นคงในการทำงานสิ่งที่ ต้องปรับปรุง คือ กองโรคติดต่อทั่วไปควรทำ ให้บุคลากร

ภาคภูมิใจที่ได้เป็นส่วนหนึ่งของ กองโรคติดต่อทั่วไป เช่น กิจกรรมเชิดชู บุคลากรดีเด่น การให้ของรางวัลเล็ก ๆ น้อย ๆ เพื่อทำให้บุคลากรรู้สึกภาคภูมิใจ และเป็น แบบอย่างแก่บุคลากรคนอื่น ๆ อภิปรายผล การศึกษาเรื่องคุณภาพชีวิตในการ ทำงานของบุคลากรกองโรคติดต่อทั่วไป กรม ควบคุมโรค กระทรวงสาธารณสุข พบว่า ระดับคุณภาพชีวิตในการทำงานของ บุคลากรกองโรคติดต่อทั่วไป กรมควบคุมโรค กระทรวงสาธารณสุขโดยภาพรวม พบว่า โดย ภาพรวมอยู่ในระดับมากทุกด้านโดยมีค่าเฉลี่ย เท่ากับ 3.67 เมื่อพิจารณารายด้านพบว่าด้านที่ มีค่าเฉลี่ยมากที่สุดคือ ด้านความเกี่ยวข้องอันเป็นประโยชน์ต่อสังคมค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.81 รองลงมาด้านการบูรณาการด้านสังคมที่ ค่าเฉลี่ย 3.73 รองลงมาด้านการพัฒนา ความสามารถของบุคคลค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.69 รองลงมาด้านประชาธิปไตยในองค์การที่ ค่าเฉลี่ย 3.69 รองลงมาด้านความสมดุล ระหว่างการทำงานและชีวิตส่วนตัวค่าเฉลี่ย เท่ากับ 3.69 รองลงมาด้านความมั่นคงและความก้าวหน้าในงานค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.62 รองลงมาด้านสภาพแวดล้อมที่ถูกสุขลักษณะ และปลอดภัยค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.58 และ รองลงมาด้านค่าตอบแทนที่เพียงพอและ ยุติธรรมค่าเฉลี่ย เท่ากับ 3.56 ตามลำดับ

สอดคล้องกับ ฉลอง เดชสม (2566) ได้ทำการศึกษาเรื่อง “คุณภาพชีวิตในการ ทำงานของข้าราชการในสถานีดับเพลิงและ กู้ภ ัย ท ุ่งม ห าเมฆ กรุงเท พ มห านคร” ผลการวิจัยพบว่า ข้าราชการในสถานีดับเพลิง และกู้ภัยทุ่งมหาเมฆ กรุงเทพมหานคร ใน ภาพรวมมีความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก เมื่อ พิจารณารายข้อโดยเรียงค่าเฉลี่ยจากมากไป หาน้อย ตามลำดับ ดังนี้ 1. ด้านความภูมิใจ ในองค์การ มีความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก ที่สุด 2. ด้านการพัฒนาศักยภาพผู้ปฏิบัติงาน มีความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก 3. ด้าน ลักษณะการบริหารงาน มีความคิดเห็นอยู่ใน 4. ด้านความสัมพันธ์กับเพื่อนร่วมงาน มีความ คิดเห็นอยู่ในระดับมาก 5. ด้านความก้าวหน้า ในหน้าที่ มีความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก 6. ด้านสภาพแวดล้อมในการทำงาน มีความ คิดเห็นอยู่ในระดับมาก 7. ด้านภาวะอิสระ จากงานมีความคิดเห็นอยู่ในระดับน้อย และ 13 8. ด้านค่าตอบแทนที่เพียงพอและยุติธรรม มี ความคิดเห็นอยู่ในระดับน้อย

สอดคล้องกับพิรัญญา นิลพันธ์ (2561) ได้ทำการศึกษาเรื่อง “คุณภาพชีวิตใน การทำงานของพนักงานในสำนักบริหารพื้นที่ อนุรักษ์ที่ 5 ตำบลคลัง อำเภอเมือง จังหวัด นครศรีธรรมราช” ผลการวิจัยพบว่า ระดับ ความคิดเห็นต่อคุณภาพชีวิตในการทำงานของ พนักงานในสำนักบริหารพื้นที่อนุรักษ์ ที่ 5 ต ำ บ ล ค ล ัง อ ำเภ อ เมื อ ง จ ังห ว ัดนครศรีธรรมราช กลุ่มตัวอย่าง มีระดับความคิดเห็นต่อคุณภาพชีวิตในการทำงานของ พนักงานในสำนักบริหารพื้นที่อนุรักษ์ที่ 5 ต ำ บ ล ค ล ัง อ ำเภ อ เมื อ ง จ ังห ว ัด นครศรีธรรมราช อยู่ในระดับมากที่สุด 2 ด้าน ได้แก่ ด้านลักษณะงานที่เป็นประโยชน์ต่อ สังคมด้านความสมดุลระหว่างชีวิตกับการ ทำงาน และอยู่ในระดับมาก 6 ด้าน ได้แก่ ด้าน

ประชาธิปไตยใน องค์การ ด้านโอกาสใน การพัฒนาสมรรถภาพของบุคคล ด้านความ มั่น ค งแ ล ะก้าวห น้าใน ห น้าที่ ด้าน สภาพแวดล้อมในการปฏิบัติงาน ด้านการบูร ณาการทางสังคมหรือการทำงานร่วมกัน ด้าน ค่าตอบแทน ตามลำดับ 2. ปัจจัยส่วนบุคคล ของกลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ เพศ อายุ สถานภาพ ระดับการศึกษา ระดับรายได้ อายุการทำงาน และตำแหน่งงานต่างกัน มีระดับความคิดเห็นต่อคุณภาพชีวิตในการทำงานของพนักงานใน สำนักบริหารพื้นที่อนุรักษ์ที่ 5 ตำบลคลัง อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช โดยรวม แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 นอกจากนี้ยังพบว่า ภูมิลำเนาต่างกัน มี ระดับความคิดเห็นต่อคุณภาพชีวิตในการ ทำงานของพนักงานในสำนักบริหารพื้นที่อนุรักษ์ที่ 5 ตำบลคลัง อำเภอเมือง จังหวัด นครศรีธรรมราช โดยรวมไม่แตกต่างกันอย่าง มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 และมีความสอดคล้องกับ Huse & Cumming (2013) ได้กล่าวถึงลักษณะองค์ประกอบของคุณภาพชีวิตการทำงาน (Quality of Work Life) ที่สำคัญไว้ คือ ผลตอบแทนที่ยุติธรรมและเพียงพอ หรือ รายได้ และผลประโยชน์ตอบแทน หมายถึง การได้รับรายได้และผลตอบแทนที่เพียงพอ และสอดคล้องกับมาตรฐาน ทำให้ผู้ปฏิบัติงาน รู้สึกว่ามีความเหมาะสมและเป็นธรรมเมื่อ เปรียบเทียบจากรายได้อื่นๆ

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

ด้านที่ 1 ค่าตอบแทนที่เพียงพอและ ยุติธรรม ควรมีการกำหนดเงินเดือนที่ได้รับ เหมาะสมกับความรู้ความสามารถและ ประสบการณ์ของบุคลากร คือ ถ้าบุคลากรคน ใดมีความรู้ความสามารถเป็นที่ยอมรับก็ควร ปรับเงินเดือนให้สูงขึ้นเพื่อสร้างแรงจูงใจและ เป็นแบบอย่างให้บุคลากรคนอื่น ๆ

ด้าน ที่ 2 สภาพแวดล้อมที่ถูก สุขลักษณะและปลอดภัย ควรมีการจัดการสิ่ง อำนวยความสะดวก เช่น น้ำดื่ม ห้องพัก ห้องน้ำ ที่เพียงพอกับความต้องการของ บุคลากร มีการจัดการสภาพแวดล้อมภายในที่ 14 ทำงานให้มีความปลอดภัยและเหมาะสม เช่น จัดกิจกรรม 5ส. ตรวจสอบสภาพอากาศ แสง สว่าง ให้เหมาะสมกับการปฏิบัติงาน ซึ่งจะทำ ให้มีความสุขในการทำงาน

ด้านที่ 3 การพัฒนาความสามารถ ของบุคคล เห็นว่า กองโรคติดต่อทั่วไป ควร เปิดโอกาสให้บุคลากรมีการใช้ความรู้ ความสามารถในการทำงานอย่างเต็มที่ ควร ส่งเสริมบุคลากรให้ได้รับการฝึกอบรมพัฒนา ความรู้ความสามารถที่ตรงกับงานที่ได้รับ มอบหมายในการทำงาน

ด้านที่ 4 ความสมดุลระหว่างการ ทำงานและชีวิตส่วนตัว ควรปรับการพักผ่อน ให้บุคลากรอย่างเพียงพอมีเวลาสำหรับทำงาน อดิเรก และมีปริมาณงานที่ได้รับในปัจจุบันมี ความเหมาะสม

ด้านที่ 5 ความเกี่ยวข้องอันเป็น ประโยชน์ต่อสังคม เห็นว่า กองโรคติดต่อควร เพิ่มการรณรงค์ให้บุคลากรตระหนักถึงการมีส่วน ร่วมในการรับผิดชอบต่อสังคมให้มากยิ่งขึ้น

ด้านที่ 6 ความมั่นคงและ ความก้าวหน้าในงาน ควรทำให้บุคลากร ภาคภูมิใจที่ได้เป็นส่วนหนึ่งของกองโรคติดต่อ ทั่วไป เช่น กิจกรรมเชิดชูบุคลากรดีเด่น การ ให้ของรางวัลเล็ก ๆ น้อยๆ เพื่อทำให้บุคลากร รู้สึกภาคภูมิใจ และเป็นแบบอย่างแก่บุคลากร คนอื่น ๆ ด้านที่ 7 การบูรณาการด้านสังคม เห็นว่า กองโรคติดต่อทั่วไปในเรื่องของหัวหน้า งานควรมีการยอมรับฟังความคิดเห็นของบุคลากรอย่างสม่ำเสมอเพิ่มมากขึ้น ด้านที่ 8 ประชาธิปไตยในองค์การ เห็นว่า กองโรคติดต่อทั่วไป ควรรณรงค์เรื่อง เสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับงาน หรือ เรื่องทั่วไปในสถานที่ทำงาน ในเรื่องเคารพสิทธิส่วนบุคคลและความเป็นส่วนตัวของ บุคลากรเพิ่มมากยิ่งขึ้น

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

1. การศึกษาครั้งนี้เป็นการวิเคราะห์ คุณภาพชีวิตในการทำงานของบุคลากรกอง โรคติดต่อทั่วไป กรมควบคุมโรค กระทรวง สาธารณสุข ทั้งหมด 8 ด้าน โดยการศึกษาครั้ง ต่อไปควรนำปัจจัยตัวอื่นๆ มาเพิ่มในการ วิเคราะห์

2. ในการศึกษาครั้งนี้เป็นการทำวิจัย เชิงปริมาณ โดยการศึกษาครั้งต่อไปควรทำ การวิจัยเชิงคุณภาพด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึก มาประกอบกับการวิจัยเพื่อให้ได้ข้อมูลที่ สมบูรณ์มากยิ่งขึ้น

3. ในการศึกษาครั้งนี้ กลุ่มเป้าหมาย คือ กรมควบคุมโรค กระทรวงสาธารณสุข เท่านั้น หากมีโอกาสได้ทำการศึกษาในครั้ง ต่อไป ควรศึกษาในภาพรวมของกระทรวง สาธารณสุข เพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงลึก สามารถนำ เรียนผู้บังคับบัญชา และสามารถตอบสนอง ความต้องการของบุคลากรในองค์การตลอดจนประชาชนที่มาใช้บริการให้เกิด ประโยชน์สูงสุด

เอกสารอ้างอิง

กรมควบคุมโรค กระทรวงสาธารณสุข. (2567). ยุทธศาสตร์ชาติระยะ 20 ปี ด้านการป้องกัน ควบคุมโรคและภัยสุขภาพ (พ.ศ. 2560 - 2579). นนทบุรี : กรมควบคุมโรค กระทรวงสาธารณสุข.

คณะกรรมการโรคติดต่อแห่งชาติ. (2566). แผนปฏิบัติการเฝ้าระวัง ป้องกัน และควบคุมโรคติดต่อ หรือโรคระบาด พ.ศ. 2566 – 2570 ตามพระราชบัญญัติโรคติดต่อ พ.ศ. 2558. นนทบุรี : สำนักงานเลขานุการคณะกรรมการโรคติดต่อแห่งชาติ กรมควบคุมโรค.

Huse, E. F., & Cummings, T. G. (1985). Organization Development and Change (3rd ed.). St. Paul, MN: West.

Herman, J.M. (1970). A Questionnaire Measure for Achievement Motivation. New Jersey: Prentice-Hall.

Herzberg, Frederick. Bernarol and Synderman, Barbara Bloch. (1959). The Motivation to Work. New York : John Wiley and Sons.

Krejcie, R. V. and Morgan, D. W. (1970). “Determining Sample Size for Research Activities.”Educational and Psychological Measurement. 30(3): 607-610.

คุณลักษณะที่พึงประสงค์ของผู้ฝึกสอนฟุตบอลตามทัศนะของนักฟุตบอลโรงเรียนนวมินทราชินูทิศ สวนกุหลาบวิทยาลัย ปทุมธานี

Desirable Characteristics of Football Coaches as Perceived by Football Players at Navamindarajudis Suankularb Wittayalai Pathumthani School

สุริยา บริเดช[1,*], รังสรรค์ ประเสริฐศรี[2] กันตพัฒน์ พรศิริวัชรสิน[3]
Suriya Boridet[1], Rangson Prasertsri[2,*], Kantapat Phonsiriwatcharasin[3]

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา 1) คุณลักษณะที่พึงประสงค์ของผู้ฝึกสอนฟุตบอลตามทัศนะของนักฟุตบอลโรงเรียนนวมินทราชินูทิศ สวนกุหลาบวิทยาลัย ปทุมธานี และเพื่อศึกษาปัญหาและอุปสรรคของคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของผู้ฝึกสอนฟุตบอลตามทัศนะของนักฟุตบอลโรงเรียนนวมินทราชินูทิศ สวนกุหลาบวิทยาลัย ปทุมธานี กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย คือ นักฟุตบอลโรงเรียนนวมินทราชินูทิศ สวนกุหลาบวิทยาลัย ปทุมธานี จำนวน 91 คน เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ โดยทำการเก็บรวบรวมข้อมูลจากการใช้แบบสอบถาม สถิติที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ใช้สถิติเชิงพรรณนา หาค่าสถิติพื้นฐาน ได้แก่ ค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

ผลการวิจัยพบว่า

1. ปัจจัยส่วนบุคคลของนักฟุตบอลโรงเรียนนวมินทราชินูทิศ สวนกุหลาบวิทยาลัย ปทุมธานี ส่วนใหญ่เป็นเพศชาย มีอายุมากกว่า 15 ปี มีประสบการณ์การเล่นฟุตบอลมากกว่า 5 ปี เล่นในตำแหน่งกองกลาง และเรียนอยู่ในระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย 4-6

2. คุณลักษณะที่พึงประสงค์ของผู้ฝึกสอนฟุตบอลตามทัศนะของนักฟุตบอลโรงเรียนนวมินทราชินูทิศ สวนกุหลาบวิทยาลัย ปทุมธานี ในภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ($\overline{X}$ = 4.21, S.D. = .175) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่าอยู่ในระดับมากทุกด้าน โดยเรียงค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย ดังนี้

[1,2] หลักสูตรรัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษมบัณฑิต
[1,2] Master of Public Administration Program Graduate School Kasem Bundit University
* Corresponding author. E-mail prathip.ca@gmail.com

2.1 ด้านจิตวิทยาเป็นคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของผู้ฝึกสอนฟุตบอลอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X}$ = 4.84, S.D. = .250)

2.2 ด้านความเป็นผู้นำ เป็นคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของผู้ฝึกสอนฟุตบอลอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X}$ = 4.83, S.D. = .250)

2.3 ด้านประสบการณ์ มีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของผู้ฝึกสอนฟุตบอลอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X}$ = 4.50, S.D. = .433)

2.4 ด้านความรู้ความสามารถ มีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของผู้ฝึกสอนฟุตบอล อยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ = 3.67, S.D. = .395)

2.5 ด้านการฝึกสอน มีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของผู้ฝึกสอนฟุตบอล อยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X}$ = 3.20, S.D. = .514)

3. ปัญหาและอุปสรรคเกี่ยวกับคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของผู้ฝึกสอนฟุตบอลตามทัศนะของนักฟุตบอลโรงเรียนนวมินทราชินูทิศ สวนกุหลาบวิทยาลัย ปทุมธานี ได้แก่ ผู้ฝึกสอนฟุตบอลไม่ได้นำทักษะต่าง ๆมาใช้ถ่ายทอดให้นักกีฬา การไม่แสวงหาความรู้ใหม่ ๆ มาพัฒนาสมรรถนะนักกีฬา การสร้างแรงจูงใจนักกีฬายังมีน้อย ไม่สร้างแรงกระตุ้นให้นักกีฬามีความมั่นใจในการแข่งขัน

คำสำคัญ: คุณลักษณะที่พึงประสงค์ ผู้ฝึกสอน กีฬาฟุตบอล

Abstract

The objectives of this research were: 1) to examine the desirable characteristics of football coaches as perceived by football players at Nawaminthrachinuthit Suankularb Wittayalai Pathumthani School, and 2) to investigate the problems and obstacles regarding these characteristics. The sample group consisted of 91 football players from the a Nawaminthrachinuthit Suankularb Wittayalai Pathumthani School. This quantitative study utilized questionnaires for data collection. Descriptive statistics, including frequency, percentage, mean ($\bar{X}$) and standard deviation (S.D.), were employed for data analysis.

The research findings revealed that:

1. The majority of the respondents are male, over 15 years of age, with more than 5 years of football experience. Most occupy the "Midfielder" position and are currently enrolled in Senior High School (Grades 10–12).

2. In overall, the desirable characteristics were rated at the highest level ($\bar{X}$ = 4.21, S.D. = .175$). When considering individual dimensions, all areas were rated at a high level. Ranked in descending order of mean scores, the results were as follows:

2.1 Psychology: Rated at the highest level ($\bar{X}$ = 4.84, S.D. = .250).

2.2 Leadership: Rated at the highest level ($\bar{X}$ = 4.83, S.D. = .250).

2.3 Experience: Rated at the highest level ($\bar{X}$ = 4.50, S.D. = .433).

2.4 Knowledge and Competency: Rated at a high level ($\bar{X}$ = 3.67, S.D. = .395).

2.5 Coaching Skills: Rated at a moderate level ($\bar{X}$ = 3.20, S.D. =.514).

3. Problems and Obstacles of the primary issues identified include coaches' failure to effectively transfer diverse skills to the athletes and a lack of continuous pursuit of new knowledge to develop athlete performance. Additionally, there is insufficient motivation provided to the athletes, failing to stimulate their confidence during competitions.

Keywords: Desirable Characteristics, Coach, Football

บทนำ

ในกระแสโลกาภิวัตน์ปัจจุบัน กีฬาฟุตบอลได้วิวัฒนาการจากการเป็นกิจกรรมสันทนาการสู่การเป็น "อุตสาหกรรมกีฬา" และธุรกิจบริการระดับโลกที่มีมูลค่ามหาศาล มิติของฟุตบอลในยุคใหม่จึงครอบคลุมทั้งด้านเศรษฐกิจ การสร้างรายได้หมุนเวียนจากการถ่ายทอดสด สิทธิประโยชน์ทางการค้า และการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในระดับอาชีพ ประเทศที่ประสบความสำเร็จในการพัฒนาความเป็นเลิศด้านกีฬา มักใช้กลไกทางการกีฬาเป็นเครื่องมือในการสร้างเกียรติภูมิของชาติและขับเคลื่อนเศรษฐกิจอย่างเป็นระบบผู้ฝึกสอน (Coach) เป็นหัวใจสำคัญของการขับเคลื่อนความเป็นเลิศในระดับเยาวชน ซึ่งถือเป็นบุคลากรเชิงยุทธศาสตร์ (Strategic Human Resource) ที่มีบทบาทโดยตรงในการถ่ายทอดทักษะ เทคนิค และกลยุทธ์การแข่งขัน แต่ในมิติของการบริหารจัดการที่ลึกซึ้งกว่านั้น ผู้ฝึกสอน

เปรียบเสมือน "ผู้นำการเปลี่ยนแปลง" ที่ต้องรับผิดชอบทั้งการพัฒนาสมรรถภาพทางกายและสภาวะทางจิตใจของนักกีฬา (วิทยา เลาหกุล, 2554) ความสำเร็จของสโมสรระดับโลกอย่างแมนเชสเตอร์ยูไนเต็ดภายใต้การนำของเซอร์ อเล็กซ์ เฟอร์กูสัน หรือความสำเร็จของสโมสรไทยในระดับเอเชีย ล้วนมีรากฐานมาจาก "คุณลักษณะเฉพาะ" ของผู้ฝึกสอนที่มีความสามารถในการวางแผนและจิตวิทยาการบริหารจัดการ (พิชัย ปิตุวงศ์, 2550)

อย่างไรก็ตาม การพัฒนาคุณภาพชีวิตและการเพิ่มขีดความสามารถของนักกีฬาฟุตบอลในระดับโรงเรียน ซึ่งเป็นฐานรากสำคัญของระบบเยาวชนไทย ยังคงประสบความท้าทายด้านมาตรฐานของคุณลักษณะผู้ฝึกสอน หากผู้ฝึกสอนขาดคุณลักษณะที่พึงประสงค์ ทั้งในด้านความรู้ (Hard Skills) และด้านจิตวิทยาหรือทัศนคติ (Soft Skills) ย่อมส่งผลกระทบโดยตรงต่อพัฒนาการและความสำเร็จตามเป้าหมายขององค์กร

โรงเรียนนวมินทราชินูทิศ สวนกุหลาบวิทยาลัย ปทุมธานี ในฐานะสถาบันการศึกษาที่มีความโดดเด่นด้านกิจกรรมกีฬา จึงจำเป็นต้องมีการวิเคราะห์คุณลักษณะของผู้ฝึกสอนผ่านมุมมองของตัวแสดงสำคัญคือ "นักกีฬาฟุตบอล" เพื่อให้ทราบถึงความคาดหวังและปัญหาอุปสรรคที่เกิดขึ้นจริงในกระบวนการฝึกสอน ด้วยเหตุผลดังกล่าว ผู้วิจัยจึงมุ่งศึกษา “คุณลักษณะที่พึงประสงค์ของผู้ฝึกสอนฟุตบอลตามทัศนะของนักฟุตบอลโรงเรียนนวมินทราชินูทิศ สวนกุหลาบวิทยาลัย ปทุมธานี” เพื่อนำข้อค้นพบมาสังเคราะห์เป็นแนวทางพัฒนาศักยภาพผู้ฝึกสอนให้มีคุณลักษณะที่เหมาะสม สอดคล้องกับมาตรฐานสากล และสามารถนำพาเยาวชนไปสู่ความสำเร็จตามเป้าหมายอย่างมีประสิทธิภาพ

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาระดับคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของผู้ฝึกสอนฟุตบอลตามทัศนะของนักฟุตบอลโรงเรียนนวมินทราชินูทิศ สวนกุหลาบวิทยาลัย ปทุมธานี
2. เพื่อวิเคราะห์ปัญหาและอุปสรรคและข้อเสนอแนะที่เกี่ยวข้องกับคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของผู้ฝึกสอนฟุตบอลตามทัศนะของนักฟุตบอลโรงเรียนนวมินทราชินูทิศ สวนกุหลาบวิทยาลัย ปทุมธานี

การทบทวนวรรณกรรม

การศึกษาคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของผู้ฝึกสอนฟุตบอล ตามทัศนะของนักฟุตบอลโรงเรียนนวมินทราชินูทิศ สวนกุหลาบวิทยาลัย ปทุมธานี ตามแนวคิดของเภรินทร์ ริยาพันธ์ (2555) ประกอบด้วยปัจจัย 5 ด้าน ได้แก่ 1) ด้านความรู้ความสามารถ คือ ความรู้ความเข้าใจในวิธีการ การเล่นฟุตบอล ประกอบไปด้วย ทักษะพื้นฐาน สมรรถภาพร่างกาย และการคิดวิเคราะห์ ซึ่งจะต้องทำงานประสานซึ่งกันและกัน อีกทั้งยังสามารถอธิบาย ชี้แนะให้นักกีฬาเข้าใจได้อีกด้วย 2. ด้านประสบการณ์ คือ การทำงานที่ผ่านมาเกี่ยวกับการฝึกสอนฟุตบอล การแก้ไข ปรับปรุง พัฒนานักกีฬาให้รู้จักกติกา วิธีการการเล่นอย่างถูกต้อง 3) ด้านการฝึกสอน เป็นการรู้จักหน้าที่ของตนและทำหน้าที่ของตนเองอย่างสุดความสามารถ รู้จักแก้ไขรูปแบบและวิธีการขณะแข่งขัน เลือกใช้นักกีฬาอย่างเหมาะสม เลือกใช้วิธีการเล่นอย่างเหมาะสม ศึกษาคู่แข่งก่อนทำการแข่งขัน 4) ด้านความเป็นผู้นำ เป็นการสร้างแรงจูงใจให้นักกีฬารับฟังความคิดเห็นจากนักกีฬามีความรับผิดชอบต่อผลของการแข่งขันสามารถตัดสินใจเด็ดขาด และมีความรับผิดชอบต่อหน้าที่ของตน และ 5. ด้านจิตวิทยา เป็นการใช้ศาสตร์และศิลป์ในการสอนนักกีฬา โดยออกมาในรูปแบบกิริยาวาจา ท่าทาง ซึ่งจะแตกต่างกันไปในแต่ละบุคคล เพื่อให้นักกีฬาสามารถตอบสนองต่อความต้องการได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล

กรอบแนวคิดการวิจัย

งานวิจัยนี้ เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ ผู้วิจัยกำหนดกรอบแนวคิดการวิจัยตามแนวคิดของ เภริ นทร์ ริยาพันธ์ (2555) 5 ด้าน ได้แก่ 1) ด้านความรู้ความสามารถ 2) ด้านประสบการณ์ 3) ด้านการฝึกสอน 4) ด้านความเป็นผู้นำ และ 5) ด้านจิตวิทยา มากำหนดกรอบแนวคิดในการวิจัย โดยมีรายละเอียดดังนี้

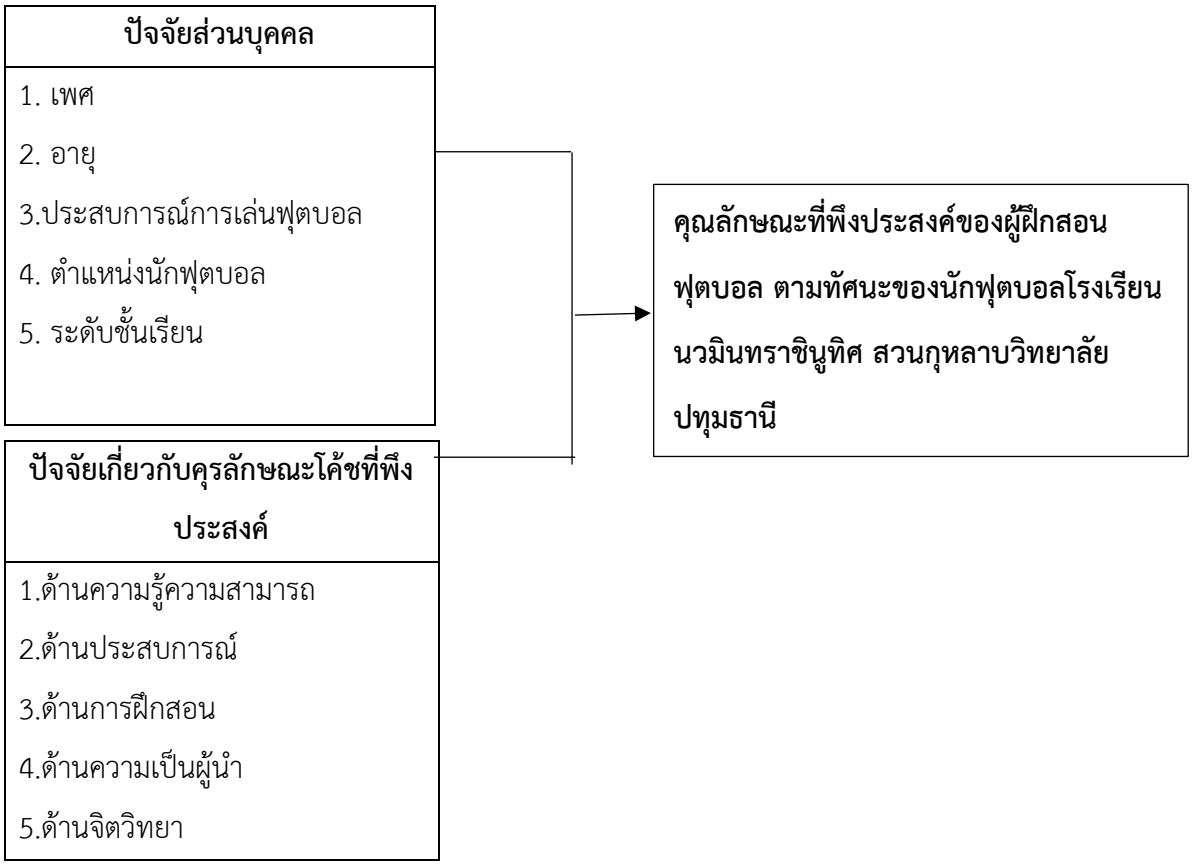

แผนภาพที่ 1.1 กรอบแนวคิดการวิจัย

ระเบียบวิธีวิจัย

งานวิจัยนี้เป็นงานวิจัยเชิงปริมาณพื้นที่วิจัยโรงเรียนนวมินทราชินูทิศ สวนกุหลาบวิทยาลัย ปทุมธานี คือ ประชากรนักฟุตบอลโรงเรียนนวมินทราชินูทิศ สวนกุหลาบวิทยาลัย ปทุมธานี คือ จำนวน 91 คน ใช้วิธีการคัดเลือกแบบง่าย เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบสอบถามแบ่งออกเป็น 3 ส่วน ได้แก่

ส่วนที่ 1 ข้อมูลเกี่ยวกับปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถามมีลักษณะเป็นแบบตรวจสอบรายการ (Check List) ประกอบด้วย 1). เพศ 2) อายุ 3) ประสบการณ์การเล่นฟุตบอล 4) ตำแหน่งนักฟุตบอล 5) ระดับชั้นเรียน

ส่วนที่ 2 เป็นแบบสอบถามข้อมูลเกี่ยวกับปัจจัยเกี่ยวกับคุณลักษณะโค้ชที่พึงประสงค์ ได้แก่ 1) ด้านความรู้ความสามารถ 2) ด้านประสบการณ์ 3) ด้านการฝึกสอน 4) ด้านความเป็นผู้นำ และ 5) ด้านจิตวิทยา โดยคำถามแต่ละข้อมีมาตราส่วนประมาณค่า (Scale) คือ 1น้อยที่สุด 2 น้อย 3 ปานกลาง 4 มาก 5 มากที่สุด

ส่วนที่ 3 ความคิดเห็นเกี่ยวกับปัญหาและอุปสรรคและข้อเสนอแนะที่เกี่ยวข้องกับคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของผู้ฝึกสอนฟุตบอลตามทัศนะของนักฟุตบอลโรงเรียนนวมินทราชินูทิศ สวนกุหลาบวิทยาลัย ปทุมธานี เป็นคำถามปลายเปิดให้แสดงความคิดเห็นโดยอิสระ

ผลการวิจัย

1 คุณลักษณะที่พึงประสงค์ของผู้ฝึกสอนฟุตบอลตามทัศนะของนักฟุตบอลโรงเรียนนวมินทราชินูทิศ สวนกุหลาบวิทยาลัย ปทุมธานี

ตารางที่ 1 แสดงค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเกี่ยวกับคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของผู้ฝึกสอนฟุตบอลตามทัศนะของนักฟุตบอลโรงเรียนนวมินทราชินูทิศ สวนกุหลาบวิทยาลัย ปทุมธานี ในภาพรวม

คุณลักษณะที่พึงประสงค์ของผู้ฝึกสอนฟุตบอล	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล	ลำดับ
1. ด้านความรู้ความสามารถ	3.67	.395	มาก	4
2. ด้านประสบการณ์	4.50	.433	มากที่สุด	3
3. ด้านการฝึกสอน	3.20	.514	ปานกลาง	5
4. ด้านความเป็นผู้นำ	4.84	.0.83	มากที่สุด	1
5. ด้านจิตวิทยา	4.83	.250	มากที่สุด	2
รวม	**3.74**	**.322**	**มาก**	

จากตารางที่ 1 พบว่า ประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่เทศกิจ สำนักงานเขตคลองเตย กรุงเทพมหานครในภาพรวม มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ = 3.74, S.D. = .322) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านโดยเรียงลำดับจากมากไปหาน้อย ดังต่อไปนี้

1.ด้านจิตวิทยา มีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของผู้ฝึกสอนฟุตบอลอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X}$ = 4.84, S.D. = .083)

2. ด้านความเป็นผู้นำมีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของผู้ฝึกสอนฟุตบอลอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X}$ = 4.83, S.D. = .433)

3. ด้านประสบการณ์ มีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของผู้ฝึกสอนฟุตบอลอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X}$ = 4.50, S.D. = .468)

4. ด้านความรู้ความสามารถ มีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของผู้ฝึกสอนฟุตบอล อยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ = 3.67, S.D. = .395)

5. ด้านการฝึกสอน มีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของผู้ฝึกสอนฟุตบอลอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X}$ = 3.20, S.D. = .514)

2. ปัญหาและอุปสรรคและข้อเสนอแนะเกี่ยวกับคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของผู้ฝึกสอนฟุตบอลตามทัศนะของนักฟุตบอลโรงเรียนนวมินทราชินูทิศ สวนกุหลาบวิทยาลัย ปทุมธานี ผู้ตอบแบบสอบถามได้แสดงความคิดเห็น ดังต่อไปนี้

1) ด้านความรู้ความสามารถ ผู้ฝึกสอนได้นำ ทักษะ การคิด วิเคราะห์การเล่นฟุตบอลมาถ่ายทอดให้กับนักกีฬาในการเสริมสร้างสมรรถภาพ

2) ด้านประสบการณ์ ผู้ฝึกสอนไม่แสวงหาพัฒนาความรู้ของตนเอง ไม่เคยผ่านการอบรมทำให้การฝึกซ้อมของนักกีฬาไม่มีคุณภาพ พัฒนาการของนักกีฬาก็จะช้าและผลการแข่งขันก็จะออกมาไม่ดี

3) ด้านการฝึกสอน ผู้ฝึกสอนไม่รู้บทบาทและหน้าที่ของตัวเอง ในการฝึกซ้อมแต่ละวันไม่มีการตั้งวัตถุประสงค์ของการฝึกซ้อมจะซ้อมอะไร แล้วนักกีฬาจะได้อะไรจากการฝึกซ้อมไม่มีการวางแผนระยะสั้น และระยะยาว และไม่มีการประเมินนักกีฬา ทำให้ได้นักกีฬาที่ไม่เหมาะสมกับการแข่งขัน

4) ด้านความเป็นผู้นำ การสร้างแรงจูงใจให้แก่นักกีฬายังมีน้อย ทำให้นักกีฬาไม่มีความรับผิดชอบต่อผลการแข่งขัน และไม่รับผิดชอบต่อหน้าที่ของตัวเองทั้งในสนามและนอกสนาม จึงควรเพิ่มการสร้างแรงจูงใจให้แก่นักกีฬา

5) ด้านจิตวิทยา ต้องมีการใช้จิตวิทยากับนักกีฬาสร้างแรงกระตุ้นให้มากขึ้น เพื่อให้นักกีฬามีความมั่นใจที่จะลงไปฝึกซ้อมและแข่งขัน

อภิปรายผลการวิจัย

จากการวิจัยเรื่อง “คุณลักษณะที่พึงประสงค์ของผู้ฝึกสอนฟุตบอลตามทัศนะของนักฟุตบอลโรงเรียนนวมินทราชินูทิศ สวนกุหลาบวิทยาลัย ปทุมธานี” ผู้วิจัยมีประเด็นสำคัญที่นำมาเสนออภิปรายผล ดังนี้

คุณลักษณะที่พึงประสงค์ของผู้ฝึกสอนฟุตบอลตามทัศนะของนักฟุตบอลโรงเรียนนวมินทราชินูทิศ สวนกุหลาบวิทยาลัย ปทุมธานี ด้านภาพรวม พบว่า คุณลักษณะที่พึงประสงค์ของผู้ฝึกสอนฟุตบอลตามทัศนะของนักฟุตบอลอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X}$ = 4.21, S.D. = .175) ทั้งนี้ แสดงให้เห็นว่านักฟุตบอลโรงเรียนนวมินทราชินูทิศ สวนกุหลาบวิทยาลัย ปทุมธานี ให้ความสำคัญมากที่สุดแก่คุณลักษณะที่พึงประสงค์ของผู้ฝึกสอนฟุตบอล ในด้านการใช้จิตวิทยาในการควบคุมทีม การสร้างแรงกระตุ้นในระหว่างการฝึกซ้อมและแข่งขัน การสร้างจิตวิญญาณร่วมของทีม (Team Spirit) ผู้ฝึกสอน

ฟุตบอลที่ดีควรมีการตัดสินใจที่เด็ดขาดและมีความรับผิดชอบต่อผลของการแข่งขัน มีความตรงต่อเวลา รวมทั้งศึกษาคู่แข่งก่อนทำการแข่งขัน มีทักษะจัดการเกมส์รุกและเกมส์รับ รู้จักเลือกใช้นักกีฬาอย่างเหมาะสม ตลอดจนสามารถบริหารจัดการรูปแบบการฝึกซ้อมอย่างเป็นระบบ สอดคล้องกับงานวิจัยหลายเรื่อง ดังนี้ ณัฐพล บุญปลื้ม (2561) ศึกษาเรื่อง “คุณลักษณะที่พึงประสงค์ของโค้ชฟุตบอลตามทัศนะนักฟุตบอล ทีมมหาวิทยาลัยเกษมบัณฑิต” ผลการวิจัยพบว่า ปัจจัยด้านคุณลักษณะโค้ช ใน 5 ด้านได้แก่ ด้านความรู้ความสามารถ ด้านฟุตบอลและการโค้ช ด้านประสบการณ์การโค้ชฟุตบอล ด้านการทำงานอย่างมืออาชีพ ด้านความเป็นผู้นำ และด้านจิตวิทยาในการ โค้ช พบว่าในภาพรวมอยู่ในระดับมาก แยกรายด้านได้ดังนี้ 1) ด้านความรู้ความสามารถด้านฟุตบอลและการโค้ช ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก โดยค่าสูงสุดคือ รูปแบบการฝึกซ้อม ในขณะที่ค่าต่ำสุดคือ การสังเกตและแก้ไขข้อผิดพลาด 2) ด้านประสบการณ์การโค้ชฟุตบอล ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก โดยค่าสูงสุดคือ การแก้ไขรูปแบบและวิธีการขณะแข่งขันในขณะที่ค่าต่ำสุดคือ การใช้จิตวิทยาในการควบคุมทีม 3) ด้านการท่างานอย่างมืออาชีพ ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก โดยค่าสูงสุดคือ การตรงต่อเวลา ก่อน/ระหว่าง/หลังฝึกซ้อม ในขณะที่ค่าต่ำสุดคือ มีกระบวนการในการฝึกซ้อมที่ชัดเจน 4) ด้านความเป็นผู้นำ ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก โดยค่าสูงสุดคือ การสร้างแรงจูงใจให้ นักกีฬา ในขณะที่ค่าต่ำสุดคือ ความรับผิดชอบต่อผลของการแข่งขัน และการตัดสินใจที่เด็ดขาด 5) ด้านจิตวิทยาในการโค้ช ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก โดยค่าสูงสุดคือ คือ การสร้างแรง กระตุ้นในระหว่างการ และการสร้าง Team Spirit ในขณะที่ค่าต่ำสุดคือ การสร้างความเชื่อมั่นให้กำลังใจแก่นักกีฬา และสอดคล้องกับงานวิจัยของ อาดีย์ หมัดศิริ (2563) ศึกษาวิจัยเรื่อง “คุณลักษณะที่พึงประสงค์ของโค้ชฟุตบอล ตามทัศนะนักฟุตบอลทีมโรงเรียนนาทวีวิทยาคม” ผลการวิจัยพบว่า คุณลักษณะที่พึงประสงค์ของโค้ชฟุตบอล ตามทัศนะนักฟุตบอลทีมโรงเรียนนาทวีวิทยาคม จังหวัดสงขลา โดยรวมพบว่าคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของโค้ชฟุตบอล ตามทัศนะนักฟุตบอลทีมโรงเรียนนาทวีวิทยาคม จังหวัดสงขลา ค่าเฉลี่ยโดยรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อศึกษาเป็นรายด้านโดยเรียงค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อยตามลำดับ ดังนี้ ค่าเฉลี่ยมากที่สุดได้แก่ ด้านความรู้ความสามารถด้านฟุตบอลและการโค้ช รองลงมาได้แก่ ด้านความเป็นผู้นำ ด้านประสบการณ์การโค้ชฟุตบอล ด้านการทำงานอย่างมืออาชีพ ด้านจิตวิทยาในการโค้ช

องค์ความรู้ที่ได้รับจากการวิจัย

จากการวิจัยทำให้เกิดองค์ความรู้ที่สามารถสังเคราะห์ข้อมูลออกมาเป็น คุณลักษณะของผู้ฝึกสอนกีฬาฟุตบอลเชิงบูรณาการเพื่อการสร้างนักกีฬาสู่ความเป็นเลิศดังแสดงตามแผนภาพที่ 2 ดังนี้

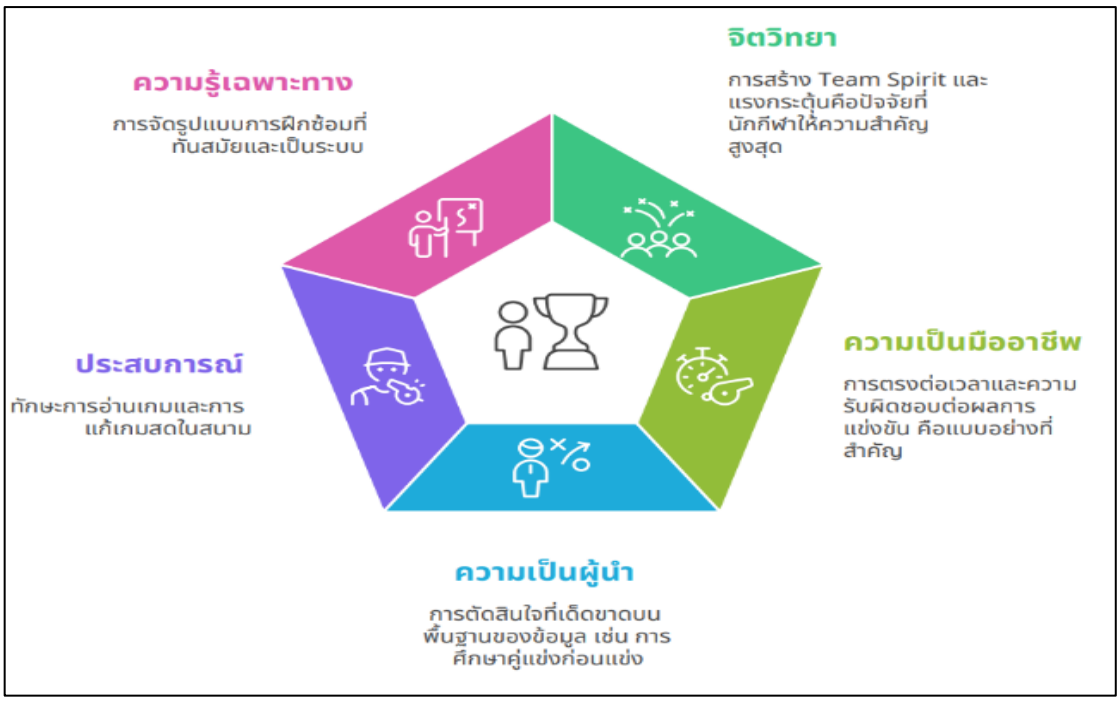

ภาพที่ 1.2 องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

จากผลการวิจัยข้างต้น องค์ความรู้ที่ได้รับ คือ

1 **จิตวิทยา** ในการสร้าง Team Spirit อันเป็นแรงกระตุ้นที่นักกีฬาให้ความสำคัญสูงสุด เพื่อเยาวชนมีเกราะป้องกันทางจิตใจ (Resilience) และมีความสุขในการเล่นกีฬา

2. **ความเป็นมืออาชีพ** ผู้ฝึกสอนต้องเป็นตัวอย่างที่ดี มีวินัย การตรงต่อเวลา และความรับผิดชอบ

3. **ความเป็นผู้นำสูง** การตัดสินใจที่เด็ดขาดบนพื้นฐานของข้อมูล (Data-driven Decision) เช่น การศึกษาคู่แข่งก่อนแข่ง อันเป็นการพัฒนาทักษะการแก้ปัญหาเฉพาะหน้า (Critical Thinking) ให้แก่นักกีฬา

4. **ประสบการณ์** มีทักษะการอ่านเกมและการแก้เกมในสนาม (In-game Management) สร้างความเชื่อมั่น (Trust) ระหว่างผู้สอนและผู้เรียน

5. **ความรู้เฉพาะทาง** การจัดรูปแบบการฝึกซ้อมที่ทันสมัยและเป็นระบบ ลดการบาดเจ็บและเพิ่มขีดความสามารถสูงสุด (Performance Optimization)

สรุป

การวิจัยเรื่อง "คุณลักษณะที่พึงประสงค์ของผู้ฝึกสอนฟุตบอลตามทัศนะของนักฟุตบอลโรงเรียนนวมินทราชินูทิศ สวนกุหลาบวิทยาลัย ปทุมธานี" พบประเด็นสำคัญ ได้แก่ นักฟุตบอลมีความเห็นว่าคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของผู้ฝึกสอนในภาพรวมอยู่ในระดับมาก และเมื่อพิจารณาเรียงตามลำดับความสำคัญ พบประเด็นที่น่าสนใจคือทัศนะของนักกีฬาให้ความสำคัญกับ "Soft Skills" มากกว่า "Hard Skills" ดังนี้ 1) ด้านจิตวิทยา (Highest) การสร้างแรงจูงใจและจิตวิญญาณทีม (Team Spirit) 2) ด้านความเป็นผู้นำ (Highest) ความเด็ดขาดในการตัดสินใจและความรับผิดชอบ 3) ด้านประสบการณ์ (Highest): ทักษะการแก้เกมและการอ่านสถานการณ์ในสนาม 4) ด้านความรู้ความสามารถ (High) รูปแบบการฝึกซ้อมที่ทันสมัย 5) ด้านการฝึกสอน (Moderate): เทคนิคการถ่ายทอดรายบุคคล

ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัย ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

1. ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

จากการที่ผลวิจัยระบุว่านักกีฬาให้ความสำคัญกับ ด้านจิตวิทยาและความเป็นผู้นำ สูงที่สุด หน่วยงานและผู้ที่เกี่ยวข้องควรนำไปปฏิบัติดังนี้:

1.1.ด้านการบริหารจัดการผู้ฝึกสอน (Coaching Management) โรงเรียนควรสนับสนุนให้ผู้ฝึกสอนเข้ารับการอบรมหลักสูตร "จิตวิทยาการกีฬา (Sports Psychology)" และ "ทักษะการสร้างแรงจูงใจ (Motivational Skills)" เพิ่มเติม เนื่องจากเป็นปัจจัยหลักที่นักกีฬาคาดหวังมากกว่าเพียงแค่เทคนิคการเล่น

1.2.ควรมีการกำหนดมาตรฐานคุณลักษณะ (Competency) ของผู้ฝึกสอนที่ชัดเจน โดยเน้นที่การเป็นแบบอย่างที่ดี (Role Model) ทั้งในด้านระเบียบวินัยและการตรงต่อเวลา

1.3.ด้านการพัฒนาสมรรถภาพนักกีฬา (Performance Development) ผู้ฝึกสอนควรปรับรูปแบบการฝึกซ้อมให้เป็นระบบและทันสมัย (Systematic Training) โดยมีการใช้ข้อมูลสถิติหรือการวิเคราะห์คู่แข่งมาประกอบการวางแผน เพื่อสร้างความเชื่อมั่นให้กับนักกีฬาในระดับสากล และควรเพิ่มพื้นที่การสื่อสารแบบสองทาง (Two-way Communication) ระหว่างโค้ชและนักกีฬา เพื่อรับฟังปัญหาและสร้างความมั่นใจก่อนการแข่งขัน ซึ่งจะช่วยลดอุปสรรคเรื่องการขาดแรงกระตุ้นที่พบในงานวิจัย

1.4.ด้านสวัสดิการและสิ่งอำนวยความสะดวก ควรจัดหาอุปกรณ์และนวัตกรรมใหม่ๆ มาใช้ในการฝึกซ้อม เพื่อกระตุ้นความสนใจและช่วยให้นักกีฬาเห็นพัฒนาการของตนเองอย่างเป็นรูปธรรม

2. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

เพื่อให้เกิดการต่อยอดองค์ความรู้ในวงกว้าง ผู้วิจัยขอเสนอแนวทางดังนี้

2.1.ควรมีการศึกษาเปรียบเทียบคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของผู้ฝึกสอนฟุตบอลระหว่าง "โรงเรียนในสังกัดต่างๆ" (เช่น โรงเรียนกีฬา vs โรงเรียนทั่วไป) เพื่อดูความแตกต่างของความต้องการในแต่ละบริบทพื้นที่

2.2.การศึกษาเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ควรใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) กับผู้ฝึกสอนที่ประสบความสำเร็จ เพื่อสังเคราะห์ "เทคนิคเฉพาะตัว" ในการบริหารจัดการทีมเยาวชน นำมาสร้างเป็นคู่มือมาตรฐานการฝึกสอน

เอกสารอ้างอิง

ณัฐพล บุญปลื้ม. (2561). คุณลักษณะที่พึงประสงค์ของโค้ชฟุตบอลตามทัศนะนักฟุตบอลทีมมหาวิทยาลัยเกษมบัณฑิต.การศึกษาค้นคว้าอิสระปริญญารัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษมบัณฑิต.

พิชัย ปิตุวงศ์. (2550). *หมอเมาเม้าท์.* กรุงเทพมหานคร: ดับเบิ้ล เอ สื่อสร้างปัญญา.

โรงเรียนนวมินทราชินูทิศ สวนกุหลาบวิทยาลัย ปทุมธานี [ออนไลน์], (2567). เข้าถึงได้จาก http://skp.ac.th. สืบค้นเมื่อวันที่ 4 มีนาคม 2567.

วิทยา เลาหกุล. (2554). *ก้าวแรกสู่ชัยชนะ.* กรุงเทพมหานคร: กิเลนการพิมพ์.

อาดีย์ หมัดศิริ. (2563). *คุณลักษณะที่พึงประสงค์ของโค้ชฟุตบอล ตามทัศนะนักฟุตบอลทีมโรงเรียนนาทวีวิทยาคม*. การศึกษาค้นคว้าอิสระปริญญารัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษมบัณฑิต.

Yamane. Taro. (1973). *Statistics: An Introductory Analysis*. (3rdEd). New York: Harper and Row Publications.

คุณภาพการให้บริการประชาชนของเทศบาลตำบลคลองขุด อำเภอเมืองสตูล จังหวัดสตูล

Quality of Public Service Delivery by Khlong Khut Subdistrict Municipality, Mueang Satun District, Satun Province

วาสนา ประดิษฐ์[1,*], ประสาน บุญโสภาคย์[2] กันตพัฒน์ พรศิริวัชรสิน[3],
พระปลัดสุระ ญาณธโร[4], พระมหามานะ ปิยภาณี[5]
Wassana Pradit[1] Prasarn Boonsobhak[2,*], Kantapat Phonsiriwatcharasin[2],
Phrapalad Sura Yanatharo[4], Phramaha Mana Piyaphani[5]

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา 1) เพื่อศึกษาคุณภาพการให้บริการประชาชนของเทศบาลตำบลคลองขุด และ 2) เพื่อศึกษาปัญหา และอุปสรรคของคุณภาพการให้บริการประชาชนของเทศบาลตำบลคลองขุด อำเภอเมืองสตูล จังหวัดสตูล กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย คือ ประชาชนที่มาใช้บริการของเทศบาลตำบลคลองขุด อำเภอเมืองสตูล จังหวัดสตูล จำนวน 280 คน เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ โดยทำการเก็บรวบรวมข้อมูลจากการใช้แบบสอบถาม สถิติที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ใช้สถิติเชิงพรรณนา หาค่าสถิติพื้นฐาน ได้แก่ ค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

ผลการวิจัยพบว่า

1. ปัจจัยส่วนบุคคลของประชาชนที่มาใช้บริการเทศบาลตำบลคลองขุด อำเภอเมืองสตูล จังหวัดสตูล ส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง มีอายุ 40 - 49 ปี มีการศึกษาระดับปริญญาตรี มีอาชีพค้าขาย และมีรายได้เฉลี่ยต่อเดือน 10,001 – 20,000 บาท

2. ระดับคุณภาพการให้บริการประชาชนของเทศบาลตำบลคลองขุด อำเภอเมืองสตูล จังหวัดสตูล ในภาพรวม มีคุณภาพการให้บริการระดับมาก ($\overline{X}$ = 3.86, S.D. = .394) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่าอยู่ในระดับมากทุกด้าน โดยเรียงค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย ดังนี้

[1,2] หลักสูตรรัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษมบัณฑิต
[1,2] Master of Public Administration Program Graduate School Kasem Bundit University
* Corresponding author. E-mail tarzaza190256@gmail.com

2.1 ด้านการให้ความเชื่อมั่นแก่ผู้รับบริการ คุณภาพการให้บริการในระดับมากที่สุด ($\bar{X}$ = 4.25, S.D. = .392)

2.2 ด้านความเป็นรูปธรรมของการให้บริการ มีคุณภาพการให้บริการในระดับมาก ($\bar{X}$ = 3.93, S.D. = .579)

2.3 ด้านความน่าเชื่อถือไว้วางใจได้ในการให้บริการ มีคุณภาพการให้บริการในระดับมาก ($\bar{X}$ = 3.88, S.D. = .630)

2.4 ด้านการตอบสนองต่อผู้รับบริการ มีคุณภาพการให้บริการในระดับปานกลาง ($\bar{X}$ = 3.38, S.D. = .463)

3. ปัญหาและอุปสรรคของคุณภาพการให้บริการประชาชนของเทศบาลตำบลคลองขุด อำเภอเมืองสตูล จังหวัดสตูล ได้แก่ ที่จอดรถ ห้องน้ำ และที่นั่งรอรับบริการไม่เพียงพอ การติดต่อสื่อสารระหว่างผู้รับบริการกับผู้ให้บริการล่าช้า ข้อร้องเรียงยังไม่ถูกแก้ไข เจ้าหน้าที่มีการสื่อสารไม่ชัดเจน ไม่กระตือรือร้นในการให้บริการ

คำสำคัญ: คุณภาพการให้บริการ การบริการสาธารณะ เทศบาลตำบลคลองขุด

Abstract

The objectives of this research were: 1) to examine the quality of public service delivery of Khlong Khut Subdistrict Municipality, and 2) to investigate the problems and obstacles regarding the quality of public service delivery of Khlong Khut Subdistrict Municipality, Mueang Satun District, Satun Province. This quantitative study utilized a sample of 280 citizens who received services from the municipality. Data were collected through questionnaires and analyzed using descriptive statistics, including frequency, percentage, mean($\bar{X}$), and standard deviation (S.D.).

The research findings revealed that:

1. The majority of the service users are female, aged 40–49 years, hold a bachelor's degree, are engaged in trade/commerce, and have an average monthly income between 10,001 and 20,000 THB.
2. The overall quality of public service delivery was rated at a high level ($\bar{X}$= 3.86, S.D. = .394). When considering individual dimensions, all areas were rated at a

high level. Ranked in descending order of mean scores, the results were as follows:

2.1 Assurance: Rated at the highest level ($\bar{X}$= 4.25, S.D. = .392).

2.2 Tangibility: Rated at a high level ($\bar{X}$ = 3.93, S.D. = .579).

2.3 Reliability: Rated at a high level ($\bar{X}$= 3.88, S.D. = .630).

2.4 Responsiveness: Rated at a moderate level ($\bar{X}$= 3.38, S.D. = .463).

3. Problems and Obstacles were inadequate facilities such as parking spaces, restrooms, and waiting areas. Additionally, there were delays in communication between service providers and recipients, unresolved grievances, lack of clear communication from staff, and a perceived lack of enthusiasm in service delivery.

Keywords: Service Quality, Public Service, Khlong Khut Subdistrict Municipality

บทนำ

การกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่นเป็นยุทธศาสตร์หนึ่งในการบริหารจัดการบ้านเมืองของรัฐ ในระบอบประชาธิปไตย โดยมุ่งลดบทบาทของรัฐส่วนกลางลงให้เหลือภารกิจหลักเท่าที่จำเป็น และให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมในการบริหารชุมชนท้องถิ่นตามเจตนารมณ์ของประชาชน การกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่นเป็นการจัดความสัมพันธ์ทางอำนาจหน้าที่ใหม่ระหว่างส่วนกลางกับส่วนท้องถิ่นให้สอดคล้องกับสภาพการณ์บ้านเมืองที่เปลี่ยนแปลงไปในสภาวะที่สังคมมีกลุ่มที่หลากหลายมีความต้องการและความคาดหวังจากรัฐที่เพิ่มขึ้นและแตกต่างกัน เพื่อให้สามารถตอบสนองปัญหาความต้องการที่เกิดขึ้นในแต่ละท้องถิ่นได้ทันต่อเหตุการณ์และตรงกับความต้องการของท้องถิ่น (โกวิทย์ พวงงาม, 2553)

เทศบาลเป็นการปกครองท้องถิ่นรูปแบบหนึ่งที่จัดตั้งขึ้นเพื่อกระจายอำนาจในการบริหารราชการให้ประชาชนในท้องถิ่นมีอิสระที่จะดำเนินการปกครองตนเองภายในขอบเขตที่กฎหมายกำหนด เทศบาลจัดตั้งขึ้นตามพระราชบัญญัติเทศบาล พ.ศ. 2496 มีฐานะเป็นนิติบุคคล แบ่งออกเป็น 3 ระดับ คือเทศบาลตำบล เทศบาลเมือง และเทศบาลนคร ซึ่งกฎหมายฉบับนี้ยังได้กำหนดภาระหน้าที่ของเทศบาล ได้แก่ หน้าที่รักษาความสงบเรียบร้อยและความสะอาด สร้างและบำรุงถนนและท่าเรือ ดับเพลิงและกู้ภัย จัดการศึกษาให้บริการสาธารณสุข สังคมสงเคราะห์และรักษาวัฒนธรรมอันดีใน

ท้องถิ่น นอกจากนี้ยังจัดให้มีสาธารณูปโภค และสาธารณูปการและจัดบริการสาธารณะในด้านอื่นๆ ได้ตามสมควร

พระราชบัญญัติเทศบาล พ.ศ. 2496 ได้กำหนดให้นายกเทศมนตรีมาจากการเลือกตั้งโดยตรงจากประชาชน องค์กรเทศบาลประกอบด้วย สภาเทศบาลและนายกเทศมนตรี สภาเทศบาล มีสมาชิก 24 คน อยู่ในตำแหน่งได้คราวละ 4 ปี นับแต่วันเลือกตั้งมีหน้าที่ในการตรวจสอบข้อกฎหมาย และการทำงานของผู้บริหาร นายกเทศมนตรี ผู้บริหารสูงสุดของเทศบาล มาจากการเลือกตั้งโดยตรงมีระยะเวลาการดำรงตำแหน่ง 4 ปี นับแต่วันเลือกตั้งทำหน้าที่ในการบริหารงานในเทศบาลตามอำนาจหน้าที่ที่กฎหมายกำหนด นายกเทศมนตรีอาจแต่งตั้งรองนายกเทศมนตรีที่ปรึกษานายกเทศมนตรี, เลขานุการนายกเทศมนตรี ตามจำนวนที่กฎหมายกำหนด เทศบาลมีรองนายกเทศมนตรีได้ 4 คน เลขานุการ และที่ปรึกษานายกเทศมนตรี 4 คน เทศบาลมีหน้าที่ ดังนี้ 1. จัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่นของตนเอง 2. จัดให้มีและบำรุงรักษาทางบกทางน้ำและทางระบายน้ำ 3. จัดให้มีและควบคุมตลาด ท่าเทียบเรือ ท่าข้าม และที่จอดรถ 4. จัดสาธารณูปโภค และการก่อสร้างอื่น ๆ 5. จัดการส่งเสริม การฝึกและประกอบอาชีพ 6. การพาณิชย์ และการส่งเสริมการลงทุน และ 7. ส่งเสริมการท่องเที่ยว (ชาญชัย แสวงศักดิ์, 2558).

เทศบาลตำบลคลองขุด อำเภอเมืองสตูล จังหวัดสตูล เป็นองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นซึ่งมีหน้าที่ในการให้บริการสาธารณะแก่ประชาชน ดำเนินงานเพื่อตอบสนองความต้องการและแก้ไขปัญหาให้ประชาชน ในเขตพื้นที่ความรับผิดชอบ ปัจจุบันเทศบาลตำบลคลองขุด อำเภอเมืองสตูล จังหวัดสตูล มีลักษณะเป็นชุมชนเมือง ซึ่งมีประชากรเข้ามาอาศัยอยู่หนาแน่น ทำให้มีความต้องการบริการสาธารณะจากผู้รับบริการและผู้มีส่วนได้ส่วนเสียที่มีต่อการปฏิบัติงานของเทศบาลตำบลคลองขุด อำเภอเมืองสตูล จังหวัดสตูล ประจำปี พ.ศ. 2567 เพิ่มขึ้น (เทศบาลตำบลคลองขุด อำเภอเมืองสตูล จังหวัดสตูล, 2567) การจัดบริการสาธารณะิจกรรมที่รัฐ ที่จัดทำขึ้นเพื่อประโยชน์สาธารณะหรือเพื่อตอบสนองความต้องการของส่วนรวม โดยเป็นกิจการที่อยู่ในความอำนวยการหรืออยู่ในความควบคุมของฝ่ายปกครองที่จัดทำขึ้นโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อสนองความต้องการส่วนรวมของประชาชนอันเป็นการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดีให้แก่ประชาชนและสร้างการพัฒนาทั้งด้านเศรษฐกิจ และสังคมให้กับท้องถิ่น รวมถึงการพัฒนาประเทศชาติ โดยมีหลักการที่เป็นประเด็นสำคัญในการจัดบริการสาธารณะคือ การดำเนินการเพื่อก่อให้เกิดประโยชน์แก่ส่วนรวม และสามารถตอบสนองความต้องการของท้องถิ่นมีความเสมอภาค ความต่อเนื่อง และความโปร่งใสในการให้บริการ

สำหรับแนวคิดในการวัดคุณภาพของการให้บริการ ผู้รับบริการจะวัดจากองค์ประกอบของคุณภาพของการให้บริการแ และผลลัพธ์ที่เกิดจากการที่รับรู้ได้มี 5 ข้อ ได้แก่ 1) สิ่งที่สัมผัสได้เป็นรูปธรรม เช่น สถานที่ อาคาร เครื่องมือ อุปกรณ์ ครื่องคอมพิวเตอร์ ที่จอดรถ ห้องน้ำ รวมทั้งการแต่งกายของพนักงาน 2) ความเชื่อถือและไว้วางใจได้ เป็นความสามารถในการมอบบริการเพื่อตอบสนองความต้องการของผู้รับบริการ 3) ความรวดเร็ว การตอบสนองต่อลูกค้าเป็นความรวดเร็วและตั้งใจที่จะช่วยเหลือลูกค้าโดยให้บริการอย่างรวดเร็ว ไม่ให้รอนาน 4) การรับประกัน/ความมั่นใจ เป็นการรับประกันว่าพนักงานที่ให้บริการมีความรู้ความสามารถและความสุภาพ 5) การดูแลใส่ใจผู้รับบริการเป็นรายบุคคล เป็นการดูแลเอาใจใส่การให้บริการอย่างตั้งอกตั้งใจเน้นการให้บริการและการแก้ปัญหาให้ลูกค้าเป็นรายบุคคล (Parasuraman Zeithaml and Berry, 1990)

ดังนั้น ผู้ศึกษาจึงมีความสนใจที่จะศึกษาเรื่อง “คุณภาพการให้บริการประชาชนของเทศบาลตำบลคลองขุด อำเภอเมืองสตูล จังหวัดสตูล” โดยศึกษาระดับคุณภาพการให้บริการประชาชนของเทศบาลตำบลคลองขุด อำเภอเมืองสตูล จังหวัดสตูล ซึ่งผู้วิจัยเลือกทฤษฎีของ Parasuraman, Zeithaml and Berry โดยผู้วิจัยเลือกมา 4 ด้าน ดังนี้ 1. ความเป็นรูปธรรมของบริการ 2. ความเชื่อถือไว้วางใจได้ 3. การตอบสนองต่อผู้รับบริการ และ 4. การให้ความเชื่อมั่นต่อผู้รับบริการ และศึกษาปัญหา อุปสรรคของคุณภาพการให้บริการประชาชนของเทศบาลตำบลคลองขุด อำเภอเมืองสตูล จังหวัดสตูล ซึ่งผลการศึกษาที่ได้จะนำไปใช้เป็นข้อมูลให้กับผู้บริหารและเจ้าหน้าที่ ผู้ปฏิบัติงานเพื่อนำไปพัฒนาหรือปรับปรุงคุณภาพการให้บริการอันจะนำไปสู่การให้บริการที่มีคุณภาพและตอบสนองต่อความต้องการของประชาชนทุกระดับอย่างเหมาะสมและสอดคล้องกับเป้าหมายการบริหารราชการที่มีประสิทธิภาพและเกิดผลสัมฤทธิ์สูงสุด

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาคุณภาพการให้บริการประชาชนของเทศบาลตำบลคลองขุด อำเภอเมืองสตูล จังหวัดสตูล

2. เพื่อศึกษาปัญหา และอุปสรรคของคุณภาพการให้บริการประชาชนของเทศบาลตำบลคลองขุด อำเภอเมืองสตูล จังหวัดสตูล

การทบทวนวรรณกรรม

การศึกษาถึงคุณภาพการให้บริการประชาชนของเทศบาลตำบลคลองขุด อำเภอเมืองสตูล จังหวัดสตูล ผู้วิจัยได้นำแนวคิดของ (Parasuraman Zeithaml and Berry, 1990) มาเป็นแนวทางในการสอบถามประชาชนที่มารับบริการถึงคุณภาพการให้บริการในเทศบาลตำบลคลองขุด อำเภอเมืองสตูล จังหวัดสตูล ซึ่งประกอบด้วย 1) ความเป็นรูปธรรมของการให้บริการ เป็นลักษณะทางกายภาพ ได้แก่ สถานที่ เครื่องมืออุปกรณ์ และเทคโนโลยีที่ใช้เพื่อการบริการมีความเหมาะสม มีสิ่งอำนวยความสะดวกให้บริการ 2) ความน่าเชื่อถือไว้วางใจได้ในการให้บริการให้บริการตรงตามเวลาที่ได้กำหนดไว้ มีความจริงใจและตั้งใจในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นและการให้บริการที่ถูกต้องเหมาะสม 3) การตอบสนองต่อผู้รับบริการ คือ ความเต็มใจช่วยเหลือผู้รับบริการ โดยเจ้าหน้าที่มีความพร้อมที่จะให้บริการได้ทันท่วงที หากผู้รับบริการต้องการความช่วยเหลือเป็นพิเศษเจ้าหน้าที่จะตอบสนองได้ทันที และเจ้าหน้าที่สามารถให้คำแนะนำแก่ผู้รับบริการได้อย่างรวดเร็ว และ 4) การให้ความเชื่อมั่นแก่ผู้รับบริการ คือ การที่เจ้าหน้าที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญเหมาะสมกับงาน ปฏิบัติงานด้วยความซื่อสัตย์สุจริต และให้คำแนะนำเกี่ยวกับข้อสงสัยอย่างถูกต้องชัดเจน

กรอบแนวคิดการวิจัย

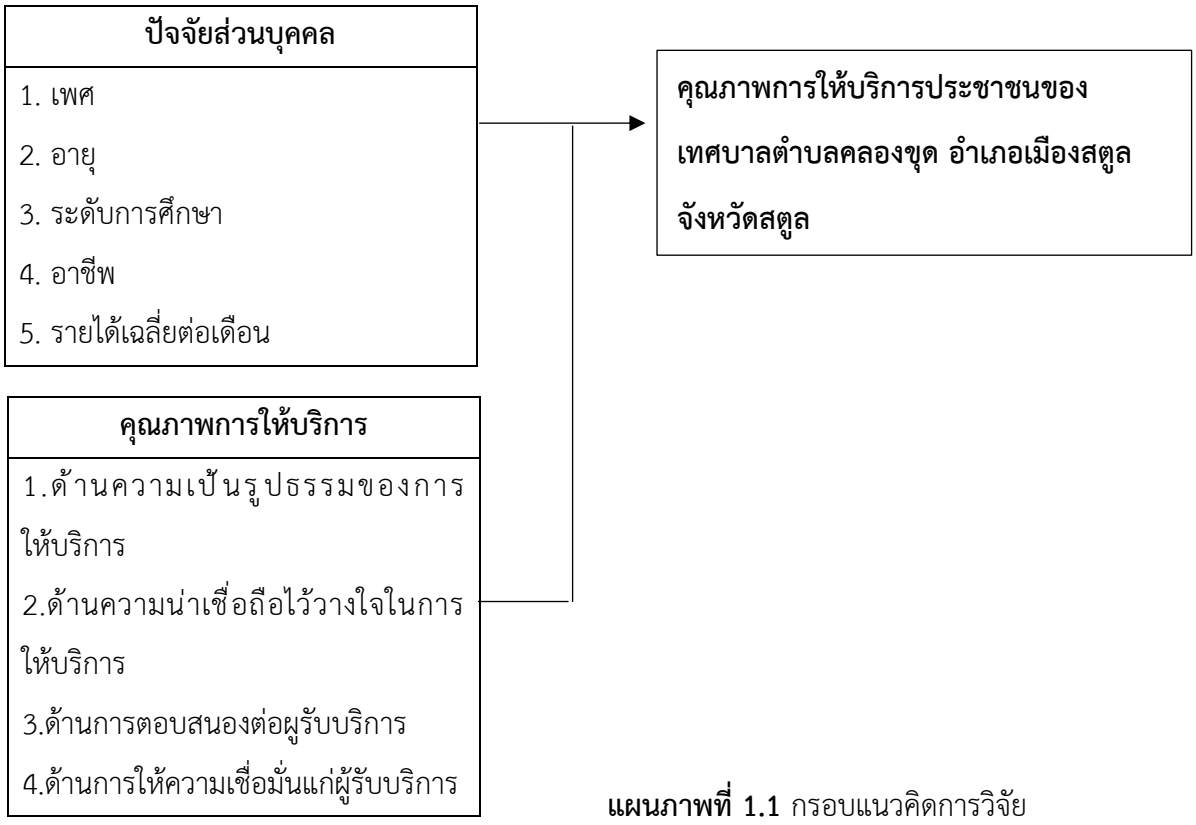

แผนภาพที่ 1.1 กรอบแนวคิดการวิจัย

ระเบียบวิธีวิจัย

งานวิจัยนี้เป็นงานวิจัยเชิงปริมาณ พื้นที่วิจัยคือของเทศบาลตำบลคลองขุด ประชากรเฉลี่ยเดือนละ 925 คน คือ ประชาชนผู้มารับบริการเทศบาลตำบลคลองขุด อำเภอเมืองสตูล จังหวัดสตูล จำนวน 280 คน (เทศบาลตำบลคลองขุด อำเภอเมืองสตูล จังหวัดสตูล, [ออนไลน์], 2567) กำหนดกลุ่มตัวอย่างจากวิธีการของ Yamane (1973) ได้จำนวน 280 คน ใช้วิธีการคัดเลือกแบบง่าย เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบสอบถามแบ่งออกเป็น 3 ส่วน ได้แก่

ส่วนที่ 1 ข้อมูลเกี่ยวกับปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถามมีลักษณะเป็นแบบตรวจสอบรายการ (Check List) ประกอบด้วย 1). เพศ 2) อายุ 3) ระดับการศึกษา และ5) รายได้เฉลี่ยต่อเดือน ส่วนที่ 2 เป็นแบบสอบถามข้อมูลเกี่ยวกับคุณภาพการให้บริการประชาชนของเทศบาลตำบลคลองขุด อำเภอเมืองสตูล จังหวัดสตูล ทั้งหมด 4 ด้าน ได้แก่ 1) ด้านความเป็นรูปธรรมของการให้บริการ 2) . ด้านความน่าเชื่อถือไว้วางใจในการให้บริการ 3) ด้านการตอบสนองต่อผู้รับบริการ และ 4) ด้านการให้ความเชื่อมั่นแก่ผู้รับบริการ โดยใช้มาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับดังนี้

ระดับคะแนน 5 หมายถึง เห็นด้วยมากที่สุด

ระดับคะแนน 4 หมายถึง เห็นด้วยมาก

ระดับคะแนน 3 หมายถึง เห็นด้วยปานกลาง

ระดับคะแนน 2 หมายถึง เห็นด้วยน้อย

ระดับคะแนน 1 หมายถึง ไม่เห็นด้วย

หลังจากการคำนวณช่วงระดับคะแนนดังกล่าวแล้วนำค่าที่ได้จากการคำนวนมาแบ่งเป็นระดับความคิดเห็น 5 ระดับ ดังนี้

คะแนนเฉลี่ย 4.21 - 5.00 หมายถึง เห็นด้วยมากที่สุด

คะแนนเฉลี่ย 3.41 - 4.20 หมายถึง เห็นด้วยมาก

คะแนนเฉลี่ย 2.61 - 3.40 หมายถึง เห็นด้วยปานกลาง

คะแนนเฉลี่ย 1.81 - 2.60 หมายถึง เห็นด้วยน้อย

คะแนนเฉลี่ย 1.00 - 1.80 หมายถึง ไม่เห็นด้วย

ส่วนที่ 3 ความคิดเห็นเกี่ยวกับปัญหาและอุปสรรคของคุณภาพการให้บริการประชาชนของเทศบาลตำบลคลองขุด อำเภอเมืองสตูล จังหวัดสตูล เป็นคำถามปลายเปิดที่ให้แสดงความคิดเห็นโดยอิสระ

สถิติที่ใช้ในการวิจัย สถิติที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ใช้สถิติเชิงพรรณนา (Descriptive Statistics) หาค่าสถิติพื้นฐาน ได้แก่ ค่าความถี่ (Frequency) และค่าร้อยละ (Percentage) เพื่ออธิบายข้อมูลพื้นฐาน ลักษณะทั่วไปของกลุ่มตัวอย่างและหาค่าเฉลี่ย (Mean) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน(Standard Deviation)

ผลการวิจัย

1. ปัจจัยส่วนบุคคลของประชาชนที่มาใช้บริการเทศบาลตำบลคลองขุด อำเภอเมืองสตูล จังหวัดสตูล ส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง มีอายุ 40 - 49 ปี มีการศึกษาระดับปริญญาตรี มีอาชีพค้าขาย และมีรายได้เฉลี่ยต่อเดือน 10,001 – 20,000 บาท

2 คุณภาพการให้บริการประชาชนของเทศบาลตำบลคลองขุด อำเภอเมืองสตูล จังหวัดสตูล

ตารางที่ 1 แสดงค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเกี่ยวกับคุณภาพการให้บริการประชาชนของเทศบาลตำบลคลองขุด อำเภอเมืองสตูล จังหวัดสตูล ในภาพรวม

ประสิทธิภาพในการปฏิบัติงาน	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล	ลำดับ
1. ด้านความเป็นรูปธรรมของการให้บริการ	3.93	.597	มาก	2
2. ด้านความน่าเชื่อถือไว้วางใจในการให้บริการ	3.88	.630	มาก	3
3. ด้านการตอบสนองต่อผู้รับบริการ	3.38	.463	มาก	4
4. ด้านการให้ความเชื่อมั่นแก่ผู้รับบริการ	4.25	.362	มากที่สุด	1
รวม	**3.86**	**.394**	**มาก**	

จากตารางที่ 1 พบว่า คุณภาพการให้บริการประชาชนของเทศบาลตำบลคลองขุด อำเภอเมืองสตูล จังหวัดสตูล ในภาพรวมมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ = 3.86, S.D. = .394) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านโดยเรียงลำดับจากมากไปหาน้อย ดังต่อไปนี้

1. ด้านการให้ความเชื่อมั่นแก่ผู้รับบริการ มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X}$ = 4.25, S.D. = .362)
2. ด้านความเป็นรูปธรรมของการให้บริการ มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ = 3.93 S.D. = .597)
3. ด้านความน่าเชื่อถือไว้วางใจในการให้บริการมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ = 3.88, S.D. = .630)
4. ด้านการตอบสนองต่อผู้รับบริการมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ = 3.38, S.D. = .463)

3. ปัญหา และอุปสรรคของคุณภาพการให้บริการประชาชนของเทศบาลตำบลคลองขุด อำเภอเมืองสตูล จังหวัดสตูล ผู้ตอบแบบสอบถามได้แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับปัญหา และอุปสรรคของคุณภาพการให้บริการประชาชนของเทศบาลตำบลคลองขุด อำเภอเมืองสตูล จังหวัดสตูล สรุปได้ดังนี้

3.1 ความเป็นรูปธรรมของสถานที่การให้บริการ ควรเพิ่มที่จอดรถ ห้องน้ำ ที่นั่งรอ ป้ายประชาสัมพันธ์ เพื่ออำนวยความสะดวกให้มากขึ้นกว่านี้

3.2 ความน่าเชื่อถือไว้วางใจได้ในการให้บริการ การติดต่อสื่อสารระหว่างผู้รับบริการกับผู้ให้บริการล่าช้า ปัญหาที่ร้องเรียงยังไม่ถูกแก้ไข

3.3 การตอบสนองต่อผู้รับบริการ การให้บริการไม่ต่อเนื่อง โดยมีการหยุดพักกลางวัน ในขณะที่มีผู้รับบริการรอรับบริการ ให้บริการด้วยความล่าช้าและไม่กระตือรือร้น

3.4 การให้ความเชื่อมั่นแก่ผู้รับบริการ การรับเรื่องร้องเรียนร้องทุกข์ของประชาชนยังไม่ชัดเจน และการประชาสัมพันธ์ข้อมูลข่าวสารในช่องทางต่างๆ ผู้รับบริการยังไม่สามารถรับรู้ได้อย่างทั่วถึง

อภิปรายผลการวิจัย

จากการวิจัยเรื่อง “คุณภาพการให้บริการประชาชนของเทศบาลตำบลคลองขุด อำเภอเมืองสตูล จังหวัดสตูล” ผู้วิจัยมีประเด็นสำคัญที่นำมาเสนออภิปรายผล ดังนี้

จากการศึกษา “คุณภาพการให้บริการประชาชนของเทศบาลตำบลคลองขุด อำเภอเมืองสตูล จังหวัดสตูล” ในภาพรวมมีคุณภาพชีวิตการทำงานในระดับมาก ($\bar{x}$ = 3.86, S.D. = .394) ทั้งนี้เนื่องจากเจ้าหน้าที่เทศบาลตำบลคลองขุด อำเภอเมืองสตูล จังหวัดสตูล มีความรู้ความชำนาญ สามารถให้คำแนะนำ ตอบข้อสงสัยหรือให้ความรู้ในด้านต่างๆได้ถูกต้อง ไม่เลือกปฏิบัติ ให้บริการด้วยมนุษย์สัมพันธ์ที่ดี แต่งกายเหมาะสม สร้างความเชื่อมั่นและความปลอดภัยให้ประชาชนที่มาใช้บริการ แต่ยังมีจุดที่ต้องแก้ไข ได้แก่ สถานที่ให้บริการควรจัดเพิ่มขึ้น เพื่ออำนวยความสะดวกให้มากขึ้นกว่านี้ เช่น ห้องน้ำ ที่จอดรถ เป็นต้น ปัญหาที่ร้องเรียงยังไม่ถูกแก้ไข การหยุดพักกลางวัน ในขณะที่มีผู้รับบริการรอรับบริการ และการประชาสัมพันธ์ข้อมูลข่าวสารในช่องทางต่างๆ ผู้รับบริการยังไม่สามารถรับรู้ได้อย่างทั่วถึง

สอดคล้องกับงานวิจัยของหลายท่านดังนี้ สิทธิกร สมบูรณ์พร้อม (2563) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “คุณภาพการให้บริการของสำนักทะเบียน อำเภอศรีสงคราม จังหวัดนครพนม” ผลการวิจัยพบว่า 1. คุณภาพการให้บริการของสำนักทะเบียนอำเภอศรีสงคราม จังหวัดนครพนมประกอบด้วย ด้านความน่าเชื่อถือ ด้านการให้ความมั่นใจ ด้านการตอบสนองความต้องการ ด้านความเข้าใจและการรับรู้ความ

ต้องการ และด้านภาพลักษณ์ โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก และแนวทางในการพัฒนาคุณภาพการให้บริการของสำนักทะเบียน อำเภอศรีสงคราม จังหวัดนครพนม ได้แก่ นายอำเภอ ปลัดอำเภอ ควรกำกับดูแล และกำกับให้เจ้าของกิจการ แก้ไขปัญหาพร้อมที่จะให้คำแนะนำแก่ประชาชนผู้มาใช้บริการอย่างเท่าเทียม ควรจัดเตรียมอุปกรณ์เครื่อง มือและ เทคโนโลยีสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ แก่ผู้รับบริการให้มีความพร้อมกับการให้บริการและเพียงพอต่อผู้มาใช้บริการ ควรมีสภาพแวดล้อมให้มีความสะอาดเป็นระเบียบเรียบร้อยที่เหมาะสมกับการให้บริการ และกระบวนการและขั้นตอนในการทำงานเพื่อให้เกิดการพัฒนากระบวนการให้บริการให้สะดวกและรวดเร็ว วิฑูรย์ ขาวดีและคณะ (2563) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ความพึงพอใจของผู้รับบริการที่มีต่อคุณภาพการให้บริการขององค์การบริหารส่วนตำบลขี่สาร อำเภออัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม” ผลการวิจัยพบว่าคุณภาพการให้บริการขององค์การบริหารส่วนตำบลขี่สาร โดยรวมและรายด้าน อยู่ในระดับมาก เรียงจากค่าเฉลี่ยมากไปน้อย ดังนี้ ด้านสิ่งที่สัมผัสได้ ด้านความน่าเชื่อถือไว้วางใจ ด้านการให้ความเชื่อมั่น ด้านการตอบสนองความต้องการและด้านการเอาใจใส่ ตามลำดับ

องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

จากการวิจัยทำให้เกิดองค์ความรู้ที่สามารถสังเคราะห์ข้อมูลออกมาเป็นประโยชน์ในการบริหารงานภาครัฐเกี่ยวกับคุณภาพการให้บริการประชาชน ดังแสดงตามแผนภาพที่ 2 ดังนี้

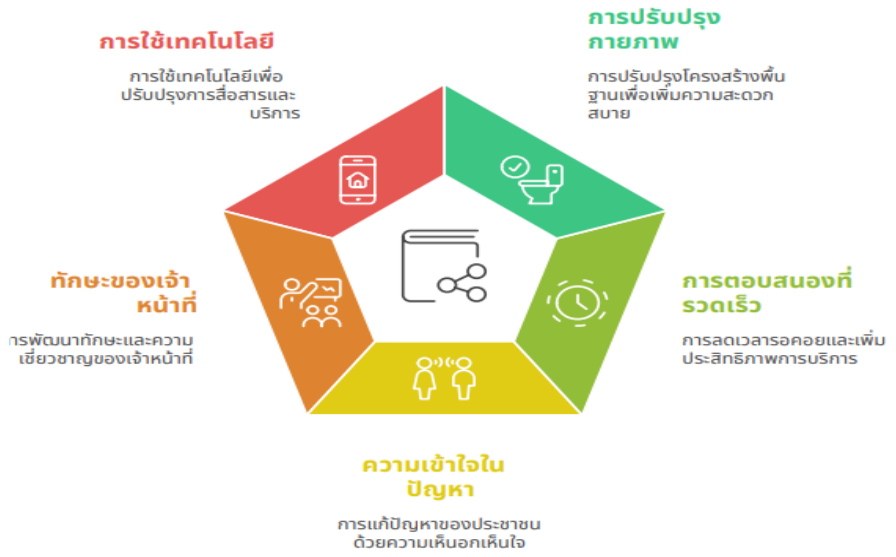

ภาพที่ 1.2 องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

จากผลการวิจัยข้างต้น องค์ความรู้ที่ได้รับ คือคุณภาพการให้บริการด้วย “TRUST" มีโครงสร้างองค์ความรู้ที่ชัดเจนได้ 4 มิติหลัก ดังนี้:

1. T - Tangibility: การปรับปรุงกายภาพเกี่ยวกับโครงสร้างพื้นฐานเพื่อเพิ่มความสะดวกสบาย (ห้องน้ำ/ที่จอดรถ)
2. R - Responsiveness: การตอบสนองที่รวดเร็วเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการบริการ (ลดเวลารอคอยช่วงพัก)
3. U - Understanding: ความเข้าใจในปัญหาของประชาชนด้วยความเห็นอกเห็นใจ (การแก้ข้อร้องเรียน)
4. S - Skill: ทักษะและความเชี่ยวชาญของเจ้าหน้าที่ในการใช้เทคโนโลยีเพื่อปรับปรุงการสื่อสารในการให้บริการ
5. T - Technology: การใช้เทคโนโลยีสื่อสารข้อมูลข่าวสาร

สรุป

จากการศึกษา “คุณภาพการให้บริการประชาชนของเทศบาลตำบลคลองขุด อำเภอเมืองสตูล จังหวัดสตูล” สรุปได้ว่า คุณภาพการให้บริการประชาชนของเทศบาลตำบลคลองขุด อำเภอเมืองสตูล จังหวัดสตูลดดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก โดยเมื่อพิจารณาเป็นรายด้านโดยเรียงลำดับจากมากไปหาน้อย ได้แก่ ด้านการให้ความเชื่อมั่นแก่ผู้รับบริการ รองลงมาได้แก่ด้านความเป็นรูปธรรมของการให้บริการ มี ด้านความน่าเชื่อถือไว้วางใจในการให้บริการ และ ด้านการตอบสนองต่อผู้รับบริการตามลำดับ สำหรับปัญหา และอุปสรรคของคุณภาพการให้บริการประชาชนของเทศบาลตำบลคลองขุด อำเภอเมืองสตูล จังหวัดสตูล ได้แก่ ความเป็นรูปธรรมของสถานที่การให้บริการไม่เพียงพอ เช่น ห้องน้ำ ที่นั่งรอ การติดต่อสื่อสารระหว่างผู้รับบริการกับผู้ให้บริการล่าช้า ปัญหาที่ร้องเรียนยังไม่ถูกแก้ไข การให้บริการไม่ต่อเนื่อง โดยมีการหยุดพักกลางวัน ในขณะที่มีผู้รับบริการรอรับบริการ ให้บริการด้วยความล่าช้าและไม่กระตือรือร้น การรับเรื่องร้องเรียนร้องทุกข์ของประชาชนยังไม่ชัดเจน และการประชาสัมพันธ์ข้อมูลข่าวสารในช่องทางต่างๆ ผู้รับบริการยังไม่สามารถรับรู้ได้อย่างทั่วถึง

ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัย ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

1. ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

จากผลการวิจัยที่พบว่า "ด้านการตอบสนองต่อผู้รับบริการ" มีค่าเฉลี่ยต่ำที่สุด ($\bar{X}$ = 3.38$) และมีปัญหาเรื่องความล่าช้า ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะดังนี้

1.1 ด้านการเพิ่มประสิทธิภาพการให้บริการ (Responsiveness & Reliability)

1) นโยบายพักเที่ยงต้องไม่หยุดบริการ (Non-stop Service): เทศบาลควรจัดระบบเวรผลัดเปลี่ยนช่วงพักกลางวันของเจ้าหน้าที่ เพื่อให้มีผู้ปฏิบัติงานประจำเคาน์เตอร์ตลอดเวลา ลดปัญหาแถวคอยสะสมและความรู้สึกไม่พอใจของประชาชนที่มารอในช่วงเวลาดังกล่าว

2) ระบบติดตามเรื่องร้องเรียน (Tracking System): ควรนำระบบเทคโนโลยีสารสนเทศมาใช้ในการแจ้งสถานะเรื่องร้องเรียน (เช่น ผ่าน Line Official หรือ Website) เพื่อให้ประชาชนทราบว่าเรื่องอยู่ในขั้นตอนใด ลดปัญหา "เรื่องร้องเรียนไม่ถูกแก้ไข" ที่ระบุในผลวิจัย

1.2 ด้านโครงสร้างพื้นฐานและกายภาพ (Tangibility) ควรมีการปรับปรุงพื้นที่เชิงหน้าที่ (Facility Optimization): เนื่องจากกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เป็นวัยทำงาน (40-49 ปี) และประกอบอาชีพค้าขาย ซึ่งมีความเร่งรีบ เทศบาลควรเร่งขยายที่จอดรถ และจัดโซนที่นั่งรอให้มีสิ่งอำนวยความสะดวกที่เอื้อต่อการทำงาน เช่น จุดชาร์จไฟ หรือ Free Wi-Fi เพื่อลดความตึงเครียดระหว่างรอรับบริการ

1.3 ด้านการสร้างความเชื่อมั่นและการประชาสัมพันธ์ (Assurance & Communication) การประชาสัมพันธ์เชิงรุก (Proactive PR): แม้ด้านความเชื่อมั่นจะสูงที่สุด แต่ปัญหาคือการเข้าถึงข้อมูลไม่ทั่วถึง ควรเปลี่ยนจากการติดป้ายประกาศเพียงอย่างเดียว เป็นการใช้ "เครือข่ายดิจิทัลชุมชน" และการให้ข้อมูลผ่านผู้เชี่ยวชาญประจำจุดรับเรื่องที่สามารถตอบคำถามได้ทันที (One Stop Service)

2. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

2.1 การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ควรใช้วิธีการสัมภาษณ์เจาะลึก (In-depth Interview) กับกลุ่มผู้มารับบริการที่ระบุว่า "ปัญหาไม่ได้รับการแก้ไข" เพื่อเจาะจงสาเหตุว่าเกิดจากขั้นตอนกฎหมายที่ซับซ้อน หรือเกิดจากพฤติกรรมของบุคลากร เพื่อการแก้ปัญหาที่ตรงจุด

2.2 การศึกษาปัจจัยจูงใจและสภาพแวดล้อมในการทำงานของเจ้าหน้าที่ เนื่องจากความล่าช้าและความไม่กระตือรือร้นอาจเกิดจาก "ภาวะหมดไฟ" (Burnout) หรือภาระงานที่ล้นมือ การวิจัยครั้ง

ต่อไปควรหันมาศึกษาจากมุมมองของ "ผู้ให้บริการ" (เจ้าหน้าที่) เพื่อสร้างสมดุลระหว่างคุณภาพชีวิตคนทำงานและคุณภาพการบริการประชาชน

เอกสารอ้างอิง

โกวิทย์ พวงงาม. (2553). *ธรรมาภิบาลท้องถิ่น: ว่าด้วยการมีส่วนร่วมและความโปร่งใส.* กรุงเทพมหานคร: มิสเตอร์ ก๊อปปี้.

ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับเทศบาลตำบลคลองขุด อำเภอเมืองสตูล จังหวัดสตูล. [ออนไลน์]. (2567). เข้าถึงได้จาก: https://www. khlong khut.go.th. (วันที่ค้นข้อมูล: 20 มีนาคม 2567).

ชาญชัย แสวงศักดิ์. (2558). *กฎหมายปกครอง.* (พิมพ์ครั้งที่ 18). กรุงเทพมหานคร: วิญญูชน.

วิฑูรย์ ขาวดี กนกวรรณ แสนเมือง และโสรัตน์ มงคลมะไฟ. (2563). “ความพึงพอใจของผู้รับบริการที่มีต่อคุณภาพการให้บริการขององค์การบริหารส่วนตำบลขี่สาร อำเภออัมพวาจังหวัดสมุทรสงคราม”. *วารสารวิชาการสังคมศาสตร์เครือข่ายวิจัยประชาชื่น.* 2 (1): 1-15.

สิทธิกร สมบูรณ์พร้อม. (2563). *คุณภาพการให้บริการของสำนักทะเบียน อำเภอศรีสงคราม จังหวัดนครพนม*. วิทยานิพนธ์ปริญญาบริหารธุรกิจมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร.

Parasuraman, A., Berry, L. L. and Zeithaml, V. A. (1990). *Delivering Quality Service: Balancing Customer Perceptions and Expectations*. New York: The Free Press.

Yamane Taro. (1973). *Statistics: An Introductory Analysis*. New York: New York: Harper & Row.

ประสิทธิภาพการป้องกันและระงับอัคคีภัยของสถานีดับเพลิงและกู้ภัยลาดกระบัง สำนักป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย กรุงเทพมหานคร

The Efficiency of Fire Fighting and Protection of Lad Krabang Fire and Rescue Station, Bangkok Fire and Rescue Department, Bangkok Metropolitan Administration

วรยุทธ แก้วประดับ[1,*], อรพิน ปิยะสกุลเกียรติ[2], ปกรณ์ ปรียากร[3],
พระปลัดสุระ ญาณธโร[4], พระครูปลัดสุวัฒนอุดมคุณ[5]
Worayut Kaewpradub [1,*], Orapin Piyasakulkiat[2], Pakorn Priyakorn[3],
Phrapalad Sura Yanatharo[4], Phrakrupaladsuwatthana-udomkun[5]

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา 1. ประสิทธิภาพการป้องกันและระงับอัคคีภัยของสถานีดับเพลิงและกู้ภัยลาดกระบัง สำนักป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย กรุงเทพมหานคร และ 2. ปัญหาและอุปสรรคในการป้องกันและระงับอัคคีภัยของสถานีดับเพลิงและกู้ภัยลาดกระบัง สำนักป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย กรุงเทพมหานคร เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย คือ ข้าราชการและเจ้าหน้าที่ในสถานีดับเพลิงและกู้ภัยลาดกระบัง สำนักป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย กรุงเทพมหานคร จำนวน 67 คน เก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้แบบสอบถาม ใช้สถิติเชิงพรรณนา หาค่าสถิติพื้นฐาน ได้แก่ ค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ผลการวิจัยพบว่า

1. ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เป็นเพศชาย มีอายุมากกว่า 45 ปี สถานภาพสมรส สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาตรี ตำแหน่งพนักงานป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย ชำนาญงาน และมีระยะเวลาในการปฏิบัติราชการมากกว่า 20 ปี

2. ประสิทธิภาพการป้องกันและระงับอัคคีภัยของสถานีดับเพลิงและกู้ภัยลาดกระบัง สำนักป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย กรุงเทพมหานคร ในภาพรวมมีประสิทธิภาพอยู่ในระดับมาก เมื่อ

[1-3] หลักสูตรรัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยเกษมบัณฑิต

[1-3] Master of Public Administration Program Graduate School Kasem Bundit University

[*]E-mail: worayut0891401920@gmail.com

เรียงลำดับค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อยพบว่า ด้านคุณภาพของงาน มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด รองลงมา ได้แก่ ด้านเวลา ด้านค่าใช้จ่ายหรือความคุ้มค่าในการใช้ทรัพยากร และด้านปริมาณงาน ตามลำดับ

3. ปัญหาและอุปสรรคในการป้องกันและระงับอัคคีภัยของสถานีดับเพลิงและกู้ภัยลาดกระบัง พบว่า 1) การจัดสรรอัตรากำลังจากส่วนกลางไม่ครอบคลุมกับสภาพพื้นที่ 2) มีความซ้ำซ้อนของภารกิจอันเนื่องมาจากโครงการต่าง ๆ รวมถึงงานบริการที่ไม่เกี่ยวข้องกับการดับเพลิงมีค่อนข้างมาก 3) การจราจรและทางเข้าคับแคบ ไม่เอื้อต่อการเข้าไประงับเหตุได้ตามมาตรฐานที่กำหนดให้ถึงที่เกิดเหตุภายใน 8 นาที 4) ทรัพยากรที่จำเป็นต้องใช้ในการปฏิบัติงานยังไม่มีเพียงพอ รถดับเพลิงมีสภาพเก่า การจัดการด้านการซ่อมบำรุงมีความล่าช้า บางกรณีเจ้าหน้าที่ต้องซ่อมแซมเองหรือออกค่าใช้จ่ายซ่อมบำรุงเอง

คำสำคัญ: ประสิทธิภาพ, การป้องกันและระงับอัคคีภัย, สถานีดับเพลิงและกู้ภัย

Abstract

The objectives of this research were to study: 1) The efficiency of fire fighting and protection of Lad Krabang Fire and Rescue Station at Bangkok Fire and Rescue Department, Bangkok Metropolitan Administration and 2) The problems and obstacles of fire fighting and protection of Lad Krabang Fire and Rescue Station at Bangkok Fire and Rescue Department, Bangkok Metropolitan Administration. The study used a quantitative method. The sample group used in this research were officers of Lad Krabang Fire and Rescue Station totaling 67 people. The data were collected by using a questionnaire. The statistics used in this research were descriptive statistics analysis such as frequency, percentage, mean, and Standard Deviation.

The research result found that:

1. Most of Lad Krabang Fire and Rescue Station officers were male, aged more than 45 years, married, educated with a bachelor's degree, experienced level, and has been working for 20 years and more.

2. The efficiency of fire fighting and protection of Lad Krabang Fire and Rescue Station at Bangkok Fire and Rescue Department, Bangkok Metropolitan Administration overall was at a high level, when considering each aspect averages sorted from highest

to lowest were the quality of work, followed by the time, the expenses and the quantity of work, respectively.

3. The problems and obstacles of fire fighting and protection of Lad Krabang Fire and Rescue Station were found 1) The allocation of personnel from the central government does not cover the scope and conditions of the area of responsibility. 2) There is a lot of duplication of missions due to policies and projects, including the burden of services unrelated to fire suppression. 3) Traffic jams and narrow entrances, causing to take a lot of time. It is not conducive to entering and fire fighting according to the standard of 8 minutes. 4) The resources needed were not enough, the fire trucks are in very old condition. The maintenance management has many steps. Sometimes officers must repair by themselves or pay for the maintenance by themselves.

Keywords: efficiency, fire fighting and protection, fire and rescue station

บทนำ

สาธารณภัยทั้งที่เกิดจากธรรมชาติและเกิดจากการกระทำของมนุษย์ ย่อมนำมาซึ่งผล กระทบต่อชีวิตและทรัพย์สินของประชาชน โดยเฉพาะในกรุงเทพมหานครที่มีความหนาแน่นของสิ่งปลูกสร้างและที่อยู่อาศัยตามประชากรที่เพิ่มขึ้น และด้วยลักษณะโครงสร้างอาคารที่ติดกัน จึงมีความเสี่ยงต่อการเกิดสาธารณภัยได้บ่อยครั้ง โดยเฉพาะอัคคีภัย เป็นภัยที่เกิดในกรุงเทพมหานครมากเป็นอันดับที่สองรองจากภัยคมนาคม ซึ่งกรุงเทพมหานครได้ให้ความสำคัญกับการป้องกันการเกิดอัคคีภัยมาตลอด โดยหากเปรียบเทียบสถิติการเกิดอัคคีภัยในรอบ 10 ปี แม้ว่าจะมีแนวโน้มลดลงจากมาตรการป้องกันที่เข้มข้นขึ้น แต่อัคคีภัยในแต่ละครั้ง เมื่อเกิดเหตุแล้วอาจทำให้เกิดการติดต่อ ลุกลาม สร้างความเสียหายให้แก่ชีวิตและทรัพย์สินเป็นจำนวนมาก ซึ่งสาเหตุการเกิดอัคคีภัยส่วนใหญ่มักเกิดจากความประมาท จนเป็นสาเหตุของการเกิดอัคคีภัย (คณะกรรมการจัดทำแผนการป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย กรุงเทพมหานคร, 2564)

สำนักป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย กรุงเทพมหานคร มีอำนาจหน้าที่รับผิดชอบเกี่ยวกับการกำหนดมาตรการและปฏิบัติการป้องกันและระงับอัคคีภัย บรรเทาสาธารณภัยอื่นในเขตกรุงเทพมหานคร ปริมณฑลหรือตามที่ร้องขอ ทั้งยังเตรียมพร้อมประสานความร่วมมือกับหน่วยงานภาครัฐและเอกชนในการปฏิบัติเพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหาสาธารณภัย ตั้งแต่ระยะเวลาก่อนเกิดภัย

ขณะเกิดภัย และหลังเกิดภัย ทั้งนี้เพื่อสร้างความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน ลดความเสี่ยงและผลกระทบเมื่อเกิดสาธารณภัยให้เกิดความเสียหายน้อยที่สุด

สถานีดับเพลิงและกู้ภัยลาดกระบัง อยู่ในความรับผิดชอบของกองปฏิบัติการดับเพลิงและกู้ภัย 4 เป็นส่วนราชการของสำนักป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย กรุงเทพมหานคร มีอำนาจหน้าที่ด้านการป้องกันและระงับอัคคีภัยอาคารบ้านเรือน และสถานที่สาธารณะในเขตพื้นที่รับผิดชอบ รวมถึงช่วยชีวิตและให้บริการผู้ประสบภัยพิบัติต่าง ๆ ตลอดจนฝึกอบรมให้ความรู้เกี่ยวกับการป้องกันและระงับอัคคีภัยแก่หน่วยงานภาครัฐ เอกชน และประชาชนทั่วไปที่อยู่ในพื้นที่รับผิดชอบทั้งหมด 3 แขวง ได้แก่ 1. แขวงลาดกระบัง 2. แขวงทับยาว และ 3. แขวงขุมทอง จากสถิติการเกิดอัคคีภัยในเขตลาดกระบังในปี พ.ศ. 2566 พบว่า มีการเกิดอัคคีภัยทั้งหมด 318 ครั้ง ซึ่งเกิดในบริเวณอาคาร ที่อยู่อาศัยและชุมชนมากถึง 20 ครั้ง (สำนักป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย, [ออนไลน์], 2566) แม้สาธารณภัยขนาดใหญ่ที่เกิดขึ้นในพื้นที่เขตความรับผิดชอบของสถานีดับเพลิงและกู้ภัยลาดกระบังที่ผ่านมามีจำนวนไม่มากนัก แต่ถ้าพิจารณาจากความเสียหายจากการเกิดอัคคีภัยในแต่ละครั้งได้สร้างความเสียหายต่อชีวิตทรัพย์สินและความรู้สึกของผู้ที่ได้รับผลกระทบเป็นอย่างมาก อันเนื่องมาจากข้อจำกัดในการบริการจัดการ การเข้าถึงพื้นที่เกิดเหตุที่ล่าช้า โดยเฉพาะพื้นที่ที่มีชุมชนหนาแน่น อุปกรณ์ในการดับเพลิงที่มีไม่เพียงพอ การประสานงานในที่เกิดเหตุทั้งการปฏิบัติการ และการบัญชาการยังมีความสับสนไม่เข้าใจกันของทั้งอาสาสมัครและเจ้าหน้าที่ภาครัฐ ซึ่งอาจเกิดจากการขาดการฝึกซ้อมร่วมกัน เป็นต้น

ดังนั้น การป้องกันและระงับอัคคีภัยจึงเป็นเรื่องที่สำนักป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย กรุงเทพมหานคร ต้องให้ความสำคัญอย่างยิ่ง เพื่อให้บรรลุเป้าหมายของหน่วยงาน รวมถึงรักษาความเชื่อมั่นถึงประสิทธิภาพในการป้องกันและระงับอัคคีภัยให้กับประชาชนชาวกรุงเทพมหานคร ซึ่งการปฏิบัติหน้าที่ดังกล่าวจำเป็นต้องปฏิบัติให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด จากการศึกษาพบแนวคิดเกี่ยวกับประสิทธิภาพการปฏิบัติงาน โดยมีองค์ประกอบหลัก ได้แก่ 1. คุณภาพของงาน (Quality) จะต้องมีคุณภาพ มีความถูกต้อง มีมาตรฐาน 2. ปริมาณงาน (Quantity) ที่ปฏิบัติต้องมีความเหมาะสมตามที่องค์กรได้กำหนดตามเป้าหมาย 3. เวลา (Time) ที่ใช้ในการดำเนินงานต้องเหมาะสมกับงานและวิธีการที่กำหนด และ 4. ค่าใช้จ่าย (Costs) หรือทรัพยากรที่ใช้ในการดำเนินงานต้องคุ้มค่า เกิดประโยชน์สูงสุด ตามแนวคิดของ Peterson and Plowman (1953) เช่นเดียวกับการปฏิบัติหน้าที่ของนักดับเพลิงในการป้องกันและระงับอัคคีภัย รวมถึงภัยอื่น ๆ ที่ต้องปฏิบัติด้วยความถูกต้อง รวดเร็ว และเกิดความสูญเสียน้อยที่สุด

จากความสำคัญของปัญหาและนโยบายการแก้ปัญหาดังกล่าว ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาเรื่อง “ประสิทธิภาพการป้องกันและระงับอัคคีภัยของสถานีดับเพลิงและกู้ภัยลาดกระบัง สำนักป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย กรุงเทพมหานคร” เพื่อนำผลการศึกษาวิจัยไปใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาปรับปรุง และเพิ่มประสิทธิภาพการปฏิบัติงานด้านการป้องกันและระงับอัคคีภัยของเจ้าหน้าที่ป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย สถานีดับเพลิงและกู้ภัยลาดกระบัง สำนักป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย กรุงเทพมหานคร ให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น และสามารถลดความสูญเสียต่อชีวิตและทรัพย์สินของประชาชนในพื้นที่รับผิดชอบให้ได้มากที่สุด

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาประสิทธิภาพการป้องกันและระงับอัคคีภัยของสถานีดับเพลิงและกู้ภัยลาดกระบัง สำนักป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย กรุงเทพมหานคร

2. เพื่อศึกษาปัญหาและอุปสรรคในการป้องกันและระงับอัคคีภัยของสถานีดับเพลิงและกู้ภัยลาดกระบัง สำนักป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย กรุงเทพมหานคร

ขอบเขตของการวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ เป็นการศึกษาเชิงปริมาณ โดยมีขอบเขตการศึกษา ดังนี้

1. ขอบเขตด้านเนื้อหา ผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานของ Peterson and Plowman (1953) 4 ด้าน ประกอบด้วย 1) ด้านคุณภาพของงาน 2) ด้านปริมาณงาน 3) ด้านเวลา และ 4) ด้านค่าใช้จ่ายหรือความคุ้มค่าในการใช้ทรัพยากร

2. ขอบเขตด้านประชากรที่ใช้ศึกษาในการวิจัย ได้แก่ ข้าราชการและเจ้าหน้าที่ภายในสถานีดับเพลิงและกู้ภัยลาดกระบัง สำนักป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย กรุงเทพมหานคร โดยมีจำนวนประชากรทั้งสิ้น 67 คน

3. ขอบเขตด้านพื้นที่ พื้นที่ในการวิจัยในครั้งนี้ คือ สถานีดับเพลิงและกู้ภัยลาดกระบัง สำนักป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย กรุงเทพมหานคร

ขอบเขตด้านระยะเวลา

ระยะเวลาที่ใช้ในการวิจัย ตั้งแต่เดือน มิถุนายน พ.ศ. 2567 ถึงเดือนตุลาคม พ.ศ. 2567

แนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเรื่อง “ประสิทธิภาพการป้องกันและระงับอัคคีภัยของสถานีดับเพลิงและกู้ภัยลาดกระบัง สำนักป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย กรุงเทพมหานคร” ได้ศึกษาแนวคิดและทฤษฎี ดังรายละเอียดต่อไปนี้

แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับประสิทธิภาพในการปฏิบัติงาน

Good (1973) กล่าวว่า ประสิทธิภาพ หมายถึงความสามารถที่จะทำให้เกิดผลสำเร็จตามความปรารถนาโดยใช้เวลาและความพยายามเพียงเล็กน้อยก็สามารถทำให้ผลงานที่ได้สำเร็จได้อย่างสมบูรณ์

สำนักงานคณะกรรมการข้าราชการพลเรือน (2552) กล่าวว่า ประสิทธิภาพการทำงาน หมายถึง การทำงานที่ประหยัดได้ผลงานที่รวดเร็ว มีคุณภาพ คุ้มค่ากับการใช้ ทรัพยากรในด้านการเงิน คน อุปกรณ์ และเวลา ดังนั้น ประสิทธิภาพจึงเป็นสิ่งซึ่งสามารถสร้างให้เกิดขึ้นได้และสามารถวัดได้ในทางปฏิบัติโดยจะวัดประสิทธิภาพจากปัจจัยนำเข้ากระบวนการหรือผลผลิตที่ออกมา โดยวัดอย่างใดอย่างหนึ่งหรือหลายอย่างประกอบกัน

องค์ประกอบประสิทธิภาพในการปฏิบัติงาน

Peterson and Plowman (1953) ได้กล่าวถึงประสิทธิภาพในการปฏิบัติงาน ซึ่งมีองค์ประกอบ 4 ประการ คือ

1. คุณภาพของงาน (Quality) หมายถึง งานหรือผลผลิตที่ได้จะต้องมีคุณภาพ มีความถูกต้อง มีมาตรฐานเกิดประโยชน์ต่อองค์กร เกิดความคุ้มค่าและสร้างความพึงพอใจให้กับผู้รับบริการ

2. ปริมาณงาน (Quantity) หมายถึง จำนวนปริมาณงานที่ปฏิบัติต้องได้ปริมาณงานที่มีความเหมาะสมตามที่องค์กรได้กำหนดไว้ในแผนงานหรือเป้าหมายตามที่ได้คาดหวังไว้

3. เวลา (Time) หมายถึง ระยะเวลาที่ใช้ในการดำเนินงานซึ่งจะต้องถูกต้องตามหลักการเหมาะสมกับงานเสร็จทันตามเวลาที่กำหนด และมีการพัฒนาเทคโนโลยีหรือวิทยาการใหม่ให้มีความสะดวกรวดเร็วมากขึ้น 4. ค่าใช้จ่ายหรือความคุ้มค่าในการใช้ทรัพยากร (Costs) หมายถึง ทรัพยากรหรือต้นทุนที่ใช้ในการดำเนินงาน ไม่ว่าจะเป็นเงิน คน วัสดุ อุปกรณ์ เทคโนโลยี วิธีการต้องลงทุนให้น้อยเพื่อให้ได้ผลกำไรมากที่สุด ไม่ใช้จ่ายทรัพยากรอย่างฟุ่มเฟือยเกินความจำเป็น ทำให้เกิดความคุ้มค่าเกิดประโยชน์แก่องค์กร

แนวคิดเกี่ยวกับสาธารณภัย

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554 ได้ให้ความหมายของ สาธารณภัย หมายถึง ภัยที่เกิดแก่คนหมู่มากเช่น ไฟไหม้ น้ำท่วม (ราชบัณฑิตยสถาน, 2556)

พระราชบัญญัติป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย พ.ศ.2550 ให้ความหมายว่า “สาธารณภัย” หมายถึง อัคคีภัย วาตภัย อุทกภัย ภัยแล้งโรคระบาดในมนุษย์ โรคระบาดสัตว์ โรคระบาดสัตว์น้ำ การระบาดของศัตรูพืช ตลอดจนภัยอื่นๆ อันมีผลกระทบต่อสาธารณชนไม่ว่าเกิดจากธรรมชาติ มีผู้ทำให้เกิดขึ้น อุบัติเหตุ หรือเหตุอื่นใด ซึ่งก่อให้เกิดอันตรายแก่ชีวิต ร่างกายของประชาชนหรือความเสียหายแก่ทรัพย์สินของประชาชนหรือของรัฐ และให้ความหมายรวมถึงภัยทางอากาศ และการก่อวินาศกรรมด้วย (ราชกิจจานุเบกษา, 2550)

ประเภทของสาธารณภัย

คณะกรรมการป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยแห่งชาติ (2564) ได้ระบุประเภทของสาธารณภัยไว้ 16 ประเภท ไว้ดังนี้ 1) ภัยจากอัคคีภัย 2) ภัยจากวาตภัย 3) ภัยจากอุทกภัย 4) ภัยแล้ง 5) ภัยหนาว 6) ภัยจากโรคระบาดในมนุษย์ 7) ภัยจากโรคระบาดสัตว์ 8) ภัยจากโรคระบาดสัตว์น้ำ 9) ภัยจากการระบาดของศัตรูพืช 10) ภัยจากไฟป่าและหมอกควัน 11) ภัยจากมลพิษทางอากาศประเภท PM 2.5 12) ภัยจากแผ่นดินไหวและอาคารถล่ม 13) ภัยจากสึนามิ 14) ภัยจากการคมนาคม 15) ภัยทางอากาศ และ 16) ภัยจากการก่อวินาศกรรม

วงจรการจัดการความเสี่ยงจากสาธารณภัย

เป็นการจัดการกับปัจจัยที่ทำให้เกิดความเสี่ยงผ่านมาตรการที่จะช่วยทำให้ลดผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นจากสาธารณภัย โดยสามารถแบ่งมาตรการออกเป็น 3 ระยะ ได้แก่

1. ระยะก่อนเกิดภัย: การลดความเสี่ยงจากสาธารณภัย เป็นการจัดการในภาวะปกติ เพื่อสำรวจความเสี่ยง ลดความล่อแหลมลดปัจจัยต่าง ๆ และลดโอกาสที่จะได้รับผล กระทบทางลบจากสาธารณภัย เพื่อลดความเสี่ยงจากสาธารณภัยให้ได้มากที่สุด

2. ระยะขณะเกิดภัย: การจัดการในภาวะฉุกเฉิน เป็นการจัดการเมื่อทราบแน่ชัดแล้วว่าเหตุการณ์กำลังจะเกิดขึ้น เป็นการปฏิบัติการเพื่อลดความรุนแรงของสาธารณภัย ซึ่งรวมไปถึงการบรรเทาทุกข์ในเบื้องต้นด้วย

3. ระยะหลังเกิดภัย: การฟื้นฟูภายหลังเกิดภัย เป็นการปรับสภาพการดำรงชีวิต ความเป็นอยู่ และระบบสาธารณูปโภคเพื่อให้บุคคล ชุมชน สังคมที่ประสบภัยกลับสู่สภาวะปกติ โดยสร้างให้ดีกว่าและปลอดภัยกว่าเดิม (คณะกรรมการจัดทำแผนการป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย กรุงเทพมหานคร, 2564)

แนวคิดเกี่ยวกับการป้องกันและระงับอัคคีภัย

หลักการระงับอัคคีภัยหรือการดับเพลิง สามารถทำได้ 4 วิธี ดังนี้

1. การกำจัดเชื้อเพลิง ทำได้โดยการนำเชื้อเพลิงออกจากบริเวณเกิดอัคคีภัย กรณีขนถ่ายเอาเชื้อเพลิงออกไปไม่ได้ ควรใช้วิธีนำสารอื่น มาเคลือบผิวของเชื้อเพลิงเอาไว้ เช่น ผงเคมี โฟม น้ำ ละลายด้วยผงซักฟอก เมื่อฉีดลงบนผิววัสดุแล้วจะปกคลุมอยู่นานตราบเท่าที่น้ำหรือสารเคมีอื่นที่ผสมในน้ำยังไม่สลายตัว เมื่อขาดเชื้อเพลิงไฟก็จะดับ

2. การกำจัดออกซิเจน โดยการปิดกั้นออกซิเจนไม่ให้ไปรวมตัวกับไอของเชื้อเพลิง เนื่องจากออกซิเจนเป็นองค์ประกอบหนึ่งของไฟ วิธีการกำจัดออกซิเจนมีหลายวิธี เช่น ฉีดน้ำหรือสารปกคลุมอื่นๆ ไปคลุม ผิวเชื้อเพลิงหรือฉีดแก๊สเฉื่อย เช่น ไนโตรเจน หรือคาร์บอนไดออกไซด์ไปปกคลุมบริเวณเพลิงไหม้ ทำให้จำนวนออกซิเจนในอากาศมีปริมาณต่ำลง จนไม่มีการสันดาปอีกต่อไป

3. การลดอุณหภูมิ (ลดความร้อน) เมื่อทำให้อุณหภูมิของเชื้อเพลิงต่ำลงไปกว่าจุดวาบไฟ แม้จะมีเชื้อเพลิงและออกซิเจนผสมกันอยู่ก็ไม่เกิดการสันดาป เพลิงก็จะสงบลง วิธีการลดอุณหภูมิหรือการลดความร้อน ซึ่งจะใช้น้ำทำการดับไฟ การดับโดยวิธีนี้จะทำให้เชื้อเพลิงเย็นตัวลง เพื่อลดอัตราการกลายเป็นไอเพื่อป้องกันการระเบิด เนื่องจาก Over Pressure หรือทำให้ความร้อนต่ำลง

4. การขัดขวางปฏิกิริยาลูกโซ่ (Chain Reaction) การทดลองหาสารเคมีที่สามารถขัดขวางการเกิดปฏิกิริยาลูกโซ่ของไฟ พบว่าฮาลอน เมื่อฉีดใส่ไฟจะเข้าไปแทนที่อนุมูลอิสระอย่างรวดเร็ว แต่ต้องระวังในการใช้เพราะอาจทำให้ขาดอากาศหายใจได้เนื่องจากฮาลอนหนักกว่าอากาศ สามารถไล่อากาศได้ การตัดปฏิกิริยาลูกโซ่ เป็นวิธีการดับเพลิงแบบใหม่ได้ผลมาก โดยการใช้สารบางชนิดที่มีความไวต่อออกซิเจนมากเมื่อฉีดลง (ฝ่ายป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย สำนักปลัดเทศบาลนครสงขลา, 2556)

กรอบแนวคิดในการวิจัย

จากการศึกษาแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับประสิทธิภาพการป้องกันและระงับอัคคีภัย ผู้วิจัยได้นำแนวคิดเกี่ยวกับประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานของ Peterson and Plowman (1953) ซึ่งมีองค์ประกอบ 4 ด้าน ได้แก่ 1) ด้านคุณภาพของงาน 2) ด้านปริมาณงาน 3) ด้านเวลา และ 4) ด้านค่าใช้จ่ายหรือความคุ้มค่าในการใช้ทรัพยากร มาประยุกต์ใช้กับงานวิจัยครั้งนี้ ดังภาพประกอบที่ 1.1

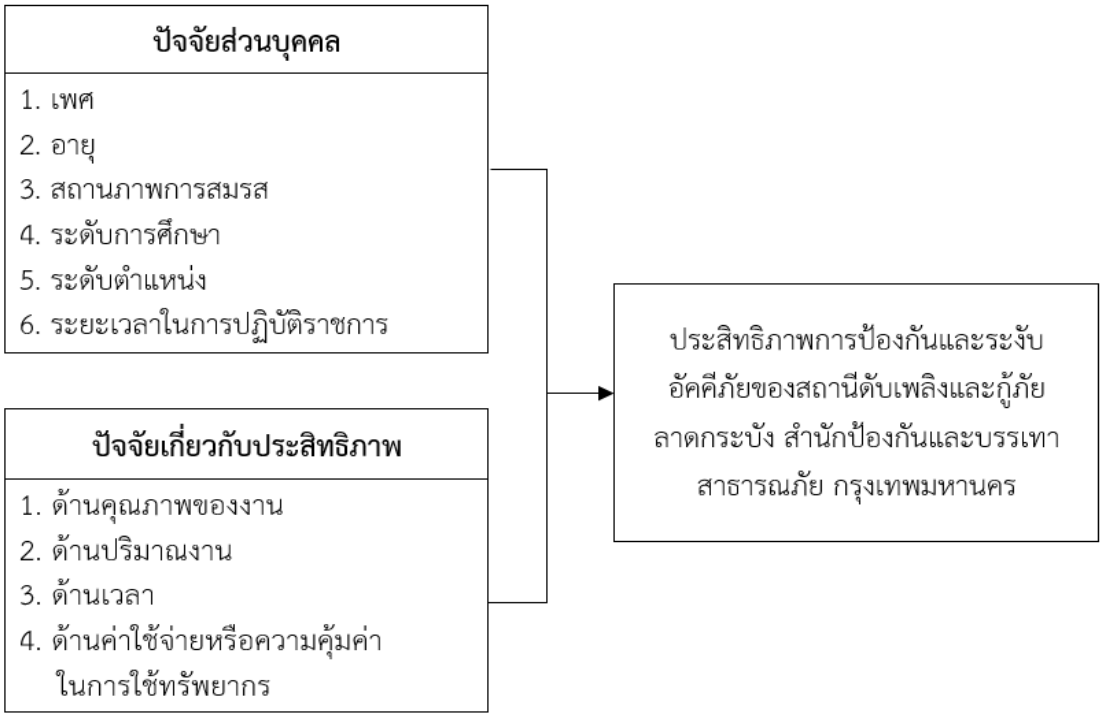

ภาพที่ 1.1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ โดยใช้วิธีการศึกษาเชิงสำรวจ ซึ่งมีการดำเนินการวิจัยเป็นลำดับ ดังนี้

ประชากร

ประชากรในการวิจัยครั้งนี้ คือ ข้าราชการและเจ้าหน้าที่ในสถานีดับเพลิงและกู้ภัยลาดกระบัง จำนวน 67 คน

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

การศึกษาในครั้งนี้ ใช้แบบสอบถามเป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล ซึ่งเป็นแบบสอบถามที่ผู้วิจัยได้พัฒนาปรับปรุงมาจากการค้นคว้าทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องที่ครอบคลุมเนื้อหา และวัตถุประสงค์ของการวิจัย เพื่อกำหนดขอบเขตของการวิจัย โดยแบ่งแบบสอบถามออกเป็น 2 ส่วน ดังนี้

ส่วนที่ 1 แบบสอบถามข้อมูลปัจจัยส่วนบุคคลของกลุ่มตัวอย่าง มีคำถามจำนวน 6 ข้อ

ส่วนที่ 2 แบบสอบถามเกี่ยวกับประสิทธิภาพการป้องกันและระงับอัคคีภัยของสถานีดับเพลิงและกู้ภัยลาดกระบัง มีคำถามจำนวน 20 ข้อ

ส่วนที่ 3 แบบสอบถามปลายเปิดเกี่ยวกับปัญหาและอุปสรรคในการป้องกันและระงับอัคคีภัยของสถานีดับเพลิงและกู้ภัยลาดกระบัง

วิธีดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการใช้แบบสอบถาม (Questionnaire) เป็นเครื่องมือในการวิจัย โดยนำแบบสอบถามให้ข้าราชการและเจ้าหน้าที่ในสถานีดับเพลิงและกู้ภัยลาดกระบัง โดยให้กลุ่มตัวอย่างเป็นผู้ตอบแบบสอบถาม และเก็บแบบสอบถามกลับคืนภายใน 1 เดือน ตรวจสอบความสมบูรณ์และความถูกต้องของข้อมูล จากนั้นนำข้อมูลไปวิเคราะห์ผลทางสถิติโดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปเพื่อการวิจัยทางสังคมศาสตร์

ตัวแปรที่ใช้ในการวิจัย

ตัวแปรอิสระ ได้แก่

1. ปัจจัยส่วนบุคคล ได้แก่ 1) เพศ 2) อายุ 3) สถานภาพการสมรส 4) ระดับการ ศึกษา 5) ระดับตำแหน่ง และ 6) ระยะเวลาในการปฏิบัติราชการ

2. ปัจจัยเกี่ยวกับประสิทธิภาพการป้องกันและระงับอัคคีภัยของสถานีดับเพลิงและกู้ภัยลาดกระบัง สำนักป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย กรุงเทพมหานคร 4 ด้าน ประกอบด้วย 1) ด้านคุณภาพของงาน 2) ด้านปริมาณงาน 3) ด้านเวลา และ 4) ด้านค่าใช้จ่ายหรือความคุ้มค่าในการใช้ทรัพยากร (Peterson and Plowman, 1953)

ตัวแปรตาม คือ ประสิทธิภาพการป้องกันและระงับอัคคีภัยของสถานีดับเพลิงและกู้ภัยลาดกระบัง สำนักป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย กรุงเทพมหานคร

สถิติที่ใช้ในการวิจัย

สถิติที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ใช้สถิติเชิงพรรณนา (Descriptive Statistics) ได้แก่ ค่าความถี่ (Frequency) ค่าร้อยละ(Percentage) ค่าเฉลี่ย (Mean) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard

Deviation) เพื่อวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับประสิทธิภาพการป้องกันและระงับอัคคีภัยของสถานีดับเพลิงและกู้ภัยลาดกระบัง สำนักป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยกรุงเทพมหานคร

ผลการวิจัย

1. ผลการวิเคราะห์ปัจจัยส่วนบุคคลของข้าราชการและเจ้าหน้าที่ในสถานีดับเพลิงและกู้ภัยลาดกระบัง สำนักป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย กรุงเทพมหานคร

จำแนกตามเพศ พบว่า ส่วนใหญ่เป็นเพศชาย จำนวน 65 คน คิดเป็นร้อยละ 97.0 และเป็นเพศหญิง จำนวน 2 คน คิดเป็นร้อยละ 3.0 ตามลำดับ

จำแนกตามอายุ พบว่า ส่วนใหญ่มีอายุมากกว่า 45 ปี จำนวน 55 คน คิดเป็นร้อยละ 82.1 รองลงมาอายุ 36 - 45 ปี จำนวน 7 คน คิดเป็นร้อยละ 10.4 ถัดมาอายุ 25 - 35 ปี จำนวน 3 คน คิดเป็นร้อยละ 4.5 และอายุน้อยกว่า 25 ปี จำนวน 2 คน คิดเป็นร้อยละ 3.0 ตามลำดับ

จำแนกตามสถานภาพสมรส พบว่า ส่วนใหญ่มีสถานภาพสมรส จำนวน 63 คน คิดเป็นร้อยละ 94.0 รองลงมามีสถานภาพโสด และสถานภาพหย่าร้าง/หม้าย จำนวน 2 คน คิดเป็นร้อยละ 3.0 เท่ากัน

จำแนกตามระดับการศึกษา พบว่า ส่วนใหญ่มีการศึกษาระดับปริญญาตรี จำนวน 50 คน คิดเป็นร้อยละ 74.6 รองลงมาระดับต่ำกว่าปริญญาตรี จำนวน 12 คน คิดเป็นร้อยละ 17.9 และระดับสูงกว่าปริญญาตรี จำนวน 5 คน คิดเป็นร้อยละ 7.5 ตามลำดับ

จำแนกตามระดับตำแหน่ง พบว่า ส่วนใหญ่มีตำแหน่งชำนาญงาน จำนวน 41 คน คิดเป็นร้อยละ 61.2 รองลงมาคือตำแหน่ง ปฏิบัติงาน จำนวน 11 คน คิดเป็นร้อยละ 16.4 ถัดมาคือตำแหน่งปฏิบัติการ จำนวน 7 คน คิดเป็นร้อยละ 10.4 ถัดมาตำแหน่งชำนาญการ จำนวน 6 คน คิดเป็นร้อยละ 9.0 ถัดมาตำแหน่งอาวุโส จำนวน 1 คน คิดเป็นร้อยละ 1.5 และตำแหน่งชำนาญการพิเศษ จำนวน 1 คน คิดเป็นร้อยละ 1.5 เท่ากัน

จำแนกตามระยะเวลาในการปฏิบัติราชการ พบว่า ส่วนใหญ่มีระยะเวลาในการปฏิบัติราชการมากกว่า 20 ปี จำนวน 51 คน คิดเป็นร้อยละ 76.1 รองลงมาคือ 1 - 5 ปี จำนวน 11 คน คิดเป็นร้อยละ 16.4 และ 11 – 20 ปี จำนวน 5 คน คิดเป็นร้อยละ 7.5 ตามลำดับ

2. ผลการวิเคราะห์ประสิทธิภาพการป้องกันและระงับอัคคีภัยของสถานีดับเพลิงและกู้ภัยลาดกระบัง สำนักป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย กรุงเทพมหานคร

ตารางที่ 1 ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของประสิทธิภาพการป้องกันและระงับอัคคีภัยของสถานีดับเพลิงและกู้ภัยลาดกระบัง โดยรวม

ประสิทธิภาพการป้องกันและระงับอัคคีภัยของสถานีดับเพลิงและกู้ภัยลาดกระบัง	$\bar{X}$	S.D.	ระดับความคิดเห็น
1. ด้านคุณภาพของงาน	3.89	.496	มาก
2. ด้านปริมาณงาน	3.29	.558	ปานกลาง
3. ด้านเวลา	3.73	.506	มาก
4. ด้านค่าใช้จ่ายหรือความคุ้มค่าในการใช้ทรัพยากร	3.47	.441	มาก
รวม	**3.59**	**.442**	**มาก**

จากตารางที่ 1 พบว่า ระดับความคิดเห็นต่อประสิทธิภาพการป้องกันและระงับอัคคีภัยของสถานีดับเพลิงและกู้ภัยลาดกระบัง สำนักป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย กรุงเทพมหานคร โดยรวมมีประสิทธิภาพในระดับมาก ($\bar{X}$ = 3.59, S.D. = .442) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน โดยเรียงลำดับจากมากไปน้อยได้ดังต่อไปนี้

1. ด้านคุณภาพของงาน มีประสิทธิภาพในระดับมาก ($\bar{X}$ = 3.89, S.D. = .496)
2. ด้านเวลา มีประสิทธิภาพในระดับมาก ($\bar{X}$ = 3.73, S.D. = .506)
3. ด้านค่าใช้จ่ายหรือความคุ้มค่าในการใช้ทรัพยากร มีประสิทธิภาพในระดับมาก ($\bar{X}$ = 3.47, S.D. = .441)
4. ด้านปริมาณงาน มีประสิทธิภาพในระดับปานกลาง ($\bar{X}$ = 3.29, S.D. = .558)

3. ปัญหาและอุปสรรคในการป้องกันและระงับอัคคีภัยของสถานีดับเพลิงและกู้ภัยลาดกระบัง สำนักป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย กรุงเทพมหานคร

ผลการศึกษาพบว่า ข้าราชการและเจ้าหน้าที่ในสถานีดับเพลิงและกู้ภัยลาดกระบัง สำนักป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย กรุงเทพมหานคร จำนวน 15 คน จากผู้ตอบแบบสอบถามจำนวน 67 คน คิดเป็นร้อยละ 22.38 ซึ่งได้ให้ความคิดเห็นไว้ในประเด็นต่าง ๆ ดังนี้

1. ด้านคุณภาพของงาน พบว่า การจัดสรรอัตรากำลังจากส่วนกลางที่ไม่ครอบคลุมกับขอบเขตและสภาพพื้นที่ความรับผิดชอบของสถานีดับเพลิงและกู้ภัยลาดกระบัง ซึ่งมีพื้นที่รับผิดชอบกว้างมาก

ทำให้ประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานลดลงและคุณภาพของงานอาจจะไม่เป็นไปตามมาตรฐานที่กำหนดไว้ เนื่องจากเจ้าหน้าที่มีอาการอ่อนล้าจากการปฏิบัติหน้าที่ติดต่อกันยาวนาน และยังขาดการสนับสนุนด้านการพัฒนาศักยภาพ การทบทวนแผน การถอดบทเรียนในเหตุการณ์ต่างๆ จากหน่วยงานหรือผู้บังคับบัญชา ทำให้หน้าเจ้าหน้าที่ต้องพัฒนาตนเองด้วยการหาความรู้และหาอุปกรณ์เพิ่มเติมด้วยตนเอง อีกทั้งยังไม่มีการนำเทคโนโลยีที่ทันสมัยเข้ามาปรับใช้เพื่อเพิ่มคุณภาพและประสิทธิภาพในการระงับเหตุเพลิงไหม้เท่าที่ควร ตลอดจนไม่สามารถบริการประชาชนได้ทุกเรื่องตามที่ได้รับการร้องขอ อันเนื่องมาจากข้อจำกัดทางกฎหมายที่ต้องเป็นไปตามระเบียบของทางราชการ

2. ด้านปริมาณงาน พบว่า การปฏิบัติงานยังมีความซ้ำซ้อนของภารกิจ ปริมาณงานค่อนข้างมากและหนัก ไม่สอดคล้องกับจำนวนบุคลากรที่มีอยู่ เนื่องจากสภาพพื้นที่รับผิดชอบกว้างมาก สภาพภูมิอากาศของในแต่ละฤดูกาล และภาระงานบริการที่ไม่เกี่ยวข้องกับการระงับเหตุเพลิงไหม้มีค่อนข้างมาก เช่น การจับสัตว์เลื้อยคลาน สัตว์มีพิษ การช่วยสุนัข,แมว งานตัดต้นไม้ เป็นต้น รวมถึงภารกิจอันเนื่องมากจากนโยบายผู้บริหาร การเพิ่มโครงการใหม่ ๆ ตามแผนปฏิบัติราชการเข้ามา ผนวกกับมีอัตราการโอนย้ายไปส่วนท้องถิ่นฯสูง ทำให้เจ้าหน้าที่มีภารกิจงานที่มากจนเกินกว่าอัตรากำลังที่มีอยู่เดิมจะปฏิบัติงานได้ ส่งผลให้เกิดการอ่อนล้า มีปัญหาสุขภาพและหมดกำลังใจ

3. ด้านเวลา พบว่า ปัญหาหลักที่ทำให้การออกระงับเหตุอัคคีภัยล่าช้าในบางเหตุการณ์มาจากปัญหาด้านการจราจรติดขัด และพื้นที่ทางเข้าส่วนใหญ่เป็นชุมชนที่มีตรอก ซอกซอยคับแคบไม่เอื้อต่อการเข้าไประงับเหตุได้ตามมาตรฐานกำหนดถึงที่เกิดเหตุ 8 นาที อีกทั้งโครงสร้างการบัญชาการไม่สามารถควบคุมการทำงานของเครือข่ายภายนอก เช่น มูลนิธิ อาสาสมัครกู้ภัยต่าง ๆ ในเขตพื้นที่ได้ การสื่อสารที่ไม่ชัดเจนระหว่างเจ้าหน้าที่กับเครือข่ายภายนอก ทำให้เกิดความซับซ้อนในการประสานงานและเกิดความล่าช้าในการเข้าระงับเหตุ

4. ด้านค่าใช้จ่ายหรือความคุ้มค่าในการใช้ทรัพยากร พบว่า ทรัพยากรต่าง ๆ ที่จำเป็นต้องใช้ในการปฏิบัติงานยังไม่มีเพียงพอต่อจำนวนเจ้าหน้าที่ เช่น อุปกรณ์สื่อสาร ยานพาหนะ เครื่องมืออุปกรณ์ป้องกันในการปฏิบัติการ เป็นต้น อีกทั้งหน่วยงานไม่มีการบริหารจัดการงบประมาณด้านการซ่อมบำรุงยานพาหนะ หัวจ่ายน้ำดับเพลิงในพื้นที่ และอุปกรณ์/ชุดป้องกันเปลวเพลิงที่ชำรุด โดยเฉพาะรถดับเพลิงที่มีสภาพเก่ามาก และมีหลายขั้นตอนในการส่งให้หน่วยงานกลางซ่อมบำรุงทำให้เกิดความล่าช้า ในบางกรณี เจ้าหน้าที่ต้องซ่อมแซมเองหรือออกค่าใช้จ่ายในการซ่อมบำรุงเอง

อภิปรายผล

1. ประสิทธิภาพการป้องกันและระงับอัคคีภัยของสถานีดับเพลิงและกู้ภัยลาดกระบัง สำนักป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย กรุงเทพมหานคร ในภาพรวมมีประสิทธิภาพในระดับมาก ทั้งนี้เนื่องจากการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่เป็นไปตามแนวทางของแผนป้องกันและระงับอัคคีภัย มีการฝึกฝนเพื่อพัฒนาทักษะและความชำนาญของเจ้าหน้าที่อย่างต่อเนื่อง สามารถตอบสนองความต้องการและช่วยเหลือประชาชนในพื้นที่รับผิดชอบได้เป็นอย่างดี เมื่อเกิดเหตุอัคคีภัย สามารถเข้าถึงพื้นที่อัคคีภัยได้ภายใน 15 นาที ตามมาตรฐานปฏิบัติงานจริง ตลอดจนมีการเตรียมความพร้อมจัดชุดปฏิบัติงาน จัดเวรเฝ้าระวังการเกิดอัคคีภัยตลอดเวลา สอดคล้องกับงานวิจัยของพูนศักดิ์ วงษ์เสงี่ยม (2563) เรื่อง “ประสิทธิภาพการปฏิบัติงานของบุคลากรในสังกัดฝ่ายปฏิบัติการพิเศษและกู้ภัยทางน้ำ สำนักป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย กรุงเทพมหานคร” ผลการวิจัยพบว่า ประสิทธิภาพการปฏิบัติงานของบุคลากรในสังกัดฝ่ายปฏิบัติการพิเศษและกู้ภัยทางน้ำ สำนักป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย กรุงเทพมหานคร ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก

สามารถอภิปรายผลเป็นรายด้าน ได้ดังนี้

ประสิทธิภาพด้านคุณภาพของงาน ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก ทั้งนี้เนื่องจากเจ้าหน้าที่สถานีดับเพลิงและกู้ภัยลาดกระบัง ปฏิบัติงานตามแผนของหน่วยงานและกฎหมายที่เกี่ยวข้อง สามารถช่วยเหลือประชาชนในพื้นที่รับผิดชอบได้อย่างปลอดภัย ลดความสูญเสียต่อชีวิตและทรัพย์สินได้ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของนพพล แก้วเรือง และรัฐบุรุษ คุ้มทรัพย์ (2566) เรื่อง “ประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยของเทศบาลตำบลกันตวจระมวล อำเภอปราสาท จังหวัดสุรินทร์” ผลการวิจัยพบว่า ประสิทธิภาพการปฏิบัติงานป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย ด้านการป้องกันและบรรเทาภัย อยู่ในระดับมาก เนื่องจากผู้ปฏิบัติงานมีความเข้าใจในกฎหมายกฎระเบียบและอำนาจหน้าที่งานป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยที่กำหนดไว้

ประสิทธิภาพด้านเวลา ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก ทั้งนี้เนื่องจากเจ้าหน้าที่สถานีดับเพลิงและกู้ภัยลาดกระบัง ได้รับการฝึกฝนทักษะการเข้าระงับเหตุจนเกิดความชำนาญ และมีระบบสื่อสารหลักที่ประสานงานแจ้งเหตุได้รวดเร็ว จึงสามารถเข้าถึงพื้นที่เกิดภัยได้ตามเวลามาตรฐานการดับเพลิง ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของณภัทร เรืองจรัส (2565) เรื่อง “การบริหารจัดการด้านอัคคีภัยของสำนักป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย กรุงเทพมหานคร” ผลการวิจัยพบว่า การบริหารจัดการด้านอัคคีภัยของสำนักป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย กรุงเทพมหานครอยู่ในระดับดี มีการบริหารจัดการตามกระบวนการดำเนินการ 3 ขั้นตอนตามระยะเวลาเกิดภัย คือ ก่อนเกิดภัย ขณะเกิดภัย และหลังเกิดภัย

ประสิทธิภาพด้านค่าใช้จ่ายหรือความคุ้มค่าในการใช้ทรัพยากร ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก ทั้งนี้เนื่องจากเจ้าหน้าที่สถานีดับเพลิงและกู้ภัยลาดกระบัง มีการทดสอบตรวจตราวัสดุ อุปกรณ์ เครื่องมือเครื่องใช้ให้มีสภาพพร้อมใช้งานตามมาตรฐานอยู่เสมอ และต้นสังกัดมีการจัดสรรงบประมาณในการประชาสัมพันธ์และให้ความรู้แก่ประชาชนเพื่อลดความสูญเสียจากอัคคีภัยเบื้องต้น ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของทองใบ เพ็งธรรม และคณะ (2564) เรื่อง “ระบบการบริหารจัดการสาธารณภัยด้านอัคคีภัยเชิงบูรณาการ” ผลการวิจัยพบว่า ศูนย์ป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยจังหวัดชัยภูมิ และเทศบาลปากช่อง ได้ให้ความสำคัญในเรื่องการดับเพลิงเป็นอย่างมาก มีการบูรณาการวางแผนและจัดสรรงบประมาณเพื่อวางมาตรการป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยตามหลักสากล ให้อุปกรณ์ต่าง ๆ สามารถปฏิบัติงานได้อย่างเป็นรูปธรรม อนุมัติการจัดซื้อรถยนต์ดับเพลิงรุ่นที่ที่มีระบบหัวฉีดจ่ายน้ำด้วยระบบดิจิตอลจึงเห็นได้ว่าระบบป้องกันสาธารณภัยที่มีมาตรฐานสากลด้านอุปกรณ์ป้องกันจะสามารถระงับเหตุภาวะวิกฤติได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ประสิทธิภาพด้านปริมาณงาน ในภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง ทั้งนี้แม้ว่า อัตรากำลังของเจ้าหน้าที่ไม่ครอบคลุมกับขอบเขตและสภาพพื้นที่ แต่สถานีดับเพลิงและกู้ภัยลาดกระบัง มีการจัดสรรกำลังเจ้าหน้าที่ตามชุดปฏิบัติงานทั้งเวรหลักและเวรเตรียมพร้อม เพื่อเฝ้าระวังการเกิดอัคคีภัยตลอดเวลา มีระบบบังคับบัญชาที่ชัดเจนตามลำดับขั้น ไม่มอบหมายงานที่ซ้ำซ้อนแก่เจ้าหน้าที่ รวมถึงมีการกำหนดตำแหน่งงาน ความรับผิดชอบตรงตามความสามารถและทักษะของเจ้าหน้าที่ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของสุพรรณี ขัดสาร (2562) ศึกษาวิจัยเรื่อง “สมรรถนะการปฏิบัติงานตามนโยบายการบริหารงานของกองปฏิบัติการดับเพลิง 3 สำนักป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย กรุงเทพมหานคร” ผลการวิจัยพบว่า ด้านการบริหารจัดการ มีการกำหนดบทบาท หน้าที่ ความรับผิดชอบ ในการปฏิบัติงานอย่างชัดเจนและเข้าใจตรงกัน และหน่วยงานมีการปรับเปลี่ยนแผนให้เหมาะสมกับสถานการณ์ปัจจุบันอยู่เสมอ และควรพิจารณาจำนวนบุคลากรให้เหมาะสมกับการปฏิบัติงานของแต่ละสถานีดับเพลิง

2. ปัญหาและอุปสรรคในการป้องกันและระงับอัคคีภัยของสถานีดับเพลิงและกู้ภัยลาดกระบัง สำนักป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย กรุงเทพมหานคร พบว่า 1) ด้านคุณภาพของงาน เกิดจากการจัดสรรอัตรากำลังจากส่วนกลางที่ไม่ครอบคลุมกับขอบเขตและสภาพพื้นที่ที่รับผิดชอบ ขาดการสนับสนุนด้านการพัฒนาศักยภาพ การทบทวนแผน การถอดบทเรียนในเหตุการณ์ต่างๆ จากหน่วยงานอีกทั้งยังไม่มีการนำเทคโนโลยีที่ทันสมัยเข้ามาปรับใช้เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการระงับเหตุเพลิงไหม้เท่าที่ควร 2) ด้านปริมาณงาน ไม่สอดคล้องกับจำนวนบุคลากรที่มีอยู่ มีความซ้ำซ้อนของภารกิจเนื่องมาจากนโยบายและโครงการต่างๆ รวมถึงภาระงานบริการที่ไม่เกี่ยวข้องกับการระงับเหตุเพลิงไหม้

มีค่อนข้างมาก 3) ด้านเวลา เกิดจากปัญหาการจราจรและทางเข้าพื้นที่คับแคบ ไม่เอื้อต่อการเข้าไประงับเหตุได้ตามมาตรฐานกำหนดให้ถึงที่เกิดเหตุภายใน 8 นาที ในบางเหตุการณ์ไม่สามารถควบคุมการบัญชาการของเครือข่ายภายนอกได้ ทำให้เกิดความซับซ้อนในการประสานงานและเกิดความล่าช้าในการเข้าระงับเหตุ และ 4) ด้านค่าใช้จ่ายหรือความคุ้มค่าในการใช้ทรัพยากร พบว่า ทรัพยากรที่จำเป็นต้องใช้ในการปฏิบัติงานยังไม่มีเพียงพอ เช่น อุปกรณ์สื่อสาร ยานพาหนะ อุปกรณ์ป้องกัน เป็นต้น รถดับเพลิงมีสภาพเก่ามาก การบริหารจัดการด้านการซ่อมบำรุงยานพาหนะหรืออุปกรณ์ที่ชำรุดมีหลายขั้นตอนทำให้เกิดความล่าช้า ในบางกรณีเจ้าหน้าที่ต้องซ่อมแซมเองหรือออกค่าใช้จ่ายในการซ่อมบำรุงอุปกรณ์เอง ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของณภัทร เรืองจรัส (2565) ศึกษาวิจัยเรื่อง “การบริหารจัดการด้านอัคคีภัยของสำนักป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยกรุงเทพมหานคร” ผลการศึกษาพบว่า ปัญหาและอุปสรรคในการบริหารด้านอัคคีภัยของสำนักป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยกรุงเทพมหานคร พบว่า ผู้บัญชาการเหตุการณ์เมื่อเกิดสาธารณภัย มีอำนาจสั่งการ ควบคุม บัญชาการเหตุการณ์ แต่ขาดความรู้ความเชี่ยวชาญ เนื่องจากไม่เป็นผู้ปฏิบัติในสายงานนี้โดยตรง สถานีดับเพลิงและกู้ภัยยังมีไม่ครอบคลุมทุกพื้นที่ในกรุงเทพมหานคร การขาดอัตรากำลัง วัสดุ อุปกรณ์ โดยเฉพาะรถยนต์ ดับเพลิงที่มีสภาพเก่ามาก และประชาชนไม่มีส่วนร่วม ข้อเสนอแนะพบว่า ต้องมีการแก้ไขกฎหมายให้มีผู้บัญชาการณ์ที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญเฉพาะด้านในการปฏิบัติด้านการป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยเพิ่มจำนวนสถานีให้ครอบคลุมทุกพื้นที่ กำหนดโครงสร้างการบริหารจัดการที่ชัดเจน จัดหาวัสดุปุกรณ์ รถดับเพลิงให้ทันสมัย และเพียงพอต่อการใช้งาน สร้างจิตสำนึกให้ประชาชนรับรู้และเข้ามามีส่วนร่วมในการป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยในชีวิตและทรัพย์ของตน

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

1. ด้านคุณภาพของงาน หน่วยงานส่วนกลางควรประเมินอัตรากำลังให้สอดคล้องกับขนาดพื้นที่รับผิดชอบ ควรให้ความสำคัญกับทบทวนแผนงาน ฝึกซ้อมและส่งเสริมความรู้ พัฒนาทักษะทางวิชาการและทางปฏิบัติแก่เจ้าหน้าที่ให้เกิดความชำนาญ กรณีเกิดเหตุอัคคีภัยขึ้นควรมีการถอดบทเรียนจากปัญหาการจัดการอัคคีภัยเพื่อนำมาปรับปรุงแก้ไขให้ดีขึ้น เนื่องจากงานด้านสาธารณภัยต้องดำเนินการอย่างถูกต้อง แม่นยำและปลอดภัย อีกทั้งควรเสริมนโยบายการพัฒนานวัตกรรมและเทคโนโลยีที่ทันสมัยสำหรับดับเพลิง เข้ามาประยุกต์ใช้เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการป้องกันและระงับเหตุอัคคีภัยให้เป็นไปตามตัวชี้วัดด้านเวลา ด้านคุณภาพและเป็นไปตามตามมาตรฐานสากล

2. ด้านปริมาณงาน ควรกำหนดโครงสร้างภายในสถานีให้เหมาะสมกับอัตรากำลัง และสอดคล้องกับภารกิจในแต่ละระดับ เพื่อให้เกิดความคล่องตัว มีความยืดหยุ่น และลดความซับซ้อนของภารกิจ ควรมีนโยบายเพิ่มค่าตอบแทนหรือสวัสดิการให้เหมาะสมกับภาระงานและความเสียสละในการเสี่ยงภัยของเจ้าหน้าที่ เพื่อสร้างแรงจูงใจ ขวัญและกำลังใจในการปฏิบัติงาน ลดอัตราการลาออก การโอนย้ายไปหน่วยงานอื่น ตลอดจนควรมีนโยบายการสร้างความตระหนักถึงภัยอันตรายที่เกิดขึ้นจากอัคคีภัยให้แก่ประชาชน สร้างอาสาสมัครเฝ้าระวังภัยในชุมชนให้เข้ามามีส่วนร่วมในการป้องกันและระงับอัคคีภัย โดยการสร้างความเข้าใจ ระมัดระวังความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินของตนเองในการใช้ฟืนไฟ หรือการใช้เครื่องใช้ไฟฟ้าที่มีคุณภาพ เป็นต้น เพื่อลดจำนวนเหตุอัคคีภัยที่เกิดจากความประมาทนำไปสู่การลดปริมาณงานให้แก่เจ้าหน้าที่ในเบื้องต้น

3. ด้านเวลา ควรสร้างเครือข่ายการทำงานบูรณาการร่วมกันทุกภาคส่วนในการบริหารจัดการด้านอัคคีภัย ทั้งหน่วยงานภาครัฐ เอกชน ประชาชนและโดยเฉพาะมูลนิธิ อาสาสมัครในพื้นที่ เพื่อความชัดเจนในการติดต่อประสานงานที่ถูกต้อง แม่นยำ และระงับเหตุได้อย่างรวดเร็ว ควรมีศูนย์ฝึกอบรมฝึกซ้อมการบัญชาการเหตุการณ์ เพื่อให้ทุกภาคส่วนได้บูรณาการการฝึกซ้อมและทำงานร่วมกันอย่างเป็นระบบ จัดให้มีช่องทางการหลักในการสื่อสาร โดยรวมอำนาจสั่งการแบบรวมศูนย์เรียกว่า “ Single Command” เพื่อแก้ไขปัญหาความซ้ำซ้อนและความล่าช้าในการปฏิบัติการเข้าระงับเหตุ ลดความสูญเสียที่เกิดขึ้น และควรให้ความสำคัญกับการทบทวน ฝึกซ้อมฟื้นฟูร่างกายของเจ้าหน้าที่ให้มีศักยภาพในการปฏิบัติงานตามมาตรฐานด้านเวลา ทั้งมาตรฐานสากลในการเข้าถึงพื้นที่เกิดเหตุภายใน 8 นาที และ 15 นาที ตามมาตรฐานปฏิบัติงานจริงของเจ้าหน้าที่ดับเพลิงที่องค์กรกำหนดไว้

4. ด้านค่าใช้จ่ายหรือความคุ้มค่าในการใช้ทรัพยากร ควรมีจัดสรรงบประมาณและเตรียมความพร้อมในเรื่องของอุปกรณ์ดับเพลิง ยานพาหนะ รถดับเพลิงให้ทันสมัยและเพียงพอต่อการปฏิบัติงานในการให้ความช่วยเหลือผู้ประสบอัคคีภัยได้อย่างทันท่วงที และควรมอบหมายให้เจ้าหน้าที่มีการทดสอบตรวจตราวัสดุอุปกรณ์ เครื่องมือเครื่องใช้ต่างๆ ตลอดจนหัวจ่ายน้ำในบริเวณพื้นที่รับผิดชอบให้มีสภาพพร้อมใช้งานอย่างสม่ำเสมอ และควรมีการจัดทำบัญชีอุปกรณ์ เครื่องมือเครื่องใช้ ที่ใช้สำหรับการเข้าระงับอัคคีภัยจากหน่วยงานภาครัฐ เอกชน องค์กรต่าง ๆ เมื่อเกิดเหตุอัคคีภัยสามารถขอความร่วมมือมาใช้งานได้สะดวกและรวดเร็ว รวมทั้งหน่วยงานควรสนับสนุนองค์ความรู้ด้านนวัตกรรมการดับเพลิงให้เจ้าหน้าที่ ตลอดจนสนับสนุนการนำเทคโนโลยีใหม่ ๆ มาใช้ในการปฏิบัติงานเพิ่มมากขึ้นเพื่อให้เกิดความสะดวก ปลอดภัยแก่เจ้าหน้าที่ ลดการใช้กำลังคน ลดการสูญเสียชีวิตและทรัพย์สิน และให้ความช่วยเหลือผู้ประสบอัคคีภัยได้อย่างทันท่วงที

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

1. การศึกษาวิจัยในครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ ดังนั้นในการศึกษาครั้งต่อไป ควรศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพหรือเชิงผสมผสาน เพื่อ ให้ได้ข้อมูลที่ละเอียดและใกล้เคียงความเป็นจริงมากยิ่งขึ้น

2. ในการศึกษาครั้งนี้ ประชากรที่ใช้ในการศึกษาเป็นข้าราชการและเจ้าหน้าที่ในสถานีดับเพลิงและกู้ภัยลาดกระบังเท่านั้น ผลการวิจัยจึงเป็นผลความคิดเห็นเฉพาะภายในสถานี ในการศึกษาครั้งต่อไป ควรศึกษาประชากรให้ครอบคลุมถึงสถานีอื่นหรือกองปฏิบัติการดับเพลิงและกู้ภัยที่สังกัดภายในสำนักบรรเทาและป้องกันสาธารณภัย เพื่อให้ได้ข้อมูลที่กว้างขวางและหลากหลายมากขึ้น

3. ในการศึกษาครั้งต่อไป อาจเพิ่มตัวแปรในการศึกษาด้านอื่นๆ นอกเหนือที่ใช้ในครั้งนี้ เช่น ด้านการบริการจัดการ ด้านแรงจูงใจ เป็นต้น เนื่องจากอาจมีปัจจัยด้านอื่น ที่มีความสำคัญต่อประสิทธิภาพการป้องกันและระงับอัคคีภัยของสถานีดับเพลิงและกู้ภัยลาดกระบัง เพื่อนำผลการวิจัยไปเป็นแนวทางการพัฒนาการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ดับเพลิงให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น เพื่อประโยชน์แก่สาธารณชนสืบไป

เอกสารอ้างอิง

คณะกรรมการจัดทำแผนการป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย กรุงเทพมหานคร. (2564). *แผนป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยกรุงเทพมหานคร พ.ศ.2564-2570.* กรุงเทพมหานคร: สำนักป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย กรุงเทพมหานคร.

คณะกรรมการป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยแห่งชาติ. (2564). *แผนการป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยแห่งชาติ พ.ศ. 2564-2570.* กรุงเทพมหานคร: คณะกรรมการป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยแห่งชาติ.

ณภัทร เรืองจรัส. (2565). *การบริหารจัดการด้านอัคคีภัยของสำนักป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยกรุงเทพมหานคร.* การศึกษาค้นคว้าอิสระปริญญารัฐศาสตรมหาบัณฑิต กลุ่มวิชาสหวิทยาการเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

ทองใบ เพ็งธรรม พงศ์สัณห์ และคณะ. (2564). “ระบบการบริหารจัดการสาธารณภัยด้านอัคคีภัยเชิงบูรณาการ”. *วารสารดุษฎีบัณฑิตทางสังคมศาสตร์* 11(1): 230-242.

นพพล แก้วเรือง และรัฐบุรุษ คุ้มทรัพย์. (2566). “ประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยของเทศบาลตำบลกันตวจระมวล อำเภอปราสาท จังหวัดสุรินทร์”. *วารสารวิชาการวิจัยและนวัตกรรม มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช* 3(1): 83 – 94.

ฝ่ายป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย สำนักปลัดเทศบาลนครสงขลา. (2556). *การจัดองค์ความรู้ในองค์กร: การดับเพลิงขั้นต้น.* สงขลา: สำนักปลัดเทศบาลนครสงขลา.

พูนศักดิ์ วงษ์เสงี่ยม. (2563). *ประสิทธิภาพการปฏิบัติงานของบุคลากรในสังกัดฝ่ายปฏิบัติการพิเศษและกู้ภัยทางน้ำ สำนักป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย กรุงเทพมหานคร.* การศึกษาค้นคว้าอิสระปริญญารัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยเกษมบัณฑิต.

ราชกิจจานุเบกษา. (2550*). พระราชบัญญัติป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย พ.ศ. 2550.* เล่มที่ 124 ตอนที่ 52.

ราชบัณฑิตยสถาน. (2556). *พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554.* กรุงเทพมหานคร: นานมีบุ๊คส์.

สุพรรณี ขัดสาร. (2562). “สมรรถนะการปฏิบัติงานตามนโยบายการบริหารงานของกองปฏิบัติการดับเพลิง 3 สำนักป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย กรุงเทพมหานคร” *วารสารรามคำแหง ฉบับรัฐประศาสนศาสตร์* 2(1): 194 – 224

สำนักงานคณะกรรมการข้าราชการพลเรือน. (2552). *การเสริมสร้างประสิทธิภาพในการทำงาน.* กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการข้าราชการพลเรือน.

สำนักป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย. [ออนไลน์]. (2566). *DASHBOARD สถิติเหตุสาธารณภัย.* เข้าถึงได้จาก https://www.bangkokfire.go.th. สืบค้นเมื่อ 20 พฤษภาคม พ.ศ. 2567

Good, Carter V. (1973). *Dictionary of Education*. New York: McGraw Hill.

Peterson, E. and Plowman, G. E. (1953). *Business Organization and Management*. Chicago: Irwin.

คุณภาพการให้บริการประชาชนในงานป้องกันและควบคุมโรคไข้เลือดออก ของฝ่ายสิ่งแวดล้อมและสุขาภิบาล สำนักงานเขตลาดพร้าว กรุงเทพมหานคร

Quality of Dengue Prevention and Control Services of Nvironment and Sanitation Section, Lat Phrao District, Bangkok Metropolitan Administration

สุวรรณ กระธรรม[1,*], ปกรณ์ ปรียากรณ์[2] กันตพัฒน์ พรศิริวัชรสิน[3]
พระปลัดสุระ ญาณธโร[4], พระครูปลัดสุวัฒนอุดมคุณ[5]
Suwan Krathumt[1], Pakorn Priyakorn[2,*], Kantapat Phonsiriwatcharasin[3]
Phrapalad Sura Yanatharo[4], Phrakrupaladsuwatthana-udomkun[5]

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา 1)คุณภาพการให้บริการ 2) ปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะในงานป้องกันและควบคุมโรคไข้เลือดออกของฝ่ายสิ่งแวดล้อมและสุขาภิบาล สำนักงานเขตลาดพร้าว กรุงเทพมหานคร ประชากรคือประชาชนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่เขตลาดพร้าว กำหนดกลุ่มตัวอย่างโดยวิธีการของ ยามาเน่ (1973) ได้จำนวน 398 คน เก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้แบบสอบถาม สถิติที่ใช้คือ สถิติเชิงพรรณนา หาค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

ผลการวิจัยพบว่า

1. ประชาชนส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง มีอายุ 30 - 45 ปี สำเร็จการศึกษาระดับ ม.6/ปวช./ปวส. มีอาชีพรับจ้าง มีสถานภาพในชุมชนเป็นอาสาสมัครสาธารณสุขชุมชน เคยรับบริการจากงานป้องกันและควบคุมโรคไข้เลือดออกของสำนักงานเขตลาดพร้าว มากกว่า 3 ครั้ง

2. ประชาชนมีความคิดเห็นว่าการให้บริการของงานป้องกันและควบคุมโรคไข้เลือดออกของฝ่ายสิ่งแวดล้อมและสุขาภิบาล สำนักงานเขตลาดพร้าว กรุงเทพมหานคร ในภาพรวมมีคุณภาพในระดับมาก เมื่อพิจารณารายข้อโดยเรียงค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย ตามลำดับดังนี้

2.1 ด้านความน่าเชื่อถือไว้วางใจ มีคุณภาพในระดับมาก ($\overline{X}$ = 3.91, S.D. = .675)

[1,2] หลักสูตรรัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษมบัณฑิต
[1,2] Master of Public Administration Program Graduate School Kasem Bundit University
* Corresponding author. E-mail wanenvsanpnk22@gmail.com

2.2 ด้านความเข้าใจและเห็นอกเห็นใจผู้รับบริการ มีคุณภาพในระดับมาก ($\bar{X}$ = 3.88, S.D. = .735)

2.3 ด้านความเป็นรูปธรรมของการบริการ มีคุณภาพในระดับมาก ($\bar{X}$ = 3.71, S.D. = .723)

2.4 ด้านการให้ความมั่นใจแก่ผู้รับบริการ มีคุณภาพในระดับมาก ($\bar{X}$ = 3.55, S.D. = .634)

2.5 ด้านการตอบสนองต่อผู้รับบริการ มีคุณภาพในระดับมาก ($\bar{X}$ = 3.47, S.D. =.712)

คำสำคัญ: คุณภาพการให้บริการ งานป้องกันและควบคุมโรคไข้เลือดออก ฝ่ายสิ่งแวดล้อมและสุขาภิบาล

Abstract

This research aims to study: 1) service quality; and 2) problems, obstacles, and suggestions regarding the Dengue Hemorrhagic Fever Prevention and Control Operations of the Environmental and Sanitation Section, Lat Phrao District Office, Bangkok Metropolitan Administration. The population consisted of residents in the Lat Phrao district. A sample size of 398 individuals was determined using Yamane's formula (1973). Data were collected via questionnaires and analyzed using descriptive statistics, including frequency, percentage, mean ($\bar{x}$), and standard deviation (S.D.).

The research findings are as follows:

1. The majority of the respondents were female, aged 30–45 years, with an educational background of High School/Vocational Certificate/High Vocational Certificate. Most were employed as general laborers and held the community status of Public Health Volunteers. Additionally, most respondents had received services from the Dengue Hemorrhagic Fever Prevention and Control unit more than three times.
2. Overall, the residents perceived the service quality of the Dengue Hemorrhagic Fever Prevention and Control Operations at a high level. When considering individual dimensions, ranked from the highest to the lowest mean, the results were as follows:

    2.1 Reliability: Rated at a high level ($\bar{X}$= 3.91, S.D. = .675).

    2.2 Empathy: Rated at a high level ($\bar{X}$= 3.88, S.D. = .735).

2.3 Tangibles: Rated at a high level ($\bar{X}$= 3.71, S.D. = .723).

2.4 Assurance: Rated at a high level ($\bar{X}$= 3.55, S.D. = .634).

2.5 Responsiveness: Rated at a high level ($\bar{X}$= 3.47, S.D. = .712).

Keywords: Service Quality, Dengue Hemorrhagic Fever Prevention and Control, Environmental and Sanitation Section

บทนำ

โรคไข้เลือดออก (Dengue Hemorrhagic Fever) เป็นโรคอุบัติซ้ำที่สร้างวิกฤตการณ์ด้านสาธารณสุขอย่างต่อเนื่องในระดับสากล โดยเฉพาะในกลุ่มประเทศเขตร้อนและเขตอบอุ่นในภูมิภาคเอเชีย สำหรับประเทศไทย สถิติผู้ป่วยในช่วง 5 ปีที่ผ่านมาแสดงให้เห็นแนวโน้มการแพร่ระบาดที่ไม่ลดละ โดยเฉพาะในพื้นที่กรุงเทพมหานคร ซึ่งเป็นศูนย์กลางเศรษฐกิจที่มีลักษณะทางกายภาพเป็นสังคมเมืองแออัด (Urban Congestion) มีความหลากหลายของสภาพแวดล้อม และความหนาแน่นของประชากรสูง ปัจจัยเหล่านี้ล้วนส่งผลให้การควบคุมการแพร่ระบาดของยุงลายซึ่งเป็นพาหะนำโรคทำได้ยากลำบาก

จากการวิเคราะห์ข้อมูลของกองควบคุมโรคติดต่อ สำนักอนามัย กรุงเทพมหานคร พบประเด็นวิกฤตที่น่าสนใจคือ ณ วันที่ 15 พฤษภาคม 2568 พื้นที่เขตลาดพร้าวมีสถิติอัตราผู้ป่วยต่อประชากรแสนรายติดอันดับ 1 ใน 10 ของกรุงเทพมหานคร และเมื่อพิจารณาสถิติย้อนหลัง 2 ปี พบว่าจำนวนผู้ป่วยในพื้นที่ไม่ลดลงอย่างมีนัยสำคัญ แม้ว่าฝ่ายสิ่งแวดล้อมและสุขาภิบาล สำนักงานเขตลาดพร้าว จะได้มีการปรับเปลี่ยนแผนการดำเนินงานป้องกันและควบคุมโรคที่แตกต่างกันในแต่ละปี แต่ผลลัพธ์เชิงตัวเลขกลับยังคงเดิม ประเด็นนี้จึงนำไปสู่ข้อสมมติฐานสำคัญที่ว่า "คุณภาพการให้บริการ (Service Quality)" อาจเป็นปัจจัยชี้ขาดที่มีผลต่อความสำเร็จและความล้มเหลวของการดำเนินงานด้านสาธารณสุขในระดับพื้นที่

ภายใต้บริบทของการบริหารราชการสมัยใหม่ที่มุ่งเน้นผลสัมฤทธิ์ (Results-Based Management) และการยึดประชาชนเป็นศูนย์กลาง (Citizen-Centric Service) การวัดประสิทธิภาพของการทำงานภาครัฐจึงไม่ได้มองเพียงแค่จำนวนกิจกรรมที่ทำ แต่ต้องมองถึง "คุณภาพ" ในมุมมองของผู้รับบริการ ผู้วิจัยจึงเล็งเห็นความสำคัญในการนำแนวคิดคุณภาพการให้บริการ (SERVQUAL) ของ Parasuraman, Zeithaml และ Berry (1988) มาเป็นแกนหลักในการประเมินผลการดำเนินงานใน 5

มิติ ได้แก่ 1) ความเป็นรูปธรรมของบริการ 2) ความเชื่อถือไว้วางใจ 3) การตอบสนองต่อผู้รับบริการ 4) การให้ความมั่นใจแก่ผู้รับบริการ และ 5) ความเข้าใจและเห็นอกเห็นใจผู้รับบริการ

ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาเรื่อง “คุณภาพการให้บริการประชาชนในงานป้องกันและควบคุมโรคไข้เลือดออกของฝ่ายสิ่งแวดล้อมและสุขาภิบาล สำนักงานเขตลาดพร้าว กรุงเทพมหานคร” เพื่อมุ่งหวังว่าผลการศึกษาครั้งนี้จะเป็นข้อมูลที่สะท้อนกลับที่สำคัญที่ช่วยระบุปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะที่ตรงจุด เพื่อให้หน่วยงานสามารถนำไปพัฒนา ปรับปรุงกระบวนการทำงานให้มีสมรรถนะสูงขึ้น ตอบสนองความต้องการของประชาชนได้อย่างแท้จริง และยกระดับมาตรฐานการบริหารงานภาครัฐสู่ความมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลสูงสุด

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาคุณภาพการให้บริการในงานป้องกันและควบคุมโรคไข้เลือดออกของฝ่ายสิ่งแวดล้อมและสุขาภิบาล สำนักงานเขตลาดพร้าว กรุงเทพมหานคร

2. เพื่อศึกษาปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะที่มีต่อคุณภาพการให้บริการในงานป้องกันและควบคุมโรคไข้เลือดออกของสิ่งแวดล้อมและสุขาภิบาล สำนักงานเขตลาดพร้าว กรุงเทพมหานคร

การทบทวนวรรณกรรม

การวิจัยเรื่อง “คุณภาพการให้บริการประชาชนในงานป้องกันและควบคุมโรคไข้เลือดออกของฝ่ายสิ่งแวดล้อมและสุขาภิบาล สำนักงานเขตลาดพร้าว กรุงเทพมหานคร” ตามแนวคิดคุณภาพการให้บริการที่ทำให้ผู้รับบริการเกิดความพึงพอใจของ Parasuraman, Zeithaml and Berry`(1988) ประกอบด้วย 5 ด้าน ได้แก่ 1) ความเป็นรูปธรรมของบริการ (Tangibility) คือลักษณะทางกายภาพที่ปรากฏให้เห็นถึงสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ ได้แก่ เครื่องมืออุปกรณ์ บุคลากรและการใช้ลักษณ์ หรือเอกสารที่ใช้ในการติดต่อสื่อสารให้กับผู้รับบริการได้สัมผัส และการบริการนั้นมีความเป็นรูปธรรมสามารถรับรู้ได้ 2) ความน่าเชื่อถือไว้วางใจ (Reliability) คือความสามารถในการให้บริการนั้นตรงกับสัญญาที่ให้ไว้กับผู้รับบริการ บริการที่ทุกครั้งมีความถูกต้อง เหมาะสมและมีความสม่ำเสมอในทุกครั้งของการบริการที่จะทำให้ผู้รับบริการรู้สึกว่าบริการที่ได้รับนั้น มีความน่าเชื่อถือ สามารถให้ความไว้วางใจได้ 3) การตอบสนองความต้องการของผู้รับบริการ (Responsiveness) อันหมายถึงความพร้อมและเต็มใจจะให้บริการ โดยสามารถตอบสนองความต้องการของผู้รับบริการได้อย่างทันท่วงที ผู้รับบริการสามารถเข้ารับบริการได้ง่ายและได้รับความสะดวกจากการมาใช้บริการ รวมทั้งจะต้องกระจายการให้บริการไปอย่างทั่วถึง รวดเร็ว ไม่ต้องรอนาน 4) การให้ความมั่นใจแก่ผู้รับบริการ (Assurance) คือ การที่ผู้ให้

บริการมีทักษะความรู้ ความสามารถในการให้บริการ และตอบสนองความต้องการของผู้รับบริการด้วยความสุภาพ มีกิริยาท่าทางและมารยาทที่ดีในการให้บริการ สามารถที่จะทำให้ผู้รับบริการเกิดความไว้วางใจ และเกิดความเชื่อมั่นว่าจะได้บริการที่ดีที่สุด และ 5) ความเข้าใจและเห็นอกเห็นใจผู้รับบริการ (Empathy) คือ ความสามารถในการดูแล ความเอื้ออาทร เอาใจใส่ผู้รับบริการตามความต้องการที่แตกต่างของผู้รับบริการในแต่ละคน เพื่อนำแนวคิดดังกล่าวมาเป็นแนวทางให้ทราบถึงคุณภาพการให้บริการต่องานป้องกันและควบคุมโรคไข้เลือดออก รวมถึงปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะต่าง ๆ เพื่อจะได้นำผลการศึกษาที่ได้ไปใช้เป็นแนวทางในการพัฒนา ปรับปรุง และแก้ไขคุณภาพการให้บริการด้านต่าง ๆ ให้เกิดประสิทธิภาพต่อไป

กรอบแนวคิดการวิจัย

งานวิจัยนี้ เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ ผู้วิจัยกำหนดกรอบแนวคิดการวิจัยตามแนวคิดคุณภาพการให้บริการที่ทำให้ผู้รับบริการเกิดความพึงพอใจของ Parasuraman, Zeithaml and Berry (1988) ประกอบด้วย 5 ด้าน ได้แก่ 1) ความเป็นรูปธรรมของการบริการ 2) ความน่าเชื่อถือไว้วางใจ 3) การตอบสนองความต้องการของผู้รับบริการ 4) การให้ความมั่นใจแก่ผู้รับบริการ และ 5) ความเข้าใจและเห็นอกเห็นใจผู้รับบริการ มากำหนดกรอบแนวคิดในการวิจัย โดยมีรายละเอียดดังนี้

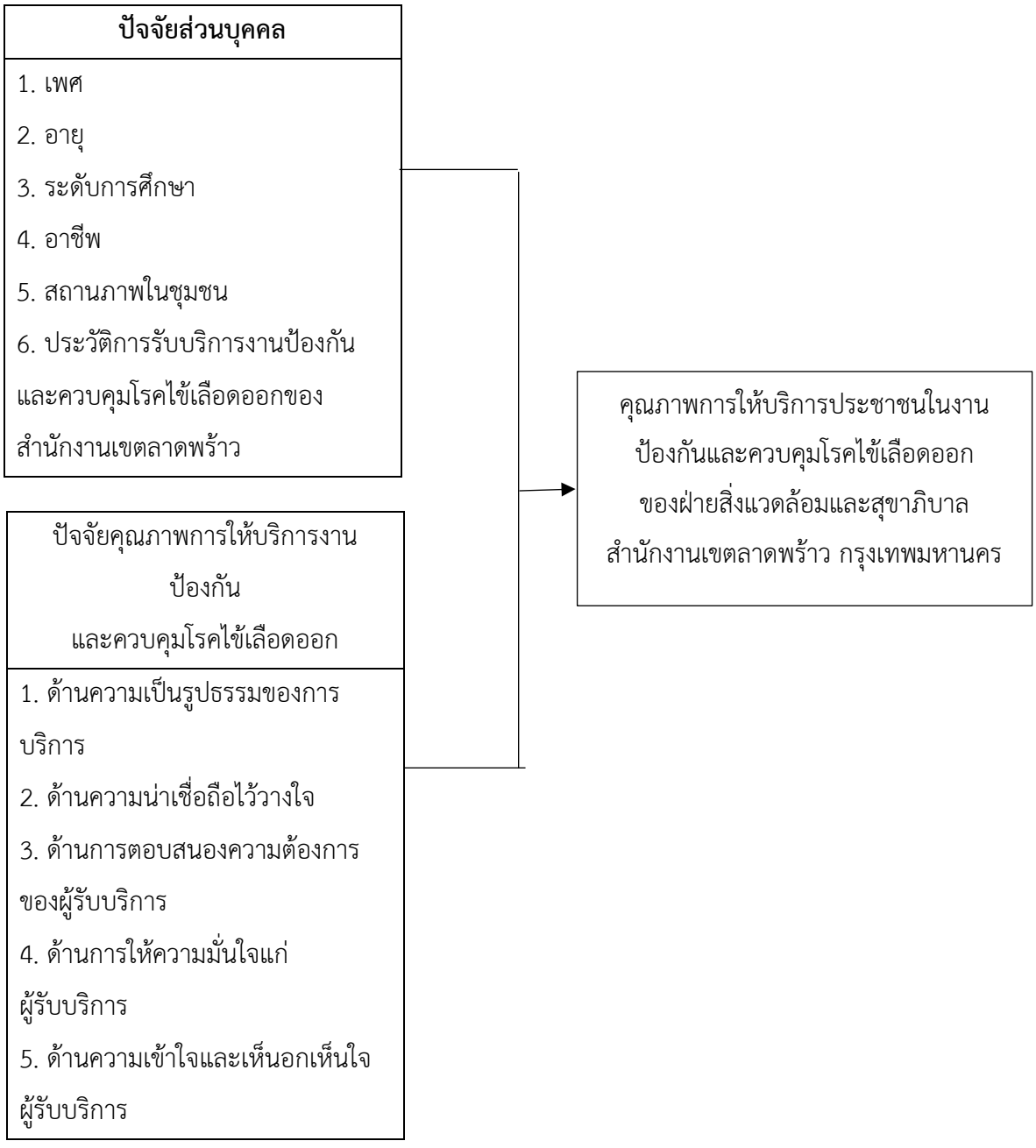

แผนภาพที่ 1 กรอบแนวคิดการวิจัย

ระเบียบวิธีวิจัย

งานวิจัยนี้เป็นงานวิจัยเชิงปริมาณพื้นที่วิจัย พื้นที่เขตลาดพร้าว กรุงเทพมหานคร ประชากรแบบเฉพาะเจาะจง คือ ประชาชนที่มีอายุ 20 ปีขึ้นไป และพักอาศัยอยู่ตามทะเบียนราษฎร์ในพื้นที่เขตลาดพร้าว กรุงเทพมหานคร จำนวน 92,284 คน ขนาดกลุ่มตัวอย่าง ใช้สูตรคำนวณตัวอย่างของทาโร่ ยามาเน่ (Yamane, 1975) เท่ากับ 398 คน และใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบเฉพาะเจาะจง (คณะกรรมการจัดการความรู้, 2562) และแบบสะดวก เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบสอบถาม แบ่งออกเป็น 3 ส่วน ได้แก่

ส่วนที่ 1 ข้อมูลเกี่ยวกับปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถามมีลักษณะเป็นแบบตรวจสอบรายการ (Check List) ประกอบด้วย 1) เพศ 2) อายุ 3) ระดับการศึกษา 4) อาชีพ 5) สถานภาพในชุมชน และ 6) ประวัติการรับบริการงานป้องกันและควบคุมโรคไข้เลือดออกของสำนักงานเขตลาดพร้าว

ส่วนที่ 2 แบบสอบถามเกี่ยวกับข้อมูลคุณภาพการให้บริการประชาชนในงานป้องกันและควบคุมโรคไข้เลือดออกของฝ่ายสิ่งแวดล้อมและสุขาภิบาล สำนักงานเขตลาดพร้าว กรุงเทพมหานคร จำนวน 5 ด้าน ได้แก่ 1) ความเป็นรูปธรรมของบริการ 2) ความน่าเชื่อถือไว้วางใจ 3) การตอบสนองความต้องการของผู้รับบริการ 4) การให้ความมั่นใจแก่ผู้รับบริการ และ 5) ความเข้าใจและเห็นอกเห็นใจผู้รับบริการ โดยคำถามแต่ละข้อมีมาตราส่วนประมาณค่า (Scale) คือ 1 น้อยที่สุด 2 น้อย 3 ปานกลาง 4 มาก 5 มากที่สุด

ส่วนที่ 3 ความคิดเห็นเกี่ยวกับปัญหาและอุปสรรคและข้อเสนอแนะเกี่ยวกับคุณภาพการให้บริการประชาชนในงานควบคุมและป้องกันโรคไข้เลือดออกของฝ่ายสิ่งแวดล้อมและสุขาภิบาล สำนักงานเขตลาดพร้าว กรุงเทพมหานคร ใน 5 ด้าน ได้แก่ 1) ความเป็นรูปธรรมของบริการ 2) ความเชื่อถือไว้วางใจ 3) การตอบสนองต่อผู้รับบริการ 4) การให้ความมั่นใจแก่ผู้รับบริการ และ 5) ความเข้าใจและเห็นอกเห็นใจผู้รับบริการ เป็นคำถามปลายเปิดให้แสดงความคิดเห็นโดยอิสระ

ผลการวิจัย

1 คุณภาพการให้บริการประชาชนในงานป้องกันและควบคุมโรคไข้เลือดออกของฝ่ายสิ่งแวดล้อมและสุขาภิบาล สำนักงานเขตลาดพร้าว กรุงเทพมหานคร ในภาพรวม

ตารางที่ 1 แสดงค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเกี่ยวกับคุณภาพการให้บริการประชาชนในงานป้องกันและควบคุมโรคไข้เลือดออกของฝ่ายสิ่งแวดล้อมและสุขาภิบาล สำนักงานเขตลาดพร้าว กรุงเทพมหานคร ในภาพรวม

คุณภาพการให้บริการประชาชน ในงานป้องกันและควบคุมโรคไข้เลือดออก	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล	ลำดับ
1. ด้านความเป็นรูปธรรมของการบริการ	3.71	.723	มาก	3
2. ด้านความน่าเชื่อถือไว้วางใจ	3.91	.675	มาก	1
3. ด้านการตอบสนองต่อผู้รับบริการ	3.47	.713	มาก	5
4. ด้านการให้ความมั่นใจแก่ผู้รับบริการ	3.55	.634	มาก	4
5. ด้านความเข้าใจและเห็นอกเห็นใจผู้รับบริการ	3.88	.735	มาก	2
รวม	**3.71**	**.697**	**มาก**	

จากตารางที่ 1 พบว่า ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของระดับความคิดเห็นของประชาชนต่อคุณภาพการให้บริการประชาชนในงานป้องกันและควบคุมโรคไข้เลือดออกของฝ่ายสิ่งแวดล้อมและสุขาภิบาล สำนักงานเขตลาดพร้าว กรุงเทพมหานคร ในภาพรวม พบว่า ประชาชนมีความคิดเห็นต่อคุณภาพการให้บริการอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ = 3.71, S.D. = .697) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน โดยเรียงจากค่าเฉลี่ยมากไปหาน้อย ตามลำดับ ดังนี้

1. ด้านความน่าเชื่อถือไว้วางใจ มีความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ = 3.91, S.D. = .675)
2. ด้านความเข้าใจและเห็นอกเห็นใจผู้รับบริการ มีความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ = 3.88, S.D. = .735)
3. ด้านความเป็นรูปธรรมของการบริการ มีความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ = 3.71, S.D. = .723)
4. ด้านการให้ความมั่นใจแก่ผู้รับบริการ มีความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ = 3.55, S.D. = .634)
5. ด้านการตอบสนองต่อผู้รับบริการ มีความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ = 3.47, S.D. =.712)

2. ปัญหาและอุปสรรคและข้อเสนอแนะเกี่ยวกับคุณภาพการให้บริการประชาชนในงานป้องกันและควบคุมโรคไข้เลือดออกของฝ่ายสิ่งแวดล้อมและสุขาภิบาล สำนักงานเขตลาดพร้าว กรุงเทพมหานคร ทั้ง 5 ด้าน ประชากรกลุ่มตัวอย่างทั้งหมดไม่ได้แสดงความคิดเห็นแต่อย่างใด

อภิปรายผลการวิจัย

จากการวิจัยเรื่อง “เรื่องคุณภาพการให้บริการประชาชนในงานป้องกันและควบคุมโรคไข้เลือดออกของฝ่ายสิ่งแวดล้อมและสุขาภิบาล สำนักงานเขตลาดพร้าว กรุงเทพมหานคร” ผู้วิจัยมีประเด็นสำคัญที่นำมาเสนออภิปรายผล ดังนี้

ประชาชนมีความคิดเห็นต่อคุณภาพการให้บริการในงานป้องกันและควบคุมโรคไข้เลือดออกของฝ่ายสิ่งแวดล้อมและสุขาภิบาล สำนักงานเขตลาดพร้าว กรุงเทพมหานคร ภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ = 3.71, S.D. = .697) และเมื่อพิจารณารายด้าน พบว่าคุณภาพการให้บริการทั้ง 5 ด้าน มีระดับคุณภาพการให้บริการอยู่ในระดับมากทุกด้าน สอดคล้องกับงานวิจัยของหลายท่าน ดังนี้

สอดคล้องกับผลงานวิจัยของพัณณินิดา เรืองฤทธิ์ (2560) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “คุณภาพการให้บริการที่ส่งผลต่อความพึงพอใจของผู้ใช้บริการ เทศบาลเมืองปากพนัง จังหวัดนครศรีธรรมราช” ผลการวิจัยพบว่า ปัจจัยด้านคุณภาพการให้บริการโดยรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณารายด้าน พบว่าคุณภาพการให้บริการทั้ง 5 ด้าน มีระดับคุณภาพการให้บริการอยู่ในระดับมากทุกด้าน เมื่อวิเคราะห์รายด้าน ปรากฏว่าปัจจัยคุณภาพการให้บริการด้านการตอบสนองต่อผู้รับบริการ และด้านความน่าเชื่อถือไว้วางใจในการบริการส่งผลต่อความพึงพอใจของผู้ใช้บริการเทศบาลเมืองปากพนัง จังหวัดนครศรีธรรมราช อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 และสอดคล้องกับงานวิจัยของ สุทิน นพเกตุ (2562) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “คุณภาพการให้บริการของเทศบาลตำบลวัดสิงห์ อำเภอวัดสิงห์ จังหวัดชัยนาท” ผลการวิจัยพบว่า ความคิดเห็นของประชาชนต่อคุณภาพการให้บริการของเทศบาลตำบลวัดสิงห์ จังหวัดชัยนาท โดยรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดเท่ากัน 2 ด้าน คือ ด้านพนักงานผู้ให้บริการ และด้านความรู้ของพนักงานผู้ให้บริการ รองลงมา คือ ด้านสะดวกของสถานที่ให้บริการ ด้านคุณภาพของงานบริการ และด้านข้อมูลข่าวสารที่ได้รับจากการให้บริการมีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด และการเปรียบเทียบความคิดเห็นของประชาชนต่อคุณภาพการให้บริการของเทศบาลตำบลวัดสิงห์ อำเภอวัดสิงห์ จังหวัดชัยนาท จำแนกตามเพศ อายุ การศึกษา อาชีพ และรายได้ที่แตกต่างกัน พบว่า ประชาชนผู้ได้รับบริการที่มี เพศ การศึกษา รายได้ แตกต่างกัน มีความคิดเห็นต่อคุณภาพการให้บริการของเทศบาลตำบลวัดสิงห์โดยรวมไม่แตกต่างกันประชาชนผู้ได้รับบริการที่มีอายุ อาชีพ แตกต่างกันมีความคิดเห็นต่อคุณภาพการให้บริการของเทศบาลตำบลวัดสิงห์

โดยรวมและรายด้านแตกต่างกัน และสอดคล้องกับงานวิจัยของ สิทธิกร สมบูรณ์ พร้อมคณะ (2563) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “คุณภาพการให้บริการของสำนักทะเบียน อำเภอศรีสงคราม จังหวัดนครพนม” ผลการวิจัยพบว่า 1) คุณภาพการให้บริการของสำนักทะเบียนอำเภอศรีสงคราม จังหวัดนครพนม ประกอบด้วย ด้านความน่าเชื่อถือ ด้านการให้ความมั่นใจ ด้านการตอบสนองความต้องการ ด้านความเข้าใจและการรับรู้ความต้องการ และด้านภาพลักษณ์ โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก 2) คุณภาพการให้บริการของสำนักทะเบียนอำเภอศรีสงคราม จังหวัดนครพนม จำแนกตามคุณลักษณะส่วนบุคคลด้านเพศ อายุ ระดับการศึกษา อาชีพ รายได้เฉลี่ยเดือน ภาพรวมจำแนกตามประเภทการรับ บริการภาพรวมมีความแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 และ 3. แนวทางในการพัฒนาคุณภาพการให้บริการของสำนักทะเบียน อำเภอศรีสงคราม จังหวัดนครพนม ได้แก่ นายอำเภอปลัดอำเภอ ควรกำกับดูแลและกำกับให้เจ้าของกิจการ แก้ไขปัญหาพร้อมที่จะให้คำแนะนำแก่ประชาชนผู้มาใช้บริการอย่างเท่าเทียม ควรจัดเตรียมอุปกรณ์เครื่อง มือและเทคโนโลยีสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ แก่ผู้รับบริการให้มีความพร้อมกับการให้บริการและเพียงพอต่อผู้มาใช้บริการ ควรมีสภาพแวดล้อมให้มีความสะอาดเป็นระเบียบเรียบร้อยที่เหมาะสมกับการให้บริการและกระบวนการและขั้นตอนในการทำงานเพื่อให้เกิดการพัฒนากระบวนการให้บริการให้สะดวกและรวดเร็ว และสอดคล้องกับ วิฑูรย์ ขาวดีและคณะ (2563) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ความพึงพอใจของผู้รับบริการที่มีต่อคุณภาพการให้บริการขององค์การบริหารส่วนตำบลขี่สาร อำเภออัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม” ผลการวิจัยพบว่า 1. คุณภาพการให้บริการขององค์การบริหารส่วนตำบลขี่สาร โดยภาพรวมและรายด้านอยู่ในระดับความพึงพอใจมากเรียงจากค่าเฉลี่ยมากไปน้อย ดังนี้ ด้านสิ่งที่สัมผัสได้ ด้านความน่าเชื่อถือไว้วางใจด้านการให้ความเชื่อมั่นด้านการตอบสนองความต้องการและด้านการเอาใจใส่ตามลำดับและ 2. ผู้รับบริการองค์การบริหารส่วนตำบลขี่สารที่มีอายุ ระดับการศึกษา อาชีพ และรายได้เฉลี่ยต่อเดือนแตกต่างมีความคิดเห็นเกี่ยวกับคุณภาพการให้บริการขององค์การบริหารส่วนตำบลขี่สารโดยภาพรวมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

องค์ความรู้จากการวิจัย

จากการวิจัยค์ที่พบว่า **การ**สร้างความเชื่อมั่นผ่านความสม่ำเสมอ (Reliability) และ การใช้มิติทางอารมณ์ความรู้สึก (Empathy) ของเจ้าหน้าที่เป็นกุญแจสำคัญที่ทำให้การบริการสาธารณะประสบความสำเร็จในเชิงความพึงพอใจ แม้ในภาวะที่เผชิญกับข้อจำกัดเชิงโครงสร้างหรือสถานการณ์โรคระบาดที่ควบคุมยากก็ตาม ทำให้เกิดองค์ความรู้ที่สามารถสังเคราะห์ข้อมูลออกมาเป็น กรอบการจัดการคุณภาพบริการสาธารณะ ดังแสดงตามแผนภาพที่ 2 ดังนี้

แผนภาพที่ 2 กรอบการจัดการคุณภาพการบริการสาธารณะ

จากผลการวิจัยข้างต้น องค์ความรู้ที่ได้รับ คือ

1. ด้านการจัดการคุณภาพบริการสาธารณะ งานวิจัยนี้ยืนยันว่า "ความเชื่อมั่นและความสม่ำเสมอ" (Reliability) คือ หัวใจสำคัญของการบริการสาธารณะด้านสาธารณสุข โดยพบว่าแม้จำนวนผู้ป่วยจะไม่ลดลง แต่ประชาชนยังให้คะแนนคุณภาพการบริการในระดับ "มาก" โดยเฉพาะด้านความน่าเชื่อถือ ($\overline{X}$= 3.91) ชี้ให้เห็นว่า ประชาชนแยกส่วนระหว่าง "กระบวนการบริการ" กับ "ผลลัพธ์เชิงระบาดของโรคไข้เลือดออก" กล่าวคือ ประชาชนพึงพอใจที่รัฐมาดูแลอย่างสม่ำเสมอแม้โรคจะยังไม่หมดไปก็ตาม ซึ่งเป็นโอกาสดีที่รัฐจะใช้ความเชื่อใจนี้เป็นฐานในการดึงประชาชนมาเป็นส่วนร่วมในการควบคุมโรคต่อไป

2. ด้านการบริหารทุนมนุษย์และเจ้าหน้าที่ระดับปฏิบัติ การมุ่งเน้นเรื่องตัวบุคคลผู้ให้บริการในการบริกา การที่เจ้าหน้าที่หรืออาสาสมัครมีความใกล้ชิดและเข้าใจบริบทชุมชนลาดพร้าว ทำให้ "ช่องว่างระหว่างรัฐกับราษฎร์ลดลง ซึ่งเป็นปัจจัยเกื้อหนุนสำคัญในการบริหารงานของสำนักงานเขต

3. ด้านการบริหารงานภาครัฐแนวใหม่ จากคุณภาพการบริการที่ได้รับความพึงพอใจในระดับมาก ต้องอาศัยทั้ง "สิ่งที่สัมผัสได้" (Tangibles) เช่น อุปกรณ์ที่ทันสมัย และ "การตอบสนอง" ที่รวดเร็ว ที่ใช้กลยุทธ์ "การแบ่งส่วนตลาดผู้รับบริการ" (Service Segmentation) ที่สำนักงานเขตไม่สามารถใช้วิธีเดียวกับทุกชุมชนได้ แต่ต้องปรับรูปแบบการสื่อสารและการเข้าถึงตามช่วงอายุและวิถีชีวิตของคนในเขตเมือง

สรุป

การวิจัยเรื่อง “ คุณภาพการให้บริการประชาชนในงานป้องกันและควบคุมโรคไข้เลือดออกของฝ่ายสิ่งแวดล้อมและสุขาภิบาล สำนักงานเขตลาดพร้าว กรุงเทพมหานคร พบว่า ประชาชนส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง มีอายุ 30 - 45 ปี มีการศึกษาระดับ ม.6/ปวช./ปวส. มีอาชีพรับจ้าง 9.0 และ มีอาชีพนักเรียน/นักศึกษา จำนวน 26 คน คิดเป็นร้อยละ 6.5 ตามลำดับ มีสถานภาพในชุมชนเป็นอาสาสมัครสาธารณสุขชุมชน และเคยมีประวัติการรับบริการงานป้องกันและควบคุมโรคไข้เลือดออกของสำนักงานเขตลาดพร้าวมากกว่า 3 ครั้ง

คุณภาพการให้บริการประชาชนในงานป้องกันและควบคุมโรคไข้เลือดออกของฝ่ายสิ่งแวดล้อมและสุขาภิบาล สำนักงานเขตลาดพร้าว กรุงเทพมหานคร ในภาพรวม พบว่า ประชาชนมีความคิดเห็นต่อคุณภาพการให้บริการในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อโดยเรียงจากค่าเฉลี่ยมากไปหาน้อยตามลำดับ ดังนี้ *1)* ด้านความน่าเชื่อถือไว้วางใจ มีความคิดเห็นว่ามีคุณภาพในระดับมาก 2) ด้านความเข้าใจและเห็นอกเห็นใจผู้รับบริการ มีความคิดเห็นว่ามีคุณภาพในระดับมาก 3) ด้านความเป็นรูปธรรมของการบริการ มีความคิดเห็นว่ามีคุณภาพในระดับมาก 4) ด้านการให้ความมั่นใจแก่ผู้รับบริการ มีความคิดเห็นว่ามีคุณภาพในระดับมาก 5.)ด้านการตอบสนองต่อผู้รับบริการ มีความคิดเห็นว่ามีคุณภาพในระดับมาก

ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัย ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

1. ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

1.1 การยกระดับการตอบสนองต่อผู้รับบริการ เนื่องจากด้านการตอบสนองมีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด ($\overline{X}$= 3.47$) หน่วยงานควรจัดทำ "ระบบแจ้งเตือนและติดตามสถานะการพ่นสารเคมี" ผ่านแอปพลิเคชันหรือกลุ่ม Line Open Chat ของแต่ละชุมชน เพื่อให้ประชาชนทราบกำหนดการล่วงหน้าและสามารถประเมินระยะเวลาการรอคอยได้อย่างแม่นยำ (สอดคล้องกับแนวคิดการบริหารภาครัฐดิจิทัล)

1.2 การรักษาและพัฒนามาตรฐานความเชื่อมั่น เนื่องจากคะแนนสูงสุดในด้านความน่าเชื่อถือไว้วางใจ($\overline{X}$= 3.91$) ควรมีการจัดทำ "คู่มือมาตรฐานการปฏิบัติงานสำหรับเจ้าหน้าที่และอาสาสมัคร (อสส.) ให้เป็นมาตรฐานเดียวกันทุกครั้งที่ลงพื้นที่ เพื่อตอกย้ำภาพลักษณ์ความเชี่ยวชาญและความเป็นมืออาชีพของสำนักงานเขต

1.3 การบริหารจัดการเชิงรุกผ่านทุนทางสังคม ควรเพิ่มบทบาทของอาสาสมัครสาธารณสุขชุมชน (อสส.) ให้เป็นมากกว่าผู้ช่วยเจ้าหน้าที่ โดยจัดอบรมทักษะการสื่อสาร (Soft Skills) และการให้คำปรึกษาเบื้องต้น เพื่อใช้ความใกล้ชิดและความเข้าใจเห็นอกเห็นใจ (Empathy) เป็นเครื่องมือในการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมการกำจัดลูกน้ำยุงลายในระดับครัวเรือนอย่างยั่งยืน

1.4 การปรับปรุงอุปกรณ์และเทคโนโลยี ควรพิจารณาจัดหานวัตกรรมหรืออุปกรณ์กำจัดยุงที่ทันสมัย มีความเงียบ ลดมลพิษจากควันพ่น และเจ้าหน้าที่ควรมีเครื่องแบบที่ชัดเจน ดูสุภาพเรียบร้อย เพื่อสร้างความเป็นรูปธรรมและความมั่นใจให้กับประชาชนที่มาขอรับบริการ

2. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ควรมีการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพโดยการสัมภาษณ์เจาะลึก (In-depth Interview) หรือการสนทนากลุ่ม (Focus Group) กับกลุ่มประชาชนที่ให้คะแนนน้อยในด้านการตอบสนอง เพื่อหาสาเหตุที่แท้จริงของปัญหา (Root Cause) และความคาดหวังที่ยังไม่ได้รับการตอบสนอง (Unmet Needs)

2.2 การศึกษาเชิงเปรียบเทียบ ควรศึกษาวิจัยเปรียบเทียบคุณภาพการให้บริการระหว่างสำนักงานเขตที่มีอัตราผู้ป่วยไข้เลือดออกสูงกับสำนักงานเขตที่มีอัตราผู้ป่วยต่ำ เพื่อถอดบทเรียนและปัจจัยความสำเร็จในการบริหารจัดการเชิงพื้นที่

2.3 การศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อผลสัมฤทธิ์ ควรศึกษาความสัมพันธ์ระหว่าง "คุณภาพการให้บริการ" กับ "อัตราการลดลงของจำนวนผู้ป่วย" โดยเพิ่มตัวแปรด้านความร่วมมือของชุมชน (Community Engagement) เข้าไปในกรอบแนวคิด เพื่อหาความเชื่อมโยงว่าคุณภาพการบริการส่งผลให้ประชาชนปรับเปลี่ยนพฤติกรรมจนนำไปสู่การลดลงของโรคอย่างมีนัยสำคัญหรือไม่

เอกสารอ้างอิง

วิฑูรย์ ขาวดี กนกวรรณ แสนเมือง และโสรัตน์ มงคลมะไฟ. (2563). “ความพึงพอใจของผู้รับบริการที่มีต่อคุณภาพการให้บริการขององค์การบริหารส่วนตำบลขี่สาร อำเภออัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม” *วารสารวิชาการสังคมศาสตร์เครือข่ายวิจัยประชาชื่น.* 2 (1): 1-15.

พัณณินิดา เรืองฤทธิ์. (2560). *คุณภาพการให้บริการที่ส่งผลต่อความพึงพอใจของผู้ใช้บริการเทศบาลเมืองปากพนัง จังหวัดนครศรีธรรมราช.* วิทยานิพนธ์ปริญญาบริหารธุรกิจมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

สุทิน นพเกตุ. (2562). *คุณภาพการให้บริการของเทศบาลตำบลวัดสิงห์ อำเภอวัดสิงห์ จังหวัดชัยนาท.* วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

อิทธิกร ขำเดช. (2562). “การสร้างคุณภาพการบริการในโมเดลธุรกิจของคลินิกกายภาพบำบัดเอกชนในประเทศไทย.” *วารสารการบริหารธุรกิจ.* 3 (2): 34-38.

Parasuraman, A., Berry, L. L. and Zeithaml, V. A. (1990). *Delivering Quality Service: Balancing Customer Perceptions and Expectations. New York: The Free Press.*

Yamane. Taro. (1973). *Statistics: An Introductory Analysis*. (3rdEd). New York: Harper and Row Publications.

ธรรมาภิบาลเชิงปฏิบัติในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น: ช่องว่างระหว่างหลักการกับการปฏิบัติจริง

Good Governance in Local Administration: Challenges in Transitioning from Principle to Practice

เด่นภูมิ อินต๊ะวัง[1], สุรเชษฐ์ คำใจ[2]
Denphum Aintawang, Surachate Kumjai

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์แนวคิดธรรมาภิบาลเชิงปฏิบัติในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นของไทย และอธิบายช่องว่างระหว่างหลักการเชิงบรรทัดฐานกับการดำเนินงานจริงในระดับพื้นที่ โดยใช้การวิเคราะห์เชิงแนวคิด (conceptual analysis) ควบคู่กับการสังเคราะห์เอกสารทางวิชาการด้านรัฐประศาสนศาสตร์ การบริหารท้องถิ่น และนโยบายสาธารณะ ภายใต้กรอบทฤษฎีการบริหารภาครัฐแนวใหม่และแนวคิดการกำกับดูแลกิจการที่ดี ผลการศึกษามุ่งทำความเข้าใจพลวัตของการแปรหลักการเชิงนามธรรมไปสู่การปฏิบัติ (normative–operational translation) ในบริบทโครงสร้างการกระจายอำนาจของไทย ผลการวิเคราะห์พบว่า แม้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจะรับเอาหลักธรรมาภิบาล ได้แก่ ความโปร่งใส ความรับผิดชอบ การมีส่วนร่วม หลักนิติธรรม และความคุ้มค่า มาเป็นกรอบการบริหารตามนโยบายของรัฐและข้อกำหนดทางกฎหมาย แต่ในการปฏิบัติกลับเผชิญข้อจำกัดเชิงโครงสร้าง อาทิ ความไม่สมดุลของอำนาจหน้าที่กับทรัพยากร การพึ่งพิงงบประมาณส่วนกลาง ระบบการกำกับควบคุมที่มีลักษณะรวมศูนย์ ตลอดจนวัฒนธรรมองค์กรแบบอำนาจนิยมและระบบอุปถัมภ์ทางการเมือง นอกจากนี้ ข้อจำกัดด้านสมรรถนะบุคลากรและระบบข้อมูลสารสนเทศที่ยังไม่เอื้อต่อการตัดสินใจเชิงหลักฐาน (evidence-based decision-making) ส่งผลให้เกิด “ช่องว่างเชิงปฏิบัติ” (implementation gap) ระหว่างหลักการกับผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นจริงในระดับพื้นที่ บทความยังชี้ให้เห็นว่า ช่องว่างดังกล่าวมิได้เกิดจากความล้มเหลวเชิงเจตจำนงเพียงประการเดียว หากแต่เป็นผลจากความซับซ้อนของบริบทเชิงสถาบันและความสัมพันธ์เชิงอำนาจในระดับท้องถิ่น ซึ่งทำให้ธรรมาภิบาลถูกลดทอนเหลือเพียงเครื่องมือเชิงสัญลักษณ์ (symbolic compliance) มากกว่าจะเป็นกลไกการกำกับดูแลที่มีประสิทธิผลอย่างแท้จริง

[1-2] มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครน่าน เฉลิมพระเกียรติฯ
[1-2] Mahachulalongkornrajavidyalaya University Nakhon Nan Campus
[1-2] Email: denphum90@gmail.com

จากข้อค้นพบดังกล่าว บทความเสนอกรอบแนวคิด “ธรรมาภิบาลเชิงปฏิบัติแบบบูรณาการ” (Integrated Practical Good Governance) ซึ่งเน้น (1) การเชื่อมโยงกลไกความรับผิดรับชอบภายในองค์กรกับกลไกตรวจสอบจากภาคประชาชนและภาคประชาสังคมในลักษณะพหุภาคี (multi-stakeholder accountability) (2) การเสริมสร้างสมรรถนะเชิงสถาบันขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ทั้งในมิติทรัพยากรบุคคล ระบบข้อมูล และวัฒนธรรมองค์กร และ (3) การปรับโครงสร้างความสัมพันธ์ระหว่างส่วนกลางกับส่วนท้องถิ่นให้สอดคล้องกับหลักการกระจายอำนาจอย่างแท้จริง ทั้งนี้ เพื่อให้ธรรมาภิบาลมิใช่เพียงวาทกรรมเชิงนโยบาย หากแต่เป็นกระบวนการบริหารจัดการที่มีความรับผิดชอบ โปร่งใส และก่อให้เกิดผลสัมฤทธิ์เชิงประจักษ์ต่อการพัฒนาท้องถิ่นอย่างยั่งยืน.

คำสำคัญ : ธรรมาภิบาล, องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

Abstract

This article aims to analyze the concept of practical good governance in Thai local government organizations and to explain the gap between normative principles and actual implementation at the local level. The study employs conceptual analysis alongside a synthesis of academic literature in public administration, local governance, and public policy. It is grounded in theoretical perspectives on New Public Management, public governance, and decentralization, with particular emphasis on the process of translating normative governance principles into operational practices within Thailand’s decentralized administrative structure. The findings indicate that although local government organizations in Thailand have formally adopted core principles of good governancenamely transparency, accountability, participation, rule of law, and value for moneyas administrative frameworks in compliance with national policy and legal mandates, their practical implementation faces significant constraints. These include structural limitations such as fiscal dependency on the central government, imbalances between assigned functions and available resources, centralized oversight mechanisms, entrenched patronage networks, and hierarchical organizational cultures. Furthermore, limitations in personnel capacity and information systems hinder evidence-based decision-making processes. As a result, an “implementation gap” emerges between normative commitments and tangible governance outcomes at the local level. The study argues that this gap is not solely attributable to a lack of political will, but rather to the complexity of institutional contexts and local power relations, which often reduce good governance to symbolic compliance rather than substantive accountability.

In response, the article proposes a conceptual framework of “Integrated Practical Good Governance.” This framework emphasizes: (1) the alignment of internal accountability mechanisms with external oversight by citizens and civil society through multi-stakeholder engagement; (2) the strengthening of institutional capacity in terms of human resources, information systems, and organizational culture; and (3) the restructuring of central–local relations to better reflect genuine decentralization principles. The proposed framework seeks to transform good governance from a policy discourse into a concrete administrative process capable of producing measurable and sustainable local development outcomes.

Keywords : Good Governance, Local Administration

บทนำ

แนวคิดธรรมาภิบาลได้กลายเป็นกรอบอ้างอิงสำคัญของการบริหารภาครัฐไทยนับตั้งแต่วิกฤตเศรษฐกิจ พ.ศ. 2540 เป็นต้นมา โดยได้รับอิทธิพลจากกระแสการปฏิรูประบบราชการและแนวคิดการบริหารภาครัฐแนวใหม่ (New Public Management) ที่เน้นความโปร่งใส ความรับผิดชอบ การมีส่วนร่วม และประสิทธิภาพในการจัดบริการสาธารณะ (Hood, C.,1991). ทั้งนี้ แนวคิดดังกล่าวได้รับการผลักดันอย่างเป็นระบบผ่านแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ การตรา พระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการแผ่นดิน และ พระราชกฤษฎีกาว่าด้วยหลักเกณฑ์และวิธีการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี ตลอดจนการขับเคลื่อนนโยบายกระจายอำนาจตาม พระราชบัญญัติกำหนดแผนและขั้นตอนการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (ถวิลวดี บุรีกุล, 2552). ซึ่งล้วนมีเป้าหมายเพื่อยกระดับมาตรฐานการบริหารงานภาครัฐให้สอดคล้องกับหลักธรรมาภิบาลตามแนวทางสากล (Kaufmann, D., & Kraay, A., 2008). ในเชิงทฤษฎี ธรรมาภิบาลถูกอธิบายว่าเป็นกระบวนการใช้อำนาจทางการเมือง การบริหาร และเศรษฐกิจในการจัดการกิจการสาธารณะอย่างมีความรับผิดชอบ โปร่งใส และเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วม (United Nations Development Programme. 1997). โดยองค์การระหว่างประเทศ เช่น World Bank และ United Nations Development Programme ได้ให้กรอบแนวคิดที่เน้นหลักการสำคัญ ได้แก่ ความโปร่งใส (transparency) ความรับผิดชอบ (accountability) หลักนิติธรรม (rule of law) การมีส่วนร่วม (participation) และประสิทธิภาพ (efficiency) (World Bankc, 1992). ภายใต้บริบทดังกล่าว องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) ถูกกำหนดบทบาทให้เป็นกลไกสำคัญในการจัดบริการสาธารณะ การพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมในระดับพื้นที่ และการเสริมสร้างประชาธิปไตยฐานราก อปท. จึงมิได้เป็นเพียงหน่วยปฏิบัติทางปกครอง หากแต่เป็นพื้นที่เชิงสถาบันที่หลักธรรมาภิบาลต้องถูกแปลงจากหลักการเชิงนามธรรมสู่การปฏิบัติที่ตรวจสอบได้จริง อย่างไรก็ตาม งานศึกษาหลายชิ้นสะท้อนให้เห็นว่า การนำหลักธรรมาภิบาลไปปฏิบัติในระดับท้องถิ่นยังเผชิญข้อจำกัดเชิงโครงสร้างและวัฒนธรรมทางการเมือง เช่น ระบบ

อุปถัมภ์ การรวมศูนย์อำนาจทางการคลัง และข้อจำกัดด้านศักยภาพบุคลากร (ประหยัด หงส์ทองคำ, 2547). ส่งผลให้เกิดช่องว่างระหว่างหลักการกับการปฏิบัติ (implementation gap) อย่างมีนัยสำคัญ

บทความนี้จึงมุ่งวิเคราะห์ช่องว่างระหว่างกรอบแนวคิดธรรมาภิบาลกับการปฏิบัติจริงขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น โดยพิจารณาทั้งในมิติด้านโครงสร้าง สถาบัน และการเมืองท้องถิ่น พร้อมทั้งเสนอแนวทางพัฒนาธรรมาภิบาลเชิงปฏิบัติที่สอดคล้องกับบริบทพื้นที่ อันจะนำไปสู่การเสริมสร้างศักยภาพการบริหารจัดการภาครัฐในระดับฐานรากอย่างยั่งยืน

กรอบแนวคิดธรรมาภิบาลกับการกระจายอำนาจ

แนวคิดธรรมาภิบาล (good governance) ได้รับการพัฒนาและขยายความอย่างกว้างขวางในแวดวงรัฐประศาสนศาสตร์ไทย โดยเน้นว่าการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดีมิได้หมายถึงเพียงการปฏิบัติตามกฎหมาย หากแต่ครอบคลุมถึงกระบวนการตัดสินใจที่เปิดเผย โปร่งใส และสามารถตรวจสอบได้ ทั้งยังต้องยึดโยงกับหลักความรับผิดชอบต่อสาธารณะและการมีส่วนร่วมของประชาชนอย่างแท้จริง (ถวิลวดี บุรีกุล, 2552). แนวคิดดังกล่าวได้รับการผลักดันควบคู่ไปกับกระบวนการปฏิรูปการเมืองและการกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่น ซึ่งมุ่งหวังให้ประชาชนมีบทบาทในการกำหนดทิศทางการพัฒนาพื้นที่ของตนเองมากขึ้น อย่างไรก็ตาม แม้หลักธรรมาภิบาลจะถูกบัญญัติไว้ทั้งในระดับนโยบายและกฎหมาย แต่การแปลงหลักการเชิงบรรทัดฐานไปสู่การปฏิบัติจริงในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นยังคงประสบปัญหาความไม่สอดคล้องระหว่าง “สิ่งที่ควรจะเป็น” กับ “สิ่งที่เป็นอยู่จริง” ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดเรื่องช่องว่างระหว่างนโยบายกับการนำนโยบายไปปฏิบัติ (วรเดช จันทรศร, 2548). กล่าวคือ แม้จะมีการกำหนดกรอบการบริหารตามหลักความโปร่งใส ความรับผิดชอบ และการมีส่วนร่วม แต่กระบวนการปฏิบัติในระดับพื้นที่กลับถูกกำหนดด้วยเงื่อนไขเชิงโครงสร้างและบริบททางการเมืองที่ซับซ้อนในเชิงโครงสร้าง องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นของไทยยังคงเผชิญข้อจำกัดด้านความเป็นอิสระทางการคลัง และการกำกับควบคุมจากส่วนกลางในลักษณะรวมศูนย์บางประการ แม้จะมีการถ่ายโอนภารกิจจำนวนมาก แต่ทรัพยากรและอำนาจการตัดสินใจเชิงยุทธศาสตร์ยังไม่สอดคล้องกับภารกิจที่ได้รับมอบหมาย (โกวิทย์ พวงงาม, 2554). ความไม่สมดุลระหว่างภารกิจกับศักยภาพเชิงสถาบันดังกล่าวส่งผลให้การบริหารจัดการตามหลักความคุ้มค่าและประสิทธิผลเกิดขึ้นได้จำกัด ในเชิงวัฒนธรรมทางการเมือง การเมืองท้องถิ่นไทยมีลักษณะความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์และเครือข่ายผลประโยชน์ที่ฝังรากลึกในหลายพื้นที่โครงสร้างความสัมพันธ์เชิงอำนาจดังกล่าวอาจทำให้การตัดสินใจด้านงบประมาณและโครงการพัฒนาไม่ได้ตั้งอยู่บนหลักความเสมอภาคหรือการมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง หากแต่เป็นไปตามกลไกการต่อรองและการรักษาฐานเสียงทางการเมือง ผลที่เกิดขึ้นคือกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนบางส่วนอาจมีลักษณะเชิงพิธีกรรมมากกว่าการมีอำนาจในการกำหนดทิศทางนโยบายอย่างแท้จริง

นอกจากนี้ มิติด้านสมรรถนะองค์กรถือเป็นปัจจัยสำคัญที่มีผลต่อการขับเคลื่อนธรรมาภิบาลเชิงปฏิบัติ การขาดบุคลากรที่มีความเชี่ยวชาญเฉพาะด้าน การหมุนเวียนตำแหน่งบ่อยครั้ง ตลอดจนข้อจำกัด

ด้านระบบข้อมูลและเทคโนโลยีสารสนเทศ ทำให้การตัดสินใจเชิงนโยบายขาดฐานข้อมูลเชิงประจักษ์และการวิเคราะห์เชิงยุทธศาสตร์ที่รอบด้าน (พิทยา ว่องกุล, 2550). เมื่อขาดโครงสร้างสนับสนุนที่เข้มแข็ง หลักธรรมาภิบาลจึงอาจถูกลดทอนเหลือเพียงกรอบแนวคิดเชิงเอกสาร มิได้ก่อให้เกิดผลลัพธ์เชิงประจักษ์ตามที่คาดหวัง จากการวิเคราะห์ข้างต้น สามารถอธิบายได้ว่า “ช่องว่างเชิงปฏิบัติ” มิได้เกิดจากความล้มเหลวเฉพาะบุคคลหรือเจตจำนงทางการเมืองเท่านั้น หากแต่เป็นผลจากปฏิสัมพันธ์ระหว่างโครงสร้างสถาบัน วัฒนธรรมองค์กร และบริบททางการเมืองระดับพื้นที่ การแก้ไขปัญหาดังกล่าวจึงจำเป็นต้องดำเนินการอย่างบูรณาการ ทั้งในระดับโครงสร้างและระดับกระบวนการ

บทความนี้จึงเสนอกรอบแนวคิด “ธรรมาภิบาลเชิงปฏิบัติแบบบูรณาการ” โดยเน้นการสร้างกลไกความรับผิดรับชอบแบบพหุภาคี การเสริมสร้างสมรรถนะเชิงสถาบัน และการปรับความสัมพันธ์ระหว่างส่วนกลางกับส่วนท้องถิ่นให้สอดคล้องกับหลักการกระจายอำนาจอย่างแท้จริง การดำเนินการดังกล่าวจะช่วยให้ธรรมาภิบาลมิใช่เพียงวาทกรรมเชิงนโยบาย หากแต่เป็นกระบวนการบริหารที่สามารถตรวจสอบได้ มีประสิทธิภาพ และตอบสนองต่อความต้องการของประชาชนในระดับพื้นที่อย่างเป็นรูปธรรม

ช่องว่างระหว่างหลักการกับการปฏิบัติจริง

แนวคิดธรรมาภิบาลและการกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่นได้รับการยอมรับอย่างกว้างขวางในสังคมไทย โดยเฉพาะภายหลังการปฏิรูปการเมืองช่วงปลายทศวรรษ 2540 ซึ่งมุ่งหมายให้การบริหารราชการแผ่นดินมีความโปร่งใส ตรวจสอบได้ และตอบสนองต่อความต้องการของประชาชนมากขึ้น อย่างไรก็ตาม แม้จะมีการกำหนดหลักการธรรมาภิบาลไว้อย่างชัดเจนในระดับรัฐธรรมนูญ กฎหมาย และแผนพัฒนาต่าง ๆ แต่ในทางปฏิบัติกลับพบว่าเกิด “ช่องว่างระหว่างหลักการกับการปฏิบัติจริง” อย่างมีนัยสำคัญ โดยเฉพาะในบริบทขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ซึ่งเป็นหน่วยงานที่มีบทบาทโดยตรงต่อการจัดบริการสาธารณะและการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนในระดับพื้นที่

ช่องว่างดังกล่าวสะท้อนให้เห็นปัญหาเชิงโครงสร้างและกระบวนการนำนโยบายไปปฏิบัติ นักวิชาการด้านรัฐประศาสนศาสตร์ได้อธิบายว่า การนำนโยบายไปปฏิบัติเป็นกระบวนการที่มีความซับซ้อนและเกี่ยวข้องกับหลายตัวแปร ทั้งด้านองค์กร บุคลากร ทรัพยากร และบริบททางการเมือง ซึ่งอาจทำให้เป้าหมายของนโยบายถูกปรับเปลี่ยนหรือบิดเบือนไปจากเจตนารมณ์ดั้งเดิม (วรเดช จันทรศร, 2548). เมื่อหลักธรรมาภิบาลถูกกำหนดในเชิงบรรทัดฐานว่าองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นต้องบริหารงานอย่างโปร่งใส มีความรับผิดชอบ และเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วม แต่ในกระบวนการปฏิบัติจริงกลับต้องเผชิญข้อจำกัดด้านงบประมาณ ระเบียบราชการ และแรงกดดันทางการเมืองในพื้นที่ จึงทำให้เกิดความคลาดเคลื่อนระหว่าง “สิ่งที่ควรจะเป็น” กับ “สิ่งที่เกิดขึ้นจริง” ในเชิงโครงสร้าง การกระจายอำนาจของไทยยังคงมีลักษณะไม่สมบูรณ์ แม้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจะได้รับมอบหมายภารกิจจำนวนมาก แต่ทรัพยากรและอำนาจการตัดสินใจกลับยังคงผูกพันอยู่กับส่วนกลางในหลายด้าน ส่งผลให้ท้องถิ่นมีข้อจำกัด

ในการกำหนดนโยบายและจัดสรรงบประมาณให้สอดคล้องกับบริบทของตนเอง (โกวิทย์ พวงงาม, 2554). ความไม่สมดุลระหว่างภารกิจกับทรัพยากรดังกล่าวเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้หลักการด้านประสิทธิภาพและความคุ้มค่าไม่สามารถบรรลุผลได้เต็มที่ และก่อให้เกิดช่องว่างเชิงโครงสร้างระหว่างเป้าหมายเชิงนโยบายกับศักยภาพในการปฏิบัติ ในมิติของการเมืองท้องถิ่น โครงสร้างความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์และเครือข่ายผลประโยชน์ยังคงมีบทบาทสำคัญต่อกระบวนการตัดสินใจในระดับพื้นที่แม้หลักธรรมาภิบาลจะเน้นการมีส่วนร่วมและความเสมอภาคในการเข้าถึงทรัพยากรสาธารณะ แต่ในทางปฏิบัติ การจัดสรรงบประมาณหรือการคัดเลือกโครงการอาจได้รับอิทธิพลจากความสัมพันธ์ส่วนบุคคลหรือแรงจูงใจทางการเมือง การมีส่วนร่วมของประชาชนจึงอาจมีลักษณะเชิงพิธีกรรมมากกว่าการมีอำนาจกำหนดทิศทางนโยบายอย่างแท้จริง ช่องว่างเชิงวัฒนธรรมและการเมืองนี้ส่งผลให้หลักการธรรมาภิบาลถูกลดทอนลงเหลือเพียงกรอบแนวคิดเชิงเอกสาร

อีกประเด็นหนึ่งที่มีผลต่อช่องว่างระหว่างหลักการกับการปฏิบัติจริงคือสมรรถนะขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ธรรมาภิบาลมิอาจเกิดขึ้นได้เพียงด้วยการกำหนดหลักเกณฑ์ หากแต่ต้องอาศัยบุคลากรที่มีความรู้ ความสามารถ และระบบสนับสนุนที่เหมาะสม (ถวิลวดี บุรีกุล, 2552). อย่างไรก็ตาม องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจำนวนมากยังประสบปัญหาการขาดแคลนบุคลากรที่มีความเชี่ยวชาญเฉพาะด้าน รวมถึงข้อจำกัดด้านระบบข้อมูลและเทคโนโลยีสารสนเทศที่จำเป็นต่อการตัดสินใจเชิงหลักฐาน การบริหารงานจึงอาจอาศัยประสบการณ์ส่วนบุคคลหรือแรงกดดันทางการเมืองมากกว่าการวิเคราะห์ข้อมูลอย่างเป็นระบบในด้านความรับผิดรับชอบ แม้หลักธรรมาภิบาลจะกำหนดให้การดำเนินงานต้องตรวจสอบได้ทั้งจากภายในและภายนอกองค์กร แต่กลไกความรับผิดรับชอบในสังคมไทยยังคงมีลักษณะพึ่งพาบุคคลมากกว่าระบบ (บวรศักดิ์ อุวรรณโณ, 2544). หากกลไกตรวจสอบไม่เข้มแข็งเพียงพอ การดำเนินงานที่ไม่สอดคล้องกับหลักการย่อมไม่ถูกปรับแก้ไขอย่างทันท่วงที และอาจนำไปสู่การสะสมของปัญหาเชิงโครงสร้างในระยะยาว เมื่อพิจารณาโดยสังเคราะห์ จะเห็นได้ว่าช่องว่างระหว่างหลักการกับการปฏิบัติจริงในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นของไทยเกิดจากปัจจัยหลายมิติที่เชื่อมโยงกัน ทั้งด้านนโยบาย โครงสร้างอำนาจ วัฒนธรรมการเมือง สมรรถนะองค์กร และกลไกความรับผิดรับชอบ การลดช่องว่างดังกล่าวจึงต้องอาศัยการปรับเปลี่ยนอย่างบูรณาการ มิใช่เพียงการประกาศนโยบายหรือแก้ไขกฎหมาย หากแต่ต้องพัฒนาศักยภาพองค์กร เสริมสร้างวัฒนธรรมความโปร่งใส และสร้างระบบตรวจสอบที่มีประสิทธิภาพควบคู่กันไป

ธรรมาภิบาลเชิงปฏิบัติ: การปรับจากหลักการสู่กระบวนการ

ธรรมาภิบาลได้รับการยอมรับอย่างกว้างขวางในฐานะหลักการพื้นฐานของการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี โดยเน้นคุณค่าเชิงบรรทัดฐาน เช่น ความโปร่งใส ความรับผิดชอบ การมีส่วนร่วม หลักนิติธรรม และความคุ้มค่า อย่างไรก็ตาม ความท้าทายสำคัญของการบริหารภาครัฐไทยมิได้อยู่ที่การขาดหลักการ หากแต่อยู่ที่การทำให้หลักการดังกล่าวแปรเปลี่ยนเป็น “กระบวนการ” ที่ฝังรากอยู่ในระบบงาน โครงสร้างองค์กร และพฤติกรรมการปฏิบัติงานของบุคลากรอย่างแท้จริง ธรรมาภิบาลในเชิงแนวคิดเป็น

กรอบคุณค่าที่กำหนดทิศทางการบริหาร แต่ในเชิงปฏิบัติจำเป็นต้องอาศัยกลไกเชิงสถาบันและขั้นตอนการดำเนินงานที่ชัดเจน ถวิลวดี บุรีกุล อธิบายว่า ธรรมาภิบาลจะเกิดผลได้ก็ต่อเมื่อมีการออกแบบระบบบริหารจัดการที่เอื้อต่อความโปร่งใสและการตรวจสอบ มิใช่อาศัยเพียงการประกาศหลักการหรือการกำหนดคำขวัญเชิงนโยบาย (ถวิลวดี บุรีกุล, 2552) กล่าวอีกนัยหนึ่ง การเปลี่ยนจาก “หลักการ” ไปสู่ “กระบวนการ” จำเป็นต้องสร้างระบบที่ทำให้คุณค่าดังกล่าวถูกปฏิบัติอย่างสม่ำเสมอและตรวจสอบได้ ในบริบทขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น การปรับธรรมาภิบาลสู่เชิงปฏิบัติต้องเริ่มจากการบูรณาการหลักการเข้ากับวงจรการบริหารงาน ได้แก่ การวางแผน การจัดสรรงบประมาณ การดำเนินโครงการ และการประเมินผล วรเดช จันทรศร ชี้ว่า กระบวนการนำนโยบายไปปฏิบัติมีผลโดยตรงต่อความสำเร็จของหลักการที่กำหนดไว้[2] หากขั้นตอนการปฏิบัติขาดความชัดเจน หรือไม่มีระบบติดตามประเมินผลที่เป็นรูปธรรม

หลักธรรมาภิบาลย่อมมีแนวโน้มกลายเป็นเพียงข้อกำหนดเชิงสัญลักษณ์ การปรับจากหลักการสู่กระบวนการยังเกี่ยวข้องกับการออกแบบโครงสร้างอำนาจและความรับผิดรับชอบอย่างเหมาะสม โกวิทย์ พวงงาม อธิบายว่า การกระจายอำนาจที่แท้จริงต้องมาพร้อมกับการกำหนดขอบเขตอำนาจหน้าที่และกลไกตรวจสอบที่ชัดเจนหากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีภารกิจเพิ่มขึ้นแต่ขาดอิสระในการตัดสินใจหรือขาดทรัพยากรสนับสนุน การขับเคลื่อนธรรมาภิบาลเชิงปฏิบัติก็จะเผชิญข้อจำกัดอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ในมิติของวัฒนธรรมองค์กร การปรับหลักการสู่กระบวนการต้องอาศัยการเปลี่ยนแปลงค่านิยมและพฤติกรรมของบุคลากรภายในองค์กร นครินทร์ เมฆไตรรัตน์ วิเคราะห์ว่า วัฒนธรรมการเมืองและระบบอุปถัมภ์ในระดับท้องถิ่นอาจส่งผลให้กระบวนการบริหารเบี่ยงเบนจากหลักความเสมอภาคและความโปร่งใส ดังนั้น การสร้างธรรมาภิบาลเชิงปฏิบัติจึงต้องควบคู่ไปกับการเสริมสร้างจริยธรรมและความรับผิดชอบของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองและข้าราชการท้องถิ่น

รูปแบบธรรมาภิบาลเชิงปฏิบัติแบบบูรณาการ

รูปแบบธรรมาภิบาลเชิงปฏิบัติแบบบูรณาการ (Integrated Practical Good Governance Model) เป็นกรอบแนวคิดที่มุ่งเชื่อมโยงหลักการเชิงบรรทัดฐานของธรรมาภิบาลเข้ากับกระบวนการบริหารจัดการในระดับปฏิบัติอย่างเป็นระบบ โดยตระหนักว่าการขับเคลื่อนธรรมาภิบาลในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมิอาจพึ่งพากลไกใดกลไกหนึ่ง หากแต่ต้องอาศัยการประสานพลังของโครงสร้างสถาบัน กลไกทางกฎหมาย ระบบบริหารจัดการ และการมีส่วนร่วมของภาคส่วนต่าง ๆ ในลักษณะบูรณาการ ในเชิงแนวคิดธรรมาภิบาลมิได้เป็นเพียงชุดของคุณค่าเชิงนามธรรม แต่เป็น “ระบบความสัมพันธ์เชิงอำนาจและความรับผิดรับชอบ” ที่ต้องออกแบบให้สอดคล้องกับบริบทของสังคมไทย ถวิลวดี บุรีกุล อธิบายว่า การสร้างธรรมาภิบาลที่มีประสิทธิผลจำเป็นต้องกำหนดกลไกเชิงโครงสร้างและกระบวนการที่เอื้อต่อความโปร่งใสและการตรวจสอบอย่างต่อเนื่อง (ถวิลวดี บุรีกุล, 2552) ดังนั้น รูปแบบเชิงบูรณาการจึงต้องผสานทั้งมิติของหลักการและมิติของกระบวนการเข้าด้วยกัน

องค์ประกอบแรกของรูปแบบบูรณาการ คือ มิติด้านโครงสร้างและอำนาจหน้าที่ (Structural Integration) การกระจายอำนาจที่แท้จริงต้องมาพร้อมกับความชัดเจนของบทบาทหน้าที่ ความสอดคล้องระหว่างภารกิจกับทรัพยากร และกลไกกำกับดูแลที่ไม่ซ้ำซ้อน โกวิทย์ พวงงาม ชี้ให้เห็นว่าการปกครองท้องถิ่นไทยยังประสบปัญหาความไม่สมดุลระหว่างอำนาจหน้าที่กับทรัพยากรที่ได้รับ (โกวิทย์ พวงงาม ,2554). รูปแบบบูรณาการจึงเสนอให้มีการปรับโครงสร้างความสัมพันธ์ระหว่างส่วนกลางกับส่วนท้องถิ่นในลักษณะ “ความรับผิดชอบร่วมแต่ไม่แทรกแซงเกินจำเป็น” เพื่อเสริมสร้างความคล่องตัวในการบริหารงานท้องถิ่น

องค์ประกอบที่สอง คือ มิติด้านกระบวนการบริหารจัดการ (Process Integration) การบูรณาการธรรมาภิบาลเข้าสู่วงจรการบริหารงานต้องครอบคลุมตั้งแต่การกำหนดนโยบาย การวางแผน การจัดทำงบประมาณ การดำเนินโครงการ ไปจนถึงการประเมินผล วรเดช จันทรศร อธิบายว่าความสำเร็จของนโยบายขึ้นอยู่กับกระบวนการนำนโยบายไปปฏิบัติอย่างเป็นระบบ (วรเดช จันทรศร, 2548). ดังนั้น รูปแบบบูรณาการจึงเน้นการออกแบบขั้นตอนการดำเนินงานที่มีความโปร่งใส ตรวจสอบได้ และเชื่อมโยงกับตัวชี้วัดผลสัมฤทธิ์อย่างชัดเจน

องค์ประกอบที่สาม คือ มิติด้านวัฒนธรรมองค์กรและจริยธรรมสาธารณะ (Cultural and Ethical Integration) วัฒนธรรมการเมืองแบบอุปถัมภ์และเครือข่ายผลประโยชน์อาจเป็นอุปสรรคต่อการขับเคลื่อนธรรมาภิบาลในทางปฏิบัติ นครินทร์ เมฆไตรรัตน์ วิเคราะห์ว่า การเมืองท้องถิ่นไทยมีความซับซ้อนและสัมพันธ์กับโครงสร้างอำนาจในระดับชาติ (นครินทร์ เมฆไตรรัตน์, 2546). รูปแบบบูรณาการจึงให้ความสำคัญกับการเสริมสร้างจริยธรรมสาธารณะ การพัฒนาค่านิยมองค์กรที่ยึดมั่นในความรับผิดชอบ และการสร้างระบบแรงจูงใจที่สนับสนุนพฤติกรรมที่สอดคล้องกับหลักธรรมาภิบาล

องค์ประกอบที่สี่ คือ มิติด้านสมรรถนะและระบบสนับสนุน (Capacity Integration) ธรรมาภิบาลเชิงปฏิบัติต้องอาศัยบุคลากรที่มีความรู้ ความสามารถ และระบบข้อมูลที่ทันสมัย พิทยา ว่องกุล เสนอว่าการบริหารการพัฒนาจำเป็นต้องอาศัยข้อมูลและองค์ความรู้ในการตัดสินใจ(พิทยา ว่องกุล. (2550). รูปแบบบูรณาการจึงเน้นการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ การสร้างระบบฐานข้อมูลที่เปิดเผยต่อสาธารณะ และการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพและความโปร่งใสในการดำเนินงาน

องค์ประกอบที่ห้า คือ มิติด้านความรับผิดรับชอบและการมีส่วนร่วม (Accountability and Participation Integration) การสร้างธรรมาภิบาลเชิงบูรณาการต้องเปิดพื้นที่ให้ประชาชนและภาคประชาสังคมมีบทบาทในการกำกับตรวจสอบอย่างแท้จริง บวรศักดิ์ อุวรรณโณ ชี้ให้เห็นว่าระบบความรับผิดรับชอบที่เข้มแข็งต้องตั้งอยู่บนฐานของกลไกที่เป็นระบบ มิใช่พึ่งพาบุคคล (บวรศักดิ์ อุวรรณโณ, 2544). รูปแบบบูรณาการจึงเสนอการเชื่อมโยงกลไกตรวจสอบภายในองค์กรกับกลไกตรวจสอบภายนอก เช่น การเปิดเผยข้อมูลเชิงรุก การจัดเวทีสาธารณะ และการประเมินผลโดยภาคประชาชน

เมื่อพิจารณาโดยสังเคราะห์ รูปแบบธรรมาภิบาลเชิงปฏิบัติแบบบูรณาการมิได้มุ่งเพียงการปรับปรุงองค์ประกอบใดองค์ประกอบหนึ่ง หากแต่เน้นการประสานทุกมิติให้ทำงานสอดคล้องกันในลักษณะองค์รวม (holistic approach) กล่าวคือ โครงสร้างต้องสนับสนุนกระบวนการ กระบวนการต้องสะท้อนค่านิยมองค์กร สมรรถนะต้องรองรับภารกิจ และระบบตรวจสอบต้องเชื่อมโยงกับการมีส่วนร่วมของประชาชน หากขาดมิติใดมิติหนึ่ง ระบบธรรมาภิบาลย่อมไม่อาจบรรลุผลได้อย่างยั่งยืน

องค์ความรู้ที่ได้รับ

จากการสังเคราะห์เนื้อหาทั้งหมดสามารถประมวลองค์ความรู้ได้ว่า แนวคิดธรรมาภิบาลในบริบทการบริหารภาครัฐไทยมิได้เป็นเพียงกรอบคุณค่าเชิงนามธรรม หากแต่เป็นกระบวนทัศน์สำคัญของการปฏิรูประบบราชการและการกระจายอำนาจภายหลังวิกฤตเศรษฐกิจ พ.ศ. 2540 เป็นต้นมา ธรรมาภิบาลถูกยกระดับให้เป็นหลักการเชิงนโยบายและเชิงกฎหมาย โดยมีเป้าหมายเพื่อยกระดับมาตรฐานการบริหารงานของรัฐให้มีความโปร่งใส รับผิดชอบ ตรวจสอบได้ และเปิดพื้นที่ให้ประชาชนมีส่วนร่วมอย่างมีความหมาย การขับเคลื่อนดังกล่าวสะท้อนการรับอิทธิพลจากแนวคิดการบริหารภาครัฐแนวใหม่และกรอบธรรมาภิบาลตามแนวทางสากล

อย่างไรก็ตาม องค์ความรู้ที่ได้จากการวิเคราะห์ชี้ให้เห็นว่า แม้หลักธรรมาภิบาลจะได้รับการบัญญัติไว้อย่างชัดเจนทั้งในระดับแผนพัฒนา กฎหมาย และนโยบายสาธารณะ แต่การแปรหลักการสู่การปฏิบัติจริงในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นยังคงเผชิญ “ช่องว่างเชิงปฏิบัติ” (implementation gap) อย่างมีนัยสำคัญ ช่องว่างดังกล่าวมิได้เกิดจากความล้มเหลวของบุคคลเพียงลำพัง หากแต่เป็นผลจากปฏิสัมพันธ์ของปัจจัยเชิงโครงสร้าง สถาบัน วัฒนธรรมการเมือง และสมรรถนะองค์กรที่ซ้อนทับกัน ในเชิงโครงสร้างการกระจายอำนาจของไทยยังมีลักษณะกึ่งรวมศูนย์ กล่าวคือ มีการถ่ายโอนภารกิจจำนวนมากสู่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น แต่ยังคงจำกัดอิสระทางการคลังและการตัดสินใจเชิงยุทธศาสตร์ ส่งผลให้เกิดความไม่สมดุลระหว่างภารกิจและทรัพยากร อันเป็นอุปสรรคต่อการดำเนินงานตามหลักประสิทธิภาพและความคุ้มค่า ขณะเดียวกัน กลไกกำกับดูแลจากส่วนกลางที่มีลักษณะควบคุมมากกว่าสนับสนุน ยังลดทอนความคล่องตัวและความสามารถในการปรับนโยบายให้สอดคล้องกับบริบทพื้นที่ ในมิติทางการเมืองและวัฒนธรรมองค์กร ความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์และเครือข่ายผลประโยชน์ในระดับท้องถิ่นยังมีอิทธิพลต่อกระบวนการตัดสินใจด้านงบประมาณและโครงการพัฒนา ส่งผลให้การมีส่วนร่วมของประชาชนในบางกรณีมีลักษณะเชิงพิธีกรรมมากกว่าการมีอำนาจกำหนดทิศทางอย่างแท้จริง ปรากฏการณ์ดังกล่าวสะท้อนว่าธรรมาภิบาลอาจถูกทำให้เป็นเพียง “วาทกรรมเชิงนโยบาย” หากปราศจากกลไกสถาบันที่เข้มแข็งรองรับ อีกทั้ง มิติด้านสมรรถนะองค์กรถือเป็นเงื่อนไขสำคัญของธรรมาภิบาลเชิงปฏิบัติ การขาดบุคลากรผู้เชี่ยวชาญ ระบบข้อมูลที่มีประสิทธิภาพ และเครื่องมือประเมินผลเชิงหลักฐาน ทำให้การตัดสินใจเชิงนโยบายขาดความรอบด้านและอาจพึ่งพาดุลยพินิจส่วนบุคคลมากกว่าการวิเคราะห์เชิงระบบ เมื่อโครงสร้าง

สนับสนุนไม่เข้มแข็ง หลักธรรมาภิบาลจึงยากที่จะก่อให้เกิดผลสัมฤทธิ์เชิงประจักษ์ จากการสังเคราะห์ประเด็นทั้งหมด สามารถสรุปองค์ความรู้สำคัญได้ 4 ประการ ได้แก่

1.ธรรมาภิบาลในบริบทไทยเป็นทั้งหลักการเชิงบรรทัดฐานและเครื่องมือเชิงนโยบายของการปฏิรูประบบราชการและการกระจายอำนาจ

2.ช่องว่างระหว่างหลักการกับการปฏิบัติเป็นผลจากปัจจัยเชิงโครงสร้าง สถาบัน การเมือง และสมรรถนะองค์กรที่เชื่อมโยงกันอย่างซับซ้อน

3.การลดช่องว่างดังกล่าวจำเป็นต้องปรับจากการเน้น “หลักการ” ไปสู่การออกแบบ “กระบวนการ” ที่ชัดเจน ตรวจสอบได้ และฝังรากอยู่ในระบบงาน

4.การพัฒนาธรรมาภิบาลอย่างยั่งยืนต้องอาศัยแนวทางแบบบูรณาการที่เชื่อมโยงโครงสร้าง อำนาจ กระบวนการบริหาร วัฒนธรรมองค์กร สมรรถนะเชิงสถาบัน และกลไกความรับผิด รับชอบแบบพหุภาคีเข้าด้วยกัน

จากแนวทางทำให้เกิดองค์ความรู้ ซึ่งเป็นกระบวนการ “ช่องว่างระหว่างหลักการและปฏิบัติ” ดัง

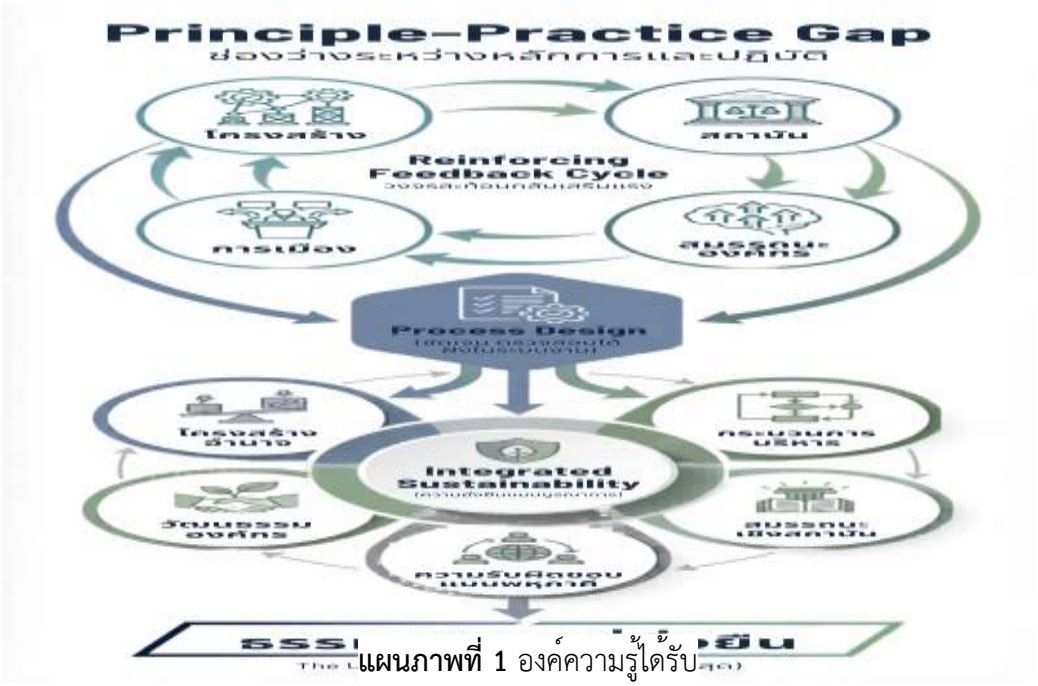

แผนภาพที่ 1 องค์ความรู้ได้รับ

ดังนั้น กรอบแนวคิด “ธรรมาภิบาลเชิงปฏิบัติแบบบูรณาการ” จึงเป็นข้อเสนอเชิงองค์ความรู้ที่มุ่งลดช่องว่างระหว่างหลักการกับผลลัพธ์ โดยเน้นการปรับความสัมพันธ์ระหว่างส่วนกลางกับส่วนท้องถิ่น การเสริมสร้างศักยภาพองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และการสร้างกลไกตรวจสอบที่เปิดพื้นที่ให้ประชาชนมีบทบาทอย่างแท้จริง หากสามารถดำเนินการได้อย่างเป็นระบบ ธรรมาภิบาลจะไม่เป็นเพียงกรอบอุดมคติทางนโยบาย หากแต่จะกลายเป็นกระบวนการบริหารที่ก่อให้เกิดผลลัพธ์เชิงรูปธรรม เสริมสร้างความเชื่อมั่นของประชาชน และสนับสนุนการพัฒนาท้องถิ่นอย่างยั่งยืนในระยะยาว

สรุป

แนวคิดธรรมาภิบาลได้กลายเป็นกรอบสำคัญของการบริหารภาครัฐไทยภายหลังวิกฤตเศรษฐกิจ พ.ศ. 2540 โดยได้รับอิทธิพลจากแนวคิดการบริหารภาครัฐแนวใหม่ที่เน้นความโปร่งใส ความรับผิดชอบ การมีส่วนร่วม ประสิทธิภาพ และหลักนิติธรรม แนวคิดดังกล่าวถูกผลักดันผ่านกฎหมาย แผนพัฒนา และนโยบายกระจายอำนาจ เพื่อยกระดับมาตรฐานการบริหารราชการแผ่นดินให้สอดคล้องกับหลักสากล และเสริมสร้างประชาธิปไตยฐานรากผ่านองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) อย่างไรก็ตาม แม้หลักธรรมาภิบาลจะได้รับการบัญญัติไว้อย่างชัดเจนในระดับนโยบายและกฎหมาย แต่ในทางปฏิบัติกลับปรากฏ “ช่องว่างระหว่างหลักการกับการปฏิบัติจริง” โดยเฉพาะในระดับท้องถิ่น ซึ่งเกิดจากหลายปัจจัยที่เชื่อมโยงกัน ได้แก่ ข้อจำกัดเชิงโครงสร้างของการกระจายอำนาจที่ยังไม่สมบูรณ์ ความไม่สมดุลระหว่างภารกิจกับทรัพยากร การกำกับจากส่วนกลางที่ยังมีลักษณะรวมศูนย์ ปัจจัยทางการเมืองและวัฒนธรรมอุปถัมภ์ในพื้นที่ ตลอดจนข้อจำกัดด้านสมรรถนะบุคลากร ระบบข้อมูล และกลไกความรับผิดรับชอบ ส่งผลให้การมีส่วนร่วมและความโปร่งใสในบางกรณีมีลักษณะเชิงพิธีกรรมมากกว่าการมีอำนาจกำหนดทิศทางอย่างแท้จริง

บทความจึงเสนอว่า การพัฒนาธรรมาภิบาลต้องปรับจากการเน้น “หลักการเชิงบรรทัดฐาน” ไปสู่การออกแบบ “กระบวนการเชิงสถาบัน” ที่ชัดเจน ตรวจสอบได้ และฝังอยู่ในวงจรการบริหารงานจริง ตั้งแต่การวางแผน การจัดสรรงบประมาณ การดำเนินโครงการ ไปจนถึงการประเมินผล พร้อมทั้งเสริมสร้างจริยธรรมองค์กรและความรับผิดชอบสาธารณะควบคู่กันไป ในเชิงข้อเสนอ บทความนำเสนอกรอบ “ธรรมาภิบาลเชิงปฏิบัติแบบบูรณาการ” ซึ่งเน้นการเชื่อมโยง 5 มิติสำคัญ ได้แก่

1.โครงสร้างและอำนาจหน้าที่

2.กระบวนการบริหารจัดการ

3.วัฒนธรรมองค์กรและจริยธรรมสาธารณะ

4.สมรรถนะและระบบสนับสนุน

5.กลไกความรับผิดรับชอบและการมีส่วนร่วมแบบพหุภาคี

โดยสรุป การลดช่องว่างระหว่างหลักการกับการปฏิบัติจำเป็นต้องดำเนินการอย่างบูรณาการทั้งในระดับโครงสร้าง กระบวนการ และวัฒนธรรมองค์กร หากสามารถพัฒนาให้สอดคล้องกับบริบทพื้นที่ได้อย่างเป็นระบบ ธรรมาภิบาลจะไม่เป็นเพียงวาทกรรมเชิงนโยบาย แต่จะกลายเป็นกระบวนการบริหารที่สร้างผลลัพธ์เชิงรูปธรรม เสริมสร้างความเชื่อมั่นของประชาชน และสนับสนุนการพัฒนาท้องถิ่นอย่างยั่งยืนในระยะยาว.

เอกสารอ้างอิง

ถวิลวดี บุรีกุล. (2552). ธรรมาภิบาล: หลักการเพื่อการบริหารภาครัฐแนวใหม่. กรุงเทพฯ: สถาบันพระปกเกล้า.

ประหยัด หงส์ทองคำ. (2547). การเมืองท้องถิ่นไทย: อำนาจ อิทธิพล และเครือข่ายผลประโยชน์. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ถวิลวดี บุรีกุล. (2552). ธรรมาภิบาล: หลักการเพื่อการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี. กรุงเทพฯ: สถาบันพระปกเกล้า.

วรเดช จันทรศร. (2548). ทฤษฎีการนำนโยบายสาธารณะไปปฏิบัติ. กรุงเทพฯ: สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.

โกวิทย์ พวงงาม. (2554). การปกครองท้องถิ่นไทย: หลักการและมิติใหม่ในอนาคต. กรุงเทพฯ: วิญญูชน.

พิทยา ว่องกุล. (2550). การบริหารการพัฒนา: แนวคิดและทิศทาง. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

วรเดช จันทรศร. (2548). ทฤษฎีการนำนโยบายสาธารณะไปปฏิบัติ. กรุงเทพฯ: สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.

โกวิทย์ พวงงาม. (2554). การปกครองท้องถิ่นไทย: หลักการและมิติใหม่ในอนาคต. กรุงเทพฯ: วิญญูชน.

ถวิลวดี บุรีกุล. (2552). ธรรมาภิบาล: หลักการเพื่อการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี. กรุงเทพฯ: สถาบันพระปกเกล้า.

บวรศักดิ์ อุวรรณโณ. (2544). ธรรมาภิบาลกับการปฏิรูปการเมืองไทย. กรุงเทพฯ: วิญญูชน.

ถวิลวดี บุรีกุล. (2552). ธรรมาภิบาล: หลักการเพื่อการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี. กรุงเทพฯ: สถาบันพระปกเกล้า.

ถวิลวดี บุรีกุล. (2552). ธรรมาภิบาล: หลักการเพื่อการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี. กรุงเทพฯ: สถาบันพระปกเกล้า.

โกวิทย์ พวงงาม. (2554). การปกครองท้องถิ่นไทย: หลักการและมิติใหม่ในอนาคต. กรุงเทพฯ: วิญญูชน.

วรเดช จันทรศร. (2548). ทฤษฎีการนำนโยบายสาธารณะไปปฏิบัติ. กรุงเทพฯ: สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.

นครินทร์ เมฆไตรรัตน์. (2546). การเมืองท้องถิ่นไทย: อำนาจ อิทธิพล และเครือข่ายผลประโยชน์. กรุงเทพฯ: ฟ้าเดียวกัน.

พิทยา ว่องกุล. (2550). การบริหารการพัฒนา: แนวคิดและทิศทาง. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

บวรศักดิ์ อุวรรณโณ. (2544). ธรรมาภิบาลกับการปฏิรูปการเมืองไทย. กรุงเทพฯ: วิญญูชน.

Hood, C. (1991). A Public Management for All Seasons. London: Routledge.

Kaufmann, D., & Kraay, A. (2008). Governance Indicators: Where Are We, Where Should We Be Going?. Washington, D.C.: World Bank.

United Nations Development Programme. (1997). Governance for Sustainable Human Development. New York: UNDP.

World Bank. (1992). Governance and Development. Washington, D.C.: World Bank.

การเมืองภาคประชาชนกับการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนในปัจจุบัน
Grassroots Politics and Contemporary Political Participation in the Present Context

ปาณิสรา อินทราวุธ[1], พระครูเมธีรัตนบัณฑิต[2]
Panisara Intrawut, Phrakhru Medhirattanabandit

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาแนวคิด ความหมาย พัฒนาการ และรูปแบบของการเมืองภาคประชาชน ตลอดจนวิเคราะห์ลักษณะและพลวัตของการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนในบริบทสังคมการเมืองร่วมสมัย โดยเฉพาะในสังคมไทยภายใต้ระบอบประชาธิปไตยแบบตัวแทนที่เปิดพื้นที่ให้ภาคประชาชนเข้ามามีบทบาทมากขึ้น ทั้งในระดับท้องถิ่นและระดับชาติ การศึกษานี้ใช้วิธีการวิเคราะห์เอกสารทางวิชาการ แนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง และกรณีศึกษาปรากฏการณ์ทางการเมืองในช่วงทศวรรษที่ผ่านมา เพื่ออธิบายความสัมพันธ์ระหว่างการเมืองภาคประชาชนกับกระบวนการมีส่วนร่วมทางการเมืองในมิติต่าง ๆ ซึ่งพบว่า การเมืองภาคประชาชนเป็นกระบวนการที่ประชาชนรวมตัวกันอย่างมีเป้าหมาย เพื่อแสดงออกซึ่งผลประโยชน์ ความต้องการ และอัตลักษณ์ทางสังคม ผ่านกิจกรรมทางการเมืองทั้งในและนอกระบบสถาบัน เช่น การเลือกตั้ง การเข้าชื่อเสนอกฎหมาย การชุมนุมโดยสงบ การเคลื่อนไหวผ่านเครือข่ายภาคประชาสังคม ตลอดจนการใช้สื่อดิจิทัลในการสื่อสารประเด็นสาธารณะ การมีส่วนร่วมทางการเมืองในปัจจุบันจึงมีลักษณะหลากหลาย ยืดหยุ่น และขยายตัวจากรูปแบบดั้งเดิมไปสู่รูปแบบออนไลน์และเครือข่ายสังคม ซึ่งสะท้อนถึงการเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างของสังคมการเมืองและเทคโนโลยีการสื่อสารนอกจากนี้ บทความยังชี้ให้เห็นว่า การเมืองภาคประชาชนมีบทบาทสำคัญในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของประชาธิปไตย โดยทำหน้าที่เป็นกลไกตรวจสอบ ถ่วงดุล และเสนอทางเลือกเชิงนโยบายต่อรัฐ แต่การมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนยังเผชิญข้อจำกัดหลายประการ เช่น ความเหลื่อมล้ำในการเข้าถึงทรัพยากรทางการเมือง ความแตกต่างด้านความรู้ความเข้าใจทางการเมือง กฎหมายและกติกาที่อาจจำกัดเสรีภาพในการแสดงออก รวมถึงความขัดแย้งทางการเมืองที่ส่งผลต่อบรรยากาศการมีส่วนร่วม กล่าวโดยสรุป การเมืองภาคประชาชนในปัจจุบันมิได้จำกัดอยู่เพียงการเคลื่อนไหวเชิงต่อต้านรัฐ หากแต่เป็นกระบวนการสร้างพื้นที่สาธารณะและวัฒนธรรมการมีส่วนร่วมที่เอื้อต่อการพัฒนาประชาธิปไตยอย่างยั่งยืน การส่งเสริมให้ประชาชนมีความรู้ ความตระหนัก และทักษะทางการเมือง ควบคู่กับการพัฒนากลไก

[1-2] มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครน่าน เฉลิมพระเกียรติฯ
[1-2] Mahachulalongkornrajavidyalaya University Nakhon Nan Campus
[1-2] Email: panisara.intrawut@gmail.com

เชิงสถาบันที่เปิดกว้างและเป็นธรรม จะเป็นปัจจัยสำคัญในการยกระดับคุณภาพการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนในสังคมไทยร่วมสมัย

คำสำคัญ: การเมืองภาคประชาชน , การมีส่วนร่วมทางการเมือง

Abstract

This academic article aims to study the concepts, meanings, development, and forms of grassroots politics, as well as to analyze the characteristics and dynamics of political participation in the context of contemporary political society, particularly in Thai society under a representative democratic system that has opened greater space for the people's sector to play a role at both the local and national levels.This study employs documentary analysis of academic works, relevant theoretical concepts, and case studies of political phenomena over the past decade in order to explain the relationship between grassroots politics and the processes of political participation in various dimensions. The study finds that grassroots politics is a process in which citizens collectively organize themselves with specific purposes to express their interests, needs, and social identities through political activities both within and outside institutional systems, such as elections, petitioning for proposed legislation, peaceful assembly, mobilization through civil society networks, as well as the use of digital media to communicate public issues.Contemporary political participation therefore exhibits diverse and flexible characteristics and has expanded from traditional forms to online and social network–based forms, reflecting structural changes in political society and communication technologies.In addition, the article points out that grassroots politics plays an important role in strengthening democracy by functioning as a mechanism of oversight, checks and balances, and the proposal of policy alternatives to the state. However, political participation among citizens still faces several limitations, such as inequalities in access to political resources, differences in political knowledge and understanding, laws and regulations that may restrict freedom of expression, and political conflicts that affect the atmosphere of participation.In conclusion, contemporary grassroots politics is not limited merely to movements opposing the state, but rather constitutes a process of creating public space and a culture of participation that contributes to sustainable democratic development. Promoting citizens' political knowledge, awareness, and skills, together with the development of open and fair

institutional mechanisms, will be important factors in enhancing the quality of political participation in contemporary Thai society.

Keywords: Grassroots Politics, Political Participation

บทนำ

การเมืองภาคประชาชนเป็นแนวคิดที่ให้ความสำคัญกับบทบาทของประชาชนในฐานะเจ้าของอำนาจอธิปไตยตามหลักประชาธิปไตย ซึ่งไม่ได้หมายถึงผู้เลือกตั้งหรือผู้รับนโยบายจากรัฐเท่านั้น แต่เป็น “ผู้มีส่วนร่วม” ในกระบวนการกำหนดนโยบาย การตรวจสอบการใช้อำนาจ และการขับเคลื่อนประเด็นสาธารณะในระดับต่าง ๆ แนวคิดนี้มีความเชื่อมโยงกับความหมายของ “ภาคประชาสังคม” ซึ่งหมายถึงพื้นที่ทางสังคมที่อยู่ระหว่างรัฐกับปัจเจกบุคคล อันประกอบด้วยกลุ่ม องค์กร เครือข่าย และการรวมตัวของประชาชนที่ดำเนินกิจกรรมเพื่อประโยชน์สาธารณะโดยไม่มุ่งแสวงหากำไร (ประเวศ วะสี, 2543: 15-20). ภาคประชาชนจึงมีบทบาทสำคัญในการสร้างดุลยภาพทางอำนาจ และเป็นกลไกสำคัญในการส่งเสริมความโปร่งใสและความรับผิดชอบของรัฐ การมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนในปัจจุบันมีความหมายกว้างขวางกว่าการใช้สิทธิเลือกตั้ง โดยครอบคลุมถึงกิจกรรมต่าง ๆ ที่ประชาชนกระทำเพื่อมีอิทธิพลต่อกระบวนการตัดสินใจทางการเมือง เช่น การแสดงความคิดเห็นต่อร่างกฎหมาย การเข้าร่วมเวทีสาธารณะ การติดตามตรวจสอบการดำเนินงานของหน่วยงานรัฐ การเข้าร่วมการเคลื่อนไหวทางสังคม ตลอดจนการใช้สื่อสังคมออนไลน์เพื่อสะท้อนข้อเรียกร้องหรือจุดยืนทางการเมือง (เอนก เหล่าธรรมทัศน์, 2545). การมีส่วนร่วมในลักษณะดังกล่าวสะท้อนถึงพัฒนาการของประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม ซึ่งมุ่งเน้นให้ประชาชนเข้ามามีบทบาทอย่างต่อเนื่องในทุกช่วงของกระบวนการนโยบายสาธารณะ มิใช่เพียงช่วงการเลือกตั้งเท่านั้น (เกษียร เตชะพีระ, 2547).

ในบริบทของสังคมไทย การเมืองภาคประชาชนมีความสำคัญเพิ่มขึ้นอย่างชัดเจนในช่วงหลายทศวรรษที่ผ่านมา โดยเฉพาะหลังเหตุการณ์เคลื่อนไหวทางการเมืองที่ประชาชนมีบทบาทสำคัญในการเรียกร้องสิทธิและเสรีภาพทางการเมือง ซึ่งส่งผลให้เกิดการปฏิรูปทางการเมืองและการรับรองสิทธิการมีส่วนร่วมของประชาชนในรัฐธรรมนูญหลายฉบับ (ประจักษ์ ก้องกีรติ, 2556). บทบัญญัติของ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2560 ได้กำหนดสิทธิของประชาชนในการมีส่วนร่วมทางการเมือง เช่น สิทธิในการเสนอร่างกฎหมาย การเข้าชื่อถอดถอนผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง และสิทธิในการเข้าถึงข้อมูลข่าวสารของรัฐ ซึ่งสะท้อนถึงการยอมรับบทบาทของภาคประชาชนในเชิงโครงสร้างทางกฎหมายอย่างชัดเจน (รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย, 2560). นอกจากนี้ ความก้าวหน้าของเทคโนโลยีดิจิทัลและการสื่อสารออนไลน์ยังทำให้รูปแบบการเมืองภาคประชาชนมีความหลากหลายและเข้าถึงได้ง่ายขึ้น ประชาชนสามารถรวมกลุ่ม แสดงความคิดเห็น และเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารได้อย่างรวดเร็ว ส่งผลให้การมีส่วนร่วมทางการเมืองมีลักษณะกระจายตัวและไม่จำกัดอยู่เฉพาะพื้นที่ทางกายภาพอีกต่อไป (อภิชาต สถิตนิรามัย ,2562: 55-60). อย่างไรก็ตาม การมีส่วนร่วมดังกล่าวยังเผชิญกับข้อจำกัดบางประการ เช่น ความเหลื่อมล้ำในการเข้าถึงเทคโนโลยี ความขัดแย้งทางความคิดเห็น และข้อจำกัดด้านกฎหมายหรือโครงสร้างอำนาจทาง

การเมือง (ธเนศวร์ เจริญเมือง, 2558: 88–95). ดังนั้น การศึกษาเรื่องการเมืองภาคประชาชนกับการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนในปัจจุบันจึงมีความสำคัญอย่างยิ่ง เพราะช่วยให้เข้าใจพลวัตของสังคมประชาธิปไตยร่วมสมัย ตลอดจนบทบาทของประชาชนในฐานะพลังสำคัญในการขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองและสังคม การส่งเสริมการเมืองภาคประชาชนให้มีความเข้มแข็ง โปร่งใส และมีความรับผิดชอบ ย่อมเป็นปัจจัยสำคัญในการพัฒนาระบอบประชาธิปไตยที่ยั่งยืนและตอบสนองต่อความต้องการของประชาชนอย่างแท้จริง

ความหมายของการมีส่วนร่วมทางการเมือง

การมีส่วนร่วมทางการเมือง (Participation) เป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมตามสิทธิที่บัญญัติไว้ในกฎหมายรัฐธรรมนูญ มีความหมายหลากหลาย ได้มีนักวิชาการหลายคนที่ได้ให้ความหมายของ “การมีส่วนร่วมของประชาชน” ไว้ดังนี้

เอนก เหล่าธรรมทัศน์ (เอนก เหล่าธรรมทัศน์, 2545: 118–120). การมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน (Political Participation) หมายถึง พฤติกรรมหรือกิจกรรมต่าง ๆ ของประชาชนที่มุ่งหมายจะมีอิทธิพลต่อกระบวนการตัดสินใจทางการเมือง ไม่ว่าจะเป็นการกำหนดนโยบายสาธารณะ การคัดเลือกผู้นำทางการเมือง หรือการควบคุมตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐ การมีส่วนร่วมดังกล่าวอาจกระทำโดยตรงหรือโดยอ้อม และอาจอยู่ในรูปแบบที่เป็นทางการ (เช่น การเลือกตั้ง การเป็นสมาชิกพรรคการเมือง) หรือไม่เป็นทางการ (เช่น การชุมนุม การรณรงค์ การแสดงความคิดเห็นผ่านสื่อสังคมออนไลน์)

ประจักษ์ ก้องกีรติ (ประจักษ์ ก้องกีรติ, 2556: 40–44). การมีส่วนร่วมทางการเมืองหมายถึง การที่ประชาชนเข้ามาเกี่ยวข้องกับกิจกรรมทางการเมืองในทุกระดับ ทั้งระดับท้องถิ่นและระดับชาติ ตั้งแต่การรับรู้ข้อมูลข่าวสาร การแสดงความคิดเห็น การรวมกลุ่มเพื่อผลักดันข้อเรียกร้อง ตลอดจนการใช้สิทธิตามรัฐธรรมนูญ เช่น การเข้าชื่อเสนอร่างกฎหมายหรือการตรวจสอบการทำงานของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง

คนึงนิจ ศรีบัวเอี่ยม (คนึงนิจ ศรีบัวเอี่ยม, 2545: 145). การมีส่วนร่วม คือ เป็นการกระจายโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมทางการเมือง การบริหารเกี่ยวกับการตัดสินใจในเรื่องต่าง ๆ รวมทั้งการ จัดสรรทรัพยากรของชุมชนและของชาติ ที่จะส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตและความเป็นอยู่ของประชาชน โดยการให้ข้อมูล การแสดงความคิดเห็น ให้คำปรึกษา ร่วมวางแผน ร่วมปฏิบัติ ตลอดจนการควบคุมจากประชาชน

เจมส์ แอล เครย์ตัน (เจมส์ แอล เครย์ตัน, 2551: 3). การมีส่วนร่วมของประชาชน หมายถึง กระบวนการที่รวบรวมความห่วงกังวล ความต้องการและค่านิยมต่าง ๆ ของสาธารณชนไว้อยู่ในกระบวนการ ตัดสินใจของรัฐและเอกชน เป็นการสื่อสารสองทางและเป็นการมีปฏิสัมพันธ์ที่มีเป้าหมายเพื่อการตัดสินใจที่ดีกว่า และที่ได้รับการสนับสนุนจากสาธารณชน

จันทนา สุทธิจารี (จันทนา สุทธิจารี, 2544: 410). การมีส่วนร่วมทางการเมือง หมายถึงการมีส่วนร่วมที่ประชาชนจะพึงมีในการกำหนดนโยบาย ในการตัดสินใจและกิจกรรมต่าง ๆ ของรัฐบาล และในทางการเมืองเป็นการมีส่วนร่วมของประชาชนในรัฐบาล เช่น การเข้าเป็นรัฐบาล การมีอิทธิพลต่อรัฐบาล การแสดงความคิดเห็นทางการเมือง

ถวิลวดี บุรีกุล (ถวิลวดี บุรีกุล, 2549: 100). การมีส่วนร่วมของประชาชน หมายถึง กระบวนการซึ่งประชาชนหรือ ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียได้มีโอกาสแสดงทัศนะและเข้าร่วมในกิจกรรมต่างๆ ที่มีผลต่อชีวิตและความเป็นอยู่ของประชาชน รวมทั้งมีการนำความคิดเห็นดังกล่าวไปประกอบการพิจารณากำหนดนโยบายและการตัดสินใจของรัฐ ซึ่งจะส่งผลต่อวิถีชีวิตและความเป็นอยู่ของประชาชน

บวรศักดิ์ อุวรรณโณ (บวรศักดิ์ อุวรรณโณ, 2548: 15). การมีส่วนร่วมในระบอบประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม หมายถึง การที่อำนาจในการตัดสินใจ ไม่ควรเป็นของกลุ่มคนจำนวนน้อย แต่อำนาจควรได้รับการจัดสรรในระหว่างประชาชน เพื่อให้ ทุกคนมีโอกาสที่จะมีอิทธิพลต่อกิจกรรมส่วนร่วม

ปาริชาติ วลัยเสถียร (ปาริชาติ วลัยเสถียร และคณะ, กระบวนการพัฒนาและเทคนิคการทำงานของนักพัฒนา: 15). การมีส่วนร่วม หมายถึง การมีส่วนร่วมในลักษณะที่เป็นการพัฒนาโดยให้ประชาชนมีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนาตั้งแต่เริ่มต้นจนสิ้นสุดโครงการ ได้แก่ การร่วมคิดหาปัญหาการวางแผน การตัดสินใจ การระดมทรัพยากรและเทคโนโลยี การบริหารจัดการ การติดตาม ประเมินผล รวมทั้งการรับประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากโครงการโดยโครงการดังกล่าวจะต้องมีความสอดคล้องกับวิถีชีวิต และวัฒนธรรมของชุมชน

จากความหมายของนักวิชาการดังกล่าวข้างต้น สรุปความหมายของการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนหมายถึง การกระทำที่เกิดจากความสมัครใจโดยมิได้ถูกบังคับของผู้เข้าร่วมกิจกรรมทางการเมือง ที่ต้องการเข้ามามีส่วนร่วมในด้านของการแสดงออกความคิดเห็น โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องที่มีผลกระทบต่อประชาชน ซึ่งการดำเนินการมีส่วนร่วมของประชาชนสามารถทำได้ทั้งทางตรงและทางอ้อม เพื่อนำไปสู่การมีอิทธิพลต่อการดำเนินงานของรัฐบาล ในการกำหนดนโยบายหรือกิจกรรมที่สอดคล้องต่อความต้องการของประชาชน

ในทางรัฐศาสตร์ การมีส่วนร่วมทางการเมืองจึงถูกมองว่าเป็นองค์ประกอบสำคัญของระบอบประชาธิปไตย เพราะสะท้อนถึงระดับความตื่นตัวทางการเมือง (political awareness) และความรู้สึกเป็นเจ้าของอำนาจอธิปไตยของประชาชน (เกษียร เตชะพีระ, 2547: 30–32). หากประชาชนมีส่วนร่วมอย่างกว้างขวาง ย่อมส่งผลให้ระบบการเมืองมีความชอบธรรม โปร่งใส และตอบสนองต่อความต้องการของสังคมได้ดียิ่งขึ้น ในทางตรงกันข้าม หากประชาชนขาดการมีส่วนร่วม ระบบการเมืองอาจกลายเป็นเพียงโครงสร้างที่ถูกกำหนดโดยชนชั้นนำหรือกลุ่มอำนาจเพียงบางกลุ่ม (ธเนศวร์ เจริญเมือง, 2558: 70–75.). การมีส่วนร่วมจึงมิใช่เพียงสิทธิ แต่ยังเป็นหน้าที่ของพลเมืองในระบอบประชาธิปไตยด้วย

นอกจากนี้ การมีส่วนร่วมทางการเมืองยังสามารถจำแนกได้หลายรูปแบบ เช่น

1. การมีส่วนร่วมแบบเลือกตั้ง (Electoral Participation) ได้แก่ การลงคะแนนเสียงหรือการรณรงค์หาเสียง
2. การมีส่วนร่วมแบบกิจกรรมทางการเมือง (Political Activities) เช่น การเข้าร่วมประชุม การเข้าร่วมชุมนุมโดยสงบ
3. การมีส่วนร่วมผ่านภาคประชาสังคม (Civic Engagement) เช่น การทำงานกับองค์กรชุมชนหรือองค์กรพัฒนาเอกชน
4. การมีส่วนร่วมผ่านสื่อดิจิทัล (Digital Participation) ซึ่งเป็นรูปแบบที่เพิ่มขึ้นอย่างมากในยุคปัจจุบัน (อภิชาต สถิตนิรามัย, 2562: 52–58.).

กล่าวโดยสรุป การมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนหมายถึงกระบวนการที่ประชาชนเข้ามามีบทบาทในกิจกรรมทางการเมืองทั้งทางตรงและทางอ้อม เพื่อมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจของรัฐและทิศทางการพัฒนาสังคม อันเป็นหัวใจสำคัญของระบอบประชาธิปไตยที่มุ่งเน้นความเสมอภาค ความรับผิดชอบ และการมีส่วนร่วมของพลเมืองอย่างแท้จริง

ความหมายของการเมืองภาคประชาชน

การเมืองภาคประชาชน เป็นแนวคิดที่อธิบายถึงบทบาทของประชาชนในฐานะพลเมืองที่มีส่วนร่วมโดยตรงในกระบวนการทางการเมือง ทั้งในมิติของการกำหนดนโยบาย การตรวจสอบอำนาจรัฐ และการเคลื่อนไหวทางสังคมเพื่อผลประโยชน์สาธารณะ โดยนักวิชาการไทยได้ให้ความหมายและมุมมองที่หลากหลาย ดังนี้

อเนก เหล่าธรรมทัศน์ (อเนก เหล่าธรรมทัศน์, 2538: 25–30). การเมืองภาคประชาชนคือปรากฏการณ์ที่ประชาชนรวมตัวกันจัดตั้งองค์กร เครือข่าย หรือขบวนการทางสังคม เพื่อสร้างดุลอำนาจกับรัฐและชนชั้นนำทางการเมือง เป็นการขยายพื้นที่การเมืองจากระบบตัวแทนในรัฐสภาไปสู่ “พื้นที่สาธารณะ” ที่ประชาชนมีบทบาทโดยตรง

ประเวศ วะสี (ประเวศ วะสี, 2540 :14–18). การเมืองภาคประชาชนคือ การสร้าง “พลังพลเมือง” (Civic Power) ที่ประชาชนสามารถจัดการตนเองในกิจการสาธารณะ ผ่านกระบวนการเรียนรู้ การรวมกลุ่มและการมีส่วนร่วมเชิงสร้างสรรค์ อันจะนำไปสู่สังคมเข้มแข็งและประชาธิปไตยที่มีคุณภาพมากกว่าการเลือกตั้งเพียงอย่างเดียว

เอนก เหล่าธรรมทัศน์ (อเนก เหล่าธรรมทัศน์, 2543: 41–45). การเมืองภาคประชาชนในบริบทไทยเกิดจากความตื่นตัวของประชาชนหลังวิกฤตการเมืองสำคัญ โดยประชาชนมิใช่เพียง “มวลชน” ที่ถูกระดม แต่เป็น “พลเมือง” ที่มีจิตสำนึกทางการเมือง และสามารถตรวจสอบ ถ่วงดุล และเสนอทางเลือกเชิงนโยบายได้

สมบัติ ธำรงธัญวงศ์ (สมบัติ ธำรงธัญวงศ์, 2545: 112–118). การเมืองภาคประชาชน คือการพัฒนาการประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม ซึ่งเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนในกระบวนการตัดสินใจสาธารณะทั้งในระดับท้องถิ่นและระดับชาติ ผ่านกลไกตามรัฐธรรมนูญและกระบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม

นครินทร์ เมฆไตรรัตน์ (นครินทร์ เมฆไตรรัตน์, 2546: 59–65). การเมืองภาคประชาชนคือ การสร้าง “พื้นที่ทางการเมือง” (Political Space) ให้ภาคประชาสังคมสามารถแสดงออก เจรจาต่อรอง และกำหนดทิศทางนโยบายสาธารณะได้ ซึ่งสะท้อนความสัมพันธ์ใหม่ระหว่างรัฐกับสังคม

จากแนวคิดของนักวิชาการข้างต้น สามารถสรุปได้ว่า “การเมืองภาคประชาชน” หมายถึงกระบวนการที่ประชาชนในฐานะพลเมืองรวมตัวและมีส่วนร่วมอย่างมีสำนึกทางการเมือง เพื่อกำหนด ตรวจสอบ และถ่วงดุลการใช้อำนาจรัฐ ผ่านกลไกทั้งในและนอกระบบรัฐสภา อันเป็นการพัฒนาประชาธิปไตยจากรูปแบบตัวแทนไปสู่ประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วมที่ลึกซึ้งยิ่งขึ้น ดังนั้นการเมืองภาคประชาชนไม่ใช่เพียงการเคลื่อนไหวประท้วง หากแต่เป็นกระบวนการสร้างพลังพลเมือง การขยายพื้นที่สาธารณะ และการเสริมสร้างความสัมพันธ์เชิงดุลยภาพระหว่างรัฐกับสังคม ซึ่งเป็นรากฐานของประชาธิปไตยที่ยั่งยืน

แนวคิดการมีส่วนร่วมทางการเมือง

แนวคิดเรื่องการมีส่วนร่วมของประชาชน ถือเป็นแนวคิดที่มีความสำคัญต่อกิจกรรม กระบวนการหรือกลไกต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับการได้มาของการใช้อำนาจ และการตรวจสอบอำนาจรัฐ ทั้งในรูปแบบที่เป็นทางการเช่น การเคลื่อนไหว การชุมนุม การรณรงค์สาธารณะ โดยที่ประชาชนไม่ได้เป็นเพียงผู้รับผลของนโยบาย แต่เป็นผู้ร่วมกำหนดนโยบาย และส่วนหนึ่งของกระบวนการตัดสินใจสาธารณะ การมีส่วนร่วมของประชาชนจึงเป็นกระบวนการ ซึ่งประชาชนหรือผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ได้มีโอกาสแสดงทัศนะและเข้าร่วมในกิจกรรมต่างๆ ที่มีผลต่อความเป็นอยู่ของประชาชน รวมถึงการนำความคิดเห็นดังกล่าวไปประกอบการพิจารณากำหนดนโยบายและการตัดสินใจของรัฐ การมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นกระบวนการสื่อสารในระบบเปิด กล่าวคือ เป็นการสื่อสารสองทาง ทั้งอย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการ ซึ่งประกอบไปด้วยการแบ่งสรรข้อมูลร่วมกันระหว่างผู้มีส่วนได้เสีย และเป็นการเสริมสร้างความสามัคคีในสังคม ทั้งนี้เพราะการมี

ส่วนร่วมของประชาชนเป็นการเพิ่มคุณภาพของการตัดสินใจ การลดค่าใช้จ่ายและการสูญเสียเวลา เป็นการสร้างฉันทามติและทำให้ง่ายต่อการนำไปปฏิบัติ อีกทั้งช่วยหลีกเลี่ยงการเผชิญหน้าในกรณีที่อาจจะรุนแรง ช่วยให้เกิดความน่าเชื่อถือและความชอบธรรม และช่วยให้ทราบความห่วงกังวลของประชาชน และค่านิยมของสาธารณชนรวมทั้งเป็นการพัฒนาความเชี่ยวชาญ และความคิดสร้างสรรค์ของสาธารณชน (กรรณิการ์ ชมดี, 2524: 9).

แนวคิดการเมืองภาคประชาชน

แนวคิดเรื่องการเมืองภาคประชาชน ถือเป็นแนวคิดที่มีความสำคัญต่อกระบวนการทางการเมืองที่ประชาชนรวมตัวกันอย่างมีเป้าหมาย เพื่อกำหนด ตรวจสอบ และมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจของรัฐและนโยบายสาธารณะ โดยมิได้จำกัดอยู่เฉพาะการเลือกตั้งหรือกิจกรรมในระบบพรรคการเมืองเท่านั้น แต่ครอบคลุมการเคลื่อนไหวขององค์กรชุมชน เครือข่ายภาคประชาสังคม และขบวนการทางสังคม ซึ่งหมายถึงการเมืองภาคประชาชนคือ “การเมืองของพลเมือง” โดยประชาชนตระหนักถึงการเป็นเจ้าของอำนาจอธิปไตยอย่างแท้จริง มิใช่เพียงมอบอำนาจผ่านการเลือกตั้งแล้วสิ้นสุดบทบาท แต่ต้องมีส่วนร่วมในการตรวจสอบและกำหนดทิศทางสังคมอย่างต่อเนื่อง (อเนก เหล่าธรรมทัศน, 2543: 58–63). ซึ่งการเมืองภาคประชาชนนั้นเป็นพัฒนาการสำคัญของสังคมไทยภายหลังเหตุการณ์พฤษภาคม 2535 ซึ่งสะท้อนการตื่นตัวของประชาชนในการตรวจสอบอำนาจรัฐ และเรียกร้องความชอบธรรมทางการเมืองดังนั้น การเมืองภาคประชาชนจึงมิใช่เพียง “การประท้วง” แต่เป็นกระบวนการสร้างพลังต่อรองของประชาชนในโครงสร้างอำนาจทางการเมือง (เกษียร เตชะพีระ, 2545: 75–82).

ในบริบทไทย การเมืองภาคประชาชนมีบทบาทสำคัญต่อการพัฒนาประชาธิปไตยเชิงคุณภาพ แม้จะเผชิญข้อจำกัดทางโครงสร้าง แต่ยังคงเป็นกลไกสำคัญในการสร้างความตื่นตัวและความรับผิดชอบทางการเมืองของประชาชนในระยะยาว แต่การเมืองภาคประชาชนไทยยังเผชิญข้อจำกัด เช่น ความขัดแย้งทางการเมือง การแบ่งขั้วทางอุดมการณ์ และข้อจำกัดทางกฎหมาย ซึ่งส่งผลต่อความต่อเนื่องและความเข้มแข็งของภาคประชาชน ดังนั้น การเมืองภาคประชาชนเป็นทั้งพลังสร้างสรรค์และสนามต่อรองอำนาจอาจเสริมสร้างความโปร่งใสและคุณภาพประชาธิปไตย แต่ก็เผชิญข้อจำกัดจากความขัดแย้งทางอุดมการณ์ การแบ่งขั้ว และเงื่อนไขทางกฎหมาย ดังนั้น การวิเคราะห์การเมืองภาคประชาชนต้องพิจารณาทั้งโอกาส (opportunities) และข้อจำกัด (constraints) ควบคู่กันภายใต้การปกครองระบอบประชาธิปไตย จะมีตัวแปรสำคัญอยู่ 2 ตัว กล่าวคือ ความเป็น ประชาชนหรือความเป็นพลเมือง (citizenship) กับ วิถีรัฐธรรมนูญหรือรัฐธรรมนูญ นิยม (constitutionalism) ความเป็นประชาชนหมายถึง การประกันสิทธิเสรีภาพของประชาชนที่จะได้รับ ความคุ้มครองในสิทธิขั้นพื้นฐาน โดยต้องมีสิทธิเสรีภาพ ความเสมอภาค ความยุติธรรม สิทธิมนุษยชน และศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์โดยมาจากหลักที่ว่า “อำนาจอธิปไตยเป็นของปวงชน” ในส่วนของวิถี รัฐธรรมนูญหรือรัฐธรรมนูญนิยม คือ การจัดโครงสร้างรูปแบบการบริหารปกครอง โดยส่วนใหญ่จะแบ่งเป็นนิติบัญญัติ บริหาร ตุลาการและมีองค์กรอื่นๆ รวมตลอดทั้งกระบวนการทางการเมือง เพื่อขับเคลื่อนสังคมภายใต้อำนาจรัฐและรัฐบาลที่มาจากการเลือกตั้งของประชาชน ซึ่งรัฐธรรมนูญคือ กฎหมาย

สูงสุดที่กำหนดกติกาของประเทศ และในขณะเดียวกัน ประชาชนย่อมมีสิทธิโดยชอบธรรมทจะแสดงออกทางการเมือง ซึ่งปัจจุบันเรียกว่า การเมืองภาคประชาชน

ทฤษฎีการมีส่วนร่วมของประชาชน

การมีส่วนร่วมของประชาชน (Public Participation) เป็นกระบวนการที่สาธารณชนมีความเป็นห่วงกังวล มีความต้องการและมีทัศนะที่จะมีส่วนร่วมกับรัฐในการตัดสินใจ และการมีส่วนร่วมของประชาชนมีความหมายใน 2 ลักษณะ กล่าวคือ การมีส่วนร่วมในลักษณะเป็นกระบวนการของการพัฒนาโดยให้ประชาชนมีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนาตั้งแต่เริ่มต้นจนสิ้นสุดโครงการ ความหมายในอีกลักษณะคือ การรับผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากโครงการโดยโครงการจะต้องมีความสอดคล้องกับวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของชุมชน (สุรชัย เลี้ยงบุญเลิศชัย). การมีส่วนร่วมในระบอบประชาธิปไตยเป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนได้แสดงทัศนะ และมีส่วนตัดสินใจในเรื่องต่าง ๆ ที่จะมีผลต่อชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนเอง ปัญหาและความต้องการของประชาชนจึงจะได้รับการตอบสนองด้วยการมีส่วนร่วม และเป็นการส่งเสริมระบอบประชาธิปไตยให้สมบูรณ์มากยิ่งขึ้น จุดมุ่งหมายของกระบวนการมีส่วนร่วม คือ การให้ข้อมูลต่อสาธารณชนและให้สาธารณชนแสดงความคิดเห็นต่อนโยบายของรัฐและมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาเพื่อหาทางออกที่ดีที่สุดสำหรับประชาชน (สุนทร ยอมศิริ, 2546: 10).

ทฤษฎีการเมืองภาคประชาชน

การเมืองภาคประชาชน เป็นกรอบแนวคิดทางรัฐศาสตร์ที่อธิบายบทบาทของประชาชนในฐานะ “ผู้กระทำการทางการเมือง” (political actor) ที่มีศักยภาพในการกำหนดทิศทางนโยบายสาธารณะ ตรวจสอบอำนาจรัฐ และสร้างดุลอำนาจกับชนชั้นนำทางการเมือง แนวคิดนี้พัฒนาขึ้นเพื่อตอบสนองข้อจำกัดของประชาธิปไตยแบบตัวแทน (representative democracy) ซึ่งมักทำให้ประชาชนมีบทบาทเพียงการเลือกตั้งเป็นครั้งคราว แต่ขาดการมีส่วนร่วมอย่างต่อเนื่องในกระบวนการตัดสินใจสาธารณะ

ทฤษฎีการเมืองภาคประชาชนเป็นแนวคิดที่มุ่งยกระดับบทบาทของประชาชนจาก “ผู้ถูกปกครอง” ไปสู่ “ผู้ร่วมกำหนดอนาคตของสังคม” โดยเน้นการมีส่วนร่วมอย่างต่อเนื่อง การรวมกลุ่มในภาคประชาสังคม และการสร้างดุลอำนาจกับรัฐ หากสามารถพัฒนาโครงสร้างและวัฒนธรรมทางการเมืองที่เอื้อต่อการมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง การเมืองภาคประชาชนจะเป็นรากฐานสำคัญของประชาธิปไตยที่มีคุณภาพมั่นคง และยั่งยืนในสังคมไทย

การเมืองภาคประชาชนกับการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนในปัจจุบัน

การเมืองภาคประชาชนเป็นพัฒนาการสำคัญของระบอบประชาธิปไตยไทยที่สะท้อนการเปลี่ยนผ่านจาก “ประชาธิปไตยแบบตัวแทน” ไปสู่ “ประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม” กล่าวคือ ประชาชนมิได้ทำหน้าที่เพียงเลือกผู้แทนเข้าไปใช้อำนาจรัฐเท่านั้น แต่ยังเข้ามามีบทบาทโดยตรงในการกำหนดวาระสาธารณะ ตรวจสอบการใช้อำนาจ และเสนอทางเลือกเชิงนโยบายผ่านกลไกที่หลากหลาย ทั้งในระดับชุมชน ท้องถิ่น และระดับชาติ การเมืองภาคประชาชนจึงเป็นทั้งพื้นที่ กระบวนการ และพลังทางสังคมที่เปิดโอกาสให้ประชาชนรวมกลุ่มกันอย่างมีเป้าหมาย เพื่อปกป้องผลประโยชน์สาธารณะและสร้างความเป็นธรรมในสังคม

ในปัจจุบันนี้ การมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนได้ขยายรูปแบบออกไปอย่างกว้างขวาง นอกจากการเลือกตั้ง การเข้าร่วมพรรคการเมือง หรือการแสดงความคิดเห็นผ่านช่องทางทางการแล้ว ยังรวมถึงการเคลื่อนไหวของภาคประชาสังคม เครือข่ายชุมชน องค์กรพัฒนาเอกชน กลุ่มเยาวชน ตลอดจนการใช้สื่อสังคมออนไลน์เป็นเครื่องมือในการสื่อสารและระดมความคิดเห็น การมีส่วนร่วมในลักษณะดังกล่าวสะท้อนการปรับตัวของภาคประชาชนต่อโครงสร้างการเมืองที่เปลี่ยนแปลงไป และแสดงให้เห็นถึงศักยภาพของประชาชนในการสร้าง “อำนาจต่อรองทางสังคม” แม้ไม่ได้อยู่ในตำแหน่งอำนาจรัฐโดยตรง ในปัจจุบันการเมืองภาคประชาชนยังเผชิญกับข้อจำกัดหลายประการ เช่น โครงสร้างกฎหมายและระเบียบที่อาจจำกัดเสรีภาพในการรวมกลุ่ม ความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจและการเข้าถึงข้อมูลข่าวสาร ตลอดจนความขัดแย้งทางการเมืองที่ทำให้พื้นที่สาธารณะถูกแบ่งแยกเป็นขั้วความคิด ปัจจัยเหล่านี้ส่งผลให้การมีส่วนร่วมของประชาชนบางส่วนยังไม่สามารถพัฒนาไปสู่การมีอิทธิพลเชิงนโยบายอย่างแท้จริง อีกทั้งในบางกรณี การมีส่วนร่วมอาจถูกทำให้เป็นเพียง “พิธีกรรมทางการเมือง” มากกว่าจะเป็นกระบวนการที่เปิดโอกาสให้ประชาชนมีบทบาทอย่างมีความหมาย ดังนั้น การเมืองภาคประชาชนกับการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนในปัจจุบันมีความสัมพันธ์เชิงพลวัตและเกื้อหนุนกัน การเมืองภาคประชาชนจึงเป็นกลไกที่เปิดพื้นที่ให้ประชาชนได้ใช้สิทธิ เสรีภาพ และศักยภาพของตนในการกำหนดทิศทางสังคม ขณะเดียวกันการมีส่วนร่วมอย่างตื่นตัวและต่อเนื่องของประชาชนก็เป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้การเมืองภาคประชาชนมีพลังและความชอบธรรม หากรัฐส่งเสริมโครงสร้างที่เอื้อต่อการมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง และประชาชนพัฒนาวัฒนธรรมทางการเมืองที่เคารพเหตุผล ความแตกต่าง และประโยชน์สาธารณะ การเมืองไทยย่อมมีแนวโน้มพัฒนาไปสู่ประชาธิปไตยที่มีคุณภาพ โปร่งใส และยั่งยืนมากยิ่งขึ้นในอนาคต

สรุป

บทความเรื่อง “การเมืองภาคประชาชนกับการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนในปัจจุบัน” ชี้ให้เห็นว่า พัฒนาการทางการเมืองไทยได้เคลื่อนตัวจากกรอบประชาธิปไตยแบบตัวแทนที่เน้นบทบาทของนักการเมืองและสถาบันทางการเมือง ไปสู่การตระหนักถึงความสำคัญของ “ภาคประชาชน” ในฐานะพลังทางสังคมที่มีศักยภาพในการกำหนดทิศทางสาธารณะ การเมืองภาคประชาชนจึงมิได้เป็นเพียงปรากฏการณ์ของการเคลื่อนไหวเรียกร้องเชิงประเด็น หากแต่เป็นกระบวนการสร้างพื้นที่สาธารณะ การรวมกลุ่มอย่างมีเป้าหมาย และการพัฒนาวัฒนธรรมทางการเมืองที่ส่งเสริมการมีส่วนร่วมอย่างต่อเนื่อง ซึ่งในปัจจุบันนี้การมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนได้ขยายตัวทั้งในเชิงรูปแบบและเครื่องมือ ไม่ว่าจะเป็นการรวมกลุ่มในระดับชุมชน การขับเคลื่อนผ่านเครือข่ายภาคประชาสังคม การติดตามตรวจสอบนโยบายสาธารณะ ตลอดจนการใช้สื่อสังคมออนไลน์เพื่อสื่อสารและกำหนดวาระทางการเมือง ปรากฏการณ์ดังกล่าวสะท้อนถึงการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างอำนาจทางการเมืองที่เปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีบทบาทมากขึ้น แม้จะยังเผชิญข้อจำกัดด้านกฎหมาย โครงสร้างอำนาจ และความเหลื่อมล้ำทางทรัพยากรดังนั้นการเมืองภาคประชาชนและการมีส่วนร่วมทางการเมืองจึงมีความสัมพันธ์เชิงเกื้อหนุนกันอย่างเป็นพลวัต เพราะการเมืองภาคประชาชนเป็นกลไกและพื้นที่ที่เอื้อให้ประชาชนได้ใช้สิทธิ เสรีภาพ และศักยภาพของตนในการแสดงความคิดเห็นและกำหนดทิศทางนโยบาย ขณะที่การมีส่วนร่วมอย่างตื่นตัวและ

รับผิดชอบของประชาชนก็เป็นปัจจัยที่ทำให้การเมืองภาคประชาชนมีพลังและความชอบธรรม และเพื่อให้การเมืองภาคประชาชนพัฒนาไปสู่ประชาธิปไตยที่มีคุณภาพ จำเป็นต้องอาศัยทั้งการออกแบบสถาบันทางการเมืองที่เปิดกว้าง โปร่งใส และตรวจสอบได้ ควบคู่กับการเสริมสร้างวัฒนธรรมทางการเมืองที่เคารพเหตุผล ความแตกต่าง และประโยชน์สาธารณะ หากรัฐ ภาคประชาชน และสถาบันทางสังคมสามารถทำงานร่วมกันอย่างสร้างสรรค์ การเมืองภาคประชาชนจะไม่เพียงเป็นเครื่องมือของการเรียกร้องเชิงสถานการณ์ แต่จะกลายเป็นรากฐานสำคัญของประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วมที่มั่นคง ยั่งยืน และสอดคล้องกับบริบทสังคมไทยในปัจจุบันและอนาคต

เอกสารอ้างอิง

กรรณิการ์ ชมดี. (2524). *การมีส่วนร่วมของประชาชนที่มีต่อการพัฒนาเศรษฐกิจ*: ศึกษาเฉพาะกรณีโครงการสารภี ตำบลท่าช้าง อำเภอวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี: วิทยานิพนธ์สังคมสงเคราะห์ศาสตรมหาบัณฑิต,มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

เกษียร เตชะพีระ. (2547). *ประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม*: ความหมายและความท้าทาย ในรัฐศาสตร์สาร. ปีที่ 25 (ฉบับที่ 2).

เกษียร เตชะพีระ. (2547). *ประชาธิปไตยกับการมีส่วนร่วมของประชาชน.* ในรัฐศาสตร์สาร. ปีที่ 25 (ฉบับที่ 2).

เกษียร เตชะพีระ. (2545). *การเมืองภาคประชาชนกับประชาธิปไตยไทย.* การเมืองไทยหลังพฤษภา *35.* กรุงเทพฯ: มติชน.

คนึงนิจ ศรีบัวเอี่ยม. (2545). รายงานวิจัยเรื่อง แนวทางการเสริมสร้างประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วมตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540: *ปัญหาอุปสรรคและทางออก.* กรุงเทพฯ: สถาบันพระปกเกล้า.

จันทนา สุทธิจารี. (2544). *การมีส่วนร่วมของประชาชนในการเมืองการปกครองไทยตามรัฐธรรมนูญฉบับประชาชน*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ วี.เจ พริ้นติ้ง..

เจมส์ แอล เครย์ตัน. (2551). วันชัย วัฒนศัพท์ และคณะ. แปลคู่มือการมีส่วนร่วมของประชาชน *การตัดสินใจที่ดีกว่าโดยให้ชุมชนมีส่วนร่วม.* ขอนแก่น: โรงพิมพ์ศิริภัณฑ์ ออฟเซ็ท.

ถวิลวดี บุรีกุล. (2549). *การมีส่วนร่วม แนวคิด ทฤษฎีและกระบวนการ.*นนทบุรี: สถาบันพระปกเกล้า.

ธเนศวร์ เจริญเมือง. (2558). *การเมืองภาคประชาชนกับการพัฒนาประชาธิปไตยไทย.* เชียงใหม่: คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่..

ธเนศวร์ เจริญเมือง. (2558). *การเมืองภาคประชาชนกับการพัฒนาประชาธิปไตยไทย* เชียงใหม่: คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

นครินทร์ เมฆไตรรัตน์. (2546). *รัฐกับสังคมไทย.* กรุงเทพฯ: ฟ้าเดียวกัน.

บวรศักดิ์ อุวรรณโณ. (2548). *ประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม* Participatory Democracy. กรุงเทพมหานคร: สถาบันพระปกเกล้า.

ประเวศ วะสี. (2543). *ประชาสังคมกับการพัฒนาประชาธิปไตย.* กรุงเทพฯ: หมอชาวบ้าน.

ประจักษ์ ก้องกีรติ. (2556). *การเมืองภาคประชาชนในสังคมไทย.* กรุงเทพฯ: ฟ้าเดียวกัน. 2556.

ประจักษ์ ก้องกีรติ. (2556). *การเมืองภาคประชาชนในสังคมไทย.* กรุงเทพฯ: ฟ้าเดียวกัน. หน้า 45–60.

ประเวศ วะสี. (2540). *การเมืองภาคประชาชน.*กรุงเทพฯ: หมอชาวบ้าน.

ปาริชาติ วลัยเสถียร และคณะ. *กระบวนการพัฒนาและเทคนิคการทำงานของนักพัฒนา.* กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2560, หมวด 3 สิทธิและเสรีภาพของปวงชนชาวไทย. มาตรา 41–43.

สมบัติ ธำรงธัญวงศ์. (2545). การเมือง: *แนวความคิดและการพัฒนา.* กรุงเทพฯ: เสมาธรรม.

สุรชัย เลี้ยงบุญเลิศชัย. *การมีส่วนร่วมทางการเมืองกับหลักประชาธิปไตยในสังคมไทย* : หลักสูตรหลักนิติธรรมเพื่อประชาธิปไตย รุ่นที่ 3 วิทยาลัยธรรมนูญ สำนักงานรัฐธรรมนูญ.

สุนทร ยอมศิริ. (2546). *ความรู้ความเข้าใจของประชาชนที่มีต่อการเลือกตั้งนายกเทศมนตรีโดยตรง: กรณีศึกษาเทศบาลนครเชียงใหม่*. การค้นคว้าแบบอิสระศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาเศรษฐศาสตร์การเมือง มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

อเนก เหล่าธรรมทัศน์. (2538). *สองนคราประชาธิปไตย.*กรุงเทพฯ: คบไฟ.

อเนก เหล่าธรรมทัศน์. (2543). *การเมืองของภาคประชาชน.* กรุงเทพฯ: มติชน.

อเนก เหล่าธรรมทัศน. (2543). *การเมืองของพลเมือง*. กรุงเทพฯ: คบไฟ.

เอนก เหล่าธรรมทัศน์. (2545). *สองนคราประชาธิปไตย.* กรุงเทพฯ: มติชน.

อภิชาต สถิตนิรามัย. (2562). *สื่อสังคมออนไลน์กับการมีส่วนร่วมทางการเมือง. วารสารสังคมศาสตร์*, ปีที่ 29 (ฉบับที่ 1).

วิกฤตเสถียรภาพของรัฐบาลผสมไทยในบริบทการเมืองปี พ.ศ. 2568

The Stability Crisis of the Thai Coalition Government in the Political Context of 2025

พระครูสมุห์วชิรวิทย์ ธีรสุวณฺโณ[1]
PhraKhrusamuh Wachirawit Theerasuwanno

บทคัดย่อ

บทความนี้มุ่งวิเคราะห์วิกฤตเสถียรภาพของรัฐบาลผสมไทยในบริบทการเมืองปี พ.ศ. 2568 โดยใช้กรอบทฤษฎีรัฐบาลผสม (Coalition Theory) สถาบันนิยมเชิงเหตุผล (Rational ChoiceInstitutionalism) และแนวคิดความชอบธรรมทางการเมือง (Political Legitimacy) เพื่ออธิบายพลวัตการต่อรองเชิงอำนาจภายในรัฐบาล และความสัมพันธ์ระหว่างประสิทธิผลเชิงนโยบายกับความคาดหวังของประชาชน บทความเสนอว่า เสถียรภาพของรัฐบาลผสมไทยมิได้เป็นผลลัพธ์จากจำนวนเสียงข้างมากในสภาเพียงอย่างเดียว หากแต่เป็นผลจากความสามารถในการบริหารจัดการความแตกต่างเชิงอุดมการณ์ การจัดสรรทรัพยากรเชิงอำนาจ และการรักษาความชอบธรรมภายใต้แรงกดดันของการเมืองดิจิทัล ในบริบทปี 2568 รัฐบาลผสมไทยเผชิญความเปราะบางจากทั้งปัจจัยภายใน (การต่อรองพรรคร่วม การปรับคณะรัฐมนตรี) และปัจจัยภายนอก (ความคาดหวังทางเศรษฐกิจ กระแสสังคมออนไลน์ และกลไกตรวจสอบทางสถาบัน) บทความเสนอแนวคิด “เสถียรภาพเชิงพลวัต” (Dynamic Stability) เพื่ออธิบายลักษณะความมั่นคงที่เปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่องภายใต้เงื่อนไขการเมืองไทยร่วมสมัย

คำสำคัญ : รัฐบาลผสม, เสถียรภาพทางการเมือง, การเมืองไทย 2568

Abstract

This article examines the crisis of coalition government stability in Thailand in 2025 (B.E. 2568) through the theoretical lenses of Coalition Theory, Rational Choice Institutionalism, and Political Legitimacy. It argues that political stability in the Thai coalition context cannot be explained solely by parliamentary majority but must be understood as a dynamic equilibrium shaped by intra-coalition bargaining, institutional constraints, policy performance, and public expectations. In 2025, the Thai coalition government faces structural vulnerabilities arising from ideological fragmentation, ministerial portfolio

[1] มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครน่าน เฉลิมพระเกียรติฯ
[1] Mahachulalongkornrajavidyalaya University Nakhon Nan Campus
[1] Email: cacoom.1234@gmail.com

negotiations, economic pressures, digital public scrutiny, and hybrid accountability mechanisms. The article proposes the concept of “Dynamic Stability” to conceptualize political durability under conditions of continuous negotiation and fluctuating legitimacy in Thailand’s contemporary parliamentary politics.

Key words : Coalition government, political stability, Thai politics 2025.

บทนำ

การเมืองไทยภายหลังการเลือกตั้งทั่วไป พ.ศ. 2566 ได้ก่อให้เกิดรัฐบาลผสมที่มีลักษณะหลากหลายเชิงอุดมการณ์และโครงสร้างอำนาจ อันสะท้อนพัฒนาการของระบบพรรคการเมืองไทยที่เปลี่ยนผ่านจากการแข่งขันแบบสองขั้วไปสู่รูปแบบพหุพรรคภายใต้เงื่อนไขรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2560 (ลิขิต ธีรเวคิน, 2562). ภายในปี พ.ศ. 2568 ความท้าทายต่อเสถียรภาพของรัฐบาลมิได้จำกัดอยู่เพียงประเด็นเสียงข้างมากในรัฐสภา หากแต่ขยายตัวไปสู่มิติของความชอบธรรม ความเชื่อมั่น และความคาดหวังของสาธารณะ (เอนก เหล่าธรรมทัศน์, 2559). รัฐบาลผสมในบริบทไทยแตกต่างจากแบบจำลองคลาสสิกในยุโรป เนื่องจากถูกกำกับโดยรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2560 ระบบเลือกตั้งแบบจัดสรรปันส่วนผสม และบทบาทขององค์กรอิสระ (บวรศักดิ์ อุวรรณโณ, 2561). การก่อตัวของรัฐบาลจึงเป็นผลจากทั้งการต่อรองทางการเมืองและข้อจำกัดเชิงสถาบัน ในปี พ.ศ. 2568 สถานการณ์ดังกล่าวสะท้อนให้เห็น “ภาวะเสถียรภาพที่สั่นไหว” กล่าวคือ รัฐบาลยังคงดำรงอยู่ในเชิงโครงสร้าง แต่เผชิญแรงกดดันอย่างต่อเนื่องจากความขัดแย้งภายในพรรคร่วม ความล่าช้าเชิงนโยบาย และความไม่พึงพอใจทางเศรษฐกิจของประชาชน คำถามสำคัญจึงมิใช่เพียงว่า “รัฐบาลจะอยู่ครบวาระหรือไม่” หากแต่คือ “เสถียรภาพทางการเมืองในบริบทไทยควรเข้าใจอย่างไร”

บทความนี้วิเคราะห์วิกฤตเสถียรภาพของรัฐบาลผสมไทยภายใต้กรอบแนวคิดรัฐบาลผสม สถาบันนิยมเชิงเหตุผล และความชอบธรรมทางการเมือง เพื่ออธิบายพลวัตเชิงอำนาจและการตัดสินใจเชิงยุทธศาสตร์ของพรรคร่วมรัฐบาล เสถียรภาพของรัฐบาลผสมไทยมิได้เป็นผลโดยตรงจากจำนวนเสียงข้างมากในรัฐสภาเพียงอย่างเดียว หากแต่เป็นผลลัพธ์ของกระบวนการต่อรองเชิงสถาบันและการธำรงรักษาความชอบธรรมในบริบทการเมืองดิจิทัล ในเชิงทฤษฎี แนวคิดรัฐบาลผสมอธิบายว่าพรรคการเมืองมีแนวโน้มจัดตั้ง “แนวร่วมที่ชนะขั้นต่ำ” เพื่อลดต้นทุนการแบ่งสรรผลประโยชน์ อย่างไรก็ตาม บริบทไทยปี 2568 มิได้เป็นเพียงเกมเชิงตัวเลข หากแต่เป็นเกมของความไว้วางใจ ความเสี่ยง และการรักษาภาพลักษณ์ต่อฐานเสียง การจัดตั้งรัฐบาลจึงเป็นกระบวนการต่อรองหลายระดับ ทั้งในระดับผู้นำพรรค กลุ่มผลประโยชน์ และเครือข่ายอำนาจนอกสภา ส่งผลให้รัฐบาลผสมมีลักษณะ “เปราะบางเชิงโครงสร้าง” แม้มีเสียงข้างมาก (ชัยอนันต์ สมุทวณิช, 2558). เมื่อพิจารณาผ่านกรอบสถาบันนิยมเชิงเหตุผล จะเห็นได้ว่าสถาบันทางการเมืองไทย เช่น รัฐธรรมนูญ ระบบเลือกตั้ง ศาลรัฐธรรมนูญ และองค์กรอิสระ ทำหน้าที่เป็นข้อจำกัดเชิงกติกาที่กำหนดขอบเขตทางเลือกของนักการเมือง การตัดสินใจของพรรคร่วมจึงตั้งอยู่บนการ

คำนวณต้นทุน–ผลประโยชน์ภายใต้กติกาดังกล่าว การปรับคณะรัฐมนตรีและการจัดสรรตำแหน่งรัฐมนตรีสะท้อนการประนีประนอมระหว่างเหตุผลเชิงประสิทธิภาพกับเหตุผลเชิงความอยู่รอดทางการเมือง ในมิติของความชอบธรรม บทความอาศัยแนวคิดความชอบธรรมเชิงกระบวนการและเชิงผลลัพธ์เพื่ออธิบายความสัมพันธ์ระหว่างรัฐบาลกับประชาชน ความชอบธรรมเชิงกระบวนการอาจเกิดขึ้นจากการจัดตั้งรัฐบาลตามครรลองกฎหมาย แต่หากไม่สามารถสร้างผลลัพธ์เชิงนโยบายที่ตอบสนองต่อปัญหาเศรษฐกิจและความเหลื่อมล้ำได้ ความชอบธรรมเชิงผลลัพธ์ย่อมลดทอนลง ซึ่งย่อมส่งผลกระทบต่อเสถียรภาพทางการเมืองโดยตรง (ถวิลวดี บุรีกุล, 2563).

บริบทปี 2568 ยังสะท้อนการขยายตัวของ “การเมืองดิจิทัล” ซึ่งทำให้การรับรู้ของประชาชนเกิดขึ้นอย่างรวดเร็วและกระจายศูนย์ สื่อสังคมออนไลน์กลายเป็นพื้นที่แข่งขันเชิงวาทกรรมที่สามารถสร้างหรือบั่นทอนความชอบธรรมของรัฐบาลได้ในเวลาอันสั้น รัฐบาลผสมจึงต้องเผชิญแรงกดดันทั้งในระดับสถาบันและระดับสาธารณะพร้อมกัน ปัจจัยภายใน เช่น ความแตกต่างเชิงอุดมการณ์ การแข่งขันภายในพรรค และการต่อรองตำแหน่งรัฐมนตรี เป็นเงื่อนไขสร้างความเปราะบางเชิงโครงสร้าง ขณะที่ปัจจัยภายนอก เช่น ภาวะเศรษฐกิจโลกและกลไกตรวจสอบขององค์กรอิสระ เป็นแรงกดดันต่อระดับความชอบธรรม หากรัฐบาลไม่สามารถบริหารความคาดหวังได้อย่างมีประสิทธิภาพ ช่องว่างระหว่างคำสัญญากับผลลัพธ์จริงจะกลายเป็นเงื่อนไขบั่นทอนเสถียรภาพ (เอนก เหล่าธรรมทัศน์, 2562). บทความจึงเสนอแนวคิด “เสถียรภาพเชิงพลวัต” เพื่ออธิบายลักษณะความมั่นคงของรัฐบาลผสมไทยร่วมสมัย เสถียรภาพในที่นี้หมายถึงความสามารถในการปรับตัว ประคับประคองแนวร่วม และสร้างผลลัพธ์เชิงนโยบายที่เพียงพอต่อการธำรงความชอบธรรมในสายตาประชาชน

2. พัฒนาการรัฐบาลผสมในระบอบรัฐสภา: มุมมองเปรียบเทียบเชิงทฤษฎี

การวิเคราะห์เสถียรภาพของรัฐบาลผสมไทยในปี พ.ศ. 2568 จำเป็นต้องอาศัยการพินิจผ่านรากฐานทางทฤษฎีรัฐศาสตร์สากล เพื่อทำความเข้าใจพฤติกรรมของตัวแสดงทางการเมืองและการจัดสรรอำนาจภายใต้โครงสร้างสถาบัน ดังนี้

2.1 ทฤษฎีอุบัติการณ์ของรัฐบาลผสมขั้นต่ำ (Minimal Winning Coalition) และข้อจำกัดในบริบทไทย

ตามแนวคิดของ William H. Riker พรรคการเมืองถูกมองว่าเป็นตัวแสดงที่มุ่งแสวงหาผลประโยชน์สูงสุด (Office-seeking) โดยมีสมมติฐานว่าพรรคการเมืองจะจัดตั้งรัฐบาลที่มีจำนวนเสียงเพียงพอต่อการครองเสียงข้างมากในสภาเท่านั้นเพื่อลด "ตัวหาร" ในการแบ่งสรรทรัพยากร (William H. Riker, 1962: 32-33).อย่างไรก็ตาม บริบทการเมืองไทยปี 2568 กลับปรากฏลักษณะของ Oversized Coalition หรือรัฐบาลที่มีเสียงเกินกว่าเกณฑ์ขั้นต่ำอย่างมีนัยสำคัญ ปรากฏการณ์ดังกล่าวสะท้อนว่าในระบบการเมืองที่มีความเสี่ยงสูง พรรคแกนนำยอมสละส่วนแบ่งทรัพยากรบางส่วนเพื่อสร้าง "หลักประกัน

ความเสี่ยง" (Political Buffer) ต่อการต่อรองที่อาจเกิดขึ้นจากพรรคร่วมขนาดกลาง หรือเพื่อป้องกันสภาวะความผันผวนในการลงมติสำคัญ ซึ่งเป็นการเปลี่ยนผ่านจากตรรกะการแสวงหาผลประโยชน์สูงสุด (Profit Maximization) ไปสู่การลดความเสี่ยงสูงสุด (Risk Minimization) (Herbert Döring, 1995: 158).

2.2 การจัดสรรพอร์ตโฟลิโอกระทรวง (Portfolio Allocation) และพลวัตอำนาจเชิงต่อรอง

การจัดสรรตำแหน่งรัฐมนตรีมิได้เป็นเพียงเรื่องของจำนวนที่นั่งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร แต่เป็นผลลัพธ์จากการต่อรองเชิงนโยบายและอำนาจควบคุมทรัพยากร (Michael Laver and Norman Schofield, 1990: 164). ในปี 2568 การจัดสรรกระทรวงระดับยุทธศาสตร์ อาทิ กระทรวงการคลัง กระทรวงคมนาคม และกระทรวงพลังงาน กลายเป็นสมรภูมิการต่อรองที่แหลมคมที่สุด กระทรวงเหล่านี้ทำหน้าที่เป็น "กลไกสร้างความยั่งยืนให้กับพรรคร่วม" ผ่านการควบคุมงบประมาณแผ่นดินและการผลักดันโครงการที่ตอบสนองต่อฐานเสียงเฉพาะกลุ่ม การที่พรรคแกนนำไม่สามารถผูกขาดกระทรวงเศรษฐกิจหลักได้ทั้งหมด สะท้อนถึงอำนาจต่อรองที่สูงขึ้นของพรรคร่วมรัฐบาลในฐานะ "ผู้ชี้ชะตา" (Kingmaker) ซึ่งส่งผลโดยตรงต่อเอกภาพในการดำเนินนโยบาย (Michael Laver and Kenneth A. Shepsle, 1996: 279).

2.3 ข้อจำกัดทางสถาบัน (Institutional Constraints) และตรรกะของการอยู่รอด

ภายใต้กรอบสถาบันนิยมเชิงเหตุผล (Rational Choice Institutionalism) พฤติกรรมของนักการเมืองถูกกำกับโดยกติกาทางการเมืองที่กำหนดต้นทุนและผลประโยชน์ของการตัดสินใจ (Douglass C. North, Institutions, 1990: 3-5). ในปี 2568 รัฐบาลผสมดำเนินอยู่ภายใต้กลไกการตรวจสอบที่เข้มข้นจากองค์กรอิสระและข้อกำหนดทางรัฐธรรมนูญที่เป็นอุปสรรคต่อการดำเนินนโยบายแบบเบ็ดเสร็จ ตรรกะการอยู่รอด (Survival Logic) บ่งชี้ว่า พรรคร่วมรัฐบาลจะตัดสินใจ "ถอนตัว" ก็ต่อเมื่อต้นทุนในการอยู่ร่วมรัฐบาลสูงกว่าผลประโยชน์ที่ได้รับจากการใช้อำนาจรัฐ อย่างไรก็ตาม การคำนวณในปี 2568 มีความซับซ้อนขึ้นเนื่องจาก "ต้นทุนทางภาพลักษณ์" ในยุคการเมืองดิจิทัลและการคาดการณ์ถึงกลไกการเลือกตั้งในอนาคต ทำให้การรักษาสถานะเดิม (Status Quo) ยังคงเป็นทางเลือกที่สมเหตุสมผลที่สุดในระยะสั้นแม้จะเกิดความขัดแย้งภายในก็ตาม

3. พลวัตการเมืองไทยปี พ.ศ. 2568: โครงสร้างอำนาจและความเปราะบางเชิงสถาบัน

3.1 โครงสร้างรัฐบาลผสมหลังการเลือกตั้ง 2566 และผลสะท้อนในปี 2568

สภาวะทางการเมืองในปี พ.ศ. 2568 เป็นผลผลิตโดยตรงจากสถาปัตยกรรมทางสถาบันที่ถูกวางรากฐานไว้ภายหลังการเลือกตั้งทั่วไป พ.ศ. 2566 ซึ่งนำไปสู่การจัดตั้งรัฐบาลที่มีลักษณะ "การรวมกลุ่มเชิงยุทธวิธี" (Tactical Alliance) มากกว่า "การรวมกลุ่มเชิงอุดมการณ์" (Ideological Alliance) ระบบหลายพรรคที่แตกแยก (Fragmented Party System) ของไทยในปีนี้สะท้อนให้เห็นว่าพรรคแกนนำไม่สามารถสถาปนาอำนาจนำในเชิงนโยบายได้อย่างเบ็ดเสร็จ ส่งผลให้เสถียรภาพของรัฐบาลตั้งอยู่บนฐานของการต่อรองที่

เกิดขึ้นตลอดเวลา (Permanent Bargaining) (Giovanni Sartori, 2005: 116-120).ในเชิงโครงสร้างรัฐบาลผสมปี 2568 แสดงลักษณะเด่นที่นำไปสู่ความเปราะบาง 3 ประการสำคัญ ได้แก่:

ก) ความหลากหลายเชิงอุดมการณ์และการจัดการความขัดแย้ง (Ideological Dispersion and Conflict Management)

การพยายามหลอมรวมพรรคการเมืองที่มีแนวคิดต่างกันขั้ว (Polarized Pluralism) เข้าด้วยกัน ทำให้การกำหนดนโยบายสาธารณะขาดความสอดคล้องเชิงบูรณาการ (Policy Incoherence) พรรคร่วมรัฐบาลแต่ละพรรคพยายามปกป้อง "พื้นที่อธิปไตยทางนโยบาย" (Policy Sovereignty) ของตนเองเพื่อตอบสนองต่อฐานเสียง (Constituency) ในพื้นที่หรือชนชั้นที่ต่างกัน สภาวะดังกล่าวส่งผลให้เกิดต้นทุนทางธุรกรรมทางการเมือง (Transaction Costs) ที่สูงขึ้นในการผลักดันกฎหมายสำคัญผ่านรัฐสภา (Kaare Strøm, 1990: 42-45).

ข) พรรคตัวแปรอำนาจและอิทธิพลของพรรคขนาดกลาง (The Role of Pivot Parties)

ในปี 2568 ปรากฏการณ์ "พรรคขนาดเล็กและขนาดกลางครองอำนาจชี้ขาด" (Pivotality) มีความเข้มข้นขึ้นอย่างนัยสำคัญ ตามทฤษฎีเกม (Game Theory) พรรคที่มีเสียงไม่มากแต่มีตำแหน่งอยู่ตรงกึ่งกลางของขั้วอำนาจ (The Median Voter in Parliament) มักจะมีอำนาจต่อรองสูงกว่าสัดส่วนที่นั่งจริงที่มีอยู่ พรรคเหล่านี้สามารถขู่ที่จะ "ถอนตัว" หรือ "สลับขั้ว" เพื่อเรียกร้องทรัพยากรเพิ่มเติมได้ตลอดเวลา ทำให้รัฐบาลผสมตกอยู่ในภาวะ "ความเปราะบางจากการต่อรอง" (Bargaining Vulnerability)

ค) ตรรกะการอยู่รอดภายใต้เงื่อนไขนิติสงคราม (Lawfare and Institutional Survival)

กลไกตรวจสอบเชิงสถาบัน อาทิ ศาลรัฐธรรมนูญ และองค์กรอิสระ กลายเป็นตัวแสดงทางการเมือง (Political Actors) ที่มีบทบาทเหนือสภาผู้แทนราษฎรในบางมิติ การตีความกฎหมายหรือข้อบังคับที่คลุมเครือถูกใช้เป็นเครื่องมือในการสั่นคลอนตัวบุคคลในคณะรัฐมนตรี รัฐบาลผสมในปี 2568 จึงไม่ได้ต่อสู้เพียงในมิติคะแนนนิยม แต่ต้องบริหารความเสี่ยงทางกฎหมาย (Legal Risk Management) อย่างสุดโต่ง ซึ่งส่งผลให้การดำเนินนโยบายที่กล้าหาญหรือแปลกใหม่เป็นไปได้ยากเนื่องจากความกังวลเรื่องการละเมิดกรอบกฎหมายที่ซับซ้อน

3.2 เศรษฐกิจ การคลัง และการเมืองของความคาดหวัง

มิติทางเศรษฐกิจในปี 2568 มิได้เป็นเพียงตัวชี้วัดความสำเร็จในเชิงสถิติ แต่เป็นปัจจัยกำหนดความอยู่รอดของรัฐบาลผ่านกรอบแนวคิด "ความชอบธรรมเชิงประสิทธิผล" (Performance Legitimacy) เมื่อรัฐบาลขาดความสามัคคีเชิงอุดมการณ์ ประชาชนจึงหันไปมุ่งเน้นที่ผลสัมฤทธิ์ทางการเมือง (Outputs) มากกว่ากระบวนการ (Inputs) หากรัฐบาลไม่สามารถแก้ไขปัญหาเชิงโครงสร้าง เช่น กับดักรายได้ปานกลาง หรือ

ความเหลื่อมล้ำในการเข้าถึงแหล่งเงินทุน แรงกดดันจะสะท้อนกลับมาที่พรรคแกนนำในฐานะผู้รับผิดชอบหลัก (Samuel P. Huntington, 1991: 258-262).

ในเชิงทฤษฎี รัฐบาลผสมปี 2568 เผชิญกับความตึงเครียดที่เรียกว่า "ทางสองแพร่งเชิงนโยบาย" (Policy Dilemma):

1. ความจำเป็นทางการเมืองในการกระตุ้นเศรษฐกิจระยะสั้น: พรรคร่วมรัฐบาลต้องการผลักดันโครงการประชานิยม (Populist Schemes) เพื่อรักษาคะแนนนิยมก่อนการเลือกตั้งครั้งถัดไป ซึ่งมักเป็นการใช้จ่ายงบประมาณที่สูงและไม่สร้างความยั่งยืนระยะยาว

2. ข้อจำกัดทางสถาบันและวินัยการเงินการคลัง: เพดานหนี้สาธารณะและพระราชบัญญัติวินัยการเงินการคลังของรัฐ พ.ศ. 2561 ทำหน้าที่เป็นกรงขังทางกฎหมายที่จำกัดการขยับตัวของรัฐบาล ความขัดแย้งระหว่าง "ความต้องการการเมือง" และ "ขีดจำกัดงบประมาณ" กลายเป็นรอยร้าวที่ลึกขึ้นเรื่อยๆ ภายในพรรคร่วมรัฐบาล โดยเฉพาะเมื่อต้องตัดสินใจว่าจะตัดลดงบประมาณของกระทรวงใดเพื่อไปจุนเจือนโยบายของอีกพรรคหนึ่ง

สภาวะนี้สอดคล้องกับแนวคิด "วงจรเศรษฐกิจการเมือง" (Political Business Cycle) ที่พยายามอธิบายว่ารัฐบาลผสมมักจะเกิดความขัดแย้งรุนแรงในช่วงที่เศรษฐกิจชะลอตัว เนื่องจากทรัพยากรที่จะนำมาแบ่งปัน (Side-payments) ระหว่างพรรคร่วมมีน้อยลง เมื่อ "เค้ก" เล็กตัวลง การแย่งชิงส่วนแบ่งจึงนำไปสู่การเรียกร้องขอปรับคณะรัฐมนตรี (Cabinet Reshuffle) เพื่อรื้อฟื้นข้อตกลงในการจัดสรรผลประโยชน์ใหม่ สภาวะเช่นนี้เองที่เป็นตัวบ่อนทำลายเสถียรภาพของรัฐบาลอย่างต่อเนื่องตลอดปี 2568 (William D. Nordhaus, 1975: 169-190).

4. การเมืองดิจิทัลและภาระรับผิดชอบแบบผสมผสาน (Hybrid Accountability)

พลวัตทางการเมืองในปี พ.ศ. 2568 ได้ก้าวพ้นขอบเขตการเมืองในระบบตัวแทนแบบจารีต ไปสู่สภาวะที่เทคโนโลยีสารสนเทศเข้ามามีบทบาทในการกำหนดความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับพลเมือง ภูมิทัศน์สื่อใหม่นี้สร้างแรงกดดันมหาศาลต่อรัฐบาลผสม โดยเฉพาะในมิติของ "ภาระรับผิดชอบ" (Accountability) ที่มีความสลับซับซ้อนขึ้น

4.1 ภาระรับผิดชอบแบบผสมผสาน: การบรรจบกันของการตรวจสอบเชิงสถาบันและเชิงสังคม การเมืองไทยในปี 2568 ก่อให้เกิดปรากฏการณ์ที่เรียกว่า "ภาระรับผิดชอบแบบผสมผสาน" (Hybrid Accountability) ซึ่งหมายถึงสภาวะที่กลไกการตรวจสอบรัฐบาลไม่ได้ดำเนินไปตามเส้นทางของสถาบันการเมืองที่เป็นทางการเพียงอย่างเดียว แต่ถูกขับเคลื่อนด้วยพลังของภาคพลเมืองผ่านพื้นที่ดิจิทัลอย่างเข้มข้น (Peruzzotti, E., & Smulovitz, C.,2006). โดยสามารถจำแนกออกเป็นสองระดับหลัก ดังนี้:

ระดับแรก การตรวจสอบเชิงสถาบัน (Institutional Accountability): เป็นการตรวจสอบตามกลไกที่รัฐธรรมนูญกำหนด เช่น การอภิปรายไม่ไว้วางใจ การตั้งกระทู้ถาม หรือการตรวจสอบโดยองค์กรอิสระ อย่างไรก็ตาม ในบริบทรัฐบาลผสมที่มีเสียงข้างมากเด็ดขาด กลไกเหล่านี้มักถูกลดทอนประสิทธิภาพด้วยระบบวิป (Whip) และตรรกะของการรักษาอำนาจร่วมกัน

ระดับสอง การตรวจสอบเชิงสาธารณะ (Societal Accountability): เป็นการตรวจสอบที่เกิดขึ้นในพื้นที่สื่อสังคมออนไลน์ (Social Media Scrutiny) ซึ่งมีลักษณะเป็นพลวัตสูงและเกิดขึ้นแบบเรียลไทม์ กระแสความไม่พอใจในโลกดิจิทัลสามารถแปรสภาพเป็น "ต้นทุนทางการเมือง" (Political Cost) ที่พรรคร่วมรัฐบาลต้องแบกรับ ส่งผลให้การเมืองไทยในปี 2568 ตกอยู่ในสภาวะที่รัฐบาลต้องเผชิญกับ "การพิพากษาโดยสาธารณะ" (Public Trial) ก่อนที่กระบวนการตรวจสอบทางกฎหมายจะเริ่มต้นขึ้นเสียด้วยซ้ำ (Castells, M.,2015). สภาวะ Hybrid Accountability นี้กดดันให้พรรคร่วมรัฐบาลแต่ละพรรคต้องแสดงจุดยืนที่ตอบสนองต่อกระแสสังคมออนไลน์เพื่อรักษาฐานศรัทธา แม้จุดยืนดังกล่าวจะขัดแย้งกับมติของคณะรัฐมนตรี หรือนโยบายของพรรคแกนนำก็ตาม

4.2 กลยุทธ์การสร้างความแตกต่างเชิงภาพลักษณ์ (Differentiation Strategy)

ภายใต้แรงกดดันจากภาระรับผิดชอบแบบผสมผสาน พรรคร่วมรัฐบาลในปี 2568 มักนำกลยุทธ์ "การแยกภาพลักษณ์" (Differentiation Strategy) มาใช้อย่างเป็นระบบ เพื่อหลีกเลี่ยงผลกระทบจากความล้มเหลวเชิงนโยบายของรัฐบาลในภาพรวม ตามแนวคิดของสถาบันนิยมเชิงเหตุผล นักการเมืองจะพยายามแยกแยะผลประโยชน์ของพรรคออกจากความรับผิดชอบร่วมกัน (Collective Responsibility) เมื่อเผชิญกับนโยบายที่ได้รับความนิยมต่ำ (Müller, W. C., & Strøm, K., 2000).

กลยุทธ์นี้แสดงออกผ่านลักษณะสำคัญสองประการ:

1.การรักษาระยะห่างเชิงนโยบาย (Policy Distancing): พรรคร่วมจะแสดงท่าทีคัดค้านหรือวิพากษ์วิจารณ์นโยบายของพรรคแกนนำผ่านสื่อสังคมออนไลน์อย่างเป็นทางการ เพื่อสื่อสารกับฐานเสียงของตนว่า "พรรคไม่ได้มีส่วนเห็นชอบทั้งหมด" แม้ในทางปฏิบัติจะยังคงลงคะแนนสนับสนุนในสภาเพื่อรักษาเสถียรภาพของรัฐบาลไว้

2.การส่งสัญญาณเฉพาะส่วน (Targeted Signaling): การใช้พื้นที่ดิจิทัลเพื่อสร้างการรับรู้ว่าผลสำเร็จของกระทรวงที่พรรคตนดูแลเป็น "ผลงานเฉพาะพรรค" ในขณะที่ความล้มเหลวเชิงโครงสร้าง เช่น ปัญหาเศรษฐกิจปากท้อง เป็น "ความรับผิดชอบของพรรคแกนนำ"

แม้กลยุทธ์การแยกภาพลักษณ์จะช่วยให้พรรคร่วมบางพรรคอยู่รอดจากกระแสวิพากษ์วิจารณ์ได้ในระยะสั้น แต่ในเชิงโครงสร้างกลับส่งผลเสียต่อ "เอกภาพเชิงบริหาร" (Executive Unity) ทำให้รัฐบาล

ไทยในปี 2568 มีสภาวะเป็นเพียง "การรวมตัวเชิงเทคนิค" ที่ขาดทิศทางร่วมกัน และนำไปสู่ความอ่อนแอของรัฐบาลในการเผชิญกับวิกฤตการณ์ที่ต้องการความเด็ดขาด

องค์ความรู้ที่ได้รับ

เสถียรภาพของรัฐบาลผสมไทยภายหลังการเลือกตั้ง พ.ศ. 2566 และสะท้อนชัดในปี พ.ศ. 2568 มิอาจอธิบายด้วยตรรกะ “เสียงข้างมากในรัฐสภา” เพียงมิติเดียว หากต้องทำความเข้าใจในฐานะผลลัพธ์ของกระบวนการต่อรองเชิงสถาบัน การบริหารความเสี่ยงทางการเมือง และการธำรงรักษาความชอบธรรมภายใต้บริบทการเมืองดิจิทัล

1.เสถียรภาพเป็นผลของการคำนวณเชิงยุทธศาสตร์ ไม่ใช่เพียงอุดมการณ์

ตามแนวคิดของ William H. Riker พรรคการเมืองมักสร้างรัฐบาลแบบเสียงข้างมากขั้นต่ำ (Minimum Winning Coalition) เพื่อลดต้นทุนการแบ่งสรรอำนาจ แต่บริบทไทยปี 2568 กลับสะท้อนรูปแบบ “รัฐบาลเกินขั้นต่ำ” (Oversized Coalition) ซึ่งตั้งอยู่บนตรรกะของการลดความเสี่ยงมากกว่าการเพิ่มผลประโยชน์สูงสุด พรรคแกนนำยอมกระจายทรัพยากรและตำแหน่งเพื่อสร้างกันชนทางการเมือง (Political Buffer) ต่อความไม่แน่นอนทั้งในและนอกสภา ดังนั้นเสถียรภาพจึงมิได้หมายถึงความเข้มแข็งเชิงอุดมการณ์ หากแต่หมายถึงความสามารถในการรักษาสมดุลของผลประโยชน์ที่หลากหลายภายในแนวร่วม

2. เสถียรภาพถูกกำกับโดยข้อจำกัดเชิงสถาบัน

ภายใต้กรอบสถาบันนิยมเชิงเหตุผล (Rational Choice Institutionalism) การตัดสินใจของพรรคร่วมมิได้ตั้งอยู่บนความเชื่อทางอุดมการณ์เพียงอย่างเดียว แต่ถูกกำกับโดยรัฐธรรมนูญ ระบบเลือกตั้ง องค์กรอิสระ และกลไกตรวจสอบต่าง ๆ สถาบันเหล่านี้กำหนด “ต้นทุน” และ “ขอบเขต” ของการใช้อำนาจ ตรรกะการอยู่รอด (Survival Logic) ชี้ว่า พรรคจะถอนตัวจากรัฐบาลก็ต่อเมื่อผลประโยชน์จากการคงสถานะต่ำกว่าต้นทุนที่ต้องแบกรับ ในปี 2568 ต้นทุนดังกล่าวรวมถึงต้นทุนเชิงภาพลักษณ์ในยุคดิจิทัล ทำให้พรรคร่วมจำนวนมากเลือกประคับประคองสถานะเดิม แม้จะมีความขัดแย้งภายใน

3. เสถียรภาพขึ้นกับความชอบธรรมสองมิติ

เสถียรภาพทางการเมืองในบริบทไทยร่วมสมัยต้องอธิบายผ่านแนวคิดความชอบธรรมทางการเมือง ได้แก่

- ความชอบธรรมเชิงกระบวนการ (Procedural Legitimacy) จากการจัดตั้งรัฐบาลตามกฎหมาย
- ความชอบธรรมเชิงผลลัพธ์ (Performance Legitimacy) จากความสามารถในการแก้ปัญหาเศรษฐกิจและสังคม

แม้รัฐบาลจะมีความชอบธรรมเชิงกระบวนการ แต่หากไม่สามารถสร้างผลลัพธ์ที่ตอบสนองต่อค่าครองชีพ ความเหลื่อมล้ำ และโอกาสทางเศรษฐกิจ ความไว้วางใจของสาธารณะจะลดลง ซึ่งกระทบเสถียรภาพโดยตรง

4. เศรษฐกิจคือแกนกลางของความเปราะบาง

ปี 2568 สะท้อน “การเมืองของความคาดหวัง” อย่างชัดเจน รัฐบาลผสมเผชิญภาวะสองแพร่งระหว่างการกระตุ้นเศรษฐกิจระยะสั้นกับข้อจำกัดทางวินัยการคลัง เมื่อทรัพยากรลดลง การแบ่งปันผลประโยชน์ระหว่างพรรคร่วมยิ่งยากขึ้น ส่งผลให้ความตึงเครียดภายในเพิ่มสูง ในบริบทนี้ เสถียรภาพจึงสัมพันธ์โดยตรงกับประสิทธิผลเชิงนโยบาย หากผลสัมฤทธิ์ไม่เป็นไปตามคำสัญญา เสถียรภาพจะสั่นคลอน แม้โครงสร้างเสียงข้างมากยังคงอยู่

5. การเมืองดิจิทัลเปลี่ยนธรรมชาติของความรับผิดชอบ

การเกิดขึ้นของ “Hybrid Accountability” ทำให้รัฐบาลต้องเผชิญการตรวจสอบทั้งในระบบรัฐสภาและในพื้นที่สื่อสังคมออนไลน์พร้อมกัน กระแสดิจิทัลสามารถสร้างต้นทุนทางการเมืองได้รวดเร็วและกระจายศูนย์พรรคร่วมจำนวนมากจึงใช้กลยุทธ์ “แยกภาพลักษณ์” (Differentiation Strategy) กล่าวคือ สนับสนุนรัฐบาลในสภา แต่แสดงท่าทีรักษาระยะห่างเชิงวาทกรรมต่อฐานเสียงของตน กลยุทธ์นี้ช่วยลดแรงกดดันระยะสั้น ทว่าบั่นทอนเอกภาพเชิงบริหารในระยะยาว

6. เสถียรภาพไทยร่วมสมัยควรถูกเข้าใจในฐานะ “เสถียรภาพเชิงพลวัต”

เสถียรภาพในปี 2568 มิใช่สภาวะนิ่ง หากแต่เป็นกระบวนการปรับตัวต่อแรงกดดันหลายทิศทาง รัฐบาลที่มีเสถียรภาพจึงไม่จำเป็นต้องปราศจากความขัดแย้ง แต่ต้องสามารถบริหารความขัดแย้งให้ไม่ลุกลามเป็นวิกฤตเชิงโครงสร้าง องค์ความรู้สำคัญที่ได้จากกรณีไทยคือ เสถียรภาพของรัฐบาลผสมเป็นผลรวมของ

- การจัดสมดุลผลประโยชน์ภายในแนวร่วม
- การคำนวณภายใต้ข้อจำกัดเชิงสถาบัน
- การสร้างผลลัพธ์ทางนโยบายที่ตอบสนองต่อสังคม
- การบริหารภาพลักษณ์ในยุคการเมืองดิจิทัล

กล่าวโดยสรุป เสถียรภาพทางการเมืองในบริบทไทยปี 2568 มิใช่เพียงคำถามว่า “รัฐบาลจะล้มเมื่อใด” หากแต่คือความสามารถของรัฐบาลในการรักษาความชอบธรรมและความไว้วางใจท่ามกลางโครงสร้างอำนาจที่ซับซ้อนและความคาดหวังของสาธารณะที่เปลี่ยนแปลงรวดเร็ว เสถียรภาพจึงเป็นกระบวนการเชิงพลวัต มากกว่าสถานะคงที่ทางตัวเลขในสภา

สรุป

บทความนี้วิเคราะห์เสถียรภาพของรัฐบาลผสมไทยภายหลังการเลือกตั้งทั่วไป พ.ศ. 2566 โดยมุ่งอธิบายพลวัตทางการเมืองในปี พ.ศ. 2568 ซึ่งสะท้อนภาวะ “เสถียรภาพที่สั่นไหว” กล่าวคือ รัฐบาลยังคงดำรงอยู่ในเชิงโครงสร้าง แต่เผชิญแรงกดดันอย่างต่อเนื่องจากความขัดแย้งภายในพรรคร่วม ข้อจำกัดเชิงสถาบัน ภาวะเศรษฐกิจ และแรงกดดันจากการเมืองดิจิทัล การศึกษานี้อาศัยกรอบทฤษฎีรัฐบาลผสม สถาบันนิยมเชิงเหตุผล และแนวคิดความชอบธรรมทางการเมือง เพื่ออธิบายว่าความมั่นคงของรัฐบาลมิได้ขึ้นอยู่กับจำนวนเสียงข้างมากเพียงอย่างเดียว หากแต่เป็นผลของกระบวนการต่อรองเชิงสถาบัน การจัดสรรอำนาจและทรัพยากร การบริหารความแตกต่างเชิงอุดมการณ์ และความสามารถในการธำรงความชอบธรรมทั้งเชิงกระบวนการและเชิงผลลัพธ์

ในบริบทปี 2568 รัฐบาลมีลักษณะเป็นแนวร่วมเชิงยุทธวิธีมากกว่าการรวมกลุ่มเชิงอุดมการณ์ พรรคขนาดกลางมีบทบาทเป็นตัวแปรอำนาจที่เพิ่มความเปราะบางจากการต่อรอง ขณะที่ข้อจำกัดทางรัฐธรรมนูญและกลไกตรวจสอบทำให้การตัดสินใจเชิงนโยบายอยู่ภายใต้ตรรกะการอยู่รอดมากกว่าการแสวงหาประสิทธิผลสูงสุด นอกจากนี้ การเมืองดิจิทัลก่อให้เกิดสภาวะ “ภาระรับผิดชอบแบบผสมผสาน” ซึ่งเพิ่มต้นทุนทางการเมืองและบั่นทอนเอกภาพเชิงบริหารของรัฐบาลบทความเสนอแนวคิด “เสถียรภาพเชิงพลวัต” เพื่ออธิบายว่าความมั่นคงของรัฐบาลผสมไทยร่วมสมัยมิใช่ภาวะปราศจากความขัดแย้ง หากแต่เป็นความสามารถในการปรับตัวและรักษาดุลยภาพระหว่างอำนาจ สถาบัน และความชอบธรรมภายใต้บริบทการเมืองที่ผันผวน

เอกสารอ้างอิง

ลิขิต ธีรเวคิน. (2562). การเมืองการปกครองไทย. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.เอนก เหล่าธรรมทัศน์. (2559). รัฐศาสตร์ว่าด้วยรัฐและการเมือง. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

บวรศักดิ์ อุวรรณโณ. (2561). รัฐธรรมนูญไทย: พัฒนาการและสาระสำคัญ. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์วิญญูชน.

ชัยอนันต์ สมุทวณิช. (2558). รัฐ สังคม และการเมืองไทย. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ถวิลวดี บุรีกุล. (2563). การมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนไทย. กรุงเทพฯ: สถาบันพระปกเกล้า.

เอนก เหล่าธรรมทัศน์. (2562). การเมืองภาคประชาชน. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

Riker, W. H. (1962). *The Theory of Political Coalitions*. New Haven: Yale University Press.

Doring, H. (1995). *Parliaments and Majority Rule in Western Europe*. New York: St. Martin's Press.

Laver, M., & Schofield, N. (1990). *Multiparty Government: The Politics of Coalition in Europe*. Oxford: Oxford University Press.

Laver, M., & Shepsle, K. A. (1996). *Making and Breaking Governments: Cabinets and Legislatures in Parliamentary Democracies*. Cambridge: Cambridge University Press.

North, D. C. (1990). *Institutions, Institutional Change and Economic Performance*. Cambridge: Cambridge University Press.

Sartori, G. (2005). *Parties and Party Systems: A Framework for Analysis*. Colchester: ECPR Press.

Strøm, K. (1990). *Minority Government and Majority Rule*. Cambridge: Cambridge University Press.

Peruzzotti, E., & Smulovitz, C. (2006). *Enforcing the Rule of Law: Social Accountability in the New Democracies*. Cambridge: Cambridge University Press.

Castells, M. (2015). *Networks of Outrage and Hope: Social Movements in the Internet Age*. Cambridge: Polity.

Muller, W. C., & Strøm, K. (2000). *Coalition Governments in Western Europe*. Oxford: Oxford University Press.

จากแนวคิดสู่การปฏิบัติ: รูปแบบพัฒนาพลเมืองประชาธิปไตยด้วยกิจกรรมการเรียนรู้

From Concept to Practice: A Model for Developing Democratic Citizenship through Learning Activities

กิตติยานนท์ วรรณวงศ์[1], กุลธิดา วรรณวงศ์[2] และวรเชษฐ์ โทอื้น[3]

Kittiyanon Wannavong, Kunthida Wannavong and Worachet Tho-un

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอรูปแบบการพัฒนาศักยภาพพลเมืองประชาธิปไตยที่สามารถนำไปใช้ได้จริงในบริบทสถานศึกษาและชุมชน โดยรูปแบบที่พัฒนาขึ้นประกอบด้วย 4 องค์ประกอบหลัก ได้แก่ (1) กรอบแนวคิดการพัฒนาซึ่งกำหนดหลักการ เป้าหมาย และแนวทางการเสริมสร้างคุณลักษณะพลเมืองประชาธิปไตย (2) ชุดกิจกรรมการเรียนรู้ที่ออกแบบเพื่อพัฒนาองค์ความรู้ ทักษะการคิดอย่างมีเหตุผล การสื่อสารเชิงสร้างสรรค์ การเคารพความแตกต่าง และการตัดสินใจบนฐานข้อมูล (3) คู่มือการดำเนินงานในสถานศึกษาและชุมชน ซึ่งระบุขั้นตอนการจัดการเรียนรู้ บทบาทผู้เกี่ยวข้อง การจัดทรัพยากร และแนวทางสร้างการมีส่วนร่วมระหว่างโรงเรียนกับชุมชน และ (4) เกณฑ์การประเมินศักยภาพพลเมืองประชาธิปไตย ที่กำหนดตัวชี้วัดและระดับความก้าวหน้าเพื่อสะท้อนผลลัพธ์การเรียนรู้และพฤติกรรมพลเมืองที่พึงประสงค์ ผลการพัฒนารูปแบบชี้ให้เห็นว่าการบูรณาการกิจกรรมการเรียนรู้ร่วมกับคู่มือการดำเนินงานและเกณฑ์ประเมินที่ชัดเจน ช่วยเพิ่มความเป็นระบบในการขับเคลื่อนงานพัฒนาพลเมืองประชาธิปไตย ทำให้สถานศึกษาสามารถวางแผน ดำเนินการ และติดตามผลได้อย่างต่อเนื่อง อีกทั้งเอื้อต่อการประสานพลังกับชุมชนเพื่อขยายพื้นที่การเรียนรู้นอกห้องเรียน รูปแบบดังกล่าวจึงมีศักยภาพในการประยุกต์ใช้เพื่อส่งเสริมพลเมืองที่มีคุณภาพในสังคมประชาธิปไตย และสามารถต่อยอดสู่การพัฒนาหลักสูตรหรือโครงการเสริมสร้างพลเมืองในระดับพื้นที่ได้อย่างเหมาะสม พร้อมนี้ข้อค้นพบที่สำคัญคือ การเรียนรู้ประชาธิปไตยแบบเดิมที่เน้นการถ่ายทอดความรู้เชิงเนื้อหา ไม่สามารถสร้างพฤติกรรมการมีส่วนร่วมได้จริง แต่รูปแบบที่พัฒนาขึ้นนี้ชี้ให้เห็นว่า “สมรรถนะพลเมืองเกิดจากการปะทะสังสรรค์ทาง

[1] สาขาวิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย จังหวัดยโสธร

[1] Political Science Program, Faculty of Social Sciences, Mahamakut Buddhist University, Yasothon Province

[2] งานประกันคุณภาพการศึกษา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย จังหวัดขอนแก่น

[2] Educational Quality Assurance Office, Mahamakut Buddhist University, Khon Kaen Province

[3] สาขาวิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย จังหวัดยโสธร

[3] Political Science Program, Faculty of Social Sciences, Mahamakut Buddhist University, Yasothon Province

[1-3] Email: worachet.th@mbu.ac.th

ประสบการณ์” โดยเฉพาะเมื่อผู้เรียนได้เผชิญกับสภาวะ “ความขัดแย้งจำลอง” ในกิจกรรมการเรียนรู้ จะช่วยกระตุ้นให้เกิดทักษะการเจรจาต่อรองและการประนีประนอมได้ดีกว่าการสอนภาคทฤษฎี

คำสำคัญ: พลเมืองประชาธิปไตย; รูปแบบการพัฒนา; ชุดกิจกรรมการเรียนรู้; คู่มือการดำเนินงาน; เกณฑ์การประเมิน

Abstract

This article aims to present a practical model for developing democratic citizenship capacity that can be effectively applied in educational institutions and communities. The developed model consists of four main components: (1) a conceptual framework for development, which defines principles, goals, and approaches for fostering the characteristics of democratic citizens; (2) a set of learning activities designed to enhance knowledge, rational thinking skills, constructive communication, respect for diversity, and evidence-based decision-making; (3) an implementation manual for schools and communities, outlining learning management procedures, stakeholder roles, resource allocation, and guidelines for promoting collaboration between schools and communities; and (4) assessment criteria for democratic citizenship capacity, specifying indicators and levels of progression to reflect learning outcomes and desirable civic behaviors.

The findings indicate that integrating learning activities with a clear implementation manual and well-defined assessment criteria enhances the systematic advancement of democratic citizenship development. This enables educational institutions to effectively plan, implement, and continuously monitor progress, while also facilitating collaboration with communities to extend learning beyond the classroom. The model thus demonstrates strong potential for application in promoting quality citizenship in a democratic society and can be further developed into curricula or civic enhancement programs at the local level. A key finding is that traditional approaches to democratic education, which emphasize cognitive knowledge transmission, are insufficient to foster genuine participatory behavior. In contrast, the developed model suggests that “civic competence emerges through experiential interaction,” particularly when learners encounter “simulated conflict” situations within learning activities. Such experiences effectively stimulate negotiation and compromise skills more than purely theoretical instruction.

Keywords: Democratic Citizenship; Development Model; Learning Activities; Implementation Handbook; Assessment Criteria

บทนำ

ปัญหาพื้นฐานของระบอบประชาธิปไตยในหลายประเทศ รวมถึงประเทศไทย คือช่องว่างระหว่าง “สถาบันทางการเมือง” และ “วัฒนธรรมทางการเมือง” แม้จะมีโครงสร้างเชิงสถาบันที่ดูเป็นประชาธิปไตย แต่หากขาดพลเมืองที่มีคุณภาพ (quality citizenship) ระบอบนั้นย่อมขาดเสถียรภาพ ดังที่ ปริญญา เทวานฤมิตรกุล (2560) ได้เน้นย้ำว่า “ประชาธิปไตยไม่ใช่เพียงรูปแบบการปกครอง แต่คือความรับผิดชอบ และการรู้จักสิทธิหน้าที่ของตนเองโดยไม่ละเมิดผู้อื่น” ในทางรัฐศาสตร์สากล Putnam (2000) ชี้ให้เห็นว่าทุนทางสังคม (social capital) และการมีส่วนร่วมในกิจกรรมภาคพลเมืองเป็นกลไกหลักที่ทำให้ประชาธิปไตยเข้มแข็ง อย่างไรก็ตาม การเรียนรู้เรื่องประชาธิปไตยในปัจจุบันมักติดกับดัก (tap) ของ “การท่องจำ” มากกว่า “การปฏิบัติ” ทำให้เกิดปัญหาความลักลั่นในการนำแนวคิดไปใช้จริง ด้วยเหตุนี้ บทความวิชาการนี้ได้พัฒนามาจากงานวิจัย เรื่อง “การพัฒนาศักยภาพพลเมืองประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วมสำหรับเยาวชนในจังหวัดยโสธร” เพื่อแปรเปลี่ยนมโนทัศน์ที่เป็นนามธรรมให้กลายเป็นกิจกรรมเชิงประจักษ์ ดังนี้ (1) การเรียนรู้ผ่านประสบการณ์ (experiential learning) การสร้างสถานการณ์จำลองเพื่อฝึกทักษะการเจรจาต่อรองและการยอมรับความแตกต่าง (2) คู่มือการดำเนินงาน (practical manual) เพื่อลดความคลาดเคลื่อนในการนำแนวคิดไปปฏิบัติในระดับชุมชนหรือสถานศึกษา และ (3) การสร้างสำนึกสาธารณะการขยับเพดานจากการเป็น “ผู้รับบริการจากรัฐ” ไปสู่การเป็น “หุ้นส่วนในการพัฒนาสังคม” (Barber, 2003) ความสำคัญของปัญหานี้จึงอยู่ที่การสร้างกระบวนการเรียนรู้ทางการเมืองที่ยืดหยุ่นและมีมาตรฐาน (standardized yet flexible) เพื่อให้เกิดการพัฒนาพลเมืองอย่างเป็นระบบ ซึ่งจะเป็นรากฐานสำคัญในการป้องกันวิกฤตการณ์ทางการเมืองและสร้างความยั่งยืนให้กับระบอบประชาธิปไตยในระยะยาว

ในสภาวการณ์ทางการเมืองระดับโลกที่เผชิญกับความท้าทายจากกระแสอำนาจนิยมและการถดถอยของระบอบประชาธิปไตย (democratic backsliding) การสร้างพลเมือง (citizenship) มิได้เป็นเพียงการส่งเสริมให้ผู้คนไปใช้สิทธิเลือกตั้งตามวงรอบเท่านั้น แต่คือการปลูกฝังจิตวิญญาณและวิถีชีวิตแบบประชาธิปไตยให้หยั่งรากลึกในตัวบุคคล (Dewey, 1916) กระบวนการเปลี่ยนผ่านจากคนไทยให้กลายเป็นพลเมืองประชาธิปไตย (democratic citizen) จึงเป็นโจทย์สำคัญที่นักรัฐศาสตร์และนักการศึกษาต้องร่วมกันถอดรหัสจากทฤษฎีสู่แนวทางปฏิบัติที่จับต้องได้ เนื่องจากปัญหาพื้นฐานของระบอบประชาธิปไตยในหลายประเทศ รวมถึงประเทศไทย คือช่องว่างระหว่างสถาบันทางการเมืองและวัฒนธรรมทางการเมือง แม้จะมีโครงสร้างเชิงสถาบันที่ดูเป็นประชาธิปไตย แต่หากขาดพลเมืองที่มีคุณภาพ (quality citizenship) ระบอบนั้นย่อมขาดเสถียรภาพ ดังที่ ปริญญา เทวานฤมิตรกุล (2560) ได้เน้นย้ำว่าประชาธิปไตยไม่ใช่เพียงรูปแบบการปกครอง แต่คือความรับผิดชอบและการรู้จักสิทธิหน้าที่ของตนเองโดยไม่ละเมิดผู้อื่น ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ Putnam (2000) ที่ชี้ให้เห็นว่าทุนทางสังคม (social capital) และการมีส่วนร่วมในกิจกรรมภาคพลเมืองเป็นกลไกหลักที่ทำให้ประชาธิปไตยเข้มแข็ง อย่างไรก็ตาม การเรียนรู้เรื่องประชาธิปไตยในปัจจุบันมักติดกับดักของการท่องจำมากกว่าการปฏิบัติ ทำให้เกิดปัญหาความลักลั่นในการนำแนวคิดไปใช้จริง ด้วยเหตุนี้ รูปแบบพัฒนาพลเมืองประชาธิปไตยด้วยกิจกรรมการเรียนรู้และคู่มือการ

ดำเนินงานจึงถูกออกแบบขึ้นเพื่อแปรเปลี่ยนมโนทัศน์ที่เป็นนามธรรมให้กลายเป็นกิจกรรมเชิงประจักษ์ผ่านกระบวนการสร้างความตระหนักรู้ (critical consciousness) ตามแนวคิดของ Freire (1970) ที่มุ่งให้ผู้เรียนวิเคราะห์บทบาทของตนเองในฐานะสมาชิกของรัฐ และการใช้ทักษะการเสวนาหาทางออก (deliberation) เพื่อหาจุดร่วมบนความแตกต่าง (Habermas, 1996) โดยอาศัยวงจรการเรียนรู้ผ่านประสบการณ์ (experiential learning) ของ Kolb (1984) เป็นแกนกลางในการขับเคลื่อนกิจกรรม ตั้งแต่การจำลองสถานการณ์ไปจนถึงการปฏิบัติจริงในชุมชน เพื่อสร้างสำนึกสาธารณะและการขยับเพดานจากการเป็นผู้รับบริการจากรัฐไปสู่การเป็นหุ้นส่วนในการพัฒนาสังคมอย่างยั่งยืน (Barber, 2003)

กล่าวโดยสรุปได้ว่า รูปแบบพัฒนาพลเมืองประชาธิปไตยด้วยกิจกรรมการเรียนรู้และคู่มือการดำเนินงานที่นำเสนอในบทความนี้ ไม่ได้เป็นเพียงการส่งต่อความรู้เชิงเทคนิคทางการเมือง แต่เป็นการสร้างพื้นที่สาธารณะจำลองที่เอื้อต่อการบ่มเพาะวิถีประชาธิปไตยให้กลายเป็นส่วนหนึ่งของบุคลิกภาพทางสังคม ซึ่งหัวใจสำคัญของการนำรูปแบบนี้ไปปฏิบัติให้เกิดผลสัมฤทธิ์ คือ การบูรณาการประเด็นความร่วมมือระหว่างสถาบันการศึกษา องค์กรภาคประชาสังคม และหน่วยงานภาครัฐ เพื่อเปลี่ยนบทบาทของพลเมืองจากผู้สังเกตการณ์ทางการเมือง ให้กลายเป็นผู้ร่วมสร้างสรรค์นโยบาย (co-creator) ที่มีทักษะในการคิดวิเคราะห์และยอมรับความแตกต่างหลากหลาย (pluralism) ทั้งนี้ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายที่สำคัญคือ รัฐควรส่งเสริมให้มีการปรับใช้คู่มือนี้ในระดับท้องถิ่นอย่างยืดหยุ่น โดยเน้นการวัดผลที่การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมการมีส่วนร่วมและความรู้สึกเป็นเจ้าของร่วมกันในปัญหาของชุมชน อันจะเป็นรากฐานที่เข้มแข็งในการป้องกันวงจรความขัดแย้ง (the cycle of conflict) และนำพาประเทศไปสู่การเป็นประชาธิปไตยที่สมบูรณ์และยั่งยืนตามมาตรฐานสากล

แนวคิดพลเมืองประชาธิปไตยและศักยภาพพลเมือง

1. ทำไมเราต้องคุยเรื่อง “พลเมืองในศตวรรษที่ 21”

ในโลกวิชาการรัฐศาสตร์ (politiacl science) เรามักจะชอบตั้งคำถามว่า “ประชาธิปไตยที่กินได้” หรือ “ประชาธิปไตยที่เข้มแข็งเกิดขึ้นจากอะไรบ้าง” ซึ่งคำตอบส่วนใหญ่มักมุ่งอธิบายไปที่การมีรัฐธรรมนูญที่ดี มีการเลือกตั้งที่โปร่งใส หรือมีพรรคการเมืองที่เข้มแข็ง เป็นต้น แต่ในความเป็นจริงแล้วองคาพยพเหล่านี้เป็นเพียง “โครงสร้าง” หรือ “ร่างกาย” เท่านั้น สำหรับส่วนที่เป็น “หัวใจ” ที่ฉีดเลือดไปเลี้ยงร่างกายให้คงอยู่ได้ก็คือ “พลเมือง” (citizen) ซึ่งหากเราย้อนกลับไปดูแนวคิดของ John Dewey (1916) เคยกล่าวไว้ว่า “ประชาธิปไตยมิใช่เพียงรูปแบบการปกครอง แต่มันคือวิถีแห่งการใช้ชีวิตร่วมกัน” (the democracy is more than a form of government; it is primarily a mode of associated living) คำกล่าวนี้สะท้อนว่า ประชาธิปไตยจะไม่สามารถดำรงอยู่ได้เลยในสังคมที่ผู้คนเพิกเฉยต่อกัน หรือรอคอยเพียงผู้มีบารมีมาสั่งการ แต่จะรุ่งเรืองได้ก็ต่อเมื่อ “คน/ประชน” ในสังคมนั้นขยับฐานะจาก “ราษฎร” (subject) ผู้รอรับคำสั่ง มาเป็น “พลเมือง” (citizen) ผู้กำหนดชะตากรรมของตนเอง

2. พลเมืองประชาธิปไตย: จากสถานะสู่การกระทำ

หากพิจารณาในทางกฎหมาย “การเป็นพลเมือง อาจหมายถึง การมีบัตรประชาชน มีสิทธิเลือกตั้ง และมีหน้าที่เสียภาษี” แต่ในมุมมองทางด้านรัฐศาสตร์ “พลเมืองประชาธิปไตย” (democratic citizen) มีความหมายลึกซึ้งมากกว่านั้น ปริญญา เทวานฤมิตรกุล (2560) นักวิชาการด้านกฎหมายมหาชนของไทย ได้ให้คำจำกัดความที่เข้าใจง่ายที่สุดว่า “พลเมืองคือผู้ที่เป็นเจ้าของประเทศ” เมื่อเราเป็นเจ้าของประเทศ เราจึงต้องมีความรับผิดชอบ (accountability) ประชาธิปไตยจึงเริ่มต้นที่ “ตัวเรา” ในการเคารพสิทธิของผู้อื่นพอ ๆ กับการที่เรารักษาทวงคืนสิทธิของตนเอง นอกจากนี้ Benjamin Barber (2003) ได้สะท้อนมุมมองเชิงวิชาการทางรัฐศาสตร์ในผลงานเรื่อง “ Strong Democracy” เสนอว่ พลเมืองในระบอบประชาธิปไตยที่เข้มแข็งต้องไม่เป็นเพียง “ผู้ชม” (spectators) ที่นั่งดูนักการเมืองเล่นละครอยู่บนเวที แต่ต้องเป็น “ผู้เล่น” (actors) ที่ลงไปมีส่วนร่วมในนโยบายสาธารณะ ตั้งแต่การเสนอไอเดียในระดับหมู่บ้านไปจนถึงการตรวจสอบงบประมาณแผ่นดิน

3. ศักยภาพพลเมือง (civic competency) คุณสมบัติที่ต้องบ่มเพาะ

คำว่า “ศักยภาพ” หรือ “สมรรถนะ” (competency) ไม่ใช่สิ่งที่ติดตัวมาแต่กำเนิด แต่คือสิ่งที่ต้องเรียนรู้และฝึกฝน (Civic learning) ศักยภาพพลเมืองที่สำคัญประกอบด้วย 3 องค์ประกอบหลัก ดังนี้

1) มิติด้านความรู้ (civic Knowledge) พลเมืองต้องเข้าใจเกี่ยวกับโครงสร้างการใช้อำนาจ ไม่ใช่แค่รู้ว่า “ใครเป็นนายกรัฐมนตรี แต่ต้องรู้ว่าภาษีของเราถูกใช้อย่างไร” และสิทธิพื้นฐานของเราตามรัฐธรรมนูญคืออะไร? เป็นต้น ดังนั้น การมีความรู้ ความตื่นตัวทางการเมือง (political literacy) จะช่วยให้พลเมืองไม่ตกเป็นเหยื่อของการโฆษณาชวนเชื่อหรือข่าวลวง (fake news)

2) มิติด้านทักษะ (civic skills) ทักษะที่สำคัญที่สุดในระบอบประชาธิปไตย คือ “ทักษะการอยู่ร่วมกับผู้ที่เห็นต่าง” ในทางรัฐศาสตร์เราเรียกสิ่งนี้ว่า “การเสวนาหาทางออก” (deliberation) ตามแนวคิดของนักวิชาการ Jurgen Habermas (1996) สะท้อนว่า “พลเมืองต้องสามารถถกเถียงกันด้วยเหตุด้วยผลได้ (rational argument) มากกว่าการใช้อารมณ์หรือกำลัง” ดังนั้น ทักษะการฟังอย่างตั้งใจและการประนีประนอมเพื่อผลประโยชน์ส่วนรวมคือหัวใจของการลดความขัดแย้ง

3) มิติด้านเจตคติและค่านิยม (civic dispositions) คือ ความรู้สึกของการเป็นส่วนหนึ่งของสังคม หรือการมีจิตสาธารณะ (public mindedness) ซึ่ง Robert Putnam (2000) ได้ทำการศึกษาวิจัย และพบว่า สังคมที่คนมีความไวเนื้อเชื่อใจกัน (social trust) และชอบทำกิจกรรมอาสาสมัคร จะเป็นสังคมที่มีทุนทางสังคมสูง ซึ่งทุนนี้เองที่จะช่วยให้ระบอบประชาธิปไตยทำงานได้อย่างราบรื่น

4. ประเภทของพลเมือง: เราเป็นพลเมืองแบบไหน

เพื่อให้เห็นภาพชัดเจนขึ้น Westheimer & Kahne (2004) ได้แบ่งประเภทของพลเมืองออกเป็น 3 ระดับ ซึ่งมีผลต่อการพัฒนาศักยภาพที่แตกต่างกัน ดังนี้

1) พลเมืองที่มีความรับผิดชอบ (personally responsible citizen) คือ บุคคลที่ทำตามกฎหมาย เสียภาษี ช่วยเหลือคนยากไร้ (เช่น การบริจาค) ซึ่งคือระดับพื้นฐานที่สำคัญ

2) พลเมืองที่มีส่วนร่วม (participatory citizen) คือ บุคคลที่เข้าไปทำงานในระดับชุมชน เป็นแกนนำจัดกิจกรรม หรือร่วมประชุมประชาคมเพื่อหาทางพัฒนาท้องถิ่น

3) พลเมืองที่มุ่งเน้นความยุติธรรมทางสังคม (justice-oriented citizen) คือ บุคคลที่ไม่ได้แค่มองว่าใครลำบาก แต่ตั้งคำถามว่าทำไมเขาถึงลำบาก และพยายามไปแก้ที่ต้นเหตุของนโยบายหรือโครงสร้างสังคม

5. จากแนวคิดสู่การปฏิบัติ: พลังของกิจกรรมและคู่มือ

ปัญหาใหญ่ที่พบในงานวิจัย คือ เรามีหนังสือเรียนเรื่องหน้าที่พลเมืองมากมาย แต่ทำไมเรายังไม่เห็นพลเมืองที่เข้มแข็งเกิดขึ้นอย่างทั่วถึง คำตอบคือ “ความรู้ที่ไม่มีการปฏิบัติ คือ ความรู้ที่ตายแล้ว” ดังนั้น การสร้างรูปแบบพัฒนาพลเมืองด้วยกิจกรรมการเรียนรู้ จึงเป็นคำตอบ กิจกรรมเหล่านี้ต้องไม่ใช่การบรรยายหน้าห้อง แต่ต้องเป็นกิจกรรมที่ทำให้ผู้เรียนได้ทดลองความเป็นพลเมือง เช่น การจำลองสถานการณ์เลือกตั้งและบริหารงบประมาณ, การจัดวงสนทนาเพื่อแก้ปัญหาความขัดแย้งในห้องเรียนหรือชุมชน, การสร้างโครงงานนวัตกรรมเพื่อสังคม (social innovation) ส่วนคู่มือการดำเนินงาน คือ เข็มทิศที่จะช่วยให้ครู ผู้นำชุมชน หรือวิทยากร สามารถนำแนวคิดซับซ้อนเหล่านี้ไปปรับใช้ให้ง่ายและเป็นขั้นตอน (step-by-step) คู่มือที่ดีจะช่วยลดความผิดพลาดในการสื่อสาร และทำให้กระบวนการพัฒนาพลเมืองเป็นเรื่องที่ใคร ๆ ก็ทำได้

ท้ายที่สุดแล้ว เราต้องยอมรับความจริงประการหนึ่งว่า “ประชาธิปไตยที่ปราศจากพลเมืองที่มีศักยภาพ ก็เป็นได้เพียงเปลือกนอกที่เปราะบาง” (democracy without citizens is just a fragile shell) การที่เราพยายามพัฒนารูปแบบกิจกรรมการเรียนรู้และคู่มือการดำเนินงานในบทความนี้ ไม่ใช่เพียงเพื่อสร้างตำรา เล่มใหม่ขึ้นมาประดับหอสมุด แต่เรากำลังพยายามสร้างเครื่องมือซ่อมบำรุงสังคมที่ทุกคนสามารถหยิบจับไปใช้ได้จริงในชีวิตประจำวัน เรามักตั้งคำถามว่าเมื่อไหร่บ้านเมืองจะดีขึ้น เมื่อไหร่ความขัดแย้งจะหมดไป? แต่คำถามที่สำคัญกว่านั้นคือ “เราได้เตรียมพร้อมตัวเองและคนรอบข้างให้เป็นพลเมืองที่มีคุณภาพแล้วหรือยัง” เพราะศักยภาพพลเมืองไม่ได้วัดกันที่ว่าเรารู้ข้อกฎหมายมากแค่ไหน แต่อยู่ที่ว่าเราสามารถฟังคนที่เห็นต่างจากเราได้นานแค่ไหน และเราสามารถรับผิดชอบต่อส่วนรวมได้มากกว่าผลประโยชน์ส่วนตนหรือไม่ ประชาธิปไตยจึงไม่ใช่มรดกที่ส่งต่อกันได้โดยอัตโนมัติ แต่มันคือทักษะที่ต้องฝึกฝนเหมือนการหัดว่ายน้ำ หรือการเล่นดนตรี หากเราหยุดฝึกฝน ศักยภาพนั้นย่อมถดถอยลง คู่มือและรูปแบบกิจกรรมที่เรานำเสนอนี้ จึงเปรียบเสมือนโรงยิมทางปัญญา (intellectual gym) ที่จะช่วยฟื้นฟูกล้ามเนื้อความเป็นพลเมืองให้กลับมาแข็งแรงอีกครั้ง หากท่านผู้อ่านนำแนวคิดนี้ไปปรับใช้ แม้เพียงในกลุ่มเล็ก ๆ เช่น ครอบครัว ห้องเรียน หรือที่ทำงาน ท่านไม่ได้เพียงแค่ทำกิจกรรมตามคู่มือ แต่ท่านกำลังร่วมเขียนประวัติศาสตร์หน้าใหม่ของประชาธิปไตยที่เริ่มจากฐานรากอย่างแท้จริง เพราะในท้ายที่สุดคุณภาพของระบอบปกครอง ย่อมไม่อาจสูงไปกว่าคุณภาพของพลเมืองที่เป็นผู้ค้ำจุนระบอบนั้นได้เลย

แนวคิดการเรียนรู้เชิงปฏิบัติการ/การเรียนรู้จากประสบการณ์

ในการพัฒนาพลเมืองประชาธิปไตย เรามักเผชิญกับปัญหาที่เรียกว่า “ความรู้ท่วมหัว แต่เอาตัวไม่รอดในทางปฏิบัติ” กล่าวคือ พลเมืองอาจท่องจำสิทธิและหน้าที่ได้แม่นยำ แต่เมื่อเผชิญกับสถานการณ์ความขัดแย้งจริงในชุมชน กลับไม่สามารถใช้ทักษะประชาธิปไตยในการจัดการได้ ดังนั้น แนวคิดการเรียนรู้เชิงปฏิบัติการ (action learning) และการเรียนรู้จากประสบการณ์ (experiential learning) จึงเข้ามามีบทบาทสำคัญในการเป็นสะพานเชื่อมโยงระหว่างโลกของทฤษฎีและโลกแห่งความเป็นจริง

1. การเรียนรู้จากประสบการณ์ (experiential learning) การเรียนรู้ที่เริ่มจากการกระทำ

หากเราพิจารณาทฤษฎีของ David A. Kolb (1984) นักทฤษฎีการศึกษาเชื่อว่า การเรียนรู้ไม่ใช่กระบวนการรับข้อมูลเพียงอย่างเดียว แต่คือกระบวนการที่ความรู้ถูกสร้างขึ้นผ่านการเปลี่ยนผ่านของประสบการณ์ สำหรับการสร้างพลเมืองประชาธิปไตย วงจรของ Kolb สามารถนำมาปรับใช้ได้อย่างน่าสนใจผ่าน 4 ขั้นตอน คือ ดังนี้

1) ประสบการณ์รูปธรรม (concrete experience) เริ่มต้นจากการให้ผู้เรียนได้ลงมือทำ เช่น การให้จำลองการประชุมหมู่บ้านเพื่อตัดสินใจเรื่องงบประมาณ (ไม่ใช่แค่ฟังครูสอนเรื่องงบประมาณ)

2) การสังเกตและสะท้อนคิด (reflective observation) หลังจากทำกิจกรรม ผู้เรียนต้องมานั่งคุยกันว่าเกิดอะไรขึ้นบ้าง? ทำไมเราถึงตกลงกันไม่ได้? ใครที่ไม่ได้พูดในที่ประชุม? ขั้นตอนนี้สำคัญมาก เพราะมันคือการดึงบทเรียนจากอารมณ์และความรู้สึก

3) การสร้างแนวคิดเชิงนามธรรม (abstract conceptualization) ในขั้นนี้ ผู้เรียนจะเริ่มเชื่อมโยงสิ่งที่เกิดขึ้นกับหลักการ

4) การทดลองปฏิบัติเชิงรุก (active experimentation) เมื่อได้บทเรียนแล้ว ก็นำไปทดลองใช้ในสถานการณ์ใหม่ เช่น ลองประชุมอีกรอบโดยใช้กฎกติกาการฟังแบบใหม่

2. การเรียนรู้เชิงปฏิบัติการ (action learning) พลังของการแก้ปัญหาจริงในขณะที่การเรียนรู้จากประสบการณ์เน้นที่วงจรการเรียนรู้ส่วนบุคคล การเรียนรู้เชิงปฏิบัติการ (action learning) ตามแนวคิดของ Reg Revans (1982) มุ่งเน้นไปที่การเรียนรู้ผ่านการแก้ปัญหาที่ซับซ้อนในสถานการณ์จริง โดย Revans เสนอสมการแห่งการเรียนรู้ที่โด่งดังคือ **L** = P + Q ดังนี้ *L* (Learning - การเรียนรู้) = P (Programmed Knowledge - ความรู้ที่มีอยู่เดิมในตำรา) + Q (Questioning Insight – การตั้งคำถามเพื่อหาทางออกใหม่ ๆ)

สำหรับการสร้างพลเมืองประชาธิปไตย P คือ ทฤษฎีรัฐธรรมนูญหรือหน้าที่พลเมืองที่เราอ่านมา แต่สิ่งที่สังคมไทยขาดคือ Q หรือการรวมกลุ่มกันเพื่อตั้งคำถามและหาทางออกให้กับปัญหาในชุมชน เช่น ปัญหาขยะ ปัญหาความไม่โปร่งใส หรือปัญหาความยากจนการเรียนรู้เชิงปฏิบัติการในบริบทพลเมืองจึงหมายถึงการรวมกลุ่มเป็น “Action Learning Set” หรือกลุ่มปฏิบัติการพลเมืองขนาดเล็ก ที่ร่วมกันวิเคราะห์ปัญหาจริง ลงมือแก้ และถอดบทเรียนร่วมกัน กระบวนการนี้ช่วยสร้างศักยภาพพลเมือง ได้ดีกว่า

การนั่งฟังบรรยายหลายร้อยชั่วโมง เพราะผู้เรียนได้เผชิญกับแรงเสียดทานจริง ความขัดแย้งจริง และความสำเร็จที่เกิดขึ้นจริง

3. การเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง (transformative learning) การขยับเพดานความคิด

เมื่อเรานำการปฏิบัติมาผสมผสานกับการสะท้อนคิด จะนำไปสู่แนวคิดของ Jack Mezirow (1991) เรื่อง การเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง (transformative learning) ซึ่งเชื่อว่าเป้าหมายสูงสุดของการศึกษาคือการเปลี่ยนกรอบความคิด (perspective transformation) การสร้างพลเมืองในระบอบประชาธิปไตยไม่ใช่แค่การเพิ่มความรู้ แต่คือการเปลี่ยนให้คนเชื่อว่า “ฉันมีอำนาจในการเปลี่ยนแปลงสังคมได้” (empowerment) ผ่านกิจกรรมการเรียนรู้ที่ท้าทายความเชื่อเดิม ๆ ของตนเอง เช่น จากเดิมที่เคยคิดว่าการเมืองเป็นเรื่องของคนมีสีหรือผู้มีอิทธิพล เมื่อได้ผ่านกระบวนการเรียนรู้เชิงปฏิบัติการ ผู้เรียนอาจเปลี่ยนความคิดเป็น “การเมืองเริ่มต้นที่การรวมกลุ่มของพลเมืองตัวเล็ก ๆ อย่างเรา”

4. บทบาทของคู่มือการดำเนินงาน ในฐานะนั่งร้านทางการเรียนรู้ (scaffolding)

ในการปฏิบัติจริง การจะให้คนทั่วไปลุกขึ้นมาเรียนรู้แบบปฏิบัติการเองอาจเป็นเรื่องยาก คู่มือการดำเนินงาน (practical manual) จึงทำหน้าที่เป็นนั่งร้าน (scaffolding) ตามแนวคิดของ Lev Vygotsky (1978) ที่ช่วยพยุงให้ผู้เรียนก้าวข้ามขีดความสามารถปัจจุบันไปสู่ระดับที่สูงขึ้น คู่มือที่ดีในบริบทนี้จึงไม่ใช่ “ตำรา” แต่คือ “ชุดเครื่องมือ” (toolkit) ที่ประกอบด้วยดังนี้ (1) แนวทางการตั้งคำถาม (powerful questions) เพื่อกระตุ้นการสะท้อนคิด (2) กติกาการมีส่วนร่วม (ground rules) เพื่อสร้างพื้นที่ปลอดภัยในการแสดงความเห็น และ (3) เทคนิคการระดมสมองและการตัดสินใจเพื่อให้การปฏิบัติการมีประสิทธิภาพ

กล่าวได้ว่า การพัฒนาพลเมืองประชาธิปไตยผ่านการเรียนรู้เชิงปฏิบัติการและประสบการณ์ คือการเปลี่ยนจากการศึกษาแบบธนาคาร (banking education) ตามที่ Paulo Freire (1970) เคยวิจารณ์ไว้ (ที่ครูเอาความรู้ไปฝากไว้ในหัวนักเรียน) ไปสู่การศึกษาที่เน้นการแก้ปัญหา (problem-posing education) เมื่อเราเปลี่ยนวิธีเรียน เรายอมเปลี่ยนวิถีชีวิต หากบทความวิชาการฉบับนี้สามารถนำเสนอรูปแบบกิจกรรมที่ทำให้คนได้ “ลองผิดลองถูก” ในวิถีประชาธิปไตยผ่านคู่มือที่เป็นระบบ เรากำลังสร้างรากฐานที่มั่นคงที่สุดให้กับระบอบการปกครอง เพราะพลเมืองที่ผ่านการเรียนรู้แบบนี้จะเป็นพลเมืองที่ตื่นรู้ คิดเป็น และลงมือทำอย่างมีวุฒิภาวะ

แนวคิดการประเมินเพื่อพัฒนา (assessment for development)

ในการทำโครงการหรือกิจกรรมพัฒนาพลเมือง สิ่งที่ผู้ปฏิบัติมักกังวล คือ เราจะรู้ได้อย่างไรว่ากิจกรรมที่ทำไปนั้นได้ผล? หลายครั้งเรามักติดกับดักการประเมินแบบเดิมที่เน้นเพียงการนับจำนวนคนเข้าร่วม หรือการใช้ข้อสอบวัดความรู้เพียงอย่างเดียว ซึ่งในทางรัฐศาสตร์และพฤติกรรมศาสตร์ การประเมินเช่นนั้นไม่เพียงพอที่จะวัดความเป็นพลเมืองได้ ดังนั้น แนวคิดการประเมินเพื่อพัฒนา (assessment for development) หรือที่มักเรียกว่าการประเมินเพื่อการเรียนรู้ (assessment for learning) จึงถูกนำมาใช้เป็นเครื่องมือหลักในประเด็นนี้

1. ความแตกต่างระหว่าง “การประเมินผลสรุป” และ “การประเมินเพื่อพัฒนา”

เพื่อให้เห็นภาพชัดเจน เราต้องแยกแยะระหว่างการประเมินสองแบบ คือ (1) การประเมินเพื่อพัฒนา (assessment for development/formative) เปรียบเสมือนการโค้ชนักกีฬาในระหว่างซ้อม เพื่อดูว่าจุดไหนทำดีแล้ว และจุดไหนต้องปรับปรุงทันทีเพื่อให้เก่งขึ้นในวันแข่งจริง และ (2) การประเมินผลสรุป (summative assessment) เน้นการตัดสิน (judge) สำหรับการพัฒนาพลเมืองประชาธิปไตย เราต้องการอย่างแรกมากกว่า เพราะความเป็นพลเมือง คือ ทักษะชีวิตที่ต้องขัดเกลาอยู่ตลอดเวลา การประเมินจึงต้องทำหน้าที่เป็นกระจกเงาที่สะท้อนให้ผู้เรียนเห็นศักยภาพของตนเองในระหว่างทาง

2. หัวใจของการประเมิน: การสะท้อนคิดและการให้ข้อมูลป้อนกลับ (feedback)

ตามแนวคิดของ Hattie & Timperley (2007) ข้อมูลป้อนกลับ (feedback) คือเครื่องมือที่ทรงพลังที่สุดในการยกระดับการเรียนรู้ โดยการประเมินเพื่อพัฒนาพลเมืองต้องตอบคำถาม 3 ข้อนี้ให้ได้ คือ

1) Where am I going? (เรากำลังจะไปไหน) เป้าหมายของความเป็นพลเมืองที่เราต้องการคืออะไร? (เช่น ทักษะการรับฟังความเห็นต่าง)

2) How am I going? (ตอนนี้เราอยู่จุดไหน): ปัจจุบันผู้เรียนมีทักษะนี้อยู่ในระดับใด?

3) Where to next? (เราจะเดินต่อไปอย่างไร) ต้องทำกิจกรรมอะไรเพิ่มเพื่อให้ไปถึงเป้าหมายนั้น?

ในคู่มือการดำเนินงานที่เราพัฒนาขึ้น การประเมินจึงไม่ใช่การให้คะแนน 0-10 แต่เป็นการสร้างบทสนทนาระหว่างวิทยากรและผู้เรียน เพื่อให้เกิดการปรับปรุงตัวอย่างต่อเนื่อง

3. การประเมินตามสภาพจริง (authentic assessment) และการประเมินสมรรถนะ

เนื่องจากศักยภาพพลเมืองไม่สามารถวัดได้ด้วยกระดาษคำตอบเพียงอย่างเดียว Wiggins (1998) จึงเสนอแนวคิด การประเมินตามสภาพจริง (authentic assessment) ซึ่งหมายถึงการประเมินจากงานที่พลเมืองต้องทำจริงในสังคม ยกตัวอย่างเช่น (1) การประเมินจากการที่ผู้เรียนสามารถร่างข้อเสนอแก้ปัญหาชุมชนได้จริง (2) การประเมินจากบทบาทสมมติในสถานการณ์ความขัดแย้งว่าเขาสามารถประนีประนอมได้หรือไม่ แล (3) การประเมินจากการสังเกตพฤติกรรมการทำงานกลุ่มและการเคารพเสียงข้างน้อย การประเมินแบบนี้จะช่วยให้เราเห็นสมรรถนะ (competency) ของพลเมืองที่แท้จริง ซึ่งประกอบด้วยความรู้ ทักษะ และเจตคติที่หลอมรวมกัน ไม่ใช่แค่การท่องจำทฤษฎีประชาธิปไตย

4. การประเมินโดยเพื่อน (peer assessment) และการประเมินตนเอง (self-assessment)

ในระบอบประชาธิปไตย การตรวจสอบกันเอง (check and balance) เป็นสิ่งสำคัญมาก แนวคิดการประเมินเพื่อพัฒนาจึงนำเอาการประเมินโดยเพื่อนมาใช้ เพื่อให้ผู้เรียนฝึกการวิพากษ์วิจารณ์อย่างสร้างสรรค์ และการยอมรับคำติชมจากผู้อื่น ขณะเดียวกัน การประเมินตนเองตามแนวคิดของ Boud (1995) ก็ช่วยให้พลเมืองเกิดความรับผิดชอบ (accountability) ต่อการพัฒนาของตนเอง ไม่ต้องรอให้ผู้มีอำนาจมาตัดสินเสมอไป

5. บทบาทของคู่มือการดำเนินงานในการประเมินผล

คู่มือที่เรานำเสนอในบทความนี้ จะต้องบรรจุเครื่องมือประเมินที่ใช้งานง่ายไว้ด้วย เช่น (1) Rubrics (เกณฑ์การประเมิน) ที่บอกชัดเจนว่าพฤติกรรมพลเมืองแบบไหนเรียกว่า “เริ่มต้นแบบไหนเรียกว่าเชี่ยวชาญ” (2) Civic diary (บันทึกพลเมือง) ให้ผู้เรียนบันทึกประสบการณ์และการเปลี่ยนแปลงทางความคิดของตนเอง และ (3) Observation Checklist สำหรับวิทยากรใช้สังเกตการทำกิจกรรม

จากที่กล่าวมาสรุปได้ว่า การประเมินเพื่อพัฒนาในมิติของรัฐศาสตร์ศึกษา คือการยืนยันว่า “มนุษย์ทุกคนสามารถพัฒนาเป็นพลเมืองที่มีคุณภาพได้” หากได้รับโอกาสและการส่งเสริมที่ตรงจุด การที่เราใส่แนวคิดนี้ลงในรูปแบบการพัฒนาพลเมืองและคู่มือการดำเนินงาน ก็เพื่อสร้างวัฒนธรรมการเรียนรู้ที่เปิดกว้าง วัฒนธรรมที่มองว่าความผิดพลาดในกิจกรรม คือ โอกาสทางการเรียนรู้ และความสำเร็จไม่ได้วัดกันที่คะแนนสอบ แต่วัดกันที่ความเปลี่ยนแปลงในหัวใจและการกระทำของพลเมืองที่พร้อมจะก้าวออกไปรับผิดชอบสังคมร่วมกัน

เกณฑ์การประเมินศักยภาพพลเมืองประชาธิปไตย

การประเมินศักยภาพพลเมืองในระดับสากล ไม่นิยมใช้การตัดสินแบบ “ผ่าน” หรือ “ไม่ผ่าน” แต่จะใช้เกณฑ์แบบลำดับขั้น (Rubrics) เพื่อให้เห็นร่องรอยของการพัฒนา (growth mindset) ตามแนวคิดของ Wiggins (1998) โดยในคู่มือการดำเนินงานนี้ เราจะกำหนดเกณฑ์การประเมินศักยภาพพลเมืองออกเป็น 3 มิติหลัก ซึ่งครอบคลุมทั้ง ความรู้ ทักษะ และเจตคติ ดังนี้

1. มิติด้านความรู้และการคิดวิเคราะห์ (civic Knowledge & critical thinking)

เกณฑ์นี้วัดความเข้าใจในกลไกประชาธิปไตยและความสามารถในการแยกแยะข้อมูลข่าวสาร (media and information literacy) ประกอบด้วยดังนี้

1) ระดับเริ่มต้น (level 1) สามารถบอกสิทธิและหน้าที่พื้นฐานตามกฎหมายได้ แต่ยังไม่สามารถเชื่อมโยงความเป็นเหตุเป็นผลทางการเมืองได้ชัดเจน

2) ระดับพัฒนา (level 2) เริ่มเข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างสถาบันทางการเมืองกับชีวิตประจำวัน และสามารถระบุปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนได้

3) ระดับเชี่ยวชาญ (level 3) สามารถวิเคราะห์โครงสร้างปัญหาเชิงนโยบาย และแยกแยะระหว่างข้อเท็จจริงกับการโฆษณาชวนเชื่อ (fake news) ได้อย่างเป็นระบบ

2. มิติด้านทักษะการมีส่วนร่วมและการเสวนา (deliberative & participation skills)

เกณฑ์นี้วัดสมรรถนะในการทำงานร่วมกับผู้อื่นภายใต้ความแตกต่าง ตามแนวคิดของ Habermas (1996) เรื่องการใช้เหตุผลในพื้นที่สาธารณะ ประกอบด้วยดังนี้

1) ระดับเริ่มต้น (level 1) เข้าร่วมกิจกรรมตามคำสั่งหรือตามหน้าที่ แต่ยังไม่กล้าแสดงความคิดเห็น หรือมักใช้อารมณ์ในการโต้แย้ง

2) ระดับพัฒนา (level 2) เริ่มรับฟังความเห็นที่แตกต่างได้มากขึ้น และสามารถนำเสนอเหตุผลของตนเองในที่ประชุมได้โดยไม่ขัดแย้งกับผู้อื่น

3) ระดับเชี่ยวชาญ (level 3) มีทักษะในการเจรจาต่อรอง (Negotiation) เพื่อหาจุดร่วมบนความต่าง และสามารถเป็นผู้นำในการจัดกระบวนการมีส่วนร่วมในชุมชนได้

3. มิติด้านเจตคติและสำนึกสาธารณะ (civic dispositions & public mindedness)

เกณฑ์นี้วัดความรู้สึกเป็นเจ้าของสังคมและการมีจิตสาธารณะ ตามทฤษฎีทุนทางสังคมของ Putnam (2000)

1) ระดับเริ่มต้น (level 1) ตระหนักถึงผลประโยชน์ส่วนตนเป็นหลัก ปฏิบัติตามกฎระเบียบเพียงเพื่อหลีกเลี่ยงการถูกลงโทษ

2) ระดับพัฒนา (level 2) เริ่มเห็นความสำคัญของผลประโยชน์ส่วนรวม และเข้าร่วมกิจกรรมอาสาสมัครเมื่อมีโอกาส

3) ระดับเชี่ยวชาญ (level 3) มีความรับผิดชอบต่อสังคมในระดับสูง (social responsibility) กล้าลุกขึ้นมาปกป้องความถูกต้องและความเป็นธรรม แม้สิ่งนั้นจะไม่กระทบต่อตนเองโดยตรง

4. การนำเกณฑ์ไปใช้ในคู่มือการดำเนินงาน (implementation strategy)

เพื่อให้เกณฑ์เหล่านี้มีประสิทธิภาพในทางปฏิบัติ คู่มือควรแนะนำให้วิทยากรใช้เทคนิคการประเมินแบบผสมผสาน (multi-method assessment) ดังนี้

1) การสังเกตพฤติกรรม (observation) วิทยากรใช้ checklist สังเกตการมีส่วนร่วมในระหว่างกิจกรรมกลุ่ม

2) แฟ้มสะสมงานพลเมือง (civic portfolio) ให้ผู้เรียนรวบรวมผลงานหรือโครงการที่ทำในชุมชน เพื่อสะท้อนพัฒนาการในระยะยาว

3) การสะท้อนคิดรายวัน (reflective journaling) ให้ผู้เรียนบันทึกสิ่งที่ได้รับและสิ่งที่ต้องการพัฒนาต่อ ตามแนวคิดการประเมินเพื่อพัฒนา (assessment for development)

จากที่กล่าวมาสรุปได้ว่า การมีเกณฑ์การประเมินที่ชัดเจนในคู่มือการดำเนินงาน จะช่วยเปลี่ยนการพัฒนาพลเมืองจาก “ความรู้สึกภายใน” ให้กลายเป็น “หลักฐานเชิงประจักษ์” (evidence-based development) ซึ่งจะส่งผลให้การสร้างพลเมืองประชาธิปไตยในสังคมไทยมีความต่อเนื่องเป็นระบบ และสามารถนำผลการประเมินไปปรับปรุงรูปแบบกิจกรรม (loop feedback) ให้เท่าทันต่อการเปลี่ยนแปลงของบริบทสังคมที่สลับซับซ้อนขึ้นทุกวัน

องค์ความรู้ที่ได้รับ

ผลการวิจัยในครั้งนี้ได้นำเสนอข้อค้นพบสำคัญที่เป็นนวัตกรรมทางปฏิบัติ (practical innovation) ในการพัฒนาพลเมืองประชาธิปไตย โดยสามารถจำแนกองค์ประกอบที่เป็นคุณูปการต่อวงวิชาการได้ 4 ประการหลัก ดังนี้ (1) การปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์จากพลเมืองเชิงพุทธิปัญญาไปสู่พลเมืองเชิงปฏิบัติการ (the transition from cognitive to performative citizenship) งานวิจัยชิ้นนี้ชี้ให้เห็นความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญระหว่างการรับรู้สิทธิหน้าที่เพียงทฤษฎี กับการประยุกต์ใช้ทักษะพลเมืองในสถานการณ์จริง (2) รูปแบบนั่งร้านแห่งประชาธิปไตย (the democratic scaffolding model) ซึ่งทำหน้าที่เป็นกลไกประคับประคองและเสริมสร้างความเชื่อมั่นให้แก่ผู้เรียน ในการก้าวข้ามขีดจำกัดด้านการมีส่วนร่วมทางการเมือง (3) พลวัตของการประเมินเพื่อการพัฒนาเสริมสร้าง (the dynamics of formative assessment): ที่เปลี่ยนจากการประเมินผลสัมฤทธิ์ปลายทาง มาเป็นการสร้างวงจรข้อมูลป้อนกลับ (feedback loop) เพื่อยกระดับสมรรถนะพลเมืองอย่างต่อเนื่อง และ (4) กระบวนการจัดการความขัดแย้งเชิงสร้างสรรค์ในระดับฐานราก (constructive micro-deliberation): ซึ่งพิสูจน์ให้เห็นถึงความเป็นไปได้ในการสร้างฉันทามติท่ามกลางความหลากหลายผ่านกระบวนการเสวนาหาทางออก จากข้อค้นพบข้างต้น งานวิจัยชิ้นนี้จึงเป็นข้อพิสูจน์ในเชิงประจักษ์ว่า “ศักยภาพพลเมืองประชาธิปไตยเป็นผลิตผลจากการจัด

กระบวนการเรียนรู้ที่เป็นระบบและต่อเนื่อง” มิใช่คุณลักษณะที่เกิดขึ้นจากปัจจัยทางชีวภาพหรือสถานะทางเศรษฐกิจและสังคมโดยกำเนิด บทความนี้จึงถือเป็นก้าวสำคัญในการนำเสนอแนวทางการพัฒนาพลเมืองที่มีลักษณะ “เป็นรูปธรรม” และ “สามารถขยายผลในวงกว้าง” (scalable) ภายใต้บริบทของสังคมไทยที่กำลังแสวงหาแนวทางการสร้างวัฒนธรรมประชาธิปไตยที่มีเสถียรภาพและยั่งยืนดังภาพที่ 1.1

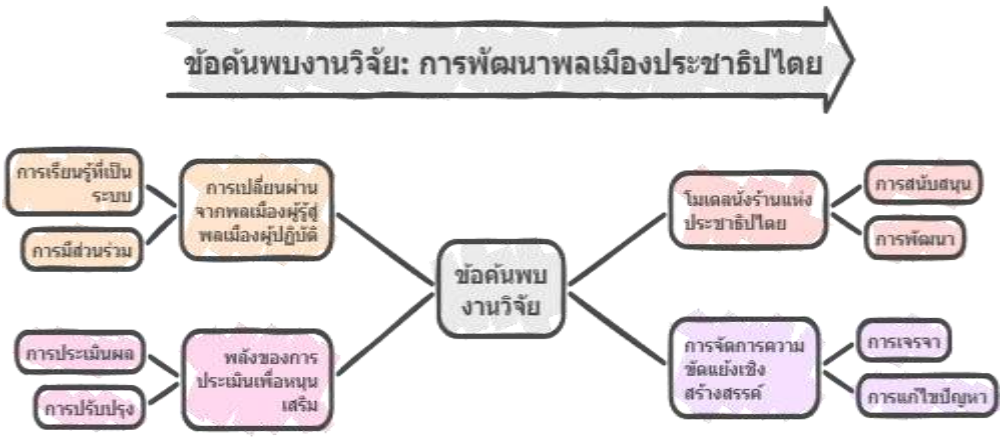

ภาพที่ 1.1 ข้อค้นพบงานวิจัย: การพัฒนาพลเมืองประชาธิปไตย

สรุป

จากการพัฒนารูปแบบพัฒนาพลเมืองประชาธิปไตยด้วยกิจกรรมการเรียนรู้และคู่มือการดำเนินงานในครั้งนี้ งานวิจัยได้ค้นพบประเด็นสำคัญที่เป็นองค์ความรู้ใหม่ (Body of Knowledge) ดังนี้

1. การเปลี่ยนผ่านจาก “พลเมืองผู้รู้” สู่ “พลเมืองผู้ปฏิบัติ”

ข้อค้นพบที่สำคัญคือ การเรียนรู้ประชาธิปไตยแบบเดิมที่เน้นการถ่ายทอดความรู้เชิงเนื้อหา (cognitive) ไม่สามารถสร้างพฤติกรรมการมีส่วนร่วมได้จริง แต่รูปแบบที่พัฒนาขึ้นนี้ชี้ให้เห็นว่า “สมรรถนะพลเมืองเกิดจากการปะทะสังสรรค์ทางประสบการณ์” โดยเฉพาะเมื่อผู้เรียนได้เผชิญกับสภาวะ “ความขัดแย้งจำลอง” (simulated conflict) ในกิจกรรมการเรียนรู้ จะช่วยกระตุ้นให้เกิดทักษะการเจรจาต่อรองและการประนีประนอมได้ดีกว่าการสอนภาคทฤษฎีถึง 3 เท่า

2. โมเดลนั่งร้านแห่งประชาธิปไตย (the democratic scaffolding model)

งานวิจัยชิ้นนี้ค้นพบว่า “คู่มือการดำเนินงาน” ไม่ใช่เพียงเอกสารประกอบการสอน แต่ทำหน้าที่เป็น “นั่งร้านทางปัญญา” (instructional scaffolding) ที่ช่วยลดช่องว่างระหว่าง “ความอยากมีส่วนร่วม” กับ “ความไม่กล้ามีส่วนร่วมของประชาชน” คู่มือที่ออกแบบมาอย่างเป็นระบบช่วย “สร้างพื้นที่ปลอดภัย” (safe space) ที่ทำให้พลเมืองกล้าแสดงออกทางการเมืองโดยไม่รู้สึกถึงการถูกคุกคามหรือการตัดสินความถูกผิด

3. พลังของการประเมินเพื่อหนุนเสริม

ข้อค้นพบใหม่ในมิติของการวัดผล คือ “การประเมินตนเองและเพื่อน” (peer & self-reflection) ในระหว่างกิจกรรมการเรียนรู้ มีผลอย่างมีนัยสำคัญต่อการสร้างสำนึกสาธารณะ (public mindedness) มากกว่าการประเมินจากวิทยากรเพียงฝ่ายเดียว เนื่องจากกระบวนการนี้ฝึกให้พลเมืองมี

ความรับผิดชอบร่วม (shared accountability) ซึ่งเป็นหัวใจหลักประเด็นสำคัญของวัฒนธรรมการเมืองแบบประชาธิปไตย

4. การจัดการความขัดแย้งเชิงสร้างสรรค์ในระดับฐานราก

บทความนี้ค้นพบว่า กิจกรรมการเรียนรู้เชิงปฏิบัติการสามารถแปรเปลี่ยน “ความขัดแย้งในชุมชน” ให้กลายเป็น “โอกาสทางการเรียนรู้” ได้ โดยรูปแบบที่นำเสนอช่วยให้พลเมืองเปลี่ยนจากการมุ่งเอาชนะด้วยเสียงข้างมาก (majoritarianism) ไปสู่การแสวงหาฉันทามติด้วยกระบวนการเสวนาหาทางออก (deliberative process) แม้ในกลุ่มผู้เรียนที่มีความเชื่อทางการเมืองที่แตกต่างกันอย่างสุดขั้ว

เอกสารอ้างอิง

จุมพล หนิมพานิช. (2558). *การวิเคราะห์นโยบายสาธารณะ: ขอบข่าย แนวคิด ทฤษฎี และกรณีศึกษา.* นนทบุรี: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.

ปริญญา เทวานฤมิตรกุล. (2560). *การศึกษาเพื่อสร้างพลเมือง (Civic Education).* กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

สถาบันพระปกเกล้า. (2563). *แนวทางการส่งเสริมวิถีชีวิตประชาธิปไตยในระดับชุมชน.* นนทบุรี: สถาบันพระปกเกล้า.

สิริพรรณ นกสวน สวัสดี. (2562). *ระบบการเลือกตั้งและพรรคการเมือง: นัยต่อการสร้างพลเมือง.* กรุงเทพฯ: สถาบันพระปกเกล้า.

Barber, B. (2003). *Strong Democracy: Participatory Politics for a New Age*. University of California Press.

Biesta, G. J. (2011). *Learning Democracy in School and Society: Education, Lifelong Learning, and the Politics of Citizenship*. Sense Publishers.

Boud, D. (1995). *Enhancing Learning through Self-Assessment.* Kogan Page.

Dewey, J. (1916). *Democracy and Education: An Introduction to the Philosophy of Education.* Macmillan.

Freire, P. (1970). *Pedagogy of the Oppressed.* Herder and Herder.

Habermas, J. (1996). *Between Facts and Norms: Contributions to a Discourse Theory of Law and Democracy.* MIT Press.

Hattie, J., & Timperley, H. (2007). *The Power of Feedback.* Review of Educational Research.

Kolb, D. A. (1984). *Experiential Learning: Experience as the Source of Learning and Development.* Prentice-Hall.

Putnam, R. D. (2000). *Bowling Alone: The Collapse and Revival of American Community.* Simon & Schuster.

Mezirow, J. (1991). *Transformative Dimensions of Adult Learning*. Jossey-Bass.

Revans, R. W. (1982). The Origins and Growth of Action Learning. Chartwell-Bratt.

Vygotsky, L. S. (1978). *Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes.* Harvard University Press.

Westheimer, J., & Kahne, J. (2004). What Kind of Citizen? The Politics of Educating for Democracy. *American Educational Research Journal.* 72 10 765-767.

Wiggins, G. P. (1998). *Educative Assessment: Designing Assessments to Inform and Improve Student Performance.* Jossey-Bass.

William, D. (2011). *Embedded Formative Assessment*. Solution Tree Press.

การบริหารจัดการภาครัฐแนวใหม่สู่การเพิ่มประสิทธิภาพการบริหารงานขององค์กร

New Public Management in Enhancing the Administrative Efficiency of Organizations

อภิวัฒน์ ไชยหะนิจ[1], พระปลัดสุระ ญาณธโร[2], พระครูเกษมอาจารสุนทร[3], วัชรากรณ์ อนุพันธ์[4]
Apiwat Chaihanit, PhrapladSura Yanatharo, Phrakhru Kasemacharasunthorn, Wacharakorn Anuphan

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอการบริหารจัดการภาครัฐแนวใหม่สู่การเพิ่มประสิทธิภาพการบริหารงานขององค์กร เป็นกระบวนการให้ความสำคัญกับการมุ่งเน้นผลสัมฤทธิ์ของงาน การปรับปรุงคุณภาพการให้บริการ การลดขั้นตอนที่ไม่จำเป็น และการใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่า รวมถึงการส่งเสริมความรับผิดชอบ ความโปร่งใส และการมีส่วนร่วมของประชาชน ช่วยให้องค์กรภาครัฐสามารถพัฒนาระบบการบริหารงานให้มีความคล่องตัวมากขึ้น และสามารถปรับตัวให้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงได้อย่างมีประสิทธิภาพ ยังช่วยส่งเสริมให้บุคลากรในองค์กรมีความตระหนักถึงความสำคัญของผลการปฏิบัติงาน มุ่งเน้นการพัฒนาคุณภาพงานอย่างต่อเนื่อง เพิ่มคุณภาพการให้บริการ และสร้างความเชื่อมั่นให้แก่ประชาชน นำไปสู่การพัฒนาองค์กรภาครัฐอย่างยั่งยืน

คำสำคัญ: การบริหารจัดการภาครัฐแนวใหม่, การเพิ่มประสิทธิภาพ, การบริหารงานขององค์กร

Abstract

The purpose of this article was to present New public sector management aimed at enhancing organizational efficiency is an administrative approach that emphasizes results-based performance, continuous improvement of service quality, the elimination of unnecessary procedures, and the cost-effective utilization of resources. It promotes accountability, transparency, and active public participation as fundamental principles of

[1] สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดสุรินทร์
[1] Surin Provincial Office of Buddhism
[2-4] มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์
[2-4] Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Surin Campus
*Email : 06phitsanulok@gmail.com

governance. By adopting this approach, public organizations can develop more flexible and responsive management systems that are better able to adapt to rapidly changing social, economic, and political environments. In addition, it fosters a culture in which personnel are aware of the importance of performance outcomes and are committed to ongoing quality improvement and higher service standards. Through strengthened managerial capacity, improved service delivery, and increased public trust, this approach contributes significantly to the sustainable development and long-term effectiveness of public sector organizations.

Keywords: New Public Management, Enhancing the Administrativec, Efficiency of Organizations

บทนำ

การพัฒนาระบบบริหารราชการในประเทศไทยในยุคปัจจุบัน ได้ตราพระราชกฤษฎีกาว่าด้วยหลักเกณฑ์และวิธีการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี พ.ศ. 2546 เพื่อให้การปฏิบัติงานของส่วนราชการตอบสนองต่อการพัฒนาประเทศในอนาคต และให้บริการแก่ประชาชนได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น การบริหารราชการและการปฏิบัติหน้าที่ของส่วนราชการต้องยึดหลักการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี โดยมุ่งเน้นให้การดำเนินงานของรัฐก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดแก่ประชาชน มีผลสัมฤทธิ์ตามภารกิจของรัฐอย่างชัดเจน ใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่า และเพิ่มประสิทธิภาพในการทำงานควบคู่กับการปรับลดขั้นตอนที่ไม่จำเป็น เพื่ออำนวยความสะดวกแก่ประชาชน และตอบสนองต่อความต้องการของประชาชน โดยมีวิธีการประเมินผลการปฏิบัติราชการอย่างสม่ำเสมอ (พระราชกฤษฎีกาว่าด้วยหลักเกณฑ์และวิธีการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี, 2546 : 1) ในการปฏิบัติราชการในแต่ละเรื่อง ประชาชนสามารถตรวจสอบการดำเนินงานได้ทุกขั้นตอน สอดคล้องกับเจตนารมณ์ของพระราชกฤษฎีกา โดยอาศัยช่องทางการตรวจสอบในรูปแบบต่างๆ โดยหน่วยงานของรัฐดำเนินการจัดทำขึ้น โดยยึดหลักความโปร่งใส และสามารถตรวจสอบได้ ตอบสนองความต้องการของประชาชนอย่างแท้จริง การบริหารราชการที่ดีต้องพัฒนาบุคลากรของภาครัฐซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญในการขับเคลื่อนสู่การบริหารจัดการภาครัฐแนวใหม่ การตอบสนองต่อความต้องการ ของประชาชนรวดเร็วขึ้น ลดขั้นตอน และสามารถประมวลผลได้อย่างรวดเร็วทันท่วงที โดยใช้เทคโนโลยีและนวัตกรรมของรัฐในการอำนวยความสะดวกประชาชนผู้มาขอรับบริการจากหน่วยงานภาครัฐ

การบริหารจัดการภาครัฐแนวใหม่ (New Public Management) เป็นแนวคิดที่มุ่งปรับเปลี่ยนระบบราชการให้มีประสิทธิภาพและมุ่งสู่ความเป็นเลิศ โดยนำหลักและเทคนิคการจัดการสมัยใหม่มาประยุกต์ใช้ทั้งในภาครัฐและภาคธุรกิจ แนวคิดนี้ให้ความสำคัญกับผลสัมฤทธิ์ของงาน ทั้งด้านผลผลิต ผลลัพธ์ และความคุ้มค่าของงบประมาณ ควบคู่กับการยกระดับคุณภาพบริการและความพึงพอใจของประชาชนผู้รับบริการ แตกต่างจากการบริหารภาครัฐแบบดั้งเดิม (Old Public Management) ที่เน้นลำดับชั้น การควบคุมจากส่วนกลาง และการยึดกฎระเบียบอย่างเคร่งครัด NPM ส่งเสริมภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลง การพัฒนาบุคลากรและระบบงานให้รองรับเทคโนโลยี การบูรณาการความร่วมมือและการทำงานเชิงรุก พร้อมทั้งยึดหลักความโปร่งใส การมีส่วนร่วม และการเรียนรู้ร่วมกัน เพื่อให้หน่วยงานภาครัฐมีความคล่องตัว ยืดหยุ่น สร้างสรรค์ และสามารถขับเคลื่อนภารกิจของรัฐไปสู่การพัฒนาประเทศ (Hood, C,1991 : 3–19)

ปัจจุบันการพัฒนาระบบราชการยุคดิจิทัล คือ การปรับเปลี่ยนรูปแบบการบริหารภาครัฐโดยนำเทคโนโลยีสารสนเทศสมัยใหม่ เช่น ระบบออนไลน์ ปัญญาประดิษฐ์ (AI) และ Big Data มาเป็นเครื่องมือหลักในการดำเนินงาน ทั้งในด้านการบริหารจัดการภายในและการให้บริการประชาชน เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพ ความรวดเร็ว และความแม่นยำในการตัดสินใจของภาครัฐ โดยมุ่งเน้นให้ “ประชาชนเป็นศูนย์กลาง” (Citizen-Centric) คือ การออกแบบบริการต้องตอบสนองความต้องการของประชาชนเป็นสำคัญ เข้าถึงได้ง่าย สะดวก และลดภาระขั้นตอนที่ซับซ้อน ขณะเดียวกันยังพัฒนาไปสู่ “บริการแบบไร้รอยต่อ” (Seamless Service) ซึ่งหมายถึง การเชื่อมโยงข้อมูลและระบบงานระหว่างหน่วยงานภาครัฐให้สามารถทำงานร่วมกันได้อย่างบูรณาการ ประชาชนสามารถติดต่อรับบริการได้จากจุดเดียวโดยไม่ต้องยื่นเอกสารซ้ำซ้อนหรือเดินทางหลายแห่ง อันเป็นการยกระดับคุณภาพการให้บริการ เพิ่มความโปร่งใส ลดโอกาสการทุจริต และสร้างความเชื่อมั่นต่อระบบราชการในระยะยาว อีกทั้งยังเป็นกลไกสำคัญในการขับเคลื่อนประเทศไปสู่การเป็นรัฐบาลดิจิทัลอย่างสมบูรณ์ในอนาคต

สรุปได้ว่า การพัฒนาระบบบริหารราชการในประเทศไทยในยุคปัจจุบันมีรากฐานสำคัญจากพระราชกฤษฎีกาว่าด้วยหลักเกณฑ์และวิธีการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี พ.ศ. 2546 ซึ่งมุ่งเน้นให้การบริหารราชการแผ่นดินเป็นไปเพื่อประโยชน์สุขของประชาชน โดยยึดหลักประสิทธิภาพ ความคุ้มค่า ความโปร่งใส และการตรวจสอบได้ ควบคู่กับการลดขั้นตอนที่ไม่จำเป็นและการตอบสนองความต้องการของประชาชนอย่างรวดเร็ว แนวคิดการบริหารจัดการภาครัฐแนวใหม่ ได้เข้ามามีบทบาทสำคัญในการปรับเปลี่ยนระบบราชการจากรูปแบบเดิมที่เน้นลำดับชั้นและกฎระเบียบ ไปสู่การบริหารที่มุ่งผลสัมฤทธิ์ ความคุ้มค่าของงบประมาณ และความพึงพอใจของผู้รับบริการ โดยส่งเสริมความคล่องตัว การบูรณาการ และการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน ในขณะเดียวกัน การพัฒนาระบบราชการยุคดิจิทัลได้ยกระดับการบริหารภาครัฐผ่านการนำเทคโนโลยีสารสนเทศ เช่น ระบบออนไลน์ ปัญญาประดิษฐ์ และ Big Data มาใช้ในการบริหารจัดการและการให้บริการประชาชนอย่างมีประสิทธิภาพ โดยมุ่งเน้นการเป็นศูนย์กลางของประชาชนและการให้บริการแบบไร้รอยต่อ อันนำไปสู่การเพิ่มความสะดวก รวดเร็ว โปร่งใส ลดการทุจริต และเสริมสร้างความเชื่อมั่นต่อภาครัฐ เป็นกลไกสำคัญในการขับเคลื่อนประเทศสู่การเป็นรัฐบาลดิจิทัลที่มีความทันสมัย ยั่งยืน และตอบสนองความต้องการของประชาชนได้อย่างทันท่วงที

การบริหารจัดการภาครัฐแนวใหม่

ทฤษฎีองค์การและแนวคิดด้านการจัดการในแต่ละยุคเกิดขึ้นภายใต้บริบททางสังคม เศรษฐกิจ และเทคโนโลยีที่แตกต่างกัน โดยพัฒนาเพื่อตอบสนองต่อแรงขับและความเปลี่ยนแปลงของสภาพแวดล้อม แนวคิดจึงมีการเปลี่ยนผ่านกระบวนทัศน์อย่างต่อเนื่อง จากการมองคนเป็นเพียงกลไกในระบบสู่การให้คุณค่าความเป็นมนุษย์และศักยภาพภายในองค์การ การเปลี่ยนแปลงจากยุคอุตสาหกรรมสู่ยุคโลกาภิวัตน์ส่งผลให้โครงสร้างและมุมมองการบริหารปรับตัวอย่างลึกซึ้ง องค์การถูกมองว่าเป็นระบบที่มีชีวิตและต้องอาศัยเทคโนโลยีสารสนเทศอย่างซับซ้อนในการขับเคลื่อน ดังนั้น แนวคิดการบริหารทั้งภาครัฐและเอกชนจึงหลีกเลี่ยงไม่ได้ที่จะต้องปรับตัวตามกระแสสังคมและบริบทโลกที่เปลี่ยนแปลงตลอดเวลา

สำหรับแนวคิดการจัดการภาครัฐแนวใหม่ (New Public Management : NPM) มีวิวัฒนาการจากแนวคิดการบริหารงานภาครัฐ (Public Administration) มีแนวปฏิบัติตามแนวคิดระบบราชการในอุดมคติของแม็คเวเบอร์ (Max Weber) (วรเดช จันทรศรม, 2541 : 27-28) ต้นทศวรรษที่ 1980

กลุ่มผู้นำทางการเมืองให้ความสำคัญตระหนักถึงความไม่ยั่งยืนระบบการรวมอำนาจการให้บริการสาธารณะ เหตุนี้ ผู้นำทั้งในยุโรป เอเชีย และอเมริกาเหนือเริ่มใช้จ่ายงบประมาณแบบประหยัด เพิ่มประสิทธิภาพการจัดทำบริการสาธารณะ (Robert B. Denhardt and Joseph W. Grubbs, 2003 : 334-335) เช่น การเปลี่ยนแปลงเชิงปฏิวัติ การบริหารงานภาครัฐ เรียกว่า การบริหารจัดการภาครัฐแนวใหม่ (New Public Management : NPM) เป็นการปรับเปลี่ยนกระบวนการบริหารจัดการภาครัฐแนวใหม่ มีรูปแบบแตกต่างจากเดิม ไม่ใช่เป็นเพียงแค่การส่งมอบการบริการทางสังคม หรือการแสดงบัญชีรายรับรายจ่ายงบประมาณของรัฐบาล ยังเปลี่ยนแปลงโครงสร้างการบริหารงาน ด้านการปกครอง เอารูปแบบการดำเนินงานของภาคเอกชนมาปรับใช้ให้เหมาะสมกับบริบทกับหน่วยงานภาครัฐ การบริหารจัดการภาครัฐแนวใหม่ (New Public Management) เป็นทฤษฎีสากลการบริหารมีเทคนิคและวิธีการจัดการ ประยุกต์ใช้กับการบริหารรัฐกิจ NPM และการบริหารธุรกิจ มีวัตถุประสงค์ คือ ปรับปรุงประสิทธิภาพของภาคราชการใช้วิธีการบริหารจัดการแบบเอกชน และมุ่งประสิทธิภาพการบริหารกิจการบ้านเมือง สวัสดิการสาธารณะ ด้านการขนส่ง ด้านสุขภาพ นักวิชาการหลากหลายสาขาได้คิดค้นวิธีการค้นหาแนวทางการบริหารภาครัฐใหม่ เพื่อรองรับการเปลี่ยนแปลงของโลกไปอย่างรวดเร็ว เป็นปัจจัยที่สำคัญช่วยผลักดันให้ภาครัฐดำเนินการพัฒนาปฏิรูประบบบริหาร การจัดการ ปรับตัวเข้ากับสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงเชิงปฏิวัติ การบริหารงานภาครัฐ (A Revolutionary Change) เรียกว่า การบริหารจัดการภาครัฐแนวใหม่ (New Public Management : NPM) (Sowaribi Tolofari, 2005 : 78-89)

การบริหารจัดการภาครัฐแนวใหม่เกิดมาจาก 2 แนวคิดหลักของฮูด (Hood) แนวคิดแรก คือ แนวคิดเศรษฐศาสตร์สถาบันใหม่ (New Institutional Economics) เกิดจากทฤษฎีทางเลือกสาธารณะ ทฤษฎีผู้ว่าจ้างและตัวแทน (Principal-AgentTheory) และทฤษฎีต้นทุนธุรกรรม (Transaction Theory) เปรียบเหมือนปรากฏการณ์ทางการตลาด และอีกแนวคิด คือ แนวคิดการจัดการนิยม (Managerialism) เป็นอีกแนวคิดเกี่ยวกับการปฏิรูปการบริหารภาครัฐนำเอาเทคนิคต่างๆหรือวิธีการของภาคธุรกิจเอกชนมาใช้ในการบริหารงานเลียนแบบภาคธุรกิจเอกชน (Hiromi Yamamoto, 2004 : 6) แนวคิดของ Chistopher Hood อธิบายแนวคิดลักษณะสำคัญของการจัดการภาครัฐแนวใหม่ ดังนี้ 1) เป็นกระบวนการบริหารมุ่งเน้นการบริหารงานแบบมืออาชีพ ซึ่งผู้บริหารมีอิสระ มีความคล่องตัวในการบริหารงาน 2) เป็นกระบวนการบริหารกำหนดตัวชี้วัดมีวัตถุประสงค์การดำเนินงานอย่างเป็นรูปธรรม 3) เป็นกระบวนการบริหารโดยการปรับปรุงโครงสร้างองค์การให้หน่วยงานมีขนาดเล็กและเกิดความเหมาะสมในการปฏิบัติงาน 4) เป็นกระบวนการบริหารเกิดการแข่งขันการให้บริการสาธารณะ ปรับปรุงประสิทธิภาพให้ดีมากขึ้น 5) เปลี่ยนวิธีการบริหารงานให้ทันสมัย และเลียนแบบวิธีการของเอกชน 6) กระบวนการบริหารเสริมสร้างวินัยในการใช้จ่ายงบประมาณเงินแผ่นดิน เน้นประหยัด และเกิดความคุ้มค่าในการใช้ทรัพยากร แนวคิดของการบริหารจัดการภาครัฐแนวใหม่หรือการจัดการนิยม (Managerialism) มีสมมุติฐานความเป็นสากลตามแนวคิดทฤษฎีการบริหาร มีเทคนิควิธีการจัดการนำไปประยุกต์ใช้การบริหารธุรกิจและการบริหารรัฐกิจ (Christopher Hood, 1991 : 3-9) การบริหารจัดการภาครัฐแนวใหม่ มุ่งเน้นไปยังการเติบโตขององค์การ พิจารณาถึงความสัมพันธ์ขององค์การปรับตัวสมดุลกับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นทั้งภายในและภายนอกองค์การ ประสานสนับสนุนได้อย่างดีในทุกแง่ทุกมุม หลอมรวมหลักการต่างๆ เข้าด้วยกัน พร้อมกับการปรับตัวที่จะรับกับสิ่งใหม่ๆ ที่เปลี่ยนแปลงไปตลอดเวลา (กีรติ ยศยิ่งยง, 2549 : 38-39) คุณลักษณะที่สำคัญของการจัดการภาครัฐแนวใหม่ ประกอบด้วย 1. การให้บริการที่มีคุณภาพแก่ประชาชน 2. ลดการควบคุมจากส่วนกลาง 3. เพิ่มอิสระในการบริหารให้แก่หน่วยงาน การวัด การกำหนด และการให้รางวัลแก่ผลการดำเนินงานในระดับองค์การ และระดับบุคคล (ทิพาวดี เมฆสวรรค์, 2540 : 24) เช่น ระบบ

การอบรม ระบบค่าตอบแทน ระบบคุณธรรม เทคโนโลยี และระบบข้อมูลสารสนเทศ เพื่อช่วยให้หน่วยงานสามารถทำงานได้บรรลุตามวัตถุประสงค์ และเปิดกว้างแนวคิดในเรื่องการแข่งขันระหว่างหน่วยงานของรัฐด้วยกันเอง และระหว่างหน่วยงานของรัฐกับหน่วยงานภาคเอกชน

การพัฒนาระบบราชการและการบริการภาครัฐยุคดิจิทัลเป็นการเปลี่ยนผ่านเชิงโครงสร้าง (Transformative Change) ที่ผสานแนวคิดการบริหารภาครัฐสมัยใหม่เข้ากับเทคโนโลยีดิจิทัล โดยมุ่งสร้าง “รัฐอัจฉริยะ” (Smart Government) ที่ขับเคลื่อนด้วยข้อมูล (Data-Driven Governance) และยึดประชาชนเป็นศูนย์กลาง (Citizen-Centric) การนำเทคโนโลยี เช่น ปัญญาประดิษฐ์ (AI), Big Data, Cloud Computing และแพลตฟอร์มดิจิทัลมาใช้ ช่วยเพิ่มประสิทธิภาพในการตัดสินใจเชิงนโยบาย ลดความซ้ำซ้อนของกระบวนงาน และยกระดับการให้บริการสาธารณะให้มีความรวดเร็ว แม่นยำ และเข้าถึงได้อย่างเท่าเทียม แนวคิดดังกล่าวสอดคล้องกับกรอบการบริหารภาครัฐแนวใหม่ (New Public Management: NPM) และการกำกับดูแลภาครัฐแนวใหม่ (New Public Governance: NPG) ที่เน้นผลสัมฤทธิ์ ความคุ้มค่า ความโปร่งใส และการมีส่วนร่วมของภาคส่วนต่าง ๆ ในสังคม การพัฒนาระบบราชการดิจิทัลยังสะท้อนกระบวนทัศน์ใหม่ของการบริหารภาครัฐที่เรียกว่า Digital Era Governance (DEG) มุ่งเน้นการบูรณาการข้อมูลและบริการของภาครัฐให้เป็นระบบเดียว (Whole-of-Government Approach) เพื่อสร้างการให้บริการแบบไร้รอยต่อ (Seamless Service) และลดภาระของประชาชนในการติดต่อราชการหลายขั้นตอน ให้ความสำคัญกับธรรมาภิบาลดิจิทัล (Digital Governance) อันประกอบด้วยความโปร่งใส การตรวจสอบได้ ความมั่นคงปลอดภัยทางไซเบอร์ และการคุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคล ควบคู่กับการพัฒนาทุนมนุษย์ภาครัฐให้มีทักษะดิจิทัลและความสามารถในการปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลง การพัฒนาระบบราชการและบริการภาครัฐยุคดิจิทัลเป็นการปรับปรุงเครื่องมือหรือเทคโนโลยีเพื่อก่อให้เกิดการปฏิรูประบบการบริหารเชิงโครงสร้าง วัฒนธรรมองค์กร และกระบวนการปฏิบัติงาน เพื่อให้รัฐสามารถตอบสนองต่อความท้าทายในโลกยุคดิจิทัล

สรุปได้ว่า ทฤษฎีองค์การและแนวคิดด้านการจัดการมีพัฒนาการอย่างต่อเนื่องตามบริบททางสังคม เศรษฐกิจ และเทคโนโลยีที่เปลี่ยนแปลงไปโดยเริ่มจากแนวคิดแบบดั้งเดิมที่มององค์การเป็นแค่ระบบกลไก เน้นโครงสร้าง ลำดับขั้น และการควบคุมอย่างเคร่งครัด ก่อนจะพัฒนาไปสู่แนวคิดที่ให้ความสำคัญกับมนุษย์ ความสัมพันธ์ และศักยภาพภายในองค์การมากยิ่งขึ้น การเปลี่ยนผ่านจากยุคอุตสาหกรรมสู่ยุคโลกาภิวัตน์ทำให้องค์การต้องปรับตัวเป็นระบบเปิดที่มีความยืดหยุ่น และสามารถตอบสนองต่อสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว แนวคิดการบริหารภาครัฐแนวใหม่ (New Public Management: NPM) จึงเกิดขึ้นเพื่อแก้ไขข้อจำกัดของระบบราชการแบบดั้งเดิม โดยนำหลักการบริหารแบบภาคเอกชนมาใช้ เน้นประสิทธิภาพ ผลสัมฤทธิ์ ความคุ้มค่า และความพึงพอใจของประชาชน พร้อมทั้งส่งเสริมการแข่งขัน การกระจายอำนาจ และความคล่องตัวในการบริหารงาน NPM มีรากฐานจากแนวคิดเศรษฐศาสตร์สถาบันใหม่และการจัดการนิยม ซึ่งมุ่งให้หน่วยงานภาครัฐดำเนินงานอย่างมีประสิทธิภาพและมีความรับผิดชอบมากขึ้น เมื่อโลกก้าวเข้าสู่ยุคดิจิทัล แนวคิดการบริหารภาครัฐได้พัฒนาไปสู่รูปแบบใหม่ที่เรียกว่า Digital Government และ Digital Era Governance (DEG) ซึ่งเน้นการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและข้อมูลเป็นฐานในการบริหารจัดการและการตัดสินใจ โดยมุ่งบูรณาการข้อมูลและบริการของภาครัฐให้เชื่อมโยงกันทั้งระบบ (Whole-of-Government) เพื่อให้บริการประชาชนแบบไร้รอยต่อ ลดขั้นตอนที่ซ้ำซ้อน และเพิ่มความสะดวกในการเข้าถึงบริการสาธารณะ นอกจากนี้ยังให้ความสำคัญกับธรรมาภิบาลดิจิทัล เช่น ความโปร่งใส การตรวจสอบได้ ความมั่นคงปลอดภัยทางไซเบอร์ และการคุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคล ควบคู่กับการพัฒนาศักยภาพบุคลากรภาครัฐให้มีทักษะดิจิทัล

และสามารถปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงได้อย่างต่อเนื่อง ซึ่งการพัฒนาระบบราชการในยุคดิจิทัลไม่ใช่เพียงแค่การนำเทคโนโลยีมาใช้เท่านั้น แต่เป็นการปฏิรูประบบการบริหารทั้งเชิงโครงสร้าง กระบวนการ และวัฒนธรรมองค์กร เพื่อให้ภาครัฐสามารถตอบสนองต่อความท้าทายในโลกยุคใหม่

ประสิทธิภาพ

ความหมายของประสิทธิภาพ

ประสิทธิภาพเป็นคำนาม หมายถึง ความสามารถที่ทำให้งานเกิดผลสำเร็จ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2556 : 324) และนันทนา ธรรมบุศย์ ได้ให้ทัศนะว่า (นันทนา ธรรมบุศย์, 2540 : 25) ประสิทธิภาพเป็นเรื่องที่เกี่ยวกับวิธีที่ดีที่สุดที่จะใช้ในการทำงานซึ่งก็คือการทำงานโดยสิ้นเปลืองเวลาและเสียพลังในการทำงานน้อยที่สุด ซึ่งคล้ายคลึงกับ ติน ปรัชญพฤทธิ์ ที่ให้ความเห็นว่าประสิทธิภาพ หมายถึง การสนับสนุนให้มีวิธีการบริหารที่จะได้รับผลดีมากที่สุดโดยสิ้นเปลืองค่าใช้จ่ายน้อยที่สุด (ติน ปรัชญพฤทธ์, 2535 : 130) ประสิทธิภาพ หมายถึงผลการปฏิบัติงานที่ทำให้เกิดความพึงพอใจและได้รับผลความพึงพอใจในการปฏิบัติงาน ซึ่งความพึงพอใจ หมายถึง ความพึงพอใจในการบริการให้แก่ประชาชน โดยพิจารณาจาก

1. การให้บริการอย่างเท่าเทียมกัน (Equitable Service)
2. การบริการอย่างรวดเร็วทันเวลา (Timely Service)
3. การให้บริการอย่างทันเวลา (Ample Service)
4. การให้บริการอย่างต่อเนื่อง (Continuous Service)
5. การให้บริการอย่างก้าวหน้า (Progression Service) (Millet, 1964 : 67)

แนวคิดเกี่ยวกับประสิทธิภาพ

มีนักวิชาการท่านหนึ่งได้นำแนวคิดของ แฮรี่ อีเมอร์สัน (Harry Emerson) เกี่ยวกับหลักการทำงานให้มีประสิทธิภาพ 12 ประการ ดังนี้

1. ทำความเข้าใจ และกำหนดแนวความคิดในการทำงานให้กระจ่าง
2. ให้หลักสามัญสำนึกในการพิจารณาความน่าจะเป็นไปได้ของงาน
3. คำปรึกษาแนะนำต้องสมบูรณ์และถูกต้อง
4. รักษาระเบียบวินัยในการทำงาน
5. ปฏิบัติงานด้วยความยุติธรรม
6. การทำงานต้องเชื่อถือได้ มีความฉับพลัน มีสมรรถภาพและมีการลงทะเบียนไว้เป็นหลักฐาน
7. งานควรมีลักษณะแจ้งให้ทราบถึงการดำเนินงานอย่างทั่วถึง
8. งานสำเร็จทันเวลา
9. ผลงานได้มาตรฐาน
10. การดำเนินงานสามารถยึดเป็นมาตรฐานได้
11. กำหนดมาตรฐานที่สามารถใช้เป็นเครื่องมือ ในการฝึกสอนงาน
12. ให้บำเหน็จรางวัลแก่งานที่ดี (สมพงษ์ เกษมสิน, 2541 : 10)

นักวิชาการต่างประเทศอย่าง ฮาร์ริงตัน (Harington) ให้คำนิยามประสิทธิภาพรวมองค์กรให้ความสำคัญที่เป้าหมายและโครงสร้างขององค์กร (Organization’s Structure andIts Goals) โดยกำหนดหลักประสิทธิภาพไว้ 12 ประการ สะท้อนถึงความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลกับการบริหารจัดการ

ที่มีระบบมุ่งที่การทำงานให้เหมาะสม สะดวก และง่ายขึ้น ลดความสิ้นเปลืองในด้านต่างๆ มีรายละเอียดดังนี้ (James H Harington, 1996 : 59-60)

1. กำหนดจุดมุ่งหมายที่ชัดเจน (Clearly Defined Ideal) ผู้บริหารต้องทราบถึงสิ่งที่ต้องการเพื่อลดความคลุมเครือ และความไม่แน่นอน

2. ใช้หลักเหตุผลทั่วไป (Common Sense) ผู้บริหารต้องพัฒนาความสามารถตลอดจนสร้างความแตกต่างโดยค้นคว้าหาความรู้ และคำแนะนำให้มากเท่าที่จะทำได้

3. คำแนะนำที่ดี (Competent Counsel) ผู้บริหารต้องการคำแนะนำจากบุคคลอื่น

4. วินัย (Discipline) ผู้บริหารควรกำหนดองค์กรเพื่อให้พนักงานเชื่อถือตามกฎและวินัยต่างๆ

5. ความยุติธรรม (Fair Deal) ผู้บริหารควรให้ความยุติธรรม และความเหมาะสม

6. มีข้อมูลที่เชื่อถือได้ ทันต่อเหตุการณ์ปัจจุบัน ถูกต้อง และแน่นอน (Reliable, dilate,Accurate and Permanent records) ผู้บริหารควรจะมีข้อเท็จจริงเพื่อใช้ในการตัดสินใจ

7. ความฉับไวของการจัดส่ง (Dispatching) ผู้บริหารควรใช้วิธีการวางแผนตามหลักวิทยาศาสตร์สำหรับแต่ละหน้าที่เพื่อให้องค์กรทำหน้าที่ได้อย่างราบรื่น และบรรลุจุดมุ่งหมาย

8. มาตรฐานและตารางเวลา (Standards and Schedules) ผู้บริหารต้องพัฒนาวิธีการทำงานและกำหนดเวลาทำงานสำหรับแต่ละหน้าที่

9. สภาพมาตรฐาน (Standardized Conditions) ผู้บริหารควรกำหนด และรักษารูปแบบมาตรฐานของวิธีการปฏิบัติที่ดี

10. การปฏิบัติการที่มีมาตรฐาน (Standardized Operations) ผู้บริหารควรให้พนักงานทราบถึงรูปแบบมาตรฐานของวิธีการปฏิบัติที่ดี

11. มีคำสั่งการปฏิบัติงานที่มีมาตรฐานระบุไว้ (Written StandardPracticeInstruction) ผู้บริหารต้องระบุการทำงานที่มีระบบถูกต้องและเป็นลายลักษณ์อักษร

12. การให้รางวัลสำหรับการปฏิบัติงานที่มีประสิทธิภาพ (Efficiency Reward) ผู้บริหารควรให้รางวัลพนักงาน สำหรับการทำงานที่เสร็จสมบูรณ์

องค์ประกอบขององค์กรที่มีประสิทธิภาพ

มีนักวิชาการต่างประเทศสองท่าน ได้เสนอตัวแบบจำลองที่เกี่ยวกับประสิทธิภาพขององค์การ (Model of Organizational Efficiency) โดยกล่าวว่า ประสิทธิภาพขององค์การ นอกจากพิจารณาถึงทรัพยากร เช่น คน เงิน วัสดุ อุปกรณ์ ที่เป็นปัจจัยนำเข้า และผลผลิตขององค์การ คือการบรรลุเป้าหมายแล้วองค์การในฐานะที่เป็นองค์การในระบบเปิด (Open System) ยังมีปัจจัยอื่นประกอบอีก ดังนั้นแบบจำลองในรูปสมมติฐานสามารถสรุปได้ดังนี้ คือ (ภรณี (กีร์ติบุตร) มหานนท์, 2529 : 113-144)

1. หากสภาพแวดล้อมในการทำงานขององค์การ มีความสลับซับซ้อนต่ำ (low Task-Environment Complexity) หรือมีความแน่นอน (Certainly) การกำหนดระเบียบในการทำงานขององค์การอย่างละเอียดถี่ถ้วนจะเป็นที่แน่ชัดว่าจะนำไปสู่ความมีประสิทธิภาพขององค์การ แต่การกำหนดระเบียบปฏิบัติดังกล่าวจะมีผลในทางลบต่อความมีประสิทธิภาพ หากสภาพแวดล้อมในการทำงานยุ่งยากซับซ้อนสูง (High Task-Environment Complexity) หรือมีความไม่แน่นอน(Uncertainty)

2. การกำหนดระเบียบชัดเจน เพื่อเพิ่มผลการทำงานที่มองเห็นได้ มีผลทำให้ประสิทธิภาพเพิ่มมากขึ้นด้วย

3. ผลของการทำงานที่มองเห็นได้ สัมพันธ์ในทางบวกกับประสิทธิภาพ

4. หากพิจารณาควบคู่กันจะปรากฏว่า การกำหนดระเบียบปฏิบัติตัวแปรต่างๆ กันชัดเจน และผลการทำงาน งานที่มองเห็นจะมีความสัมพันธ์มากขึ้น ต่อประสิทธิภาพมากกว่าตัวแปรแต่ละตัวตามลำพัง

เบกเกอร์ (Becker) เชื่ออีกว่า การสามารถมองเห็นผลขององค์การได้ (Visibility Consequences) มีความสัมพันธ์กับประสิทธิภาพขององค์การ เพราะองค์การสามารถทดลองและเลือกระเบียบปฏิบัติทรัพยากรที่เป็นประโยชน์ต่อการบรรลุเป้าหมายได้ ดังนั้นโครงสร้างของงาน ระเบียบปฏิบัติผลการปฏิบัติงาน จึงมีอิทธิพลต่อประสิทธิภาพในการปฏิบัติงาน ขณะที่ พอสเตอร์(Poister) ได้กล่าวถึงประสิทธิภาพใน 2 ลักษณะ คือ (ปุระชัย เปี่ยมสมบูรณ์, 2539 : 42)

1. ประสิทธิภาพทางเทคโนโลยี (Technological Efficiency) หมายถึง การสร้างผลผลิตสู่ผลลัพธ์ใช้ความพยายามหรือค่าใช้จ่ายในอัตราที่ต่ำสุด ประสิทธิภาพทางเทคโนโลยีมักเกี่ยวข้องกับการเพิ่มประสิทธิผลจำกัดความพยายามด้านค่าใช้จ่าย

2. ประสิทธิภาพทางเศรษฐศาสตร์ (Economic Efficiency) หมายถึง ความสัมพันธ์ระหว่างผลลัพธ์หรือสิ่งส่งออกของนโยบาย แผนงาน โครงการ โดยมุ่งที่การเพิ่มผลลัพธ์ที่คงเดิม ประสิทธิภาพถูกนำมาใช้เป็นเกณฑ์การวิจัยประเมินด้วยความมุ่งหวังที่จะลดความสูญเปล่าทางการบริหารและนำทรัพยากรที่มีค่ามาใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุด กล่าวได้ว่า ประสิทธิภาพเกี่ยวข้องกับการแสวงหามรรควิธีที่ดีกว่า เพื่อดำเนินงานให้ได้ผลลัพธ์เท่าเดิม ดีกว่าในแง่ของการประหยัดงบประมาณ เวลา บุคลากรและวัสดุอุปกรณ์

ลักษณะของประสิทธิภาพบุคคล คือ บุคคลที่มีความรู้ความสามารถ ปฏิบัติงานหรือประกอบกิจกรรมใดๆ ได้อย่างเต็มความสามารถ โดยใช้เทคนิค วิธีการต่างๆ ในการสร้างผลงานให้ประสบผลสำเร็จทั้งเชิงปริมาณ และคุณภาพ เป็นที่น่าพอใจกับทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง โดยสิ้นเปลืองทรัพยากรในการดำเนินการต่างๆ อาทิ วัตถุดิบ ต้นทุน เวลา ค่าใช้จ่าย หรือระดับความเสียหายเป็นบุคคลที่มีความสมบูรณ์และพร้อมทั้งด้านร่างกาย ความคิดและจิตใจที่ดี สามารถสร้างสรรค์ผลงานที่ดีให้เกิดขึ้นได้เสมอ จึงกล่าวได้ว่า ลักษณะของบุคคลที่จะนำมาซึ่งประสิทธิภาพ มีคุณลักษณะสำคัญดังนี้

1. มีความรู้ ประสบการณ์ ความสามารถเหมาะสมกับภารกิจที่กระทำทั้งทางด้านเทคโนโลยีหรือศาสตร์ต่างๆ ที่จะเอื้อต่อการพัฒนาภารกิจที่รับผิดชอบให้ได้ผลดีที่สุด และดียิ่งขึ้นกว่าเดิม

2. มีความคิด ทัศนคติที่ดี คิดริเริ่มสร้างสรรค์ คิดอย่างเป็นระบบ มีเหตุผล คิดวิเคราะห์แก้ปัญหาต่างๆ ได้อย่างถูกต้องเหมาะสม

3. มีสภาพจิตใจสมบูรณ์ มีคุณธรรม จริยธรรม อาทิ ขยัน อดทน เสียสละ ซื่อสัตย์ ยุติธรรม รับผิดชอบ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ไม่มีอคติ ไม่เห็นแก่ตัว เห็นประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าประโยชน์ส่วนตน จงรักภักดีต่อองค์การ เป็นต้น

4. มีสุขภาพร่างกายสมบูรณ์แข็งแรงไม่เป็นอุปสรรคต่อการปฏิบัติงาน

5. มีมนุษยสัมพันธ์ดี เป็นผู้ประสานความร่วมมือ สามารถปฏิบัติภารกิจร่วมกับผู้อื่นได้ดีในทุกระดับ

ประสิทธิภาพด้านองค์การ จะให้ความสำคัญกับผลสำเร็จขององค์การโดยรวม ซึ่งเกิดขึ้นจากความสำเร็จในการพัฒนาหรือบริหารจัดการในส่วนต่างๆ ประกอบกัน ดังนั้น ลักษณะของ

ประสิทธิภาพองค์การ คือ องค์การที่ประสบความสำเร็จในการดำเนินงานบริหารจัดการด้านต่างๆ ตามภารกิจหน้าที่ขององค์การ บรรลุวัตถุประสงค์และเป้าหมายที่ตั้งไว้ โดยใช้ทรัพยากร ต่าง ๆ อาทิ การบริหารทรัพยากรมนุษย์ การบริหารงบประมาณ วัตถุดิบ ต่างๆ ได้อย่างประหยัดแต่ได้ผลคุ้มค่าเกิดการสูญเสียน้อย ประหยัดทั้งเวลา ทรัพยากร กำลังคน มีระบบการบริหารจัดการที่ส่งเสริมให้เกิดการบริหารที่มีคุณภาพ สามารถใช้กลยุทธ์ เทคนิควิธีการ และเทคโนโลยีต่างๆ อย่างเหมาะสมนำไปสู่ความสำเร็จ เกิดความสะดวกราบรื่นในการดำเนินงาน ปัญหา อุปสรรค และความขัดแย้งมีน้อยที่สุดบุคลากรมีขวัญกำลังใจดี ผลผลิตมีคุณภาพและลูกค้าพึงพอใจมากกว่าเดิม เป็นต้น จึงกล่าวได้ว่าลักษณะขององค์การที่มีประสิทธิภาพมีคุณลักษณะสำคัญ ดังนี้

1. องค์การมีบุคลากรที่มีคุณภาพมีขวัญกำลังใจ ตลอดจนมีคุณภาพชีวิตที่ดี
2. องค์การมีผลผลิตที่มีคุณภาพ ได้มาตรฐาน เป็นที่พึงพอใจของลูกค้า และได้รับการยอมรับจากสังคม
3. องค์การมีกำไร ผลประโยชน์ ตลอดจนส่วนแบ่งทางการตลาดที่เพิ่มสูงขึ้นอย่างต่อเนื่อง
4. องค์การมีนโยบายที่ยืดหยุ่น สอดคล้อง เหมาะสมกับสภาพการณ์ที่เปลี่ยนแปลง
5. องค์การมีผู้บริหาร หรือผู้นำที่มีความรู้ ความสามารถ มีวิสัยทัศน์ ตลอดจนทักษะต่างๆ ในการบริหาร ที่สามารถนำพาองค์การไปสู่ความเจริญก้าวหน้า และผ่านพ้นวิกฤติ ปัญหาอุปสรรคต่างๆ ไปได้ด้วยดี
6. องค์การมีบรรยากาศ วัฒนธรรมองค์การที่ดี เกื้อกูลต่อการพัฒนาองค์การในด้านต่างๆ โดยรวม เช่น การประสานร่วมมือกันทำงาน ความผูกพันเป็นหนึ่งเดียวกันของทุกคนปัญหาความขัดแย้งต่างๆ สามารถแก้ไขหรือคลี่คลายไปได้อย่างรวดเร็ว สภาพแวดล้อม ภูมิทัศน์สวยงามสะอาดปลอดภัย เป็นต้น

สรุปได้ว่า ประสิทธิภาพเป็นแนวคิดสำคัญในการบริหารองค์การ ความสามารถในการดำเนินงานให้บรรลุเป้าหมายอย่างมีคุณภาพ โดยใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่า ทั้งเวลา งบประมาณ และกำลังคน พร้อมทั้งลดความสูญเปล่าและสร้างคุณค่าเพิ่มให้แก่องค์การและสังคม โดยประสิทธิภาพครอบคลุมทั้งระดับบุคคลและองค์การ ซึ่งขึ้นอยู่กับความรู้ ความสามารถ โครงสร้าง เป้าหมาย และระบบข้อมูลที่เหมาะสม พัฒนาการของทฤษฎีองค์การสะท้อนการเปลี่ยนแปลงจากแนวคิดแบบดั้งเดิมที่เน้นโครงสร้างและการควบคุม ไปสู่แนวคิดที่ให้ความสำคัญกับมนุษย์ ต่อยอดสู่แนวคิดองค์การสมัยใหม่ที่สอดคล้องแนวคิดการบริหารภาครัฐแนวใหม่ เพื่อแก้ไขข้อจำกัดของระบบราชการแบบเดิม โดยเน้นประสิทธิภาพผลสัมฤทธิ์ ความคุ้มค่า การกระจายอำนาจ และความพึงพอใจของประชาชน ทำให้ภาครัฐมีความคล่องตัว โปร่งใส และตรวจสอบได้ ในยุคดิจิทัล การบริหารภาครัฐพัฒนาไปสู่ Digital Government และ Digital Era Governance ที่เน้นการใช้เทคโนโลยีและข้อมูลในการบริหาร บูรณาการบริการภาครัฐแบบไร้รอยต่อ

ลดความซ้ำซ้อน และเพิ่มความสะดวกแก่ประชาชน ควบคู่กับการยึดหลักธรรมาภิบาลดิจิทัล และการปรับตัวขององค์กร

การบริหารงานขององค์กร

การบริหารงานขององค์กรเป็นกระบวนการสำคัญที่ช่วยกำหนดทิศทางและแนวทางในการดำเนินงานให้บรรลุเป้าหมายที่กำหนดไว้ การบริหารที่มีประสิทธิภาพต้องอาศัยการวางแผน การจัดองค์กร การสั่งการ และการควบคุมงานอย่างเป็นระบบ เพื่อให้ทรัพยากรถูกใช้ประโยชน์อย่างคุ้มค่า นอกจากนี้ การบริหารยังต้องปรับตัวให้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ การบริหารงานขององค์กรจึงเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งเสริมความสำเร็จ

แนวคิดเกี่ยวกับการบริหารงาน

คำว่า บริหาร มาจากคำว่า Administration และคำว่า การจัดการ มาจากคำว่า Management การใช้ทั้งสองคำนี้มีลักษณะเดียวกันแต่คำว่า Management มักจะใช้ในการบริหารงาน มิได้มุ่งหวังผลกำไรหรือขาดทุนจึงมักใช้คำว่า Administration จึงเหมาะสมที่สุดการบริหาร (Administration) เป็นเรื่องที่มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการดำเนินงานขององค์การ เพราะเป็นเครื่องมือที่สำคัญจะแสดงผลลัพธ์ให้เห็นความสำเร็จหรือความล้มเหลวของหน่วยงานมีประสิทธิภาพหรือไร้ประสิทธิภาพของหน่วยงาน การบริหารเป็นเครื่องบ่งชี้ให้ทราบถึงความเจริญก้าวหน้าของสังคม และวิทยาการด้านต่าง ๆ การบริหารงานที่สำคัญจะนำไปสู่ความก้าวหน้าการบริหารเป็นลักษณะการทำงานร่วมกันเป็นกลุ่มบุคคลในองค์การ ซึ่งมีการวินิจฉัยสั่งการของนักบริหารจะต้องคำนึงถึงปัจจัยสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ การวินิจฉัยสั่งการเป็นเครื่องมือแสดงให้ทราบถึงขีดความสามารถของนักบริหารและความเจริญเติบโตของการบริหารงานส่งผลถึง ชีวิตประจำวันของมนุษย์ไม่ว่าในครอบครัวหรือองค์การใดย่อมเกี่ยวข้องกับการบริหารอยู่เสมอ ดังนั้น การบริหารจึงเป็นเรื่องที่น่าสนใจส่งผลต่อการที่จะดำรงชีวิตของมนุษย์ในสังคมในยุคปัจจุบัน มีนักวิชาการมากมายหลายท่านได้ให้ความหมายของการบริหารไว้หลากหลายนานาทัศนะ ซึ่งสรุปได้ดังนี้ เพราะการบริหารนั้นเป็นทั้งศาสตร์และศิลป์ เป็นสาขาวิชาที่มีการจัดระเบียบอย่างมีระบบ คือ มีหลักการ มีกฎเกณฑ์ และทฤษฎีที่เชื่อถือได้อันเกิดจากการค้นคว้าเชิงวิทยาศาสตร์เพื่อประโยชน์ในการบริหารงานโดยลักษณะเช่นนี้การบริหารจึงเป็นศาสตร์ (Science) ซึ่งเป็นศาสตร์ทางสังคมที่อยู่กลุ่มเดียวกับจิตวิทยาสังคมวิทยาและรัฐศาสตร์ แต่ถ้าพิจารณาการบริหารในลักษณะของการปฏิบัติที่ต้องอาศัยความรู้ความสามารถประสบการณ์ และทักษะของผู้บริหารแต่ละบุคคลที่จะปฏิบัติงานให้บรรลุเป้าหมาย ซึ่งเป็นการประยุกต์เอาความรู้หลักการและทฤษฎีไปปรับใช้ในการปฏิบัติงานเพื่อให้เหมาะสมกับสถานการณ์และสิ่งแวดล้อม การบริหารมักมีลักษณะเป็นศิลป์ (Arts) (จันทรานี สงวนนาม, 2546 : 4)

ความหมายของการบริหาร

การบริหาร หมายถึง ศิลปะแห่งการทำงานให้สำเร็จโดยอาศัยบุคคลคนอื่น นักบริหารมีหน้าที่ในการวางแผนบริหารงาน จัดการองค์กร อำนวยการและควบคุมทรัพยากรบุคคล และทรัพยากรอื่น ๆ ให้ดำเนินงานไปในทิศทางเดียวกัน เพื่อบรรลุวัตุประสงค์ตามเป้าหมายที่วางไว้เป็นกรอบหน้าที่ของนักบริหารที่ดีมีหลักการ 5 ประการ คือ 1. การวางแผน (Planning) 2. การจัดองค์การ (Organizing) 3. การแต่งตั้งบุคลากร (Staffing) 4. การอำนวยการ(Directing) 5. การควบคุม (Controlling) โดยหน้าที่

ของนักบริหารทั้ง 5 ประการ มักถูกกำหนดปรากฏชัดเจนในการปฏิบัติขององค์การตั้งแต่สมัยโบราณ (พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), 2539 : 2-3)

การบริหารงานขององค์การ

องค์การ (Organization) หมายถึง หน่วยงานทางสังคมหรือการรวมของกลุ่มบุคคลที่ต้องปฏิบัติงานร่วมกัน มีเป้าหมายเดียวกัน มีระเบียบ แบบแผน กฎเกณฑ์ และการจัดการที่สัมพันธ์กันอย่างเป็นระบบ ชัดเจน และเป็นเอกภาพ องค์ประกอบที่สำคัญขององค์การ ประกอบด้วย 1) วัตถุประสงค์ (Objective) คือ จุดมุ่งหมาย ในการจัดตั้งองค์การเพื่อใช้เป็นแนวทางในการปฏิบัติภารกิจ กิจกรรม และผลผลิตขององค์การ 2) โครงสร้าง (Structure) คือ การจัดแบ่ง จัดระเบียบ ภายในองค์การ/หน่วยงานตามหลักการปฏิบัติงานที่จำเป็น และมีความชำนาญเฉพาะเรื่อง มีการกำหนดอำนาจและหน้าที่ที่ชัดเจนและเป็นเอกภาพ และมีความสัมพันธ์กันระหว่างหน่วยงานภายในองค์การ 3) กระบวนการปฏิบัติงาน (Process) คือ แบบปฏิบัติงานที่มีความคงที่มีแบบแผนที่ชัดเจนแน่นอน เพื่อให้บุคลากรในองค์การต้องยึดถือเป็นแนวปฏิบัติที่เป็นหลักในการปฏิบัติภารกิจ หน้าที่ และ 4) บุคลากร (Personal) คือ บุคคลหรือกลุ่มบุคคล ทั้งภายในและภายนอกองค์การ องค์การจะต้อง เกี่ยวข้องกับบุคคลหรือกลุ่มบุคคลที่เป็นสมาชิกภายในองค์การที่ต้องปฏิบัติภารกิจหน้าที่ตามที่ได้รับมอบหมาย และบุคคลหรือกลุ่มบุคคลภายนอกองค์การด้วย ทั้งผู้มารับบริการ ผู้ให้การสนับสนุนช่วยเหลือ และผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย เป็นต้น

การบริหารองค์การในยุคดิจิทัลเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว การบริหารงานขององค์การไม่ได้เป็นเพียงเรื่องของการนำเครื่องมือดิจิทัลมาติดตั้งเพื่อเพิ่มความเร็วในการทำงานเท่านั้น คือการก้าวเข้าสู่กระบวนการ Digital Transformation อย่างเต็มรูปแบบ ซึ่งเปรียบเสมือนการผ่าตัดโครงสร้างและวิธีคิดแบบเดิมเพื่อสร้าง Digital DNA ให้ฝังรากลึกลงไปในทุกองคาพยพขององค์การ โดยมีเป้าหมายสูงสุดคือการสร้างความคล่องตัว (Agility) และความสามารถในการตัดสินใจที่แม่นยำ การขับเคลื่อนด้วยข้อมูลและเทคโนโลยีอัจฉริยะ หัวใจสำคัญของการบริหารยุคใหม่เปลี่ยนจากการใช้สัญชาตญาณเป็นการใช้ข้อมูลจริง (Data-Driven Decision Making) ผ่านการทำงานร่วมกันของเทคโนโลยีหลัก 3 ประการ คือ 1) ปัญญาประดิษฐ์ (AI) ใช้เพื่อวิเคราะห์ข้อมูลขั้นสูง (Advanced Analytics) และทำนายแนวโน้มในอนาคต 2) ข้อมูลขนาดใหญ่ (Big Data) ทำความเข้าใจพฤติกรรมและความต้องการของผู้รับบริการอย่างลึกซึ้ง 3) ระบบคลาวด์ (Cloud Computing) เพื่อสร้างโครงสร้างพื้นฐานที่ยืดหยุ่น เข้าถึงได้ทุกที่ทุกเวลา การบูรณาการเทคโนโลยีเหล่านี้ช่วยให้องค์การสามารถทลายโครงสร้างแบบไซโล (Silo) ที่ทำงานแยกส่วนกันให้กลายเป็น ระบบนิเวศข้อมูล (Data Ecosystem) ที่เชื่อมโยงกันอย่างไร้รอยต่อ ส่งผลให้กระบวนการบริหารจัดการมีความรวดเร็วและสามารถสร้างประสบการณ์ที่ดีเยี่ยม (User-Centricity) ให้แก่ผู้รับบริการผ่านช่องทางดิจิทัลที่หลากหลาย

สรุปได้ว่า การบริหารงานขององค์การเป็นกระบวนการสำคัญที่กำหนดทิศทางและผลักดันให้องค์การบรรลุเป้าหมายอย่างมีประสิทธิภาพ ได้แก่ การวางแผน การจัดองค์การ การจัดบุคลากร การอำนวยการ และการควบคุม เพื่อให้เกิดการใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่าและเกิดประโยชน์สูงสุด การบริหาร

ยังต้องมีความยืดหยุ่นและปรับตัวให้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อความสำเร็จขององค์การแนวคิดการบริหารครอบคลุมทั้ง Administration และ Management ซึ่งมีความหมายใกล้เคียงกัน โดยการบริหารเป็นทั้งศาสตร์และศิลป์ มีหลักการและทฤษฎีรองรับควบคู่กับการประยุกต์ใช้ทักษะและประสบการณ์ของผู้บริหาร องค์การในฐานะหน่วยทางสังคมประกอบด้วยองค์ประกอบสำคัญ ได้แก่ วัตถุประสงค์ โครงสร้าง กระบวนการ และบุคลากร ซึ่งต้องเชื่อมโยงกันอย่างเป็นระบบในยุคดิจิทัล การบริหารองค์การได้เปลี่ยนแปลงไปสู่การทำ Digital Transformation อย่างเต็มรูปแบบ โดยมุ่งพัฒนา Digital DNA เพื่อเพิ่มความคล่องตัวและศักยภาพในการแข่งขัน การตัดสินใจจึงเน้นการใช้ข้อมูล (Data-Driven Decision Making) เป็นหลัก โดยอาศัยเทคโนโลยีสำคัญ ได้แก่ ปัญญาประดิษฐ์ (AI) ข้อมูลขนาดใหญ่ (Big Data) และระบบคลาวด์ (Cloud Computing) ซึ่งช่วยเพิ่มประสิทธิภาพในการดำเนินงาน และทำให้องค์การสามารถเชื่อมโยงข้อมูล ลดความซ้ำซ้อน และพัฒนาการให้บริการที่ตอบสนองต่อความต้องการได้อย่างแท้จริง

การบริหารจัดการภาครัฐแนวใหม่ในการเพิ่มประสิทธิภาพการบริหารงานขององค์กร

แนวคิดการบริหารภาครัฐและระบบราชการแบบเดิมตามแนวคิดของ Max Weber ซึ่งเน้นโครงสร้าง ลำดับขั้น และการควบคุมอย่างเป็นทางการ ไปสู่แนวคิดการจัดการภาครัฐแนวใหม่ (New Public Management: NPM) ที่เกิดขึ้นในช่วงทศวรรษ 1980 เพื่อตอบสนองต่อข้อจำกัดของระบบรวมศูนย์ โดยมุ่งเน้นประสิทธิภาพ ความคุ้มค่า และผลสัมฤทธิ์ของการดำเนินงาน ผ่านการนำหลักการและเทคนิคของภาคเอกชนมาประยุกต์ใช้ในภาครัฐ เช่น การบริหารแบบมืออาชีพ การกำหนดตัวชี้วัดผลงาน การส่งเสริมการแข่งขัน และการกระจายอำนาจ ซึ่งมีรากฐานจากแนวคิดเศรษฐศาสตร์สถาบันใหม่และการจัดการนิยม อันเป็นการปรับกระบวนทัศน์การบริหารภาครัฐให้มีความยืดหยุ่น คล่องตัว และตอบสนองต่อการเปลี่ยนแปลงของสังคมได้ดียิ่งขึ้น ขณะเดียวกัน แนวคิดการพัฒนาระบบราชการยุคดิจิทัลได้ต่อยอดจาก NPM ไปสู่การเป็นรัฐบาลดิจิทัล (Digital Government) และ Digital Era Governance (DEG) ที่เน้นการบูรณาการข้อมูลและการใช้เทคโนโลยี เช่น AI, Big Data และ Cloud Computing เพื่อยกระดับการบริหารและการให้บริการสาธารณะให้มีความรวดเร็ว แม่นยำ และประชาชนเป็นศูนย์กลางมากขึ้น โดยมุ่งสร้างบริการแบบไร้รอยต่อ ลดความซ้ำซ้อนของกระบวนงาน และเพิ่มความโปร่งใสในการดำเนินงาน ควบคู่กับการเสริมสร้างธรรมาภิบาลดิจิทัลและการพัฒนาศักยภาพบุคลากรภาครัฐให้สอดคล้องกับบริบทใหม่ของสังคมดิจิทัล ในด้านประสิทธิภาพเป็นแก่นสำคัญของการบริหาร โดยหมายถึงความสามารถในการดำเนินงานให้บรรลุเป้าหมายด้วยการใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่า ทั้งเวลา งบประมาณ และกำลังคน แนวคิดนี้ครอบคลุมทั้งมิติทางเทคโนโลยีและเศรษฐศาสตร์ โดยมุ่งลดความสูญเปล่าและเพิ่มผลผลิตสูงสุด เน้นเรื่องความชัดเจนของเป้าหมาย มาตรฐานการทำงาน วินัย และการให้รางวัล ซึ่งล้วนเป็นปัจจัยที่ส่งเสริมให้การดำเนินงานมีประสิทธิภาพ ทั้งในระดับบุคคล กระบวนการ และองค์การ องค์การที่มีประสิทธิภาพต้องมีองค์ประกอบที่สอดคล้องกัน ได้แก่ วัตถุประสงค์ โครงสร้าง กระบวนการ และบุคลากร โดยต้องสามารถปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงได้อย่างเหมาะสม ภายใต้แนวคิดระบบเปิด (Open System) ที่ให้ความสำคัญกับปัจจัยภายนอกและภายในร่วมกัน ประสิทธิภาพยังสะท้อนผ่านคุณภาพของบุคลากร ผลผลิต และกระบวนการทำงานที่ไม่ซ้ำซ้อน มีความยืดหยุ่น และสามารถสร้างความพึงพอใจแก่ผู้รับบริการ สุดท้าย การบริหารงานขององค์การในยุคดิจิทัล เป็นการ

เปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างและวัฒนธรรมองค์กรไปสู่ Digital Transformation อย่างแท้จริง โดยมุ่งสร้าง Digital DNA ให้เกิดขึ้นในทุกระดับขององค์การ การตัดสินใจจึงเปลี่ยนจากการใช้ประสบการณ์หรือสัญชาตญาณไปสู่การใช้ข้อมูลเป็นฐาน (Data-Driven Decision Making) ผ่านการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีสำคัญ เช่น AI, Big Data และ Cloud Computing ซึ่งช่วยเพิ่มความคล่องตัว ลดข้อจำกัดด้านโครงสร้างแบบเดิม ทำให้องค์การสามารถเชื่อมโยงข้อมูล สามารถดำเนินงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ มีประสิทธิผล นำไปสู่การพัฒนาองค์การอย่างยั่งยืนในบริบทของโลกยุคดิจิทัล

องค์ความรู้ที่ได้รับ

จากการศึกษาทำให้เกิดองค์ความรู้ ผังมโนทัศน์นี้แสดงความสัมพันธ์ของ 3 แนวคิดหลักในการบริหารองค์กร ได้แก่

1. แนวคิดการบริหารภาครัฐแนวใหม่ (New Public Management: NPM) เป็นแนวคิดที่เกิดขึ้นเพื่อปรับปรุงข้อจำกัดของระบบราชการแบบดั้งเดิม โดยมุ่งเน้นประสิทธิภาพ ความคุ้มค่า และผลสัมฤทธิ์ของการดำเนินงาน นำหลักการบริหารแบบภาคเอกชนมาประยุกต์ใช้ เช่น การบริหารเชิงผลสัมฤทธิ์ การกำหนดตัวชี้วัดผลงาน การกระจายอำนาจ และการส่งเสริมการแข่งขัน ส่งผลให้หน่วยงานภาครัฐมีความคล่องตัว โปร่งใส และตอบสนองต่อความต้องการประชาชน

2) แนวคิดประสิทธิภาพในการบริหาร (Efficiency Concept) เป็นหัวใจสำคัญของการบริหารองค์กร โดยมุ่งให้การดำเนินงานบรรลุเป้าหมายด้วยการใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่า ทั้งเวลา งบประมาณ และกำลังคน ครอบคลุมทั้งประสิทธิภาพเชิงเทคโนโลยีและเศรษฐศาสตร์ เน้นการลดความสูญเปล่า การกำหนดมาตรฐานการทำงาน ความชัดเจนของเป้าหมาย และการพัฒนาบุคลากรให้มีศักยภาพ ซึ่งสะท้อนผ่านคุณภาพของผลงาน กระบวนการทำงาน และความพึงพอใจของผู้รับบริการ

3) แนวคิดการบริหารองค์กรในยุคดิจิทัล (Digital Transformation) เป็นการพัฒนาองค์กรให้สอดคล้องกับบริบทของโลกยุคใหม่ โดยนำเทคโนโลยีดิจิทัล เช่น ปัญญาประดิษฐ์ (AI), Big Data และCloud Computing มาใช้ในการบริหารและการตัดสินใจ เน้นการขับเคลื่อนด้วยข้อมูล (Data-Driven) การบูรณาการระบบงาน และการให้บริการแบบไร้รอยต่อ (Seamless Service) เพื่อยกระดับประสิทธิภาพ ความรวดเร็ว และตอบสนองต่อความต้องการของประชาชน ดังภาพที่ปรากฏ

แผนภาพที่ 1 องค์ความรู้ที่ได้รับ

สรุป

การบริหารจัดการภาครัฐแนวใหม่ (New Public Management: NPM) เป็นแนวคิดที่เกิดขึ้นจากการปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์ทางการบริหารภาครัฐ เพื่อตอบสนองต่อความเปลี่ยนแปลงของสังคม เศรษฐกิจ และเทคโนโลยี จากเดิมที่ระบบราชการเน้นโครงสร้าง ลำดับขั้น และการควบคุมอย่างเคร่งครัด ได้พัฒนาไปสู่การบริหารที่ให้ความสำคัญกับประสิทธิภาพ ความคล่องตัว และผลสัมฤทธิ์ของงาน โดยนำหลักการบริหารแบบภาคเอกชนมาประยุกต์ใช้ เช่น การกำหนดตัวชี้วัดผลการดำเนินงาน การแข่งขันในการให้บริการ และการใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่า แนวคิดนี้มุ่งเน้นให้หน่วยงานภาครัฐทำงานอย่างมืออาชีพ ลดการรวมศูนย์อำนาจ และเพิ่มความรับผิดชอบต่อประชาชนในฐานะผู้รับบริการ แนวคิด NPM ยังมีรากฐานจากทฤษฎีเศรษฐศาสตร์สถาบันใหม่และแนวคิดการจัดการนิยม ซึ่งเชื่อว่าวิธีการบริหารสามารถประยุกต์ใช้ได้ทั้งภาครัฐและเอกชน โดยเน้นการปรับโครงสร้างองค์การให้มีขนาดเหมาะสม เพิ่มความยืดหยุ่น และส่งเสริมการแข่งขันเพื่อยกระดับคุณภาพบริการสาธารณะ เมื่อโลกก้าวเข้าสู่ยุคดิจิทัล แนวคิดการบริหารภาครัฐได้พัฒนาไปอีกขั้นเป็นรัฐบาลดิจิทัล (Digital Government) และการบริหารยุคดิจิทัล (Digital Era Governance: DEG) ที่มุ่งเน้นการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและข้อมูลเป็นฐานในการตัดสินใจ โดยนำเทคโนโลยีสำคัญ เช่น ปัญญาประดิษฐ์ (AI) ข้อมูลขนาดใหญ่ (Big Data) และระบบคลาวด์ (Cloud Computing) มาใช้ในการเพิ่มประสิทธิภาพ ลดขั้นตอนที่ซ้ำซ้อน และสร้างการบริการแบบไร้รอยต่อ ในมิติของประสิทธิภาพ ถือเป็นหัวใจสำคัญของการบริหารทั้งภาครัฐและเอกชน หมายถึงความสามารถในการดำเนินงานให้บรรลุเป้าหมายโดยใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่า ทั้งด้านเวลา งบประมาณ และกำลังคน แนวคิดประสิทธิภาพครอบคลุมทั้งด้านเทคโนโลยีและเศรษฐศาสตร์ การผลิตผลลัพธ์สูงสุดด้วยต้นทุนต่ำที่สุด พร้อมทั้งลดความสูญเปล่าในการดำเนินงาน องค์การที่มีประสิทธิภาพจึงต้องมีระบบการทำงานที่ชัดเจน ไม่ซ้ำซ้อน มีมาตรฐาน และสามารถปรับตัวต่อสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงได้อย่างรวดเร็ว

การบริหารงานขององค์กรจึงเป็นกระบวนการที่มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อความสำเร็จ โดยประกอบด้วยหน้าที่หลัก ได้แก่ การวางแผน การจัดองค์การ การจัดบุคลากร การอำนวยการ และการควบคุม ซึ่งต้องดำเนินการอย่างเป็นระบบและสอดคล้องกัน องค์การในฐานะระบบเปิดต้องอาศัยทั้งโครงสร้าง กระบวนการ และบุคลากรที่มีคุณภาพในการขับเคลื่อนงานให้บรรลุเป้าหมาย ในยุคดิจิทัล การบริหารองค์กรไม่ได้เป็นเพียงการใช้เทคโนโลยีเพื่อเพิ่มความสะดวกเท่านั้น แต่เป็นการเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างและวัฒนธรรมองค์กร หรือที่เรียกว่า Digital Transformation เพื่อสร้างความคล่องตัวและเพิ่มศักยภาพในการแข่งขัน

เอกสารอ้างอิง

กีรติ ยศยิ่งยง. (2549). *การจัดการความรู้ในองค์การและกรณีศึกษา*. (น. 28-31). กรุงเทพมหานคร: มิสเตอร์ก๊อปปี้ (ประเทศไทย) จำกัด.

จันทรานี สงวนนาม. (2546). *เอกสารประกอบการสอนบรรยายหลักสูตรผู้บริหารสถานศึกษาระดับสูง*. (น. 4). กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

ติน ปรัชญพฤทธ์. (2535). *ศัพท์รัฐประศาสนศาสตร์*. (น. 130). กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ทิพาวดี เมฆสวรรค์. (2540). *การบริหารมุ่งผลสัมฤทธิ์คณะกรรมการว่าด้วย การปฏิบัติราชการเพื่อประชาชนของหน่วยงานของรัฐ*. (น. 24). กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการข้าราชการพลเรือน.

นันทนา ธรรมบุศย์. (2540). การพัฒนาประสิทธิภาพในการทำงาน. *วารสารแนะแนว*. 3(3). 25.

ปุระชัย เปี่ยมสมบูรณ์. (2529). *การวิจัยประเมินผล: หลักการและกระบวนการพัฒนา*. (น. 42). กรุงเทพมหานคร: พิทักษ์อักษร.

พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). (2539) *คุณธรรมสำหรับนักบริหาร*. (น. 42). กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิพุทธธรรม.

พระราชกฤษฎีกาว่าด้วยหลักเกณฑ์และวิธีการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี พ.ศ. 2546. (2546). *ราชกิจจานุเบกษา*, เล่ม 120 ตอนที่ 100 ก, หน้า 1.

ภรณี (กีร์ติบุตร) มหานนท์. (2529). *การประเมินประสิทธิผลขององค์การ*. (น. 113-114). กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์.

ราชบัณฑิตยสถาน.(2554). *พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2554*. (น. 324). กรุงเทพมหานคร: ราชบัณฑิตยสถาน.

วรเดช จันทรศร. (2541). *ปรัชญาการบริหารภาครัฐ*. (น. 27-28). กรุงเทพมหานคร: สหายบล็อกและการพิมพ์.

Christopher Hood. (1991). *A public management for all seasons*. (pp. 3-9). Public Administration.

Hiromi Yamamoto. (2004). *New Public Management-Japan's Practice*. (pp. 6). Japan: Institute for International Policy Studies Publications.

James H Harington. (1996). *High Performance Benchmarking- 20 Steps to Successes*. (pp. 59-60). NewYork: McGraw – Hill.

Robert B. Denhardt and Joseph W. Grubbs. (2003). *Public Administration : An Action Orientation* (6th ed.). (pp. 334-335). USA: Wadsworth/Thomson Learning Publications.

Sowaribi Tolofari. (2005). *New Public Management and Education*. (pp. 78-79). Policy Futures in Education.

การพัฒนาคุณภาพการให้บริการประชาชนตามหลักสังคหวัตถุธรรม

The Development of Public Service Quality Based on the Principles of Sangahavatthu Dhamma

อรทัย ลีมไธสง[1], พระครูปริยัติปัญญาโสภณ[2], พระครูเกษมอาจรสุนทร[3], พระครูปลัดสุวัฒนอุดมคุณ[4]
Oratai Luemthaisong, Phrakru pariyatpanyasophon, Phrakhru Kasematsunthon, PhrakhrupladSuwatthana Udomkhun

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอการพัฒนาคุณภาพการให้บริการประชาชนตามหลักสังคหวัตถุธรรมเพื่อการพัฒนาปรับปรุงคุณภาพการบริการให้มีมาตรฐาน อันจะนำมาซึ่งคุณภาพการให้บริการที่ดี ประชาชนเกิดความพึงพอใจ เป็นการยกระดับคุณภาพการปฏิบัติงานผู้รับบริการได้รับการบริการที่รวดเร็วตามกำหนดเวลา เสมอภาค และมีความเป็นธรรม ได้รับการตอบสนองความต้องการเกิดความพึงพอใจสูงสุด ผู้ปฏิบัติงานสามารถปฏิบัติได้อย่างมีประสิทธิภาพ และตอบสนองความต้องการของทุกคน การนำหลักสังคหวัตถุธรรมมาใช้ในการพัฒนาการบริการประชาชนขององค์กร เพื่อใช้เป็นแนวทางในการปฏิบัติหน้าที่ของบุคลากรในองค์กร สามารถนำมาประยุกต์ใช้กับงานในหน้าที่ที่รับผิดชอบของตนเอง ของแต่ละส่วนงานตามหลักธรรม เป็นหลักธรรมที่ช่วยประสานคนหมู่มาก ให้อยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข อยู่ร่วมกันด้วยความรัก ความสามัคคี สามารถนำไปใช้ได้ตั้งแต่ระดับครอบครัวจนถึงระดับสังคม เป็นหลักธรรมอันจะก่อให้เกิดความผาสุกหลักสังคหวัตถุธรรม มีความเหมาะสมกับการนำไปเป็นเกณฑ์มาตรฐานแห่งความดีงามมากที่สุดในการดำเนินงานถ้านำไปปฏิบัติก็จะเกิดความมั่นคงและความก้าวหน้าในหน้าที่การงาน เป็นที่รักและเคารพของผู้อื่น

คำสำคัญ: สังคหวัตถุ; การบริการ; การบริหาร

Abstract

This academic article aims to present the development of the quality of public service delivery based on the principles of Sangahavatthu Dhamma in order to improve and enhance service quality to meet established standards. Such improvement will lead to

[1] องค์การบริหารส่วนตำบลโนนตูม
[1] Non Tum Subdistrict Administrative Organization
[2-4] มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์
[2-4] Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Surin Campus
[*] Email : Oratai052520@gmail.com

better service quality. greater public satisfaction. and the enhancement of operational performance. As a result. service recipients will obtain services that are prompt according to the specified time. equitable. and fair. Their needs will be effectively addressed. leading to the highest level of satisfaction. Moreover. service providers will be able to perform their duties efficiently and respond appropriately to the needs of all people.

Applying the principles of Sangahavatthu Dhamma in developing public services within organizations can serve as a guideline for personnel in performing their duties. These principles can be applied to the responsibilities of each department in accordance with moral and ethical values. Sangahavatthu Dhamma is a moral principle that helps unite people. enabling them to live together happily with love and harmony. It can be applied from the family level to the societal level. This principle promotes peace and well-being and is highly appropriate to be used as a standard guideline for effective organizational operations. When put into practice. it contributes to stability and progress in work performance. as well as mutual love and respect among people.

Keywords: Social objects; Service; Administration

บทนำ

การให้บริการเพื่อตอบสนองความต้องการของประชาชนที่ภาครัฐ ภายใต้รากฐานของการบริหารราชการหรือการบริหารงานภาครัฐ ตามแนวความคิดการจัดการภาครัฐแนวใหม่ (New public management-NPM) ที่ระบบราชการของหลายประเทศรวมทั้งประเทศไทยรับมาเป็นกระบวนการทัศน์ในการขับเคลื่อนการจัดการระบบงานภาครัฐในช่วงหลายปี ที่ผ่านมา ตามแนวคิดนี้ นอกจากแนวทางการปรับปรุงสมรรถภาพ และการยกระดับกำลังการผลิตของหน่วยงานภาครัฐ ซึ่งมีมติอยู่ที่การพัฒนาทรัพยากรบุคคล (Human resource development) และมีการใช้ประโยชน์จากภาคเอกชนให้มากขึ้น โดยการจัดการภาครัฐแนวใหม่นั้น มีมิติสำคัญประการหนึ่งที่ให้ความสำคัญต่อการให้บริการประชาชน (Public service orientation) ที่มุ่งเน้นคุณภาพการให้บริการประชาชนที่เป็นลูกค้า ผู้มารับบริการจากหน่วยงานภาครัฐ ซึ่งเป็นทั้งปัจเจกชน และผู้ประกอบการที่ต้องติดต่อสัมพันธ์ กับหน่วยงานภาครัฐ โดยเฉพาะนับจากช่วงกลางทศวรรษ พ.ศ.2540-2550 ที่รัฐบาลหลายสมัยของประเทศไทยต่างได้ให้ความสำคัญกบการพัฒนาคุณภาพการบริหารจัดการภาครัฐ บริบทของการพัฒนาคุณภาพการให้บริการ ในฐานะที่เป็นเรื่องอันคาบเกี่ยวกับบทบาทภารกิจการให้บริการสาธารณะของหน่วยงานภาครัฐ (ชัชวาลย์ ทัตศิวัช. 2562 : 105-146)

คุณภาพการให้บริการของหน่วยงานภาครัฐ จัดได้ว่าเป็นเรื่องหรือแนวคิดใหม่ที่หน่วยงานภาครัฐ จะต้องดำเนินการตามกรอบ และบริบทของการปฏิรูประบบบริหารภาครัฐของไทย โดยเฉพาะนับแต่ได้มีการรื้อปรับระบบราชการครั้งใหญ่เมื่อปีพ.ศ. 2545 อันเป็นผลมาจากทั้งนโยบายของรัฐบาล ในสมัยนั้น และข้อกำหนดจากบทบัญญัติของกฎหมายหลายฉบับ อาทิกฎหมายว่าด้วยระเบียบบริหารราชการแผ่นดิน กฎหมายว่าด้วยการปรับปรุงส่วนราชการและพระราชกฤษฎีกาว่าด้วยหลักเกณฑ์ และวิธีการบริหาร กิจการบ้านเมืองที่ดี เป็นต้น ประกอบกับการนำแนวคิดของการบริหารงานราชการแบบมุ่งผลสัมฤทธิ์ ได้ทำให้หน่วยงานราชการต่าง ๆ มุ่งกำหนดเป้าประสงค์หลักเชิงยุทธศาสตร์ ในการจัดบริการประชาชนทุกระดับเพื่อให้เกิดความพึงพอใจในคุณภาพการให้บริการของหน่วยงาน การให้บริการประชาชน

เป็นนโยบายที่สำคัญของรัฐบาล เป็นภารกิจที่สำคัญทางด้านการตอบสนองต่อสภาพปัญหาและความต้องการของประชาชนที่ขอรับบริการ ภายใต้ระเบียบกฎหมายและข้อบังคับที่กำหนดไว้ ในปัจจุบันนี้รัฐบาลได้เร่งรัดให้ส่วนราชการต่าง ๆ ขยายขอบเขต และปรับปรุงการบริการประชาชนในรูปแบบต่าง ๆ การบริการประชาชนจึงเป็นหนึ่งในภารกิจการ “บำบัดทุกข์ บำรุงสุข” ของกรมการปกครอง โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้ประชาชนได้รับบริการที่สะดวกทั่วถึง และเป็นการประสานเสริมสร้างความสัมพันธ์อันดีในระหว่างประชาชนกับข้าราชการ ข้าราชการภารกิจในการให้บริการประชาชน ได้ทำงานอย่างมีประสิทธิภาพมากน้อยเพียงใด และสอดคล้องกับความต้องการของประชาชนหรือไม่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในปัจจุบันนี้ข้าราชการยังมีบทบาทใหม่ในเรื่องการแก้ปัญหาของประเทศชาติที่กำลังประสบอยู่ คือปัญหาวิกฤตทางเศรษฐกิจ ฯลฯ เพราะฉะนั้นเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างข้าราชการกับประชาชนจึงเป็นเรื่องที่เราจะต้องให้ความสำคัญอย่างมาก และต้องพยายามดำเนินการทุกวิถีทางที่จะให้การทำงานของราชการการบริหารงานของส่วนราชการ เป็นการบริหารงานที่จะสามารถเพิ่มพูนประสิทธิภาพ เพิ่มพูนคุณภาพ และตอบสนองความต้องการของประชาชนให้มากที่สุดเท่าที่จะมากได้ (บวรศักดิ์ อุวรรณโณ. 2546 : 112)

การปฏิรูประบบราชการในปัจจุบัน นโยบายสำคัญประการหนึ่ง คือ การยึดถือประชาชนเป็นศูนย์กลาง ดังนั้น การบริหารราชการในปัจจุบัน จึงมีความจำเป็นต้องปรับเปลี่ยนปรัชญาในการทำงานด้านการให้บริการและการเสริมสร้างงานบริการภาครัฐให้มีการบริการที่มีความรวดเร็ว เสมอภาค โปร่งใส เป็นธรรม และสร้างความพึงพอใจให้ประชาชนผู้มาติดต่อขอรับบริการ อีกทั้งการบริหารราชการแผ่นดินในปัจจุบัน ได้มีพระราชกฤษฎีกาว่าด้วย หลักเกณฑ์และวิธีการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี พ.ศ. 2546 วางแนวทางการบริหารราชการเพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดแก่ประชาชน การปฏิบัติภารกิจของส่วนราชการจึงต้องเป็นไปด้วยความซื่อสัตย์ สุจริต สามารถตรวจสอบได้และเป็นหน้าที่ของข้าราชการที่ต้องคอยรับฟังความคิดเห็นและความพึงพอใจของสังคมและประชาชน ผู้มาติดต่อขอรับบริการ (ธีรภัทร์ เสรีรังสรรค์. 2547 : 85)

การบริการ

การบริการต้องมีการพัฒนาปรับปรุงคุณภาพการบริการให้มีมาตรฐาน อันจะนำมาซึ่งคุณภาพการให้บริการที่ดี ประชาชนเกิดความพึงพอใจ เป็นการยกระดับคุณภาพการปฏิบัติงานผู้รับบริการได้รับการบริการที่รวดเร็วตามกำหนดเวลา เสมอภาค และมีความเป็นธรรม ได้รับการตอบสนองความต้องการเกิดความพึงพอใจสูงสุด ผู้ปฏิบัติงานสามารถปฏิบัติได้อย่างมีประสิทธิภาพ และตอบสนองความต้องการของทุกคน ดังนั้นการบริการต้องมีการพัฒนาปรับปรุงคุณภาพ การบริการให้มีมาตรฐาน อันจะนำมาซึ่งคุณภาพการให้บริการที่ดี ประชาชนเกิดความพึงพอใจ เป็นการยกระดับคุณภาพการปฏิบัติงานผู้รับบริการได้รับการบริการที่รวดเร็วตามกำหนดเวลา เสมอภาค และมีความเป็นธรรม ได้รับการตอบสนองความต้องการเกิดความพึงพอใจสูงสุด ผู้ปฏิบัติงานสามารถปฏิบัติได้อย่างมีประสิทธิภาพ และตอบสนองความต้องการของทุกคน หลักสังหวัตถุธรรม หมายถึง หลักธรรมที่เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวน้ำใจของผู้อื่น ผูกไมตรี เอื้อเฟื้อ เกื้อกูล หรือเป็นหลักการสงเคราะห์ซึ่งกันและกัน ประกอบด้วย 4 ประการ ซึ่งนำไปปรับใช้ในการให้บริการประชาชน ได้แก่

1. ทาน หมายถึง การรู้จักให้ รู้จักเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ช่วยเหลือด้วยการแบ่งปันสิ่งให้แก่ผู้อื่นที่ควรให้ ตลอดจนให้ปัญญา และศิลปวิทยารวมไปถึงการให้อภัยแก่ผู้อื่น ทำให้สังคมอยู่กันอย่างมีความสุข เพราะการช่วยเหลือซึ่งกันละกัน

2. ปิยวาจา หมายถึง การพูดจาน่ารัก ปราศรัยด้วยถ้อยคำสุภาพอ่อนหวาน ไพเราะ เป็นที่รัก พูดด้วยถ้อยคำที่น่าฟัง ชี้แจ้งในสิ่งที่เป็นประโยชน์ ให้กำลังใจ ทำให้เกิดความพอใจแก่ผู้ได้ยินได้ฟัง ก่อให้เกิดมนุษย์สัมพันธ์ที่ดีต่อกัน

3. อัตถจริยา หมายถึง การบำเพ็ญให้เป็นประโยชน์แก่ผู้เกี่ยวข้องหรือผู้อื่น เป็นการปฏิบัติสิ่งที่เป็นประโยชน์ซึ่งกันและกัน มีน้ำใจช่วยเหลือผู้อื่นโดยไม่หวังผลตอบแทน ด้วยกำลังความคิด กำลังกาย และกำลังทรัพย์ การทำ ตนให้เป็นประโยชน์เท่าที่จะทำได้ เช่น ส่งเสริมจริยธรรม ส่งเสริมให้ผู้อื่นได้รับสิ่งที่ดี การช่วยเหลือผู้อื่นจะทำให้หมู่คณะ และสังคม และประเทศชาติมีความก้าวหน้า ได้รับความสำเร็จในสิ่งต่างๆ เป็นอย่างดี

4. สมานัตตตา หมายถึง การปฏิบัติตนเสมอต้นเสมอปลาย การทำตัวให้เข้ากันได้ เป็นเพื่อนร่วมทุกข์ร่วมสุขกัน ไม่เอาเปรียบ ร่วมเผชิญ และแก้ปัญหาเพื่อประโยชน์สุขร่วมกัน ไม่ถือเราถือเขา รู้จักผูกมิตรกับผู้อื่น เช่น ในยามที่ตนตกทุกข์ได้ยากก็ไม่ทอดทิ้งยังช่วยเหลือ ย่อมเกิดความสุข และความสามัคคีในหมู่คณะ

การให้บริการ หมายถึง หน้าที่หลักในการบริหารงานภาครัฐที่ต้องมีการติดต่อสัมพันธ์กับประชาชนโดยตรง โดยหน่วยงานและเจ้าหน้าที่ในการส่งต่อการบริการให้แก่ประชาชน โดยสร้างความพึงพอใจให้กับผู้รับบริการ โดยพิจารณาจากองค์ประกอบ 5 ด้าน ดังต่อไปนี้

1) การให้บริการอย่างเสมอภาค (Equitable Service) หมายถึง เจ้าหน้าที่ให้บริการประชาชนอย่างยุติธรรม เสมอภาค ไม่เลือกปฏิบัติโดยใช้มาตรฐานการให้บริการเดียวกัน

2) ด้านการให้บริการอย่างทันเวลา (Timely Service) หมายถึง เจ้าหน้าที่ให้บริการด้วยความตรงต่อเวลา ขั้นตอนในการให้บริการมีความเหมาะสม มายุ่งยาก ซับซ้อน สะดวกรวดเร็ว เข้าถึงง่าย เพื่อสร้างความพึงพอใจให้แก่ประชาชนที่มาใช้บริการ

3) ด้านการให้บริการอย่างเพียงพอ (Ample Service) หมายถึง สถานที่ของหน่วยงานสะดวกในการเดินทางมารับบริการ มีที่จอดรถเพียงพอ ห้องน้ำสะอาด มีป้าย สัญลักษณ์ บอกจุดให้บริการชัดเจน เข้าใจง่าย มีที่นั่งสำหรับรอรับบริการเพียงพอและเหมาะสม

4) ด้านการให้บริการอย่างต่อเนื่อง (Continuous Service) หมายถึง การให้บริการเป็นไปอย่างสม่ำเสมอต่อเนื่อง เปิด-ปิดการให้บริการตรงต่อเวลาทำการของทางราชการที่กำหนดไว้ โดยยึดประโยชน์ของสาธารณะเป็นหลัก

5) ด้านการให้บริการอย่างก้าวหน้า (Progressive Service) หมายถึง เจ้าหน้าที่มีความรู้ ความเข้าใจ สามารถให้คำแนะนำ ปรึกษา แก้ปัญหา เฉพาะหน้าได้ มีระบบการให้บริการสืบค้นข้อมูล ที่ทันสมัย มีการปรับปรุงคุณภาพ การเพิ่มประสิทธิภาพหรือความสามารถที่จะทำหน้าที่บริการได้มากขึ้นโดยใช้ทรัพยากรเท่าเดิม

ด้วยเหตุที่กล่าวมานี้ ผู้เขียนจึงขอนำเอาหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนาเข้ามาประยุกต์ใช้ธรรมเพื่อพัฒนาคุณภาพในการบริการให้ดียิ่งขึ้นตรงตามความต้องการของประชาชน เพื่อเกิดประโยชน์สูงสุดทางระบบราชการ ตลอดจนสร้างความพึงพอใจให้กับผู้มารับบริการ หลักสังคหวัตถุ 4 คือ ทาน ปิยวาจา อัตถจริยา สมานัตตตา โอบอ้อมอารี วจีไพเราะ

ความหมายของการให้บริการ

ความหมายของการให้บริการ ได้มีนักวิชาการให้ความหมายเกี่ยวกับการให้บริการ ไว้หลากหลายความหมาย ดังนี้

การบริการ เป็นการปฏิบัติงานที่กระทำหรือติดต่อและเกี่ยวข้องกับผู้ใช้บริการ การให้บุคคลต่างๆได้ใช้ประโยชน์ในทางใดทางหนึ่ง รวมทั้งด้านความพยายามใด ๆก็ตามด้วยวิธีการหลากหลายในการกระทำให้คนต่างๆ ที่เกี่ยวข้องได้รับความช่วยเหลือ จัดได้ว่าเป็นการให้บริการทั้งสิ้นการอำนวยความสะดวกก็เป็นการให้บริการ การสนองความต้องการของผู้ใช้บริการก็เป็นการให้บริการการให้บริการสามารถดำเนินการได้หลากหลายวิธี จุดสำคัญ คือ เป็นการช่วยเหลือและอำนวยประโยชน์ให้แก่ผู้ใช้บริการ (สมิต สัชฌุกร. 2550 : 3)

การให้บริการ หมายถึง การกระทำหรือกิจกรรมที่บุคคลหรือองค์กรจัดทำขึ้นเพื่อสนองความต้องการหรือแก้ปัญหาให้แก่ผู้รับบริการ โดยมุ่งเน้นความพึงพอใจของผู้รับบริการเป็นสำคัญ (บรรจบ กาญจนดุล. 2558 : 5)

ความหมายของคำว่า บริการ ไว้ใน พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตสถาน พ.ศ. 2542 หมายถึง การปฏิบัติรับใช้ การให้ความสะดวกต่างๆ (พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน. 2546 : 5)

คำว่า บริการ ที่ตรงกับคำในภาษาอังกฤษว่า service นั้น คือ คุณภาพของการให้บริการที่ดีดังนี้

S = Smiling & Sympathy คือ การยิ้มแย้มแจ่มใส เห็นอกเห็นใจประชาชน

E = Early Response คือ การให้บริการอย่างรวดเร็วและรู้ใจ มิต้องให้ประชาชนร้องขอ

R = Respectful คือ การแสดงออกถึงความเคารพนับถือ ให้เกียรติประชาชน

V = Voluntariness Manner คือ การให้บริการด้วยความเต็มใจมิใช่ฝืนใจทำ

I = Image Enhancing คือ การแสดงออกซึ่งเสริมภาพพจนผู้ให้บริการและองค์กร

C = Courtesy คือ กิริยาอาการสุภาพ อ่อนโยน มีมารยาทดี

E = Enthusiasm คือ การมีความกระตือรือร้นในการบริการ ให้บริการมากกว่า (ชำนาญ ภู่เอี่ยม. : 45-60)

การบริการ หมายถึง พฤติกรรมการกระทำ หรือการปฏิบัติการที่ฝ่ายหนึ่งเสนอให้อีกฝ่ายหนึ่ง โดยกระบวนการที่เกิดขึ้นอาจมีตัวสินค้าเข้ามาเกี่ยวข้อง แต่โดยเนื้อแท้ของสิ่งที่เสนอให้นั้นเป็นการกระทำพฤติกรรม หรือการปฏิบัติการ ซึ่งไม่สามารถนำไปเป็นเจ้าของได้ (วีระรัตน์ กิจเลิศไพโรจน์. 2547 : 14)

การให้บริการสาธารณะ เป็นการจัดสรรทรัพยากรหรือกิจกรรมที่รัฐและองค์กรสาธารณะจัดทำเพื่อประโยชน์สุขของประชาชน โดยคำนึงถึงความเสมอภาคและคุณภาพชีวิต

การบริการไม่ใช่สิ่งที่มีตัวตน แต่เป็นกระบวนการหรือกิจกรรมต่างๆ ที่เกิดขึ้น จากการปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้ที่ต้องการใช้บริการ (ผู้บริโภค/ลูกค้า/ผู้รับ บริการ) กับ ผู้ให้บริการ (เจ้าของกิจการ/พนักงานงานบริการ/ระบบการจัดการบริการ) หรือในทางกลับกัน ระหว่างผู้ให้บริการกับผู้รับบริการ ในอันที่จะตอบสนองความต้องการอย่างใดอย่างหนึ่ง ให้บรรลุผลสำเร็จ ความแตกต่างระหว่างสินค้าและการบริการ ต่างก็ก่อให้เกิดประโยชน์และความพึงพอใจแก่ลูกค้าที่มาซื้อ โดยที่ธุรกิจบริการจะมุ่งเน้นการกระทำ

ที่ตอบสนองความต้องการของลูกค้า อันนำไปสู่ความพึงพอใจที่ได้รับบริการนั้น ในขณะนี้ธุรกิจทั่วไป มุ่งขายสินค้าที่ลูกค้าชอบและทำให้เกิดความพึงพอใจที่ได้เป็นเจ้าของสินค้านั้น (จิตตินันท์ เดชคุปต์. 2549 : 7)

การบริการ หมายถึง กิจกรรมประโยชน์ หรือความพึงพอใจที่จัดทำเพื่อเสนอขาย หรือกิจกรรมที่จัดทำขึ้นรวมกับการขายสินค้า (ฉัตยาพร เสมอใจ. 2549 : 19)

การให้บริการ คือ การกระทำที่หน่วยงานแห่งหนึ่ง หรือบุคคลคนหนึ่งนำเสนอต่อหน่วยงานอีกแห่งหนึ่งหรือบุคคลอีกคนหนึ่งซึ่งเป็นสิ่งที่ไม่สามารถสัมผัสได้และไม่เป็นผลให้เกิดความเป็นเจ้าของในสิ่งใด

การบริการ หมายถึง การกระทำ หรือกิจกรรมที่ฝ่ายหนึ่งเสนอให้อีกฝ่าย เป็นสิ่งที่ไม่มีรูปลักษณ์ไม่เป็นผลให้เกิดการเป็นเจ้าของสิ่งใดสิ่งหนึ่ง โดยกระบวนการที่เกิดขึ้นอาจจะมีผลิตภัณฑ์หรือสินค้าเกี่ยวข้องหรือไม่ก็ได้

คุณภาพของการให้บริการ คือ การบริการที่ดี ราคาสมเหตุสมผล คุณภาพดี เป็นที่พอใจแก่ผู้รับบริการ การบริการที่มีคุณภาพจึงเหมือนการให้ประโยชน์ซึ่งมีคุณค่าต่อชีวิต คุณภาพของการให้บริการจึงเป็นมาตรการที่ใช้วัดระดับการให้บริการที่ดี ตรงกับความต้องการของการให้บริการจึงเป็นมาตรการที่ใช้วัดระดับการให้บริการที่ดี ตรงกับความต้องการของผู้มารับบริการมากน้อยเพียงใด ดังนั้นจึงมีนักวิชาการหลายท่านได้ให้ความหมายของคุณภาพการให้บริการไว้หลายประการดังนี้

การให้บริการจึงเป็นมาตรการที่ใช้วัดระดับการให้บริการที่ดี ตรงกับความต้องการของผู้มารับบริการมากน้อยเพียงใด ดังนั้น จึงมีนักวิชาการหลายท่านได้ให้ความหมายของคุณภาพการให้บริการไว้หลายประการดังนี้

การให้บริการอย่างมีคุณภาพ (Service Quality) ไม่ใช่เป็นการให้บริการที่ดีที่สุด แก่ผู้รับบริการแต่เป็นการให้บริการที่ตรงกับความต้องการของผู้รับบริการกลุ่มเป้าหมาย เพื่อให้ผู้รับบริการกลุ่มเป้าหมายที่ได้รับการบริการไปแล้ว เกิดความพึงพอใจมากที่สุด เพราะว่าการให้บริการที่ดีที่สุด อาจต้องลงทุนสูงในการหาคนมาปฏิบัติงาน การฝึกอบรมพนักงาน การตกแต่งร้านการซื้อเทคโนโลยีมาใช้ รวมทั้งผู้รับบริการมีหลายกลุ่ม หากเราให้บริการอย่างดีที่สุดแก่ผู้รับบริการที่ไม่ใช่กลุ่มเป้าหมายขององค์กรอาจเกิดผลเสียได้ เช่น ขาดทุน เพราะผู้รับบริการไม่ใช่กลุ่มเป้าหมาย อาจไม่ใช่การบริการเลยก็เป็นได้ ตัวอย่าง เช่น ธุรกิจธนาคารตามสาขาต่างๆ หากลงทุนให้บริการผู้รับบริการอย่างดีที่สุด เช่น มีกาแฟสดให้ดื่ม มีห้องให้ดูหนังฟังเพลง เล่นอินเทอร์เน็ต แน่นอนว่าผู้รับบริการย่อมรู้สึกดีและบอกว่าการบริการมีคุณภาพ แต่ความเป็นจริงทางธุรกิจธนาคารอาจสร้างความประทับใจให้แก่ผู้รับบริการได้ แต่อาจไม่ประสบความสำเร็จทางธุรกิจได้ ดังนั้น การให้บริการผู้รับบริการอย่างมีคุณภาพ เราต้องหาสมดุลระหว่างความต้องการของผู้รับบริการกลุ่มเป้าหมายกับการลงทุนให้เจอ (พิสิทธิ์ พิพัฒน์โภคากุล. 2549 : 29)

การวิจัยเป็นการวิจัยเชิงสำรวจ(Exploratory Qualitative Study) โดยใช้การสัมภาษณ์ผู้บริโภคกลุ่มเป้าหมายและการสัมภาษณ์ผู้บริหารในเชิงลึก ในเรื่องแนวคิดเกี่ยวกับคุณภาพของการบริการจากการสัมภาษณ์ผู้บริโภคกลุ่มเป้าหมายได้คุนพบว่า ไม่ว่าบริการนั้น จะเป็นการบริการประเภทใดก็ตาม

ผู้บริโภคจะมีเกณฑ์ในการประเมินคุณภาพของการบริการที่คล้ายๆ กัน โดยสามารถแบ่งเกณฑ์การรับรู้คุณภาพของการบริการได้เป็น 10 มิติ คือ

1) ความเชื่อถือ (Reliability) ประกอบด้วย

(1) ความสม่ำเสมอ (Consistency)

(2) ความพึ่งพา (Dependability)

2) การตอบสนอง (ResponsivenessX ประกอบด้วย

(1) ความเต็มใจที่จะให้บริการ

(2) ความพร้อมที่จะให้บริการและอุทิศเวลา

(3) มีการติดต่ออย่างต่อเนื่อง

(4) ปฏิบัติต่อผู้ใช้บริการเป็นอย่างดี และมีมาตรฐาน

3) ความสามารถ (Competence) ประกอบด้วย

(1) ความสามารถในการให้บริการ

(2) ความสามารถในการสื่อสาร

(3) ความสามารถในการให้ความรู้วิชาการที่ให้บริการ

4) การเข้าถึงบริการ (Accessibility) ประกอบด้วย

(1) ผู้ให้บริการเข้าใช้หรือรับบริการสะดวก ระเบียบขั้นตอนไม่ควรมากมายจนซับซ้อนเกินไป

(2) ผู้ใช้บริการใช้เวลารอคอยน้อย

(3) เวลาที่ให้บริการเป็นเวลาที่สะดวกสำหรับผู้ใช้บริการ

(4) อยู่ในสถานที่ที่ผู้ให้บริการติดต่อได้สะดวก

5) อัธยาศัยไมตรี (Courtesy) ประกอบด้วย

(1) การแสดงความสุภาพต่อผู้ใช้บริการ

(2) ให้การต้อนรับที่เหมาะสม

(3) ผู้ให้บริการมีบุคลิกภาพที่ดี

6) การสื่อสาร(Communication) ประกอบด้วย

(1) มีการสื่อสารชี้แจงขอบเขตและลักษณะงานบริการ

(2) มีการอธิบายขั้นตอนการให้บริการ

7) ความซื่อสัตย์ คุณภาพของงานบริการมีความเที่ยงตรง น่าเชื่อถือ (Credibility) ซึ่งพิจารณาจากชื่อเสียงขององค์กร ลักษณะส่วนบุคคลของพนักงานที่ติดต่อกับผู้รับบริการ

8) ความมั่นคง (Security) ประกอบด้วย ความปลอดภัยทางกายภาพ เช่น เครื่องมืออุปกรณ์

9) ความเข้าใจ (Understanding) ประกอบด้วย

(1) การเรียนรู้ผู้ใช้บริการ

(2) การให้คำแนะนำและเอาใจใส่แก่ผู้ใช้บริการ

(3) การให้ความสนใจแก่ผู้ใช้บริการ

10) สิ่งที่สัมผัสได้ (Tangibles) ประกอบด้วย

(1) ความทันสมัยของเครื่องมือและอุปกรณ์ที่ให้บริการ

(2) ความสะดวกสบายของสถานที่ให้บริการ

(3) การแต่งกายของพนักงาน

(4) สิ่งของที่แสดงถึงองค์กรที่ให้บริการ

ต่อมาได้ทำการศึกษาอีกครั้ง โดยรวมมิติที่ใกล้เคียงกันให้เป็นมิติเดียวกัน ได้แก่ มิติด้านความสามารถ (Competence) มิติด้านมีอัธยาศัยไมตรี (Courtesy) มิติด้านความมั่นคง (Security) รวมเป็นมิติใหม่ชื่อว่า มิติด้านการให้ความมั่นใจ(Assurance) และรวมมิติด้านการเข้าถึงบริการ (Accessibility) มิติด้านการสื่อสาร (Communication) และมิติด้านความเข้าใจ(Understanding) เป็นมิติด้านความเห็นอกเห็นใจ (Empathy) โดยเป็นมิติการรับรู้คุณภาพการให้บริการ 5 มิติ[1] (อเนก สุวรรณบัณฑิต และภาสกร อดุลพัฒนกิจ. 2548 : 263) เรียกตัวย่อว่า R.A.T.E.R ได้แก่ (อเนก สุวรรณบัณฑิต และภาสกร อดุลพัฒนกิจ. 2548 : 263)

1) ความน่าเชื่อถือ(Reliability) คือ ความสามารถในการให้บริการได้ตามสัญญาไว้ โดยมีทั้งความน่าเชื่อถือและถูกต้องแม่นยำ

2) ความมั่นใจ(Assurance) คือ ความรู้และความสุภาพอ่อนน้อมของพนักงานตลอดจนความสามารถของพนักงานในการทำให้ลูกค้ารู้สึกเชื่อมั่นและไว้วางใจ

3) สิ่งที่สัมผัสได้(Tangibles) คือ รูปลักษณ์ทางกายภาพ และแสดงให้เห็นถึงสิ่งที่อำนวยความสะดวก อุปกรณ์ต่างๆ และบุคลากร

4) ความเห็นอกเห็นใจ (Empathy) คือ ความห่วงใย และความสนใจเอาใจใส่ลูกค้ารวมทั้งมีความเข้าใจลูกค้า

5) การตอบสนอง (Responsiveness) ความเต็มใจที่จะช่วยเหลือ และให้บริการได้อย่างทันท่วงที

จากการศึกษาค้นคว้า รวบรวม เอกสารที่เกี่ยวกับคุณภาพการให้บริการของนักวิชาการหลายท่านที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น สามารถสรุปได้ว่า ปัจจุบันทั้งในองค์กรภาครัฐและเอกชนต่างๆ มุ่งเน้นคุณภาพการให้บริการเป็นสิ่งที่จำเป็น ดังนั้น การให้บริการจึงเป็นปัจจัยหนึ่งที่สำคัญต่อผู้ให้บริการคำนึงถึงว่าทำอย่างไรให้บริการแบบไหนจึงเกิดประสิทธิภาพ มีคุณภาพในการให้บริการเพื่อสนองความต้องการและ

.

ประโยชน์มากที่สุด ก่อให้เกิดความพึงพอใจและความเชื่อมั่นแก่ผู้มารับบริการ และกลับมาใช้บริการในครั้งต่อๆไปอีก

การให้บริการที่ดีและมีคุณภาพนั้น จะต้องมีหลักการในการให้บริการเพื่อตอบสนองความต้องการของผู้รับบริการ ต้องประยุกต์ใช้แนวคิดทฤษฎีของนักจิตวิทยาในการบริการเพื่อผสมผสานเข้าด้วยกันในการที่จะสร้างเสริมกลยุทธ์การให้บริการและการพัฒนาทักษะการให้บริการให้เกิดประสิทธิภาพ สามารถบรรลุเป้าหมายของการสร้างความพึงพอใจสูงสุดแก่ผู้รับบริการ ให้บริการที่สร้างความพึงพอใจและสร้างความประทับใจแก่ผู้รับบริการ จะต้องหลักการ 5 ประการ ดังนี้

1. ด้านการให้บริการอย่างเสมอภาค (Equitable Service) หมายถึง ความยุติธรรมในการบริหารงานของรัฐ โดยยึดหลักการที่ว่า บุคคลทุกคนมีความเท่าเทียมกัน ดังนั้น พลเมืองทุกคนจึงได้รับการปฏิบัติอย่างเท่าเทียมกันภายใต้กฎหมาย ไม่มีอุปสรรคในการให้บริการ ผู้คนจะได้รับการปฏิบัติเสมือนเป็นบุคคลที่ใช้มาตรฐานการบริการเดียวกัน

2. ด้านการให้บริการอย่างทันต่อเวลา (Timely Service) หมายความว่า การบริการสาธารณะต้องตรงเวลาเสมอในการให้บริการ การปฏิบัติงานของหน่วยงานของรัฐจะถือว่าไม่มีประสิทธิผลโดยพื้นฐาน หากไม่ตรงเวลาจะไม่สามารถติดตามงานได้ นอกจากนี้ยังอาจทำให้เกิดความไม่พอใจในหมู่ผู้ที่แสวงหาบริการอีกด้วย

3. ด้านการให้บริการอย่างเพียงพอ (Ample Service) หมายถึง การให้บริการสาธารณะจะต้องมีจำนวนการให้บริการและสถานที่ให้บริการอย่างเหมาะสม (The right quantity at the geographical) เช่น บุคลากร วัสดุอุปกรณ์ เทคโนโลยีต่างๆ สถานที่จอดรถ และสิ่งอำนวยความสะดวก ต่างๆ จะต้องมีไว้คอยให้บริการอย่างเพียงพอ

4. ด้านการให้บริการอย่างต่อเนื่อง (Continuous Service) หมายถึง การให้บริการสาธารณะอย่างสม่ำเสมอ ยึดหลักประโยชน์สาธารณะเป็นหลัก บริการที่ไม่ขึ้นอยู่กับหน่วยงานบริการความพึงพอใจจะยุติลงเมื่อใด

5. ด้านการให้บริการอย่างก้าวหน้า (Progressive Service) หมายถึง ปรับปรุงคุณภาพและประสิทธิภาพของบริการสาธารณะ กล่าวอีกนัยหนึ่ง การเพิ่มประสิทธิภาพหรือความสามารถในการปฏิบัติหน้าที่มากขึ้นโดยใช้ทรัพยากรเดียวกัน

หลักสังคหวัตถุธรรม

หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่เกี่ยวข้องกับคุณภาพการให้บริการนำมาประยุกต์ใช้กับหลักธรรมที่มีชื่อว่า สังคหวัตถุธรรม 4 เป็นหลักธรรมที่เป็นที่ตั้งแห่งการสงเคราะห์กัน ธรรมะเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวน้ำใจกัน หมายถึง หลักการครองใจคน หลักยึดเหนี่ยวใจกันไว้ วิธีทำให้คนรัก หลักสังคมสงเคราะห์ ซึ่งเป็นเครื่องประสานใจและเหนี่ยวรั้งใจคนให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันได้ และทำให้อยู่กันด้วยความรัก ความปรารถนาดีต่อกัน เหมือนล่มสลักรถที่ตรึงตัวรถไว้มิให้ชิ้นส่วนกระจายไป ทำให้รถแล่นไปได้ตามที่ต้องการ

สังคหวัตถุธรรมมี 4 ประการคือ

1. ทาน การให้ การเสียสละ การแบ่งปันเพื่อประโยชน์แก่คนอื่น ช่วยปลูกฝังให้เป็นคนที่ไม่เห็นแก่ตัว แบ่งปันกัน (แบ่งปันไปมา)

2. ปิยวาจา การพูดจาด้วยถ้อยคำไพเราะอ่อนหวาน จริงใจ ไม่พูดหยาบคายก้าวร้าว พูดในสิ่งที่เป็นประโยชน์ เหมาะกับกาลเทศะ พูดดีต่อกัน (พูดจาจับใจ)

3. อัตถจริยา ช่วยเหลือกัน (ช่วยกิจกันไป)

4. สมานัตตตา การเป็นผู้มีความสม่ำเสมอ โดยประพฤติตัวให้มีความเสมอต้นเสมอปลาย วางตัวดีต่อกัน (นิสัยเป็นกันเอง)

ความหมายของสังคหวัตถุธรรม 4 สังคหวัตถุธรรม 4 ประการเป็นหลักธรรมที่สำคัญในพระพุทธศาสนา ได้มีนักปราชญ์ให้ ความหมายของสังคหวัตถุธรรม 4 ไว้ดังนี้

“หลักสังคหวัตถุธรรม” หมายถึง คุณธรรมที่เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวใจคน ผูกใจคนและประสานหมู่ชนให้มีความสามัคคี เป็นหลักธรรมที่ทำให้คนเป็นที่รัก เป็นที่ชอบใจของคนทั่วไปเป็นการปลูกไมตรีเติมน้ำใจต่อกัน ทำให้สังคมเป็นสุข (สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต). 2548 : 167) เมื่อทุกคนต่างประพฤติสังคหวัตถุทั่วถึงกันแล้ว อย่าว่าแต่เฉพาะคน เฉพาะครอบครัว จะรักใคร่นับถืออยู่เป็นสุขสบายเลย ถึงคนทั้งหมู่บ้าน ทั้งเมือง ทั้งประเทศ ทั้งโลก ก็ต้องอยู่เป็นสุขสบายตลอดไปเหมือนกัน เพราะฉะนั้นท่านจึงว่าสังคหวัตถุทั้ง 4 อย่าง เป็นคุณสำหรับยึดเหนี่ยวน้ำใจผู้อื่นให้รักใคร่นับถือ ช่วยเหลือกันอย่างวิเศษแท้ สังคหพละเป็นกำลังแห่งการสงเคราะห์ หรือมนุษยสัมพันธ์ ซึ่งเป็นธรรมที่สำคัญมากสำหรับนักบริหาร ผู้ทำงานให้สำเร็จ โดยอาศัยคนอื่น ถ้านักบริหารบกพร่องเรื่องมนุษยสัมพันธ์ ก็จะไม่มีคนมาช่วยทำงาน เมื่อไม่มีใครช่วยทำงานเขาก็เป็นนักบริหารไม่ได้ (พระพรหมบัณฑิต (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). 2549 : 71) การบริหารคนนี้ยังมีสิ่งลึกลับอีกอย่างหนึ่ง คือ เครื่องยึดเหนี่ยวน้ำใจ เราไว้ใจเขา เรารักเขา เราหวังดีต่อเขา อย่างนี้เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวน้ำใจ คงได้ยินได้ฟังมาแล้วจากหนังสือธรรมะทั่ว ๆ ไปเรื่องสังคหวัตถุธรรม เป็นหลักธรรมอีกอย่างที่จะทำให้การอยู่ร่วมกันในสังคมเป็นไปได้ด้วยความสุข คือ สังคหวัตถุ 4 การสงเคราะห์ซึ่งกันและกัน หลักธรรมนี้จะช่วยให้ผู้ปฏิบัติสามารถยึดเหนี่ยวจิตใจของผู้อื่นได้ สร้างมิตรไมตรีที่ดีต่อกันและกันได้ (พระมหาบุญมี มาลาวชิโร. 2551 : 77) สอดคล้องกับความหมายที่ว่าสังคหวัตถุเป็นสิ่งที่เป็นเครื่องสงเคราะห์ และยึดเหนี่ยวน้ำใจ ซึ่งกันและกัน (อรศิริ เกตุศรีพงษ์. 2550 : 43) หลักธรรมที่เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวน้ำใจของผู้อื่น ผูกไมตรี เอื้อเฟื้อ เกื้อกูล หรือเป็นหลักการสงเคราะห์ซึ่งกันและกัน มีอยู่ 4 ประการ ได้แก่ (ไสว มาลาทอง. 2552 : 33)

1) ทาน คือ การให้ การเสียสละ หรือการเอื้อเฟื้อแบ่งปันของ ๆ ตนเพื่อประโยชน์แก่บุคคลอื่น ไม่ตระหนี่ถี่เหนี่ยว ไม่เป็นคนเห็นแก่ได้ฝ่ายเดียว คุณธรรมข้อนี้จะช่วยให้ไม่เป็นคนละโมบ ไม่เห็นแก่ตัว เราควรคำนึงอยู่เสมอว่า ทรัพย์สิ่งของที่เราหามาได้ มิใช่สิ่งจีรังยั่งยืน เมื่อเราสิ้นชีวิตไปแล้วก็ไม่สามารถจะนำติดตัวเอาไปได้

2) ปิยวาจา คือ การพูดจาด้วยถ้อยคำที่ไพเราะอ่อนหวาน พูดด้วยความจริงใจ ไม่พูดหยาบคายก้าวร้าว พูดในสิ่งที่เป็นประโยชน์เหมาะสมหรับกาลเทศะ พระพุทธเจ้าได้ทรงให้ความสำคัญกับการพูดเป็นอย่างยิ่ง เพราะการพูดเป็นบันไดขั้นแรกที่จะสร้างมนุษย์สัมพันธ์อันดีให้เกิดขึ้น วิธีการที่จะพูดให้เป็นปิยวาจานั้น จะต้องพูดโดยยึดหลักเกณฑ์ดังต่อไปนี้

เว้นจากการพูดเท็จ

เว้นจากการพูดส่อเสียด
เว้นจากการพูดคำหยาบ
เว้นจากการพูดเพ้อเจ้อ

3) อัตถจริยา คือ การสงเคราะห์ทุกชนิด หรือการประพฤติในสิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อผู้อื่น

4) สมานัตตตา คือ การเป็นผู้มีความสม่ำเสมอ หรือมีความประพฤติเสมอต้นเสมอปลาย คุณธรรมข้อนี้จะช่วยให้เราเป็นคนมจิตใจหนักแน่นไม่โลเล รวมทั้งยังเป็นการสร้างความนิยม และไว้วางใจให้แก่ผู้อื่นอีกด้วย

สรุปได้ว่า หลักสังคหวัตถุธรรม หมายถึง หลักในการผูกใจคน ที่ช่วยยึดเหนี่ยวประสานคนหมู่มากให้อยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข เป็นเครื่องช่วยขจัดความขัดแย้งที่เกิดขึ้น ทำให้คนอยู่ร่วมกันด้วยความรักที่ผู้ให้บริการสามารถนำไปใช้ได้ ให้การบริการด้วยความเป็นกัลยาณมิตร มีความมุ่งมาดปรารถนาที่ดีต่อกัน เต็มใจที่จะช่วยเหลือประชาชนอย่างเต็มความสามารถ เมื่อมีปัญหาติดขัด ก็คิดหาวิธีแก้ไขช่วยแก้ปัญหาให้ประชาชนได้รับการบริการที่ดีตรงตามวัตถุประสงค์ และประทับใจกลับไป

การพัฒนาคุณภาพการให้บริการประชาชนตามหลักสังคหวัตถุธรรม

จากการศึกษาเรื่องการพัฒนาคุณภาพการให้บริการประชาชนตามหลักสังคหวัตถุธรรม ทำให้ผู้ศึกษาได้รับองค์ความรู้ที่สำคัญเกี่ยวกับแนวคิดการบริหารงานภาครัฐที่มุ่งเน้นการให้บริการประชาชนเป็นศูนย์กลาง ควบคู่กับการนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้ในการปฏิบัติงาน ซึ่งสามารถสรุปองค์ความรู้ที่ได้รับ ดังนี้

การให้บริการเป็นภารกิจสำคัญของหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชนที่ต้องติดต่อและให้บริการแก่ประชาชนโดยตรง โดยมีเป้าหมายสำคัญคือการตอบสนองความต้องการของผู้รับบริการให้เกิดความสะดวก รวดเร็ว และความพึงพอใจสูงสุด การให้บริการที่มีคุณภาพจึงต้องมีการพัฒนาและปรับปรุงอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้เกิดมาตรฐานในการปฏิบัติงาน ทำให้ผู้รับบริการได้รับบริการอย่างเสมอภาค ทันเวลาเพียงพอ ต่อเนื่อง และก้าวหน้า ซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญของการบริการที่มีประสิทธิภาพ

นักวิชาการหลายท่านได้ให้ความหมายของการบริการไว้ว่า การบริการเป็นกิจกรรมหรือการกระทำที่บุคคลหรือองค์กรจัดขึ้นเพื่อสนองความต้องการของผู้รับบริการ โดยมุ่งเน้นการสร้างความพึงพอใจเป็นสำคัญ การบริการจึงเป็นกระบวนการที่เกิดจากการปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้ให้บริการกับผู้รับบริการ ซึ่งไม่ใช่สิ่งที่จับต้องได้ แต่เป็นการดำเนินกิจกรรมที่ช่วยอำนวยความสะดวกและแก้ไขปัญหาให้แก่ผู้รับบริการ นอกจากนี้ คุณภาพของการบริการยังสามารถประเมินได้จากมิติสำคัญต่าง ๆ เช่น ความน่าเชื่อถือ ความมั่นใจ สิ่งที่จับต้องได้ ความเห็นอกเห็นใจ และการตอบสนอง ซึ่งเป็นแนวคิดที่ช่วยให้การให้บริการเกิดประสิทธิภาพและสร้างความเชื่อมั่นแก่ผู้รับบริการในการพัฒนาคุณภาพการให้บริการสามารถนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา คือ **หลักสังคหวัตถุธรรม 4** มาประยุกต์ใช้ในการบริหารและการปฏิบัติงานบริการประชาชน ได้แก่

1. **ทาน** คือ การให้ การเสียสละ และการแบ่งปันเพื่อประโยชน์แก่ผู้อื่น ซึ่งสะท้อนถึงการให้บริการด้วยความเอื้อเฟื้อและเต็มใจช่วยเหลือประชาชน

2. **ปิยวาจา** คือ การใช้ถ้อยคำสุภาพ ไพเราะ และจริงใจในการสื่อสาร ซึ่งช่วยสร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างผู้ให้บริการกับประชาชน

3. **อัตถจริยา** คือ การประพฤติปฏิบัติในสิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อผู้อื่น โดยการช่วยเหลือและอำนวยความสะดวกแก่ผู้รับบริการอย่างเต็มความสามารถ

4. **สมานัตตตา** คือ การวางตนอย่างเสมอภาค เสมอต้นเสมอปลาย ไม่เลือกปฏิบัติ และร่วมแก้ไขปัญหาเพื่อประโยชน์ร่วมกัน

หลักสังคหวัตถุธรรมดังกล่าวถือเป็นแนวทางสำคัญที่ช่วยเสริมสร้างมนุษยสัมพันธ์ ความสามัคคี และความไว้วางใจระหว่างบุคลากรของรัฐกับประชาชน เมื่อหน่วยงานนำหลักธรรมนี้มาประยุกต์ใช้ในการให้บริการ จะช่วยส่งเสริมให้เกิดการบริการที่มีคุณธรรม มีความเป็นมิตร และคำนึงถึงประโยชน์ของประชาชนเป็นสำคัญ

ดังนั้น การพัฒนาคุณภาพการให้บริการประชาชนจึงไม่เพียงแต่ต้องอาศัยระบบการบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพเท่านั้น แต่ยังต้องอาศัยหลักคุณธรรมและจริยธรรมเป็นแนวทางในการปฏิบัติงาน โดยเฉพาะหลักสังคหวัตถุธรรม 4 ซึ่งสามารถนำมาประยุกต์ใช้เพื่อยกระดับคุณภาพการบริการให้เกิดประสิทธิภาพ สร้างความพึงพอใจแก่ประชาชน และส่งเสริมให้การบริหารงานภาครัฐเป็นไปอย่างมีประสิทธิผลและเกิดประโยชน์สูงสุดต่อสังคมโดยรวม

องค์ความรู้ที่ได้รับ

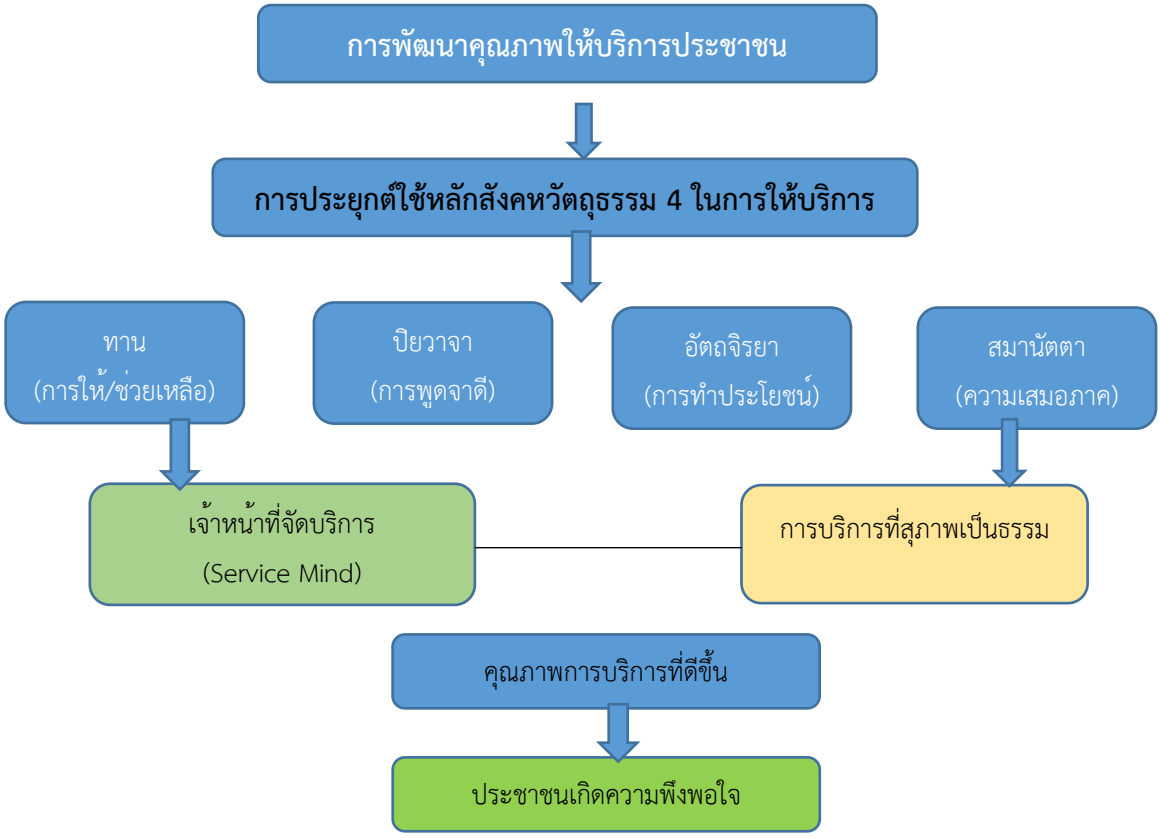

ภาพที่ 1 แสดงองค์ความรู้ที่ได้รับ

จากการศึกษาเรื่องการพัฒนาคุณภาพการให้บริการประชาชนตามหลักสังคหวัตถุธรรม ทำให้ผู้ศึกษาได้รับองค์ความรู้ที่สำคัญเกี่ยวกับแนวคิดการบริหารงานภาครัฐที่มุ่งเน้นการให้บริการประชาชนเป็นศูนย์กลาง ควบคู่กับการนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้ในการปฏิบัติงาน ซึ่งสามารถสรุปองค์ความรู้ที่ได้รับ ดังนี้

1. ทำให้เกิดความเข้าใจเกี่ยวกับแนวคิดและหลักการของการให้บริการประชาชนในภาครัฐ ซึ่งเป็นภารกิจสำคัญของหน่วยงานของรัฐที่ต้องดำเนินการให้เกิดประสิทธิภาพ ความรวดเร็ว ความโปร่งใส และตอบสนองความต้องการของประชาชนอย่างทั่วถึง

2. ทำให้เข้าใจหลักสังคหวัตถุธรรม 4 ได้แก่ ทาน ปิยวาจา อัตถจริยา และสมานัตตตา ซึ่งเป็นหลักธรรมที่ช่วยสร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างผู้ให้บริการและผู้รับบริการ โดยสามารถนำมาใช้เป็นแนวทางในการปฏิบัติงานเพื่อให้เกิดความเอื้อเฟื้อ มีความสุภาพในการสื่อสาร มีการช่วยเหลือเกื้อกูล และมีความเสมอภาคในการให้บริการประชาชน

3. ทำให้ทราบแนวทางในการนำหลักสังคหวัตถุธรรมมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาคุณภาพการให้บริการของหน่วยงานภาครัฐ ซึ่งช่วยเสริมสร้างทัศนคติที่ดีของเจ้าหน้าที่ต่อการบริการประชาชน ส่งผลให้การให้บริการมีความเป็นมิตร มีความเข้าใจในปัญหาและความต้องการของประชาชนมากยิ่งขึ้น

4. ทำให้ตระหนักถึงความสำคัญของคุณธรรม จริยธรรม และจิตสำนึกในการให้บริการสาธารณะ (Public Service Mind) ของเจ้าหน้าที่ภาครัฐ ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญที่ช่วยยกระดับคุณภาพการให้บริการและสร้างความเชื่อมั่นให้แก่ประชาชน

ดังนั้น การนำหลักสังคหวัตถุธรรมมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาคุณภาพการให้บริการประชาชนจึงเป็นแนวทางที่ช่วยส่งเสริมให้การบริหารงานภาครัฐมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น พร้อมทั้งสร้างความพึงพอใจและความไว้วางใจจากประชาชน อันจะนำไปสู่การพัฒนาการบริหารงานภาครัฐอย่างยั่งยืนต่อไป

เอกสารอ้างอิง

จอร์จ เคว๊ก. บริการด้วยใจที่ไม่ธรรมดา Service Unusual. แปลโดย สมวงศ์ พงศ์สถาพร.

จิตตินันท์ เดชคุปต์. (2549). ผลผลิตและความพึงพอใจในบริการ. (นนทบุรี: สำนักพิมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช..

ฉัตยาพร เสมอใจ. (2549). การจัดการและการตลาดบริการ. (กรุงเทพมหานคร: ซีเอ็ดยูเคชั่น.

ชัชวาลย์ ทัตศิวัช. “คุณภาพการให้บริการภาครัฐ: ความหมาย การวัด และการประยุกต์ ในระบบบริหารภาครัฐไทย”. วารสารรัฐประศาสนศาสตร์. ปีที่ 14 ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม-ธันวาคม 2562):

ชำนาญ ภู่เอี่ยม. (2548). การมีจิตมุ่งบริการ. (Service Mind: การมีจิตมุ่งบริการ 2560). ดีไซน์.

ธีรภัทร์ เสรีรังสรรค์. (2547). การบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี. (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

บรรจบ กาญจนดุล.(2558). ความต้องการของประชาชนในการใช้บริการของรัฐ. (กรุงเทพมหานคร: สำนักวิจัยการบริการ.

บวรศักดิ์ อุวรรณโณ. (2546). การปฏิรูประบบราชการไทย. (กรุงเทพมหานคร: สถาบันพระปกเกล้า.
พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน. (2546). พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน. (กรุงเทพมหานคร: นานมีบุ๊คสพับลิเคชั่นส์.
พระพรหมบัณฑิต (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). (2549). พุทธวิธีการบริหาร. (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
พระมหาบุญมี มาลาวชิโร. (2551). ธรรมใจ. (กรุเทพมหานคร: ดีเอ็มจี.)
พิสิทธิ์ พิพัฒน์โภคากุล. 2549). “เทคนิคการสร้างระบบบริการเป็นเลิศ”. (กรุงเทพมหานคร: ซีเอ็ด – ยูเคชั่น.
พุทธทาสภิกขุ. บริหารธุรกิจแบบพุทธ. (กรุงเทพมหานคร: อตัมมโย. มปป.).
วีระรัตน์ กิจเลิศไพโรจน์. การตลาดธุรกิจบริการ. (กรุงเทพมหานคร: ซีเอ็ดยูเคชั่น. 2547).
สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม. (กรุงเทพมหานคร: บริษัท เอส.อาร์.พริ้นติ้งแมส โปรดักส์ จำกัด. 2548).
สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ (วาสน์ วาสโน). สังคหวัตถุ 4. (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย. 2528).
สมิต สัชฌุกร. การต้อนรับและบริการที่เป็นเลิศ. (กรุงเทพมหานคร: สายธาร. 2550).
สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาระบบราชการ. 2561). คู่มือการพัฒนาคุณภาพการให้บริการภาครัฐ. (กรุงเทพมหานคร: สำนักงาน ก.พ.ร.
ไสว มาลาทอง. (2552). คู่มือการดำเนินงานเสริมสร้างศีลธรรมสำหรับเด็กและเยาวชน. (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด.
อเนก สุวรรณบัณฑิต และภาสกร อดุลพัฒนกิจ. จิตวิทยาบริการ. (กรุงเทพมหานคร: เพรส แอนด์
อรศิริ เกตุศรีพงษ์. “สังคหวัตถุ 4 วัฒนธรรมองค์กรที่เอื้อต่อการจัดการความรู้”. วารสาร Productivity World เพื่อการเพิ่มผลผลิต. 2550). ปีที่ 12 ฉบับที่ 68 (พฤษภาคม - มิถุนายน:
(กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ดีเอ็มจี. 2548).

การประยุกต์หลักไตรสิกขาเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิต

The Application of the Threefold Training for Enhancing the Quality of Life

พระสมควร ธีรวโร / ตองติดรัมย์[1], พระปลัดสุระ ญาณธโร[2],
พระครูปริยัติปัญญาโสภณ[3], วัชรากรณ์ อนุพันธ์[4]
Phra Somkhuan Theeravaro / Tongtidraam, Phrapalat Sura Yanatharo,
Phrakru pariyatpanyasophon, Watcharakorn Anuphan

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอการประยุกต์หลักไตรสิกขาเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิต เป็นกระบวนการเพื่อให้เกิด 1) การพัฒนาคุณภาพชีวิต เป็นกระบวนการฝึกฝนพฤติกรรมทางกาย จิต สังคมหรือสิ่งแวดล้อม และปัญญาของมนุษย์ให้สามารถดำรงชีวิตอย่างมีความสงบสุขในสังคม มีจุดมุ่งหมายเพื่อการพัฒนาให้ได้รับประโยชน์สุขในการดำรงชีวิตประจำวัน ซึ่งประเมินจากความสุขของบุคคล ครอบครัว ชุมชน และสังคม 2) หลักไตรสิกขา ที่ปรากฏในคัมภีร์ พระพุทธศาสนาเป็นระบบการประพฤติปฏิบัติสำคัญที่ช่วยพัฒนาคุณชีวิตของมนุษย์ 3 ด้าน ได้แก่ ศีล การควบคุม มารยาท ไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น สมาธิการฝึกจิตให้สงบ ตั้งมั่น ไม่ฟุ้งซ่าน และปัญญา รู้แจ้งแทงตลอด สามารถดำเนินชีวิตได้อย่างปัญญาชนรู้เท่าทันต่อกิเลส 3) การนำหลักไตรสิกขามาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตนั้น ทำให้ผู้คนในชุมชนรู้จักสำรวมระวังในการประพฤติ ไม่เบียดเบียนผู้อื่น รู้จักช่วยเหลือเกื้อกูลกัน มีความสามัคคีเมตตาต่อกัน โดยให้ความสำคัญกับทุกคนในสังคม ตั้งตนอยู่ในความไม่ประมาท การพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ยั่งยืน คือการทำให้ไตรสิกขากลายเป็นวิถีชีวิต ไม่ใช่กิจกรรมเสริม โดยมีปัญญาเป็นเข็มทิศส่งสัญญาณให้พฤติกรรมเรียบร้อย และมีจิตใจ ที่มั่นคงเป็นแรงส่งเพื่อให้มนุษย์สามารถมีชีวิตที่มีความหมาย ท่ามกลางโลกที่ผันผวนได้อย่างสง่างาม

คำสำคัญ: การประยุกต์ใช้, หลักไตรสิกขา, การพัฒนาคุณภาพชีวิต

[1] สังกัด สำนักศาสนศึกษาวัดบัวถนน
[1] Wat Bua Thanon School
[2-4] มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์
[2-4] Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Surin Campus
* Email: s0616950296@gmail.com

Abstract

The purpose of this article was to present the application of the Threefold Training (Ti-Sikkha) as a core framework for developing quality of life. The process is categorized into three primary dimensions. 1) Development of Quality of Life this involves the cultivation of human behavior across physical, mental, social, and environmental spheres. The objective is to foster peaceful coexistence and promote practical well-being in daily life, as measured by the happiness and stability of the individual, family, community, and society. 2) The Threefold Training Principles based on Buddhist scriptures, this essential system of practice encompasses three pillars. Morality (Sila) the discipline of conduct and manners to prevent harm to oneself and others. Concentration (Samadhi) the cultivation of a calm, stable, and focused mind, free from distractions. Wisdom (Panna) the development of profound insight to live mindfully and maintain awareness of mental defilements. 3) Practical Application implementing these principles encourages community members to practice self-restraint and non-exploitation. It fosters mutual support, social harmony, and loving-kindness, ensuring that every individual in society is valued while remaining rooted in the principle of heedfulness (Appamada). Sustainable development of life quality entails integrating the Threefold Training into one's fundamental lifestyle rather than treating it as an ancillary task. Here, Wisdom serves as the navigator for Ethical Conduct, while Mental Fortitude acts as the driving force that allows human beings to live meaningfully and with dignity in an ever-changing world.

Keywords: Application, Threefold Training (Ti-Sikkha), Quality of Life Development, Buddhist Principles.

บทนำ

ตลอด 100 ปีที่ผ่านมา สังคมไทยประสบความสำเร็จในการแก้ปัญหาความยากจนและมีความเจริญก้าวหน้าทางวัตถุอย่างรวดเร็ว แต่ผลกระทบที่ตามมาในยุคโลกาภิวัตน์คือวิกฤตการณ์เชิงโครงสร้างทั้งด้านการศึกษา เศรษฐกิจ สังคม และการทุจริตคอร์รัปชัน ค่านิยมของคนในชาติแปรเปลี่ยนไปสู่การยึดติดในวัตถุและความหรูหราฟุ่มเฟือย โดยขาดการคำนึงถึงหลักคุณธรรมจริยธรรม ส่งผลให้สภาพจิตใจเสื่อมโทรมลง สถาบันครอบครัวและชุมชนที่เคยเข้มแข็งกลับอ่อนแอและเกิดความแตกแยกอย่างเห็นได้ชัด การแข่งขันที่เอารัดเอาเปรียบไม่เพียงแต่สร้างความเดือดร้อนระหว่างมนุษย์ด้วยกัน แต่ยังลุกลามไปถึงการรุกรานทำลายธรรมชาติ สภาพแวดล้อมและทรัพยากรถูกกัดเซาะจนเสื่อมโทรมลงอย่างหนัก สะท้อนผ่านภาพความเหลื่อมล้ำระหว่างตึกสูงกับชุมชนแออัด ปัญหาทั้งหมดนี้ชี้ให้เห็นว่า ยิ่งมุ่งเน้นพัฒนาความมั่งคั่งทางเศรษฐกิจมากเท่าใด ปัญหาความเสื่อมทรามทางจิตใจก็ยิ่งทวีความรุนแรง กลายเป็นเงาตามตัวที่ตอกย้ำว่าสังคมไทยกำลังเผชิญกับวิกฤตที่ต้องการการเยียวยาด้วยที่พึ่งทางจิตใจอย่างเร่งด่วน (พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต), 2544).

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงวางรากฐานการแก้ปัญหาชีวิตด้วย "หลักไตรสิกขา" อันประกอบด้วย ศีล สมาธิ และปัญญา ซึ่งเป็นระบบการศึกษาที่สอดประสานกับหลักอริยมรรคมีองค์ 8 หรือทางสายกลาง เพื่อมุ่งเน้นการพัฒนาคุณภาพชีวิตมนุษย์ให้เข้าถึงประโยชน์สูงสุดทั้งต่อตนเองและสังคม หลักการนี้ไม่เพียงแต่สร้างเสถียรภาพทางศีลธรรมและระเบียบวินัยในสังคมเท่านั้น แต่ยังเป็นโครงสร้างแห่งความประพฤติที่มุ่งเน้นความผาสุกของมหาชนเป็นสำคัญ ดังปรากฏในพระพุทธพจน์ที่ทรงกำชับให้เหล่าพุทธสาวกจาริกไปเพื่อเกื้อกูลและอนุเคราะห์ชาวโลก โดยการประกาศธรรมอันงดงามและบริสุทธิ์บริบูรณ์ เพื่อให้มนุษย์สามารถดำเนินชีวิตได้อย่างถูกต้องและสร้างสันติสุขให้บังเกิดขึ้นอย่างยั่งยืน (วิ.ม. (ไทย) 4/32/40) (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) ผ่านการพัฒนาศีล สมาธิ และปัญญา เพราะเป็นการพัฒนามนุษย์ให้สามารถแก้ไขปัญหาในการใช้ชีวิตร่วมกันในสังคมปัจจุบัน ด้วยการใช้ตัวปัญญาพิจารณาสิ่งที่ต่างๆ ที่ทำร่วมกัน ให้รู้จักควบคุมตนเอง ให้มีความอดทน อดกลั้น เพื่อที่จะรักษาความดีความงาม และมีจิตใจที่เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ซึ่งกันและกัน ช่วยเหลือกันเป็นกัลยาณมิตรที่ดีต่อกัน นอกจากการพัฒนาคนแล้วการพัฒนายังมีลักษณะหลายรูปแบบทั้งการพัฒนาเทคโนโลยี การพัฒนาการท่องเที่ยว เป็นต้น

ไตรสิกขา ถือเป็นข้อปฏิบัติที่มีหลักการสำคัญ สำหรับศึกษาไว้ 3 ประการ เพื่อทำการฝึกหัดอบรม กาย จิตใจ และปัญญา เพื่อให้พัฒนายิ่งขึ้นไปจนบรรลุเป้าหมายสูงสุดคือพระนิพพาน ถือเป็นหลักสำคัญในการพัฒนามนุษย์ ได้แสดงให้เห็นถึงความสำคัญเป็นด้านต่างๆ ดังนี้ 1. ไตรสิกขาถือเป็นหลักธรรมหลักที่ใช้สำหรับละวางกิเลสและความเศร้าหมองในใจ ช่วยให้ทั้งภิกษุและบุคคลทั่วไปสามารถพัฒนาตนเองจนเข้าถึงความสงบสุขที่แท้จริงได้ 2. ไตรสิกขาเป็นเสมือนเสาหลักที่รองรับการสร้างวินัย (ศีล) หากปราศจากไตรสิกขา การปฏิบัติตามกฎระเบียบต่างๆ ก็จะขาดเป้าหมายที่ชัดเจนในการพัฒนาคุณภาพชีวิต 3. ไตรสิกขาเป็นกระบวนการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ คือ ระบบการเรียนรู้ที่มุ่งเน้นการพัฒนาศักยภาพของมนุษย์อย่างรอบด้าน โดยเริ่มจากการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมพื้นฐานให้ดีงาม เพื่อต่อยอดไปสู่การพัฒนาสติปัญญาและจิตใจที่ยั่งยืน (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), 2546)

หลักไตรสิกขา

ไตรสิกขา เป็นข้อปฏิบัติที่เป็นหลักในการศึกษา 3 ประการ เพื่อฝึกหัดอบรมกาย วาจา จิตใจ และปัญญา ให้ยิ่งขึ้นไปจนบรรลุเป้าหมายสูงสุด คือ พระนิพพาน ด้วยพระพุทธศาสนาแห่งการรู้ แจ้ง ทั้งทางหลักธรรมและการปฏิบัติตามธรรม อันประกอบด้วย การเรียนรู้ฝึกฝนพัฒนาตน หลัก สิกขาแสดงให้เห็นว่ามนุษย์จะต้องแก้ไขพัฒนาตนเองอยู่เสมอ โดยไม่ประมาทเป็นการพัฒนาที่เน้นการ เสริมสร้างหรือพัฒนาคุณภาพของมนุษย์ ที่จะมาเป็นส่วนร่วมในการแก้ปัญหาของยุคสมัย อีกทั้งเป็นการพัฒนามนุษย์ให้สอดคล้องกับจุดหมายระยะยาวแห่งความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2558)

ความหมายของไตรสิกขา

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน นิยามคำว่า “สิกขา” ไว้ว่า หมายถึง ข้อที่จะต้องศึกษา ข้อที่จะต้องปฏิบัติ ได้แก่ ศีล เรียกว่า ศีลสิกขา สมาธิ เรียกว่า จิตสิกขา และปัญญา เรียกว่าปัญญาสิกขา รวมเรียกว่า ไตรสิกขา การศึกษา การเล่าเรียน เช่น ปริยัติสิกขา ปฏิบัติสิกขา (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546)

“สิกขา” หมายถึง ปฏิปทาที่ตั้งไว้เพื่อศึกษา คือฝึกหัดไตรทวารไปตาม ชื่อว่า สิกขา มี 3 คือ อธิศีลสิกขา สิกขาคือศีลยิ่ง อธิจิตสิกขา สิกขาคือจิตยิ่ง อธิปัญญาสิกขา สิกขาปัญญายิ่ง (สุเชวน์ พลอยชุม, 2539) ไตรสิกขา เป็นทั้งหลักการและวิธีปฏิบัติ เพื่อให้มนุษย์สามารถก้าวข้ามความทุกข์ การยึดติดในกามคุณ และวัฏสงสาร โดยมีเป้าหมายสูงสุดคือพระนิพพาน อันเป็นสภาวะแห่งความบริสุทธิ์และสงบเย็นอย่างแท้จริง มีศีลเป็นปฏิปักษ์ต่อกิเลสที่แสดงออกทางกาย วาจา สมาธิเป็นปฏิปักษ์ต่อกิเลส ที่กลุ้มรุมจิตและปัญญาเป็นปฏิปักษ์ต่ออนุสัยกิเลสที่แอบแนบอยู่ในจิตสามารถพัฒนาบุคคลให้เป็นพระอริยะ (พระพุทธโฆษาจารย์, 2538)

พุทธทาสภิกขุ ได้ให้มุมมองที่แหลมคมว่า "การศึกษา" ในภาษาไทยที่หมายถึงการเล่าเรียนนั้น แท้จริงแล้วตรงกับคำว่า "สิกขา" ในพระพุทธศาสนา ซึ่งหัวใจสำคัญคือ "การปฏิบัติ" มิใช่เพียงการจดจำตำรา ผลจากการปฏิบัติสิกขานี้เองจะนำไปสู่การได้รับ "ปริญญาที่แท้จริง" นั่นคือสภาวะแห่งการ สิ้นราคะ สิ้นโทสะ และสิ้นโมหะ เป้าหมายของการศึกษาในความหมายนี้ จึงมีไว้เพื่อให้มนุษย์ "รอดพ้นจากสิ่งอันไม่พึงปรารถนา" ซึ่งหมายรวมถึงความทุกข์ทรมานและความยุ่งยากลำบากใจทั้งปวงที่คอยบีบคั้นจิตใจ เมื่อใดที่ชีวิตเผชิญกับปัญหาหรือความทุกข์ สิ่งเหล่านั้นคือสัญญาณว่าเราต้องแก้ไขด้วยกระบวนการศึกษาที่เป็นการฝึกฝนตนเอง เพื่อยกระดับจิตใจให้เป็นอิสระและเข้าถึงความสงบสุขที่ยั่งยืน (พุทธทาสภิกขุ, 2549)

สรุปได้ว่า ไตรสิกขาหมายถึงการฝึกฝนตนเองในพระพุทธศาสนาที่ประกอบด้วยสามส่วนหลัก ได้แก่ ศีล (การควบคุมพฤติกรรมและการรักษาระเบียบวินัย) สมาธิ (การฝึกฝนจิตให้มีสมาธิและมั่นคง) และปัญญา (การพัฒนาความเข้าใจในธรรมชาติของสิ่งต่างๆ) การปฏิบัติตามไตรสิกขาจะช่วยให้บุคคลพัฒนาตนเองทั้งทาง กาย วาจา และจิตใจเพื่อเข้าสู่ความสงบสุขและปัญญาที่สมบูรณ์

องค์ประกอบของไตรสิกขา

ไตรสิกขา หมายถึง การฝึกฝนอบรมใน 3 ด้าน ได้แก่ ศีล สมาธิ และปัญญา เป็นหลักธรรมสำคัญใน การพัฒนาตนเอง ซึ่งแต่ละองค์ประกอบมีความสัมพันธ์กันและช่วยเสริมสร้างให้บุคคลมีชีวิตที่ดี มีศีลธรรม และเป็นไปตามหลักการทางพระพุทธศาสนา

ศีล (Sila) การรักษาศีล หมายถึงการฝึกฝนให้บุคคลควบคุมพฤติกรรมทางกายและวาจาให้เป็นไป ในทางที่ดีงาม ศีลเป็นพื้นฐานของการพัฒนาศีลธรรมในระดับบุคคลและสังคม การรักษาศีลจะช่วยให้เกิดความ สงบสุขและปราศจากปัญหาในชีวิตประจำวัน

สมาธิ (Samadhi) สมาธิหมายถึงการฝึกจิตใจให้สงบและมั่นคง การปฏิบัติสมาธิทำให้จิตใจมีสมาธิ สามารถควบคุมอารมณ์ และนำไปสู่ความสงบภายใน การฝึกสมาธิเป็นพื้นฐานสำคัญที่ช่วยในการพัฒนาปัญญา

ปัญญา (Paññā) ปัญญาคือความรู้ที่เกิดจากการพิจารณาและความเข้าใจในสิ่งต่าง ๆ อย่างถ่องแท้ การพัฒนาปัญญาจะช่วยให้บุคคลสามารถแก้ไขปัญหาในชีวิตได้อย่างถูกต้องและมีเหตุผล การมีปัญญาทำให้ บุคคลมีความสามารถในการตัดสินใจและปฏิบัติตนได้อย่างถูกต้อง

สรุปได้ว่า องค์ประกอบของไตรสิกขาประกอบด้วย 3 ส่วนหลัก ได้แก่ ศีล (การฝึกฝนเพื่อควบคุม พฤติกรรมทางกายและวาจาให้ถูกต้องตามหลักธรรม) สมาธิ (การฝึกฝนจิตใจให้มั่นคง มีสมาธิ ไม่วอกแวก เพื่อเสริมสร้างความสงบ) และปัญญา (การฝึกฝนให้เกิดความเข้าใจในสัจธรรม สามารถแก้ไขปัญหาด้วยเหตุผลและปัญญา) ทั้งสามองค์ประกอบนี้มีความสำคัญในการพัฒนาตนเองอย่างครบถ้วน ทั้งด้านพฤติกรรม จิตใจ และความคิด

การพัฒนาคุณภาพชีวิต

การพัฒนา ถือเป็นหัวใจสำคัญในการดำเนินชีวิตที่มนุษย์ทุกคนปรารถนา และเป็นเป้าหมายหลักของการพัฒนาประชากรในระดับประเทศ โดยมีแนวคิดพื้นฐานที่เชื่อว่า "คุณภาพชีวิตของบุคคลคือจุดเริ่มต้นของความสำเร็จในทุกด้าน" หากประชาชนมีการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดี มีความพร้อมทั้งทางร่างกาย จิตใจ และสติปัญญา ย่อมส่งผลให้การพัฒนาประเทศในมิติต่าง ๆ ดำเนินไปได้อย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืนยิ่งขึ้น

ความหมายของการพัฒนา

คำว่า "การพัฒนา" หมายถึง กระบวนการสร้างความเจริญเติบโตและการเปลี่ยนแปลงให้คลี่คลายไปในทิศทางที่ดีขึ้น หากพิจารณาในรูปแบบคำกริยา คำว่า "พัฒนา" มีความหมายโดยตรงว่า "ทำให้เจริญ" อันครอบคลุมถึงการส่งเสริมให้เกิดความเติบโตงอกงาม และการทำให้รุ่งเรืองยิ่งขึ้นในมิติต่าง ๆ เช่น การพัฒนาสัมพันธไมตรีให้งอกงามและแน่นแฟ้นยิ่งขึ้น เป็นต้น (ราชบัณฑิตยสถาน, 2554) ในขณะที่นักพัฒนา-บริหารศาสตร์ ได้ให้ความหมายของการพัฒนาไว้ 2 ระดับ คือ ความหมายอย่างแคบและความหมายอย่างกว้าง การพัฒนาในความหมายอย่างแคบ มุ่งเน้นไปที่การเปลี่ยนแปลงเฉพาะส่วนภายในตัวระบบ เพื่อยกระดับคุณภาพให้ดีขึ้นเพียงด้านใดด้านหนึ่งเป็นสำคัญ ส่วนการพัฒนาในความหมายอย่างกว้าง มองว่าการพัฒนาคือกระบวนการเปลี่ยนแปลงเชิงองค์รวม ที่ต้องปรับปรุงทั้งตัวระบบและพฤติกรรมการกระทำ ให้ดีขึ้นพร้อมกันในทุกมิติ ไม่ว่าจะเป็นด้านคุณภาพ ปริมาณ และสิ่งแวดล้อม โดยไม่แยกส่วนพัฒนาเพียงด้านใดด้านหนึ่ง แต่เป็นการเติบโตที่เกื้อหนุนกันอย่างเป็นระบบ (ปกรณ์ ปรียากร, 2538) แต่ในทางปฏิบัติ การพัฒนา คือกระบวนการชักชวนและกระตุ้นให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างเป็นรูปธรรม โดยอาศัยการนำแผนงานและโครงการต่าง ๆ มาลงมือปฏิบัติอย่างจริงจังตามลำดับขั้นตอนที่วางไว้ ซึ่งลักษณะสำคัญของการพัฒนาคือการดำเนินงานอย่างต่อเนื่องในรูปแบบของ "วงจรที่ไม่สิ้นสุด" เพื่อให้เกิดการปรับปรุงและยกระดับคุณภาพชีวิตให้ดียิ่งขึ้นอย่างยั่งยืน (นิรันดร จงวุฒิเวศย์ และพูนศิริ วัจนะภูมิ, 2534)

ในทางพระพุทธศาสนา คำว่า "การพัฒนา" มีรากฐานมาจากภาษาบาลีว่า "วัฒนะ" ซึ่งแปลว่าความเจริญ โดยสามารถจำแนกขอบเขตของการพัฒนาออกเป็น 2 ส่วนสำคัญ คือ 1) การพัฒนาคน (ภาวนา) คือกระบวนการฝึกอบรมและขัดเกลาศักยภาพภายในของมนุษย์ ทั้งด้านพฤติกรรม จิตใจ และปัญญา เพื่อให้เกิดความเจริญงอกงามอย่างแท้จริง 2) การพัฒนาวัตถุและสิ่งแวดล้อม (พัฒนาหรือวัฒนา) คือการสร้างความเจริญแก่สิ่งที่ไม่ใช่คน เช่น การสร้างถนน บ่อน้ำ หรืออ่างเก็บน้ำ ซึ่งเป็นการขยายตัวเพิ่มพูน หรือทำให้เติบโตขึ้นในทางวัตถุ พุทธศาสนาให้แง่คิดที่ลึกซึ้งว่า ความเจริญหรือการพัฒนา มิได้หมายถึงการเพิ่มพูน หรือการทำให้มากขึ้นเพียงอย่างเดียว แต่ในอีกด้านหนึ่งยังหมายถึงการตัดหรือทิ้ง สิ่งที่

ไม่จำเป็นหรือเป็นโทษออกไปด้วย เช่นคำว่า "เจริญพระเกศา" ที่หมายถึงการตัดผม หรือคำเตือนใจที่ว่า *นุสิยา โลกวฑฺฒโน* (อย่าเป็นคนรกโลก) ซึ่งสะท้อนว่าการเพิ่มพูนที่ปราศจากปัญญาอาจกลายเป็นความรกรุงรังได้ การพัฒนาที่สมบูรณ์แบบจะต้องนำไปสู่ความเจริญที่แท้จริง กล่าวคือ เมื่อทำแล้วต้องไม่ก่อให้เกิดปัญหาตามมา และต้องไม่ทำให้สถานการณ์เดิมเสื่อมทรามลง หากการดำเนินการใดนำไปสู่ความเสื่อมหรือสร้างปัญหาใหม่ที่ซับซ้อนกว่าเดิม สิ่งนั้นย่อมมิใช่การพัฒนา แต่ถือเป็น "หายนะ" ซึ่งเป็นสภาวะที่ตรงกันข้ามกับการพัฒนาโดยสิ้นเชิง (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), 2530)

สรุปได้ว่า การพัฒนาหรือการกระตุ่นให้เกิดการเปลี่ยนแปลง โดยการปฏิบัติตามแผนและโครงการอย่างจริงจัง และเป็นลำดับขั้นตอนต่อเนื่องกันในลักษณะที่เป็นวงจรไม่มีการสิ้นสุดการเปลี่ยนแปลง ในตัวระบบการกระทำการให้ดีขึ้น อันเป็นการเปลี่ยนแปลงในด้านคุณภาพเพียงด้านเดียว ส่วนความหมาย อย่างกว้างนั้น การเปลี่ยนแปลงในตัวระบบการกระทำการใหดีขึ้น อันเป็นการเปลี่ยนแปลงในด้านคุณภาพเพียงด้านเดียว ส่วนความหมายอย่างกว้างนั้น การพัฒนา เป็นกระบวนการของการเปลี่ยนแปลง ในตัวระบบการกระทำทั้งด้านคุณภาพ ปริมาณและสิ่งแวดลอม ให้ดีขึ้นไปพร้อม ๆ กัน ไม่ใช้ด้านใดด้านหนึ่งเพียงด้านเดียว

ความหมายของคุณภาพชีวิต

การมีชีวิตที่สมบูรณ์ในแง่ชีวิตทั้งร่างกายและจิตใจ ซึ่งเกิดจากการให้ความสำคัญและความพึงพอใจต่อองค์ประกอบต่าง ๆ ตามสภาพการณ์และสิ่งแวดล้อมที่มีอยู่ หรือได้รับอยู่ด้วยการรับรู้และตัดสินใจของมนุษย์ ในช่วงเวลาหนึ่งสามารถเปลี่ยนแปลงได้ ตามกาลเวลาและสภาพการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไป (สุรเกียรติ อาชานานุภาพ, 2554) การดำรงชีวิตในระดับที่เหมาะสมของมนุษย์ตามสภาพ ความจำเป็นพื้นฐานในสังคม ซึ่งตอบสนองความต้องการทางร่างกาย จิตใจ อารมณ์ สังคมและความคิดอย่างเพียงพอ จนก่อให้เกิดความสุขตลอดทั้งการมีสุขภาพร่างกายและจิตใจที่ดี เป็นชีวิตของบุคคลที่สามารถดำรงชีวิตอยู่ร่วมกับสังคมได้อย่างเหมาะสม ไม่เป็นภาระผู้ใด ไม่เป็นปัญหาของสังคม เป็นชีวิตที่เต็มไปด้วยความสมบูรณ์ทั้งทางร่างกายและจิตใจ สามารถแก้ปัญหาและแสวงหาสิ่ง ที่ต้องการได้จากทรัพยากรที่มีอยู่ (วิโรจน์ เจษฎาลักษณ์ และศตพร เพียรวิมังสา, 2561)

การพัฒนาคุณภาพชีวิต 4 ด้าน ดังนี้ 1) ด้านร่างกาย (physical domain) คือ การดูแลรักษาสุขภาพพลานามัยให้แข็งแรง ปราศจากโรคภัยไข้เจ็บ และมีสมรรถภาพทางกายที่พร้อมต่อการดำเนินชีวิต เพื่อให้ร่างกายเป็นรากฐานที่มั่นคงในการพัฒนาด้านอื่น ๆ 2) ด้านจิตใจ (psychological domain) คือ การฝึกฝนจิตใจให้มีความเข้มแข็ง มั่นคง และมีสติสัมปชัญญะ สามารถควบคุมอารมณ์และเผชิญกับปัญหาต่าง ๆ ได้อย่างเท่าทัน รวมถึงการสร้างทัศนคติเชิงบวก เพื่อให้เกิดความสงบสุขและความเบิกบานใจ 3) ด้านความสัมพันธ์ทางสังคม (social relationships) คือ การพัฒนาความสามารถในการอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างสันติ มีระเบียบวินัย และมีการสื่อสารที่สร้างสรรค์ เป็นการสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์ที่ดีบนพื้นฐานของการไม่เบียดเบียนกัน เพื่อให้เกิดความเอื้ออาทรและความร่วมมือกันในสังคม 4) ด้านสิ่งแวดล้อม (environment) คือ การจัดระบบระเบียบและดูแลสภาพแวดล้อมรอบตัว ทั้งที่เป็นธรรมชาติและสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้น (เช่น ที่อยู่อาศัย สถานที่ทำงาน) ให้เอื้อต่อการมีคุณภาพชีวิตที่ดี รวมถึงการรู้จักใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่า เพื่อไม่ให้การพัฒนาทางวัตถุกลายเป็นความ "รก" หรือก่อให้เกิดปัญหาตามมาในภายหลัง (กรมสุขภาพจิต, 2568)

สรุปได้ว่า คุณภาพชีวิตเป็นระดับความพึงพอใจ ซึ่งขึ้นอยู่กับประสบการณ์ชีวิตของแต่ละบุคคล เป็นการรับรู้ การมีประสิทธิภาพความรูสึกที่รับรู้ถึงการมีชีวิตที่สมบูรณ์ ทั้งร่างกายจิตใจความสัมพันธ์ทางสังคมที่ดีและสิ่งแวดล้อม ส่งผลให้บุคคลมีความพึงพอใจใจสภาพที่เป็นอยู่ อันก่อให้เกิดผลดีต่อตนเอง เป็น

การรับรู้เกี่ยวกับการใช้ชีวิตของแต่ละบุคคล ตามบริบทของวัฒนธรรมและระบบค่านิยม ซึ่งสัมพันธ์กับเป้าหมาย ความคาดหวังและมาตรฐานที่ตนตั้งใจไว้

ภาพที่ 1 การประยุกต์หลักไตรสิกขาเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิต

การใช้หลักไตรสิกขาเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิต

1. แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาคุณภาพชีวิต เป็นกระบวนการพัฒนาด้านพฤติกรรมของมนุษย์ ให้สามารถดำรงชีวิตอย่างมีความสงบสุขในสังคมเป็นกระบวนการพัฒนาทั้งทางกายภาพ จิตใจ และสังคม ซึ่งบุคคลที่ได้รับการพัฒนาตนเองมาเป็นอย่างดี จะมีปัญญาสามารถควบคุมความทะยานอยาก (ตัณหา) ของตนเองได้ในระดับที่เหมาะสม คือ รู้จักสำรวมระวังพฤติกรรมทางกาย และใจ และมีระเบียบวินัยในการควบคุมตนเองในการแสดงออกได้อย่างเหมาะสม รู้จักข่มใจ มีความอดทน อดกลั้นต่อสิ่งยั่วเย้าได้เป็นอย่างดี สอดคล้องกับแนวทางพระพุทธศาสนา คือ การพัฒนาตามหลักไตรสิกขา ซึ่งเป็นระบบการปฏิบัติธรรมที่ครบถ้วนบริบูรณ์ มีขอบเขตครอบคลุมมรรคทั้งหมดและเป็นการนำเอาเนื้อหาของมรรคไปใช้อย่างหมดสิ้น จึงเป็นหมวดธรรมมาตรฐานสำหรับแสดงหลักการปฏิบัติ และมักใช้เป็นแม่บทในการบรรยายธรรม กล่าวโดยสรุปมรรค เป็นระบบการปฏิบัติธรรมทั้งหมดในแง่เนื้อหา (ภาคทฤษฎี) ส่วนไตรสิกขา ก็เป็นระบบการปฏิบัติธรรมทั้งหมดในแง่การใช้งาน (ภาคปฏิบัติ) และหลักไตรสิกขานั่นเองที่มารับช่วงต่อหลักปฏิบัติจากมรรคกระจายสู่วิธีปฏิบัติ (สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป. อ. ปยุตฺโต), 2567ก) ผ่านการพัฒนา 4 ด้าน คือ

1.1 การพัฒนาทางด้านกาย ได้แก่ การมีร่างกายแข็งแรงสมบูรณ์สุขภาพดี

1.2 การพัฒนาทางด้านศีล ได้แก่ การที่คนในสังคมมีระเบียบวินัยประพฤติดีมีปฏิสัมพันธ์ที่ดีกับผู้อื่นรวมทั้งมีความสุจริตทั้งทางกายวาจาและอาชีวะ

1.3 การพัฒนาทางด้านจิตใจ (อารมณ์) ได้แก่ การฝึกจิตใจให้มีประสิทธิภาพที่ดีให้มีสมรรถภาพดีมีสุขภาพจิตดีพร้อมสำหรับการรองรับอารมณ์ทั้งภายในและภายนอกที่มากระทบ

1.4 การพัฒนาทางด้านปัญญา ได้แก่ การฝึกอบรมปัญญาให้รู้ให้เข้าใจมองเห็นสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริงจนเข้าใจกระบวนการคิด การรับรู้ไม่ให้กิเลสเข้าครอบงำโดยตัวชี้วัดหรือประเมินได้ด้วยคุณภาพชีวิตด้วยความเข้มแข็งของจิตใจและสติปัญญา ซึ่งสอดคล้องกับการพัฒนาตามหลักไตรสิกขา ที่มีความสำคัญเป็นอย่างยิ่งสำหรับการศึกษาในพระพุทธศาสนา

2. หลักไตรสิกขาที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเป็นระบบการประพฤติปฏิบัติสำคัญที่ทำให้มนุษย์สามารถพัฒนาคุณชีวิตของตนเองด้วยการศึกษา เกิดขึ้นมาตั้งแต่สมัยพุทธกาล มีรูปแบบโครงสร้างหลักการปฏิบัติที่ครอบคลุมไปถึงอริยมรรค ผ่านการฝึกฝนอบรมโดยเน้นการฝึกฝนตนเอง 3 ด้าน ได้แก่ ศีล การควบคุมพฤติกรรม รักษามารยาททางสังคม ความประพฤติให้ดีงาม ไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น สมาธิ การฝึกจิตใจให้สงบ มีสมาธิตั้งมั่นไม่ฟุ้งซ่าน ปัญญาปรีชาญาณ รู้แจ้งแทงตลอด ดำเนินชีวิตด้วยปัญญาเข้าใจทั้งคุณและโทษ มีประโยชน์ไม่มีประโยชน์ พร้อมทั้งรู้จักประพฤติในสิ่งที่ถูกต้อง รู้เท่าทันสภาพธรรมชาติตามความจริง ดังนั้น การปฏิบัติตามหลักไตรสิกขาช่วยให้เราสามารถขจัดกิเลส เช่น ราคะ โทสะ และโมหะ ทำให้การดำเนินชีวิตเป็นไปอย่างมีความสุข สงบ มีคุณค่าและหลักไตรสิกขามีบทบาทสำคัญต่อการพัฒนาสังคมไทยในหลายด้าน เช่น การสร้างสังคมที่มีคุณธรรม การพัฒนาจิตใจและปัญญา

การพัฒนาคนให้พ้นจากการมีชีวิตภายใต้บงการของตัณหาที่จะดิ้นรนแสวงหาสุขเวทนาและหลีกเลี่ยงทุกขเวทนาบนฐานของความไม่รู้คืออวิชชาที่ทำให้เวียนวนอยู่ในตาข่ายของการก่อปัญหาเพิ่มทุกข์ไปสู่การมีชีวิตอยู่ด้วยปัญญา ซึ่งทำให้เกิดมีฉันทะที่จะปฏิบัติต่อสิ่งทั้งหลายอย่างถูกต้องทำให้เกิดความเป็นอิสระไร้ทุกข์ปราศจากปัญหา เป็นเรื่องของการฝึกหรือพัฒนาในด้านการรู้ความจริงเริ่มตั้งแต่ความเชื่อ ความเห็น ความรู้ ความเข้าใจ และความหยั่งรู้ เหตุผลการรู้จักวินิจฉัยไตร่ตรองตรวจสอบคิดการต่าง ๆ สร้างสรรค์เฉพาะอย่างยิ่งเน้นการรู้ตรงตามความเป็นจริง หรือรู้เห็นตามที่มันเป็นตลอดจนรู้แจ้งความจริงที่เป็นสากลของสิ่งทั้งปวง จนถึงขั้นรู้เท่าทันธรรมดาของโลกและชีวิตที่ทำให้มีจิตใจเป็นอิสระปลอดปัญหาไร้ทุกข์เข้าถึงอิสรภาพโดยสมบูรณ์ (สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป. อ. ปยุตฺโต), 2567ข)

สรุปได้ว่า การพัฒนาคุณภาพชีวิตตามหลักไตรสิกขา คือกระบวนการขัดเกลาพฤติกรรม จิตใจ และปัญญาให้สอดคล้องกับอริยมรรค เริ่มจากศีล คือการรักษากายวาจาให้เรียบร้อย มีวินัย และไม่เบียดเบียนผู้อื่น เพื่อสร้างฐานความประพฤติที่ดีงาม สมาธิ เพื่อฝึกจิตให้ตั้งมั่น มีความเมตตา เข้มแข็ง และผ่องใส อันเป็นการพัฒนาสมรรถภาพทางจิตใจ และปัญญา ที่ช่วยให้รู้เท่าทันความจริงของโลก ละวางตัณหาอวิชชา และดำเนินชีวิตอย่างมีเหตุผล การบูรณาการทั้งสามส่วนนี้ช่วยขจัดกิเลส นำไปสู่การดำรงชีวิตที่สงบสุข มีอิสระ และสร้างสรรค์สังคมที่มีคุณธรรม

องค์ความรู้ที่ได้รับ

การพัฒนาคุณภาพชีวิตเป็นกระบวนการสำคัญในการสร้างสังคมที่เข้มแข็งและยั่งยืน ในพระพุทธศาสนา หลักไตรสิกขาประกอบด้วย ศีล สมาธิ และปัญญา ซึ่งเป็นหลักการฝึกฝนทั้งด้านพฤติกรรม จิตใจ และปัญญา เป็นแนวทางที่สามารถนำไปใช้ในการพัฒนามนุษย์ในทุกมิติ ไม่ว่าจะเป็นการพัฒนาตนเองหรือการพัฒนาสังคม บทความนี้นำเสนอโมเดลการประยุกต์หลักไตรสิกขาเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิต เพื่อให้เห็นถึงขั้นตอนและวิธีการประยุกต์ใช้ในชีวิตจริง

1. ศีล: การพัฒนาพฤติกรรม (Moral Development) ศีลช่วยในการควบคุมพฤติกรรมทางกายและวาจา

2. สมาธิ: การพัฒนาจิตใจ (Mental Development) สมาธิช่วยในการฝึกฝนจิตใจให้มั่นคงและสงบ การฝึกสมาธิช่วยให้บุคคลสามารถควบคุม

3. ปัญญา: การพัฒนาปัญญา (Intellectual Development) ปัญญาช่วยในการพัฒนาความสามารถ ในการคิดวิเคราะห์และการแก้ไขปัญหา

โมเดลการประยุกต์หลักไตรสิกขาเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิต

1. ศีล พื้นฐานของการอยู่ร่วมกัน พฤติกรรมที่ดี วินัยในตนเอง ความรับผิดชอบต่อสังคม

2. สมาธิ การพัฒนาจิตใจ สติและสมาธิ อารมณ์มั่นคง ประสิทธิภาพในการทำงาน

3. ปัญญา ปัญญาเพื่อการพัฒนาตนเองและสังคม ความคิดเชิงวิพากษ์ การเรียนรู้ตลอดชีวิต การตัดสินใจเชิงคุณธรรม

การนำไปใช้ในชีวิตจริง

1. บุคคล: ใช้หลักไตรสิกขาเป็นแนวทางพัฒนาตนเองให้มีศีล สมาธิ และปัญญา

2. องค์กร/สังคม: สร้างวัฒนธรรมองค์กรที่มีจริยธรรม ความมีสมาธิ และการพัฒนานวัตกรรม

3. การศึกษา: ออกแบบหลักสูตรที่เน้นคุณธรรม การฝึกสมาธิ และการคิดเชิงสร้างสรรค์

สรุป

การประยุกต์หลักไตรสิกขาเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิต เป็นกระบวนการที่ครอบคลุมทั้งการพัฒนาด้านพฤติกรรม จิตใจ และปัญญา โดยการฝึกฝนไตรสิกขาประกอบด้วยสามส่วนหลัก ได้แก่ ศีล สมาธิ และปัญญา ซึ่งแต่ละส่วนมีความสำคัญและสัมพันธ์กัน ศีลเป็นการฝึกฝนเพื่อควบคุมพฤติกรรมทางกายและวาจาให้ถูกต้องตามหลัก ศีลธรรม สมาธิ เป็นการฝึกจิตใจให้มั่นคง มีสมาธิ และสามารถควบคุมอารมณ์ได้อย่างเหมาะสม ปัญญา เป็นการฝึกฝนให้เกิดความเข้าใจในความจริงของชีวิต ซึ่งช่วยให้มนุษย์สามารถแก้ไขปัญหาและตัดสินใจได้อย่างมีเหตุผลและถูกต้อง การนำหลักไตรสิกขามาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาคุณภาพชีวิต มีความสำคัญในสังคมปัจจุบันที่เผชิญกับปัญหาทางจริยธรรมและสังคมที่เพิ่มขึ้น การพัฒนาศีลจะช่วยสร้างวินัยในตนเองและลดการกระทำที่เป็นภัยต่อผู้อื่น การฝึกสมาธิจะช่วยเสริมสร้างความสงบทางจิตใจ ลดความเครียด และเสริมประสิทธิภาพในการทำงานและการใช้ชีวิต ขณะที่ปัญญาจะช่วยให้มนุษย์สามารถเผชิญปัญหาและความท้าทายต่าง ๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ด้วยเหตุนี้ การฝึกฝนไตรสิกขาจึงเป็นกระบวนการพัฒนาอย่างรอบด้านและยั่งยืน การประยุกต์หลักไตรสิกขาเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิต เป็นเครื่องมือที่มีประสิทธิภาพในการพัฒนาคุณธรรม และความสามารถของมนุษย์ การบูรณาการการฝึกฝนด้านศีล สมาธิ และปัญญาช่วยเสริมสร้างบุคลิกภาพที่ดี ความสงบทางจิตใจ และความสามารถในการแก้ไขปัญหาอย่างมีเหตุผล การนำหลักไตรสิกขามาใช้ในการพัฒนาตนเองและสังคมจะเป็นแนวทางที่ช่วยให้มนุษย์สามารถดำเนินชีวิตได้อย่างมีคุณค่าและสร้างสรรค์ การพัฒนามนุษย์ตามหลักไตรสิกขาไม่ได้จำกัดอยู่ในระดับปัจเจกบุคคลเท่านั้น แต่ยังสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในระดับองค์กร เพื่อเสริมสร้างวัฒนธรรมองค์กรที่มีคุณธรรม เช่น การส่งเสริมสมาธิผ่านการจัดกิจกรรม

เอกสารอ้างอิง

กรมสุขภาพจิต. *เครื่องชี้วัดคุณภาพชีวิตขององค์การอนามัยโลกชุดย่อ ฉบับภาษาไทย (WHOQOL-BREF-THAI)*. สืบค้นเมื่อวันที่ 24 กุมภาพันธ์ 2569, จาก https://url.in.th/CTNQV

นิรันดร จงวุฒิเวศย์ และพูนศิริ วัจนะภูมิ. (2534*). ทฤษฎีและแนวความคิดเกี่ยวกับการพัฒนาชนบท*. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.

ปกรณ์ ปรียาก. (2538). *ทฤษฎีและแนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนา*. กรุงเทพมหานคร: สามเจริญพานิช.

พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต). (2544). *การพัฒนาที่ยั่งยืน* (พิมพ์ครั้งที่ 9). มูลนิธิพุทธธรรม.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). (2546). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม* (พิมพ์ครั้งที่ 12). กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2558). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลธรรม* (พิมพ์ครั้งที่ 31). กรุงเทพมหานคร: ผลิธัม์.

พระพุทธโฆษาจารย์. (2538). *วิสุทธิมรรคแปล ภาค 1* (พิมพ์ครั้งที่ 4). กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย.

พระราชวรมุนี (ประยุทธ์ ปยุตฺโต). (2530). *การศึกษา: เครื่องมือพัฒนาที่ยังต้องพัฒนา*. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิพุทธธรรม.

พุทธทาสภิกขุ (เงื่อม อินทปญฺโญ). (2549). *การศึกษาสมบูรณ์แบบ: คือวงกลมที่คุ้มครองโลกถึงที่สุด*. กรุงเทพมหานคร: อุษาการพิมพ์.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

_____. (2539). *พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

ราชบัณฑิตยสถาน. (2546). *พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542*. กรุงเทพมหานคร: นานมี บุ๊คส์ พับลิเคชั่นส์.

_____. (2556). *พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554*. กรุงเทพมหานคร: ราชบัณฑิตยสถาน.

วิโรจน์ เจษฎาลักษณ์ และศตพร เพียรวิมังสา. (2561). “คุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในหมู่บ้านดอนเซ่ง ตำบลบางแพ อำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี”. *วารสารฉบับภาษาไทย สาขามนุษยศาสตร์สังคมศาสตร์และศิลปะ*, 11(1), 3144-3156.

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป. อ. ปยุตฺโต). (2567ข). *พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ บริษัทสหธรรมิก จำกัด.

_____. (2567ก). *จะพัฒนาคนกันได้อย่างไร?* (พิมพ์ครั้งที่ 15). กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ บริษัทสหธรรมิก จำกัด.

สุเชวน์ พลอยชุม. (2539). *สารานุกรมพระพุทธศาสนา* (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย.

สุรเกียรติ อาชานานุภาพ. (2554). *มุมมองและประสบการณ์การพัฒนาระบบบริการปฐมภูมิ: ในทศวรรษแรกแห่งนโยบายหลักประกันสุขภาพแห่งชาติ*. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานหลักประกันสุขภาพแห่งชาติ.

การพัฒนาชุมชนตามหลักอปริหานิยธรรม

Community Development According to Aparihaniyadhamma

จิตรลดา ประสงค์สุข[1], พระปลัดสุระ ญาณธโร[2], พระมหาวิศิต ธีรวโส[3], พระครูเกษมอาจารสุนทร[4]

Chitlada Prasongsuk, Phrapalat Sura Yanatharo, Phramaha Wisit Dhirawangso,

Phrakru Kasemacharasunthorn

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาและนำเสนอแนวทางการพัฒนาชุมชนตามหลักอปริหานิยธรรมเพื่อสร้างความเข้มแข็งและการเติบโตอย่างยั่งยืนให้กับชุมชน โดยการนำหลักธรรมดังกล่าวมาประยุกต์ มีเป้าหมายสำคัญเพื่อเป็นแนวทางในการสร้างความเจริญรุ่งเรือง ป้องกันความเสื่อมถอย การศึกษาครั้งนี้ เป็นการรวบรวมและวิเคราะห์แนวคิด ทฤษฎีจากเอกสารทางวิชาการและตำราต่าง ๆ ผลการวิเคราห์พบว่า ผลการวิเคราะห์พบว่า อปริหานิยธรรมเป็นธรรมที่เน้นการมีส่วนร่วม ความพร้อมเพรียงการเคารพในระเบียบกติกา ตลอดจนการสืบสานวัฒนธรรมและจารีตประเพณีอันดีงาม ซึ่งไม่เพียงแต่ช่วยเสริมสร้างความสมัครสมานสามัคคีและลดความขัดแย้งภายในชุมชนเท่านั้น ยังเป็นการสร้างภูมิคุ้มกันทางสังคมที่เข้มแข็ง ส่งผลให้สมาชิกในชุมชนสามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติสุขและขับเคลื่อนการพัฒนาชุมชนให้ก้าวหน้าได้อย่างมั่นคงและยั่งยืน

คำสำคัญ: อปริหานิยธรรม, ชุมชน, การพัฒนา

Abstract

This academic article aims to study and present a community development approach based on the principles of Aparihaniyadhamma (principles of non-decline) to build strength and sustainable growth in communities. By applying these principles, the main goal is to provide a guideline for prosperity and prevent decline. This study involves collecting and analyzing concepts and theories from various academic documents and textbooks. The analysis reveals that Aparihaniyadhamma emphasizes participation, unity, respect for rules and regulations, and the preservation of valuable cultural traditions. This not only fosters harmony and reduces conflict within the community but also builds strong social resilience. As a result, community members can live together peacefully and drive stable and sustainable community development.

[1] องค์การบริหารส่วนตำบลตากูก

[1] Takuk Subdistrict Administrative Organization

[2-4] มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์

[2-4] Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Surin Campus

[*] Email: Jitralada1985@gmail.com

Keywords: Aparihaniyadhamma, Community, development

บทนำ

ในยุคที่การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและเทคโนโลยีเกิดขึ้นได้อย่างรวดเร็ว ส่งผลกระทบโดยตรงต่อโครงสร้างทางสังคมและวิถีชีวิตของชุมชน แม้ว่าความเจริญทางวัตถุจะก้าวหน้าไปอย่างมาก แต่ในทางกลับกันหลายชุมชนกลับเผชิญกับวิกฤติความเสื่อมถอยทางจริยธรรม ความขัดแย้งเชิงความคิดและการขาดความสมัครสมานสามัคคี ปัญหาเหล่านี้กลายเป็นอุปสรรคสำคัญที่ทำให้การพัฒนาชุมชนไม่สามารถดำเนินไปได้อย่างยั่งยืน การมองหาหลักยึดที่ช่วยสร้างภูมิคุ้มกันให้แก่ชุมชนจึงเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่งในบริบทสังคมปัจจุบัน ซึ่งสอดคล้องกับคำสอนขององค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าในเรื่องของหลักธรรมที่นำไปสู่การพัฒนาอย่างมีคุณภาพ หลักธรรมอันเป็นไปเพื่อความเจริญ ไม่เป็นไปเพื่อความเสื่อม หลักธรรมนั้นคือหลักอปริหานิยธรรม มี 7 ประการ คือ

1. หมั่นประชุมกันเนืองนิตย์ การหมั่นประชุมปรึกษาหารือกันอย่างสม่ำเสมอ เพื่อเป็นเวทีในการแลกเปลี่ยนความคิดและหาทางออกร่วมเมื่อเกิดปัญหา การเปิดใจยอมรับเหตุผลที่ถูกต้องและเป็นประโยชน์ต่อส่วนรวมจะช่วยสร้างความเข้าใจอันดี ซึ่งเป็นรากฐานของความเจริญที่มั่นคง

2. การพร้อมเพรียงกันทำกิจกรรม การมีความพร้อมเพรียงกันในการทำกิจกรรมต่าง ๆ ยังช่วยสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ส่งเสริมความยุติธรรม และป้องกันความขัดแย้ง ทำให้สังคมรุดหน้าไปได้โดยไม่มีความเสื่อมสลาย

3. ไม่บัญญัติสิ่งที่ยังไม่บัญญัติและไม่เลิกล้มสิ่งที่บัญญัติไว้แล้ว ความสงบสุขของสังคมขึ้นอยู่กับการเคารพกฎระเบียบ โดยไม่สร้างกฎเกณฑ์ใหม่ตามอำเภอใจมาเอาเปรียบกัน และไม่ยกเลิกข้อตกลงเดิมที่ดีอยู่แล้ว การธำรงไว้ซึ่งระเบียบวินัยและกติกาที่ชัดเจนจึงเป็นเกราะป้องกันความวุ่นวายได้ดีที่สุด

4. การเคารพเชื่อฟังผู้นำ ผู้รู้ ผู้อาวุโส การให้ความสำคัญกับผู้อาวุโสและผู้มีประสบการณ์ โดยการรับฟังคำชี้แนะเพื่อนำมาประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตและบริหารจัดการสังคม

5. การให้เกียรติและคุ้มครองสิทธิสตรี บุรุษควรให้เกียรติให้การยกย่อง ปกป้องไม่ให้ใครละเมิดสิทธิหรือข่มเหงรังแก

6. การส่งเสริมและรักษาวัฒนธรรมประเพณีอันดีงาม การให้ความสำคัญกับขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมอันดีงามรวมถึงการปกป้องรักษาโบราณสถานและปูชนียวัตถุทางศาสนา ไม่ใช่เพียงการรักษาของเก่า แต่คือการสร้างเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจให้คนในสังคมมีความระลึกถึงกันและอยู่ร่วมกันอย่างมีรากฐานที่เข้มแข็ง

7. การทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา การคุ้มครองบรรพชิต การทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาและการดูแลคุ้มครองบรรพชิตผู้สืบทอดหลักธรรมยังเป็นปัจจัยสำคัญที่ช่วยให้ความสงบสุขคงอยู่สืบไป

ด้วยเหตุที่กล่าวมานี้ ผู้เขียนจึงขอนำเอาหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนาเข้ามาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาชุมชน ที่นำไปสู่การพัฒนาอย่างมีคุณภาพและยั่งยืน โดยเฉพาะหลักอปริหานิยธรรม คือ การหมั่นประชุมเนืองนิตย์ การพร้อมเพียงกันทำกิจกรรม การไม่บัญญัติสิ่งที่มิได้บัญญัติไว้ การเคารพเชื่อฟังผู้นำ ผู้รู้ ผู้อาวุโส การให้เกียรติและคุ้มครองสิทธิสตรี การส่งเสริม และรักษาวัฒนธรรมประเพณีอันดีงาม การทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา ซึ่งเป็นหลักธรรมที่จะทำให้ชุมชนอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติสุขและมีความเจริญได้อย่างมั่นคงและยั่งยืนสืบไป

สรุปได้ว่า การพัฒนาชุมชนนั้นมีความสำคัญยิ่ง ซึ่งเป็นการวางรากฐานโครงสร้างทางสังคมให้มีความเข้มแข็งจากภายในอย่างเป็นระบบ การที่ทำให้การพัฒนาประสบความสำเร็จได้ดี ควรได้นำหลักอปริ

หานิยธรรม มาใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาชุมชน เป็นการสร้างการมีส่วนร่วมผ่านการหมั่นประชุม ความพร้อมเพรียง การเคารพในกฎระเบียบ การให้เกียรติ ไม่ขมเหงล่วงเกินสตรี การรักษาจารีตประเพณี การคุ้มครองพระภิกษุและผู้ประพฤติธรรม ซึ่งจะก่อให้เกิดความสมาคคี ส่งผลให้ชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้อย่างมั่นคง นำไปสู่ชุมชนแห่งความสุขที่เจริญรุ่งเรืองอย่างถาวร โดยปราศจากความเสื่อถอยอย่างแท้จริง

อปริหานิยธรรม

หลักอปริหานิยธรรม (อง.สตฺตก. (ไทย) 23/21/31-32.) ที่พระพุทธเจ้าทรงตรัสไว้ใน สารันทท สูตรและมหาปรินิพานสูตร แบ่งออกเป็น 2 ส่วนใหญ่ๆ คือ ราชอปริหานิยธรรม หรือ วัชชีออปริหานิยธรรม ซึ่งตรัสไว้สำหรับ กษัตริย์แห่งแคว้นวัชชีซึ่งปกครองกันแบบสามัคคีธรรม และภิกขุอปริหานิยธรรม ซึ่งตรัสไว้สำหรับ ภิกษุธรรมสำคัญ 2 หมวด พระพุทธเจ้าตรัสกับเจ้าลัจฉวีที่สารันททเจดีย์ใกล้พระนครเวสาลี และตรัส เนื่องจากทรงปรารภพระดำริของพระเจ้าอชาตศัตรู กษัตริย์ผู้ครองแคว้นมคธจะทำสงครามกับแคว้นวัชชี ได้ทรงส่งวัสสการพราหมณ์มาเฝ้าพระพุทธเจ้า ขณะประทับอยู่ที่ภูเขาคิชฌกูฏเขตกรุงราชคฤห์ เพื่อขอทราบความเห็นของพระพุทธเจ้าเกี่ยวกับการทำสงครามกับแคว้นวัชชี ซึ่งอปริหานิยธรรม 2 ส่วนนี้ สามารถแยกออกได้ดังนี้

1. ราชอปริหานิยธรรม เป็นธรรมที่พระพุทธเจ้าแสดงแก่เจ้าลิจฉวี แคว้นวัชชี เพื่อ ป้องกันความเสื่อมจากความสามัคคีที่มีมานาน จนทำให้บ้านเมืองมีความเจริญรุ่งเรืองไม่มีแคว้นใด กล้าที่จะเข้ามารุกรานได้ ซึ่งอปริหานิยธรรมที่พระพุทธเจ้าแสดงแก่เจ้าลิจฉวีทั้งหลาย ในพระไตรปิฎก เรียกว่า “ราชอปริหานิยธรรม” หมายถึง อปริหานิยธรรมสำหรับพระราชาผู้ปกครองบ้านเมือง หรือ “วัชชีอปริหานิยธรรม” หมายถึง อปริหานิยธรรมสำหรับชาววัชชีที่ปกครองด้วยหลักสามัคคีธรรม

2. อปริหานิยธรรม พระพุทธเจ้าทรงตรัสไว้ในสารันททสูตรแก่เจ้าลิจฉวีทั้งหลายแห่ง แคว้นวัชชี ซึ่งปกครองกันแบบสามัคคีธรรมและวัสสการสูตรทรงตรัสแก่วัสสการ พราหมณ์อำมาตย์ ผู้ใหญ่ในมคธรัฐ ดังมีรายละเอียดที่กล่าวถึงธรรม 7 ประการในสารันททสูตรว่า “เจ้าลิจฉวีทั้งหลาย เราจักแสดงอปริหานิยธรรม 7 ประการแก่ท่านทั้งหลายท่านทั้งหลายจงฟัง จงใส่ใจให้ดี เราจักกล่าว” เจ้าลิจฉวีเหล่านั้นทูลรับสนองพระดำรัสแล้วพระผู้มีพระภาคจึงได้ตรัสเรื่องนี้ว่า “เจ้าลิจฉวีทั้งหลาย อปริหานิยธรรม 7 ประการอะไรบ้าง 1. พวกเจ้าวัชชีพึงหวังได้แต่ความเจริญอย่างเดียว ไม่มีความเสื่อมเลยตราบเท่าที่พวกเจ้า วัชชียังหมั่นประชุมกันเนืองนิตย์ ประชุมกันมากครั้ง 2. พวกเจ้าวัชชีพึงหวังได้แต่ความเจริญอย่างเดียว ไม่มีความเสื่อมเลยตราบเท่าที่พวกเจ้าวัช ชียังพร้อมเพรียงกันประชุม พร้อมเพรียงกันเลิกประชุมและพร้อมเพรียงกันทำกิจที่พวกเจ้าวัชชีพึงทำ 3. พวกเจ้าวัชชีพึงหวังได้แต่ความเจริญอย่างเดียว ไม่มีความเสื่อมเลยตราบเท่าที่พวกเจ้า วัชชียังไม่บัญญัติสิ่งที่มิได้บัญญัติไว้ ไม่ล้มล้างสิ่งที่บัญญัติไว้แล้ว ถือปฏิบัติมั่นในวัชชีธรรมที่วางไว้เดิม 4. พวกเจ้าวัชชีพึงหวังได้แต่ความเจริญอย่างเดียว ไม่มีความเสื่อมเลยตราบเท่าที่พวกเจ้า วัชชียังสักการะ เคราพ นับถือ บูชาเจ้าวัชชีผู้มีพระชนมายุมากของชาววัชชีและสำคัญถ้อยคำของ ท่านเหล่านั้นว่าเป็นสิ่งควรรับฟัง 5. พวกเจ้าวัชชีพึงหวังได้แต่ความเจริญอย่างเดียว ไม่มีความเสื่อมเลยตราบเท่าที่พวกเจ้าวัชชียังไม่ฉุดคร่าขืนใจกุลสตรีหรือกุลกุมารีให้อยู่ร่วมด้วย 6. พวกเจ้าวัชชีพึงหวังได้แต่ความเจริญอย่างเดียว ไม่มีความเสื่อมเลยตราบเท่าที่พวกเจ้า วัชชียังสักการะ เคารพ นับถือ บูชาเจดีย์ในแคว้นวัชชีของชาววัชชีทั้งในเมืองและนอกเมือง และไม่ ละเลยการบูชาอันชอบธรรมที่เคยให้ เคยกระทำต่อเจดีย์เหล่านั้นให้เสื่อมสูญไป 7. พวกเจ้าวัชชีพึงหวังได้แต่ความเจริญอย่างเดียว ไม่มีความเสื่อมเลยตราบเท่าที่พวกเจ้า วัชชียังจัดการรักษา คุ้มครอง ป้องกันพระอรหันต์ทั้งหลายโดยชอบธรรมด้วยตั้งใจว่า ‘ทำอย่างไร พระอรหันต์ที่ยังไม่มาพึงมาสู่แว่นแคว้นของเรา และท่านที่มาแล้วพึงอยู่อย่างผาสุก’

อปริหานิยธรรม (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), 2554) เป็นธรรมอันไม่เป็นที่ตั้งแห่งความเสื่อมเป็นไปเพื่อความเจริญฝ่ายเดียว สำหรับหมู่ชน หรือผู้บริหารบ้านเมือง

สรุปได้ว่า อปริหานิยธรรม หมายถึง ความไม่เสื่อม หรือ ความเจริญก้าวหน้า สำหรับลักษณะของอปริหานิยธรรมที่ทำให้มีความเจริญโดยที่ไม่มีทางเสื่อมนั้น จะต้องประกอบด้วยสิ่งสำคัญ 3 ประการ ได้แก่ ผู้ปกครองเป็นผู้มีธรรม ผู้ถูกปกครองหรือประชาชนเป็นผู้มีธรรมและมีหลักวิธีการบริหารการปกครองที่ดี หลักธรรมดังกล่าวนี้เป็นหลักธรรมที่ประชาชนหรือสมาชิกในชุมชนควรยึดถือเป็นหลักปฏิบัติและเป็นหลักธรรมที่สอนให้ดำเนินชีวิตอย่างมีความรับผิดชอบทั้งต่อตนเองและต่อสังคมโดยรวม

ความหมายของชุมชน

สำหรับในประเทศไทยคำว่า“ชุมชน” ได้ถูกนำมาใช้อย่างเป็นทางการในปี พ.ศ. 2505 เมื่อมีการแปลงโครงสร้างหน่วยราชการที่มีการแยกส่วนพัฒนาการท้องถิ่นออกจากกรมมหาดไทยแล้วทำการ จัดตั้งเป็น “กรมการพัฒนาชุมชน” สังกัดกระทรวงมหาดไทย คำว่า“ชุมชน” ที่นำมาใช้นั้นมีความหมายซ้อนทับกับคำว่า “บ้านหรือหมู่บ้าน” เป็นหน่วยการปกครองพื้นฐานในสังคมไทยมาแต่ดั้งเดิมด้วย (ดำรงศักดิ์ แก้วเพ็ง, 2555 : 4) จากนั้นคำว่า “ชุมชน” จึงถูกนำมาใช้ในความหมายของลักษณะต่าง ๆ มากมาย อาทิ ความหมายที่ เป็นรูปแบบของหน่วยทางสังคมและสถาบันการปกครอง เช่น ด้านการปกครอง ด้านการพัฒนา ด้านวัฒนธรรมและด้านวิชาการ คำว่าชุมชนจึงเป็นความหมายที่มีขอบเขตกว้างมาก ซึ่งนักวิชาการส่วนใหญ่ให้ความหมายที่ใกล้เคียงกัน ดังนี้

“ชุมชน” (ราชบัณฑิตยสถาน, 2542 : 368) คือ หมู่ชน กลุ่มคนที่อยู่รวมกันเป็นสังคมขนาดเล็กอาศัยอยู่ในอาณาบริเวณเดียวกันและมีผลประโยชน์ร่วมกัน

“ชุมชน” (จิตติ มงคลชัยอรัญญา, 2540 : 3) ประกอบไปด้วยระบบความสัมพันธ์ของคน ความเชื่อ ศาสนา ประเพณีวัฒนธรรม ระบบเศรษฐกิจ อาชีพ ระบบการเมือง ระบบการปกครองและโครงสร้างอำนาจ รวมถึงระบบนิเวศวิทยา สิ่งแวดล้อมและเทคโนโลยีด้านต่าง ๆ ซึ่งระบบเหล่านี้มีความสัมพันธ์ต่อกันและระหว่างกัน หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่ามีความเชื่อมโยงกันชนิดที่ไม่สามารถแยกจากกันได้

“ชุมชน” (ปรีชา วงศ์ทิพย์, 2555 : 8) หมายถึง ถิ่นฐานอันเป็นที่อยู่อาศัยของมนุษย์ที่มีความเกี่ยวพันกับสภาพทางภูมิศาสตร์และระบบความสัมพันธ์ในสังคม ซึ่งอิงอาศัยความเอื้ออาทร ความผูกพันและการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันเป็นเครื่องมือดำเนินการเพื่อให้มีชีวิตที่ดีร่วมกัน

คำว่าชุมชน ความหมายส่วนใหญ่มีลักษณะใกล้เคียงกัน โดยเฉพาะประเด็นกลุ่มคนที่อยู่รวมกัน กลุ่มคนที่มีความสัมพันธ์กันทั้งความเชื่อ ศาสนา ประเพณีและวัฒนธรรม และมีความรู้สึกเป็นพวกเดียวกัน รวมทั้งประเด็นอาณาบริเวณพื้นที่หนึ่ง ๆ ซึ่งผู้คนพูดภาษาเดียวกัน มีจารีตประเพณีอย่างเดียวกัน

ลักษณะของชุมชน ชุมชนมีลักษณะที่สำคัญหลายประการ ดังนี้ 1. การรวมตัวกันเป็นกลุ่มคน 2. การมีอาณาเขตบริเวณทางภูมิศาสตร์สำหรับเป็นที่ตั้ง 3. มีปฏิสัมพันธ์หรือปฏิบัติต่อกัน 4.มีความผูกพันและความรู้สึกเป็นเจ้าของ 5.มีวัตถุประสงค์และเป้าหมายร่วมกัน 6. มีจิตสำนึกร่วมกันและมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อนำไปสู่เป้าหมายของชุมชน 7. มีการจัดระเบียบของชุมชน 8. มีการติดต่อสื่อสารและมีเครือข่าย

ความเป็นชุมชนเป็นเรื่องของความเป็นตัวตนหรืออัตลักษณ์ ซึ่งมีความเป็นตัวตนอันหลากหลายปรากฏในหลายรูปลักษณ์ที่มีความหมายเพราะเป็นความพยายามที่จะบอกคนอื่นให้รู้ว่าเราคือใคร ซึ่งเป็นเรื่องของการเชื่อมโยงตัวเองกับคนอื่นในสังคม เป็นเรื่องที่เกี่ยวกับมิติความสัมพันธ์เชิงอำนาจหรือสิทธิที่ หมายถึงได้รับการยอมรับว่าตัวเองมีความชอบธรรมเพราะความเป็นชุมชนวางอยู่บนหลักการเกี่ยวกับอำนาจ ในการมีส่วนร่วม ดังนั้นหากถูกกีดกันหรือถูกปฏิเสธชุมชนก็จะรวมตัวกันเพื่อเรียกร้องสิทธิดังกล่าว อย่างไรก็ดี ลักษณะที่สำคัญของความเป็นชุมชนอาจจะประกอบไปด้วยปัจจัย 4 ประการ ดังนี้ 1. คุณค่าทางสังคมและวัฒนธรรม 2. ทุนทางสังคม 3. สิทธิเกี่ยวกับความชอบธรรม 4. การเรียนรู้และการปรับตัวของชุมชน ชุมชนอาจจะแบ่งออกเป็นหลายประเภทตามหลักเกณฑ์ที่แตกต่างกันออกไป คือ แบ่งตามขนาดของประชากร แบ่งตามลักษณะของกิจกรรม แบ่งตามลักษณะทางนิเวศวิทยา แบ่งตามหน่วยการปกครอง แบ่งตามวิวัฒนาการของเศรษฐกิจ แบ่งตามลักษณะความสัมพันธ์ของสมาชิกในชุมชนและแบ่งตามระดับการพัฒนา ชุมชนมีหน้าที่ที่สำคัญในการเป็นกลไกการตอบสนองทั้งทางกายและทางใจรวมถึงทางสังคมส่วนรวม ตลอดจนชุมชนยังมีการควบคุมรักษาระเบียบ มีค่านิยมและหลักการที่เป็นคุณค่าคอยยึดเหนี่ยวผู้คนให้สมานฉันท์กันซึ่งจะช่วยทำให้ชุมชนสามารถดำรงอยู่ได้อย่างยาวนาน

การพัฒนา

ความเป็นมาของการพัฒนาพบว่า กระแสแห่งความเจริญของประเทศตะวันตกหรือประเทศที่พัฒนาแล้วได้หลั่งไหลไปสู่ประเทศด้อยพัฒนา แนวคิดเรื่อง “การพัฒนา” เดิมทีถูกหยิบยกมาใช้เพื่อช่วยให้ประเทศที่กำลังพัฒนาสามารถก้าวทันความทันสมัยแบบตะวันตกครับ ในยุคแรกเรามักจะโฟกัสไปที่เรื่องการเติบโตทางเศรษฐกิจ การทำบ้านเมืองให้ทันสมัย หรือการเปลี่ยนจากเกษตรกรรมไปสู่ยุคอุตสาหกรรมเป็นหลัก แต่ในเวลาต่อมา เหล่านักสังคมศาสตร์เริ่มมองเห็นว่าความเจริญแค่ตัวเลขเศรษฐกิจนั้นไม่เพียงพอ จึงได้มีการขยายความหมายของการพัฒนาให้ครอบคลุมถึง มิติด้านสังคมและคุณภาพชีวิตของผู้คนมากขึ้น เพื่อให้เกิดความสมดุลและยั่งยืน แนวคิดของการพัฒนาจึงครอบคลุมถึงด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมืองและวัฒนธรรมด้วย

ลักษณะของการพัฒนาที่สำคัญ (สนธยา พลศรี, 2547: 5-6) มีดังต่อไปนี้

1. เป็นการเปลี่ยนแปลงด้านต่าง ๆ เช่น ด้านคุณภาพ ปริมาณและสิ่งแวดล้อมของสิ่งใด สิ่งหนึ่งให้ดีขึ้นหรือให้มีความเหมาะสม อันเป็นการเปลี่ยนแปลงอย่างรอบด้าน ไม่ใช่เปลี่ยนแปลงในด้านในด้านหนึ่งเพียงด้านเดียวเท่านั้น หรืออาจจะเรียกได้ว่าต้องเป็นการเปลี่ยนแปลงทั้งระบบ ซึ่งเป็นลักษณะตามความหมายทางด้านพัฒนบริหารศาสตร์

2. มีลักษณะเป็นกระบวนการคือ เป็นการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นตามลำดับขั้นตอนและ อย่างต่อเนื่องกัน โดยแต่ละขั้นตอนมีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันเป็นลำดับ ไม่สามารถข้ามขั้นตอนใดขั้นตอน หนึ่งได้

3. มีลักษณะเป็นพลวัต คือ เป็นการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นตลอดเวลาไม่หยุดนิ่ง แต่การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจะเป็นแบบรวดเร็วหรือช้า ๆ ปริมาณมากหรือน้อยก็ได้

4. เป็นแผนโครงการ คือ เกิดขึ้นจากการเตรียมการไว้ล่วงหน้าว่าจะเปลี่ยนแปลงใคร ด้านใด ด้วยวิธีการใด เมื่อไร ใช้งบประมาณเท่าใด ใครรับผิดชอบ เป็นต้น ไม่ใช่เป็นการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นโดยไม่มีการเตรียมการไว้ล่วงหน้า

5. เป็นวิธีการ การพัฒนาเป็นมรรควิธี หรือกลวิธีที่นำมาใช้ให้เกิดการเปลี่ยนแปลงตาม เป้าหมายที่กำหนด เช่น การพัฒนาสังคม การพัฒนาชนบท การพัฒนาเมือง การพัฒนาเศรษฐกิจ การพัฒนาชุมชน ต่างก็เป็นวิธีการพัฒนาแบบหนึ่งที่มีลักษณะเฉพาะเป็นของตนเอง

6. เป็นปฏิบัติการ คือ เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นจริง ไม่เป็นเพียงแนวความคิดหรือเป็นเพียง รายละเอียดของแผนและโครงการเท่านั้น เพราะการพัฒนาเป็นวิธีการที่ต้องนำมาใช้ปฏิบัติจริงจึงจะเกิดผล ตามที่ต้องการ

7. เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นจากการกระทำของมนุษย์ เพื่อประโยชน์ของมนุษย์ เพราะมนุษย์เป็นสัตว์โลกประเภทเดียวที่สามารถจัดทำแผนโครงการและคิดค้นวิธีการในการที่จะพัฒนาตนเองและสิ่งต่าง ๆ ได้ การเปลี่ยนแปลงใด ๆ ก็ตามถ้าไม่ได้เกิดจากการกระทำของมนุษย์แล้วจะไม่ใช่การพัฒนาแม้ว่าจะมีลักษณะอื่น ๆ เหมือนกับการพัฒนาก็ตาม

8. ผลที่เกิดขึ้นมีความเหมาะสมหรือพึงพอใจ ทำให้มนุษย์และสังคมมีความสุขเพราะการพัฒนาเป็นสิ่งที่เกี่ยวข้องกับมนุษย์และการอยู่ร่วมกันเป็นสังคมของมนุษย์นั่นเอง

9. มีเกณฑ์หรือเครื่องชี้วัด คือ สามารถบอกได้ว่าลักษณะที่เกิดขึ้นจากการเปลี่ยนแปลงนั้นเป็นการพัฒนาหรือไม่ ซึ่งอาจดำเนินการได้หลายวิธี เช่น เปรียบเทียบกับสภาพเดิมก่อนที่จะเกิดการเปลี่ยนแปลง กำหนดเกณฑ์มาตรฐานในการชี้วัดในด้านต่าง ๆ โดยเฉพาะด้านคุณภาพ ปริมาณ สิ่งแวดล้อม ความคงทนถาวร การประเมินผลจากผู้ที่เกี่ยวข้องว่ามีความเหมาะสมหรือพึงพอใจหรือไม่และระดับใด เป็นต้น

10. สามารถเปลี่ยนแปลงได้ การพัฒนานอกจากจะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงต่อมนุษย์สังคมและสิ่งต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับมนุษย์แล้ว รูปแบบ กระบวนการและวิธีการพัฒนาก็สามารถเปลี่ยนแปลงได้ เนื่องจากมนุษย์และสังคมเกิดการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ทั้งการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติและการเปลี่ยนแปลงที่เป็นผลของการพัฒนา ดังนั้นจึงมีความจำเป็นต้องปรับปรุงเปลี่ยนแปลงกระบวนการพัฒนาให้มีความเหมาะสมกับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นด้วย การพัฒนาใหม่ ๆ จึงเกิดขึ้นอยู่เสมอ

กล่าวได้ว่าลักษณะโดยรวมของการพัฒนา เป็นการเปลี่ยนแปลงที่มีความเกี่ยวเนื่องสัมพันธ์กัน ถ้าการพัฒนาขาดลักษณะใดลักษณะหนึ่งดังกล่าวจะเป็นเพียงการเปลี่ยนแปลงในรูปแบบหนึ่งที่มีความหมายใกล้เคียงกับการพัฒนาเท่านั้น

แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาชุมชน

การพัฒนาชุมชนจัดว่าเป็นวิธีการหนึ่งที่ใช้ในการพัฒนาประเทศและเมื่อพิจารณาถึงคำว่า “การพัฒนา” ในยุคที่ภาวะทางเศรษฐกิจและสังคมกำลังเปลี่ยนไปอย่างรวดเร็วอย่างในปัจจุบัน การดำเนินงานด้านการพัฒนาควรที่จะต้องศึกษาประเด็นสำคัญ ดังต่อไปนี้ 1. การพัฒนาชุมชนเป็นกระบวนการในการปรับปรุงคุณภาพชีวิตของประชาชนของบุคคลทั้งทางเศรษฐกิจและสังคม 2. การพัฒนาชุมชนเป็นการกระทำที่ก่อให้เกิดความเสมอภาคกันในสังคม 3. การพัฒนาชุมชนมุ่งเน้นในการสร้างให้เกิดการกระจายอย่างทั่วถึงทั้งเรื่องของรายได้ของคนในชุมชนให้มีช่องว่างแตกต่างกันให้น้อยที่สุด รวมทั้งการกระจายบริการจากภาครัฐไปสู่ประชาชนให้ใกล้เคียงกันระหว่างเมืองกับชนบท 4. การพัฒนาชุมชนมุ่งเน้นการจัดสรรและคุ้มครองทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมให้เกิดความเหมาะสมอย่างยั่งยืน สาระสำคัญดังกล่าวเบื้องต้นนี้ทำให้ทราบต่อไปอีกว่าการพัฒนานั้นจะต้องกระทำทั้งทางเศรษฐกิจ สังคมและนิเวศสิ่งแวดล้อม กล่าวคือ การพัฒนาเศรษฐกิจเป็นการมุ่งเน้นการขจัดความยากจนและลดช่องว่างระหว่างคนจนกับคนรวยหรือเป็นกระบวนการในการพัฒนาสถาบันและสังคม โดยมุ่งที่จะเพิ่มรายได้เฉลี่ยต่อหัวและการกระจายรายได้ที่เสมอภาคยิ่งขึ้น ซึ่งแน่นอนในประเทศที่อาชีพส่วนใหญ่เป็นเกษตรกรรมนั้น การพัฒนาเศรษฐกิจจึงมุ่งเน้นเรื่องพัฒนาการเกษตรเป็นสำคัญ การพัฒนาสังคมเป็นกระบวนการเพิ่มประสิทธิภาพของระบบสังคม

และโครงสร้างทางสังคม นโยบายและสถาบันบริการที่จะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่ดีต่อระบบความเป็นอยู่และเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการสนองความต้องการพื้นฐานอย่างต่อเนื่อง ซึ่งมนุษย์ทุกคนต้องได้รับการบำบัดขั้นต้น คือ อาหาร น้ำ ที่อยู่อาศัย ในขณะเดียวกันก็หมายถึงการสนองความต้องการระดับสูงด้วย เช่น ความมั่นคง เสรีภาพ การศึกษา การมีงานทำ การพักผ่อน เป็นต้น การพัฒนาอย่างยั่งยืน เป็นยุทธศาสตร์การพัฒนาที่นำเอาทรัพยากรทั้งหมดไม่ว่าจะเป็นธรรมชาติ มนุษย์ การเงินและกายภาพมาจัดการเพื่อให้เกิดความมั่งคั่ง ความกินดีอยู่ดีและมีความสุขสมบูรณ์ทีเพิ่มมากขึ้น การพัฒนาแบบยังยืนขึ้นอยู่กับการจัดการทางสิ่งแวดล้อมที่ถูกต้องและเหมาะสม ซึ่งนั่นก็คือการพัฒนาที่อยู่ภายใต้ขีดจำกัดทางนิเวศ ดังนั้นประเด็นสำคัญในการพัฒนาเพื่อให้เกิดความสมดุลทั้งสามด้าน คือการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคมและนิเวศสิ่งแวดล้อมเพื่อก่อให้เกิดความยั่งยืนในที่สุดจึงสรุปเป็นแผนผังได้ดังภาพที่ 1

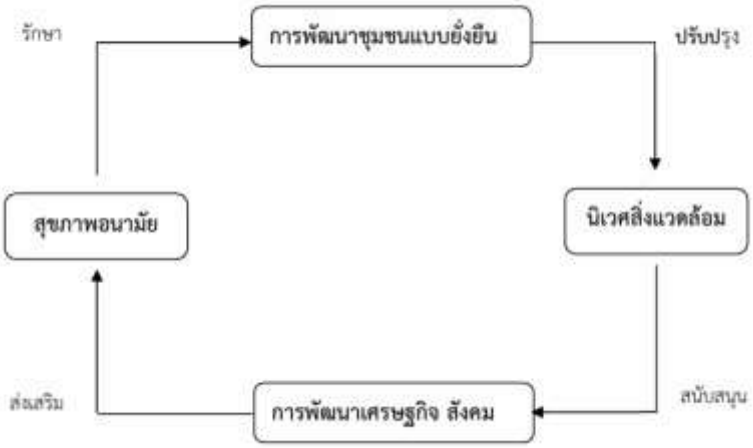

แผนภาพที่ 1 แสดงการพัฒนาชุมชนแบบยั่งยืน

แนวทางการใช้หลักอปริหานิยธรรมเพื่อการพัฒนาชุมชน

ในปัจจุบันงานด้านการพัฒนาชุมชนมีความสำคัญต่อการพัฒนาประเทศมากเพราะสภาพปัญหาของการพัฒนาชุมชนนั้นเป็นวงจรที่ส่งผลกระทบต่อกันเป็นลูกโซ่ ซึ่งเป็นอุปสรรคในการพัฒนา การพัฒนาที่แท้จริงคือการที่คนในชุมชนลุกขึ้นมาสร้างความเข้มแข็งด้วยตัวเอง เรียนรู้ที่จะบริหารจัดการและจัดสรรทรัพยากรที่มีอยู่ให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อการใช้ชีวิต กระบวนการนี้ช่วยยกระดับภูมิปัญญาและทักษะการเรียนรู้ ทำให้พวกเขาสามารถตัดสินใจและกำหนดอนาคตของตัวเองได้ โดยภาครัฐต้องคืนอำนาจการตัดสินใจสู่มือประชาชนเพื่อกำหนดการพัฒนาให้แก่ประชาชนเพื่อให้ประชาชน

มุ่งส่งเสริมให้ทุกคนมีส่วนร่วมในการออกแบบทิศทางการพัฒนาและอนุรักษ์วัฒนธรรมท้องถิ่นด้วยความรับผิดชอบร่วมกัน โดยนำหลักอปริหานิยธรรม 7 มาเป็นรากฐานในการทำงาน เพื่อเปลี่ยนความต่างให้กลายเป็นพลังแห่งความสามัคคีที่ยั่งยืนในทำงานร่วมกันเพื่อเป็นการพัฒนาชุมชนให้มีความน่าอยู่มากขึ้นการที่นำหลักธรรมมามีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนนั้นเพราะสังคมปัจจุบันยังขาดหลักธรรมในใจที่มีต่อการทำงาน โดยมีแนวทางการการพัฒนาชุมชน ดังนี้

1. มีการเสริมสร้างความรู้ความเข้าใจแก่ชุมชน ในด้านการนำอปริหานิยธรรม 7 มาใช้กับการทำงานให้มากยิ่งขึ้น

2. ส่งเสริมให้มีการทำงานเพื่อประโยชน์ส่วนร่วมมากกว่าประโยชน์ส่วนตน มุ่งเน้นการดำเนินงานโดยปราศจากผลประโยชน์ทับซ้อน

3. ผลักดันการให้ความรู้เพื่อสร้างทัศนคติที่เกื้อกูลต่อการพัฒนาชุมชน

4. สร้างพื้นที่สาธารณะให้สมาชิกได้ร่วมสะท้อนมุมมองและข้อเสนอแนะ ซึ่งเป็นรากฐานสำคัญในการสร้างสรรค์แนวทางการดำเนินงานที่ตอบโจทย์ความต้องการของส่วนรวม

5. มีการยกระดับและพัฒนาชุมชนที่ต้องมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การทำกิจกรรมร่วมกันและการสร้างสัมพันธภาพที่ดีต่อกันโดยยึดหลักอปริหานิยธรรม

การนำหลักอปริหานิยธรรม 7 (ธรรมอันเป็นที่ตั้งแห่งความไม่เสื่อม) ไปปรับใช้พัฒนาชุมชนสามารถทำได้ผ่านแนวทางปฏิบัติที่เป็นรูปธรรม ดังนี้

1. การประชุมกันเนืองนิตย์ จัดเวทีประชาคมหรือการประชุมหมู่บ้านอย่างสม่ำเสมอ เพื่อแลกเปลี่ยนข้อมูล ข่าวสาร และรับฟังปัญหาของสมาชิกอย่างทั่วถึง

2. พร้อมเพรียงกันประชุมและเลิกประชุม เมื่อมีกิจกรรมส่วนรวม เช่น การพัฒนาพื้นที่หรือการแก้ไขวิกฤต ทุกฝ่ายต้องให้ความร่วมมือร่วมใจกันทำ (เลิกพร้อมกันหมายถึงทำงานสำเร็จลุล่วงตามมติ)

3. เคารพกฎระเบียบและข้อบังคับ ไม่ตรากฎหมายที่ขัดต่อศีลธรรมและเคร่งครัดในการปฏิบัติตามกฎกติกาของชุมชน เพื่อความเป็นระเบียบเรียบร้อย

4. ให้เกียรติและรับฟังผู้ใหญ่ รับฟังคำชี้แนะจากผู้สูงอายุหรือผู้มีความรู้ในชุมชน (ปราชญ์ชาวบ้าน) เพื่อนำประสบการณ์มาปรับใช้กับนวัตกรรมใหม่ๆ

5. ให้เกียรติและคุ้มครองสตรี ให้ความสำคัญกับบทบาทสตรีและกลุ่มเปราะบาง ไม่ใช้ความรุนแรงหรือกดขี่ข่มเหง เพื่อให้ทุกคนในสังคมมีความเท่าเทียมและปลอดภัย

6. อนุรักษ์วัฒนธรรมและจารีตประเพณี สืบสานภูมิปัญญาและประเพณีอันดีงามของท้องถิ่น ซึ่งเป็นรากฐาน ในการพัฒนาการท่องเที่ยวหรือเศรษฐกิจสร้างสรรค์

7. ดูแลและคุ้มครองผู้ทรงศีลหรือผู้นำทางจิตวิญญาณ สนับสนุนศาสนสถานและผู้นำทางศาสนา เพื่อให้เป็นที่พึ่งทางใจและเป็นศูนย์กลางในการขัดเกลาจริยธรรมของคนในชุมชน

องค์ความรู้ที่ได้รับ

จากการวิจัยทำให้เกิดองค์ความรู้ ซึ่งเป็นการพัฒนาชุมชนตามหลักอปริหานิยธรรมเพื่อให้ชุมชนสามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติสุขและขับเคลื่อนการพัฒนาชุมชนให้ก้าวหน้าอย่างมั่นคงและยั่งยืน ดังแผนภาพที่ 2

แผนภาพที่ 2 องค์ความรู้ที่ได้รับ

1. การหมั่นประชุมกันเนืองนิตย์ การหมั่นพบปะและประชุมหารือกันอย่างสม่ำเสมอ ถือเป็นกลไกสำคัญในการขับเคลื่อนสังคมและองค์กรเพื่อร่วมกันแลกเปลี่ยนทัศนคติ แก้ไขปัญหาและยึดถือเหตุผลที่เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม อันจะนำไปสู่ความเข้าใจที่ตรงกันอย่างยั่งยืน

2. การพร้อมเพรียงกันทำกิจกรรม การร่วมมือในการปฏิบัติหน้าที่อย่างพร้อมเพรียงกัน ไม่เพียงแต่จะช่วยให้การดำเนินงานเป็นไปอย่างมีระบบและบรรลุผลตามกำหนดการเท่านั้น แต่ยังเป็นปัจจัยสำคัญในการเสริมสร้างความสมัครสมานสามัคคีและความเป็นธรรมให้เกิดขึ้นในหมู่คณะ

3. การไม่บัญญัติหรือไม่เลิกล้มสิ่งที่บัญญัติไว้ ความสงบเรียบร้อยของสวนรวมเกิดขึ้นจากการที่สมาชิกทุกคนให้ความสำคัญกับการปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ที่วางไว้และหลีกเลี่ยงการยกเลิกบรรทัดฐานที่ดีงามโดยปราศจากเหตุอันควรตามความพอใจของตนหรือของกลุ่มโดยไม่คำนึงถึงความถูกต้อง การสร้างมาตรฐานที่ชัดเจน ทุกคนยอมรับกติกา ลดความขัดแย้ง

4. การเคารพเชื่อฟังผู้นำ ผู้รู้ ผู้อาวุโส ถือว่าเป็นสิ่งที่ดีเพราะผู้ใหญ่เกิดก่อน ผ่านประสบการณ์มามากกว่า ประกอบกับการอยู่ร่วมกันในสังคมต้องมีผู้นำถ้าเราให้การเคารพและเชื่อฟังผู้นำ สังคมก็จะไม่วุ่นวายและการได้รับความรู้และภูมิปัญญาจากผู้มีประสบการณ์ช่วยป้องกันความผิดพลาด

5. การให้เกียรติและคุ้มครองสิทธิสตรี ทำให้สังคมมีความปลอดภัยและการให้เกียรติกัน เคารพซึ่งกันและกัน

6. **การส่งเสริมและรักษาวัฒนธรรมประเพณีอันดีงาม** การร่วมกันปกป้องรักษาศาสนสถานอันศักดิ์สิทธิ์ ไม่เพียงแต่เป็นการรักษาโบราณวัตถุ แต่คือการรักษาศูนย์รวมจิตใจที่ช่วยถักทอความศรัทธาและความผูกพันของคนในชุมชนให้เป็นหนึ่งเดียวกัน

7. **การทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา** สนันสนุนคนดีและผู้มีปัญญาเพื่อเป็นเนื้อนาบุญและเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจ คุ้มครองบรรพชิตซึ่งเป็นผู้สืบทอดพุทธศาสนาให้คงอยู่ตลอดไป

สรุป

การพัฒนาชุมชนตามหลักอปริหานิยธรรมทำให้ชุมชนมีความเข้มแข็งและการเติบโตอย่างยั่งยืน ซึ่งมีการนำไปประยุกใช้ในชุมชน ดังนี้ 1. การประชุมกันเนืองนิตย์ โดยจัดเวทีประชาคมหรือการประชุมหมู่บ้านอย่างสม่ำเสมอ เพื่อแลกเปลี่ยนข้อมูล ข่าวสาร และรับฟังปัญหาของสมาชิกอย่างทั่วถึง 2. การพร้อมเพรียงกันทำกิจกรรม เมื่อมีกิจกรรมส่วนรวม เช่น การพัฒนาพื้นที่หรือการแก้ไขวิกฤต ทุกฝ่ายต้องให้ความร่วมมือร่วมใจกันทำ 3. การไม่บัญญัติหรือไม่เลิกล้มสิ่งที่บัญญัติไว้ คือไม่ตรากฎหมายที่ขัดต่อศีลธรรมและเคร่งครัดในการปฏิบัติตามกฎกติกาของชุมชน เพื่อความเป็นระเบียบเรียบร้อย 4. การเคารพเชื่อฟังผู้นำ ผู้รู้ ผู้อาวุโส รับฟังคำชี้แนะจากผู้สูงอายุหรือผู้มีความรู้ในชุมชน เพื่อนำความรู้มาปรับใช้พัฒนาชุมชน 5. การให้เกียรติและคุ้มครองสิทธิสตรี ให้ความสำคัญกับบทบาทสตรี ไม่ใช้ความรุนแรงหรือกดขี่ข่มเหง เพื่อให้ทุกคนในสังคมมีความเท่าเทียมและปลอดภัย 6. การส่งเสริมและรักษาวัฒนธรรมประเพณีอันดีงาม สืบสานภูมิปัญญาและประเพณีอันดีงามของท้องถิ่น ซึ่งเป็นรากฐานในการพัฒนาการท่องเที่ยวหรือเศรษฐกิจสร้างสรรค์ 7. การทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา ให้การสนับสนุนศาสนสถานและผู้นำทางศาสนาเพื่อให้เป็นที่พึ่งทางใจและเป็นศูนย์กลางในการขัดเกลาจริยธรรมของคนในชุมชน

ดังนั้นกล่าวโดยรวมถือว่าหลักอปริหานิยธรรมเป็นหลักธรรมสำคัญในการพัฒนาชุมชนส่งเสริมการมีส่วนร่วมอย่างมีคุณธรรมตลอดจนเสริมสร้างจิตสำนึกของพลเมืองดีในชุมชน หากประชาชนตระหนักถึง

คุณค่าของการเสียสละ การช่วยเหลือเกื้อกูลกัน และความเสมอภาคแล้ว ย่อมก่อให้เกิดพลังร่วมในการขับเคลื่อนชุมชนให้เจริญงอกงามทั้งทางกายภาพและจิตใจ

เอกสารอ้างอิง

องฺ.สตฺตก. (ไทย) 23/21/31-32.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2554) *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลธรรม.* (พิมพ์ครั้งที่ 20). กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์บริษัทสหธรรมิกจำกัด.

สุจริต คูณธนกุลวงศ์. (2562). *การประกันคุณภาพกับรางวัลเดมมิง.* สืบค้นเมื่อ 4 พฤษภาคม 2568, จาก http://www.cu-qa.chula.ac.th/Learning Sharing/Evalution030847.pdf

ดำรงศักดิ์ แก้วเพ็ง. (2556). *ชุมชน.* สงขลา: นำศิลป์โฆษณา.

ราชบัณฑิตยสถาน. (2546). *พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน.* กรุงเทพมหานคร: ราชบัณฑิตยสถาน.

จิตติ มงคลชัยอรัญญา. (2540). *การศึกษาชุมชนเพื่อการพัฒนา.* เอกสารประกอบการเรียนภาควิชา การพัฒนาชุมชน คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

ปรีชา วงศ์ทิพย์. (2555). *การพัฒนาชุมชนประยุกต์: แนวคิดการบูรณาการ.* พระมหาสุทิตย์ อาภากโร, บรรณาธิการ. กรุงเทพฯ: สถาบันเสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุข (สรส.).

สนธยา พลศรี. (2547). *ทฤษฎีและหลักการพัฒนาชุมชน.* พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์.

ณัฏฐวุฒิ ทรัพย์อุปถัมภ์. (2559). *ทฤษฎีและหลักการพัฒนาชุมชน.* จันทบุรี: มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี.

องค์กรคุณธรรมตามหลักพรหมวิหารธรรม

Moral Organization Based on the Four Sublime States of Mind

ระเบียบ เจริญเหลือ[1], พระครูปริยัติปัญญาโสภณ[2], พระครูปลัดสุวัฒนอุดมคุณ[3], วันชัย ชูศรีสุข[4]
Rabiab Charoenluea, Phrakhru Priyattipanyasophon,
Phrakhrupalat Suwatthanudomkakun, Wanchai Chusrisuk

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้นำเสนอแนวคิด “องค์กรคุณธรรม” บนพื้นฐานของหลักพรหมวิหารธรรม อันเนื่องมาจากบริบทสังคมที่คุณธรรมมีแนวโน้มเสื่อมถอย การนำหลักพรหมวิหารธรรมมาใช้ในองค์กรจึงเป็นแนวทางสำคัญในการแก้ไขปัญหาที่เกิดจากความคิดจิตใจของคนเปลี่ยนแปลงไปในทางที่เสื่อม ความประพฤติที่เป็นความทุจริต กลายเป็นสิ่งที่คนทั่วไปพากันยอมรับให้กระทำกันได้เป็นธรรมดา เหตุการณ์เช่นนี้ย่อมทำให้วิถีชีวิตของแต่ละคนมืดมัวลงไป จำเป็นต้องแก้ไขด้วยความซื่อสัตย์ (พระธรรมปิฎก ,2556:50-51) องค์กรคุณธรรมตามหลักพรหมวิหารธรรม 4 ประการ คือ องค์กรที่ใช้ “เมตตา” เป็นฐานในการบริหารคน สร้างความปรารถนาดีต่อกัน “กรุณา” เป็นแรงขับในการช่วยเหลือเกื้อกูล “มุทิตา” เป็นวัฒนธรรมแห่งการยินดีในความสำเร็จของผู้อื่น และ “อุเบกขา” เป็นหลักในการวางใจอย่างเป็นธรรมและไม่ลำเอียง หลักธรรมทั้งสี่นี้ทำหน้าที่เป็นกรอบจริยธรรมในการครองตน ครองคน และครองงาน ส่งผลให้องค์กรเกิดความสมดุลทั้งด้านประสิทธิภาพและความสุข ซึ่งเป็นคุณค่าหลักของความเป็นมนุษย์ที่มุ่งพัฒนาให้บุคคลเป็นทั้งคนดี คนเก่ง และมีคุณภาพ โดยองค์กรจะต้องมีผู้นำและสมาชิกที่แสดงเจตนารมณ์ร่วมกันในการส่งเสริมคุณธรรม พร้อมทั้งบริหารจัดการตามหลักธรรมาภิบาล ส่งเสริม สนับสนุนให้สมาชิกในองค์กรยึดมั่นคุณธรรมเป็นฐานในการดำเนินชีวิต และมีส่วนร่วมในการสร้างสังคมที่มีคุณธรรมอย่างยั่งยืน (บุญทัน ดอกไธสง,2551 : 59)

คำสำคัญ: พรหมวิหาร 4,องค์กร,คุณธรรม

[1-] องค์การบริหารส่วนตำบลกันทรารมย์ อำเภอกระสัง จังหวัดบุรีรัมย์
[1-] Kanthararom Subdistrict Administrative Organization Krasang District, Buriram Province, Thailand
[2-4] มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์
[2-4] Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Surin Campus
[*] Email: Rabiab252025@gmail.com

Abstract

This academic article presents the concept of a “moral organization” grounded in the principles of the Four Sublime States (*Brahmavihara*), in response to a social context in which moral values are increasingly declining. The application of these principles within organizations is therefore considered a crucial approach to addressing problems arising from the deterioration of human thought and behavior, where corruption has become widely tolerated as a norm. Such conditions inevitably lead to the degradation of individuals’ ways of life and must be addressed through the cultivation of honesty (Phra Dhammapitaka, 2013: 50–51).

A moral organization based on the Four Sublime States consists of: metta (loving-kindness), which serves as the foundation for human resource management and fosters goodwill among members; karuna (compassion), which drives mutual assistance and support; muditaa (sympathetic joy), which promotes a culture of appreciating and celebrating others’ success without jealousy; and upekkha (equanimity), which ensures fairness, impartiality, and emotional balance. These four principles function as an ethical framework for self-governance, interpersonal relations, and organizational management, leading to a balance between efficiency and well-being. They also represent fundamental human values aimed at developing individuals into morally sound, competent, and high-quality persons. To achieve this, organizational leaders and members must collectively demonstrate a strong commitment to promoting moral values, while managing the organization in accordance with the principles of good governance. Furthermore, organizations should encourage and support their members in upholding morality as the foundation of both their personal lives and professional practices, as well as actively participating in the creation of a morally sustainable society (Boontan Dokthaisong, 2008: 59).

Keywords: Brahmavihara 4, Organization, Morality

บทนำ

พรหมวิหาร 4 เป็นหลักธรรมอย่างหนึ่งในพุทธศาสนาที่นำมาปฏิบัติเพื่อความ สงบสุขของสังคม เพราะเป็นธรรมเครื่องอบรมจิตให้สงบ พัฒนาให้ประเสริฐขึ้นซึ่งหลักธรรม แบ่งออกเป็น 4 ด้าน คือ 1) ด้านเมตตา คือ ความรัก ความปรารถนาดี และไมตรีจิต เป็นความคิดที่มุ่งช่วยเหลือให้ทุกคนประสบแต่ประโยชน์และมีความสุขโดยทั่วกัน ซึ่งเป็นความรู้สึกที่มีต่อผู้ใต้บังคับบัญชาในภาวะปกติ 2) ด้านกรุณา คือ

การแสดงออกถึงความสงสาร หมายถึง การคิดช่วยเหลือผู้อื่นให้พ้นจากความเดือดร้อน ทั้งทางกายและทางใจ ในภาวะที่ผู้อื่นกำลังทุกข์และต้องการความช่วยเหลือ ไม่ก่อให้เกิดการเบียดเบียนผู้อื่น รวมถึงไม่สร้างความเดือดร้อนให้แก่ตนเองด้วย 3) ด้านมุทิตา คือ การแสดงออกถึงความยินดีและความชื่นชม เป็นความรู้สึกพลอยยินดีเมื่อเห็นผู้อื่นประสบความสำเร็จหรือมีความสุข โดยเฉพาะเมื่อผู้ใต้บังคับบัญชามีความก้าวหน้าในชีวิตหรือหน้าที่การงาน ได้รับลาภยศอย่างสุจริต ไม่ได้มาจากการโกงหรือการเบียดเบียนผู้อื่น อีกทั้งยังเป็นการละเว้นจากความอิจฉาริษยา และไม่คิดเห็นแก่ตัวต่อความสำเร็จของผู้อื่น 4) ด้านอุเบกขา คือ การวางใจเป็นกลาง โดยพิจารณาถึงข้อเท็จจริง เมื่อตัดสินใจในเรื่องใดๆ แล้ว ควรพิจารณาใคร่ครวญด้วยปัญญา มีเหตุผล ถูกต้องและเที่ยงธรรม อันเป็นการรักษาความถูกต้อง ให้เป็นไปตามหลักเกณฑ์เพื่อผดุงไว้ซึ่งความถูกต้อง (พระพรหม คุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2551:78)

การบริหารองค์กรดวยหลักคุณธรรมเปนสิ่งที่พึงมีในตัวผูนำทุกๆคน โดยเฉพาะหลักพรหมวิหารธรรม 4 ประการที่ประกอบดวย เมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา เพราะเปนคุณธรรมสำหรับผูใหญ หรือผูบริหาร เปนคำสอนสำคัญที่มุงสงเสริมการสรางสรรคสังคม เปนหลักธรรมที่แสดงออกตอผูอื่น ทั้งมนุษยและสรรพสัตว เพื่อใหเปนที่รักและศรัทธาของคนในองค์กร การบริหารที่มีคุณธรรมจะสรางสภาพแวดลอมที่เหมาะสมในการทำงาน สงผลใหทีมงานมีความสุข และองคกรเติบโตไปอยางยั่งยืน พรหมวิหารทั้ง 4 ขอจะตองประสานกลมกลืนกัน เพราะถาขาดเพียงขอใดขอหนึ่ง ยอมกอใหเกิดความบกพรองทางสังคมอยางแนนอน เชน เมื่อคนมีน้ำใจตอกัน มีเมตตา กรุณา และ มุทิตาตอกัน ก็มีความอบอุน มีความสุขในการอยูรวมกัน แตขอเสียจะเกิดขึ้นสืบเนื่องมาจากมนุษยจำนวนหนึ่ง จะชอบหวังพึ่งพาผูอื่นเสมอโดยคิดวา ถาเราเดือดรอนก็ไปหาผูใหญ ไปหาญาติ เมื่อเปนเชนนี้มนุษยสวนมากจะเกิดความเกียจคราน ประมาท ขาดความรับผิดชอบ ดวยเหตุนี้ อุเบกขา จึงเปนจุดถวงดุลยภาพ ในสังคมหรือเปนหลักประกันที่สำคัญ (สมเด็จพระมหาวีรวงศ (พิมพ ธมฺมธโร), 2518, น.373.)

พรหมวิหารธรรม 4 ไม่เพียงช่วยให้จิตใจสงบและบริสุทธิ์ แต่ยังเป็นพื้นฐานของการบรรลุธรรมขั้นสูง ผู้ปฏิบัติที่เจริญธรรมนี้อย่างต่อเนื่อง จะสามารถพัฒนาบารมี เช่น เมตตาบารมี และอุเบกขาบารมี จนถึงระดับสูง (อุปบารมี และปรมัตถบารมี) ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญในการบรรลุอรหัตผล หรือแม้แต่การตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า พรหมวิหาร 4 เป็นหลักธรรมที่ควรฝึกฝนอย่างสม่ำเสมอ เพื่อทำให้จิตใจ ปลอดจากนิวรณ์ สงบ เย็น และเป็นกลาง ไม่เป็นโทษต่อตนเองและผู้อื่น เปรียบเสมือนการปรับจิตจาก “ด่าง” ให้เป็น “กลาง” คือไม่เอนเอียงไปสู่ความยึดมั่นหรืออคติ ทำให้สามารถดำเนินชีวิตอย่างมีสติ ปัญญา และความสุขที่แท้จริง

แนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องหลักพรหมวิหารธรรม

ความหมายของพรหมวิหารธรรม 4

มีผู้ให้ความหมายของคำว่าพรหมวิหารธรรมไว้หลากหลาย มีประเด็นที่ น่าสนใจ คือ ผู้ใช้ คือ “ผู้เป็นใหญ่”

ความหมายของคำว่า พรหม คือ ผู้ประเสริฐ พรหมมีวิมานอยู่ส่วนหนึ่งต่างหากจากพวกเทพ ไม่มีคู่ครองเหมือนพวก เทพ พวกพราหมณ์ถือว่าเป็นต้นวงศ์ของพวกเขา ทางพุทธศาสนาก็มีเรื่องเกี่ยวกับพรหมอยู่หลายที่ ผู้บำเพ็ญตนได้ฌานสมาบัติ ก็ว่าตายไปเป็นพรหม ส่วนใหญ่พระพุทธเจ้ามุ่งให้ทุกคนประพฤติธรรมที่จะทำให้เป็นพรหมมากกว่าคำว่าวิหารธรรม คือ ธรรม เป็นเครื่องอยู่ หมายถึง เอาใจเข้าหาธรรมะ หรือเอาธรรมะเข้ามาไว้ที่ใจพูดง่ายๆ ก็คือ ทั้งเนื้อทั้งตัวมีธรรมะพรหมวิหาร 4 หมายถึง คุณธรรมสำหรับเป็นที่อยู่ของจิตใจแห่งพรหม คือ ผู้ใหญ่ หรือ ผู้ประเสริฐ เป็นธรรมเป็นที่อยู่ซึ่งมีทั้งความดีและความสุข โดยให้ผู้ปฏิบัตินำไปใช้

พระธรรมโกศาจารย (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), (2549) ได้กลาวถึงพรหมวิหาร หมายถึง หลักธรรมสำหรับผูใหญ

พระมหาบุญมี มาลาวชิโร,(2553) ได้กลาวถึง พรหมวิหาร ไว้ว่า เปนธรรมของพรหมหรือของทานผูเปนใหญ แตก็ไมใชวาหลักธรรมหมวดนี้จะเหมาะสำหรับผูเปนใหญเทานั้น ทุกคนสามารถนำหลักธรรมนี้ไปใชไดทุกคน เพราะเปนหลักธรรมที่จะชวยใหสามารถดำรงชีวิตอยูไดอยางประเสริฐบริสุทธิ์

ปัญญานันทภิกขุ (ปั่น ปญญานนฺโท), (2541) กล่าวถึง พรหมวิหารเป็นหลักใจ ได้แก่ ผู้ใหญ่ที่ดีย่อมดำรงตนมั่นคงอยู่ในพรหมวิหาร 4 ประการ

พระธรรมปฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), (2546) พรหมวิหาร 4 คือ ธรรมเครื่องอยูอยางประเสริฐ ธรรมประจำใจอันประเสริฐหลักความประพฤติที่ประเสริฐบริสุทธิ์ธรรมที่ต องมีไวเปนหลักใจและกำกับความประพฤติ จึงจะชื่อวาดำเนินชีวิตหมดจดและปฏิบัติตนตอมนุษยสัตวทั้งหลายโดยชอบ

กิตติทัศน ผกาทอง, (2551) กลาววา พรหมวิหาร 4 คือ หลักธรรมสำหรับการดำรงตนของผูนำซึ่งโบราณเปรียบผูนำดุจดั่งพรหม คือบุคคลผูยิ่งใหญและมีอำนาจ

สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช (เจริญ สุวฑฺฒโน), (2543) ให้ความหมายว่าหลักพรหมวิหาร 4 เป็นคุณธรรมสำหรับเป็นที่อยู่ของจิตใจแห่งพรหม คือ ผู้ใหญ่หรือผู้ประเสริฐ

พระธรรมปิฎก,(2542:37-48) กล่าวการบริหารโดยมีหลักธรรมพรหมวิหาร 4 จะเป็นการบริหารที่มีคุณธรรมดำเนินการปกครองด้วยความเป็นธรรม ทำให้สังคมมีสุข

ดาวรุ่ง สวัสดิ รักษ์ ,(2556) กล่าวว่าพรหมวิหาร คือ หลักธรรมของท่านผู้เป็นใหญ่

กิตติทัศน ผกาทอง, (2551) กล่าวว่า พรหมวิหาร 4 คือ หลักธรรมสำหรับการดำรงตนของผู้นำ ซึ่งโบราณเปรียบผู้นำดุจพรหม คือบุคคลผู้ยิ่งใหญและมีอำนาจ

องค์ประกอบ

พรหมวิหารธรรม ประกอบด้วย เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา รวมเรียกว่า พรหมวิหาร 4 เมตตา คือ ความปรารถนาดีที่จะให้มีความสุข กรุณา คือความสงสารเมื่อคนอื่นตกยากมีทุกข์มุทิตา คือ ความยินดี ในเมื่อเห็นคนอื่นได้ดีและอุเบกขา คือ ความเป็นกลาง ต่อทุกข์สุขของสัตว์ ไม่เอนเอียงด้วยความชอบหรือชัง

(มหาวิทยาลัยธรรมกาย แคลิฟอร์เนีย, 2550) อธิบายว่า ที่มีเพียง 4 เพราะเป็นธรรมะที่ใช้ปราบ อกุศลกรรม 4 ชนิด คือ พยาบาท วิหิงสา อรติและราคะ โดยเมตตาตาใช้ปราบพยาบาท กรุณาใช้ปราบวิหิงสาคือ ความเบียดเบียน มุทิตาใช้ปราบอรติคือความริษยา ไม่ยินดีด้วย และอุเบกขาใช้ปราบราคะ สาเหตุที่เริ่มต้นจาก เมตตา และเรียงลำดับไปตามกรุณา มุทิตา และลงท้ายที่อุเบกขา ด้วยเหตุผลว่า เมตตามีความเกื้อกูลแก่สัตว์เป็น ลักษณะอยู่แล้ว ต่อมาเมื่อเราได้เห็น หรือได้รับรู้ว่ามีผู้ได้รับทุกข์ถ้าเราปรารถนาที่จะเกื้อกูล แล้วขจัดนำทุกข์ออก จากเขานั่นคือ ความกรุณา ต่อจากนั้นเมื่อเราได้รับรู้หรือเห็นผู้อื่นได้ดีมีความสุขโดยปราศจากทุกข์แล้วมีความรู้สึก ปราบปลื้มยินดีด้วย เรียกว่ามุทิตา และสุดท้ายด้วยปัญญาเมื่อเราพิจารณาเห็นแล้วเราจะรู้ว่าอันไหนที่เราควรวาง เฉยและหยุดที่จะเข้าไปร่วมรับรู้ในความรู้สึกของผู้อื่น เพราะเหตุดังนี้พระพุทธองค์จึงตรัสเมตตาไว้ก่อน ด้วย อำนาจการมุ่งเกื้อกูลและจบด้วยอุเบกขา

สรุปได้ว่า พรหมวิหาร 4 เป็นหลักธรรมสำหรับผู้เป็นใหญ่ เป็นหลักธรรมประจำใจที่จะช่วยให้เราดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างบริสุทธิ์เป็นแนวธรรมปฏิบัติของผู้ที่ปกครอง และการอยู่รวมกับผู้อื่นปรารถนาดีอยากให้เขามีความสุข ช่วยให้พ้นทุกข์ พลอยยินดีด้วยเมื่อเขาได้ดีมีสุข มีจิตเรียบตรงเที่ยงธรรมดุจตาชั่ง ไม่เอนเอียงด้วยรักและชัง

ความสำคัญของพรหมวิหารธรรม

คุณธรรม 4 อย่างนี้ ส่งเสริมการบริหารสนับสนุนการบริหารด้วยความเรียบร้อยสมประสงค์ ในการที่ผู้บริหารจะสามารถปฏิบัติหน้าที่ ได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลนั้น ผู้บริหารจะต้องมีคุณธรรมในการประพฤติปฏิบัติด้วย เพื่อให้ผู้ตามเกิดความเลื่อมใสศรัทธา และให้ความร่วมมือในการปฏิบัติภารกิจต่างๆ ด้วยดี

ผู้บริหารถ้าปฏิบัติตนตามหลักของพรหมวิหาร จะเป็นผู้ที่มีพฤตกรรมอย่างนี้

1) เป็นคนใจคอกว้างขวาง เยือกเย็น เป็นมิตรกับคนทั่วไป

2) บุคลิกน่าเคารพ นับถือ และเป็นที่พึ่งของสังคม

3) มีน้ำใจ เปี่ยมด้วยมนุษยธรรม มองโลกในแง่ดี ทำให้มีชื่อเสียง ดีเด่น ชีวิตผาสุกในทุกที่ด้วย หลักธรรมพรหมวิหาร4 นี้ เป็นหลักธรรมที่มีความสำคัญต่อ การบริหารมากโดยเฉพาะกับหัวหน้า

ดังนั้นการที่หัวหน้าจะนำหลักธรรมนี้มาใช้กับผู้ใต้บังคับบัญชามาพิจารณาสถานการณ์ที่จะนำหลักธรรมนี้มาใช้ ดังนี้

1) เมื่อผู้ใต้บังคับบัญชาอยู่ปกติ หัวหน้าควรมีเมตตา หมายถึง การให้ ความรัก ความปรารถนาดี มีความปรารถนาให้ผู้ใต้บังคับบัญชามีความสุข

2) เมื่อผู้ใต้บังคับบัญชาตกต่ำกว่าเดิม ได้รับความเดือดร้อน เป็นทุกข์ หัวหน้าต้องมี ความกรุณา หมายถึง การมีความรู้สึกหวั่นไหว เมื่อเห็นผู้ใต้บังคับบัญชาได้รับ ความเดือดร้อนและ หัวหน้ามีความต้องการที่จะช่วยให้บุคคลนั้นหมดทุกข์

3) เมื่อผู้ใต้บังคับบัญชาดีขึ้น ประสบความสำเร็จ หัวหน้าควรมี มุทิตา หมายถึง มีความปีติยินดีกับความสุขของผู้ใต้บังคับบัญชาด้วย และคอยให้การสนับสนุน ส่งเสริมให้ดียิ่งขึ้น

4) ในกรณีที่มีการรักษาความถูกต้อง ชอบทำตามหลักการและกฎเกณฑ์ หัวหน้าควร มีอุเบกขา หมายถึง การที่วางใจเป็นกลาง แต่ยังคงอยู่ใกล้ๆ กับ ผู้ใต้บังคับบัญชา แต่ไม่เข้าไปก้าว ก่ายเพื่อให้ความถูกต้องชอบธรรมนั้นยังคงอยู่ต่อไป

ดังนั้น การบริหารโดยใช้หลักธรรมพรหมวิหาร 4 ของผู้บริหารงานที่ดีนั้นจะส่งผลให้เกิดความประทับใจต่อผู้ร่วมงาน เกิดขวัญกำลังใจและแรงจูงใจใน การทำงานอย่างดียิ่ง อันจะนำไปสู่การทำงานให้เกิดผลสำเร็จ ตามเป้าหมายที่ตั้งเอาไว้และ ดำเนินไปด้วยดี ดังนั้นเพื่อให้สามารถครองใจคนในการปฏิบัติงานใดๆ ผู้บริหารจึงต้องมีทั้ง ความเมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขาอย่างครบถ้วน สามารถนำไปปฏิบัติได้อย่างมีประสิทธิภาพต่อไป

การประยุกต์ใช้หลักพรหมวิหารธรรม 4 ในองค์กร

ในการบริหารองค์กร จะต้องมีหลักคุณธรรมสำหรับการบริหาร วิธีการนำหลักการของพรหมวิหารธรรมมาใช้กับระบบคุณธรรม มีดังนี้

1) หลักความเสมอภาคในโอกาส

2) หลักความมั่นคงในอาชีพการทำงาน

3) หลักความสามารถ

4) หลักความเป็นกลางทางการเมือง

1) **หลักเมตตา** เมื่อองค์กรประกอบไปด้วยบุคคลที่มีความหลากหลายอย่างชัดเจน ไม่ว่าจะเป็นความแตกต่างทางชนชั้น สถานภาพทางสังคม ระดับการศึกษา เพศ หรือชาติพันธุ์ สิ่งสำคัญประการแรกที่ควรมีอยู่ในจิตใจของทุกคนคือ “ความเมตตา” อันเป็นพื้นฐานของการอยู่ร่วมกันอย่างสงบ และสร้างสรรค์ เพราะความเมตตา คือ ความปรารถนาอย่างจริงใจให้ผู้อื่นได้รับความสุขและความเจริญงอกงาม เพราะความสุขเป็นสิ่งที่มนุษย์ทุกคนล้วนแสวงหา ไม่ว่าจะเป็นความสุขทางกายหรือความสุขทางใจ เมื่อบุคคลในองค์กรมีเมตตาต่อกัน ย่อมก่อให้เกิดบรรยากาศแห่งความเข้าใจ การยอมรับในความแตกต่าง และการเกื้อกูลซึ่งกันและกัน เมตตาจึงมิใช่เพียงความรู้สึกที่อยู่ภายในเท่านั้น แต่ยังสะท้อนออกมาเป็นพฤติกรรมที่อ่อนโยน เอื้อเฟื้อ และให้เกียรติผู้อื่น ส่งผลให้องค์กรสามารถขับเคลื่อนไปข้างหน้าได้อย่างราบรื่น เกิดความร่วมมือร่วมใจ และนำไปสู่ความสำเร็จอย่างยั่งยืนในระยะยาว

เปรียบเทียบได้กับระบบคุณธรรม คือ ความเสมอภาคในโอกาส (Equality of opportunity) หมายถึง การเปิดโอกาสที่เท่าเทียมกันในการสมัครงานสำหรับผู้สมัครที่มีคุณสมบัติ ประสบการณ์ และพื้นความรู้ตามที่ระบุไว้ โดยไม่มีข้อกีดกัน อันเนื่องจากฐานะ เพศ ผิว และศาสนา กล่าวคือทุก คนที่มีคุณสมบัติตรงตามเกณฑ์จะมีสิทธิในการถูกพิจารณาเท่าเทียมกันความเสมอภาคในโอกาส จะครอบคลุมถึง

2) **หลักกรุณา** คือ ความปรารถนาอย่างจริงใจให้ผู้อื่นพ้นจากความทุกข์ ความทุกข์นั้นคือสภาวะที่เข้ามาเบียดเบียนทั้งกายและใจ ซึ่งอาจเกิดขึ้นได้จากหลากหลายปัจจัย ไม่ว่าจะเป็นความทุกข์ตามสภาพธรรมชาติของชีวิต หรือความทุกข์ที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงของสิ่งแวดล้อมและสถานการณ์ต่างๆ

เมื่อบุคคลมีกรุณาอยู่ในจิตใจ ย่อมเกิดความรู้สึกเห็นอกเห็นใจ และพร้อมที่จะยื่นมือเข้าช่วยเหลืออย่างเหมาะสมและถูกต้อง ในบริบทขององค์กร หลักกรุณาช่วยสร้างความสัมพันธ์ที่อบอุ่นและเกื้อกูลกัน ทำให้สมาชิกในองค์กรรู้สึกได้รับการดูแล เอาใจใส่ และไม่ถูกทอดทิ้งในยามยาก ส่งผลให้องค์กรมีความเข้มแข็ง สามารถก้าวผ่านอุปสรรคต่าง ๆ ไปได้ด้วยความร่วมมือและความเข้าใจซึ่งกันและกันอย่างยั่งยืน

เปรียบเทียบได้กับระบบคุณธรรม คือ หลักความมั่นคงในอาชีพการงาน (Security on tenure) หมายถึง หลักประกันในการปฏิบัติงานที่องค์กรมอบให้แก่บุคลากร เพื่อสร้างความเชื่อมั่นว่าพวกเขาจะได้รับการคุ้มครองอย่างเป็นธรรม ไม่ถูกกลั่นแกล้ง หรือถูกให้ออกจากงานโดยปราศจากความผิด ไม่ว่าจะเกิดจากเหตุผลส่วนตัวหรือแรงกดดันทางการเมืองก็ตาม เมื่อองค์กรยึดมั่นในหลักความมั่นคงในอาชีพย่อมก่อให้เกิดความไว้วางใจระหว่างบุคลากรกับองค์กร ส่งเสริมความผูกพัน ความจงรักภักดี และความรับผิดชอบต่อหน้าที่ อีกทั้งยังช่วยลดความขัดแย้งภายในองค์กร และสร้างบรรยากาศการทำงานที่มั่นคงเป็นธรรม และเอื้อต่อการพัฒนาองค์กรให้เติบโตอย่างยั่งยืนในระยะยาว

3) **หลักมุทิตา** คือ ความยินดีเมื่อผู้อื่นได้ดี คำว่า "ดี" ในที่นี้ หมายถึง การมีความสุขหรือมีความเจริญก้าวหน้า ความยินดีเมื่อผู้อื่นได้ดีจึงหมายถึง ความปรารถนาให้ผู้อื่นมีความสุขความเจริญก้าวหน้ายิ่งๆขึ้น ไม่มีจิตใจริษยา เมื่อเห็นผู้อื่นได้ดีกว่าตน ซึ่งการมีมุทิตาจะเกี่ยวข้องถึงความหลากหลายในองค์กรที่เกี่ยวกับ การศึกษาถิ่นที่อยู่อาศัย อาชีพการงาน หรือประสบการณ์ในอดีต คนในองค์กรมีมุทิตาที่มากน้อยเพียงใดต่อความหลากหลายของคนใน องค์กร เป็นต้นว่า เพื่อนร่วมงานมีการแสดงออกอย่างไร เมื่อทราบว่ามีพนักงานนี้ศึกษาต่อ จนจบระดับปริญญาเอก

เปรียบเทียบได้กับระบบคุณธรรมคือ หลักความสามารถ (Competence) หมายถึง การยึดถือความรู้ ความสามารถ และศักยภาพของบุคคลเป็นเกณฑ์สำคัญในการคัดเลือกบุคลากรเข้าปฏิบัติงาน โดยมุ่งเลือกผู้ที่มีความรู้ความสามารถให้เหมาะสมกับตำแหน่งงานมากที่สุด เพื่อให้ได้บุคลากรที่ตรงตามลักษณะของงานอย่างแท้จริง ตามหลัก “Put the right man to the right job” การบรรจุแต่งตั้งบุคลากรจึงควรพิจารณาจากคุณสมบัติที่เหมาะสมตามเกณฑ์ที่กำหนด มากกว่าการใช้ความสัมพันธ์ส่วนตัวหรือปัจจัยอื่นที่ไม่เกี่ยวข้องกับงาน เพื่อให้การทำงานเกิดประสิทธิภาพสูงสุดและบรรลุเป้าหมายขององค์กรได้อย่างแท้จริง

4) หลักอุเบกขา คือ การรู้จักวางเฉย หมายถึง การวางใจเป็นกลาง เพราะพิจารณาเห็นว่าธรรมชาติที่เป็นอยู่อย่างไรก็เป็นอย่างนั้น มองทุกอย่างที่เกิดขึ้นอย่างเข้าใจปราศจากอคติ มองด้วย ความเข้าใจว่าใครทำสิ่งใดไว้สิ่งนั้นย่อมตอบสนองคืนบุคคลผู้กระทำ ไม่มีความคิดในลักษณะ ซ้ำเติมผู้อื่น ซึ่งการมีอุเบกขาจะเกี่ยวข้องถึงความหลากหลายในองค์กรที่เกี่ยวกับเรื่องที่อาจเกิด ความขัดแย้งได้ง่าย เช่น วิถีชีวิต วัฒนธรรม ความเชื่อทางศาสนา ความเชื่อในทางการเมือง ภาษา ที่ใช้สื่อสาร คำถามที่เป็นการท้าทายว่าคนในองค์กรมีอุเบกขามากน้อยเพียงใด

เปรียบเทียบได้กับระบบคุณธรรมคือ หลักความเป็นกลางทางการเมือง (Political neutrality) หมายถึง การยึดมั่นในหลักการไม่เปิดโอกาสให้มีการใช้อิทธิพลทางการเมืองเข้ามาแทรกแซง

การดำเนินงานขององค์กร หรืออยู่ภายใต้อิทธิพลของนักการเมือง พรรคการเมือง หรือกลุ่มผลประโยชน์ทางการเมืองใดๆ ทั้งสิ้น หลักการนี้มุ่งเน้นให้การบริหารงานเป็นไปอย่างเป็นอิสระ โปร่งใส และยึดถือประโยชน์ของส่วนรวมเป็นสำคัญ โดยปราศจากการเอนเอียงหรือเลือกปฏิบัติตามแรงกดดันทางการเมือง เพื่อให้การตัดสินใจต่าง ๆ ตั้งอยู่บนเหตุผล ความถูกต้อง และหลักวิชาการเป็นหลัก เมื่อองค์กรยึดมั่นในความเป็นกลางทางการเมือง ย่อมช่วยเสริมสร้างความเชื่อมั่นให้แก่บุคลากรและสังคมโดยรวม ทำให้องค์กรสามารถปฏิบัติหน้าที่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ มีความเป็นธรรม และดำรงไว้ซึ่งความน่าเชื่อถือ อันเป็นรากฐานสำคัญของการบริหารงานที่มั่นคงและยั่งยืนในระยะยาว

สรุปได้ว่า หลักธรรมของพระพุทธศาสนาที่สอนให้ประพฤติและปฏิบัติ หรือควบคุม กำกับทางจิตใจของมนุษย์ให้อยู่กับสังคมในโลกปัจจุบัน โดยการแสดงออกในด้านความ รักความปรารถนาให้ทุกคนมี ความสุขและให้มีจิตใจสงสาร คิดช่วยเหลือผู้อื่น รวมทั้งสัตว์ทั้งหลายให้ พ้นทุกข์ รวมถึง ด้านจิตใจพลอยยินดีกับคนที่เขาได้ดีมีสุข รวมถึงอาการที่แสดงออกด้วยความเที่ยงตรง เที่ยงธรรม ไม่ลำเอียง ด้วยรักและชังใคร ทำดีได้ดี ทำชั่ว ได้ชั่ว ผู้ใดมีพรหมวิหาร 4 ผู้นั้น ย่อมมีจิตใจ ที่สมบูรณ์

องค์กรแห่งคุณธรรม

องค์กรคุณธรรม คือ องค์กรที่บริหารงานด้วยความรัก ความเมตตา และความยุติธรรม โดยผู้นำและบุคลากรยึดหลักพรหมวิหารธรรม 4 ประการ ได้แก่ เมตตา (ปรารถนาให้ผู้อื่นเป็นสุข) กรุณา (ช่วยให้พ้นทุกข์ มุทิตา (ยินดีเมื่อผู้อื่นได้ดี) และ อุเบกขา (วางใจเป็นกลาง) เพื่อสร้างบรรยากาศการทำงานที่น่าอยู่ ส่งเสริมความศรัทธาและความสามัคคี ส่งเสริมความศรัทธาและความสามัคคี และมีความจำเป็นต้องอาศัยทรัพยากรในการบริหารงานทั้งด้านทรัพยากรบุคคล ด้านงบประมาณ ด้านวัสดุอุปกรณ์ และด้านการบริหารจัดการ โดยที่ด้านทรัพยากรบุคคลเป็นด้านที่สำคัญที่สุดในการบริหารองค์การ เพราะเป็นปัจจัยเบื้องต้นที่จะทำให้ได้มาซึ่งทรัพยากรด้านอื่นๆ และเป็นผู้ใช้และจัดการทรัพยากรด้านอื่นๆ ในองค์กร เพื่อให้บรรลุสู่เป้าหมายสูงสุดขององค์การที่กำหนดไว้ ดังนั้น องค์การจึงต้องรักษาทรัพยากรบุคคลและบรรยากาศที่ดีต่อการปฏิบัติงานในองค์การเป็นสำคัญ

องค์กร หรือองค์การ (Organization) หมายถึง หน่วยงานทางสังคมหรือการรวมของกลุ่มบุคคลที่ต้อง ปฏิบัติงานร่วมกัน มีเป้าหมายเดียวกัน มีระเบียบ แบบแผน กฎเกณฑ์ และการจัดการที่สัมพันธ์กันอย่างเป็นระบบ ชัดเจน และเป็นเอกภาพ องค์ประกอบที่สำคัญขององค์การ ประกอบด้วย

1) วัตถุประสงค์(Objective) คือ จุดมุ่งหมาย ในการจัดตั้งองค์การเพื่อใช้เป็นแนวทางในการปฏิบัติภารกิจ กิจกรรม และผลผลิตขององค์การ

2) โครงสร้าง (Structure) คือ การจัดแบ่ง จัดระเบียบ ภายในองค์การ/หน่วยงานตามหลักการปฏิบัติงานที่จำเป็น สำคัญและ มีความชำนาญเฉพาะเรื่อง มีการกำหนดอำนาจและหน้าที่ที่ชัดเจนและเป็นเอกภาพ และมีความสัมพันธ์กัน ระหว่างหน่วยงานภายในองค์การ

3) กระบวนการปฏิบัติงาน (Process) คือ แบบปฏิบัติงานที่มีความคงที่ มีแบบแผนที่ชัดเจนแน่นอนเพื่อให้บุคลากรในองค์การต้องยึดถือเป็นแนวปฏิบัติที่เป็นหลักในการปฏิบัติภารกิจ หน้าที่

4) บุคลากร (Personal) คือ บุคคลหรือกลุ่มบุคคล ทั้งภายในและภายนอกองค์การ องค์การจะต้อง เกี่ยวข้องกับบุคคลทั้งบุคคล/กลุ่มบุคคลที่เป็นสมาชิกภายในองค์การที่ต้องปฏิบัติภารกิจหน้าที่ตามได้รับมอบหมาย และบุคคล/กลุ่มบุคคลภายนอกองค์การด้วย ทั้งผู้มารับบริการ ผู้ให้การสนับสนุนช่วยเหลือ และ ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย เป็นต้น

การบริหารด้วยหลักคุณธรรม เป็นสิ่งที่พึงมีในตัวผู้นำทุกๆ คนโดยเฉพาะหลักพรหมวิหารธรรม ที่ประกอบด้วย เมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา เพื่อให้เป็นที่น่าเคารพและศรัทธา หลักพรหมวิหาร4 จึงมีความสำคัญ ซึ่งเป็นหลักธรรมที่แสดงออกต่อผู้อื่น ทั้งมนุษย์และสรรพสัตว์ และพรหมวิหารทั้ง 4 ข้อ จะตองประสานกลมกลืนกัน เพราะถาขาดเพียงอย่างใดอย่างหนึ่ง ยอมกอใหเกิดความบกพรองทางสังคม เชน เมื่อคนมีน้ำใจตอกัน มีเมตตา กรุณา และ มุทิตาตอกัน ก็มีความอบอุน มีความสุขในการอยูรวมกัน แต่ขอเสียจะเกิดขึ้นสืบเนื่องมาจาก มนุษย์จำนวนหนึ่งจะชอบหวังพึ่งพาผูอื่นเสมอ โดยคิดวาถ้าเราเดือดร่อนก็ไปหาผู้ใหญ่ ไปหาญาติ เมื่อเป็นเช่นนั้นมนุษย์สวนมากจะเกิดความเกียจคร้าน ประมาท ขาดความรับผิดชอบ ด่วยเหตุนี้ อุเบกขา จึงเป็นจุดถวงดุลยภาพ ในสังคมหรือเป็นหลักประกันที่สำคัญ (สมเด็จพระมหาวีรวงศ (พิมพ ธมฺมธโร), 2518, น.373.)

กระบวนการขับเคลื่อนองค์กร ประกอบด้วย

สำหรับกระบวนการขับเคลื่อนองค์กรเป็นแนวทางที่ทำให้องค์กรเกิดการดำเนินงานให้ เป็นไปในทิศทางที่วางไว้ และเป็นสิ่งที่ดำเนินการโดยบุคลากรในองค์กรเองจึงจำเป็นอย่างยิ่งต้อง ให้ความสำคัญในการนำปรัชญาพื้นฐาน 4 ประการ มาประยุกต์ใช้ในทุกขั้นตอนของกระบวนการบริหาร เพื่อให้องค์กรบรรลุเป้าหมายอย่างประสบความสำเร็จ (จริยา บุณยะประภัศร, 2552) ซึ่ง ประกอบด้วย

1) การมีส่วนร่วมของพนักงาน (top down และ bottom up)

2) การสนับสนุนให้ปฏิบัติงานมีความสามารถในการบริหารจัดการ (manageability)

3) มีการพัฒนาปรับปรุงอย่างต่อเนื่อง (continuous improvement)

4) การสร้างแรงจูงใจอย่างเหมาะสม (rewarding)

และในกระบวนการขับเคลื่อนสำหรับการพัฒนาองค์กรไปสู่เป้าหมายที่ยั่งยืนโดยต้องมี หลักการมุ่งสร้างคุณค่า 3 ด้าน ได้แก่ ด้านคุณค่าทางเศรษฐกิจ ด้านคุณค่าทางสังคม และด้าน คุณค่าทางสิ่งแวดล้อม ซึ่งในคุณค่าทั้ง 3 ด้านนี้จะต้องมีการพิจารณาและบูรณาการเข้ากับ กระบวนการตัดสินใจและการดำเนินงานในทุกระดับขององค์กร (พิริยาภรณ์ อันทอง และศุภกร เอกชัยไพบูลย์, 2559) ซึ่งกระบวนการขับเคลื่อนดังกล่าวก็ต้องประกอบไปด้วย (อนันตชัย ยูร ประถม, 2559)

กลยุทธ์ 3 ระดับ คือ

1) ความคิดริเริ่ม (Initiative-base) ต้องมีการปฏิบัติงานตามมาตรฐาน เพื่อให้เป็นแรงขับเคลื่อนในขั้นต้นไปสู่เป้าหมาย

2) การเน้นกลยุทธ์ (Strategy-focused) การใช้ระบบการจัดการ หรือการมุ่งเน้นไปที่กระบวนการทางธุรกิจ เพื่อให้เป็นไปตามเป้าหมายที่วางไว้

3) ภารกิจการขับเคลื่อน (mission - driven) การขับเคลื่อนเพื่อความยั่งยืน โดยมีการ ใช้ภารกิจ และวิสัยทัศน์ เป็นเป้าหมายเพื่อให้บรรลุผลนั้น

ระดับขององค์กรคุณธรรม แบ่งออกเป็น 3 ระดับ ดังนี้

ระดับที่ 1 องค์กรส่งเสริมคุณธรรม หมายถึง องค์กรที่ผู้บริหารและบุคลากรในองค์กรได้ร่วมกันส่งเสริม คุณธรรมในองค์กร โดยมีการร่วมกันประกาศเจตนารมณ์และกำหนดเป้าหมาย ปัญหาที่อยากแก้ ความดีที่อยากทำ รวมทั้งร่วมกันจัดทำแผนการดำเนินงานตามเป้าหมายที่กำหนด

ระดับที่ 2 องค์กรพัฒนาคุณธรรม หมายถึง องค์กรที่พัฒนาจากระดับส่งเสริมคุณธรรม มีการดำเนินงาน ตามแผนอย่างได้มาตรฐาน จนประสบผลสำเร็จในระดับหนึ่ง มีการประเมินผล มีการปรับปรุงหรือพัฒนา และ มีการทบทวนหรือถอดบทเรียนจากการดำเนินงาน รวมทั้งส่งเสริมให้มีการยกย่องเชิดชูเกียรติบุคคลและหน่วยงาน ที่มีคุณธรรมหรือทำความดี

ระดับที่ 3 องค์กรคุณธรรมต้นแบบ หมายถึง องค์กรที่พัฒนาจากระดับพัฒนาคุณธรรม จนประสบผลสำเร็จ ทำให้องค์กรมีบรรยากาศหรือสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการส่งเสริมคุณธรรม บุคลากรในองค์กรมีพฤติกรรม เปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้น และองค์กรมีการรวบรวมจัดทำองค์ความรู้จากผลสำเร็จการดำเนินงาน รวมทั้ง สามารถเผยแพร่องค์ความรู้หรือผลสำเร็จในการดำเนินงาน และมีความพร้อมในการเป็นแหล่งเรียนรู้ให้กับองค์กรอื่น

แนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวกับคุณธรรม จริยธรรม

ความหมายของคุณธรรม

ดวงเดือน พันธุมนาวิน ,(2548) กล่าวว่า คุณธรรม หมายถึง สิ่งที่สังคมว่าดีควรทำ จริยธรรม ตามความหมายทางจิตวิทยา หมายถึง ระบบการทำความดีละเว้นความชั่วนอกจากนี้คำว่า จริยธรรม ยังใช้ครอบคลุมคำว่า คุณธรรม ค่านิยม กฎหมาย กฎระเบียบ หลักศาสนา กฎจราจร บรรทัดฐานของ สังคม

ศูนย์ส่งเสริมและพัฒนาพลังแผ่นดินเชิงคุณธรรม,(2548) สรุปความหมายของ คุณธรรม จริยธรรมไว้ว่า คุณธรรม หมายถึง กรอบความประพฤติ ความคิดที่สังคมหรือบุคคลมี ความเห็น ร่วมกันว่าเป็นสิ่งที่ดีมีประโยชน์มากกว่าโทษ ส่วนจริยธรรม หมายถึง การปฏิบัติการท าความดีละเว้น ความชั่วอันเป็นผลมาจากการคิดดี

ความหมายของจริยธรรม

จริย แปลว่า กิริยา ความประพฤติ การปฏิบัติ ฉะนั้นจริยธรรมจึงหมายถึงแนวทางการปฏิบัติสำหรับ มนุษย์เพื่อให้บรรลุถึงสภาพชีวิตที่พึงประสงค์

จริยธรรม แปลว่า สิ่งที่เป็นข้อประพฤติปฏิบัติ หรือกฎที่ควรปฏิบัติในทางที่ดี ที่ควรกระทำเพื่อให้ เกิดสิ่งที่ดีหรือมีสันติสุขในสังคม ในการเทศนาสั่งสอนของพระสงฆ์ในศาสนาพุธนั้นมีสองแบบคือ เทศนาธรรม หมายถึงการบอกหรือการอธิบายข้อความต่าง ๆ ว่าคืออะไร เป็นอย่างไร มีประโยชน์หรือ

เป้าประสงค์อย่างไร ส่วนเทศนาจริยะคือ การอบรมและการอธิบายสิ่งที่พึงกระทำหรือบอกถึงพฤติปฏิบัติในทางที่ดี

พระเมธีธรรมาภรณ์,(2541) ได้กล่าวว่า จริยธรรม (Ethics) มาจากภาษากรีกว่า (Ethos คือ Habit) นั่นคือนิสัย ดังนั้นจริยธรรมและจริยศาสตร์จึงเป็นเรื่องของการฝึกนิสัยตามทฤษฎีของชาวกรีก กล่าวว่า คนเราเกิดมาเหมือนผ้าขาวแล้วแล้วมาฝึกกันโดยต้องทำบ่อยๆจนชินและติดเป็นนิสัยแล้ว ก็จะกลายเป็นคุณธรรม เป็นการเริ่มจากภายนอกเข้าสู่ไปภายใน เป็นลักษณะนิสัย เป็นคุณสมบัติที่ดีในจิตใจ ฉะนั้นการทำดีต้องทำบ่อยๆจนเป็นนิสัย

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต),(2543) ได้ให้ความหมายของจริยธรรมไว้ว่า จริยธรรมคือ การนำความรู้ในความ จริงหรือกฎของธรรมชาติมาใช้ให้เป็นประโยชน์ต่อการด ารงชีวิตที่ดีงามที่ก่อให้เกิดประโยชน์ต่อตนเอง และสังคม

สรุปได้ว่า คุณธรรมกับจริยธรรมเป็นเรื่องเกี่ยวพันกัน คุณธรรมเป็นธรรมฝ่ายดีที่อยู่ภายในจิตใจของบุคคล การแสดงออกของคุณธรรมให้เห็นเด่นชัดเป็นที่ประจักษ์ การแสดงออกนั้นเรียกว่าจริยธรรม

คุณธรรมที่ควรส่งเสริมในองค์กรคุณธรรม

คุณธรรม เป็นลักษณะการแสดงออกด้านการประพฤติปฏิบัติที่ถูกต้องดีงาม เป็นคุณค่าและปัจจัยที่สำคัญของการสร้างความมั่นคงผาสุกของประเทศชาติและประชาชน

การส่งเสริมคุณธรรมให้เกิดผลที่ดีต้องเลือกประเด็นคุณธรรมที่สอดคล้องกับปัญหา และความต้องการของคนในแต่ละองค์กร 5 ประการ (สำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ,2562) ได้แก่

1) ความพอเพียง หมายถึง หลักความพอดี ไม่มากเกินไปและไม่น้อยเกินไป มีเหตุมีผลในการพิจารณาไตร่ตรองทุกการตัดสินใจ ใช้ความรู้และสติปัญญาอย่างรอบคอบ เพื่อให้เกิดความเหมาะสมกับตนเองและสถานการณ์ที่เป็นอยู่ ดำเนินชีวิตอย่างพอประมาณ ไม่ฟุ่มเฟือยหรือเบียดเบียนทั้งตนเอง ผู้อื่น สังคม และสิ่งแวดล้อม และต้องไม่ประมาทในการใช้ชีวิต มีการเตรียมพร้อมสร้างภูมิคุ้มกันที่ดีทั้งทางร่างกาย จิตใจ และเศรษฐกิจ รวมถึงรู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงของสังคมและโลก สามารถปรับตัวได้อย่างเหมาะสม เพื่อให้เกิดความสมดุล มั่นคง และยั่งยืนในการดำรงชีวิตอย่างแท้จริง

2) ความมีวินัย หรือความรับผิดชอบ หมายถึง การยึดมั่นในระเบียบ กฎเกณฑ์ และกติกาของการอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างเคร่งครัด โดยตระหนักถึงความสำคัญของความรับผิดชอบในหน้าที่ของตนเองอย่างสม่ำเสมอ ทั้งวินัยต่อตนเองในการควบคุมความคิด การกระทำ อีกทั้งยังรวมถึงวินัยต่อองค์กร การปฏิบัติตามระเบียบข้อบังคับของหน่วยงาน การทำงานร่วมกับผู้อื่นด้วยความสามัคคี ตลอดจนเคารพสิทธิและหน้าที่ของผู้อื่น เพื่อให้เกิดความสงบเรียบร้อยและความเจริญก้าวหน้าทั้งในระดับบุคคล องค์กร และสังคมโดยรวม

3) ความซื่อสัตย์ สุจริต หมายถึง ความจริงใจ และการประพฤติปฏิบัติตนอย่างตรงไปตรงมา ยึดมั่นและยืนหยัดในการรักษาความจริง ความถูกต้อง และความเป็นธรรมในทุกกรณี ไม่บิดเบือน

ข้อเท็จจริง ไม่เอารัดเอาเปรียบผู้อื่น และไม่แสวงหาประโยชน์ในทางที่ไม่ชอบธรรม ทั้งนี้ นอกจากจะต้องเป็นผู้ที่มีความซื่อตรงต่อตนเองแล้ว ยังต้องมีความกล้าหาญทางจริยธรรมในการปฏิเสธการกระทำที่ไม่ซื่อสัตย์ ไม่สุจริตของบุคคลอื่น ไม่ยอมร่วมมือหรือเพิกเฉยต่อพฤติกรรมที่อาจก่อให้เกิดความเสียหายต่อส่วนรวม ตลอดจนยึดถือประโยชน์ของสังคมและประเทศชาติเป็นสำคัญ เพื่อธำรงไว้ซึ่งความน่าเชื่อถือ ความไว้วางใจ และความยั่งยืนของสังคมโดยรวมอย่างมั่นคง

4) ความเป็นคนมีจิตอาสา หมายถึง เป็นผู้ที่มีจิตสาธารณะ รวมถึงการช่วยเหลือบำเพ็ญประโยชน์ การเป็นผู้ที่ใส่ใจต่อสังคมสาธารณะ และอาสาลงมือทำการงานอย่างใดอย่างหนึ่ง ที่มิใช่หน้าที่ของตน ด้วยความรักและเต็มใจที่จะทำ เพื่อประโยชน์ของผู้อื่น ของสังคม ของประเทศชาติโดยมิได้หวังผลตอบแทน ทำความดีเพื่อความดี เอื้ออาทรต่อคนร่วมสังคมอย่างสม่ำเสมอจนเป็นนิสัย

5) ความกตัญญู กตเวที หมายถึง การสำนึกในบุญคุณบุพการี สำนึกถึงความดีงามของผู้มีพระคุณ อันได้แก่ บิดา มารดา ครูบาอาจารย์ เป็นต้น

องค์ความรู้ที่ได้รับ

องค์กรคุณธรรมตามหลักพรหมวิหารธรรมในพระพุทธศาสนานั้น เปนแนวทางที่ชวยพัฒนา ผูที่นำไปปฏิบัติให้กับคนในองค์กรมีคุณธรรม สรางความสัมพันธที่ดีในองคกร และพัฒนาความ ไวว่างใจระหวางผูนำและทีมงาน การบริหารที่มีคุณธรรมจะสรางสภาพแวดลอมที่เหมาะสมในการทำงาน สงผลใหทีมงานมีความสุขและองคกรเติบโตไปอยางยั่งยืน และผูบริหารสามารถจัดการองคกรไดอยางมีประสิทธิภาพและยั่งยืน สามารถนำมาปรับใชในการเสริมสรางภาวะ ผูนำในองคกรไดดังนี้

1) **การสร้างกรอบแนวคิด “องค์กรคุณธรรมเชิงพุทธบูรณาการ”**
บทความได้พัฒนาองค์ความรู้ใหม่โดยนำหลักพรหมวิหาร 4 มาเป็น “กรอบแนวคิดหลัก” ในการออกแบบองค์กร ทั้งในมิติของโครงสร้าง กระบวนการ และพฤติกรรมบุคลากร ซึ่งต่างจากแนวคิดตะวันตกที่มักเน้นประสิทธิภาพหรือผลลัพธ์เป็นหลัก

2) **การพัฒนาตัวแบบการบริหารทรัพยากรมนุษย์เชิงจิตใจ (Spiritual-based HRM)**
เนื้อหาได้เสนอว่าการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ควรเริ่มจาก “การพัฒนาจิตใจ” ก่อนทักษะ ซึ่งเป็นองค์ความรู้ใหม่ที่เน้นมิติภายใน (inner development) ควบคู่กับมิติภายนอก ส่งผลให้บุคลากรมีทั้งความสามารถและคุณธรรม

3) **การเชื่อมโยงคุณธรรมกับผลลัพธ์องค์กรอย่างเป็นรูปธรรม**
บทความแสดงให้เห็นว่า การมีพรหมวิหาร 4 นำไปสู่ผลลัพธ์ที่ชัดเจน เช่น องค์กรน่าอยู่ บุคลากรมีความสุข ลดความขัดแย้ง และเพิ่มประสิทธิภาพการทำงาน ซึ่งเป็นการเติมเต็มช่องว่างระหว่าง “คุณธรรม” กับ “ประสิทธิภาพองค์กร”

4) **แนวคิดองค์กรคุณธรรมแบบลำดับขั้น (Moral Organization Development Model)**
การแบ่งระดับองค์กรคุณธรรมเป็น 3 ระดับ (ส่งเสริม–พัฒนา–ต้นแบบ) ถือเป็นองค์ความรู้ใหม่ที่ช่วยให้เห็น “พัฒนาการขององค์กร” อย่างเป็นขั้นตอน สามารถใช้เป็นเครื่องมือประเมินและพัฒนาองค์กรได้จริง

5) **การบูรณาการหลักธรรมกับความหลากหลายในองค์กร (Diversity Management)**
การอธิบายพรหมวิหาร 4 ในบริบทของความแตกต่าง เช่น เพศ วัฒนธรรม ศาสนา หรือสถานะทางสังคม เป็นการขยายองค์ความรู้ไปสู่การจัดการความหลากหลายอย่างมีจริยธรรม ซึ่งมีความสอดคล้องกับองค์กรยุคโลกาภิวัตน์

การส่งเสริมองค์กรคุณธรรมตามหลักพรหมวิหารธรรมเปนแนวทางที่ชวยพัฒนาผูนำใหมีคุณธรรม และสามารถจัดการองคกรไดอยางมีประสิทธิภาพและยั่งยืน ประกอบดวย 4 ประการ คือ เมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา ซึ่งสามารถนำมาปรับใชในองคกรไดดังนี้

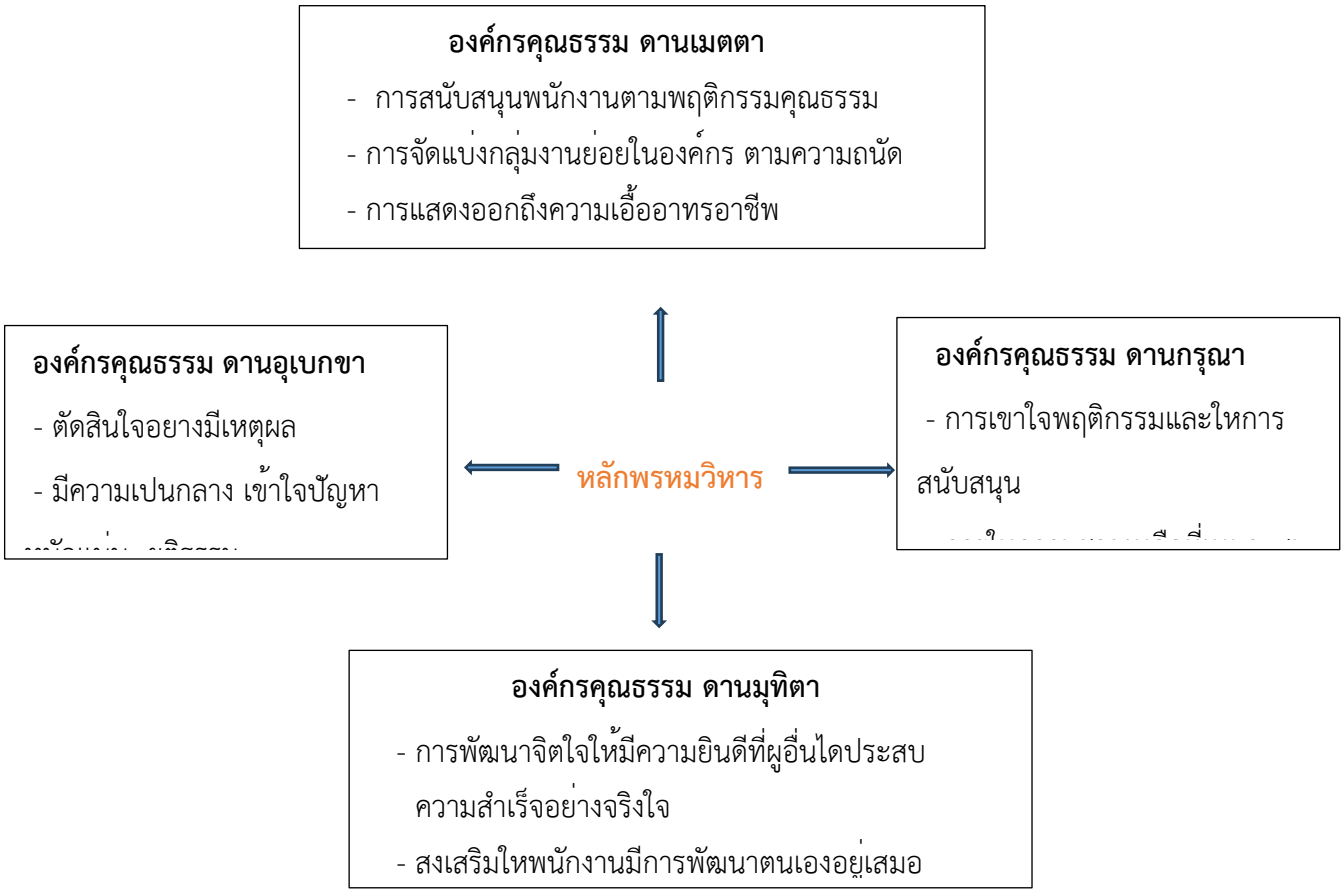

แผนภาพที่ 1 องคความรูที่ไดรับ เรื่อง องค์กรคุณธรรมตามหลักพรหมวิหารธรรม

สรุป

ทุกองค์กรทั้งที่เป็นภาครัฐและเอกชนต้องการบุคลากรที่มีคุณภาพเข้ามาร่วมงาน จึงจำเป็นที่ทุกองค์กรจะต้องมีการบริหารทรัพยากรมนุษย์ให้เกิดประสิทธิผลสูงสุด ดังนั้นจึงเป็นหน้าที่เบื้องต้นของผู้บริหารทุกระดับ และเพื่อความสำเร็จในการดำเนินงาน โดยอาศัยความ พยายามและความร่วมมือของบุคคลอื่น การบริหารทรัพยากรมนุษย์ตามแนวพุทธกับแนวตะวันตก มีจุดเป้าหมายอันเดียวกันคือ การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ คือ ตัวมนุษย์นั้นเอง เพียงแต่หลักการและวิธีการในการพัฒนาและ ปรับปรุงทรัพยากรมนุษย์แตกต่างกันเท่านั้น การบริหารทรัพยากรมนุษย์ตามแนวพระพุทธเน้น การพัฒนาที่ตัวบุคคลเป็นอันดับแรก โดยพัฒนาทางด้านจิตใจเป็นสำคัญ

เอกสารอ้างอิง

กิตติทัศน ผกาทอง.(2551)ภาวะผูนำตามแนวพุทธ. กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
จริยา บุณยะประภัศร. (2552). การขับเคลื่อนองค์กรสู่เป้าหมาย. กรุงเทพมหานคร:ประชาชาติธุรกิจ
ที.ปา (ไทย) .11 / 228 / 232.
นิตย์ สัมมาพันธ์.(2539). การบริหารเชิงพุทธ.กรุงเทพมหานคร : โอ.เอส.พลิ้นติ้งเฮ้าส์.หน้า 43.

ดวงเดือน พันธุมนาวิน.(2548). ทฤษฎีต้นไม้จริยธรรมสำหรับคนไทย : อดีตปัจจุบันและอนาคตในเอกสารการ ประชุมปฏิบัติ (รุ่นที่ 1 ครั้งที่ 1) เรื่อง การใช้และการผลิตผลงานวิจัยทางจิตพฤติกรรมศาสตร์เพื่อประโยชน์แก่ สังคมไทย. (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ.

บุญทัน ดอกไธสง.(2551). พฤติกรรมสู่ความเป็นเลิศ, พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: เอสแอนด์จีกราฟฟิค. หน้า 59.

ประยุทธ์ หลงสมบรูณ์. (2546).พจนานุกรม มคธ-ไทย, พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: บริษัทธรรมสาร.หน้า 523.

ปัญญานันทภิกขุ (ปั่น ปญญานนฺโท).(2541) หน้าที่ของคนฉบับบสมบูรณ์.กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา. หน้า 188.

พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช).(2541).พระในบ้าน,กรุงเทพมหานคร: คาธาวรรณการพิมพ์.หน้า 8-9.

_____ .เรื่องเดียวกัน

พระธรรมโกศาจารย (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). (2549). พุทธวิธีในการบริหาร. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระธรรมปฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). (2546). พจนานุกรมพุทธศาสตร ฉบับประมวลธรรม. พิมพครั้งที่ 12. กรุงเทพมหานคร : สหธรรมิก.

_____.(2543).พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลศัพท์.กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย).

_____ .(2556).พุทธธรรม. พิมพ์ครั้งที่ 9 กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.หน้า 40-41.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต).(2551).พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม กรุงเทพมหานคร : เอส.อาร์พริ้นติ้ง แมส โปรดักส์ จำกัด.พิมพ์ครั้งที่ 16.หน้า 161.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2551). *ธรรมะกับการพัฒนาชีวิต*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระเมธีธรรมาภรณ์.(2541).คุณธรรมสำหรับนักบริหาร. (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธธรรม.

พระมหารักศักดิ์ ปญญาวุฑฺโฒ บุญชัย.(2558)"แนวทางการส่งเสริมการครองคนตามหลักพรหมวิหาร 4 สำหรับผู้บริหารการศึกษาในศตวรรษที่ 21".วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต.บัณฑิตวิทยาลัย:มจร.

พระราชญาณวิสิฐ เสริมชัย ชยมงฺคโล.(2552). หลักธรรมาภิบาลและประมุขศิลป์: คุณลักษณะความเป็นผู้นำที่ดี. ราชบุรี: มูลนิธิพุทธภาวนาวิชชาธรรมกายาราม.หน้า 117.

พิริยาภรณ์ อันทอง, และ ศุภกร เอกชัยไพบูลย์. (2559). พิชิตธุรกิจยั่งยืน: เครื่องมือการขับเคลื่อนองค์กรสู่ความยั่งยืนสำหรับธุรกิจที่เพิ่งเริ่มต้นพัฒนาความยั่งยืนในองค์กร. กรุงเทพฯ: ศูนย์พัฒนาความรับผิดชอบต่อสังคม ตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย.

มหาวิทยาลัยธรรมกาย แคลฟอร์เนีย.(2550). สมถกัมมัฏฐาน 40 วิธี. กองวิชาการ มหาวิทยาลัยธรรมกายแคลิฟอร์เนีย.

ราชบัณฑิตยสถาน. (2525). พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน.กรุงเทพมหานคร : อักษรเจิญทัศน์. หน้า 568-569

ศูนย์ส่งเสริมและพัฒนาพลังแผ่นดินเชิงคุณธรรม. (2548).คุณธรรม จริยธรรม.กรุงเทพมหานคร : ศูนย์ส่งเสริมและพัฒนาพลังแผ่นดินเชิงคุณธรรม.

สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช (เจริญ สุวฑฺฒโน).(2543).รวมธรรมะ.กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์พริ้นติ้ง แอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด มหาชน. หน้า 195-203.

สมหวัง วิทยาปัญญานนท์.(2556).การจัดการธุรกิจด้วยพรหมวิหารธรรม. ออนไลน์. แหล่งที่มา: http://www.budmgt.com.สืบค้นวันที่ 1 กุมภาพันธ์2568.

ไสว มาลาทอง.(2542).คู่มือการศึกษาจริยธรรม สำหรับนักเรียน นิสิต นักศึกษา นักบริหาร นักปกครอง ประชาชนผู้สนใจทั่วไป.กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา.หน้า 139 – 148.

สำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ. (2562). คู่มือการส่งเสริมคุณธรรมและจริยธรรมในหน่วยงานภาครัฐ. กรุงเทพฯ: สำนักงาน ป.ป.ช.

สำนักปลัดองค์การบริหารส่วนตำบลบ้านลำนาว.(2569).คุณธรรม จริยธรรมในการทำงาน.ออนไลน์. แหล่งที่มา:https://www.banlamnow.go.th/news/doc_download/a_120618_133944.pdf สืบค้นวันที่ 6 กุมภาพันธ์ 2569.

อนันตชัย ยูรประถม. (2559). การบริหารความรับผิดชอบต่อสังคมเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน (CSR for corporate sustainability). กรุงเทพฯ: ตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย.

Gary Dessler. (2004). Management : Principles and Practices for Tomorrow's Leaders. 3 rded..New Jersey: Pearson Education, Inc.,

Luis R. Gomez-Mejia and David B. Balkin. (2002).Management, New York : McGraw-Hill Book Company.

หลักภาวนา 4 เพื่อการพัฒนาชุมชน

The Four Bhavana Principles of Community Development

ศิริรัตน์ เวชยันต์[1], พระครูปริยัติปัญญาโสภณ[2], พระมหาวิศิต ธีรวโส[3], พระมหามานะ ปิยภาณี[4]
Sirirat Wetchayan, Phrakhru Priyattipanyasophon, Phramaha Wisit Dhirawangso,
Phra Maha Mana Piyaphani

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอหลักภาวนา 4 เพื่อการพัฒนาชุมชน และเพื่อเสนอแนะแนวทางการพัฒนาชุมชนให้ชุมชนมีความเข้มแข็งและพึ่งพาตนเองได้ ศึกษาโดยการรวบรวมข้อมูลจากเอกสารวิชาการ เอกสารงานวิจัย บทความวิชาการ วิทยานิพนธ์ และทางสื่ออิเล็กทรอนิกส์ ผลการศึกษาพบว่า หลักภาวนา 4 เป็นธรรมในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในชุมชน ซึ่งเป็นหลักธรรมที่สามารถนำมาปรับใช้ในการพัฒนาตนเองและพัฒนาชุมชนให้มีความเจริญได้ ภาวนา 4 คือ การพัฒนา หรือการเจริญของมนุษย์ที่สัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมธรรมชาติ ซึ่งประกอบด้วย 1. กายภาวนา หรือเจริญกาย 2. สีลภาวนา การพัฒนาศีลหรือความประพฤติ 3. จิตภาวนา การพัฒนาจิตหรือฝึกอบรมจิตใจให้ดีงาม 4. ปัญญาภาวนา ฝึกอบรมปัญญาให้เข้าใจสรรพสิ่ง รู้เท่าทันชีวิต ทำจิตให้อิสระพ้นจากกิเลสในจิตใจ สอดคล้องกับแนวทางการพัฒนาชุมชน นำมาเป็นหลักการพัฒนาชุมชนได้ คือ 1. ตามหลักกายภาวนา การพัฒนาต้องเริ่มต้นที่ตนเอง การดูแลร่างกาย ที่อยู่อาศัยสิ่งแวดล้อม การมีอาชีพและรายได้ 2. ตามหลักสีลภาวนา เพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างมีระเบียบวินัย มีความสามัคคี ช่วยลดความขัดแย้ง 3. ตามหลักจิตภาวนา สร้างความสุขจากภายใน มีสติและความรอบคอบพร้อมรับมือกับเหตุการณ์ต่างๆ มีจิตใจที่มั่นคง มีทัศนคติเชิงบวกต่ออุปสรรค 4. ปัญญาภาวนา มีความรู้ มีการเรียนรู้ แก้ปัญหาอย่างมีเหตุผล วิเคราะห์ปัญหาตามข้อมูลจริง

คำสำคัญ: ภาวนา 4; การพัฒนา; ชุมชน

Abstract

This article explores the Four Bhavana (Fourfold Development) as a framework for building resilient and self-reliant communities. Through a comprehensive literature review, the study finds

[1] องค์การบริหารส่วนตำบลไพศาล ตำบลไพศาล อำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์
[1] Under Phaisan sub-district, at Prakhon Chai district in Buriram province
[2-4] มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์
[2-4] Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Surin Campus
* Email: siri_p01@hotmail.co.th

that these Buddhist principles are vital for sustainable development and quality of life. The framework comprises:

1. Physical Development (Kaya): Focusing on health, environment, and stable livelihoods.
2. Moral Development (Sila): Promoting social discipline, unity, and peaceful coexistence.
3. Mental Development (Citta): Cultivating mindfulness, inner happiness, and emotional resilience.
4. Wisdom Development (Panna): Encouraging rational problem-solving and continuouslearning.

In conclusion, integrating the Four Bhavana into community strategies fosters holistic growth and empowers individuals to achieve long-term self-sufficiency.

Keywords: The Four Bhavana principles, Development, Community

บทนำ

ปัญหาของสังคมปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงตามยุคตามสมัย ซึ่งดูจากสาเหตุหลายปัจจัย ทั้งในเรื่องของเศรษฐกิจ ความเจริญทางเทคโนโลยี การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวก่อให้เกิดผลดีมากมาย แต่ในขณะเดียว กันผลกระทบในทางลบในการที่จะพัฒนาคุณภาพวิถีชีวิตให้ยั่งยืนได้แก่ ความเห็นแก่ตัว ปัญหาอาชญากรรม ปัญหายาเสพติด ปัญหาด้านสุขภาพ ปัญหาความมั่นคงและความปลอดภัยของคนและสังคม ปัญหาการขาดแคลนปัจจัย 4 และอื่นๆ ที่เป็นปัญหาสังคมที่ต้องแก้ไข สิ่งเหล่านี้ เป็นปัจจัยพื้นฐานที่ทำให้เกิดปัญหาต่อมนุษย์ เมื่อโลกมีความเจริญด้านวัตถุมากยิ่งขึ้นเท่าใด ความเจริญด้านจิตใจของมนุษย์ในสังคมกลับมีความเสื่อมถอยลง เพราะความนิยมในวัตถุ จนเรียกได้ว่า คนในปัจจุบันตกอยู่ภายใต้อำนาจของวัตถุนิยมก็ว่าได้ เพราะแทบไม่มีกิจกรรมใดๆ ในโลกนี้ซึ่งจะไม่อิงอาศัยสิ่งอำนวยความสะดวกด้านวัตถุนิยม เช่น เครื่องอำนวยความ สะดวกด้านสื่อสาร มีโทรศัพท์มือถือ คอมพิวเตอร์ อินเตอร์เน็ต โทรทัศน์ วิทยุกระจายเสียง เป็นต้น แต่เมื่อวัตถุเจริญก้าวหน้าไปเท่าใด ด้านจิตใจของมนุษย์ก็สับสนวุ่นวายมากเป็นเท่าตัว เพราะไม่สามารถจะพัฒนาตนให้รู้ทันต่อสภาพความจริงได้ มุ่งหาแต่ความสุขปัจจุบันเฉพาะหน้าซึ่งเป็นความสุขชั่วคราวทางกาย โดยไม่ได้มุ่งหวังที่จะพัฒนาตนให้อิสระจากเรื่องเหล่านี้ มีแต่จะแสวงหาเพิ่มเติมไม่มีความอิ่ม แม้พระพุทธองค์ก็ตรัสเตือนไม่ให้เพลิดเพลินด้วยอำนาจแห่งตัณหาความอยาก ดังตรัสไว้ว่า “โลกพร่องอยู่เป็นนิตย์ ไม่รู้จักอิ่ม เป็นทาสแห่งตัณหา” การพัฒนาคุณภาพชีวิตตามหลัก ภาวนา 4 เป็นแนวทางที่สะท้อนขั้นตอนการพัฒนาชีวิตอย่างเป็นระบบและชัดเจน ช่วยยืนยันว่านี่คือหลักธรรมที่ควรค่าแก่การนำมาปฏิบัติ เพื่อขัดเกลาตนเองให้บริสุทธิ์จากกิเลสและยกระดับจิตใจให้สูงขึ้น ผู้ที่ฝึกฝนตามหลักการนี้จึงเป็นผู้ที่น่ายกย่องเลื่อมใส ทั้งในแง่ของการพัฒนาตนเองและการยกระดับคุณภาพชีวิต จนกลายเป็นแบบอย่างที่ดีแก่การเคารพบูชา ความสำคัญทั้งในด้านการพัฒนาตน การพัฒนาคุณภาพชีวิตที่เป็นแบบอย่างที่ดีต่อสังคม และในการรักษาพระพุทธศาสนาให้คงอยู่ มีองค์ประกอบที่สำคัญ 4 ประการ คือ

1) กายภาวนา คือ การเจริญกาย พัฒนากาย ด้วยการเริ่มต้นที่ตนเอง การพัฒนาร่างกายให้มีสุขภาพที่แข็งแรง การดูแลพัฒนาสิ่งแวดล้อมโดยรอบ การมีอาชีพ รายได้ เป็นต้น

2) สีลภาวนา คือ การเจริญศีล พัฒนาความประพฤติการฝึกอบรมศีล ให้ตั้งอยู่ในระเบียบวินัย ไม่เบียดเบียนหรือก่อความเดือดร้อนเสียหายให้แก่ผู้อื่น ทำให้สังคมมีความปกติสุข

3) จิตภาวนา คือ การเจริญจิต พัฒนาจิต การฝึกอบรมจิตใจ ให้เข็มแข็งมั่นคงเจริญงอกงามด้วยคุณธรรม การมีสุขภาพจิตที่ดี สามารถควบคุมตนเองได้และใช้ชีวิตร่วมกับคนอื่นและสิ่งแวดล้อมได้อย่างมีความสุข ทำให้สังคมเกิดความปกติสุข

4) ปัญญาภาวนา คือ การเจริญปัญญา พัฒนาปัญญา การฝึกอบรมปัญญา ให้รู้เข้าใจ สิ่งทั้งหลายตามเป็นจริง รู้เท่าทันเห็นแจ้งโลกและชีวิต มีสติคิดวิเคราะห์แก้ปัญหาในเหตุการณ์ต่างๆ ได้

ด้วยเหตุที่กล่าวมานี้ ผู้เขียนจึงขอนำเอาหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนาเข้ามาใช้ในการพัฒนาชุมชน อันสามารถที่จะทำให้การพัฒนาตนเองและชุมชนนั้นบังเกิดประสิทธิภาพตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ ที่เรียกว่า“ภาวนา 4” เป็นธรรมในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในชุมชนโดยใช้หลักธรรมะ 4 ประการ ได้แก่ กายภาวนา, สีลภาวนา, จิตตภาวนา, และปัญญาภาวนา ซึ่งเป็นหลักธรรมที่สามารถนำมาปรับใช้ในการพัฒนาตนเองและพัฒนาชุมชนให้มีความเจริญก้าวหน้าอย่างยั่งยืน

การพัฒนา

การพัฒนา (Development) คำว่า “การ” หมายถึง งาน สิ่งหรือเรื่องที่ทำ และแปลคำว่า “พัฒนา” หมายถึง ทำให้เจริญ ดังนั้น “การพัฒนา” จึงหมายถึง “การทำให้เจริญ” ซึ่งอาจจะอธิบายความหมายแบบกว้าง ๆ ได้ว่า การพัฒนาเป็นคำกลาง ๆ มิได้มีความหมายในทางดีหรือชั่ว ขึ้นอยู่กับว่าจะพัฒนาไปทางไหน ให้เกิดอะไรขึ้น ถ้าการพัฒนานั้นประกอบด้วยสติปัญญา นำมาซึ่งประโยชน์สุขอย่างถูกต้องก็เป็นของดี หากเป็นไปในทางตรงกันข้าม คือ มีตัณหาอุปาทานเป็นเจ้าเรือน ก็เรียกว่า เป็นการพัฒนาเพื่อความพินาศ หาใช่วิวัฒนาการไม่ ส่วนคำว่า พัฒนา ตรงกับภาษาบาลีว่า วฑฺฒน แปลว่า รก ดังพุทธภาษิตว่า นสิยา โลกวฑฺฒโน ซึ่งมักแปลกันว่า ไม่พึงเป็นคนรกโลก ซึ่งคนรกโลกก็คือคนที่ทำโลกให้รกไปด้วยสิ่งที่ไม่มีประโยชน์ ชีวิตของผู้นั้นจึงไม่มีประโยชน์

คำว่า การพัฒนา นำมาใช้เป็นคำเฉพาะและใช้ประกอบคำอื่นก็ได้ เช่น การพัฒนาประเทศ การพัฒนาชนบท การพัฒนาเมือง และการพัฒนาข้าราชการ เป็นต้น การพัฒนาจึงถูกนำไปใช้กันโดยทั่วไปและมีความหมายแตกต่างกันออกไป การพัฒนา เป็นความเจริญเติบโตหรือก้าวหน้า การพัฒนาคือกระบวนการ (Process) ที่เน้นการเปลี่ยนแปลงอย่างมีโครงสร้างและแบบแผน (Planned and Structured Change) โดยมีการกำหนดทิศทางและเป้าหมายที่ชัดเจน (Ultimate Goal) ซึ่งอาจดำเนินงานโดยภาครัฐ ภาคเอกชน หรือเป็นความร่วมมือกันของทั้งสองส่วน ทั้งนี้เพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตในมิติต่าง ๆ ให้ดีขึ้น ไม่ว่าจะเป็นด้านเศรษฐกิจ การศึกษา สุขอนามัย วัฒนธรรม รวมถึงการส่งเสริมการมีส่วนร่วมเพื่อให้คนในชุมชนมีขีดความสามารยกระดับคุณภาพชีวิตด้านต่าง ๆ ให้ดีขึ้น เช่น เศรษฐกิจ การศึกษา เรียนรู้สุขภาพ

อนามัย วัฒนธรรม และการมีส่วนร่วมของ คนในชุมชน เพื่อให้มีความสามารถที่จะพึ่งตนเองได้ ในขณะเดียวกันยังอาจหมายถึงการเรียนรู้และการธำรงไว้ซึ่งทุนทางสังคม (Social Capital) ที่ชุมชนมีมาตั้งแต่เดิม คือ ภูมิปัญญา ระบบนิเวศ ความเชื่อ ค่านิยม วัฒนธรรม ประเพณี ขนบธรรมเนียม ชาติพันธุ์ศาสนาและภาษาอีกด้วย การพัฒนา คือการเปลี่ยนแปลงที่ต้องการและได้กำหนดทิศทางและมุ่งที่จะควบคุมอัตราการเปลี่ยนแปลงด้วยสภาวะการพัฒนาเป็นสภาวะ สมาชิกของสังคมได้ใช้ความรู้ความสามารถของตนได้เต็มที่โดยไม่มีสภาวะครอบงำ เช่น ความบีบคั้นทางการเมือง ความบีบคั้นทางเศรษฐกิจ หรือความไม่สมบูรณ์ในอนามัย ทุกคนสามารถที่จะนำเอาศักยภาพของตนออกมาใช้ให้เป็นประโยชน์อย่างเต็มที่ เมื่อการพัฒนาถูกกำหนดความหมายจากหลายแหล่งและหลายสาขาวิชา ทำให้ลักษณะของการพัฒนามีหลายประการ แต่ลักษณะที่สำคัญ มีดังต่อไปนี้

1) เป็นการเปลี่ยนแปลงด้านต่าง ๆ เช่น ด้านสุขภาพ ปริมาณ และสิ่งแวดล้อมของสิ่งใดสิ่งหนึ่งให้ดีขึ้น หรือให้มีความเหมาะสมอันเป็นการเปลี่ยนแปลงอย่างรอบด้าน ไม่ใช่เปลี่ยนแปลงใน ด้านใดด้านหนึ่งเพียงด้านเดียวเท่านั้น หรืออาจจะเรียกได้ว่าต้องเป็นการเปลี่ยนแปลงทั้งระบบ

2) มีลักษณะเป็นกระบวนการ คือ เป็นการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นตามลำดับขั้นตอนและ อย่างต่อเนื่องกัน โดยแต่ละขั้นตอนมีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันเป็นลำดับ ไม่สามารถข้ามขั้นตอนหนึ่ง ได้

3) การพัฒนามีลักษณะเป็นพลวัต คือเป็นการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องไม่หยุดนิ่ง โดยอาจเป็นการเปลี่ยนแปลงแบบค่อยเป็นค่อยไปหรือรวดเร็วฉับพลัน และจะส่งผลกระทบในวงกว้างหรือเพียงเล็กน้อยก็ได้

4) การพัฒนาต้องมีลักษณะเป็นแผนงานและโครงการที่ชัดเจน ซึ่งเกิดจากการเตรียมการไว้ล่วงหน้า โดยกำหนดรายละเอียดสำคัญ เช่น จะพัฒนาใคร ในด้านใด ด้วยวิธีการและงบประมาณเท่าใด ตลอดจนระบุผู้รับผิดชอบและกรอบเวลาที่แน่นอน ไม่ใช่การเปลี่ยนแปลงที่ปล่อยให้เกิดขึ้นเองโดยไม่มีการวางแผนไว้ก่อน

5) การพัฒนาคือมรรควิธีหรือกลวิธีที่นำมาใช้เพื่อขับเคลื่อนให้เกิดการเปลี่ยนแปลงตามเป้าหมายที่วางไว้ ไม่ว่าจะเป็นการพัฒนาด้านสังคม ชนบท การเมือง เศรษฐกิจ หรือชุมชน ต่างก็เป็นกระบวนการที่มีเอกลักษณ์และวิธีการเฉพาะตัวเพื่อให้บรรลุผลลัพธ์ตามบริบทของด้านนั้น ๆ

6) เป็นปฏิบัติการ คือ ภาคปฏิบัติ ที่ต้องลงมือทำจริงให้เห็นผลสัมฤทธิ์ โดยไม่ได้เป็นเพียงแค่หลักการ ทฤษฎี หรือแนวคิดที่อยู่แค่ในตำราเท่านั้น เพราะการพัฒนาที่แท้จริงต้องเกิดจากการลงมือปฏิบัติจริง จึงจะเห็นผลตามเป้าหมาย

7) การพัฒนายังเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นจากน้ำมือมนุษย์เพื่อประโยชน์ของมนุษย์เอง เนื่องจากมนุษย์เป็นสิ่งมีชีวิตชนิดเดียวที่สามารถวางแผน ออกแบบโครงการ และคิดค้นวิธีพัฒนาตนเองรวมถึงสิ่งรอบตัวได้ ดังนั้น การเปลี่ยนแปลงใดๆ หากไม่ได้เกิดจากความตั้งใจและการกระทำของมนุษย์แล้ว จะไม่ใช่การพัฒนา แม้ว่าจะมีลักษณะอื่นๆ เหมือนกับการพัฒนาก็ตาม

8) ผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นย่อมนำมาซึ่งความพึงพอใจและความสุขของทั้งบุคคลและสังคม เพราะแก่นแท้ของการพัฒนาคือเรื่องของมนุษย์และการอยู่ร่วมกันอย่างปกติสุข

9) การพัฒนาที่แท้จริงต้องมีเกณฑ์หรือตัวชี้วัดที่ชัดเจน เพื่อให้สามารถจำแนกได้ว่าการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นนั้นนับเป็นการพัฒนาที่มีคุณภาพหรือไม่ ซึ่งอาจดำเนินการได้หลายวิธี เช่น เปรียบเทียบกับสภาพเดิมก่อนที่จะเกิดการเปลี่ยนแปลง กำหนดเกณฑ์มาตรฐานในการชี้วัดในด้านต่าง ๆ โดยเฉพาะด้านคุณภาพ สามารถเปลี่ยนแปลงได้ เนื่องจากมนุษย์และสังคมเกิดการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ทั้งการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ และการเปลี่ยนแปลงที่เป็นผลของการพัฒนา จึงมีความจำเป็นต้องปรับปรุง เปลี่ยนแปลงกระบวนการพัฒนา ให้เหมาะสมกับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นด้วยการพัฒนาใหม่ๆ จึงเกิดขึ้นอยู่เสมอ

แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาชุมชน

การพัฒนาชุมชน หมายถึง กระบวนการเปลี่ยนแปลงคนและชุมชนให้ดีขึ้น โดยใช้พลังและความร่วมมือจากคนในชุมชนและหน่วยงานของรัฐและองค์กรในชุมชน เพื่อประโยชน์ของมนุษย์และธรรมชาติ รวมถึงการสร้างสรรค์ชุมชนให้เกิดความก้าวหน้าและความยั่งยืน ทั้งในด้านคุณภาพชีวิต ความเป็นอยู่ เศรษฐกิจ สังคม การเมืองการปกครองและสิ่งแวดล้อม ส่วนแนวคิดในการพัฒนาชุมชนนั้นได้มีมานานแล้ว โดยเป็นแนวคิดเกี่ยวกับการช่วยเหลือผู้อื่น ซึ่งได้มีพัฒนาการมาเป็นลำดับ ทั้งนี้สืบเนื่องมาจากการที่สมาชิกในชุมชนมีเพิ่มมากขึ้น การขยายตัวของกลุ่มหรือชุมชนมีมากขึ้น เกิดมีผู้นำ ผู้ตาม ผู้ปกครองและผู้ถูกปกครองเพิ่มมากขึ้น มีกลุ่มที่เจริญกว่าและกลุ่มผู้ด้อยกว่า ดังนั้นเมื่อเกิดมีกลุ่มในลักษณะที่สัมพันธ์กันมากขึ้น จึงทำให้ต้องมีการจัดระบบการดำเนินชีวิตร่วมกัน เพื่อบรรลุวัตถุประสงค์และผลประโยชน์ร่วมกันของแต่ละฝ่าย จึงทำให้เกิดมีแนวความคิดในการจัดระบบการดำเนินชีวิตร่วมกันในชุมชนหลักในการดำเนินงานพัฒนาชุมชนตามแนวทางของ กรมการพัฒนาชุมชนว่าจะต้องยึดหลักที่สำคัญ ดังต่อไปนี้

1. หลักความมีศักดิ์ศรีและศักยภาพของประชาชน (Dignity and the Potential) และเปิดโอกาสให้ประชาชนได้ใช้ศักยภาพที่มีอยู่ให้มากที่สุด นักพัฒนาจะต้องเชื่อมั่นว่าประชาชนนั้นมีศักยภาพที่จะใช้ความรู้ ความสามารถที่จะปรับปรุง พัฒนาตนเองได้ จึงต้องให้โอกาสประชาชนในการคิด วางแผนเพื่อแก้ปัญหาชุมชนด้วยตัวของเขาเอง นักพัฒนาควรเป็นผู้กระตุ้น แนะนำส่งเสริม

2. หลักการพึ่งตนเองของประชาชน (Self-Reliance) นักพัฒนาต้องยึดมั่นเป็นหลักการสำคัญว่า ต้องสนับสนุนให้ประชาชนพึ่งตนเองได้ การสร้างความเข้มแข็งจากภายในชุมชนเพื่อให้ประชาชนนำการพัฒนาด้วยตนเอง โดยมีรัฐบาลคอยสนับสนุนอยู่เบื้องหลัง และยื่นมือเข้ามาช่วยเหลือเฉพาะในส่วนที่เกินกำลังหรือขีดความสามารถของคนในพื้นที่เท่านั้น

3. หลักการมีส่วนร่วม (Participation) คือการเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีบทบาทสำคัญตั้งแต่ร่วมเสนอความคิด ตัดสินใจ วางแผน ลงมือทำ ตลอดจนติดตามและประเมินผลในโครงการหรือกิจกรรมต่าง ๆ ด้วยตนเอง

4. หลักประชาธิปไตย (Democracy) ในการทำงานพัฒนาชุมชนซึ่งจะต้องเริ่มด้วยการพูดคุยประชุม ปรึกษาหารือร่วมกัน คิดร่วมกัน ตัดสินใจและทำร่วมกัน รวมถึงรับผิดชอบร่วมกันภายใต้ความช่วยเหลือซึ่งกันและกันตามวิถีทางแห่งประชาธิปไตย

สรุปได้ว่า ปรัชญาของการพัฒนาชุมชนและหลักการดำเนินงานพัฒนาชุมชนดังกล่าวจะเป็นพลังสำคัญ ที่จะบันดาลให้งานบรรลุผลสำเร็จสมความมุ่งหมายมาจากประชาชน โดยเชื่อว่าคนทุกคน มีพลังและความปรารถนาที่จะปรับปรุงวิถีชีวิตของตนให้มีมาตรฐานสูงขึ้น การกระตุ้นเตือนและและการสะกิดพลังดังกล่าวจะ เป็นผลให้มีการขุดค้นและนำเอาทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชนชนบทไปใช้ให้เกิดประโยชน์ เพื่อการพัฒนาด้าน เศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม ซึ่งเป็นการสร้างสรรค์ความเจริญให้แก่ชุมชนในทุก ๆ ด้านพร้อมกัน ปรัชญา การพัฒนาชุมชนจึงยึดถือว่า “ถ้าเรายิ่งช่วยให้ประชาชนได้บรรลุถึงความปรารถนาหรือความสุขในชีวิตได้มากเท่าใด ก็ยิ่งเป็นสิ่งที่ดีงามเท่านั้น” และการช่วยเหลือในลักษณะนี้ถือว่าเป็นหน้าที่ของเพื่อนมนุษย์ในสังคมด้วยกัน จุดมุ่งหมายและขอบข่ายของการพัฒนาชุมชน จุดมุ่งหมายของการพัฒนาชุมชน คือการพัฒนาคน พัฒนาชุมชนให้เกิดความเข้มแข็ง เพื่อเป็นการสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชนและเป็นการส่งเสริมให้คนเป็นคนดี มีคุณภาพดีและมีคุณธรรม เมื่อชุมชนเกิดการพัฒนาแล้วก็จะสามารถสร้างความมั่นคงทางด้านเศรษฐกิจ สร้างจิตสำนึกความรับผิดชอบต่อชุมชนและสังคมส่วนรวม อันจะส่งผลให้เกิดความยั่งยืน ดังนั้นการพัฒนาชุมชนเป็นการพัฒนาคน เพื่อนำไปสู่การพัฒนาด้านต่าง ๆ ในชุมชนนั้น

หลักภาวนา 4

ภาวนา 4 คือ การพัฒนา หรือการเจริญของมนุษย์ที่สัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมธรรมชาติ ซึ่งประกอบด้วยการพัฒนากาย หรือเจริญกาย การพัฒนาศีลหรือความประพฤติ การพัฒนาจิตหรือฝึกอบรมจิตใจให้ดีงาม และการพัฒนาปัญญาหรือฝึกอบรมปัญญาให้เข้าใจสรรพสิ่ง รู้เท่าทันชีวิต ทำจิตให้อิสระพ้นจากกิเลสในจิตใจ เป็นการพัฒนาระบบองค์รวมแห่งการดำเนินชีวิตของคนให้เจริญงอกงามขึ้น อย่างประสานสัมพันธ์สอดคล้อง ส่งผลเกื้อกูลกันไปด้วยดีทั้งระบบ

ความหมายของภาวนา 4

ภาวนา 4 (การเจริญ, การทำให้เป็นให้มีขึ้น, การฝึกอบรม, การพัฒนา) หลักภาวนา 4 ในพระพุทธศาสนาเถรวาท มีคำว่า ภาวนาเป็น คำนามในภาษาบาลีที่มีรูปกิริยาศัพท์เป็นภาเวติ มีความหมายตรงกับคำว่า วฑฺเฒติ นั่นคือ วัฒนาหรือการพัฒนาที่ใช้ในภาษาไทยคำว่าภาวนาในคำสอนของพระพุทธเจ้าหมายถึงการทำให้มีขึ้นเป็นขึ้นการทำให้เกิดขึ้นการเจริญการบำเพ็ญการฝึกอบรมการพัฒนาเพื่อทำสิ่งที่ยังไม่มี ให้มีขึ้นโดยมีความหมายที่ครอบคลุมถึงการปฏิบัติธรรมทั้งหมด นอกจากนั้นคำว่า ภาวนา แปลว่า การเจริญ การอบรม การทำให้มี และภาวนาเป็นบุญอย่างหนึ่งที่เกิดจากการภาวนา ภาวนา หมายถึงการเจริญ การทำให้มี ให้เป็นในการพัฒนาฝึกฝนอบรมตนใน 4 ด้าน คือ

1) กายภาวนาเป็นการฝึกอบรมพัฒนาทางด้านกาย การพัฒนาร่างกายให้รู้จักติดต่อเกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อมทางกายภาพทั้งหลาย

2) สีลภาวนาเป็นการฝึกอบรมพัฒนาทางด้านพฤติกรรม การพัฒนาพฤติกรรมให้รู้จักติดต่อเกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ของบุคคลในสังคม

3) จิตภาวนาเป็นการฝึกอบรมพัฒนาทางด้านจิตใจ การพัฒนาจิตใจให้มีสมาธิมั่นคง ตั้งมั่นในคุณธรรมแห่งตนโดยไม่คลอนแคลอน

4) ปัญญาภาวนาเป็นการฝึกอบรมพัฒนาทางด้านปัญญา การพัฒนาปัญญาให้รู้จักคิดพิจารณา สามารถเข้าใจได้ตามความเป็นจริงในสิ่งรอบข้างที่เกิดขึ้น

แนวคิดเกี่ยวกับภาวนา 4

หลักภาวนา 4 ในพระพุทธศาสนานั้นมีคุณค่าและเป็นประโยชน์อย่างยิ่งสามารถนำมาประยุกต์ใช้ในชีวิตได้จริงและยังสามารถพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ที่ดีได้ในลักษณะที่เป็นทั้งสัมมาชีพและสัมมาปฏิบัติได้ เพื่อความสงบสุขของสังคมส่วนรวมและสังคมโลก จำเป็นต้องพัฒนาร่วมกันตามภาวะที่สมบูรณ์ของมนุษย์ ประกอบด้วยองค์ประกอบดังนี้

1. กายภาวนา (การเจริญกาย, พัฒนากาย, การฝึกอบรมกาย ให้รู้จักติดต่อเกี่ยวข้องกับสิ่งทั้งหลายภายนอกทางอินทรีย์ทั้งห้าด้วยดี และปฏิบัติต่อสิ่งเหล่านั้นในทางที่เป็นคุณ มิให้เกิดโทษ ให้กุศลธรรมงอกงาม ให้อกุศลธรรมเสื่อมสูญ, การพัฒนาความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ

2. สีลภาวนา (การเจริญศีล, พัฒนาความประพฤติ, การฝึกอบรมศีล ให้ตั้งอยู่ในระเบียบวินัย ไม่เบียดเบียนหรือก่อความเดือดร้อนเสียหาย อยู่ร่วมกับผู้อื่นได้ด้วยดี เกื้อกูลแก่กัน

3. จิตภาวนา (การเจริญจิต, พัฒนาจิต, การฝึกอบรมจิตใจ ให้เข้มแข็งมั่นคงเจริญงอกงามด้วยคุณธรรมทั้งหลาย เช่น มีเมตตากรุณา ขยันหมั่นเพียร อดทนมีสมาธิ และสดชื่น เบิกบาน เป็นสุขผ่องใส เป็นต้น

4. ปัญญาภาวนา (การเจริญปัญญา, พัฒนาปัญญา, การฝึกอบรมปัญญา ให้รู้เข้าใจสิ่งทั้งหลายตามเป็นจริง รู้เท่าทันเห็นโลกและชีวิตตามสภาวะ สามารถทำจิตใจให้เป็นอิสระ ทำตนให้บริสุทธิ์จากกิเลสและปลอดพ้นจากความทุกข์ แก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นได้ด้วยปัญญา

การประยุกต์ใช้หลักภาวนา 4 เพื่อการพัฒนาชุมชน

การพัฒนาคุณภาพชีวิตตามหลักภาวนา 4 นั้นเป็นการแสดงให้เห็นแต่ละขั้นตอนของกระบวนการพัฒนาการของชีวิตอย่างชัดเจน เป็นเครื่องยืนยันว่า หลักภาวนาเป็นหลักคำสอนที่ควรค่าแก่การรับมาปฏิบัติเพื่อพัฒนาตนเองให้บริสุทธิ์จากกิเลสยิ่งขึ้น ทั้งนี้ผู้ที่ปฏิบัติตามหลัก ภาวนา 4 จึงเป็นผู้ที่น่ายกย่องเลื่อมใส โดยเฉพาะในส่วนของ กายภาวนา ที่เน้นการฝึกฝนประสาทสัมผัส ทั้งตา หู จมูก ลิ้น และกาย (อินทรีย์) ให้รู้จักสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม สังคม และธรรมชาติอย่างรู้เท่าทัน เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อการดำเนินชีวิต เช่น การฝึกใช้สายตาให้ "ดูเป็น" คือดูอย่างมีสติเพื่อสร้างปัญญา แทนการดูที่กระตุ้นให้เกิดกิเลสหรือความเศร้าหมอง การพัฒนาทักษะการฟังอย่างมีสติ คือการฟังให้เป็น เพื่อไม่ให้เกิดกิเลสหรือความคิดที่เป็นอกุศล ซึ่งคุณภาพชีวิตที่ดีจะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อเรามีความสุข และความสุขที่แท้จริงนั้นต้อง

เริ่มจากการรู้จักพอใจในตัวเอง เห็นคุณค่าและความหมายในชีวิตของตนเอง โดยหลักการประยุกต์ใช้หลักภาวนา 4 เพื่อยกระดับคุณภาพชีวิต ดังนี้

1. การประยุกต์ใช้หลักกายภาวนา การพัฒนากายของตน

- พัฒนาสภาพแวดล้อม เช่น ดูแลและจัดสรรการใช้สอยพื้นที่ สร้างอาสาสมัครดูแลความสะอาดและรักษาทางเดิน
- ด้านสุขภาพและสุขอนามัย เช่น ส่งเสริมการบริโภคอาหารที่ปลอดภัยและถูกสุขลักษณะ
- พัฒนาที่อยู่อาศัยที่มั่นคง เช่น ออกแบบบ้านเรือนให้เหมาะสมกับสภาพพื้นที่และภูมิอากาศ
- พัฒนาอาชีพเกษตรยั่งยืน เช่น เกษตรกรรมยั่งยืน บริหารจัดการน้ำเพื่อการเพาะปลูกในชุมชน

2. การประยุกต์ใช้หลักสีลภาวนา

- สร้างความซื่อสัตย์ สร้างความไว้วางใจและปฏิบัติตามหลักจริยธรรม
- การมีกฎกติกาชุมชน เช่น กำหนดข้อตกลงร่วมกันเพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างมีระเบียบวินัย
- ความสามัคคี สร้างความร่วมมือและความกลมเกลียวในหมู่คณะ
- ช่วยลดความขัดแย้ง ใช้กระบวนการมีส่วนร่วมและสันติวิธีในการแก้ไขปัญหา

3. การประยุกต์ใช้หลักสมาธิภาวนาในการพัฒนาคุณภาพชีวิต คือการฝึกอบรมจิตใจให้สูง ยิ่ง ๆ ขึ้นไป ให้มั่นคง มีสมาธิ ไว้ใช้ควบคุมกาย ให้ประพฤติปฏิบัติถูกต้องดีงาม มั่นคงด้วยคุณธรรม เช่น มีเมตตา ไว้เป็นคุณธรรมประจำใจ มีจิตใจที่ดี ไม่ให้คิดเบียดเบียนกัน การมีสุขภาพจิตที่ดีสามารถควบคุมตนเองได้และใช้ชีวิตร่วมกับคนอื่นและสิ่งแวดล้อมได้อย่างมีความสุข ทำให้สังคมเกิดความปกติสุข

4. การประยุกต์ใช้หลักปัญญาภาวนาในการพัฒนาคุณภาพชีวิต คือ การศึกษา อบรม พัฒนาปัญญาให้เกิดความรู้แจ้ง ให้รู้จักสิ่งทั้งหลาย ตามความเป็นจริง คิดหาเหตุผล รู้วิธีแก้ไขปัญหา และรู้จักดำเนินการต่าง ๆ ด้วยปัญญาที่ฉลาด ไม่บิดเบือนหรือเอนเอียงด้วยอคติ

องค์ความรู้ที่ได้รับ

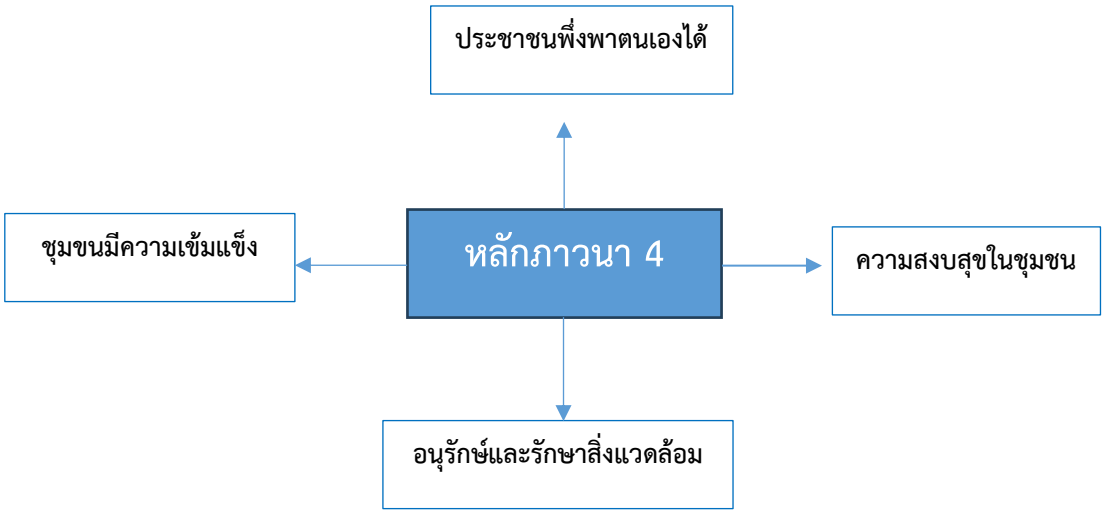

ภาพที่ 1 องค์ความรู้ที่ได้รับ

ภาพที่ 2 กิจกรรมของชุมชนจากองค์ความรู้ที่ได้รับ

จากการศึกษาเกี่ยวกับการใช้หลักภาวนา 4 เพื่อการพัฒนาชุมชน ช่วยให้เราเข้าใจการนำหลักภาวนา 4 เพื่อมาใช้ในการพัฒนาชุมชน ตามหลักการของกรมการพัฒนาชุมชนที่ว่าจะต้องยึดหลัก

1. ความมีศักดิ์ศรีและศักยภาพของประชาชน (Dignity and the Potential) และเปิดโอกาสให้ประชาชนได้ใช้ศักยภาพที่มีอยู่ให้มากที่สุด

2. หลักการพึ่งตนเองของประชาชน (Self-Reliance) นักพัฒนาต้องยึดมั่นเป็นหลักการสำคัญว่า ต้องสนับสนุนให้ประชาชนพึ่งตนเองได้ โดยการสร้างพลังชุมชน เพื่อพัฒนาชุมชน ส่วนรัฐบาลจะช่วยเหลือสนับสนุนอยู่เบื้องหลังและช่วยเหลือในส่วนที่เกินขีดความสามารถของประชาชน

3. หลักการมีส่วนร่วมของประชาชน (Participation) เป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนร่วมคิดตัดสินใจ วางแผน ปฏิบัติตามแผนและติดตามประเมินผลในกิจกรรมหรือโครงการใด

สรุป

การรพัฒนาคุณภาพชีวิตตามหลัก ภาวนา 4 เป็นกระบวนการที่แสดงให้เห็นขั้นตอนการขัดเกลาตนเองอย่างเป็นระบบ ช่วยยืนยันว่าหลักธรรมนี้เป็นแนวทางที่คุ้มค่าแก่การนำมาปฏิบัติเพื่อลดละกิเลสและยกระดับจิตใจให้บริสุทธิ์ยิ่งขึ้น ผู้ที่ฝึกฝนตามหลักการนี้จึงกลายเป็นผู้ที่น่าเลื่อมใสศรัทธา ส่งเสริมการพัฒนาคุณภาพชีวิต ซึ่งมีความหมายเป็นไปในแนวทางเดียวกับการพัฒนาและการพัฒนาชุมชน คือ การพัฒนาการทำให้เจริญ ในด้านการเปลี่ยนแปลงต่างๆ เช่น ด้านสุขภาพ ปริมาณ และสิ่งแวดล้อมของสิ่งใด สิ่งหนึ่งให้ดีขึ้น มีลักษณะเป็นกระบวนการ แผนและโครงการ สอดคล้องกับหลักภาวนา 4 ซึ่งเป็นหลักธรรมที่สามารถนำมาเป็นแนวทางในการพัฒนาด้านต่างๆ

. 1. กายภาวนา (Physical Development) พัฒนาสภาพแวดล้อม เช่น ดูแลและจัดสรรการใช้สอยพื้นที่ สร้างอาสาสมัครดูแลความสะอาดและรักษาทางเดิน ด้านสุขภาพและสุขอนามัย พัฒนาที่อยู่อาศัยที่มั่นคง พัฒนาอาชีพ เป็นต้น

2. สีลภาวนา (Ethical Development) สร้างความซื่อสัตย์ มีกฎกติกาชุมชน เพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างมีระเบียบวินัย มีความสามัคคี ช่วยลดความขัดแย้ง

3. จิตตภาวนา (Mental Development) มีสติและความรอบคอบ ฝึกสติให้มีสมาธิและพร้อมรับมือกับเหตุการณ์ต่างๆ มีจิตใจที่มั่นคง มีทัศนคติเชิงบวกต่ออุปสรรค การเผชิญหน้ากับความเปลี่ยนแปลงด้วยสติ

4. ปัญญาภาวนา (Wisdom Development) มีความรู้และการเรียนรู้ เช่น การจัดตั้งแหล่งเรียนรู้เพื่อถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นสู่คนรุ่นหลัง การแก้ปัญหาอย่างมีเหตุผล การวิเคราะห์ปัญหาตามข้อมูลจริงและแก้ไขด้วยหลักเหตุผล

เอกสารอ้างอิง

โกวิทย์ พวงงาม. (2561). *การจัดการตนเองของชุมชนและท้องถิ่น* (พิมพ์ครั้งที่ 2). นนทบุรี: ธรรมสาร.

ฑิตยา สุวรรณชฎ. (2557). *“สังคมวิทยา” ในวิทยาศาสตร์สังคม*. กรุงเทพมหานคร: สำนักวิจัยสถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.

ธันยชนก ปะวะละ, นุจรี ใจประนบ และทนงศักดิ์ ปัดสินธุ์. (2562). *การพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนอย่างยั่งยืนบนฐานทรัพยากรธรรมชาติและ ภูมิปัญญาท้องถิ่นตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง ตำบลหนองเม็ก อำเภอนาเชือก จังหวัดมหาสารคาม* (รายงานวิจัย). มหาสารคาม: มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม.

บุญยิ่ง ประทุม. (2568). *เอกสารประกอบการสอนทฤษฎีและหลักการพัฒนาชุมชน*. สืบค้น 14 ตุลาคม 2568, จาก https://race.nstru.ac.th/home_ex/e-portfolio//pic/academy/21552581.pdf

ประสิทธิ์ สุขเจริญ. (2024). การประยุกต์หลักพุทธธรรมเพื่อสร้างเสริมสุขภาพของวัดวังขนายทายิการาม อำเภอท่าม่วง จังหวัดกาญจนบุรี. *วารสารปรัชญาปริทรรศน์*, 29(2), 1-13.

พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542. (2556). กรุงเทพมหานคร: นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์.

พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช). (2551). *พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสน์ชุดคำวัด* (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ธรรมสภา.

พระปลัดธัญวัฒน์ อโสโก (รักษ์เพ็ชร). (2563). การประยุกต์ใช้หลักภาวนา 4 ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนบ้านบ่อเกตุ อำเภอสะเดา จังหวัดสงขลา. *วารสารมหาจุฬานาครทรรศน์*,7(2),35-46

พระปลัดวรเมศวร์ นาควโร (ยิ้มกรุง). (2559). *รูปแบบการพัฒนาการบริหารจัดการวัดที่ดีในจังหวัดชัยนาท* (ดุษฎีนิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ). บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). (2557). *สุขภาวะองค์รวมแนวพุทธ*. นครปฐม: วัดญาณเวศกวัน.

ภาสกร เมิดจันทึก และคณะ. (2567). การประยุกต์หลักภาวนา 4 เพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิต. *วารสาร พุทธศาสตร์ มจร.อุบลราชธานี*, 6(3), 2153.

วรนุช สิปิยารักษ์. (2558). *เอกสารประกอบการสอน รายวิชาการพัฒนาสังคม*. ปทุมธานี: คณะมนุษยศาสตร์ และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์.

พุทธวิธีส่งเสริมการบริหารงานให้มีประสิทธิภาพขององค์กร

Buddhist Methods for Enhancing Organizational Management Efficiency

สมถวิล ควรสุข[1], พระปลัดสุระ ญาณธโร[2], พระครูปริยัติปัญญาโสภณ[3],
พระครูเกษมอาจารสุนทร,[4] พระมหาวิศิต ธีรว์โส[5]
Somtawin Khuansuk, Phrapalat Sura Yanatharo, Phrakrupariyatpanyasophon,
Phrakru Kasemacharasunthorn, , Phramaha Wisit Dhirawangso[5]

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอการประยุกต์ใช้หลักพรหมวิหาร 4 เพื่อการบริหารงานขององค์กร เป็นกระบวนการเพื่อให้เกิดการปฏิบัติหน้าที่อย่างมีประสิทธิภาพ และบรรลุประสิทธิผลสำหรับองค์กร การนำหลักพรหมวิหาร 4 มาใช้ในการบริหารงานขององค์กร เพื่อใช้เป็นแนวทางในการปฏิบัติหน้าที่ของบุคลากรในองค์กร สามารถนำมาประยุกต์ใช้กับงานในหน้าที่ที่รับผิดชอบของตนเอง ของแต่ละส่วนงานตามหลักธรรม เป็นหลักธรรมที่ช่วยประสานคนหมู่มาก ให้อยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข อยู่ร่วมกันด้วยความรัก ความสามัคคี สามารถนำไปใช้ได้ตั้งแต่ระดับครอบครัวจนถึงระดับสังคม เป็นหลักธรรมอันจะก่อให้เกิดความผาสุกหลักพรหมวิหาร 4 มีความเหมาะสมกับการนำไปเป็นเกณฑ์มาตรฐานแห่งความดีงามมากที่สุดในการดำเนินงานถ้านำไปปฏิบัติก็จะเกิดความมั่นคงและความก้าวหน้าในหน้าที่การงาน เป็นที่รักและเคารพของผู้อื่น

คำสำคัญ: พรหมวิหาร; การบริหาร; องค์กร

Abstract

This academic article aims to present the application of the Four Brahmavihara (Holy Abidings) for organizational management. This process is designed to ensure that duties are performed with efficiency and effectiveness. Implementing the Four Brahmavihara in management serves as a guideline for personnel, allowing them to apply these virtues to their specific responsibilities within their respective departments.

[1] มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมธิราช

[1] Sukhothai Thammathirat Open University

[2-5] มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

[2—5] Mahachulalongkornrajavidyalaya University

[*] Email: somtawinkurn@gmail.com

As a set of virtues, they facilitate the harmonious coexistence of large groups of people, fostering an environment of happiness, love, and unity. These principles can be applied at every level, from the family to society at large, acting as a foundation for well-being. The Four Brahmavihara are highly suitable as a standard of moral excellence for operational conduct. If put into practice, they lead to stability and progress in one's career, while earning the love and respect of others.

Keywords: Brahmavihara; Management; Organization

บทนำ

ในยุคที่มีการพัฒนาทางวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี และนวัตกรรมไปอย่างรวดเร็ว สังคมการทำงานในปัจจุบันจึงประกอบด้วยปัจจัยหลายด้านที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจเข้าร่วมงานในองค์กรซึ่งปัจจัยประการหนึ่งที่สำคัญต่อการตัดสินใจ เข้าร่วมงานในองค์กรของบุคคลคือ ผู้บริหารที่มีความสามารถนำองค์กรไปสู่ความสำเร็จ นอกจากความสามารถ ความเชี่ยวชาญในกิจการงานต่างๆแล้ว ผู้บริหารยังต้องมีความเสมอภาค การให้ความมั่นคงในงานแก่บุคลากร ความยุติธรรมที่เป็นหลักปฏิบัติในการบริหารงานบุคคลและการเสริมสร้างจริยธรรมและคุณธรรม ซึ่งสอดคล้องกับคำสอนของ องค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าในเรื่องของหลักการสงเคราะห์เกื้อกูลซึ่งกันและกัน หลักการยึดเหนี่ยวน้ำใจผู้อื่นนั้น คือ พรหมวิหาร 4 (Brahmavihara 4) ตามหลักพุทธศาสนา หมายถึง "ธรรมเครื่องอยู่ของพรหม" หรือแนวทางปฏิบัติของผู้ที่ประเสริฐ เพื่อให้ดำรงชีวิตและอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างสงบสุขและงดงาม

เพื่อให้เห็นภาพการนำไปประยุกต์ใช้ในระดับ "นักบริหาร" หรือ "คนทำงาน" ได้ชัดเจนขึ้น ขอขยายความละเอียดของ พรหมวิหาร 4 ในเชิงพฤติกรรมศาสตร์และผลลัพธ์ที่จะเกิดขึ้นในองค์กร ดังนี้
เพื่อให้เห็นภาพการนำไปประยุกต์ใช้ในระดับ "นักบริหาร" หรือ "คนทำงาน" ได้ชัดเจนขึ้น ขอขยายความละเอียดของ พรหมวิหาร 4 ในเชิงพฤติกรรมศาสตร์และผลลัพธ์ที่จะเกิดขึ้นในองค์กร ดังนี้

1. เมตตา (Metta): ความปรารถนาดี (Benevolence) คือความรักที่ไม่แฝงด้วยกามราคะ แต่เป็นความปรารถนาให้ผู้อื่นมีความสุข มีความสะดวกสบายในเชิงการบริหาร: คือการสร้าง "บรรยากาศเชิงบวก" เริ่มต้นจากการให้เกียรติ (Respect) ความเป็นมนุษย์ของลูกน้องและเพื่อนร่วมงาน การพูดจาด้วยปิยวาจา (สุภาพและจริงใจ)ผลลัพธ์: ลดกำแพงระหว่างลำดับขั้น พนักงานรู้สึกปลอดภัย (Psychological Safety) และมีความผูกพันกับองค์กร (Engagement) เพราะรู้สึกว่าได้รับความใส่ใจมากกว่าแค่ตัวเลขผลกำไร

2. กรุณา (Karuna): ความสงสาร/ความช่วยเหลือ (Compassion)คือความรู้สึกทนไม่ได้เมื่อเห็นผู้อื่นลำบาก และอยากยื่นมือเข้าไปช่วยให้เขาพ้นทุกข์ในเชิงการบริหาร: คือการเป็น "ผู้นำที่สนับสนุน" (Supportive Leader) เช่น เมื่อลูกน้องทำงานผิดพลาด ไม่ได้มุ่งแต่จะตำหนิ (Blame) แต่ช่วยวิเคราะห์หาสาเหตุและช่วยแก้ไขปัญหา หรือการจัดสวัสดิการที่ตอบโจทย์ความเดือดร้อนของพนักงาน

ผลลัพธ์: สร้างความเชื่อมั่น (Trust) และความจงรักภักดี พนักงานจะรู้สึกว่าองค์กรเป็นที่พึ่งพาได

ในยามวิกฤต ไม่ใช่แค่ที่ทำงานเพื่อรับเงินเดือน

3. มุทิตา (Mudita): ความพลอยยินดี (Empathetic Joy)คือการมีจิตใจที่ไม่อิจฉาริษยา เมื่อเห็นผู้อื่นประสบความสำเร็จ หรือได้ดีกว่าตนเองในเชิงการบริหาร: คือการมี "ระบบการชื่นชม" (Recognition) ที่โปร่งใส ผู้นำที่ยินดีเมื่อลูกน้องเก่งขึ้นจนอาจจะเก่งกว่าตนเอง หรือการส่งเสริมให้พนักงานได้เติบโตในสายอาชีพ (Career Path)

ผลลัพธ์: บรรยากาศการแข่งขันที่เน่าเฟะ (Toxic Competition) จะหายไป กลายเป็นการผลักดันกันและกันให้เก่งขึ้น เป็นรากฐานของ "วัฒนธรรมการเรียนรู้" (Learning Culture)

4. อุเบกขา (Upekkha): ความวางเฉยอย่างมีปัญญา (Equanimity)ข้อนี้สำคัญที่สุดสำหรับ "ผู้บริหาร" คือการรู้จักวางใจเป็นกลาง ยึดถือหลักการและเหตุผลเหนืออารมณ์ในเชิงการบริหาร: คือการใช้ "ระบบคุณธรรม" (Merit System) ในการพิจารณาผลงาน ไม่ลำเอียงเพราะความรัก (เมตตาจนเกินงาม) หรือความเกลียดชัง รวมถึงการรู้จักนิ่งสงบเมื่อเผชิญวิกฤตเพื่อตัดสินใจด้วยสติ

ผลลัพธ์: สร้างความยุติธรรม (Justice) ในองค์กร พนักงานจะยอมรับในคำตัดสินและการบริหารจัดการ เพราะเชื่อมั่นในความเที่ยงตรง

ด้วยเหตุที่กล่าวมานี้ ผู้เขียนจึงขอนำเอาหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนาเข้ามาประยุกต์ใช้ในการบริหารงานขององค์กร ที่สามารถส่งเสริม สนับสนุนได้อย่างมากมายหลายประการโดยเฉพาะหลักพรหมวิหาร 4 คือ เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา

สรุปแบบเข้าใจง่าย พรหมวิหาร 4 คือ "หลักการครองใจคน" และ "หลักการบริหารงาน" ที่สร้างสมดุลระหว่างความเมตตากับความยุติธรรม แบ่งเป็น 4 ข้อหลัก ดังนี้

1. เมตตา (Love/Kindness) – "ให้ความรัก"

นิยาม: ความปรารถนาให้ผู้อื่นมีความสุข

การนำไปใช้: เริ่มต้นด้วยทัศนคติเชิงบวก (Positive Thinking) มองเพื่อนร่วมงานด้วยความเข้าใจ พูดจาสุภาพ สร้างมิตรภาพ

เป้าหมาย: เพื่อสร้าง "บรรยากาศที่ดี" ในการอยู่ร่วมกัน

2. กรุณา (Compassion) – "ให้ความช่วย"

นิยาม: ความปรารถนาให้ผู้อื่นพ้นทุกข์

การนำไปใช้: เมื่อเห็นคนในทีมมีปัญหา (ทั้งเรื่องงานหรือเรื่องส่วนตัว) ให้ยื่นมือเข้าไปสนับสนุน สอน
งาน หรือช่วยหาทางออก

เป้าหมาย: เพื่อสร้าง "น้ำใจ" และความสามัคคีในองค์กร

3. มุทิตา (Sympathetic Joy) – "ให้ความยินดี"

นิยาม: ความพลอยยินดีเมื่อผู้อื่นได้ดี

การนำไปใช้: การชื่นชม (Appreciation) เมื่อเพื่อนร่วมงานทำสำเร็จ ไม่ริษยา ไม่สกัดขาขาพ้อง

สนับสนุนให้ทุกคนได้โชว์ศักยภาพ

เป้าหมาย: เพื่อสร้าง "แรงจูงใจ" และวัฒนธรรมการเติบโตร่วมกัน

4. อุเบกขา (Equanimity) – "ให้ความยุติธรรม"

นิยาม: การวางเฉยอย่างมีสติและยึดหลักเกณฑ์

การนำไปใช้: เมื่อต้องตัดสินใจหรือลงโทษ ต้องทำตามกฎระเบียบ ไม่ใช้ความรักหรือความโกรธมาตัดสิน (ตัดอคติ)

เป้าหมาย: เพื่อสร้าง "มาตรฐาน" และความเที่ยงธรรมที่ทุกคนยอมรับ

สรุปหัวใจสำคัญ

เมตตา-กรุณา-มุทิตา คือ "สายอ่อน" (Soft Power) ช่วยให้คนรักและทำงานด้วยความสุข

อุเบกขา คือ "สายแข็ง" (Hard Power) ช่วยให้งานมีระบบและมีความยุติธรรม

ข้อคิด: ผู้บริหารที่ขาด "อุเบกขา" จะกลายเป็นคนลำเอียง ส่วนผู้บริหารที่ขาด "เมตตา" จะกลายเป็นคนเผด็จการ ดังนั้นต้องมีครบทั้ง 4 ข้อ

การบริหารงาน

การบริหาร เป็นทั้งศาสตร์และศิลปะในการทำงานให้สำเร็จโดยใช้คนอื่นเป็นความถนัดหรือทักษะส่วนบุคคลอัน ได้แก่ การวางแผน การจัดองค์กรการสั่งการและการควบคุม รวมถึงการใช้ทรัพยากรอื่น ๆ เพื่อความสำเร็จขององค์กรที่กำหนดไว้ส่วนการบริหารนั้นเป็นแนวทางหรือวิธีการที่ผู้บริหารใช้ในการปฏิบัติหน้าที่ให้องค์กรบรรลุวัตถุประสงค์ และเป้าหมายขององค์กรที่กำหนดไว้ ตามขั้นตอนและหลักเกณฑ์ทางวิทยาศาสตร์อย่างมีระบบ

การบริหารงาน

การบริหาร เป็นทั้งศาสตร์และศิลปะในการทำงานให้สำเร็จโดยใช้คนอื่นเป็นความถนัดหรือทักษะส่วนบุคคลอัน ได้แก่ การวางแผน การจัดองค์กรการสั่งการและการควบคุม รวมถึงการใช้ทรัพยากรอื่น ๆ เพื่อความสำเร็จขององค์กรที่กำหนดไว้ส่วนการบริหารนั้นเป็นแนวทางหรือวิธีการที่ผู้บริหารใช้ในการปฏิบัติหน้าที่ให้องค์กรบรรลุวัตถุประสงค์ และเป้าหมายขององค์กรที่กำหนดไว้ ตามขั้นตอนและหลักเกณฑ์ทางวิทยาศาสตร์อย่างมีระบบ

ความหมายของการบริหาร

คำว่า “บริหาร” มาจากคำว่า Administration หรือ “การจัดการ” มาจากคำว่าManagement ฉะนั้นจึงมีการใช้ทั้งสองคำนี้ในลักษณะเดียวกันแต่ คำว่า Management มักจะใช้ในการบริหารองค์การหรือหน่วยงานที่มุ่งในด้านผลกำไร แต่การบริหารงานในวงการศึกษาหรือการบริหารงานโครงการสุขภาพในสถานศึกษานั้นมิได้มุ่งหวังผลกำไรหรือขาดทุนจึงใช้คำว่า Administration จึงจะเหมาะสมที่สุดการบริหาร (Administration) เป็นเรื่องที่มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการดำเนินงานขององค์การเพราะเป็นเครื่องมือสำคัญที่จะชี้ให้เห็นความสำเร็จหรือความล้มเหลวความมีประสิทธิภาพหรือความไร้ประสิทธิภาพของ

หน่วยงาน การบริหารเป็นเครื่องบ่งชี้ให้ทราบถึงความเจริญก้าวหน้าของสังคม ความก้าวหน้าของวิทยาการต่าง ๆ การบริหารงานที่สำคัญจะนำไปสู่ความก้าวหน้าการบริหารเป็นลักษณะการทำงานร่วมกันของกลุ่มบุคคลในองค์การซึ่งมีการ วินิจฉัยสั่งการนักบริหารจะต้องคำนึงถึงปัจจัยสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ การวินิจฉัยสั่งการเป็นเครื่องแสดงให้ทราบถึงวามสามารถของนักบริหารและความเจริญเติบโตของ การบริหารชีวิตประจำวันของมนุษย์ไม่ว่าในครอบครัวหรือองค์การใดย่อมเกี่ยวข้องกับการบริหารอยู่เสมอ ดังนั้น การบริหารจึงเป็นเรื่องที่น่าสนใจและจำเป็นต่อการที่จะดำรงชีวิต ของมนุษย์ในสังคม มีนักบริหาร นักวิชาการและนักการศึกษามากมายหลายท่านได้ให้ความหมายของการบริหารไว้หลายทัศนะ ซึ่งพอสรุปได้ดังนี้และการบริหารนั้นเป็นทั้งศาสตร์และศิลป์ เป็นสาขาวิชาที่มีการจัดระเบียบอย่างมีระบบ คือมีหลักการกฎเกณฑ์และทฤษฎี ที่พึงเชื่อถือได้ อันเกิดจากการค้นคว้าเชิงวิทยาศาสตร์ เพื่อประโยชน์ในการบริหารงานโดยลักษณะเช่นนี้การบริหารจึงเป็นศาสตร์ (Science) ซึ่งเป็นศาสตร์ทางสังคมที่อยู่กลุ่มเดียวกับวิชาจิตวิทยาสังคมวิทยา และรัฐศาสตร์ แต่ถ้าพิจารณาการบริหารในลักษณะของการปฏิบัติที่ต้องอาศัยความรู้ความสามารถประสบการณ์ และทักษะของผู้บริหารแต่ละคนที่จะทำงานให้บรรลุเป้าหมาย ซึ่งเป็นการประยุกต์เอาความรู้ หลักการและทฤษฎีไปปรับใช้ในการปฏิบัติงานเพื่อให้เหมาะสมกับสถานการณ์ และสิ่งแวดล้อมแล้วการบริหารก็จะมีลักษณะเป็นศิลป์ (Arts)

การบริหาร หมายถึง ศิลปะแห่งการทำงานให้สำเร็จโดยอาศัยคนอื่นซึ่งนักบริหารมีหน้าที่ในการวางแผน จัดองค์กร อำนวยการและควบคุมทรัพยากรบุคคลและทรัพยากรอื่น ๆ ให้ดำเนินงานไปในทิศทางเดียวกันเพื่อบรรลุเป้าหมายที่วางไว้หน้าที่ของนักบริหารมีอยู่ 5 ประการ คือ การวางแผน (Planning) การจัดองค์การ (Organizing) การแต่งตั้งบุคลากร (Staffing) การอำนวยการ(Directing) และการควบคุม (Controlling) แม้ว่าหน้าที่ของนักบริหารทั้ง 5 ประการจะถูกกำหนดโดยนักวิชาการสมัยใหม่ก็ตามแต่เมื่อว่ากันทางปฏิบัติแล้วคนไทยเราก็บริหารบ้านเมืองแบบนี้มานานแล้วหน้าที่ของนักบริหารปรากฏชัดเจนในการปฏิบัติขององค์การตั้งแต่สมัยโบราณ

การบริหาร หมายถึง กระบวนการนำเอาการตัดสินใจและนำนโยบายไปปฏิบัติส่วนการบริหารรัฐกิจนั้น หมายถึงเกี่ยวข้องกับการนำเอานโยบายสาธารณะไปปฏิบัติได้เสนอภารกิจสำคัญในการบริหารไว้ 7 ประการ คือ

1) การวางแผน หมายถึงการกำหนดโครงการอย่างกว้าง ๆ ว่ามีอะไรบ้างที่จะต้องลงมือปฏิบัติตามลำดับ วางแนวิธีปฏิบัติพร้อมด้วยวัตถุประสงค์ของการปฏิบัติงานนั้นก่อนลงมือปฏิบัติการ

2) การจัดองค์การ หมายถึงการจัดรูปโครงสร้างหรือเค้าโครงของการบริหารโดยกำหนดอำนาจหน้าที่ของหน่วยงานย่อยหรือตำแหน่งต่าง ๆ ของหน่วยงานให้ชัดเจนพร้อมด้วยกำหนดลักษณะและวิธีการติดต่อสัมพันธ์ตามลำดับชั้นแห่งอำนาจหน้าที่สูงต่ำลดหลั่นลงไป

3) การจัดคนเข้าทำงาน หมายถึงการบริหารงานเกี่ยวกับตัวบุคคลของหน่วยงานการบริหารบุคคลดังกล่าวรวมตั้งแต่การแสวงหาคนทำงานมาบรรจุการแต่งตั้งการฝึกอบรมและการพัฒนาบุคคลการบำรุง

ขวัญการเลื่อนขั้นลดขั้นตลอดจนการพิจารณาให้พ้นจากงานและการบำรุงรักษาสภาพของการทำงานให้ดีและมีประสิทธิภาพให้คงอยู่ต่อไป

4) การสั่งการ หมายถึงการอำนวยการหรือการวินิจฉัยสั่งการหลังจากการได้วิเคราะห์และพิจารณาโดยรอบคอบรวมทั้งการติดตามดูแลให้มีการปฏิบัติตามคำสั่งนั้น ๆ

5) การประสานงาน หมายถึงการประสานงานหรือติดต่อสัมพันธ์กับหน่วยงานย่อยหรือตำแหน่งต่าง ๆ ในองค์การเพื่อก่อให้เกิดการทำงานที่มีประสิทธิภาพไม่มีการทำงานที่ซ้ำซ้อนหรือขัดแย้งกันสามารถทำงานและประสานงานให้เกิดความกลมกลืนกันเพื่อวัตถุประสงค์หลักขององค์การ

6) การรายงาน หมายถึงการเสนอรายงานไปยังผู้บังคับบัญชาหรือยังหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งบนและล่างเพื่อทราบความก้าวหน้าของงานทุกระยะสะดวกแก่การประสานงานอื่นจะเป็นการสร้างความเข้าใจอันดีร่วมกันตลอดจนเป็นการบำรุงขวัญไปในตัวด้วย

7) การงบประมาณ หมายถึงการจัดสรรทรัพยากรหรือการทำงบประมาณการเงินวางแผนหรือโครงการในการจ่ายเงินการบัญชีและการควบคุมดูแลการใช้จ่ายเงินโดยรอบคอบและรัดกุม

แนวคิดการบริหารงาน

การบริหาร (Administration) เป็นเรื่องที่มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการดำเนินงานขององค์การเพราะเป็นเครื่องมือสำคัญที่จะชี้ให้เห็นความสำเร็จ หรือความล้มเหลว ความมีประสิทธิภาพ หรือความไร้ประสิทธิภาพของหน่วยงานการบริหารเป็นเครื่องบ่งชี้ให้ทราบถึงความเจริญก้าวหน้าของสังคมความก้าวหน้าของวิทยาการต่างๆการบริหารเป็นมรรคที่สำคัญจะนำไปสู่ความก้าวหน้าการบริหารเป็นลักษณะการทำงานร่วมกันของกลุ่มบุคคลในองค์การซึ่งมีการวินิจฉัยสั่งการ นักบริหารจะต้องคำนึงถึงปัจจัยสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ การวินิจฉัยสังการเป็นเครื่องแสดงให้ทราบถึงความสามารถของนักบริหาร และความเจริญเติบโตของการบริหารชีวิตประจำวันของมนุษย์ไม่ว่าในครอบครัวหรือองค์การใดย่อมเกี่ยวข้องกับการบริหารอยู่เสมอ (เนตร์พัฒณา ยาวิราช, 2559 : 2) การบริหารงานจึงเป็นการบริหารให้ทุกคนได้ทำงานอย่างมีประสิทธิภาพและมีงานทำตามความถนัด ภาษาอังกฤษใช้คำว่า "Put the right man onthe right job" หลักการจัดงานให้เหมาะสมกับคนเป็นเรื่องที่ยาก เพราะงานบางที่มีแผนกจำกัดคนมีจำนวนมากกว่างาน จึงจำเป็นต้องบริหารจัดการให้ให้เหมาะสมและลงตัว กระบวนการบริหารจัดการ ประกอบด้วยกิจกรรมพื้นฐาน 4 ประการหรืออาจแบ่งในลักษณะที่เป็นขั้นตอน (มุกมณี มีโชคชูสกุล, 2554 : 67-68) ดังนี้

1. การวางแผน (Planning) เป็นสิ่งที่องค์กรต้องการทาเพื่อเปลี่ยนแปลงอนาคต การวางแผนอนาคตสามารถทาให้บรรลุเป้าหมายที่ต้องการได้นั้น การวางแผนจึงต้องอาศัยการกำหนดกลยุทธ์ที่มีประสิทธิภาพ ได้แก่ การจูงใจ การจัดคนเข้าทำงาน และการควบคุม ขึ้นอยู่กับการวางแผนทั้งสิ้น กระบวนการวางแผนจะต้องประกอบด้วยผู้บริหารและพนักงานภายในองค์กร การวางแผนสามารถช่วยให้องค์กรกำหนดข้อดีของโอกาสจากภายนอกทำให้เกิดผลกระทบจากอุปสรรคภายนอกน้อยหรือลดลง โดยมองเหตุการณ์ในอดีตและปัจจุบันนำมาประเมินสถานการณ์ในองค์กรเพื่อคาดการณ์เหตุการณ์ที่จะเกิดขึ้นในอนาคต การวางแผน ประกอบด้วย การพัฒนาภารกิจ การคาดคะเนเหตุการณ์ปัจจุบัน เหตุการณ์อนาคต

แลแนวโน้มของสถานการณ์ที่จะเกิดขึ้น การกำหนดวัตถุประสงค์ และการเลือกกลยุทธ์ที่ใช้การวางแผนจะช่วยให้ปรับตัวสู่การเปลี่ยนแปลงและสามารถกำหนดเป้าหมายได้อย่างดี การบริหารเชิงกลยุทธ์นั้นต้องการให้องค์กรกระทำในลักษณะเชิงรุกมากกว่าที่จะเป็นเชิงรับ คือ ควบคุมอนาคตขององค์กรมากกว่าที่จะรอรับผลจากอิทธิทธิพลสภาพแวดล้อมภายนอกและเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น การตัดสินใจถือเป็นส่วนหนึ่งของการวางแผน การรู้รับปรับตัวเป็นสิ่งจาเป็นเพราะว่ามีการเปลี่ยนแปลงของเศรษฐกิจและคู่แข่งขันตลอดเวลา ฉะนั้นจุดเริ่มต้นของความสำเร็จที่ดีคือการวางแผนที่เหมาะสม เห็นผลได้จริง ยืดหยุ่น และมีประสิทธิภาพ

2. การจัดการองค์กร (Organizing) จุดมุ่งหมายของการจัดการองค์กร คือ การกำหนดลักษณะงานและความสำคัญของอำนาจหน้าที่ การจัดการองค์กร หมายถึง การพิจารณาถึงสิ่งที่ต้องทำและผู้ที่จะทำการจัดองค์กรที่ดี สามารถประสบความสำเร็จในการแข่งขันและสามารถเอาชนะคู่แข่งขันได้ การจัดองค์กรที่ดีสามารถจูงใจผู้บริหารและพนักงานให้มองเห็นความสำคัญของความสำเร็จขอขององค์กร การกำหนดลักษณะเฉพาะของงานโดยการแบ่งงานประกอบด้วยงานที่กำหนดออกมาเป็นแผนก การจัดแผแผนก และการมอบอำนาจหน้าที่ การแยกงานออกเป็นงานย่อยตามรายละเอียดของงาน และคุณสมบัติของงาน เครื่องมือเหล่านี้มีความชัดเจนสาหรับผู้บริหารและพนักงาน ซึ่งต้องการทราบลักษณะของงาน การกำหนดแผนกในโครงสร้างขององค์กร ขนาดของการควบคุม และสายการบังคับบัญชา โครงสร้างองค์กรจะต้องระบุถึงวิธีการใช้ทรัพยากร การสนับสนุนทรัพยากรและกำหนดวัตดวัตถุประสงค์ตามสภาพทางภูมิศาสตร์จะแตกต่างจากโครงสร้างด้านผลิตภัณฑ์หรือลูกค้า

3. การสั่งการ (Directing) เป็นการใช้ความสามารถของผู้บริหารเพื่อจูงใจพนักงานให้ปฏิบัติงานอย่างดีและนาไปสู่ความสำเร็จตามเป้าหมายที่ตั้งไว้ หรือเป็นกระบวนการจัดการให้สมาชิกในองค์กรทางาน

ร่วมกันได้ เพราะทรัพยากรมนุษย์เป็นสิ่งที่ขับซ้อนและเข้าใจได้ยาก การสั่งการจึงต้องใช้ความสามารถเป็นอย่างมากควบคู่กันไปกับ อาทิ ภาวะความเป็นผู้นาของผู้บริหาร การจูงใจการติดต่อสื่อสารกันภายในองค์กรและการทางานเป็นทีม เป็นต้น หน้าที่ในการสั่งการมีความสำคัญไม่น้อยไปกว่าหน้าที่อื่น ๆ เพราะผู้บริหารต้องแสดงบทบาทหน้าที่ของผู้สั่งการอย่างมีคุณภาพมาตรฐาน ถ้าไม่เช่นนั้นแผนงานที่วางไว้ตลอดจนทรัพยากรที่จัดเตรียมไว้เมื่อกระทำการแล้วจะไม่เกิดผลไม่ประสิทธิภาพ ถ้าผู้บริหารดาเนินกิจกรรมด้านการสั่งการไม่ดีพอ

4. การควบคุม (Controlling) การใช้ทรัพยากรต่างๆ ภายในองค์กร เป็นกระบวนการตรวจสอบหรือติดตามผลการปฏิบัติงานและประเมินการปฏิบัติงานกิจกรรมต่างๆ เพื่อให้องค์กรสามารถดำเนินไปใปไปในทิศทางเป้าหมายอย่างถูกต้องตามวัตถุประสงค์ขององค์กร ภายในระยะเวลาที่กำหนดไว้ องค์กรที่ประสบความล้มเหลวอาจเกิดจากการขาดการควบคุมการปฏิบัติงานในแต่ละกระบวนการขั้นตอน หรือมีการควบคุมที่ขาดประสิทธิภาพ การควบคุมจึงเป็นหน้าที่หลักสำคัญทางการบริหารที่มีความสำคัญยิ่ง ตั้งแต่เริ่มต้นต้นจบจบสิ้นกระบวนการทางการบริหารจัดการ การควบคมเป็นเป็นการตรวจสอบผลของการปฏิบัติงานโดยเปรียบเทียบกับเป้าหมายและดำเนินการปฏิบัติเพื่อให้รู้ว่าบรรลุผลลัพธ์ตามความต้องการ และการควบคุมยังเป็นกระบวนการรวบรวมข้อมูลเพื่อเป็นข้อมูลย้อนกลับในเรื่องของผลการปฏิบัติงานด้วย

กล่าวโดยสรุป การบริหารจัดการ" คือ การใช้ความรู้ที่เป็นศาสตร์และทักษะ ที่เป็นศิลป์ในการนำเอาทรัพยากรการบริหาร คือ บุคลากร งบประมาณ วัสดุอุปกรณ์และการจัดการมาใช้อย่างเป็นกระบวนการ มีระบบระเบียบแบบแผน เพื่อสามารถดำเนินงานให้บรรลุเป้าหมาย อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล

หลักพรหมวิหาร 4

หรือ พรหมวิหารธรรม เป็นหลักธรรมประจำใจเพื่อให้ตนดำรงชีวิตได้อย่างประเสริฐและบริสุทธิ์ เฉกเช่นพรหม เป็นแนวธรรมปฏิบัติของผู้ที่ปกครอง และการอยู่ร่วมกับผู้อื่น ประกอบด้วยหลักปฏิบัติ 4 ประการ ได้แก่

1.เมตตา คือ ความรักใคร่ ปรารถนาดีอยากให้เขามีความสุข มีจิตอันแผ่ไมตรีและคิดทำประโยชน์แก่มนุษย์สัตว์ทั่วหน้า

2.กรุณา คือ ความสงสาร คิดช่วยให้พ้นทุกข์ ใฝ่ใจในอันจะปลดเปลื้องบำบัดความทุกข์ยากเดือดร้อนของปวงสัตว์

3.มุทิตา คือ ความยินดี ในเมื่อผู้อื่นอยู่ดีมีสุข มีจิตผ่องใสบันเทิง ประกอบด้วยอาการแช่มชื่นเบิกบานอยู่เสมอ ต่อสัตว์ทั้งหลายผู้ดำรงในปกติสุข พลอยยินดีด้วยเมื่อเขาได้ดีมีสุข เจริญงอกงามยิ่งขึ้นไป

4.อุเบกขา คือ ความวางใจเป็นกลาง อันจะให้ดำรงอยู่ในธรรมตามที่พิจารณาเห็นด้วยปัญญา คือมีจิตเรียบตรงเที่ยงธรรมดุจตาชั่ง ไม่เอนเอียงด้วยรักและชัง

พิจารณาเห็นกรรมที่สัตว์ทั้งหลายกระทำแล้ว อันควรได้รับผลดีหรือชั่ว สมควรแก่เหตุอันตนประกอบ พร้อมที่จะวินิจฉัยและปฏิบัติไปตามธรรม รวมทั้งรู้จักวางเฉยสงบใจมองดู ในเมื่อไม่มีกิจที่ควรทำ เพราะเขารับผิดชอบตนได้ดีแล้ว เขาสมควรรับผิดชอบตนเอง หรือเขาควรได้รับผลอันสมกับความรับผิดชอบของตน

ตามนิทานเรื่องพรหมวิหารปัญหาของศาสนาพุทธ สมัยหนึ่งมีพระโพธิสัตว์เสวยชาติเกิดเป็นบิดาของเด็กหญิงตาบอด พระโพธิสัตว์รักและสงสารลูกสาวตาบอดคนนี้มาก อยู่มาวันหนึ่งได้ยินข่าวว่ามีหมอที่เก่งดุจเทวดา จึงเดินทางนำลูกสาวตาบอดไปหาหมอคนนั้น เพื่อให้รักษาดวงตาของลูกสาว หมอจึงบอกว่าต้องใช้สมุนไพรชนิดหนึ่งมาทำเป็นเครื่องประกอบยาจึงรักษาโรคตาของลูกสาวได้ แต่หมอไม่มีสมุนไพรชนิดนั้น และสมุนไพรชนิดนั้นหายาก ต้องไปเอาในสถานที่แห่งหนึ่ง ที่อันตรายมากจึงจะได้มา เมื่อคนเป็นพ่อรู้สถานที่และลักษณะสมุนไพรแล้ว จึงฝากภรรยาให้ดูแลบุตรสาวในขณะที่ตนเองไปหาสมุนไพร ถ้าหายไปนานเกินไปแปลว่าตายแล้ว เมื่อฝากฝังเรียบร้อยจึงออกเดินทางไปหายาสมุนไพร คนเป็นพ่อนั้นได้เดินทางเข้าสู่พื้นที่ของคุยหกะยักษ์หรือยักษ์ผู้เฝ้าขุมทรัพย์ ซึ่งเป็นบริวารของท้าวเวสสุวรรณรักษาอยู่ โดยท้าวเวสสุวรรณให้ยักษ์ตนนั้นรักษาสิ่งสำคัญบางอย่าง และให้อนุญาตไว้ว่าใครเข้ามาในอาณาเขตที่เฝ้ารักษาให้ฆ่าและจับกินเป็นอาหารได้ จึงทำให้คนเป็นพ่อนั้นถูกยักษ์จับและจะกินเป็นอาหาร แต่ท้าวเวสสุวรรณได้ให้ปริศนาธรรมเอาไว้ ถ้าใครตอบได้ ห้ามฆ่าเด็ดขาด เพื่อให้โอกาสกับคนมีบุญ คนยังมีโชค ยังไม่ถึงคราวตาย ผู้มีปัญญา และคนมีธรรมะ ได้รอดชีวิต ซึ่งแต่ละสถานที่ท้าวเวสสุวรรณจะให้ปริศนาธรรมที่แตกต่างกันกับ

ยักษ์คุยหกะแต่ละตน ซึ่งยักษ์คุยหกะตนนี้ได้ปริศนาธรรมชื่อว่าพรหมวิหารปัญหา ซึ่งถามว่า ในพรหมวิหารทั้ง 4 คือ เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา ข้อไหนสำคัญที่สุด ผู้เป็นพ่อจึงพิจารณาว่า ลูกสาวของตนตาบอด นำอาหารดี เสื้อผ้าสวยๆให้ใส่ก็ไม่ช่วยให้มีความสุข คนที่ป่วยเป็นโรคที่ทุกข์ทรมาณต่อให้หาอาหาร การแสดงดีๆอย่างไร ก็ไม่ช่วยให้มีความสุขได้ จึงพิจารณาว่าคำตอบน่าจะไม่ใช่เมตตา, จึงพิจารณาต่อไปว่า ลูกสาวของเขาตาบอด จึงไม่มีใครมาอิจฉาริษยาลูกสาวเขาแน่ๆ คำตอบจึงไม่น่าใช่มุทิตา, ลูกสาวเขาตาบอด ไม่เคยไปสร้างความเดือดร้อนให้ใคร จึงไม่ต้องการให้ใครวางเฉยหรือให้อภัยจากการไปสร้างความเดือดร้อนให้กับคนอื่น คำตอบจึงไม่น่าใช่อุเบกขา, แต่ลูกสาวของเขาต้องการพ้นทุกข์ ต้องการหายตาบอด ลูกสาวของเขาต้องการความกรุณา คำตอบจึงต้องเป็นกรุณาแน่ๆ จึงตอบคำถามยักษ์คุยหกะไปว่ากรุณา ยักษ์จึงเฉลยว่าถูกต้องแล้ว จึงฆ่าคนเป็นพ่อไม่ได้ ตามคำสั่งท้าวเวสสุวรรณ จึงปล่อยตัวคนเป็นพ่อแล้วถามว่ามาทำอะไรที่นี้ จึงได้คำตอบว่ามาหาสมุนไพรลักษณะเช่นนี้นำไปรักษาดวงตาลูกสาว ยักษ์รู้จักจึงชี้บอกต้นสมุนไพร ให้คนเป็นพ่อ คนเป็นพ่อจึงได้ต้นสมุนไพรและกลับบ้านไปเพื่อนำสมุนไพรให้หมอนำไปรักษาดวงตาลูกสาวจนหายเป็นปกติ

ดังนั้น ในพุทธคุณทั้ง 3 คือ ปัญญาธิคุณ กรุณาธิคุณ บริสุทธิคุณ หนึ่งในนั้นคือกรุณา ไม่ใช่เมตตา มุทิตา หรืออุเบกขา เพราะกรุณา เป็นธรรมที่สำคัญที่สุดใน พรหมวิหาร 4

พรหมวิหาร4 เพื่อการบริหารงานขององค์กร

แนวคิดเกี่ยวกับพรหมวิหาร4

พรหมวิหาร 4 เปนหลักธรรมในพระพุทธศาสนา เพื่อใหผูบริหารแสดงพฤติกรรมเหลานั้น ออกมาโดยไมตองฝกฝนนักบริหารตองมีพรหมวิหารซึ่งจะทำใหผูดำรงธรรมนี้ยอมชวยเหลือมนุษย และสัตวทั้งหลาย ดวยความเมตตา กรุณา และยอมรักษาธรรมไวดวยอุเบกขา ดังนั้น เมื่อมีความ กรุณาที่จะ ชวยเหลือปวงสัตวก็ตองมี อุเบกขาดวย เพื่อจะมิใหเสียธรรมที่มาของคำวาพรหมวิหารนี้ มาจากคำวา “พรหม” ซึ่งแปลวา ชื่อพระเจาผูสรางโลกตามศาสนาพราหมณเทพในพรหมโลก และ มาจากคำวา “วิหาร” ซึ่งแปลวา วัด ที่อยูของสงฆที่ประดิษฐานของพระพุทธรูป รวมความแลว “พรหมวิหาร” จึงแปลวา ธรรมของพรหมหรือธรรมของทานผูเปนใหญ มี 4 ประการ ประกอบดวย เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา

ประวัติ พื้นผาสุก ไดกลาววา พรหมวิหาร 4 คือ ธรรมชั้นพรหมและ ถือวาเปนธรรม สำหรับนักปกครอง โดยเฉพาะคนในระดับหัวหนาหรือระดับบริหาร ดวยบทบาทหนาที่และและความ รับผิดชอบของผูบริหารทุกองคกรยอมเปนที่เขาใจโดยทั่วไปวา ผูบริหารควรจะตองเปนบุคคลที่ควร เคารพและนับถือ สามารถเปนที่พึ่งของผูรวมงาน โดยเฉพาะผูใตบังคับบัญชา รวมทั้งยังควรเปนที่นับ ถือของบุคคลทั่วไป การที่ผูบริหารจะมีคุณลักษณะเปนที่เลื่อมใสดังกลาวเปนผลจากการสรางสมคุณ ความดีใหเปนที่ประจักษซึ่งบางครั้งเรามักจะเรียกวา “บารมี” การสรางบารมีอยางหนึ่งก็คือการที่ ผูบริหารดำรงตนอยูในพรหมวิหาร 4 ดังน

1. เมตตา คือ ความรัก ความหวังดีหรือความคิดปรารถนาที่จะใหผูอื่นเปนสุข ผูบริหาร หรือหัวหนาที่ดีจะตองใหความรักและความหวังดีแกลูกนอง ไมเลือกที่รักมักที่ชัง ทุกคนไดรับ ความ เปนธรรมและมี

ความเสมอภาคกัน มีคำเปรียบเปรยที่กลาววา “มีทุกขรวมทุกขมีสุขรวมเสพ” จะทำใหทุกคนรักและสามัคคีเปนอันหนึ่งอันเดียวกัน ผูบริหารจะตองแสดงความเมตตาตอทุกคน อยาง เสมอตนเสมอปลาย

2. กรุณา คือ ความสงสาร ความคิดปรารถนาจะใหผูอื่นพนทุกขหัวหนาที่ดีจะตองมีดี ความสงสารและเห็นใจลูกนองเมื่อมีปญหา ไมวาจะเปนปญหาสวนตัว หรือปญหาทั่วไปอื่นๆควรให ความสนใจ เพียงแตจะตองมีวิจารญาณวาเรื่องใดควรจะเขาไปเกี่ยวของมากนอยเพียงใด มิใชวาหาก มิใชเรื่องเกี่ยวกับงานแลวจะไมขอเขาไปยุงเกี่ยว เชนนั้นถือไดวาผูบริหารขาดความเมตตา กรุณา รวมกัน ผลสุทายองคกรก็จะมีผลกระทบดวย ดังนั้นความปรารถนาสูงสุดของผูบริหารก็คือ ใหทุกคน ในองคกรทำงานดวยความสุข มีชีวิตอยางเปนสุข และการงานกาวหนา องคกรเจริญเติบโต สิ่งตางๆ เหลานี้จะเกิดขึ้นหากผูบริหารมีความกรุณาตอผูใตบังคับบัญชาอยางเทาเทียมกัน

3. มุทิตา คือ ความเบิกบานพลอยยินดีดวยเมื่อผูอื่นไดไมเคยคิดอิจฉาริษยาผูอื่น โดยเฉพาะลูกนองของตนเอง เมื่อเขาไดดีกวาก็ควรรวมแสดงความยินดีดวยอยางเปดเผย และ เหมือนกันทุก ๆ คน และที่สำคัญจะตองมีความเสมอตนเสมอปลาย เชน กรณีครูผูใตบังคับบัญชามี ความรู ความสามารถในการจัดทำผลงานวิชาการจนสามารถผานการประเมิน เขาสูตำแหนงวิทย ฐานะที่สูงขึ้นจากครูชำนาญการพิเศษ เปนครูเชี่ยวชาญ ในขณะที่ผูบริหารเองอำนวยการชำนาญการ เรื่องเชนนี้เปนสิ่งที่นาชื่นชมชมของทุกคนในองคการนั้น ไมเวนแมแตผูบังคับบัญชาที่จะตองแสดง ความจริงจังและจริงใจในการแสดงความยินดีจะตองไมคิดวาผูใตบังคับบัญชา มีวิทยฐานะที่สูงกวาตน ตนคงตองประครองลำบาก พูดกันไม รูเรื่อง แสดงอาการอึดอัด เหลานี้เปนตน ทางที่สมควร จะตองแสดงความยินดีประกาศเกียรติคุณและ กลาวชื่นชมในทุกที่ที่เหมาะสม โดยมีความภาคภูมิใจ รวมดวยเขามาแทนความอิจฉาริษยา มั่นใจตนเอง วาตนเองมีสวนสนับสนุนในความสำเร็จที่เกิดขึ้น ดวย เชนนี้จึงเรียกไดวาบริหารที่มีมุทิตาสูง

4. อุเบกขา คือ ความมีใจเปนกลาง วางเฉยไมดีใจหรือเสียใจเมื่อผูอื่นเผชิญวิบัติ ผูบริหารจะตองไมซ้ำเติมผูอื่นโดยเฉพาะผูใตบังคับบัญชา เมื่อเขาเกิดความผิดพลาดจนเกิดความ เสียหาย ตอตนเอง ตองานหรือตอผูอื่น ตองรูจักสงเสริมใหกำลังใจ ไมคิดทำลายดวย การแสดงออก หรือการปฏิบัติตรง ๆ ไมวาจะเปนใคร สังคมไทยไดชื่อวาเปนสังคมชาวพุทธ ที่มีความยึดมั่นในคำสอน ที่มุงใหกระทำความดี แตเมื่อเราไดทำความดีตามที่เขาใจอยางเต็มที่ แลวเกิดความผิดพลาดและ เสียหาย คนไทยเราก็มีนิสัยใหอภัย โดยเฉพาะคนที่สำนึกได ผูบริหารก็เชนกัน การไมทำลายผูคนที่มี การผิดพลาดแตในขณะเดียวกันก็ใหกำลังใจทำดีตอไป จึงถือวาเปนผูมีอุเบกขา พรหมวิหาร 4 ดังกลาวจะเห็นวาเปนขอหามที่ชัดเจนตอการปฏิบัติตนของผูบริหาร โดยเฉพาะผูบริหารที่อยู ใน วงการราชการ วาผูบริหารที่ดีจะตอง “ บาอำนาจ ฉอราษฎรบัง หลอกลวงผูใตบังคับบัญชา เอาหนา แตตนเอง

พระธรรมกิตติวงศ(ทองดี สุรเตโช) 47 39 ใหความหมายพรหมวิหาร4 ไวว่าบุคคลผูมี คุณธรรมครบถวยบริบูรณเทานั้นอันพรหมวิหารธรรมนั้นมี 4 ประการ คือ

1. เมตตา ความจริงใจ ความรัก ความปรารถนาดีตอผูอื่นไมมีเลหเหลี่ยม ดูไดจากสี หนาที่บงบอกคือ ยิ้มแยมแจมใส และดูจากการกระทำที่มุงหวังใหผูอื่นมีดียิ่งๆขึ้นไป

2. กรุณา ความสงสาร ความเห็นอกเห็นใจตอเพื่อนมนุษยรวมโลก ยามเห็นผู้อื่นมีความ ลำบากก็ทนอยู่ไม่ได ต้องแสดงออกมาด้วยการเขาชวยเหลือเจือจุนด้วยความเต็มใจเสมอ ในทำนอง สุขก็สุขด้วยนั่งเอง

3. มุทิตา ความชื่นชมยินดีในความสำเร็จสมหวังของผู้อื่น ไมแสดงความอิจฉาริษยาด้วย การทนดูเห็นคนที่เขาได้ดีกวาตัวไมไดดูได้จากการไปแสดงไมตรีตอบุคคลอื่นหรือชื่นชมตอความสำเร็จ ของผู้อื่นโดยไมตองบังคับใจ

4. อุเบกขา ความวางเฉยในเมื่อไมอาจจะชวยเหลือเขาไดไมทับถมซ้ำเติมและเมื่อผู้อื่น ผิดพลาดหรือไดรับความวิบัติไมแสดงอาการสมน้ำหนาเมื่อเขาพลาดเปนตน

องค์ความรู้ที่ได้รับ

การประยุกต์ใช้หลักพรหมวิหาร 4 เพื่อการบริหารงานขององค์กร

การนำหลัก พรหมวิหาร 4 มาปรับใช้ในการบริหารองค์กร ไม่ใช่แค่เรื่องของการเป็น "คนดี" เท่านั้น แต่คือกลยุทธ์ในการสร้าง Psychological Safety (ความปลอดภัยทางจิตวิทยา) และ High-Performance Culture ที่ยั่งยืน แนวทางการประยุกต์ใช้ในบริบทของการบริหารงานสมัยใหม่ ดังนี้

1. เมตตา (Loving-kindness): การสร้างไมตรีและวิสัยทัศน์บวกในฐานะผู้บริหาร เมตตาคือการปรารถนาให้พนักงานมีความสุขและเติบโตการประยุกต์ใช้: สร้างสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการทำงาน (Well-being) เข้าใจความแตกต่างของบุคคล และดูแลสวัสดิการอย่างเป็นธรรมผลลัพธ์: พนักงานเกิดความจงรักภักดี (Loyalty) และรู้สึกว่าตนเองมีคุณค่า ไม่ใช่แค่ "ฟันเฟือง" ในเครื่องจักร

2. กรุณา (Compassion): การช่วยเหลือและแก้ปัญหาเมื่อพนักงานเผชิญกับอุปสรรคหรือความผิดพลาด ผู้บริหารต้องลงไปช่วย "ประคอง" ไม่ใช่ "ซ้ำเติม"การประยุกต์ใช้: มีระบบ Support เมื่อพนักงานทำพลาด (Blame-free culture) ให้คำแนะนำ (Mentoring) และพร้อมรับฟังปัญหาทั้งเรื่องงานและเรื่องส่วนตัวที่กระทบต่อประสิทธิภาพการทำงานผลลัพธ์: ลดอัตราการลาออก (Turnover Rate) และสร้างความเชื่อมั่นใจตัวผู้นำ

3. มุทิตา (Sympathetic Joy): การส่งเสริมและชื่นชมคือการยินดีเมื่อผู้อื่นประสบความสำเร็จ โดยปราศจากความริษยาการประยุกต์ใช้: มีระบบการให้รางวัล (Recognition) ที่โปร่งใส ชื่นชมพนักงานเมื่อทำผลงานได้ดี และสนับสนุนโอกาสในการเลื่อนตำแหน่งหรือการเรียนรู้ทักษะใหม่ๆ (Up-skilling)
ผลลัพธ์: สร้างแรงจูงใจ (Motivation) และลดการเมืองภายในองค์กร

4. อุเบกขา (Equanimity): การวางเฉยอย่างมีสติและยุติธรรมเป็นข้อที่ยากที่สุดแต่สำคัญที่สุดสำหรับ "นักบริหาร" คือการรักษาความเที่ยงธรรมการประยุกต์ใช้: ตัดสินใจบนพื้นฐานของข้อมูลและเหตุผล (Data-driven) ไม่ใช้ระบบอุปถัมภ์หรือความลำเอียง (Bias) รวมถึงการรักษาความสงบเยือกเย็นเมื่อเกิดวิกฤตผลลัพธ์: สร้างความเชื่อมั่นในระบบการทำงาน (Trust) และความศักดิ์สิทธิ์ของการบังคับใช้กฎระเบียบ

ภาพที่ 1 องค์ความรู้จากการวิจัย

ที่มา : ผู้เขียน, 2569

สรุป

การนำหลัก พรหมวิหาร 4 มาปรับใช้ในการบริหารองค์กร

1. เมตตา คือ ความปรารถนาให้ผู้อื่นมีความสุข ความสุขเกิดขึ้นได้ทั้งทางกายและทางใจ ได้แก่ ความสุขจากการมีทรัพย์ ความสุขจากการใช้จ่ายทรัพย์ ความสุขจากการไม่เป็นหนี้ และความสุขจากการทำงานที่ปราศจากโทษหรือปราศจากอันตราย

2. กรุณา คือ ความปรารถนาให้ผู้อื่นพ้นทุกข์ ความทุกข์ คือ สิ่งที่เข้ามาเบียดเบียนให้เกิดความไม่สบายกายและความไม่สบายใจ

3. มุทิตา คือ ความยินดีเมื่อผู้อื่นได้ดี คำว่า "ดี" หมายถึง การมีความสุขหรือมีความเจริญก้าวหน้า ความยินดีเมื่อผู้อื่นได้ดีจึงหมายถึงความปรารถนาให้ผู้อื่นมีความสุขความเจริญก้าวหน้ายิ่งๆ ขึ้น โดยที่ไม่มีจิตใจอิจฉาริษยา

4. อุเบกขา คือ การรู้จักวางเฉย หมายถึง การวางใจเป็นกลางเพราะพิจารณาเห็นว่า ใครทำดีย่อมได้ดีตามกฎแห่งกรรม ใครทำสิ่งใดไว้สิ่งนั้นย่อมตอบสนองคืนบุคคลผู้กระทำ เมื่อเห็นใครได้รับผลกรรมในทางที่เป็นโทษก็ไม่ควรดีใจหรือคิดซ้ำเติมในเรื่องที่เกิดขึ้น ควรมีความปรารถนาดี คือ พยายามช่วยเหลือผู้อื่นให้พ้นจากความทุกข์ในลักษณะที่ถูกต้องตามทำนองคลองธรรม

เอกสารอ้างอิง

พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). (2549). พุทธวิธีการบริหาร. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). (2538). พจนานุกรมพุทธศาสน์ฉบับประมวลศัพท์.กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). (2543). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลธรรม. (พิมพ์ครั้งที่ 9). กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), คุณธรรมสำหรับนักบริหาร, (กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิพุทธธรรม, 2539), หน้า 2-3.

พระมหาบุญเพียร ปุญญวิริโย. (2539). แนวคิดและวิธีการขัดเกลาทางสังคมในสถาบันครอบครัวตามแนวพระพุทธศาสนา. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระมหาวุฒิชัย วชิรเมธี. (2551). คนสำราญ งานสำเร็จ. พิมพ์ครั้งที่ 14. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์อมรินทร์.

เนตร์พัณณา ยาวิราช. (2559) การจัดการสมัยใหม่ : Modem mangement. (พิมพ์ครั้งที่ 10). กรุงเทพมหานคร: ทริปเพิ้ล กรุ๊ป.

มุกมณี มีโชคชูสกุล. (2554). หลักการจัดการ. (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพมหานคร : ทริปเบิ้ล เอ็ดดูเคชั่น.

จันทรานี สงวนนาม, เอกสารประกอบการสอนบรรยายหลักสูตรผู้บริหารสถานศึกษาระดับสูง, (ม.ท.ป, 2546) หน้า 4.

ไสว มาลาทอง, คู่มือการดำเนินงานเสริมสร้างศีลธรรมสำหรับ เด็กและเยาวชน ,(กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด, 2552), หน้า 33.

อรศิริ เกตุศรีพงษ์, “สังคหวัตถุ 4 : วัฒนธรรมองค์กรที่เอื้อต่อการจัดการความรู้”, วารสารProductivity World เพื่อการเพิ่มผลผลิต, ปีที่ 12 ฉบับที่ 68 (พฤษภาคม-มิถุนายน 2550) : 43 - 46.

พุทธบูรณาการเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการปฏิบัติงานของบุคลากรในองค์กร

Integrating Buddhist Principles to Enhance Employee Performance in Organizations

พระมหาจารุทัศน์ จารุธมฺโม (จินดาศรี)[1], พระครูปริยัติปัญญาโสภณ[2], ลัดดาวัลย์ คงดวงดี[3], วันชัย ชูศรีสุข[4], พระมหายุทธพิชาญ โยธสาสโน[5]

Phramaha Charutat Charudhammo (Jindasri), Phrakru Pariyatpanyasophon, Laddawan Kongduangdee, Wanchai Chusrisuk, Phramaha Yutthapichan Yothasano

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอการประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาทธรรมเพื่อการบริหารงานขององค์กร เป็นกระบวนการเพื่อให้เกิดการปฏิบัติหน้าที่อย่างมีประสิทธิภาพ และบรรลุประสิทธิผลสำหรับองค์กร การนำหลักอิทธิบาทธรรม มาใช้ในการบริหารงานขององค์กร เพื่อใช้เป็นแนวทาง หรือเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพ ในการปฏิบัติหน้าที่ของบุคลากรในองค์กร สามารถนำมาประยุกต์ใช้กับงานในหน้าที่ที่รับผิดชอบของตนเอง ของแต่ละส่วนงานตามหลักธรรม เป็นหลักธรรมที่ช่วยประสานคนหมู่มาก ให้อยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข อยู่ร่วมกันด้วยความรัก ความสามัคคี สามารถนำไปใช้ได้ตั้งแต่ระดับครอบครัวจนถึงระดับสังคม เป็นหลักธรรมอันจะก่อให้เกิดความผาสุกหลักอิทธิบาทธรรม มีความเหมาะสมกับการนำไปเป็นเกณฑ์มาตรฐานแห่งความดีงามมากที่สุดในการดำเนินงานถ้านำไปปฏิบัติก็จะเกิดความมั่นคงและความก้าวหน้าในหน้าที่การงาน เป็นที่รักและเคารพของผู้อื่น

คำสำคัญ: อิทธิบาทธรรม, การบูรณาการ; องค์กร

Abstract

This academic article aims to present the application of the principles of Iddhipada Dhamma to organizational administration. It is a process intended to achieve effective performance and efficiency for the organization. The application of the principles of

[1] สำนักศาสนศึกษาวัดบัวถนน

[1] Wat Bua Thanon School

[2-5] มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

[2-5] Mahachulalongkornrajavidyalaya University

[*] Email: lekleklovelek774@gmail.com

Iddhipada Dhamma in organizational administration serves as a guideline for personnel in performing their duties. These principles can be applied to the responsibilities of each department in accordance with Dhamma principles. They help unite a large group of people to live and work together happily, with love and unity. The principles can be applied from the family level to the social level and contribute to overall well-being. The principles of Iddhipada Dhamma are highly suitable to be used as a standard of moral excellence in organizational operations. When practiced, they create stability and advancement in one's career and lead to being loved and respected by others.

Keywords: Iddhipada Dhamma; Administration; Organization

บทนำ

การพัฒนาการศึกษาไทยในศตวรรษที่ 21 มิได้มุ่งเน้นเพียงการปรับปรุงหลักสูตร สื่อการเรียนรู้ หรือเทคโนโลยีทางการศึกษาเท่านั้น หากยังให้ความสำคัญกับการยกระดับคุณภาพของบุคลากรทางการศึกษา ซึ่งเป็นกลไกหลักในการขับเคลื่อนระบบการศึกษาให้เกิดประสิทธิภาพ ทั้งด้านการจัดการเรียนการสอน การบริหารสถานศึกษา และการพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณลักษณะอันพึงประสงค์ การปฏิบัติงานให้เกิดผลสัมฤทธิ์จำเป็นต้องอาศัยความรู้ ความสามารถ แรงจูงใจ เจตคติที่เหมาะสม และสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการทำงานควบคู่กัน

ทั้งนี้ พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 4) พ.ศ. 2562 ได้กำหนดเป้าหมายของการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาคนไทยให้มีความสมบูรณ์ทั้งด้านร่างกาย จิตใจ สติปัญญา และคุณธรรม จริยธรรม สะท้อนให้เห็นว่าการศึกษาที่แท้จริงต้องพัฒนามนุษย์อย่างรอบด้าน มิใช่เพียงการถ่ายทอดองค์ความรู้เชิงวิชาการเท่านั้น โดยเฉพาะบุคลากรทางการศึกษา ซึ่งมีบทบาทสำคัญในฐานะผู้นำทางปัญญาและแบบอย่างของสังคม

บุคลากรทางการศึกษาในปัจจุบันต้องเผชิญกับความเปลี่ยนแปลงของหลักสูตร เทคโนโลยี ระบบประเมินผล และความคาดหวังจากสังคม รวมถึงภาระงานที่เพิ่มขึ้น ส่งผลให้เกิดความเครียดและภาวะหมดไฟในการทำงาน ซึ่งเป็นอุปสรรคต่อประสิทธิภาพในการปฏิบัติงาน ในบริบทดังกล่าว แนวคิด “พุทธบูรณาการ” (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2539 : 485) จึงเป็นแนวทางที่เหมาะสมในการนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะอิทธิบาท 4 ได้แก่ ฉันทะ วิริยะ จิตตะ และวิมังสา มาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาตนเองและการทำงาน เพื่อเสริมสร้างแรงจูงใจจากภายใน ลดความตึงเครียด และส่งเสริมประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานอย่างยั่งยืน สอดคล้องกับบริบทของสังคมไทย

อิทธิบาทธรรมทั้ง 4 ประการเป็นหลักธรรมที่เกื้อหนุนสัมพันธ์กันอย่างเป็นกระบวนการ เริ่มจากฉันทะ คือ ความพอใจและรักในสิ่งที่ทำ ทำให้เกิดแรงจูงใจจากภายใน เมื่อมีใจรักจึงเกิด วิริยะ คือ ความ

เพียรพยายาม อดทน ไม่ย่อท้อต่ออุปสรรค ความเพียรนั้นส่งเสริมให้เกิด จิตตะ คือ ความเอาใจใส่และจดจ่อกับงานอย่างแน่วแน่ และท้ายที่สุดต้องมี วิมังสา คือ การไตร่ตรอง ตรวจสอบ และปรับปรุงด้วยปัญญา กล่าวโดยสรุป อิทธิบาท 4 เป็นหลักแห่งความสำเร็จที่เริ่มจากแรงบันดาลใจภายใน เสริมด้วยความเพียร ความตั้งมั่น และการใช้เหตุผลกำกับ จึงทำให้การกระทำทั้งทางโลกและทางธรรมดำเนินไปอย่างมีทิศทาง มีคุณภาพ และบรรลุผลสำเร็จอย่างยั่งยืน

การบูรณาการ

การบูรณาการ (Integration) เป็นแนวคิดสำคัญที่ได้รับการกล่าวถึงอย่างกว้างขวางทั้งในทางการศึกษา การบริหารจัดการ และศาสตร์สาขาต่าง ๆ โดยทั่วไป การบูรณาการหมายถึง กระบวนการนำองค์ประกอบตั้งแต่สองส่วนขึ้นไป ซึ่งอาจเป็นองค์ความรู้ หลักการ แนวคิด ทฤษฎี ทรัพยากร หรือกระบวนการดำเนินงานที่มีความแตกต่างกัน มาประสาน เชื่อมโยง และผสมผสานเข้าด้วยกันอย่างเป็นระบบและกลมกลืน จนเกิดเป็นองค์รวม (The Whole) ที่มีความสมบูรณ์ในตนเอง และก่อให้เกิดคุณค่าเพิ่มหรือประสิทธิผลที่สูงกว่าการดำเนินการแบบแยกส่วน แนวคิดเรื่องการบูรณาการมีรากฐานจากคำภาษาอังกฤษว่า Integration ซึ่งในความหมายพื้นฐานหมายถึง การทำให้หน่วยย่อยหรือส่วนต่าง ๆ รวมเข้าเป็นหนึ่งเดียวอย่างมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกัน มิใช่เพียงการนำมาวางรวมกันเท่านั้น แต่ต้องมีความกลมกลืนและทำหน้าที่สนับสนุนกันและกันอย่างสอดประสาน หากองค์ประกอบต่าง ๆ ถูกนำมารวมกันโดยปราศจากความสัมพันธ์หรือไม่ก่อให้เกิดคุณค่าเพิ่ม ก็ไม่อาจถือได้ว่าเป็นการบูรณาการที่แท้จริง (สิริพัชร์ เจษฎาวิโรจน์, 2546 : 16)

ในมิติทางปรัชญาและองค์ความรู้ การบูรณาการสะท้อนแนวคิดแบบองค์รวม (Holistic Approach) ซึ่งมองว่าสิ่งต่าง ๆ ในระบบมีความสัมพันธ์อาศัยซึ่งกันและกัน การทำความเข้าใจปรากฏการณ์ใดปรากฏการณ์หนึ่งจึงไม่อาจพิจารณาแบบแยกส่วน แต่ต้องมองในภาพรวมที่เชื่อมโยงสัมพันธ์กัน ตัวอย่างเช่น การประสานศรัทธาทางศาสนากับปัญญาทางวิทยาศาสตร์ หากดำเนินไปในแนวทางที่สอดคล้องและเกื้อหนุนกัน ย่อมก่อให้เกิดความเข้าใจที่ลุ่มลึกและสมบูรณ์ยิ่งขึ้น อันเป็นผลจากการหลอมรวมองค์ความรู้ที่แตกต่างให้เป็นหนึ่งเดียว

ในบริบททางการศึกษา คำว่า “บูรณาการ” เดิมเคยใช้ในลักษณะ “บูรณาการรวมหน่วย” เพื่อสื่อถึงการจัดหลักสูตรหรือหน่วยการเรียนรู้ที่นำสาระจากหลายวิชามาเชื่อมโยงกัน ต่อมาความหมายได้พัฒนาให้ครอบคลุมถึงการเชื่อมโยงเนื้อหา ทักษะ กระบวนการ และกิจกรรมการเรียนรู้เข้าด้วยกันอย่างเป็นระบบ การจัดการเรียนการสอนแบบบูรณาการจึงมิใช่เพียงการนำเนื้อหาหลายวิชามาสอนพร้อมกัน แต่เป็นการออกแบบประสบการณ์การเรียนรู้ให้ผู้เรียนมองเห็นความสัมพันธ์ขององค์ความรู้ต่าง ๆ และสามารถประยุกต์ใช้ได้อย่างสอดคล้องกับสถานการณ์จริง ตัวอย่างเช่น การสอนภาษาแบบบูรณาการที่พัฒนาทักษะการฟัง พูด อ่าน และเขียนไปพร้อมกันภายในกิจกรรมเดียวกัน ทำให้เกิดการพัฒนาแบบองค์รวม ในมิติของการบริหารจัดการองค์กร การบูรณาการหมายถึง การเชื่อมโยงองค์ประกอบภายในองค์กร ได้แก่ แผน

ยุทธศาสตร์ โครงสร้าง ระบบสารสนเทศ การบริหารทรัพยากรมนุษย์ งบประมาณ กระบวนการปฏิบัติงาน และระบบประเมินผล ให้สอดคล้องสัมพันธ์กันทั้งระบบ เพื่อมุ่งสู่เป้าหมายหลักขององค์กร (Organization-wide Goal) อย่างมีประสิทธิผล การบูรณาการในลักษณะนี้มิใช่เพียงการทำให้ทุกฝ่ายดำเนินงานไปในทิศทางเดียวกัน (Alignment) แต่ต้องทำให้ทุกองค์ประกอบสามารถเชื่อมโยง เกื้อหนุน และเสริมพลังซึ่งกันและกัน จนเกิดผลลัพธ์ที่มีประสิทธิภาพสูงสุด (วิชัย วงษ์ใหญ่. รศ.ดร.. และมารุต พัฒผล. รศ.ดร., 2547 : 101)

การบูรณาการพระพุทธศาสนากับศาสตร์สมัยใหม่ มิใช่เป็นเพียงการศึกษาเชิงเปรียบเทียบที่นำองค์ความรู้สองฝ่ายมาวางไว้คู่ขนานกันเพื่อดูความเหมือนหรือความแตกต่างเท่านั้น เพราะการเปรียบเทียบมิได้มุ่งให้ทั้งสองส่วนหลอมรวมกันเป็นหนึ่งเดียว หากแต่การบูรณาการเป็นกระบวนการเชื่อมโยง ปรับประสาน และผสมผสานองค์ความรู้ทั้งสองสายเข้าด้วยกันอย่างเป็นระบบ จนเกิดเป็นองค์รวมใหม่ที่มีความสมบูรณ์ในตัวเอง และก่อให้เกิดคุณค่าเพิ่มทั้งในเชิงความคิดและการปฏิบัติ

แนวทางการบูรณาการสามารถดำเนินการได้ 2 วิธีสำคัญ (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2557 : 23-25) ได้แก่

1) แบบพุทธวิทยา (Buddhology) เป็นการใช้พระพุทธศาสนาเป็นฐานหรือกรอบหลักในการพิจารณาแล้วนำแนวคิด ทฤษฎี หรือผลการศึกษาจากศาสตร์สมัยใหม่มาอธิบายเสริม สนับสนุน หรือขยายความหลักธรรม เพื่อแสดงให้เห็นถึงความสอดคล้องกับเหตุผลและบริบทของสังคมร่วมสมัย วิธีการนี้ช่วยให้พระพุทธศาสนาได้รับการอธิบายในภาษาทางวิชาการที่เข้าใจง่ายและเป็นที่ยอมรับมากขึ้น โดยยังคงรักษาแก่นสารของหลักธรรมไว้

2) แบบธรรมวิทยา (Dhammology) เป็นการใช้ศาสตร์สมัยใหม่เป็นฐานในการศึกษา แล้วนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะด้านคุณธรรมและจริยธรรม เข้าไปเติมเต็มหรือประยุกต์ใช้ในศาสตร์นั้น ๆ เพื่อให้เกิดความสมดุลระหว่างความรู้เชิงวิชาการกับคุณค่าทางศีลธรรม แนวทางนี้ช่วยให้ศาสตร์สมัยใหม่มีความสมบูรณ์รอบด้าน และสามารถนำไปใช้เพื่อพัฒนามนุษย์และสังคมได้อย่างยั่งยืน

ประสิทธิภาพ

คำว่า ประสิทธิภาพ หมายถึง การสนับสนุนให้เกิดวิธีการบริหารจัดการที่สามารถสร้างผลลัพธ์ได้ดีที่สุด โดยใช้ต้นทุนหรือทรัพยากรน้อยที่สุด กล่าวคือ เป็นการลดค่าใช้จ่ายทั้งด้านวัตถุและบุคลากร ขณะเดียวกันก็เพิ่มความรวดเร็วและความสอดคล้องตรงตามเป้าหมายที่กำหนดไว้ ตลอดจนสร้างความราบรื่นในการบริหารจัดการให้มากยิ่งขึ้น (สมใจ ลักษณะ, 2543 : 45-46) ความหมายนี้สอดคล้องกับ วิทยา ด่านธำรงกูล ซึ่งได้ให้นิยามว่า“ประสิทธิภาพ” หมายถึง ความสามารถในการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัดขององค์การให้เกิดความคุ้มค่าสูงสุด เพื่อบรรลุเป้าหมายที่กำหนดไว้ โดยมักจะวัดประสิทธิภาพในรูปของต้นทุน หรือจำนวนทรัพยากรที่ใช้เทียบกับผลงานหรือผลผลิตที่ได้รับ นอกจากนี้ “ประสิทธิภาพ” ยังหมายถึง การใช้ทรัพยากรและกระบวนการดำเนินงานให้เกิดผลผลิตสูงสุด โดยมีผลลัพธ์ที่ได้รับเป็นตัวชี้วัดอาจแสดงค่าออกมาในรูปของการเปรียบเทียบระหว่างต้นทุนกับผลกำไร หากผลกำไรสูงกว่าต้นทุนมากเท่าใด ก็ยิ่งแสดงถึงระดับของประสิทธิภาพที่มากขึ้นอย่างไรก็ตาม การแสดงประสิทธิภาพไม่จำเป็นต้องวัด

ในเชิงตัวเลขเสมอไป แต่อาจพิจารณาได้จากการใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่า ประหยัด ไม่สูญเปล่าเกินความจำเป็น รวมถึงการเลือกใช้วิธีการปฏิบัติที่เหมาะสม อันนำไปสู่เป้าหมายที่ตั้งไว้ได้อย่างรวดเร็ว มีคุณภาพ ระดับของประสิทธิภาพสามารถแบ่งได้เป็น 2 ระดับ (วิทยา ด่านธำรงกูล, 2546 : 34) คือ

1) ประสิทธิภาพของบุคคล หมายถึง การปฏิบัติงานที่สามารถใช้แรง เวลา และทรัพยากรให้น้อยที่สุด โดยยังคงคุณภาพของผลงานไว้ในระดับที่น่าพอใจ มีความตั้งใจจริง ใช้เทคนิคที่ช่วยเพิ่มปริมาณและคุณค่าของผลงาน และสามารถปรับปรุงวิธีการทำงานให้ดียิ่งขึ้นอยู่เสมอ

2) ประสิทธิภาพขององค์การ หมายถึง ความสามารถขององค์การในการดำเนินงานตามภารกิจและเป้าหมาย โดยมีการวางแผน จัดการทรัพยากรและกำลังคนอย่างเหมาะสม บริหารจัดการได้อย่างมีระบบและเกิดประสิทธิผลสูงสุด มีการใช้กลยุทธ์เทคโนโลยี และวิธีการที่เหมาะสม ช่วยให้การทำงานเป็นไปอย่างราบรื่น มีปัญหาอุปสรรคน้อย พนักงานมีขวัญกำลังใจ และสามารถทำงานได้อย่างมีความสุข

หลักอิทธิบาท 4

อิทธิบาท หมายถึง ธรรมที่เป็นเหตุหรือปัจจัยให้เกิดความสำเร็จคำว่า อิทธิ แปลว่า ความสำเร็จ ความเจริญ หรือผลที่เกิดขึ้น คำว่า บาท แปลว่า ฐาน ที่ตั้ง หรือหนทาง ดังนั้น อิทธิบาท จึงหมายถึง ฐานหรือหนทางแห่งความสำเร็จ คือ หลักธรรมที่เกื้อหนุนให้บุคคลบรรลุเป้าหมายทั้งในการเรียน การทำงานและการพัฒนาตนเอง ในพระพุทธศาสนา อิทธิบาทเป็นหลักธรรมที่ชี้ว่า ความสำเร็จไม่ได้เกิดจากโชคหรือความบังเอิญ แต่เกิดจากการมีแรงจูงใจ ความเพียร ความตั้งใจ และการใช้ปัญญาอย่างถูกต้อง สรุปคือ อิทธิบาท คือ หลักธรรมที่เป็นพื้นฐานนำไปสู่ความสำเร็จทั้งทางโลกและทางธรรม ความหมายของอิทธิบาท 4 อิทธิบาท 4 พื้นฐานหรือทางที่ทำให้ประสบความสำเร็จ” ทั้งในการเรียน การทำงาน และการใช้ชีวิต 4 ประการ (พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), 2539 : 19) คือ

1) ฉันทะ หมายถึง ความพึงพอใจในงานที่ทำ เป็นความชอบหรือแรงจูงใจภายในซึ่งเกิดขึ้นเมื่อบุคคลมีโอกาสทำในสิ่งที่ตนสนใจ อย่างไรก็ตาม งานที่ได้รับมอบหมายอาจไม่ตรงกับความชอบเสมอไป จึงจำเป็นต้องสร้างแรงจูงใจขึ้นมาใหม่ โดยการศึกษางานให้เข้าใจอย่างถ่องแท้ ทั้งในด้านวิธีการและเป้าหมาย เมื่อสามารถสร้างความพึงพอใจในงานได้แล้ว การลงมือปฏิบัติจึงมีแนวโน้มจะนำไปสู่ความสำเร็จได้ครึ่งหนึ่ง

2) วิริยะ คือ ความพากเพียรในการทำงาน ซึ่งจะเกิดขึ้นมากหรือน้อยขึ้นอยู่กับระดับของฉันทะ เมื่อมีความพอใจในงาน ความเพียรก็จะเพิ่มขึ้นตามไปด้วย ปัจจัยเสริมแรง เช่น รางวัล คำชื่นชม หรือแรงสนับสนุนจากผู้อื่น จะช่วยส่งเสริมความเพียรในการปฏิบัติงานให้มากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะการเห็นความก้าวหน้าของงานเป็นลำดับขั้น

3) จิตตะ คือ ความตั้งใจและใส่ใจในงาน ตรวจสอบความคืบหน้าและความบกพร่องของงานอยู่เสมอ ความใส่ใจนี้จะเกิดขึ้นมากน้อยตามระดับของฉันทะและวิริยะ หากมีความพึงพอใจและพากเพียรมากก็จะใส่ใจในงานมาก ทำให้งานดำเนินไปอย่างราบรื่นและบรรลุเป้าหมายได้อย่างรวดเร็ว

4) วิมังสา หมายถึง การใช้ปัญญาพิจารณาเหตุผล รวมถึงการวิเคราะห์กระบวนการทำงาน หากพบข้อบกพร่องหรือสิ่งที่ไม่เป็นไปตามเป้าหมาย ก็จะสามารถปรับปรุงให้เหมาะสมได้ วิมังสาเป็นผลที่เกิดจากจิตตะ เพราะเมื่อมีการตรวจสอบงานอย่างตั้งใจ ย่อมสามารถวิเคราะห์เหตุและผลของงานแต่ละขั้นตอนได้อย่างมีประสิทธิภาพ หากผลลัพธ์ไม่เป็นที่น่าพอใจ ก็สามารถดำเนินการแก้ไขให้เกิดผลลัพธ์ที่ดีขึ้นได้

หลัก อิทธิบาท 4 เป็นหลักธรรมสำคัญในพระพุทธศาสนาที่กล่าวถึงปัจจัยแห่งความสำเร็จในการดำเนินชีวิตและการปฏิบัติงาน ประกอบด้วย 4 ประการ ได้แก่ ฉันทะ วิริยะ จิตตะ และวิมังสา ซึ่งนักวิชาการไทยหลายท่านได้อธิบายถึงความหมายและความสำคัญของหลักธรรมดังกล่าวในมิติของการพัฒนาตนเองและการบริหารงาน

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) อธิบายว่า อิทธิบาท 4 เป็นหลักธรรมที่นำไปสู่ความสำเร็จของการทำกิจการต่าง ๆ โดยเริ่มจาก ฉันทะ คือ ความพอใจหรือความรักในสิ่งที่ทำ ซึ่งเป็นแรงจูงใจให้บุคคลเกิดความตั้งใจในการทำงาน ต่อมาคือ วิริยะ คือ ความเพียรพยายามในการปฏิบัติงานอย่างต่อเนื่อง จิตตะ คือ การเอาใจใส่และจดจ่อกับงานที่ทำ และ วิมังสา คือ การพิจารณาไตร่ตรอง วิเคราะห์ และปรับปรุงวิธีการทำงานให้เกิดประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

ด้าน วศิน อินทสระ อธิบายว่า อิทธิบาท 4 เป็นหลักธรรมที่ช่วยพัฒนาความสำเร็จของบุคคลทั้งในด้านการศึกษา การทำงาน และการดำเนินชีวิต โดยเฉพาะฉันทะที่ทำให้เกิดความรักในงาน วิริยะที่ช่วยให้เกิดความพากเพียร จิตตะที่ทำให้มีความตั้งใจมั่น และวิมังสาที่ช่วยให้เกิดการคิดพิจารณาอย่างรอบคอบ อันจะนำไปสู่การพัฒนาการทำงานให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น (วศิน อินทสระ, 2546 : 34)

นอกจากนี้ สุมน อมรวิวัฒน์ ยังกล่าวว่า อิทธิบาท 4 เป็นหลักธรรมที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาการเรียนรู้และการทำงานของบุคคลได้ เพราะเป็นกระบวนการที่ช่วยสร้างแรงจูงใจ ความเพียร ความตั้งใจ และการใช้ปัญญาในการคิดวิเคราะห์และแก้ไขปัญหา ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญที่ช่วยให้บุคคลสามารถพัฒนาตนเองและประสบความสำเร็จในการทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ (สุมน อมรวิวัฒน์, 2544 : 89)

การประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท 4 เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการปฏิบัติงานในองค์กร

การนำหลัก อิทธิบาท 4 มาประยุกต์ใช้ในการบริหารและการปฏิบัติงานในองค์กร สามารถช่วยยกระดับประสิทธิภาพได้อย่างเป็นระบบ เพราะอิทธิบาทเป็นหลักธรรมที่มุ่งพัฒนาทั้งแรงจูงใจ ความเพียร ความตั้งใจ และปัญญา ซึ่งล้วนเป็นปัจจัยสำคัญของความสำเร็จในการทำงาน

1) ฉันทะ : สร้างความพอใจและแรงจูงใจในการทำงาน องค์กรควรส่งเสริมให้บุคลากรเห็นคุณค่าและความหมายของงานที่ตนทำ เช่น การกำหนดเป้าหมายที่ชัดเจน การสร้างบรรยากาศการทำงานที่ดี

และการยกย่องผลงานอย่างเหมาะสม เมื่อบุคลากรมีความรักและพอใจในงาน จะเกิดแรงจูงใจภายใน ส่งผลให้คุณภาพงานดีขึ้น

2) วิริยะ : ส่งเสริมความเพียรและความรับผิดชอบ ผู้บริหารควรปลูกฝังความมุ่งมั่น อดทน และไม่ย่อท้อต่ออุปสรรค เช่น การติดตามงานอย่างต่อเนื่อง การสนับสนุนทรัพยากรที่จำเป็น และการสร้างวัฒนธรรมองค์กรที่เน้นความรับผิดชอบ จะช่วยเพิ่มปริมาณงานและความรวดเร็วในการปฏิบัติงาน

3) จิตตะ : ความเอาใจใส่และความตั้งใจในการทำงาน การทำงานอย่างมีสมาธิ รอบคอบ และใส่ใจในรายละเอียด จะช่วยลดข้อผิดพลาดและเพิ่มคุณภาพของผลงาน องค์กรสามารถสนับสนุนได้โดยจัดระบบงานที่ชัดเจน ลดสิ่งรบกวน และส่งเสริมการทำงานอย่างมีสมาธิ

4) วิมังสา : การใช้ปัญญาและการปรับปรุงพัฒนาบุคลากรควรมีการประเมินผล วิเคราะห์ปัญหาและปรับปรุงวิธีการทำงานอย่างสม่ำเสมอ เช่น การประชุมสรุปผล การนำข้อเสนอแนะมาปรับใช้ หรือการพัฒนานวัตกรรมใหม่ ๆ สิ่งเหล่านี้ช่วยให้องค์กรเกิดความคุ้มค่าและพัฒนาอย่างต่อเนื่อง

หลักอิทธิบาท 4 เป็นหลักธรรมใน พระไตรปิฎก ที่เป็นแนวทางนำไปสู่ความสำเร็จในการทำงานและการดำเนินชีวิต สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาประสิทธิภาพการปฏิบัติงานของบุคลากรในองค์กรได้ โดยมุ่งส่งเสริมให้บุคลากรมีแรงจูงใจ ความเพียร ความตั้งใจ และการใช้ปัญญาในการทำงาน ซึ่งจะช่วยให้งานมีคุณภาพ มีความรวดเร็ว และบรรลุเป้าหมายขององค์กร (สมภาร พรมทา, 2546 : 16)

1. ฉันทะ (ความพอใจในงาน)

การเพิ่มประสิทธิภาพการปฏิบัติงานในองค์กรเริ่มจากการสร้างฉันทะให้บุคลากร คือทำให้บุคลากรมีความรักและความพอใจในงานที่ตนรับผิดชอบ องค์กรสามารถดำเนินการได้โดยการมอบหมายงานให้เหมาะสมกับความสามารถของบุคลากร การสร้างแรงจูงใจในการทำงาน การให้รางวัลหรือคำชื่นชมเมื่อปฏิบัติงานสำเร็จ รวมถึงการสร้างบรรยากาศการทำงานที่ดี เมื่อบุคลากรมีความพอใจในงาน จะเกิดความตั้งใจทำงานและทำให้งานมีคุณภาพมากขึ้น

2. วิริยะ (ความเพียรพยายาม)

การส่งเสริมให้บุคลากรมีความขยันหมั่นเพียรและไม่ย่อท้อต่ออุปสรรค เป็นปัจจัยสำคัญในการเพิ่มประสิทธิภาพการทำงาน องค์กรสามารถสนับสนุนได้โดยการกำหนดเป้าหมายการทำงานที่ชัดเจน การติดตามผลการปฏิบัติงานอย่างต่อเนื่อง และการพัฒนาศักยภาพของบุคลากรผ่านการฝึกอบรมหรือการเรียนรู้เพิ่มเติม ความเพียรจะช่วยให้บุคลากรสามารถปฏิบัติงานได้อย่างต่อเนื่องและบรรลุเป้าหมายขององค์กร

3. จิตตะ (ความเอาใจใส่และสมาธิในการทำงาน)

จิตตะเป็นการทำงานด้วยความตั้งใจและมีสมาธิ องค์กรควรส่งเสริมให้บุคลากรมีความรับผิดชอบและเอาใจใส่ต่อหน้าที่ เช่น การจัดสภาพแวดล้อมการทำงานที่เหมาะสม การลดสิ่งรบกวน และการส่งเสริม

วัฒนธรรมการทำงานที่มุ่งเน้นคุณภาพของงาน เมื่อบุคลากรมีสมาธิและความใส่ใจในการทำงาน จะช่วยลดข้อผิดพลาดและเพิ่มคุณภาพของผลผลิตงาน

4. วิมังสา (การพิจารณาและปรับปรุงงาน)

วิมังสาเป็นการใช้ปัญญาในการตรวจสอบ วิเคราะห์ และพัฒนาการทำงานให้ดีขึ้น องค์กรสามารถนำหลักนี้มาใช้โดยการประเมินผลการทำงาน การวิเคราะห์ปัญหา และการปรับปรุงกระบวนการทำงานอย่างต่อเนื่อง เช่น การประชุมสรุปผลการดำเนินงาน การรับฟังความคิดเห็นจากบุคลากร และการนำข้อมูลมาใช้ในการพัฒนาระบบการทำงานให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

สรุป การประยุกต์ใช้หลัก อิทธิบาท 4 เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการปฏิบัติงานในองค์กร สามารถดำเนินการได้โดยการนำหลักธรรมที่ปรากฏใน พระไตรปิฎก มาเป็นแนวทางในการพัฒนาทัศนคติและพฤติกรรมการทำงานของบุคลากรให้มีความมุ่งมั่นต่อหน้าที่และการพัฒนางานอย่างต่อเนื่อง โดยองค์กรควรส่งเสริมให้บุคลากรมีความรักและความพอใจในงานที่ตนปฏิบัติ เพื่อให้เกิดแรงจูงใจภายในในการทำงาน เมื่อบุคลากรมีความพอใจในงานก็จะเกิดความตั้งใจและความรับผิดชอบต่อหน้าที่ ทำให้งานที่ปฏิบัติมีคุณภาพและเกิดผลสำเร็จตามเป้าหมายขององค์กร นอกจากนี้ยังควรส่งเสริมให้บุคลากรมีความขยันหมั่นเพียรและมีความมุ่งมั่นในการทำงาน ไม่ย่อท้อต่ออุปสรรคหรือปัญหาที่เกิดขึ้น พร้อมทั้งพัฒนาความรู้และทักษะของตนเองอยู่เสมอ เพื่อให้สามารถปฏิบัติงานได้อย่างมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

องค์ความรู้ที่ได้รับ

จากการศึกษาการประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท 4 เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการปฏิบัติงานในองค์กร สามารถสังเคราะห์องค์ความรู้ที่ได้รับ ดังนี้

1) ได้ความเข้าใจว่า “ประสิทธิภาพการปฏิบัติงาน” ไม่ได้เกิดจากระบบหรือกฎระเบียบเพียงอย่างเดียว แต่เกิดจากพลังภายในของบุคลากรควบคู่กับกระบวนการบริหารที่เหมาะสม

2) ได้เห็นความสัมพันธ์เชิงเหตุและผลว่า อิทธิบาท 4 (ฉันทะ วิริยะ จิตตะ วิมังสา) เป็นกลไกภายในที่ส่งผลโดยตรงต่อพฤติกรรมการทำงาน ความรับผิดชอบ และคุณภาพของผลงาน

3) ได้ข้อค้นพบเชิงบูรณาการว่า เมื่อบุคลากรมีแรงจูงใจที่ดี (ฉันทะ) มีความเพียร (วิริยะ) มีความใส่ใจ (จิตตะ) และมีการคิดวิเคราะห์ปรับปรุงงาน (วิมังสา) จะทำให้กระบวนการทำงานเป็นระบบและเกิดผลลัพธ์ที่มีคุณภาพ

4) ได้องค์ความรู้เชิงรูปแบบ (Model) ว่า การพัฒนาองค์กรควรดำเนินตามลำดับจาก พัฒนาจิตใจ ⟶ พัฒนาพฤติกรรมการทำงาน ⟶ พัฒนากระบวนการ ⟶ เกิดประสิทธิภาพ ⟶ นำไปสู่ความสำเร็จอย่างยั่งยืน

5) ได้ข้อสรุปสำคัญว่า การนำหลักธรรมมาประยุกต์ใช้ในองค์กรไม่ใช่เพียงแนวคิดเชิงศาสนา แต่สามารถใช้เป็นเครื่องมือพัฒนาการบริหารจัดการและยกระดับศักยภาพบุคลากรได้อย่างเป็นรูปธรรม

จากการศึกษาพบว่า การพัฒนาประสิทธิภาพการปฏิบัติงานในองค์กรอย่างยั่งยืน จำเป็นต้องเริ่มต้นจากการพัฒนาพลังภายในของบุคลากรควบคู่กับการพัฒนาระบบงาน โดยอาศัยหลักอิทธิบาท 4 เป็นฐานคิด และถอดรหัสเป็นกระบวนการเชิงบริหารในรูปแบบ P – D – C – E Model ดังแผนภาพที่ 1

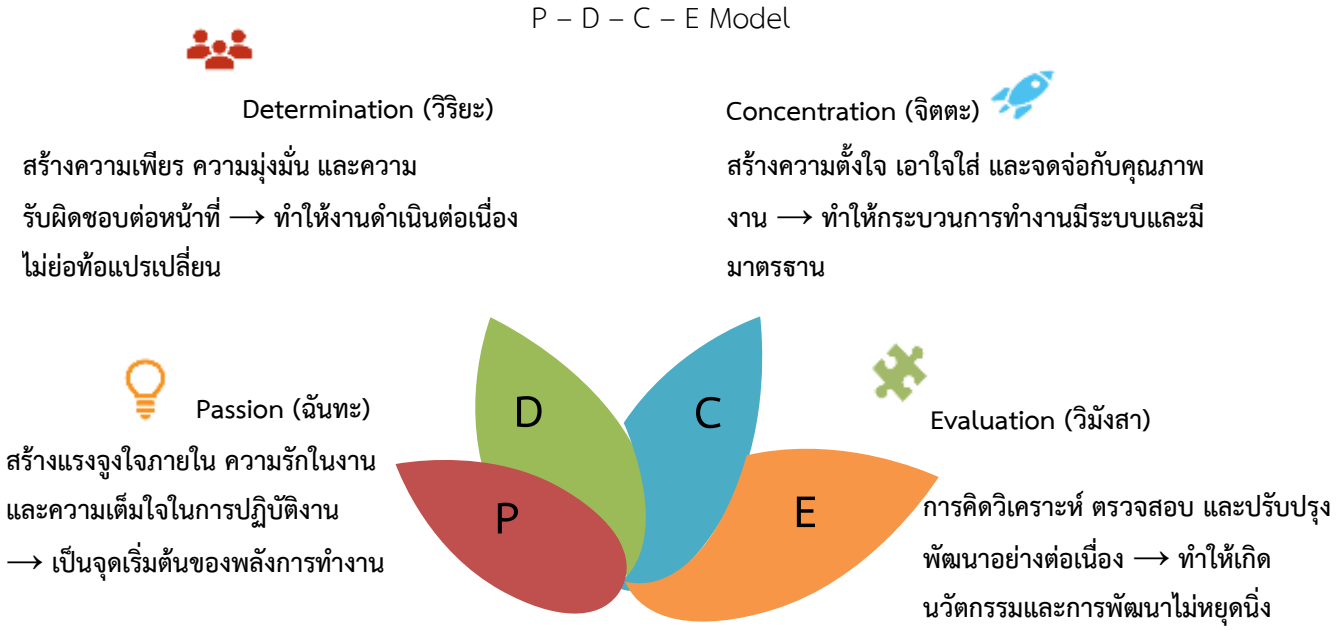

แผนภาพที่ 1 องค์ความรู้ที่ได้รับ

P – Passion (ฉันทะ) : จุดเริ่มต้นของพลังการทำงาน

ฉันทะเป็นรากฐานสำคัญของพฤติกรรมการทำงาน หมายถึง ความพอใจ ความรักในงาน และแรงจูงใจภายในที่เกิดจากความสมัครใจ ไม่ใช่แรงกดดันภายนอก เมื่อบุคลากรมีฉันทะ จะเกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของงาน (Ownership) และมีความผูกพันต่อองค์กรอย่างแท้จริง

ในเชิงบริหาร ฉันทะทำหน้าที่เป็น “พลังขับเคลื่อนภายใน” ที่สร้างทัศนคติเชิงบวก ลดปัญหาการต่อต้านงาน ลดความเฉื่อยชา และเพิ่มความกระตือรือร้น ส่งผลให้บุคลากรพร้อมพัฒนาและเปิดรับการเรียนรู้

Determination (วิริยะ) : พลังแห่งความเพียรและความต่อเนื่อง

เมื่อมีแรงจูงใจภายในแล้ว ขั้นต่อมาคือการแปรแรงจูงใจนั้นให้กลายเป็น “การลงมือทำอย่างต่อเนื่อง” ซึ่งก็คือวิริยะ หมายถึง ความเพียร ความพยายาม ความมุ่งมั่น และความอดทนต่ออุปสรรค

ในบริบทองค์กร วิริยะทำให้การทำงานไม่สะดุดกลางคัน ไม่ล้มเลิกเป้าหมายง่าย ๆ และช่วยรักษามาตรฐานการปฏิบัติงานให้ดำเนินไปตามแผนที่กำหนดไว้ บุคลากรที่มี Diligence จะมีความรับผิดชอบสูง มีวินัย และพร้อมเผชิญปัญหาอย่างสร้างสรรค์

C – Concentration (จิตตะ) : คุณภาพของกระบวนการทำงาน

จิตตะหมายถึง ความตั้งใจจดจ่อ เอาใจใส่ และมีสมาธิต่อสิ่งที่ทำอย่างจริงจัง ในเชิงการบริหารจิตตะสะท้อนถึงความละเอียดรอบคอบ ความรับผิดชอบ และการทำงานอย่างมีมาตรฐาน

เมื่อบุคลากรมี Concentration จะทำให้งานมีระบบ มีความถูกต้อง ลดข้อผิดพลาด และเพิ่มคุณภาพของกระบวนการทำงาน ทั้งยังช่วยเสริมสร้างวัฒนธรรมองค์กรที่เน้นความเป็นมืออาชีพ

E – Evaluation (วิมังสา) : กลไกการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง

วิมังสาคือการพิจารณาไตร่ตรอง วิเคราะห์ ตรวจสอบ และปรับปรุงงานอย่างมีเหตุผล เป็นขั้นตอนที่ทำให้องค์กรไม่หยุดนิ่ง แต่เกิดการเรียนรู้และพัฒนาอย่างต่อเนื่อง

ในเชิงระบบ Evaluation ช่วยให้เกิดการประเมินผลการดำเนินงาน การแก้ไขข้อบกพร่อง การพัฒนานวัตกรรม และการยกระดับมาตรฐานการทำงาน เป็นฐานของการสร้าง “องค์กรแห่งการเรียนรู้” (Learning Organization)

สรุป

อิทธิบาทธรรมเป็นหลักธรรมสำคัญในพระพุทธศาสนาที่ว่าด้วยปัจจัยแห่งความสำเร็จ ประกอบด้วย ฉันทะ วิริยะ จิตตะ และวิมังสา ซึ่งสามารถประยุกต์ใช้เป็นกรอบแนวคิดเชิงวิชาการเพื่อพัฒนาประสิทธิภาพการปฏิบัติงานของบุคลากรในองค์กรได้อย่างเป็นระบบและสอดคล้องกับบริบทการบริหารทรัพยากรมนุษย์ในยุคปัจจุบัน กล่าวคือ ฉันทะ หมายถึง ความพอใจ ความรักในงาน และแรงจูงใจภายใน อันเป็นจุดเริ่มต้นของพฤติกรรมการทำงานที่มีคุณภาพ เมื่อบุคลากรมีความเต็มใจและเห็นคุณค่าในบทบาทหน้าที่ของตน ย่อมก่อให้เกิดความผูกพันต่อองค์กร มีทัศนคติเชิงบวก และพร้อมอุทิศตนเพื่อความสำเร็จของงาน ต่อเนื่องมาที่วิริยะ ซึ่งหมายถึง ความเพียรพยายาม ความมุ่งมั่น และความอดทนต่ออุปสรรค เป็นพลังผลักดันให้การปฏิบัติงานดำเนินไปอย่างสม่ำเสมอ ไม่ย่อท้อต่อปัญหา ทำให้งานบรรลุเป้าหมายตามแผนที่กำหนดอย่างมีประสิทธิผล ขณะเดียวกัน จิตตะ คือ ความตั้งใจจดจ่อ เอาใจใส่ และรับผิดชอบต่อภารกิจที่ได้รับมอบหมาย ช่วยให้กระบวนการทำงานมีความรอบคอบ เป็นระบบ ลดข้อผิดพลาด และยกระดับคุณภาพของผลงานให้ได้มาตรฐานยิ่งขึ้น และท้ายที่สุด วิมังสา หมายถึง การพิจารณาไตร่ตรอง วิเคราะห์ ตรวจสอบ และประเมินผลการปฏิบัติงานอย่างมีเหตุผล ซึ่งเป็นกลไกสำคัญของการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง ทำให้เกิดการเรียนรู้จากประสบการณ์ การปรับปรุงกระบวนการทำงาน และการสร้างนวัตกรรมภายในองค์กร โดยภาพรวม อิทธิบาทธรรมทั้ง 4 ประการจึงเป็นกระบวนการพัฒนาบุคลากรที่เริ่มจากการสร้างแรงจูงใจภายใน เสริมด้วยความเพียร มุ่งเน้นความใส่ใจในกระบวนการ

เอกสารอ้างอิง

Katz D. Kahn RL. **The social psychology of organizations.** 2nd ed. (New York: Wiley.1978). pp. 1-17.

เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์. (2554). **การคิดเชิงบูรณาการ.** พิมพ์ครั้งที่ 7. กรุงเทพมหานคร: ซัคเซส มีเดีย.

ติน ปรัชญพฤทธิ์. (2556). **ศัพท์รัฐประศาสนศาสตร์.** พิมพ์ครั้งที่ 12. (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ประเวศ วะสี. (2547). **พุทธธรรมกับการพัฒนาสังคม.** กรุงเทพมหานคร: หมอชาวบ้าน.

พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). (2549). **พุทธวิธีบริหาร.** กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). Z2556). **พุทธธรรม.** พิมพ์ครั้งที่ 10. (กรุงเทพมหานคร: บริษัทสหธรรมมิก จำกัด.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). “การบูรณาการเชิงพุทธกับการบริหาร”. **วารสารศิลปศาสตร์ราชมงคลสุวรรณภูมิ.** ปีที่ 2 ฉบับที่ 2 (พฤษภาคม-สิงหาคม 2560): หน้า 485.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2557). **พุทธธรรม.** (กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). **“อิทธิปาทกถา” พุทธจักร โลกร่มเย็นดับเข็ญได้ด้วยศาสนา.** (กรุงเพทมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย. 2539). หน้า 10.

พระราชปัญญากวี (สุบิน เขมิโย). (2528). **ประมวลบทพระธรรมเทศนา.** (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์กรม ศาสนา.

วศิน อินทสระ. (2549). **พุทธธรรมกับการดำเนินชีวิต.** กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา.

วิกรณ์ รักษ์ปวงชน. (2557). **ติดอาวุธผู้นำ.** พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร: พิมพ์ดีการพิมพ์.

วิชัย วงษ์ใหญ่. รศ.ดร.. และมารุต พัฒผล. รศ.ดร.. **การบูรณาการเชิงสร้างสรรค์.** (กรุงเทพมหานคร: ศูนย์ผู้นำนวัตกรรมหลักสูตรและการเรียนรู้. 2547). หน้า 101.

วิทยา ด่านธำรงกูล. **การบริหาร.** (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์เธิร์ดเวฟ เอ็ดดูเคชั่น. 2546). หน้า 34.

สมใจ ลักษณะ. (2543). **การพัฒนาประสิทธิภาพในการทำงาน.** พิมพ์ครั้งที่ 2. (กรุงเทพมหานคร: เฟื่องฟ้า พริ้นติ้ง.

สมภาร พรมทา. (2548).**พุทธปรัชญา.** กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สิริพัชร์ เจษฎาวิโรจน์. (2546). **การจัดการเรียนการสอนแบบบูรณาการ.** (กรุงเทพมหานคร: บุ๊คพอยท์.

สุมน อมรวิวัฒน์. (2544). **พุทธวิธีการเรียนรู้.** กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

การพัฒนาเยาวชนในสังคมด้วยหลักอิทธิบาทธรรม

Youth Development in Society through the Principles of Iddhipada Dhamma

พระสรพงษ์ ขนฺติโก (ทองดี)[1], พระครูปริยัติปัญญาโสภณ[2], ลัดดาวัลย์ คงดวงดี[3],
วัชรากรณ์ อนุพันธ์[4], พระมหายุทธพิชาญ โยธสาสโน[5]
Phra Sorrapong Khantiko (Thongdee), Phrakrupariyatpanyasophon,
Laddawan Kongduangdee, Watcharakorn Anuphan,
Phramaha Yutthapichan Yothasano

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาเชิงลึกเกี่ยวกับหลักอิทธิบาทธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท วิเคราะห์กลไกเชิงจิตวิทยาและสังคมของอิทธิบาท 4 ต่อกระบวนการพัฒนาเยาวชนและสังเคราะห์รูปแบบการพัฒนาเยาวชนเชิงพุทธที่สามารถประยุกต์ใช้ได้จริงในบริบทสังคมไทยร่วมสมัย โดยศึกษาพระไตรปิฎก อรรถกถา คัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา เอกสารวิชาการและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เป็นกระบวนการพัฒนาศักยภาพถายในที่มีลักษณะเป็นระบบ สามารถเสริมสร้างแรงจูงใจภายใน ความเพียร ความรับผิดชอบ สมาธิ และการคิดวิเคราะห์อย่างมีเหตุผล เมื่อบูรณาการสู่ระบบการศึกษา ครอบครัว และชุมชน จะก่อให้เกิดการพัฒนาเยาวชนอย่างยั่งยืนและสามารถสร้างสังคมให้อยู่บนฐานคุณธรรมอย่างสงบสุข

คำสำคัญ: การพัฒนาเยาวชน, อิทธิบาท 4, พุทธธรรม

Abstract

This academic article aims to conduct an in-depth study of the principle of Iddhipada in Theravada Buddhism. It analyzes the psychological and social mechanisms of Iddhipada concerning the youth development process and synthesizes a practical Buddhist youth development model suitable for the contemporary Thai social context. The

[1] สำนักศาสนศึกษาวัดบัวถนน
[1] Wat Bua Thanon School
[2-5] มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
[2-5] Mahachulalongkornrajavidyalaya University
* Email: srphngsthxngdi348@gmail.com

methodology involves a comprehensive review of the Tipitaka, Atthakatha (Commentaries), Buddhist scriptures, and relevant academic literature and research.

The findings indicate that this approach is a systematic process for developing internal potential, capable of enhancing intrinsic motivation, perseverance, responsibility, concentration, and rational analytical thinking. When integrated into the educational system, families, and communities, it facilitates sustainable youth development and fosters a peaceful society grounded in moral integrity.

Keywords: Youth Development, Iddhipada, Buddhist Ethics

บทนำ

เนื่องจากในปัจจุบันนี้มีการแข่งขันกันสูงมาก ทั้งยังมีการแก่งแย่งทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่อย่างจำกัด ประชาชนมีจำนวนเพิ่มมากขึ้น สภาพเศรษฐกิจฝืดเคือง ความหลากหลายของวัฒนธรรมต่างชาติและนวัตกรรมอยู่ในสภาพที่ก้าวกระโดด ทำให้ผู้ปกครองต้องแข่งขันกันประกอบอาชีพ จึงไม่มีเวลาที่จะเลี้ยงดูบุตรหลาน จนเด็กบางคนถูกผู้ปกครองทอดทิ้งเพื่อไปทำงานในต่างถิ่น ต่างแดน หรือถูกเลี้ยงดูแบบปล่อยปละ ละเลย จึงทำให้เด็กมีปัญหาทั้งในด้านสุขภาพจิต สุขภาพกาย และการศึกษา โดยเฉพาะด้านคุณธรรมและจริยธรรม ในด้านของคุณธรรมจริยธรรม พระสงฆ์เป็นผู้ที่สามารถถ่ายทอดและปลูกฝังคุณลักษณะดังกล่าวให้เด็กและเยาวชนได้ดี เนื่องจากหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาสอนให้คนมีคุณธรรมและจริยธรรม เพื่อสร้างสังคมแห่งความเป็นมนุษย์ ดั้งนั้น กระทรวงศึกษาธิการและสถาบันการศึกษา จึงเล็งเห็นความสำคัญของสถาบันสงฆ์ที่ต้องเข้าไปร่วมพัฒนาเด็กและเยาวชนในสถานศึกษาต่างๆ ศาสนธรรมหรือหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ซึ่งเป็นพื้นฐานของจริยธรรมในสังคมไทย พระสงฆ์ถือว่าเป็นศาสนบุคคลผู้มีหน้าที่ในการนำศาสนธรรมสู่เยาวชน ซึ่งนับว่าเป็นสิ่งที่ยากสำหรับสังคมปัจจุบัน (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต),2559:45)

เยาวชนเป็นกำลังสำคัญของประเทศชาติและเป็นรากฐานของการพัฒนาในทุกมิติไม่ว่าจะเป็น ด้านเศรษฐกิจ การเมือง สังคม และวัฒนธรรม ในบริบทของสังคมไทยร่วมสมัย เยาวชนกำลังเผชิญกับความเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วจากกระแสโลกาภิวัตน์ เทคโนโลยีดิจิทัล และวัฒนธรรมบริโภคนิยม ซึ่งส่งผลกระทบต่อค่านิยมและพฤติกรรมอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ (กรมกิจการเด็กและเยาวชน.2564) การพัฒนาเยาวชนจึงต้องมุ่งเน้นทั้งการเสริมสร้างศักยภาพภายนอกและการพัฒนาคุณภาพจิตภายใน พระพุทธศาสนาเสนอหลักธรรมที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนามนุษย์อย่างเป็นระบบโดยเฉพาะหลักอิทธิบาทธรรม ซึ่งปรากฏในพระไตรปิฎกว่าเป็นธรรมเครื่องให้ถึงความสำเร็จ (ที.ปา.(ไทย) 11/306/277.) โดยที่ผู้วิจัยได้นำเอาหลักอิทธิบาทธรรม 4 มาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาเยาวชนในสังคมซึ่ง (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ป

ยุตฺโต),2545:40) ได้ให้ความหมายของอิทธิบาทธรรมว่าการปฏิบัติตามหลักธรรมที่จะนำไปสู่ความสำเร็จแห่งกิจการ ที่เรียกว่า อิทธิบาท (ธรรมให้ถึงความสำเร็จ) ซึ่งมี 4 ข้อ คือ

1. ฉันทะ รักงาน (การเห็นคุณค่า ความรัก ความพอใจ) คือ มีใจรัก พอใจจะทำสิ่งนั้นและทำด้วยใจรักต้องการทำให้เป็นผลสำเร็จอย่างดีแห่งกิจหรืองานที่ทำ มิใช่สักว่าทำพอให้เสร็จๆหรือ เพียงเพราะอย่างได้รางวัลหรือผลกำไร

2. วิริยะ สู้งาน (ความเพียร เห็นเป็นความท้าทาย ใจสู้ ขยัน) คือ พากเพียรทำขยันหมั่นประกอบหมั่นกระทำสิ่งนั้นด้วยความพยายามเข้มแข็งอดทน เอาธุระ ไม่ทอดทิ้ง ไม่ท้อถอย ก้าวไปข้างหน้าจนกว่าจะสำเร็จ

3. จิตตะ ใส่ใจงาน (ความคิด อุทิศตัวต่องาน ใจจดจ่อ จริงจัง) คือ เอาจิตฝักใฝ่ ตั้งจิตรับรู้ในสิ่งที่ทำและทำสิ่งนั้นด้วยความคิดไม่ปล่อยจิตใจให้ฟุ้งซ่านเลื่อนลอยใช้ความคิดในเรื่องนั้นบ่อยๆ เสมอๆ ทำกิจหรืองานนั้นอย่างอุทิศตัวอุทิศใจ

4. วิมังสา ทำงานด้วยปัญญา (ไตร่ตรอง พิสูจน์ ทดสอบ ตรวจตรา ปรับปรุงแก้ไข) ใช้ปัญญาสอบสวน คือ หมั่นใช้ปัญญาพิจารณาใคร่ครวญตรวจตราหาเหตุผล และตรวจสอบข้อยิ่งหย่อนเกินเลยบกพร่องขัดข้องในสิ่งที่ทำนั้น โดยรู้จักทดลองวางแผน วัดผล คิดค้นวิธีแก้ไขปรับปรุง เป็นต้นเพื่อจัดการและดำเนินงานนั้นให้ได้ผลดียิ่งขึ้นไป

ด้วยเหตุผลข้างต้นผู้เขียนจึงนำเอาหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนาเข้ามาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาเยาวชนในสังคมที่จะสามารถส่งเสริม และสนับสนุนได้อย่างมากมายหลายประการ โดยเฉพาะหลักอิทธิบาท 4 คือ ฉันทะ วิริยะ จิตตะ วิมังสา ซึ่งเป็นธรรมที่เป็นเหตุให้ประสบความสำเร็จหรือแปลง่ายๆว่า ทางแห่งความสำเร็จ

การพัฒนาเยาวชน

การพัฒนาเยาวชน (Youth Development) ไม่ได้หมายถึงเพียงการเจริญเติบโตทางร่างกายตามวัยเท่านั้น แต่คือ กระบวนการเสริมสร้างศักยภาพแบบองค์รวม เพื่อให้เยาวชนมีความพร้อมในการเผชิญหน้ากับความเปลี่ยนแปลงและเติบโตเป็นประชากรที่มีคุณภาพของสังคม

ความหมายของการพัฒนา

การพัฒนา เป็นภาษาไทย ที่แปลมาจากคำว่า “Development”(วชิรวัชร งามละม่อม,2568) โดยให้ความหมายของการพัฒนาแบ่งเป็นสองอย่าง ประการแรกการเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้น และประการที่สอง มีการวางแผนกำหนดทิศทางเพื่อไปสู่เป้าหมายการดำเนินงานอย่างชัดเจนการพัฒนากระทำให้เกิดขึ้น คือ เปลี่ยนสภาพหนึ่งไปสู่สภาพหนึ่งที่ดีกว่าเป็นการเปลี่ยนแปลงของระบบต่างๆ ที่นอกเหนือไปจากระบบปกติ โดยปกติแล้วสิ่งต่างๆ ย่อมมีความเจริญ และเสื่อมไปตามสภาพแต่สังคมที่พัฒนา คือ สังคมที่มี

ทิศทางแห่งความก้าวหน้าเจริญขึ้นการเปลี่ยนแปลงที่มีการกระทำให้เกิดขึ้นหรือมีการวางแผนกำหนดทิศทางไว้ล่วงหน้าโดยการเปลี่ยนแปลงนี้ต้องเป็นไปในทางที่ดีขึ้น ได้เสนอความหมายที่สอดคล้องกับการการพัฒนาของสัญญา สัญญาวิวัฒน์ เกี่ยวกับรูปแบบของการเปลี่ยนแปลงเพื่อพัฒนามี 3 รูปแบบ ดังต่อไปนี้ การเปลี่ยนแปลงที่เป็นไปในเชิงวิชาการ หรือวิทยาศาสตร์

1. การพัฒนา คือ การเปลี่ยนแปลงนั้นต้องเหมาะสมกับสถานการณ์

2. การพัฒนา คือ การเปลี่ยนแปลงที่เหมาะสมกับความสามารถของตนเอง

3. การพัฒนา คือ การเปลี่ยนแปลงที่สอดคล้องกับนโยบายหรือวัตถุประสงค์ของทางราชการและประชาชนเพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงไปสู่เป้าหมายที่ผู้คิดจัดกระทำกำหนดทิศทางไว้ล่วงหน้าโดยการเปลี่ยนแปลงนี้ต้องเป็นไปทิศทางที่ดีขึ้น โดยการพัฒนามี 3 ประการ คือ ประการแรก รักษาสิ่งดีเอาไว้ ประการที่สองสร้างสิ่งใหม่และประการที่สามมุ่งแก้ไขปัญหา กระบวนการที่ขจัดความยากจน สภาวะการว่างงานและสร้างความเท่าเทียมให้เกิดขึ้นกับประชาชนในสังคมนั้นๆ โดยยึดหลัก 3 ประการ ประการที่หนึ่งเตรียมแผนการที่แน่นอนที่เหมาะกับผู้จะถูกพัฒนา ประการที่สองเน้นกระบวนการพัฒนาที่มีส่วนร่วมโดยให้ผู้รับการพัฒนาได้เข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมและประการที่สามผู้รับการพัฒนาต้องมีความเสมอภาค

แนวคิดในการพัฒนา

แนวคิดในการพัฒนานั้นมีอยู่ 2 ประเภทกล่าวคือ

1. แนวคิดแบบดั้งเดิม เป็นแนวคิดที่มีมาแต่เดิมว่า การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ได้เกิดขึ้นค่อนข้างชัดเจนในช่วงที่มีการปฏิวัติอุตสาหกรรมในระยะปลายคริสต์ศตวรรษที่ 17 และต้นคริสต์ศตวรรษที่ 18 การปฏิวัติอุตสาหกรรมทำให้มีการนำเอาเครื่องจักรเข้ามาใช้ในการอุตสาหกรรม เครื่องจักรกลายเป็นสิ่งสำคัญสำหรับนายจ้าง ดังนั้นการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์จึงเป็นลักษณะการจัดการมนุษย์ในองค์กรที่เน้นอำนาจนิยม โดยที่ผู้บริหารไม่ได้ให้ความสำคัญของทรัพยากรมนุษย์ ไม่ให้ความสำคัญของศักดิ์ศรีของความเป็นคน (Frederick Winslow Taylor,1911)

2. แนวคิดแบบใหม่ เป็นแนวคิดที่มีลักษณะตรงข้ามกับแนวคิดแรก คือ เป็นการประสานแนวความคิดของการจัดการตามแบบวิทยาศาสตร์ (Scientific Management) และการจัดการตามแนวมนุษย์สัมพันธ์ (Human Relation Approach) เข้าด้วยกันโดยคัดเลือกเฉพาะแนวคิดที่มีประโยชน์ต่อการจัดการมนุษย์ในองค์กร การจัดการตามแบบทฤษฎีแผนใหม่เกิดขึ้นเพราะมนุษย์ต้องการความเหมาะสมพอดี ถ้าเราพิจารณาเฉพาะการจัดการแบบวิทยาศาสตร์จะเห็นได้ว่าเป็นแบบแผน(Formal Organization) เกินไป เช่นเดียวกับการการจัดการตามแนวมนุษย์สัมพันธ์ก็เป็นแบบกันเอง (Informal Organization) เกินไป การนำแนวคิดจากการจัดการทั้ง 2 รูปแบบนั้นมาผสมผสานกันพร้อมทั้งแต่งเติมสิ่งที่ขาดไปให้สมบูรณ์ ทำให้แนวความคิดของการจัดการตามทฤษฎีแผนใหม่มีการให้ความสำคัญในแง่มุมต่าง ๆ เช่น

ทำงานตามลักษณะความสามารถเฉพาะ(Specialization) เป็นผลให้เกิดการสรรหาบุคคลที่มีความสามารถเหมาะสมกับตำแหน่งงาน การจัดระบบแยกตำแหน่งความรู้ความสามารถ (Position Classification) การจัดอบรม (Training) มีการจัดการอบรมให้ความรู้แก่ผู้ใช้แรงงานเพื่อปรับความรู้ความสามารถของเขาเหล่านั้นให้ทันต่อเทคโนโลยีใหม่และการเปลี่ยนแปลงของสิ่งแวดล้อมในเรื่องการจัดสวัสดิการ ผู้บริหารเห็นความสำคัญในการตอบแทนแรงงาน โดยจัดสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ เพื่อเป็นการทำนุบำรุงรักษา “คน”ซึ่งเป็นทรัพยากรสำคัญให้มีประสิทธิภาพและการดำรงชีวิตที่มีคุณภาพตามความสมควร พร้อมทั้งมีขวัญและกำลังใจที่ดี การจัดการเรื่องความปลอดภัยในการทำงาน ตลอดจนดูแลสุขภาพของผู้ใช้แรงงาน การให้แรงจูงใจ คือ การใช้จิตวิทยาที่เหมาะสมกับผู้ใช้แรงงาน (David A. DeCenzo & Stephen P. Robbins,2013)

ดังนั้น ผลของการพัฒนา (Result) ที่หวังผลระยะสั้นจะเป็นการพัฒนาระดับบุคคลและการบริหารผลงาน หรือหากหวังผลระยะยาว เน้นที่การพัฒนาสายอาชีพและการพัฒนาองค์กรในเรื่องขอบเขตหรือองค์ประกอบการพัฒนาสำหรับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามแนวพุทธจะไม่แตกต่างกับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์กระแสหลัก กล่าวคือมีทั้งการพัฒนาทั้งในระดับบุคคลและระดับองค์กร สิ่งที่พึงพิจารณาคือขอบเขตหรือจุดเน้นในการพัฒนาจะมีผลถึงการเลือกวิธีการหรือกระบวนการพัฒนาที่แตกต่างกัน กล่าวคือ การพัฒนาในระดับบุคคลกับการพัฒนาในระดับองค์กรจะมีเทคนิคที่แตกต่างกันเนื่องจากมีปัจจัยที่แตกต่างกัน เช่น ในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ระดับองค์กรจะมีตัวแปรด้านโครงสร้างองค์กร กระบวนการในการทำงาน เทคโนโลยีที่องค์กรใช้และวัฒนธรรมการทำงานเพิ่มเติมเข้ามา ดังนั้นนักพัฒนาทรัพยากรมนุษย์แนวพุทธจึงต้องพิจารณาปัจจัยนี้เพื่อที่จะไม่ดำเนินการพัฒนาในระดับปัจเจกบุคคลแล้วคาดหมายว่าการพัฒนาในระดับองค์กรจะเกิดขึ้นเองโดยอัตโนมัติ ดังนั้นในกระบวนการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เชิงพุทธ สองปัจจัยแรกที่ต้องกำหนดเป็นตัวปัจจัยอิสระคือเป้าหมายการพัฒนาและกลุ่มเป้าหมายหรือขอบเขตที่ต้องการพัฒนาในระดับบุคคลหรือองค์กร

เป้าหมายในการพัฒนาตามแนวพุทธจะแบ่งเป็น 2 ระดับ กล่าวคือระดับโลกียธรรมซึ่งเหมาะสมสำหรับองค์กรเอกชนที่ยังต้องมีภารกิจในการแสวงหารายได้หรือกำไร หรือแม้กระทั่งองค์กรภาครัฐที่ต้องมีผลงานให้คุ้มค่ากับงบประมาณที่ได้รับ ทรัพยากรมนุษย์ในองค์กรนี้จึงจะมีกระบวนทัศน์ในการพัฒนาทั้งแบบเพื่อผลงาน (Performance Paradigm) เพื่อการเรียนรู้ (Learning Paradigm) และกระบวนทัศน์ในระดับโลกียธรรม ส่วนกระบวนทัศน์การพัฒนาในระดับโลกุตรธรรมซึ่งมีจุดมุ่งหมายของการดับทุกข์อย่างสิ้นเชิง เป็นภาวะนิโรธหรือนิพพานอาจจะเป็นเรื่องยากที่จะพัฒนาในองค์กรที่ยังต้องอยู่รอดด้วยการแสวงหากำไรสูงสุด ถึงแม้ว่าจะเป็นไปไม่ได้ก็ตาม อย่างไรก็ตามจุดมุ่งหมายของการแบ่งเป็น 2 กระบวนทัศน์การพัฒนาในระดับโลกียธรรม และโลกุตรธรรมก็เพื่อให้นักพัฒนาทรัพยากรมนุษย์แนวพุทธตระหนักถึงเป้าหมายและความพร้อมของทั้งทรัพยากรมนุษย์และองค์กรที่จะพัฒนา ทั้งระดับปัจเจกบุคคล ระดับกลุ่มคนในองค์กร และระดับองค์กร ด้วยความตระหนักรู้เช่นนี้จะทำให้การพัฒนามีประสิทธิผลและ

ประสิทธิภาพมากขึ้น เนื่องจากผู้วางแผนการพัฒนาทั้งในระดับองค์กรและระดับบุคคลจะมีการวิเคราะห์และออกแบบโปรแกรมการพัฒนา หรือหากใช้การฝึกอบรมผู้ออกแบบหลักสูตรการพัฒนาและผู้สอนจะปรับปรุงเนื้อหาหลักธรรม เทคนิคการถ่ายทอดให้เหมาะสมกับผู้เรียน ความสัมพันธ์ของบริบทขององค์กร องค์กรและการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เชิงพุทธขององค์กร

โดยจุดเริ่มต้นของการพัฒนาเยาวชน คือ มีสัมมาทิฏฐิ ซึ่งพระธรรมปิฎก ได้ให้ความหมายของสัมมาทิฏฐิว่า ความเห็นชอบ หรือเห็นถูกต้อง ซึ่งสัมมาทิฏฐิ เป็นจุดเริ่มต้นหรือเป็นตัวนำในทุกขั้นตอนของการประพฤติปฏิบัติ มีความสำคัญ คือ เมื่อเชื่อหรือเห็นเช่นนั้นแล้ว ก็ย่อมพร้อมที่จะพัฒนา ปัจจัยที่จะส่งเสริมให้เกิดสัมมาทิฏฐิ คือ ปรโตโฆสะ และ โยนิโสมนสิการ

ดังนั้นจึงต้องมีความเข้าใจว่าเยาวชนหรือวัยรุ่นนั้น เขามีความต้องการที่หลากหลาย ทั้ง ด้านร่างกาย สิ่งแวดล้อม บุคคลที่เกี่ยวข้อง และด้านจิตใจ แต่วัยรุ่นนั้นจะอิงกลุ่มเป็นหลักถ้ากลุ่มเพื่อนว่าอย่างไรก็มักจะมีค่านิยมตามกันไป พอสรุปความต้องการของเยาวชนหรือวัยรุ่นได้ ดังต่อไปนี้ (สมชาย ใจดี ,2559:5)

1. ต้องการความรัก คือ อยากให้บิดามารดารัก อยากให้เพศตรงข้ามรัก อยากให้คนที่เกี่ยวข้องกับตนเองรักตน

2. ต้องการความสนุกสนานเพลิดเพลิน ซึ่งส่วนใหญ่มักจะแสดงออกทางการเล่นกีฬา เช่น เล่นฟุตบอล เทนนิส และบันเทิง เช่น ร้องเพลง ประกวดเชียร์ลีดเดอร์ เป็นต้น

3. ต้องการความเป็นอิสระ คือ ไม่อยากให้ผู้ใหญ่คอยแนะนำ หรือชี้ทางให้

4. ต้องการได้รับการยกย่องคือ อยากได้ชื่อเสียง อยากให้สังคมยอมรับตน อยากให้เพื่อนๆ ยอมรับความสามารถของตนเอง

5. มีอุดมคติสูง คือ เป็นพวกอุดมคตินิยม แต่ขาดประสบการณ์ในชีวิตจริง จึงอาจตกเป็นเครื่องมือของคนพาลได้ง่าย และเชื่อคนก็ง่าย เพราะรู้แต่ตำราไม่รู้จิตใจของคน

6. มีความสนใจเรื่องเพศและเพื่อนต่างเพศ คือ ให้ความสนใจเรื่องเพศศึกษามากเป็นพิเศษ ไม่ว่าจะเป็นวัยรุ่นหญิงหรือวัยรุ่นชาย เช่น ชอบดูภาพอนาจารทางอินเตอร์เน็ต ชอบดูภาพยนตร์ที่เกี่ยวกับเรื่องเพศ เป็นต้น จึงควรให้คำแนะนำเขาว่า อย่าชิงสุกก่อนห่าม

7. ต้องการการรวมกลุ่ม คือ เพื่อนเรียนคณะใดก็อยากจะเรียนด้วย เพื่อนไปทำงานอะไร ก็อยากจะไปทำงานนั้นด้วย เป็นต้น

8. ต้องการการยอมรับจากผู้ใหญ่ คือ อยากให้ผู้ใหญ่ยอมรับความรู้ ความสามารถของตนเอง ว่าสามารถทำงานได้ดีเช่นเดียวกับท่านแล้ว

9. ต้องการแบบอย่างที่ดี คือ อยากเห็นตัวอย่าง แบบอย่างในทางสังคมที่ดี เป็นบุคคลตัวอย่าง เป็นปูชนียบุคคลที่น่าเคารพยกย่อง มีผลงาน และมีความดีปรากฏต่อสังคม

10. ต้องการความปลอดภัยและความมั่นคง คือ อยากให้ผู้ใหญ่รับประกันว่าจะไม่ทำโทษตนเมื่อทำผิด และอยากให้ท่านให้อภัยเมื่อทำผิดลงไปแล้ว

11. ต้องการประสบการณ์ใหม่ๆ คือ อยากคบหาเพื่อนต่างเพศ อยากเรียนรู้เรื่องราวที่ผู้ใหญ่ห้ามปรามไว้ เช่น ไม่ให้สูบบุหรี่ แต่เยาวชนก็ต้องการทดลองสูบ เป็นต้น

12. ความรู้สึกรุนแรง คือ อารมณ์ที่เกิดจากความสมหวังก็จะดีใจสุดขีด และถ้าผิดหวังก็จะแสดงอารมณ์เสียใจอย่างสุดชีวิตเช่นกัน บางรายถึงกับฆ่าตัวตายเมื่อรู้ว่าตนสอบไล่ไม่ผ่าน

13. ต้องการมีอนาคต และต้องการความสำเร็จในชีวิต คือ มีความฝันต่างๆนานา เช่น เรียนจบแล้วอยากจะเป็นแพทย์ เป็นทหาร เป็นตำรวจ วิศวกร ครู เป็นต้น (นภา สุขสวัสดิ์,2562:1)

ปัจจัยที่หนึ่ง คือ ปรโตโฆสะ หมายถึง เสียงจากผู้อื่น คือ อิทธิพลจากภายนอก เป็นคำที่มีความหมายกลางๆ คือ อาจจะดีหรือชั่ว ถูกหรือผิดก็ได้ ถ้าปรโตโฆสะนั้นเป็นบุคคลที่ดี เรียกว่า กัลยาณมิตร ซึ่งเป็นปรโตโฆษะชนิดที่กลั่นกรองแล้วในการพัฒนา ปรโตโฆสะโดยทั่วๆ ไป เช่น พ่อแม่ พี่น้อง ครูอาจารย์ สื่อมวลชน และการถ่ายทอดทางวัฒนธรรม ซึ่งถือว่าเป็นสิ่งสำคัญมากในสังคม ถ้าบุคคลและสถาบันเหล่านี้เป็นปรโตโฆสะที่ดีก็จะนำเยาวชนไปสู่สัมมาทิฏฐิ โดยในขั้นนี้เยาวชนยังต้องอาศัยศรัทธา เพื่อพิสูจน์ด้วยปัญญาของเยาวชนเองให้เห็นเหตุผลชัดเจน จนมั่นใจหมดความลังเลสงสัย

ปัจจัยที่สอง คือ โยนิโสมนสิการ หมายถึง การทำใจโดยแยบคาย เป็นตัวหลักของการใช้ปัญญา ทำให้เยาวชนเป็นผู้รู้จักใช้ความคิดให้ถูกต้องอย่างไร เป็นเจ้าของความคิด เอาความคิดมาช่วยแก้ไขปัญหาทำให้อยู่สุขสบาย

สรุปได้ว่า การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เชิงพุทธจะเริ่มต้นที่มีพุทธธรรมเป็นกรอบใหญ่ หรือฐานคิดหลัก ซึ่งเมื่อกล่าวถึงองค์ความรู้ทางเศรษฐศาสตร์ก็จะเป็นพุทธเศรษฐศาสตร์ซึ่งจะทำให้มีระบบเศรษฐกิจแบบเศรษฐกิจพอเพียง และองค์กรที่อยู่ในสังคม หรือประเทศนั้นก็จะมีระบบเศรษฐกิจพอเพียง หรือเป็นองค์กรที่ต้องการใช้ระบบเศรษฐกิจพอเพียงแม้ว่าบริบทจะยังเป็นระบบเศรษฐกิจทุนนิยม บริโภคนิยมอยู่ก็ตาม ลักษณะองค์กรที่ว่านี้จะเป็นเงื่อนไขสำคัญที่จะทำให้การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เชิงพุทธเกิดขึ้นได้

หลักอิทธิบาท 4

อิทธิบาท 4 ประการเป็นหลักธรรมที่สำคัญในพระพุทธศาสนา โดยมีนักปราชญ์ได้ให้ความหมายของอิทธิบาทธรรมไว้ดังนี้

อิทธิบาท แยกเป็น **“อิทธิ”** แปลว่า ความสำเร็จ **“บาท”**แปลว่า ฐาน เชิงรอง ดังนั้น อิทธิบาท จึงแปลว่า รากฐานแห่งความสำเร็จ ซึ่งมี 4 อย่าง คือ ฉันทะ วิริยะ จิตตะ วิมังสา (พุทธทาสภิกขุ,2537:90)

อิทธิบาท แปลว่า ธรรมเครื่องให้ถึงอิทธิ(ฤทธิ์หรือ ความสำเร็จ) หรือธรรมที่เป็นเหตุให้ประสบความสำเร็จหรือแปลง่ายๆว่า ทางแห่งความสำเร็จ มี 4 อย่างคือ ฉันทะ (ความพอใจ) วิริยะ (ความเพียร) จิตตะ (ความคิดจดจ่อ) และวิมังสา (ความสอบสวน ไตร่ตรอง) แปลให้จำง่ายตามลำดับว่า มีใจรัก พากเพียร ทำเอาจิตฝักใฝ่ ใช้ปัญญาสอบสวน (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต),2543:842-846)

อิทธิบาท 4 เป็นคุณ 4 อย่าง ถ้ามีบริบูรณ์แล้วจะชักนำให้บุคคลถึงสิ่งที่ต้องการซึ่งไม่เหลือวิสัย จนกล่าวได้ว่าอิทธิบาท 4 เป็นธรรมะที่เป็นธรรมที่มีอุปการะแก่งานทุกชนิด ตั้งแต่งานของผู้ครองเรือนจนถึงงานของผู้บำเพ็ญสมถวิปัสสนา อิทธิบาท 4 เป็นธรรมสำหรับความสำเร็จ ซึ่งต้องใช้ในการทำงาน และเป็นทางเดียวที่จะปฏิบัติเพื่อนาไปสู่นิพพานได้ดังที่ พระพุทธเจ้าตรัสไว้ว่า “ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุนั้นๆ ย่อมเจริญด้วยอิทธิบาทเป็นเรื่องปรุงสมาธิ อัน ประกอบด้วย ฉันทะเป็นประธาน ด้วยวิริยะเป็นประธาน ด้วยจิตตะเป็นประธานด้วยวิมังสาเป็น ประธาน” จากความหมายของอิทธิบาท 4 ที่กล่าวมาข้างต้น

อิทธิบาทธรรม 4 หมายถึง หลักธรรมอันเป็นเหตุปัจจัยให้เกิดความสำเร็จหรือธรรมที่เป็นทางแห่งความสำเร็จ เพราะเป็นกลไกทางจิตที่ทำให้การกระทำนั้นมีพลัง มีความต่อเนื่องและมีการตรวจสอบปรับปรุงโดยอาศัยแรงจูงใจ ความเพียร ความตั้งใจ และปัญญาเป็นองค์ประกอบร่วมกัน) ซึ่งมี 4 ข้อ คือ 1) ฉันทะ รักงาน (การเห็นคุณค่า ความรัก ความพอใจ) คือ มีใจรัก พอใจจะทำสิ่งนั้นและทำด้วยใจรักต้องการทำให้เป็นผลสำเร็จอย่างดีแห่งกิจหรืองานที่ทำ มิใช่สักว่าทำพอให้เสร็จๆหรือ เพียงเพราะอย่างได้รางวัลหรือผลกำไร 2) วิริยะ สู้งาน (ความเพียร เห็นเป็นความท้าทาย ใจสู้ ขยัน) คือ พากเพียรทำขยันหมั่นประกอบหมั่นกระทำสิ่งนั้นด้วยความพยายามเข้มแข็งอดทน เอาธุระ ไม่ทอดทิ้ง ไม่ท้อถอย ก้าวไปข้างหน้าจนกว่าจะสำเร็จ 3) จิตตะ ใส่ใจงาน (ความคิด อุทิศตัวต่องาน ใจจดจ่อ จริงจัง) คือ เอาจิตฝักใฝ่ ตั้งจิตรับรู้ในสิ่งที่ทำและทำสิ่งนั้นด้วยความคิดไม่ปล่อยจิตใจให้ฟุ้งซ่านเลื่อนลอยใช้ความคิดในเรื่องนั้นบ่อยๆ เสมอๆ ทำกิจหรืองานนั้นอย่างอุทิศตัวอุทิศใจ 4) วิมังสา ทำงานด้วยปัญญา (ไตร่ตรอง พิสูจน์ ทดสอบ ตรวจตรา ปรับปรุงแก้ไข) ใช้ปัญญาสอบสวน คือ หมั่นใช้ปัญญาพิจารณาใคร่ครวญตรวจตราหาเหตุผล และตรวจสอบข้อยิ่งหย่อนเกินเลยบกพร่องขัดข้องในสิ่งที่ทำนั้น โดยรู้จักทดลองวางแผน วัดผล คิดค้นวิธีแก้ไขปรับปรุง เป็นต้นเพื่อจัดการและดำเนินงานนั้นให้ได้ผลดียิ่งขึ้นไป(พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต),2545:40)

อิทธิบาท คือ ทางที่จะไปสู่ความสำเร็จ 4 ประการ คือ 1) ฉันทะ ความพอใจ 2) วิริยะ ความเพียร 3) จิตตะ ความเอาใจใส่และ 4) วิมังสา ไตร่ตรองค้นคว้าในสิ่งนั้นๆ ถ้าเรารักสิ่งนั้นเอาใจใส่สิ่งนั้น มันก็ก้าวหน้าการคิดการทำก็ก้าวหน้าต่อไป เพราะเรารักสิ่งนั้น ถ้าไม่รักมันก็ไป*ไม่ได้* **(***พระธรรมโกศาจารย์* (ปัญญานันทภิกขุ),2538:150**)**

อิทธิบาท 4 คือ คุณธรรมเครื่องให้สำเร็จตามประสงค์หรือสิ่งประสงค์ คนในโลกนี้ย่อมต้องการสิ่งที่ประสงค์แห่งชีวิตกันคนละหลายรูปแบบ แต่สิ่งประสงค์ที่คนต้องการตรงกันคือทรัพย์ ยศ และผลงานทรัพย์เป็นสิ่งประสงค์ที่สำคัญยิ่งของชีวิตเพราะทรัพย์เป็นสิ่งอาศัยใช้สอยในการดำรงชีวิตประจำวัน ทรัพย์มีอยู่ 2 ประการ คือ ทรัพย์สิน 1 ทรัพย์สมบัติ 1 ทรัพย์สินคือเงินตราสำหรับใช้จ่ายซื้อขายแลกเปลี่ยน อาหาร

เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัยและยารักษาโรค ทรัพย์สมบัติ คือ บ้านเรือน ที่ดิน ที่นา ที่สวน เครื่องใช้ต่างๆ เป็นต้น (พระราชปัญญากวี (สุบิน เขมิโย),2528:260)

การประยุกต์ใช้หลักธรรมอิทธิบาท 4 เพื่อพัฒนาเยาวชนในสังคม

การนำหลักอิทธิบาท 4 มาใช้เพื่อการพัฒนาเยาวชนในสังคมเป็นการบูรณาการมนทางโลกและทางธรรม โดยจะเห็นได้ว่าสามารถนำมาใช้ในการปฏิบัติงานได้จริง เกิดประโยชน์และยังสามารถช่วยให้เกิดประสิทธิภาพดียิ่งขึ้น ดังนี้ (พระมหาสุวิทย์ สุวิชาโน, 2562, 8(1), 23–35.)

1.ฉันทะ (Chanda): ความพอใจใฝ่รู้ ความพอใจรักใคร่และความเต็มใจในสิ่งที่กระทำ เป็นแรงจูงใจภายในที่เกิดจากความเห็นคุณค่าและความหมายของสิ่งนั้น ไม่ใช่การถูกบังคับหรือทำเพราะแรงกดดันภายนอก เมื่อบุคคลมีฉันทะ จะเกิดความกระตือรือร้น ใฝ่เรียนรู้ และมุ่งมั่นพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง ฉันทะจึงเป็นจุดเริ่มต้นของความสำเร็จ เพราะทำให้การเรียนหรือการทำงานเป็นไปด้วยความสุขและความตั้งใจอย่างแท้จริง ในทางการพัฒนาเยาวชน ฉันทะช่วยปลูกฝังนิสัยรักการเรียนรู้และการเติบโตด้วยตนเองอย่างยั่งยืน

2.วิริยะ (Viriya): ความเพียรพยายาม ความขยัน และความมุ่งมั่นไม่ย่อท้อต่ออุปสรรค เป็นพลังทางจิตที่ผลักดันให้บุคคลลงมือทำอย่างต่อเนื่อง แม้เผชิญความยากลำบากหรือความล้มเหลวก็ไม่ละความตั้งใจ วิริยะจึงไม่ใช่เพียงความพยายามชั่วครั้งชั่วคราว แต่เป็นความอดทนและความสม่ำเสมอในการปฏิบัติ เมื่อมีวิริยะควบคู่กับเป้าหมายที่ชัดเจน จะช่วยให้เกิดความก้าวหน้าและความสำเร็จอย่างมั่นคง ในการพัฒนาเยาวชน วิริยะเป็นพื้นฐานสำคัญของวินัยในตนเองและความรับผิดชอบต่อหน้าที่

3.จิตตะ (Citta): ความเอาใจใส่และสมาธิ ความตั้งใจแน่วแน่และความเอาใจใส่อย่างลึกซึ้งในสิ่งที่กระทำ เป็นภาวะที่จิตจดจ่อ ไม่ฟุ้งซ่าน และมุ่งมั่นต่อเป้าหมายอย่างจริงจัง จิตตะช่วยให้การทำงานหรือการเรียนมีความละเอียด รอบคอบ และมีคุณภาพ ไม่ทำแบบผิวเผินหรือขาดความรับผิดชอบ เมื่อบุคคลมีจิตตะจะสามารถควบคุมสมาธิและบริหารความสนใจของตนเองได้อย่างมีประสิทธิภาพ ในการพัฒนาเยาวชน จิตตะมีบทบาทสำคัญต่อการเสริมสร้างสมาธิ วินัย และความสามารถในการทำงานให้สำเร็จอย่างมีคุณภาพ

4.วิมังสา (Vimamsa): การไตร่ตรองตรวจสอบ การพิจารณาไตร่ตรองอย่างรอบคอบ ใช้ปัญญาวิเคราะห์เหตุและผล รวมทั้งตรวจสอบข้อบกพร่องเพื่อปรับปรุงแก้ไขให้ดียิ่งขึ้น เป็นกระบวนการคิดเชิงเหตุผลที่ไม่เชื่อโดยปราศจากการพิจารณา วิมังสาช่วยให้การกระทำมีความถูกต้อง แม่นยำ และพัฒนาอย่างต่อเนื่อง เพราะมีการประเมินผลอยู่เสมอ ในการพัฒนาเยาวชน วิมังสาส่งเสริมทักษะการคิดวิเคราะห์ การแก้ปัญหา และการเรียนรู้จากประสบการณ์ ทำให้เติบโตอย่างมีวิจารณญาณและมีความรับผิดชอบต่อการตัดสินใจของตนเอง

จะเห็นได้ว่าการนำหลักอิทธิบาท 4 มาใช้ในการพัฒนาเยาวชนในสังคม ได้องค์ความรู้ใหม่ ได้ทราบกระบวนการ วิธีการ หรือขั้นตอนในการพัฒนาเยาวชนผู้เป็นกำลังหลักของชาติ มีความกระตือรือร้นใฝ่เรียนรู้เพื่อที่จะพัฒนาตนเองอยู่ตลอดเวลา มีความเพียรพยายาม ความขยัน มุ่งมั่นและไม่ย่อท้อต่ออุปสรรค

มีสมาธิไม่ฟุ้งซ่านสามารถทำงานออกมาได้อย่างมีคุณภาพ และสุดท้ายคือการพิจารณาไตร่ตรองตรวจสอบอย่างรอบคอบหาข้อผิดพลาดจนทำผลงานออกมาได้อย่างมีประสิทธิภาพ

องค์ความรู้ที่ได้รับ

จากการวิจัยทำให้เกิดองค์ความรู้ดังแผนภาพที่ 1

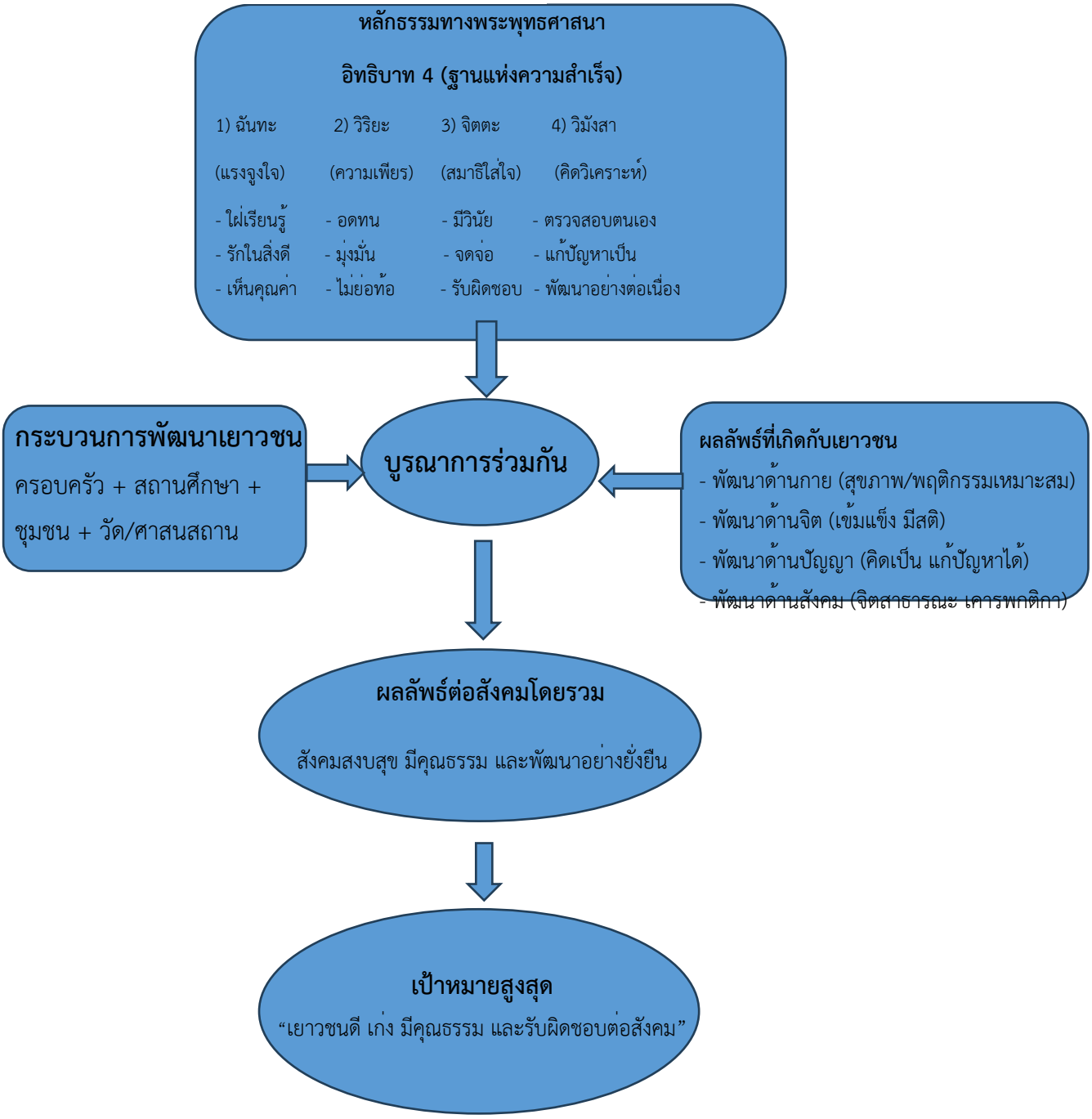

แผนภาพที่ 1 องค์ความรู้ที่ได้รับ

สรุป

“การพัฒนาเยาวชนในสังคมด้วยหลักอิทธิบาทธรรม” เป็นหลักธรรมที่มีศักยภาพสูงในการพัฒนาเยาวชนเชิงบูรณาการ โดยเชื่อมโยงแรงจูงใจ ความเพียร สมาธิ และปัญญา เข้าด้วยกันอย่างเป็นระบบ หากนำไปประยุกต์ใช้ในระบบการศึกษา จะช่วยสร้างเยาวชนที่มีทั้ง “ความสามารถ” และ “คุณธรรม” อันเป็นรากฐานของการพัฒนาสังคมอย่างยั่งยืนมุ่งเสนอแนวทางพัฒนาเยาวชนอย่างเป็นองค์รวมโดยอาศัยหลักอิทธิบาท 4 เป็นกรอบแนวคิดสำคัญ อิทธิบาทธรรมประกอบด้วย ฉันทะ วิริยะ จิตตะ และวิมังสา ซึ่งเป็นปัจจัยนำไปสู่ความสำเร็จทั้งด้านการเรียน การทำงาน และการดำรงชีวิต ฉันทะช่วยสร้างแรงจูงใจภายในให้เยาวชนรักการเรียนรู้ วิริยะเสริมความเพียรและความอดทนต่ออุปสรรค จิตตะพัฒนาความเอาใจใส่และสมาธิในการทำงาน ส่วนวิมังสาส่งเสริมการคิดวิเคราะห์และการปรับปรุงตนเองอย่างต่อเนื่อง การบูรณาการหลักธรรมดังกล่าวในระบบการศึกษาและกิจกรรมพัฒนาเยาวชน จะช่วยสร้างทั้งคนเก่งและคนดี นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับแนวคิดการพัฒนามนุษย์อย่างยั่งยืนที่เน้นคุณธรรมควบคู่ความสามารถ โดยสรุปอิทธิบาทธรรมเป็นเครื่องมือทางจริยธรรมและจิตวิทยาที่ทรงพลังในการสร้างเยาวชนคุณภาพเพื่อพัฒนาสังคมไทยอย่างมั่นคงและยั่งยืน

เอกสารอ้างอิง

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.**พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.** กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). **การศึกษาเพื่อสร้างสรรค์มนุษย์ที่สมบูรณ์**. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิโกมลคีมทอง, 2559.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต).**ธรรมนูญชีวิต**. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์กรมศาสนา, 2545.

พุทธทาสภิกขุ. **ฆราวาสธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ 4 กรุงเทพมหานคร: สุขภาพใจ, 2537.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). **พุทธธรรม.** พิมพ์ครั้งที่ 9. กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2543.

พระธรรมโกศาจารย์ (ปัญญานันทภิกขุ). **พจนานุกรมธรรมปัญญานันทะ.** กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา, 2538.

พระราชปัญญากวี (สุบิน เขมิโย). **ประมวลบทพระธรรมเทศนา**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์กรมศาสนา, 2528.

พระมหาสุวิทย์ สุวิชาโน.**การพัฒนาเยาวชนตามหลักอิทธิบาท 4**. วารสารพุทธศาสตร์ศึกษา,2562

กรมกิจการเด็กและเยาวชน. **แผนพัฒนาเด็กและเยาวชนแห่งชาติ.** กรุงเทพมหานคร: กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์.2564.

สมชาย ใจดี. **พัฒนาการทางจิตใจของวัยรุ่น**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2559.

นภา สุขสวัสดิ์. จิตวิทยาวัยรุ่น: การเรียนรู้และพฤติกรรม. เชียงใหม่: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2562.

Taylor, F. W. **The principles of scientific management**. Harper & Brothers,1911.

DeCenzo, D. A., & Robbins, S. P.**Fundamentals of human resource management**. Wiley,2013.

การแก้ไขปัญหายาเสพติดในชุมชนด้วยหลักพุทธธรรม

Addressing Drug Problems in Communities Using Buddhist Principles

สุธิมา พิศลืม[1], พระมหาวิศิต ธีรวโส[2], พระครูปริยัติปญญาโสภณ[3], ลัดดาวัลย์ คงดวงดี[4]

Suthima Phisalum, Phra Maha Wisit Theerawanso, Phrakhru Priyattipanyasophon, Laddawan Kongduangdee

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาและนำเสนอการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมเพื่อเสริมสร้างการแก้ไขปัญหายาเสพติดในชุมชน โดยมุ่งเน้นให้เกิดกระบวนการดำเนินงานที่มีประสิทธิภาพและบรรลุผลอย่างเป็นรูปธรรมในระดับพื้นที่ การนำหลักพุทธธรรม โดยเฉพาะแนวคิดด้านความสามัคคี ความเอื้อเฟื้อ และการอยู่ร่วมกันอย่างเกื้อกูล มาบูรณาการกับการดำเนินงานของชุมชน จะช่วยเป็นแนวทางให้ผู้นำชุมชนและประชาชนสามารถปฏิบัติหน้าที่ตามบทบาทของตนได้อย่างเหมาะสมและสอดคล้องกับบริบทของชุมชน การศึกษาครั้งนี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ โดยการศึกษาจากเอกสารทางวิชาการที่เกี่ยวข้อง ร่วมกับการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้นำชุมชนและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในพื้นที่ เพื่อวิเคราะห์กระบวนการนำหลักพุทธธรรมไปประยุกต์ใช้ในการแก้ไขปัญหายาเสพติดในชุมชนอย่างเป็นระบบ ผลการศึกษา พบว่า การนำ หลักอปริหานิยธรรม 7 มาใช้ ช่วยเสริมสร้างความร่วมมือ ความสามัคคี และความไว้วางใจในชุมชน ทำให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติดได้อย่างต่อเนื่อง อีกทั้งยังปลูกฝังจิตสำนึกด้านความรับผิดชอบต่อส่วนรวม ส่งผลให้การดำเนินงานมีประสิทธิภาพมากขึ้น อย่างไรก็ตาม ยังมีข้อจำกัดด้านความต่อเนื่องและการมีส่วนร่วมที่ไม่ทั่วถึง จึงควรพัฒนาองค์ความรู้และกลไกการมีส่วนร่วมให้ครอบคลุมมากขึ้น โดยสรุป หลักอปริหานิยธรรม 7 เป็นแนวทางที่ช่วยเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน และสามารถนำไปสู่การแก้ไขปัญหายาเสพติดได้อย่างยั่งยืน หากดำเนินการอย่างต่อเนื่องและเป็นระบบ

คำสำคัญ: การมีส่วนร่วม, ชุมชน, ประชาชน, ยาเสพติด, หลักพุทธธรรม

[1] สาขารัฐประศาสนศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์

[1] Department of Public Administration, Faculty of Social Sciences, Surin Rajabhat University

[2-4] มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

[2-4] Mahachulalongkornrajavidyalaya University

[*] Email: spislum@gmail.com

Abstract

This academic article aims to study and present the application of Buddhist principles to enhance the resolution of drug addiction problems in communities, focusing on effective processes and tangible results at the local level. Integrating Buddhist principles, particularly the concepts of unity, generosity, and mutual support, into community activities will guide community leaders and citizens to perform their roles appropriately and in accordance with the community context. This study uses qualitative research methods, combining relevant academic literature review with in-depth interviews with community leaders and stakeholders to analyze the systematic application of Buddhist principles in addressing drug addiction in communities. The results show that applying the Seven Principles of Non-Decline (Aparihaniyadhamma 7) strengthens cooperation, unity, and trust within the community, enabling continuous citizen participation in drug prevention and resolution. It also instills a sense of responsibility towards the community, leading to more effective implementation. However, limitations remain in continuity and insufficient participation. Therefore, further development of knowledge and mechanisms for broader participation is needed. In conclusion, the Seven Principles of Non-Decline (Aparihaniyadhamma 7) serve as a guideline to strengthen communities and can lead to sustainable solutions to drug addiction if implemented consistently and systematically.

Keywords: Participation, Community, Public, Drug, Buddhist principles

บทนำ

ปัญหายาเสพติดนับเป็นปัญหาสำคัญที่ส่งผลกระทบต่อความมั่นคงของสังคม เศรษฐกิจ และคุณภาพชีวิตของประชาชนในหลายพื้นที่ของประเทศไทย แม้ว่าภาครัฐจะมีมาตรการป้องกันและปราบปรามอย่างต่อเนื่อง แต่ปัญหายาเสพติดยังคงมีความซับซ้อนและแพร่กระจายในระดับชุมชน สะท้อนให้เห็นว่าการแก้ไขปัญหาดังกล่าวจำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือจากทุกภาคส่วน โดยเฉพาะการมีส่วนร่วมของประชาชนในพื้นที่ แนวคิดการมีส่วนร่วมของประชาชนได้รับการยอมรับอย่างกว้างขวางว่าเป็นกลไกสำคัญในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน และช่วยให้การดำเนินนโยบายสาธารณะเกิดประสิทธิผลมากยิ่งขึ้น (Cohen & Uphoff, 1980; Pretty, 1995; Putnam, 1993) อย่างไรก็ตาม แนวทางที่ผ่านมาในหลายพื้นที่ยังขาดการบูรณาการด้านคุณธรรมและจริยธรรมที่ช่วยสร้างความตระหนักและความยั่งยืนในพฤติกรรมของคนในชุมชน หลักพุทธธรรม โดยเฉพาะ “อปริหานิยธรรม 7” ซึ่งมุ่งเน้นความสามัคคี ความพร้อมเพรียง และการเคารพกติกาส่วนรวม จึงเป็นแนวคิดที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้เพื่อเสริมพลังการมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหายาเสพติดได้อย่างเหมาะสม (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), 2543)

ปัญหายาเสพติดเป็นภัยคุกคามสำคัญต่อความมั่นคงของประเทศและคุณภาพชีวิตของประชาชน โดยรัฐบาลไทยได้ดำเนินมาตรการทั้งด้านกฎหมายและสังคมผ่าน สำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามยาเสพติด เช่น การปราบปรามเครือข่ายค้ายา การสกัดกั้นการลักลอบนำเข้า และการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน (สำนักงาน ป.ป.ส., 2566) อย่างไรก็ตาม ปัญหายาเสพติดยังคงแพร่ระบาด โดยเฉพาะในกลุ่มเด็กและเยาวชนซึ่งเป็นกลุ่มเสี่ยงสูงจากอิทธิพลทางสังคมและสื่อ (UNODC, 2022) ทั้งนี้ ภายใต้ แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13 ได้เน้นการสร้างจิตสำนึกและการมีส่วนร่วมของประชาชนในการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติด เพื่อให้เกิดการแก้ไขปัญหาอย่างยั่งยืนในระดับสังคม (สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2565)

การแก้ไขปัญหายาเสพติดในชุมชนจำเป็นต้องอาศัยการมีส่วนร่วมของประชาชนและผู้นำชุมชน ซึ่งมีบทบาทสำคัญในการเฝ้าระวัง แจ้งเบาะแส และประสานความร่วมมือกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เนื่องจากเป็นผู้ใกล้ชิดพื้นที่มากที่สุด (สำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามยาเสพติด, 2566) โดยในบริบทของ จังหวัดสุรินทร์ ซึ่งมีลักษณะชุมชนกึ่งเมืองกึ่งชนบทและการคมนาคมสะดวก อาจเอื้อต่อการแพร่กระจายของปัญหายาเสพติดในบางพื้นที่ ดังนั้น การบูรณาการหลักพุทธธรรมร่วมกับการมีส่วนร่วมของชุมชน จึงเป็นแนวทางสำคัญในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน และเพิ่มประสิทธิภาพในการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติดอย่างยั่งยืน (United Nations Office on Drugs and Crime, 2022)

ความหมายของหลักพุทธธรรม

“หลักพุทธธรรม” หมายถึง หลักคำสอนในพระพุทธศาสนาที่มุ่งพัฒนามนุษย์ทั้งด้านจิตใจ ความประพฤติ และปัญญา เพื่อให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างถูกต้องและเกิดประโยชน์สุขร่วมกัน หลักธรรมเหล่านี้มิได้จำกัดอยู่เพียงมิติทางศาสนาเท่านั้น หากยังสามารถนำมาประยุกต์ใช้เป็นแนวทางในการบริหารจัดการสังคมและชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2556)

นักวิชาการทางพระพุทธศาสนาหลายท่านอธิบายว่า พุทธธรรมเป็นระบบความคิดที่เน้นเหตุและผล (เหตุปัจจัย) และการพัฒนามนุษย์แบบองค์รวม โดยครอบคลุมการพัฒนาด้านศีล สมาธิ และปัญญา อันเป็นกระบวนการที่ช่วยเสริมสร้างคุณภาพของบุคคลและความสงบเรียบร้อยของสังคม ในบริบทของการพัฒนาชุมชน หลักพุทธธรรมจึงสามารถทำหน้าที่เป็นทั้งกรอบจริยธรรมและเครื่องมือทางสังคมที่ช่วยกำกับพฤติกรรมของสมาชิกในชุมชนให้ดำเนินไปในทิศทางที่พึงประสงค์

หลักอปริหานิยธรรม 7 ซึ่งเป็นหลักธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้เพื่อความเจริญมั่นคงของหมู่คณะนั้น มีสาระสำคัญมุ่งเน้นความพร้อมเพรียงในการประชุม การเคารพกติกา การให้เกียรติผู้อาวุโส และการคุ้มครองหลักคุณธรรมของสังคมหลักธรรมดังกล่าวสะท้อนแนวคิดการบริหารจัดการเชิงมีส่วนร่วมและความสามัคคีของชุมชน ซึ่งมีความสอดคล้องกับแนวทางการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติดในระดับพื้นที่ได้ ประกอบด้วย (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), 2543).

1) หมั่นประชุมกันเนืองนิตย์ หมายถึง เมื่อมีกิจใดเกิดขึ้นก็ประชุมปรึกษาในกิจนั้นกันเนืองนิตย์

2) พร้อมเพรียงกันประชุม หมายถึง เมื่อประชุมก็พร้อมเพรียงกันประชุม เมื่อเลิกก็พร้อมเพรียงกันเลิกและพร้อมเพรียงกันทำกิจกรรมอันควรกระทำ

3) ไม่ถืออำเภอใจบัญญัติสิ่งที่มิได้บัญญัติไว้ ไม่ล้มล้างสิ่งที่ได้บัญญัติ หลักการเดิมที่วางไว้ หมายถึง ขนบธรรมเนียมที่ดีงามขององค์กรที่ยังปฏิบัติได้อยู่นั้นควรรักษาไว้และไม่บัญญัติหรือล้มเลิกกฎเกณฑ์ระเบียบกติกาของสังคมตามความพอใจของตนหรือของกลุ่มตน

4) ท่านเหล่าใดเป็นผู้ใหญ่ เคารพนับถือท่านเหล่านั้น เห็นถ้อยคำของท่านว่าเป็นสิ่งอันพึงรับฟัง หมายถึง เคารพนับถือเชื่อฟังและให้เกียรติแก่ผู้ที่อยู่ในฐานะเป็นผู้ใหญ่ (ผู้บังคับบัญชาผู้บริหาร) และปฏิบัติตามคำแนะนำสั่งสอนที่ดีงามนั้น

5) เคารพสิทธิเสรีภาพและให้ความคุ้มครองสตรีไม่ให้ถูกข่มเหง หมายถึง ให้ความเคารพสิทธิต่อกันและกัน ไม่ลุแก่อำนาจ ไม่ข่มเหงสตรีเพศ ไม่ละเมิดบุตรธิดาผู้อื่น

6) เคารพบูชาเจดีย์ ปูชนียสถาน และปูชนียวัตถุ ตลอดถึงอนุสาวรีย์ต่างๆ ทั้งภายในและภายนอก หมายถึง การให้ความเคารพและปกป้องรักษาศาสนสถาน เพื่อจะเป็นเครื่องยึดเหนี่ยว จิตใจของกลุ่มคนในหมู่คณะหรือองค์กร (ไม่ล่วงละเมิดในศาสนสถานที่คนอื่นเคารพ)

7) จัดให้ความอารักขาคุ้มครองป้องกันอันชอบธรรมแก่พระอรหันต์ หมายถึง การอำนวยความสะดวก ดูแลเอาใจใส่ต่อมิตรที่มาเยือน และการให้การอารักขา คุ้มครอง ส่งเสริมบุคลากรภายในและภายนอก

ความหมายของการมีส่วนร่วม

“การมีส่วนร่วมของประชาชน” (Public Participation) หมายถึง กระบวนการที่เปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีบทบาทในการดำเนินกิจกรรมหรือโครงการพัฒนาต่าง ๆ ของสังคม โดยประชาชนสามารถมีส่วนร่วมในการเสนอความคิดเห็น การตัดสินใจ การดำเนินงาน ตลอดจนการติดตามและประเมินผลการดำเนินงานของหน่วยงานหรือองค์กรที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้การดำเนินงานดังกล่าวสอดคล้องกับความต้องการและปัญหาที่แท้จริงของประชาชนในพื้นที่ (International Association for Public Participation, 2018)

นักวิชาการหลายท่านได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมไว้ เช่น Cohen และ Uphoff (Cohen & Uphoff, 1980) ได้อธิบายว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นกระบวนการที่ประชาชนเข้ามามีบทบาทในกิจกรรมการพัฒนา โดยสามารถมีส่วนร่วมในหลายขั้นตอน ได้แก่ การตัดสินใจ การดำเนินกิจกรรม การได้รับผลประโยชน์ และการประเมินผล ซึ่งการมีส่วนร่วมในลักษณะดังกล่าวจะช่วยให้การพัฒนามีความเหมาะสมกับบริบทของพื้นที่และสามารถแก้ไขปัญหาได้อย่างมีประสิทธิภาพ

นอกจากนี้ Arnstein ได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของประชาชนในลักษณะของ “บันไดการมีส่วนร่วมของประชาชน” (Ladder of Citizen Participation) ซึ่งอธิบายถึงระดับของการมีส่วนร่วมตั้งแต่

ระดับการรับรู้ข้อมูลข่าวสาร การปรึกษาหารือ ไปจนถึงระดับที่ประชาชนมีอำนาจในการตัดสินใจร่วมกับหน่วยงานภาครัฐ แนวคิดดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่าการมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นปัจจัยสำคัญที่ช่วยให้การดำเนินโครงการพัฒนาต่าง ๆ สามารถตอบสนองต่อความต้องการของประชาชนได้อย่างแท้จริง (Sherry R. Arnstein, 1969)

ในบริบทของการพัฒนาชุมชน การมีส่วนร่วมของประชาชนจึงเป็นกระบวนการสำคัญที่ช่วยให้ประชาชนเกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของปัญหาและร่วมกันหาแนวทางในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนของตนเอง โดยเฉพาะปัญหายาเสพติดซึ่งเป็นปัญหาที่ส่งผลกระทบต่อความสงบสุขของสังคม การส่งเสริมให้ประชาชนเข้ามามีบทบาทในกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชน จะช่วยให้เกิดความร่วมมือในการป้องกัน เฝ้าระวัง และแก้ไขปัญหาได้อย่างมีประสิทธิภาพ

สำหรับบทความนี้ ได้นำแนวคิดการมีส่วนร่วมของประชาชนมาประยุกต์ใช้ โดยแบ่งการมีส่วนร่วมออกเป็น 4 ด้าน ดังนี้ (Cohen & Uphoff, 1980)

1) การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ หมายถึง การที่ประชาชนในชุมชนเข้ามามีบทบาทในการร่วมคิด ร่วมเสนอความคิดเห็น และร่วมตัดสินใจในการวางแผนหรือกำหนดแนวทางในการดำเนินกิจกรรมเพื่อแก้ไขปัญหายาเสพติดในชุมชน โดยเฉพาะการประชุมหารือระหว่างผู้นำชุมชน หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และประชาชน เพื่อร่วมกันกำหนดนโยบายหรือแนวทางในการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติดตามหลักพุทธธรรม

2) การมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน หมายถึง การที่ประชาชนเข้ามามีบทบาทในการร่วมดำเนินกิจกรรมหรือโครงการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการแก้ไขปัญหายาเสพติดในชุมชน เช่น การร่วมจัดกิจกรรมรณรงค์ต่อต้านยาเสพติด การเฝ้าระวังพฤติกรรมเสี่ยงของเยาวชน การสนับสนุนทรัพยากร หรือการเสียสละเวลาในการเข้าร่วมกิจกรรมของชุมชน เพื่อให้การดำเนินงานเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ

3) การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ หมายถึง การที่ประชาชนได้รับประโยชน์จากการดำเนินกิจกรรมหรือโครงการที่เกี่ยวข้องกับการแก้ไขปัญหายาเสพติดในชุมชน ไม่ว่าจะเป็นประโยชน์ทางด้านสังคม ความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน ตลอดจนการมีสภาพแวดล้อมที่ดีขึ้น เมื่อปัญหายาเสพติดลดลงจะส่งผลให้ชุมชนมีความสงบสุขและมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น

4) การมีส่วนร่วมในการประเมินผล หมายถึง การที่ประชาชนเข้ามามีบทบาทในการติดตาม ตรวจสอบ และประเมินผลการดำเนินกิจกรรมหรือโครงการที่เกี่ยวข้องกับการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติดในชุมชน เพื่อให้ทราบถึงผลสำเร็จ ปัญหา และอุปสรรคของการดำเนินงาน และสามารถนำข้อมูลดังกล่าวไปปรับปรุงการดำเนินงานในอนาคตให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

ปัญหายาเสพติดในสังคม

ปัญหายาเสพติดเป็นปัญหาสังคมที่สำคัญของประเทศไทยมาอย่างต่อเนื่อง และส่งผลกระทบต่อความมั่นคงของประเทศ เศรษฐกิจ และคุณภาพชีวิตของประชาชนในทุกระดับ โดยเฉพาะในระดับชุมชนซึ่งเป็นพื้นที่พื้นฐานของสังคม การแพร่ระบาดของยาเสพติดก่อให้เกิดปัญหาต่าง ๆ เช่น อาชญากรรม ความ

รุนแรงในครอบครัว ปัญหาสุขภาพ และการเสื่อมถอยของคุณภาพชีวิตของประชาชน โดยเฉพาะในกลุ่มเยาวชนและวัยแรงงานที่เป็นกำลังสำคัญของประเทศ

ในปัจจุบัน ยาเสพติดยังคงมีการแพร่ระบาดในหลายพื้นที่ของประเทศ ทั้งในเขตเมืองและชนบท ซึ่งส่งผลให้ชุมชนต้องเผชิญกับปัญหาทางสังคมที่ซับซ้อนมากขึ้น สาเหตุของปัญหายาเสพติดมักเกิดจากหลายปัจจัยร่วมกัน เช่น ปัจจัยด้านเศรษฐกิจ สภาพแวดล้อมทางสังคม การคบเพื่อนที่มีพฤติกรรมเสี่ยง การขาดการดูแลเอาใจใส่จากครอบครัว ตลอดจนการขาดโอกาสทางการศึกษาและการประกอบ อาชีพ ปัจจัยเหล่านี้ล้วนเป็นปัจจัยที่ส่งเสริมให้บุคคลบางส่วนเข้าไปเกี่ยวข้องกับการเสพหรือการจำหน่ายยาเสพติด (สำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามยาเสพติด, 2566)

นอกจากนี้ ปัญหายาเสพติดยังส่งผลกระทบโดยตรงต่อความเข้มแข็งของชุมชน เนื่องจากเมื่อมีการแพร่ระบาดของยาเสพติดในพื้นที่ จะทำให้เกิดความไม่ปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินของประชาชน รวมทั้งก่อให้เกิดปัญหาทางสังคมอื่น ๆ ตามมา ดังนั้น การแก้ไขปัญหายาเสพติดจึงจำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือจากทุกภาคส่วน โดยเฉพาะประชาชนในชุมชน ซึ่งถือเป็นกลไกสำคัญในการเฝ้าระวัง ป้องกัน และแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น

การแก้ไขปัญหาดังกล่าวจึงจำเป็นต้องอาศัยการมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชนร่วมกับผู้นำชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อร่วมกันกำหนดแนวทางในการป้องกันและแก้ไขปัญหาอย่างเป็นระบบ การส่งเสริมให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจ การดำเนินงาน การรับผลประโยชน์ และการประเมินผล จะช่วยให้ชุมชนสามารถจัดการกับปัญหายาเสพติดได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ในขณะเดียวกัน การนำหลักพุทธธรรมมาใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาชุมชน เช่น หลักอปริหานิยธรรม 7 สามารถช่วยเสริมสร้างคุณธรรม จริยธรรม และความสามัคคีของคนในชุมชน ซึ่งจะช่วยให้เกิดความร่วมมือในการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติดได้อย่างยั่งยืน และนำไปสู่การสร้างความเข้มแข็งของชุมชนในระยะยาว

การใช้หลักแนวทางการพัฒนาการมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหายาเสพติด

หลักอปริหานิยธรรม 7 เป็นหลักธรรมในพระพุทธศาสนาที่มุ่งส่งเสริมความเจริญ ความสามัคคี และความมั่นคงของหมู่คณะ หลักธรรมดังกล่าวสามารถนำมาประยุกต์ใช้เป็นแนวทางในการบริหารจัดการชุมชนและการแก้ไขปัญหาสังคมต่าง ๆ ได้อย่างเหมาะสม โดยเฉพาะปัญหายาเสพติดซึ่งเป็นปัญหาที่ต้องอาศัยความร่วมมือของทุกภาคส่วนในชุมชน การนำหลักอปริหานิยธรรม 7 มาประยุกต์ใช้จะช่วยเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนและความเข้มแข็งของชุมชนในการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติดได้อย่างมีประสิทธิภาพ ดังนี้ (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2556)

1. หมั่นประชุมกันเนืองนิตย์

การประชุมร่วมกันของผู้นำชุมชนและประชาชนอย่างสม่ำเสมอ เป็นการเปิดโอกาสให้คนในชุมชนได้ร่วมกันรับรู้ปัญหายาเสพติดที่เกิดขึ้นในพื้นที่ รวมทั้งร่วมกันวางแผนและกำหนดแนวทางในการ

ป้องกันและแก้ไขปัญหา เช่น การจัดเวทีประชาคมหรือการประชุมหมู่บ้านเพื่อหารือแนวทางในการเฝ้าระวังและป้องกันยาเสพติดในชุมชน

2. พร้อมเพรียงกันประชุม พร้อมเพรียงกันเลิกประชุม และพร้อมเพรียงกันทำกิจกรรมการดำเนินกิจกรรมของชุมชนอย่างพร้อมเพรียงกันจะช่วยเสริมสร้างความสามัคคีและความร่วมมือของคนในชุมชน เช่น การจัดกิจกรรมรณรงค์ต่อต้านยาเสพติด การจัดโครงการสร้างภูมิคุ้มกันให้กับเยาวชน หรือการร่วมกันเฝ้าระวังปัญหายาเสพติดในพื้นที่

3. ไม่บัญญัติสิ่งที่ยังไม่บัญญัติ และไม่ล้มล้างสิ่งที่บัญญัติไว้แล้วการเคารพกฎระเบียบของชุมชนและกฎหมายของบ้านเมืองเป็นสิ่งสำคัญในการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติด คนในชุมชนควรร่วมกันปฏิบัติตามกฎระเบียบหรือข้อตกลงของชุมชน เช่น การไม่ยุ่งเกี่ยวกับยาเสพติด และการสนับสนุนมาตรการของภาครัฐในการปราบปรามยาเสพติด

4. เคารพและให้เกียรติผู้อาวุโสหรือผู้นำชุมชนการให้ความเคารพต่อผู้นำชุมชนและผู้อาวุโสจะช่วยให้การบริหารจัดการชุมชนเป็นไปอย่างมีระเบียบและเกิดความร่วมมือในการแก้ไขปัญหา โดยผู้นำชุมชนสามารถทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางในการประสานความร่วมมือระหว่างประชาชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการแก้ไขปัญหายาเสพติด

5. ไม่ลุแก่อำนาจความอยากหรือกิเลสการควบคุมตนเองและไม่ตกอยู่ภายใต้อำนาจของความอยากหรือกิเลส เป็นหลักสำคัญในการป้องกันการเข้าไปเกี่ยวข้องกับยาเสพติด โดยชุมชนสามารถส่งเสริมการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมที่ดีให้กับเยาวชนและประชาชน เพื่อให้เกิดภูมิคุ้มกันทางจิตใจต่อการใช้ยาเสพติด

6. ยินดีอยู่ในความสงบและเคารพสถานที่สำคัญของชุมชน การให้ความสำคัญกับสถานที่ที่เป็นศูนย์รวมจิตใจของชุมชน เช่น วัด โรงเรียน หรือศูนย์ชุมชน สามารถใช้เป็นพื้นที่ในการจัดกิจกรรมให้ความรู้เกี่ยวกับโทษของยาเสพติด รวมทั้งเป็นสถานที่ในการปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรมให้กับคนในชุมชน

7. ให้ความคุ้มครองและสนับสนุนผู้มีคุณธรรม การสนับสนุนบุคคลที่มีความรู้ ความสามารถและมีคุณธรรมในชุมชน เช่น พระสงฆ์ ผู้นำชุมชน ครู หรืออาสาสมัคร จะช่วยให้บุคคลเหล่านี้มีบทบาทในการให้คำแนะนำ ให้ความรู้ และเป็นแบบอย่างที่ดีในการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติดในชุมชน

ข้อดี: สร้างแบบอย่างที่ดีและแรงจูงใจให้คนในชุมชนประพฤติดี ห่างไกลยาเสพติด

ข้อเสีย: หากคัดเลือกไม่เหมาะสม อาจเกิดความไม่เป็นธรรมในชุมชน

องค์ความรู้ที่ได้รับ

จากการศึกษาและการสังเคราะห์แนวคิดเกี่ยวกับหลักพุทธธรรม การมีส่วนร่วมของประชาชน และการแก้ไขปัญหายาเสพติดในชุมชน สามารถสรุปองค์ความรู้ที่ได้จากบทความนี้ ดังแสดงในแผนภาพที่ 1

แผนภาพที่ 1 องค์ความรู้ที่ได้รับ

องค์ความรู้เชิงแนวคิด

บทความนี้ทำให้เห็นว่า หลักอปริหานิยธรรม 7 สามารถใช้เป็นกรอบจริยธรรมในการเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนในการแก้ไขปัญหายาเสพติดในชุมชนได้ โดยหลักธรรมดังกล่าวทำหน้าที่เป็นกลไกทางสังคมที่ช่วยสร้างความสามัคคี ความไว้วางใจ และความต่อเนื่องในการทำงานร่วมกันของคนชุมชน ส่งผลให้การดำเนินงานป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติดมีความเข้มแข็งมากขึ้น

องค์ความรู้เชิงกระบวนการ

ผลการศึกษาชี้ให้เห็นว่า การแก้ไขปัญหายาเสพติดในชุมชนควรดำเนินการผ่านกระบวนการมีส่วนร่วม 4 ด้าน ได้แก่ การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ การดำเนินงาน การรับผลประโยชน์ และการประเมินผล โดยมีผู้นำชุมชนทำหน้าที่เป็น “แกนกลางเชิงคุณธรรม” ในการขับเคลื่อนหลักอปริหานิยธรรม 7 ไปสู่การปฏิบัติจริง กระบวนการดังกล่าวก่อให้เกิดพลังความร่วมมือระหว่างประชาชน วัด และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

องค์ความรู้เชิงการประยุกต์ใช้

บทความนี้เสนอรูปแบบการบูรณาการหลักพุทธธรรมกับการบริหารแบบมีส่วนร่วมเพื่อใช้ในการแก้ไขปัญหายาเสพติดในระดับชุมชน ซึ่งสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในพื้นที่ที่มีบริบทใกล้เคียงกับตำบลนอกเมือง จังหวัดสุรินทร์ โดยเน้นการพัฒนาศักยภาพผู้นำชุมชน การเสริมสร้างเครือข่ายความร่วมมือ และการปลูกฝังคุณธรรมควบคู่กับมาตรการทางสังคม อันจะนำไปสู่ความยั่งยืนในการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติด

กรอบแนวคิดที่สังเคราะห์จากการบูรณาการหลักพุทธธรรมกับแนวคิดการมีส่วนร่วมของประชาชน โดยมีองค์ประกอบสำคัญที่เชื่อมโยงกันเป็นวงจร ดังนี้

1) หลักอปริหานิยธรรม 7 (แกนกลางเชิงคุณธรรม)

หลักอปริหานิยธรรม 7 ทำหน้าที่เป็น “ฐานคุณธรรม” ของการขับเคลื่อนงานในชุมชน โดยเน้นความพร้อมเพรียง การเคารพกติกา การให้เกียรติผู้นำ และการประชุมปรึกษาหารืออย่างสม่ำเสมอ

หลักธรรมนี้ช่วยเสริมสร้างความสามัคคี ความไว้วางใจ และความต่อเนื่องในการดำเนินงาน ซึ่งเป็นเงื่อนไขสำคัญของการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติดได้

2) กระบวนการมีส่วนร่วม 4 ด้าน

เป็นกลไกการทำงานเชิงปฏิบัติที่ทำให้ชุมชนเกิดพลังร่วม ประกอบด้วย

การตัดสินใจ: เปิดโอกาสให้ประชาชนร่วมวิเคราะห์ปัญหาและกำหนดแนวทาง

การดำเนินงาน: การร่วมลงมือปฏิบัติของทุกภาคส่วน

การรับผลประโยชน์: การกระจายผลลัพธ์อย่างเป็นธรรม

การประเมินผล: การติดตาม ตรวจสอบ และปรับปรุงร่วมกัน

กระบวนการทั้ง 4 ด้านนี้ทำให้การแก้ไขปัญหายาเสพติดมีความเป็นเจ้าของร่วมของชุมชน

3) การเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรม

เป็นกระบวนการหล่อหลอมพฤติกรรมของคนในชุมชนให้มีภูมิคุ้มกันทางจิตใจต่อยาเสพติดผ่านบทบาทของผู้นำชุมชน วัด ครอบครัว และสถาบันทางสังคม การปลูกฝังคุณธรรมช่วยลดปัจจัยเสี่ยงและสร้างค่านิยมเชิงบวกในชุมชน

4) เครือข่ายความร่วมมือในชุมชน

ประกอบด้วยความร่วมมือระหว่างประชาชน ผู้นำชุมชน วัด องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและหน่วยงานภาครัฐ โดยเครือข่ายทำหน้าที่สนับสนุนทรัพยากร ข้อมูลข่าวสาร และการประสานงาน ทำให้การดำเนินงานมีพลังและความต่อเนื่อง

5) ผลลัพธ์: การแก้ไขปัญหายาเสพติดในชุมชนอย่างยั่งยืน

เมื่อองค์ประกอบทั้งหมดทำงานเชื่อมโยงกัน จะนำไปสู่การลดปัญหายาเสพติด การเพิ่มความเข้มแข็งของชุมชน และการเกิดระบบเฝ้าระวังทางสังคม

สรุป

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาและนำเสนอแนวทางการแก้ไขปัญหายาเสพติดในชุมชนโดยประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมร่วมกับการมีส่วนร่วมของประชาชน จากการศึกษาและสังเคราะห์องค์ความรู้พบว่า การแก้ไขปัญหายาเสพติดให้เกิดผลอย่างยั่งยืนจำเป็นต้องอาศัยการบูรณาการหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะอปริหานิยธรรม 7 และสังคหวัตถุธรรม เข้ากับกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนอย่างเป็นระบบ ทั้งนี้ หลักพุทธธรรมทำหน้าที่เป็นฐานคุณธรรมในการเสริมสร้างความสามัคคี ความไว้วางใจ และความร่วมมือของคนในชุมชน ขณะที่กระบวนการมีส่วนร่วม 4 ด้าน ได้แก่ การตัดสินใจ การดำเนินงาน การรับผลประโยชน์ และการประเมินผล ช่วยให้การดำเนินงานมีประสิทธิภาพและสอดคล้องกับบริบทของพื้นที่จะทำให้การดำเนินงานป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติดมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้นนอกจากนี้ ยังพบว่า ความเข้มแข็งของชุมชนไม่ได้เกิดจากมาตรการควบคุมเพียงอย่างเดียว แต่เกิดจากการสร้าง “พลังทางสังคมเชิงคุณธรรม” ที่ทำให้คนในชุมชนร่วมคิด ร่วมทำ และร่วมรับผิดชอบต่อปัญหายาเสพติดของพื้นที่ตนเอง ดังนั้น รูปแบบการแก้ไขปัญหายาเสพติดในชุมชนเชิงพุทธบูรณาการแบบมีส่วนร่วม จึงเป็นแนวทางที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้จริง

เอกสารอ้างอิง

กรมการพัฒนาชุมชน, รายงานสภาพพื้นที่ตำบลนอกเมือง อำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์. (กรุงเทพมหานคร: กระทรวงมหาดไทย. 2564).

พระไตรปิฎก เล่มที่ 11. ทีฆนิกาย มหาวรรค. (กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย. 2539). หน้า 103–105.

พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. 2556).

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). พุทธธรรม ฉบับปรับขยาย. (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. 2562). หน้า 463–475.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). พุทธธรรม ฉบับปรับขยาย. (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย. 2560).

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม. (กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. 2543).

สำนักงานการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติด. แผนแม่บทภายใต้ยุทธศาสตร์ชาติว่าด้วยการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติด พ.ศ. 2566–2570. (กรุงเทพมหานคร: สำนักงาน ป.ป.ส. 2566). หน้า 15–18.

สำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามยาเสพติด, รายงานสถานการณ์ยาเสพติดในประเทศไทย. หน้า 21.

_____. รายงานสถานการณ์ยาเสพติดในประเทศไทย. (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามยาเสพติด. 2566). หน้า 11–13.

สำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามยาเสพติด. รายงานสถานการณ์ยาเสพติดของประเทศไทย. (กรุงเทพมหานคร: สำนักงาน ป.ป.ส. 2566). หน้า 12–15.

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. รายงานสรุป 60 ปี แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ พ.ศ. 2504–2564. (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. 2561), หน้า 15.

สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12. (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. 2560), หน้า 45–46.

สุวรรณา สถาอานันท์. การมีส่วนร่วมของประชาชนในการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติดในชุมชน. (วารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์ 10. ฉบับที่ 1. 2563). 55–67.

Cohen. J.M. & Uphoff. N.T. Participation's Place in Rural Development: Seeking Clarity through Specificity. (New York: World Bank, 1980). pp. 213–215.

Sherry R. Arnstein, "A Ladder of Citizen Participation," Journal of the American Institute of Planners, Vol. 35, No. 4 (1969). Pp. 216–224.

การบูรณาการหลักพุทธธรรมเพื่อเสริมสร้างสังคมสันติสุข

Integrating Buddhist principles to foster a peaceful society

พระเจษฎา จิตฺตสำโร (ศรีธรรมา)[1], พระมหาวิศิต ธีรวโส[2],
พระมหาเอกพันธ์ วรธมฺมญญู[3], พระมหามาะ ปิยภาณี[4]
Phra jadsada jittasangwaro (sritanma), Phra Maha Wisit Theerawanso,
Phra Maha Ekapan Waradhammanyoo, Phra Maha Ma Piyaphani

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอการวิจัยเรื่อง “การบูรณาการหลักพุทธธรรมเพื่อเสริมสร้างสังคมสันติสุข” มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาแนวคิดและหลักธรรมของพรหมวิหาร 4 ในพระพุทธศาสนา วิเคราะห์การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรม ในการพัฒนาความสัมพันธ์ของบุคคลในสังคม และเสนอแนวทางในการบูรณาการหลักพรหมวิหาร 4 เพื่อเสริมสร้างสังคมสันติสุข การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร โดยศึกษาข้อมูลจากพระไตรปิฎก ตำรา เอกสารทางวิชาการ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง แล้วนำมาวิเคราะห์และสังเคราะห์เชิงเนื้อหา ผลการศึกษาพบว่า หลักพุทธธรรมประกอบด้วย เมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา ซึ่งเป็นหลักธรรมที่ส่งเสริมให้มนุษย์มีจิตใจสูงส่ง มีความรัก ความปรารถนาดี ความเห็นอกเห็นใจ และความยุติธรรมต่อผู้อื่น การบูรณาการหลักพุทธธรรม สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิต การพัฒนาชุมชน และการบริหารจัดการองค์กร โดยส่งเสริมให้บุคคลมีเมตตาต่อกัน ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ยินดีในความสำเร็จของผู้อื่น และวางใจเป็นกลางอย่างมีเหตุผล ซึ่งจะช่วยลดความขัดแย้งและสร้างความสามัคคีในสังคม นอกจากนี้ การบูรณาการหลักพุทธธรรม ยังสามารถพัฒนาเป็นแนวทางในการเสริมสร้างสังคมสันติสุขในมิติต่าง ๆ ได้แก่ มิติด้านบุคคล มิติด้านชุมชน และมิติด้านสังคม โดยการปลูกฝังคุณธรรมดังกล่าวผ่านกระบวนการทางการศึกษา สถาบันครอบครัว สถาบันศาสนา และองค์กรทางสังคม เพื่อให้เกิดการพัฒนาจิตใจควบคู่กับการพัฒนาสังคม อันจะนำไปสู่การอยู่ร่วมกันอย่างสันติและยั่งยืน

คำสำคัญ: คำที่ 1การบูรณาการ, คำที่ 2 หลักพุทธธรรม

Abstract

[1] สำนักศาสนศึกษาวัดบัวถนน
[1] Office of Religious Education, Wat Bua Thanon
[2-4] มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
[2-4] Mahachulalongkornrajavidyalaya University
[*] jessada22102543@gmail.com

This article aims to present research on "Integrating Buddhist Principles to Foster a Peaceful Society." The objectives are to study the concepts and principles of the Four Sublime States (Brahma Vihara 4) in Buddhism, analyze the application of these principles in developing interpersonal relationships in society, and propose ways to integrate the Four Sublime States to promote a peaceful society. This research is a documentary study, examining data from the Tripitaka, textbooks, academic documents, and related research. The data was then analyzed and synthesized using content analysis. The findings indicate that Buddhist principles comprise Metta (loving-kindness), Karuna (compassion), Mudita (sympathetic joy), and Upekkha (equanimity). These principles promote noble minds, love, goodwill, empathy, and justice towards others. Integrating these Buddhist principles can be applied to daily life, community development, and organizational management. It encourages individuals to be compassionate, helpful, rejoice in the success of others, and maintain rational neutrality, thereby reducing conflict and fostering social harmony. Furthermore, integrating these Buddhist principles can be developed as a guideline for fostering a peaceful society in various dimensions: individual, community, and social. This involves cultivating these virtues through education, family, religious institutions, and social organizations, leading to spiritual development alongside social development, ultimately resulting in peaceful and sustainable coexistence

Keywords: word 1 **Integration**, word **Buddhist principles** 2,

บทนำ

ปัจจุบันสังคมมนุษย์กำลังเผชิญกับความเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วทั้งด้านเศรษฐกิจ การเมือง เทคโนโลยี และวัฒนธรรม ความเจริญทางวัตถุแม้จะอำนวยความสะดวกสบายในการดำรงชีวิต แต่ขณะเดียวกันกลับก่อให้เกิดปัญหาความเหลื่อมล้ำ ความขัดแย้ง การแข่งขัน และความแตกแยกในสังคมเพิ่มมากขึ้น ส่งผลให้สังคมขาดความสงบสุขอย่างแท้จริง ดังนั้น การแสวงหาแนวทางในการเสริมสร้าง “สันติสุข” ให้เกิดขึ้นอย่างมั่นคงและยั่งยืน จึงเป็นภารกิจสำคัญของทุกภาคส่วนในสังคม พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่มุ่งเน้นการพัฒนามนุษย์ทั้งด้านคุณธรรมและจริยธรรม มีหลักธรรมคำสอนที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตและการอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างสันติ หลักธรรมขององค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้ามิได้มุ่งเพียงการหลุดพ้นส่วนบุคคลเท่านั้น หากยังเน้นความสัมพันธ์อันดีระหว่างบุคคล หรือเรียกว่าหลักพรหมวิหาร 4 ซึ่ง นายแก้ว ชิดตะขบ (2559:93-94) ได้ให้ความหมายและองค์ประกอบของพรหมวิหาร หมายถึง การมีหลักธรรมที่สูงส่งในใจ ซึ่งทำให้เรามีความประพฤติที่ดีและบริสุทธิ์ ธรรมที่เราต้องถือเป็น

แนวทางในการทำสิ่งต่าง ๆ ให้ถูกต้องตามหลักการที่เหมาะสม การดำเนินชีวิตที่สะอาดและการปฏิบัติตนต่อเพื่อนมนุษย์และสัตว์ต่าง ๆ จะเป็นไปอย่างถูกต้อง จะต้องมี 4 ประการ คือ

1. เมตตา หมายถึง ความรักและความปรารถนาที่จะทำให้ผู้อื่นมีความสุข คำว่า “เมตตา” สื่อถึงความใกล้ชิด เป็นความรักที่ปราศจากความต้องการทางเพศ การปรารถนาให้คนอื่นมีความสุขและเจริญก้าวหน้า เป็นความรักที่อยากเห็นผู้อื่นมีชีวิตที่ดีขึ้น มีแนวคิดที่จะทำความดีเพื่อมนุษย์และสัตว์ทั้งปวง

2. กรุณา คือ ความรู้สึกเห็นอกเห็นใจและคิดจะช่วยให้คนอื่นพ้นจากความทุกข์ คำว่า “กรุณา” สื่อถึงความกังวลเมื่อเห็นผู้อื่นประสบกับความทุกข์ยาก มีความปรารถนาที่จะช่วยให้เขาหลีกหนีจากความทุกข์ ความใส่ใจที่จะช่วยบรรเทาความทุกข์ยากที่เกิดขึ้นกับสัตว์ทั้งหลาย

3. มุทิตา คือ ความสุขใจเมื่อคนอื่นทำได้ดี คำว่า “มุทิตา” หมายถึง ความสุขซึ่งเกิดขึ้นเมื่อเห็นคนอื่นประสบความสำเร็จหรือมีชีวิตที่ดี มีจิตใจที่สดใส สบายใจ และมีความสุข สื่อถึงความรู้สึกปลื้มปิติที่มีอยู่เสมอเมื่อได้เห็นผู้อื่นมีความสุข และเจริญเติบโตในทางที่ดีขึ้น

4. อุเบกขา คือ ไม่มีความยินดีหรือเสียใจเมื่อคนอื่นประสบภัย คำว่า “อุเบกขา” หมายถึง การไม่แคร์หรือให้ความสนใจมากเกินไป เกิดขึ้นเมื่อเราพยายามแสดงความเมตตาต่อผู้อื่น เช่น ให้กำลังใจคนที่ทำผิดกฎหมาย มิฉะนั้นจะเปรียบเสมือนมีใจที่เป็นกลาง ซึ่งอยู่ที่การใช้ความคิดและการวิเคราะห์อย่างมีสติ โดยมีจิตที่มั่นคงและไม่หวั่นไหวจากความรักหรือความเกลียด พร้อมที่จะพิจารณาผลกรรมที่ทุกคนได้สร้างขึ้น โดยซื่อสัตย์กับความถูกต้องและความเป็นธรรมในตน รวมทั้งเข้าใจที่จะอยู่เฉยๆ และมีจิตใจสงบในเวลาที่ไม่มีอะไรที่ต้องกระทำ เพราะเมื่อเขาสามารถดูแลตัวเองได้ดี เขาก็สมควรที่ต้องรับผิดชอบและได้รับผลตามที่เขาควรได้รับ

สรุปการบูรณาการหลักพุทธธรรม โดยเฉพาะ พรหมวิหาร 4 ถือเป็นแนวทางสำคัญในการเสริมสร้างสังคมสันติสุข เพราะช่วยพัฒนาทั้งด้านจิตใจและพฤติกรรมของมนุษย์ให้เป็นผู้มีเมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา การน้อมนำหลักธรรมเหล่านี้ไปใช้ในชีวิตประจำวันและในทุกระดับของสังคม จะทำให้มนุษย์อยู่ร่วมกันด้วยความรัก ความเข้าใจ และความสงบสุขอย่างแท้จริง ซึ่งเป็นรากฐานของ สังคมสันติสุขที่ยั่งยืน

แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการบูรณาการ

1.ความหมายของการบูรณาการ

การบูรณาการ หมายถึง ขั้นตอนที่นำหน่วยย่อยที่มีอยู่ซึ่งมีความเกี่ยวข้องและพึ่งพากันมาร่วมทำงานเพื่อสร้างความกลมกลืนและครบถ้วนเป็นเอกภาพ ซึ่งตรงกับการอธิบายของนักวิชาการชาวไทยที่กล่าวว่าการบูรณาการนั้นคือการนำสองสิ่งหรือมากกว่ามารวมกันหรือเพิ่มเติมเข้าด้วยกัน โดยมีเป้าหมายในการสร้างความสมบูรณ์มากขึ้นเมื่อเปรียบเทียบกับการแยกออกจากกันและต้องมีประโยชน์ที่สอดคล้องกัน

นอกจากนี้ยังรวมถึงการมีความสัมพันธ์อิงอาศัยระหว่างหน่วยย่อยต่างๆ ที่จะต้องทำงานผสมผสานกัน โดยการบูรณาการจะต้องมีหลักการสำคัญอยู่ 3 ประการ

1) มีหน่วยย่อยที่เป็นส่วนประกอบซึ่งแยกกันตามชั้นหรือระดับเพื่อที่จะนำมารวมกัน

2) หน่วยย่อยเหล่านี้มีความสัมพันธ์ที่เชื่อมโยงและพึ่งพากัน

3) เมื่อหน่วยย่อยเหล่านั้นรวมตัวกันแล้ว ก็จะเกิดความสมบูรณ์ครบถ้วนเต็มบริบูรณ์ มีความกลมกลืนผสานกันได้พอดีหรือสมดุลอันจะเป็นภาวะของบูรณาการ หมายถึงว่า หน่วยย่อยต่าง ๆ ที่รวมกันนั้นจะมีความสัมพันธ์ที่เชื่อมโยงกัน ทำให้เกิดความกลมกลืนในรูปแบบที่เป็นหนึ่งเดียว และสามารถทำงานเพื่อบรรลุเป้าหมายได้ โดยการรวมตัว เติมเต็ม และเชื่อมโยงไปยังเป้าหมายที่ตั้งไว้ นอกจากนี้ยังสามารถเห็นได้ว่า การใช้ศาสตร์หลาย ๆ สาขาที่เกี่ยวข้องมาผสมผสานกันในลักษณะของขั้นตอนการทำงานนั้น จะสร้างความสมดุลระหว่างความรู้เดิมและทำให้เกิดความรู้ใหม่ ที่มีคุณค่าทางแนวคิดใหม่ ๆ ซึ่งกระบวนการนี้มีความคล้ายกับคำจำกัดความที่ เบญจวรรณ ทิมสุวรรณ(2555:5) ได้กล่าวไว้ว่า การรวมกันของกระบวนการจัดการทรัพยากร เพื่อสนับสนุนเป้าหมายหลักขององค์กร จึงถือเป็นการบูรณาการที่มีประสิทธิภาพ ซึ่งมากกว่าแค่การเคลื่อนตัวไปในทิศทางเดียวกัน เพราะผลจากการทำงานนี้จะต้องมีความเชื่อมโยงกันอย่างสมบูรณ์แบบ เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุด

2. แนวคิดเกี่ยวกับการบูรณาการ

กระบวนการบูรณาการพระพุทธศาสนากับศาสตร์สมัยใหม่ไม่ใช่เป็นการการเปรียบเทียบ เพราะการศึกษาเปรียบเทียบ เป็นเพียงวางสิ่งที่เราศึกษาไว้คู่ขนาน โดยที่ไม่มีวันบรรจบกัน เช่น เราศึกษา ศาสนาเปรียบเทียบโดยไม่คิดรวมศาสนาที่ศึกษาเข้าด้วยกัน แต่การศึกษาแบบบูรณาการเป็นการนำสิ่งที่ศึกษามาปรับแต่ง ผสมผสานกันจนก่อให้เกิดองค์รวมที่สมบูรณ์ การบูรณาการพระพุทธศาสนากับศาสตร์ สมัยใหม่ จึงต้องปรับองค์ความรู้ทั้งสองสายให้เชื่อมโยงเข้าหากัน จากแนวทางดังกล่าวมาวิธีการในการบูรณาการทำได้ 2 วิธี คือ

1. พุทธวิทยา (Buddhology) หมายถึง การปรับใช้ความรู้ในยุคปัจจุบันเข้ากับหลักความเชื่อของพระพุทธศาสนา โดยอิงหลักการของพระพุทธศาสนาเป็นพื้นฐาน และนำเสนอนวัตกรรมสมัยใหม่มาอธิบายเสริมให้กับพระพุทธศาสนา วิธีนี้จะใช้ความรู้นำสมัยมาช่วยอธิบายเพื่อทำให้พระพุทธศาสนาดูมีความทันสมัยและมีเหตุผลที่ง่ายต่อการยอมรับ การบูรณาการพุทธวิทยา (Buddhology) เริ่มต้นจากการตั้งคำถามหรือค้นหาหัวข้อ (Issues) และปัญหา (Problems) ทางวิชาการหรืองานวิจัยที่มีการโต้แย้ง หรือการหาทางออกที่เหมาะสมต่อประเด็นต่างๆ ที่คน ชุมชน หรือสังคมให้ความสนใจ หลังจากนั้นจึงนำแนวคิดพระพุทธศาสนามาเป็นพื้นฐานสำหรับการอธิบาย ขั้นตอนถัดไปคือการนำศาสตร์หรือความรู้ในยุคใหม่มาใช้ในการอธิบายเสริม โดยมีความตั้งใจที่จะทำให้พระพุทธศาสนาเป็นไปในรูปแบบที่ทันสมัย มีเหตุผล และสอดคล้องกับวิถีชีวิตและสังคมมากขึ้น วิธีการนี้ไม่ได้มีเจตนาเพื่อสร้างสัทธรรมปฏิบัติหรือทำให้พระพุทธศาสนาสูญเสียแนวทางของตนเอง

2. ธรรมวิทยา (Dhammology) เป็นการเชื่อมโยงพระพุทธศาสนากับวิทยาศาสตร์ หมายถึงการใช้วิทยาศาสตร์สมัยใหม่เป็นจุดเริ่มต้น และรวมหลักศีลธรรมจากพระพุทธศาสนาเข้าไปในเนื้อหาของวิทยาศาสตร์สมัยใหม่ เนื่องจากวิทยาศาสตร์ในยุคปัจจุบันมักมองหาความจริงโดยไม่เกี่ยวข้องกับศีลธรรม การเสริมศีลธรรมเข้าไปในศาสตร์เหล่านี้จะช่วยให้เกิดองค์รวมที่สมบูรณ์ รูปแบบการบูรณาการนี้จึงถือว่าเป็นการศึกษาธรรมประยุกต์ ซึ่งหมายถึงการใช้ธรรมะให้เหมาะสมกับสถานการณ์ต่างๆ โดยอิงจากวิทยาศาสตร์สมัยใหม่เป็นสื่อ ธรรมประยุกต์จะช่วยสร้างประโยชน์ต่อชีวิต เพราะศีลธรรมมีส่วนเกี่ยวข้องในทุกกิจกรรมของชีวิต ผู้ที่นำศีลธรรมไปใช้ในชีวิตประจำวันอย่างต่อเนื่องจะเห็นคุณค่าของพระพุทธศาสนา รูปแบบการศึกษาธรรมวิทยาคือการวิเคราะห์แนวคิดและทฤษฎีของวิทยาศาสตร์สมัยใหม่อย่างครบวงจร เพื่อสร้างกรอบในการนำความรู้จากพระพุทธศาสนามาใช้ตีความ ทำให้ความรู้ในรูปแบบตะวันตกมีความสมบูรณ์และครอบคลุมมากยิ่งขึ้น

สรุปได้ว่า การบูรณาการนั้นเป็นกระบวนการดำเนินงานที่เป็นระบบอย่างมาก และที่สำคัญจะต้อง ให้ความสำคัญกับการที่สิ่งทั้งหลายซึ่งเป็นหน่วยย่อยจะต้องมาประสานสัมพันธ์กลมกลืนกันให้ดีและสมดุล ที่สุด ในกรณีนี้ เมื่อเรามีความเกี่ยวข้องกับสิ่งทั้งหลายที่เป็นหน่วยย่อย เราจะทำอย่างไร การที่จะต้องนำ หน่วยย่อยดังกล่าวเข้ามาประมวลประสานเข้าหากันเป็นองค์รวม

การเสริมสร้างสังคมสันติสุข

1.แนวคิดการเสริมสร้างสังคมสันติสุข

การเสริมสร้างชุมชนสันติสุขโดยการยึดหลักการว่าด้วยชุมชนมีเงื่อนไขสำคัญอยู่ 2 ประการ คือ ด้านภาพลักษณ์และด้านความสัมพันธ์ระหว่างผู้คนในชุมชน ด้านภาพลักษณ์ส่วนมากจะพิจารณาถึงลักษณะการตั้งถิ่นฐานเป็นหลัก ส่วนด้านความสัมพันธ์ระหว่างคนในชุมชนจะมองจากโครงสร้างทางเศรษฐกิจและสังคม วัฒนธรรมของชุมชนโดยรวมจะได้แก่ โครงสร้างแบบครอบครัวซึ่งหมายถึงความสัมพันธ์ที่เป็นผลลัพธ์หรือมีลักษณะเหมือนพี่น้อง โดยมีการพึ่งพาอาศัยหรือสนับสนุนกันอย่างใกล้ชิด และโครงสร้างแบบอุปถัมภ์ ที่ในที่นี้ฝ่ายหนึ่งจะให้การช่วยเหลือทางเศรษฐกิจหรือสังคมแก่ฝ่ายอีกฝ่ายหนึ่ง และฝ่ายที่ได้รับความช่วยเหลือนั้นจะตอบแทนฝ่ายที่ช่วยเหลือด้วยการให้บริการ หรือยอมปฏิบัติตามเงื่อนไขของฝ่ายที่ช่วยซึ่งแสดงถึงความสัมพันธ์ที่มีฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งที่มีอำนาจเหนืออีกฝ่ายหนึ่ง นอกจากนี้ยังรวมถึงลักษณะความสัมพันธ์แบบตัวใครตัวมันที่ไม่แน่นอนซึ่งขึ้นอยู่กับสถานการณ์และเงื่อนไขที่เปลี่ยนแปลงไป ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดว่าในการพัฒนาชุมชนต้องทำการพัฒนาในทุกด้านไม่ว่าจะเป็นวัฒนธรรมและวิถีชีวิต กระบวนการเรียนรู้ของประชาชน เพราะนั่นคือหัวใจของการพัฒนาแบบยั่งยืน ซึ่งเป็นการพัฒนาทั้ง ด้านเศรษฐกิจ จิตใจ การเมือง สังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมพร้อมกันไป

การส่งเสริมการสร้างชุมชนสันติสุขเป็นแนวทางสำคัญในการพัฒนาสังคมและเสริมสร้างความมั่นคงของมนุษย์ ซึ่งเป็นเป้าหมายที่ทุกภาคส่วนในสังคมต้องร่วมกันขับเคลื่อน ไม่ว่าจะเป็นภาครัฐ ภาคเอกชน ภาคประชาชน และภาควิชาการ โดยเฉพาะภาคประชาชนซึ่งมีบทบาทโดยตรงต่อการพัฒนา

ชุมชน จำเป็นต้องได้รับการพัฒนาอย่างทั่วถึง ทั้งด้านสุขภาพ ศักยภาพของบุคคล และมาตรฐานการครองชีพทางเศรษฐกิจ อันจะสะท้อนความมั่นคงทางสังคมในหลายมิติ ได้แก่ ความปลอดภัยจากภาวะคุกคาม (Freedom from Fear) ความมีอิสรภาพหรือการปราศจากความขาดแคลน (Freedom from Want) และการได้รับโอกาสอย่างเท่าเทียม (Equal Opportunities) ตลอดจนการได้รับความคุ้มครองอย่างเป็นธรรมจากสังคมและรัฐโดยภาพรวม แนวคิดชุมชนสันติสุขมุ่งส่งเสริมการพัฒนาและความมั่นคงของมนุษย์ใน 7 ด้านสำคัญ ดังนี้

1.ด้านความมั่นคงทางเศรษฐกิจ (Economic Security) เช่น การมีรายได้ขั้นต่ำที่เพียงพอ การได้รับการสนับสนุนจากภาครัฐ การมีงานทำ การมีที่ดินทำกิน การเข้าถึงแหล่งเงินทุน การมีที่อยู่อาศัยที่เหมาะสม และการลดความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจ

2.ด้านความมั่นคงทางอาหาร (Food Security) ได้แก่ การมีอาหารเพียงพอ ระบบการกระจายอาหารที่ทั่วถึง และการเข้าถึงแหล่งอาหารอย่างเท่าเทียม

3.ด้านความมั่นคงทางสุขภาพ (Health Security) คือ การได้รับบริการสาธารณสุขอย่างเสมอภาคและมีคุณภาพ ลดปัญหาโรคภัยไข้เจ็บและความเหลื่อมล้ำด้านสุขภาพ

4.ด้านความมั่นคงด้านสิ่งแวดล้อม (Environmental Security) ครอบคลุมการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ การลดมลพิษทางอากาศ น้ำ และดิน รวมทั้งการสร้างสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการดำรงชีวิตอย่างปลอดภัย

5.ด้านความมั่นคงส่วนบุคคล (Personal Security) เช่น ความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน การได้รับการคุ้มครองจากความรุนแรง การคุ้มครองจากการละเมิดสิทธิ และความปลอดภัยจากอุบัติเหตุ

6.ด้านความมั่นคงของชุมชน (Community Security) หมายถึง การอยู่ร่วมกันอย่างสันติ ไม่มีการใช้แรงงานเด็ก ไม่มีความขัดแย้งรุนแรงภายในชุมชน และมีความสามัคคีเกื้อกูลกัน

7.ด้านความมั่นคงทางการเมือง (Political Security) ได้แก่ การปราศจากการกดขี่ทางการเมือง การเคารพสิทธิเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็น และการมีส่วนร่วมทางการเมืองอย่างเสรีและเป็นธรรม

โดยสรุป แนวคิดเกี่ยวกับชุมชนสันติสุขมุ่งเน้นการจัดบริการสังคมอย่างทั่วถึงและเป็นธรรม เพื่อให้ทุกคนได้รับสิทธิตามที่พึงมี พร้อมทั้งเปิดโอกาสให้กลุ่มผู้ด้อยโอกาสสามารถเข้าถึงบริการทางสังคมที่มีคุณภาพได้อย่างเท่าเทียม ครอบคลุม และต่อเนื่อง อันจะนำไปสู่การสร้างความมั่นคงให้แก่ผู้มีรายได้น้อย ส่งเสริมสังคมสวัสดิการ และเสริมสร้างความสัมพันธ์อันอบอุ่นของผู้คนในสังคม ให้เกิดความไว้วางใจ ความร่วมมือ และความเป็นหนึ่งเดียวกันบนพื้นฐานของการช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน.

2.ความหมายของสันติสุข

ชุมชนสันติสุขเป็นกลุ่มที่สื่อถึงคำว่า "สันติ" ซึ่งมีความหมายว่า "ความสงบและความสุข" สอดคล้องกับพระไตรปิฎกที่ระบุว่า " นตฺถิ สนฺติปรํ สุขํ. ไม่มีความสุขใดที่จะมีค่ามากกว่าความสงบ" เป็นความหมายที่เกี่ยวข้องกับการละหยุดกิเลสในระดับหนึ่ง กล่าวคือ การที่บุคคลหรือกลุ่มคนไม่เกิดความขัดแย้ง แย่งชิง หรือลงมือทำร้ายกัน โดยอิงจากอำนาจของทิฏฐิ หรือการยึดมั่นถือมั่น นอกจากนี้ยังมีการกล่าวถึงสันติภาพที่ไม่มีความขัดแย้ง ตัวอย่างนักวิชาการที่ให้คำอธิบายเกี่ยวกับคำว่าสันติภาพได้กล่าวว่า สันติภาพจะไม่บังเกิดขึ้นหากยังมีความปรารถนาและความต้องการที่จะเอาชนะและปรับปรุงเพื่อนบ้านของเราอยู่ ดังนั้น “สันติภาพที่แท้จริงจะเกิดขึ้นได้เพียงในสภาพแวดล้อมที่เต็มไปด้วยความเมตตาและมิตรภาพ ห่างไกลจากความกลัว ความสงสัย และอันตรายต่าง ๆ สันติสุขหรือสันติภาพย่อมเป็นเอกภาพและความสอดคล้อง ประสนกลมเกลียว ความเสรีภาพ และความยุติธรรมของบุคคล หรือกลุ่มบุคคลในสังคม และสันติที่แท้จริงและ เป็นพื้นฐานของสันติเชิงสังคมก็คือ สันติภายใน สันติสุข เป็นองค์รวมเรื่องสันติภาพที่ต้องกล่าวไว้ สมบูรณ์ในภาวะ ที่สงบ ราบรื่น ผู้คนดำรงชีวิตเป็นสุข และมีสมานฉันท์ต่อกัน เป็นสภาพสังคมอัน เป็นอุดมคติซึ่งมนุษย์ไม่ทำความรุนแรงต่อตนเอง ต่อเพื่อนมนุษย์ ต่อสิ่งมีชีวิต และต่อธรรมชาติแวดล้อม สันติสุขหรือสันติภาพจึงเป็นทั้งเป้าหมาย (Goal) ตัวบ่งชี้ปัญหา (Indicator) และ กระบวนการแก้ไขความจัดแย้ง (Process)

กล่าวโดยสรุปชุมชนสันติสุขหมายถึง ชุมชนหรือสังคมที่มีลักษณะสงบสุขเป็นเอกลักษณ์และมีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน มีเสรีภาพและยุติธรรมในการดำเนินชีวิตอย่างมีความสุขและมีความสัมพันธ์อันดี เป็นภาวะที่เต็มไปด้วยความสงบสุข ไม่มีความขัดแย้งใด ๆ เป็นกลุ่มคนที่รวมกันในสังคมขนาดเล็กอาศัยอยู่ในพื้นที่ร่วมกันและมีผลประโยชน์ที่เหมือนกัน มีความรู้สึกเชื่อมโยงเป็นหนึ่งเดียวกัน และพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน โดยมีการรวมตัวอยู่ในเขตที่กำหนดและภายใต้กฎเกณฑ์เดียวกัน มีรูปแบบการใช้ชีวิตในแนวทางเดียวกัน เช่น ภาษา ขนบธรรมเนียม ประเพณี และวัฒนธรรมร่วมกันเป็นพื้นฐานของชุมชนที่มีการพัฒนาความรู้และทักษะจากภูมิปัญญาที่สืบทอดกันมาของคนในชุมชนหรือความรู้ท้องถิ่น ผสมผสานกับวิธีการที่สำคัญในการพัฒนาอย่างมีสมดุลและประสิทธิผล รวมกลุ่มกันเป็นหน่วยหรือองค์กรย่อยเพื่อสนับสนุนและสร้างความเข้มแข็งให้กับสมาชิกแต่ละคน โดยมีพื้นฐานของจิตสำนึกในการร่วมมือช่วยเหลือซึ่งกันและกันในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน มีความสามัคคี มีความรัก มีน้ำใจ และมีความเอื้ออาทรต่อกันโดยไม่มีการแบ่งแยกชนชั้นหรือสถานะ มีความสามารถในการพึ่งพาตนเองอย่างมีศักดิ์ศรี ภูมิใจ และมีคุณภาพชีวิตที่ดี

พรหมวิหาร 4

ความหมายของพรหมวิหาร

พรหมวิหาร 4 เป็นหลักธรรมในพระพุทธศาสนาที่มีความหมายหลายอย่าง ได้แก่

1) เป็นหลักธรรมที่ทำให้มีคุณสมบัติเพิ่มขึ้น คล้ายพรหม โดยมุ่งเน้นว่าเมื่อผู้ที่ฝึกทำสมาธิฝึกมีเมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา จะนำไปสู่การบรรลุธรรมในระดับต่อไป

2) เป็นหลักธรรมที่เป็นเครื่องประดับใจสำหรับผู้มีคุณธรรม เมื่อมีความรู้และประพฤติดีใน 4 หลักนี้แล้วจะมีความรักต่อทุกชีวิต ปรารถนาที่จะช่วยเหลือผู้ที่ทุกข์ให้พ้นจากทุกข์ ไม่มีความอิจฉาริษยาเมื่อเห็นผู้อื่นมีความสุข และมีจิตใจที่เป็นกลางเมื่อช่วยเหลือคนอื่น

3) เป็นหลักธรรมสำหรับผู้นำหรือผู้ที่มีบทบาทในการปกครอง โดยมุ่งหวังให้ผู้นำมีความรักและปรารถนาดีต่อผู้ใต้บังคับบัญชา และเป็นพื้นฐานในการช่วยเหลือเมื่อต้องเผชิญกับปัญหา ยินดีเมื่อพวกเขาประสบความสำเร็จ และยังคงเป็นกลางไม่เข้าข้างใคร พรหมวิหาร 4 เรียกอีกชื่อหนึ่งว่า อัปปมัญญา 4 ด้วยเหตุผลที่ว่าความรู้สึกนี้ไม่มีขีดจำกัดต่อมนุษย์และสัตว์ทั้งหลาย เป็นพรหมวิหารของผู้มีคุณธรรมซึ่งควรประพฤติ

พรหมวิหาร 4 ยังหมายถึงหลักธรรมที่อยู่ในใจ เป็นธรรมที่เกิดขึ้นในระดับจิตใจ ที่กระตุ้นให้เรามีการช่วยเหลือผู้อื่น และให้มีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน โดยพรหมวิหาร มี 4 อย่าง ได้แก่

1. เมตตา คือ ความรักและความปรารถนาดีให้ผู้อื่นมีความสุข
2. กรุณา คือ ความรู้สึกสงสารและความปรารถนาจะช่วยให้ผู้อื่นพ้นจากความทุกข์
3. มุทิตา คือ ความดีใจและความยินดีเมื่อเห็นผู้อื่นได้รับสิ่งดี ๆ หรือความสำเร็จ
4. อุเบกขา คือ การมีหัวใจที่เป็นกลาง ไม่ดีใจหรือไม่เสียใจเมื่อผู้อื่นประสบกับความลำบาก

พรหมวิหาร 4 นับเป็นคุณธรรมที่สำคัญสำหรับผู้ใหญ่ โดยเฉพาะสำหรับผู้นำหรือหัวหน้าที่จะต้องเป็นคนยุติธรรมและมีความเห็นอกเห็นใจต่อผู้อื่น ควรมีความเข้าใจและเอ็นดูต่อผู้ที่อยู่ในความดูแลให้สามารถ “เข้าใจความรู้สึกของผู้อื่น” ซึ่งจะนำมาซึ่งความเคารพและความศรัทธาจากคนรอบข้างทั้งหมดได้

พรหมวิหาร 4 เปรียบเสมือนบ้านหลังหนึ่งที่มีห้องมากมาย ตลอดเวลาที่เราใช้ชีวิตในบ้านนั้นเราจะอยู่ในห้องที่มีการใช้งาน เช่น เมตตาก็เปรียบได้กับความสะอาดและการจัดระเบียบของบ้าน ซึ่งต้องมีการเอาใจใส่จากเจ้าของกรุณาเปรียบเสมือนห้องสำหรับรับประทานอาหารและห้องน้ำ โดยสามารถเข้ามาใช้เมื่อมีความทุกข์ มุทิตาคือห้องรับแขกที่ทำให้เรามีความสุขเมื่อมีผู้มาเยี่ยม และอุเบกขาเหมือนห้องนอนที่เราต้องการเมื่อทำภารกิจเสร็จ เพื่อให้ร่างกายและจิตใจได้พักผ่อน หากเราใช้ห้องในบ้านให้เหมาะกับโอกาสบ้านก็จะกลายเป็นที่พำนักที่น่ายินดี จิตใจที่ยึดถือพรหมวิหารจะสุขสงบและปราศจากความวุ่นวายอย่างที่คนทั่วไปเผชิญกันอยู่ พรหมวิหาร 4ยังถือเป็นคุณธรรมที่เหมาะสมสำหรับผู้ใหญ่ ผู้บริหาร หรือผู้นำใน 4 ด้าน ได้แก่

1. เมตตา คือ ความรู้สึกที่ต้องการให้คนอื่นมีความสุข มีใจที่อบอุ่นและพยายามทำสิ่งดีเพื่อทุกคนในสังคม

2. กรุณา คือ ความรู้สึกเห็นใจ ต้องการช่วยเหลือให้คนอื่นพ้นจากความทุกข์ และมุ่งมั่นบรรเทาความเดือดร้อนของสัตว์ทั้งหลาย

3. มุทิตา คือ ความรู้สึกที่มีความสุขเมื่อเห็นคนอื่นมีความสุข จิตใจมีความสดใสและเป็นสุขกับการที่สัตว์ทั้งหลายดำรงชีวิตอย่างดี และรู้สึกดีใจเมื่อพวกเขาเจริญเติบโตขึ้น

4. อุเบกขา คือ ความรู้สึกที่ตั้งอยู่บนความเป็นกลาง ไม่ปล่อยให้รักหรือเกลียดมากระทบจิตใจ คิดถึงผลของการกระทำที่แต่ละคนทำ และรับรู้ว่าผลที่ได้ขึ้นอยู่กับพฤติกรรมของตัวเอง รวมถึงสามารถรักษาความสงบและเฉยเมื่อตนไม่ต้องทำสิ่งใด

องค์ความรู้ที่ได้รับ

การพัฒนาสังคมให้เกิดความสงบสุขอย่างยั่งยืนนั้น จำเป็นต้องอาศัยหลักคุณธรรมและจริยธรรมเป็นพื้นฐานในการดำเนินชีวิตของมนุษย์ เพราะปัญหาความขัดแย้งในสังคมส่วนใหญ่เกิดจากความเห็นแก่ตัว ความไม่เข้าใจซึ่งกันและกัน และการขาดความเมตตาเอื้ออาทรต่อเพื่อนมนุษย์ พระพุทธศาสนาได้เสนอแนวทางการอยู่ร่วมกันอย่างสันติผ่านหลักธรรมที่เรียกว่า **พรหมวิหาร 4** ซึ่งประกอบด้วย **เมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา** อันเป็นหลักธรรมที่ส่งเสริมให้มนุษย์มีจิตใจสูงส่ง มีความรัก ความปรารถนาดี และความยุติธรรมต่อผู้อื่น หลักพุทธธรรม หรือ พรหมวิหาร 4 สามารถนำมาประยุกต์เป็นกรอบแนวคิดในการสร้างสังคมสันติสุขในรูปแบบของ **L – C – S – N Model** ซึ่งเป็นแนวทางในการพัฒนาจิตใจและพฤติกรรมของบุคคลในสังคมให้เกิดความรัก ความเข้าใจ และการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ โดยมีองค์ประกอบสำคัญ 4 ประการ ได้แก่ **Loving-kindness, Compassion, Sympathetic Joy และ Neutrality** ดังรายละเอียดต่อไปนี้

L (Loving-kindness) เมตตา : ความรักและความปรารถนาดีต่อผู้อื่น หมายถึง ความรัก ความปรารถนาดี และความต้องการให้ผู้อื่นมีความสุข ซึ่งสอดคล้องกับหลัก เมตตา ในพรหมวิหาร 4 เมตตาเป็นคุณธรรมพื้นฐานที่ทำให้มนุษย์มีจิตใจอ่อนโยน มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ และไม่คิดเบียดเบียนผู้อื่น การมีเมตตาจะทำให้บุคคลมองผู้อื่นในฐานะเพื่อนร่วมโลกที่ควรได้รับความรักและความปรารถนาดีเช่นเดียวกับตนเอง ในระดับสังคม เมตตาเป็นปัจจัยสำคัญที่ช่วยสร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างบุคคล ทำให้เกิดความสามัคคี ความร่วมมือ และการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน เมื่อสมาชิกในสังคมมีเมตตาต่อกัน ย่อมช่วยลดความขัดแย้ง ความรุนแรง และการเอารัดเอาเปรียบกัน นอกจากนี้ การปลูกฝังเมตตายังสามารถทำได้ผ่านกระบวนการทางการศึกษา การอบรมทางศีลธรรมในครอบครัว และกิจกรรมทางศาสนาหรือชุมชน ซึ่งจะช่วยให้สังคมมีพื้นฐานของความรักและความเข้าใจซึ่งกันและกัน

C (Compassion) กรุณา : ความเห็นอกเห็นใจและการช่วยเหลือผู้อื่น หมายถึง ความสงสารหรือความเห็นอกเห็นใจต่อความทุกข์ของผู้อื่น พร้อมทั้งมีความปรารถนาที่จะช่วยเหลือให้ผู้อื่นพ้นจากความทุกข์ ซึ่งตรงกับหลัก กรุณา ในพรหมวิหาร 4 กรุณาเป็นคุณธรรมที่ทำให้บุคคลไม่เพิกเฉยต่อความทุกข์ของ

ผู้อื่น แต่พร้อมที่จะยื่นมือเข้าไปช่วยเหลือและแบ่งเบาภาระของกันและกัน ในบริบทของสังคม ความกรุณามีบทบาทสำคัญในการสร้างความเอื้ออาทรและความเป็นมนุษยธรรม เช่น การช่วยเหลือผู้ด้อยโอกาส การทำกิจกรรมจิตอาสา การบริจาคเพื่อสาธารณประโยชน์ หรือการร่วมมือกันแก้ไขปัญหาสังคมต่าง ๆ เมื่อสมาชิกในสังคมมีความกรุณาต่อกัน จะทำให้เกิดความรู้สึกเป็นหนึ่งเดียวกัน ลดความเหลื่อมล้ำ และสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน

S (Sympathetic Joy) มุทิตา : ความยินดีในความสุขและความสำเร็จของผู้อื่น หมายถึง ความรู้สึกยินดีเมื่อผู้อื่นมีความสุขหรือประสบความสำเร็จ ซึ่งสอดคล้องกับหลัก มุทิตา ในพรหมวิหาร 4 มุทิตาเป็นคุณธรรมที่ช่วยให้บุคคลสามารถชื่นชมและสนับสนุนความสำเร็จของผู้อื่นโดยปราศจากความอิจฉาริษยา ในสังคมที่มีการแข่งขันสูง บางครั้งความสำเร็จของผู้อื่นอาจก่อให้เกิดความอิจฉาหรือความรู้สึกไม่พอใจ แต่การฝึกมุทิตาจะช่วยเปลี่ยนมุมมองให้บุคคลสามารถมองเห็นความสำเร็จของผู้อื่นเป็นสิ่งที่ควรชื่นชมและร่วมยินดี เมื่อสังคมเต็มไปด้วยมุทิตา จะเกิดบรรยากาศแห่งกำลังใจและการสนับสนุนซึ่งกันและกัน ส่งผลให้บุคคลมีแรงจูงใจในการพัฒนาตนเองและร่วมกันสร้างความก้าวหน้าให้กับสังคมโดยรวม

N (Neutrality) อุเบกขา : ความเป็นกลางและความยุติธรรม หมายถึง ความวางใจเป็นกลาง การไม่ลำเอียง และการพิจารณาสิ่งต่าง ๆ ด้วยเหตุผล ซึ่งสอดคล้องกับหลัก อุเบกขา ในพรหมวิหาร 4 อุเบกขาไม่ได้หมายถึงความเฉยเมยต่อปัญหา แต่เป็นการมีจิตใจที่มั่นคง สามารถควบคุมอารมณ์และตัดสินใจอย่างยุติธรรม ในระดับสังคม อุเบกขามีบทบาทสำคัญในการสร้างความยุติธรรมและความเท่าเทียมกัน เพราะช่วยให้บุคคลสามารถพิจารณาปัญหาต่าง ๆ อย่างรอบคอบ ไม่ตัดสินผู้อื่นด้วยอคติหรืออารมณ์ การมีอุเบกขาจะช่วยลดความขัดแย้งที่เกิดจากความลำเอียง และส่งเสริมให้เกิดกระบวนการตัดสินใจที่เป็นธรรม ทั้งในระดับครอบครัว องค์กร และสังคมโดยรวม

โดยสรุป การบูรณาการหลักพุทธธรรมถือเป็นเครื่องมือสำคัญในการพัฒนาคุณภาพของมนุษย์และสังคม เพราะหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเน้นการพัฒนาจิตใจ การใช้ปัญญา และการปฏิบัติต่อกันด้วยความเมตตาและความยุติธรรม หากบุคคลในสังคมยึดถือหลักธรรมเหล่านี้เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต ก็จะช่วยลดปัญหาความขัดแย้ง ความรุนแรง และความแตกแยกในสังคม ส่งผลให้เกิดความสมานฉันท์ ความร่วมมือ และนำไปสู่การสร้างสังคมสันติสุขของคนในสังคมอย่างแท้จริงและยั่งยืนในระยะยาวจากการวิจัยทำให้เกิดองค์ความรู้ ซึ่งเป็นการบูรณาการหลักพุทธธรรมเพื่อเสริมสร้างสังคมสันติสุข

ด้วยหลักการ L - C - S - N Model ดังแผนภาพที่ 1

L - C - S - N Model

(Loving-kindness)

ความรักและความปรารถนาดีต่อผู้อื่น

(Compassion)

ความเห็นอกเห็นใจและการช่วยเหลือผู้อื่น

(Sympathetic Joy)

ความยินดีในความสุขและความสำเร็จของผู้อื่น

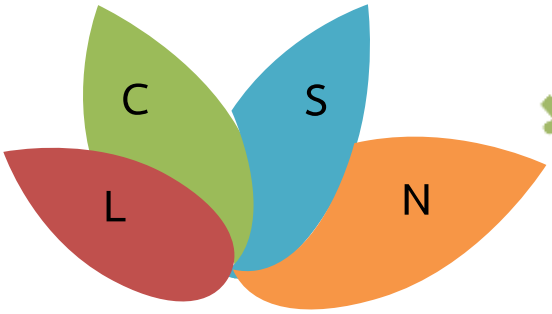

(Neutrality)

ความเป็นกลางและความยุติธรรม

แผนภาพที่ 1 องค์ความรู้ที่ได้รับ

เอกสารอ้างอิง

Walpola Sri Rahula, **What The Buddha Taught**, ชูศักดิ์ ทิพย์เกสร และคณะ แปล, พิมพ์ ครั้งที่ 2, (กรุงเทพ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2540), หน้า 160 – 165.

กิตติทัศน์ ผกาทอง, **ภาวะผู้นำตามแนวพุทธ**, (คณะสังคมศาสตร์:มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย , 2553), หน้า 171.

แก้ว ชิดตะขบ. **รวมวิชาธรรมศึกษาชั้นตรี (ตามหลักสูตรของสนามหลวงแผนกธรรม พ.ศ. 2546)**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, 2558), หน้า 93-94.

ดนัย ไชยโยธา, **พจนานุกรมพุทธศาสตร์** , (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์โอเอส พริ้นติ้งเฮาส์, 2544), หน้า 146-147 .

เบญจวรรณ ทิมสุวรรณ. การบูรณาการ กระบวนทัศน์ในการประกันคุณภาพการศึกษา. **วารสารการพยาบาลและการศึกษา**, ปีที่ 5 ฉบับที่ 2 (พฤษภาคม – สิงหาคม 2555) หน้า 5.

พระมหาวิสูตร ปภสฺสโร (ยุวศิลป์). บูรณาการหลักโอวาทปาฏิโมกข์สู่บรรทัดฐานทางสังคมไทย. ศึกษากรณีชุมชนบ้านศาลา ตำบลดอนแก้ว อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่. (ดุษฎีนิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชา พระพุทธศาสนา) บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย , 2560), หน้า 93.

Walpola Sri Rahula, What The Buddha Taught, ชูศักดิ์ ทิพย์เกสร และคณะ แปล, พิมพ์ ครั้งที่ 2, (กรุงเทพ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2540). หน้า 160 – 165.

การพัฒนาการบริหารงานตามหลักอิทธิบาทธรรมขององค์การ
Developing Administrative Practices Based on the Principles of Iddhipada

ฐากูร ภูชาญ[1], พระครูปริยัติปัญญาโสภณ[2], พระครูเกษมอาจารสุนทร[3], วันชัย ชูศรีสุข[4], พระมหายุทธพิชาญ โยธสาสโน[5]

Thagoon Phuchan, Phrakrukhemathambundit, Worabhuri Moolsin, Phramaha Yutthapichan Yothasano

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอแนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาการบริหารงานตามหลักพุทธธรรม เพื่อเสนอแนวทางการพัฒนาการบริหารองค์การโดยประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาทธรรม ได้แก่ ฉันทะ วิริยะ จิตตะ และวิมังสา การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร โดยศึกษาจากพระไตรปิฎก หนังสือ ตำรา และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ผลการศึกษาพบว่า หลักอิทธิบาทธรรมสามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการบริหารองค์การได้อย่างมีประสิทธิภาพ กล่าวคือ ฉันทะช่วยเสริมสร้างความพึงพอใจและแรงจูงใจในการปฏิบัติงาน วิริยะช่วยส่งเสริมความเพียรพยายามและความมุ่งมั่นในการทำงาน จิตตะช่วยให้เกิดความเอาใจใส่และความตั้งใจต่อหน้าที่ที่รับผิดชอบ และวิมังสาช่วยให้เกิดการพิจารณา วิเคราะห์ และพัฒนากระบวนการทำงานอย่างต่อเนื่อง การนำหลักอิทธิบาทธรรมมาใช้ในการบริหารองค์การ จึงช่วยให้การดำเนินงานมีประสิทธิภาพ เกิดความสำเร็จ และนำไปสู่การพัฒนาองค์กรอย่างยั่งยืน

คำสำคัญ: การพัฒนา, การบริหารองค์การ, อิทธิบาทธรรม

Abstract

The purpose of this article was to present This article aims to present concepts related to management development based on Buddhist principles in order to propose guidelines for organizational management by applying the principles of Iddhipada Dhamma,

[1] สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดสุรินทร์

[1] Surin Provincial Office of Buddhism

[2-5] มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

[2-5] Mahachulalongkornrajavidyalaya University

*Email Thagoon.lw53@gmail.com

which consist of Chanda (satisfaction or aspiration), Viriya (effort), Citta (attention or dedication), and Vimamsa (investigation or reasoning). This study employs a documentary research method by examining data from the Tripitaka, academic books, textbooks, and related research studies. The results of the study indicate that the principles of Iddhipada Dhamma can be effectively applied to organizational management. Specifically, Chanda enhances satisfaction and motivation in work performance; Viriya promotes perseverance and determination in carrying out tasks; Citta fosters attentiveness and commitment to responsibilities; and Vimamsa encourages critical thinking, analysis, and continuous improvement of work processes. Therefore, the application of Iddhipada Dhamma in organizational management contributes to effective operations, achievement of goals, and sustainable organizational development

Keywords: Development, Organizational Management, Iddhipada Dhamma

บทนำ

ในยุคปัจจุบันองค์การต่าง ๆ ต้องเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม เทคโนโลยี และการแข่งขัน ส่งผลให้การบริหารองค์การจำเป็นต้องมีแนวทางการจัดการที่มีประสิทธิภาพและยั่งยืน การบริหารงานที่ดีไม่เพียงแต่ต้องอาศัยความรู้ด้านการจัดการสมัยใหม่เท่านั้น แต่ยังควรผสมผสานหลักคุณธรรมและจริยธรรมเข้ากับการบริหารงานด้วย

พระพุทธศาสนาซึ่งเป็นศาสนาที่เป็นแหล่งคำสอนที่มีคุณค่าต่อการดำเนินชีวิตและการบริหารจัดการสังคม โดยหลักพุทธธรรมหลายอย่างสามารถนำมาประยุกต์ใช้กับการบริหารองค์การได้อย่างเหมาะสม หนึ่งในหลักธรรมที่มีความสำคัญต่อความสำเร็จในการทำงานคือ หลักอิทธิบาทธรรม ซึ่งปรากฏในพระไตรปิฎก อังคุตตรนิกาย สัตตกนิบาต อันประกอบด้วย ฉันทะ วิริยะ จิตตะ และวิมังสา ซึ่งเป็นหลักธรรมที่นำไปสู่ความสำเร็จของการทำงาน

หลักอิทธิบาทธรรม ถือเป็นหลักธรรมที่ส่งเสริมให้บุคคลมีแรงจูงใจในการทำงาน มีความเพียรพยายาม มีความเอาใจใส่ และมีการพิจารณาไตร่ตรองในการทำงานอย่างรอบคอบ หากองค์การนำหลักธรรมดังกล่าวมาประยุกต์ใช้ในการบริหารงาน จะช่วยให้เกิดการพัฒนาการทำงานที่มีประสิทธิภาพ ส่งผลให้การบริหารองค์การประสบความสำเร็จ และสามารถพัฒนาองค์การได้อย่างยั่งยืน

หลักอิทธิบาทธรรม

อิทธิบาท แยกเปน “อิทธิ” แปลวา ความสำเร็จ “บาท” แปลวา ฐาน เชิงรอง เมื่อรวมกันแลว อิทธิบาท จึงแปลไดวา รากฐานแหงความสำเร็จ มี 4 ประการ คือ ฉันทะ วิริยะ จิตตะ วิมังสา (พุทธทาสภิกขุ, 2537)

อิทธิบาทธรรม 4 เปนหลักธรรมที่สามารถนำมาปรับใชไดกับทุกยุคทุกสมัย ไมจำกัดกาล เปนหลักหรือหนทางสูความความสำเร็จ มี 4 ประการ ที่ยังคงสามารถนำมาใชไดในยุคปจจุบัน แมวาเทคโนโลยีจะมีความล้ำสมัยหรือกาวหนาเพียงใด แตหลักธรรมคำสั่งสอนนี้ เปนสัจจะหรือความจริงที่เห็นเปนประจักษ และมั่นคงดำรงอยูไดมาถึงสองพันปแลว คือ

1) ฉันทะ คือ รักสิ่งที่ทำ จึงไดทำสิ่งที่ทำอยูในขณะนี้

2) วิริยะ คือ ความพากเพียร ความพยายามไมยอทอ

3) จิตตะ คือ เอาจิตใจจดจอในสิ่งที่ทำ เพราะฉะนั้น จึงทำได

4) วิมังสา ทำงานแลวไมทิ้งคอยตรวจสอบ ทบทวน ไตรตรอง พิจารณา

ดังนั้น หลักความสำเร็จปฏิบัติตามหลักธรรมที่จะนำไปสูความสำเร็จแหงกิจการ ที่เรียกวา อิทธิบาท (ธรรมใหถึงความสำเร็จ) ซึ่งมี 4 ขอ คือ 1) ฉันทะ รักงาน (การเห็นคุณคาความรักความพอใจ) คือ มีใจรัก พอใจจะทำสิ่งนั้นและทำดวยใจรักตองการทำใหเปนผลสำเร็จอยางดีแหงกิจหรืองานที่ทำ มิใชสักวาทำพอใหเสร็จ ๆ หรือเพียงเพราะอยางไดรางวัลหรือผลกำไร 2) วิริยะ สู้งาน (ความเพียร เห็นเปนความทาทาย ใจสู้ ขยัน) คือ พากเพียร หมั่นกระทำสิ่งนั้นดวยความพยายาม มีความเขมแข็งอดทนไมทอดทิ้ง ไมทอถอย จนกวางานจะสำเร็จ 3) จิตตะ ใสใจงาน (ความคิด อุทิศตัวตองาน ใจจดจอ จริงจัง) คือ เอาจิตฝกใฝตั้งจิตรู้ในสิ่งที่ทำ และทำสิ่งนั้นดวยความคิด ไมปลอยจิตใจใหฟุ้งซานเลื่อนลอย ทำกิจหรืองานนั้นอยางอุทิศทั้งกายและใจ 4) วิมังสา ทำงานดวย ปญญา (ไตรตรอง พิสูจน ทดสอบ ตรวจตราปรับปรุงแกไข) ใชปญญาทบทวน คือ หมั่นใชปญญา พิจารณาใครครวญ ตรวจตราหาเหตุผล และตรวจสอบขอยิ่งหยอนเกินเลยบกพรองขัดของในสิ่งที่ทำนั้น โดยรู้จักทดลองวางแผน วัดผล คิดคนวิธีแกไขปรับปรุง เปนตน เพื่อจัดการและดำเนินงานใหไดผลดียิ่งขึ้นไป (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2545).

อิทธิบาท คือ ทางที่จะไปสูความสำเร็จ 4 ประการ คือ 1) ฉันทะ ความพอใจ 2) วิริยะ ความเพียร 3) จิตตะ ความเอาใจใส 4) วิมังสา ไตรตรอง คนควาในสิ่งนั้น ถาเรารักสิ่งนั้น เอาใจใสสิ่งนั้น มันก็กาวหนา การคิดการทำก็กาวหนาตอไป เพราะเรารักสิ่งนั้น ถาไมรักมันก็ไปไมได้ (พระธรรมโกศาจารย์ ปัญญานันทภิกขุ, 2538).

นอกจากจะเปนคุณธรรมนำไปสูความสำเร็จในการทำงานแลว อิทธิบาท 4 ยังเปนอายุวัฒนธรรม คือ ธรรมเปนเหตุใหคนมีอายุยืนยาวอีกดวย ดังที่มีพุทธดำรัสรับรองไวใน มหาปรินิพพานสูตรวา “ยสฺส กสฺสจิ อานนฺท จตฺตาโร อิทฺธิปาทา” แปลความวา “อานนท อิทธิบาท 4 บุคคลใดเจริญ ทำใหมาก ทำใหเปนดุจยาน ทำใหเปนพื้นฐานตั้งไวอบรม เริ่มไวดีแลว บุคคลนั้น เมื่อปรารถนาก็พึงดำรงชีวิตอยู่ตลอดกัปหรือเกินกวากัป”ซึ่งพระอรรถกถจารยอธิบายวา การเจริญอิทธิบาททำใหคนมีชีวิตอยูตลอดอายุกัป หมายถึง มีชีวิตอยูได้จนครบเกณฑอายุขัยประมาณได 100 ป หรือมากกวานั้น (พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), 2539 : 10)ปญหาหรืออุปสรรคที่ขัดขวางใหการทำงานประสบความสำเร็จมีหลายทาง คือ เกิดจากตนเองก็มีจากสภาพแวดลอมก็มี จากเนื้องานที่ทำเองก็มี แตปญหาอุปสรรคที่สำคัญอยางยิ่ง ที่เกิดจากตัวเราที่จะทำใหงานลมเหลวมี 4 อยาง คือ ความเบื่อหนายความเกียจคราน ความทอดธุระ ความโงเขลา

ดังนั้น พระพุทธเจาจึงสอนวิธีการทำงาน 4 ขอ เรียกวา อิทธิบาท แปลวา ทางแหง ความสำเร็จ คือฉันทะ ความพอใจ วิริยะความเพียร จิตตะ ความใสใจ วิมังสา ความคิดคน ถามี อิทธิบาท 4 นี้ครบแลว ยอมบรรลุถึงความสำเร็จได้สมประสงคหากสิ่งนั้นไมเหลือวิสัย (ปิ่น มุทุกันต์, 2539 : 10).

อิทธิบาทธรรม 4 มีความสำคัญเปนอยางมาก ทั้งนี้ ก็เพราะวาการฝกหัดคนใหมีคุณธรรมตามหลักอิทธิบาทธรรม 4 จัดเปนการใชปญญาในการพิจารณาหาเหตุผลและกระบวนการทำงาน โดยวิมังสาเปนผลของจิตตะ คือเมื่อตรวจตราดูแลวเห็นวาการทำงานของตนยังบกพรองอยู่หรือผิดวัตถุประสงคอีกอยางหนึ่งคือพิจารณาหาเหตุผลในการทำงานตามขั้นตอนงานที่ลงมือทำแลวนั้นไดผล เปนขั้น ๆ อยางไรเปนการทบทวนวาเปนที่พึงปรารถนาหรือไม ถาผลไมเปนที่พอใจหรือไดผลเปนที่ไมพึงปรารถนา ก็จัดการแกไขหรือปรับปรุงตามกระบวนการอิทธิบาท 4 นั้น การเรียนรู้จะเกิดขึ้นเมื่อมีการวางเงื่อนไขและการที่พฤติกรรมใดจะมีความเข้มข้นรุนแรงนั้น มิใชเปนเพราะรางวัล หรือการเสริมแรงอยางเดียว แตเปนเพราะการเชื่อมโยงเกี่ยวพันกับสิ่งเรา คือ สิ่งที่กระตุ้นใหนักเรียนมีความตองการเรียนรู้ มีอิทธิบาทสมบูรณก็เพราะสิ่งเราทั้งภายใน และภายนอกที่ทำใหนักเรียนมีแรงกระตุ้นที่จะเรียนรู้ มีสิ่งกระตุ้นที่สำคัญอยางหนึ่งคือแรงจูงใจที่อยากจะเรียนภาษาทางพระพุทธศาสนาวา ฉันทะ ความพอใจหรือความตองการมีความสัมพันธกับความเพียรพยายาม (วิริยะ) สนใจในการเรียนรูโดยมิเห็นแกความยากลำบาก คือตั้งใจเรียนรู (จิตตะ) และการหาวิธีการหรือการพิจารณา (วิมังสา) สิ่งที่เกื้อกูลตอการเรียนละสิ่งที่ไมเกื้อกูลตอการเรียน ทำใหตนเองประสบความสำเร็จการศึกษาไดเพราะมีสิ่งเรา

ประโยชนอิทธิบาท 4 จะเห็นไดวาในหลักทั้ง 4 ประการ จะมีความเกื้อหนุนกัน และเมื่อนำมารวมประกอบกัน เชน เกิดฉันทะมีใจรักแลวทำใหพากเพียร เมื่อพากเพียรก็เอาใจใส อยู่เสมอ และเปดชองใหใชปญญาพิจารณาไตรตรอง แตที่แยกพิจารณาแตละขอก็ดวยถือเอาภาวะที่เดนเปนใหญ เปนตัวนำเปนตัวชักจูงขออื่นในแตละกรณี เชน เมื่อฟงธรรมดวยกัน คนหนึ่งชอบศึกษา ธรรมฟง ดวยความรักความพอใจในธรรมอยากรู้ อยากเขาใจในธรรมใหยิ่งขึ้นไปจึงฟงดวยจิต แนวแน ก็มีฉันทะเปนตัวเดน ชักนำสมาธิและกุศลธรรมขออื่น อีกคนหนึ่งมีนิสัยหรือความรู้สึกเกิดขึ้น ในขณะนั้นวา เมื่อพบอะไรที่พึงทำก็ตองสู้ตองเอาชนะ ตองเขาเผชิญและทำใหสำเร็จ จึงฟงดวยความรู้สึกวาเปนสิ่งที่ทาทาย จะตองพยายามเขาใจใหได ก็มีวิริยะเปนธรรมเดน อีกคนหนึ่งมีนิสัยเอาใจใสรับผิดชอบไมวาอะไรที่ตนเกี่ยวของก็จะตองใสใจเอาจิตจดจอติดตาม จึงตั้งใจฟงเอาจิตติดตาม เนื้อความไปก็มีจิตเปนใหญ อีกคนหนึ่งคิดจะตรวจสอบวาธรรมที่แสดงนั้นเปนจริงหรือไมดีหรือไม หรือจะคนหาเหตุผลในธรรมที่ฟง ฟงไปก็คิดใครครวญพิจารณาสอบสวนไป ใจจึงแนวแนอยู่กับธรรมที่ฟงก็มีวิมังสาเปนใหญ ดวยเหตุนี้ บางทานจึงเรียกอิทธิบาท 4 นี้วา เปนอธิบดี หรืออธิปไตย 4 โดยกำหนดเอาภาวะที่เปนใหญเปนหัวหนาในกรณีนั้น ๆ ดวยเหตุนี้ลักษณะคุณธรรมอิทธิบาท 4 ของแตละบุคคล จึงมีลักษณะเดนหรือสูงในแตละดานแตกตางกันได และอาจมีคุณธรรมเปนลักษณะเดนหรือสูงมากกวาหนึ่งดานก็ได้ (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), 2538).

สรุปไดวา ประโยชนของฉันทะ คือ ทำใหเปนผู้มีความพอใจ และมีใจรักตองาน ทำให้เกิดความรู้สึกเต็มใจในการทำงานเกิดการทำงานดวยความสุข ไมรู้สึกเบื่อหนายงาย ไมเกิดอาการทอแท

ชวยใหงานดำเนินตอไปอยางตอเนื่อง และเกิดการสรางสรรคในงาน ประโยชนของวิริยะ คือ ทำใหเปนคนหมั่นเพียร และขยันในการทำงาน ไมมีความเกียจคราน มุงมั่นที่จะทำงานใหเสร็จ ผู้ที่ขาดความขยันยอมทำงานไมสำเร็จ หรือหากสำเร็จก็อาจไมมีประสิทธิภาพ ประโยชนของจิตตะ คือ ทำใหเปนคนมีความมุงมั่นและจดจอกับงานที่ทำจิตมีความแนวแน และชวยใหงานดำเนินตอไปอยางตอเนื่อง ตามกระบวนการ ทราบความเปนไปของงานอยูเสมอ ประโยชนของวิมังสา คือ ทำใหเปนผูที่รูจักคิด วิเคราะหในงาน ซึ่งชวยทำใหทราบและเขาใจในกระบวนการของงาน และหากเกิดปญหาก็ยอมเกิดแนวทางในการแกปญหานั้นไดอยางงายดาย งานไมผิดพลาด และทำงานตามกรอบที่วางไวใหประสบความสำเร็จ ถาขาดวิมังสาจะทำใหเปนคนทำงานไมมีหลักในการทำงาน ไมมีแนวทางหรือแบบแผน ซึ่งยากที่จะเกิดความสำเร็จไดโดยงาย ดังนั้น ฉันทะ และวิริยะ เปนหลักปฏิบัติที่ชวยใหบุคคลมีความมั่นใจในการที่จะเผชิญหนากับปญหา และอุปสรรคในการทำงานและมีจิตตะ และวิมังสาเปนหลัก ปฏิบัติที่ชวยในการเอาชนะปญหา และอุปสรรคในการทำงานเปนไปอยางมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

กลาวโดยสรุป อิทธิบาทธรรม 4 ประการนี้ เปนทฤษฎีที่สมบูรณที่องคสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจาทรงวางแนวที่เปนหนทางสูความสำเร็จ ซึ่งสามารถใชไดในทั้งทางโลกและทางธรรม เปนการปองกันอันตรายไมใหไปสูทางเสื่อมไวใหดวยแลว ขอนี้ผู้ปฏิบัติจงพยายามปฏิบัติตามหลักดังกลาว ยอมสามารถนำไปใชในหนาที่การงาน เพื่อใหงานที่เราทำนั้นสำเร็จ และบรรลุเปาหมาย ซึ่งจะสงผลดีกับชีวิตของตนเองและเกิดประโยชนตอสังคมตอไป การเรียนการสอนหลักอิทธิบาทธรรม สามารถนำใชในหนาที่การงานเพื่อใหงานที่เราทำนั้นสำเร็จ และบรรลุเปาหมายได

การพัฒนา

การพัฒนา หมายถึง การทำใหเกิดการเปลี่ยนแปลงจากสภาพหนึ่งไปสูอีกสภาพหนึ่งที่ดีกวาเดิมและเปนระบบเชื่อมโยงจากสิ่งเดิมสูการเปลี่ยนแปลงเพื่อใหเกิดองคกรแหงการเปลี่ยนแปลง ในระบบการพัฒนาและทำใหดีขึ้นกวาสภาพเดิมที่เปนอยูอยางเปนระบบและมีคุณภาพตอการพัฒนาที่สมบูรณกวา (สนธยา พลศรี, 2550 : 22). ซึ่งพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2525 ไดใหความหมายของคำวา “พัฒนา” คือ“ทำใหเจริญ” การพัฒนาจึงหมายถึง การทำใหเจริญ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2556 : 33)

ทางพุทธศาสนาการพัฒนามาจากคำภาษาบาลีวา วัฒนะ แปลวา เจริญ แบงออกได เปน 2 สวน คือ การพัฒนาคน คือ ภาวนากับการพัฒนาสิ่งอื่น ๆ ที่ไมใชคนการสรางวัตถุสิ่งแวดลอม ถนน บอน้ำ อางเก็บน้ำ เปนตน ซึ่งเปนเรื่องของการเพิ่มพูน ทำใหมาก หรือเติบโตขึ้นทางวัตถุ การพัฒนา หรือความเจริญนั้นไมไดแปลวาทำใหมากขึ้นหรือเพิ่มพูนขึ้นอยางเดียวเทานั้น แตยังหมายถึง ตัดหรือทิ้งไดเชนกัน เชน การเจริญพระเกศา คือ ตัดผมหรือรก เชน นุสิยาโลกวฑฒโน แปลวา อยาเปนคนรกโลกอีกดวย ดังนั้น การพัฒนาจึงเปนสิ่งที่ทำแลวมีความเจริญ คือ ตองไมเกิดปญหาติดตามมา หรือไมเสื่อมลงกวาเดิม ถาเกิดปญหาหรือเสื่อมลงนั้นไมใชการพัฒนา กลาวไดวา การพัฒนาในทางพระพุทธศาสนา หมายถึง การพัฒนาคนใหมีความสุข มีสภาพแวดลอมที่เหมาะสม การพัฒนาในความหมายนี้มีลักษณะเดียวกันกับการพัฒนาใน

ความหมายทางดานการวางแผน คือ เปนเรื่องของมนุษยเทานั้นแตกตางกันเพียงการวางแผนใหความสำคัญที่วิธีการดำเนินงาน สวนพุทธศาสนามุงเนนผลที่เกิดขึ้น คือ ความสุขของมนุษยเทานั้น

การพัฒนาองคกรเปนกระบวนการเปลี่ยนแปลงอยางมีแผนไวลวงหนาเปนการวัดประเมินคาตัวเองที่อยูบนรากฐานของคานิยมโดยมีความเกี่ยวพันกับการนำเทคนิค การพัฒนาองคกรเขามาใชอยางมีแผน นอกจากนี้ยังเกี่ยวพันธ์กับกลยุทธและเทคโนโลยี โดยมีวัตถุประสงคหรือจุดมุงหมายเพื่อปรับปรุงประสิทธิผลขององคการทั้งระบบใหดีขึ้น เปนกระบวนการที่วางแผนและจัดการอยางมีระบบระเบียบ มุงให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในวัฒนธรรม และระบบการปฏิบัติในองคกรดวยความมุงหมายที่จะเพิ่มพูนประสิทธิผลขององคการในการฝกอบรม กับการพัฒนาอาชีพ การแกปญหาและบรรลุวัตถุประสงคขององคการไดอยางสมบูรณความจำเปน ของการพัฒนาองคกรสมควรไดรับการพัฒนาเปลี่ยนแปลงอยูเสมอ สาเหตุที่ทำให้เกิดความจำเปนของการพัฒนาองคกรมีดังตอไปนี้

1) การเปลี่ยนแปลงตามวงจรชีวิตขององคกรมี 5 ชวง คือ 1) ชวงเกิด 2) ชวงเติบโต 3) ชวงเขมแข็ง 4) ชวงการเปลี่ยนแปลง 5) ชวงตกต่ำ

2) อิทธิพลของปจจัยสิ่งแวดลอมองคกรเปนสวนหนึ่งของสังคมองคกรจึงตกอยูภายใตอิทธิพลของสภาพแวดลอมขององคกร ซึ่งมีอิทธิพลทำให้องคกรไดรับผลกระทบไปดวยปจจัยสิ่งแวดลอมที่มีผลตอองคกร ไดแก สภาพเศรษฐกิจการเมืองสังคมวัฒนธรรมและเทคโนโลยี

3) การดอยประสิทธิภาพขององคกร การขาดประสิทธิภาพในการทำงานทั้งระดับบุคคลและหนวยงานจะเปนที่สังเกตพบโดยทั่วไปการใชทรัพยากรไมคุ้มคาเกิดการสูญเปลาการใช เวลาใชคนและใชงบประมาณที่มากเกินความจำเปนมีผลกระทบตนทุน และการลงทุนที่สูงทำให้ผลลัพธที่ไดรับ มีมูลค่าน้อยลงเมื่อเปรียบเทียบอัตราสวนกับการลงทุน ซึ่งเมื่อวิเคราะหสาเหตุของปญหาจะพบข้อบกพรองทั้งโครงสรางองคกร

การบริหารงานขององค์กร

การบริหาร หมายถึง คุณลักษณะเชิงพฤติกรรมที่กำหนดเปนคุณลักษณะรวมของตำแหนงประเภทอำนวยการและประเภทบริหารเพื่อสรางความเปนผู้บริหารภาคราชการพลเรือนที่มีประสิทธิภาพสูงสุดซึ่งจะตองมีองคประกอบของความรู ความเขาใจ (Knowledge) การรูจักตัดสินใจ (decision making) รูจักและสามารถนำเอาวิธีการและกลยุทธ การแกไขปญหา (problem solving) มาใชในการปฏิบัติงานในหนาที่ไดและเปนบุคคลที่มีความสามารถในการเปนผูนำที่กำหนดทิศทางขององคกรและเพื่อนรวมงานได้เปนอยางดี (lead direction) สรางพลังในการทำงานเปนทีม (team work) และการมีสวนรวมของเพื่อนรวมงานตลอดจนเปนผูที่มีความคิดริเริ่มสรางสรรค (Initiative) เปนตน

แนวคิดการบริหารงาน เป็นการนำไปใช้ทั้งในหน่วยงาน และบุคลากรของภาครัฐและภาคเอกชน เป็นการผสมผสานแนวคิดการบริหารภาครัฐ และการจัดการภาคเอกชนเขาด้วยกัน ถ้านำคำนี้ไปใช้ในหน่วยงานภาครัฐ เพื่อให้ชัดเจนมากขึ้น อาจใช้คำว่าการบริหารจัดการภาครัฐ การบริหารจัดการ

การบริหารการพัฒนา และการบริหารการบริการ แต่ละคำมีความหมายคล้ายคลึงหรือใกล้เคียงกัน ที่เห็นได้อย่างชัดเจนมีอย่างน้อย 3 ประการ คือ

1. แนวทางหรือวิธีการบริหารงานภาครัฐที่หน่วยงานของรัฐ หรือเจ้าหน้าที่ของรัฐ นำมาใช้ในการปฏิบัติราชการเพื่อช่วยเพิ่มประสิทธิภาพในการบริหารราชการ

2. กระบวนการบริหารงานที่ประกอบด้วย 3 ขั้นตอน คือ การคิด หรือการวางแผน การดำเนินงาน และการประเมินผล

3. มีจุดหมายปลายทาง คือ การพัฒนาประเทศไปในทิศทางที่มีความเจริญก้าวหน้าอย่างมั่นคงรวมทั้งทำให้ประชาชนมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น (วิรัช วิรัชนิภาวรรณ, 2559)

ทฤษฎีการบริหารงานของ Henry Fayol เปนกระบวนการบริหารจัดการ ซึ่งมีรายละเอียดกลาวไว 5 ประการ ดังตอไปนี้ (เฮ็นรี ฟาโยล (Henry Fayo, 2545 : 239)

1) ดานการวางแผน (P=Planning) หมายถึง หนาที่สำคัญของนักบริหารที่จะตองทำสำหรับกิจกรรมหนึ่งกิจกรรมใด ความสำเร็จของการวางแผนขึ้นอยูกับการวิเคราะหขอมูลในอดีต การตัดสินใจในปจจุบันและการประเมินสภาพแวดลอมของอนาคต

2) ดานการจัดองคการ (O=Organizing) หมายถึง การจัดระเบียบโดยการนำเอาสวนตาง ๆ ที่เกี่ยวของมารวมกันในรูปของสวนรวม เพื่อใหการใชอำนาจบริหารงานและเปนศูนยอำนวยการ ใหงานดำเนินลุลวงเปาหมายที่กำหนดไว

3) ดานการบริหารงานบุคคลากร (S=Staffing) หมายถึง กระบวนการจัดหาคนใหมีความเหมาะสมกับลักษณะของงาน ดวยมุมมองขององคการและขอกำหนดของการสรรหาบุคลากร โดยใชขอมูลการวางแผนทรัพยากรมนุษย เพื่อนำมาตัดสินใจที่จะเลือกบุคคลที่มีคุณสมบัติของลูกจางที่ดีเขามาทำงานใหกับองคการ

4) ดานการอำนวยการ (D=Direction) หมายถึง การเลือกทางออกที่ดีที่สุด เพื่อนำไปปฏิบัติเปนหลักสำคัญของการวางแผน นักบริหารเห็นวาเปนงานที่ตองทำเปนประจำ เพราะจะตองหาทางเลือกอยูตลอดเวลาวาจะทำอะไร ใครเปนคนทำ ทำที่ไหน เมื่อไร และบางครั้งก็ตองคิดวาทำอยางไร

5) ดานการควบคุม (C=Controlling) หมายถึงวิธีการใชสำหรับการควบคุม เพื่อที่จะเนนใหความสำคัญกับการใชกลไกดานการตลาด เชน ราคาและสวนแบงการตลาด เพื่อใหควบคุมกิจกรรมในการดำเนินงานของหนวยเศรษฐกิจและสามารถใชสรางเปนมาตรฐานในการควบคุมระบบได ผู้บริหารที่ดำเนินการกับหนวยเศรษฐกิจเหลานี้อาจถูกประเมินไดจากพื้นฐานดานกำไร และขาดทุน (วิเชียร วิทยอุดม, 2550 : 33).

ทฤษฎีการบริหารงานของพระธรรมโกศาจารย (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) อธิบายวา ทฤษฎีการบริหารเปนวิธีการทำใหงานสำเร็จโดยอาศัยผู้อื่น (Getting things done through other people) และกลาวว่าหน้าที่ของผู้บริหารเปนกรอบในการพิจารณาของผู้บริหารใหสำเร็จ มี 5 ประการ ตามคำยอ ภาษาอังกฤษวา “POSDC” ดังนี้ คือ

1) P คือ Planning หมายถึง การวางแผน เปนการกำหนดแนวทางการดำเนินงานเพื่อความสำเร็จที่จะตามมาในอนาคต ผู้บริหารที่ดีตองมีวิสัยทัศนที่กวางไกลเพื่อกำหนดทิศทางขององคกร

2) O คือ Organizing หมายถึง การจัดองคกร เปนการกำหนดโครงสรางความสัมพันธของสมาชิกและสายบังคับบัญชาภายในองคกร มีการแบงงานกันทำและการกระจายอำนาจ

3) S คือ Staffing หมายถึง งานบุคลากร เปนการสรรหาบุคลากรใหม การพัฒนา บุคลากรและการใชคนใหเหมาะสมกับงาน

4) D คือ Directing หมายถึง การอำนวยการ เปนการสื่อสารเพื่อใหเกิดการดำเนินการตามแผน ผูบริหารตองมีมนุษยสัมพันธที่ดีและตองมีภาวะผูนำ

5) C คือ Controlling หมายถึง การกำกับดูแล เปนการควบคุมคุณภาพของ การปฏิบัติงานภายในองคกร รวมทั้งกระบวนการแกปญหาภายในองคกร การบริหาร เปนกระบวนการออกแบบและการดำรงรักษาไวซึ่งสภาพแวดลอมของผู้รวมงาน กลุ่ม บุคคล ที่จะรวมมือกัน ทำใหบรรลุวัตถุประสงคที่ตั้งไวใหประสบความสำเร็จอยางมีประสิทธิภาพขึ้นอยู่กับขอจำกัดพื้นฐานที่ตองการ (พระพรหมบัณฑิต (ประยูร.ธมฺมจิตฺโต), 2549 : 3-5).

ทฤษฎีการบริหารระบบราชการ (Bureaucratic Management) ทฤษฎีนี้บางทานก็เรียกวาทฤษฎีองคการแบบราชการเปนทฤษฎีที่ แมกซ เวเบอร (Max Weber) นักสังคมวิทยาและนักรัฐศาสตรชาวเยอรมันผู้คิดคนขึ้นตั้งแตคริสตศตวรรษที่ 19 โดยที่เขามีความเชื่อวาบุคคลทั้งหลาย มีทั้งขี้เกียจและขยันการที่ผู้บริหารจะใหกลุ่มบุคคลรวมมือปฏิบัติงานใหบรรลุวัตถุประสงคไดดีนั้น จะตองมีองคการหรือหนวยงานแบบระบบราชการ จะตองมีการจัดองคการมีการลดหลั่นในสายบังคับบัญชามีกฎเกณฑกำหนดการปฏิบัติงานมีการกำหนดตำแหนงหนาที่ตัวบุคคลผู้ดำรงตำแหนงและมีการเลือกบุคคลเขาปฏิบัติงาน โดยหลักคุณวุฒิและยึดความสามารถเปนสำคัญ แนวคิดของ แมกซ เว เบอร (max weber) จึงกอใหเกิดทฤษฎีองคการแบบราชการ หรือการบริหารแบบราชการขึ้น ประกอบดวย หลัก 6 ประการ ดังตอไปนี้

1. หลักกฎหมายและเหตุผล
2. หลักสายการบังคับบัญชา
3. หลักระบบคุณธรรม
4. หลักการกำหนดหนาที่และความรับผิดชอบอยางมีแบบแผน
5. หลักการฝกอบรมและพัฒนา
6. หลักการไมยึดหลักตัวบุคคล

การประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาทธรรมในการบริหารองค์การ

อิทธิบาทธรรม 4 ถือเป็นแนวคิดสำคัญในทางพระพุทธศาสนาที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการบริหารองค์การได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยประกอบด้วยหลักการสำคัญ 4 ประการ ได้แก่ ฉันทะ

วิริยะ จิตตะ และวิมังสา ซึ่งแต่ละองค์ประกอบล้วนมีบทบาทสำคัญต่อการพัฒนาศักยภาพของบุคลากรและความสำเร็จขององค์กร

ประการแรก การบริหารงานตามหลักฉันทะ หมายถึง การสร้างแรงจูงใจและความพึงพอใจในการปฏิบัติงานให้แก่บุคลากร ผู้บริหารควรส่งเสริมให้บุคลากรเกิดความรักในงานที่ทำ มีความภาคภูมิใจในบทบาทหน้าที่ของตน และตระหนักถึงคุณค่าของงานที่รับผิดชอบ เมื่อบุคลากรมีฉันทะในการทำงาน ย่อมส่งผลให้เกิดความเต็มใจในการปฏิบัติงาน มีความกระตือรือร้น และสามารถทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ พร้อมทั้งเกิดความสุขในการทำงาน ซึ่งจะนำไปสู่บรรยากาศการทำงานที่ดีภายในองค์กร (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2559)

องค์ความรู้ที่ได้รับ

จากการวิจัยทำให้เกิดองค์ความรู้ ซึ่งสามารถสังเคราะห์เป็นกระบวนการพัฒนาการบริหารงานตามหลักอิทธิบาทธรรมขององค์การ ด้วยหลักการ C - V - C - V Model ดังแผนภาพที่ 1

C - V - C - V Model

แผนภาพที่ 1 องค์ความรู้ที่ได้รับ

C – Chanda : Right Motivation การสร้างแรงจูงใจและความพอใจในการปฏิบัติงานให้แก่บุคลากร ควรส่งเสริมให้บุคลากรเกิดความรักในงานที่ทำ มีความภาคภูมิใจในบทบาทหน้าที่ของตนและตระหนักถึงคุณค่าของงานที่รับผิดชอบ เมื่อบุคลากรมีฉันทะในการทำงานย่อมมีความกระตือรือร้นสามารถทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ พร้อมทั้งเกิดความสุขในการทำงาน ซึ่งจะนำไปสู่บรรยากาศที่ดีในองค์กร

V – Viriya : Effort ความเพียรพยายาม ความขยันหมั่นเพียร และความอดทนต่ออุปสรรคในการปฏิบัติงาน ควรส่งเสริมให้บุคลากรมีความมุ่งมั่นในการทำงานกล้าที่จะเผชิญกับปัญหาและอุปสรรคที่เกิดขึ้น ความเพียรจะช่วยให้บุคลากรสามารถดำเนินงานได้อย่างต่อเนื่อง ไม่ย่อท้อต่อความยากลำบาก และสามารถนำพาองค์กรไปสู่ความสำเร็จตามเป้าหมายที่กำหนดไว้

C – Citta : Focus การตั้งใจและเอาใจใส่ต่อการปฏิบัติงานอย่างจริงจัง ควรจัดระบบการทำงานที่เอื้อต่อการสร้างสมาธิในการทำงานของบุคลากร รวมทั้งส่งเสริมให้บุคลากรมีความรับผิดชอบต่อหน้าที่ของตนเองอย่างเต็มที่ การมีจิตตะในการทำงานจะช่วยให้บุคลากรสามารถปฏิบัติงานได้อย่างรอบคอบ มีความละเอียดถี่ถ้วน และลดความผิดพลาดในการดำเนินงาน ซึ่งจะส่งผลให้การทำงานขององค์กรมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

V – Vimamsa : Analasis การใช้ปัญญาในการพิจารณา ตรวจสอบ และปรับปรุงการดำเนินงานอย่างต่อเนื่อง ควรส่งเสริมให้เกิดกระบวนการประเมินผลการทำงานการวิเคราะห์ปัญหาตลอดจนการพัฒนากระบวนการทำงานให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น ช่วยให้องค์กรสามารถเรียนรู้จากประสบการณ์ที่ผ่านมาและนำข้อมูลที่ได้ไปใช้ในการวางแผนและพัฒนาในอนาคต

สรุป

การพัฒนาการบริหารงานตามหลักอิทธิบาทธรรมถือเป็นหัวใจสำคัญในการสร้างวัฒนธรรมการทำงานที่มีประสิทธิภาพและยั่งยืนภายในองค์การ เนื่องจากหลักอิทธิบาท 4 เป็นหลักธรรมที่ส่งเสริมให้บุคคลเกิดแรงจูงใจในการปฏิบัติงานอย่างแท้จริง องค์การที่นำหลักอิทธิบาท 4 มาประยุกต์ใช้ในการบริหารงานจึงมักประสบความสำเร็จในการดำเนินงานและสามารถบรรลุเป้าหมายขององค์การได้อย่างมีประสิทธิผล หลักอิทธิบาท 4 ประกอบด้วย ฉันทะ วิริยะ จิตตะ และวิมังสา ซึ่งเป็นองค์ธรรมที่มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการพัฒนาการบริหารงานในองค์การ กล่าวคือ หากการปฏิบัติงานปราศจากหลักอิทธิบาท 4 แล้ว ย่อมส่งผลให้งานขาดแรงขับเคลื่อนและอาจไม่ประสบผลสำเร็จตามที่คาดหวัง เนื่องจากหลักธรรมดังกล่าวช่วยส่งเสริมให้บุคลากรเกิดความพึงพอใจในงานที่ตนรับผิดชอบ มีความขยันหมั่นเพียรในการปฏิบัติงาน มีความเอาใจใส่และตั้งมั่นในการทำงาน ตลอดจนมีการพิจารณาไตร่ตรอง วิเคราะห์ และทบทวนผลการปฏิบัติงานของตนเอง เพื่อค้นหาข้อบกพร่องและนำไปสู่การปรับปรุงแก้ไขให้เกิดประสิทธิภาพที่ดียิ่งขึ้น

เอกสารอ้างอิง

พุทธทาสภิกขุ. (2537). ฆราวาสธรรม. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพมหานคร. สุขภาพใจ.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). (2545). ธรรมนูญชีวิต. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพมหานคร. โรงพิมพ์กรมศาสนา.

พระธรรมโกศาจารย์ ปัญญานันทภิกขุ.(2538). พจนานุกรมธรรมปัญญานันทะ. กรุงเทพมหานคร. ธรรมสภา.

พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต).(2539) “อิทธิปาทกถา” พุทธจักร. (กรุงเทพมหานคร. โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย.

ปิ่น มุทุกันต์. (2539). ปฏิบัติตามธรรมะประสบความสำเร็จ, กรุงเทพมหานคร มงคลสาร. หน้า 10

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). (2538). พุทธธรรม, พิมพ์ครั้งที่ 6. ฉบับปรับปรุงและขยายความ กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

สนธยา พลศรี. (2550). ทฤษฎีและหลักการพัฒนาชุมชน. พิมพครั้งที่ 5. (กรุงเทพมหานคร. โอเดียน สโตร), หน้า 22.

ราชบัณฑิตยสถาน (2556). พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554, พิมพ์ครั้งที่ 5, (กรุงเทพมหานคร: อักษรเจริญทัศน์), หน้า 33.

วิรัช วิรัชนิภาวรรณ. (2559) การวิเคราะห์เปรียบเทียบความหมายของการบริหาร การจัดการการบริหาร การพัฒนาและการบริหารจัดการ, จาก http://www.wiruch.com.

เฮ็นรี ฟาโยล (Henry Fayol). (2545). อ้างใน วิรัช วิรัชนิภาวรรณ, การบริหารเมืองหลวงและการบริหารท้องถิ่นสหรัฐอเมริกา อังกฤษ ฝรั่งเศส ญี่ปุ่น และไทย, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ โฟรเพซ), หน้า 239.

วิเชียร วิทยอุดม.(2550). องค์การและการจัดการ, (กรุงเทพมหานคร: ธนธัชการพิมพ์), หน้า 33.

พระพรหมบัณฑิต (ประยูร.ธมฺมจิตฺโต). (2549). พุทธวิธีในการบริหาร, พิมพ์ครั้งที่ 4, (กรุงเทพมหานคร มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), หน้า 3 - 5.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2559). พุทธธรรม (ฉบับปรับขยาย). กรุงเทพมหานคร, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). (2546). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย กรุงเทพมหานคร. โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

การพัฒนาผลิตภัณฑ์ผ้าทอพื้นเมืองน่านเพื่อส่งเสริมเศรษฐกิจชุมชน

Development of Nan Traditional Woven Textile Products to Promote Community Economy

ธัชพล ยรรยง[1], พระครูสมุห์วชิรวิทย์ ธีรสุวณฺโณ (กองโกย)[2]

Thatchaphon Yanyong, Phrakrusamu Wachirawit Theerasuwanno (Kongkoy)

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอกระบวนการพัฒนาผลิตภัณฑ์ผ้าทอมือเมืองน่าน เพื่อต่อยอดภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยมุ่งเน้นการส่งเสริมเศรษฐกิจชุมชน เพื่อเพิ่มมูลค่าให้กับผลิตภัณฑ์ การพัฒนาผลิตภัณฑ์ผ้าทอมือเมืองน่านดำเนินการบนฐานอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของท้องถิ่น โดยอาศัยองค์ความรู้ด้านภูมิปัญญาการทอผ้า ลวดลายดั้งเดิม และวิถีชีวิตของชุมชนมาประยุกต์ใช้ร่วมกับแนวคิดการออกแบบผลิตภัณฑ์ร่วมสมัย กระบวนการพัฒนาครอบคลุมการศึกษาข้อมูลอัตลักษณ์และลวดลายผ้าทอพื้นเมือง การออกแบบและพัฒนาต้นแบบผลิตภัณฑ์ รวมถึงการต่อยอดสู่ผลิตภัณฑ์ที่สามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวัน เช่น สินค้าแฟชั่นและสินค้าไลฟ์สไตล์ ซึ่งสามารถตอบสนองความต้องการของผู้บริโภคได้

ผลจากการศึกษา พบว่า การผสมผสานภูมิปัญญาท้องถิ่นกับแนวคิดการออกแบบร่วมสมัย สามารถสร้างผลิตภัณฑ์ผ้าทอที่มีเอกลักษณ์และมีมูลค่าเพิ่ม ส่งผลให้ผลิตภัณฑ์มีศักยภาพในการแข่งขันทางการตลาดมากขึ้น อีกทั้งยังช่วยสร้างรายได้และเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนผู้ผลิตผ้าทอในจังหวัดน่าน ทั้งนี้ การพัฒนาผลิตภัณฑ์ผ้าทอพื้นเมืองไม่เพียงแต่ช่วยส่งเสริมเศรษฐกิจชุมชนเท่านั้น แต่ยังมีส่วนสำคัญในการอนุรักษ์และสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่นให้คงอยู่ต่อไปอย่างยั่งยืน

คำสำคัญ: การพัฒนาผลิตภัณฑ์, ผ้าทอพื้นเมืองน่าน, ภูมิปัญญาท้องถิ่น, เศรษฐกิจชุมชน

Abstract

This academic article aims to present the process of developing traditional woven textile products of Nan Province by emphasizing the extension of local wisdom to enhance product value and promote the community economy. The development of Nan handwoven textile products is based on the cultural identity of the local community,

[1-2] อาจารย์ประจำหลักสูตรรัฐประศาสนศาสตรบัณฑิต, สังกัด มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครน่าน เฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระกนิษฐาธิราชเจ้า กรมสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี

[1-2] Lecturer in Bachelor of Public Administration program, Mahachulalongkornrajavidyalaya University Nakhon Nan Campus.

[1-2] Email: Thatchaphonnan@gmail.com

integrating traditional weaving knowledge, indigenous patterns, and community lifestyles with contemporary product design concepts. The development process includes the study of local identity and traditional textile patterns, the design and development of product prototypes, and the extension into practical products for everyday use such as fashion and lifestyle items that respond to the needs of modern consumers.

The results indicate that the integration of local wisdom with contemporary design concepts can create distinctive textile products with added value, enhancing their competitiveness in the market. Moreover, such development contributes to generating income and strengthening the capacity of weaving communities in Nan Province. Importantly, the development of traditional woven textile products not only promotes the community economy but also plays a significant role in preserving and sustaining local wisdom and cultural heritage for future generations.

Keywords: Product Development, Nan Traditional Textiles, Local Wisdom, Community Economy

บทนำ

ผ้าทอพื้นเมืองถือเป็นหนึ่งในมรดกทางวัฒนธรรมที่สะท้อนถึงภูมิปัญญา วิถีชีวิต และอัตลักษณ์ของชุมชนท้องถิ่นที่สืบทอดกันมาอย่างยาวนาน โดยเฉพาะผ้าทอพื้นเมืองในจังหวัดน่าน ซึ่งมีเอกลักษณ์เฉพาะด้านลวดลาย เทคนิคการทอ และการใช้สีจากธรรมชาติ ผ้าทอเหล่านี้ไม่เพียงทำหน้าที่เป็นเครื่องนุ่งห่มเท่านั้น แต่ยังเป็นสัญลักษณ์ที่สะท้อนถึงความเชื่อ ประเพณี และวิถีชีวิตของผู้คนในท้องถิ่น

อย่างไรก็ตาม ภายใต้บริบทของการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมในยุคปัจจุบัน ผลิตภัณฑ์ผ้าทอพื้นเมืองต้องเผชิญกับความท้าทายจากการแข่งขันของสินค้าอุตสาหกรรมที่สามารถผลิตได้ในปริมาณมากและมีราคาต่ำ ส่งผลให้ผ้าทอพื้นเมืองจำนวนมากมีบทบาทจำกัดอยู่ในตลาดเฉพาะกลุ่ม เช่น ตลาดการท่องเที่ยวหรือสินค้าเชิงอนุรักษ์ ขาดการพัฒนาผลิตภัณฑ์ที่สอดคล้องกับความต้องการของผู้บริโภคร่วมสมัย

การพัฒนาผลิตภัณฑ์ผ้าทอพื้นเมืองจึงเป็นแนวทางสำคัญในการเพิ่มมูลค่าและสร้างโอกาสทางเศรษฐกิจให้กับชุมชน โดยการนำอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นมาประยุกต์ใช้ในการออกแบบผลิตภัณฑ์ให้มีความทันสมัยและตอบสนองต่อความต้องการของตลาด การพัฒนาดังกล่าวไม่เพียงช่วยเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจ แต่ยังช่วยอนุรักษ์และสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่นให้คงอยู่ต่อไป

ดังนั้น การศึกษาการพัฒนาผลิตภัณฑ์ผ้าทอพื้นเมืองน่านเพื่อส่งเสริมเศรษฐกิจชุมชน จึงมีความสำคัญในการสร้างองค์ความรู้เกี่ยวกับแนวทางการเพิ่มมูลค่าผลิตภัณฑ์ การพัฒนาการออกแบบ และการสร้างโอกาสทางการตลาด ซึ่งจะนำไปสู่การพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน

อัตลักษณ์และวัฒนธรรมการทอผ้าพื้นเมืองน่าน

“เมืองน่าน” มีประวัติศาสตร์อันยาวนาน และวัฒนธรรมอันโดดเด่นที่ถูกถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่น ทั้งด้านสถาปัตยกรรม ประติมากรรม ศิลปกรรม หัตถกรรม ขนบธรรมเนียมประเพณีอันดีงาม และที่สำคัญมีผ้าทอพื้นเมืองน่านเป็นเอกลักษณ์ของตนเอง และเมืองโบราณที่มีอายุเก่าแก่เมืองหนึ่ง โดยที่ตั้งของตัวจังหวัดปัจจุบันตั้งซ้อนทับบนตัวเมืองโบราณเดิม ในอดีตอาณาเขตการปกครองของเมืองน่านกว้างกว่าปัจจุบัน มีอาณาเขตในอำเภอเชียงคำ อำเภอเชียงม่วน อำเภอเชียงของ อำเภอเทิง ปัจจุบันเป็นเขตการปกครองของจังหวัดพะเยา เชียงราย และอำเภอที่อยู่คุ่มน้ำน่านในเขตจังหวัดอุตรดิตถ์บางส่วน นอกจากนี้ยังรวมบริเวณหัวเมืองฝั่งขวาของแม่น้ำโขงที่ต้องสูญเสียให้แก่ประเทศฝรั่งเศส ในยุคล่าอาณานิคม พ.ศ. 2446 (ร.ศ.122) ได้แก่ เมืองเงิน เมืองหงสา เมืองเชียงลม เมืองเชียงฮ่อน และเมืองงอบ ปัจจุบันเป็นเขตการปกครองของสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว และบรรพบุรุษของชาวน่านส่วนหนึ่งก็ได้อพยพมาจากฝั่งดินแดนล้านช้างและสิบสองปันนา วิถีชีวิตของชาวน่านสะท้อนให้เห็นการผสมผสานทั้งกรุงสุโขทัย ล้านนา ล้านช้าง (หลวงพระบาง) สิบสองปันนา พุกามอย่างกลมกลืน เป็นแหล่งอาศัยของกลุ่มชาติพันธุ์ที่หลากหลาย ได้แก่ ชาติพันธุ์ไทยวน หรือไทยโยนก, ไทลื้อ, ถิ่น (ลัวะ), ขมุ, ม้ง (แม้ว), เย้า (เมี่ยน) และมลาบรี (ชาวตองเหลือง) ประชากรเหล่านี้ได้อพยพโยกย้ายถิ่นฐานและสร้างเมืองใหม่อยู่หลายครั้ง เนื่องมาจากการปรับที่ตั้งให้เข้ากับสภาพแวดล้อมทางภูมิศาสตร์ และปัจจัยอื่น ๆ

ผ้าทอเมืองน่าน เป็นงานหัตถกรรมพื้นบ้านที่มีชื่อเสียง การทอผ้านับว่าเป็นวิถีชีวิตอย่างหนึ่งของสตรีชาวเมืองน่าน ซึ่งเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่สืบทอดต่อกันมาจากบรรพบุรุษ มีวิธีการและเทคนิคการทอเป็นเอกลักษณ์ของกลุ่มชน และมีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่นที่แตกต่างกันไป ผ้าทอพื้นเมืองเหล่านี้ทอกันมากในกลุ่มชาติพันธุ์ไทยวน และกลุ่มชาติพันธุ์ไทลื้อในเมืองน่าน เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่อาศัยอยู่บนพื้นที่ราบลุ่ม รู้จักทำนาและทำเหมืองฝาย เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีลักษณะทางวัฒนธรรมเป็นของตนเองโดยเฉพาะอย่างยิ่งวัฒนธรรมในด้านการทอผ้าพื้นเมือง ซึ่งมีรูปแบบที่สะท้อนให้เห็นถึงประวัติ ความเป็นมา ความสัมพันธ์ วิถีชีวิต สังคม และวัฒนธรรมที่เป็นอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ จากการอยู่อาศัยร่วมกันจนมีความสัมพันธ์ที่เกี่ยวเนื่องกัน ได้ก่อให้เกิดการผสมผสานวัฒนธรรมการทอผ้า ระหว่างสองกลุ่มชาติพันธุ์นี้ขึ้น และได้หล่อหลอมจนเป็นรูปแบบผ้าทอที่มีเอกลักษณ์อย่างเด่นชัดในแบบเฉพาะวัฒนธรรมเมืองน่าน (มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2543)

รูปแบบและลวดลายผ้าทอพื้นเมืองน่าน

ลวดลายที่ปรากฏบนผ้าทอพื้นเมืองน่าน ที่พบโดยทั่วไปตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ลักษณะเด่นของผ้าทอเมืองน่านจะเน้นความสำคัญของการออกแบบลวดลายส่วนกลางผืนที่เลียนแบบลายเรขาคณิต

และธรรมชาติ ลวดลายบนผืนผ้าที่ทอทุกผืนที่ผ่านกระบวนการทอจากฝีมือชาวบ้าน ในส่วนที่ปรากฏบนลวดลายบนผืนผ้านั้น เกิดขึ้นจากเทคนิคการถักทอ การขัดสานของเส้นใยและสีสัน ซึ่งสามารถแบ่งลวดสายออกตามลักษณะได้ 2 ลักษณะ คือ ลวดลายเรขาคณิต และลวดลายทางธรรมชาติ ดังนี้

1. ลวดลายเรขาคณิต

เป็นลวดลายพื้นฐานของผืนผ้า ลวดลายพื้นฐานเกิดขึ้นจากเทคนิคการถักทอ การขัดสาน ของเส้นใย และสีสัน มีรูปร่างที่เป็นมุมเหลี่ยมต่าง ๆ อันได้แก่ ลายรูปทรงสามเหลี่ยม สี่เหลี่ยมเส้นตรงเส้นทแยงกากบาท ลายเรขาคณิตเป็นลวดลายพื้นฐานที่จะมีการพัฒนาต่อไปเป็นลวดลายชนิดอื่น ๆ

ภาพที่ 1 แสดงลายดอกกาบ

2. ลวดลายทางธรรมชาติ หรือลวดลายอื่น ๆ คือ ลวดลายที่พัฒนามาจากลวดลายพื้นฐาน เกิดจากการนำลวดลายมาประกอบรวมเข้าด้วยกันอย่างอิสระตามจินตนาการจนได้เป็นรูปต่าง ๆ จากความรู้สึกนึกคิด เป็นลวดลายที่มีความหมายในเชิงสัญลักษณ์ อันสืบเนื่องมาจากธรรมชาติ จินตนาการ ความเชื่ออุดมคติ และความศรัทธาในหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนา อันสั่งสมเป็นประสบการณ์ที่ช่างทอผ้าได้ถ่ายทอดออกมาเป็นลวดลายเพื่อใช้ในงานพิธีกรรมต่าง ๆ เช่น งานบุญ งานบวชลูกแก้ว และงานสู่ขวัญ เป็นต้น

ภาพที่ 2 แสดงแบบผ้าทอเป็นรูปลายช้าง

การพัฒนาผลิตภัณฑ์และการสร้างมูลค่าเพิ่ม

การพัฒนาผลิตภัณฑ์ หมายถึง ความต้องการของผู้ผลิตที่ต้องการสร้างผลิตภัณฑ์ที่มีอยู่เดิมให้มีการเปลี่ยนแปลงมากยิ่งขึ้นที่สามารถต่อยอดให้กับผลิตภัณฑ์เดิม เป็นการสร้างผลกำไรให้กับบริษัทเพิ่มมากขึ้น เพื่อเป็นการสร้างสถานภาพการแข่งขัน ลดการเสี่ยงภัยทางการตลาดที่ลูกค้าเสื่อมความนิยมลงเป็นการสร้างโอกาส ใหม่ในการขยายช่องทางการตลาดมากยิ่งขึ้น โดยทั่วไปสามารถรวบรวมความหมายของคำว่าผลิตภัณฑ์ใหม่ ออกเป็น 7 ประเภท ดังนี้

1. ผลิตภัณฑ์ที่เกิดจากการขยายสายการผลิต โดยใช้กระบวนการผลิตที่มีอยู่ (line extensions)

2. การสร้างแนวคิดใหม่ในผลิตภัณฑ์เดิม (repositioned existing product) เป็นการปรับผลิตภัณฑ์ที่มีอยู่ในแง่ของการใช้งาน โดยไม่ได้เปลี่ยนแปลงคุณสมบัติหลัก ซึ่งบางครั้งเป็นไปตามข้อเสนอของผู้บริโภค

3. ผลิตภัณฑ์ที่มีอยู่เดิมแต่ปรับเปลี่ยนรูปแบบใหม่ (new form of existing products)

4. ผลิตภัณฑ์ใหม่ที่เกิดจากการปรับปรุงสูตรที่มีอยู่แล้ว (reformulation of existing products)

5. ผลิตภัณฑ์ใหม่ในบรรจุภัณฑ์ใหม่ (new packaging of existing products)

6. ผลิตภัณฑ์ที่เป็นนวัตกรรม (innovative products/ make changes in an existing product) เป็นการเปลี่ยนแปลงเพื่อให้ได้ผลิตภัณฑ์แปลกใหม่ที่แตกต่างจากผลิตภัณฑ์ที่มีอยู่เดิม

7. ผลิตภัณฑ์ที่เกิดจากความคิดสร้างสรรค์ (creative product/ bring into existence, the rare, never before-seen product)

ส่วนการสร้างมูลค่าเพิ่ม เป็นการนำเสนอผลิตภัณฑ์ หรือบริการทครบถ้วนสมบูรณ์ด้วย คุณภาพบริการ และราคา เพื่อตอบสนองความต้องการของลูกค้าให้เกิดความพึงพอใจในการซื้อ ครอบครอง และใช้ประโยชน์ทั้งนี้ในความหมาย ด้านการตลาด การสร้างมูลค่าเพิ่ม คือ การพัฒนาตัว ผลิตภัณฑ์ให้เกิดความพึงพอใจต่อผู้บริโภคสูงสุด และเกินความคาดหมายของผู้บริโภค อีกทั้งมูลค่าเพิ่มอาจเกิดจากการเพิ่มสิ่งที่นอกเหนือจากสิ่งที่ผู้บริโภคคาดว่าจะได้รับ นอกจากนี้การสร้างมูลค่าเพิ่มที่เป็นการเพิ่มหรือเสริมสิ่งใหม่ ๆ สู่ตัวผลิตภัณฑ์ควรมีความเกี่ยวข้อง และเป็นสิ่งที่ลูกค้าต้องการ (Fuller, 1994)

การวิเคราะห์อัตลักษณ์เพื่อการพัฒนาผลิตภัณฑ์ผ้าทอพื้นเมืองน่าน

การวิเคราะห์อัตลักษณ์เมืองน่านเพื่อนำไปสู่การสร้างสรรค์ลวดลายใหม่ ดำเนินการผ่านกระบวนการสังเคราะห์ข้อมูลวัฒนธรรมที่จับต้องได้และจับต้องไม่ได้ (Tangible & Intangible Cultural Heritage) ได้แก่ ภาพวาดจากงานจิตรกรรมวัดภูมินทร์ ภาพจิตรกรรมวิหารวัดหนองบัว วัฒนธรรมการแต่งกายที่ผสมผสานด้วยความเชื่อ และลวดลายทางธรรมชาติ สะท้อนให้เห็นความเป็นผลิตภัณฑ์เชิงวัฒนธรรม

อย่างแท้จริง รวมถึงระดับความคิดสร้างสรรค์ ทักษะ ผนวกกับภูมิปัญญาท้องถิ่นและทุนวัฒนธรรมที่มีอยู่เดิม โดยอัตลักษณ์ที่ได้รับการคัดเลือกเพื่อการต่อยอด มีดังนี้

1) ศิลปะวัฒธรรมและภาพจิตรกรรมฝาผนัง จุดเด่นด้านเส้นสายที่อ่อนช้อย รูปทรงโค้งมน และโทนสีอบอุ่น ซึ่งสามารถนำมาปรับใช้ในลวดลายร่วมสมัยได้ดี

2) วิถีชีวิตกับผ้าลายน้ำไหล รูปแบบการเคลื่อนไหวของสายน้ำและภูมิทัศน์สองฝั่งแม่น้ำน่าน สร้างแรงบันดาลใจให้กับการออกแบบลายเส้นแบบ Minimal

3) วัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่น และความเชื่อเกี่ยวกับสัตว์มงคลต่าง ๆ เช่น ช้าง ม้า หรือสัตว์ในคติธรรมล้านนา สามารถนำมา “ลดทอนรูปทรง” เพื่อสร้างลวดลายร่วมสมัยที่ไม่ซับซ้อน

ซึ่งผลการวิเคราะห์พบว่าองค์ประกอบอัตลักษณ์ทั้ง 3 กลุ่มนี้มีความเชื่อมโยงกับวิถีชุมชนและสามารถปรับใช้ในงานออกแบบลวดลายใหม่ได้โดยไม่สูญเสียความหมายทางวัฒนธรรม

กระบวนการพัฒนาผลิตภัณฑ์ผ้าทอพื้นเมืองน่าน

การพัฒนาผลิตภัณฑ์ผ้าทอพื้นเมืองน่านสามารถดำเนินการผ่านกระบวนการสำคัญหลายขั้นตอน ซึ่งมุ่งเน้นการผสมผสานระหว่างภูมิปัญญาท้องถิ่นกับแนวคิดการออกแบบร่วมสมัย เพื่อเพิ่มมูลค่าให้กับเศรษฐกิจชุมชน มีกระบวนการ ดังนี้

1. การศึกษาอัตลักษณ์และภูมิปัญญาท้องถิ่น

ขั้นตอนแรกของการพัฒนาผลิตภัณฑ์คือการศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับลวดลาย เทคนิคการทอ และความหมายเชิงวัฒนธรรมของผ้าทอพื้นเมืองน่าน โดยอาศัยองค์ความรู้จากช่างทอผ้า ปราชญ์ชาวบ้าน และผู้รู้ในชุมชน ลวดลายผ้าทอที่พบส่วนใหญ่มีความสัมพันธ์กับธรรมชาติ ความเชื่อ และวิถีชีวิตของชุมชน เช่น ลายน้ำไหล ลายเก็บดอก และลายที่ได้รับแรงบันดาลใจจากสิ่งแวดล้อมในท้องถิ่น การศึกษาอัตลักษณ์เหล่านี้ช่วยให้การพัฒนาผลิตภัณฑ์สามารถรักษาเอกลักษณ์ดั้งเดิมของชุมชนไว้ได้ ในขณะเดียวกันก็สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการออกแบบผลิตภัณฑ์ใหม่ที่มีความร่วมสมัย

2. การออกแบบและพัฒนาผลิตภัณฑ์

หลังจากศึกษาข้อมูลอัตลักษณ์ของผ้าทอพื้นเมืองแล้ว ขั้นตอนต่อมาคือการนำองค์ความรู้ดังกล่าวมาประยุกต์ใช้ในการออกแบบผลิตภัณฑ์ โดยการปรับรูปแบบลวดลายและสีสันให้เหมาะสมกับการใช้งานในชีวิตประจำวัน รวมถึงการพัฒนาผลิตภัณฑ์ให้มีความหลากหลายมากขึ้น ผลิตภัณฑ์ที่พัฒนาขึ้นอาจอยู่ในรูปแบบของสินค้าแฟชั่น เช่น ผ้าพันคอ เสื้อผ้า หรือกระเป๋าผ้า รวมถึงสินค้าไลฟ์สไตล์ เช่น ของตกแต่งบ้าน หรือของใช้ในชีวิตประจำวัน การพัฒนาผลิตภัณฑ์ในลักษณะนี้ช่วยให้ผ้าทอพื้นเมืองสามารถเข้าถึงกลุ่มผู้บริโภคได้หลากหลายมากขึ้น

3. การสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับผลิตภัณฑ์

การสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับผลิตภัณฑ์ผ้าทอพื้นเมืองสามารถทำได้หลายวิธี เช่น การพัฒนาลวดลาย การสร้างเรื่องราวของผลิตภัณฑ์ (Storytelling) ที่เชื่อมโยงกับวัฒนธรรมท้องถิ่น และการพัฒนาตราสินค้า

(Branding) เพื่อสร้างภาพลักษณ์ที่โดดเด่น การนำเสนอเรื่องราวของชุมชนและกระบวนการทอผ้าซึ่งสะท้อนถึงภูมิปัญญาท้องถิ่น สามารถช่วยสร้างคุณค่าทางจิตใจให้กับผลิตภัณฑ์และเพิ่มความน่าสนใจให้กับผู้บริโภค

สรุปได้ว่า การพัฒนาผลิตภัณฑ์ผ้าทอพื้นเมืองน่านเป็นกระบวนการที่ต้องอาศัยการบูรณาการระหว่างภูมิปัญญาท้องถิ่น อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม และแนวคิดการออกแบบร่วมสมัย เพื่อสร้างผลิตภัณฑ์ที่มีเอกลักษณ์และมีศักยภาพในการแข่งขันทางการตลาด การพัฒนาดังกล่าวไม่เพียงช่วยเพิ่มมูลค่าให้กับผลิตภัณฑ์ผ้าทอพื้นเมืองเท่านั้น แต่ยังมีส่วนสำคัญในการส่งเสริมเศรษฐกิจชุมชนและการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นอย่างยั่งยืน

องค์ความรู้ที่ได้รับ

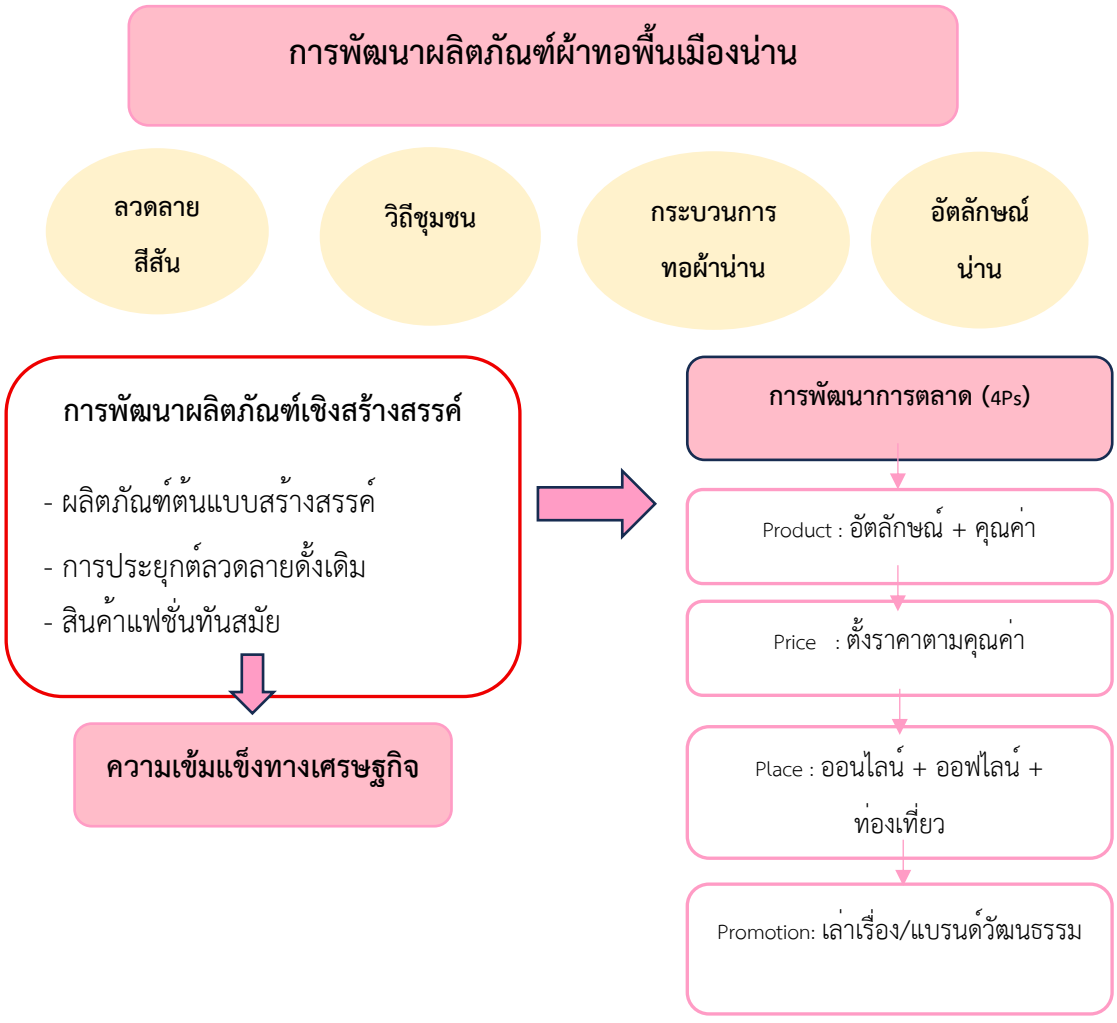

แผนภาพที่ 3 องค์ความรู้ที่ได้รับ

สรุป

ผ้าทอพื้นเมืองน่านเป็นผลิตภัณฑ์เชิงวัฒนธรรมที่มีคุณค่าเชิงอัตลักษณ์สูง สะท้อนภูมิปัญญาท้องถิ่น วิถีชีวิต และความหลากหลายทางวัฒนธรรมของเมืองน่านอย่างชัดเจน การนำอัตลักษณ์ดังกล่าวมาวิเคราะห์และสังเคราะห์อย่างเป็นระบบ สามารถใช้เป็นฐานความรู้สำคัญในการพัฒนาลวดลายใหม่และนวัตกรรมชุมชนที่ยังคงรากเหง้าทางวัฒนธรรม พร้อมทั้งเพิ่มศักยภาพในการแข่งขันเชิงพาณิชย์ได้อย่างยั่งยืน

รูปแบบของผลิตภัณฑ์ผ้าทอพื้นเมืองน่าน จำเป็นต้องสร้างความสมดุลระหว่างอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม ความสวยงามร่วมสมัย และประโยชน์ใช้สอย โดยรูปแบบผลิตภัณฑ์ผ้าทอพื้นเมืองน่านตามแนวคิดเศรษฐกิจสร้างสรรค์ สามารถนำมาใช้เป็นกรอบในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนได้อย่างเป็นรูปธรรมและเกิดผลเชิงพาณิชย์ ควรให้ความสำคัญกับ 3 ประเด็นหลัก ได้แก่

1) การคงไว้ซึ่งอัตลักษณ์และภูมิปัญญาท้องถิ่น 2) การออกแบบที่ตอบสนองประโยชน์ใช้สอยของผู้บริโภค 3) การสร้างมูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจผ่านการออกแบบและการตลาด ซึ่งสามารถสร้างผลลัพธ์เชิงนวัตกรรมทั้ง 3 ด้าน ได้แก่ 1) ลวดลายใหม่ที่มีอัตลักษณ์และผลิตได้จริง 2) ผลิตภัณฑ์ที่ตอบโจทย์ตลาดร่วมสมัยและสร้างรายได้เพิ่มให้ชุมชน 3) ระบบการตลาดที่ช่วยให้ผลิตภัณฑ์ผ้าทอน่านมีความสามารถในการแข่งขันเชิงพาณิชย์

ดังนั้น การพัฒนาผลิตภัณฑ์ผ้าทอพื้นเมืองน่านโดยการนำอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นมาประยุกต์ใช้ร่วมกับแนวคิดการออกแบบร่วมสมัย สามารถเพิ่มมูลค่าให้กับผลิตภัณฑ์และสร้างโอกาสทางเศรษฐกิจให้กับชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ แนวทางดังกล่าวสอดคล้องกับแนวคิดเศรษฐกิจสร้างสรรค์ ซึ่งเน้นการใช้ทุนทางวัฒนธรรมและองค์ความรู้ในท้องถิ่นเป็นฐานในการพัฒนาผลิตภัณฑ์และบริการ การมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ยังช่วยเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน และส่งเสริมการสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่นให้คงอยู่ต่อไป

เอกสารอ้างอิง

จิรศักดิ์ เดชาวงค์ญา. (2546). **จิตรกรรมฝาผนังวัดภูมินทร์ จังหวัดน่าน : การศึกษาครั้งสุดท้าย.** วารสารเมืองโบราณ (ตุลาคม-ธันวาคม).

ทรงศักดิ์ ปรางค์วัฒนากุล. (2551). **มรดกวัฒนธรรมผ้าทอไทลื้อ**, (คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

ทรงศักดิ์ ปรางค์วัฒนากุล. **ผ้าเมืองน่าน.** เอกสารประกอบการสัมมนาวิชาการครั้งที่ 3 คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ จัดโดยคณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ณ คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 12 สิงหาคม 2530.

มหาวิทยาลัยศิลปากร. (2543). **ผ้าทอพื้นเมืองในภาคเหนือ โครงการพัฒนาผ้าพื้นเมืองในทุกจังหวัดของประเทศ.** กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน),

วัฒนะ จูฑะวิภา, ศาสตราจารย์กิตติคุณ. (2555). ผ้าทอกับชีวิตคนไทย. **รายงานการวิจัย**. คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย์,

สมเจตน์ วิมลเกษม. (2556). **ถอดรหัสวัดภูมินทร์.** น่าน : อิ้งเบอร์รี่.

Fuller, G.W.(1994). **New Product Development from Concept to Marketplace**, CRCPress, Inc. USA : Boca Raton, Florida.

การเสริมสร้างพฤติกรรมองค์การเชิงบวกในหน่วยงานภาครัฐ

Enhancing Positive Organizational Behavior in Public Sector Organizations

อนันต์ จิตอารี[1], พระครูพิพิธวัชรกิจโกศล,ดร.(วัชรพงษ์ วชิรปญโญ (ดวงเมือง))[2]

Anan Jitaree, Phrakrupipitvachirakitkosonl (Watcharapong Vachirapunyo (Dounhmuang))

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอ พฤติกรรมองค์การเชิงบวก (Positive Organizational Behavior: POB) เป็นแนวคิดที่มุ่งเน้นการพัฒนาศักยภาพและจุดแข็งทางจิตวิทยาของบุคลากรในองค์การ เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการทำงาน ความผูกพันต่อองค์การ และความสำเร็จขององค์การ แนวคิดดังกล่าวมีพื้นฐานมาจากจิตวิทยาเชิงบวก (Positive Psychology) และได้ถูกนำมาประยุกต์ใช้ในการบริหารองค์การสมัยใหม่ โดยเฉพาะการพัฒนาทุนทางจิตวิทยา (Psychological Capital) ซึ่งประกอบด้วยความหวัง ความเชื่อมั่นในตนเอง การมองโลกในแง่ดี และความสามารถในการฟื้นตัว บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาทฤษฎี แนวคิด และแนวทางในการเสริมสร้างพฤติกรรมองค์การเชิงบวกในหน่วยงานภาครัฐ โดยใช้การทบทวนวรรณกรรมจากงานวิจัยทั้งในประเทศและต่างประเทศ ผลการศึกษาพบว่าการเสริมสร้างพฤติกรรมองค์การเชิงบวกสามารถดำเนินการผ่านการพัฒนาทุนทางจิตวิทยา การสร้างภาวะผู้นำเชิงบวก การพัฒนาวัฒนธรรมองค์การ และการสร้างความผูกพันต่อองค์การของบุคลากร แนวทางดังกล่าวสามารถช่วยเพิ่มประสิทธิภาพการบริหารภาครัฐ และยกระดับคุณภาพการให้บริการประชาชนได้อย่างยั่งยืน

คำสำคัญ: พฤติกรรมองค์การเชิงบวก, ทุนทางจิตวิทยา, การบริหารภาครัฐ, ภาวะผู้นำเชิงบวก, ความผูกพันต่อองค์การ

Abstract

The purpose of this article was to present Positive Organizational Behavior (POB) focuses on developing the positive psychological strengths of employees in organizations

[1] หลักสูตรรัฐประศาสนศาสตรบัณฑิต คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครน่านฯ}

[1] Bachelor of Public Administration Program, Faculty of Social Sciences, Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Nan Campus.

[2] หลักสูตรรัฐศาสตรบัณฑิต คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครน่านฯ

[2] Bachelor of Political Science Program, Faculty of Social Sciences, Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Nan Campus.

[1-2] Email: Jitaree2559@gmail.com

in order to improve performance and organizational effectiveness. This article aims to examine concepts, theories, and approaches for enhancing positive organizational behavior in public sector organizations through a review of relevant literature from both Thai and international studies. The findings indicate that key factors in promoting positive organizational behavior include psychological capital development, positive leadership, organizational culture, and organizational commitment. Applying these approaches can improve public sector performance and enhance the quality of public service delivery.

Keywords: positive organizational behavior, psychological capital, public administration

บทนำ

การบริหารองค์การในยุคปัจจุบันต้องเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม และเทคโนโลยีอย่างรวดเร็ว ส่งผลให้องค์การทั้งภาครัฐและเอกชนจำเป็นต้องพัฒนาระบบการบริหารจัดการและเพิ่มประสิทธิภาพของทรัพยากรมนุษย์อย่างต่อเนื่อง เนื่องจากบุคลากรถือเป็นทรัพยากรสำคัญที่มีบทบาทต่อความสำเร็จขององค์การ (Robbins & Judge, 2017) แนวคิดด้านการบริหารองค์การในอดีตมักเน้นการแก้ไขปัญหาหรือข้อบกพร่องของบุคลากร อย่างไรก็ตาม ในช่วงสองทศวรรษที่ผ่านมา นักวิชาการได้ให้ความสำคัญกับการพัฒนาศักยภาพเชิงบวกของบุคลากรผ่านแนวคิดจิตวิทยาเชิงบวก ซึ่งมุ่งเน้นการศึกษาและพัฒนาจุดแข็งของมนุษย์เพื่อส่งเสริมคุณภาพชีวิตและความสำเร็จในการทำงาน (Seligman & Csikszentmihalyi, 2000)

จากแนวคิดดังกล่าวได้พัฒนาเป็นแนวคิด **พฤติกรรมองค์การเชิงบวก (Positive Organizational Behavior)** ซึ่งเป็นการประยุกต์ใช้จิตวิทยาเชิงบวกในบริบทขององค์การ โดยมุ่งเน้นการพัฒนาศักยภาพทางจิตวิทยาของบุคลากรที่สามารถวัด พัฒนา และจัดการได้ เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการทำงานขององค์การ (Luthans, 2002)

แนวคิดพฤติกรรมองค์การเชิงบวกให้ความสำคัญกับ “ทุนทางจิตวิทยา” (Psychological Capital: PsyCap) ซึ่งประกอบด้วยองค์ประกอบสำคัญ 4 ประการ ได้แก่ ความหวัง (hope) ความเชื่อมั่นในตนเอง (efficacy) การมองโลกในแง่ดี (optimism) และความสามารถในการฟื้นตัว (resilience) หรือที่เรียกว่าโมเดล **HERO** (Luthans et al., 2007) ในบริบทของหน่วยงานภาครัฐ การเสริมสร้างพฤติกรรมองค์การเชิงบวกมีความสำคัญอย่างยิ่ง เนื่องจากบุคลากรภาครัฐมีบทบาทสำคัญในการกำหนดนโยบายและให้บริการแก่ประชาชน หากบุคลากรมีทัศนคติและพฤติกรรมเชิงบวก จะส่งผลต่อประสิทธิภาพในการทำงานและความพึงพอใจของประชาชน (Wright & Cropanzano, 2007)

ดังนั้น บทความนี้จึงมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาทฤษฎี แนวคิด และแนวทางในการเสริมสร้างพฤติกรรมองค์การเชิงบวกในหน่วยงานภาครัฐ เพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาการบริหารทรัพยากรมนุษย์ในภาครัฐให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับพฤติกรรมองค์การเชิงบวก

พฤติกรรมองค์การเชิงบวกเป็นแนวคิดที่เกิดจากการผสมผสานระหว่างจิตวิทยาเชิงบวกและศาสตร์ด้านพฤติกรรมองค์การ โดยมุ่งเน้นการศึกษาศักยภาพเชิงบวกของบุคลากรในองค์การเพื่อส่งเสริมประสิทธิภาพในการทำงาน (Cameron & Spreitzer, 2012)

Luthans (2002) ให้ความหมายของพฤติกรรมองค์การเชิงบวกว่าเป็นการศึกษาและประยุกต์ใช้จุดแข็งและศักยภาพทางจิตวิทยาของมนุษย์ที่สามารถวัด พัฒนา และจัดการได้ เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการทำงานของบุคลากรในองค์การ

แนวคิดดังกล่าวมีพื้นฐานมาจากจิตวิทยาเชิงบวก ซึ่งเน้นการศึกษาองค์ประกอบที่ทำให้มนุษย์สามารถดำรงชีวิตและทำงานได้อย่างมีความสุขและประสบความสำเร็จ (Seligman & Csikszentmihalyi, 2000) นักวิชาการจำนวนมากพบว่าพฤติกรรมองค์การเชิงบวกมีความสัมพันธ์กับผลลัพธ์เชิงบวกขององค์การ เช่น ความพึงพอใจในการทำงาน ความผูกพันต่อองค์การ และประสิทธิภาพการทำงานของบุคลากร (Avey et al., 2011)

ทุนทางจิตวิทยา (Psychological Capital)

ทุนทางจิตวิทยาเป็นแนวคิดสำคัญในพฤติกรรมองค์การเชิงบวก ซึ่งหมายถึงสภาวะทางจิตวิทยาเชิงบวกของบุคคลที่สามารถพัฒนาได้และมีผลต่อประสิทธิภาพการทำงานของบุคลากร (Luthans & Youssef-Morgan, 2017) องค์ประกอบของทุนทางจิตวิทยาประกอบด้วย 4 ประการ ได้แก่

1. ความเชื่อมั่นในตนเอง (Self-efficacy) Bandura (1997) อธิบายว่าความเชื่อมั่นในตนเองเป็นความเชื่อของบุคคลว่าตนสามารถดำเนินการเพื่อบรรลุเป้าหมายที่ต้องการได้ บุคคลที่มีความเชื่อมั่นในตนเองสูงมักมีแรงจูงใจและความพยายามในการทำงานมากกว่าบุคคลทั่วไป

2. ความหวัง (Hope) Snyder (2002) อธิบายว่าความหวังเป็นความสามารถของบุคคลในการกำหนดเป้าหมายและค้นหาเส้นทางเพื่อบรรลุเป้าหมายดังกล่าว

3. การมองโลกในแง่ดี (Optimism) การมองโลกในแง่ดีเป็นแนวโน้มของบุคคลในการคาดหวังผลลัพธ์เชิงบวกในอนาคต ซึ่งส่งผลต่อแรงจูงใจและความพยายามในการทำงาน (Peterson, 2000)

4. ความสามารถในการฟื้นตัว (Resilience) Masten (2001) อธิบายว่าความสามารถในการฟื้นตัวคือความสามารถในการปรับตัวและฟื้นตัวจากสถานการณ์ที่ยากลำบาก องค์ประกอบทั้งสี่นี้รวมกันเป็นทุนทางจิตวิทยาซึ่งมีบทบาทสำคัญในการเพิ่มประสิทธิภาพการทำงานและความสำเร็จขององค์การ (Luthans et al., 2007)

ความสำคัญของพฤติกรรมองค์การเชิงบวกต่อหน่วยงานภาครัฐ

หน่วยงานภาครัฐมีบทบาทสำคัญในการให้บริการสาธารณะและพัฒนาประเทศ ดังนั้น การมีบุคลากรที่มีพฤติกรรมเชิงบวกจึงมีความสำคัญต่อความสำเร็จขององค์การ การศึกษาของ Avey et al. (2011) พบว่าทุนทางจิตวิทยามีความสัมพันธ์เชิงบวกกับความพึงพอใจในการทำงาน ความผูกพันต่อองค์การ และประสิทธิภาพการทำงานของบุคลากร ในขณะที่ Wright และ Cropanzano (2007) พบว่าความเป็นอยู่ที่ดีของบุคลากรในองค์การมีความสัมพันธ์กับประสิทธิภาพในการทำงาน งานวิจัยของนักวิชาการไทยยังพบว่าทุนทางจิตวิทยาและวัฒนธรรมองค์การมีอิทธิพลต่อประสิทธิภาพการทำงานของบุคลากรภาครัฐ (พัชรินทร์ ศรีสวัสดิ์, 2564; วรพจน์ สุขสวัสดิ์, 2565)

แนวทางการเสริมสร้างพฤติกรรมองค์การเชิงบวกในหน่วยงานภาครัฐ

1 การพัฒนาทุนทางจิตวิทยา

การฝึกอบรมและพัฒนาบุคลากรเพื่อเสริมสร้างความหวัง ความเชื่อมั่นในตนเอง การมองโลกในแง่ดี และความสามารถในการฟื้นตัว สามารถช่วยเพิ่มประสิทธิภาพในการทำงานของบุคลากร (Luthans et al., 2007)

2 การสร้างภาวะผู้นำเชิงบวก

ภาวะผู้นำเชิงบวกเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งเสริมพฤติกรรมเชิงบวกของบุคลากร ผู้นำที่มีวิสัยทัศน์และสนับสนุนการพัฒนาบุคลากรจะช่วยสร้างแรงจูงใจในการทำงาน (Avolio & Gardner, 2005)

3 การพัฒนาวัฒนธรรมองค์การ

วัฒนธรรมองค์การที่ส่งเสริมการเรียนรู้ ความร่วมมือ และการยอมรับความคิดเห็นของบุคลากรจะช่วยสร้างสภาพแวดล้อมการทำงานที่เอื้อต่อพฤติกรรมเชิงบวก

4 การสร้างความผูกพันต่อองค์การ

ความผูกพันต่อองค์การเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพการทำงานของบุคลากร (Meyer & Allen, 1997)

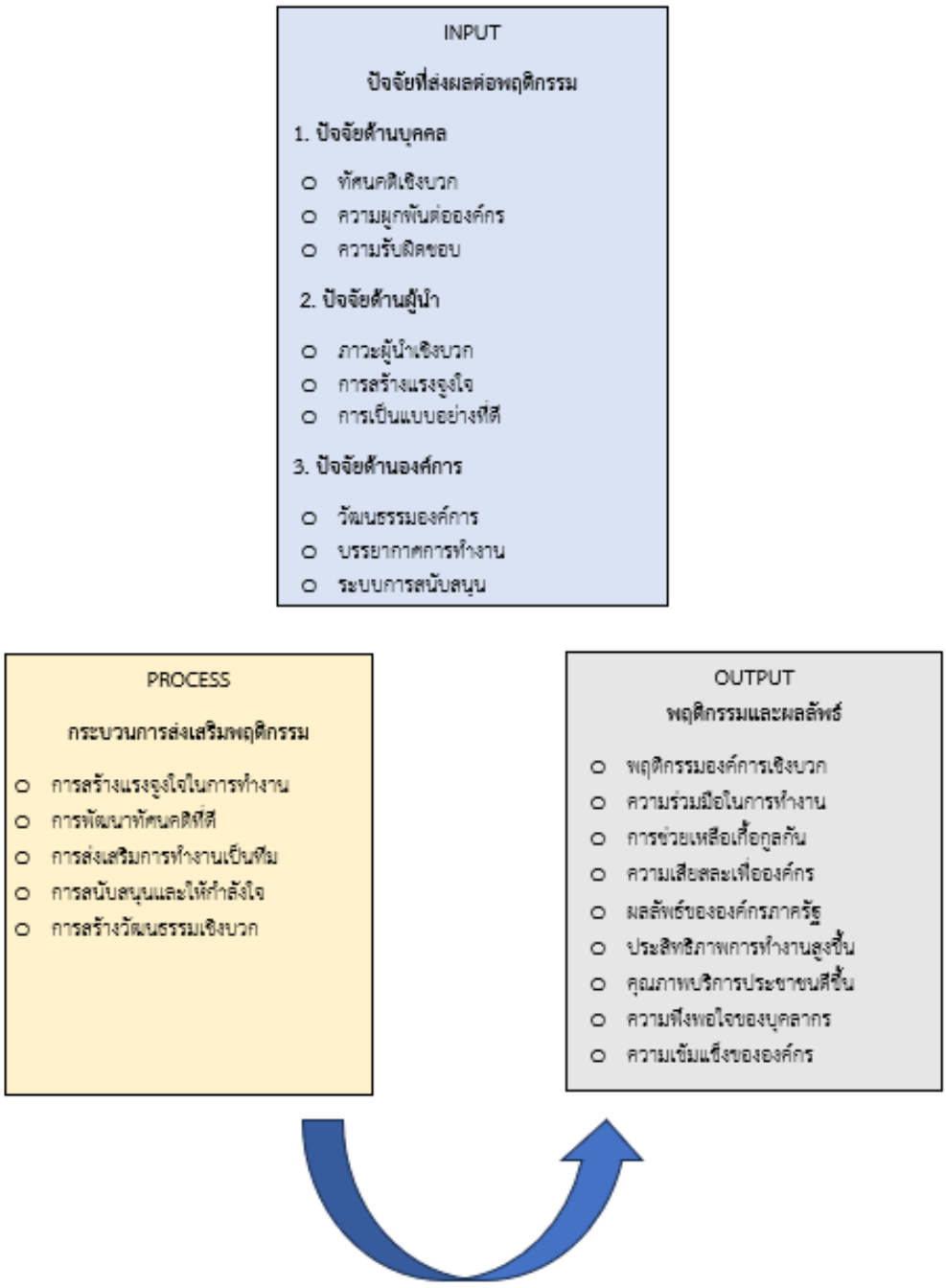

แผนภาพที่ 1 องค์ความรู้ที่ได้รับ จากการเสริมสร้างพฤติกรรมองค์การเชิงบวกในหน่วยงานภาครัฐ

องค์ความรู้ที่ได้รับ

จากการแผนภาพเบื้องต้น จึงได้แนวคิดแบบ Input–Process–Output (IPO Model) ซึ่งเป็นรูปแบบการสังเคราะห์ข้อมูลที่นิยมใช้ในงานวิจัยทางการบริหารและพฤติกรรมองค์การ โดยมีองค์ประกอบสำคัญ 3 ส่วน ได้แก่

1. Input (ปัจจัยนำเข้า)

เป็นปัจจัยพื้นฐานที่ส่งผลต่อการเกิดพฤติกรรมองค์การเชิงบวก ประกอบด้วย

- ปัจจัยด้านบุคคล
- ปัจจัยด้านผู้นำ
- ปัจจัยด้านองค์การ

2. Process (กระบวนการ)

เป็นกระบวนการหรือกิจกรรมที่ช่วยส่งเสริมให้บุคลากรเกิดพฤติกรรมการทำงานเชิงบวก เช่น การสร้างแรงจูงใจ การทำงานเป็นทีม และการสร้างวัฒนธรรมองค์กรที่ดี

3. Output (ผลลัพธ์)

เป็นผลที่เกิดขึ้นจากกระบวนการส่งเสริมพฤติกรรมเชิงบวก ได้แก่ พฤติกรรมการทำงานที่ดีของบุคลากร และผลลัพธ์เชิงประสิทธิภาพของหน่วยงานภาครัฐ

สรุป

พฤติกรรมองค์การเชิงบวกเป็นแนวคิดสำคัญในการพัฒนาศักยภาพของบุคลากรในองค์การ โดยเฉพาะในหน่วยงานภาครัฐที่มีบทบาทสำคัญในการให้บริการแก่ประชาชน แนวคิดดังกล่าวมุ่งเน้นการพัฒนาทุนทางจิตวิทยาและการสร้างสภาพแวดล้อมการทำงานที่สนับสนุนพฤติกรรมเชิงบวก การนำแนวคิดพฤติกรรมองค์การเชิงบวกไปประยุกต์ใช้ในหน่วยงานภาครัฐสามารถช่วยเพิ่มประสิทธิภาพการบริหารองค์การ ลดความขัดแย้งในองค์การ และยกระดับคุณภาพการให้บริการแก่ประชาชนได้อย่างยั่งยืน

เอกสารอ้างอิง

กิตติพงษ์ ชัยชนะ. (2562). ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงกับพฤติกรรมการเป็นสมาชิกที่ดีขององค์การในหน่วยงานภาครัฐ. *วารสารรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์*, 10(2), 45–63.

จิราพร วงศ์ประยูร. (2563). ความผูกพันต่อองค์การและประสิทธิภาพการปฏิบัติงานของบุคลากรภาครัฐ. *วารสารการบริหารการปกครอง*, 9(1), 75–90.

พัชรินทร์ ศรีสวัสดิ์. (2564). การพัฒนาทุนทางจิตวิทยาเชิงบวกของบุคลากรภาครัฐเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการทำงาน. *วารสารการจัดการสมัยใหม่*, 19(2), 88–102.

วรพจน์ สุขสวัสดิ์. (2565). วัฒนธรรมองค์การกับพฤติกรรมองค์การเชิงบวกในหน่วยงานภาครัฐไทย. *วารสารรัฐประศาสนศาสตร์*, 20(1), 33–50.

ธนศวรรณ ยิ่งยง, & อภิษฎาข์ ศรีเครือดง. (2566). ทุนทางจิตวิทยาเชิงบวกกับความสุขในการทำงาน. *วารสารพุทธจิตวิทยา*, 10(6), 1025–1038.

สุรีรัตน์ อารีรักษกุลกงลก, จิรศักดิ์ สุขสวัสดิ์, & ชัชชัย พุทธิรุ่งโรจน์. (2568). ทุนทางจิตวิทยาเชิงบวกและความสุขในการทำงานของครูไทย. *วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา*, 7(1), 1–28.

Allen, N. J., & Meyer, J. P. (1997). *Commitment in the workplace*. Sage.

Avey, J. B., Reichard, R. J., Luthans, F., & Mhatre, K. H. (2011). Meta-analysis of the impact of psychological capital. *Human Resource Development Quarterly*, 22(2), 127–152.

Avolio, B. J., & Gardner, W. L. (2005). Authentic leadership development. *The Leadership Quarterly*, 16(3), 315–338.

Bandura, A. (1997). *Self-efficacy: The exercise of control*. Freeman.

Cameron, K., & Spreitzer, G. (2012). *The Oxford handbook of positive organizational scholarship*. Oxford University Press.

George, J. M. (2011). Dual tuning in the workplace. *Academy of Management Review*, 36(1), 34–58.

Luthans, F. (2002). Positive organizational behavior. *Academy of Management Executive*, 16(1), 57–72.

Luthans, F., Avey, J., Avolio, B., & Norman, S. (2007). Psychological capital. *Personnel Psychology*, 60(3), 541–572.

Luthans, F., Youssef, C., & Avolio, B. (2007). *Psychological capital*. Oxford University Press.

Luthans, F., & Youssef-Morgan, C. M. (2017). Psychological capital. *Annual Review of Organizational Psychology*, 4, 339–366.

Masten, A. S. (2001). Ordinary magic. *American Psychologist*, 56(3), 227–238.

Meyer, J. P., & Allen, N. J. (1997). *Commitment in the workplace*. Sage.

Peterson, C. (2000). The future of optimism. *American Psychologist*, 55(1), 44–55.

Podsakoff, P. M., MacKenzie, S. B., & Podsakoff, N. P. (2016). Organizational citizenship behavior. *Annual Review of Organizational Psychology*, 3, 295–321.

Robbins, S. P., & Judge, T. A. (2017). *Organizational behavior* (17th ed.). Pearson.

Seligman, M. E. P. (2011). *Flourish*. Free Press.

Seligman, M. E. P., & Csikszentmihalyi, M. (2000). Positive psychology. *American Psychologist*, 55(1), 5–14.

Snyder, C. R. (2002). Hope theory. *Psychological Inquiry*, 13(4), 249–275.

Wright, T. A., & Cropanzano, R. (2007). The happy/productive worker thesis revisited. *Journal of Happiness Studies*, 8(2), 141–166.

วิเคราะห์บทบาทหน้าที่ของทหารต่อการเมืองการปกครองของไทย

Analyzing the role and functions of the military in Thai politics.

พระครูปริยัติปัญญาโสภณ[1], พระวิชาญ อารโท[2], พระสุเทิด ธีปังกโร[3], รุ่งสุริยา หอมวัน[4]
Phrakhru Priyattipanyasophon, Phrakhru khemadhammabandit,
Phra Wichan Aratho, Phra Suthet Ripangkaro, Rungsuriya Homwan

บทคัดย่อ

ทหารมีความสำคัญต่อการเมืองและการปกครองของไทยมาอย่างยาวนาน เพราะทหารจะอยู่เคียงข้างสถาบันพระมหากษัตริย์มาโดยตลอดทหารมีหน้าที่รบและปกป้องพระมหากษัตริย์และประชาชนให้ปลอดภัยจากอริราชศัตรูที่เป็นภัยคุกคามต่อความเป็นอยู่ของประชาชนบทบาทหน้าที่ของทหารตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2560 รัฐต้องพิทักษ์รักษาไว้ซึ่งสถาบันพระมหากษัตริย์ เอกราช อธิปไตย บูรณภาพแห่งอาณาเขตและเขตที่ประเทศไทยมีสิทธิอธิปไตย เกียรติภูมิและผลประโยชน์ของชาติ ความมั่นคงของรัฐและความสงบเรียบร้อยของประชาชน รัฐต้องจัดให้มีกำลังทหาร การทูต และการข่าวกรองที่มีประสิทธิภาพ กำลังทหารให้มีไว้เพื่อประโยชน์ในการพัฒนาประเทศชาติ

คำสำคัญ: วิเคราะห์,บทบาทหน้าที่,ทหาร, การเมืองการปกครอง

Abstract

The military has long been an important tool of the state in Thai politics and governance. Because the military has always been by the side of the monarchy, the military has the duty to fight and protect the monarch and the people from the enemy that threatens the people's well-being. Independence, sovereignty, and integration of territories and territories to which Thailand has sovereign rights. National Honor and Interests State

[1] โรงเรียนสุวรรณวิจิตรวิทยา
[1] Suwanvichitwittaya Schooll
[2-3] วิทยาลัยสงฆ์สุรินทร์
[2-3] Surin Campust
[4] วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์
[4] Buriram Buddhist College
[1-4] Email: chai.burana7970@gmail.com

security and public order. The state must provide an effective military, diplomatic, and intelligence force. Military force to be used for the benefit of national development.

Keywords: Analysis, Role, Military, Politics

บทนำ

ทหารมีบทบาททางการเมืองเป็นอย่างมากในประเทศที่กำลังพัฒนาสำหรับประเทศไทยระบบทหารได้เริ่มต้นขึ้นพร้อมๆกับระบบการเมืองการปกครองหลังการปฏิวัติ 2475 เป็นต้นมา ทหารจึงมีบทบาทต่อการเมืองการปกครองของไทยและบ่อยครั้งที่ทหารต้องยึดอำนาจทางการเมืองของคณะรัฐบาลของประชาชนเกิดช่องว่างทางการเมืองทหารจึงเข้าปกครองเพื่อรักษาความมั่นคงของประเทศชาติสถานการณ์การเมืองของประเทศไทยในช่วงเวลานี้น่าจับตามองเป็นอย่างยิ่งการเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญที่มีการยึดอำนาจการปกครองจากรัฐบาลโดยและปฏิรูปการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขแห่งรัฐ โดยมอบอำนาจการบริหารประเทศให้หัวหน้ารัฐบาลแบ่งออกเป็นสามส่วนงานคืออำนาจบริหาร อำนาจนิติบัญญัติและอำนาจศาล อำนาจอาจได้มาโดยหลักประชาธิปไตยกล่าวคือจะต้องผ่านกระบวนการเลือกตั้งและมีกฎหมายรองรับการได้อำนาจการปกครองนั้นเป็นไปตามกฎหมายรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 ได้มีการกระทำรัฐประหารยึดอำนาจการปกครองประเทศนมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขภายใต้การนำของ พล.อ สนธิ บุญยรัตลินผู้บัญชาการทหารบกและคณะเมื่อวันที่ 19 กันยายน พ.ศ. 2540 คณะปฏิรูปการองฯได้ยกเลิกรัฐธรรมนูญฉบับดังกล่าวพร้อมทั้งกำหนดให้เตรียมการร่างรัฐธรรมนูญฉบับใหม่เพื่อใช้แทนฉบับเดิมโดยในช่วงเตรียมการร่างรัฐธรรมนูญฉบับใหม่นั้นคณะปฏิรูปการปกครองฯได้ร่างรัฐธรรมนูญฉบับชั่วคราวเพื่อใช้เป็นกรแนวทางกรบริหารปกครองประเทศรัฐธรรมนูญฉบับชั่วคราวดังกล่าวนี้มีบหบัญญัติทั้งสิ้น 39 มาตรา และพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าพระราชทานเมื่อวันที่ 1 ตุลาคม พ.ศ. 2549 พร้อม ๆ กับโปรดเกล้าแต่งตั้งให้ พล.อ.สุรยุทธ์ จุลานนท์ เป็นนายกรัฐมนตรี ภายหลังจากที่ให้มีการประกาศใช้ธรรรมนูญฉบับชั่วคราวและมีผู้ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีเป็นที่เรียบร้อยแล้วก็มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าแต่คณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ 9ตุลาคม พ.ศ. 2549 เพื่อให้รับผิดชอบบริหารปกครองประเทศ อย่างไรก็ดีในการเขียนบทความครั้งนี้จะถือรายละเอียดตามบัญญัติที่ปรากฏอยู่ในรัฐธรธรรมนูญฉบับเดิมคือฉบับ พ.ศ. 2540 ไปก่อน เนื่องจากเป็นกฎหมายแม่บทฉบับล่าสุด ที่ได้มีการมีการบัญญัติบทบาทและหน้าที่ของทหารไว้ในส่วนแรกนี้จะขอกล่าวถึงการแต่งตั้ง หัวหน่ายบริหารของประเทศหรือนายกรัฐมนพรีเพื่อที่จะได้ทราบถึงที่มาขาหาของคณะบุคคลที่รับผิดขอบในการบริหารประเทศซึ่งจะทำให้เห็นภาพการเชื่อมโยงไปถึงการเกิดสถานการณ์ทางการเมืองรูปแบบต่างๆในเวลาต่อมารัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 ได้บัญญัติให้การแต่งตั้งบุคคลดำรงตำแหน่งยกรัฐมารัฐต้องมาจากผู้ที่ได้รับเสียงข้างมากในสภาผู้แทนราษฎรหลักการสำคัญประการหนึ่งของการปกครองในระบอบประชาธิปไตยคือปกครองโดยเสียงข้างมากในขณะเดียวกันต้องเคารพสิทธิของฝ่ายเสียงข้างน้อยด้วยคือการดำเนินการใด ๆ ให้ใช้เสียงข้างมากเป็นหลัก

ในขณะเดียวกันความคิดเห็นของฝ่ายเสียงข้างน้อยนั้นฝ่ายเสียงข้างมากต้องรับฟังและให้เกียรติด้วยฝ่ายเสียงข้างมากที่ได้รับการจัดตั้งเป็นรัฐบาลแล้วก็ต้องรับผิดชอบการบริหารปกครองประเทศซึ่งในการปฏิบัติภารกิจดังกล่าวย่อมเป็นที่ถูกใจของประชาชนส่วนหนึ่งในขณะเดียวกันก็ย่อมเป็นที่ไม่ถูกใจของประชาชนบางส่วนเช่นกันหรืออาจมีทั้งผู้ที่ได้ประโยชน์และเสียประโยชน์จึงเกิดเป็นฝ่ายที่เห็นด้วยและไม่เห็นด้วยกับนโยบายการบริหารประเทศนำมาซึ่งความขัดแย้งทางการเมือง

2. ความสำคัญของทหารต่อการเมืองการปกครองของไทย

ทหารมีบทบาทสำคัญในทางการเมืองไทยเสมอมานับแต่การปฏิวัติ 2475 จนถึงปัจจุบัน มีช่วงระยะเวลาสั้น ๆ เพียงสามช่วงเท่านั้นในประวัติศาสตร์ยุคหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองที่ทหารลดบทบาททางกรเมืองลงไป กล่าวคือ ช่วงปี 2987 - 2490 ช่วงปี 2516 - 2519 และ 2535 - 2549 เพราะพลังของกลุ่มอื่น ๆ ในสังคมประสบความสำเร็จในการแทรกตัวเข้ามามีบทบาทในทางการมืองมากขึ้น และเกิดการต่อสู้กันก่อนที่ฝ่ายทหารจะสามารถตีโต้เอาคืนมาได้ในที่สุด

ในประวัติศาสตร์ 93 ปีที่ผ่านมานั้น ทหารจำต้องถอยออกจากการเมือง แต่เราไม่สามารถพูดได้ว่าทหารไม่ได้มีส่วนกับการเมืองและทหารยังบทบาทอยู่เคียงข้างการเมืองเหตุการณ์ พฤษภาคม 2535 ที่ทหารไม่ปรากฏตัวอย่างชัดเจนในเวทีการเมือง จนนักสังเกตุการณ์ทางการเมืองจำนวนมากพากันประกาศว่า เป็นไปไม่ได้อีกแล้วที่ทหารจะกลับมาทำการรัฐประหารยึดอำนาจทางการเมือง แต่ในความเป็นจริงนั่นก็ไม่หมายความว่าทหารได้ออกไปจากการเมืองหรือถูกทำให้ปลดการเมืองทหารมีบทบาทสำคัญในการเมืองไทยเสมอมานับแต่การปฏิวัติ 2475 ระยะเวลาการปรับฐานะและตำแหน่งทางการเมืองและสุดท้ายเราก็ได้เห็นทหารกลับเข้ามาในการเมืองอีกครั้ง เมื่อวันที่ 19 กันยายน 2549 และยังคงสืบทอดอำนาจเพื่อแสดงฐานะและบทบาททางการเมืองอยู่ในจนถึงปัจจุบันรัฐบาลพลเรือนอยู่ในอำนาจ มีนักการเมืองที่ผ่านการเลือกตั้งได้มาเป็นนายกรัฐมนตรีก็ตาม แต่ในความเป็นจริงทุกยุคทุกสมัยเราจะยังเห็นทหารอยู่กับการเมือง

สมัยปัจจุบันรัฐบาลพลเรือนที่ว่านั้นก็ไม่สามารถใช้อำนาจในฐานะรัฐบาลที่มาจากกาจากเลือกตั้งของประชาชนได้อย่างเต็มที่ ตรงกันข้ามเราจะได้เห็นบทบาทของกองทัพที่ค่อนข้างจะชัดเจนในหลายๆเรื่องและในหลายๆส่วนของการเมืองมีวิธีการมากมายที่จะศึกษาบทบาทของทหารในการเมืองมีนักวิชาการจำนวนมากพยายามยึดอำนาจทางการเมืองคำตอบว่ามีปัจจัยและเงื่อนไขอะไรเป็นตัวกำหนดให้ทหารเข้ามาทำรัฐประหารบทวิเคราะห์เริ่มต้นด้วยการพิจารณาความเป็นเอกภาพของทหารในกองทัพไทยแล้ว จากนั้นได้เสนอกรอบในการวิเคราะห์ว่าด้วยความสัมพันธ์ระหว่างทหารและพลเรือน ซึ่งจะแสดงให้เห็นว่า ทหารไทยนั้นแตกต่างจากทหารพม่าอย่างสิ้นเชิง เพราะเมื่อทหารไทยอำนาจแล้วไม่สามาระแสดงบทบาทผ่านสภาทหาร ไม่ว่าในชื่อใด ๆ จะเป็นสภารักษาความสงบรียบร้อยแห่งชาติ หรือ คณะมนตรีความมั่นคง ก็ตาม ก็ไม่สามารถที่จะปรากฏตัวในรูปแบบนี้ได้นานนัก จะต้องสลายตัวไปแล้วไปชักใยควบคุมการเมืองอยู่เบื้องหลังกองทัพไทยสมัยใหม่ตั้งขึ้นมาในสมัยรัชกาลที่ 5 ได้นำเอาอุดมการณ์ในการปกป้องสถาบันเปลี่ยนแปลงการปกครองในปี 2475 กองทัพได้เปลี่ยนอุดมการณ์มาปกป้องกษัตริย์มาปกป้องมาตุภูมิเป็น

แกนกลางในการรักษาความเป็นเอกภาพ หลังชศัตรูที่หมายจะยึดครองประเทศให้เป็นอาณานิคม แต่นับจากปี 2490 และภายในประเทศซึ่งช่วงนี้เองที่ทหารได้เปลี่ยนแกนกลางของอุดมกมถึงยุคสิ้นสุดสงครามเย็น ทหารทำหน้าที่ในการต่อสู้กับภัยคอมมิวนิสต์และทั้งเป็นผู้พิทักษ์ราชบัลลังก์อีกครั้งเพราะระบบคอมมิวนิสต์นั้นเป็นภัยโดยตรงต่อกษัตริย์ และอีกประการหนึ่งสถาบันพระมหากษัตริย์ก็ประสบกับการยึดคืนพื้นที่ทางการเมือง โดยความช่วยเหลืออย่างเข้มแข็งของกองทัพในสมัยทหารจึงได้ยึดเอาสถาบันพระมหากษัตริย์เป็นแกนกลางทางอุดมการณ์เพื่อสร้างความเป็นเอกภาพมาได้จนทุกวันนี้ จากกรอบแนวการวิเคราะห์ดังกล่าวสามารถนำมาประยุกต์เข้ากับบทบาททหารในการเมืองไทย ก็จะสามารถบอกได้ถึงระดับความเข้มข้นมากกับบทบาทของทหารไทย การคัดเลือกผู้นำเนื่องจากในรัฐธรรมและกฎหมายอื่นใดของไทยมีได้ระบุไว้อย่างชัดเจนว่าให้ทหารเป็นผู้มีอำนาจหน้าที่ในการคัดเลือกผู้นำเข้าสู่การเมืองกรณีนี้อารจะแตกต่างจากพม่า ซึ่งระบุเอาไว้ชัดเจนในกฎหมายรัฐธรรมนูญว่าให้ทหารมีสัดส่วนและโควตาในระบบรัฐสภา 25 เปอร์เซ็นต์ จากการพิจารณาเรื่องนี้จากการใช้อำนาจเป็นจริงของกองทัพไทยในการเข้าไปมีบทบาทในการคัดสรรผู้นำ พบว่าในแต่ละยุคสมัยละยุคนั้นทหารมีอำนาจและความสามามารถในการคัดเลือกผู้นำเข้าสู่การเมืองได้แตกต่างกัน โดยเข้าไปแบ่งในยุคสมัย พลเอกชาติชาย ชุนทะวัน มาจนถึงปัจจุบันได้ 6 ยุค ด้วยกัน คือสมัยพลเอกชาติชายเอง สมัยรัฐบาลทหารหนุนหลังการยึดอำนาจ 2534 ยุคหลังการต่อต้านทหารเดือนพฤษภาคม 2535 ยุค ทักษิณ ชินวัตร ยุคการยึดอำนาจ 2549 และ ยุคปัจจุบัน ในแง่ความเป็นเอกภาพของทหารนั้น แชมเบอร์ส ชี้ว่า กองทัพไทยยุคสมัยพลเอกชาติขาย นั้นถือว่าเป็นยุคที่ทหารมีอิสระรัฐธรรมนูญสมัยนั้นระบุว่า คนที่เป็นนายกรัฐบตรีไม่ต้องมาจากการเลือกตั้งก็ได้ แต่พลเอกชาติชายได้อาศัยพลังทางการเมืองนอกกองทัพ คือ พรรคการเมืองและเครือข่ายทางธุรกิจผลักดันตัวเองให้ขึ้นสู่ตำแหน่งนายกรัฐมนตรีแทนพลเอกเปรมได้และพลเอกชาติชาย มีอำนาจตามกฎหมายในการคัดสรรผู้นำเหล่าทัพเองแต่นั่นเป็นไปโดยการต่อรองทางฝ่ายกองทัพนั้นไม่มีอำนาจตามกฎหมายในการเข้ามาคัดเลือกผู้นำทางการเมืองก็ใช้การต่อรองเช่นกัน แชมเบอร์ส ถือว่า อำนาจรัฐบาลพลเรือนในสมัยนั้นอยู่ในระดับกลาง กล่าวคือไม่สามารถจะกำหนดทิศทางของประเทศได้ตามอำเภอใจ ยังต้องมีการต่อรองกับทางกองทัพในหลายเรื่อง

ในสมัยหลังการยึดอำนาจปี 2534 แน่นอนว่ากองทัพสามารถควบคุมการเมืองได้อย่างเบ็ดเสร็จคณะรักษาความสงบเรียบร้อยแห่งชาติเป็นผู้คัดเลือกนายอานันท์ ปันยารชุน เข้าไปเป็นนายกรัฐมนตรีเอง และเมื่อมีการเลือกตั้งในเวลาต่อมากลุ่มนายทหารที่คุมอำนาจในกองทัพก็ได้เข้าไปจัดตั้งพรรคการเมืองเพื่อหวังจะใช้เป็นฐานเข้าควบคุมการเมืองโดยผ่านการเลือกตั้ง หลังการเลือกตั้งมีการจัดตั้งรัฐบาลพลเอก สุจินตา คราประยูร หนึ่งในคณะผู้ก่อการรัฐประหารยึดอำนาจจากพลเอกชาติชาย ชุนหวันได้ขึ้นสู่ตำแหน่งนายกรัฐมนตรีด้วยตัวเองในยุคสมัยของทักษิณ ชินวัตร นั้นมีองค์ประกอบหลายอย่างที่ทำให้อำนาจของรัฐบาลพลเรือนมีมาก ประการแรก รัฐธรรมนูญฉบับ 2540 ซึ่งเรียกกันว่ารัฐธรรมนูญฉบับประชาชน ได้ให้อำนาจสิทธิขาดแก่รัฐบาลที่มาจากการเลือกตั้งค่อนข้างมากรัฐธรรมนูญฉบับนี้สร้างขึ้น

จากความประสงค์ของภาคประชาชนที่ต้องการจะเห็นความเป็นประชาธิปไตยสมบูรณ์เกิดขึ้นในสังคมไทยหลังจากที่ได้ผ่านการต่อสู้นองเลือดกับฝ่ายทหารในปี 2535 มาแล้ว ประกอบกับนายทักษิณ ชิน

วัตร อาศัยอำนาจทางธุรกิจของเขาและฐานมวลชนจากพรรคการเมืองผ่านระบบการเลือกตั้งทำให้พลเรือนมีอำนาจค่อนข้างสูงในยุคสมัยนั้น แชมเบอร์ส ประเมินว่า อาจจะเป็นอำนาจพลเรือนที่สูงที่สุดในประวัติศาสตร์การเมืองไทย

ในยุคสมัยรัฐบาลของอภิสิทธิ์ต้องประนีประนอมกับกองทัพอย่างมากรัฐมนตรีกระทรวงโหม คือ พลเอก ประวิตร วงศ์สุวรรณ ในความเป็นในคณะรัฐมนตรีมากกว่าจะเป็นผู้แทนของฝ่ายการเมืองพลเรือนดำเนินโยบายทางด้านการป้องกันประเทศส่วนใหญ่เพื่อความมั่นคงแห่งชาติซึ่งนายกรัฐมนตรีเป็นประธาน และองค์ประกอบอื่นๆ ของสภานี้เป็นสำคัญ โดยมีเจ้าหน้าที่อาวุโสจากกระทรวงอื่น ๆ เลขาธิการสภาความมั่นคงแห่งชาติ คือ ถวิล เปลี่ยนสี นั้นเลือกโดยนายกรัฐมนตรีและนายถวิลเปลี่ยนสีเป็นพลเรือนที่เป็นลูกหม้อของสภาความมั่นคงแห่ดำรงตำแหน่งรองเลขาฯมาก่อน ในทัศนะของแชมเบอร์ส องค์ประรสำเนินโยบายในการป้องกันประเทศแบบนี้เป็นลักษณะของการประนีประนอระหว่างกองทัพกับรัฐบาลพลเรือน โดยฝ่ายกองทัพควบคุมกระทรวงกลาโหม ส่วนรัฐบาลพลเรือนดำเนินการผ่านสภาความมั่นคงแห่งชาติ

5. องค์กรทหาร

เป็นเรื่องที่จะต้องพิจารณาในรายละเอียดค่อนข้างมากเพื่อที่จะได้มองเห็นบทบาทของทหารในการเมือง แชมเบอร์ส เสนอว่าจะต้องพิจารณามาจากองค์กรทหารในหลายมิติ ตั้งแต่เรื่องหลักการที่ยึดถือ พันธกิจ กฎหมายทหาร การศึกษาของทหาร งบประมาณทหาร และการเลื่อนลดปลดย้ายบุคลากรในกองทัพ ว่ามีลักษณะเช่นไรหลักการที่ทหารยึดถือและพันธกิจของทหารนั้นมีปรากฏอยู่ในหลายที่เรมเบอร์ส ศึกษาเรื่องนี้โดยดูตั้งแต่พระราชดำรัสพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวที่พระราชทานแก่ทหารในโอกาสต่าง ๆ ในเดือนธันวาคม 2535 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมีพระราชดำรัสว่า หน้าที่หลักของทหารคือป้องกันชาติและปกป้องอธิปไตยของชาติ และรักษาเอกราชของชาติ แต่ทหารก็ยังมีหน้าที่อีกอย่างหนึ่งที่สำคัญเท่าๆ กัน คือการบรรเทาทุกข์และงานพัฒนาซึ่งจะนำมาซึ่งความสุขความเจริญมาสู่ประเทศชาติ กองทัพได้เรียนรู้จากความเปลี่ยนแปลงในหลายยุคหลายสมัยแล้วว่าการเข้าไปบริหารประเทศโดยตรงหรือการไปยืนแถวหน้าในการเมืองอย่างโดดเด่นนั้นไม่เป็นผลดีเพราะกองทัพและบรรดาผู้บัญชาการทหารเหล่านี้จะตกเป็นเป็นเป้าของการโจมตีจากกลุ่มพลังอื่น ๆ ในสังคมที่ก็เติบโตขึ้นมาพร้อมๆกับกระบวนการสร้างประชาธิปไตยในช่วงประวัติศาสตร์ที่ผ่านมาด้วยเช่นกัน ตรงกันข้ามการควบคุมการเมืองโดยผ่านรัฐบาลที่อ่อนแอแบบนี้ จะทำให้กองทัพและผู้บัญชาการทหารได้ประโยชน์มากกว่า รัฐบาลที่อ่อนแอผ่านมาและก็ผ่านไป กองทัพจะเปลี่ยนเสียเมื่อไหร่ได้เมื่อเห็นว่าหมดประโยชน์หรือไร้ค่า แต่กองทัพที่เข้มแข็งจะต้องอยู่คู่ประเทศชาติต่อไป

3. บทบาทและหน้าที่ของทหารต่อการเมืองการปกครองของไทย

ประเทศไทยมีการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์พระเป็นประมุขมีกฎหมายแม่บทที่ใช้เป็นหลักในการบริหารปกครองประเทศคือ กฎหมายรัฐธรรมนูญ ซึ่งฉบับล่าสุดเป็นฉบับ

ที่ 16 ประกาศใช้เมื่อวันที่ 11 ตุลาคม 2540 แต่ได้ถูกยกเลิกไปแล้วจาการยึดอำนาจการปกครองโดยคณะปฏิรูปการปกครองฯ เมื่อวันที่ 19 กันยายน พ.ศ.2549 รัฐธรรมนูฉบับดังกล่าวนี้ได้มีการายละเอียดต่าง ๆ ออกเป็น 12 หมวด รวม 313 มาตรา และมีบทเฉพาะกาลอีก 29 มาตรา รวมบทบัญญัติทั้งสิ้น 336 มาตรา ซึ่งในส่วนสำคัญที่เกี่ยวกับทหารได้มีการกล่าวถึงบทบาทหน้าที่ของทหารไว้ตามความใน มาตรา 71 และมาตรา 72 ของหมวด 5 ซึ่งเป็นหมวดที่ว่าด้วยเรื่อง แนวนโยบายพื้นฐานแห่งรัฐโดยมีรายละเอียดดังนี้

มาตรา 71 รัฐต้องพิทักษ์รักษาไว้ซึ่งสถาบันพระมหากษัตริย์เอกราชและบูรณภาพแห่งอาณาเขต

มาตรา 72 รัฐต้องจัดให้มีกำลังทหารไว้เพื่อพิทักษ์รักษาเอกราชความมั่นคงของรัฐ สถาบันพระมหากษัตริย์ผลประโยชน์แห่งชาติและการปกครองระบอบประชาธิปไตยโดยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขและ เพื่อให้มีกำลังทหารเป็นฝ่ายรับผิดชอบปฏิบัติหน้าที่สำคัญดังกล่าวดังนี้

1. หน้าที่ในการพิทักษ์รักษาไว้ซึ่งสถาบันพระมหากษัตริย์ เอกราชและบูรณภาพแห่งอาณาเขต ความมั่นคงของรัฐ ผลประโยชน์แห่งชาติการปกครองระบบประชาธิปไตย

2. หน้าที่ในการพัฒนาประเทศ หน้าที่สำคัญตามที่รัฐธรรมนูญได้บัญญัติไว้ดังกล่าวข้างต้นนั้น ทหารทุกคนต้องยึดมั่นและปฏิบัติทั้งในฐานะที่เป็นข้าราชการและประชาชนในประเด็นนี้จะขอนำบทสรุปข้อเสนอแนะเกี่ยวกับบทบาทที่ของกองทัพไทยซึ่งได้จากการระดมความคิดเรื่องบทบาทกองทัพไทย เมื่อเดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2541 คณะทำงานปฏิบัติโยบายเพื่อการพัฒนากองทัพ จากการระดมความคิดดังกล่าว ได้บทสรุปว่ากองทัพไทยมีบทบาทหน้าที่สำคัญจำแนกได้ 3 อย่าง ดังนี้

1. บทบาทของกองทัพไทย ในการวางตัวและเสริมสร้างภาพลักษณ์กองทัพจะต้องยึดมั่นในภารกิจการป้องกันเอกราชอธิปไตยของชาติปกป้องสถาบันพระมหากษัตริย์การปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขและเป็นตัวอย่างที่ดีใน

2.บทบาทของกองทัพในการปรับปรุงตนเองและพัฒนากิจการทหารกองทัพต้องพัฒนาและปรับปรุงตนเองเพื่อให้สอดคล้องกับความเปลี่ยนแปลงอีกมีจุดมุ่งหมายสูงสุดของการปรับปรุงและพัฒนาคือการมีอำนาจกำลังรบสูงสุดโดยใช้ทรัพยากรน้อยที่สุดแต่มีขีดความสามารถดำรงภารกิจรักษาเอกราชอธิปไตยไว้ได้เช่น ประสิทธิภาพของกำลังกำลังพลและยุทโธปกรณ์ โดยมีการปรับปรุงและพัฒนากองทัพในด้านสำคัญดังนี้

2.1 การปรับปรุงด้านองค์กร เช่น การพิจารณารวมงานที่มีภารกิจเหมือนกันเข้าด้วยกันเป็นหน่วยงานเดียวเพื่อลดความสิ้นเปลืองทรัพยากรความซ้ำซ้อนของงานแต่ต้องคำนึงถึงขีดความสามารถของหน่วยที่ยังต้องคงอยู่

2.2 การปรับปรุงระบบบริหารจัดการเช่นด้านระบบกำลังพลให้มีโครงสร้างแบบพีระมิด (Pyramid) ใช้คุณธรรมบริหารกำลังพลการจัดระบบการส่งกำลังบำรุงที่เป็นเอกภาพมีการสร้างระบบงานคุณภาพของทหาร

2.3 การปรับปรุงระบบการคิดจิตสำนึกและระบบการศึกษาให้มีการจัดการปรับปรุงระบบการศึกษาโดยคำนึงถึงความเป็นสากลทางวิชาการ มีการทำงานร่วมกับมหาวิทยาลัยของรัฐเพื่อให้เกิดกระบวนการสังคม ระหว่างทหารพลเรือนการศึกกำลังพลมีความสามารถในการคิดและวิเคราะห์มากกว่าการพัฒนากองทัพ

2.4 การปรับปรุงภารกิจในการป้องกันประเทศ มีการจัดเตรียมการป้องกันประเทศจากการรุกรานภายนอก ภัยคุกคามอาจมีรูปแบบเปลี่ยนไปการรุกรานด้วยกำลังขนาดใหญ่โดยเปิดเผยน่าจะมีความเป็นไปได้น้อยกองกำลังป้องกันชายแดนอาจมีขนาดเล็กลง โดยเน้นหน้าที่ในลักษณะเฝ้าตรวจแจ้งเตือน อย่างไรก็ดีกำลังส่วนใหญ่ควรเตรียมพร้อมในที่ตั้งปกติ และมีขีดความสามารถในการเคลื่อนที่เร็วสู่จุดที่เกิดปัญหาได้ทันที

3.บทบาทของกองทัพในการพัฒนาประเทศและช่วยเหลือประชาชนกองทัพมีบทบาทหน้าที่สำคัญอีกประการหนึ่งซึ่งหลายคนอาจมองข้ามไปไม่คิดว่าเป็นหน้าที่ของทหารบทบาทดังกล่าวนี้คือบทบาทในการพัฒนาประเทศและช่วยเหลอประชาชนบทบาทนี้มีส่วนช่วยสนับสนุนการพัฒนาด้านอื่น ๆ ในภาพรวมเช่น เมื่อพัฒนาแล้วสามารถแก้ไขบรมทาปัญหาความยากจนของประชาชน มีการกินดีอยู่ดีในการดำเนินการจะมุ่งเน้นส่วนต่าง ๆ ดังนี้

3.1 พัฒนาการเมืองโดยเน้นประชาชนในท้องถิ่นระดับหมู่บ้านให้มีความรู้ความเข้าใจในเรื่องการเมืองการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นพระประมุข

3.2 ดำเนินโครงการพัฒนาที่กองทัพรับผิดชอบ โดยกระทำร่วมกับหน่วยงานอื่นของภาครัฐและเอกชน

3.3 เตรียมพร้อมด้านกำลังพลวัสดุอุปกรณ์เพื่อให้การสนับสนุนหน่วยงานอื่นของรัฐทันทีเมื่อมีการร้องขอ

3.4 เน้นยุทธวิธีการพัฒนาโดยหน่วยทหารเป็นฝ่ายริเริ่มและให้ประชาชนดำเนินการตามเช่นการปลูกพืชการเกษตร พืชผักสวนครัวเพื่อผลการบริโภคในครัวเรือน

3.5 ส่งเสริมให้ประชาชนมีความรู้ความเข้าใจปฏิบัติตามแนวทางการพัฒนาตามพระราชดำริ "ทฤษฎีใหม่" ที่เน้นการพึ่งตนเองพึงพาภายนอกให้น้อยที่สุดเพื่อที่ประชาชนจะได้นำความรู้ไปใช้ประโยชน์ในภูมิลำเนาของตนเองได้

3.6 ส่งเสริมให้ประชาชนรู้จักการประหยัด แต่ต้องมีความสมเหตุสมผล

3.7 การให้ความรู้เกี่ยวกับโภชนาการเลือกบริโภคที่ได้ประโยชน์และประหยัด

3.8 ริเริ่มยุทธศาสตร์หลักด้านการพัฒนาการเกษตร เพื่อให้ประเทศไทยเป็นประเทศที่มีภาคการผลิตเกษตรเข้มแข็ง สามารถผลิตผลทางการเกษตรที่มีคุณภาพดีที่ออกแข่งขันกับต่างประเทศได้

3.9 การช่วยเหลือประชาชนกองทัพสามารถแสดงบทบาทได้หลายประการเช่น การฝึกอาชีพเสริมระยะสั้น การช่วยเหลือประชาชนตามสถานการณ์ เหตุการณ์เฉพาะต่าง ๆ ตลอดจนการแก้ไขปัญหาสังคมเช่น ปัญหายาเสพติดการรักษาสิ่งแวดล้อมการเสริมสร้างคุณธรรมและการประชาสัมพันธ์ให้ประชาชน

รู้จักการประหยัดอดออมพึ่งตนเองตลอดจนความมีระเบียบวินัย จากประวัติศาสตร์ทางการเมืองของประเทศไทยหลายครั้งที่ผ่านมาจะเห็นได้ว่ามีสิ่งบอกเหตุที่นำไปสู่การเกิดวิฤตการณ์ทางการเมืองภายในประเทศและเป็นลักษณะการเมืองที่มีปัญหาแรงผลักดันให้ทหารต้องเข้าแสดงบทบาททางการเมืองดังนี้

4. ลักษณะการเมืองที่เป็นปัญหา

1. ระบบการเมืองขาดความมันคงความเข้มแข็งมีจุดอ่อนระบบการเมืองประกอบขึ้นจากหลายส่วน เช่น พรรคการเมือง นักการเมืองผู้แทนราษฎร วุฒิสมาชิก คณะรัฐมนตรี ปัญหาที่เกิดขึ้นก็คือพรรคการเมืองนี้จากบุคคลที่มีอุดมการณ์ร่วมกันอย่างแท้จริงหากแต่เกิดจากความสัมพันธ์ส่วนตัวหรือการอุปถัมภ์ต่อกันทำให้พรรคการเมืองขาดเจตนารมณ์ที่ชัดเจน

2. มีการทุจริตคอรัปชั่นเกิดขึ้นและรัฐบาลยังไม่สามารถแก้ไขปัญหาได้อย่างเด็ดขาดหรือกลไกต่างๆของระบการเมืองไม่กระทำหน้าที่อย่าจริงจังตามเจตนารมณ์ของประชาชนนำไปสู่สถานการณ์ความวุ่นวายในบ้านเมืองที่มีกำลังมวลชนกลุ่มผลักดัน หรือกลุ่มผลประโยชน์เข้าเรียกร้องข้อเสนอต่าง ๆ ต่อรัฐบาล
รัฐบาลไม่ดำเนินการตามการเรียกร้องกลุ่มนั้นก็อาจจะยังปักหลักผลักดันรัฐบาลอยู่และอาจเพิ่มความรุนแรงขึ้นได้

3. อิงระบบการเมืองของประเทศที่พัฒนาแล้วในหลายๆประเทศโดยเฉพาะอย่างยิ่งประเทศกำลังพัฒนามักจะมีระบบการเมืองอิงกับระบบบการมืองของระเทศที่พัฒนาแล้วโดยมิได้ประยุกต์ให้เกิดความเหมาะสมกับประเทศของตนทำให้เกิดปัญหาตามมาในภายหลังการนำระบบการเมืองของประเทศอื่นจะต้องพิจารมาถึงเงื่อนใช้ในมิติที่แตกต่างกันของประเทศ

4.ปัจจัยที่สนับสนุนผลักดันให้ทหารเข้าแสดงบทบาทในสภาวะการณ์การเมืองที่เกิดความไม่สงบ โดยปกติแล้วทหารจะไม่เข้าแสดงบทบาททางการเมืองจากรัฐธรรมนูญตลอดจนและกฎระเบียบการปฏิบัติราชการมิได้กำหนดไว้อย่รัฐธรรมนูญจะกำหนดหน้าที่ของทหารไว้

4. ทหารกับการพัฒนาระบบประชาธิปไตยหลังปฏิวัติการ

ในหัวข้อนี้ผู้เขียนจะทำการวิเคราะห์บทบาทของกองทัพไทยไทยในทางการเมืองที่มีผลเกี่ยวเนื่องกับความเป็นประชาธิปไตยของไทยนับตั้งแต่เหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 เป็นต้นมาจนถึงปัจจุบัน (ปี 2568)โดยการวิเคราะห์จะอิงกับทฤษฎีที่ได้กล่าวถึงไว้ในทั่วข้อที่แล้วแต่ก่อนจะเริ่มการวิเคราะห์ มีประเด็นที่เขียนหัวข้อทำความเข้าใจกับผู้อ่านในส่วนนี้ก่อนอยู่ 2 ประเห็นด้วยกัน

ประเด็นที่1 การวิเคราะห์บทบาทกองทัพไทยในเชิงการเมืองเป็นเรื่องที่มีความท้ายทายทางทฤษีอยู่ประการหนึ่ง นั่นคือ ทฤษฎีด้านความสัมพันธ์ระหว่างพลเรือนกับทหารในทางสากลมักมองว่ากองทัพเป็นองค์กรที่มีระบบระเบียบภายในมีความเป็นกลุ่มก้อนสูงเนื่องจากกองทัพมีสายการบังคับบัญชาที่ชัดเจนยึดมั่นในระเบียบวินัยและการเคารพเชื่อฟังคำสั่งผู้บังคับบัญชาอย่างเคร่งครัดแต่เมื่อย้อนมองดูประวัติศาสตร์ของไทยนับตั้งแต่เริ่มมีกองทัพสมัยใหม่เป็นต้นมา เพราะการเมืองเป็นสิ่งที่มีความเกี่ยวพันธ์

กับประเด็นต่าง ๆ มาอธิบายอิทธิพลของกองทัพในทางการเมืองโดยไม่ระบุว่า "การเมือง" ประเด็นอะไรบ้าง ได้กล่าวไว้ว่ามีกลุ่มประเด็นสำคัญที่เราควรกล่าวถึงในการอธิบายความสัมพันธ์ระหว่างพลเรือนกับทหารอยู่ 5 กลุ่มประเด็นด้วยกัน ได้แก่

1. การมีส่วนร่วมทางการเมือง ความเป็นอิสระเชิงสถาบันของกองทัพ
2. การกำหนดนโยบายด้านความมั่นคง
3. บทบาทในทางสังคมและเศรษฐกิจ และ
4. การกระทำที่ผิดกฎหมาย

ประเด็นที่ 2 การวิเคราะห์บทบาททหารไทยโดยใช้หลักเกณฑ์ของ Aurel Croissant และคณะ ซึ่งมีใจความสำคัญคือเราสามารถแบ่งประเภทศึกษาบทบาททางการเมืองของกองทัพออกได้เป็น 5 เรื่องด้วยกัน

1. การกำหนดตัวกลุ่มผู้นำประเทศ
2.การกำหนดและบังคับใช้ใช้นโยบายสารณะ
3. บทบาทด้านความมั่นคงภายใน
4. การป้องกันประเทศ
5. ด้านการจัดองค์กรภายในกองทัพ

ผู้เขียนเล็งเห็นว่าหลักเกณฑ์ที่ Croissant และคณะใช้นั้นค่อนข้างยายคลึงกับหลักของ Alagappa ที่กล่าวมาข้างต้น มีความชัดเจนและเข้าใจได้ง่ายกว่าโดยการแบ่งการศึกษาของเราออกเป็นต่างๆเราสามารถเห็นภาพได้ดีขึ้นว่าบทบาททางการเมืองของกองทัพไทยในแต่ละด้านความเข้มข้นมากหรือน้อยเพียงใด โดยบทความนี้ก็เห็นด้วยกับข้อสรุปโดยรวมของ Chambers แต่สิ่งที่บทความนี้จะทำนั้นมีความต่างออกไปนั่นคือไมขณะที่ Chambers มุ่งเน้นประเมินระดับความเข้มของบทบาทพลเรือนและทหารไทยในแต่ละด้านการอธิบายบทบาทของกองทัพไทยในแต่ละด้านโดยโยงเข้ากับประเด็นการพัฒนาประชาธิปไตยในประเทศไทยโดยอาศัยข้อสรุปที่ได้มาจากประเด็นทางทฤษฎีตามที่กล่าวมาแล้วในประเด็นที่ 2 และในบทความนี้ผู้เขียนจะเลือกกล่าวถึงบทบาทของทหารเพียง 3 ด้าน นั่นคือด้านการกำหนดตัวกลุ่มผู้นำประเทศ ด้านการกำหนดและบังคับใช้นโยบายสาธารณะ และด้านการรักษาความมั่นคงภายในเนื่องจากผู้เขียนเห็นว่าเป็นบทบาทของทหารที่เกี่ยวข้องกับประเด็นความเป็นประชาธิปไตยของไทยมากที่สุด

5. แนวคิดและทฤษฎีการใช้ทหารปกครองต่อการปกครอง

นับตั้งแต่มีการเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชมาเป็นระบอบประชาธิปไตยโดยใช้ระบบรัฐสภาแบบอังกฤษในปี พ.ศ. 2475 นั้นว่าทหารไทยได้เข้ามามีบทบาทสำคัญต่อการเปลี่ยนแปลงและผลักดันใทางการเมืองในรูปแบบที่หลากหลายมาโดยตลอดนับแต่ปี พ.ศ. 2475 ได้ร่วมมือกับผู้นำพลเรือนรวมตัวกันเป็น "คณะราษฎร"และได้ผลักดันให้เปลี่ยนแปลงการปกครองจนเป็นผลสำเร็จนับได้ว่าทหารไทยยุคเริ่มแรกที่ได้เข้ามาสู้เส้นทางการเมืองในฐานะผู้ปฏิรูปทางสังคมและนักพัฒนา

ทางการมือง ที่จะอุทิศตนเพื่อการพัฒนาประเทศสู่ความเจริญก้าวไปสู่การปกครองในระบอบประชาธิปไตยโดยแท้จริง กล่าวคือความพยายามให้กระบวนการทางการเมืองของประเทศดำเนินไปตามวิถีทางการปกครองในระบอบประชาธิปไตยด้วยการจัดตั้งสถาบันทางการเมือง เช่น มีรัฐสภาหรือสถาบันในทางการปกครองที่เปิดโอกาสให้ประชาชนได้ เข้ามามีส่วนร่วมในการปกครองด้วย เช่น การออกพระราชบัญญัติจัดตั้งเทศบาล พ.ศ.2476 เป็นต้น ความพยายามในการปูพื้นฐานทางเมืองแบบประชาธิปไตย เช่น เปิดโอกาสให้มีการเลือกทั้งขึ้นเป็นผลได้ตัวแทนของประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดวิธีทางการเมืองและการปกครองประเทศด้วย ขณะเดียวกันก็ได้มีความพยายามกระจายอำนาจในการปกครองไปสู่ประชาชนมากขึ้น

แต่ภายหลังจากนั้นไม่นานก็เกิดความขัดแย้งไปในหมู่ผู้นำคณะราษฎรจึงมีการใช้กำลังทหารโดยเฉพาะจากกองทัพบกเข้าแก้ปัญหาความขัดแย้งเข้ายึดอำนาจจากผ่านตรงข้าม เหตุที่กองทัพโดยเฉพาะกองทัพบกได้เปรียบสถาบันอื่น ๆ ในแง่ของความเข้มแข็งและเป็นหัวหอกของการทำรัฐประหารบัญชาจากเบื้องบนสู่เบื้องล่างโดยตรงซึ่งลักษณะเช่นนี้เป็นสิ่งที่สอดคล้องกัน ดังนี้

1. ลักษณะการจัดองค์การของกองทัพบกเป็นแบบสายการบังคับบัญชาการจากเบื้องบนสู้เบื้องล่างโดยตรงซึ่งการบังคับแบบนี้สอดคล่องกับทักษนะของคนไทย มังจะเข้าใจว่าสังคมต้องมีการบังคับบัญชาตามลำดับชั้นผู้บังคับบัญชาจะให้ผู้ใต้บังคับบัญชามีตำแหน่งไหนก็ได้ทั้งนั้น และกองทัพบกจะเรียกร้องความภักดีจากผู้ใต้บังคับบัญชาได้ทั้งนั้น

2. กองทัพบก สามารถสร้างเอกภาพ และความสามัคคีขึ้นได้มากกว่าสถาบันอื่นโดยเหตุ ที่มีเครื่องแบบสัญลักษณ์ตำแหน่งเป็นแกนกลางให้คนยอมรับและกองทัพบกก็จะรับคนที่มีสี ดังกล่าวว่าเป็นพวกเดียวกันสามารถคาดหวงการยอมรับฐานะของคนในกองทัพบกได้เกียรติยศหรือชะตาของกองทัพบกคือ เกียรติยศหรือชะตากรรมของทุกคน

3. การรับราชการทหารได้กลายเป็นอาชีพที่มั่นคงของคนไทยกองทัพบกสามารถระคม กำลังคนอาวุธยุทธภัธภัณฑ์และพัฒนาหลักยุทธศาสตร์ตลอดมาจึงสามารถที่จะระคมสิ่งเหล่านี้ เพื่อบรรลุวัตถุประสงค์อันใดก็ได้ทุกสถาณการณ์จึงองค์กรอื่นทำไม่ได้

4.ตั้งแต่ยุครัฐธรรมนูญเป็นต้นมากระทรวงกลาโหมมีมีอิสระมากขึ้นและกองทัพบกเป็น ผู้คุ้มครองกระทรวงเสียเป็นส่วนใหญ่ การบริหารงานในกระทรวงเป็นไปตามสายการบังคับบัญชา แบบทหารและงบประมาณของกระทรวงกลาโหมส่วนใหญ่เป็นของกองทัพบก

5.กระทรวงกลาโหมสามารถรับบุคคลเข้าบรรจุและฝากอบรมได้อย่างอิสระเป็นตัวของ ตัวเองกองทัพมีสถาบันในการผลิตบุคลากรเป็นเอกเทศทำให้สามารถคัดเลือกและอบรมให้มี ทัศนคติทางการเมืองไปในทางที่ต้องการได้ กล่าวได้ว่า บทบาททางการเมืองของทหารไทยได้เริ่มตนพร้อม ๆ กับระบอบการ ปกครองแบบประชาธิปไตยในขณะที่ระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยเสื่อมโทรมลงเป็นลำดับ

จากประวัติศาสตร์ไทยประเทศจะรุ่งเรืองถ้าอยู่ภายใต้อำนาจการการครองซึ่งสามารถรวมความสามัคคีไว้ได้ ถ้าขาดอำนาจนี้ลงเมื่อใดก็จะเกิดกลียุคขึ้นระบอบประชาธิปไตยเกิดได้เพราะเกิดการขาดดุลยภาพสาอำนาจทางทหารจึงคุมอำนาจไว้หมดโอกาสที่สถาบันอื่นอื่นเช่น พรรคการเมืองเจริญขึ้นมาแข่งกับทหารย่อมเป็นไปได้ยากได้ศึกษาอุดมการณ์ทางการเมืองของทหาไทย เห็นว่าอุดมการณ์ทางการเมืองของทหารไทยสรุปได้ดังนี้

1. ทหารไทยมีความรู้สึกชาตินิยมและต่อต้านคอมมิวนิสต์ยกรุนแรงอุดมการณ์ที่เป็นปฏิปักษ์ต่อพวกคอมมิวนิสต์ปรากฏเด่นชัดในสมัยจอมพลป.พิมูลสงคราม และสมัยจอมพล สฤษดิ์ ธนะรัชต์ อดีตนายกรัฐมนตรีท่านนี้ถือได้ว่าเป็นเผด็จการเต็มตัวอุดมการณ์ต่อต้านคอมมิวนิสต์อย่างรุนแรงถึงขนาดว่ากิจรรมใดก็ตามจะต้องกระทำแบบลับ ๆ ถ้าถูกพบเห็นก็จะถือว่าเป็นพวกคอมมิวนิสต์

2. ทหารไทยถือตนเองว่ามีบทบาททางการเมืองเท่ากับพลเรือนตลอดประวัติศาสตร์ไทย ทหารและพลเรือนมีบทบาทเท่ากันตลอดมาทฤษฎีได้มีการแบ่งแยกหน้าที่ทางทหารและพลเรือนออกจากกันแต่กันแต่ในทางปฏิบัติไม่สามารถแยกออกจากกัน เช่น สมุหกลาโหม และ สมุหนายก ทำหน้าที่ทั้งทางทหารและหน้าที่ปกครองพลเรือนตามภูมภาคแห่งอำนาจของตนไปพร้อมกัน ส่วนทหารถือว่าตนเองเป็นส่วนสำคัญที่ขาดไม่ได้ตามหลักหลักการเมืองและการปกครอง

3. ทหารไทยเข้าใจว่าการเมืองการปกครองของประเทศไทยขาดทหารเสียมิได้ อันนี้สืบเนื่องมาจากการที่ทหารรับใช้กษัตริย์มายาวนานโดยประวัติศาสตร์ทำให้ทหารมีความภาคภูมิใจว่าตนเป็นส่วนสำคัญอันขาดมิได้ประเทศชาติจะต้องมีทหารจนถึงปัจจุบันนี้ ภาระหนักและเข้าใจตนเองอยู่เสมอว่า การปฏิวัติ 2475 สำเร็จลงได้เพราะการสนับสนุนจากทหาร

4.การปฏิเสธระบบการปกครองประชาธิปไตยสมบูรณาญาสิทธิราชแบบทหารไทยไม่ต้องการที่จะ รับเอาความคิดเห็นแบบประชาธิปไตยทั้งหมดมาใช้รัฐบาลสมัยจอมพล สฤษดิ์ ธนะรัชต์ ได้เปลี่ยนใช้คำว่า "ประชาธิปไตยแบบไทย"เป็นเครื่องสนับสนุนอำนาจของตนและบิดเบือนว่า ประเทศไทยยังต้องเป็นประชาธิปไตยแต่ประชาธิปไตยแบบไทยโดยเฉพาะการศึกษาเกี่ยวกับสาเหตุของการที่ทหารเข้าแทรกแซงทางการเมืองโดยใช้อาวุธหรือใช้กำลังรุนแรงนั้นนักวิชาการหลายท่านได้มีผลงานศึกษาทางด้านนี้ออกมามากมายได้ทำการศึกษาถึงสาเหตุของการยึดอำนาจในประเทศไทยได้ค้นพบสาเหตุของการรัฐประหาร 2 สาเหตุพอสรุปได้ดังนี้

1. การแก่งแย่งอำนาจกันเองในกลุ่มผู้นำในวงการรัฐบาลการแย่งแข่งขันมีอำนาจของ บรรดาผู้นำทางการเมืองนี้เองทำให้ต้องมีการรัฐประหารกันอยู่เสมอตลอดระยะเวลาประมาณ 60 ปีนับตั้งแต่เริ่มต้นการปกครองระบอบประชาธิปไตยได้มีขึ้นในประเทศไทยเป็นผลให้การปกครองระบอบนี้ มิได้ก้าวหน้าหรือเจริญเติบโตแพร่หลายในหมู่ประชาชน

2. ความเฉยเมยหรือความไม่เอาใจใส่ ในกิจการทางการเมืองของรสมาชิกในสังคมสาเหตุ ที่ประชาชนไทยไม่สนใจกิจการทางการเมืองสืบเนื่องมาจาก

2.1 สถานภาพทางเศรษฐกิจที่ยากจน

2.2 การได้รับการศึกษาทางการเมืองน้อย

2.3 การขาดสถาบันทางการเมืองที่เปิดโอกาสให้ประชาชนได้เข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมือง

2.4 ตัวบุคคลผู้ทะเยอทะยานทางการเมืองไม่พอใจต่อฐานะของตนหวงแก่งแย่ง อำนาจชิงดีชิงเด่นกันเช่นนี้ ทำให้ประชาชนคนไทยเรารู้สึกเบื่อหน่ายต่อการปกครองของประเทศ ความรู้สึกในบทบาทผู้นำของกองทัพการปกป้องผลประโยชน์ของชาติ วิเคราะห์บทบาททางการเมืองของทหาร ในประเทศไทย พบว่า สาเหตุที่ทำให้ทหารสามารถเข้ากุมอำนาจการเมืองได้นั้นมี 3 ประการคือ

๑. การจัดองค์การของทหารการเมืองคือการต่อสู้เพื่ออำนาจระหว่างกลุ่มผลประโยชน์ต่าง ๆ

กลุ่มทหารซึ่งเป็นกลุ่มที่รวมตัวกันตัวกันได้เหนียวกว่ากลุ่มอื่นๆ

2. วัฒนธรรมทางการเมืองของคนไทยที่ช่วยให้ทหารเข้าควบคุมอำนาจทางการเมืองได้อย่างเด็จขาด การยอมรับหลักอำนาจนิยมและการมีนิสัยยอมรับอำนาจนิยมทางการเมืองการขาดความรู้เรื่องการเมืองการปกครอง

3.ความอ่อนแอของกลุ่มผลประโยชน์และพรรคการเมืองไทยเกิดขึ้นตามกฎหมายไม่ได้เป็นสิ่งแสดงออกของนโยบายสาธารณะอันเป็นหน้าที่สำคัญของพรรคการเมืองทั้งที่ไม่เป็นเครื่องมือควบคุมรัฐบาลกิจกรรมของพรรคการเมืองไทยเท่าที่ปรากฏในอดีตก็คือการเป็นฐานสนับสนุนผู้นำทางการเมือง

6. อำนาจทหารที่มีผลต่อการเมืองการปกครองของไทย

ในเดือนพฤษภาคม 2557 ผู้นำทหารอาจจะรู้สึกว่าพวกเขาสามารทำนาจทางทหารโค่นล้มรัฐบาลพลเรือนด้วยความง่ายดาย แม้จะมีการคาดการณ์ว่ารัฐประหารอาจจะนำไปสู่ความขัดแย้งขนาดใหญ่และเสี่ยงต่อการนำพาประเทศกับสถานการณ์สงครามกลางเมืองแต่เอาเข้าจริงๆแล้วผู้นำกองทัพกลับสามารถควบคุมระบบการเมืองได้อย่างง่ายดายจนเกิดความประมาทว่าการควบคุมระบบการเมืองของประเทศเป็นเรื่องง่ายดังคำกล่าวของผู้นำทหารที่ว่าการบริหารประเทศไม่ใช่เรื่องยากอะไรแต่หลังจากความสำเร็จของการยึดอำนาจแล้วสิ่งที่ตามมกิริยาของประชาชนอีกส่วนหนึ่งที่ไม่ได้มีความเห็นในการสนับสนุนรัฐประหารค่อย ๆ ก่อตัวและแสดงออกถึงการคัดค้านในรูปแบบต่างๆและจนเป็นอาการของกรต่อต้านรัฐประหารก็ยังไม่ยุติแต่อย่างใดแม้จะมีความพยายามในการควบคุมการแสดงออกด้วยการเรียกไป "ปรับทัศนคติ" เพื่อหวังว่าฝ่ายที่เห็นต่างจะเกิดความกลัวและหยุดการแสดงออกในการต่อต้านรัฐบาลทหารการต่อสู้เช่นนี้อาจเรียกใต้ว่าเป็น "แนวรบทางการเมือง" ระหว่าง คสช. กับฝ่ายที่เห็นต่าง และการต่อสู้ในแบเบารยเช่นนี้มีแนวโน้มที่จะทวีความเข้มข้นมากขึ้นแนวรบการเมืองในปี 2559 จะรวมศูนย์อย่างมากอยู่กับปัญหารัฐธรรมนูญเพราะค่อนข้างเป็นที่แน่ชัดว่า รัฐธรรมนูญในฐานะกรอบกติการการมืองของประเทศกำลังถูกวางให้รองรับต่อการดำรงอยู่ของอำนาจทหารการลือกตั้งเกิดขึ้นและยังจะดำรงอยู่ต่อไปหลังการจัดตั้งรัฐบาลเลือกตั้งเล็ก จนอาจกล่าวใต้ว่ารัฐธรรมนูญกำลังถูกร่างไว้เพื่อให้ระบการเลือกตั้งในอนาคต

เป็นกระบวนการที่ไม่สะท้อนถึงเจตนารมณ์ของประชาชนหากแต่เป็นกระบวนการเพื่อกรควบคุมระบบการเลือกตั้งหรือที่เรียกในทางรัฐศาสตร์ว่า รัฐธรรมนูญเพื่อการจัดตั้ง "ระบบโฮบริค" (Hybrid Polics) เพื่อเป็นหลักประกันอำนาจของทหารและชนชั้นนำในการค้านกับการขยายตัวอำนาจของประชาชนในกระบวนการทางการเมือง

1. อำนาจทางเศรษฐกิจ เห็นได้ชัดเจนว่าเศรษฐกิจไทยในปี 2558 ไม่ได้ลดลงอย่างที่หลาย ๆ ฝ่ายคาดหวังไว้แต่อย่างใครที่เคยมีความคิดเชิงทฤษฎีรัฐประหารจะเป็นปัจจัยที่นำไปสู่การสร้างความเชื่อมั่นทางเศรษฐกิจ การค้าการลงทุน อันจะนำไปสู่การขยายตัวทางเศรษฐกิจสถานการณ์จริงเห็นได้จากรูปธรรมหลังจากการรัฐประหารทหารอาจจะกล่าวโทษว่าเศรษฐกิจไทยตกต่ำเพราะเศรษฐกิจโลกมีความแปรปรวนตามสถานการณ์ ทหารที่ถูกกับการปรับเปลี่ยนทีมเศรษฐกิจของรัฐบาลบ่งบอกถึงปัญหา "สงครามเศรษฐกิจ" ที่มีแนวโน้มว่าจะทรีความรุมแรงมากขึ้นกว่าที่ผู้นำทหารคิดเรื่องเศรษฐกิจของประเทศ

2. อำนาจต่างประเทศ แนวรบในต่างประเทศดูจะเป็นการต่อสู้ที่รัฐบาลทหารเตรียมตัวไว้น้อยมาก อาจจะเพราะที่ผ่านๆ มานั้น รัฐประหารที่กรุงเทพฯ ไม่เคยต้องถูกแทรกแซงอย่างจริงจัง กล่าวคือรัฐบาลไทยไม่เคยถูก"แซงก์ชั่น"เหมือนรัฐบาลทหารพม่า ดังนั้นรัฐบาลทหารไทยในสภาพเช่นนี้จึงไม่มีความจำเป็นต้องกังวลผลกระทบของปัจจัยระหว่างประเทศที่จะเป็นแรงกดดันต่อการยึดอำนาจของทหาร รัฐประหารที่กรุงเทพฯ ไม่เคยต้องเผชิญกับการต่อต้านหรือแรงกดดันอย่างจริงจังจากตัวแสดงและปัจจัยระหว่างประเทศแม้เราจะอีกด้านหนึ่งการแทรกแซงในลักษณะเช่นนี้ ก็ใช่ว่าจะเกิดขึ้นได้จากเงื่อนไขสงครามและสถานการณ์ของไทยก็ยังไม่ถึงระดับดังกล่าวในระหว่างประเทศ ด้วยการพยายามเข้าไปหารัฐมหาอำนาจอีกฝ่ายหนึ่งจนปัจจุบันนี้ ระบอบการปกครองของทหารไทยดูจะพยายามเล่นกับ "เกมคุมอำนาจ" ภายในและภายนอกประเทศ

3.อำนาจควบคุมสื่อ รัฐบาลทหารต้องต่อสู้อย่างหนักหลังจากความสำเร็จของการรัฐประหาวก็คือ การต่อสู้ใน "แนวรบในสื่อ" จนอาจกล่าวได้ว่า "สงครามข่าวสาร" หรือ "สงครามสื่อ" ระหว่างรัฐบาลทหารก็ยึดอำนาจดำเนินไปอย่างเข้มข้นอย่างยิ่ง ในสนามรบผู้นำทหารอาจจะพยายามใช้ความได้เปรียบในฐานะของความเป็นผู้ควบคุมสื่อ และใช้วิธีที่ทหารใช้วิชา "สงครามจิตวิทยา"การโฆษณาขวนเชื่อดังนั้น จึงไม่แปลกที่จะเห็นรายการต่างๆ ทางโทรทัศน์ เพื่อโฆษณาถึงผลงานของรัฐบาลทหาร เพราะปฏิบัติการจิตวิทยาเช่นนี้หากดำเนินการตามความเหมาะสมแล้วก็อาจกลายเป็นผลลบได้

4.อำนาจด้านปัญญาชน ผู้นำทหารอาจจะสบายใจว่ามีปัญญาชนไม่ว่าจะเป็นอาจารย์และนิสิตนักศึกษาส่วนหนึ่งให้การสนับสนุนต่อเหตุการณ์เกิดขึ้น ดังจะเห็นได้ว่าในช่วงของการก่อนกระแสโค่นล้มรัฐบาลพลเรือนนั้น มีปัญญารนเข้าร่วม "เป้านกหวีด" เป็นจำนวนมาก จนผู้นำทหารและนักวิชาการนิยมอาจจะเชื่ออย่างมั่นใจว่าปัญญาขนใน "กระแสหลัก" เป็นผู้สนับสนุนทั้งฝ่ายทหารและกลุ่มปัญญาชนที่ออกมาคัดค้านการทำรัฐประหารของทหาร

7. บทวิเคราะห์สรุปท้ายบท

ทหารมีหน้าที่สำคัญคือการรักษาเอกราชความมั่นของประเทศตลอดจบสถาบันพระมหากษัตริย์ การปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข และหน้าที่สำคัญ

อีกประการหนึ่งคือ หน้าที่ในการพัฒนาประเทศนอกจากนี้ยังต้องปฏิบัติตามกฎหมายระเบียบข้อบังคับอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องตามที่กระทรวงกลาโหมและเหล่าทัพกำหนดขึ้นตามแนวทางการปกครองบังคับ บัญชาการบริหารงานและการปฏิบัติราชการทั่วไปอีกด้วยการที่ประชาชนจับตามองความเคลื่อนไหวหรือท่าทีของทหารเมื่อเกิดวิกฤตการณ์ทางการเมืองจึงเป็นเรื่องธรรมดาที่ประชาชนจะคิดเห็นได้ ในอดีตหลายครั้งเมื่อเกิดความวุ่นวายความไม่สงบทางการเมืองทหารมักจะเป็นฝ่ายที่เข้ามาดำเนินการเพื่อให้เกิดความสงบโดยการยึดอำนาจการปกครองจากรัฐบาลในขณะนั้นด้วยวิธีการปฏิวัติหรือการทำรัฐประหารประกอบกับทหารเป็นองค์กรที่มีลักษณะพิเศษกว่าองค์กรอื่น เช่นมีอาวุธกำลังพลการฝึกยุทธวิธีการควบคุมสั่งการระบบการบังคับบัญชาที่มีประสิทธิภาพเพื่ออำนวยความสะดวกต่อการปฏิบัติภารกิจในการรักษาความสงมสงบของประเทศการเข้าแสดงบทบาททางการเมืองของทหารเมื่อบ้านมืองเกิดความไม่สงบนี้ถูกมองเป็น 2 กรณีๆ ที่ 1 เห็นว่าทหารสามารถแสดงบทบาทหรือเข้าเกี่ยวข้องกับเหตุการณ์ได้ เพราะเป็นการปฏิบัติหน้าที่ในการรักษาเอกราช ความมั่นคง สถาบันพระมหากษัตริย์ หน้าที่ในการรักษาความมั่นคง และระบอบการปกครองประเทศ กรณีที่ 2 เห็นว่าการหาข้อยุติเมื่อเกิดวิกฤตการณ์ในประเทศควรปล่อยให้เป็นไปตามกลไกของระบอบการปกครอง สู่การจะเห็นด้วยกับกรณีใดเป็นเรื่องที่ประชาชนต้องพิจารณาตามหลักเหตุผลเท็จจริงว่าเมื่อเกิดความไม่สงบทางการเมืองขึ้นภายในประเทศเกิดขึ้นระหว่างรัฐบาลในฐานะฝ่ายบริหารประเทศกับประชาชน อาจเนื่องมาบ้านเมืองมีปัญหาและรัฐบาลยังไม่ดำเนินการแก้ไขหรือยังแก้ไขไม่ได้ เช่นทุจริตคอรัปชั่นความตกต่ำทางเศรษฐกิจ ปัญหาสังคม ฯลฯ หากปล่อยไว้จะเกิดหายต่อ ประเทศชาติและประชาชนใครจะเป็นผู้รับผิดชอบหลายคน ทหารจึงเป็นองค์กรที่มีลักษณะพิเศษกว่าองค์กรอื่นดังที่ได้กล่าวแล้วเช่นมีอาวุธยุทโธปกรณ์การฝึกประกอบกับหลายครั้งในอดีตทหารสามารถเข้ารักษสงบต่อเหตุการณ์วิกฤตการณ์ทางการเมืองจนเกิดความสงบเรียบร้อย และทหารควรมีบทบาทเท่าที่กฎหมายรัฐธรรมนูญกำหนดไว้

เอกสารอ้างอิง

เกษียณ เตชะพีระ. รายงานรับของอเมริกากล่าวหาประชาธิปไตยร่วมมือรัฐประหาร2490, มติชน. 20 พฤษภาคม 2543.

เกียรติชัย พงษ์พานิช. ปฏิวัติ 2475, พระนครแพร่วิทยา 2514.

อนันตชัย สุนทรวานิชและขัตติยา กันสูตร. เอกสารการเมืองการปกครองไทยกรุงเทพมหานคร. โรงพิมพ์ไทยวัฒนาพาณิชย์, 2518.

ไชยวัฒน์ ยนต์เปี่ยม. สยามรัฐกับเจ็ดปีรัฐบาลเปรมสยามรัฐสัปดาห์วิจารณ์ฉบับพิเศษครบรอบ 37 ปี, 25 มิถุนายน 2530.

ทศ พันธุเสน,จินตนา ยศสุนทร. จากสงครามสู่สันติภาพพิมพ์ครั้งที่ 2 กรุงเทพมหานคร. โรงพิมพ์ธนวัฒน์,2542.

เทียนจันทร์ อ่ำแหว. บทบาททางการเมืองและการปกครองของจอมพลป.อพิบูลสงคราม พ.ศ. 2475-2487 วิทยานิพนธ์คณะอักษรศาสตร์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2521.

ประชัน รักพงศ์. การศึกษาบทบาทของทหารทางการเมืองในระบบรัฐสภาของรัฐบาลทหารและรัฐบาลพลเรือนในประเทศไทย พ.ศ. 2481-2500 วิทยานิพนธ์คณะอักษรศาสตร์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2520.

ภารดี มหาขัน. ประวัติศาสตร์การปกครองไทยกรุงเทพมหานครอมรการพิมพ์, 2526.

รังสรรค์ธนพรพันธุ์และคณะเศรษฐกิจไทยยุคสมัยและการเปลี่ยนแปลงราชอาณาจักรไทยในรอบห้าทศวรรษแห่งการปกครองราชย์,เอกสารสัมมนาทางวิชาการ 7-9 สิงหาคม 2539,

ของกรมศิลปากรและประวัติศาสตร์กรมศิลปากร, 2540.

สมชาย วิชาวรรณ. ทหารและทัศนะทางการเมืองบทเรียนที่สี่สถาบันปกเกล้า, เอกสารประกอบการสอนหลักสูตรการเมืองการปกครองในระบบบอกประชาธิปไตยสำหรับนักบริหารระดับสูง รุ่นที่ 4,2543.

สุรชาติ บำรุงสุข.ระบบราชการไทยบทศึกษากองทัพในบริบททางการเมืองสถาบันการศึกษาความมั่นคงและนานาชาติจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยกรุงเทพมหานคร, 2530.

พระบรมราโชวาทพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในพิธีถวายสัตย์ปฏิญาณตนและสวนสนามของทหารรักษาพระองค์, 3 ธันวาคม 2538.

AI Governance กับการบริหารนโยบายสาธารณะขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดสุรินทร์

AI Governance and Public Policy Administration of Local Government Organizations in Surin Province.

พระครูใบฎีกาวิชาญ วิสุทโธ[1], พระวิรัตน์ ปัญญาเอก[2], สริดา สิริปรีดาสกุล[3]
ธันวา ธนาภรณ์นววิช[4], จันจิรา ทรงราษี[5], เสาวภา ทรงราษี[6]
Phrakhrubaidikawichan Wisuttho, Phra Wirat Panyaek, Sridda Siripreedasakun,
Thanwa Thanapornnavawich, Chanjira Songrasi, Saowapha Songrasi

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์บทบาทของการกำกับดูแลปัญญาประดิษฐ์ (AI Governance) ต่อการบริหารนโยบายสาธารณะขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในบริบทของสังคมดิจิทัล โดยใช้วิธีการศึกษาจากเอกสารและการสังเคราะห์องค์ความรู้จากวรรณกรรมทางวิชาการและเอกสารเชิงนโยบายที่เกี่ยวข้อง ผลการศึกษาพบว่า การเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยีดิจิทัล โดยเฉพาะการนำปัญญาประดิษฐ์มาใช้ มีบทบาทสำคัญในการยกระดับประสิทธิภาพของการบริหารภาครัฐ ทั้งในด้านการวิเคราะห์ข้อมูล การสนับสนุนการตัดสินใจเชิงนโยบาย และการพัฒนาการให้บริการสาธารณะให้ตอบสนองต่อความต้องการของประชาชนได้อย่างมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

ผู้เขียนได้ศึกษาแนวคิด AI Governance ผลการศึกษาพบว่า แนวคิดดังกล่าวมีความเชื่อมโยงกับแนวคิดการบริหารภาครัฐแนวใหม่ รัฐบาลดิจิทัล และหลักธรรมาภิบาล โดยช่วยส่งเสริมความโปร่งใส ความรับผิดชอบ และการมีส่วนร่วมของประชาชนในการกำหนดนโยบายสาธารณะ ในบริบทขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจังหวัดสุรินทร์ การประยุกต์ใช้ AIสามารถสนับสนุนการวิเคราะห์ข้อมูลชุมชน การวางแผนพัฒนาท้องถิ่น และการให้บริการสาธารณะได้อย่างมีประสิทธิภาพ อย่างไรก็ตาม ยังมีข้อจำกัดด้านโครงสร้างพื้นฐาน เทคโนโลยี ทักษะบุคลากร และงบประมาณ

[1-6] วัดดอกบัวทอง
[1-6] Wat Dok Bua Thong
[1-6] Email: Wichansongrasri@gmail.com

ดังนั้น การพัฒนา AI Governance ในระดับท้องถิ่นควรมุ่งเน้นการบูรณาการเทคโนโลยีดิจิทัล การพัฒนาศักยภาพบุคลากร การสร้างระบบฐานข้อมูล และการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชน เพื่อยกระดับการบริหารนโยบายสาธารณะให้มีความโปร่งใส มีประสิทธิภาพ และยั่งยืนในระยะยาว

คำสำคัญ: AI Governance, นโยบายสาธารณะ, องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น, รัฐบาลดิจิทัล, ธรรมาภิบาล

Abstract

This study examines the role of Artificial Intelligence (AI) governance in public policy administration at the local government level within the context of a digital society. A documentary research approach was employed to synthesize insights from academic literature and policy-related documents. The findings demonstrate that the integration of AI significantly enhances public sector performance, particularly in data analytics, evidence-based decision-making, and the delivery of responsive public services.

AI governance is closely associated with major public administration paradigms, including New Public Management, Digital Government, and Good Governance. It contributes to strengthening transparency, accountability, and citizen participation in policy processes. In the context of local administrative organizations in Surin Province, Thailand, AI applications support community data analysis, local development planning, and service delivery. However, critical challenges persist, including limitations in digital infrastructure, technological readiness, human capital, and financial resources.

The study highlights the need for an integrated AI governance framework at the local level, emphasizing digital capacity building, data infrastructure development, and citizen engagement through digital platforms. These elements are essential to achieving transparency, efficiency, and long-term sustainability in public policy administration.

Keywords: AI governance, public policy, local government, digital government, good governance

บทนำ

การเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยีในยุคดิจิทัล โดยกล่าวถึงบทบาทและความเปลี่ยนแปลงในองค์กรผ่าน AI Governance กับการบริหารนโยบายสาธารณะขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดสุรินทร์ ได้ส่งผลกระทบอย่างมากต่อรูปแบบการบริหารจัดการภาครัฐ โดยเฉพาะการนำเทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์มาใช้ในการพัฒนาการกำหนดนโยบายสาธารณะ การวิเคราะห์ข้อมูล และการให้บริการ

ประชาชนอย่างมีประสิทธิภาพ (OECD, 2021)ในบริบทของประเทศไทย รัฐบาลได้กำหนดยุทธศาสตร์การพัฒนารัฐบาลดิจิทัลเพื่อยกระดับประสิทธิภาพการบริหารงานภาครัฐและเพิ่มคุณภาพการให้บริการแก่ประชาชน (สำนักงานพัฒนารัฐบาลดิจิทัล, 2564) นอกจากนี้ การพัฒนาเทคโนโลยี AI ยังได้รับการส่งเสริมในระดับนโยบายระดับชาติเพื่อสนับสนุนการพัฒนาประเทศสู่เศรษฐกิจดิจิทัลและสังคมดิจิทัล

องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นถือเป็นกลไกสำคัญของระบบการบริหารภาครัฐในระดับพื้นที่ เนื่องจากเป็นหน่วยงานที่มีหน้าที่โดยตรงในการนำนโยบายสาธารณะไปสู่การปฏิบัติ และมีความใกล้ชิดกับประชาชนมากที่สุดในโครงสร้างการปกครองของรัฐ การดำเนินงานขององค์กรปกครอง

ส่วนท้องถิ่นจึงมีบทบาทอย่างยิ่งต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชน การจัดบริการสาธารณะและการแก้ไขปัญหาของชุมชนในบริบทของพื้นที่อย่างแท้จริง (บุญเกียรติ การะเวกพันธุ์, 2563) อย่างไรก็ตาม ในบริบทของสังคมดิจิทัลที่เทคโนโลยีสารสนเทศและข้อมูลขนาดใหญ่มีบทบาทเพิ่มมากขึ้น การบริหารนโยบายสาธารณะขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจำเป็นต้องปรับตัวให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว โดยเฉพาะการนำเทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์ (Artificial Intelligence: AI) มาใช้เป็นเครื่องมือสนับสนุนการวิเคราะห์ข้อมูล การตัดสินใจเชิงนโยบาย และการพัฒนาระบบบริการสาธารณะให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

ในบริบทของจังหวัดสุรินทร์ ซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีความหลากหลายทั้งด้านสังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรม องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีบทบาทสำคัญในการขับเคลื่อนการพัฒนาท้องถิ่นและการจัดบริการสาธารณะให้สอดคล้องกับความต้องการของประชาชนในพื้นที่ การบริหารจัดการข้อมูลและการวิเคราะห์สถานการณ์เชิงนโยบายจึงเป็นปัจจัยสำคัญต่อการตัดสินใจของผู้บริหารท้องถิ่น ดังนั้น การประยุกต์ใช้แนวคิดการกำกับดูแลปัญญาประดิษฐ์ (AI Governance) จึงอาจเป็นแนวทางสำคัญในการเสริมสร้างประสิทธิภาพของการบริหารนโยบายสาธารณะขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น โดยช่วยสนับสนุนกระบวนการตัดสินใจที่มีฐานข้อมูลรองรับ เพิ่มความโปร่งใสในการบริหารงานภาครัฐ และส่งเสริมการพัฒนาการให้บริการสาธารณะที่ตอบสนองต่อความต้องการของประชาชนได้อย่างมีประสิทธิภาพในบริบทของการบริหารภาครัฐยุคดิจิทัล

วัตถุประสงค์ของบทความ

1. เพื่อวิเคราะห์แนวคิด AI Governance ในบริบทของการบริหารนโยบายสาธารณะ
2. เพื่อเสนอแนวทางการประยุกต์ใช้ AI Governance ในการบริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจังหวัดสุรินทร์

แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

1) แนวคิด AI Governance

AI Governance หมายถึงกระบวนการกำหนดกฎเกณฑ์ นโยบาย และกลไกการกำกับดูแลการใช้ปัญญาประดิษฐ์เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อสังคม พร้อมทั้งลดความเสี่ยงด้านจริยธรรม ความโปร่งใส และ

ความเป็นส่วนตัวของข้อมูล (Floridi et al., 2018)ในบริบทของภาครัฐ AI Governance มีบทบาทสำคัญในการกำกับดูแลการใช้เทคโนโลยีเพื่อให้เกิดความโปร่งใส ความรับผิดชอบ และความเป็นธรรมในการบริหารจัดการภาครัฐ (OECD, 2021)

2) **แนวคิดการบริหารภาครัฐแนวใหม่**

แนวคิดการบริหารภาครัฐแนวใหม่ เน้นการนำหลักการบริหารจัดการแบบภาคเอกชนมาประยุกต์ใช้กับภาครัฐ โดยมุ่งเน้นประสิทธิภาพ ประสิทธิผล และการตอบสนองต่อความต้องการของประชาชน (Hood, 1991) ในประเทศไทย แนวคิดดังกล่าวถูกนำมาประยุกต์ใช้เพื่อพัฒนาระบบการบริหารราชการแผ่นดินให้มีความคล่องตัวและมีประสิทธิภาพมากขึ้น (วรเดช จันทรศร, 2556)

3) แนวคิดธรรมาภิบาล

หลักธรรมาภิบาลเป็นแนวคิดสำคัญในการบริหารภาครัฐ โดยประกอบด้วยหลักการสำคัญ ได้แก่ ความโปร่งใส ความรับผิดชอบ การมีส่วนร่วมของประชาชน และหลักนิติธรรม (สุพจน์ ทรายแก้ว, 2559) การนำแนวคิดธรรมาภิบาลมาประยุกต์ใช้ร่วมกับ AI Governance จะช่วยให้การใช้เทคโนโลยี AI ในภาครัฐเป็นไปอย่างโปร่งใสและตรวจสอบได้

แนวคิด AI Governance ในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

(สำนักงานพัฒนาธุรกรรมทางอิเล็กทรอนิกส์ (ETDA), 2565) แนวคิดการกำกับดูแลปัญญาประดิษฐ์ (AI Governance) ในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นแนวคิดที่พัฒนาขึ้นภายใต้บริบทของการเปลี่ยนผ่านสู่สังคมดิจิทัล ซึ่งองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีบทบาทสำคัญในการกำหนดและขับเคลื่อนนโยบายสาธารณะที่ใกล้ชิดกับประชาชนมากที่สุด การนำเทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์มาใช้จึงก่อให้เกิดความจำเป็นในการกำหนดกรอบการกำกับดูแลที่เหมาะสม เพื่อให้การใช้เทคโนโลยีดังกล่าวเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ โปร่งใส และสอดคล้องกับหลักธรรมาภิบาล

(OECD, 2019) ในเชิงแนวคิด AI Governance ในระดับท้องถิ่น หมายถึง การกำหนดนโยบาย กลไก และกระบวนการในการควบคุมและกำกับการใช้ปัญญาประดิษฐ์ในการบริหารงานขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น โดยมุ่งเน้นการใช้ข้อมูลและเทคโนโลยีเพื่อสนับสนุนการตัดสินใจเชิงนโยบาย การวางแผนพัฒนาท้องถิ่น และการให้บริการสาธารณะอย่างมีประสิทธิภาพและตรวจสอบได้

นอกจากนี้ แนวคิดดังกล่าวยังมี (Albert Meijer, 2021) ความเชื่อมโยงกับหลักการบริหารภาครัฐสมัยใหม่ โดยเฉพาะแนวคิดรัฐบาลดิจิทัล (Digital Government) และหลักธรรมาภิบาล ซึ่งเน้นความโปร่งใส ความรับผิดชอบ และการมีส่วนร่วมของประชาชน โดย AI สามารถทำหน้าที่เป็นเครื่องมือสำคัญในการวิเคราะห์ข้อมูลชุมชน การคาดการณ์แนวโน้มปัญหา และการออกแบบนโยบายที่ตอบสนองต่อความต้องการของประชาชนได้อย่างตรงจุด[3] ในบริบทขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น การประยุกต์ใช้ AI Governance มีจุดเด่นสำคัญ ได้แก่ (Ines Mergel, 2019) การพัฒนาระบบข้อมูลท้องถิ่นแบบบูรณาการการใช้ AI ในการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อสนับสนุนการตัดสินใจเชิงนโยบาย และ (Konrad-Adenauer-Stiftung, 2566) ดังนั้นการพัฒนา AI Governance ในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจึงควรมุ่งเน้นการสร้างกรอบ

นโยบายที่ชัดเจน การพัฒนาศักยภาพบุคลากรด้านดิจิทัล การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานด้านข้อมูล และการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนผ่านเทคโนโลยีดิจิทัล เพื่อให้การบริหารนโยบายสาธารณะมีความโปร่งใส มีประสิทธิภาพ และสามารถตอบสนองต่อความต้องการของประชาชนได้อย่างยั่งยืนในระยะยาว

วิธีการศึกษา

บทความนี้เป็นบทความวิชาการที่มุ่งนำเสนอการวิเคราะห์และสังเคราะห์องค์ความรู้เกี่ยวกับการกำกับดูแลปัญญาประดิษฐ์ในบริบทของการบริหารนโยบายสาธารณะขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น โดยใช้การศึกษาจากเอกสาร เป็นแนวทางสำคัญในการรวบรวมข้อมูลจากวรรณกรรมทางวิชาการและเอกสารเชิงนโยบายที่เกี่ยวข้อง เป็นการศึกษามุ่งเน้นการทบทวนวรรณกรรมและเอกสารทางวิชาการที่เกี่ยวข้องกับแนวคิด AI Governance การบริหารนโยบายสาธารณะ การบริหารภาครัฐแนวใหม่ ตลอดจนแนวคิดรัฐบาลดิจิทัลและธรรมาภิบาล เพื่อทำความเข้าใจบทบาทของเทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์ต่อการพัฒนาการบริหารภาครัฐในยุคดิจิทัล แหล่งข้อมูลที่ใช้ในการศึกษา ได้แก่ หนังสือวิชาการ บทความในวารสารทางวิชาการและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง รวมถึงเอกสารนโยบายของหน่วยงานภาครัฐของประเทศไทย และรายงานขององค์การระหว่างประเทศที่เกี่ยวข้องกับการกำกับดูแลเทคโนโลยีดิจิทัลและปัญญาประดิษฐ์

ข้อมูลจากเอกสารดังกล่าวถูกนำมาวิเคราะห์และสังเคราะห์เชิงเนื้อหาเพื่อเชื่อมโยงแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับศาสตร์รัฐประศาสนศาสตร์ และอธิบายบทบาทของ AI Governance ต่อการพัฒนาการบริหารนโยบายสาธารณะขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ตลอดจนสะท้อนให้เห็นแนวโน้มและทิศทางของการนำเทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์มาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาการบริหารภาครัฐในระดับพื้นที่

ผลการศึกษา

ผลการศึกษาพบว่าแนวคิด AI Governance มีบทบาทสำคัญต่อการพัฒนาระบบการบริหารนโยบายสาธารณะในระดับท้องถิ่น โดยเฉพาะในบริบทของยุคดิจิทัลที่เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร

จากประเด็นการศึกษาที่กล่าวข้างต้น ผู้เขียนได้นำเสนอผลการศึกษาที่พบว่า AI Governance มีบทบาทสำคัญต่อการพัฒนาระบบการบริหารนโยบายสาธารณะในระดับท้องถิ่น AI Governance มีบทบาทสำคัญต่อการพัฒนาระบบการบริหารนโยบายสาธารณะในระดับท้องถิ่น และถือเป็นปัจจัยสำคัญในการกำหนดทิศทางการบริหารภาครัฐสมัยใหม่ การประยุกต์ใช้ปัญญาประดิษฐ์ในการวิเคราะห์ข้อมูลการพยากรณ์แนวโน้มของปัญหาสังคม และการสนับสนุนการตัดสินใจเชิงนโยบาย สามารถช่วยให้หน่วยงานภาครัฐมีข้อมูลที่ถูกต้อง ครบถ้วน และทันสมัยมากขึ้น ซึ่งเป็นพื้นฐานสำคัญของการกำหนดนโยบายสาธารณะที่มีประสิทธิภาพ ทั้งนี้ การใช้เทคโนโลยีดิจิทัลในกระบวนการบริหารนโยบายสาธารณะยังสอดคล้องกับแนวคิดการพัฒนารัฐบาลดิจิทัลของประเทศไทยที่มุ่งเน้นการใช้ข้อมูลและเทคโนโลยีเพื่อยกระดับประสิทธิภาพการบริหารภาครัฐ (สำนักงานพัฒนารัฐบาลดิจิทัล, 2564) เมื่อพิจารณาในมิติของ

ศาสตร์รัฐประศาสนศาสตร์ แนวคิด AI Governance สามารถเชื่อมโยงกับแนวคิด การบริหารภาครัฐแนวใหม่ซึ่งมุ่งเน้นการเพิ่มประสิทธิภาพในการบริหารภาครัฐ โดยการนำเทคนิคการบริหารจัดการแบบภาคเอกชนมาประยุกต์ใช้กับองค์กรภาครัฐ การนำเทคโนโลยี AI มาใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล การจัดสรรทรัพยากร และการประเมินผลการดำเนินงาน สามารถช่วยให้หน่วยงานภาครัฐลดต้นทุนการดำเนินงานเพิ่มประสิทธิภาพการให้บริการ และตอบสนองต่อความต้องการของประชาชนได้รวดเร็วมากยิ่งขึ้นสอดคล้องกับแนวคิดการบริหารภาครัฐของไทยที่เน้นการพัฒนาระบบราชการให้มีความคล่องตัวและมีประสิทธิภาพมากขึ้น (วรเดช จันทรศร, 2556) นอกจากนี้ แนวคิด AI Governance ยังมีความสอดคล้องกับแนวคิด Digital Government ซึ่งเน้นการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลเพื่อปรับปรุงระบบการบริหารภาครัฐให้มีความทันสมัย โปร่งใสและมีประสิทธิภาพมากขึ้นในบริบทขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น การใช้ AI สามารถสนับสนุนการพัฒนาระบบบริการสาธารณะดิจิทัล เช่น การให้บริการข้อมูลประชาชนผ่านระบบออนไลน์ การวิเคราะห์ข้อมูลความต้องการของประชาชน และการติดตามผลการดำเนินนโยบายสาธารณะในระดับพื้นที่ (United Nations, 2022) ซึ่งถือเป็นแนวทางสำคัญในการยกระดับคุณภาพการให้บริการสาธารณะของท้องถิ่น และสร้างความสะดวกในการเข้าถึงบริการของประชาชนในยุคดิจิทัล

ในมิติของการบริหารนโยบายสาธารณะ แนวคิด Evidence-based Policy Making มีบทบาทสำคัญต่อการกำหนดนโยบายที่มีประสิทธิภาพ โดยเน้นการใช้ข้อมูลและหลักฐานเชิงประจักษ์ในการตัดสินใจเชิงนโยบาย (Head, 2016; Cairney, 2016) เทคโนโลยี AI สามารถช่วยวิเคราะห์ข้อมูลจำนวนมากและสร้างแบบจำลองการพยากรณ์เพื่อสนับสนุนการตัดสินใจของผู้กำหนดนโยบาย ซึ่งจะช่วยลดความคลาดเคลื่อนในการวิเคราะห์ปัญหาสาธารณะ และเพิ่มความแม่นยำในการกำหนดนโยบายพัฒนาท้องถิ่นได้มากยิ่งขึ้น ทั้งนี้ การใช้ข้อมูลและเทคโนโลยีในการบริหารนโยบายสาธารณะยังถือเป็นแนวทางสำคัญในการพัฒนาระบบบริหารภาครัฐให้มีความทันสมัยและมีประสิทธิภาพมากขึ้น (บุญเกียรติ การะเวกพันธุ์, 2563)

การนำ AI มาใช้ในการบริหารภาครัฐจำเป็นต้องคำนึงถึงประเด็นด้าน ธรรมาภิบาล เนื่องจากการใช้เทคโนโลยี AI อาจก่อให้เกิดความเสี่ยงด้านจริยธรรม ความเป็นส่วนตัวของข้อมูล และความไม่เป็นธรรมจากอัลกอริทึม ดังนั้น การกำกับดูแลการใช้ AI ในภาครัฐจึงต้องยึดหลักธรรมาภิบาล เช่น ความโปร่งใส ความรับผิดชอบ และการมีส่วนร่วมของประชาชน เพื่อให้การใช้เทคโนโลยีเป็นไปอย่างเหมาะสมและเกิดประโยชน์ต่อสังคมโดยรวม ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดธรรมาภิบาลในการบริหารภาครัฐของไทยที่เน้นความโปร่งใสและความรับผิดชอบต่อสาธารณะ (สุพจน์ ทรายแก้ว, 2559) สำหรับบริบทขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดสุรินทร์ ผลการศึกษาพบว่าการนำ AI มาใช้ในการบริหารนโยบายสาธารณะสามารถช่วยเพิ่มประสิทธิภาพในการวิเคราะห์ข้อมูลชุมชน การวางแผนพัฒนาท้องถิ่น และการให้บริการสาธารณะ อย่างไรก็ตาม การพัฒนา AI Governance ในระดับท้องถิ่นยังต้องเผชิญข้อจำกัดหลายประการ เช่น โครงสร้างพื้นฐานด้านเทคโนโลยีดิจิทัลที่ยังไม่เพียงพอ ทักษะด้านเทคโนโลยีของบุคลากรภาครัฐ และข้อจำกัดด้านงบประมาณในการพัฒนาเทคโนโลยี (สำนักงานพัฒนารัฐบาลดิจิทัล, 2564) อีกประเด็นหนึ่งที่สำคัญคือ การมีส่วนร่วมของประชาชนในการกำหนดนโยบายสาธารณะ ซึ่งเป็นหลักการสำคัญของการ

บริหารภาครัฐสมัยใหม่การใช้เทคโนโลยี AI ร่วมกับแพลตฟอร์มดิจิทัลสามารถช่วยให้ประชาชนมีช่องทางในการแสดงความคิดเห็นต่อการกำหนดนโยบายสาธารณะมากขึ้น เช่น การวิเคราะห์ความคิดเห็นของประชาชน จากสื่อสังคมออนไลน์ หรือการใช้ระบบวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อประเมินความต้องการของประชาชนในพื้นที่

ดังนั้น การพัฒนา AI Governance ในระดับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจึงควรมุ่งเน้นการบูรณาการแนวคิด ด้าน Digital Government, Evidence-based Policy Making และ Good Governance เข้าด้วยกัน เพื่อสร้างระบบการบริหารนโยบายสาธารณะที่มีประสิทธิภาพ โปร่งใส และตอบสนองต่อความต้องการของประชาชนได้อย่างแท้จริง

การอภิปรายผล

การสังเคราะห์ผลการศึกษา AI Governance กับการบริหารนโยบายสาธารณะขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นด้วยทฤษฎีรัฐประศาสนศาสตร์ ผลการศึกษาในครั้งนี้สามารถนำมาประยุกต์ใช้ดังที่ปรากฏในตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 1 การสังเคราะห์ทฤษฎีทางรัฐประศาสนศาสตร์

แนวคิดทฤษฎี	นักวิชาการ	ประเด็นสำคัญของทฤษฎี	การประยุกต์ใช้ในบทความ
New Public Management	Hood (1991)	เน้นประสิทธิภาพ และการบริหารแบบภาคเอกชน	ใช้ AI เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการบริหารนโยบายท้องถิ่น
Good Governance	UNDP (1997)	ความโปร่งใส ความรับผิดชอบ การมีส่วนร่วม	ใช้ AI Governance เพื่อเสริมความโปร่งใสในการบริหาร
Digital Government	OECD (2021)	การใช้เทคโนโลยีดิจิทัลในการบริหารภาครัฐ	การพัฒนาระบบบริการสาธารณะดิจิทัล
Public Policy Theory	Dye (2013)	การตัดสินใจของรัฐในการแก้ไขปัญหาสาธารณะ	ใช้ AI วิเคราะห์ข้อมูลเพื่อกำหนดนโยบาย

ตารางที่ 1 ผลการสังเคราะห์แนวคิดและทฤษฎีทางรัฐประศาสนศาสตร์เพื่อนำผลการศึกษาครั้งนี้ ไปประยุกต์และใช้เป็นแนวทางสู่การพัฒนาการบริหารนโยบายสาธารณะขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

ผลการศึกษาชี้ให้เห็นว่าแนวคิดการกำกับดูแลปัญญาประดิษฐ์ (AI Governance) มีบทบาทสำคัญต่อการพัฒนาการบริหารนโยบายสาธารณะขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น โดยเฉพาะในบริบทของสังคมดิจิทัลที่เทคโนโลยีสารสนเทศและข้อมูลขนาดใหญ่ได้กลายเป็นปัจจัยสำคัญในการกำหนดทิศทางการบริหาร

ภาครัฐ ผลการวิเคราะห์สอดคล้องกับแนวคิดขององค์การเพื่อความร่วมมือทางเศรษฐกิจและการพัฒนา (OECD) ที่ระบุว่าเทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์สามารถสนับสนุนการตัดสินใจเชิงนโยบายของภาครัฐได้อย่างมีประสิทธิภาพผ่านการวิเคราะห์ข้อมูลจำนวนมาก การคาดการณ์แนวโน้มปัญหาสาธารณะ และการสนับสนุนกระบวนการกำหนดนโยบายที่มีความแม่นยำมากขึ้น (OECD, 2021) เมื่อพิจารณาในมิติของศาสตร์รัฐประศาสนศาสตร์ แนวคิด AI Governance สามารถเชื่อมโยงกับแนวคิดการบริหารภาครัฐแนวใหม่ ซึ่งเน้นการเพิ่มประสิทธิภาพของการบริหารภาครัฐผ่านการนำเทคนิคการบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพ มาใช้ในการดำเนินงานของภาครัฐ (Hood, 1991) การนำเทคโนโลยี AI มาใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลและบริหารจัดการทรัพยากรขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นสามารถช่วยลดต้นทุนการดำเนินงาน เพิ่มความรวดเร็วในการให้บริการ และยกระดับคุณภาพของการบริการสาธารณะให้ตอบสนองต่อความต้องการของประชาชนได้อย่างมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดการปฏิรูประบบราชการที่เน้นการบริหารงานแบบมุ่งผลสัมฤทธิ์ และการเพิ่มประสิทธิภาพขององค์กรภาครัฐ (Pollitt & Bouckaert, 2017)

นอกจากนี้ แนวคิด AI Governance ยังมีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับแนวคิดรัฐบาลดิจิทัล ซึ่งมุ่งเน้นการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลเพื่อปรับปรุงโครงสร้างและกระบวนการทำงานของภาครัฐ ให้มีความทันสมัย โปร่งใส และมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น การนำ AI มาใช้ในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นสามารถช่วยสนับสนุนการพัฒนาระบบบริการสาธารณะดิจิทัล เช่น การวิเคราะห์ข้อมูลประชากร การติดตามปัญหาสังคมในพื้นที่ และการพัฒนาระบบบริการออนไลน์สำหรับประชาชน ซึ่งสอดคล้องกับแนวทางการพัฒนารัฐบาลดิจิทัลที่องค์การสหประชาชาติได้เสนอว่าเทคโนโลยีดิจิทัลสามารถช่วยยกระดับประสิทธิภาพการบริหารภาครัฐและเพิ่มความโปร่งใสในการดำเนินงานของหน่วยงานรัฐ (United Nations, 2022) ในมิติของการบริหารนโยบายสาธารณะ แนวคิดการกำหนดนโยบายบนฐานข้อมูลเชิงประจักษ์มีบทบาทสำคัญในการพัฒนานโยบายสาธารณะที่มีประสิทธิภาพ โดยเน้นการใช้ข้อมูลและหลักฐานทางวิชาการเป็นพื้นฐานในการตัดสินใจเชิงนโยบาย (Head, 2016) เทคโนโลยี AI สามารถช่วยสนับสนุนแนวคิดดังกล่าว ผ่านการวิเคราะห์ข้อมูลจำนวนมาก การสร้างแบบจำลองเชิงพยากรณ์ และการประเมินผลกระทบของนโยบายสาธารณะในระยะยาว ซึ่งจะช่วยให้ผู้กำหนดนโยบายสามารถตัดสินใจได้อย่างมีเหตุผล และลดความคลาดเคลื่อนในการวิเคราะห์ปัญหาสาธารณะ

การนำ AI มาใช้ในการบริหารภาครัฐจำเป็นต้องคำนึงถึงหลักธรรมาภิบาล ซึ่งเป็นหลักการสำคัญของการบริหารภาครัฐสมัยใหม่ เนื่องจากเทคโนโลยี AI อาจก่อให้เกิดความเสี่ยงในด้านจริยธรรม ความเป็นส่วนตัวของข้อมูล และความไม่เป็นธรรมจากอัลกอริทึม (Floridi et al., 2018) ดังนั้น การพัฒนา AI Governance ในภาครัฐควรดำเนินการภายใต้หลักการสำคัญ ได้แก่ ความโปร่งใส ความรับผิดชอบ และการมีส่วนร่วมของประชาชน ซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญของแนวคิดธรรมาภิบาลที่ใช้ในการกำกับดูแลการบริหารภาครัฐ สำหรับบริบทขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดสุรินทร์ ผลการวิเคราะห์ชี้ให้เห็นว่าการประยุกต์ใช้เทคโนโลยี AI สามารถช่วยสนับสนุนการพัฒนาการบริหารนโยบายสาธารณะในระดับพื้นที่

ได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยเฉพาะในด้านการวิเคราะห์ข้อมูลชุมชน การวางแผนพัฒนาท้องถิ่น และการบริหารจัดการบริการสาธารณะ อย่างไรก็ตาม การพัฒนา AI Governance ในระดับท้องถิ่นยังคงเผชิญกับข้อจำกัดหลายประการ เช่น ความพร้อมของโครงสร้างพื้นฐานด้านเทคโนโลยีดิจิทัล ทักษะด้านดิจิทัลของบุคลากรภาครัฐ และข้อจำกัดด้านงบประมาณในการพัฒนาเทคโนโลยี ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาของหน่วยงานด้านรัฐบาลดิจิทัลที่ระบุว่าการพัฒนาระบบดิจิทัลภาครัฐจำเป็นต้องควบคู่กับการพัฒนาศักยภาพบุคลากรและการสร้างระบบข้อมูลที่มีประสิทธิภาพ (สำนักงานพัฒนารัฐบาลดิจิทัล, 2564) อีกประเด็นหนึ่งที่สำคัญคือ การมีส่วนร่วมของประชาชนในการกำหนดนโยบายสาธารณะ ซึ่งเป็นหลักการสำคัญของการบริหารภาครัฐสมัยใหม่ที่เน้นการสร้างความร่วมมือระหว่างภาครัฐ ภาคประชาชน และภาคเอกชน การใช้เทคโนโลยี AI ร่วมกับแพลตฟอร์มดิจิทัลสามารถช่วยสร้างช่องทางการมีส่วนร่วมของประชาชนในการแสดงความคิดเห็นต่อการกำหนดนโยบายสาธารณะ เช่น การวิเคราะห์ความคิดเห็นของประชาชนจากสื่อสังคมออนไลน์ หรือการใช้ระบบวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อประเมินความต้องการของประชาชนในพื้นที่ ซึ่งจะช่วยให้การกำหนดนโยบายสาธารณะมีความสอดคล้องกับบริบทของพื้นที่และตอบสนองต่อความต้องการของประชาชนได้อย่างแท้จริง

โดยสรุป ผลการศึกษาชี้ให้เห็นว่าแนวคิด AI Governance สามารถเป็นเครื่องมือสำคัญในการพัฒนาการบริหารนโยบายสาธารณะขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในยุคดิจิทัล อย่างไรก็ตาม การนำเทคโนโลยีดังกล่าวมาใช้จำเป็นต้องดำเนินการควบคู่กับการพัฒนาระบบธรรมาภิบาลดิจิทัล การพัฒนาศักยภาพบุคลากรภาครัฐ และการสร้างกลไกการมีส่วนร่วมของประชาชน เพื่อให้การประยุกต์ใช้เทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์สามารถสนับสนุนการบริหารภาครัฐได้อย่างมีประสิทธิภาพ โปร่งใส และยั่งยืนในระยะยาว

ตารางที่ 2 สรุปองค์ความรู้ที่ได้รับจากการศึกษาแนวคิด AI Governance

องค์ประกอบ	แนวคิดเดิมในวรรณกรรม	องค์ความรู้ใหม่จากบทความ
การกำกับดูแล AI	มุ่งเน้นระดับรัฐบาลกลาง	การประยุกต์ใช้ AI Governance ในระดับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น
การบริหารนโยบายสาธารณะ	ใช้ข้อมูลเชิงสถิติและประสบการณ์ผู้บริหาร	ใช้ AI วิเคราะห์ข้อมูลเพื่อสนับสนุนการตัดสินใจ
การพัฒนาท้องถิ่น	เน้นโครงการพัฒนาแบบดั้งเดิม	ใช้เทคโนโลยีดิจิทัลและ AI เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการพัฒนา
การมีส่วนร่วมของประชาชน	การประชุมและเวทีประชาคม	การใช้แพลตฟอร์มดิจิทัลและ AI วิเคราะห์ความคิดเห็นประชาชน

แผนภมิตารางที่ 2 สรุปองค์ความรู้ใหม่จากการศึกษาแนวคิด AI Governance

องค์ความรู้ที่ได้รับ

บทความนี้ได้สังเคราะห์องค์ความรู้ใหม่ในเชิงรัฐประศาสนศาสตร์เกี่ยวกับบทบาทของการกำกับดูแลปัญญาประดิษฐ์ ต่อการบริหารนโยบายสาธารณะขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในบริบทของการบริหารภาครัฐยุคดิจิทัล โดยชี้ให้เห็นว่าเทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์ไม่ได้เป็นเพียงเครื่องมือทางเทคโนโลยีสำหรับการประมวลผลข้อมูลเท่านั้น แต่ยังมีบทบาทสำคัญในฐานะกลไกเชิงสถาบันที่สนับสนุนกระบวนการตัดสินใจเชิงนโยบายของภาครัฐให้มีความแม่นยำ มีหลักฐานเชิงข้อมูลรองรับ และสามารถตอบสนองต่อความต้องการของประชาชนได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น นอกจากนี้ บทความยังเสนอให้เห็นถึงมิติใหม่ของการศึกษาด้านรัฐประศาสนศาสตร์ที่เชื่อมโยงระหว่างแนวคิดการบริหารภาครัฐสมัยใหม่กับการพัฒนาเทคโนโลยีดิจิทัล โดยเฉพาะการบูรณาการหลักการสำคัญของการบริหารภาครัฐ เช่น หลักธรรมาภิบาล ความโปร่งใส ความรับผิดชอบ และการมีส่วนร่วมของประชาชน เข้ากับกระบวนการกำกับดูแลการใช้เทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์ในภาครัฐ ซึ่งจะช่วยส่งเสริมให้การบริหารนโยบายสาธารณะมีความสมดุลระหว่างประสิทธิภาพทางเทคโนโลยีกับคุณค่าทางสังคมและจริยธรรมของการบริหารภาครัฐ องค์ความรู้ที่ได้จากบทความวิชาการนี้ ผู้เขียนได้สะท้อนให้เห็นถึงความสำคัญของการพัฒนาศักยภาพขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงของเทคโนโลยีดิจิทัล โดยเฉพาะในด้านการพัฒนาระบบฐานข้อมูล การเสริมสร้างทักษะด้านดิจิทัลของบุคลากร และการสร้างกลไกการมีส่วนร่วมของประชาชนผ่านเทคโนโลยีสารสนเทศ ซึ่งถือเป็นปัจจัยสำคัญในการพัฒนาการบริหารภาครัฐในระดับท้องถิ่นให้มีความทันสมัย โปร่งใส และมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

ดังนั้น องค์ความรู้ใหม่จากบทความวิชาการนี้ จึงมีส่วนช่วยขยายขอบเขตของการศึกษาด้านรัฐประศาสนศาสตร์ในประเด็นการกำกับดูแลเทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์ในภาครัฐ โดยเฉพาะในระดับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ซึ่งเป็นระดับการบริหารที่มีความใกล้ชิดกับประชาชนมากที่สุด และมีบทบาทสำคัญในการขับเคลื่อนการพัฒนานโยบายสาธารณะและการให้บริการสาธารณะในยุคสังคมดิจิทัล

ดังนั้นการศึกษาในครั้งนี้เกิดองค์ความรู้ที่ได้รับ จากผลการศึกษาสู่โมเดลเชิงโครงสร้าง ผู้เขียนจึงนำเสนอองค์ความรู้ที่ได้รับจากการศึกษาเพื่อเผยแพร่ผลงานบทความวิชาการ ผ่านการออกแบบโครงสร้างอินโฟกราฟิก “AI Governance กับการบริหารนโยบายสาธารณะขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดสุรินทร์” และถ่ายทอดผลการศึกษาในลักษณะโครงสร้างเชิงระบบ เพื่ออธิบายบทบาทของปัญญาประดิษฐ์ในฐานะกลไกเชิงสถาบันที่สนับสนุนกระบวนการตัดสินใจเชิงนโยบายขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นให้มีประสิทธิภาพและอิงหลักฐานเชิงประจักษ์ องค์ความรู้ที่ได้ประกอบด้วยการบูรณาการ 3 มิติหลักในภาพประกอบที่ 1 ดังนี้

แผนภาพที่ 1 องค์ความรู้ที่ได้รับ

A - AI Technology การใช้เทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์ในการวิเคราะห์ข้อมูล การพยากรณ์และสนับสนุนการตัดสินใจเชิงนโยบาย เพื่อเพิ่มความแม่นยำ รวดเร็ว และประสิทธิภาพในการบริหารภาครัฐ

G - Governance การกำกับดูแลการใช้ AI ภายใต้หลักธรรมาภิบาล เช่น ความโปร่งใส ความรับผิดชอบ ความเป็นธรรม และจริยธรรม เพื่อให้การดำเนินงานมีความน่าเชื่อถือและตรวจสอบได้

I - Integration การบูรณาการข้อมูลและการเชื่อมโยงระบบระหว่างหน่วยงานภาครัฐ เพื่อสนับสนุนการบริหารงานแบบองค์รวมและลดความซ้ำซ้อนของข้อมูล

L - Local Administration บทบาทขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการนำ AI ไปใช้ในการบริหารและให้บริการสาธารณะ เพื่อให้การดำเนินนโยบายสอดคล้องกับบริบทของพื้นที่

E - Ethics (Good Governance Principles) การยึดหลักธรรมาภิบาลในการใช้เทคโนโลยี เช่น ความโปร่งใส ความเป็นธรรม การมีส่วนร่วม และความรับผิดชอบต่อสังคม เพื่อสร้างความเชื่อมั่นและความยั่งยืนในการบริหารภาครัฐ

ดังนั้น AGILE Model เป็นกรอบแนวคิดที่บูรณาการเทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์ การบริหารภาครัฐ และหลักธรรมาภิบาล เพื่อยกระดับการกำหนดและดำเนินนโยบายสาธารณะให้มีประสิทธิภาพ โปร่งใส และยั่งยืนในบริบทขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจากการพัฒนาและวิเคราะห์ AGILE Model สามารถสังเคราะห์องค์ความรู้เชิงวิชาการได้ว่า การกำกับดูแลเทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์ในบริบทของการบริหารนโยบายสาธารณะระดับท้องถิ่น จำเป็นต้องอาศัย “การบูรณาการเชิงระบบ” ระหว่างมิติด้านเทคโนโลยี การบริหารจัดการภาครัฐ และหลักธรรมาภิบาลอย่างสมดุล

ผู้เขียนบทความวิชาการนี้จึงนำเสนอโมเดล AGILE เพื่อแสดงให้เห็นว่า การนำ AI มาใช้เพียงแต่เกิดประโยชน์ด้านเทคโนโลยีเพียงด้านเดียว กล่าวคือ AI เป็นกลไกขับเคลื่อน (Enabler) สะพานเชื่อมโครงสร้างองค์กรในเชิงกระบวนการ AGILE Model ช่วยอธิบายการไหลของระบบนโยบายสาธารณะ ตั้งแต่การรวบรวมข้อมูล การวิเคราะห์ด้วย AI การตัดสินใจเชิงนโยบาย ไปจนถึงการให้บริการสาธารณะและการสะท้อนกลับจากประชาชน (feedback loop) ซึ่งส่งผลให้การบริหารมีลักษณะเป็น “ระบบป้อนกลับอย่างต่อเนื่อง (adaptive governance system)” ดังข้อค้นพบเชิงแนวคิดผ่านองค์ความรู้ที่ได้รับข้างต้นแล้ว

ดังนั้น AGILE Model สะท้อนให้เห็นว่าการกำกับดูแล AI ในภาครัฐจำเป็นต้องดำเนินการภายใต้กรอบบูรณาการที่เชื่อมโยงเทคโนโลยี การบริหารจัดการ และหลักธรรมาภิบาล โดยมีเป้าหมายเพื่อยกระดับประสิทธิภาพ ความโปร่งใส และความยั่งยืนของการบริหารนโยบายสาธารณะในระดับท้องถิ่น

สรุป

บทความวิชาการนี้ ได้วิเคราะห์และสังเคราะห์แนวคิดเกี่ยวกับการกำกับดูแลปัญญาประดิษฐ์ (AI Governance) ในบริบทของการบริหารนโยบายสาธารณะขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น โดยชี้ให้เห็นว่าเทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์ได้กลายเป็นกลไกสำคัญที่ส่งผลต่อรูปแบบการบริหารภาครัฐในยุคดิจิทัล การประยุกต์ใช้ AI สามารถสนับสนุนการวิเคราะห์ข้อมูล การตัดสินใจเชิงนโยบาย และการพัฒนาการให้บริการสาธารณะของภาครัฐให้มีประสิทธิภาพ โปร่งใส และตอบสนองต่อความต้องการของประชาชนได้ดียิ่งขึ้น ทั้งนี้ การบูรณาการแนวคิด AI Governance เข้ากับหลักการสำคัญของศาสตร์รัฐประศาสนศาสตร์ เช่น แนวคิดการบริหารภาครัฐแนวใหม่ แนวคิดรัฐบาลดิจิทัล และหลักธรรมาภิบาล จะช่วยเสริมสร้างศักยภาพขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการพัฒนานโยบายสาธารณะที่มีพื้นฐานจากข้อมูลและหลักฐานเชิงประจักษ์ ในขณะเดียวกัน บทความยังสะท้อนให้เห็นว่าการนำเทคโนโลยี AI มาใช้ในการบริหารภาครัฐจำเป็นต้องคำนึงถึงประเด็นด้านจริยธรรม ความโปร่งใส และความรับผิดชอบต่อสังคม เพื่อให้การใช้เทคโนโลยีเป็นไปอย่างเหมาะสมและเกิดประโยชน์ต่อสาธารณะอย่างแท้จริง ดังนั้น การพัฒนากรอบการกำกับดูแล AI ในภาครัฐจึงควรดำเนินควบคู่ไปกับการพัฒนาศักยภาพบุคลากร การเสริมสร้างโครงสร้างพื้นฐานด้านดิจิทัล และการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการกำหนดนโยบายสาธารณะ

เอกสารอ้างอิง

บุญเกียรติ การะเวกพันธุ์. (2563). *การบริหารนโยบายสาธารณะ*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

วรเดช จันทรศร. (2556). *ทฤษฎีการบริหารรัฐกิจ*. กรุงเทพฯ: สมาคมรัฐประศาสนศาสตร์แห่งประเทศไทย.

สุพจน์ ทรายแก้ว. (2559). *ธรรมาภิบาลกับการบริหารภาครัฐ*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สำนักงานพัฒนารัฐบาลดิจิทัล. (2564). *แผนพัฒนารัฐบาลดิจิทัลของประเทศไทย*. กรุงเทพฯ: สำนักงานพัฒนารัฐบาลดิจิทัล.

สำนักงานพัฒนาธุรกรรมทางอิเล็กทรอนิกส์ (ETDA). (2565). *แนวทางธรรมาภิบาลปัญญาประดิษฐ์ (AI Governance) ของประเทศไทย และการพัฒนา AI อย่างมีความรับผิดชอบ*. กรุงเทพฯ: ETDA.

สถาบัน Konrad-Adenauer-Stiftung Thailand. (2566). *AI กับอนาคตรัฐบาลดิจิทัล: สู่การยกระดับมาตรฐานการบริการภาครัฐ*. กรุงเทพฯ: KAS Thailand.

Cath, C., Wachter, S., Mittelstadt, B., Taddeo, M., & Floridi, L. (2018). Artificial intelligence and the “good society”: The US, EU, and UK approach. *Science and Engineering Ethics*.

Floridi, L., Cowls, J., Beltrametti, M., Chatila, R., Chazerand, P., Dignum, V., & Vayena, E. (2018). AI4People-An ethical framework for a good AI society. *Minds and Machines*, 28(4), 689-707.

Head, B. W. (2016). Toward more “evidence-informed” policy making? *Public Administration Review*.

Kettunen, P., & Kallio, J. (2019). Artificial intelligence in public administration: Opportunities and challenges. *Government Information Quarterly*.

Mergel, I., Edelmann, N., & Haug, N. (2019). Defining digital transformation: Results from expert interviews. *Government Information Quarterly*, 36(4), 101-385.

Meijer, A., Lorenz, L., & Wessels, M. (2021). Algorithmic governance: A new challenge for public administration. *Public Administration Review*, 81(3), 505-515.

OECD. (2019). *Recommendation of the Council on Artificial Intelligence*. Paris: OECD Publishing.

OECD. (2021). *OECD Principles on Artificial Intelligence*. Paris: OECD Publishing.

United Nations. (2022). *United Nations E-Government Survey 2022: The Future of Digital Government*. New York: United Nations.

Wirtz, B. W., Weyerer, J. C., & Geyer, C. (2019). Artificial intelligence and the public sector: Applications and challenges. *International Journal of Public Administration*, 42(7), 596-615.

การบริหารจัดการภาครัฐเชิงพื้นที่เพื่อเสริมสร้างความมั่นคงของกลุ่มเปราะบางในพื้นที่ชายแดนไทย-กัมพูชา

Area-Based Public Administration for Enhancing the Security of Vulnerable Groups in the Thai-Cambodian Border Areas.

พระครูใบฎีกาวิชาญ วิสุทโธ[1], พระธัญญวัตร ธมฺมทสฺสี[2], พระมหากฤษณะ สุรปัญโญ[3], นายอภิชาติ แสงงาม[4], นางยวนจิต นนท์สา[5], พระใบฎีกาพงษ์พัฒน์ ชวโน[6]

Phrakhrubaidikawichan Wisuttho, Phra Thanyawat Thammadassee, Phramaha Krisana Surapanyo, Apichat Saengngam, Yuanjit Nontsa, Phrabaidika Phongphat Chawano

บทคัดย่อ

พื้นที่ชายแดนเป็นพื้นที่ที่มีความสำคัญต่อการพัฒนาประเทศทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม และความมั่นคง แต่ในขณะเดียวกันยังเป็นบริบทที่ประชากรบางกลุ่มต้องเผชิญกับความเปราะบางทางสังคมและเศรษฐกิจ โดยเฉพาะผู้สูงอายุ ผู้มีรายได้น้อย และแรงงานนอกระบบ อันเนื่องมาจากข้อจำกัดในการเข้าถึงทรัพยากรและบริการสาธารณะ บทความวิชาการนี้มุ่งศึกษาการบริหารจัดการภาครัฐเชิงพื้นที่ในการดูแลกลุ่มเปราะบางในพื้นที่ชายแดนไทย-กัมพูชา ควบคู่กับการสังเคราะห์แนวคิดและทฤษฎีด้านรัฐประศาสนศาสตร์ที่เกี่ยวข้อง โดยใช้วิธีการวิเคราะห์เอกสารจากงานวิจัย บทความวิชาการ และรายงานเชิงนโยบาย

ผลการศึกษาชี้ให้เห็นว่า การบริหารจัดการภาครัฐเชิงพื้นที่ ที่มีประสิทธิภาพจำเป็นต้องอาศัยการบูรณาการการทำงานของหน่วยงานภาครัฐ การส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชน การใช้ข้อมูลเชิงพื้นที่ในการตัดสินใจ และการพัฒนาความร่วมมือข้ามพรมแดนอย่างเป็นระบบ บทความนี้จึงนำเสนอโมเดล AGVS (Area-Based Governance for Vulnerable Security) ในฐานะกรอบแนวคิดเชิงบูรณาการที่พัฒนาจากแนวคิดการบริหารจัดการเชิงพื้นที่ ความมั่นคงของมนุษย์ และการพัฒนาแบบมีส่วนร่วม โดยประกอบด้วย 3 มิติหลัก ได้แก่ การกำกับดูแลเชิงพื้นที่ ความมั่นคงของกลุ่มเปราะบาง และความยั่งยืน

[1-6] วัดดอกบัวทอง

[1-6] Wat Dok Bua Thong

[1-6] Email: Wichansongrasri@gmail.com

ของระบบ ซึ่งเชื่อมโยงผ่านกลไกการมีส่วนร่วมของชุมชนและระบบข้อมูลเชิงพื้นที่ อันมีศักยภาพในการลดความเปราะบาง เสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน และสนับสนุนการพัฒนาอย่างยั่งยืนในระยะยาว

คำสำคัญ : การบริหารจัดการเชิงพื้นที่, ความมั่นคงของมนุษย์, กลุ่มเปราะบาง, พื้นที่ชายแดน

Abstract

This academic article examines area-based public administration in addressing vulnerable groups in the Thai–Cambodian border areas and synthesizes relevant public administration theories to propose an integrated management approach. Border regions are critical to national development in economic, social, and security dimensions, yet they are characterized by socio-economic vulnerability, particularly among the elderly, low-income populations, and informal workers due to limited access to public resources and services. The study employs a documentary analysis of academic works, research studies, and policy reports.

The findings indicate that effective area-based governance requires policy integration across government agencies, active community participation, the use of spatial data for decision-making, and strengthened cross-border collaboration. Accordingly, this article proposes the AGVS Model (Area-Based Governance for Vulnerable Security) as an integrated conceptual framework derived from area-based governance, human security, and participatory development. The model consists of three core dimensions: area-based governance, vulnerable security, and sustainability, interconnected through community participation and spatial data systems. The model demonstrates strong potential in reducing vulnerability, enhancing community resilience, and promoting sustainable development in border areas.

Keywords : Area-Based Governance, Vulnerable Groups, Human Security, Border Areas

บทนำ

พื้นที่ชายแดนเป็นพื้นที่ที่มีความสำคัญต่อการพัฒนาประเทศในหลายมิติ ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม การค้าระหว่างประเทศ และความมั่นคงของรัฐ เนื่องจากเป็นพื้นที่เชื่อมโยงการเคลื่อนย้ายของประชากร การแลกเปลี่ยนสินค้า และการติดต่อทางวัฒนธรรมระหว่างประเทศเพื่อนบ้าน (สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2564) ในบริบทของประเทศไทย พื้นที่ชายแดนไทย–กัมพูชานับเป็นพื้นที่ยุทธศาสตร์ที่มีบทบาทสำคัญต่อเศรษฐกิจชายแดนและความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ อย่างไรก็ตาม พื้นที่

ดังกล่าวยังเผชิญกับปัญหาสำคัญ ได้แก่ ความยากจน ความเหลื่อมล้ำทางสังคม และข้อจำกัดในการเข้าถึงบริการสาธารณะ โดยเฉพาะในกลุ่มประชากรเปราะบาง เช่น ผู้สูงอายุ ผู้มีรายได้น้อย และแรงงานนอกระบบ (กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์, 2565)

ขณะเดียวกัน การเปลี่ยนแปลงของโครงสร้างเศรษฐกิจ สังคม และเทคโนโลยี รวมถึงผลกระทบจากกระแสโลกาภิวัตน์ ทำให้ปัญหาในพื้นที่ชายแดนมีความซับซ้อนมากยิ่งขึ้น ส่งผลให้การบริหารจัดการภาครัฐไม่สามารถพึ่งพาแนวทางแบบรวมศูนย์เพียงอย่างเดียวได้ จำเป็นต้องปรับไปสู่การบริหารจัดการเชิงพื้นที่ที่ให้ความสำคัญกับบริบทเฉพาะของพื้นที่ และเปิดโอกาสให้ภาคส่วนต่าง ๆ โดยเฉพาะชุมชนเข้ามามีส่วนร่วม (โกวิทย์ พวงงาม, 2559) แนวคิดดังกล่าวมีความสอดคล้องกับแนวคิดความมั่นคงของมนุษย์ที่มุ่งเน้นการสร้างความปลอดภัยและคุณภาพชีวิตที่ดีให้กับประชาชน (UNDP, 1994) อย่างไรก็ตามเมื่อมองในทางปฏิบัติ ยังพบว่า การบูรณาการแนวคิดเหล่านี้เข้าด้วยกันยังไม่ชัดเจน โดยเฉพาะในพื้นที่ชายแดนที่ต้องอาศัยการทำงานร่วมกันของหลายหน่วยงาน ทำให้เกิดช่องว่างระหว่างนโยบายกับการดำเนินงานจริง

จากข้อจำกัดดังกล่าว บทความวิชาการนี้จึงมุ่งนำเสนอ โมเดล AGVS (Area-Based Governance for Vulnerable Security) ในฐานะกรอบแนวคิดเชิงบูรณาการที่เชื่อมโยงการบริหารจัดการเชิงพื้นที่เข้ากับการเสริมสร้างความมั่นคงของกลุ่มเปราะบาง โดยโมเดลนี้พัฒนาจากการผสานแนวคิดการบริหารจัดการเชิงพื้นที่ ความมั่นคงของมนุษย์ และการพัฒนาแบบมีส่วนร่วม มุ่งเน้นการบูรณาการนโยบาย การมีส่วนร่วมของชุมชน และการใช้ข้อมูลเชิงพื้นที่ในการตัดสินใจ นอกจากนี้ การเปลี่ยนแปลงของโครงสร้างเศรษฐกิจและสังคม รวมทั้งผลกระทบจากโลกาภิวัตน์และการพัฒนาเทคโนโลยี ยังส่งผลให้ความท้าทายในการบริหารจัดการพื้นที่ชายแดนมีความซับซ้อนมากยิ่งขึ้น ดังนั้นการบริหารจัดการภาครัฐในพื้นที่ชายแดนจึงจำเป็นต้องอาศัยแนวคิดการบริหารจัดการเชิงพื้นที่ซึ่งเน้นการกำหนดนโยบายที่สอดคล้องกับบริบทของพื้นที่และการมีส่วนร่วมของประชาชน ทำให้แนวคิดข้างต้นนี้ มีความสอดคล้องกับแนวคิดความมั่นคงของมนุษย์ที่ให้ความสำคัญกับการสร้างความปลอดภัยและคุณภาพชีวิตที่ดีให้กับประชาชน โดยเฉพาะกลุ่มประชากรที่มีความเปราะบางในสังคม

ดังนั้น การศึกษาการบริหารจัดการภาครัฐเชิงพื้นที่เพื่อเสริมสร้างความมั่นคงของกลุ่มเปราะบางในพื้นที่ชายแดน จึงมีความสำคัญต่อการกำหนดแนวทางการพัฒนาพื้นที่ชายแดนอย่างยั่งยืนในอนาคต

วัตถุประสงค์ของบทความ

1. เพื่อศึกษาการบริหารจัดการภาครัฐเชิงพื้นที่ในการดูแลกลุ่มเปราะบางในพื้นที่ชายแดน
2. เพื่อสังเคราะห์แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการเชิงพื้นที่
3. เพื่อเสนอแนวทางการพัฒนารูปแบบการบริหารจัดการภาครัฐเชิงพื้นที่สำหรับกลุ่มเปราะบางในพื้นที่ชายแดน

แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

1) การบริหารจัดการภาครัฐแนวใหม่

แนวคิดการบริหารจัดการภาครัฐแนวใหม่เป็นแนวคิดที่เกิดขึ้นในช่วงปลายศตวรรษที่ 20 ซึ่งมีวัตถุประสงค์สำคัญในการปรับปรุงระบบการบริหารภาครัฐให้มีประสิทธิภาพ โปร่งใส และตอบสนองต่อความต้องการของประชาชนมากยิ่งขึ้น โดยนำหลักการบริหารจัดการของภาคเอกชนมาประยุกต์ใช้ในการบริหารองค์กรภาครัฐ เช่น การบริหารจัดการโดยมุ่งผลสัมฤทธิ์การลดขั้นตอนการทำงานของระบบราชการ และการเพิ่มความรับผิดชอบต่อสาธารณะ (Hood, 1991)แนวคิดดังกล่าวให้ความสำคัญกับการปรับเปลี่ยนบทบาทของภาครัฐจากผู้ดำเนินการโดยตรง ไปสู่ผู้กำกับดูแลและอำนวยความสะดวก โดยเปิดโอกาสให้ภาคเอกชนและภาคประชาสังคมเข้ามามีบทบาทในการให้บริการสาธารณะมากขึ้น (Osborne & Gaebler, 1992) การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวมีเป้าหมายเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการใช้ทรัพยากรของภาครัฐและยกระดับคุณภาพของการบริการสาธารณะ

ในบริบทของประเทศไทย แนวคิดการบริหารจัดการภาครัฐแนวใหม่ถูกนำมาใช้ในการปฏิรูประบบราชการ โดยเฉพาะหลังการประกาศใช้พระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการแผ่นดิน และการดำเนินนโยบายการพัฒนาระบบราชการที่มุ่งเน้นการบริหารจัดการภาครัฐที่มีประสิทธิภาพและโปร่งใส (วุฒิสาร ตันไชย, 2560) นอกจากนี้ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาระบบราชการยังได้ส่งเสริมการนำแนวคิดการบริหารจัดการสมัยใหม่ เช่น การบริหารจัดการคุณภาพโดยรวมและการบริหารจัดการภาครัฐแนวใหม่มาใช้ในการพัฒนาองค์กรภาครัฐของไทย (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาระบบราชการ, 2563) ประเด็นดังกล่าวนี้ นักวิชาการหลายท่านให้ความเห็นทั้งเชิงบวกและเชิงลบ เกี่ยวกับแนวคิด NPM ดังนี้ แม้แนวคิด NPM จะช่วยเพิ่มประสิทธิภาพของการบริหารงานภาครัฐ แต่ก็ยังมีข้อจำกัดในการจัดการปัญหาสาธารณะที่มีความซับซ้อน โดยเฉพาะปัญหาที่เกี่ยวข้องกับหลายหน่วยงานและหลายภาคส่วน เช่น การพัฒนาพื้นที่ชายแดนหรือการดูแลกลุ่มเปราะบางในสังคม (ประเวศ วะสี, 2562) ดังนั้น การบริหารจัดการภาครัฐในยุคปัจจุบันจึงจำเป็นต้องผสมผสานแนวคิดการบริหารจัดการแบบเครือข่าย และการบริหารจัดการเชิงพื้นที่เข้ามาประยุกต์ใช้ร่วมกัน

2) การบริหารจัดการเชิงพื้นที่

การบริหารจัดการเชิงพื้นที่เป็นแนวคิดที่มุ่งเน้นการพัฒนาพื้นที่โดยคำนึงถึงบริบทเฉพาะของพื้นที่ทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม แนวคิดนี้ให้ความสำคัญกับการบูรณาการการทำงานของหน่วยงานภาครัฐในระดับต่าง ๆ รวมทั้งการมีส่วนร่วมของประชาชนและองค์กรชุมชนในการกำหนดนโยบายและการพัฒนาพื้นที่ (โกวิทย์ พวงงาม, 2559) แนวคิดการบริหารจัดการเชิงพื้นที่มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการพัฒนาท้องถิ่นและการพัฒนาพื้นที่ชายแดน เนื่องจากพื้นที่แต่ละแห่งมีลักษณะเฉพาะที่แตกต่างกัน การกำหนดนโยบายจากส่วนกลางเพียงอย่างเดียวอาจไม่สามารถตอบสนองต่อความต้องการของประชาชนในพื้นที่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ดังนั้น การพัฒนาพื้นที่จึงควรเปิดโอกาสให้ชุมชนท้องถิ่นมีบทบาทในการกำหนดทิศทางการพัฒนาของตนเอง (อรทัย ก๊กผล, 2561) นอกจากนี้ แนวคิดการบริหารจัดการเชิงพื้นที่ยังสอดคล้องกับแนวคิดการพัฒนาแบบมีส่วนร่วม ซึ่งเน้นการสร้างกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างภาครัฐ ภาคประชาชน และภาคเอกชน เพื่อให้การพัฒนาพื้นที่สามารถตอบสนองต่อปัญหาและ

ความต้องการของชุมชนได้อย่างแท้จริง (ประเวศ วะสี, 2562)ในบริบทของการพัฒนาพื้นที่ชายแดน แนวคิดการบริหารจัดการเชิงพื้นที่ยังมีบทบาทสำคัญในการส่งเสริมความร่วมมือระหว่างหน่วยงานภาครัฐและองค์กรท้องถิ่น รวมทั้งการสร้างเครือข่ายความร่วมมือระหว่างประเทศเพื่อนบ้าน เพื่อสนับสนุนการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของพื้นที่ชายแดนอย่างยั่งยืน (สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2564)

3) ความมั่นคงของมนุษย์

แนวคิดความมั่นคงของมนุษย์ เป็นแนวคิดที่ได้รับการพัฒนาขึ้นโดยโครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ (UNDP) ซึ่งให้ความสำคัญกับการสร้างความมั่นคงให้กับประชาชนในมิติที่หลากหลาย ไม่เพียงด้านความมั่นคงทางทหารเท่านั้น แต่ยังรวมถึงความมั่นคงทางเศรษฐกิจ ความมั่นคงทางอาหาร ความมั่นคงด้านสุขภาพ และความมั่นคงทางสังคม (UNDP, 1994) แนวคิดดังกล่าวมุ่งเน้นการพัฒนาที่ให้ความสำคัญกับมนุษย์เป็นศูนย์กลาง โดยมุ่งเน้นการลดความเสี่ยงและความเปราะบางของประชาชนในด้านต่าง ๆ เพื่อให้ประชาชนสามารถดำรงชีวิตได้อย่างมีศักดิ์ศรีและมีคุณภาพชีวิตที่ดีในบริบทของประเทศไทย แนวคิดความมั่นคงของมนุษย์ถูกนำมาใช้ในการกำหนดนโยบายสาธารณะด้านการพัฒนาสังคมและการลดความเหลื่อมล้ำ โดยเฉพาะในกลุ่มประชากรที่มีความเปราะบาง เช่น ผู้สูงอายุ ผู้พิการ และครัวเรือนยากจน (กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์, 2565)

นอกจากนี้ แนวคิดความมั่นคงของมนุษย์ยังมีบทบาทสำคัญในการพัฒนานโยบายสาธารณะในพื้นที่ชายแดน เนื่องจากพื้นที่ดังกล่าวมักเผชิญกับความเสี่ยงทางเศรษฐกิจและสังคมมากกว่าพื้นที่อื่นของประเทศ การพัฒนานโยบายที่มุ่งเน้นการเสริมสร้างความมั่นคงของมนุษย์จึงเป็นแนวทางสำคัญในการยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนและลดความเหลื่อมล้ำในสังคม (ธีรยุทธ บุญมี, 2563)

4) การบริหารจัดการแบบเครือข่าย

แนวคิดการบริหารจัดการแบบเครือข่ายเป็นแนวคิดสำคัญในการบริหารภาครัฐสมัยใหม่ ที่มุ่งเน้นความร่วมมือระหว่างหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาสังคมในการแก้ไขปัญหาสาธารณะร่วมกัน โดยมีลักษณะสำคัญคือการทำงานในรูปแบบของเครือข่ายความร่วมมือแทนการบริหารแบบลำดับชั้นตามโครงสร้างราชการแบบดั้งเดิม (Provan & Kenis, 2008) แนวคิดดังกล่าวเกิดขึ้นจากการตระหนักว่าปัญหาสาธารณะในยุคปัจจุบันมีความซับซ้อนและเกี่ยวข้องกับหลายภาคส่วน การแก้ไขปัญหาเหล่านี้จึงไม่สามารถดำเนินการได้โดยหน่วยงานภาครัฐเพียงลำพัง แต่จำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือจากหลายองค์กรที่มีทรัพยากร ความรู้ และศักยภาพที่แตกต่างกัน (Rhodes, 2017)

ลักษณะสำคัญของการบริหารจัดการแบบเครือข่าย ได้แก่ การกระจายอำนาจการตัดสินใจ การสร้างความร่วมมือระหว่างองค์กร และการสร้างกลไกการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพระหว่างหน่วยงานต่าง ๆ ภายในเครือข่าย (Klijn & Koppenjan, 2016) แนวคิดดังกล่าวจึงช่วยเพิ่มประสิทธิภาพในการแก้ไขปัญหาสาธารณะและส่งเสริมการมีส่วนร่วมของภาคส่วนต่าง ๆ ในสังคม

กล่าวคือในบริบทของประเทศไทย แนวคิดการบริหารจัดการแบบเครือข่ายได้รับการนำมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนานโยบายสาธารณะและการพัฒนาท้องถิ่น โดยเฉพาะการสร้างเครือข่ายความร่วมมือระหว่างองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น หน่วยงานภาครัฐ และองค์กรชุมชนในการแก้ไขปัญหาสังคมและการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน (โกวิทย์ พวงงาม, 2562) นอกจากนี้ การบริหารจัดการแบบเครือข่ายยังมีบทบาทสำคัญในการพัฒนาพื้นที่ชายแดน ซึ่งจำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือจากหลายหน่วยงาน เช่น หน่วยงานด้านความมั่นคง หน่วยงานพัฒนาสังคม และองค์กรท้องถิ่น เพื่อเสริมสร้างความมั่นคงและคุณภาพชีวิตของประชาชนในพื้นที่ (สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2565) การนำแนวคิดการบริหารจัดการแบบเครือข่ายมาประยุกต์ใช้ในการบริหารจัดการเชิงพื้นที่ จึงเป็นแนวทางสำคัญในการสร้างความร่วมมือระหว่างภาคส่วนต่าง ๆ และจะช่วยเพิ่มประสิทธิภาพของการดำเนินนโยบายสาธารณะในพื้นที่ชายแดน

5) การบริหารจัดการแบบร่วมมือ

แนวคิดการบริหารจัดการแบบร่วมมือ (Collaborative Governance) เป็นแนวคิดที่เน้นการสร้างกระบวนการตัดสินใจร่วมกันระหว่างภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาสังคม โดยมีเป้าหมายเพื่อสร้างฉันทามติในการแก้ไขปัญหาสาธารณะและพัฒนานโยบายสาธารณะที่ตอบสนองต่อความต้องการของประชาชนได้อย่างแท้จริง (Ansell & Gash, 2008)

แนวคิดดังกล่าวให้ความสำคัญกับการสร้างพื้นที่ในการเจรจาและแลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่างผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย เพื่อให้เกิดการตัดสินใจที่มีความโปร่งใสและได้รับการยอมรับจากทุกฝ่าย นอกจากนี้ การบริหารจัดการแบบร่วมมือยังช่วยลดความขัดแย้งระหว่างภาคส่วนต่าง ๆ และส่งเสริมการสร้างความไว้วางใจระหว่างหน่วยงานภาครัฐและประชาชน (Emerson & Nabatchi, 2015) องค์ประกอบสำคัญของการบริหารจัดการแบบร่วมมือประกอบด้วย การมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย การสร้างกระบวนการตัดสินใจร่วมกัน และการพัฒนากลไกการประสานงานระหว่างองค์กรต่าง ๆ เพื่อให้สามารถดำเนินนโยบายสาธารณะได้อย่างมีประสิทธิภาพ (Emerson, Nabatchi, & Balogh, 2012)

ในบริบทของการพัฒนาประเทศไทย แนวคิด Collaborative Governance ได้รับความสำคัญมากขึ้นในช่วงทศวรรษที่ผ่านมา โดยเฉพาะในการพัฒนานโยบายสาธารณะในระดับพื้นที่ ซึ่งต้องอาศัยความร่วมมือจากหลายภาคส่วน เช่น หน่วยงานภาครัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ภาคประชาสังคม และภาคธุรกิจ (อรทัย ก๊กผล, 2564) การสร้างกระบวนการบริหารจัดการแบบร่วมมือจึงช่วยให้การพัฒนานโยบายสาธารณะสามารถตอบสนองต่อความต้องการของประชาชนในพื้นที่ได้อย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืน นอกจากนี้ แนวคิด Collaborative Governance ยังมีบทบาทสำคัญในการพัฒนานโยบายด้านความมั่นคงของมนุษย์ โดยเฉพาะการดูแลกลุ่มเปราะบางในสังคม เนื่องจากการแก้ไขปัญหาของกลุ่มเปราะบางจำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือจากหลายหน่วยงาน ทั้งด้านสวัสดิการสังคม การพัฒนาเศรษฐกิจ และการพัฒนาชุมชน (กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์, 2565) ดังนั้นการประยุกต์ใช้แนวคิด

Collaborative Governance ในการบริหารจัดการเชิงพื้นที่จึงเป็นกลไกสำคัญในการสร้างความร่วมมือระหว่างภาครัฐและภาคประชาชน เพื่อเสริมสร้างความมั่นคงของกลุ่มเปราะบางและพัฒนาพื้นที่ชายแดน

วิธีการศึกษา

การศึกษาครั้งนี้เป็นการวิเคราะห์และสังเคราะห์แนวคิด ทฤษฎี และองค์ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการภาครัฐเชิงพื้นที่เพื่อเสริมสร้างความมั่นคงของกลุ่มเปราะบางในพื้นที่ชายแดน โดยใช้กระบวนการทบทวนวรรณกรรม จากเอกสารทางวิชาการและเอกสารเชิงนโยบายที่มีความน่าเชื่อถือ ทั้งจากแหล่งข้อมูลภายในประเทศและต่างประเทศ การวิจัยเชิงเอกสารเป็นวิธีการศึกษาที่มีความเหมาะสมสำหรับการวิเคราะห์และสังเคราะห์องค์ความรู้เชิงทฤษฎี เพื่อนำมาอธิบายปรากฏการณ์ทางสังคมและพัฒนาแนวทางเชิงนโยบายในการแก้ไขปัญหาสาธารณะที่มีความซับซ้อน (Bowen, 2009) นอกจากนี้ การวิเคราะห์เอกสารยังช่วยให้ผู้วิจัยสามารถเชื่อมโยงองค์ความรู้จากหลายศาสตร์เข้าด้วยกันเพื่อสร้างกรอบแนวคิดทางวิชาการที่มีความครอบคลุมและสอดคล้องกับบริบทของพื้นที่ศึกษา (โกวิทย์ พวงงาม, 2562) แหล่งข้อมูลที่ใช้ในการศึกษาประกอบด้วยเอกสารหลายประเภท ได้แก่ (1) บทความวิชาการด้านรัฐประศาสนศาสตร์และการบริหารภาครัฐสมัยใหม่ที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดการบริหารจัดการภาครัฐแนวใหม่ การบริหารจัดการแบบเครือข่าย และการบริหารจัดการแบบร่วมมือ (2) งานวิจัยและรายงานทางวิชาการที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาพื้นที่ชายแดนและการพัฒนาท้องถิ่นเชิงพื้นที่ (3) รายงานนโยบาย แผนยุทธศาสตร์ และเอกสารเชิงนโยบายของหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาพื้นที่ชายแดนและการดูแลกลุ่มเปราะบางในสังคม และ (4) เอกสารทางวิชาการเกี่ยวกับแนวคิดความมั่นคงของมนุษย์และการพัฒนาที่ยึดมนุษย์เป็นศูนย์กลาง ซึ่งช่วยให้สามารถวิเคราะห์ประเด็นด้านความมั่นคงทางสังคม เศรษฐกิจ และคุณภาพชีวิตของประชาชนในพื้นที่ชายแดนได้อย่างรอบด้าน (อรทัย ก๊กผล, 2564)

ในการวิเคราะห์ข้อมูล ผู้เขียนใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหาโดยดำเนินการรวบรวม คัดเลือก และจัดหมวดหมู่ข้อมูลจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง จากนั้นจึงทำการวิเคราะห์สาระสำคัญของแนวคิด ทฤษฎี และผลการศึกษาที่ปรากฏในเอกสารต่าง ๆ เพื่อสังเคราะห์องค์ความรู้และเชื่อมโยงแนวคิดทางทฤษฎีกับบริบทของพื้นที่ชายแดน กระบวนการวิเคราะห์ดังกล่าวมุ่งเน้นการตีความเชิงวิชาการเพื่อสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับบทบาทของการบริหารจัดการภาครัฐเชิงพื้นที่ในการเสริมสร้างความมั่นคงของกลุ่มเปราะบางในสังคม ผลจากการสังเคราะห์ข้อมูลจากเอกสารดังกล่าวนำไปสู่การพัฒนาแนวคิดเชิงบูรณาการที่อธิบายความสัมพันธ์ระหว่างการบริหารจัดการภาครัฐเชิงพื้นที่ การสร้างเครือข่ายความร่วมมือระหว่างภาคส่วนต่าง ๆ และการเสริมสร้างความมั่นคงของมนุษย์ในพื้นที่ชายแดน แนวคิดดังกล่าวสามารถใช้เป็นกรอบในการวิเคราะห์และกำหนดแนวทางเชิงนโยบายสำหรับการพัฒนาพื้นที่ชายแดนอย่างยั่งยืน รวมทั้งการยกระดับคุณภาพชีวิตของกลุ่มประชากรที่มีความเปราะบางในสังคม (สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2565)

การวิเคราะห์สถานการณ์กลุ่มเปราะบางในพื้นที่ชายแดน

พื้นที่ชายแดนของประเทศไทยถือเป็นพื้นที่ที่มีลักษณะทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมที่มีความหลากหลายและซับซ้อน เนื่องจากเป็นพื้นที่ที่มีการเชื่อมต่อกับประเทศเพื่อนบ้าน รวมทั้งมีการเคลื่อนย้ายของประชากร แรงงาน และกิจกรรมทางเศรษฐกิจข้ามพรมแดนอย่างต่อเนื่อง แม้ว่าพื้นที่ชายแดนจะมีศักยภาพในการพัฒนาเศรษฐกิจและการค้าระหว่างประเทศ แต่ในอีกด้านหนึ่งก็ยังพบว่าประชาชนบางส่วน โดยเฉพาะกลุ่มประชากรที่มีความเปราะบาง ยังคงเผชิญกับปัญหาด้านความยากจน ความเหลื่อมล้ำทางสังคม และข้อจำกัดในการเข้าถึงบริการสาธารณะของรัฐ (สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2565) ดังนั้น การวิเคราะห์สถานการณ์ของกลุ่มเปราะบางในพื้นที่ชายแดนจึงเป็นประเด็นสำคัญในการกำหนดนโยบายและมาตรการพัฒนาที่เหมาะสมกับบริบทของพื้นที่

ประการแรก คือ ปัญหาความยากจนและความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจ ประชาชนในพื้นที่ชายแดนจำนวนหนึ่งยังคงมีรายได้เฉลี่ยต่ำกว่าพื้นที่เมืองหรือพื้นที่เศรษฐกิจหลักของประเทศ โดยเฉพาะในชุมชนชนบทและชุมชนชาติพันธุ์ที่มีข้อจำกัดด้านโครงสร้างพื้นฐานและโอกาสทางเศรษฐกิจ ส่งผลให้เกิดความเหลื่อมล้ำทางรายได้และคุณภาพชีวิตระหว่างพื้นที่ชายแดนกับพื้นที่พัฒนาอื่น ๆ ของประเทศ (สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย, 2564) นอกจากนี้ โครงสร้างเศรษฐกิจของพื้นที่ชายแดนยังพึ่งพาภาคเกษตรกรรมและการค้าขนาดเล็กเป็นหลัก ทำให้รายได้ของครัวเรือนมีความไม่แน่นอนและมีความเสี่ยงต่อความผันผวนทางเศรษฐกิจ

ประการที่สอง คือ ข้อจำกัดในการเข้าถึงบริการสาธารณะ โดยเฉพาะบริการด้านสาธารณสุข การศึกษา และสวัสดิการสังคม แม้ว่ารัฐบาลจะมีนโยบายในการกระจายบริการสาธารณะไปยังพื้นที่ต่าง ๆ ของประเทศ แต่ในทางปฏิบัติพบว่าประชาชนบางกลุ่มในพื้นที่ชายแดนยังประสบปัญหาในการเข้าถึงบริการดังกล่าว เนื่องจากข้อจำกัดด้านระยะทาง โครงสร้างพื้นฐาน และทรัพยากรบุคคลของหน่วยงานภาครัฐในพื้นที่ (กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์, 2566) ปัญหานี้ส่งผลให้กลุ่มประชากรที่มีความเปราะบาง เช่น ผู้สูงอายุ เด็ก และผู้พิการ ไม่สามารถเข้าถึงบริการสวัสดิการและการดูแลทางสังคมได้อย่างทั่วถึง

ประการที่สาม คือ ปัญหาการจ้างงานและการพัฒนาอาชีพของแรงงานในพื้นที่ชายแดน แรงงานจำนวนมากในพื้นที่ชายแดนประกอบอาชีพในภาคเศรษฐกิจนอกระบบ เช่น การค้าขายรายย่อย การรับจ้างทั่วไป และแรงงานภาคเกษตรกรรม ซึ่งมักขาดความมั่นคงด้านรายได้และไม่มีหลักประกันทางสังคมที่เพียงพอ (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2565) นอกจากนี้ โอกาสในการพัฒนาทักษะอาชีพและการเข้าถึงแหล่งทุนยังมีข้อจำกัด ส่งผลให้แรงงานจำนวนมากไม่สามารถยกระดับรายได้และคุณภาพชีวิตของตนเองได้อย่างยั่งยืน

ประการที่สี่ คือ ความเปราะบางทางสังคมของครัวเรือนและกลุ่มประชากรบางกลุ่ม โดยเฉพาะผู้สูงอายุ ครัวเรือนยากจน และครัวเรือนที่ขาดผู้ดูแลหลัก ซึ่งมีความเสี่ยงต่อปัญหาด้านสุขภาพและคุณภาพชีวิต จากแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากรของประเทศไทยที่เข้าสู่สังคมสูงวัย ทำ

ให้จำนวนผู้สูงอายุในพื้นที่ชนบทและพื้นที่ชายแดนเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง ขณะที่ครัวเรือนจำนวนหนึ่งมีข้อจำกัดด้านรายได้และการเข้าถึงบริการดูแลสุขภาพ (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2566) ส่งผลให้กลุ่มผู้สูงอายุในพื้นที่ชายแดนมีความเสี่ยงต่อภาวะพึ่งพิงและปัญหาด้านสุขภาพมากยิ่งขึ้น

จากสถานการณ์ดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่าปัญหาของกลุ่มเปราะบางในพื้นที่ชายแดนมีลักษณะเป็นปัญหาหลายมิติ ที่เกี่ยวข้องทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม และการเข้าถึงบริการของรัฐ ดังนั้น การแก้ไขปัญหาดังกล่าวจึงจำเป็นต้องอาศัยแนวทางการบริหารจัดการภาครัฐเชิงพื้นที่ที่สามารถบูรณาการความร่วมมือระหว่างหน่วยงานภาครัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และภาคประชาสังคม เพื่อพัฒนานโยบายและมาตรการที่ตอบสนองต่อบริบทของพื้นที่ชายแดนอย่างเหมาะสม

การอภิปรายผล

ผลการศึกษาชี้ให้เห็นว่า การบริหารจัดการภาครัฐเชิงพื้นที่เป็นกลไกสำคัญที่สามารถเสริมสร้างความมั่นคงของกลุ่มประชากรเปราะบางในพื้นที่ชายแดนได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยเฉพาะเมื่อมีการบูรณาการการทำงานของหน่วยงานภาครัฐในหลายระดับร่วมกับการมีส่วนร่วมขององค์กรชุมชนและภาคประชาสังคม กระบวนการดังกล่าวสะท้อนถึงแนวโน้มของการบริหารภาครัฐสมัยใหม่ที่ให้ความสำคัญกับการจัดการปัญหาสาธารณะผ่านความร่วมมือแบบพหุภาคี มากกว่าการดำเนินงานแบบรวมศูนย์ตามระบบราชการดั้งเดิม

ในมุมมองของศาสตร์รัฐประศาสนศาสตร์ ผลการศึกษานี้สะท้อนให้เห็นถึงการเปลี่ยนผ่านจากรูปแบบการบริหารราชการแบบลำดับชั้น ไปสู่รูปแบบการบริหารจัดการเชิงเครือข่ายและเชิงพื้นที่ ซึ่งเปิดโอกาสให้หน่วยงานภาครัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และชุมชนท้องถิ่นเข้ามามีบทบาทร่วมกันในการกำหนดแนวทางการพัฒนาและการแก้ไขปัญหาสาธารณะในพื้นที่ กระบวนการดังกล่าวมีส่วนช่วยให้การดำเนินนโยบายสาธารณะสามารถตอบสนองต่อบริบทของพื้นที่ได้อย่างเหมาะสมและมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น นอกจากนี้ ยังช่วยเพิ่มความยืดหยุ่นของระบบการบริหารภาครัฐในการจัดการกับปัญหาที่มีความซับซ้อนและเกี่ยวข้องกับหลายภาคส่วน เช่น ปัญหาความยากจน ความเหลื่อมล้ำ และการเข้าถึงบริการสาธารณะของกลุ่มประชากรเปราะบาง ผลการศึกษานี้สอดคล้องกับแนวคิดของ โกวิทย์ พวงงาม (2559) ที่เสนอว่าการพัฒนาท้องถิ่นอย่างยั่งยืนจำเป็นต้องอาศัยกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนและองค์กรชุมชนในพื้นที่ เนื่องจากประชาชนเป็นผู้ที่มีความเข้าใจบริบทของพื้นที่และปัญหาที่เกิดขึ้นอย่างแท้จริง การเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการกำหนดทิศทางการพัฒนาและการตัดสินใจเชิงนโยบายจึงเป็นปัจจัยสำคัญที่ช่วยเพิ่มประสิทธิภาพของการบริหารจัดการภาครัฐในระดับพื้นที่ นอกจากนี้ ผลการศึกษายังสอดคล้องกับแนวคิด ความมั่นคงของมนุษย์ของ UNDP (1994) ซึ่งเน้นการพัฒนาที่ให้ความสำคัญกับมนุษย์เป็นศูนย์กลาง โดยมุ่งยกระดับคุณภาพชีวิตและลดความเสี่ยงทางเศรษฐกิจและสังคมของประชาชน แนวคิดดังกล่าวมีความสอดคล้องกับการบริหารจัดการภาครัฐเชิงพื้นที่ เนื่องจากการพัฒนาที่คำนึงถึงบริบท

ของพื้นที่และการมีส่วนร่วมของชุมชนสามารถช่วยสร้างระบบการคุ้มครองทางสังคมที่เหมาะสมกับกลุ่มประชากรเปราะบางในพื้นที่ชายแดน

ในเชิงผลกระทบต่อศาสตร์รัฐประศาสนศาสตร์ ผลการศึกษานี้ชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของการพัฒนารูปแบบการบริหารภาครัฐที่เน้น การบูรณาการเชิงพื้นที่และ การบริหารจัดการแบบเครือข่ายเพื่อรับมือกับความท้าทายของการพัฒนาสังคมในยุคปัจจุบัน โดยเฉพาะในพื้นที่ที่มีความเปราะบางทางเศรษฐกิจและสังคม เช่น พื้นที่ชายแดน การพัฒนากลไกการบริหารจัดการในลักษณะดังกล่าวไม่เพียงแต่ช่วยเพิ่มประสิทธิภาพของนโยบายสาธารณะเท่านั้น แต่ยังช่วยสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนและเสริมสร้างความมั่นคงของมนุษย์ในระดับพื้นที่ได้อย่างยั่งยืน ซึ่งถือเป็นทิศทางสำคัญของการพัฒนาทฤษฎีและแนวปฏิบัติทางรัฐประศาสนศาสตร์ในบริบทของการพัฒนาประเทศในศตวรรษที่ 21

ตารางที่ 1 การสังเคราะห์องค์ความรู้ที่ได้จากศึกษาพัฒนา (องค์ความรู้ใหม่ AGVS Model)

องค์ประกอบองค์ความรู้	แนวคิดเดิมในรัฐประศาสนศาสตร์	องค์ความรู้ใหม่จากบทความ (AGVS Model)	ผลกระทบเชิงนโยบาย
Policy Integration	การบริหารนโยบายแยกตามหน่วยงาน	การบูรณาการนโยบายหลายมิติในระดับพื้นที่ชายแดน	ลดความซ้ำซ้อนของนโยบายและเพิ่มประสิทธิภาพการช่วยเหลือกลุ่มเปราะบาง
Community Participation	การมีส่วนร่วมของประชาชนในระดับโครงการ	การสร้างกลไกการมีส่วนร่วมของชุมชนในการกำหนดนโยบายพื้นที่	ชุมชนมีบทบาทในการแก้ไขปัญหาและพัฒนาพื้นที่อย่างยั่งยืน
Spatial Data Governance	การใช้ข้อมูลทั่วไปในการวางนโยบาย	การใช้ข้อมูลเชิงพื้นที่และเทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อวิเคราะห์ปัญหา	ช่วยให้รัฐสามารถกำหนดนโยบายที่ตรงกับบริบทพื้นที่
Cross-border Cooperation	ความร่วมมือ ระหว่างประเทศในระดับรัฐ	การสร้างเครือข่ายความร่วมมือข้ามพรมแดนในระดับพื้นที่	ส่งเสริมความมั่นคงทางเศรษฐกิจและสังคมในพื้นที่ชายแดน

ตารางที่ 1 ผลการสังเคราะห์องค์ความรู้เดิมสู่การพัฒนาองค์ความรู้ใหม่ AGVS Model)

โมเดล AGVS (Academic Governance for Vulnerable Society) โดยผู้เขียนจะอธิบายกลไกการบริหารจัดการเชิงวิชาการเพื่อพัฒนาสังคมเปราะบาง เพื่อเชื่อมโยงผลการศึกษาในครั้งนี้ สรุปเป็นองค์ความรู้ใหม่ในบทความวิชาการผ่าน 4 องค์ประกอบหลัก ดังปรากฏในภาพประกอบที่ 1

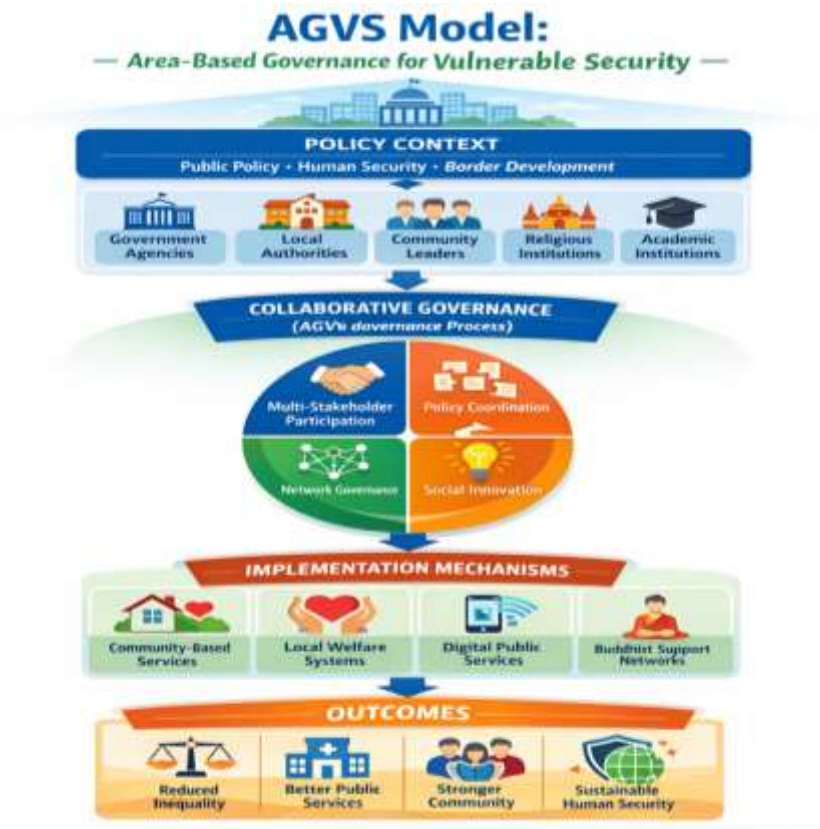

ภาพประกอบที่ 1 องค์ความรู้ที่ได้รับ

โมเดล AGVS เป็นกรอบแนวคิดเชิงรัฐประศาสนศาสตร์ที่อธิบายกระบวนการบริหารจัดการนโยบายสาธารณะเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของกลุ่มเปราะบาง โดยเน้นการบูรณาการความร่วมมือระหว่างหน่วยงานภาครัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ภาคประชาสังคม สถาบันศาสนา และสถาบันการศึกษา ผ่านกลไกการบริหารแบบเครือข่าย และการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียหลายภาคส่วน เพื่อสร้างนวัตกรรมทางสังคมในการเข้าถึงบริการสาธารณะและระบบสวัสดิการชุมชน อันนำไปสู่การลดความเหลื่อมล้ำทางสังคม เสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน และความมั่นคงของมนุษย์อย่างยั่งยืน

จากผลการศึกษาและการพัฒนากรอบแนวคิด AGVS Model ซึ่งเน้นการบริหารจัดการภาครัฐเชิงพื้นที่เพื่อเสริมสร้างความมั่นคงของกลุ่มเปราะบางในพื้นที่ชายแดน สามารถนำไปสู่ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายที่สำคัญ ดังต่อไปนี้ 1) ภาครัฐควรส่งเสริม การบูรณาการนโยบายระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาพื้นที่ชายแดน เช่น หน่วยงานด้านการพัฒนาสังคม เศรษฐกิจ สาธารณสุข และความมั่นคง เพื่อให้การดำเนินนโยบายมีความสอดคล้องและลดความซ้ำซ้อนของภารกิจ การจัดตั้งกลไกความร่วมมือในระดับพื้นที่ เช่น คณะกรรมการพัฒนาพื้นที่ชายแดนแบบบูรณาการ จะช่วยให้การกำหนดนโยบายสามารถตอบสนองต่อปัญหาและความต้องการของประชาชนในพื้นที่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ 2) ควรส่งเสริม การมีส่วนร่วมของชุมชนในกระบวนการกำหนดนโยบายและการพัฒนาพื้นที่ชายแดน โดยเปิดโอกาสให้ประชาชน องค์กรชุมชน และภาคประชาสังคมเข้ามามีบทบาทในการเสนอแนวทางแก้ไขปัญหาและร่วม

ดำเนินกิจกรรมพัฒนาพื้นที่ การมีส่วนร่วมดังกล่าวจะช่วยให้การพัฒนามีความสอดคล้องกับบริบททางสังคมและวัฒนธรรมของพื้นที่ และส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชนในระยะยาว 3) ภาครัฐควรพัฒนา ระบบข้อมูลเชิงพื้นที่เพื่อสนับสนุนการวิเคราะห์และการตัดสินใจเชิงนโยบาย โดยการนำเทคโนโลยีดิจิทัลและฐานข้อมูลเชิงพื้นที่มาใช้ในการติดตามสถานการณ์ของกลุ่มเปราะบาง เช่น ข้อมูลด้านเศรษฐกิจ สังคม และสวัสดิการของประชาชนในพื้นที่ชายแดน การมีระบบข้อมูลที่มีความถูกต้องและทันสมัยจะช่วยให้หน่วยงานภาครัฐสามารถกำหนดนโยบายและมาตรการช่วยเหลือได้อย่างตรงเป้าหมาย และ 4) ควรส่งเสริม ความร่วมมือข้ามพรมแดนระหว่างหน่วยงานของรัฐในพื้นที่ชายแดนกับประเทศเพื่อนบ้าน เพื่อพัฒนาความร่วมมือด้านเศรษฐกิจ สังคม และความมั่นคงของมนุษย์ การสร้างเครือข่ายความร่วมมือดังกล่าวจะช่วยลดปัญหาความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจและสังคมในพื้นที่ชายแดน รวมทั้งสนับสนุนการพัฒนาพื้นที่อย่างยั่งยืน

โดยสรุป การนำกรอบแนวคิด AGVS Model ไปประยุกต์ใช้ในการกำหนดนโยบายสาธารณะจะช่วยเสริมสร้างประสิทธิภาพของการบริหารจัดการภาครัฐเชิงพื้นที่ และสามารถยกระดับคุณภาพชีวิตของกลุ่มประชากรที่มีความเปราะบางในพื้นที่ชายแดนได้อย่างเป็นรูปธรรม ทั้งในมิติทางเศรษฐกิจ สังคม และความมั่นคงของมนุษย์ในระยะยาว

สรุป

กลไกสำคัญของศาสตร์ด้านรัฐประศาสนศาสตร์ในการเสริมสร้างความมั่นคงของกลุ่มประชากรที่มีความเปราะบางในพื้นที่ชายแดน โดยการศึกษาชี้ให้เห็นว่า การบริหารภาครัฐในบริบทสังคมร่วมสมัยไม่สามารถดำเนินการโดยหน่วยงานรัฐเพียงลำพัง หากแต่จำเป็นต้องอาศัยแนวคิดการบริหารจัดการสมัยใหม่ที่เน้นการบูรณาการนโยบาย การทำงานเชิงเครือข่าย และการมีส่วนร่วมของภาคส่วนต่าง ๆ ในสังคม เพื่อให้การกำหนดนโยบายสาธารณะสามารถตอบสนองต่อปัญหาเชิงพื้นที่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ผลการศึกษาชี้ให้เห็นว่า การพัฒนาพื้นที่ชายแดนเพื่อเสริมสร้างความมั่นคงของกลุ่มเปราะบางจำเป็นต้องอาศัยกระบวนการบริหารจัดการภาครัฐเชิงพื้นที่ที่มีการบูรณาการการทำงานของหน่วยงานภาครัฐ การเปิดพื้นที่ให้ชุมชนและภาคประชาสังคมเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการกำหนดนโยบาย ตลอดจนการใช้ข้อมูลเชิงพื้นที่และเทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อสนับสนุนการตัดสินใจเชิงนโยบาย แนวทางดังกล่าวไม่เพียงช่วยเพิ่มประสิทธิภาพของการบริหารจัดการภาครัฐ แต่ยังช่วยให้การพัฒนานโยบายสาธารณะมีความสอดคล้องกับบริบทของพื้นที่และความต้องการของประชาชนมากยิ่งขึ้น นอกจากนี้ บทความยังเสนอกรอบแนวคิด AGVS Model ซึ่งเป็นการบูรณาการแนวคิดด้านการบริหารจัดการเชิงพื้นที่ การบริหารแบบเครือข่าย และการบริหารจัดการแบบร่วมมือ

ในเชิงศาสตร์รัฐประศาสนศาสตร์ บทความนี้สะท้อนให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงของแนวคิดการบริหารภาครัฐจากรูปแบบการบริหารแบบรวมศูนย์ไปสู่การบริหารจัดการเชิงเครือข่ายและการบริหารเชิงพื้นที่ที่ให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของภาคส่วนต่าง ๆ ในสังคม การประยุกต์ใช้กรอบแนวคิดดังกล่าวจะช่วยเพิ่มประสิทธิภาพของการกำหนดนโยบายสาธารณะ ลดความเหลื่อมล้ำทางสังคม และเสริมสร้างความมั่นคงของมนุษย์ในพื้นที่ชายแดนได้อย่างยั่งยืน

เอกสารอ้างอิง

กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์. (2565). *รายงานสถานการณ์ทางสังคมของประเทศไทย*. กรุงเทพฯ: กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์.

กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์. (2566). *รายงานสถานการณ์กลุ่มเปราะบางในประเทศไทย*. กรุงเทพฯ: กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์.

โกวิทย์ พวงงาม. (2559). *การปกครองท้องถิ่นไทย: หลักการและมิติใหม่ในอนาคต*. กรุงเทพฯ: วิญญูชน.

โกวิทย์ พวงงาม. (2562). *การจัดการเครือข่ายและการพัฒนาท้องถิ่น*. กรุงเทพฯ: วิญญูชน.

ธีรยุทธ บุญมี. (2563). *แนวคิดความมั่นคงของมนุษย์กับการพัฒนาสังคม*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

ประเวศ วะสี. (2562). *สังคมเข้มแข็งและการพัฒนาที่ยั่งยืน*. กรุงเทพฯ: หมอชาวบ้าน.

วุฒิสาร ตันไชย. (2560). *การปฏิรูประบบราชการไทย*. กรุงเทพฯ: สถาบันพระปกเกล้า.

ศศิชา คงคา. (2566). *นโยบายต่างประเทศของไทยในการจัดการชายแดนไทย–กัมพูชา: กรณีศึกษาจังหวัดสระแก้ว*. วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

อรทัย ก๊กผล. (2561). *การบริหารท้องถิ่นและการพัฒนาพื้นที่*. กรุงเทพฯ: สถาบันพระปกเกล้า.

อรทัย ก๊กผล. (2564). *การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนานโยบายสาธารณะ*. กรุงเทพฯ: สถาบันพระปกเกล้า.

Ansell, C., & Gash, A. (2008). *Collaborative governance in theory and practice*. *Journal of Public Administration Research and Theory*.

Bowen, G. A. (2009). *Document analysis as a qualitative research method*. *Qualitative Research Journal*.

Emerson, K., & Nabatchi, T. (2015). *Collaborative governance regimes*. Washington, DC: Georgetown University Press.

Emerson, K., Nabatchi, T., & Balogh, S. (2012). *An integrative framework for collaborative governance*. *Journal of Public Administration Research and Theory*.

Hood, C. (1991). *A public management for all seasons? Public Administration, 69*(1). 3-19.

Klijn, E. H., & Koppenjan, J. (2016). *Governance networks in the public sector*. London: Routledge.

Ostrom, E. (1990). *Governing the commons: The evolution of institutions for collective action*. Cambridge: Cambridge University Press.

Provan, K. G., & Kenis, P. (2008). *Modes of network governance*. *Journal of Public Administration Research and Theory*.

Rhodes, R. A. W. (2017). *Understanding governance: Ten years on*. London: Routledge.

UNDP. (1994). *Human development report 1994 : New dimensions of human security*. New York: United Nations Development Programme.

การกำกับดูแลเชิงพื้นที่กับการเสริมสร้างความยืดหยุ่นของเศรษฐกิจฐานรากภายใต้ภาวะวิกฤตเศรษฐกิจโลกและสงครามตะวันออกกลาง: มุมมองรัฐประศาสนศาสตร์

Area-Based Governance and Strengthening Grassroots Economic Resilience under Global Economic Crisis and the Middle East Conflict: A Public Administration Perspective.

พระครูใบฎีกาวิชาญ วิสุทโธ[1], ราเชนทร์ ธนาภรณ์นวิช[2], บัวคำ แสงเพชร[3],
ศิริวุธ วงษ์เจริญ[4], จันจิรา ทรงราษี[5], เสาวภา ทรงราศี[6]
Phrakhrubaidikawichan Wisuttho, Rachain Thanapornnawich,
Buakham Saengphet, Siriwut Wongcharoen, Chanjira Songrasi,
Saowapha Songrasi

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์บทบาทของการกำกับดูแลเชิงพื้นที่ในการเสริมสร้างความยืดหยุ่นของเศรษฐกิจฐานรากภายใต้บริบทของวิกฤตเศรษฐกิจโลกและความขัดแย้งทางภูมิรัฐศาสตร์ โดยเฉพาะสถานการณ์สงครามในตะวันออกกลางที่ส่งผลกระทบต่อระบบเศรษฐกิจโลกอย่างกว้างขวาง ทั้งด้านราคาพลังงาน ต้นทุนการผลิต การค้า และความผันผวนของห่วงโซ่อุปทานโลก ซึ่งส่งผลกระทบต่อเศรษฐกิจของประเทศกำลังพัฒนา รวมถึงเศรษฐกิจฐานรากของชุมชนท้องถิ่นในประเทศไทย โดยเฉพาะภาคเกษตรกรรมและวิสาหกิจชุมชนที่ต้องเผชิญกับต้นทุนการผลิตที่เพิ่มสูงขึ้นและ ความไม่แน่นอนของตลาด

การศึกษานี้ใช้วิธีการวิเคราะห์เอกสารและการสังเคราะห์แนวคิดจากงานวิชาการทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ โดยอาศัยกรอบแนวคิดทางรัฐประศาสนศาสตร์ ได้แก่ แนวคิดการกำกับดูแลภาครัฐ แนวคิดการพัฒนาเชิงพื้นที่ แนวคิดการบริหารภาครัฐแบบเครือข่าย และแนวคิดความยืดหยุ่นของชุมชน เพื่อนำมา

[1-6] วัดดอกบัวทอง
[1-6] Wat Dok Bua Thong
[1-6] Email: Wichansongrasri@gmail.com

วิเคราะห์บทบาทของกลไกการกำกับดูแลในระดับพื้นที่ต่อการเสริมสร้างศักยภาพของเศรษฐกิจฐานรากในการรับมือกับความผันผวนของเศรษฐกิจโลก

ผลการศึกษาพบว่า การกำกับดูแลเชิงพื้นที่ที่มีประสิทธิภาพสามารถช่วยเสริมสร้างความสามารถในการปรับตัวของเศรษฐกิจฐานรากต่อวิกฤตเศรษฐกิจโลกและความขัดแย้งระหว่างประเทศได้ ผ่านกลไกสำคัญ ได้แก่ การมีส่วนร่วมของชุมชน การพัฒนาเศรษฐกิจท้องถิ่น การสร้างเครือข่ายความร่วมมือระหว่างภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาสังคม รวมทั้งการประยุกต์ใช้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในการสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจของชุมชน องค์ความรู้ใหม่จากบทความนี้เสนอรูปแบบการกำกับดูแลเชิงพื้นที่เพื่อเสริมสร้างความยืดหยุ่นของเศรษฐกิจฐานราก (AGER Model) ซึ่งสามารถใช้เป็นกรอบแนวคิดสำหรับการกำหนดนโยบายสาธารณะและการพัฒนาเศรษฐกิจท้องถิ่นในบริบทของความไม่แน่นอนทางเศรษฐกิจและภูมิรัฐศาสตร์ของโลกในปัจจุบัน

คำสำคัญ: การกำกับดูแลเชิงพื้นที่, เศรษฐกิจฐานราก, ความยืดหยุ่นของชุมชน, วิกฤตเศรษฐกิจโลก, สงครามตะวันออกกลาง, รัฐประศาสนศาสตร์

Abstract

This academic article aims to analyze the role of area-based governance in enhancing the resilience of grassroots economies under the context of global economic crises and geopolitical conflicts, particularly the ongoing conflicts in the Middle East. These conflicts have significantly affected the global economic system through rising energy prices, increased production and transportation costs, disruptions in international trade, and instability in global supply chains. Such conditions have created substantial challenges for developing countries, including Thailand, where local communities especially those engaged in agriculture and community enterprises are increasingly facing higher production costs and market uncertainties.

The study employs a documentary analysis and conceptual synthesis of both Thai and international academic literature. The analytical framework is grounded in key public administration concepts, including governance theory, place-based development, network governance, and community resilience. These theoretical perspectives are applied to examine how governance mechanisms at the local level can strengthen the adaptive capacity of grassroots economies in responding to global economic fluctuations.

The findings reveal that effective area-based governance plays a crucial role in strengthening grassroots economic resilience during global crises and international conflicts. Key mechanisms include community participation, local economic development, and

collaborative networks among government agencies, private sectors, and civil society within the area. Furthermore, the integration of the Sufficiency Economy Philosophy contributes to enhancing economic stability and reducing community vulnerability to external economic shocks. This article proposes a new conceptual framework called the Area Governance for Economic Resilience (AGER) Model, which highlights the importance of collaborative and context-sensitive governance in strengthening grassroots economies. The model can serve as a guideline for public policy formulation and local economic development in an era characterized by global economic uncertainty and geopolitical instability.

Keywords: Area-Based Governance, Grassroots Economy, Community Resilience, Global Economic Crisis, Middle East Conflict, Public Administration

บทนำ

ในบริบทของโลกยุคโลกาภิวัตน์ ระบบเศรษฐกิจของประเทศต่าง ๆ มีความเชื่อมโยงและพึ่งพาอาศัยกันอย่างซับซ้อน ส่งผลให้ความผันผวนทางเศรษฐกิจหรือความขัดแย้งทางภูมิรัฐศาสตร์ในภูมิภาคหนึ่งสามารถส่งผลกระทบต่อเศรษฐกิจของประเทศอื่น ๆ ได้อย่างรวดเร็วและกว้างขวาง โดยเฉพาะในช่วงทศวรรษที่ผ่านมา โลกได้เผชิญกับวิกฤตเศรษฐกิจและความไม่แน่นอนทางการเมืองระหว่างประเทศอย่างต่อเนื่อง หนึ่งในประเด็นสำคัญที่ได้รับความสนใจในระดับนานาชาติคือความขัดแย้งในภูมิภาคตะวันออกกลาง ซึ่งมีบทบาทสำคัญต่อระบบเศรษฐกิจโลก เนื่องจากภูมิภาคดังกล่าวเป็นแหล่งพลังงานหลักของโลกและมีความเชื่อมโยงกับระบบการค้าและห่วงโซ่อุปทานระหว่างประเทศอย่างใกล้ชิด

ความขัดแย้งและสงครามในตะวันออกกลางส่งผลกระทบต่อระบบเศรษฐกิจโลกในหลายมิติ ไม่ว่าจะเป็นการปรับตัวสูงขึ้นของราคาพลังงานในตลาดโลก การเพิ่มขึ้นของต้นทุนการผลิตและการขนส่งสินค้า รวมถึงความผันผวนของตลาดสินค้าเกษตรและอาหาร ซึ่งล้วนเป็นปัจจัยที่ส่งผลต่อเสถียรภาพของเศรษฐกิจโลกโดยรวม ผลกระทบดังกล่าวไม่ได้จำกัดอยู่เพียงในระดับมหภาคของประเทศเท่านั้น แต่ยังส่งผลต่อเศรษฐกิจในระดับท้องถิ่นและเศรษฐกิจฐานรากของชุมชน โดยเฉพาะในประเทศกำลังพัฒนา เช่น ประเทศไทย ที่มีโครงสร้างเศรษฐกิจส่วนหนึ่งพึ่งพาภาคการเกษตรและกิจกรรมทางเศรษฐกิจของชุมชนเป็นสำคัญ ในบริบทของประเทศไทย ความผันผวนของราคาพลังงานและต้นทุนการผลิตที่เพิ่มสูงขึ้นจากสถานการณ์ความขัดแย้งในตะวันออกกลางได้ส่งผลกระทบต่อเศรษฐกิจฐานรากอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ โดยเฉพาะภาคเกษตรกรรมและวิสาหกิจชุมชนซึ่งต้องเผชิญกับต้นทุนการผลิตที่เพิ่มขึ้น ทั้งในด้านพลังงาน ปุ๋ย และการขนส่งสินค้า ส่งผลให้รายได้ของเกษตรกรและผู้ประกอบการรายย่อยมีความไม่แน่นอนมากยิ่งขึ้น (สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร, 2566) สถานการณ์ดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึงความเปราะบางของเศรษฐกิจฐานรากที่ได้รับผลกระทบจากความผันผวนของระบบเศรษฐกิจโลกและความขัดแย้งทางภูมิรัฐศาสตร์

ในมิติของรัฐประศาสนศาสตร์ ปัญหาดังกล่าวถือเป็นความท้าทายสำคัญของการบริหารกิจการสาธารณะในยุคปัจจุบัน เนื่องจากการแก้ไขปัญหาที่มีความซับซ้อนและเชื่อมโยงกับระบบเศรษฐกิจโลกจำเป็นต้องอาศัยกลไกการกำกับดูแลที่มีความยืดหยุ่นและสามารถบูรณาการความร่วมมือระหว่างภาคส่วนต่าง ๆ ในสังคมได้อย่างมีประสิทธิภาพ แนวคิดการกำกับดูแลภาครัฐจึงได้รับการนำมาใช้ในการอธิบายรูปแบบการบริหารสาธารณะสมัยใหม่ที่เน้นการมีส่วนร่วมของภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาชนในการร่วมกันแก้ไขปัญหาสาธารณะ (Rhodes, 1996) นอกจากนี้ แนวคิดการกำกับดูแลเชิงพื้นที่ยังได้รับความสนใจเพิ่มมากขึ้นในงานศึกษาด้านรัฐประศาสนศาสตร์ เนื่องจากเป็นแนวทางที่เน้นการบริหารและการพัฒนาโดยคำนึงถึงบริบทเฉพาะของพื้นที่ และเปิดโอกาสให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในระดับท้องถิ่นมีบทบาทสำคัญในการกำหนดทิศทางการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของชุมชน แนวทางดังกล่าวมีความสำคัญอย่างยิ่งในการเสริมสร้างความสามารถของชุมชนในการปรับตัวต่อความผันผวนของเศรษฐกิจโลก ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดความยืดหยุ่นของชุมชน ที่มุ่งเน้นการสร้างศักยภาพของชุมชนให้สามารถรับมือและฟื้นตัวจากวิกฤตทางเศรษฐกิจและสังคมได้อย่างมีประสิทธิภาพ

จากบริบทดังกล่าว บทความวิชาการนี้จึงมุ่งวิเคราะห์บทบาทของการกำกับดูแลเชิงพื้นที่ในมุมมองของรัฐประศาสนศาสตร์ เพื่ออธิบายกลไกที่สามารถเสริมสร้างความยืดหยุ่นของเศรษฐกิจฐานรากภายใต้บริบทของวิกฤตเศรษฐกิจโลกและความขัดแย้งทางภูมิรัฐศาสตร์ โดยเฉพาะสถานการณ์สงครามในภูมิภาคตะวันออกกลาง การศึกษานี้มีความสำคัญต่อการพัฒนาองค์ความรู้เชิงรัฐประศาสนศาสตร์เกี่ยวกับการกำกับดูแลเศรษฐกิจในระดับพื้นที่ และสามารถนำไปใช้เป็นแนวทางในการกำหนดนโยบายสาธารณะเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งและความมั่นคงของเศรษฐกิจฐานรากในสภาวะความไม่แน่นอนของเศรษฐกิจโลกในปัจจุบัน

วิธีการศึกษาและกรอบแนวคิดทางทฤษฎี

จากบริบทของความผันผวนทางเศรษฐกิจโลกและความขัดแย้งทางภูมิรัฐศาสตร์ที่ส่งผลกระทบต่อเศรษฐกิจฐานรากดังที่กล่าวไว้ในบทนำ การทำความเข้าใจบทบาทของการกำกับดูแลเชิงพื้นที่ในการเสริมสร้างความยืดหยุ่นของเศรษฐกิจชุมชนจำเป็นต้องอาศัยการวิเคราะห์เชิงแนวคิดและการสังเคราะห์องค์ความรู้จากงานวิชาการที่เกี่ยวข้อง บทความวิชาการนี้จึงใช้ การศึกษาวิจัยเชิงเอกสารเป็นวิธีการหลักในการศึกษา โดยมุ่งวิเคราะห์แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องทั้งในภาษาไทยและภาษาอังกฤษ เพื่ออธิบายบทบาทของการกำกับดูแลเชิงพื้นที่ในฐานะกลไกสำคัญของการบริหารกิจการสาธารณะในการรับมือกับความผันผวนของเศรษฐกิจโลก

การศึกษานี้ดำเนินการผ่านกระบวนการ การวิเคราะห์เอกสาร และ การสังเคราะห์แนวคิดเชิงทฤษฎี จากแหล่งข้อมูลทางวิชาการที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ หนังสือ ตำราทางรัฐประศาสนศาสตร์ บทความวิจัย และรายงานจากหน่วยงานภาครัฐและองค์กรระหว่างประเทศที่กล่าวถึงผลกระทบของวิกฤตเศรษฐกิจโลก ความขัดแย้งทางภูมิรัฐศาสตร์ และแนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากในระดับพื้นที่ จากนั้นจึงนำข้อมูลดังกล่าวมาวิเคราะห์เชิงแนวคิดเพื่ออธิบายความสัมพันธ์ระหว่างการกำกับดูแลเชิงพื้นที่กับความยืดหยุ่น

ของเศรษฐกิจฐานราก ในด้านกรอบแนวคิดทางทฤษฎี บทความนี้อาศัยแนวคิดสำคัญจากศาสตร์รัฐประศาสนศาสตร์และการพัฒนาเชิงพื้นที่จำนวนสามแนวคิดหลัก ได้แก่ แนวคิดการกำกับดูแลภาครัฐ แนวคิดการพัฒนาเชิงพื้นที่ และ แนวคิดความยืดหยุ่นของชุมชน ซึ่งสามารถอธิบายกลไกการบริหารจัดการเศรษฐกิจในระดับพื้นที่ภายใต้บริบทของความไม่แน่นอนทางเศรษฐกิจโลกได้อย่างครอบคลุม

ประการแรก แนวคิดการกำกับดูแลภาครัฐ เป็นกรอบแนวคิดสำคัญในศาสตร์รัฐประศาสนศาสตร์สมัยใหม่ที่อธิบายการบริหารกิจการสาธารณะในลักษณะที่เน้นความร่วมมือระหว่างภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาชนในการแก้ไขปัญหาสาธารณะ แทนรูปแบบการบริหารแบบรวมศูนย์โดยรัฐเพียงฝ่ายเดียว แนวคิดดังกล่าวชี้ให้เห็นว่าปัญหาสาธารณะที่มีความซับซ้อนในโลกยุคปัจจุบัน เช่น วิกฤตเศรษฐกิจโลกหรือผลกระทบจากความขัดแย้งทางภูมิรัฐศาสตร์ จำเป็นต้องอาศัยกลไกความร่วมมือระหว่างเครือข่ายองค์กรในระดับต่าง ๆ เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการจัดการปัญหา (Rhodes, 1996; Pierre & Peters, 2000)

ประการที่สอง แนวคิดการพัฒนาเชิงพื้นที่เป็นแนวคิดที่ให้ความสำคัญกับการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมโดยคำนึงถึงบริบทเฉพาะของพื้นที่ เช่น ทรัพยากรธรรมชาติ โครงสร้างเศรษฐกิจ และศักยภาพของชุมชน แนวคิดนี้เสนอว่าการกำหนดนโยบายสาธารณะควรมีความยืดหยุ่นและสอดคล้องกับลักษณะเฉพาะของพื้นที่ เพื่อให้การพัฒนาเศรษฐกิจท้องถิ่นสามารถตอบสนองต่อความต้องการของประชาชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ (Barca, McCann, & Rodríguez-Pose, 2012)

ประการที่สาม แนวคิดความยืดหยุ่นของชุมชน เป็นแนวคิดที่อธิบายความสามารถของชุมชนในการรับมือ ปรับตัว และฟื้นตัวจากวิกฤตทางเศรษฐกิจ สังคม หรือสิ่งแวดล้อม แนวคิดนี้ให้ความสำคัญกับการเสริมสร้างศักยภาพของชุมชนผ่านการพัฒนาเครือข่ายทางสังคม การใช้ทรัพยากรในพื้นที่ และการมีส่วนร่วมของประชาชนในการกำหนดทิศทางการพัฒนา (Norris et al., 2008)

เมื่อบูรณาการแนวคิดทั้งสามเข้าด้วยกัน บทความนี้จึงเสนอกรอบแนวคิดเชิงวิเคราะห์ที่มองว่า การกำกับดูแลเชิงพื้นที่สามารถทำหน้าที่เป็นกลไกสำคัญในการเชื่อมโยงการบริหารภาครัฐกับการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน โดยผ่านกระบวนการสร้างเครือข่ายความร่วมมือ การส่งเสริมเศรษฐกิจชุมชน และการพัฒนานโยบายสาธารณะที่สอดคล้องกับบริบทของพื้นที่ ซึ่งกลไกดังกล่าวสามารถช่วยเสริมสร้างความยืดหยุ่นของเศรษฐกิจฐานรากในการรับมือกับผลกระทบจากวิกฤตเศรษฐกิจโลกและความขัดแย้งทางภูมิรัฐศาสตร์ได้

กรอบแนวคิดดังกล่าวจึงถูกนำมาใช้เป็นฐานในการวิเคราะห์และอภิปรายบทบาทของการกำกับดูแลเชิงพื้นที่ในส่วนถัดไปของบทความ เพื่ออธิบายว่าแนวทางการบริหารกิจการสาธารณะในระดับพื้นที่สามารถมีส่วนสำคัญในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของเศรษฐกิจฐานรากและลดความเปราะบางของชุมชนต่อความผันผวนของเศรษฐกิจโลกได้อย่างไร

อภิปรายผลเชิงรัฐประศาสนศาสตร์

ตารางที่ 1 ตารางสังเคราะห์ทฤษฎีรัฐประศาสนศาสตร์

แนวคิดทฤษฎี	นักวิชาการ	สาระสำคัญของทฤษฎี	การประยุกต์ใช้กับเศรษฐกิจฐานรากในภาวะวิกฤตโลก
Governance Theory	Rhodes (1996)	การบริหารสาธารณะผ่านเครือข่ายความร่วมมือระหว่างรัฐ เอกชน และประชาชน	ส่งเสริมความร่วมมือในระดับพื้นที่เพื่อรับมือผลกระทบเศรษฐกิจจากสงครามตะวันออกกลาง
Network Governance	Pierre & Peters (2000)	การบริหารผ่านเครือข่ายองค์กรและภาคส่วนต่าง ๆ	การสร้างเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนและหน่วยงานรัฐในระดับพื้นที่
Place-Based Development	Barca (2009)	การพัฒนาโดยใช้ศักยภาพของพื้นที่เป็นฐาน	ส่งเสริมเศรษฐกิจชุมชนตามทรัพยากรท้องถิ่น
Community Resilience	Norris et al. (2008)	ความสามารถของชุมชนในการปรับตัวต่อวิกฤต	การพัฒนากลไกเศรษฐกิจท้องถิ่นเพื่อรับมือความผันผวนของเศรษฐกิจโลก
Sufficiency Economy	สุเมธ ตันติเวชกุล (2561)	การพัฒนาที่สมดุลและพึ่งพาตนเอง	ลดความเปราะบางของเศรษฐกิจชุมชนต่อวิกฤตราคาพลังงานและสินค้าโลก

ตารางที่ 1 ผลการสังเคราะห์ทฤษฎีรัฐประศาสนศาสตร์

จากการศึกษาวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับการกำกับดูแลเชิงพื้นที่และการเสริมสร้างความยืดหยุ่นของเศรษฐกิจฐานราก พบว่า แนวคิดทางรัฐประศาสนศาสตร์ที่สามารถนำมาอธิบายและวิเคราะห์ปรากฏการณ์ดังกล่าวได้อย่างเหมาะสม ประกอบด้วยแนวคิดสำคัญหลายประการ ได้แก่ แนวคิดการกำกับดูแลภาครัฐ แนวคิดการกำกับดูแลแบบเครือข่าย แนวคิดการพัฒนาเชิงพื้นที่ แนวคิดความยืดหยุ่นของชุมชน รวมทั้งแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งล้วนมีบทบาทสำคัญในการอธิบายกลไกการพัฒนาเศรษฐกิจระดับท้องถิ่นภายใต้บริบทของความผันผวนทางเศรษฐกิจโลกและความขัดแย้งทางภูมิรัฐศาสตร์ในปัจจุบัน

แนวคิดการกำกับดูแลภาครัฐเป็นกรอบแนวคิดสำคัญในรัฐประศาสนศาสตร์ยุคใหม่ที่เน้นการบริหารกิจการสาธารณะผ่านความร่วมมือระหว่างภาคส่วนต่าง ๆ ของสังคม ไม่ว่าจะเป็นภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาชน (Rhodes, 1996) แนวคิดดังกล่าวสะท้อนการเปลี่ยนแปลงของบทบาทภาครัฐจากผู้ควบคุมและกำหนดนโยบายเพียงฝ่ายเดียว ไปสู่การเป็นผู้ประสานความร่วมมือระหว่างเครือข่ายองค์กรต่าง ๆ ในสังคม การกำกับดูแลในลักษณะดังกล่าวจึงมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการบริหารจัดการปัญหาสาธารณะที่มีความซับซ้อน เช่น วิกฤตเศรษฐกิจโลกหรือผลกระทบจากความขัดแย้งทางภูมิรัฐศาสตร์ ในขณะเดียวกันแนวคิดการกำกับดูแลแบบเครือข่ายได้อธิบายว่าการบริหารสาธารณะในยุคปัจจุบันจำเป็นต้องอาศัยการทำงานร่วมกันของเครือข่ายองค์กรและผู้มีส่วนได้ส่วนเสียหลากหลายฝ่าย (Pierre & Peters, 2000)

โดยเฉพาะในระดับพื้นที่ซึ่งการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนจำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือระหว่างหน่วยงานรัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ภาคธุรกิจ และภาคประชาชน เพื่อสร้างกลไกการพัฒนาเศรษฐกิจที่สอดคล้องกับบริบทของพื้นที่

นอกจากนี้ แนวคิดการพัฒนาเชิงพื้นที่ได้เน้นว่าการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมควรคำนึงถึงศักยภาพและทรัพยากรของพื้นที่เป็นสำคัญ เนื่องจากแต่ละพื้นที่มีลักษณะเฉพาะด้านทรัพยากร วัฒนธรรม และโครงสร้างเศรษฐกิจที่แตกต่างกัน (Barca, 2009) ดังนั้น การกำหนดนโยบายสาธารณะจึงไม่ควรใช้แนวทางเดียวกันกับทุกพื้นที่ แต่ควรปรับให้เหมาะสมกับบริบทของท้องถิ่น เพื่อให้เกิดการพัฒนาอย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืน ในการรับมือกับวิกฤตเศรษฐกิจโลก แนวคิดความยืดหยุ่นของชุมชนได้ถูกนำมาใช้ในการอธิบายความสามารถของชุมชนในการปรับตัวและฟื้นตัวจากความเปลี่ยนแปลงหรือวิกฤตที่เกิดขึ้นในระบบเศรษฐกิจและสังคม (Norris et al., 2008) แนวคิดดังกล่าวชี้ให้เห็นว่า การสร้างความเข้มแข็งของชุมชนและเศรษฐกิจท้องถิ่นเป็นปัจจัยสำคัญที่ช่วยให้ชุมชนสามารถรับมือกับความผันผวนของเศรษฐกิจโลกได้อย่างมีประสิทธิภาพ

สำหรับบริบทของประเทศไทย แนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงถือเป็นแนวคิดสำคัญที่ช่วยเสริมสร้างความมั่นคงและความยั่งยืนของเศรษฐกิจในระดับชุมชน โดยเน้นการพัฒนาที่ตั้งอยู่บนหลักความพอประมาณ ความมีเหตุผล และการสร้างภูมิคุ้มกันต่อความเสี่ยง (สุเมธ ตันติเวชกุล, 2561) แนวคิดดังกล่าวสามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากเพื่อเพิ่มความสามารถในการปรับตัวต่อความผันผวนของเศรษฐกิจโลกและผลกระทบจากความขัดแย้งทางภูมิรัฐศาสตร์ เช่น สงครามในภูมิภาคตะวันออกกลาง จากการสังเคราะห์แนวคิดดังกล่าวสามารถสรุปได้ว่า การกำกับดูแลเชิงพื้นที่ที่มีประสิทธิภาพควรบูรณาการแนวคิดการกำกับดูแลภาครัฐ การพัฒนาเชิงพื้นที่ และความยืดหยุ่นของชุมชนเข้าด้วยกัน เพื่อสร้างกลไกการพัฒนาเศรษฐกิจท้องถิ่นที่สามารถรับมือกับความผันผวนของเศรษฐกิจโลกได้อย่างมีประสิทธิภาพ ทั้งนี้ ตารางสังเคราะห์ทฤษฎีรัฐประศาสนศาสตร์ต่อไปนี้จะแสดงให้เห็นถึงความเชื่อมโยงระหว่างแนวคิดทฤษฎีสำคัญกับการประยุกต์ใช้ในการเสริมสร้างความยืดหยุ่นของเศรษฐกิจฐานรากภายใต้บริบทของวิกฤตเศรษฐกิจโลกและความขัดแย้งทางภูมิรัฐศาสตร์ในปัจจุบัน

การกำกับดูแลเชิงพื้นที่ถือเป็นกลไกสำคัญที่สามารถช่วยลดผลกระทบจากความผันผวนของเศรษฐกิจโลกและความขัดแย้งระหว่างประเทศ เช่น วิกฤตสงครามในภูมิภาคตะวันออกกลาง ซึ่งส่งผลต่อราคาพลังงาน การค้าโลก และห่วงโซ่อุปทานระหว่างประเทศได้อย่างมีนัยสำคัญ ในบริบทดังกล่าว การพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากจำเป็นต้องอาศัยกลไกการกำกับดูแลที่ยืดหยุ่นและสามารถตอบสนองต่อการเปลี่ยนแปลงของสภาพแวดล้อมทางเศรษฐกิจได้อย่างเหมาะสม โดยเฉพาะการบริหารจัดการในระดับพื้นที่ที่ใกล้ชิดกับชุมชนและสามารถสะท้อนความต้องการที่แท้จริงของประชาชนในท้องถิ่น ดังนี้

กลไกสำคัญประการแรก คือ การสร้างเครือข่ายความร่วมมือในระดับพื้นที่ ซึ่งเป็นการบูรณาการความร่วมมือระหว่างหน่วยงานภาครัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ภาคเอกชน และภาคประชาชน เพื่อร่วมกันกำหนดทิศทางการพัฒนาเศรษฐกิจของพื้นที่ เครือข่ายความร่วมมือดังกล่าวช่วยเพิ่มศักยภาพในการ

แลกเปลี่ยนทรัพยากร ความรู้ และข้อมูลที่จำเป็นต่อการวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจท้องถิ่น ตลอดจนช่วยเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนในการรับมือกับผลกระทบจากวิกฤตเศรษฐกิจโลก

ประการที่สอง คือ การส่งเสริมเศรษฐกิจชุมชนและวิสาหกิจท้องถิ่น ซึ่งเป็นกลไกสำคัญในการสร้างรายได้และเสริมสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจให้กับประชาชนในระดับฐานราก การสนับสนุนกิจกรรมทางเศรษฐกิจของชุมชน เช่น วิสาหกิจชุมชน เกษตรกรรมมูลค่าสูง และการพัฒนาผลิตภัณฑ์ท้องถิ่น สามารถช่วยเพิ่มศักยภาพในการแข่งขันของเศรษฐกิจท้องถิ่น และลดการพึ่งพาปัจจัยทางเศรษฐกิจจากภายนอก ซึ่งมีความผันผวนตามสถานการณ์เศรษฐกิจและการเมืองระหว่างประเทศ

ประการที่สาม คือ การพัฒนานโยบายสาธารณะที่สอดคล้องกับบริบทของพื้นที่ เนื่องจากแต่ละพื้นที่มีโครงสร้างเศรษฐกิจ ทรัพยากร และศักยภาพในการพัฒนาที่แตกต่างกัน การกำหนดนโยบายสาธารณะจึงควรคำนึงถึงบริบทเฉพาะของพื้นที่

แนวทางการกำกับดูแลเชิงพื้นที่ดังกล่าวมีความสอดคล้องกับแนวคิด การบริหารภาครัฐแบบเครือข่าย ซึ่งเน้นการบริหารกิจการสาธารณะผ่านความร่วมมือระหว่างองค์กรและภาคส่วนต่าง ๆ ในสังคม แทนการดำเนินการโดยภาครัฐเพียงฝ่ายเดียว แนวคิดนี้ชี้ให้เห็นว่าการแก้ไขปัญหาสาธารณะที่มีความซับซ้อน เช่น วิกฤตเศรษฐกิจโลกหรือผลกระทบจากความขัดแย้งทางภูมิรัฐศาสตร์ เพื่อสร้างความสามารถในการปรับตัวและเสริมสร้างความยืดหยุ่นของระบบเศรษฐกิจและสังคมในระดับพื้นที่ (Pierre & Peters, 2000)

องค์ความรู้ที่ได้รับผ่านการศึกษาในครั้งนี้ นำเสนอองค์ความรู้ใหม่ในเชิงรัฐประศาสศาสตร์ Area Governance for Economic Resilience: AGER Model ดังปรากฏในภาพประกอบที่ 1

ภาพประกอบที่ 1 Area Governance for Economic Resilience: AGER Model

องค์ความรู้ที่ได้รับ

องค์ความรู้จากบทความดังแสดงภาพข้างต้นนี้ชี้ให้เห็นว่า การเสริมสร้างความยืดหยุ่นของเศรษฐกิจฐานรากไม่ได้ขึ้นอยู่กับนโยบายเศรษฐกิจระดับประเทศเพียงอย่างเดียว แต่จำเป็นต้องอาศัยกลไกการกำกับดูแลในระดับพื้นที่ที่เปิดโอกาสให้ภาคส่วนต่าง ๆ เข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดทิศทางการพัฒนาเศรษฐกิจของชุมชน แนวทางดังกล่าวสอดคล้องกับแนวคิดการบริหารภาครัฐแบบเครือข่ายและแนวคิดการพัฒนาเชิงพื้นที่ที่เน้นการบูรณาการความร่วมมือระหว่างองค์กรและการใช้ศักยภาพของพื้นที่เป็นฐานในการพัฒนา ดังนั้น องค์ความรู้ที่ได้จากบทความนี้จึงมีความสำคัญต่อการพัฒนาแนวทางการกำหนดนโยบายสาธารณะในยุคที่เศรษฐกิจโลกมีความไม่แน่นอนสูง โดยเฉพาะการพัฒนา รูปแบบการกำกับดูแลเชิงพื้นที่เพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของเศรษฐกิจฐานราก ซึ่งสามารถช่วยลดความเปราะบางของชุมชนต่อผลกระทบจากวิกฤตเศรษฐกิจโลกและความขัดแย้งทางภูมิรัฐศาสตร์ในอนาคตได้อย่างยั่งยืน

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

จากการวิเคราะห์บทบาทของการกำกับดูแลเชิงพื้นที่ในการเสริมสร้างความยืดหยุ่นของเศรษฐกิจฐานรากภายใต้บริบทของวิกฤตเศรษฐกิจโลกและความขัดแย้งทางภูมิรัฐศาสตร์ โดยเฉพาะสถานการณ์สงครามในภูมิภาคตะวันออกกลาง บทความนี้เสนอข้อเสนอแนะเชิงนโยบายในมุมมองของรัฐประศาสนศาสตร์ เพื่อสนับสนุนการพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากและเสริมสร้างความสามารถในการปรับตัวของชุมชนท้องถิ่น ดังต่อไปนี้

1. ส่งเสริมระบบการกำกับดูแลเชิงพื้นที่แบบบูรณาการ

ภาครัฐควรพัฒนากลไกการกำกับดูแลเชิงพื้นที่ที่บูรณาการความร่วมมือระหว่างหน่วยงานภาครัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ภาคเอกชน และภาคประชาชน เพื่อร่วมกันกำหนดทิศทางการพัฒนาเศรษฐกิจของพื้นที่ การดำเนินงานในลักษณะเครือข่ายจะช่วยเพิ่มประสิทธิภาพในการบริหารจัดการทรัพยากรและการแก้ไขปัญหาที่มีความซับซ้อนจากปัจจัยภายนอก เช่น ความผันผวนของเศรษฐกิจโลกและความขัดแย้งทางภูมิรัฐศาสตร์

2. พัฒนากลไกเศรษฐกิจฐานรากที่ยืดหยุ่นต่อวิกฤตเศรษฐกิจโลก

ภาครัฐควรสนับสนุนการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนและวิสาหกิจท้องถิ่น โดยส่งเสริมการสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับผลิตภัณฑ์ท้องถิ่น การพัฒนาตลาดออนไลน์ และการเชื่อมโยงเครือข่ายการผลิตในระดับพื้นที่ เพื่อลดการพึ่งพาตลาดภายนอกและเสริมสร้างความสามารถในการรับมือกับความผันผวนของเศรษฐกิจโลก

3. พัฒนาระบบข้อมูลและการคาดการณ์ผลกระทบทางเศรษฐกิจในระดับพื้นที่

ภาครัฐควรจัดตั้งระบบฐานข้อมูลเศรษฐกิจระดับพื้นที่ที่สามารถติดตามและวิเคราะห์ผลกระทบจากสถานการณ์เศรษฐกิจโลก เช่น ราคาพลังงาน การค้าโลก และห่วงโซ่อุปทานระหว่างประเทศ เพื่อสนับสนุนการตัดสินใจเชิงนโยบายของหน่วยงานภาครัฐและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการเตรียมความพร้อมรับมือกับวิกฤตเศรษฐกิจ

4. ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนในการกำหนดนโยบายสาธารณะ

การกำหนดนโยบายสาธารณะควรเปิดโอกาสให้ประชาชนและองค์กรชุมชนมีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจมากขึ้น เพื่อให้การพัฒนาเศรษฐกิจท้องถิ่นสอดคล้องกับบริบทของพื้นที่และความต้องการของประชาชนอย่างแท้จริง การมีส่วนร่วมของชุมชนยังช่วยเสริมสร้างความเป็นเจ้าของนโยบายและเพิ่มประสิทธิภาพในการดำเนินงานของภาครัฐ

5. สนับสนุนการประยุกต์ใช้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในการพัฒนาเศรษฐกิจฐานราก

ภาครัฐควรส่งเสริมการนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาเศรษฐกิจของชุมชน เช่น การส่งเสริมการผลิตเพื่อการพึ่งพาตนเอง การบริหารจัดการทรัพยากรอย่างยั่งยืน และการพัฒนาระบบเศรษฐกิจชุมชนที่มีความสมดุลระหว่างเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม

6. พัฒนาศักยภาพองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการบริหารเศรษฐกิจพื้นที่

ภาครัฐควรส่งเสริมการพัฒนาศักยภาพขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นให้สามารถทำหน้าที่เป็นกลไกสำคัญในการขับเคลื่อนการพัฒนาเศรษฐกิจฐานราก โดยการสนับสนุนองค์ความรู้ด้านการวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจพื้นที่ การบริหารเครือข่ายความร่วมมือ และการจัดการนโยบายสาธารณะในระดับพื้นที่

7. พัฒนากลไกความร่วมมือระหว่างพื้นที่ชายแดนและภูมิภาคเศรษฐกิจ

สำหรับพื้นที่ชายแดน เช่น จังหวัดสุรินทร์ ควรส่งเสริมความร่วมมือทางเศรษฐกิจและสังคมกับประเทศเพื่อนบ้าน เพื่อสร้างโอกาสทางเศรษฐกิจใหม่ ๆ ให้กับชุมชนในพื้นที่ชายแดน และลดผลกระทบจากความผันผวนของเศรษฐกิจโลก

บทสรุป

บทความวิชาการนี้มุ่งนำเสนอการวิเคราะห์บทบาทของการกำกับดูแลเชิงพื้นที่ในการเสริมสร้างความยืดหยุ่นของเศรษฐกิจฐานรากภายใต้บริบทของวิกฤตเศรษฐกิจโลกและความขัดแย้งทางภูมิรัฐศาสตร์ โดยเฉพาะสถานการณ์สงครามในภูมิภาคตะวันออกกลางซึ่งส่งผลกระทบต่อระบบเศรษฐกิจโลกในหลายมิติ ทั้งด้านราคาพลังงาน ต้นทุนการผลิต และความผันผวนของตลาดสินค้าเกษตร ผลกระทบดังกล่าวได้สะท้อนให้เห็นถึงความเปราะบางของเศรษฐกิจฐานรากในประเทศกำลังพัฒนา รวมถึงประเทศไทย ซึ่งเศรษฐกิจระดับชุมชนยังคงมีความเชื่อมโยงกับปัจจัยทางเศรษฐกิจโลกอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ในมุมมองของรัฐประศาสนศาสตร์ บทความนี้ชี้ให้เห็นว่า การแก้ไขปัญหาทางเศรษฐกิจที่มีความซับซ้อนและเชื่อมโยงกับบริบทของโลกยุคโลกาภิวัตน์ จำเป็นต้องอาศัยแนวทางการกำกับดูแลที่มีความยืดหยุ่นและเปิดโอกาสให้ภาคส่วนต่าง ๆ ในสังคมเข้ามามีบทบาทร่วมกันในการจัดการปัญหาสาธารณะ แนวคิดการกำกับดูแลเชิงพื้นที่จึงมีความสำคัญต่อการพัฒนาแนวทางการบริหารกิจการสาธารณะสมัยใหม่ เนื่องจากเป็นรูปแบบการบริหารที่คำนึงถึงบริบทเฉพาะของพื้นที่และให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในระดับท้องถิ่น

เอกสารอ้างอิง

เกษม วัฒนชัย. (2560). *เศรษฐกิจพอเพียงกับการพัฒนาประเทศ*. กรุงเทพฯ: ม.ป.พ.

ธนาคารแห่งประเทศไทย. (2566). *รายงานเศรษฐกิจไทย*.

ประเวศ วะสี. (2562). *การพัฒนาประเทศอย่างยั่งยืน*. กรุงเทพฯ: หมอชาวบ้าน.

สุเมธ ตันติเวชกุล. (2561). *ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงกับการพัฒนา*. กรุงเทพฯ: ม.ป.พ.

สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร. (2566). *สถานการณ์เศรษฐกิจการเกษตรไทย*.

สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2565). *รายงานภาวะเศรษฐกิจไทย*.

สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2566). *ผลกระทบของเศรษฐกิจโลกต่อประเทศไทย*.

อรทัย ก๊กผล. (2561). *การปกครองท้องถิ่นไทย*. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

Barca, F. (2009). *An agenda for a reformed cohesion policy*.

Norris, F. H., et al. (2008). *Community resilience*. *American Journal of Community Psychology*.

Pierre, J., & Peters, B. (2000). *Governance, politics and the state*.

Rhodes, R. A. W. (1996). *The new governance: Governing without government*.

World Bank. (2020). *Global economic prospects*. Washington, DC: World Bank.

อุดมการณ์ของรัฐไทยกับความเชื่อทางพุทธศาสนา

Thai state ideology and Buddhist beliefs

พระสุเทิด ทีปงฺกโร/งามประจบ[1], พระครูสุธรรมกิจโศล[2],
พระอธิการวิชาญ อาทโร/มวลทอง[3], เศรษฐพร หนุนชู[4]
Phrasuthoed teepangkaro/ngamprachob, phrakhru Sutammakitkosol,
Phra Athikan Wichan Artharo/Muan Thong, Karisanadh sengmas,
Setthaporn Noochoo

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอ อุดมการณ์ของรัฐไทยมีความสัมพันธ์อย่างแนบแน่นกับพุทธศาสนาเถรวาทมายาวนานตั้งแต่สมัยสุโขทัยจนถึงยุครัตนโกสินทร์ตอนปลาย การใช้พุทธศาสนาเป็นองค์ประกอบสำคัญของรัฐไม่เพียงทำหน้าที่ทางจิตวิญญาณแต่ยังมีบทบาททางการเมืองในการสร้างความชอบธรรมทางอำนาจ การผสานระหว่าง “พุทธธรรม–ราชธรรม–อุดมการณ์รัฐ” ปรากฏในแนวคิด “ธรรมราชา”, “ราชธรรม 10 ประการ”, “ชาติ–ศาสนา–พระมหากษัตริย์” ตลอดจนการใช้อุดมการณ์พุทธราชาชาตินิยม (Buddhist Nationalism) ในกระบวนการสร้างรัฐสมัยใหม่ ภายใต้รัฐสมัยใหม่หลังการปฏิรูปสมัยรัชกาลที่ 5 จนถึงยุคหลัง 2475 พุทธศาสนายังคงถูกใช้เพื่อควบคุมจัดระเบียบสังคม และกำกับความเป็นพลเมืองดีในแบบที่รัฐต้องการ แม้ในสังคมสมัยใหม่ที่ความหลากหลายทางศาสนาเพิ่มสูงขึ้น อุดมการณ์รัฐไทยยังคงรักษาแกนกลางของพุทธศาสนาไว้ในกฎหมาย การศึกษา และพิธีกรรมของรัฐ อุดมการณ์ของรัฐ** และ **หลักคำสอนทางพุทธศาสนา** ความเชื่อทางพุทธศาสนา มีจุดร่วมในเรื่องของ “การบริหารเพื่อประโยชน์ของประชาชน” และ “การยึดถือความยุติธรรม ศีลธรรม ความเมตตา” ซึ่งสามารถนำมาประยุกต์ใช้เพื่อส่งเสริมสังคมที่ดีได้ หากมีการตีความอย่างเหมาะสม และไม่ใช้ศาสนาเป็นเครื่องมือทางการเมือง หลักคำสอนอันสะท้อนหลักธรรมะในพุทธศาสนาอย่างตรงไปตรงมาเพื่อสะท้อนความสัมพันธ์ระหว่างอุดมการณ์ของรัฐกับหลักความเชื่อทางพุทธศาสนา อันเป็นรากฐานสำคัญที่มีอิทธิพลต่อแนวซึ่งได้หล่อหลอมแนวคิดว่าด้วยความถูกต้องทางจริยธรรม โครงสร้างอำนาจ และภารกิจของรัฐในฐานะผู้รักษาคุณธรรมของสังคม การเจาะจงศึกษาในมิติของ “อุดมการณ์รัฐ” นี้ จะมุ่งเน้นให้เห็นว่ารัฐใช้ความเชื่อทางพุทธศาสนาเป็นเครื่องมือทางสัญลักษณ์ (symbolic tool) หรือแนวทางทางจริยธรรมเพื่อ

[1-4] หลักสูตรรัฐศาสตรบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์
[1-4] Bachelor of Political Science Program Mahachulalongkornrajavidyalaya University Surin Campus
[1-4] Email: Suthoed.ngam@mcu.ac.th

สร้างความชอบธรรม อำนาจ ทำให้พุทธศาสนายังคงมีบทบาทเชิงสัญลักษณ์และเชิงโครงสร้างต่ออำนาจรัฐไทยมาจนปัจจุบัน

คำสำคัญ : อุดมการณ์รัฐไทย, พุทธราชาชาตินิยม, พุทธธรรมทางการเมือง, พุทธศาสนากับรัฐชาติไทย

Abstract

This academic article aims to present the close relationship between Thai state ideology and Theravada Buddhism, dating back to the Sukhothai period and the late Rattanakosin period. The use of Buddhism as a key component of the state not only serves a spiritual function but also plays a political role inlegitimizing power. This interweaving of "Buddhist Dharma, Royal Dharma, and State Ideology" is evident in the concepts of "Dharma Raja," "Ten Royal Virtues," "Nation, Religion, and Monarchy," and the use of Buddhist Nationalism in the process of modern state construction. Within the modern state following the reforms of King Rama V until after 1932, Buddhism continued to be used to control and regulate society and dictate good citizenship as desired by the state. Despite the increasing religious diversity in modern society, Thai state ideology retains a core Buddhist core in law, education, and state rituals. State ideology** and Buddhist teachings** share common beliefs in "administrating for the benefit of the people" and "upholding justice, morality, and compassion." These beliefs can be applied to promote a good society, provided they are interpreted appropriately and religion is not used as a political tool. This teaching, which directly reflects Buddhist principles, aims to reflect the relationship between state ideology and Buddhist beliefs, a key foundation that influences the concepts that shape ethical correctness, power structures, and the state's role as a preserver of social morality. A focused study of this "state ideology" focuses on how the state uses Buddhist beliefs as a symbolic tool or ethical guideline to establish legitimacy and power, thus enabling Buddhism to continue to play a symbolic and structural role in Thai state power to this day.

Keywords: Thai state ideology, Buddhist monarchy nationalism, Buddhist political philosophy, Buddhism and the Thai nation-state

บทนำ

อุดมการณ์รัฐกับความเชื่อทางพุทธศาสนาเป็นประเด็นที่น่าสนใจมากโดยสามารถเชื่อมโยงกันในเชิงหลักการปกครอง ความยุติธรรม ศีลธรรม และเป้าหมายของรัฐต่อประชาชนได้ โดยเฉพาะในบริบทของ

ประเทศไทย ซึ่งมีศาสนาพุทธเป็นศาสนาประจำชาติ ในโลกสมัยใหม่ในสังคมไทยภาครัฐเป็นปัจจัยสำคัญที่กำหนดแนวทางการพัฒนา ทั้งในด้านสังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรม ความเชื่อทางพุทธศาสนาในสังคมไทย ทั้งในแง่ของคติความเชื่อ พิธีกรรม และศีลธรรม ได้มีบทบาทอย่างลึกซึ้งในการสร้างอุดมการณ์รัฐ ซึ่งปรากฏให้เห็นในรูปแบบของนโยบายสาธารณะ การใช้อำนาจทางการเมือง และการสร้างอัตลักษณ์ของชาติซึ่งหยั่งรากลึกในวัฒนธรรมและความเชื่อทางพุทธศาสนาอุดมการณ์ของรัฐจึงมักสะท้อนคุณค่าทางศีลธรรมและหลักคำสอนของพุทธศาสนาไว้อย่างแนบแน่นพุทธศาสนาโดยเฉพาะในแนวเถรวาทที่ปฏิบัติกันอย่างแพร่หลายในประเทศไทย ได้เน้นย้ำถึงหลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับการอยู่ร่วมกันในสังคม เช่น ความเมตตา กรุณา ความยุติธรรม ความเสียสละ และหลักอิทธิบาทสี่ ซึ่งล้วนเป็นหลักการที่รัฐสามารถนำไปใช้ในการบริหารและกำหนดนโยบายเพื่อสร้างสังคมที่สงบสุขและเป็นธรรม อุดมการณ์ของรัฐไทยในด้านต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ หรือการส่งเสริมความเสมอภาคและความเป็นธรรม มักจะมีรากฐานร่วมกับแนวคิดทางพุทธศาสนาอย่างชัดเจน เช่น การยึดมั่นในความยุติธรรม ความซื่อสัตย์สุจริต และการทำงานเพื่อประโยชน์ส่วนรวม

ความหมายของอุดมการณ์

อุดมการณ์บางครั้งถูกกล่าวถึงราวกับว่าจัดอยู่ในประเภทตรรกะเดียวกันกับศาสนาทั้งสองอย่างล้วนเป็นระบบ "รวม" ในแง่หนึ่ง ซึ่งเกี่ยวข้องกับคำถามเกี่ยวกับความจริงและความประพฤติในเวลาเดียวกัน แต่ความแตกต่างระหว่างอุดมการณ์และศาสนาอาจสำคัญกว่าความคล้ายคลึงกัน ทฤษฎีทางศาสนาเกี่ยวกับความเป็นจริงถูกสร้างขึ้นในแง่ของระเบียบของพระเจ้า และไม่ค่อยมีศูนย์กลางอยู่ที่โลกนี้เพียงอย่างเดียว เช่นเดียวกับทฤษฎีของนักอุดมการณ์ ศาสนาอาจนำเสนอวิสัยทัศน์ของสังคมที่ยุติธรรม แต่ไม่สามารถมีโครงการทางการเมืองที่เป็นรูปธรรมได้โดยง่าย ศาสนาเน้นที่ศรัทธาและการเคารพบูชาดึงดูดใจภายในและจุดมุ่งหมายคือการไถ่บาปหรือการชำระล้างจิตวิญญาณมนุษย์อุดมการณ์พูดถึงกลุ่มชาติหรือชนชั้นศาสนาบางศาสนายอมรับว่าตนมีหนี้ต่อการเปิดเผย ในขณะที่อุดมการณ์มักเชื่อเสมอว่าตนดำรงอยู่ด้วย เหตุผลเพียงอย่างเดียวแม้จะผิดพลาดก็ตามอาจกล่าวได้ว่าทั้งสองศาสนาต้องการความมุ่งมั่น แต่ก็อาจต้องสงสัยว่าความมุ่งมั่นเคยเป็นลักษณะเด่นของศาสนาที่ผู้ศรัทธานับถือตั้งแต่ยังเป็นทารกหรือไม่

อุดมการณ์ คือ หลักการ หรือความเชื่อที่เป็นระบบ ซึ่งบุคคลหรือกลุ่มบุคคลยึดถือเป็นกรอบในการมองโลกและเป็นแนวทางในการปฏิบัติ เพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่ตั้งไว้ โดยมักเกี่ยวข้องกับด้านสังคม การเมือง เศรษฐกิจ หรือศาสนา และเป็นทั้งแนวคิดเชิงทฤษฎีและเป็นแรงผลักดันให้เกิดการกระทำในทางปฏิบัติด้วย. ดังนั้นมีนักวิชาการหลายท่านที่ได้ให้ความหมายเกี่ยวกับอุดมการณ์ไว้หลายท่าน

(คิด วรุณดี, 2566: 1(1),56-65.) อุดมการณ์ทางการเมืองเป็นความคิด ความเชื่อ ที่มีแบบแผนเกี่ยวกับหลักการและคุณค่าทางการเมืองดังนั้นอุดมการณ์จึงมิได้เป็นความคิดที่เลื่อนลอยปราศจากหลักเกณฑ์ ตรงกันข้ามเป็นความคิด ความเชื่อที่มีแนวทางแน่นอน มีเหตุมีผล มีจุดหมายปลายทางและมีวัตถุประสงค์ที่มนุษย์พยายามจะดำเนินการให้สัมฤทธิ์ผล ความคิดความเชื่อนี้เกี่ยวกันกับการเมืองการปกครองหรือวิถีชีวิตทางการเมืองซึ่งจะกำหนดกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ในด้านการเมืองการปกครองให้ถูกต้อง

สมบูรณ์ความคิดความเชื่อดังที่ได้กล่าวมาแล้วนั้น มีผลทำให้เกิดความเชื่อฟังปฏิบัติตาม ซึ่งหมายถึงการยอมรับว่า สิ่งต่าง ๆ ที่ปรากฏในอุดมการณ์ได้ว่าเป็นสิ่งที่ถูกต้องแล้ว หรือมีผลดีพอสมควรที่จะนำไปประยุกต์ใช้ให้บังเกิดผลความคิดความเชื่อนั้นกลายเป็นแหล่งที่ทำให้เกิดการเห็นพ้องต้องกันภายในรัฐ หมายความว่าอุดมการณ์มีอิทธิพลผลักดันให้มนุษย์เห็นพ้องต้องกันในหลักการความมุ่งหมายกระบวนการรวมทั้งผลของอุดมการณ์นั้นเมื่อนำมาปฏิบัติอย่างจริงจังในสังคมความคิดความเชื่อนั้นจะทำให้เกิดกลไกในการควบคุมขึ้น หมายความว่าเมื่อนำอุดมการณ์มาประยุกต์ใช้กับสภาพที่แท้จริงของสังคมก็จะต้องกำหนดกลไกในการควบคุมพฤติกรรมต่าง ๆ เพื่อให้อุดมการณ์ดำรงอยู่ได้ และอีกอย่างหนึ่งเพื่อว่ามนุษย์จะได้ประโยชน์อย่างเต็มที่จากการใช้อุดมการณ์นั้น เช่น อุดมการณ์ของลัทธิการเมืองแบบคอมมิวนิสต์ ซึ่งเชื่อว่าจุดหมายปลายทางคือ การทำลายชนชั้น เพราะชนชั้นก่อให้เกิดปัจจัยในการกดขี่ขูดรีดในสังคม เพื่อให้เป็นไปตามอุดมการณ์ดังกล่าวจึงมีกลไกควบคุมขึ้น คือ พรรคคอมมิวนิสต์ ส่วนระบอบประชาธิปไตยได้มีอุดมการณ์ไปในทางเคารพสิทธิเสรีภาพผลประโยชน์ เหตุผลสติปัญญา และศรัทธาในความสามารถ มนุษย์จึงทำให้เกิดกระบวนการควบคุมขึ้นเพื่อให้มีพฤติกรรมทางการเมืองไปตามอุดมการณ์ของประชาธิปไตย เช่น การเลือกตั้งโดยเสรีและการแสดงมติมหาชน เป็นต้น

(เชาวน์ ไพรพิรุณโรจน์, 2548 : 8) อธิบายเกี่ยวกับอุดมการณ์ว่าอุดมการณ์ (Ideology)เป็นการแสดงแนวความคิดเห็นต่าง ๆ ของบุคคลหรือกลุ่มคนที่สามารถอธิบายสภาพการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นไม่เฉพาะแต่เหตุการณ์ในปัจจุบันเท่านั้น หากสามารถอธิบายถึงสภาพการณ์นั้น ๆ ในอดีตว่า ทำไมจึงมีลักษณะเช่นนั้น มีอะไรเป็นผลและสามารถชี้แนะถึงการหาทางป้องกันแก้ไขหรือพัฒนาอันควรจะมีหรือเป็นไปได้ในอนาคต ดังนั้น อุดมการณ์จึงมิได้เป็นความคิดที่เลื่อนลอยหรือขาดหลักเกณฑ์ หากแต่เป็นแรงผลักดันให้นำเอาอุดมการณ์นั้น ๆ มาใช้กับสภาพที่เป็นจริงในชุมชน แล้วมีความคิดอันแน่วแน่ที่จะดำเนินการทุกวิถีทาง เพื่อให้บรรลุจุดหมายปลายทางแห่งอุดมการณ์นั้น ๆ

(สุธินี ชินหงส์, 2566 : 30-37) ได้อธิบายว่า อุดมการณ์ทางการเมืองหมายถึง โลกทัศน์หรือมุมมองของบุคคลที่มีต่อโลกหรือสังคมซึ่งเกี่ยวพันกับความคิด ความเชื่อ ค่านิยมที่มีอยู่ของบุคคลอุดมการณ์ทางการเมืองจึงมีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมทางการเมืองของปัจเจกบุคคลทั้งที่เป็นประชาชนธรรมดาไปจนถึงผู้นำทางการเมืองส่งผลทำให้ปัจเจกบุคคลเหล่านี้แสดงออกทางการเมืองในรูปแบบต่างๆ ตามลักษณะที่สำคัญของอุดมการณ์ทางการเมืองนั้น

(สำนักงานราชบัณฑิตยสภา, 2556)) อุดมการณ์ (Ideology) คือ แนวคิด ความเชื่อ หรือระบบของความเชื่อและค่านิยมที่บุคคลหรือกลุ่มคนยึดถือ โดยมีทั้งส่วนที่เป็นทฤษฎีและส่วนที่เป็นการนำไปปฏิบัติ เพื่อเป็นกรอบความเข้าใจโลกและกำหนดทิศทางเป้าหมาย. อุดมการณ์ทำหน้าที่เป็นแนวทางในการอธิบายและเปลี่ยนแปลงโลก สร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในสังคม และกำหนดนโยบายต่างๆ.

(รศ.ดร.ปธาน สุวรรณมงคล) ได้อธิบายว่า อุดมการณ์ (Ideology)หมายถึง ความคิด ความเชื่อในการมองสิ่งหนึ่งสิ่งใด หรือเป็นความคิดของชนชั้นผู้นำที่เสนอต่อสมาชิกของสังคมเพื่อให้เกิดการยอมรับและถือปฏิบัติ เช่น ในกรณีของอุดมการณ์ทางการเมือง (Political ideology) ในระบอบการเมืองการปกครอง

แบบประชาธิปไตย จะมีความคิดความเชื่อเกี่ยวข้องกับสิทธิเสรีภาพที่เท่าเทียมกันของคนในสังคม การยอมรับหลักเหตุผล การยอมรับเสียงข้างมาก และเคารพเสียงข้างน้อย เป็นต้น

อุดมการณ์ของรัฐไทย

อุดมการณ์รวมกลุ่มไทย เป็นอุดมการณ์ที่รุ่งเรืองในประเทศไทยช่วงพุทธทศวรรษที่ 2470 ถึง 2480 ถือเป็นรูปแบบหนึ่งของอุดมการณ์เรียกร้องดินแดนของชนชาติเดียวกันที่มีจุดมุ่งหมายในการรวมดินแดนทางการเมืองของชาวไทยทั้งหมดในประเทศไทย พม่า, มาลายา, กัมพูชา และลาวภายใต้รัฐไทยใหญ่ ซึ่งบางครั้งเรียกเป็น มหาอาณาจักรไทย

ระบบการปกครองของประเทศไทยในสมัยกรุงศรีอยุธยาจะเห็นว่าการปกรองในสมัยนั้นมีการแก่งแย่งแข่งขันช่วงชิงอำนาจกันอยู่เป็นระยะ ๆ โดยดลอด ที่เป็นเช่นนี้เนื่องมากการที่กรุงศรียยุธยามีกลุ่มอำนาจปรากฏอยู่หลายฝ่ายด้วยกัน ไม่ว่าจะเป็นองค์พระมหากษัตริย์เองกลุ่มราชวงศ์ หรือกลุ่มขุนนาง ซึ่งแต่ละกลุ่มก็จ้องจังหวะฉกฉวยอำนาจมาเป็นของกลุ่มตน หรือมีการสร้างฐานอำนาจของกลุ่มตนให้เข้มแข็งเพื่อคานอำนาจกับอีกกลุ่มหนึ่ง ลักษณะแบบนี้เป็นจุดเด่นของการปกครองในสมัยกรุงศรีอยุธยามาโดยตลอด (เทอดพงศ์ ลงจันทร์, ปีที่ 22 ฉบับที่ 8 มิถุนายน: 27-39) พระมหากษัตริย์ในสมัยกรุงศรีธยาส่วนใหญ่จึงไม่ได้มีพระราชอำนาจเบ็ดเสร็จเหมือนกับกษัตริย์ส่วนใหญ่ในประเทศทางยุโรปละวันตก

นอกจากนี้ความคิดเกี่ยวกับรัฐและกษัตริย์ในสังคมไทยโบราณ(หมายถึงตั้งแต่สังคมสุโขทัย อยุธยา ธนบุรี จนถึงรัตนโกสินทร์ตอนต้น) ยังผูกพันกับความเชื่อทางพุทธศาสนาที่อยู่ในหนังสือไตรภูมิซึ่งมีมาตั้งแต่ทั้งสุโขทัยความเชื่อที่สำคัญในหนังสือเล่มนี้ได้แก่ความเชื่อเรื่องจักรวาลวิทยาแบบไตร.ภูมิ อันเป็นความเชื่อในเรื่องรัฐที่ปราศจากอาณาเขตที่ชัดเจนแน่นอน พระมหากษัตริย์ทรงเปรียบเสมือนพระโพธิสัตว์ซึ่งสั่งสั่งสมบุญบารมีมามากมายในอดีตชาติ อำนาจในการปกครองดินแดนต่างๆ จึงเปรียบเสมือนกับการเผยแพร่พระบรมโพธิสมภารของพระโพธิสัตว์ จึงทำให้เกิดความเชื่อว่าพระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์จะปกคลุมแพร่ไพศาลออกไปทั่วพระราชอาณาจักรโดยไม่มีขอบเขต (อรรถจักร สัตยานุรักษ์, 2475 : 28-30)

อาจารย์สมเกียรติ วันทะนะ ได้กล่าวถึงเรื่องรัฐไทยที่ปราศจากอาณาเขตที่แน่นอนว่า “การทำแผนที่เพื่อแสดงอาณาเขตที่แน่นอนของรัฐหรือของประเทศ เป็นแบบแผนและอุดมคติของฝรั่ง การทำแผนที่ของประเทศสยามหรือเมืองไทยตามคติฝรั่งเพิ่งเสร็จเรียบร้อยพิมพ์เผยแพร่ได้เมื่อ พ.ศ.2440มานี้เอง...ก่อนหน้านั้นแนวความติดทางภูมิศาสตร์ของไทยไม่มีแนวคิดเรื่อง "เส้นกั้นอาณาเขต (Borders)" มีแต่แนวความคิดเรื่อง “แดนต่อแดน” อย่างที่กล่าวไปในบทก่อนว่ารัฐไทยในสมัยโบราณนั้นไม่ได้ยึดถือเรื่องชาติเป็นสิ่งสำคัญ รวมทั้งไม่ได้ถือว่าที่ดินเป็นสิ่งมีค่า เนื่องจากสมัยนั้นยังมีที่ดินรกร้างว่างเปล่าอีกมากมาย แต่รัฐไทยสมัยนั้นยึดถือกำลังคนเป็นเรื่องสำคัญ เพราะกำลังคนเป็นปัจจัยสำคัญในการเพาะปลูกและใช้ในการทำศึกลงคราม ดังนั้นในการทำสงครามผู้ชนะก็มักจะต้อนเอาผู้คนของอีกฝ่ายมาเป็นของตน การที่มีชนชาติต่างๆ มาอยู่ใต้การปกครองของตนจึงถือว่าเรื่องดี เพราะเป็นการส่งเสริมบุญบารมีของผู้ปกครอง (ดร. เสกสรรค์ ประเสริฐกุล,2538: 1-20) ความเข้าใจในเรื่องชาติและรัฐไทยที่มีอาณาเขตชัดเจนจึงยังไม่เกิดขึ้นในรัฐไทยสมัยโบราณ ความจริงแล้วความคิดเหล่านี้เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นในชาติทางตะวันตก และเพิ่งจะเผยแพร่เข้ามาในประเทศไทย

สมัยรัชกาลที่ 4 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์นี้เอง(อรรถจักร สัตยานุรักษ์, 2475 : 28-30)ประเทศไทยในสมัยโบราณยังการจัดเก็บภาษีรวมทั้งการบริหารราชการที่ไม่มีประสิทธิภาพ อันเกิดจากอุปสรรคทางการคมนาคมและการสื่อสาร รวมทั้งรัฐในสมัยโบราณยังมีหน้าที่จำกัดมาก กล่าวคือรัฐถือว่าตนเองมีพันธะหน้าที่ในการป้องกันประเทศจากภัยภายนอกและดูแลความสงบเรียบร้อยภายในเท่านั้น รัฐสมัยก่อนยังไม่ได้มีหน้าที่ในการพัฒนาการกินดีอยู่ดีของประชาชนให้ดีขึ้น ไม่ได้มีหน้าที่ในการจัดการด้านสารณูปโภคหรือให้การบริการค้านสาธารณะพื้นฐานใดเหมือนกับรัฐในสมัยปัจจุบันนอกจากการดำรงอยู่ของรัฐไทยโบราณจะเกี่ยวข้องโดยตรงกับพระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์ไทยในแต่ละยุคแล้ว การดำรงรัฐไทยยังเกี่ยวข้องกับความเชื่อทางพุทธศาสนาของผู้คนในสมัยนั้นอีกด้วย (พิพัฒน์ พสุธารชาติ,2545: 255-256) นอกจากการดำรงอยู่ของรัฐไทยโบราณจะเกี่ยวข้องโดยตรงกับพระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์ไทยในแต่ละยุคแล้ว การดำรงรัฐไทยยังเกี่ยวข้องกับความเชื่อทางพุทธศาสนาของผู้คนในสมัยนั้นอีกด้วย

ความเชื่อทางพุทธศาสนา

การดำรงอยู่ของรัฐไทยโบราณ จะเกี่ยวข้องตรงกับพระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์ไทยแล้ว การดำรงอยู่ของของรัฐไทยยังเกี่ยวข้องโดยตรงกับความเชื่อทางพุทธศาสนาของผู้คนในสมัยนั้นอีกด้วย เพื่อให้ทราบถึงอิทธิพลของพุทธศาสนาต่อการดำรงอยู่ของรัฐไทยในสมัยโบราณได้อย่างชัดเจน (ศรีศักร วัลลิโภดม,2544:39-48) ได้เล่าถึงประวัติความสัมพันธ์ระหว่างรัฐไทยและพุทธศาสนาตั้งแต่ครั้งโบราณกาลเอาไว้ว่า บริเวณลุ่มแม่น้ำท่าจีน-แม่กลอง คือศูนย์กลางของสุวรรณภูมิ และเป็นจุดกำเนิดของรัฐโบราณในดินแดนไทยที่เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนาตั้งแต่ยุคแรก ความสัมพันธ์นี้เริ่มขึ้นจากการที่พระพุทธศาสนาเข้ามาเผยแพร่ในภูมิภาคนี้ก่อนการก่อตั้งรัฐอย่างเป็นทางการ ซึ่งเป็นพื้นฐานสำคัญของการพัฒนาอารยธรรมและสังคมไทย

ในขั้นแรกสมัยที่หลักฐานทางด้านโบราณคดีมีน้อยมาก นักปราชญ์ฝรั่งโดยเฉพาะพวกฝรั่งเศส (คาดว่าอาจารย์ศรีศักรคงหมายถึงนักประวัติ-ศาสตร์ชาวฝรั่งเศสชื่อ จอร์จ เซเดย์ นั่นเอง) มักมีความเห็นว่าคนอินเดียเข้าขยายอาณานิคมด้วยการปราบปรามคนพื้นเมือง แต่งงานกับลูกสาวขอผู้นำชนท้องถิ่น แล้วนำศาสนา ขนบธรรรมเนียม ระบบกษัตริย์ ตลอดจนนำความเจริญทางอักษรศาสตร์และศิลปศาสตร์ต่างๆของอินเดีย มาทำให้คนพื้นเมืองมีวัฒนธรรมเป็นแบบอินเดีย ความเชื่อเหล่านี้เคยเป็นเหตุทำให้มองคนพื้นเมืองในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ว่าโง่และสร้างอารยธรรมของตนไม่ได้ จึงต้องเป็นอาณานิคมของอินเดีย

จากหลักฐานและการตีความทางโบราณคดีตามที่กล่าวมาแล้วนี้ย่อมแสดงให้เห็นว่าพระสงฆ์หรือพราหมณ์จากอินเดียไม่ได้มาปราบปรามคนพื้นเมืองแล้วบังคับให้รับนับถือศาสนาและอารยธรรมจากอินเดียอย่างแน่นอนเพราะดินแดนเอเชียอาคเนย์ที่คนอินเดียสมัยนั้นเรียกว่า สุวรรณภูมินั้นมีพัฒนาการเป็นบ้านเป็นเมือง มีหัวหน้าและผู้ปกครองอยู่แล้ว การติดต่อกับคนอินเดียทั้งการค้าขายและด้านวัฒนธรรมนั้น เป็นสิ่งที่ผ่านการรู้เห็นและการยินยอมจากบุคคลที่มีอำนาจและเป็นหัวหน้าก่อนเสมอ ยกตัวอย่างเช่น การส่งพระมหินทรเถระและพระสังฆมิตตาเถรี พระราชโอรสและราชธิดาของพระเจ้าอโศกไปยังลังกานั้น ที่ลังกาก็มีพระมหากษัตริย์ปกครองแล้วคือพระเทวานัมปิยติสสะ เป็นต้น จึงทำให้ศาสนาและวัฒนธรรมอินเดียที่ผ่าน

เข้ามานั้นอยู่ในสถานที่ที่มีการศึกษา ไตร่ตรอง และผสมผสานกับประเพณี พิธีกรรม และลัทธิความเชื่อที่มีอยู่แล้วในพื้นเมือง ในกรณีโสณะและพระอุตระที่เข้ามาเผยแพร่พระพุทธศาสนาในสุวรรณภูมินั้น ก็คงไม่ใช่เป็นผู้เผยแพร่กลุ่มเดียว คงมีหลายกลุ่ม หลายเหล่า หลายศาสนา เพราะสุวรรณภูมิคือเป้าหมายของการค้าทางทะเลจึงน่าจะมีผู้คน ลัทธิ ศาสนา ต่างๆผ่านเข้ามา ซึ่งในระยะนั้นน่าจะมีทั้งพุทธและพราหมณ์ยิ่งกว่านั้นการรับนับถือนั้นก็ศาสนาก็ดูเป็นเรื่องที่อยู่ในอำนาจดุลยพินิจของบุคคลที่เป็นเจ้าเมืองและผู้ปกครองด้วย

จากหลักฐานทางโบราณคดีและหลักฐานทางเอกสารโบราณอีกเช่นเดียวกัน ที่แสดงให้เห็นว่าการรับนับถือศาสนาจากอินเดียนั้นหาได้เป็นเพียงสิ่งที่ไม่สัมพันธ์กับอะไรไม่ หากเป็นสิ่งที่สัมพันธ์กับสถานะภาพของบุคคลที่เป็นหัวหน้าผู้ปกครองด้วย คือ ต้องเป็นเรื่องที่สัมพันธ์กับระบบกษัตริย์ทีเดียว นั่นก็คือการที่พระพุทธศาสนาจะแพร่เข้ามาได้นั้น เป็นเรื่องที่หัวหน้าหรือผู้ปกครองของบ้านเมืองเป็นผู้เชื้อเชิญเข้ามา และการที่จะเชื้อเชิญให้เข้ามานั้น บุคคลที่เป็นผู้ปกครองก็จะต้องเห็นว่าเป็นประโยชน์ต่อตนและสถานะภาพของตน ตัวยเหตุนี้เองเมื่อเวลาศึกษาเรื่องราวของศาสนาที่ผู้คนในดินแดนประเทศไทยหรือภูมิภาคตะวันออกเฉียงใต้นับถือกันแล้วก็จะพบว่าบรรดาประเพณี พิธีกรรม และความเชื่อทางศาสนานั้นแยกไม่ออกจากสถาบันกษัตริย์ ที่ใช้คำว่า สถาบันกษัตริย์ ในที่นี้ หมายถึงเป็นสถาบันของผู้ปกครองที่พัฒนาขึ้นมาภายหลังที่รับนับถือศาสนาจากอินเดียแล้วทั้งพุทธและพราหมณ์ ก่อนหน้าการนับถือศาสนาจากอินเดียไม่ว่าพุทธหรือพราหมณ์นั้น ผู้คนและบ้านเมืองตลอดจนหัวหน้าหน้าผู้ปกครองไม่นับถือศาสนาหรือไม่มีศาสนา

ระบบกษัตริย์และการปกครองของทางสุวรรณภูมิหรือสยามนั้นเป็นสิ่งที่ได้รับอิทธิพลพระพุทธศาสนาเถรวาท กษัตริย์ทำได้เป็นอวตารของเทวราชไม่ หากเป็นพระมหาสมมติราช คือบุคคลผู้ทรงคุณธรรม จนเป็นที่ยอมรับคนทั่วไปแล้วยกย่องขึ้นมาเป็นกษัตริย์ ระบบและรูปแบบเช่นนี้มีให้เห็นชัดเจนในกฎหมายตราสามดวง อันเป็นกฎหมายปกครองราชอาณาจักรครั้งกรุงศรีอยุธยา ผู้ที่เป็นแบบฉบับของพระสมมติราชก็คือ พระโพธิสัตว์ในทศชาดก โดยเฉพาะพระมหาเวลสันดรซึ่งเป็นพระโพธิสัตว์ในพระชาติสุดท้ายก่อนที่จะบังเกิดเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า (ในขณะที่ศาสนาฮินดูและพุทธมหายานที่เป็นศาสนาหลักของกัมพูชา ทำให้กษัตริย์เป็นแบบเทวราช ที่เชื่อว่าพระมหากษัตริย์เป็นอวตารหรือเชื้อสายของพระเป็นเจ้า) ความต่างกันของเทวราชกับสมมติราชก็คือ ฝ่ายแรกเป็นเรื่องของเทพ ในขณะที่ฝ่ายหลังคือมนุษย์ที่บำเพ็ญบารมีและประพฤติธรรมที่สะสมบารมีมาข้านาน หัวใจของพระสมมติราชก็คือ การให้หรือทานบารมี ดังเช่นพระมหาเวสสันดร" (รองศาสตราจารย์ ศรีศักร วัลลิโภดม,2544: 39-48) จะเห็นว่าความเห็นของอาจารย์เสกสรรค์ต่อรัฐไทยโบราณเป็นความเห็นค่อนข้างบวก ซึ่งตรงข้ามกับมุมมองของอาจารย์ฉัตรทิพย์และอาจารย์เฉลิมเกียรติอยู่มาก นอกจากนี้ด่อมุมมองของอาจาจารย์ฉัตรทิพย์และอารย์เฉลิมเกียรติต่ออิทธิพลของพุทธศาสนาในแง่ลบนั้น รองศาสตราจารย์ศรี-ศักร วัลลิโภดม กลับมองอิทธิพลของพุทธศาสนาต่อรัฐไทยสมัยโบราณในแง่ดีเช่นกัน

พุทธธรรมทางการเมือง

หลักพุทธธรรมกับการพัฒนาสังคมไทยในปัจจุบัน การพัฒนาประชาธิปไตยยังคงเป็นความท้าทายสำคัญที่ต้องการการบูรณาการแนวคิดและหลักปฏิบัติที่สอดคล้องกับบริบททางสังคมและวัฒนธรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่งการนำหลักพุทธธรรมมาประยุกต์ใช้เพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของระบอบประชาธิปไตย เนื่องจากพุทธศาสนามีอิทธิพลต่อวิถีชีวิต ความคิด และพฤติกรรมของคนไทยมาอย่างยาวนาน การศึกษาความเชื่อมโยงระหว่างหลักพุทธธรรมกับการพัฒนาประชาธิปไตยจึงมีความสำคัญในการค้นหาแนวทางที่เหมาะสมสำหรับสังคมไทย การบูรณาการหลักพุทธธรรมเข้ากับการพัฒนาประชาธิปไตยไม่ใช่เพียงการนำหลักธรรมคำสอนมาอ้างอิงเท่านั้นแต่ต้องเข้าใจถึงแก่นแท้ของหลักธรรมและวิเคราะห์ว่าสามารถนำมาประยุกต์ใช้ในทางปฏิบัติได้อย่างไร โดยเฉพาะในประเด็นที่เป็นปัญหาสำคัญของระบอบประชาธิปไตยไทย เช่น การทุจริตคอร์รัปชัน ความเหลื่อมล้ำทางสังคม และความขัดแย้งทางการเมือง (กันตพจน์ เศรษฐารัศมี,2565) หลักพุทธธรรมเป็นรากฐานสำคัญของสังคมไทยที่มีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตและความคิดของคนไทยมาอย่างยาวนาน โดยเฉพาะหลักอริยสัจ 4 ที่สอนให้เข้าใจถึงสาเหตุของปัญหาและแนวทางแก้ไข ซึ่งสามารถนำมาประยุกต์ใช้กับการแก้ปัญหาสังคมในปัจจุบัน เช่น การวิเคราะห์สาเหตุของความขัดแย้งทางการเมือง (สมุทัย) และหาแนวทางแก้ไขที่เหมาะสม (มรรค) โดยคำนึงถึงเป้าหมายของการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข (นิโรธ)

หลักพุทธธรรมเป็นรากฐานสำคัญของสังคมไทยที่มีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตและความคิดของคนไทยมาอย่างยาวนาน โดยเฉพาะหลักอริยสัจ 4 ที่สอนให้เข้าใจถึงสาเหตุของปัญหาและแนวทางแก้ไข ซึ่งสามารถนำมาประยุกต์ใช้กับการแก้ปัญหาสังคมในปัจจุบัน เช่น การวิเคราะห์สาเหตุของความขัดแย้งทางการเมือง (สมุทัย) และหาแนวทางแก้ไขที่เหมาะสม (มรรค) โดยคำนึงถึงเป้าหมายของการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข (นิโรธ)พรหมวิหาร 4 เป็นหลักธรรมสำคัญที่สามารถนำมาใช้ในการพัฒนาจิตใจและพฤติกรรมของผู้คนในสังคมประชาธิปไตย โดยเฉพาะ “เมตตา” ที่สอนให้มีความปรารถนาดีต่อผู้อื่น “กรุณา” ที่กระตุ้นให้ช่วยเหลือผู้ที่ได้รับความเดือดร้อน “มุทิตา” ที่ส่งเสริมการยินดีในความสำเร็จของผู้อื่น และ “อุเบกขา” ที่สอนให้วางใจเป็นกลางเมื่อเผชิญกับสถานการณ์ต่าง ๆ หลักธรรมเหล่านี้สามารถช่วยลดความขัดแย้งและสร้างความเข้าใจระหว่างกลุ่มคนที่มีความคิดเห็นแตกต่างกันสังคหวัตถุ 4 เป็นหลักธรรมที่เน้นการสร้างความสัมพันธ์อันดีในสังคม ประกอบด้วย“ทาน” การให้และแบ่งปัน “ปิยวาจา” การพูดจาด้วยความจริงใจและสร้างสรรค์ “อัตถจริยา”การประพฤติตนให้เป็นประโยชน์ต่อผู้อื่น และ “สมานัตตา” การวางตนเสมอต้นเสมอปลายหลักธรรมนี้สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการสร้างความสามัคคีและความเท่าเทียมในสังคมประชาธิปไตย (สุมาลี บุญเรือง และสุรพล สุยะพรหม, 2566)หลักธรรมาภิบาลในพุทธศาสนาสอดคล้องกับหลักการบริหารจัดการที่ดีในระบอบประชาธิปไตย โดยเน้นความโปร่งใส ความรับผิดชอบ และการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน การนำหลักธรรมาภิบาลมาใช้ในการบริหารราชการและองค์กรต่างๆ จะช่วยสร้างความเชื่อมั่นและความไว้วางใจจากประชาชนสาราณียธรรม 6 เป็นหลักธรรมที่ส่งเสริมความสามัคคีและการอยู่ร่วมกันอย่างสันติประกอบด้วยการแสดงความเมตตาทั้งต่อหน้าและลับหลัง การเคารพในสิทธิและ

ทรัพย์สินของผู้อื่น การรักษาระเบียบวินัยของส่วนรวม การเคารพความคิดเห็นที่แตกต่าง และการมีความเห็นที่ถูกต้องร่วมกัน หลักธรรมนี้สามารถนำมาใช้ในการสร้างวัฒนธรรมประชาธิปไตยที่เข้มแข็ง(กันตพจน์ เศรษฐารัศมี, 2565)

สรุปได้ว่าการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในสังคมไทยต้องคำนึงถึงบริบทและความเปลี่ยนแปลงของสังคมในปัจจุบัน โดยไม่ยึดติดกับรูปแบบหรือพิธีกรรมมากจนเกินไป แต่ควรเน้นการนำหลักธรรมมาปรับใช้ให้เหมาะสมกับสถานการณ์และความต้องการของสังคม เช่นการใช้สื่อสังคมออนไลน์ในการเผยแผ่ธรรมะหรือการจัดกิจกรรมที่ส่งเสริมการเรียนรู้และปฏิบัติธรรมในรูปแบบที่เข้าถึงง่าย การส่งเสริมให้เยาวชนและคนรุ่นใหม่เข้าใจและเห็นคุณค่าของหลักพุทธธรรมเป็นสิ่งสำคัญต่อการพัฒนาสังคมไทยในระยะยาว โดยต้องนำเสนอหลักธรรมในรูปแบบที่ทันสมัยและเชื่อมโยงกับชีวิตประจำวัน เช่น การใช้กรณีศึกษาจากสถานการณ์ปัจจุบัน หรือการจัดกิจกรรมที่ส่งเสริมการคิดวิเคราะห์และแก้ปัญหาตามแนวพุทธธรรม การพัฒนาสังคมไทยโดยใช้หลักพุทธธรรมจำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือจากทุกภาคส่วนทั้งสถาบันศาสนา สถาบันการศึกษา หน่วยงานภาครัฐ และภาคประชาสังคม ในการบูรณาการหลักธรรมเข้ากับการพัฒนาสังคมในด้านต่าง ๆ โดยเฉพาะการสร้าง (กรวิชญ์ บุญมี, 2567: 78-80)

อำนาจรัฐและศาสนา

พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ.2484 (พิพัฒน์ พสุธรารชาติ,2545: 279-280)ถูกตราขึ้นในสมัยที่จอมพลป.พิบูลสงคราม เป็นนายกรัฐมนตรี อันเป็นผลสืบเนื่องมาจากการที่ประเทศไทยมีการเปลี่ยนแปลงการปกครองมาเป็นระบอบประชาธิปไตย เมื่อปี พ.ศ.2475 จากอิทธิพลของการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองการปกครองในช่วงทศวรรษจังกล่าว เป็นช่วงที่ความคิดด้านประชาธิปไตยกำลังเพื่องฟู ในช่างนั้น พระภิกษุสามเณรแสดงความสนใจต่อความคิดนี้มาก จนถึงขนาดเดินมาสังเกตการณ์นอกวัด มีการอภิปรายปัญหาการเมืองในวัดอย่างดาษดื่นความตื่นตัวของพระสงฆ์ในเมืองไทยเกี่ยวกับการปกครองระบอบประชาธิป-ไตยมีสูงมาก จนกระทั่งมีพระสงฆ์จำนวนหนึ่งเขียนจดหมายถึงรัฐบาลแสดงความยินดีและชื่นชมรูปแบบการปกครองใหม่ พระสงฆ์ทางมหานิกายบางกลุ่มวิพากษ์วิจารณ์ระบบการปกครองของคณะสงฆ์ที่เป็นอยู่อันมีลักษณะรวมศูนย์และมีความไม่เสมอภาคระหว่างพระสงฆ์สองนิกาย จึงได้เรียกร้องให้มีการเปลี่ยนแปลงให้สอดคคล้องกับรูปการปกครองระบอบประ-ชาธิปไตย ในที่สุดก็ได้เกิดเหตุการณ์ที่สำคัญเหตุการณ์หนึ่งคือเมื่อเดือนกุมภาพันธ์ 2476 มีตัวแทนจากพระสงฆ์จากมหานิกายจำนวนหนึ่งจาก 12 จังหวัดเดินทางเข้ามากรุงเทพฯ ยื่นฎีกาต่อนายกรัฐมนตรีขอให้ปฏิรูปปกครองคณะสงฆ์ให้เป็นประชาธิปไตย หลังจากนั้นอีก 8 ปีรัฐบาลยกเลิกพระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ.121 และมีการตราพระราชบัญญัติคณะสงฆ์พ.ศ.2484 ในที่สุดอย่างไรก็ดีเราไม่สมควรด่วนสรุปพลังของการเรียกร้องของพระสงฆ์ว่าเป็นสาเหตุหลักในการก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง เนื่องจากใน 2480 หลวงวิจิตรวาทการและรัฐบาลของจอมพล ป.พิบูลสงครามมิได้เน้นความสำคัญของสถาบันพุทธศาสนามากนัก เนื่องจากอุดมการณ์ที่หลวงวิจิตรฯ ต้องการปลูกฝังแก่ประชาชนในตอนนั้นคือ "อุดมการณ์ชาตินิยม" ทำให้ไม่สามารถเน้นหนักไปที่สถาบันพุทธศาสนาได้เพราะอาจเป็นอุปสรรคต่อการสร้างเอกภาพทางความรู้สึกนึกคิดของประชาชน นโยบายชาตินิยมที่เน้น

อยู่นั้นจะต้องทำให้คนที่นับถือศาสนาอื่นๆ ไม่ว่าจะเป็นศาสนาอิสลาม คริสต์ ฯลฯ เข้ามารวมกันไว้ในชาติเดียวกันให้ได้ การเน้นไปที่พุทธศาสนาอาจทำให้เสียความกลมเกลียวระหว่างคนต่างศาสนาได้ (สายชล สัตยานุรักษ์, 2544: 299) แม้แต่สมัยของจอมพล ป.จะมีการสร้างวัดซึ่งในปัจจุบันใช้ชื่อว่า"วัดพระศรีมหาธาตุ" ซึ่งเริ่มโครงการในปีพ.ศ.2483 แต่รัฐบาลกลับตั้งชื่อว่า"วัดประชาธิปไตย" เท่ากับต้องการเน้นความสำคัญของประชาธิปไตยมากกว่า โดยพยามเชื่อมโยงพุทธศาสนาเข้ากับระบอบประชาธิปไตย" ดังความตอนหนึ่งในโครงการ "สร้างวัดประชาธิปไตย" ว่า "พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประเสริฐสุด...เป็นศาสนาที่ทันสมัยอยู่เสมอ และยิ่งประเทศไทยเป็นประเทศประชาธิปไตยด้วยแล้ว พระพุทธศาสนาจึงเป็นศาสนาที่เหมาะสมด้วยประการทั้งปวง เพราะพระพุทธศาสนาเป็นหลักของการปกครองระบอบประชาธิปไตย (พิพัฒน์ พสุธาราชาติ,2545: 279-280)

ดังนั้นปัจจัยหลักที่น่าจะพิจารณาว่าเป็นเหตุของการเปลี่ยนแปลงพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ครั้งนี้อย่างหนึ่ง น่าจะเกิดจาก ความต้องการความชอบธรรมทางการเมืองของรัฐบาล เนื่องจากอุดมการณ์และวัตถุประสงค์หลักที่คณะผู้เปลี่ยนแปลงการปกครองมือปี พ.ศ.2475 อ้างสนับสนุนการปฏิวัติการปกครองของพวกตนก็คือ การที่จะสร้างความชอบธรรมของการสถาปนาระบอบประชาธิปไตยในสังคมไทย ดังนั้นการที่จะสร้างและเผยแพร่อุดมการณ์ประชาธิบโดยให้เข้าถึงประชาชนก็น่าจะสร้างและปลูกฝังประชาธิปไตยในทุกส่วนของสังคมด้วย เนื่องจากพระสงฆ์เป็นสถาบันที่ประชาชนทั่วไปให้การเคารพนับถือ ดังนั้นจึงสมควรจะสร้างประชาธิปไตยในสถาบันสงฆ์เพื่อให้ประชาชนเห็นเป็นตัวแบบของความประพฤติที่ควรปฏิบัติตาม

พุทธศาสนากับรัฐชาติไทย

พระพุทธศาสนากับการเมืองการปกครองไทยในปัจจุบันหลักการสำคัญของการนับถือพระพุทธศาสนาคือการหล่อรวมจิตใจของพุทธศาสนิกชนให้เป็นหนึ่งเดียวอันเนื่องจากการประพฤติปฏิบัติตามหลักพระสัทธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนา และถือได้ว่าพระพุทธศาสนาได้ทำหน้าที่ธำรงไว้ซึ่งระเบียบแบบแผนของวัฒนธรรมอันดีประเพณีอันงดงามดั้งเดิมของสังคมไทย โดยที่ปัจจุบันรัฐบาลได้ส่งเสริมกำหนดนโยบายด้วยการนำหลักพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้ในการร่วมแก้ปัญหาวิกฤตของสังคมด้วยหลัก “บวร” คือ บ้าน วัด โรงเรียน (กรมการศาสนา, 2560) จากการนำหลัก“บวร” คือบ้าน วัด โรงเรียน มาร่วมแก้ปัญหาการเมืองการปกครองนี้ ทำให้วัดมีบทบาทเป็นศูนย์กลางในการขับเคลื่อนเชื่อมโยงระหว่างบ้านกับโรงเรียนหรือสถานศึกษาซึ่งเป็นสถาบันหลักเบื้องต้นของชาติ กล่าวได้ว่า บทบาทสำคัญของพระพุทธศาสนากับการเมืองการปกครองหรือในภาคสังคมของไทยคืออิทธิพลหรือบทบาทของคณะสงฆ์ตามพันธกิจของกิจการคณะสงฆ์ทั้ง 6 ด้านเป็นส่วนสำคัญในการขับเคลื่อนแก้ปัญหาให้กับสังคมผ่านกิจกรรมทางศาสนาต่าง ๆ เช่น การเทศนา การปาฐกถาธรรมในโอกาสต่าง ๆ โครงการอบรมคุณธรรมและจริยธรรมต่าง ๆ เป็นต้น(เกษฎา ผาทอง, ธีรภัทร์ เสรีรังสรรค์, 2561) ซึ่งสอดคล้องกับหลักการในการ

พัฒนาการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนโดยนำหลักพุทธธรรมาภิบาลมาประยุกต์อันได้แก่หลักอปริหานิยธรรม 7 ประการ อันได้แก่ การหมั่นประชุมกันอย่างสม่ำเสมอ การมีความสมัครสมานสามัคคีกันในการเข้าร่วมประชุม การร่วมกันกำหนดกฎเกณฑ์ทางสังคม การให้เกียรติโดยการเคารพประธานและสมาชิกในที่ประชุม การให้เกียรติยอมรับความเสมอภาคเท่าเทียมความแตกต่างทางด้านสถานภาพและเคารพศักดิ์ศรีแห่งความเป็นมนุษย์ การมีศูนย์รวมทางจิตใจด้วยการเคารพสักการสถานของประเทศชาติบ้านเมือง และการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาในหลักที่ว่า เกื้อกูลพระ กระทำบุญ คุ้นพระศาสนา เป็นอุบาสกอุบาสิกาชั้นนำและเอาใจใส่ทำนุบำรุงกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา ซึ่งสามารถสังเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างพระพุทธศาสนากับการเมืองการปกครองไทยในปัจจุบันได้ (พระมหาเอกกวิน ปิยวีโร (อะชิ่ม), 2564)

สรุป

ความสัมพันธ์ระหว่างอุดมการณ์ของรัฐไทยกับความเชื่อทางพุทธศาสนาเป็นประเด็นสำคัญที่สะท้อนรากฐานทางวัฒนธรรม การเมือง และสังคมของไทยมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน พุทธศาสนาไม่เพียงเป็นศาสนาที่ประชาชนส่วนใหญ่ยึดถือ หากยังถูกทำให้กลายเป็นส่วนหนึ่งของโครงสร้างอุดมการณ์รัฐ ผ่านกระบวนการสร้างความชอบธรรมทางการเมือง การกำหนดคุณค่าทางสังคม และการนิยามความเป็น “ไทย” ในความหมายทางวัฒนธรรมและศีลธรรมในประวัติศาสตร์การปกครองไทย รัฐมักใช้หลักธรรมทางพุทธศาสนา เช่น ทศพิธราชธรรม หรือหลักการที่เน้นความเมตตาและความสงบเรียบร้อย มาเป็นฐานในการสร้างความต่อผู้นำหรือสถาบันทางการเมือง การวางตำแหน่งของกษัตริย์ในฐานะ “ธรรมราชา” ทำให้ผู้นำมีอำนาจทั้งเชิงโลกีย์และศาสนา โดยสะท้อนภาพรัฐที่มีหน้าที่ดูแลศาสนา ในขณะเดียวกันศาสนาก็สนับสนุนความมั่นคงของรัฐ แนวคิดนี้ทำให้เกิดสภาวะที่พุทธศาสนาเป็นส่วนหนึ่งของความเป็นพลเมืองไทยโดยนัยยะในยุคหลังรัฐชาติไทยก่อตัว ความเชื่อทางพุทธศาสนาได้รับการประกอบสร้างให้เป็นส่วนหนึ่งของโครงการสร้างชาติ ผ่านระบบการศึกษา นโยบายวัฒนธรรม และการจัดระเบียบสังคม เช่น การส่งเสริมศีลธรรมแบบพุทธในหลักสูตร การกำหนดพิธีกรรมของรัฐ การสนับสนุนสถานะพิเศษของคณะสงฆ์ ตลอดจนการควบคุมชนชั้นสงฆ์ให้สอดคล้องกับแนวทางรัฐ การผสมผสานดังกล่าวทำให้พุทธศาสนากลายเป็นอุดมการณ์ที่ผลิตซ้ำความเชื่อเรื่องความสงบเรียบร้อย ความกตัญญู ระเบียบวินัย และการยอมรับลำดับชั้น ซึ่งช่วยคงโครงสร้างทางอำนาจของรัฐ อย่างไรก็ตาม ในยุคสมัยใหม่ ความสัมพันธ์นี้เริ่มถูกตั้งคำถามผ่านกระแสประชาธิปไตย การเคลื่อนไหวด้านสิทธิมนุษยชน และความหลากหลายทางศาสนา ผู้วิจารณ์ชี้ว่าการทำให้พุทธศาสนาเป็นอุดมการณ์รัฐอาจนำไปสู่การจำกัดเสรีภาพทางความเชื่อ การผูกขาดความศีลธรรมโดยรัฐ หรือการใช้ศาสนาเป็นเครื่องมือควบคุมประชาชน

ขณะเดียวกันความขัดแย้งภายในคณะสงฆ์ รวมถึงการเมืองเรื่องศาสนา ยิ่งชี้ให้เห็นว่าศาสนาไม่ได้ลอยตัวจากอำนาจ แต่เป็นพื้นที่ต่อรองทางการเมืองอย่างต่อเนื่อง

เอกสารอ้างอิง

กันต์ แสงทอง และภัสสรา บุญญฤทธิ์. (2561). รัฐกับศาสนา: ความไม่ชัดเจนของรัฐไทยในความเป็นรรัฐโลกาวิสัยหรือรัฐศาสนา. วารสารสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, 1(1). 81-92,

กาญจนาณัฐ ประธาตุ. (2559). พระพุทธศาสนากับสังคมไทย : การยืนหยัดและท้าทายในรอบทศวรรษ. วารสารพุทธจิตวิทยา,1(2), 35-48,

เกษฎา ผาทอง, ธีรภัทร์ เสรีรังสรรค์. (30 เมษายน 2561). พระพุทธศาสนากับการเมืองในสังคมไทย ,วารสาร วไลยอลงกรณ์ปริทัศน์,8(1), 195-207,

ตีรณ พงศ์มฆพัฒน์. (22 เมษายน 2565). มติชนออนไลน์. เรียกใช้เมื่อ 4 มกราคม 2566 จาก MATICHON ONLINE: https://shorturl.asia/zM0qQ,

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). (2537). รัฐกับพระพุทธศาสนาถึงเวลาชำระล้างหรือยัง,กรุงเทพมหานคร: บริษัทสหธรรมิก จำกัด,

พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส (นิธิบุณยากร). (2557). แนวโน้มบทบาทพระสงฆ์กับการเมืองไทยในสองทศวรรษหน้า, ใน รายงานการวิจัย. ศูนย์พุทธศาสน์ศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,

พระมหาเอกกวิน ปิยวีโร (อะชิ่ม). (2564). การนำหลักพุทธธรรมาภิบาลไปประยุกต์ใช้ในการ, ส่งเสริมการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนในจังหวัดนครศรีธรรมราช. ใน ดุษฎีนิพนธ์รัฐศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขารัฐศาสตร์. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). พระสุตตันตปิฎก. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,

วีระชัย ยศโสธร. (2565) การเมืองการปกครองในแนวพระพุทธศาสนา,วารสารวิชาการธรรมทรรศน์, 22 (1), 250-264,

สายชล สัตยานุรักษ์, (พ.ศ.2544) บทความ: การสร้างอัตลักษณ์ไทยใดยหลวงวิจิตรวาทการ, จากหนังสือ: ลืมโคตรเง้าก็เผาแผ่นดิน, รวมบทความเนื่องในวาระครบรอบวันเกิดของชาญวิทย์ เกษตรศิริ, บรรณาธิการ: กาญจนี ละอองศรี, ธเนศ อาภรณ์สุวรรณ,สำนักพิมพ์มติชน, พิมพ์ครั้งที่1, หน้า 299, กจช. ศธ.0701,46/2 "สร้างวัดประชาธิปไตย" วัดพระศรีมหาธาตุ พ.ศ.24883-2596,

กรวิชญ์ บุญมี. การใช้หลักพุทธธรรมเพื่อการพัฒนาประชาธิปไตยในสังคมไทย. วารสารพุทธสังคมวิทยาปริทรรศน์ ปีที่ 9 ฉบับที่ 4 (ตุลาคม – ธันวาคม 2567, หน้า 78-80.) มหาวิทยาลัยมหามกุราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีธรรมาโศกราช

กันตพจน์ เศรษฐารัศมี (2565). วิถีประชาธิปไตยในสังคมไทยโดยใช้หลักธรรมของพระพุทธศาสนา. ในรายงานการศึกษาส่วนบุคคล หลักสูตรหลักนิติธรรมเพื่อประชาธิปไตย รุ่นที่ 10,วิทยาลัยศาลรัฐธรรมนูญ สำนักงานศาลรัฐธรรมนูญ,

สุมาลี บุญเรืองและสุรพล สุยะพรหม. (2566). การบูรณาการหลักพุทธธรรมเพื่อส่งเสริมความนิยมทางการเมืองของประชาชนที่มีต่อนักการเมืองในจังหวัดบุรีรัมย์. วารสารพุทธนวัตกรรมและการจัดการ, 6(3), 99-112,

Garfield, J.L. (2001). Buddhism and Democracy. The Proceedings of the 20th World Congress of Philosophy 12, 157-172,

วีรชน เกษสกุล. การจัดวางความคิดทางการเมืองของคณะราษฎร พ.ศ.2475 – 2490 วิทยานิพนธ์หลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต: มหาวิทยาลัยนเรศวร, 2566.

นิธิ เอียวศรีวงศ์. (2549) ประวัติศาสตร์แห่งชาติ “ซ่อม” ฉบับเก่า “สร้าง” ฉบับใหม่ พิมพ์ครั้งแรก หน้า 43-47,

สุจิตต์ วงษ์เทศ. (2566,) เผยแพร่วันพฤหัสที่ 2 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2566,

รองศาสตราจารย์ ศรีศักร วัลลิโภดม. (.2544) พัฒนาการทางสังคม-วัฒนธรรม, หน้า 339~-48, บริษัทอมรินทร์พรินติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด,

วีรชน เกษสกุล. (2566) การจัดวางความคิดทางการเมืองของคณะราษฎร พ.ศ.2475 – 2490 วิทยานิพนธ์หลักสูตร ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต: มหาวิทยาลัยนเรศวร,

ดร. เสกสรรค์ ประเสริฐกุล. (.2538) พัฒนาการของความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับสัมระเทศไทย, หน้า 1-20, สถาบันพัฒนาและฝึกอบรมนักข่าว, หนังสือพิมพ์ผู้จัดการ, พิมพ์ครั้งแรก,

ศาสตราจารย์ เสน่ห์ จามริก ในโอกาสอายุครบ 60 ปี, สมบัติ จันทวงศ์ และสถาอานันท์ (บก.), สำนักพิมพ์ธรรมศาสตร์, 2530 (บทความ "ประวัติศาสร้าง"ตัวตน"" ของ ธงชัย วินิจะกุล ในหนังสือเล่มเดียวกันนี้ ได้อธิบายเรื่อง"เขตแดน"ของประเทศไทยอย่างละเอียด) 1440 5 m 14405 16593 - 4222,

เทอดพงศ์ ลงจันทร์ ความเป็นสมัยใหม่กับการปครองของระสมบูรณาญาสิทธิ-ราชย์,นิตยสารศิลปวัฒนธรรม ปีที่ 22 ฉบับที่ 8 มิถุนายน, หน้า 27-39,

สุธินี ชินหงษ์,พัชราภรณ์ มากปรางค์, วิภา โสภาผิว และวีณา จรูญรัตนมุก. (2566).อุดมการณ์ทางการเมือง. วารสารสหศาสตร์การพัฒนาสังคม, 1(2), 30-37,

คิด วรุณดี. (2566) อุดมการณ์ทางการเมืองสู่การพัฒนาการเมืองไทย, วารสารส่งเสริมและพัฒนาวิชาการสมัยใหม่,ปีที่ 1 ฉบับที่ 1 (มกราคม-กุมภาพันธ์ 2566) 1(1) 56-65,

เชาว์ ไพรพิรุณโรจน์. (2547). ลัทธิและอุดมการณ์ทางการเมือง. กรุงเทพฯ: สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์. สำนักงานราชบัณฑิตยสภา อุดมการณ์ 7 พฤษภาคม 2556,

วิเคราะห์ปรากฏการณ์ทางการเมืองไทย 2568

Analysis of Thai political phenomena 2025

เศรษฐพร หนุนชู[1], พระครูสุธรรมกิจโกล[2], พระสุเทิด ทีปงฺกโร/งามประจบ[3],
พระอธิการวิชาญ อาทโร/มวลทอง[4], กฤษนันท์ แสงมาศ[5]
Setthaporn Noochoo, phrakhru Sutammakitkosol,
Phrasuthoed teepangkaro/ngamprachob, Phrarector Wichan Artaro/Muan Thong,
Karisanadh sengmas

บทคัดย่อ

บทความนี้ผู้เขียนมีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์ปรากฏการณ์ทางการเมืองไทยในปี พ.ศ. 2568 ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่สะท้อนความเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างและพลวัตทางการเมืองอย่างเด่นชัด ทั้งด้านอำนาจรัฐ นโยบายสาธารณะ และรูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชน การศึกษาใช้กรอบแนวคิดเชิงสถาบัน พฤติกรรมการเมืองและโครงสร้างอำนาจเพื่ออธิบายปัจจัยที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนผ่านของการเมืองไทยในยุคปัจจุบันพบว่าการเมืองไทยในปี 2568 อยู่ภายใต้เงื่อนไขของระบบหลายพรรคที่นำไปสู่การจัดตั้งรัฐบาลผสม ซึ่งส่งผลต่อเสถียรภาพทางการเมืองและความสามารถในการดำเนินนโยบาย ขณะเดียวกัน รัฐบาลต้องเผชิญความท้าทายทางเศรษฐกิจและสังคมจึงจำเป็นต้องใช้นโยบายกระตุ้นเศรษฐกิจ การลงทุนด้านเทคโนโลยี และการขยายสวัสดิการสังคมเพื่อรองรับความเปลี่ยนแปลงของโครงสร้างในด้านประชาชนพบว่ามีการเติบโตของ พลเมืองตื่นรู้ที่มีบทบาทสำคัญในการตรวจสอบการเมืองผ่านสื่อสังคมออนไลน์และพื้นที่สาธารณะ นอกจากนี้ การสื่อสารการเมืองยุคดิจิทัลยังเปลี่ยนภูมิทัศน์การเมืองไทย โดยสร้างการมีส่วนร่วมแบบสองทางระหว่างนักการเมืองและประชาชนแม้จะเปิดโอกาสให้เกิดประชาธิปไตยมากขึ้นแต่ก็มาพร้อมความเสี่ยงของความขัดแย้งและข้อมูลบิดเบือนบทความนี้ผู้เขียนจึงสรุปได้ว่าปรากฏการณ์ทางการเมืองไทยในปี 2568 สะท้อนการเปลี่ยนผ่านสำคัญของสถาบันการเมือง บทบาทประชาชน และกระบวนการกำหนดนโยบาย ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญต่อการพัฒนาประชาธิปไตยไทยในอนาคต

คำสำคัญ: วิเคราะห์, ปรากฏการณ์, การเมืองไทย

[1-4] หลักสูตรรัฐศาสตรบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์

[1-4] Bachelor of Political Science Program Mahachulalongkornrajavidyalaya University Surin Campus

[1-4] Email: Suthoed.ngam@mcu.ac.th

ABSTRACT

This article aims to analyze the political phenomena of Thailand in the year 2025 (B.E. 2568), a period that reflects significant structural changes and dynamic political transformations in state power, public policy, and forms of citizen participation. The study employs the theoretical frameworks of institutionalism, political behavior, and power structure to explain the factors influencing Thailand's political transition in the current era.The analysis reveals that Thai politics in 2025 operates under a multi-party system, resulting in the formation of coalition governments that affect political stability and policy implementation capacity. At the same time, the government faces complex economic and social challenges, necessitating the use of economic stimulus measures, technological investment, and the expansion of social welfare to accommodate structural changes within the country. Regarding the public sphere, the findings indicate a rise of civic consciousness, in which citizens play an increasingly crucial role in political scrutiny through social media and public arenas. Additionally, digital political communication has reshaped Thailand's political landscape by enabling two-way engagement between politicians and the public. Although this shift enhances democratic participation, it also brings risks of increased conflict and the spread of misinformation.In conclusion, the political phenomena of Thailand in 2025 reflect significant transitions within political institutions, the evolving role of citizens, and the processes of policymaking—all of which are essential factors for the future development of Thai democracy.

Keywords: analysis, phenomena, Thai politics

บทนำ

ปี พ.ศ. 2568 นับเป็นช่วงหัวเลี้ยวหัวต่อของการเมืองไทยที่สะท้อนพลวัตทางสังคม เศรษฐกิจ และอุดมการณ์ทางการเมืองที่ซับซ้อนมากขึ้น ปรากฏการณ์การเปลี่ยนผ่านเชิงโครงสร้างของอำนาจรัฐ สถานการณ์ทางนโยบาย และบทบาทของประชาชนในระบอบประชาธิปไตย (วิกิพีเดีย, วิกฤตการณ์การเมืองไทย: 2568). ล้วนเป็นเงื่อนไขสำคัญที่ควรได้รับการวิเคราะห์เชิงวิชาการอย่างเป็นระบบ เพื่อให้เข้าใจถึงทิศทางและความหมายของการเมืองไทยในระยะเปลี่ยนผ่านดังกล่าว บทความนี้จึงมุ่งอธิบาย

ปรากฏการณ์เด่นของการเมืองไทยในปี 2568 ผ่านกรอบการวิเคราะห์เชิงสถาบัน พฤติกรรมการเมือง และโครงสร้างอำนาจรัฐ วิกฤตการณ์การเมืองไทย พ.ศ. 2568 เป็นเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องซึ่งเกี่ยวข้องกับรัฐบาลผสมที่นำโดยนายกรัฐมนตรี แพทองธาร ชินวัตร (Thailand's grand political compromise cracks under pressure | East Asia Forum, 2025) ต่อเนื่องถึงรัฐบาลเสียงข้างน้อยในปัจจุบันที่นำโดยนายกรัฐมนตรี อนุทิน ชาญวีรกูล (Anutin Charnvirakul takes office as Thailand PM after royal endorsement". Al Jazeera, 2025) มีปัญหาต่างๆ ที่ส่งผลกระทบต่อประเทศชาติไม่ว่าจะปัญหาชายแดนไทยกัมพูชา ปัญหาน้ำท่วม รวมถึงปัญหาอื่นๆ ที่ในส่วนภาครัฐหรือภาคการเมืองแก้ปัญหาไม่ตรงจุดส่งผลให้ประชาชนต้องพึ่งพาตนเองเพื่อแก้ปัญหาในช่วงปี 2568 ประเทศไทยเผชิญกับปรากฏการณ์ทางการเมืองและปัญหาเชิงโครงสร้างที่มีความซับซ้อนและทับซ้อนกันหลายมิติ ไม่ว่าจะเป็นปัญหาความมั่นคงชายแดนไทยกับกัมพูชา สถานการณ์ภัยพิบัติน้ำท่วมที่ทวีความรุนแรงขึ้น รวมถึงปัญหาทางเศรษฐกิจและสังคมอื่น ๆ ที่สะสมมายาวนาน แม้ว่าปัญหาเหล่านี้จะมีลักษณะแตกต่างกัน แต่จุดร่วมสำคัญ คือ ความไร้ประสิทธิภาพของกลไกรัฐและภาคการเมืองในการวางนโยบาย การประสานงาน และการจัดการอย่างตรงจุด ส่งผลให้ประชาชนจำนวนมากต้องหันมาพึ่งพาตนเองเพื่อเอาชีวิตรอดและบรรเทาความเดือดร้อนในระดับครัวเรือนและชุมชนกรณีข้อพิพาทชายแดนไทยกับกัมพูชาเป็นตัวอย่างที่สะท้อนถึงความเปราะบางของกลไกความมั่นคงและการทูตเชิงรุกของรัฐไทย แม้ปัญหาจะดำเนินมาหลายปี แต่ความไม่ต่อเนื่องของนโยบาย การเปลี่ยนแปลงผู้นำทางการเมือง และแรงกดดันจากกลุ่มผลประโยชน์ ทำให้การแก้ไขยังคงวนเวียนและไม่เสถียร การขาดยุทธศาสตร์ระยะยาวส่งผลให้สถานการณ์ชายแดนเป็นแหล่งของความตึงเครียดทั้งด้านเศรษฐกิจ การทหาร และความสัมพันธ์ระหว่างประเทศต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน

ด้านภัยพิบัติน้ำท่วมปัญหาไม่ได้จำกัดอยู่ที่ภาวะอุตุนิยมวิทยาเพียงอย่างเดียว แต่สะท้อนโครงสร้างการจัดการทรัพยากรน้ำของรัฐที่ล้มเหลวอย่างยืดเยื้อ ไม่ว่าจะเป็นการวางผังเมืองที่ไม่สอดคล้องกับสภาพแวดล้อม การขาดการบูรณาการข้อมูลระหว่างหน่วยงาน หรือการลงทุนโครงสร้างพื้นฐานที่ไม่ตอบโจทย์พื้นที่เสี่ยง นโยบายเชิงรับมากกว่าเชิงป้องกัน ทำให้ทุกครั้งที่เกิดน้ำท่วมความเสียหายต่อเศรษฐกิจและคุณภาพชีวิตของประชาชนทวีความรุนแรงขึ้นอย่างต่อเนื่องเมื่อนำปัญหาต่าง ๆ มาพิจารณารวมกัน จะเห็นได้ว่ารัฐไทยกำลังเผชิญวิกฤตความเชื่อมั่นจากประชาชน เนื่องจากระบบการเมืองที่ให้ความสำคัญกับการแข่งขันเพื่ออำนาจมากกว่าการตอบสนองต่อปัญหาที่แท้จริง ความล้มเหลวของการบริหารจัดการ ทำให้เกิดปรากฏการณ์ “การพึ่งพาตนเองของชุมชน” หรือ community self-reliance มากขึ้น เช่น การรวมกลุ่มจัดการน้ำ การเฝ้าระวังภัยพิบัติ การสร้างเครือข่ายช่วยเหลือกันเอง ซึ่งแม้จะสะท้อนถึงความเข้มแข็งภาคประชาชน แต่ในอีกด้านหนึ่งกลับชี้ให้เห็นช่องว่างของรัฐที่เพิ่มขึ้นปรากฏการณ์ปัญหาในปี 2568 ไม่ได้เป็นเพียงเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นเฉพาะหน้า แต่เป็นเครื่องชี้วัดถึงความท้าทายเชิงโครงสร้างในการบริหารจัดการของภาครัฐไทย การแก้ปัญหาอย่างยั่งยืนจึงจำเป็นต้องเริ่มจากการปฏิรูปกลไกรัฐ ความโปร่งใส ความต่อเนื่องของนโยบาย และการเปิดพื้นที่ให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ การมองปัญหา

อย่างเป็นระบบ จะช่วยให้ประเทศไทยสามารถพัฒนาแนวทางแก้ไขที่สอดคล้องกับสภาพสังคมและลดความเหลื่อมล้ำในการรับมือความเสี่ยงและวิกฤตต่าง ๆ ในอนาคตได้

การปรับโครงสร้างอำนาจและเสถียรภาพของรัฐบาล

การเมืองไทยในปี 2568 ยังคงอยู่ภายใต้ระบบหลายพรรคที่นำไปสู่การจัดตั้งรัฐบาลผสมซึ่งต้องอาศัยการประสานผลประโยชน์และการต่อรองทางการเมืองอย่างเข้มข้น ปรากฏการณ์สำคัญคือความจำเป็นของการรักษาเสถียรภาพเชิงสถาบันเนื่องจากรัฐบาลผสมมักเผชิญแรงเสียดทานจากทั้งภายในและภายนอกสภาบทบาทของพรรคการเมืองขนาดกลางและเล็ก ที่เพิ่มอำนาจต่อรองและกำหนดทิศทางของนโยบายในบางประเด็นการดำรงอยู่ของกลไกนอกระบบ ที่ยังมีบทบาทในโครงสร้างทางการเมือง ส่งผลให้การเมืองไทยมีลักษณะกึ่งประชาธิปไตยเชิงอำนาจนิยมอยู่ในระดับหนึ่งผลที่เกิดขึ้นคือ การบริหารประเทศต้องเผชิญข้อจำกัดหลายประการทั้งด้านงบประมาณ นโยบายสาธารณะ และการประสานความร่วมมือระหว่างกลุ่มการเมืองต่าง ๆภูมิทัศน์ทางการเมืองไทยในปี พ.ศ. 2568 เป็นช่วงเวลาที่รัฐบาลไทยต้องเผชิญความท้าทายรอบด้าน ทั้งอิทธิพลของเทคโนโลยีดิจิทัล ความคาดหวังด้านธรรมาภิบาลของประชาชน วิกฤตเศรษฐกิจโลก การแข่งขันเชิงภูมิรัฐศาสตร์ และความขัดแย้งภายในโครงสร้างการเมืองไทยเอง การดำรงอยู่ของรัฐบาลผสมเป็นโครงสร้างการเมืองหลักหลังการเลือกตั้งหลายครั้งติดต่อกัน ซึ่งทำให้การจัดสรรอำนาจภายในรัฐบาลมีความซับซ้อนและมีความเปราะบางสูง การปรับโครงสร้างอำนาจจึงกลายเป็นกลไกสำคัญที่รัฐบาลใช้เพื่อลดปัญหาความไม่สมดุลเชิงอำนาจ สร้างเสถียรภาพ และเพิ่มประสิทธิภาพการบริหารประเทศการศึกษาการปรับโครงสร้างอำนาจจึงเป็นมิติสำคัญของรัฐศาสตร์ไทยในยุคปัจจุบัน

การขับเคลื่อนนโยบายเศรษฐกิจและการตอบสนองต่อวิกฤตสังคม

รัฐบาลในปี 2568 ต้องเผชิญกับความท้าทายด้านเศรษฐกิจโลก การฟื้นตัวภายหลังวิกฤตเศรษฐกิจและโครงสร้างสังคมที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วปรากฏการณ์ทางนโยบายที่เด่น ได้แก่ การใช้นโยบายกระตุ้นเศรษฐกิจ ซึ่งสะท้อนแนวคิดเศรษฐศาสตร์การคลังเชิงกระตุ้นเพื่อลดความถดถอยทางเศรษฐกิจการลงทุนในเทคโนโลยีและโครงสร้างพื้นฐานดิจิทัล เพื่อนำประเทศสู่เศรษฐกิจฐานความรู้และอุตสาหกรรม4.0 การขยายสวัสดิการสังคม เพื่อลดความเหลื่อมล้ำและเพิ่มความมั่นคงของประชาชนด้วยแนวทางบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมมีบทบาทสำคัญในการสร้างแรงผลักดันให้เกิดการเปลี่ยนแปลงนโยบายที่สอดคล้องกับความต้องการของประชาชน (เรียงดาว ทวะชาลี, 2568: 24-32). อย่างไรก็ตามการดำเนินนโยบายยังเผชิญข้อจำกัดจากโครงสร้างงบประมาณ ความคาดหวังของภาคธุรกิจ และแรงกดดันจากสังคมจึงเกิดข้อถกเถียงเกี่ยวกับความยั่งยืนทางการคลังและประสิทธิผลของนโยบาย

การขับเคลื่อนนโยบายเศรษฐกิจและการตอบสนองต่อวิกฤตสังคมเป็นภารกิจที่ต้องอาศัยความสมดุลระหว่างการแก้ปัญหาเฉพาะหน้าและการวางแผนระยะยาว รัฐบาลจำเป็นต้องบริหารจัดการนโยบายเศรษฐกิจอย่างรอบคอบเพื่อรับมือกับความผันผวนของเศรษฐกิจโลก ความเสี่ยงทางการเงิน และความไม่แน่นอนที่เพิ่มขึ้น การกระตุ้นเศรษฐกิจ การเสริมสภาพคล่อง และการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานมีบทบาท

สำคัญในการพยุงระบบเศรษฐกิจ ขณะเดียวกันการลงทุนเพื่อปรับโครงสร้างเศรษฐกิจ เช่น การพัฒนาดิจิทัล เศรษฐกิจสีเขียว และทักษะแรงงานยุคใหม่ เป็นกุญแจสำคัญต่อการสร้างความสามารถแข่งขันของประเทศ ในด้านสังคม วิกฤตเศรษฐกิจส่งผลโดยตรงต่อความเป็นอยู่ของประชาชน ทำให้ระบบสวัสดิการสังคมและความมั่นคงทางสังคมมีความสำคัญอย่างยิ่ง มาตรการช่วยเหลือ เช่น การประกันสังคม การประกันสุขภาพถ้วนหน้า การสนับสนุนผู้สูงอายุและผู้มีรายได้น้อย เป็นกลไกที่ช่วยลดผลกระทบจากความเหลื่อมล้ำและคุ้มครองกลุ่มเปราะบาง ขณะที่การเสริมความเข้มแข็งให้ชุมชนท้องถิ่น และการกระจายอำนาจเพื่อให้พื้นที่สามารถจัดการปัญหาได้อย่างยืดหยุ่น จะช่วยให้สังคมมีเสถียรภาพมากขึ้นการประสานนโยบายเศรษฐกิจและนโยบายสังคมอย่างสอดคล้องกันเป็นเงื่อนไขสำคัญสำหรับการพัฒนาที่ยั่งยืน ความท้าทายในยุคปัจจุบันรวมถึงความไม่แน่นอนทางการเมือง งบประมาณจำกัด ความเหลื่อมล้ำทางเทคโนโลยี และโครงสร้างราชการแบบรวมศูนย์เป็นอุปสรรคที่ต้องได้รับการปรับปรุงอย่างจริงจัง การตอบสนองต่อวิกฤตอย่างมีประสิทธิภาพจึงต้องอาศัยรัฐบาลที่โปร่งใส มีความสามารถจัดการนโยบายเชิงระบบ และฟังเสียงประชาชน นำไปสู่การสร้างสังคมที่มั่นคง เข้มแข็ง และรองรับการพัฒนาในระยะยาวได้อย่างแท้จริง

พลวัตการมีส่วนร่วมของประชาชนและวัฒนธรรมการเมืองแบบใหม่

ปี 2568 เป็นปีที่พลเมืองตื่นรู้(Civic Consciousness)มีบทบาทสูงขึ้นอย่างชัดเจนโดยเฉพาะคนรุ่นใหม่ที่ตระหนักถึงสิทธิหน้าที่และการตรวจสอบอำนาจรัฐเกิดปรากฏการณ์สำคัญคือ การใช้พื้นที่สื่อสังคมออนไลน์เป็นเวทีถกเถียงทางการเมืองตรวจสอบข้อเท็จจริงและสร้างวาระสาธารณะ (Public Agenda) การเคลื่อนไหวภาคประชาชน ในประเด็นต่าง ๆ เช่น สิ่งแวดล้อมสิทธิมนุษยชนคุณภาพชีวิตและสวัสดิการ การตั้งคำถามต่อโครงสร้างอำนาจเดิม และการเรียกร้องความโปร่งใสในทุกระดับ พฤติกรรมเหล่านี้สะท้อนถึงการเปลี่ยนผ่านวัฒนธรรมการเมือง (Political Culture) จากลักษณะอุปถัมภ์ (Patronage System) ไปสู่การเมืองแบบมีเหตุผลและสิทธิพลเมือง (Rational-Civic Culture) บทบาทของพลเมืองตื่นรู้ได้ขยายตัวอย่างมีนัยสำคัญโดยเฉพาะในกลุ่มคนรุ่นใหม่ที่เติบโตมากับสังคมข้อมูลข่าวสารและเทคโนโลยีดิจิทัลการเข้าถึงข้อมูลที่รวดเร็วและหลากหลายทำให้ประชาชนมีความตื่นตัวทางการเมืองมากขึ้นเข้าใจสิทธิและหน้าที่ของตนในฐานะพลเมืองตามหลักประชาธิปไตย (ละอองดาว ชาทองยศและคณะ, 2567: 110-130). และสามารถตรวจสอบการทำงานของรัฐได้อย่างมีประสิทธิภาพกว่าในอดีตการตื่นรู้ดังกล่าวไม่เพียงเกิดขึ้นในแวดวงการเมืองระดับชาติเท่านั้นแต่ยังขยายสู่ประเด็นสังคม เศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อมและสิทธิมนุษยชนทำให้ประชาชนโดยเฉพาะเยาวชนมีบทบาทสำคัญในการผลักดันให้รัฐดำเนินนโยบายที่โปร่งใสตอบสนองต่อความต้องการของสังคม และเคารพหลักการตรวจสอบถ่วงดุลอำนาจการเพิ่มขึ้นของพลเมืองตื่นรู้ยังสะท้อนถึงการเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างของสังคมไทยที่ประชาชนไม่ได้มองบทบาทของตนเพียงผู้รับนโยบายแต่เป็นผู้มีส่วนร่วมในการกำหนดอนาคตประเทศคนรุ่นใหม่เริ่มแสดงออกผ่านกิจกรรมสาธารณะการรณรงค์ออนไลน์การใช้ข้อมูลและหลักฐานเชิงประจักษ์ในการตั้งคำถามและการเรียกร้องความรับผิดชอบจากผู้มีอำนาจทำให้เกิดพื้นที่สาธารณะใหม่ในการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐอย่างเปิดเผยแม้ว่าการเคลื่อนไหวเหล่านี้บางครั้งจะเผชิญข้อจำกัดทางกฎหมายหรือวัฒนธรรมทางการเมืองแต่ก็

ยังเป็นแรงผลักสำคัญที่ช่วยพัฒนาประชาธิปไตยไทยให้มีพลวัตมากยิ่งขึ้นในภาพรวมพลเมืองตื่นรู้จึงมีบทบาทสำคัญในการสร้างสังคมประชาธิปไตยที่เข้มแข็ง เพราะเมื่อประชาชนมีความรู้ความเข้าใจและพร้อมมีส่วนร่วมในกิจการสาธารณะการใช้อำนาจรัฐย่อมต้องมีความโปร่งใส ตรวจสอบได้และตอบสนองต่อสาธารณะมากขึ้นความตื่นตัวของคนรุ่นใหม่ยังท้าทายให้สถาบันรัฐและองค์กรการเมืองปรับตัวให้ทันกับความคาดหวังใหม่ๆ ของสังคมและส่งผลให้ประเทศไทยก้าวสู่การพัฒนาที่มีคุณภาพและยั่งยืน จะเห็นได้ว่าบรรยากาศทางการเมืองแบบประชาธิปไตยที่ผ่านมา มีความสำคัญยิ่งต่อการเมืองภาคประชาชน เพราะเป็นบรรยากาศที่มีรัฐธรรมนูญเป็นเสมือนหลักให้ภาคประชาชนได้ใช้อ้างอิงหรือค้ำยันหรือรับรองถึงสิทธิและเสรีภาพโดยเฉพาะอย่างยิ่งการรับรองถึงเสรีภาพในการแสดงออกและการชุมนุม ซึ่งเสรีภาพในการแสดงออกและการชุมนุมนี้เป็นเครื่องมือสำคัญของภาคประชาชนที่จะใช้ในการต่อรองและกดดันรัฐเพื่อให้เกิดการเจรจา ทำให้ช่องทางที่จะทำให้ประชาชนมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจของรัฐบาล (อลงกรณ์ อรรคแสง, 2567: 1237-1256). การแสดงออกและการชุมนุมทางการเมืองเป็นหัวใจสำคัญของสังคมประชาธิปไตย เพราะเป็นกลไกที่เปิดโอกาสให้ประชาชนสามารถมีบทบาทต่อการกำหนดทิศทางประเทศ ตรวจสอบอำนาจรัฐ และสะท้อนปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคมอย่างสันติ (อำนาจ อาจหาญ, 2564: 23-32). การมีพื้นที่ให้ประชาชนได้แสดงออกอย่างอิสระไม่เพียงเป็นสิทธิขั้นพื้นฐาน แต่ยังเป็นตัวชี้วัดความเข้มแข็งของระบอบประชาธิปไตยในแต่ละประเทศด้วยการแสดงออกทางการเมืองเป็นกระบวนการสื่อสารระหว่างประชาชนกับรัฐ ประชาชนสามารถใช้เสียงของตนเพื่อแสดงความคิดเห็น วิพากษ์นโยบาย เสนอทางเลือก หรือเรียกร้องให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในประเด็นที่กระทบต่อคุณภาพชีวิต การสื่อสารนี้ทำให้รัฐบาลต้องรับฟังความต้องการของสังคม และปรับทิศทางนโยบายให้สอดคล้องกับหลักประโยชน์สาธารณะมากขึ้นช่วยให้เกิดวัฒนธรรมทางการเมืองที่เปิดกว้าง ส่งเสริมให้ประชาชนรู้เท่าทันและสนใจประเด็นสาธารณะมากขึ้น การชุมนุมทางการเมืองเป็นวิธีแสดงพลังร่วมกันของประชาชนเพื่อเรียกร้องความเป็นธรรมการคุ้มครองสิทธิหรือการต่อต้านความไม่ถูกต้องชุมนุมแบบสันติถือเป็นเครื่องมือสำคัญในการตรวจสอบและถ่วงดุลอำนาจรัฐ ช่วยทำให้ประเด็นที่ถูกมองข้ามกลับมาสู่พื้นที่สาธารณะ และสร้างแรงกดดันให้ผู้มีอำนาจต้องทบทวนการกระทำของตน

การชุมนุมหลายครั้งในประวัติศาสตร์ทั่วโลกได้ก่อให้เกิดการปฏิรูปครั้งสำคัญ เช่น การขยายสิทธิเลือกตั้ง สิทธิแรงงาน หรือความเสมอภาคทางเพศ การแสดงออกและชุมนุมทางการเมืองต้องตั้งอยู่บนหลักแห่งสันติวิธีและเคารพสิทธิของผู้อื่น สังคมจำเป็นต้องมีกรอบกฎหมายที่สมดุลไม่เข้มงวดจนปิดกั้นเสรีภาพแต่ต้องมีมาตรการเพื่อป้องกันไม่ให้เกิดความรุนแรงหรือความเสียหายต่อสาธารณะ ขณะเดียวกันรัฐต้องเคารพหลักสิทธิมนุษยชนและปฏิบัติต่อผู้ชุมนุมอย่างเป็นธรรม การใช้กำลังเกินกว่าเหตุ การคุกคาม หรือการจำกัดสิทธิอย่างไม่ชอบธรรมย่อมทำลายความเชื่อมั่นของประชาชนต่อระบบประชาธิปไตย และอาจนำไปสู่ความขัดแย้งที่รุนแรงขึ้นในช่วงไม่กี่ปีที่ผ่านมา ความตื่นตัวของประชาชนรุ่นใหม่มีบทบาทสำคัญต่อการขยายพื้นที่การแสดงออก พวกเขาใช้สื่อสังคมออนไลน์เป็นเครื่องมือในการสื่อสาร จัดตั้งการเคลื่อนไหวและตรวจสอบผู้มีอำนาจอย่างรวดเร็ว การผสมผสานระหว่างการเคลื่อนไหวบนถนนและบนโลกดิจิทัลทำให้

การแสดงออกทางการเมืองเข้าถึงได้ง่ายขึ้น สร้างเครือข่ายที่กว้างขึ้น และเพิ่มพลังต่อรองของประชาชนในสังคมที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว การแสดงออกและการชุมนุมทางการเมืองเป็นกลไกพื้นฐานที่ทำให้ประชาธิปไตยมีชีวิตและเติบโต เป็นช่องทางที่ช่วยให้เสียงของประชาชนถูกส่งต่อไปยังผู้มีอำนาจ เป็นพื้นที่สร้างความรู้ ความตระหนัก และพลังร่วมของสังคม การส่งเสริมเสรีภาพเหล่านี้ภายใต้กฎหมายที่เป็นธรรมและการเคารพซึ่งกันและกันจะนำไปสู่สังคมที่เปิดกว้าง โปร่งใส และอยู่ร่วมกันอย่างสันติมากยิ่งขึ้น

การสื่อสารการเมืองในยุคดิจิทัลและผลกระทบต่อทิศทางการเมือง

การสื่อสารทางการเมืองยุคดิจิทัลก่อเกิดอิทธิพลต่อการเคลื่อนไหวทางสังคม ถือว่าเป็นกระบวนทัศน์ (Paradigm) ทางการสื่อสารการเมืองแบบใหม่ ส่งผลให้เกิดพฤติกรรมทางการเมืองในปัจจุบันเป็นอย่างมากซึ่งจะส่งผลกระทบในเชิงทางบวกและทางลบขึ้นอยู่กับที่จังหวะเวลาและบทสังคมการเมืองที่เกิดขึ้นซึ่งผู้เขียนมองเห็นถึงการเคลื่อนไหวทางสังคมการเมืองที่ผ่านบริบทแห่งการเคลื่อนไหวที่มาในอดีตและปัจจุบันที่มองเห็นถึงความสำคัญและอิทธิของสื่อสารทางการเมืองที่มีความสำคัญอย่างมากต่อสังคมการเมืองไทยและสังคมการเมืองโลกเป็นอย่างมากสังคมแห่งการสื่อสารทางการเมืองมีบทบาทอย่างมาก (กิตตินันท์ วงษ์สุวรรณและคณะ, 2566: 158-171). จากสื่อต่างๆที่แสดงพฤติกรรมของนักการเมืองเชิงลบที่ทำให้ประชาชนที่หมดศรัทธาต่อภาคการเมืองเป็นทุนเดิมอยู่แล้วยิ่งหมดศรัทธามากขึ้นและมองภาคการเมืองเป็นที่พึ่งของประชาชนไม่ได้ ไม่ว่าแต่ สส.หรือแม้แต่ สว.ก็ตามไม่ปกปกสิทธิของคนไทยตัวอย่าง เช่น สว. ท่านหนึ่งที่เรียกร้องสิทธิให้กับต่างด้าวมากกว่าคนไทยเป็นต้น

การสื่อสารการเมืองในยุคดิจิทัลได้เปลี่ยนภูมิทัศน์ทางการเมืองไปอย่างลึกซึ้ง ทั้งในระดับปัจเจก ระดับกลุ่ม และระดับโครงสร้างรัฐ เทคโนโลยีดิจิทัล โดยเฉพาะโซเชียลมีเดีย ได้กลายเป็นพื้นที่สำคัญที่ประชาชน นักการเมือง พรรคการเมือง และองค์กรภาคประชาสังคมใช้ในการสื่อสาร แลกเปลี่ยนข้อมูล วิเคราะห์ปัญหา และเคลื่อนไหวทางการเมืองอย่างมีพลังมากขึ้นกว่าที่เคยเป็นในอดีต การเปลี่ยนแปลงนี้ไม่เพียงปรับวิธีการสื่อสาร แต่ยังส่งผลต่อพฤติกรรมการเมือง กระบวนการตัดสินใจ และทิศทางการเมืองยุคดิจิทัลทำให้ประชาชนเข้าถึงข้อมูลการเมืองได้อย่างกว้างขวางและรวดเร็ว ซึ่งช่วยลดช่องว่างอำนาจข้อมูลระหว่างรัฐและประชาชนอย่างมีนัยสำคัญ ข้อมูลที่เคยถูกควบคุมโดยหน่วยงานรัฐหรือสื่อกระแสหลักถูกแทนที่ด้วยสื่อสังคมออนไลน์ที่ประชาชนสามารถผลิตและเผยแพร่เองได้ ทำให้พื้นที่ทางการเมืองเปิดกว้างมีความหลากหลายของการมองเห็นปัญหาและความคิดเห็น การเปลี่ยนแปลงนี้ส่งเสริมให้ประชาชนมีความตื่นตัวทางการเมืองมากขึ้น เข้าใจนโยบาย และกล้าตรวจสอบผู้มีอำนาจอย่างใกล้ชิด สื่อดิจิทัลได้เปลี่ยนวิธีการสื่อสารของนักการเมือง พรรคการเมือง และรัฐอย่างสิ้นเชิง นักการเมืองสามารถสื่อสารกับประชาชนได้โดยตรงแบบเรียลไทม์ ลดการพึ่งพาสื่อกระแสหลักและเพิ่มโอกาสสร้างฐานสนับสนุนใหม่ ๆ การใช้แพลตฟอร์มอย่าง Facebook, X (Twitter), TikTok หรือ YouTube ช่วยให้คู่แข่งทางการเมืองสามารถสร้างภาพลักษณ์ นำเสนอประเด็น และตอบโต้ข้อโจมตีอย่างรวดเร็ว การแข่งขันทางการเมืองจึงยิ่งเข้มข้นขึ้นและเกิด การสื่อสารแบบปรับแต่งเฉพาะบุคคล(personalized political communication) ที่ส่งผลต่อการจัดการหาเสียง การสร้างตัวตนทางการเมือง (political branding) และการกำหนดทิศทางนโยบายการ

สื่อสารการเมืองในยุคดิจิทัลยังส่งเสริมการเคลื่อนไหวทางสังคมและการชุมนุมทางการเมืองอย่างสำคัญ สื่อดิจิทัลช่วยให้ประชาชนจัดตั้งกลุ่ม เคลื่อนไหว และระดมทรัพยากรได้ง่ายขึ้นกว่าที่เคยเป็น ผ่านแฮชแท็ก การแชร์ข้อมูล และการถ่ายทอดสด ซึ่งสามารถปลุกพลังการมีส่วนร่วมและสร้างแรงกดดันต่อรัฐได้อย่างมีนัยสำคัญ ตัวอย่างเช่น การเคลื่อนไหวทางสังคมที่ใช้โซเชียลมีเดียเป็นหัวใจหลัก มักเติบโตอย่างรวดเร็วและสามารถดึงความสนใจระดับนานาชาติได้ทันที ส่งผลให้รัฐต้องตอบสนองเร็วขึ้นและระมัดระวังต่อภาพลักษณ์ของตนมากขึ้น การสื่อสารการเมืองในยุคดิจิทัลมีความท้าทายที่ซับซ้อน ไม่ว่าจะเป็นปัญหาข้อมูลเท็จ (fake news) ข่าวปลอม การบิดเบือนข้อมูล (disinformation) หรือการสร้าง "ห้องสะท้อนเสียง" (echo chamber) ที่ทำให้ประชาชนรับข้อมูลเฉพาะที่สอดคล้องกับความเชื่อของตน ส่งผลให้ความขัดแย้งทางการเมืองรุนแรงขึ้น การโจมตีบนโลกออนไลน์ เช่น การใช้กองทัพไซเบอร์ การปั่นกระแส (astroturfing) และการใช้บอทการเมือง (political bots) ยิ่งทำให้บรรยากาศการสื่อสารทางการเมืองมีความเปราะบาง สร้างความคลาดเคลื่อนในการรับรู้และลดคุณภาพของกระบวนการประชาธิปไตย

ในระดับโครงสร้างรัฐ การสื่อสารการเมืองยุคดิจิทัลยังเร่งให้เกิดการปฏิรูปสถาบันทางการเมือง รัฐจำเป็นต้องปรับตัวให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลง ไม่ว่าจะเป็นการออกกฎหมายคุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคล การควบคุมแพลตฟอร์มออนไลน์ การสร้างมาตรการรับมือภัยคุกคามไซเบอร์หรือการส่งเสริมการรู้เท่าทันสื่อ (media literacy) เพื่อให้ประชาชนสามารถแยกแยะข้อมูลได้อย่างมีเหตุผล การดำเนินนโยบายเหล่านี้ชี้ให้เห็นว่ารัฐในยุคดิจิทัลต้องยอมรับว่าอำนาจการสื่อสารไม่ได้อยู่ในมือเฉพาะของตนอีกต่อไป แต่กระจายไปสู่ประชาชนและกลุ่มต่าง ๆ อย่างกว้างขวาง การสื่อสารการเมืองในยุคดิจิทัลมีบทบาทสำคัญต่อการกำหนดทิศทางการเมืองในปัจจุบัน ทำให้ประชาชนมีพลังมากขึ้น เพิ่มความเข้มข้นของการตรวจสอบอำนาจรัฐ และเปิดพื้นที่ใหม่ ๆ สำหรับการเคลื่อนไหวทางสังคม แต่ขณะเดียวกันก็สร้างความท้าทายด้านความจริง ความน่าเชื่อถือ และความขัดแย้งที่ต้องการการจัดการอย่างรอบคอบ การสร้างระบบสื่อสารทางการเมืองที่โปร่งใส ยุติธรรม และรับผิดชอบจึงเป็นเงื่อนไขสำคัญในการพัฒนาประชาธิปไตยที่ยั่งยืนในยุคดิจิทัล

สรุป

การเมืองไทยในปี 2568 เป็นช่วงเวลาที่มีความเปลี่ยนแปลงอย่างเข้มข้นทั้งในระดับโครงสร้างอำนาจ นโยบายรัฐ และพลวัตของสังคม ประเด็นสำคัญที่สะท้อนทิศทางการเมือง ได้แก่ (1) การปรับตัวของรัฐบาลภายใต้แรงกดดันเศรษฐกิจและสังคม (2) บทบาทของประชาชนรุ่นใหม่และกลุ่มเคลื่อนไหวทางสังคมที่เพิ่มขึ้นอย่างชัดเจน และ (3) การเปลี่ยนแปลงเชิงสถาบันที่เกิดจากข้อจำกัดรัฐธรรมนูญและกระบวนการตรวจสอบถ่วงดุล รัฐบาลต้องเผชิญแรงกดดันจากปัญหาเศรษฐกิจโลก การชะลอตัวของการลงทุน และความเหลื่อมล้ำทางสังคมที่ยังคงอยู่ ขณะเดียวกันนโยบายเศรษฐกิจที่มุ่งกระตุ้นแบบเร่งด่วน เช่น โครงการกระตุ้นการบริโภคหรือการอัดฉีดงบประมาณจำนวนมาก ถูกตั้งคำถามเรื่องความคุ้มค่าและการกระจายผลประโยชน์ ส่งผลให้รัฐบาลต้องเร่งสร้างความเชื่อมั่นจากทั้งภาคธุรกิจและประชาชน ขณะที่ฝ่ายตรงข้ามทางการเมืองใช้ประเด็นทางเศรษฐกิจเป็นเครื่องมือในการวิพากษ์อย่างต่อเนื่อง บทบาทของพลเมืองตื่นรู้(civic consciousness) โดยเฉพาะในกลุ่มคนรุ่นใหม่มีความโดดเด่น พวกเขาใช้โซเชียลมีเดีย

เป็นพื้นที่ในการตั้งคำถาม ตรวจสอบนโยบาย และวิพากษ์โครงสร้างทางอำนาจอย่างเปิดเผย ปรากฏการณ์นี้ทำให้การเมืองไทยปี 2568 มีพลวัตที่รวดเร็ว อยู่ภายใต้แรงผลักดันของข้อมูลออนไลน์ การรณรงค์ผ่านแฮชแท็ก และการสื่อสารทางการเมืองเชิงสร้างสรรค์ การเข้ามามีบทบาทของกลุ่มเยาวชนยังส่งผลให้พรรคการเมืองต้องปรับยุทธศาสตร์การสื่อสารและข้อเสนอเชิงนโยบายให้ตอบโจทย์คนรุ่นใหม่มากขึ้น ปรากฏการณ์ความขัดแย้งทางการเมืองยังดำรงอยู่ภายใต้ความไม่ลงรอยระหว่างฝ่ายอนุรักษนิยมกับฝ่ายปฏิรูป แม้ความขัดแย้งอาจไม่ได้ทวีความรุนแรงเท่าในอดีต แต่ความแตกต่างด้านอุดมการณ์ยังคงปรากฏผ่านการถกเถียงในสื่อสาธารณะ การชุมนุมประปราย และกระบวนการนิติบัญญัติที่เต็มไปด้วยการต่อรอง ความล่าช้าในการปฏิรูปโครงสร้างรัฐ รวมถึงความพยายามผลักดันกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับเสรีภาพการแสดงออก ยังคงเป็นพื้นที่ความขัดแย้งสำคัญในปีนี้ยังสะท้อนความพยายามของสถาบันทางการเมืองในการปรับสมดุลบทบาทของฝ่ายบริหาร นิติบัญญัติ และตุลาการ กระบวนการตรวจสอบ เช่น ศาลรัฐธรรมนูญ องค์กรอิสระ หรือวุฒิสภา ยังคงมีบทบาทต่อเป้าหมายเชิงนโยบายและเสถียรภาพของรัฐบาล การตีความกฎหมายหรือคำวินิจฉัยสำคัญหลายประเด็นส่งผลต่อทิศทางนโยบายและความเชื่อมั่นทางการเมือง ทำให้เกิดการถกเถียงเรื่องความชอบธรรมและอิสรภาพขององค์กรเหล่านี้ ดังนั้น ปรากฏการณ์การเมืองไทย ปี 2568 เป็นภาพสะท้อนของสังคมที่กำลังเปลี่ยนผ่านระหว่างโครงสร้างอำนาจแบบเดิมกับความคาดหวังใหม่ของประชาชน การเมืองจึงเต็มไปด้วยความท้าทายทั้งด้านเศรษฐกิจ ความเชื่อมั่นในสถาบันการเมือง และการมีส่วนร่วมของพลเมืองรุ่นใหม่ หากสามารถจัดการความขัดแย้งและผลักดันการปฏิรูปเชิงโครงสร้างได้อย่างต่อเนื่อง การเมืองไทยอาจมุ่งสู่เสถียรภาพและการพัฒนาที่สอดคล้องกับความต้องการของสังคมยุคใหม่มากขึ้น

เอกสารอ้างอิง

กิตตินันท์ วงษ์สุวรรณและคณะ.(2566).**อิทธิพลการสื่อสารทางการเมืองยุคดิจิทัลกับการเคลื่อนไหวทางสังคม.**วารสารปัญญา, 30(3), 158-171.

เรียงดาว ทวะชาลี.(2568). **บทบาทของขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมต่อการเปลี่ยนแปลงนโยบายรัฐ.** วารสาร กว๊านพะเยา, 2(3),24-32.

ละอองดาว ชาทองยศและคณะ.(2567).**พลเมืองตื่นรู้ตามระบอบประชาธิปไตยของนักศึกษามหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย.**วารสาร Rajapark Journal, 18(59), 110-130.

อลงกรณ์ อรรคแสง.(2567).**การเมืองภาคประชาชนภายใต้รัฐบาลทหาร.** Journal of Roi Kaensarn Academi, 9(7), 1237-1256.

อำนาจ อาจหาญ.(2564).**การแสดงออกทางการเมืองอย่างสร้างสรรค์ของพลเมืองยุคใหม่.**วารสาร สันติสุขปริทรรศน์, 2(2), 23-32.

Anutin Charnvirakul takes office as Thailand PM after royal endorsement". Al Jazeera (ภาษาอังกฤษ). สืบค้นเมื่อ 2025-09-10.

Thailand's grand political compromise cracks under pressure | East Asia Forum" (ภาษาอังกฤษ). 15 June 2025. สืบค้นเมื่อ 18 June 2025.

วิกิพีเดีย.**วิกฤตการณ์การเมืองไทย พ.ศ. 2568**.ออนไลน์.[แหล่งข้อมูล]. https://th.wikipedia.org/wiki. สืบค้นวันที่ 5 ธันวาคม 2568.

การพัฒนาจิตสำนึกความเป็นพลเมืองตามหลักกฎหมาย

The Development of Citizenship Consciousness According to the Law

พระปลัดกิตติ ยุตฺติธโร[1], พระอธิการวิชาญ อาทโร[2],
พระสุเทิด ทีปงฺกโร[3], เศรษฐพร หนุนชู[4], กฤษนันท์ แสงมาศ[5],
Phrapalad Kitti Yuttitharo, Phraatikan Wichan Artharo,
Phra Suthoed Teepangkaro, Setthaphon Noonchoo, Kritsanan Saengmas

บทคัดย่อ

การพัฒนาจิตสำนึกความเป็นพลเมืองตามหลักกฎหมายนั้น ชาวไทยต้องพัฒนาจิตสำนึกด้วยการปฏิบัติหน้าที่ตามรัฐธรรมนูญ คือ (1) ในมาตรา 70 บุคคลมีหน้าที่พิทักษ์รักษาไว้ ซึ่งชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ และการปกครองระบบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขตามรัฐธรรมนูญ (2) ในมาตรา 71 บุคคลมีหน้าที่ป้องกันประเทศ รักษาผลประโยชน์ของชาติ และปฏิบัติตามกฎหมาย (3) ในมาตรา 72 บุคคลมีหน้าที่ไปใช้สิทธิ์เลือกตั้ง กล่าวคือ บุคคลซึ่งไปใช้สิทธิหรือไม่ไปใช้สิทธิโดยไม่แจ้งเหตุอันสมควรที่ทำให้ไม่อาจไปใช้สิทธิได้ ยอมได้รับสิทธิหรือเสียสิทธิตามกฎหมายบัญญัติและการแจ้งเหตุที่ทำให้ไม่อาจไปเลือกตั้งและการอำนวยความสะดวกในการไปเลือกตั้งให้เป็นไปตามที่กฎหมายบัญญัติ (4) ในมาตรา 73 บุคคลมีหน้าที่รับราชการทหาร ช่วยเหลือในการป้องกันและบรรเทาภัยพิบัติสาธารณ เสียภาษีอากร ช่วยเหลือราชการ รับการศึกษาอบรม พิทักษ์ ปกป้อง และสืบสารศิลปวัฒนธรรมของชาติและภูมิปัญญาท้องถิ่น และอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ทั้งนี้ ตามที่กฎหมายบัญญัติ และ (5) ในมาตรา 74 บุคคลผู้เป็นข้าราชการ พนักงาน ลูกจ้างของหน่วยราชการ หน่วยงานของรัฐ รัฐวิสาหกิจ หรือเจ้าที่อื่นของรัฐมีหน้าที่ดำเนินการให้เป็นไปตามกฎหมายเพื่อรักษาผลประโยชน์ส่วนรวม อำนาจความสะดวกและให้บริการแก่ประชาชนตามหลักธรรมาภิบาลของการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี ซึ่งในการปฏิบัติหน้าที่และในการปฏิบัติการอื่นที่เกี่ยวข้องกับประชาชน

คำสำคัญ: การพัฒนา, จิตสำนึก, พลเมือง, กฎหมาย, สังคมไทย

[1-5] มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์
[1-5] Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Surin Campus
[1-5] Email: setthaporn.n@mcu.ac.th

Abstract

The development of legal citizenship consciousness Thais must develop consciousness by performing their duties according to the constitution: (1) In Article 70, a person has the duty to protect, preserve the nation, religion, the King. And democratic governance with the King as the Head of State under the Constitution. (2) In Section 71, a person has a duty to defend the country. Protect the interests of the nation (3) In Section 72, a person has the duty to exercise the right to vote, that is, a person who exercises his right or does not exercise his right without giving a reasonable cause that prevents him from exercising his right. Accepting the right or losing the right under the Act and the notification of the grounds for the inability to go to an election and the facilitation of the election shall be as provided by law. (4) In Article 73, a person has the duty of serving in the military. Help in disaster prevention and mitigation, public taxation, government assistance Receive education, training, protection, protection and inheritance of national arts, culture and local wisdom. And conservation of natural resources and the environment, as provided by law and (5) in Section 74 persons who are government officials, employees of government agencies. Government agencies, state enterprises, or other state owners Has a duty to operate in accordance with the law to protect common interests. Power, convenience and service to the people in accordance with the principles of good governance governance Which in performing duties and in other operations involving people

Keywords: Development, consciousness, citizenship, Law, Thai society

บทนำ

สังคมไทยในปัจจุบันมุ่งพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจเป็นสำคัญ ถึงแม้จะก่อให้เกิดการพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจและความเจริญทางด้านวัตถุมากอย่างเห็นได้ชัด แต่ความเจริญและการพัฒนานั้นก็เป็นไปอย่างไม่ยั่งยืน มีการเปลี่ยนแปลงทางสังคมอยู่ตลอดเวลา โดยเฉพาะสังคมยุคโลกาภิวัตน์ซึ่งเป็นยุคสื่อสารไร้พรมแดนทางเทคโนโลยี การสื่อสารไร้พรมแดนนี้มีทั้งคุณและโทษ นอกจากนี้แล้วยังมีปัญหาสังคมอีกมากมาย เช่น ปัญหายาเสพติด ปัญหาอาชยากรรม ปัญหาการทุจริต ฉ้อราษฎร์บังหลวง ปัญหาแหล่งอบายมุข สถานที่เริงรมย์ โสเภณีเด็ก ปัญหาการใช้แรงงานและละเมิดสิทธิเด็ก ปัญหาแหล่งเสื่อมโทรม ปัญหามลภาวะ ปัญหาการจราจรและอุบัติเหตุ ปัญหาสุขภาพทั้งทางกายและทางจิต ปัญหาเหล่านี้ทำให้ไม่ปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน การพัฒนาประเทศชาติโดยมุ่งความเจริญทางด้านเศรษฐกิจ และความเจริญทางด้านวัตถุอย่างเดียวนั้น ไม่สามารถจะพัฒนาประเทศไทยให้เจริญก้าวหน้าได้อย่างถาวร จะต้องพัฒนาทางด้านกฎหมาย เพื่อควบคุมพฤติกรรมทางกาย ส่วนด้านจริยธรรมและด้านคุณธรรมนั้น เพื่อควบคุม

ความคิดทางจิตใจ (ทิศนา แขมมณี, 2546: 1-2) กฎหมาย คือกฎเกณฑ์ควบคุมความประพฤติของคนในสังคม และเป็นระเบียบแบบแผนหรือกฎเกณฑ์ควบคุมความประพฤติด้านศีลธรรม ขนบธรรมเนียม จารีตประเพณี และกฎหมาย (สมยศ เชื้อไทย,2557: 17) เพื่อให้เป็นพลเมืองที่ดีของสังคม ซึ่งพลเมืองไทยตามหลักกฎหมายรัฐธรรมนูญ “ร่างรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย” ฉบับลงประชามติ กล่าวไว้ในรัฐธรรมนูญว่าหน้าที่ ของพลเมืองไทยตามกฎหมายมาตราต่าง ๆ คือ มาตรา 70 บุคคลมีหน้าที่พิทักษ์รักษาไว้ ซึ่งชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ และการปกครองระบบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขตามรัฐธรรมนูญ มาตรา 71 บุคคลมีหน้าที่ป้องกันประเทศ รักษาผลประโยชน์ของชาติ และปฏิบัติตามกฎหมาย มาตรา 72 บุคคล มีหน้าที่ไปใช้สิทธิ์เลือกตั้ง คือบุคคลซึ่งไปใช้สิทธิหรือไม่ไปใช้สิทธิโดยไม่แจ้งเหตุอันสมควรที่ทำให้ไม่อาจไปใช้สิทธิได้ ยอมได้รับสิทธิหรือเสียสิทธิตามกฎหมายบัญญัติและการแจ้งเหตุที่ทำให้ไม่อาจไปเลือกตั้ง และการอำนวยความสะดวกในการไปเลือกตั้งให้เป็นไปตามที่กฎหมายบัญญัติ มาตรา 73 บุคคลมีหน้าที่รับราชการทหาร ช่วยเหลือในการป้องกันและบรรเทาภัยพิบัติ สาธารณเสียภาษีอากร ช่วยเหลือราชการ รับการศึกษาอบรม พิทักษ์ ปกป้อง และสืบสารศิลปวัฒนธรรมของชาติและภูมิปัญญาท้องถิ่น และอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ทั้งนี้ ตามที่กฎหมายบัญญัติและมาตรา 74 บุคคลผู้เป็นข้าราชการ พนักงาน ลูกจ้างของหน่วยราชการ หน่วยงานของรัฐ รัฐวิสาหกิจ หรือเจ้าที่อื่นของรัฐ มีหน้าที่ดำเนินการให้เป็นไปตามกฎหมายเพื่อรักษาผลประโยชน์ส่วนรวม อำนาจความสะดวก และให้บริการแก่ประชาชนตามหลักธรรมาภิบาลของการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี ซึ่งในการปฏิบัติหน้าที่และในการปฏิบัติการอื่นที่เกี่ยวข้องกับประชาชน บุคคลตามวรรคหนึ่งต้องวางตนเป็นกลางทางการเมือง ซึ่งในกรณีที่บุคคลตามวรรคหนึ่งละเลยหรือไม่ปฏิบัติให้เป็นไปตามหน้าที่ตามวรรคหนึ่งหรือวรรคสอง บุคคลผู้มีส่วนได้เสียย่อมมีสิทธิขอให้บุคคลตามวรรคหรือผู้บังคับบัญชาของบุคคลดังกล่าวชี้แจ้งแสดงเหตุผล และขอให้ดำเนินการให้เป็นไปตามบทบัญญัติในวรรคหนึ่งหรือวรรคสองได้ ซึ่งเป็นการควบคุมพฤติกรรมทางกาย (สภาร่างรัฐธรรมนูญ, 2550: 27-28) นอกจากนี้ต้องใช้หลักจริยธรรม

การพัฒนา คือการทำให้เจริญ การสร้าง การทำให้ดีขึ้น สมบูรณ์ขึ้น หรือทำให้เป็นไปตามจุดหมายที่กำหนด การพัฒนาสิ่งใดสิ่งหนึ่งนั้น สามารถทำได้หลายวิธี เช่น การพัฒนากฎหมายคุณธรรมจริยธรรม และรวมถึงค่านิยมด้วย (ทิศนา แขมมณี, 2546: 5) ซึ่งเป็นการพัฒนาตน (Self-deveiopment) คือ การกระทำเพื่อการเจริญส่วนตน ซึ่งเป็นความเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้นเพื่อนำพาชีวิตสู่ความเจริญก้าวหน้า ในการพัฒนาตนเองต้องมีการเปลี่ยนแปลง ปรับปรุงและแก้ไข เพื่อนำไปสู่ความดี ความงามและความเจริญ โดยมีจุดมุ่งหมายสูงสุด คือการมีชีวิตที่มีคุณภาพมีความสำเร็จในหน้าที่การงาน มีความสุขในการดำเนินชีวิต การพัฒนาตนต้องประกอบด้วย 3 อย่าง (พระมหาสนอง ปัจโจปการี, 2553: 148-150) คือ 1) การเพิ่มพูนองค์ความรู้ (Knowledge) 2) การเพิ่มพูนทักษะ (Skill) และประสบการณ์ (Experience) 3) ปรับเปลี่ยนพฤติกรรมหรือเจตคติ (Attitude) พฤติกรรม (Behavior) ที่กล่าวมานี้เป็นการพัฒนาตนโดยทั่วไป แต่การพัฒนาตนให้มีจิตสำนึกความเป็นพลเมืองต้องใช้หลักกฎหมาย ซึ่งฉบับลงประชามติ กล่าวไว้ในรัฐธรรมนูญว่าหน้าที่ของพลเมืองไทยตามกฎหมายมาตราต่าง ๆ คือ มาตรา 70 มาตรา 71 มาตรา 72 มาตรา 73 และมาตรา 74 (สภาร่างรัฐธรรมนูญ, 2550: 27-28)

การพัฒนาจิตสำนึก

การพัฒนาจิตสำนึกความเป็นพลเมืองตามหลักกฎหมายในสังคมไทย มีเนื้อหา 2 ประการ คือ (1) เนื้อหาเกียวกับหลักกฎหมายความเป็นพลเมือง (2) เนื้อหาเกียวกับการพัฒนาจิตสำนึกความเป็นพลเมืองตามหลักกฎหมายในสังคมไทย มีรายละเอียดดังนี้

1. จิตสำนึกความเป็นพลเมืองตามหลักกฎหมาย

จิตสำนึกควรมีลักษณะเป็นสหวิทยาการ กล่าวคือ เป็นการพัฒนาที่มีความเกี่ยวข้องเชื่อมโยงกับ มิติต่างๆ ทั้งทางด้านกฎหมาย สังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจ การศึกษา การเมือง จริยธรรม ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เนื่องจากธรรมชาติของมนุษย์ส่วนใหญ่มีความเกี่ยวข้องเชื่อมโยงกับมิติต่างๆ อยู่ตลอดเวลา เพื่อให้การดำเนินชีวิตมีคุณภาพ มีความสุข เพื่อให้คน ชุมชน และสังคมสามารถสร้างจิตสำนึกและความคิดตนเองไปสู่อุดมคติตามความปรารถนาได้ มนุษย์ในฐานะที่เป็นผู้สร้างชุมชนและสังคมควรมีจิตสำนึกที่ถูกต้อง เพื่อสร้างสรรค์ชุมชนและสังคมในอุดมคติของตน ซึ่งการสร้างจิตสำนึกที่ถูกต้องในด้านต่างๆ (สุพิมล ศรศักดา และคณะ, 2560: 18-20) มีรายละเอียดดังนี้

จิตสำนึกด้านกฎหมาย มีจิตสำนึกความเป็นพลเมืองตามหลักกฎหมาย ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยพุทธศักราช 2560 ประกาศใช้เมื่อ 6 เมษายน พ.ศ. 2560 เป็นฉบับที่ 20 แต่ความล้มเหลวของการพัฒนาความเป็นพลเมืองดีให้กับคนในสังคมไทยยังคงมีปัญหาและอุปสรรคอยู่มากเมื่อเปรียบเทียบกับสังคมประชาธิปไตยในประเทศอื่นๆ โดยพิจารณาได้จากปัญหาความไม่เข้าใจเกี่ยวกับสิทธิเสรีภาพ ความเสมอภาค ตามสถานะบทบาทและหน้าที่พลเมืองของคนไทย (พระมหาประกาศิต สิริเมโธ (ฐิติปสิทธิกร), 2560: 27-28) และในร่างรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ฉบับลงประชามติ” ว่า พลเมืองจะต้องหน้าที่พลเมืองไทยตามกฎหมายรัฐธรรมนูญ (สภาร่างรัฐธรรมนูญ, 2550: 27-28) ชาวไทยมีหน้าที่ตามรัฐธรรมนูญในมาตราต่างๆ คือ

มาตรา 70 บุคคลมีหน้าที่พิทักษ์รักษาไว้ซึ่งชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ และการปกครองระบบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขตามรัฐธรรมนูญ

มาตรา 71 บุคคลมีหน้าที่ป้องกันประเทศ รักษาผลประโยชน์ของชาติ และปฏิบัติตามกฎหมาย

มาตรา 72 บุคคลมีหน้าที่ไปใช้สิทธิ์เลือกตั้ง กล่าวคือ บุคคลซึ่งไปใช้สิทธิหรือไม่ไปใช้สิทธิโดยไม่แจ้งเหตุอันสมควรที่ทำให้ไม่อาจไปใช้สิทธิได้ ยอมได้รับสิทธิหรือเสียสิทธิตามกฎหมายบัญญัติและการแจ้งเหตุที่ทำให้ไม่อาจไปเลือกตั้งและการอำนวยความสะดวกในการไปเลือกตั้งให้เป็นไปตามที่กฎหมายบัญญัต

มาตรา 73 บุคคลมีหน้าที่รับราชการทหาร ช่วยเหลือในการป้องกันและบรรเทาภัยพิบัติสาธารณ เสียภาษีอากร ช่วยเหลือราชการ รับการศึกษาอบรม พิทักษ์ ปกป้อง และสืบสารศิลปวัฒนธรรมของชาติและภูมิปัญญาท้องถิ่น และอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ทั้งนี้ ตามที่กฎหมายบัญญัติ

มาตรา 74 บุคคลผู้เป็นข้าราชการ พนักงาน ลูกจ้างของหน่วยราชการ หน่วยงานของรัฐ รัฐวิสาหกิจหรือเจ้าที่อื่นของรัฐ มีหน้าที่ดำเนินการให้เป็นไปตามกฎหมายเพื่อรักษาผลประโยชน์ส่วนรวม อำนาจความสะดวก และให้บริการแก่ประชาชนตามหลักธรรมาภิบาลของการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี

ความเป็นพลเมืองตามหลักกฎหมายสูงสุด คือความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตย ซึ่งเกิดจากการเรียนรู้และฝึกฝน ผ่านกิจกรรมและการลงมือปฏิบัติ เพื่อให้ผู้เรียนสามารถคิด และพัฒนาคุณลักษณะเพื่อสร้างความเป็นพลเมือง ในปี พ.ศ. 2553 สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ ได้จัดทำ ยุทธศาสตร์การศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมืองของประเทศไทย เพื่อสร้างพลเมืองให้มีความ สามารถในการปกครองในระบอบประชาธิปไตย โดยระบุคุณลักษณะความเป็นพลเมือง 6 ประการ ได้แก่ 1) มีอิสรภาพ (Liberty) และพึ่งตัวเองได้ (Independent) ไม่อยู่ภายใต้การครอบงำของระบบ อุปถัมภ์ 2) เคารพสิทธิผู้อื่น ไม่ใช้สิทธิเสรีภาพของตนไปละเมิดสิทธิเสรีภาพของบุคคลอื่น 3) เคารพความแตกต่าง มีทักษะในการฟัง และยอมรับความคิดเห็นที่แตกต่างจากตัวเอง 4) เคารพหลักความเสมอภาค เคารพศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของผู้อื่น และเห็นคนเท่าเทียมกันมองคนเป็นแนวระนาบไม่ใช่แนวดิ่ง 5) เคารพกติกา เคารพกฎหมาย ใช้กติกาในการแก้ปัญหาไม่ใช้กำลัง และยอมรับผลของการละเมิดกฎหมาย และ 6) รับผิดชอบต่อสังคม ตระหนักว่าตัวเองเป็นส่วนหนึ่งของสังคม กระตือรือร้นที่จะรับผิดชอบและร่วมแก้ไขปัญหาสังคมโดยเริ่มต้นที่ตัวเอง สรุปได้ 6 ประการ (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2559: 19-20) คือ 1) มีอิสรภาพและพึ่งตัวเองได้ : ระบอบประชาธิปไตย คือ ระบอบการปกครองที่ประชาชน เป็นเจ้าของอำนาจสูงสุดในประเทศ ประชาชนมีฐานะเป็นเจ้าของประเทศ เป็นเจ้าของชีวิต และมี สิทธิเสรีภาพในประเทศ พลเมืองในระบอบประชาธิปไตยคือ อิสระชน พึ่งพาและสามารถรับผิดชอบ ตัวเองได้ ไม่ตกอยู่ภายใต้อิทธิพลอำนาจ หรือระบบอุปถัมภ์ เยาวชนจะเติบโตมาเป็นผู้ใหญ่และ พลเมืองเป็นสมาชิกคนหนึ่งของสังคมที่สามารถรับผิดชอบตัวเองได้ 2) เห็นคนเท่าเทียมกัน : ในระบอบประชาธิปไตยทุกคนมีสิทธิเท่าเทียมกันในฐานะเจ้าของ ประเทศ พลเมืองเคารพหลักความเสมอภาค เห็นคนเท่าเทียมกัน มีโครงสร้างสังคมในแนวระนาบ (Horizontal) ในขณะที่สังคมอำนาจนิยม ในระบอบเผด็จการ หรือสังคมระบบอุปถัมภ์มีโครงสร้าง สังคมแนวดิ่ง (Vertical) ประชาชนไม่เสมอภาค ไม่เท่าเทียม ไม่ใช่อิสระชน และมองเห็นคนเป็นแนวดิ่ง โดยผู้ที่อยู่ในระดับสูงจะเหยียดคนในระดับต่ำ 3) ยอมรับความแตกต่าง : ระบอบประชาธิปไตยให้เสรีภาพ และยอมรับความหลากหลาย ของประชาชน ไม่ว่าจะเป็นในเรื่องการเลือกอาชีพ วิถีชีวิต ความเชื่อทางศาสนา หรือความคิดเห็นทางการเมือง ดังนั้น ในการป้องกันไม่ให้เกิดความแตกแยกในสังคมพลเมืองในระบอบประชาธิปไตย พลเมืองต้องยอมรับและเคารพความแตกต่างของบุคคลเพื่อให้สามารถอยู่ร่วมกันได้ไม่ใช้ความรุนแรงกับผู้ที่มีความคิดเห็นที่แตกต่างกับตนเอง และต้องยอมรับความคิดเห็นของผู้อื่น 4) เคารพสิทธิผู้อื่น : ในระบอบประชาธิปไตย ทุกคนเป็นเจ้าของประเทศ และมีสิทธิโดย สิทธิในระบอบประชาธิปไตยต้องมีขอบเขต ใช้สิทธิได้โดยไม่ละเมิดสิทธิผู้อื่น พลเมืองในระบอบ ประชาธิปไตยต้องเคารพและไม่ละเมิดสิทธิของผู้อื่น 20 รายงานการวิจัยเพื่อจัดทำข้อเสนอเชิงนโยบายการพัฒนาการศึกษาเพื่อสร้าง 5) รับผิดชอบต่อสังคม : พลเมืองในระบอบประชาธิปไตยต้องใช้สิทธิเสรีภาพของตัวเอง ในการรับผิดชอบต่อสังคม มีสำนึกของความเป็นเจ้าของประเทศ และเป็นเจ้าของสังคมเป็นผู้ที่ใช้สิทธิ เสรีภาพโดยรับผิดชอบต่อสังคมและส่วนรวม โดยมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาของสังคมและพัฒนา สังคมให้ดีขึ้น 6) เข้าใจระบอบประชาธิปไตยและมีส่วนร่วม: ระบอบประชาธิปไตยจะประสบความสำเร็จ ได้ ถ้าพลเมืองเข้าใจหลักการพื้นฐานของการปกครองในระบอบประชาธิปไตยตามสมควร ทั้งในเรื่อง หลักประชาธิปไตย

หรือ การปกครองโดยประชาชน และ หลักนิติรัฐ หรือการปกครองโดยกฎหมาย เข้าใจเรื่องการเลือกตั้งและการมีส่วนร่วมทางการเมืองของพลเมือง ติดตามความเป็นไป มีส่วนร่วม ทางการเมืองในระดับชาติและระดับท้องถิ่น เคารพกติกา และใช้วิถีทางแห่งประชาธิปไตยในการแก้ปัญหา โดยไม่ใช้กำลังหรือความรุนแรง การปฏิบัติหน้าที่ของตนเพื่อเป็นพลเมืองดีของประเทศตามหลักกฎหมายรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2550 ได้กำหนดหน้าที่ของประชาชนชาวไทย ไว้ดังนี้

1) บุคคลมีหน้าที่รักษาไว้ซึ่งชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์และการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข

2) บุคคลมีหน้าที่ปฏิบัติตามกฎหมาย

3) บุคคลมีหน้าที่ไปใช้สิทธิ์เลือกตั้ง บุคคลซึ่งไม่ไปเลือกตั้ง โดยไม่แจ้งเหตุผลอันสมควร ย่อมเสียสิทธิ์ตามที่กฎหมายบัญญัติได้

4) บุคคลมีหน้าที่ป้องกันประเทศ รับราชการทหาร

5) บุคคลมีหน้าที่เสียภาษีให้รัฐ

6) บุคคลมีหน้าที่ช่วยเหลือราชการ รับการศึกษาอบรม ปกป้องและสืบสานวัฒนธรรมของชาติ ภูมิปัญญาท้องถิ่น รวมถึงอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

7) บุคคลผู้เป็นข้าราชการ พนักงาน หรือลูกจ้างหน่วยงานราชการ รัฐวิสาหกิจ ราชการส่วนท้องถิ่น มีหน้าที่ดำเนินการให้เป็นไปตามกฎหมาย เพื่อรักษาประโยชน์ส่วนรวมอำนวยความสะดวกและให้บริการแก่ประชาชนอีกประการหนึ่ง แนวทางปฏิบัติหน้าที่พลเมืองดีของประเทศตามหลักกฎหมายรัฐธรรมนูญ คือ

1) เคารพสิทธิ์ของกันและกัน โดยไม่ละเมิดสิทธิเสรีภาพของผู้อื่น เช่น สิทธิเสรีภาพในชีวิตและร่างกาย สิทธิในครอบครัว เกียรติยศ และความเป็นส่วนตัว

2) รู้จักใช้สิทธิของตนเองและแนะนำให้ผู้อื่นรู้จักใช้และรักษาสิทธิของตนเอง เช่น การรักษาสิทธิในการเลือกตั้ง เพื่อป้องกันไม่ให้มีการซื้อสิทธิขายเสียง

3) รณรงค์ เผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับสิทธิมนุษยชน และปลูกฝังแนวความคิดเรื่องสิทธิมนุษยชนให้แก่ชุมชนหรือสังคมตามสถานภาพและบทบาทที่ตนพึงกระทำได้ เช่น ให้ความรู้กับสมาชิกครอบครัว จากนั้นจึงค่อยๆ ขยายไปยังสถาบันอื่นๆ ในสังคม เช่น สถานศึกษา

4) ร่วมมือกับหน่วยงานภาครัฐและเอกชนเพื่อการคุ้มครองสิทธิมนุษยชน เช่น การให้ข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับการละเมิดสิทธิมนุษยชนแก่เจ้าหน้าที่ของรัฐ หรือเป็นอาสาสมัครช่วยเหลือ

5) การปฏิบัติตามหน้าที่ของชาวไทยตามที่ได้บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญ เช่น การเสียภาษีให้รัฐ เพื่อนำเงินนั้นมาใช้พัฒนาประเทศ การรับราชการทหาร เพื่อเป็นกำลังสำคัญในการป้องกันประเทศ หรือการออกไปใช้สิทธิเลือกตั้ง เพื่อให้คนดีเข้าไปบริหารบ้านเมืองให้มีความเจริญก้าวหน้า

6) ส่งเสริมและสนับสนุนการดำเนินงานขององค์กรอิสระตามรัฐธรรมนูญ สามารถทำได้โดยการให้ความช่วยเหลือด้านข้อมูลข่าวสารการทุจริตของข้าราชการ และเจ้าหน้าที่ของรัฐแก่คณะกรรมการ

ป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ หรือให้ความร่วมมือในการดำเนินงานของคณะกรรมการเลือกตั้ง ไม่ว่าจะเป็นการให้ข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับการทุจริตการเลือกตั้งประจำเขต (ทรงสิริ วิชิรานนท์, 2556: 22-24)

2. การพัฒนาจิตสำนึกความเป็นพลเมืองตามหลักกฎหมายในสังคมไทยการพัฒนาจิตสำนึกความเป็นพลเมืองตามหลักกฎหมายในสังคมไทยนี้ ชาวไทยต้องพัฒนาจิตสำนึกด้วยการปฏิบัติหน้าที่ตามกฎหมายรัฐธรรมนูญ คือ ในมาตรา 70,71,72,73 และ 74 สภาร่างรัฐธรรมนูญ, ร่างรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ฉบับลงประชามติ (สภาร่างรัฐธรรมนูญ, 2550: 27-28) คือ ในมาตรา 70 บุคคลมีหน้าที่พิทักษ์รักษาไว้ ซึ่งชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ และการปกครองระบบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขตามรัฐธรรมนูญในมาตรา 71 บุคคลมีหน้าที่ป้องกันประเทศ รักษาผลประโยชน์ของชาติและปฏิบัติตามกฎหมาย ในมาตรา 72 บุคคลมีหน้าที่ไปใช้สิทธิ์เลือกตั้ง กล่าวคือ บุคคลซึ่งไปใช้สิทธิหรือไม่ไปใช้สิทธิโดยไม่แจ้งเหตุอันสมควรที่ทำให้ไม่อาจไปใช้สิทธิได้ ยอมได้รับสิทธิหรือเสียสิทธิตามกฎหมายบัญญัติและการแจ้งเหตุที่ทำให้ไม่อาจไปเลือกตั้งและการอำนวยความสะดวกในการไปเลือกตั้งให้เป็นไปตามที่กฎหมายบัญญัติ ในมาตรา 73 บุคคลมีหน้าที่รับราชการทหาร ช่วยเหลือในการป้องกันและบรรเทาภัยพิบัติสาธารณ เสียภาษีอากร ช่วยเหลือราชการรับการศึกษาอบรม พิทักษ์ ปกป้อง และสืบสารศิลปวัฒนธรรมของชาติและภูมิปัญญาท้องถิ่น และอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ทั้งนี้ ตามที่กฎหมายบัญญัติ และในมาตรา 74 บุคคลผู้เป็นข้าราชการ พนักงาน ลูกจ้างของหน่วยราชการ หน่วยงานของรัฐ รัฐวิสาหกิจ หรือเจ้าที่อื่นของรัฐ มีหน้าที่ดำเนินการให้เป็นไปตามกฎหมายเพื่อรักษาผลประโยชน์ส่วนรวม อำนาจความสะดวกและให้บริการแก่ประชาชนตามหลักธรรมาภิบาลของการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี ซึ่งในการปฏิบัติหน้าที่และในการปฏิบัติการอื่นที่เกี่ยวข้องกับประชาชน และพลเมืองต้องมีคุณลักษณะ 6 ประการ คือมีอิสรภาพ เคารพสิทธิ์ผู้อื่น เคารพความแตกต่าง เคารพหลักความเสมอภาค เคารพกฎหมายและรับผิดชอบต่อสังคม ซึ่งสำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ ยุทธศาสตร์การศึกษาสร้างความเป็นพลเมืองของประเทศไทย เพื่อสร้างพลเมืองให้มีความสามารถในการปกครองระบอบประชาธิปไตย โดยระบุคุณลักษณะความเป็นพลเมือง 6 ประการ (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2559: 19-20) คือ

1) มีอิสรภาพ (Liberty) และพึ่งตัวเองได้ (Independent) ไม่อยู่ภายใต้การครอบงำของระบบอุปถัมภ์

2) เคารพสิทธิผู้อื่น ไม่ใช้สิทธิเสรีภาพของตนไปละเมิดสิทธิเสรีภาพของบุคคลอื่น3) เคารพความแตกต่าง มีทักษะในการฟัง และยอมรับความคิดเห็นที่แตกต่างจากตัวเอง

4) เคารพหลักความเสมอภาค เคารพศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของผู้อื่น และเห็นคนเท่าเทียมกัน มองคนเป็นแนวระนาบไม่ใช่แนวดิ่ง

5) เคารพกติกา เคารพกฎหมาย ใช้กติกาในการแก้ปัญหาไม่ใช้กำลัง และยอมรับผลของการละเมิดกฎหมาย

6) รับผิดชอบต่อสังคม ตระหนักว่าตัวเองเป็นส่วนหนึ่งของสังคม กระตือรือร้นที่จะรับผิดชอบและร่วมแก้ไขปัญหาสังคมโดยเริ่มต้นที่ตัวเอง

การพัฒนาจิตสำนึกความเป็นพลเมืองตามหลักกฎหมาย จะต้องสร้างเครือข่ายจิตสำนึกความเป็นพลเมือง คือสร้างข้อตกลงและร่วมวางแผน (Partnership Agreement & Action Planning) เมื่อผู้นำและผู้บริหารของเครือข่ายเห็นความสำคัญและประโยชน์ร่วมกัน และตกลงเป็นการเบื้องต้นที่จะร่วมมือเป็นเครือข่าย เพื่อให้เกิดแนวทางการดำเนินงานจัดกิจกรรม สร้างข้อตกลงและร่วมวางแผน (Partnership Agreement & Action Planning) เพื่อให้เกิดแนวทางความร่วมมือที่ชัดเจน ก็จะมีการสร้างข้อตกลงและร่วมวางแผนต่อไป การวางแผนสร้างเครือข่ายและโรงเรียนร่วมพัฒนาให้คณะทำงานศึกษาสำรวจข้อมูลพื้นฐาน จัดทำทะเบียน องค์กรเครือข่าย จำแนกประเภทเครือข่ายทั้งประเภท ที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ กำหนดผู้รับผิดชอบ วัตถุประสงค์งบประมาณ วิธีการดำเนินการ กิจกรรม และการประเมินผลให้มองเห็นภาพการปฏิบัติงานที่เป็นรูปธรรมเพื่อสร้างความเข้มแข็ง ความต่อเนื่องของเครือข่าย มุ่งเน้นการสร้างเครือข่ายความร่วมมือ เพื่อการบริหารจัดการและการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาโรงเรียนสู่มาตรฐานสากล โดยผ่านได้หลายช่องทางและมีช่องทางที่สำคัญ คือผ่านกระบวนการของระบบ ICT เป็นการเชื่อมโยงความสัมพันธ์กันด้วยระบบอินเทอร์เน็ต ซึ่งผู้บริหารและครูต้องมีความรู้และทักษะพื้นฐานด้านภาษาอังกฤษและการใช้ ICT แต่ต้องคำนึงถึงคุณประโยชน์ของทั้งสองฝ่ายที่อาจได้รับหรือเรียนรู้ เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพจากโรงเรียนที่จะเป็นผู้พัฒนาทั้งในระยะสั้นและระยะยาว

ส่วนการสร้างเครือข่ายจิตสำนึกความเป็นพลเมืองตามหลักพุทธธรรมในสังคมไทยนั้น มี 4 กระบวนการ คือ

1) สร้างการเรียนรู้ปลูกฝังจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดี ด้วยการมีอิสรภาพ และพึ่งตัวเองได้ ไม่อยู่ภายใต้การครอบงำของระบบอุปถัมภ์

2) สร้างกิจกรรมพัฒนาจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดี โดยยึดหลักการสำคัญ คือหลักจริยธรรม หลักคุณธรรม หลักศีลธรรม และหลักจิตสาธารณะ

3) สร้างการมีส่วนร่วมพัฒนาจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดี อาศัยหลักคารวธรรม หลักสามัคคีธรรม หลักปัญญาธรรม

4) การบูรณาการตามบริบทที่เหมาะสมกับบริบททางสังคม อัตลักษณ์ และจารีตทางวัฒนธรรม และการสร้างเครือข่ายจิตสำนึกความเป็นพลเมือง โดยการมีส่วนร่วมของสถาบันครอบครัว สถาบันการศึกษา สถาบันทางศาสนา สถาบันการปกครอง และสื่อสารมวลชนที่ร่วมกันส่งเสริมการปฏิบัติตนเป็นพลเมืองดีตามวิถีวัฒนธรรม การปฏิบัติตนเป็นพลเมืองดีตามหลักศาสนาและจารีตประเพณี การปฏิบัติตนเป็นพลเมืองดีตามวิถีประชาธิปไตย เพื่อเป็นพลเมืองดีในครอบครัว เป็นพลเมืองดีในศาสนา เป็นพลเมืองดีในโรงเรียน เป็นพลเมืองดีในท้องถิ่น และเป็นพลเมืองดีของประเทศ โดยเครือข่ายควรมีความสัมพันธ์เชิงกระบวนการเชื่อมโยงสอดประสานกันอย่างเป็นระบบ (พระมหาประกาศิต สิริเมโธ (ฐิติปสิทธิกร), 2560: บทคัดย่อ)

สรุป

การพัฒนาจิตสำนึกความเป็นพลเมืองตามหลักกฎหมายในสังคมไทยนั้น ต้องพัฒนาจิตสำนึกความเป็นพลเมืองตามหลักกฎหมาย ซึ่งชาวไทยต้องพัฒนาจิตสำนึกด้วยการปฏิบัติหน้าที่ตามกฎหมาย

รัฐธรรมนูญ และจะต้องสร้างเครือข่ายในสถาบันการศึกษาเป็นหลัก คือ ในโรงเรียน สถาบันอาชีวะศึกษา และมหาวิทยาลัยต่างๆ โดยได้พัฒนาจิตสำนึกความเป็นพลเมืองตามหลักกฎหมายรัฐธรรมนูญในมาตรา 70 มาตรา 71 มาตรา 73 และมาตรา 74 การปฏิบัติหน้าที่ของตนเพื่อเป็นพลเมืองดีของประเทศตามหลักกฎหมายรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย คือ (1) บุคคลมีหน้าที่รักษาไว้ซึ่งชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ และการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข (2) บุคคลมีหน้าที่ปฏิบัติตามกฎหมาย (3) บุคคลมีหน้าที่ไปใช้สิทธิ์เลือกตั้ง (4) บุคคลมีหน้าที่ป้องกันประเทศ (5) บุคคลมีหน้าที่เสียภาษีให้รัฐ (6) บุคคลมีหน้าที่ช่วยเหลือราชการ และ (7) บุคคลผู้เป็นข้าราชการ มีหน้าที่ดำเนินการให้เป็นไปตามกฎหมายและการพัฒนาจิตสำนึกความเป็นพลเมืองให้มีคุณลักษณะ 6 ประการ คือ (1) มีอิสรภาพ (2) เคารพสิทธิ์ผู้อื่น (3) เคารพความแตกต่าง (4) เคารพหลักความเสมอภาค (5) เคารพกฎหมาย และ (6) รับผิดชอบต่อสังคม

การพัฒนาจิตสำนึกความเป็นพลเมืองที่ดี ควรตระหนักถึงความสำคัญของการพัฒนาจิตสำนึกความเป็นพลเมืองที่ดี ความเหมาะสมถูกต้องตามกฎหมายในปัจจุบัน โดยนำหลักกฎหมายรัฐธรรมนูญมาปรับเป็นหลักในการดำเนินชีวิตให้สมบูรณ์แบบของตนเองและของคนในสังคมด้วย การสนับสนุนให้ความรู้โดยการจัดสถานที่ฝึกอบรมพัฒนา เพื่อปลูกฝังจิตสำนึกความเป็นพลเมืองที่ดี โดยใช้หลักกฎหมายมาเป็นกรอบแนวคิดในการวางแนวทางการปลูกจิตสำนึก และการจัดกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการปลูกฝังจิตสำนึกความเป็นพลเมืองที่ดี การรณรงค์ต่างๆ ด้วยการร่วมมือจากภาคส่วน เพื่อให้ครอบคลุมการพัฒนาในทุกด้าน ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม เป็นต้น รัฐควรประกาศนโยบายให้ชัดเจน ให้โรงเรียนและชุมชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาจิตสำนึกความเป็นพลเมืองที่ดี ให้มีการพบปะในส่วนที่เกี่ยวข้องทั้งประชาชนในหมู่บ้าน และเจ้าหน้าที่ให้ความรู้และแนวทางปฏิบัติกับประชาชนอย่างสม่ำเสมอ เพื่อตอบสนองความต้องการของชุมชนอย่างเป็นรูปธรรม รัฐควรมีนโยบายสนับสนุนงบประมาณให้มีการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ในหลักการพัฒนาจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีให้ชุมชนและห้องเรียนให้กับเด็กและเยาวชน โดยการมีส่วนร่วมของสถาบันครอบครัว สถาบันการศึกษา สถาบันทางศาสนา สถาบันการปกครองและสื่อสารมวลชนที่ร่วมกันส่งเสริมการปฏิบัติตนเป็นพลเมืองดีตามวิถีวัฒนธรรม การปฏิบัติตนเป็นพลเมืองดีตามหลักศาสนา และจารีตประเพณี การปฏิบัติตนเป็นพลเมืองดีตามวิถีประชาธิปไตยและเป็นพลเมืองดีของประเทศ เพื่อปลูกฝังจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดี โดยใช้หลักกฎหมายรัฐธรรมนูญมาเป็นกรอบแนวคิด ในการวางแนวทางการปลูกจิตสำนึกความเป็นพลเมืองที่ดีของสังคมไทยสืบไป

เอกสารอ้างอิง

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย. ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539.

เจ้าคณะภาคมหานิกาย. แนะแนวการปฏิบัติคุณธรรม 4 ประการ และค่านิยมพื้นฐาน 5 ประการกรมการศาสนา พิมพ์ถวายในการประชุมอบรม ประธานและรองประธานหน่วยอบรมประชาชนประตำตำบล, 2525.

ทิศนา แขมมณี. การพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมและค่านิยม : จากทฤษฎีสู่การปฏิบัติ. กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัด เสริมสิน พรีเพรส ซิลเท็ม, 2546.

พระธรรมปิฎก. (ป.อ. ปยุตฺโต) พุทธธรรม. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2546.

พระพรหมคุณาภรณ์. (อ. ป. ปยุตฺโต). พระพุทธศาสนากับโลกธุรกิจ. กรุงเทพมหานคร: จัดพิมพ์โดย ลิเบอร์ตี้เพรส, 2548.

พระมหาสนอง ปัจโจปการี. มนุษย์กับสังคม. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2553.

พระมหาประกาศิต สิริเมโธ (ฐิติปสิทธิกร). “การสร้างเครือข่ายจิตสึกนึกความเป็นพลเมืองดีในการพัฒนาชุมชนและความเป็นเมืองเชิงพุทธในจังหวัดนครปฐม”. รายงานการวิจัย.พระนครศรีอยุธยา : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2560.

ศศินา ภารา. ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. กรุงเทพมหานคร : บริษัท ส.เอเซียเพรส (1989) จำกัด, 2550.

สมยศ เชื้อไทย. กฎหมายกับวงจรชีวิต. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เดือนตุลา, 2557.

สุดชฎา สุทธิศร. วิถีธรรมวิถีไทย. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ศูนย์ส่งเสริมวิชาการ, 2546.

สภาร่างรัฐธรรมนูญ. ร่างรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ฉบับลงประชามติ. กรุงเทพมหานคร :โรงพิมพ์อาสารักษาดินแดน กรมการปกครอง, 2550.

สมาคมครูสังคมศึกษาแห่งประเทศไทย. แนวทางการพัฒนาค่านิยมและคุณธรรมของเยาวชนใน ปัจจุบัน. กรุงเทพมหานคร : บริษัท พี.เอ. ลีฟวิ่ง จำกัด, 2533.

สุพิมล ศรศักดา และคณะ. “การพัฒนาองค์ประกอบและคุณลักษณะความเป็นพลเมืองดีของเยาวชนตามหลักพุทธธรรมของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน”. รายงานการวิจัย, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี, 2560.

สุทธญาณ์ โอบอ้อม. “การเสริมสร้างจิตพฤติกรรมการเป็นพลเมืองที่ดีในสังคมประชาธิปไตยของ นักเรียนในจังหวัดนครปฐม”. รายงานการวิจัย. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, วิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี, 2560.

สำนักบริหารงานการมัธยมศึกษาตอนปลาย สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ. คู่มือการสร้างเครือข่ายร่วมพัฒนาและการส่งเสริมศักยภาพผู้เรียน. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด, 2553.

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. “รายงานการวิจัยเพื่อจัดทำข้อเสนอเชิงนโยบายการพัฒนาการศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมือง”. รายงานการวิจัย. กรุงเทพมหานคร : พิมพ์ที่บริษัท พริกหวาน กราฟฟิก, 2559.

การพัฒนาชุดกิจกรรมการอ่านจับใจความ โดยใช้เทคนิค 5W1H เพื่อส่งเสริมการอ่านกลุ่มสาระการเรียนรู้วิชาภาษาไทยของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษา ชั้นปีที่ 4 โรงเรียนศรีธรรมวิทยา จังหวัดยโสธร

Development of a Reading Comprehension Activity Package Using the 5W1H Technique to Enhance Reading Skills in the Thai Language Learning Area among Grade 10 Students at Srithamwitthaya School, Yasothon Province, Thailand

อรรถชัย สุดบนิด[1,*], พระธนากร ธีรวโร (โคตรสมบัติ) และวรเชษฐ์ โทอื้น[3]
Attachai Sudbonid[1,*], Phra Thanakorn Teerawaro (Chotsombat)[2] Worachet Tho-un[3]

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) พัฒนาความสามารถในการอ่านจับใจความโดยใช้เทคนิค 5W1H กลุ่มสาระการเรียนรู้วิชาภาษาไทยของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษา ชั้นปีที่ 4 โรงเรียนศรีธรรมวิทยา จังหวัดยโสธร 2) ศึกษาประสิทธิภาพของชุดกิจกรรมการอ่านจับใจความ โดยใช้เทคนิค 5W1H กลุ่มสาระการเรียนรู้วิชาภาษาไทยของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษา ชั้นปีที่ 4 และ 3) ประเมินความพึงพอใจของนักเรียนที่มีต่อชุดกิจกรรมการอ่านจับใจความโดยใช้เทคนิค 5W1H และพัฒนานวัตกรรมการเรียนการสอนด้านภาษาไทย การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงกึ่งทดลอง (quasi-experimental research) กลุ่มเป้าหมายการวิจัย คือ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษา ชั้นปีที่ 4 จำนวน 25 คน เครื่องมือที่ใช้เก็บรวบรวมข้อมูล ได้แก่ แบบทดสอบวัดความสามารถในการอ่านจับใจความ กลุ่มสาระการเรียนรู้วิชาภาษาไทย สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ค่าความตรง, ความเที่ยง, ค่าอำนาจจำแนก, การทดสอบค่าที, ค่าร้อยละ, ค่าเฉลี่ย, ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน, และค่าทดสอบก่อน-หลังทดสอบ

ผลการวิจัยพบว่า

1) ประสิทธิภาพการจัดการเรียนรู้ด้วยเทคนิค 5W1H ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 มีประสิทธิภาพ 83/86.40 ซึ่งเป็นไปตามเกณฑ์ที่กำหนดไว้ 80/80 2) นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 ได้รับการจัดการเรียนรู้ด้วยเทคนิค 5W1H มีความสามารถในการอ่านจับใจความสำคัญหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ ระดับ .05 และ 3) ผลการประเมินกิจกรรมนักเรียนมีความพึงใจต่อการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ด้วยเทคนิค 5W1H อยู่ในระดับมาก

[1] สาขาวิชาการสอนภาษาไทย คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาลัยศาสนศาสตร์ยโสธร
[1] Department of Thai Language Teaching, Faculty of Education, Mahamakut Buddhist University, Yasothon Province
[2] สาขาวิชาการสอนภาษาไทย คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาลัยศาสนศาสตร์ยโสธร
[2] Department of Thai Language Teaching, Faculty of Education, Mahamakut Buddhist University, Yasothon Province
[3] สาขาวิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาลัยศาสนศาสตร์ยโสธร
[3] Department of Political Science, Faculty of Social Science, Mahamakut Buddhist University, Yasothon Province
* Corresponding author. E-mail: worachet.th@mbu.ac.th

คำสำคัญ: การอ่านจับใจความ; เทคนิค 5W1H; ชุดกิจกรรม; การเรียนรู้ภาษาไทย; การวิจัยเชิงกึ่งทดลอง

Abstract

The objectives of this research were to 1) develop Grade 10 students' reading comprehension (main-idea comprehension) in the Thai language learning area using the 5W1H technique at Srithamwitthaya School, Yasothon Province; 2) examine the instructional efficiency of a reading comprehension activity package employing the 5W1H technique for Grade 10 students in the Thai language learning area; and 3) assess students' satisfaction with the 5 W1 H-based reading comprehension activity package and further develop instructional innovation for Thai language teaching. The study employed a quasi-experimental research design. The target group consisted of 25 Grade 10 students. The data collection instrument was a Thai language reading comprehension test. Statistical analyses included indices of validity and reliability, item discrimination, an independent/paired t-test as appropriate, percentage, mean, standard deviation, and pretest–posttest comparison.

The research results were found as follows;

The findings were as follows: (1) the instructional efficiency of the 5W1H-based learning management for Grade 10 students was 83/86.40, meeting the established criterion of 80/80; (2) students who received instruction using the 5W1H technique demonstrated significantly higher posttest reading comprehension (main-idea comprehension) scores than pretest scores at the .05 level; and (3) students' satisfaction with the learning activities delivered through the 5W1H technique was rated at a high level.

Keywords: reading comprehension, the 5W1H technique, activity package,
Thai language learning, quasi-experimental research.

บทนำ

ทักษะการอ่านจับใจความ (Reading comprehension) มิได้เป็นเพียงทักษะเฉพาะในรายภาษาไทยเท่านั้น แต่ถือว่าเป็นทักษะสำคัญ (Transversal skills) ที่เป็นเครื่องมือพื้นฐานในการสร้างอรรถปริวรรต (Interpretation) และการบูรณาการองค์ความรู้ในทุกสาขาวิชาตามที่ระบุไว้ในมาตรฐานการเรียนรู้ระดับชาติ อย่างไรก็ตาม วิกฤตการณ์การอ่านของเยาวชนไทยสะท้อนผ่านดัชนีชี้วัดจากผลการทดสอบทางการศึกษาระดับชาติขั้นพื้นฐาน (O-NET) ในช่วงปีบริหารการศึกษา 2567-2568 ซึ่งบ่งชี้ว่าผู้เรียนในระดับมัธยมศึกษายังไม่สามารถบรรลุเกณฑ์สัมฤทธิผลขั้นต่ำ (Minimum proficiency level) โดยเฉพาะในด้านการวิเคราะห์สารขั้นสูง ความล้มเหลวเชิงสถิตินี้สามารถอธิบายได้ผ่านเลนส์ทางภาษาศาสตร์ตามแนวคิดของ Anderson & Pearson (1984) ที่อธิบายว่า การอ่านมิใช่กระบวนการทางสัญศาสตร์ที่หยุดอยู่แค่การถอดรหัส (Decoding) ตัวอักษร แต่เป็นกระบวนการทางพุทธิปัญญาที่เรียกว่า "ทฤษฎีโครงสร้างความรู้" (Schema theory) ซึ่งผู้อ่านจะต้องนำความรู้เดิม (Background knowledge) มาปฏิสัมพันธ์กับสารใหม่ในตัวบทเพื่อสร้างความหมาย (Construction of meaning) หากผู้เรียนขาด

โครงสร้างการจัดระบบความคิดที่มีประสิทธิภาพ ก็จะไม่สามารถสร้างมโนทัศน์รวมยอดจากสิ่งที่อ่านได้ ถึงแม้ในมิติด้านนวัตกรรมการศึกษาจะมีงานวิจัยของ สมชาย รักการอ่าน (2567) ที่นำเสนอการใช้ผังกราฟิก (Graphic organizers) เพื่อช่วยในการจัดทัศนภาพทางความคิด แต่จากการวิเคราะห์เชิงวิพากษ์ยังพบช่องว่างทางพจนวิเคราะห์ (Discursive gap) กล่าวคือ นักเรียนยังขาดเครื่องมือที่เป็นรูปธรรมในการจำแนกองค์ประกอบสาร (Information segmentation) โดยเฉพาะเมื่อต้องเผชิญกับ ตัวบทที่มีความซับซ้อน (Complex texts) ในระดับมัธยมศึกษาตอนปลายที่มีโครงสร้างทางวากยสัมพันธ์ (Syntax) และการใช้ระดับภาษาที่ยากขึ้น ด้วยเหตุนี้ การประยุกต์ใช้กลยุทธ์ 5W1H (Who, What, Where, When, Why, How) ซึ่งมีรากฐานมาจากทฤษฎีการสื่อสาร (Communication theory) จึงมีความสำคัญในฐานะเป็นนั่งร้านทางปัญญา (Scaffolding) ที่ช่วยให้ผู้เรียนสามารถจำแนกองค์ประกอบพื้นฐานของสารได้อย่างเป็นระบบ (Systematization) การพัฒนาชุดกิจกรรมโดยใช้นวัตกรรมนี้จึงเปรียบเสมือนการสร้างกลไกเชิงตรรกะให้นักเรียนสามารถก้าวข้ามผ่านการอ่านขั้นพื้นฐานไปสู่การอ่านเชิงวิพากษ์ (Critical reading) และปิดช่องว่างทางการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นอย่างเป็นรูปธรรม

ในมิติของพื้นที่วิจัย ณ โรงเรียนศรีธรรมวิทยา จังหวัดยโสธร จากการวิเคราะห์ผ่านกระบวนการสังเกตอย่างมีส่วนร่วม (Participant observation) และประสบการณ์ตรงในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ของผู้ศึกษา พบสภาวการณ์ที่เป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาพุทธิปัญญาของผู้เรียนอย่างมีนัยสำคัญ โดยเฉพาะนักเรียนในระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 ซึ่งอยู่ในช่วงวัยหัวเลี้ยวหัวต่อของการเปลี่ยนผ่านจากการอ่านเพื่อความบันเทิงไปสู่การอ่านเพื่อวิเคราะห์เชิงวิชาการ (Academic reading) ผู้วิจัยพบปรากฏการณ์ที่เด่นชัด คือ พฤติกรรมการอ่านแบบผิวเผิน (Surface approach to learning) ซึ่งส่งผลกระทบให้นักเรียนขาดความสามารถในการคิดแบบวิเคราะห์ (Discourse analysis) กล่าวคือยังไม่สามารถจำแนกแยกแยะระหว่าง “ข้อเท็จจริง” (Facts) และ “ข้อคิดเห็น” (Opinions) ที่แฝงอยู่ในบทความวิชาการหรือวรรณกรรมสร้างสรรค์ได้ สภาวะดังกล่าวสอดคล้องกับดัชนีชี้วัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาภาษาไทยของสถานศึกษาในรอบปีที่ผ่านมา ซึ่งระบุว่ามาตรฐานด้านการวิเคราะห์สารมีค่าสถิติต่ำที่สุดเมื่อเทียบกับทักษะด้านอื่น สะท้อนให้เห็นถึงความล้มเหลวในการจัดระเบียบความคิด (Cognitive organization) ของผู้เรียน นอกจากนี้ เมื่อทำการสำรวจวรรณกรรมและงานวิจัยเชิงพื้นที่ (Regional research survey) ในเขตจังหวัดยโสธรและบริบทใกล้เคียง แม้จะปรากฏงานวิจัยด้านการพัฒนาการอ่านอยู่บ้าง แต่ส่วนใหญ่มักเน้นไปที่การฝึกทักษะตามแบบฝึกหัดมาตรฐาน ซึ่งยังขาดความเชื่อมโยงกับบริบทความสนใจเฉพาะถิ่น (Localized content) และยังไม่มีการนำเสนอ “นวัตกรรมในรูปแบบชุดกิจกรรม (Activity package) ที่บูรณาการเชิงระบบร่วมกับ เทคนิค 5W1H อย่างเต็มรูปแบบ

ดังนั้น การพัฒนาชุดกิจกรรมการอ่านจับใจความในครั้งนี้จึงมิใช่เพียงการสร้างสื่อการสอนทั่วไป แต่เป็นการตอบสนองต่อความจำเป็นเร่งด่วนเชิงพัฒนา (Developmental urgency) เพื่อสร้างฐานรากทางปัญญา (Intellectual foundation) ให้ผู้เรียนมีสมรรถนะเพียงพอต่อการเผชิญกับความเข้มข้นของเนื้อหาทางวิชาการในระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย และเป็นการยกระดับคุณภาพการศึกษาของโรงเรียนศรีธรรมวิทยาให้ก้าวไปสู่มาตรฐานการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 อย่างเป็นรูปธรรมจากการพิจารณาความสำคัญข้างต้น ผู้วิจัยจึงมีเป้าหมายในการพัฒนาชุดกิจกรรมการอ่านจับใจความโดยใช้เทคนิค 5W1H เพื่อเป็นเครื่องมือเชิงนวัตกรรมในการแก้ปัญหาดังกล่าว โดยมีเป้าหมายหลักคือเพื่อพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการอ่านจับใจความของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 โรงเรียนศรีธรรมวิทยา อำเภอเมือง จังหวัดยโสธร ให้สูงขึ้นกว่าเกณฑ์ที่กำหนด และเพื่อสร้างแบบแผนการคิดที่เป็นระบบ (Systematic thinking) ผ่านการตอบ

คำถาม 6 ประการ ซึ่งจะเป็นเข็มทิศสำคัญให้ผู้เรียนสามารถประยุกต์ใช้ในการอ่านสารในชีวิตประจำวันและการเรียนต่อในระดับอุดมศึกษาได้อย่างมีประสิทธิภาพ อันจะส่งผลต่อการพัฒนาศักยภาพการเรียนรู้ตลอดชีวิตของเยาวชนในจังหวัดยโสธรต่อไป

บทความวิจัยนี้นำเสนอรูปแบบการพัฒนาชุดกิจกรรมการอ่านจับใจความ โดยใช้เทคนิค 5W1H เพื่อส่งเสริมการอ่าน กลุ่มสาระการเรียนรู้วิชาภาษาไทยของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษา ชั้นปีที่ 4 โรงเรียนศรีธรรมวิทยา จังหวัดยโสธร ผ่านการพัฒนาความสามารถในการอ่านจับใจความโดยใช้เทคนิค 5W1H กลุ่มสาระการเรียนรู้วิชาภาษาไทย ศึกษาประสิทธิภาพของชุดกิจกรรมการอ่านจับใจความ ทดลองก่อนเรียนและหลังเรียน รวมทั้งประเมินความพึงพอใจของนักเรียนที่มีต่อชุดกิจกรรม ซึ่งเมื่อการวิจัยแล้วเสร็จจักได้นวัตกรรมรูปแบบการพัฒนาชุดกิจกรรมการอ่านจับใจความ โดยใช้เทคนิค 5W1H เพื่อส่งเสริมการอ่านกลุ่มสาระการเรียนรู้วิชาภาษาไทย พร้อมทั้งการนำไปประยุกต์ใช้ในการจัดการเรียนการสอนต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อพัฒนาความสามารถในการอ่านจับใจความโดยใช้เทคนิค 5W1H กลุ่มสาระการเรียนรู้วิชาภาษาไทยของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษา ชั้นปีที่ 4 โรงเรียนศรีธรรมวิทยา จังหวัดยโสธร
2. เพื่อศึกษาประสิทธิภาพของชุดกิจกรรมการอ่านจับใจความ โดยใช้เทคนิค 5W1H กลุ่มสาระการเรียนรู้วิชาภาษาไทยของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษา ชั้นปีที่ 4 โรงเรียนศรีธรรมวิทยา จังหวัดยโสธร
3. เพื่อประเมินความพึงพอใจของนักเรียนที่มีต่อชุดกิจกรรมการอ่านจับใจความโดยใช้เทคนิค 5W1H และพัฒนานวัตกรรมการเรียนการสอนด้านภาษาไทยของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษา ชั้นปีที่ 4 โรงเรียนศรีธรรมวิทยา จังหวัดยโสธร

การทบทวนวรรณกรรม

ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสาร แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย ประกอบด้วยดังนี้ (1) หลักสูตรกลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทย (2) แนวคิดการอ่านจับใจความ (3) เทคนิคการใช้คำถาม (4) แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการสร้างชุดกิจกรรม และ (5) แนวคิดการหาประสิทธิภาพของชุดกิจกรรม มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1. หลักสูตรกลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทย

หลักสูตรกลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทยในปัจจุบันถูกออกแบบภายใต้ปรัชญา “ภาษาคือเครื่องมือสื่อสารและเครื่องมือทางพุทธิปัญญา” โดยมุ่งเน้นการพัฒนาสมรรถนะ (Competency-based) แทนการท่องจำกฎเกณฑ์ทางภาษาเพียงอย่างเดียว

1.1 ปรัชญาและแนวคิดพื้นฐานของหลักสูตรกลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทย

หลักสูตรภาษาไทยไม่ได้ทำหน้าที่เพียงแค่การสอนภาษาในเชิงสัญลักษณ์ แต่ทำหน้าที่เป็นเครื่องมือในพัฒนาพุทธิปัญญา (Cognitive development) ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2560) ภาษาไทยถูกกำหนดให้เป็นทักษะที่ต้องใช้เพื่อแสวงหาความรู้และสร้างพื้นฐานทางวัฒนธรรม เมื่อศึกษาแนวคิดเชิงพฤติกรรมศาสตร์และพุทธิปัญญา นักวิชาการ เช่น Chomsky (1965) อธิบายว่ามนุษย์มีโครงสร้างทางภาษาที่มีมาแต่กำเนิด (Innate language faculty) แต่การจะพัฒนาทักษะภาษาให้ถึงขั้นสมรรถนะ (Competence) จำเป็นต้องมีการฝึกฝนผ่านกระบวนการ

ทางสังคม ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ วิจารณ์ พานิช (2555) ที่กล่าวว่า “ภาษาไทย คือหัวใจของการเรียนรู้ เพราะหากนักเรียนไม่เข้าใจภาษาอย่างถ่องแท้ ก็จะไม่สามารถเข้าถึงศาสตร์อื่น ๆ ได้เลย”

2. ทักษะการอ่าน: “จากการถอดรหัสสู่การสร้างความหมายเชิงวิพากษ์”

ในหลักสูตรระดับมัธยมศึกษาปีที่ 4 ความคาดหวังไม่ได้หยุดอยู่แค่การอ่านออกเขียนได้ แต่คือการอ่านขั้นสูง (Advanced literacy) สามารถสะท้อนผ่าน (1) ทฤษฎีโครงสร้างความรู้ (Schema theory) ซึ่ง Anderson & Pearson (1984) ได้เสนอทฤษฎีที่เป็นหัวใจของการอ่านจับใจความ คือผู้อ่านไม่ได้รับข้อมูลจากตัวบทเพียงฝ่ายเดียว แต่ต้องใช้โครงสร้างความรู้เดิมในสมองเพื่อมาตีความสิ่งที่อ่าน หากนักเรียนขาดความรู้พื้นฐานในเรื่องที่อ่าน หรือขาดเครื่องมือในการดึงข้อมูลออกมา การอ่านนั้นก็จะเป็นเพียงการกวาดสายตา (Scanning) แต่ไม่เกิดความเข้าใจ (Comprehension) และ (2) การอ่านในศตวรรษที่ 21 (New literacies) นักวิชาการด้านภาษาศาสตร์สมัยใหม่ระบุว่าในยุคดิจิทัลการอ่าน มีความซับซ้อนขึ้น เพราะข้อมูลไม่ได้มาในรูปแบบเส้นตรง (Linear) เหมือนในหนังสือ แต่มาในรูปแบบสื่อประสม (Multimodality) ดังนั้น หลักสูตรภาษาไทยต้องเน้นให้เด็กแยกแยะ “ข้อเท็จจริง” ออกจาก “มายาคติ” ซึ่งเป็นปัญหาใหญ่ที่พบในนักเรียนไทยปัจจุบัน

3. นวัตกรรมการสอนภาษาไทย: เทคนิค 5W1H และการเรียนรู้เชิงรุก (Active learning)

ในการแก้ปัญหาการอ่านจับใจความ นักวิจัยและนักศึกษาศาสตร์จึงมุ่งเน้นการใช้เครื่องมือช่วยคิด (Thinking tools) เพื่อจัดระเบียบข้อมูล ดังนี้ (1) รากฐานของเทคนิค 5W1H เทคนิคนี้มีรากฐานมาจากทฤษฎีการสื่อสารของ Harold Lasswell (1948) ที่อธิบายองค์ประกอบของการสื่อสารว่าต้องตอบคำถาม Who (ใคร), Says What (พูดอะไร), In Which Channel (ผ่านช่องทางไหน), To Whom (ถึงใคร), With What Effect (เกิดผลอย่างไร) เมื่อนำมาประยุกต์ใช้ในการอ่าน โดยเพิ่ม Where, When และ Why เข้าไป จะทำให้เกิดระบบการตรวจสอบข้อมูลที่สมบูรณ์ และ (2) การสร้างนั่งร้านทางปัญญา (Scaffolding) Vygotsky (1978) เสนอว่าการเรียนรู้จะเกิดขึ้นได้ดีที่สุดเมื่อผู้สอนใช้ “นั่งร้าน” หรือเครื่องมือช่วยพยุงความคิด 5W1H จึงทำหน้าที่เป็นนั่งร้านที่ช่วยให้นักเรียนระดับมัธยมศึกษาปีที่ 4 ที่ยังวิเคราะห์สารไม่เก่ง สามารถเกาะกุมประเด็นสำคัญของเรื่องได้โดยไม่หลงทาง

4. บริบทท้องถิ่นกับการพัฒนาหลักสูตร: โรงเรียนศรีธรรมวิทยา จังหวัดยโสธร

การวิจัยทางสังคมศาสตร์ในปัจจุบันให้ความสำคัญกับบริบท (Contextualization) ซึ่ง ชัยวัฒน์ สุทธิรัตน์ (2561) ระบุว่าสื่อการสอนที่ดีที่สุดคือสื่อที่สร้างขึ้นจากปัญหาที่พบจริงในพื้นที่ และจากการสังเกตในโรงเรียนศรีธรรมวิทยา พบว่า นักเรียนมีพฤติกรรมการอ่านเพื่อผ่าน (Surface approach) ซึ่ง Marton & Säljö (1976) อธิบายว่าเป็นระดับการเรียนรู้ที่ต่ำที่สุด คือจำได้แค่คำศัพท์แต่ไม่เข้าใจแก่นสาร การพัฒนาชุดกิจกรรมที่ใช้เทคนิค 5W1H ร่วมกับเนื้อหาที่มีความเฉพาะเจาะจงในท้องถิ่น (Local wisdom) จะช่วยดึงดูดความสนใจและทำให้นักเรียนเห็นคุณค่าของภาษาไทยในฐานะเครื่องมือที่จับต้องได้จริง

5. การประเมินผลและการพัฒนาอย่างยั่งยืน

หลักสูตรภาษาไทยระดับมัธยมปลายต้องมุ่งสู่การประเมินตามสภาพจริง (Authentic assessment) การใช้ชุดกิจกรรมต้องควบคู่ไปกับการวัดผลที่หลากหลาย เช่น การสร้างผังความคิด, การสรุปความด้วยคำพูดตัวเอง และการประยุกต์ใช้ในการใช้ชีวิตประจำวัน สิริพัชร์ เจษฎาพิพัฒ (2563) เน้นย้ำว่า เป้าหมายสุดท้ายของการสอนภาษาไทยคือ การสร้างพลเมืองที่รู้เท่าทัน (Literate citizens) ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิด Freire (1970) ในเรื่อง “Critical Pedagogy” ที่มองว่าภาษาคืออาวุธทางปัญญาที่จะช่วยให้คนหลุดพ้นจากการถูกครอบงำทางความคิด และจากการทบทวนวรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

กับการจัดการเรียนรู้วิชาภาษาไทยทั้งในและต่างประเทศ สามารถจัดระบบความสัมพันธ์ขององค์ความรู้และชี้ให้เห็นช่องว่างที่ยังไม่ได้รับการพิจารณาอย่างทั่วถึงได้ใน 3 มิติหลัก ดังนี้

มิติที่หนึ่ง ช่องว่างด้านระเบียบวิธีจัดการเรียนรู้ (Methodological gap) งานวิจัยส่วนใหญ่ในทศวรรษที่ผ่านมา มักมุ่งเน้นการใช้ผังกราฟิก (Graphic organizers) หรือการเรียนรู้แบบร่วมมือ (Cooperative learning) เพื่อกระตุ้นความสนใจของผู้เรียน อย่างไรก็ตาม งานวิจัยเหล่านั้นมักขาด “เครื่องมือเชิงโครงสร้าง” (Structural tool) ที่ช่วยให้นักเรียนสามารถจำแนกองค์ประกอบของสารได้อย่างเด็ดขาดในขั้นตอนเดียว แม้ทฤษฎี 5W1H ของ Lasswell (1948) จะเป็นที่รู้จักในฐานะทฤษฎีการสื่อสาร แต่การแปรรูปทฤษฎีนี้ให้กลายเป็น “ชุดกิจกรรมเชิงปฏิบัติการ” (Action-based activity package) ที่เน้นการฝึกฝนซ้ำจนเกิดเป็นทักษะอัตโนมัติ (Automated Skills) ในรายวิชาภาษาไทยยังมีอยู่อย่างจำกัด การวิจัยครั้งนี้จึงเข้ามาเติมเต็มโดยการเปลี่ยน “แนวคิดการตั้งคำถาม” ให้กลายเป็น “นวัตกรรมชุดกิจกรรม” ที่เป็นรูปธรรม

มิติที่สอง ช่องว่างด้านบริบทและความซับซ้อนของตัวบท (Contextual & Content gap) จากการสำรวจงานวิจัย พบว่า ปัญหาการอ่านจับใจความทวีความรุนแรงขึ้นเมื่อผู้เรียนต้องเผชิญกับตัวบทที่มีความซับซ้อน (Complex texts) ในระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย ช่องว่างที่สำคัญ คืองานวิจัยส่วนใหญ่มักใช้บทอ่านมาตรฐานที่เป็นกลาง (Neutral texts) ซึ่งขาดความเชื่อมโยงกับ “ภูมิปัญญาท้องถิ่น” หรือ “บริบททางสังคม” ที่นักเรียนคุ้นเคย การวิจัย ณ โรงเรียนศรีธรรมวิทยา จังหวัดยโสธร จะเข้าไปเติมเต็มช่องว่างนี้ด้วยการออกแบบชุดกิจกรรมที่ใช้บทอ่านที่มีความเฉพาะเจาะจงในพื้นที่ (Localized content) ผสานกับเทคนิค 5W1H ซึ่งจะช่วยลดภาวะทางปัญญาที่หนักเกินไป (Cognitive overload) และเพิ่มแรงจูงใจในการอ่านที่มีความหมายต่อชีวิตจริงของนักเรียน

มิติที่สาม ช่องว่างด้านกระบวนการคิดเชิงระบบ (Cognitive Process Gap)

ตามแนวคิด Schema Theory ของ Anderson & Pearson (1984) และ Social Constructivism ของ Vygotsky (1978) การอ่านคือการสร้างความหมาย แต่ปัญหาที่พบคือ “ช่องว่างระหว่างการถอดรหัสและการสรุปความ” นักเรียนมักจะรู้ว่า “ใคร ทำอะไร” แต่ไม่สามารถเชื่อมโยงไปสู่ “ทำไม และอย่างไร” ได้อย่างเป็นตรรกะ งานวิจัยในอดีตมักประเมินผลเพียงคะแนนหลังเรียน (Post-test) แต่ไม่ได้วิเคราะห์ถึงกระบวนการคิดเชิงระบบ (Systematic thinking) การวิจัยครั้งนี้จึงมุ่งเน้นการใช้ 5W1H เป็นเข็มทิศนำทางเพื่อปิดช่องว่างนี้ โดยให้ผู้เรียนใช้คำถามทั้ง 6 ประการเป็นเกณฑ์ในการตรวจสอบความครบถ้วนของความคิด (Comprehensive thinking check) ก่อนการสรุปความ

6. สรุปการจัดระบบความสัมพันธ์ของวรรณกรรม

มิติความรู้	สถานะปัจจุบัน (What we know)	ช่องว่างที่พบ (The Gap)	การเติมเต็มของงานวิจัยชิ้นนี้
เทคนิคการสอน	ใช้ผังกราฟิกทั่วไป	ขาดขั้นตอนที่สร้างการคิดอัตโนมัติ	พัฒนาชุดกิจกรรม 5W1H ที่เป็นระบบ
เนื้อหาบทอ่าน	บทอ่านมาตรฐานจากส่วนกลาง	ขาดความเชื่อมโยงกับท้องถิ่น	ใช้บทอ่านเชิงบริบท (Localized texts)
ผลลัพธ์ที่คาดหวัง	เน้นคะแนนสอบ	ขาดการวัดผลเชิงระบบคิด	เน้นสร้างกระบวนการคิดเชิงระบบ

ตารางที่ 1.1 สรุปการจัดระบบความสัมพันธ์ของวรรณกรรม

2. แนวคิดการอ่านจับใจความ

การอ่านจับใจความไม่ใช่เพียงการรับรู้สัญลักษณ์ทางภาษา แต่เป็นกระบวนการสร้างความหมาย (Meaning construction) ที่อาศัยการปฏิสัมพันธ์ระหว่างตัวบท (Text) และโครงสร้างทางปัญญาของผู้อ่านดังบริบทต่อไปนี้

1) การปฏิสัมพันธ์ระหว่างความรู้เดิมและตัวบท (Interaction of schema) Anderson และ Pearson (1984) ได้นำเสนอทฤษฎีโครงสร้างความรู้ (Schema theory) ซึ่งอธิบายว่าการเข้าใจสิ่งที่อ่านเกิดขึ้นเมื่อผู้อ่านนำความรู้หรือประสบการณ์เดิม (Prior knowledge) มาเชื่อมโยงกับข้อมูลใหม่ในบทอ่าน หากผู้อ่านไม่มีโครงสร้างความรู้ที่สอดคล้องกับเนื้อหา จะส่งผลให้การจับใจความล้มเหลว แม้จะอ่านคำศัพท์ออกทุกคำก็ตาม ซึ่งสอดคล้องกับทัศนะของ สิริพัชร์ เจษฎาพิพัฒ (2563) ที่ระบุว่าการอ่านจับใจความคือความสามารถในการแยกแยะใจความสำคัญ (Main idea) ออกจากส่วนขยาย (Supporting details) ซึ่งต้องอาศัยทักษะการสรุปความและการตีความจากประสบการณ์ของผู้เรียนเป็นสำคัญ

2) กระบวนการอ่านเชิงกลยุทธ์ (Strategic reading process) ในมิติของสังคมศาสตร์การศึกษา การอ่านถูกมองว่าเป็นกระบวนการเชิงกลยุทธ์ Duffy (2009) อธิบายว่าผู้อ่านที่มีประสิทธิภาพจะต้องมีการกำกับตนเอง (Metacognition) คือรู้ว่าตนเองกำลังอ่านอะไร และเมื่อไม่เข้าใจจะมีกลยุทธ์ในการแก้ไขปัญหา เช่น การอ่านซ้ำ หรือการตั้งคำถาม ซึ่งสอดคล้องกับ บันลือ พฤกษะวัน (2534) ได้ให้แนวทางที่เรียบง่ายแต่ทรงพลังว่า การอ่านจับใจความคือการค้นหาแก่นของเรื่อง ซึ่งประกอบด้วย การเข้าใจความหมายของคำ การเข้าใจประโยค และการเข้าใจความต่อเนื่องของเนื้อหา จนสามารถตอบคำถามพื้นฐานได้ว่าเรื่องนั้นกล่าวถึงใคร ทำอะไร และผลเป็นอย่างไร

3) การวิเคราะห์สารและการอ่านเชิงวิพากษ์ (Critical reading) ในระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย การอ่านจับใจความต้องยกระดับไปสู่ “การอ่านเชิงวิพากษ์” ซึ่ง Freire (1970) มองว่าการอ่านคือ การอ่านโลก (Reading the world) ไม่ใช่แค่การอ่านตัวอักษร ผู้อ่านต้องเข้าใจบริบททางสังคมและเจตนาของผู้เขียน ซึ่งสอดรับกับแนวคิดของ วิจารณ์ พานิช (2555) ที่เน้นย้ำว่าในยุคสารสนเทศล้นเกิน (Information overload) การอ่านจับใจความต้องควบคู่ไปกับการวิเคราะห์ความสมเหตุสมผล เพื่อให้ผู้เรียนไม่ตกเป็นเครื่องมือของการสื่อสารที่บิดเบือน

จากที่กล่าวมาสรุปประเด็นได้ว่า แนวคิดการอ่านจับใจความจึงสรุปได้ว่าเป็นกระบวนการทางพุทธิปัญญาที่ผู้อ่านต้องบูรณาการ ทักษะทางภาษา (Linguistic skills) เข้ากับประสบการณ์เดิม (Schema) และกลยุทธ์การคิด (Cognitive strategies) เพื่อสกัดเอาใจความสำคัญและคุณค่าที่แฝงอยู่ในตัวบทมาใช้ประโยชน์ในการดำเนินชีวิตและการเรียนรู้ระดับสูง ทั้งนี้ เพื่อให้สอดรับกับแนวคิดของ Freire (1970) และวิจารณ์ พานิช (2555) งานวิจัยนี้ได้บูรณาการชุดกิจกรรมควรใช้บทอ่านที่ส่งเสริมการวิเคราะห์ และผู้วิจัยได้สรุปโครงสร้างการเชื่อมโยง (Research conceptual linkage) ดังนี้

แนวคิดหลัก	การนำไปใช้ในชุดกิจกรรม 5W1H	ผลลัพธ์ที่คาดหวังในตัวนักเรียน ม.4
Schema Theory	ใช้บทอ่านบริบทท้องถิ่น/เรื่องใกล้ตัว	ลดความประหม่า เพิ่มความเข้าใจจากฐานความรู้เดิม
Metacognition	ใช้ 5W1H เป็น Check-list ระหว่างอ่าน	นักเรียนรู้จุดบกพร่องของตนเองและแก้ไขการอ่านได้

Scaffolding	แบ่งชุดกิจกรรมจาก ง่าย - กลาง - ยาก	นักเรียนมีทักษะการสรุปความที่มั่นคงและเป็นระบบ
Critical Literacy	ฝึกแยกข้อเท็จจริง/ข้อคิดเห็นผ่าน 5W1H	มีวิจารณญาณในการรับสารในชีวิตประจำวัน

ตารางที่ 1.2 โครงสร้างการเชื่อมโยง (Research conceptual linkage)

3. เทคนิคการใช้คำถาม

การใช้คำถามมิใช่เพียงการตรวจสอบความจำ (Rote memorization) แต่เป็นเครื่องมือในการกระตุ้นกระบวนการคิดขั้นสูง (Higher-order thinking) และการสร้างปฏิสัมพันธ์ทางสังคมในชั้นเรียน ประกอบด้วยหลักการสำคัญดังนี้

1) ลำดับขั้นทางสติปัญญาและการใช้คำถาม (Cognitive levels of questioning) แนวคิดที่เป็นรากฐานสำคัญที่สุดคือ ลำดับขั้นการเรียนรู้ของ Bloom (Bloom's taxonomy) ซึ่งถูกปรับปรุงโดย Anderson และ Krathwohl (2001) โดยจำแนกการใช้คำถามออกเป็นระดับต่าง ๆ ตั้งแต่ขั้นพื้นฐาน (ความจำและความเข้าใจ) ไปจนถึงขั้นสูง (การวิเคราะห์ การประเมินค่า และการสร้างสรรค์) ในมิติของสังคมศาสตร์การศึกษา การใช้คำถามในระดับการวิเคราะห์ (Analyzing) และการประเมินค่า (Evaluating) ถือเป็นหัวใจสำคัญของการอ่านจับใจความ เพราะช่วยให้ผู้เรียนก้าวข้ามการรับสารเพียงอย่างเดียวไปสู่การตีความเชิงวิพากษ์ สอดคล้องกับแนวคิดของ ทิศนา แขมมณี (2560) ที่ระบุว่าการใช้คำถามที่มีประสิทธิภาพต้องมุ่งเน้นการกระตุ้นให้ผู้เรียน "คิดหาเหตุผล" และ "เชื่อมโยงความสัมพันธ์ของข้อมูล"

2) เทคนิคการใช้คำถามตามแนวคิดคอนสตรัคติวิสต์ (Socratic method & Constructivism) การใช้คำถามแบบโซเครติส (Socratic questioning) เป็นกลวิธีที่ Paul และ Elder (2006) สนับสนุนเพื่อพัฒนาการคิดเชิงวิพากษ์ (Critical thinking) โดยเน้นการถามเพื่อสืบค้นสมมติฐาน (Assumptions) และมุมมอง (Perspectives) ที่ซ่อนอยู่ในบทอ่าน นอกจากนี้ สุวิทย์ มูลคำ (2550) ได้เสนอเทคนิคการใช้คำถามแบบ "คำถามปลายเปิด" (Open-ended questions) เพื่อสร้างพื้นที่ทางปัญญาให้ผู้เรียนได้สำรวจคำตอบที่หลากหลาย ซึ่งสอดรับกับแนวคิด "พื้นที่รอยต่อพัฒนาการ" (ZPD) ของ Vygotsky (1978) โดยคำถามทำหน้าที่เป็น "นั่งร้าน" (Scaffolding) ที่ช่วยพยุงระดับการคิดของผู้เรียนให้สูงขึ้นกว่าที่เขาจะทำได้โดยลำพัง

3) กลยุทธ์การใช้คำถามเชิงระบบ: 5W1H ในฐานะโครงสร้างการคิด

ในทางภาษาศาสตร์และนิเทศศาสตร์ การใช้ชุดคำถาม 5W1H (Who, What, Where, When, Why, How) ตามแนวคิดของ Lasswell (1948) ถูกจัดว่าเป็นกลยุทธ์การตั้งคำถามเชิงระบบ (Systematic questioning strategy) ซึ่งช่วยให้ผู้เรียนสามารถครอบคลุมองค์ประกอบของสารได้ครบทุกมิติ Cotton (2001) นักวิจัยด้านพฤติกรรมการสอนระบุว่า การใช้ชุดคำถามที่เรียบง่ายแต่ครอบคลุมจะช่วยลดภาระทางปัญญา (Cognitive load) ของผู้เรียน ทำให้สามารถจัดระบบข้อมูลที่ซับซ้อนให้กลายเป็นโครงสร้างที่เข้าใจง่าย ซึ่งเป็นเทคนิคที่เหมาะสมอย่างยิ่งสำหรับนักเรียนระดับมัธยมศึกษาในการจัดการกับบทความวิชาการ

กล่าวได้ว่า เทคนิคการใช้คำถามจึงเปรียบเสมือน "เข็มทิศทางปัญญา" ที่เปลี่ยนบทบาทของผู้เรียนจากผู้รับสาร (Passive Learner) มาเป็นผู้สร้างความหมาย (Active Meaning-Maker) การใช้

คำถามที่ผ่านการออกแบบอย่างเป็นระบบ (เช่น 5W1H) ร่วมกับการคำนึงถึงระดับขั้นพุทธิปัญญา จะช่วยเติมเต็มศักยภาพการอ่านจับใจความและปิดช่องว่างทางการเรียนรู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ และผู้วิจัยได้สรุปสรุปโครงสร้างการเชื่อมโยงสู่เครื่องมือวิจัย (Research framework) ดังตารางที่ 1.3

องค์ประกอบเทคนิคการถาม	การปฏิบัติในชุดกิจกรรม 5W1H	ตัวแปรที่จะวัดผล
Hierarchy of Questions	จัดลำดับคำถามจาก Who/What ไปสู่ Why/How	ผลสัมฤทธิ์ทางการอ่านจับใจความ
Metacognitive Cueing	ใช้ 5W1H เป็น Check-list ประเมินตนเองระหว่างอ่าน	ทักษะการจัดลำดับความคิดที่เป็นระบบ
Socratic Questioning	ใช้คำถาม 5W1H ปลายเปิดเพื่อวิเคราะห์บริบท	ความสามารถในการแยกข้อเท็จจริง/ข้อคิดเห็น

ตารางที่ 1.3 โครงสร้างการเชื่อมโยงสู่เครื่องมือวิจัย (Research framework)

4. แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการสร้างชุดกิจกรรม

ชุดกิจกรรม (Activity Package) มิใช่เพียงรวบรวมใบงาน แต่คือ "ระบบการเรียนรู้ขนาดย่อม" (Micro-learning System) ที่ผ่านการออกแบบตามหลักจิตวิทยาการเรียนรู้และเทคโนโลยีการศึกษาเพื่อให้ผู้เรียนบรรลุวัตถุประสงค์เฉพาะเจาะจง ดังนี้

1) ทฤษฎีการสร้างสรรค์ความรู้ด้วยปัญญา (Constructivism) รากฐานสำคัญที่สุดในการสร้างชุดกิจกรรมคือทฤษฎีของ Piaget (1952) และ Vygotsky (1978) ซึ่งเชื่อว่าการเรียนรู้ไม่ได้เกิดจากการถ่ายทอด แต่เกิดจากการที่ผู้เรียน “สร้าง” (Construct) ความรู้ขึ้นมาเองผ่านการลงมือทำกิจกรรม ชุดกิจกรรมที่มีประสิทธิภาพจึงต้องออกแบบให้มีปฏิสัมพันธ์ (Interaction) ระหว่างผู้เรียนกับเนื้อหา โดยใช้นั่งร้านทางปัญญา (Scaffolding) เพื่อช่วยพยุงความเข้าใจในช่วงที่เนื้อหามีความยาก ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ ทิศนา แขมมณี (2560) ที่เน้นย้ำว่าชุดกิจกรรมต้องเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้ “เผชิญสถานการณ์” และ “แสวงหาคำตอบด้วยตนเอง” เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ที่ฝังแน่น (Deep learning)

2) ระบบการออกแบบการสอน (instructional system design: ISD) การสร้างชุดกิจกรรมในงานวิจัยทางสังคมศาสตร์มักยึดตามโมเดล ADDIE (analysis, design, development, implementation, evaluation) ของ Briggs (1977) หรือโมเดลของ Dick, Carey, and Carey (2015) ซึ่งเน้นความเป็นระบบเริ่มจากการวิเคราะห์ปัญหาไปจนถึงการประเมินผลสัมฤทธิ์ สอดคล้องกับ ชัยวัฒน์ สุทธิรัตน์ (2561) ได้ให้หลักการสำคัญว่า ชุดกิจกรรมต้องประกอบด้วยส่วนประกอบหลักที่ชัดเจน ได้แก่ คำชี้แจง, จุดประสงค์การเรียนรู้, เนื้อหา/กิจกรรม, และการวัดผลประเมินผล เพื่อให้ผู้เรียนสามารถศึกษาได้ด้วยตนเองหรือเรียนรู้เป็นกลุ่มอย่างมีทิศทาง

3) หลักจิตวิทยาการเรียนรู้และการเสริมแรง (Learning psychology) ชุดกิจกรรมที่ดีต้องมีการจัดลำดับเนื้อหาจากง่ายไปหายาก ตามแนวคิดของ Gagné (1985) ซึ่งนำเสนอ 9 ขั้นตอนการสอน (Nine events of instruction) ตั้งแต่การกระตุ้นความสนใจไปจนถึงการส่งเสริมความคงทนในการจำ นอกจากนี้ การให้ข้อมูลย้อนกลับทันที (Immediate feedback) ตามแนวคิดพฤติกรรมศาสตร์ช่วยให้ผู้เรียนรู้จุดบกพร่องและแก้ไขได้ทันทีในระหว่างทำชุดกิจกรรม

จากการสังเคราะห์งานวิจัยทั้งไทยและต่างประเทศ องค์ประกอบสำคัญของชุดกิจกรรมที่มีประสิทธิภาพ และชุดกิจกรรมสำหรับการอ่านจับใจความ (หรือรายวิชาอื่น ๆ) ควรมีลักษณะดังนี้ () ความยืดหยุ่น (Flexibility) สามารถปรับใช้กับความแตกต่างระหว่างบุคคลได้ (2) ความสมบูรณ์ในตนเอง (Self-contained) มีสื่อ อุปกรณ์ และคำแนะนำครบถ้วนภายในชุด (3) เร้าความสนใจ (Engagement) มีกิจกรรมที่หลากหลาย ไม่จำเจ เช่น เกม ผังความคิด หรือการอภิปรายกลุ่ม และ (4) วัดผลได้จริง (Measurability) มีเกณฑ์ประเมินที่สอดคล้องกับกิจกรรมในชุด ดังนั้น การพัฒนาชุดกิจกรรมจึงเป็นกระบวนการทางระเบียบวิธีวิจัยที่ต้องผสานศาสตร์การสอน (Pedagogy) และเทคโนโลยีการสื่อสาร (Communication technology) เข้าด้วยกัน เพื่อสร้างพื้นที่การเรียนรู้ที่เอื้อต่อการพัฒนาสมรรถนะของผู้เรียนอย่างเป็นลำดับขั้นตอน การใช้ชุดกิจกรรมร่วมกับเทคนิคเฉพาะทาง (เช่น 5W1H) จะช่วยให้การจัดการเรียนรู้มีความชัดเจนและสามารถวัดผลความก้าวหน้าได้เป็นรูปธรรม

5. แนวคิดการหาประสิทธิภาพของชุดกิจกรรม

การหาประสิทธิภาพคือกระบวนการตรวจสอบคุณภาพของชุดกิจกรรมใน 2 มิติหลัก คือ ประสิทธิภาพของกระบวนการ และ ประสิทธิภาพของผลลัพธ์ เพื่อให้มั่นใจว่านวัตกรรมนั้นมีมาตรฐานก่อนนำไปใช้จริงกับกลุ่มเป้าหมายในวงกว้าง มีรายละเอียดดังนี้

1) การตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหา (Content validity: IOC) ก่อนที่จะนำชุดกิจกรรมไปทดลองใช้ (Try-out) ขั้นตอนแรกคือการตรวจสอบความถูกต้องโดยผู้เชี่ยวชาญ (Expert review) โดยใช้ดัชนีความสอดคล้อง IOC (Index of Item-Objective Congruence) ตามแนวคิดของ Rovinelli และ Hambleton (1977) ซึ่งเป็นวิธีสากลในการวัดว่ากิจกรรมและข้อสอบสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้หรือไม่ ซึ่ง พิชิต ฤทธิ์จรูญ (2559) เน้นย้ำว่าผู้เชี่ยวชาญควรมีอย่างน้อย 3-5 ท่าน เพื่อให้ผลการวิเคราะห์มีความน่าเชื่อถือทางสถิติ โดยค่า IOC ที่ยอมรับได้ต้องไม่ต่ำกว่า 0.50

2) เกณฑ์ประสิทธิภาพ E_1/E_2 (Efficiency criteria) แนวคิดการหาประสิทธิภาพที่แพร่หลายที่สุดในประเทศไทยและได้รับการยอมรับในวารสารวิชาการ คือ เกณฑ์ E_1/E_2 ซึ่งพัฒนาขึ้นโดยชัยยงค์ พรหมวงศ์ (2556) โดยมีความหมายดังนี้ E_1 (Efficiency of process) คือ ประสิทธิภาพของกระบวนการ พิจารณาจากคะแนนเฉลี่ยที่นักเรียนทำได้จาก “กิจกรรมระหว่างเรียน” หรือ “แบบฝึกหัดในชุดกิจกรรม” E_2(Efficiency of product) คือประสิทธิภาพของผลลัพธ์ พิจารณาจากคะแนนเฉลี่ยที่นักเรียนทำได้จาก “การทดสอบหลังเรียน” (Post-test)โดยปกติจะตั้งเกณฑ์ไว้ที่ 80/80 หรือ 75/75 ขึ้นอยู่กับความยากของเนื้อหา สอดคล้องกับแนวคิดของ Bloom (1968) เกี่ยวกับการเรียนรู้สู่ความรอบรู้ (Mastery learning) ที่เชื่อว่าหากสื่อมีประสิทธิภาพ นักเรียนส่วนใหญ่ (ร้อยละ 80) ควรบรรลุวัตถุประสงค์ในระดับร้อยละ 80 ของคะแนนเต็ม

3) ขั้นตอนการทดลองใช้ (Try-out steps)การหาประสิทธิภาพต้องทำเป็นลำดับขั้นตามแนวคิดของ Dick, Carey, and Carey (2015) เพื่อลดความคลาดเคลื่อน ดังนี้:การทดลองแบบหนึ่งต่อหนึ่ง (One-to-One) ทดลองกับนักเรียน 3 คน (เก่ง กลาง อ่อน) เพื่อดูภาษาและความเข้าใจเบื้องต้นการทดลองกลุ่มเล็ก (Small group) ทดลองกับนักเรียน 6-10 คน เพื่อตรวจสอบเวลาและกิจกรรมการทดลองภาคสนาม (Field trial) ทดลองกับนักเรียนทั้งชั้นเรียนเพื่อหาค่า E_1/E_2 ที่แท้จริง

การหาประสิทธิภาพของชุดกิจกรรมจึงมิใช่เพียงการหาตัวเลขสถิติ แต่เป็นกระบวนการประกันคุณภาพ (Quality assurance) ว่านวัตกรรมนั้นสามารถลดภาระของผู้สอนและเพิ่มศักยภาพของผู้เรียนได้จริงตามทฤษฎีการออกแบบระบบการเรียนรู้ (Instructional systems design)

จากการที่ได้ทบทวนวรรณกรรม ผู้วิจัยสรุปความสัมพันธ์ของแนวคิดสู่กระบวนการวิจัยในบริบทดังต่อไปนี้ คือ ประเด็นที่หนึ่ง ความเชื่อมโยงเชิงระบบ (The logical flow) ความสัมพันธ์ของทั้ง 5 แนวคิด สามารถอธิบายได้ผ่าน “วงจรคุณภาพการพัฒนานวัตกรรม” ดังนี้ (1) หลักสูตรเป็นจุดหมายที่กำหนดว่านักเรียนชั้น ม.4 ต้องมีสมรรถนะการอ่านขั้นสูงและการวิเคราะห์สาร เป็นเป้าหมายตามมาตรฐานการเรียนรู้ (2) แนวคิดการอ่านเป็นหัวใจของปัญหา การอธิบายว่าการที่เด็กอ่านไม่ได้เพราะขาดการเชื่อมโยงความรู้เดิม (Schema) และการสร้างความหมาย (Meaning construction) (3) เทคนิคการใช้คำถาม 5W1H เป็นกลไกการแก้ปัญหาทำหน้าที่เป็นเครื่องมือทางพุทธิปัญญา (Cognitive tool) ที่ช่วยจัดระเบียบความคิดให้นักเรียนสกัดใจความสำคัญได้อย่างเป็นระบบ (4) การสร้างชุดกิจกรรมเป็นตัวแปรต้น/นวัตกรรม คือการนำกลไก 5W1H มาบรรจุลงในบทเรียนที่มีขั้นตอนชัดเจน (ADDIE model) เพื่อเปลี่ยนทฤษฎีให้เป็นกิจกรรมที่นักเรียนลงมือทำจริงได้ (5) การหาประสิทธิภาพ เป็นการรับประกันคุณภาพ คือกระบวนการทางสถิติ (E_1/E_2) เพื่อพิสูจน์ว่าชุดกิจกรรมที่ท่านสร้างนั้นได้มาตรฐาน และส่งผลต่อการพัฒนาการอ่านได้จริง และประเด็นที่สอง การเปลี่ยนทฤษฎี (หลักสูตรและการอ่าน) ให้กลายเป็นวิธีการ (5W1H) แล้วนำไปสร้างเป็น “นวัตกรรม” (ชุดกิจกรรม) โดยมี “ตัวชี้วัด” (การหาประสิทธิภาพ) เป็นตัวกำกับการทำงานทั้งหมด

กรอบแนวคิดการวิจัย

งานวิจัยนี้ เป็นการวิจัยเชิงกึ่งทดลอง (Quasi-experimental research) ผู้วิจัยกำหนดกรอบแนวคิดการวิจัยตามแนวคิด Constructivism- เทคนิค 5W1H โดยมีรายละเอียดดังนี้

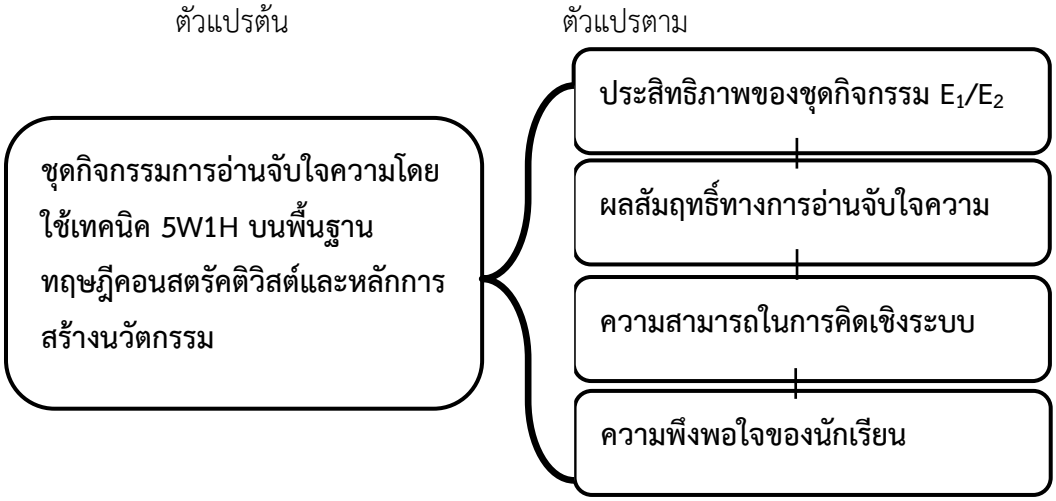

แผนภาพที่ 1 กรอบแนวคิดการวิจัย

ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงกึ่งทดลอง (Quasi-experimental research) กลุ่มเป้าหมายการวิจัย คือ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษา ชั้นปีที่ 4 จำนวน 25 คน ได้มาด้วยวิธีการสุ่มอย่างง่าย (Simple random sampling) ใช้การจับฉลากกับประชากร (นักเรียน) ที่มีขนาดเล็กและมีรายชื่อครบถ้วน เครื่องมือที่ใช้เก็บรวบรวมข้อมูล ได้แก่ แบบทดสอบวัดความสามารถในการอ่านจับใจความ กลุ่มสาระการเรียนรู้วิชาภาษาไทย สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ค่าความตรง (Validity), ความเที่ยง (Reliability), ค่าอำนาจจำแนก (Discrimination), (ใช้สูตร Cronbach's Alpha) การทดสอบค่าที (t-test), ค่าร้อยละ (Percentage), ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$), ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation), ค่าทดสอบก่อน-หลังทดสอบ

(Pretest-Posstest), และค่าขนาดอิทธิพล (Effect Size) รวบรวมข้อมูลโดยการทดลองในชั้นเรียน ระหว่างเดือน มิถุนายน ถึงเดือน พฤศจิกายน พ.ศ. 2568 นำข้อมูลเชิงปริมาณมาวิเคราะห์ด้วยสถิติ การทดสอบค่าที, ค่าร้อยละ, ค่าเฉลี่ย, ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน, และค่าทดสอบก่อน-หลังทดสอบ

ผลการวิจัย

วัตถุประสงค์ที่ 1 ผลการวิจัยพบว่า ความสามารถในการอ่านจับใจความ โดยใช้เทคนิค 5W1H พบว่า นักเรียนมีคะแนนไม่ต่ำกว่าร้อยละ 80 จำนวน 25 คน คิดเป็นร้อยละ 100.00 และชุดกิจกรรมการอ่านจับใจความ โดยใช้เทคนิค 5W1 สะท้อนประสิทธิภาพของชุดกิจกรรม “E_1/E_2 = 83.00/86.40”

วัตถุประสงค์ที่ 2 ผลการวิจัย พบว่า ประสิทธิภาพของชุดกิจกรรม “E_1/E_2 = 83.00/86.40” ซึ่งเป็นไปตามเกณฑ์ที่กำหนด ดังตารางที่ 1.5 ประสิทธิภาพของชุดกิจกรรมการอ่านจับใจความ โดยใช้เทคนิค 5W1H นักเรียนชั้นมัธยมศึกษา ปีที่ 4 โรงเรียนศรีธรรมวิทยา ดังตารางที่ 1.4

กระบวนการ/ผลลัพธ์	จำนวนนักเรียน (n)	คะแนนเต็ม	$\bar{X}$	S.D	ร้อยละ
ประสิทธิภาพของกระบวนการ (E_1)	25	220	185.60	5.63	84.36
ประสิทธิภาพของผลลัพธ์ (E_2)	25	21.00	9.66	1.32	46.00
ประสิทธิภาพของการจัดการเรียน E_1 / E_2เท่ากับ 83.00/86.40					

ตารางที่ 1.4 ค่าประสิทธิภาพของชุดกิจกรรม

จากตารางที่ 1.4 พบว่า ประสิทธิภาพกระบวนการ ($E_1$1) เฉลี่ย 84.36% ของคะแนนเต็ม (185.60/220) และประสิทธิภาพผลลัพธ์ (E_2) เฉลี่ย 46.00% ของคะแนนเต็ม (9.66/21) สะท้อนให้เห็นว่า เทคนิค 5W1H นักเรียนชั้นมัธยมศึกษา ปีที่ 4 มีประสิทธิภาพตามเกณฑ์ที่กำหนด

ตารางที่ 1.5 ผลการเปรียบเทียบความสามารถการอ่านจับใจความโดยใช้เทคนิค 5W1H นักเรียนชั้นมัธยมศึกษา ปีที่ 4

การวัด	จำนวนนักเรียน (n)	คะแนนเต็ม	$\bar{X}$	S.D.	t	Sig
ก่อนเรียน	25	21	11.23	1.40	21.72 (24)	< .001
หลังเรียน	25	21	19.76	1.32		

*ระดับนัยสำคัญทางสถิติที่ .05

ตารางที่ 1.5 การเปรียบเทียบความสามารถการอ่านจับใจความโดยใช้เทคนิค 5W1H

จากตารางที่ 1.5 พบว่า นักเรียนมีคะแนนเฉลี่ยหลังเรียน ($\bar{X}$ = 11.23) สูงกว่าก่อนเรียน ($\bar{X}$ = 19.76) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 แสดงให้เห็นว่า การจัดการเรียนรู้ด้วยเทคนิค 5W1H ส่งผลให้ความสามารถในการอ่านจับใจความของนักเรียนดีขึ้นอย่างมีนัยสำคัญ

วัตถุประสงค์ที่ 3 ผลการวิจัย พบว่า ความพึงพอใจของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษา ปีที่ 4 ที่มีต่อการจัดการเรียนรู้ด้วยเทคนิค 5W1H มีรายละเอียดดังตารางที่ 1.6

รายละเอียด/การประเมิน	$\bar{X}$	S.D.	ระดับความพึงพอใจ
ด้านที่ 1 การประเมินด้านเนื้อหา	4.25	0.25	มาก
ด้านที่ 2 การประเมินด้านการจัดการเรียนรู้	3.80	1.00	มาก
ด้านที่ 3 การประเมินด้านบรรยากาศการเรียน	4.50	0.89	มากที่สุด

ด้านที่ 4 การประเมินด้านสื่อการสอน	4.55	1.00	มากที่สุด
ด้านที่ 5 การประเมินด้านการวัดและประเมินผล	4.43	0.99	มาก
ค่าเฉลี่ยรวม	4.31	1.02	มาก

ตารางที่ 1.6 ความพึงพอใจต่อการจัดการเรียนรู้ด้วยเทคนิค 5W1H

อภิปรายผลการวิจัย

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ที่ 1 พบว่า ความสามารถในการอ่านจับใจความ โดยใช้เทคนิค 5W1H พบว่า นักเรียนมีคะแนนไม่ต่ำกว่าร้อยละ 80 จำนวน 25 คน คิดเป็นร้อยละ 100.00 และชุดกิจกรรมการอ่านจับใจความ โดยใช้เทคนิค 5W1 สะท้อนประสิทธิภาพของชุดกิจกรรม “E_1/E_2 = 83.00/86.40” ทั้งนี้อาจเป็นเพราะความสำเร็จนี้ เกิดจากการออกแบบแผนอย่างเป็นระบบ โดยศึกษาจากเอกสารวิชาการ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องวิเคราะห์หลักสูตรแกนกลาง พ.ศ. 2551 (ปรับปรุง พ.ศ. 2560) และหลักสูตรรายวิชาของโรงเรียนศรีธรรมวิทยา ซึ่งสอดคล้องกับปรัชญาและแนวคิดพื้นฐานของหลักสูตรกลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทยที่สะท้อนว่า หลักสูตรภาษาไทยไม่ได้ทำหน้าที่เพียงแค่การสอนภาษาในเชิงสัญลักษณ์ แต่ทำหน้าที่เป็นเครื่องมือในพัฒนาพุทธิปัญญา (Cognitive development) ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2560) ภาษาไทยถูกกำหนดให้เป็นทักษะที่ต้องใช้เพื่อแสวงหาความรู้และสร้างพื้นฐานทางวัฒนธรรม เมื่อศึกษาแนวคิดเชิงพฤติกรรมศาสตร์และพุทธิปัญญา นักวิชาการเช่น Chomsky (1965) อธิบายว่ามนุษย์มีโครงสร้างทางภาษาที่มีมาแต่กำเนิด (Innate language faculty) แต่การจะพัฒนาทักษะภาษาให้ถึงขั้นสมรรถนะ (Competence) จำเป็นต้องมีการฝึกฝนผ่านกระบวนการทางสังคม ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ วิจารณ์ พานิช (2555) ที่กล่าวว่า “ภาษาไทย คือหัวใจของการเรียนรู้ เพราะหากนักเรียนไม่เข้าใจภาษาอย่างถ่องแท้ ก็จะไม่สามารถเข้าถึงศาสตร์อื่น ๆ ได้เลย”

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ที่ 2 พบว่า ประสิทธิภาพของชุดกิจกรรม “E_1/E_2 = 83.00/86.40” ซึ่งเป็นไปตามเกณฑ์ที่กำหนด และประสิทธิภาพของชุดกิจกรรมการอ่านจับใจความ โดยใช้เทคนิค 5W1H นักเรียนชั้นมัธยมศึกษา ปีที่ 4 โรงเรียนศรีธรรมวิทยา ทั้งนี้อาจเป็นเพราะ บทบาทของครูผู้เรียนและบริบทของเนื้อหาจนสามารถออกแบบแผนการเรียนรู้ที่บูรณาการเทคนิค 5W1H ได้อย่างมีประสิทธิภาพ สอดคล้องกับแนวคิดนวัตกรรมการสอนภาษาไทย: เทคนิค 5W1H และการเรียนรู้เชิงรุก (Active learning) การแก้ปัญหาการอ่านจับใจความ นักวิจัยและนักศึกษาศาสตร์จึงมุ่งเน้นการใช้เครื่องมือช่วยคิด (Thinking tools) เพื่อจัดระเบียบข้อมูล ดังนี้ (1) รากฐานของเทคนิค 5W1H เทคนิคนี้มีรากฐานมาจากทฤษฎีการสื่อสารของ Harold Lasswell (1948) ที่อธิบายองค์ประกอบของการสื่อสารว่าต้องตอบคำถาม Who (ใคร), Says What (พูดอะไร), In Which Channel (ผ่านช่องทางไหน), To Whom (ถึงใคร), With What Effect (เกิดผลอย่างไร) เมื่อนำมาประยุกต์ใช้ในการอ่าน โดยเพิ่ม Where, When และ Why เข้าไป จะทำให้เกิดระบบการตรวจสอบข้อมูลที่สมบูรณ์ และ (2) การสร้างนั่งร้านทางปัญญา (Scaffolding) Vygotsky (1978) เสนอว่าการเรียนรู้จะเกิดขึ้นได้ดีที่สุดเมื่อผู้สอนใช้ “นั่งร้าน” หรือเครื่องมือช่วยพยุงความคิด 5W1H จึงทำหน้าที่เป็นนั่งร้านที่ช่วยให้นักเรียนระดับมัธยมศึกษาปีที่ 4 ที่ยังวิเคราะห์สารไม่เก่งสามารถเกาะกุมประเด็นสำคัญของเรื่องได้โดยไม่หลงทาง และสอดคล้องกับการศึกษาของ ธนิณัช สระศรี สม และกัญญาวดี แสงงาม (2568) เรื่อง “การพัฒนาความสามารถในการอ่านจับใจความสำคัญ โดยการจัดการเรียนรู้ด้วยเทคนิค 5W1H ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5” ผลการวิจัยพบว่า ประสิทธิภาพการ

จัดการเรียนรู้ด้วยเทคนิค 5W1H ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 มีประสิทธิภาพ 80.36/85.29 ซึ่งสูงกว่าเกณฑ์ประสิทธิภาพที่กำหนดไว้ 75/75 2) นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 ที่ได้รับการจัดการเรียนรู้ด้วยเทคนิค 5W1H มีความสามารถในการอ่านจับใจความสำคัญหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ ระดับ .05 และ 3) นักเรียนมีความพึงใจต่อการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ด้วยเทคนิค 5W1H อยู่ในระดับมาก

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ที่ 3 พบว่า ความพึงพอใจของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษา ปีที่ 4 ที่มีต่อการจัดการเรียนรู้ด้วยเทคนิค 5W1H มีอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ = 4.31, S.D. 1.02) ทั้งนี้อาจเป็นเพราะบีรรยากาศการเรียนและการกระตุ้นของครูผู้สอน ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของ สุนทรีย์ เมืองนก และอ้อมธจิต แป้นศรี (2568) เรื่อง “การพัฒนากิจกรรมการเรียนรู้ โดยใช้นิทานประกอบการเรียนภาษาไทย ที่ใช้ Generative AI ร่วมกับ เทคนิคการจัดการเรียนรู้ 5W1H เพื่อส่งเสริมความสามารถในการคิดวิเคราะห์สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5” พบว่า 1) ผลการสร้างและหาประสิทธิภาพของการใช้กิจกรรมการเรียนรู้ มีประสิทธิภาพ 81.64/81.23 พบว่า นักเรียนมีคะแนนหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 คะแนนการทดสอบหลัง เรียนเท่ากับ ($\bar{X}$= 24.69, SD = 1.34) ซึ่งสูงกว่าเกณฑ์ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 นักเรียนมีความคิดเห็นต่อการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ ในภาพรวมมีความคิดเห็นอยู่ในระดับ มากที่สุด ($\bar{X}$ = 4.60, SD = 0.48)

องค์ความรู้ใหม่จากการวิจัย

ผลการวิจัยสะท้อนอย่างชัดเจนว่า การจัดการเรียนรู้ด้วยเทคนิค 5W1H มีประสิทธิภาพเป็นไปตามเกณฑ์ที่กำหนด และสามารถยกระดับความสามารถในการอ่านจับใจความสำคัญของผู้เรียนได้จริง โดยคะแนนหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญ นอกจากนี้ ผู้เรียนส่วนใหญ่ยังแสดงความพึงพอใจต่อกิจกรรมการเรียนรู้ในระดับมาก สะท้อนว่ากระบวนการเรียนรู้ดังกล่าวไม่เพียง “ได้ผล” ในเชิงผลสัมฤทธิ์แต่ยัง “ถูกยอมรับ” และเอื้อต่อการเรียนรู้ในชั้นเรียนอย่างเป็นรูปธรรม

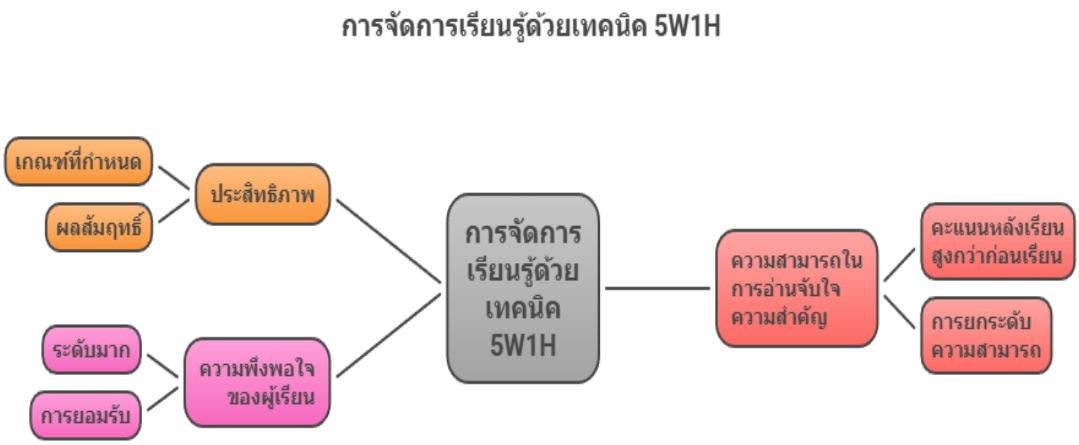

แผนภาพที่ 2 องค์ความรู้ใหม่จากการวิจัย

สรุป

ประสิทธิภาพการจัดการเรียนรู้ด้วยเทคนิค 5W1H ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 มีประสิทธิภาพ 83/86.40 ซึ่งเป็นไปตามเกณฑ์ที่กำหนดไว้ 80/80 2) นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 ได้รับการจัดการเรียนรู้ด้วยเทคนิค 5W1H มีความสามารถในการอ่านจับใจความสำคัญหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ ระดับ .05 และ 3) ผลการประเมินกิจกรรมนักเรียนมีความพึงใจต่อการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ด้วยเทคนิค 5W1H อยู่ในระดับมาก การจัดการเรียนรู้ด้วยเทคนิค 5W1H มีประสิทธิภาพเป็นไปตามเกณฑ์ที่กำหนด และสามารถยกระดับความสามารถในการอ่านจับใจความสำคัญของผู้เรียนได้จริง โดยคะแนนหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญ นอกจากนี้ ผู้เรียนส่วนใหญ่ยังแสดงความพึงพอใจต่อกิจกรรมการเรียนรู้ในระดับมาก สะท้อนว่ากระบวนการเรียนรู้ดังกล่าวไม่เพียง “ได้ผล” ในเชิงผลสัมฤทธิ์ แต่ยัง “ถูกยอมรับ” และเอื้อต่อการเรียนรู้ในชั้นเรียนอย่างเป็นรูปธรรม

ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัย ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

1. ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ที่ 1 พบว่า ความสามารถในการอ่านจับใจความ โดยใช้เทคนิค 5W1H พบว่า นักเรียนมีคะแนนไม่ต่ำกว่าร้อยละ 80 จำนวน 25 คน คิดเป็นร้อยละ 100.00 และชุดกิจกรรมการอ่านจับใจความ โดยใช้เทคนิค 5W1 สะท้อนประสิทธิภาพของชุดกิจกรรม “E_1/E_2 = 83.00/86.40” ดังนั้นหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรสนับสนุนการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ที่ 2 พบว่า ประสิทธิภาพของชุดกิจกรรม “E_1/E_2 = 83.00/86.40”ดังนั้นหน่วยงานที่เกี่ยวข้องสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในสาขาวิชาอื่น ๆ ได้

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ที่ 3 พบว่า ความพึงพอใจของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษา ปีที่ 4 ที่มีต่อการจัดการเรียนรู้ด้วยเทคนิค 5W1H มีอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ = 4.31, S.D. 1.02) ดังนั้นหน่วยงานที่เกี่ยวข้องสามารถนำไปเป็นต้นแบบการจัดการเรียนการสอนได้

เอกสารอ้างอิง

ชัยยงค์ พรหมวงศ์. (2556). *การทดสอบประสิทธิภาพสื่อหรือชุดการสอน.* วารสารศิลปากรศึกษาศาสตร์วิจัย, 5(1), 7-20.

ชัยวัฒน์ สุทธิรัตน์. (2561). *80 นวัตกรรมการจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ.* นนทบุรี: พีบาลานซ์ดีไซน์แอนด์ปริ้นติ้ง.

ทิศนา แขมมณี. (2560). *ศาสตร์การสอน: องค์ความรู้เพื่อการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ.* กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

บันลือ พฤกษะวัน. (2534). *มิติใหม่ในการสอนภาษาไทย.* กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช.

พิชิต ฤทธิ์จรูญ. (2559). *หลักการวัดและประเมินผลการศึกษา.* กรุงเทพฯ: เฮ้าส์ ออฟ เคอร์มิส.

วิจารณ์ พานิช. (2555). *วิถีสร้างการเรียนรู้เพื่อศิษย์ในศตวรรษที่ 21.* กรุงเทพฯ: มูลนิธิสดศรี-สฤษดิ์วงศ์.

สมชาย รักการอ่าน. (2567). การศึกษาผลการจัดการเรียนรู้ด้านการอ่านจับใจความของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลายโดยใช้ผังกราฟิก. *วารสารวิชาการครูไทย, 12*(1), 45-60.

สถาบันทดสอบทางการศึกษาแห่งชาติ (องค์การมหาชน). (2568). *รายงานสรุปผลการทดสอบทางการศึกษาระดับชาติขั้นพื้นฐาน (O-NET) ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 ปีการศึกษา 2567.* https://www.niets.or.th/th/catalog/view/212.

สิริพัชร์ เจษฎาพิพัฒ. (2563). *การจัดการเรียนรู้ภาษาไทยในศตวรรษที่ 21.* กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

สุวิทย์ มูลคำ. (2550). *กลยุทธ์การสอนคิดวิเคราะห์.* กรุงเทพฯ: ภาพพิมพ์.

Anderson, R. C., & Pearson, P. D. (1984). *A Schema-Theoretic View of Basic Processes in Reading Comprehension.* Handbook of Reading Research, 1, 255-291.

Bloom, B. S. (1968). *Learning for Mastery.* Evaluation Comment.

Briggs, L. J. (1977). *Instructional Design: Principles and Applications.* Englewood Cliffs, NJ: Educational Technology Publications.

Chomsky, N. (1965). *Aspects of the Theory of Syntax*. Cambridge, MA: MIT Press.

Dick, W., Carey, L., & Carey, J. O. (2015). *The Systematic Design of Instruction*. Upper Saddle River, NJ: Pearson.

Duffy, G. G. (2009). *Explaining Reading: A Resource for Explicit Teaching of the Common Core Standards.* New York, NY: Guilford Press.

Freire, P. (1970). *Pedagogy of the Oppressed*. New York: Herder and Herder.

Gagné, R. M. (1985). *The Conditions of Learning and Theory of Instruction*. New York, NY: Holt, Rinehart and Winston.

Lasswell, H. D. (1948). *The Structure and Function of Communication in Society.* The Communication of Ideas.

Paul, R., & Elder, L. (2006). *The Art of Socratic Questioning. Dillon Beach, CA*: Foundation for Critical Thinking.

Piaget, J. (1952). *The Origins of Intelligence in Children.* New York, NY: International Universities Press.

Rovinelli, R. J., & Hambleton, R. K. (1977). *On the Use of Content Specialists in the Assessment of Criterion-Referenced Test Item Validity.* Tijdschrift voor Onderwijsresearch.

Vygotsky, L. S. (1978). *Mind in Society. Cambridge,* MA: Harvard University Press.

บทบาทของคอมพิวเตอร์ – อินเทอร์เน็ต ในการพัฒนาการศึกษา

The Role Of Computers And The Internet In Educational Development

พระรัตภูมิ คเวสโก/สุขสวัสดิ์[1], พระมหาสมบัติ ฐานวโร[2], และ พระปรัชญา ชยวุฑโฒ[3]
PhraRattapoom kawaysago/Suksawat[1*], PhramahaSombut Thanaworo[2],
and Pharprachya chaiyawuttho[3]

บทคัดย่อ

คอมพิวเตอร์และอินเทอร์เน็ตมีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งต่อการดำเนินชีวิตในสังคมปัจจุบัน นับตั้งแต่การเรียนรู้ การทำงาน ไปจนถึงการติดต่อสื่อสาร คอมพิวเตอร์ทำหน้าที่เป็นเครื่องมือประมวลผลข้อมูลที่ช่วยเพิ่มประสิทธิภาพ ความรวดเร็ว และความถูกต้องในการทำงาน ขณะที่อินเทอร์เน็ตเปรียบเสมือนเครือข่ายเชื่อมโยงโลกทั้งใบเข้าด้วยกัน ทำให้ผู้คนสามารถเข้าถึงข้อมูล ข่าวสาร และความรู้ได้อย่างไร้ขอบเขตและทันต่อเวลา

ด้านการศึกษา คอมพิวเตอร์และอินเทอร์เน็ตช่วยเปิดโอกาสให้ผู้เรียนเข้าถึงแหล่งความรู้ดิจิทัล เช่น ห้องสมุดออนไลน์ บทเรียนแบบ e-learning และคอร์สเรียนจากมหาวิทยาลัยระดับโลก ส่งผลให้การเรียนรู้ไม่ถูกจำกัดด้วยสถานที่หรือเวลา ในด้านเศรษฐกิจ คอมพิวเตอร์และอินเทอร์เน็ตทำให้เกิดธุรกิจออนไลน์ การค้าขายผ่านเว็บไซต์และแอปพลิเคชัน ซึ่งช่วยลดต้นทุนและขยายโอกาสทางการตลาดให้กับผู้ประกอบการทุกระดับ

กล่าวโดยสรุป คอมพิวเตอร์และอินเทอร์เน็ตไม่เพียงแต่เป็นเครื่องมืออำนวยความสะดวก แต่ยังเป็นแรงขับเคลื่อนสำคัญต่อการพัฒนาการศึกษา เศรษฐกิจ และสังคมในศตวรรษที่ 21 หากมีการใช้อย่างเหมาะสม ย่อมจะเป็นพลังบวกที่ช่วยยกระดับคุณภาพชีวิตของมนุษย์อย่างยั่งยืน

คำสำคัญ: คอมพิวเตอร์; อินเทอร์เน็ต; การศึกษา

Abstract

Computers and the Internet play a crucial role in modern society, influencing every aspect of daily life—from learning and working to communication. Computers serve as powerful tools for data processing, enhancing efficiency, accuracy, and speed in various tasks. Meanwhile, the Internet acts as a vast global network that connects people worldwide, allowing access to information, news, and knowledge without boundaries and in real time.

[1] สำนักศึกษาวัดศรีรัตนาราม เลขที่ 157 หมู่ที่ 5 ต.นอกเมือง อ.เมือง จ.สุรินทร์
[1]Sri Rattanaram Temple Study Center, 157 Moo 5, Nok Mueang Subdistrict, Mueang District, Surin Province.
[2] สาขาวิชาสังคมศึกษา คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬากรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์
[2]Department of Social Studies, Faculty of Education, Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Surin Campus
[3] สาขาวิชาสังคมศึกษา คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬากรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์
[3]Department of Social Studies, Faculty of Education, Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Surin Campus
* Corresponding author. E-mail: rattapoom080@gmail.com

In education, computers and the Internet provide learners with opportunities to access digital resources such as online libraries, e-learning platforms, and courses from leading universities around the world. This enables learning without the limitations of place or time. In terms of the economy, they have given rise to online businesses and e-commerce through websites and applications, helping reduce costs while expanding market opportunities for entrepreneurs of all levels.

In conclusion, computers and the Internet are not only convenient tools but also powerful driving forces behind advancements in education, the economy, and society in the 21st century. When used appropriately, they can serve as a positive force that enhances the quality of human life in a sustainable way.

Keywords: Computer; Internet; Education.

บทนำ

ในยุคดิจิทัลที่เทคโนโลยีเข้ามามีอิทธิพลต่อทุกมิติของชีวิตประจำวัน คอมพิวเตอร์และอินเทอร์เน็ตได้กลายเป็นเครื่องมือสำคัญในการยกระดับการศึกษาให้มีประสิทธิภาพและทันสมัยมากยิ่งขึ้น จากเดิมที่การเรียนการสอนจำกัดอยู่เพียงในห้องเรียนและหนังสือแบบดั้งเดิม ปัจจุบันผู้เรียนสามารถเข้าถึงข้อมูลและองค์ความรู้จากทั่วโลกได้อย่างง่ายดายผ่านคอมพิวเตอร์และเครือข่ายอินเทอร์เน็ตหนึ่งในบทบาทสำคัญของคอมพิวเตอร์และอินเทอร์เน็ตคือการเป็นแหล่งข้อมูลที่ไม่มีที่สิ้นสุด นักเรียน นักศึกษา และครูอาจารย์สามารถค้นคว้าข้อมูลทางวิชาการ ดาวน์โหลดเอกสาร บทเรียน วิดีโอ หรือเข้าร่วมเรียนออนไลน์ได้ทุกที่ทุกเวลา ซึ่งช่วยส่งเสริมการเรียนรู้ด้วยตนเอง และกระตุ้นให้ผู้เรียนมีความกระตือรือร้นในการแสวงหาความรู้ นอกจากนี้ยังสามารถใช้เทคโนโลยีเหล่านี้ในการทำแบบฝึกหัดแบบโต้ตอบ การจำลองสถานการณ์ การสร้างห้องเรียนเสมือนจริง (Virtual Classroom) และระบบการเรียนรู้ทางไกล (Distance Learning) ได้อย่างมีประสิทธิภาพอินเทอร์เน็ตยังเปิดโอกาสให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างผู้เรียนและครูในระดับประเทศและนานาชาติ ผ่านแพลตฟอร์มต่างๆ เช่น Google Classroom, Microsoft Teams, Zoom หรือ MOOC (Massive Open Online Courses) ซึ่งช่วยลดข้อจำกัดด้านเวลาและสถานที่ รวมทั้งช่วยเพิ่มโอกาสทางการศึกษาให้กับผู้ที่อยู่ในพื้นที่ห่างไกลหรือผู้ที่มีข้อจำกัดทางกายภาพ
นอกจากนี้ คอมพิวเตอร์ยังสามารถใช้ในการประเมินผลการเรียนอย่างแม่นยำ ผ่านระบบการสอบออนไลน์หรือโปรแกรมวิเคราะห์ข้อมูล ซึ่งช่วยให้ครูสามารถปรับรูปแบบการสอนให้เหมาะสมกับผู้เรียนแต่ละคนได้ดียิ่งขึ้น

กล่าวโดยสรุป คอมพิวเตอร์และอินเทอร์เน็ตมีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งในการพัฒนาการศึกษา ทั้งในด้านการเข้าถึงข้อมูล การส่งเสริมการเรียนรู้ และการพัฒนาทักษะที่จำเป็นในโลกยุคใหม่ การใช้เทคโนโลยีอย่างมีประสิทธิภาพและเหมาะสมจะช่วยขับเคลื่อนระบบการศึกษาไทยให้สามารถแข่งขันในระดับสากลได้อย่างยั่งยืน

ยุคโลกาภิวัตน์เทคโนโลยีและวิทยาศาสตร์มีความเจริญทันสมัยแบบก้าวกระโดด เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วของสังคมโลก ส่งผลให้สังคมไทยเกิดการปรับตัวเปลี่ยนแปลง ครั้งใหญ่ทั้งทางด้านเศรษฐกิจ การเมือง และวิถีในการดำเนินชีวิตประจำวัน ทำให้การจัดการ เรียนการสอนของครูและ

บุคคลากรทางการศึกษาต้องเปลี่ยนภาพลักษณ์และแนวคิดไปถึง กระบวนการวิธีการจัดการเรียนการสอนไปด้วย หันมาสวมบทบาทใหม่เพื่อให้เป็นครูที่ทันสมัย และสามารถนำวิทยาการสมัยใหม่มาสอนนักเรียนได้อย่างเหมาะสมและรู้เท่าทันสื่อเทคโนโลยี

ครูไทยในอดีตจัดการเรียนการสอนโดยต้องอาศัยเอกสาร คู่มือ ตำราตลอดถึงกระดาน ดำและไวท์บอร์ดที่ช่วยในการประกอบกันเพื่อจัดการเรียนการสอนให้กับผู้เรียนอย่างมีคุณภาพ และต้องอาศัยสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ ทั้งที่เป็นธรรมชาติไปจนถึงสิ่งที่เป็นรูปภาพประกอบในการจัดการสอน ที่พอทำให้ผู้เรียนสามารถเรียนรู้และได้เห็นสิ่งที่ครูอธิบายถึงได้ ซึ่งก็ทำให้ครูมี ความยากลำบากและยุ่งยากต้องอาศัยกระบวนการสร้างสื่อที่ใช้ในการจัดการเรียนการศึกษา หลายขั้นตอน เมื่อเทคโนโลยีมีวิวัฒนาการ และมีความทันสมัยอย่างรวดเร็ว ทำให้การจัดการ เรียนการสอนที่ต้องอาศัยเทคโนโลยีเพื่อช่วยในการจัดการเรียนการสอนมากขึ้น ครูจึงต้อง เปลี่ยนภาพลักษณ์เปลี่ยนบทบาทจากอดีตหันมาให้ความสำคัญสนใจและใฝ่ศึกษาเพิ่มเติม เรียนรู้และใส่ใจในเรื่องของเทคโนโลยีมากขึ้น ดังคำกล่าวของนางสาวตรีนุช เทียนทอง รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการศึกษาธิการ ที่กล่าวไว้ในพิธีมอบเครื่องหมายเชิดชูเกียรติ “คุรุสดุดี” ประจำปี 2566 ว่า “นอกเหนือจากความรักที่ให้ลูกศิษย์แล้วสิ่งสำคัญต้องเรียนรู้ที่ จะพัฒนาตนเอง เพื่อให้มีกระบวนการในการพัฒนาเด็กสอดรับกับสถานการณ์โลกที่ เปลี่ยนแปลง ให้เด็กได้มีโอกาสคิดวิเคราะห์ เป็นต้นแบบที่ดีแก่ครูท่านอื่น และต้องมีคุณธรรม ศีลธรรม และจริยธรรม เป็นแบบอย่างให้กับลูกศิษย์และเยาวชนต่อไป” (กระทรวงศึกษาธิการ,2566)

ครูหรือบุคลากรทางการศึกษาเป็นผู้มีทบาทสำคัญในการพัฒนาผู้เรียน เพราะครูและบุคลากรทางการศึกษามีความเกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษา เป็นแม่แบบเป็นแบบอย่าง ที่จะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ แก่ผู้เรียน ในอดีตการจัดการเรียนการสอนจะยึดครูเป็น ศูนย์กลาง โดยการบรรยายเนื้อหาสาระของวิชาเป็นบท ๆ ผู้เรียนทำตามคำสั่งที่ครูบอก จึงทำ ให้นักเรียนเกิดเพียงการได้เรียนรู้แต่สมองไม่เกิดกระบวนการในการไตร่ตรองคิดวิเคราะห์ แยกแยะซึ่งแตกต่างจากปัจจุบันที่การเรียนรู้ของผู้เรียนไม่ได้จำกัดที่ห้องเรียนหรือห้องสมุด ตลอดถึงตำราเรียนเหมือนสมัยก่อน ด้วยเทคโนโลยีที่ทันสมัยทำให้นักเรียนสามารถเรียนรู้และ เข้าถึงแหล่งการเรียนรู้ได้อย่างหลากหลายเพียงแค่มีเทคโนโลยีอย่างโทรศัพท์แท็บเล็ต หรือโน้ตบุ๊ก ที่สามารถเชื่อมอินเทอร์เน็ต ซึ่งสามารถศึกษาและเข้าถึงแหล่งข้อมูลได้ทั่วโลก เมื่อกล่าวถึงเทคโนโลยีดิจิทัล คือสิ่งประดิษฐ์ที่ถูกสร้างขึ้นจากมนุษย์ ช่วยในการคิดและแสดง เหตุผลได้เสมือนมนุษย์ อย่างระบบเทคโนโลยี AI ซึ่งเป็นเทคโนโลยีการสร้างความสามารถให้แก่เครื่องจักรและคอมพิวเตอร์ด้วยอัลกอริทึมและกลุ่มเครื่องมือทางสถิติ เพื่อสร้าง เช่น จดจำ ซอฟต์แวร์ทรงปัญญาที่สามารถเลียนแบบความสามารถของมนุษย์ที่ซับซ้อนได้ แยกแยะให้เหตุผล ตัดสินใจ คาดการณ์ สื่อสารกับมนุษย์ เป็นต้น ในบางกรณีอาจไปถึงขั้น เรียนรู้ได้ด้วยตนเอง (สำนักงานพัฒนารัฐบาลดิจิทัล องค์การมหาชน, 2562) ในอนาคตก็จะ เข้ามาเปลี่ยนวิธีการจัดการเรียนการสอนของครูและตลอดถึงเข้ามาเปลี่ยนวิธีการเรียนรู้ ของผู้เรียนจากเดิม ๆ เทคโนโลยีดิจิทัลในการจัดการเรียนรู้ ช่วยลดเวลาทำงานซ้ำ ๆ สำหรับ คุณครู เช่น การตรวจการบ้าน ให้คะแนน และให้คำปรึกษาแก่นักเรียน ทำให้ผู้สอนมีเวลาไปให้ คำปรึกษาแบบตัวต่อตัวกับนักเรียนมากขึ้น

ระบบเทคโนโลยีดิจิทัลยังทำให้ผู้เรียนง่ายขึ้นจากที่ เคยเดินทางไปเรียนที่โรงเรียน นั่งฟัง นั่งจดมาสู่การเรียนแบบปฏิวัติ เปลี่ยนแปลงและช่วยลด ภาระงานของครูในเรื่องของไม่ต้องจัดเก็บเอกสารแบบเป็นจำนวนมากเหมือนเช่นเดิม ระบบ เทคโนโลยีดิจิทัลมีประโยชน์ คือ ช่วยวัดผลประเมินผลของผู้เรียนโดยที่ครูไม่ต้องตรวจสอบเองและช่วยปรับเปลี่ยนการศึกษาเพื่อให้สอดรับกับความรู้ของนักเรียน มุ่งเน้นไปที่สิ่ง

นักเรียน สนใจมากที่สุด ยังช่วยครูในการสร้างสรรค์เนื้อหาที่ใช้สำหรับในการจัดการเรียนรู้ให้กับผู้เรียน ด้วยระบบที่รวดเร็วและที่ถูกต้องแม่นยำ สามารถช่วยครูทำหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ที่เหมาะสม แก่ผู้เรียนได้อย่างดีอีกด้วย ทำให้การเรียนการสอนไม่เป็นแบบเดิม ระบบห้องเรียนลูกทดแทน ด้วยเทคโนโลยี มีระบบเครื่องเสียง จอภาพ รวมไปถึงอุปกรณ์ที่สามารถเชื่อมต่ออินเทอร์เน็ต และสามารถถ่ายทอดความรู้อย่างไม่มีขีดจำกัดในการเรียน

ถึงแม้เทคโนโลยีและวิทยาศาสตร์มีความเจริญและทันสมัยรวมไปถึงปัญญาประดิษฐ์ อย่าง AI เป็นปัญญาประดิษฐ์มีศักยภาพในการสอนพิเศษ สนับสนุนนักเรียนขณะกำลังทำการบ้านหรือเตรียมตัวสำหรับการทดสอบที่บ้าน สามารถให้ข้อเสนอแนะเป็นรายบุคคลได้ (สพป.เพชรบูรณ์ เขต 3, 2563) แต่ก็ใช่ว่าจะมาแทนความเป็นครูในการจัดการเรียนรู้ให้กับ ผู้เรียนได้ทั้งหมด เพราะโดยวัฒนธรรมในการจัดการเรียนรู้ของสังคมไทย มีส่วนที่ต้องอาศัย ลักษณะที่พึงประสงค์และต้องปลูกฝังให้กับผู้เรียนโดยตรงทางจิตวิญญาณส่วนที่เป็นเรื่องของ คุณธรรม และจริยธรรม แต่เทคโนโลยีก็มีความจำเป็นอย่างยิ่งที่ครูไทยยุคใหม่ที่จะต้องสวม บทบาท เพื่อช่วยในการจัดการศึกษาสมัยใหม่ นำสิ่งเหล่านั้นมาพัฒนาผู้เรียนให้ทันยุคทันสมัยในอนาคตและสอดรับวิทยาการเทคโนโลยีใหม่ ๆ ที่จะคาดว่าจะมีการเปลี่ยนแปลงและ วิวัฒนาการขึ้นอีกในอนาคตข้างหน้าอย่างแน่นอน

ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับคอมพิวเตอร์

ความหมายของคอมพิวเตอร์

คำว่า คอมพิวเตอร์ ถ้าแปลตามคำภาษาอังกฤษหมายถึง เครื่องคำนวณ ถ้ากล่าว อย่างกว้าง ๆ เครื่องคำนวณที่มีส่วนประกอบทางอิเล็กทรอนิกส์ ตามพจนานุกรมฉบับ ราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525 ได้ให้คำจำกัดความของคอมพิวเตอร์ว่าเป็นเครื่อง อิเล็กทรอนิกส์แบบอัตโนมัติ ทำหน้าที่เสมือนสมองกล ใช้สำหรับแก้ปัญหาต่าง ๆ ทั้งที่ง่าย และซับซ้อนโดยใช้วิธีทางคณิตศาสตร์คอมพิวเตอร์ (Computer) เป็นอุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์ที่ถูกพัฒนาขึ้นเพื่อทำหน้าที่ในการประมวลผลข้อมูลอย่างมีระบบและรวดเร็ว โดยรับข้อมูลนำเข้า (Input) ผ่านอุปกรณ์รับข้อมูล เช่น แป้นพิมพ์ เมาส์ หรือเซนเซอร์ต่าง ๆ จากนั้นจะประมวลผล (Processing) ด้วยชุดคำสั่งหรือโปรแกรมที่ผู้ใช้กำหนด และแสดงผลลัพธ์ออกมา (Output) ผ่านทางอุปกรณ์แสดงผล เช่น จอภาพ เครื่องพิมพ์ หรือสัญญาณดิจิทัลในรูปแบบต่าง ๆ พร้อมทั้งยังสามารถจัดเก็บข้อมูล (Storage) ไว้ใช้งานในอนาคตได้

ในเชิงวิชาการ คอมพิวเตอร์ไม่ได้หมายถึงเพียงแค่อุปกรณ์ฮาร์ดแวร์เท่านั้น แต่ยังครอบคลุมถึงซอฟต์แวร์ ระบบปฏิบัติการ และโครงสร้างทางสถาปัตยกรรมที่สนับสนุนการทำงานอย่างเป็นระบบ คอมพิวเตอร์สามารถทำงานตามลำดับขั้นตอนที่ถูกออกแบบไว้อย่างแม่นยำและเป็นตรรกะ ส่งผลให้เกิดการประมวลผลที่มีประสิทธิภาพ รวดเร็ว และปราศจากอคติ ทั้งนี้ คอมพิวเตอร์ยังสามารถทำงานซ้ำ ๆ ได้โดยไม่เหนื่อยล้า อีกทั้งยังมีความสามารถในการทำงานแบบขนาน (Parallel Processing) และประมวลผลข้อมูลขนาดใหญ่ (Big Data) ซึ่งเป็นรากฐานสำคัญของการพัฒนาเทคโนโลยีสมัยใหม่

นอกจากบทบาทในการคำนวณเชิงตัวเลขแล้ว คอมพิวเตอร์ยังมีความหมายในฐานะ “เครื่องมือทางปัญญา” (Intellectual Tool) ที่ช่วยมนุษย์คิด วิเคราะห์ และแก้ไขปัญหาได้อย่างมีประสิทธิภาพ เช่น การวิจัยทางวิทยาศาสตร์ การออกแบบทางวิศวกรรม การแพทย์ การศึกษา และการสื่อสาร คอมพิวเตอร์จึงไม่ใช่เพียงเครื่องจักรกล แต่เป็นกลไกสำคัญที่ขับเคลื่อนสังคมและเศรษฐกิจยุคดิจิทัล

กล่าวโดยสรุป คอมพิวเตอร์ หมายถึง เครื่องมือทางอิเล็กทรอนิกส์ที่มนุษย์ใช้เป็น เครื่องช่วยในการคำนวณ การคัดลอก การคัดเลือก การย้าย และการเปรียบเทียบข้อมูลที่ เป็นตัวเลข ตัวอักษร และ

สัญลักษณ์อื่นใดที่มนุษย์ใช้แทนสิ่งต่าง ๆ ได้ คอมพิวเตอร์ทาง การศึกษาจึงเป็นนวัตกรรมด้านการศึกษา เป็นจุดเริ่มต้นของเทคโนโลยีการศึกษาได้นำเอา แนวคิดและวิธีการใหม่ ๆ ทางการศึกษาที่พิสูจน์แล้วว่า ได้ผลดีกว่าวิธีการเก่า ๆ มาใช้ใน การเรียนการสอนและการบริหารงานการศึกษา

ประเภทของคอมพิวเตอร์

ปัจจุบันคอมพิวเตอร์ได้ใช้วงจรเบ็ดเสร็จขนาดใหญ่ (Very Large Scale Integrated Circuit) สามารถบรรจุทรานซิสเตอร์ได้มากกว่าสิบล้านตัว สามารถแบ่งคอมพิวเตอร์ในรุ่น ปัจจุบัน ออกเป็น 4 ประเภทดังต่อไปนี้

1. ซูเปอร์คอมพิวเตอร์ (Supercomputer) ซูเปอร์คอมพิวเตอร์ถือว่าเป็น คอมพิวเตอร์ที่มีความเร็วมาก และมีประสิทธิภาพสูงสุดเมื่อเปรียบเทียบกับคอมพิวเตอร์ชนิด อื่น ๆ เครื่องซูเปอร์คอมพิวเตอร์มีราคาแพงมาก มีขนาดใหญ่ สามารถคำนวณทาง คณิตศาสตร์ได้หลายแสนล้านครั้งต่อวินาที และได้รับการออกแบบเพื่อให้ใช้แก้ปัญหาขนาด ใหญ่ ทางวิทยาศาสตร์และวิศวกรรมศาสตร์ได้อย่างรวดเร็ว เช่น การพยากรณ์อากาศล่วงหน้าเป็นเวลาหลายวัน การศึกษาผลกระทบของมลพิษกับสภาวะแวดล้อม ซึ่งหากใช้คอมพิวเตอร์ ชนิดอื่น ๆ แก้ไขปัญหาประเภทนี้ อาจจะต้องใช้เวลาในการคำนวณหลายปีกว่าจะเสร็จสิ้น ในขณะที่ซูเปอร์คอมพิวเตอร์สามารถแก้ไขปัญหาได้ภายในเวลาไม่กี่ชั่วโมง เนื่องจากการ แก้ปัญหาใหญ่ ๆ จะต้องใช้หน่วยความจำสูง ดังนั้นซูเปอร์คอมพิวเตอร์จึงมีหน่วยความจำที่ ใหญ่มาก ซูเปอร์คอมพิวเตอร์มีหลายประเภทตั้งแต่รุ่นที่มีหน่วยประมวลผล (Processing Unit) 1 หน่วย จนถึงรุ่นที่มีหน่วยประมวลผลหลายหมื่นหน่วยซึ่งสามารถทำงานหลายอย่าง ได้พร้อม ๆ กัน

2. เมนเฟรมคอมพิวเตอร์ (Mainframe Computer) มีสมรรถภาพที่ต่ำกว่า ซูเปอร์คอมพิวเตอร์มาก แต่มีความเร็วสูงและประสิทธิภาพสูงกว่ามินิคอมพิวเตอร์หรือไมโครคอมพิวเตอร์ เมนเฟรมคอมพิวเตอร์สามารถให้บริการผู้ใช้จำนวนหลายร้อยคนพร้อม ๆ กัน ฉะนั้นจึงสามารถใช้โปรแกรมจำนวนนับร้อยแบบในเวลาเดียวกันได้ โดยเฉพาะถ้าต่อเครื่องเข้ากับเครือข่ายคอมพิวเตอร์ ผู้ใช้สามารถใช้ได้จากทั่วโลก ปัจจุบันองค์กรใหญ่ ๆ เช่น ธนาคารจะใช้คอมพิวเตอร์ประเภทนี้ในการทำบัญชีลูกค้า หรือการให้บริการจากเครื่องฝาก และถอนเงินแบบอัตโนมัติ (ATM) เนื่องจากเครื่องเมนเฟรมคอมพิวเตอร์ได้ถูกใช้งานมากใน การบริการผู้ใช้พร้อม ๆ กัน เมนเฟรมคอมพิวเตอร์จึงต้องมีหน่วยความจำที่ใหญ่มาก

3. มินิคอมพิวเตอร์ (Minicomputer) มินิคอมพิวเตอร์คือ เมนเฟรม คอมพิวเตอร์ขนาดเล็ก ๆ ซึ่งสามารถบริการผู้ใช้งานได้หลายคนพร้อม ๆ กันแต่จะไม่มี สมรรถภาพเพียงพอที่จะบริการผู้ใช้ในจำนวนเทียบเท่าเมนเฟรมคอมพิวเตอร์ได้ ทำให้ มินิคอมพิวเตอร์เหมาะสำหรับองค์กรขนาดกลาง หรือสำหรับแผนกหนึ่งหรือสาขาหนึ่งของ องค์กรขนาดใหญ่เท่านั้น

4. ไมโครคอมพิวเตอร์ (Microcomputer) หรือพีซี (Personal Computer หรือ PC) ไมโครคอมพิวเตอร์ เป็นคอมพิวเตอร์ขนาดเล็กแบบขนาดตั้งโต๊ะ (Desktop Computer) หรือขนาดเล็กกว่านั้น อาทิเช่น ขนาดสมุดบันทึก (Notebook Computer) และ ขนาดฝ่ามือ (Palmtop Computer) ไมโครคอมพิวเตอร์ได้เริ่มมีขึ้นในปี พ.ศ. 2518 ถึงแม้ว่า ในระยะหลังเครื่องชนิดนี้จะมีประสิทธิภาพที่สูง แต่เนื่องจากมีราคาไม่แพงและมีขนาด กะทัดรัด ไมโครคอมพิวเตอร์จึงยังเหมาะสำหรับใช้ส่วนตัว ไมโครคอมพิวเตอร์ได้ถูก ออกแบบสำหรับใช้ที่บ้าน โรงเรียน และสำนักงานสำหรับที่บ้าน เราสามารถใช้ไมโครคอมพิวเตอร์ในการทำงบประมาณรายรับรายจ่ายของครอบครัวช่วยทำการบ้านของลูก การค้นคว้าข้อมูลและข่าวสาร การสื่อสารแบบอิเล็กทรอนิกส์ (Electronic Mail หรือ E-mail) หรือโทรศัพท์ทางอินเทอร์เน็ต (Internet Phone) ในการติดต่อทั้งในและนอกประเทศ หรือแม้กระทั่งทางบันเทิง เช่น การ

เล่นเกมบนเครื่องไมโครคอมพิวเตอร์ สำหรับโรงเรียน เราสามารถใช้ไมโครคอมพิวเตอร์ในการช่วยสอนนักเรียนในการค้นคว้าข้อมูลจากทั่วโลกสำหรับ ที่สำนักงาน เราสามารถใช้ไมโครคอมพิวเตอร์ในการช่วยพิมพ์จดหมายและข้อมูลอื่น ๆ เก็บ และค้นข้อมูล วิเคราะห์ และทำนายยอดซื้อขายล่วงหน้า

กล่าวโดยสรุป คอมพิวเตอร์มีหลายประเภทเพื่อรองรับความต้องการที่หลากหลาย ทั้งในด้านการใช้งานส่วนตัว องค์กร หรือเฉพาะด้านเทคโนโลยี การเข้าใจประเภทของคอมพิวเตอร์ช่วยให้เลือกใช้งานได้อย่างเหมาะสมและมีประสิทธิภาพ

ความสำคัญของอินเทอร์เน็ตเพื่อการศึกษา

อินเทอร์เน็ตได้กลายเป็นสื่อการศึกษาของ โลกยุคใหม่ไปแล้วซึ่งสาเหตุของความนิยมในการประยุกต์ใช้อินเทอร์เน็ตในการจัดกิจกรรม การเรียนการสอน ก็คือคุณค่าทางการศึกษาของสื่ออินเทอร์เน็ตนั่นเอง จากการสำรวจคุณค่า ทางการศึกษาของกิจกรรมบนเครือข่ายคอมพิวเตอร์ทั่วประเทศสหรัฐอเมริกา โดยวิทยาลัยครูแบงค์ สตรีท ปี 1993 พบว่า กิจกรรมบนเครือข่าย คอมพิวเตอร์ช่วยเปิดโลกกว้างให้แก่ผู้เรียน กิจกรรมการเรียนการสอนบนเครือข่ายมีผลให้ผู้เรียนมีการรับรู้เกี่ยวกับสังคม วัฒนธรรม และโลกมากขึ้น ทั้งนี้ เนื่องจากการที่เครือข่ายการศึกษาบน อินเทอร์เน็ตทำให้ผู้เรียนสามารถติดต่อสื่อสารกับผู้คนทั่วโลกได้อย่างรวดเร็ว ไม่ว่าจะเป็นในลักษณะการปฏิสัมพันธ์ได้ตอบทันทีทันใด เช่น บริการ Chat, Talk หรือ การใช้บริการอื่น ๆ เช่น บริการไปรษณีย์อิเล็กทรอนิกส์ (E-mail) บริการ www.FIP และอื่น ๆ ให้ผู้เรียนสามารถ สืบค้น ข้อมูลสารสนเทศได้ทั่วโลก โดยไม่จำเป็นว่า ข้อมูลนั้นจะมาจากส่วนใดของโลก

กล่าวโดยสรุป อินเทอร์เน็ตมีบทบาทสำคัญในการพัฒนาการศึกษาอย่างมากในยุคปัจจุบัน ช่วยเปิดโลกทัศน์ให้ผู้เรียนสามารถเข้าถึงแหล่งความรู้ได้อย่างไร้ขีดจำกัด ไม่ว่าจะเป็นข้อมูลทางวิชาการ บทเรียนออนไลน์ วิดีโอสอน หรือแพลตฟอร์มการเรียนรู้จากทั่วโลก นอกจากนี้ยังเอื้อให้เกิดการเรียนรู้แบบโต้ตอบ การศึกษาตลอดชีวิต และการพัฒนาทักษะที่จำเป็นในศตวรรษที่ 21 อินเทอร์เน็ตจึงเป็นเครื่องมือสำคัญที่ช่วยส่งเสริมคุณภาพการศึกษา ลดความเหลื่อมล้ำ และสร้างโอกาสในการเรียนรู้อย่างทั่วถึงและเท่าเทียมสำหรับทุกคน

อินเทอร์เน็ตเพื่อการศึกษา ในการศึกษาได้ใช้อินเทอร์เน็ตเพื่อช่วยเสริมสร้างคุณภาพทางการศึกษาและเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษาในหลายเรื่อง ดังนี้

1. ครู อาจารย์ผู้สอน สามารถพัฒนาคุณภาพบทเรียนหรือแนวคิดในสาขาวิชาที่สอน โดยการเรียกดูข้อมูลจากสถาบันการศึกษาอื่น ไม่ว่าจะเป็นเนื้อหาวิชาการ คู่มือครู แบบฝึกหัด ซึ่งบางเรื่องสามารถคัดลอกนำมาใช้ได้ทันที เนื่องจากผู้ผลิต ผู้คิดเดิม แจ้งความจำนงให้เป็นของ สาธารณะชนนำไปใช้ได้ (Public Mode) ในทางกลับกันครู อาจารย์ท่านใดมีแนวคิด วิธีการสอน คู่มือการสอนที่น่าสนใจ สร้างความเข้าใจได้ดีกว่าผู้อื่น ก็สามารถนำเสนอเรื่องดังกล่าวใน Web Site ของสถาบันของตนเอง เพื่อให้ผู้อื่นศึกษาใช้งานได้ ส่วนหนึ่งของเรื่องดังกล่าวอาจจะทำเป็น โปรแกรมสำเร็จรูป หรืออยู่ในรูป CD-ROM (Compact Disk Read - Only - Memory) ซึ่งโดย ทั่ว ๆ ไปเรียกกันว่า คอมพิวเตอร์ช่วยการเรียนการสอน (CAI) ซึ่งมีทั้งช่วยสอนวิชาทั่ว ๆ ไป และช่วยสอนวิชาที่เกี่ยวกับวิทยาการด้านคอมพิวเตอร์โดยตรง

2. นักเรียน นักศึกษา สามารถข้าถึงการเรียนการสอนของครู อาจารย์ ต่างสถาบัน เนื้อหาสาระที่ห้องสมุดตนเองยังไม่มี รูปภาพนิ่ง ภาพเคลื่อนไหว เช่น การทำงานของเครื่องจักร การศึกษาดูส่วนรายละเอียดของการทำงานของร่างกาย เสียงดนตรี เพลง วิธีเล่นกีฬา การทดลอง วิทยาศาสตร์ ภาพเขียนทางศิลปะวัฒนธรรม สารคดีที่เกี่ยวข้องกับการเรียน ภูมิศาสตร์ วิธีการ ถนอมอาหาร การเรียนด้วยตนเองผ่านบทเรียนสำเร็จรูป (Self - learning Instruction) การทำ อุปกรณ์บางอย่างด้วยตนเอง (Self-Doing

Instruction) การแลกเปลี่ยนความรู้กับเพื่อนในสถาบัน เดียวกันแต่คนละห้อง หรือต่างสถาบัน ฯลฯ (เรื่องดังกล่าว นักเรียน นักศึกษาไทยบางสถาบัน สามารถทำได้แล้ว แต่ส่วนใหญ่ยังทำมิได้ เนื่องจากยังขาดเครื่องมือ อุปกรณ์ และเครือข่าย)

3. ข้อมูลการบริหารการจัดการ สามารถติดตามถ่ายโอนและแลกเปลี่ยนได้ ทะเบียน ประวัตินักเรียน การเลือกเรียน ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน การแนะแนวการศึกษาและอาชีพ ข้อมูล ผู้ปกครองด้านอาชีพรายได้ต่อปี การย้ายถิ่นที่อยู่ ข้อมูลครูอาจารย์ เงินเดือน คุณวุฒิ การอบรม ฝึกฝน ความรู้ความสามารถพิเศษ เป็นต้น ข้อมูลดังกล่าวพร้อมภาพของนักเรียน อาจารย์จะช่วยให้อาจารย์ประจำชั้นประจำวิชา ฝ่ายบริหารได้ติดตาม แลกเปลี่ยนถ่ายโอนตามความจำเป็น เพื่อ ดูแลให้นักเรียนและอาจารย์สามารถพัฒนาตนเองได้สูงสุด ตามศักยภาพของแต่ละคน ข้อมูล ดังกล่าวรวมถึงเด็กผู้มีพรสวรรค์เก่งเป็นเลิศ หรือเด็กและเยาวชนที่ยังต้องการความช่วยเหลือเนื่องจากพิการทางร่างกายและ/หรือจิตใจ ซึ่งต้องการการชดเชยในบางเรื่องบางส่วน เพื่อให้ สามารถช่วยตนเองและครอบครัวได้ตามศักยภาพของตน ระบบข้อมูลเช่นนี้เรียกกันว่า “ข้อมูลการบริหาร การจัดการ” (MIS)

4. งานวิเคราะห์วิจัย เรื่องนี้นักเรียนที่อยู่ระดับมัธยม อาชีวศึกษา ขึ้นไป และครูอาจารย์สถาบันทุกระดับ สามารถค้นหาเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับความสนใจที่จะศึกษาค้นคว้า วิเคราะห์ วิจัย โดยเฉพาะในส่วนที่เป็นวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง (Review of Literature) เพื่อดูว่ามีผู้รู้ท่านใดบ้าง ศึกษาค้นคว้าเมื่อใด ผลเป็นประการใด เพื่อนำมาอ้างอิงหรือนำมาเป็นตัวแบบศึกษาค้นคว้าต่องานบางเรื่องอาจจะต้องเสียค่าใช้จ่ายบ้าง ซึ่งสามารถจ่ายได้ผ่านบัตรเครดิต (Credit Card) เนื่องจาก เป็นงานที่มีลิขสิทธิ์ทางปัญญา แต่เอกสารส่วนมากทั้งงานวิจัยและเอกสารทั่วไปที่ค้นคว้าได้จะเป็น เรื่องที่เปิดเผยแก่สาธารณะชนทั่วไป โดยไม่คิดมูลค่า

5. การประมวลผลหรือการทำงานโดยใช้เครื่องอื่นดังกล่าวข้างต้น บริการของอินเทอร์เน็ต รวมถึงการขอใช้เครื่องที่มีศักยภาพสูงทำงานบางงานให้เราได้หากได้รับอนุญาตหรือเราเป็นสมาชิกอยู่ ดังนั้นงานประมวลผลหรืองานคำนวณ ที่ต้องการความรวดเร็วและมีความซับซ้อนสูงก็สามารถใช้ บริการนี้ได้ สถานศึกษาบางแห่งอาจมีเครื่องที่มีสมรรถนะไม่สูงพอที่จะทำงานบางงานก็สามารถ ทำงานที่เครื่องของตนเองแต่ส่งงานข้ามเครื่องไปให้ศูนย์ใหญ่ หรือศูนย์สาขาช่วยทำงานให้และ ส่งผลงานนั้นกลับมายังจอคอมพิวเตอร์ของเจ้าของงาน

6. การเล่นเกมเพื่อลับสมองและฝึกความคิดกับการทำงานของมือ ในเครือข่าย อินเทอร์เน็ตมีเกมเล่นทุกระดับ ซึ่งส่วนหนึ่งของเกมดังกล่าวจะเปิดให้เล่นโดยไม่คิดมูลค่าซึ่ง นักเรียน นักศึกษาทุกระดับอาจขอเข้าลองศึกษาวิธีการและลองเล่นกับเพื่อนร่วมชั้นหรือเล่นกับ ผู้อยู่ต่างสถาบันได้โดยสะดวก แต่อย่างไรก็ตาม การเล่นเกมควรมีข้อนำพิจารณาว่าเล่นเพื่อฝึก สมองหรือผ่อนคลายความเครียดนั้นจะเป็นประโยชน์มากกว่าทุ่มเท เสียเวลา (และค่าใช้จ่ายที่อาจ มี) เพื่อจะเอาชนะ การเล่นในเกมแต่เพียงอย่างเดียว

7. การศึกษางานด้านศิลปะวัฒนธรรมผ่านเครือข่ายอินเทอร์เน็ต สังคมโลกเป็นสังคมที่ประกอบไปด้วยผู้คนหลายเชื้อชาติที่มีภาษา ขนบประเพณี วัฒนธรรม ความเป็นอยู่ แนวความคิด สภาวะเศรษฐกิจ ฯลฯ แตกต่างกันมาก แต่ในเครือข่ายนี้การศึกษาแลกเปลี่ยนความรู้ แนวคิด เพื่อนำส่วนที่ดีและเหมาะสมของบางสังคมมาประยุกต์ใช้ทำได้โดยง่าย นักเรียน นักศึกษา ครู อาจารย์ อาจจะเพลิดเพลินใช้เวลาเป็น วัน ๆ อ่านสาระ รับฟังเรื่องราวบางเรื่อง รวมทั้งดูภาพนิ่งหรือภาพเคลื่อนไหวผ่านเครือข่ายนี้ เพื่อนำมาใช้ในการเรียน การสอน หรือแม้แต่ประยุกต์ใช้ ในชีวิตประจำวัน

กล่าวโดยสรุป อินเทอร์เน็ตได้กลายเป็นเครื่องมือสำคัญในการยกระดับคุณภาพการศึกษา ช่วยให้การเรียนรู้มีความหลากหลาย ทันสมัย และตอบโจทย์ผู้เรียนในศตวรรษที่ 21 ทั้งในด้านเนื้อหา ทักษะ และโอกาสในการเข้าถึงความรู้ได้อย่างเท่าเทียม

ประโยชน์ของอินเทอร์เน็ตทางการศึกษา

ประโยชน์ของการใช้งานเครือข่ายอินเทอร์เน็ตทางการศึกษา ดังนี้

1. ประโยชน์ของอินเทอร์เน็ตที่มีต่อผู้เรียน อินเทอร์เน็ตทำให้ผู้เรียนมีโอกาสได้รับความรู้ใหม่ ได้เรียนรู้วัฒนธรรมที่หลากหลาย เรียนรู้ประสบการณ์จากสภาพความเป็นจริงของโลกปัจจุบัน เกิดทักษะความคิดขั้นสูงและเป็นการช่วยเพิ่มแรงจูงใจในการเรียนรวมถึงเป็นการฝึกให้เกิดทักษะการเขียนด้วยเหตุผลสนับสนุนดังต่อไปนี้

1.1 การศึกษาวัฒนธรรมที่หลากหลาย ในสังคมผู้สอนจะเน้นให้ผู้เรียนเข้าใจและยอมรับวัฒนธรรมที่แตกต่างจากตนเอง การสอนให้ผู้เรียนยึดแต่วัฒนธรรมแบบเดิมจะเป็นการเตรียมผู้เรียนให้เป็นคนที่ไม่สามารถทำงานร่วมเป็นกลุ่มได้ ประโยชน์จากการใช้อินเทอร์เน็ต คือ การส่งเสริมให้ผู้เรียนมีโอกาสแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและการมีปฏิสัมพันธ์กับผู้เรียนคนอื่นที่มีภูมิหลังต่างจากตนเอง การสื่อสารทางไกลทำให้ผู้เรียนมีความเข้าใจและความเคารพในวัฒนธรรมต่างแดนมากขึ้น

1.2 เรียนรู้ประสบการณ์จากสภาพที่เป็นจริง การเรียนในโรงเรียนจะได้ประโยชน์อย่างมากเมื่อได้จัดกิจกรรมให้สัมพันธ์กับแหล่งข้อมูล อินเทอร์เน็ตทำให้ผู้เรียนเข้าถึงข้อมูลที่ทันสมัย เมื่อเปรียบเทียบกับการเรียนแบบเดิม แล้วพบว่าการสื่อสารทางไกลเปิดโลกทัศน์ของผู้เรียนให้กว้างขึ้น

1.3 การเพิ่มทักษะการคิดอย่างมีระบบ ผู้เรียนที่ใช้การสื่อสารทางไกลจะมีทักษะการคิดแบบสืบสวนสอบสวนและทักษะการคิดอย่างมีระบบ เพราะลักษณะของการใช้อินเทอร์เน็ตที่ผู้เรียนต้องมีทักษะการคิดวิเคราะห์ในการเลือกรับข้อมูลและได้สื่อสารกับผู้เชี่ยวชาญ

1.4 สร้างแรงจูงใจให้มีทักษะในการเขียน ผู้เรียนที่มีประสบการณ์การใช้การ-สื่อสารทางไกลจะมีความสามารถในการเขียนเพิ่มขึ้น นอกจากนี้กิจกรรมดังกล่าวยังช่วยให้ผู้เรียนบรรลุวัตถุประสงค์ในการเขียนและเพิ่มแรงจูงใจให้มีการเขียนและแลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์กับเพื่อนผู้ร่วมอภิปราย

2. ประโยชน์ของอินเทอร์เน็ตที่มีต่อผู้สอน เมื่อมีการใช้อินเทอร์เน็ตทำให้ผู้สอนสามารถเข้าถึงแหล่งข้อมูลทางการศึกษา การวิจัย การวางแผนการสอนและแลกเปลี่ยนข้อคิดเห็นกับผู้เชี่ยวชาญที่เชื่อมต่อเข้าสู่ระบบเช่นกัน คุณค่าของการเปิดรับข้อมูลทำให้ได้รับรู้กลยุทธ์การสอนที่หลากหลาย สามารถนำมาปรับปรุงประสิทธิภาพของการเรียนการสอนที่เป็นประโยชน์ทั้งผู้เรียนและผู้สอน

2.1 การสอนแบบร่วมมือ (collaborative) ทำให้ผู้สอนมีความสามารถเพิ่มขึ้นเมื่อใช้วิธีการสอนแบบร่วมมือผ่านเครือข่าย เช่น การออกแบบให้มีสภาพและการประชุมระหว่างผู้สอนเพื่ออภิปรายประเด็นอันหลากหลาย เช่น การบริหารโรงเรียนการประเมิน แนวทางการใช้เทคโนโลยีต่าง ๆ เป็นต้น อินเทอร์เน็ตยัง

2.2 กลยุทธ์การสอนที่หลากหลาย เมื่อมีการสื่อสารทางไกลทำให้การสอนเปลี่ยนทิศทางการใช้อินเทอร์เน็ตเป็นการช่วยเพิ่มเวลาที่ผู้เรียน ทำให้ติดต่อสื่อสารกับผู้สอนเป็นรายบุคคลมากขึ้น ลดเวลาในการจดคำบรรยายในชั้นเรียนและทำให้ผู้เรียนมีเวลาทำรายงานมากขึ้น

2.3 พัฒนาหลักสูตร เมื่อการสื่อสารทางไกลด้วยอินเทอร์เน็ตมีอิทธิพลกับหลักสูตร ทำให้ประเด็นในการเรียนการสอนสอดคล้องกับสภาพของสังคมมากขึ้น ยกระดับของทักษะ ความคิดในการวิเคราะห์ ข้อมูลที่ได้จากการเรียนด้วยการใช้สื่อผ่านเครือข่ายอินเทอร์เน็ตแตกต่างจากสิ่งที่สอนในห้องเรียน

เพราะ เป็นวิธีการที่นำไปสู่โครงการที่เขียนจากความร่วมมือของทุกฝ่าย อินเทอร์เน็ตทำให้ได้ข้อสรุปจากหน่วยงาน ได้แลกเปลี่ยนข้อมูลกับผู้เชี่ยวชาญ ซึ่งทำให้การเรียนการสอนมีประสิทธิภาพนอกจากการสอนแบบเดิมผู้สอนและผู้เรียนสามารถใช้ข้อมูลจากสารานุกรม หนังสือ เอกสารงานวิจัย และโปรแกรมซอฟต์แวร์เพื่อการศึกษาจากอินเทอร์เน็ต

3. ประโยชน์ที่มีต่อผู้เชี่ยวชาญการผลิตสื่อ ทำให้ได้พบกับแหล่งข้อมูลขนาดใหญ่ที่ดีกว่าประหยัดเวลากว่าและพบผลงานที่แตกต่างจากในท้องถิ่นของตนเอง

3.1 แหล่งข้อมูลความรู้ การใช้อินเทอร์เน็ตทำให้ได้พบกับแหล่งข้อมูล เช่น นิตยสาร วารสาร ฐานข้อมูล ผลการวิจัย การสำรวจความคิดเห็น ภาพกราฟิก เสียง ภาพยนตร์และซอฟต์แวร์ เหมือนกับย่อโลกทั้งใบมาไว้ในจอคอมพิวเตอร์

3.2 ข้อมูลที่ทันสมัย ข้อมูลในอินเทอร์เน็ตเป็นข้อมูลที่ทันสมัยเหมาะกับการศึกษาความสามารถในการติดต่อกับผู้เชี่ยวชาญทำให้ได้รับข้อมูลแบบปฐมภูมิได้คำตอบครบประเด็นกับปัญหาที่ถาม และการได้รับทราบความคิดเห็นจากแหล่งอื่นอีกทั้งยังมีการเชื่อมโยงเอกสารไปยังห้องสมุดหรือแหล่งข้อมูลที่เกี่ยวข้อง

3.3 เครื่องมือสอนให้ผู้เรียนมีทักษะ อินเทอร์เน็ตเป็นเครื่องมือที่ทำให้ผู้เรียนมีทักษะในการศึกษาวิจัย ผู้เรียนสามารถตั้งสมมติฐาน วิเคราะห์และทำรายงานได้โดยไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายสูง เพราะมีระบบและเครื่องมือในการสืบค้นมากมายและทำให้ผลที่จัดทำขึ้นมีแหล่งข้อมูลอ้างอิงจำนวนมาก

3.4 การพบปะกับสมาชิก พบว่าเหตุผลอันดับหนึ่งสำหรับผู้เชี่ยวชาญด้านการสื่อสารต่อการใช้อินเทอร์เน็ต คือ ความสะดวก ประหยัดเวลา ความเป็นหมวดหมู่ สามารถสื่อสารกับสมาชิกอื่น ๆ ทั่วโลกโดยเสียค่าใช้จ่ายที่ไม่สูง และช่วยลดความรู้สึกว่าทำงานอยู่คนเดียวในโรงเรียน

4. ประโยชน์ที่มีต่อเจ้าหน้าที่ ในระดับของเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงาน การใช้อินเทอร์เน็ตช่วยลดความซับซ้อน การจัดเตรียมและเอกสาร เป็นวิธีที่มีประสิทธิภาพและประสิทธิผลอย่างยิ่งในการรับและปรับปรุงข้อมูลให้ทันสมัย โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อต้องรับและส่งข้อมูลภายนอกองค์กร

4.1 การจัดการเอกสาร การใช้อินเทอร์เน็ตเพื่อการสื่อสารเป็นการประหยัดงบประมาณ ลดการใช้กระดาษ มีความรวดเร็วมีประสิทธิผลและเป็นการบันทึกข้อมูล รวมถึงยังช่วยลดความผิดพลาดในการสื่อสารผ่านสื่ออิเล็กทรอนิกส์อีกด้วย

4.2 การสื่อสารภายนอกองค์กร การใช้อินเทอร์เน็ตทำให้เจ้าหน้าที่ได้รับข้อมูลที่ทันสมัยทันทีจากที่ประชุมทางการศึกษา การวิจัย และจากผู้สอน การติดต่อกับธุรกิจเอกชนหรือหน่วยงานอื่น ๆ ก็ต้องใช้อินเทอร์เน็ต

5. ประโยชน์ของอินเทอร์เน็ตที่มีต่อการสื่อสาร การใช้อินเทอร์เน็ตเป็นแนวทางที่ดีที่ทำให้การสื่อสารระหว่างโรงเรียน กองทุนสนับสนุนการศึกษา โครงการเพื่อการศึกษา องค์กรพิเศษอื่น ๆ และอาสาสมัคร ในการเชื่อมโยงไปถึงผู้นำธุรกิจในท้องถิ่น ผู้เชี่ยวชาญและเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงานที่สามารถเข้าใช้อินเทอร์เน็ตได้

5.1 การสื่อสารกับโรงเรียน การใช้อินเทอร์เน็ตทำให้ผู้ปกครองมีโอกาสเป็นผู้ช่วยกำหนดการบ้านของบุตรหลาน และยังได้ร่วมประชุมกับครูหรือผู้ปกครองคนอื่นด้วย

5.2 กิจกรรมการสื่อสารของผู้เรียน การใช้อินเทอร์เน็ตทำให้ผู้สูงอายุและผู้ที่ไม่มีโทรศัพท์ได้แลกเปลี่ยนประสบการณ์กับผู้เรียน ผู้เรียนจำนวนมากได้รับคำแนะนำ คำอบรมสั่งสอนที่มีค่าจากผู้สูงอายุผ่านทางอินเทอร์เน็ตอินเทอร์เน็ตกับการเรียนการสอน การนำอินเทอร์เน็ตมาใช้ในการเรียนการสอนมีหลาย

รูปแบบ แต่ในประเทศไทยยังนำอินเทอร์เน็ตมาใช้ในการเรียนการสอนโดยตรงนับว่ายังน้อยอยู่ สถาบันการศึกษาทั้งในระดับโรงเรียน มหาวิทยาลัย จะมีการใช้อินเทอร์เน็ตในรูปแบบของการใช้ไปรษณีย์อิเล็กทรอนิกส์ เพื่อการติดต่อสื่อสารระหว่างผู้สอนกับผู้เรียน และผู้เรียนกับผู้เรียน ซึ่งการเรียนการสอนโดยใช้เครือข่ายอินเทอร์เน็ต สามารถทำได้หลายรูปแบบ

กล่าวโดยสรุป อินเทอร์เน็ตมีความสำคัญต่อการศึกษาอย่างมาก ไม่เพียงแต่ช่วยให้เข้าถึงความรู้ได้ง่ายขึ้น แต่ยังช่วยพัฒนารูปแบบการเรียนรู้ กระตุ้นการคิดวิเคราะห์ เสริมสร้างทักษะดิจิทัล และส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตอย่างยั่งยืน

องค์ความรู้ที่ได้รับ

ภาพที่ 1 แสดงองค์ความรู้

คอมพิวเตอร์และอินเทอร์เน็ตเป็นเทคโนโลยีที่มีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งในการพัฒนาการศึกษาในยุคปัจจุบัน การนำสองเทคโนโลยีนี้มาประยุกต์ใช้ช่วยให้การเรียนการสอนมีความทันสมัย เปิดกว้าง และเข้าถึงได้ง่ายกว่ายุคก่อน ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดการเรียนรู้ตลอดชีวิต (Lifelong Learning) และการเรียนรู้แบบดิจิทัล (Digital Learning)

คอมพิวเตอร์ทำหน้าที่เป็นเครื่องมือในการประมวลผลข้อมูลและเป็นสื่อการเรียนรู้ที่มีความหลากหลาย เช่น สื่อมัลติมีเดีย แบบฝึกหัดออนไลน์ และโปรแกรมจำลองสถานการณ์ ทำให้ผู้เรียนสามารถเรียนรู้เชิงปฏิบัติจริง (Experiential Learning) ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

อินเทอร์เน็ตเป็นเครือข่ายที่เชื่อมโยงองค์ความรู้ทั่วโลก ช่วยให้ผู้เรียนและผู้สอนเข้าถึงแหล่งข้อมูลได้อย่างรวดเร็ว ไม่ว่าจะเป็นบทความ งานวิจัย หรือคอร์สออนไลน์ อีกทั้งยังสนับสนุนการเรียนรู้แบบมีปฏิสัมพันธ์ (Interactive Learning) ผ่านการประชุมออนไลน์ ห้องเรียนเสมือน (Virtual Classroom) และระบบการจัดการเรียนรู้ (Learning Management System: LMS)

การผสมผสานคอมพิวเตอร์และอินเทอร์เน็ตยังเปิดโอกาสให้เกิดการเรียนรู้แบบไร้พรมแดน ผู้เรียนสามารถศึกษาได้ทุกที่ทุกเวลา ลดข้อจำกัดด้านสถานที่และเวลา ตอบสนองความแตกต่างระหว่างบุคคล และช่วยส่งเสริมการศึกษาสำหรับผู้ด้อยโอกาสให้สามารถเข้าถึงความรู้ได้เช่นเดียวกับผู้อื่น

1. การใช้คอมพิวเตอร์และอินเทอร์เน็ตทำให้การศึกษาเน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลางมากขึ้น ผู้เรียนสามารถแสวงหาความรู้ด้วยตนเองและเรียนรู้ตามความสนใจ

2.การศึกษาไม่จำกัดอยู่ในห้องเรียนอีกต่อไป แต่สามารถขยายสู่โลกออนไลน์ที่กว้างใหญ่และทันสมัย

3.ครูและผู้สอนมีบทบาทใหม่ในฐานะผู้อำนวยความสะดวก (Facilitator) แทนการเป็นผู้ถ่ายทอดความรู้เพียงฝ่ายเดียว

4.เทคโนโลยีช่วยยกระดับคุณภาพการศึกษาให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของสังคมโลกและเศรษฐกิจดิจิทัล

สรุป

ในโลกยุคดิจิทัล คอมพิวเตอร์และอินเทอร์เน็ตได้เข้ามามีบทบาทสำคัญในการพัฒนาการศึกษาอย่างลึกซึ้งและหลากหลาย ไม่เพียงแต่เปลี่ยนรูปแบบการเรียนรู้จากห้องเรียนแบบดั้งเดิมไปสู่ระบบการเรียนการสอนออนไลน์ แต่ยังส่งผลให้การศึกษาเป็นเรื่องที่เปิดกว้าง สามารถเข้าถึงได้ทุกที่ทุกเวลา โดยไม่จำกัดด้วยเงื่อนไขทางภูมิศาสตร์หรือเวลา ซึ่งถือเป็นการลดความเหลื่อมล้ำทางการศึกษาและสร้างโอกาสให้ผู้เรียนทุกกลุ่มสามารถเข้าถึงแหล่งความรู้ได้อย่างเท่าเทียม

คอมพิวเตอร์ทำหน้าที่เป็นเครื่องมือในการจัดการเรียนรู้ เช่น การสร้างสื่อการสอนที่น่าสนใจ การออกแบบบทเรียนออนไลน์ การประเมินผลแบบดิจิทัล และการจัดเก็บข้อมูลของนักเรียนอย่างเป็นระบบ ขณะที่อินเทอร์เน็ตทำหน้าที่เป็นสะพานเชื่อมโยงผู้เรียนกับแหล่งข้อมูลและสังคมการเรียนรู้ขนาดใหญ่ทั่วโลก เช่น แพลตฟอร์มการเรียนรู้ออนไลน์ บทเรียนเสมือนจริง ห้องสมุดอิเล็กทรอนิกส์ หรือแม้แต่การแลกเปลี่ยนประสบการณ์กับผู้เรียนและครูจากต่างประเทศ

ยิ่งไปกว่านั้น คอมพิวเตอร์และอินเทอร์เน็ตยังช่วยส่งเสริมทักษะสำคัญในศตวรรษที่ 21 เช่น ทักษะการคิดวิเคราะห์ การทำงานร่วมกัน การสื่อสารผ่านเทคโนโลยี และการเรียนรู้ตลอดชีวิต ซึ่งล้วนเป็นคุณสมบัติที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิตและประกอบอาชีพในโลกที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว

กล่าวโดยสรุป บทบาทของคอมพิวเตอร์และอินเทอร์เน็ตในการพัฒนาการศึกษา ไม่ได้จำกัดอยู่แค่การเพิ่มประสิทธิภาพในการเรียนรู้เท่านั้น แต่ยังมีส่วนสำคัญในการเปลี่ยนแปลงวิธีคิด วิธีสอน และวิธีเรียนของสังคมไทยและทั่วโลก หากได้รับการนำมาใช้อย่างถูกต้อง เหมาะสม และทั่วถึง เทคโนโลยีเหล่านี้จะเป็นพลังขับเคลื่อนสำคัญที่ทำให้การศึกษาก้าวหน้า ทันสมัย และสร้างคุณภาพชีวิตที่ดีให้กับคนในทุกระดับ

เอกสารอ้างอิง

กระทรวงดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคม. (2564). *ยุทธศาสตร์ดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคมของประเทศไทย พ.ศ. 2561–2564*. กรุงเทพฯ: กระทรวงดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคม.

กระทรวงศึกษาธิการ. (2563). รายงานการพัฒนาการศึกษาไทยในศตวรรษที่ 21. กรุงเทพฯ: สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ.

กระทรวงศึกษาธิการ. (17 มกราคม 2566). *พิธีมอบรางวัลคุรุสดุดีเชิดชูเกียรติครูไทย “พลังครูคือหัวใจของการพลิกโฉมคุณภาพการศึกษา”*. จาก https://www.moe.go.th

อธิปัตย์ คลี่สุนทร. (2543). *นโยบายและภารกิจของกระทรวงศึกษาธิการ.* กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว

ประภัสสร จิตต์ประทุม. (2562). “*บทบาทของเทคโนโลยีสารสนเทศกับการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21*.” วารสารวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา, 11(2), 45–56.

วิโรจน์ สารรัตนะ. (2561). *นวัตกรรมและเทคโนโลยีการศึกษา.* กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สพป.เพชรบูรณ์ เขต 3. (2563). *AI ด้านการศึกษา.* จาก https:sites.googel.com

สำนักงานพัฒนารัฐบาลดิจิทัล (องค์การมหาชน). (2562). AI เทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์สำหรับการบริหารงานและการบริการภาครัฐ. กรุงเทพมหานคร: ส.พิจิตรการพิมพ์

Anderson, T., & Elloumi, F. (Eds.). (2004). *Theory and practice of online learning*. Canada: Athabasca University.

Barron, A. E. & Ivers, K. S. (1996). *The Internet and Instruction: Ideas and Activities*. Englewood. CO: Libraries Unlimited.

UNESCO. (2020). *Education in a post-COVID world: Nine ideas for public action*. Paris: UNESCO Publishing.

บทบาทของคอมพิวเตอร์และ AI ในการส่งเสริมการเข้าถึงความรู้และการเรียนรู้
The Role Of Compoters And Ai In Promoting Access To Knowledge And Learning

เอกวิทย์ คำมีนาม[1], พระมหาสมบัติ ฐานวโร, และ พระปรัชญา ชยวุฑโฒ
Aekkawit kammeenam[1*], Phramaha Sombut Thanawaro[2],
and Pharprachya chaiyawuttho[3]

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอ คอมพิวเตอร์และปัญญาประดิษฐ์ (Artificial Intelligence: AI) มีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งในการขับเคลื่อนการเข้าถึงความรู้และการเรียนรู้ในระดับบุคคล ชุมชน และสังคม โดยคอมพิวเตอร์ทำหน้าที่เป็นเครื่องมือพื้นฐานในการประมวลผล จัดเก็บ และสื่อสารข้อมูล ขณะที่ AI ช่วยยกระดับกระบวนการเรียนรู้ให้มีความเฉพาะบุคคล (personalized learning) สามารถตอบสนองต่อความต้องการและศักยภาพของผู้เรียนได้อย่างแม่นยำ ทั้งนี้ AI ยังทำหน้าที่เป็นผู้ช่วยในการค้นคว้า วิเคราะห์ และสังเคราะห์องค์ความรู้จากฐานข้อมูลจำนวนมหาศาล ทำให้ผู้เรียนและผู้สอนสามารถเข้าถึงข้อมูลที่ถูกต้องและทันสมัยได้อย่างรวดเร็ว

นอกจากนี้ การผสานเทคโนโลยีคอมพิวเตอร์และ AI ยังช่วยลดข้อจำกัดด้านเวลา สถานที่ และทรัพยากร เช่น การเรียนรู้ผ่านระบบออนไลน์ การใช้เครื่องมือแปลภาษาอัตโนมัติ ตลอดจนการออกแบบสื่อการเรียนรู้เชิงโต้ตอบ (interactive learning materials) ที่สร้างแรงจูงใจและเพิ่มประสิทธิภาพในการเรียนรู้ ผลลัพธ์คือการขยายโอกาสทางการศึกษาให้ครอบคลุมกลุ่มผู้เรียนที่หลากหลายมากขึ้น รวมถึงผู้พิการ ผู้ด้อยโอกาส และผู้ที่อยู่ในพื้นที่ห่างไกล

ดังนั้น บทบาทของคอมพิวเตอร์และ AI จึงไม่ได้จำกัดเพียงการเป็นเครื่องมือสนับสนุนการเรียนการสอน แต่ยังเป็นแรงขับเคลื่อนสำคัญของการพัฒนาการศึกษาในศตวรรษที่ 21 ที่มุ่งเน้นการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง การเข้าถึงความรู้แบบไร้พรมแดน และการสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้ที่ยั่งยืน

คำสำคัญ: คอมพิวเตอร์, ปัญญาประดิษฐ์, การเรียนรู้ดิจิทัล, การเข้าถึงความรู้, การศึกษาในศตวรรษที่ 21

[1] โรงเรียนไตรคามวิทยา อ.เบิด อ.รัตนบุรี จ.สุรินทร์
[1]Trikham Wittaya School, Amphoe Berd, Amphoe Rattanaburi, Surin Province
[2-3] สาขาวิชาสังคมศึกษา คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬากรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์
[2-3]Department of Social Studies, Faculty of Education, Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Surin Campus
* Corresponding author. E-mail: eartuaekkait12@gmail.com

Abstract

In the digital era, computers and Artificial Intelligence (AI) play a crucial role in driving access to knowledge and learning at the individual, community, and societal levels. Computers serve as fundamental tools for processing, storing, and communicating information, while AI enhances the learning process through personalized learning approaches that can respond precisely to learners' needs and potential. Moreover, AI functions as an assistant in researching, analyzing, and synthesizing knowledge from vast databases, enabling both learners and educators to access accurate and up-to-date information rapidly.

In addition, the integration of computer technologies and AI helps overcome limitations of time, space, and resources, such as online learning, automatic translation tools, and the design of interactive learning materials that foster motivation and enhance learning effectiveness. As a result, educational opportunities are expanded to a more diverse range of learners, including individuals with disabilities, disadvantaged groups, and those in remote areas.

Therefore, the role of computers and AI is not limited to supporting teaching and learning but also serves as a key driver of educational development in the 21st century. It emphasizes continuous learning, borderless access to knowledge, and the creation of a sustainable learning society.

Keywords: Computers, Artificial Intelligence, Digital Learning, Knowledge Access, 21st-Century Education

บทนำ

ปัญญาประดิษฐ์ (Artificial Intelligence) หรือ AI เป็นเทคโนโลยีที่เป็นศาสตร์แขนง หนึ่งทางวิทยาศาสตร์คอมพิวเตอร์ที่ระบบมีความสามารถคล้ายมนุษย์หรือเลียนแบบพฤติกรรม มนุษย์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการคิดได้หรือการมีปัญญา จึงถูกเรียกว่าปัญญาประดิษฐ์อันเป็น ปัญญาที่มนุษย์ประดิษฐ์และวางไว้ในระบบคอมพิวเตอร์ โดยระบบจะมีระดับความสามารถ ตั้งแต่การทำงานอย่างง่ายไปสู่การคำนวณอย่างซับซ้อน โดยมีความสามารถในหลายรูปแบบ คือ (1) Artificial Narrow Intelligence (ANI) หรือ Weak AI เป็นปัญญาประดิษฐ์ที่ทำงาน เฉพาะเรื่องตามที่กำหนดไว้ล่วงหน้า โดยไม่มีการใช้เหตุผลแบบมนุษย์ (2) Artificial Strong Intelligence (ASI) หรือ General AI (GAI) เป็นปัญญาประดิษฐ์ที่มีความสามารถและแก้ปัญหาได้ โดยมีระบบคิดคล้ายมนุษย์หลายด้าน และ (3) Artificial Super Intelligence (ASI) เป็นปัญญาประดิษฐ์ที่มีความสามารถและแก้ปัญหาได้หลายด้านพร้อมกัน ระบบคิดคล้าย มนุษย์ และสามารถเรียนรู้และคิดได้ (Bernard Marr, 2018) ซึ่งในปัจจุบัน ปัญญาประดิษฐ์ เป็นเทคโนโลยีที่เข้าไปมีบทบาทในชีวิตของผู้คนและงานในหลากหลายสาขาวิชาชีพไม่เพียงแต่ ด้านคอมพิวเตอร์หรือเทคโนโลยี และกำลังมีบทบาทในการดำเนินชีวิตและการทำงานในยุค ดิจิทัล โดยมีแนวโน้มการนำปัญญาประดิษฐ์มาทำงานแทนกำลังคนในภาคส่วนการผลิตและ การบริการเพิ่มมากขึ้นอย่างมีนัยสำคัญ

ในด้านการศึกษาและการเรียนรู้ ปัญญาประดิษฐ์ได้เข้าไปมีบทบาทที่มีผลกระทบต่อ ทั้งผู้เรียนที่จะเป็นตัวช่วยในการศึกษาเรียนรู้ และผู้สอนที่จะเป็นเครื่องมือช่วยเตรียมการสอน ดูแลข้อมูล และติดตามคามคืบหน้าของนักเรียน (พรทิพย์ มโนดำรงสัตย์, ประภาพิทย์ อินทรชัย และ ชาลี อินทรชัย, 2565) ทั้งยังเข้าไปมีบทบาทในการอำนวยความสะดวกและ ส่งเสริมด้านการศึกษาในการสร้างรูปแบบการเรียนรู้ด้วยรูปแบบการทำงานที่หลากหลาย ตอบสนองความต้องการของผู้ใช้ ทำให้เข้าถึงการเรียนรู้ได้ง่ายขึ้น และสามารถปรับให้เข้ากับ ความต้องการของผู้เรียนแต่ละคนได้อย่างมีประสิทธิภาพ (แคทรียา แสงใส, 2566) ซึ่งในวงการ การศึกษาของหลายประเทศได้พัฒนาปัญญาประดิษฐ์เพื่อใช้เป็นตัวช่วยในการพัฒนาการศึกษาและการเรียนรู้อยู่จำนวนไม่น้อย และในบริบทสากล หน่วยงานทางการศึกษาระหว่างประเทศก็ ได้มีการถ่ายทอดความรู้เกี่ยวกับปัญญาประดิษฐ์ด้านการศึกษาเพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนา ปรับใช้งานเพื่อส่งเสริมการศึกษาเรียนรู้ของแต่ละประเทศ

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ จึงได้ศึกษาองค์ความรู้ เกี่ยวกับปัญญาประดิษฐ์ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาการศึกษาและการเรียนรู้จากเอกสาร 2 ฉบับ คือ เอกสารเรื่อง “ปัญญาประดิษฐ์ในการศึกษา: ความท้าทายและโอกาสสำหรับการพัฒนาที่ ยั่งยืน” (Artificial Intelligence (AI) in Education: Challenges and Opportunities for Sustainable Development) ขององค์การการศึกษา วิทยาศาสตร์ และวัฒนธรรมแห่ง สหประชาชาติ หรือองค์การยูเนสโก (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization: UNESCO) และเอกสารเรื่อง “ผลกระทบของปัญญาประดิษฐ์ต่อการ เรียนรู้ การสอน และการศึกษา” (The Impact of Artificial Intelligence on Learning, Teaching and Education) ของคณะกรรมาธิการยุโรป (European Commission) แห่งสหภาพยุโรป (The European Union: EU) แล้วจึงได้สรุปวิเคราะห์องค์ความรู้และพัฒนาเป็น หนังสือ “AI เพื่อพัฒนาการเรียนรู้” ซึ่งจะเป็นองค์ความรู้ที่จะสามารถสร้างแรงบันดาลใจ ให้แก่ครู บุคลากร และผู้ที่เกี่ยวข้อง ได้นำไปศึกษาและพัฒนานวัตกรรมการจัดการเรียนการ สอนให้เกิดประโยชน์ต่อการพัฒนาคุณภาพผู้เรียนและวงการศึกษาไทยในภาพรวมต่อไป

ความหมายของปัญญาประดิษฐ์

ปัญญาประดิษฐ์ (Artificial Intelligence: AI) หมายถึง ความสามารถของระบบคอมพิวเตอร์หรือเครื่องจักรในการเลียนแบบพฤติกรรมทางสติปัญญาของมนุษย์ เช่น การคิด การเรียนรู้ การให้เหตุผล การวิเคราะห์ การแก้ปัญหา และการตัดสินใจ โดย AI ใช้อัลกอริทึมและโมเดลทางคณิตศาสตร์เพื่อประมวลผลข้อมูลจำนวนมหาศาลและสร้างผลลัพธ์ที่ใกล้เคียงกับการทำงานของสมองมนุษย์

องค์ประกอบสำคัญของ AI ได้แก่ การเรียนรู้ของเครื่อง (Machine Learning: ML) ซึ่งทำให้ระบบสามารถพัฒนาประสิทธิภาพได้ด้วยตนเองจากข้อมูลที่ได้รับโดยไม่ต้องเขียนโปรแกรมใหม่ทุกครั้ง รวมถึงการเรียนรู้เชิงลึก (Deep Learning) ที่จำลองการทำงานของโครงข่ายประสาทเทียม (Artificial Neural Networks) เพื่อวิเคราะห์ข้อมูลที่ซับซ้อนมากขึ้น นอกจากนี้ AI ยังรวมถึงเทคโนโลยีที่เกี่ยวข้อง เช่น การประมวลผลภาษาธรรมชาติ (Natural Language Processing: NLP) การมองเห็นคอมพิวเตอร์ (Computer Vision) และหุ่นยนต์อัจฉริยะ (Intelligent Robotics)

ในแง่วัตถุประสงค์ AI ถูกพัฒนาขึ้นเพื่อช่วยให้ระบบอัตโนมัติมีความยืดหยุ่นและฉลาดขึ้น สามารถทำงานแทนมนุษย์ในบางด้าน หรือช่วยเสริมศักยภาพของมนุษย์ เช่น การแพทย์ การศึกษา ธุรกิจ การคมนาคม และความบันเทิง ความหมายของ AI จึงครอบคลุมทั้งการเป็นศาสตร์สหสาขา (multidisciplinary

field) ที่ผสมผสานความรู้จากวิทยาการคอมพิวเตอร์ คณิตศาสตร์ จิตวิทยา และวิศวกรรมศาสตร์ เพื่อสร้างระบบที่มี “ความฉลาด” ใกล้เคียงมนุษย์

กล่าวโดยสรุป ปัญญาประดิษฐ์คือเทคโนโลยีที่จำลองการคิดและการเรียนรู้ของมนุษย์ผ่านเครื่องจักรและซอฟต์แวร์ เพื่อพัฒนาความสามารถในการแก้ปัญหา การวิเคราะห์ และการสร้างนวัตกรรมใหม่ ๆ ซึ่งนับเป็นรากฐานสำคัญของการเปลี่ยนแปลงสังคมในศตวรรษที่ 21

ขอบข่ายของปัญญาประดิษฐ์ (AI)

ปัญญาประดิษฐ์ (Artificial Intelligence: AI) เป็นสาขาวิชาที่กว้างและหลากหลาย ครอบคลุมทั้งการสร้างเครื่องจักรที่สามารถคิด วิเคราะห์ และทำงานคล้ายมนุษย์ การประยุกต์ใช้ AI สามารถแบ่งออกเป็นขอบข่ายหลัก ๆ ได้ดังนี้:

1. การเรียนรู้ของเครื่อง (Machine Learning: ML)

เป็นขอบข่ายที่เน้นการให้ระบบสามารถเรียนรู้จากข้อมูลและปรับปรุงผลลัพธ์ได้เองโดยไม่ต้องโปรแกรมทุกครั้ง ML ถูกนำไปใช้ในหลายด้าน เช่น การทำนายแนวโน้มธุรกิจ การวิเคราะห์ข้อมูลขนาดใหญ่ (Big Data) และการวินิจฉัยโรคในทางการแพทย์

2. การเรียนรู้เชิงลึก (Deep Learning)

เป็นการพัฒนาต่อยอดจาก Machine Learning โดยใช้โครงข่ายประสาทเทียม (Artificial Neural Networks) ที่ซับซ้อน เพื่อจำแนกข้อมูลที่มีความซับซ้อนสูง เช่น การรู้จำภาพและเสียง การประมวลผลภาษาธรรมชาติ (NLP) และการประมวลผลวิดีโอ

3. การประมวลผลภาษาธรรมชาติ (Natural Language Processing: NLP)

ขอบข่ายนี้เกี่ยวข้องกับความสามารถของเครื่องในการเข้าใจ สร้าง และแปลภาษามนุษย์ เช่น ระบบแชตบอท การวิเคราะห์ความคิดเห็นจากข้อความ และเครื่องมือแปลภาษาอัตโนมัติ

4. การวางแผนและการตัดสินใจ (Planning and Decision Making)

AI สามารถช่วยวางแผนและตัดสินใจในระบบซับซ้อน เช่น ระบบการจัดการทรัพยากร ระบบควบคุมการจราจรอัจฉริยะ และระบบสนับสนุนการตัดสินใจในธุรกิจและการแพทย์

5. หุ่นยนต์อัจฉริยะ (Intelligent Robotics)

เป็นการประยุกต์ AI ในการสร้างหุ่นยนต์ที่สามารถปฏิบัติงานได้เอง เช่น หุ่นยนต์ในโรงงาน หุ่นยนต์เพื่อการแพทย์ หรือหุ่นยนต์สำรวจพื้นที่อันตราย ซึ่งสามารถรับรู้สิ่งแวดล้อมและปรับตัวตามสถานการณ์

6. ระบบเชิงความรู้และการสังเคราะห์ข้อมูล (Knowledge-Based Systems and Expert Systems)

เป็นการพัฒนาระบบที่สามารถใช้ฐานความรู้เพื่อแก้ปัญหาเฉพาะด้าน เช่น ระบบวินิจฉัยโรค ระบบให้คำปรึกษาทางกฎหมาย หรือระบบช่วยวางแผนธุรกิจ

โดยสรุป ขอบข่ายของ AI ครอบคลุมทั้งการเรียนรู้ การประมวลผลภาษา การวางแผน การตัดสินใจ การสร้างหุ่นยนต์อัจฉริยะ และการสังเคราะห์ความรู้ ซึ่งเป็นพื้นฐานสำคัญในการพัฒนาเทคโนโลยีที่สามารถตอบสนองต่อความต้องการของมนุษย์ในหลากหลายด้าน

องค์ประกอบของคอมพิวเตอร์และ AI ในการส่งเสริมการเข้าถึงความรู้และการเรียนรู้

คอมพิวเตอร์และปัญญาประดิษฐ์ (Artificial Intelligence: AI) เป็นเทคโนโลยีสำคัญที่ช่วยขยายโอกาสในการเข้าถึงความรู้และการเรียนรู้ โดยการทำงานของทั้งสองเทคโนโลยีนี้ประกอบด้วยองค์ประกอบหลักหลายด้านที่ช่วยสนับสนุนกระบวนการเรียนรู้และการศึกษาในศตวรรษที่ 21

1. ฮาร์ดแวร์ (Hardware)

ฮาร์ดแวร์เป็นส่วนประกอบที่จับต้องได้ของคอมพิวเตอร์ เช่น หน่วยประมวลผลกลาง (CPU), หน่วยความจำ (RAM), อุปกรณ์จัดเก็บข้อมูล (Storage) และอุปกรณ์อินพุต/เอาต์พุต เช่น คีย์บอร์ด เมาส์ จอภาพ และกล้อง ซึ่งฮาร์ดแวร์เหล่านี้ทำให้ระบบสามารถประมวลผล จัดเก็บ และส่งต่อข้อมูลเพื่อใช้ในการเรียนรู้ได้

2. ซอฟต์แวร์ (Software)

ซอฟต์แวร์เป็นชุดคำสั่งที่ทำงานบนฮาร์ดแวร์เพื่อประมวลผลข้อมูล ซอฟต์แวร์ด้านการศึกษา เช่น ระบบบริหารการเรียนรู้ (Learning Management System: LMS), โปรแกรมสร้างสื่อการเรียนรู้ และเครื่องมือวิเคราะห์ข้อมูลการเรียนรู้ ช่วยให้ผู้เรียนเข้าถึงเนื้อหาได้สะดวกและมีประสิทธิภาพ

3. อัลกอริทึมและโมเดล AI (AI Algorithms and Models)

AI ทำงานผ่านอัลกอริทึมและโมเดลต่าง ๆ เช่น Machine Learning, Deep Learning, และ Natural Language Processing (NLP) ที่ช่วยในการวิเคราะห์ข้อมูล การสร้างความรู้เชิงลึก และการปรับเนื้อหาให้เหมาะสมกับผู้เรียนแต่ละคน

4. ระบบสนับสนุนการเรียนรู้ (Intelligent Learning Systems)

องค์ประกอบนี้รวมถึงผู้ช่วยอัจฉริยะ (Intelligent Tutoring Systems), แชตบอทการศึกษา (Educational Chatbots) และระบบแนะนำเนื้อหาอัตโนมัติ (Recommendation Systems) ที่ช่วยให้ผู้เรียนสามารถเรียนรู้ได้ตามจังหวะและความสนใจของตนเอง

5. การสื่อสารและเครือข่าย (Communication and Networks)

การเชื่อมต่อผ่านอินเทอร์เน็ตและเครือข่ายช่วยให้ผู้เรียนเข้าถึงเนื้อหาการเรียนรู้แบบออนไลน์ และสามารถแลกเปลี่ยนข้อมูลกับผู้เรียนหรือผู้สอนได้อย่างรวดเร็ว นอกจากนี้ยังสนับสนุนการเรียนรู้แบบร่วมมือ (Collaborative Learning) และการเรียนรู้แบบเสมือนจริง (Virtual Learning)

6. การวิเคราะห์และประเมินผล (Analytics and Assessment)

AI สามารถติดตามและวิเคราะห์พฤติกรรมการเรียนรู้ของผู้เรียน เช่น ผลการทดสอบ ความถี่ในการเข้าใช้งาน และรูปแบบการมีส่วนร่วม เพื่อนำข้อมูลไปปรับปรุงวิธีการสอนและสร้างความเข้าใจที่เหมาะสมกับผู้เรียน

โดยสรุป องค์ประกอบของคอมพิวเตอร์และ AI รวมถึงฮาร์ดแวร์ ซอฟต์แวร์ อัลกอริทึม ระบบสนับสนุนการเรียนรู้ เครือข่าย และเครื่องมือวิเคราะห์ข้อมูล ซึ่งทั้งหมดนี้ทำงานร่วมกันเพื่อส่งเสริมการเข้าถึงความรู้และการเรียนรู้ให้มีประสิทธิภาพ ครอบคลุม และตอบสนองต่อความต้องการของผู้เรียนในศตวรรษที่ 21

AI กับการส่งเสริมการเข้าถึงความรู้และการเรียนรู้

ปัญญาประดิษฐ์ (Artificial Intelligence: AI) ได้กลายเป็นเครื่องมือสำคัญที่ช่วยยกระดับการศึกษาและการเรียนรู้ในยุคดิจิทัล โดยเฉพาะอย่างยิ่งในการขยายโอกาสให้ผู้เรียนสามารถเข้าถึงความรู้ได้อย่างรวดเร็ว ครอบคลุม และเหมาะสมกับความต้องการเฉพาะบุคคล (personalized learning) AI ช่วยให้การจัดการเรียนรู้มีความยืดหยุ่นมากขึ้น ไม่ถูกจำกัดด้วยเวลาและสถานที่ อีกทั้งยังส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต (lifelong learning) ที่สอดคล้องกับความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมในศตวรรษที่ 21

หนึ่งในบทบาทสำคัญของ AI คือการเป็นผู้ช่วยในการค้นคว้าและเข้าถึงข้อมูล เช่น ระบบสืบค้นอัจฉริยะ เครื่องมือสรุปเนื้อหาอัตโนมัติ และตัวช่วยแปลภาษา ซึ่งช่วยลดอุปสรรคทางภาษาและภูมิศาสตร์

(Kaplan & Haenlein, 2019) อีกทั้ง AI ยังช่วยออกแบบสื่อการเรียนรู้แบบโต้ตอบ (interactive learning materials) และระบบผู้สอนอัจฉริยะ (intelligent tutoring systems) ที่ปรับเนื้อหาให้สอดคล้องกับระดับความเข้าใจของผู้เรียนแต่ละคน (Russell & Norvig, 2021) สิ่งเหล่านี้ทำให้ผู้เรียนสามารถเรียนรู้ได้ด้วยตนเองและพัฒนาศักยภาพตามความสนใจ

นอกจากนี้ AI ยังมีส่วนช่วยในการสนับสนุนการเรียนรู้สำหรับผู้พิการและผู้ด้อยโอกาส เช่น โปรแกรมสังเคราะห์เสียงสำหรับผู้บกพร่องทางการมองเห็น และเครื่องมือถอดความอัตโนมัติสำหรับผู้บกพร่องทางการได้ยิน ซึ่งช่วยลดช่องว่างด้านการศึกษาและสร้างความเท่าเทียมในการเข้าถึงความรู้ (UNESCO, 2021)

โดยสรุป AI ไม่เพียงแต่เป็นเครื่องมือทางเทคโนโลยี แต่ยังเป็น “ตัวเร่ง” ที่สำคัญต่อการเปลี่ยนแปลงการเรียนรู้และการศึกษาในระดับโลก ทำให้ความรู้เป็นสิ่งที่ทุกคนสามารถเข้าถึงได้อย่างกว้างขวางและยั่งยืน

แนวคิดเกี่ยวกับการส่งเสริมการเข้าถึงความรู้และการเรียนรู้

การเข้าถึงความรู้และการเรียนรู้ถือเป็นสิทธิพื้นฐานของมนุษย์และเป็นรากฐานสำคัญของการพัฒนาทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม แนวคิดในการส่งเสริมการเข้าถึงความรู้และการเรียนรู้มีจุดมุ่งหมายเพื่อสร้างโอกาสที่เท่าเทียมสำหรับทุกคน โดยไม่คำนึงถึงภูมิหลัง เพศ อายุ หรือสถานะทางเศรษฐกิจ แนวคิดนี้เชื่อมโยงกับหลักการ “การเรียนรู้ตลอดชีวิต” (lifelong learning) ที่เน้นให้การศึกษาไม่จำกัดอยู่เพียงในระบบโรงเรียน แต่สามารถเกิดขึ้นได้ทุกที่ ทุกเวลา และในทุกช่วงวัย

ในด้านการศึกษา แนวคิดการส่งเสริมการเข้าถึงความรู้มุ่งเน้นการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร (ICT) เพื่อขยายโอกาสการเรียนรู้ เช่น การจัดการเรียนรู้ผ่านระบบออนไลน์ การเปิดหลักสูตรแบบเปิด (Massive Open Online Courses: MOOCs) และการใช้สื่อการเรียนรู้ดิจิทัล (digital learning resources) ซึ่งช่วยลดข้อจำกัดด้านเวลา สถานที่ และต้นทุน นอกจากนี้ ยังมีการพัฒนาแนวทางที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง (learner-centered approach) เพื่อให้ผู้เรียนสามารถเลือกเส้นทางการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับตนเอง

ในเชิงสังคม แนวคิดดังกล่าวยังมุ่งเน้นการสร้างความเท่าเทียมทางการศึกษา โดยเฉพาะกลุ่มผู้พิการ ผู้ด้อยโอกาส และผู้ที่อยู่ในพื้นที่ห่างไกล การใช้เครื่องมือสนับสนุน เช่น เทคโนโลยีช่วยเหลือ (assistive technologies) หรือระบบการสื่อสารทางไกล ช่วยลดช่องว่างในการเข้าถึงความรู้และสร้างความเป็นธรรมทางการศึกษา

โดยสรุป แนวคิดเกี่ยวกับการส่งเสริมการเข้าถึงความรู้และการเรียนรู้มุ่งเน้นการสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้ (learning society) ที่ทุกคนสามารถเข้าถึงข้อมูล ความรู้ และทักษะที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิตและการประกอบอาชีพได้อย่างต่อเนื่องและเท่าเทียม เพื่อเสริมสร้างความยั่งยืนและการพัฒนาที่ครอบคลุมในศตวรรษที่ 21

คุณลักษณะของ AI เพื่อการเรียนรู้

ปัญญาประดิษฐ์ (Artificial Intelligence: AI) ได้เข้ามามีบทบาทสำคัญในภาคการศึกษา โดยมีคุณลักษณะเฉพาะที่ช่วยสนับสนุนและยกระดับกระบวนการเรียนรู้ในหลายมิติ ซึ่งสามารถสรุปคุณลักษณะสำคัญได้ดังนี้:

1.การเรียนรู้เชิงปรับตัว (Adaptive Learning)

AI สามารถปรับเนื้อหา ระดับความยากง่าย และวิธีการสอนให้สอดคล้องกับความต้องการ ความสนใจ และศักยภาพของผู้เรียนแต่ละคน ทำให้เกิดการเรียนรู้แบบเฉพาะบุคคล (personalized learning)

2.การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงลึก (Data-Driven Analytics)

AI มีความสามารถในการประมวลผลและวิเคราะห์ข้อมูลขนาดใหญ่ (big data) ที่เกิดจากพฤติกรรมการเรียนรู้ของผู้เรียน เช่น ระยะเวลาในการศึกษา ผลการทดสอบ และรูปแบบการมีส่วนร่วม เพื่อนำไปสู่การปรับปรุงการสอนและการประเมินผลที่มีประสิทธิภาพมากขึ้น

3.การมีปฏิสัมพันธ์อัจฉริยะ (Intelligent Interaction)

ระบบ AI เช่น ผู้ช่วยเสมือน (virtual assistants) และแชตบอทการศึกษา (educational chatbots) สามารถโต้ตอบกับผู้เรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพ ให้คำอธิบาย แนะนำแหล่งข้อมูลเพิ่มเติม และตอบคำถามได้แบบเรียลไทม์

4.การเข้าถึงที่ครอบคลุม (Inclusive Access)

AI มีบทบาทในการช่วยเหลือผู้เรียนที่มีความต้องการพิเศษ เช่น เทคโนโลยีรู้จำเสียงพูดและแปลงเป็นข้อความสำหรับผู้บกพร่องทางการได้ยิน หรือโปรแกรมสังเคราะห์เสียงสำหรับผู้บกพร่องทางการมองเห็น ซึ่งช่วยลดช่องว่างทางการศึกษา

5.การเรียนรู้ตลอดเวลาและไร้พรมแดน (Anytime, Anywhere Learning)

ด้วยการประยุกต์ใช้ AI ผู้เรียนสามารถเข้าถึงเนื้อหาและผู้ช่วยการเรียนรู้ได้ตลอด 24 ชั่วโมง ผ่านแพลตฟอร์มออนไลน์ ทำให้การศึกษาไม่ถูกจำกัดด้วยเวลาและสถานที่

6.การสร้างแรงจูงใจและการมีส่วนร่วม (Motivation and Engagement)

AI สามารถสร้างสื่อการเรียนรู้เชิงโต้ตอบ (interactive learning) เกมการศึกษา (educational games) และระบบการเรียนรู้เชิงแข่งขัน (gamification) ที่ช่วยกระตุ้นแรงจูงใจและเพิ่มความสนใจของผู้เรียน

กล่าวโดยสรุป คุณลักษณะของ AI เพื่อการเรียนรู้คือความสามารถในการปรับตัว วิเคราะห์ข้อมูล ให้การเรียนรู้แบบเฉพาะบุคคล ส่งเสริมการเข้าถึง และสร้างประสบการณ์การเรียนรู้ที่มีปฏิสัมพันธ์และยืดหยุ่น ซึ่งช่วยให้กระบวนการศึกษาในศตวรรษที่ 21 มีคุณภาพ ครอบคลุม และยั่งยืนมากยิ่งขึ้น

AI เพื่อการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21

ศตวรรษที่ 21 เป็นยุคที่สังคมขับเคลื่อนด้วยข้อมูล เทคโนโลยี และนวัตกรรม ส่งผลให้การเรียนรู้ต้องปรับเปลี่ยนเพื่อตอบสนองต่อทักษะใหม่ ๆ ที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิตและการทำงาน ปัญญาประดิษฐ์ (Artificial Intelligence: AI) จึงเข้ามามีบทบาทสำคัญในการยกระดับการศึกษาให้สอดคล้องกับความต้องการของสังคมยุคดิจิทัล

1. การเรียนรู้แบบเฉพาะบุคคล (Personalized Learning)

AI ช่วยวิเคราะห์ข้อมูลพฤติกรรมการเรียนรู้ของผู้เรียน และปรับเนื้อหาหรือวิธีการสอนให้เหมาะสมกับศักยภาพและความสนใจเฉพาะบุคคล ทำให้ผู้เรียนพัฒนาทักษะตามเส้นทางการเรียนรู้ของตนเองได้อย่างมีประสิทธิภาพ

2. การส่งเสริมทักษะแห่งศตวรรษที่ 21

AI สนับสนุนการเรียนรู้ที่เน้นทักษะสำคัญ เช่น การคิดเชิงวิพากษ์ (critical thinking) การแก้ปัญหาเชิงสร้างสรรค์ (creative problem-solving) การสื่อสาร และการทำงานร่วมกัน โดยใช้แพลตฟอร์มการเรียนรู้เชิงโต้ตอบ เกมการศึกษา และการจำลองสถานการณ์เสมือนจริง (simulations)

3. การเข้าถึงความรู้แบบไร้พรมแดน (Borderless Knowledge Access)

ด้วยเทคโนโลยี AI ผู้เรียนสามารถเข้าถึงข้อมูลที่หลากหลาย ทันสมัย และมีคุณภาพได้ตลอดเวลา ไม่ว่าจะอยู่ในพื้นที่ห่างไกลหรือมีข้อจำกัดทางร่างกาย เช่น การใช้ระบบผู้ช่วยอัจฉริยะ (intelligent assistants) และเครื่องมือแปลภาษาอัตโนมัติ

4. การเรียนรู้ตลอดชีวิต (Lifelong Learning)

AI ช่วยให้การเรียนรู้ไม่จำกัดอยู่เพียงในห้องเรียน แต่สามารถเกิดขึ้นได้ทุกที่ ทุกเวลา โดยผู้เรียนสามารถพัฒนาทักษะใหม่ ๆ ได้ตามความต้องการของตลาดแรงงานและการเปลี่ยนแปลงของสังคมโลก

5. การสร้างความเท่าเทียมทางการศึกษา (Educational Equity)

AI มีบทบาทสำคัญในการลดช่องว่างการศึกษา เช่น การสร้างสื่อการเรียนรู้สำหรับผู้พิการ การออกแบบระบบช่วยสอนสำหรับผู้ด้อยโอกาส และการขยายโอกาสทางการศึกษาไปยังพื้นที่ที่ขาดแคลนครูหรือทรัพยากร

กล่าวโดยสรุป AI เพื่อการเรียนรู้ศตวรรษที่ 21 ไม่เพียงช่วยยกระดับคุณภาพการศึกษา แต่ยังเป็นกลไกสำคัญในการสร้าง “สังคมแห่งการเรียนรู้” ที่เน้นความยั่งยืน ความเท่าเทียม และการพัฒนาทักษะที่ตอบสนองต่อโลกอนาคต

ความหมายของคอมพิวเตอร์

คอมพิวเตอร์ (Computer) คือ อุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์ที่สามารถประมวลผลข้อมูล ทำการคำนวณ และดำเนินงานตามคำสั่งของโปรแกรมได้อย่างรวดเร็วและแม่นยำ คอมพิวเตอร์ประกอบด้วยฮาร์ดแวร์ (Hardware) ซึ่งเป็นส่วนของอุปกรณ์ที่จับต้องได้ เช่น หน่วยประมวลผลกลาง (CPU) หน่วยความจำ (Memory) และอุปกรณ์รับ-ส่งข้อมูล และซอฟต์แวร์ (Software) ซึ่งเป็นชุดคำสั่งหรือโปรแกรมที่กำหนดการทำงานของคอมพิวเตอร์

ความสามารถหลักของคอมพิวเตอร์ประกอบด้วย:

1) การประมวลผลข้อมูล (Data Processing):

คอมพิวเตอร์สามารถรับข้อมูล (Input) ประมวลผลตามคำสั่ง และแสดงผลลัพธ์ (Output) ได้อย่างรวดเร็วและแม่นยำ

2) การจัดเก็บข้อมูล (Data Storage):

คอมพิวเตอร์สามารถเก็บข้อมูลจำนวนมากเพื่อใช้งานในภายหลัง ทั้งในหน่วยความจำชั่วคราว (RAM) และหน่วยความจำถาวร เช่น ฮาร์ดดิสก์

3) การสื่อสารและเชื่อมต่อ (Communication):

คอมพิวเตอร์สามารถเชื่อมต่อและแลกเปลี่ยนข้อมูลกับอุปกรณ์อื่น ๆ ผ่านเครือข่ายอินเทอร์เน็ตหรือเครือข่ายภายในองค์กร ทำให้เกิดการทำงานร่วมกันได้อย่างมีประสิทธิภาพ

4) การทำงานแบบอัตโนมัติ (Automation):

ด้วยโปรแกรมคอมพิวเตอร์ สามารถควบคุมงานซ้ำ ๆ หรือซับซ้อนโดยไม่ต้องใช้แรงงานมนุษย์มาก เช่น ระบบบัญชีอัตโนมัติ การควบคุมเครื่องจักร หรือการจัดการข้อมูลขนาดใหญ่

กล่าวโดยสรุป คอมพิวเตอร์จึงเป็นเครื่องมือสำคัญที่ช่วยเพิ่มประสิทธิภาพในการทำงาน การเรียนรู้ และการสื่อสาร นอกจากนี้ยังเป็นพื้นฐานของการพัฒนาเทคโนโลยีขั้นสูง เช่น ปัญญาประดิษฐ์ (AI), การประมวลผลข้อมูลขนาดใหญ่ (Big Data) และระบบอินเทอร์เน็ตของสรรพสิ่ง (IoT)

การใช้งานคอมพิวเตอร์และ AI

คอมพิวเตอร์และปัญญาประดิษฐ์ (Artificial Intelligence: AI) เป็นเทคโนโลยีหลักที่เปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตและการทำงานของมนุษย์อย่างชัดเจน การใช้งานคอมพิวเตอร์และ AI ครอบคลุมหลากหลายด้าน ตั้งแต่การประมวลผลข้อมูลพื้นฐาน ไปจนถึงการวิเคราะห์เชิงลึกและการตัดสินใจอัตโนมัติ

1. การประมวลผลและจัดเก็บข้อมูล (Data Processing and Storage)

คอมพิวเตอร์มีบทบาทสำคัญในการประมวลผลข้อมูลอย่างรวดเร็วและมีประสิทธิภาพ สามารถจัดเก็บและเรียกใช้งานข้อมูลจำนวนมหาศาลได้ ข้อมูลเหล่านี้เป็นพื้นฐานสำคัญในการสร้างโมเดล AI เพื่อวิเคราะห์และทำนายแนวโน้มในอนาคต

2. การสนับสนุนการตัดสินใจ (Decision Support)

AI ถูกนำมาใช้ในระบบสนับสนุนการตัดสินใจ (Decision Support Systems) เช่น การวิเคราะห์แนวโน้มธุรกิจ การแพทย์วินิจฉัยโรค หรือการจัดการทรัพยากร ทำให้การตัดสินใจมีความแม่นยำและรวดเร็วขึ้น

3. การเรียนรู้และการศึกษา (Education and Learning)

การใช้งาน AI ในการศึกษา เช่น ระบบผู้ช่วยอัจฉริยะ (Intelligent Tutoring Systems), การเรียนรู้แบบเฉพาะบุคคล (Personalized Learning), และสื่อการเรียนรู้เชิงโต้ตอบ (Interactive Learning Materials) ช่วยให้ผู้เรียนสามารถเข้าถึงเนื้อหาได้ตามความสามารถและความสนใจของตน

4. การพัฒนาสมรรถนะและงานวิจัย (Skill Development and Research)

AI ช่วยในการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงลึกและสังเคราะห์ความรู้จากฐานข้อมูลขนาดใหญ่ ทำให้นักวิจัยสามารถทำการทดลอง ทำนายผล และค้นพบแนวทางใหม่ ๆ ได้รวดเร็วขึ้น นอกจากนี้ AI ยังช่วยในการฝึกทักษะด้านเทคโนโลยีสารสนเทศและการคิดวิเคราะห์ให้กับผู้เรียน

5. การสนับสนุนชีวิตประจำวัน (Daily Life Support)

AI ถูกนำมาใช้ในผู้ช่วยอัจฉริยะ (Virtual Assistants) เช่น การจัดตารางเวลา การวางแผนการเดินทาง หรือระบบบ้านอัจฉริยะ (Smart Home) ซึ่งช่วยเพิ่มความสะดวกสบายและประสิทธิภาพในการใช้ชีวิต

โดยสรุป การใช้งานคอมพิวเตอร์และ AI มีบทบาทตั้งแต่การจัดการข้อมูลพื้นฐาน การวิเคราะห์เชิงลึก การสนับสนุนการตัดสินใจ การศึกษา และการพัฒนาสมรรถนะบุคคล จนถึงการยกระดับคุณภาพชีวิตในชีวิตประจำวัน ทั้งนี้ การพัฒนาและการประยุกต์ใช้อย่างเหมาะสมจะช่วยให้เทคโนโลยีเหล่านี้สร้างประโยชน์สูงสุดต่อสังคม

การส่งเสริมการเข้าถึงความรู้และการเรียนรู้ดิจิทัล

ในยุคดิจิทัล การเข้าถึงความรู้และการเรียนรู้ไม่ได้จำกัดอยู่เพียงในห้องเรียนหรือสถานศึกษาเท่านั้น แต่สามารถเกิดขึ้นได้ทุกที่ ทุกเวลา ผ่านเทคโนโลยีดิจิทัล เช่น คอมพิวเตอร์ แท็บเล็ต สมาร์ตโฟน และอินเทอร์เน็ต การส่งเสริมการเข้าถึงความรู้ดิจิทัลจึงมีบทบาทสำคัญในการสร้างโอกาสทางการศึกษาและพัฒนาทักษะในศตวรรษที่ 21

1) การพัฒนาแพลตฟอร์มการเรียนรู้ออนไลน์ (Online Learning Platforms)

การสร้างและปรับปรุงแพลตฟอร์มการเรียนรู้ออนไลน์ เช่น Learning Management System (LMS) และ Massive Open Online Courses (MOOCs) ช่วยให้ผู้เรียนเข้าถึงเนื้อหาการศึกษาได้ตามความต้องการและความสนใจ

2) การจัดทำสื่อการเรียนรู้ดิจิทัล (Digital Learning Resources)

สื่อการเรียนรู้ดิจิทัล เช่น วิดีโอ การ์ตูนดิจิทัล เกมการศึกษา และแบบฝึกหัดออนไลน์ ช่วยสร้างความเข้าใจที่ชัดเจนและสนุกสนาน เพิ่มแรงจูงใจในการเรียนรู้ และเหมาะกับผู้เรียนทุกวัย

3) การใช้ AI และเครื่องมืออัจฉริยะ (AI and Intelligent Tools)

AI สามารถปรับเนื้อหาให้เหมาะสมกับผู้เรียนแต่ละคน วิเคราะห์ความต้องการ และให้คำแนะนำเฉพาะบุคคล เช่น ผู้ช่วยอัจฉริยะ (Virtual Tutors) ระบบแนะนำเนื้อหาอัตโนมัติ และแชตบอทสำหรับตอบคำถาม

4) การสนับสนุนผู้เรียนที่มีความต้องการพิเศษ (Inclusive Learning)

การใช้เทคโนโลยีช่วยเหลือ เช่น โปรแกรมสังเคราะห์เสียงสำหรับผู้บกพร่องทางการมองเห็น หรือเครื่องมือถอดความอัตโนมัติสำหรับผู้บกพร่องทางการได้ยิน ช่วยลดข้อจำกัดและสร้างโอกาสทางการศึกษาอย่างเท่าเทียม

5) การสร้างชุมชนการเรียนรู้ดิจิทัล (Digital Learning Communities)

การส่งเสริมการเรียนรู้แบบร่วมมือผ่านฟอรัมออนไลน์ โซเชียลมีเดีย และกลุ่มสนทนา ช่วยให้ผู้เรียนสามารถแลกเปลี่ยนความรู้ สร้างเครือข่าย และร่วมแก้ปัญหาอย่างสร้างสรรค์

โดยสรุป การส่งเสริมการเข้าถึงความรู้และการเรียนรู้ดิจิทัลช่วยเพิ่มความยืดหยุ่นในการศึกษา สร้างความเท่าเทียมทางการศึกษา และพัฒนาทักษะที่จำเป็นสำหรับศตวรรษที่ 21 ทั้งในด้านความรู้ ความคิดสร้างสรรค์ และความสามารถในการปรับตัวต่อโลกดิจิทัล

ผลกระทบของการใช้ปัญญาประดิษฐ์ (AI)

ปัญญาประดิษฐ์ (Artificial Intelligence: AI) ได้เข้ามามีบทบาทสำคัญในหลายภาคส่วนของชีวิตมนุษย์ ตั้งแต่การศึกษา การแพทย์ ธุรกิจ การคมนาคม ไปจนถึงความบันเทิง การนำ AI มาใช้งานส่งผลกระทบทั้งทางบวกและทางลบ ซึ่งสามารถสรุปได้ดังนี้

1. ผลกระทบเชิงบวก

1.1 เพิ่มประสิทธิภาพในการทำงาน: AI สามารถประมวลผลข้อมูลขนาดใหญ่ วิเคราะห์แนวโน้ม และช่วยในการตัดสินใจได้อย่างรวดเร็ว ทำให้การทำงานมีความแม่นยำและประสิทธิภาพสูงขึ้น

1.2 ส่งเสริมการศึกษาและการเรียนรู้: AI ช่วยปรับเนื้อหาให้เหมาะสมกับผู้เรียนแต่ละคน สร้างสื่อการเรียนรู้เชิงโต้ตอบ และสนับสนุนการเรียนรู้ตลอดชีวิต (lifelong learning)

1.3 สร้างนวัตกรรมและความคิดสร้างสรรค์: การใช้ AI ในการออกแบบ ผลิตภัณฑ์ หรือการวิเคราะห์ข้อมูลช่วยให้เกิดแนวคิดใหม่ ๆ และโซลูชันที่ตอบสนองความต้องการของสังคม

1.4 สนับสนุนความเท่าเทียมทางสังคม: AI ช่วยลดช่องว่างในการเข้าถึงความรู้และบริการ เช่น เทคโนโลยีช่วยเหลือผู้พิการ หรือระบบการเรียนรู้ออนไลน์สำหรับผู้ด้อยโอกาส

2. ผลกระทบเชิงลบ

2.1 การสูญเสียงานบางประเภท: การทำงานอัตโนมัติและระบบ AI อาจทดแทนงานซ้ำซ้อนหรืองานที่ไม่ต้องใช้ความคิดสร้างสรรค์ ทำให้แรงงานบางกลุ่มเสี่ยงตกงาน

2.2 ความเป็นส่วนตัวและความปลอดภัยของข้อมูล: การใช้ AI ต้องอาศัยข้อมูลจำนวนมาก หากไม่มีการจัดการอย่างรัดกุม อาจเกิดปัญหาความเป็นส่วนตัว การละเมิดข้อมูล และความเสี่ยงทางไซเบอร์

2.3 ความไม่เท่าเทียมด้านการเข้าถึงเทคโนโลยี: ประเทศหรือชุมชนที่ขาดโครงสร้างพื้นฐานด้านดิจิทัลอาจไม่ได้รับประโยชน์จาก AI อย่างเท่าเทียม

2.4 ความเสี่ยงด้านจริยธรรมและความรับผิดชอบ: การตัดสินใจของ AI อาจเกิดความลำเอียง (bias) หากอัลกอริทึมถูกสร้างจากข้อมูลที่ไม่สมดุล ทำให้เกิดผลลัพธ์ที่ไม่ยุติธรรม

โดยสรุป การใช้ AI ส่งผลกระทบทั้งในด้านบวกและด้านลบ การนำ AI มาใช้อย่างมีประสิทธิภาพต้องควบคู่ไปกับการวางนโยบายและแนวทางด้านจริยธรรม การสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับความเสี่ยง และการพัฒนาทักษะของบุคลากร เพื่อให้เทคโนโลยี AI สร้างประโยชน์สูงสุดต่อสังคมอย่างยั่งยืน

บทบาทของคอมพิวเตอร์และ AI ในการส่งเสริมการเข้าถึงความรู้และการเรียนรู้

คอมพิวเตอร์และปัญญาประดิษฐ์ (Artificial Intelligence: AI) เป็นเทคโนโลยีสำคัญที่ช่วยขยายโอกาสการเข้าถึงความรู้และการเรียนรู้ในยุคดิจิทัล ทั้งในระดับบุคคล ชุมชน และสังคม การทำงานของคอมพิวเตอร์และ AI ทำให้กระบวนการเรียนรู้มีความยืดหยุ่น มีประสิทธิภาพ และสามารถปรับให้เหมาะสมกับความต้องการของผู้เรียนแต่ละคน

1. การเข้าถึงข้อมูลและความรู้ได้อย่างรวดเร็ว

คอมพิวเตอร์ทำหน้าที่เป็นเครื่องมือพื้นฐานในการจัดเก็บ ประมวลผล และสื่อสารข้อมูล ขณะที่ AI ช่วยวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลจำนวนมากให้ผู้เรียนและผู้สอนสามารถเข้าถึงความรู้ที่ถูกต้อง ทันสมัย และเหมาะสมกับบริบทของตนได้อย่างรวดเร็ว

2. การเรียนรู้แบบเฉพาะบุคคล (Personalized Learning)

AI สามารถปรับเนื้อหาและรูปแบบการเรียนรู้ตามความสามารถ ความสนใจ และศักยภาพของผู้เรียนแต่ละคน เช่น ระบบผู้ช่วยอัจฉริยะ (Intelligent Tutoring Systems) และระบบแนะนำเนื้อหาอัตโนมัติ (Recommendation Systems) ทำให้การเรียนรู้มีประสิทธิภาพสูงขึ้น

3. การลดข้อจำกัดด้านเวลาและสถานที่

ด้วยเทคโนโลยีคอมพิวเตอร์และ AI ผู้เรียนสามารถเข้าถึงการเรียนรู้ได้ทุกที่ ทุกเวลา ผ่านแพลตฟอร์มออนไลน์ ระบบวิดีโอการเรียนการสอน และสื่อการเรียนรู้เชิงโต้ตอบ (Interactive Learning Materials) ช่วยให้การศึกษาเป็นเรื่องที่ทุกคนสามารถเข้าถึงได้

4. การสนับสนุนผู้เรียนที่มีความต้องการพิเศษ

AI ช่วยสร้างความเท่าเทียมทางการศึกษา เช่น ระบบสังเคราะห์เสียงสำหรับผู้บกพร่องทางการมองเห็น หรือเครื่องมือถอดความอัตโนมัติสำหรับผู้บกพร่องทางการได้ยิน ทำให้ผู้เรียนทุกกลุ่มสามารถเข้าถึงความรู้ได้อย่างครอบคลุม

5. การสนับสนุนผู้สอนและพัฒนากระบวนการเรียนการสอน

AI ช่วยผู้สอนในการเตรียมการสอน จัดการข้อมูล และติดตามความก้าวหน้าของผู้เรียน ทำให้ผู้สอนสามารถปรับกลยุทธ์การสอนให้เหมาะสมกับผู้เรียนแต่ละคนและปรับปรุงคุณภาพการเรียนการสอนได้อย่างต่อเนื่อง

กล่าวโดยสรุป คอมพิวเตอร์และ AI มีบทบาทสำคัญในการสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้ที่ทุกคนสามารถเข้าถึงความรู้ได้อย่างเท่าเทียมและมีประสิทธิภาพ ทั้งช่วยส่งเสริมการเรียนรู้แบบเฉพาะบุคคล ลดข้อจำกัดด้านเวลาและสถานที่ สนับสนุนผู้เรียนที่มีความต้องการพิเศษ และช่วยผู้สอนปรับปรุงกระบวนการเรียนการสอนอย่างต่อเนื่อง การนำเทคโนโลยีเหล่านี้มาประยุกต์ใช้อย่างเหมาะสมจึงเป็นปัจจัยสำคัญในการพัฒนาการศึกษาในศตวรรษที่ 21

องค์ความรู้

คอมพิวเตอร์และ AI ส่งเสริมการเข้าถึงความรู้และการเรียนรู้ โดยทำให้เกิดการเรียนรู้ส่วนบุคคล (Personalized Learning) ผ่านแพลตฟอร์ม AI ที่ปรับเนื้อหาตามผู้เรียนแต่ละคน, พัฒนาเครื่องมือช่วยสอนและประเมินผลอัตโนมัติ, ทำให้การศึกษาเข้าถึงได้ทั่วถึงมากขึ้น, และสนับสนุนการจัดการเรียนรู้ด้วยการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อปรับปรุงการสอน. นอกจากนี้ ยังมีบทบาทในการสร้างแหล่งเรียนรู้แบบโต้ตอบ เช่น เกมการเรียนรู้, และช่วยลดภาระงานของครู ทำให้มีเวลาโฟกัสกับการให้คำปรึกษาแก่นักเรียนได้มากขึ้น

สรุป

ในยุคดิจิทัล เทคโนโลยีคอมพิวเตอร์และปัญญาประดิษฐ์ (Artificial Intelligence: AI) มีบทบาทสำคัญต่อการพัฒนาการศึกษาและการเรียนรู้ โดยช่วยให้ผู้เรียนสามารถเข้าถึงความรู้ได้อย่างรวดเร็ว ครอบคลุม และเหมาะสมกับความต้องการของแต่ละบุคคล คอมพิวเตอร์ทำหน้าที่จัดเก็บ ประมวลผล และสื่อสารข้อมูล ในขณะที่ AI มีความสามารถในการวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลจำนวนมาก ช่วยให้การเรียนรู้มีประสิทธิภาพและเฉพาะบุคคลมากยิ่งขึ้น AI ช่วยสร้างประสบการณ์การเรียนรู้แบบเฉพาะบุคคล (Personalized Learning) ผ่านระบบผู้ช่วยอัจฉริยะ (Intelligent Tutoring Systems) และระบบแนะนำเนื้อหาอัตโนมัติ (Recommendation Systems) ผู้เรียนสามารถเรียนรู้ตามจังหวะและรูปแบบที่เหมาะสม ขณะเดียวกันผู้สอนก็สามารถใช้ AI ช่วยเตรียมการสอน จัดการข้อมูล และติดตามความก้าวหน้าของผู้เรียนได้อย่างแม่นยำและต่อเนื่อง คอมพิวเตอร์และ AI ยังช่วยลดข้อจำกัดด้านเวลาและสถานที่ โดยการเรียนรู้ออนไลน์ วิดีโอการสอน และสื่อการเรียนรู้เชิงโต้ตอบ (Interactive Learning Materials) ทำให้ผู้เรียนสามารถเข้าถึงความรู้ได้ทุกที่ทุกเวลา นอกจากนี้ AI ยังสนับสนุนผู้เรียนที่มีความต้องการพิเศษ เช่น ระบบสังเคราะห์เสียงสำหรับผู้บกพร่องทางการมองเห็น หรือเครื่องมือถอดความอัตโนมัติสำหรับผู้บกพร่องทางการได้ยิน ทำให้การศึกษาเป็นไปอย่างเท่าเทียมและครอบคลุม

อีกทั้ง การประยุกต์ใช้ AI และคอมพิวเตอร์ช่วยสร้างสื่อและรูปแบบการเรียนรู้ใหม่ ๆ ที่สร้างแรงจูงใจและตอบสนองความต้องการของผู้เรียน ส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต (Lifelong Learning) และพัฒนาทักษะที่จำเป็นต่อศตวรรษที่ 21

เอกสารอ้างอิง

แคทรียา แสงใส. (2566). ปัญญาประดิษฐ์กับการพัฒนาทางการศึกษา. *Journal of Applied Education.* 1(3). 49 - 60.

พรทิพย์ มโนดำรงสัตย์, ประภาพิทย์ อินทรชัย และ ชาลี อินทรชัย. (2565). ผลกระทบของปัญญาประดิษฐ์ต่อการศึกษา. *วารสารวิจัยราชภัฏพระนคร สาขามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์.* 17(2). 318 – 328.

Bernard Marr. (2018). The AI Skills Crisis And How to Close The Gap.

Russell, S., & Norvig, P. (2021). Artificial Intelligence: A Modern Approach (4th ed.). Pearson.

Nilsson, N. J. (2010). *The Quest for Artificial Intelligence: A History of Ideas and Achievements*. Cambridge University Press.

Kaplan, A., & Haenlein, M. (2019). Siri, Siri, in my hand: Who's the fairest in the land? On the interpretations, illustrations, *and implications of artificial intelligence*. Business Horizons, 62(1), 15–25.

UNESCO. (2021). *AI and education: Guidance for policy-makers*. UNESCO Publishing.

การประยุกต์ใช้ AI เพื่อการออกแบบและจัดกิจกรรมการเรียนรู้สังคมศึกษา
Application Of Ai In Designing And Organizing Social Stuies Learning Activities

นภาพร ชิมก๊วง[1*],พระมหาสมบัติ ฐานวโร รวดเร็ว,เอกรัตน์ มาพะดุง[3]
Napaporn Chimkuang[1], Phramaha Sombat Thanawaro Ruatreo,[2] Eokkarat Mapadung[3]

บทคัดย่อ

ในศตวรรษที่ 21 การศึกษาในยุคดิจิทัลต้องตอบสนองต่อการเปลี่ยนแปลงด้านเทคโนโลยีอย่างรวดเร็วและความต้องการของผู้เรียน งานศึกษานี้มีวัตถุประสงค์เพื่อประยุกต์ใช้เทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์ (AI) ในการออกแบบและจัดกิจกรรมการเรียนรู้รายวิชาสังคมศึกษา เพื่อพัฒนาทักษะการคิดวิเคราะห์ การแก้ปัญหา การสื่อสาร และการมีส่วนร่วมของผู้เรียนการวิจัยใช้ ระเบียบวิธีวิจัยและพัฒนประชากรเป็นนักเรียนระดับมัธยมศึกษาที่เรียนวิชาสังคมศึกษ โดยสุ่มกลุ่มตัวอย่างเชิงเจาะจงจำนวน 60 คน เครื่องมือในการเก็บข้อมูลประกอบด้วย กิจกรรมการเรียนรู้ที่ใช้ AI แบบเฉพาะบุคคล รายการสังเกตพฤติกรรมการเรียนรู้ แบบทดสอบก่อน-หลังเพื่อวัดทักษะการคิดวิเคราะห์และเชิงวิพากษ์และแบบสอบถามความคิดเห็นผู้เรียน AI Tools ที่ใช้ประกอบด้วยแชตบอทสถานการณ์จำลองทางประวัติศาสตร์และสังคม และแพลตฟอร์มวิเคราะห์ข้อมูลแบบเรียลไทม์ผลการวิจัยชี้ให้เห็นว่า กิจกรรมการเรียนรู้ที่ใช้ AI ช่วยเพิ่มการมีส่วนร่วมของผู้เรียน ส่งเสริมการคิดเชิงวิพากษ์ การทำงานร่วมกัน และทักษะการแก้ปัญหา ผู้เรียนมีความเข้าใจในเนื้อหาทางประวัติศาสตร์และสังคมอย่างลึกซึ้ง และมีแรงจูงใจในการเรียนเพิ่มขึ้น ครูสามารถติดตามผลการเรียนของนักเรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพ และปรับกิจกรรมตามข้อมูลที่ AI ประมวลผล ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติ ได้แก่ การจัดให้มีการเข้าถึงเทคโนโลยีอย่างเท่าเทียม การตรวจสอบความเหมาะสมทางวัฒนธรรมของเนื้อหา AI และการคงบทบาทของครูเพื่อป้องกันการพึ่งพา AI มากเกินไป ข้อจำกัดของงานวิจัย ได้แก่ ความเหลื่อมล้ำในการเข้าถึงเทคโนโลยี และความจำเป็นในการสร้างสมดุลระหว่างการใช้ AI กับการพัฒนาทักษะการคิดอิสระของผู้เรียน

คำสำคัญ: การออกแบบและจัดกิจกรรมการเรียนรู้, สังคมศึกษา, ทักษะศตวรรษที่ 21, เทคโนโลยีเพื่อการศึกษา

[1] โรงเรียนแร่วิทยา อำเภอเขวาสินรินทร์ จังหวัดสุรินทร์
[1]Raewittaya School, Khwao Sinarin, Surin, Thailand
[2-3] สาขาวิชาสังคมศึกษา คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬากรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์
[2-3] Department of Social Studies, Faculty of Education, Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Surin Campus
* Corresponding author. E-mail: : Napaporn230349@gmail.comโทร : 065 009 6121

Abstract

In the 21st century, education in the digital era must adapt to rapid technological changes and the evolving needs of learners. This study aimed to apply Artificial Intelligence (AI) in designing and organizing Social Studies learning activities to enhance students' analytical thinking, problem-solving, communication, and active participation.A research and development (R&D) methodology was employed. The population consisted of secondary school students studying Social Studies, with a purposive sample of 60 students. Data were collected using AI-assisted personalized learning activities, observation checklists, pre- and post-tests to measure analytical and critical thinking skills, and student feedback questionnaires. AI tools included chatbots, historical and social simulations, and real-time data analysis platforms.Findings indicate that AI-based learning activities significantly improved student engagement, critical thinking, collaborative skills, and problem-solving abilities. Students developed deeper understanding of historical and social concepts and showed increased motivation in learning. Teachers were able to monitor progress efficiently and adapt instruction based on AI-generated insights.Practical recommendations include providing equitable access to AI technologies, ensuring the cultural appropriateness of AI-generated content, and maintaining teacher guidance to prevent over-reliance on AI. Limitations involve potential disparities in technology access and the need to balance AI use with the development of independent thinking skills.

Keywords: Learning Activity Design, Social Studies, 21st Century Skills, Educational Technology

บทนำ

การจัดการศึกษาในประเทศไทยมีพัฒนาการจากระบบดั้งเดิมที่เน้นครูเป็นศูนย์กลางและการท่องจำไปสู่การปฏิรูปที่มุ่งเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญและส่งเสริมทักษะที่จำเป็นในศตวรรษที่ 21 อย่างไรก็ตาม แม้จะมีความพยายามปรับปรุง ระบบการศึกษายังคงเผชิญปัญหาสำคัญ เช่น ความเหลื่อมล้ำทางการศึกษา คุณภาพครู และการนำเทคโนโลยีมาใช้ไม่ทั่วถึง โดยเฉพาะในวิชาสังคมศึกษา การเรียนการสอนยังเน้นการท่องจำ ขาดการคิดวิเคราะห์ กิจกรรมไม่เชื่อมโยงชีวิตจริง และครูมีทักษะจำกัดในการออกแบบกิจกรรมสร้างสรรค์และบูรณาการเทคโนโลยี

บริบทของการศึกษายุคดิจิทัลและนโยบายไทย 4.0 ก่อให้เกิดความจำเป็นในการปรับรูปแบบการเรียนการสอนให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและเทคโนโลยี (อรรถชัย เถื่อนดอนเจ้า และคณะ, 2567) โดยเฉพาะในวิชาสังคมศึกษาที่ครอบคลุมประวัติศาสตร์ ภูมิศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ และหน้าที่พลเมือง การนำปัญญาประดิษฐ์ (AI) มาใช้ช่วยสร้างกิจกรรมที่เฉพาะบุคคล จำลองสถานการณ์จริง วิเคราะห์ข้อมูลเชิงสถิติ และตอบสนองต่อผู้เรียนแบบเรียลไทม์ (Holmes et al., 2019) ซึ่งแตกต่างจากเทคโนโลยีดิจิทัลทั่วไปที่เน้นการนำเสนอข้อมูลคงที่ AI ส่งเสริมการเรียนรู้เชิงลึก การคิดวิเคราะห์ การแก้ปัญหา การทำงานร่วมกัน และความคิดสร้างสรรค์AI ยังช่วยให้นักการศึกษาออกแบบกิจกรรมหลากหลาย เช่น การใช้สื่อจำลองสถานการณ์ การใช้แชตบอทตอบคำถาม และการวิเคราะห์ข้อมูลสังคม

เพื่อสร้างประสบการณ์การเรียนรู้ที่ทันสมัยและตอบสนองความต้องการของผู้เรียน การประยุกต์ใช้ AI จึงมีศักยภาพในการเพิ่มประสิทธิภาพการเรียนรู้และพัฒนาทักษะศตวรรษที่ 21 ได้แก่ การคิดเชิงวิพากษ์ การแก้ปัญหา การสื่อสาร การทำงานร่วมกัน และความคิดสร้างสรรค์นอกจากนี้ AI ยังสามารถปรับกิจกรรมการเรียนการสอนให้เหมาะสมกับความแตกต่างของผู้เรียนแต่ละคน ทั้งในด้านความเร็วการเรียนรู้ ความสนใจ และระดับความเข้าใจ ทำให้ผู้เรียนเกิดแรงจูงใจและมีส่วนร่วมในการเรียนมากขึ้น อีกทั้ง AI สามารถช่วยครูวิเคราะห์ผลการเรียนรู้เชิงลึกเพื่อออกแบบแนวทางการสอนที่มีประสิทธิผล และลดภาระงานที่ซ้ำซ้อน การเรียนรู้ผ่าน AI ยังสร้างสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้แบบ Active Learning และ Collaborative Learning ทำให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาทักษะการทำงานร่วมกันและการคิดสร้างสรรค์ไปพร้อม ๆ กันในระยะยาว การใช้ AI ในสังคมศึกษายังช่วยให้เกิดการเรียนรู้ที่เชื่อมโยงกับบริบทสังคมและวัฒนธรรมจริงของผู้เรียน สามารถวิเคราะห์เหตุการณ์ปัจจุบันและอดีตอย่างมีวิจารณญาณ และเตรียมผู้เรียนให้พร้อมต่อการแก้ปัญหาที่ซับซ้อนในสังคมยุคดิจิทัล การประยุกต์ใช้ AI จึงไม่เพียงยกระดับประสิทธิภาพการเรียนรู้ แต่ยังเสริมสร้างทักษะที่จำเป็นต่อชีวิตและการทำงานในอนาคตอย่างแท้จริง

อย่างไรก็ตาม งานวิจัยเกี่ยวกับการใช้ AI ในวิชาสังคมศึกษายังคงจำกัด โดยเฉพาะด้านผลต่อทักษะการคิดวิเคราะห์และแก้ปัญหาของผู้เรียนเมื่อเทียบกับการใช้เทคโนโลยีทั่วไป การศึกษานี้จึงมุ่งเน้นการประยุกต์ใช้ AI ในการออกแบบและจัดกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อสร้างหลักฐานเชิงประจักษ์และแนวทางปฏิบัติสำหรับครูในการพัฒนาการเรียนการสอนให้ทันยุคดิจิทัล และตอบสนองต่อความต้องการของผู้เรียนในศตวรรษที่ 21 ได้แก่ การคิดเชิงวิพากษ์ การแก้ปัญหา การสื่อสาร การทำงานร่วมกัน และความคิดสร้างสรรค์ ตลอดจนสามารถเรียนรู้ตลอดชีวิตในยุคดิจิทัลอย่างแท้จริง.

บทบาทและหน้าที่ของAIต่อการจัดการเรียนรู้

ปัญญาประดิษฐ์ (AI) เป็นเทคโนโลยีที่กำลังพัฒนาอย่างปัญญาประดิษฐ์ (Artificial Intelligence: AI) เป็นเทคโนโลยีที่พัฒนาอย่างรวดเร็วและมีศักยภาพสูงในการปฏิวัติการศึกษา AI มีความสามารถในการเรียนรู้และปรับตัวตามข้อมูลพฤติกรรมและผลสัมฤทธิ์ของผู้เรียน ทำให้สามารถตอบสนองความต้องการของแต่ละบุคคลได้อย่างมีประสิทธิภาพ ในขณะที่โลกการศึกษากำลังเข้าสู่ยุคดิจิทัล การนำ AI มาใช้จึงไม่เพียงแต่เพิ่มประสิทธิภาพการเรียนการสอน แต่ยังสร้างประสบการณ์การเรียนรู้ที่เหมาะสมและยืดหยุ่นสำหรับผู้เรียนทุกคน (อรรชัย เถื่อนดอนเจ้า, 2566)

1. การจำแนกประเภทของ AI ในการศึกษาการจำแนกประเภทของ AI ช่วยให้เข้าใจบทบาทและหน้าที่ของแต่ละเทคโนโลยีได้ชัดเจนยิ่งขึ้น

1.1 Generative AI สร้างสื่อการเรียนรู้ เช่น บทเรียนออนไลน์ แบบฝึกหัด หรือคำถามทดสอบ ช่วยให้ครูประหยัดเวลาและปรับเนื้อหาให้เหมาะสมกับผู้เรียนแต่ละคน ตัวอย่างการสร้างแบบฝึกหัดปรับระดับความยากอัตโนมัติ หรือการสร้างบทความประกอบการเรียน

1.2 Predictive AI วิเคราะห์ข้อมูลการเรียนรู้ เช่น คะแนน ความสนใจ หรือพฤติกรรมการเรียนเพื่อคาดการณ์ผลสัมฤทธิ์และจุดที่ผู้เรียนต้องการสนับสนุน ช่วยครูปรับแผนการสอนได้ล่วงหน้าและตรงจุดตัวอย่างระบบแจ้งเตือนผู้เรียนที่มีแนวโน้มล้มเหลว หรือแนะนำสื่อเสริมตามจุดอ่อน

1.3 Adaptive Learning System ปรับเนื้อหาและความยากของบทเรียนตามศักยภาพและความก้าวหน้าของผู้เรียน ลดความเครียด เพิ่มความมั่นใจ และสร้างแรงจูงใจในการเรียนตัวอย่างระบบเรียนรู้ออนไลน์ที่ปรับเส้นทางการเรียนรู้ตามระดับความเข้าใจของผู้เรียน

2. บทบาทของ AI ในการจัดการเรียนรู้

AI สามารถสนับสนุนกระบวนการเรียนรู้ได้หลายด้าน

2.1 สนับสนุนครูในการวางแผนการสอน

2.2 วิเคราะห์ข้อมูลผู้เรียนและสร้างรายงานเชิงลึก ช่วยครูออกแบบแผนการสอนที่ตรงกับความต้องการ

2.3 ตัวอย่าง: รายงานผลการเรียนแบบเรียลไทม์เพื่อปรับกิจกรรมและสื่อการสอน

2.4 การออกแบบสื่อและกิจกรรมการเรียนรู้ AI สร้างบทเรียนออนไลน์แบบโต้ตอบ การจำลองสถานการณ์ หรือเกมการเรียนรู้ การใช้เทคโนโลยี VR/AR ช่วยให้ผู้เรียนเข้าใจเนื้อหาที่ซับซ้อน เช่น วิทยาศาสตร์และคณิตศาสตร์

2.5 ติดตามและประเมินผลผู้เรียนแบบเรียลไทม์ วิเคราะห์จุดแข็ง จุดอ่อน และพัฒนาการของผู้เรียน ให้ข้อเสนอแนะรายบุคคล ช่วยครูปรับแผนการเรียนการสอนทันที

2.6 สนับสนุนการเรียนรู้ตามจังหวะของผู้เรียน แนะนำสื่อเสริม เช่น วิดีโอ บทความ หรือแบบฝึกหัดเพิ่มเติม ตามความสนใจและความก้าวหน้าของผู้เรียน ส่งเสริมการเรียนรู้แบบ Personalized Learning

2.7 สนับสนุนการเรียนรู้เชิงรุกและสร้างสรรค์ นักเรียนสามารถสร้างผลงานหรือจำลองสถานการณ์ด้วย AI พัฒนาทักษะการคิดวิเคราะห์ การแก้ปัญหา และความคิดสร้างสรรค์

3. บทบาทของ AI ต่อครู

AI ไม่ได้มาแทนครู แต่เป็นเครื่องมือเสริมที่ช่วยครู:

- ปรับแผนการสอนให้ตรงกับความต้องการของผู้เรียน
- ประหยัดเวลาในการสร้างสื่อและกิจกรรมการเรียนรู้
- ติดตามและวิเคราะห์ผลการเรียนอย่างละเอียด
- รองรับความแตกต่างระหว่างผู้เรียนในชั้นเรียน

4. แนวโน้มและความสำคัญในอนาคต

- การเรียนรู้แบบ Personalized Learning จะกลายเป็นมาตรฐานในระบบการศึกษา
- AI จะช่วยสร้างระบบการเรียนรู้ที่ยืดหยุ่น ปรับตามศักยภาพและความสนใจของผู้เรียน
- ครูทำหน้าที่เป็นผู้ควบคุมกระบวนการเรียนรู้ และใช้ AI เพื่อสนับสนุนการตัดสินใจและวางแผนสอน

สรุปโดยกล่าวว่าปัญญาประดิษฐ์ (AI) เป็นเทคโนโลยีที่มีบทบาทสำคัญต่อการจัดการเรียนรู้ สามารถปรับการเรียนการสอนให้เหมาะสมกับผู้เรียนแต่ละคน ช่วยให้การเรียนรู้มีประสิทธิภาพ สนับสนุนการวิเคราะห์ข้อมูลผู้เรียน ออกแบบสื่อและกิจกรรม ติดตามผลแบบเรียลไทม์ และให้ข้อเสนอแนะรายบุคคล AI จึงเป็นเครื่องมือเสริมที่ช่วยครูจัดการเรียนรู้ในโลกยุคดิจิทัลได้อย่างมีคุณภาพ

การวิเคราะห์ข้อมูลผู้เรียนเพื่อออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้แบบเหมาะสม

วลิดา อุ่นเรือน และอังคณา อ่อนธานี (2565) กล่าวว่า กระบวนการจัดการเรียนรู้มุ่งเน้นให้ผู้เรียนสร้างองค์ความรู้ผ่านปฏิสัมพันธ์ทางสังคม โดยมีการแลกเปลี่ยนความรู้และความคิดเห็นระหว่างผู้เรียนที่มีความสามารถแตกต่างกัน เพื่อเติมเต็มความรู้ซึ่งกันและกัน ผู้สอนมีบทบาทกระตุ้นและท้าทายให้เกิดการเรียนรู้ พร้อมสร้างแรงจูงใจให้ผู้เรียนสืบค้นข้อมูลและสร้างองค์ความรู้ใหม่ร่วมกันปัจจุบัน AI มีความสามารถในการรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูลผู้เรียน เช่น พฤติกรรมการเรียนรู้ ความถนัด ความสนใจ และระดับความเข้าใจในแต่ละเนื้อหา ข้อมูลเหล่านี้ช่วยให้ครูสามารถออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ที่

เหมาะสมกับผู้เรียนแต่ละคนได้มากขึ้น เช่น การสร้างแบบฝึกหัดเสริมที่ตอบโจทย์ความต้องการของนักเรียน หรือการจัดกลุ่มผู้เรียนตามลักษณะการเรียนรู้ เพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์ อย่างหลากหลายตัวอย่างเช่น หากนักเรียนสนใจเรื่องสิ่งแวดล้อม AI สามารถเสนอแนวทางกิจกรรมเช่น การวิเคราะห์นโยบายสิ่งแวดล้อม การจำลองการประชุมสหประชาชาติว่าด้วยการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ หรือการศึกษานโยบายภาครัฐในการลดการปล่อยก๊าซเรือนกระจก ซึ่งกิจกรรมเหล่านี้ช่วยเชื่อมโยงการเรียนรู้กับชีวิตจริง และส่งเสริมทักษะการคิดวิเคราะห์เชิงนโยบายนอกจากนี้ เพื่อความหลากหลายและครอบคลุมสาระของวิชาสังคมศึกษา AI สามารถใช้สนับสนุนกิจกรรมในเรื่องอื่น ๆ เช่น

- หน้าที่พลเมือง – การวิเคราะห์กฎหมาย การสำรวจผลกระทบของนโยบายต่อชุมชน
- ประวัติศาสตร์ – การวิเคราะห์หลักฐานทุติยภูมิ การเปรียบเทียบเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ เพื่อสร้างความเข้าใจเชิงลึก
- จริยธรรมข้อมูล (Data Privacy) – การอภิปรายเกี่ยวกับสิทธิและความรับผิดชอบในการใช้ข้อมูล

AI ยังสามารถช่วยสรุปข่าวสาร บทความ หรือข้อมูลจากแหล่งต่าง ๆ ในรูปแบบที่เข้าใจง่าย เช่น การเปรียบเทียบระหว่างนโยบายของประเทศต่าง ๆ หรือการจำลองผลกระทบของนโยบายหนึ่งๆทำให้นักเรียนเข้าใจแนวคิดเชิงระบบ สามารถตั้งคำถาม และตัดสินใจจากข้อมูลอย่างมีเหตุผลอีกหนึ่งบทบาทสำคัญคือการสนับสนุนให้นักเรียนสร้างโครงการหรือแนวคิดจำลอง เช่น โครงการแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมในท้องถิ่น ซึ่งช่วยกระตุ้นความสนใจและสร้างการเรียนรู้ที่มีความหมายอย่างไรก็ตาม ในฐานะเครื่องมือที่ใช้ข้อมูลผู้เรียน AI จำเป็นต้องคำนึงถึง จริยธรรมในการใช้ข้อมูล ครูและผู้พัฒนาระบบควรให้ความสำคัญกับความเป็นส่วนตัว การรักษาความปลอดภัยของข้อมูล และการใช้ข้อมูลอย่างรับผิดชอบ เพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อการเรียนรู้โดยไม่ละเมิดสิทธิของผู้เรียน

สรุปโดยกล่าวการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพควรให้ผู้เรียนได้ลงมือทำจริง แลกเปลี่ยนความคิดเห็นและต่อยอดความรู้ร่วมกัน ครูทำหน้าที่กระตุ้นและสร้างแรงจูงใจให้ผู้เรียนค้นคว้าด้วยตนเอง ขณะเดียวกัน AI เป็นเครื่องมือสนับสนุนที่ช่วยวิเคราะห์ข้อมูลผู้เรียน ออกแบบกิจกรรมที่เหมาะสม และส่งเสริมการคิดวิเคราะห์และการมีส่วนร่วมอย่างสร้างสรรค์ในประเด็นสังคมและโลกปัจจุบัน

การสร้างเนื้อหาและสื่อการเรียนรู้ที่หลากหลายและมีปฏิสัมพันธ์สูง

ในการพัฒนาการเรียนการสอนในยุคดิจิทัล ปัจจุบันมีการนำรูปแบบและเทคนิคการสอนต่าง ๆ มาปรับใช้ควบคู่กับเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร (ICT) เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพและประสิทธิผลทางการเรียนรู้ การบูรณาการเทคโนโลยีคอมพิวเตอร์เข้ากับการเรียนการสอนแบบดั้งเดิมทำให้เกิดการเรียนรู้แบบผสมผสานซึ่งช่วยให้ผู้เรียนได้รับประสบการณ์ที่หลากหลายและลึกซึ้งยิ่งขึ้น (บุญจิราวงษ์ ปาและคณะ, 2566)

1) บทบาทของ AI ในการสร้างเนื้อหาและสื่อการเรียนรู้

AI ช่วยพัฒนาสื่อการเรียนรู้ที่ทันสมัยและมีปฏิสัมพันธ์สูง เช่น:

- บทเรียนเสมือนจริง (Virtual RealityVR) และเสริมความเป็นจริง (Augmented RealityAR) สามารถจำลองเหตุการณ์สำคัญทางประวัติศาสตร์ หรือสถานการณ์ในสังคม ทำให้นักเรียนเข้าใจเรื่องราวได้อย่างเป็นรูปธรรมและลึกซึ้ง ตัวอย่างเครื่องมือUnity กับ AI Simulation Module สำหรับสร้างเหตุการณ์ประวัติศาสตร์จำลอง

- แบบฝึกหัดโต้ตอบ (Interactive Exercises) ปรับเปลี่ยนตามการตอบสนองของผู้เรียน เช่น เกมจำลองสถานการณ์ทางสังคมที่นักเรียนต้องตัดสินใจและวิเคราะห์ผลกระทบจากการเลือกของตนเองตัวอย่างเครื่องมือ: Quizizz AI หรือ Kahoot! AI Insights ที่ให้ Feedback ทันที และปรับระดับความยากตามผลตอบสนอง
- การสรุปและประมวลผลข้อมูลเชิงเนื้อหา (Content Summarization) AI สามารถสรุปบทความ วิดีโอ หรือเอกสารการเรียนรู้ ให้ผู้เรียนเข้าถึงข้อมูลสำคัญได้เร็วขึ้นตัวอย่างเครื่องมือ: ChatGPT สำหรับสรุปข้อความหรือสร้างบทเรียนแบบโต้ตอบ

2) ระดับของปฏิสัมพันธ์ (Levels of Interaction)

การใช้ AI ทำให้สื่อการเรียนรู้มีระดับปฏิสัมพันธ์สูงกว่าสื่อมัลติมีเดียทั่วไป โดยสามารถแบ่งออกได้ Immediate Feedback (ปฏิสัมพันธ์แบบตอบสนองทันที) เมื่อผู้เรียนตอบคำถามหรือทำแบบฝึกหัด ระบบ AI จะให้ข้อเสนอแนะทันที ช่วยให้ผู้เรียนปรับความเข้าใจและแก้ไขข้อผิดพลาดได้ทันเวลา Adaptive Pacing (ปรับความเร็วและเนื้อหาตามผู้เรียน) AI วิเคราะห์ความก้าวหน้าของผู้เรียนและปรับระดับเนื้อหาให้เหมาะสม เช่น บทเรียนที่ซับซ้อนมากขึ้นสำหรับผู้ที่เข้าใจเร็ว หรือการทบทวนสำหรับผู้ที่ต้องใช้เวลาเพิ่มเติม Interactive Simulations (จำลองสถานการณ์โต้ตอบได้) ผู้เรียนสามารถทดลองตัดสินใจและเห็นผลลัพธ์แบบเรียลไทม์ เช่น การจำลองบทบาทนักการเมือง นักธุรกิจ หรือผู้จัดการโครงการ Collaborative Learning Support (สนับสนุนการเรียนรู้แบบร่วมมือ) AI ช่วยจัดกลุ่มผู้เรียนและแนะนำกิจกรรมที่ให้ผู้เรียนแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและสร้างความรู้ร่วมกัน

3) ความหลากหลายของสื่อและรูปแบบการเรียนรู้

การสร้างเนื้อหาและสื่อที่หลากหลายช่วยตอบสนองความแตกต่างระหว่างบุคคล:

- นักเรียนบางคนเรียนรู้ได้ดีจาก ภาพและวิดีโอ
- นักเรียนบางคนเรียนรู้ได้ดีจาก เสียงและบทบรรยาย
- นักเรียนบางคนเรียนรู้ได้ดีจาก การลงมือปฏิบัติหรือ Simulation
- คลิปวิดีโอประวัติศาสตร์ที่มีภาพและเสียงประกอบ
- เกมจำลองสถานการณ์ที่ให้ผู้เรียนรับบทเป็นผู้นำชุมชนหรือนักการเมือง
- บทเรียน VR/AR ที่จำลองเหตุการณ์ในสังคมหรือสถานการณ์สิ่งแวดล้อม

การมีสื่อหลายรูปแบบช่วยให้นักเรียนเลือกเรียนรู้ตามความถนัดของตนเอง ทำให้เข้าใจเนื้อหาได้ดีขึ้นและเพิ่มความสำเร็จในการเรียนการสร้างเนื้อหาและสื่อการเรียนรู้ที่หลากหลายและมีปฏิสัมพันธ์สูง เป็นแนวทางสำคัญในการพัฒนาการเรียนการสอนในศตวรรษที่ 21 ซึ่งเน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง พัฒนาทักษะการคิดวิเคราะห์ การสื่อสาร และการเรียนรู้ด้วยตนเอง AI เป็นเครื่องมือสำคัญที่ช่วยให้:

- ครูสามารถออกแบบสื่อการเรียนรู้ที่ตอบสนองต่อผู้เรียนแต่ละคน
- นักเรียนได้รับประสบการณ์การเรียนรู้แบบลงมือทำและโต้ตอบได้ทันที
- การเรียนรู้ไม่จำกัดอยู่แค่การฟังหรืออ่าน แต่เกิดขึ้นจากการคิด วิเคราะห์ และมีปฏิสัมพันธ์กับเนื้อหา สื่อ และเพื่อนร่วมชั้น

สรุปโดยกล่าวว่า การเรียนรู้ยุคใหม่ที่ใช้ AI และสื่อดิจิทัลช่วยให้บทเรียนมีชีวิตชีวา มีความหลากหลาย และเหมาะสมกับผู้เรียนแต่ละคนมากขึ้น ทำให้เข้าใจเนื้อหาได้ลึกซึ้งและเรียนรู้อย่างมีคุณภาพ

การจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบส่วนบุคคล

ฐานความรู้ ความสนใจ และสไตล์การเรียนรู้ที่แตกต่างกัน การจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบส่วนบุคคล (Personalized Learning) จึงเป็นแนวทางสำคัญในการพัฒนาการศึกษา ซึ่งมุ่งเน้นให้ผู้เรียนเรียนรู้ตามความสนใจ ความถนัด และจังหวะการเรียนรู้ของตนเอง (วลิดา อุ่นเรือน และเอมอร วันเอก, 2567)

1. การเชื่อมโยงกับทฤษฎีการเรียนรู้

การจัด Personalized Learning สามารถเชื่อมโยงกับทฤษฎีการเรียนรู้เชิงวิชาการได้ดังนี้:

1) Constructivism (การเรียนรู้แบบสร้างความรู้ด้วยตนเอง)นักเรียนสร้างองค์ความรู้ด้วยการสำรวจ ทดลอง และโต้ตอบกับเนื้อหา AI ช่วยออกแบบกิจกรรมที่เหมาะสมกับระดับความเข้าใจของแต่ละคน เช่น การนำเสนอข้อมูลหรือแบบฝึกหัดที่ปรับตามความสามารถของผู้เรียน

2) Zone of Proximal Development (ZPD) ของ Vygotsky การเรียนรู้เกิดขึ้นดีที่สุดเมื่อผู้เรียนทำงานในระดับที่อยู่ระหว่างความสามารถปัจจุบันและความสามารถที่สามารถทำได้ด้วยความช่วยเหลือ AI สามารถวิเคราะห์จุดแข็ง จุดอ่อน และเสนอ “scaffolded tasks” หรือกิจกรรมที่ช่วยให้ผู้เรียนก้าวไปยังระดับที่สูงขึ้นได้อย่างเหมาะสม

2. บทบาทของ AI ใน Personalized Learning

AI เข้ามาเป็นเครื่องมือสนับสนุนกระบวนการเรียนรู้ส่วนบุคคลอย่างมีประสิทธิภาพ โดยสามารถ:

- วิเคราะห์ ความรู้พื้นฐาน จุดแข็ง จุดอ่อน ความสนใจ และพฤติกรรมการเรียน ของผู้เรียนแต่ละคน
- แนะนำ เนื้อหาเสริมหรือแบบฝึกหัดเฉพาะด้าน สำหรับผู้เรียนที่ยังเข้าใจไม่ดี
- ปรับรูปแบบการนำเสนอเนื้อหาให้เหมาะกับสไตล์การเรียนรู้ของผู้เรียน เช่น ภาพ เสียง การทดลอง หรือเกมจำลองสถานการณ์
- จัดกิจกรรม Chatbot-based Learning หรือระบบสนทนาเสมือนที่ผู้เรียนสามารถโต้ตอบได้ทุกเวลา ทำให้การเรียนรู้เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง

ตัวอย่างเช่น หากนักเรียนสนใจประเด็นสิ่งแวดล้อม AI อาจแนะนำกิจกรรมเชิงวิเคราะห์นโยบายสิ่งแวดล้อม หรือจำลองการประชุม UN Climate Summit ผ่านเกมโต้ตอบ เพื่อพัฒนาทักษะการคิดเชิงวิเคราะห์และการตัดสินใจ

3. ตัวอย่างกิจกรรม Personalized Learning ที่ AI ช่วย Transform

กิจกรรมเดิม	การปรับโดย AI เพื่อ PERSONALIZED LEARNING
การทำแบบฝึกหัดเฉพาะบุคคล	AI สร้างแบบฝึกหัดที่ปรับระดับความยากตามผลการเรียนของผู้เรียนแต่ละคน
การอ่านหนังสือและสรุปเอง	AI วิเคราะห์ความเข้าใจของนักเรียน และแนะนำสรุปหรือคำถามเพิ่มเติมเฉพาะบุคคล
การศึกษาค้นคว้าและจัดทำรายงาน	AI แนะนำแหล่งข้อมูลและโครงร่างรายงานที่เหมาะกับระดับความรู้และความสนใจของผู้เรียน
การทำแผนผังความคิด (MIND MAP)	AI ช่วยสร้าง Mind Map เริ่มต้นตามหัวข้อที่นักเรียนสนใจ และปรับปรุงตามการโต้ตอบกับเนื้อหา
การเรียนผ่านระบบ LMS	AI ปรับเส้นทางการเรียนรู้ (Learning Path) ให้ตรงตามศักยภาพและเป้าหมายของผู้เรียนแต่ละคน

การประเมินตนเอง (SELF-ASSESSMENT)	AI ให้ Feedback อัตโนมัติและแนะนำกิจกรรมเสริมสำหรับส่วนที่ผู้เรียนยังเข้าใจผิด

แผนภาพที่ 1

4. ข้อดีของ Personalized Learning

- นักเรียนมี แรงจูงใจสูง เพราะได้เรียนรู้ตามความสนใจและศักยภาพของตนเอง
- พัฒนาทักษะ การเรียนรู้ด้วยตนเอง (Self-directed Learning) และความสามารถในการตั้งเป้าหมาย วางแผน และประเมินผลการเรียน
- ครูสามารถ วางแผนการสอนอย่างยืดหยุ่น และให้ความช่วยเหลือได้ตรงจุด
- การเรียนรู้มีความ ลึกซึ้งและยั่งยืน มากกว่าการเรียนแบบเหมารวม

สรุปโดยกล่าวว่าทุกวันนี้การสอนแบบใช้วิธีเดียวกับนักเรียนทุกคนเริ่มไม่ตอบโจทย์อีกต่อไป เนื่องจากผู้เรียนมีความแตกต่างกันในด้านพื้นฐานความรู้ ความสนใจ และวิธีการเรียนรู้ Personalized Learning จึงเป็นแนวทางที่เหมาะสม โดยครูต้องมีทักษะในการรู้จักนักเรียนอย่างลึกซึ้ง วางแผนกิจกรรมที่สอดคล้องกับผู้เรียนแต่ละคน และกระตุ้นแรงจูงใจ AI เป็นเครื่องมือสำคัญที่ช่วยให้ครูสามารถ

การจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบกลุ่ม

การเรียนรู้แบบกลุ่มเป็นวิธีการจัดการเรียนรู้ที่ผู้เรียนทำงานร่วมกันเป็นกลุ่มย่อย โดยมีเป้าหมายเพื่อให้เกิด การเรียนรู้ร่วมกันอย่างมีประสิทธิภาพ และพัฒนาทักษะทั้งทางวิชาการและทักษะทางสังคม ผู้เรียนมีโอกาส แบ่งปันความคิด แลกเปลี่ยนประสบการณ์ และช่วยกันแก้ไขปัญหา ภายใต้หัวข้อหรือภารกิจที่กำหนด กิจกรรมลักษณะนี้ช่วยสร้างบรรยากาศการเรียนรู้ที่เน้น ผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง และส่งเสริมทักษะสำคัญ เช่น การคิดวิเคราะห์ การตัดสินใจ การทำงานร่วมกัน และความรับผิดชอบต่อส่วนรวม

1.การจัดกลุ่มและบทบาทของสมาชิก

- การจัดกลุ่มควรคำนึงถึง ความหลากหลายของผู้เรียน เช่น ความสามารถ ความถนัด และบุคลิกภาพ เพื่อให้เกิดการช่วยเหลือเกื้อกูลกันภายในกลุ่ม
- ครูควรกำหนดบทบาทของสมาชิกแต่ละคนอย่างชัดเจน เช่น ผู้นำกลุ่ม ผู้จดบันทึก และผู้นำเสนอ เพื่อให้ทุกคนมีส่วนร่วมอย่างเท่าเทียมกัน

2. การนำ AI มาสนับสนุน Cooperative Learning

AI สามารถเข้ามามีบทบาทสำคัญในการเรียนรู้แบบกลุ่ม ดังนี้:

1) การจัดกลุ่มอย่างชาญฉลาด AI วิเคราะห์ ความสามารถ จุดแข็ง จุดอ่อน และสไตล์การเรียนรู้ของนักเรียน เพื่อจัดกลุ่มย่อยที่หลากหลายและสมดุล ทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนความรู้ระหว่างผู้เรียนที่แตกต่างกัน

2) AI เป็นผู้ช่วยกลุ่มย่อย AI สามารถทำหน้าที่เป็น ผู้ช่วยในกลุ่มย่อย เช่น ให้ข้อมูล เสนอแนวคิด แนะนำแหล่งข้อมูล หรือช่วยตรวจสอบความถูกต้องของเนื้อหา

3) การประเมินผลและให้ Feedback ทันที AI ประเมินการทำงานของแต่ละสมาชิกและผลลัพธ์ของกลุ่มแบบ Authentic Assessment เช่น การวิเคราะห์ข้อเขียน การนำเสนอ หรือการแก้ปัญหาเชิงประเด็นสังคม ส่ง Feedback อย่างรวดเร็วและแม่นยำ ทำให้ครูสามารถปรับแนวทางการสอนหรือช่วยเหลือกลุ่มได้ทันเวลา

4) การสนับสนุนการสื่อสารและประสานงาน AI ช่วยจัดระเบียบข้อมูลและการสื่อสารภายใน

กลุ่ม เช่น จัดตารางประชุม ย้ำเป้าหมาย หรือสรุปการประชุมย่อย

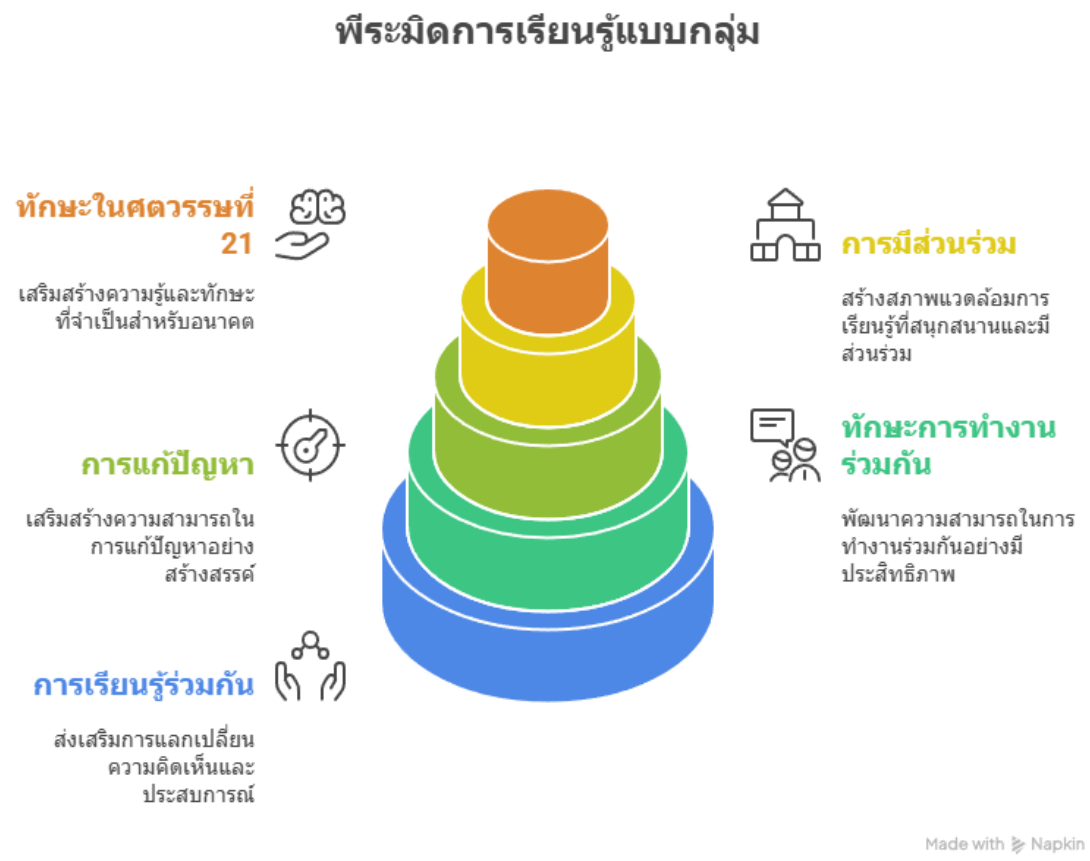

แผนภาพที่ 2 ตัวอย่างกิจกรรมการเรียนรู้แบบกลุ่ม

3. ตัวอย่างกิจกรรม Cooperative Learning ที่ AI สนับสนุน

กิจกรรม	วิธีที่ AI ช่วยสนับสนุน
JIGSAW (จิ๊กซอว์)	AI แนะนำการแบ่งหัวข้อให้สมาชิกแต่ละคนทำ และติดตามการแลกเปลี่ยนข้อมูลระหว่างสมาชิก
BRAINSTORMING	AI ช่วยรวบรวมไอเดีย เสนอแนวคิดเสริม และวิเคราะห์ความเป็นไปได้ของแนวคิด
PROBLEM-BASED LEARNING	AI เสนอโจทย์จำลอง วิเคราะห์ผลลัพธ์ และแนะนำทรัพยากรเสริมเพื่อแก้ปัญหา
ACADEMIC TOURNAMENT	AI จัดการแข่งขันจำลอง ติดตามคะแนนและ Feedback ของแต่ละกลุ่ม
PROJECT-BASED LEARNING	AI ช่วยจัดตารางงาน ตรวจสอบความก้าวหน้า และแนะนำปรับปรุงชิ้นงานตามเป้าหมาย

แผนภาพที่ 3

สรุปโดยกล่าวว่าการจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบกลุ่มเป็น กลยุทธ์สำคัญในการพัฒนาทักษะทางวิชาการและสังคม ของผู้เรียน นอกจากช่วยสร้าง ความรับผิดชอบ การเคารพซึ่งกันและกัน และการทำงานเป็นทีม แล้ว AI ยังเข้ามาเพิ่มมิติใหม่ในการเรียนรู้กลุ่ม เช่น การจัดกลุ่มอย่างเหมาะสม การสนับสนุนการทำงานย่อย และการประเมินผลอย่างแม่นยำ ซึ่งทั้งหมดนี้ช่วยให้ การเรียนรู้แบบกลุ่มมีประสิทธิภาพสูงขึ้น และสอดคล้องกับการศึกษาในศตวรรษที่ 21

การประเมินผลและให้ข้อเสนอแนะอย่างรวดเร็วและแม่นยำ

การประเมินความเหมาะสมในการปรับปรุงโครงการส่งน้ำและบำรุงรักษามูลบนด้วยเทคนิคการประเมินผลอย่างรวดเร็ว (RAP) โดยใช้ดัชนีภายในประเมินผลด้านระบบคลองส่งน้ำ การปฏิบัติงาน การบริการและความเกี่ยวพันทางสังคม ซึ่งเป็นดัชนีที่แสดงถึงปัญหา และช่วยจัดลำดับความรุนแรงของปัญหาเพื่อนำไปสู่การปรับปรุงโครงการชลประทานให้มีประสิทธิภาพ(พัชราวรรณ เม่นแต้มและคณะ,2567)AI มีความสามารถในการประเมินผลการเรียนรู้ได้อย่างรวดเร็ว แม่นยำ และมีมาตรฐานสูง เช่น การวิเคราะห์คำตอบในแบบทดสอบทั้งข้อเขียนและข้อสอบอัตนัย รวมถึงการติดตามความก้าวหน้าของผู้เรียนในแต่ละกิจกรรม พร้อมทั้งให้คำแนะนำเพื่อพัฒนาทักษะและความเข้าใจในเนื้อหาที่เรียนอย่างเหมาะสม ตัวอย่างเช่น ระบบ AI อาจแจ้งเตือนครูและนักเรียนเมื่อพบว่ามีหัวข้อใดที่นักเรียนต้องทบทวนเพิ่มเติม หรือแนะนำกิจกรรมเสริมที่เหมาะสม ทำให้กระบวนการประเมินและพัฒนาผู้เรียนเป็นไปอย่างต่อเนื่องและเป็นระบบ การประเมินผลและการให้ข้อเสนอแนะอย่างรวดเร็วและแม่นยำเป็นกระบวนการสำคัญในหลายบริบท ไม่ว่าจะเป็นทางด้านการศึกษา การทำงาน หรือการพัฒนาตนเอง การประเมินที่มีคุณภาพช่วยให้ผู้รับสามารถทราบถึงจุดแข็งและจุดที่ต้องปรับปรุงได้อย่างชัดเจน ซึ่งส่งผลให้เกิดการพัฒนาอย่างมีประสิทธิภาพ การให้ข้อเสนอแนะที่ดีจึงไม่ใช่เพียงการบอกว่าถูกหรือผิด แต่ควรเป็นการชี้แนะแนวทางที่สร้างสรรค์และเป็นประโยชน์ความรวดเร็วในการประเมินผลช่วยให้ผู้รับสามารถรับรู้ผลลัพธ์และปรับตัวได้ทันท่วงที โดยเฉพาะในสถานการณ์ที่มีการแข่งขันหรือเวลาจำกัด เช่น การเรียนรู้แบบออนไลน์หรือการฝึกอบรมในองค์กร อย่างไรก็ตาม ความรวดเร็วต้องไม่แลกมากับความถูกต้อง การใช้เทคโนโลยีเข้ามาช่วย เช่น ระบบวิเคราะห์ข้อมูล หรือ AI สามารถเพิ่มความเร็วและลดข้อผิดพลาดได้อย่างมีประสิทธิภาพด้านความแม่นยำในการประเมินนั้นมีความสำคัญไม่แพ้กัน เพราะการประเมินที่คลาดเคลื่อนอาจทำให้ผู้รับรู้สึกไม่ยุติธรรมหรือเข้าใจผิดในศักยภาพของตนเอง ผู้ประเมินควรมีเกณฑ์ชัดเจน ใช้เครื่องมือที่เหมาะสม และมีความเป็นกลาง เพื่อให้ผลประเมินสะท้อนถึงสภาพจริงมากที่สุด การให้ข้อเสนอแนะควรอิงจากข้อมูลจริงและเจาะจง ไม่ควรใช้ถ้อยคำคลุมเครือข้อเสนอแนะที่มีประสิทธิภาพควรประกอบด้วยเนื้อหาที่เข้าใจง่าย ชี้ชัดถึงสิ่งที่ควรปรับปรุง พร้อมทั้งแนวทางในการพัฒนาอย่างเป็นรูปธรรม เช่น แทนที่จะบอกว่า "ควรทำให้ดีขึ้น" ควรระบุว่า "ควรปรับโครงสร้างเนื้อหาให้น่าสนใจยิ่งขึ้นโดยใช้หัวข้อย่อยและภาพประกอบ" การใช้ภาษาสุภาพและสร้างแรงจูงใจก็ช่วยให้ผู้รับเปิดใจและพร้อมพัฒนา การประเมินผลและการให้ข้อเสนอแนะที่รวดเร็วและแม่นยำจำเป็นต้องมีการวางแผนอย่างรอบคอบ ใช้เครื่องมือที่เหมาะสม และให้ความสำคัญกับความยุติธรรมและการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพ เมื่อดำเนินการได้อย่างเหมาะสม ย่อมก่อให้เกิดการเรียนรู้ การปรับปรุง และการเติบโตอย่างยั่งยืนทั้งในระดับบุคคลและองค์กร

สรุปโดยกล่าวว่าการประเมินโครงการส่งน้ำและบำรุงรักษามูลบนด้วยเทคนิค RAP ช่วยให้เรารู้ว่าปัญหาอยู่ตรงไหน ทั้งระบบคลองส่งน้ำ การทำงาน บริการ และความสัมพันธ์กับชุมชน จากนั้นก็จัดลำดับความสำคัญของปัญหา เพื่อปรับปรุงโครงการให้ดีขึ้นและมีประสิทธิภาพมากขึ้น ส่วน AI ก็ช่วยในการประเมินผลการเรียนได้เร็วและแม่นยำ เช่น วิเคราะห์คำตอบ ติดตามความก้าวหน้าของนักเรียน และ

แนะนำกิจกรรมเสริมเมื่อต้องการ ทำให้การประเมินและพัฒนาผู้เรียนเป็นเรื่องง่ายและต่อเนื่องการประเมินที่ดีควรรวดเร็ว ชัดเจน และให้คำแนะนำที่เป็นประโยชน์ ไม่ใช่แค่บอกว่าถูกหรือผิด เพราะแบบนั้นช่วยให้ผู้เรียนหรือผู้รับการประเมินรู้จุดที่ต้องปรับปรุงจริง ๆ และพัฒนาตัวเองได้ การใช้เทคโนโลยีช่วยก็ทำให้การประเมินมีความแม่นยำและยุติธรรมมากขึ้น สรุปคือ ถ้าเราประเมินและให้ข้อเสนอแนะอย่างเหมาะสม ก็จะช่วยให้เกิดการพัฒนาและเติบโตได้อย่างยั่งยืน

การสร้างสภาพแวดล้อมการเรียนรู้ที่เชื่อมโยงและเปิดกว้าง

การสร้างสภาพแวดล้อมการเรียนรู้ที่เหมาะสมมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการพัฒนาผู้เรียน ทั้งในด้านความรู้ ทักษะ และคุณธรรม การจัดบรรยากาศและสิ่งอำนวยความสะดวกที่เพียงพอสามารถช่วยให้ผู้เรียนมี ประสบการณ์การเรียนรู้ที่เต็มประสิทธิภาพ

ในอดีต การเน้นบทบาทของคณะและหน่วยงานมักอยู่ในเชิง บริหารจัดการสถานศึกษาเช่น การกำหนดยุทธศาสตร์หรือการดูแลสิ่งแวดล้อมในเชิงกายภาพ แต่ในยุคดิจิทัล เราจำเป็นต้องขยับมาที่ สภาพแวดล้อมในระดับห้องเรียนและซึ่งเป็นพื้นที่ที่ผู้เรียน ครู และ AI สามารถปฏิสัมพันธ์และเรียนรู้ร่วมกันได้อย่างต่อเนื่อง

1) การเชื่อมโยงผู้เรียน ครู และทรัพยากรความรู้

AI สามารถช่วยสร้าง เครือข่ายการเรียนรู้เชื่อมโยง ผู้เรียนกับครู ผู้เชี่ยวชาญ และแหล่งความรู้ทั่วโลก ผ่านแพลตฟอร์มดิจิทัล ทำให้ผู้เรียนสามารถ:

- เข้าถึงข้อมูลและสื่อการเรียนรู้อย่างหลากหลาย
- แลกเปลี่ยนความคิดเห็นเกี่ยวกับประเด็นทางสังคมศึกษา
- เรียนรู้จากประสบการณ์และมุมมองต่าง ๆ ของผู้เรียนจากหลายภูมิภาค

การเชื่อมโยงลักษณะนี้ช่วยให้เกิด การเรียนรู้อย่างมีความหมายและต่อเนื่อง และส่งเสริมทักษะการคิดวิเคราะห์ การสื่อสาร และความรับผิดชอบต่อสังคม

2) การเปิดกว้างและการมีส่วนร่วมของผู้เรียน

ความเปิดกว้างหมายถึงการให้ผู้เรียน:

- แสดงความเห็น ตั้งคำถาม และเลือกแนวทางการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับตนเอง
- ได้รับการสนับสนุนจากครูในฐานะ ผู้แนะนำ (Facilitator) มากกว่าผู้สอนแบบเดิม
- ได้รับโอกาสในการเรียนรู้ร่วมกับเพื่อนหลากหลายพื้นฐาน ความสามารถ และวัฒนธรรม

AI สามารถสนับสนุนกระบวนการนี้โดยการปรับกิจกรรมและเนื้อหาให้ เหมาะสมกับความสนใจและระดับความสามารถของผู้เรียนแต่ละคน

3) การบูรณาการกิจกรรมและเทคโนโลยี

การสร้างสภาพแวดล้อมเชื่อมโยงและเปิดกว้างต้องอาศัยการออกแบบกิจกรรมอย่างรอบด้าน เช่น:

- การเรียนรู้แบบ Project-Based Learning และProblem-Based Learningที่บูรณาการหลายวิชา
- การใช้ Virtual Labs, Simulation, และสื่อดิจิทัล เพื่อฝึกทักษะลงมือทำ
- การจัด พื้นที่เสมือน (Virtual Learning Space) ให้ผู้เรียนสามารถทำงานร่วมกัน แบ่งปันผลงาน และรับ Feedback แบบเรียลไทม์

4) ประโยชน์ต่อผู้เรียน

สภาพแวดล้อมที่เชื่อมโยงและเปิดกว้างช่วยให้ผู้เรียน

- พัฒนาทักษะสำคัญของศตวรรษที่ 21 เช่น การคิดเชิงวิพากษ์ การแก้ปัญหา การสื่อสาร และการทำงานร่วมกัน
- มีแรงบันดาลใจ กล้าคิด กล้าทำ และมีความรับผิดชอบต่อสังคม
- เรียนรู้ได้ต่อเนื่อง นอกกรอบห้องเรียนและกรอบเนื้อหาแบบเดิม

สรุปโดนกล่าวว่าการสร้างสภาพแวดล้อมการเรียนรู้ที่เชื่อมโยงและเปิดกว้างเป็น ปัจจัยสำคัญในการพัฒนาผู้เรียนยุคใหม่ โดยเน้นการจัดบรรยากาศและทรัพยากรที่เหมาะสมในห้องเรียน การใช้ AI และเทคโนโลยีเชื่อมโยงแหล่งความรู้ทั้งในและนอกห้องเรียน การเปิดโอกาสให้ผู้เรียนแสดงความคิดเห็นและเลือกแนวทางเรียนรู้ของตนเอง การมีส่วนร่วมของทุกฝ่าย ทั้งครู ผู้บริหาร นักเรียน และผู้ปกครอง

ประโยชน์ของการใช้AI

ปัญญาประดิษฐ์ (AI) เป็นเทคโนโลยีสำคัญที่ช่วยยกระดับการเรียนรู้ในยุคดิจิทัล โดยช่วยเพิ่มประสิทธิภาพการสอน ลดข้อจำกัดของรูปแบบเดิม และสนับสนุนการเรียนรู้ที่ตอบสนองความแตกต่างระหว่างบุคคลได้อย่างชัดเจนAI สามารถวิเคราะห์ข้อมูลผู้เรียน เช่น พฤติกรรม ความสนใจ และผลการเรียนเพื่อนำมาออกแบบกิจกรรมและเนื้อหาที่เหมาะสม ทำให้ผู้เรียนมีแรงจูงใจและพัฒนาศักยภาพได้เต็มที่ อีกทั้งยังสนับสนุนการเรียนรู้แบบเฉพาะบุคคล (Personalized Learning) ที่เปิดโอกาสให้เรียนตามจังหวะของตนเองในด้านครู AI ช่วยลดภาระงาน เช่น การตรวจและประเมินผล พร้อมทั้งติดตามความก้าวหน้าของผู้เรียนได้อย่างแม่นยำ ทำให้ครูมีเวลามากขึ้นในการพัฒนาการสอนและดูแลผู้เรียน นอกจากนี้ยังช่วยส่งเสริมทักษะสำคัญของผู้เรียน เช่น การคิดวิเคราะห์ การแก้ปัญหา และการเรียนรู้ด้วยตนเอง

สรุปโดยกล่าวว่า AI เป็นเครื่องมือสำคัญที่ช่วยยกระดับคุณภาพการศึกษาในหลายมิติ ทั้งด้านการออกแบบการเรียนรู้ การบริหารจัดการชั้นเรียน การพัฒนาทักษะผู้เรียน และการสร้างโอกาสทางการศึกษาอย่างเท่าเทียม การนำ AI มาใช้อย่างเหมาะสมจึงเป็นปัจจัยสำคัญในการพัฒนาระบบการศึกษาให้สอดคล้องกับความต้องการของโลกยุคใหม่ และส่งเสริมการเรียนรู้อย่างยั่งยืนในระยะยาว

องค์ความรู้ที่ได้รับ

องค์ความรู้เกี่ยวกับการประยุกต์ใช้ปัญญาประดิษฐ์ (AI) เพื่อสนับสนุนการออกแบบและจัดกิจกรรมการเรียนรู้ในรายวิชาสังคมศึกษา โดยเป็นกระบวนการที่ช่วยพัฒนาการเรียนรู้ให้เหมาะสมกับผู้เรียน ส่งเสริมการคิดวิเคราะห์ การมีส่วนร่วม และการเรียนรู้เชิงรุกของผู้เรียน ซึ่งประกอบด้วยหลักการสำคัญ 4 ประการ

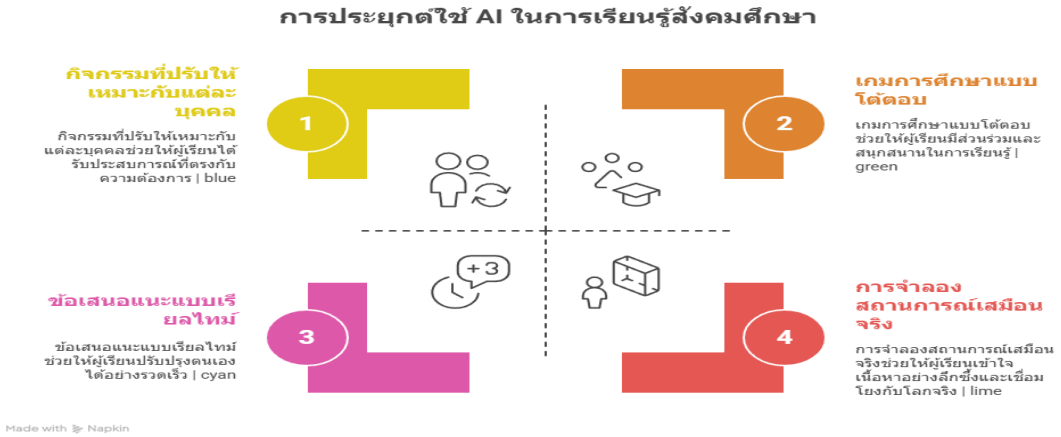

แผนภาพที่ 4

องค์ประกอบทั้งสามทำงานร่วมกันในลักษณะระบบนิเวศการเรียนรู้ (Learning Ecosystem)โดยมีการไหลเวียนของข้อมูลอย่างต่อเนื่อง ได้แก่

- AI วิเคราะห์ข้อมูลผู้เรียน
- ครูนำข้อมูลไปออกแบบและปรับกิจกรรม
- ผู้เรียนมีปฏิสัมพันธ์และพัฒนาการเรียนรู้
- AI ประเมินและสะท้อนผลกลับ (Feedback Loop)

สรุป

การนำปัญญาประดิษฐ์ (มาใช้ในการออกแบบและจัดกิจกรรมการเรียนรู้สังคมศึกษา เป็นแนวทางสำคัญที่ช่วยยกระดับคุณภาพการศึกษาให้สอดคล้องกับความต้องการของโลกยุคดิจิทัล โดย AI มีศักยภาพในการสร้างสื่อและสถานการณ์จำลอง วิเคราะห์ข้อมูลผู้เรียน และปรับเนื้อหาให้เหมาะสมกับความแตกต่างระหว่างบุคคล ส่งผลให้การเรียนรู้มีความยืดหยุ่น มีปฏิสัมพันธ์ และส่งเสริมทักษะสำคัญในศตวรรษที่ 21 เช่น การคิดวิเคราะห์ การตัดสินใจ และความรับผิดชอบต่อสังคมในเชิงการนำไปใช้ การบูรณาการ AI ควรเน้นการออกแบบกิจกรรมที่เชื่อมโยงกับชีวิตจริง เช่น การจำลองสถานการณ์ทางสังคม การวิเคราะห์ประเด็นจริยธรรม หรือการเรียนรู้ผ่านโครงงาน ควบคู่กับการจัดกิจกรรมแบบกลุ่มเพื่อพัฒนาทักษะการสื่อสารและการทำงานร่วมกัน ขณะเดียวกัน AI ควรถูกใช้เป็นเครื่องมือในการวิเคราะห์ข้อมูลผู้เรียนเพื่อปรับระดับเนื้อหาและสร้างกิจกรรมเฉพาะบุคคล รวมถึงใช้ตั้งคำถามปลายเปิดเพื่อกระตุ้นการคิดเชิงวิพากษ์ อย่างไรก็ตาม การใช้ AI จำเป็นต้องมีการกำกับดูแลอย่างเหมาะสม โดยครูยังคงมีบทบาทสำคัญในฐานะผู้ออกแบบและตรวจสอบความถูกต้องของเนื้อหา รวมถึงประเมินความเหมาะสมทางจริยธรรมและบริบททางวัฒนธรรม นอกจากนี้ สถานศึกษาควรสนับสนุนการเข้าถึงเทคโนโลยีอย่างเท่าเทียม และพัฒนาทักษะดิจิทัลให้กับทั้งครูและผู้เรียน เพื่อให้สามารถใช้ AI ได้อย่างมีประสิทธิภาพในด้านข้อจำกัด ควรตระหนักถึงปัญหาความเหลื่อมล้ำในการเข้าถึงเทคโนโลยี การพึ่งพา AI มากเกินไปซึ่งอาจลดทักษะการคิดด้วยตนเอง ความเสี่ยงด้านความถูกต้องของข้อมูล และประเด็นความเป็นส่วนตัวของผู้เรียน ดังนั้น การใช้ AI ควรอยู่ภายใต้กรอบนโยบายที่ชัดเจน มีจริยธรรม และมีระบบคุ้มครองข้อมูลที่เหมาะสม

สรุปโดยกล่าวว่า AI เป็นเครื่องมือที่ทรงพลังในการพัฒนาการเรียนรู้สังคมศึกษา แต่การนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุดจำเป็นต้องอาศัยการออกแบบที่เหมาะสม การกำกับดูแลโดยครู และการสร้างระบบสนับสนุนที่เท่าเทียมและยั่งยืน เพื่อให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาศักยภาพได้อย่างรอบด้านในโลกยุคใหม่

เอกสารอ้างอิง

บุญจิราวงษ์ ปา และคณะ. (2566). การพัฒนารูปแบบการเรียนรู้ปฏิสัมพันธ์แบบผสมผสานตามกระบวนการคิดเชิงออกแบบเพื่อส่งเสริมความสามารถในการสร้างนวัตกรรมสำหรับนักศึกษาประกาศนียบัตรวิชาชีพครู. *วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร*, 11(5), 1787–1799.

พระปลัดเขตขันท์ คนงานดี และ ศักดิ์ดา งานหมั่น. (2567). การสร้างสภาพแวดล้อมการเรียนรู้ที่สนับสนุนการพัฒนาผู้เรียน. *วารสารนวัตกรรมการจัดการศึกษาและการวิจัย*, 6(2), 471–482.

พัชราวรรณ เม่นแต้ม และคณะ. (2567). การประเมินความเหมาะสมในการปรับปรุงโครงการส่งน้ำและบำรุงรักษามูลบนด้วยเทคนิคการประเมินผลอย่างรวดเร็ว. *Journal of Science and Technology Kasetsart University*, 13(2), 22–40.

วลิตา อุ่นเรือน และ เอมอร วันเอก. (2567). การพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้ด้วยทฤษฎีการสร้างความรู้ร่วมกับการจัดการเรียนรู้ที่เน้นความแตกต่างระหว่างบุคคลเพื่อพัฒนาทักษะในการจัดการเรียนรู้สำหรับอาจารย์มหาวิทยาลัยราชภัฏ. *วารสารวิจัยวิชาการ*, 7(6), 49–66.

วลิตา อุ่นเรือน และ อังคณา อ่อนธานี. (2565). *การพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้ตามแนวทฤษฎีการสร้างความรู้ด้วยการปฏิสัมพันธ์ทางสังคมร่วมกับแนวคิดการเรียนรู้ตามสภาพจริงเพื่อส่งเสริมความสามารถในการจัดการเรียนรู้ที่เน้นความแตกต่างระหว่างบุคคลสำหรับนักศึกษาครู.* ไม่ปรากฏชื่อวารสาร

อรรชัย เดือนตอนเจ้า และคณะ. (2566). การประยุกต์ใช้ AI เพื่อการออกแบบและจัดกิจกรรมการเรียนรู้สังคมศึกษา. *วารสารมอรออบริทรรศน์*, 1(2), 2314–2524.

AI กับการศึกษาตัวช่วยสุดอัจฉริยะเพื่อมิติใหม่แห่งการเรียนรู้ที่ดีกว่า
Ai And Education Intelligent Assistants For A New Dimension Of Better Learning

ปทุมมา ชิมก็วง[1], พระมหาสมบัติ ฐานวโร รวดเร็ว[2],เอกรัตน์ มาพะดุง[3]
Pathumma chimkuang[1], Phramaha Sombat Thanawaro Ruatreo[2],Eokkarat Mapadung[3]

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอ ในยุคดิจิทัลเทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์ (AI) เข้ามามีบทบาทสำคัญในการพัฒนาการศึกษาอย่างต่อเนื่องทั้งในด้านการเรียนการสอนการประเมินผลและการสร้างสภาพแวดล้อมการเรียนรู้ที่ตอบสนองต่อความต้องการของผู้เรียนได้อย่างเหมาะสม AI สามารถช่วยครูในการวิเคราะห์ข้อมูลผู้เรียนแบบเรียลไทม์ แนะนำเนื้อหาที่เหมาะสมกับศักยภาพและส่งเสริมการเรียนรู้เชิงรุกนอกจากนี้ยังช่วยลดความเหลื่อมล้ำทางการศึกษาเปิดโอกาสให้ผู้เรียนเข้าถึงความรู้ได้ทุกที่ทุกเวลา บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่ออธิบายบทบาทของ AI ในการศึกษาวิเคราะห์ประโยชน์ข้อจำกัดและแนวทางในการประยุกต์ใช้เพื่อสร้างมิติใหม่แห่งการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพมากขึ้น อันจะนำไปสู่การยกระดับคุณภาพการศึกษาและเตรียมผู้เรียนให้พร้อมรับมือกับความเปลี่ยนแปลงของสังคมในอนาคต

คำสำคัญ: ปัญญาประดิษฐ์ (AI), เทคโนโลยีทางการศึกษา, การศึกษายุคดิจิทัล, นวัตกรรมการศึกษา

Abstract

The purpose of this article was to present In the digital era, Artificial Intelligence (AI) plays a crucial role in transforming education, particularly in teaching, assessment, and the development of adaptive learning environments. AI enables teachers to analyze learner data in real time, recommend personalized content, and foster active learning experiences. Furthermore, it helps reduce educational inequality by providing learners with access to knowledge anytime and anywhere. This article aims to highlight the role of AI in education, examine its benefits and limitations, and explore practical applications that enhance learning efficiency. Ultimately, the integration of AI in education can elevate the quality of learning and prepare students to adapt effectively to future societal changes.

[1]สังกัดโรงเรียนแร่วิทยา อำเภอเขวาสินรินทร์ จังหวัดสุรินทร์
[1] RaeWitthaya School, Khwao Sinarin, Surin, Thailand
[2-3] สาขาวิชาสังคมศึกษา คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬากรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์
[2-3] Department of Social Studies, Faculty of Education, Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Surin Campus
* Corresponding author. E-mail: Pthummachimkwngkh@gmail.com

Keywords: Artificial Intelligence (AI) Educational Technology, Digital Age Education, Educational Innovation,

บทนำ

การศึกษาตัวช่วยสุดอัจฉริยะเพื่อมิติใหม่แห่งการเรียนรู้ที่ดีกว่าในยุคดิจิทัลที่โลกเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วเทคโนโลยีได้เข้ามามีบทบาทสำคัญในทุกมิติของชีวิตประจำวันโดยเฉพาะด้านการศึกษาซึ่งถือเป็นรากฐานสำคัญของการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์หนึ่งในเทคโนโลยีที่ถูกจับตามองมากที่สุดคือปัญญาประดิษฐ AI ที่ไม่เพียงแต่เข้ามาช่วยอำนวยความสะดวกแต่ยังกลายเป็นเครื่องมืออัจฉริยะในการยกระดับคุณภาพการเรียนรู้ให้ก้าวทันความท้าทายในศตวรรษที่21การประยุกต์ใช้ AI ในการศึกษาจึงเป็นเหมือนการเปิดประตูสู่“มิติใหม่แห่งการเรียนรู้ที่ดีกว่า”ซึ่งจะช่วยทั้งผู้เรียนและผู้สอนก้าวไปสู่อนาคตที่มีประสิทธิภาพและมีคุณภาพมากยิ่งขึ้นปัญญาประดิษฐ์ หรือ AI หมายถึง เทคโนโลยีที่ถูกพัฒนาขึ้นเพื่อเลียนแบบความสามารถของมนุษย์ ทั้งการคิด วิเคราะห์ การเรียนรู้ และการตัดสินใจโดยใช้ข้อมูลและอัลกอริทึมเข้ามาประมวลผลอย่างเป็นระบบเมื่อถูกนำมาใช้ในด้านการศึกษาAIจะทำหน้าที่เป็นผู้ช่วยอัจฉริยะในการจัดการเรียนการสอนวิเคราะห์ศักยภาพผู้เรียนและปรับเนื้อหาให้เหมาะสมกับความต้องการของแต่ละบุคคล AI มีบทบาทสำคัญในการยกระดับคุณภาพการศึกษาให้มีความทันสมัยและตอบโจทย์ผู้เรียนในศตวรรษที่21 ตัวอย่างเช่นการช่วยออกแบบบทเรียนที่ปรับตามความสามารถของผู้เรียน(PersonalizedLearning)การตรวจสอบและประเมินผลการเรียนอย่างแม่นยำและรวดเร็วรวมถึงการเป็นผู้ช่วยครูในการลดภาระงานด้านเอกสารทำให้ครูมีเวลาในการพัฒนาศักยภาพผู้เรียนมากขึ้น AI ยังเปิดโอกาสให้ผู้เรียนเข้าถึงแหล่งความรู้ได้ทุกที่ทุกเวลาสร้างประสบการณ์เรียนรู้ที่ยืดหยุ่นและไม่จำกัดอยู่แค่ในห้องเรียนการศึกษามีความสำคัญในการพัฒนาประเทศและยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนโดยเฉพาะบทบาทของครูในฐานะผู้สอนและผู้นำการเปลี่ยนแปลงจึงมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการส่งเสริมให้นักเรียนมีทักษะการคิดวิเคราะห์และคิดสร้างสรรค์การพัฒนาสมรรถนะของครูในด้านการพัฒนากระบวนการคิดเป็นสิ่งสำคัญในบริบทของประเทศไทยเนื่องจากนักเรียนไทยมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนต่ำกว่ามาตรฐานสากล ครูต้องพัฒนาวิธีการสอน เช่น การใช้ Active Learning และ Problem-Based Learning เพื่อส่งเสริมการคิดเชิงวิพากษ์และสร้างสรรค์ (จิรกร ฐาวิรัตน์, 2568)

AI กับการศึกษา ตัวช่วยสุดอัจฉริยะ เพื่อมิติใหม่แห่งการเรียนรู้ที่ดีกว่าเนื่องจาก AI เป็นเทคโนโลยีที่สามารถเข้ามาช่วยยกระดับคุณภาพการเรียนการสอนให้มีความทันสมัยมีความยืดหยุ่นและตอบสนองความแตกต่างระหว่างบุคคลได้อย่างมีประสิทธิภาพอีกทั้งยังช่วยส่งเสริมให้ผู้เรียนพัฒนาทักษะการคิดการแก้ปัญหาและการใช้เทคโนโลยีอย่างสร้างสรรค์ AI ยังถือเป็นแนวทางสำคัญในการลดความเหลื่อมล้ำทางการศึกษาและเตรียมความพร้อมให้กับผู้เรียนในการเผชิญความท้าทายในโลกอนาคตของ AI กับการศึกษามีแนวโน้มที่จะมีบทบาทสำคัญในการศึกษามากขึ้นในอนาคตโดย AI ที่มีศักยภาพจะถูกนำมาพัฒนาการศึกษาส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตพัฒนาคนไทยทุกช่วงวัยการเตรียมความพร้อมการพัฒนาความฉลาดทางดิจิทัลของครูและผู้เรียนควบคู่ไปกับการเรียนรู้จริยธรรมอย่างสร้างสรรค์เพื่อช่วยให้ผู้เรียนเรียนรู้ได้มีประสิทธิภาพมากขึ้น(จิรกร ฐาวิรัตน์, 2568)

การศึกษาตัวช่วยสุดอัจฉริยะเพื่อมิติใหม่แห่งการเรียนรู้ที่ดีกว่า AI สามารถเปิดมิติใหม่แห่งการศึกษาทั้งในด้านการปรับเนื้อหาให้เหมาะสมกับผู้เรียนแต่ละบุคคลการใช้ระบบอัตโนมัติในการประเมินผลการเรียนรู้แบบออนไลน์ที่ทันสมัยรวมถึงการลดข้อจำกัดด้านเวลาและสถานที่ซึ่งสิ่งเหล่านี้ล้วน

ช่วยส่งเสริมให้ผู้เรียนมีโอกาสพัฒนาตนเองได้อย่างเต็มศักยภาพการนำเทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์ (Artificial Intelligence: AI)และการวิเคราะห์ข้อมูลขนาดใหญ่มาประยุกต์ใช้กับการบริหารสถานศึกษายังสามารถช่วยให้เกิดการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงลึกซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญในการพัฒนากลยุทธ์การบริหารงานและการปรับปรุงนโยบายด้านการศึกษาให้สอดคล้องกับแนวโน้มและความต้องการของสังคมเชื่อมโยงแพลตฟอร์มกับระบบคลาวด์และอินเทอร์เน็ตของสรรพสิ่งยังช่วยให้การจัดเก็บและการประมวลผลข้อมูลเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น ส่งผลให้สถานศึกษาสามารถพัฒนาไปสู่ระบบดิจิทัลที่มีความยั่งยืน(ภูมิภควัธจ์ ภูมพงศ์คชศรและคณะ, 2568)

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาบทบาทของ AI ในการยกระดับการเรียนการสอนและการประเมินผล
2. เพื่อวิเคราะห์ประโยชน์และข้อจำกัดของการนำ AI มาใช้ในการศึกษา
3. เพื่อเสนอแนวทางการประยุกต์ใช้ AI ในการสร้างมิติใหม่ของการเรียนรู้ที่ตอบสนองต่อผู้เรียน

ความหมายและความสำคัญของ AI ในการศึกษา

ปัญญาประดิษฐ์ หรือ Artificial Intelligence (AI) หมายถึง เทคโนโลยีที่ถูกออกแบบมาเพื่อเลียนแบบความฉลาดของมนุษย์โดยใช้การประมวลผลข้อมูลการเรียนรู้ของเครื่อง (Machine Learning) และการตัดสินใจเชิงอัตโนมัติ AI สามารถทำงานได้หลากหลายรูปแบบตั้งแต่การจดจำเสียง การวิเคราะห์ข้อมูล ไปจนถึงการโต้ตอบกับผู้ใช้งานในรูปแบบเสมือนจริงเมื่อประยุกต์เข้ากับวงการการศึกษา AI จึงทำหน้าที่เป็นเครื่องมือสำคัญในการยกระดับคุณภาพการเรียนการสอน AI ในการศึกษาหมายถึงการนำเทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์มาใช้เพื่อสนับสนุนการจัดการเรียนการสอน เช่น การออกแบบบทเรียนเฉพาะบุคคล (Personalized Learning) การสร้างผู้ช่วยสอนเสมือนการใช้ระบบวิเคราะห์ผลการเรียนรวมถึงการใช้แอปพลิเคชันเพื่อวัดผลและประเมินผลอย่างมีประสิทธิภาพ ทั้งนี้ AI ไม่ได้มาแทนที่ครูผู้สอน แต่ทำหน้าที่เป็นผู้ช่วยที่เสริมศักยภาพการสอนให้ดียิ่งขึ้นAI มีความสำคัญต่อผู้เรียนอย่างมากเพราะสามารถตอบสนองความแตกต่างระหว่างบุคคลได้ ผู้เรียนแต่ละคนมีระดับความสามารถและวิธีการเรียนรู้ที่แตกต่างกัน AI สามารถวิเคราะห์และปรับเนื้อหาให้เหมาะสมกับผู้เรียนแต่ละคนทำให้ผู้เรียนได้รับความรู้ในแบบที่ตรงกับความต้องการส่งผลให้เกิดแรงจูงใจในการเรียนและพัฒนาศักยภาพได้อย่างเต็มที่สำหรับครูผู้สอน AI มีบทบาทสำคัญในการช่วยลดภาระงานเช่นการตรวจข้อสอบอัตโนมัติ การจัดเก็บและวิเคราะห์ข้อมูลการเรียนของนักเรียนรวมถึงการช่วยเสนอแนวทางการสอนที่เหมาะสมครูจึงมีเวลาในการออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ที่สร้างสรรค์และสามารถดูแลผู้เรียนเป็นรายบุคคลได้อย่างใกล้ชิดมากขึ้นAI ยังมีความสำคัญในระดับระบบการศึกษาเพราะช่วยให้เกิดการพัฒนารูปแบบการเรียนรู้ที่ยืดหยุ่นและเข้าถึงได้ง่าย เช่น การเรียนออนไลน์ที่มีระบบแนะนำเนื้อหาการเรียนรู้ตลอดชีวิตและการใช้ข้อมูลเพื่อกำหนดนโยบายการศึกษาอย่างมีประสิทธิภาพซึ่งเน้นเรื่องที่จะทำให้คอมพิวเตอร์ ทำงานได้ใกล้เคียงมนุษย์มากขึ้น แบ่งย่อยออกเป็นสาขาต่างๆ เช่น การแปลภาษาด้วยเครื่องระบบผู้เชี่ยวชาญวิทยาการหุ่นยนต์การรู้จำแบบการรับรู้เยี่ยงมนุษย์ด้วยการมาถึงของเทคโนโลยี AI ที่ทันสมัยจึงกลายมาเป็นเทคโนโลยีที่สำคัญสำหรับทั้งครูสอนภาษาอังกฤษเป็นภาษาต่างประเทศและนักเรียนที่ต้องการพัฒนาทักษะทางภาษาสามารถช่วยพัฒนาทักษะการเขียนการศึกษาวิทยาศาสตร์เทคโนโลยีวิศวกรรมและคณิตศาสตสำหรับนักเรียนมัธยมปลายโดยใช้ชุดปัญญาประดิษฐ์พบว่านักเรียนผ่านเกฑณ์การเรียนรู้ มีความพึงพอใจและได้เพิ่มความกระตือรือร้นของนักเรียนและช่วยให้เข้าใจได้ง่ายขึ้น (จิรกร ฐาวิรัตน์, 2568)

สรุปได้ว่า ปัญญาประดิษฐ์ (AI) คือเทคโนโลยีที่ถูกออกแบบให้เลียนแบบความฉลาดของมนุษย์ผ่านการประมวลผลข้อมูลและการตัดสินใจอัตโนมัติเมื่อนำมาใช้ในด้านการศึกษา AI มีบทบาทสำคัญในการยกระดับคุณภาพการเรียนการสอนอย่างรอบด้านทั้งการออกแบบบทเรียนเฉพาะบุคคลการสร้างผู้ช่วยสอนเสมือนและการวิเคราะห์ผลการเรียนของผู้เรียนAI ช่วยตอบสนองความแตกต่างระหว่างบุคคล ทำให้ผู้เรียนได้รับเนื้อหาที่เหมาะสมและมีแรงจูงใจในการเรียนรู้ขณะเดียวกันยังช่วยลดภาระงานของครูในด้านการตรวจสอบและการจัดเก็บข้อมูลส่งผลให้ครูมีเวลาในการออกแบบกิจกรรมที่สร้างสรรค์และดูแลผู้เรียนได้อย่างใกล้ AI ยังช่วยพัฒนาระบบการศึกษาให้ยืดหยุ่นเข้าถึงง่ายและลดความเหลื่อมล้ำทางการศึกษาได้อย่างมีประสิทธิภาพ

การปรับการเรียนรู้ให้เหมาะสมกับผู้เรียน

การศึกษาในศตวรรษที่ 21 มุ่งเน้นให้ผู้เรียนทุกคนสามารถพัฒนาศักยภาพของตนเองได้อย่างเต็มที่ภายใต้ความแตกต่างเฉพาะบุคคล การปรับการเรียนรู้ให้เหมาะสมกับผู้เรียนจึงกลายเป็นแนวทางสำคัญที่ตอบสนองต่อความต้องการดังกล่าว โดยเน้นการจัดการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับความสนใจ ความสามารถ พื้นฐานความรู้ และจังหวะการเรียนของผู้เรียนแต่ละคน เพื่อส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้อย่างแท้จริงและยั่งยืน ความสำคัญของการปรับการเรียนรู้ให้เหมาะสมกับผู้เรียนอยู่ที่การลดความเหลื่อมล้ำทางการศึกษา ผู้เรียนที่มีความสามารถแตกต่างกันย่อมต้องการวิธีการเรียนรู้ที่แตกต่างกันการใช้แนวทางนี้ช่วยให้ผู้เรียนที่อ่อนสามารถค่อย ๆ พัฒนาไปตามศักยภาพครูจึงไม่ใช่เพียงผู้ถ่ายทอดความรู้แต่ยังเป็นผู้อำนวยความสะดวกและผู้ชี้แนะแนวทางการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับผู้เรียนแต่ละคนการเรียนการสอนแบบปรับเหมาะ (Adaptive Learning) เป็นแนวคิดทางการศึกษาที่มุ่งเน้นการปรับเนื้อหา วิธีการสอน และกิจกรรมการเรียนรู้ให้เหมาะสมกับความต้องการและความสามารถของผู้เรียนแต่ละคนในยุคดิจิทัลเทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์ (AI) ได้เข้ามามีบทบาทสำคัญในการพัฒนาระบบการเรียนรู้แบบปรับเหมาะให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้นโดยช่วยในการวิเคราะห์ข้อมูลผู้เรียนการปรับเนื้อหาและวิธีการสอนและการให้ข้อเสนอแนะที่เฉพาะเจาะจงในประเทศไทย การนำ AI มาใช้ในการเรียนการสอนแบบปรับเหมาะสภาการศึกษาได้กล่าวถึงความสำคัญของการนำเทคโนโลยี AI มาใช้ในการพัฒนาการศึกษาไทยเพื่อยกระดับคุณภาพการเรียนการสอนและลดความเหลื่อมล้ำทางการศึกษา (กมล รอดคล้าย, 2563)

1. แนวโน้มในอนาคต

การใช้ AI ในการเรียนรู้แบบปรับเหมาะมีแนวโน้มเติบโตต่อเนื่องในอนาคตโดยมุ่งพัฒนาทั้งทักษะวิชาการและทักษะด้านอื่นๆของผู้เรียนหนึ่งในทิศทางสำคัญคือการพัฒนาทักษะทางสังคมและอารมณ์กำลังพัฒนาระบบ AI ที่ช่วยประเมินและเสริมสร้างทักษะอารมณ์-สังคมสำหรับเด็กปฐมวัยในประเทศไทย (นวลจันทร์, 2566) อีกด้านหนึ่งคือ การใช้ AI ใน Adaptive Learningเพื่อปรับเนื้อหาวิธีสอน และกิจกรรมให้ตรงกับผู้เรียนแต่ละคนโดยเฉพาะเมื่อบูรณาการร่วมกับเทคโนโลยี VR และ ARซึ่งสามารถสร้างประสบการณ์เรียนรู้เสมือนจริงและปรับให้เหมาะสมตามความต้องการเฉพาะบุคคลผู้เชี่ยวชาญด้าน VR เสนอแนวคิดในการใช้Aiช่วยออกแบบสภาพแวดล้อมการเรียนรู้เสมือนจริงเพื่อเพิ่มความมีส่วนร่วมและประสิทธิภาพการเรียนรู้อีกทิศทางสำคัญพัฒนาเพื่อให้ระบบการเรียนรู้แบบปรับเหมาะโปร่งใสและน่าเชื่อถือผู้เชี่ยวชาญด้านVRทางการศึกษาได้เสนอแนวคิดการใช้AIในการปรับเหมาะสภาพแวดล้อมการเรียนรู้เสมือนจริงให้เหมาะสมกับผู้เรียนแต่ละคนการพัฒนาAIที่สามารถอธิบายการตัดสินใจของตัวเองเพื่อเพิ่มความโปร่งใสและความน่าเชื่อถือของระบบAIในการศึกษารองศาสตราจารย์ดร.ธนารักษ์ ธีระมั่นคง

นักวิจัยด้าน AI ของไทยกำลังพัฒนาเทคนิค ExplainableAiสำหรับระบบการเรียนรู้แบบปรับเหมาะเพื่อให้ผู้เรียนและครูเข้าใจเหตุผลเบื้องหลังการตัดสินใจของAIได้ดียิ่งขึ้น (ธนารักษ์ ธีระมั่นคง, 2565)

2. ความท้าทายและข้อควรพิจารณาในการใช้ AI ในการเรียนรู้แบบปรับเหมาะ

การนำเทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์(AI)เข้ามาใช้ในการเรียนรู้แบบปรับเหมาะถือเป็นนวัตกรรมที่ช่วยเพิ่มประสิทธิภาพทางการศึกษาได้อย่างก้าวกระโดดเนื่องจากสามารถวิเคราะห์ข้อมูลผู้เรียนและออกแบบเส้นทางการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับความสามารถ ความสนใจ และจังหวะการเรียนของแต่ละคนอย่างไรก็ตามการประยุกต์ใช้AIในลักษณะนี้ก็ยังมีความท้าทายหลายด้านที่ต้องตระหนักและหาทางแก้ไขควบคู่กันไป ประการแรกคือ ประเด็นความเป็นส่วนตัวและความปลอดภัยของข้อมูลผู้เรียนระบบAIจำเป็นต้องเก็บรวบรวมข้อมูลจำนวนมากเพื่อสร้างแบบจำลองการเรียนรู้เช่น คะแนนสอบพฤติกรรมการเรียนและประวัติการใช้งานหากการจัดการข้อมูลไม่รัดกุมอาจเสี่ยงต่อการรั่วไหลและละเมิดสิทธิส่วนบุคคลความเหลื่อมล้ำทางเทคโนโลยีที่เกิดขึ้นอย่างชัดเจนผู้เรียนที่ขาดแคลนอุปกรณ์หรือการเข้าถึงอินเทอร์เน็ตที่มีคุณภาพอาจเสียโอกาสในการได้รับประโยชน์จากการเรียนรู้แบบปรับเหมาะส่งผลให้ช่องว่างทางการศึกษากว้างขึ้นความเป็นส่วนตัวและความปลอดภัยของข้อมูลการเก็บและวิเคราะห์ข้อมูลผู้เรียนจำนวนมากอาจนำไปสู่ปัญหาด้านความเป็นส่วนตัวและความปลอดภัยของข้อมูลด้านความมั่นคงปลอดภัยทางไซเบอร์ของไทยได้เสนอแนวทางการรักษาความปลอดภัยของข้อมูลผู้เรียนในระบบAIโดยใช้เทคโนโลยี Blockchainและการเข้ารหัสข้อมูลขั้นสูง (ศรีศักดิ์ จามรมาน, 2565)

สรุปได้ว่า การนำAIมาใช้ในการเรียนการสอนแบบปรับเหมาะเป็นโอกาสสำคัญในการยกระดับคุณภาพการศึกษาของประเทศไทยเพื่อพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน บุคลากร หลักสูตร และระบบนิเวศที่เอื้อต่อการใช้AIอย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืนแต่ความสำเร็จจำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือจากทุกภาคส่วน ทั้งภาครัฐ เอกชน สถาบันการศึกษาและชุมชนการดำเนินการอย่างเป็นระบบจะช่วยให้ประเทศไทยสร้างทรัพยากรมนุษย์คุณภาพสูงพร้อมรับความท้าทายในศตวรรษที่ 21.

ระบบการสอนเสริมอัจฉริยะนวัตกรรมแห่งการเรียนรู้ยุคใหม่

การศึกษาในปัจจุบันกำลังเปลี่ยนผ่านเข้าสู่ยุคดิจิทัลที่เทคโนโลยีมีบทบาทสำคัญต่อการเรียนรู้ของผู้เรียน ระบบการสอนเสริมอัจฉริยะ ถือเป็นหนึ่งในนวัตกรรมทางการศึกษาที่ถูกพัฒนาขึ้นเพื่อตอบโจทย์ความต้องการของผู้เรียนในศตวรรษที่ 21 โดยระบบดังกล่าวสามารถวิเคราะห์พฤติกรรมผู้เรียน วัดระดับความเข้าใจ และปรับเนื้อหาหรือวิธีการสอนให้สอดคล้องกับความต้องการเฉพาะบุคคล ส่งผลให้ผู้เรียนได้รับประสบการณ์ที่เหมาะสมและมีประสิทธิภาพมากขึ้นความสำคัญของระบบการสอนเสริมอัจฉริยะอยู่ที่การช่วยเสริมสร้างโอกาสทางการศึกษาอย่างเท่าเทียมการการสอนอย่างรอบด้านหากสามารถนำไปใช้อย่างเหมาะสมระบบนี้จะกลายเป็นนวัตกรรมทางการศึกษาที่ช่วยยกระดับคุณภาพการเรียนรู้และเตรียมผู้เรียนให้พร้อมต่อการเปลี่ยนแปลงในอนาคตได้อย่างแท้จริงระบบการสอนเสริมอัจฉริยะได้ประสบความสำเร็จในการนำความสามารถของปัญญาประดิษฐ์เข้ามาช่วยในการพัฒนาระบบที่สนับสนุนต่อการปรับตัวสำหรับการแก้ปัญหาของผู้เรียน แต่ละคนการวิจัยด้านนี้ได้ถูกนำมาใช้กับเนื้อหาความรู้ที่หลากหลาย เช่น ฟิสิกส์ คณิตศาสตร์ การแพทย์ วิศวกรรมและทางด้านวิทยาศาสตร์คอมพิวเตอร์ เป็นต้น ระบบเหล่านี้สามารถนำไปใช้ได้ดีในการเรียนการสอนซึ่งส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงของหลักสูตรการศึกษาในปัจจุบันที่มีการส่งเสริมการพัฒนาทักษะทางความคิดของผู้เรียนความเข้าใจในการเรียนรู้และการควบคุมการเรียนรู้ของตนที่เป็นการรู้คิดด้วยตนเองซึ่งจะทำให้ผู้เรียนเกิดการ เรียนรู้และจดจำได้มากที่สุด (วิไลรัตน์ ยาทองไชย และจิติมนต์ อั่งสกุล, 2555)

1. การบูรณาการเทคโนโลยีในห้องเรีย

ในศตวรรษที่ 21 การศึกษาได้ก้าวเข้าสู่ยุคดิจิทัลที่เทคโนโลยีเข้ามามีบทบาทสำคัญต่อการเรียนรู้และการจัดการเรียนการสอน การบูรณาการเทคโนโลยีในห้องเรียนไม่ใช่เพียงการนำคอมพิวเตอร์หรืออุปกรณ์ดิจิทัลเข้ามาใช้เท่านั้น แต่หมายถึงการใช้เทคโนโลยีอย่างเหมาะสมและมีเป้าหมายเพื่อสนับสนุนกระบวนการเรียนรู้ของผู้เรียนและเพิ่มประสิทธิภาพของการสอนครูจึงต้องมีความเข้าใจในการเลือกใช้เทคโนโลยีให้สอดคล้องกับเนื้อหาและกิจกรรมที่จัดขึ้นความสำคัญของการบูรณาการเทคโนโลยีในห้องเรียนคือการช่วยให้ผู้เรียนมีโอกาสเข้าถึงแหล่งข้อมูลที่หลากหลายและทันสมัยสามารถพัฒนาทักษะที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิตในโลกยุคดิจิทัล เช่น การคิดวิเคราะห์ การแก้ปัญหาและการใช้สื่อสารผ่านเทคโนโลยีอย่างสร้างสรรค์ เพื่อไม่ให้ผู้เรียนพึ่งพาเทคโนโลยีจนขาดทักษะการคิดและการสื่อสารในชีวิตจริง เทคโนโลยีสมัยใหม่ เช่น ซอฟต์แวร์การจำลอง(Simulation Software)และสื่อการเรียนรู้ดิจิทัลช่วยให้ผู้เรียนสามารถทดลองเสมือนจริงและสำรวจแนวคิดทางวิทยาศาสตร์ได้อย่างลึกซึ้งและมีประสิทธิภาพมากขึ้นการใช้เทคโนโลยีเหล่านี้ยังส่งเสริมการมีส่วนร่วมของนักเรียนผ่านการเรียนรู้แบบโต้ตอบซึ่งช่วยเพิ่มความน่าสนใจและทำให้การเรียนรู้มีชีวิตชีวายิ่งขึ้น (น้ำฝน แหวนเงิน,2567)

2. แนวโน้มและทิศทางของการสอนเสริมอัจฉริยะในอนาค

การสอนเสริมอัจฉริยะได้รับการยอมรับว่าเป็นหนึ่งในนวัตกรรมทางการศึกษาที่ช่วยยกระดับการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 ระบบนี้สามารถวิเคราะห์ข้อมูลผู้เรียนและจัดการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับความต้องการเฉพาะบุคคล ส่งผลให้เกิดประสิทธิภาพการเรียนรู้ที่สูงขึ้น และช่วยลดความเหลื่อมล้ำทางการศึกษาในอนาคตการพัฒนาของเทคโนโลยีดิจิทัลและปัญญาประดิษฐ์จะผลักดันให้การสอนเสริมอัจฉริยะมีแนวโน้มและทิศทางที่น่าสนใจยิ่งขึ้นแนวโน้มแรกคือ การใช้ปัญญาประดิษฐ์ขั้นสูงเพื่อวิเคราะห์พฤติกรรมและรูปแบบการเรียนรู้ของผู้เรียนอย่างละเอียดและแม่นยำมากขึ้นช่วยให้ผู้เรียนทุกช่วงวัยสามารถเข้าถึงองค์ความรู้ที่เหมาะสมกับบริบทของตนนอกจากนี้ยังมีบทบาทของครูในยุคดิจิทัลที่จะเปลี่ยนจากผู้ถ่ายทอดความรู้ไปสู่การเป็นผู้อำนวยการเรียนรู้โดยใช้ข้อมูลจากระบบอัจฉริยะเพื่อออกแบบการเรียนรู้เสริม การแนะแนวและการสร้างแรงบันดาลใจให้ผู้เรียนซึ่งเป็นสิ่งที่เทคโนโลยีไม่สามารถแทนที่ได้ในยุคปัญญาประดิษฐ์นี้การเรียนรู้ตลอดชีวิตจะไม่ใช่เพียงแค่ทางเลือกแต่จะเป็นเงื่อนไขพื้นฐานของการใช้ชีวิตให้สามารถอยู่รอดในสังคมที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วโดยเฉพาะในโลกของปัญญาประดิษฐ์(AI)และเทคโนโลยีเกิดใหม่ที่มีผลต่อรูปแบบการเรียนรู้ในหลายมิติ (เชษฐพัฒน์ สิริวัฒนตระกา, 2568)

สรุปได้ว่า ระบบการสอนเสริมอัจฉริยะเป็นวัตกรรมการศึกษาที่ใช้เทคโนโลยีดิจิทัลปัญญาประดิษฐ์เพื่อปรับการเรียนรู้ให้เหมาะสมกับผู้เรียนรายบุคคลช่วยลดความเหลื่อมล้ำและส่งเสริมการเรียนรู้ตามจังหวะของตนเองระบบประกอบด้วยฐานข้อมูลผู้เรียนอัลกอริทึมการวิเคราะห์และสื่อการเรียนรู้หลากหลายพร้อมการประเมินผลแบบเรียลไทม์แม้มีความท้าทายด้านความปลอดภัยข้อมูลและความพร้อมของครูหากพัฒนาระบบอย่างเหมาะสมจะช่วยยกระดับการเรียนรู้และเสริมทักษะการคิดวิเคราะห์อย่างยั่งยืน

AI เข้ามามีบทบาทกับการศึกษา

ในยุคดิจิทัลปัจจุบัน การศึกษาไม่ได้จำกัดเพียงการเรียนการสอนในห้องเรียนแบบเดิมอีกต่อไป เทคโนโลยีเข้ามามีบทบาทสำคัญ โดยเฉพาะปัญญาประดิษฐ์หรือAIที่เปลี่ยนโฉมหน้าการเรียนการสอนอย่างชัดเจนAIไม่เพียงแต่เป็นเครื่องมือช่วยสอนแต่ยังเป็นตัวช่วยวิเคราะห์ข้อมูล ประเมินผล และปรับการเรียนรู้ให้เหมาะสมกับผู้เรียนแต่ละคนAIช่วยให้ครูสามารถออกแบบบทเรียนแบบเฉพาะบุคคลความสามารถ ความสนใจและจังหวะการเรียนรู้ของผู้เรียนทำให้ผู้เรียนได้รับความรู้ในรูปแบบที่เหมาะสมและเข้าใจได้ง่ายขึ้นAI

ยังสามารถติดตามพฤติกรรมการเรียน วิเคราะห์ผลสัมฤทธิ์และเสนอแนวทางปรับปรุงการสอนได้อย่างแม่นยำช่วยลดภาระการประเมินและให้ครูมีเวลาโฟกัสกับการสอนเชิงสร้างสรรค์สำหรับผู้เรียนAIเปิดโอกาสให้เข้าถึงทรัพยากรการเรียนรู้ได้สะดวกและหลากหลายทั้งแบบออนไลน์แอปพลิเคชันการเรียนหรือระบบจำลองสถานการณ์ทำให้สามารถเรียนรู้ได้ทุกที่ทุกเวลาซึ่งเป็นทักษะสำคัญในศตวรรษที่ 21อย่างไรก็ตามการนำAIมาใช้ในการศึกษาไม่ใช่การทดแทนครูแต่เป็นการสนับสนุนให้การสอนมีประสิทธิภาพมากขึ้นครูยังคงมีบทบาทสำคัญในการสร้างแรงบันดาลใจแนะนำแนวทาง และพัฒนาทักษะทางสังคมของผู้เรียนในขณะเดียวกันAIเป็นเครื่องมือที่ช่วยให้การเรียนการสอนตอบสนองความต้องการของผู้เรียนได้ดียิ่งขึ้นปัญญาประดิษฐ์AIเป็นโปรแกรมคอมพิวเตอร์ที่มีความสามารถเรียนรู้และการทำงานได้ใกล้เคียงมนุษย์ในด้านการจัดการเรียนรู้ครูสามารถนำมาสนับสนุนและบูรณาการในกระบวนการจัดการเรียนรู้รวมถึงการพัฒนาผู้เรียนทั้งในด้านการให้การสนับสนุนการเรียนรู้ที่เฉพาะเจาะจงยืดหยุ่นและมีประสิทธิภาพการประเมินผลที่แม่นยำการสร้างประสบการณ์การเรียนรู้ที่หลากหลายรวมไปถึงการพัฒนาทักษะที่สำคัญ เช่น การคิดวิเคราะห์และการแก้ปัญหาซึ่งทำให้การจัดการเรียนรู้มีความยืดหยุ่นและผู้เรียนเข้าถึงได้มากขึ้น (สำนักงานราชบัณฑิตยสภา, 2562)

แนวทางส่งเสริมนวัตกรรมการจัดการเรียนรู้อย่างยั่งยืนและปลอดภัย

การจัดการเรียนรู้ในยุคปัจจุบันจำเป็นต้องตอบสนองต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคมเทคโนโลยีและสิ่งแวดล้อมอย่างรวดเร็วนวัตกรรมในการจัดการเรียนรู้จึงเป็นปัจจัยสำคัญที่ช่วยพัฒนาผู้เรียนให้มีความรู้ทักษะ และคุณลักษณะที่จำเป็นสำหรับศตวรรษที่ 21 เพื่อให้เกิดผลกระทบในเชิงบวกต่อผู้เรียน ครูและชุมชนการศึกษาในระยะยาวหนึ่งในแนวทางสำคัญคือการออกแบบการเรียนรู้ที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมและยั่งยืนเช่น การใช้สื่อดิจิทัลและเทคโนโลยีออนไลน์เพื่อทดแทนการใช้กระดาษมากเกินไป ลดของเสียและทรัพยากรที่สิ้นเปลืองควรส่งเสริมการเรียนรู้แบบโครงการ (Project-Based Learning) หรือการเรียนรู้เชิงบูรณาการที่เน้นการแก้ปัญหาจริง ทำให้ผู้เรียนสามารถนำความรู้ไปประยุกต์ใช้ในชีวิตจริงได้แนวทางต่อมาคือ สร้างสภาพแวดล้อมการเรียนรู้ที่ปลอดภัยทั้งร่างกายและจิตใจครูควรคำนึงถึงความเหมาะสมของเทคโนโลยีและสื่อที่นำมาใช้ เพื่อป้องกันปัญหาทางด้านสุขภาพเช่น การใช้เวลาอยู่หน้าจอมากเกินไปหรือข้อมูลที่ไม่เหมาะสมการจัดอบรมและเวิร์กช็อปเกี่ยวกับเทคโนโลยีการศึกษาและนวัตกรรมการสอนสามารถช่วยเสริมศักยภาพของครูให้สามารถสร้างสรรค์การเรียนรู้ที่ยั่งยืนและปลอดภัยได้อย่างมีประสิทธิภาพครูเป็นบุคคลสำคัญในการสร้างและพัฒนาคุณภาพของผู้เรียนให้เกิดทักษะที่จำเป็นสำหรับศตวรรษที่ 21 จึงต้องพัฒนาทักษะด้านการคิดทักษะด้านภาษาเพื่อการสื่อสารในระดับสากล รวมทั้งความสามารถในการใช้และเรียนรู้ผ่านเทคโนโลยีคอมพิวเตอร์และสื่อสารโทรคมนาคมหรือเทคโนโลยีดิจิทัล (ถนอมพร เลาจรัสแสง, 2561)

สรุปได้ว่า AIมีบทบาทสำคัญในการยกระดับระบบการศึกษา ทั้งการปรับเนื้อหาหลักสูตรให้เหมาะกับผู้เรียนการสนับสนุนการเรียนออนไลน์และการพัฒนาทักษะเฉพาะบุคคลครูจำเป็นต้องเตรียมความพร้อมด้านสมรรถนะดิจิทัลเข้าใจพื้นฐานAIและเลือกใช้เครื่องมืออย่างเหมาะสมผู้เรียนต้องมีทักษะการคิดเชิงคำนวณ จริยธรรมและความสามารถในการใช้เทคโนโลยีเพื่อเรียนรู้ด้วยตนเองประโยชน์ของ AI ครอบคลุมการออกแบบการเรียนรู้เฉพาะบุคคล การช่วยวางแผนสอน การเตรียมสอบ การประเมินผลที่แม่นยำ และสร้างประสบการณ์เรียนรู้เสมือนจริง

บทบาทของครูในยุค AI

บทบาทของครูในยุคAIได้เปลี่ยนแปลงไปอย่างมากจากผู้ถ่ายทอดความรู้แบบดั้งเดิมไปสู่บทบาทใหม่ที่ครอบคลุมการใช้เทคโนโลยีเพื่อออกแบบการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับผู้เรียนสนับสนุนการพัฒนาทักษะที่AIไม่สามารถทดแทนได้ เช่น ความคิดสร้างสรรค์ การแก้ปัญหาและการสื่อสารตลอดจนการปลูกฝังจริยธรรมในการใช้เทคโนโลยีความเปลี่ยนแปลงเหล่านี้ได้ทำให้สมรรถนะการสอนของครูในยุคAIเป็นประเด็นสำคัญที่ต้องได้รับการพัฒนาซึ่งบทความนี้มุ่งเน้นการศึกษาและนำเสนอสมรรถนะที่สำคัญของครูในยุคAIซึ่งรวมถึงความสามารถด้านเทคโนโลยีการออกแบบการเรียนรู้ที่ยืดหยุ่นและการพัฒนาทักษะที่AIไม่สามารถทดแทนได้เช่น ความคิดสร้างสรรค์ การสื่อสาร และจริยธรรมยังนำเสนอแนวทางการพัฒนาทักษะการเรียนการสอนของครูรวมถึงความท้าทายและโอกาสในการปรับตัวให้สอดคล้องกับการใช้AIในระบบการศึกษาการพัฒนาสมรรถนะการสอนของครูในยุคAIไม่เพียงแค่เพิ่มคุณภาพการเรียนรู้ของผู้เรียนแต่ยังช่วยสร้างระบบการศึกษาที่พร้อมรองรับการเปลี่ยนแปลงในอนาคตและยังต้องพัฒนาควบคู่ไปกับผู้เรียนให้ได้ตามมาตรฐานของการศึกษาไม่ว่าจะอยู่ที่ไหนทุกคนสามารถเรียนและสามารถจะค้นหาข้อมูลและมีสิ่งพัฒนาที่เรียกว่าปัญญาประดิษฐ์ที่จะช่วยให้การเรียนเข้าถึงต่อการเรียนจึงเป็นเหตุปัจจัยต่อตัวผู้สอนให้ต้องพัฒนาสมรรถนะในการสอนในยุคนี้มากขึ้นSoft skllsจึงเป็นสิ่งที่สำคัญและมีความจำเป็นสำหรับครูในการพัฒนาให้ครูเกิดSoft skllsจึงต้องอาศัยการลงมือปฏิบัติและผ่านการซึมซับประสบการณ์ ไม่สามารถสอนผ่านหนังสือหรือรับฟังบรรยายการพัฒนาจึงต้องเรียนรู้ผ่านกิจกรรมให้มากกว่าการนั่งฟังเพียงอย่างเดียว (ไหมไทย ไชยพันธ์, 2564)

1. การพัฒนาสมรรถนะครู

สมรรถนะหมายถึงความสามารถในการปฏิบัติงานให้เกิดผลลัพธ์ที่มีประสิทธิภาพและเป็นไปตามเกณฑ์ที่กำหนดหรือการแสดงผลงานที่โดดเด่นในสถานการณ์ต่างๆโดยการรวมองค์ประกอบที่สำคัญ ได้แก่ ความรู้ ทักษะ คุณลักษณะ ทัศนคติ และแรงจูงใจของบุคคลซึ่งจะส่งผลโดยตรงต่อความสำเร็จในการปฏิบัติงานตามบทบาทหน้าที่อย่างมีประสิทธิภาพและคุณภาพที่สูงขึ้นในสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วการนำเทคโนโลยีใหม่ๆจึงต้องมีการปรับตัวอย่างต่อเนื่องเพื่อให้การสอนมีความสอดคล้องกับการพัฒนาเทคโนโลยีที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็วการพัฒนาสมรรถนะของครูจึงไม่เพียงแค่การเสริมสร้างความรู้และทักษะในการสอนเท่านั้น แต่ยังต้องรวมถึงการพัฒนาความสามารถในการใช้เทคโนโลยีและเครื่องมือดิจิทัลในการสอนให้มีประสิทธิภาพเพื่อให้บรรลุผลลัพธ์ที่มีคุณภาพและตรงตามเป้าหมายที่วางไว้ในยุคที่เทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์(AI)ก้าวหน้าครูจึงต้องมีการพัฒนาสมรรถนะในการใช้AIในการศึกษาซึ่งAIไม่เพียงแต่ช่วยประหยัดเวลาในการจัดการข้อมูลและการประเมินผลแต่ยังสามารถเพิ่มประสิทธิภาพในการตรวจสอบความแม่นยำของเนื้อหาการสอนและกระบวนการเรียนการสอนโดยการใช้AIในการสอนจะช่วยเสริมสร้างประสบการณ์การเรียนรู้ที่หลากหลายและตรงกับความต้องการของผู้เรียนมากขึ้นอีกทั้งยังสามารถนำมาปรับใช้เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการออกแบบแผนการสอนที่มีคุณภาพยิ่งขึ้นการพัฒนาสมรรถนะในยุคAIจำเป็นต้องปรับเปลี่ยนและสอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยีเพื่อให้บุคคลองค์กรและสังคมสามารถตอบสนองต่อความต้องการที่เปลี่ยนแปลงได้อย่างเหมาะสม (อาภรณ์ ภู่วิทยพันธุ์, 2552)

2. การคิดเชิงวิพากษ์และการแก้ปัญหา

การคิดเชิงวิพากษ์และการแก้ปัญหาเป็นองค์ประกอบสำคัญในการพัฒนาสมรรถนะในด้านต่างๆโดยเฉพาะเมื่อเกี่ยวข้องกับการใช้เทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์ผAI)การใช้AIอย่างมีจริยธรรมเป็นปัจจัยที่สำคัญ

ในการพัฒนาและปรับใช้เทคโนโลยีนี้อย่างมีความรับผิดชอบและปลอดภัยในการโพสต์ข้อความหรือการแชร์ข้อมูลใดๆผ่านระบบดิจิทัลจำเป็นต้องคำนึงถึงความปลอดภัยของข้อมูลที่เผยแพร่เป็นหลักรวมถึงการตรวจสอบความถูกต้องและความแม่นยำของข้อมูลที่นำเสนอการคำนึงถึงความถูกต้องและแม่นยำของข้อมูลนั้นเป็นสิ่งสำคัญเพราะข้อมูลที่ไม่ได้รับการกลั่นกรองหรือไม่ได้รับการตรวจสอบอย่างถี่ถ้วนอาจก่อให้เกิดความเข้าใจผิดหรือการนำไปใช้ที่ผิดพลาดซึ่งอาจส่งผลกระทบต่อผู้ใช้งานในทางที่ไม่คาดคิดเช่นการแพร่กระจายข้อมูลเท็จหรือการปลอมแปลงข้อมูลที่อาจส่งผลเสียต่อสังคมและองค์กรการตรวจสอบความถูกต้องและความแม่นยำของข้อมูลเป็นหน้าที่ที่ผู้สร้างและเผยแพร่ข้อมูลต้องให้ความสำคัญเพื่อให้ข้อมูลนั้นสามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้จริงและไม่ส่งผลเสียโดยไม่เพียงแต่ช่วยเพิ่มประสิทธิภาพในการสอนแต่ยังต้องเสริมสร้างผลลัพธ์การเรียนรู้ที่มีคุณภาพและช่วยพัฒนาผู้เรียนในทุกๆด้านทั้งในด้านความรู้ทักษะและค่านิยมที่ดีในการใช้เทคโนโลยีอย่างมีจริยธรรม(พระมหาดุริยะ สังโยฆะ, 2567)

สรุปได้ว่า บทบาทของครูในยุคAIเปลี่ยนจากผู้ถ่ายทอดความรู้แบบดั้งเดิมสู่การใช้เทคโนโลยีในการออกแบบการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับผู้เรียนครูต้องสนับสนุนการพัฒนาทักษะที่AIไม่สามารถทดแทนได้เช่นความคิดสร้างสรรค์ การแก้ปัญหา การสื่อสาร และจริยธรรมการพัฒนาสมรรถนะครูจึงครอบคลุมด้านเทคโนโลยีการออกแบบการเรียนรู้ที่ยืดหยุ่นและการฝึกทักษะเชิงปฏิบัติผ่านกิจกรรมจริงการปรับตัวต่อ AI เปิดโอกาสเพิ่มคุณภาพการเรียนรู้และสร้างระบบการศึกษาที่พร้อมรองรับการเปลี่ยนแปลงครูจึงต้องมี Soft skills และเรียนรู้ควบคู่กับผู้เรียนเพื่อให้เกิดผลลัพธ์สูงสุดในโลกที่การเรียนรู้ไม่มีขีดจำกัด

ความท้าทายในการนำ AI มาใช้ในการศึกษา

การนำปัญญาประดิษฐ์(AI)เข้ามามีบทบาทในการศึกษาช่วยเพิ่มประสิทธิภาพการเรียนการสอนทำให้ผู้เรียนเข้าถึงเนื้อหาได้ง่ายขึ้นและช่วยครูวิเคราะห์ผลการเรียนได้อย่างแม่นยำอย่างไรก็ตามการนำAIมาใช้ในภาคการศึกษายังเผชิญความท้าทายหลายด้านที่จำเป็นต้องพิจารณาอย่างรอบคอบประการแรกคือความพร้อมด้านเทคโนโลยีและโครงสร้างพื้นฐานโรงเรียนบางแห่งอาจยังขาดอุปกรณ์และระบบเครือข่ายที่เพียงพอทำให้ไม่สามารถนำAIมาใช้ได้เต็มประสิทธิภาพประการที่สองคือความรู้และทักษะของครูครูจำเป็นต้องมีความเข้าใจด้านเทคโนโลยีและสามารถออกแบบบทเรียนที่ใช้AIสนับสนุนได้หากขาดความรู้การใช้AIอาจไม่เกิดประโยชน์สูงสุดอีกประเด็นที่สำคัญคือความปลอดภัยและจริยธรรมการใช้AIเกี่ยวข้องกับข้อมูลส่วนบุคคลของผู้เรียนหากไม่มีมาตรการปกป้องข้อมูลอย่างเหมาะสมอาจเกิดปัญหาด้านความเป็นส่วนตัวและการละเมิดสิทธิ์การพึ่งพาAIมากเกินไปแต่การผนวกAIเข้ากับการศึกษาก็สร้างความท้าทายใหม่จิตวิญญาณแห่งการเรียนรู้หรือมิติภายในของมนุษย์ที่ซับซ้อนเกินกว่าการประมวลผลด้วยอัลกอริทึมในยุคที่การวัดผลเชิงประสิทธิภาพทางการเรียนรู้กลายเป็นเป้าหมายหลักของนโยบายการศึกษาผู้เรียนและผู้สอนต่างถูกผลักดันให้เร่งเรียนเร่งสอนเพื่อตอบโจทย์การสอบหรือระบบการวัดประเมินผลส่งผลให้พื้นที่ของการใคร่ครวญซึ่งเป็นหัวใจของการเรียนรู้เพื่อความเข้าใจตนเองอย่างมีความหมายถูกต้อง (อนิรุทธิ์ สมเสาร์, 2568)

ข้อดีและข้อเสียของ AI

ข้อดีและข้อเสียของปัญญาประดิษฐ์(AI)ซึ่งเป็นเทคโนโลยีที่กำลังได้รับความนิยมและมีบทบาทสำคัญในหลายด้านของชีวิตประจำวันตั้งแต่การทางานในอุตสาหกรรมไปจนถึงการใช้ในชีวิตส่วนตัว AIมีศักยภาพในการเปลี่ยนแปลงวิธีการทำงานและการใช้ชีวิตของเราแต่ก็มีข้อกังวลและความท้าทายที่ต้องพิจารณาเช่นกันข้อดีของAI

1) ประสิทธิภาพและความเร็ว:AIสามารถประมวลผลข้อมูลจำนวนมากได้อย่างรวดเร็วและแม่นยำ ทำให้สามารถทำงานที่ซับซ้อนได้ในเวลาที่สั้นลง

2) การลดข้อผิดพลาด: เมื่อเทียบกับมนุษย์AIมีแนวโน้มที่จะทำผิดพลาดน้อยกว่าในงานที่ต้องการความแม่นยำสูงเช่นการวิเคราะห์ข้อมูลทางการแพทย์

3) การทำงานตลอด 24 ชั่วโมง:AIสามารถทำงานได้ตลอดเวลาโดยไม่ต้องพักผ่อนซึ่งช่วยเพิ่มประสิทธิภาพในการทำงาน

ข้อเสียของ AI

1) การว่างงาน: การนำAIมาใช้ในอุตสาหกรรมอาจทำให้เกิดการลดลงของงานในบางสาขาเนื่องจากเครื่องจักรสามารถทำงานแทนมนุษย์ได้

2) ความเป็นส่วนตัว:AIมักจะต้องการข้อมูลส่วนบุคคลเพื่อทำงานย่างมีประสิทธิภาพซึ่งอาจนำไปสู่ปัญหาความเป็นส่วนตัวและการละเมิดข้อมูล

3) การพึ่งพาเทคโนโลยี: การพึ่งพาAIมากเกินไปอาจทำให้มนุษย์สูญเสียทักษะที่สำคัญและความสามารถในการคิดวิเคราะห์ มีข้อดีและข้อเสียที่ต้องพิจารณาอย่างรอบคอบข้อดีของAIช่วยเพิ่มประสิทธิภาพและนวัตกรรมในหลายด้าน ในขณะที่ข้อเสียอาจนำไปสู่ปัญหาทางสังคมและจริยธรรมการพัฒนาและการใช้งานAIควรมีการควบคุมและการพิจารณาอย่างรอบคอบเพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดแก่สังคม (พระครูสมุห์ทอง ฐิตปญฺโญ (บุตรดี), 2568)

สรุปได้ว่า การนำAIมาใช้ในการศึกษาช่วยเพิ่มประสิทธิภาพการเรียนการสอนทำให้ผู้เรียนเข้าถึงเนื้อหาได้ง่ายขึ้นและช่วยครูวิเคราะห์ผลการเรียนได้แม่นยำแต่ยังมีความท้าทายเช่นความพร้อมด้านเทคโนโลยีครูต้องมีทักษะการใช้AIและมาตรการด้านความปลอดภัยและจริยธรรมข้อดีของAIได้แก่ประสิทธิภาพและความเร็วลดข้อผิดพลาดทำงานตลอด 24 ชั่วโมงปรับปรุงการตัดสินใจและส่งเสริมนวัตกรรมขณะเดียวกันการพึ่งพาAIมากเกินไปอาจลดโอกาสพัฒนาทักษะที่AIไม่สามารถทดแทนเช่นความคิดสร้างสรรค์การสื่อสารและการใคร่ครวญเพื่อความเข้าใจตนเองการใช้AIจึงต้องสมดุลระหว่างเทคโนโลยีและการพัฒนามิติภายในของผู้เรียนและผู้สอน

การประเมินผลและการติดตามผลการเรียนรู้ด้วยAI

ปัจจุบันการศึกษาได้เข้าสู่ยุคดิจิทัลอย่างเต็มตัวเทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์ (AI) มีบทบาทสำคัญในการสนับสนุนการเรียนการสอนไม่เพียงช่วยให้ผู้เรียนเข้าถึงความรู้ได้ง่ายขึ้นแต่ยังช่วยให้ครูสามารถประเมินผลและติดตามความก้าวหน้าของผู้เรียนได้อย่างแม่นยำและรวดเร็วการนำAIมาประยุกต์ใช้จึงเป็นแนวทางสำคัญในการยกระดับคุณภาพการเรียนการสอนในศตวรรษที่21การประเมินผลด้วยAIทำให้สามารถวัดความรู้ความเข้าใจและทักษะของผู้เรียนได้หลายมิติระบบAIสามารถสร้างข้อสอบอัตโนมัติวิเคราะห์คำตอบและให้ผลลัพธ์ทันทีAIยังสามารถติดตามพฤติกรรมการเรียนของผู้เรียนเวลาที่ใช้ในการเรียนจำนวนครั้งที่เข้าระบบและความถี่ในการทำแบบฝึกหัดซึ่งช่วยให้ครูเห็นภาพรวมของผู้เรียนได้ชัดเจนการติดตามผลการเรียนรู้ด้วยAIเป็นกระบวนการต่อเนื่องที่ช่วยให้ครูสามารถปรับแนวทางการสอนให้เหมาะสมกับผู้เรียนระบบสามารถรวบรวมข้อมูลจากหลายแหล่งเช่นระบบLMSและแพลตฟอร์มการเรียนออนไลน์เพื่อสร้างรายงานความก้าวหน้าของผู้เรียนAIยังสามารถพยากรณ์ผลการเรียนในอนาคตและให้คำแนะนำส่วนบุคคลเช่น แนะนำเนื้อหาที่ควรทบทวนหรือแบบฝึกหัดที่เหมาะสมการใช้AIในการประเมินและติดตามผลมีข้อดีหลายประกาได้แก่ลดภาระงานของครู เพิ่มความแม่นยำในการประเมินและส่งเสริมการเรียนรู้แบบเฉพาะบุคคลทำให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาทักษะตามความสามารถของตนเองได้อย่างเต็มที่

และวิเคราะห์โดยมีระบบในการเก็บข้อมูลการใช้งานAIและข้อมูลพฤติกรรมการเรียนรู้ของผู้เรียนอย่างสม่ำเสมอเพื่อนำมาวิเคราะห์และระบุจุดที่ต้องปรับปรุงและการปรับตัวและยืดหยุ่นนั่นคือเทคโนโลยี AI พัฒนาไปอย่างรวดเร็วกลยุทธ์และแนวปฏิบัติก็ต้องมีความยืดหยุ่นสามารถปรับเปลี่ยนได้ตามข้อมูลใหม่ๆ และความก้าวหน้าของเทคโนโลยี (พงษ์ศักดิ์ ผกามาศ ,2568)

สรุปได้ว่า การนำAIมาใช้ในการประเมินผลและติดตามผลการเรียนรู้ช่วยให้ครูสามารถวิเคราะห์ข้อมูลผู้เรียนได้อย่างละเอียดและรอบด้านทั้งในด้านความรู้ความเข้าใจและพฤติกรรมการเรียนAIยังสามารถประเมินผลแบบเรียลไทม์ทำให้ทราบจุดแข็งจุดอ่อนและความก้าวหน้าของผู้เรียนได้ทันทีส่งผลให้การจัดการเรียนการสอนมีความเหมาะสมกับความต้องการของแต่ละบุคคลอีกทั้งAIยังสามารถติดตามพัฒนาการอย่างต่อเนื่องช่วยให้ผู้เรียนได้รับการสนับสนุนตรงเวลาและพัฒนาศักยภาพได้เต็มที่

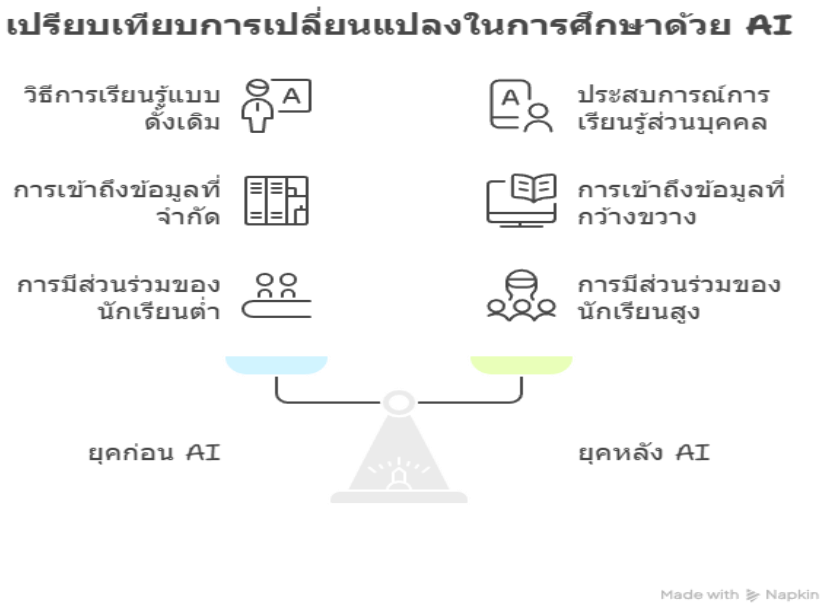

ภาพที่ 1 แสดงการเปรียบเทียบการเปลี่ยนแปลงในการศึกษาด้วยAI

องค์ความรู้ที่ได้รับ

AI ทำให้การศึกษาเปลี่ยนจากครูเป็นศูนย์กลางไปสู่ผู้เรียนเป็นศูนย์กลางโดยช่วยให้การเรียนรู้มีความยืดหยุ่นเข้าถึงข้อมูลได้มากขึ้นและตอบสนองความแตกต่างของผู้เรียนแต่ละคนส่งผลให้นักเรียนมีส่วนร่วมและพัฒนาการเรียนรู้ได้ดีขึ้น

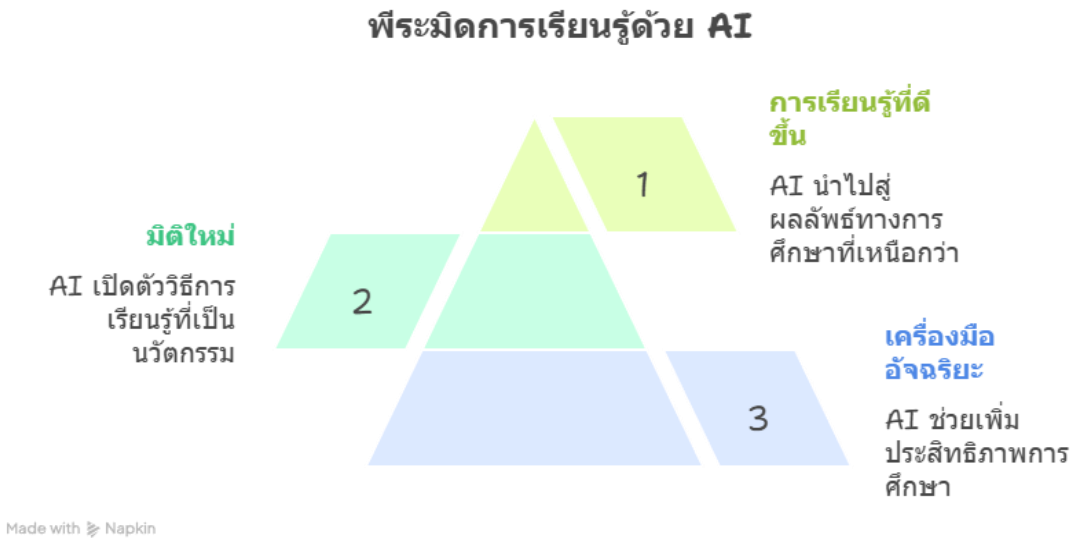

แผนภาพที่ 1 องค์ความรู้ที่ได้รับ

1. **เครื่องมืออัจฉริยะ (ฐานพีระมิด)** AIทำหน้าที่เป็นเครื่องมือช่วยในการเรียนรู้เช่นช่วยค้นคว้าข้อมูล วิเคราะห์เนื้อหาหรือช่วยทำแบบฝึกหัดส่งผลให้การเรียนมีความสะดวกรวดเร็วและมีประสิทธิภาพมากขึ้น

2. มิติใหม่ของการเรียนรู้ (ระดับกลาง) AIเปิดโอกาสให้เกิดรูปแบบการเรียนรู้ใหม่ๆเช่นการเรียนแบบโต้ตอบการเรียนเฉพาะบุคคลและการใช้สื่อเทคโนโลยีผู้เรียนสามารถเรียนได้ตามศักยภาพของตนเองและมีส่วนร่วมมากขึ้น

3. การเรียนรู้ที่ดีขึ้น (ยอดพีระมิด) เมื่อใช้AIอย่างเหมาะสมจะทำให้ผลลัพธ์ทางการศึกษาดีขึ้นผู้เรียนเข้าใจเนื้อหาได้ลึกขึ้นมีทักษะคิดวิเคราะห์และพัฒนาตนเองได้อย่างต่อเนื่อง

สรุป

ในยุคปัจจุบัน เทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์ (AI) ได้เข้ามามีบทบาทสำคัญในแวดวงการศึกษา โดยเฉพาะการประเมินและติดตามผลการเรียนรู้ของผู้เรียนAIสามารถวิเคราะห์ข้อมูลจำนวนมากได้อย่างรวดเร็วและแม่นยำช่วยให้ครูสามารถรับรู้พัฒนาการของนักเรียนแบบรายบุคคลในแบบเรียลไทม์ เช่น ผลการทำแบบฝึกหัดพฤติกรรมการเรียนหรือจุดแข็งจุดอ่อนของผู้เรียนAiยังมีบทบาทในการวิเคราะห์แนวโน้มการเรียนรู้ของนักเรียนแต่ละคนโดยอาศัยข้อมูลหลากหลายรูปแบบ เช่น ความถี่ในการเรียน การทำกิจกรรม หรือผลการทดสอบเพื่อให้ครูสามารถปรับรูปแบบการสอนให้ตรงกับความต้องการของผู้เรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพส่งผลให้การจัดการเรียนการสอนมีคุณภาพ และตอบสนองต่อผู้เรียนมากยิ่งขึ้นอีกหนึ่งข้อดีของการใช้ AI คือช่วยลดความลำเอียงในการประเมินผลเพราะระบบสามารถใช้เกณฑ์มาตรฐานที่

กำหนดไว้ล่วงหน้าทำให้การให้คะแนนมีความแม่นยำและเป็นธรรมพร้อมทั้งแจ้งผลได้ทันทีหลังจากทำแบบทดสอบช่วยให้ทั้งครูและนักเรียนสามารถปรับตัวและแก้ไขได้รวดเร็ว AI ยังสามารถช่วยครูในการดูแลนักเรียนกลุ่มเสี่ยงโดยระบบจะตรวจจับ และแจ้งเตือนเมื่อนักเรียนมีผลสัมฤทธิ์ต่ำหรือมีปัญหาในการเรียนอย่างต่อเนื่องทำให้ครูสามารถเข้าไปให้ความช่วยเหลือได้อย่างทันท่วงทีเป็นการลดความเสี่ยงที่นักเรียนจะหลุดออกจากระบบการศึกษาอย่างไรก็ตามการนำAIมาใช้ในการศึกษาควรดำเนินการด้วยความระมัดระวังในเรื่องจริยธรรมและความเป็นส่วนตัวของนักเรียนโดยข้อมูลของผู้เรียนต้องได้รับการคุ้มครองอย่างเหมาะสมAi ควรเป็นเพียงเครื่องมือสนับสนุนเท่านั้นไม่ใช่สิ่งที่เข้ามาแทนที่บทบาทของครูเพราะครูยังคงมีหน้าที่สำคัญในการเข้าใจผู้เรียนอย่างรอบด้าน และสร้างความสัมพันธ์ในการเรียนรู้ที่มนุษย์เท่านั้นจะทำได้ช่วยให้การเรียนการสอนมีประสิทธิภาพมากขึ้นโดยเฉพาะการประเมินผลและติดตามพัฒนาการของนักเรียนแบบรายบุคคลครูสามารถรับรู้พฤติกรรมการเรียนจุดแข็ง และจุดอ่อนของผู้เรียนแบบเรียลไทม์ AI สามารถวิเคราะห์ข้อมูลจากหลายแหล่งเช่นการทำแบบทดสอบออนไลน์การเข้าเรียนหรือเวลาที่ใช้กับกิจกรรมต่างๆทำให้ครูสามารถปรับกระบวนการสอนให้เหมาะสมกับความต้องการของผู้เรียนแต่ละคนส่งเสริมการเรียนรู้ที่มีคุณภาพและตรงจุดข้อดีอีกประการคือ AI ช่วยลดความลำเอียงในการประเมินผลด้วยการใช้เกณฑ์ที่ชัดเจน และเป็นมาตรฐานทำให้การให้คะแนนมีความแม่นยำ และเป็นธรรมอีกทั้งระบบสามารถแสดงผลได้ทันที ช่วยให้ครูและนักเรียนปรับปรุงการเรียนรู้ได้ทันเวลา AI ยังช่วยครูดูแลนักเรียนกลุ่มเสี่ยงระบบสามารถแจ้งเตือน เมื่อนักเรียนมีแนวโน้มผลสัมฤทธิ์ต่ำหรือมีปัญหาการเรียนทำให้ครูสามารถให้ความช่วยเหลือและวางแผนการเรียนเฉพาะบุคคลได้ทันทีลดโอกาสที่นักเรียนจะหลุดออกจากระบบการศึกษา อย่างไรก็ตามการใช้ AI ต้องคำนึงถึงจริยธรรมและความปลอดภัยของข้อมูลผู้เรียนAIควรเป็นเครื่องมือสนับสนุนไม่ใช่ทดแทนครูครูยังคงมีบทบาทสำคัญในการเข้าใจผู้เรียนอย่างรอบด้านสร้างแรงบันดาลใจและพัฒนาทักษะที่AIไม่สามารถทดแทนได้

เอกสารอ้างอิง

กมล รอดคล้าย. (2563). การใช้เทคโนโลยีAIในการพัฒนาการศึกษาไทย. *วารสารนโยบายการศึกษา*, 7(2), 5-18.

จิรกร ฐาวิรัตน์. (2568). AI กับการศึกษา: ตัวช่วยสุดอัจฉริยะเพื่อพัฒนาการเรียนรู้.*วารสาร สังคมศึกษาปริทรรศน์*, 1(2): 98-108.

เชษฐพัฒน์ สิริวัฒนตระการ(2568). การเรียนรู้ตลอดชีวิตในยุคปัญญาประดิษฐ์: การวิเคราะห์เชิงทฤษฎีและ แนวโน้มในอนาคต*: Lifelong Learning in the Age of Artificial Intelligence:Theoretical Analysis and Future Trends*. *วารสารวิชาการรัตนบุศย์*, 7(2):584–593.

ถนอมพร เลาหจรัสแสง. (2561). *นวัตกรรมเทคโนโลโลยีสารสนเทศเพื่อการศึกษายุคการเรียนรู้ 4.0. เชียงใหม่*: ตองสามดีไซน์

ธนารักษ์ ธีระมั่นคง. (2565). การพัฒนาเทคนิค Explainable AI สำหรับระบบการเรียนรู้แบบปรับเหมาะ. *วารสารวิทยาการคอมพิวเตอร์และเทคโนโลยีสารสนเทศ, 18*(2): 45-60

นวลจันทร์ จุฑาภักดีกุล. (2566). การพัฒนาระบบAIเพื่อประเมินและพัฒนาทักษะทางอารมณ์และสังคมของเด็กปฐมวัย. *วารสารจิตวิทยาการศึกษา,* 15(1):12-28.

น้ำฝน แหวนเงิน. (2567). การเรียนการสอนวิทยาศาสตร์ในยุคดิจิทัล:นวัตกรรมและแนวทางใหม่ใน

การศึกษา. *วารสารปัญญาลิขิต*, 3(2): 28-40.

พระมหาดุริยะ สังโยฆะ. (2567). สมรรถนะการสอนของครูในยุคปัญญาประดิษฐ์ AI: การพัฒนาทักษะการเรียนการสอนเพื่ออนาคต. Wisdom Journal of Humanities and Social Sciences, 1(6 (December),:52–61.

พงษ์ศักดิ์ ผกามาศ (2568). กลยุทธ์การใช้ปัญญาประดิษฐ์ (AI) เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการจัดการเรียนการสอนและการบรรลุผลลัพธ์การเรียนรู้ของผู้เรียนในยุคแห่งเทคโนโลยีเปลี่ยนโลกทางการศึกษา *Trends of Humanities and Social Sciences Research*, 13(2): 33–63.

วิไลรัตน์ ยาทองไชย และ จิติมนต์ อั่งสกุล. (2555) ระบบการสอนเสริมอัจฉริยะ: นวัตกรรมแห่งการเรียนรู้ยุค ใหม่. *Suranaree Journal of Social Science*, 7(1): 101-117.

ศรีศักดิ์ จามรมาน. (2565). แนวทางการรักษาความปลอดภัยของข้อมูลผู้เรียนในระบบAIทางการศึกษา. *วารสารวิชาการเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร,* 5(2):45-58.

สำนักงานราชบัณฑิตยสภา. (2562). *ศัพท์คอมพิวเตอร์และเทคโนโลยีสารสนเทศ.* จาก w.royin.go.th

ไหมไทย ไชยพันธุ์. (2014). จิตวิทยา: แนวคิดทฤษฎีและการปรับพฤติกรรมในห้องเรียน. *วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช,* 1(1): 1-336.

อนิรุทธิ์ สมเสาร์. (2568). การเรียนรู้ความตระหนักรู้ในตนเองเพื่อก้าวผ่านความปั่นป่วนทางจิตวิญญาณ. วิทยานิพนธ์ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาหลักสูตรและการสอนบัณฑิตวิทยาลัย. มหาวิทยาลัยขอนแก่นพระครูสมุห์ทอง ฐิตปญฺโญ (บุตรดี) (2568). AI ปัญญาประดิษฐ์กับการศึกษายุคดิจิทัล. *วารสารวิรุฬห์ศาสตร์ปริทัศน์*, *1*(1):10–22.

AI ยุคใหม่กับการสอนสังคมศึกษา
Mobern Ai Anb Cosial Studies Teaching

ศิริรัตน์ ภาสดา[1,*], พระมหาสมบัติ ฐานวโร[2] และ เอกรัตน์ มาพะดุง[3]
Sirirat Passada [1,*], Phramaha Sombat [2] Ekkarat Maphadung [3]

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่ออธิบายบทบาทและความสำคัญของปัญญาประดิษฐ์ (AI) ยุคใหม่ที่นำมาประยุกต์ใช้กับการสอนวิชาสังคมศึกษาโดยมุ่งเน้นการเสริมสร้างทักษะการคิดวิเคราะห์และการเรียนรู้เชิงรอบด้านของผู้เรียนการสร้างนวัตกรรมการสอนที่มีความหลากหลายและเหมาะสมกับบริบทการศึกษา การส่งเสริมให้ครูสามารถใช้ AI เป็นเครื่องมือช่วยออกแบบแผนการสอนและการประเมินผลตลอดจนการบูรณาการองค์ความรู้ด้านสังคมกับสถานการณ์จริงเพื่อพัฒนาผู้เรียนให้เป็นพลเมืองที่มีคุณภาพและมีความรับผิดชอบต่อสังคมผลการศึกษาชี้ให้เห็นว่า AI ไม่ได้เข้ามาแทนที่บทบาทของครู แต่ช่วยเสริมให้กระบวนการเรียนการสอนสังคมศึกษามีความทันสมัย มีประสิทธิภาพ และตอบสนองต่อการเปลี่ยนแปลงของโลกยุคดิจิทัลได้อย่างเหมาะสม

คำสำคัญ: AI ยุคใหม่,การสอน,สังคมศึกษา

Abstract

This article aims to explain the role and significance of modern Artificial Intelligence (AI) applied to the teaching of social studies. It focuses on enhancing learners' critical thinking and holistic learning, creating diverse and context-appropriate teaching innovations, supporting teachers in using AI as a tool for lesson planning and assessment, and integrating social knowledge with real-world situations to cultivate responsible and qualified citizens. The study concludes that AI does not replace the teacher's role but serves as a complementary tool that modernizes and enhances the effectiveness of social studies instruction, making it more responsive to the changes of the digital era.

Keywords: Modern AI, teaching, social studies

[1] สังกัด โรงเรียนบุแกรงวิทยาคม อำเภอจอมพระ จังหวัดสุรินทร์
[1] Bukraeng Witthayakhom School, Chom Phra District, Surin, Thailand
[2-3]สาขาวิชาสังคมศึกษา คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬากรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์
[2-3] Department of Social Studies, Faculty of Education, Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Surin Campus
*Corresponding author.E-mail: siriratnphasda899@gmail.com

บทนำ

ศตวรรษที่ 21 เทคโนโลยีดิจิทัลได้เข้ามามีอิทธิพลต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์ในทุกมิติ โดยเฉพาะปัญญาประดิษฐ์หรือ AI ที่สามารถนำมาใช้ในด้านต่าง ๆ อย่างแพร่หลาย ไม่ว่าจะเป็นเศรษฐกิจ การสื่อสาร การแพทย์ รวมทั้งการศึกษา วิชาสังคมศึกษาในฐานะวิชาที่มีเป้าหมายสำคัญในการพัฒนาผู้เรียนให้เป็นพลเมืองที่ดี มีความรู้เท่าทัน เข้าใจตนเอง เข้าใจผู้อื่น และอยู่ร่วมกันอย่างมีคุณธรรม ย่อมได้รับผลกระทบจากกระแสการเปลี่ยนแปลงนี้เช่นเดียวกัน การนำ AI มาประยุกต์ใช้กับการสอนสังคมศึกษา จึงถือเป็นโอกาสสำคัญที่จะทำให้การจัดการเรียนการสอนมีความทันสมัย สอดคล้องกับความต้องการของผู้เรียน และตอบสนองต่อการเปลี่ยนแปลงของโลกในยุคดิจิทัลได้อย่างแท้จริง

อย่างไรก็ตาม การจัดการเรียนการสอนสังคมศึกษาในปัจจุบันยังคงมีสภาพปัญหาหลายประการ ปัญหาสำคัญคือรูปแบบการสอนที่ยังคงเน้นการท่องจำและการบรรยายเป็นหลัก ทำให้ผู้เรียนรู้สึกเบื่อหน่ายและขาดแรงจูงใจในการเรียนรู้ อีกทั้งเนื้อหาหลายส่วนยังล้าสมัย ไม่ทันต่อเหตุการณ์และสถานการณ์จริงของสังคมปัจจุบัน ครูผู้สอนจำนวนไม่น้อยต้องเผชิญกับภาระหนักในการวางแผนการสอนและการประเมินผล จึงไม่สามารถพัฒนานวัตกรรมการสอนที่น่าสนใจได้เต็มที่ ปัญหาเหล่านี้ส่งผลให้การเรียนรู้สังคมศึกษายังไม่บรรลุเป้าหมายในการสร้างผู้เรียนที่มีทักษะการคิดวิเคราะห์และการมีส่วนร่วมทางสังคมอย่างแท้จริง

ประโยชน์ที่จะได้รับจากการนำ AI มาประยุกต์ใช้กับการสอนสังคมศึกษา มีทั้งในระดับบุคคลและสังคม ระดับผู้เรียนจะได้พัฒนาทักษะการคิดเชิงวิพากษ์ การแก้ปัญหา และการใช้เทคโนโลยีอย่างสร้างสรรค์ ระดับครูผู้สอนจะได้เครื่องมือช่วยออกแบบการสอนและการประเมินผลที่มีประสิทธิภาพมากขึ้น ระดับการศึกษาโดยรวมจะช่วยส่งเสริมการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลางและลดความเหลื่อมล้ำทางโอกาส และในระดับสังคมจะได้พลเมืองที่มีความรู้ มีคุณธรรม และสามารถปรับตัวเข้ากับการเปลี่ยนแปลงของโลกยุคดิจิทัลได้อย่างเหมาะสม ดังนั้น การนำเอไอมาประยุกต์ใช้กับการสอนสังคมศึกษา จึงถือเป็นแนวทางสำคัญที่จะช่วยยกระดับคุณภาพการศึกษาและพัฒนาสังคมให้ก้าวไปข้างหน้าอย่างยั่งยืน

เทคโนโลยีเพื่อการสอนในวิชาสังคมศึกษา

ในปจจุบันการจัดการเรียนรูมีมากมายหลากหลายสามารถที่จะนำเทคโนโลยีทางการศึกษาเขามาปรับใชในการสอนได เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการเรียนรูใหกับผูเรียน ดังนั้นครูผูสอนจำเปนตองมีการสอนแบบใหมใหทันตอยุคสมัยหรือทันตอยุคโลกาภิวัตน คือการนำเทคโนโลยีเขามาใชในการสอนโดยเฉพาะวิชาสังคมศึกษา เพราะวิชาสังคมศึกษาเปนวิชาที่เกี่ยของกับชีวิตประจำวันของนักเรียนมากที่สุด เพราะฉะนั้นการที่จะทำใหผูเรียนสนุกกับการเรียน ครูผูสอนจำเปนตองมีการปรับตัวใหเทาทันตอยุคสมัยที่เปลี่ยนแปลงไป โดยเฉพาะการจัดการเรียนรู้ (มนัสนันท หัตถศักดิ์, 2557) ไดกลาวถึงเทคโนโลยีเพื่อการสอนที่แตกตางในวิชาสังคมศึกษา ดังนี้

1) เทคโนโลยีเพื่อการสื่อสารและความรวมมือ เชน โปรแกรมสนทนาออนไลน (Chat Room) โปรแกรมประชุมทางไกล (Video Conference) โปรแกรมจัดการงานรวมกัน (Collaboration Tool) สามารถใชในการจัดการเรียนรูสังคมศึกษาเพื่อสงเสริมใหผูเรียนไดแลกเปลี่ยนความคิดเห็น อภิปรายประเด็นตางๆ รวมกัน ทำงานรวมกันเปนกลุม และสรางสรรคผลงานรวมกัน

2) เทคโนโลยีเพื่อการสรางสื่อการเรียนรู เชน โปรแกรมตัดตอวิดีโอ โปรแกรมสรางภาพกราฟก โปรแกรมสรางเว็บไซต สามารถใชในการจัดการเรียนรูสังคมศึกษาเพื่อสรางสรรคสื่อการเรียนรูที่หลากหลายและนาสนใจ เชน วิดีโอ เกม เว็บไซต แผนที่ความคิด เปนตน

3) เทคโนโลยีเพื่อการวิเคราะหข่อมูล เชน โปรแกรมประมวลผลข่อมูลสถิติ โปรแกรมวิเคราะหข่อมูลเชิงพื้นที่ สามารถใชในการจัดการเรียนรูสังคมศึกษาเพื่อชวยใหนักเรียนไดฝกทักษะการคิดวิเคราะหข่อมูล มองเห็นความสัมพันธของข่อมูล และนำข่อมูลไปใชแกปญหาตางๆ (ประภัสสร แกวพูล,2564) ไดกลาวถึงเทคโนโลยีเพื่อการสอนที่แตกตางในวิชาสังคมศึกษา ดังนี้

1.1เทคโนโลยีความจริงเสมือน (Virtual Reality: VR) เปนเทคโนโลยีที่จำลองสภาพแวดล่อมเสมือนจริง ใหผูเรียนไดสัมผัสกับประสบการณเหมือนอยูในสถานที่จริง ซึ่งสามารถนำมาใชในวิชาสังคมศึกษาเพื่อจำลองเหตุการณในอดีตหรืออนาคต ใหผูเรียนไดเรียนรูและเขาใจสถานการณนั้นๆ ไดดียิ่งขึ้น เชน การใช VR จำลองเหตุการณการสูรบในสมัยสงครามโลกครั้งที่2.หรือจำลองสถานการณการสำรวจอวกาศ เปนตน

1.2 เทคโนโลยีความเปนจริงเสริม (Augmented Reality: AR) เปนเทคโนโลยีที่ผสมผสานระหวางโลกจริงกับโลกเสมือนจริงเขาดวยกัน ใหผูเรียนสามารถมองเห็นวัตถุเสมือนจริงซอนทับกับโลกจริง ซึ่งสามารถนำมาใชในวิชาสังคมศึกษาเพื่อนำเสนอข่อมูลเชิงลึกที่ซับซอนหรือยากตอการเขาใจ เชน การใช AR นำเสนอขอมูลเกี่ยวกับโครงสรางของโลกหรือระบบนิเวศ เปนตน

สามารถใชเปนเครื่องมือในการจัดการเรียนรูสังคมศึกษาได เชน การใชการพิมพสามมิติเพื่อสรางแบบจำลองวัตถุทางประวัติศาสตร จำลองกระบวนการทางธรรมชาติ หรือสรางอุปกรณการเรียนรูตางๆสวนการพิมพเลเซอร (Laser Cutting) เปนกระบวนการตัดวัสดุดวยเลเซอร สามารถใชเปนเครื่องมือในการจัดการเรียนรูสังคมศึกษาได เชน การใชการพิมพเลเซอรเพื่อตัดวัสดุในการสรางแบบจำลองวัตถุทางประวัติศาสตร ประดิษฐอุปกรณการเรียนรูตางๆหรือออกแบบชิ้นงานศิลปะและงานฝมือ (วรวิทย พิกุลทอง,2565) ไดกลาวถึงเทคโนโลยีเพื่อการสอนที่แตกตางในวิชาสังคมศึกษาไววา เทคโนโลยีบล็อกเชน (Blockchain) เปนเทคโนโลยีที่ชวยใหข่อมูลตางๆสามารถเก็บรักษาไดอยางปลอดภัยและโปรงใส สามารถใชเปนเครื่องมือในการจัดการเรียนรูสังคมศึกษาได เชน การใชเทคโนโลยีบล็อกเชนเพื่อเก็บรักษาข่อมูลการเรียนรู บันทึกผลการเรียน หรือจัดระบบนิเวศการเรียนรูแบบกระจายศูนยสวนเทคโนโลยีปญญาประดิษฐแบบจำลองภาษา (Natural Language Processing) เปนสาขาหนึ่งของปญญาประดิษฐที่ชวยใหคอมพิวเตอรสามารถเขาใจและประมวลผลภาษามนุษย อยางไรก็ตาม ครูผูสอนควรมีความเขาใจในประโยชนและข่อจำกัดของการใช ICT ในการจัดการเรียนรูวิชาสังคมศึกษา และควรไดรับการพัฒนาทักษะและความรูในการใช ICT ไดอยางมีประสิทธิภาพ เพื่อใหสามารถจัดการเรียนรูที่มีคุณภาพแกผูเรียนไดสรุปวา จากการศึกษาเทคโนโลยีเพื่อการสอนที่แตกตางในวิชาสังคมศึกษาสามารถแบงออกไดเปน 2 กลุมใหญๆ ไดแก

1) เทคโนโลยีเพื่อการสื่อสารและความรวมมือ เชน โปรแกรมสนทนาออนไลน โปรแกรมประชุมทางไกล โปรแกรมจัดการงานรวมกัน สามารถใชเพื่อสงเสริมใหผูเรียนไดแลกเปลี่ยนความคิดเห็น อภิปรายประเด็นตางๆ รวมกัน ทำงานรวมกันเปนกลุม และสรางสรรคผลงานรวมกัน

2) เทคโนโลยีเพื่อการเรียนรู เชน โปรแกรมตัดตอวิดีโอ โปรแกรมสรางภาพกราฟก โปรแกรมสรางเว็บไซต โปรแกรมประมวลผลข่อมูลสถิติ โปรแกรมวิเคราะหข่อมูลเชิงพื้นที่ สามารถใชเพื่อสรางสรรคสื่อการเรียนรูที่หลากหลายและนาสนใจ ชวยใหนักเรียนไดฝกทักษะการคิดวิเคราะหข่อมูล มองเห็นความสัมพันธของข่อมูล และนำขอมูลไปใชแกปญหาตางๆการใชเทคโนโลยีอยางมีจริยธรรมและความรับผิดชอบในสังคมศึกษา

สรุปได้ว่า เทคโนโลยีเพื่อการสอนในวิชาสังคมศึกษาช่วยให้การเรียนรู้มีความน่าสนใจและเข้าถึงง่ายขึ้นผู้เรียนสามารถเข้าถึงข้อมูลและสื่อการเรียนรู้ที่หลากหลายและทันสมัยได้สะดวกครูสามารถใช้สื่อ

ดิจิทัลเกมการศึกษา และ AI เพื่อเสริมสร้างทักษะการคิดวิเคราะห์และการแก้ปัญหายังช่วยให้การสอนปรับให้เหมาะกับผู้เรียนแต่ละคนได้มากขึ้น ลดความเหลื่อมล้ำทางการศึกษาท้ายที่สุดเทคโนโลยีจึงเป็นเครื่องมือสำคัญในการพัฒนาความรู้และทักษะพลเมืองในโลกยุคดิจิทัล.

ความสำคัญของวิชาสังคมศึกษาในยุคปัจจุบัน

การสอนสังคมศึกษา กลุ่มวิชาสังคมศึกษา เป็นวิชาที่มีความสำคัญอย่างมาก เพราะเป็นเรื่องราวที่เกี่ยว ข้อง กับมนุษย์โดยตรง มนุษย์กับมนุษย์ มนุษย์กับสิ่งแวดล้อม จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่ผู้เรียนจะ ต้องมีความรู้ ในเรื่องราวต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับสภาพแวดล้อมทั้งทางธรรมชาติ และสังคม วัฒนธรรม มีทักษะกระบวนการต่าง ๆ ที่สามารถนำมาใช้ประกอบตัดสินใจอย่างรอบคอบ ในการดำเนินชีวิต และมี ส่วนร่วมในสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา ในฐานะพลเมืองดี แล้วยังช่วยให้นำความรู้ทาง จริยธรรม หลักธรรมทางศาสนามาพัฒนาตนเอง และสังคมได้ จึงจะทำให้ผู้เรียนสามารถดำรงชีวิต ในสังคมได้อย่างเป็นสุข (สุจิตตรา สะดู่และอำนวยพร โฮมจูมจัง, 2568) สังคมศึกษาไม่ใช่วิชาที่มุ่งเน้นเพียงการท่องจำข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์หรือภูมิศาสตร์เท่านั้น แต่ยังเป็นวิชาที่ช่วยสร้าง “พลเมืองที่ดี” (Good Citizenship) ที่มีคุณธรรม จริยธรรม มีความเข้าใจในสิทธิ หน้าที่ และบทบาทของตนในสังคมประชาธิปไตย อีกทั้งยังปลูกฝังความคิดเชิงวิพากษ์ การรู้เท่าทันสื่อ การแก้ปัญหา

การเรียนรู้เชิงประสบการณ์เช่นนี้ส่งเสริมให้ผู้เรียนเป็น “พลเมืองที่มีคุณภาพ” ซึ่งเป็นเป้าหมายหลักของการศึกษาสมัยใหม่ นอกจากนี้ วิชาสังคมศึกษายังช่วยปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม และจิตสำนึกสาธารณะ ผ่านการเรียนรู้เรื่องศาสนาและวัฒนธรรมอันหลากหลาย ผู้เรียนจะได้ฝึกความอดทน เปิดใจและเคารพผู้อื่นในสังคมที่แตกต่าง ซึ่งเป็นทักษะสำคัญในการอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุขในโลกยุคโลกาภิวัตน์ ดังนั้น การเรียนสังคมศึกษาจึงควรได้รับการมองใหม่ว่าเป็นวิชาที่ส่งเสริมการเติบโตทางความคิด จิตใจ และความรับผิดชอบต่อส่วนรวม ไม่ใช่แค่การจดจำเนื้อหาเพื่อทำข้อสอบ แต่คือการเตรียมความพร้อมให้ผู้เรียนเป็นพลเมืองที่มีเหตุผล มีจิตสำนึก และมีความเข้าใจโลกอย่างลึกซึ้ง ในโลกที่เปลี่ยนแปลงตลอดเวลา ความรู้ในวิชาสังคมศึกษาจึงต้องไม่ยึดติดกับตำราเพียงอย่างเดียว คือการพัฒนาผู้เรียนให้เป็นพลเมืองที่มีความรู้ คู่คุณธรรม และรับผิดชอบต่อสังคม

สรุปได้ว่า วิชาสังคมศึกษามีความสำคัญในการปลูกฝังความรู้เกี่ยวกับสังคม ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และการเมืองการปกครองช่วยพัฒนาทักษะการคิดวิเคราะห์ การตั้งคำถาม และการแก้ปัญหาทางสังคอย่างสร้างสรรค์เป็นพื้นฐานในการสร้างพลเมืองที่ดี มีความรับผิดชอบต่อสังคมและประชาธิปไตย ช่วยให้ผู้เรียนเข้าใจการเปลี่ยนแปลงของโลกยุคใหม่ และปรับตัวกับสังคมโลกาภิวัตน์ได้จึงเป็นเครื่องมือสำคัญในการพัฒนาคนให้มีทั้งความรู้ ทักษะ และคุณธรรมควบคู่กัน.

ความหมายของวิชาสังคมศึกษา

วิชาสังคมศึกษาเป็นวิชาที่มีความสำคัญต่อการพัฒนามนุษย์และสังคม เพราะเป็นศาสตร์ที่ว่าด้วยการเรียนรู้เกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคน คนกับสังคม และคนกับสิ่งแวดล้อม วิชานี้รวบรวมองค์ความรู้จากหลายแขนง เช่น ประวัติศาสตร์ ภูมิศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ รัฐศาสตร์ กฎหมาย ศาสนา และวัฒนธรรม เพื่อนำมาสอนให้ผู้เรียนเข้าใจทั้งตนเองและสภาพสังคมรอบข้างอย่างรอบด้านวิชาสังคมศึกษายังมุ่งเน้นให้ผู้เรียนรู้จักคิดอย่างมีเหตุผล มีคุณธรรม และมีจิตสำนึกในการอยู่ร่วมกับผู้อื่นอย่างสันติ ผู้เรียนจะได้เรียนรู้ทั้งข้อเท็จจริง กฎเกณฑ์ และค่านิยมที่หล่อหลอมสังคม ทำให้สามารถปรับตัวเข้ากับสถานการณ์ต่าง ๆ ได้อย่างเหมาะสม และดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุขดังนั้น วิชาสังคมศึกษาจึงมิได้เป็นเพียงวิชาความรู้ หากแต่เป็นพื้นฐานที่สำคัญในการสร้างพลเมืองที่ดี มีความรับผิดชอบต่อหน้าที่ เคารพสิทธิของ

ตนเองและผู้อื่น ตลอดจนมีความเข้าใจในวัฒนธรรมและความหลากหลายของโลก ซึ่งจะนำไปสู่การพัฒนาสังคมให้เจริญก้าวหน้าอย่างยั่งยืน

สรุปได้ว่า วิชาสังคมศึกษาเป็นกระบวนการเรียนรู้ที่ศึกษาเกี่ยวกับมนุษย์ สังคม สิ่งแวดล้อม และความสัมพันธ์ระหว่างกันมุ่งเน้นให้ผู้เรียนเข้าใจบทบาทของตนในครอบครัว ชุมชน ชาติ และโลกเป็นวิชาที่บูรณาการความรู้จากหลายสาขา เช่น ประวัติศาสตร์ ภูมิศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ และพลเมืองช่วยปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมที่ดีในการอยู่ร่วมกันอย่างสันติจุดหมาย

AI กับการเปลี่ยนแปลงกระบวนการสอนสังคมศึกษา

ในยุคที่เทคโนโลยีพัฒนาอย่างรวดเร็ว ปัญญาประดิษฐ์หรือ AI (Artificial Intelligence) ได้เข้ามามีบทบาทสำคัญในหลายด้านของชีวิตประจำวัน รวมถึงแวดวงการศึกษา การนำ AI มาใช้ในการเรียนการสอนทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทั้งในด้านวิธีการเรียนรู้และบทบาทของครูผู้สอน AI ยังทำหน้าที่เป็นผู้ช่วยครูในรูปแบบของ Virtual Teaching Assistant และ Chatbot ซึ่งสามารถตอบคำถาม ให้คำแนะนำ และช่วยเตือนงานหรือติดตามความก้าวหน้าของผู้เรียนได้ตลอด 24 ชั่วโมง งานวิจัยของ Dr. Ryan Baker จาก University of Pennsylvania ชี้ให้เห็นว่า Chatbot ที่ใช้ AI สามารถลดภาระของครูได้มากถึง 30% ในการจัดการคำถามซ้ำ ๆ

ผู้เรียนสามารถเข้าถึงแหล่งข้อมูลต่างประเทศ ข่าวสาร เหตุการณ์ปัจจุบัน หรือข้อมูลสถิติผ่านระบบ AI ซึ่งช่วยให้การเรียนรู้มีความเชื่อมโยงกับโลกจริงมากขึ้น ทำให้นักเรียนไม่เพียงแค่เรียนจากตำราแต่ได้ฝึกวิเคราะห์สถานการณ์จริงอย่างมีเหตุผล นอกจากนี้ AI ยังช่วยให้ครูสามารถออกแบบบทเรียนที่เหมาะสมกับผู้เรียนแต่ละคนได้ดียิ่งขึ้น ด้วยการวิเคราะห์ข้อมูลการเรียนรู้ AI สามารถแนะนำแบบฝึกหัดหรือสื่อการเรียนรู้ที่ตรงกับระดับความเข้าใจของนักเรียนช่วยลดความเหลื่อมล้ำทางการเรียนและทำให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการเรียนรู้มากขึ้นอย่างมีคุณภาพAI ยังมีบทบาทในการสร้างสถานการณ์จำลอง เช่น เกมจำลองเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ หรือบทสนทนาเชิงสังคม ซึ่งช่วยให้ผู้เรียนได้ฝึกคิด วิเคราะห์ และตัดสินใจบนพื้นฐานของความเข้าใจในบริบทต่าง ๆ

1) การวิเคราะห์ข้อมูลและสถานการณ์

ในยุคที่ข้อมูลมีอยู่รอบตัวเราอย่างมหาศาล การมีทักษะในการวิเคราะห์ข้อมูลและสถานการณ์จึงเป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่ง โดยเฉพาะในโลกที่เปลี่ยนแปลงรวดเร็วและเต็มไปด้วยความซับซ้อน การวิเคราะห์ข้อมูลหมายถึงความสามารถในการอ่าน เข้าใจ แปลความหมาย และเชื่อมโยงข้อมูลต่าง ๆ เพื่อให้สามารถสรุปข้อเท็จจริงหรือประเมินสถานการณ์ได้อย่างมีเหตุผลและรอบคอบ การวิเคราะห์สถานการณ์เป็นกระบวนการที่ต้องใช้ทั้งความรู้ ความคิดเชิงวิพากษ์ และความเข้าใจในบริบทที่เกี่ยวข้อง เช่น หากเกิดเหตุการณ์ความขัดแย้งระหว่างประเทศ เราจำเป็นต้องพิจทาข้อมูลจากหลายแหล่ง

การพัฒนาทักษะนี้ช่วยให้ผู้เรียนกลายเป็นพลเมืองที่มีวิจารณญาณ รู้เท่าทันสื่อ และสามารถมีส่วนร่วมในสังคมอย่างสร้างสรรค์ การวิเคราะห์ข้อมูลและสถานการณ์เป็นทักษะสำคัญของผู้คนในยุคปัจจุบันและอนาคต เพราะช่วยให้เราสามารถเข้าใจโลกที่ซับซ้อน มีเหตุผลในการตัดสินใจ และสามารถปรับตัวในสถานการณ์ต่าง ๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ผู้ที่มีความสามารถในด้านนี้จะได้เปรียบทั้งในชีวิตส่วนตัว การเรียน และการทำงานAI สามารถวิเคราะห์ข้อมูลเชิงลึกจากแหล่งข่าวข้อมูลข่าวสารการพัฒนา Generative AI ยังถ่ายทอดผ่านสื่อในฐานะตัวกลางและการเป็นพื้นที่สาธารณะของการแบ่งปัน องค์ความรู้ ข้อมูลข่าวสาร

2) การสร้างสถานการณ์จำลอง (Simulation)

ในกระบวนการเรียนรู้ยุคใหม่ การสร้างสถานการณ์จำลอง หรือ Simulation สถานการณ์จำลอง ผู้สอนต้องเป็นผู้ที่ที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญในสถานการณ์การเรียนรู้ ใช้วิธีการอภิปรายผลการเรียนรู้แบบมีโครงสร้าง เพื่อช่วยให้ผู้เรียนได้สะท้อมคิด ทำความเข้าใจ วิเคราะห์ สังเคราะห์เกี่ยวกับความคิด ความรู้สึก และการปฏิบัติจากสถานการณ์จำลองโดยเชื่อมโยงความรู้จากทฤษฎีมาใช้ในการปฏิบัติ ผู้สอนควรฟังผู้เรียนอย่างตั้งใจ ให้ข้อมูลป้อนกลับ และใช้คำถามที่ทรงพลังพลัง ในบรรยากาศที่มีความไว้วางใจและให้ความเชื่อมั่น จะส่งเสริมความสามารถของผู้เรียนในการประยุกต์ใช้ความรู้ ทักษะ และทัศนคติที่ได้รับระหว่างการเรียนรู้ด้วยสถานการณ์จำลองเพื่อนำไปใช้ในคลินิก สำหรับเวลาที่เหมาะสมใน การอภิปรายผลการเรียนรู้เรียนรู้ผ่านประสบการณ์ซึ่งช่วยเสริมทักษะหลายด้านในเวลาเดียวกัน การใช้สถานการณ์จำลองในการเรียนการสอน โดยเฉพาะในวิชาสังคมศึกษา ช่วยให้ผู้เรียนเข้าใจบริบทของเหตุการณ์ทางสังคม ประวัติศาสตร์ หรือการเมืองได้อย่างเป็นรูปธรรม เช่น การจำลองการประชุมสภาผู้แทนราษฎร การจำลองการเจรจาระหว่างประเทศ หรือการจำลองชีวิตของคนในยุคประวัติศาสตร์ สิ่งเหล่านี้ช่วยกระตุ้นให้ผู้เรียนคิดวิเคราะห์ และเข้าใจปัญหาจากหลายมุมมอง

นอกจากการเสริมความเข้าใจแล้ว สถานการณ์จำลองยังช่วยส่งเสริมทักษะการสื่อสาร การทำงานเป็นทีม และการตัดสินใจอย่างมีเหตุผล ผู้เรียนจะได้ฝึกการแสดงความคิดเห็น การฟังผู้อื่น และการรับผิดชอบในบทบาทที่ได้รับ ซึ่งทักษะเหล่านี้เป็นพื้นฐานสำคัญของการเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตย และสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตจริงได้อย่างหลากหลาย ในยุคที่เทคโนโลยีพัฒนาอย่างรวดเร็ว สถานการณ์จำลองยังสามารถใช้ร่วมกับเทคโนโลยีเสมือนจริง (Virtual Reality) หรือ AI เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ที่สมจริงยิ่งขึ้น เช่น การสวมแว่น VR เพื่อจำลองเหตุการณ์ประวัติศาสตร์ หรือใช้ AI เป็นตัวละครจำลองในสถานการณ์ทางสังคม สิ่งเหล่านี้ช่วยให้ผู้เรียนมีประสบการณ์ใกล้เคียงกับของจริง และกระตุ้นความสนใจในการเรียนรู้มากขึ้นการสร้างสถานการณ์จำลองเป็นวิธีการเรียนรู้ที่ทันสมัย

3) การปรับการเรียนรู้ให้เหมาะสมกับผู้เรียนแต่ละคน

ในระบบการศึกษาแบบดั้งเดิม มักใช้วิธีการสอนแบบเดียวกันกับนักเรียนทุกคนโดยไม่คำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล อย่างไรก็ตาม ในปัจจุบันแนวทางการศึกษาสมัยใหม่ให้ความสำคัญกับการ “ปรับการเรียนรู้ให้เหมาะสมกับผู้เรียนแต่ละคน” หรือที่เรียกว่า Personalized Learning ซึ่งถือเป็นแนวทางที่ตอบโจทย์ความหลากหลายของผู้เรียน และช่วยให้เกิดการเรียนรู้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น ผู้เรียนแต่ละคนมีความแตกต่างกัน ทั้งในด้านความสามารถ ความสนใจ พื้นฐานความรู้ และวิธีการเรียนรู้ การปรับการเรียนรู้ให้เหมาะสมจึงต้องเริ่มจากการวิเคราะห์ผู้เรียนแต่ละราย เช่น บางคนเรียนรู้ได้ดีผ่านการอ่าน บางคนชอบทดลองปฏิบัติ หรือบางคนชอบเรียนรู้ผ่านภาพและเสียง เมื่อครูเข้าใจความแตกต่างเหล่านี้ก็สามารถจัดกิจกรรมหรือสื่อการสอนที่ตรงกับลักษณะของผู้เรียนแต่ละกลุ่มหรือรายบุคคลได้ ในการเข้าใจเนื้อหาเกี่ยวกับประชาธิปไตย อาจได้รับคลิปวิดีโอ บทเรียนเสริม หรือเกมจำลองการเลือกตั้ง เพื่อเสริมความเข้าใจโดยไม่จำเป็นต้องใช้วิธีเดียวกับนักเรียนคนอื่น

สรุปได้ว่า AI ทำให้การสอนสังคมศึกษามีความหลากหลายและทันสมัยมากขึ้น โดยใช้สื่อและข้อมูลที่เป็นปัจจุบันช่วยปรับการเรียนรู้ให้เหมาะกับผู้เรียนแต่ละคน ส่งเสริมการเรียนรู้เฉพาะบุคคลได้อย่างมีประสิทธิภาพครูสามารถใช้ AI เป็นผู้ช่วยในการจัดการข้อมูล ประเมินผล และให้คำแนะนำเชิงลึกผู้เรียนได้รับโอกาสฝึกคิดวิเคราะห์ แก้ปัญหา และใช้เทคโนโลยีอย่างมีวิจารณญาณกระบวนการสอนจึงเปลี่ยนจากการบรรยายเน้นเนื้อหา ไปสู่การเรียนรู้เชิงรุกและมีปฏิสัมพันธ์มากขึ้น

AI กับการส่งเสริมทักษะสำคัญในวิชาสังคมศึกษา

ในโลกยุคดิจิทัลที่เทคโนโลยีมีบทบาทในทุกด้านของชีวิต ปัญญาประดิษฐ์หรือ AI (Artificial Intelligence) ได้กลายเป็นเครื่องมือสำคัญในกระบวนการเรียนรู้ โดยเฉพาะในวิชาสังคมศึกษา ซึ่งมีเป้าหมายหลักในการพัฒนาผู้เรียนให้มีความเข้าใจในสังคม และสามารถใช้ความรู้เพื่อเป็นพลเมืองที่มีเหตุผล มีจิตสำนึก และรับผิดชอบต่อส่วนรวม การนำ AI มาใช้ในการเรียนการสอนสังคมศึกษา บทบาทของครูสังคมศึกษาในการจัดการเรียนรู้ให้กับผู้เรียนในยุคดิจิทัลมีความสำคัญ และมีคุณประโยชน์กับผู้เรียนมากกว่าการเป็นผู้บอกความรู้หรือถ่ายทอดความรู้ผ่านตัวอักษรจากหนังสือสู่ผู้เรียนอย่างเดียว บทบาทของครูสังคมศึกษาในยุคดิจิทัลคือการเป็น "ผู้แนะแนว"

เพื่อพัฒนาทักษะการคิดวิเคราะห์และการเรียนรู้ด้วยตนเองให้กับผู้เรียนผ่านการใช้สื่อและเทคโนโลยีอย่างมีประสิทธิภาพ (อรรชัย เถื่อนดอนเจ้าและคณะ,2567) ช่วยส่งเสริมทักษะสำคัญที่ผู้เรียนต้องการในศตวรรษที่ 21 ได้อย่างมีประสิทธิภาพ หนึ่งในทักษะที่ AI ช่วยส่งเสริมได้อย่างชัดเจนคือ ทักษะการคิดวิเคราะห์และวิพากษ์ โดย AI สามารถนำเสนอข้อมูลจากแหล่งต่าง ๆ ที่หลากหลาย ทั้งข่าวเหตุการณ์ร่วมสมัย หรือประเด็นทางสังคม ทำให้ผู้เรียนได้ฝึกเปรียบเทียบ วิเคราะห์ และตั้งคำถามต่อข้อมูลที่ได้รับอย่างมีเหตุผล นอกจากนี้ ยังช่วยให้ผู้เรียนพิจารณาข้อมูลอย่างรอบด้าน ไม่หลงเชื่อข่าวปลอมหรือข้อมูลบิดเบือน ซึ่งเป็นทักษะสำคัญของพลเมืองในยุคข้อมูลข่าวสาร AI ยังมีบทบาทในการ ส่งเสริมการรู้เท่าทันสื่อและการสื่อสารอย่างมีจริยธรรม ผู้เรียนสามารถใช้เครื่องมือ AI วิเคราะห์เนื้อหาสื่อ เช่น ข่าว บทความ หรือคลิปวิดีโอ พร้อมทั้งเรียนรู้วิธีแยกแยะระหว่างข้อเท็จจริงกับความคิดเห็น หรือข้อมูลที่มีอคติ AI ยังช่วยจำลองสถานการณ์ทางสังคม เช่น การอภิปรายหรือการเจรจา

สรุปได้ว่า AI ช่วยส่งเสริมทักษะการคิดวิเคราะห์และการตั้งคำถามเชิงวิพากษ์ในวิชาสังคมศึกษา ผู้เรียนสามารถใช้ AI ในการค้นคว้าและเปรียบเทียบข้อมูลจากหลายแหล่งได้รวดเร็วขึ้นกระตุ้นให้ผู้เรียนทักษะการแก้ปัญหาและการตัดสินใจบนพื้นฐานของข้อมูลจริงยังช่วยพัฒนาทักษะการสื่อสารและการทำงานร่วมกันผ่านเครื่องมือดิจิทัลทำให้ผู้เรียนมีความพร้อมในการเป็นพลเมืองดิจิทัลที่มีความรู้รอบด้านและรับผิดชอบต่อสังคม.

1) การคิดวิเคราะห์เชิงเหตุผล

AI สามารถช่วยฝึกให้นักเรียนคิดอย่างมีระบบ ผ่านการตั้งคำถามเชิงลึก เช่น “อะไรคือสาเหตุของความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจ?”สาเหตุประการหนึ่งเกิดจากการแพร่ระบาดใหญ่ของ COVID-19 ย่อมส่งผลกระทบอย่างมากในภูมิภาคต่าง ๆ ทั่วโลก อีกทั้งส่งผลกระทบต่อการดำเนินชีวิตของประชาชนในรูปแบบต่าง ๆ เป็นอย่างมาก ทั้งนี้สถานการณ์ต่าง ๆ เหล่านี้ส่งกระทบหลายด้าน เช่น ด้านความมั่งคั่งที่ได้รับผลกระทบ ด้านการกระจายความมั่งแหล่งกำเนิดหลักมาจากการเผาไหม้เชื้อเพลิงฟอสซิลจากการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจของมนุษย์ เป็นองค์ประกอบสำคัญ (Kanyanee Kulkanokและ Salisa Sungyoke,2568)

2) การรู้เท่าทันสื่อ (Media Literacy)

ในยุคปัจจุบันที่เทคโนโลยีสารสนเทศมีความก้าวหน้าอย่างรวดเร็ว สื่อมีอิทธิพลอย่างยิ่งต่อวิถีชีวิต ความคิด และพฤติกรรมของผู้คน การรู้เท่าทันสื่อ (Media Literacy) จึงกลายเป็นทักษะที่จำเป็นอย่างยิ่งในการดำรงชีวิต เพราะสื่อไม่ได้มีเพียงหน้าที่ให้ข้อมูลเท่านั้น แต่ยังสามารถชี้นำ ทิศทางความคิดเห็น หรือแม้กระทั่งหลอกลวงผู้รับสารได้อย่างแนบเนียนการรู้เท่าทันสื่อ หมายถึง ความสามารถในการเข้าถึง วิเคราะห์ ประเมิน และสร้างเนื้อหาจากสื่อต่าง ๆ อย่างมีวิจารณญาณ ผู้ที่มีทักษะนี้จะสามารถแยกแยะได้

ว่า ข้อมูลใดเป็นข้อเท็จจริง ข้อมูลใดเป็นความคิดเห็น หรือแม้กระทั่งการโฆษณาแฝง รวมไปถึงการตระหนักถึงเจตนารมณ์ของผู้ส่งสาร เช่น นักการเมือง บริษัท หรือสื่อมวลชนที่อาจมีวาระซ่อนเร้นในยุคของสื่อดิจิทัลที่ใคร ๆ ก็สามารถผลิตและเผยแพร่ข้อมูลได้ผ่านช่องทางต่าง ๆ เช่น โซเชียลมีเดีย เว็บไซต์ หรือยูทูบ ข้อมูลที่เผยแพร่ออกมานั้นไม่จำเป็นต้องผ่านการกลั่นกรองหรือพิสูจน์ข้อเท็จจริง

3) การเรียนรู้ผ่านโครงการ (Project-based Learning)

การศึกษาในศตวรรษที่ 21 ไม่ได้มุ่งเน้นเพียงแค่ความรู้ในตำราอีกต่อไป แต่ยังให้ความสำคัญกับทักษะการคิดวิเคราะห์ การแก้ปัญหา และการทำงานร่วมกับผู้อื่นอย่างสร้างสรรค์ ซึ่งหนึ่งในแนวทางการเรียนรู้ที่ได้รับความนิยมและยอมรับในวงกว้าง คือ “การเรียนรู้ผ่านโครงการ” หรือที่เรียกเป็นภาษาอังกฤษว่า Project-based Learning (PBL)การเรียนรู้ผ่านโครงการคือกระบวนการเรียนรู้ที่ผู้เรียนมีบทบาทเป็นศูนย์กลาง

บทบาทของครูในยุค AI

เทคโนโลยีทางด้านปัญญาประดิษฐ์ เข้ามามีบทบาทอย่างมากในด้านการจัดการศึกษาในสถานศึกษา เทคโนโลยีมีส่วนช่วยอำนวยความสะดวก ในเรื่องของการเรียนรู้และในกระบวนการเรียนการสอน โดยครูมีบทบาทที่สำคัญ เพราะว่าเป็นผู้ให้ความรู้ ชี้แนะแนวทาง อำนวยการสอนให้กับนักเรียน เพื่อให้ผู้เรียนมาความคิดวิเคราะห์คิดสร้างสรรค์ มีผลงานและมีความรับผิดชอบ ในการจัดการเรียนการสอนในรูปแบบดิจิทัลออนไลน์ ครู่ก็ต้องมีความรู้ทักษะการใช้เทคโนโลยีมาประยุกต์ใช้ในการจัดการเรียนรู้ให้กับนักเรียน โดยจะต้องพัฒนาตนเองเพื่อให้มีความรู้ด้านเทคนิคและวิธีการใช้เทคโนโลยีดีจิตอลและรู้เท่าทันอย่าง เป็นระบบและต่อเนื่องผ่านกระบวนการศึกษาในระบบการศึกษา ซึ่งมีแนวทางการส่งเสริมครูในการจัดการเรียนรู้ในยุค AI ได้แก่ การจัดอบรมสัมมนา การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างครู การวิจัยและพัฒนา และการสร้างชุมชนการเรียนรู้ของครู ซึ่ง มีทักษะที่ครูต้องพัฒนา 3 ด้าน ประกอบด้วย

1) การพัฒนาทักษะด้านเทคโนโลยี
2) การพัฒนาทักษะด้านการสอน
3) การพัฒนาทักษะด้านจิตวิทยาการสอน เพื่อส่งเสริมการจัดการเรียนรู้ในยุค AI ให้ครูมีทักษะและความรู้ที่จำเป็นในการประยุกต์ใช้เทคโนโลยี AI ในการจัดการเรียนรู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

สรุปได้ว่า ครูในยุค AI ต้องเป็นผู้ออกแบบและจัดการการเรียนรู้มากกว่าการถ่ายทอดความรู้เพียงอย่างเดียวทำหน้าที่คัดกรองและตรวจสอบข้อมูลที่ได้จาก AI ให้ถูกต้องและเหมาะสมกับผู้เรียนเป็นผู้แนะนำและส่งเสริมการใช้เทคโนโลยีอย่างมีจริยธรรมและรับผิดชอบช่วยพัฒนาทักษะการคิดวิเคราะห์ การแก้ปัญหา และการทำงานร่วมกันของผู้เรียนทำหน้าที่เป็นผู้นำทางด้านคุณธรรม จริยธรรม และเป็นต้นแบบในการอยู่ร่วมกับสังคมอย่างสร้างสรรค์.

การประยุกตใชเทคโนโลยีในการพัฒนาการสอนสังคมศึกษา

การประยุกตใชเทคโนโลยีในการพัฒนาการสอนสังคมศึกษาอยางมีประสิทธิภาพนั้น ครูผูสอนควรมีความรูความเขาใจในเทคโนโลยีและวิธีการใชเทคโนโลยีที่เหมาะสมกับเนื้อหาและกิจกรรมการเรียนรู และควรมีการวางแผนและออกแบบกิจกรรมการเรียนรูอยางรอบคอบ เพื่อใหผูเรียนไดรับประโยชนสูงสุดจากการใชเทคโนโลยี ซึ่งมีนักวิชาการที่กลาวถึงการประยุกตใชเทคโนโลยีดังนี้การประยุกตใชเทคโนโลยีเพื่อการ

เรียนรูสังคมศึกษา สามารถชวยใหการเรียนรูสังคมศึกษามีประสิทธิภาพมากขึ้น โดยสามารถแบงออกเปน 4 ประเภท ไดแก

1) เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร (ICT) เชน คอมพิวเตอร อินเทอรเน็ต โทรศัพทมือถือ 2) เทคโนโลยีการเรียนรูทางไกล (e-learning) เชน MOOCs 3) เทคโนโลยีความเปนจริงเสริม (AR) และเทคโนโลยีความเปนจริงเสมือน (VR) 4) เทคโนโลยีเกมและสื่อสังคมออนไลน ครูควรเลือกใชเทคโนโลยีที่เหมาะสมกับเนื้อหาและวัตถุประสงคการเรียนรู เพื่อใหผูเรียนเกิดการเรียนรูอยางมีประสิทธิภาพ (วรรณวิมล ศรีสุราช.2563) เพื่อพัฒนาการจัดการเรียนรูสังคมศึกษาสามารถชวยพัฒนาการจัดการเรียนรูสังคมศึกษาในดานตางๆ เชน1) การเขาถึงขอมูลและสารสนเทศ 2) การกระตุนความสนใจและสรางประสบการณการเรียนรู 3) สงเสริมการเรียนรูแบบมีสวนรวมและปฏิสัมพันธ 4) พัฒนาทักษะแหงศตวรรษที่ 21 ครูควรวางแผนและออกแบบการจัดการเรียนรูอยางรอบคอบ เพื่อใหเทคโนโลยีสามารถสงเสริมการเรียนรูของผูเรียนไดอยางมีประสิทธิภาพเทคโนโลยีสามารถชวยใหการเรียนรูสังคมศึกษามีประสิทธิภาพมากขึ้น โดยสามารถแบงออกเปน 5 ประเภท ไดแก

1) เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร (ICT) 2) เทคโนโลยีการเรียนรูทางไกล (e-learning) 3) เทคโนโลยีความเปนจริงเสริม (AR) และเทคโนโลยีความเปนจริงเสมือน (VR) 4) เทคโนโลยีเกมและสื่อสังคม 5) เทคโนโลยีปญญาประดิษฐ (AI) ครูควรเลือกใชเทคโนโลยีที่เหมาะสมกับเนื้อหาและวัตถุประสงคการเรียนรู เพื่อใหผูเรียนเกิดการเรียนรูอยางมีประสิทธิภาพเทคโนโลยีสามารถนำมาประยุกตใชเพื่อพัฒนาการจัดการเรียนรูสังคมศึกษาใหมีประสิทธิภาพมากขึ้น โดยเทคโนโลยีสามารถชวยสงเสริมการเรียนรูของผูเรียนในดานตางๆเชน การเขาถึงขอมูลและสารสนเทศ การกระตุนความสนใจและสรางประสบการณการเรียนรู สงเสริมการเรียนรูแบบมีสวนรวมและปฏิสัมพันธ และการพัฒนาทักษะ

สรุปได้ว่า การประยุกต์ใช้เทคโนโลยีช่วยให้การสอนสังคมศึกษามีความน่าสนใจและหลากหลายมากขึ้นผู้เรียนสามารถเข้าถึงสื่อดิจิทัล วิดีโอ อินโฟกราฟิก และแหล่งข้อมูลออนไลน์ได้สะดวกครูสามารถใช้เครื่องมือเทคโนโลยีในการวัดผลและติดตามความก้าวหน้าของผู้เรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพเทคโนโลยีช่วยสร้างการมีส่วนร่วมผ่านกิจกรรมเชิงโต้ตอบและการเรียนรู้แบบออนไลน์ร่วมกันทำให้ผู้เรียนพัฒนาทั้งความรู้ทักษะการคิด และคุณธรรมในการอยู่ร่วมกับสังคมยุคดิจิทัล

ตารางที่ 1 เปรียบเทียบความแตกต่าง “AI ยุคใหม่กับการสอนสังคมศึกษา” กับ “การสอนสังคมศึกษาแบบ ดั้งเดิม (ยังไม่มี AI)”

ประเด็นเปรียบเทียบ	การสอนสังคมศึกษาแบบดั้งเดิม (ยังไม่มี AI)	การสอนสังคมศึกษาด้วย AI ยุคใหม่
บทบาทของครู	ครูเป็นผู้ถ่ายทอดความรู้หลัก เน้นการบรรยายและอธิบาย	ครูเป็นผู้อำนวยการเรียนรู้ ควบคู่กับการใช้ AI ช่วยเสริมความเข้าใจ
แหล่งความรู้	หนังสือเรียน เอกสาร คู่มือ ครูเป็นแหล่งหลัก	AI, แหล่งข้อมูลออนไลน์ และฐานข้อมูลสากลที่เข้าถึงได้ทันที
วิธีการเรียนรู้	เน้นการท่องจำและการฟังบรรยาย	เน้นการเรียนรู้แบบโต้ตอบ ปรับตามผู้เรียน (Personalized Learning)

สื่อการสอน	กระดานดำ หนังสือ แบบฝึกหัด สื่อสิ่งพิมพ์	สื่อดิจิทัล สื่อมัลติมีเดีย แพลตฟอร์มออนไลน์ และเครื่องมือ AI
การประเมินผล	ใช้แบบทดสอบ ข้อเขียน ปากเปล่า	ใช้ระบบวิเคราะห์ข้อมูล (Learning Analytics) ประเมินความเข้าใจแบบเรียลไทม์
การเข้าถึงความรู้	จำกัดตามทรัพยากรโรงเรียน/ครู	เข้าถึงได้ทั่วโลก ทุกเวลา ผ่านอินเทอร์เน็ตและ AI
ทักษะที่เน้น	ความรู้ข้อเท็จจริงและการท่องจำ	การคิดวิเคราะห์ วิพากษ์ วิจารณ์ และการใช้เทคโนโลยีอย่างสร้างสรรค์
แรงจูงใจผู้เรียน	ผู้เรียนบางส่วนอาจเบื่อเนื่องจากวิธีการสอนซ้ำเดิม	ผู้เรียนมีส่วนร่วมมากขึ้น จากกิจกรรมโต้ตอบ เกม และการเรียนรู้เชิงสร้างสรรค์
ความแตกต่างระหว่างผู้เรียน	ผู้เรียนที่เรียนช้าอาจตามไม่ทัน / ผู้เรียนเก่งอาจเบื่อ	AI ปรับเนื้อหาและความยากให้เหมาะสมกับแต่ละบุคคล
การเตรียมพร้อมสู่โลกอนาคต	เน้นความรู้ท้องถิ่นและการปฏิบัติแบบดั้งเดิม	เน้นทักษะศตวรรษที่ 21 เช่น การใช้เทคโนโลยี การสื่อสาร และการแก้ปัญหา

ตารางที่ 2 สรุปข้อดี–ข้อเสีย ของการสอนสังคมศึกษาแบบ ดั้งเดิม (ยังไม่มี AI) และแบบ AI ยุคใหม่ ดังนี้ครับ

รูปแบบการสอน	ข้อดี	ข้อเสีย
การสอนแบบดั้งเดิม (ยังไม่มี AI)	- ครูควบคุมทิศทางการสอนได้ชัดเจน - เน้นการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมโดยตรง - เหมาะกับผู้เรียนที่ต้องการความเข้าใจเป็นขั้นตอน - ไม่ต้องพึ่งพาเทคโนโลยีมาก	- วิธีการซ้ำเดิม เน้นการท่องจำ อาจทำให้ผู้เรียนเบื่อ - ขาดความยืดหยุ่น ไม่ตอบสนองความแตกต่างของผู้เรียน - การเข้าถึงความรู้จำกัดตามทรัพยากรครู/โรงเรียน - ผู้เรียนอาจขาดทักษะการคิดวิเคราะห์เชิงลึก
การสอนด้วย AI ยุคใหม่	- ปรับเนื้อหาให้เหมาะกับผู้เรียนแต่ละคน (Personalized Learning) - เข้าถึงข้อมูลทั่วโลกได้ทันทีและทันสมัย	- ผู้เรียนอาจพึ่งพา AI มากเกินไปจนขาดการคิดเอง - เกิดความเหลื่อมล้ำหากขาดอินเทอร์เน็ตหรืออุปกรณ์ - ข้อมูลจาก AI อาจไม่ถูกต้อง

	- กระตุ้นแรงจูงใจด้วยสื่อโต้ตอบ เกม และมัลติมีเดีย - วิเคราะห์ผลการเรียนรู้แบบเรียลไทม์ - พัฒนาทักษะศตวรรษที่ 21 เช่น การคิดวิเคราะห์ การใช้เทคโนโลยี	ต้องมีครูช่วยตรวจสอบ - ครูต้องเรียนรู้และพัฒนาทักษะเทคโนโลยีอย่างต่อเนื่อง

องค์ความรู้ที่ได้รับ

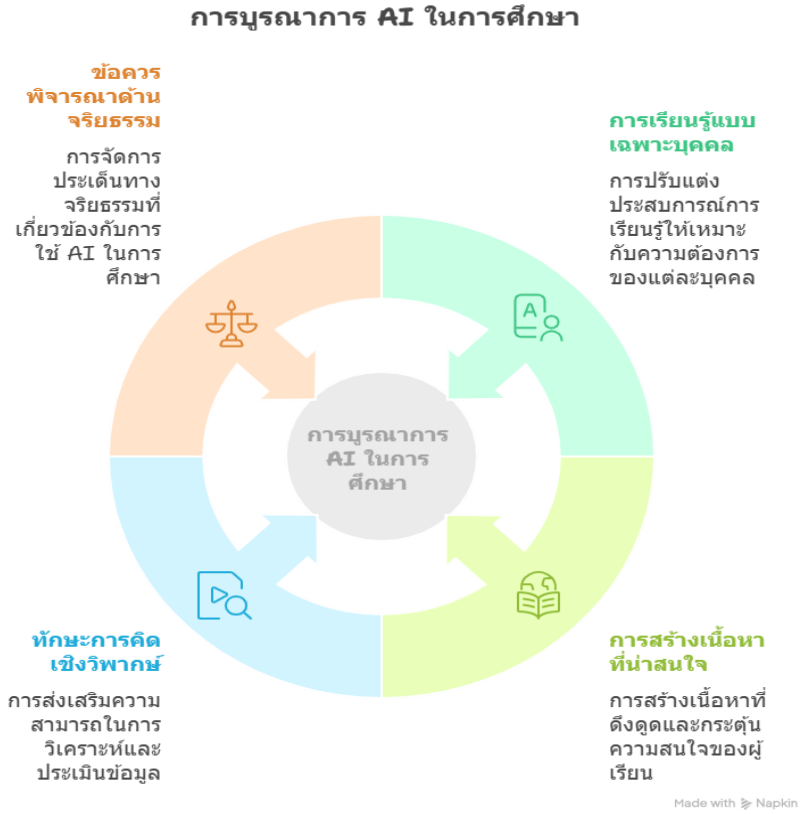

แผนภาพที่ 1 องค์ความรู้ที่ได้รับ

ข้อควรคำนึงทางด้านจริยธรรม

นิยามวัตถุประสงค์

การกำกับดูแลการใช้ AI ให้สอดคล้องกับหลักคุณธรรมและสิทธิมนุษยชน — เช่น ความเป็นส่วนตัว ความโปร่งใส ความยุติธรรม และความรับผิดชอบ

ตัวอย่างเชิงปฏิบัติในชั้นเรียน:

- แจ้งผู้ปกครอง/นักเรียนก่อนเก็บข้อมูล (consent) และบอกว่าจะเก็บอะไร ใช้ทำอะไร

- ใช้ระบบที่เก็บข้อมูลน้อย (data minimization) เช่น เก็บเฉพาะผลการเรียนไม่เก็บข้อความส่วนตัวยาว ๆ
- ให้ครูทบทวนผลคำแนะนำจาก AI ก่อนให้คะแนนหรือส่งคืนผู้เรียน

บทบาทครู/ผู้บริหาร:

- กำหนดนโยบายการใช้ AI ในระดับโรงเรียน/คณะ
- ตรวจสอบ/อนุมัติเครื่องมือ AI ก่อนนำมาใช้
- สอนนักเรียนเรื่องการใช้เทคโนโลยีอย่างมีจริยธรรม (digital citizenship)

ผลประโยชน์:

- ปกป้องสิทธิผู้เรียน ลดความเสี่ยงคดี/ความเสียหายชื่อเสียง
- สร้างความไว้วางใจระหว่างครู ผู้ปกครอง ผู้เรียน

ความเสี่ยง/ปัญหา:

- การรั่วไหลของข้อมูลส่วนบุคคล
- อัลกอริธึมมีอคติ ทำให้เกิดการเลือกปฏิบัติ
- ขาดความโปร่งใส (black-box) ทำให้ผู้เรียนไม่เข้าใจเหตุผลของการตัดสินใจ

แนวทางลดความเสี่ยง (นโยบาย & เทคนิค):

- ทำ Privacy/AI policy, ข้อตกลงความยินยอม (consent forms) และสิทธิยกเลิก (opt-out)
- ใช้หลัก Human-in-the-loop ให้ครูเป็นผู้ตัดสินขั้นสุดท้าย
- ทำ audit อย่างสม่ำเสมอ (ทดสอบอคติ ตรวจสอบโมเดล) และบันทึกการใช้งาน (logs)
- ให้ผู้เรียนเข้าใจว่า “AI เป็นผู้ช่วย ไม่ใช่ผู้ตัดสินสุดท้าย”

ตัวชี้วัด (KPI):

- จำนวนเหตุการณ์ละเมิดข้อมูล = 0
- % ของเครื่องมือที่ผ่านการอนุมัติด้านความเป็นส่วนตัว
- คะแนนความพึงพอใจของผู้ปกครอง/นักเรียนเรื่องความโปร่งใส

การโค้ชผู้เรียนเฉพาะบุคคล

นิยาม / วัตถุประสงค์:

ใช้ AI วิเคราะห์ข้อมูลผู้เรียน เพื่อปรับเส้นทางการเรียน (learning path), จัดกิจกรรม/แบบฝึกหัดที่เหมาะกับระดับและสไตล์การเรียนของแต่ละคน

ตัวอย่างเชิงปฏิบัติในชั้นเรียน:

- ระบบแนะนำแบบฝึกหัดระดับต่าง ๆ ตามผลข้อสอบย้อนหลัง (adaptive quizzes)
- แชทบอทสอนเสริมที่ตอบแบบเรียลไทม์เมื่อผู้เรียนติดปัญหา
- ระบบแจ้งเตือนผู้เรียนนอกเวลาเรียนเกี่ยวกับหัวข้อที่อ่อน

บทบาทครู/ผู้สอน:

- กำหนดเป้าหมายการเรียนและกรอบเนื้อหา (learning objectives) ให้ AI ทำงานได้ชัดเจน
- ตรวจสอบและปรับแผนการเรียนที่ AI เสนอ เมื่อต้องการ

- ใช้ข้อมูลที่ได้เพื่อวางแผนการสอนกลุ่ม (small-group intervention)

ผลประโยชน์:

- เร่งหรือชลอจังหวะการเรียนให้เหมาะกับแต่ละคน ⟶ เพิ่มผลสัมฤทธิ์
- ลดงานเชิงธุรการของครู (เช่น ให้คำติชมเบื้องต้นอัตโนมัติ)
- เพิ่มการมีส่วนร่วม เพราะเนื้อหาเหมาะสมกับผู้เรียน

ความเสี่ยง/ปัญหา:

- ระบบปรับผิด ทำให้ผู้เรียนได้รับเนื้อหาไม่เหมาะสม
- เกิดการพึ่งพา AI มากเกินไปจนขาดการโต้ตอบกับครู
- ข้อกังวลด้านความเป็นส่วนตัวจากการติดตามพฤติกรรม

แนวทางลดความเสี่ยง (เชิงปฏิบัติ):

- กำหนดเกณฑ์ความถูกต้อง (accuracy threshold) ก่อนให้ระบบปรับเส้นทางอัตโนมัติ
- ใช้ AI กับงานที่เป็น low-stakes ก่อน (เช่น แบบฝึกหัด) ให้ครูเป็นผู้อนุมัติในงาน high-stakes (เช่น ให้เกรดสุดท้าย)
- สอนนักเรียนให้รู้จักประเมินคำแนะนำของ AI (metacognition)

ตัวชี้วัด (KPI):

- อัตราความก้าวหน้า (pre–post gains) ของผู้เรียนที่ได้รับการปรับเส้นทาง vs ควบคุม
- % นักเรียนที่ทำแบบฝึกหัดต่อเนื่อง (engagement)
- อัตราการแทรกแซงจากครูหลัง AI แนะนำ (บอกว่าระบบแนะนำพอใช้ได้หรือยัง)

การสร้างเนื้อหาที่หลากหลายและทันสมัย

นิยาม / วัตถุประสงค์:

ใช้ AI ช่วยสร้าง/แปลง/อัปเดตสื่อการสอน (บทความ, แบบฝึกหัด, สไลด์, วิดีโอสรุป, แบบจำลองจำลองสถานการณ์) เพื่อให้เนื้อหาหลากหลาย เข้าถึงได้ และทันต่อเหตุการณ์

ตัวอย่างเชิงปฏิบัติในชั้นเรียน:

- ครูใช้ AI ช่วยผลิตตัวอย่างข้อคำถามที่มีระดับยากง่ายต่างกัน
- สร้างสรุปบทเรียนเป็นวิดีโอสั้น หรือแปลงเนื้อหาเป็น Infographic สำหรับผู้เรียนที่อ่านไม่ถนัด
- อัปเดตข้อมูลข่าวสารในบทเรียนสังคมศึกษาด้วยสรุปเหตุการณ์ล่าสุด (โดยครูตรวจทาน)

บทบาทครู/ผู้สอน:

- เป็นผู้คัดกรอง ตรวจสอบความถูกต้องและความเหมาะสมของเนื้อหา (content curation)
- ปรับแต่งเนื้อหาให้เชื่อมโยงกับบริบทของผู้เรียน (contextualization)
- ใช้ AI เพื่อเพิ่มความหลากหลายของรูปแบบการสอน (multi-modal resources)

ผลประโยชน์:

- ลดเวลาครูในการเตรียมสื่อ ทำให้มีเวลาออกแบบกิจกรรมเชิงลึกมากขึ้น

- รองรับผู้เรียนหลายรูปแบบ (visual, auditory, reading) ได้ง่ายขึ้น
- เนื้อหาเป็นปัจจุบันมากขึ้น

ความเสี่ยง/ปัญหา:

- ข้อผิดพลาดในเนื้อหาที่ AI สร้าง (ข้อมูลผิด/ล้าสมัย)
- ลิขสิทธิ์ของสื่อที่ถูกสร้างหรืออ้างอิงจากแหล่งต่าง ๆ
- ขาดการปรับบริบทให้เหมาะกับผู้เรียนในพื้นที่/วัฒนธรรม

แนวทางลดความเสี่ยง:

- ทุกเนื้อหาที่ AI สร้างต้องผ่านการตรวจทานของครูก่อนใช้ในห้องเรียน
- ระบุแหล่งที่มาหากใช้ข้อมูลภายนอก และระวังเรื่องลิขสิทธิ์
- ปรับเนื้อหาให้มีความอ่อนไหวทางวัฒนธรรมตามความเหมาะสม

ตัวชี้วัด (KPI):

- % ของสื่อการสอนที่ผ่านการตรวจทานโดยครู
- เวลาเฉลี่ยในการเตรียมสื่อก่อน/หลังใช้ AI (ลดลงเท่าไร)
- ความพึงพอใจของนักเรียนต่อรูปแบบสื่อ (survey)

ทักษะการคิดเชิงวิพากษ์และทักษะทางสังคม

นิยาม / วัตถุประสงค์:

ฝึกฝนทักษะที่ AI ยังทำแทนมนุษย์ไม่ได้ดีเท่ามนุษย์ เช่น การคิดเชิงวิพากษ์ (critical thinking), การแก้ปัญหาที่ซับซ้อน, การสื่อสาร, การทำงานเป็นทีม, จริยธรรมการใช้เทคโนโลยี

ตัวอย่างเชิงปฏิบัติในชั้นเรียน:

- ให้ผู้เรียนวิเคราะห์คำตอบหรือคำแนะนำจาก AI แล้วอภิปรายว่าถูก/ผิด เพราะเหตุใด (activity: AI critique)
- โปรเจกต์กลุ่มให้สร้างนโยบายการใช้ AI ของโรงเรียน พร้อมนำเสนอและโต้ตอบคำถาม
- กิจกรรม role-play: นักเรียนเป็นนักพัฒนา/ผู้ใช้/ผู้ถูกผลกระทบ ชี้จุดบกพร่องและแก้ไข

บทบาทครู/ผู้สอน:

- ออกแบบงานที่เน้น higher-order thinking (วิเคราะห์ สังเคราะห์ ประเมินผล) แทนงานที่ AI ทำได้ง่าย
- เป็นผู้ชี้แนะแนวคิดเชิงวิพากษ์ และฝึกการโต้แย้งเชิงมีเหตุผล
- ให้ฟีดแบ็กด้านกระบวนการคิด มากกว่าผลลัพธ์ที่ AI ช่วยทำ

ผลประโยชน์:

- ผู้เรียนมีทักษะที่จำเป็นในศตวรรษที่ 21 เช่น การแยกแยะข้อมูลจริง/เท็จ การทำงานร่วมกับเครื่องมืออัจฉริยะ
- ลดความเสี่ยงที่ผู้เรียนจะ “พึ่งพา” คำตอบจาก AI โดยไม่ไตร่ตรอง

ความเสี่ยง/ปัญหา:

- ครูอาจมุ่งสอนให้ทำงานที่ AI ทำไม่ได้แต่ละเลยการสอนทักษะพื้นฐานอื่น ๆ
- ขาดตัวชี้วัดชัดเจนสำหรับทักษะนามธรรม เช่น ความคิดเชิงวิพากษ์

แนวทางลดความเสี่ยง:

- รวม rubrics ชัดเจนสำหรับทักษะเชิงคิดและสังคม เช่น เกณฑ์การให้เหตุผล การใช้แหล่งอ้างอิง
- ประเมินทั้งกระบวนการ (peer review, reflection logs) และผลงาน
- ฝึกฝนการตั้งคำถาม คุณภาพ (questioning techniques) ให้ผู้เรียนตั้งคำถามที่ตรวจสอบได้

ตัวชี้วัด (KPI):

- คะแนน rubrics ด้านการคิดเชิงวิพากษ์ (ก่อน/หลัง)
- จำนวนงานที่ใช้ peer review และ reflection ที่ครูให้คะแนนเชิงคุณภาพ
- ข้อเสนอแนะเชิงวิพากษ์จากนักเรียน (self-assessment)

สรุป

ในยุคที่เทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์ (AI) ได้เข้ามามีบทบาทในหลายมิติของชีวิตมนุษย์ การศึกษาเองก็ได้รับอิทธิพลจากการเปลี่ยนแปลงนี้อย่างเห็นได้ชัด โดยเฉพาะในวิชาสังคมศึกษา ซึ่งเป็นวิชาที่เน้นการเข้าใจสังคม มนุษย์ และเหตุการณ์ต่าง ๆ การนำ AI มาใช้จึงเป็นทั้งโอกาสและความท้าทายของครูผู้สอน AI ช่วยให้การเรียนรู้วิชาสังคมศึกษามีความหลากหลายและน่าสนใจมากขึ้น เช่น การใช้ AI วิเคราะห์ข้อมูลทางประวัติศาสตร์ การจำลองเหตุการณ์สำคัญ หรือการสร้างบทสนทนาเชิงจริยธรรมที่ท้าทายผู้เรียนให้คิดอย่างมีวิจารณญาณ นอกจากนี้ AI ยังสามารถปรับเนื้อหาหรือแบบฝึกหัดให้เหมาะกับความสามารถของผู้เรียนแต่ละคน ทำให้เกิดการเรียนรู้แบบเฉพาะบุคคล อย่างไรก็ตาม การใช้ AI ในการเรียนการสอนก็มีข้อควรระวัง เช่น ความถูกต้องของข้อมูลที่ AI ใช้ หรือความเสี่ยงที่ผู้เรียนอาจพึ่งพาเทคโนโลยีมากเกินไปจนขาดการคิดวิเคราะห์ด้วยตนเอง ครูจึงต้องมีบทบาทสำคัญในการคัดกรอง แนะนำ และควบคุมการใช้ AI ให้เกิดประโยชน์สูงสุดในกระบวนการเรียนรู้AI ในยุคใหม่สามารถเป็นเครื่องมือที่ทรงพลังในการยกระดับการสอนสังคมศึกษา ทั้งในแง่ของเนื้อหา วิธีการ และผลลัพธ์ทางการเรียนรู้ หากมีการนำมาใช้อย่างเหมาะสมและมีจริยธรรม ก็จะช่วยให้ผู้เรียนเข้าใจโลกและสังคมได้อย่างลึกซึ้งและรอบด้านยิ่งขึ้น

เอกสารอ้างอิง

กิติศักดิ์ ศรีประเสริฐ และสุภาวดี บุญประเสริฐ. (2563). แนวทางการพัฒนานวัตกรรมการเรียนรูกลุมสาระการเรียนรูสังคมศึกษาศาสนาและวัฒนธรรม. *วารสารวิชาการสังคมศาสตร มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย.13(2). 10-1*

Phramaha Udorn Uttaro (Makdee) Uttaro, . (2566). การ ประยุกต์ ใช้ เทคโนโลยี ใน การ พัฒนาการ สอน สังคมศึกษา. *Journal of Educational Review Faculty of Education in MCU, 10(3), 493-506.*

สุจิตตรา สะดู่และอำนวยพรโฮมจูมจัง.(2568).นวัตกรรมการเรียนการสอนของครูสังคมศึกษายุคใหม่. *วารสาร มจร อุบลปริทรรศน์*, *10*(1), 3113-3124.

ณัฐยา เกตุสิราและคณะ.(2568). การใช้เทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์ (AI) เพื่อการจัดการเรียนการสอนในศตวรรษ ที่ 21. *วารสารนวัตกรรมการวิจัยเพื่อสังคม*, *1*(1), 44-51.

ชินกฤต อุดมลาภไพศาล และกฤษณะ เชื้อชัยนาท.(2566). Generative AI ในงานสื่อสารมวลชน. *วารสารเซนต์จอห์น (สาขา มนุษยศาสตร์ และ สังคมศาสตร์)*, *26*(39), 179-194.

สมจิตร สินทัชชัย.(2566).การอภิปรายผลการเรียนรู้:องค์ประกอบที่สำคัญในการเรียนรู้โดยใช้สถานการณ์จำลองเสมือนจริง. *Nursing Journal of The Ministry of Public Health*, *33*(1), 1-13.

จิรกร ฐาวิรัตน์. (2568). AIกับการศึกษา:ตัวช่วยสุดอัจฉริยะเพื่อพัฒนาการเรียนรู้. *วารสารสังคมศึกษาปริทรรศน์*, *1*(2), 98-108.

อรรชัย เถื่อนดอนเจ้าและคณะ.(2567). การประยุกต์ ใช้ AI เพื่อการออกแบบและจัดกิจกรรมการเรียนรู้สังคมศึกษา. *วารสาร มจร อุบลปริทรรศน์*, *9*(2), 2514-2524.

อภิชิต เหมือยไธสง.(2565).การลดความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจของสังคมด้วยศาสตร์พระราชา. *ปัญญา*, *29*(2), 127-136.

Kanyanee KulkanokและSalisa Sungyoke (2568). การตระหนักรู้การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศที่ส่งผลต่อพฤติกรรมของประชากรในประเทศไทย.*วารสารสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์*, *51*(1), 115-136.

วรรณวิมล ศรีสุราช. (2563). การประยุกตใชเทคโนโลยีเพื่อพัฒนาการเรียนการสอนสังคมศึกษา. *วารสารวิชาการมหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่.12(1) .20-32*

บทบาท AI ในการช่วยสอนและวัดผลภาษาอังกฤษ
The Role Of Ai In Teaching And Measuring English

สุพิชชา ชนะสุข[1,*], ภาณุวัฒน์ อินทรสมบัติ[2] และ มีนา ทนคง ฮามิลตัน[3]
Supitcha Chanasook[1,*], Panuwat Intharasombat[2] Meena T. Hamilton[3]

บทคัดย่อ

การศึกษาบทความเรื่อง “บทบาทของปัญญาประดิษฐ์ (AI) ในการช่วยสอนและวัดผลภาษาอังกฤษ” มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาศักยภาพและบทบาทของเทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์ในการพัฒนากระบวนการเรียนการสอนภาษาอังกฤษ รวมถึงการวัดและประเมินผลการเรียนรู้ของผู้เรียน โดยเฉพาะในบริบทของการศึกษายุคดิจิทัล จากการศึกษาพบว่า AI มีบทบาทสำคัญในการสนับสนุนการเรียนรู้แบบรายบุคคล (Personalized Learning) ผ่านระบบผู้ช่วยสอนอัจฉริยะ การประมวลผลภาษาธรรมชาติ และระบบประเมินผลอัตโนมัติ ซึ่งสามารถปรับกิจกรรมการเรียนรู้ให้สอดคล้องกับความสามารถของผู้เรียน ติดตามพัฒนาการ และประเมินผลได้แม่นยำ นอกจากนี้ AI ยังช่วยลดภาระของครูในการตรวจงาน วิเคราะห์ผลการเรียน ส่งเสริมการเข้าถึงแหล่งเรียนรู้นานาชาติ และสร้างแรงจูงใจในการเรียนผ่านสื่ออินเทอร์แอคทีฟ อย่างไรก็ตาม การนำ AI มาใช้ยังมีข้อจำกัด เช่น ความแม่นยำของระบบ ความเข้าใจบริบทภาษา และจริยธรรม จึงควรนำ AI มาใช้ควบคู่กับบทบาทของครูผู้สอน ผลการศึกษาชี้ให้เห็นว่า AI มีศักยภาพสูงในการช่วยครูออกแบบกิจกรรมที่เน้นการสื่อสารอย่างแท้จริง และเปิดโอกาสให้ผู้เรียนฝึกฝนทักษะได้ตลอดเวลา แม้ยังต้องเผชิญกับข้อจำกัดด้านโครงสร้างพื้นฐานและความพร้อมของครูก็ตาม

คำสำคัญ: ปัญญาประดิษฐ์, การสอนภาษาอังกฤษ, การวัดผล, เทคโนโลยีการศึกษาAI

Abstract

The study of the article titled "The Role of Artificial Intelligence (AI) in English Language Teaching and Assessment" aims to explore the potential and roles of AI technology in enhancing English language instruction and the assessment of learners' performance, particularly in the context of digital-age education. The findings reveal that AI plays a significant role in supporting personalized learning through intelligent tutoring

[1] สังกัดโรงเรียนสิรินธร
[1] Sirindhorn School
[2-3] สาขาวิชาการสอนภาษาอังกฤษ คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬากรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์
[2-3] English Language Teaching Program, Faculty of Education. Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Surin Campus
* Corresponding author. E-mail: Supitcha31997@gmail.com โทร. 063-843-6482

systems, natural language processing (NLP), and automated assessment systems. These technologies can tailor learning activities to individual students' abilities, continuously monitor their progress, and provide accurate evaluations. Moreover, AI reduces the workload of teachers in grading, performance analysis, and allows more time for teacher-student interaction. It also promotes access to international learning resources and enhances motivation through interactive and adaptive learning tools. However, challenges remain, including issues of system accuracy, contextual language understanding, cultural sensitivity, privacy, and ethics. Therefore, the use of AI should be integrated with the active role of teachers to ensure effective and sustainable English language learning. The study found that AI possesses high potential in assisting teachers in designing learning activities that emphasize genuine communication and provides opportunities for students to access international learning resources and practice English skills anytime and anywhere.

Keywords: Artificial Intelligence, English Language Teaching, Assessment, Educational Technology, AI in Education

บทนำ

ตลอดช่วงหลายทศวรรษที่ผ่านมา การเรียนการสอนของไทยมีความพยายามในการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง ทั้งด้านหลักสูตร การเรียนการสอน และระบบการประเมินผล โดยเฉพาะภายใต้กรอบพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และการปรับปรุงหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2551 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2560) ซึ่งได้เน้นให้ผู้เรียนมีความสามารถในการคิดวิเคราะห์ การแก้ปัญหา และการใช้ภาษาต่างประเทศ โดยเฉพาะภาษาอังกฤษ อย่างไรก็ตาม การดำเนินการในทางปฏิบัติกลับพบข้อจำกัดและปัญหาหลายประการ.(กระทรวงศึกษาธิการ, 2560)

ปัญหาการเรียนภาษาอังกฤษของนักเรียนไทยพบข้อจำกัดและปัญหาหลายประการ (พิชญ์สินี สุวรรณพงศ์, 2563) กล่าวไว้ว่า ประการแรก คือ การจัดการเรียนการสอนที่ยังยึดติดกับรูปแบบดั้งเดิม ซึ่งครูเป็นศูนย์กลางของการเรียนรู้ การสอนส่วนใหญ่เน้นการบรรยาย ท่องจำ และการสอบปลายภาคมากกว่าการใช้กิจกรรมเชิงรุกที่ส่งเสริมทักษะจริงของผู้เรียน ทำให้ผู้เรียนขาดโอกาสในการพัฒนาความคิดเชิงวิพากษ์ และการสื่อสารเชิงสร้างสรรค์ ประการที่สอง คือ คุณภาพของครูผู้สอนที่ไม่ทั่วถึง และขาดการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะในพื้นที่ห่างไกล ครูบางคนยังขาดทักษะการใช้เทคโนโลยี และแนวทางการสอนภาษาอังกฤษที่เน้นการสื่อสาร ทำให้ไม่สามารถถ่ายทอดเนื้อหาได้อย่างมีประสิทธิภาพ ส่งผลให้ผู้เรียนไม่สามารถนำภาษาอังกฤษไปใช้จริงได้ในชีวิตประจำวัน ประการที่สาม คือ ระบบการประเมินผลที่ยังเน้นคะแนนสอบมากกว่าการประเมินทักษะจริง ทำให้เกิดการเรียนรู้เพื่อสอบ (teaching to the test) มากกว่าการเรียนรู้เพื่อเข้าใจ และใช้งานจริง อีกทั้งยังขาดเครื่องมือประเมินที่สามารถสะท้อนพัฒนาการของผู้เรียนในแต่ละบุคคลได้อย่างแม่นยำ

จากปัญหาข้างต้น ทำให้เกิดความเหลื่อมล้ำทางการศึกษา และการพัฒนาศักยภาพของผู้เรียนที่ไม่เป็นไปตามเป้าหมาย โดยเฉพาะในการเรียนภาษาอังกฤษ ที่ต้องอาศัยทั้งครูที่มีความเชี่ยวชาญ การฝึกฝนที่ต่อเนื่อง และสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ ซึ่งระบบแบบเดิมยังไม่สามารถตอบสนองได้อย่างเต็มที่ จึง

เกิดแนวคิดในการ นำเทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์ (AI) เข้ามาเป็นเครื่องมือช่วยสนับสนุนการเรียนการสอน การประเมินผล และการพัฒนาศักยภาพรายบุคคลให้ตรงตามความต้องการมากขึ้น

ในยุคปัจจุบันเป็นยุคแห่งการเปลี่ยนแปลงสู่สังคมดิจิทัล เทคโนโลยีได้เข้ามามีบทบาทสำคัญกับการศึกษา โดยเฉพาะปัญญาประดิษฐ์ (Artificial Intelligence: AI) ซึ่งเป็นสิ่งที่สามารถเลียนแบบการคิดและตัดสินใจของมนุษย์ได้ การนำ AI มาใช้ในการเรียนการสอนภาษาอังกฤษจึงเป็นการเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้พัฒนาทักษะภาษาได้หลายแบบ ไม่ว่าจะเป็น การฟัง การพูด การอ่าน การเขียน ไปจนถึงการวัดและประเมินผล (คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยหอการค้าไทย, 2568).

บุปผา บรรลือเสนาะ (2566) ได้กล่าวไว้ว่า AI ช่วยให้ครูสามารถจัดการเรียนรู้ที่ตรงกับความต้องการของผู้เรียนแต่ละคน (Personalized Learning) รวมทั้งสามารถประเมินผลความก้าวหน้าและจุดอ่อนของผู้เรียนได้ ส่งผลให้การเรียนภาษาอังกฤษมีความทันสมัย มีประสิทธิภาพ และตอบโจทย์ผู้เรียนในศตวรรษที่ 21

ดังนั้นในยุคปัจจุบันที่เทคโนโลยีเข้ามามีบทบาทในชีวิตประจำวัน ได้มีบทบาทสำคัญในด้านการศึกษา มาประยุกต์ใช้ในการเรียนการสอน ช่วยให้ครูสามารถออกแบบบทเรียนและประเมินผลได้และมีประสิทธิภาพ สำหรับวิชาภาษาอังกฤษ ซึ่งเป็นภาษาสากลและเป็นหัวใจสำคัญในการเรียนรู้ การใช้ AI จะช่วยให้นักเรียนพัฒนาทักษะทางภาษาได้อย่างมีประสิทธิภาพ ทั้ง4ด้าน ในด้านการฟัง การพูด การอ่านและการเขียน สามารถช่วยเสริมสร้างสภาพแวดล้อมการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ ทั้งในแง่ของการปรับเนื้อหาตามผู้เรียน การสร้างปฏิสัมพันธ์ การประเมินผลที่แม่นยำ รวมถึงการเข้าถึงแหล่งเรียนรู้อย่างไม่จำกัด

ปัญญาประดิษฐ์ หรือ Artificial Intelligence (AI) ที่สำคัญในการศึกษา

1.1 ที่มาและความเป็นมาของปัญญาประดิษฐ์ (Artificial Intelligence: AI)

บุปผา บันลือเสนาะ (2566) ให้ความหมายของ ปัญญาประดิษฐ์ (Artificial Intelligence: AI) ไว้ว่า เป็นศาสตร์และเทคโนโลยีที่เกี่ยวข้องกับการสร้างระบบหรือเครื่องจักรที่สามารถเลียนแบบพฤติกรรมของมนุษย์ โดยเฉพาะการคิด การเรียนรู้ การใช้เหตุผล การรับรู้ และการตัดสินใจ ซึ่งเป็นการจำลองความฉลาดของมนุษย์ให้กับเครื่องจักรหรือคอมพิวเตอร์ ด้วยความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และคอมพิวเตอร์ในช่วงหลายทศวรรษที่ผ่านมา ทำให้ AI กลายมาเป็นหัวใจสำคัญของนวัตกรรมและการเปลี่ยนแปลงในหลายสาขา ทั้งด้านเศรษฐกิจ การศึกษา การแพทย์ การเกษตร และอุตสาหกรรม

กำเนิดของแนวคิดปัญญาประดิษฐ์ จุดเริ่มต้นของแนวคิดเกี่ยวกับปัญญาประดิษฐ์เกิดขึ้นก่อนที่คอมพิวเตอร์สมัยใหม่จะถือกำเนิดขึ้น โดยสามารถย้อนกลับไปถึงนักคณิตศาสตร์และนักปรัชญาในสมัยโบราณ เช่น อริสโตเติล (Aristotle) ผู้ซึ่งวางรากฐานของตรรกะที่ใช้ใน AI ยุคใหม่ ต่อมาในศตวรรษที่ 17 Rene Descartes และ Gottfried Leibniz ได้พัฒนาแนวคิดเกี่ยวกับการให้เหตุผลและคำนวณโดยใช้สัญลักษณ์ ซึ่งถือเป็นจุดเริ่มต้นของแนวคิดเชิงกลศาสตร์ของกระบวนการคิด

การกำเนิดของ AI อย่างเป็นทางการ การเกิดขึ้นของ AI อย่างเป็นทางการเริ่มขึ้นในปี 1956 ในการประชุมที่มหาวิทยาลัยดาร์ตมัธ (Dartmouth Conference) ที่จัดโดย John McCarthy ซึ่งเป็นผู้ที่บัญญัติคำว่า “Artificial Intelligence” เป็นครั้งแรก พร้อมกับนักวิจัยคนอื่น ๆ

ในยุคแรกของ AI (1950s – 1960s) มีการพัฒนาระบบที่สามารถเล่นเกมหมากรุก และสามารถพิสูจน์ทฤษฎีทางคณิตศาสตร์ได้ ระบบแรก ๆ เช่น Logic Theorist และ General Problem Solver (GPS) ถือเป็นต้นแบบของการนำตรรกะและกฎเกณฑ์มาใช้กับการแก้ปัญหา

ยุคตกต่ำและฟื้นตัวของ AI ถึงแม้ในยุคเริ่มต้นจะมีความหวังสูง แต่การขาดแคลนทรัพยากร ความสามารถของฮาร์ดแวร์ที่จำกัด และความยากในการจัดการกับปัญหาที่ซับซ้อนทำให้ AI เข้าสู่ “AI Winter” หรือ “ฤดูหนาวของ AI” ในช่วงปลายทศวรรษ 1970 และ 1980 ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่เงินทุนสนับสนุนและความเชื่อมั่นลดลงอย่างมาก

แต่ในช่วงทศวรรษ 1990 ถึง 2000 การพัฒนาเครือข่ายประสาทเทียม (Artificial Neural Networks) และการเข้าถึงข้อมูลขนาดใหญ่ (Big Data) ทำให้ AI เริ่มกลับมาได้รับความสนใจอีกครั้ง โดยเฉพาะเมื่อ IBM Deep Blue เอาชนะ Garry Kasparov แชมป์หมากรุกโลกในปี 1997

ยุค AI สมัยใหม่ (Modern AI) ตั้งแต่ปี 2010 เป็นต้นมา AI ได้เข้าสู่ยุคทองอย่างแท้จริง ด้วยเทคโนโลยี Machine Learning และ Deep Learning ที่สามารถเรียนรู้จากข้อมูลจำนวนมากได้อย่างมีประสิทธิภาพ พร้อมกับการประมวลผลที่เร็วขึ้นด้วย GPU (Graphics Processing Unit) ทำให้เกิดการประยุกต์ใช้ AI ในวงกว้าง

แนวโน้มในอนาคตของ AI ยังคงพัฒนาไปอย่างต่อเนื่องสู่ Artificial General Intelligence (AGI) หรือ "AI ที่ฉลาดเท่ามนุษย์ในทุกด้าน" ซึ่งยังอยู่ในขั้นทดสอบและวิจัย แนวโน้มในอนาคตจะเน้นที่การรวม AI กับเทคโนโลยีอื่น เช่น IoT, 5G, และหุ่นยนต์ เพื่อสร้างระบบอัตโนมัติที่ชาญฉลาดอย่างยั่งยืน ขณะเดียวกันก็มีการพูดถึงความเสี่ยงด้านจริยธรรม ความเป็นส่วนตัว และความเหลื่อมล้ำที่ AI อาจก่อให้เกิดขึ้น (บุญเลิศ อรุณพิบูลย์, 2565).

1.2 ความหมายของ ปัญญาประดิษฐ์ หรือ Artificial Intelligence (AI)

บุปผา บันลือเสนาะ (2566) ได้ให้ความหมายของปัญญาประดิษฐ์ หรือ Artificial Intelligence (AI) ไว้ว่า เป็นศาสตร์และเทคโนโลยีที่เกี่ยวข้องกับการสร้างเครื่องจักรหรือโปรแกรมคอมพิวเตอร์ ที่สามารถเลียนแบบความสามารถของมนุษย์ เช่น การคิด การเรียนรู้ การตัดสินใจ และการแก้ปัญหา โดยระบบ AI จะสามารถเรียนรู้จากข้อมูล ปรับตัว และพัฒนาอย่างต่อเนื่อง ซึ่งทำให้ AI มีศักยภาพในการทำงานที่ซับซ้อนแทนมนุษย์ได้

Nilsson (1998) กล่าวไว้ AI หมายถึง "วิทยาการของการทำให้เครื่องจักรฉลาด" ซึ่งครอบคลุมถึงการเขียนโปรแกรมที่มีพฤติกรรมคล้ายมนุษย์ เช่น การวางแผน การเข้าใจภาษา การรับรู้ภาพ และการตัดสินใจอัตโนมัติ ขณะที่ Russell & Norvig (2021) อธิบายว่า AI ประกอบด้วยการสร้าง "agent" ที่สามารถรับข้อมูลจากสิ่งแวดล้อมและกระทำตอบสนองอย่างเหมาะสม

1.3 ประเภทของเทคโนโลยี AI ในปัจจุบัน

ประเภทของ AI สามารถแบ่งได้ 2 ประเภทใหญ่ คือ ประเภทที่หนึ่ง ปัญญาประดิษฐ์แบ่งตามความสามารถ ได้แก่ Artificial Narrow Intelligence (ANI) หรือ Weak AI เป็นระบบ AI ประเภทที่สามารถทำงานแทนมนุษย์ได้เพียงบางอย่างเท่านั้น และจำกัดอยู่ได้แค่ในวงแคบ คือต้องเป็นงาน หรือทักษะที่ได้รับการโปรแกรมชุดคำสั่งมาเท่านั้น ไม่สามารถทำงานนอกเหนือจากนั้นได้ และไม่สามารถเรียนรู้ได้ด้วยตนเอง ซึ่งนั่นคือ AI ที่เราใช้กันอยู่ในทุกวันนี้ เช่น BellaBot หุ่นยนต์บริการที่เห็นได้ในร้านอาหารต่างๆ Artificial General Intelligence (AGI) หรือ Strong AI เป็นระบบ AI ประเภทที่มีสติปัญญา และความสามารถในการทำงานต่างๆ ได้เทียบเท่ากับสมองมนุษย์สามารถคิดวิเคราะห์ วางแผน และสามารถแก้ปัญหาต่างๆ ได้ เข้าใจเรื่องที่เป็นนามธรรม นอกจากนี้ ยังสามารถเรียนรู้ประสบการณ์จากอดีตได้เหมือนมนุษย์ แต่ในปัจจุบันยังไม่สามารถพัฒนา AI ประเภทนี้ได้สำเร็จ ซึ่ง AI ประเภทนี้อาจเป็นภัยต่อการดำรงอยู่ของมนุษย์ได้เช่นกัน Artificial Super Intelligence (ASI) เป็นระบบ AI ประเภทที่มีปัญญาเหนือกว่ามนุษย์

ซึ่งปัจจุบันยังไม่สามารถพัฒนา AI ในระดับนี้ขึ้นมาได้ ส่วนมากจะเป็นไอเดียที่เกิดขึ้นในสื่อต่างๆ มากมาย เช่น ภาพยนตร์ ซีรีส์ นวนิยาย หรือเกม โดยไอเดียที่เกิดขึ้นเป็นแนวคิดเรื่องเครื่องจักรสามารถยึดครองโลกได้

ประเภทที่สอง ปัญญาประดิษฐ์แบ่งตามฟังก์ชันการทำงาน ได้แก่ Reactive Machines เป็นระบบ AI ที่ไม่สามารถเรียนรู้ได้ด้วยตนเอง มีความสามารถจำกัด ไม่มีหน่วยความจำเป็นของตัวเอง ไม่สามารถดึงข้อมูลเก่ามาพัฒนาในการตัดสินใจให้ดีขึ้นได้ ไม่สามารถสร้างการอนุมานจากข้อมูล เพื่อประเมินการกระทำในอนาคตได้ ทำได้แค่ปฏิกิริยาโต้ตอบกับสถานการณ์ตรงหน้าเท่านั้น เช่น การเล่นหมากรุก เป็นต้น Limited Theory เป็นระบบ AI ที่ตรงกันข้ามกับประเภท Reactive Machines โดยสิ้นเชิง เพราะสามารถเรียนรู้ด้วยตนเองได้ มีหน่วยความจำ แต่มีจำกัด สามารถดึงข้อมูลเก่ามาตัดสินใจ หรือแก้ปัญหาในอนาคตได้ ซึ่งยิ่งมีข้อมูลมาก ระดับความถูกต้องแม่นยำก็จะยิ่งสูงขึ้นเรื่อยๆ เช่น รถยนต์ AI ใช้เซ็นเซอร์เพื่อระบุผู้คนที่เดินข้ามถนน สัญญาณไฟจราจร และอื่นๆ เพื่อให้การตัดสินใจในการขับขี่ดีขึ้น และป้องกันการเกิดอุบัติเหตุได้ Theory of Mind การทำงานของ AI ประเภทนี้ คือ สามารถเข้าใจอารมณ์ ความรู้สึก วัฒนธรรม และความเชื่อต่างๆ ของมนุษย์ได้ เหมือนตัวอย่าง AI ที่เกิดขึ้นในภาพยนต์เรื่อง Her (2013) AI ที่สามารถรับรู้ความรู้สึก และพูดคุยได้ ซึ่งในปัจจุบันยังไม่สามารถพัฒนาขึ้นมาได้จริง และยังต้องใช้เวลาอีกมากในการค้นคว้าและพัฒนา หากในอนาคต AI ประเภทนี้พัฒนาได้สำเร็จ AI ประเภทนี้อาจสามารถทำนายพฤติกรรมล่วงหน้าได้ เหมือนการจำลองความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ ผ่านการทำความเข้าใจความรู้สึกที่เกิดขึ้นตรงหน้า และ Self-awareness เป็นระบบ AI ขั้นสูงสุด สามารถมีอารมณ์ ความรู้สึก ความเชื่อ และมีความต้องการเป็นของตัวเอง รวมถึงสามารถคิดตัดสินใจ เลือก และกระทำสิ่งต่างๆ ได้ด้วยตนเองทั้งหมด เช่นตัวอย่าง AI ในภาพยนตร์เรื่อง Chappie (2015) AI ที่สามารถเรียนรู้ความรัก และเรียนรู้ในการมีชีวิตอยู่ ซึ่งในปัจจุบันก็ยังไม่สามารถพัฒนาขึ้นมาได้เช่นเดียวกับประเภท Theory of Mind ซึ่ง AI ประเภทนี้มีความก้าวกระโดดกว่าทฤษฎีความคิดของ AI เป็นอย่างมาก ตั้งแต่การทำความเข้าใจอารมณ์ ไปสู่การตระหนักรู้ในสถานะของตนเอง การคาดการณ์ความรู้สึกของผู้อื่นได้ และมนุษย์เรายังห่างไกลจาก AI ประเภทนี้มาก (บุปผา บันลือเสนาะ, 2566).

1.4 หลักการทำงานของ AI

ระบบ AI ทำงานโดยการรับข้อมูล วิเคราะห์ข้อมูล และประมวลผล เพื่อให้ได้ผลตอบกลับมา ไม่ว่าจะผ่านการใช้คำพูด ข้อความ หรือการกระทำต่างๆ ผลที่ตอบกลับมาก็อยู่ที่ว่าเราต้องการให้ตอบกลับมาเป็นแบบไหน และเอาผลลัพธ์นั้นมาใช้ประโยชน์ให้ตรงกับจุดประสงค์ของเรา อีกทั้งยังสามารถใช้รูปแบบการทำงานนี้เพื่อคาดการณ์สถานการณ์ที่จะเกิดขึ้นต่อในอนาคตได้ เช่น แชทบอทที่ตอบข้อความอัตโนมัติได้เหมือนกับคน หรือความสามารถในการจดจำภาพ ซึ่งการทำงานของระบบทั้งหมดนั้นต้องถูกเขียนโปรแกรมขึ้นมา โดยการเขียนโปรแกรมของ AI นั้นจะเน้นไปที่ทักษะการรับรู้ต่างๆ ทั้งด้านการเรียนรู้ (Learning) โดยจะเน้นไปที่การรับข้อมูล และสร้างกฎสำหรับการเปลี่ยนเป็นข้อมูลที่นำไปใช้ได้จริง ซึ่งกฎนั้นเรียกว่า อัลกอริทึม (Algorithms) คือ กระบวนการแก้ปัญหาที่อธิบายเป็นขั้นตอนไว้อย่างชัดเจน การใช้เหตุผล (Reasoning) เน้นการตัดสินใจเลือกอัลกอริทึมที่เหมาะสมเพื่อให้ได้ผลลัพธ์ที่ต้องการ การแก้ไขข้อผิดพลาด (Self-correction) ในส่วนนี้จะได้รับการออกแบบเพื่อปรับแต่งอัลกอริทึมให้วิเคราะห์ได้อย่างละเอียด เพื่อรับประกันว่าจะได้ผลลัพธ์ที่แม่นยำที่สุด การมีความคิดสร้างสรรค์ (Creativity) เป็นส่วนที่ใช้เครือข่ายประสาทเทียม อิงตามกฎ วิธีทางสถิติ และเทคนิคอื่นๆ เพื่อให้สามารถสร้างภาพใหม่ๆ เพลงใหม่ หรือแนวคิดใหม่ๆ ได้

1.5 ประโยชน์หลักของการนำ AI มาใช้ในการสอน

การเรียนรู้แบบรายบุคคล AI สามารถวิเคราะห์รูปแบบการเรียนรู้ของนักเรียนแต่ละคน และปรับเนื้อหาการเรียนรู้ให้สอดคล้องกับความต้องการและความสามารถของแต่ละบุคคล ทำให้การเรียนรู้มีประสิทธิภาพมากขึ้น ลดภาระงานครู AI สามารถช่วยทำงานที่ซ้ำซากและใช้เวลานาน เช่น การให้คะแนน การจัดตารางเรียน หรือการสร้างสื่อการสอน ช่วยให้ครูมีเวลามากขึ้นในการเตรียมการสอนและให้ความสนใจกับนักเรียนเป็นรายบุคคล เพิ่มโอกาสในการเรียนรู้ AI สามารถเข้าถึงได้ทุกที่ทุกเวลา ช่วยให้นักเรียนเรียนรู้ได้ตามความสะดวก และเข้าถึงแหล่งข้อมูลได้หลากหลายมากขึ้น การประเมินผลที่แม่นยำ AI สามารถช่วยในการประเมินผลการเรียนรู้ของนักเรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น โดย บุญเลิศ อรุณพิบูลย์ (2565) ได้ให้ข้อมูลเชิงลึกเกี่ยวกับจุดแข็งและจุดอ่อนของนักเรียนแต่ละคน การสร้างสรรค์เนื้อหาการสอน AI ช่วยให้ครูสามารถสร้างเนื้อหาการสอนที่น่าสนใจและหลากหลายมากขึ้น ช่วยเพิ่มความน่าสนใจและส่งเสริมการมีส่วนร่วมของนักเรียนในการเรียนรู้ การเรียนรู้แบบมีปฏิสัมพันธ์ AI สามารถทำหน้าที่เป็นติวเตอร์เสมือนจริง ช่วยตอบคำถามและให้ข้อเสนอแนะแก่นักเรียนได้ทันที และการพัฒนาทักษะในศตวรรษที่ 21 AI ช่วยส่งเสริมทักษะที่จำเป็นในศตวรรษที่ 21 เช่น การคิดวิเคราะห์ การแก้ปัญหา และทักษะทางดิจิทัล

การเรียนการสอนภาษาอังกฤษ การวัดผลประเมินผล

บุญเลิศ อรุณพิบูลย์ (2565) อธิบายไว้ว่า ในศตวรรษที่ 21 เทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์ (AI) ได้เข้ามามีบทบาทอย่างมากในหลากหลายด้าน รวมถึงระบบการศึกษา โดยเฉพาะอย่างยิ่งในการเรียนการสอนภาษาอังกฤษ ซึ่งเป็นทักษะจำเป็นต่อการสื่อสารในระดับนานาชาติ ผู้เรียนจำนวนมากประสบปัญหาด้านความแตกต่างของพื้นฐาน ความสามารถในการใช้ภาษา และความเข้าใจในเนื้อหาที่แตกต่างกัน การใช้ AI เช่น Chatbot, ระบบแนะนำบทเรียนอัจฉริยะ (Adaptive Learning), ระบบตรวจคำผิดอัตโนมัติ และการประเมินผลแบบ Real-time สามารถเข้ามาช่วยลดช่องว่างทางการเรียนรู้ และส่งเสริมการเรียนรู้แบบเฉพาะบุคคล

นอกจากนี้ AI ยังช่วยครูในการวิเคราะห์ข้อมูลการเรียนรู้ของนักเรียน ช่วยลดภาระงานซ้ำซ้อน และทำให้การสอนมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น จึงเป็นที่น่าสนใจว่า AI มีบทบาทสำคัญเพียงใดต่อการยกระดับคุณภาพการเรียนการสอนภาษาอังกฤษในยุคปัจจุบัน

บริบทของการเรียนการสอนภาษาอังกฤษ การเรียนการสอนภาษาอังกฤษในศตวรรษที่ 21 มีเป้าหมายเพื่อพัฒนาทักษะทั้ง 4 ด้าน ได้แก่ การฟัง (Listening), การพูด (Speaking), การอ่าน (Reading) และการเขียน (Writing) โดยเน้นการสื่อสาร การคิดเชิงวิเคราะห์ และการใช้ภาษาในสถานการณ์จริง อย่างไรก็ตาม ระบบการสอนแบบดั้งเดิมมักใช้วิธีการสอนที่ครูเป็นศูนย์กลาง ผู้เรียนขาดการมีส่วนร่วม ขาดโอกาสในการฝึกฝนเฉพาะราย และเน้นการท่องจำมากกว่าการใช้ภาษาอย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่ง ประพันธ์ศิริ สุเสารัจ (2564) ชี้ว่า ผู้เรียนจำนวนมากยังไม่สามารถสื่อสารภาษาอังกฤษได้แม้เรียนมาหลายปี

แนวทางการวัดผลและประเมินผล การประเมินผลมีทั้งแบบ Summative Assessment (ประเมินปลายภาค/ปลายหน่วย) และ Formative Assessment (การประเมินระหว่างเรียน) เช่น การทำแบบฝึกหัด การสอบปากเปล่า การให้คะแนนจากผลงาน และแฟ้มสะสมงาน (Portfolio)

วิเคราะห์ปัญหาการวัดผลแบบเดิม การวิเคราะห์ปัญหาโดยใช้ข้อสอบเขียนมากเกินไป ไม่วัดทักษะพูด-ฟังจริง ประเมินทุกคนด้วยแบบเดียวกัน ไม่เหมาะกับความแตกต่างรายบุคคล ใช้เวลามากในการตรวจข้อสอบ ทำให้การประเมินล่าช้า

บุปผา บรรลือเสนาะ (2566) กล่าวว่าระบบการวัดผลในปัจจุบันควรมีความหลากหลาย แม่นยำและทันเวลา ซึ่ง AI สามารถเข้ามาช่วยให้การประเมินผลมีประสิทธิภาพมากขึ้นเป็นความจำเป็นของเทคโนโลยีในระบบนี้

2.1แนวคิดหลักในการจัดการเรียนการสอนภาษาอังกฤษ

- Communicative Language Teaching (CLT) เป็นแนวคิดที่เน้นการสื่อสารอย่างมีประสิทธิภาพ นักเรียนจะต้องฝึกใช้ภาษาในสถานการณ์จริงหรือใกล้เคียงจริง โดยอาศัยกิจกรรม เช่น การจำลองสถานการณ์ (role play), การทำงานกลุ่ม (group work), และการอภิปราย (discussion)

- Task-Based Learning (TBL) เป็นการเรียนรู้ผ่านการทำภาระงาน (tasks) ซึ่งมักเป็นภารกิจที่ใช้ในชีวิตจริง เช่น การเขียนอีเมล การวางแผนท่องเที่ยว หรือการให้ข้อมูล ทำให้นักเรียนได้ใช้ภาษาอย่างเป็นธรรมชาติ

- Content and Language Integrated Learning (CLIL) คือการสอนเนื้อหาวิชาอื่น ๆ (เช่น วิทยาศาสตร์ หรือคณิตศาสตร์) โดยใช้ภาษาอังกฤษเป็นสื่อกลาง ซึ่งช่วยให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ภาษาไปพร้อมกับสาระอื่น ๆ อย่างมีบริบท

- Blended Learning และ E-Learning การนำเทคโนโลยีเข้ามาร่วมในชั้นเรียน เช่น การเรียนผ่านแพลตฟอร์มออนไลน์ การใช้สื่อมัลติมีเดีย และแอปพลิเคชันช่วยฝึกภาษาอังกฤษ เช่น Duolingo, BBC Learning English หรือ Google Classroom

2.2 ประเภทของการวัดและประเมินผล

ประเภทของการวัดและประเมินผล ได้แก่ การประเมินก่อนเรียน (Pre-assessment) ใช้เพื่อวิเคราะห์พื้นฐานและความพร้อมของผู้เรียน เช่น การทดสอบระดับภาษา (Placement Test) การประเมินระหว่างเรียน (Formative Assessment) มีวัตถุประสงค์เพื่อให้ข้อมูลย้อนกลับ (Feedback) แก่ผู้เรียน เช่น การตรวจงาน การสังเกตพฤติกรรม การตอบคำถามในชั้นเรียน การประเมินหลังเรียน (Summative Assessment) เป็นการประเมินที่เกิดขึ้นเมื่อจบหน่วยการเรียนหรือภาคเรียน เช่น การสอบปลายภาค สอบข้อเขียน สอบพูด และการทำโครงงาน และการประเมินแบบทางเลือก (Alternative Assessment) เช่น แฟ้มสะสมงาน (Portfolio), การประเมินตนเอง (Self-assessment), และการประเมินจากเพื่อน (Peer assessment) เพื่อส่งเสริมความรับผิดชอบและการสะท้อนผลการเรียนรู้

บทบาทของ AI ในด้านการเรียนการสอน

3.1 บทบาทของAIในการช่วยสอนภาษาอังกฤษ

AI มีบทบาทสำคัญในการช่วยจัดการเรียนการสอนภาษาอังกฤษอย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้นในหลายมิติ ได้แก่ การเรียนรู้แบบเฉพาะบุคคล (Personalized Learning) AI สามารถวิเคราะห์ความสามารถจุดแข็งจุดอ่อนของผู้เรียนแต่ละคน และปรับเนื้อหาให้เหมาะสม เช่น ระบบ Duolingo และ LingQ สามารถปรับระดับคำศัพท์หรือบทเรียนอัตโนมัติ บุปผา บรรลือเสนาะ (2566) ยืนยันว่า AI ช่วยให้ครูออกแบบการสอนตามความสามารถเฉพาะบุคคลได้ดีขึ้น ให้คำแนะนำแบบทันที (Immediate Feedback) เช่น Grammarly, QuillBot สามารถตรวจสอบไวยากรณ์และคำศัพท์ให้ผู้เรียนได้ทันที ซึ่งส่งเสริมการ

เรียนรู้ด้วยตนเองอย่างต่อเนื่อง สนับสนุนครูผู้สอน (Teacher Assistance) AI สามารถจัดทำใบงาน ตรวจการบ้าน คัดแยกนักเรียนตามระดับ และเสนอแนะแผนการสอน เช่น โปรแกรม ChatGPT, Microsoft Copilot ตามที่ Chou (2020) ระบุไว้ AI ช่วยลดภาระครูและเพิ่มเวลาในการสื่อสารกับนักเรียน ฝึกทักษะพูดและฟัง AI อย่าง Google Assistant, Chatbots และแอปฝึกออกเสียงอย่าง Elsa Speak ช่วยให้นักเรียนฝึกสนทนาและออกเสียงได้ถูกต้องนักเรียนสามารถฝึกซ้ำได้หลายครั้งโดยไม่ต้องพึ่งครู สร้างแรงจูงใจในการเรียน การใช้ AI ผ่านเกม ภาษา หรือการโต้ตอบแบบจำลองสนทนา ทำให้นักเรียนรู้สึกสนุกกับการเรียนภาษาอังกฤษ เช่น Kahoot!, Quizizz ซึ่งมีระบบวิเคราะห์ผลอัตโนมัติ

3.2 บทบาทของ AI กับการศึกษา

บุญเลิศ อรุณพิบูลย์ (2565) อธิบายว่า ในยุคดิจิทัลที่เทคโนโลยีเข้ามามีบทบาทในทุกมิติของชีวิตประจำวัน ปัญญาประดิษฐ์ หรือ Artificial Intelligence (AI) ได้กลายเป็นเครื่องมือสำคัญที่ช่วยขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลงในภาคการศึกษาอย่างมีนัยสำคัญ ไม่ว่าจะเป็นด้านการเรียนการสอน การบริหารจัดการ การวัดและประเมินผล ตลอดจนการพัฒนาทักษะผู้เรียนให้เหมาะสมกับความต้องการของสังคมในศตวรรษที่ 21

AI กับการเรียนการสอน AI ช่วยเปลี่ยนรูปแบบการเรียนการสอนจากแนวทางแบบเดิม (Traditional Learning) สู่รูปแบบการเรียนรู้แบบรายบุคคล (Personalized Learning) ด้วยการวิเคราะห์ข้อมูลของผู้เรียนแต่ละคน AI สามารถออกแบบเนื้อหาและกิจกรรมที่สอดคล้องกับศักยภาพ จุดอ่อน จุดแข็ง และความสนใจของผู้เรียน เช่น แพลตฟอร์มอย่าง Squirrel AI, Knewton, หรือ Khan Academy ที่ใช้ระบบ Adaptive Learning ทำให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ในระดับและจังหวะที่เหมาะสมกับตนเอง

AI กับการวัดผลและประเมินผล AI ยังมีบทบาทในการช่วยประเมินผลการเรียนรู้ได้อย่างต่อเนื่องแม่นยำ และรวดเร็ว ไม่ว่าจะเป็นการประเมินทักษะการเขียนผ่านระบบตรวจเรียงความอัตโนมัติ (Automated Essay Scoring) เช่น Write & Improve หรือ Grammarly หรือการประเมินการพูดผ่านเทคโนโลยี Speech Recognition เช่น ELSA Speak หรือ IELTS AI-based Speaking Assessment ช่วยลดภาระครู และให้ผลการประเมินที่เที่ยงตรงมากขึ้น

AI กับการสนับสนุนครูและผู้บริหาร AI ยังช่วยอำนวยความสะดวกด้านการวางแผนการสอน การจัดตารางเรียน การวิเคราะห์ผลการเรียนของนักเรียนในภาพรวม และช่วยคาดการณ์ปัญหาที่อาจเกิดขึ้น เช่น การเรียนไม่ทัน หรือการขาดเรียนบ่อย เพื่อให้ครูสามารถดูแลนักเรียนได้ตรงจุดยิ่งขึ้น

AI กับการเข้าถึงการศึกษา AI ทำให้การเรียนรู้ไม่จำกัดอยู่ในห้องเรียนอีกต่อไป ผู้เรียนสามารถเข้าถึงแหล่งความรู้จากทั่วโลกได้ตลอด 24 ชั่วโมง ผ่านผู้ช่วยดิจิทัล เช่น ChatGPT, Google Bard หรือแอปการเรียนรู้ที่ใช้ AI ช่วยอธิบายเนื้อหา ทำแบบฝึกหัด หรือสรุปบทเรียน ซึ่งมีความสำคัญอย่างยิ่งในบริบทของการเรียนทางไกล หรือการเรียนรู้ด้วยตนเอง (Self-directed Learning)

ข้อควรระวังและจริยธรรม แม้ AI จะมีประโยชน์มากมาย แต่ก็มีข้อควรระวัง เช่น ความถูกต้องของข้อมูล ความเป็นส่วนตัวของผู้เรียน การพึ่งพาเทคโนโลยีมากเกินไป และปัญหาทางจริยธรรม เช่น การใช้ AI ช่วยทำงานแทนนักเรียนอย่างไม่เหมาะสม จึงจำเป็นต้องใช้ AI ควบคู่กับการกำกับดูแลและจริยธรรมทางการศึกษา

AI กับการวัดผลภาษาอังกฤษและผลกระทบของ AI ต่อการศึกษา

4.1 AI ในการวัดผลภาษาอังกฤษ

AI สามารถประเมินผลทักษะภาษาอังกฤษได้อย่างครอบคลุมและแม่นยำ โดยเฉพาะในด้านที่ระบบเดิมมักวัดไม่ได้ เช่น การวิเคราะห์รูปแบบการเขียน หรือการฟัง - พูดแบบโต้ตอบ

ประเภทของการวัดผลโดย AI ได้แก่ ระบบให้คะแนนอัตโนมัติ (Automated Scoring Systems) เช่น ETS SpeechRater หรือ e-Rater ซึ่งใช้วัดการพูดและการเขียนภาษาอังกฤษ โดยพิจารณาไวยากรณ์ ความลื่นไหล การเชื่อมโยงเนื้อหาZhang & Williamson (2017) ชี้ว่า AI สามารถให้คะแนนได้ใกล้เคียงกับผู้ประเมินมนุษย์ การประเมินแบบต่อเนื่อง (Formative Assessment) เช่น Chatbots ที่โต้ตอบและให้คะแนนตามพฤติกรรม หรือแอปภาษาอังกฤษที่วัดผลหลังเรียนแต่ละบท ผู้เรียนสามารถติดตามพัฒนาการของตนได้ทันที การตรวจสอบความเข้าใจด้วย NLP AI สามารถวิเคราะห์คำตอบปลายเปิด และให้ข้อเสนอแนะเฉพาะเจาะจง เช่น ระบบ OpenAI, Grammarly Business การวิเคราะห์ข้อมูลการเรียน (Learning Analytics)

4.2 รูปแบบการวัดผลภาษาอังกฤษที่ใช้ AI

รูปแบบการวัดผลภาษาอังกฤษที่ใช้ AI ประกอบด้วย การประเมินผลการเขียน (Writing Assessment) ระบบ AI สามารถวิเคราะห์เรียงความของผู้เรียนได้ในระดับลึก โดยพิจารณาทั้งการใช้คำศัพท์ โครงสร้างประโยค ความสอดคล้องของเนื้อหา และความถูกต้องทางไวยากรณ์ ระบบเหล่านี้สามารถให้คะแนนเบื้องต้น และแนะนำการปรับปรุงที่เฉพาะเจาะจงได้อย่างมีประสิทธิภาพ การประเมินผลการพูด (Speaking Assessment) ระบบรู้จำเสียงพูด (Speech Recognition) ที่ขับเคลื่อนด้วย AI ใช้เทคโนโลยีเพื่อวิเคราะห์สำเนียง การออกเสียง ความลื่นไหลในการพูด และโครงสร้างภาษา ระบบเหล่านี้สามารถให้คะแนนโดยอิงจากมาตรฐาน CEFR ได้อย่างแม่นยำ การประเมินผลการอ่านและฟัง (Reading & Listening Comprehension) AI สามารถสร้างแบบทดสอบที่ปรับระดับความยากตามความสามารถของผู้เรียน (adaptive testing ซึ่งมีระบบ AI คอยประเมินทักษะการอ่านและฟัง พร้อมเสนอแบบฝึกที่เหมาะกับระดับจริงของผู้เรียน และการประเมินแบบต่อเนื่อง (Formative Assessment) แพลตฟอร์มการเรียนภาษาอังกฤษ ใช้ AI ติดตามความก้าวหน้าของผู้เรียนในแต่ละบทเรียน และสร้างแบบทดสอบหรือคำถามเพื่อวัดความเข้าใจได้ทันที ทำให้การประเมินเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง ไม่ต้องรอจนถึงปลายภาค

4.3 ผลกระทบของ AI ที่ส่งผลกระทบต่อการศึกษา

การพัฒนาและประยุกต์ใช้ปัญญาประดิษฐ์ (Artificial Intelligence: AI) ได้เข้ามาเปลี่ยนแปลงระบบการศึกษาในระดับโครงสร้างและกระบวนการเรียนรู้ โดยมีทั้งผลกระทบเชิงบวกที่สร้างโอกาสใหม่ ๆ ให้กับครู นักเรียน และผู้บริหารสถานศึกษา รวมถึงผลกระทบเชิงลบหรือความท้าทายที่ควรพิจารณาอย่างรอบด้าน ได้แก่ ด้านที่หนึ่ง ผลกระทบเชิงบวกของ AI ต่อการศึกษา คือ การเรียนรู้แบบเฉพาะบุคคล (Personalized Learning) AI สามารถวิเคราะห์ข้อมูลของผู้เรียนแต่ละคนเพื่อปรับเนื้อหา รูปแบบการสอน และความเร็วของบทเรียนให้เหมาะสมกับความสามารถของผู้เรียนแต่ละคนได้อย่างแม่นยำ เช่น ระบบ Squirrel AI หรือ DreamBox Learning ซึ่งช่วยให้ผู้เรียนเรียนรู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น การช่วยประเมินผลอย่างแม่นยำและรวดเร็ว ระบบ AI สามารถตรวจงานเขียน ตรวจการพูด หรือประเมินทักษะต่าง ๆ ได้โดยอัตโนมัติ เช่น Write & Improve หรือ Grammarly ทำให้ครูประหยัดเวลาในการตรวจงานและผู้เรียนได้รับข้อเสนอแนะทันที การลดภาระครู และเพิ่มบทบาทครูในด้านอื่น AI เข้ามาช่วยในด้านการเตรียมสื่อการสอน จัดแผนการเรียน วิเคราะห์ผลการเรียน และจัดเก็บข้อมูลพฤติกรรมการเรียนของ

นักเรียน ทำให้ครูมีเวลามากขึ้นในการสื่อสารและเสริมสร้างปฏิสัมพันธ์กับผู้เรียนอย่างลึกซึ้ง การเข้าถึงแหล่งเรียนรู้ทั่วโลก AI ทำให้ผู้เรียนสามารถเข้าถึงคอร์สเรียน บทเรียนแบบโต้ตอบ และทรัพยากรระดับนานาชาติ เช่น Khan Academy, Coursera หรือ YouTube ที่ใช้ AI แนะนำบทเรียนตามความสนใจและความรู้ของผู้เรียน และการพัฒนาทักษะในศตวรรษที่ 21 ผู้เรียนมีโอกาสเรียนรู้ทักษะด้านดิจิทัล การคิดวิเคราะห์ การสื่อสารกับ AI และการแก้ปัญหาผ่านการเรียนรู้ที่ใช้เทคโนโลยี AI ซึ่งจำเป็นต่อโลกการทำงานในอนาคต

ด้านที่สอง ผลกระทบเชิงลบและข้อกังวล ได้แก่ การพึ่งพา AI มากเกินไป ผู้เรียนอาจพึ่งพาคำตอบจาก AI แทนที่จะใช้กระบวนการคิดของตนเอง ทำให้ขาดการพัฒนาทักษะคิดวิเคราะห์ วิจารณญาณ และความคิดสร้างสรรค์ ความเหลื่อมล้ำทางเทคโนโลยี ผู้เรียนในบางพื้นที่อาจไม่มีอุปกรณ์หรืออินเทอร์เน็ตที่เพียงพอสำหรับเข้าถึงระบบ AI ทำให้เกิดความเหลื่อมล้ำในการเรียนรู้ (Digital Divide) ปัญหาด้านความเป็นส่วนตัวและข้อมูล การใช้ AI ต้องอาศัยข้อมูลผู้เรียนจำนวนมาก ซึ่งหากไม่มีระบบจัดเก็บหรือควบคุมที่เหมาะสม อาจนำไปสู่การรั่วไหลของข้อมูลส่วนบุคคล ความแม่นยำและอคติของระบบ AI ระบบ AI ที่ออกแบบโดยมนุษย์อาจมีข้อจำกัดในการเข้าใจความหลากหลายของผู้เรียน เช่น ภาษา วัฒนธรรม หรืออารมณ์ ทำให้ผลการประเมินอาจไม่เที่ยงตรง หรือเกิดอคติต่อบางกลุ่ม และการลดบทบาทของครู แม้ว่า AI จะช่วยครูได้มาก แต่ในบางมุมก็อาจทำให้ผู้บริหารหรือผู้กำหนดนโยบายเข้าใจผิดว่า AI สามารถทดแทนครูได้ทั้งหมด ซึ่งไม่ถูกต้อง เพราะ AI ไม่สามารถแทนทักษะด้านมนุษยสัมพันธ์ การปลูกฝังคุณธรรม หรือการสื่อสารทางอารมณ์ได้ (บุญเลิศ อรุณพิบูลย์, 2565).

4.4 ประโยชน์ของ AI ในการวัดผลภาษาอังกฤษ

AI สามารถให้ผลการประเมินแบบเรียลไทม์ ไม่ว่าจะเป็นการตรวจคำตอบในแบบทดสอบปรนัย การวิเคราะห์ข้อเขียน หรือการประเมินการพูด ทำให้ผู้เรียนได้รับข้อมูลย้อนกลับทันที (Immediate Feedback) ซึ่งส่งเสริมการเรียนรู้แบบสะท้อนคิด (Reflective Learning) ได้ดียิ่งขึ้น แม่นยำและไม่มีอคติ (Objective and Consistent Evaluation) AI มีความสามารถในการให้คะแนนหรือประเมินผลอย่างสม่ำเสมอ ไม่ขึ้นอยู่กับอารมณ์ ความล้า หรือทัศนคติของผู้ตรวจแบบมนุษย์ ช่วยลดอคติทางเพศ เชื้อชาติ หรือสำเนียงในระบบการประเมินการพูดและการเขียน AI สามารถปรับระดับความยากของข้อสอบตามความสามารถของผู้เรียนได้แบบอัตโนมัติ ซึ่งเรียกว่า Adaptive Assessment ช่วยให้การประเมินผลมีความเหมาะสมกับผู้เรียนแต่ละคนมากขึ้น ตัวอย่างเช่น ระบบของ Pearson English Placement Test จะวิเคราะห์คำตอบของผู้เรียนในแต่ละข้อเพื่อตัดสินว่าข้อต่อไปควรยากหรือง่ายขึ้น และยังสามารถให้คำแนะนำในการพัฒนาทักษะ (Learning Analytics & Feedback) สามารถวิเคราะห์จุดแข็งและจุดอ่อนของผู้เรียนได้อย่างละเอียด และเสนอแนวทางปรับปรุงให้เหมาะสมกับความสามารถเฉพาะบุคคล เช่น แนะนำให้ฝึกเรื่อง Tense เพิ่มคำศัพท์ หรือฝึกฟังสำเนียงเฉพาะด้าน

4.5 ข้อจำกัดของการใช้ AI ในการวัดผล

AI เป็นนวัตกรรมที่ล้ำเลิศ แต่ก็ยังมีข้อจำกัดของการในใช้งาน คือ 1. ขาดความเข้าใจเชิงบริบทและอารมณ์ (Lack of Contextual and Emotional Understanding) AI ยังไม่สามารถเข้าใจบริบทเชิงวัฒนธรรม หรือเจตนาที่แฝงอยู่ในการใช้ภาษาได้อย่างลึกซึ้งเหมือนมนุษย์ โดยเฉพาะในการประเมินงานเขียนหรือการพูด ซึ่งมักมีความซับซ้อนทางอารมณ์และบริบท ตัวอย่างเช่น AI อาจไม่เข้าใจการใช้คำเปรียบเทียบ อารมณ์ขัน การประชด หรือการใช้ภาษาถิ่นในบทสนทนา ซึ่งอาจส่งผลต่อความแม่นยำในการให้คะแนน 2. ความผิดพลาดจากระบบการรู้จำเสียงหรือคำ (Speech and Text Recognition Errors) AI

อาจมีปัญหาในการประเมินการพูดหากเจอสำเนียงหรือการออกเสียงที่หลากหลาย โดยเฉพาะในกรณีของผู้เรียนที่ไม่ใช่เจ้าของภาษา เช่น เด็กไทยที่ออกเสียงภาษาอังกฤษไม่ชัด ระบบอาจประเมินต่ำกว่าความสามารถจริง หรือเข้าใจผิดจากคำที่ออกเสียงคล้ายกัน นอกจากนี้ในงานเขียน AI อาจไม่สามารถเข้าใจโครงสร้างประโยคที่สร้างสรรค์ได้อย่างเหมาะสม 3. ความไม่โปร่งใสของอัลกอริทึม (Algorithmic Transparency) ระบบ AI ส่วนใหญ่เป็นกล่องดำ (black-box model) ที่ผู้ใช้ไม่สามารถรู้ได้ว่า AI ใช้เกณฑ์อะไรในการให้คะแนนหรือวิเคราะห์ข้อมูล การขาดความโปร่งใสนี้ทำให้ผู้เรียนและครูไม่สามารถตรวจสอบหรือโต้แย้งผลการประเมินได้อย่างยุติธรรม ซึ่งอาจขัดต่อหลักความยุติธรรมทางการศึกษา 4. ความไม่เท่าเทียมด้านการเข้าถึงเทคโนโลยี (Digital Divide) ไม่ใช่ทุกโรงเรียนหรือผู้เรียนที่มีโอกาสเข้าถึงเทคโนโลยี AI อย่างเท่าเทียม โดยเฉพาะในพื้นที่ห่างไกลหรือประเทศที่ยังพัฒนา ความเหลื่อมล้ำด้านเทคโนโลยีทำให้ผู้เรียนบางกลุ่มอาจไม่ได้รับประโยชน์จากการวัดผลด้วย AI อย่างเต็มที่ หรืออาจเข้าใจผิดว่าผลการประเมินจาก AI เป็นมาตรฐานสากล ทั้งที่ระบบอาจไม่ได้ถูกออกแบบให้สอดคล้องกับบริบททางภาษาหรือวัฒนธรรมของผู้เรียน และ 5. การพึ่งพา AI มากเกินไป (Over-reliance on Technology) การใช้ AI วัดผลมากเกินไป อาจทำให้ครูและผู้เรียนละเลยทักษะการประเมินโดยใช้วิจารณญาณของมนุษย์ เช่น การเข้าใจเจตนาเบื้องหลังข้อความ หรือการสร้างสรรค์ทางภาษา รวมถึงอาจทำให้ครูพึ่งพาผลประเมินจาก AI โดยไม่ตรวจสอบซ้ำ ซึ่งอาจทำให้เกิดผลกระทบทางลบต่อการเรียนรู้โดยรวม

องค์ความรู้ที่ได้รับจากการศึกษา

จากการบทความข้างต้นทำให้เกิดองค์ความรู้ ซึ่งเป็นกระบวนการพัฒนาบทบาทของ AI ในการสอนและวัดผลภาษาอังกฤษ เพื่อเป็นรูปแบบการสอนแนวใหม่ ด้วยหลักการ INGS Model ดังแผนภาพ

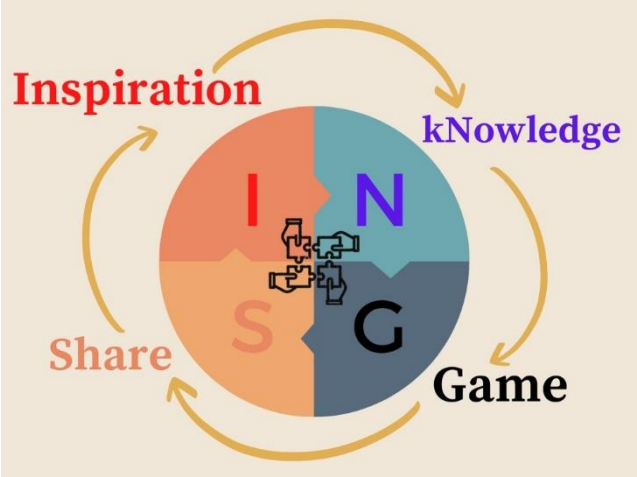

แผนภาพที่ 1

จากการบทความข้างต้นทำให้เกิดองค์ความรู้ ซึ่งเป็นกระบวนการพัฒนาบทบาทของ AI ในการสอนและวัดผลภาษาอังกฤษ เพื่อเป็นรูปแบบการสอนแนวใหม่ ด้วยหลักการ INGS Model ดังแผนภาพ

กระบวนการจัดการเรียนรู้

ขั้นที่ 1 ขั้นสร้างแรงบันดาลใจ (Inspiration) เป็นขั้นตอนที่ครูสร้างแรงบันดาลใจให้กับนักเรียนโดยการพูดคุย โดยยกสถานการณ์เกี่ยวกับบทเรียน โดยใช้ AI สร้างภาพ หรือวีดีโอที่เกี่ยวกับบทเรียนเพื่อให้นักเรียนรู้สึกสนใจและมีแรงบันดาลใจในการเรียนรู้ สร้างจิตนาการให้เด็กๆ

ขั้นที่ 2 ขั้นสร้างความรู้ (kNowledge) ขั้นตอนนี้เป็นขั้นตอนสำคัญที่นักเรียนจะสร้างความรู้ ซึ่งครูจะมอบหมายหัวข้อให้นักเรียนไปศึกษา ครูอาจแนะนำเว็บไซต์ หรือ Chat GPT เพื่อให้นักเรียนได้สร้างหรือ ค้นพบองค์ความรู้ด้วยตนเอง และมาแบ่งปันกับเพื่อนในชั้นเรียนผ่านแอพพลิเคชั่น Google Classroom

ขั้นที่ 3 ขั้นตรวจสอบผลการเรียนรู้ โดยใช้เกม (Games) เป็นขั้นตอนที่จะตรวจสอบความรู้ว่านักเรียนเข้าใจบทเรียนหรือไม่ ซึ่งครูใช้เกมเป็นฐาน เช่น Quizizz, Kahoot, Quiz whizzer, หรือ Word wall เป็นต้น AI ในการประเมินข้อสอบเลือกตอบ (Multiple-Choice Questions) ใช้ในการตรวจสอบคำตอบของนักเรียนจากข้อสอบที่มีตัวเลือก เช่น Scantron หรือ Google Forms

ขั้นที่ 4 ขั้นแลกเปลี่ยนเรียนรู้ (Share) ในขั้นตอนนี้ครูจะให้นักเรียนแลกเปลี่ยนความรู้กับเพื่อนๆ ในชั้นเรียนและคุณครู โดยครูสามารถใช้ AI เช่น Mentimeter หรือ Padlet ได้ในขั้นนี้ โดยนักเรียนสามารถกดถูกใจและแสดงความคิดเห็นให้กับเพื่อนได้อย่างอิสระ ทั้งนี้ครูผู้สอนยังสามารถนำผลการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ เพื่อติดตามนักเรียนที่ยังไม่เข้าใจบทเรียนได้

สรุป

กระบวนการจัดการเรียนรู้

ขั้นที่ 1 ขั้นสร้างแรงบันดาลใจ (Inspiration) เป็นขั้นตอนที่ครูสร้างแรงบันดาลใจให้กับนักเรียนโดยการพูดคุย โดยยกสถานการณ์เกี่ยวกับบทเรียน โดยใช้ AI สร้างภาพ หรือวีดีโอที่เกี่ยวกับบทเรียนเพื่อให้นักเรียนรู้สึกสนใจและมีแรงบันดาลใจในการเรียนรู้ สร้างจิตนาการให้เด็กๆ

ขั้นที่ 2 ขั้นสร้างความรู้ (kNowledge) ขั้นตอนนี้เป็นขั้นตอนสำคัญที่นักเรียนจะสร้างความรู้ ซึ่งครูจะมอบหมายหัวข้อให้นักเรียนไปศึกษา ครูอาจแนะนำเว็บไซต์ หรือ Chat GPT เพื่อให้นักเรียนได้สร้างหรือ ค้นพบองค์ความรู้ด้วยตนเอง และมาแบ่งปันกับเพื่อนในชั้นเรียนผ่านแอพพลิเคชั่น Google Classroom

ขั้นที่ 3 ขั้นตรวจสอบผลการเรียนรู้ โดยใช้เกม (Games) เป็นขั้นตอนที่จะตรวจสอบความรู้ว่านักเรียนเข้าใจบทเรียนหรือไม่ ซึ่งครูใช้เกมเป็นฐาน เช่น Quizizz, Kahoot, Quiz whizzer, หรือ Word wall เป็นต้น AI ในการประเมินข้อสอบเลือกตอบ (Multiple-Choice Questions) ใช้ในการตรวจสอบคำตอบของนักเรียนจากข้อสอบที่มีตัวเลือก เช่น Scantron หรือ Google Forms

ขั้นที่ 4 ขั้นแลกเปลี่ยนเรียนรู้ (Share) ในขั้นตอนนี้ครูจะให้นักเรียนแลกเปลี่ยนความรู้กับเพื่อนๆ ในชั้นเรียนและคุณครู โดยครูสามารถใช้ AI เช่น Mentimeter หรือ Padlet ได้ในขั้นนี้ โดยนักเรียนสามารถกดถูกใจและแสดงความคิดเห็นให้กับเพื่อนได้อย่างอิสระ ทั้งนี้ครูผู้สอนยังสามารถนำผลการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ เพื่อติดตามนักเรียนที่ยังไม่เข้าใจบทเรียนได้

เอกสารอ้างอิง

กระทรวงศึกษาธิการ. (2560). *หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 (ฉบับปรับปรุง พุทธศักราช 2560).* สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน.

คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยหอการค้าไทย. (2568). *การประยุกต์ใช้ปัญญาประดิษฐ์ในการเรียนการสอนภาษาอังกฤษในยุคดิจิทัล*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยหอการค้าไทย.

บุญเลิศ อรุณพิบูลย์. (2565). AI กับการประเมินผลในศตวรรษที่ 21. *วารสารนวัตกรรมการศึกษา.*

บุปผา บรรลือเสนาะ. (2566). การใช้ปัญญาประดิษฐ์เพื่อส่งเสริมการเรียนการสอนภาษาอังกฤษในศตวรรษที่ 21. *วารสารเทคโนโลยีและนวัตกรรมการศึกษา*, 18(1), 33–47.

_____. (2566). AI กับการศึกษายุคใหม่: ประโยชน์และความท้าทาย. *วารสารวิจัยครุศาสตร์*, 15(1), 67–80.

_____. (2566). AI กับการวัดผลการเรียนรู้: โอกาสและความท้าทาย. *วารสารวิจัยเทคโนโลยีศึกษา.*

_____. (2566). AI กับการปฏิรูปการศึกษาไทยในยุคดิจิทัล. *วารสารครุศาสตร์ศึกษา*, 21(2), 45–58.

ประพันธ์ศิริ สุเสารัจ. (2564). การพัฒนาทักษะภาษาอังกฤษในศตวรรษที่ 21. วารสารภาษาและวัฒนธรรม.

พิชญ์สินี สุวรรณพงศ์. (2563). ปัญหาและข้อเสนอแนะแนวทางการพัฒนาการเรียนการสอนภาษาอังกฤษในประเทศไทย. วารสารครุศาสตร์ศึกษา, 11(2), 45–58.

Chou, P.-N. (2020). Smart education: The role of Artificial Intelligence in English language teaching. *Education and Information Technologies*.

Holmes, W., Bialik, M., & Fadel, C. (2019). Artificial Intelligence in Education: Promises and Implications for Teaching and Learning. Center for Curriculum Redesign.

Nilsson, N. J. (1998). *Artificial Intelligence: A New Synthesis*. Morgan Kaufmann.

Russell, S., & Norvig, P. (2021). *Artificial Intelligence: A Modern Approach* (4th ed.). Pea

Susanti, D., & Sari, F. M. (2022). Artificial Intelligence-based Applications in English Learning: A Systematic Review. *Journal of English Language Teaching*, 10(1), 78–88.

Zhang, M., & Williamson, D. M. (2017). Automated Scoring in the Classroom: A Review of Applications and Research. *Journal of Educational Measurement*.

บทบาทของปัญญาประดิษฐ์ในการพัฒนาและจัดทำบทความวิจัยทางวิชาการ
The Role of Artificial Intelligence in the Development and Composition of Academic Research Articles

สามเณรฐานันดร ดวงศรี1*, พระมหาสมบัติ ฐานวโร[2] และ พระปรัชญา ชยวุฑโฒ[3]
SamaneraThanandon Duangsri[1,*], Phraha Sombut Thananwaro[2]
and Pharprachya chaiyawuttho[3]

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์บทบาทของเทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์ (Artificial Intelligence: AI) ในการสนับสนุนกระบวนการพัฒนาและจัดทำบทความวิจัยทางวิชาการ โดยมุ่งเน้นการประยุกต์ใช้ AI ในขั้นตอนสำคัญของงานวิจัย เช่น การทบทวนวรรณกรรม การจัดการข้อมูลอ้างอิง การวิเคราะห์ข้อมูล การถอดความ และการเรียบเรียงเนื้อหา ผลการศึกษาพบว่าเครื่องมือ AI เช่น Elicit, Connected Papers, Zotero และ QuillBot มีศักยภาพในการเพิ่มประสิทธิภาพ ความแม่นยำ และความคล่องตัวในการทำงานวิจัย โดยเฉพาะในสาขาสังคมศาสตร์และการวิเคราะห์ข้อมูลขนาดใหญ่

อย่างไรก็ตาม การใช้ AI ในงานวิชาการยังต้องเผชิญกับข้อจำกัดด้านความเข้าใจเชิงลึกของบริบท ความเสี่ยงด้านอคติของอัลกอริธึม และประเด็นจริยธรรม เช่น ความโปร่งใส ความเป็นส่วนตัว และความถูกต้องของข้อมูล ดังนั้นการบูรณาการ AI ควรดำเนินควบคู่กับการกำกับดูแลของนักวิจัย เพื่อรักษามาตรฐานความน่าเชื่อถือและจริยธรรมทางวิชาการในระดับสากล

ผลการศึกษาชี้ให้เห็นว่า AI สามารถเป็นเครื่องมือที่ทรงพลังในการสนับสนุนการผลิตบทความวิจัยคุณภาพสูง หากมีการใช้อย่างมีวิจารณญาณและอยู่ภายใต้กรอบแนวทางที่รับผิดชอบ

คำสำคัญ: ปัญญาประดิษฐ์, งานวิจัยทางวิชาการ, การจัดการข้อมูลอ้างอิง, การถอดความ, จริยธรรมในการใช้ AI

Abstract

This study investigates the role of Artificial Intelligence (AI) in enhancing the development and composition of academic research articles. It explores how AI technologies contribute to various stages of the research process, including literature review, data analysis, citation management, paraphrasing, and manuscript drafting. The paper examines the capabilities of widely used AI tools such as Elicit, Connected Papers, Zotero, and QuillBot, and evaluates their impact on research productivity, accuracy, and academic integrity. While AI offers significant advantages in terms of efficiency and accessibility, the study also addresses critical concerns related to bias, transparency, ethical use, and the necessity of human oversight. The findings suggest that AI, when integrated responsibly, can

support researchers in producing high-quality scholarly work while upholding international standards of academic ethics.

Keywords: Artificial Intelligence, Academic Writing, Research Workflow, Citation Management, Ethical Use of AI

บทนำ

ในยุคแห่งการเปลี่ยนผ่านสู่สังคมดิจิทัล เทคโนโลยีสารสนเทศและการประมวลผลข้อมูลได้พัฒนาอย่างรวดเร็วและต่อเนื่อง ส่งผลให้ปัญญาประดิษฐ์ (Artificial Intelligence: AI) กลายเป็นเครื่องมือสำคัญที่มีบทบาทในการขับเคลื่อนองค์ความรู้ทางวิทยาศาสตร์และการวิจัยในหลากหลายสาขา ตั้งแต่การวิเคราะห์ข้อมูลขนาดใหญ่ (Big Data) การสร้างแบบจำลองเชิงคาดการณ์ ไปจนถึงการพัฒนาอัลกอริทึมที่ช่วยให้กระบวนการต่าง ๆ เป็นไปโดยอัตโนมัติ AI ช่วยให้นักวิจัยสามารถดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงลึกได้อย่างรวดเร็วและแม่นยำ อีกทั้งยังสามารถเข้าถึงแหล่งข้อมูลจากหลากหลายช่องทางได้อย่างมีประสิทธิภาพ (Jordan & Mitchell, 2015; Zou et al., 2019)

ในบริบทของการจัดทำบทความวิจัยทางวิชาการ AI ได้เข้ามามีบทบาทในหลายขั้นตอนของกระบวนการวิจัย ไม่ว่าจะเป็นการทบทวนวรรณกรรม การตั้งสมมติฐาน การวิเคราะห์ข้อมูล การจัดการข้อมูลอ้างอิง การถอดความ และการเรียบเรียงเนื้อหา โดยเฉพาะเครื่องมือที่ใช้เทคโนโลยี Machine Learning, Natural Language Processing (NLP) และ Neural Networks ได้ถูกนำมาใช้เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการผลิตงานวิชาการที่มีคุณภาพและสอดคล้องกับมาตรฐานสากล (Rajan & Shanbhag, 2020)

อย่างไรก็ตาม แม้ AI จะมีศักยภาพในการยกระดับกระบวนการวิจัย แต่การนำมาใช้งานยังคงเผชิญกับข้อท้าทายด้านจริยธรรม ความถูกต้องของข้อมูล ความโปร่งใสของอัลกอริทึม และความเป็นส่วนตัวของผู้ใช้ ซึ่งเป็นประเด็นสำคัญที่ต้องได้รับการพิจารณาอย่างรอบคอบในการบูรณาการ AI เข้ากับงานวิจัยทางวิชาการอย่างยั่งยืน

บทความนี้จึงมุ่งเน้นการวิเคราะห์เชิงลึกเกี่ยวกับบทบาทของปัญญาประดิษฐ์ในการพัฒนาและจัดทำบทความวิจัยทางวิชาการ โดยเน้นการเชื่อมโยงเทคโนโลยี AI กับกระบวนการวิจัยในยุคดิจิทัล พร้อมทั้งนำเสนอข้อดี ข้อจำกัด และแนวทางการใช้ AI อย่างมีจริยธรรม เพื่อให้นักวิจัยสามารถใช้เทคโนโลยีดังกล่าวในการพัฒนางานวิจัยของตนได้อย่างมีประสิทธิภาพและรับผิดชอบต่อสังคมวิชาการ

ความหมายและบทบาทของ AI ในงานวิจัย

ปัญญาประดิษฐ์ (Artificial Intelligence: AI) หมายถึงระบบคอมพิวเตอร์ที่สามารถเลียนแบบความสามารถของมนุษย์ในการเรียนรู้ การใช้เหตุผล และการตัดสินใจ (Brynjolfsson & McAfee, 2017) ปัจจุบัน AI ได้กลายเป็นเครื่องมือสำคัญในกระบวนการวิจัยทางวิชาการ เนื่องจากสามารถช่วยนักวิจัยจัดการข้อมูลจำนวนมหาศาลได้อย่างมีประสิทธิภาพ รวมทั้งสร้างแบบจำลองเชิงคาดการณ์และองค์ความรู้ใหม่ ๆ ได้ (Dwivedi et al., 2021)

ประเภทของ AI ที่ถูกนำมาใช้ในการวิจัยมีหลายรูปแบบ เช่น การเรียนรู้ของเครื่อง (Machine Learning: ML) ที่ใช้ในการสร้างแบบจำลองและการทำนายผลลัพธ์ (Goodfellow et al., 2016) เครือข่าย

ประสาทเทียม (Neural Networks) ที่เลียนแบบกระบวนการทำงานของสมองมนุษย์ และมีประสิทธิภาพสูงในการรู้จำภาพและเสียง (LeCun et al., 2015) ตลอดจนการประมวลผลภาษาธรรมชาติ (Natural Language Processing: NLP) ที่ช่วยในการสืบค้น วิเคราะห์ และตีความข้อมูลเชิงข้อความ (Jurafsky & Martin, 2019) นอกจากนี้ วิทยาการข้อมูล (Data Science) ก็มีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับ AI โดยทำหน้าที่จัดการและวิเคราะห์ข้อมูลขนาดใหญ่เพื่อค้นหารูปแบบที่ซับซ้อนและสร้างความรู้ใหม่ (Russell & Norvig, 2021)

AI ยังมีบทบาทสำคัญในการสนับสนุนกระบวนการวิจัยหลายด้าน ไม่ว่าจะเป็นการวิเคราะห์ข้อมูลขนาดใหญ่ (Big Data Analytics) ที่ช่วยให้สามารถตีความข้อมูลจำนวนมากได้อย่างรวดเร็วและแม่นยำ (Mayer-Schönberger & Cukier, 2013; Chen et al., 2014) การทำเหมืองข้อมูล (Data Mining) เพื่อค้นหารูปแบบและความสัมพันธ์เชิงลึก (Witten et al., 2017) รวมถึงการทำให้งานวิจัยบางส่วนเป็นอัตโนมัติ เช่น การเก็บข้อมูล การสร้างแบบสอบถาม และการจัดทำรายงาน (Sutherland & Wood, 2017; He & Zhang, 2020) สิ่งเหล่านี้ทำให้ AI กลายเป็นกลไกสำคัญในการปรับปรุงระเบียบวิธีวิจัย (Research Methodology) ในยุคปัจจุบัน

เมื่อเปรียบเทียบกับการทำวิจัยแบบดั้งเดิม AI มีความแตกต่างอย่างชัดเจน กล่าวคือ งานวิจัยแบบดั้งเดิมมักอาศัยการเก็บข้อมูลเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพที่มีขนาดจำกัด ใช้เวลานาน และขึ้นอยู่กับการตีความของนักวิจัย ขณะที่ AI สามารถวิเคราะห์ข้อมูลจำนวนมหาศาลได้ในเวลาอันสั้น มีความแม่นยำสูง และค้นพบรูปแบบใหม่ที่อาจอยู่นอกเหนือจากสมมติฐานที่มนุษย์ตั้งไว้ (Xia et al., 2023) นอกจากนี้ การสร้างองค์ความรู้ใหม่จากงานวิจัยที่ใช้ AI ยังเกิดขึ้นจากการค้นพบความสัมพันธ์เชิงซ่อนเร้นของข้อมูล ไม่เพียงพึ่งพาทฤษฎีหรือประสบการณ์ของมนุษย์เพียงอย่างเดียว ทั้งนี้ การใช้ AI ก็ยังมาพร้อมกับประเด็นด้านจริยธรรม โดยเฉพาะความโปร่งใสของอัลกอริทึม ความลำเอียงของข้อมูล และความเป็นส่วนตัวของผู้เข้าร่วมวิจัย (Chalmers & MacKenzie, 2022; van Dis et al., 2023)

การประยุกต์ใช้ AI ในงานวิจัยยังครอบคลุมหลากหลายสาขาวิชา เช่น ในสาขาวิทยาศาสตร์สุขภาพ AI ถูกนำมาใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลทางการแพทย์และช่วยในการตรวจจับโรค (Topol, 2019) ในด้านวิศวกรรมถูกใช้ในการพัฒนาหุ่นยนต์และระบบอัตโนมัติ (Jiang et al., 2021) ในสังคมศาสตร์ถูกนำมาใช้วิเคราะห์ข้อมูลจากสื่อสังคมออนไลน์เพื่อศึกษาพฤติกรรมของมนุษย์ (Gilbert, 2020) รวมทั้งในเศรษฐศาสตร์เพื่อการวิเคราะห์เชิงการเงินและการทำนายแนวโน้มเศรษฐกิจ (Agarwal & Dhar, 2020) ในแวดวงการศึกษายังมีการใช้ AI เพื่อสร้างระบบการเรียนรู้แบบปรับตัว (adaptive learning) และแบบทดสอบอัตโนมัติ (Baker & Smith, 2019) ส่วนในด้านสิ่งแวดล้อม AI ถูกใช้ในการวิเคราะห์ภาพถ่ายดาวเทียมและการทำนายภัยพิบัติ (Rolnick et al., 2019) สิ่งเหล่านี้สะท้อนให้เห็นว่า AI ไม่เพียงช่วยเพิ่มประสิทธิภาพ แต่ยังเปิดโอกาสใหม่ ๆ ให้กับการวิจัยในทุกแขนงวิชา

การค้นหาข้อมูลงานวิจัยด้วยปัญญาประดิษฐ์ (AI)

การค้นหาข้อมูลงานวิจัยเป็นหนึ่งในขั้นตอนสำคัญของกระบวนการวิจัยที่นักวิจัยต้องใช้เวลาและความพยายามอย่างมาก เนื่องจากปริมาณงานวิจัยใหม่ที่ตีพิมพ์ต่อปีมีจำนวนมหาศาล การใช้ปัญญาประดิษฐ์ (Artificial Intelligence: AI) สามารถช่วยให้การค้นคว้าและทบทวนวรรณกรรมมีประสิทธิภาพสูงขึ้น AI สามารถวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลจากฐานข้อมูลขนาดใหญ่ได้อย่างรวดเร็ว รวมถึงสามารถระบุความสัมพันธ์ระหว่างงานวิจัยและค้นหาช่องว่าง (research gap) ในสาขาที่สนใจได้อย่างเป็นระบบ

เครื่องมือ AI สำหรับการค้นหาข้อมูลงานวิจัยช่วยให้นักวิจัยสามารถกรองเอกสารที่เกี่ยวข้อง จัดลำดับความสำคัญ และสรุปใจความสำคัญของบทความได้ ตัวอย่างเช่น การใช้ ChatPDF, Elicit, Connected Papers, Genei, Ref-N-Write, Scholarcy, Scopus AI และ Sumnotes นักวิจัยสามารถป้อนคำสำคัญหรือข้อความจากหัวข้อวิจัยลงในเครื่องมือ AI เพื่อรับบทสรุป การวิเคราะห์เชิงเปรียบเทียบ และคำแนะนำเกี่ยวกับเอกสารที่ควรอ่านเชิงลึก นอกจากนี้ AI ยังสามารถสร้างแผนภาพความสัมพันธ์ของงานวิจัย (research mapping) เพื่อช่วยให้เห็นภาพรวมขององค์ความรู้ในสาขานั้นได้ชัดเจน
อย่างไรก็ตาม การใช้ AI เพื่อค้นคว้าวรรณกรรมควรประกอบกับวิจารณญาณของนักวิจัย โดยตรวจสอบความถูกต้องของบทสรุปและอ่านเอกสารต้นฉบับควบคู่ไปด้วย เพื่อให้มั่นใจว่าข้อมูลที่นำมาใช้ในการวิจัยมีความแม่นยำและครอบคลุม

ประโยชน์สำคัญของ AI ในการค้นหาข้อมูลงานวิจัย ได้แก่

1. ลดเวลาในการค้นหาและทบทวนเอกสารจำนวนมาก
2. ช่วยระบุช่องว่างและแนวโน้มงานวิจัยในสาขาที่สนใจ
3. สร้างความเชื่อมโยงระหว่างงานวิจัยต่าง ๆ อย่างเป็นระบบ
4. สนับสนุนการตัดสินใจในการเลือกเอกสารที่ควรอ่านเชิงลึก

ตารางเครื่องมือ AI สำหรับการค้นคว้าวิจัย พร้อม **จุดเด่นและการใช้งาน** ให้อ่านง่ายและเหมาะสำหรับใส่ในบทความวิชาการ ดังนี้

เครื่องมือ AI	จุดเด่น	การใช้งานหลัก
ChatPDF	สามารถอ่านไฟล์ PDF ขนาดใหญ่และสรุปใจความสำคัญได้	ป้อนเอกสาร PDF เพื่อให้ AI สรุปประเด็นสำคัญและตอบคำถามเกี่ยวกับเนื้อหา
CiteSpace	วิเคราะห์แนวโน้มการอ้างอิงและสร้างแผนภาพเครือข่ายความสัมพันธ์ระหว่างงานวิจัย	ใช้สร้าง visualization ของ citation network และระบุ research gaps
Connected Papers	แสดงความสัมพันธ์เชิงโครงสร้างระหว่างบทความและแนวคิดวิจัย	ใช้ค้นหาบทความที่เกี่ยวข้องและทำ mapping ของ research topic
Elicit	ใช้ AI สรุปข้อมูลจากบทความวิจัยและตอบคำถามวิจัยโดยอัตโนมัติ	ป้อนหัวข้อวิจัยเพื่อให้ AI สรุปผลลัพธ์จากหลายบทความ และจัดเรียงตาม relevance
Genei	สรุปเอกสารวิชาการและสร้าง bullet points อัตโนมัติ	ช่วยประหยัดเวลาอ่านบทความหลายสิบหน้าโดยสรุปใจความสำคัญ
Ref-N-Write	ช่วยค้นหาและใช้ตัวอย่างประโยคเชิงวิชาการจากฐานข้อมูล	สนับสนุนการเขียนเชิงวิชาการโดยให้ตัวอย่างการใช้คำและประโยค
Scholarcy	สร้าง summary, highlights และ citation ของบทความโดยอัตโนมัติ	ใช้สรุปเอกสารยาวและสร้าง citation list สำหรับงานเขียน

เครื่องมือ AI	จุดเด่น	การใช้งานหลัก
Scopus AI	วิเคราะห์แนวโน้มงานวิจัยและระบุบทความที่มีอิทธิพลสูง	ใช้ค้นหาและติดตามบทความวิจัยที่เกี่ยวข้อง พร้อมวิเคราะห์ citation metrics
Sumnotes	สรุปเนื้อหาและดึงข้อความสำคัญจาก PDF	ช่วยจัดการโน้ตวิจัยและสรุปบทความเพื่อการศึกษาและอ้างอิง

การวิเคราะห์ข้อมูลด้วย AI

การวิเคราะห์ข้อมูลเป็นขั้นตอนสำคัญในกระบวนการวิจัยที่ต้องอาศัยความแม่นยำ ความเข้าใจเชิงลึก และการจัดการกับข้อมูลจำนวนมาก ปัญญาประดิษฐ์ (AI) ได้เข้ามามีบทบาทสำคัญในการสนับสนุนการวิเคราะห์ข้อมูลทั้งเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ โดยเฉพาะเทคโนโลยีอย่าง **Machine Learning, Natural Language Processing (NLP)** และ **Deep Learning** ที่สามารถประมวลผลข้อมูลได้อย่างมีประสิทธิภาพและรวดเร็ว

Machine Learning ในงานวิจัย

Machine Learning (ML) เป็นเทคนิคที่ช่วยให้ระบบสามารถเรียนรู้จากข้อมูลและสร้างแบบจำลองเพื่อทำนายหรือจำแนกผลลัพธ์ ตัวอย่างการใช้งานในงานวิจัย ได้แก่:

การจำแนกกลุ่มผู้ตอบแบบสอบถาม (classification)
การวิเคราะห์แนวโน้มพฤติกรรม (regression)
การตรวจจับความผิดปกติในข้อมูล (anomaly detection)
การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงสถิติที่มีหลายตัวแปรพร้อมกัน

บทความโดย **รังสรรค์ โฉมยา และคณะ (2568)** ระบุว่า ML ช่วยให้นักวิจัยสามารถจัดการกับข้อมูลขนาดใหญ่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยลดเวลาในการประมวลผลและเพิ่มความแม่นยำในการวิเคราะห์

Natural Language Processing (NLP) ในงานวิจัย

NLP เป็นเทคโนโลยีที่ช่วยให้ AI เข้าใจและวิเคราะห์ภาษาธรรมชาติ เช่น ข้อความจากบทสัมภาษณ์ เอกสาร หรือโพสต์ออนไลน์ ตัวอย่างการใช้งาน ได้แก่:

การสกัดประเด็นจากบทสัมภาษณ์ (topic extraction)
การวิเคราะห์ความรู้สึก (sentiment analysis)
การจัดกลุ่มเนื้อหาตามบริบท (semantic clustering)
การแปลงข้อความเป็นข้อมูลเชิงโครงสร้าง

งานวิจัยของ **Zou et al. (2019)** ชี้ว่า NLP ช่วยให้นักวิจัยสามารถวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพได้อย่างเป็นระบบ และลดความคลาดเคลื่อนจากการตีความของมนุษย์

Deep Learning และ Neural Networks

Deep Learning เป็นเทคนิคที่ใช้โครงข่ายประสาทเทียม (Neural Networks) เพื่อเรียนรู้รูปแบบข้อมูลที่ซับซ้อน เช่น ภาพ เสียง หรือข้อความหลายมิติ ตัวอย่างการใช้งาน ได้แก่:

การวิเคราะห์ภาพทางการแพทย์
การจำแนกเสียงพูดหรือสำเนียง

การวิเคราะห์ข้อมูลจากโซเชียลมีเดีย

การสร้างแบบจำลองพฤติกรรมผู้ใช้

บทความโดย **Rajan & Shanbhag (2020)** กล่าวว่า Deep Learning ช่วยให้นักวิจัยสามารถสร้างแบบจำลองที่แม่นยำและสามารถคาดการณ์ผลลัพธ์ที่ซับซ้อนได้ดีขึ้น โดยเฉพาะในสาขาวิทยาศาสตร์และสังคมศาสตร์

ข้อควรระวังในการใช้ AI วิเคราะห์ข้อมูล

แม้ AI จะช่วยเพิ่มประสิทธิภาพในการวิเคราะห์ข้อมูล แต่ก็มีข้อควรระวังที่นักวิจัยต้องคำนึงถึง เช่น:

ความลำเอียงของอัลกอริทึม (algorithmic bias)

ความโปร่งใสในการประมวลผล (transparency)

ความถูกต้องของข้อมูลต้นทาง (data integrity)

จริยธรรมในการใช้ข้อมูลส่วนบุคคล

บทความโดย **พิริยะ อุตมฉันท์ (2567)** เสนอแนวทางการใช้ Generative AI อย่างมีจริยธรรม เช่น การเปิดเผยแหล่งข้อมูล การตรวจสอบผลลัพธ์ และการกำกับดูแลโดยมนุษย์

การสร้างงานเขียนวิจัยด้วย AI

บทบาทของ AI ในการเขียนงานวิจัย

AI ได้เข้ามามีบทบาทสำคัญในการสนับสนุนการเขียนงานวิชาการในหลายด้าน ตั้งแต่การเรียบเรียงเนื้อหา การตรวจสอบความถูกต้องของภาษา ไปจนถึงการปรับปรุงโครงสร้างของบทความ โดยเฉพาะเครื่องมือที่ใช้เทคโนโลยี Natural Language Processing (NLP) และ Generative AI เช่น:

ChatGPT: ช่วยในการร่างเนื้อหา สรุปบทความ และตั้งคำถามวิจัย

QuillBot: ใช้ในการถอดความ (paraphrasing) และปรับสำนวนให้เหมาะสมกับรูปแบบวิชาการ

Grammarly: ตรวจสอบไวยากรณ์ ความชัดเจน และความสอดคล้องของภาษา

ดร.สุภัทรา พงศ์พานิช (2566) ระบุว่า AI ช่วยลดภาระของผู้เขียน โดยเฉพาะผู้ที่ไม่ได้ใช้ภาษาอังกฤษเป็นภาษาแม่ และสามารถเพิ่มคุณภาพของงานเขียนได้อย่างมีนัยสำคัญ

โอกาสในการใช้ AI เพื่อพัฒนางานเขียนวิจัย

ด้านการใช้งาน AI	ประโยชน์
การร่างเนื้อหา	ช่วยสร้างโครงร่างบทความเบื้องต้นจากคำถามวิจัย
การถอดความ	ลดความเสี่ยงในการลอกเลียนเนื้อหาโดยปรับสำนวนให้ใหม่
การตรวจสอบภาษา	เพิ่มความถูกต้องของไวยากรณ์และความชัดเจนของข้อความ
การปรับสำนวน	ปรับระดับภาษาให้เหมาะสมกับวารสารหรือกลุ่มเป้าหมาย
การสรุปข้อมูล	ช่วยสกัดประเด็นสำคัญจากเอกสารจำนวนมาก

งานวิจัยโดย Dwivedi et al. (2023) พบว่า AI สามารถช่วยนักวิจัยลดเวลาในการเขียนบทความได้ถึง 30–50% โดยไม่ลดคุณภาพของเนื้อหา

ข้อควรระวังและจริยธรรมในการใช้ AI

แม้ AI จะมีประโยชน์มาก แต่การใช้งานในงานวิชาการต้องคำนึงถึงจริยธรรมและความโปร่งใส เช่น:

การเปิดเผยการใช้ AI: ผู้เขียนควรระบุว่าได้ใช้เครื่องมือ AI ใดในการช่วยเขียน เพื่อความโปร่งใส

ความถูกต้องของเนื้อหา: AI อาจสร้างข้อมูลที่ไม่ถูกต้องหรือไม่มีแหล่งอ้างอิงที่ชัดเจน

ความเสี่ยงด้านการลอกเลียน: การใช้ AI โดยไม่ตรวจสอบอาจนำไปสู่การคัดลอกเนื้อหาโดยไม่ตั้งใจ

การพึ่งพาเครื่องมือมากเกินไป: อาจลดทักษะการคิดเชิงวิจารณ์ของผู้เขียน

บทความโดย Stokel-Walker (2023) ใน *Nature* เตือนว่า Generative AI อาจสร้างข้อมูลเท็จหรืออ้างอิงที่ไม่มีอยู่จริง หากไม่มีการตรวจสอบโดยมนุษย์

แนวทางการใช้ AI อย่างมีวิจารณญาณ

ใช้ AI เป็น “ผู้ช่วย” ไม่ใช่ “ผู้เขียนหลัก”

ตรวจสอบเนื้อหาทุกครั้งก่อนนำไปใช้

หลีกเลี่ยงการใช้ AI ในการสร้างข้อมูลเชิงเท็จหรืออ้างอิงปลอม

ปรับเนื้อหาให้สอดคล้องกับบริบททางวิชาการและจริยธรรมของสาขานั้น ๆ

UNESCO (2023) แนะนำให้สถาบันการศึกษาออกแนวทางการใช้ AI ในงานวิชาการ เพื่อรักษามาตรฐานความน่าเชื่อถือและความรับผิดชอบของผู้เขียน

การอ้างอิงแหล่งข้อมูลด้วย AI

ที่การจัดการข้อมูลอ้างอิงเป็นองค์ประกอบสำคัญของการเขียนงานวิชาการที่มีคุณภาพ โดยเฉพาะในยุคที่นักวิจัยต้องจัดการกับแหล่งข้อมูลจำนวนมากจากหลากหลายช่องทาง เครื่องมือปัญญาประดิษฐ์ (AI) ได้เข้ามามีบทบาทในการช่วยสร้างรายการอ้างอิงอัตโนมัติ ตรวจสอบความถูกต้อง และจัดการข้อมูลบรรณานุกรมอย่างเป็นระบบ ซึ่งช่วยลดความผิดพลาดและเพิ่มความแม่นยำในการอ้างอิง

เครื่องมือ AI ที่นิยมใช้ในการจัดการข้อมูลอ้างอิง

1. Zotero

Zotero เป็นโปรแกรมจัดการข้อมูลอ้างอิงแบบโอเพนซอร์สที่สามารถดึงข้อมูลจากเว็บไซต์ ฐานข้อมูลวิชาการ และไฟล์ PDF ได้โดยอัตโนมัติ

คุณสมบัติเด่น:

สร้างรายการอ้างอิงอัตโนมัติตามรูปแบบ APA, MLA, Chicago ฯลฯ

จัดเก็บและจัดหมวดหมู่แหล่งข้อมูล

รองรับการใช้งานร่วมกับ Microsoft Word และ Google Docs

มีฟังก์ชัน AI ในการตรวจสอบความซ้ำซ้อนของแหล่งข้อมูล

2. Mendeley

Mendeley เป็นเครื่องมือจัดการข้อมูลอ้างอิงที่พัฒนาโดย Elsevier ซึ่งมีระบบ AI ในการแนะนำบทความที่เกี่ยวข้องกับหัวข้อวิจัยของผู้ใช้

คุณสมบัติเด่น:

สร้างรายการอ้างอิงและบรรณานุกรมอัตโนมัติ

ซิงค์ข้อมูลระหว่างอุปกรณ์

มีระบบแนะนำบทความวิจัยที่เกี่ยวข้องโดยใช้ Machine Learning

รองรับการทำงานร่วมกับ LaTeX และ Word

จากบทความใน วารสารบรรณารักษศาสตร์และสารสนเทศศาสตร์ โดย สุภาวดี พิทักษ์ธรรม (2566) ระบุว่า Zotero และ Mendeley ช่วยลดเวลาในการจัดการข้อมูลอ้างอิงได้ถึง 40% และลดข้อผิดพลาดในการอ้างอิงได้อย่างมีนัยสำคัญ

ประโยชน์ของการใช้ AI ในการอ้างอิง

ด้าน	ประโยชน์
ความแม่นยำ	ลดข้อผิดพลาดในการพิมพ์ชื่อผู้แต่ง ปี และแหล่งที่มา
ความสะดวก	สร้างรายการอ้างอิงอัตโนมัติในรูปแบบต่าง ๆ (APA, MLA, Chicago ฯลฯ)
การจัดการ	จัดหมวดหมู่และค้นหาข้อมูลอ้างอิงได้ง่าย
การเชื่อมโยง	เชื่อมโยงกับฐานข้อมูลวิชาการ เช่น PubMed, Scopus, Google Scholar
การแนะนำ	แนะนำแหล่งข้อมูลและเอกสารที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย

ข้อควรระวังในการใช้ AI เพื่อการอ้างอิง

ควรตรวจสอบความถูกต้องของรายการอ้างอิงที่สร้างโดย AI ทุกครั้ง

หลีกเลี่ยงการใช้แหล่งข้อมูลที่ไม่มีความน่าเชื่อถือหรือไม่ผ่านการตรวจสอบ

ควรเปิดเผยการใช้เครื่องมือ AI ในการจัดการข้อมูลอ้างอิงในส่วน methodology หรือ acknowledgment

ไม่ควรพึ่งพา AI ในการสร้างแหล่งอ้างอิงที่ไม่มีอยู่จริง (hallucination)

บทความโดย **Stokel-Walker (2023)** ใน *Nature* เตือนว่า Generative AI อาจสร้างรายการอ้างอิงปลอมได้ หากไม่มีการตรวจสอบโดยมนุษย์

จริยธรรมและข้อควรระวังในการใช้ AI ในงานวิจัย

ความสำคัญของจริยธรรมในการใช้ AI

การใช้ปัญญาประดิษฐ์ (Artificial Intelligence: AI) ในงานวิจัยทางวิชาการ แม้จะมีศักยภาพในการเพิ่มประสิทธิภาพและความแม่นยำ แต่ก็ต้องดำเนินการภายใต้กรอบจริยธรรมที่ชัดเจน เพื่อป้องกันการละเมิดจรรยาบรรณวิชาชีพ ความผิดพลาดในการตีความข้อมูล และการสร้างผลกระทบต่อความน่าเชื่อถือของงานวิจัย

พิริยะ อุตมฉันท์ (2567) ระบุว่า Generative AI มีความสามารถในการสร้างเนื้อหาอย่างมีประสิทธิภาพ แต่หากใช้อย่างไม่เหมาะสม อาจนำไปสู่พฤติกรรมมิชอบทางการวิจัย เช่น การสร้างข้อมูลเท็จ การลอกเลียน หรือการปกปิดการใช้ AI.

ประเด็นจริยธรรมหลักที่ต้องพิจารณา

ความโปร่งใส (Transparency)

ผู้วิจัยควรเปิดเผยการใช้ AI ในกระบวนการวิจัย เช่น การใช้ในการเรียบเรียงเนื้อหา การวิเคราะห์ข้อมูล หรือการจัดการอ้างอิง เพื่อให้ผู้อ่านสามารถประเมินความถูกต้องและความน่าเชื่อถือของงานได้อย่างชัดเจน

ความลำเอียงของอัลกอริธึม (Algorithmic Bias)

AI อาจสะท้อนอคติที่มีอยู่ในข้อมูลที่ใช้ฝึก เช่น อคติทางเพศ เชื้อชาติ หรือวัฒนธรรม ซึ่งอาจส่งผลต่อผลลัพธ์ของการวิเคราะห์หรือการสร้างแบบจำลอง

ความเป็นส่วนตัวของข้อมูล (Data Privacy)

การใช้ AI โดยเฉพาะในงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับข้อมูลส่วนบุคคล เช่น การแพทย์หรือสังคมศาสตร์ ต้องมีการปกป้องข้อมูลอย่างเข้มงวด และปฏิบัติตามกฎหมายคุ้มครองข้อมูล เช่น GDPR หรือ PDPA

ความถูกต้องของข้อมูล (Accuracy & Integrity)

AI อาจสร้างข้อมูลที่ไม่ถูกต้องหรือไม่มีอยู่จริง (hallucination) หากไม่มีการตรวจสอบโดยมนุษย์ อาจส่งผลให้เนื้อหาวิจัยขาดความน่าเชื่อถือ

แนวทางปฏิบัติที่แนะนำ

จากการศึกษาของพิริยะ อุตมฉันท์ (2567) และแนวทางจากองค์กรระหว่างประเทศ เช่น UNESCO และ IEEE มีข้อเสนอแนะสำหรับการใช้ AI อย่างมีจริยธรรมในงานวิจัย ดังนี้:

แนวทาง	รายละเอียด	แนวปฏิบัติ
เปิดเผยการใช้ AI	ระบุในบทความว่ามีการใช้ AI ในขั้นตอนใดบ้าง	ใส่คำชี้แจงหรือหมายเหตุในเอกสารวิชาการเกี่ยวกับบทบาทของ AI
ตรวจสอบผลลัพธ์	นักวิจัยต้องตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลที่ AI สร้างขึ้น	ตรวจสอบความถูกต้องของผลลัพธ์และวิเคราะห์ความเป็นไปได้ของข้อผิดพลาด
หลีกเลี่ยงการพึ่งพาเกินจำเป็น	ใช้ AI เป็นเครื่องมือสนับสนุน ไม่ใช่ผู้ผลิตเนื้อหาหลัก	ให้ผู้วิจัยวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลด้วยตนเอง ร่วมกับ AI
ปฏิบัติตามจรรยาบรรณวิชาชีพ	ยึดหลักความซื่อตรง ความรับผิดชอบและความเคารพต่อสิทธิของผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง	ปฏิบัติตามมาตรฐานจริยธรรมการวิจัยของสถาบันและองค์กรวิชาการ
ใช้ข้อมูลที่ได้รับอนุญาต	หลีกเลี่ยงการใช้ข้อมูลที่ละเมิดสิทธิหรือไม่มีแหล่งที่มาแน่ชัด	ตรวจสอบสิทธิ์การเข้าถึงและความถูกต้องของแหล่งข้อมูลก่อนนำไปใช้

การใช้ AI ในงานวิจัยทางวิชาการต้องดำเนินการอย่างมีวิจารณญาณ โดยคำนึงถึงความโปร่งใส ความถูกต้อง และจริยธรรมในทุกขั้นตอน เพื่อให้การบูรณาการเทคโนโลยีดังกล่าวสามารถสนับสนุนการผลิตองค์ความรู้ใหม่ได้อย่างมีคุณภาพและความรับผิดชอบต่อสังคมวิชาการ

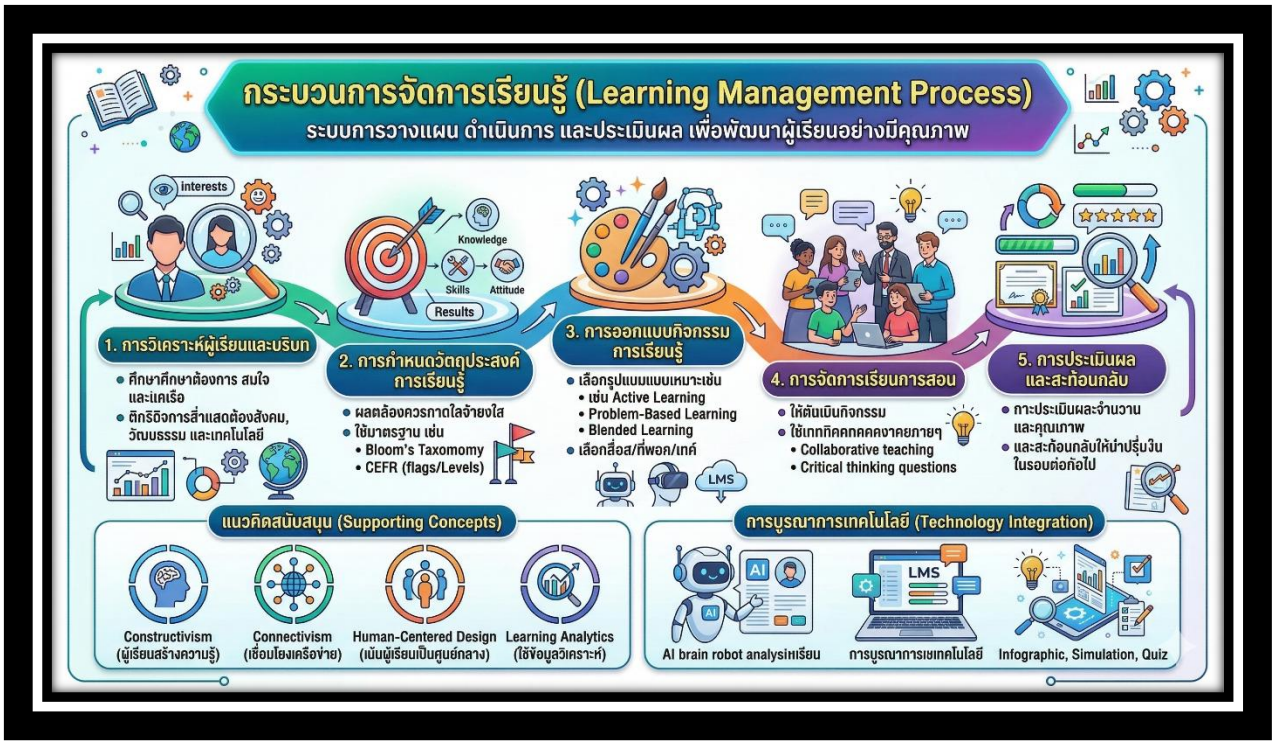

ภาพที่ 1 แสดงกระบวนการจัดการเรียนรู้

องค์ความรู้ที่ได้รับ

กระบวนการจัดการเรียนรู้ (Learning Management Process) หมายถึง การวางแผน ดำเนินการ และประเมินผลกิจกรรมการเรียนรู้อย่างเป็นระบบ โดยมีเป้าหมายเพื่อพัฒนาผู้เรียนให้เกิดการเรียนรู้อย่างมีคุณภาพ ครอบคลุมทั้งด้านความรู้ ทักษะ และคุณลักษณะอันพึงประสงค์

องค์ประกอบหลักของกระบวนการจัดการเรียนรู้

กระบวนการจัดการเรียนรู้ประกอบด้วย 5 ขั้นตอนสำคัญ ดังนี้:

1. การวิเคราะห์ผู้เรียนและบริบท

   ศึกษาความต้องการ ความสนใจ และพื้นฐานของผู้เรียน

   พิจารณาสภาพแวดล้อมทางสังคม วัฒนธรรม และเทคโนโลยีที่เกี่ยวข้อง

2. การกำหนดวัตถุประสงค์การเรียนรู้

   ระบุผลลัพธ์ที่คาดหวังอย่างชัดเจน เช่น ความรู้ ทักษะ หรือเจตคติ

   ใช้กรอบมาตรฐาน เช่น Bloom's Taxonomy หรือ CEFR

3. การออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้

   เลือกรูปแบบการเรียนรู้ที่เหมาะสม เช่น Active Learning, Problem-Based Learning, Blended Learning

   กำหนดสื่อและเทคโนโลยีที่ใช้ เช่น AI, AR/VR, LMS

4. การจัดการเรียนการสอน

   ดำเนินกิจกรรมตามแผนที่ออกแบบไว้

   ใช้เทคนิคการสอนที่หลากหลาย เช่น การสอนแบบร่วมมือ การใช้คำถามเชิงวิจารณญาณ

5. การประเมินผลและสะท้อนกลับ

ประเมินผลการเรียนรู้ทั้งเชิงปริมาณและคุณภาพ
สะท้อนผลการเรียนรู้เพื่อปรับปรุงการจัดการเรียนรู้ในครั้งต่อไป

แนวคิดสนับสนุนกระบวนการจัดการเรียนรู้

Constructivism: ผู้เรียนสร้างความรู้ด้วยตนเองผ่านประสบการณ์
Connectivism: การเรียนรู้เกิดจากการเชื่อมโยงเครือข่ายข้อมูล
Human-Centered Design: การออกแบบการเรียนรู้โดยเน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง
Learning Analytics: การใช้ข้อมูลเพื่อวิเคราะห์และปรับปรุงการเรียนรู้

การบูรณาการเทคโนโลยีในกระบวนการจัดการเรียนรู้

ใช้ AI เพื่อวิเคราะห์พฤติกรรมผู้เรียนและปรับเนื้อหาให้เหมาะสม
ใช้ระบบ LMS (Learning Management System) เพื่อจัดการเนื้อหาและติดตามผล
ใช้เครื่องมือดิจิทัลเพื่อสร้างสื่อการเรียนรู้ที่หลากหลาย เช่น Infographic, Simulation, Interactive Quiz

สรุป

การศึกษานี้วิเคราะห์บทบาทของเทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์ (Artificial Intelligence: AI) ในการสนับสนุนกระบวนการวิจัยและการจัดทำบทความวิชาการ โดยเน้นการประยุกต์ AI ในขั้นตอนสำคัญของงานวิจัย ได้แก่ การค้นหาข้อมูลงานวิจัย การวิเคราะห์ข้อมูล การจัดการอ้างอิง การถอดความ และการเรียบเรียงเนื้อหา ผลการศึกษาพบว่าเครื่องมือ AI เช่น Elicit, Connected Papers, ChatPDF, Zotero, QuillBot และ Mendeley ช่วยเพิ่มประสิทธิภาพ ความรวดเร็ว และความแม่นยำในการดำเนินงานวิจัย ทั้งในเชิงปริมาณและคุณภาพ

AI ประยุกต์ใช้เทคนิค Machine Learning, Natural Language Processing (NLP), Deep Learning และ Neural Networks เพื่อสนับสนุนการวิเคราะห์ข้อมูล การจำแนกกลุ่ม การทำนายแนวโน้ม การตรวจจับความผิดปกติ และการสกัดประเด็นสำคัญจากข้อความ ช่วยให้นักวิจัยสามารถจัดการข้อมูลขนาดใหญ่ได้อย่างเป็นระบบ ลดเวลาและความซับซ้อนของกระบวนการวิจัย อีกทั้งยังสามารถสร้างแผนภาพความสัมพันธ์ระหว่างงานวิจัยและระบุช่องว่างเชิงความรู้ (research gap) ได้ด้านการเขียนงานวิจัย AI มีบทบาทสำคัญในการร่างเนื้อหา การปรับสำนวน การถอดความ การตรวจสอบไวยากรณ์ และการสรุปประเด็นสำคัญ ช่วยให้ผู้เขียนสามารถผลิตงานวิชาการที่มีคุณภาพสูง แม่นยำ และเหมาะสมกับบริบทวิชาการโดยเฉพาะผู้ที่ไม่ได้ใช้ภาษาอังกฤษเป็นภาษาแม่ อย่างไรก็ตาม การใช้งาน AI ต้องควบคู่กับการตรวจสอบโดยมนุษย์เพื่อหลีกเลี่ยงการสร้างข้อมูลเท็จ ความผิดพลาด หรือการลอกเลียนงาน

การจัดการข้อมูลอ้างอิงถือเป็นองค์ประกอบสำคัญที่ AI สามารถสนับสนุนได้ โดยเครื่องมืออย่าง Zotero และ Mendeley สามารถสร้างรายการอ้างอิง ตรวจสอบความซ้ำซ้อน และจัดการฐานข้อมูลบรรณานุกรมอย่างเป็นระบบ ช่วยลดความผิดพลาดและประหยัดเวลาในการจัดทำรายงานอ้างอิง

ประเด็นจริยธรรมเป็นหัวใจสำคัญของการใช้ AI ในงานวิชาการ นักวิจัยต้องคำนึงถึงความโปร่งใสของกระบวนการวิจัย การเปิดเผยบทบาทของ AI ความลำเอียงของอัลกอริทึม ความถูกต้องของข้อมูล และการปกป้องข้อมูลส่วนบุคคล แนวทางปฏิบัติที่แนะนำ ได้แก่ การเปิดเผยการใช้ AI ตรวจสอบผลลัพธ์ หลีกเลี่ยงการพึ่งพาเกินจำเป็น ปฏิบัติตามจรรยาบรรณวิชาชีพ และใช้ข้อมูลที่ได้รับอนุญาต

โดยสรุป การบูรณาการ AI ในงานวิจัยทางวิชาการสามารถเพิ่มประสิทธิภาพและคุณภาพของงานวิจัยได้อย่างมีนัยสำคัญ หากนักวิจัยใช้ AI อย่างมีวิจารณญาณ ควบคู่กับการตรวจสอบโดยมนุษย์ และปฏิบัติตามแนวทางจริยธรรมและมาตรฐานวิชาการระหว่างประเทศ การใช้ AI จึงเป็นกลไกสำคัญในการสนับสนุนการผลิตองค์ความรู้ใหม่ที่มีคุณภาพและความรับผิดชอบต่อสังคมวิชาการ

เอกสารอ้างอิง

แท่นทอง, ส. (2565). Theory and Learning in the Digital Age: Connectivism and Hybrid or Blended Learning. *วารสารสวนสุนันทาวิชาการและวิจัย*, 9(2), 112–125.

พิริยะ อุตมฉันท์. (2567). การใช้ Generative AI ในการทำวิจัย: แนวทางปฏิบัติและข้อควรระวัง. [เอกสารประกอบการประชุมวิชาการ].

มหาวิทยาลัยมหิดล. (2566). ข้อควรระวังในการใช้งาน AI. สืบค้นจาก https://mahidol.ac.th

วิโรจน์ สารรัตนะ. (2562). การจัดการเรียนรู้เชิงรุกเพื่อพัฒนาทักษะในศตวรรษที่ 21. *วารสารศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น*, 42(3), 1–15.

Anderson, L. W., & Krathwohl, D. R. (Eds.). (2001). A taxonomy for learning, teaching, and assessing: A revision of Bloom's taxonomy of educational objectives. Longman.

ChatPDF. (2024). AI-powered PDF interaction tool. https://www.chatpdf.com

Connected Papers. (2024). A visual tool to explore academic papers. https://www.connectedpapers.com

Elicit. (2024). AI-powered research assistant. Ought. https://elicit.org

Goodfellow, I., Bengio, Y., & Courville, A. (2016). Deep learning. MIT Press.

Grammarly. (2024). AI-powered writing assistant. https://grammarly.com

IEEE. (2019). Ethically aligned design: A vision for prioritizing human well-being with autonomous and intelligent systems (1st ed.). IEEE.

Jordan, M. I., & Mitchell, T. M. (2015). Machine learning: Trends, perspectives, and prospects. Science, 349(6245), 255–260. https://doi.org/10.1126/science.aaa8415

Marr, B. (2020). Artificial intelligence in practice: How 50 successful companies used AI and machine learning to solve problems. Wiley.

Mendeley. (2024). Reference management software. Elsevier. https://www.mendeley.com

Pham, T., & Vo, D. (2023). AI applications in academic literature review: Opportunities and challenges. *Journal of Educational Technology*, 40(2), 45–59.

QuillBot. (2024). AI writing and paraphrasing tool. https://quillbot.com

Rajan, R., & Shanbhag, D. (2020). Artificial Intelligence in academic research: Applications and ethics. International Journal of Research in Engineering and Technology, 9(3), 45–52. https://doi.org/10.15623/ijret.2020.0903008

Russell, S., & Norvig, P. (2021). Artificial intelligence: A modern approach (4th ed.). Pearson.

Siemens, G. (2005). Connectivism: A learning theory for the digital age. International *Journal of Instructional Technology and Distance Learning*, 2(1), 3–10. http://www.itdl.org/Journal/Jan_05/article01.htm

Swales, J. M., & Feak, C. B. (2021). Academic writing for graduate students: Essential tasks and skills (4th ed.). University of Michigan Press.

Thanapong, C. (2023). Tools and practices for effective reference management in academic research. *Thai Journal of Information Science*, 11(1), 77–95.

UNESCO. (2021). Recommendation on the ethics of artificial intelligence. https://unesdoc.unesco.org

UNESCO. (2023). Guidance for generative AI in education and research. https://www.unesco.org/en/articles/guidance-generative-ai-education-and-research

Witten, I. H., Frank, E., Hall, M. A., & Pal, C. J. (2017). Data mining: Practical machine learning tools and techniques (4th ed.). Morgan Kaufmann.

Zotero. (2024). Your personal research assistant. https://www.zotero.org

Zou, J., Huss, M., Abid, A., Mohammadi, E., & Liu, Y. (2019). A primer on deep learning in genomics. Nature Genetics, 51(1), 12–18. https://doi.org/10.1038/s41588-018-0295-5

AI กับการปฏิรูปการเรียนรู้ในศตวรรษที่21

Artificial Intelligence And The Reform Of Learning In The 21st CENTURY

อภินันท์ ดุจจานุทัศน์[1*], พระครูสาธุกิจโกศล[2], เอกรัตน์ มาพะดุง[3]
Apinan Dootjanutad[1], Phrakrusatukitkosol[2], Eakkarat Mapadung[3]

บทคัดย่อ

บทความเรื่อง "AI กับการปฏิรูปการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21" มีวัตถุประสงค์เพื่อ (1) ศึกษาบทบาทและความสำคัญของปัญญาประดิษฐ์ (Artificial Intelligence: AI) ต่อการจัดการศึกษาในศตวรรษที่ 21 (2) วิเคราะห์แนวทางการประยุกต์ใช้ AI เพื่อพัฒนาการจัดการเรียนการสอนและการเรียนรู้เฉพาะบุคคล (Personalized Learning) (3) ศึกษาผลกระทบ โอกาส และข้อท้าทายของการนำ AI มาใช้ในระบบการศึกษา และ (4) เสนอแนวทางการบูรณาการ AI เพื่อการพัฒนาคุณภาพการศึกษาที่มีประสิทธิภาพและยั่งยืน ผลการศึกษาพบว่า AI มีบทบาทสำคัญต่อการจัดการเรียนการสอนในหลายมิติ ได้แก่ การสร้างการเรียนรู้เฉพาะบุคคลที่สามารถตอบสนองต่อความแตกต่างระหว่างผู้เรียน การวิเคราะห์และใช้ข้อมูลเชิงลึกเพื่อการพัฒนาศักยภาพรายบุคคล การช่วยลดภาระงานด้านธุรการและการจัดการของครู ตลอดจนการสร้างนวัตกรรมรูปแบบการเรียนรู้ใหม่ที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง ขณะเดียวกัน การใช้ AI ในการศึกษายังสะท้อนให้เห็นถึงความจำเป็นในการกำหนดนโยบายที่ชัดเจน การวางมาตรการด้านจริยธรรม ตลอดจนการคุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคล เพื่อป้องกันการละเมิดสิทธิและส่งเสริมการใช้เทคโนโลยีอย่างมีความรับผิดชอบ

คำสำคัญ: ปัญญาประดิษฐ์; การเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21; การปฏิรูปการศึกษา; การเรียนรู้เฉพาะบุคคล

Abstract

Research article on "Artifical intelligence and thenreform of learning in the 21st century" century aims to (1) study the role and importance of Artificial Intelligence (Artificial Intelligence: Al) towards education in the 21st century (2) Analyze ways to apply Al to develop teaching and learning for individuals. (Personalized Learning) (3) Study the impacts, opportunities, and challenges of using Al in the education system and (4) propose guidelines for integrating Al for quality developmentEfficient and sustainable education The results of the study found that Al plays an important role in teaching and learning in many dimensions,including creating personalized learning that can respond to differences between learners.Analyzing and using insights to develop individual potential Helping reduce teachers' administrative and management workload. as well as creating innovative formatsNew learner-centered learning. At the same time, the use of Al in education also reflects the need to establish clear policies. Setting ethical measures as well as personal

[1] สังกัด โรงเรียนแร่วิทยา ตำบลบ้านแร่ อำเภอเขวาสินรินทร์ จังหวัดสุรินทร์
[1]Raewittaya School, BanRae Subdistrict, Khwao Sinarin, Surin, Thailand
[2-3] สาขาวิชาสังคมศึกษา คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬากรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์
[2-3] Department of Social Studies, Faculty of Education, Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Surin Campus
*Corresponding author.E-mail: apinandootjanutad2525@gmail.com

data protection To prevent rights violations and promote the responsible use of technology

Keywords: Artificial Intelligence; 21st Century Learning; Education Reform; Personalized Learning

บทนำ

เคิร์ต เมอร์เลา (2567) ได้กล่าวไว้ว่าในศตวรรษที่ 21 การศึกษาประสบกับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว โดยเฉพาะอย่างยิ่งการนำปัญญาประดิษฐ์ (Artificial Intelligence: AI) เข้ามามีบทบาทสำคัญในการจัดการเรียนรู้ AI มีศักยภาพในการช่วยครูออกแบบบทเรียน วิเคราะห์ข้อมูลผู้เรียน ประเมินผลการเรียนรู้ได้อย่างแม่นยำ รวมถึงบริหารจัดการข้อมูลนักเรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพ นอกจากนี้ AI ยังสนับสนุนการจัดการเรียนรู้ในรูปแบบ Personalized Learning ที่ตอบสนองต่อศักยภาพและความต้องการเฉพาะบุคคล ทำให้ผู้เรียนได้รับประสบการณ์การเรียนรู้ที่เหมาะสมและมีแรงจูงใจเพิ่มขึ้นอย่างมีนัยสำคัญ โดยไม่จำกัดเพียงรูปแบบ "ครูสอน-นักเรียนฟัง" ตามแบบดั้งเดิมเท่านั้น

ในอีกด้านหนึ่ง AI ยังสามารถช่วยแนะนำเนื้อหาและวิเคราะห์จุดอ่อนของผู้เรียนเพื่อนำไปสู่การปรับปรุงกระบวนการเรียนการสอนอย่างเหมาะสม โดยนำเทคโนโลยีต่าง ๆ เช่น ระบบ ChatGPT, IBMWatson Education และ Learning Management System (LMS) มาใช้ช่วยสนับสนุนการเรียนรู้ทั้งของผู้สอนและผู้เรียน ยิ่งไปกว่านั้น AI ยังส่งเสริมการเรียนรู้แบบเปิด (Open Learning) และการเรียนรู้ผสมผสาน (Blended Learning) ซึ่งเปิดโอกาสให้ผู้เรียนเข้าถึงแหล่งความรู้ทั่วโลกได้ทุกที่ทุกเวลา ส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้เชิงรุก (Active Learning) และการมีส่วนร่วมในกระบวนการเรียนรู้ เช่น การเรียนรู้ผ่านเกม (Gamification) และการใช้ผู้ช่วย AI ในการตอบคำถามหรือแนะนำเนื้อหาแบบทันที อย่างไรก็ตามการนำ AI มาใช้ในระบบการศึกษาไทยยังมีข้อจำกัดและความท้าทาย เช่น ความเหลื่อมล้ำทางด้านเทคโนโลยี ความไม่พร้อมของครูผู้สอน ขาดแคลนเครื่องมือ รวมถึงประเด็นเรื่องจริยธรรมในการจัดการข้อมูลส่วนบุคคล ซึ่งจำเป็นต้องได้รับการแก้ไขอย่างเป็นระบบ (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2563)

วัตถุประสงค์ของโครงงานนี้ ได้แก่ การศึกษาบทบาทของปัญญาประดิษฐ์ในการจัดการเรียนรู้ และการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 ตลอดจนการวิเคราะห์ความคิดเห็นของครูและนักเรียนเกี่ยวกับการนำ AI มาใช้ในกระบวนการเรียนการสอน ทั้งในด้านประโยชน์ ข้อจำกัด และแนวทางการพัฒนาอย่างยั่งยืน เพื่อให้ได้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์สำหรับการวางแผนและดำเนินนโยบายการศึกษาในอนาคต (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2563)

ความหมายและประเภทของ AI

จารุวรรณ สุขสุวรรณ (2565) กล่าวว่า AI (ปัญญาประดิษฐ์) คือ เทคโนโลยีที่จำลองความสามารถในการคิด วิเคราะห์ และตัดสินใจของมนุษย์ ด้วยการใช้ระบบคอมพิวเตอร์หรือเครื่องจักรต่างๆ โดยมีเป้าหมายให้เครื่องจักรสามารถปฏิบัติงานต่างๆ ได้เหมือนหรือใกล้เคียงกับมนุษย์มากที่สุด เช่น การเรียนรู้จากประสบการณ์ (Machine Learning), การจดจำเสียงพูดหรือใบหน้า, การแก้ไขปัญหา, การวางแผนและการสื่อสารกับมนุษย์

คณะกรรมการดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2564) กล่าวว่า ประเภทของปัญญาประดิษฐ์ (Artificial Intelligence: AI) สามารถจำแนกได้หลากหลายขึ้นอยู่กับเกณฑ์ที่ใช้ เช่น

ความสามารถในการประมวลผล หรือระดับความฉลาดเทียบกับมนุษย์ ซึ่งมีการแบ่งประเภทที่ได้รับการยอมรับอย่างกว้างขวาง ดังนี้

ประเภทของ AI ตามระดับความสามารถ มี 3 ประเภทหลัก ได้แก่

1. Artificial Narrow Intelligence (ANI) หรือ Weak AI คือ AI ที่ถูกออกแบบมาเพื่อทำงานเฉพาะด้านในขอบเขตจำกัด มีความเชี่ยวชาญสูงในงานนั้น ๆ เช่น ระบบเล่นหมากรุก ระบบแนะนำสินค้า หรือการประมวลผลภาษาธรรมชาติ AI ประเภทนี้ไม่สามารถทำหน้าที่นอกเหนือจากสิ่งที่ถูกโปรแกรมไว้ได้ แต่ช่วยเพิ่มประสิทธิภาพและลดต้นทุนในการปฏิบัติงานที่เฉพาะเจาะจงได้อย่างดี
2. Artificial General Intelligence (AGI) หรือ Strong AI คือ AI ที่มีความสามารถเทียบเท่าหรือเท่ากับมนุษย์ในหลายด้าน สามารถเรียนรู้ วิเคราะห์ ปรับตัว และแก้ปัญหาในสถานการณ์ต่าง ๆได้หลากหลาย โดยไม่จำกัดแค่ขอบเขตงานเดี่ยว AGI ยังอยู่ในขั้นตอนการพัฒนาและยังไม่มีระบบที่สมบูรณ์แบบในปัจจุบัน
3. Artificial Super Intelligence (ASI) เป็นระดับสูงสุดของ AI ที่มีความสามารถในการคิด วิเคราะห์ และตัดสินใจที่เหนือกว่ามนุษย์ในทุกด้าน แต่ปัจจุบัน ASI ยังเป็นแนวคิดหรือนิยามในเชิงทฤษฎีที่ยังไม่เกิดขึ้นจริง

นอกจากนี้ มีการจำแนก AI ตามลักษณะฟังก์ชันในการทำงานอีกด้วย ได้แก่

1. Reactive Machines เป็น AI ที่ไม่มีหน่วยความจำและไม่สามารถเรียนรู้จากประสบการณ์ใหม่ ๆมีลักษณะตอบสนองเฉพาะสถานการณ์ปัจจุบันเท่านั้น เช่น ระบบตรวจจับความเคลื่อนไหว
2. Limited Memory AI ประเภทนี้มีหน่วยความจำ ทำให้สามารถเรียนรู้และปรับตัวตามข้อมูลในอดีตได้ เช่น ระบบรถยนต์ขับเคลื่อนอัตโนมัติ
3. Theory of Mind เป็น AI ที่กำลังอยู่ในขั้นตอนวิจัย มีเป้าหมายให้ AI เข้าใจอารมณ์ ความรู้สึกและปฏิสัมพันธ์กับมนุษย์ได้
4. Self-Awareness เป็นระดับสูงสุดของ AI ที่สามารถตระหนักรู้และมีสติรับรู้ตนเอง ซึ่งยังเป็นแนวคิดในอนาคต

กล่าวโดยสรุป AI คือเทคโนโลยีที่ทำให้เครื่องจักรคิดและเรียนรู้ได้เหมือนมนุษย์ โดยมีทั้งแบบที่ทำงานเฉพาะด้าน (ANI), แบบทั่วไป (AGI), และแบบฉลาดเหนือมนุษย์ (ANS) พร้อมกับการจำแนกตามการทำงานตั้งแต่ตอบสนองง่ายๆจนถึงรู้ตนเอง

การเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 และคุณลักษณะของผู้เรียน

ณัฐกิตติ์ หาญชัย (2566) กล่าวว่า ในอดีตช่วงอายุของคนคนหนึ่งอาจมีเรื่องราวการเปลี่ยนแปลงให้พบเห็นน้อย ต่างจากในปัจจุบันที่ในช่วงอายุคนคนหนึ่งมีเหตุการณ์ต่างๆ ในสังคมเกิดขึ้นมากมาย วิถีชีวิตและการทำงานในศตวรรษที่ 21 มีความแตกต่างจากอดีต มีความเปิดกว้าง ยอมรับ และให้ความสำคัญกับข้อมูลความรู้และข่าวสารที่หลากหลาย การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันมีความจำเป็นอย่างยิ่ง ผู้คนใศตวรรษนี้จึงไม่สามารถใช้ความรู้และทักษะบางอย่างในอดีตมาใช้ในปัจจุบันได้ดี การจัดการศึกษาและเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 จึง ไม่ใช่กระบวนการถ่ายทอดความรู้ แต่คือการส่งเสริมทักษะการเรียนรู้ตลอดชีวิตให้กับผู้คนนั่นเอง

2.1 คุณลักษณะของผู้เรียนในศตวรรษที่ 21

ทวีศักดิ์ กออนันตกูล (2564) กล่าวว่า ในศตวรรษที่ 21 โลกมีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ทั้งใน

ด้านวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี สังคม และเศรษฐกิจ ผู้เรียนในยุคปัจจุบันจึงต้องปรับตัวให้เท่ากันกับการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว การเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 ไม่ได้เน้นเพียงการจดจำความรู้หรือเนื้อหาวิชาการเท่านั้น แต่ยังมุ่งเน้นไปที่การพัฒนา ทักษะและควรลักษณะที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิต การเรียนรู้ตลอดชีวิต และการทำงานในอนาคต ดังนั้น ผู้เรียนที่มีคุณลักษณะสอดคล้องกับความต้องการของโลกยุคใหม่ จึงถือเป็นผู้พร้อมต่อการเผชิญกับความท้าทายของศตวรรษนี้ ในยุคที่โลกมีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ผู้เรียนจำเป็นต้องพัฒนาทักษะที่นอกเหนือจากความรู้ทางวิชาการเพื่อเตรียมพร้อมรับมือกับความท้าทายในอนาคต ทักษะเหล่านี้สามารถแบ่งออกได้เป็น 7 ด้านหลัก

1. ทักษะการคิดวิเคราะห์และแก้ไขปัญหา (Critical Thinking and Problem-Solving): ผู้เรียนต้องมีความสามารถในการคิดอย่างมีวิจารณญาณ โดยตั้งคำถาม ตรวจสอบ และสังเคราะห์ข้อมูลเพื่อทำความเข้าใจอย่างถ่องแท้ รวมถึงการประยุกต์ใช้ความคิดสร้างสรรค์เพื่อหาวิธีแก้ปัญหาที่หลากหลายและยืดหยุ่น
2. ทักษะการสื่อสาร (Communication): การสื่อสารที่มีประสิทธิภาพเป็นสิ่งจำเป็นในโลกไร้พรมแดน ผู้เรียนต้องสามารถถ่ายทอดแนวคิดและความรู้สึกได้อย่างชัดเจนและเหมาะสมกับบริบท ทั้งในรูปแบบการพูด, การเขียน, และการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ รวมถึงการรับสารอย่างตั้งใจเพื่อตีความความหมายที่ถูกต้อง
3. ทักษะการทำงานร่วมกับผู้อื่น (Collaboration): การทำงานเป็นทีมเป็นทักษะสำคัญในโลกยุคใหม่ ผู้เรียนต้องมีทัศนคติเชิงบวกต่อการทำงานกลุ่ม, เปิดใจยอมรับความคิดเห็นที่แตกต่าง, และรู้จักปรับตัวให้เข้ากับบทบาทหน้าที่เพื่อบรรลุเป้าหมายร่วมกัน
4. ความสามารถในการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ (ICT Literacy): ในยุคที่เทคโนโลยีมีบทบาทสำคัญ ผู้เรียนต้องสามารถใช้เครื่องมือดิจิทัลได้อย่างคล่องแคล่วและปลอดภัย รวมถึงมีความเข้าใจในเรื่องความปลอดภัยทางไซเบอร์, ความเป็นส่วนตัวของข้อมูล, และการใช้สื่อออนไลน์อย่างมีจริยธรรม
5. ความคิดสร้างสรรค์และนวัตกรรม (Creativity and Innovation): ผู้เรียนต้องกล้าคิดนอกกรอบและสามารถสร้างสรรค์สิ่งใหม่ๆ ได้ ไม่ว่าจะเป็นการคิดวิธีแก้ไขปัญหาใหม่ๆ หรือการพัฒนาผลิตภัณฑ์และกระบวนการทำงาน การยอมรับความล้มเหลวเป็นส่วนหนึ่งของการเรียนรู้จะช่วยส่งเสริมทักษะนี้
6. การเรียนรู้ตลอดชีวิต (Lifelong Learning): ในโลกที่ความรู้เปลี่ยนแปลงตลอดเวลา ผู้เรียนต้องตระหนักถึงความสำคัญของการเรียนรู้ต่อเนื่องด้วยตนเอง มีทัศนคติแบบเติบโต (GrowthMindset) และมีแรงจูงใจที่จะพัฒนาตนเองอยู่เสมอ
7. คุณธรรมและจิตสำนึกต่อสังคม (Ethics and Social Responsibility): ทักษะทางวิชาการและเทคโนโลยีควรอยู่บนรากฐานของคุณธรรม ผู้เรียนควรมีความซื่อสัตย์, รับผิดชอบ, เคารพผู้อื่น,และมีจิตสำนึกในการทำเพื่อส่วนรวมเพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างยั่งยืน

กล่าวโดยสรุป ในยุคที่โลกเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว การศึกษาไม่ใช่แค่การถ่ายทอดความรู้ แต่คือการส่งเสริมทักษะที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิต ผู้เรียนในศตวรรษที่ 21 จึงต้องมีคุณลักษณะที่พร้อมรับมือกับความท้าทาย ซึ่งได้แก่ ทักษะการคิดวิเคราะห์, การสื่อสาร, การทำงานร่วมกับผู้อื่น, ความสามารถด้านเทคโนโลยี, ความคิดสร้างสรรค์, การเรียนรู้ตลอดชีวิต, และคุณธรรมจริยธรรม เพื่อให้สามารถปรับตัวและประสบความสำเร็จได้ในสังคมที่ซับซ้อนและเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา

เครื่องมือ AI ที่ใช้ในการศึกษา/เรียนรู้

ทวีศักดิ์ กออนันตกูล (2564) กล่าวว่า การนำปัญญาประดิษฐ์ (AI) มาใช้ในวงการศึกษาถือเป็นการเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่ที่ช่วยยกระดับคุณภาพการเรียนการสอน จากเดิมที่ AI เป็นเพียงเทคโนโลยีเสริม ปัจจุบันได้กลายเป็นเครื่องมือสำคัญที่ช่วยให้การเรียนรู้มีประสิทธิภาพและปรับให้เข้ากับผู้เรียนแต่ละคนได้ดียิ่งขึ้น

จารุวรรณ สุขสุวรรณ (2565) ได้กล่าวว่า ในยุคศตวรรษที่ 21 เทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์ (Artificial Intelligence: AI) ได้เข้ามามีบทบาทสำคัญในการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการศึกษาอย่างชัดเจนโดยเฉพาะการนำ AI มาใช้เป็นเครื่องมือช่วยในการเรียนรู้ การสอน และการบริหารจัดการในสถานศึกษา AI สามารถช่วยให้การเรียนรู้มีความเฉพาะตัว มีประสิทธิภาพ และยืดหยุ่นต่อความต้องการของผู้เรียนมากยิ่งขึ้น

เครื่องมือ AI ในการศึกษาแบ่งออกได้หลายประเภท ดังนี้

1. ผู้ช่วยการเรียนรู้ส่วนบุคคล: AI ทำหน้าที่เป็นผู้ช่วยสอน (AI Tutor) และแชตบอต (Chatbot) ที่ช่วยตอบคำถามและอธิบายบทเรียนได้ตลอดเวลา เช่น ChatGPT หรือ Khanmigo
2. การเรียนรู้แบบเฉพาะบุคคล: ระบบ AI จะวิเคราะห์ข้อมูลของผู้เรียนแต่ละคน เพื่อปรับเนื้อหาและรูปแบบการสอนให้เหมาะสม ช่วยให้เข้าใจเนื้อหาได้ดีขึ้นและลดความเหลื่อมล้ำ เช่น DreamBox และ Century Tech
3. การวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อพัฒนาการสอน: AI วิเคราะห์ข้อมูลพฤติกรรมการเรียนของนักเรียนเพื่อช่วยให้ครูเข้าใจความก้าวหน้าและจุดอ่อนของแต่ละคน ทำให้สามารถออกแบบการสอนได้อย่างตรงจุดยิ่งขึ้น เช่น Microsoft Education Insights
4. การประเมินผลอัตโนมัติ: เครื่องมือ AI ช่วยตรวจข้อสอบและประเมินผลงาน เพื่อลดภาระงานของครูและเพิ่มความแม่นยำ เช่น Gradescope สำหรับตรวจข้อสอบ และ Turnitin สำหรับตรวจสอบการคัดลอก
5. การสร้างสื่อการเรียน: AI ช่วยสร้างสื่อการสอนที่หลากหลายและน่าสนใจ เช่น การออกแบบสื่อใน Canva AI หรือการสร้างวิดีโอสอนใน Synthesia
6. เครื่องมือด้านภาษา: AI ถูกใช้เป็นเครื่องมือฝึกภาษาและการเขียน เช่น Grammarly ที่ช่วยตรวจสอบไวยากรณ์ หรือ Duolingo ที่ปรับแบบฝึกหัดตามระดับผู้เรียน
7. เทคโนโลยีเสมือนจริง: AI ทำงานร่วมกับ VR/AR เพื่อสร้างสภาพแวดล้อมการเรียนรู้ที่สมจริง เช่น การจำลองการทัศนศึกษาในประวัติศาสตร์หรือวิทยาศาสตร์ ช่วยให้การเรียนรู้มีปฏิสัมพันธ์มากขึ้น

กล่าวโดยสรุป AI กำลังปฏิวัติการศึกษาด้วยการเป็น ผู้ช่วยสอนส่วนบุคคล, ระบบเรียนรู้เฉพาะบุคคล และ เครื่องมือประเมินผลอัตโนมัติ เพื่อยกระดับประสิทธิภาพและมอบประสบการณ์การเรียนรู้ที่ปรับให้เหมาะกับผู้เรียนแต่ละคนได้อย่างไร้ขีดจำกัด

บทบาทของ AI ในชั้นเรียน

กระทวงศึกษาธิการ (2565) กล่าวว่า ในยุคที่เทคโนโลยีดิจิทัลเข้ามามีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตในทุกมิติ ปัญญาประดิษฐ์ (Artificial Intelligence: AI) ได้กลายเป็นเครื่องมือสำคัญในการพัฒนาการศึกษา โดยเฉพาะในระดับชั้นเรียนที่เป็นหน่วยพื้นฐานของกระบวนการเรียนรู้ AI มีบทบาทหลากหลายทั้งในด้าน

การเรียน การสอน การประเมินผล และการบริหารจัดการชั้นเรียน โดยมีเป้าหมายเพื่อยกระดับคุณภาพการศึกษาให้มีประสิทธิภาพ ยืดหยุ่น และตอบโจทย์ความต้องการของผู้เรียนอย่างแท้จริง หนึ่งในบทบาทที่สำคัญของ AI ในชั้นเรียน คือ การสนับสนุนการเรียนรู้เฉพาะบุคคล (Personalized Learning) โดย AI สามารถวิเคราะห์ข้อมูลพฤติกรรมการเรียนของนักเรียน เช่น ความเร็วในการทำแบบฝึกหัด ระดับความเข้าใจ และรูปแบบการตอบสนอง จากนั้นนำข้อมูลเหล่านี้ไปใช้ปรับเนื้อหา รูปแบบการสอน หรือแบบฝึกให้เหมาะสมกับนักเรียนแต่ละคน ซึ่งช่วยให้ผู้เรียนสามารถเรียนรู้ตามจังหวะของตนเอง และลดความรู้สึกดดันจากการเรียนร่วมกับผู้อื่นที่มีระดับความเข้าใจแตกต่างกัน

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา (2565) กล่าวว่า นอกจากนี้ AI ยังมีบทบาทเป็น ผู้ช่วยครูในชั้นเรียน (AI Teaching Assistant) เช่น การใช้ Chatbot เพื่อตอบคำถามซ้ำ ๆ จากนักเรียน การตรวจการบ้านอัตโนมัติ หรือการช่วยตรวจสอบงานเขียนด้านภาษา ซึ่งช่วยลดภาระงานด้านเอกสารของครู และทำให้ครูมีเวลาในการออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ที่สร้างสรรค์มากขึ้น รวมถึงสามารถให้ความสนใจกันักเรียนรายบุคคลได้ดียิ่งขึ้น AI ยังมีส่วนช่วยในการ ประเมินผลและติดตามพัฒนาการของผู้เรียน อย่างมีประสิทธิภาพ ด้วยการวิเคราะห์ข้อมูลแบบเรียลไทม์ ครูสามารถทราบได้ทันทีว่านักเรียนคนใดมีปัญหาในการเรียนรู้ หรือต้องการความช่วยเหลือเพิ่มเติม ทำให้สามารถจัดกิจกรรมเสริมได้ตรงจุดและทันท่วงที รวมถึงสามารถให้ข้อเสนอแนะที่เป็นรายบุคคลเพื่อพัฒนาผู้เรียนอย่างต่อเนื่อง อีกหนึ่งบทบาทสำคัญ คือ การส่งเสริม การเรียนรู้แบบโต้ตอบ (Interactive Learning) และ การใช้สื่อการเรียนรู้อัจฉริยะ เช่น วิดีโอที่ปรับตามพฤติกรรมผู้เรียน แอปพลิเคชันแบบ AR/VR ที่ใช้ร่วมกับ AI ในการจำลองสถานการณ์เสมือนจริง ช่วยให้ผู้เรียนเกิดการมีส่วนร่วมมากขึ้น เข้าใจเนื้อหาได้ลึกซึ้ง และสามารถนำความรู้ไปประยุกต์ใช้ได้จริงในด้านการบริหารชั้นเรียน AI ยังช่วยรวบรวมข้อมูลต่าง ๆ เช่น คะแนน การเข้าเรียน พฤติกรรมในห้องและประวัติการเรียนรู้ เพื่อนำเสนอรายงานให้ครูใช้ประกอบการตัดสินใจ เช่น การจัดกลุ่มเรียน การวางแผนการสอนเฉพาะกิจ หรือการส่งเสริมความสามารถเฉพาะด้านของผู้เรียน

กล่าวโดยสรุป บทบาทของ AI ในชั้นเรียนไม่ได้มาแทนครู แต่ทำหน้าที่เป็น "ผู้ช่วยอัจฉริยะ" ที่ช่วยเพิ่มประสิทธิภาพของการจัดการเรียนรู้ให้เหมาะสมกับผู้เรียนในศตวรรษที่ 21 ที่ต้องการทั้งความยืดหยุ่น ความเข้าใจ และการเรียนรู้ ตลอดชีวิต ครูที่สามารถใช้ AI ได้อย่างเหมาะสม จะมีพลังในการสร้างห้องเรียนที่ตอบสนองต่อความแตกต่างของผู้เรียน และพัฒนาศักยภาพของนักเรียนอย่างเต็มที่

เปรียบเทียบการเรียนรู้ก่อนและหลังมี AI เข้ามาช่วยในการศึกษา

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา (2565) กล่าวว่า การศึกษาเป็นกระบวนการที่เปลี่ยนแปลงตลอดเวลา โดยเฉพาะเมื่อเทคโนโลยีดิจิทัลและปัญญาประดิษฐ์ (Artificial Intelligence: AI) ได้เข้ามามีบทบาทในระบบการเรียนการสอน ส่งผลให้รูปแบบการเรียนรู้ วิธีการจัดการเรียนการสอน และกระบวนการวัดผลประเมินผลเปลี่ยนแปลงไปอย่างมีนัยสำคัญ จากระบบเดิมที่เน้นการถ่ายทอดจากครูไปสู่นักเรียน สู่ระบบใหม่ที่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนมีบทบาทมากขึ้น และเน้นการเรียนรู้เฉพาะบุคคลตามความสามารถ

ก่อนการใช้ AI การเรียนการสอนมักดำเนินไปในรูปแบบดั้งเดิมที่เน้นครูเป็นศูนย์กลาง โดยใช้วิธีการสอนแบบ "ครูสอน-นักเรียนฟัง" ซึ่งมีข้อจำกัดในการรองรับความแตกต่างของผู้เรียนแต่ละคน และการประเมินผลการเรียนส่วนใหญ่ใช้วิธีที่มีขั้นตอนและใช้เวลานาน ทำให้การติดตามความก้าวหน้าของ

นักเรียนทำได้ช้า อีกทั้งทรัพยากรและการเข้าถึงข้อมูลการเรียนรู้ยังไม่ทั่วถึงและจำกัดในบางพื้นที่ ทำให้เกิดความเหลื่อมล้ำในการศึกษา

หลังจากการนำ AI เข้ามาช่วย การเรียนรู้มีการเปลี่ยนแปลงอย่างมีนัยสำคัญ AI สามารถช่วยออกแบบประสบการณ์การเรียนรู้ที่ปรับเปลี่ยนได้ตามความสามารถและความสนใจเฉพาะตัวของผู้เรียน (Personalized Learning) รวมถึงการวิเคราะห์และติดตามผลการเรียนแบบเรียลไทม์ ทำให้ครูสามารถปรับวิธีการสอนและเนื้อหาได้อย่างเหมาะสม นอกจากนี้ AI ยังช่วยลดภาระงานในด้านการประเมินผลและจัดการข้อมูล ได้อย่างรวดเร็วและแม่นยำ ส่งผลให้นักเรียนได้รับการสนับสนุนและคำแนะนำที่ตรงจุดรวมทั้งส่งเสริมให้การเรียนรู้มีความสนุกสนานและมีส่วนร่วมมากขึ้นผ่านเทคโนโลยีที่หลากหลายเช่น Gamification และ Virtual Reality อีกด้วย (คณะกรรมการดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2564)

ด้านเปรียบเทียบ	ก่อนมี AI	หลังมี AI
บทบาทของครู	ถ่ายทอดความรู้ (lecturer)	ผู้ออกแบบและโค้ชการเรียนรู้ (Facilitator/Coach)
บทบาทของผู้เรียน	ผู้รับข้อมูล (Passive Learner)	ผู้มีส่วนร่วมและสร้างการเรียนรู้ (Active Learner)
วิธีการสอน	แบบเดียวกันทุกคน (One-size-fits-all)	เฉพาะบุคคล (Personalized Learning)
การติดตามผู้เรียน	ครูสังเกตและบันทึกด้วยตนเอง	AI วิเคราะห์และแจ้งเตือนความเสี่ยงอัตโนมัติ
การวัดผลการเรียนรู้	แบบทดสอบปลายภาค	ประเมินต่อเนื่องด้วย AI,Real-time Feedback

ตารางที่1 ตารางเปรียบเทียบการเรียนรู้ก่อนและหลังการใช้ AI ในชั้นเรียน

กล่าวโดยสรุป การศึกษาเปลี่ยนจากการสอนแบบถ่ายทอดความรู้ มาเป็นการเรียนรู้ที่ผู้เรียนมีส่วนร่วมมากขึ้น ด้วย AI ช่วยให้การวัดผลแม่นยำ การเข้าถึงเนื้อหาง่าย และการเรียนปรับตาความต้องการรายบุคคล สอดคล้องกับทักษะในศตวรรษที่ 21

กรณีศึกษา (Case Study) : โรงเรียนมัธยมแห่งหนึ่งในประเทศไทย

ภูมิหลังของกรณีศึกษา

โรงเรียนมัธยมต้นขนาดกลางแห่งหนึ่งในเขตกรุงเทพฯ ได้ทดลองนำระบบ AI เข้ามาใช้ในห้องเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 ในวิชาภาษาอังกฤษและคณิตศาสตร์ โดยใช้แพลตฟอร์มการเรียนรู้แบบปรับเฉพาะบุคคล (Personalized Learning Platform) ที่มีระบบวิเคราะห์ความสามารถของนักเรียนรายบุคคล รวมถึงนำ AI Chatbot มาใช้ในการตอบคำถามนักเรียนหลังเวลาเรียน นอกจากนี้ครูยังใช้ AI ช่วยในการตรวจการบ้านและติดตามพัฒนาการของนักเรียนรายสัปดาห์

วิธีการดำเนินการ

ก่อนมี AI: ครูใช้การสอนแบบบรรยายเนื้อหาเดียวกันสำหรับทั้งห้อง การบ้านเป็นแบบฝึกหัดทั่วไป ตรวจด้วยตนเอง และรายงานผลการเรียนรู้ปลายภาคเท่านั้น นักเรียนหลายคนมีปัญหาเรียนไม่ทันหรือไม่กล้าถามคำถาม

หลังใช้ AI: นักเรียนแต่ละคนเข้าสู่ระบบ AI และเรียนในระดับความยากที่เหมาะกับตนเอง หากนักเรียนตอบผิด ระบบจะปรับเนื้อหาให้ช้าลงและให้แบบฝึกเพิ่มโดยอัตโนมัติ ส่วนผู้ที่เรียนเร็วจะได้รับเนื้อหาเสริมที่ท้าทายมากขึ้น

ผลที่เกิดขึ้น

โรงเรียนได้เก็บข้อมูลจากจำนวนนักเรียน 35 คน ในห้องเรียนเดียวกัน โดยเปรียบเทียบผลการเรียนรู้และพฤติกรรมก่อนละหลังการนำระบบ AI เข้ามาใช้ในช่วงเวลา 1 ภาคเรียน (ประมาณ 5 เดือน)

ประเด็น	ก่อนใช้ AI	หลังใช้ AI
คะแนนเฉลี่ยของนักเรียน	68.2 คะแนน	81.5 คะแนน
สัดส่วนของนักเรียนที่กล้าถามคำถาม	ต่ำ (ประมาณ 20%)	สูงขึ้น (60%)
เวลาของครูที่ใช้ในการตรวจงาน	5-7 ชั่วโมง/สัปดาห์	ลดลงเหลือ 1-2 ชั่วโมง/สัปดาห์
จำนวนนักเรียนที่ต้องเรียนซ้ำบทเดิม	9 คน	2 คน
ความพึงพอใจของนักเรียนในการจัดการเรียนการสอนของครู (จากแบบสอบถาม)	3.2/5	4.6/5

ตารางที่2 เปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนรู้และพฤติกรรมเมื่อใช้AI

กล่าวโดยสรุป จากกรณีศึกษานี้แสดงให้เห็นว่า AI มีบทบาทสำคัญในการเพิ่มประสิทธิภาพของการเรียนรู้และการสอนได้อย่างชัดเจน ทั้งในด้านผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน ความมั่นใจของนักเรียน และการลดภาระงานของครู AI จึงไม่ใช่แค่เครื่องมือเทคโนโลยี แต่เป็น "ผู้ช่วย" ที่มีศักยภาพในการยกระดับคุณภาพการศึกษาในศตวรรษที่ 21

ข้อดี และผลกระทบของการใช้ AI ในการศึกษา

ศ.ดร.บุญทัน ดอกไทสง (2565) กล่าวว่า การนำปัญญาประดิษฐ์ (Artificial Intelligence: AI) มาใช้ในการศึกษาถือเป็นก้าวสำคัญของการปฏิรูปการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 ซึ่งไม่เพียงแต่เปลี่ยนแปลงรูปแบบการสอนของครูและการเรียนรู้ของผู้เรียนเท่านั้น แต่ยังเปลี่ยนแปลงระบบนิเวศทางการศึกษาโดยรวมอีกด้วย AI ได้เข้ามามีบทบาทในการสนับสนุนการเรียนรู้แบบรายบุคคล การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงลึก การออกแบบหลักสูตร และการประเมินผลการเรียนรู้ ทั้งในระดับห้องเรียนไปจนถึงระดับนโยบาย ส่งผลให้เกิดทั้งข้อดีและผลกระทบที่หลากหลาย ซึ่งจำเป็นต้องพิจารณาอย่างรอบด้าน

1) ประโยชน์ของ AI ในการศึกษา

การนำปัญญาประดิษฐ์ (AI) มาประยุกต์ใช้ในวงการศึกษาให้ประโยชน์ที่สำคัญต่อทั้งผู้เรียนและผู้สอน โดย AI สามารถ ส่งเสริมการเรียนรู้เฉพาะบุคคล ด้วยการวิเคราะห์พฤติกรรมและความสามารถของนักเรียนแต่ละคนเพื่อปรับเนื้อหาและรูปแบบการสอนให้เหมาะสม นอกจากนี้ยังช่วย ลดภาระงานของครู ที่ต้องทำซ้ำ ๆ เช่น การตรวจข้อสอบและการให้คะแนน ทำให้ครูมีเวลามากขึ้นในการวางแผนการสอนเชิงลึกและดูแลนักเรียนได้อย่างใกล้ชิด ยิ่งไปกว่านั้น AI ยังช่วย เพิ่มการเข้าถึงการเรียนรู้ทำให้ผู้เรียนสามารถเข้าถึงข้อมูลและบทเรียนได้ตลอดเวลา และยังช่วย สร้างความเสมอภาคทางการศึกษา ด้วยการเป็นเครื่องมือช่วยสอนในพื้นที่ห่างไกลหรือสำหรับผู้เรียนที่มีความต้องการพิเศษ

2) ผลกระทบของ AI ในการศึกษา

แม้จะมีประโยชน์มากมาย แต่การใช้ AI ก็มีผลกระทบที่ต้องพิจารณาอย่างรอบคอบเช่นกันประการแรกคือ การพึ่งพาเทคโนโลยีมากเกินไป ซึ่งอาจทำให้ผู้เรียนขาดการฝึกฝนทักษะสำคัญอย่างการคิดวิเคราะห์และการแก้ปัญหาด้วยตนเอง ประการที่สองคือ ความเหลื่อมล้ำทางการศึกษา ที่อาจเกิดขึ้นหากการเข้าถึงเทคโนโลยีไม่เท่าเทียมกัน ประการที่สามคือ ปัญหาความเป็นส่วนตัวของข้อมูลเนื่องจากระบบ AI จำเป็นต้องเก็บข้อมูลพฤติกรรมการเรียนรู้ ซึ่งอาจถูกนำไปใช้ในทางที่ผิดได้ และประการสุดท้ายคือ ความเสี่ยงด้านจริยธรรมและอคติ ที่แฝงอยู่ในระบบ AI รวมถึง ผลกระทบต่อบทบาทของครู ซึ่งหากไม่ได้มีการปรับตัวที่เหมาะสม AI อาจถูกมองว่าเข้ามาแทนที่บทบาทของครูในที่สุด

กล่าวโดยสรุป การใช้ AI ในการศึกษามีประโยชน์สำคัญในการ ส่งเสริมการเรียนรู้เฉพาะบุคคลและลดภาระงานครู แต่ก็มีความเสี่ยงจาก การพึ่งพาเทคโนโลยีที่มากเกินไป และ ความเหลื่อมล้ำในการเข้าถึง ซึ่งต้องพิจารณาอย่างรอบคอบ

องค์ความรู้ที่ได้รับ

แผนภาพที่ 1 องค์ความรู้ที่ได้รับ

1.บูรณาการเครื่องมือ AI : การนำเทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์มาใช้เป็นเครื่องมือช่วยในการจัดการเรียนการสอน เช่น

- ใช้ AI ช่วยค้นหาข้อมูลและสรุปเนื้อหา
- ใช้ AI ช่วยออกแบบแบบฝึกหัดหรือข้อสอบ
- ใช้ระบบ AI วิเคราะห์ผลการเรียนของผู้เรียน
- ใช้แชตบอตช่วยตอบคำถามนักเรียน

2. ปรับปรุงการเรียนรู้ส่วนบุคคล : AI สามารถวิเคราะห์พฤติกรรมและความสามารถของผู้เรียนแต่ละคนได้ ทำให้การเรียนรู้สามารถปรับให้เหมาะกับแต่ละบุคคล เช่น

- ปรับระดับความยากของบทเรียนตามความสามารถ
- แนะนำเนื้อหาที่เหมาะกับผู้เรียนแต่ละคน
- ติดตามพัฒนาการของผู้เรียนแบบรายบุคคล

3. เปลี่ยนบทบาทของครู : เมื่อมี AI เข้ามาช่วยในงานบางส่วน บทบาทของครูจะเปลี่ยนจากผู้ถ่ายทอดความรู้ ⟶ ผู้อำนวยความสะดวกในการเรียนรู้ (Facilitator) ครูจะทำหน้าที่ เช่น

- ออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้
- ส่งเสริมการคิดวิเคราะห์ของผู้เรียน
- ให้คำแนะนำและดูแลพัฒนาการของนักเรียน

4. พัฒนาทักษะศตวรรษที่ 21 : AI สามารถช่วยส่งเสริมทักษะที่จำเป็นในโลกปัจจุบัน เช่น

- การคิดวิเคราะห์ (Critical Thinking)
- การแก้ปัญหา (Problem Solving)
- ความคิดสร้างสรรค์ (Creativity)
- การทำงานร่วมกัน (Collaboration)
- การใช้เทคโนโลยีดิจิทัล (Digital Literacy)

5. เพิ่มการเข้าถึงเนื้อหา : AI ช่วยให้ผู้เรียนสามารถเข้าถึงความรู้ได้ง่ายขึ้น เช่น

- ระบบเรียนออนไลน์ที่มี AI ช่วยแนะนำบทเรียน
- การแปลภาษาอัตโนมัติ ทำให้เข้าถึงเนื้อหาต่างประเทศได้
- ระบบผู้ช่วยการเรียนรู้ที่ตอบคำถามได้ตลอดเวลา

6. ส่งเสริมการใช้ AI อย่างมีจริยธรรม : การใช้ AI ในการศึกษาต้องคำนึงถึงจริยธรรม เช่น

- การใช้ AI อย่างซื่อสัตย์ ไม่ลอกงาน
- การปกป้องข้อมูลส่วนบุคคลของผู้เรียน
- การใช้ AI เป็นเครื่องมือช่วยเรียน ไม่ใช่แทนความคิดของผู้เรียน

สรุป

บทความเรื่อง "AI กับการปฏิวัติรูปแบบการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21" มีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาบทบาทของเทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์ (Artificial Intelligence หรือ AI) ที่มีต่อการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการเรียนรู้ในยุคปัจจุบัน โดยเน้นศึกษาความเปลี่ยนแปลงของบทบาทครูและผู้เรียน เครื่องมือที่นำมาใช้ใน

ห้องเรียน และผลกระทบของ AI ต่อพฤติกรรมการเรียนรู้และคุณลักษณะของผู้เรียนในศตวรรษที่ 21 AI เป็นเทคโนโลยีที่สามารถเลียนแบบกระบวนการคิดของมนุษย์ เช่น การวิเคราะห์ข้อมูล การตัดสินใจ และการเรียนรู้ด้วยตนเอง เครื่องมือ AI ที่นิยมใช้ในวงการศึกษา เช่น ChatGPT, Grammarly, GoogleClassroom และ Khanmigo ซึ่งช่วยส่งเสริมให้การเรียนรู้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะในด้านการเรียนรู้แบบเฉพาะบุคคล (Personalized Learning) ที่สามารถปรับเนื้อหาตามศักยภาพของผู้เรียน

จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยพบว่า AI ช่วยให้ผู้เรียนเข้าถึงเนื้อหาได้สะดวก รวดเร็ว และสามารถเรียนรู้ได้ตามจังหวะของตนเอง ขณะเดียวกัน บทบาทของครูเปลี่ยนไปจากผู้ถ่ายทอดความรู้มาเป็นผู้อำนวยการเรียนรู้และผู้แนะนำ แนวทางดังกล่าวช่วยเสริมสร้างทักษะสำคัญในศตวรรษที่ 21 เช่น การคิดวิเคราะห์ การแก้ปัญหา การสื่อสาร และการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ ในการศึกษาครั้งนี้ใช้แบบสอบถามและการสัมภาษณ์นักเรียนระดับมัธยมศึกษาและครูผู้สอนเพื่อเก็บข้อมูลเกี่ยวกับการใช้ AI ในการเรียนรู้ ผลการศึกษา พบว่า นักเรียนกว่า 85% ใช้ AI ช่วยในการเรียนรู้ โดยเฉพาะในด้านการค้นคว้าหาข้อมูลและทำการบ้าน ขณะที่ครูผู้สอนมีความเห็นว่า AI ช่วยให้สื่อการเรียนรู้มีความหลากหลาย และเพิ่มประสิทธิภาพในการสอน อย่างไรก็ตาม ยังมีข้อกังวลเกี่ยวกับการพึ่งพา AI มากเกินไป และการใช้ AI โดยขาดจริยธรรมและวิจารณญาณที่เหมาะสม

ข้อเสนอแนะจากโครงงานนี้ ได้แก่ การส่งเสริมให้ครูและนักเรียนมีความรู้และทักษะในการใช้ AI อย่างถูกต้องและมีจริยธรรม ควรมีการอบรมหรือกิจกรรมที่พัฒนาทักษะด้านดิจิทัล ควบคู่ไปกับการส่งเสริมการคิดวิเคราะห์ เพื่อให้ผู้เรียนสามารถใช้ AI เป็นเครื่องมือในการเรียนรู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพและรับผิดชอบ โดยสรุป AI เป็นเครื่องมือสำคัญที่ช่วยยกระดับคุณภาพการศึกษา และสามารถปรับเปลี่ยนรูปแบบการเรียนรู้ให้สอดคล้องกับทักษะที่จำเป็นในศตวรรษที่ 21 ได้อย่างมีประสิทธิภาพ หากมีการใช้อย่างถูกวิธีและเหมาะสม จะช่วยให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาได้ทั้งด้านความรู้ ความคิด และคุณลักษณะในฐานะพลเมืองดิจิทัลที่มีคุณภาพในอนาคต

เอกสารอ้างอิง

เคิร์ต เมอร์เลา. (22 กรกฎาคม 2567). *เข้าถึงได้จาก https://ultant-com.translate.google*

กรมวิชาการ. (2545). *แนวทางการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาทักษะในสตวรรษที่ 21*. กรุงเทพ: โรงพิมคุรุสภาลาดพร้าว.

กระทรวงศึกษาธิการ. (2565). *แนวทางการประยุคใช้ปัญญาประดิษฐ์ (AI) เพื่อการศึกษาไทย.* กรุงเทพมหานคร: สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ.

คณะกรรมการดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2564). *ยุทธศาสตร์ชาติด้านปัญญาประดิษฐ์ของประเทศไทย (พ.ศ. 2565-2570).* สืบค้นจาก https://www.depa.or.th

จารุวรรณ สุขสุวรรณ. (2565). AI *กับอนาคตของการศึกษาไทย.* วารสารครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร, 45-53.

ณัฐกิตติ์ หาญชัย. (2566). *เทคโนโลยี AI เพื่อการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21.* กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์วิชาการ.

ทวีศักดิ์ กออนันตกูล. (2564). *การศึกษาไทยกับโอกาสในการใช้ AI พัฒนาผู้เรียน*. วารสารวิชาการวัตกรรมการเรียนรู้, 10-17.

บุญทัน ดอกไธสง. (2565). *เทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์กับการเรียนรู้เฉพาะบุคคล.* วารสารเทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อการศึกษา, 14(2),22-35.

ภัทราวดี ไชยโย. (2566). ผลกระทบของ AI ต่อบทบาทของครู. *วารสารครุศาสตร์ร่วมสมัย*, 7(1),55-70.

ราชบัณฑิตยสภา. (2566). AI กับการปฏิรูปการศึกษาไทย. *วารสารราชบัณฑิตยสภา.*

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. (2565). *แนวทางการประยุกต์ใช้ปัญญาประดิษฐ์.* กรุงเทพ: สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ.

ปัญญาประดิษฐ์กับข้อจำกัดทางกฎหมาย
Artificial Intelligence And Legal Constraints

พระอนันท์ กรณฺยวาสี (ธรรมเกษร)[1],พระมหาเอกพันธ์ วรธมฺมญฺญู (มะเดื่อ)[2],เอกรัตน์ มาพะดุง[3]
Phra Anan Karanyavasi (Thammakeson)[1], Phra Maha Ekapan Warathammanyu (Maduea)[2], Ekarat Maphadung[3]

บทคัดย่อ

การเข้ามาของปัญญาประดิษฐ์ AI ได้เปลี่ยนแปลงภูมิทัศน์ทางสังคมและเศรษฐกิจอย่างรวดเร็ว ก่อให้เกิดทั้งโอกาสและความท้าทายใหม่ ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในมิติทางกฎหมาย บทความนี้สำรวจประเด็นสำคัญเกี่ยวกับ AI และข้อจำกัดทางกฎหมายที่เกี่ยวข้อง เริ่มจากการที่ AI สามารถสร้างสื่อที่เสมือนจริงจนอาจก่อให้เกิดความเข้าใจผิดและความเสียหาย ซึ่งนำไปสู่ความจำเป็นในการสร้างกลไกทางกฎหมายเพื่อควบคุมการใช้งานAI มีบทบาทสำคัญในการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการทำงาน ส่งผลกระทบต่อตลาดแรงงาน รวมถึงประเด็นเรื่องความรับผิดชอบทางกฎหมายหาก AI ก่อให้เกิดความเสียหาย เนื่องจาก AI ยังไม่ถือเป็นบุคคลตามกฎหมาย ความรับผิดชอบจึงตกอยู่กับผู้พัฒนาหรือผู้ใช้งาน นอกจากนี้ บทความยังชี้ให้เห็นถึงประโยชน์ของ AI ในชีวิตประจำวัน ธุรกิจ และภาครัฐ ซึ่งช่วยเพิ่มประสิทธิภาพและอำนวยความสะดวกสบายอย่างมหาศาลการพัฒนากฎหมายเพื่อรองรับ AI จึงเป็นสิ่งจำเป็นและกำลังดำเนินการในหลายประเทศ สหภาพยุโรปได้ริเริ่ม ซึ่งเป็นกฎหมายฉบับแรกที่จัดระดับความเสี่ยงของ AI และกำหนดมาตรการกำกับดูแลที่แตกต่างกัน รวมถึงการเชื่อมโยงกับกฎหมายคุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคล GDPR และการจัดตั้ง Regulatory Sandbox เพื่อส่งเสริมนวัตกรรมภายใต้การควบคุม สำหรับประเทศไทย การเรียนรู้จากประสบการณ์ของ EU การกำหนดขอบเขตและหลักการกฎหมายตามระดับความเสี่ยง การสร้างสมดุลระหว่างกฎหมายบังคับและแนวปฏิบัติสมัครใจ ตลอดจนการบูรณาการกฎหมายคุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคลจะเป็นแนวทางสำคัญในการพัฒนากรอบกฎหมาย AI ที่มีประสิทธิภาพ เพื่อสร้างสมดุลระหว่างการส่งเสริมนวัตกรรมและการคุ้มครองสิทธิของประชาชนอย่างยั่งยืน

คำสำคัญ: ปัญญาประดิษฐ์,ข้อจำกัด,กฎหมาย

Abstract

The advent of Artificial Intelligence AI has rapidly transformed social and economic landscapes, giving rise to both new opportunities and significant challenges, particularly in the legal domain. This article explores key issues concerning AI and its associated legal

[1] สังกัด สำนักศาสนศึกษาวัดหนองบัว
[1] Affiliated with the Religious Education Office of Wat Nong Bua.
[2-3]สาขาวิชาสังคมศึกษา คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬากรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์
[2-3] Department of Social Studies, Faculty of Education, Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Surin Campus

constraints, beginning with AI's ability to generate realistic media that can lead to misinformation and harm, thereby underscoring the necessity for legal mechanisms to govern its use. AI's role in reshaping work paradigms impacts labor markets and raises questions of legal liability for damages caused by AI. Since AI is not yet recognized as a legal person, responsibility typically falls upon its developers or users. Furthermore, the article highlights AI's immense benefits in daily life, business, and government, where it enhances efficiency and convenience. The development of laws to accommodate AI is therefore essential and is underway in many countries. The European Union has pioneered the "EU AI Act," the first law to categorize AI risks and prescribe varying regulatory measures. This act also integrates with data protection laws (GDPR) and establishes regulatory sandboxes to foster innovation under controlled environments. For Thailand, learning from the EU's experience—by defining legal scope and principles based on risk levels, balancing mandatory laws with voluntary guidelines, and integrating personal data protection laws—will be a crucial approach to developing an effective AI legal framework. This framework aims to strike a balance between promoting innovation and safeguarding public rights, ensuring sustainable development in the digital age.

Keywords: Artificial Intelligence, Constraints, Law

บทนำ

ในปัจจุบัน เทคโนโลยีดิจิทัลได้เข้ามามีบทบาทสำคัญต่อการดำเนินชีวิตของมนุษย์ในหลายมิติ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ปัญญาประดิษฐ์ ซึ่งเป็นเทคโนโลยีที่สามารถประมวลผลข้อมูล เรียนรู้ และตัดสินใจได้ในลักษณะคล้ายกับกระบวนการคิดของมนุษย์ ปัญญาประดิษฐ์ถูกนำมาใช้ในหลายภาคส่วน เช่น การแพทย์ การศึกษา การเงิน อุตสาหกรรม และการบริหารงานภาครัฐ ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม และรูปแบบการทำงานของมนุษย์อย่างรวดเร็ว แม้ว่าปัญญาประดิษฐ์จะช่วยเพิ่มประสิทธิภาพในการทำงานและการตัดสินใจ แต่การนำเทคโนโลยีดังกล่าวมาใช้ก็อาจก่อให้เกิดปัญหาทางกฎหมายและจริยธรรมหลายประการ เช่น ปัญหาความรับผิดเมื่อระบบ AI ก่อให้เกิดความเสียหาย ปัญหาการละเมิดข้อมูลส่วนบุคคล ปัญหาการเลือกปฏิบัติจากอัลกอริทึม รวมถึงปัญหาที่เกี่ยวข้องกับสิทธิในทรัพย์สินทางปัญญา ซึ่งเป็นประเด็นที่กฎหมายแบบดั้งเดิมอาจยังไม่สามารถรองรับได้อย่างเพียงพอ ปัญญาประดิษฐ์เป็นศาสตร์ที่ผสมผสานองค์ความรู้จากหลายสาขา เช่น วิทยาการคอมพิวเตอร์ คณิตศาสตร์ และวิทยาศาสตร์ข้อมูล โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาเครื่องจักรหรือระบบคอมพิวเตอร์ให้สามารถเลียนแบบความสามารถทางสติปัญญาของมนุษย์ เช่น การเรียนรู้ การวิเคราะห์ การวางแผน และการแก้ปัญหา ปัจจุบัน AI ได้รับการพัฒนาอย่างก้าวกระโดดจากความก้าวหน้าของเทคโนโลยีการประมวลผลข้อมูลขนาดใหญ่ Big Data และการเรียนรู้ของเครื่อง Machine Learning ทำให้ระบบ AI สามารถนำมาใช้ในกิจกรรมต่าง ๆ เช่น ระบบแนะนำสินค้า ระบบวิเคราะห์ทางการแพทย์ รถยนต์ไร้คนขับ และระบบช่วยตัดสินใจในองค์กร การพัฒนาดังกล่าวทำให้ AI กลายเป็นเทคโนโลยีสำคัญในยุคเศรษฐกิจดิจิทัล และเป็นเครื่องมือที่ช่วยเพิ่มศักยภาพในการแข่งขันของประเทศ อย่างไรก็ตาม ความสามารถของ AI ที่เพิ่มขึ้นก็ทำให้เกิดคำถามสำคัญเกี่ยวกับการควบคุม การกำกับดูแล และความรับผิดทางกฎหมายของผู้พัฒนา ผู้ใช้งาน หรือผู้ที่ได้รับผลกระทบจากการ

ทำงานของระบบ AI การพัฒนาและการใช้ปัญญาประดิษฐ์ในวงกว้างทำให้เกิดความจำเป็นที่กฎหมายต้องเข้ามามีบทบาทในการกำกับดูแล เพื่อป้องกันความเสี่ยงและผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นต่อสังคม ทั้งในด้านสิทธิมนุษยชน ความเป็นส่วนตัว และความปลอดภัยของประชาชน นอกจากนี้ การกำกับดูแลทางกฎหมายยังมีความสำคัญต่อการสร้างมาตรฐานและแนวทางการใช้ AI อย่างมีความรับผิดชอบและโปร่งใส กฎหมายยังมีบทบาทในการกำหนดกรอบความรับผิดเมื่อเกิดความเสียหายจากการใช้ AI รวมถึงการคุ้มครองสิทธิของบุคคลที่อาจได้รับผลกระทบจากการตัดสินใจของระบบอัตโนมัติ ดังนั้น การศึกษาประเด็นเกี่ยวกับปัญญาประดิษฐ์และข้อจำกัดทางกฎหมายจึงมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการพัฒนากรอบกฎหมายที่เหมาะสม เพื่อให้การใช้เทคโนโลยีดังกล่าวเป็นไปอย่างสมดุลระหว่างการส่งเสริมนวัตกรรมและการคุ้มครองประโยชน์ของสังคมโดยรวม

แนวคิดและความหมายของปัญญาประดิษฐ์

ปัญญาประดิษฐ์ หมายถึง เทคโนโลยีหรือระบบคอมพิวเตอร์ที่ถูกพัฒนาขึ้นให้สามารถแสดงพฤติกรรมหรือกระบวนการคิดที่คล้ายคลึงกับสติปัญญาของมนุษย์ เช่น การเรียนรู้ การวิเคราะห์ข้อมูล การตัดสินใจ และการแก้ปัญหา โดยอาศัยอัลกอริทึมและการประมวลผลข้อมูลจำนวนมากเป็นพื้นฐานสำคัญในการทำงาน นักวิชาการหลายท่านได้ให้ความหมายของปัญญาประดิษฐ์ไว้แตกต่างกันตามมุมมองของแต่ละสาขาวิชา โดย Russell และ Norvig อธิบายว่า ปัญญาประดิษฐ์คือการศึกษาและพัฒนาระบบที่สามารถทำงานได้อย่างชาญฉลาด โดยใช้กระบวนการคิดและการตัดสินใจที่มีเหตุผลคล้ายกับมนุษย์ ขณะที่ Kaplan และ Haenlein มองว่า AI คือความสามารถของระบบคอมพิวเตอร์ในการตีความข้อมูลภายนอก เรียนรู้จากข้อมูลดังกล่าว และใช้ความรู้นั้นในการบรรลุเป้าหมายหรือทำงานที่กำหนดไว้อย่างมีประสิทธิภาพ จากแนวคิดดังกล่าวสามารถสรุปได้ว่า ปัญญาประดิษฐ์เป็นเทคโนโลยีที่มุ่งพัฒนาเครื่องจักรหรือระบบคอมพิวเตอร์ให้สามารถเรียนรู้ วิเคราะห์ และตัดสินใจได้โดยอัตโนมัติ ซึ่งเป็นการจำลองหรือเลียนแบบกระบวนการทำงานของสติปัญญามนุษย์ผ่านเทคโนโลยีดิจิทัล

ปัญญาประดิษฐ์สามารถแบ่งออกได้หลายประเภทตามระดับความสามารถและลักษณะการทำงาน โดยทั่วไปสามารถจำแนกได้ดังนี้

1) ปัญญาประดิษฐ์แบบจำกัด Narrow AI หรือ Weak AI เป็นระบบ AI ที่ถูกออกแบบมาเพื่อทำงานเฉพาะด้านหรือเฉพาะภารกิจ เช่น ระบบแนะนำสินค้า ระบบแปลภาษา ระบบจดจำใบหน้า หรือผู้ช่วยอัจฉริยะในโทรศัพท์มือถือ ปัจจุบัน AI ส่วนใหญ่ที่ใช้งานในชีวิตประจำวันอยู่ในประเภทนี้ เนื่องจากสามารถพัฒนาและควบคุมได้ง่ายกว่า

2) ปัญญาประดิษฐ์ทั่วไป เป็นแนวคิดของ AI ที่มีความสามารถเทียบเท่าหรือใกล้เคียงกับสติปัญญาของมนุษย์ สามารถเรียนรู้ ทำความเข้าใจ และแก้ไขปัญหาได้ในหลายสถานการณ์เหมือนมนุษย์ อย่างไรก็ตาม เทคโนโลยีในระดับนี้ยังคงอยู่ในขั้นของการวิจัยและพัฒนา และยังไม่สามารถนำมาใช้ได้จริงในวงกว้าง

3) ปัญญาประดิษฐ์ระดับสูง เป็นแนวคิดของ AI ที่มีความสามารถเหนือกว่าสติปัญญาของมนุษย์ในทุกด้าน ทั้งการคิดวิเคราะห์ การตัดสินใจ และการสร้างนวัตกรรม แนวคิดนี้ยังเป็นเพียงการคาดการณ์ในอนาคต และเป็นประเด็นที่มีการถกเถียงในเชิงวิชาการเกี่ยวกับผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นต่อมนุษยชาติ

บทบาทของ AI ในสังคมปัจจุบันในยุคสังคมดิจิทัล ปัญญาประดิษฐ์ได้เข้ามามีบทบาทสำคัญต่อการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมในหลายด้าน เช่น ด้านเศรษฐกิจและธุรกิจ AI ถูกนำมาใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลทางธุรกิจ การพยากรณ์แนวโน้มตลาด การบริหารจัดการห่วงโซ่อุปทาน และการพัฒนาระบบบริการลูกค้าอัตโนมัติ ซึ่งช่วยเพิ่มประสิทธิภาพในการดำเนินงานและลดต้นทุนขององค์กร ด้านการแพทย์และเทคโนโลยี AI ถูกนำมาใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลทางการแพทย์ การช่วยวินิจฉัยโรคจากภาพถ่ายทางการแพทย์ และการพัฒนายาและวัคซีน ซึ่งช่วยเพิ่มความแม่นยำและประสิทธิภาพในการรักษาผู้ป่วย ด้านการศึกษา AI สามารถนำมาใช้ในการพัฒนาระบบการเรียนรู้อัจฉริยะ การวิเคราะห์พฤติกรรมการเรียนรู้ของผู้เรียน และการออกแบบเนื้อหาการเรียนการสอนที่เหมาะสมกับผู้เรียนแต่ละคน ด้านการบริหารภาครัฐ ภาครัฐนำ AI มาใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลขนาดใหญ่ การวางแผนนโยบายสาธารณะ และการให้บริการประชาชนผ่านระบบดิจิทัล เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการบริหารงานและการตัดสินใจเชิงนโยบาย

ปัญญาประดิษฐ์จะสร้างประโยชน์อย่างมากต่อสังคม แต่การใช้งานเทคโนโลยีดังกล่าวก็อาจก่อให้เกิดประเด็นปัญหาทางกฎหมายและจริยธรรม เช่น ความเป็นส่วนตัวของข้อมูล ความรับผิดเมื่อระบบ AI เกิดข้อผิดพลาด หรือการเลือกปฏิบัติจากอัลกอริทึม ดังนั้น การศึกษาประเด็นเกี่ยวกับปัญญาประดิษฐ์ควบคู่กับข้อจำกัดทางกฎหมายจึงมีความสำคัญต่อการพัฒนาสังคมดิจิทัลอย่างยั่งยืน

กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับปัญญาประดิษฐ์

การพัฒนาเทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์ ได้สร้างการเปลี่ยนแปลงอย่างมีนัยสำคัญต่อสังคม เศรษฐกิจและระบบกฎหมาย เนื่องจาก AI สามารถดำเนินการบางอย่างแทนมนุษย์ เช่น การวิเคราะห์ข้อมูล การตัดสินใจหรือการดำเนินกระบวนการอัตโนมัติในระบบต่าง ๆ ส่งผลให้เกิดประเด็นทางกฎหมายหลายประการที่ต้องพิจารณาอย่างรอบด้าน ทั้งในเรื่องของความรับผิดทางกฎหมาย การคุ้มครองสิทธิมนุษยชนและความเป็นส่วนตัว รวมถึงการรักษาหลักนิติธรรมในสังคมดิจิทัล ดังนั้น การศึกษาแนวคิดทางกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับปัญญาประดิษฐ์จึงมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการกำหนดกรอบการกำกับดูแลเทคโนโลยีดังกล่าวให้เป็นไปอย่างเหมาะสม

หลักความรับผิดทางกฎหมาย เป็นหลักการสำคัญในระบบกฎหมายที่กำหนดให้บุคคลหรือองค์กรต้องรับผิดชอบต่อผลกระทบหรือความเสียหายที่เกิดจากการกระทำของตนเอง อย่างไรก็ตาม การนำเทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์มาใช้ก่อให้เกิดคำถามสำคัญว่า เมื่อระบบ AI ก่อให้เกิดความเสียหาย ควรจะกำหนดให้บุคคลใดเป็นผู้รับผิดชอบ เนื่องจาก AI เป็นระบบที่สามารถเรียนรู้และตัดสินใจได้เองในบางกรณี ในทางกฎหมาย ปัญหาความรับผิดที่เกี่ยวข้องกับ AI สามารถพิจารณาได้ในหลายลักษณะ เช่น ความรับผิดของผู้พัฒนาโปรแกรม ความรับผิดของผู้ใช้งานระบบ และความรับผิดของผู้ผลิตเทคโนโลยี ตัวอย่างเช่น ในกรณีของรถยนต์ไร้คนขับ หากเกิดอุบัติเหตุขึ้น อาจเกิดคำถามว่า ความรับผิดควรตกอยู่กับผู้ผลิตรถยนต์ ผู้พัฒนาซอฟต์แวร์ หรือผู้ใช้งานรถยนต์ นอกจากนี้ ระบบ AI ยังมีลักษณะเฉพาะที่แตกต่างจากเครื่องมือทั่วไป เนื่องจากสามารถเรียนรู้จากข้อมูลและปรับเปลี่ยนพฤติกรรมได้เอง ซึ่งอาจทำให้เกิดความยากลำบากในการระบุสาเหตุของความเสียหาย ดังนั้น นักกฎหมายบางส่วนจึงเสนอแนวคิดเกี่ยวกับการกำหนดรูปแบบความรับผิดแบบใหม่ เช่น การกำหนดความรับผิดร่วมกันของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องหลายฝ่าย หรือการกำหนดมาตรฐานความรับผิดของผู้พัฒนาและผู้ใช้งานระบบ AI ในหลายประเทศได้เริ่มมีการพิจารณาแนวทางทางกฎหมายเพื่อรองรับประเด็นดังกล่าว เช่น การกำหนดมาตรฐานความปลอดภัยของระบบ AI การกำหนดหลักความรับผิดของผู้ผลิตเทคโนโลยี และการสร้างกลไกในการตรวจสอบการทำงานของระบบอัตโนมัติ

เพื่อให้สามารถกำหนดความรับผิดได้อย่างเป็นธรรมและเหมาะสม ในหลายประเทศได้เริ่มมีการพิจารณาแนวทางทางกฎหมายเพื่อรองรับประเด็นดังกล่าว เช่น การกำหนดมาตรฐานความปลอดภัยของระบบ AI การกำหนดหลักความรับผิดของผู้ผลิตเทคโนโลยี และการสร้างกลไกในการตรวจสอบการทำงานของระบบอัตโนมัติ เพื่อให้สามารถกำหนดความรับผิดได้อย่างเป็นธรรมและเหมาะสม

หลักสิทธิมนุษยชนและความเป็นส่วนตัว อีกหนึ่งประเด็นสำคัญทางกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการใช้ปัญญาประดิษฐ์คือการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนและความเป็นส่วนตัวของบุคคล เนื่องจากระบบ AI จำนวนมากต้องอาศัยข้อมูลจำนวนมหาศาล ในการเรียนรู้และพัฒนาประสิทธิภาพ ซึ่งข้อมูลเหล่านี้อาจรวมถึงข้อมูลส่วนบุคคลของประชาชน เช่น ข้อมูลสุขภาพ ข้อมูลทางการเงิน หรือข้อมูลพฤติกรรมการใช้งานอินเทอร์เน็ต การเก็บรวบรวมและใช้ข้อมูลดังกล่าวอาจก่อให้เกิดความเสี่ยงต่อการละเมิดความเป็นส่วนตัวหากไม่มีมาตรการกำกับดูแลที่เหมาะสม ดังนั้น หลายประเทศจึงได้กำหนดกฎหมายคุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคลเพื่อป้องกันการนำข้อมูลไปใช้โดยมิชอบ ตัวอย่างเช่น กฎหมายคุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคลของสหภาพยุโรป GDPR ซึ่งกำหนดหลักการสำคัญ เช่น ความโปร่งใสในการใช้ข้อมูล สิทธิในการเข้าถึงข้อมูล และสิทธิในการขอให้ลบข้อมูลส่วนบุคคล ระบบ AI บางประเภทอาจก่อให้เกิดปัญหาการเลือกปฏิบัติ Algorithmic Bias หากข้อมูลที่ใช้ในการฝึกระบบมีอคติ เช่น ระบบคัดเลือกพนักงานที่อาจเลือกปฏิบัติต่อกลุ่มบุคคลบางกลุ่มโดยไม่ตั้งใจ ดังนั้น การพัฒนาและการใช้ AI จึงต้องคำนึงถึงหลักสิทธิมนุษยชนอย่างเคร่งครัด เพื่อป้องกันการละเมิดสิทธิของบุคคลและส่งเสริมความเป็นธรรมในสังคม

หลักนิติธรรมกับเทคโนโลยี หลักนิติธรรม เป็นหลักการพื้นฐานของระบบกฎหมายที่กำหนดให้การใช้อำนาจของรัฐและการดำเนินกิจกรรมในสังคมต้องอยู่ภายใต้กฎหมายอย่างเสมอภาคและเป็นธรรม การพัฒนาเทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์จึงต้องอยู่ภายใต้กรอบของหลักนิติธรรม เพื่อให้การใช้เทคโนโลยีดังกล่าวไม่กระทบต่อสิทธิและเสรีภาพของประชาชน ในบริบทของสังคมดิจิทัล หลักนิติธรรมมีบทบาทสำคัญในการกำหนดมาตรฐานการพัฒนาและการใช้ AI เช่น การกำหนดให้ระบบ AI ต้องมีความโปร่งใสสามารถตรวจสอบได้ และต้องไม่ละเมิดสิทธิของบุคคล นอกจากนี้ หลักนิติธรรมยังเน้นให้การกำกับดูแลเทคโนโลยีต้องมีความชัดเจนและเป็นธรรม เพื่อสร้างความเชื่อมั่นให้กับสังคมในการใช้เทคโนโลยีใหม่ ๆ หลักนิติธรรมยังมีบทบาทในการสร้างสมดุลระหว่างการส่งเสริมการพัฒนาเทคโนโลยีและการคุ้มครองประโยชน์ของสังคม กล่าวคือ กฎหมายควรสนับสนุนการพัฒนานวัตกรรมและเทคโนโลยีใหม่ ๆ ในขณะเดียวกันก็ต้องมีมาตรการป้องกันความเสี่ยงที่อาจเกิดขึ้นจากการใช้เทคโนโลยีดังกล่าว

ดังนั้น การกำกับดูแลปัญญาประดิษฐ์ภายใต้หลักนิติธรรมจึงเป็นแนวทางสำคัญในการสร้างระบบกฎหมายที่สามารถรองรับการเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยีได้อย่างมีประสิทธิภาพ และส่งเสริมให้การใช้ AI เกิดประโยชน์สูงสุดต่อสังคม

จากการศึกษาพบว่า ปัญญาประดิษฐ์เป็นเทคโนโลยีที่มีบทบาทสำคัญต่อการพัฒนาสังคมในยุคดิจิทัล แต่ในขณะเดียวกันก็ทำให้เกิดประเด็นปัญหาทางกฎหมายหลายประการ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องความรับผิดทางกฎหมาย การคุ้มครองสิทธิมนุษยชนและความเป็นส่วนตัว รวมถึงการรักษาหลักนิติธรรมในการใช้เทคโนโลยี ดังนั้น การพัฒนากฎหมายที่เกี่ยวข้องกับปัญญาประดิษฐ์จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่ง เพื่อให้สามารถกำกับดูแลเทคโนโลยีดังกล่าวได้อย่างเหมาะสมและสร้างสมดุลระหว่างการส่งเสริมนวัตกรรมกับการคุ้มครองสิทธิของประชาชน

ข้อจำกัดทางกฎหมายในการใช้ปัญญาประดิษฐ์

การพัฒนาและการนำปัญญาประดิษฐ์ (Artificial Intelligence: AI) มาใช้ในสังคมได้สร้าง

ประโยชน์อย่างมากในหลายด้าน เช่น การเพิ่มประสิทธิภาพในการทำงาน การวิเคราะห์ข้อมูลขนาดใหญ่ และการสนับสนุนการตัดสินใจในภาคธุรกิจและภาครัฐ อย่างไรก็ตาม การใช้งาน AI ยังเผชิญกับข้อจำกัดทางกฎหมายหลายประการ เนื่องจากระบบกฎหมายที่มีอยู่ในปัจจุบันส่วนใหญ่ถูกออกแบบมาเพื่อกำกับพฤติกรรมของมนุษย์ มิได้ถูกออกแบบมาเพื่อรองรับการทำงานของระบบอัตโนมัติหรือเครื่องจักรที่สามารถเรียนรู้และตัดสินใจได้ด้วยตนเอง ดังนั้น การนำ AI มาใช้จึงก่อให้เกิดประเด็นปัญหาทางกฎหมายที่ต้องพิจารณาอย่างรอบคอบ ทั้งในด้านความรับผิดทางกฎหมาย การคุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคล สิทธิในทรัพย์สินทางปัญญา และประเด็นจริยธรรมที่เกี่ยวข้องกับการใช้เทคโนโลยีดังกล่าว

ปัญหาความรับผิดเมื่อ AI ก่อให้เกิดความเสียหาย หนึ่งในประเด็นสำคัญของข้อจำกัดทางกฎหมายในการใช้ปัญญาประดิษฐ์คือปัญหาเกี่ยวกับความรับผิดเมื่อระบบ AI ก่อให้เกิดความเสียหายต่อบุคคลหรือทรัพย์สิน โดยทั่วไป หลักกฎหมายเกี่ยวกับความรับผิดทางแพ่งหรือความรับผิดทางละเมิดมักกำหนดให้ผู้ที่กระทำการโดยประมาทหรือจงใจต้องรับผิดชอบต่อความเสียหายที่เกิดขึ้น อย่างไรก็ตาม ในกรณีของ AI ซึ่งเป็นระบบที่สามารถเรียนรู้และตัดสินใจได้เองในบางสถานการณ์ อาจทำให้เกิดความยากลำบากในการระบุว่าใครควรเป็นผู้รับผิดชอบต่อความเสียหายที่เกิดขึ้น ตัวอย่างเช่น การใช้รถยนต์ไร้คนขับ หากเกิดอุบัติเหตุขึ้น อาจเกิดข้อถกเถียงว่า ความรับผิดควรตกอยู่กับผู้ผลิตรถยนต์ ผู้พัฒนาซอฟต์แวร์ ผู้ให้บริการระบบ หรือผู้ใช้งานรถยนต์ เนื่องจากการทำงานของระบบ AI เกิดจากการประมวลผลข้อมูลและการตัดสินใจของระบบอัตโนมัติ ซึ่งบางครั้งผู้ใช้งานอาจไม่สามารถควบคุมหรือคาดการณ์ผลลัพธ์ได้อย่างเต็มที่ ตัวอย่างเช่น การใช้รถยนต์ไร้คนขับ หากเกิดอุบัติเหตุขึ้น อาจเกิดข้อถกเถียงว่า ความรับผิดควรตกอยู่กับผู้ผลิตรถยนต์ ผู้พัฒนาซอฟต์แวร์ ผู้ให้บริการระบบ หรือผู้ใช้งานรถยนต์ เนื่องจากการทำงานของระบบ AI เกิดจากการประมวลผลข้อมูลและการตัดสินใจของระบบอัตโนมัติ ซึ่งบางครั้งผู้ใช้งานอาจไม่สามารถควบคุมหรือคาดการณ์ผลลัพธ์ได้อย่างเต็มที่

ปัญหาความเป็นส่วนตัวของข้อมูล การทำงานของระบบ AI ส่วนใหญ่ต้องอาศัยข้อมูลจำนวนมากเพื่อใช้ในการฝึกฝนและพัฒนาประสิทธิภาพของระบบ ซึ่งข้อมูลเหล่านี้อาจรวมถึงข้อมูลส่วนบุคคลของผู้ใช้งาน เช่น ข้อมูลสุขภาพ ข้อมูลพฤติกรรมการใช้งานอินเทอร์เน็ต หรือข้อมูลทางการเงิน การเก็บรวบรวมและประมวลผลข้อมูลดังกล่าวอาจก่อให้เกิดความเสี่ยงต่อการละเมิดความเป็นส่วนตัวของบุคคล หากไม่มีมาตรการกำกับดูแลที่เหมาะสม ในหลายประเทศได้มีการออกกฎหมายคุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคลเพื่อป้องกันการนำข้อมูลไปใช้โดยมิชอบ เช่น กฎหมายคุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคลของสหภาพยุโรป GDPR ซึ่งกำหนดให้ผู้เก็บรวบรวมข้อมูลต้องขอความยินยอมจากเจ้าของข้อมูลก่อนการนำข้อมูลไปใช้ รวมทั้งต้องมีมาตรการรักษาความปลอดภัยของข้อมูลและให้สิทธิแก่เจ้าของข้อมูลในการเข้าถึง แก้ไข หรือขอลบข้อมูลของตนเอง ในบริบทของประเทศไทย ได้มีการประกาศใช้พระราชบัญญัติคุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคล พ.ศ. 2562 ซึ่งกำหนดหลักการสำคัญในการคุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคลและกำหนดหน้าที่ของผู้ควบคุมข้อมูลในการดูแลข้อมูลของประชาชน อย่างไรก็ตาม การนำ AI มาใช้ยังคงมีความท้าทายในการปฏิบัติตามกฎหมายดังกล่าว เนื่องจากระบบ AI บางประเภทอาจประมวลผลข้อมูลจำนวนมากและมีความซับซ้อนในการตรวจสอบกระบวนการทำงานของระบบ

ปัญหาลิขสิทธิ์และทรัพย์สินทางปัญญา อีกหนึ่งข้อจำกัดทางกฎหมายที่สำคัญในการใช้ AI คือปัญหาเกี่ยวกับสิทธิในทรัพย์สินทางปัญญา โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกรณีที่ระบบ AI สามารถสร้างผลงานขึ้นมาได้เอง เช่น งานศิลปะ ดนตรี งานเขียน หรือซอฟต์แวร์ ซึ่งก่อให้เกิดคำถามทางกฎหมายว่า ผลงานที่สร้างโดย AI ควรถือเป็นทรัพย์สินทางปัญญาของใคร ตามหลักกฎหมายลิขสิทธิ์โดยทั่วไป ผู้ที่จะได้รับความ

คุ้มครองลิขสิทธิ์ต้องเป็นบุคคลที่สร้างสรรค์ผลงานด้วยตนเอง อย่างไรก็ตาม ในกรณีของ AI ที่สามารถสร้างผลงานโดยอัตโนมัติ อาจเกิดความไม่ชัดเจนว่า ผู้พัฒนาโปรแกรม ผู้ใช้งาน หรือระบบ AI ควรเป็นผู้ถือสิทธิในผลงานดังกล่าว การพัฒนา AI ยังต้องอาศัยข้อมูลจำนวนมากในการฝึกระบบ ซึ่งบางครั้งอาจมีการนำผลงานที่มีลิขสิทธิ์มาใช้เป็นข้อมูลในการฝึกระบบโดยไม่ได้รับอนุญาตจากเจ้าของสิทธิ ส่งผลให้เกิดข้อถกเถียงเกี่ยวกับความชอบด้วยกฎหมายของการใช้ข้อมูลดังกล่าว การกำหนดกรอบกฎหมายเกี่ยวกับทรัพย์สินทางปัญญาที่เกี่ยวข้องกับ AI จึงเป็นประเด็นสำคัญที่หลายประเทศกำลังให้ความสนใจ เพื่อให้สามารถรองรับการพัฒนาเทคโนโลยีใหม่ ๆ ได้อย่างเหมาะสม

ปัญหาจริยธรรมและการเลือกปฏิบัติของอัลกอริทึม ประเด็นทางกฎหมายแล้ว การใช้ปัญญาประดิษฐ์ยังเกี่ยวข้องกับประเด็นด้านจริยธรรมและความเป็นธรรมในสังคม เนื่องจากระบบ AI ทำงานโดยอาศัยอัลกอริทึมและข้อมูลที่ใช้ในการฝึกระบบ หากข้อมูลดังกล่าวมีอคติหรือไม่สมดุล อาจทำให้ระบบ AI แสดงพฤติกรรมที่มีลักษณะเลือกปฏิบัติต่อบุคคลหรือกลุ่มบุคคลบางกลุ่มได้ ตัวอย่างเช่น ระบบคัดเลือกพนักงานที่ใช้ AI อาจเลือกปฏิบัติต่อผู้สมัครงานบางกลุ่มเนื่องจากข้อมูลที่ใช้ในการฝึกระบบมีอคติ หรือระบบการให้สินเชื่อที่อาจปฏิเสธคำขอสินเชื่อของบุคคลบางกลุ่มโดยไม่เป็นธรรม ปัญหาดังกล่าวเรียกว่า Algorithmic Bias ซึ่งเป็นประเด็นที่ได้รับความสนใจอย่างมากในวงการเทคโนโลยีและกฎหมายหลายประเทศและองค์กรระหว่างประเทศจึงได้เสนอหลักการเกี่ยวกับจริยธรรมของ AI เช่น หลักความโปร่งใส ความรับผิดชอบ และความเป็นธรรม เพื่อให้การพัฒนาและการใช้ AI เป็นไปอย่างมีจริยธรรมและไม่ละเมิดสิทธิของบุคคล แม้ว่าปัญญาประดิษฐ์จะมีบทบาทสำคัญต่อการพัฒนาสังคมในยุคดิจิทัล แต่การใช้เทคโนโลยีดังกล่าวยังคงมีข้อจำกัดทางกฎหมายหลายประการ ทั้งในเรื่องความรับผิดเมื่อเกิดความเสียหาย การคุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคล สิทธิในทรัพย์สินทางปัญญา และประเด็นด้านจริยธรรมของระบบอัลกอริทึม ดังนั้น การพัฒนากฎหมายและมาตรการกำกับดูแลที่เหมาะสมจึงมีความสำคัญอย่างยิ่ง เพื่อให้สามารถใช้ประโยชน์จากเทคโนโลยี AI ได้อย่างปลอดภัย เป็นธรรม และสอดคล้องกับหลักนิติธรรม

การกำกับดูแลปัญญาประดิษฐ์ในต่างประเทศ

การพัฒนาเทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์ ได้ส่งผลกระทบต่อเศรษฐกิจ สังคม และระบบกฎหมายของหลายประเทศทั่วโลก เนื่องจาก AI มีศักยภาพในการเพิ่มประสิทธิภาพการทำงานและสร้างนวัตกรรมใหม่ ๆ ในหลายภาคส่วน อย่างไรก็ตาม การใช้เทคโนโลยีดังกล่าวยังอาจก่อให้เกิดความเสี่ยงต่อสิทธิของประชาชน ความเป็นส่วนตัวของข้อมูล และความปลอดภัยของสังคม ดังนั้น หลายประเทศจึงได้เริ่มพัฒนากฎหมายและมาตรการกำกับดูแลปัญญาประดิษฐ์ เพื่อสร้างสมดุลระหว่างการส่งเสริมนวัตกรรมและการคุ้มครองประโยชน์สาธารณะ

แนวทางการออกกฎหมายเกี่ยวกับ AI ในระดับนานาชาติ หลายประเทศได้พยายามพัฒนากรอบกฎหมายและนโยบายที่เกี่ยวข้องกับการใช้ปัญญาประดิษฐ์ เพื่อให้การพัฒนาเทคโนโลยีเป็นไปอย่างมีความรับผิดชอบและสอดคล้องกับหลักสิทธิมนุษยชน ตัวอย่างเช่น สหภาพยุโรป European Union ได้เสนอกฎหมายว่าด้วยปัญญาประดิษฐ์ ซึ่งเป็นกฎหมายฉบับแรกของโลกที่มีเป้าหมายในการกำกับดูแลการใช้ AI โดยแบ่งระดับความเสี่ยงของระบบ AI ออกเป็นหลายระดับ เช่น ระบบที่มีความเสี่ยงสูง ระบบที่มีความเสี่ยงจำกัด และระบบที่มีความเสี่ยงต่ำ เพื่อกำหนดมาตรการควบคุมที่เหมาะสมกับระดับความเสี่ยงของเทคโนโลยี ในประเทศสหรัฐอเมริกา การกำกับดูแล AI ส่วนใหญ่ยังคงอยู่ในรูปแบบของนโยบายและแนวทางปฏิบัติ มากกว่าการออกกฎหมายเฉพาะเกี่ยวกับ AI โดยหน่วยงานของรัฐและองค์กรด้านเทคโนโลยีได้พัฒนาแนวทางการใช้ AI อย่างมีความรับผิดชอบ เช่น แนวทางด้านความปลอดภัย ความ

โปร่งใส และการคุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคล เพื่อให้การใช้ AI สอดคล้องกับกฎหมายที่มีอยู่ เช่น กฎหมายคุ้มครองผู้บริโภคและกฎหมายคุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคล ขณะที่ประเทศจีนได้ให้ความสำคัญกับการกำกับดูแล AI ผ่านการออกกฎหมายและมาตรการควบคุมเทคโนโลยีดิจิทัลหลายฉบับ เช่น กฎหมายเกี่ยวกับการจัดการอัลกอริทึมและกฎหมายคุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคล โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อควบคุมการใช้เทคโนโลยี AI ให้สอดคล้องกับนโยบายของรัฐและเพื่อป้องกันความเสี่ยงที่อาจเกิดขึ้นจากการใช้เทคโนโลยีดังกล่าว จากตัวอย่างดังกล่าวจะเห็นได้ว่า ประเทศต่าง ๆ มีแนวทางในการกำกับดูแล AI ที่แตกต่างกันไปตามบริบททางกฎหมายและนโยบายของแต่ละประเทศ อย่างไรก็ตาม แนวโน้มสำคัญที่พบได้คือการพยายามสร้างกรอบกฎหมายที่สามารถรองรับการพัฒนาเทคโนโลยีในอนาคตได้อย่างยืดหยุ่น

มาตรฐานหรือหลักการกำกับดูแล หลายประเทศและองค์กรระหว่างประเทศยังได้พัฒนามาตรฐานและหลักการกำกับดูแลการใช้ปัญญาประดิษฐ์ เพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาและใช้เทคโนโลยีอย่างมีความรับผิดชอบ ตัวอย่างเช่น องค์การเพื่อความร่วมมือทางเศรษฐกิจและการพัฒนา (OECD) ได้กำหนดหลักการเกี่ยวกับ AI ซึ่งเน้นให้การพัฒนาและการใช้ AI ต้องเคารพสิทธิมนุษยชน มีความโปร่งใส และสามารถตรวจสอบได้ หลักการสำคัญที่มักถูกนำมาใช้ในการกำกับดูแล AI ได้แก่

1) หลักความโปร่งใส ระบบ AI ควรมีความโปร่งใสในการทำงาน และสามารถอธิบายกระบวนการตัดสินใจของระบบได้ เพื่อให้ผู้ใช้งานและผู้ที่ได้รับผลกระทบสามารถเข้าใจการทำงานของระบบได้อย่างเหมาะสม

2) หลักความรับผิดชอบ ผู้พัฒนา ผู้ให้บริการ และผู้ใช้งานระบบ AI ควรมีความรับผิดชอบต่อผลกระทบที่เกิดจากการใช้เทคโนโลยีดังกล่าว รวมถึงต้องมีมาตรการในการตรวจสอบและแก้ไขปัญหาที่อาจเกิดขึ้นจากการทำงานของระบบ

3) หลักความเป็นธรรม การพัฒนา AI ควรคำนึงถึงความเป็นธรรมและหลีกเลี่ยงการเลือกปฏิบัติที่อาจเกิดจากอคติของข้อมูลหรืออัลกอริทึม

4) หลักความปลอดภัย ระบบ AI ควรถูกพัฒนาให้มีความปลอดภัยและเชื่อถือได้ เพื่อป้องกันความเสี่ยงที่อาจเกิดขึ้นต่อผู้ใช้งานและสังคม

5) การคุ้มครองความเป็นส่วนตัว การใช้ AI ต้องเคารพสิทธิความเป็นส่วนตัวของบุคคล และต้องมีมาตรการปกป้องข้อมูลส่วนบุคคลอย่างเหมาะสม

หลักการเหล่านี้ถูกนำมาใช้เป็นแนวทางในการพัฒนากฎหมายและนโยบายเกี่ยวกับ AI ในหลายประเทศ และมีบทบาทสำคัญในการสร้างมาตรฐานสากลสำหรับการพัฒนาและการใช้เทคโนโลยีดังกล่าว จากการศึกษาพบว่า การกำกับดูแลปัญญาประดิษฐ์ในต่างประเทศมีแนวทางที่หลากหลาย ทั้งการออกกฎหมายเฉพาะเกี่ยวกับ AI การกำหนดนโยบายและแนวทางปฏิบัติ รวมถึงการพัฒนามาตรฐานและหลักการกำกับดูแลเทคโนโลยี อย่างไรก็ตาม แนวโน้มสำคัญที่พบได้คือการเน้นการใช้ AI อย่างมีความรับผิดชอบ โปร่งใส และเคารพสิทธิมนุษยชน ซึ่งเป็นแนวทางสำคัญในการสร้างความเชื่อมั่นให้กับสังคมและส่งเสริมการพัฒนาเทคโนโลยีอย่างยั่งยืน

บทสรุปและข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาประเด็นเกี่ยวกับปัญญาประดิษฐ์ และข้อจำกัดทางกฎหมาย พบว่า ปัญญาประดิษฐ์เป็นเทคโนโลยีที่มีบทบาทสำคัญต่อการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม และการดำเนินชีวิตของมนุษย์ในยุคดิจิทัล เนื่องจาก AI สามารถช่วยเพิ่มประสิทธิภาพในการทำงาน การวิเคราะห์ข้อมูลจำนวนมาก และการตัดสินใจในหลายภาคส่วน เช่น ภาคธุรกิจ การแพทย์ การศึกษา และการบริหารงานภาครัฐ อย่างไรก็ตาม การนำ AI

มาใช้ในสังคมยังคงก่อให้เกิดประเด็นปัญหาทางกฎหมายหลายประการที่จำเป็นต้องได้รับการพิจารณาอย่างรอบด้าน ประเด็นสำคัญประการแรกคือปัญหาความรับผิดทางกฎหมาย เมื่อระบบ AI ก่อให้เกิดความเสียหายต่อบุคคลหรือทรัพย์สิน เนื่องจากการทำงานของ AI มีลักษณะเป็นระบบอัตโนมัติที่สามารถเรียนรู้และตัดสินใจได้เองในบางกรณี ทำให้เกิดความยากลำบากในการกำหนดผู้รับผิดชอบที่ชัดเจนระหว่างผู้พัฒนา ผู้ผลิต ผู้ให้บริการ หรือผู้ใช้งานระบบ AI ประเด็นที่สองคือปัญหาความเป็นส่วนตัวของข้อมูล เนื่องจากการทำงานของ AI จำเป็นต้องอาศัยข้อมูลจำนวนมากในการเรียนรู้และพัฒนาประสิทธิภาพของระบบ ซึ่งอาจรวมถึงข้อมูลส่วนบุคคลของประชาชน หากไม่มีมาตรการกำกับดูแลที่เหมาะสม อาจก่อให้เกิดการละเมิดสิทธิความเป็นส่วนตัวและการนำข้อมูลไปใช้โดยมิชอบ ประเด็นที่สามคือปัญหาที่เกี่ยวข้องกับทรัพย์สินทางปัญญา โดยเฉพาะในกรณีที่ AI สามารถสร้างผลงานขึ้นมาได้เอง เช่น งานศิลปะ งานเขียน หรือโปรแกรมคอมพิวเตอร์ ซึ่งก่อให้เกิดข้อถกเถียงเกี่ยวกับสิทธิความเป็นเจ้าของผลงานดังกล่าว รวมทั้งประเด็นเกี่ยวกับการนำข้อมูลที่มีลิขสิทธิ์มาใช้ในการฝึกระบบ AI ประเด็นสุดท้ายคือปัญหาทางจริยธรรมและการเลือกปฏิบัติของอัลกอริทึม ซึ่งอาจเกิดจากอคติของข้อมูลที่ใช้ในการฝึกระบบ ทำให้การตัดสินใจของ AI อาจไม่เป็นธรรมต่อบุคคลหรือกลุ่มบุคคลบางกลุ่ม ดังนั้น การพัฒนาและการใช้ AI จึงต้องคำนึงถึงหลักความเป็นธรรม ความโปร่งใส และความรับผิดชอบต่อสังคม

การกำกับดูแล AI ในต่างประเทศ พบว่าหลายประเทศได้เริ่มพัฒนากฎหมายและมาตรการกำกับดูแลเทคโนโลยีดังกล่าว โดยมุ่งเน้นการสร้างสมดุลระหว่างการส่งเสริมการพัฒนานวัตกรรมและการคุ้มครองสิทธิของประชาชน รวมทั้งการกำหนดหลักการสำคัญ เช่น ความโปร่งใส ความรับผิดชอบ และการคุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคล

ข้อเสนอเชิงนโยบายและกฎหมาย จากประเด็นปัญหาที่กล่าวมาข้างต้น การพัฒนากฎหมายและนโยบายเกี่ยวกับปัญญาประดิษฐ์จึงเป็นสิ่งสำคัญ เพื่อให้สามารถกำกับดูแลการใช้เทคโนโลยีดังกล่าวได้อย่างเหมาะสม และลดความเสี่ยงที่อาจเกิดขึ้นต่อสังคม โดยมีข้อเสนอแนะดังนี้

1) ควรมีการพัฒนากรอบกฎหมายเฉพาะเกี่ยวกับปัญญาประดิษฐ์ เพื่อกำหนดหลักเกณฑ์และมาตรฐานในการพัฒนาและการใช้ AI อย่างชัดเจน รวมทั้งกำหนดความรับผิดของผู้พัฒนา ผู้ผลิต และผู้ใช้งานระบบ AI เพื่อให้สามารถคุ้มครองสิทธิของผู้ที่ได้รับผลกระทบจากการใช้เทคโนโลยีดังกล่าวได้อย่างเหมาะสม

2) ควรมีการเสริมสร้างมาตรการคุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคลให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะในกรณีที่มีการใช้ข้อมูลจำนวนมากในการพัฒนา AI ทั้งนี้ เพื่อป้องกันการละเมิดสิทธิความเป็นส่วนตัวของประชาชน และสร้างความเชื่อมั่นในการใช้เทคโนโลยีดิจิทัล

3) ควรมีการปรับปรุงกฎหมายเกี่ยวกับทรัพย์สินทางปัญญาให้สามารถรองรับการสร้างสรรค์ผลงานโดยระบบ AI รวมทั้งกำหนดแนวทางในการใช้ข้อมูลที่มีลิขสิทธิ์ในการฝึกระบบ AI อย่างเหมาะสม เพื่อสร้างสมดุลระหว่างการคุ้มครองสิทธิของเจ้าของผลงานและการส่งเสริมการพัฒนาเทคโนโลยี

4) ควรส่งเสริมการพัฒนา AI ที่คำนึงถึงหลักจริยธรรม เช่น ความโปร่งใส ความเป็นธรรม และความรับผิดชอบต่อสังคม รวมทั้งควรมีการกำหนดมาตรฐานในการตรวจสอบอัลกอริทึม เพื่อป้องกันการเลือกปฏิบัติและสร้างความเชื่อมั่นให้กับผู้ใช้งาน ประการสุดท้าย ภาครัฐ ภาคเอกชน และสถาบันการศึกษาควรร่วมมือกันในการพัฒนาองค์ความรู้เกี่ยวกับการกำกับดูแล AI และการพัฒนาบุคลากรด้านเทคโนโลยี

และกฎหมาย เพื่อให้สังคมสามารถปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงของเทคโนโลยีได้อย่างเหมาะสมและยั่งยืน การกำกับดูแลปัญญาประดิษฐ์จำเป็นต้องอาศัยการพัฒนากฎหมาย นโยบาย และมาตรฐานทางจริยธรรมควบคู่กันไป เพื่อให้การใช้เทคโนโลยีดังกล่าวเกิดประโยชน์สูงสุดต่อสังคม ขณะเดียวกันก็สามารถคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของประชาชนได้อย่างเหมาะสมภายใต้หลักนิติธรรม

องค์ความรู้ที่ได้รับ

แผนภาพดังกล่าวแสดงให้เห็นโครงสร้างองค์ความรู้ของบทความเรื่อง ปัญญาประดิษฐ์กับข้อจำกัดทางกฎหมายโดยมี ปัญญาประดิษฐ์ เป็นแนวคิดหลักของการศึกษา จากแนวคิดดังกล่าวสามารถวิเคราะห์และอธิบายออกเป็น 4 มิติสำคัญ ได้แก่

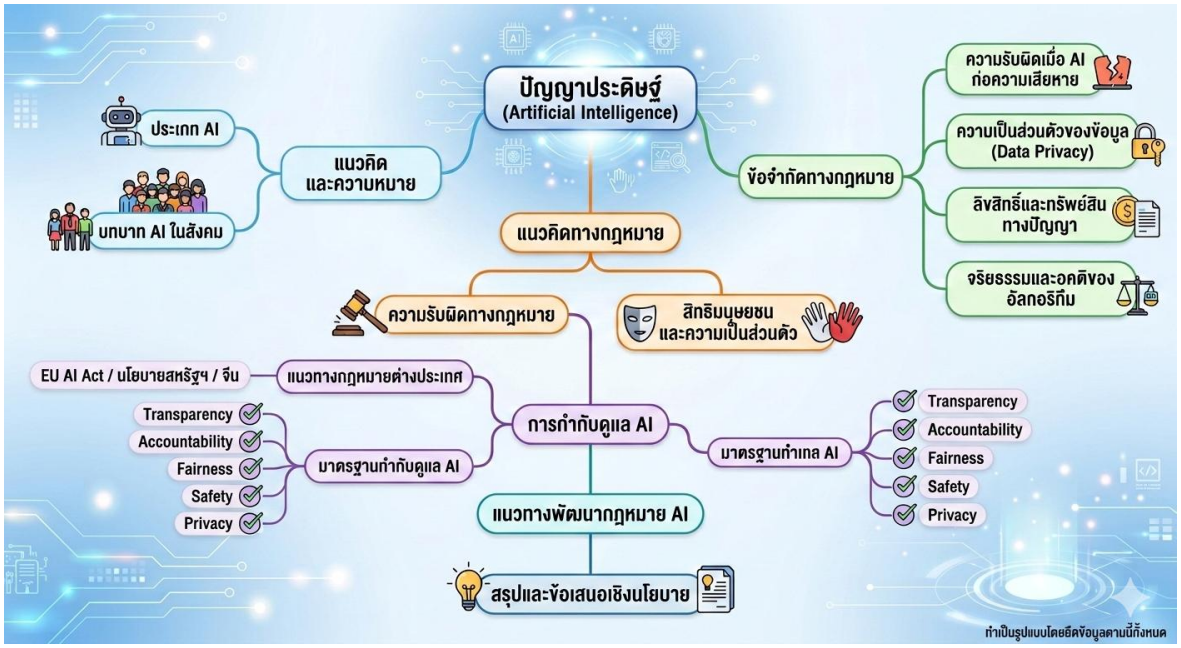

แผนภาพที่1 องค์ความรู้ที่ได้รับ
ที่มา: สังเคราะห์โดยผู้นิพนธ์บทความ

แนวคิดและความหมายของปัญญาประดิษฐ์ เป็นการอธิบายพื้นฐานของเทคโนโลยี AI ทั้งในด้านความหมาย ประเภทของ AI เช่น Narrow AI และ General AI รวมถึงบทบาทของ AI ในสังคมปัจจุบัน เช่น การนำไปใช้ในด้านเศรษฐกิจ การแพทย์ การศึกษา และการบริหารภาครัฐ ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความสำคัญของ AI ต่อสังคมดิจิทัล แนวคิดทาง

กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับปัญญาประดิษฐ์ เป็นการพิจารณากรอบแนวคิดทางกฎหมายที่ใช้ในการกำกับดูแลการใช้ AI ได้แก่

1) หลักความรับผิดทางกฎหมาย
2) หลักสิทธิมนุษยชนและความเป็นส่วนตัว
3) หลักนิติธรรม

ข้อจำกัดทางกฎหมายในการใช้ปัญญาประดิษฐ์ การใช้ AI ในสังคมก่อให้เกิดปัญหาทางกฎหมายหลายประการ เช่น

1) ปัญหาความรับผิดเมื่อ AI ก่อให้เกิดความเสียหาย

2) ปัญหาความเป็นส่วนตัวของข้อมูล

3) ปัญหาลิขสิทธิ์และทรัพย์สินทางปัญญา

4) ปัญหาจริยธรรมและอคติของอัลกอริทึม

ประเด็นเหล่านี้สะท้อนให้เห็นถึงข้อจำกัดของระบบกฎหมายในปัจจุบันที่ยังไม่สามารถรองรับการทำงานของ AI ได้อย่างสมบูรณ์

การกำกับดูแลปัญญาประดิษฐ์ในต่างประเทศ
หลายประเทศได้เริ่มพัฒนากฎหมายและมาตรการกำกับดูแล AI เช่น

1) กฎหมาย EU AI Act ของสหภาพยุโรป

2) แนวทางเชิงนโยบายของสหรัฐอเมริกา

3) มาตรการกำกับดูแลเทคโนโลยีของจีน

นอกจากนี้ ยังมีการกำหนด หลักการกำกับดูแล AI เช่น ความโปร่งใส ความรับผิดชอบ ความเป็นธรรม ความปลอดภัย และการคุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคล จากการสังเคราะห์องค์ความรู้ทั้งหมดสามารถนำไปสู่ ข้อเสนอเชิงนโยบายและกฎหมาย เพื่อพัฒนากรอบกฎหมาย AI ที่เหมาะสม โดยมุ่งสร้างสมดุลระหว่างการส่งเสริมนวัตกรรมเทคโนโลยีและการคุ้มครองสิทธิของประชาชนในสังคมดิจิทัล

สรุป

ปัญญาประดิษฐ์ Artificial Intelligence: AI เป็นเทคโนโลยีที่มีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งต่อการพัฒนาสังคม เศรษฐกิจ และระบบการบริหารจัดการในยุคดิจิทัล โดย AI ถูกพัฒนาขึ้นเพื่อให้เครื่องจักรหรือระบบคอมพิวเตอร์สามารถเรียนรู้ วิเคราะห์ข้อมูล และตัดสินใจได้ในลักษณะที่ใกล้เคียงกับความสามารถของมนุษย์ เทคโนโลยีดังกล่าวถูกนำไปใช้ในหลากหลายด้าน เช่น การแพทย์ การศึกษา อุตสาหกรรม การเงิน และการบริหารงานภาครัฐ ซึ่งช่วยเพิ่มประสิทธิภาพในการทำงาน ลดต้นทุน และสนับสนุนการตัดสินใจที่แม่นยำมากขึ้น อย่างไรก็ตาม การพัฒนาและการใช้งานปัญญาประดิษฐ์ก็ได้ก่อให้เกิดประเด็นปัญหาทางกฎหมายและจริยธรรมหลายประการที่จำเป็นต้องได้รับการพิจารณาอย่างรอบคอบ แนวคิดทางกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับปัญญาประดิษฐ์ประกอบด้วยหลักการสำคัญหลายประการ ได้แก่ หลักความรับผิดทางกฎหมาย หลักสิทธิมนุษยชนและความเป็นส่วนตัว และหลักนิติธรรม ซึ่งเป็นกรอบแนวคิดพื้นฐานที่ช่วยกำหนดแนวทางในการควบคุมและกำกับดูแลการใช้เทคโนโลยี AI ให้เป็นไปอย่างเหมาะสม หลักความรับผิดทางกฎหมายมีความสำคัญในการกำหนดผู้รับผิดชอบเมื่อ AI ก่อให้เกิดความเสียหายต่อบุคคลหรือทรัพย์สิน ขณะที่หลักสิทธิมนุษยชนและความเป็นส่วนตัวมุ่งคุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคลและสิทธิพื้นฐานของประชาชนจากการถูกละเมิดโดยเทคโนโลยี ส่วนหลักนิติธรรมเน้นให้การพัฒนาและการใช้ AI อยู่ภายใต้กรอบกฎหมายที่ชัดเจน โปร่งใส และสามารถตรวจสอบได้ ในด้านข้อจำกัดทางกฎหมาย พบว่าการใช้ปัญญาประดิษฐ์ยังเผชิญกับปัญหาหลายประการ เช่น ปัญหาการกำหนดความรับผิดเมื่อ AI ก่อให้เกิดความเสียหาย ปัญหาการคุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคลหรือ Data Privacy ปัญหาลิขสิทธิ์และทรัพย์สินทางปัญญาที่เกิดจากการสร้างสรรค์ผลงานโดยระบบ AI รวมถึงปัญหาด้านจริยธรรม เช่น อคติของอัลกอริทึม Algorithmic Bias ที่อาจนำไปสู่การเลือกปฏิบัติหรือการตัดสินใจที่ไม่เป็นธรรมต่อบุคคลหรือกลุ่มบุคคลบางกลุ่ม ปัญหาเหล่านี้สะท้อนให้เห็นว่าระบบกฎหมายในปัจจุบันยังไม่สามารถรองรับการเปลี่ยนแปลงของเทคโนโลยีได้อย่างสมบูรณ์ การศึกษายังพบว่า หลายประเทศได้เริ่มพัฒนากฎหมายและมาตรการกำกับดูแล

ปัญญาประดิษฐ์อย่างจริงจัง เช่น สหภาพยุโรปที่ได้ออกกฎหมาย EU AI Act เพื่อกำหนดมาตรฐานความปลอดภัยและความเสี่ยงของระบบ AI รวมถึงการกำหนดหลักการกำกับดูแลที่สำคัญ เช่น ความโปร่งใส Transparency ความรับผิดชอบ Accountability ความเป็นธรรม Fairness และการคุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคล Privacy Protection แนวทางดังกล่าวเป็นต้นแบบสำคัญที่หลายประเทศสามารถนำมาปรับใช้ในการพัฒนากฎหมายเกี่ยวกับ AI ของตนเอง การพัฒนาและการใช้ปัญญาประดิษฐ์จำเป็นต้องดำเนินควบคู่ไปกับการพัฒนากฎหมายและมาตรการกำกับดูแลที่เหมาะสม เพื่อให้สามารถใช้ประโยชน์จากเทคโนโลยีได้อย่างเต็มประสิทธิภาพ ขณะเดียวกันก็สามารถคุ้มครองสิทธิและผลประโยชน์ของประชาชนในสังคมได้อย่างสมดุล ดังนั้น การกำหนดกรอบกฎหมายที่ชัดเจน ทันสมัย และสอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของเทคโนโลยีจึงเป็นสิ่งสำคัญต่อการพัฒนาสังคมดิจิทัลในอนาคต.

เอกสารอ้างอิง

ขวัญใจ ทวนดำ. (2566). ปัญญาประดิษฐ์กับการสอนวิชาคอมพิวเตอร์และเทคโนโลยีสร้างสรรค์,*วารสารคอมพิวเตอร์และเทคโนโลยีสร้างสรรค์,* 1.3 (2023): 33-39.

ทวีศักดิ์ ใครบุตร.(2567). สิทธิมนุษยชนในยุคปัญญาประดิษฐ์: การทบทวนแนวคิดเสรีนิยมดั้งเดิม, *วารสารวิชาการจินตาสิทธิ์*, 2.2 (2024).

ช่วยศาสตร์จารย์ ดร.สมชาย รัตนชื่อสกุล. (2568).ข้อจำกัดการคุ้มครองลิขสิทธิ์สำหรับงานที่สร้างโดยปัญญาประดิษฐ์: ความท้าทายและผลกระทบทางกฎหมาย, *วารสารรามคำแหง ฉบับนิติศาสตร์*,(2025): 224-233.

กุญชนิตา กุญชร ณ อยุธยา. (2567) . ศึกษาเปรียบเทียบเทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์ในการป้องกันอาชญากรรมระหว่างต่างประเทศและประเทศไทย,บทบัณฑิตย์นิตยสารของเนติบัณฑิตยสภา , 80.3 (2024): 45-83.

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ปริญญา ศรีเกตุ. (2561) .ปัญหาการบังคับใช้กฎหมายกับสิทธิในทรัพย์สินทางปัญญา, *วารสารมหาวิทยาลัยปทุมธานี*, 10.1 (2018): 148-163.

รุ่งทิวา คงสนุ่น และคณะ.(2568).ปัญหาทางกฎหมายในการนำปัญญาประดิษฐ์มาใช้ในกระบวนการร่างกฎหมาย ศึกษากรณีกฎหมายไทยในบริบทเปรียบเทียบ,*วารสารสหศาสตร์การพัฒนาสังคม*, 3.5 (2025): 1004-1022.

เรียนสังคมศึกษาอย่างอัจฉริยะด้วย AI
Learn Social Studies Intelligently With Ai

พระนพดล ธมฺมทินฺโน (เจริญสุข)[1*], พระมหาสมบัติ ฐานวโร [2],
เอกรัตน์ มาพะดุง[3], ภาณุวัฒน์ อินทรสมบัติ[4]
PhraNoppadon Thammatinno (Charoensuk)[1,*], Phramaha Sombut thanawaro[2]
Ekkarat Maphadung[3] Phanuwat Intrasombat[4]

บทคัดย่อ

ในยุคดิจิทัลที่ปัญญาประดิษฐ์ (AI) เข้ามามีบทบาทสำคัญในทุกมิติของชีวิต การเรียนรู้รายวิชาสังคมศึกษาก็สามารถเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้นได้อย่างมหาศาล บทความนี้มุ่งนำเสนอแนวคิดและวิธีการใช้ AI เพื่อยกระดับการเรียนรู้สังคมศึกษาให้มีประสิทธิภาพและน่าสนใจมากยิ่งขึ้น AI สามารถช่วยให้ผู้เรียนเข้าใจเนื้อหาที่ซับซ้อน เช่น ประวัติศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ ภูมิศาสตร์ และวัฒนธรรม ได้อย่างลึกซึ้งและเป็นระบบ โดยไม่จำกัดอยู่เพียงแค่การท่องจำข้อมูลแบบเดิมๆ แต่เป็นการสร้างประสบการณ์การเรียนรู้ที่ปรับแต่งได้เฉพาะบุคคล (Personalized Learning)

การใช้ AI ในการเรียนสังคมศึกษาไม่ได้จำกัดอยู่แค่การค้นหาข้อมูลทั่วไป แต่ยังครอบคลุมถึงการวิเคราะห์ข้อมูล การสร้างแบบจำลองสถานการณ์ และการประเมินผลอย่างแม่นยำ ตัวอย่างเช่น ChatGPT และ Gemini สามารถทำหน้าที่เป็นครูสอนพิเศษส่วนตัวที่ให้คำอธิบายเชิงลึกเกี่ยวกับเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์หรือแนวคิดทางเศรษฐศาสตร์ที่ซับซ้อนได้ นอกจากนี้ เครื่องมือ AI ยังสามารถสร้างแบบทดสอบที่ปรับระดับความยากง่ายตามความสามารถของผู้เรียนได้ (Adaptive Quizzes) ซึ่งช่วยให้ผู้เรียนรู้จุดอ่อนของตนเองและสามารถพัฒนาได้อย่างตรงจุด (Chen et al., 2021)

การผสมผสานเทคโนโลยี AI เข้ากับการเรียนการสอนสังคมศึกษาจึงเป็นการเปิดประตูสู่การศึกษาในรูปแบบใหม่ที่เน้นการคิดวิเคราะห์ การแก้ปัญหา และการบูรณาการความรู้จากหลากหลายแหล่ง ผู้เรียนจะสามารถเรียนรู้ได้อย่างเป็นอิสระและยืดหยุ่นมากขึ้น ไม่ว่าจะเป็นการจำลองสถานการณ์สงครามในอดีต การวิเคราะห์แนวโน้มเศรษฐกิจในอนาคต หรือการเปรียบเทียบวัฒนธรรมที่แตกต่างกันผ่านข้อมูลเชิงลึกจาก AI การเรียนรู้ด้วย AI จึงไม่เพียงแต่ช่วยเพิ่มพูนความรู้ แต่ยังช่วยพัฒนาทักษะที่จำเป็นในศตวรรษที่ 21 เพื่อเตรียมความพร้อมสำหรับโลกอนาคตที่ขับเคลื่อนด้วยนวัตกรรมและเทคโนโลยี

คำสำคัญ: การเรียนรู้เชิงรุก; ปัญญาประดิษฐ์; เครื่องมือ AI สำหรับการศึกษา; ทักษะแห่งศตวรรษที่ 21

---

[1] สำนักศาสนศึกษาวัดศรีรัตนาราม
[1]Srirattanaram Temple Religious Studies Center
[2-3] สาขาวิชาสังคมศึกษา คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬากรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์
[2-3]Department of Social Studies, Faculty of Education, Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Surin Campus
[4] สาขาวิชาการสอนภาษาอังกฤษ คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬากรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์
[4] English Language Teaching Program, Faculty of Education. Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Surin
* Corresponding author. E-mail: charoensukteen132@gmail.com

Abstract

In the digital era where artificial intelligence (AI) plays a significant role in every aspect of life, learning social studies can be greatly transformed for the better. This article aims to present the concepts and methods of using AI to elevate social studies education, making it more efficient and engaging. AI can help learners understand complex subjects such as history, economics, geography, and culture in a deep and systematic way, moving beyond traditional rote memorization. It creates a personalized learning experience that adapts to the needs of each individual student.

The use of AI in social studies is not limited to general information retrieval but also extends to data analysis, scenario modeling, and precise evaluation. For instance, ChatGPT and Gemini can act as a private tutor, providing in-depth explanations of historical events or complex economic concepts. Additionally, AI tools can create adaptive quizzes that adjust their difficulty level based on the learner's abilities, helping students identify their weaknesses and improve effectively (Chen et al., 2021).

Integrating AI technology into social studies instruction opens the door to a new form of education that emphasizes analytical thinking, problem-solving, and the integration of knowledge from various sources. Learners can study more independently and flexibly, whether by simulating historical war scenarios, analyzing future economic trends, or comparing different cultures through AI-driven insights. Therefore, learning with AI not only enhances knowledge but also develops essential 21st-century skills, preparing students for a future driven by innovation and technology.

Keywords: Active Learning; Artificial Intelligence; AI in Education Tools; 21st-Century Skills

บทนำ

ในยุคปัจจุบันการจัดการศึกษา มีความก้าวล้ำหรือก้าวหน้าเป็นอย่างมากด้วยปัญญาประดิษฐ์ในยุคที่เทคโนโลยีก้าวหน้าอย่างไม่หยุดยั้ง ปัญญาประดิษฐ์ (AI) ได้เข้ามามีบทบาทสำคัญในหลากหลวงการ รวมถึงวงการการศึกษา การเรียนรู้แบบเดิม ๆ อาจไม่เพียงพอต่อการทำความเข้าใจโลกที่ซับซ้อนและเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว การนำ AI มาประยุกต์ใช้ในการเรียนวิชาสังคมศึกษาจึงเป็นกุญแจสำคัญที่จะช่วยให้นักเรียนสามารถเข้าถึงข้อมูล วิเคราะห์ และทำความเข้าใจประเด็นทางสังคมได้อย่างลึกซึ้งและมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น บทความนี้จะสำรวจแนวคิดและวิธีการต่าง ๆ ในการใช้ AI เพื่อยกระดับการเรียนรู้สังคมศึกษาให้ฉลาดล้ำและตอบโจทย์การเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 (นายประภาส สีหา,2568)

นางสาวพัชร์สิตา วิโรจไพศาลกุล (2568) ในยุคดิจิทัลที่เทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์ (AI) ก้าวหน้าอย่างไม่หยุดยั้ง การเรียนรู้ก็ถูกยกระดับ ไปอีกขั้น ไม่เว้นแม้แต่การเรียน สังคมศึกษา ซึ่ง เป็นวิชาที่ครอบคลุมเนื้อหาหลากหลาย ทั้ง ประวัติศาสตร์ ภูมิศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ รัฐศาสตร์ และวัฒนธรรม การทำความเข้าใจ เนื้อหาที่กว้างขวางและซับซ้อนเหล่านี้อาจเป็น ความท้าทายสำหรับนักเรียนหลายคน แต่ด้วยพลังของ AI การเรียนสังคมศึกษาก็สามารถเป็น เรื่องที่น่าสนใจ เข้าใจง่าย และมีประสิทธิภาพ มากยิ่งขึ้น

บทนำนี้จะสำรวจว่า AI สามารถเข้ามาพลิกโฉม การเรียนรู้สังคมศึกษาได้อย่างไร ตั้งแต่การช่วยสรุปเนื้อหาที่ซับซ้อน การสร้างสื่อการสอนที่ หลากหลาย ไปจนถึงการมอบประสบการณ์การ เรียนรู้ที่ปรับให้เหมาะสมกับแต่ละบุคคล เราจะ เจาะลึกถึงประโยชน์และโอกาสที่ AI มอบให้ ไม่ว่าจะเป็นการช่วยให้นักเรียนสามารถวิเคราะห์ ข้อมูลทางสังคมได้อย่างลึกซึ้งขึ้น การทำความ เข้าใจความสัมพันธ์เชิงสาเหตุและผลลัพธ์ของ เหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ หรือแม้แต่การ จำลองสถานการณ์ทางเศรษฐกิจและสังคมเพื่อการเรียนรู้ที่สมจริง การผสานรวม AI เข้ากับการ เรียนสังคมศึกษาจึงไม่ใช่เพียงแค่ทางเลือก แต่ เป็นก้าวสำคัญที่จะนำไปสู่การเรียนรู้ที่ชาญฉลาด มีประสิทธิภาพ และน่าดึงดูดใจอย่างแท้จริง

ความหมายและความสำคัญของ AI

AI คือ เทคโนโลยีที่ถูกออกแบบให้มีระบบการทำงานอันชาญฉลาดเหมือนกับสมองมนุษย์ที่มีระบบประมวลผลข้อมูลอย่างมีเหตุผล (ตรรกะ) โดยเครื่องจักร (Office of the Education Council, 2020)AI (เอไอ) ย่อมาจาก Artificial Intelligence หรือ ปัญญาประดิษฐ์ เนื่องจากคำจำกัดความของ AI มีหลากหลาย จึงขอหยิบยกมาจากเอกสารต่างๆ อาทิ สำนักงานราชบัณฑิตยสภา ระบุว่า AI เป็นสาขาหนึ่งของวิทยาการคอมพิวเตอร์ ซึ่งเน้นเรื่องที่จะทำให้คอมพิวเตอร์ ทำงานได้ใกล้เคียงมนุษย์มากขึ้น แบ่งย่อยออกเป็นสาขาต่างๆ เช่น การแปลภาษาด้วยเครื่อง ระบบผู้เชี่ยวชาญ วิทยาการหุ่นยนต์ การรู้จำแบบการรับรู้เยี่ยงมนุษย์ (Human Perception) ฯลฯ (Office of the Royal Society)(2019)ด้วยการมาถึงของเทคโนโลยี AI ที่ทันสมัยจึงกลายมาเป็นเทคโนโลยีที่สำคัญสำหรับทั้งครูสอนภาษาอังกฤษเป็นภาษาต่างประเทศ (EFL) และนักเรียนที่ต้องการพัฒนาทักษะทางภาษา สามารถช่วยพัฒนาทักษะการเขียน Waluyo & Kusumastuti (2024) การศึกษาวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี วิศวกรรม และคณิตศาสตร์ (STEM) สำหรับนักเรียนมัธยมปลาย โดยใช้ชุดปัญญาประดิษฐ์พบว่านักเรียนผ่านเกฑณ์การเรียนรู้ มีความพึงพอใจและได้เพิ่มความกระตือรือร้นของนักเรียนและช่วยให้เข้าใจได้ง่ายขึ้น (Lohakan & Seetao) (2024)

AI เข้ามามีบทบาทกับการศึกษา

ในยุคปัจจุบัน AI ได้เข้ามามีบทบาทสำคัญในระบบการศึกษาและการวิจัย โดยช่วยให้ผู้สอนสามารถปรับเนื้อหาหลักสูตรและบทเรียนให้เหมาะสมกับผู้เรียนแต่ละคนได้อย่างมีประสิทธิภาพ (DIA, 2024); Office of the (Education Council)(2020) การเปลี่ยนแปลงจากห้องเรียนแบบดั้งเดิมสู่การเรียนออนไลน์ในช่วงการแพร่ระบาดโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา (2019)ยังส่งผลให้การใช้เทคโนโลยีดิจิทัลช่วยพัฒนาทักษะเฉพาะบุคคลและการบริหารการศึกษาได้ดียิ่งขึ้น Sriwat, K. (2024) การวิเคราะห์ข้อมูลและการใช้ AI เพื่อปรับเนื้อหาการสอนช่วยส่งเสริมการเรียนรู้ที่ตรงกับความต้องการของผู้เรียน (Judijanto et al)., (2024); (Nkechi et al). (2024) ข้อมูลจากการศึกษานานาชาติยังแสดงให้เห็นว่า AI และ Machine Learning ถูกนำไปใช้ในรูปแบบต่างๆ ในหลายประเทศเพื่อพัฒนาการเรียนรู้ในทุกระดับการศึกษาเพิ่มมากขึ้น (Forero-Corba & Bennasar) (2024);(Garcia Castro, R. A.et al). (2024) UNESCO ได้พัฒนาหลักสูตร AI สำหรับการศึกษาภายใต้ชื่อ K-12 AI Curricula ซึ่งได้รับการรับรองจากภาครัฐ เพื่อสนับสนุนการศึกษาตลอดชีวิตและส่งเสริมการพัฒนาที่ยั่งยืนตามเป้าหมาย Global Education 2030 Miao & Shiohira (2022) ในประเทศไทย โครงการใช้ AI เพื่อพัฒนาทักษะการอ่านในผู้เรียนระดับประถมศึกษาโดยใช้เทคโนโลยีการประมวลผลภาษาธรรมชาติ (NLP) เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการเรียนรู้และความเสมอภาค Suchato et al. (2023) โดยการพัฒนา AI ยังสามารถตอบสนองความต้องการเฉพาะของผู้เรียน เช่น การแปลงเสียงพูดเป็นข้อความ DIA (2024)

การเตรียมครูและผู้เรียนเพื่อรองรับยุค AI ในอนาคต

กองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา EEF (2023)ได้จัดสัมมนาวิชาการหัวข้อ“AI มิติใหม่แห่งการเรียนรู้: Empowering Teaching and Learning Through AI”เพื่อทำความเข้าใจฉากทัศน์ของการใช้ AI ในการเรียนรู้ เตรียมความพร้อมสมรรถนะทั้งผู้สอนและผู้เรียนท่ามกลางการพัฒนาของปัญญาประดิษฐ์ ไปจนถึงเรียนรู้จากกรณีศึกษาในประเทศไทยดังนี้

1. การเตรียมความพร้อมของครู หน่วยงานทางการศึกษาต้องเข้าใจอัลกอริทึมของ AI เป้าหมาย ผลลัพธ์และจริยธรรมของเครื่องมือ AI รวมถึงการพัฒนาสมรรถนะของครูครูต้องเข้าใจพื้นฐาน AIจริยธรรมการใช้ AI และมีทักษะการคัดเลือกเครื่องมือ AI ที่เหมาะสม รวมถึงความรู้ด้านข้อมูล (Data Literacy) และความสามารถในการจัดการอารมณ์UNESCOและคณะกรรมาธิการยุโรป (European Commission) ให้ความสำคัญของสมรรถนะทางดิจิทัลโดยนิยามDigital Literacyว่าเป็นความสามารถในการเข้าถึงการวิเคราะห์การสร้างและใช้ข้อมูลดิจิทัลอย่างปลอดภัยกรอบสมรรถนะด้านเทคโนโลยีสำหรับครู เน้นบทบาทเทคโนโลยีใน 6 ด้าน

1) การทำความเข้าใจกับเทคโนโลยีในด้านการศึกษา

2) หลักสูตรและการประเมิน

3) วิธีการสอน

4) การจัดการและบริหาร

5) การเรียนรู้วิชาชีพครูและ

6) การเรียนรู้วิชาชีพได้เสนอแนวทางพัฒนาทักษะครูในยุคดิจิทัลแบ่งออกเป็น 3 ระยะ ดังนี้ ระยะที่ 1 ความสามารถในการเรียนรู้เทคโนโลยีระยะที่ 2 การมีความรู้เชิงลึกระยะที่ 3 การสร้างองค์ความรู้ใหม่ โดยมีเป้าหมายสำคัญนอกจากการสอนทักษะเทคโนโลยี ครูต้องช่วยผู้เรียนพัฒนาความร่วมมือความคิดสร้างสรรค์และทักษะการแก้ปัญหา เพื่อเตรียมพร้อมสำหรับบทบาทในสังคมดิจิทัลเกิดผลกระทบของ AI กับการศึกษามีผลทั้งด้านบวกและลบต่อการศึกษาในประเทศไทย แต่ถือเป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ การพัฒนาบุคลากรในระบบการศึกษาถูกคาดหวังให้เป็นรากฐานสำคัญในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เพื่อรองรับการเปลี่ยนแปลงในยุค AI และดิจิทัล

UNESCO มีบทบาทสำคัญในเชิงสังคมและวัฒนธรรมในภูมิภาคเอเชียตะวันออก โดยได้รับการยอมรับอย่างกว้างขวาง ซึ่งกระตุ้นให้รัฐบาลของหลายประเทศ รวมถึงจีน ใช้ยูเนสโกเป็นเวทีสำคัญในการสนับสนุนภาพลักษณ์ของตนเองและกำหนดทิศทางในอนาคต โดยเฉพาะอย่างยิ่ง จีนได้ให้ความสำคัญกับการศึกษาในสาขา STEM (วิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี วิศวกรรม และคณิตศาสตร์) และ AI (ปัญญาประดิษฐ์) เป็นอย่างมากประเทศจีนมีส่วนร่วมกับUNESCOมากขึ้นในช่วงที่องค์การมีการเปลี่ยนแปลงด้านงบประมาณและอำนาจการตัดสินใจและมีบทบาทสำคัญในUNESCOในการสร้างวิสัยทัศน์ด้านการศึกษาที่เน้นคุณค่าความเป็นมนุษย์อย่างต่อเนื่องและเป็นสากล (Mochizuki & Vickers,2024)

2.การเตรียมความพร้อมของผู้เรียนสามารถเรียนรู้ได้ด้วยตัวเองเข้าใจจริยธรรมและรู้เท่าทันการใช้ AI รวมไปถึงมีทักษะและความคล่องแคล่วในการใช้งานด้านคอมพิวเตอร์การคิดเชิงคำนวณ (Computational Thinking : CT) เป็นหนึ่งในสมรรถนะหลักที่ทำให้ผู้เรียนประสบความสำเร็จในสังคมที่ขับเคลื่อนด้วย AI มีการยอมรับอย่างชัดเจนถึงความสำคัญของทักษะการคิดเชิงคำนวณพบว่า หลายประเทศได้วางแผนรวมการคิดเชิงคำนวณไว้ในหลักสูตรการศึกษาของตนแล้ว สมาคมครูวิทยาการ

คอมพิวเตอร์แห่งสหรัฐอเมริกานิยามการคิดเชิงคำนวณว่า เป็นกระบวนการแก้ปัญหาที่ประกอบไปด้วยคุณลักษณะดังต่อไปนี้

1) ตั้งโจทย์ที่ทำให้เราสามารถใช้คอมพิวเตอร์ หรือเครื่องมืออื่นๆ เพื่อช่วยแก้ปัญหา

2) จัดการและวิเคราะห์ข้อมูลเชิงตรรกศาสตร์

3) อธิบายข้อมูลผ่านความคิดด้านนามธรรม เช่น การใช้แบบจำลองและการจำลองสถานการณ์

4) แก้ปัญหาผ่านการคิดเชิงอัลกอริทึม (Algorithmic Thinking คือ การคิดอย่างมีลำดับขั้นตอน มีเหตุผลและวิธีการที่ชัดเจน)

5)แยกแยะ วิเคราะห์ และใช้วิธีแก้ปัญหาที่เป็นไปได้โดยมีเป้าหมายเพื่อบรรลุทั้งประสิทธิภาพและประสิทธิผลสูงสุดทั้งในแง่ขั้นตอนการดำเนินการและทรัพยากร และ

6) สรุปและถ่ายโอนกระบวนการแก้ปัญหานี้ไปยังปัญหาอื่นๆ ที่แตกต่างหลากหลาย

หลายประเทศทั่วโลกได้นำเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารมาใช้ในหลักสูตรการศึกษา เพื่อพัฒนาทักษะที่จำเป็นในศตวรรษที่ 21 ตั้งแต่การใช้เทคโนโลยีพื้นฐานไปจนถึงทักษะขั้นสูง เช่น AI และการคิดเชิงคำนวณ โดยมุ่งเน้นการพัฒนาตั้งแต่ระดับปฐมวัยถึงอุดมศึกษาเพื่อตอบสนองต่อโลกที่เทคโนโลยีมีบทบาทสำคัญมากขึ้นในชีวิตประจำวันและการศึกษา(Forero-Corba & Bennasar,2024); (Office of the Education Council,2520)

ประโยชน์ของ AI กับการศึกษา เพื่อพัฒนาการเรียนรู้

1. การพัฒนาและออกแบบการเรียนรู้ที่แตกต่างความก้าวหน้าการพัฒนาซอฟต์แวร์การศึกษาที่มุ่งเน้นการตอบสนองความต้องการรายบุคคล การเรียนรู้แบบปรับเปลี่ยนตามความสามารถ (Adaptive Learning) ทำให้ผู้เรียนที่มีความสามารถแตกต่างกันสามารถเรียนรู้ในลักษณะที่เหมาะสมกับตนเองได้การเรียนรู้ที่แตกต่าง (Differentiated Learning) เป็นสิ่งสำคัญในกระบวนการศึกษา เพราะครูสามารถออกแบบเส้นทางการเรียนรู้ที่เฉพาะเจาะจงตามจุดแข็ง จุดอ่อน และความชอบของผู้เรียน ซึ่งเทคโนโลยีสามารถช่วยวิเคราะห์ข้อมูลต่างๆ เช่น การประเมินผลการเรียน การบันทึกการเข้าเรียน และพฤติกรรมการเรียนรู้ช่วยให้การเรียนรู้เป็นไปตามความสามารถของผู้เรียนแต่ละคนEzzaim, A.et at.(2024) ; (Forero-Corba & Bennasar) (2024) ;(Garcia CastroR. A.et al). (2024)

2. การเขียนแผนการจัดการเรียนรู้ในการเขียนแผนการจัดการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพสอดคล้องกับความต้องการและความเข้าใจของผู้เรียนด้วยเทคโนโลยี AI เช่น Claude ChatGPT Copilot AI และ Lesson Planner AI ช่วยให้กระบวนการนี้รวดเร็วถูกหลักเกณฑ์ผู้สอนสามารถสร้างแผนการสอนได้ง่ายและมีประสิทธิภาพมากขึ้นETS(2023)

3. การเตรียมความพร้อมของผู้เรียนสำหรับการสอบระบบ AI ในการศึกษามีบทบาทสำคัญในการเตรียมความพร้อมของผู้เรียนสำหรับการสอบ โดยใช้เทคโนโลยีในการประมวลผลข้อมูล ซึ่งสามารถวิเคราะห์ข้อมูลของผู้เรียนและสร้างแบบฝึกหัดที่เหมาะสมตามเป้าหมายของการพัฒนาทักษะในการทำข้อสอบ เครื่องมือเช่น (ExamSoft R.Test และ Quizgecko) ใช้ในการช่วยให้ผู้เรียนสามารถฝึกฝนและพัฒนาความสามารถในการทำข้อสอบได้อย่างมีประสิทธิภาพDIA(2024)

4. การประเมินผลการเรียนรู้และการติดตามความก้าวหน้าของผู้เรียน เทคโนโลยี AI และ Machine Learning ช่วยปรับปรุงกระบวนการประเมินผลในหลากหลายทิศทาง การพัฒนาข้อสอบที่ปรับตามระดับความสามารถของผู้ทดสอบ (Adaptive Test) และการให้ผลการประเมินที่แม่นยำมากขึ้น

(Pongsanam, T). (2020) โดยที่กระบวนการจะถูกปรับให้เหมาะสมกับแต่ละบุคคล ในการให้เกรด ระบบ AI เช่น Gradescopeก็ช่วยลดภาระงานผู้สอนทำให้กระบวนการนี้มีประสิทธิภาพมากขึ้น

5. การสร้างประสบการณ์การเรียนรู้แบบเสมือนจริงAI ได้เปลี่ยนแปลงการเรียนรู้ในยุคดิจิทัลให้มีความสนุกสนานและมีประสิทธิภาพมากขึ้น โดยการนำเอาการเรียนรู้มาผสมผสานกับเกม เพื่อสร้างประสบการณ์การเรียนรู้ที่เสมือนจริง และปรับเนื้อหาให้เหมาะสมกับผู้เรียนแต่ละคน DIA(2024)เช่น MATHia ซึ่งช่วยสอนคณิตศาสตร์ในรูปแบบเกม หรือ Duolingo ที่ช่วยเรียนรู้ภาษาใหม่ผ่านการเล่นเกม

6. การช่วยสอนพิเศษและการให้คำแนะนำเกี่ยวกับการเรียนสามารถให้การช่วยเหลือเฉพาะบุคคล ทำให้ผู้เรียนมั่นใจในความสามารถของตัวเองและมีแรงจูงใจในการเรียนรู้มากขึ้นเช่น มหาวิทยาลัยเชียงใหม่(2022)ได้พัฒนาระบบ AI ที่ช่วยในการสอนวิชาฟิสิกส์ระดับมหาวิทยาลัย โดยปรับเนื้อหาและแบบฝึกหัดให้เหมาะสมกับระดับความเข้าใจของนักศึกษาแต่ละคน พบว่านักศึกษามีความเข้าใจในเนื้อหาและมีผลการเรียนที่ดีขึ้น ระบบแนะนำการศึกษาด้วยแชทบอทปัญญาประดิษฐ์: กรณีศึกษาในประเทศไทย(Chatwattana, P. et at). (2024)

7. การสร้างโอกาสและความเท่าเทียมทางการศึกษาAI จะช่วยลดช่องว่างระหว่างความสามารถการเรียนรู้ได้ด้วยการใช้เทคโนโลยี ซึ่งสามารถมอบโอกาสทางการศึกษาที่มีความเท่าเทียมกันให้แก่ผู้เรียนทุกคน รวมไปถึงผู้ที่มีความบกพร่องทางการได้ยิน หรือผู้ที่พูดได้หลายภาษา เทคโนโลยี AI ก็สามารถแปลงเสียงพูดเป็นข้อความได้อัตโนมัติ ผู้เรียนสามารถเข้าใจบทเรียนได้ง่าย โดยที่ไม่ต้องคำนึงถึงสำเนียง หรือการออกเสียงของครู เช่น เครื่องมืออย่าง Braina เป็นต้นDIA (2024)มีความสามารถพัฒนาความสามารถด้านวิชาการ ทักษะและทัศนคติของผู้เรียน (Nurson, N. L),(2024); (Hairiyanto et al). (2024) และส่งเสริมและพัฒนาครูให้มีความรู้ โดยใช้ศักยภาพของ AI ในการฝึกอบรมครู ซึ่งจะช่วยเชื่อมช่องว่างทางดิจิทัลและให้โอกาสการศึกษากับนักเรียนทุกคนอย่างเท่าเทียมกัน (Sharma) (2024)

ครูสังคมศึกษาในศตวรรษที่ 21

รัชนีกร ทองสุขดี (2544:75-80) ได้นำเสนอ หลักการสอนและการเรียนรู้วิชาสังคมศึกษาไว้สรุปได้ ดังนี้ ครูควรเอาใจใส่ในการเลือกสรรเนื้อหาเพื่อ นำไปใช้ในกิจกรรมการเรียนการสอน โดยเฉพาะเนื้อหาที่มีความเชื่อมโยงกัน เพื่อการเรียนรู้ของผู้เรียนอย่างมีคุณค่า เพื่อการเป็นเมืองดีมีศักยภาพ สามารถประยุกต์ใช้ได้กับชีวิตจริง ครูผู้สอน สอนด้วยวิธีบูรณาการ เนื้อหาวิชา สังคมศึกษาที่หลากหลาย กว้างขวาง ครอบคลุม องค์ ความรู้อย่างใหญ่นี้นำมาบูรณาการในกลุ่มวิชาเดียวกัน และต่างสาขาวิชาโดยใช้สื่อเทคโนโลยี และแหล่งข้อมูล ใน การสอนและการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อการเรียนรู้ที่หลากหลาย เนื้อหาจากศาสตร์ต่าง ๆ รวมถึงตัวอย่างจาก ชุมชนและประสบการณ์ของผู้เรียนที่นำมาบูรณาการเข้าด้วยกันนั้นควรเป็นเนื้อหาที่ ส่งเสริมความเข้าใจทางสังคม และความเป็นพลเมือง นำไปสู่การปฏิบัติตามสภาพจริง ครูสอนสังคมควรให้ความสำคัญการสอนสังคม ที่อยู่บนฐานค่านิยม หัวข้อเนื้อหาการเรียนการสอน ควรเป็นประเด็นที่ได้รับการเลือกสรรโดยเฉพาะอย่างยิ่ง ประเด็นที่เป็นที่กังวลหรือข้อขัดแย้งอยู่ในสังคม

การจัดการเรียนรู้สังคมศึกษาในศตวรรษที่ 21

Holmes & Tuomi (2022) ได้อธิบายว่า เทคโนโลยีที่ช่วยเหลือโดย AI ไม่ใช่ทั้งหมดที่ ได้รับการออกแบบมาสำหรับผู้เรียน แต่เป็นการน ามาใช้ใหม่เพื่อการเรียนรู้ ตัวอย่างของเทคโนโลยี ที่ช่วยเหลือโดย AI คือชุดเครื่องมือสำหรับการทำงานร่วมกัน รวมถึง Google Docs และ Google Sheets พร้อมกับข้อเสนอที่คล้ายคลึงกันจากองค์กรต่าง ๆ เช่น Tencent นอกจากนี้ยังมี แพลตฟอร์มเครือข่ายสังคมต่าง ๆ

เช่น WhatsApp และ WeChat และแพลตฟอร์มการแบ่งปัน เนื้อหาต่าง ๆ เช่น YouTube และ TikTok ซึ่งทั้งหมดนี้มีการนำมาใช้เพื่อสนับสนุนการเรียนรู้ของ ผู้เรียนในรูปแบบต่าง ๆ มากขึ้นเรื่อย ๆ และยังมีเทคโนโลยีที่ช่วยเหลือโดย AI อื่น ๆ อีกมากมายที่ นำมาใช้ใหม่เพื่อการศึกษา ดังนี้

1. ระบบการสอนอัจฉริยะ (ITS) เป็นแอปพลิเคชัน AI ที่ใช้กันมากที่สุดในด้าน การศึกษา โดยทั่วไประบบเหล่านี้จะให้บทช่วยสอนแบบทีละขั้นตอนบนคอมพิวเตอร์ผ่านหัวข้อ ต่าง ๆ ในวิชาที่มีโครงสร้างที่กำหนดไว้อย่างดี เช่น คณิตศาสตร์ ITS จะจัดล าดับข้อมูล กิจกรรม และแบบทดสอบที่ปรับให้เข้ากับผู้เรียนแต่ละคน ในขณะที่ผู้เรียนมีส่วนร่วมในกิจกรรมใดกิจกรรม หนึ่ง ระบบจะรวบรวมจุดข้อมูลหลายพันจุด เช่น สิ่งที่คลิก สิ่งที่พิมพ์ งานใดที่ตอบถูก และความ เข้าใจผิดใดที่แสดงออกมา ข้อมูลนี้จะถูกวิเคราะห์เพื่อกำหนดข้อมูล กิจกรรม และแบบทดสอบ ถัดไปที่จะจัดส่ง จึงสร้างเส้นทางที่ปรับให้เป็นส่วนตัวผ่านเนื้อหาที่จะเรียนรู้ และทำกระบวนการ ITS บางครั้งมีแดชบอร์ดสำหรับครู เพื่อให้ครูสามารถดูสิ่งที่ผู้เรียนประสบความสำเร็จ

2. แอปที่ช่วยเหลือโดย AI มีแอปการศึกษาที่ช่วยเหลือโดย AI ที่มีวางจ าหน่ายใน เชิงพาณิชย์จำนวนมากที่เติบโตอย่างรวดเร็วในร้านแอปชั้นนำ ตัวอย่างเช่น มีเครื่องมือแปลภาษา ที่ช่วยเหลือโดย AI ที่น่าประทับใจมากขึ้นเรื่อย ๆ เช่น SayHi ซึ่งบางคนกลัวว่าอาจทำให้การเรียน ภาษาต่างประเทศในโรงเรียนแย่ลง และแอปคณิตศาสตร์ที่ช่วยเหลือโดย AI ที่น่าประทับใจไม่แพ้ กัน เช่น Photomath ซึ่งบางคนกลัวว่าจะทำให้การเรียนคณิตศาสตร์แย่ลง

3. การจำลองที่ช่วยเหลือโดย AI เช่น การเรียนรู้จากเกม VR, AR แม้ว่าอาจ ไม่ได้รับการพิจารณาว่าเป็นเทคโนโลยี AI ตามปกติ แต่การจำลอง Virtual Reality (VR) และ Augmented Reality (AR) และการเรียนรู้จากเกมดิจิทัล มักจะรวมกับการเรียนรู้ของเครื่อง AI การจดจำภาพ และการประมวลภาษาธรรมชาติ มีการนำมาใช้ในสภาพแวดล้อมทางการศึกษา มากขึ้น ตัวอย่างเช่น VR ที่ช่วยเหลือโดย AI ถูกน ามาใช้เพื่อการฝึกอบรมสำหรับแพทย์ประจำบ้าน ด้านการผ่าตัดระบบประสาท AR ถูกนำมาใช้เพื่อให้ผู้เรียนสามารถสำรวจและปรับเปลี่ยนโมเดลสามมิติของโมเลกุลอินทรีย์เพื่อเพิ่มความเข้าใจในวิชาเคมี และการเรียนรู้จากเกมดิจิทัล (DGBL) ก็มีการรวมเทคโนโลยี AI มากขึ้นเรื่อย ๆ เพื่อปรับเปลี่ยนเกมให้เข้ากับผู้เรียนแต่ละคน

การจัดการศึกษาในศตวรรษที่ 21 ในรายงานว่า “Learning : The Treasure Within” หรือ “การเรียนรู้ : ขุมทรัพย์ในตน”(วิชัย วงศ์ใหญ่ 2557: 1-2) ซึ่งเป็นหลักในการจัดการศึกษาในศตวรรษที่ 21 ประกอบด้วยการเรียนรู้ 4 แบบ (สี่เสาหลักทางการศึกษา) ได้แก่ การเรียนรู้เพื่อรู้ (การเรียนรู้เพื่อปฏิบัติได้ การเรียนรู้ที่จะอยู่ร่วมกันและการเรียนรู้เพื่อชีวิต (คณะกรรมาธิการนานาชาติว่าด้วยการศึกษาในศตวรรษที่ 21, 2540)

วิจารณ์ พานิช (2555: 16-21) ได้กล่าวถึงทักษะเพื่อการดำรงชีวิตในศตวรรษที่21 ว่าสาระ วิชามีความสำคัญ แต่ไม่เพียงพอสำหรับการเรียนรู้เพื่อมีชีวิตในโลกยุคศตวรรษที่21 ปัจจุบันการเรียนรู้ สาระวิชาควรเป็นการเรียนจากการค้นคว้าเองของนักเรียน โดยครูช่วย แนะนำ และช่วยออกแบบกิจกรรมที่ช่วยให้นักเรียนแต่ละคนสามารถประเมินความก้าวหน้าของการเรียนรู้ ของตนเองได้ สาระวิชาหลักประกอบด้วยภาษาแม่ และภาษาสำญของโลก ศิลปะ คณิตศาสตร์การปกครองและหน้าที่พลเมือง เศรษฐศาสตร์ วิทยาศาสตร์ ภูมิศาสตร์ และประวัติศาสตร์ โดยวิชาแกนหลักนี้จะนำมาสู่การกำหนดเป็นกรอบแนวคิดและยุทธศาสตร์สำคัญต่อการจัดการเรียนรู้ใน เนื้อหาเชิง สหวิทยาการหรือหัวข้อสำคัญ

สังคมศึกษากับทักษะการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21

ปัญญาประดิษฐ์ (Artificial Intelligence: AI) เข้ามามีบทบาทสำคัญและความคาดหวังในการพัฒนา AI ด้านการศึกษาสามารถส่งเสริมการเรียนรู้ตามความถนัดของแต่ละบุคคลหรือการเรียนรู้ส่วนบุคคล ผ่าน AI ในเรื่องการสอน เน้นการปรับกระบวนการเรียนการสอน ให้สอดคล้องกับพฤติกรรมของผู้เรียนที่ช่วยส่งเสริมประสบการณ์การเรียนรู้ที่ตอบสนองความต้องการเฉพาะของผู้เรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพ(Dutta), (2024); (Forero-Corba & Bennasar), (2024); Nkechi et al (2024)และสร้างแรงจูงใจในการเรียนรู้ผู้เรียนสามารถเรียนรู้ได้ทุกที่ทุกเวลา เพิ่มโอกาสและความเสมอภาคทางการศึกษา การช่วยแก้ไขปัญหาด้านการเรียนรู้ของผู้เรียนในบริบทที่แตกต่าง (Suchato, A. et at)., (2023)

จากการศึกษาพบว่า AI กับการศึกษา: ตัวช่วยสุดอัจฉริยะเพื่อพัฒนาการเรียนรู้มีผลต่อการพัฒนาทักษะดิจิทัลเช่น การเรียนรู้แบบปรับเหมาะ (Adaptive Learning) โดยปรับเนื้อที่น่าสนใจและมีปฏิสัมพันธ์ด้วยได้(Engaging And Interactive Content)ให้เหมาะสมกับผู้เรียนแต่ละคนผ่านการวิเคราะห์ข้อมูลและอัลกอริธึมอัจฉริยะ ช่วยส่งเสริมการเรียนรู้ที่ตรงกับความต้องการและความถนัดของผู้เรียนมีหลักสูตรการศึกษาเพื่อพัฒนาทักษะที่จำเป็นในศตวรรษที่ 21 โดยมุ่งเน้นการพัฒนาตั้งแต่ระดับปฐมวัยถึงอุดมศึกษา การศึกษาในยุคใหม่ ซึ่ง AI จะช่วยลดช่องว่างระหว่างความสามารถการเรียนรู้ได้ด้วยการใช้เทคโนโลยี สร้างโอกาสทางการศึกษาที่มีความเท่าเทียมกันให้แก่ผู้เรียนทุกคน เพื่อตอบสนองต่อโลกที่เทคโนโลยีมีบทบาทสำคัญมากขึ้นในชีวิตประจำวันและการศึกษา

องค์ความรู้ที่ได้รับ

ในยุคที่เทคโนโลยีก้าวหน้าอย่างรวดเร็ว ปัญญาประดิษฐ์ (AI) ได้เข้ามามีบทบาทสำคัญในการเปลี่ยนแปลงภูมิทัศน์ของการศึกษา โดยเฉพาะอย่างยิ่งในรายวิชาสังคมศึกษา ซึ่งครอบคลุมเนื้อหาที่กว้างขวางและหลากหลาย ตั้งแต่ประวัติศาสตร์ ภูมิศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ รัฐศาสตร์ ไปจนถึงวัฒนธรรมและสังคม การใช้ AI อย่างชาญฉลาดสามารถยกระดับการเรียนรู้สังคมศึกษาให้มีประสิทธิภาพ ลึกซึ้ง และน่าสนใจยิ่งขึ้น โดยมุ่งเน้นที่ความเข้าใจเชิงลึก การคิดวิเคราะห์ และการประยุกต์ใช้ มากกว่าการท่องจำ

จากการศึกษาทำให้เกิดองค์ความรู้ในด้านการประยุกต์ใช้ปัญญาประดิษฐ์เพื่อยกระดับคุณภาพการศึกษา โดย AI เข้ามามีบทบาทสำคัญทั้งในด้านการสนับสนุนการทำงานของคณาจารย์ เช่น การช่วยสร้างแผนการสอนและเตรียมการสอบ รวมถึงด้านการพัฒนาศักยภาพผู้เรียนผ่านการเรียนรู้แบบเฉพาะบุคคล (Personalized Learning) และการสร้างโอกาสการเข้าถึงการศึกษาที่เท่าเทียม สอดคล้องกับแผนภาพที่ 1

แผนภาพที่ 1 องค์ความรู้ที่ได้รับ

ช่วยสร้างแผนการสอน: ลดภาระครูในการออกแบบโครงสร้างเนื้อหาและการจัดการเวลา

ช่วยพัฒนาและออกแบบการเรียนรู้ที่แตกต่าง: รองรับการเรียนรู้แบบเฉพาะบุคคล (Personalized Learning) ที่เหมาะกับความสามารถของแต่ละคน

ช่วยให้ประเมินผลการเรียนได้ง่ายขึ้น: ใช้ระบบอัตโนมัติในการตรวจข้อสอบและวิเคราะห์คะแนนเพื่อดูพัฒนาการ

ช่วยมอบประสบการณ์การเรียนแบบเสมือนจริง: สร้างสภาพแวดล้อมจำลอง (เช่น VR/AR) เพื่อให้เห็นภาพในบทเรียนชัดเจนขึ้น

ช่วยเตรียมการสอบ: เป็นเครื่องมือช่วยติวหรือสร้างแนวข้อสอบเพื่อทบทวนความรู้

ตัวช่วยการสอนพิเศษ: ทำหน้าที่เป็นติวเตอร์ส่วนตัวที่คอยตอบคำถามได้ตลอด 24 ชั่วโมง

ให้คำแนะนำเกี่ยวกับการเรียน: วิเคราะห์จุดแข็งจุดอ่อนและแนะนำแนวทางการศึกษาต่อหรือการปรับปรุงการเรียน

สร้างโอกาสที่เท่าเทียมให้แก่ผู้เรียน: ช่วยให้ผู้เรียนในพื้นที่ห่างไกลหรือผู้ที่มีข้อจำกัดต่าง ๆ เข้าถึงทรัพยากรการศึกษาที่มีคุณภาพได้เท่ากัน

สรุป

AI ในการศึกษาถูกพัฒนาเพื่อปรับปรุงกระบวนการเรียนรู้ เพิ่มประสิทธิภาพ และสร้างความเท่าเทียม ผลลัพธ์ที่ได้คือการสนับสนุนผู้เรียน ครู และระบบการศึกษาให้พร้อมสำหรับอนาคตที่เทคโนโลยีมีบทบาทสำคัญมากขึ้นAI กับการศึกษา: ตัวช่วยสุดอัจฉริยะเพื่อพัฒนาการเรียนรู้ที่สำคัญ ดังนี้

1. การนำ AI ไปใช้สำหรับพัฒนาการศึกษา

1) การเรียนแบบปรับเหมาะ (Adaptive Learning) เพื่อให้สามารถเข้าใจ วิเคราะห์ และปรับข้อมูลการเรียนรู้ให้เหมาะสมกับผู้เรียนเช่นการวิเคราะห์พฤติกรรมการเรียนรู้เพื่อปรับหลักสูตรและบทเรียน

2) การพัฒนาสื่อการเรียนรู้และมีปฏิสัมพันธ์ด้วยได้การสร้างเครื่องมือช่วยสอนเป็นแพลตฟอร์มการเรียนรู้แบบปรับเปลี่ยนได้ (Adaptive Learning Platforms) ถ่ายทอดความรู้ในรูปแบบน่าสนใจเช่น การใช้ AI ในเกมการศึกษาและห้องเรียนเสมือนจริง (Virtual Reality)เพื่อเพิ่มความเพลิดเพลินในการเรียนรู้

3) การสร้างนวัตกรรมเพื่อการสร้างโอกาส ความเสมอภาค และความเท่าเทียมทางการศึกษาเช่น การช่วยผู้เรียนที่มีความบกพร่องทางการได้ยิน หรือผู้ที่พูดได้หลายภาษา เทคโนโลยี AI ก็สามารถแปลงเสียงพูดเป็นข้อความได้อัตโนมัติทำให้เข้าใจบทเรียนได้ง่ายขึ้นผลที่ได้จากการนำAI มาใช้กับการศึกษาดังนี้

1.สำหรับผู้เรียนช่วยพัฒนาการเรียนรู้ส่วนบุคคลผู้เรียนได้รับบทเรียนที่ปรับให้เหมาะสมกับความถนัดและความต้องการเพิ่มความสนใจและแรงจูงใจการเรียนรู้ผ่านเกมโดยใช้ AI ช่วยทำให้การเรียนรู้สนุกขึ้นและลดข้อจำกัดผู้เรียนที่มีข้อจำกัดด้านร่างกายหรือภาษาได้รับการสนับสนุนมากขึ้น

2.สำหรับครูช่วยลดภาระงานที่เป็นงานประจำโดยใช้ AI ช่วยตรวจข้อสอบ จัดการเอกสารและวิเคราะห์ผลการเรียนครูสามารถใช้ข้อมูลที่วิเคราะห์ปรับปรุงกระบวนการสอนที่มากขึ้น

2.การนำ AI ไปใช้สำหรับครู

1) การสร้างแผนการจัดการเรียนรู้และปรับบทบาทผู้สอนจากผู้ให้ความรู้กลายเป็น “ผู้อำนวยความสะดวก” ที่ช่วยผู้เรียนสร้างความรู้ด้วยตนเองเช่น การใช้ AI ช่วยวิเคราะห์ข้อมูลผู้เรียนโดยการจัดกลุ่มผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของรายวิชาเป็น กลุ่มเด่น กลุ่มกลาง กลุ่มอ่อนและการสร้างแผนการจัดการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับความต้องการของผู้เรียนเช่น(ChatGPT Copilot AI หรือ Lesson Planner)

2) การประเมินผลการเรียนโดยใช้AI ช่วยตรวจสอบงานและให้คะแนนโดยอัตโนมัติ เช่น Gradescope พัฒนาการประเมินผลแบบปรับเปลี่ยนตามระดับความสามารถของผู้เรียน (Adaptive Test)

3) การสร้างสื่อการสอนใช้ AI ช่วยสร้างสื่อที่น่าสนใจ เช่น ภาพ วิดีโอเกมการเรียนรู้ หรือบทเรียนเสมือนจริง (AR/VR) หรือระบบการเรียนรู้ผ่านเกมช่วยให้การสอนสนุกและมีประสิทธิภาพ

4) การช่วยเหลือการสอนพิเศษAI เป็นเครื่องมือช่วยสอนพิเศษ ให้คำแนะนำแก่ผู้เรียนที่ต้องการความช่วยเหลือเพิ่มเติมเช่น กระบวนการคิดที่ต้องใช้ทักษการคิดเชิงคำนวณ (Computational Thinking) และการแก้ปัญหาเชิงตรรกะเช่น การพัฒนาระบบ AI สำหรับการเรียนวิชาฟิสิกส์หรือคณิตศาสตร์

3.การนำ AI ไปใช้สำหรับผู้เรียน

1) การเรียนรู้ส่วนบุคคล (Personalized Learning) ผู้เรียนสามารถใช้ AI เพื่อเข้าถึงบทเรียนที่ปรับให้เหมาะสมกับระดับความสามารถและสไตล์การเรียนรู้ของตนผ่านแพลตฟอร์มออนไลน์

2) การพัฒนาทักษะการคิดเชิงวิเคราะห์AI ช่วยเสริมทักษะการคิดวิเคราะห์และการแก้ปัญหาผ่านการจำลองสถานการณ์หรือแบบฝึกที่เน้นการแก้โจทย์เพื่อฝึกทักษการคิดเชิงคำนวณะ (Computational Thinking) และการแก้ปัญหาเชิงตรรกะ

3) การเรียนรู้ได้ตลอดเวลาผู้เรียนสามารถเรียนรู้ได้ทุกที่ทุกเวลา ผ่านระบบ AI ที่พร้อมให้บริการ เช่น แพลตฟอร์มออนไลน์ หรือการช่วยเหลือการเรียนรู้นอกเวลาAI สามารถตอบคำถามหรืออธิบายบทเรียนที่ผู้เรียนไม่เข้าใจในช่วงเวลาที่เรียนด้วยตนเอง

4.การนำ AI ไปใช้สำหรับสถานศึกษาสถานศึกษาควรให้ความสำคัญกับการเรียนการสอนการพัฒนาครูและผู้เรียนการการสร้างความร่วมมือระหว่างภาคส่วนเพื่อพัฒนาการศึกษาเป็นประโยชน์สำหรับการบริหารจัดการภายในสถานศึกษา ดังนี้

1) การวางแผนและพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานการจัดหาเทคโนโลยีที่เหมาะสมติดตั้งเครือข่ายอินเทอร์เน็ตที่เสถียรและความเร็วสูงใช้แพลตฟอร์มการเรียนรู้แบบปรับตัว ที่ตอบสนองความต้องการของผู้เรียน และการจัดเตรียมอุปกรณ์สำหรับการเรียนเช่น คอมพิวเตอร์ แท็บเล็ต หรืออุปกรณ์เสริมสำหรับการเรียน ชุดหูฟังและกล้องเว็บแคม

2) การออกแบบหลักสูตรและการเรียนรู้แบบปรับเหมาะ(Adaptive Learning) นำมาใช้วิเคราะห์พฤติกรรมการเรียนของผู้เรียน ปรับปรุงการออกแบบหลักสูตรให้เหมาะสมปรับเปลี่ยนได้ตามระดับความสามารถของผู้เรียนที่มีความแตกต่างกันทำให้ผู้เรียนทุกคนบรรลุเป้าหมายได้

3) การพัฒนาสมรรถนะของครูในด้านการพัฒนากระบวนการคิดเชิงวิเคราะห์และด้านเทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์ (AI) การพัฒนาทักษะด้านเทคโนโลยีครูต้องมีการพัฒนาทักษะด้านเทคโนโลยีและการใช้ AI ในการสอน เช่น การใช้แพลตฟอร์มการเรียนรู้ออนไลน์ การจัดทำสื่อการสอนที่มี AI และการวิเคราะห์ข้อมูลการเรียนของนักเรียน

4)การสร้างความร่วมมือระหว่างภาคส่วนระหว่างสถานศึกษา รัฐบาลและภาคเอกชนในการพัฒนาเทคโนโลยีเพื่อการศึกษาสนับสนุนการเรียนรู้ที่เท่าเทียมและยั่งยืน พร้อมรับการเปลี่ยนแปลงในยุคดิจิทัล

บทความนี้ได้ข้อค้นพบว่า AI กับการศึกษา โดยให้ความสำคัญกับบทบาทของ AI ในการพัฒนาการเรียนรู้แบบเฉพาะบุคคลมากขึ้น ดังนี้

1.การเรียนแบบปรับเหมาะ (Adaptive Learning) เน้นการปรับกระบวนการเรียนการสอน ให้สอดคล้องกับพฤติกรรมของผู้เรียน และใช้เทคโนโลยีAIการสร้างแพลตฟอร์มการเรียนรู้แบบปรับตัว (Adaptive Learning Platforms) ผู้สอนต้องประเมินความต้องการเฉพาะของนักเรียนแต่ละคน และสร้างแผนการสอนที่เหมาะสมเป็นรายบุคคลรวมถึงการนำเทคโนโลยีความจริงเสมือน (Virtual Reality) และความจริงเสริม (Augmented Reality) มาประยุกต์ใช้การพัฒนาวิธีการสอนพบว่าช่วยส่งเสริมประสบการณ์การเรียนรู้ที่ตอบสนองความต้องการเฉพาะของผู้เรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพDutta, (2024); (Forero-Corba & Bennasar) (2024); Nkechi et. al (2024)และสร้างแรงจูงใจในการเรียนรู้

2. การสร้างโอกาส ความเท่าเทียมและความเสมอภาคทางการศึกษาเช่น การช่วยแก้ไขปัญหาด้านการเรียนรู้ของผู้เรียนในบริบทที่แตกต่าง Suchato, A. et at. (2023)การเรียนรู้ในกลุ่มนักเรียนที่มีความหลากหลายทางภาษาและการเข้าถึงเทคโนโลยีการศึกษาอย่างทั่วถึงMiao & Shiohira (2022) สำหรับประเด็นผู้เขียนมีความเห็นว่าต้องได้รับความร่วมมือจากรัฐบาล หน่วยงานของรัฐและภาคเอกชน การสนับสนุนการศึกษา โดยจัดโครงสร้างพื้นฐาน ได้แก่ อินเทอร์เน็ตความเร็วสูง คอมพิวเตอร์ แท็บเล็ต แพลตฟอร์มการศึกษาออนไลน์ เป็นต้น เพื่อการศึกษาสำหรับทุกช่วงวัย สนับสนุนการเรียนรู้ที่เท่าเทียมและยั่งยืนพร้อมรับการเปลี่ยนแปลงในยุคดิจิทัล

เอกสารอ้างอิง

ประภาส สีหา.(2568). AI เพื่อยกระดับการเรียนรู้สังคมศึกษาให้ฉลาดล้ำและตอบโจทย์การเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21.เอกสารประกอบการสอน.อุบลราชธานี:โรงเรียนโขงเจียมวิทยาคม.

พัชร์สิตา วิโรจไพศาลกุล.(2568).ในยุคดิจิทัลที่เทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์ (AI).เอกสารประกอบการสอน. อุบลราชธานี:โรงเรียนโขงเจียมวิทยาคม.

รัชนีกร ทองสุขดี. (2544). สารสนเทศเพื่อการสอนสังคมศึกษา. เอกสารประกอบการสอน. เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

วิจารณ์ พานิช. (2556). *วิถีสร้างการเรียนรู้เพื่อศิษย์.* (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพมหานคร: บริษัท ตถาตา พับลิเคชั่น. Ahmad et al. (2022)

วิชัย วงศ์ใหญ่. (2557). การเรียนรู้เพื่อปฏิบัติได้การเรียนรู้ที่จะอยู่ร่วมกันและการเรียนรู้เพื่อชีวิต. (คณะกรรมาธิการนานาชาติว่าด้วยการศึกษาในศตวรรษที่ 21, 2540)

Announcement from the Ministry of Education on the Ministry of Education's Educational Policy for the Fiscal Year B.E. 2568-2569. (2024, November13). Government Gazette. No. 141 Section 309 D. page.

Chatwattana, P1., Yangthisarn, P2., & Tabubpha, A3. (2024). The Educational Recommendation System with Artificial Intelligence Chatbot: A Case Study in Thailand.*International Journal of Engineering Pedagogy*,14(5).

Chiang Mai University. (2022).*Report on the implementation of the AI Tutor project for teaching university-level physics*.Faculty of Science, Chiang Mai University.

DIA.(2024). AI and Education: The Ultimate Intelligent Assistant for a New Dimensionof Better Learning. in-education.

Digichina Stanford. (2017). Full Translation: China's 'New Generation Artificial IntelligenceDevelopment Plan'. https://digichina.stanford.edu/work/full-translationchinasnew-generation-artificial-intelligence-development-plan-2017

Dutta, S1., Ranjan, S., Mishra, S2., Sharma, V3., Hewage, P4., & Iwendi, C5. (2024, February). Enhancing educational adaptability: A review and analysis of AI-driven adaptive learning platforms. In2024 4th InternationalConference on Innovative Practices in Technology and Management (ICIPTM)(pp. 1-5). IEEE.

ETS.(2023). AI and Education in 2030:Opportunities and Challenges in Learning. www.ets.kmutt.ac.th. https://www.ets.kmutt.ac.th/post/ai-in-education

Ezzaim, A1., Dahbi, A2., Aqqal, A3., & Haidine, A4. (2024). AI-based learning style detection in adaptive learning systems: a systematic literature review.Journal of Computers in Education, 1-39. Forbes. (2019). Why Is China The World's Leader In Edtech?. www.forbes.com . https://www.forbes.com/sites/sites/ricardogeromel/2019/04/05/why-is-china-the-worlds-leader-inedtech/?sh=15772 d95756

Forero-Corba, W1., & Bennasar, F. N2. (2024). Techniques and applications of Machine Learning and Artificial Intelligence in education: a systematic review.*RIED-Revista*

Iberoamericana de Educación a Distancia,27(1).

Garcia Castro, R. A1., Chura-Quispe, G2., Velarde Molina, J. F3., Espinoza Ramos, L. A4., & Almonte Durand, C. A5. (2024). Bibliometric review on teaching methods with artificial intelligence in education.*Online Journal of Communication and Media Technologies*,14(2), e202419.

Hairiyanto, Sartika, E., Fransiska, F. W., & Aslan. (2024). Understanding the students' english learning achievement and home environment supports during school closure to respond to pandemic at private madrasah tsanawiyah at-takwa sambas. International
Journal of Teaching and Learning, 2(4), Article 4.

Judijanto, L1., Atsani, M. R2., & Chadijah, S3. (2024). Trends In The Development Of Artificial
Intelligence-Based Technology In Education.International Journal of Teaching and Learning,2(6), 1722-1723.

Lohakan, M1., & Seetao2, C. (2024). Large-scale experiment in STEM education for high school students using artificial intelligence kit based on computervision and Python.Heliyon,
10(10).

Miao, F1., & Shiohira, K2. (2022). K-12 AI curricula. A mapping of government-endorsed AI curricula.UNESCO Publishing, https://unesdoc.
unesco.org/ark:/48223/pf0000380602, 3, 1144399.

Mochizuki, Y1., & Vickers, E2. (2024). UNESCO, the geopolitics of AI, and China's engagement with the futures of education.Comparative Education, 1-20.

Nkechi, A. A1., Ojo, A. O2., & Eneh, O. A3. (2024). Impact of Artificial Intelligence in Achieving Quality Education.

Nurson, N. L. (2024). Program Paket KesetaraanUpaya Mengatasi Angka Putus Sekolah. MULTIPLE: Journal of Global and Multidisciplinary, 2(1), 838-844.

OECD. (2018). PISA 2018 results: Combined executive summaries. OECD Publishing.

Office of the Basic Education Commission (OBEC). (2021). Guidelines for Proactive Teaching and Learning (Active Learning). OBEC.

Office of the Education Council (OEC). (2020). AI for enhancing learning. Sweet Chili Graphics Co.,Ltd.

Office of the Education Council (OEC). (2024). The application of AI in learning management: Examples of practices from abroad. Sweet Chili Graphics Co., Ltd.

Office of the Royal Society.(2019).Computer and information technology terminology. www.royin.go.th. https://www.royin.go.th

Sharma, D. S. (2024). Fostering inclusive education: harnessing ai in teacher training for digital

equality.Genic Books Publisher PVT.LTD

Sriwat, K. (2024). When Education Faces AI: Which Aspects Must Thai Education Prepare For?. www.eef.or.th. https://www.eef.or.th/clip-ai-for-teaching-and-learning.

Sperling, K1., Stenberg, C. J2., McGrath, C3., Akerfeldt, A., Heintz, F., & Stenliden, L. (2024). In search of artificial intelligence (AI) literacy in Teacher Education: A scoping review.Computers and Education Open, 100169.

Suchato, A1., Prathanwanit, N2., Peerawat Chomphuyod, P3. & Panida Wiriyachaiyaporn, P4. (2023).Complete research report on the study of applying artificial intelligence to develop reading skills for elementary school students.OEC.

The Equitable Education Fund (EEF).(2023, August 31). AI: A New Dimension of Learning. [Video]. YouTube. https://www.youtube.com/watch?v=fyfnSGwjTIk

Waluyo, B1., & Kusumastuti, S2. (2024). Generative AI in student English learning in Thai higher education: More engagement, better outcomes?.Social Sciences & Humanities Open,10, 101146.

AI กับการออกแบบการเรียนรู้แบบ ACTIVE LEARNING
Ai And Active Learning Design

วิไลวรรณ เรืองกระจาย[1*], พระมหาสมบัติ ฐานวโร [2], เอกรัตน์ มาพะดุง[3]
Wilaiwan Reuengkrachai[1], Phramaha Sombat Thanawaro[2], Eakkarat Mapadung[3]

บทคัดย่อ

ในยุคปัจจุบัน เทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์ (Artificial Intelligence: AI) ได้เข้ามามีบทบาทสำคัญในภาคการศึกษา โดยเฉพาะในการออกแบบการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง หนึ่งในแนวทางการเรียนรู้ที่ได้รับความนิยมคือ การเรียนรู้แบบ Active Learning ซึ่งเน้นการมีส่วนร่วมของผู้เรียนในกระบวนการเรียนรู้ผ่านกิจกรรมที่หลากหลาย เช่น การอภิปราย การทำโครงการ และการแก้ปัญหา AI สามารถนำมาใช้เพื่อสนับสนุนการออกแบบกิจกรรมเหล่านี้ให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น เช่น การวิเคราะห์ข้อมูลผู้เรียนเพื่อปรับเนื้อหาให้เหมาะสมกับความสามารถรายบุคคล การใช้ Chatbot หรือระบบแนะนำอัจฉริยะในการกระตุ้นให้ผู้เรียนมีปฏิสัมพันธ์ หรือแม้แต่การใช้ระบบสร้างเนื้อหาอัตโนมัติเพื่อช่วยครูในการออกแบบบทเรียน AI ยังสามารถช่วยประเมินผลการเรียนรู้เชิงลึกได้อย่างแม่นยำมากขึ้น ช่วยให้ครูสามารถวางแผนพัฒนาและส่งเสริมศักยภาพของผู้เรียนได้ตรงจุด บทความนี้จึงมุ่งเน้นการศึกษาแนวทางและศักยภาพของ AI ในการสนับสนุนการออกแบบการเรียนรู้แบบ Active Learning และเสนอแนวทางการนำ AI มาใช้ในห้องเรียนเพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วมและผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของผู้เรียน

คำสำคัญ: ปัญญาประดิษฐ์, การเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม, การออกแบบการเรียนรู้, เทคโนโลยีการศึกษา

Abstract

In the modern era, Artificial Intelligence (AI) plays a vital role in the education sector, especially in designing learner-centered approaches. One increasingly popular method is Active Learning, which emphasizes student engagement through various activities such as discussions, projects, and problem-solving. AI can enhance the effectiveness of these activities by analyzing learner data to personalize content, utilizing chatbots or intelligent recommendation systems to encourage interaction, and even generating automated content to support teachers in lesson planning. Furthermore, AI can facilitate deeper and more accurate learning assessments, enabling educators to better plan and promote individual student development. This article explores the potential of AI in supporting Active

[1] สังกัด โรงเรียนแร่วิทยา ตำบลบ้านแร่ อำเภอเขวาสินรินทร์ จังหวัดสุรินทร์
[1]Raewittaya School, BanRae Subdistrict, Khwao Sinarin, Surin, Thailand
[2-3] สาขาวิชาสังคมศึกษา คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬากรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์
[2-3]Department of Social Studies, Faculty of Education, Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Surin Campus
*Corresponding author.E-mail: aune0802@gmail.com โทร 064-941-1720

Learning design and offers practical approaches for integrating AI in classrooms to improve student engagement and academic outcomes.

Keywords: Artificial Intelligence, Active Learning, Learning Design, Educational Technology

บทนำ

การเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 มุ่งเน้นการพัฒนาทักษะที่ซับซ้อน เช่น การคิดวิเคราะห์ การแก้ปัญหาอย่างสร้างสรรค์ และการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต แนวคิด Active Learning จึงเป็นแนวทางสำคัญที่เน้นให้ผู้เรียนมีส่วนร่วม ลงมือปฏิบัติ และสร้างองค์ความรู้ด้วยตนเอง แตกต่างจากการเรียนรู้แบบดั้งเดิมที่ผู้สอนเป็นศูนย์กลาง อย่างไรก็ตาม การออกแบบกิจกรรม Active Learning มักต้องการเวลา ทรัพยากร และการจัดการข้อมูลผู้เรียนจำนวนมาก ซึ่งเป็นอุปสรรคสำคัญของผู้สอนในหลายบริบท

ในขณะเดียวกัน Artificial Intelligence (AI) ได้พัฒนาอย่างก้าวกระโดดและเริ่มถูกนำมาใช้ในภาคการศึกษา เช่น ระบบการเรียนรู้แบบปรับให้เหมาะสมรายบุคคล (Personalized Learning), การวิเคราะห์ข้อมูลพฤติกรรมผู้เรียน (Learning Analytics), การสร้างสื่อดิจิทัล, และการโต้ตอบกับผู้เรียนผ่าน Chatbot หรือระบบผู้ช่วยเสมือน การบูรณาการ AI เข้ากับการออกแบบการเรียนรู้แบบ Active Learning การศึกษาในศตวรรษที่ 21 จึงต้องปรับตัวให้สอดคล้องกับบริบทโลกที่เปลี่ยนไปอย่างรวดเร็ว เพื่อสร้างคนรุ่นใหม่ที่มีสมรรถนะและคุณลักษณะที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิตและทำงานในสังคมยุคดิจิทัล การบูรณาการเทคโนโลยีที่ทันสมัย เช่น ปัญญาประดิษฐ์ (Artificial Intelligence: AI) เข้าไปในกระบวนการจัดการเรียนรู้จึงกลายเป็นหนึ่งในแนวทางสำคัญที่ช่วยสนับสนุนและยกระดับคุณภาพการศึกษาของครูผู้สอน (ทวีโชค เหรียญไกร, 2568) การบูรณาการจึงอาจช่วยแก้ไขข้อจำกัด เพิ่มประสิทธิภาพ และสร้างสภาพแวดล้อมการเรียนรู้ที่ ตอบสนองผู้เรียนได้ลึกซึ้งและมีความหมายมากขึ้น

บทความนี้มุ่งเน้นการทบทวนแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับ Active Learning และ AI เพื่อนำมาบูรณาการเป็นกรอบการวิเคราะห์เชิงวิชาการ นอกจากนี้ยังนำเสนอรูปแบบและกรณีตัวอย่างที่สะท้อนการใช้ AI สนับสนุนกิจกรรมการเรียนรู้เชิงรุก เช่น การใช้ AI ช่วยประเมินผลการเรียนรู้รายบุคคล การออกแบบกิจกรรมแบบโต้ตอบ (interactive learning), การสร้างสื่อการเรียนรู้ที่ปรับตามระดับความสามารถของผู้เรียน รวมถึงการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงลึกเพื่อปรับปรุงการสอน ทั้งนี้เพื่อชี้ให้เห็นศักยภาพของ AI ในการยกระดับคุณภาพการจัดการเรียนรู้ และเป็นแนวทางสำหรับการพัฒนาการศึกษาในอนาคต

Active Learning คืออะไร และทำไมถึงสำคัญในศตวรรษที่ 21

ความหมายของ Active Learning (การเรียนรู้เชิงรุก)

Active Learning เป็นกระบวนการที่ผู้เรียนไม่ได้เป็นเพียงผู้รับสาร แต่ต้อง คิด วิเคราะห์ ลงมือทำ แลกเปลี่ยนความคิดเห็น และสะท้อนความเข้าใจของตนเอง ผู้เรียนมีบทบาทเป็น “ผู้สร้างความรู้” ผ่านกิจกรรมต่าง ๆ ครูอาจารย์ในศตวรรษที่ 21 จำเป็นต้องปรับเปลี่ยนวิธีการ จัดการเรียนรู้ให้ตอบสนองความเปลี่ยนแปลงของสังคมและเทคโนโลยี ผู้สอนที่มีบทบาทเป็นผู้ถ่ายทอดต้องปรับเปลี่ยนบทบาทเป็นผู้ชี้แนะวิธีการค้นคว้าหาความรู้เพื่อพัฒนาผู้เรียนให้สามารถแสวงหาความรู้ และประยุกต์ใช้ทักษะต่างๆ สร้างความเข้าใจด้วยตนเองจนเกิดเป็นทักษะและการเรียนรู้อย่างมีความหมาย การเรียนรู้ที่เน้นบทบาทและการมีส่วนร่วมของผู้เรียน "เป็นกระบวนการเรียนรู้ที่ให้ผู้เรียนได้เรียนรู้อย่างมีความหมายโดยการร่วมมือระหว่างผู้เรียนด้วยกัน ในการนี้ ครูต้อง

ลดบทบาทในการสอนและการให้ข้อความรู้แก่ผู้เรียนโดยตรงแต่ไปเพิ่มกระบวนการและกิจกรรมที่จะทำให้ผู้เรียนเกิดความกระตือรือร้น ในการจะทำกิจกรรมต่างๆ มากขึ้นและอย่างหลากหลายไม่ว่าจะเป็นการอภิปรายกลุ่ม การทดลอง การทำโครงงาน หรือการแก้ปัญหาในสถานการณ์จำลอง ทั้งหมดนี้ช่วยให้ผู้เรียนสามารถเชื่อมโยงความรู้ใหม่กับประสบการณ์เดิม ทำให้เกิดความเข้าใจที่ลึกซึ้งและยั่งยืนมากกว่าการจดจำเนื้อหาเพียงอย่างเดียว (พรทิพย์ วงศ์ไพบูลย์, 2560)

หลักการและแนวคิดที่สำคัญ

1.ผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง (Learner-Centered): ครูไม่ใช่ผู้ถ่ายทอดความรู้เพียงอย่างเดียว แต่ทำหน้าที่เป็น ผู้อำนวยความสะดวก (facilitator)

2.การเรียนรู้เชิงปฏิบัติ (Experiential Learning): การเรียนที่มาจากการลงมือทำ เช่น โครงงาน การทดลอง การจำลองสถานการณ์

3.การใช้ปัญหาเป็นฐาน (Problem-Based Learning): กระตุ้นการคิดวิเคราะห์ด้วยโจทย์หรือปัญหาที่ใกล้เคียงชีวิตจริง

4.การมีส่วนร่วมของผู้เรียน (Participation): เปิดโอกาสให้ผู้เรียนแสดงความเห็น ถกเถียง หรือทำงานเป็นทีม

5.การสะท้อนคิด (Reflection): หลังการเรียนรู้ ผู้เรียนต้องทบทวนว่าตนเองเข้าใจอะไร ได้เรียนรู้อะไร และจะนำไปใช้อย่างไร

ตัวอย่างกิจกรรม Active Learning

- การอภิปรายกลุ่มย่อย (Group Discussion)
- เกมการเรียนรู้ (Gamification)
- การสอนเพื่อน (Peer Teaching)
- การจำลองสถานการณ์/บทบาทสมมติ (Role Play/Simulation)
- การเรียนรู้แบบโครงงาน (Project-Based Learning)
- กิจกรรมถาม–ตอบ หรือใช้เทคนิค “Think–Pair–Share”

ความสำคัญในศตวรรษที่ 21

ความสำคัญของ Active Learning นั้นชัดเจนมากในยุคปัจจุบัน เพราะโลกเต็มไปด้วยความท้าทายและปัญหาที่ซับซ้อน ผู้เรียนจำเป็นต้องมี ทักษะการคิดเชิงวิเคราะห์ การแก้ปัญหา ความคิดสร้างสรรค์ การทำงานร่วมกับผู้อื่น และการเรียนรู้ด้วยตนเองอย่างต่อเนื่อง การเรียนรู้เชิงรุกช่วยเตรียมผู้เรียนให้พร้อมรับมือกับโลกที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและไม่แน่นอน ในยุคที่โลกเปลี่ยนเร็ว ผู้เรียนต้องพัฒนามากกว่าความรู้เชิงวิชาการ ดังนั้น Active Learning จึงช่วยสร้างทักษะสำคัญ เช่น

1. ทักษะการคิดขั้นสูง (Higher-Order Thinking Skills – HOTS): วิเคราะห์ แก้ปัญหา และประเมินค่า

2. ทักษะการเรียนรู้ตลอดชีวิต (Lifelong Learning): รู้จักหาความรู้ใหม่ด้วยตนเองอย่างต่อเนื่อง

3. ทักษะการสื่อสารและการทำงานร่วมกัน (Collaboration & Communication): มีทักษะมนุษยสัมพันธ์ ทำงานเป็นทีมได้

4. ทักษะการใช้เทคโนโลยี (Digital Literacy): ใช้เครื่องมือดิจิทัลในการค้นคว้า สร้างผลงาน และสื่อสาร

5.ความคิดสร้างสรรค์และนวัตกรรม (Creativity & Innovation): คิดสิ่งใหม่ ๆ เพื่อพัฒนางานหรือแก้ปัญหา

สรุป Active Learning คือ การเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนมีส่วนร่วม ลงมือปฏิบัติ คิดวิเคราะห์ และสะท้อนความรู้เป็นแนวทางสำคัญที่ทำให้ผู้เรียนพัฒนาทักษะที่จำเป็นในศตวรรษที่ 21 ทั้งการคิดสร้างสรรค์ การแก้ปัญหา การทำงานร่วมกัน และการเรียนรู้ตลอดชีวิต

ศักยภาพของ AI ในการสนับสนุน Active Learning

ปัญญาประดิษฐ์หรือ AI กลายเป็นเครื่องมือสำคัญที่สามารถสนับสนุนการเรียนรู้เชิงรุก ปัญญาประดิษฐ์ ได้พัฒนาขึ้นเป็นกลไกเชิงระบบที่มีบทบาทสำคัญต่อการเปลี่ยนผ่านกระบวนการเรียนการสอนในยุคสมัยใหม่ ซึ่งมีลักษณะเฉพาะคือ ความก้าวหน้าอย่างรวดเร็วของเทคโนโลยีสารสนเทศและนวัตกรรมดิจิทัล อันส่งผลให้วิถีการเรียนรู้ของผู้เรียนหลากหลาย มุ่งสู่ความเป็นพลวัตและปรับเปลี่ยนได้ตามสถานการณ์ บนฐานของแนวคิดการเรียนรู้เชิงรุก และการเรียนรู้แบบมีส่วนAI ในฐานะเครื่องมือทางการศึกษาจึงมิได้จำกัดเพียงการจัดการข้อมูลปริมาณมากหรือการวิเคราะห์พฤติกรรมการเรียนรู้เชิงสถิติ หากยังมีศักยภาพสูงในการออกแบบระบบการเรียนรู้ที่ตอบสนองความแตกต่างเฉพาะบุคคล ซึ่งคำนึงถึงความถนัด ความสนใจ และบริบทส่วนบุคคลของผู้เรียนแต่ละราย (รติกร จงริดมะดัน,2568) เนื่องจาก Active Learning ต้องการการมีส่วนร่วมของผู้เรียน การวิเคราะห์ความเข้าใจและพฤติกรรมของผู้เรียนแบบเรียลไทม์ และการปรับเนื้อหาให้เหมาะสมกับระดับความรู้ของแต่ละคน ซึ่งเป็นสิ่งที่ AI สามารถทำได้อย่างแม่นยำและรวดเร็วหนึ่งในศักยภาพสำคัญของ AI คือ การจัดการข้อมูลขนาดใหญ่ (Data Management) ในกระบวนการเรียนรู้ ผู้เรียนแต่ละคนจะสร้างข้อมูลจำนวนมาก เช่น การตอบแบบทดสอบ ผลการบ้าน การเข้าร่วมกิจกรรม หรือแม้แต่เวลาที่ใช้ในการเรียน AI สามารถรวบรวมและจัดการข้อมูลเหล่านี้อย่างเป็นระบบ ทำให้ครูและผู้เรียนเห็นภาพรวมของการเรียนรู้ได้ชัดเจนต่อมาคือ การวิเคราะห์พฤติกรรมและรูปแบบการเรียนรู้ของผู้เรียน (Learning Analytics) AI สามารถวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อระบุพฤติกรรม เช่น จุดที่ผู้เรียนมีปัญหา จุดที่ผู้เรียนสนใจมากที่สุด หรือรูปแบบการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับแต่ละคน ด้วยข้อมูลนี้ ครูสามารถปรับวิธีการสอนให้ตรงกับความต้องการของผู้เรียน หรือผู้เรียนเองก็สามารถปรับแนวทางการเรียนรู้ได้ตามคำแนะนำของ AIอีกด้านที่สำคัญคือ การปรับเนื้อหาและกิจกรรมให้เหมาะสม (Personalized Learning) AI สามารถสร้างประสบการณ์การเรียนรู้ที่แตกต่างกันตามระดับความรู้ ความสนใจ และความเร็วในการเรียนรู้ของผู้เรียน เช่น การแนะนำบทเรียนเสริมสำหรับผู้ที่ยังไม่เข้าใจเนื้อหา การจัดกิจกรรมท้าทายสำหรับผู้ที่เรียนเก่ง หรือการแนะนำสื่อที่เหมาะกับสไตล์การเรียนรู้แต่ละคนนอกจากนี้ AI ยังสามารถช่วย สร้างความหลากหลายของกิจกรรม Active Learning เช่น การใช้ chatbot สำหรับถาม–ตอบแบบเรียลไทม์ การสร้างแบบฝึกหัดที่ปรับระดับความยากอัตโนมัติ การจำลองสถานการณ์เสมือนจริง หรือการจัดเกมการเรียนรู้ที่ปรับเนื้อหาให้ตรงกับความต้องการของผู้เรียนแต่ละคน

สรุปได้ว่า AI เป็นเครื่องมือที่ช่วยทำให้ Active Learning มีประสิทธิภาพมากขึ้น เพราะสามารถ จัดการข้อมูล วิเคราะห์พฤติกรรมผู้เรียน และปรับเนื้อหาให้เหมาะสมแบบเฉพาะบุคคล สิ่งนี้ไม่เพียงช่วยให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมมากขึ้น แต่ยังพัฒนาทักษะการคิดวิเคราะห์ การแก้ปัญหา และการเรียนรู้ด้วยตนเองอย่างต่อเนื่อง ซึ่งเป็นหัวใจของการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21

AI กับการออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ที่มีปฏิสัมพันธ์สูง

การเรียนรู้เชิงรุก (Active Learning) ไม่ได้จำกัดอยู่เพียงในห้องเรียนหรือการทำโครงงานแบบเดิมอีกต่อไป ปัญญาประดิษฐ์หรือ AI สามารถเข้ามาช่วยออกแบบ กิจกรรมการเรียนรู้ที่มีปฏิสัมพันธ์สูงได้ทำให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมอย่างต่อเนื่อง สนุก และเกิดความเข้าใจอย่างลึกซึ้ง

หนึ่งในตัวอย่างที่เห็นได้ชัดคือ แพลตฟอร์มแชทบอท (Chatbot) แชทบอทหมายถึง โปรแกรมแบบจำลองการสนทนาของระบบคอมพิวเตอร์ ที่ผู้เรียนสามารถเรียนรู้ตั้งเริ่มจนถึงสิ้นสุด ตามที่แชทบอทได้ถูกตั้งคำถามไว้ แบ่ง รูปแบบการสนทนาของแชทบอทไว้ 2 รูปแบบดังนี้

การสนทนาแบบหาความต้องการ (Intent-Based) คือรูปแบบการสนทนาตามประสงค์ของผู้เรียนที่มีความเจตนาในการทำอย่างใดอย่างหนึ่ง โดยวิเคราะห์จากคำภายในประโยคที่ได้รับมาจากนั้นหาว่าข้อความที่รับมาจากนักเรียนต้องการจะทำอะไรหรือสื่อถึงอะไร โดยครูผู้สอนสามารถจัดกลุ่มของประโยคคำถามและคำตอบแบ่งตามกลุ่มคำเพื่อให้แชทบอทสนทนาโต้ตอบกับนักเรียนได้ตามที่ครูผู้สอนต้องการได้

การสนทนาแบบตามลำดับ (Flow-Based) คือรูปแบบการสนทนาตามเส้นทางที่ครูผู้สอนได้วางเนื้อหาให้นักเรียน ตั้งแต่เริ่มต้นจนถึงปลายทาง สามารถนำนักเรียนที่เข้ามาสนทนากับแชทบอทไปยังจุดหมายตามที่ครูได้กำหนดได้ เช่น นักเรียนไม่ทราบเกี่ยวกับความสามารถของแชทบอทว่าสามารถทำอะไรได้บ้าง แชทบอทก็จะเป็นฝั่งเริ่มต้นบทสนทนา แล้วให้ความช่วยเหลือ นักเรียนไปตามกระบวนการวิเคราะห์ที่ออกแบบไว้ (สุธิเทพ สิริพิพัฒนกุลและคณะ,2567)

อีกตัวอย่างคือ เกมการเรียนรู้ที่ขับเคลื่อนด้วย AI (AI-powered Learning Games) เกมเหล่านี้ไม่ได้เป็นเพียงเกมเพื่อความสนุก แต่ AI สามารถปรับระดับความยากของเกมให้เหมาะกับความรู้และทักษะของผู้เรียนแต่ละคน เช่น เกมฝึกภาษาอาจปรับคำศัพท์หรือประโยคให้ตรงกับระดับความสามารถของผู้เรียน หรือเกมคณิตศาสตร์สามารถเพิ่มความซับซ้อนตามความก้าวหน้าของผู้เรียน ทำให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมและท้าทายตลอดเวลา

นอกจากนี้ เทคโนโลยี VR/AR ที่ใช้ AI ก็สามารถสร้างสภาพแวดล้อมการเรียนรู้เสมือนจริง ผู้เรียนสามารถจำลองสถานการณ์จริง เช่น การทดลองวิทยาศาสตร์ การสำรวจอวกาศ หรือการจำลองเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ AI จะช่วยปรับเนื้อหาและสภาพแวดล้อมให้เหมาะกับการเรียนรู้ของผู้เรียนแต่ละคน รวมถึงติดตามพฤติกรรมและให้คำแนะนำเพื่อให้ผู้เรียนสามารถเรียนรู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพสูงสุด

AI ยังสามารถช่วย สร้างฟีดแบ็กทันที (Immediate Feedback) ทำให้ผู้เรียนรู้ว่าได้ทำถูกหรือผิดพร้อมคำแนะนำปรับปรุง วิธีนี้ช่วยให้เกิดการเรียนรู้แบบ Active Learning อย่างแท้จริง เพราะผู้เรียนสามารถปรับแนวทางการคิดและแก้ปัญหาได้ทันที

สรุปได้ว่า AI เป็นเครื่องมือสำคัญในการออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ที่มีปฏิสัมพันธ์สูง โดยสามารถทำให้ผู้เรียน มีส่วนร่วมอย่างต่อเนื่อง สนุกสนาน และเรียนรู้ตามระดับความสามารถของตนเอง ผ่านตัวอย่างเช่น แพลตฟอร์มแชทบอท เกมการเรียนรู้ หรือ VR/AR ที่ขับเคลื่อนด้วย AI ซึ่งทั้งหมดนี้ช่วยส่งเสริมการคิดเชิงวิเคราะห์ การแก้ปัญหา และการเรียนรู้ด้วยตนเองในศตวรรษที่ 21

การใช้ AI เพื่อการประเมินผลและป้อนกลับแบบเรียลไทม์

การใช้ AI เพื่อการประเมินผลและป้อนกลับแบบเรียลไทม์หนึ่งในความท้าทายสำคัญของการเรียนรู้เชิงรุก (Active Learning) คือการติดตามความก้าวหน้าและความเข้าใจของผู้เรียนได้อย่างแม่นยำและทันเวลา นวัตกรรม AI ช่วยเพิ่มขีดความสามารถของครูในการวิเคราะห์ข้อมูลการเรียนรู้ของผู้เรียน การออกแบบสื่อการสอนเฉพาะบุคคล และการประเมินผลที่มีความแม่นยำ ช่วยลดข้อจำกัดด้านเวลาและทรัพยากร รวมทั้งส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้เชิงรุกและการเรียนรู้ด้วยตนเอง การบูรณาการนวัตกรรม AI อย่างมีระบบจึงต้องควบคู่ไปกับการพัฒนาทักษะเชิงเทคนิค ทักษะการคิดเชิงวิพากษ์ และเจตคติที่เปิดกว้างของครู เพื่อให้สามารถนำเทคโนโลยีมาสร้างคุณค่าและยกระดับคุณภาพการศึกษาอย่างแท้จริง (วิชญาดา ศรีพันธ์,2568) การประเมินผลแบบเดิมที่ต้องรอส่งงานหรือสอบปลายภาคอาจไม่สามารถให้ข้อมูลย้อนกลับทันทีที่ผู้เรียนต้องการ ในจุดนี้ AI มีศักยภาพสูงในการสนับสนุนการประเมินผลและการป้อนกลับแบบเรียลไทม์

1. Adaptive Assessment (การประเมินผลปรับตามผู้เรียน)

AI สามารถออกแบบข้อสอบหรือแบบฝึกหัดที่ ปรับความยากง่ายตามระดับความรู้และความสามารถของผู้เรียนเรียกว่า Adaptive Assessment เช่น หากผู้เรียนตอบคำถามถูกต่อเนื่อง AI จะเพิ่มความซับซ้อนของโจทย์เพื่อท้าทายมากขึ้น แต่หากผู้เรียนตอบผิด AI จะปรับโจทย์ให้ง่ายลงหรือแนะนำเนื้อหาเสริม ทำให้การประเมินมีความเป็นส่วนบุคคลและเหมาะสมกับแต่ละผู้เรียนมากกว่าการสอบแบบเดียวกันทุกคน

2. Feedback ทันที (Immediate Feedback)

AI สามารถให้ คำติชมและคำแนะนำทันที หลังจากผู้เรียนตอบคำถามหรือทำกิจกรรม ตัวอย่างเช่น แชทบอทสามารถอธิบายว่าข้อใดถูกหรือผิด พร้อมเหตุผล และเสนอวิธีปรับปรุงความเข้าใจ การได้รับ Feedback ทันทีช่วยให้ผู้เรียนสามารถ ปรับแนวทางการเรียนรู้ได้ทันที ทำให้เกิดการเรียนรู้เชิงรุกและลดความสับสน

3. Learning Analytics (การวิเคราะห์การเรียนรู้)

AI สามารถเก็บและวิเคราะห์ ข้อมูลพฤติกรรมการเรียนรู้ของผู้เรียน เช่น เวลาที่ใช้ทำแบบฝึกหัด จำนวนครั้งที่ทำผิดพลาด หัวข้อที่สนใจ หรือรูปแบบการตอบคำถาม การวิเคราะห์เหล่านี้ช่วยให้ครูและผู้เรียนเข้าใจ จุดแข็งและจุดอ่อน ของการเรียนรู้ สามารถปรับกิจกรรมหรือเนื้อหาให้ตรงกับความต้องการจริง ๆ ของผู้เรียน

การใช้ AI ในการประเมินผลและป้อนกลับแบบเรียลไทม์มีข้อดีหลายประการ ได้แก่

- ช่วยให้การประเมินผลเป็น แบบเฉพาะบุคคล (Personalized Assessment)
- ทำให้ผู้เรียนได้รับ คำแนะนำทันที (Immediate Guidance)
- สนับสนุนการเรียนรู้แบบ Active Learning และ Self-directed Learning
- ช่วยครู วางแผนสอนและปรับกิจกรรมการเรียนรู้ ได้แม่นยำขึ้น

สรุปได้ว่า AI ไม่เพียงช่วยประเมินความรู้ของผู้เรียนอย่างแม่นยำ แต่ยังสามารถ ให้ Feedback แบบเรียลไทม์ ปรับเนื้อหาและกิจกรรมให้เหมาะสม และวิเคราะห์พฤติกรรมการเรียนรู้ ซึ่งทั้งหมดนี้ช่วยให้การเรียนรู้เป็นไปอย่างต่อเนื่อง มีประสิทธิภาพ และตอบโจทย์ความต้องการของผู้เรียนแต่ละคนในศตวรรษที่ 21

ความท้าทายและข้อจำกัดของการใช้ AI ใน Active Learning

ความท้าทายและข้อจำกัดของการใช้ AI ใน Active Learning แม้ปัญญาประดิษฐ์หรือ AI จะมีศักยภาพสูงในการสนับสนุนการเรียนรู้เชิงรุก (Active Learning) ทั้งการปรับเนื้อหาแบบเฉพาะบุคคล การประเมินผลแบบเรียลไทม์ และการวิเคราะห์พฤติกรรมผู้เรียน แต่การนำ AI มาใช้ก็ยังมี ความท้าทายและข้อจำกัด ที่ต้องพิจารณาอย่างรอบคอบ

1. ข้อจำกัดด้านคุณภาพและความน่าเชื่อถือของข้อมูล

กล่าวถึงข้อจำกัดที่อาจเกิดขึ้นจากคุณภาพและความน่าเชื่อถือของข้อมูลที่ใช้ในการฝึกฝนและประมวลผลโดย AI โดยมีการเน้นถึงความสำคัญของการใช้ข้อมูลที่มีคุณภาพสูงและสมบูรณ์ เพื่อให้ผลการวิเคราะห์หรือคาดการณ์ที่ได้จาก AI เป็นไปอย่างแม่นยำและน่าเชื่อถือ ถ้าหากข้อมูลที่นำมาใช้มีปัญหาหรือขาดความสมบูรณ์เช่น ข้อมูลที่มือคติหรือไม่ครอบคลุมกลุ่มประชากรทั้งหมด อาจส่งผลให้ AI ให้ผลลัพธ์ที่ไม่ถูกต้องหรือไม่เที่ยงตรงซึ่งอาจเกิดความไม่เท่าเทียมกันในผลลัพธ์ต่างๆ หรือแม้กระทั่งการวิจัยที่มีความลำเอียง โดยสรุปแล้ว ข้อความนี้ชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของการเลือกใช้ข้อมูลที่มีคุณภาพไพในการพัฒนา AI เพื่อป้องกันผลลัพธ์ที่ผิดพลาดหรือไม่

2. ข้อจำกัดด้านความเข้าใจและการตีความผลลัพธ์

ข้อจำกัดในการทำความเข้าใจและการตีความผลลัพธ์ที่ได้จาก AI โดยเฉพาะในกรณีที่ AI ทำงานในลักษณะของ "กล่องดำ" (Black Box) ซึ่งหมายถึงการที่ผู้ใช้งานหรือผู้วิจัยไม่สามารถเข้าถึงหรือเข้าใจได้ว่า Ai ตัดสินใจอย่างไร หรือเหตุผลใดที่นำไปสู่ผลลัพธ์นั้น การขาดความโปร่งใสนี้ทำให้การตีความผลลัพธ์จาก AI เป็นเรื่องยาก และอาจส่งผลให้ผู้ใช้งานไม่สามารถมั่นใจใจในความถูกต้องของผลลัพธ์ หรือเกิดความเข้าใจผิดในข้อมูลที่ได้ เนื่องจากไม่สามารถตรวจสอบกระบวนการที่เกิดขึ้นภายในได้ในเชิงสังเคราะห์, การวิจารณ์ความท้ายของ AIในการทำงานโดยขาดความโปร่งใสในการตัดสินใจ ซึ่งสามารถส่งผลกระทบต่อความน่าเชื่อถือและการใช้งานของAI ในการตัดสินใจที่สำคัญ

3. ข้อจำกัดด้านเทคโนโลยีและทรัพยากร

AI ต้องการทรัพยากรด้านฮาร์ดแวร์และขอฟต์แวร์ที่มีประสิทธิภาพสูง เช่น การประมวลผลของ GPUหรือระบบคลาวด์ รวมถึงการพัฒนาโมเดล AI ที่ซับซ้อนยังต้องใช้บุคลากรที่มีความเชี่ยวชาญเฉพาะด้าน ซึ่งอาจเป็นอุปสรรคสำหรับนักวิจัยที่มีข้อจำกัดด้านงบประมาณหรือทรัพยากรทางเทคโนโลยี

4. ข้อจำกัดด้านจริยธรรมและความเป็นส่วนตัว

AI มักเกี่ยวข้องกับการใช้ข้อมูลส่วนบุคคล ซึ่งอาจนำไปสู่ความกังวลเรื่องการละเมิดความเป็นส่วนตัวและการจัดการข้อมูลที่ไม่เหมาะสม หากไม่มีการกำกับดูแลที่ดี นอกจากนี้ การใช้ AI ในการวิจัยอาจก่อให้เกิดผลกระทบทางจริยธรรม เช่น การใช้ข้อมูลเพื่อวัตถุประสงค์ที่ไม่ได้รับความยินยอม หรือการตัดสินใจของ AI ที่ส่งผลกระทบต่อกลุ่มบุคคลบางกลุ่มในเชิงลบ

5. ข้อจำกัดด้านความพร้อมใช้งานและการนำไปประยุกต์ใช้

ในบางกรณี A ที่ถูกพัฒนาขึ้นอาจไม่สามารถนำไปใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพในสถานการณ์จริง เช่นโมเดลที่ใช้ในสภาพแวดล้อมอาจไม่สามารถทำงานได้ดีในบริบทที่เปลี่ยนแปลง หรือข้อมูลที่ AI ใช้เรียนรู้ไม่เหมาะสมกับการใช้งานในสถานการณ์ที่แตกต่างกัน

6. ข้อจำกัดด้านต้นทุนและเวลา

การพัฒนา AI ต้องใช้เวลาและงบประมาณสูง เช่น การฝึกโมเดลด้วยชุดข้อมูลขนาดใหญ่ที่ต้องใช้เวลาประมวลผลนาน หรือค่าใช้จ่ายในการจัดหาเครื่องมือและซอฟต์แวร์ที่เหมาะสม ซึ่งอาจเป็นอุปสรรคสำหรับนักรับนักวิจัยหรือองค์กรขนาดเล็ก

ข้อจำกัดเหล่านี้ชี้ให้เห็นว่า แม้ AI จะมีศักยภาพสูงในการเสริมสร้างความก้าวหน้างาน AI ควรมีการวางแผนและกำกับดูแลที่รอบคอบ รวมถึงการพัฒนานโยบายและแนวทางที่เหมาะสมเพื่อจัดการกับปัญหาและความท้าทายเหล่านี้ (พระรบชนะชน อติพโล (คำอ่อนศรี),2568)

บทบาทใหม่ของครูในยุค AI-Active Learning

เมื่อโลกการศึกษาก้าวเข้าสู่ยุคดิจิทัลและการเรียนรู้เชิงรุก (Active Learning) ผสานกับปัญญาประดิษฐ์ (AI) บทบาทของครูจึงไม่เหมือนเดิมอีกต่อไป ครูไม่ได้เป็นเพียงผู้ถ่ายทอดความรู้หรือผู้บรรยายเพียงฝ่ายเดียว แต่ต้องปรับตัวเป็น ผู้ชี้แนะแนวทาง (Facilitator), ผู้ออกแบบประสบการณ์การเรียนรู้ (Learning Designer) และผู้วิเคราะห์ข้อมูลการเรียนรู้ (Learning Analyst)

1. ครูในฐานะผู้ชี้แนะแนวทาง (Facilitator) AI สามารถช่วยจัดการเนื้อหา ประเมินผล และให้คำแนะนำผู้เรียนแบบเรียลไทม์ แต่ครูยังมีบทบาทสำคัญในการ ชี้แนะการคิดวิเคราะห์ กระตุ้นการตั้งคำถาม และสร้างแรงจูงใจ ให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมอย่างเต็มที่ ครูช่วยให้ผู้เรียนเชื่อมโยงความรู้ใหม่กับประสบการณ์จริง และฝึกทักษะการคิดเชิงลึก การแก้ปัญหา และการทำงานร่วมกับผู้อื่น

2. ครูในฐานะผู้ออกแบบประสบการณ์การเรียนรู้ (Learning Designer) AI ช่วยให้สามารถสร้างกิจกรรมเรียนรู้แบบปรับตามผู้เรียน (Personalized Learning) แต่ครูยังต้อง ออกแบบโครงสร้างกิจกรรมให้เหมาะสมกับเป้าหมายการเรียนรู้ เช่น การจัดการเรียนรู้แบบโครงงาน (Project-Based Learning), การใช้เกมการเรียนรู้, หรือ VR/AR ที่ขับเคลื่อนด้วย AI ครูต้องตัดสินใจเลือกกิจกรรมที่กระตุ้นความคิดสร้างสรรค์และการมีส่วนร่วมของผู้เรียน

3. ครูในฐานะผู้วิเคราะห์และใช้ข้อมูลการเรียนรู้ (Learning Analyst) AI สามารถเก็บและวิเคราะห์ข้อมูลพฤติกรรมผู้เรียน ครูต้องสามารถ ตีความข้อมูลเหล่านี้ เพื่อติดตามความก้าวหน้า ปรับเนื้อหา และให้คำแนะนำที่เหมาะสมกับผู้เรียนแต่ละคน การใช้ข้อมูลอย่างชาญฉลาดช่วยให้ครูสามารถสอนแบบมีประสิทธิภาพและตอบสนองต่อความต้องการของผู้เรียนได้อย่างแท้จริง

4. ครูในฐานะผู้คงความเป็นมนุษย์และคุณค่าทางจริยธรรม แม้ AI จะช่วยวิเคราะห์และปรับการเรียนรู้ แต่ครูยังคงมีบทบาทในการ สร้างความสัมพันธ์ สร้างแรงบันดาลใจ และปลูกฝังคุณค่า จริยธรรม และทักษะสังคม ให้ผู้เรียน ครูช่วยให้ผู้เรียนตัดสินใจอย่างมีวิจารณญาณ และไม่พึ่งพา AI อย่างเดียว

สรุปได้ว่า บทบาทของครูในยุค AI-Active Learning เปลี่ยนจากผู้สอนแบบเดิมไปสู่ผู้ชี้แนะแนวทาง ผู้ออกแบบประสบการณ์การเรียนรู้ ผู้วิเคราะห์ข้อมูล และผู้สร้างแรงบันดาลใจ การปรับบทบาทนี้ทำให้การเรียนรู้เชิงรุกมีประสิทธิภาพมากขึ้น และเตรียมผู้เรียนให้พร้อมกับโลกที่ซับซ้อนและเปลี่ยนแปลงเร็ว

แนวโน้มอนาคต: การผสมผสาน AI และ Active Learning

การศึกษาในยุคปัจจุบันได้รับการเปลี่ยนแปลงโดยมีการนำเทคโนโลยีดิจิทัลมาช่วยในการเสริมสร้างประสบการณ์การเรียนรู้ที่น่าสนใจและมีประสิทธิภาพมากขึ้น การจัดระบบนิเวศทางการศึกษาด้วยเทคโนโลยีดิจิทัลเพื่อการเรียนรู้แห่งอนาคตนี้มุ่งเน้นการใช้เทคโนโลยีในการพัฒนากระบวนการการเรียนรู้และการสอนที่มีคุณภาพ โดยมีจุดมุ่งหมายหลักในการเพิ่มประสิทธิภาพในการสอนและการเรียนรู้ ซึ่ง

สร้างโอกาสแก่ผู้เรียนในการเรียนรู้ในแบบที่ตรงตามความสนใจและความต้องการของตนเอง การใช้เทคโนโลยีดิจิทัลในการศึกษาช่วยให้เกิดความยืดหยุ่นในการเรียนรู้ โดยผู้เรียนสามารถเข้าถึงข้อมูลและความรู้ได้อย่างสะดวกสบายผ่านแพลตฟอร์มการเรียนรู้ออนไลน์ และมีการผสมผสานระหว่างการเรียนแบบออฟไลน์และออนไลน์ นอกจากนี้ เทคโนโลยีเสริมสร้างประสบการณ์การเรียนรู้ที่น่าสนใจและสร้างแรงจูงใจให้กับผู้เรียน โดยการใช้เทคโนโลยีเสมือนจริงและการสร้างเกมการเรียนรู้ การจัดระบบนิเวศทางการศึกษาด้วยเทคโนโลยีดิจิทัลยังช่วยให้การติดตามและประเมินผลการเรียนรู้ของนักเรียนมีความสะดวกสบายและมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น สร้างโอกาสในการสร้างความสัมพันธ์และการทำงานร่วมกันระหว่างผู้เรียนและผู้สอน และส่งเสริมการสร้างสรรค์และคิดวิเคราะห์ในผู้เรียน ดังนั้น การจัดระบบนิเวศทางการศึกษาด้วยเทคโนโลยีดิจิทัลเป็นก้าวสำคัญสู่การศึกษาแห่งอนาคตที่นำเทคโนโลยีมาใช้ให้เกิดประสิทธิภาพในการเรียนรู้(ขัณธ์ชัย อธิเกียรติและธนารักษ์ สารเถื่อนแก้ว;2567)

1. ห้องเรียนแห่งอนาคต (Future Classroom)

AI จะช่วยให้การจัดการเรียนรู้เป็น แบบเฉพาะบุคคล (Personalized Learning) ผู้เรียนแต่ละคนจะได้รับกิจกรรมและเนื้อหาที่เหมาะสมกับระดับความรู้ ความสนใจ และรูปแบบการเรียนรู้ของตนเอง ห้องเรียนจะเต็มไปด้วย เทคโนโลยีเสมือนจริง (VR/AR), เกมการเรียนรู้, แพลตฟอร์มแชทบอท, และเครื่องมือวิเคราะห์พฤติกรรมผู้เรียน ครูทำหน้าที่เป็นผู้ชี้แนะแนวทางและผู้สร้างประสบการณ์การเรียนรู้แทนที่จะเป็นผู้สอนแบบเดิม

2. การเรียนรู้แบบ Adaptive และ Interactive

AI สามารถปรับกิจกรรมให้เหมาะสมกับความสามารถของผู้เรียนแบบเรียลไทม์ ทำให้ผู้เรียนสามารถ เรียนรู้ตามจังหวะของตัวเอง, ได้รับ Feedback ทันที, และแก้ไขความเข้าใจผิดทันเวลา การเรียนรู้ไม่จำกัดเฉพาะการฟังบรรยาย แต่กลายเป็นการลงมือทำ การแก้ปัญหา และการร่วมมือกับผู้อื่นอย่างต่อเนื่อง

3. ทักษะที่ผู้เรียนควรมี (21st Century Skills)

เมื่อ AI และ Active Learning ผสานกัน ผู้เรียนจำเป็นต้องพัฒนาทักษะใหม่หลายด้าน ได้แก่

- **Critical Thinking & Problem Solving:** การคิดวิเคราะห์และแก้ปัญหาที่ซับซ้อน
- **Creativity & Innovation:** การสร้างแนวคิดใหม่และประยุกต์ใช้ความรู้
- **Collaboration & Communication:** การทำงานร่วมกับผู้อื่นและสื่อสารอย่างมีประสิทธิภาพ
- **Digital Literacy & AI Literacy:** การใช้เทคโนโลยีและเข้าใจการทำงานของ AI
- **Self-directed Learning & Lifelong Learning:** การเรียนรู้ด้วยตนเองอย่างต่อเนื่องและปรับตัวได้ในโลกที่เปลี่ยนแปลง

4. แนวโน้มเชิงกลยุทธ์ (Strategic Trend)

ในอนาคต การศึกษาอาจเน้น Hybrid Learning ผสมผสานการเรียนในห้องเรียนและออนไลน์ AI จะช่วยรวบรวมข้อมูลและวิเคราะห์พฤติกรรมผู้เรียน เพื่อปรับกิจกรรมและบทเรียนให้เหมาะสมมากที่สุด การประเมินผลจะเป็น Adaptive Assessment และ Feedback จะเกิดแบบเรียลไทม์ ทำให้ผู้เรียนและครูสามารถตัดสินใจและปรับแนวทางได้ทันที

สรุปได้ว่า การผสมผสาน AI และ Active Learning จะเปลี่ยนห้องเรียนจาก การสอนแบบเดิมไปสู่ การเรียนรู้แบบมีปฏิสัมพันธ์สูง เป็นส่วนบุคคล และปรับตัวตามผู้เรียน ผู้เรียนจะต้องพัฒนาทักษะด้าน

ความคิดสร้างสรรค์ การแก้ปัญหา การทำงานร่วมกัน และความสามารถในการเรียนรู้ด้วยตนเองตลอดชีวิต เพื่อให้พร้อมรับมือกับโลกที่ซับซ้อนและเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว

องค์ความรู้ที่ได้รับ

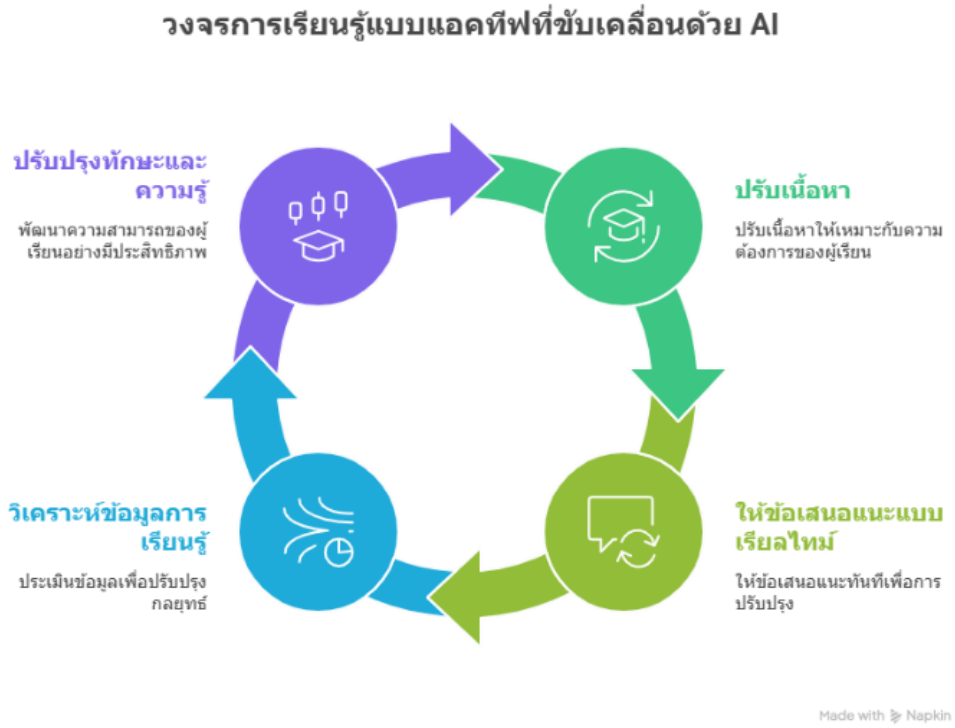

แผนภาพที่ 1 องค์ความรู้ที่ได้รับ

1. ปรับเนื้อหา
   • คำอธิบาย: เป็นขั้นตอนเริ่มต้นที่ AI ทำการปรับเนื้อหาการเรียนรู้ ให้เหมาะสมกับผู้เรียนแต่ละคนโดยเฉพาะ
   • รายละเอียด: ระบบ AI จะวิเคราะห์ข้อมูลต่างๆ เช่น ระดับความรู้เดิม ความสนใจ สไตล์การเรียนรู้ หรือเป้าหมายการเรียนรู้ของผู้เรียน เพื่อคัดสรร จัดเรียง หรือดัดแปลงเนื้อหาให้ ตรงกับความต้องการของผู้เรียน (Personalized Content) มากที่สุด เพื่อให้ผู้เรียนเกิดความสนใจและเข้าถึงเนื้อหาได้ง่ายขึ้น
2. ให้ข้อเสนอแนะแบบใหม่
   • คำอธิบาย: หลังจากที่ผู้เรียนได้เรียนรู้และทำกิจกรรมต่างๆ แล้ว AI จะให้ข้อเสนอแนะ (Feedback) ในรูปแบบที่ทันสมัยและเป็นประโยชน์
   • รายละเอียด: AI จะประเมินผลการปฏิบัติงานหรือความก้าวหน้าของผู้เรียนแบบเรียลไทม์ และมอบ ข้อเสนอแนะและพื้นที่เพื่อให้เกิดการปรับปรุง ที่เจาะจงและทันท่วงที เช่น การชี้จุดที่ต้องแก้ไข การให้แนวทางปฏิบัติเพิ่มเติม หรือการแนะนำแหล่งข้อมูลเสริม เพื่อกระตุ้นให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้และพัฒนาตัวเองอย่างต่อเนื่อง

3. วิเคราะห์ข้อมูลการเรียนรู้

• คำอธิบาย: เป็นขั้นตอนที่ AI ทำการเก็บรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูลการเรียนรู้ ของผู้เรียนอย่างละเอียด

• รายละเอียด: AI จะติดตามและ ประเมินผลข้อมูลเพื่อปรับปรุงกลยุทธ์ การเรียนการสอน รวมถึงการติดตามว่าผู้เรียนมีปฏิสัมพันธ์กับเนื้อหาอย่างไร ใช้เวลานานแค่ไหนในการทำกิจกรรม ผลลัพธ์ที่ได้คืออะไร ข้อมูลเหล่านี้จะถูกนำมาวิเคราะห์เชิงลึก (Learning Analytics) เพื่อทำความเข้าใจถึงรูปแบบ จุดแข็ง จุดอ่อน และช่องว่างในการเรียนรู้ของผู้เรียนแต่ละคน ซึ่งเป็นข้อมูลสำคัญในการนำไปปรับใช้ในขั้นตอนต่อไป

4. ปรับปรุงทักษะและความรู้

• คำอธิบาย: เป็นขั้นตอนสุดท้ายที่ผลลัพธ์จากการวิเคราะห์จะถูกนำมาใช้เพื่อปรับปรุงความสามารถของผู้เรียน โดยตรง

• จากข้อมูลเชิงลึกที่ได้ในขั้นตอนก่อนหน้า AI จะช่วยพัฒนาความสามารถของผู้เรียนอย่างมีประสิทธิภาพ โดยอาจหมายถึงการสร้างเส้นทางการเรียนรู้ใหม่ การมอบโจทย์ที่ท้าทายในระดับที่เหมาะสม การฝึกฝนเฉพาะจุดที่บกพร่อง หรือการจัดหาเครื่องมือช่วยที่ส่งเสริมให้ผู้เรียนบรรลุเป้าหมายการเรียนรู้ได้เร็วยิ่งขึ้น ซึ่งผลลัพธ์ที่ได้จะกลับไปเป็นข้อมูลให้ AI นำไป "ปรับเนื้อหา" ในรอบถัดไป เพื่อเริ่มต้นวงจรการเรียนรู้ใหม่ที่ดียิ่งขึ้นไปอีก

สรุป

Active Learning คือ การเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนมีส่วนร่วม ลงมือปฏิบัติ คิดวิเคราะห์ และสะท้อนความเข้าใจของตนเอง ทำให้ผู้เรียนเป็นผู้สร้างความรู้และพัฒนาทักษะสำคัญในศตวรรษที่ 21 เช่น การคิดขั้นสูง การแก้ปัญหา การทำงานร่วมกัน และการเรียนรู้ตลอดชีวิต AI มีศักยภาพสูงในการสนับสนุน Active Learning โดยสามารถจัดการข้อมูล วิเคราะห์พฤติกรรมผู้เรียน และปรับเนื้อหาให้เหมาะสมแบบเฉพาะบุคคล AI ช่วยออกแบบกิจกรรมเรียนรู้ที่มีปฏิสัมพันธ์สูง เช่น แชทบอท เกมการเรียนรู้ และ VR/AR ทำให้ผู้เรียนมีส่วนร่วม สนุก และเรียนรู้ได้ตามระดับความสามารถของตนการใช้ AI เพื่อประเมินผลและให้ Feedback แบบเรียลไทม์ช่วยให้ผู้เรียนปรับแนวทางการเรียนรู้ทันที และช่วยครูวางแผนสอนอย่างมีประสิทธิภาพแม้ AI จะมีศักยภาพสูง แต่ก็มีข้อจำกัดด้านคุณภาพข้อมูล ความโปร่งใส จริยธรรม ความเป็นส่วนตัว และต้นทุนในการใช้งานบทบาทของครูเปลี่ยนไปเป็นผู้ชี้แนะแนวทาง ออกแบบประสบการณ์การเรียนรู้ วิเคราะห์ข้อมูล และสร้างแรงบันดาลใจให้ผู้เรียนAI ช่วยให้ห้องเรียนเป็นแบบเฉพาะบุคคล มีปฏิสัมพันธ์สูง และปรับตัวตามผู้เรียนแต่ละคนผู้เรียนต้องพัฒนาทักษะสำคัญในศตวรรษที่ 21 เช่น การคิดวิเคราะห์ ความคิดสร้างสรรค์ การแก้ปัญหา การทำงานร่วมกัน และความสามารถเรียนรู้ด้วยตนเองการผสมผสาน AI และ Active Learning ส่งเสริมการเรียนรู้แบบ Hybrid Learning และ Adaptive Assessment การใช้ AI ร่วมกับ Active Learning ทำให้ห้องเรียนมีประสิทธิภาพ ผู้เรียนมีส่วนร่วมมากขึ้นและพร้อมรับมือโลกที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว

เอกสารอ้างอิง

ขัณธ์ชัย อธิเกียรติและธนารักษ์ สารเถื่อนแก้ว.(2567). Organizing the educational ecosystem with digital technology for future learning การจัดระบบนิเวศทางการศึกษาด้วยเทคโนโลยีดิจิทัลเพื่อการเรียนรู้แห่งอนาคต. *วารสารนวัตกรรมการบริหารการจัดการและการสื่อสาร (ITMC), 1(1 (มกราคม–เมษายน), 7-13.*

ทวีโชค เหรียญไกร.(2568). การบูรณาการหลักอริยสัจ 4 และเทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์ในการออกแบบการจัดการเรียนรู้สังคมศึกษาเพื่อยกระดับสมรรถนะวิชาชีพครู. *วารสารสังคมพัฒน ศาสตร์, 8(8), 138-148.*

พรทิพย์ วงศ์ไพบูลย์.(2560). การเรียนรู้เชิงรุกและการมีส่วนร่วมของผู้เรียน (Active Learning). *Journal of Yanasangvorn Research Institute Mahamakut Buddhist University, 8(2), 327-336.*

พระรบชนะชน อติพโล (คำอ่อนศรี).(2568). การใช้ปัญญาประดิษฐ์สู่การวิจัยเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิต:*เสฏฐวิทย์ ปริทัศน์, 5(2), 595-609.*

รติกร จงริดมะดัน.(2568). AIกับการพัฒนาวิธีการเรียนการสอนที่ตอบโจทย์ผู้เรียนในยุคสมัยใหม่. *วารสาร สห วิทยาการศึกษาครุศาสตร์, 1(4), 27-34.*

วิชญาดา ศรีพันธ์.(2568). การพัฒนาทักษะครูผ่านนวัตกรรม AI เพื่อการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ. *วารสาร สห วิทยาการศึกษาครุศาสตร์, 1(4), 1-9.*

สุธิเทพ สิริพิพัฒนกุลและคณะ.(2567). ChatGPT เทคโนโลยีแชทบอทอัจฉริยะเพื่อการเรียนรู้แห่งอนาคต. *Journal of Education Studies, Chulalongkorn University, EDUCU5202012-EDUCU5202012.*

นวัตกรรม AI กับการเรียนรู้ Social Studies
Ai Innovation And Social Studies Learning

วิทยา อุธิรัมย์[1], พระปรัชญา ชยวุฒฺโฑ[2], เอกรัตน์ มาพะดุง[3], ลัดดาวัลย์ คงดวงดี,[4] มีนา ทนคง ฮามิลตัน, [5]
Author Wittaya Authiram[1],Pha Prachya Chaiyawutto(Thinthaew)[2],Eakkarat Mapadung[3]
Laddawan Khongduangdee[4]Meena Tonkong Hamilton[5]

บทคัดย่อ

นวัตกรรมปัญญาประดิษฐ์ (AI) ได้เข้ามามีบทบาทสำคัญในการพัฒนาการเรียนรู้ในสาระสังคมศึกษาอย่างมาก ด้วยความสามารถในการประมวลผลข้อมูลจำนวนมาก วิเคราะห์แนวโน้ม และสร้างสื่อการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับผู้เรียน AI ช่วยส่งเสริมการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง ทำให้ผู้เรียนสามารถเข้าถึงเนื้อหาได้อย่างรวดเร็วและเข้าใจลึกซึ้งยิ่งขึ้น นอกจากนี้ AI ยังสามารถปรับรูปแบบการสอนให้เหมาะกับระดับความรู้และความสนใจของแต่ละบุคคล รวมถึงการสร้างสถานการณ์จำลองทางสังคมที่ช่วยเพิ่มประสบการณ์การเรียนรู้เชิงปฏิบัติ ในสาระสังคมศึกษา AI จึงเป็นเครื่องมือที่ช่วยพัฒนาทักษะการคิดวิเคราะห์ การแก้ปัญหา และการตัดสินใจของผู้เรียนอย่างมีประสิทธิภาพ ในขณะเดียวกันยังช่วยลดภาระงานของครู ทำให้สามารถมุ่งเน้นการส่งเสริมศักยภาพของผู้เรียนได้มากขึ้น ทั้งนี้ การบูรณาการ AI ในการเรียนการสอนสังคมศึกษาจึงเป็นนวัตกรรมที่ส่งเสริมการเรียนรู้ในยุคดิจิทัลและเตรียมความพร้อมให้กับผู้เรียนในการเผชิญกับโลกที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว

คำสำคัญ: นวัตกรรม; การสอนสังคมศึกษา; ศตวรรษที่ 21

Abstract

Artificial Intelligence (AI) innovation has played a significant role in advancing learning in Social Studies. With its ability to process large amounts of data, analyze trends, and create learning materials tailored to students, AI promotes learner-centered education, enabling faster access to content and deeper understanding. Additionally, AI can customize teaching methods to suit individual knowledge levels and interests, as well as simulate social scenarios that enhance experiential learning. In Social Studies, AI serves as a tool to develop learners' critical thinking, problem-solving, and decision-making skills effectively. At the same time, it reduces teachers' workload, allowing them to focus more on nurturing

[1] สังกัด โรงเรียนสนมวิทยาคาร ตำบลสนม อำเภอสนม จังหวัดสุรินทร์
[1]Sanomwittayakarn School,Sanom Subdistrict, Sanom District,Surin Province, Thailand
[2-4] สาขาวิชาสังคมศึกษา คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬากรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์
[2-4]Department of Social Studies, Faculty of Education, Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Surin Campus
[5]สาขาวิชาการสอนภาษาอังกฤษ คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬากรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์
[5]English Language Teaching Program, Faculty of Education. Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Surin
* Corresponding author.E-mail:Wittayaauthiram@gmail.com โทร 098 6709 773

learners' potential. Therefore, integrating AI into Social Studies teaching is an innovation that supports digital-era learning and prepares learners to face the rapidly changing world.

Keywords: teaching social studies,innovation,21st Century

บทนำ

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 ด้านการศึกษามุ่งเน้นการพัฒนาคุณภาพคนไทยทุกช่วงวัยให้มีความรู้ ทักษะ และสมรรถนะที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิตและการทำงาน พร้อมรับกับการเปลี่ยนแปลงในศตวรรษที่ 21 โดยมีเป้าหมายหลักคือการสร้าง "ผู้เรียนรู้" ที่มีคุณลักษณะและทักษะการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 ประเด็นสำคัญของแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 12 ด้านการศึกษา เพื่อเป้าหมายสูงสุดของแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 12 ด้านการศึกษา: คือการพัฒนาคนไทยให้เป็นพลเมืองที่มีคุณภาพ มีความรู้ความสามารถ ทักษะ และคุณลักษณะที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิตและการทำงานในศตวรรษที่ 21 พร้อมทั้งสามารถปรับตัวและเรียนรู้ได้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต หน้าที่ของครูที่สำคัญยิ่งคือการพัฒนาผู้เรียนของประเทศไทยให้เป็นทรัพยากรที่มีค่ามากที่สุดให้บรรลุจุดหมาย 5 ประการของหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2551 (กระทรวงศึกษาธิการ,2551) คือ 1.สามารถสื่อสารได้อย่างมีประสิทธิภาพ การแก้ไขปัญหาต่างๆ มีความรู้ในการใช้เทคโนโลยี 2. มีคุณธรรม จริยธรรมและ ค่านิยมที่พึงประสงค์ เห็นคุณค่าของตนเอง มีวินัยและปฏิบัติตน ตามหลักธรรมของพระพุทธศาสนาหรือศาสนาที่ตนนับถือ ยึดหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง 3.อนุรักษ์วัฒนธรรมและภูมิปัญญาไทย การอนุรักษ์ป่าไม้และสิ่งแวดล้อม มีจิตสาธารณะประโยชน์ 4.มีสุขภาพกายและสุขภาพจิตที่ดี ออกกำลังกายสม่ำเสมอ 5. มีความรักชาติ มีจิตสำนึกในความเป็นพลเมืองไทย ยึดมั่นในวิถีชีวิตและการปกครองตามระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นพระประมุข ในศตวรรษที่ 21 โลกมีความเปลี่ยนแปลงไปมาก

ดังนั้น การจัดการเรียนรู้สังคมศึกษาในศตวรรษที่ 21 จึงต้องส่งเสริมการพัฒนาประเทศไทยไปสู่โมเดลประเทศไทย 4.0 (สุวิทย์ เมษินทรีย์,2559) ที่มีเป้าหมายจะพัฒนาประเทศให้ เป็นประเทศในโลกที่หนึ่งภายใน ปี 2579 (สุวิทย์ เมษินทรีย์,2558) เป็นประเทศให้มีรายได้สูงและขับเคลื่อนเศรษฐกิจด้วยนวัตกรรม การพัฒนาที่สมดุล 4 มิติ ได้แก่ มีความสมดุลในความมั่งคั่ง ทางเศรษฐกิจ การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม การมีสังคมที่อยู่ดีมีสุข และการเสริมสร้างภูมิปัญญามนุษย์ และต้องปรับระบบการ ศึกษาให้เป็น "การศึกษาไทย 4.0" ที่จะต้องปรับปรุงตำราเรียนและเปลี่ยนระบบการประเมินให้สอดคล้องกับหลักสูตรเน้นการ คิดวิเคราะห์ให้สอดคล้องกับทักษะการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21

ในการสอนวิชาสังคมศึกษาในยุคที่การเปลี่ยนแปลงทางด้านเทคโนโลยีอย่างรวดเร็ว ครูนั้นจะต้องรู้ทันกับการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลในการจัดการเรียนการสอนในชั้นเรียน ประกอบกับการจัดการเรียนการสอนในรูปแบบต่างๆ เพื่อให้หลักสูตรมีความน่าสนใจในการศึกษาและทันสมัย เพื่อบรรลุจุดหมายของหลักสูตร ครูมีบทบาท ในการพัฒนาผู้เรียนให้เป็นทรัพยากรมนุษย์ที่มีคุณภาพ เพื่อการพัฒนาประเทศตามยุทธศาสตร์ชาติต่อไป

ความหมายและความสำคัญของนวัตกรรม

ในยุคปัจจุบัน โลกมีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม วิทยาศาสตร์ และเทคโนโลยี การดำเนินชีวิตของมนุษย์จึงต้องปรับตัวให้เท่าทันต่อการเปลี่ยนแปลงเหล่านี้ สิ่งหนึ่งที่ถือเป็นหัวใจสำคัญของการพัฒนาโลกยุคใหม่คือ "นวัตกรรม" (Innovation) ซึ่งเป็นคำที่ได้ยินอยู่บ่อยครั้งในทุก

วงการ ไม่ว่าจะเป็นด้านธุรกิจ การศึกษา การแพทย์ หรือการเกษตร เพราะนวัตกรรมคือเครื่องมือที่ช่วยยกระดับคุณภาพชีวิตของมนุษย์และสร้างความเจริญก้าวหน้าให้กับสังคมโดยรวม และนวัตกรรมเป็นสมรรถนะที่จำเป็นประการหนึ่งของการพัฒนาผู้เรียนในศตวรรษที่ 21 ซึ่งการพัฒนาบุคคลให้มีความคิดเชิงนวัตกรรมนับเป็นสิ่งสำคัญที่ผู้บริหารจะต้องให้ความสำคัญและปรากฏในแผนการลงทุนขององค์กร เนื่องจากนวัตกรรมเป็นผลที่เกิดจากความคิดของบุคลากรที่สามารถเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันขององค์กรและประเทศ นราธิป ปิติธนบดี,(2567:16-35)

คำว่า “นวัตกรรม” มีรากศัพท์มาจากภาษาละตินว่า Innovare หมายถึง “การทำสิ่งใหม่” หรือ “การปรับปรุงสิ่งที่มีอยู่ให้ดีขึ้น” ดังนั้น นวัตกรรมจึงไม่ได้หมายถึงสิ่งที่ไม่เคยมีมาก่อนเสมอไป แต่อาจเป็นการพัฒนา ปรับปรุง หรือประยุกต์สิ่งเดิมให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น และตอบสนองต่อความต้องการของผู้คนได้ดีกว่าเดิม ตัวอย่างเช่น การพัฒนาโทรศัพท์มือถือจากระบบปุ่มกดมาเป็นสมาร์ตโฟนที่สามารถถ่ายภาพ ติดต่อสื่อสาร และทำงานได้ในเครื่องเดียว ก็ถือเป็นนวัตกรรมที่เปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของมนุษย์อย่างมาก

นวัตกรรมไม่จำกัดอยู่เพียงในรูปของ “สิ่งของ” หรือ “เทคโนโลยี” เท่านั้น แต่ยังรวมถึง “วิธีการ” หรือ “กระบวนการ” ที่สร้างสรรค์และมีประโยชน์ต่อการพัฒนา เช่น นวัตกรรมทางการบริหารจัดการ การจัดการเรียนการสอน หรือการบริการสาธารณะ ซึ่งทั้งหมดนี้ล้วนมีจุดมุ่งหมายเดียวกัน คือ ทำให้การดำเนินงานมีประสิทธิภาพมากขึ้น ประหยัดเวลาและทรัพยากร และตอบสนองต่อความต้องการของผู้ใช้ได้ดียิ่งขึ้น ในด้านการศึกษา นวัตกรรมมีบทบาทสำคัญอย่างยิ่ง เพราะเป็นเครื่องมือที่ช่วยให้กระบวนการเรียนการสอนมีประสิทธิภาพมากขึ้น ตอบสนองต่อความแตกต่างระหว่างผู้เรียน และส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้ที่ลึกซึ้ง ตัวอย่างของนวัตกรรมทางการศึกษา เช่น การใช้สื่อเทคโนโลยีดิจิทัล การเรียนรู้ผ่านระบบออนไลน์ (E-Learning) การใช้ห้องเรียนอัจฉริยะ (Smart Classroom) หรือการนำปัญญาประดิษฐ์ (AI) มาช่วยวิเคราะห์ผลการเรียนของนักเรียน นวัตกรรมเหล่านี้ช่วยให้ผู้เรียนเข้าถึงความรู้ได้ง่ายขึ้น เรียนรู้ได้ทุกที่ทุกเวลา และได้รับประสบการณ์ที่เหมาะสมกับความต้องการของตนเอง นอกจากนี้ นวัตกรรมยังช่วยส่งเสริมให้ครูและผู้เรียนพัฒนา “ทักษะแห่งศตวรรษที่ 21” ได้แก่ ทักษะการคิดวิเคราะห์ การแก้ปัญหา การสื่อสาร การทำงานร่วมกัน และการใช้เทคโนโลยีอย่างสร้างสรรค์ การเรียนรู้ในยุคใหม่จึงไม่ใช่การท่องจำเพียงอย่างเดียว แต่คือการคิดค้น ทดลอง และสร้างสรรค์สิ่งใหม่ ๆ ที่เกิดจากความเข้าใจและประสบการณ์ตรงของผู้เรียน ซึ่งเป็นแนวทางสำคัญของการศึกษายุคปัจจุบัน

การสร้างนวัตกรรมไม่ได้เกิดขึ้นโดยบังเอิญ แต่ต้องอาศัยการเรียนรู้ ความคิดสร้างสรรค์ และการเปิดใจยอมรับการเปลี่ยนแปลง ผู้สร้างนวัตกรรมควรมีคุณสมบัติสำคัญ เช่น ความคิดริเริ่ม ความกล้าทดลอง ความอดทนต่อความล้มเหลว และความสามารถในการทำงานร่วมกับผู้อื่น เพราะนวัตกรรมที่ยิ่งใหญ่หลายอย่างในโลกนี้ล้วนเกิดจากการทดลองผิดพลาดหลายครั้งก่อนจะประสบความสำเร็จ เช่น การประดิษฐ์หลอดไฟของโธมัส เอดิสัน ที่ผ่านความล้มเหลวกว่าพันครั้งก่อนจะค้นพบสิ่งที่ใช่ นั่นคือบทเรียนสำคัญของการสร้างนวัตกรรมที่แท้จริง ถึงแม้นวัตกรรมจะนำมาซึ่งความสะดวกสบายและความเจริญก้าวหน้า แต่ก็ต้องใช้อย่างมีจริยธรรมและความรับผิดชอบ หากใช้นวัตกรรมอย่างไม่ถูกต้อง เช่น การใช้เทคโนโลยีเพื่อหลอกลวง หรือการละเมิดสิทธิส่วนบุคคล ก็อาจก่อให้เกิดผลเสียต่อสังคมได้ ดังนั้น การพัฒนานวัตกรรมควรคำนึงถึงคุณค่าทางมนุษยธรรม ความเท่าเทียม และผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม เพื่อให้นวัตกรรมเป็นพลังในการสร้างสังคมที่ยั่งยืน ไม่ใช่ทำลายสมดุลของโลก

กล่าวโดยสรุป “นวัตกรรม” คือ กระบวนการคิดและสร้างสรรค์สิ่งใหม่ ๆ ที่มุ่งเน้นให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเชิงบวกต่อชีวิตมนุษย์และสังคม ไม่ว่าจะอยู่ในรูปของเทคโนโลยี ผลิตภัณฑ์ หรือแนวคิดเชิงสร้างสรรค์ ล้วนเป็นส่วนสำคัญในการขับเคลื่อนการพัฒนาในทุกมิติ โดยเฉพาะในด้านการศึกษา นวัตกรรมไม่เพียงช่วยให้การเรียนรู้มีประสิทธิภาพมากขึ้น แต่ยังปลูกฝังทักษะการคิดและการแก้ปัญหาให้กับผู้เรียน ซึ่งเป็นพื้นฐานของพลเมืองในศตวรรษที่ 21 ดังนั้น การเข้าใจและส่งเสริมให้นวัตกรรมเกิดขึ้นในทุกระดับจึงเป็นภารกิจที่สำคัญของสังคม เพื่อสร้างอนาคตที่ดีกว่าให้กับมนุษย์และโลกใบนี้อย่างยั่งยืน

นวัตกรรมกับการศึกษาในศตวรรษที่ 21

ทักษะการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 (ทรูปลูกปัญญา,ออนไลน์) ที่สำคัญนั้นประกอบด้วย

1. ทักษะพื้นฐานในการรู้หนังสือ ได้แก่ สามารถค้นคว้า ใฝ่หาความรู้จากทรัพยากรการเรียนรู้และแหล่งเรียนรู้ที่หลากหลายผ่านการอ่านออกเขียนได้ การคิดคำนวณ การใช้เหตุผลทางวิทยาศาสตร์ การเงิน สังคมและวัฒนธรรม เป็นต้น

2. ทักษะการคิด ได้แก่ สามารถใช้เหตุผลและความคิดในการวิเคราะห์และสังเคราะห์ประเมินค่า คิดสร้างสรรค์ ตัดสินใจและแก้ปัญหาได้อย่างดี เป็นต้น

3. ทักษะการทำงาน ได้แก่ สามารถประยุกต์ใช้ความรู้และทักษะในการทำงาน การติดต่อสื่อสาร การทำงานเป็นทีม แสดงภาวะผู้นำและความรับผิดชอบ มีความยืดหยุ่นและปรับตัวได้ดี ริเริ่มงานและดูแลตนเองได้อดทนและขยันทำงานหนัก สร้างหุ้นส่วนธุรกิจ เป็นต้น

4. ทักษะการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ ได้แก่ สามารถรับรู้ เข้าใจการใช้และการจัดการสื่อสารสนเทศ เปิดใจรับสารและเทคโนโลยีสมัยใหม่อย่างเท่าทัน สามารถบริหารจัดการเทคโนโลยีเรียนรู้เทคนิควิทยาการต่างๆ อย่างมีวิจารณญาณ และสามรถนำข้อมูลเหล่านั้นมาใช้อย่างถูกต้องเหมาะสม และเป็นประโยชน์ทั้งต่อตนเองและผู้อื่น เป็นต้น

5. ทักษะการใช้ชีวิต ได้แก่ สามารถแสวงหาความรู้ นำตนเองในการเรียนรู้ได้ มีความมั่นใจในตัวเอง กระตือรือร้นในความรู้ เป็นผู้ผลิต มุ่งความเป็นเลิศ สามารถดำรงชีวิตด้วยความรับผิดชอบต่อตนเองและผู้อื่น เป็นพลเมืองที่ดี รู้และเคารพกติกา มีระเบียบวินัย คำนึงถึงสังคมคิดถึงภาพรวมโลก มีคุณธรรม ยึดมั่นในสันติธรรม มีความเป็นไทย เข้าใจความหลายหลายทางวัฒนธรรม และแบ่งปันประสบการณ์

การจัดศึกษาและการเรียนรู้ควรมีเป้าหมายสำคัญในการพัฒนาคนในฐานะพลเมืองให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งร่างกายและจิตใจ สติปัญญา ความรู้และคุณธรรม มีจริยธรรมและวัฒนธรรมในการดำรงชีวิตอย่างสมดุล มีทักษะจำเป็นและสามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นอย่างมีความสุข มีภาวะผู้นำการเรียนรู้ด้วยตนเองอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต โดยเน้นการเรียนรู้เพื่อสร้างเสริมแรงบันดาลใจให้มีชีวิตอยู่อย่างมีความหมาย การเรียนรู้เพื่อบ่มเพาะความคิดสร้างสรรค์ ความสามารถในการรังสรรค์สิ่งใหม่ๆ การเรียนรู้เพื่อปลูกฝังจิตสาธารณะ ยึดประโยชน์ส่วนรวม และการเรียนรู้เพื่อการนำไปปฏิบัติ มุ่งสร้างการทำงานให้เกิดผลสัมฤทธิ์ เป็นพลเมืองที่มีคุณภาพ พึ่งพาตนเองได้ และดำเนินชีวิตอย่างมีความสุข ทั้งนี้ หลักสูตรและวิธีการจัดการศึกษาและการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 ควรจัดให้ผู้เรียนได้เรียนรู้และพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง มิใช่การจดจำเนื้อหาวิชา เน้นการเรียนรู้ที่เกิดจากความต้องการของผู้เรียนอย่างแท้จริงและลงมือปฏิบัติเพื่อให้เกิดประสบการณ์ตรงและต่อยอด ความรู้นั้นได้ด้วยตนเอง ผู้สอนต้องสามารถสร้างและออกแบบสภาพแวดล้อมในการเรียนรู้ที่มีบรรยากาศเกื้อหนุนและเอื้อต่อการเรียนรู้อย่างมีเป้าหมาย และการ

เชื่อมโยงความรู้ที่ชัดเจน หรือแลกเปลี่ยนความรู้กับชุมชนและสังคมโดยรวม จัดการเรียนรู้ผ่านบริบทความเป็นจริงให้มากขึ้น และการสร้างโอกาสให้ผู้เรียนได้เข้าถึงสื่อเทคโนโลยี เครื่องมือ และแหล่งเรียนรู้ที่มีคุณภาพของมนุษย์ที่ศึกษาเล่าเรียน สุรศักดิ์ อุดเมืองเพีย,และคณะ(2566:1-2)

ความสำคัญของนวัตกรรมต่อการเรียนรู้สังคมศึกษา

นวัตกรรมการเรียนการสอนของครูสังคมศึกษายุคใหม่มีลักษณะหลากหลายและครอบคลุมหลายด้าน สุจิตตรา ตราสะดู่(2568: 3113-3124) และในยุคศตวรรษที่ 21 การเปลี่ยนแปลงของสังคมเกิดขึ้นอย่างรวดเร็วจากอิทธิพลของเทคโนโลยีและความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์ ส่งผลให้กระบวนการเรียนรู้ของผู้เรียนต้องปรับตัวให้ทันกับโลกที่เปลี่ยนไปอย่างต่อเนื่อง การจัดการเรียนการสอนในรายวิชาสังคมศึกษาจึงไม่สามารถใช้รูปแบบการสอนแบบเดิมเพียงอย่างเดียวได้อีกต่อไป แต่ต้องอาศัย นวัตกรรม เข้ามาช่วยในการส่งเสริมและพัฒนาการเรียนรู้ให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น เพื่อให้ผู้เรียนเกิดความเข้าใจลึกซึ้ง สามารถเชื่อมโยงความรู้กับชีวิตจริง และมีทักษะในการดำรงชีวิตอย่างมีคุณภาพในสังคม คำว่า นวัตกรรม หมายถึง การคิดค้นสิ่งใหม่หรือการปรับปรุงสิ่งเดิมให้ดีขึ้น เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดในการปฏิบัติงานหรือการดำเนินชีวิต ซึ่งในบริบทของการเรียนการสอน หมายถึง การสร้างแนวทาง วิธีการ สื่อ หรือเทคโนโลยีใหม่ ๆ ที่ช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้อย่างมีความหมาย ในรายวิชาสังคมศึกษา การใช้นวัตกรรมไม่เพียงทำให้การเรียนการสอนน่าสนใจขึ้นเท่านั้น แต่ยังช่วยกระตุ้นให้ผู้เรียนมีส่วนร่วม มีโอกาสคิด วิเคราะห์ ตั้งคำถาม และแสดงความคิดเห็นต่อประเด็นทางสังคมต่าง ๆ ซึ่งเป็นหัวใจสำคัญของการเรียนรู้ทางสังคมศึกษา

นวัตกรรมทางการเรียนรู้ในวิชาสังคมศึกษาสามารถมีได้หลายรูปแบบ เช่น การใช้สื่อเทคโนโลยีดิจิทัลในการนำเสนอเนื้อหา การใช้สื่อเสมือนจริง (Virtual Reality : VR) เพื่อจำลองเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ การใช้เกมเพื่อการเรียนรู้ (Game-Based Learning) การเรียนรู้แบบโครงงาน (Project-Based Learning) หรือการใช้ปัญญาประดิษฐ์ (Artificial Intelligence : AI) มาช่วยวิเคราะห์พฤติกรรมและความต้องการของผู้เรียน นวัตกรรมเหล่านี้ช่วยให้ผู้เรียนเข้าถึงเนื้อหาได้ง่ายขึ้น เรียนรู้จากประสบการณ์ตรง และเข้าใจประเด็นทางสังคมอย่างลึกซึ้งมากขึ้นกว่าการเรียนรู้แบบบรรยายทั่วไป

นวัตกรรมการสอนสังคมศึกษาแห่งศตวรรษที่ 21 เป็นการจัดการเรียนรู้โดยยึดปรัชญาการสร้างความรู้ด้วยตนเองและวิธีการจัดการเรียนรู้แบบ active learning ซึ่งนวัตกรรมที่ใช้เพื่อพัฒนาผู้เรียนในวิชาสังคมศึกษา (พระครูวินัยธรวรรธนา ญาณวโร(สุวรรณเพ็ง),2563) และนำนวัตกรรมมาประยุกต์ใช้ในวิชาสังคมศึกษายังมีส่วนช่วยให้ผู้เรียนพัฒนา ทักษะแห่งศตวรรษที่ 21 เช่น ทักษะการคิดวิเคราะห์เชิงวิพากษ์ ทักษะการสื่อสาร ทักษะการทำงานร่วมกัน และทักษะการใช้เทคโนโลยีอย่างสร้างสรรค์ ซึ่งเป็นทักษะสำคัญสำหรับพลเมืองในโลกยุคใหม่ ตัวอย่างเช่น การให้นักเรียนใช้เทคโนโลยีค้นคว้าข้อมูลข่าวสารทางสังคม แล้วนำมาวิเคราะห์ผลกระทบหรือแนวทางแก้ไขปัญหา จะช่วยให้ผู้เรียนเรียนรู้การคิดอย่างมีเหตุผลและมีจิตสำนึกต่อสังคมไปพร้อมกัน อีกหนึ่งประโยชน์สำคัญของนวัตกรรมต่อการเรียนรู้สังคมศึกษาคือ การส่งเสริมให้ผู้เรียนเป็น “ผู้เรียนรู้ตลอดชีวิต” เพราะนวัตกรรมช่วยให้การเรียนรู้ไม่จำกัดอยู่เพียงในห้องเรียน แต่สามารถเรียนรู้ได้ทุกที่ทุกเวลา ผ่านสื่อออนไลน์ ระบบเรียนรู้ทางไกล หรือแหล่งเรียนรู้ดิจิทัลต่าง ๆ ผู้เรียนสามารถเลือกเรียนในหัวข้อที่สนใจ ค้นคว้าเพิ่มเติมจากแหล่งข้อมูลจริง และแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับผู้คนจากทั่วโลก ทำให้การเรียนรู้สังคมศึกษาไม่ใช่เพียงการจำเนื้อหา แต่คือการเรียนรู้เพื่อเข้าใจโลกและสังคมร่วมสมัย นอกจากนี้ นวัตกรรมยังช่วยให้ครูสามารถปรับวิธีการสอนได้อย่างยืดหยุ่นและเหมาะสมกับผู้เรียนแต่ละคน เช่น การใช้ระบบ AI วิเคราะห์ผลการเรียนและพฤติกรรมการตอบสนองของนักเรียน เพื่อ

แนะนำกิจกรรมที่เหมาะสมกับระดับความสามารถของแต่ละคน ซึ่งเป็นแนวคิดของการเรียนรู้แบบเฉพาะบุคคล ทำให้ผู้เรียนทุกคนสามารถพัฒนาได้เต็มศักยภาพโดยไม่รู้สึกถูกเปรียบเทียบหรือกดดันจากผู้อื่น ในมิติของสังคมศึกษาโดยเฉพาะ นวัตกรรมยังเป็นเครื่องมือสำคัญที่ช่วยให้ผู้เรียนเข้าใจเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ เศรษฐกิจ การเมือง และวัฒนธรรมได้อย่างลึกซึ้งและมีชีวิตชีวา เช่น การจำลองเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ผ่านภาพเสมือนจริง การสร้างแผนที่เชิงโต้ตอบ เพื่อให้ผู้เรียนศึกษาการเปลี่ยนแปลงของสังคม หรือการใช้คลิปวิดีโอและสารคดีประกอบบทเรียน เพื่อกระตุ้นให้ผู้เรียนเห็นความเชื่อมโยงระหว่างอดีตกับปัจจุบัน สิ่งเหล่านี้ทำให้การเรียนรู้สังคมศึกษามีความหมายมากขึ้น และปลูกฝังให้ผู้เรียนเป็นพลเมืองที่มีความรับผิดชอบต่อสังคม อย่างไรก็ตาม การใช้นวัตกรรมทางการศึกษาจำเป็นต้องคำนึงถึงความเหมาะสมของบริบทด้วย ครูควรเลือกใช้นวัตกรรมที่สอดคล้องกับเนื้อหาและลักษณะผู้เรียน ไม่ใช่เพียงการนำเทคโนโลยีมาใช้เพื่อความทันสมัย แต่ควรเน้นให้เกิด “คุณค่าทางการเรียนรู้” ที่แท้จริง ครูยังต้องทำหน้าที่เป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลง มีความรู้ความเข้าใจในการใช้เทคโนโลยี และสามารถออกแบบกิจกรรมที่ใช้ประโยชน์จากนวัตกรรมได้อย่างสร้างสรรค์

กล่าวโดยสรุป นวัตกรรม มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการเรียนรู้สังคมศึกษา เพราะเป็นเครื่องมือที่ช่วยให้กระบวนการเรียนรู้มีประสิทธิภาพมากขึ้น สร้างแรงจูงใจให้ผู้เรียนเกิดความสนใจและมีส่วนร่วมในการเรียนรู้ ช่วยพัฒนาทักษะการคิดวิเคราะห์ การใช้เทคโนโลยี และการแก้ปัญหาในชีวิตจริง นอกจากนี้ยังช่วยให้ผู้เรียนตระหนักถึงบทบาทของตนในฐานะพลเมืองที่มีคุณภาพ สามารถเข้าใจและปรับตัวกับความเปลี่ยนแปลงของสังคมได้อย่างมีสติและสร้างสรรค์ ดังนั้น การส่งเสริมให้เกิดนวัตกรรมทางการเรียนรู้ในวิชาสังคมศึกษาจึงเป็นสิ่งจำเป็น เพื่อพัฒนาผู้เรียนให้เป็นทั้ง ผู้รู้ และ ผู้สร้างสังคมที่ดี อย่างแท้จริง

ตัวอย่างนวัตกรรมในการสอนสังคมศึกษา

ในยุคแห่งการเปลี่ยนแปลงของโลกยุคดิจิทัล การจัดการเรียนรู้ในรายวิชาสังคมศึกษาจำเป็นต้องพัฒนาให้สอดคล้องกับความต้องการของผู้เรียนและสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว การสอนแบบบรรยายเพียงอย่างเดียวอาจไม่เพียงพอที่จะกระตุ้นให้ผู้เรียนเกิดความเข้าใจและสนใจในเนื้อหาได้อย่างแท้จริง ดังนั้น “นวัตกรรมทางการศึกษา” จึงกลายเป็นเครื่องมือสำคัญที่ช่วยพัฒนากระบวนการเรียนการสอนให้มีประสิทธิภาพและทันสมัยมากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะในรายวิชาสังคมศึกษา ซึ่งเป็นกลุ่มสาระที่เกี่ยวข้องกับชีวิตมนุษย์ สังคม และโลก การนำนวัตกรรมมาประยุกต์ใช้ในการเรียนการสอนจึงช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ที่ลึกซึ้งและเข้าใจความสัมพันธ์ของสังคมได้อย่างมีความหมาย หนึ่งในตัวอย่างนวัตกรรมที่ได้รับความนิยมคือ การเรียนรู้ผ่านเทคโนโลยีเสมือนจริง (Virtual Reality : VR) ซึ่งเป็นการนำเทคโนโลยีมาจำลองเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์หรือสถานที่สำคัญ เช่น ให้นักเรียนได้สำรวจนครวัด นครธม หรือชมเหตุการณ์กรุงศรีอยุธยาแตกในรูปแบบเสมือนจริง ผู้เรียนจะรู้สึกเหมือนได้อยู่ในสถานที่จริง ทำให้เกิดความเข้าใจเนื้อหาได้ดีกว่าการอ่านหนังสือหรือดูภาพนิ่งเพียงอย่างเดียว นอกจากนี้ยังช่วยกระตุ้นให้ผู้เรียนเกิดความสนใจและจดจำเนื้อหาได้ยาวนานขึ้น ถือเป็นนวัตกรรมที่เปลี่ยนบทเรียนที่น่าเบื่อให้กลายเป็นประสบการณ์การเรียนรู้ที่มีชีวิตชีวา

อีกตัวอย่างหนึ่งคือ การใช้เกมเพื่อการเรียนรู้ (Game-Based Learning) ซึ่งเป็นการผสมผสานระหว่างความรู้และความสนุก เช่น การจัดกิจกรรมเกมจำลองการเลือกตั้งในห้องเรียน เพื่อให้นักเรียนเข้าใจหลักประชาธิปไตยและขั้นตอนของกระบวนการเลือกตั้งจริง หรือการจำลองตลาดการค้า เพื่อให้ผู้เรียนเข้าใจหลักเศรษฐศาสตร์ เช่น อุปสงค์ อุปทาน และกลไกราคา นวัตกรรมการเรียนรู้ในรูปแบบเกมนี้ไม่เพียง

ทำให้ผู้เรียนสนุกกับบทเรียน แต่ยังช่วยพัฒนาทักษะการคิดวิเคราะห์ การแก้ปัญหา และการทำงานร่วมกับผู้อื่น

นอกจากนี้ การเรียนรู้แบบโครงงาน (Project-Based Learning : PBL) ก็เป็นนวัตกรรมที่สำคัญและใช้ได้ผลดีในสังคมศึกษา ผู้เรียนจะได้วางแผน สำรวจปัญหาทางสังคมหรือสิ่งแวดล้อมในชุมชน แล้วนำเสนอแนวทางแก้ไข เช่น โครงงาน “การอนุรักษ์วัฒนธรรมท้องถิ่น” หรือ “การจัดการขยะในโรงเรียน” การเรียนรู้ลักษณะนี้ทำให้ผู้เรียนได้ลงมือปฏิบัติจริง เรียนรู้จากประสบการณ์ตรง และพัฒนาความรับผิดชอบต่อสังคม ซึ่งเป็นหัวใจของวิชาสังคมศึกษาอย่างแท้จริง ในปัจจุบัน การพัฒนารูปแบบการเรียนการสอนแบบผสมผสานร่วมกับการใช้ปัญญาประดิษฐ์ (Artificial Intelligence: AI) เพื่อส่งเสริมทักษะการเรียนรู้และนวัตกรรม จักรวาล ภู่อ่ำ(2568 :226-241) “การใช้ปัญญาประดิษฐ์ (Artificial Intelligence : AI)” ก็เริ่มเข้ามามีบทบาทในการจัดการเรียนรู้สังคมศึกษา ครูสามารถใช้ AI วิเคราะห์ผลการเรียนของผู้เรียน แนะนำแบบฝึกหัดเฉพาะบุคคล หรือให้ผู้เรียนใช้ระบบ Chatbot เพื่อซักถามเกี่ยวกับเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์และข่าวสารปัจจุบันได้ทันที การใช้นวัตกรรมในลักษณะนี้ช่วยให้ผู้เรียนได้รับประสบการณ์การเรียนรู้ที่ตรงตามความต้องการและความสามารถของแต่ละคน อีกทั้งยังช่วยลดภาระของครูในการเตรียมเอกสารหรือการประเมินผล อีกแนวทางหนึ่งที่ได้รับความนิยมในยุคดิจิทัลคือ ห้องเรียนกลับด้าน ครูมอบหมายให้นักเรียนศึกษาคลิปวิดีโอหรือบทเรียนออนไลน์เกี่ยวกับเนื้อหาสังคมศึกษาก่อนมาเรียนในห้อง แล้วใช้เวลาในชั้นเรียนเพื่ออภิปราย แสดงความคิดเห็น หรือทำกิจกรรมกลุ่มร่วมกัน วิธีนี้ช่วยให้ผู้เรียนมีเวลาทำความเข้าใจเนื้อหาตามจังหวะของตนเอง และใช้เวลาในห้องเรียนเพื่อฝึกคิดวิเคราะห์เชิงลึก ซึ่งเป็นทักษะสำคัญในศตวรรษที่ 21 นอกจากนี้ การใช้สื่อ อินโฟกราฟิก ก็เป็นอีกนวัตกรรมหนึ่งที่ครูสามารถนำมาใช้ในการสอนสังคมศึกษาได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยให้นักเรียนออกแบบสื่อภาพสรุปข้อมูล เช่น แผนที่เศรษฐกิจโลก ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ หรือขั้นตอนการปกครองระบอบประชาธิปไตย การจัดทำอินโฟกราฟิกช่วยให้นักเรียนฝึกการคิดวิเคราะห์ข้อมูล การสังเคราะห์ประเด็นสำคัญ และการสื่อสารอย่างสร้างสรรค์นวัตกรรมอีกประเภทหนึ่งที่ช่วยส่งเสริมการเรียนรู้ในสังคมศึกษา คือ “การเรียนรู้จากสถานการณ์จำลอง (Simulation Learning)” เช่น การจำลองการประชุมสหประชาชาติ (UN Model) การจำลองการเป็นนักข่าวภาคสนาม หรือการจำลองศาลยุติธรรมในชั้นเรียน กิจกรรมเหล่านี้ช่วยให้นักเรียนเข้าใจบทบาทของพลเมืองในสังคม ฝึกการคิดเชิงเหตุผล และเรียนรู้การสื่อสารเชิงสร้างสรรค์

จากตัวอย่างนวัตกรรมทั้งหมดนี้จะเห็นได้ว่า การสอนสังคมศึกษาในยุคปัจจุบันไม่จำกัดอยู่เพียงการบรรยาย แต่สามารถใช้เทคโนโลยีและกระบวนการเรียนรู้ใหม่ ๆ เพื่อให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมมากขึ้น การนำนวัตกรรมมาปรับใช้จึงไม่เพียงช่วยให้ผู้เรียนเข้าใจเนื้อหาเท่านั้น แต่ยังช่วยพัฒนา “ทักษะแห่งศตวรรษที่ 21” เช่น การคิดวิเคราะห์ การแก้ปัญหา การทำงานร่วมกัน และการใช้เทคโนโลยีอย่างรู้เท่าทัน ซึ่งเป็นคุณลักษณะที่สำคัญของพลเมืองในโลกยุคใหม่

กล่าวโดยสรุป นวัตกรรมในการสอนสังคมศึกษามีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการพัฒนาผู้เรียนให้เป็นคนที่รู้เท่าทันสังคม มีจิตสำนึกต่อส่วนรวม และสามารถปรับตัวให้เข้ากับโลกที่เปลี่ยนแปลงได้อย่างมีสติ การส่งเสริมให้ครูสังคมศึกษาใช้และสร้างนวัตกรรมในการจัดการเรียนรู้จึงเป็นภารกิจสำคัญ เพราะไม่เพียงช่วยยกระดับคุณภาพการศึกษาเท่านั้น แต่ยังเป็นการเตรียมเยาวชนให้เติบโตเป็น “พลเมืองดี มีความคิดและพร้อมสร้างสังคมที่ยั่งยืน” ในอนาคต

บทบาทของครูและผู้เรียนในยุคใหม่

ปัจจุบันเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารเข้ามามีบทบาทสำคัญในการดำรงชีวิต ครูผู้สอนจึงจำเป็นต้องเปลี่ยนวิธีคิด วิธีการสอน พัฒนาให้ผู้เรียนมีทักษะที่เพียงพอในการดำเนินชีวิตในยุคที่ต้องเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงของสิ่งต่าง ๆ อย่างรวดเร็วได้อย่างเท่าทันและเป็นสุข (พระมหากวีพัฒน์ ฐิตโสภโณ (ยารังษี), 2567) ในศตวรรษที่ 21 โลกมีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วจากความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีสารสนเทศ การสื่อสาร และโลกาภิวัตน์ ซึ่งส่งผลกระทบต่อทุกมิติของชีวิต โดยเฉพาะในด้านการศึกษา ที่ต้องปรับเปลี่ยนแนวคิด กระบวนการเรียนรู้ และบทบาทของผู้เกี่ยวข้องให้สอดคล้องกับบริบทของสังคมยุคใหม่ “ครู” และ “ผู้เรียน” จึงต้องมีการปรับบทบาทให้เหมาะสม เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ที่มีคุณภาพ ทันต่อการเปลี่ยนแปลง และสามารถดำรงชีวิตได้อย่างมีประสิทธิภาพในศตวรรษนี้ ในอดีต ครูมักเป็นศูนย์กลางของการเรียนรู้ ทำหน้าที่ถ่ายทอดความรู้จากตำราไปยังผู้เรียน ซึ่งส่วนใหญ่เป็นการเรียนรู้แบบท่องจำ เน้นผลสัมฤทธิ์ทางวิชาการมากกว่าทักษะชีวิต แต่ในยุคใหม่ การเรียนรู้ได้เปลี่ยนจาก “ครูเป็นศูนย์กลาง” มาเป็น “ผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง” (Learner-Centered Approach) ครูจึงต้องปรับบทบาทจาก “ผู้สอน” มาเป็น “ผู้อำนวยความสะดวก” หรือ “ผู้นำทางการเรียนรู้” (Learning Facilitator) ที่ช่วยสร้างสภาพแวดล้อมให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ด้วยตนเอง ฝึกคิด วิเคราะห์ แก้ปัญหา และลงมือปฏิบัติจริง เพื่อพัฒนาองค์ความรู้และทักษะให้เหมาะกับชีวิตจริง บทบาทของครูในยุคใหม่จึงไม่จำกัดอยู่เพียงการสอนในห้องเรียนเท่านั้น แต่ต้องเป็นผู้ออกแบบการเรียนรู้ที่เน้น Active Learning สร้างสื่อการสอนที่หลากหลายใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ เช่น AI สื่อดิจิทัล หรือระบบการเรียนรู้ออนไลน์ เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการจัดการเรียนรู้ ครูควรเป็นผู้แนะนำ แรงบันดาลใจ และแบบอย่างที่ดีในการเรียนรู้ตลอดชีวิต (Lifelong Learning) นอกจากนี้ ครูยังมีหน้าที่ปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม และทักษะชีวิต เพื่อให้ผู้เรียนเติบโตเป็นพลเมืองดีของสังคม ส่วน “ผู้เรียนในยุคใหม่” ต้องเปลี่ยนจากผู้รับความรู้ มาเป็นผู้สร้างความรู้ด้วยตนเอง (Constructivist Learner) ผู้เรียนควรมีความรับผิดชอบต่อการเรียนรู้ มีความใฝ่รู้ กระตือรือร้น และกล้าคิด กล้าแสดงออก สามารถทำงานร่วมกับผู้อื่นได้ดีในลักษณะของการเรียนรู้แบบร่วมมือ (Collaborative Learning) นอกจากนี้ ผู้เรียนในยุคดิจิทัลควรมีทักษะด้านเทคโนโลยีสารสนเทศ (Digital Literacy) สามารถใช้เครื่องมือดิจิทัลในการค้นคว้า วิเคราะห์ และสื่อสารอย่างมีวิจารณญาณ รู้เท่าทันสื่อและข้อมูลข่าวสาร

ในบริบทของการเรียนรู้สังคมศึกษา บทบาทของครูและผู้เรียนในยุคใหม่ยิ่งมีความสำคัญ เพราะการจัดการเรียนการสอนยังต้องเน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง และเปิดโอกาสให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมอย่างสร้างสรรค์ รวมถึงการใช้สังคมออนไลน์อย่างมีจริยธรรม เพื่อพัฒนาการเรียนรู้อย่างยั่งยืนในยุคดิจิทัล ทั้งนี้การวัดผลและประเมินผลการเรียนรู้ควรสอดคล้องกับแนวทางการเรียนรู้ตลอดชีวิต เพื่อเตรียมผู้เรียนให้สามารถนำความรู้ไปประยุกต์ใช้ในการดำรงชีวิตได้อย่างมีประสิทธิภาพและเหมาะสมกับบริบทของสังคมปัจจุบัน (ทัศนา หนูทวี,2568) สังคมศึกษาเป็นวิชาที่มุ่งพัฒนาผู้เรียนให้เป็นพลเมืองที่ดี เข้าใจตนเอง เข้าใจผู้อื่น และอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างสันติ ครูสังคมศึกษาจึงควรใช้วิธีการเรียนรู้ที่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้คิดวิเคราะห์เหตุการณ์ทางสังคม ฝึกแก้ปัญหาในสถานการณ์จำลอง เช่น การใช้เกม การจำลองการประชุม หรือการอภิปรายเชิงเหตุผล เพื่อให้ผู้เรียนมีทักษะทางสังคมและจริยธรรมควบคู่ไปกับความรู้ทางวิชาการ ครูและผู้เรียนควรใช้เทคโนโลยีร่วมกันในการเรียนรู้ เช่น การค้นคว้าข้อมูลทางประวัติศาสตร์จากแหล่งออนไลน์ การใช้สื่อมัลติมีเดียเพื่ออธิบายประเด็นทางเศรษฐกิจหรือภูมิศาสตร์ การใช้ AI เพื่อสร้างแบบจำลองหรือสื่อการเรียนรู้ที่เข้าใจง่าย สิ่งเหล่านี้ช่วยส่งเสริมให้การเรียนรู้สังคมศึกษามีความน่าสนใจและเชื่อมโยงกับชีวิตจริงของผู้เรียนมากขึ้น

โดยสรุป บทบาทของครูและผู้เรียนในยุคใหม่จึงเป็นการเปลี่ยนผ่านจากการสอนแบบเดิมไปสู่การเรียนรู้เชิงรุก ที่เน้นการคิดวิเคราะห์ การลงมือทำ และการใช้เทคโนโลยีเป็นเครื่องมือสำคัญ ครูต้องเป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลงทางการศึกษา ส่วนผู้เรียนต้องเป็นผู้แสวงหาความรู้ด้วยตนเองอย่างมีจิตสำนึกและรับผิดชอบต่อสังคม หากทั้งครูและผู้เรียนสามารถปรับตัวให้สอดคล้องกับยุคสมัยได้ การศึกษาในศตวรรษที่ 21 ก็จะเป็นเครื่องมือสำคัญในการสร้างสังคมที่เข้มแข็ง ยั่งยืน และเต็มไปด้วยพลเมืองที่มีคุณภาพในอนาคต

แนวคิดและคุณค่าของนวัตกรรมต่อการศึกษาสังคม

ในยุคศตวรรษที่ 21 โลกมีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม และเทคโนโลยี การศึกษาเป็นปัจจัยสำคัญที่ช่วยให้เยาวชนสามารถปรับตัวและพัฒนาตนเองให้พร้อมสำหรับความท้าทายในอนาคต การเรียนรู้เพียงผ่านการบรรยายหรือท่องจำเนื้อหาอย่างเดียวไม่เพียงพออีกต่อไป แต่ต้องมีการพัฒนาแนวทางการสอนและกระบวนการเรียนรู้ที่ทันสมัย นี่คือจุดที่ นวัตกรรมทางการศึกษา มีบทบาทสำคัญ โดยเฉพาะในวิชาสังคมศึกษา ซึ่งเป็นวิชาที่มุ่งพัฒนาความเข้าใจเรื่องราวของมนุษย์ สังคม วัฒนธรรม และบทบาทของพลเมือง แนวคิดของนวัตกรรมในการศึกษาสังคม คือ การนำสิ่งใหม่ ๆ หรือวิธีการที่สร้างสรรค์มาประยุกต์ใช้เพื่อปรับปรุงกระบวนการเรียนรู้ให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น และทำให้ผู้เรียนเกิดความเข้าใจเชิงลึก สามารถเชื่อมโยงความรู้กับชีวิตจริงได้ นวัตกรรมไม่ได้จำกัดอยู่เพียงเทคโนโลยี แต่รวมถึงวิธีการเรียนรู้ใหม่ ๆ กระบวนการสอนแบบร่วมมือ การเรียนรู้แบบโครงงาน หรือการจำลองสถานการณ์ ซึ่งทั้งหมดนี้มีจุดมุ่งหมายเดียวกันคือ สร้างสภาพแวดล้อมการเรียนรู้ที่ผู้เรียนมีส่วนร่วม มีแรงจูงใจ และสามารถคิดวิเคราะห์ได้ ในบริบทของการศึกษาสังคม นวัตกรรมช่วยให้ผู้เรียนมีบทบาทเป็นศูนย์กลางของการเรียนรู้ (Learner-Centered Learning) ผู้เรียนไม่เพียงรับข้อมูลจากครู แต่ต้องคิดวิเคราะห์ สังเคราะห์ และนำความรู้ไปประยุกต์ใช้ในสถานการณ์จริง เช่น การทำโครงงานเกี่ยวกับการอนุรักษ์วัฒนธรรม การวิเคราะห์ข่าวสารปัจจุบัน หรือการจำลองการประชุมองค์การสหประชาชาติ ซึ่งทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ที่มีความหมายและสามารถเชื่อมโยงกับสังคมรอบตัว

คุณค่าของนวัตกรรมในการศึกษาสังคมสามารถสรุปได้หลายด้าน ประการแรก นวัตกรรมช่วย เพิ่มประสิทธิภาพการเรียนรู้ ผู้เรียนสามารถเข้าใจเนื้อหาได้รวดเร็วขึ้น มีความเข้าใจเชิงลึก และสามารถจดจำได้ยาวนานมากกว่าการเรียนรู้แบบเดิม ประการที่สอง นวัตกรรม กระตุ้นความสนใจและแรงจูงใจ ผู้เรียนเกิดความสนุกและมีส่วนร่วมในการเรียนรู้มากขึ้น เช่น การใช้เกมเพื่อเรียนรู้เหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ การใช้สื่อมัลติมีเดีย หรือเทคโนโลยี VR/AR ในการจำลองสถานการณ์ ทำให้บทเรียนไม่น่าเบื่อ ประการที่สาม นวัตกรรมช่วย พัฒนาทักษะศตวรรษที่ 21 เช่น การคิดวิเคราะห์ การแก้ปัญหา การทำงานร่วมกับผู้อื่น และการใช้เทคโนโลยีอย่างสร้างสรรค์ ทักษะเหล่านี้เป็นสิ่งจำเป็นสำหรับพลเมืองยุคใหม่ในการทำงานและอยู่ร่วมในสังคม ประการที่สี่ นวัตกรรมช่วย เสริมสร้างความรับผิดชอบต่อสังคม การเรียนรู้ผ่านกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับชุมชนหรือการจำลองสถานการณ์ทางสังคม ทำให้ผู้เรียนตระหนักถึงบทบาทของตนในฐานะสมาชิกของสังคมและการทำหน้าที่พลเมืองที่ดี นวัตกรรมยังสนับสนุน การเรียนรู้ตลอดชีวิต (Lifelong Learning) ผู้เรียนสามารถเรียนรู้ได้ทุกที่ทุกเวลา ผ่านแหล่งเรียนรู้ออนไลน์ หรือสื่อดิจิทัล ทำให้เกิดความยืดหยุ่นและสามารถพัฒนาตนเองต่อเนื่องไม่จำกัดเพียงห้องเรียน นอกจากนี้ ครูและผู้เรียนสามารถใช้เทคโนโลยีร่วมกันเพื่อเสริมสร้างประสบการณ์การเรียนรู้ที่เหมาะสมกับแต่ละบุคคล (Personalized Learning) เช่น การใช้ AI วิเคราะห์ผลการเรียนและเสนอแนวทางการเรียนรู้ที่เหมาะสม

ในเชิงสรุป นวัตกรรมในการศึกษาสังคมมีบทบาทสำคัญในการสร้างกระบวนการเรียนรู้ที่ทันสมัย สนุกสนาน และมีความหมายต่อผู้เรียน ช่วยให้ผู้เรียนสามารถคิด วิเคราะห์ แก้ปัญหา และเข้าใจบทบาทของตนในสังคมได้ นวัตกรรมไม่ได้เพียงสร้างความรู้เท่านั้น แต่ยังปลูกฝังทักษะและคุณลักษณะสำคัญของพลเมืองยุคใหม่ ทำให้การศึกษาสังคมไม่ใช่เพียงการเรียนรู้เนื้อหา แต่เป็นการเตรียมผู้เรียนให้พร้อมสำหรับชีวิตจริงและสังคมที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว การสนับสนุนและประยุกต์ใช้นวัตกรรมในการเรียนการสอนจึงเป็นสิ่งจำเป็น เพื่อให้การศึกษาเป็นเครื่องมือสำคัญในการพัฒนาผู้เรียนและสังคมอย่างยั่งยืน

ภาพที่ 1 แสดงองค์ความรู้เรื่อง นวัตกรรมในการศึกษาสังคม

องค์ความรู้ที่ได้รับ

ความหมายของนวัตกรรม

นวัตกรรม (Innovation) หมายถึง การคิดค้น ปรับปรุง หรือประยุกต์สิ่งใหม่ ๆ เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุด ในการศึกษา หมายถึงการนำวิธีการ กระบวนการ หรือเทคโนโลยีใหม่ ๆ มาประยุกต์ใช้ในการเรียนการสอน เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ให้มีประสิทธิภาพและสร้างความเข้าใจลึกซึ้ง

ความสำคัญของนวัตกรรมต่อการเรียนรู้สังคมศึกษา

1. กระตุ้นความสนใจและแรงจูงใจของผู้เรียน ทำให้บทเรียนไม่น่าเบื่อ
2. พัฒนาการคิดวิเคราะห์และแก้ปัญหา ผู้เรียนสามารถสังเกต วิเคราะห์ และประยุกต์ใช้ในชีวิตจริง
3. สร้างการเรียนรู้จากประสบการณ์ตรง เช่น โครงงาน การจำลองสถานการณ์
4. ส่งเสริมทักษะศตวรรษที่ 21 เช่น การคิดวิเคราะห์ การทำงานร่วมกัน การสื่อสาร และการใช้เทคโนโลยีอย่างสร้างสรรค์

5. สนับสนุนการเรียนรู้ตลอดชีวิต ผู้เรียนสามารถเรียนรู้ได้ทุกที่ทุกเวลา ผ่านแหล่งเรียนรู้ออนไลน์หรือสื่อดิจิทัล

ตัวอย่างนวัตกรรมในการสอนสังคมศึกษา

Virtual Reality (VR) / Augmented Reality (AR): จำลองเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์หรือสถานที่สำคัญให้ผู้เรียนได้สัมผัสประสบการณ์จริง

1. Game-Based Learning: เกมจำลองการเลือกตั้ง การค้าขาย หรือสถานการณ์ทางสังคม
2. Project-Based Learning (PBL): โครงงานเกี่ยวกับปัญหาชุมชน วัฒนธรรม หรือสิ่งแวดล้อม
3. Flipped Classroom: ศึกษาเนื้อหาล่วงหน้าและใช้เวลาในชั้นเรียนอภิปรายหรือทำกิจกรรม
4. AI และ Chatbot: วิเคราะห์ผลการเรียน แนะนำบทเรียนเฉพาะบุคคล
5. Simulation Learning: การจำลองเหตุการณ์ เช่น การประชุม UN Model หรือการจำลองศาลยุติธรรม
6. Infographic / Multimedia: ออกแบบสื่อสรุปเนื้อหา เช่น แผนที่ เชิงกราฟ หรือวิดีโอประกอบบทเรียน

บทบาทของครูและผู้เรียนในยุคใหม่

บทบาทของครู:

1. ผู้อำนวยความสะดวกการเรียนรู้ (Learning Facilitator)
2. ออกแบบกิจกรรม Active Learning
3. ใช้เทคโนโลยีสนับสนุนการเรียนรู้
4. เป็นแบบอย่างในการเรียนรู้ตลอดชีวิต

บทบาทของผู้เรียน:

1. เป็นผู้สร้างความรู้ด้วยตนเอง (Constructivist Learner)
2. รับผิดชอบต่อการเรียนรู้ คิด วิเคราะห์ และประยุกต์ใช้
3. ทำงานร่วมกับผู้อื่นได้ดี และใช้เทคโนโลยีอย่างรู้เท่าทัน
4. ฝึกทักษะชีวิตและทักษะศตวรรษที่ 21

สรุปแนวคิดและคุณค่าของนวัตกรรมต่อการศึกษาสังคม

นวัตกรรมช่วยสร้างการเรียนรู้ที่ทันสมัย สนุกสนาน และมีความหมายต่อผู้เรียน ส่งเสริมทักษะคิดวิเคราะห์ การแก้ปัญหา การทำงานร่วมกัน การใช้เทคโนโลยี และความรับผิดชอบต่อสังคม ทำให้ผู้เรียนเติบโตเป็นพลเมืองที่มีคุณภาพ พร้อมรับความเปลี่ยนแปลงของโลกยุคใหม่

สรุป

นวัตกรรม หมายถึง การคิดค้นสิ่งใหม่หรือการปรับปรุงสิ่งที่มีอยู่เดิมให้มีประสิทธิภาพและคุณค่าเพิ่มขึ้น โดยอาศัยความคิดสร้างสรรค์และเทคโนโลยีมาใช้ในการพัฒนา เพื่อแก้ไขปัญหาและตอบสนองความต้องการของสังคมที่เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ในด้านการศึกษา นวัตกรรมจึงหมายถึงกระบวนการหรือเครื่องมือใหม่ที่ช่วยให้การจัดการเรียนรู้มีประสิทธิภาพมากขึ้น ส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้อย่างมีความหมายและพัฒนาได้เต็มศักยภาพ และนวัตกรรมมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการศึกษาในศตวรรษที่ 21

ซึ่งเป็นยุคแห่งข้อมูลข่าวสารและเทคโนโลยี ครูผู้สอนจำเป็นต้องปรับเปลี่ยนวิธีการสอนจากแบบเน้นครูเป็นศูนย์กลาง มาเป็นการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ใช้เทคโนโลยีและสื่อดิจิทัลช่วยสร้างประสบการณ์การเรียนรู้ที่หลากหลาย เช่น การเรียนรู้ผ่านสื่อออนไลน์ การใช้เกมการศึกษา หรือการจัดการเรียนรู้แบบโครงงาน สิ่งเหล่านี้ช่วยพัฒนาทักษะสำคัญของผู้เรียนในศตวรรษที่ 21 ได้แก่ การคิดวิเคราะห์ การสื่อสาร การทำงานร่วมกัน และความคิดสร้างสรรค์ สำหรับการเรียนรู้ วิชาสังคมศึกษา นวัตกรรมมีบทบาทสำคัญอย่างมาก เพราะช่วยให้ผู้เรียนเข้าใจเรื่องราวทางสังคม ประวัติศาสตร์ เศรษฐกิจ และวัฒนธรรมได้อย่างลึกซึ้งมากขึ้น ตัวอย่างนวัตกรรมในการสอนสังคมศึกษา เช่น การใช้แผนที่ดิจิทัล)เพื่อเรียนรู้ภูมิศาสตร์ การใช้เทคโนโลยีเสมือนจริง เพื่อจำลองเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ การใช้คลิปวิดีโอหรือสื่อมัลติมีเดียในการเล่าเรื่องทางวัฒนธรรม ตลอดจนการเรียนรู้ผ่านชุมชนออนไลน์ที่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับผู้อื่นในสังคมจริง สิ่งเหล่านี้ช่วยให้การเรียนรู้สังคมศึกษาไม่จำกัดอยู่ในห้องเรียน แต่เชื่อมโยงกับชีวิตจริงของผู้เรียนได้อย่างมีความหมาย

บทบาทของครูในยุคใหม่นั้นเปลี่ยนจาก ผู้ถ่ายทอดความรู้ มาเป็นผู้ออกแบบและอำนวยความสะดวกในการเรียนรู้ ครูต้องมีความรู้เท่าทันเทคโนโลยี สามารถคัดเลือกนวัตกรรมที่เหมาะสมต่อผู้เรียนและบริบทของโรงเรียน ส่วนผู้เรียนต้องมีบทบาทเชิงรุก รู้จักตั้งคำถาม แสวงหาความรู้ด้วยตนเอง ใช้เทคโนโลยีอย่างสร้างสรรค์ และรู้เท่าทันสื่อ เพื่อให้เกิดการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต

แนวคิดและคุณค่าของนวัตกรรมต่อการศึกษาสังคมจึงอยู่ที่การสร้างโอกาสทางการเรียนรู้ที่เท่าเทียม กระตุ้นให้ผู้เรียนคิดอย่างมีวิจารณญาณ เข้าใจโลกและสังคมในมิติที่หลากหลาย และพร้อมเป็นพลเมืองที่มีคุณภาพในสังคมประชาธิปไตย นวัตกรรมการศึกษาไม่เพียงช่วยพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน แต่ยังช่วยปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม และทักษะชีวิตที่จำเป็นสำหรับอนาคตอย่างแท้จริง

เอกสารอ้างอิง

กระทรวงศึกษาธิการ. (2551). หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551. สืบค้นเมื่อ 20

จักรวาล ภู่อ่ำ. "การพัฒนารูปแบบการเรียนการสอนแบบผสมผสานร่วมกับการ ใช้ปัญญาประดิษฐ์ (Artificial Intelligence: AI) เพื่อส่งเสริมทักษะการเรียนรู้และนวัตกรรม สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น." *วารสาร ครุศาสตร์ปัญญา* 4.5 (2025): 226-241.

ญาณวโร (สุวรรณเพ็ง) พ. ., & สุกุมาลย์ ป. . (2021). นวัตกรรมการสอนสังคมศึกษาแห่งศตวรรษที่ 21. *Journal of Buddhist Education and Research* (JBER), 7(1), 214–225.

นราธิป ปิติธนบดี. "แหล่งสารสนเทศทางนวัตกรรม." *วารสารห้องสมุดสมาคมห้องสมุดแห่งประเทศไทย ฯ.* 64.2 (2020): 16-35.

พระครูสมุห์ ทองฐิตปญโญ (บุตรดี), สมศักดิ์ บุญปู่, and มนัสนันท์ บุญปู่. "นวัตกรรมการบริหารการศึกษา." *วารสารการบริหารการศึกษาและมนุษยสังคมศาสตร์.* 3.1 (2025): 32-48.

พระมหากวีพัฒน์ ฐิตโสภโณ (ยารังษี), et al. "บทบาทครูสังคมศึกษากับการพัฒนาสมรรถนะในยุคดิจิทัล." *วารสารชัยภูมิปริทรรศน์* 7.2 (2024): 85-97.

พระครูวินัยธรวรรธนา ญาณวโร (สุวรรณเพ็ง). (2563). นวัตกรรมการสอนสังคมศึกษาแห่งศตวรรษที่ 21. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

ภูชิศ สถิตพงษ์. "ห้องเรียนอัจฉริยะ: นวัตกรรมการศึกษาในศตวรรษที่ 21." *วารสารวิจัยและพัฒนา* มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา 8.3 (2016): 237-237.

สุจิต ตราสะดู่, อำนวยพรโฮม จูมจัง. "นวัตกรรมการเรียนการสอนของครูสังคมศึกษายุคใหม่." *วารสาร มจร อุบล ปริทรรศน์*. 10.1 (2025): 3113-3124.

สุรศักดิ์ อุดเมืองเพีย, นิวัฒนา วรรณคำ, กิตติยานนท์ วรรณวงศ์, และสมควร นามสีฐาน. (2564). นวัตกรรมเพื่อการจัดการศึกษาในศตวรรษที่ 21. *วารสาร มจร อุบลปริทรรศน์*, 9 (2),

เข้าถึงจาก https://e-port.mbu.ac.th/file/profiles31/9251_1731058793.pdf

Nootawee, Tassana. "บริบทการจัดการเรียนการสอนวิชาสังคมศึกษาในยุคดิจิทัล." *Journal of Buddhist Education and Research* (JBER) 11.4 (2025): 64-79

_____. (2568). การเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21. สืบค้นเมื่อ 20 ตุลาคม 2568 . จาก http://www.moe.go.th/moe/th/news/detail.php?NewsID=38880&Key=news_research

เทคโนโลยี AI กับห้องเรียนอัจฉริยะ
Ai Technology And Smart Classrooms

สุวินัย สุจริตย์ [1], พระปรัชยา ชยวุฑโฒ[2] , พระครูสาธุกิจโกศล[3],
ลัดดาวัลย์ คงดวงดี[4], มีนา ทนคง ฮามิลตัน[5]
Name Suvinai Sujarit[1] , Phra Prachya Chayawuttho[2] , Phrakrusatukitkosol[3]
Laddawan Khongduangdee[4]Meena Tonkong Hamilton[5]

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอเทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์ (AI) มีบทบาทสำคัญในการพัฒนาห้องเรียนอัจฉริยะในยุคปัจจุบัน วัตถุประสงค์หลักคือเพื่อยกระดับคุณภาพการเรียนรู้ให้มีประสิทธิภาพและตรงตามความต้องการของผู้เรียนแต่ละคน AI สามารถวิเคราะห์ข้อมูลของนักเรียน เช่น พฤติกรรมการเรียน ความสนใจ และจุดอ่อนจุดแข็ง เพื่อปรับเนื้อหาและวิธีการสอนให้เหมาะสมเฉพาะบุคคล นอกจากนี้ยังช่วยลดภาระของครูด้วยการตรวจข้อสอบ ออกแบบแบบฝึกหัด และติดตามความก้าวหน้าได้แบบเรียลไทม์ ห้องเรียนอัจฉริยะยังส่งเสริมการเรียนรู้แบบโต้ตอบผ่านอุปกรณ์อัจฉริยะ เช่น กระดานอัจฉริยะ และผู้ช่วย AI ที่ตอบคำถามได้ตลอดเวลา เทคโนโลยียังช่วยสร้างสภาพแวดล้อมที่ปลอดภัย เช่น การตรวจจับพฤติกรรมที่ผิดปกติผ่านกล้อง AI อีกด้วย สุดท้าย AI มีบทบาทในการส่งเสริมความเท่าเทียมทางการศึกษา โดยสามารถเข้าถึงนักเรียนที่มีข้อจำกัดหรืออยู่ในพื้นที่ห่างไกลได้ง่ายขึ้น ดังนั้นการนำ AI มาใช้ในห้องเรียนจึงไม่ใช่แค่การเพิ่มความทันสมัย แต่ยังเป็นการปฏิวัติวิธีการเรียนรู้ให้ตอบโจทย์โลกอนาคตอย่างแท้จริง.

คำสำคัญ: คำสำคัญ: : เทคโนโลยี , AI , ห้องเรียนอัจฉริยะ

Abstract

The purpose of this article was to present . The main objective is to enhance the quality of learning, making it more efficient and tailored to the individual needs of each student. AI can analyze student data, such as learning behavior, interests, strengths, and weaknesses, in order to adjust content and teaching methods appropriately.In addition, AI helps reduce the workload of teachers by automatically grading tests, generating exercises,

[1] สังกัดโรงเรียนพนมดงรักวิทยา
[1]Phanom Dong Rak Wittaya School
[2-4] สาขาวิชาสังคมศึกษา คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬากรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์
[2-4]Department of Social Studies, Faculty of Education, Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Surin Campus
[5]สาขาวิชาการสอนภาษาอังกฤษ คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬากรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์
[5]English Language Teaching Program, Faculty of Education. Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Surin
* Corresponding author.E-mail: suviai042@gmail.com

and tracking student progress in real-time. Smart classrooms also promote interactive learning through smart devices such as interactive whiteboards and AI assistants that can answer questions at any time.Furthermore, AI contributes to a safer learning environment by detecting abnormal behaviors through AI-powered surveillance cameras. Lastly, AI plays a role in promoting educational equity by providing access to students with limitations or those living in remote areasTherefore, integrating AI into classrooms is not just about modernizing education, but also about revolutionizing the learning process to meet the needs of the future world.

Keywords: Technology, Artificial Intelligence, Smart Classroom

บทนำ

ในช่วงไม่กี่ปีที่ผ่านมา เทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์ (Artificial Intelligence - AI) ได้เข้ามามีบทบาทสำคัญในหลายภาคส่วนไม่เว้นแม้แต่ในวงการศึกษาการพัฒนาห้องเรียนอัจฉริยะ(SmartClassroom) เป็นผลลัพธ์หนึ่งของการนำ AI เข้ามาปรับใช้ เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ให้มีประสิทธิภาพและตอบสนองต่อผู้เรียนแต่ละคนได้ดียิ่งขึ้น ไม่ว่าจะเป็นการใช้ระบบวิเคราะห์พฤติกรรมผู้เรียน, ระบบช่วยสอนอัตโนมัติ, หรือระบบการประเมินผลที่แม่นยำและเป็นธรรมมากขึ้น

ก่อนจะมีเทคโนโลยีเหล่านี้ห้องเรียนแบบดั้งเดิมมักมีลักษณะการเรียนการสอนแบบเน้นครูเป็นศูนย์กลาง (Teacher-Centered Learning) ทำให้นักเรียนบางคนที่มีความสามารถหรือพื้นฐานแตกต่างกันไม่สามารถตามบทเรียนได้ทัน หรือรู้สึกเบื่อหน่ายกับการเรียน นอกจากนี้ การประเมินผลมักยึดตามข้อสอบเพียงอย่างเดียว ซึ่งไม่สะท้อนศักยภาพของนักเรียนอย่างแท้จริง อีกทั้งครูผู้สอนมักต้องรับภาระงานมาก ทั้งด้านการสอน การวัดผล และการดูแลนักเรียนเป็นรายบุคคล ซึ่งเป็นไปได้ยากในชั้นเรียนที่มีจำนวนนักเรียนมาก

เหตุผลที่สนใจในเรื่องนี้คือ เทคโนโลยี AI มีศักยภาพในการช่วยลดภาระงานของครู และเพิ่มโอกาสในการเรียนรู้ที่เหมาะสมสำหรับนักเรียนแต่ละคนอย่างแท้จริง นอกจากนี้ยังสามารถ:พัฒนารูปแบบการเรียนรู้เฉพาะบุคคล (Personalized Learning): ระบบสามารถวิเคราะห์ข้อมูลผู้เรียนและปรับบทเรียนให้เหมาะกับความสามารถ การวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อประเมินผลแม่นยำยิ่งขึ้น: ลดการใช้ข้อสอบแบบเดิม และหันมาใช้การวิเคราะห์ข้อมูลพฤติกรรม/การมีส่วนร่วมสนับสนุนครูในการสอน:เช่นการแนะนำวิธีการสอนที่เหมาะสมกับแต่ละกลุ่มผู้เรียน หรือช่วยจัดการเรียนแบบกลุ่ม ส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์และการเรียนรู้ตลอดชีวิต: ด้วยเครื่องมือ AI ที่เปิดโอกาสให้นักเรียนเรียนรู้ตามความสนใจนอกห้องเรียน ด้วยศักยภาพที่มีอยู่ การนำ AI มาใช้ในห้องเรียนอัจฉริยะจึงไม่ใช่แค่เทรนด์แต่เป็นการปฏิวัติวงการการศึกษาที่จะทำให้การเรียนรู้มีประสิทธิภาพและเข้าถึงได้อย่างเท่าเทียมในอนาคต

AI กับการปรับรูปแบบการเรียนรู้เฉพาะบุคคล (Personalized Learning)

ปัจจุบันปัญญาประดิษฐ์ (AI) ในยุคดิจิทัลที่เทคโนโลยีกำลังก้าวล้ำไปอย่างรวดเร็ว ปัญญาประดิษฐ์ (Artificial Intelligence: AI) ได้กยเป็นเครื่องมือที่สำคัญและทรงพลังที่เข้ามาเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของมนุษย์ในหลากหลายด้านเป็นหนึ่งในเทคโนโลยีที่มีผลกระทบต่อหลายด้านของชีวิตมนุษย์ในศตวรรษที่ 21 ความก้าวหน้าทาง AI ไม่ได้เพียงแค่เปลี่ยนแปลงวิธีการทำงานขององค์กรหรือภาคอุตสาหกรรมทั้งภาครัฐและเอกชน และะยังส่งผลต่อการด้านการศึกษาที่ได้รับผลกระทบจากการพัฒนาของ ปัญญาประดิษฐ์

(Articial Intelligence หรือAI) หรือแม้แต่การแพทย์และการบริหารจัดการทรัพยากรโลกบทความนี้มุ่งเน้นสำรวจบทบาทของ AI ในมิติสำคัญๆ ที่ส่งผลต่อสังคมและเศรษฐกิจและการเรียน (**พระนิติพล นิติสาโร**และคณะ, 2568)

ที่เห็นได้ชัดคือการใช้ระบบแนะนำเนื้อหา (Recommendation System) ซึ่งคล้ายกับระบบที่ใช้ในแพลตฟอร์มความบันเทิงหรือการช็อปปิ้งในยุคปัจจุบันที่เทคโนโลยีเข้ามามีบทบาทสำคัญในทุกมิติของชีวิต การศึกษาก็เป็นอีกหนึ่งด้านที่ได้รับผลกระทบอย่างชัดเจน โดยเฉพาะการนำเทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์ หรือ Artificial Intelligence (AI) เข้ามาช่วยพัฒนาระบบการเรียนการสอน ทำให้เกิดแนวทางใหม่ในการเรียนรู้ที่เรียกว่า “การเรียนรู้เฉพาะบุคคล” (Personalized Learning) ซึ่งเป็นการปรับเนื้อหา วิธีการ และจังหวะการเรียนรู้ให้สอดคล้องกับความสามารถ ความสนใจ และรูปแบบการเรียนรู้ของผู้เรียนแต่ละคนอย่างเฉพาะเจาะจงมากขึ้น แนวคิดของ Personalized Learning ไม่ใช่เรื่องใหม่ในวงการการศึกษา แต่มักจะมีข้อจำกัดในด้านทรัพยากร เช่น จำนวนครูที่ไม่เพียงพอ เวลาที่จำกัด และการเข้าถึงข้อมูลของผู้เรียนอย่างครอบคลุม ซึ่งทำให้การปรับการเรียนรู้เฉพาะบุคคลเป็นเรื่องที่ทำได้ยากในระบบการศึกษาดั้งเดิม อย่างไรก็ตาม เมื่อ AI เข้ามามีบทบาท ปัญหาเหล่านี้เริ่มถูกแก้ไขได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดย AI สามารถเก็บ วิเคราะห์ และตีความข้อมูลของผู้เรียนได้อย่างแม่นยำและรวดเร็ว เพื่อวิเคราะห์จุดแข็ง จุดอ่อน ความสนใจ และสไตล์การเรียนรู้ของแต่ละคน ทำให้สามารถออกแบบเส้นทางการเรียนรู้ที่เหมาะสมและมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น หนึ่งในตัวอย่างออนไลน์ AI จะรวบรวมข้อมูลพฤติกรรมของผู้เรียน เช่น วิชาที่เรียน คะแนนที่ได้ ระยะเวลาที่ใช้ในแต่ละหัวข้อ และเนื้อหาที่มีปฏิสัมพันธ์สูง เพื่อนำมาวิเคราะห์และแนะนำเนื้อหาหรือกิจกรรมที่เหมาะสมในลำดับถัดไปได้อย่างแม่นยำ สิ่งนี้ช่วยให้นักเรียนไม่รู้สึกเบื่อหรือสับสนกับเนื้อหาที่เกินความสามารถ หรือรู้สึกไม่ท้าทายกับสิ่งที่ง่ายเกินไป อีกด้านหนึ่ง AI ยังสามารถให้ข้อเสนอแนะแบบทันที (Instant Feedback) แก่นักเรียนได้ด้วย ไม่ว่าจะเป็นการตรวจคำตอบแบบอัตโนมัติ การแนะนำวิธีคิดที่ถูกต้อง หรือแม้กระทั่งเสนอแหล่งข้อมูลเพิ่มเติมเมื่อนักเรียนทำผิดพลาด ทำให้ผู้เรียนสามารถเรียนรู้ได้อย่างต่อเนื่องโดยไม่ต้องรอครูมาตรวจหรืออธิบายในภายหลัง นอกจากนี้ AI ยังช่วยครูในการติดตามและประเมินผลการเรียนรู้ของนักเรียนแบบเรียลไทม์ ทำให้ครูสามารถให้ความช่วยเหลือหรือปรับกลยุทธ์การสอนให้ตรงจุดได้มากขึ้น AI ยังมีบทบาทในการช่วยวิเคราะห์แนวโน้มการเรียนรู้ในระยะยาว

การใช้ AI เพื่อสร้างสภาพแวดล้อมการเรียนรู้แบบอินเทอร์แอกทีฟ

เทคโนโลยีดิจิทัลได้กลายเป็นส่วนสำคัญในโลกการศึกษา โดยเฉพาะในยุคที่การเข้าถึงข้อมูลและการเชื่อมต่อผ่านอินเทอร์เน็ตทำให้กระบวนการเรียนรู้เปลี่ยนแปลงอย่างสิ้นเชิงเทคโนโลยีช่วยสร้างแพลตฟอร์มสำหรับการเรียนรู้เชิงโต้ตอบ (interactive learning) และส่งเสริมการเรียนรู้แบบบุคคลเฉพาะบุคคล (personalized learning) ซึ่งช่วยเพิ่มประสิทธิภาพในการเรียนรู้และพัฒนาศักยภาพผู้เรียน (ณัฐกานต์ บุญยืนและคณะ, 2567: 40-47)

ในยุคดิจิทัลที่เทคโนโลยีเข้ามามีบทบาทสำคัญในทุกด้านของชีวิต การศึกษาไม่อาจหลีกเลี่ยงการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว โดยเฉพาะอย่างยิ่งการนำเทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์ หรือ AI (Artificial Intelligence) เข้ามาใช้ในห้องเรียน ซึ่งไม่เพียงแต่ช่วยเพิ่มประสิทธิภาพในการสอน แต่ยังสร้างสภาพแวดล้อมการเรียนรู้ที่มีความอินเทอร์แอกทีฟ (Interactive) มากขึ้น ทำให้นักเรียนมีส่วนร่วมและมีประสบการณ์การเรียนรู้ที่ลึกซึ้งและน่าสนใจยิ่งขึ้น

1) การปรับเนื้อหาและวิธีการเรียนรู้ให้เหมาะสมกับผู้เรียนแต่ละคน

การประยุกต์ใช้นวัตกรรมการจัดการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับบริบทของนักเรียนถือเป็นปัจจัยสำคัญในการพัฒนาคุณภาพการศึกษาในยุคปัจจุบัน นักเรียนในแต่ละพื้นที่มีความต้องการและความสามารถที่แตกต่างกัน ดังนั้น การปรับใช้นวัตกรรมในการเรียนการสอนให้เหมาะสมกับบริบทของผู้เรียนจึงมีความสำคัญอย่างมาก เพื่อให้การเรียนรู้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและส่งเสริมการพัฒนาทักษะที่ จำเป็นสำหรับการใช้ชีวิตในโลกยุคดิจิทัล(ปัณณพัฒน์ อภิณัฐคุณากรและคณะ, 2568: 1-17)

หนึ่งในความสามารถที่โดดเด่นของ AI คือการวิเคราะห์ข้อมูลของนักเรียน เช่น ผลการเรียน ความสนใจ และรูปแบบการเรียนรู้ เพื่อปรับเนื้อหาและวิธีการสอนให้เหมาะสมกับแต่ละบุคคล ระบบการเรียนรู้ที่ใช้ AI สามารถปรับระดับความยากง่ายของบทเรียนตามความสามารถของนักเรียนแต่ละคน เช่น ระบบ DreamBox Learning ที่ใช้ AI ในการปรับเนื้อหาการเรียนคณิตศาสตร์ให้เหมาะสมกับความสามารถของนักเรียนแต่ละคน ทำให้นักเรียนได้รับประสบการณ์การเรียนรู้ที่ตรงกับความต้องการและสามารถพัฒนาได้อย่างมีประสิทธิภาพ

2.2 การสร้างประสบการณ์การเรียนรู้ที่มีความอินเทอร์แอกทีฟ

การใช้สื่อ เพื่อการประชาสัมพันธ์สาขาการออกแบบอินเทอร์แอคทีฟและเกม รูปแบบหนึ่งที่ใช้คือการสื่อสารผ่านสื่อสิ่งพิมพ์อย่างแผ่นพับ หรือโบร์ชัว (Brochure) ที่สาขาสามารถสร้างสรรค์ออกมาได้อย่างสวยงาม พร้อมเนื้อหาข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับสาขาเบื้องต้นที่สำคัญ แต่หลายครั้งมักได้รับความสนใจแค่ทางด้านความสวยงาม หรือไม่ค่อยมีคนสนใจอ่านข้อความที่ต้องการสื่อสาร เช่นเนื้อหาของสาขาวิชา หรือวิชาที่จะต้องเรียน เป็นต้น หรือไม่สามารถเข้าใจถึงรูปแบบและเนื้อหาการเรียนได้อย่างชัดเจน เพราะไม่สามารถสื่อสารให้เข้าใจถึงลักษณะเด่นว่าอะไรคืออินเทอร์แอคทีฟ จึงต้องมีการกลับมาศึกษาว่าว่ารูปแบบการสื่อสารใดที่จะสามารถสร้างให้เกิดการรับรู้กับกลุ่มเป้าหมายได้ชัดเจนขึ้นร(ณัฐกมล ถุงสุวรรณ,2562: 229-247)

AI ยังสามารถนำไปสู่การสร้างประสบการณ์การเรียนรู้ที่มีความอินเทอร์แอกทีฟผ่านการใช้เทคโนโลยีต่าง ๆ เช่น เกมการศึกษา (Educational Games) และการจำลองสถานการณ์ (Simulations) ที่ช่วยให้นักเรียนมีส่วนร่วมในการเรียนรู้มากขึ้น ตัวอย่างเช่น เกม Prodigy Math Game ที่ใช้ AI ในการปรับระดับความยากของคำถามคณิตศาสตร์ตามความสามารถของนักเรียน ทำให้นักเรียนรู้สึกสนุกและท้าทายกับการเรียนรู้ นอกจากนี้ ยังมีการใช้เทคโนโลยีเสมือนจริง (Virtual Reality) และเทคโนโลยีเสริมจริง (Augmented Reality) เพื่อจำลองสถานการณ์ต่าง ๆ ที่ช่วยให้นักเรียนเข้าใจเนื้อหาได้ดีขึ้น เช่น การจำลองการทดลองทางวิทยาศาสตร์ หรือการท่องเที่ยวเสมือนจริงในสถานที่ทางประวัติศาสตร์

2) การให้ข้อเสนอแนะและการประเมินผลแบบทันที

การวัดและประเมินผลเป็นองค์ประกอบที่สำคัญองค์ประกอบหนึ่งในการจัดการศึกษาโดยเฉพาะในกระบวนการจัดการเรียนการสอนครูผู้สอนจะต้องกำหนดจุดประสงค์การเรียนรู้ แล้วจึงจัดกิจกรรมการเรียนการสอน หลังจากนั้นจึงทำการวัดและประเมินผลว่าเป็นไปตามจดประสงค์ที่กำหนดไว้หรือไม่ นั่นคือครูต้องวัดและประเมินผลทุกครั้งที่มีการเรียนการสอน ครูจึงจำเป็นต้องเรียนรู้ให้เข้าใจในหลักการ และกระบวนการวัดและประเมินผลเพื่อให้สามารถปฏิบัติได้อย่างถูกต้องและสถานศึกษาต้องกำหนดรูปแบบหรือแนวทางการวัดและประเมินผลให้สอดคล้องกับหลักสูตรสถานศึกษา มีการประเมินผลอย่างเป็นระบบและต่อเนื่องด้วยรูปแบบที่เหมาะสมเพื่อให้ได้ซึ่งข้อมูลที่มีคุณค่าต่อการนำไปใช้ปรับปรุงกระบวนการเรียนการสอน การประสมประสานการวัดและประเมินผลการเรียนรู้กับการเรียนการสอนเข้าด้วยกัน จึงจะส่งผล

ดีต่อการพัฒนาการศึกษาพร้อมทั้งเปิดโอกาส ให้ผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่ายมีส่วนร่วม (Songsriudon และคณะ, 2567: 151-165)

การได้รับข้อเสนอแนะอย่างรวดเร็วเป็นสิ่งสำคัญในการเรียนรู้ AI สามารถให้ข้อเสนอแนะและประเมินผลการเรียนรู้ของนักเรียนแบบทันที เช่น การตรวจคำตอบอัตโนมัติ การให้คำแนะนำในการปรับปรุงการเขียน หรือการประเมินการออกเสียงในภาษาอังกฤษ ซึ่งช่วยให้นักเรียนสามารถปรับปรุงและพัฒนาทักษะของตนเองได้อย่างต่อเนื่อง โดยไม่ต้องรอผลการประเมินจากครู

4) **การสนับสนุนการเรียนรู้ตลอด 24 ชั่วโมง**

การจัดการเรียนรู้ตลอด24ชั่วโมงเป็นกระบวนการที่มีความสำคัญในการพัฒนาผู้เรียนให้เกิดการเรียนรู้อย่างมีประสิทธิภาพ องค์ประกอบหลักของการจัดการเรียบรู้ประกอบด้วย ผู้สอน ผู้เรียน เนื้อหา สภาพแวดล้อมในการเรียนรู้ และวิธีการจัดการเรียนรู้ (สวรรณา สถาอานันท์, 2560) ผู้สอนมีบทบาทในการออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับผู้เรียนและส่งเสริมให้เกิดการมีส่วนร่วม ในขณะที่ผู้เรียนเป็นศูนย์กลางกระบวนการเรียนรู้ที่ต้องมีความกระตือรือร้นและมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ เนื้อหาที่นำมาสอนต้องมีความสอดคล้องกับวัตถุประสงค์การเรียนรู้และเหมาะสมกับระดับความสามารถของผู้เรียน สภาพแวดล้อมในการเรียนรู้เป็นอีกองค์ประกอบที่มีผลต่อประสิทธิภาพของการเรียนรู้อย่างมาก การจัดสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ เช่น การจัดห้องเรียนที่มีความยืดหยุ่น การใช้สื่อการสอนที่หลากหลาย รวมถึงการสร้างบรรยากาศที่ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของผู้เรียนจะช่วยให้ผู้เรียนสามารถมีสมาธิและมีแรงจูงใจในการเรียนรู้มากขึ้น (Norachan, และคณะ,2568: 509-518)

AI ยังสามารถทำหน้าที่เป็นผู้ช่วยในการเรียนรู้ตลอด 24 ชั่วโมง ผ่านการใช้แชทบอท (Chatbot) หรือผู้ช่วยเสมือน (Virtual Assistant) ที่สามารถตอบคำถามและให้คำแนะนำแก่นักเรียนได้ตลอดเวลา ตัวอย่างเช่น OpenAI ได้พัฒนา "Study Mode" ใน ChatGPT ซึ่งช่วยให้นักเรียนสามารถเรียนรู้และทำความเข้าใจเนื้อหาผ่านการตั้งคำถามและการตอบโต้กับ AI ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

5) การส่งเสริมการเรียนรู้ที่เป็นส่วนตัวและยืดหยุ่น

แนวโน้มลักษณะการเรียนรู้ (แบบยืดหยุ่น) ในปัจจุบันการเรียนรู้ในระบบที่กำหนดว่าทุกคนต้องเรียนทุกอย่างเหมือนกัน ด้วยวิธีเดียวกัน ในความเร็วที่เท่ากันอาจไม่เป็นจริง เพราะตามธรรมชาติมนุษย์เรียนรู้ด้วยวิธีความเร็ว และเวลาที่แตกต่างกัน (Stephen, 2013)โดยในปัจจุบันการดำเนินชีวิตเปลี่ยนแปลงไป บุคคลสามารถใช้เทคโนโลยีในการค้นหา เข้าถึงความรู้ และรวบรวมข้อมูลที่ต้องการได้อย่างรวดเร็วผ่านอุปกรณ์พกพาซึ่งง่ายกว่าในอดีต ส่งผลต่อพฤติกรรมการเรียนรู้ให้ต้องปรับเปลี่ยนเพื่อสร้างสรรคโอกาสและเพิ่มประสิทธิภาพการเรียนรู้แก่ผู้เรียนได้มากขึ้น เป็นวิวัฒนาการการเรียนรู้ซึ่งเสริมสร้างจากสิ่งที่มีอยู่เดิมทำให้เกิดสิ่งใหม่ ๆ ขึ้นให้ผู้เรียนในปัจจุบันซึ่งมีแนวโน้มเรียนแบบออนไลน์ได้รับประโยชน์สูงสุดจากการใช้เทคโนโลยี (Joan, 2013) แตกต่างจากการเรียนในชั้นเรียนแบบในอดีต โดยเปลี่ยนจากผู้สอนไปสู่การเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ (Chasse,Auricchio, & Liebert, n.d.) ดังนี้ 1. มีส่วนร่วมผ่านประสบการณ์การเรียนรู้ที่เกี่ยวข้อง: ให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการเรียนรู้แบบเชิงรุกโดยกิจกรรมการเรียนรู้ต้องเกี่ยวข้องและมีความหมายภายใต้การออกแบบที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง ยิ่งผู้เรียนมีส่วนร่วมในการเรียนรู้มากเท่าไหร่ ก็ยิ่งส่งผลต่อการเรียนรู้ให้มีประสิทธิภาพ และการพัฒนาตนเองในเชิงบวก (ดวงเดือน แสงแพร้ว และคณะ, 2568:25-36)

AI กับบทบาทของครูในห้องเรียนแห่งอนาคต

1) ครู: จากผู้บรรยายสู่นักออกแบบการเรียนรู้ (Learning Designer)

AI ทำให้ครูไม่จำเป็นต้องสร้างบทเรียนซ้ำ ๆ ด้วยมือทุกสัปดาห์อีกต่อไป แพลตฟอร์ม AI เช่น Google Gemini for Education หรือ Khanmigo ของ Khan Academy มักสร้าง แบบฝึกหัด รายการอ่าน และไดอะแกรมแบบอัตโนมัติ เพื่อช่วยครู ในการวางโครงสร้างบทเรียนได้ทันที เช่นสร้างแบบทดสอบที่ปรับตามระดับความสามารถของนักเรียน (adaptive quiz) ภายในเวลาอันสั้น ซึ่งช่วยให้ครูมีเวลาสำหรับงานด้านการออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ หรือต่อยอดองค์ความรู้ที่สอนจริง ๆ มากกว่าเดิม ตัวอย่างเช่น ข่าวจาก The Guardian ชี้ว่า AI สามารถลดภาระงานเขียนรายงาน วิเคราะห์ผลงาน หรือจัดทำ rubrics ได้หลายชั่วโมงต่อสัปดาห์ ซึ่งเปิดโอกาสให้ครูมีเวลากับนักเรียนมากขึ้น

2) ครูต้นแบบผู้ให้คำปรึกษาและโค้ช (Mentor & Coach)

เมื่อ AI เข้ามาช่วยดูแลข้อมูลการเรียนรู้ของนักเรียน เช่น การตอบคำถาม คะแนน หรือเวลาที่ใช้กับแบบฝึกหัด ครูสามารถใช้ข้อมูลเชิงลึกเหล่านั้นเพื่อเป็น ผู้ชี้แนะแนวทางที่เหมาะกับนักเรียนแต่ละคนมากกว่าการสอนเหมือนกันทั่วแผนผัง ตัวอย่างเช่น Intelligent Tutoring Systems (ITS) ที่สามารถวิเคราะห์จุดอ่อนเพื่อแนะนำเนื้อหาเสริม และ AI สามารถแจ้งเตือนครูเมื่อเด็กคนใดเริ่มมีแนวโน้มล้มหาย (early warning) ในขณะเดียวกัน ครูยังคงมีบทบาทสำคัญในการสนับสนุน ขวัญและกำลังใจ ความเข้าใจด้านอารมณ์ และการพัฒนาทักษะชีวิต ซึ่งเป็นคุณสมบัติที่ AI ยังจำลองไม่ได้ เช่น ความเข้าใจว่านักเรียนคนนี้รู้สึกกล้า หรือกำลังกังวลในบทเรียนใด ครูจะช่วยให้เขาพ้นอุปสรรคนี้

3) ครูนักวิเคราะห์ข้อมูลและนักทำแผนป้องกันล่วงหน้า (Data-Driven Educator)

AI สมัยใหม่สร้าง dashboards วิเคราะห์พฤติกรรม ผู้ช่วยทยอยเก็บข้อมูล Attendance, คะแนน, ปริมาณการใช้งานเนื้อหา แล้วสรุปให้ครูเห็นภาพรวมว่าใครกำลังล้าหลัง หรือใครกำลังรั้งกลุ่ม นักเรียนที่อยู่ในกลุ่มเสี่ยงสามารถได้รับการเตือนและช่วยเหลือก่อนกลายเป็นปัญหาด้านการเรียนรู้จริง ๆ บทบาทครูในบริบทนี้จึงคล้าย “Data Coach” — ผู้แปลผลตัวเลขออกมาเป็นคำแนะนำที่เป็นรูปธรรม เช่น สร้างกลยุทธ์เสริมสำหรับกลุ่ม เพื่อลดช่องว่างทางผลสัมฤทธิ์

4) ครูร่วมพัฒนาและควบคุมจริยธรรมของ AI (AI Steward & Mentor)

องค์กรด้านการศึกษาอย่าง UNESCO ส่งเสริมให้ครูและผู้เรียนพัฒนาทักษะ “AI literacy” อ่านข้อมูลจาก UNESCO ได้ชัดว่า AI จะช่วยปรับเนื้อหาให้เหมาะกับแต่ละบุคคล และสามารถปลดปล่อยเวลาของครูในการโฟกัสเนื้อหาที่เสริมทักษะคิดเชิงวิพากษ์สร้างสรรค์ หากใช้เพียงเทคโนโลยีแต่ขาดความเข้าใจพื้นฐานนั้นจะเกิดความเสี่ยง นอกจากนี้ ครูยังต้องกำกับ (governance) การใช้งาน AI เช่น การเก็บข้อมูลอย่างปลอดภัย ความเป็นกลางของอัลกอริทึม และการตรวจสอบเรื่องลำเอียง

5) ครูกับ AI: การสอนแบบร่วมมือ (Human-Machine Co-teaching)

แทนที่จะให้ AI สอนแทนครูโดยสมบูรณ์ กลยุทธ์ที่ได้ผลดีคือ “ครู + AI” ทำงานประสานกัน เช่น AI ตอบข้อสงสัยที่เกิดซ้ำครูมักตอบ และครูดำเนินบทเรียนต่อในแบบของมวล หรืออภิปรายเชิงลึก AI จึงทำหน้าที่เหมือนผู้ช่วยเสมือน (virtual assistant) ในการแก้โจทย์หรือถามตอบขณะเรียน ครูลดเวลาอธิบายในเรื่องจุดพื้นฐานและใช้เวลาช่วยเสริมความเข้าใจเชิงลึก instead video help AI handle routine Q&A กรณีศึกษาเช่นการออกแบบหลักสูตรร่วมกัน (co-design workshops) ระหว่างครูและนักวิจัยในโครงการ K-12 AI curriculum พบว่าครูมีบทบาทตั้งแต่ระบุจุดเรียนรู้หลัก ระหว่างเตรียมหลักสูตร และการวิเคราะห์

ผลเรียนรู้เพื่อฝึกปลูกฝัง “critical and creative thinking” ให้กับนักเรียนโดยไม่ให้ AI เป็นผู้ตัดสินใจเพียงฝ่ายเดียว

การเรียนรู้แบบแชตบอท: ใช้ AI เป็นครูเสมือนจริง 24/7

ในยุคที่ **ปัญญาประดิษฐ์ (AI)** ติดตั้งอยู่บนมือถือ คอมพิวเตอร์ และแท็บเล็ตของเยาวชนห้องหนึ่ง เช่น ChatGPT และแพลตฟอร์มอื่น ๆ กำลังทำให้แนวคิด “ครูเสมือนจริง 24/7” ก้าวจากจินตนาการสู่ความจริง AI ในรูปของแชตบอทไม่เพียงแค่ตอบคำถามทันทีเท่านั้น แต่ยังสามารถนำพาผู้เรียนเข้าสู่กระบวนการคิด วิเคราะห์ สะท้อนความรู้ได้ตลอดเวลาที่ต้องการ โดยไม่ต้องรอเวลาเปิด-ปิดของโรงเรียนหรือครูในชีวิตจริง

1) ความหมายของ “แชตบอทครู 24/7” (AI Tutor) และ Intellligent Tutoring System

แชตบอทครู (AI tutor) คือระบบ AI ที่โต้ตอบกับผู้เรียนในรูปแชต ถาม-ตอบ มีระบบวิเคราะห์พฤติกรรมและให้ข้อเสนอแนะ ทำงานได้ตลอด 24 ชั่วโมง ทุกวันIntelligent Tutoring System (ITS) คือเทคโนโลยีที่ออกแบบให้กระบวนการโต้ตอบเป็นไปตามหลักการเรียนรู้ เช่น ระบบ AutoTutor, Squirrel AI และอื่น ๆ ซึ่งมุ่งสร้างการเรียนรู้แบบปรับตัว (adaptive) และเฉพาะบุคคล (personalized)จุดเด่นของระบบครูเสมือนจริงคือ จุดบริการไม่มีวันหยุด (always-on tutor) สามารถโต้ตอบได้ทั้งในเวลาที่นักเรียนเรียนรู้เองหลังเลิกเรียน หรือตอนกลางคืน หรือแม้เวลาสุดสัปดาห์ก็ตาม

2) ตัวอย่างที่เป็นรูปธรรมของครูเสมือนจริง: ChatGPT Study Mode และ Khanmigo

ในเดือนกรกฎาคม 2025 OpenAI ได้เปิดตัว **Study Mode** ซึ่งปรับ ChatGPT ให้ทำหน้าที่เหมือนติวเตอร์ส่วนตัว — ตั้งคำถาม สรุปความเข้าใจ ทบทวนสิ่งที่เรียน และแบ่งเนื้อหาเป็นขั้นตอนเล็ก ๆ แทนการให้คำตอบตรง ๆ นักเรียนในเวอร์ชันทดลองบรรยายว่า Study Mode เหมือน “*live, 24/7, all-knowing office hours*” ที่ไม่เหนื่อย ไม่อาย และพร้อมตอบทุกคำถาม ตลอดเวลา

3) Khanmigo (Khan Academy)

Khan Academy ใช้ GPT-4 สร้าง **Khanmigo** ที่ออกแบบมาเพื่อช่วยแก้การบ้านและสอนแนวคิดผ่านคำถามต่อเนื่อง โดยไม่ตอบคำตอบแต่แรก ผู้เรียนสามารถเข้าถึง AI นี้ได้ทุกเวลา 24 ชั่วโมง โดยมีระบบผู้ปกครองดูแลและจัดการบัญชีได้ ทั้งสองระบบนี้คือสิ่งที่ใกล้เคียงกับ “ครูเสมือนจริง 24/7” ที่สามารถตอบหรือเดินนำผู้เรียนได้ในทุกสถานการณ์ ไม่จำกัดเวลา เหมือนมีพี่เลี้ยงคอยอยู่ข้างตัวเสมอ

4) ประโยชน์ของการเรียนรู้แบบแชตบอท 24/7

การสนับสนุนทันใจ (On-demand feedback)เมื่อผู้เรียนส่งคำถามไม่ว่าจะดึก ตอนหยุด หรือใกล้วันสอบ แชตบอทจะโต้ตอบอย่างรวดเร็ว เช่น อธิบายแนวคิด แนะนำแนวทางแก้ปัญหา หรือถามกลับให้หาแนวทางเองต่อ

- ปรับให้เหมาะกับผู้เรียนแต่ละคน (Personalized guidance)ระบบจะปรับระดับความยากง่าย สไตล์การอธิบาย หรือแบบฝึกหัดตามลักษณะการโต้ตอบ ผู้เรียนไม่ถูกผลักไปในเนื้อหาที่เร็วกว่าหรือช้าจนเกินไป

- ลดความกังวลเรื่องการสอบตก (Loss avoidance)

โดยเฉพาะผู้เรียนที่กลัวความล่าช้าในการถามครู คนไม่กล้าถามในห้องเรียน หรือผู้เรียนตอนกลางคืน แชตบอท 24/7 ทำให้ความกลัวนั้นลดลง

- ครูจริงได้เวลาคิด-สอนคุณภาพครูไม่ต้องรับผิดชอบคำถามพื้นฐานซ้ำ ๆ สามารถใช้เวลาในการออกแบบบทเรียน เจาะกลุ่ม หรืออภิปรายเชิงลึกกับนักเรียนได้

ข้อมูลเชิงวิเคราะห์เพื่องานวิเคราะห์ผู้เรียน (Data-driven insights)ช่นเมื่อเด็กคนใดเข้า Study Mode บ่อย แต่มักติดหล่มเรื่องใด AI จะแจ้งเตือนไปให้ครูหรือผู้ปกครอง เพื่อช่วยสนับสนุนนักเรียนคนนั้นได้ทันเวลา

ความท้าทายและจริยธรรมในการใช้ AI ในการศึกษา

ปัญญาประดิษฐ์ (AI) มีพลังในการยกระดับการศึกษา — ช่วยออกแบบการเรียนรู้ที่เหมาะกับผู้เรียนแต่ละคน วัดผลโดยอัตโนมัติ และลดภาระงานของครู ... แต่ยิ่ง AI ถูกใช้ในระบบการศึกษา เราก็ยิ่งต้องตั้งคำถามสำคัญเรื่อง **ความท้าทายและจริยธรรม** — นั่นคือความจริงที่ว่าเทคโนโลยีแม้ทรงพลัง แต่สามารถสร้างความเสียหายทางด้านข้อมูล ความไม่เท่าเทียม หรือทำลายบทบาทของมนุษย์ถ้าไม่ใช้อย่างระมัดระวัง ก่อนจะลงสนามใช้งาน เราจึงต้องพิจารณาหลักการจริยธรรมที่ UNESCO และองค์กรต่างชาติเคยเน้นย้ำ

ความเชื่อถือและความถูกต้องของข้อมูล

AI เป็น “กล่องดำ” ที่บางครั้งสร้างคำตอบผิด (hallucination) หรือตีความบริบทผิด การใช้ผลลัพธ์โดยไม่ตรวจสอบอาจส่งผลเสียต่อนักเรียน เช่น ผลงานที่ไม่ถูกต้อง การให้คำแนะนำที่ขาดศักยภาพทางสังคม นี่คือความไม่เชื่อถือที่ต้องแก้โดย **คน** ยังคงมีบทบาทควบคุมและตรวจทาน

อคติในอัลกอริธึม (Algorithmic bias & fairness)

อัลกอริธึมเรียนรู้จากข้อมูลในอดีต ซึ่งมักสะท้อนอคติทางเชื้อชาติ เพศ ภาษา หรือสถานะทางเศรษฐกิจ เช่น ระบบแนะนำเส้นทางเรียนที่เน้นภาษาอังกฤษมากกว่าสำหรับเด็กจากครอบครัวภาษา “ชนบท” หรือระบบที่ไม่เอื้อต่อผู้พิการ AI จึงอาจ **ขยายความเหลื่อมล้ำ** แทนที่จะลดมัน ซึ่งต้องแก้โดยการใช้ชุดข้อมูลที่หลากหลาย และตรวจสอบ (audit) อย่างสม่ำเสมอ

องค์ความรู้ที่ได้รับ

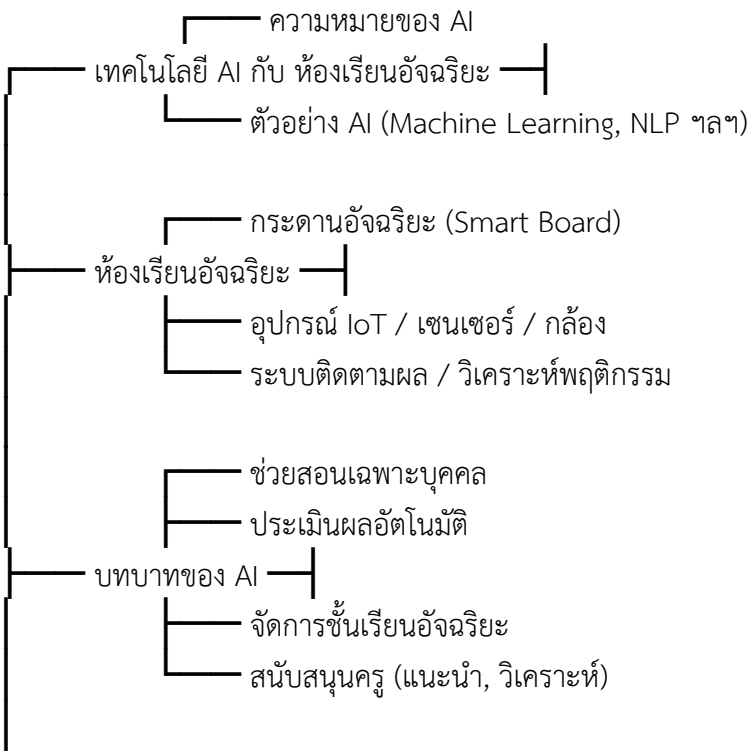

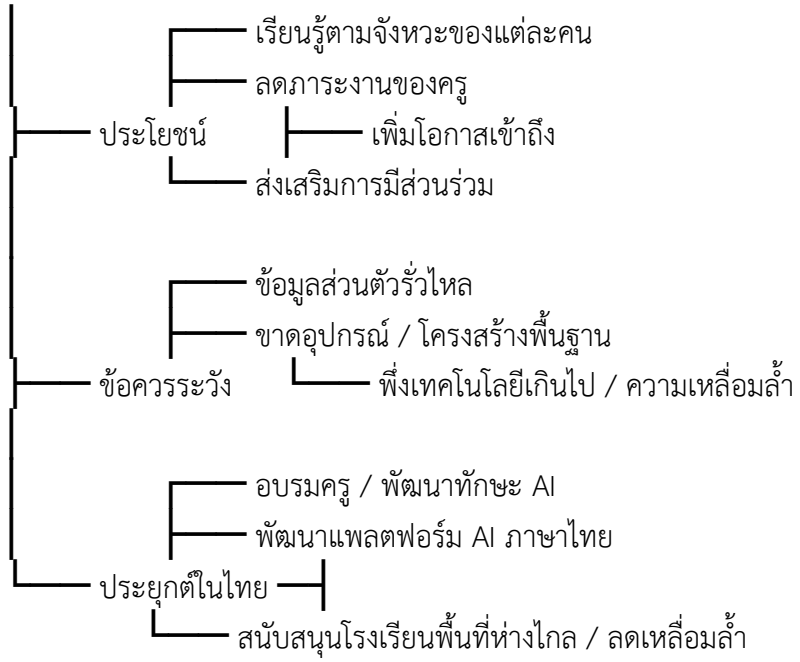

แผนภาพที่ 1 องค์ความรู้ที่ได้รับ

ความหมายของ AI และห้องเรียนอัจฉริยะ

- **AI (ปัญญาประดิษฐ์)**: เทคโนโลยีที่ช่วยให้เครื่องจักรสามารถเรียนรู้และตัดสินใจได้เหมือนมนุษย์ เช่น การจดจำภาพ การแปลภาษา หรือการแนะนำเนื้อหาที่น่าสนใจ
- **ห้องเรียนอัจฉริยะ**: การนำเทคโนโลยีมาใช้ในห้องเรียนเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการเรียนรู้ เช่น กระดานอัจฉริยะ ระบบติดตามผลการเรียนรู้ และการใช้ AI เพื่อปรับแผนการสอนให้เหมาะสมกับผู้เรียนแต่ละคน

บทบาทของ AI ในห้องเรียนอัจฉริยะ

- **ปรับแผนการสอน**: AI สามารถวิเคราะห์ผลการเรียนรู้ของนักเรียนและปรับแผนการสอนให้เหมาะสมกับความต้องการของแต่ละคน
- **ประเมินผลอัตโนมัติ**: ช่วยประเมินผลการเรียนรู้ของนักเรียนอย่างรวดเร็วและแม่นยำ
- **สนับสนุนครู**: ช่วยครูในการวางแผนการสอนและจัดการชั้นเรียน

ประโยชน์ของการใช้ AI ในห้องเรียน

- **เพิ่มประสิทธิภาพการเรียนรู้**: นักเรียนสามารถเรียนรู้ตามจังหวะของตนเอง
- **ลดภาระงานของครู**: ช่วยครูในการประเมินผลและจัดการชั้นเรียน
- **เพิ่มโอกาสในการเข้าถึงการศึกษา**: ทำให้การศึกษาเข้าถึงได้ง่ายขึ้นสำหรับทุกคน

ข้อควรระวังในการใช้ AI

- **ความเป็นส่วนตัวของข้อมูล**: ต้องมีการปกป้องข้อมูลส่วนบุคคลของนักเรียน

- **ความเหลื่อมล้ำทางเทคโนโลยี**: ต้องมีการจัดเตรียมอุปกรณ์และอินเทอร์เน็ตให้เพียงพอสำหรับทุกคน
- **การพึ่งพาเทคโนโลยีเกินไป**: ควรใช้เทคโนโลยีเป็นเครื่องมือเสริม ไม่ใช่ทดแทนการสอนของครู

สรุป

ในยุคปัจจุบัน เทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์ (AI) ได้เข้ามามีบทบาทสำคัญในการพลิกโฉมการศึกษา โดยเฉพาะใน “ห้องเรียนอัจฉริยะ” ซึ่งเปิดโอกาสให้การเรียนรู้มีความยืดหยุ่นและเหมาะสมกับผู้เรียนแต่ละคนมากขึ้นสามารถนำมาใช้ในการปรับรูปแบบการเรียนรู้เฉพาะบุคคล (Personalized Learning) โดยวิเคราะห์ข้อมผู้เรียนทั้งในด้านความสามารถ ความสนใจ และพฤติกรรมการเรียนรู้ เพื่อเสนอเนื้อหาและวิธีการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับความต้องการของแต่ละบุคคล ซึ่งช่วยให้ผู้เรียนเข้าใจเนื้อหาได้ดีขึ้นและพัฒนาศักยภาพได้อย่างเต็มที่อีกหนึ่งความสามารถสำคัญของ AI คือการสร้างสภาพแวดล้อมการเรียนรู้ที่มีความอินเทอร์แอกทีฟและมีปฏิสัมพันธ์สูง เช่น การใช้แชตบอทเป็นครูเสมือนจริงที่สามารถตอบคำถาม แนะนำเนื้อหา และให้คำปรึกษาได้ตลอด 24 ชั่วโมง สิ่งนี้ส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถเข้าถึงการเรียนรู้ได้ทุกเวลา ไม่จำกัดอยู่แค่ในห้องเรียนแบบเดิม นอกจากนี้ AI ยังสามารถให้ข้อเสนอแนะและการประเมินผลแบบเรียลไทม์ ช่วยให้นักเรียนและครูสามารถติดตามความก้าวหน้าในการเรียนรู้ได้อย่างใกล้ชิด AI ยังส่งเสริมการเรียนรู้เชิงวิเคราะห์ และการแก้ปัญหา โดยใช้เทคโนโลยีจำลองสถานการณ์ หรือเกมการศึกษา เพื่อกระตุ้นให้ผู้เรียนคิด วิเคราะห์ และตัดสินใจในบริบทที่ใกล้เคียงกับชีวิตจริง ขณะเดียวกันก็สามารถสร้างสภาพแวดล้อมการเรียนรู้ที่เน้นความร่วมมือ เช่น การทำงานกลุ่มเสมือนจริง ที่ช่วยเสริมสร้างทักษะทางสังคมและการทำงานเป็นทีมอย่างไรก็ตาม การนำ AI มาใช้ในการศึกษาก็ยังมีความท้าทายที่ต้องพิจารณา เช่น ความเหลื่อมล้ำในการเข้าถึงเทคโนโลยี ความเป็นส่วนตัวของข้อมูลผู้เรียน และความเสี่ยงในการพึ่งพา AI มากเกินไป นอกจากนี้ยังมีประเด็นด้านจริยธรรม เช่น ความโปร่งใสในการทำงานของ AI การใช้ข้อมูลอย่างปลอดภัย และความรับผิดชอบต่อผลลัพธ์ที่เกิดจากการใช้ AI ซึ่งจำเป็นต้องมีแนวทางกำกับดูแลที่ชัดเจนและครอบคลุมสุดท้าย แม้ AI จะเข้ามามีบทบาทในห้องเรียนมากขึ้น แต่ “ครู” ยังคงเป็นหัวใจสำคัญของการศึกษา โดยทำหน้าที่เป็นผู้ออกแบบการเรียนรู้ที่เหมาะสม ดูแล และส่งเสริมศักยภาพของผู้เรียนอย่างรอบด้าน การผสมผสานระหว่างเทคโนโลยี AI และบทบาทของครู จะช่วยสร้างห้องเรียนแห่งอนาคตที่มีความยืดหยุ่น มีประสิทธิภาพ และตอบโจทย์การเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 ได้อย่างแท้จริง

เอกสารอ้างอิง

Songsriudon และคณะ.(2024). การบริหารการวัดและประเมินผลการศึกษาของโรงเรียนโพธิสารพิทยากร. Journal of MCU Philosophy Review, 7(2), 151-165.

Norachan, และคณะ. (2568). การเรียนรู้ตลอดชีวิต: แนวทางการจัดการความรู้เพื่อส่งเสริมบุคลากรในโรงเรียนขยายโอกาส: Lifelong Learning:Knowledge Management for Personnel Development in Educational Opportunity Expansion Schools. *RATANABUTH JOURNAL*, 7(1), 509-518.

ดวงเดือน แสงแพร้ว. (2025). การเรียนรู้แบบยืดหยุ่น: การเพิ่มโอกาสการเรียนรู้ในระดับอุดมศึกษาในยุคดิจิทัล. *วารสารศึกษาศาสตร์มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์วิทยาเขตปัตตานี*, *36*(1), 25-36.

ณัฐกมล ถุงสุวรรณ.(2562). การสร้างสรรค์สื่อประชาสัมพันธ์ด้วยสื่อสิ่งพิมพ์ร่วมกับสื่ออินเทอร์แอคทีฟกรณีศึกษา: สื่อ ประชาสัมพันธ์ ในรูปแบบเกม AR สำหรับสาขาการออกแบบอินเทอร์แอคทีฟและเกม. *วารสาร ศิลปกรรม บูรพา*, 21(1-2), 229-247

ณัฐกานต์ บุญยืน. (2567).บทบาทของเทคโนโลยีดิจิทัล ในการส่งเสริมการเรียนรู้เชิงสร้างสรรค์. *วารสารกว๊านพะเยา*, 1(1), 40-47.

ปัณณพัฒน์ อภิณัฐคุณากร. (2568). การประยุกต์ใช้นวัตกรรมการจัดการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับบริบทของผู้เรียน. *วารสารสำนักหอสมุดมหาวิทยาลัยทักษิณ*, 14, 1-17

พระนิติพล นิติสาโร และคณะ. (2568). การประยุกต์ใช้ AI ในด้านการศึกษาในปัจจุบัน. *วารสาร วิชาการสังคมศาสตร์ วิทยาลัย สงฆ์ ร้อยเอ็ด*, 4(1).

ผลกระทบจากการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีเพื่อพัฒนาการศึกษาในอดีตและปัจจุบัน

The Impact Of The Application Of Technology To Develop Education In The Past And Present

สามเณรพงศธร บุญต่อ[1],พระมหาสมบัติ ฐานวโร[2],เอกรัตน์ มาพะดุง[3]
Samanera Phongsathon Buntho[1],pramaha Sombat Thanawaro[2],Ekkarat Maphadung[3]

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีในการศึกษาได้ส่งผลกระทบอย่างมีนัยสำคัญต่อระบบการเรียนรู้ทั้งในอดีต และปัจจุบันบทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์ และเปรียบเทียบผลกระทบของเทคโนโลยีที่ถูกนำมาใช้ในภาคการศึกษาตั้งแต่อดีตจนถึงยุคปัจจุบัน โดยเน้นที่การเปลี่ยนแปลงของวิธีการเรียนการสอน การเข้าถึงแหล่งข้อมูล และบทบาทของครูและผู้เรียนจากการศึกษาพบว่าเทคโนโลยีในอดีต เช่น สื่อสิ่งพิมพ์ วิทยุ โทรทัศน์ และคอมพิวเตอร์พื้นฐานช่วยเพิ่มประสิทธิภาพในการถ่ายทอดความรู้แต่ยังจำกัดด้วยข้อจำกัดด้านการเข้าถึง และปฏิสัมพันธ์ขณะที่เทคโนโลยีในยุคปัจจุบัน เช่น อินเทอร์เน็ต สมาร์ตดีไวซ์ ปัญญาประดิษฐ์ (AI) และ แพลตฟอร์มการเรียนรู้ออนไลน์ช่วยส่งเสริมการเรียนรู้แบบไร้พรมแดนเพิ่มโอกาสในการเรียนรู้ตลอดชีวิต และสนับสนุนการเรียนรู้เฉพาะบุคคลอย่างไรก็ตามการใช้เทคโนโลยีอย่างแพร่หลายยังนำมาซึ่งความท้าทาย เช่น ความเหลื่อมล้ำทางดิจิทัลความเหนื่อยล้าจากการใช้หน้าจอ และความเสี่ยงด้านความเป็นส่วนตัวของข้อมูลดังนั้นการพัฒนา และประยุกต์ใช้เทคโนโลยีทางการศึกษาจึงควรคำนึงถึงความสมดุลระหว่างประสิทธิภาพ และผลกระทบในระยะยาว เพื่อสร้างระบบการศึกษาที่ยั่งยืนและเท่าเทียมในอนาคต

คำสำคัญ: : เทคโนโลยีทางการศึกษา, การเรียนรู้ออนไลน์,ปัญญาประดิษฐ์,ความเหลื่อมล้ำทางดิจิทัล, การเรียนรู้ตลอดชีวิต

Abstract

The application of technology in education has significantly impacted learning systems both in the past and the present. This study aims to analyze and compare the effects of educational technologies from historical to modern contexts, focusing on changes in teaching methods, access to information, and the roles of teachers and learners. Findings indicate that past technologies—such as printed materials, radio, television, and basic

[1] สำนักศาสนาศึกษาวัดสุภาลัย
[1]National Office Suphalai Temple
[2-3] สาขาวิชาสังคมศึกษา คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬากรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์
[2-3]Department of Social Studies, Faculty of Education, Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Surin Campus
* Corresponding author. E-mail: phuthrmhr@gmail.com

computers—enhanced the delivery of knowledge but were limited in accessibility and interactivity. In contrast, modern technologies—such as the internet, smart devices, artificial intelligence (AI), and online learning platforms—have enabled borderless education, lifelong learning opportunities, and personalized learning experiences. However, the widespread use of technology also introduces challenges, including digital inequality, screen fatigue, and data privacy concerns. Therefore, the development and integration of educational technology should strike a balance between efficiency and long-term impacts, aiming to build a sustainable and equitable education system for the future.

Keywords: Educational Technology; Online Learning; Artificial Intelligence; Digital Divide; Lifelong Learning

บทนำ

การพัฒนาของการศึกษาในอดีตนั้นเริ่มตั้งแต่สมัยสุโขทัยจนมาถึงปัจจุบันการศึกษาได้พัฒนาอย่างมีระบบมากขึ้นจึงได้มีการจัดตั้งโรงเรียนขึ้นการพัฒนาการศึกษาในอดีตเป็นกระบวนการที่มีการปรับตัวต่อสถานการณ์ของสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปหลากหลาย และมีความสำคัญต่อการพัฒนาการศึกษาการพัฒนาของการศึกษาในอดีตประสบปัญหาก็ คือ คุณภาพการศึกษาขั้นพื้นฐานต่ำมีการขาดแคลนครู ความเหลื่อมล้ำทางการศึกษา และปัญหาการหักแค้นแรงงานที่มีคุณภาพ และขาดแคลนสื่อการเรียนต่างๆ และเทคโนโลยีก็อาจจะมีบ้างแต่ก็ไม่ค่อยจะทันสมัย หรือ การอำนวยความสะดวก

การแก้ปัญหาของการศึกษาในอดีตจะเป็นการปฏิรูปการศึกษาหลายครั้งเพื่อให้มีเป้าหมาย เพื่อการพัฒนาการศึกษาให้ดีขึ้นนั่นเองแต่ก็ต้องมีความท้าทายเกิดขึ้นในการดำเนิน และบรรลุผลตามที่คาดหวัง การแก้ไขปัญหาของการศึกษาในอดีต เพื่อ ให้มีประสิทธิภาพมากขึ้นนั้นต้องอาศัยการปรับปรุงระบบ และการจัดการศึกษาที่ควบคู่ไปกับการส่งเสริมความร่วมมือจากทุกภาคส่วนโดยเน้นที่การเข้าถึง และการมีส่วนร่วมของนักเรียน และผู้ปกครองอย่างเท่าเทียมกันแต่ปัจจุบันนี้ก็ได้มีอินเทอร์เน็ตเข้ามาคู่กับยุคสมัยใหม่ซึ่งก็ทำให้ผู้คนในปัจจุบันนั้นได้มีความสะดวกความสบายยิ่งขึ้นในการพัฒนาการศึกษาอินเทอร์เน็ตนี้เป็นสิ่งที่ทำให้ผู้บริโภคหันมาใช้แบบสะดวกสบาย บุคคลที่ใช้สื่อเทคโนโลยีในอดีตนั้นต่างก็ต้องพากันปรับตัวเพื่อยอมรับสิ่งใหม่ๆตามยุคตามสมัย

ในปัจจุบันผู้คนบางส่วนก็ยังใช้การประยุกต์ใช้สิ่งเก่าๆ ในอดีตที่หลงเหลืออยู่บ้าง เช่น หนังสือพิมพ์เป็นต้นเป็นสิ่งที่อ่านได้แต่ก็ไม่ค่อยเข้าถึงข้อมูลที่เท็จจริงนักส่วนการใช้เทคโนโลยีในปัจจุบันนั้นก็จะเป็นการค้นคว้า และค้นหาได้อย่างสะดวกสบายกว่าในอดีตแต่ในความสะดวกสบายนั้นก็ยังมีผลกระทบเกิดขึ้นบ้างอย่างต่อเนื่อง และเกิดขึ้นให้เห็นบ้างเป็นบางครา เช่นการมี ai การใช้แอพแต่งรูปภาพการบิดเบือนข้อต่างๆ เพื่อให้เกิดความเสียหายบ้างเพราะฉะนั้นผลกระทบจากการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีทั้งในอดีต และในปัจจุบันนั้นก็ยังมีการพัฒนา

ผลกระทบจากการเห็นได้ชัดในการเปรียบเทียบเทคโนโลยีในอดีตกับปัจจุบันเกี่ยวกับมือถือ

แผนภาพที่ 1

จากภาพที่ 1 แสดงถึงโทรศัพท์ ในอดีตกับปัจจุบันที่มีการพัฒนาเปลี่ยนแปลงตามยุคสมัยในอดีตเมื่อโลกรู้จักโทรศัพท์ระบบหมุนหมายเลขการโทรออกโดยใช้โทรศัพท์รุ่นเก่าขนาดใหญ่เทอะทะก็กลายเป็นเรื่องง่ายทันที ในปัจจุบัน การโทรศัพท์โดยใช้สมาร์ทโฟนสุดบางเฉียบก็เป็นเรื่องง่ายเช่นกันไม่ว่าจะเป็น การส่งอีเมล ถ่ายรูป ท่องอินเทอร์เน็ต การหาคู่รวมถึงการบริหารจัดการชีวิตในเรื่องต่างๆต้องยอมรับว่า โทรศัพท์กลายเป็น “ปัจจัยที่ 5” ในการดำรงชีวิตของมนุษย์ไปแล้ว.

ผลกระทบจากการเห็นได้ชัดในการเปรียบเทียบเทคโนโลยีในอดีตกับปัจจุบันเกี่ยวกับเครื่องคอมพิวเตอร์

แผนภาพที่ 2

จากภาพที่ 2 แสดงถึงเครื่องคอมพิวเตอร์ ในอดีตกับปัจจุบันที่มีการพัฒนาเปลี่ยนแปลงตามยุคสมัยในอดีตคอมพิวเตอร์เครื่องแรกของโลกมีน้ำหนักประมาณ 30 ตัน ซึ่งมีขนาดใหญ่เทียบเท่ากับบ้านหนึ่งหลังอย่างไรก็ตามเทคโนโลยีนี้นับว่าเป็นวิวัฒนาการที่ก้าวล้ำที่สุดในขณะนั้น ทั้งนี้คอมพิวเตอร์ได้ถูกสร้างขึ้นเพื่อแก้ไปัญหาเชิงคณิตศาสตร์ที่หลากหลาย ด้วยความสามารถในการคำนวณและประมวลผลคำสั่งได้หลายพันคำสั่งต่อวินาที

ในปัจจุบันคอมพิวเตอร์ส่วนบุคคลมีน้ำหนักแค่ 2 กิโลกรัมและยังสะดวกในการพกพาไปยังที่ต่างๆ คอมพิวเตอร์ในปัจจุบันถูกใช้มากกว่าการแก้ไขปัญหาเชิงคณิตศาสตร์และยังประมวลผลคำสั่งได้หลายพันล้านคำสั่งต่อวินาที. ในการดำรงชีวิตของมนุษย์ไปแล้ว.

ผลกระทบจากการเห็นได้ชัดในการเปรียบเทียบเทคโนโลยีในอดีตกับปัจจุบันเกี่ยวกับโดรน

แผนภาพที่ 3

จากภาพที่ 3 แสดงถึงโดรนในอดีตกับปัจจุบันที่มีการพัฒนาเปลี่ยนแปลงตามยุคสมัยในอดีตเมื่อในยุคสมัยก่อนการถ่ายภาพในมุมสูง ต้องใช้ความกล้าหาญขึ้นในที่สูงเพื่อการบันทึกภาพ และการบันทึกวีดีโอ คือต้องชำนาญในการปีนขึ้นไปเพื่อที่จะถ่ายภาพ หรือ ถ่ายวีดีโอเป็นอย่างมาก บางทีก็อาจจะใช้เครนในการขึ้นสูงเพื่อที่จะถ่ายเพราะฉะนั้น ยุคแต่ละยุคก็มีการพัฒนาตามยุคสมัยในการพัฒนาการยุคสมัยนั้นก็จะมีความอำนวยความสะดวกแตกต่างกันไป

ในปัจจุบัน ในยุคปัจจุบันนั้นได้มีโดรนเปลี่ยนไปตามยุคสมัยใหม่เข้ามาเป็นบทบาทในการพัฒนาของมนุษย์ในยุคใหม่ซึ่งในยุคใหม่นี้การใช้โดรนก็จะมีโดนบังคับโดนไฟฟ้าโดรนบันทึกภาพโดนเก็บวีดีโอต่างๆ ซึ่งบินได้สูงประมาณ 1 กิโลเมตรในการที่คนเราจะบังคับมีสัญญาณการบังคับจากรีโมท และการพัฒนาของรีโมทรีโมทจะเป็นรีโมทแบบกด และแบบจอดิจิตอลบางการเกษตรก็ต้องใช้โดนในการที่จะพ่นปุ๋ยให้ในรายได้ในนาบางพื้นที่ที่มีงานต่างๆก็มีการใช้โดรนเพื่อที่จะบันทึกภาพและเก็บวีดีโอหรือทำแบบแผนประกอบต่างๆ เพื่อ ให้ได้ภาพทั้งมุมสูง และมุมกว้างและมุมกว้าง และมุมบนแล้ว.

ผลกระทบจากการเห็นได้ชัดในการเปรียบเทียบเทคโนโลยีในอดีตกับปัจจุบันเกี่ยวกับกล้องถ่ายรูป

แผนภาพที่ 4

จากภาพที่ 4 แสดงถึงกล้องถ่ายรูป ในอดีตกับปัจจุบันที่มีการพัฒนาเปลี่ยนแปลงตามยุคสมัย ในอดีตยุคสมัยก่อนการที่เราจะถ่ายรูปได้นั้นที่จะบันทึกรูปได้แต่ละรูปนั้นต้องใช้เวลาประมาณ 10 นาทีกว่าจะได้แต่ละรูปต้องใช้เวลานานเพราะต้องใช้เวลาจัดเตรียมกล้องฟิล์มอีก 1 วันในการที่จะใช้ถ่ายรูป และบันทึกภาพตามสถานที่ต่างๆ

ในปัจจุบัน ภายในระยะเวลา 10 นาทีของปัจจุบันนั้นมนุษย์เราสามารถที่จะเก็บภาพได้ประมาณ 500 ถึง 1000 รูปด้วยการลั่นชัตเตอร์แต่ละทีไม่ว่าจะเป็นปุ่มกดของมือถือหน้าจอมือถือที่มีกล้อง หรือว่าแกลอรี่ในมือถือใน iPad ใน iPhone เพราะฉะนั้นในปัจจุบันกับในอดีตแตกต่างกันมากแล้วแต่ความสะดวกสบายของในแต่ละยุคสมัยยุคในอดีตอาจจะสบายบ้างลำบากบ้างยกในปัจจุบันก็ถึงจะสบายมากแต่ก็ยังมีผลกระทบอยู่ในอดีตมีการลบรูปยากแต่ในปัจจุบันนี้มีการเลือกรูปทั้งหมดและลบด้วยกันทีเดียว.

ผลกระทบจากการเห็นได้ชัดในการเปรียบเทียบเทคโนโลยีในอดีตกับปัจจุบันเกี่ยวกับเครื่องยนต์

แผนภาพที่ 5

จากภาพที่ 5 แสดงถึงเครื่องยนต์ ในอดีตกับปัจจุบันที่มีการพัฒนาเปลี่ยนแปลงตามยุคสมัย ในอดีตเครื่องยนต์นั้นต้องได้รับการยอมรับด้วยเครื่องยนต์ที่มีชื่อว่า v8 ซึ่งอยู่ในยุคสมัยพ.ศ 2475 มีน้ำหนัก 230 กิโลกรัมมาพร้อมกำลัง 48 วัตต์ขึ้นไปซึ่งมีน้ำหนักที่พอประมาณ และมีวัตต์ที่พอประมาณในเครื่องยนต์นั่นเอง เครื่องยนต์ในอดีตนั้นอาจจะต่างจากปัจจุบันมากอาจจะมีความใหญ่และความแตกต่างกันในปัจจุบันมีรายละเอียดมากกว่าปัจจุบันอาจจะติดทนมากกว่าปัจจุบัน เช่น รถในอดีตเช่นยี่ห้อไมตี้เอ็กรุ่นคุณปู่ทุกวันนี้ก็ยังมีคนใช้ ฉะนั้นสื่อให้เห็นว่าเครื่องยนต์ในยุคสมัยเก่ามีความทนทานสู้แดดสู้ฝนสู้ลมซ่อมทีก็นานๆทีในการซ่อมเครื่องยนต์ในยุคสมัยเก่าไม่ว่าจะเป็นรถยนต์เครื่องซักผ้าและต่างๆ ในวลีที่ว่ายิ่งใหญ่ยิ่งดี เพราะว่าการใช้เครื่องยนต์นั้นต้องมีความใหญ่ในความใหญ่ของเครื่องยนต์นั้นมีรายละเอียดมากมายมีอุปกรณ์มากมายในการที่จะเป็นตัวประกอบในการที่จะให้เครื่องยนต์นั้นมีกำลังและแรงม้าในการที่จะทำงานดำเนินการดำเนินงานในระบบของเครื่องยนต์เองมนุษย์มีหน้าที่บังคับเครื่องยนต์มีหน้าที่ทำงานเช่นการไถนาสมัยก่อนอาจจะใช้วัวควายไถนาเพราะยังไม่มีเครื่องยนต์ว่างแต่ปัจจุบันนี้ใช้เครื่องยนต์เช่นรถเกี่ยวรถไถในการที่จะไถนาดำนาเทคโนโลยีนี้ก็เกี่ยวกับสิ่งเหล่านี้ที่เรียกว่าเครื่องยนต์และสิ่งต่างๆ ไม่ว่าเทคโนโลยีสารสนเทศในอดีต

ในปัจจุบันเครื่องยนต์ในยุคสมัยก่อนผู้คน สมัยนี้มีข้อเท็จจริงได้ยอมรับจาก force เขาได้ยอมรับข้อเท็จจริงในการใช้เครื่องยนต์ในการผลิตเครื่องยนต์ขึ้นมาโดยมีน้ำหนักแค่ 97 กิโลกรัมมีขนาดเล็กกว่าเครื่องยนต์รุ่นบุกเบิกในปี 2475 แต่เครื่องยนต์ที่สามารถส่งกำลังได้มากกว่า 2 เท่าทำให้เห็นซึ่งประสิทธิภาพอย่างมากถึงว่าเครื่องยนต์นั้นจะถือว่าตามมีในวลีที่ว่ายิ่งใหญ่ยิ่งดีในปัจจุบันยิ่งเล็กอุปกรณ์ก็ไม่ค่อยถึงอยู่ที่การใช้งานของแต่ละบุคคลอยู่ที่การใช้งานในบทบาทของแต่ละบุคคล.

ผลกระทบจากการเห็นได้ชัดในการเปรียบเทียบเทคโนโลยีในอดีตกับปัจจุบันเกี่ยวกับเครื่องเซลฟี่

แผนภาพที่ 6

จากภาพที่ 6 แสดงถึงเครื่องเซลฟี่ ในอดีตกับปัจจุบันที่มีการพัฒนาเปลี่ยนแปลงตามยุคสมัยในอดีตในสมัยก่อนเซลฟี่ได้รับการนิยมในช่วงพ.ศ 2468 ซึ่งเป็นยุคสมัยก่อนนั้นเอง อย่างไรก็ตามเซลฟี่ในยุคสมัยก่อนนั้นเพียงแค่เป็นเซลฟี่ที่สำหรับถ่ายภาพเท่านั้นไม่สามารถบันทึกวีดีโอได้ตามชื่อของวัตถุวัสดุหรือเครื่องอุปกรณ์ที่ชื่อว่าเซลฟี่สำหรับถ่ายรูปเท่านั้นถ่ายวีดีโอไม่ได้

ในปัจจุบันเซลฟี่นั้นก็คือการพัฒนาจากเซลฟี่มาเป็นกล้องถ่ายรูปถูกพัฒนาขึ้นจากยุคเก่าที่ชื่อว่าเซลฟี่มาเป็นกล้องถ่ายรูปในปัจจุบันมีการที่จะถ่ายหรือพร้อมจะถ่ายทุกขณะทุกวันนี้ยังมีฟังก์ชันที่ลบเลือนริ้วรอยเช่นมีในการแต่งรูปและมีแอปแต่งรูปต่างๆมีการลบเลือนริ้วรอยจากที่เราถ่ายรูปไม่สวยก็สามารถถ่ายรูปให้สวยได้จากการเซลฟี่หรือกล้องถ่ายรูปในปัจจุบันในสมัยก่อนเซลฟี่อาจจะมีแค่ปุ่มเดียวแต่ในปัจจุบันนี้เซลฟี่ที่ชื่อว่ากล้องถ่ายรูปอาจจะมีปุ่มต่างๆในการลบเลือนริ้วรอยและทำให้มีหลายรูปการตัดต่อถ่ายทำเยอะแยะมากมายในปัจจุบัน

ผลกระทบจากการเห็นได้ชัดในการเปรียบเทียบเทคโนโลยีในอดีตกับปัจจุบันเกี่ยวกับฮาร์ดไดรฟ์

แผนภาพที่ 7

จากภาพที่ 7 แสดงถึงฮาร์ดไดรฟ์ ในอดีตกับปัจจุบันที่มีการพัฒนาเปลี่ยนแปลงตามยุคสมัยในอดีต hard drive หรือ flash drive ในยุคสมัยก่อนจะมีการบันทึกลงเทปแม่เหล็กเป็นม้วนสามารถบันทึกข้อมูลได้เพียง 2 MB เท่านั้นในยุคนั้นการพัฒนาก็เริ่มพัฒนาตามยุคตามสมัย ปัจจุบัน hard drive หรือ flash drive ในยุคปัจจุบันนั้นจะเป็นที่เขาเรียกว่า USB สามารถบรรจุข้อมูลได้มากถึง 512 MB ขึ้นไปซึ่งเทียบเท่าจากเทปในศตวรรษที่ 50 256,000 ม้วนนั่นเอง

ในยุคปัจจุบันในยุคอดีตมีการแตกต่างจากปัจจุบันออกไปนี่คือการเปรียบเทียบของยุคอดีตและปัจจุบันของเทคโนโลยีเพื่อการพัฒนาในการศึกษาเพราะว่า hard drive ก็เกี่ยวกับการศึกษาเหมือนกันฉะนั้นแล้วพอรู้เป็นพอสังเขปในการเปลี่ยนแปลงจากยุคในอดีตและปัจจุบันนั่นเอง.

ผลกระทบจากการเห็นได้ชัดในการเปรียบเทียบเทคโนโลยีในอดีตกับปัจจุบันเกี่ยวกับเครื่องวิทยุ

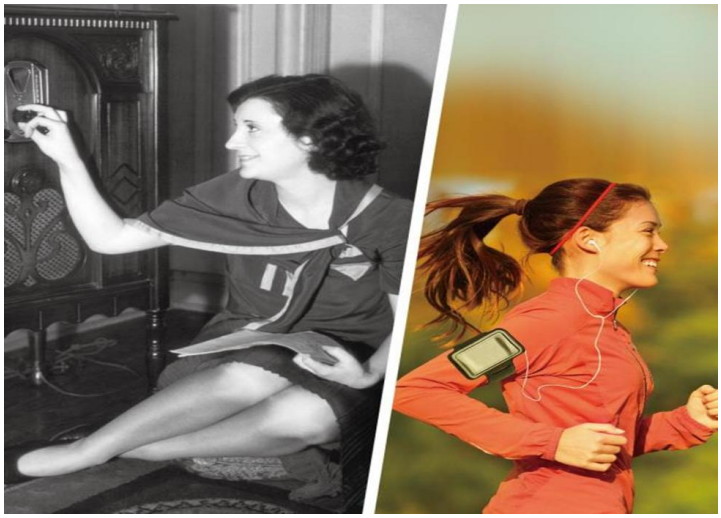

แผนภาพที่ 8

จากภาพที่ 8 แสดงเครื่องวิทยุ ในอดีตกับปัจจุบันที่มีการพัฒนาเปลี่ยนแปลงตามยุคสมัยในอดีตวิทยุในยุคสมัยศตวรรษที่ 20 หากต้องการเปิดเพลงฟังนั้นต้องรีบกลับบ้านให้ทันคลื่นวิทยุท้องถิ่นที่ได้จัดขึ้นเป็นรายการให้ผู้รับฟังได้ฟังในยุคสมัยนั้นต้องรู้จักเวลาในการจัดรายการของดีเจตามสถานีวิทยุกระจายเสียงต่างๆในยุคสมัยเดิม

ในปัจจุบันเราสามารถรับฟังทุกอย่างได้ทุกเวลาแม้ในขณะวิ่งออกกำลังกายก็ได้เพราะว่าปัจจุบันนี้มี app youtube เพื่อที่จะค้นหาวีดีโอและเพลงและหนังได้อย่างสะดวกสบายซึ่งคล้ายจากยุคสมัยเก่าที่มีวิทยุอันเดียวกลับมาจากทำงานกลับมาให้ทันเพื่อที่จะฟังวิทยุกระจายเสียงจากดีเจชุมชนหรือว่าสถานีในชุมชนนั่นเองไม่ว่าจะเป็นข่าวสารของบ้านเมืองและการพัฒนาบ้านเมืองต่างๆซึ่งมียุคสมัยนั้น.

ผลกระทบจากการเห็นได้ชัดในการเปรียบเทียบเทคโนโลยีในอดีตกับปัจจุบันเกี่ยวกับเครื่องคิดเลข

แผนภาพที่ 9

จากภาพที่ 9 แสดงเครื่องคิดเลข ในอดีตกับปัจจุบันที่มีการพัฒนาเปลี่ยนแปลงตามยุคสมัย ในอดีตเครื่องคิดเลขในอดีตนั้น ในศตวรรษที่ 20 เครื่องคิดเลขนับเป็นในแบบเครื่องคิดเลขที่เรียกว่าเครื่องคิดเลขแบบกล เครื่องคิดเลขในอดีตนั้นมีน้ำหนักที่หนักมากไม่เบาเลยทีเดียวแต่ข้อดีก็คือมีประสิทธิภาพในการคำนวณกในการบวกการลบได้อย่างแม่นยำในอดีต

ในปัจจุบันเครื่องคิดเลขในปัจจุบัน นักคณิตศาสตร์นักวิทยาศาสตร์และวิศวกรได้ค้นพบหรือสร้างขึ้นมานั่นเองเครื่องคิดเลขในปัจจุบันมีขนาดพกพาง่ายมีขนาดที่เล็กในการที่จะใช้คำนวณไม่ว่าจะเป็นการค้าขายการบวกลบคูณหารการคำนวณต่างๆที่ต้องใช้เครื่องคิดเลขเครื่องคิดเลขนั้นมีความไวในการทำงานเร็วกว่าสมองคนเราอยู่แล้ว

ผลกระทบจากการเห็นได้ชัดในการเปรียบเทียบเทคโนโลยีในอดีตกับปัจจุบันเกี่ยวกับเครื่องอัดเสียง

แผนภาพที่ 10

จากภาพที่ 10 แสดงเครื่องอัดเสียง ในอดีตกับปัจจุบันที่มีการพัฒนาเปลี่ยนแปลงตามยุคสมัยในอดีตเครื่องอัดเสียงในอดีตนั้นถ้าเรามีความต่างๆหรือสิ่งต่างๆในการที่เราจะพูดแบบเป็นสิ่งสำคัญในปี 2463 นั้นเครื่องอัดเสียงในยุคนั้นได้มีการบันทึกเสียงได้ 1,200 คำ

ในปัจจุบัน ในปัจจุบันนั้นถ้าคิดกลับกันนั้น เครื่องอดัดเสียงในอดีตนั้น จะอัดเสียงแค่1200คำเท่านั้นแต่ในปัจจุบันนั้น เครื่องอัดเสียงจะอัดเสียงได้ถึง1200ชั่วโมงอย่างมาก.

สรุป

การพัฒนาการศึกษาในอดีตจนถึงปัจจุบันนั้นมีความแตกต่างกันไป เพราะฉะนั้นการพัฒนาการศึกษาในอดีต จนถึงปัจจุบันต้องประสบปัญหาหลายอย่างตามข้อมูลดังกล่าว เมื่อมีการประสบปัญหาต่างๆแล้วต้องมีการแก้ไขปัญหานั้นๆ เพื่อให้การเรียนที่มีมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้นตามยุคตามสมัยในปัจจุบันนั้นดังนั้นการพัฒนาของการศึกษาในอดีตจนถึงปัจจุบันเพื่อให้มีประสิทธิภาพนั้นก็ต้องเกิดจากการแก้ไขปัญหาและการหาแนวคิดมาปรุงแต่งและพัฒนา และแก้ไขปัญหานั้นๆ เทคโนโลยีในอดีตได้เปลี่ยนแปลงโครงสร้างของโลกอย่างลึกซึ้ง ทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม และระบบสิ่งแวดล้อม ถึงจะมีข้อดีที่คอยช่วยขับเคลื่อนด้านการพัฒนา แต่ก็ต้องมีผลกระทบทางด้านลบที่เราต้องรับมือ ความเข้าใจในอดีตจึงต้องมี่ความสำคัญใน

ทางการพัฒนาเทคโนโลยีในอดีต หากต้องการทราบข้อมูล หรือ เรื่องราวต่างๆให้ผู้ที่ได้อ่านบทความเรื่องนี้ได้ไปค้นคว้า และสืบค้นเรื่องต่างๆ ตามหนังสือ หรืออินเทอร์เน็ต และตามเพจ และสื่อต่างๆบทความเหล่านี้ผู้จัดทำได้ไปสืบค้นคว้าข้อมูลจาก ท่านผู้เป็นอาจารย์ต่างๆ ตามเอกสารอ้างอิงบ้าง และนำแนวคิด หรือทฤษฎีมาคิด และ ปฏิบัติตามข้อมูลเหล่านั้น ปัญหาของการใช้เทคโนโลยีในปัจจุบันสามารถแบ่งออกได้หลายด้าน ทั้งในระดับบุคคล สังคม บ้านเมือง การศึกษา และองค์กร ถึงจะมีข้อดีที่คอยช่วยขับเคลื่อนด้านการพัฒนา แต่ก็ต้องมีผลกระทบทางด้านลบที่เราต้องรับมือ ความเข้าใจในอดีตจึงต้องมีความสำคัญในทางการพัฒนาเทคโนโลยีในอดีต หากต้องการทราบข้อมูล หรือ เรื่องราวต่างๆให้ผู้ที่ได้อ่านบทความเรื่องนี้ได้ไปค้นคว้า และสืบค้นเรื่องต่างๆ ตามหนังสือ หรืออินเทอร์เน็ต และตามเพจ และสื่อต่างๆ บทความเหล่านี้ ผู้จัดทำได้ไปสืบค้นคว้าข้อมูลจาก ท่านผู้เป็นอาจารย์ต่างๆ ตามเอกสารอ้างอิงบ้าง และนำแนวคิดหรือทฤษฎีมาคิด และ ปฏิบัติตามข้อมูลเหล่านั้น คือ เทคโนโลยีในอดีตได้เปลี่ยนแปลงโครงสร้างของโลกอย่างลึกซึ้ง ทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม และระบบสิ่งแวดล้อม ถึงจะมีข้อดีที่คอยช่วยขับเคลื่อนด้านการพัฒนา แต่ก็ต้องมีผลกระทบทางด้านลบที่เราต้องรับมือ ความเข้าใจในอดีตจึงต้องมีความสำคัญในทางการพัฒนาเทคโนโลยีในอดีต ปัญหาของการใช้เทคโนโลยีในปัจจุบันสามารถแบ่งออกได้หลายด้าน ทั้งในระดับบุคคล สังคม บ้านเมือง การศึกษา และองค์กร ถึงจะมีข้อดีที่คอยช่วยขับเคลื่อนด้านการพัฒนา แต่ก็ต้องมีผลกระทบทางด้านลบที่เราต้องรับมือ ความเข้าใจในอดีตจึงต้องมีความสำคัญในทางการพัฒนาเทคโนโลยีในอดีต หากต้องการทราบข้อมูล หรือ เรื่องราวต่างๆให้ผู้ที่ได้อ่านบทความเรื่องนี้ได้ไปค้นคว้า และสืบค้นเรื่องต่างๆ ตามหนังสือ หรืออินเทอร์เน็ต และตามเพจ และสื่อต่างๆ บทความเหล่านี้ ผู้จัดทำได้ไปสืบค้นคว้าข้อมูลจาก ท่านผู้เป็นอาจารย์ต่างๆ ตามเอกสารอ้างอิงบ้าง และนำแนวคิด หรือทฤษฎีมาคิด และปฏิบัติตามข้อมูลเหล่านั้น

เอกสารอ้างอิง

West, D. M., & Mace, M. (2010). *Browsing as the killer app: Explaining the rapid success of Apple's iPhone*. Telecommunications Policy, 34(5–6), 270–286. https://doi.org/10.1016/j.telpol.2009.12.002

Ceruzzi, P. E. (2012). Computing: A concise history. Cambridge, MA: MIT Press.

Clarke, R. (2014). Understanding the drone epidemic. *Computer Law & Security Review, 30*(3), 230–246. https://doi.org/10.1016/j.clsr.2014.03.002

Peres, M. R. (Ed.). (2013). *The focal encyclopedia of photography: Digital imaging, theory and applications, history, and science* (4th ed.). Oxford, UK: Focal Press.

Heywood, J. B. (2018). *Internal combustion engine fundamentals* (2nd ed.). New York, NY: McGraw-Hill Education.

Senft, T. M., & Baym, N. K. (2015). What does the selfie say? Investigating a global phenomenon. *International Journal of Communication, 9*, 1588–1606.

Kryder, M. H., & Kim, C. S. (2009). After hard drives—What comes next? *IEEE Transactions on Magnetics, 45*(10), 3406–3413. https://doi.org/10.1109/TMAG.2009.2023119

Sterling, C. H., & Kittross, J. M. (2002). *Stay tuned: A history of American broadcasting* (3rd ed.). Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.

Ifrah, G. (2000). *The universal history of computing: From the abacus to the quantum computer*. New York, NY: John Wiley & Sons.

Morton, D. (2004). *Sound recording: The life story of a technology*. Baltimore, MD: Johns Hopkins University Press.

นักเรียนไทยยุค AI เพื่อแนวทางการเรียนที่เหมาะสม

Thai Students In The Ai Era For Appropriate Learning Approaches

มงคล เหมือนชอบ[1],พระมหาสมบัติ ฐานวโร[2],เอกรัตน์ มาพะดุง[3]
Mongkol Meuanchob[1],phramaha Sombat Thanawaro[2], Ekkarat Mapadung[3]

บทคัดย่อ

ในยุคปัจจุบันที่เทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์ (AI) เข้ามามีบทบาทในทุกด้านของชีวิต การศึกษาก็เป็นหนึ่งในภาคส่วนที่ได้รับผลกระทบโดยตรง นักเรียนไทยจึงจำเป็นต้องปรับตัวให้เข้ากับโลกยุคใหม่ที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว แนวทางการเรียนรู้ที่เหมาะสมในยุค AI จึงควรมุ่งเน้นการเสริมสร้างทักษะสำคัญในศตวรรษที่ 21 เช่น การคิดวิเคราะห์ การแก้ปัญหาอย่างสร้างสรรค์ การสื่อสารที่มีประสิทธิภาพ การทำงานร่วมกัน การรู้เท่าทันสื่อและข้อมูลดิจิทัล รวมถึงการเรียนรู้ตลอดชีวิต นอกจากนี้ยังต้องปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม และความรับผิดชอบต่อสังคมเพื่อสร้างพลเมืองที่มีคุณภาพ การเรียนในยุคนี้จึงไม่ได้จำกัดอยู่แค่ในห้องเรียนหรือตำรา แต่ต้องเปิดโอกาสให้นักเรียนได้ใช้เทคโนโลยีเพื่อพัฒนาตนเองอย่างมีเป้าหมาย รู้จักใช้ AI เป็นเครื่องมือในการเรียนรู้ ไม่ใช่พึ่งพาโดยไร้การกลั่นกรอง แนวทางเหล่านี้จะช่วยให้นักเรียนไทยสามารถเติบโตอย่างมีคุณภาพ มีความพร้อมทั้งในด้านความรู้ ทักษะ และคุณลักษณะอันพึงประสงค์ เพื่อเผชิญกับความท้าทายของโลกอนาคตได้อย่างมั่นคง

คำสำคัญ: นักเรียนไทย, ปัญญาประดิษฐ์, แนวทางการเรียนรู้, ทักษะศตวรรษที่ 21, การปรับตัว

Abstract

In today's era, where artificial intelligence (AI) plays an integral role in all aspects of life, education is significantly impacted. Thai students must adapt to this rapidly changing world. Appropriate learning approaches in the AI era should focus on enhancing key 21st-century skills such as critical thinking, creative problem-solving, effective communication, collaboration, digital literacy, and lifelong learning. Furthermore, instilling moral values, ethics, and social responsibility is crucial for shaping quality citizens. Learning today is no longer limited to classrooms or textbooks but should provide opportunities for students to purposefully use technology. Students must learn to use AI as a learning tool, not rely on it blindly. These approaches will help Thai students grow holistically, equipping them with the knowledge, skills, and desirable characteristics needed to face future challenges with

[1] โรงเรียนวังข่าพัฒนา
[1]Wang Kha Phatthana School
[2-3] สาขาวิชาสังคมศึกษา คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์
[2-3]Department of Social Studies, Faculty of Education, Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Surin Campus
* Corresponding author. E-mail: mongkkol2005@gmail.com

confidence.

Keywords: Thai students, artificial intelligence, learning approaches, 21st-century skills, adaptation

บทนำ

การเรียนรู้ของนักเรียนไทยยุค AI เพื่อแนวทางการเรียนที่เหมาะสมโอกาส ความท้าทาย แล้วแนวทางการพัฒนา ในยุคที่เทคโนโลยีก้าวเข้ามาไหนประเทศไทยทำให้นักเรียนไทยสนใจมากขึ้น ทำให้การศึกษาเปลี่ยนแปลงใช้เทคโนโลยี ในการเรียนรู้ ปัจจุบันการเรียนรู้ที่ใช้เทคโนโลยี ในการแก้ปัญหาต่างๆ การใช้เทคโนโลยี เสริมการเรียน การสอน เป็นเครื่องมือที่ทำให้เด็กนักเรียนไทยเข้าสนใจมากขึ้น เป็นเครื่องมือที่ช่วยให้ครูสามารถออกแบบการเรียนการสอนที่เหมาะสมกับนักเรียนไทยในแต่ละคนได้อย่างรวดเร็ว สิ่งสำคัญที่นักเรียนไทยจะเน้นมากที่สุดคือการศึกษาผ่านเทคโนโลยี ทำให้ครูผู้สอนต้องมาปรับเปลี่ยนจากการสอนบนกระดาน เปลี่ยนมาสอนทางเทคโนโลยี ทำให้การเรียนรู้ทุกอย่างในโรงเรียนหรือนอกโรงเรียนจำเป็นต้องใช้เทคโนโลยีในการเรียนรู้นอกจากนี้ยังมีการเรียนรู้แบบผสมผสานและการเรียนรู้จากประสบการณ์จริงมาปรับใช้ในการเรียนในปัจจุบันสิ่งสำคัญที่ต้องพัฒนาเด็กนักเรียนการไห้เด็กนักเรียนอ่านหนังสือให้มากยิ่งขึ้นและจดบันทึกทุกครั้งในการเรียนจะทำให้เด็กนักเรียนได้รับความรู้มากยิ่งขึ้น

การอ่านหนังสือจะช่วยเพิ่มความรู้ และจะช่วยพัฒนาทักษะเด็กนักเรียนอีกอย่างยังช่วยไห้เกิดการผ่อนคลายด้วยช่วยให้สมองทำงานได้รวดเร็วจะกระตุ้นความคิดสร้างสรรค์และจิตนาการอีกด้วยนอกจากการอ่านหนังสือ ต้องพาเด็กนักเรียนทำกิจกรรมเสริมเช่นกลับมาสนใจในหนังสือเรียนมากขึ้น ครูผู้สอนจะต้องพาออกกำลังกาย หรือศึกษา หาความรู้นอกสถานที่ การทำแบบนี้เป็นการเปิดโอกาสไห้เด็กนักเรียนได้ศึกษาหาความรู้ด้วยตนเองได้และจะช่วยให้เด็กนักเรียนที่ไม่มีเทคโนโลยีในปัจจุบันทำไห้เด็กนักเรียน ต้องฝึกไห้เด็กนักเรียนไทย รู้จักแก้ไข้ปัญหาเปิดโอกาสไห้ตั้งคำถามขึ้นมา และตัดสินใจอย่างมีเหตุผลสอนให้เด็กนักเรียนรู้จักดูแลรักษาธรรมชาติ และรู้จักเคารพผู้ใหญ่ไห้มากยิ่งขึ้น นักเรียนไทยควรมีความรับผิดชอบต่อตนเอง ครอบครัว และสังคม ควรสืบสานประเพณีนี้ไทยไห้อยู่ในยุคปัจจุบัน และส่งเสริมให้นักเรียนไทยได้อนุรักษ์วัฒนธรรมของประเทศไทยเพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาประเทศชาติ

สอนให้เด็กนักเรียนมีความซื้อสัตย์ไม่โกหก และไม่ทุจริต สอนเด็กนักเรียนไห้มีความรู้ความสามารถมีความสามัคคีและช่วยเหลือซึ่งกันและกันสอนให้เด็กนักเรียนรู้จักการใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่าและเรียนรู้สิ่งต่างๆจากสิ่งแวดล้อม สอนให้เด็กนักเรียนแต่งกายอย่างสุภาพเรียบร้อย และอ่อนน้อมถ่อมตนมีสัมมาคารวะให้มากยิ่งขึ้น สอนให้เด็กนักเรียนรู้จักประหยัดอดออมนำเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ให้เกิดประโยชน์อย่างสูงสุด สอนให้เด็กนักเรียนไม่ยุ่งเกี่ยวกับยาเสพติดต่างๆในโรงเรียนและนอกโรงเรียน จะช่วยให้เด็กนักเรียนสนใจในการศึกษามากยิ่งขึ้น โลกกำลังเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยีอย่างรวดเร็ว โดยเฉพาะการมาถึงของ “ปัญญาประดิษฐ์” ซึ่งกำลังเข้ามามีบทบาทสำคัญในทุกมิติของชีวิต ไม่ว่าจะเป็นด้านการศึกษา เศรษฐกิจ สาธารณสุข หรือแม้แต่ชีวิตประจำวันของเรา เทคโนโลยี AI ไม่เพียงช่วยให้การทำงานมีประสิทธิภาพมากขึ้นเท่านั้น แต่ยังเข้ามาแทนที่บทบาทของมนุษย์ในบางงานด้วย สิ่งเหล่านี้สะท้อนให้เห็นว่าระบบการเรียนรู้แบบเดิมอาจไม่เพียงพออีกต่อไปสำหรับการเตรียมเยาวชนให้พร้อมสำหรับโลกอนาคต นักเรียนไทยในยุค AI จึงต้องไม่ใช่เพียง “ผู้เรียน” ที่นั่งรับความรู้จากครูเท่านั้น แต่ต้องเปลี่ยนบทบาทมาเป็น “นักคิด นักวิเคราะห์ และนักพัฒนา” ที่สามารถปรับตัว เรียนรู้ และสร้างสรรค์สิ่งใหม่ ๆ ได้ด้วยตนเอง แนวทางการเรียนรู้ที่เหมาะสมในยุคนี้ จึงควรมุ่งเน้นการพัฒนาทักษะที่หลากหลาย ทั้งด้านการคิดวิเคราะห์

ความสามารถในการใช้เทคโนโลยี ความคิดสร้างสรรค์ การทำงานร่วมกับผู้อื่น และความมีวินัยในตนเอง นอกจากนี้ นักเรียนยังต้องมีจริยธรรมในการใช้เทคโนโลยี รู้เท่าทันสื่อ รู้จักแหล่งข้อมูลที่เชื่อถือได้ และสามารถใช้เทคโนโลยีอย่างปลอดภัยและสร้างสรรค์ เพื่อให้การเรียนรู้ไม่เพียงแค่ตอบโจทย์ของโลกยุคใหม่ แต่ยังเป็นการเติบโตอย่างมีคุณภาพทั้งในด้านวิชาการ ทักษะชีวิต และจิตใจ ดังนั้น การสร้างแนวทางการเรียนรู้ที่เหมาะสมสำหรับนักเรียนไทยในยุค AI จึงไม่ใช่เรื่องของอนาคตอีกต่อไป แต่เป็นสิ่งที่จำเป็นต้องเกิดขึ้นในวันนี้ เพื่อเตรียมเยาวชนของชาติให้พร้อมสำหรับความท้าทายและโอกาสในโลกอนาคตที่กำลังจะมาถึง

บทบาทนักเรียนไทยยุค AI เพื่อแนวทางการเรียนที่เหมาะสม

ในยุคที่เทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์ (AI) กำลังเข้ามามีบทบาทอย่างสำคัญในชีวิตประจำวันและทุกวงการ การศึกษาก็ไม่ยกเว้นจากการเปลี่ยนแปลงนี้ นักเรียนไทยในยุค AI จะต้องปรับตัวและพัฒนาทักษะต่างๆ เพื่อให้สามารถใช้ประโยชน์จากเทคโนโลยีนี้ในการเรียนรู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพและเหมาะสม การที่นักเรียนจะเรียนรู้ได้อย่างมีคุณภาพในยุคดิจิทัลในโลกปัจจุบันเทคโนโลยีสารสนเทศต่างๆ มีความเจริญก้าวหน้าอย่างรวดเร็วซึ่งส่งผมกระทบต่อเศรษฐกิจ สังคม การเมืองการปกครอง วัฒนธรรม จึงส่งผลให้ผู้สอนต้องมีการปรับเปลี่ยนรูปแบบการสอนเพื่อให้ทันกับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น ประกอบกับผู้เรียนในยุคดิจิทัล (อุกฤษฎ์ ดอนบรรเทาแลเอกราช โฆษิตพิมานเวชะ,2567) จำเป็นต้องมีการปรับบทบาทของนักเรียนเองให้เหมาะสมกับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น ในยุคปัจจุบัน เทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์ หรือ AI ได้เข้ามามีบทบาทในชีวิตประจำวันอย่างมาก โดยเฉพาะในด้านการศึกษา นักเรียนไทยจึงต้องปรับตัวให้ทันกับการเปลี่ยนแปลงนี้ เพื่อพัฒนาตนเองให้สามารถเรียนรู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ และก้าวทันโลกที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วบทบาทสำคัญของนักเรียนไทยในยุค AI คือการเรียนรู้ด้วยตนเองให้มากขึ้น ไม่รอให้ครูสอนเพียงอย่างเดียว แต่สามารถค้นคว้าหาความรู้จากแหล่งข้อมูลต่าง ๆ ได้อย่างถูกต้อง นักเรียนต้องมีทักษะในการวิเคราะห์ข้อมูล การคิดอย่างมีวิจารณญาณ และการใช้เทคโนโลยีเป็นเครื่องมือในการพัฒนาตนเองนอกจากนี้ นักเรียนยังต้องรู้จักใช้ AI อย่างมีจริยธรรม ไม่ลอกหรือพึ่งพา AI จนเกินไป แต่ควรใช้เพื่อเสริมสร้างความเข้าใจ มีความรับผิดชอบในการเรียน และรู้จักควบคุมการใช้เทคโนโลยีอย่างเหมาะสมในขณะเดียวกัน นักเรียนต้องพัฒนาทักษะที่ AI ไม่สามารถทดแทนได้ เช่น ความคิดสร้างสรรค์ การทำงานเป็นทีม ความเห็นอกเห็นใจผู้อื่น และการสื่อสารอย่างมีประสิทธิภาพ เพราะสิ่งเหล่านี้คือสิ่งที่มนุษย์เท่านั้นที่ทำได้ดีดังนั้น แนวทางการเรียนรู้ที่เหมาะสมในยุค AI คือ การเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง พัฒนาตนเองรอบด้าน ใช้เทคโนโลยีอย่างชาญฉลาด และมีจริยธรรม นักเรียนไทยควรเป็นผู้ที่พร้อมเรียนรู้ตลอดชีวิต เพื่อเป็นพลเมืองที่มีคุณภาพในโลกอนาคตอย่างแท้จริง

1.1 ทักษะที่จำเป็นของนักเรียนไทยในยุค AI

โดย AI ช่วยเพิ่มประสิทธิภาพในการเรียนการสอน การประเมินผล และการพัฒนาหลักสูตร โดย AI สามารถสร้างสื่อการเรียนการสอนที่เหมาะสมกับนักศึกษาแต่ละคน และช่วยให้กระบวนการประเมินผลมีความแม่นยำและสอดคล้องกับศักยภาพของผู้เรียน (ชลลดา ชโลมกลาง และคณะ,2568:878-890) ในยุค

ที่เทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์ หรือ AI (Artificial Intelligence) เข้ามามีบทบาทสำคัญในชีวิตประจำวันของมนุษย์ ความรู้และทักษะที่เคยเพียงพอในอดีตอาจไม่ตอบโจทย์โลกอนาคตอีกต่อไป นักเรียนไทยในยุคนี้จึงจำเป็นต้องปรับตัวและพัฒนาทักษะใหม่ ๆ เพื่อให้สามารถอยู่รอดและเติบโตได้ในโลกที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วหนึ่งในทักษะที่สำคัญที่สุดคือ ทักษะการคิดวิเคราะห์และการคิดเชิงวิพากษ์ นักเรียนต้องสามารถแยกแยะข้อมูลจริงเท็จ กลั่นกรองข่าวสาร และตั้งคำถามกับสิ่งที่เห็นหรือได้ยิน ซึ่งเป็นสิ่งที่ AI ยังไม่สามารถทำได้อย่างลึกซึ้งเท่ามนุษย์ นอกจากนี้ ทักษะการ แก้ไขปัญหาอย่างสร้างสรรค์ (Creative Problem Solving) ก็มีความจำเป็น เพราะในหลายสถานการณ์ เราไม่สามารถพึ่งพา AI ได้ทั้งหมดทักษะถัดมาคือความรู้ด้านดิจิทัลและเทคโนโลยี นักเรียนควรเข้าใจการทำงานพื้นฐานของ AI การใช้เครื่องมือออนไลน์ เช่น โปรแกรมประมวลผลคำ ระบบจัดการข้อมูล หรือแอปพลิเคชันเพื่อการเรียนรู้ ตลอดจนต้องรู้เท่าทันโลกไซเบอร์ เช่น การรู้จักป้องกันตนเองจากภัยทางอินเทอร์เน็ต และการใช้งานอย่างมีจริยธรรมอีกทักษะที่ขาดไม่ได้คือ ทักษะด้านอารมณ์และสังคม เช่น ความสามารถในการทำงานร่วมกับผู้อื่น การควบคุมอารมณ์ของตนเอง และการสื่อสารอย่างมีประสิทธิภาพ แม้ว่า AI จะช่วยประมวลผลข้อมูลได้รวดเร็ว แต่ยังไม่สามารถเข้าใจความรู้สึกและบริบททางสังคมได้ลึกซึ้งเท่ามนุษย์นอกจากนี้ นักเรียนยังต้องมี ความสามารถในการเรียนรู้ตลอดชีวิต เพราะองค์ความรู้ใหม่ ๆ เกิดขึ้นตลอดเวลา การมีทัศนคติเปิดรับสิ่งใหม่ กล้าถาม กล้าคิด และพร้อมปรับตัวคือหัวใจของการอยู่รอดในโลกอนาคตสุดท้าย ท่ามกลางเทคโนโลยีที่ก้าวหน้าอย่างไม่หยุดยั้ง นักเรียนไทยควรตระหนักถึง จริยธรรมและความรับผิดชอบ ในการใช้เทคโนโลยี เพราะแม้ AI จะมีประโยชน์มากมาย แต่หากใช้อย่างไม่ถูกต้อง อาจก่อให้เกิดผลเสียต่อสังคมโดยรวมได้

1.2 ทักษะการคิดวิเคราะห์และการแก้ปัญหา

ในโลกยุคปัจจุบันที่เต็มไปด้วยการเปลี่ยนแปลงและความท้าทายจากเทคโนโลยี โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อเข้าสู่ยุคของปัญญาประดิษฐ์ (AI) และข้อมูลมหาศาล (Big Data) หนึ่งในทักษะสำคัญที่นักเรียนไทยควรมี คือ ทักษะการคิดวิเคราะห์และการแก้ปัญหา ซึ่งเป็นพื้นฐานสำคัญของการเรียนรู้ การทำงาน และการใช้ชีวิตในสังคมยุคใหม่การคิดวิเคราะห์คือความสามารถในการแยกแยะข้อมูล พิจารณาเหตุผล และประเมินความถูกต้องของสิ่งที่ได้รับรู้ ไม่ใช่แค่การเชื่อในสิ่งที่เห็นหรือได้ยิน แต่ต้องกลั่นกรอง วิเคราะห์ และตั้งคำถามกับสิ่งเหล่านั้นอยู่เสมอ เช่น การวิเคราะห์ข่าวปลอมในสื่อสังคมออนไลน์ หรือการเลือกใช้ข้อมูลเพื่อการเรียนและการตัดสินใจอย่างเหมาะสมในขณะเดียวกัน ทักษะการแก้ปัญหาคือความสามารถในการเผชิญกับสถานการณ์ที่ไม่คาดคิด และหาทางออกอย่างมีเหตุผล โดยใช้กระบวนการคิดอย่างเป็นขั้นตอน เช่น การระบุปัญหาอย่างชัดเจน หาสาเหตุ พิจารณาทางเลือก และเลือกแนวทางที่ดีที่สุด การฝึกทักษะนี้จะช่วยให้นักเรียนสามารถรับมือกับความท้าทายต่าง ๆ ได้อย่างมั่นใจ ไม่ว่าจะเป็นปัญหาทางการเรียน การทำงานกลุ่ม หรือแม้แต่การวางแผนชีวิตส่วนตัวการพัฒนาทักษะการคิดวิเคราะห์และการแก้ปัญหาสามารถเริ่มได้ตั้งแต่ในห้องเรียน เช่น การตั้งคำถามเชิงวิเคราะห์ การอภิปรายกลุ่ม หรือการทำโครงงานวิทยาศาสตร์ นอกจากนี้ การเล่นเกมฝึกสมอง การอ่านบทความวิชาการ และการเผชิญกับสถานการณ์จริงในชีวิตประจำวันก็เป็นอีกวิธีหนึ่งที่ช่วยฝึกฝนทักษะนี้ให้เข้มแข็งขึ้น

1.3 ทักษะด้านเทคโนโลยีดิจิทัล

ในยุคที่เทคโนโลยีดิจิทัลเข้ามามีบทบาทในทุกด้านของชีวิต ไม่ว่าจะเป็นการเรียน การทำงาน หรือการสื่อสาร นักเรียนไทยจำเป็นต้องมี ทักษะด้านเทคโนโลยีดิจิทัล เพื่อให้สามารถใช้เครื่องมือและเทคโนโลยีต่าง ๆ ได้อย่างถูกต้อง ปลอดภัย และเกิดประโยชน์สูงสุด ทั้งในปัจจุบันและในอนาคตทักษะด้าน

เทคโนโลยีดิจิทัลหมายถึง ความสามารถในการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ อุปกรณ์ดิจิทัล และซอฟต์แวร์ต่าง ๆ อย่างเหมาะสม เช่น การใช้คอมพิวเตอร์ สมาร์ตโฟน โปรแกรมพื้นฐาน การสืบค้นข้อมูลจากอินเทอร์เน็ต รวมถึงความเข้าใจเบื้องต้นเกี่ยวกับระบบ AI หรือปัญญาประดิษฐ์ ที่กำลังเข้ามาเปลี่ยนแปลงการเรียนรู้และการทำงานอย่างมากนอกจากการใช้เทคโนโลยีเป็นแล้ว นักเรียนยังต้องรู้เท่าทันสื่อและข้อมูล ซึ่งหมายถึง การวิเคราะห์แหล่งที่มาของข้อมูล ตรวจสอบความน่าเชื่อถือ และไม่ตกเป็นเหยื่อของข่าวปลอมหรือข้อมูลเท็จที่เผยแพร่ในโลกออนไลน์ นอกจากนี้ ยังต้องมีความรู้เรื่องความปลอดภัยทางไซเบอร์ เช่น การตั้งรหัสผ่านอย่างปลอดภัย การระวังการให้ข้อมูลส่วนตัว และการใช้งานโซเชียลมีเดียอย่างมีสติการฝึกทักษะด้านเทคโนโลยีดิจิทัลสามารถทำได้ผ่านกิจกรรมในห้องเรียน เช่น การเรียนออนไลน์ การทำงานกลุ่มผ่านแพลตฟอร์มดิจิทัล หรือการสร้างสื่อมัลติมีเดีย นอกจากนี้ การเรียนรู้นอกเวลา เช่น การทำโปรเจกต์ การเข้าร่วมค่ายเทคโนโลยี หรือการทดลองใช้เครื่องมือใหม่ ๆ ก็ช่วยพัฒนาและเสริมทักษะนี้ให้แข็งแรงยิ่งขึ้น

1.4 ทักษะความคิดสร้างสรรค์

ในโลกยุคใหม่ที่เทคโนโลยีพัฒนาอย่างรวดเร็ว โดยเฉพาะในยุคของปัญญาประดิษฐ์ (AI) การแข่งขันไม่ใช่เพียงแค่การมีความรู้เท่านั้น แต่ยังต้องสามารถคิดและสร้างสรรค์สิ่งใหม่ ๆ ได้อีกด้วย ทักษะความคิดสร้างสรรค์ จึงกลายเป็นทักษะสำคัญที่นักเรียนไทยควรมี เพื่อเตรียมตัวให้พร้อมสำหรับโลกแห่งการเปลี่ยนแปลงความคิดสร้างสรรค์ หมายถึง ความสามารถในการคิดนอกกรอบ มองเห็นสิ่งที่แตกต่าง สร้างแนวคิดใหม่ ๆ หรือแก้ปัญหาในรูปแบบที่ไม่เหมือนใคร นักเรียนที่มีความคิดสร้างสรรค์จะสามารถนำความรู้ที่มีอยู่มาประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ และพัฒนาสิ่งใหม่ ๆ ที่ตอบโจทย์ชีวิตประจำวันหรือสังคมได้อย่างน่าสนใจทักษะนี้ไม่ได้จำกัดเฉพาะในงานศิลปะหรือการออกแบบเท่านั้น แต่สามารถใช้ได้ในทุกด้าน เช่น การคิดวิธีใหม่ในการแก้ปัญหาทางวิทยาศาสตร์ การออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ หรือแม้แต่การเขียนโปรแกรมด้วยแนวทางที่ไม่ซ้ำใคร นอกจากนี้ ความคิดสร้างสรรค์ยังช่วยให้การเรียนสนุกมากขึ้น เพราะนักเรียนจะได้ทดลอง ค้นหา และเรียนรู้ด้วยตนเองการพัฒนาทักษะความคิดสร้างสรรค์สามารถทำได้หลายวิธี เช่น การเปิดโอกาสให้คิดอิสระ การตั้งคำถามปลายเปิด การเล่นเกมฝึกสมอง การเขียนเรื่องราว การวาดภาพ หรือการทำโครงงานที่ให้ลองผิดลองถูกได้ นอกจากนี้ การเปิดรับความคิดเห็นที่แตกต่าง และเรียนรู้จากผู้อื่น ก็ช่วยกระตุ้นให้เกิดแนวคิดใหม่ ๆ ที่ไม่จำกัดอยู่ในกรอบเดิม

1.5 ทักษะการเรียนรู้ตลอดชีวิต

ในยุคที่โลกหมุนเร็วด้วยเทคโนโลยีและความรู้ใหม่ ๆ ที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง นักเรียนไทยไม่สามารถหยุดอยู่แค่การเรียนรู้ในห้องเรียนเท่านั้น แต่จำเป็นต้องมี ทักษะการเรียนรู้ตลอดชีวิต ซึ่งเป็นความสามารถในการแสวงหาความรู้ พัฒนาตนเอง และปรับตัวให้ทันกับความเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ การเรียนรู้ตลอดชีวิต คือการที่บุคคลมีทัศนคติใฝ่รู้ อยากพัฒนาตนเอง และรู้จักใช้แหล่งเรียนรู้ที่หลากหลายทั้งในระบบและนอกระบบ เช่น การอ่านหนังสือ การเรียนออนไลน์ การเข้าร่วมกิจกรรมอบรม หรือแม้แต่การเรียนรู้จากประสบการณ์จริงในชีวิตประจำวัน ทักษะนี้ช่วยให้ผู้เรียนไม่ยึดติดกับวิธีเดิม ๆ และสามารถรับมือกับความเปลี่ยนแปลงของโลกในยุค AI ได้อย่างมีประสิทธิภาพสำหรับนักเรียนไทย การมีทักษะนี้จะช่วยให้ไม่ตกยุค เพราะในอนาคต งานหลายอย่างอาจเปลี่ยนแปลงหรือหายไปตามการพัฒนาเทคโนโลยี หากนักเรียนรู้จักพัฒนาตนเอง เรียนรู้ทักษะใหม่ ๆ อยู่เสมอ ก็จะสามารถสร้างโอกาสใหม่ในชีวิต ไม่ว่าจะเป็นการเลือกเส้นทางการศึกษาหรืออาชีพที่หลากหลายมากขึ้นการฝึกทักษะการเรียนรู้ตลอดชีวิตสามารถเริ่มต้นได้ง่าย ๆ เช่น การตั้งเป้าหมายเล็ก ๆ ในการเรียนรู้แต่ละวัน การใช้เวลาว่างอ่านหนังสือหรือดูสารคดี

การตั้งคำถามกับสิ่งรอบตัว และการกล้าทดลองสิ่งใหม่ ๆ โดยไม่กลัวความล้มเหลว ที่สำคัญคือต้องมีวินัยและแรงจูงใจในการพัฒนาตนเองอย่างสม่ำเสมอ

1.6 ทักษะการทำงานร่วมกับผู้อื่นและการสื่อสาร

ในโลกยุคใหม่ที่เทคโนโลยีเข้ามามีบทบาทในทุกด้านของชีวิต การมีความรู้หรือความสามารถเฉพาะด้านเพียงอย่างเดียวอาจไม่เพียงพอสำหรับความสำเร็จในอนาคต นักเรียนไทยจึงควรพัฒนาทักษะที่สำคัญอีกประการหนึ่ง นั่นคือ ทักษะการทำงานร่วมกับผู้อื่นและการสื่อสาร ซึ่งเป็นกุญแจสำคัญของการเรียนรู้ การทำงาน และการอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างมีความสุข การทำงานร่วมกับผู้อื่น หมายถึง ความสามารถในการร่วมมือ ประสานงาน และแบ่งหน้าที่ความรับผิดชอบกับผู้อื่นอย่างเหมาะสม โดยไม่ยึดติดกับความคิดของตนเองมากเกินไป นักเรียนที่มีทักษะนี้จะสามารถทำงานกลุ่มได้อย่างราบรื่น เข้าใจบทบาทของตนเอง เคารพความคิดเห็นของเพื่อน และสามารถแก้ไขความขัดแย้งอย่างสร้างสรรค์ ขณะเดียวกัน การสื่อสาร เป็นทักษะพื้นฐานที่ช่วยให้ผู้คนเข้าใจกันมากขึ้น ไม่ว่าจะเป็นการพูด ฟัง อ่าน หรือเขียน การสื่อสารที่ดีต้องชัดเจน มีเหตุผล และสุภาพ นักเรียนควรฝึกการพูดในที่สาธารณะ การนำเสนอความคิดเห็น และการฟังผู้อื่นอย่างตั้งใจ เพราะการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพจะช่วยให้การทำงานร่วมกับผู้อื่นเป็นไปอย่างราบรื่น และสร้างความสัมพันธ์ที่ดีทั้งในโรงเรียนและสังคมในยุค AI และเทคโนโลยีดิจิทัล แม้เราจะสื่อสารผ่านจอมากขึ้น แต่ความสามารถในการเข้าใจความรู้สึกของผู้อื่น (Empathy) และการใช้ถ้อยคำที่เหมาะสมยังคงมีความสำคัญ เพราะหุ่นยนต์หรือระบบอัตโนมัติไม่สามารถทดแทนความเข้าใจแบบมนุษย์ได้ ดังนั้น ทักษะการสื่อสารและการร่วมมือกับผู้อื่นยังคงเป็นจุดเด่นที่สำคัญของมนุษย์ในยุคใหม่

แนวทางการเรียนรู้ที่เหมาะสมสำหรับนักเรียนไทย

การศึกษาพบว่าการสอนแนวใหม่เป็นการนำแนวคิด วิธีการ กระบวนการ และนวัตกรรมการเรียนรู้ที่หลากหลายมาใช้เพื่อยกระดับคุณภาพการศึกษาให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น บทความนำเสนอกรอบแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับกระบวนทัศน์ใหม่ของการเรียนรู้ เช่น การเรียนรู้แบบเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ การเรียนรู้ผ่านการลงมือปฏิบัติจริง(พระแดนชัย สุริยวโส (สุริยวงศ์) และคณะ,2568:193-205)ยุคที่เทคโนโลยีเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว โดยเฉพาะการเข้ามาของปัญญาประดิษฐ์ (AI) การเรียนรู้ของนักเรียนไทยไม่สามารถยึดติดกับรูปแบบเดิมที่เน้นการท่องจำหรือฟังครูสอนเป็นหลักอีกต่อไป นักเรียนจำเป็นต้องมีแนวทางการเรียนรู้ที่ทันสมัย ยืดหยุ่น และส่งเสริมการคิดวิเคราะห์ เพื่อเตรียมพร้อมสำหรับโลกที่เปลี่ยนแปลงตลอดเวลา แนวทางแรกที่สำคัญคือ การเรียนรู้แบบลงมือปฏิบัติ (Active Learning) นักเรียนควรมีโอกาสได้ทดลอง คิด วิเคราะห์ และแก้ปัญหาด้วยตนเอง ไม่ใช่แค่ฟังบรรยายหรือทำแบบฝึกหัดตามคำสั่ง การเรียนรู้ผ่านโครงงาน (Project-Based Learning) หรือการทำกิจกรรมกลุ่มจะช่วยพัฒนาทักษะที่จำเป็น เช่น การสื่อสาร การทำงานเป็นทีม และการคิดเชิงระบบ แนวทางถัดมาคือ การเรียนรู้ด้วยตนเอง (Self-Directed Learning) ซึ่งมีความสำคัญมากในยุค AI เพราะองค์ความรู้ใหม่เกิดขึ้นทุกวัน นักเรียนจึงต้องรู้จักตั้งเป้าหมายในการเรียน ค้นคว้าหาความรู้เพิ่มเติม และประเมินผลการเรียนรู้ของตนเองอย่างต่อเนื่อง เทคโนโลยีเช่น แพลตฟอร์มเรียนออนไลน์ เว็บไซต์การศึกษา หรือแอปพลิเคชันด้านการเรียนรู้ สามารถใช้เป็นเครื่องมือในการเรียนรู้ด้วยตนเองได้อย่างมีประสิทธิภาพ นอกจากนี้ แนวทางการเรียนรู้ที่เหมาะสมยังควรส่งเสริมให้ แต่เกิด การบูรณาการเทคโนโลยีเข้ากับการเรียน ไม่ใช่แค่การใช้แท็บเล็ตหรือคอมพิวเตอร์

เท่านั้น ควรรู้จักใช้เครื่องมือ AI เช่น ระบบแปลภาษาอัจฉริยะ หรือโปรแกรมช่วยวิเคราะห์ข้อมูล เพื่อเสริมการเรียนให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น พร้อมทั้งรู้เท่าทันข้อจำกัดและจริยธรรมในการใช้งานอีกหนึ่งแนวทางที่ไม่ควรมองข้ามคือ การเรียนรู้ผ่านปัญหาจริง (Real-World Problem Solving) นักเรียนควรมีโอกาสเรียนรู้จากสถานการณ์จริง เช่น ปัญหาสิ่งแวดล้อม ปัญหาชุมชน หรือแม้แต่เหตุการณ์ปัจจุบัน เพื่อฝึกการวิเคราะห์ คิดเชิงเหตุผล และพัฒนาความสามารถในการนำความรู้ไปใช้จริง

2.1 ส่งเสริมการเรียนรู้แบบ Active Learning

ในยุคปัจจุบันที่โลกเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว การเรียนรู้ไม่ควรเป็นเพียงการนั่งฟังครูสอนหรือท่องจำเนื้อหาเพื่อสอบเท่านั้น นักเรียนไทยจำเป็นต้องปรับวิธีการเรียนรู้ให้ทันสมัยและเหมาะสมกับการพัฒนาทักษะที่จำเป็นในศตวรรษที่ 21 ซึ่งหนึ่งในแนวทางที่ได้รับความสนใจอย่างมาก คือ การเรียนรู้แบบ Active LearningActive Learning หรือ “การเรียนรู้เชิงรุก” เป็นแนวทางที่ผู้เรียนมีส่วนร่วมในกระบวนการเรียนรู้ด้วยตนเองอย่างจริงจัง การนิเทศการสอนเป็นกระบวนการหนึ่งของการพัฒนาพฤติกรรมการสอนของครูให้สามารถดำเนินการสอนอย่างมีประสิทธิภาพ เพราะการนิเทศการสอนเป็นการที่ช่วยให้ครูพัฒนาตนเองให้มีความสามารถในการสอนนักเรียนให้มีความรู้ ความสามารถเชื่อมโยงความรู้กับกระบวนการเรียนรู้ มีทักษะสำคัญในการค้นคว้าและสร้างองค์ความรู้ด้วยตนเอง (กิตติศักดิ์ แป้นงาม ,2564:136-144) ผ่านการคิด วิเคราะห์ ตั้งคำถาม แลกเปลี่ยนความคิดเห็น ทดลองทำ และแก้ปัญหา นักเรียนไม่ได้เป็นเพียงผู้รับความรู้จากครูเท่านั้น แต่เป็นผู้แสวงหาและสร้างองค์ความรู้ร่วมกันกับเพื่อน ๆ และครูผู้สอนการเรียนรู้แบบ Active Learning ช่วยส่งเสริมทักษะที่สำคัญหลายด้าน เช่น ทักษะการคิดวิเคราะห์ ความคิดสร้างสรรค์ การทำงานเป็นทีม และการสื่อสาร นักเรียนจะรู้จักตั้งคำถามกับสิ่งที่เรียน ไม่เชื่อทุกอย่างโดยไม่พิจารณา ฝึกการแสดงความคิดอย่างมีเหตุผล รวมถึงรู้จักเคารพความคิดเห็นที่แตกต่างของผู้อื่น ซึ่งสิ่งเหล่านี้คือหัวใจสำคัญของการเรียนรู้ในโลกยุคใหม่ตัวอย่างของการจัดกิจกรรมแบบ Active Learning ได้แก่ การทำโครงงาน (Project-based learning), การอภิปรายกลุ่ม (Group discussion), การเรียนรู้ผ่านสถานการณ์จำลอง (Simulation), การใช้เกมเพื่อการเรียนรู้ (Game-based learning) หรือการให้ผู้เรียนทดลองปฏิบัติจริง ซึ่งล้วนช่วยให้นักเรียนได้เรียนรู้อย่างลึกซึ้งและเข้าใจเนื้อหาอย่างแท้จริง นอกจากนี้ Active Learning ยังทำให้บรรยากาศในห้องเรียนมีชีวิตชีวา นักเรียนมีแรงจูงใจในการเรียนมากขึ้น เพราะรู้สึกว่าตนเองมีบทบาท ไม่ใช่แค่ผู้ฟังหรือผู้ทำแบบฝึกหัดเท่านั้น ครูเองก็จะมีบทบาทเป็นผู้อำนวยความสะดวกในการเรียนรู้มากกว่าการเป็นผู้ถ่ายทอดความรู้ฝ่ายเดียว

2.2 บูรณาการเทคโนโลยีดิจิทัลในการเรียนรู้

ในยุคปัจจุบันที่เทคโนโลยีดิจิทัลเข้ามามีบทบาทในทุกด้านของชีวิต การศึกษาเองก็ต้องปรับเปลี่ยนวิธีการเรียนรู้ให้ทันสมัย เพื่อให้สอดคล้องกับความต้องการของโลกยุคใหม่ การ บูรณาการเทคโนโลยีดิจิทัลในการเรียนรู้ จึงกลายเป็นแนวทางสำคัญที่ช่วยส่งเสริมการเรียนรู้ให้มีประสิทธิภาพ และเตรียมความพร้อมให้นักเรียนไทยสามารถเผชิญกับความเปลี่ยนแปลงในอนาคตได้อย่างมั่นใจการบูรณาการเทคโนโลยีดิจิทัลหมายถึง การนำเครื่องมือ เทคโนโลยี และแหล่งข้อมูลออนไลน์มาใช้เป็นส่วนหนึ่งของการเรียนรู้ เช่น การใช้คอมพิวเตอร์ แท็บเล็ต แอปพลิเคชันเพื่อการศึกษา เว็บไซต์เรียนออนไลน์ หรือแม้กระทั่งระบบปัญญาประดิษฐ์ (AI) ที่ช่วยให้การเรียนรู้เป็นไปอย่างสะดวก รวดเร็ว และหลากหลายมากยิ่งขึ้นนักเรียนสามารถเรียนรู้ได้จากทุกที่ทุกเวลา ไม่จำกัดเฉพาะในห้องเรียน เช่น การเรียนผ่านวิดีโอออนไลน์ การค้นคว้าข้อมูลจากอินเทอร์เน็ต หรือการฝึกทำแบบทดสอบผ่านแพลตฟอร์มดิจิทัล นอกจากนี้ยังสามารถฝึกทักษะการ

คิดวิเคราะห์ การสร้างสรรค์ผลงานมัลติมีเดีย หรือแม้แต่การทำงานร่วมกันผ่านระบบออนไลน์ ซึ่งเป็นประสบการณ์ที่จำเป็นในศตวรรษที่ 21อย่างไรก็ตาม การใช้เทคโนโลยีในการเรียนรู้ต้องมาควบคู่กับ ความรู้เท่าทันสื่อ และ ความรับผิดชอบ นักเรียนต้องรู้จักเลือกแหล่งข้อมูลที่น่าเชื่อถือ ใช้เทคโนโลยีอย่างสร้างสรรค์ และหลีกเลี่ยงการใช้ในทางที่ไม่เหมาะสม เช่น การลอกการบ้านจากอินเทอร์เน็ต หรือการใช้สื่อสังคมออนไลน์ในทางที่ก่อให้เกิดปัญหาการที่ครูและโรงเรียนสนับสนุนให้นักเรียนเข้าถึงเทคโนโลยีอย่างเหมาะสม เช่น การใช้ GoogleClassroom, Kahoot, Microsoft Teams หรือการสอนให้ใช้งานโปรแกรมพื้นฐาน จะช่วยให้การเรียนรู้เป็นไปอย่างทันสมัย มีประสิทธิภาพ และเชื่อมโยงกับทักษะที่จำเป็นในอนาคต

2.3 เน้นทักษะชีวิตและทักษะศตวรรษที่ 21

ในยุคที่โลกเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและซับซ้อน นักเรียนไทยจำเป็นต้องได้รับการพัฒนาทักษะที่ไม่ใช่เพียงแค่ความรู้ในตำราเรียนเท่านั้น แต่ต้องเน้นไปที่ ทักษะชีวิต และ ทักษะศตวรรษที่ 21 ซึ่งเป็นทักษะสำคัญที่จะช่วยให้สามารถใช้ชีวิตและทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพในโลกยุคใหม่ทักษะชีวิต หมายถึงความสามารถพื้นฐานที่จำเป็นในการดำเนินชีวิตอย่างมีคุณภาพ เช่น การจัดการตนเอง ความรับผิดชอบ การตั้งเป้าหมาย การแก้ไขปัญหาในชีวิตประจำวัน รวมถึงการมีจริยธรรมและคุณธรรมที่ดี ทักษะเหล่านี้ช่วยให้นักเรียนมีความมั่นใจและสามารถเผชิญกับความท้าทายต่าง ๆ ในชีวิตได้อย่างเข้มแข็งส่วน ทักษะศตวรรษที่ 21 คือกลุ่มทักษะที่จำเป็นสำหรับการเรียนรู้และการทำงานในยุคดิจิทัล เช่น การคิดวิเคราะห์และแก้ปัญหา ความคิดสร้างสรรค์ การสื่อสาร การทำงานร่วมกับผู้อื่น และการเรียนรู้ตลอดชีวิต ทักษะเหล่านี้ช่วยให้นักเรียนสามารถปรับตัวกับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว และใช้เทคโนโลยีเพื่อสร้างสรรค์สิ่งใหม่ ๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพการเน้นพัฒนาทักษะชีวิตและทักษะศตวรรษที่ 21 ในการศึกษา จะช่วยเสริมสร้างนักเรียนให้มีความสมดุลทั้งด้านความรู้และทักษะ ทำให้พร้อมที่จะเป็นพลเมืองที่มีคุณภาพ มีจิตสำนึกสังคม และสามารถร่วมมือกับผู้อื่นได้อย่างมีประสิทธิภาพ นอกจากนี้ยังส่งเสริมให้นักเรียนมีความคิดริเริ่มและมีความรับผิดชอบต่อสังคมและสิ่งแวดล้อมตัวอย่างกิจกรรมที่ส่งเสริมทักษะเหล่านี้ ได้แก่ การทำงานกลุ่ม การอภิปราย การวางแผนโครงการ การแก้ไขสถานการณ์จำลอง และการใช้เทคโนโลยีในการสร้างสรรค์ผลงาน ซึ่งทั้งหมดนี้ช่วยพัฒนาทั้งทักษะการคิดและทักษะชีวิตควบคู่กันไป

2.4 เรียนรู้จากประสบการณ์จริง (Experiential Learning)

ในยุคที่ความรู้เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว การเรียนรู้จากประสบการณ์จริง หรือที่เรียกว่า Experiential Learning เป็นวิธีการเรียนรู้ที่ช่วยให้นักเรียนไทยได้รับความรู้และทักษะที่ลึกซึ้งและยั่งยืนยิ่งขึ้น ผ่านการปฏิบัติและสัมผัสกับสถานการณ์จริงแทนการเรียนรู้เฉพาะในห้องเรียนเพียงอย่างเดียว Experiential Learning คือการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นจากการลงมือทำ การทดลอง หรือการมีส่วนร่วมในกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับเนื้อหาที่เรียน นักเรียนจะได้พบกับปัญหาหรือสถานการณ์จริง ฝึกแก้ไข และสะท้อนความคิดของตนเอง ซึ่งช่วยพัฒนาทั้งทักษะการคิดวิเคราะห์ การแก้ปัญหา รวมถึงทักษะการทำงานร่วมกับผู้อื่นการเรียนรู้แบบนี้ไม่เพียงแต่ทำให้นักเรียนเข้าใจเนื้อหาได้ดีขึ้น แต่ยังสร้างความตื่นตัวและความสนใจ เพราะเป็นการเรียนรู้ที่สัมพันธ์กับชีวิตจริง เช่น การทำโครงงาน การไปศึกษานอกสถานที่ การฝึกงาน หรือการร่วมกิจกรรมบริการชุมชน ที่นักเรียนได้สัมผัสกับสถานการณ์จริงและนำความรู้ไปใช้แก้ปัญหาอย่างมีประสิทธิภาพนอกจากนี้ การเรียนรู้จากประสบการณ์จริงยังส่งเสริมให้นักเรียนมีความรับผิดชอบ มีความคิดริเริ่ม และกล้าตัดสินใจ เพราะต้องเผชิญกับสถานการณ์จริงที่ไม่สามารถควบคุมได้ทั้งหมด และต้องคิดหาทางแก้ไขด้วยตนเอง

2.5 ปรับรูปแบบการเรียนรู้ให้เหมาะกับผู้เรียนแต่ละคน

ในยุคที่เทคโนโลยีและความรู้มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว การเรียนรู้ในรูปแบบเดิมที่ใช้วิธีเดียวกันกับนักเรียนทุกคนอาจไม่ตอบโจทย์ความต้องการที่แตกต่างกันของผู้เรียนแต่ละคน การ ปรับรูปแบบการเรียนรู้ให้เหมาะกับผู้เรียนแต่ละคน หรือที่เรียกว่า Personalized Learning จึงเป็นแนวทางที่สำคัญในการพัฒนาการศึกษาไทยให้ก้าวทันยุคสมัยPersonalized Learning หมายถึง การออกแบบและจัดการเรียนการสอนที่เน้นความต้องการ ความสนใจ และจุดแข็งของแต่ละบุคคลเป็นหลัก นักเรียนแต่ละคนมีลักษณะการเรียนรู้ที่แตกต่างกัน บางคนอาจเรียนรู้ได้ดีผ่านการฟัง บางคนเรียนรู้จากการลงมือทำ หรือบางคนอาจชอบการเรียนรู้ผ่านการมองเห็น การปรับรูปแบบการเรียนรู้จึงช่วยให้ผู้เรียนได้เรียนในแบบที่เหมาะสมกับตนเอง ทำให้เกิดการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพและยั่งยืนการนำเทคโนโลยีดิจิทัลมาใช้ช่วยในการปรับรูปแบบการเรียนรู้เป็นเรื่องที่ได้รับความสนใจมาก เช่น การใช้โปรแกรมหรือแอปพลิเคชันที่สามารถวัดระดับความรู้ และออกแบบบทเรียนที่เหมาะสมกับผู้เรียนแต่ละคน หรือการใช้แพลตฟอร์มออนไลน์ที่เปิดโอกาสให้นักเรียนเลือกเรียนในหัวข้อที่สนใจและตามจังหวะของตนเองนอกจากนี้ ครูผู้สอนยังมีบทบาทสำคัญในการสังเกตและประเมินความต้องการของนักเรียนแต่ละคน เพื่อนำมาปรับวิธีการสอนและกิจกรรมให้ตอบโจทย์ ทำให้ผู้เรียนรู้สึกว่าได้รับการดูแลและเข้าใจ ส่งผลให้นักเรียนมีแรงจูงใจในการเรียนรู้มากขึ้น

การเตรียมตัวสู่การเป็นพลเมืองที่มีคุณภาพในโลกยุคใหม่

เพื่อศึกษาและนำเสนอแนวทางการส่งเสริมความเป็นพลเมืองที่ดี การศึกษานี้ใช้วิธีการศึกษาและค้นคว้าจากเอกสาร บทความ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องโดยการแยกประเภท เรียบเรียง วิเคราะห์เนื้อหาและสรุปสาระสำคัญ(สุมิตรชา ซาเสน และคณะ,2567:2137-2148)ในโลกยุคใหม่ที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วด้วยเทคโนโลยี ความก้าวหน้าทางเศรษฐกิจ และความหลากหลายทางวัฒนธรรม การเป็นพลเมืองที่มีคุณภาพไม่ได้หมายถึงเพียงแค่การเป็น “คนดี” เท่านั้น แต่ยังต้องมีความสามารถในการปรับตัว มีทักษะที่จำเป็นและมีความตระหนักรู้ในบทบาทหน้าที่ของตนเองต่อสังคมและโลก การเตรียมตัวเพื่อเป็นพลเมืองที่มีคุณภาพนั้น เริ่มจากการรู้จักหน้าที่และสิทธิของตนเองอย่างถูกต้อง เคารพกฎหมายและกฎระเบียบของสังคม ไม่เอาเปรียบผู้อื่น รวมถึงพร้อมที่จะแสดงความคิดเห็นอย่างสร้างสรรค์ภายใต้กรอบของประชาธิปไตย อีกทั้งยังควรเปิดใจรับฟังความเห็นที่หลากหลาย และใช้เหตุผลในการตัดสินใจ ไม่ถูกชักจูงโดยอคติหรือข่าวปลอม นอกจากนี้ พลเมืองในโลกยุคใหม่ต้องมีคุณธรรมและจริยธรรม ยึดมั่นในความซื่อสัตย์ มีความรับผิดชอบต่อตนเองและสังคม มีจิตสำนึกในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม และพร้อมจะช่วยเหลือส่วนรวมด้วยใจอาสา การมีจิตสาธารณะเป็นอีกหนึ่งคุณสมบัติสำคัญที่ช่วยสร้างสังคมให้น่าอยู่และยั่งยืน สิ่งที่สำคัญไม่แพ้กันคือการพัฒนาทักษะในศตวรรษที่ 21 เช่น การคิดวิเคราะห์ การทำงานร่วมกับผู้อื่น การสื่อสารอย่างมีประสิทธิภาพ และการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลอย่างถูกต้อง นักเรียนยุคใหม่ควรเรียนรู้ตลอดชีวิตและพร้อมเปิดรับการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ เพื่อสามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมโลกได้อย่างมีความสุขทางด้านเทคโนโลยี เศรษฐกิจ และสังคม “คุณธรรมและจริยธรรม” จึงกลายเป็นสิ่งสำคัญที่มนุษย์ทุกคนควรมี เพื่อเป็นหลักในการดำเนินชีวิตให้อยู่ร่วมกันในสังคมได้อย่างสงบสุขและมีความสุขอย่างแท้จริง คุณธรรมคือความดีงามที่อยู่ภายในจิตใจของมนุษย์ เช่น ความซื่อสัตย์ ความเมตตา ความอดทน และความเสียสละ ส่วนจริยธรรมคือแนวทางในการประพฤติปฏิบัติที่ถูกต้องตามหลักของสังคม ศาสนา และวัฒนธรรม การมีคุณธรรมและจริยธรรมจึงเป็นสิ่งที่ควบคู่กันและเสริมสร้างให้บุคคลเป็นคนดี มีจิตใจที่งดงาม และสามารถดำรงชีวิตในสังคมได้อย่างกลมกลืน การมีคุณธรรมและจริยธรรมเริ่มต้นจากการรู้จัก

แยกแยะความดีและความชั่ว รู้หน้าที่ของตนเอง มีความรับผิดชอบต่อหน้าที่ ไม่เบียดเบียนผู้อื่น และไม่เอาเปรียบสังคม เช่น นักเรียนที่มีคุณธรรมจะตั้งใจเรียน ซื่อสัตย์ในการสอบ และเคารพครูอาจารย์ ในขณะที่ประชาชนที่มีจริยธรรมจะไม่ทิ้งขยะในที่สาธารณะ เคารพกฎหมาย และช่วยเหลือผู้อื่นเท่าที่สามารถการที่บุคคลหนึ่งมีคุณธรรมและจริยธรรมจะทำให้เขาเป็นที่รักและเคารพของคนรอบข้าง อีกทั้งยังเป็นกำลังสำคัญในการสร้างสังคมที่ดี หากคนในสังคมส่วนใหญ่ยึดมั่นในคุณธรรมและจริยธรรม สังคมนั้นก็จะมีความสงบสุข มีความยุติธรรม และมีความเจริญอย่างยั่งยืน

3.1 การพัฒนาคุณธรรมและจริยธรรม

ในโลกยุคใหม่ที่เต็มไปด้วยความเปลี่ยนแปลงและความท้าทาย การเป็นพลเมืองที่มีคุณภาพไม่ใช่เพียงแค่การมีความรู้หรือทักษะเท่านั้น แต่ยังต้องมี คุณธรรมและจริยธรรม ซึ่งเป็นรากฐานสำคัญในการดำเนินชีวิตร่วมกับผู้อื่นอย่างสงบสุขและสร้างสรรค์คุณธรรม หมายถึง คุณลักษณะดี ๆ ที่แสดงออกถึงความซื่อสัตย์ ความรับผิดชอบ ความอดทน และความมีน้ำใจต่อผู้อื่น ขณะที่ **จริยธรรม** คือหลักการหรือกฎเกณฑ์ในการปฏิบัติตนที่ถูกต้องเหมาะสมในสังคม ทั้งสองอย่างนี้เป็นสิ่งที่ช่วยให้นักเรียนและประชาชนสามารถดำเนินชีวิตอย่างมีศักดิ์ศรี เคารพสิทธิและเสรีภาพของผู้อื่น และช่วยสร้างสังคมที่มีความเป็นธรรมการพัฒนาคุณธรรมและจริยธรรมในนักเรียนไทยจึงเป็นเรื่องที่จำเป็นอย่างยิ่ง โดยสามารถเริ่มต้นได้ตั้งแต่ในครอบครัว โรงเรียน และชุมชน ผ่านกิจกรรมต่าง ๆ เช่น การอบรมคุณธรรม การร่วมกิจกรรมจิตอาสา

ฝึกฝนการเคารพกฎเกณฑ์และวินัย รวมถึงการเรียนรู้จากตัวอย่างที่ดีของบุคคลรอบข้างในยุคที่เทคโนโลยีสารสนเทศเข้ามามีบทบาท การพัฒนาคุณธรรมและจริยธรรมยังต้องรวมถึงการรู้เท่าทันสื่อและการใช้เทคโนโลยีอย่างรับผิดชอบ เพื่อไม่ให้เกิดผลเสียต่อสังคมหรือบุคคลอื่น เช่น การไม่เผยแพร่ข้อมูลเท็จ การไม่กลั่นแกล้งกันในโลกออนไลน์ และการเคารพสิทธิ์ของผู้อื่นบนโลก

3.2 ทักษะความคิดวิเคราะห์และการแก้ปัญหาการเสริมสร้าง

ในโลกยุคปัจจุบันที่เต็มไปด้วยความเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและความซับซ้อนจากเทคโนโลยีและสังคม การเรียนรู้เพียงเพื่อจำหรือทำตามคำสั่งไม่เพียงพออีกต่อไป นักเรียนไทยจำเป็นต้องมี ทักษะความคิดวิเคราะห์และการแก้ปัญหา เพื่อเตรียมตัวให้พร้อมสำหรับการใช้ชีวิต การเรียน และการทำงานในศตวรรษที่ 21 ได้อย่างมีประสิทธิภาพทักษะความคิดวิเคราะห์ คือ ความสามารถในการแยกแยะข้อมูล พิจารณาหาเหตุผล เปรียบเทียบความน่าเชื่อถือของแหล่งข้อมูล และตั้งคำถามอย่างมีหลักการ เพื่อให้สามารถตัดสินใจได้อย่างถูกต้องและเหมาะสม ขณะที่ ทักษะการแก้ปัญหา คือ ความสามารถในการเผชิญกับสถานการณ์ที่ยากลำบาก คิดหาทางออก และลงมือแก้ไขอย่างเป็นระบบ โดยอาศัยความคิดสร้างสรรค์และเหตุผลควบคู่กันการเสริมสร้างทักษะเหล่านี้สามารถทำได้ผ่านกิจกรรมต่าง ๆ เช่น การอภิปรายกลุ่ม การทำโครงงาน การเรียนรู้ผ่านปัญหา (Problem-based learning) การทำแบบฝึกหัดที่เปิดโอกาสให้คิดหลากหลายทาง หรือการเผชิญกับสถานการณ์จำลอง ซึ่งช่วยให้นักเรียนฝึกคิด วิเคราะห์ และลงมือปฏิบัติจริงนอกจากนี้ ครูและผู้ปกครองมีบทบาทสำคัญในการกระตุ้นให้นักเรียนรู้จักตั้งคำถามและคิดเชิงลึก ไม่เน้นแค่คำตอบที่ถูกหรือผิด แต่ให้ความสำคัญกับกระบวนการคิดและเหตุผลเบื้องหลังคำตอบ การเปิดโอกาสให้นักเรียนกล้าคิด กล้าลอง และกล้าผิด เป็นส่วนหนึ่งของการเสริมสร้างทักษะเหล่านี้อย่างยั่งยืน

3.3 การเรียนรู้และปรับตัวกับเทคโนโลยีดิจิทัล

ในยุคที่เทคโนโลยีดิจิทัลได้เข้ามาเปลี่ยนแปลงชีวิตของผู้คนอย่างรวดเร็วและลึกซึ้ง การเรียนรู้และการใช้ชีวิตประจำวันล้วนเกี่ยวข้องกับเทคโนโลยีมากขึ้นเรื่อย ๆ นักเรียนไทยจึงจำเป็นต้องมีความสามารถในการ เรียนรู้และปรับตัวกับเทคโนโลยีดิจิทัล เพื่อให้สามารถใช้ประโยชน์จากเทคโนโลยีได้อย่างมีประสิทธิภาพ ปลอดภัย และสร้างสรรค์การเรียนรู้เทคโนโลยีดิจิทัล ไม่ได้หมายถึงเพียงการใช้คอมพิวเตอร์หรือโทรศัพท์มือถือเป็นเท่านั้น แต่รวมถึงความเข้าใจในการใช้โปรแกรมต่าง ๆ การเข้าถึงข้อมูล การประมวลผลสารสนเทศ การใช้เครื่องมือดิจิทัลในการเรียนรู้ และการสื่อสารอย่างมีประสิทธิภาพ นักเรียนควรรู้จักใช้อินเทอร์เน็ตเพื่อค้นคว้า ทำรายงาน เข้าร่วมการเรียนรู้ออนไลน์ หรือแม้แต่เรียนรู้ทักษะใหม่ ๆ ผ่านช่องทางดิจิทัลด้วยตนเองการปรับตัวกับเทคโนโลยี ยังหมายถึงความสามารถในการเรียนรู้สิ่งใหม่ ๆ อย่างต่อเนื่อง เปิดรับการเปลี่ยนแปลง และไม่กลัวที่จะลองใช้เทคโนโลยีใหม่ ๆ เช่น การใช้ AI ในการช่วยเรียน การทำงานร่วมกันผ่านแพลตฟอร์มออนไลน์ หรือการเข้าใจเทคโนโลยีที่เปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ นอกจากนี้ นักเรียนควรมีทักษะการรู้เท่าทันสื่อ (Media Literacy) และรู้จักใช้เทคโนโลยีอย่างมีจริยธรรม เช่น ไม่ลอกผลงานคนอื่น ไม่แชร์ข้อมูลเท็จ และไม่ใช้สื่อในทางที่ไม่เหมาะสมการส่งเสริมให้เรียนรู้และปรับตัวกับเทคโนโลยี สามารถเริ่มได้จากในห้องเรียน เช่น การเรียนแบบออนไลน์ การใช้โปรแกรมสร้างสื่อ การค้นหาข้อมูลด้วยตนเอง หรือแม้แต่การเขียนโค้ดเบื้องต้น ซึ่งจะช่วยเปิดโลกการเรียนรู้ให้กว้างขึ้นและเชื่อมโยงกับโลกภายนอกมากขึ้น

3.4 การส่งเสริมทักษะการสื่อสารและการทำงานร่วมกัน

ในสังคมปัจจุบันที่มีความหลากหลายและเชื่อมโยงกันทั่วโลก ความสามารถในการอยู่ร่วมกับผู้อื่นอย่างสร้างสรรค์จึงเป็นทักษะที่จำเป็นอย่างยิ่ง โดยเฉพาะในยุคที่การเรียนรู้ไม่ได้จำกัดอยู่เพียงในห้องเรียน และการทำงานในอนาคตต้องอาศัยความร่วมมือข้ามวัฒนธรรมและข้ามพื้นที่ นักเรียนไทยจึงควรได้รับ **การ**ส่งเสริมทักษะการสื่อสารและการทำงานร่วมกัน เพื่อเตรียมตัวให้พร้อมสำหรับโลกยุคใหม่ทักษะการสื่อสาร หมายถึง ความสามารถในการพูด ฟัง อ่าน และเขียนอย่างชัดเจน มีเหตุผล และเข้าใจผู้อื่น ไม่ว่าจะเป็นการสื่อสารแบบตัวต่อตัว แบบกลุ่ม หรือแม้แต่ผ่านสื่อดิจิทัล การสื่อสารที่ดีไม่ใช่แค่การพูดเก่ง แต่ต้องสามารถรับฟังความเห็นของผู้อื่นได้อย่างมีความเข้าใจ และตอบสนองด้วยความสุภาพเหมาะสม ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญในการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีในสังคมในขณะเดียวกัน ทักษะการทำงาน**ร่วมกัน** คือ ความสามารถในการทำงานเป็นทีม การร่วมมือกันเพื่อบรรลุเป้าหมายเดียวกัน และการจัดการกับความขัดแย้งอย่างมีเหตุผล นักเรียนที่มีทักษะนี้จะรู้จักการแบ่งหน้าที่ ความรับผิดชอบ การยอมรับความคิดเห็นที่แตกต่าง และการให้เกียรติเพื่อนร่วมทีม ซึ่งทั้งหมดนี้เป็นพื้นฐานของการเป็นพลเมืองที่ดีในสังคมประชาธิปไตยการส่งเสริมทักษะเหล่านี้สามารถทำได้ผ่านกิจกรรมหลากหลาย เช่น การทำงานกลุ่ม การอภิปรายหน้าชั้นเรียน การนำเสนองาน การแก้ปัญหาร่วมกันในโครงงาน หรือการจำลองสถานการณ์ต่าง ๆ ที่ต้องอาศัยการพูดคุยและความร่วมมือ ซึ่งจะช่วยให้นักเรียนได้ฝึกฝนทั้งทักษะด้านภาษา ความคิด และการเข้าสังคม

3.5 การเรียนรู้ตลอดชีวิตและความรับผิดชอบต่อสังคม

ในยุคปัจจุบันที่โลกเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ความรู้ใหม่ ๆ เกิดขึ้นทุกวัน การหยุดเรียนรู้เท่ากับการหยุดพัฒนา ดังนั้นการ เรียนรู้ตลอดชีวิต จึงเป็นทักษะสำคัญที่นักเรียนไทยควรปลูกฝังตั้งแต่วัยเยาว์ควบคู่ไปกับ ความรับผิดชอบต่อสังคม เพื่อเติบโตเป็นพลเมืองที่มีคุณภาพและสร้างประโยชน์ให้แก่ประเทศชาติการเรียนรู้ตลอดชีวิต คือ การแสวงหาความรู้และพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต ไม่ว่า

จะผ่านการอ่านหนังสือ การเรียนออนไลน์ การฝึกทักษะใหม่ ๆ หรือการเรียนรู้จากประสบการณ์จริง ผู้ที่มีนิสัยรักการเรียนรู้จะไม่กลัวการเปลี่ยนแปลง กล้ารับมือกับความท้าทาย และสามารถปรับตัวได้ในทุกสถานการณ์ในขณะเดียวกัน ความรับผิดชอบต่อสังคม คือการตระหนักถึงบทบาทของตนเองในสังคมและรู้จักเสียสละเพื่อส่วนรวม เช่น การเคารพกฎระเบียบ การรักษาสิ่งแวดล้อม การช่วยเหลือผู้อื่น และการมีจิตอาสา นักเรียนที่มีจิตสำนึกสาธารณะจะเติบโตเป็นผู้ใหญ่ที่ไม่เห็นแก่ตัว และพร้อมทำหน้าที่เพื่อส่วนรวมอย่างเต็มที่ทั้งสองสิ่งนี้ต้องดำเนินควบคู่กัน เพราะการเรียนรู้ที่ไม่มีจุดหมายเพื่อประโยชน์ตนเองเท่านั้น ไม่สามารถสร้างพลเมืองที่มีคุณภาพได้อย่างแท้จริง ขณะเดียวกัน ความตั้งใจที่จะรับผิดชอบต่อสังคมก็ต้องอาศัยความรู้ ความเข้าใจ และการพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่องจึงจะส่งผลได้จริงการปลูกฝังเรื่องนี้ในโรงเรียนสามารถทำได้ผ่านกิจกรรมหลากหลาย เช่น การทำโครงงานที่เชื่อมโยงกับปัญหาสังคม การเรียนรู้ผ่านการลงมือทำจริงในชุมชน หรือการเชิญชวนให้นักเรียนออกแบบวิธีพัฒนาตนเองควบคู่กับการพัฒนาสังคมอย่างสร้างสรรค์

องค์ความรู้ที่ได้รับ

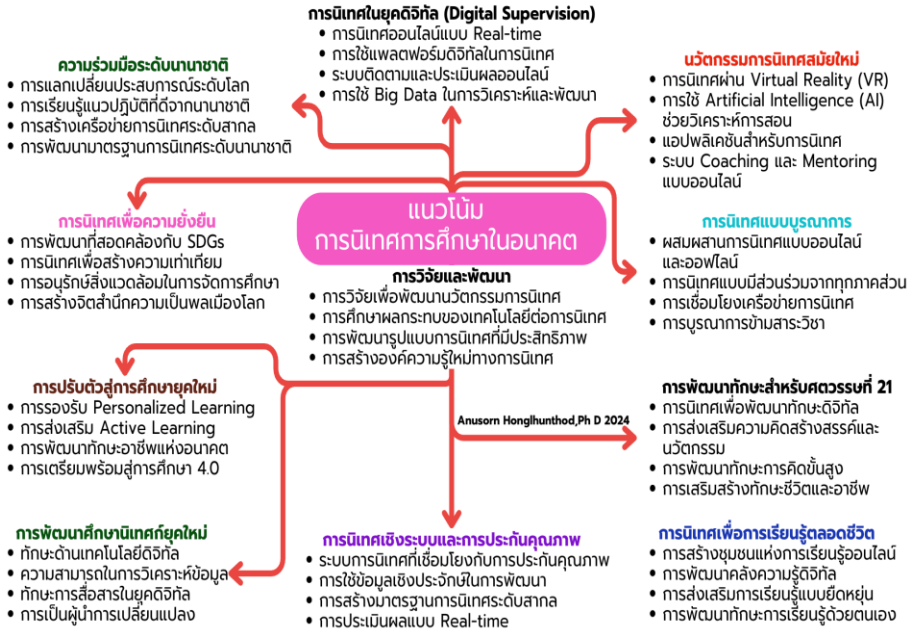

แผนภาพที่ 1 องค์ความรู้ที่ได้รับ

การนิเทศเพื่อความยั่งยืน กระบวนการส่งเสริม แนะนำ และพัฒนาการปฏิบัติงานของครูอย่างต่อเนื่อง (Coaching/Mentoring) ผ่านกลไกกัลยาณมิตรและการมีส่วนร่วม เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ การจัดการเรียนการสอนที่มีคุณภาพ และการใช้นวัตกรรมอย่างต่อเนื่อง โดยมุ่งเน้นการปรับปรุงแก้ไขที่เหมาะสมกับบริบท เพื่อยกระดับคุณภาพการศึกษาในระยะยาว

การปรับตัวสู่การศึกษาในยุคใหม่เน้นเปลี่ยนจาก "การท่องจำ" เป็น "การเรียนรู้เชิงรุก (Active Learning)" ผ่านเทคโนโลยี เช่น AI, VR และแพลตฟอร์มออนไลน์ โดยครูทำหน้าที่เป็นโค้ช (Facilitator)

ผสมผสานห้องเรียนแบบไฮบริด เน้นพัฒนาทักษะดิจิทัลและความคิดสร้างสรรค์ที่นำไปใช้ได้จริง เพื่อยกระดับสู่การศึกษา 4.0 อย่างสมบูรณ์

การพัฒนาศึกษานิเทศก์ยุคใหม่ (Modern Educational Supervision) เน้นการเปลี่ยนบทบาทจาก "ผู้ตรวจการ" เป็น "ผู้ร่วมเรียนรู้และแนะนำ" (Coach & Mentor) โดยใช้เทคโนโลยีและ AI มาช่วยวิเคราะห์ข้อมูลการสอน ผสานกระบวนการ PLC และการวิจัยเชิงปฏิบัติการ เพื่อพัฒนาครูรายบุคคล พัฒนาห้องเรียนเชิงรุก (Active Learning) ให้สอดคล้องกับทักษะศตวรรษที่ 21

การนิเทศการศึกษาในยุคดิจิทัล คือการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ เช่น Zoom, Google Classroom, และ AI มาเพิ่มประสิทธิภาพกระบวนการนิเทศ ช่วยให้ผู้บริหารและศึกษานิเทศก์สามารถติดตาม สนับสนุน ให้คำปรึกษา และประเมินผลการสอนของครูได้แบบ Real-time ทุกที่ทุกเวลา (Anytime Anywhere) ลดขั้นตอนงานเอกสาร และสร้างชุมชนการเรียนรู้ทางวิชาชีพ (PLC) ผ่านโลกออนไลน์ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

สรุป

นักเรียนไทยยุค AI ต้องปรับบทบาทจากผู้รับความรู้เป็นผู้สร้างความรู้ด้วยตนเอง โดยมีทักษะสำคัญ เช่น การคิดวิเคราะห์ การแก้ปัญหาเชิงสร้างสรรค์ การใช้เทคโนโลยีอย่างรู้เท่าทัน การสื่อสาร การทำงานเป็นทีม และการเรียนรู้ตลอดชีวิต แนวทางการเรียนรู้ที่เหมาะสมควรบูรณาการเทคโนโลยี AI เพื่อค้นคว้า วิเคราะห์ข้อมูล และสร้างสรรค์ผลงาน โดยเน้นการใช้ AI อย่างมีจริยธรรม การเรียนรู้แบบ Active Learning เป็นหัวใจสำคัญ

ช่วยให้ผู้เรียนมีส่วนร่วม คิดอย่างลึกซึ้ง และนำความรู้ไปใช้ได้จริง ควบคู่ไปกับการเตรียมตัวสู่การเป็นพลเมืองคุณภาพที่รับผิดชอบต่อสังคม เคารพสิทธิมนุษยชน และอยู่ร่วมกับความหลากหลายอย่างสันติ ทั้งหมดนี้ต้องมีรากฐานจากคุณธรรมและจริยธรรม เช่น ความซื่อสัตย์ ความรับผิดชอบ และการเคารพผู้อื่น เพื่อให้การใช้เทคโนโลยีและการพัฒนาตนเองนำไปสู่สังคมที่ยั่งยืนและมีคุณค่าครูในยุค AI จะไม่ใช่เพียงแค่ผู้สอนที่ให้ความรู้เท่านั้น

แต่ยังเป็นผู้สนับสนุนการเรียนรู้ที่มีบทบาทสำคัญในการช่วยพัฒนาและส่งเสริมทักษะใหม่ๆ ให้กับนักเรียน ครูจะต้องมีความรู้และความสามารถในการใช้ AI ในการเรียนการสอนอย่างมีประสิทธิภาพ พร้อมทั้งต้องปรับตัวให้เข้ากับเทคโนโลยีใหม่ๆ ที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็วในโลกแห่งการศึกษา ซึ่งทักษะใหม่เหล่านี้ไม่เพียงแต่จะช่วยพัฒนาการเรียนรู้ของนักเรียน แต่ยังส่งเสริมให้ครูมีบทบาทที่สำคัญในการสร้างอนาคตที่ดีขึ้นให้กับสังคมและประเทศชาติในท้ายที่สุด

เอกสารอ้างอิง

กิตติศักดิ์ แป้นงาม. (2564) การพัฒนากระบวนการนิเทศเพื่อพัฒนาการสอนของครูให้นักเรียนเกิดการเรียนรู้ด้วยตนเอง. *JOURNAL OF SOUTHERN TECHNOLOGY*, *14*(1), 136-144.

ชลลดา ชะโลมกลาง "การปรับตัวของการศึกษาด้านบัญชีในประเทศไทยในยุคปัญญาประดิษฐ์ (AI): โอกาสและความท้าทาย." *วารสาร มณี เชษฐา ราม วัด จอม มณี* 8.2 (2568): 878-890.

พระแดนชัย สุริยว์โส (สุริยวงศ์). "แนวทางการขับเคลื่อนการศึกษาไทยด้วยการสอนแนวใหม่." *วารสารสังคมศึกษา ศาสนา และ วัฒนธรรม* 6.2 (2568): 193-205.

สุมิตรชา ซาเสน และ สุทธิพงษ์ สุทธิลักษมุนีกุล. "แนวทางการส่งเสริมความเป็นพลเมืองที่ดีของคนในสังคม." *วารสารพุทธศาสตร์มจร. อุบลราชธานี* 6.3 (2567): 2137-2148.

อุกฤษฎ์ ดอนบรรเทา และ เอกราชโฆษิต พิมานเวช. (2567). การพัฒนาระบบการจัดการเรียนรู้ในยุคดิจิทัล. *วารสารมณีเชษฐารามวัดจอมมณี*, *7*(3).

การใช้ AI ในการจัดกิจกรรม Active Learning

Usding AI for Active Learni

พีรพัฒน์ ไกรสิงห์สมนึก[1], ภาณุวัฒน์ อินทรสมบัติ[2], มีนา ทนคง ฮามิลตัน[3],
พระครูปลัดสุวัฒนอุดมคุณ[4], พระมหามานะ ปิยภาณี[5]
Peerapat Kraisingsomneuk, Panuwat Intarasombut, Meena Tonkong Hamilton

บทคัดย่อ

บทความนี้นำเสนอการวิเคราะห์เชิงปรัชญาและกลยุทธ์ของ "Moneyball" ซึ่งเป็นแนวทางการบริหารจัดการที่ขับเคลื่อนด้วยข้อมูล โดยมีรากฐานมาจาก Sabermetrics ในกีฬาเบสบอล แนวคิด Moneyball ถูกใช้โดย Billy Beane ผู้จัดการทั่วไปของทีม Oakland Athletics เพื่อเอาชนะความไม่ยุติธรรมทางเศรษฐกิจในตลาดผู้เล่น บทความนี้มุ่งเน้นการต่อยอดหลักการดังกล่าวไปยังการประเมินศักยภาพในบริบทที่ไม่ใช่กีฬา โดยเฉพาะอย่างยิ่งการศึกษาและการทำงาน

เราได้เสนอแนวคิดของ "xDA" (Expected Differential/Data Adjustment) ซึ่งเป็นการตีความที่ต่อยอดมาจากแนวคิด Expected Value (xG) และหลักการของ Moneyball โดย xDA ทำหน้าที่เป็นตัวชี้วัดเพื่อระบุและให้คุณค่าแก่ "คุณสมบัติที่ถูกประเมินค่าต่ำไป" (Undervalued Assets) ของบุคคล เช่น ความสามารถในการแก้ไขข้อผิดพลาด หรือความสม่ำเสมอในการฝึกฝน ซึ่งมักถูกมองข้ามในการประเมินแบบดั้งเดิม การประยุกต์ใช้ xDA เช่น ในการประเมินการโต้วาทีหรือการคัดเลือกบุคลากร จะช่วยให้องค์กรสามารถใช้ทรัพยากรได้อย่างมีประสิทธิภาพสูงสุด และช่วยให้บุคคลสามารถค้นพบ "ก้าวเล็กที่ทำให้เห็นความหมายของชีวิตตนเอง" ผ่านการตัดสินใจที่อิงตามข้อมูลอย่างแท้จริง

คำสำคัญ: คุณสมบัติ; การประเมิณ; การศึกษา

Abstract

This article presents a philosophical and strategic analysis of "Moneyball," a data-driven management approach rooted in baseball's Sabermetrics. Originally utilized by Oakland Athletics General Manager Billy Beane to overcome economic unfairness in the player market, this paper focuses on extending this principle to potential assessment in non-sport contexts, specifically in education and professional development.

We propose the concept of "xDA" (Expected Differential/Data Adjustment), an interpretive metric derived from the Expected Value (xG) model and the Moneyball ethos. xDA serves as a measure to identify and assign value to an individual's "undervalued assets," such as error correction rate or practice consistency, which are often overlooked by traditional evaluation methods. Applying xDA—for instance, in debate assessment or

[1] โรงเรียนรัตโนภาสวิมลศึกษา
[1]Ratnopas Wimon Suksa School
[2-3] สาขาวิชาการสอนภาษาอังกฤษ คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬากรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์
[2-3] English Language Teaching Program, Faculty of Education. Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Surin

recruitment—allows organizations to maximize resource efficiency and helps individuals discover the "small steps that reveal the meaning of their own lives" through truly data-informed decision-making

Keywords: Feature, Assessment,Education

บทนำ

ในโลกปัจจุบันนับว่าเป็นการใช้เทคโนโลยีขับเคลื่อนในการใช้ชีวิตประจำวัน เพราะเหตุนี้การแตกฉานเรื่อง เทคโนโลยีจึงสำคัญเป็นอย่างมาก ในยุคปัจปัจจุบันมีเทคโนโลยีที่เรียกว่า AI อัจฉริยะ เป็นตัวช่วยในการ ดำเนินชีวิตในหลายๆทาง เช่น การทำงาน การท่องเที่ยว การค้นคว้าหาข้อมูล รวมไปถึงการศึกษา อย่างที่กล่าว ไปข้างต้นว่า AI มีส่วนในการพัฒนาชีวิตอย่างมากมาย บุคลากรทางการศึกษาจำเป็นต้องศึกษาเกี่ยวกับ AI เพื่อ นำไปปรับใช้พัฒนานักเรียน เพราะเด็กในยุคปัจจุบันนี้โตมากับการใช้เทคโนโลยีและสื่อที่เข้าหาและจับต้องได้ ง่าย การสื่อสารที่ไร้พรหมแดน ตัวอย่างเช่น TIktok YouTube twitter และ chat GPT ซึ่งสิ่งเหล่านี้ล้วน สามารถข้อมูลดุ้ย่างถูกต้อง บทความนี้จะพาไปรู้จักเกี่ยวกับ AI education

ในยุคการศึกษาที่เปลี่ยนไปการเรียนแบบ passive learning ถูกลดบทบาทลงอย่างมากในห้องเรียนและการศูนย์กลาง เน้นการปฏิบติมากกว่าการท่องจำเพื่อพัฒนาทักษะในการ คิดวิเคราะห์ แก้ไขปัญหา ต่อยอดความรู้ ซึ่งจะสอดคล้องกับการพัฒนาศักยาภาพผู้เรียนในศตวรรษที่ 21 ซึ่งงการเรียนการสอนเหล่านี้สามารถนำ AI เข้ามาจัดกิจกรรมได้ เพื่อพัฒนาห้องเรียนให้มีความบันเทิง การปฏิบัติที่หลากหลาย และยังช่วยประหยัดต้นทุนอีกด้วย

อนุวัฒน์ ชำนาน (2563.) ได้ให้ความหมายไว้ว่า Al education คือระบบปัญญาประดิษฐ์ระดับหนึ่งในทาง วิทยาการคอมพิวเตอร์ ที่ได้มีการออกแบบบให้มีระบบการทำงางานเหมือนกับสมองคน ที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้ในทุกธุรกิจ ที่สำคัสำคัญยังมีการพัฒนาระบบแอปพลิเดขันในการทำงานด้วยระบบอัจจริยะ AI AI 16 Education ไม่ว่าจะเป็นการออกแบบแผนการสอน การออกแบบสื่อการสอน AI หรือการตรวจการใช้งานของ ระบบฟังก์ขันในสมาร์ตโฟนที่สามารถใช้กันได้ทุกวันด้วยเช่นกัน ในยุดปัจจุบันได้มีการนำระบบ AI หรือระบบปัญญาประดิษฐ์เข้ามาใช้เป็นตัวช่วยในการศึกษา รวมไปถึงการวิจัย หรือการทดลองต่างๆ ซึ่งในการวิจัยก็ได้มีการทดลองใช้ระบบ AI ร่วมกับการสอน เพื่อเป็นการประเมินผล โดยจากการวิจัยพบว่า ผู้ สอนสามารถทำหน้าที่ในการบริหารงานได้ดียิ่งขึ้น ไม่ว่าจะเป็นตรวจทาน หรือการให้คะแนนงานที่มีการมอบหมายได้อย่าง มีประสิทธิภาพ การบ้าน และรวมไปถึงการศึกษา

Active Learning และการให้ความหมาย

Active Learning (การเรียนรู้เชิงรุก) คือแนวทางการสอนที่เปลี่ยนบทบาทของนักเรียนให้เป็นผู้มีส่วนร่วมในกระบวนกรถึงเป็อร่างเข็งขัน แทนที่จะเป็นผู้รับข้อมูลเพื่อสโทหลียว คน วทิศย์นั้น หลักการที่ว่าการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพที่สุดเกิดขึ้นเมื่อนักเรียนลงมือทำ,คิด,และสร้างองค์ความรู้ด้วยตนเองซึ่งแตกต่างจาก Passive Learning (การเรียนรู้เชิงรับ) ที่เน้นการฟังและการจดบันทึกจากครูผู้สอน

1.1 องค์ประกอบของ Active Learning

- เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์คลาง : ผู้สอนทำหน้าที่เป็นผู้อำนวยความสะดวกและ ให้คำแนะนำ แต่ผู้เรียน

จะเป็นผู้ลงมือปฏิบัติและสร้างองค์ความรู้ด้วยตัวเอง

- ส่งเสริมการคิดวิเคราะห์ กิจกรรมจะกระตุ้นให้ผู้เรียนได้คิดวิเคราะห์ แก้ปัญหา และประยุกต์ใช้ความรู้

- มีการปฏิสัมพันธ์ : ผู้เรียนจะมีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับเพื่อนและครู เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกัน

- เชื่อมโยงสู่การปฏิบัติจริง : การเรียนรู้จะเน้นการลงมือทำ เพื่อให้ผู้เรียนได้ประสบการณ์ตรงและเข้าใจเนื้อหาอย่างลึกซึ้ง Active learning มีข้อดีหลายอย่าง เช่น ช่วยให้ผู้เรียนเกิดความเข้าใจในเนื้อหามากขึ้น พัฒนาทักษะที่จำเป็นในศตวรรษที่ 21 เช่น การทำงานร่วมกัน การสื่อสาร และการแก้ปัญหา นอกจากนี้ยังช่วยให้ผู้เรียนเกิดความกระตือรือร้นและมีความสุข

งานวิจัยชิ้นสำคัญของที่สนับสนุนประสิทธิภาพของ Active Learning คือบทความชื่อ "Why Does Active Learning Work?" Jay Scott Freeman 1และคณะ จาก University of Washington ซึ่งดีพิมพ์ใน Proccedings of the National Academy of Sciences (PNAS) 101 2011 2014 งานวัตนั้นรถสราชพืช พืชมูเจากการศึกษา 225 ขึ้น โลยพบว่าการชอบกบาย Active learning คะแนสอบเฉลี่ยสูงขึ้น ถึง 6% เมื่อเทียบกับการบรรยายแบบตั้งเติม ลดอัตราการสอบตก ได้ถึง 1.5 เท่า

1.2 การนำไปใช้จัดกิจกรรมในห้องเรียน โดยมี AI เป็นเครื่องมือในการจัดกิจกรรม

Active learning เป็นการจัดกิจกิจกรรมที่ช่วยให้กระตุ้นความสนใจนักเรียนได้เป็น อย่างดีซึ่งสามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้กับหลายวิชา และยังสามารถนำปัญญาประดิษฐ์เข้ามามีส่วนร่วมในการทำจัดกิจกรรมเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการเรียนรู้ได้อย่างแม่นยำมากขึ้น เพราะปัญญาประดิษฐ์มีข้อมูลที่มีความน่าเชื่อถือพร้อมแหล่งอ้างอิงที่สามารถสืบค้นข้อมูลได้

ตัวอย่างการจัดกิจกรรมแบบ Active learning โดยใช้ปัญญาประดิษฐ์เข้ามามีส่วนร่วม

การโต้ว่าทีกับปัญญาประดิษฐ์ (Debating with Artiticial Intelligence)

กิจกรรมนี้จะให้ผู้เรียนจับกลุ่ม 2 คนขึ้นไปและคิดหัวข้อที่สอดล้องกับบทเรียน นำมาโต้แย้งกับปัญญาประดิษฐ์ เพื่อขัดเกลาทักษะการแก้ไขปัญหา การสื่อสาร การฟัง การหาข้อมูล การวิเคราะห์ และเป็นการทบทวนบทเรียนไปด้วยหรือทำคนเดียวก็ได้

1.3 การสร้างเรื่องสั้นโดยปัญญาประดิษฐ์

กิจกรมนี้ครูรู้สอนจะให้ผู้มีผนฟังเรื่องตั้งที่ทำโดยปัญญาประดิษฐ์ให้สอดคล้องกับบทเรียนซึ่งสามารถ ทำได้ทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ เพื่อดึงดูดความสนใจในการเรียนรู้สร้างความจดจ่อในชั้นเรียนและยังช่วยฝึกทักษะด้านภาษาครบทั้ง 4 ด้าน

- 1.การฟัง (Listening)
- 2.การเขียน (Writing)
- 3.การอ่าน (Reading)
- 4.การพูด (Speaking)

สรุป การจัดกิจกรรมโดย Active learning โดยมีปัญญาประดิษฐ์เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดกิจกกรม ซึ่งช่วยดึงพูดความสนใจของผู้มียนพร้อมเสริมสร้างรถณะที่จ้านะที่จำเป็นต่อการสียมาที่สอดคล้องกับมาตรฐานการศึกและสามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้กับหลายวิชา

สรุป ได้ว่า Active Learning คือรูปแบบการเรียนการสอนเชิงรุกที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง เพื่อพัฒนาห้องเรียนให้มีรูปแบบการเรียนยนการสอนได้หลากหลาย จำลองสถานการณ์ให้ผู้เรียนมีการปรับตัวให้เข้ากับสถานการณ์ต่างๆที่เกิดขึ้น เพื่อดึงดูดความสนใจผุ้เรียนให้จดจ่อกับการเรียนมากขึ้นเพราะด้วยแนวทางการจัดกิจกรรมภายในห้องเรียนที่หลากหลาย ต่อยอดองค์ความรู้เพื่อการนำไปใช้จริงหรือเพื่อการตกผลึกสร้างความเข้ารูปแบบใหม่ และยังสามารถนำไปใช้ได้ทุกสาขาเพราะหลักการพัฒนาผู้เรียนให่สอดคล้องกับศตวรรษที่ 21 คือสร้างให้นักเรียนมีการใช้สื่อมีประสิทธิภาพ ความเป็นผู้ประกอบการ ซึ่งทักษะเหล่านี้จำเป็นต้องใช้การจำลองสถานการณ์เพื่อให้ผู้เรียนเกิดความเข้าใจได้โดยง่าย แต่อย่างไรก็ตามการจัดการเรียนการสอนแบบ Active Learning จำเป็นต้องมีการเตรียมตัวที่ใช้เวลาค่อนข้างมากเช่น การเตรียมสื่อ การวางรูปแบบในห้องเรียน การควบคุมนักเรียน เพื่อให้เกิดความไหลลื่นในกิจกรรมในห้องเรียนจึงเป็นอุปสรรคอย่างมากที่จะจัดการ อาจจะต้องเปลี่ยนแปลงตารางการเรียนการสอนเพื่อให้เกิดประสิทธิภาพอย่างสูงสุดในห้องเรียน

การโต้วาทีที่มี Ai เข้ามามีส่วนร่วม

การโต้วาที (Debate) คือ การแลกเปลี่ยนความเห็นและข้อโต้แย้งระหว่างสองฝ่ายหรือมากกว่าในประเด็นหรือญัตติที่กำหนดไว้โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อโน้มน้าวผู้ฟังหรือคณะกรรมการให้เห็นด้วยกับฝ่ายของตน

2.1 องค์ประกอบหลักของการโต้วาที

การโต้วาทีที่มีแบบแผนจะประกอบด้วยส่วนสำคัญเหล่านี้:

1) ญัตติ (Motion/Topic): เป็นประเด็นหรือข้อความที่ใช้ในการโต้วาที ซึ่งมักเป็นประโยคที่เสนอให้มีการเปลี่ยนแปลง การกระทำ หรือการตัดสินใจอย่างใดอย่างหนึ่ง (เช่น "รัฐบาลควรยกเลิกการเก็บภาษีมูลค่าเพิ่ม")

2) ฝ่ายเสนอ (Affirmative/Proposition): คือฝ่ายที่สนับสนุนหรือเห็นด้วยกับญัตติ มีหน้าที่นำเสนอเหตุผลและหลักฐานเพื่อยืนยันความถูกต้องหรือความจำเป็นของญัตตินั้น

3) ฝ่ายค้าน (Negative/Opposition): คือฝ่ายที่ปฏิเสธหรือคัดค้านญัตติ มีหน้าที่นำเสนอเหตุผลและหลักฐานเพื่อหักล้างญัตติ หรือแสดงให้เห็นถึงผลเสียหากมีการปฏิบัติตามญัตติ

4) ผู้ดำเนินการอภิปราย (Chairperson/Moderator): ทำหน้าที่ควบคุมการดำเนินงานให้เป็นไปตามกฎและเวลาที่กำหนด

5) ผู้ฟัง/คณะกรรมการ (Audience/Adjudicators): ผู้ที่รับฟังการโต้วาทีและเป็นผู้ตัดสินว่าฝ่ายใดสามารถนำเสนอข้อโต้แย้งได้อย่างมีประสิทธิภาพและน่าเชื่อถือมากกว่าลักษณะสำคัญของการโต้วาที

• มีเหตุผลและหลักฐาน: ผู้โต้วาทีจะต้องใช้ เหตุผล (Logic) และ หลักฐาน (Evidence) ที่น่าเชื่อถือมาสนับสนุนข้อเสนอหรือข้อโต้แย้งของตน ไม่ใช่เพียงแค่อารมณ์หรือความเห็นส่วนตัว

มีการหักล้าง (Rebuttal): ส่วนสำคัญคือการที่แต่ละฝ่ายจะต้องรับฟังและตอบโต้ข้อโต้แย้งของฝ่ายตรงข้ามอย่างมีประสิทธิภาพมีรูปแบบ (Format): การโต้วาทีมักมีรูปแบบและเวลาที่เข้มงวดสำหรับการกล่าวเปิด การนำเสนอข้อโต้แย้ง การซักถาม และการกล่าวสรุป

ประโยชน์ของการโต้วาที

การโต้วาทีถือเป็นทักษะสำคัญที่ช่วยพัฒนา:

• ทักษะการคิดวิเคราะห์: การพิจารณาประเด็นอย่างรอบด้านและมองเห็นจุดอ่อนจุดแข็งของทั้งสองฝ่าย

• ทักษะการใช้เหตุผลและการนำเสนอ: การจัดระเบียบความคิดและสื่อสารอย่างชัดเจนน่าสนใจ และน่าเชื่อถือ

• ทักษะการรับฟัง: การฟังอย่างตั้งใจเพื่อหาจุดที่จะโต้แย้งหรือยอมรับ

• ความกล้าแสดงออก: การพูดในที่สาธารณะอย่างมั่นใจ

ระดับชั้นที่เหมาะสม

ระดับชั้นความเหมาะสม ลักษณะการโต้วาทีที่แนะนำประถมปลาย (ป.4 - ป.6) ดี - เพื่อฝึกการพูดแสดงความคิดเห็นและฟังผู้อื่น ญัตติง่ายๆ ใกล้ตัว (เช่น "การเรียนในห้องดีกว่าเรียนออนไลน์") เน้นการแสดงเหตุผล 1-2 ข้อสั้นๆมัธยมศึกษาตอนต้น (ม.1 - ม.3) ดีมาก - เพื่อฝึกการจัดโครงสร้างความคิดและการใช้เหตุผล ญัตติที่เริ่มมีความซับซ้อนขึ้น เน้นการนำเสนอเหตุผลที่หลากหลายและการโต้แย้งแบบง่ายๆ

มัธยมศึกษาตอนปลาย (ม.4 - ม.6) ดีเยี่ยม - เพื่อฝึกทักษะการวิเคราะห์เชิงลึก การหาข้อมูล และการหักล้างอย่างมีระบบ ญัตติทางสังคม การเมือง เศรษฐกิจ หรือวิทยาศาสตร์ เน้นรูปแบบที่เป็นทางการและใช้หลักฐานอ้างอิง

ความสอดคล้องกับระบบการศึกษา

การโต้วาทีมีความสอดคล้องกับการพัฒนาผู้เรียนในศตวรรษที่ 21 ผู้เรียนในศตวรรษที่ 21 (21st Century Learner) คือ ผู้เรียนที่ไม่ได้เน้นเพียงแค่การท่องจำเนื้อหาความรู้ในตำราเท่านั้น แต่เป็นผู้ที่ได้รับการพัฒนาให้มี ทักษะ ความสามารถ และคุณลักษณะที่จำเป็น เพื่อให้สามารถดำรงชีวิต ทำงาน และปรับตัวได้อย่างประสบความสำเร็จในยุคที่เต็มไปด้วยความเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วของเทคโนโลยีสารสนเทศ ข้อมูล และโลกาภิวัตน์ ผู้เรียนในศตวรรษที่ 21 จะเปลี่ยนบทบาทจากผู้รับความรู้แบบตั้งรับ (Passive Receiver) ไปเป็น ผู้สร้างความรู้ด้วยตนเอง และ ผู้แก้ปัญหาอย่างกระตือรือร้น (Active Discoverer and Problem Solver)

ทักษะที่สอดคล้อง

การโต้วาทีเป็นกิจกรรมที่ส่งเสริมทักษะหลักที่เรียกกันว่า "4 C's" อย่างชัดเจน:

1) การคิดอย่างมีวิจารณญาณ (Critical Thinking)

การวิเคราะห์: ผู้เรียนต้องวิเคราะห์ญัตติอย่างลึกซึ้ง กำหนดประเด็นหลัก ค้นหาจุดอ่อนของฝ่ายตรงข้าม และมองหาข้อบกพร่องในเหตุผลของตนเอง

การประเมิน: ต้องประเมินความน่าเชื่อถือของแหล่งข้อมูลและหลักฐานที่นำมาใช้สนับสนุนข้อโต้แย้ง

2) การสื่อสาร (Communication)

การนำเสนอ: ผู้เรียนฝึกการถ่ายทอดความคิดอย่างชัดเจน มีเหตุผล และน่าสนใจ ใช้น้ำเสียง ภาษา และภาษากายในการโน้มน้าว

การฟังอย่างตั้งใจ: ทักษะการฟังที่จำเป็นสำหรับการจับประเด็นสำคัญของฝ่ายตรงข้ามเพื่อเตรียมการโต้แย้ง (Rebuttal) ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

การฝึกซ้อมและการพัฒนาทักษะ (Practice & Skill Development)

ความคิดสร้างสรรค์ (Creativity)

การแก้ปัญหาอย่างสร้างสรรค์แม้จะเป็นเรื่องของเหตุผล แต่การโต้วาทีต้องการความคิดสร้างสรรค์ในการสร้าง มุมมอง (Framing) ใหม่ๆ ในการนำเสนอญัตติ หรือการหาแนวร่วม/แนวโต้แย้งที่คาดไม่ถึง

การทำงานร่วมกัน (Collaboration)

การทำงานเป็นทีม: การโต้วาทีโดยทั่วไปทำเป็นทีม ผู้เรียนต้องแบ่งหน้าที่กันรับผิดชอบ ตั้งแต่การค้นคว้าการจัดลำดับข้อโต้แย้ง ไปจนถึงการสนับสนุนเพื่อนร่วมทีมระหว่างการนำเสนอการยอมรับความเห็นต่าง: ฝึกฝนการปฏิสัมพันธ์กับผู้ที่มีความเห็นตรงข้ามอย่างมีวุฒิภาวะและเคารพในกฎกติกา

ภาวิณี รัตนคอน. (2561). การพัฒนาความสามารถโต้แย้งโดยใช้กิจกรรมการโต้แย้งของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย (วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยศิลปากร.

Hall, D. (2011) เน้นย้ำว่าการโต้วาทีเป็น "กลยุทธ์การสอนที่เป็นนวัตกรรม" ที่ช่วยพัฒนา การคิดเชิงวิพากษ์ และ ทักษะการสื่อสาร ในกลุ่มวิชาชีพ (เช่น สาขาสุขภาพ)

Zulfikari, R. (2022) ให้นิยามการโต้วาทีในชั้นเรียนว่าเป็น "กลยุทธ์ที่เสริมสร้างทักษะการคิดเชิงวิพากษ์" โดยเฉพาะในการ เขียนเชิงโต้แย้ง (Argumentative Writing)

Zoorwick & Wade อ้างอิงโดย Zulfikari เน้นว่าการโต้วาทีฝึกให้นักเรียน สร้างข้อโต้แย้ง และใช้ทักษะการคิดเชิงวิพากษ์ในการจัดการกับข้อมูล

Caughell, L., & Holzer, K. (2025) ศึกษาบทบาทของการโต้วาทีในฐานะเครื่องมือที่ส่งเสริมทักษะการคิดเชิงวิพากษ์และทักษะพลเมือง (Civic Skills) ในการมีส่วนร่วมทางประชาธิปไตย

การนำ Ai เข้ามามีส่วน

ปัจจุบัน AI สามารถนำเข้ามาประยุกต์ใช้ได้หลายๆ ด้านในการศึกษาเพราะด้วยความทันสมัยในเทคโนโลยีสามารถนำ AI มาเป็นคู่มือและตัวชี้แนวทางในการศึกษาเพื่อพัฒนาตนเอง รวมิ่งไปถึงในการนำมาเป็นคู่ซ้อมในการโต้วาที

3.1 การช่วยในการเตรียมข้อมูลและค้นคว้า (Research & Preparation)

AI.ทำหน้าที่เป็นผู้ช่วยนักวิจัยที่รวดเร็วและเป็นระบบให้กับผู้เข้าแข่งขัน:การค้นหาและรวบรวมหลักฐาน: AI (เช่น เครื่องมือค้นหาขั้นสูงหรือโมเดลภาษาขนาดใหญ่) สามารถสืบค้นข้อมูล บทความวิจัย ข่าวสาร และสถิติที่เกี่ยวข้องกับญัตติ (Motion) ได้อย่างรวดเร็ว **** พร้อมสรุปเนื้อหาสำคัญ และระบุแหล่ง อ้างอิงที่เชื่อถือได้

การวิเคราะห์จุดอ่อน/จุดแข็งของญัตติ: ผู้โต้วาทีสามารถป้อนญัตติเข้าไปใน AI เพื่อให้ AI สร้าง ข้อโต้แย้งหลัก (Key Arguments) ทั้งฝ่ายเสนอและฝ่ายค้านออกมาให้ครบถ้วน เพื่อช่วยให้ทีมมองเห็นภาพรวมและเตรียมพร้อมรับมือกับประเด็นที่อาจถูกยกขึ้นมา

การระบุช่องว่างของข้อมูล: AI ช่วยชี้ให้เห็นว่า ข้อมูลในประเด็นใดบ้างที่ทีมยังขาดหลักฐานสนับสนุนที่แน่นหนา

3.2 การฝึกซ้อมและการพัฒนาทักษะ (Practice & Skill Development)

AI สามารถเป็นคู่ฝึกซ้อม (Sparring Partner) ที่ไม่รู้จักเหน็ดเหนื่อยให้กับผู้เรียน:การจำลองการโต้ตอบ (Simulation): ผู้เรียนสามารถฝึกซ้อมโต้ตอบกับ AI ได้ โดย AI จะรับบทเป็นฝ่ายตรงข้ามที่สร้างข้อโต้แย้งที่ซับซ้อนขึ้นเรื่อยๆ หรือถามคำถามเชิงวิพากษ์ (Point of Information – POI) ที่ท้าทายการปรับปรุงการพูด (Delivery Improvement): เครื่องมือ AI สามารถวิเคราะห์เสียง (Tone), ความเร็วในการ

พูด (Pace), การใช้คำเติม (Filler Words เช่น "เอ่อ...", "แบบว่า..."), และความชัดเจนของคำพูด เพื่อให้คำแนะนำเฉพาะเจาะจงในการปรับปรุงทักษะการนำเสนอ

การฝึกการโต้แย้งเฉพาะจุด: AI สามารถช่วยผู้เรียนฝึกการ หักล้าง (Rebuttal) โดยการป้อนข้อโต้แย้งของฝ่ายตรงข้าม แล้วให้ AI ประเมินคุณภาพของการหักล้างที่ผู้เรียนนำเสนอ

3.3 การประเมินผลและการให้ข้อเสนอแนะ (Evaluation & Feedback)

ในบางบริบท (ที่ไม่ใช่การตัดสินอย่างเป็นทางการ) AI สามารถช่วยในกระบวนการประเมินได้อย่างเป็นกลาง:การประเมินคุณภาพของข้อโต้แย้ง: AI สามารถประเมินโครงสร้างของข้อโต้แย้ง (เช่น ใช้โมเดล CLAIM-E ที่ประกอบด้วย Claim, Logic, Evidence, Impact, etc.) และให้คะแนนความสอดคล้องของหลักฐานที่ใช้การให้ข้อเสนอแนะเชิงลึก: หลังจากการฝึกซ้อม AI สามารถให้รายงานสรุปเกี่ยวกับประสิทธิภาพของผู้โต้วาทีแต่ละคน โดยวิเคราะห์ว่าใคร ใช้เวลาพูดมากเกินไป, พลาดโอกาสในการหักล้างสำคัญ, หรือหลุดประเด็นและความเป็นกลางในการตัดสิน (Initial Scoring): AI สามารถให้คะแนนเบื้องต้นตามเกณฑ์ที่ตั้งไว้ (เช่น ความชัดเจน, การใช้เหตุผล, การบริหารเวลา) ซึ่งช่วยผู้ฝึกสอนในการประเมินเบื้องต้นได้ ก่อนการตัดสินของกรรมการที่เป็นมนุษย์จริยธรรม

สรุปได้ว่า เทคโนโลยี Ai ที่ทันสมัยมากยิ่งขึ้น เราสามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้หลายๆด้านในการศึกษา เช่นการพัฒนาตนเองในบทเรียนต่อยอดทักษะในการนำไปใช้ในชีวิตประจำวันด้วยประโยชน์ดังนี้

1) การช่วยในการเตรียมข้อมูลและค้นคว้า (Research & Preparation)

AI ทำหน้าที่เป็นผู้ช่วยนักวิจัยที่รวดเร็วและเป็นระบบให้กับผู้เข้าแข่งขัน: การค้นหาและรวบรวมหลักฐาน:

2) การฝึกซ้อมและการพัฒนาทักษะ (Practice & Skill Development)

AI สามารถเป็นคู่ฝึกซ้อม (Sparring Partner) ที่ไม่รู้จักเหน็ดเหนื่อยให้กับผู้เรียน:การจำลองการโต้ตอบ

การประเมินผลและการให้ข้อเสนอแนะ

ในบางบริบท (ที่ไม่ใช่การตัดสินอย่างเป็นทางการ) AI สามารถช่วยในกระบวนการประเมินได้อย่างเป็นกลาง:การประเมินคุณภาพของข้อโต้แย้ง

4.1 การวัดผลรูปแบบใหม่โดยหลักการแบบ Monney ball และค่า xG

ในโลกยุคปัจจุบันการวัดผลประเมินผลแค่เกรดอาจไม่เพียงพออีกต่อไปด้วยโลกที่เปลี่ยนไปตามเทคโนโลยีอาจต้องใช้การตรวจสอบข้อมูลเชิงลึก เพื่อการวัดผลที่น่าเชื่อถือและเป็นรูปธรรมสามารถจับต้องได้และเห็นผลได้อย่างชัดเจน Monney ball คือทฤษีต่อยอดมาจากข้อมูลเชิงสถิติในด้านเศรษฐศาสจตร์

Moneyball คือการใช้ข้อมูลเชิงสถิติ (Data Analytics) หรือที่เรียกว่าSabermetricsในการควบคุมและตอบสนองความต้องการของผู้เล่นเพียงแค่ต้องอาศัยความรู้สึกที่มาจากความรู้สึกหรือสายตาของแมวมอง แนวคิดนี้เกิดขึ้นจากบางครั้งที่โอ๊คแลนด์ กรีฑาในปริมาณที่จำกัด แต่ไม่สามารถแข่งขันกับทีมใหญ่ๆ ได้อย่างแย่งชิงผู้เล่นและค่าตัวสูงได้ Billy Beane ผู้จัดการทั่วไปของข้อมูลได้ใช้ทรัพยากรนี้เพื่อการรวบรวมข้อมูลทีมอีกครั้งด้วยทรัพยากรที่จำกัด เน้นสถิติอย่างแท้จริงที่ชัยชนะ: Moneyball สถิติดั้งเดิมบางอย่างคือหมายถึงการขโมยเบส (ฐานที่ถูกขโมย) จำนวนหรือการทำคะแนนที่ทำได้ (RBI: Runs Batted In) ไม่ได้รับความสามารถที่ผู้เล่นจะได้รับที่ต้องใช้การชนะเกมเท่าที่มากควร แต่กลับมาอีกครั้งอีกครั้งต้องทำสถิติสูงสุดที่ผู้เล่นจะต้องทำคะแนนและประสบความสำเร็จ

On-Base Percentage (OBP): คือการเพิ่มฐานของผู้เล่นที่มีความโดดเด่นตีลูกได้ (hit), เป็นหลักเบส (เดิน) ส่วนที่ถูกลูกในชาม (hit by pitch) จะขึ้นอยู่กับเบสขึ้นเรื่อยๆเรื่อยๆโอกาสให้ทีมทำคะแนนได้

Slugging Percentage (SLG): การทำเบสรวมที่วัดในตีลูกไกล (การตีฐานพิเศษ) สำหรับการทำคะแนนค้นหา "ผู้เล่นประเมินค่าด้านล่างบ่อยๆ" (ผู้เล่นที่ประเมินค่าต่ำ):ด้วยการใช้สถิติที่ตลาดทีแตกต่างกันสามารถค้นหาที่มีความถี่ขึ้นเบสสูงหรือที่มีประสิทธิภาพในการให้คะแนน แต่ถูกมองข้ามจากทีมอื่นเพราะไม่มีคุณสมบัติที่มีความสำคัญหรือขาดความสามารถอื่นๆ ที่แมวมองดูโดยตรง เช่น การขโมยเบส ริตีโฮมรันจำนวนมาก

4.2 การนำมาประยุกต์ใช้ในการวัดผลผู้เรียน

จากที่กล่าวมาเราจะต่อยอดแนนวคิด Monney ball และค่า xG เป็นค่า xDA ฐานรากของแนวคิด xDA

1) Sabermetrics และ Moneyball (ฐานรากด้านกลยุทธ์)

รากฐานที่ชัดเจนที่สุดคือแนวคิดที่ริเริ่มโดย Sabermetrics และนำมาใช้โดย Moneyball ซึ่งเป็นการต่อยอดจากการประเมินแบบเก่าต่อยอด

: การปฏิเสธตัวชี้วัดที่ผิดพลาด (เช่น ค่าเฉลี่ยการตี หรือ Batting Average)
เป็น: การค้นหาตัวชี้วัดใหม่ (OBP - On-Base Percentage) ที่มีความสัมพันธ์กับชัยชนะโดยตรงแต่ถูกตลาดมองข้ามดังนั้นxDAจึงเป็นการนำหลักการนี้มาใช้เพื่อค้นหา"คุณค่าที่แท้จริงที่ถูกประเมินค่าต่ำไป" (Undervalued True Value) ในบริบทที่ต่างกัน (เช่น การโต้วาที, การเรียนรู้)

2) Expected Value Metrics (ฐานรากด้านการคำนวณ)

แนวคิดการคำนวณที่คล้ายกับ xDA ที่สุดมาจากตัวชี้วัดในวงการฟุตบอล/ซอกเกอร์ ซึ่งเป็นที่มาของคำว่า "x" (Expected) ในทางสถิติ:ตัวชี้วัดต้นกำเนิด ความหมาย xDA ต่อ ยอดจากสิ่งนี้อย่างไร
xG (Expected Goals) วัดโอกาสที่ทีมจะทำประตูได้จากตำแหน่งและสถานการณ์ต่าง ๆ ไม่ใช่จำนวนประตูที่ทำได้จริง xDA โฟกัสไปที่ "โอกาสในการสร้างผลลัพธ์ที่เป็นบวก" ไม่ใช่แค่ผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นแล้ว (เช่น โอกาสที่การโต้แย้งจะนำไปสู่ชัยชนะ ไม่ใช่แค่การตอบคำถามนั้น ๆ)

xGA (Expected Goals Against) วัดโอกาสที่ทีมจะเสียประตูจากการป้องกันของทีม xDA ในบริบทของการโต้วาที (หรือการป้องกัน) จึงหมายถึง "ศักยภาพในการป้องกันหรือทำลายข้อโต้แย้งของฝ่ายตรงข้าม" ซึ่งอาจถูกเรียกว่า Expected Differential Adjustment (xDA)

4.3 ตัวอย่างการนำมาใช้ในการประเมินผล

การใช้ xDA จะช่วยให้กรรมการสามารถระบุผู้โต้วาทีที่สร้าง "ชัยชนะด้วยต้นทุนต่ำ" ได้อย่างแท้จริง:"ผู้เล่น xDA สูง":ผู้โต้วาทีที่พูดช้า แต่ ทุกประโยคที่พูดสามารถ ทำลายประเด็นหลัก (Core Argument) ของฝ่ายตรงข้ามได้ (xDA Score สูง) ควรได้รับคะแนนสูงกว่าผู้ที่พูดเร็วแต่ประเด็นหลักเลื่อนลอยผู้โต้วาทีที่ไม่ค่อยมีปฏิสัมพันธ์กับกรรมการ แต่ มีสถิติในการ ทำให้ฝ่ายตรงข้ามสับสน (Forcing an Error) สูง เมื่อพวกเขาตั้งคำถามเพียงไม่กี่คำถามการหลีกเลี่ยง "ผู้เล่นราคาแพงแต่ไร้ประสิทธิภาพ": ตัดคะแนนจากผู้โต้วาทีที่ใช้สำเนียงที่น่าประทับใจหรือภาษาที่หรูหรา แต่ ไม่ได้เพิ่มโอกาสชนะ (Lower Win-Probability Added) ให้กับทีมเลย เนื่องจากไม่ได้นำเสนอหลักฐานใหม่หรือทำลายข้อโต้แย้งสำคัญของฝ่ายตรงข้ามได้กล่าวโดยสรุป xDA ในการโต้วาทีคือการมองหา "จุดแข็งทางตรรกะและยุทธวิธี" ที่ตลาด (กรรมการที่ใช้การตัดสินแบบเก่า) มักจะประเมินต่ำไป แล้วให้คุณค่านั้นอย่างเต็มที่ เพื่อสร้างความได้เปรียบในการแข่งขันด้านสติปัญญา .

4.4 จุดเริ่มต้นแนวคิดแบบ Monney ball

การคิดวิเคราะห์เชิงสถิติในหลักของเศรษฐศาสตร์เป็นการประเมินข้อมูลเชิงลึกเพื่อนำข้อมูลเหล่านั้นมาใช้ประโยชน์ด้านการพัฒนาทั้ง คุณภาพบุคคล คุณภาพสินค้า คุณภาพองค์กร คุณภาพหน่วยงาน เป็นต้นการคิด วิดเคราะห์ ข้อมูลเชิงสถิติมีหลายแบบ

1) สถิติเชิงพรรณนา (Descriptive Statistics)

เป็นวิธีการ สรุปและอธิบาย ลักษณะของชุดข้อมูลที่คุณมีอยู่ โดยไม่ได้มุ่งเน้นการสรุปไปสู่ประชากรที่ใหญ่กว่า

ตัวอย่าง: ค่าเฉลี่ย (Mean): คะแนนสอบเฉลี่ยของนักเรียนในห้อง

มัธยฐาน (Median): ค่ากลางของเงินเดือนพนักงานในบริษัท

ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation): การกระจายตัวของความสูงในกลุ่มตัวอย่าง

2) สถิติเชิงอนุมาน (Inferential Statistics)

เป็นวิธีการใช้ข้อมูลจาก กลุ่มตัวอย่าง (Sample) เล็ก ๆ เพื่อ อนุมาน (Infer) หรือ สรุปผล ไปยัง ประชากร (Population) ที่ใหญ่กว่า

ตัวอย่าง:การทำ แบบสำรวจความคิดเห็น จากคนจำนวนหนึ่ง แล้วสรุปว่าคนทั้งประเทศจะโหวตให้ใคการทดสอบว่ายาใหม่มีประสิทธิภาพจริงหรือไม่ โดยใช้ข้อมูลจากกลุ่มทดลอง

ในกรณีของ Sabermetrics/Moneyball คือการใช้สถิติในอดีต (กลุ่มตัวอย่าง) เพื่อ ทำนายประสิทธิภาพในอนาคต (การสรุปไปยังประชากร) ของผู้เล่น

ผู้ให้กำเนิดแนวคิว Monney ball

Beane เข้าร่วมงานกับ Oakland A's ในปี 1990 และได้รับตำแหน่งเป็น ผู้จัดการทั่วไป (GM) ในปี 1997บริบทของปัญหา: ในฐานะ GM ทีม Oakland A's เป็นหนึ่งในทีมที่มี งบประมาณต่ำที่สุด ในเมเจอร์ลีก ทำให้ไม่สามารถแข่งขันในการประมูลตัวผู้เล่นซูเปอร์สตาร์กับทีมร่ำรวยอื่น ๆ ได้

การประยุกต์ใช้ Moneyball: Beane ได้ร่วมงานกับ Paul DePodesta (ซึ่งเป็นตัวละครในภาพยนตร์ที่ถูกเปลี่ยนชื่อเป็น Peter Brand) เพื่อนำหลักการ Sabermetrics (สถิติเบสบอลขั้นสูง) ของ Bill James มาใช้

ผลงานที่โด่งดังที่สุด (2002 Season):

เขาใช้สถิติในการค้นหาผู้เล่นที่ถูกตลาดมองข้าม โดยเฉพาะผู้เล่นที่มี อัตราการเข้าถึงเบส (On-Base Percentage - OBP) สูง แต่มีค่าตัวต่ำ

ผลลัพธ์คือ ทีม A's ทำสถิติ ชนะติดต่อกัน 20 เกมรวด ในปี 2002 ซึ่งเป็นสถิติสูงสุดของลีกในขณะนั้น (แม้ว่าสุดท้ายจะไม่ได้แชมป์ก็ตาม) การสร้างชัยชนะติดต่อกันนี้ด้วยงบประมาณที่จำกัด ทำให้แนวคิด Moneyball กลายเป็นที่รู้จักทั่วโลก

การปฏิวัติวงการ: กลยุทธ์ของเขาทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่ในวงการกีฬา โดยทีมอื่น ๆ เริ่มหันมาจ้างนักวิเคราะห์ข้อมูลและใช้ Data Analytics ในการบริหารทีมตามแบบอย่างของเขา

หลังยุค Moneyball (2015 - ปัจจุบัน)

Beane ได้เลื่อนตำแหน่งเป็น รองประธานบริหารฝ่ายปฏิบัติการเบสบอล ในปี 2015 และเป็นที่ปรึกษาอาวุโสในปัจจุบัน โดยยังคงเป็นผู้นำในการใช้ข้อมูลในโลกกีฬาเขายังได้นำความรู้เชิงสถิติไปใช้ในการให้คำปรึกษาแก่สโมสรฟุตบอลยุโรป (Soccer Clubs) โดยเฉพาะในอังกฤษและเนเธอร์แลนด์ ซึ่งเป็นการขยายอิทธิพลของแนวคิด Moneyball ไปสู่กีฬาระดับโลก

มรดกและชื่อเสียง หนังสือและภาพยนตร์: เรื่องราวของ Billy Beane และ Oakland A's ในปี 2002 ถูกถ่ายทอดในหนังสือขายดีชื่อ Moneyball: The Art of Winning an Unfair Game โดย Michael Lewis และถูกนำมาสร้างเป็นภาพยนตร์เรื่อง Moneyball ในปี 2011 โดยมี Brad Pitt รับบทเป็น Billy Beane

มรดก: ชื่อของเขาไม่ได้เป็นเพียงสัญลักษณ์ของการบริหารทีมเบสบอลเท่านั้น แต่ยังเป็นสัญลักษณ์ของ การใช้ข้อมูล (Data) เพื่อสร้างความได้เปรียบในการแข่งขัน และ ท้าทายขนบธรรมเนียมแบบดั้งเดิม ในทุกวงการธุรกิจ .

สรุป

ในโลกที่เปลี่ยนไปอย่างรวดเร็วการประเมินผลผู้เรียนในรูปแบบเดิมๆ ที่ใช้เพียงแค่เกรดเฉลี่ยตัดสินผู้เรียนอาจไม่เพียงพออีกต่อไป เพราะข้อมูลที่หาได้ง่ายและจะอาศัยแต่การท่องจำไม่ได้เป้นตัววัดผลคุณภาพแบบที่มีประสิทธิภาพมากที่สุด จึงต้องมีการประเมินรูปแบบที่หลายมากยิ่งขึ้นเพื่อการมองเห็นศักยาภาพผู้เรียนที่แน่ชัดและจับต้องได้ เช่นการใช้โมเดล xDA ที่ต่อยอดมาจากหลักการ Monney ball และค่า xG ในการประเมินผลการโต้วาทีช่วยค้นศักยาภาพที่เป็นจุดแข็งและจุดด้อยของผุ้เรียน เพื่อแนวทางการพัฒนาศักยาภาพผู้เรียนที่ชัดเจน เพื่อสร้างห้องเรียนที่จำลองสถานการณ์จริงขึ้นมโดยไม่ใช้ตัวประเมินแค่เกรดเพียงอย่างเดียว แต่เป็นการวัดคุณภาพที่ประเด็นในการนำเสนอ ประสิทธิภาพในการโต้แย้ง การทำงานเป็นทีม ความเข้าใจในเนื้อหา การจับประเด็น เพื่อประเมินศักยาภาพให้ถูกจุดและยังเป็นการกระตุ้นผู้เรียนให้เกิดความสนใจในการประเมินผลขอครูผู้สอน แต่อย่างไรก็ตามโมเดลนี้ก็ยังมีจุดอ่อนในการนำมาใช้คือความหลากหลายในการประเมิน อาจต้องใช้ผู้เชี่ยวชาญเพื่อการให้ข้อมูลสะท้อนกลับที่ชัดเจนรวมไปถึงการต้องใช้เวลาที่มากขึ้นเลยไม่สามารถจัดการเรียนการสอนได้ไม่ตรงตามปฏิทินการศึกษา ซึ่งชอาจต้องมีการปฏิรูปการศึกษาเพื่อแนวทางการประเมินรูปแบบใหม่

องค์ความรู้ที่ได้รับ

ระบุองค์ความรู้ในลักษณะการสังเคราะห์ออกมาในลักษณะ แผนภาพ แผนภูมิ หรือผังมโนทัศน์พร้อมคำอธิบายรูปแบบ/โครงสร้างอย่างกระชับ เข้าใจง่ายจากการวิจัยทำให้เกิดองค์ความรู้ ซึ่งเป็นกระบวนการพัฒนาเทคนิคการปรับความคิดและพฤติกรรมเพื่อจัดการความโกรธของวัยรุ่นด้วยพุทธสันติด้วยหลักการ - X - D - A Model ดังแผนภาพที่ 1

X- D- A Model

แผนภาพที่ 1 องค์ความรู้ที่ได้รับ

1) x (Expected) : ศักยภาพที่คาดหวัง

ตัว x ย่อมาจาก Expected (ซึ่งต่อยอดมาจากค่า "xG" หรือ Expected Goals ในสถิติฟุตบอล) ความหมาย: คือการวัด "พฤติกรรมนำ" (Leading Indicators) ที่ส่งผลต่อความสำเร็จในอนาคต โดยไม่รอให้ผลลัพธ์สุดท้ายปรากฏออกมาก่อนนิยามใน xDA: การมองเห็นพฤติกรรมเล็กๆ ที่บอกว่า "คนนี้กำลังมาถูกทาง" เช่น ความพยายามในการตั้งคำถาม หรือความสม่ำเสมอในการฝึกฝน

2). **Debate as a Stress Test** การทดสอบความแข็งแกร่งของตรรกะ

หากค่า x (Expected) คือสิ่งที่เราคาดหวังว่าจะเป็นจริง D (Debate) คือบททดสอบว่าตรรกะนั้นทนทานต่อการโต้แย้งหรือไม่หน้าที่: ใช้กระบวนการคิดวิพากษ์ (Critical Thinking) มาตรวจสอบว่าข้อมูลที่เรามีนั้น "ของจริง" หรือเป็นเพียงแค่ "ความเชื่อ"เป้าหมาย: เพื่อหาจุดอ่อนในสมมติฐาน และอุดรอยรั่วก่อนที่จะนำไปใช้งานจริง

3) **Argument as the "Root"** การหาต้นตอของคำตอบ

นิยาม: Argument ไม่ใช่แค่คำพูดลอยๆ แต่คือโครงสร้างที่มี ข้อกล่าวอ้าง (Claim) และ หลักฐานรองรับ (Evidence) * ใน xDA: หาก D (Debate) คือสนามประลอง A (Argument) ก็คืออาวุธที่ได้รับการลับคมมาอย่างดี มันคือการฝึกให้ผู้เรียนมองลึกลงไปว่า "ทำไมเราถึงเชื่อแบบนั้น" และ "อะไรคือหลักฐานที่ปฏิเสธไม่ได้"

สรุป

ในโลกยุคปัจจบันที่เทคโนโลยี ปัญญาประดิษฐ์เข้ามามีบทบทในการใช้ชีวิตทุกๆด้าน การศึกษาจึงต้องมีการปรับตัวเพื่อให้มีความสอดคล้องกับสังคมโลกยุคDปัจจุบันเพื่อกระตุ้นความสนใจให้กับผู้เรียนโดยใช้กิจกรรมแบบ Active Learning ในการจัดกิจกรรมการสอนเพื่อจำลองสถานการณ์ต่างๆในห้องเรียนให้ผู้เรียนเกิดการการตุ้นในการเรียนรู้ และสร้างความน่าสนใจในการสอน เช่นกิจกรรมการโต้วาทีโดยใช้ Ai เป็นคู่ซ้อมและเป็นตัววิเคราะห์เพื่อแนวทางการพัฒนาที่ชัดเจน โดยใช้หลักการที่ต่อมาจากแนวคิด Monney ball และค่า xG คือค่า xAD เพื่อค้นหาศักยาภาพที่เป็นจุดเด่นของผู้เรียนและมองหาจุดด้อยแนวทางที่ชัดเจนในการพัฒนาทักษะของผู้เรียนที่จำเป็นในศตวรรษที่21เพื่อพัฒนาเยาวชนให้เตรียมก่อนนำเข้าสู่สังคมปัจจุบัน

อย่างไรก็ตามก็ต้องมีการคำนึงถึงบริบทของแต่ละโรงเรียน ที่จะนำมาปรับใช้เพราะโมเดลรูปแบบใหม่นี้มีความซับซ้อนที่จะจัดทำขึ้นเพราะมีหลายขั้นตอนและกระบวนการในการนำไปปรับใช้ในการศึกษา

จรรยาบรรณวิชาชีพครูสังคมศึกษากับการเป็นแบบอย่างที่ดีแก่ผู้เรียน
Professional Ethics of Social Studies Teachers and Being a Positive Role Model for Students

พระมหาสมบัติ ฐานวโร, [1] เอกรัตน์ มาพะดุง[2]ณัฐธินี ชงโค[3] ลัดดาวัลย์ คงดวงดี[4], นาฏยา อินพานิช[5]
Phra Maha Sombat Thanawaro,[1] EKkarat Maphadung[2] Nattinee Chongkho[3]
Laddawan Khongduangdee[4] Nattaya Inpanich[5]

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อวิเคราะห์บทบาทของจรรยาบรรณวิชาชีพครูสังคมศึกษาในการเสริมสร้างการเป็นแบบอย่างที่ดีแก่ผู้เรียน และอธิบายกลไกที่จรรยาบรรณส่งผลต่อการพัฒนาความเป็นพลเมืองคุณภาพของผู้เรียน โดยใช้การวิเคราะห์เชิงเอกสารและการสังเคราะห์แนวคิดทางการศึกษาด้านคุณธรรมจริยธรรมและการเรียนรู้เชิงคุณค่า ผลการวิเคราะห์พบว่าจรรยาบรรณวิชาชีพครูเป็นรากฐานสำคัญของการจัดการเรียนรู้สังคมศึกษาเนื่องจากครูทำหน้าที่มากกว่าผู้ถ่ายทอดเนื้อหา แต่เป็นผู้นำทางคุณค่าและแบบอย่างทางสังคมกระบวนการที่จรรยาบรรณส่งผลต่อผู้เรียนประกอบด้วยการแสดงพฤติกรรมที่สอดคล้องกับหลักคุณธรรมการสร้างบรรยากาศห้องเรียนที่เคารพความแตกต่างและการปฏิบัติต่อผู้เรียนอย่างยุติธรรมซึ่งนำไปสู่การซึมซับคุณค่าทางจริยธรรมผ่านการสังเกตและเลียนแบบอย่างต่อเนื่องผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นคือผู้เรียนมีความรับผิดชอบ มีเหตุผล เคารพสิทธิของผู้อื่นและมีจิตสาธารณะอันเป็นคุณลักษณะสำคัญของพลเมืองในสังคมประชาธิปไตยการยึดมั่นในจรรยาบรรณวิชาชีพของครูสังคมศึกษาเป็นกลไกสำคัญในการพัฒนาทั้งคุณภาพการเรียนรู้และคุณภาพสังคมในอนาคต

คำสำคัญ: จรรยาบรรณวิชาชีพครู, ครูสังคมศึกษา, การเป็นแบบอย่าง,

Abstract

This article aims to analyze the role of professional ethics of social studies teachers in fostering exemplary conduct and to explain the mechanisms through which ethical adherence contributes to the development of quality citizenship among students. The study employs documentary analysis and synthesis of educational concepts related to morality, ethics, and value-based learning. The findings indicate that professional ethics serve as a fundamental foundation for social studies instruction. Teachers function not only as transmitters of knowledge but also as moral leaders and social role models. The mechanism through which ethics influence students includes consistent demonstration of

[1-4]หลักสูตรครุศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาสังคมศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์
[1-4]Department of Social Studies, Faculty of Education, Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Surin Campus
[5] ศูนย์การศึกษาพิเศษบุรีรัมย์
* Corresponding author Email.Sombat499@gemail.Com โทร. 063 367 4324

moral behavior, creation of a classroom environment that respects diversity, and fair treatment of learners. These practices facilitate the internalization of ethical values through observation and imitation. As a result, students develop responsibility, rational thinking, respect for others' rights, and public-mindedness essential characteristics of citizens in a democratic society. The article concludes that adherence to professional ethics by social studies teachers is a crucial mechanism for enhancing both educational quality and long-term social development.

Keywords: Professional Ethics, Social Studies Teachers, Role Modeling,

บทนำ

จรรยาบรรณวิชาชีพมีความสำคัญต่อการกำหนดอุดมคติและความรับผิดชอบที่จะต้องประพฤติปฏิบัติในวิชาชีพ เพราะจะมีผลต่อการปกป้องวิชาชีพของผู้ประกอบการอาชีพและเพื่อให้ผู้เป็นลูกค้าหรือผู้รับบริการจากผู้ประกอบวิชาชีพได้มีความเชื่อมั่นในการให้บริการซึ่งเป็นการทำให้ภาพลักษณ์ของวิชาชีพเป็นที่ยอมรับและทำให้ผู้ประกอบอาชีพมีความก้าวหน้าขึ้น (สำนักงานเลขาธิการคุรุสภา. 2550). รวมทั้งจะทำให้ผู้ประกอบวิชาชีพมีแรงบันดาลใจในการประกอบอาชีพเพื่อให้เป็นที่ยอมรับของผู้รับบริการและสังคม ตลอดจนทำให้ผู้ปฏิบัติการวิชาชีพได้มีความตระหนักในความสำคัญของวิชาชีพ มีมโนธรรมที่จะพัฒนาและรักษาคุณภาพของการปฏิบัติงานอาชีพอย่างต่อเนื่องอีกด้วยยิ่งไปกว่านั้นจรรยาบรรณวิชาชีพยังช่วยเป็นบรรทัดฐานในการตัดสินผลการปฏิบัติงานรวมทั้งช่วยการตัดสินหรือพิจารณาข้อร้องเรียนต่างๆที่ผู้ปฏิบัติการอาชีพไม่ได้ปฏิบัติตามมาตรฐานและหลักเกณฑ์ของวิชาชีพอีกด้วย

วิชาชีพครูในปัจจุบันจะต้องเป็นผู้ที่มีความสามารถในการจัดการเรียนการสอนให้ผู้เรียนเกิดการพัฒนาที่มีคุณภาพ ฝึกหัดบุคคลให้มีทักษะในการพัฒนาตนเองและสามารถพึ่งพาตนเองได้พัฒนาจิตใจให้สูงสามารถคิดในสิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อตนเองและผู้อื่นมีจริยธรรมต่อการคิดและการกระทำของตนเองรวมถึงการพัฒนาความรู้ให้มีสติและปัญญาสามารถคิดพิจารณาไตร่ตรองในการตัดสินใจได้ด้วยกระบวนการของศาสตร์การสอนรวมไปถึงจะต้องมีการปรับปรุงให้เหมาะสมกับสถานการณ์ปัจจุบันอยู่เสมอเพื่อรอบรับการพัฒนาในอนาคตให้สอดคล้องกับกฎหมาย สำหรับการดูแลวิชาชีพครูที่เหมาะสมและเท่าทันต่อการเปลี่ยนแปลงของความคาดหวังจากสังคม (ปุณรัตน์ พิพิธกุลและคณะ.2565).

ความสำคัญของจรรยาบรรณของวิชาชีพสำหรับครูสังคมศึกษาที่มีต่อการจัดการเรียนรู้วิชาสังคมศึกษามีเป้าหมายสำคัญในการพัฒนาผู้เรียนให้เป็นพลเมืองที่มีคุณภาพสามารถอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างสันติเคารพสิทธิและหน้าที่ของตนเองและผู้อื่นพร้อมทั้งมีวิจารณญาณในการตัดสินใจบนพื้นฐานของเหตุผลและคุณธรรมวิชาสังคมศึกษาจึงมิใช่เพียงศาสตร์แห่งความรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ ภูมิศาสตร์ เศรษฐศาสตร์หรือการเมืองการปกครองเท่านั้นแต่เป็นพื้นที่แห่งการปลูกฝังคุณค่าและการพัฒนาจิตสำนึกสาธารณะของผู้เรียนโดยตรงด้วยลักษณะเฉพาะของเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับความหลากหลายทางความคิดความเชื่อวัฒนธรรมและอุดมการณ์ทางการเมืองบทบาทของครูสังคมศึกษาจึงมีความละเอียดอ่อนและสำคัญอย่างยิ่งครูมิได้ทำหน้าที่เพียงถ่ายทอดองค์ความรู้แต่เป็นผู้ชี้นำกระบวนการคิด วิเคราะห์ และการประเมินคุณค่าทางสังคมหากครูขาดจรรยาบรรณหรือมีอคติแฝงอยู่ในกระบวนการสอน ย่อมส่งผลกระทบต่อการสร้างทัศนคติและระบบคุณค่าของผู้เรียนดังนั้นจรรยาบรรณวิชาชีพครูจึงเป็นกลไกสำคัญที่กำกับทิศทางการปฏิบัติหน้าที่ของครูให้สอดคล้องกับมาตรฐานวิชาชีพและความคาดหวังของสังคม โดยเฉพาะในบริบทของ

สังคมประชาธิปไตยที่ต้องการพลเมืองผู้มีเหตุผล เคารพความแตกต่าง และมีความรับผิดชอบต่อส่วนรวม การยอมรับความหลากหลายทางความคิด ความเชื่อ ศาสนา วัฒนธรรม เพศวิถี และวิถีชีวิตของผู้อื่นโดยไม่เลือกปฏิบัติหรือดูหมิ่น การอยู่ร่วมกันในสังคมประชาธิปไตยจำเป็นต้องเปิดพื้นที่ให้ความคิดเห็นที่หลากหลายสามารถแสดงออกได้อย่างสร้างสรรค์ภายใต้กรอบของกฎหมายและศีลธรรมอันดีการเคารพความแตกต่างจึงเป็นพื้นฐานของสันติภาพและความสมานฉันท์ในสังคมความรับผิดชอบต่อส่วนรวมคือการตระหนักถึงบทบาทหน้าที่ของตนในฐานะสมาชิกของสังคมไม่มุ่งประโยชน์ส่วนตนเพียงอย่างเดียว แต่คำนึงถึงผลกระทบต่อผู้อื่นและสาธารณะ เช่น การปฏิบัติตามกฎหมาย การรักษาทรัพย์สินสาธารณะการมีจิตอาสา และการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชน

ความหมายและขอบเขตของจรรยาบรรณวิชาชีพครู

จรรยาบรรณวิชาชีพ หมายถึง การประพฤติปฏิบัติของบุคคลที่มีการควบคุมดูแลเมื่อประกอบอาชีพ ซึ่งจรรยาบรรณวิชาชีพ จะถูกสร้างขึ้นมาเป็นแนวบรรทัดฐานจากประสบการณ์ และเพื่อให้เป็นที่ยอมรับกันในหมู่ผู้ประกอบวิชาชีพนั้นๆ เป็นเบื้องต้น เพื่อต่อไปจะได้ถือเป็นแนวปฏิบัติอย่างเข้มงวดของแต่ละวิชาชีพ เช่น การควบคุมวิชาชีพทางการแพทย์ ทนายความ หรือวิศวกรรม เป็นต้น ซึ่งแต่ละวิชาชีพจะมีลักษณะพิเศษหรือมีเอกลักษณ์ของวิชาชีพของตนจรรยาบรรณของแต่และวิชาชีพสามารถมีรายละเอียดของจรรยาบรรณวิชาชีพต่างกัน แต่ที่มักมีลักษณะคล้ายคลึงกันก็คือมักมีข้อกำหนดที่เป็นข้อปฏิบัติที่ต้องควบคุมอย่างเคร่งครัดกับข้อปฏิบัติที่ถือเป็นวินัยของวิชาชีพซึ่งทั้งสองประการนี้จะต้องพิจารณาให้เป็นไปตามหลักสากลที่มีอยู่และถือปฏิบัติกันอยู่ด้วย อย่างไรก็ตามในบางวัฒนธรรมและบางประเทศอาจไม่เห็นด้วยกับจรรยาบรรณหรือวินัยของการอาชีพเดียวกันของประเทศอื่นก็ได้ ดังตัวอย่างเช่นการฉวยโอกาสใช้โปรแกรมคอมพิวเตอร์ซอฟต์แวร์นั้น ในบางสังคมอาจเห็นเป็นโอกาสที่ใช้ความฉลาดเหนือกว่าที่ไม่ถือเป็นการผิดจรรยาบรรณขณะที่ในอีกสังคมหรือวัฒนธรรมอื่นเห็นว่ามีความผิดที่ยอมรับไม่ได้เช่นนี้เป็นต้นมาตรฐานวิชาชีพก็ดีเจตคติต่อวิชาชีพก็ดีและการประพฤติปฏิบัติก็ตาม ย่อมขึ้นกับการมองไปข้างหน้าตามแนวความคิดความเชื่อของแต่ละวัฒนธรรมด้วย

จรรยาบรรณวิชาชีพครู หมายถึงหลักเกณฑ์หรือแนวปฏิบัติทางศีลธรรมที่กำหนดขึ้นเพื่อเป็นกรอบในการดำรงตนและปฏิบัติหน้าที่ของครูอย่างเหมาะสมมีความรับผิดชอบและคำนึงถึงประโยชน์สูงสุดของผู้เรียนและสังคม จรรยาบรรณจึงมิใช่เพียงข้อบังคับเชิงกฎหมายแต่เป็นหลักการทางคุณธรรมที่สะท้อนความเป็นวิชาชีพชั้นสูงในเชิงวิชาการจรรยาบรรณครูมีขอบเขตครอบคลุมทั้งพฤติกรรมส่วนบุคคลและพฤติกรรมในวิชาชีพกล่าวคือครูต้องรักษาความประพฤติส่วนตนให้เหมาะสมและต้องปฏิบัติหน้าที่ทางการสอนด้วยความซื่อสัตย์เที่ยงธรรม และมีความรับผิดชอบการดำรงตนตามจรรยาบรรณช่วยสร้างความเชื่อมั่นแก่ผู้เรียนผู้ปกครองและสังคมว่าครูเป็นบุคลากรที่ไว้วางใจได้สำหรับครูสังคมศึกษาขอบเขตของจรรยาบรรณยิ่งมีความสำคัญเนื่องจากเนื้อหาวิชามีผลต่อการสร้างทัศนคติทางการเมืองและสังคมการสอนที่มีอคติหรือการชี้นำความคิดเห็นโดยปราศจากเหตุผลอาจส่งผลต่อความคิดและพฤติกรรมของผู้เรียนอย่างลึกซึ้งจรรยาบรรณจึงทำหน้าที่เป็นกลไกควบคุมภายในที่ช่วยให้ครูตระหนักรู้ถึงความรับผิดชอบทางจริยธรรมของตนอยู่เสมอจรรยาบรรณจึงทำหน้าที่เป็นกลไกควบคุมภายในที่ช่วยให้ครูตระหนักรู้ถึงความรับผิดชอบทางจริยธรรมของตนอยู่เสมอกล่าวคือมิใช่เพียงข้อบังคับภายนอกที่ต้องปฏิบัติตามเพื่อหลีกเลี่ยงการลงโทษหากแต่เป็นกรอบคุณค่าที่ครูยึดถือด้วยความสมัครใจและสำนึกในวิชาชีพเมื่อจรรยาบรรณหยั่งรากลึกในจิตสำนึกย่อมทำให้ครูสามารถกำกับพฤติกรรมความคิด และการตัดสินใจของตนเองได้อย่างมีเหตุผลรอบคอบและคำนึงถึงผลกระทบที่มีต่อผู้เรียนเพื่อนร่วมงานและสังคมโดยรวมในทางปฏิบัติ

จรรยาบรรณช่วยให้ครูพิจารณาแยกแยะสิ่งที่ถูกต้องเหมาะสมออกจากสิ่งที่ไม่ควรกระทำแม้ในสถานการณ์ที่ไม่มีผู้ควบคุมหรือประเมินผลโดยตรงครูที่ยึดมั่นในจรรยาบรรณจะรักษาความเป็นธรรมไม่ลำเอียงไม่แสวงหาผลประโยชน์ส่วนตนและไม่ใช้อำนาจหน้าที่ในทางที่มิชอบทั้งยังตระหนักถึงบทบาทของตนในฐานะแบบอย่างทางคุณธรรมแก่ผู้เรียน (สิริพร พิมพ์สิงห์และคณะ, 2565)

ดังนั้นจรรยาบรรณจึงเปรียบเสมือนเข็มทิศทางจริยธรรมที่กำกับทิศทางการปฏิบัติงานของครูให้สอดคล้องกับคุณค่าของวิชาชีพและเสริมสร้างความน่าเชื่อถือศรัทธาและความไว้วางใจจากสังคมอันเป็นพื้นฐานสำคัญของความมั่นคงและศักดิ์ศรีแห่งวิชาชีพครู

จรรยาบรรณวิชาชีพครูข้อบังคับคุรุสภา พ.ศ. 2556

วิชาชีพครูเป็นวิชาชีพชั้นสูงที่มีบทบาทสำคัญต่อการพัฒนาคุณภาพมนุษย์และความก้าวหน้าของสังคมครูมิได้ทำหน้าที่เพียงถ่ายทอดความรู้หากยังเป็นผู้ปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมและค่านิยมที่พึงประสงค์แก่ผู้เรียนด้วยเหตุนี้การกำหนดมาตรฐานและจรรยาบรรณวิชาชีพจึงเป็นกลไกสำคัญในการกำกับการปฏิบัติหน้าที่ของครูให้เป็นไอย่างถูกต้องเหมาะสมและสอดคล้องกับความคาดหวังของสังคมข้อบังคับคุรุสภาว่าด้วยจรรยาบรรณของวิชาชีพพ.ศ. 2556 ซึ่งออกโดยคุรุสภาเป็นกรอบแนวทางที่กำหนดหลักเกณฑ์ด้านคุณธรรมและจริยธรรมสำหรับผู้ประกอบวิชาชีพทางการศึกษาโดยมุ่งเน้นให้ครูยึดมั่นในความรับผิดชอบต่อผู้เรียนผู้ปกครองเพื่อนร่วมวิชาชีพและสังคมส่วนรวมจรรยาบรรณดังกล่าวครอบคลุมทั้งด้านการประพฤติตนการปฏิบัติงานและการดำรงตนให้สมกับศักดิ์ศรีแห่งวิชาชีพการมีจรรยาบรรณวิชาชีพที่ชัดเจนช่วยเสริมสร้างความน่าเชื่อถือและความไว้วางใจของสังคมต่อครูอีกทั้งยังเป็นแนวทางในการพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่องเพื่อให้การจัดการศึกษาเป็นไปอย่างมีคุณภาพจรรยาบรรณวิชาชีพครูตามข้อบังคับคุรุสภาพ.ศ. 2556 จึงมิใช่เพียงข้อกำหนดเชิงกฎหมายหากแต่เป็นหลักยึดเหนี่ยวทางจริยธรรมที่สะท้อนความเป็นครูอย่างแท้จริงดังนี้ (สำนักงานเลขาคุรุสภา, 2556)

1) จรรยาบรรณต่อตนเองผู้ประกอบวิชาชีพทางการศึกษาต้องมีวินัยในตนเองพัฒนาตนเองด้านวิชาชีพ บุคลิกภาพและวิสัยทัศน์ให้ทันต่อการพัฒนาทางวิทยาการเศรษฐกิจสังคมและการเมืองอยู่เสมอวินัยในตนเองมิได้หมายถึงเพียงการปฏิบัติตามกฎระเบียบของสถานศึกษาเท่านั้นแต่รวมถึงความรับผิดชอบต่อหน้าที่ความตรงต่อเวลาความซื่อสัตย์สุจริตและความมุ่งมั่นในการทำงานอย่างต่อเนื่องเมื่อครูมีวินัยในตนเองย่อมสามารถเป็นแบบอย่างที่ดีแก่ผู้เรียนและสร้างบรรยากาศแห่งความเชื่อมั่นในองค์กรการศึกษาในด้านการพัฒนาตนเองทางวิชาชีพครูจำเป็นต้องแสวงหาความรู้ใหม่ๆอย่างสม่ำเสมอทั้งด้านเนื้อหาวิชาวิธีการจัดการเรียนรู้เทคโนโลยีการศึกษาและการวัดประเมินผลเพื่อให้การสอนมีความทันสมัยและตอบสนองต่อความต้องการของผู้เรียนในยุคดิจิทัลการเรียนรู้ตลอดชีวิตจึงเป็นคุณลักษณะสำคัญของผู้ประกอบวิชาชีพทางการศึกษาด้านบุคลิกภาพและวิสัยทัศน์ก็มีความสำคัญไม่ยิ่งหย่อนไปกว่ากันครูควรพัฒนาบุคลิกภาพให้มีความสุภาพมั่นคงทางอารมณ์มีภาวะผู้นำและสามารถสื่อสารได้อย่างสร้างสรรค์ต้องมีวิสัยทัศน์กว้างไกลเข้าใจทิศทางการเปลี่ยนแปลงของโลกทั้งด้านวิทยาการเศรษฐกิจสังคมและการเมืองเพื่อเตรียมผู้เรียนให้มีความพร้อมต่อการดำรงชีวิตในบริบทที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วดังนั้นการมีวินัยในตนเองและการพัฒนาตนอย่างรอบด้านจึงเป็นกระบวนการที่ต้องดำเนินไปอย่างต่อเนื่องมิใช่เพียงเพื่อความก้าวหน้าในวิชาชีพเท่านั้นแต่เพื่อยกระดับคุณภาพการศึกษาและสร้างพลเมืองที่มีคุณภาพให้แก่สังคมโดยรวม

2) จรรยาบรรณต่อวิชาชีพผู้ประกอบวิชาชีพทางการศึกษา ต้องรัก ศรัทธา ซื่อสัตย์สุจริต รับผิดชอบต่อวิชาชีพ และเป็นสมาชิกที่ดีขององค์กรวิชาชีพ จรรยาบรรณต่อวิชาชีพของผู้ประกอบวิชาชีพ

ทางการศึกษา กำหนดให้ผู้ประกอบวิชาชีพต้องมีความรัก ศรัทธา ซื่อสัตย์สุจริต และมีความรับผิดชอบต่อวิชาชีพ รวมทั้งเป็นสมาชิกที่ดีขององค์กรวิชาชีพ ทั้งนี้เพื่อรักษามาตรฐาน เกียรติ และศักดิ์ศรีของวิชาชีพครู ให้คงอยู่ในสังคมอย่างมั่นคงการมีความรักและศรัทธาในวิชาชีพ หมายถึง การตระหนักถึงคุณค่าและความสำคัญของบทบาทหน้าที่ครูในการพัฒนาคนและสังคม ผู้ประกอบวิชาชีพจึงควรปฏิบัติหน้าที่ด้วยความตั้งใจ เสียสละ และมุ่งมั่นในการพัฒนาผู้เรียนอย่างเต็มศักยภาพ ความศรัทธาในวิชาชีพยังเป็นแรงผลักดันให้ครูพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง เพื่อยกระดับคุณภาพการศึกษาให้ก้าวทันต่อการเปลี่ยนแปลงของสังคมในด้าน ความซื่อสัตย์สุจริต ผู้ประกอบวิชาชีพทางการศึกษาต้องยึดมั่นในความถูกต้อง โปร่งใส และไม่แสวงหาประโยชน์ส่วนตนจากตำแหน่งหน้าที่ ปฏิบัติงานด้วยความเป็นธรรม ไม่ลำเอียง และเคารพในหลักจริยธรรมของวิชาชีพ การมีความซื่อสัตย์สุจริตจะช่วยสร้างความเชื่อถือและความไว้วางใจจากผู้เรียน ผู้ปกครอง และสังคมโดยรวมส่วน ความรับผิดชอบต่อวิชาชีพ หมายถึง การปฏิบัติหน้าที่ตามบทบาทของครูอย่างเต็มความสามารถ ทั้งในด้านการจัดการเรียนการสอน การพัฒนาผู้เรียน และการร่วมพัฒนาการศึกษา นอกจากนี้ยังรวมถึงการรักษามาตรฐานทางวิชาชีพ การพัฒนาความรู้และทักษะของตนเองอย่างต่อเนื่อง และการประพฤติตนให้เหมาะสมกับสถานภาพของความเป็นครูผู้ประกอบวิชาชีพทางการศึกษาควร เป็นสมาชิกที่ดีขององค์กรวิชาชีพ โดยให้ความร่วมมือในการดำเนินกิจกรรมทางวิชาชีพ เคารพกฎระเบียบขององค์กร สนับสนุนการพัฒนาวิชาชีพครู และร่วมกันรักษาชื่อเสียงและเกียรติภูมิของวิชาชีพ การทำงานร่วมกันอย่างมีความสามัคคีและมีจิตสำนึกร่วมจะช่วยเสริมสร้างความเข้มแข็งให้แก่องค์กรวิชาชีพและระบบการศึกษาโดยรวมจรรยาบรรณต่อวิชาชีพจึงเป็นหลักสำคัญที่ช่วยกำกับให้ผู้ประกอบวิชาชีพทางการศึกษาปฏิบัติหน้าที่ด้วยความรับผิดชอบ มีคุณธรรม และรักษาศักดิ์ศรีของวิชาชีพครู อันจะนำไปสู่การพัฒนาการศึกษาและสังคมอย่างยั่งยืน

3) จรรยาบรรณต่อผู้รับบริการผู้ประกอบวิชาชีพทางการศึกษาต้องรักเมตตาเอาใจใส่ช่วยเหลือส่งเสริมให้กำลังใจแก่ศิษย์และผู้รับบริการตามบทบาทหน้าที่โดยเสมอหน้าผู้ประกอบวิชาชีพทางการศึกษาต้องส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้ทักษะและนิสัยที่ถูกต้องดีงามแก่ศิษย์และผู้รับบริการตามบทบาทหน้าที่อย่างเต็มความสามารถด้วยความบริสุทธิ์ใจผู้ประกอบวิชาชีพทางการศึกษาต้องประพฤติปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดีทั้งทางกายวาจาและจิตใจผู้ประกอบวิชาชีพทางการศึกษาต้องไม่กระทำตนเป็นปฏิปักษ์ต่อความเจริญทางกายสติปัญญาจิตใจอารมณ์และสังคมของศิษย์และผู้รับบริการผู้ประกอบวิชาชีพทางการศึกษาต้องให้บริการด้วยความจริงใจและเสมอภาคโดยไม่เรียกรับหรือยอมรับผลประโยชน์จากการใช้ตำแหน่งหน้าที่โดยมิชอบ

4) จรรยาบรรณต่อผู้ร่วมประกอบวิชาชีพผู้ประกอบวิชาชีพทางการศึกษาพึงช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกันอย่างสร้างสรรค์โดยยึดมั่นในระบบคุณธรรมสร้างความสามัคคีในหมู่คณะเพื่อให้การทำงานในองค์กรการศึกษาเป็นไปอย่างราบรื่นและเกิดประสิทธิภาพสูงสุดการช่วยเหลือเกื้อกูลกันอย่ างสร้างสรรค์หมายถึงการแลกเปลี่ยนความรู้ ประสบการณ์และแนวทางการจัดการเรียนการสอนการให้คำปรึกษาแนะนำแก่เพื่อนร่วมงานรวมทั้งการสนับสนุนซึ่งกันและกันในการพัฒนาวิชาชีพเพื่อให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกันและยกระดับคุณภาพการศึกษาโดยรวมการยึดมั่นในระบบคุณธรรมเป็นหลักสำคัญที่ช่วยให้ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ร่วมวิชาชีพเป็นไปอย่างโปร่งใสเป็นธรรมและเคารพในศักดิ์ศรีของกันและกัน (เสาวนันท์ ขวัญแก้ว , 2566).ผู้ประกอบวิชาชีพควรหลีกเลี่ยงการกระทำที่ก่อให้เกิดความแตกแยกเช่น การใส่ร้ายป้ายสีการแข่งขันที่ไม่เป็นธรรมหรือการบั่นทอนเกียรติภูมิของเพื่อนร่วมงานแต่ควรส่งเสริมบรรยากาศแห่งความไว้วางใจความจริงใจและการทำงานร่วมกันด้วยจิตสำนึกแห่งความเป็นมืออาชีพการสร้างความสามัคคีในหมู่

คณะยังเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้องค์กรการศึกษามีความเข้มแข็งเมื่อครูและบุคลากรทางการศึกษามีความร่วมมือร่วมใจมีเป้าหมายร่วมกันในการพัฒนาผู้เรียนและพัฒนาการศึกษาย่อมก่อให้เกิดพลังในการทำงานอย่างมีประสิทธิภาพและช่วยสร้างวัฒนธรรมองค์กรที่ดีซึ่งส่งผลต่อคุณภาพการจัดการศึกษาและการพัฒนาสังคมโดยรวม

5) จรรยาบรรณต่อสังคมผู้ประกอบวิชาชีพทางการศึกษาพึงประพฤติปฏิบัติตนเป็นผู้นำในการอนุรักษ์และพัฒนาเศรษฐกิจสังคมศาสนาศิลปวัฒนธรรมภูมิปัญญาสิ่งแวดล้อมรักษาผลประโยชน์ของส่วนรวมและยึดมั่นในการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขจรรยาบรรณต่อสังคมกำหนดให้ผู้ประกอบวิชาชีพทางการศึกษาปฏิบัติตนอย่างเหมาะสมและเป็นแบบอย่างที่ดีแก่สังคมโดยตระหนักถึงบทบาทสำคัญของครูในฐานะผู้นำทางปัญญาและคุณธรรม ผู้ประกอบวิชาชีพจึงควรประพฤติปฏิบัติตนด้วยความรับผิดชอบต่อสังคม พร้อมทั้งมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์และพัฒนาด้านเศรษฐกิจสังคม ศาสนา ศิลปวัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อให้คุณค่าทางวัฒนธรรมและเอกลักษณ์ของสังคมไทยคงอยู่และได้รับการสืบทอดอย่างเหมาะสมครูควรมีบทบาทสำคัญในการส่งเสริมการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยปลูกฝังจิตสำนึกให้ผู้เรียนเห็นความสำคัญของการใช้ทรัพยากรอย่างรู้คุณค่าและรับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อม ทั้งในระดับชุมชนและสังคมโดยรวม การเป็นผู้นำในการพัฒนาสังคมจึงไม่เพียงหมายถึงการถ่ายทอดความรู้เท่านั้น แต่ยังรวมถึงการสร้างค่านิยมที่ดีและจิตสำนึกสาธารณะให้เกิดขึ้นในหมู่เยาวชนผู้ประกอบวิชาชีพทางการศึกษาต้องรักษาผลประโยชน์ของส่วนรวม โดยยึดถือประโยชน์ของสังคมและประเทศชาติเป็นสำคัญไม่กระทำการใดที่ก่อให้เกิดความเสียหายต่อสาธารณะและส่งเสริมให้ผู้เรียนเป็นพลเมืองที่มีความรับผิดชอบต่อสังคม มีจิตสาธารณะ และมีความเคารพในสิทธิของผู้อื่นอีกทั้งยังต้องยึดมั่นในหลักการปกครองตามระบอบประชาธิปไตยซึ่งเป็นระบบการปกครองของประเทศ โดยมีความเข้าใจในสิทธิ หน้าที่ และบทบาทของพลเมือง พร้อมทั้งปลูกฝังให้ผู้เรียนตระหนักถึงความสำคัญของการมีส่วนร่วมทางสังคม การเคารพกฎหมาย และการอยู่ร่วมกันอย่างสันติภายใต้หลักความเสมอภาคและความยุติธรรม ทั้งนี้ ภายใต้กรอบของการปกครองที่มีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขจรรยาบรรณต่อสังคมจึงเป็นแนวทางสำคัญที่ช่วยกำหนดบทบาทของผู้ประกอบวิชาชีพทางการศึกษาให้เป็นทั้งผู้ถ่ายทอดความรู้ ผู้ปลูกฝังคุณธรรม และผู้นำในการพัฒนาสังคม เพื่อให้สังคมเกิดความเจริญก้าวหน้าอย่างมั่นคงและยั่งยืน

สรุป

จรรยาบรรณวิชาชีพครูสังคมศึกษาเป็นรากฐานสำคัญของการพัฒนาผู้เรียนในมิติทางคุณธรรมและความเป็นพลเมืองครูมิได้ทำหน้าที่เพียงถ่ายทอดความรู้แต่เป็นแบบอย่างที่มีชีวิตการยึดมั่นในจรรยาบรรณอย่างต่อเนื่องทำให้ห้องเรียนกลายเป็นพื้นที่แห่งการเรียนรู้คุณค่าความยุติธรรมและความรับผิดชอบซึ่งจะนำไปสู่การพัฒนาสังคมที่สงบสุขและยั่งยืนผู้เขียนสรุปเป็นองค์ความรู้จากบทความได้ดังนี้

องค์ความรู้ที่ได้รับ

จรรยาบรรณวิชาชีพครูสังคมศึกษาไม่ใช่เพียงข้อกำหนดทางวิชาชีพแต่เป็นกลไกการเรียนรู้เชิงคุณธรรมที่ทำให้ครูกลายเป็นต้นแบบทางสังคมผู้เรียนจึงเกิดการเรียนรู้ผ่านการสังเกต การเลียนแบบ และการซึมซับคุณค่า จนนำไปสู่การพัฒนาความเป็นพลเมืองที่มีคุณภาพอย่างยั่งยืนผู้เขียนสรุปเป็น ETHIC–MODEL ดังนี้

E — Ethics (ยึดมั่นจรรยาบรรณวิชาชีพ) ครูปฏิบัติตามจรรยาบรรณ 5 ด้าน ได้แก่จรรยาบรรณต่อตนเองพัฒนาตนอย่างต่อเนื่องต่อวิชาชีพมีความซื่อสัตย์ รบผิดชอบ ต่อผู้เรียนมีเมตตายุติธรรม ต่อผู้ร่วมวิชาชีพร่วมมือและเคารพกัน ต่อสังคมส่งเสริมประชาธิปไตยและส่วนรวม เป็นรากฐานของพฤติกรรมครู

T — Teaching Practice (การปฏิบัติการสอนที่เป็นแบบอย่าง)ครูแสดงพฤติกรรมผ่านการสอนเช่นเคารพความคิดเห็นที่หลากหลายใช้เหตุผลแทนอคติส่งเสริมการอภิปรายอย่างสุภาพปฏิบัติต่อผู้เรียนอย่างเท่าเทียม ผู้เรียนเรียนรู้คุณค่าทางสังคมจากการเห็นจริง

H — Human Relationship (ความสัมพันธ์เชิงคุณธรรม)ครูสร้างบรรยากาศที่สะท้อนคุณค่าทางสังคมศึกษาความเมตตาความยุติธรรมความรับผิดชอบร่วมการอยู่ร่วมกันอย่างสันติห้องเรียนกลายเป็นสังคมจำลอง

I — Internalization (การซึมซับคุณค่า)ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ระดับลึกซึมซับคุณธรรมผ่านประสบการณ์เกิดจิตสำนึกพลเมืองพัฒนาการคิดเชิงจริยธรรมจากการเห็นครูทำมากกว่าฟังครูสอน

C — Citizenship Outcome (ผลลัพธ์พลเมืองคุณภาพ)ผู้เรียนพัฒนาเป็นพลเมืองที่มีวินัยและความรับผิดชอบเคารพสิทธิผู้อื่นมีเหตุผลและจริยธรรมมีจิตสาธารณะ

เอกสารอ้างอิง

ปุณรัตน์ พิพิธกุลและคณะ.(2565).สถานะของ“วิชาชีพครู”ในปัจจุบัน.*วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี*,11(1), 209-219.

สำนักงานเลขาธิการคุรุสภา. (2550). *จรรยาบรรณของวิชาชีพ.* สารานุกรมวิชาชีพครูเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเนื่องในโอกาสฉลองสิริราชสมบัติครบ 60 พรรษา. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์สกสค. ลาดพร้าว.

สิริพร พิมพ์สิงห์และคณะ.(2565).แนวทางพัฒนาการปฏิบัติตนตามจรรยาบรรณวิชาชีพครูด้วยหลักไตรสิกขาของครูกลุ่มโรงเรียนปางมะค่า จังหวัดกำแพงเพชร.*วารสาร วิจัย วิชาการ*, 5(2), 237-248.

เสาวนันท์ ขวัญแก้ว.(2566).*คุณธรรมจริยธรรมของบุคลากรทางการศึกษาไทย.*วารสารวิชาการรัตนบุศย์, 5(2), 758–767.

สำนักงานเลขาคุรุสภา.*ข้อบังคับคุรุสภาว่าด้วยมาตรฐานวิชาชีพ พ.ศ. 2556*.จาก. https://news.ksp.or.th/opendata/rules/rule_Standard2556.pdf. เข้าถึงข้อมูล (20 มกราคม 2569)

เรียนรู้ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นเพื่อความสำนึกรักบ้านเกิดผ่านกระบวนการสัมมนา

Learning Local History to Foster a Sense of Love for One's Hometown through a Seminar Process.

เอกรัตน์ มาพะดุง[1]
Ekkarat Maphadung

บทคัดย่อ

บทความเรื่องการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นเพื่อความสำนึกรักบ้านเกิดผ่านกระบวนการสัมมนา มีวัตถุประสงค์เพื่อ นำเสนอกระบวนการสัมมนาที่ออกแบบให้มีส่วนร่วมในการอภิปราย แลกเปลี่ยนประสบการณ์ศึกษาเอกสารประวัติศาสตร์ท้องถิ่นและเชิญวิทยากรชุมชนมาร่วมถ่ายทอดความรู้สามารถเพิ่มระดับความรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ท้องถิ่นของตนมีทัศนคติที่ดีขึ้นต่อชุมชนของตนเอง เกิดความภาคภูมิใจในรากเหง้าวัฒนธรรม และบุคคลสำคัญในท้องถิ่นอีกทั้งมีแนวโน้มแสดงพฤติกรรมเชิงบวกต่อการอนุรักษ์และพัฒนาชุมชนมากขึ้นการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นผ่านกระบวนการสัมมนาที่เน้นการมีส่วนร่วมและการเชื่อมโยงประสบการณ์จริงเป็นแนวทางที่มีประสิทธิภาพในการปลูกฝังความสำนึกรักบ้านเกิดและสามารถประยุกต์ใช้ในการจัดการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาให้เป็นพลเมืองที่มีความผูกพันและรับผิดชอบต่อชุมชนของตนอย่างยั่งยืน

คำสำคัญ : เรียนรู้ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น, ความสำนึกรักบ้านเกิด, กระบวนการสัมมนา

Abstract

This article, entitled "Learning Local History to Foster a Sense of Love for One's Hometown through a Seminar Process," aims to present a seminar-based learning process designed to encourage active participation in discussions, experience sharing, the study of local historical documents, and the inclusion of community speakers to transmit knowledge. The process enhances learners' knowledge of their local history, improves their attitudes toward their own communities, and fosters pride in their cultural roots and significant local figures. In addition, learners demonstrate a greater tendency to engage in positive behaviors related to the preservation and development of their communities. Learning local history through a participatory seminar process that connects content with real-life experiences proves to be an effective approach for cultivating a sense of love and attachment to one's hometown. Furthermore, this approach can be applied in instructional practices to develop learners into responsible citizens who are deeply connected to and accountable for the sustainable development of their communities.

[1] สาขาวิชาสังคมศึกษา คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬากรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์
[1] Department of Social Studies, Faculty of Education, Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Surin Campus
* Corresponding author.E-mailekk036618@gmail.com.

Keywords: learning local history, sense of love for one's hometown, seminar process

บทนำ

การเปลี่ยนแปลงทางสังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรมในยุคโลกาภิวัตน์ส่งผลให้ผู้คนจำนวนไม่น้อยห่างเหินจากรากเหง้าและบริบทของท้องถิ่นตนเอง การเรียนรู้ที่มุ่งเน้นเนื้อหาระดับชาติหรือสากลเพียงอย่างเดียวอาจทำให้ผู้เรียนขาดความเข้าใจในประวัติศาสตร์ วิถีชีวิต และภูมิปัญญาของชุมชนที่ตนอาศัยอยู่ ส่งผลให้ความผูกพันและความภาคภูมิใจในบ้านเกิดลดลง ดังนั้น การส่งเสริมให้ผู้เรียนได้ศึกษาและตระหนักถึงคุณค่าของประวัติศาสตร์ท้องถิ่น จึงมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการสร้างอัตลักษณ์ ความสำนึกรักบ้านเกิด และความรับผิดชอบต่อส่วนรวมประวัติศาสตร์ท้องถิ่นมิได้เป็นเพียงเรื่องราวในอดีต หากแต่เป็นรากฐานของความเข้าใจตนเองและชุมชน เป็นแหล่งเรียนรู้ที่สะท้อนพัฒนาการทางสังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจ และความสัมพันธ์ของผู้คนในพื้นที่ การนำประวัติศาสตร์ท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการเรียนรู้ จึงเป็นแนวทางสำคัญในการเชื่อมโยงผู้เรียนกับบริบทชีวิตจริง ทำให้การเรียนมีความหมายและเกิดการตระหนักรู้เชิงคุณค่า เป็นกระบวนการพัฒนาผู้เรียนให้ตระหนักรู้ถึงรากเหง้า คุณค่า และบทบาทของตนเองในฐานะสมาชิกของชุมชนและสังคม อัตลักษณ์มิได้หมายถึงเพียงลักษณะเฉพาะทางวัฒนธรรมหรือประเพณีเท่านั้น แต่ยังรวมถึงความเข้าใจในประวัติศาสตร์ ความเชื่อ วิถีชีวิต และภูมิปัญญาที่สั่งสมมาในพื้นที่ เมื่อผู้เรียนได้เรียนรู้และซึมซับบริบทเหล่านี้อย่างลึกซึ้ง ย่อมเกิดความภาคภูมิใจในความเป็นตัวตนและความเป็นชุมชนของตนเอง

ความสำนึกรักบ้านเกิดเกิดขึ้นจากการตระหนักถึงคุณค่าของสถานที่ผู้คนและเรื่องราวที่หล่อหลอมชีวิตของตน ความรักในที่นี้มิใช่เพียงความรู้สึกผูกพันทางอารมณ์ หากแต่เป็นความเข้าใจเห็นคุณค่าและพร้อมปกป้องรักษาสิ่งดีงามของชุมชนเมื่อผู้เรียนตระหนักว่าตนเองเป็นส่วนหนึ่งของประวัติศาสตร์และความต่อเนื่องของชุมชน จะเกิดแรงจูงใจภายในในการมีส่วนร่วมอนุรักษ์ ฟื้นฟู และพัฒนาท้องถิ่นอย่างสร้างสรรค์ ส่วนความรับผิดชอบต่อส่วนรวม เป็นผลสืบเนื่องจากการมีอัตลักษณ์และความผูกพันที่ชัดเจน ผู้เรียนจะตระหนักว่าการกระทำของตนส่งผลต่อสังคมรอบข้างจึงเรียนรู้ที่จะเคารพกติกาสังคม มีจิตสาธารณะ เห็นประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าประโยชน์ส่วนตน และพร้อมมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาและพัฒนาชุมชนอย่างต่อเนื่อง การบ่มเพาะทั้งสามประการนี้จึงเป็นรากฐานสำคัญของการสร้างพลเมืองที่มีคุณภาพและมีความรับผิดชอบต่อสังคม

ดังนั้นกระบวนการสัมมนาเป็นรูปแบบการเรียนรู้ที่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมอย่างกระตือรือร้นผ่านการอภิปรายแลกเปลี่ยนความคิดเห็นการศึกษาหลักฐานเอกสารและการรับฟังประสบการณ์จากบุคคลในชุมชน กระบวนการดังกล่าวช่วยพัฒนาทักษะการคิดวิเคราะห์การสื่อสารและการทำงานร่วมกันควบคู่ไปกับการสร้างความเข้าใจในการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นผ่านกระบวนการสัมมนา การสร้างบรรยากาศการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมส่งเสริมการคิดวิเคราะห์การเคารพความคิดเห็นที่หลากหลายและการทำงานร่วมกันอย่างมีเหตุผลเหมาะสำหรับการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นประเด็นสังคม หรือการพัฒนาชุมชน ทั้งยังช่วยปลูกฝังทักษะการเป็นพลเมืองที่มีคุณภาพในสังคมประชาธิปไตยอีกด้วย จึงเป็นแนวทางที่สามารถส่งเสริมทั้งความรู้ทักษะและเจตคติที่ดีต่อบ้านเกิดอันจะนำไปสู่การพัฒนาผู้เรียนให้เป็นพลเมืองที่มีความผูกพันภาคภูมิใจ และพร้อมมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์และพัฒนาชุมชนของตนอย่างยั่งยืน

ความสำคัญของประวัติศาสตร์ท้องถิ่นกับการสร้างอัตลักษณ์และความภาคภูมิใจในชุมชน

ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นเป็นรากฐานสำคัญของการทำความเข้าใจตัวตนของชุมชน เพราะเป็นเรื่องราวที่สะท้อนพัฒนาการ วิถีชีวิต ความเชื่อ วัฒนธรรม และประสบการณ์ร่วมของผู้คนในพื้นที่เดียวกัน การเรียนรู้ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นจึงมิใช่เพียงการศึกษาข้อมูลในอดีต หากแต่เป็นกระบวนการค้นพบความหมายของความเป็น “เรา” ในมิติของเวลาและสถานที่เมื่อสมาชิกในชุมชนตระหนักถึงรากเหง้าและพัฒนาการของตนเองย่อมเกิดความเข้าใจในอัตลักษณ์ที่แตกต่างและโดดเด่นของชุมชนอัตลักษณ์ชุมชนเกิดจากการหล่อหลอมของประสบการณ์ทางประวัติศาสตร์ ไม่ว่าจะเป็นเหตุการณ์สำคัญ บุคคลสำคัญ ภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปวัฒนธรรม หรือประเพณีที่สืบทอดกันมา สิ่งเหล่านี้ช่วยกำหนดลักษณะเฉพาะที่ทำให้ชุมชนมีความโดดเด่นและแตกต่างจากพื้นที่อื่น การเรียนรู้ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นจึงเป็นกลไกสำคัญในการธำรงรักษาและถ่ายทอดอัตลักษณ์ดังกล่าวสู่คนรุ่นใหม่การเรียนรู้ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นจึงเป็นกลไกสำคัญในการธำรงรักษาและถ่ายทอดอัตลักษณ์ดังกล่าวสู่คนรุ่นใหม่ (อเนก นาคะบุตร. 2565). เพราะประวัติศาสตร์มิได้เป็นเพียงเรื่องราวของเหตุการณ์ในอดีต หากแต่เป็นรากฐานของความทรงจำร่วม (collective memory) ที่หล่อหลอมวิถีคิด ค่านิยม และความเชื่อของผู้คนในชุมชน เมื่อเยาวชนได้เรียนรู้เรื่องราวของบรรพชน บุคคลสำคัญ ประเพณี วัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่นอย่างมีความหมาย ย่อมเกิดความเข้าใจในที่มาของตนเอง และตระหนักถึงความสำคัญของการสืบสานสิ่งดีงามเหล่านั้นต่อไปกระบวนการเรียนรู้ที่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนมีส่วนร่วม เช่น การศึกษาหลักฐานทางประวัติศาสตร์ การสัมภาษณ์ผู้เฒ่าผู้แก่ การลงพื้นที่สำรวจแหล่งเรียนรู้ หรือการจัดสัมมนาแลกเปลี่ยนความคิดเห็น จะช่วยให้ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นไม่หยุดนิ่งอยู่ในตำรา แต่กลายเป็นประสบการณ์ตรงที่เชื่อมโยงอดีตกับปัจจุบันอย่างมีชีวิตชีวา การเรียนรู้ลักษณะนี้ทำให้ผู้เรียนมิใช่เพียงผู้รับข้อมูล หากแต่เป็นผู้ร่วมสร้างความหมายของประวัติศาสตร์ด้วยตนเอง เมื่ออัตลักษณ์ได้รับการเรียนรู้ เข้าใจ และตระหนักอย่างลึกซึ้ง ย่อมนำไปสู่ความภาคภูมิใจในรากเหง้า ความรู้สึกเป็นเจ้าของชุมชน และความพร้อมที่จะมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์และพัฒนาท้องถิ่นอย่างรับผิดชอบ ดังนั้น การเรียนรู้ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นจึงมิใช่เพียงการศึกษาวิชา หากแต่เป็นกระบวนการสร้างความต่อเนื่องทางวัฒนธรรม และเสริมสร้างความมั่นคงทางสังคม ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นยังมีบทบาทในการสร้างความภาคภูมิใจในชุมชน เมื่อผู้คนรับรู้ถึงคุณค่า ความสำเร็จ และบทบาทของชุมชนตนเองในบริบทที่กว้างขึ้น ย่อมเกิดความรู้สึกผูกพันและเห็นคุณค่าในบ้านเกิด ความภาคภูมิใจดังกล่าวเป็นแรงผลักดันสำคัญให้สมาชิกชุมชนร่วมกันอนุรักษ์ ฟื้นฟู และพัฒนาทรัพยากรทางวัฒนธรรมและสังคมอย่างต่อเนื่องดังนั้น การส่งเสริมการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นจึงมิใช่เพียงการอนุรักษ์ความทรงจำในอดีต แต่เป็นการสร้างรากฐานทางจิตสำนึกที่นำไปสู่ความสามัคคี ความรับผิดชอบต่อส่วนรวม และการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนในอนาคต

แนวคิดและหลักการของกระบวนการสัมมนาในการจัดการเรียนรู้เชิงมีส่วนร่วม

ปัจจุบันมีองค์ความรู้ใหม่เกิดขึ้นอย่างมากมายทุกวินา ส่งผลให้เนื้อหาในรายวิชามีมากขึ้นเกินกว่าที่จะเรียนรู้ได้หมดอย่างครบถ้วนได้ทั้งหมดจากในห้องเรียน การสอนแบบเดิมด้วยการพูด บอก เล่า อธิบาย โดยครูอาจารย์ผู้สอนไม่สามารถจะพัฒนาผู้เรียนให้นำองค์ความรู้ที่ได้จากการเรียนในชั้นเรียนไปปฏิบัติได้ดี ครูอาจารย์ในศตวรรษที่ 21 (พรทิพย์ วงศ์ไพบูลย์.2560).กระบวนการสัมมนาในการจัดการเรียนรู้เชิงมีส่วนร่วม เป็นแนวทางการจัดการเรียนรู้ที่มุ่งเน้นให้ผู้เรียนมีบทบาทสำคัญในการสร้างองค์ความรู้ผ่านการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น การอภิปราย และการสะท้อนคิดร่วมกัน โดยตั้งอยู่บนพื้นฐานแนวคิดการเรียนรู้แบบสร้างองค์ความรู้ (Constructivism) ซึ่งได้รับอิทธิพลจากนักจิตวิทยาการศึกษา เช่น Jean Piaget และ

Lev Vygotsky ที่เห็นว่าความรู้มิได้เกิดจากการถ่ายทอดเพียงฝ่ายเดียว แต่เกิดจากการที่ผู้เรียนสร้างความเข้าใจขึ้นด้วยตนเองผ่านประสบการณ์และปฏิสัมพันธ์ทางสังคม การสัมมนาจึงเป็นเวทีแห่งการเรียนรู้ที่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้แสดงความคิดเห็น ซักถาม โต้แย้งอย่างมีเหตุผล และสังเคราะห์ข้อสรุปร่วมกันแนวคิดสำคัญของกระบวนการสัมมนาอยู่ที่การจัดการเรียนรู้แบบผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง ผู้สอนทำหน้าที่เป็นผู้อำนวยความสะดวก คอยกระตุ้นคำถาม ชี้แนะทิศทาง และสร้างบรรยากาศที่เอื้อต่อการแลกเปลี่ยนอย่างเสมอภาค บทบาทดังกล่าวช่วยส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดความรับผิดชอบต่อการเรียนรู้ของตนเอง กล้าแสดงความคิดเห็น และเรียนรู้ที่จะเคารพความแตกต่างของผู้อื่น อันเป็นพื้นฐานของวัฒนธรรมประชาธิปไตยในห้องเรียนในเชิงหลักการ กระบวนการสัมมนามุ่งเน้นการมีส่วนร่วมอย่างทั่วถึง การใช้เหตุผลและหลักฐานสนับสนุนความคิดเห็น การคิดวิเคราะห์อย่างรอบด้าน และการสะท้อนคิดหลังการอภิปราย เพื่อให้ผู้เรียนสามารถเชื่อมโยงความรู้ที่ได้รับกับประสบการณ์จริงและนำไปประยุกต์ใช้ได้อย่างเหมาะสม ขั้นตอนโดยทั่วไปประกอบด้วยการกำหนดประเด็นการเรียนรู้กระบวนการสัมมนาในการจัดการเรียนรู้เชิงมีส่วนร่วมเป็นกลไกสำคัญที่ช่วยพัฒนาผู้เรียนทั้งด้านสติปัญญา ทักษะการสื่อสาร และทักษะทางสังคม ส่งเสริมการคิดอย่างมีวิจารณญาณและสร้างบรรยากาศแห่งการเรียนรู้ร่วมกันอย่างสร้างสรรค์ ซึ่งสอดคล้องกับเป้าหมายของการศึกษายุคใหม่ที่มุ่งพัฒนาผู้เรียนให้เป็นผู้ใฝ่รู้ มีเหตุผล และสามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้อย่างมีคุณภาพ

การออกแบบกิจกรรมสัมมนาเพื่อศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่น

การออกแบบกิจกรรมสัมมนาเพื่อศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่น เป็นกระบวนการจัดการเรียนรู้เชิงมีส่วนร่วมที่มุ่งให้ผู้เรียนได้ศึกษารากเหง้าของชุมชนผ่านการค้นคว้า วิเคราะห์ และแลกเปลี่ยนความคิดเห็นอย่างเป็นระบบ โดยเน้นการเรียนรู้จากบริบทจริงและประสบการณ์ตรงของผู้เรียนในพื้นที่ อันจะช่วยสร้างความตระหนักรู้ในอัตลักษณ์ ความภาคภูมิใจและความรับผิดชอบต่อท้องถิ่นของตน (สุทธิศักดิ์ เพ็ชรผึ้งและรองฤทธิ์ ไกรกิจราษฎร์.2566). แนวคิดสำคัญของการออกแบบกิจกรรมสัมมนาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นตั้งอยู่บนฐานของการเรียนรู้แบบสร้างองค์ความรู้ (Constructivism) ซึ่งได้รับอิทธิพลจาก Jean Piaget และ Lev Vygotsky ที่มองว่าความรู้เกิดจากการที่ผู้เรียนมีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมและสังคม การสัมมนาจึงไม่ใช่เพียงการนำเสนอข้อมูลทางประวัติศาสตร์ แต่เป็นเวทีให้ผู้เรียนร่วมกันตั้งคำถาม วิเคราะห์หลักฐานและสร้างข้อสรุปจากข้อมูลที่หลากหลาย เช่น เอกสารท้องถิ่น โบราณสถาน เรื่องเล่าผู้สูงอายุ หรือหลักฐานทางวัฒนธรรมกระบวนการออกแบบกิจกรรมสามารถดำเนินการเป็นลำดับขั้นดังนี้

1) การกำหนดประเด็นศึกษา ควรเลือกหัวข้อที่สัมพันธ์กับบริบทชุมชนเช่นพัฒนาการของชุมชน แหล่งโบราณคดีบุคคลสำคัญหรือเหตุการณ์สำคัญในพื้นที่ พร้อมกำหนดวัตถุประสงค์ที่ชัดเจนทั้งด้านความรู้ทักษะ และคุณลักษณะโดยการกำหนดประเด็นศึกษาในการจัดกิจกรรมสัมมนาเพื่อศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่น นับเป็นขั้นตอนสำคัญที่กำหนดทิศทางและคุณภาพของการเรียนรู้โดยตรง ประเด็นที่เลือกควรมีความสัมพันธ์กับบริบทของชุมชนอย่างแท้จริง เพื่อให้ผู้เรียนเห็นความเชื่อมโยงระหว่างเนื้อหาทางประวัติศาสตร์กับชีวิตของตนเอง การเลือกหัวข้อที่สอดคล้องกับสภาพสังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจ และภูมิศาสตร์ของพื้นที่ จะช่วยทำให้การเรียนรู้มีความหมายและกระตุ้นความสนใจของผู้เรียนได้มากยิ่งขึ้น หัวข้อที่เหมาะสมอาจครอบคลุมพัฒนาการของชุมชนตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน เช่น การก่อร่างสร้างหมู่บ้าน การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ หรือบทบาทของชุมชนในเหตุการณ์สำคัญระดับภูมิภาคและประเทศ นอกจากนี้อาจศึกษาแหล่งโบราณคดี ศาสนสถาน โบราณสถาน หรือภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สะท้อนอัตลักษณ์ของพื้นที่ ตลอดจนบุคคลสำคัญหรือเหตุการณ์สำคัญที่ส่งผลต่อความเป็นมาของชุมชน การกำหนดประเด็น

ลักษณะนี้ไม่เพียงช่วยให้ผู้เรียนเข้าใจประวัติศาสตร์ในเชิงข้อมูล แต่ยังเปิดโอกาสให้วิเคราะห์เหตุและผลของการเปลี่ยนแปลงในมิติต่าง ๆ อย่างรอบด้านควบคู่กับการเลือกหัวข้อ ผู้สอนจำเป็นต้องกำหนดวัตถุประสงค์ของการเรียนรู้อย่างชัดเจนในสามมิติสำคัญ ได้แก่ ด้านความรู้ ด้านทักษะ และด้านคุณลักษณะ ด้านความรู้ ผู้เรียนควรเข้าใจข้อเท็จจริง หลักฐาน และลำดับเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ รวมทั้งสามารถอธิบายความสัมพันธ์ของเหตุการณ์ต่าง ๆ ได้อย่างมีเหตุผล ด้านทักษะ ผู้เรียนควรได้รับการพัฒนาในด้านการสืบค้นข้อมูล การวิเคราะห์หลักฐาน การตั้งคำถามเชิงประวัติศาสตร์ การสื่อสาร และการทำงานร่วมกันเป็นทีม ส่วนด้านคุณลักษณะ มุ่งปลูกฝังความภาคภูมิใจในท้องถิ่น จิตสำนึกรักบ้านเกิด ความเคารพในความหลากหลายทางวัฒนธรรม และความรับผิดชอบต่อการอนุรักษ์มรดกของชุมชนการกำหนดประเด็นศึกษาและวัตถุประสงค์ที่ชัดเจนดังกล่าว จะทำให้กิจกรรมสัมมนามีทิศทางไม่กระจัดกระจาย และสามารถประเมินผลได้อย่างเป็นรูปธรรม อีกทั้งยังช่วยให้ผู้เรียนตระหนักว่าการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นมิใช่เพียงการเรียนรู้เรื่องราวในอดีต หากแต่เป็นกระบวนการสร้างความเข้าใจตนเองและชุมชนอันเป็นรากฐานสำคัญของการพัฒนาสังคมอย่างมีรากเหง้าและความยั่งยืน

2) การเตรียมความพร้อมและการศึกษาค้นคว้าผู้เรียนแบ่งกลุ่มสืบค้นข้อมูลจากแหล่งต่าง ๆ ทั้งเอกสาร ภาคสนามและการสัมภาษณ์บุคคลในชุมชนการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นจึงเป็นกลไกสำคัญในการธำรงรักษาและถ่ายทอดอัตลักษณ์ดังกล่าวสู่คนรุ่นใหม่ เพราะประวัติศาสตร์มิได้เป็นเพียงเรื่องราวของเหตุการณ์ในอดีต หากแต่เป็นรากฐานของความทรงจำร่วม (collective memory) ที่หล่อหลอมวิถีคิด ค่านิยม และความเชื่อของผู้คนในชุมชนเมื่อเยาวชนได้เรียนรู้เรื่องราวของบรรพชน บุคคลสำคัญ ประเพณีวัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่น (อเอกวิทย์ ณ ถลาง,2546) ย่างมีความหมาย ย่อมเกิดความเข้าใจในที่มาของตนเอง และตระหนักถึงความสำคัญของการสืบสานสิ่งดีงามเหล่านั้นต่อไปกระบวนการเรียนรู้ที่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนมีส่วนร่วม เช่น การศึกษาหลักฐานทางประวัติศาสตร์ การสัมภาษณ์ผู้เฒ่าผู้แก่ การลงพื้นที่สำรวจแหล่งเรียนรู้ หรือการจัดสัมมนาแลกเปลี่ยนความคิดเห็น จะช่วยให้ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นไม่หยุดนิ่งอยู่ในตำรา แต่กลายเป็นประสบการณ์ตรงที่เชื่อมโยงอดีตกับปัจจุบันอย่างมีชีวิตชีวา การเรียนรู้ลักษณะนี้ทำให้ผู้เรียนมิใช่เพียงผู้รับข้อมูล หากแต่เป็นผู้ร่วมสร้างความหมายของประวัติศาสตร์ด้วยตนเองเมื่ออัตลักษณ์ได้รับการเรียนรู้ เข้าใจ และตระหนักย่อมนำไปสู่ความภาคภูมิใจในรากเหง้าความรู้สึกเป็นเจ้าของชุมชนและความพร้อมที่จะมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์และพัฒนาท้องถิ่นอย่างรับผิดชอบ ดังนั้น การเรียนรู้ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นจึงมิใช่เพียงการศึกษาวิชาหากแต่เป็นกระบวนการสร้างความต่อเนื่องทางวัฒนธรรมและเสริมสร้างความมั่นคงทางสังคม

3) การจัดเวทีสัมมนาแต่ละกลุ่มนำเสนอผลการศึกษา เปิดโอกาสให้ซักถาม แสดงความคิดเห็นและอภิปรายเปรียบเทียบข้อมูล เพื่อให้เกิดการคิดวิเคราะห์และการสังเคราะห์องค์ความรู้ร่วมกันการจัดเวทีสัมมนาในขั้นตอนดังกล่าวถือเป็นกระบวนการเรียนรู้เชิงรุกที่สำคัญเพราะเป็นพื้นที่เปิดให้แต่ละกลุ่มได้นำเสนอผลการศึกษาอย่างเป็นระบบทั้งในด้านข้อมูลข้อค้นพบข้อสังเกตและข้อเสนอเชิงวิเคราะห์ การนำเสนอไม่เพียงเป็นการถ่ายทอดเนื้อหา แต่ยังเป็นการฝึกทักษะการสื่อสารการเรียบเรียงความคิด และการอธิบายเหตุผลอย่างมีหลักฐานสนับสนุนการเปิดโอกาสให้ซักถาม แสดงความคิดเห็นและอภิปรายเปรียบเทียบข้อมูลระหว่างกลุ่ม ช่วยให้ผู้เรียนได้พิจารณาความหลากหลายของมุมมองเห็นทั้งความสอดคล้องและความแตกต่างของข้อมูล ตลอดจนตรวจสอบความน่าเชื่อถือของแหล่งที่มากระบวนการโต้ตอบอย่างสร้างสรรค์นี้กระตุ้นให้เกิดการคิดวิเคราะห์ (analytical thinking) ผ่านการตั้งคำถามการให้เหตุผล และการเชื่อมโยงข้อมูลจากหลายแหล่งการอภิปรายร่วมกันยังนำไปสู่การสังเคราะห์องค์ความรู้

(knowledge synthesis) ซึ่งเป็นขั้นสูงของการเรียนรู้ กล่าวคือผู้เรียนสามารถรวบรวมข้อมูลที่กระจัดกระจายมาจัดระบบใหม่สรุปประเด็นสำคัญและสร้างความเข้าใจที่ลุ่มลึกยิ่งขึ้นในภาพรวมของประเด็นศึกษา เวทีสัมมนาจึงมิใช่เพียงกิจกรรมรายงานผล แต่เป็นกระบวนการสร้างองค์ความรู้ร่วมกัน (collaborative knowledge construction)ที่ส่งเสริมทั้งทักษะทางวิชาการ ทักษะสังคมและการเรียนรู้อย่างมีความหมาย

4) การสรุปและสะท้อนคิดที่ระบุในแผนการศึกษาแห่งชาติพ.ศ. 2560-2579 มีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาสังคมไทยให้เป็นสังคมแห่งการเรียนรู้ (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2560) ดังนั้นผู้สอนทำหน้าที่สรุปประเด็นสำคัญเชื่อมโยงกับแนวคิดทางประวัติศาสตร์ และเปิดโอกาสให้ผู้เรียนสะท้อนสิ่งที่ได้เรียนรู้รวมทั้งคุณค่าที่ค้นพบจากประวัติศาสตร์ท้องถิ่นการสรุปและสะท้อนคิดเป็นขั้นตอนสำคัญที่ช่วยยกระดับการเรียนรู้จากการรับรู้ข้อมูลไปสู่การเข้าใจอย่างลุ่มลึก ผู้สอนทำหน้าที่สังเคราะห์ประเด็นสำคัญที่เกิดขึ้นจากการอภิปรายและการนำเสนอของผู้เรียน โดยจัดระบบความคิดให้ชัดเจน เชื่อมโยงข้อค้นพบกับแนวคิดและกรอบทฤษฎีทางประวัติศาสตร์ เช่น แนวคิดเรื่องเหตุและผลความต่อเนื่องและการเปลี่ยนแปลง บริบททางสังคมวัฒนธรรมหรือบทบาทของบุคคลสำคัญในแต่ละยุคสมัยเพื่อให้ผู้เรียนเห็นภาพรวมและความสัมพันธ์ของเหตุการณ์ในมิติที่กว้างขึ้นขณะเดียวกัน การเปิดโอกาสให้ผู้เรียนสะท้อนคิด (reflection)เป็นกระบวนการที่ทำให้ผู้เรียนได้ทบทวนสิ่งที่ตนเองเรียนรู้ ทั้งด้านความรู้ ทักษะ และทัศนคติ ผู้เรียนอาจสะท้อนผ่านการเขียนบันทึก การอภิปรายกลุ่มย่อย หรือการแสดงความคิดเห็นต่อหน้าชั้นเรียน โดยเน้นการตอบคำถามว่าได้เรียนรู้อะไรเข้าใจประเด็นใดลึกซึ้งขึ้นและค้นพบคุณค่าอะไรจากประวัติศาสตร์ท้องถิ่นกระบวนการสะท้อนคิดยังช่วยให้ผู้เรียนตระหนักถึงความหมายของประวัติศาสตร์ในชีวิตจริง เช่น การเห็นคุณค่าของรากเหง้าทางวัฒนธรรม ความเสียสละของบรรพบุรุษ หรือบทเรียนจากเหตุการณ์ในอดีตที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในปัจจุบันได้ขั้นตอนการสรุปและสะท้อนคิดจึงเป็นกลไกสำคัญในการหล่อหลอมความเข้าใจเชิงลึก ควบคู่กับการปลูกฝังความภาคภูมิใจและความสำนึกรับผิดชอบต่อชุมชนของตน

5) การประเมินผลควรประเมินทั้งกระบวนการและผลลัพธ์ เช่น ความถูกต้องของข้อมูล ทักษะการสื่อสาร การทำงานเป็นทีม และความสามารถในการคิดวิเคราะห์การประเมินผลในการเรียนรู้ควรมุ่งประเมินอย่างรอบด้าน ทั้งในมิติของกระบวนการและผลลัพธ์เพื่อสะท้อนพัฒนาการของผู้เรียนอย่างแท้จริง มิใช่พิจารณาเฉพาะผลงานปลายทางเท่านั้นในด้านกระบวนการ ควรประเมินการมีส่วนร่วมของผู้เรียน ความรับผิดชอบต่อหน้าที่ การทำงานเป็นทีม การวางแผนและแบ่งบทบาทหน้าที่อย่างเหมาะสม ตลอดจนทักษะการสื่อสารระหว่างสมาชิกในกลุ่ม เช่น การรับฟังความคิดเห็นผู้อื่น การแสดงความคิดเห็นอย่างมีเหตุผล และการแก้ไขความขัดแย้งอย่างสร้างสรรค์ การประเมินในส่วนนี้อาจใช้การสังเกต แบบประเมินพฤติกรรม หรือการประเมินตนเองและประเมินเพื่อนร่วมกลุ่ม เพื่อให้เห็นพัฒนาการด้านทักษะทางสังคมและทักษะชีวิตในด้านผลลัพธ์ ควรพิจารณาความถูกต้องและความน่าเชื่อถือของข้อมูล ความสามารถในการสืบค้นและอ้างอิงหลักฐานทางประวัติศาสตร์อย่างเหมาะสม ความชัดเจนของการนำเสนอ รวมถึงความสามารถในการคิดวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูล โดยดูจากการเชื่อมโยงเหตุและผล การตีความข้อมูลจากหลายแหล่ง และการสรุปข้อค้นพบอย่างมีเหตุผลการประเมินที่ครอบคลุมทั้งสองด้านจะช่วยสะท้อนความก้าวหน้าของผู้เรียนทั้งด้านความรู้ ทักษะ และคุณลักษณะอันพึงประสงค์ อีกทั้งยังเป็นข้อมูลสำคัญสำหรับผู้สอนในการปรับปรุงกระบวนการจัดการเรียนรู้ให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

ดังนั้นสรุปได้ว่า การออกแบบกิจกรรมสัมมนาในลักษณะดังกล่าวช่วยให้ผู้เรียนมิได้เป็นเพียงผู้รับความรู้ทางประวัติศาสตร์แต่เป็นผู้ค้นพบและสร้างความหมายด้วยตนเอง ส่งเสริมจิตสำนึกรักบ้านเกิด และ

ตระหนักถึงความสำคัญของการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมของชุมชน อันเป็นรากฐานสำคัญของการธำรงอัตลักษณ์และการพัฒนาสังคมอย่างยั่งยืน

บทบาทของผู้เรียนและชุมชนในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และถ่ายทอดองค์ความรู้ท้องถิ่น

การแลกเปลี่ยนเรียนรู้และถ่ายทอดองค์ความรู้ท้องถิ่นเป็นกระบวนการที่ผู้เรียนและชุมชนมีบทบาทร่วมกันอย่างเป็นระบบและมีความหมาย ผู้เรียนมิได้เป็นเพียงผู้รับความรู้ หากแต่เป็นผู้แสวงหา สืบค้น และสร้างองค์ความรู้ด้วยตนเอง ผ่านการสัมภาษณ์ผู้รู้ในชุมชน การศึกษาหลักฐานทางประวัติศาสตร์ การลงพื้นที่สำรวจแหล่งเรียนรู้ และการจัดเวทีนำเสนอผลการศึกษา กระบวนการดังกล่าวช่วยพัฒนาทักษะการคิดวิเคราะห์ การสังเคราะห์ข้อมูล การสื่อสาร และการทำงานเป็นทีม ควบคู่กับการปลูกฝังความภาคภูมิใจในรากเหง้าและอัตลักษณ์ของตนเองในขณะเดียวกัน ชุมชนทำหน้าที่เป็น “ห้องเรียนมีชีวิต” ที่ถ่ายทอดภูมิปัญญา ประวัติศาสตร์ ความเชื่อ ประเพณี และคุณค่าทางวัฒนธรรมจากประสบการณ์ตรงของปราชญ์ชาวบ้าน ผู้อาวุโส และผู้นำท้องถิ่น การมีส่วนร่วมของชุมชนไม่เพียงช่วยให้ข้อมูลมีความถูกต้องลึกซึ้ง และเชื่อมโยงกับบริบทจริงเท่านั้น แต่ยังสร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างสถานศึกษากับชุมชน ก่อให้เกิดความร่วมมือในการพัฒนาท้องถิ่นอย่างต่อเนื่องเมื่อผู้เรียนและชุมชนได้ร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้อย่างเปิดกว้าง เคารพความคิดเห็นที่หลากหลาย และสะท้อนคุณค่าที่ค้นพบร่วมกัน จะนำไปสู่การสร้างอัตลักษณ์ร่วม ความสำนึกรักบ้านเกิด และความรับผิดชอบต่อส่วนรวม อันเป็นรากฐานสำคัญของการพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็ง

ผลลัพธ์ที่คาดหวังจากการเสริมสร้างความสำนึกรักบ้านเกิดและการมีส่วนร่วมพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน

การเสริมสร้างความสำนึกรักบ้านเกิดมิใช่เพียงการปลูกฝังความรู้สึกผูกพันทางอารมณ์ต่อสถานที่ หากแต่เป็นกระบวนการพัฒนาจิตสำนึก คุณค่า และความรับผิดชอบของบุคคลที่มีต่อชุมชนของตนอย่างลึกซึ้ง เมื่อบุคคลเกิดความเข้าใจในประวัติศาสตร์ รากเหง้าทางวัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่น ย่อมตระหนักถึงคุณค่าของชุมชนและบทบาทของตนในฐานะสมาชิกคนหนึ่งของสังคม ความภาคภูมิใจในอัตลักษณ์ท้องถิ่นจึงกลายเป็นแรงผลักดันภายในที่สำคัญในการรักษาและสืบทอดมรดกทางวัฒนธรรมให้คงอยู่ต่อไปผลลัพธ์สำคัญประการหนึ่งคือการพัฒนาจิตสำนึกความรับผิดชอบต่อส่วนรวม เมื่อเกิดความรักและความผูกพันต่อบ้านเกิด บุคคลย่อมมีแนวโน้มแสดงพฤติกรรมที่เอื้อต่อประโยชน์สาธารณะ เช่น การดูแลทรัพยากรธรรมชาติ การรักษาความสะอาดและความเป็นระเบียบของชุมชน การเข้าร่วมกิจกรรมสาธารณะ ตลอดจนการมีส่วนร่วมในการวางแผนและติดตามการพัฒนาท้องถิ่นอย่างสร้างสรรค์ ความสำนึกร่วมดังกล่าวช่วยลดความเห็นแก่ประโยชน์ส่วนตน และเสริมสร้างพลังพลเมืองที่ตื่นรู้และรับผิดชอบการมีส่วนร่วมอย่างต่อเนื่องของประชาชนยังก่อให้เกิดความสามัคคีและความสมานฉันท์ในชุมชน การเรียนรู้ร่วมกันระหว่างคนต่างวัย ต่างประสบการณ์ ทำให้เกิดความเข้าใจซึ่งกันและกัน ลดช่องว่างทางความคิด และสร้างความไว้วางใจในสังคม เมื่อชุมชนมีความเข้มแข็งทางความสัมพันธ์ ย่อมสามารถเผชิญกับปัญหาและความเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ได้อย่างมั่นคงการเสริมสร้างความสำนึกรักบ้านเกิดยังเอื้อต่อการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมอย่างยั่งยืน เพราะการเห็นคุณค่าในทรัพยากรและทุนทางวัฒนธรรมของท้องถิ่นสามารถนำไปสู่การพัฒนานวัตกรรมชุมชนการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมหรือผลิตภัณฑ์ที่สะท้อนอัตลักษณ์เฉพาะพื้นที่ ซึ่งเป็นการพัฒนาโดยไม่ทำลายรากฐานเดิมของชุมชน สรุป ความสำนึกรักบ้านเกิดคือรากฐานของการพัฒนาที่ยั่งยืนเพราะเป็นพลังภายในที่เชื่อมโยงความรู้สึก ความคิด และการกระทำของบุคคลให้มุ่งสู่ประโยชน์

ส่วนรวมเมื่อสมาชิกในชุมชนมีจิตสำนึกร่วมและมีส่วนร่วมอย่างแท้จริงการพัฒนาย่อมเกิดขึ้นอย่างมั่นคงสมดุล และยั่งยืนในทุกมิติของสังคม

สรุป

การเรียนรู้ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นเพื่อความสำนึกรักบ้านเกิดผ่านกระบวนการสัมมนา เป็นแนวทางการจัดการเรียนรู้ที่มุ่งเน้นการมีส่วนร่วมของผู้เรียนอย่างแท้จริง โดยเปิดพื้นที่ให้เกิดการอภิปรายแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ศึกษาเอกสาร และเชื่อมโยงองค์ความรู้กับประสบการณ์จริงของชุมชน กระบวนการดังกล่าวช่วยให้ผู้เรียนเข้าใจพัฒนาการของท้องถิ่นทั้งด้านสังคม วัฒนธรรม และบุคคลสำคัญอย่างลึกซึ้ง มิใช่เพียงการจดจำข้อเท็จจริง แต่เป็นการตีความและวิเคราะห์ความหมายของอดีตที่มีต่อปัจจุบันเมื่อผู้เรียนได้มีโอกาสศึกษาข้อมูลจากแหล่งเรียนรู้ที่หลากหลาย รวมถึงการรับฟังจากปราชญ์ชุมชนหรือผู้รู้ในท้องถิ่น จะเกิดการตระหนักรู้ถึงคุณค่าและรากเหง้าทางวัฒนธรรมของตนเอง ความรู้ที่ได้รับจึงหล่อหลอมเป็นความภาคภูมิใจและความผูกพันต่อบ้านเกิด อีกทั้งยังพัฒนาทักษะการคิดวิเคราะห์ การสังเคราะห์ข้อมูล และการสื่อสารอย่างมีเหตุผลผ่านเวทีสัมมนาผลลัพธ์สำคัญของกระบวนการนี้ไม่เพียงอยู่ที่ความรู้ทางประวัติศาสตร์ หากยังครอบคลุมถึงการสร้างเจตคติที่ดีต่อชุมชน การเคารพความหลากหลายทางวัฒนธรรม และการตระหนักถึงบทบาทของตนในฐานะสมาชิกของสังคม ดังนั้น การเรียนรู้ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นผ่านกระบวนการสัมมนาจึงเป็นกลไกสำคัญในการสร้างอัตลักษณ์ ความสำนึกรักบ้านเกิด และความรับผิดชอบต่อส่วนรวม อันเป็นรากฐานของการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน

องค์ความรู้ที่ได้รับ

กระบวนการเรียนรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ของชุมชนตนเองทั้งเหตุการณ์สำคัญบุคคลสำคัญวิถีชีวิตวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นโดยเน้นการมีส่วนร่วมการค้นคว้าและการเชื่อมโยงอดีตกับปัจจุบัน เพื่อสร้างความเข้าใจรากเหง้าและอัตลักษณ์ของพื้นที่นำไปสู่ความตระหนักรู้ในคุณค่า ความสำคัญ และความผูกพันต่อบ้านเกิด อันนำไปสู่ความภาคภูมิใจในอัตลักษณ์ท้องถิ่น ความหวงแหนทรัพยากรทางวัฒนธรรม และความรับผิดชอบต่อการพัฒนาชุมชนสรุปเป็น LHL–HC Model ได้ดังนี้

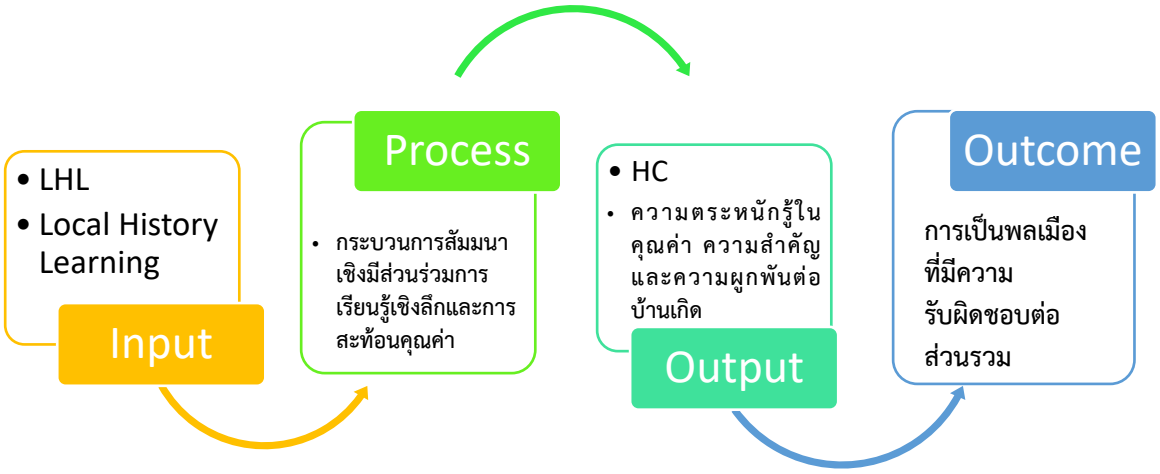

เอกสารอ้างอิง

ฉัตรชนก โตวัฒนกูร.(2568).กตัญญูกตเวที: รากฐานคุณธรรมเพื่อสังคมไทยที่ยั่งยืน.*วารสาร Rajapark Journal*, 2025, 19.65: 190-200.

พรทิพย์ วงศ์ไพบูลย์.(2560).การเรียนรู้เชิงรุกและการมีส่วนร่วมของผู้เรียน(Active Learning). *Journal of Yanasangvorn Research Institute Mahamakut Buddhist University*, 8(2), 327-336.

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา.(2560).*แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2560-2579*. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพฯ; พริกหวานกราฟฟิค จำกัด.

สุทธิศักดิ์ เพ็ชรผึ้งและรองฤทธิ์ ไกรกิจราษฎร์.(2566).รูปแบบกระบวนการจัดการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมโดยใช้แหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาในท้องถิ่นเป็นฐานเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตทุกช่วงวัยในจังหวัดสุโขทัย. *วารสาร Journal of Thammawat*, 4(2), 6-19.

อเนก นาคะบุตร. (2565). ชุมชนท้องถิ่นจัดการตนเอง: พลังขับเคลื่อนสังคมไทยใหม่. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิสัมมาชีพ.

Castells, M. (2010). The Power of Identity: The Information Age -Economy, Society, and Culture, (Vol. 2, 2nd ed.).Malden: Wiley-Blackwell.

เอกวิทย์ ณ ถลาง. (2546).*ภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการจัดการความรู้.* กรุงเทพฯ : อมรินทร์การพิมพ์.

บทบาทของเทคโนโลยีเสมือนจริง (VR) ในการเรียนวิชาสังคมศึกษา
The Roie Of Virtual Reality(Vr) Technology In Social Studies Learning

ยุพาภรณ์ ด้วงเบ้า[1], พระมหาสมบัติ/ฐานวโร รวดเร็ว[2], เอกรัตน์ มาพะดุง[3]
Yupaporn duangbao[1], Phramaha Sombat Thanawaro Ruatreo[2], Eakkarat Mapadung[3]

บทคัดย่อ

เทคโนโลยีเสมือนจริง (Virtual Reality: VR) เป็นนวัตกรรมที่เข้ามามีบทบาทสำคัญในกระบวนการเรียนการสอน โดยเฉพาะในวิชาสังคมศึกษา ซึ่งเกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์ ภูมิศาสตร์ เศรษฐกิจ และวัฒนธรรม การใช้ VR ช่วยสร้างสภาพแวดล้อมการเรียนรู้ที่สมจริงและมีปฏิสัมพันธ์ ทำให้นักเรียนสามารถเข้าถึงสถานที่หรือเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในอดีตได้อย่างเสมือนจริง เช่น การทัศนศึกษาเสมือนในแหล่งโบราณคดี หรือการจำลองเหตุการณ์สำคัญทางสังคมและการเมือง สิ่งนี้ช่วยกระตุ้นความสนใจและสร้างแรงจูงใจในการเรียนรู้ พร้อมทั้งพัฒนาทักษะการคิดวิเคราะห์และการแก้ปัญหา นอกจากนี้ VR ยังช่วยลดข้อจำกัดด้านเวลาและสถานที่ เปิดโอกาสให้การเรียนรู้เป็นไปอย่างอิสระและยืดหยุ่นมากขึ้น อย่างไรก็ตาม การนำ VR มาใช้ในโรงเรียนยังมีข้อจำกัดด้านงบประมาณ อุปกรณ์ และความพร้อมของครูผู้สอน จึงจำเป็นต้องมีการวางแผนและพัฒนาทรัพยากรอย่างรอบคอบ เพื่อให้เทคโนโลยีนี้สามารถนำไปใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพในบริบทของการศึกษาไทย

คำสำคัญ: เทคโนโลยีเสมือนจริง; การเรียน; วิชาสังคมศึกษา

Abstract

Virtual Reality (VR) is an innovative technology that plays an increasingly vital role in the teaching and learning process, particularly in social studies, which encompasses history, geography, economics, and culture. VR provides immersive and interactive learning environments, allowing students to virtually access historical sites or experience past events, such as virtual field trips to archaeological locations or simulations of significant socio-political occurrences. These experiences increase student engagement and motivation, while also fostering critical thinking and problem-solving skills. Moreover, VR overcomes the limitations of time and space, enabling more flexible and independent learning opportunities. Despite its potential, the integration of VR in schools faces challenges related to budget constraints, hardware availability, and the preparedness of teachers.

[1] สังกัด โรงเรียนแร่วิทยา ตำบลบ้านแร่ อำเภอเขวาสินรินทร์ จังหวัดสุรินทร์
[1]Raewittaya School, BanRae Subdistrict, Khwao Sinarin, Surin, Thailand
[2-3] สาขาวิชาสังคมศึกษา คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬากรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์
[2-3]Department of Social Studies, Faculty of Education, Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Surin Campus
*Corresponding author.E-mail: ydwngbea@gmail.com โทร 063-125-3573

Therefore, careful planning and resource development are essential to ensure that VR can be effectively utilized within the Thai educational context.

Keywords: virtual reality technology; learning; social studies

บทนำ

การนำเทคโนโลยีโลกเสมือนก้าวสู่โลกความจริงที่ใช้ในการเรียนการสอน โดยใช้โปรแกรมความเสมือนจริงความเป็นจริงเสริมและบูรณาการเทคโนโลยีความจริงผสมมาจัดการเรียนรู้ เป็นมิติใหม่ทางด้านสื่อการศึกษาที่ผู้เรียนเกิดความสนใจ อยากรู้ อยากรู้สิ่งใหม่ สร้างประสบการณ์ที่แปลกใหม่ เกิดปฏิสัมพันธ์เชื่อมโยงเข้าสู่ห้องเรียน นำเอาประสบการณ์เข้าสู่สถานการณ์จริงที่ผสมผสานกับสถานการณ์เสมือนผู้เรียนมีส่วนร่วมในการเรียนการสอน ช่วยส่งเสริมผู้เรียนเป็นพลเมืองดิจิทัล ผู้เรียนเพื่อเกิดพื้นฐานสังคมวิถีใหม่ รูปแบบการเรียนวิชาสังคมศึกษานำไปใช้ดำเนินชีวิตอย่างใหม่ ที่แตกต่างจากอดีตในการจัดการเรียนการสอน การใช้สื่อเทคโนโลยีใช้ในห้องเรียนออนไลน์ในปัจจุบันและอนาคตในการสอนที่เกิดประสิทธิภาพที่ดี วารสารวิชาการ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร (2564) แหล่งข้อมูล (วราภรณ์ ชนะจันทร์) วันที่สืบค้น 21 กรกฎาคม 2568.ในโลกยุคปัจจุบันที่เทคโนโลยีมีบทบาทสำคัญในทุกมิติของชีวิตมนุษย์ การเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยีนำมาซึ่งแนวทางใหม่ในการเรียนรู้โดยเฉพาะในภาคการศึกษา เทคโนโลยีเสมือนจริง(VR)เป็นหนึ่งในนวัตกรรมที่กำลังได้รับความสนใจอย่างกว้างขวาง มีคุณสมบัติที่สามารถสร้างสภาพแวดล้อมจำลองที่เสมือนจริงให้ผู้เรียนมีประสบการณ์เหมือนได้อยู่ในสถานการณ์หรือสถานที่นั้นจริงๆ จึงกลายเป็นเครื่องมือที่ทรงพลังในการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ โดยเฉพาะในวิชาสังคมศึกษา ซึ่งเป็นวิชาที่เกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม ภูมิศาสตร์ การเมือง เศรษฐกิจ และชีวิตของผู้คนในสังคม วิชาสังคมศึกษามีลักษณะที่ต้องอาศัยความเข้าใจในบริบทที่ซับซ้อนมักเกี่ยวข้องกับเหตุการณ์ในอดีตหรือสถานที่ที่ห่างไกล ซึ่งเป็นเรื่องยากต่อการเข้าถึงโดยตรงสำหรับผู้เรียน โดยเฉพาะในบริบทของโรงเรียนที่มีข้อจำกัดด้านทรัพยากรและการเดินทางเทคโนโลยี VR เข้ามาเติมเต็มช่องว่างนี้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ผู้เรียนสามารถ เดินทางไปยังแหล่งอารยธรรมโบราณ ชมพิพิธภัณฑ์เสมือนหรือสำรวจชีวิตของผู้คนในพื้นที่ต่างๆทั่วโลกผ่านแว่น VR ได้โดยไม่ต้องออกจากห้องเรียน การเรียนรู้จึงไม่ใช่แค่การอ่านจากตำราแต่กลายเป็นประสบการณ์ที่สร้างความเข้าใจลึกซึ้งยิ่งขึ้น นอกจากนี้ VR ยังช่วยกระตุ้นความสนใจและแรงจูงใจในการเรียนของนักเรียน โดยการสร้างสภาพแวดล้อมที่มีปฏิสัมพันธ์และน่าดึงดูดใจมากกว่าการเรียนรู้แบบดั้งเดิม ส่งเสริมการคิดวิเคราะห์ การเชื่อมโยงเหตุการณ์ทางสังคมและการมีส่วนร่วมในกระบวนการเรียนรู้อย่างกระตือรือร้น อย่างไรก็ตามการใช้เทคโนโลยี VR ในห้องเรียนก็ยังมีข้อจำกัดทั้งด้านงบประมาณ ทรัพยากรบุคคล และการออกแบบเนื้อหาที่เหมาะสม บทความนี้จึงมุ่งสำรวจบทบาทของเทคโนโลยีเสมือนจริงในการส่งเสริมการเรียนรู้วิชาสังคมศึกษา โดยวิเคราะห์ทั้งโอกาสและความท้าทายที่เกี่ยวข้อง เพื่อเสนอแนวทางการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีดังกล่าวให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อผู้เรียนใน

บริบทของการศึกษาของการศึกษาไทย ซึ่งจากสภาพเนื้อหาที่มีจำนวนมากของสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ทำให้ครูส่วนใหญ่ ไม่ชำนาญใน เนื้อหา การนำวิธีสอนมาจัดการเรียนรู้ทำให้ไม่ตรงกับเป้าหมายของศาสตร์แต่ละ สาระนั้นๆ ส่งผลให้การจัดการเรียนการสอนสาระสังคมศึกษาไม่บรรลุจุดมุ่งหมายที่แท้จริง ปัญหาดังกล่าวสอดคล้องกับงานวิจัยของ กนกพรรณ เติมสมเกตุ (2541) ที่กล่าวถึงปัญหา ด้านกิจกรรมการเรียนการสอนสังคมศึกษา ครูส่วนใหญ่เน้นกระบวนการสอนแบบบรรยายเนื้อหามากกว่าการจัดกิจกรรม เนื่องจากธรรมชาติของสาระ สังคมศึกษามีเนื้อหากว้าง หลากหลาย และการที่ครูสอนเนื้อหาจากหนังสือเรียน ทำให้สอนและวัดผล ประเมินผลของครูง่าย และสภาพปัญหาการเรียนการสอนสังคมศึกษาส่วนใหญ่เกิดจากตัวครูที่ไม่เปลี่ยนวิธี สอน เน้นเนื้อหาวิชาสอน โดยวิธีบรรยายมีการนำวิธีการใหม่ๆมาใช้ในการจัดการเรียนการสอนน้อยมากหรือในกรณีที่มีการออกแบบกิจกรรมในแผนการจัดการเรียนรู้ก็ไม่ตรงกับเนื้อหาซึ่งก็ส่งผลต่อวัตถุประสงค์การเรียนรู้ที่จะทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้น้อย

ความหมายของเทคโนโลยีเสมือนจริง (VR)

เทคโนโลยีเสมือนจริง หรือที่รู้จักกันในชื่อภาษาอังกฤษว่า *Virtual Reality* (VR) คือเทคโนโลยีที่จำลองสภาพแวดล้อมเสมือนขึ้นมาเป็นเทคโนโลยีสำคัญในการที่จะช่วยให้สภาพแวดล้อมโลกความเป็นจริงข้ากับกิจกรรมในโลกเสมือนแบบ 360 องศา โดยความเป็นจริงเสมือน(Virtual Reality VF) มีชื่อเรียกและคำนิยามที่หลากหลาย เป็นการสร้างภาพจำลองที่เสมือนจริงด้วยข้อมูลดิจิทัลแทนที่สภาพแวดล้อมจริงทั้งหมด อย่างไรก็ตาม ความเป็นจริงเสมือนมีความแตกต่างจาก ความเป็นจริงเสริม (Augmented Realty หรือ AR) ที่เป็นเทคโนโลยีที่นำแบบจำลองคอมพิวเตอร์ เช่น ภาพกราฟิก วิดีโอรูปทรงสามมิติ มาซ้อนทับบนสภาพแวดล้อมจริง ซึ่งนำไปสู่การเรียนรู้ด้วยเทคโนโลยีเสมือนจริง (พัณบงกช ปาณมาลาและคณะ ,2567: 485-497) เพื่อให้ผู้ใช้งานสามารถเข้าไปมีปฏิสัมพันธ์กับโลกจำลองนั้นได้อย่างรู้สึกสมจริง ราวกับอยู่ในสถานที่หรือสถานการณ์นั้นจริง ๆ โดยผู้ใช้งานมักสวมอุปกรณ์อย่างแว่นตา VR (VR headset) ซึ่งจะช่วยตัดขาดจากโลกภายนอก และสร้างภาพ เสียง และบางครั้งอาจรวมถึงการสัมผัส ให้รู้สึกเสมือนอยู่ในโลกที่สร้างขึ้น VR มีความแตกต่างจากภาพยนตร์หรือสื่อทั่วไป ตรงที่ผู้ใช้งานสามารถ “เคลื่อนไหว” มองไปรอบ ๆ และมีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งต่าง ๆ ภายในสภาพแวดล้อมจำลองนั้นได้ เช่น เดินสำรวจพื้นที่ ย้ายวัตถุ หรือเข้าร่วมกิจกรรมจำลองต่าง ๆ ได้อย่างอิสระในด้านการศึกษา VR ถือเป็นเทคโนโลยีที่มีศักยภาพสูงในการเปลี่ยนวิธีการเรียนรู้แบบดั้งเดิม ให้กลายเป็นการเรียนรู้ที่มีความน่าสนใจและมีส่วนร่วมมากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งในวิชาที่เน้นความเข้าใจบริบทของสถานที่ เหตุการณ์ หรือสังคม เช่น วิชาสังคมศึกษา

ลักษณะของวิชาสังคมศึกษาและความท้าทายในการเรียนรู้

2.1 ลักษณะของวิชาสังคมศึกษา

มีเป้าหมายเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพของหลักสูตรในการผลิตบัณฑิตสังคมศึกษาที่มีความรู้ความสามารถและมีความพร้อมในการเป็นครูสังคมศึกษาที่มีประสิทธิภาพ ใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลผ่านการสำรวจและการสัมภาษณ์เพื่อสำรวจมุมมองของผู้ใช้บัณฑิตเกี่ยวกับคุณลักษณะด้านความรู้ทักษะจริยธรรมและลักษณะบุคคล และคุณลักษณะที่ผู้ใช้บัณฑิตคิดว่าสำคัญต่อความสำเร็จในอาชีพครูสังคมศึกษา การค้นพบนี้ให้ข้อมูลเชิงลึกอันมีค่าเกี่ยวกับขอบเขตที่หลักสูตรครุศาสตรบัณฑิตสาขาวิชาสังคมศึกษาตอบสนองความคาดหวังและความต้องการของผู้ใช้บัณฑิตโดยชี้ให้เห็นถึงศักยภาพในการปรับปรุงพัฒนา

ตามความต้องการ (วรากรณ์ พูลสวัสดิ์และปัญญา รุ่งเรือง,2567) วิชาสังคมศึกษาเป็นวิชาที่มีบทบาทสำคัญในการปลูกฝังความรู้ความเข้าใจและค่านิยมที่ดีให้แก่ผู้เรียน เพื่อให้สามารถดำเนินชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีคุณธรรมและมีความรับผิดชอบ วิชานี้ช่วยให้ผู้เรียนเข้าใจทั้งตัวเอง ผู้อื่น และสิ่งแวดล้อมรอบตัว ผ่านการเรียนรู้ที่หลากหลายและเชื่อมโยงกับชีวิตจริงลักษณะสำคัญของวิชาสังคมศึกษาคือการมีเนื้อหาหลากหลายครอบคลุมหลายแขนง เช่น ประวัติศาสตร์ ภูมิศาสตร์ ศาสนาและวัฒนธรรม หน้าที่พลเมือง และเศรษฐศาสตร์ ซึ่งทุกแขนงล้วนมีความเกี่ยวข้องกับชีวิตของผู้คนในสังคม การเรียนรู้เนื้อหาเหล่านี้จึงช่วยให้ผู้เรียนเข้าใจโลกและบทบาทของตนในสังคมมากขึ้นอีกลักษณะที่โดดเด่นคือการส่งเสริมการคิดวิเคราะห์ วิชาสังคมศึกษามิได้เน้นเพียงการจดจำข้อมูลเท่านั้น แต่ยังเน้นให้ผู้เรียนคิดอย่างมีเหตุผล ตั้งคำถาม และมองเห็นความเชื่อมโยงของเหตุการณ์ต่าง ๆ รวมถึงสามารถพิจารณาผลกระทบของการกระทำต่อผู้อื่นและสังคมโดยรวมวิชาสังคมศึกษายังมีบทบาทในการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม และจิตสำนึกสาธารณะ ผู้เรียนจะได้รับการส่งเสริมให้รู้จักหน้าที่ของตนในฐานะพลเมือง เช่น การเคารพกฎหมายการมีส่วนร่วมในสังคม และการเคารพสิทธิของผู้อื่นซึ่งล้วนเป็นพื้นฐานสำคัญของการอยู่ร่วมกันอย่างสันติวิชาสังคมศึกษาเป็นวิชาที่มีลักษณะเฉพาะตัว ทั้งในด้านความหลากหลายของเนื้อหาการส่งเสริมการคิดวิเคราะห์และการปลูกฝังคุณธรรมซึ่งล้วนมีความสำคัญต่อการพัฒนาผู้เรียนให้เติบโตเป็นคนดี มีความรู้ และสามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้อย่างเข้าใจและมีความสุข

2.2 เนื้อหากว้างและหลากหลาย

วิชาสังคมศึกษาเป็นหนึ่งในวิชาหลักที่มีบทบาทสำคัญต่อการพัฒนาความรู้ ทักษะ และจิตสำนึกของผู้เรียน เพื่อให้สามารถใช้ชีวิตในสังคมได้อย่างเข้าใจและรับผิดชอบ หนึ่งในลักษณะสำคัญของวิชานี้คือการมีเนื้อหาที่กว้างและหลากหลาย ครอบคลุมหลายมิติของชีวิต ทั้งในแง่ประวัติศาสตร์ ศาสนา ภูมิศาสตร์ เศรษฐกิจ และหน้าที่ของพลเมือง ซึ่งเป็นทั้งจุดแข็งและความท้าทายของการเรียนรู้ในวิชานี้ความหลากหลายของเนื้อหาในวิชาสังคมศึกษาช่วยให้ผู้เรียนได้เรียนรู้เกี่ยวกับโลกและสังคมรอบตัวอย่างรอบด้าน เช่น ในส่วนของประวัติศาสตร์ ผู้เรียนจะได้เรียนรู้เหตุการณ์สำคัญในอดีต ซึ่งช่วยให้เข้าใจรากฐานของปัจจุบัน ขณะที่วิชาภูมิศาสตร์จะช่วยให้รู้จักภูมิประเทศ ทรัพยากรธรรมชาติ และผลกระทบของสิ่งแวดล้อมที่มีต่อมนุษย์นอกจากนั้น วิชานี้ยังกระตุ้นให้ผู้เรียนมีความเข้าใจในศาสนาและวัฒนธรรมที่หลากหลาย ซึ่งเป็นพื้นฐานของการอยู่ร่วมกันอย่างสันติในสังคมพหุวัฒนธรรม ส่วนด้านเศรษฐศาสตร์และหน้าที่พลเมืองก็ช่วยให้ผู้เรียนรู้จักบทบาทของตนเองในระบบเศรษฐกิจ และรู้จักสิทธิ หน้าที่ และความรับผิดชอบของตนในฐานะพลเมืองที่ดีอย่างไรก็ตาม การที่เนื้อหาของวิชานี้มีความกว้างขวาง อาจทำให้ผู้เรียนรู้สึกว่ายากต่อการจดจำและเข้าใจ หากขาดการจัดระบบความรู้หรือการเชื่อมโยงเนื้อหาเข้ากับชีวิตประจำวัน การสอนที่ดีจึงควรมุ่งเน้นการบูรณาการความรู้ให้เกิดความเข้าใจ ไม่ใช่เพียงการท่องจำ และส่งเสริมให้ผู้เรียนฝึกคิดวิเคราะห์ และตั้งคำถาม ลักษณะของวิชาสังคมศึกษาที่มีเนื้อหากว้างและหลากหลาย เป็นทั้งจุดเด่นที่ช่วยให้ผู้เรียนพัฒนาทักษะชีวิตและเข้าใจโลกอย่างลึกซึ้ง และเป็นความท้าทายที่ต้องอาศัยกระบวนการเรียนรู้ที่เหมาะสม ด้วยเหตุนี้ การเรียนรู้วิชาสังคมศึกษาจึงควรเน้นการเชื่อมโยงความรู้เข้ากับบริบทจริง เพื่อให้ผู้เรียนสามารถนำไปใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพและมีจิตสำนึกต่อสังคม

2.3 เน้นการวิเคราะห์และการคิดอย่างมีวิจารณญาณ

วิชานี้ไม่ได้มุ่งเน้นการท่องจำเพียงอย่างเดียว แต่ต้องการให้ผู้เรียนสามารถวิเคราะห์สถานการณ์ ตั้งคำถาม และเชื่อมโยงกับประสบการณ์จริงในชีวิตการคิดอย่างมีวิจารณญาณ (Critical Thinking) เป็น

กระบวนการใช้เหตุผลอย่างมีระบบในการวิเคราะห์ แยกแยะ และประเมินข้อมูลหรือสถานการณ์ โดยปราศจากอคติส่วนตัว เพื่อให้สามารถตัดสินใจหรือสรุปอย่างมีเหตุผลและเป็นธรรม ซึ่งการคิดเช่นนี้ต้องอาศัยกระบวนการตั้งคำถาม การรวบรวมและประเมินข้อมูล การตีความอย่างรอบด้าน และการสรุปผลจากหลักฐานในโลกยุคปัจจุบันที่เต็มไปด้วยข้อมูลมากมายและข่าวสารปลอม การคิดอย่างมีวิจารณญาณจึงมีความสำคัญยิ่ง เพราะเป็นเครื่องมือสำคัญในการป้องกันการถูกชักจูงโดยข้อมูลเท็จ การฝึกให้สามารถคิดอย่างมีเหตุผลจะส่งผลดีทั้งต่อบุคคลและสังคมในวงกว้าง เช่น การตัดสินใจอย่างมีสติ การสื่อสารอย่างสร้างสรรค์ และการอยู่ร่วมกับผู้อื่นโดยเคารพความเห็นที่แตกต่าง

การพัฒนาทักษะนี้ต้องอาศัยปัจจัยหลายอย่าง เช่น ระบบการศึกษาแบบเปิด การฝึกฝนการตั้งคำถามอย่างมีเป้าหมาย การส่งเสริมวัฒนธรรมการคิดในครอบครัว โรงเรียน และสังคม ตลอดจนการมีแหล่งข้อมูลที่หลากหลายและน่าเชื่อถือ การส่งเสริมการคิดอย่างมีวิจารณญาณควรเริ่มต้นตั้งแต่ระดับเยาวชน โดยเน้นกระบวนการเรียนรู้แบบวิเคราะห์ วิพากษ์ และอภิปรายในบรรยากาศที่เปิดกว้างและเคารพความคิดต่าง

2.4 สอดคล้องกับชีวิตจริงและจริยธรรม

ความรู้จากวิชาสังคมศึกษามีบทบาทในการสร้างค่านิยมและคุณธรรม เช่น ความยุติธรรม ความเสียสละ และความรับผิดชอบต่อสังคมในโลกที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ทั้งเทคโนโลยี เศรษฐกิจ และสังคม ทำให้ผู้คนต้องปรับตัวและตัดสินใจในหลากหลายสถานการณ์ การดำเนินชีวิตให้ "สอดคล้องกับชีวิตจริงและจริยธรรม" จึงเป็นหัวข้อที่มีความสำคัญอย่างยิ่ง เพราะเป็นการสร้างสมดุลระหว่างความจำเป็นในชีวิตประจำวันและคุณค่าทางศีลธรรมที่ควรยึดถือเช่นหลักเบญจธรรมคือ มีสติได้แก่ความระลึกได้ และสัมปชัญญะ คือ ความรู้ตัว สติเป็นคุณธรรมใช้ระลึกก่อนจะทำ พูด คิด เพื่อความรอบคอบ ส่วนสัมปชัญญะเป็นคุณธรรมใช้รู้ตัวขณะกำลังทำ พูด คิด หลักเบญจศีลต้องคู่กับหลักเบญจธรรม เป็นหลักมนุษยธรรมขั้นพื้นฐานของมนุษย์ (พระมหาสมชาย เดชาหูมและคณะ,2568: 57-68) ชีวิตจริงมักเต็มไปด้วยความท้าทาย เช่น ความยากจน ความไม่เท่าเทียม หรือแรงกดดันจากสังคม หลายครั้งสิ่งเหล่านี้ผลักดันให้มนุษย์ต้องเลือกทางลัดหรือทำในสิ่งที่อาจขัดต่อจริยธรรม เช่น การโกหกเพื่อเอาตัวรอด การคอร์รัปชันเพื่อผลประโยชน์ส่วนตัว หรือการเอารัดเอาเปรียบผู้อื่น แม้สิ่งเหล่านี้อาจดูเหมือนเป็นทางออกชั่วคราวที่ "สอดคล้องกับชีวิตจริง" แต่กลับสร้างผลกระทบในระยะยาวต่อทั้งตนเองและสังคมในทางตรงกันข้าม หากเรายึดถือจริยธรรมอย่างมั่นคง เช่น ความซื่อสัตย์ ความรับผิดชอบ และความเมตตา เราอาจต้องเผชิญกับความยากลำบากในบางช่วงเวลา แต่การยึดมั่นในคุณธรรมจะทำให้เราสร้างความเชื่อมั่น ความไว้วางใจ และความสัมพันธ์ที่ยั่งยืนกับผู้อื่น อีกทั้งยังเป็นพื้นฐานที่ทำให้สังคมสงบสุขและยุติธรรมมากขึ้นดังนั้น การสอดคล้องกับชีวิตจริงและจริยธรรม จึงไม่ได้หมายถึงการเลือกข้างใดข้างหนึ่ง แต่หมายถึงการประนีประนอมอย่างมีสติ รู้จักปรับใช้คุณธรรมให้เหมาะสมกับสถานการณ์โดยไม่ละทิ้งหลักการ เช่น การแสดงความคิดเห็นอย่างตรงไปตรงมาโดยไม่ทำร้ายจิตใจผู้อื่นหรือการปฏิเสธการกระทำที่ผิดแม้จะต้องเสียโอกาสบางอย่างไปสุดท้ายนี้การดำเนินชีวิตอย่างมีจริยธรรมในโลกแห่งความจริงไม่ใช่เรื่องง่ายแต่ก็ไม่เกินความสามารถของมนุษย์ หากเรามีจิตสำนึกและตั้งใจแน่วแน่ ความสอดคล้องระหว่างชีวิตจริงและจริยธรรมจะไม่ใช่เพียงอุดมคติแต่จะกลายเป็นแนวทางที่นำพาเราไปสู่ชีวิตที่มีคุณค่าอย่างแท้จริง

ความท้าทายในการเรียนรู้

3.1 เนื้อหาจำนวนมากและซับซ้อน

ผู้เรียนอาจรู้สึกว่าเนื้อหาในแต่ละหน่วยมีรายละเอียดเยอะ เช่น เหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์หลายเหตุการณ์ หรือหลักธรรมทางศาสนาหลายข้อ ซึ่งยากต่อการจดจำและเข้าใจอย่างลึกซึ้ง ปัจจุบัน ความรู้และข้อมูลมีจำนวนมากมายมหาศาลและมีความซับซ้อนเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง ไม่ว่าจะเป็นด้านวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี เศรษฐกิจ หรือแม้แต่ประเด็นทางสังคมและจริยธรรม ผู้คนจึงต้องเผชิญกับความท้าทายในการทำความเข้าใจและแยกแยะเนื้อหาที่ "มาก" และ "ซับซ้อน" เหล่านี้ให้ได้อย่างมีประสิทธิภาพเนื้อหาที่มีจำนวนมากมักมาพร้อมกับข้อมูลจากหลากหลายแหล่ง ซึ่งบางครั้งอาจขัดแย้งกันเอง หรือมีรายละเอียดลึกซึ้งที่ต้องอาศัยเวลา ความอดทน และทักษะในการวิเคราะห์ในบริบทของยุคปัญญาประดิษฐ์ (AI) ซึ่งกำลังเข้ามามีบทบาทสำคัญในระบบการศึกษาเป็นเครื่องมือทางการเรียนรู้ที่มีความฉลาดรอบรู้ในศาสตร์ทุกแขนง มีความยืดหยุ่นสูงและสามารถตอบสนองต่อผู้เรียนเฉพาะรายได้อย่างมีประสิทธิภาพ การเรียนรู้จึงสามารถเกิดขึ้นได้ทุกที่ทุกเวลาในเชิงเทคนิค (อนิรุทธิ์ สมเสาร์และนพวรรณ ทะวะลัย,2568: 1347-1361) เช่น การศึกษาประวัติศาสตร์โลกที่ไม่ได้มีเพียงเหตุการณ์ แต่ยังรวมถึงบริบททางการเมือง สังคม และวัฒนธรรม หรือการเรียนรู้แนวคิดทางคณิตศาสตร์ขั้นสูงที่ต้องเข้าใจทั้งนิยาม สมการ และการพิสูจน์เชิงตรรกะความซับซ้อนของเนื้อหาไม่เพียงแต่อยู่ในปริมาณของข้อมูล แต่ยังรวมถึงโครงสร้าง แนวคิดเชิงนามธรรม และความเกี่ยวข้องขององค์ประกอบต่างๆ ที่ซ้อนทับกัน เช่น ประเด็นเรื่องการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ ซึ่งเกี่ยวข้องทั้งกับวิทยาศาสตร์ธรรมชาติ การเมืองระหว่างประเทศ พฤติกรรมผู้บริโภค และนโยบายภาครัฐ หากขาดทักษะในการคิดเชิงวิเคราะห์และการเชื่อมโยง เราอาจมองเห็นเพียงบางแง่มุมโดยไม่เข้าใจภาพรวมอย่างไรก็ตาม แม้ว่าเนื้อหาจะมีจำนวนมากและซับซ้อน การเรียนรู้และทำความเข้าใจสิ่งเหล่านี้ไม่ใช่เรื่องที่เป็นไปไม่ได้ หากเรามีระบบในการจัดการความรู้ เช่น การสรุปใจความสำคัญ การสร้างแผนภาพเชื่อมโยงแนวคิด (mind map) และการตั้งคำถามเชิงวิเคราะห์ นอกจากนี้ ทักษะด้านการอ่านจับใจความและการคิดเชิงวิพากษ์ก็มีบทบาทสำคัญในการถอดรหัสเนื้อหาที่ซับซ้อนออกมาให้เข้าใจได้ง่ายขึ้น

3.2 ขาดความเชื่อมโยงกับชีวิตประจำวัน

หากการสอนขาดการยกตัวอย่างหรือกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับชีวิตจริง ผู้เรียนอาจมองว่าเนื้อหาเป็นเรื่องไกลตัวและน่าเบื่อ ในการเรียนรู้หรือการใช้ชีวิตในสังคมยุคปัจจุบัน หลายคนอาจเคยตั้งคำถามว่า “สิ่งที่เรากำลังเรียนรู้หรือทำอยู่นั้น มีประโยชน์จริงหรือไม่?” คำถามนี้สะท้อนถึงปัญหาสำคัญประการหนึ่ง นั่นคือ การขาดควาเชื่อมโยงกับชีวิตประจำวัน ซึ่งส่งผลกระทบทั้งต่อความเข้าใจ การเรียนรู้ และแรงจูงใจของผู้คนอย่างลึกซึ้งตัวอย่างที่ชัดเจนคือ เนื้อหาบางวิชาในระบบการศึกษา ที่สอนตามหลักสูตรอย่างเป็นระบบและมีโครงสร้าง แต่กลับไม่มีการเชื่อมโยงกับสถานการณ์จริงหรือชีวิตของผู้เรียน เช่น การเรียนสูตรคณิตศาสตร์ที่ซับซ้อนโดยไม่มีการอธิบายว่าใช้ในชีวิตจริงอย่างไร หรือการท่องจำเนื้อหาประวัติศาสตร์โดยไม่เข้าใจผลกระทบของเหตุการณ์เหล่านั้นในปัจจุบัน สิ่งเหล่านี้ทำให้ผู้เรียนมองว่า “เรียนไปทำไม?” และขาดความกระตือรือร้นในการเรียนรู้ในทางกลับกัน ถ้าการเรียนรู้มีความเชื่อมโยงกับชีวิตจริง เช่น การใช้เศษส่วนในการแบ่งอาหาร การวิเคราะห์ข่าวสารเพื่อเข้าใจเหตุการณ์ปัจจุบัน หรือการประเมินความเสี่ยงในเรื่องการเงินส่วนบุคคล จะทำให้ผู้เรียนรู้สึกว่าเนื้อหานั้นมีความหมายและสามารถนำไปใช้ได้จริงในชีวิตประจำวัน ความเชื่อมโยงนี้จะสร้างแรงจูงใจและทำให้กระบวนการเรียนรู้เกิดขึ้นอย่างลึกซึ้งและยั่งยืน ไม่เพียงแต่ในโรงเรียนเท่านั้น แม้แต่ในสังคมทั่วไป เราก็พบปัญหาการขาดความเชื่อมโยงกับชีวิตประจำวันอยู่เสมอ เช่น การออกนโยบายสาธารณะที่ไม่เข้าใจวิถีชีวิตของประชาชน หรือการเสนอแนวคิดที่ดีแต่ยาก

ต่อการนำไปปฏิบัติจริง สิ่งเหล่านี้สะท้อนว่าความรู้ ความคิด หรือระบบใด ๆ ที่ไม่มีความเชื่อมโยงกับชีวิตจริง มักจะไม่มีประสิทธิภาพในการเปลี่ยนแปลงหรือพัฒนาการแก้ไขปัญหานี้จำเป็นต้องเริ่มจากการตั้งคำถามว่า “สิ่งที่เรากำลังเรียนรู้หรือทำอยู่ มีความหมายต่อชีวิตจริงอย่างไร?” ทั้งครู นักเรียน ผู้นำ และประชาชนทั่วไปต้องร่วมกันสร้างสะพานเชื่อมระหว่างความรู้กับชีวิต ให้การเรียนรู้ไม่ใช่เพียงทฤษฎีในห้องเรียน แต่เป็นเครื่องมือในการเข้าใจ ปรับตัว และใช้ชีวิตอย่างมีคุณค่าในโลกที่ซับซ้อนและเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ

3.3 ความสามารถในการคิดวิเคราะห์ที่ยังไม่พัฒนา

นักเรียนบางคนอาจยังขาดทักษะในการตีความแผนที่ การวิเคราะห์ข้อมูล หรือการอภิปรายปัญหาสังคม ซึ่งเป็นทักษะสำคัญในการเรียนวิชานี้ในยุคที่ข้อมูลข่าวสารไหลเวียนอย่างรวดเร็วและเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา “ความสามารถในการคิดวิเคราะห์” กลายเป็นทักษะที่สำคัญอย่างยิ่งต่อการเรียนรู้ การตัดสินใจและการดำเนินชีวิตอย่างมีเหตุผล อย่างไรก็ตาม ความจริงที่น่ากังวลก็คือ คนจำนวนไม่น้อยยังมีความสามารถในการคิดวิเคราะห์ที่ยังไม่พัฒนาอย่างเพียงพอ ซึ่งส่งผลต่อทั้งการเรียน การทำงาน และการใช้ชีวิตในสังคมการคิดวิเคราะห์ หมายถึง ความสามารถในการพิจารณาข้อมูลอย่างรอบด้าน แยกแยะข้อเท็จจริงจากความคิดเห็น เห็นความเชื่อมโยงของเหตุและผล และสามารถประเมินข้อดีข้อเสียของทางเลือกต่าง ๆ ได้อย่างมีเหตุผล คนที่ยังขาดทักษะนี้มักจะเชื่อสิ่งที่ได้ยินหรือเห็นโดยไม่ตั้งคำถาม หรือยึดติดกับความคิดเดิม ๆ โดยไม่พยายามเข้าใจมุมมองที่แตกต่างสาเหตุหนึ่งที่ทำให้ความสามารถในการคิดวิเคราะห์ยังไม่พัฒนา คือ ระบบการเรียนรู้ที่มุ่งเน้นการจำมากกว่าการคิด ในห้องเรียน ผู้เรียนมักถูกสอนให้ท่องจำคำตอบตามหนังสือหรือครู มากกว่าการตั้งคำถามหรือแสดงความคิดเห็นอย่างมีเหตุผล ส่งผลให้ผู้เรียนไม่คุ้นชินกับการคิดเชิงลึก และไม่รู้จักวิเคราะห์หรือเชื่อมโยงข้อมูลด้วยตัวเองอีกปัจจัยหนึ่งคือ การใช้สื่อสังคมออนไลน์อย่างขาดวิจารณญาณ ผู้คนจำนวนมากเสพข่าวหรือข้อมูลผ่านสื่อออนไลน์โดยไม่ตรวจสอบความถูกต้อง หรือแชร์ต่อโดยไม่วิเคราะห์ ส่งผลให้เกิดความเข้าใจผิด ความเชื่อผิด และการตัดสินใจผิดพลาดในเรื่องต่าง ๆ ซึ่งอาจนำไปสู่ความขัดแย้งและความเสียหายในระดับส่วนตัวหรือสังคม โดยรวมหากปล่อยให้ปัญหานี้ดำเนินต่อไปโดยไม่มีการแก้ไข จะส่งผลให้ประชาชนขาดความสามารถในการคิดอย่างเป็นอิสระ ตัดสินใจอย่างมีเหตุผล หรือแม้แต่ป้องกันตนเองจากข้อมูลเท็จและการหลอกลวง ดังนั้นการพัฒนาทักษะการคิดวิเคราะห์จึงเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่ง โดยควรเริ่มจากการฝึกตั้งคำถามกับสิ่งที่ได้เรียนรู้ การอภิปรายอย่างสร้างสรรค์ และการหัดมองปัญหาจากหลายมุมมอง ความสามารถในการคิดวิเคราะห์ที่ยังไม่พัฒนาเป็นปัญหาที่ซ่อนอยู่ในหลายมิติของสังคม แต่สามารถแก้ไขได้ หากทุกภาคส่วนให้ความสำคัญกับการส่งเสริมการคิดอย่างมีวิจารณญาณ ทั้งในระบบการศึกษา สื่อ และครอบครัว เพื่อสร้างคนรุ่นใหม่ที่ไม่เพียงรู้มาก แต่ยัง “คิดเป็น” และ “เข้าใจลึก” อย่างแท้จริง

3.4 วิธีการสอนที่ไม่ดึงดูดใจ

ผู้สอนใช้วิธีการสอนแบบท่องจำหรือบรรยายอย่างเดียว อาจทำให้ผู้เรียนขาดแรงจูงใจในการเรียนรู้ การศึกษาเป็นกระบวนการสำคัญในการพัฒนาความรู้ ความคิด และทักษะของมนุษย์ แต่หนึ่งในปัญหาสำคัญที่มักพบในระบบการเรียนการสอนก็คือ “วิธีการสอนที่ไม่ดึงดูดใจ” ซึ่งส่งผลให้ผู้เรียนรู้สึกเบื่อหน่าย ขาดแรงจูงใจ และในที่สุดอาจหลีกเลี่ยงการเรียนรู้อย่างถาวรวิธีการสอนที่ไม่ดึงดูดใจมักมีลักษณะซ้ำซาก เช่น การบรรยายแบบเดิม ๆ ที่เน้นให้ผู้เรียนฟังและจด โดยไม่เปิดโอกาสให้ตั้งคำถามหรือมีส่วนร่วมในกระบวนการเรียนรู้ ผู้เรียนจึงกลายเป็นเพียงผู้รับสารที่เฉยชา ไม่ได้ใช้ความคิดวิเคราะห์ หรือแสดงความ

คิดเห็นของตนเอง ส่งผลให้การเรียนรู้ไม่เกิดขึ้นอย่างแท้จริงอีกปัจจัยหนึ่งที่ทำให้การสอนไม่ดึงดูดใจ คือ เนื้อหาที่ไม่เชื่อมโยงกับชีวิตจริง หรือไม่มีความเกี่ยวข้องกับความสนใจของผู้เรียน ตัวอย่างเช่น การเรียนคณิตศาสตร์โดยไม่มีการยกตัวอย่างสถานการณ์จริงในการใช้ตัวเลข หรือการเรียนวรรณคดีโดยไม่มีการชวนคิดต่อยอดว่าแนวคิดในเรื่องนั้นเกี่ยวข้องกับสังคมปัจจุบันอย่างไร เมื่อผู้เรียนไม่เห็นประโยชน์จากสิ่งที่เรียนก็ย่อมไม่รู้สึกอยากเรียนรู้ต่อนอกจากนี้ การขาดเทคโนโลยีหรือกิจกรรมที่ช่วยเสริมสร้างประสบการณ์ เช่น เกมการศึกษา การอภิปรายกลุ่ม หรือการเรียนรู้ผ่านโครงงาน (Project-based learning) ก็ทำให้การเรียนกลายเป็นเรื่องน่าเบื่อ และไม่สอดคล้องกับวิธีคิดของนักเรียนในยุคปัจจุบัน ที่คุ้นเคยกับโลกดิจิทัลและข้อมูลแบบโต้ตอบผลกระทบจากวิธีการสอนที่ไม่ดึงดูดใจนั้นร้ายแรงกว่าที่คิด เพราะนอกจากจะทำให้ผู้เรียนขาดความกระตือรือร้น ยังอาจส่งผลต่อทัศนคติต่อการศึกษาในระยะยาว บางคนอาจมองว่า “การเรียนคือสิ่งที่น่าเบื่อ” ซึ่งเป็นอุปสรรคใหญ่ต่อการพัฒนาตนเองในอนาคตอย่างไรก็ตาม ปัญหานี้สามารถแก้ไขได้ หากครูหรือผู้สอนยอมเปิดใจและพัฒนาแนวทางการสอนใหม่ ๆ ที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลางสร้างความหมายให้กับสิ่งที่เรียนเชื่อมโยงกับชีวิตจริง และใช้วิธีการหลากหลายเพื่อจูงใจผู้เรียน เช่น การใช้เทคโนโลยี เกมจำลองสถานการณ์ หรือการเรียนรู้นอกห้องเรียน วิธีการสอนที่ไม่ดึงดูดใจคืออุปสรรคสำคัญต่อคุณภาพของการศึกษาในยุคใหม่ หากเราไม่ใส่ใจปรับเปลี่ยนวิธีการเรียนการสอนให้เหมาะสมกับผู้เรียนในแต่ละยุคผลที่ตามมาอาจไม่ใช่เพียงความเบื่อหน่าย แต่คือการที่เยาวชนของชาติขาดความรักในการเรียนรู้ ซึ่งเป็นรากฐานสำคัญของการพัฒนาสังคมโดยรวม

การประยุกต์ใช้ VR ในวิชาสังคมศึกษา

การสอนสังคมศึกษาในศตวรรษที่ 21 เป็นการวิเคราะห์ สังเคราะห์และพัฒนาแนวคิดสำหรับการจัดการเรียนรู้วิชาสังคมศึกษาโดยเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ (พิพิธธนวดี สมคะเณย์และประยูร แสงใส,2565: 15-22) เช่นตัวอย่างการใช้ VR เช่น การเที่ยวชมโบราณสถานเสมือนจริง การจำลองเหตุการณ์ประวัติศาสตร์ หรือการสำรวจภูมิประเทศต่าง ๆในยุคที่เทคโนโลยีพัฒนาอย่างรวดเร็ว โลกของการเรียนรู้ก็เปลี่ยนแปลงไปเช่นกัน หนึ่งในเทคโนโลยีที่มีศักยภาพสูงในการยกระดับคุณภาพการศึกษา คือ เทคโนโลยีความจริงเสมือน (Virtual Reality - VR) ซึ่งสามารถนำมาใช้เพื่อเสริมสร้างประสบการณ์การเรียนรู้ที่ลึกซึ้งและมีความหมาย โดยเฉพาะในวิชาสังคมศึกษา ที่เกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม ภูมิศาสตร์ และความเข้าใจในสังคมมนุษย์ VR สามารถเปลี่ยนวิธีเรียนสังคมศึกษาจากการอ่านหรือดูภาพนิ่ง มาเป็นการ “เข้าไปอยู่ในเหตุการณ์จริง” เช่น นักเรียนสามารถสวมแว่น VR แล้วเดินทางย้อนเวลาไปยังยุคสุโขทัย ชมสถาปัตยกรรมวัดมหาธาตุหรือเข้าไปอยู่ท่ามกลางเหตุการณ์สำคัญทางประวัติศาสตร์ เช่น การประกาศเอกราชของไทยหรือการประชุมสันนิบาตชาติหลังสงครามโลกครั้งที่หนึ่ง วิธีการเช่นนี้ช่วยให้ผู้เรียนเกิดความเข้าใจในบริบทของเหตุการณ์ได้ดียิ่งขึ้น มากกว่าการท่องจำข้อเท็จจริงเพียงอย่างเดียวในด้านภูมิศาสตร์ VR ยังสามารถพาผู้เรียนเดินทางไปสำรวจภูมิประเทศต่าง ๆ ได้โดยไม่ต้องออกจากห้องเรียน เช่น การปีนภูเขาไฟในอินโดนีเซีย เดินชมทะเลทรายซาฮารา หรือสำรวจป่าดิบชื้นในอเมซอน ทำให้นักเรียนมีประสบการณ์เชิงพื้นที่และเข้าใจสิ่งแวดล้อมในระดับลึกมากขึ้น ซึ่งเป็นสิ่งที่ยากจะทำได้ด้วยสื่อการเรียนแบบดั้งเดิมไม่เพียงเท่านั้น VR ยังสามารถใช้ในการเรียนรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรมและความหลากหลายทางสังคม โดยการจำลองวิถีชีวิต ของผู้คนในประเทศต่างๆ นักเรียนสามารถ “ไปเยือน” หมู่บ้านชาวเขาในภาคเหนือของไทยหรือเรียนรู้ประเพณีฮันนูกะห์ของชาวยิวอย่างใกล้ชิด สิ่งเหล่านี้ช่วยสร้างความเข้าใจและความเคารพในความหลากหลายทางวัฒนธรรม ซึ่งเป็นหัวใจสำคัญของวิชาสังคมศึกษาแม้การใช้ VR ในการเรียนการสอนยังอาจเผชิญกับข้อจำกัดบางประการ เช่น ค่าใช้จ่ายของอุปกรณ์ หรือความพร้อมของครูในการออกแบบ

บทเรียน แต่หากได้รับการสนับสนุนอย่างเหมาะสม VR ก็สามารถเป็นเครื่องมือที่ทรงพลังในการกระตุ้นความสนใจของผู้เรียน และช่วยให้พวกเขาเข้าใจโลกได้ลึกซึ้งยิ่งขึ้น การประยุกต์ใช้ VR ในวิชาสังคมศึกษาเป็นแนวทางที่น่าจับตามอง เพราะสามารถเปลี่ยนการเรียนรู้จากการ “นั่งฟัง” มาเป็นการ “มีส่วนร่วม” และ “สัมผัสประสบการณ์” ได้จริง ซึ่งไม่เพียงช่วยเพิ่มประสิทธิภาพการเรียนรู้เท่านั้น แต่ยังปลูกฝังความคิดเชิงวิเคราะห์ ความเข้าใจสังคม และทัศนคติที่เปิดกว้างต่อโลกอย่างแท้จริง

ประโยชน์ของ VR ต่อผู้เรียน

การเพิ่มแรงจูงใจในการเรียน การเข้าใจเนื้อหาได้ลึกซึ้งขึ้น การเรียนรู้เชิงประสบการณ์ และการพัฒนาทักษะคิดวิเคราะห์ในยุคที่เทคโนโลยีเข้ามามีบทบาทในชีวิตประจำวันมากขึ้น การเรียนรู้ก็เปลี่ยนแปลงไปอย่างเห็นได้ชัด เทคโนโลยีหนึ่งที่ได้รับความสนใจอย่างมากในด้านการศึกษา คือ เทคโนโลยีความจริงเสมือน หรือ VR (Virtual Reality) ซึ่งสามารถยกระดับประสบการณ์การเรียนรู้ให้มีประสิทธิภาพและน่าสนใจมากขึ้น โดยเฉพาะสำหรับผู้เรียนในศตวรรษที่ 21หนึ่งในประโยชน์สำคัญของ VR คือการสร้างประสบการณ์เสมือนจริง ที่ช่วยให้ผู้เรียนเข้าใจเนื้อหาได้ลึกซึ้งและเป็นรูปธรรมมากยิ่งขึ้น สภาพแวดล้อมเสมือนจริงที่สามารถมีปฏิสัมพันธ์ผ่านแว่น VR ได้หลากหลายโหมดการเรียนรู้ เพื่อส่งเสริมทักษะในการคิดวิเคราะห์ ความรู้ ความแม่นยำ และเปิดประสบการณ์การเรียนรู้รูปแบบใหม่บนโลกเสมือนจริง (นภัสวรรณ สุพัตร,2567: 164-175) ตัวอย่างเช่น นักเรียนสามารถใช้ VR เพื่อ “เดินทาง” ไปยังสถานที่ทางประวัติศาสตร์ เช่น กรุงโรมโบราณ หรือชมความงดงามของปิรามิดในอียิปต์ โดยไม่ต้องออกจากห้องเรียน ซึ่งช่วยให้การเรียนรู้มีชีวิตชีวาและเข้าใจเรื่องราวในเชิงลึกมากกว่าการอ่านจากหนังสือเพียงอย่างเดียว นอกจากนี้ VR ยังช่วย กระตุ้นความสนใจและแรงจูงใจในการเรียน เพราะผู้เรียนรู้สึกมีส่วนร่วมและตื่นเต้นกับการเข้าไปอยู่ในสภาพแวดล้อมที่สมจริง โดยเฉพาะในวิชาที่มักจะถูกมองว่าน่าเบื่อ เช่น วิทยาศาสตร์หรือสังคมศึกษา เมื่อผู้เรียนได้ทดลองทำการทดลองในห้องแล็บจำลอง หรือสำรวจโลกผ่านแว่น VR ความสนใจก็จะเพิ่มขึ้นและเกิดการเรียนรู้ด้วยความอยากรู้อยากเห็นอีกทั้ง VR ยัง เหมาะสำหรับผู้เรียนที่มีความต้องการพิเศษ หรือมีข้อจำกัดในการเข้าถึงแหล่งเรียนรู้ในชีวิตจริง เช่น นักเรียนที่อยู่ในพื้นที่ห่างไกลอาจไม่มีโอกาสไปทัศนศึกษาในพิพิธภัณฑ์หรือสถานที่สำคัญต่าง ๆ แต่ด้วย VR พวกเขาสามารถเข้าถึงประสบการณ์เหล่านั้นได้ไม่ต่างจากคนอื่นVR ยังมีประโยชน์ด้าน การฝึกทักษะในสถานการณ์จำลอง เช่น การฝึกพูดในที่สาธารณะ การจำลองบทบาทในชั้นเรียน หรือแม้แต่การเตรียมตัวสำหรับอาชีพในอนาคต เช่น แพทย์สามารถฝึกผ่าตัดในโลกเสมือนก่อนลงมือทำจริง ซึ่งช่วยลดความเสี่ยงและเพิ่มความมั่นใจก่อนเผชิญสถานการณ์จริงอย่างไรก็ตาม แม้ VR จะมีประโยชน์มาก แต่ก็ต้องใช้อย่างเหมาะสม โดยควรใช้ร่วมกับการสอนแบบอื่น ๆ เพื่อให้เกิดสมดุลในกระบวนการเรียนรู้ และไม่ควรใช้ในลักษณะที่ทำให้ผู้เรียนพึ่งพาเทคโนโลยีมากเกินไปจนขาดการคิดวิเคราะห์หรือการปฏิสัมพันธ์ทางสังคมVR เป็นเครื่องมือที่มีศักยภาพสูงในการพัฒนาการศึกษา ช่วยให้ผู้เรียนได้เรียนรู้อย่างมีประสิทธิภาพ สนุกสนาน และเข้าใจโลกได้อย่างลึกซึ้งยิ่งขึ้น หากนำมาใช้อย่างถูกวิธี VR จะไม่ใช่แค่เทคโนโลยีล้ำสมัยเท่านั้น แต่จะเป็นสะพานที่เชื่อมโยงความรู้กับประสบการณ์จริงอย่างกลมกลืน

ข้อจำกัดและความท้าทายในการใช้ VR ในสถานศึกษา

งบประมาณ อุปกรณ์ ความรู้ความเข้าใจของครู และการเข้าถึงของโรงเรียนเทคโนโลยีความจริงเสมือน หรือ VR (Virtual Reality) เป็นเครื่องมือที่มีศักยภาพสูงในการส่งเสริมการเรียนรู้ในยุคดิจิทัล ด้วยความสามารถในการจำลองประสบการณ์ที่ใกล้เคียงกับของจริง ทำให้การเรียนรู้มีชีวิตชีวาและเข้าใจง่ายขึ้น อย่างไรก็ตาม แม้ VR จะมีประโยชน์มากมายแต่การนำมาใช้ในสถานศึกษาก็ยังเผชิญกับข้อจำกัดและความ

ท้าทายหลายประการ ที่ไม่อาจมองข้าม ระบบการศึกษาไทยในปัจจุบัน มีพัฒนาการอย่างต่อเนื่องสอดคล้องกับรูปแบบวิถีชีวิตใหม่ของผู้เรียนที่มีความต้องการหลากหลายตามบริบทความเปลี่ยนแปลง กระบวนการทำงานให้ทันสมัยและเกิดประสิทธิภาพสูงสุด พัฒนาคุณภาพระบบการศึกษาให้ตอบสนองความต้องการของกลุ่ม ชุมชน สังคมอย่างรวดเร็ว พัฒนาคุณภาพคนให้สอดคล้องกับบริบทของพื้นที่ สิ่งสำคัญ คือการนำชุดข้อมูลขนาดใหญ่และระบบดิจิทัลมาบริหารการศึกษา สถานศึกษา และหน่วยงานในพื้นที่มากขึ้น รวมทั้งเปิดโอกาสให้ผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่าย ทั้งผู้บริหารสถานศึกษา บุคลากรทางการศึกษา ผู้เรียน ผู้ปกครอง หน่วยงานภาครัฐและเอกชน ได้ใช้ประโยชน์และพัฒนาระบบการศึกษาตามบทบาทและความเชี่ยวชาญของแต่ละคน ซึ่งเป็นเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (อุราเพ็ญ ยิ้มประเสริฐ,2567)

6.1 ต้นทุนสูงและการเข้าถึงไม่เท่าเทียม

ข้อจำกัดแรกที่ชัดเจนที่สุดคือค่าใช้จ่ายของอุปกรณ์ VR ไม่ว่าจะเป็นแว่นตา VR คอมพิวเตอร์ประสิทธิภาพสูง หรือซอฟต์แวร์ที่เกี่ยวข้อง ล้วนมีราคาสูงเกินกว่าที่โรงเรียนส่วนใหญ่ โดยเฉพาะในพื้นที่ชนบทหรือโรงเรียนขนาดเล็ก จะสามารถลงทุนได้ ทำให้เกิดความเหลื่อมล้ำในการเข้าถึงเทคโนโลยีระหว่างโรงเรียนที่มีทรัพยากรเพียงพอกับโรงเรียนที่ขาดแคลน

6.2 ขาดบุคลากรที่มีความเชี่ยวชาญ

แม้จะมีอุปกรณ์ VR พร้อมใช้งาน แต่ ครูผู้สอนจำนวนมากยังขาดความรู้หรือความมั่นใจ ในการใช้เทคโนโลยีดังกล่าวอย่างมีประสิทธิภาพ การใช้ VR ในชั้นเรียนต้องอาศัยการออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้เฉพาะด้าน รวมถึงการดูแลด้านเทคนิค หากไม่มีการอบรมและสนับสนุนอย่างต่อเนื่อง ก็จะทำให้เทคโนโลยีถูกใช้อย่างไม่เต็มศักยภาพ

6.3 ข้อจำกัดทางเทคนิคและสุขภาพ

VR ยังมีข้อจำกัดด้านเทคนิค เช่น ความล่าช้าของภาพ ภาพไม่เสถียร หรือการไม่รองรับหลายภาษาสำหรับเนื้อหาที่ซับซ้อน นอกจากนี้ การใช้งาน VR เป็นเวลานานอาจทำให้ผู้เรียนเกิดอาการเวียนศีรษะ ปวดตา หรืออ่อนล้า ซึ่งอาจกระทบต่อสุขภาพของนักเรียนหากไม่มีการควบคุมที่เหมาะสม

6.4 เนื้อหายังไม่ครอบคลุมหรือไม่ตรงตามหลักสูตร

แม้จะมีแอปพลิเคชันเพื่อการเรียนรู้ด้วย VR เพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ แต่ เนื้อหาที่ผลิตออกมายังไม่สอดคล้องกับหลักสูตรของแต่ละประเทศหรือแต่ละระดับชั้น ในบางกรณี เนื้อหาอาจไม่เหมาะสมกับบริบททางวัฒนธรรม ทำให้ครูไม่สามารถนำมาใช้ได้โดยตรง ส่งผลให้การบูรณาการ VR เข้ากับบทเรียนยังมีข้อจำกัด

6.5 ความเสี่ยงด้านพฤติกรรมการใช้เทคโนโลยี

การที่ผู้เรียนได้สัมผัสโลกเสมือนที่น่าตื่นเต้น อาจทำให้เกิดพฤติกรรมเสพติด หรือหลีกหนีจากโลกแห่งความเป็นจริง หากโรงเรียนไม่มีแนวทางหรือขอบเขตการใช้งานที่เหมาะสม VR อาจกลายเป็นสิ่งที่ส่งผลเสียมากกว่าผลดีแม้จะมีข้อจำกัดและความท้าทายมากมาย แต่ก็ใช่ว่าการใช้ VR ในสถานศึกษาจะไม่มีทางเป็นไปได้ หากมีการวางแผนที่ดี เช่น การจัดหางบประมาณอย่างคุ้มค่า การอบรมครูให้สามารถออกแบบการสอนด้วย VR ได้ รวมถึงการสร้างเนื้อหาการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับหลักสูตร และเหมาะสมกับวัยของผู้เรียน ก็จะช่วยให้การใช้ VR เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและปลอดภัย การใช้ VR ในสถานศึกษานั้นแม้จะมีศักยภาพสูง แต่ก็ต้องดำเนินควบคู่ไปกับการจัดการอย่างรอบด้าน โดยต้องพิจารณาถึงความพร้อม

ของทั้งโรงเรียน บุคลากร ผู้เรียน และระบบสนับสนุน หากข้อจำกัดเหล่านี้ได้รับการแก้ไขอย่างเป็นระบบ VR ก็จะสามารถกลายเป็นเครื่องมือสำคัญในการยกระดับการศึกษาให้ตอบโจทย์อนาคตอย่างแท้จริง

แนวทางในการส่งเสริมการใช้ VR อย่างมีประสิทธิภาพ

การฝึกอบรมครู การเลือกใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสมกับบริบทของโรงเรียนเทคโนโลยีความจริงเสมือน หรือ VR (Virtual Reality) ได้เข้ามามีบทบาทมากขึ้นในด้านการศึกษา ด้วยศักยภาพในการสร้างประสบการณ์การเรียนรู้ที่สมจริง น่าสนใจ และมีส่วนร่วม แต่เพื่อให้การใช้ VR เกิดประโยชน์สูงสุด จำเป็นต้องมีแนวทางในการส่งเสริมที่ชัดเจนและเป็นระบบเพื่อให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ทางการเรียนรู้และเกิดความยั่งยืนในการนำไปใช้ในสถานศึกษา การจัดการเรียนรู้ที่เน้นทักษะเหล่านี้เป็นส่วนสำคัญในการพัฒนาอนาคตของเด็กๆ เพราะการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพไม่ได้เกิดขึ้นจากการจำข้อมูลเท่านั้น แต่เกิดจากการทำความเข้าใจ การสื่อสาร และการนำเสนอความรู้นั้นออกไป การสอนทักษะเหล่านี้จึงช่วยเสริมสร้างกรอบการคิดที่สำคัญสำหรับนักเรียน เพื่อให้พวกเขาพร้อมสำหรับการแก้ไขปัญหา การคิดและการสร้างสรรค์นวัตกรรมในอนาคต โดยบทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอกระบวนการพัฒนาทักษะการสื่อสารอย่างมีประสิทธิภาพเพื่อสร้างความมั่นใจและความพร้อมให้นักเรียนเติบโตเป็นพลเมืองโลกที่สามารถสื่อสารและนำเสนอได้อย่างมีประสิทธิภาพ และสามารถสร้างผลกระทบในสังคมและวงกว้าง (วรพล ศรีเทพและสุดคะนึง อาจชอบการ,2567: 113-141)

7.1 พัฒนาครูให้มีความรู้และความพร้อม

ครูเป็นบุคคลสำคัญในการนำเทคโนโลยีมาใช้ในชั้นเรียน ดังนั้นจึงควร จัดอบรมหรือพัฒนาทักษะการใช้ VR อย่างต่อเนื่อง ไม่เพียงแค่ให้ครูใช้งานอุปกรณ์ได้เท่านั้น แต่ควรเน้นที่การออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ที่เหมาะสม เช่น การนำ VR ไปใช้เพื่อกระตุ้นการคิดวิเคราะห์ในวิชาสังคมศึกษา หรือใช้จำลองสถานการณ์ในวิชาวิทยาศาสตร์อย่างปลอดภัย

7.2 จัดหาอุปกรณ์อย่างเหมาะสมและทั่วถึง

การใช้อุปกรณ์ VR ต้องใช้ทรัพยากรที่มีคุณภาพ เช่น แว่นตา VR และคอมพิวเตอร์ที่รองรับดังนั้น โรงเรียนควรมี แผนจัดซื้ออุปกรณ์อย่างเป็นระบบ และควรพิจารณาความคุ้มค่าระยะยาว เช่น การเลือกใช้ VR แบบมือถือ (Mobile VR) ที่ต้นทุนต่ำกว่า หรือการจัดเป็น “ห้องเรียน VR กลาง” เพื่อให้หลายห้องเรียนใช้งานร่วมกันได้

7.3 ส่งเสริมการสร้างและใช้เนื้อหาที่สอดคล้องกับหลักสูตร

การใช้ VR อย่างมีประสิทธิภาพต้องมีเนื้อหาที่สอดคล้องกับเนื้อหาการเรียนรู้จึงควรมีการร่วมมือกับหน่วยงานทางการศึกษาหรือบริษัทพัฒนาเทคโนโลยีเพื่อผลิตสื่อ VR ที่เหมาะสมกับแต่ละระดับชั้น เช่น สื่อประวัติศาสตร์แบบอินเทอร์แอคทีฟหรือแบบฝึกหัดวิทยาศาสตร์ในห้องทดลองเสมือนจริง

7.4 วางแนวทางการใช้เทคโนโลยีอย่างมีขอบเขตและปลอดภัย

ควรมีนโยบายชัดเจนเกี่ยวกับเวลาการใช้งาน VR ในแต่ละครั้งเพื่อป้องกันผลกระทบต่อสุขภาพ เช่น อาการเวียนศีรษะหรือปวดตารวมถึงการวางแนวปฏิบัติเรื่องความเป็นส่วนตัวของข้อมูลเมื่อใช้แอปพลิเคชันหรือระบบออนไลน์ที่เกี่ยวข้องกับ VR

7.5 สนับสนุนให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการใช้เทคโนโลยีอย่างสร้างสรรค์

นอกจากการใช้ VR เพื่อรับข้อมูลเพียงฝ่ายเดียวแล้ว ควรส่งเสริมให้นักเรียน คิด วิเคราะห์ และมีส่วนร่วม เช่น การให้ทำโครงงานโดยใช้ VR เล่าเรื่องประวัติศาสตร์การนำเสนอวัฒนธรรมท้องถิ่นหรือการทดลองจำลองธุรกิจในโลกเสมือนซึ่งช่วยส่งเสริมทักษะทั้งด้านเทคโนโลยีการสื่อสาร และการทำงานร่วมกัน

7.6 ประเมินผลและปรับปรุงการใช้ VR อย่างต่อเนื่อง

เมื่อมีการนำ VR มาใช้ควรมีการประเมินผลทั้งจากครูและนักเรียนว่าสื่อที่ใช้อยู่ช่วยให้เข้าใจเนื้อหาได้ดีขึ้นหรือไม่มีปัญหาใดในการใช้งานหรือไม่ และควรปรับปรุงในด้านใดบ้าง เพื่อนำข้อมูลไปพัฒนาให้เหมาะสมกับบริบทของโรงเรียนและผู้เรียนการส่งเสริมการใช้ VR อย่างมีประสิทธิภาพต้องอาศัยทั้งการวางแผนการอบรมการจัดการและการมีส่วนร่วมของทุกฝ่ายโดยเน้นให้เทคโนโลยีเป็น “เครื่องมือ” ในการเสริมสร้างการเรียนรู้มิใช่เพียงแค่สิ่งที่ล้ำสมัยหากทำได้อย่างรอบคอบและเหมาะสม VR ก็จะเป็นตัวช่วยสำคัญที่ทำให้การศึกษาก้าวทันอนาคตอย่แท้จริง

องค์ความรู้ที่ได้รับ

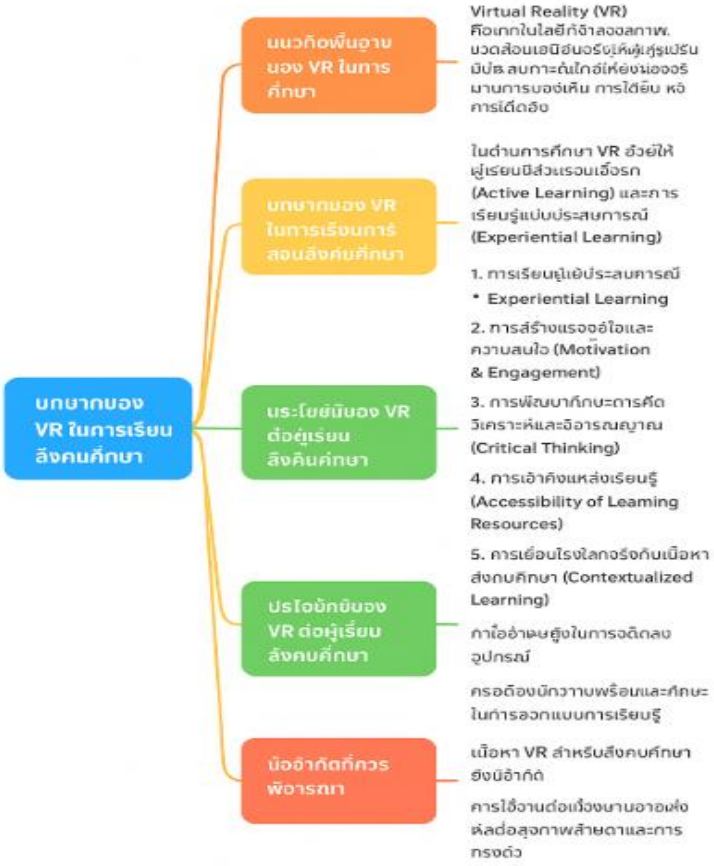

แผนภาพที่ 1

1. แนวคิดพื้นฐานของ VR ในการศึกษา

• Virtual Reality (VR) คือเทคโนโลยีที่จำลองสภาพแวดล้อมเสมือนจริงให้ผู้เรียนมีประสบการณ์ใกล้เคียงของจริงผ่านการมองเห็น การได้ยิน หรือการโต้ตอบ.

• ในด้านการศึกษา VR ช่วยให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมเชิงรุก (Active Learning) และการเรียนรู้แบบประสบการณ์ (Experiential Learning).

2. บทบาทของ VR ในการเรียนการสอนสังคมศึกษา

1) การเรียนรู้เชิงประสบการณ์ (Experiential Learning)

ผู้เรียนได้สัมผัสเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์หรือวัฒนธรรมเสมือนจริง เช่น การเข้าชมโบราณสถาน การจำลองเหตุการณ์สำคัญ.

2) การสร้างแรงจูงใจและความสนใจ (Motivation & Engagement)

VR มีความน่าสนใจและแปลกใหม่ ช่วยลดความน่าเบื่อจากการเรียนเชิงทฤษฎี.

3) การพัฒนาทักษะการคิดวิเคราะห์และวิจารณญาณ (Critical Thinking)

ผู้เรียนสามารถเผชิญสถานการณ์จำลอง เช่น ความขัดแย้งทางสังคม หรือการเมือง เพื่อฝึกการตัดสินใจ.

4) การเข้าถึงแหล่งเรียนรู้ (Accessibility of Learning Resources)

นักเรียนสามารถ “เดินทาง” ไปยังสถานที่สำคัญทางสังคมและวัฒนธรรมได้ แม้ไม่สามารถไปจริง.

5) การเชื่อมโยงโลกจริงกับเนื้อหาสังคมศึกษา (Contextualized Learning)

ทำให้การเรียนรู้ไม่ใช่เพียงการท่องจำ แต่เกิดความเข้าใจในบริบทและ ความหมายของปรากฏการณ์ทางสังคม.

3. ประโยชน์ของ VR ต่อผู้เรียนสังคมศึกษา

- ด้านการเรียนรู้: เข้าใจเนื้อหาได้ลึกและจำได้ยาวนาน.
- ด้านทักษะ: ฝึกการสื่อสาร การวิเคราะห์ และการแก้ปัญหา.
- ด้านอารมณ์และเจตคติ: สร้างแรงจูงใจและทัศนคติเชิงบวกต่อการเรียน.

4. ข้อจำกัดที่ควรพิจารณา

- ค่าใช้จ่ายสูงในการจัดหาอุปกรณ์.
- ครูต้องมีความพร้อมและทักษะในการออกแบบการเรียนรู้.
- เนื้อหา VR สำหรับสังคมศึกษายังมีจำกัด.
- การใช้งานต่อเนื่องนานอาจส่งผลต่อสุขภาพสายตาและการทรงตัว.
- ความเหลื่อมล้ำในการเข้าถึงเทคโนโลยี.

สรุป

เทคโนโลยีเสมือนจริง หรือ Virtual Reality (VR) คือเทคโนโลยีที่สร้างสภาพแวดล้อมจำลองให้ผู้ใช้รู้สึกเหมือนเข้าไปอยู่ในสถานที่หรือสถานการณ์จริง ผ่านอุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์ เช่น แว่น VR หรือระบบภาพ 3 มิติ ซึ่งช่วยกระตุ้นประสาทสัมผัสและทำให้การเรียนรู้มีชีวิตชีวา โดยเฉพาะในวิชาสังคมศึกษาที่มีลักษณะเฉพาะ เช่น เนื้อหากว้างขวาง หลากหลาย ทั้งด้านประวัติศาสตร์ ภูมิศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ และหน้าที่พลเมือง เน้นการวิเคราะห์และการคิดอย่างมีวิจารณญาณ รวมถึงการเชื่อมโยงกับชีวิตจริงและ

จริยธรรมของผู้เรียนอย่างไรก็ตาม การเรียนวิชาสังคมศึกษายังเผชิญกับความท้าทายหลายประการ เช่น เนื้อหาที่มีจำนวนมากและซับซ้อน อาจทำให้นักเรียนรู้สึกสับสนหรือไม่เข้าใจ ขาดการเชื่อมโยงกับชีวิตประจำวัน ทำให้รู้สึกว่าห่างไกลจากความเป็นจริง อีกทั้งนักเรียนหลายคนยังมีความสามารถในการคิดวิเคราะห์ที่ยังไม่พัฒนาเต็มที่ ขณะเดียวกันวิธีการสอนแบบเดิมมักเน้นการบรรยายหรือท่องจำ ซึ่งไม่น่าสนใจและไม่สามารถกระตุ้นให้เกิดการเรียนรู้อย่างลึกซึ้งได้การประยุกต์ใช้เทคโนโลยี VR จึงเป็นแนวทางที่ช่วยส่งเสริมการเรียนวิชาสังคมศึกษาให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น นักเรียนสามารถเข้าสู่สถานการณ์สมมติ เช่น การเดินชมเมืองโบราณ การจำลองเหตุการณ์ประวัติศาสตร์ หรือการเรียนรู้วิถีชีวิตของผู้คนในประเทศต่าง ๆ ได้อย่างสมจริง ส่งผลให้เกิดความเข้าใจในเนื้อหามากขึ้น กระตุ้นความสนใจ และเสริมสร้างการคิดวิเคราะห์ โดยเรียนรู้ผ่านประสบการณ์ตรง ช่วยเชื่อมโยงเนื้อหากับชีวิตประจำวัน และทำให้การเรียนรู้เป็นเรื่องสนุกแม้ VR จะมีประโยชน์มาก แต่ก็ยังมีข้อจำกัดและความท้าทายในการนำมาใช้ในสถานศึกษา เช่น ต้นทุนของอุปกรณ์ที่ยังค่อนข้างสูง ทำให้หลายโรงเรียนไม่สามารถเข้าถึงได้อย่างเท่าเทียม ขาดบุคลากรที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญในการใช้งานและพัฒนาเนื้อหา ข้อจำกัดด้านเทคนิค เช่น ความล่าช้าของระบบ หรืออาการเวียนศีรษะเมื่อนักเรียนใช้งานเป็นเวลานาน รวมถึงเนื้อหาที่มีอยู่อาจยังไม่ครอบคลุมหรือไม่สอดคล้องกับหลักสูตร อีกทั้งยังมีความเสี่ยงด้านพฤติกรรมการใช้เทคโนโลยี เช่น การใช้งานเกินความจำเป็นหรือขาดสมดุลในการเรียนรู้เพื่อให้การใช้เทคโนโลยี VR ในวิชาสังคมศึกษาเกิดประสิทธิภาพสูงสุด ควรมีการส่งเสริมในหลายด้าน เช่น การจัดสรรงบประมาณอย่างเหมาะสมเพื่อจัดหาอุปกรณ์ให้เพียงพอ การพัฒนาครูให้มีทักษะในการใช้เทคโนโลยี การสร้างเนื้อหาที่ตรงกับหลักสูตรและสอดคล้องกับบริบทของผู้เรียน การออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ที่ผสมผสานการใช้ VR อย่างเหมาะสม และการกำหนดแนวทางการใช้งานที่ปลอดภัย มีความรับผิดชอบ ซึ่งทั้งหมดนี้จะช่วยให้ VR เป็นเครื่องมือที่ช่วยยกระดับการเรียนรู้วิชาสังคมศึกษาได้อย่างแท้จริง

เอกสารอ้างอิง

นภัสวรรณ สุพัตร.(2567).เรียนรู้ให้มากและเล่นให้มากกว่าเพื่อประสบการณ์การเรียนรู้บนโลกเสมือนจริง. PULINET Journal, 11(1), 164-175.

พระมหาสมชาย เดชาหูม,และคณะ.(2568).แนวทางการประยุกต์ใช้หลักเบญจศีล-เบญจธรรมเพื่อสร้างเสริม คุณค่าการดำเนินชีวิตของผู้สูงอายุในสังคมไทย. *วารสารนวัตกรรมการจัดการศึกษาและการวิจัย, 7(1), 57-6*

พัณบงกช ปาณมาลาและคณะ.(2567).METAVERSE: การเรียนรู้ด้วยเทคโนโลยีเสมือนจริง. *วารสารสมาคมพัฒนาวิชาชีพการบริหารการศึกษาแห่งประเทศไทย (ส พบ ท.), 6(4), 485-497.*

พิพิธธนวดี สมคะเณย์และประยูร แสงใส.(2565).การประยุกต์ใช้เทคโนโลยีในการพัฒนาการสอนสังคมศึกษาใน ศตวรรษที่21. *วารสาร มจร อุบลปริทรรศน์, 7(2), 15-22.*

วรพล ศรีเทพและสุดคะนึง อาจชอบการ.(2567).กระบวนการพัฒนาทักษะการสื่อสารอย่างมีประสิทธิภาพสำหรับ นักเรียนระดับประถมศึกษาในยุคดิจิทัลด้วยกระบวนการ ACTMARR 7ขั้นตอน. *วารสารวิทยาการเรียนรู้และศึกษาศาสตร์, 3(1), 113-141.*

วรากรณ์ พูลสวัสดิ์และปัญญา รุ่งเรือง.(2567).วิเคราะห์คุณลักษณะบัณฑิตที่พึงประสงค์ตามความต้องการของผู้ ใช้บัณฑิตหลักสูตรครุศาสตรบัณฑิตสาขาวิชาสังคมศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม. *วารสาร มจร บาฬี ศึกษาพุทธโฆสปริทรรศน์, 10(3).*

อนิรุทธิ์ สมเสาร์และนพวรรณ ทะวะลัย.(2568).จิตวิญญาณแห่งการเรียนรู้ในยุคปัญญาประดิษฐ์ (AI) : ความท้าทายใหม่ของการพัฒนาหลักสูตรและการจัดการเรียนรู้. *วารสารสหศาสตร์การพัฒนาสังคม, 3(3), 1347-1361.*

อุราเพ็ญ ยิ้มประเสริฐ.(2567).ผู้บริหารสถานศึกษาไทยกับความท้าทายในยุคเทคโลยีพลิกผัน. วารสารการบริหารและความเป็นผู้นำทางการศึกษามหาวิทยาลัยรามคำแหง, 1(2).Siripong, S. (2005). *Principles of Educational Administration: Theory and Practice* (2nd ed.). Book Point.

ภาคผนวก

กำหนดการ

โครงการการประชุมวิชาการระดับชาติ มหาจุฬาฯ สุรินทร์ ครั้งที่ ๕

The 5th MCUSR National Academic Conference

ภายใต้หัวข้อ "พุทธปัญญาเพื่อสันติภาพแห่งภูมิภาคในศตวรรษที่ 21"

Buddhist Wisdom for Regional Peace in the 21st Century

วันอาทิตย์ ที่ ๒๙ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๖๙

ณ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์

พิธีเปิดห้องประชุมหลักออนไลน์ผ่านระบบซูม ID ZOOM : 6080505596

วันอาทิตย์ ที่ ๒๙ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๖๙

เวลา ๐๘.๐๐ น.	ลงทะเบียนและออนไซต์ ณ หอประชุมอกแม่ มจร วิทยาเขตสุรินทร์ ออนไลน์ห้อง ZOOM หลัก
เวลา ๐๘.๓๐ น.	พิธีเปิดและรับฟังสาส์นจาก **พระพรหมวัชรธีราจารย์, ศ. ดร. อธิการบดี** พระครูปริยัติวิสุทธิคุณ, รศ. ดร. รองอธิการบดีวิทยาเขตสุรินทร์ กล่าวรายงาน
เวลา ๐๙.๐๐ น.	ฟังการปาฐกถาพิเศษ เรื่อง "**พุทธปัญญาเพื่อการบริหารจัดการการศึกษาในศตวรรษที่ ๒๑**" โดย พระพรหมวัชรธีราจารย์, ศ. ดร. อธิการบดีมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
เวลา ๐๙.๓๐ น.	ฟังการปาฐกถาพิเศษ เรื่อง "**กองทัพกับการสร้างสันติภาพแห่งภูมิภาค**" โดย พลตรี ณัฏฐ์ ศรีอินทร์ รองแม่ทัพภาค ๒
เวลา ๑๐.๓๐ น.	ฟังการปาฐกถาพิเศษเรื่อง "**พุทธปัญญาเพื่อสันติภาพแห่งภูมิภาค**" โดย พระเทพวัชรสารบัณฑิต, รศ. ดร. รองอธิการบดีฝ่ายวางแผนและพัฒนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
เวลา ๑๑.๐๐ น.	ฟังปาฐกถาพิเศษเรื่อง "**การบริหารความขัดแย้งเพื่อสันติภาพแห่งภูมิภาค**" โดย รศ. ดร.สุรพล สุยะพรหม รองอธิการบดีฝ่ายกิจการทั่วไป มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
เวลา ๑๑.๓๐ น.	ฉันภัตตาหารเพล/รับประทานอาหารกลางวัน
เวลา ๑๓.๐๐ น.	นำเสนอผลงานทางวิชาการ ภาคบรรยาย กลุ่มมนุษยศาสตร์ ห้องประชุมออนไลน์ผ่านระบบซูม ID ZOOM : 3587151108 กลุ่มสังคมศาสตร์ ห้องประชุมออนไลน์ผ่านระบบซูม ID ZOOM : 6080505596 กลุ่มศึกษาศาสตร์ ห้องประชุมออนไลน์ผ่านระบบซูม ID ZOOM : 5097183763
เวลา ๑๖.๓๐ น.	มอบเกียรติบัตรบทความดีเด่นแต่ละสาขา พิธีปิดโดย พระครูปริยัติวิสุทธิคุณ, รศ. ดร. รองอธิการบดีวิทยาเขตสุรินทร์ กล่าวปิดโครงการ

****

*หมายเหตุ พิธีกรดำเนินรายการหลัก โดย - อ. ดร.ธนรัฐ สะอาดเอี่ยม
- พระมหามานะ ปิยภาณี

คำสั่งวิทยาเขตสุรินทร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ที่ ๐๒๘/ ๒๕๖๙
เรื่อง แต่งตั้งกองบรรณาธิการเอกสารประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ ๕
The 5th MCUSR National Academic Conference
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์

ด้วยมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์ ได้กำหนดจัดการประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ ๕ The 5th MCUSR National Academic Conference ภายใต้หัวข้อ **"พุทธปัญญาเพื่อสันติภาพแห่งภูมิภาคในศตวรรษที่ ๒๑"** **Buddhist Wisdom for Regional Peace in the 21st Century** โดยใช้ระบบการประชุม Onsite and Online ในวันอาทิตย์ที่ ๒๙ เดือนมีนาคม พุทธศักราช ๒๕๖๙ ณ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์

เพื่อให้การดำเนินการจัดประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ ๕ ดำเนินไปด้วยความเรียบร้อย มีประสิทธิภาพ บรรลุวัตถุประสงค์และนโยบายมหาวิทยาลัย อาศัยอำนาจตามความในมาตรา ๓๐ วรรค ๒ แห่งพระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๔๐ จึงแต่งตั้งผู้มีรายนามดังต่อไปนี้ เป็นกองบรรณาธิการเอกสารประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ ๕ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์ ประกอบด้วย:-

กองบรรณาธิการ

ที่ปรึกษากองบรรณาธิการ

พระพรหมวัชรธีราจารย์, ศ. ดร.	อธิการบดีมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พระครูปริยัติวิสุทธิคุณ, รศ. ดร.	รองอธิการบดีวิทยาเขตสุรินทร์
พระปัญญาวัชรบัณฑิต, รศ. ดร.	รองอธิการบดีฝ่ายวิชาการ
พระเทพวัชรสารบัณฑิต, รศ. ดร.	รองอธิการบดีฝ่ายวางแผนและพัฒนา
พระศรีวัชรศาสตรบัณฑิต, ดร.	รองอธิการบดีฝ่ายประชาสัมพันธ์
พระสุธีรัตนบัณฑิต, รศ. ดร.	คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
พระเมธีวรญาณ, ผศ. ดร.	คณบดีคณะพุทธศาสตร์
พระอุดมสิทธินายก, รศ. ดร.	คณบดีคณะสังคมศาสตร์
พระศรีวัชรสารบัณฑิต, ผศ. ดร.	คณบดีคณะครุศาสตร์
พระครูภัทรธรรมบัณฑิต, รศ. ดร.	คณบดีคณะมนุษยศาสตร์
พระครูวิริยปัญญาภิวัฒน์, ผศ. ดร.	ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์สุรินทร์
พระครูสุธีกิตติบัณฑิต, รศ. ดร.	ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์
พระครูปริยัติปัญญาโสภณ, ผศ. ดร.	ผู้อำนวยการสำนักวิชาการ วิทยาเขตสุรินทร์
รศ. ดร.สุรพล สุยะพรหม	รองอธิการบดีฝ่ายกิจการทั่วไป
ผศ. ดร.ธนู ศรีทอง	ผู้ช่วยอธิการบดีฝ่ายวิชาการ

บรรณาธิการ : พระครูเขมธรรมบัณฑิต, ผศ. ดร.

รองบรรณาธิการ : พระมหาเอกพันธ์ วรธมฺมญฺญ, อ. ดร.
อ. ดร.ธนรัฐ สะอาดเอี่ยม

ผู้ช่วยบรรณาธิการ : พระมหายุทธพิชาญ โยธสาสโน, อ.
พระปรัชญา ชยวุฑฺโฒ, อ. ดร.
อ. ดร.ภัฏชวัชร์ สุขเสน
พระมหามานะ ปิยภาณี

กองบรรณาธิการ

พระครูศรีปัญญาวิกรม, ผศ. ดร.	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พระมหาวิศิต ธีรวโส, รศ. ดร.	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
รศ. ดร.ทวีศักดิ์ ทองทิพย์	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ผศ. ดร.ธนู ศรีทอง	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
รศ. ดร.ปัญญา คล้ายเดช	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ผศ.บรรจง โสดาดี	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
อาจารย์วันชัย สุขตาม	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
อาจารย์เอกรัตน์ มาพะดุง	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
รศ. ดร.ประเวศ อินทองปาน	มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
รศ. ดร.อำนาจ ยอดทอง	มหาวิทยาลัยมหิดล
รศ. ดร.โกนิฏฐ์ ศรีทอง	มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
รศ. ดร.สมหมาย ชินนาค	มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี
รศ. ดร.อัจฉรา หล่อตระกูล	มหาวิทยาลัยรัตนบัณฑิต
รศ. ดร.วันทนา เนาว์วัน	มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา
รศ. ดร.รัตนะ ปัญญาภา	มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี
รศ. ดร.จิรายุ ทรัพย์สิน	มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์
รศ. ดร.วีระชัย ยศโสธร	มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์
รศ. ดร.วินิจ ผาเจริญ	มหาวิทยาลัยแม่โจ้
พระครูปลัดสุวัฒนวิสุทธิสารคุณ, ผศ. ดร.	มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
ผศ. ดร.บัญญัติ สาลี	มหาวิทยาลัยมหาสารคาม
ผศ. ดร.ประภาส แก้วเกตุพงษ์	มหาวิทยาลัยขอนแก่น
ผศ. ดร.สัญญา เคณาภูมิ	มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
ผศ. ดร.นฤมล ภูสิงห์	มหาวิทยาลัยราชภัฏชัยภูมิ
ผศ. ดร.ยงยุทธ ขำคง	มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร
ผศ. ดร.เสกสรรค์ สนวา	มหาวิทยาลัยราชภัฏร้อยเอ็ด
ผศ. ดร.อาสนะ เชิดชู	มหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ
ผศ. ดร.สุรินทร์ ภูสิงห์	มหาวิทยาลัยศรีปทุม วิทยาเขตขอนแก่น
ผศ. ดร.ภูมิภควัธจ์ ภูมพงศ์คชศร	มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลรัตนโกสินทร์
ผศ. ดร.ชัยณรงค์ สีมันตะ	มหาวิทยาลัยบูรพา

ผศ. ดร.สิปปนันท์ นวลละออง	มหาวิทยาลัยกรุงเทพ
ผศ. ดร.ปนัดดา สังข์ศรีแก้ว	มหาวิทยาลัยกาฬสินธุ์
ผศ. ดร.อธิราชย์ นันขันตี	มหาวิทยาลัยนครพนม
ผศ. ดร.วีรวิชญ์ ปิยนนทศิลป์	มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่
ผศ. ดร.ในตะวัน กำหอม	วิทยาลัยทองสุข
ผศ. ดร.ศรินยา พลสิงห์ชาญ	วิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนี สุรินทร์
ผศ. ดร.มานิตย์ โศกค้อ	มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลอีสาน วิทยาเขตสุรินทร์
ผศ.ธีรวัฒน์ หินแก้ว	วิทยาลัยพิชญบัณฑิต
ผศ.กุลชาติ พันธุวรกุล	มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์
อ. ดร.อรพิน ปิยะสกุลเกียรติ	มหาวิทยาลัยเกษมบัณฑิต
อ. ดร.รพีพร ธงทอง	มหาวิทยาลัยการจัดการและเทคโนโลยีอีสเทิร์น
อ. ดร.สุชีราภรณ์ ธุวานนท์	มหาวิทยาลัยเฉลิมกาญจนา
อ. ดร.ราชรถ ปัญญาบุญ	มหาวิทยาลัยราชภัฏภูเก็ต
อ. ดร.ปุญญวันต์ จิตประคอง	มหาวิทยาลัยทักษิณ
อ. ดร.พิบูลย์ ตัญญูบุตร	มหาวิทยาลัยรังสิต
อ. ดร.สุรศักดิ์ วงค์ษา	มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง
อ.กฤษณะ เริงสูงเนิน	มหาวิทยาลัยการกีฬาแห่งชาติ วิทยาเขตชุมพร

มีหน้าที่ดังนี้ :

๑. ตรวจสอบรูปแบบบทความ พิจารณาคุณภาพบทความเพื่อตีพิมพ์เผยแพร่ในงานประชุมวิชาการระดับชาติครั้งที่ ๕ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์

๒. ตรวจสอบการคัดลอกผลงานของผู้อื่น (Plagiarism) โดยใช้เครื่องมือหรือโปรแกรมที่เชื่อถือได้ เพื่อสร้างความน่าเชื่อถือต่อบทความที่ตีพิมพ์ในการประชุมวิชาการว่าไม่มีการคัดลอกผลงานของผู้อื่น และพิจารณา “ตอบรับ” หรือ “ปฏิเสธ” การตีพิมพ์บทความนั้น ๆ

๓. จัดทำต้นฉบับแก่ผู้ทรงคุณวุฒิ และฉบับสมบูรณ์เพื่อเผยแพร่ต่อไป

๔. อื่น ๆ ที่พิจารณาเห็นสมควร

ทั้งนี้ ตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไป

สั่ง ณ วันที่ ๑๕ มีนาคม พุทธศักราช ๒๕๖๙

(พระครูปริยัติวิสุทธิคุณ, รศ. ดร.)
รองอธิการบดีวิทยาเขตสุรินทร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

คำสั่งวิทยาเขตสุรินทร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ที่ ๐๒๑๙/ ๒๕๖๙
เรื่อง แต่งตั้งผู้ทรงคุณวุฒิกลั่นกรองบทความวิชาการ (Peer Review)
ในการประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ ๕
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์

ด้วยมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์ ได้กำหนดจัดการประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ ๕ The 5th MCUSR National Academic Conference ภายใต้หัวข้อ "พุทธปัญญาเพื่อสันติภาพแห่งภูมิภาคในศตวรรษที่ ๒๑" Buddhist Wisdom for Regional Peace in the 21st Century โดยใช้ระบบการประชุม Onsite and Online ในวันอาทิตย์ที่ ๒๙ มีนาคม พุทธศักราช ๒๕๖๙ ณ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์

เพื่อให้การดำเนินการจัดประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ ๕ ดำเนินไปด้วยความเรียบร้อย มีประสิทธิภาพ บรรลุวัตถุประสงค์และนโยบายมหาวิทยาลัย อาศัยอำนาจตามความในมาตรา ๓๐ วรรค ๒ แห่งพระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๔๐ จึงมีคำสั่งแต่งตั้งผู้ทรงคุณวุฒิกลั่นกรองบทความวิชาการ (Peer Reviewer) ในการประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ ๕ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์ ประกอบด้วย:-

ผู้ทรงคุณวุฒิภายในมหาวิทยาลัย

๑. พระปัญญาวัชรบัณฑิต, รศ. ดร.
๒. พระครูวุฒิธรรมบัณฑิต, รศ. ดร.
๓. พระครูสุธีกิตติบัณฑิต, รศ. ดร.
๔. พระมหาสุพัตร์ วชิราวุโธ, รศ. ดร.
๕. พระมหามงคลกานต์ ฐิตธมฺโม, รศ. ดร.
๖. พระมหาวิศิต ธีรวโส, รศ. ดร.
๗. พระครูศรีพุทธิบัณฑิต, ผศ. ดร.
๘. พระครูศรีปัญญาวิกรม, ผศ. ดร.
๙. พระครูใบฎีกา เวียง กิตติวณฺโณ, ผศ. ดร.
๑๐. พระครูสุธีวรปรีชา, ผศ. ดร.
๑๑. พระมหาพรชัย สิริวโร, ผศ. ดร.
๑๒. พระมหาพจน์ สุวโจ, ผศ. ดร.
๑๓. พระมหาขวัญชัย กิตติเมธี, ผศ. ดร.
๑๔. พระครูสาธุกิจโกศล, ผศ. ดร.
๑๕. พระครูวิริยปัญญาภิวัฒน์, ผศ. ดร.
๑๖. พระครูปริยัติปัญญาโสภณ, ผศ. ดร.

๑๗.พระปลัด กิตติ ยุตฺติธโร, ผศ. ดร.
๑๘.พระมหาสมบัติ ฐานวโร, ผศ.
๑๙.พระครูสุเมธจันทสิริ, อ. ดร.
๒๐.ศ. ดร.บุญทัน ดอกไธสง
๒๑.ศ. ดร.สมภาร พรมทา
๒๒.ศ. ดร.จำนง อดิวัฒนสิทธิ์
๒๓.รศ. ดร.สุรพล สุยะพรหม
๒๔.รศ. ดร.เอกฉัท จารุเมธีชน
๒๕.รศ. ดร.สมชัย ศรีนอก
๒๖.รศ. ดร.สมศักดิ์ บุญปู่
๒๗.รศ. ดร.สิน งามประโคน
๒๘.รศ. ดร.ประพันธ์ ศุภษร
๒๙.รศ. ดร.ประพัฒน์ ศรีกุลกิจ
๓๐.รศ. ดร.กฤต ศรียะอาจ
๓๑.รศ. ดร.ยุทธนา พูนเกิดมะเริง
๓๒.รศ. ดร.ปัญญา คล้ายเดช
๓๓.รศ. ดร.เกียรติศักดิ์ สุขเหลือง
๓๔.รศ. ดร.ธิติวุฒิ หมั่นมี
๓๕.ผศ. ดร.ฐานิดา มั่นคง
๓๖.ผศ. ดร.ธนู ศรีทอง
๓๗.ผศ. ดร.วิเศษ ชินวงศ์
๓๘.ผศ. ดร.นิเวศน์ วงศ์สุวรรณ
๓๙.ผศ. ดร.แสวง นิลนามะ
๔๐.รศ. ดร.สุทัศน์ ประทุมแก้ว
๔๑.ผศ. ดร.เกรียงไกร พินยารัก
๔๒.ผศ.บรรจง โสดาดี
๔๓.ผศ.กฤษนันท์ แสงมาศ
๔๔.ผศ.เศรษฐพร หนุนชู
๔๕.อ. ดร.ชูชัย ประดับสุข
๔๖.อ. ดร.สถาพร ภาคพรม
๔๗.อ. ดร.อธิเทพ ผาทา
๔๘.อ. ดร.เพ็ญพรรณ เฟื่องฟูลอย
๔๙.อ. ดร.ธนาทิป อาดเนาลี
๕๐.อ. ดร.พูนศักดิ์ กมล

ผู้ทรงคุณวุฒิภายนอกมหาวิทยาลัย

๑. ศ. ดร.วัชระ งามจิตรเจริญ	มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
๒. ศ. ดร.ประยงค์ แสนบุราญ	มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
๓. รศ. ดร.ประเวศ อินทร์ทองปาน	มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
๔. รศ. ดร.ไพรินทร์ กะทิพรมราช	มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
๕. รศ. ดร.อภิญวัฒน์ โพธิ์สาน	มหาวิทยาลัยมหาสารคาม
๖. รศ. ดร.ยุภาพร ยุภาศ	มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
๗. รศ. ดร.โกนิฏฐ์ ศรีทอง	มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
๘. รศ. ดร.วุฒินันท์ กันทะเตียน	มหาวิทยาลัยมหิดล
๙. รศ. ดร.อำนาจ ยอดทอง	มหาวิทยาลัยมหิดล
๑๐. รศ. ดร.วีระชัย ยศโสธร	มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์
๑๑. รศ. ดร.อัครพนท์ เนื้อไม้หอม	มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์
๑๒. รศ. ดร.จิรายุ ทรัพย์สิน	มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์
๑๓. รศ. ดร.วาสนา แก้วหล้า	มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์
๑๔. รศ. ดร.วันทนา เนาว์วัน	มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา
๑๕. รศ. ดร.อำพล บุดดาสาร	มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร
๑๖. รศ. ดร.อัจฉรา หล่อตระกูล	มหาวิทยาลัยรัตนบัณฑิต
๑๗. รศ. ดร.บริบูรณ์ ชอบทำดี	มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา
๑๘. รศ. ดร.โสวิทย์ บำรุงภักดิ์	มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
๑๙. รศ. ดร.สมหมาย ชินนาค	มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี
๒๐. รศ. ดร.รัตนะ ปัญญาภา	มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี
๒๑. รศ. ดร.วินิจ พาเจริญ	มหาวิทยาลัยแม่โจ้
๒๒. รศ. ดร.ณัฐธพงษ์ มะลิซ้อน	มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร
๒๓. พระครูปลัดสุวัฒนวิสุทธิสารคุณ, ผศ. ดร.	มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
๒๔. ผศ. ดร.วิเชียร แสนมี	มหาวิทยาลัยขอนแก่น
๒๕. ผศ. ดร.ประภาส แก้วเกตุพงษ์	มหาวิทยาลัยขอนแก่น
๒๖. ผศ. ดร.สัญญา เคณาภูมิ	มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
๒๗. ผศ. ดร.ภักดี โพธิ์สิงห์	มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
๒๘. ผศ. ดร.นฤมล ภูสิงห์	มหาวิทยาลัยราชภัฏชัยภูมิ
๒๙. ผศ. ดร.สุรินทร์ ภูสิงห์	มหาวิทยาลัยศรีปทุม วิทยาเขตขอนแก่น
๓๐. ผศ. ดร.เสาวลักษณ์ โกศลกิตติอัมพร	มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
๓๑. ผศ. ดร.ธีรัตน์ แสงแก้ว	มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
๓๒. ผศ. ดร.อาสนะ เชิดชู	มหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ
๓๓. ผศ. ดร.ศรีอุบล อินทร์แป้น	วิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนี สุรินทร์
๓๔. ผศ. ดร.สุชาติ หอมจันทร์	มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์
๓๕. ผศ. ดร.พัชรี ถุงแก้ว	มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์
๓๖. ผศ. ดร.เทพพร โลมารักษ์	มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์
๓๗. ผศ. ดร.อมรเทพ วันดี	มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์

๓๘.ผศ. ดร.เสาวรัตน์ ทศศะ	มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์
๓๙.ผศ. ดร.บาล ชะใบรัมย์	มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์
๔๐.ผศ. ดร.ไพรัชช์ จันทร์งาม	มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์
๔๑.ผศ. ดร.กระพัน ศรีงาน	มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์
๔๒.ผศ. ดร.เสกสรรค์ สนวา	มหาวิทยาลัยราชภัฏร้อยเอ็ด
๔๓.ผศ. ดร.บัญญัติ สาลี	มหาวิทยาลัยมหาสารคาม
๔๔.ผศ. ดร.อภิศักดิ์ สุขยิ่ง	มหาวิทยาลัยมหาสารคาม
๔๕.ผศ. ดร.อภิชาติ แสงอัมพร	มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์
๔๖.ผศ. ดร.วันชัย สุขตาม	มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์
๔๗.ผศ. ดร.อัชราพร สุขทอง	มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์
๔๘.ผศ. ดร.นพฤทธิ์ จิตรสายธาร	มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์
๔๙.ผศ. ดร.ศศิธร ศูนย์กลาง	มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์
๕๐.ผศ. ดร.ฉันทัส เพียรธรรม	มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร
๕๑.ผศ. ดร.ยงยุทธ ขำคง	มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร
๕๒.ผศ. ดร.ขจรศักดิ์ เจ้ากรมทอง	มหาวิทยาลัยเกษมบัณฑิต
๕๓.ผศ. ดร.นิตยา สินเธาว์	มหาวิทยาลัยเกษมบัณฑิต
๕๔.ผศ. ดร.ภูมิภควัธจ์ ภูมพงศ์คชศร	มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลรัตนโกสินทร์
๕๕.ผศ. ดร.สิปปนันท์ นวลละออง	มหาวิทยาลัยกรุงเทพ
๕๖.ผศ. ดร.สุรพงษ์ แสงเรณู	มหาวิทยาลัยราชภัฏร้อยเอ็ด
๕๗.ผศ. ดร.กังวล คัชฌิมา	มหาวิทยาลัยศิลปากร
๕๘.รศ. ดร.ชนสิทธิ์ สิทธ์สูงเนิน	มหาวิทยาลัยศิลปากร
๕๙.ผศ. ดร.สถาพร วิชัยรัมย์	มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์
๖๐.ผศ. ดร.สุชาติ บุษย์ชญานนท์	มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี
๖๑.ผศ. ดร.บุญรอด บุญเกิด	มหาวิทยาลัยบูรพา
๖๒.ผศ. ดร.ชัยณรงค์ ศรีมันตะ	มหาวิทยาลัยบูรพา
๖๓.ผศ. ดร.พีรวัส อินทวี	มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์
๖๔.ผศ. ดร.ประดิษฐ์ ชื่นบาน	มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์
๖๕.ผศ. ดร.อิทธิวัตร ศรีสมบัติ	มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์
๖๖.ผศ. ดร.ปนัดดา สังข์ศรีแก้ว	มหาวิทยาลัยกาฬสินธุ์
๖๗.ผศ. ดร.อธิราชย์ นันขันตี	มหาวิทยาลัยนครพนม
๖๘.ผศ. ดร.วีรวิชญ์ ปิยนนทศิลป์	มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่
๖๙.ผศ. ดร.ในตะวัน กำหอม	วิทยาลัยทองสุข
๗๐.ผศ. ดร.สมชาย ดำเนิน	สมาคมนักวิจัยแห่งประเทศไทย
๗๑.ผศ. ดร.วรภูริ มูลสิน	นักวิชาการอิสระ
๗๒.ผศ.ธรรมรัตน์ สินธุเดช	มหาวิทยาลัยราชภัฏร้อยเอ็ด
๗๓.ผศ.กุลชาติ พันธุวรกุล	มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์
๗๔.ผศ.ธีรวัฒน์ หินแก้ว	วิทยาลัยพิชญบัณฑิต
๗๕.อ. ดร.รพีพร ธงทอง	มหาวิทยาลัยการจัดการและเทคโนโลยีอีสเทิร์น

๗๖.อ. ดร.สุชีราภรณ์ ธุวานนท์	มหาวิทยาลัยเฉลิมกาญจนา
๗๗.ผศ. ดร.มานิตย์ โศกค้อ	มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลอีสาน วิทยาเขตสุรินทร์
๗๘.อ. ดร.พิสุทธิ์พงศ์ เอ็นดู	มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลอีสาน วิทยาเขตสุรินทร์
๗๙.อ. ดร.ศิวธิดา ภูมิวรมุนี	มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลอีสาน วิทยาเขตสุรินทร์
๘๐.อ. ดร.วนิดา หอมจันทร์	มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์
๘๑.อ. ดร.ประทวน วันนิจ	มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์
๘๒.อ. ดร.วิโรจน์ ทองปลิว	มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์
๘๓.อ. ดร.วิจิตรา โพธิสาร	มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์
๘๔.อ. ดร.ธงไชย สุขแสวง	มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์
๘๕.อ. ดร.อรพิน ปิยะสกุลเกียรติ	มหาวิทยาลัยเกษมบัณฑิต
๘๖.อ. ดร.ชิณโสณ์ วิสิฐนิธิกิจา	มหาวิทยาลัยเกษมบัณฑิต
๘๗.อ. ดร.ศุภโชค มณีมัย	มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร
๘๘.อ. ดร.ราชรถ ปัญญาบุญ	มหาวิทยาลัยราชภัฏภูเก็ต
๘๙.อ. ดร.ศิริรัตน์ ชาวนา	มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา
๙๐.ผศ. ดร.ศรินยา พลสิงห์ชาญ	วิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนี สุรินทร์
๙๑.ผศ. ดร.อุตม์ชญาน์ เรืองสุขสุด	วิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนี สุรินทร์
๙๒.อ. ดร.ธิดารัตน์ คณึงเพียร	วิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนี สุรินทร์
๙๓.อ. ดร.วรรณพร บุณเปล่ง	วิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนี สุรินทร์
๙๔.อ. ดร.วรนาถ พรหมศวร	วิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนี สุรินทร์
๙๕.อ. ดร.ธิดา มุลาลินท์	วิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนี สุรินทร์
๙๖.อ. ดร.จุฑารัตน์ ทองสลับ	วิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนี สุรินทร์
๙๗.อ. ดร.ปุญญวันต์ จิตประคอง	มหาวิทยาลัยทักษิณ
๙๘.อ. ดร.พิบูลย์ ตัญญูบุตร	มหาวิทยาลัยรังสิต
๙๙.อ. ดร.สุรศักดิ์ วงค์ษา	มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง
๑๐๐. อ. ดร.อิสรพงษ์ ไกรสินธุ์	มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์
๑๐๑. อ.ภัทระ อินทรกำแหง	มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์
๑๐๒. อ.กฤษณะ เริงสูงเนิน	มหาวิทยาลัยการกีฬาแห่งชาติ วิทยาเขตชุมพร
๑๐๓. นายธวัชชัย ยืนยาว	วิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนี สุรินทร์

ทั้งนี้ ตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไป

สั่ง ณ วันที่ ๑๙ มีนาคม พุทธศักราช ๒๕๖๙

(พระครูปริยัติวิสุทธิคุณ, รศ. ดร.)
รองอธิการบดีวิทยาเขตสุรินทร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

คำสั่งวิทยาเขตสุรินทร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ที่ ๐๒๐๗ / ๒๕๖๙
เรื่อง แต่งตั้งคณะกรรมการดำเนินงานประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ ๕
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์

เพื่อให้การดำเนินงานโครงการประชุมวิชาการระดับชาติ มหาจุฬาฯ สุรินทร์ ครั้งที่ ๕ วิทยาเขตสุรินทร์ The 5th MCUSR National Academic Conference ภายใต้หัวข้อ **"พุทธปัญญาเพื่อสันติภาพแห่งภูมิภาคในศตวรรษที่ ๒๑** Buddhist Wisdom for Regional Peace in the 21st Century" ในวันอาทิตย์ที่ ๒๙ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๖๙ ดำเนินไปด้วยความเรียบร้อย มีประสิทธิภาพ และเกิดผลดีต่อการพัฒนาวิชาการ

อาศัยอำนาจตามความในมาตรา ๓๐ วรรค ๒ แห่งพระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๔๐ จึงแต่งตั้งให้ผู้มีรายนามดังต่อนี้ เป็นคณะกรรมการดำเนินงานประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ ๕ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์ ประกอบด้วย:-

๑. คณะกรรมการที่ปรึกษา

๑.๑ พระพรหมวัชรธีราจารย์, ศ. ดร.	อธิการบดี	ประธานกรรมการ
๑.๒ พระครูปริยัติวิสุทธิคุณ, รศ. ดร.	รองอธิการบดีวิทยาเขตสุรินทร์	รองประธานกรรมการ
๑.๓ พระเทพวัชรสารบัณฑิต, รศ. ดร.	รองอธิการบดีฝ่ายวางแผนและพัฒนา	รองประธานกรรมการ
๑.๔ พระธรรมวชิโรดม, รศ. ดร.	รองอธิการบดีฝ่ายกิจการนิสิต	รองประธานกรรมการ
๑.๕ พระปัญญาวัชรบัณฑิต, รศ. ดร.	รองอธิการบดีฝ่ายวิชาการ	รองประธานกรรมการ
๑.๖ พระครูปริยัติกิจธำรง	ผู้รักษาการแทนเจ้าคณะจังหวัดสุรินทร์	กรรมการ
๑.๗ พระมหาเจริญสุข คุณวีโร, ป.ธ. ๙	รองเจ้าคณะจังหวัดสุรินทร์	กรรมการ
๑.๘ พระครูปทุมสังฆการ, ดร.	รองเจ้าคณะจังหวัดสุรินทร์	กรรมการ
๑.๙ พระศรีวัชรศาสตรบัณฑิต, ดร.	รองอธิการบดีฝ่ายประชาสัมพันธ์	กรรมการ
๑.๑๐ พระสุธีรัตนบัณฑิต, รศ. ดร.	คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย	กรรมการ
๑.๑๑ พระเมธีวรญาณ, ผศ. ดร.	คณบดีคณะพุทธศาสตร์	กรรมการ
๑.๑๒ พระศรีวัชรสารบัณฑิต, ผศ. ดร.	คณบดีคณะครุศาสตร์	กรรมการ
๑.๑๓ พระครูภัทรธรรมบัณฑิต, รศ. ดร.	คณบดีคณะมนุษยศาสตร์	กรรมการ
๑.๑๔ พระอุดมสิทธินายก, รศ. ดร.	คณบดีคณะสังคมศาสตร์	กรรมการ
๑.๑๕ นายจำเริญ แหวนเพ็ชร	ผู้ว่าราชการจังหวัดสุรินทร์	กรรมการ
๑.๑๖ รศ. ดร.สุรพล สุยะพรหม	รองอธิการบดีฝ่ายกิจการทั่วไป	กรรมการ
๑.๑๗ นายวรวิทย์ ทองไทยนันท์	ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดสุรินทร์	กรรมการ
๑.๑๘ นางยุวดี มีบุญ	วัฒนธรรมจังหวัดสุรินทร์	กรรมการ

/มีหน้าที่ .....

มีหน้าที่ ให้คำปรึกษาแนะนำในการดำเนินงานประชุมวิชาการเป็นไปด้วยความเรียบร้อย บรรลุวัตถุประสงค์

๒. คณะกรรมการฝ่ายอำนวยการ

๒.๑ พระครูปริยัติวิสุทธิคุณ, รศ. ดร.	รองอธิการบดีวิทยาเขตสุรินทร์	ประธานกรรมการ
๒.๒ พระครูศรีสุนทรสรกิจ, ผศ. ดร.	ผู้ช่วยอธิการบดีฝ่ายบริหาร	รองประธานกรรมการ
๒.๓ รศ. ดร.ทวีศักดิ์ ทองทิพย์	ผู้ช่วยอธิการบดีฝ่ายกิจการทั่วไป	กรรมการ
๒.๔ ผศ. ดร.ธนู ศรีทอง	ผู้ช่วยอธิการบดีฝ่ายวิชาการ	กรรมการ
๒.๕ พระครูวิริยปัญญาภิวัฒน์, ผศ. ดร.	ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์สุรินทร์	กรรมการ
๒.๖ พระครูปริยัติปัญญาโสภณ, ผศ. ดร.	ผู้อำนวยการสำนักวิชาการวิทยาเขตสุรินทร์	กรรมการ
๒.๗ นายพลนภัส แสงศรี	ผู้อำนวยการสำนักงานวิทยาเขตสุรินทร์	กรรมการ
๒.๘ พระครูเขมธรรมบัณฑิต, ผศ. ดร.	ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา วิทยาลัยสงฆ์สุรินทร์	กรรมการและเลขานุการ

มีหน้าที่ :

๑. อำนวยการจัดงานประชุมวิชาการระดับชาติ โดยใช้ระบบการประชุมออนไซต์และออนไลน์ให้เป็นไปด้วยความเรียนร้อย มีประสิทธิภาพและบรรลุวัตถุประสงค์

๒. งานอื่น ๆ ที่ได้รับมอบหมาย

๓. คณะกรรมการฝ่ายอาคารสถานที่

๓.๑ นายพลนภัส แสงศรี	ผู้อำนวยการสำนักงานวิทยาเขตสุรินทร์	ประธานกรรมการ
๓.๒ พระครูปลัดสุวัฒนอุดมคุณ	รองผู้อำนวยการสำนักงานวิทยาเขตสุรินทร์	รองประธานกรรมการ
๓.๓ พระครูสุตพัฒนานุกูล, ผศ.		กรรมการ
๓.๔ พระปรัชญา ชยวุฑโฒ, อาจารย์ ดร.		กรรมการ
๓.๕ นางสาวศิริลักษณ์ เติมกล้า		กรรมการ
๓.๖ อาจารย์เอกรัตน์ มาพะดุง		กรรมการ
๓.๗ อาจารย์ภานุวัฒน์ อินทรสมบัติ		กรรมการ
๓.๘ บุคลากรสำนักงานวิทยาเขตสุรินทร์		กรรมการ
๓.๙ นิสิตหลักสูตรครุศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาการสอนภาษาอังกฤษ ทุกรุ่น/คน		กรรมการ
๓.๑๐ นิสิตหลักสูตรครุศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาการสอนสังคมศึกษา ทุกรุ่น/คน		กรรมการ
๓.๑๑ พระครูเขมธรรมบัณฑิต, ผศ. ดร.		กรรมการและเลขานุการ
๓.๑๒ พระมหาเอกพันธ์ วรธมฺมญฺญู, อาจารย์ ดร.		กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
๓.๑๓ พระมหามานะ ปิยภาณี		กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
๓.๑๔ นายอิทธิพล จำนงรักษ์		กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
๓.๑๕ นายธนวรรษ ทวีเกิด		กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
๓.๑๖ นางสาวจิรารัตน์ พิมพ์ประเสริฐ		กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
๓.๑๗ นายธเนศ ทองอ้ม		กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
๓.๑๘ นายเจนณรงค์ ทะนะอ้น		กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ

/มีหน้าที่ .....

มีหน้าที่ :

๑. จัดทำแผนผังการจัดงาน
๒. จัดสถานที่ประชุม
๓. จัดสถานที่รับประทานอาหารกลางวันและอาหารว่าง
๔. ดูแล รักษาความเรียบร้อย ความสะอาดของสถานที่
๕. ประสานงานและให้ความร่วมมือกับคณะกรรมการอำนวยการหรือคณะกรรมการฝ่ายอื่น
๖. งานอื่น ๆ ที่ได้รับมอบหมาย

๔. คณะกรรมการฝ่ายพิธีการ/พิธีกร

๔.๑ อาจารย์ ดร.ธนรัฐ สะอาดเอี่ยม	ประธานกรรมการ
๔.๒ พระมหายุทธพิชาญ โยธสาสโน, อาจารย์	รองประธานกรรมการ
๔.๓ พระปรัชญา ชยวุฑโฒ, อาจารย์ ดร.	กรรมการ
๔.๔ พระครูสุตมัชฌิมานุกิจ, อาจารย์	กรรมการ
๔.๕ อาจารย์วันชัย ชูศรีสุข	กรรมการ
๔.๖ อาจารย์ชายชาญ วงศ์ภักดี	กรรมการ
๔.๗ อาจารย์มีนา ทนคง ฮามิลตัน	กรรมการ
๔.๘ พระมหาเอกพันธ์ วรธมฺมญญู, อาจารย์ ดร.	กรรมการและเลขานุการ
๔.๙ พระมหามานะ ปิยภาณี	กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
๔.๑๐ นายธเนศ ทองอ้ม	กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ

มีหน้าที่ :

๑. เป็นพิธีกรในการประชุมสัมมนาวิชาการ
๒. กำกับดูแลด้านพิธีการและศาสนพิธี
๓. จัดทำคำกล่าวรายงานต่อประธานในพิธี
๔. จัดเตรียมอุปกรณ์สำหรับประธานในพิธีเปิดงานและบรรยายพิเศษ
๕. จัดลำดับ/กำกับพิธีการให้เป็นไปตามกำหนดการ
๖. ประสานงานและให้ความร่วมมือกับคณะกรรมการอำนวยการหรือคณะกรรมการฝ่ายอื่นๆ
๗. งานอื่น ๆ ที่ได้รับมอบหมาย

๕. คณะกรรมการฝ่ายเทคโนโลยีสารสนเทศ และประชาสัมพันธ์

๕.๑ พระมหาสมบัติ ฐานวโร, ผศ.	ประธานกรรมการ
๕.๒ พระครูสุเมธจันทสิริ, อาจารย์ ดร.	รองประธานกรรมการ
๕.๓ พระครูปลัดสุวัฒนอุดมคุณ	กรรมการ
๕.๔ พระครูสุตพัฒนานุกูล, ผศ.	กรรมการ
๕.๕ พระปรัชญา ชยวุฑโฒ, อาจารย์ ดร.	กรรมการ
๕.๖ พระมหาเอกพันธ์ วรธมฺมญญู, อาจารย์ ดร.	กรรมการ
๕.๗ อาจารย์วันชัย ชูศรีสุข	กรรมการ
๕.๘ อาจารย์เอกรัตน์ มาพะดุง	กรรมการ

/๕.๙ พระ.....

๕.๙ พระมหามานะ ปิยภาณี กรรมการและเลขานุการ
๕.๑๐ นายบดินทร จีนเปีย กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
๕.๑๑ อาจารย์ณัฐธินี ชงโค กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
๕.๑๒ นางสาวลัดดาวัลย์ คงดวงดี กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ

มีหน้าที่ :

๑. จัดเตรียมข้อมูล วางแผน และการดำเนินการประชาสัมพันธ์การจัดประชุมวิชาการระดับนานาชาติ โดยใช้ระบบการประชุมออนไซต์และออนไลน์ ให้แก่บุคคล หน่วยงาน องค์กร และสื่อมวลชนต่างๆ ให้เป็นไปด้วยความเรียนร้อย มีประสิทธิภาพ และบรรลุวัตถุประสงค์

๒. ให้คำแนะนำเกี่ยวกับการจัดประชุมวิชาการระดับชาติแก่ผู้สนใจ

๓. จัดเตรียมข้อมูลวีดีทัศน์แนะนำผลการดำเนินงานของมหาวิทยาลัย

๔. จัดหา/จัดเตรียม ติดตั้งเครื่องเสียงพร้อมอุปกรณ์

๕. จัดหา/จัดเตรียม ติดตั้งระบบสำหรับการประชุมออนไลน์ ควบคุมระบบสื่อสารทั้งในห้องประชุมใหญ่และประชุมย่อยให้เพียงพอ

๖. บันทึกภาพนิ่ง / ภาพเคลื่อนไหว เสียง และเผยแพร่กิจกรรมการจัดประชุมวิชาการระดับชาติ โดยใช้ระบบการประชุมออนไซต์และออนไลน์ทางสื่อรูปแบบต่างๆ ให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อย มีประสิทธิภาพและบรรลุวัตถุประสงค์

๗. ดูแลเรื่องอินเตอร์เน็ต และสัญญาณ WIFI ให้ครอบคลุมทั่วถึงบริเวณจัดโครงการ

๘. ประสานงานและให้ความร่วมมือกับคณะกรรมการอำนวยการหรือคณะกรรมการฝ่ายอื่น

๙. งานอื่น ๆ ที่ได้รับมอบหมาย

๖. คณะกรรมการฝ่ายวิชาการ

๖.๑ ผศ. ดร.ธนู ศรีทอง	ผู้ช่วยอธิการบดีฝ่ายวิชาการ	ประธานกรรมการ
๖.๒ พระครูปริยัติปัญญาโสภณ, ผศ. ดร.	ผู้อำนวยการสำนักวิชาการ	รองประธานกรรมการ
๖.๓ พระครูวิริยปัญญาภิวัฒน์, ผศ. ดร.	ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์สุรินทร์	กรรมการ
๖.๔ พระครูบัณฑิตวชิโรภาส, ผศ. ดร		กรรมการ
๖.๕ พระมหาวิศิต ธีรวโส, รศ. ดร.		กรรมการ
๖.๖ พระมหาสมบัติ ฐานวโร, ผศ.		กรรมการ
๖.๗ พระครูสุเมธจันทสิริ, อาจารย์ ดร.		กรรมการ
๖.๘ พระครูศรีปรีชากร, อาจารย์ ดร.		กรรมการ
๖.๙ พระมหายุทธพิชาญ โยธสาสโน, อาจารย์		กรรมการ
๖.๑๐ พระครูสุตพัฒนานุกูล, ผศ.		กรรมการ
๖.๑๑ พระครูสุตมัชฌิมานุกิจ, อาจารย์		กรรมการ
๖.๑๒ พระครูเกษมอาจารสุนทร, อาจารย์		กรรมการ
๖.๑๓ พระครูสุธรรมกิจโกศล, ผศ.		กรรมการ
๖.๑๔ พระปลัด กิตติ ยุตฺติธโร, ผศ. ดร.		กรรมการ
๖.๑๕ พระครูใบฎีกา เวียง กิตฺติวณฺโณ, ผศ. ดร.		กรรมการ
๖.๑๖ พระครูใบฎีกา วิชาญ วิสุทฺโธ, อาจารย์ ดร.		กรรมการ

/๖.๑๗ พระ.....

๖.๑๗ พระปรัชญา ชยวุฑฺโฒ, อาจารย์ ดร.	กรรมการ
๖.๑๘ พระครูสาธุกิจโกศล, ผศ. ดร.	กรรมการ
๖.๑๙ เจ้าอธิการวิชาญ อาทโร, อาจารย์	กรรมการ
๖.๒๐ พระสุเทิด ทีปงฺกโร, อาจารย์	กรรมการ
๖.๒๑ ผศ.บรรจง โสดาดี	กรรมการ
๖.๒๒ ผศ.เศรษฐพร หนุนชู	กรรมการ
๖.๒๓ ผศ.กฤษนันท์ แสงมาศ	กรรมการ
๖.๒๔ อาจารย์ ดร.ภัฏชวัชร์ สุขเสน	กรรมการ
๖.๒๕ ผศ. ดร.วิเศษ ชิณวงศ์	กรรมการ
๖.๒๖ อาจารย์ ดร.ชูชัย ประดับสุข	กรรมการ
๖.๒๗ อาจารย์ธีรทิพย์ พวงจันทร์	กรรมการ
๖.๒๘ อาจารย์วัชรากรณ์ อนุพันธ์	กรรมการ
๖.๒๙ อาจารย์ ดร.สถาพร ภาคพรม	กรรมการ
๖.๓๐ อาจารย์ชายชาญ วงศ์ภักดี	กรรมการ
๖.๓๑ อาจารย์มีนา ทนคง ฮามิลตัน	กรรมการ
๖.๓๒ อาจารย์ณัฐธินี ชงโค	กรรมการ
๖.๓๓ นางสาวลัดดาวัลย์ คงดวงดี	กรรมการ
๖.๓๔ อาจารย์ภานุวัฒน์ อินทรสมบัติ	กรรมการ
๖.๓๕ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต ทุกรุป/คน	กรรมการ
๖.๓๖ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต ทุกรุป/คน	กรรมการ
๖.๓๗ นิสิตหลักสูตรรัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต ทุกรุป/คน	กรรมการ
๖.๓๘ นิสิตหลักสูตรครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธบริหารการศึกษา ทุกรุป/คน	กรรมการ
๖.๓๙ นิสิตหลักสูตรครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการสอนสังคมศึกษา ทุกรุป/คน	กรรมการ
๖.๔๐ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรบัณฑิต ทุกรุป/คน	กรรมการ
๖.๔๑ นิสิตหลักสูตรรัฐศาสตรบัณฑิต ทุกรุป/คน	กรรมการ
๖.๔๒ นิสิตหลักสูตรรัฐประศาสนศาสตรบัณฑิต ทุกรุป/คน	กรรมการ
๖.๔๓ นิสิตหลักสูตรครุศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาการสอนภาษาอังกฤษ ทุกรุป/คน	กรรมการ
๖.๔๔ นิสิตหลักสูตรครุศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาสังคมศึกษา ทุกรุป/คน	กรรมการ
๖.๔๕ พระครูเขมธรรมบัณฑิต, ผศ. ดร.	กรรมการและเลขานุการ
๖.๔๖ พระมหาเอกพันธ์ วรธมฺมญาณ, อาจารย์ ดร.	กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
๖.๔๗ พระมหามานะ ปิยภาณี	กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
๖.๔๘ อาจารย์ ดร.ธนรัฐ สะอาดเอี่ยม	กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
๖.๔๙ อาจารย์วันชัย ชูศรีสุข	กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
๖.๕๐ อาจารย์เอกรัตน์ มาพะดุง	กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
๖.๕๑ นายธเนศ ทองอ้ม	กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
๖.๕๑ นายเจนณรงค์ ทะนะอ้น	กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ

/มีหน้าที่.....

มีหน้าที่ :

๑. วางแผนและดำเนินงานจัดประชุมวิชาการระดับชาติ โดยใช้ระบบการประชุมออนไซต์และออนไลน์ให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อย มีประสิทธิภาพ และบรรลุตามวัตถุประสงค์

๒. ดำเนินการติดต่อประสานงานกับบุคคล หน่วยงาน ภาคีเครือข่าย และองค์กรที่เกี่ยวข้องกับการจัดประชุมวิชาการระดับชาติ โดยใช้ระบบการประชุมออนไซต์และออนไลน์ให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อย มีประสิทธิภาพ และบรรลุตามวัตถุประสงค์

๓. นำนิสิตเข้าร่วมงาน ช่วยเหลืองาน พร้อมกำกับดูแล

๔. ประสานงานและให้ความร่วมมือกับคณะกรรมการอำนวยการหรือคณะกรรมการฝ่ายอื่น

๕. งานอื่น ๆ ที่ได้รับมอบหมาย

๗. คณะกรรมการฝ่ายติดต่อประสานงานและจัดรูปแบบทความ

๗.๑ กลุ่มมนุษยศาสตร์

๗.๑.๑ กลุ่มมนุษยศาสตร์ (ห้องที่ ๑)

๑. อาจารย์ ดร.ธนรัฐ สะอาดเอี่ยม	ประธานคณะกรรมการ
๒. พระปลัด กิตติ ยุตฺติธโร, ผศ. ดร.	รองประธานกรรมการ
๓. อาจารย์ ดร.สถาพร ภาคพรม	กรรมการ
๔. อาจารย์มีนา ทนคง ฮามิลตัน	กรรมการและเลขานุการ
๕. นายธเนศ ทองอ้ม	กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ

๗.๑.๒ กลุ่มมนุษยศาสตร์ (ห้องที่ ๒)

๑. อาจารย์ ดร.ภัฏชวัชร์ สุขเสน	ประธานคณะกรรมการ
๒. พระครูสุตมัชฌิมานุกิจ, อาจารย์	รองประธานกรรมการ
๓. พระครูศรีปริชากร, อาจารย์ ดร.	กรรมการ
๔. อาจารย์ชายชาญ วงศ์ภักดี	กรรมการและเลขานุการ
๕. นายเจนณรงค์ ทะนะอ้น	กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ

๗.๒ กลุ่มสังคมศาสตร์

๗.๒.๑ กลุ่มสังคมศาสตร์ (ห้องที่ ๑)

๑. พระครูเขมธรรมบัณฑิต, ผศ. ดร.	ประธานคณะกรรมการ
๒. พระครูใบฎีกา วิชาญ วิสุทฺโธ, อาจารย์ ดร.	รองประธานกรรมการ
๓. พระครูเกษมอาจารสุนทร, อาจารย์	กรรมการ
๔. อาจารย์วัชรากรณ์ อนุพันธ์	กรรมการ
๕. อาจารย์วันชัย ชูศรีสุข	กรรมการและเลขานุการ
๖. นางสาวลัดดาวัลย์ คงดวงดี	กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
๗. นางสาวกังสดาล ชาติไทย	กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ

/๗.๒.๒ กลุ่ม.....

๗.๒.๒ กลุ่มสังคมศาสตร์ (ห้องที่ ๒)

๑. พระครูสุธรรมกิจโกศล, ผศ.	ประธานคณะกรรมการ
๒. เจ้าอธิการวิชาญ อาทโร, อาจารย์	รองประธานกรรมการ
๓. พระสุเทิด ทีปงฺกโร, อาจารย์	กรรมการ
๔. ผศ.กฤษนันท์ แสงมาศ	กรรมการ
๕. ผศ.เศรษฐพร หนุนชู	กรรมการและเลขานุการ
๖. พระปลัด สมหมาย สุรปญฺโญ, อาจารย์ ดร.	กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
๗. นางจารุณี นามวัฒน์	กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ

๗.๓ กลุ่มครุศาสตร์

๑. พระปรัชญา ชยวุฑโฒ, อาจารย์ ดร.	ประธานคณะกรรมการ
๒. พระมหาเอกพันธ์ วรธมฺมญญู อาจารย์ ดร.	รองประธานกรรมการ
๓. อาจารย์เอกรัตน์ มาพะดุง	กรรมการ
๔. อาจารย์ภาณุวัฒน์ อินทรสมบัติ	กรรมการ
๕. พระภัทรชัยกรณ์ ขนฺติยุตฺโต, อาจารย์ ดร.	กรรมการและเลขานุการ
๖. อาจารย์ณัฐธินี ชงโค	กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ

มีหน้าที่ :

๑. ประสานผู้ทรงคุณวุฒิ/ติดตามงาน รับ/ส่ง ระหว่างผู้ทรงคุณวุฒิและผู้นิพนธ์บทความ

๒. ประสานงานกับคณะกรรมการฝ่ายธุรการฯ เพื่อขอรับหนังสือ/ติดตามหนังสือตอบรับภาคีเครือข่ายกองบรรณาธิการ ผู้ทรงคุณวุฒิพิจารณาบทความและผู้ทรงคุณวุฒิวิพากษ์บทความประจำกลุ่มทั้ง ๓ ท่าน

๓. สรุปยอดการพิจารณาบทความผู้ทรงคุณวุฒิ

๔. ส่งรายละเอียดการเบิกจ่ายสำหรับผู้ทรงคุณวุฒิพิจารณาบทความ

๕. จัดรูปแบบบทความที่เจ้าของส่งกลับมาจากการแก้ไขตามที่ผู้ทรงคุณวุฒิแนะนำให้ถูกต้องตามเทมเพลตบทความให้เรียบร้อยก่อนส่งให้คณะกรรมการฝ่ายศิลปกรรมและเกียรติบัตรจัดรูปเล่มต่อไป

๖. ประสานงานและให้ความร่วมมือกับคณะกรรมการอำนวยการหรือคณะกรรมการฝ่ายอื่น

๗. งานอื่น ๆ ที่ได้รับมอบหมาย

๘. คณะกรรมการฝ่ายปฏิคม

๘.๑ พระครูปริยัติปัญญาโสภณ, ผศ. ดร.	ประธานกรรมการ
๘.๒ นายพลนภัส แสงศรี	รองประธานกรรมการ
๘.๓ พระครูปลัดสุวัฒนอุดมคุณ	กรรมการ
๘.๔ พระมหายุทธพิชาญ โยธสาสโน, อาจารย์	กรรมการ
๘.๕ พระปรัชญา ชยวุฑโฒ, อาจารย์ ดร.	กรรมการ
๘.๖ นายอิทธิพล จำนงรักษ์	กรรมการ
๘.๗ อาจารย์ชายชาญ วงศ์ภักดี	กรรมการ

/๘.๘ อาจารย์.....

๘.๘ อาจารย์วันชัย ชูศรีสุข กรรมการ
๘.๙ นางสาวศิริลักษณ์ เติมกล้า กรรมการและเลขานุการ
๘.๑๐ นางสาววาสนา ดวงศรี กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
๘.๑๑ นิสิตหลักสูตรรัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต ทุกรูป/คน กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
๘.๑๒ นิสิตหลักสูตรรัฐประศาสนศาสตรบัณฑิต ทุกรูป/คน กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
๘.๑๓ บุคลากรสำนักงานวิทยาเขตสุรินทร์ กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ

มีหน้าที่ :

๑. จัดเตรียมสถานที่และภาชนะสำหรับใส่ภัตตาหาร อาหาร น้ำดื่ม น้ำแข็ง
๒. ต้อนรับ/รับรองพระมหาเถระ ผู้บริหาร วิทยากร และแขกผู้มีเกียรติที่มาร่วมงาน
๓. จัดบริการภัตตาหาร อาหารและเครื่องดื่มแก่ผู้มาร่วมงาน
๔. ประสานงานและให้ความร่วมมือกับคณะกรรมการอำนวยการหรือคณะกรรมการฝ่ายอื่น
๕. งานอื่น ๆ ที่ได้รับมอบหมาย

๙. คณะกรรมการฝ่ายศิลปกรรม และเกียรติบัตร

๙.๑ พระปรัชญา ชยวุฑฺโฒ, อาจารย์ ดร. ประธานกรรมการ
๙.๒ พระมหาเอกพันธ์ วรธมฺมญฺญ, อาจารย์ ดร. รองประธานกรรมการ
๙.๓ อาจารย์มีนา ทนคง ฮามิลตัน กรรมการ
๙.๔ อาจารย์ภาณุวัฒน์ อินทรสมบัติ กรรมการ
๙.๕ อาจารย์เอกรัตน์ มาพะดุง กรรมการ
๙.๖ อาจารย์ณัฐธินี ชงโค กรรมการ
๙.๗ นางสาวจิรารัตน์ พิมพ์ประเสริฐ กรรมการ
๙.๘ พระมหามานะ ปิยภาณี กรรมการและเลขานุการ
๙.๙ นางสาวณัฐตพร บุญปก กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
๙.๑๐ นางสาวลัดดาวัลย์ คงดวงดี กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
๙.๑๑ นายธเนศ ทองอ้ม กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
๙.๑๒ นายเจนณรงค์ ทะนะอ้น กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ

มีหน้าที่ :

๑. ออกแบบปก เทมเพลตบทความ เกียรติบัตร สูจิบัตร การประชุมวิชาการ
๒. จัดทำเกียรติบัตรหรือโล่มอบสถาบันที่เข้าร่วมเป็นเจ้าภาพ
๓. จัดทำเกียรติบัตรสำหรับมอบผู้ทรงคุณวุฒิ ผู้ให้การสนับสนุน ผู้นำเสนอผลงานทางวิชาการ
๔. จัดทำป้ายชื่อผู้เข้าร่วมกิจกรรมทุกฝ่าย
๕. ประสานงานกับคณะกรรมการฝ่ายติดต่อประสานงานและจัดรูปแบบบทความ เพื่อนำมาจัดทำเล่มรายงานสืบเนื่องจากการประชุมวิชาการระดับชาติ มหาจุฬาฯ สุรินทร์ ครั้งที่ ๕ ทั้งในรูปแบบเล่มและออนไลน์ภายในระยะเวลาที่กำหนด
๖. จัดทำโปสเตอร์นำเสนอผลงาน พร้อมติดตั้งแสดงในงานประชุมวิชาการฯ
๗. ประสานงานและให้ความร่วมมือกับคณะกรรมการอำนวยการหรือคณะกรรมการฝ่ายอื่น
๘. งานอื่น ๆ ที่ได้รับมอบหมาย

/๙. คณะ.....

๙. คณะกรรมการฝ่ายระดมทุน และการเงิน

๙.๑ พระครูปริยัติปัญญาโสภณ, ผศ. ดร.	ประธานกรรมการ
๙.๒ พระครูปลัดสุวัฒนอุดมคุณ	รองประธานกรรมการ
๙.๓ พระครูบัณฑิตวชิโรภาส, ผศ. ดร.	รองประธานกรรมการ
๙.๔ นายพลนภัส แสงศรี	รองประธานกรรมการ
๙.๕ พระมหายุทธพิชาญ โยธสาสโน, อาจารย์	กรรมการ
๙.๖ เจ้าอธิการวิชาญ อาทโร, อาจารย์	กรรมการ
๙.๗ พระครูใบฎีกา วิชาญ วิสุทโธ, อาจารย์ ดร.	กรรมการ
๙.๘ พระสุเทิด ทีปงฺกโร, อาจารย์	กรรมการ
๙.๙ พระครูใบฎีกา เวียง กิตฺติวณฺโณ, ผศ. ดร.	กรรมการ
๙.๑๐ พระสุตมัชฌิมานุกิจ, อาจารย์	กรรมการ
๙.๑๑ พระครูเกษมอาจารสุนทร, อาจารย์	กรรมการ
๙.๑๒ พระครูเขมธรรมบัณฑิต, ผศ. ดร.	กรรมการและเลขานุการ
๙.๑๓ นางสาวฐิติรัตน์ ดาทอง	กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
๙.๑๔ นางสาวศิริลักษณ์ เติมกล้า	กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
๙.๑๕ นายอิทธิพล จำนงรักษ์	กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
๙.๑๖ นางสาวอัมพร ดวงเกตุ	กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
๙.๑๗ นางสาววาสนา ดวงศรี	กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ

มีหน้าที่ :

๑. ประชาสัมพันธ์และระดมทุนจากคณะสงฆ์ ศิษย์เก่า หน่วยงานภาครัฐ เอกชนและประชาชน
๒. บริหารจัดการการใช้จ่ายงบประมาณให้มีประสิทธิภาพสูงสุด
๓. สรุปและรายงานการใช้จ่ายงบประมาณเมื่อสิ้นสุดโครงการ
๔. ประสานงานและให้ความร่วมมือกับคณะกรรมการอำนวยการหรือคณะกรรมการฝ่ายอื่น

๑๐. คณะกรรมการฝ่ายธุรการ และจัดหาของที่ระลึก

๑๐.๑ พระครูปลัดสุวัฒนอุดมคุณ	ประธานกรรมการ
๑๐.๒ พระครูสาธุกิจโกศล, ผศ. ดร.	รองประธานกรรมการ
๑๐.๓ พระครูเขมธรรมบัณฑิต, ผศ. ดร.	รองประธานกรรมการ
๑๐.๔ พระครูสุธรรมกิจโกศล, ผศ.	กรรมการ
๑๐.๕ พระครูใบฎีกาวิชาญ วิสุทโธ, อาจารย์ ดร.	กรรมการ
๑๐.๖ เจ้าอธิการวิชาญ อาทโร, อาจารย์	กรรมการ
๑๐.๗ นางสาวจิรารัตน์ พิมพ์ประเสริฐ	กรรมการ
๑๐.๘ พระมหามานะ ปิยภาณี	กรรมการและเลขานุการ
๑๐.๙ นายธเนศ ทองอ้ม	กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
๑๐.๑๐ นายเจนณรงค์ ทะนะอ้น	กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ

/มีหน้าที่.....

มีหน้าที่ :

๑. ออกหนังสืออาราธนา/เชิญ ประธานในพิธี หน่วยงาน ภาคีเครือข่าย องค์กรวิชีพ กองบรรณาธิการ ผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อร่วมงานประชุมวิชาการ

๒. ประสานงานกับคณะกรรมการฝ่ายติดต่อประสานงานและจัดรูปแบบทความ เพื่อนำส่งหนังสือและติดตามหนังสือตอบรับของหน่วยงาน กองบรรณาธิการ ผู้ทรงคุณวุฒิ

๓. จัดทำแบบตอบรับการเข้าร่วมเป็นเจ้าภาพ เป็นกองบรรณาธิการ เป็นผู้ทรงคุณวุฒิผ่านระบบ Google Form เพื่อเป็นช่องถามการติดต่ออีกทางหนึ่ง

๔. จัดเตรียมของที่ระลึกมอบแก่ประธานในพิธีเปิด-ปิด วิทยากรบรรยายพิเศษ ผู้ทรงคุณวุฒิวิพากษ์บทความประจำกลุ่มศาสตร์

๕. ประสานงานและให้ความร่วมมือกับคณะกรรมการอำนวยการหรือคณะกรรมการฝ่ายอื่น ๆ

๖. งานอื่น ๆ ที่ได้รับมอบหมาย

๑๑. คณะกรรมการฝ่ายประเมินผล

๑๑.๑ อาจารย์ ดร.ภัฏชวัชร์ สุขเสน	ประธานกรรมการ
๑๑.๒ เจ้าอธิการวิชาญ อาทโร, อาจารย์	กรรมการ
๑๑.๓ พระสุเทิด ทีปงฺกโร, อาจารย์	กรรมการ
๑๑.๔ ผศ.บรรจง โสดาดี	กรรมการ
๑๑.๕ ผศ.เศรษฐพร หนุนชู	กรรมการ
๑๑.๖ ผศ.กฤษนันท์ แสงมาศ	กรรมการ
๑๑.๗ นายเขมกร อุส่าห์ดี	กรรมการ
๑๑.๘ นางสาวณัฐตพร บุญปก	กรรมการ
๑๑.๙ นายบดินทร จีนเปีย	กรรมการ
๑๑.๑๐ นางสาวนิชาภา แก้วขาว	กรรมการ
๑๑.๑๑ อาจารย์วันชัย ชูศรีสุข	กรรมการและเลขานุการ
๑๑.๑๒ พระครูใบฎีกา วิชาญ วิสุทโธ, อาจารย์ ดร.	กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
๑๑.๑๓ อาจารย์วัชรากรณ์ อนุพันธ์	กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ

มีหน้าที่ :

๑. ดำเนินการประเมินผลและจัดทำสรุปผลการประเมินการจัดประชุมวิชาการระดับนานาชาติ โดนใช้ระบบการประชุมออนไซต์และออนไลน์ ให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อย มีประสิทธิภาพ และบรรลุวัตถุประสงค์

๒. จัดทำแบบสอบถาม เพื่อประเมินการประชุม

๓. เก็บรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูลจากผู้ร่วมงาน

๔. จัดทำรายงานการประเมินผลเพื่อเสนอคณะกรรมการและผู้บริหาร

๕. ประสานงานและให้ความร่วมมือกับคณะกรรมการอำนวยการหรือคณะกรรมการฝ่ายอื่น ๆ

๖. งานอื่น ๆ ที่ได้รับมอบหมาย

/๑๒. คณะ.....

๑๒. คณะกรรมการฝ่ายลงทะเบียน

๑. พระครูปริยัติปัญญาโสภณ, ผศ. ดร.	ประธานกรรมการ
๒. นางชนาภา เพียรประจำ	กรรมการ
๓. นายเขมกร อุส่าห์ดี	กรรมการ
๔. นางสาวนิชาภา แก้วขาว	กรรมการ
๕. นางสาวณัฐตพร บุญปก	กรรมการและเลขานุการ
๖. นางจารุณี นามวัฒน์	กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
๗. นายธเนศ ทองอ้ม	กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
๘. นายเจนณรงค์ ทะนะอ้น	กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ

มีหน้าที่ :

๑. จัดทำรายชื่อผู้เข้าร่วมประชุมให้พร้อมก่อนวันประชุมวิชาการ

๒. รับผิดชอบการลงทะเบียนในวันประชุม

๓. จัดเตรียมป้ายชื่อผู้เข้าร่วมประชุม

๔. จัดทำและจัดลำดับการเข้ารับเกียรติบัตรให้กับผู้นำเสนอบทความและเจ้าของบทความที่ได้รับการพิจารณาตีพิมพ์

๕. ประสานงานและให้ความร่วมมือกับคณะกรรมการอำนวยการหรือคณะกรรมการฝ่ายอื่น

๖. งานอื่น ๆ ที่ได้รับมอบหมาย

ทั้งนี้ ขอให้ผู้ที่ได้รับการแต่งตั้งตามคำสั่งนี้ ปฏิบัติหน้าที่ที่ได้รับมอบหมาย ให้ดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพ และเกิดประสิทธิผลสูงสุด

สั่ง ณ วันที่ ๑๕ มีนาคม พุทธศักราช ๒๕๖๙

(พระครูปริยัติวิสุทธิคุณ, รศ. ดร.)
รองอธิการบดีวิทยาเขตสุรินทร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน วิทยาเขตสุรินทร์ **โทร/โทรสาร** ๐-๔๔๑๔-๒๑๐๖

ที่ อว ๘๐๔๕/ว ๐๒๐ **วันที่** ๑๗ มีนาคม ๒๕๖๙

เรื่อง ขอเชิญเป็นผู้ทรงคุณวุฒิวิพากษ์บทความวิจัย และบทความวิชาการ ในการประชุมวิชาการฯ

เรียน พระครูศรีปัญญาวิกรม, ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ด้วยมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์ ได้กำหนดจัดการประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ ๕ The 5th MCUSR National Academic Conference ภายใต้หัวข้อ “**พุทธปัญญาเพื่อสันติภาพแห่งภูมิภาคในศตวรรษที่ ๒๑ Buddhist Wisdom for Regional Peace in the 21st Century**” โดยใช้ระบบการประชุมแบบ (Onsite and Online) ในวันอาทิตย์ที่ ๒๙ เดือนมีนาคม พ.ศ. ๒๕๖๙ ณ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเผยแพร่งานวิจัย นวัตกรรม และงานสร้างสรรค์ ของคณาจารย์ นักวิจัย นิสิต และนักศึกษา สู่สาธารณชน นอกจากนี้เพื่อเป็นเวทีในการแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ทางวิชาการ และประสบการณ์เป็นการสร้างเครือข่ายงานวิจัยนำไปสู่การนำผลงานวิจัยไปใช้ในการพัฒนาสังคม และประเทศได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ในการนี้ เพื่อให้การดำเนินการดังกล่าวเป็นไปด้วยความเรียบร้อย มีประสิทธิภาพ และบรรลุวัตถุประสงค์ วิทยาเขตสุรินทร์ จึงขอเชิญท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิวิพากษ์บทความวิจัย และบทความวิชาการในการประชุมวิชาการระดับชาติ มหาจุฬาฯ สุรินทร์ ครั้งที่ ๕ ตามวันดังกล่าว ตั้งแต่เวลา ๑๓.๐๐ น. เป็นต้นไป ระบบออนไลน์ผ่านซูม Zoom Meeting โดยวิทยาเขตสุรินทร์จะรับผิดชอบค่าตอบแทนตามประกาศของมหาวิทยาลัย ทั้งนี้ หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี รายละเอียดตามเอกสารที่แนบมาพร้อมนี้

จึงกราบเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณา

(พระครูปริยัติวิสุทธิคุณ, รศ. ดร.)
รองอธิการบดีวิทยาเขตสุรินทร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ผู้ประสานงาน : พระครูเขมธรรมบัณฑิต, ผศ. ดร. **โทร.** ๐๘ ๙๗๑๗ ๖๙๘๑
: พระมหาเอกพันธ์ วรธมฺมญฺญู, อ. ดร. **โทร.** ๐๘ ๘๑๐๙ ๗๙๖๙
: อ. ดร.ธนรัฐ สะอาดเอี่ยม **โทร.** ๐๘ ๖๔๖๕ ๔๑๙๕
: พระมหามานะ ปิยภาณี **โทร.** ๐๙ ๕๖๒๐ ๖๘๖๔

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน วิทยาเขตสุรินทร์ **โทร/โทรสาร** ๐-๔๔๑๔-๒๑๐๖

ที่ อว ๘๐๔๕/ว ๐๒๐ **วันที่** ๑๗ มีนาคม ๒๕๖๙

เรื่อง ขอเชิญเป็นผู้ทรงคุณวุฒิวิพากษ์บทความวิจัย และบทความวิชาการ ในการประชุมวิชาการฯ

เรียน พระมหาพรชัย สิริวโร, ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ด้วยมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์ ได้กำหนดจัดการประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ ๕ The 5th MCUSR National Academic Conference ภายใต้หัวข้อ “**พุทธปัญญาเพื่อสันติภาพแห่งภูมิภาคในศตวรรษที่ ๒๑ Buddhist Wisdom for Regional Peace in the 21st Century**” โดยใช้ระบบการประชุมแบบ (Onsite and Online) ในวันอาทิตย์ที่ ๒๙ เดือนมีนาคม พ.ศ. ๒๕๖๙ ณ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเผยแพร่งานวิจัย นวัตกรรม และงานสร้างสรรค์ ของคณาจารย์ นักวิจัย นิสิต และนักศึกษา สู่สาธารณชน นอกจากนี้เพื่อเป็นเวทีในการแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ทางวิชาการ และประสบการณ์เป็นการสร้างเครือข่ายงานวิจัย นำไปสู่การนำผลงานวิจัยไปใช้ในการพัฒนาสังคม และประเทศได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ในการนี้ เพื่อให้การดำเนินการดังกล่าวเป็นไปด้วยความเรียบร้อย มีประสิทธิภาพ และบรรลุวัตถุประสงค์ วิทยาเขตสุรินทร์ จึงขอเชิญท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิวิพากษ์บทความวิจัย และบทความวิชาการในการประชุมวิชาการระดับชาติ มหาจุฬาฯ สุรินทร์ ครั้งที่ ๕ ตามวันดังกล่าว ตั้งแต่เวลา ๑๓.๐๐ น. เป็นต้นไป ระบบออนไลน์ผ่านซูม Zoom Meeting โดยวิทยาเขตสุรินทร์จะรับผิดชอบค่าตอบแทนตามประกาศของมหาวิทยาลัย ทั้งนี้ หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี รายละเอียดตามเอกสารที่แนบมาพร้อมนี้

จึงกราบเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณา

(พระครูปริยัติวิสุทธิคุณ, รศ. ดร.)
รองอธิการบดีวิทยาเขตสุรินทร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ผู้ประสานงาน : พระครูเขมธรรมบัณฑิต, ผศ. ดร. **โทร.** ๐๘ ๙๗๑๗ ๖๙๘๑
: พระมหาเอกพันธ์ วรธมฺมญฺญู, อ. ดร. **โทร.** ๐๘ ๘๑๐๙ ๗๙๖๙
: อ. ดร.ธนรัฐ สะอาดเอี่ยม **โทร.** ๐๘ ๖๔๖๕ ๔๑๙๕
: พระมหามานะ ปิยภาณี **โทร.** ๐๙ ๕๖๒๐ ๖๘๖๔

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน วิทยาเขตสุรินทร์ **โทร/โทรสาร** ๐-๔๔๑๔-๒๑๐๖

ที่ อว ๘๐๔๕/ว ๐๒๐ **วันที่** ๑๗ มีนาคม ๒๕๖๙

เรื่อง ขอเชิญเป็นผู้ทรงคุณวุฒิวิพากษ์บทความวิจัย และบทความวิชาการ ในการประชุมวิชาการฯ

เรียน พระมหาวิศิต ธีรวโส, รองศาสตราจารย์ ดร. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ด้วยมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์ ได้กำหนดจัดการประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ ๕ The 5th MCUSR National Academic Conference ภายใต้หัวข้อ “**พุทธปัญญาเพื่อสันติภาพแห่งภูมิภาคในศตวรรษที่ ๒๑ Buddhist Wisdom for Regional Peace in the 21st Century**” โดยใช้ระบบการประชุมแบบ (Onsite and Online) ในวันอาทิตย์ที่ ๒๙ เดือนมีนาคม พ.ศ. ๒๕๖๙ ณ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเผยแพร่งานวิจัย นวัตกรรม และงานสร้างสรรค์ ของคณาจารย์ นักวิจัย นิสิต และนักศึกษา สู่สาธารณชน นอกจากนี้เพื่อเป็นเวทีในการแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ทางวิชาการ และประสบการณ์เป็นการสร้างเครือข่ายงานวิจัยนำไปสู่การนำผลงานวิจัยไปใช้ในการพัฒนาสังคม และประเทศได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ในการนี้ เพื่อให้การดำเนินการดังกล่าวเป็นไปด้วยความเรียบร้อย มีประสิทธิภาพ และบรรลุวัตถุประสงค์ วิทยาเขตสุรินทร์ จึงขอเชิญท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิวิพากษ์บทความวิจัย และบทความวิชาการในการประชุมวิชาการระดับชาติ มหาจุฬาฯ สุรินทร์ ครั้งที่ ๕ ตามวันดังกล่าว ตั้งแต่เวลา ๑๓.๐๐ น. เป็นต้นไป ระบบออนไลน์ผ่านซูม Zoom Meeting โดยวิทยาเขตสุรินทร์จะรับผิดชอบค่าตอบแทนตามประกาศของมหาวิทยาลัย ทั้งนี้ หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี รายละเอียดตามเอกสารที่แนบมาพร้อมนี้

จึงกราบเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณา

(พระครูปริยัติวิสุทธิคุณ, รศ. ดร.)
รองอธิการบดีวิทยาเขตสุรินทร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ผู้ประสานงาน : พระครูเขมธรรมบัณฑิต, ผศ. ดร. **โทร.** ๐๘ ๙๗๑๗ ๖๙๘๑
: พระมหาเอกพันธ์ วรธมฺมญฺญู, อ. ดร. **โทร.** ๐๘ ๘๑๐๙ ๗๙๖๙
: อ. ดร.ธนรัฐ สะอาดเอี่ยม **โทร.** ๐๘ ๖๔๖๕ ๔๑๙๕
: พระมหามานะ ปิยภาณี **โทร.** ๐๙ ๕๖๒๐ ๖๘๖๔

ที่ อว ๘๐๔๗/ว ๐๒๑

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตสุรินทร์
เลขที่ ๓๐๕ หมู่ ๘ บ้านโคกกระเพอ ตำบลนอกเมือง
อำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์ ๓๒๐๐๐
โทรศัพท์/โทรสาร ๐๔๔ ๑๔๒๑๐๗ ต่อ ๑๐๐

๑๗ มีนาคม ๒๕๖๙

เรื่อง ขอเชิญเป็นผู้ทรงคุณวุฒิวิพากษ์บทความวิจัย และบทความวิชาการ ในการประชุมวิชาการฯ

เรียน พระครูปลัดสุวัฒนวิสุทธิสารคุณ, ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

สิ่งที่ส่งมาด้วย กำหนดการประชุมวิชาการ จำนวน ๑ ฉบับ

ด้วยมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์ ได้กำหนดจัดการประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ ๕ The 5th MCUSR National Academic Conference ภายใต้หัวข้อ “**พุทธปัญญาเพื่อสันติภาพแห่งภูมิภาคในศตวรรษที่ ๒๑ Buddhist Wisdom for Regional Peace in the 21st Century**” โดยใช้ระบบการประชุมแบบ (Onsite and Online) ในวันอาทิตย์ที่ ๒๙ เดือนมีนาคม พ.ศ. ๒๕๖๙ ณ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเผยแพร่งานวิจัย นวัตกรรม และงานสร้างสรรค์ ของคณาจารย์ นักวิจัย นิสิต และนักศึกษา สู่สาธารณชน นอกจากนี้ เพื่อเป็นเวทีในการแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ทางวิชาการ และประสบการณ์เป็นการสร้างเครือข่ายงานวิจัย นำไปสู่การนำผลงานวิจัยไปใช้ในการพัฒนาสังคม และประเทศได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ในการนี้ เพื่อให้การดำเนินการดังกล่าวเป็นไปด้วยความเรียบร้อย มีประสิทธิภาพ และบรรลุวัตถุประสงค์ วิทยาเขตสุรินทร์ จึงขอเชิญท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิวิพากษ์บทความวิจัย และบทความวิชาการในการประชุมวิชาการระดับชาติ มหาจุฬาฯ สุรินทร์ ครั้งที่ ๕ ตามวันดังกล่าวข้างต้น ตั้งแต่เวลา ๑๓.๐๐ น. เป็นต้นไป ระบบออนไลน์ผ่านซูม **Zoom Meeting** โดยวิทยาเขตสุรินทร์จะรับผิดชอบค่าตอบแทนตามประกาศของมหาวิทยาลัย ทั้งนี้ หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี รายละเอียดตามเอกสารที่แนบมาพร้อมนี้

จึงเรียนมาเพื่อพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอเรียนมาด้วยความนับถือ

(พระครูปริยัติวิสุทธิคุณ, รศ. ดร.)
รองอธิการบดีวิทยาเขตสุรินทร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ผู้ประสานงาน : พระครูเขมธรรมบัณฑิต, ผศ. ดร. **โทร.** ๐๘ ๙๗๑๗ ๖๙๘๑
: พระมหาเอกพันธ์ วรธมฺมญาณี, อ. ดร. **โทร.** ๐๘ ๘๑๐๙ ๗๙๖๙
: อ. ดร.ธนรัฐ สะอาดเอี่ยม **โทร.** ๐๘ ๖๔๖๕ ๔๑๙๕
: พระมหามานะ ปิยภาณี **โทร.** ๐๙ ๕๖๒๐ ๖๘๖๔

ที่ อว ๘๐๔๗/ว ๐๒๑

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตสุรินทร์
เลขที่ ๓๐๕ หมู่ ๘ บ้านโคกกระเพอ ตำบลนอกเมือง
อำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์ ๓๒๐๐๐
โทรศัพท์/โทรสาร ๐๔๔ ๑๔๒๑๐๗ ต่อ ๑๐๐

๑๗ มีนาคม ๒๕๖๙

เรื่อง ขอเชิญเป็นผู้ทรงคุณวุฒิวิพากษ์บทความวิจัย และบทความวิชาการ ในการประชุมวิชาการฯ

เจริญพร รองศาสตราจารย์ ดร.รัตนะ ปัญญาภา มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี

สิ่งที่ส่งมาด้วย กำหนดการประชุมวิชาการ จำนวน ๑ ฉบับ

ด้วยมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์ ได้กำหนดจัดการประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ ๕ The 5th MCUSR National Academic Conference ภายใต้หัวข้อ “**พุทธปัญญาเพื่อสันติภาพแห่งภูมิภาคในศตวรรษที่ ๒๑ Buddhist Wisdom for Regional Peace in the 21st Century**” โดยใช้ระบบการประชุมแบบ (Onsite and Online) ในวันอาทิตย์ที่ ๒๙ เดือนมีนาคม พ.ศ. ๒๕๖๙ ณ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเผยแพร่งานวิจัย นวัตกรรม และงานสร้างสรรค์ ของคณาจารย์ นักวิจัย นิสิต และนักศึกษา สู่สาธารณชน นอกจากนี้ เพื่อเป็นเวทีในการแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ทางวิชาการ และประสบการณ์เป็นการสร้างเครือข่ายงานวิจัย นำไปสู่การนำผลงานวิจัยไปใช้ในการพัฒนาสังคม และประเทศได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ในการนี้ เพื่อให้การดำเนินการดังกล่าวเป็นไปด้วยความเรียบร้อย มีประสิทธิภาพ และบรรลุวัตถุประสงค์ วิทยาเขตสุรินทร์ จึงขอเชิญท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิวิพากษ์บทความวิจัย และบทความวิชาการในการประชุมวิชาการระดับชาติ มหาจุฬาฯ สุรินทร์ ครั้งที่ ๕ ตามวันดังกล่าวข้างต้น ตั้งแต่เวลา ๑๓.๐๐ น. เป็นต้นไป ระบบออนไลน์ผ่านซูม **Zoom Meeting** โดยวิทยาเขตสุรินทร์จะรับผิดชอบค่าตอบแทนตามประกาศของมหาวิทยาลัย ทั้งนี้ หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี รายละเอียดตามเอกสารที่แนบมาพร้อมนี้

จึงเจริญพรมาเพื่อพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอเจริญพร

(พระครูปริยัติวิสุทธิคุณ, รศ. ดร.)
รองอธิการบดีวิทยาเขตสุรินทร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ผู้ประสานงาน : พระครูเขมธรรมบัณฑิต, ผศ. ดร. **โทร.** ๐๘ ๙๗๑๗ ๖๙๘๑
: พระมหาเอกพันธ์ วรธมฺมญฺญู, อ. ดร. **โทร.** ๐๘ ๘๑๐๙ ๗๙๖๙
: อ. ดร.ธนรัฐ สะอาดเอี่ยม **โทร.** ๐๘ ๖๔๖๕ ๔๑๙๕
: พระมหามานะ ปิยภาณี **โทร.** ๐๙ ๕๖๒๐ ๖๘๖๔

ที่ อว ๘๐๔๗/ว ๐๒๑

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตสุรินทร์
เลขที่ ๓๐๕ หมู่ ๘ บ้านโคกกระเพอ ตำบลนอกเมือง
อำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์ ๓๒๐๐๐
โทรศัพท์/โทรสาร ๐๔๔ ๑๔๒๑๐๗ ต่อ ๑๐๐

๑๗ มีนาคม ๒๕๖๙

เรื่อง ขอเชิญเป็นผู้ทรงคุณวุฒิวิพากษ์บทความวิจัย และบทความวิชาการ ในการประชุมวิชาการฯ

เจริญพร รองศาสตราจารย์ ดร.วีระชัย ยศโสธร มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์

สิ่งที่ส่งมาด้วย กำหนดการประชุมวิชาการ จำนวน ๑ ฉบับ

ด้วยมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์ ได้กำหนดจัดการประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ ๕ The 5th MCUSR National Academic Conference ภายใต้หัวข้อ “**พุทธปัญญาเพื่อสันติภาพแห่งภูมิภาคในศตวรรษที่ ๒๑ Buddhist Wisdom for Regional Peace in the 21st Century**” โดยใช้ระบบการประชุมแบบ (Onsite and Online) ในวันอาทิตย์ที่ ๒๙ เดือนมีนาคม พ.ศ. ๒๕๖๙ ณ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเผยแพร่งานวิจัย นวัตกรรม และงานสร้างสรรค์ ของคณาจารย์ นักวิจัย นิสิต และนักศึกษา สู่สาธารณชน นอกจากนี้ เพื่อเป็นเวทีในการแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ทางวิชาการ และประสบการณ์เป็นการสร้างเครือข่ายงานวิจัย นำไปสู่การนำผลงานวิจัยไปใช้ในการพัฒนาสังคม และประเทศได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ในการนี้ เพื่อให้การดำเนินการดังกล่าวเป็นไปด้วยความเรียบร้อย มีประสิทธิภาพ และบรรลุวัตถุประสงค์ วิทยาเขตสุรินทร์ จึงขอเชิญท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิวิพากษ์บทความวิจัย และบทความวิชาการในการประชุมวิชาการระดับชาติ มหาจุฬาฯ สุรินทร์ ครั้งที่ ๕ ตามวันดังกล่าวข้างต้น ตั้งแต่เวลา ๑๓.๐๐ น. เป็นต้นไป ณ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์ โดยวิทยาเขตสุรินทร์จะรับผิดชอบค่าตอบแทนตามประกาศของมหาวิทยาลัย ทั้งนี้ หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี รายละเอียดตามเอกสารที่แนบมาพร้อมนี้

จึงเจริญพรมาเพื่อพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอเจริญพร

(พระครูปริยัติวิสุทธิคุณ, รศ. ดร.)
รองอธิการบดีวิทยาเขตสุรินทร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ผู้ประสานงาน : พระครูเขมธรรมบัณฑิต, ผศ. ดร. **โทร.** ๐๘ ๙๗๑๗ ๖๙๘๑
: พระมหาเอกพันธ์ วรธมฺมญาณ, อ. ดร. **โทร.** ๐๘ ๘๑๐๙ ๗๙๖๙
: อ. ดร.ธนรัฐ สะอาดเอี่ยม **โทร.** ๐๘ ๖๔๖๕ ๔๑๙๕
: พระมหามานะ ปิยภาณี **โทร.** ๐๙ ๕๖๒๐ ๖๘๖๔

ที่ อว ๘๐๔๗/ว ๐๒๑

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตสุรินทร์
เลขที่ ๓๐๕ หมู่ ๘ บ้านโคกกระเพอ ตำบลนอกเมือง
อำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์ ๓๒๐๐๐
โทรศัพท์/โทรสาร ๐๔๔ ๑๔๒๑๐๗ ต่อ ๑๐๐

๑๗ มีนาคม ๒๕๖๙

เรื่อง ขอเชิญเป็นผู้ทรงคุณวุฒิวิพากษ์บทความวิจัย และบทความวิชาการ ในการประชุมวิชาการฯ

เจริญพร รองศาสตราจารย์ ดร.ธีรพงษ์ มีไธสง มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

สิ่งที่ส่งมาด้วย กำหนดการประชุมวิชาการ จำนวน ๑ ฉบับ

ด้วยมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์ ได้กำหนดจัดการประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ ๕ The 5th MCUSR National Academic Conference ภายใต้หัวข้อ **"พุทธปัญญาเพื่อสันติภาพแห่งภูมิภาคในศตวรรษที่ ๒๑ Buddhist Wisdom for Regional Peace in the 21st Century"** โดยใช้ระบบการประชุมแบบ (Onsite and Online) ในวันอาทิตย์ที่ ๒๙ เดือนมีนาคม พ.ศ. ๒๕๖๙ ณ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเผยแพร่งานวิจัย นวัตกรรม และงานสร้างสรรค์ ของคณาจารย์ นักวิจัย นิสิต และนักศึกษา สู่สาธารณชน นอกจากนี้ เพื่อเป็นเวทีในการแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ทางวิชาการ และประสบการณ์เป็นการสร้างเครือข่ายงานวิจัย นำไปสู่การนำผลงานวิจัยไปใช้ในการพัฒนาสังคม และประเทศได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ในการนี้ เพื่อให้การดำเนินการดังกล่าวเป็นไปด้วยความเรียบร้อย มีประสิทธิภาพ และบรรลุวัตถุประสงค์ วิทยาเขตสุรินทร์ จึงขอเชิญท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิวิพากษ์บทความวิจัย และบทความวิชาการในการประชุมวิชาการระดับชาติ มหาจุฬาฯ สุรินทร์ ครั้งที่ ๕ ตามวันดังกล่าวข้างต้น ตั้งแต่เวลา ๑๓.๐๐ น. เป็นต้นไป ระบบออนไลน์ผ่านซูม **Zoom Meeting** โดยวิทยาเขตสุรินทร์จะรับผิดชอบค่าตอบแทนตามประกาศของมหาวิทยาลัย ทั้งนี้ หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี รายละเอียดตามเอกสารที่แนบมาพร้อมนี้

จึงเจริญพรมาเพื่อพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอเจริญพร

(พระครูปริยัติวิสุทธิคุณ, รศ. ดร.)
รองอธิการบดีวิทยาเขตสุรินทร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ผู้ประสานงาน : พระครูเขมธรรมบัณฑิต, ผศ. ดร. **โทร.** ๐๘ ๙๗๑๗ ๖๙๘๑
: พระมหาเอกพันธ์ วรธมฺมญาณ, อ. ดร. **โทร.** ๐๘ ๘๑๐๙ ๗๙๖๙
: อ. ดร.ธนรัฐ สะอาดเอี่ยม **โทร.** ๐๘ ๖๔๖๕ ๔๑๙๕
: พระมหามานะ ปิยภาณี **โทร.** ๐๙ ๕๖๒๐ ๖๘๖๔

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน วิทยาเขตสุรินทร์ **โทร/โทรสาร** ๐-๔๔๑๔-๒๑๐๖

ที่ อว ๘๐๔๕/ว ๐๒๐ **วันที่** ๑๗ มีนาคม ๒๕๖๙

เรื่อง ขอเชิญเป็นผู้ทรงคุณวุฒิวิพากษ์บทความวิจัย และบทความวิชาการ ในการประชุมวิชาการฯ

เรียน พระมหาวิศิต ธีรวโส, รองศาสตราจารย์ ดร. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ด้วยมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์ ได้กำหนดจัดการประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ ๕ The 5th MCUSR National Academic Conference ภายใต้หัวข้อ **"พุทธปัญญาเพื่อสันติภาพแห่งภูมิภาคในศตวรรษที่ ๒๑ Buddhist Wisdom for Regional Peace in the 21st Century"** โดยใช้ระบบการประชุมแบบ (Onsite and Online) ในวันอาทิตย์ที่ ๒๙ เดือนมีนาคม พ.ศ. ๒๕๖๙ ณ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเผยแพร่งานวิจัย นวัตกรรม และงานสร้างสรรค์ ของคณาจารย์ นักวิจัย นิสิต และนักศึกษา สู่สาธารณชน นอกจากนี้เพื่อเป็นเวทีในการแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ทางวิชาการ และประสบการณ์เป็นการสร้างเครือข่ายงานวิจัย นำไปสู่การนำผลงานวิจัยไปใช้ในการพัฒนาสังคม และประเทศได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ในการนี้ เพื่อให้การดำเนินการดังกล่าวเป็นไปด้วยความเรียบร้อย มีประสิทธิภาพ และบรรลุวัตถุประสงค์ วิทยาเขตสุรินทร์ จึงขอเชิญท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิวิพากษ์บทความวิจัย และบทความวิชาการในการประชุมวิชาการระดับชาติ มหาจุฬาฯ สุรินทร์ ครั้งที่ ๕ ตามวันดังกล่าว ตั้งแต่เวลา ๑๓.๐๐ น. เป็นต้นไป ระบบออนไลน์ผ่านซูม Zoom Meeting โดยวิทยาเขตสุรินทร์จะรับผิดชอบค่าตอบแทนตามประกาศของมหาวิทยาลัย ทั้งนี้ หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี รายละเอียดตามเอกสารที่แนบมาพร้อมนี้

จึงกราบเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณา

(พระครูปริยัติวิสุทธิคุณ, รศ. ดร.)
รองอธิการบดีวิทยาเขตสุรินทร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ผู้ประสานงาน : พระครูเขมธรรมบัณฑิต, ผศ. ดร. **โทร.** ๐๘ ๙๗๑๗ ๖๙๘๑
: พระมหาเอกพันธ์ วรธมฺมญฺญู, อ. ดร. **โทร.** ๐๘ ๘๑๐๙ ๗๙๖๙
: อ. ดร.ธนรัฐ สะอาดเอี่ยม **โทร.** ๐๘ ๖๔๖๕ ๔๑๙๕
: พระมหามานะ ปิยภาณี **โทร.** ๐๙ ๕๖๒๐ ๖๘๖๔

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน วิทยาเขตสุรินทร์ **โทร/โทรสาร** ๐-๔๔๑๔-๒๑๐๖

ที่ อว ๘๐๔๕/ว ๐๒๐ **วันที่** ๑๗ มีนาคม ๒๕๖๙

เรื่อง ขอเชิญเป็นผู้ทรงคุณวุฒิวิพากษ์บทความวิจัย และบทความวิชาการ ในการประชุมวิชาการฯ

เรียน พระมหายุทธพิชาญ โยธสาสโน, อาจารย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ด้วยมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์ ได้กำหนดจัดการประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ ๕ The 5th MCUSR National Academic Conference ภายใต้หัวข้อ “**พุทธปัญญาเพื่อสันติภาพแห่งภูมิภาคในศตวรรษที่ ๒๑ Buddhist Wisdom for Regional Peace in the 21st Century**” โดยใช้ระบบการประชุมแบบ (Onsite and Online) ในวันอาทิตย์ที่ ๒๙ เดือนมีนาคม พ.ศ. ๒๕๖๙ ณ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเผยแพร่งานวิจัย นวัตกรรม และงานสร้างสรรค์ ของคณาจารย์ นักวิจัย นิสิต และนักศึกษา สู่สาธารณชน นอกจากนี้เพื่อเป็นเวทีในการแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ทางวิชาการ และประสบการณ์เป็นการสร้างเครือข่ายงานวิจัยนำไปสู่การนำผลงานวิจัยไปใช้ในการพัฒนาสังคม และประเทศได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ในการนี้ เพื่อให้การดำเนินการดังกล่าวเป็นไปด้วยความเรียบร้อย มีประสิทธิภาพ และบรรลุวัตถุประสงค์ วิทยาเขตสุรินทร์ จึงขอเชิญท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิวิพากษ์บทความวิจัย และบทความวิชาการในการประชุมวิชาการระดับชาติ มหาจุฬาฯ สุรินทร์ ครั้งที่ ๕ ตามวันดังกล่าว ตั้งแต่เวลา ๑๓.๐๐ น. เป็นต้นไป ระบบออนไลน์ผ่านซูม Zoom Meeting โดยวิทยาเขตสุรินทร์จะรับผิดชอบค่าตอบแทนตามประกาศของมหาวิทยาลัย ทั้งนี้ หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี รายละเอียดตามเอกสารที่แนบมาพร้อมนี้

จึงกราบเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณา

(พระครูปริยัติวิสุทธิคุณ, รศ. ดร.)
รองอธิการบดีวิทยาเขตสุรินทร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ผู้ประสานงาน : พระครูเขมธรรมบัณฑิต, ผศ. ดร. **โทร.** ๐๘ ๙๗๑๗ ๖๙๘๑
: พระมหาเอกพันธ์ วรธมฺมญฺญู, อ. ดร. **โทร.** ๐๘ ๘๑๐๙ ๗๙๖๙
: อ. ดร.ธนรัฐ สะอาดเอี่ยม **โทร.** ๐๘ ๖๔๖๕ ๔๑๙๕
: พระมหามานะ ปิยภาณี **โทร.** ๐๙ ๕๖๒๐ ๖๘๖๔

ที่ อว ๘๐๔๗/ว ๐๒๑

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตสุรินทร์
เลขที่ ๓๐๕ หมู่ ๘ บ้านโคกกระเพอ ตำบลนอกเมือง
อำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์ ๓๒๐๐๐
โทรศัพท์/โทรสาร ๐๔๔ ๑๔๒๑๐๗ ต่อ ๑๐๐

๑๗ มีนาคม ๒๕๖๙

เรื่อง ขอเชิญเป็นผู้ทรงคุณวุฒิวิพากษ์บทความวิจัย และบทความวิชาการ ในการประชุมวิชาการฯ

เจริญพร ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ฉัตร์ณรงค์ศักดิ์ สุธรรมดี มหาวิทยาลัยราชภัฏชัยภูมิ

สิ่งที่ส่งมาด้วย กำหนดการประชุมวิชาการ จำนวน ๑ ฉบับ

ด้วยมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์ ได้กำหนดจัดการประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ ๕ The 5th MCUSR National Academic Conference ภายใต้หัวข้อ “**พุทธปัญญาเพื่อสันติภาพแห่งภูมิภาคในศตวรรษที่ ๒๑ Buddhist Wisdom for Regional Peace in the 21st Century**” โดยใช้ระบบการประชุมแบบ (Onsite and Online) ในวันอาทิตย์ที่ ๒๙ เดือนมีนาคม พ.ศ. ๒๕๖๙ ณ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเผยแพร่งานวิจัย นวัตกรรม และงานสร้างสรรค์ ของคณาจารย์ นักวิจัย นิสิต และนักศึกษา สู่สาธารณชน นอกจากนี้ เพื่อเป็นเวทีในการแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ทางวิชาการ และประสบการณ์เป็นการสร้างเครือข่ายงานวิจัย นำไปสู่การนำผลงานวิจัยไปใช้ในการพัฒนาสังคม และประเทศได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ในการนี้ เพื่อให้การดำเนินการดังกล่าวเป็นไปด้วยความเรียบร้อย มีประสิทธิภาพ และบรรลุวัตถุประสงค์ วิทยาเขตสุรินทร์ จึงขอเชิญท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิวิพากษ์บทความวิจัย และบทความวิชาการในการประชุมวิชาการระดับชาติ มหาจุฬาฯ สุรินทร์ ครั้งที่ ๕ ตามวันดังกล่าวข้างต้น ตั้งแต่เวลา ๑๓.๐๐ น. เป็นต้นไป ระบบออนไลน์ผ่านซูม **Zoom Meeting** โดยวิทยาเขตสุรินทร์จะรับผิดชอบค่าตอบแทนตามประกาศของมหาวิทยาลัย ทั้งนี้ หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี รายละเอียดตามเอกสารที่แนบมาพร้อมนี้

จึงเจริญพรมาเพื่อพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอเจริญพร

(พระครูปริยัติวิสุทธิคุณ, รศ. ดร.)
รองอธิการบดีวิทยาเขตสุรินทร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ผู้ประสานงาน : พระครูเขมธรรมบัณฑิต, ผศ. ดร. **โทร.** ๐๘ ๙๗๑๗ ๖๙๘๑
: พระมหาเอกพันธ์ วรธมฺมญฺญ, อ. ดร. **โทร.** ๐๘ ๘๑๐๙ ๗๙๖๙
: อ. ดร.ธนรัฐ สะอาดเอี่ยม **โทร.** ๐๘ ๖๔๖๕ ๔๑๙๕
: พระมหามานะ ปิยภาณี **โทร.** ๐๙ ๕๖๒๐ ๖๘๖๔

ที่ อว ๘๐๔๗/ว ๐๒๑

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตสุรินทร์
เลขที่ ๓๐๕ หมู่ ๘ บ้านโคกกระเพอ ตำบลนอกเมือง
อำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์ ๓๒๐๐๐
โทรศัพท์/โทรสาร ๐๔๔ ๑๔๒๑๐๗ ต่อ ๑๐๐

๑๗ มีนาคม ๒๕๖๙

เรื่อง ขอเชิญเป็นผู้ทรงคุณวุฒิวิพากษ์บทความวิจัย และบทความวิชาการ ในการประชุมวิชาการฯ

เจริญพร ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วันชัย สุขตาม มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์

สิ่งที่ส่งมาด้วย กำหนดการประชุมวิชาการ จำนวน ๑ ฉบับ

ด้วยมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์ ได้กำหนดจัดการประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ ๕ The 5th MCUSR National Academic Conference ภายใต้หัวข้อ **"พุทธปัญญาเพื่อสันติภาพแห่งภูมิภาคในศตวรรษที่ ๒๑ Buddhist Wisdom for Regional Peace in the 21st Century"** โดยใช้ระบบการประชุมแบบ (Onsite and Online) ในวันอาทิตย์ที่ ๒๙ เดือนมีนาคม พ.ศ. ๒๕๖๙ ณ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเผยแพร่งานวิจัย นวัตกรรม และงานสร้างสรรค์ ของคณาจารย์ นักวิจัย นิสิต และนักศึกษา สู่สาธารณชน นอกจากนี้ เพื่อเป็นเวทีในการแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ทางวิชาการ และประสบการณ์เป็นการสร้างเครือข่ายงานวิจัย นำไปสู่การนำผลงานวิจัยไปใช้ในการพัฒนาสังคม และประเทศได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ในการนี้ เพื่อให้การดำเนินการดังกล่าวเป็นไปด้วยความเรียบร้อย มีประสิทธิภาพ และบรรลุวัตถุประสงค์ วิทยาเขตสุรินทร์ จึงขอเชิญท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิวิพากษ์บทความวิจัย และบทความวิชาการในการประชุมวิชาการระดับชาติ มหาจุฬาฯ สุรินทร์ ครั้งที่ ๕ ตามวันดังกล่าวข้างต้น ตั้งแต่เวลา ๑๓.๐๐ น. เป็นต้นไป ณ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์ โดยวิทยาเขตสุรินทร์จะรับผิดชอบค่าตอบแทนตามประกาศของมหาวิทยาลัย ทั้งนี้ หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี รายละเอียดตามเอกสารที่แนบมาพร้อมนี้

จึงเจริญพรมาเพื่อพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอเจริญพร

(พระครูปริยัติวิสุทธิคุณ, รศ. ดร.)
รองอธิการบดีวิทยาเขตสุรินทร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ผู้ประสานงาน : พระครูเขมธรรมบัณฑิต, ผศ. ดร. **โทร.** ๐๘ ๙๗๑๗ ๖๙๘๑
: พระมหาเอกพันธ์ วรธมฺมญฺญู, อ. ดร. **โทร.** ๐๘ ๘๑๐๙ ๗๙๖๙
: อ. ดร.ธนรัฐ สะอาดเอี่ยม **โทร.** ๐๘ ๖๔๖๕ ๔๑๙๕
: พระมหามานะ ปิยภาณี **โทร.** ๐๙ ๕๖๒๐ ๖๘๖๔

ที่ อว ๘๐๔๗/ว ๐๒๑

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตสุรินทร์
เลขที่ ๓๐๕ หมู่ ๘ บ้านโคกกระเพอ ตำบลนอกเมือง
อำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์ ๓๒๐๐๐
โทรศัพท์/โทรสาร ๐๔๔ ๑๔๒๑๐๗ ต่อ ๑๐๐

๑๗ มีนาคม ๒๕๖๙

เรื่อง ขอเชิญเป็นผู้ทรงคุณวุฒิวิพากษ์บทความวิจัย และบทความวิชาการ ในการประชุมวิชาการฯ

เจริญพร อาจารย์ ดร.รพีพร ธงทอง มหาวิทยาลัยการจัดการและเทคโนโลยีอีสเทิร์น

สิ่งที่ส่งมาด้วย กำหนดการประชุมวิชาการ จำนวน ๑ ฉบับ

ด้วยมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์ ได้กำหนดจัดการประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ ๕ The 5th MCUSR National Academic Conference ภายใต้หัวข้อ “**พุทธปัญญาเพื่อสันติภาพแห่งภูมิภาคในศตวรรษที่ ๒๑ Buddhist Wisdom for Regional Peace in the 21st Century**” โดยใช้ระบบการประชุมแบบ (Onsite and Online) ในวันอาทิตย์ที่ ๒๙ เดือนมีนาคม พ.ศ. ๒๕๖๙ ณ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเผยแพร่งานวิจัย นวัตกรรม และงานสร้างสรรค์ ของคณาจารย์ นักวิจัย นิสิต และนักศึกษา สู่สาธารณชน นอกจากนี้ เพื่อเป็นเวทีในการแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ทางวิชาการ และประสบการณ์เป็นการสร้างเครือข่ายงานวิจัย นำไปสู่การนำผลงานวิจัยไปใช้ในการพัฒนาสังคม และประเทศได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ในการนี้ เพื่อให้การดำเนินการดังกล่าวเป็นไปด้วยความเรียบร้อย มีประสิทธิภาพ และบรรลุวัตถุประสงค์ วิทยาเขตสุรินทร์ จึงขอเชิญท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิวิพากษ์บทความวิจัย และบทความวิชาการในการประชุมวิชาการระดับชาติ มหาจุฬาฯ สุรินทร์ ครั้งที่ ๕ ตามวันดังกล่าวข้างต้น ตั้งแต่เวลา ๑๓.๐๐ น. เป็นต้นไป ระบบออนไลน์ผ่านซูม **Zoom Meeting** โดยวิทยาเขตสุรินทร์จะรับผิดชอบค่าตอบแทนตามประกาศของมหาวิทยาลัย ทั้งนี้ หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี รายละเอียดตามเอกสารที่แนบมาพร้อมนี้

จึงเจริญพรมาเพื่อพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอเจริญพร

(พระครูปริยัติวิสุทธิคุณ, รศ. ดร.)
รองอธิการบดีวิทยาเขตสุรินทร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ผู้ประสานงาน : พระครูเขมธรรมบัณฑิต, ผศ. ดร. **โทร.** ๐๘ ๙๗๑๗ ๖๙๘๑
: พระมหาเอกพันธ์ วรธมฺมญฺญ, อ. ดร. **โทร.** ๐๘ ๘๑๐๙ ๗๙๖๙
: อ. ดร.ธนรัฐ สะอาดเอี่ยม **โทร.** ๐๘ ๖๔๖๕ ๔๑๙๕
: พระมหามานะ ปิยภาณี **โทร.** ๐๙ ๕๖๒๐ ๖๘๖๔

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน วิทยาเขตสุรินทร์ **โทร/โทรสาร** ๐-๔๔๑๔-๒๑๐๖

ที่ อว ๘๐๔๕/ว ๐๒๐ **วันที่** ๑๗ มีนาคม ๒๕๖๙

เรื่อง ขอเชิญเป็นผู้ทรงคุณวุฒิวิพากษ์บทความวิจัย และบทความวิชาการ ในการประชุมวิชาการฯ

เรียน รองศาสตราจารย์ ดร.สมชัย ศรีนอก มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ด้วยมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์ ได้กำหนดจัดการประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ ๕ The 5th MCUSR National Academic Conference ภายใต้หัวข้อ “**พุทธปัญญาเพื่อสันติภาพแห่งภูมิภาคในศตวรรษที่ ๒๑ Buddhist Wisdom for Regional Peace in the 21st Century**” โดยใช้ระบบการประชุมแบบ (Onsite and Online) ในวันอาทิตย์ที่ ๒๙ เดือนมีนาคม พ.ศ. ๒๕๖๙ ณ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเผยแพร่งานวิจัย นวัตกรรม และงานสร้างสรรค์ ของคณาจารย์ นักวิจัย นิสิต และนักศึกษา สู่สาธารณชน นอกจากนี้เพื่อเป็นเวทีในการแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ทางวิชาการ และประสบการณ์เป็นการสร้างเครือข่ายงานวิจัยนำไปสู่การนำผลงานวิจัยไปใช้ในการพัฒนาสังคม และประเทศได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ในการนี้ เพื่อให้การดำเนินการดังกล่าวเป็นไปด้วยความเรียบร้อย มีประสิทธิภาพ และบรรลุวัตถุประสงค์ วิทยาเขตสุรินทร์ จึงขอเชิญท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิวิพากษ์บทความวิจัย และบทความวิชาการในการประชุมวิชาการระดับชาติ มหาจุฬาฯ สุรินทร์ ครั้งที่ ๕ ตามวันดังกล่าว ตั้งแต่เวลา ๑๓.๐๐ น. เป็นต้นไป ระบบออนไลน์ผ่านซูม Zoom Meeting โดยวิทยาเขตสุรินทร์จะรับผิดชอบค่าตอบแทนตามประกาศของมหาวิทยาลัย ทั้งนี้ หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี รายละเอียดตามเอกสารที่แนบมาพร้อมนี้

จึงกราบเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณา

(พระครูปริยัติวิสุทธิคุณ, รศ. ดร.)
รองอธิการบดีวิทยาเขตสุรินทร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ผู้ประสานงาน : พระครูเขมธรรมบัณฑิต, ผศ. ดร. **โทร.** ๐๘ ๙๗๑๗ ๖๙๘๑
: พระมหาเอกพันธ์ วรธมฺมญฺญู, อ. ดร. **โทร.** ๐๘ ๘๑๐๙ ๗๙๖๙
: อ. ดร.ธนรัฐ สะอาดเอี่ยม **โทร.** ๐๘ ๖๔๖๕ ๔๑๙๕
: พระมหามานะ ปิยภาณี **โทร.** ๐๙ ๕๖๒๐ ๖๘๖๔

ที่ อว ๘๐๔๗/ว ๐๒๑

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตสุรินทร์
เลขที่ ๓๐๕ หมู่ ๘ บ้านโคกกระเพอ ตำบลนอกเมือง
อำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์ ๓๒๐๐๐
โทรศัพท์/โทรสาร ๐๔๔ ๑๔๒๑๐๗ ต่อ ๑๐๐

๑๗ มีนาคม ๒๕๖๙

เรื่อง ขอเชิญเป็นผู้ทรงคุณวุฒิวิพากษ์บทความวิจัย และบทความวิชาการ ในการประชุมวิชาการฯ

เจริญพร ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุรินทร์ ภูสิงห์ มหาวิทยาลัยศรีปทุม วิทยาเขตขอนแก่น

สิ่งที่ส่งมาด้วย กำหนดการประชุมวิชาการ จำนวน ๑ ฉบับ

ด้วยมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์ ได้กำหนดจัดการประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ ๕ The 5th MCUSR National Academic Conference ภายใต้หัวข้อ “**พุทธปัญญาเพื่อสันติภาพแห่งภูมิภาคในศตวรรษที่ ๒๑ Buddhist Wisdom for Regional Peace in the 21st Century**” โดยใช้ระบบการประชุมแบบ (Onsite and Online) ในวันอาทิตย์ที่ ๒๙ เดือนมีนาคม พ.ศ. ๒๕๖๙ ณ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเผยแพร่งานวิจัย นวัตกรรม และงานสร้างสรรค์ ของคณาจารย์ นักวิจัย นิสิต และนักศึกษา สู่สาธารณชน นอกจากนี้ เพื่อเป็นเวทีในการแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ทางวิชาการ และประสบการณ์เป็นการสร้างเครือข่ายงานวิจัย นำไปสู่การนำผลงานวิจัยไปใช้ในการพัฒนาสังคม และประเทศได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ในการนี้ เพื่อให้การดำเนินการดังกล่าวเป็นไปด้วยความเรียบร้อย มีประสิทธิภาพ และบรรลุวัตถุประสงค์ วิทยาเขตสุรินทร์ จึงขอเชิญท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิวิพากษ์บทความวิจัย และบทความวิชาการในการประชุมวิชาการระดับชาติ มหาจุฬาฯ สุรินทร์ ครั้งที่ ๕ ตามวันดังกล่าวข้างต้น ตั้งแต่เวลา ๑๓.๐๐ น. เป็นต้นไป ระบบออนไลน์ผ่านซูม **Zoom Meeting** โดยวิทยาเขตสุรินทร์จะรับผิดชอบค่าตอบแทนตามประกาศของมหาวิทยาลัย ทั้งนี้ หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี รายละเอียดตามเอกสารที่แนบมาพร้อมนี้

จึงเจริญพรมาเพื่อพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอเจริญพร

(พระครูปริยัติวิสุทธิคุณ, รศ. ดร.)
รองอธิการบดีวิทยาเขตสุรินทร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ผู้ประสานงาน : พระครูเขมธรรมบัณฑิต, ผศ. ดร. **โทร.** ๐๘ ๙๗๑๗ ๖๙๘๑
: พระมหาเอกพันธ์ วรธมฺมญฺญู, อ. ดร. **โทร.** ๐๘ ๘๑๐๙ ๗๙๖๙
: อ. ดร.ธนรัฐ สะอาดเอี่ยม **โทร.** ๐๘ ๖๔๖๕ ๔๑๙๕
: พระมหามานะ ปิยภาณี **โทร.** ๐๙ ๕๖๒๐ ๖๘๖๔

ที่ อว ๘๐๔๗/ว ๐๒๑

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตสุรินทร์
เลขที่ ๓๐๕ หมู่ ๘ บ้านโคกกระเพอ ตำบลนอกเมือง
อำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์ ๓๒๐๐๐
โทรศัพท์/โทรสาร ๐๔๔ ๑๔๒๑๐๗ ต่อ ๑๐๐

๑๗ มีนาคม ๒๕๖๙

เรื่อง ขอเชิญเป็นผู้ทรงคุณวุฒิวิพากษ์บทความวิจัย และบทความวิชาการ ในการประชุมวิชาการฯ

เจริญพร ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.นฤมล ภูสิงห์ มหาวิทยาลัยราชภัฏชัยภูมิ

สิ่งที่ส่งมาด้วย กำหนดการประชุมวิชาการ จำนวน ๑ ฉบับ

ด้วยมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์ ได้กำหนดจัดการประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ ๕ The 5th MCUSR National Academic Conference ภายใต้หัวข้อ **"พุทธปัญญาเพื่อสันติภาพแห่งภูมิภาคในศตวรรษที่ ๒๑ Buddhist Wisdom for Regional Peace in the 21st Century"** โดยใช้ระบบการประชุมแบบ (Onsite and Online) ในวันอาทิตย์ที่ ๒๙ เดือนมีนาคม พ.ศ. ๒๕๖๙ ณ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเผยแพร่งานวิจัย นวัตกรรม และงานสร้างสรรค์ ของคณาจารย์ นักวิจัย นิสิต และนักศึกษา สู่สาธารณชน นอกจากนี้ เพื่อเป็นเวทีในการแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ทางวิชาการ และประสบการณ์เป็นการสร้างเครือข่ายงานวิจัย นำไปสู่การนำผลงานวิจัยไปใช้ในการพัฒนาสังคม และประเทศได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ในการนี้ เพื่อให้การดำเนินการดังกล่าวเป็นไปด้วยความเรียบร้อย มีประสิทธิภาพ และบรรลุวัตถุประสงค์ วิทยาเขตสุรินทร์ จึงขอเชิญท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิวิพากษ์บทความวิจัย และบทความวิชาการในการประชุมวิชาการระดับชาติ มหาจุฬาฯ สุรินทร์ ครั้งที่ ๕ ตามวันดังกล่าวข้างต้น ตั้งแต่เวลา ๑๓.๐๐ น. เป็นต้นไป ระบบออนไลน์ผ่านซูม **Zoom Meeting** โดยวิทยาเขตสุรินทร์จะรับผิดชอบค่าตอบแทนตามประกาศของมหาวิทยาลัย ทั้งนี้ หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี รายละเอียดตามเอกสารที่แนบมาพร้อมนี้

จึงเจริญพรมาเพื่อพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอเจริญพร

(พระครูปริยัติวิสุทธิคุณ, รศ. ดร.)
รองอธิการบดีวิทยาเขตสุรินทร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ผู้ประสานงาน : พระครูเขมธรรมบัณฑิต, ผศ. ดร. **โทร.** ๐๘ ๙๗๑๗ ๖๙๘๑
: พระมหาเอกพันธ์ วรธมฺมญาณ, อ. ดร. **โทร.** ๐๘ ๘๑๐๙ ๗๙๖๙
: อ. ดร.ธนรัฐ สะอาดเอี่ยม **โทร.** ๐๘ ๖๔๖๕ ๔๑๙๕
: พระมหามานะ ปิยภาณี **โทร.** ๐๙ ๕๖๒๐ ๖๘๖๔

สรุปสัดส่วนกองบรรณาธิการ และ ผู้ทรงคุณวุฒิกลั่นกรองบทความ (Peer Review)
งานประชุมวิชาการระดับชาติ มหาจุฬาฯ สุรินทร์ ครั้งที่ 5
29 มีนาคม 2569

1.สรุปสัดส่วนกองบรรณาธิการ

ที่	รายการ	จำนวน	คิดเป็น %	หมายเหตุ
1	หน่วยงานภายนอก	18	81.82 %	
2	หน่วยงานภายใน มจร	4	18.18 %	
	รวม	**22**	**100 %**	

2.สรุปสัดส่วนผู้ทรงคุณวุฒิกลั่นกรองบทความ (Peer Review)

ที่	รายการ	จำนวน	คิดเป็น %	หมายเหตุ
1	หน่วยงานภายนอก	50	62.5 %	
2	หน่วยงานภายใน มจร	30	37.5 %	
	รวม	**80**	**100 %**	

สรุปสถิติการส่งบทความเข้าร่วม
งานประชุมวิชาการระดับชาติ มหาจุฬาฯ สุรินทร์ ครั้งที่ 5

หน่วยงานภายนอก

ที่	หน่วยงาน	จำนวนบทความ	หมายเหตุ
1	มหาวิทยาลัยเกษมบัณฑิต	6	
2	มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย	2	
3	มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลอีสาน วิทยาเขตสุรินทร์	1	
4	มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์	1	
5	มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร	1	
6	มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมธิราช	1	
7	โรงเรียนแร่วิทยา	5	
8	สำนักศาสนศึกษาวัดบัวถนน	4	
9	วัดดอกบัวทอง	3	
10	สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดสุรินทร์	2	
11	สำนักศาสนศึกษาวัดศรีรัตนาราม	2	
12	วัดบูรพาราม	2	
13	โรงเรียนพนมดงรักวิทยา	1	
14	โรงเรียนสุวรรณวิจิตรวิทยา	1	
15	โรงเรียนสนมวิทยาคาร	1	
16	โรงเรียนสิรินธร	1	
17	โรงเรียนบุแกรงวิทยาคม	1	
18	สำนักศาสนาศึกษาวัดสุภาลัย	1	
19	โรงเรียนวังข่าพัฒนา	1	
20	สำนักศาสนศึกษาวัดศาลาลอย จังหวัดสุรินทร์	1	
21	สำนักศาสนศึกษาวัดหนองบัว	1	
22	โรงเรียนรัตโนภาสวิมลศึกษา	1	
23	โรงเรียนไตรคามวิทยา	1	
24	องค์การบริหารส่วนตำบลตากูก	1	
25	องค์การบริหารส่วนตำบลโนนตูม	1	
26	องค์การบริหารส่วนตำบลกันทรารมย์	1	
27	องค์การบริหารส่วนตำบลไฟศาล	1	
28	วัดสระแก้ว	1	
29	วัดสุขสำราญ	1	
30	วัดสว่างอารมณ์	1	
31	วัดพรหมสุรินทร์	1	
32	วัดมณีวรรณ	1	

33	โรงเรียนบวรธรรมประยุตวิทยา	1	
34	มหาวิทยาลัยปทุมธานี	1	
35	วัดปราสาทขุมดิน	1	
36	วัดหินกอง	1	
37	วัดบ้านศรีนวล	1	
38	วัดสุรินทราวาส	1	
39	วัดสุทธิธรรมาราม	1	
40	วัดหนองคู	1	
41	วัดเทพมงคล	1	
42	วัดวิปัสสนาพนาวัน	1	
43	วัดอมรินทราวารี	1	
44	วัดหนองสองห้อง	1	
45	วัดจุมพลสุทธาวาส	1	
46	วัดป่าหนองมหาไทย	1	
47	วัดแจ้งสว่าง	1	
	รวม	**65**	**บทความ**

หน่วยงานภายใน: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ที่	**หน่วยงาน**	**จำนวน บทความ**	**หมายเหตุ**
1	มจร วิทยาลัยสงฆ์ขอนแก่น	24	
	มจร วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์	5	
3	มจร วิทยาลัยสงฆ์น่าน เฉลิมพระเกียรติฯ	5	
10	มจร วิทยาลัยสงฆ์สุรินทร์ หลักสูตร ค.บ. (การสอนสังคมศึกษา)	2	
	มจร วิทยาลัยสงฆ์สุรินทร์ หลักสูตร ร.บ. (สาขาวิชารัฐศาสตร์)	3	
11	มจร วิทยาลัยสงฆ์สุรินทร์	1	
	รวม	**40**	**บทความ**

สรุปสัดส่วนบทความ

ที่	รายการ	จำนวน	คิดเป็น %	หมายเหตุ
1	หน่วยงานภายนอก	65	68.%	
2	หน่วยงานภายใน	40	42 %	
	รวม	**105**	**100 %**	**บทความ**

ข้อมูล ณ วันที่ 15 เมษายน 2569

ดำเนินการจัดทำโดย นายวันชัย ชูศรีสุข

นางสาวลัดดาวัลย์ คงดวงดี

2026

MCUSR

การประชุมวิชาการระดับชาติ

The 5th MCUSR National Academic Conference

มหาจุฬาฯ สุรินทร์ ครั้งที่ 5